

מלחמה ביום הכיפורים

קבלת ההחלטות בפיקוד העליון במלחמת יום הכיפורים

שמעון גולן

נר לזכרו
של תא"ל אברהם איילון (לנטש)
ראש המחלקה להיסטוריה במלחמת יום הכיפורים,
שרשימותיו במלחמה הן חלק מתשתיתו של ספר זה,
ושבנו צבי ("במבי") נפל במלחמה זו בהר החרמון.

לנכדי גלעד,
כל שתבקש לו יהי

מלחמה ביום הכיפורים

קבלת ההחלטות בפיקוד העליון
במלחמת יום הכיפורים

שמעון גולן

מודן הוצאה לאור

צה"ל – הוצאת "מערכות"

צה"ל – המחלקה להיסטוריה

DECISION MAKING OF ISRAELI HIGH COMMAND IN YOM KIPPUR WAR

Shimon Golan

הבהרה
מסמכים של צה"ל שעליהם מסתמך הספר,
הם מסמכים פנימיים ואינם פתוחים בהכרח לעיון הציבור הרחב

עריכה: אביטל רגב, חגי גולן

מפות: אביגדור אורגד

עימוד: סטודיו ע.נ.ע. בע"מ

© כל הזכויות שמורות, 2013
למודן הוצאה לאור בע"מ
משק 33, מושב בן-שמן, 73115

© Copyright by Modan Publishing House Ltd.
Meshek 33, Moshav Ben-Shemen, 73115

הספר יצא לאור באמצעות משרד הביטחון – ההוצאה לאור
צה"ל – הוצאת "מערכות"

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לתרגם, לאחסן במאגר
מידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או בכל אמצעי אלקטרוני,
אופטי או מכני או אחר, כל חלק שהוא מהחומר שבספר זה.
שימוש מסחרי מכל סוג בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט,
אלא ברשות מפורשת בכתב מהמוציא לאור.

Printed in Israel

תוכן העניינים

9	פתח דבר
13	הקדמה
	חלק ראשון – הרקע למלחמה
	פרק א – התכנון האסטרטגי והאופרטיבי
19	עקרונות מדיניות הביטחון
26	הרקע להערכת המצב באביב 1973
32	הגורמים שהשפיעו על קביעת מטרות המלחמה
43	מטרות המלחמה
53	השיטה
104	הנחיות שר הביטחון לסיכום הערכת המצב באביב 1973
106	מסקנות הערכת המצב בחודש ספטמבר 1973
108	התוכניות האופרטיביות
	פרק ב – מביטול כוננות "כחול לבן" עד פרוץ המלחמה
143	ביטול כוננות "כחול לבן" – צה"ל ברגיעה (12 באוגוסט – 12 בספטמבר 1973)
158	החזית הסורית – מתקרית אווירית למתיחות (13 בספטמבר – 23 בספטמבר 1973)
163	התראות והתרעות ראשונות (24 בספטמבר – 29 בספטמבר 1973)
181	במצרים – תרגיל, בסוריה – המשך חששות (30 בספטמבר – 4 באוקטובר 1973)
223	הרוסים יוצאים מסוריה וממצרים! כוננות ג' בצה"ל, התרעה (5 באוקטובר 1973)
249	מלחמה – היום! (6 באוקטובר 1973, 14:00-02:30)
	חלק שני – המלחמה וניהולה
	פרק ג – שלב הבלימה וגיוס כוחות המילואים (6-7 באוקטובר 1973)
305	פרוץ המלחמה
318	הקד"ם הראשון במלחמה
328	הלילה הראשון במלחמה
350	שיטפון בצפון

374	הפעלת חיל האוויר לסירוגין בשתי החזיתות
392	ניהול המגננה – כיצד?
	פרק ד – שלב התקפת־הנגד בשטחנו (8 באוקטובר 1973)
431	קביעת התוכניות של התקפות־הנגד בשטחנו
467	התקפות־הנגד בשטחנו
492	התקפת־הנגד בדרום נכשלה, בצפון – הצליחה
534	סיכום
	פרק ה – המשך התקפת־הנגד בשטחנו בצפון, מגננה בדרום (9-10 באוקטובר 1973)
539	קביעת תוכנית הפעולה ל־9 באוקטובר
556	מתקפה אווירית בצפון, הימנעות משחיקה – בדרום
587	חיזוק הפיקוד הבכיר בדרום
631	"קו הפסקת האש בגולן – בידינו"
654	סיכום
	פרק ו – ההבקעה לגולן הסורי (10-11 באוקטובר 1973)
658	היכן לרכז את המאמץ ההתקפי, בצפון או בדרום?
690	הכנות למתקפה בחזית הסורית
704	המתקפה מעבר לקו הפסקת האש בחזית הסורית
715	סיכום אירועי 11 באוקטובר ומחשבות ראשונות לפעולות למחרת
723	סיכום
	פרק ז – בלימת תנופת המתקפה בצפון; לקראת מתקפת צליחה בדרום
727	הלצלוח את תעלת סואץ גם אם דיוויזיות השריון המצריות לא יצלחו מזרחה?
804	בלימת הכוח העיראקי בגולן, תחילת הכנות למתקפה המצרית בסיני
824	ההכנות לקידום פני המתקפה המצרית
857	שבירת המתקפה המצרית
898	סיכום
	פרק ח – צליחת תעלת סואץ – יצירת ראש־הגשר (15-17 באוקטובר 1973)
901	לקראת צליחת התעלה
925	תפיסת הגדה המזרחית ותחילת הצליחה
999	סיכום

פרק ט – שלב הרחבת ראשי־הגשר (18-22 באוקטובר 1973)

1002	צלחת אוגדה 162 וייצוב ראשי־הגשר
1075	התבססות ברכס ג'ניפה
1101	אל תעלת סואץ בדרום, תחילת כיבוש החרמון בצפון
1120	פעולות אחרונות לקראת הפסקת האש
1150	סיכום

פרק י – מהפסקת אש לשיחות ישירות בין ישראל למצרים (23-27 באוקטובר 1973)

1152	בין הפסקת האש הראשונה לשנייה – כיתור ארמייה 3
1199	לחץ אמריקני והסכמה על שיחות ישירות עם מצרים
1263	סיכום

סיכום

1267	דפוסי העבודה ואופן קבלת ההחלטות
1271	תחושות והרגשות והשפעתן על קבלת ההחלטות
1273	מניעת מלחמה
1276	ההתרעה
1291	מתאר הבלימה
1296	ההפתעה והשפעותיה על קבלת ההחלטות
1298	מטרות המלחמה ומטרות הביניים שנקבעו במהלכה
1301	תוצאות המלחמה
1304	תחושת כישלון, למרות הניצחון הצבאי הגדול

נספחים

1309	נספח א – מוצב הפיקוד העליון עם פרוץ מלחמת יום הכיפורים
1310	נספח ב – מבנה כוחות היבשה ערב מלחמת יום הכיפורים
1311	נספח ג – התגבור ברמת הגולן ובמערב סיני בתקופה 5.10.73-13.9.73
	נספח ד – שריון וחי"ר של צה"ל מול שריון וחי"ר של צבאות האויב ערב מלחמת יוה"כ – השוואה כמותית
1312	
1313	נספח ה – סד"כ טנקים בצבאות האויב נכון ל-1 באוקטובר 1973
1314	נספח ו – ההחלטות האסטרטגיות במלחמת יום הכיפורים
1315	נספח ז – ההתייעצויות המדיניות-צבאיות וישיבות הממשלה
1318	נספח ח – ביקורי שר הביטחון, הרמטכ"ל וסגן הרמטכ"ל בפקודים ובאגדות
1321	נספח ט – הקד"מים

1323	רשימת מקורות

רשימת המפות

- זירת התעלה וצירים עיקריים לפי מפת קוד "סיריוס" - בכריכה הפנימית הקדמית
זירת הגולן וצירים עיקריים לפי מפת הקוד "רענן" - בכריכה הפנימית האחורית
- מפה 1 – היערכות האויב וצה"ל בגולן, 061400 באוקטובר 1973
מפה 2 – היערכות האויב וצה"ל בסיני, 061400 באוקטובר 1973
מפה 3 – ההבקעה הסורית בגולן, ליל 6-7 באוקטובר
מפה 4 – קרבות הבלימה בתעלת סואץ עד בוקר 7 באוקטובר
מפה 5 – המצב בגולן בצהרי 7 באוקטובר
מפה 6 – המצב בתעלה בערב 7 באוקטובר
מפה 7 – תוכנית התקפת-הנגד בשטחנו בחזית הדרום לבוקר 8 באוקטובר
מפה 8 – תוכנית פיקוד הדרום ל-8 באוקטובר
מפה 9 – הלחימה בגולן ב-8 באוקטובר
מפה 10 – הלחימה בגולן ב-9 באוקטובר
מפה 11 – ההבקעה בגולן, 11-12 באוקטובר
מפה 12 – מרשם "אבירי לב"
מפה 13 – מערכת הצליחה - ליל 15-16 באוקטובר
מפה 14 – הפריצה למרחב גושן, 21-22 באוקטובר
מפה 15 – קווי הפסקת האש בדרום
מפה 16 – קווי הפסקת האש בצפון

פתח דבר

רבות נכתב מאז מלחמת יום הכיפורים על ההפתעה המודיעינית שהייתה, סיבותיה והאחראים לה. כמשתמע אילולא ההפתעה ביום ובשעה של פרוץ המלחמה, היא הייתה מתנהלת באופן שונה לחלוטין. מחקרו של ד"ר שמעון גולן על קבלת ההחלטות בפיקוד העליון ערב המלחמה ובמהלכה מעמיד את שאלת ההתרעה בפרופורציה הראויה. ההפתעה בעייתי הייתה בעלת משמעות משנית, באשר גם כאשר היה ידוע שמלחמה עומדת לפרוץ באותו יום החליטה ראש הממשלה גולדה מאיר להימנע מהנחתת מכה מקדימה.

בשנים שעברו מאז סיומה של מלחמת ההתשה באוגוסט 1970 הצהירו מפקדי צה"ל בביטחון מלא של צה"ל יש מענה לכל תרחיש. האלוף דוד אלעזר, ראש אג"ם בתחילת 1971, קבע: "צה"ל ערוך ומוכן לכל אפשרות ויש בכוחו לעמוד בחידוש האש ולהכות את הצד השני ... אנו מוכנים להתפתחויות חדשות. צה"ל מסוגל למנוע כל ניסיון של הכרעה נגדנו".¹ בדומה לו הצהיר רב-אלוף חיים בר-לב, לקראת סיום כהונתו כרמטכ"ל: "צה"ל מוכן היום לכל התפתחות. תפיסת המלחמה שלנו מגובשת לגבי כל החזיתות והמצבים. התוכניות מוכנות וההכנות הושלמו. ... ואם הלחימה תתחדש, ישיג צה"ל את מטרותיו".² רב-אלוף אלעזר כרמטכ"ל הסביר בסוף פברואר 1972 שהתרגיל העל-עוצבתי שהסתיים אז "נועד לענות על אפשרויות מבצעיות שיכול האויב להעמיד בפנינו במקרה של חידוש הלחימה".³ הערכתו, בתום שנה לכהונתו, הייתה ש"אם אמנם תהיה התנגשות נוספת, הסיכוי שלנו לנצח והסיכוי שלהם להפסיד – סיכויים אלה נשארו פחות או יותר באותו מצב כפי שהיו ב-1967".⁴ הביטחון המלא שהביעו מפקדי צה"ל בפומבי ובפורומים סגורים ביכולתו להתמודד בהצלחה עם כל תרחיש, אפשר להנהגה המדינית לדחות את דרישת הרמטכ"ל למכה מקדימה שעות לפני שפרצה המלחמה, בטענה שתוקפנות ברורה ובוטה של מצרים וסוריה נגד ישראל תבטיח תמיכה של ארצות-הברית וצה"ל ידע בכל מקרה להתמודד עם ההתקפה הצפויה.

צה"ל ראה עצמו חוזר על מלחמת ששת הימים בגרסה מוצלחת יותר אחרי שהתעצם,

1 "אלוף אלעזר: השנה עלולה להיות שנת לחימה", דבר, 6.4.1971.

2 "בר-לב: תפיסת הלחמה מגובשת", דבר, 31.12.1971.

3 "הרמטכ"ל: התרגיל – מענה על חידוש הלחימה", דבר, 22.2.1972.

4 "לא נאפשר מלחמת התשה – נכריע בה מתחילתה", ריאיון מיוחד לדבר, 26.1.1973.

לדברי מפקדיו, בשיעור חסר תקדים בטנקים ובמטוסים חדישים.⁵ על ההצטיידות בשנה הראשונה לאחר הפסקת האש במלחמת ההתשה אמר בר-לב: "צה"ל התעצם ללא תקדים בתקופה זו. אני מכיר את צה"ל מיומו הראשון, ואני יכול לקבוע כי ב-12 החודשים הללו התעצמנו בלי כל פרופורציה לשנים הקודמות, בים, ביבשה ובאוויר. נוסף על כך אנחנו התאמנו ואנו מוכנים לבאות".⁶

קווי הביצורים לאורך התעלה ובגולן לא הצריכו שינוי מהותי בשיטת הלחימה, שנותרה התקפית וניידת. לדברי אלעזר כראש אג"ס, "הביצורים שהוקמו אינם מחייבים צורת לחימה הגנתית, אלא הם נותנים לכוחותינו כושר עמידה ותמרון, כדי שנוכל לפעול באופן פתוח ובלתי מוכתב על ידי האויב במקום ובזמן מסוימים".⁷ כך למשל דווח בעיתונות שבתרגיל על-עוצבתי בראשית 1972 נתוני הפתיחה היו אמנם הנחתה מהאוויר של צנחנים וחדירת שריון מצריים לסיני, אולם אלה נבלמו במהירות, ובהמשך צה"ל עבר במהירות להתקפה על מערך ההגנה המצרי. היעדים הקדמיים הותקפו על-ידי חיל הרגלים של צה"ל בהתקפה לילית, ובהמשך עבר צה"ל לקרבות שריון בשריון בסיוע חיל האוויר וארטילריה שבמהלכם הסתער השריון על מערכי הקו השני המצרי בעוד הצנחנים מופעלים נגד מוצבים בשטחים בלתי עבירים לרק"ם.⁸

למרות המידע שהיה בידי המודיעין הישראלי על התוכניות המבצעיות של צבא מצרים להתקפה על פני כל החזית ליעדים מוגבלים, שהוכנו בהנחייתו של הנשיא סאדאת, צה"ל המשיך להתמקד בשני תרחישים סטנדרטיים: מחטף קרקעי מוגבל, למשל באמצעות כוחות יבילי אוויר כבתרגיל של ראשית 1972 או חידושה של מלחמת התשה. על אפשרות זו אמר אלעזר: "צה"ל צריך להיות מסוגל לנתק כל מלחמת התשה ולמנוע כל מלחמת התשה ממושכת מראשיתה, מתחילתה. אם אמנם תהיה אש צריך להגיע להכרעה מהירה ולא לאפשר התשות ממושכות ... להכות באויב מהר".⁹ בכל מקרה הם העריכו כי בסופו של דבר מדובר באויב נחות: "הביצוע והיכולת של הלוחם הערבי נשארו על רמה נמוכה מאוד, כמו בעבר" אמר בר-לב במאי 1970.¹⁰ והוסיף במלאת שנה להפסקת האש: "הם מתאמנים בצורה אינטנסיבית זה יותר מ-20 שנה, ובכל פעם שעמדו הדברים במבחן המציאות, ראינו ששדה-הקרב שונה משדה האימונים".¹¹

ההפתעה ביום הראשון למלחמה מהיקף ההתקפות הסורית והמצרית לכל רוחב החזית, וכישלון התפיסה שהניחה שניתן בתגבור מקומי של המעוזים בטנקים הסדירים לבלום את

- 5 למשל דברי בר-לב לפי: "ג. מאיר, אבן והרמטכ"ל בבימות הסברה", דבר, 25.4.1971.
- 6 "יש להתייחס ברצינות לאיומי סאדאת". הרמטכ"ל, השר גלילי ושר החוץ בטלוויזיה וברדיו, דבר, 8.8.1971. ראה גם דברי אלעזר ב"אנו נתגבר" – הנימה המרכזית בדברי נואמים בעצמות עוצמות ברחבי הארץ", מעריב, 10.5.1970.
- 7 דבר, 6.4.1971.
- 8 דבר, 22.2.1972.
- 9 דבר, 29.1.1973.
- 10 דבר, 10.5.1970.
- 11 דבר, 8.8.1971.

האויב ולזהות את המאמץ העיקרי של התקפתו ולעבור באמצעות עוצבות המילואים וחיל האוויר להתקפות נגד מכריעות, הפכו למשבר כשהתברר שהתקפות הנגד של עוצבות המילואים אינן מסוגלות לשבור את צבאות האויב. הצבא הסורי נדחק אמנם מהגולן אך לא נשבר, חזר למערכיו הקודמים והמשיך להילחם. הצבא המצרי הצליח להדוף את ההתקפות על ראשי הגשר של הארמיות השנייה והשלישית תוך שהוא מסב אבדות כבדות לשריון צה"ל. חיל האוויר לא הצליח לשנות את יחסי הכוחות על הקרקע בתפקידו כ"ארטילריה מעופפת" ואף לא לשתק את ההגנה האווירית של האויב. והמעוזים של קו בר-לב ניטשו או נפלו בידי הצבא המצרי. צה"ל מצא שהתשובות שהכין לתסריטים הסטנדרטיים היו בלתי רלוונטיות במציאות שאותה לא חזה. ההפתעה הפכה להלם.

התחושה הגוברת של חוסר אונים במטכ"ל ניכרת היטב מבין השורות במחקרו של ד"ר גולן. היא מתבטאת בתנודות קיצוניות במצבי רוח; ביציאות התכופות של הרמטכ"ל ושל שר הביטחון לביקורים בחזיתות כדי להבין את המתרחש; במינוי נציגים של הרמטכ"ל הכפופים לו ישירות שיסייעו לייצב את החזיתות; בדיונים תכופים ב"תרופות פלא" – מהלכים מפתיעים בחזית הדרום, כמו "אור ירוק" או כיבוש פורט סעיד, שנועדו להוציא את האויב משיווי משקלו, לשנות את מאזן ההישגים, להוות קלפים במו"ם על הפסקת האש וכיוצא בזה; ובחישובים החוזרים של המאזן המספרי של טנקים ומטוסים בשני הצדדים האמור לספק את הנוסחה להיפוך במצב. כל אלה מעידים על מצוקה קשה ועל ניסיונות למצוא מוצא מהמשבר.

במקביל לניסיונות הפיקוד הבכיר לזהות את מהות השינוי בלחימה הערבית ולמצוא את השיטות המיטביות להתמודד, הוא נדרש להתמודד גם עם בעיות הפיקוד והשליטה (פו"ש) במתחולל בשדה הקרב. מלחמת יום הכיפורים הייתה המלחמה האחרונה שבה פיקדו על חלק מאוגדות צה"ל אלופים ותיקים, מהם במילואים (אריאל שרון ודן לנר), שלא קיבלו כמובן מאליו את מרותו של אלוף הפיקוד ואף לא של הרמטכ"ל, שמצדו ניסה להשפיע באופן ישיר על מהלכי האוגדות, בין היתר באמצעות ביקורים תכופים בשטח. מדברי הרמטכ"ל בדיונים במצפ"ה עולה תחושת תסכול עמוק כאשר מפקדי האוגדות בחרו להתעלם מההנחיותיו, כמו גם מאלה של אלופי הפיקודים המרחביים ולפעול לפי קריאת הקרב שלהם. זאת, מתוך שהניחו שהערכת המצב של המפקד בשטח עולה על זו של כל דרג אחר, וכי האוטונומיה שלו מתירה לו לפעול לפי הבנתו כאשר הפקודות שקיבל אינן תואמות את הערכת המצב שגיבש. אין המדובר רק במקרה המוכר של אריאל שרון שסגנונו היה לעתים בוטה במיוחד, אלא גם במפקדי אוגדות אחרים שניהלו את מהלכיהם לפי הבנתם אך בפחות בוטות.

בתוך כך עולים הממדים העקרוניים של הוויכוח בין אריאל שרון (לרוב בתמיכתו של שר הביטחון משה דיין) לבין הרמטכ"ל, מפקד חזית הדרום (בר-לב), אלוף הפיקוד ואחרים לגבי התנאים לצליחת התעלה וסדר הפעולות הנכון לכך. מעבר לחיכוכים אישיים הוויכוח נגע בשאלות מהותיות לגבי תורת הלחימה של צה"ל: מהו גבול התעוזה בנטילת סיכונים להשגת הכרעה מערכתית באמצעות הפתעה, והאם ניתן בנסיבות של הוויכוח על הצליחה לוותר על עקרון אבטחת הכוח ועל קיומו של ציר לוגיסטי מאובטח כתנאי הכרחי להמשך

המהלך. הדיונים במצפ"ה מלמדים כי היחסים האישיים והשאלות המקצועיות התערבבו אלה באלה, ויש בהם להסביר את הלהט והמרירות המאפיינים את הוויכוחים על חלק מהקרבות במהלך המלחמה ושנים רבות אחריה. אלה הם רק חלק מהנושאים העולים מהכרוניקה הפרטנית של דיוני הפיקוד העליון, המספקת נקודת מבט מרכזית על המלחמה ומעניקה תשתית אמפירית ונקודת מוצא לעיון מחודש, שיטתי, מעמיק ומאוזן יותר מכפי שנעשה עד כה בשאלות מרכזיות על ניהול המלחמה ומהלכה.

פרופ' אלון קדיש
ראש המחלקה להיסטוריה

הקדמה

ספר זה נכתב במסגרת המחלקה להיסטוריה בצה"ל, והוא מתאר את קבלת ההחלטות בפיקוד העליון של צה"ל במלחמת יום הכיפורים. בחלקו הראשון מתואר הרקע למלחמה; ובחלק השני – ניהולה. החלק הראשון כולל שני פרקים: התכנון האסטרטגי והאופרטיבי טרם המלחמה ותיאור כרונולוגי של התקופה שמביטול מצב "כחול לבן" (12 באוגוסט 1973) עד פרוץ המלחמה. החלק השני מתאר כרונולוגית את תהליך קבלת ההחלטות מפרוץ המלחמה – בצהרי יום הכיפורים 6 באוקטובר 1973, עד 27 באוקטובר 1973. תאריך זה הוא מועד הפגישה הראשונה בין נציגי ישראל ומצרים בק"מ ה-101 בכביש סואץ-קהיר, המסמנת את תחילת השיחות שהובילו להסכם ההפרדה ובהמשך – לשלום בין שתי המדינות. הספר מתמקד בתהליך קבלת ההחלטות בתחום המבצעי, ובמיוחד ברמת הרמטכ"ל. המחליט מבסס את החלטותיו על כמה גורמים: על הנחיות שהוא מקבל מהדרגים שמעליו, על נתונים שהוא מקבל אודות המצב בשטח, מגמות האויב ועוצמתו, ואודות יכולות הכוחות העומדים לרשותו, ועל הערכות, דעות והמלצות המובאות בפניו – בכתב או בעל פה. החלטותיו מתבססות על גורמים אלה, אך מושפעות גם מאישיותו שלו: השקפותיו, נטיותיו, ניסיונו, הטמפרמנט שלו ועוד. אנשים שונים יקבלו על בסיס אותם נתונים עצמם החלטות שונות. בספר מובאים ההנחיות, המידע וההערכות אשר עמדו בבסיס כל אחת מההחלטות, ושיקולי המחליט – במקרים שהם מצויים במקורות שבידינו.¹ מתוארים הדיונים שקדמו לקבלת ההחלטות ותוצאות ההחלטות כשדה הקרב – כפי שדווחו למוצב הפיקוד העליון (המצפ"ה).² הדיווחים הללו בנו את תמונת המצב ששימשה בסיס להחלטות הבאות. לכן מושם הדגש בתיאור האירועים על האופן שבו הוצגו ופורשו אז. לא מתוארות

- 1 אל"ם (מיל') יעקב חסדאי מבחין בין האידיאולוג – הבוחן שיקולים, לבין הביצועיסט – השופט לפי תוצאות: "אחד הכללים החשובים של מנהל ומנהיגות הוא, שאין לשפוט רק לפי התוצאות הסופיות, אלא יש להעריך את שיקולי המפקד והחלטותיו בהתאם לנסיבות של שעת האירוע. ... מערכות הלוקות ביתר ביצועיות נטות להעדיף כמעט בלעדית שיפוט לפי תוצאות" (אל"ם (מיל') יעקב חסדאי, "אידיאולוג' ו'ביצועיסט' – הכהן והנביא של צה"ל", "מערכות" 279–280, מאי-יוני 1981, עמ' 42).
- 2 בפקודה שהייתה תקפה ערב מלחמת יום הכיפורים, הוגדר המונח "מוצב הפיקוד העליון" כלהלן: "לצורכי הפעלת צה"ל במלחמה יאורגן המטה הכללי בשתי רמות: א. רמה לתכנון, הפעלת כוחות ולשליטה בהם – תכונה מוצב פיקוד עליון. ב. רמה להפעלת שאר תפקידי הרמטכ"ל". (אג"ם-מבצעים, פקודות קבע להפעלת המצפ"ה, פברואר 1973). עד סוף שנות התשעים של המאה העשרים היו ראשי התיבות שלו "מצפ"ה". אז החליט סגן הרמטכ"ל, האלוף עוזי דיין, להקנות להם גוון של מילה, ומאז הוא נכתב "מצפ"ה" (מוצב הפיקוד העליון). בחרתי להשתמש בספר זה בראשי התיבות הערכניים.

כאן ההתרחשויות בשדות המערכה, אלא השתקפויותיהן בדיווחים שקיבל המטה הכללי. תמונת המצב שנוצרה מהם, והפירוש שניתן להם על ידי גורמי המטכ"ל, הם שעמדו ברקע ההחלטות שקיבל הרמטכ"ל. על הקורא לזכור זאת היטב, כאשר פריטי מידע מסוימים עלולים להיראות לו שגויים. הדבר נובע מהעיקרון העומד בבסיס הספר: הוא אינו מתאר את האירועים בשדות המערכה, אלא את השתקפותם במטכ"ל, ששימשה בסיס לקבלת ההחלטות.

כמקור עיקרי למחקר שימש החומר מעת האירוע: סטנוגרמות של ההקלטות בחדר הרמטכ"ל ושל דיונים בפורומים שונים – למן הממשלה, ההתייעצויות המדיניות-צבאיות ולשכת שר הביטחון, דרך חדר הרמטכ"ל וקד"מים, וכלה בתא ראש מוצב השליטה של חיל האוויר (רמשל"ט); רשימות של ראשי לשכות, מזכירים ושלישים ושל נציגי המחלקה להיסטוריה – ובראשם ראש המחלקה, אל"ם אברהם איילון (לנטש), שנלווה לסגן הרמטכ"ל; יומנים שנוהלו בפיקודים ומסמכים של הלשכות הרלוונטיות; המברקים בין משרד ראש הממשלה לשגרירות ישראל בווינגטון וכן פתקים שנרשמו באירועים שונים, ובהם רישומי שיחות טלפון של שר הביטחון ופתקים שהוחלפו בינו לבין הרמטכ"ל בישיבות שונות. אחד המאפיינים המייחדים ספר זה הוא עושר המקורות מעת האירוע. אין בידינו עושר כזה של מקורות לגבי קבלת ההחלטות בפיקוד העליון בשום מלחמה – לא אלו שקדמו למלחמת יום הכיפורים ולא אלו שבאו אחריה. כך, למשל, ניהלו ראשי לשכות, מזכירים ושלישים של גורמים שונים – שר הביטחון, הרמטכ"ל, סגן הרמטכ"ל, אלוף פיקוד הדרום³ – רשימות מהדיונים שבהם השתתפו. רשימות אלו אפשרו להיוודע על קיומם ותוכניהם של דיונים רבים וחשובים שלא הוקלטו. זאת ועוד, יש דיונים, בהם גם כאלה שהוקלטו, שלגביהם יש רשימות של כמה גורמים – דבר שאפשר להצליב ביניהם. מקור רב ערך הוא ההקלטות מחדר הרמטכ"ל: בצהרי היום השני למלחמה הפעיל ראש לשכת הרמטכ"ל, סא"ל (אז) אבנר שלו, מכשיר הקלטה בחדר הרמטכ"ל ב"בור".⁴ הודות לכך ניתן לשמוע את הדברים שנאמרו בו וגם לעמוד על אינטונציות והלכי רוח. הדבר נכון גם לגבי הקד"מים, שהוקלטו על ידי קצרניות מחלקת היסטוריה. למקורות אלה נוספו

3 בשנות האלפיים תיקן הרמטכ"ל, רב-אלוף דני חלוץ, טעות לשונית שרווחה עד אז: הקצין המופקד על הפיקוד – פיקוד מרחבי או פיקוד העורף – כונה "אלוף הפיקוד". אלוף הינו שם של דרגה ולא של תפקיד. לפיכך קבע רב-אלוף חלוץ שהוא ייקרא, כמו מפקדיהם של חילות האוויר והים ושל זרוע היבשה, "מפקד הפיקוד". קביעה זו תקפה היום, אך מאחר שבתקופה שעליה נסוב הספר רווח המונח "אלוף הפיקוד", הותרתי אותו.

4 בתגובה לפרסומם של פרוטוקולים של ההתייעצויות המדיניות-צבאיות מהימים הראשונים למלחמה, ציין איתן הבר כי "פרוטוקולים אינם עדות כמעט לשום דבר, בוודאי לא יותר מעדויות של אנשים ושאר דרכי ציטוט וכתובה", שכן הפרוטוקול אינו משקף אווירה, לעתים נאמרים בדיון דברים "לא לפרוטוקול", כותבי פרוטוקולים לא מוקלטים, נוטים לקצר, להחליט מה חשוב ומה לא, ויש אף מקרים שדוברים או מזכירים משנים בנוסח הכתוב. (איתן הבר, "זה לא לפרוטוקול", ידיעות אחרונות, 17 באוקטובר 2010). הדבר נכון, אולם אינו תקף לגבי ההקלטות בחדר הרמטכ"ל והקד"מים – לגביהם מדובר בסטנוגרמות, ולא בפרוטוקולים, את קלטותיהם שמעתי במו אוזניי ותיקנתי דברים שנשמטו או שובשו על ידי הקצרניות שתמללו אותם.

דברים שאמרו האישים הנזכרים בספר זה בכנסים, בהרצאות, בהערות לטיוטות של פרקי המחקר שנמסרו לעיונם ובראיונות עם אנשי המחלקה להיסטוריה, ובעיקר עם החתום מטה. בייחוד יש לציין את האלוף ישראל טל ("טליק"), ששימש במלחמה כסגן הרמטכ"ל, את תא"ל אבנר שלו, ששימש כראש לשכת הרמטכ"ל, ואת תא"ל אריה בראון, ששימש כשליש שר הביטחון, שעם כל אחד מהם נערכו פגישות רבות, שבהם העירו לטיוטות של פרקי המחקר. גם האלופים בני פלד ויצחק ("חקה") חופי קראו את כל פרקי הספר והעירו עליהם. שר הביטחון במלחמה, משה דיין, העיר בכתב בטיטות חלקו של הפרק הראשון העוסק בראיית המלחמה ומטרותיה (עמ' 19-105). נציגים מטעם המחלקה נפגשו עם הרמטכ"ל, דוד ("דרו") אלעזר, שהספיק להעיד על הרקע למלחמה ועל יומה הראשון, ועם אלוף פיקוד הדרום, שמואל גונן. נפגשתי, בין היתר, עם רב-אלוף חיים בר-לב, האלופים אלי זעירא, צבי זמיר, רחבעם זאבי ("גנדי"), אהרון יריב, אריאל שרון, יונה אפרת, אברהם אדן ("ברן"), תתי-האלופים אריה שלו, ישראל ליאור ויהושע רביב ומר ישראל גלילי. הערותיהם תרמו רבות לספר.

כאשר הסתמכתי על דברים שנאמרו בהרצאות, בעדויות ובראיונות הובאה בחשבון האפשרות שהם עלולים להיות מושפעים ממה שקרה מאז האירוע, מאינטרסים, מפירושים שלאחר האירוע, מתוצאות בפועל של אירועים ואף משכחה. לגבי כמה נושאים נמצאו סתירות בין דוברים שונים. השתדלתי שלא להסתמך על עדות כמקור יחיד, וניסיתי למצוא בחומר מעת האירוע פרטים שיסייעו לאמת את המידע שנמסר בה.

אחד המקורות למחקר היה דוח ועדת אגרנט. לרשות המחלקה להיסטוריה הועמדו הדוח והעתיקי מרבית המסמכים שמסרו לוועדה העדים שהופיעו בפניה, אך לא עדויותיהם בפני הוועדה. לפיכך, במקומות שבהם נסמך הספר על עדויות אלו, המדובר בקטעי העדויות שהוועדה בחרה לצטט בדוח. לאחרונה נפתחו מקצת העדויות. לא מצאתי בהן תוספות של ממש לעניינים המתוארים ומנותחים בספר.

המחקר נכתב פרקים-פרקים, כאשר עם גמר כתיבתו של כל פרק הוא הופץ להערותיהם של האישים המרכזיים. כתיבת הפרקים הללו נמשכה במהלך שנות השמונים. על בסיס המחקר הכרונולוגי נכתבו כמה מחקרים נושאים, שחלקם התפרסמו בכתבי-עת גלויים. העיקריים שבהם: "12.10.73 – עמדות הרמטכ"ל והדרג המדיני: צליחת התעלה, הצורך בהפסקת אש והדרך להשיגה" (מערכות 327, נובמבר-דצמבר 1992); "המכה האווירית המקדימה בפרוץ מלחמת יום הכיפורים" (מערכות 373, נובמבר 2000); "היחסים בין הדרג הצבאי לדרג המדיני בישראל במלחמת יום הכיפורים" (זמנים 84, סתיו 2003); "מטרות המלחמה: קביעתן טרם המלחמה וקביעת מטרות ביניים במהלכה – מלחמת יום הכיפורים כמקרה דגם" (בתוך: חגי גולן, שאול שי – עורכים – "מלחמה היום" – חקרי מלחמת יום הכיפורים, הוצאת מערכות, 2003); "בצל ההפתעה – הפיקוד העליון [בפתיחת] מלחמת יום הכיפורים" (מערכות 403-404, דצמבר 2005).

במהלך התקופה שמאז המלחמה התפרסמו ספרים רבים עליה. חלקם – כגון ספרו של חנוך ברטוב "דרו", ספרו של אריה בראון "משה דיין במלחמת יום הכיפורים", ספרו של אלי זעירא "מיתוס מול מציאות" וספרו של אריה שלו "כישלון והצלחה בהרתעה"

– מייצגים את העמדות של כותביהם או של האישים שעליהם הם נסובים. לגבי פרטים מסוימים יש בהם אי־דיוקים. אי־דיוקים ניכרים גם בספרים שנכתבו מיד אחרי המלחמה. ספר זה מבוסס בראש ובראשונה על מקורות מעת האירוע ועל השלמות מפי הנוגעים בדבר בפורומים שונים – כמפורט לעיל. נעשה שימוש בספרים רק כאשר היה צורך להסביר דברים שלא נמצא להם הסבר מספק במקורות הללו. הספר הזה עבר תהליך קפדני של העברת הטיוטה לנוגעים בדבר, פגישות רבות לקבלת הערות ובחינה במערכת של מחקר מלחמת יום הכיפורים במחלקה להיסטוריה בצה"ל, שפעלה בשנים הראשונות לאחר המלחמה. בתהליך זה נופו שגיאות. הספר עבר את עיניהם הבוחנות של ראש המחלקה להיסטוריה פרופ' אלון קדיש, העורכת אביטל רגב ומפקד מערכות סא"ל חגי גולן, שתרמו רבות לשיפורו ולניכוש מעקשים. עם כל אלה אפשר שנותרו שגיאות ואי־דיוקים, האחריות עליהם הנה שלי בלבד. תקוותי היא שהספר מצליח להעמיד בפני הקורא, באופן סדור, את התהליך המרתק של קבלת ההחלטות בהנהגה המדינית־ביטחונית של מדינת ישראל במלחמה האחרונה עד כה שניהלה נגד מדינות, בשתי חזיתות בו־זמנית.

שמעון גולן

חלק ראשון

הרקע למלחמה

פרק א

התכנון האסטרטגי והאופרטיבי

עקרונות מדיניות הביטחון

בהוראות הפיקוד העליון מוגדרת מדיניות הביטחון כדלהלן:

א. מדיניות הביטחון הינה חלק מן המדיניות הכוללת הנקבעת על ידי הממשלה בכל הנוגע לקיומה של המדינה, קיום ריבונותה והשגת מטרותיה. מדיניות זו עוסקת במפורט בכל הנוגע לביטחון המדינה, מנציחה את תכנון הביטחון הלאומי ומהווה אחד מגורמי היסוד לקביעת תורת הביטחון של צה"ל. בהיותה חלק מהמדיניות הכוללת, הרי היא מושפעת ומשפיעה על יתר חלקיה.

ב. תורת הביטחון הינה תורה המושתתת על מדיניות הביטחון והבאה להתוות את דרכי הארגון והניצול של כלל האמצעים העומדים לרשות האומה, למען ביטחונה של המדינה.¹

הדרג המדיני אפוא הוא זה שמנציח את עקרונותיה של מדיניות הביטחון, שממנה נגזרות בין היתר מטרות המלחמה.

במלחמת יום הכיפורים כיהנה ממשלה שאותה הרכיבה גולדה מאיר בעקבות הבחירות שנערכו בסוף 1969. כאשר מאיר הייתה זקוקה לעצה בענייני ביטחון, היא כינסה פורום לא רשמי של השרים שעליהם סמכה בענייני ביטחון: שר הביטחון משה דיין, סגן ראש הממשלה יגאל אלון והשר בלי תיק ישראל גלילי. הפורום הזה נודע ברכים בכינוי "המטבח של גולדה", בכותרת הסטנוגרמות שלו מופיע השם "התייעצות מדינית-צבאית". להתייעצויות האלה הוזמנו לפי הצורך הרמטכ"ל ואלופים רלוונטיים.²

מדברים שנשאה גולדה מאיר בעת הצגת הממשלה בפני הכנסת ב-15 בדצמבר 1969, ומדינאים מדיניים שנערכו בכנסת מאז ועד המלחמה, עולה כי מדיניות הביטחון של הממשלה הושתתה בין היתר על קווי היסוד הבאים: אבן היסוד של מדיניות הממשלה היא שאיפה להגיע לשלום עם מדינות ערב – שלום קבע שישים קץ ללוחמה ולסכסוך ואשר יושתת על גבולות מוסכמים ובני הגנה. בקווי היסוד של הממשלה בעת כינונה נקבע: "באין שלום תוסיף ישראל לקיים במלואו את המצב כפי שנקבע עם הפסקת האש.

1 קובץ הוראות הפיקוד העליון, 15 ביולי 1956, הוראה מס' 1.0102 – חלקי תורת הביטחון.
2 ראו: עמוס שיפריס, ישראל גלילי – שומר המסד ונוטה הקו, יד טבנקין, 2010, עמ' 259–262.

[...] לא נשוב אל הקווים של יוני 1967". משהסתמן סיכוי להסדר חלקי עם מצרים בדבר הפסקת הלוחמה ופתיחת תעלת סואץ לשיט, בעקבות הצעת הנשיא סאדאת מ-4 בפברואר 1971, הודיעה ממשלת ישראל כי תהיה מוכנה ל"תזוזת מה של כוחות צה"ל מקו התעלה אף בטרם חוזה שלום". מאז לא חלה כל תזוזה בעניין, אולם "לא אנו גרמנו לקיפאון שנשתרר בנושא זה, ואנו מוכנים לדון בו מחדש בכל עת". באין שלום נוקטת מדינת ישראל מדיניות של קיום הפסקת אש שעיקריה הם מניעת האויב מלפרוץ את קווי הפסקת האש ונקיטת צעדים שיבהירו למדינות ערב שמוטב להן לקיים את הפסקת האש מאשר להסתכן במלחמה שתסתיים בתבוסה נוספת. המפתח לשלום הוא בהכרת מנהיגי ערב בכך ש"איומי מלחמה, תוקפנות בקווי הפסקת האש, מעשי טרור ולחץ בינלאומי לא יצליחו להחזיר את הגלגל למצב ששרר לפני יוני 1967" ובכך ש"במלחמה נגד ישראל לא ישיגו דבר. מלחמה מרבה הרס ודמים, מבזבזת משאבים, מעכבת התפתחות חברתית וגורמת לתלות בכוחות זרים המסכנים את העצמאות. הדרך האחת אל השלום היא להסתלק מהשאיפה להכחיד את ישראל ולבוא עמה בדברים ללא תנאים מוקדמים". ישראל עושה כל מאמץ להגיע לשלום ואינה דוחה כל אפשרות של משא-ומתן רציני בנושא, אולם כל עוד הדרך לשלום חסומה, משימתה הראשונה היא "לקיים את כוח ההרתעה של צה"ל, שהוא הערובה לביטחוננו ולמניעת מלחמה". ממשלת ישראל אינה חוסכת במאמצים מדיניים ובקורבנות חומריים כדי שבידי צה"ל יימצאו האמצעים הדרושים ללחימה ולהרתעה. צה"ל יהיה ערוך להגן על מדינת ישראל וייעשה כל מאמץ כדי להבטיח "כי אם אמנם יחליטו שליטי ערב כי מלחמת ששת הימים לא הייתה המלחמה האחרונה, לא יהיה גם כישלון צבאותיהם במלחמה זו הכישלון האחרון".³

כלומר, כל עוד אין התקדמות בדרך לשלום, הושתתה מדיניות הביטחון של ישראל לאחר מלחמת ששת הימים על העקרונות הבאים: שמירה על המצב האסטרטגי והטריטוריאלי שנוצר בעקבות המלחמה עד להשגת הסדר מדיני שייצב את גבולות המדינה בתנאים נוחים להגנה וימנע סכנת מלחמה בעתיד; התעצמות במטרה לקיים הרתעה ממלחמה וכושר הכרעה במקרה שמלחמה לא תימנע; היערכות וכוננות לקראת מצבים אפשריים שונים של מלחמה ופעולות התקפיות של האויב.

במסמך שסיכם, בשנת 1973, את הערכת המצב הרב-שנתית של המטה הכללי, בוטאו העקרונות הללו כלהלן:

עוצמתה של מדינת ישראל מתנה את כושרה להרתיע מפני התנכלות לקיומה, שלמותה וזכויותיה הריבוניות; להגשים את מטרות המלחמה שלה אם תיכפה עליה; לקיים ברציפות מאזן רצוי לה ביחסי העוצמה עם מדינות ערב למרות הפער הכמותי בכוח אדם ובמערכות נשק.

3 הקטע הזה מבוסס על המקורות הבאים: הודעת ראש הממשלה בעת התייצבות הממשלה החדשה בפני הכנסת, 15 בדצמבר 1969, דברי הכנסת, כרך 56, עמ' 189; הודעת ראש הממשלה על המצב המדיני, 9 ביוני 1971, דברי הכנסת, כרך 61, עמ' 2673; סקירת ראש הממשלה על פעולות משרדה, 25 ביולי 1973, דברי הכנסת, כרך 68, עמ' 4274-4275.

מרכיבי העוצמה הכוללת הם:

- ההסכמה הלאומית (הקונצנזוס) לגבי מדיניות הביטחון, מטרות המלחמה וההשקעות בבניין מערכת הביטחון;
- רמת ההתפתחות של מדינת ישראל בתחומי החברה, הכלכלה, המדע, הטכנולוגיה, איכות כוח האדם והתשתית התעשייתית;
- עליונות צבאית רצופה על מדינות ערב, למרות הפער הכמותי העצום בכוח אדם ובמערכות נשק, בהתבסס על צבא עם (מיליציוני) שיביא לביטוי עליון את משאבי האומה בכוח אדם ובאמצעים, עדיפות מכרעת על מדינות ערב באיכות כוח האדם ועדיפות מכרעת על מדינות ערב באיכות מערכות הנשק והציוד;
- גבולות טריטוריאליים ואזורי ביטחון, אשר יבטיחו הגנה יעילה על קיומה ושלמותה של ישראל באמצעות עומק אסטרטגי הגנתי (ריחוק ממרכזים חיוניים למדינה), קיצור קו הגבול המהווה איום ביטחוני ומכשול טבעי. הם יהיו גורם מרתיע ממלחמה בכל היקף על ידי אילוף אויב לרתק כוחות מרביים למגננה וקיום קו מוצא להפקת יתרונות במלחמה (קרבה ליעדים אסטרטגיים ומערכתיים ואילוף האויב לפעול בקווים חיצוניים), ויקנו ביטחון לאומי על ידי קיום אוכלוסיה יהודית באזורי הגבול;
- עוצמה צבאית מקובלת, אשר תבסס את אמינות ההרתעה האסטרטגית ותאפשר את השגת מטרות המלחמה. עוצמה זאת נובעת מתורת מלחמה התקפית. תורת בניין (כוח) המתבססת על כוחות ומערכות נשק רב תכליתיות ועל השקעת המאמץ העיקרי במרכיבי ההכרעה שהם: מערך תקיפה אווירי וכוח מחץ משוריין.

ייעוד צה"ל הוא להגן על קיומה, שלמותה וזכויותיה הריבוניות של מדינת ישראל. משימותיו, במסגרת הייעוד הזה, הן: לאפשר לממשלת ישראל חופש פעולה לקידום מטרותיה הלאומיות ולהבטחת זכויותיה הריבוניות; להרתיע מפני יוזמה התקפית של האויב ומפני ניסיונות לפגוע בריבונות המדינה ובתושביה; לסכל במועד פעילות כזאת; להכריע במלחמה, אם תבוא, ולהגשים את מטרותיה; למלא משימות לאומיות שונות.⁴

עיקרי הערכת המצב הרב-שנתית של המטה הכללי⁵

בסוף מאי ובאמצע יוני 1973 קיים המטה הכללי דיונים בנושא תוכנית האב לבניין צה"ל לשנים 1973-1977 – תוכנית "אופק א". במסגרת הדיונים האלה הציגו ראש אג"ם, האלוף ישראל טל, ועוזרו לתכנון, תא"ל אברהם טמיר, את עיקרי הערכת המצב לשנים האלה. עיקרי ההערכה סוכמו במסמך "אופק א". הצפי היה שיימשך המאבק בין המעצמות על השגת יתרונות במזרח-התיכון ועל הרחבת

4 מסמכי מטכ"ל-אג"ם – ע' ר' אג"ם לתכנון, אפריל 1973, יולי 1973.

5 תת-פסקה זו מתבססת על שני המסמכים שלעיל ועל דברי האלוף טל ותא"ל טמיר בדיון מטכ"ל שנערך ב-28 במאי 1973.

השפעתן בו, אולם בשל ההרתעה ההדדית ושאיפתן להימנע מעימות צבאי ביניהן ישתדלו המעצמות לא להיות מעורבות באופן פעיל אם תפרוץ מלחמה באזור. לפיכך לא יוכלו הערבים לסמוך על מעורבות ישירה של אחת מן המעצמות, אלא רק על תמיכה מדינית, כלכלית ומוסרית. לכן מותנית היציבות במזרח-התיכון ביחסי הכוחות, בפרט הצבאיים, בין ישראל לבין מדינות ערב.

מכיוון שכל אחת מהמעצמות תוסיף להגן על האינטרסים החיוניים לה, יקשה עליהן להגיע לכלל הסכמה בנוגע לשיתוף פעולה, והן ייטו למדיניות של שמירה על הסטטוס-קוו. לפיכך יוכלו לחול שינויים משמעותיים במעמד מדיני-אסטרטגי באזור רק כתוצאה מתהפוכות פנים ומלחמות מקומיות. לכוחות המקומיים יהיה חופש פעולה גדול מאשר בעבר בתנאי שפעולותיהם יהיו מפתיעות או לא יפגעו באינטרסים של מעצמות-העל.

האינטרסים של ברית-המועצות יחייבו אותה להמשיך במתן סיוע צבאי וכלכלי למדינות ערביות ולשתף פעולה עם ארצות-הברית כדי למנוע את הסלמת העימות הישראלי-ערבי לעימות בין-מעצמתי וכדי למנוע, תוך שימוש באמצעים מדיניים ומרתיעים, את התמוטטותן של בעלות-בריתה במקרה של מלחמה.

האינטרסים של ארצות-הברית יחייבו אותה להעניק סיוע כלכלי וצבאי למדינות שבאמצעותן ניתן לייצב את האזור ולמנוע הן חדירה סובייטית והן רדיקליזציה. המדינות האלה הן: טורקיה, איראן, סעודיה, אתיופיה וישראל; האינטרסים יחייבו אותה להעניק סיוע כלכלי וצבאי לישראל, כדי שהיא תוכל לקיים מאזן כוחות אשר יאפשר לה הרתעה מפני סיכונים לקיומה, לשלמותה ולזכויותיה הריבוניות, וישמש גם גורם מרתיע בפני הידרדרות האזור למלחמה כוללת; ליזום הסדרים מדיניים אשר ימנעו פעילות מלחמתית ולחתור לקיום הסדר סופי אשר ישריש מצב של אי-לוחמה ויחסי שלום.

בנוגע לעוצמתן של מדינות ערב ההערכה הייתה כי ילך ויגבר כוחן הכלכלי והמדיני בשל הנפט שברשותן. ארצות-הברית ומדינות מערב אירופה יהיו תלויות בנפט הערבי הן בשל עצם צריכת הנפט והן בשל ההתחזקות של כוח הקנייה של הערבים. לפיכך יהיו מדינות ערב רוויות באמצעי לחימה חדישים: "לערבים יהיה כסף לקנות ולמדינות השונות יהיה אינטרס למכור, בגלל הסיכוי להגביר את קצב הנעת גלגלי התעשייה ובגלל היותן חשופות לסחטנות וללחץ ערבי בגלל הנפט".

ההערכה הייתה:

כושר הקנייה של מדינות ערב בשוקי הנפט של העולם, שהיה עד לאחרונה בסדר גודל דומה לזה של ישראל, הולך וגדל בקצב גדול יחסית לזה של ישראל. לתופעה זו, שמקורה בהכנסות הנפט של כמה מדינות ערב, מצטרפות בעיותיהן הכלכליות של ארצות-הברית ומדינות אירופה, כושר התפוקה הענקית של תעשיות ה-Aerospace והאלקטרוניקה של מדינות אלה, המחפשות שווקים למוצרין. מכלול נסיבות זה עלול להביא לכך שצבאות מדינות ערב יוכלו להצטייד בנשק מעולה כמו של ישראל ובכמויות ניכרות ביותר. יתר על כן, קיימת בעולם מגמה מובהקת להתייקרותן של מערכות נשק. [...] הרצון לקיים יחסי עוצמה נאותים עלול להטיל על מדינת ישראל עומס כלכלי רב מכדי יכולת לשאתו.

מדינות האויב סווגו לשלוש קבוצות: הראשונה – מדינות העימות: מצרים, סוריה, ירדן ולבנון; הקבוצה השנייה – בעלות-בריתן הקבועות (הטבעיות) של מדינות העימות ויתר מדינות ערב במזרח-התיכון, בצפון אפריקה ובמזרח; הקבוצה השלישית – בעלות-ברית "מזדמנות" מבין שאר מדינות העולם.

האלוף טל אמר:

במה שנוגע להשפעה המדינית ולכסף צריך להבחין בין מדינות העימות לבין בעלות בריתן: הכסף הוא בידי בעלות הברית הקבועות – הטבעיות – כלומר בידי מדינות הנפט, ומדינות העימות תלויות בהן. מכיוון שהערבים רחוקים מתחושה והגשמה הלכה למעשה של עקרון אחדות המטרות, מכיוון שהפירוד והשוני בין המשטרים וניגודי האינטרסים ימשיכו לשרור ביניהם גם בתקופת 'אופק א', אנחנו לא מניחים שכל הפוטנציאל הערבי של העוצמה הכלכלית והפוליטית ירוכזו למאמץ משותף נגד ישראל. יש להניח כי מתוך העושר והארסנל הכמותי הענקי של עוצמה מסוגים שונים, יוקצו פירוורים ונתחים, כאלה או אחרים, גם למטרות העניין הערבי בכלל, ומדינות העימות תהיינה תלויות בבעלות בריתן העשירות, אשר לא תעמדנה לרשותן את כל משאביהן, אלא רק חלק מהם. לכן לא יוכלו הערבים למצות את כוחם נגד ישראל, אלא אם כן יצליחו להתאחד ולרכז את כלל מאמציהם הלאומיים להשגת עליונות צבאית על ישראל. בהתחשב בניגודים החברתיים, בניגודי המשטרים ובמנטליות הערבית, אין סכנה שאיחוד כזה ייצא לפועל בשנות ה-70, לכל היותר נהיה עדים לשיתוף פעולה וסיוע הדדי גובר.

נקבע כי סדר הכוחות (הסדר"כ) של צה"ל נועד לתת מענה לכמה מתארי מלחמה אפשריים. מתאר המלחמה הראשון הוא מלחמה כוללת העלולה לפרוץ כתוצאה מאחת משתי אפשרויות: מתקפה יזומה (כוללת או מוגבלת ביעדים) של קואליציה ערבית אשר תכלול, בכל מקרה, את מדינות העימות – מצרים, סוריה, ירדן ולבנון. במקרה הזה ינהל צה"ל בשלב הראשון מגננה בחזית אחת או יותר, ובשלב השני, או במקביל, ינחית מתקפה; מתקפה יזומה של צה"ל עקב מלחמת התשה שייזמו מדינות ערביות, או כדי למנוע על הסף היווצרות של מצב מדיני-אסטרטגי המסכן את קיומה של ישראל. מתאר המלחמה השני הוא מלחמה מוגבלת העלולה לפרוץ באחת משתי האפשרויות: מתקפה מוגבלת של צה"ל עקב מלחמת התשה או פעילות מחבלים; התמודדות במלחמת התשה בלבד עקב אילוצים מדיניים ואחרים המונעים היחלצות ממלחמת התשה ממושכת באמצעות מתקפה יבשתית, וכל אשר ניתן לעשות הוא להפעיל באופן התקפי כוחות אוויר וכוחות מיוחדים.

נקבע כי עוצמתו הקונוונציונלית של צה"ל חייבת להבטיח הגשמת שתי מטרות של מלחמה כוללת. המטרה הראשונה היא הכתבת תנאים מדיניים למדינות העימות באמצעות מיטוט צבאותיהן וכיבוש מרכזים שעליהם מושתת קיומן המדיני (כולל בירותיהן). המטרה השנייה היא השגת מצב מדיני-אסטרטגי רצוי באמצעות השמדת כוחות וכיבוש שטחים המקנים כושר מיקוח מדיני.

מטרת המלחמה (כאשר תעמוד על הסף) שתקבע על-ידי הדרג המדיני, תנבע

משיקולים הקשורים בעמדת מעצמות־העל, במידת ההישג המדיני־אסטרטגי, במידת היכולת להכתיב תנאים, במידת היכולת (ולו גם הזמנית) לשלוט באוכלוסייה המונה עשרות מיליונים ובמחיר בנפש ובמשאבים. ההערכה הייתה כי לתקופת "אופק א" הצבת מטרה של הכתבת תנאים אינה רצויה מבחינה מדינית בשל אילוצים הנובעים מן המערכת הבינ־לאומית.

יכולתו של צה"ל להבטיח את הגשמת שתי המטרות הללו קובעת את אמינות ההרתעה האסטרטגית, הנובעת מהערכתו של הדרג המדיני של האויב את יכולתו של צה"ל ואת מרחב אופציות המלחמה של הדרג המדיני של ישראל. עוצמה קונוונציונאלית, אשר תבטיח את השגת המטרות הללו, תקנה גם יכולת להשיג את מטרותיה של מלחמה מוגבלת.

התוכנית הביאה בחשבון ממדי זמן ומרחב בתחומי ההרתעה, הכוננות לגיוס כוחות המילואים והיערכותם למלחמה, השגת מטרות מלחמה כוללת והצרכים במלאים למלחמה כדלהלן: ההרתעה מוטלת על מערך המודיעין – בעדיפות ראשונה יש לפתח ולקיים מערכת אמצעים אשר תבטיח התרעה בפרק זמן שבו ניתן יהיה לפרוס את מרכיביו העיקריים של צה"ל בהיערכות מלחמתית. מבחינת הגיוס וההיערכות למלחמה, כל עוצבה ויחידה בצה"ל תקיים כוננות לגיוס ולהתארגנות בתוך יממה. אמצעי התובלה ימשיכו להיות אילוף שיחייב קביעת סדר עדיפויות בהיערכות של צה"ל למלחמה. סדר העדיפויות הזה נובע ממשך ההרתעה. אשר להשגת מטרות מלחמה כוללת: עקב אילוצים מדיניים, אילוצי תקציב והיכולת המוגבלת לספוג אבדות, הכרחי להשיג את מטרות המלחמה הכוללת (כי תתחולל) בתוך כמה יממות: שלושה-ארבעה ימים להכרעה כוללת בחזית אחת (המצרית או המזרחית) ועד עשרה ימים להשגת מטרות המלחמה הכוללת. בנוגע למלאים למלחמה נקבעו רמות המלאי כדלהלן: תשעים ימים עבור מלאים חיוניים לקיומה של המדינה (בעיקר מזון ודלק); עשרה ימי לחימה לצה"ל.

על בסיס הנתונים האלה ההערכה הייתה כי בשנות ה־70 יידרשו מצה"ל היכולות הבאות:

- כושר הרתעה מלא נגד מדינות העימות ובעלות־בריתן הקבועות, וכושר הרתעה חלקי לפי הצורך, התנאים והיכולת נגד בעלות־ברית "מזדמנות".
- יכולת להכריע את כל מדינות העימות בכוחות מקובלים באמצעות ניהול שתי מתקפות ראשיות בו־בזמן – הן בחזית המצרית והן בחזית המזרחית.
- יכולת להנחית מכות מונעות ומכות גמול על בעלות־הברית הקבועות כדי לקיים את כושר ההרתעה כלפיהן.
- יכולת לנהל מגננה בכל החזיתות נגד כל מדינות העימות ובעלות־בריתן הקבועות באמצעות צבא היבשה, גם ללא עליונות אווירית.
- יכולת למלא תפקידים לאומיים כלליים וקיום עליונות וגמישות צבאית שיאפשרו לממשלה חופש פעולה מלא בקידום המטרות הלאומיות.

הכושר להרתיע ביעילות נובע מכלל העוצמה של מדינת ישראל ומצביו האופנסיבי של

צה"ל, המתבסס על מערך תקיפה אווירי ועל כוח מחץ משוריין. יכולת ההכרעה האופנסבית נגד מדינות העימות מושתתת על חיל האוויר, השריון וכוחות משולבים.

לנוכח אלה נקבעו העקרונות הבאים לבניין צה"ל:

לשם הגשמת ייעודו ומשימותיו מתבסס צה"ל על שלוש זרועות: יבשה, ים ואוויר. ייעודה של זרוע היבשה הוא להשיג הכרעות צבאיות בזירות היבשה שיאפשרו הרתעה אסטרטגית, השגת מטרות המלחמה בזמן והגנה על שלמותה הטריטוריאלית של מדינת ישראל. משימות זרוע היבשה הן: מתקפה כוללת, יחד עם הזרועות האחרות, לשם השגת הכרעה לפחות בחזית אחת תוך מגננה בחזית השנייה; מגננה בכל הזירות, גם באופן עצמאי, ללא הזרועות האחרות; מבצעים מיוחדים לערעור מערכות העורף. המתקפה מתבססת על כוחות משוריינים, כוחות חי"ר מעולה וכוחות מרחביים. הכוח המשוריין, המורכב מאוגדות משוריינות, מבצע את ייעודו במתקפה במשולב עם כוח חי"ר מעולה לפי הצורך, ובמגננה במשולב עם כוח מרחבי לפי הצורך. כוחות החי"ר המעולה, המורכבים מחטיבות חי"ר מעולה, מבצעים את ייעודם במבצעים מיוחדים, במשולב עם עוצבות השריון וסיוע להן ברמה המערכתית וכן במשימות עצמאיות ברמה הטקטית. הכוח המרחבי, המתבסס על חטיבות מרחביות ומחוזות, נועד להגנת מרחב המדינה ושטחים מוחזקים ולהבטחת ביטחונה השוטף, במשולב עם כוחות אחרים, או באופן עצמאי.

ייעודה של זרוע האוויר הוא להשיג ולקיים עליונות או עדיפות בזירה האווירית שתאפשר הרתעה אסטרטגית; חופש פעולה להשגת מטרות המלחמה בזמן; הגנת מדינת ישראל וכוחות צה"ל מפני התקפות מן האוויר ומן הים; פעילות בזירות היבשה והים על-ידי פעולות תקיפה, תובלה אווירית ומודיעין וערעור תשתית האויב למאמץ מלחמתי. משימותיו בתחום זירת האוויר הן התקפה אווירית לשם השמדת כוחות האוויר של האויב (מטוסים, מערכי נ"מ ותשתית) והגנה אווירית לשם השמדת מטוסי אויב. משימותיו בתחום זירת היבשה הן אמנעה או סיוע התקפי להשמדת כוחות הקרקע של האויב (כוחות ניידים ותשתית); סיוע תובלתי לצורכי בניין כוחות בהיטס, שליטה ובקרה, קישור וסיור ומשימות מודיעין. משימותיו בתחום הזירה הימית הן אמנעה או סיוע התקפי להשמדת כוחות ים של האויב (כלי שיט ותשתית); סיוע תובלתי לצורכי בניין כוחות בהיטס, לוחמה נגד צוללות, שליטה ובקרה, קישור וסיור ומשימות מודיעין. המשימות בתחום ערעור התשתית האסטרטגית-הצבאית למאמץ המלחמתי הן השמדת התשתית האסטרטגית-הצבאית החיונית למאמץ המלחמתי (בסיסים מבצעיים, מערכות נשק, מרכזי תחזוקה, צומתי שליטה, עתודות אסטרטגיות); השמדת תשתית חיונית למאמץ המלחמה והשתלבות במבצעי כוחות מיוחדים (סיוע מודיעיני, תובלתי והתקפי). זרוע האוויר מתבססת על מערך תקיפה – למשימות התקפיות; מערך נ"מ – להגנה מפני התקפות מן האוויר; ומערך תובלה – לבניין כוחות בהיטס ולמשימות הסטה אחרות (סיור, קישור, מודיעין, לוחמה אלקטרונית, תחזוקה וכדומה).

ייעודה של זרוע הים הוא להרתיע מפני פגיעה באמצעות כוחות ים במדינת ישראל, או בזכויותיה הריבוניות בים; להגן על המדינה מפני התקפות מהים ולכנות יכולות הובלה לצורכי גישה עוקפת בתחום האסטרטגי ובתחום המערכתי ואבטחת שיט חיוני לישראל.

משימותיה הן: השמדת כוחות הים של האויב (כלי שיט ותשתית), סיוע תובלתי לבניין כוחות בהישט ומשימות מודיעין. זרוע הים מתבססת על מערך תקיפה (על-מימי ותת-ימי) לביצוע המשימות ההתקפיות שלו ומערך הנחתה לבניין כוחות בהישט ולמשימות תובלה ימית.

בנוגע לחלוקה לכוחות סדירים ולכוחות מילואים ההנחה הייתה שהתנאים שאילצו את צה"ל בראשיתו להתבסס על צבא המילואים, שהראשון שבהם הוא המחסור היחסי בכוח אדם, נותרו בעינם. לפיכך יש להשתית את חיל האוויר, חיל הים והמודיעין על כוחות סדירים: "הדרך לקיים צבא, אשר רובו ככולו הוא צבא מיליציוני, מול צבאות אויב סדירים הפרוסים לאורך הגבולות, הוא לחפות עליו ועל תהליך גיוסו באמצעות מודיעין רציני וחיל אוויר סדיר ודרוך ככוננות תמידית". חיל הים צריך גם הוא להיות סדיר בשל כלי השיט ומערכות הנשק, המחייבים השקעת מאמצים שוטפים ורצופים, ובשל עצם ייעודו לקיים נוכחות מתמדת בים, גם בעת רגיעה – ייעוד שהוא אנטי מיליציוני. בשל השתתת שלושת הגורמים הללו על כוחות סדירים יכולה מדינת ישראל להרשות לעצמה לבסס את זרוע היבשה בעיקר על כוחות מילואים.

בנוגע להתעצמות: כדי לקיים את היכולות הנחוצות במגבלות שצוינו לעיל, ניתנה עדיפות מוחלטת בתחום ההתעצמות לשני המרכיבים שהוערכו כמרכיבי ההכרעה העיקריים – מטוסי תקיפה וטנקים.

הרקע להערכת המצב באביב 1973

המדיניות האסטרטגית והאופרטיבית שהייתה מקובלת על המטה הכללי עם פרוץ מלחמת יום הכיפורים, השתקפה בסדרת דיונים, הצגות של תוכניות והערכות מצב שערך המטה הכללי באביב 1973. זאת, במסגרת מצב "כחול לבן", שנקבע בעקבות ידיעות על כוונתן של מצרים וסוריה לצאת בתוך זמן קצר למלחמה בישראל.

ידיעות על כוונותיה של מצרים לפתוח במלחמה

ב-11 באפריל 1973 הגיעו לאמ"ן ידיעות שלפיהן החליט נשיא מצרים אנואר סאדאת לפתוח במלחמה – לפי מידע ראשון, בתחילת מאי, ולפי מידע מאוחר יותר, באמצע מאי. בידיעות האלה נאמר כי בכוונת מצרים לחצות את תעלת סואץ בכוח של חמש דיוויזיות חי"ר, שאחריהן יחצו גם דיוויזיות טנקים, לכבוש את שרם א-שייח' בכוחות מונחתים ולתקוף במטוסים מטרות בעומק. המלחמה תימשך שישה-שבעה ימים, והמצרים מעריכים שגם אם יהיו להם 20-30 אלף אבדות במלחמה כדאי להם לפתוח בה, זאת במטרה להפשיר את הקיפאון המדיני. בין היתר נאמר בידיעות שלקראת המערכה יגיעו למצרים מטוסים מכמה מדינות ערביות: מטוסי מיראז' מלוב, מטוסי הנטר מעיראק ועשרה ימים לפני פרוץ

המלחמה יגיעו מטוסי לייטנינג מכווית ומסעודיה.⁶
בעקבות ההתרעה הזאת נערכה בדרג הצבאי ובדרג המדיני צבאי סדרת דיונים להערכת המצב. התייחסות מפורטת לידיעות הייתה במסגרת דיון המטה של שר הביטחון (להלן: "דיון מטה שר") ב-13 באפריל 1973. שלושה ימים לאחר מכן כינס הרמטכ"ל את המטה הכללי ועדכן אותו במצב, וב-18 באפריל נערך דיון הערכת מצב בלשכת ראש הממשלה. בשלושת הדיונים הללו הוצגו הרקע והערכותיהם של ראש אמ"ן, הרמטכ"ל ושר הביטחון ששימשו בסיס להמשך עבודת המטה במטכ"ל. במסגרת עבודת המטה נערכו בחודשים אפריל-מאי 1973 הערכות מצב והוצגו התוכניות האופרטיביות בפני הרמטכ"ל (בשני מחזורים), בפני שר הביטחון, ולבסוף, בפני ראש הממשלה.⁷

הערכת ראש אמ"ן

ראש אמ"ן האלוף אלי זעירא ציין כי עד הגעת הידיעות העריך אמ"ן שלהבנת המצרים, יחסי הכוחות בין צה"ל לבין צבאם אינם מאפשרים להם להפיק תוצאות חיוביות ממלחמה: "להפך, יש בהם סיכון גדול. כתוצאה ממלחמה מצומצמת שהמצרים יתחילו בה, ואם תקיפת הישראלים תהיה גדולה – יהיה שוב כישלון גדול". בידיעות צוין, כאמור, כי לקראת המערכה יגיעו למצרים מטוסים ממדינות ערביות. כמה ימים לפני 13 באפריל הגיעו 14 מטוסי הנטר מעיראק, וב-12 באפריל הגיעו שניים נוספים. כמו כן הגיעו למצרים 18 מטוסי מיראז' מלוב; קודם לכן הגיעה רכבת אווירית שהביאה כנראה ציוד למטוסים אלה.

העברת המטוסים יכולה אמנם לשמש אינדיקציה לכך שהמצרים עומדים אכן לפתוח במלחמה, אולם השאלה היא האם תוספת המטוסים נתפסת בעיניהם כשינוי מהותי ביחסי הכוחות שיאפשר להם לא להפסיד במלחמה. ייתכן שהגעת המטוסים תיצור אינרציה שתדרדר בסופו של דבר למלחמה, אך סביר יותר שהצעד של המצרים אינו אלא ניסיון ליצור עמדת כוח לקראת מהלכים מדיניים.

ב-26 במרס הודיע סאדאת כי לאחר שמאמציו של נציגו חאפז אסמאעיל לשכנע את

6 דברי ראש אמ"ן ושר הביטחון בדיון מטה שר שנערך ב-13 באפריל 1973.

7 במסגרת הזאת נערכו בדרגי הרמטכ"ל, שר הביטחון וראש הממשלה הדיונים הבאים:

דיוני הערכת המצב בלשכת הרמטכ"ל – 18-19 באפריל.

דיון הערכת המצב לעדכון פורום המטכ"ל – 19 באפריל.

הצגת התוכניות האופרטיביות של הפיקודים והזרועות לרמטכ"ל – 24-26 באפריל.

הצגת התוכניות האופרטיביות על-ידי הרמטכ"ל לשר הביטחון – 27, 30 באפריל.

הצגת התוכניות האופרטיביות ההגנתיות לרמטכ"ל – 2 במאי.

הצגת התוכניות ההתקפיות לרמטכ"ל – 8 במאי.

הצגת תוכניות חיל האוויר לרמטכ"ל – 9 במאי.

הצגת התוכניות האופרטיביות לראש הממשלה – 9 במאי.

הצגת תוכניות חיל האוויר לשר הביטחון – 22 במאי.

כמו כן נערכו ב-14 וב-21 במאי דיוני מטכ"ל להערכת מצב אסטרטגית, ובהם נכח שר הביטחון.

ארצות-הברית שתלחץ על ישראל לוותר על עמדותיה, לא נשאו את הפירות המקווים, הפך שלב "העימות הכולל" עם ישראל לבלתי נמנע. הוא נטל לידיו את ראשות הממשלה – לשם "האחדת האחריות" – ומינה את שר הפנים ממדוח סאלם לסגנו כדי להכין את מוסדות הפנים למערכה. מאותו היום החלה במצרים פעילות מוגברת לקראת "עימות כולל", ונראה שהמשטר המצרי עושה מאמצים ליצור אווירה של הכנות לקראת מערכה צבאית בעתיד הנראה לעין. על הרקע הזה הגיעה הידיעה ב־11 באפריל ונראו סימנים מעידים, בעיקר בנוגע להעברת מטוסים מלוב ומעיראק. בנוגע להכנות בעומק מצרים, אמר ראש אמ"ן, נראים סימנים שעומדת אכן לפרוץ מלחמה, אולם הסימנים האלה פוחתים והולכים ככל שמתקרבים לחזית.

האלוף זעירא העריך כי המגמה של הצעדים הללו היא ליצור בעולם רושם שלמצרים אין ברירה אלא לצאת למלחמה, שמתוך ייאוש היא מוכנה לפתוח באש ושמדינות ערב תומכות בה בכך. המטרה היא ליצור בקרב המעצמות תחושה שאם ברצונן למנוע מלחמה יהיה עליהן לעסוק בבעיה המזרח-תיכונית ולכפות הסדר על ישראל. נראה שמצרים מעוניינת ליצור הלך רוח כזה לקראת הפגישה בין יועצו של נשיא ארצות-הברית לביטחון לאומי הנרי קיסינג'ר לבין שליחו של נשיא מצרים חאפז אסמאעיל וכן לקראת פגישת הפסגה בין מנהיגי שתי המעצמות – ריצ'רד ניקסון וליאונרד ברז'נייב – שהייתה אמורה להתקיים בושינגטון במאי או ביוני. לפיכך נראה היה שאין בכוונת מצרים לצאת למלחמה לפני הפגישה הזאת.

בהשוואה בין המצב ששרר בעת ההתרעה הקודמת על כוונות האויב לפתוח במלחמה, לבין המצב באפריל 1973, אמר ראש אמ"ן כי בנובמבר-דצמבר 1972 לא היו סימנים בשטח, ואילו הפעם יש סימנים – העברת המטוסים. למרות זאת נראה לו שהחלק החשוב בהתרעה הוא עצם ריכוז הכוח ולא פרטי תוכנית המתקפה: "אני רואה יותר משמעות בגישה הכוללת של סאדאת שאומרת לרכז כוח, מאשר לפרטים אופרטיביים ותוכניות". "בסיכומי של דבר", הוסיף, "הסיכוי שתהיה מלחמה הוא קטן, אולי קטן מאוד, אבל הוא קיים. [לפיכך], אנחנו יום יום, שעה שעה, מסתכלים על עובדות בשטח ובדקים מה קורה בשטח, ולפי זה ניתן את האינפורמציה ואת ההערכה לצה"ל יום יום ושעה שעה. לדעתי נצטרך בשבועות הקרובים, בצורה עד כמה שאפשר בלתי משוחדת, לבדוק מה קורה אצל הערבים יום יום ושעה שעה, [וכן לנקוט מהלכים שונים] שיקטינו את הטעות בחישובים של המצרים" אם אמנם ישגו להעריך שיחסי הכוחות השתנו במגמה להרתיע אותם מלפעול.⁸

הערכתו של שר הביטחון

שר הביטחון משה דיין סמך את ידיו על הנחתו של ראש אמ"ן שמגמת הצעדים שנוקטת מצרים היא הפגנת כוח לקראת משא-ומתן מדיני, זאת במגמה "להזיז את העניין". עם זאת תהא אם הפגנת הכוח תתבטא בעצם האיום במלחמה, או שהערכת המצרים היא כי אין די

8 דיון מטה שר, 13.4.1973; דיון מטכ"ל, 16.4.1973.

באיום וכי עליהם לפתוח באש ממש. להערכתו, מגמת המצרים היא אכן לנסות להביא את המעצמות להפעלת לחץ על ישראל שתוותר על עמדותיה. השאלה היא באיזו דרך. הוא סבר שהמצרים מעריכים ש"לו אפשר היה להזיז את העניינים רק על-ידי ריכוז כוחות בלי פתיחה באש – גם כן טוב". השאלה היא, האם במקרה שהם מעריכים שאין די בצעדים האלה כדי לקדם את עניינם, "הם עד כדי כך מוכנים להזיז את העניינים שהם מוכנים לפתוח באש עם 5–10 דיוויזיות, וסאדאת יישן טוב אם ייהרגו לו 20,000 חיילים".⁹ הוא הניח שמגמת מצרים היא לצאת למלחמה.¹⁰

הערכתו של הרמטכ"ל

גישתו הבסיסית של הרמטכ"ל רב-אלוף דוד אלעזר הייתה שאף כי הערכת המצב ההגיונית אינה מצביעה על אפשרות של מלחמה קרובה, שכן אם סאדאת ינתח את המצב בצורה הגיונית ייווכח לדעת שמלחמה לא תוכל להביא לו הישגים, ולעומת זאת רבים בה הסיכונים, אין ודאות שאכן יפעל באופן הזה, ויש להתייחס לידיעות ולסימנים המעידים בכובד ראש.¹¹ הוא ציין שמכל ההתרעות שהוא זוכר מאז אוגוסט 1970, ההתרעה הזאת נראית לו הרצינית ביותר.¹² "באינסטינקט אני מרגיש שהפעם זה יותר רציני מאשר ההתרעות הקודמות", אמר.¹³

לדברי אלעזר, כמה גורמים יכולים להשפיע על החלטתה של מצרים אם לצאת למלחמה או להימנע מכך. הגורמים היכולים להוביל להחלטה שלא לפתוח באש, הם העובדה שמצרים אינה חזקה יותר מאשר הייתה בעבר, ומאידך גיסא מצבה הפנימי לא הורע: שליטתו של המשטר התחזקה במהלך הטיהורים וההדחות, דבר המונע לחץ מבפנים לצאת למערכה. גם הערכה הגיונית של מצרים בנוגע לתוצאות המלחמה אמורה להניא אותה ממנה: "אני לא מניח שמותר להם לצאת מתוך הנחה שהם ישיגו הפתעה מרעישה ויתפסו אותנו בלתי מוכנים ויוכלו מתוך ההפתעה להשיג איזה שהוא הישג".¹⁴

ואולם, קיימים כמה גורמים הדוחפים לקראת מלחמה. הראשון שבהם הוא הקיפאון הנמשך; הגורם השני – אכזבתה של מצרים מתוצאות המגעים המחודשים עם ארצות-הברית: ביקורו של חאפז אסמאעיל בושנינגטון לא נשא תוצאות חיוביות, ולעומת זאת, הובטח לראש ממשלת ישראל, שביקרה שם אחריו, כי הספקת הנשק תימשך; הגורם השלישי: מאז הוצאת הסובייטים ממצרים פחתה ההסתמכות המדינית של מצרים על ברית-המועצות, וקשה לה לדעת אם תוכל לצפות להחלטות חיוביות מבחינתה מוועידת הפסגה בין מנהיגי המעצמות.

9 דיון מטה שר, 13.4.1973.

10 דיון נרחב ראו להלן עמ' 32–34.

11 דיון מטכ"ל, 16.4.1973.

12 הערכת מצב אצל ראש הממשלה, 18 באפריל 1973.

13 דיון מטה שר, 13.4.1973.

14 דיון מטכ"ל, 16.3.1973. הדיון מכאן ואילך מבוסס על דברי הרמטכ"ל באותו דיון.

הגורמים האלה מגבירים את הדילמה של מצרים, והם יוצרים כנראה את הרקע לאווירת ההכנות למלחמה השוררת בה. ליצירת האווירה הזאת יכולות להיות כמה מטרות: לתת משקל לנושא המזרח-תיכוני ולעורר תחושה שפתיחת האש קרובה, ושכדי למנוע אותה יש לאלץ את ישראל להגמיש את עמדותיה: "סאדאת כמאיים בפתיחה באש יכול להיות שהוא גורם יותר בעל משקל מאשר סאדאת השותק ומתלבט ומסתבך עם עצמו ועם בעיותיו הפנימיות. אבל אם הוא יעבור את הרוביקון הזה – בין המאיים לבין המבצע בפועל – אי אפשר לדעת. אין ספק שכל זמן שהוא מאיים יש לו יותר משקל מאשר כשיגמור לאיים ויהיה המפסיד". ייתכן שאין בכוונתו כלל לצאת למלחמה ושפעולותיו והתבטאויותיו נועדו ליצור אמינות ובכך לחסוך את הצורך בפתיחה באש בפועל. ייתכן שבסופו של דבר הוא ייסוג מן הדיבורים האלה, אך ייתכן גם שהוא מקווה שתוכל להיות סטואציה שהמלחמה תהיה קצרה, בלא שתהיה כרוכה באסון ובמפלה למצרים, והדבר יוסיף לו יוקרה ויעלה לכותרות את הבעיה המזרח-תיכונית.

הרמטכ"ל ציין כי קשה להאמין שסאדאת מקווה לכך, אך ייתכן, שלמרות הבעיות שלהן הוא ער, הרצון לצאת למלחמה הנו כה חזק עד שיגבר על שיקולים הגיוניים. לדעתו, עדיין לא התקבלה החלטה סופית, וכמה גורמים יכולים להשפיע על ההחלטה: ברית-המועצות אינה יכולה להניא את מצרים מלצאת למלחמה, משום שלשם כך יהיה עליה להתחייב לפעול בתחום המדיני באופן שיבטיח הישגים למצרים, ואין ביכולתה להבטיח זאת. היא יכולה רק לייעץ לה שלא לצאת למלחמה. ארצות-הברית, לעומת זאת, יכולה להיות גורם ממתן – באמצעות מתן הבטחות שיניחו את דעתה של מצרים, או יכולה להיות גורם המניע לפתיחה באש – באמצעות הימנעות מפעולה. ייתכן, כאמור, שזו, אכן, אחת המטרות של ההתבטאויות של מצרים – להניע את ארצות-הברית ללחוץ על ישראל.

אשר למדינות ערב: הן אינן יכולות להיות גורם ממתן. המנהיג הערבי היחיד היכול ללחוץ על יציאה למלחמה, הוא שליט לוב מועמר קדאפי, והוא אינו עושה זאת. מאידך גיסא, שום מדינה ערבית לא תאמר למצרים שלא לצאת למלחמה כאשר רק מצרים היא המסתכנת במקרה שאכן תהיה מלחמה. שיגור מטוסים למצרים יכול גם הוא לעורר אותה, ויש להניח שגם סוריה לא תנסה להניא את מצרים מלצאת למלחמה, מה גם שהיא מבטיחה שאם מצרים תצא למלחמה היא תצטרף. ייתכן שבסופו של דבר לא תצטרף, אולם כל עוד לא נפתחה אש, עומדת וקיימת הבטחתה – והבטחה זו ודאי שאין בה כדי לרפות את ידיה של מצרים.

גורם משפיע נוסף הוא התנהגותה של ישראל: רמת הכוננות של צה"ל וצעדים שונים שתנקוט ישראל יכולים להרתיע את סאדאת מלפעול ולמנוע מלחמה.¹⁵

הערכת הרמטכ"ל בנוגע לסבירות שתפרוץ מלחמה, הייתה שהסבירות אינה סטטית, היא מותנית בכמה התפתחויות. בראש ובראשונה בפעילותן של המעצמות בנושא המזרח-התיכוני, בהתפתחויות ביחסים הבין-ערביים, בנעשה בתוך מצרים ובאמינות ההרתעה של צה"ל.¹⁶

15 דיון בסוגיית ההרתעה ראו להלן עמ' 53 ואילך.

16 על נושא הסבירות: דבריו בוועדת החוץ והביטחון, 18 במאי 1973.

בהופעה בפני ועדת החוץ והביטחון אמר אלעזר:

אני מסכים שהסבירות, כפי שהיא נראית כרגע, היא סבירות נמוכה. אבל הסבירות הזאת יכולה לעלות אם יהיה צירוף לא מוצלח של התפתחויות באותם התחומים שהזכרתי, כלומר, אכזבה מצרית גמורה מפגישות ניקסון-ברז'נייב, חוסר כל התקדמות מדינית, הגברת הלחצים בתוך מצרים, יתר התלכדות ארצות ערב סביב מצרים וגם איזו שהיא אשליה אופרטיבית שעליה אדבר. אלה הדברים שיכולים להביא אותנו לידי מלחמה. כלומר, אני מקבל את ההערכה שהסבירות היא נמוכה; אני רק מצביע על כך שקיימת סכנה. הסכנה הזאת מחייבת התנהגות מושכלת שלנו, ומבחינתי היא מחייבת הכנות כדי שנהיה מוכנים והיה וזה יקרה באחד הימים הקרובים, או לא הקרובים.¹⁷

אחד הנוכחים, חבר הכנסת יעקב חזן ממפ"ם, אמר:

הסבירות ההגיונית היא לצדו של זעירא, הסבירות המעשית היא לצדו של הרמטכ"ל. אילו היה פועל באזור שלנו ההיגיון – זאת סבירות נמוכה. [...] אני חושב שאנחנו לא צריכים לבנות את ביטחוננו על הלוגיקה שלנו. זהו אחד הדברים המטעים אותנו ביותר. אנחנו חיים בעולם שיש לו דרכי מחשבה אחרים לחלוטין משלנו. הלוגיקה שלהם אחרת לגמרי. [...] מתוך כך אני מציע שנמשיך בניתוחים לוגיים של המדיניות המצרית, שנקבל לתשומת לב שהסבירות קטנה מבחינה לוגית. מבחינה מעשית נבנה את כל חיינו על כך שהסבירות גבוהה מאוד.¹⁸

הרמטכ"ל סמך אפוא את ידיו על הערכת אמ"ן שהסבירות לפרוץ מלחמה היא נמוכה, אולם החליט לפעול שלא על סמך הערכת מידתה של הסבירות, אלא על סמך הקביעה שקיימת סכנה כלשהי לפרוץ מלחמה. על הרקע הזה נקט צעדי כוננות והרתעה, והחלה עבודת מטה שבמסגרתה רועננו התוכניות האופרטיביות. במהלך הדיונים הללו הוצגו דרכי הפעולה האפשריות של האויב – ברמה האסטרטגית וברמה האופרטיבית – וכן המטרות שתשאף ישראל להשיג במלחמה, אם תפרוץ, והדרכים להשגתן.

17 שם (ההדגשות שלי – ש"ג).

18 שם.

הגורמים שהשפיעו על קביעת מטרות המלחמה

אויב

דרכי פעולה אפשריות ברמה המדינית-אסטרטגית

ב-1973, שש שנים לאחר מלחמת ששת הימים, המשיכה ישראל להחזיק בכל השטחים שכבשה במלחמה הזאת ממצרים, מסוריה ומירדן. נראה היה, שלמרות המפלה שספגו, לא ויתרו מנהיגים ערבים על מטרותם – השמדת מדינת ישראל. לאחר מלחמת ששת הימים היו מנהיגים שהכריזו כי מטרותם להחזיר את ישראל לגבולות שלפני המלחמה. היו בהם שאמרו שהם רואים בכך שלב בדרך להצרת גבולותיה – עד הכחדתה. ניסיונותיהם לכפות על ישראל לסגת, ולו נסיגה חלקית, מקווי הפסקת האש, נכשלו: מלחמת ההתשה שניסתה מצרים לכפות על ישראל, הסתיימה באוגוסט 1970 בהפסקת אש, ובנוסף נבלמה על-ידי צה"ל פעילות הצבאות הסדירים והמחבלים בגבולות ירדן, סוריה ולבנון. כמו כן לא נשאו פירות הניסיונות לכפות על ישראל הסדר באמצעות לחץ מצד המעצמות הגדולות ומדינות שונות.

לנוכח אווירת המלחמה במצרים העריך שר הביטחון כי היא בחרה לצאת למלחמה. הוא אמר כי במשך חמש שנים היא דחתה בעקביות כל ניסיון להגיע להסדר, וכי היא מתעצמת ללא הרף. מכאן שמגמתה הכללית היא לצאת למלחמה. בהנחה שזו אכן המגמה, הרי שעל רקע אווירת ההכנות לעימות קרוב השוררת במצרים, יכולה להיות הצטברות גורמים שתביא בסופו של דבר לפתיחה באש.¹⁹

בדיון מטכ"ל להערכת מצב שנערך ב-14 במאי 1973 אמר שר הביטחון:

לשאלה הראשונה – אם תהיה מלחמה – אני חושב שכן. היו שלוש אפשרויות בפני הערבים: להיכנס למשא ומתן, שנייה – להכין את המלחמה הבאה ושלישית – הדרך שהם הולכים בה, עם יד על ההדק, מכינים את כל הצבא, מביאים מיראז'ים מלוב וכו', וכל זה נמשך שנים מבלי שרואים כל מגמה של כניסה למשא ומתן ולהרפיית המתח הפנימי. זה מביא, להערכתי, בסופו של דבר, להתפוצצות. ואם זה יהיה בעוד חודש או לא – זה המסלול שהם עלו עליו.

דבר שני הוא המצב הכללי בעולם הערבי כלפי ישראל. גם כשאנחנו יושבים שנה שישית על הסואץ הגישה הכללית בעולם הערבי היא: או ישראל, או העולם הערבי – או שישמידו אותנו, או שסופם מר – ולא מגמה של התפשרות. ולזה יש תוצאות מעשיות מה עושים, ואני מדבר על מצרים וסוריה ולוב ואולי גם ירדן, וזה גם סודן וגם אלג'יר ומרוקו שפתאום שלחה טנקים לסוריה, וגם הטון של טוניסיה אינו יותר פשרני.²⁰ נקודה נוספת היא התגובה שלהם לכל מיני אירועים. כשמתברר להם שצה"ל חזק,

19 הערכת מצב אצל ראש הממשלה, 18 באפריל 1973.

20 משום מה לא הזכיר שר הביטחון את עיראק.

כמו בירות²¹ והפלת המטוס הלובי. הרצון שלהם להגיב על הפלת המטוס הלובי היה מאוד חזק, וגם ביחס לִבירות, אך המסקנה שלהם [הייתה] שבמצב הנוכחי הם לא יכולים לא להגיב ולא לחיות איתנו. המחשבה שם היא שאם לא יבוא שינוי יסודי במצב אנחנו יכולים להיכנס לכל מחנה וכו' ולכן צריך לשנות את המצב מעיקרו. זה מצב רוח אנטי ישראל, זו ראייה של המצב הנוכחי כבלתי אפשרי. אי הנכונות לעלות על שני מסלולים – משא ומתן לפשרה או פתיחת מלחמה – כל זה מתמקד לדבר שיכול להביא להתפוצצות. המגמה היותר מעשית שלהם זה להביא שינוי מעמיק. אם האמריקאים או הרוסים יעשו זאת על ידי סנקציות וכדומה – גם זה משהו בשבילם. אם הם יכולים להשיג שינוי המצב באמצעים מדיניים – טוב, ואם לא – הם יכולים להביא על ידי פעולה צבאית ללחצים מדיניים, וגם זה טוב. כלומר, הם רוצים בכל דרך, גם צבאית, להביא לשינוי המצב, והדרך הצבאית בשלב זה היא יותר כמנוף להישגים מדיניים. אף אחד מהם לא חושב שהם יוכלו לכבוש את סיני, אבל כאשר ברז'נייב שם [בפסגה בווינגטון], אם תהיה פעולה צבאית הסיכויים ללחצים מדיניים יותר טובים מאשר עכשיו. גם בעניין התוצאות הצבאיות יש להם נוסחה קצת יותר מתקבלת על דעתם, ואנחנו לא תמיד קוראים כמו שהם מבינים. כאשר סאדאת אמר שיהיו לו אבדות גדולות, הוא חושב שיהיו להם הישגים מהותיים. הוא לא חושב שכל הלחץ יהיה שהוא ינסה לעבור את תעלת סואץ, יהרגו לו את כולם, והעולם יגיד לנו לסגת. הוא אומר: 'נכון שיהרגו לי, אבל מישו [מן הכוחות המצריים] יישאר בצד השני של התעלה ואז יגידו – הפסקת אש'. אותו דבר לגבי התקפות חיל האוויר: 'נכון שיפילו לי את רוב המטוסים, אבל בכל זאת ייפלו פצצות בתל-אביב'. כלומר, הם מדברים על מחיר יקר עבור תוצאות מסוימות ממשיות. כלומר, פגיעה ביהודים – שהם כידוע נורא נבהלים מאבדות – יתרככו, ואיזה הישגים קרקעיים ויצירת מצב של מלחמה – שהעולם אינו אוהב – וזה יביא לשינוי המצב באמצעים מדיניים והישראלים יהיו מוכרחים לקבל את החלטת 242 – יעשו להם סנקציות באו"ם וכו'. בכל אופן, במצב הנוכחי אי אפשר להמשיך. לכן אין מה לשלוח את הצבא הביתה ולהיכנס למשא ומתן, אלא להגביר את האמצעים: עוד מיראז'ים וכו', ואם אפשר לעשות הסגר נפט לארצות-הברית – לעשות הכול כדי להביא לאקומולציה [הצטברות]. מצב רוח זה יביא בסופו של דבר להתפוצצות, בעיקר מפני שאם רק יצחקו עלינו אני מקווה שלא נותר, זה לא 1957.²²

למחרת היום אמר שר הביטחון בפורום פומבי יותר – כינוס קציני פיקוד המרכז – כי בעקבות חזרתו של חאפז אסמאעיל מווינגטון בידיים ריקות החל שלב חדש ביחסי ישראל-ערב:

21 הכוונה היא למבצע "אביב נעורים" שבוצע ב-9 באפריל 1973, ושבמסגרתו פשטו כוחות צה"ל על יעדים בבירות ובצידון; בין היתר פשטו על בתיים של שלושה מנהיגי מחבלים והרגו אותם.

22 דיון מטכ"ל, 14 במאי 1973. כוונתו במילים האחרונות היא לנסיגה מסיני לאחר מלחמת סיני בשל הלחצים שהפעילה ארצות-הברית (ההרגשות שלי – ש"ג).

כאשר הוא חזר, התחיל שלב [...] שבו אנו נמצאים של סיכום שלילי [מבחינת מצרים] של התקופה של שנתיים וחצי [מאז הפסקת האש באוגוסט 1970] של המשא ומתן המדיני. סיכום שאפשר לתת לו את הכותרת "חזרה אל החרב": צריך לפתוח באש; אין סיכוי להשיג הישגים מדיניים מבלי שיהיה בצד האיום הממשי של פתיחה באש. רק בדיבורים – בצדק, יארינג²³ – ורק בהחלטות של ועידות וכו' לא יזיזו לא את ישראל ולא את האמריקאים ולא את הרוסים. תזוזה מדינית יכולה להיות רק אם בצד התביעה הזאת יש איום ממשי שעומדים להגשים אותו בחידוש מלחמה. זו התקופה שבה אנו נמצאים עכשיו. אינני יודע אם משהו יכול לומר בוודאות שהם יפתחו באש או לא, אבל [...] ההכנות אומרות שהם רוצים לאיים איום ממשי [...] להשיג הישגים מדיניים על ידי חידוש המלחמה.

שר הביטחון הוסיף:

ההנחה הערבית היא שאם יפתחו באש ואם המלחמה תהיה מוצלחת יהיו איזה הישגים קרקעיים ויצליחו לפגוע בחיל האוויר ויגרמו לקשיים. אין ההנחה הערבית אומרת שהפתיחה הזאת באש תביא לכיבוש סיני או כיבוש משמעותי מוחשי. [...] אינני יודע אם הם יפתחו באש או לא. הם הרבה יותר קרובים לזה מאשר אי פעם במשך כל השנים. אם לא יהיו להם הישגים מדיניים [...] איך הם ישלחו הביתה את המיראז'ים והטנקים בלי לפוצץ את זה אינני יודע. אבל אי אפשר לומר בוודאות שזה לא יהיה. [...] אני רוצה להציע לעצמנו, קודם כול, גם כאשר מאחורינו תוצאות של מלחמת ששת הימים ומלחמת ההתשה, לא לזלזל בערבים אם תתחדש האש. פירוש הדבר – לעשות את כל ההכנות הדרושות לאפשרות כזאת שבקיץ זה תתחדש האש ונעמוד בפני סיבוב נוסף, ואז לעשות אותו כראוי.²⁴

המדינות הצפויות להשתתף במלחמה

מהידיעות שהיו בידי צה"ל באביב 1973,²⁵ ונשארו תקפות ערב המלחמה,²⁶ היה ידוע שהמפתח להחלטה אם לפתוח במלחמה נגד ישראל נמצא בידי מצרים. אם אמנם תפרוץ מלחמה, תהיה מצרים זו שתפתח בה ואלה תצטרף סוריה. סוריה לא תצא למלחמה לבדה;

- 23 גונאר יארינג היה שליח מזכ"ל האו"ם שניהל שיחות עם הצדדים על הסדרים אפשריים.
- 24 כינוס קציני פיקוד המרכז, 15 במאי 1973 (ההדגשות שלי – ש"ג). בסיום דיון המטכ"ל הבא – שסיכם את הערכת המצב – הנהח שר הביטחון את המטה הכללי להתכונן למלחמה שייזמו מצרים וסוריה בקיץ הקרוב; ראו עמ' 104–108 להלן.
- 25 בפירוש ידיעות, ולא הערכות. ראו, למשל: קד"ם הרמטכ"ל – הצגת תכנונים אופרטיביים פיקוד הצפון, 25 באפריל 1973. קד"ם מציין דיון בתוכניות מבצעיות. לפי המילון למונחי צה"ל פירוש: "1. קבוצת דיון מוקדמת (או מורחבת או מיוחדת); 2. קבוצת דיון מבצעי" (אג"ס-תוה"ד, המילון למונחי צה"ל, התשנ"ח-1998, עמ' 538).
- 26 ראו, למשל, דברי שר הביטחון והרמטכ"ל בהתייעצות בלשכת שר הביטחון בעניין הגבול הסורי ב-26 בספטמבר 1973, עמ' 173 להלן.

היא תצא למלחמה לאחר שמצרים תפתח בה, או לאחר שיתברר שמהלך הפתיחה של מצרים הצליח.²⁷

ההערכה הייתה שסביר יותר שסוריה תצטרף למלחמה כמה שעות לאחר שמצרים תפתח בה. לחשש של סוריה לפתוח במלחמה היו שתי סיבות עיקריות: חולשתו היחסית של חיל האוויר הסורי, שאותו היה יכול חיל האוויר הישראלי להשמיד בתוך כמה שעות, והעובדה שבירתה דמשק קרובה לקו הפסקת האש ואין מכשול קרקעי של ממש המגן עליה.²⁸ ראש אמ"ן העריך כי בשעות הראשונות לאחר שמצרים תפתח במלחמה תסתפק סוריה בירי או ב"פשיטה קטנה". הוא אמר: "רק אם יתברר להם, כעבור שעות או ימים, שמצבנו חמור, כלומר, שחיל האוויר שלנו במצב לא תקין והצליחה הצליחה, רק אז יצטרפו".²⁹ ראש אמ"ן הוסיף: "איני מאמין שיסכנו את עצמם מבחינה צבאית על מנת לכבוש את רמת-הגולן כל עוד לא יראו שמצרים מצליחה לחצות את התעלה".³⁰

מדינה שלישית העלולה ליטול חלק במלחמה, היא ירדן. הוערך כי היא לא תשתתף במלחמה מראשיתה. הצטרפותה מותנית בהתפתחויות: אם המלך חוסין יעריך שצבאות מצרים וסוריה מצליחים, הוא ינסה "לעלות לרכבת", ואם לא – לא יצטרף. ייתכן גם מצב שחוסין יעריך כי צבאות מצרים וסוריה אינם מצליחים ויחליט להימנע מלהצטרף

27 א. דברי הרמטכ"ל בפורומים הבאים: תוכניות אופרטיביות פצ"ן; קד"ם הרמטכ"ל – הצגת תכנונים אופרטיביים פיקוד המרכז, 26 באפריל 1973 (להלן: תוכניות אופרטיביות פקמ"ן); דיון מטכ"ל 14.5.73. ב. הרמטכ"ל ציין כי תיאורטית יש אפשרות שהמלחמה תפתח בהתאם ליריעות שהיו בידי צה"ל בנובמבר 1972, בעיצומם של "ימי הקרב" בחזית הסורית. אז נצפה, לפי מה שזכר רב-אלוף אלעזר, שאם תפרוץ מלחמה, היא תפתח במהלך הדרגתי, למשל, סוריה תתחיל ב"חימום" הגבול, ישראל תגיב ב"ימי קרב", ובתגובה על כך תודיע מצרים כי היא פותחת במלחמה כדי לסייע לסוריה הנמצאת בסכנה. "אני לא מוציא מכלל אפשרות התפתחות [כמתואר לעיל] שבה סוריה תזכה לדפיקה הראשונה. אלא שזה לא כל כך נראה לי כרגע, על סמך הידיעות הנוכחיות שיש לנו שמדברות על פתיחת פעולות איבה יזומות על ידי מצרים וסוריה, או בו־זמנית, או מדורג – כתוצאה מהיסוסים סוריים" (תוכניות אופרטיביות פצ"ן).

ג. בנובמבר 1972 העריך הרמטכ"ל כי אם תפרוץ מלחמה יהיה זה כתוצאה מהתפתחויות בחזית הצפונית. בקד"ם לבדיקת התוכניות האופרטיביות בפיקוד הדרום, כאמצעי זהירות ראשוניים לנוכח דיבורים של אישים ערבים על חידוש האש, סיכם הרמטכ"ל שלהערכתו יש שלושה מצבים העלולים לגרום פתיחה באש:

(1) המשך הפעילות של סוריה בקו שיוליך להסלמה ויגרור את מצרים אף כי סוריה לא תתכוון לכך.
(2) הסלמה מכוונת ומתוכננת על-ידי סוריה במגמה לגרום את מצרים לפתוח באש.
(3) הסלמה מכוונת, מתוכננת ומוסכמת על-ידי מצרים וסוריה במגמה לפתוח באש לקראת המשא-ומתן המדיני הצפוי ב-1973 (מסמכי אג"ם-מבצעים מנובמבר 1972).
אמ"ן שלל את ההערכה הזאת בדבר האפשרות שמצרים תיגרר למלחמה. בהערכת המצב החצי־שנתית מפברואר 1973 נכתב: "שורה של סימנים מעידים, להערכתנו, כי בנסיכות אלה מצרים לא רק שאינה נכונה לחדש את הלחימה נגד ישראל ביוזמתה, אלא שגם הבהירה לסורים באופן ברור, שאינה נכונה לאפשר להם לגרום אותה למלחמה" (מסמך מטכ"ל/אמ"ן מינואר 1973).

28 דברי ראש אמ"ן בפורומים הבאים: "ועהו"ב, 18.5.73"; ישיבת הממשלה, 24.4.1973.

29 התייעצות אצל ראש הממשלה, 18.4.1973.

30 ישיבת הממשלה, 24.4.1973.

למלחמה, אך יהיה גורם כלשהו בירדן שיעריך שהם מצליחים, ינסה ליטול את השלטון ולצרף את ירדן למלחמה.³¹

נצפה כי במלחמה כללית יצטרפו כוחות משלוח מכמה מדינות לכוחות מצרים וסוריה.³² כמו כן הגיעו באפריל, כאמור לעיל, מטוסים מלוב ומעיראק למצרים. הגעתם של המטוסים הללו ושל מטוסים מכווית ומסעודיה, נצפתה, לפי הידיעה ההתרתית, לקראת יציאה למלחמה.³³

דרכי פעולה צבאיות אפשריות

הרמטכ"ל העריך, כמו אמ"ן, כי אם יחליטו מצרים או סוריה לפתוח במעשי איבה, יעמדו בפניהן שלוש דרכי פעולה אפשריות:

1. פעולות בודדות – פשיטות, ירי וניסיונות למחטפים; פעולות ספורדיות, בלתי רצופות שאינן מצטרפות לכלל מלחמה.
2. מלחמת התשה – בדומה למלחמה שכפתה מצרים על ישראל עד אוגוסט 1970.
3. מלחמה כוללת – צליחת תעלת סואץ על-ידי צבא מצרים, וניסיונות של צבאות ערב שישתתפו במלחמה לכבוש שטחים בסיני וברמת-הגולן.

רב-אלוף אלעזר צפה אפשרות של מעבר הדרגתי ממצב אחד למשנהו:

- מפעולות בודדות למלחמת התשה, וממנה למלחמה כללית.
- פתיחת מלחמת התשה בחזית אחת ואחריה בחזית השנייה, ולאחר מכן מעבר למלחמה כללית.
- פתיחת מלחמה בחזית אחת ואחריה בשנייה, או ב־בזמן בשתי החזיתות.³⁴

31 דברי הרמטכ"ל בפורומים הבאים: דיון מטכ"ל, 14.5.1973; תוכניות אופרטיביות פקמ"ז; פגישת הרמטכ"לים, 14 במאי 1973.

32 א. בדברי שר הביטחון בסיכום הערכת המצב כ-21 במאי 1973 נכתב: "אין חילוקי דעות שבשטח מצרים וסוריה לא תהיה השתתפות של מדינות אחרות, כמו לוב, עיראק, סודן". מובן שהמילה "לא" מופיעה בשגגה בפענוח.

33 ב. לגבי השתתפותם של כוחות עיראקיים אין בידינו התבטאויות בדרג המטכ"לי, אולם יש התייחסות אליה בכמה מקורות בדרג הפיקוד ובעדות של רל"ש הרמטכ"ל. בהצגת התוכניות של פיקוד הצפון לרמטכ"ל אמר קמ"ן פיקוד הצפון: "אם דיוויזיית שריון עיראקית מגיעה לסוריה לצורכי השתתפות בלחימה, פה הציר שהיא מגיעה ממנו [...] לאזור דמיר, ומשם לאזור דמשק, דהיינו בשלב הלחימה האחרון; או אם יהיו מאוד זריזים – בשלבי לחימה ראשונים דרך ירדן" (תוכניות אופרטיביות פצ"ן); בפקודה הפיקודית "סוסיא" נכתב שהגעת דיוויזיית שריון עיראקית לדרום סוריה צפויה לא לפני "ק" ועוד 72 שעות. רל"ש הרמטכ"ל העיר כי לפי זיכרונו דובר, בהקשר לתוכניות האופרטיביות, שכוח עיראקי בהיקף של כ-30,000 חיילים, עלול להיות בצפון ירדן (מה"ד היסטוריה, ריאיון עם אל"ם אבנר שלו, 13.12.1976).

33 ראו עמ' 27 לעיל.

34 הצפי הזה בא לידי ביטוי בין היתר במקורות הבאים: הצגת תוכניות לראש הממשלה, 9 במאי 1973 (להלן: "הצגת תוכניות לראש"ם"); תוכניות אופרטיביות פצ"ן; פגישת הרמטכ"לים.

רב־אלוף אלעזר העריך שאם מצרים תפתח במעשי איבה, סביר ביותר שתבחר במלחמה. סבירות נמוכה מזו העניק למלחמת התשה, והסבירות הנמוכה ביותר הייתה, לדעתו, שתבחר בפעולות ספורדיות. ההערכה שהסבירות הגבוהה ביותר היא של מלחמה, התבססה על הניתוח שמדינות ערב מודעות לכך שבכל מקרה שבו ייזמו פעולה התקפית – אם מלחמה, אם מלחמת התשה ואם פעולות ספורדיות – ייטול צה"ל את היוזמה לידי ויגיב בפעולות מסיביות כך שלא יהיה להן כל רווח מפעולות ספורדיות או ממלחמת התשה. הדרך היחידה שבאמצעותה הן יכולות לקוות להישג, היא מלחמה שתפתח ב־זמן בשתי החזיתות, בייחוד "אם לזה מתווספת איזו חצי הפתעה". במקרה כזה יוכלו אולי להשיג הישג קרקעי כלשהו ולסמוך על הפסקת אש מהירה שיכפו המעצמות, שתותיר בידיהן את השטח שתפסו, או לכל היותר תאלץ אותן לחזור למצב שלפני פתיחת המלחמה.³⁵

הערכתו זו כי קיימת סבירות גבוהה יותר למלחמה מאשר למלחמת התשה או לפעולות ספורדיות, התבססה גם על ניתוח המטרות שתוצה מצרים להשיג כתוצאה מפתיחת מעשי האיבה:

אני רואה את הסבירות בדרך ההפוכה, כלומר מן החמור אל הקל. וזאת מתוך הערכת מטרות המלחמה של מצרים. הייתי אומר שמצרים יכולה להגדיר לעצמה את המטרות: הראשונה – בעצם חידוש האש, ביטול הקיפאון והפגנת אי־השלמה עם המצב הקיים. זאת היא המטרה הראשונה, ואת זו, לכאורה, אפשר להשיג בכל צורה של פעילות, אפילו בפעילות ספורדית.

35 א. מה־היסטוריה, קד"ם הרמטכ"ל – הצגת תכנונים אופרטיביים התקפיים, פיקודים דרום, צפון ומרכז, 8 במאי 1973, (להלן: "תוכניות אופרטיביות התקפיות").

ב. הרמטכ"ל הביע אותה גישה, בין היתר בפגישת הרמטכ"לים, בישיבת ועחו"ב 18.5.73 ובהצגת התוכניות לראה"ם.

ג. הערכתו של ראש אמ"ן הייתה הפוכה. בהתייעצות אצל ראש הממשלה העניק אמנם סיכויים נמוכים לאפשרות שמצרים תבחר באחת משתי הדרכים המצומצמות, ונתן לכך שני נימוקים. הנימוק הראשון: "הרעש כתוצאה מזה לא יהיה כזה שישגי את המטרה – והיא ללחוץ על ניקסון וברז'נייב שילחצו עלינו להגיע אתם למשהו". הנימוק השני: "היות ובלאו הכי המצרים משוכנעים שגם על פעולה קטנה אנו נשיב בפעולה גדולה, אולי זה מביא אותם להיגיון שאם בין כה וכה [וכה] ישראל תכה אותם חזק, למה להתחיל בפעולות קטנות? הבה נתחיל בפעולה גדולה. יכול להיות שבתחום חוסר ההיגיון שלהם זה יהיה מהלך הגיוני". ואולם בכל יתר הפורומים שבהם התבטא אמר: "הסבירות הגדולה ביותר היא לדברים הקטנים ביותר והסבירות הקטנה היא לדברים הגדולים" (ועחו"ב, 18.5.1973). כך אמר גם בהצגת התוכניות לראה"ם, בדיון מטכ"ל 14.5.1973, בדיון מטכ"ל 21.5.1973 ובפגישת הרמטכ"לים.

ד. ההערכה הכתובה של אמ"ן גרסה כמו הערכת הרמטכ"ל: במסמך מינואר 1973 נכתב: "מאחר שישראל אינה נכונה למלא את 'כללי המשחק' הרי דינה של מלחמה 'קטנה' (פיגוע משמעותי ביעדים מבודדים, פתיחה באש כלפי יעדים מזדמנים, ואף פעילות ספורדית) יהיו כדין 'מלחמה גדולה' מבחינת משמעותיה הפוטנציאליות. לפיכך מסוכן למצרים להתחיל אף בפעולות לחימה מוגבלות בטרם תיכון לאפשרות של לחימה כוללת".

ה. בעדותו אמר מי שהיה עוזר ראש אמ"ן למחקר לפני המלחמה ובמהלכה כי זמן רב לפני המלחמה העריך אמ"ן כי "פעילות בדרך מלחמת התשה זו לא הדרך" (מה־היסטוריה, הרקע למלחמת יום־כ – תחקיר תא"ל [מיל] אריה שלו).

המטרה השנייה היא גרימת אבדות ונזק מקסימליים לישראל. זאת מטרה "קדושה" בפני עצמה. בנוסף לכך, זאת היא גם מטרה שיכולה להגביר את רצון הפשרה והוויתור בתוך ישראל, וכתוצאה מזה אפשר לראות את ישראל כפרטנר יותר גמיש בכל צורה של מגעים מדיניים אשר יבואו בעקבות המלחמה הזאת. גם את המטרה הזאת אפשר להשיג במלחמה מוגבלת או במלחמת התשה.

המטרה השלישית היא לסיים את המלחמה הזאת או במצב שיש בו שיפור, ולו מזערי, של המצב הצבאי [...] או לפחות לסיים את המלחמה בלי הרעה במצבם הצבאי. לדעתי, בפעולות ספורדיות ובמלחמת התשה אין ביטחון שיושג הדבר השלישי. אין ביטחון שיושג שיפור כלשהו, וקיימת סכנה גדולה שתהיה הרעה.³⁶

אלעזר ציין כי התעצמותם הרבה של צבאות מצרים וסוריה מאז מלחמת ששת הימים יכולה להביאם להערכה שמתקפה מתואמת, מסיבית ומפתיעה של שני הצבאות במלוא עוצמתם יכולה להצליח במידת-מה:

אני בטוח שההתעצמות הזאת לא מביאה אותם לכלל טעות לחשוב שיחסי הכוחות השתנו לטובתם, אבל היא יכולה להביא אותם לכלל טעות [...] לכלל אשליה [שבמתקפה מתואמת] אפשר יהיה לתפוס כמה דונמים בשני הקצוות האלה ואפשר יהיה להשיג את שלוש המטרות: האחת היא חידוש האש – "לא השלמנו"; השנייה – "גרמנו אבדות ונזקים לישראל"; [השלישית] – "ביקשנו הפסקת אש ונסמוך על הרוסים והאמריקנים, אשר אינם מעוניינים בהתחממות, שהם יכפו הפסקת אש, ומצבנו הצבאי לאורך הקווים אפילו השתפר טיפה – באופן בלתי משמעותי אפילו – אבל אפשר לנפח את זה, אפשר לפרסם את זה, אפשר להגיד את זה". זה מקל על כל התפתחות מדינית לאחר מלחמה כזאת. זה עולה אבדות, אבל זה דבר פעוט ערך, בלתי חשוב, לעומת המטרות המושגות. זה נותן למצרים לשמור על מקומה המכובד בעולם הערבי: היא פתחה במלחמה, כלומר איזו שהיא חזרה להגמוניה המצרית מלפני שנים רבות.³⁷

התנאים הדרושים לאויב ליציאה למלחמה ומועדה הצפוי

בידי אמ"ן היו ידיעות כי מאז 1970 לערך מעריך צבא מצרים כי מבחינה טכנית ביכולתו לצלוח את התעלה בכל עת שיבחר, וזאת בשל יחסי הכוחות בגזרה, הנובעים מהעובדה שצה"ל מחזיק כוחות מעטים בקו התעלה. ואולם הגורם של יחסי הכוחות המקומיים הוא רק אחד מן השיקולים במערכת השיקולים של מצרים בנוגע להחלטה האם לצאת למלחמה.

בהערכת המודיעין החצי שנתית של אמ"ן בראשית 1973 נכתב בנוגע לסוגיה הזאת: למרות ההצהרות החוזרות ונשמעות מקהיר בדבר המערכה הבלתי נמנעת, דומה כי חידוש הלחימה ביוזמה מצרית סבירותה נמוכה מאוד בגלל הסיבות הבאות:

36 ועחו"ב, 18.5.73.

37 שם.

(1) להערכתנו, ההכרה העצמית המצרית כי אין לה אופציה צבאית איננה נובעת מהערכת יחסי הכוחות בלבד. מקורה בראש ובראשונה באובדן הביטחון העצמי ובחוסר האמון לגבי [יכולת] עמידתה במלחמה של מצרים על כל מרכיביה. הכרה זו נוצרה מהצטרפותם יחד של כישלונותיהם הצבאיים של המצרים בהתמודדויותיהם עם ישראל (ובכלל זה – זיכרונה הטרי של מלחמת ההתשה), של המצב הפנימי המעורער ואישיותו של סאדאת שאינה מעוררת אמון ושל ירידת מעמדה של מצרים בזירה הבינלאומית ובזירה הערבית כאחד (שהנה, כמובן, תוצאה בלתי נמנעת של שני גורמי היסוד הקודמים).

(2) באשר ליחסי הכוחות, השליליים מבחינת מצרים, הרי: לצבא מצרים עוצמה כמותית מרשימה ושפע אמצעי לחימה, הנמנים בחלקם על החדיש והמתוחכם ביותר שבתחום החימוש הקונוונציונלי: ...

מצד שני מודעים המצרים לחולשתם הצבאית היחסית, הממוקדת בתחום האוויר. הבעיה העיקרית, כפי שהם רואים אותה, היא היעדר הסיכוי להתמודד עם חיל האוויר הישראלי. לכן מפקפקים הם ביכולתה של מערכת ההגנה האווירית שלהם למנוע פגיעות ישראליות חמורות ובלתי נסבלות בעומק מצרים. ברור למצרים כי אין ביכולתם לתקוף בצורה משמעותית יעדים בעומק ישראל או אף ליצור איום כזה. על רקע הערכה זו דורשים המצרים מברית המועצות, זה זמן, מטוס בעל כושר מחץ התקפי (כגון פנטום) וכן טילי ק"ק. יתר על כן, הנהגת מצרים טוענת, כי לו היה מצוי ברשותה הנשק ההתקפי, אפילו לא הייתה חייבת להפעילו הלכה למעשה; הרי עצם קיומם של אמצעי לחימה כאלה היה מספיק כדי לאלץ את ישראל לנסיגה.

אין ספק כי המצרים בחנו אפשרות הפעלתם של לחצים צבאיים כדי ליצור לעצמם עמדת כוח לטיפול מדיני. ברם, כיוון שהערכת המצב של ההנהגה המצרית היא שאינם מוכנים למלחמה רחבה עם ישראל, הרי קיבלו כמוסכמה שאין הבעיה כיצד להתחיל במלחמה, אלא הסיכון שבתוצאותיה – לו פתחו בה.

מאחר שישראל אינה נכונה למלא אחרי כללי המשחק, הרי דינה של מלחמה קטנה (פיגוע משמעותי ביעדים מבודדים, פתיחה באש כלפי יעדים מזדמנים, ואף פעולות ספוראדיות), יהיה כדין מלחמה גדולה מבחינת משמעויותיה הפוטנציאליות של תגובת צה"ל. לפיכך מסוכן למצרים להתחיל אף בפעולות לחימה מוגבלות בטרם תיכון לאפשרות של מלחמה כוללת.

שתי מסקנות אלה הן, להערכתנו, הסיבה האחת להקפדת סאדאת במשך השנתיים האחרונות על הפסקת אש בחזית התעלה. סאדאת, אשר הוכיח כי הוא מסוגל להחליט החלטות בלתי שקולות – כתוצאה מלחצים נסיבתיים או בלבול בין הרצוי לבין המצוי – כשהמדובר בתחום יחסי החוץ ואפילו בעניינים פנימיים, הוכיח גם שליטה עצמית מוחלטת ושקול דעת מלא בכל הכרוך בקיום הפסקת האש. להערכתנו ימשיך סאדאת לנהוג כך גם בעתיד, אלא אם יחול שינוי בנתוני המצב.³⁸

38 מסמך אמ"ן, פברואר 1973. דגשים – במקור.

באפריל 1973, כאשר הגיעו ידיעות קונקרטיות בדבר מלחמה אפשרית במאי אותה השנה, דבק ראש אמ"ן בהערכה הזאת. הוא ציין כי "הסבירות למלחמה היא מועטה, אבל קיימת. זאת אומרת הסיכוי שתהיה מלחמה הוא קטן, אולי אפילו קטן מאוד, אבל הוא קיים".³⁹ הרמטכ"ל סיכם את דיון המטכ"ל: "אני מקבל את הערכת אמ"ן, אם כי יש לי איזה דגשים בתוכה".⁴⁰ לנוכח חששותיו של הרמטכ"ל הוחלט על מצב "כחול לבן".⁴¹ בתחילת אוגוסט 1973, משלא התממשו הידיעות, המלחמה לא פרצה, ועברו חודשים מאז המועד שבו הייתה אמורה לפרוץ – בהתאם לידיעות – בוטל מצב "כחול לבן".⁴² בדיון על הערכת המצב האסטרטגית, שקיים המטה הכללי בספטמבר 1973, ציין ראש אמ"ן שהתנאי לפתיחת מעשי איבה על-ידי מדינות ערב הוא שיימצאו ברשותן מוטוסים ארוכי טווח וטילי קרקע-קרקע (לטווח בינוני), שבאמצעותם יוכלו לפגוע במטרות בעומק ישראל:

היום הסיבה העיקרית, מבחינה צבאית, לכך שאין מלחמה היא ההרגשה וההערכה הערבית שכוחות האוויר שלהם אינם מספיקים למלחמה עם איזה סיכוי מבחינה טכנית להגיע, בפרט ממצרים, לשדות התעופה של חיל האוויר הישראלי בפרופיל נמוך עם מטען משמעותי של פצצות. מחר, ואני מדבר על השנים הקרובות, עומדות מדינות ערב לקבל מספר ניכר של מוטוסים שיוכלו לבצע את המשימות האלה, דבר שיכול להשפיע פסיכולוגית על ההערכה הערבית שישנה דטרורציה [הידרדרות] בהרתעה הישראלית.

הימצאות מערכות נשק כאלה בידיהם עלולה להביא את הערבים לידי הערכה שבמקרה של מלחמה תירע ישראל מלפגוע במטרות בעומק שטחיהן של מצרים וסוריה, זאת מחשש שהן יגיבו על כך בפגיעות בעורפה, ותסתפק בפעילות בקווי המגע. אם לא יימצאו מערכות נשק כאלה בידיהם, ההערכה הייתה שהערבים לא יפתחו במלחמה.⁴³ ראש אמ"ן העריך כי לנוכח הקצב המוגבר של התעצמות הערבים והידיעות שמערכות נשק כאלה יגיעו אליהם עלול להיווצר בשנת 6-1975 – מוקדם מכפי שנצפה קודם לכן – מצב שהערבים יעריכו כי בידיהם הכלים המתאימים לצאת למלחמה, ויחליטו לפתוח בה.⁴⁴

39 דיון מטכ"ל, 16.4.1973.

40 שם. פירוט רב יותר של הידיעות וההערכות ראו עמ' 23-31 לעיל.

41 פירוט הפעולות שננקטו במסגרת כוננות "כחול לבן" ראו נספח ג, עמ' 26-31 להלן.

42 ראו עמ' 143 להלן.

43 דיון מטכ"ל, 17 בספטמבר 1973.

44 א. הערכה דומה השמיע באותו דיון גם מפקד חיל האוויר.

ב. כך צוין גם בכינוס סגל הפיקוד הכללי (ספ"כ) לסיכום המלחמה שנערך ב־12 בפברואר 1974.

ג. בדיונים שנערכו בחודשים אוגוסט-ספטמבר 1972 בנושא התוכנית הרב-שנתית "אופק", שעמדה להיכנס לתוקף באפריל 1973, דיברו שר הביטחון, הרמטכ"ל וראש אג"ם על כך שהתוכנית מושתתת על ארבע שנות רגיעה, כלומר, חידוש האש לא לפני אפריל 1977 (דיון מטכ"ל, 28 באוגוסט 1972; דיון מטכ"ל, 3 בספטמבר 1972).

ד. יש לציין שבאותו דיון מטכ"ל בספטמבר 1973 דיווח ראש הזירה הטכנית באמ"ן, סא"ל דוד בניה, שביולי 1973 הגיעה למצרים חטיבת טילי סקאד בת תשעה משגרים בליווי מומחים סובייטים.

הרמטכ"ל אימץ את ההערכה הזאת.⁴⁵

התוכניות המבצעיות של מצרים וסוריה

החל מאביב 1969 היה בידי צה"ל מידע על תוכנית מתקפה אפשרית של המצרים. התוכנית הזאת לא השתנתה במהותה, אך במהלך השנים עודכנה בהתאם לידיעות שהגיעו מפברואר 1971. היעד האופרטיבי של התוכנית היה השתלטות על קו המעברים והתבססות להגנה ממזרח לו. השיטה להשגתו: פתיחה בהכנה ארטילרית בת 38 דקות, ובעקבותיה צליחה בחזית רחבה של חמש דיוויזיות חי"ר, כל אחת מול גזרת היערכות הקבע שלה, ויצירת ראש-גשר בעומק 10-15 ק"מ – בגל הראשון. לאחר השלמת ראש-הגשר יצלחו הדיוויזיות הממוכנות והמשוריינות את התעלה, יעברו דרך דיוויזיות החי"ר ויתקדמו לעבר המעברים. בר-בזמן כוח ממוכן שינוע מסואץ דרומה, וכוחות חי"ר וקומנדו שיופחו מכלי שיט ויונחתו ממסוקים, ישתלטו על מרחב שלמה (מרש"ל) ויכבשו את שרם א-שייח'. כמו כן יופעל חיל האוויר לתקיפת מטרות בסיני. שעת ה"ש" לתחילת ההפגזה הארטילרית נקבעה לקראת חשכה – במגמה לצלוח את התעלה בלילה. המשימה אמורה להיות מושגת בתוך חמישה עד שבעה ימים.⁴⁶

תוכנית מתקפה סורית אפשרית, שעליה דיווח אמ"ן ב־1973, כללה מתקפה בשני שלבים שתיפתח בהרעשה ארטילרית עם חשכה. בעקבותיה יתקפו שלוש דיוויזיות חי"ר, כל אחת בגזרתה, ויכבשו במשך הלילה הראשון רצועה ברוחב 6-8 ק"מ. בבוקר המחרת ינצלו שתי הדיוויזיות המשוריינות את הצלחת דיוויזיות החי"ר וישלימו את כיבושה של רמת-הגולן עד לנהר הירדן, עד יום ה"ע" ועוד 1.⁴⁷ בד-בבד עם המתקפה הקרקעית אמור

בניה הוסיף: "מבחינה מבצעית אנחנו מעריכים שהדרכת הצוותים תיגמר לכל המוקדם באפריל 1974 והחטיבה לא תהיה מבצעית לפני אפריל 1974". בדיון לא נעשה שום קישור בין העובדה הזאת לבין האפשרות שבכך התמלא התנאי שהתנתה מצרים לפתיחה במלחמה, ולפיכך היא עלולה לפתוח בה כבר ב־1974, ואולי אף קודם לכן.

45 דיון מטכ"ל, 1 באוקטובר 1973, מנ"341-249, 1 באוקטובר 1973. דיון נרחב יותר בנושא ההרתעה ראו להלן, עמ' 53 ואילך.

46 תוכנית המתקפה המצרית פורטה בשני מסמכים של אמ"ן – מפברואר 1971 ומאפריל 1972 – וכן על-ידי ראש אמ"ן בהצגת תוכניות לראה"ם, 9 במאי 1973. בדיון הערכת מצב לעדכון פורום מטכ"ל שנערך ב־9 באפריל 1973, ציין עוזר ראש אמ"ן למחקר: "לפי הידיעות תתבצע ההתקפה כדלקמן: חמש דיוויזיות חי"ר ודיוויזיות טנקים; הכוחות הצולחים צריכים לבוא בעומק; הליקופטרים בעומק; הרעשה ארטילרית של 50 דקות, אח"כ גם בעומק ישראל כולל ערים; אופיר ע"י שלושה גדודי קומנדו; המיצרים [הכוונה למצרים] ימוקשו; מיצרי באב אל מנרב ייחסמו ע"י שתי משחתות" (דיון מטכ"ל מצומצם, 19.4.1973 – רשימות שליש הרמטכ"ל).

דברי ראש אמ"ן בכינוס ספ"כ, 12.2.1974.

תוכנית המתקפה המצרית אשר בוצעה באוקטובר 1973 – "גרניט 2" – הייתה שונה בסעיף השיטה מהתוכניות שהיו מוכרות לצה"ל, ונודע לו עליה רק בדיעבד. פירוטה ראו: אבישי [יונה בנדרמן] "מצרים לקראת מלחמת יום הכיפורים – מטרות המלחמה ותוכנית המתקפה", מערכות, 250 (יולי 1976).

47 כך הוצגה התוכנית בהצגת תוכניות לראה"ם, 9 במאי 1973. בידינו כמה מקורות של אמ"ן המפרטים

חיל האוויר הסורי להפציץ שדות תעופה בישראל.⁴⁸

המעצמות

בדיונים שנערכו באביב 1973, צוינו כמה עניינים הנוגעים לעמדותיהן של ארצות-הברית וברית-המועצות בנוגע למלחמה במזרח-התיכון: האינטרסים שלהן בעד ונגד מלחמה בזמן הקרוב ומידת השפעתן על דחיפה למלחמה או מניעתה ועל מהלכה.

ההנחה הבסיסית הייתה ששתי המעצמות אינן מעוניינות במלחמה. מלחמה במזרח-התיכון בזמן הקרוב הייתה מנוגדת לאינטרסים של שתיהן. עם זאת, היה הבדל במידה שבה עלולה הייתה מלחמה לפגוע באינטרסים של כל אחת מהן, וכתוצאה מכך במידת ההתנגדות שלהן לה. בהנחה שישראל תנצח בכל התמודדות שתהיה, מלחמה הייתה בניגוד מוחלט לאינטרסים של ברית-המועצות, שכן הדבר יחייב אותה לחמש מחדש את צבאות מצרים וסוריה. כמו כן נצפה שבמקרה של כישלון, יתלו מצרים וסוריה את האשם באיכותו הירודה של הנשק הסובייטי וברמה הנמוכה של הסיוע של ברית-המועצות – כפי שהיה לאחר מפלתן הקודמת במלחמת ששת הימים.

ההנחה אפוא הייתה שברית-המועצות נמצאת במצב גרוע: אם תנסה להניא את מצרים מלצאת למלחמה, ישיבו המצרים שאם ברצונה למנוע מלחמה עליה לדאוג לכך שמצרים תשיג את מטרותיה בדרכים מדיניות, כלומר, באמצעות כפיית הסדר על ישראל. ואולם, אין ביכולתה של ברית-המועצות לעשות זאת. יתרה מזו, ההנחה היא ש"אם המצרים יחליטו להילחם, זה יהיה גם אם הרוסים יגידו להם 'לא'". ברית-המועצות יכולה אמנם לנסות למנוע מלחמה באמצעות הימנעות מהספקת תחמושת, חלקי חילוף ואמצעים אחרים, אולם ההנחה של אמ"ן הייתה כי "יש מספיק אמצעים במצרים להתחיל במלחמה גם אם הרוסים יפסיקו, כי גם המצרים עצמם רואים בה מלחמה קצרה".⁴⁹

בנוגע לארצות-הברית אמר ראש אמ"ן:

לא הייתי נשבע שאין אמריקאים שלא היו רוצים שתהיה מלחמה שבה נכה את הגרורות הרוסיות מכה קשה. אבל אינני חושב שהם הדומיננטיים בארצות-הברית. בסך הכול ארצות-הברית לא תיבהל, אבל לא תדחוף לזה. לא כדאי לה שתפרוץ מלחמה במזרח

אותה, בשנייה קלים, כדלהלן: לפי מסמך מאפריל 1973 תכלול התקפת הדרג השני התקפה של דיוויזיה משורינית 1 בלבד בציר חושניה-גשר בנות יעקב והגעה לנהר הירדן; חלוץ הדיוויזיה יתפוס מאחז גם בגדה המערבית של הנהר. לפי מסמך ממאי 1973 תכלול מתקפת הדרג הזה התקפה של דיוויזיה 3 בלבד, בציר קוניטרה-גשר בנות יעקב במגמה להגיע לנהר הירדן. לא מוזכרת במסמך תפיסת מאחז בגדה המערבית. לפי מסמך שהופץ כמה ימים לפני פרוץ המלחמה, יתקפו בשלב השני שתי דיוויזיות השריון עד נהר הירדן, ייתכן תוך תפיסת ראש-גשר ממערב לו.

דברי ראש אמ"ן בהצגת תוכניות לראה"ם, 9 במאי 1973.

49 הניתוח על עמדת ברית-המועצות: דברי ראש אמ"ן בדיון מטכ"ל, 16.4.1973 וכן הערכת מצב אצל ראה"ם, 18.4.1973 (ההדגשות שלי – ש"ג).

התיכון וכתוצאה [מ]זה יישרפו בתי הזיקוק ונפט ויפגעו באזרחים אמריקאים ותתחיל תעמולת שדים אנטי אמריקאית. [עם זאת] החשש של אמריקה ממלחמה במזרח התיכון הוא פחות משל ברית-המועצות. ברית-המועצות תפסיד מזה הרבה ואמריקה – או שתפסיד, או שלא תפסיד.⁵⁰

עוד ציין ראש אמ"ן שאם ישראל תיזום מלחמה יגנו אותה מדינות העולם, וגם ארצות-הברית תתקשה לתמוך בה.⁵¹ לנוכח העובדה שהמעצמות אינן מעוניינות שתפרוץ מלחמה, סביר שאם תפרוץ הן ישאפו לכפות הפסקת אש בהקדם. ואולם, בדומה לנושא מניעת המלחמה, יהיה הברל בהתנהגותן: ברגע שיתברר לברית-המועצות שמהלך המלחמה נוטה לרעת הערבים, היא תעשה כל מאמץ לכפות מיד הפסקת אש. ארצות-הברית, לעומתה, תנסה להשפיע על ישראל "לגמור מהר את המלאכה, ותעזור לדחות את הפסקת האש עד שנגיע לאיזה שלב הגיוני".⁵²

מטרות המלחמה

הנחת היסוד של הרמטכ"ל רב-אלוף דוד אלעזר הייתה כי אחת ממטרותיה של מדינת ישראל היא להגיע לדו-קיום בשלום עם העולם הערבי, ופעולותיו של צה"ל צריכות לתרום להשגת המטרה הזאת.⁵³ המטרה הזאת, הנגזרת מן האינטרסים הבסיסיים של המדינה, הופכת למטרת מלחמה משעה שהדרג המדיני מעריך שמלחמה היא אחת הדרכים האפשריות להשגתה.

המצב ששרר ב-1973 היה נוח לישראל. היא אמנם לא השיגה את השלום המיוחל, אולם הרגיעה הביטחונית שהושגה בלי שהיה עליה לסגת משום שטח שכבשה במלחמת ששת הימים, הלמה את האינטרסים שלה. הסכנה העיקרית שנראתה באופק הייתה האפשרות שמדינות ערב יצליחו ללחוץ על ארצות-הברית, באמצעים מדיניים וכלכליים, לכפות על ישראל לסגת משטחים שכבשה בלי להגיע לשלום.

אשר למלחמה: הנחת הרמטכ"ל הייתה כי "המצב הנוכחי יותר טוב ממלחמה".⁵⁴ מלחמה אינה נחוצה ויש לעשות כל מאמץ כדי למנוע אותה.⁵⁵ היו שגרסו שמדינת ישראל

-
50	שם.
51	דיון מטה שר, 27.4.1973.
52	הערכת מצב אצל ראה"ם, 18.4.1973.
53	מה"ד-היסטוריה, קד"ם הרמטכ"ל – הצגת תכנונים אופרטיביים פיקוד הדרום, 24 באפריל 1973 (להלן: "תוכניות אופרטיביות פד"ם"). ראו, בהקשר הזה, דברי ראש הממשלה בעמ' 20 לעיל.
54	דיון מטכ"ל, 21.5.73.
55	רב-אלוף אלעזר ציין זאת כמעט בכל הפורומים שבהם נידון המצב והוצגו התוכניות האופרטיביות

אינה יכולה להשיג מטרות לאומיות באמצעות מלחמה (ראו להלן), אולם גם אלה שסברו כי ייתכן שניתן יהיה להשיג באמצעותה מטרות כאלה, גרסו שהסטטוס-קוו עדיף על מלחמה. הרמטכ"ל, לדוגמה, סבר כי באמצעות הנחלת מפלה חד-משמעית בכל התמודדות יהיה ניתן לקרב את הערבים להכרה בהכרח להגיע לדו-קיום בשלום עם מדינת ישראל, וכן לדחות את הסיכון שבהסדר שיכפו המעצמות. באותה העת הסיכון הזה לא נראה מידי. יתר על כן, לא הייתה ודאות שמלחמה אכן תתרום לקירוב השלום, ולעומת זאת היה ברור שישראל תצטרך לשלם בה מחיר. לפיכך השאיפה הייתה להגיע לשלום באמצעות מגעים מדיניים ולמנוע מלחמה. הדרך שנבחרה למניעתה הייתה ההרתעה. כלומר, נקיטת צעדים שיבהירו למדינות ערב כי אם יצאו למלחמה יהיה עליהן לשלם מחיר יקר. כה יקר, עד שההישג שהן מקוות להשיג כתוצאה ממנה לא יצדיק אותו.

בצמרת המדינית ובצמרת הצבאית של ישראל שררה תמימות דעים באשר לצורך למנוע מלחמה, ואולם בנוגע למקרה שהמדיניות של מניעת מלחמה תיכשל, ומצרים וסוריה יצאו למלחמה, הדעות במטה הכללי היו חלוקות. חילוקי הדעות בין הרמטכ"ל לבין סגנו נסבו על השאלה האם ניתן להפיק תועלת ממלחמה. הרמטכ"ל, כאמור, סבר שיהיה ניתן להפיק ממנה תועלת אם צה"ל יצליח להנחיל מפלה מוחצת לצבאות האויב. מפלה כזאת תוכל לתרום להשגת שתי מטרות מלחמה – האחת קצרת טווח והאחרת ארוכת טווח. המטרה הראשונה היא דחייה לזמן-מה של האיום התלוי ועומד של הסדר כפוי:

אם בכל זאת תהיה מלחמה, אנחנו צריכים להגדיר לעצמנו את מטרות המלחמה: [...] אני חושב, שאם ב-1973 תפרוץ מלחמה, אנחנו צריכים לעשות הכול כדי שהיא תהיה מכה מוחצת ותשפיע לטווח רחוק על כל ההתפתחויות במזרח התיכון. אינני רוצה להיות פרטנציוזי מדי ולהגיד שזו תהיה המלחמה אשר תקבע את השלום עם הערבים. אני לא בטוח שיש מלחמה שתקבע את השלום, אבל אני בטוח שמפלה משמעותית, רצינית, של מצרים יכולה לשנות את המצב באזור לשנים אחדות, וכל הדיבורים שעמדנו בפניהם היום – הסדר כזה או אחר – יידחו לחמש השנים הבאות. לכן אני סבור שאנחנו צריכים להגדיר לעצמנו את מטרת המלחמה כמטרת הכרעת המלחמה – לא הכרעת הסכסוך – הכרעת המלחמה בזמן הקצר, תוך גרימת אבדות מרביות לצד שני ולזכות ביתרונות צבאיים ומדיניים לטווח רחוק מאוד.⁵⁶

הרמטכ"ל העריך שהתועלת העיקרית שניתן להפיק ממלחמה, היא בתרומתה להבאתן של מדינות ערב להכרה בחוסר יכולתן להפיק כל תועלת ממלחמה, וכתוצאה מכך – להכרה בהכרח בדו-קיום עם ישראל. הוא סבר שהערבים מתקרבים בחלוף השנים להכרה הזאת. ניתן לראות זאת, למשל, בסיסמאות חדשות כמו "חזרה לגבולות 1967", שהופיעו בנאוניהם של מנהיגים ערבים לאחר מלחמת ששת הימים. הנוסחאות האלה אמנם אינן מוכיחות שהערבים

באביב 1973. לדוגמה: תוכניות אופרטיביות פד"ם; תוכניות אופרטיביות פצ"י; תוכניות אופרטיביות פקמ"ז; דיון מטכ"ל, 21.5.73. גם שר הביטחון ציין זאת בדיון האחרון.

ויתרו על מטרתם העיקרית – השמדתה של מדינת ישראל – אולם הן מצביעות על שינוי בהלוך המחשבה בעקבות המפלול שספגו בכל ההתמודדויות הצבאיות עם ישראל. לפי הערכתנו, ניתן להשלים את התהליך הזה, שסופו דו־קיום בין מדינת ישראל למדינות ערב, בכך שיובהר לערבים כי דרך הפעולה הצבאית לא תוביל לפתרון הסכסוך ולא תביא לחיסולה של מדינת ישראל, וכי הניסיונות להשמדה רק ממיטים עליהם אסונות. המטרה הזאת תושג בכך ששרשרת ההתמודדויות הצבאיות בין מדינת ישראל למדינות ערב תהיה שרשרת של מפלות לערבים, כלומר, בכל התמודדות צבאית יש להנחית על הערבים מכה ניצחת, שתוכיח להם שניסיון להשמיד את מדינת ישראל מתנקם בהם. דבר זה יקרב אותם להכרה בצורך להגיע לדו־קיום עם ישראל.

תוצאות המלחמה חייבות להיות חד־משמעיות. מלחמה שתסתיים באופן שבו יוכלו הערבים לפרש את תוצאותיה גם כניצחון להם, תפגום בהשגת המטרה האמורה, שכן תוכיח להם שאכן לא היה עליהם להירתע מלהשתמש בדרך הכוח:

אני אינני רוצה את המלחמה. אבל אם תהיה מלחמה אני חושב שצריך להפיק ממנה תועלת בתהליך ההיסטורי, ולכן אני, מלחמה שתיגמר במין הרגשה שכל אחד יספר עליה אחרת – אני הייתי רואה בה, כשלעצמה, מפלה לנו. כי אני מתייחס ברצינות, אגב, לדיבורים של סאדאת, שהוא לא מדבר רק על ניצחון, ואני יכול לתאר לעצמי מפלה לא משמעותית שהיא כשלעצמה הישג: זה שהוא פתח באש, וזה שירו פה וירו שם, והיו לנו אבדות, והיו לו אבדות, אחר כך חזרה איזו שהיא הפסקת אש – זה בעיניי הישג לסאדאת. זה מאריך את קיומו האישי לעוד איזה כמה שנים, זה נותן אוויר לנשימה למצרים, זה מלכד את העולם הערבי – זה כשלעצמו הישג. כלומר – אם [זו] איננה מפלה שאי אפשר לתאר אותה [אלא ככזו], אי אפשר להסביר אותה – כי צבא מושמד אין מה להסביר. אם אין מפלה כזאת – זה כמעט הישג של סאדאת.⁵⁷

הרמטכ"ל סבר אפוא שיש למנוע מלחמה, אולם משרצה ניתן לנצלה להשגת המטרות האלה, ויש לנהלה במגמה להשיגן.

סגן הרמטכ"ל, האלוף ישראל טל, סבר לעומת זאת כי לא ניתן להשיג באמצעות מלחמה שום מטרה לאומית. את עיקרי גישתו הציג בדיוני המטכ"ל להערכת המצב באביב 1973, שבהם נכח גם שר הביטחון. טל סבר שבהיעדר הגדרה רשמית של מטרה לאומית ייתכנו שלוש אפשרויות להגדרת הגבולות הגיאוגרפיים שיש לשאוף אליהם. האפשרות הראשונה – תפיסת "ארץ־ישראל השלמה" שלפיה יש לקיים את הסטטוס־קוו הטריטוריאלי כל עוד מדינות ערב אינן מכירות במדינת ישראל. האפשרות השנייה – גבולות ביטחון אסטרטגיים והשארת ירושלים כולה בתחומי מדינת ישראל. האפשרות השלישית – הגבולות שהיו קיימים לפני מלחמת ששת הימים, למעט השארת ירושלים כולה בתחום המדינה.

לפי כל אחת מהתפיסות הללו, אין לישראל צורך בשיפורים גיאוגרפיים מעבר לקווי הפסקת־האש הקיימים. תיאורטית תיתכן מטרה לכיבוש שטחים נוספים: אילוצן של מדינות

57 תוכניות אופרטיביות פד"ם. (דגש שלי – ש"ג).

ערב להכיר במדינת ישראל ולהגיע עמה להסדרים מוסכמים תמורת נסיגה לגבולות הנוכחיים או נסיגה גדולה יותר. טל סבר כי לא ניתן להשיג את המטרה הזאת באמצעות כיבוש שטחים נוספים, מה גם שהמערכת הבין-לאומית תתנגד לכך. כיבוש שטחים נוספים לא יביא את הערבים להשלמה עם "ארץ-ישראל השלמה" ואף לא עם תפיסת "גבולות הביטחון". הוא העריך כי הערבים מוכנים לקבל את גבולות 1967 עם תיקונים קלים גם ללא מלחמה.

מכאן שהסיכויים להשיג את המטרות הלאומיות באמצעות מלחמה הם אפסיים, ולעומת זאת, הסיכונים רבים: הראשון שבהם – אבדות בנפש ובחומר; השני – תוצאות הזעזוע בסטטוס-קוו. הזעזוע הזה עלול, לדעתו, להחמיר את מצבה של ישראל במישור הבין-לאומי; הכוח הכלכלי הנמצא בידי הערבים, והעוצמה המדינית הנובעת ממנו ומגורמים נוספים, עלולים להגביר את בידודה של ישראל. כמו כן, שינוי בסטטוס-קוו עלול לפגוע במצב הפנימי בכך שיביא להחרפת הוויכוחים הפנימיים בנוגע ליעדיה של המדינה ולדרכים להשגתם.

הנחת המוצא של הרמטכ"ל הייתה, כאמור, שמלחמה אינה נחוצה, אולם משנפתחה יש להפיק ממנה את מרב התועלת האפשרית. סגנו סבר שלא ניתן להפיק ממלחמה כל תועלת, וטמונים בה רק סיכונים. מכאן הסיק, כמו הרמטכ"ל, שיש לעשות מאמצים למנוע אותה, אך משנפתחה, גרס, בניגוד לאלעזר, צריכה להיות המטרה – הפסקת המידית.

טל גם ציין כי הדרך שבה ניתן להשיג את המטרה הזאת, היא הנחלת מפלה צבאית מוגבלת למצרים ולסוריה, זאת באמצעות לחימה דפנסיבית ביבשה ואופנסיבית בים ובאוויר. כלומר, השמדת חילות האוויר של שתי המדינות, והשמדה סלקטיבית של התשתית הצבאית והכלכלית באמצעות זרוע האוויר תוך ניהול מלחמה סטטית, במינימום אבדות, ביבשה. רק אם הפעילות הזאת לא תביא להפסקה מידית של המלחמה יהיה צורך להשמיד את מערך טילי הקרקע-אוויר ולעבור למבצעים יבשתיים התקפיים. מטרת המבצעים היבשתיים לא תהיה, כאמור, השמדה מרבית של כוחות אויב, אלא הפסקת המלחמה. לכן אין צורך במהלכים התקפיים מול כוחות האויב העיקריים אלא במהלכים באגפים. בהנחה שקשה לנקוט שיטה דפנסיבית במלחמה סטטית, כאשר המגמה היא להמעיט באבדות לצה"ל, בלי להשתלט על שטח מעבר לתעלה, יהיה צורך להשתלט על הקטע שבין קנטרה לפורט סעיד ועל הגדה המערבית של מפרץ סואץ. במקרה שהמצרים יצליחו להחזיק במאחזים בגדה המזרחית של התעלה, יהיה נכון לפתח את המהלך האחרון לכיוון עמק הנילוס, במגמה לאיים על קהיר מדרום ולנתק את מצרים עלית ממצרים תחתית. רק אם גם המהלכים האלה לא יביאו להפסקת המלחמה יהיה צורך לצלוח את תעלת סואץ אל מול הכוח המצרי העיקרי. בחזית הסורית אין להתקדם לכיוון דמשק אלא לכבוש שטח בדרומה, שייצור חיץ בין סוריה לירדן.⁵⁸

הרמטכ"ל, לעומתו, סבר שיש להמשיך במלחמה עד להשגת המטרות הצבאיות, המשרתות את השגת המטרות הלאומיות.⁵⁹ הוא גרס שהמטרות הלאומיות יושגו רק אם הערבים לא ישיגו במלחמה כל הישג – צבאי או מדיני – ורק אם מרב כוחם הצבאי

58 דיון מטכ"ל, 14.5.1973; דיון מטכ"ל 21.5.1973.

59 על ההבחנה בין סוגי המטרות ראו מאמרי: "מטרות מלחמה", מערכות 289–290 (אוקטובר 1983).

להשיג. התקרבות לדמשק, למשל, תקנה ללא ספק יתרון צבאי, אולם לנוכח התגובות האפשריות של המעצמות למהלך ספק אם תקנה הישגים מדיניים. לעומת מחיקת ההישגים המדיניים מן ההגדרה, הציע שר הביטחון להוסיף למטרות שעל צה"ל להשיג במלחמה, שיפור קווי הפסקת האש. הרמטכ"ל הסביר שהגדרתו "להנחיל לו תבוסה מבוססת על השמדת כוחות ותשתית צבאית" מתבססת על ההנחה שאם תפרוץ מלחמה "אז צריך להפיק ממנה תועלת, לא רק להפסיק אותה".⁶² התועלת שיש להפיק ממנה היא השמדת כוחות ותשתית צבאית. השר דיין הוסיף כי בהנחה שהאויב הוא זה שיפתח במלחמה, הוא יהיה זה שיבטל את תוקפם של קווי הפסקת האש, ולכן אחת המטרות צריכה להיות שיפור קווי הפסקת האש. הרמטכ"ל ציין כי ברור שכדי להשיג את המטרה של השמדת כוחות מרבית, יחצה צה"ל את קווי הפסקת האש, אולם עצם שיפורם של הקווים לא הוגדר כמטרה. אחת הסיבות לכך היא שבזמנו הציג הרמטכ"ל שיפור קווים כאחת ממטרות המלחמה, והשר ביטל זאת. על כך ענה שר הביטחון כי המטרה הזאת מותנית בסיטואציה: היא תופסת במקרה הזה בשל ההנחה שהאויב הוא שיפתח במלחמה, ובכך יבטל את הלגליות של קווי הפסקת האש.

ניתן לומר שבגישתו זו ניצב שר הביטחון בין גישת הרמטכ"ל לבין גישת סגנו. מחד גיסא, הוא שלל את גישתו של האלוף טל שלפיה לא ניתן להשיג כל הישג במלחמה. מאידך גיסא, הוא לא היה בטוח שניתן להשיג באמצעותה הישגים מדיניים ולמנוע מן האויב להשיג הישגים כאלה, ולפיכך הסתייג מן הסעיפים בדבר הישגים מדיניים שאותם כלל הרמטכ"ל בהגדרתו. היתרונות שאותם יש להשיג לבטח, על-פי תפיסתו, במלחמה הם יתרונות צבאיים. הוא לא היה בטוח בכך שהיתרונות האלה יקנו גם יתרונות מדיניים. כלומר, הוא לא היה בטוח שניתן להשיג באמצעות מלחמה מטרה מדינית, אולם ראה אפשרות להשיג באמצעותה הישגים כלשהם. לפיכך, הוא לא קיבל את עמדת האלוף טל שיש לשאוף מלכתחילה להפסיקה, אלא צידד בגישתו של רבי-אלוף אלעזר שלפיה יש לנסות להשיג באמצעותה הישגים ממשיים וישירים.⁶³

על בסיס ההבהרות הללו של השר הוגדרו המטרות הצבאיות של המלחמה כדלהלן:

למנוע מהאויב כל הישג צבאי ולהנחיל לו מפלה צבאית, המבוססת על השמדת כוחות ותשתית צבאית. השגת המטרה הזאת צריכה להקנות לישראל יתרונות צבאיים משמעותיים לאורך זמן, הן ביחסי הכוחות והן בקווי הפסקת האש.

לאחר שהנושא הוסכם בין שר הביטחון לרמטכ"ל הציג הרמטכ"ל, במסגרת הצגת התוכניות לראש הממשלה, את המטרות כדלהלן:

62 ניתן לראות בכך רמז לקיומה של גישה הגורסת שאי אפשר להפיק תועלת ממלחמה, ויש להפסיקה בהקדם. ראו גישתו של האלוף טל.

63 דיון מטה שר, ישיבה שבועית, 27.4.1973; רשימות שליש הרמטכ"ל.

כיצד הגדרנו לעצמנו את המטרות והיה כי תפרוץ מלחמה? אני פטור מלפתוח ולומר שאין לנו עניין במלחמה וכל מה שאנחנו עושים זה למנוע מלחמה, אבל, והיה ותפרוץ מלחמה, אנחנו מגדירים לעצמנו את המטרות כך:

- א. למנוע כל הישג צבאי מהאויב.
- ב. להנחיל מפלה צבאית למצרים ולסוריה המבוססת על השמדת כוחות ותשתית צבאית.

השגת מטרה זו – השמדת כוחות והשמדת תשתית צבאית – צריכה להקנות לישראל יתרונות משמעותיים, כלומר, משמעותיים ליכולת הצבאית למספר שנים של סוריה ומצרים, גם ביחסי כוחות וגם בקווי הפסקת-האש.⁶⁴

ובתמצית, המטרות שהציג הרמטכ"ל בהערכת המצב שניתנה בדיון המטכ"ל, שבו השתתף שר הביטחון, היו כדלהלן:

למנוע כל הישג מהאויב, להנחיל [לו] מפלה צבאית והשמדת כוחות ולזכות ביתרונות צבאיים, הן ביחסי כוחות והן בקווי הפסקת אש חדשים.

זו הייתה ההגדרה הרשמית של מטרות המלחמה כפי שהוסכמה בין שר הביטחון לרמטכ"ל והוצגה לראש הממשלה.⁶⁵

בהצגת התוכניות לראש הממשלה הוזכרו רק מצרים וסוריה, ולא צוין אם המטרות האלה נכונות גם לירדן במקרה שתיטול חלק במלחמה. בהזדמנויות האחרות שבהן הרמטכ"ל הציג את מטרות המלחמה, הוא לא נקב בשמותיהן של מצרים וסוריה דווקא, אלא ציין "הנחלת מפלה צבאית לאויב". תשובה לשאלה האם המטרות הללו נכונות גם לגבי ירדן, ניתן למצוא בדברי הרמטכ"ל בהצגת התוכניות של פיקוד המרכז: "מענייננו להנחיל מפלה רצינית למצרים וסוריה בלי להילחם נגד ירדן בכלל, [אך] אם ירדן, בשלב מאוחר יותר, תיכנס למלחמה, לגביה תהיה ישימה אותה מטרה: הוצאת מתוק מעז".⁶⁶

שר הביטחון והרמטכ"ל הגיעו להגדרה מוסכמת על שניהם, אולם נראה כי הם נחלקו בנוגע לשיפור קווי הפסקת האש. שר הביטחון ראה בכך את אחת המטרות שיש להשיג במקרה שהערבים ייזמו מלחמה. הוא סבר שאין ודאות כי כיבוש שטחים נוספים יקרב את השלום, אולם ייתכן שיתרום, יחד עם השמדת כוחות מרבית, לדחיית מלחמה נוספת לתקופה ארוכה. לפיכך יש לתפוס "קווים שיהיה קל להחזיק אותם, שהערבים יוכלו לחיות אתם ויהיה מצב של אי-יחידוש המלחמה לתקופה ארוכה גם כתוצאה מזה שהושמד הכוח הערבי וגם מבחינת הקווים".⁶⁷

64 הצגת התוכניות לראש"מ, 9.5.1973.

65 דיון מטכ"ל, 14.5.1973.

66 תוכניות אופרטיביות פקמ"ז.

67 הצגת תוכניות לראש"מ, 9.5.1973.

שר הביטחון גרס כי השיפורים הגאוגרפיים הבאים הם הקווים העונים על הקריטריונים האלה:⁶⁸

1. השתלטות על כל הגדה המזרחית של תעלת סואץ ופורט סעיד.
2. תפיסת ראש-גשר מעבר לתעלת סואץ, שיאפשר את חיסולם של טילי הקרקע-אוויר המצריים על-ידי כוחות הקרקע, זאת במגמה להקנות למטוסי חיל האוויר שמים נקיים ולמנוע בכך הפצצות והפגזות על קו המעוזים.⁶⁹
3. ישיבה בשטח שממזרח לליטאני עד כביש בירות-דמשק במגמה ליצור חיץ בין סוריה ללבנון ולפגוע במחבלים.
4. השתלטות על החרמון עד לנקודת גובה שתקנה שליטה מכ"מית טובה על האזור שמצפון ומצפון-מערב ותסייע ליצירת חיץ בין סוריה ללבנון.
5. יצירת חיץ בין סוריה לירדן.
6. השתלטות על שטח מקורות הנפט בגדה המערבית של מפרץ סואץ, זאת כמענה לאפשרות של הטלת הסגר על ספינות המובילות נפט לישראל.

התוכניות האופרטיביות של צה"ל הוכנו אמנם לאפשרות של השתלטות על השטחים האלה, אולם הרמטכ"ל לא ראה בשיפור הקווים מטרה כשלעצמה. הוא גרס שמבחינה צבאית הקווים הנוכחיים טובים דיים. מעבר הקווים יהיה לא כדי לשפרם אלא אמצעי להשגת המטרה העיקרית – השמדה מרבית של כוחות אויב. השיקול אם להישאר בתום המלחמה בשטחים שמעבר לקווי הפסקת האש, או לסגת מהם ועד היכן, יהיה שיקול מדיני שיוכתב על-ידי התנאים המדיניים שישררו אז. רב-אלוף אלעזר הבהיר זאת היטב בדבריו בפני ועדת החוץ והביטחון של הכנסת:

אני בשום פנים ואופן לא הייתי אומר שמטרת מלחמה – והיה והיא תקרה – היא לשפר את קווי הפסקת האש. [...] אבל אני סבור, אופרטיבית, שהשגת שתי המטרות הקודמות: האחת – למנוע מהם הישג כלשהו [והשנייה] – להשמיד כוחות, תחייב מעבר קווי הפסקת אש, לא כמטרה בפני עצמה, אלא כדי להשיג את שני הדברים האלה. המשך הישארות בקווי הפסקת אש שונים, והיה ועברנו את אלה, זאת היא פונקציה של החלטה מדינית. כלומר, היא איננה הכרח צבאי של שיפור קווי הפסקת האש.

הרמטכ"ל הבהיר:

[בהנחה] שסוף המלחמה ימצא אותנו מעבר לקווי הפסקת האש הנוכחיים, [השיקול] האם נרצה לקבל את הפסקת האש ונשוב באופן חד-צדדי לקו הפסקת האש הנוכחי, או שנתנה תנאים לשוכנו לקו הפסקת האש הנוכחי, או שנקבל הפסקת אש בקווי הפסקת

68 השר פירט את השיפורים האלה בשני פורומים: דיון מטה שר, 30.4.1973 (המשכו של הדיון מ-27.4.1973); הצגת תוכניות לראש"ם, 9.5.1973.

69 בדיון שערך עם הרמטכ"ל ב-30 באפריל, הנחה להשתלט על שתי גדות התעלה לכל אורכה. בהצגת התוכניות לראש הממשלה אמר: "זה לא מוכרח להיות כל האורך אלא ראש-גשר רציני".

האש החדשים – באופן דומיננטי זהו שיקול מדיני. כי, כפי שאמרתי, קווי הפסקת האש הנוכחיים הם טובים, ולא שיפורם הצבאי הוא שיכתיב בעדיפות ראשונה. בעדיפות ראשונה זה יהיה שיקול מדיני.⁷⁰

כלומר, שר הביטחון והרמטכ"ל לא ראו בשיפור קווים אינטרס לאומי חיוני שלמענו תצא ישראל למלחמה. ואולם, בעוד השר ראה בו מטרה צבאית שתתרום להשגת מטרות המלחמה, הרמטכ"ל לא ראה בו מהלך חיוני לכך. השר ראה בשיפור קווים אמצעי נוסף להשמדת כוחות מרבית שהתוצאה שלה היא דחיית מלחמה נוספת לפרק זמן ארוך, ועל כן ראה בו מטרה צבאית שיש להשיגה במלחמה. הרמטכ"ל, לעומתו, סבר שלשם השגת מטרות המלחמה על-פי תפיסתו – קירוב הערבים לדו-קיום בשלום עם ישראל ודחיית הסכנה שבהסדר כפוי – אין הכרח בשיפור הקווים. יתר על כן, גם משיקולים צבאיים לא היה, לדעתו, הכרח בשיפור הקווים. הוא ראה בהעברת המלחמה לשטח האויב אמצעי בלבד להשמדת כוחות מרבית, כלומר, חלק מהשיטה להשגת המטרה הצבאית של המתקפה. ניתן להסיק כי לפי תפיסת השר, אי-כיבושם של השטחים שציין פירושה אי השגתה של אחת ממטרות המלחמה, ואילו לפי תפיסת הרמטכ"ל, אין הכרח בכך. לתפיסתו, אם יימנע מן האויב להשיג הישג כלשהו ומרבית כוחותיו יושמדו, יהיה אפשר לקבוע כי הושגו מטרותיה הצבאיות של המלחמה גם אם צה"ל לא ישתלט על שטחים כלשהם.⁷¹

לסיכום, המטרות הצבאיות של המלחמה נותחו וסוכמו, בהגדרה רשמית שעליה הוסכם בין הדרג המדיני לדרג הצבאי. ואולם מטרות צבאיות אינן קיימות כשלעצמן. אלו הן מטרות שעל הדרג הצבאי להשיג, כדי שהדרג המדיני יוכל לנצלן, כדי להשיג את המטרות שהוא רואה כמטרות המלחמה. הדרג המדיני אמור להגדיר לעצמו את מטרות המלחמה, כלומר, המטרות הלאומיות שהוא מעריך שניתן ויש להשיג באמצעות מלחמה. עליו להגדיר לדרג הצבאי את המטרות שעליו להשיג במלחמה, כדי לתרום להשגת מטרות המלחמה, וזאת בדו-שיח בין שני הדרגים שבו יבהיר הדרג הצבאי לדרג המדיני את גבולות יכולתו. כדי להקל על הדרג הצבאי להחליט כיצד לנהוג במקרים שבהם יתברר במהלך המלחמה שלא ניתן להשיג את כל המטרות, או שנפתחו הזדמנויות נוספות, על הדרג המדיני להבהיר לו מה הן המטרות המדיניות שברצונו להשיג, וכך יוכל הדרג הצבאי להתאים את דרכי פעולתו באופן שייטיבו לתרום להשגת המטרות האלה. במסמכים המצויים במחלקת היסטוריה, לא מצאתי שהדרג המדיני הגדיר מטרות כאלה לצבא. המונח "מטרות מלחמה" הוזכר כמעט בכל הקד"מים והדיונים באביב 1973, ובכלל זה דיונים משותפים לשני הדרגים, אולם בכל המקרים הוא התייחס למטרות צבאיות בלבד.

סוגיית המטרות המדיניות שניתן וצריך להשיג במלחמה, נידונה דווקא בוויכוח בתוך

70 ועחו"ב, 18.5.1973 (ההדגשה שלי – ש"ג).

71 נראה שהם לא היו ערים להבדל הזה בין תפיסותיהם. הנושא עלה אמנם ב־30 באפריל, אולם הוא סוכם בלא שינותחו משמעויותיו של ההבדל. את השקפתו כי שיפור קווים אינו מטרה כשלעצמה, הציג הרמטכ"ל בישיבת ועדת החוץ והביטחון של הכנסת שבה לא נכח שר הביטחון.

הצבא – בין הרמטכ"ל לסגנו. נראה שהעובדה שהתקיים ויכוח מעין זה נבעה מכך שהדרג המדיני לא קבע את מטרות המלחמה. שר הביטחון הכריע אמנם נגד דעת האלוף טל, שקבע שאין לישראל מטרות שניתן להשיגן באמצעות מלחמה, אולם בהתייחסו להישגים שניתן להשיג במלחמה, ביקש השר להגבילם להישגים צבאיים ושלל במפורש את ניסיונו של הרמטכ"ל להגדיר השגת יתרונות מדיניים כאחת ממטרות המלחמה. היה אפשר להניח שהתנגדותו נבעה מתפיסה שאת היתרונות המדיניים צריך להשיג הדרג המדיני תוך הסתמכות על היתרונות הצבאיים שהשיג הצבא, ולפיכך אל לו לצבא להתייחס ליתרונות מדיניים, אולם התנגדותו לא הייתה מבוססת על הנימוק הזה, אלא על הספק שהיה לו אם אכן ניתן למנוע מן האויב להשיג הישגים מדיניים, ולו מעצם העובדה שהפתיחה באש כשלעצמה עלולה להקנות לו הישג כזה. הוא לא היה בטוח במהות הקשר בין הישגים צבאיים שישג צה"ל במלחמה לבין הישגים מדיניים, ולפיכך הנחה להימנע מלהגדיר מניעת הישגים מדיניים או השגתם כמטרות המלחמה.

הרמטכ"ל גזר את המטרות שהוא חשב כמטרות הצבאיות של המלחמה מתפסתו שלו בדבר מטרות המלחמה. המטרה הראשית שהגדיר – לקרב את הערבים להכרה בהכרח להגיע לדו-קיום בשלום עם ישראל – נגזרה מן המטרה הלאומית שהייתה מוסכמת על כולם – להגיע לדו-קיום כזה. אולם לא מצאתי שהדרג המדיני אישר את המטרה הזאת כמטרה שניתן ויש להשיג במלחמה, כלומר, כמטרת מלחמה. יתר על כן, שר הביטחון אף הטיל ספק אם אכן יוכלו תוצאות המלחמה לקרב את השלום. את תפסתו בדבר מטרות המלחמה (המדיניות) הציג הרמטכ"ל בקד"ם – פורום צבאי טהור; הוא לא הציג בפני הדרג המדיני ולא קיבל אישור שזו אכן מטרת המלחמה. הדרג המדיני לא אישר את המטרה הזאת ולא הציג כל מטרה מחייבת אחרת.

מהתבטאות אחת של שר הביטחון בעת הצגת התוכניות לראש הממשלה אפשר, כאמור, להבין שהטיל ספק בכך שתוצאות המלחמה יוכלו לקרב את השלום, אולם הוא גרס כי יש לנצלן כדי לדחות ככל האפשר את המלחמה הבאה. כלומר, הוא סבר שמטרת המלחמה צריכה להיות דחיית המלחמה הבאה. ואולם מהאופן שבו נאמרו הדברים, ומהעובדה שלא הועלו כלל בפגישה בינו לבין הרמטכ"ל ב-27 באפריל, שבה לובנו מטרותיה הצבאיות של המלחמה והשיטה להשגתן, אפשר להבין שהדרג המדיני לא הגדיר לצבא הגדרה מפורשת ומחייבת של מטרות המלחמה. כל שהדרג המדיני עשה היה להעיר על הגדרת המטרות הצבאיות של המלחמה שהציג הרמטכ"ל, ולאשר את הנוסח המתוקן.

השיטה

שיקולים עיקריים לבחירת שיטת הפעולה

א. מניעת מלחמה והרתעת האויב מלפתוח בה

הנחת היסוד במדיניות הביטחון בשנת 1973 הייתה, כאמור, שבתנאים ששררו באותה עת מלחמה אינה רצויה לישראל, ויש לעשות כל מאמץ למנוע אותה. הנחה נוספת הנגזרת ממנה הייתה שצה"ל לא יפתח במלחמה. אם תהיה מלחמה, היא תיפתח על-ידי האויב. תיאורטית, ניתן למנוע מלחמה בשתי דרכים. האחת – פיתוי – כלומר הצבתה בפני האויב, העלול לצאת למלחמה, של דרך חלופית למלחמה שבה יוכל להשיג את אותן מטרות לאומיות, שכדי להשיגן הוא עלול לשקול אפשרות ליזום מלחמה. הדרך השנייה היא באמצעות הרתעה. ממשלת ישראל משיקוליה לא נענתה להצעות מדיניות שייתכן שהיו עשויות למנוע מלחמה,⁷² לפיכך נבחרה הרתעת האויב כדרך למניעת מלחמה.

מהי הרתעה?⁷³

הרתעה פירושה הנעתו של הגורם שמנגד להימנע מלנקוט פעולה מסוימת, זאת באמצעות הבאתו להכרה שאם ינקוט אותה, עלול להיגרם לו נזק מעל ומעבר לרווח שאותו הוא מצפה להפיק ממנה. כך ראו את ההרתעה גם שר הביטחון, הרמטכ"ל וראש אמ"ן.

תנאי לקיומה של ההרתעה הוא שהאיום בגרימת הנזק ייתפס כאמין. אמינות האיום נשפטת לפי שתי אמות מידה: יכולתו של המרתיע להוציא לפועל את איומו, וכוונתו ונחישותו לעשות זאת. הערכת היכולת מורכבת מהערכת מערכות הנשק שבידי המרתיע וכשירות כוחותיו למצות את הפוטנציאל הטמון בהן, כדי לסכל כוונות תוקפניות של היריב ולהנחית עליו מהלומה שבעטייה לא יהיה לו כדאי לנקוט את הפעולה שמנקיטתה הוא מבקש להניאו. הערכת הכוונה מורכבת מההערכה עד כמה חיוני למרתיע למנוע מן המורתע לנקוט אותה דרך פעולה ועד כמה הוא נחוש בהחלטתו להפעיל את האיום. מבחינת ההרתעה, יכולתו האמיתית של המרתיע, כושרו, שיקוליו, כוונתו ונחישות החלטתו אינם העיקר, אלא השתקפותם של אלה בעיני הצד האמור להיות מורתע.

תנאי נוסף לקיומה של הרתעה הוא שתיוותר בידי היריב דרך חלופית להשגת המטרות שאותן בכוונתו להשיג על-ידי נקיטת הדרך שממנה מבקש המרתיע להניאו. לולא כן, ייאלץ בליט ברירה לנקוט את הדרך היחידה שנותרה לו.

בבואו לאיים מניח המרתיע כי היריב עושה חישוב רציונלי של רווח והפסד, ופועל

72 לא אכנס במחקר הזה לסוגיה של המגעים המדיניים שנוהלו בשנים 1971–1973. ראו בהקשר הזה את דבריו של שר הביטחון משה דיין: "[אנני] חושב שהמדיניות שלנו הביאה אותם למצב שאין להם מה להפסיד [ממלחמה], אפשר רק להרוויח" (ישיבת ועדת החוץ והביטחון של הכנסת, 22.5.1973).

73 הסעיף הזה מבוסס על הנחות – חלקן מפורשות וחלקן מובלעות – בדבריהם של שר הביטחון, הרמטכ"ל, ראש אמ"ן ואחרים בהזדמנויות שונות בתקופה שבין אפריל עד אוקטובר 1973.

בהתאם לחישוב הזה. עם זאת, במקרים רבים הגורמים הרציונליים אינם הגורמים הבלעדיים בקבלת החלטה מסוימת. ככל שניתן משקל רב יותר במערכת קבלת ההחלטות של האויב לגורמים אי-רציונליים כמו כבוד וגאווה לאומית, תקטן היעילות של האיום האמור להרתיע. ההרתעה היא דינמית. הרתעה המבוססת על שיקולים רציונליים מתקיימת כל עוד הערכת המצב של האויב מורה לו שהתועלת שיפיק מן הפעולה אינה כדאית ביחס לנזק הצפוי לו ממנה. שינוי הערכת האויב את יכולתו של המרתיע, את כוונותיו או את נחישותו, או את יחסי הכוחות, עלולה להובילו למסקנה שפעולה שאותה העריך קודם לכן כלא כדאית, הפכה לכדאית.

צבא המתבסס על כושרו להרתיע ממלחמה, צריך לבדוק ללא הרף אם אמנם הירתעות האויב עומדת בעינה. במקרה שהוא מגיע למסקנה שהיא פחתה, עליו לחזקה. אם כוונתו להמשיך ולמנוע מלחמה, עליו להוכיח לאויב שההערכה – שבעקבותיה הגיע למסקנה שכדאי לו לצאת למלחמה – הייתה מוטעית. אם ייווכח שלמרות זאת אבדה ההרתעה, והאויב אכן מתכוון לצאת למלחמה, לא נותר לו אלא להיערך לקראתה. יכולתו הפוטנציאלית של הצבא להכריע במלחמה היא, כאמור, אחד מגורמי ההרתעה. עם פרוץ המלחמה עליו להוציא את היכולת הזאת מן הכוח אל הפועל ולהכריע את האויב. ההכרעה תורמת להעמקת הירתעותו של האויב מחידוש מעשי איבה בעתיד. לעומת זאת, אם האויב לא ספג אותה מהלומה שעל-פי ההערכה היא זו שתניא אותו מלצאת למלחמה, תוצאות המלחמה מצדיקות את הערכת האויב שלא היה עליו להירתע מלצאת למלחמה, ומפחיתות בכך את הירתעותו מלצאת למלחמה נוספת בעתיד.

הערכת הרמטכ"ל בנוגע להערכת האויב את יחסי הכוחות כגורם בהרתעה

כאמור, תנאי לקיומה של הרתעה הוא מודעות האויב לכך שביחסי הכוחות הקיימים אין לו סיכוי להשיג את מטרותיו.⁷⁴ התבטאויות שונות של הרמטכ"ל ושל ראש אמ"ן באביב 1973 ובסתיו באותה השנה מעידות על כך שהם העריכו שקיימת הרתעה המבוססת על הערכת האויב את יחסי הכוחות. הערכתם הייתה שזו עלולה להיחלש כאשר יגיעו לידי האויב מערכות נשק שהאיום בהפעלתן עלול להרתיע את ישראל מלפעול באופן שממנו חוששים הערבים, דבר שיפחית את מידת הירתעותם מלפתוח במעשי איבה.

ביטוי בולט להנחה בדבר הדינמיות הזאת של ההרתעה, ניתן בהתבטאויותיהם בהערכת המצב שנעשתה במטה הכללי בספטמבר 1973. מטרתה של הערכת המצב הזאת הייתה לבדוק את המשמעות של התעצמותן של מצרים וסוריה במערכות נשק באיכות גבוהה ובכמות גדולה מאלה שנצפו בהערכות קודמות של אמ"ן.

כך, לדוגמה, אמר ראש אמ"ן:

היום, הסיבה העיקרית מבחינה צבאית לכך שאין מלחמה היא ההרגשה וההערכה הערבית

74 בהצגת תוכנית "אופק א" לממשלה ב-22 ביולי 1973 אמר הרמטכ"ל שניתן למנוע מלחמה או להרתיע ממנה רק אם מאזן הכוחות יהיה כזה שסיכויי הניצחון של צבאות ערב יהיו נמוכים, או שלפי הערכתם לא יהיה כלל סיכוי כזה.

שכוחות האוויר שלהם אינם מספיקים למלחמה עם איזה סיכוי להצלחה, כאשר הסיבה העיקרית לכך, כפי שנראה לערבים, היא העובדה שמטוסי הקרב הערביים אינם מסוגלים מבחינה טכנית להגיע, בפרט ממצרים, לשדות התעופה של חיל האוויר הישראלי בפרופיל נמוך עם מטען משמעותי של פצצות. מחר, ואני מדבר על השנים הקרובות, עומדות מדינות ערב לקבל מספר ניכר של מטוסים שיוכלו לבצע את המשימות האלה, דבר שיכול להשפיע פסיכולוגית על ההערכה הערבית שישנה דטרורציה בהרתעה הישראלית. לפיכך לגבי חמש השנים הבאות אנחנו בונים את ההערכה היום על שתי הערכות, שאם הן תשתנינה ישתנו גם העובדות. העובדה הראשונה היא שהמטוסים שיסופקו אכן לארצות ערב יהיו מטוסים שיוכלו לתקוף בעומק ישראל, שנית – שיסופקו טילי קרקע-קרקע שיוכלו להגיע מבחינת הטווח לעומק ישראל.⁷⁵

בהמשך פירט האלוף זעירא את הסיבה שבעטיה עלולה תוספת מערכות הנשק האלה לגרום להפחתת ההרתעה:

למעשה, הבעיה העיקרית העומדת לפנינו היא החשש, שכתוצאה מהתוספת הנוכחית בחימוש ארצות ערב, כושר ההרתעה שלנו יפחת. אני לא רואה שלמרות כל התוספות תהיה בארצות ערב ההרגשה שהם יכולים להכריע את צה"ל, לכבוש את סיני ולנצח במערכות צבאית גדולות. אבל הבעיה היא שכתוצאה מהכושר הזה, גם בטילים וגם במטוסים, ייתכן שמצרים, למשל, תעריך כי היא יכולה לפתוח במלחמת התשה או באיזה מלחמה מוגבלת ואנחנו לא נחזיר במלחמה כוללת ובתקיפות בעומק עקב החשש שלנו מתקיפות בעומק של טילים ומטוסים של ארצות ערב.[...]

הסיבה היחידה שאין מלחמת התשה היום היא ההרגשה המצרית כי התגובה שלנו אינה מוגבלת לגזרת התעלה, אלא תהיה תגובה כוללת. ייתכן שכאשר הסד"כ המצרי והסורי יהיו כפי שמתואר כאן – ב-1976 או 1977 – יכולה להיות הערכה מצרית כי אם הם יפתחו בפעילות מוגבלת נחשוש מאסקלציה ומהתגובה המצרית בטילים ומטוסים לעומק ישראל, ולכן נגביל את פעולות צה"ל לגזרת התעלה. ברגע שהמצרים יהיו משוכנעים שהתגובה הישראלית תהיה מוגבלת לתעלה, אז יש סבירות רבה שמלחמת התשה או פעולה מוגבלת אחרת תיפתח.⁷⁶

בנוגע לסוגיה הזאת אמר סגן הרמטכ"ל בין היתר את הדברים הבאים:

ההרתעה היא פועל יוצא של עוצמת המניעים בהשוואה למידת הפיתוי והסיכוי של הצד השני. כלומר, כוח ההרתעה שלנו הוא פועל יוצא של השאלה מצד אחד מה מידת עוצמת המוטיבציות החריפות של רצון הערבים לתקוף אותנו ולפגוע בנו, מה מידת הפיתוי והסיכוי שהם מעריכים שיש להם. אני אומר – בתחום הזה של שינוי הפרופורציה היחסית בין המוטיבציה לפיתוי – בתחום הזה בהחלט התהליך יכול להיות

75 דיון מטכ"ל, 17 בספטמבר 1973 (ההדגשה שלי – ש"ג).

76 שם. דברים ברוח הזאת אמר ראש אמ"ן בדיון מטכ"ל קודם שנערך ב-3 בספטמבר 1973.

של שינוי הפרופורציה מבחינה סובייקטיבית אצל הערבים. יכול להיות שבהחלט מידת הסיכוי תיראה לנו [צ"ל: להם] יותר גדולה וכתוצאה מזה הפיתוי [יגדל] – וזה שייך לתחום ההרתעה.⁷⁷

האלוף טל ציין כי מצרים ייחסה את אוזלת היר שלה להיעדר מערכות נשק שביכולתן לפגוע בעומק ישראל. הוא אמר כי קבלת המערכות האלה עלולה "להגדיל את הפיתוי [לצאת למלחמה] כתוצאה מהערכה לא נכונה של הסיכוי שלהם" וכי על צה"ל להיות מוכן לאפשרות שהימצאות טילי קרקע-קרקע ומטוסי תקיפה ארוכי טווח בידיהם של הערבים תגרום לכך שהמלחמה תהפוך למלחמה כוללת – זאת על-ידי פגיעות במרכזי אוכלוסייה.⁷⁸

הרמטכ"ל קיבל את הערכתו של ראש אמ"ן. "אני מקבל את הערכת אמ"ן שנקודת הכובד היא בתחום ההרתעה", אמר. הוא קיבל את ההערכה שהגעת טילי סקאד ומטוסים ארוכי טווח עלולה "להשפיע על הערכת המצב הערבית ב-6-75" ולהפחית את הירתעותן של מדינות ערב מלפתוח במלחמה מאותן הסיבות שציין ראש אמ"ן. לפיכך אמר: "לי נרמה שלקראת 75 יש צורך בכמה שינויים ב'אופק' שייתנו לנו מצד אחד פחות או יותר תוספות, מצד שני שיגבירו את ההרתעה. אני רואה אותם בעיקר בתחום האוויר. [...] המטוס החדש הוא גורם בעל חשיבות ראשונה בגלל ההרתעה בתחום העיקרי והרגיש ביותר שיש לאויב, וזהו התחום האווירי והחדירות לעומק".⁷⁹

ההנחה הייתה כי "חיל האוויר היה, וימשיך בעתיד להיות, האמצעי העיקרי של צה"ל להרתעת מצרים, סוריה או מדינות האויב האחרות מלפתוח באש. הרתעה זו מבוססת על כושרו של חיל האוויר להכריע מלחמות בזירה".⁸⁰

הערכות בדבר הערכת האויב את התועלת מול הנזק ממלחמה

האויב נרתע מלתקוף כל עוד הוא מעריך שהתועלת שיפיק ממלחמה אינה כדאית ביחס לנזק הצפוי לו ממנה. בחינת היחס בין התועלת והנזק אינה מוגבלת לתחום הצבאי. ייתכן שהאויב יעריך שבמלחמה ייגרמו לו נזקים כבדים בתחום הצבאי, אולם כדאי לו לספוג אותם בשל היתרונות המדיניים שהוא מצפה להפיק ממנה. כיצד הוערך שהאויב צופה את תוצאות המלחמה מנקודת הראות הזאת של היחס הצפוי בין גודל ההישג המדיני לבין גודל המפלה הצבאית?

כאמור, באביב 1973 העריכו הן שר הביטחון והן הרמטכ"ל כי הסבירות שמצרים וסוריה יצאו למלחמה גבוהה יותר ביחס לסבירות שהייתה לכך בעבר.⁸¹ גורם המעריך כך, מעריך, מניה וביה, שהירתעות האויב פחתה, שכן, אם הירתעותו נשארה בעינה, לא יצא למלחמה.

77 דיון מטכ"ל, 24 בספטמבר 1973.

78 שם.

79 דיון מטכ"ל, 1.10.73.

80 מסמך מפקדת חיל האוויר מאוגוסט 1973.

81 ראו עמ' 29-30 לעיל.

מה היה יכול לגרום להפחתת ההירתעות? באותה תקופה ניתן למצוא בדברי שניהם הערכה כי ייתכן שהאויב מעריך שהנזק הצבאי הכרוך במלחמה כדאי ביחס להישג המדיני שהוא צופה להפיק ממנה.⁸² יתרה מזו, ייתכן שהעובדה שחלפו כבר שש שנים מאז מלחמת ששת הימים והמאמצים המדיניים לא הביאו לכל נסיגה של ישראל, תוביל להערכה שלפיה "רק מלחמה יכולה להוציא אותם מהמצר".⁸³

שר הביטחון העריך שמצרים הגיעה להערכה שאין לה מה להפסיד ממלחמה. הערכה כזאת, בהצטרפה לאפשרות להשיג מהמלחמה הישג מדיני, ביטלה למעשה את ההרתעה. ואכן, באביב 1973 הסיק משה דיין שמצרים נמצאת על המסלול המוליך למלחמה: המצרים חושבים שני דברים, לדעתו. האחד – שאין להם מה להפסיד; וזאת לא רק מצרים [אלא] כל העולם הערבי, כולל ירדן. [אני] חושב שהמדיניות שלנו הביאה אותם למצב שאין להם מה להפסיד, אפשר רק להרוויח. שנית, החישוב שלהם הוא שהם אינם בונים על הישגים צבאיים, אלא על הישגים מדיניים כתוצאה מעצם הפתיחה באש. [...] המצרים חושבים שתמורת מחיר יקר שהם ישלמו יהיו להם הישגים ובפעם הראשונה תופצץ תל-אביב. הם חושבים שיהיו להם הרבה אבדות בעניין צליחת התעלה. הם בכל זאת מניחים, שבסופו של דבר, כאשר הפעולה תיגמר, הם יצליחו להציב מדרך כף רגל בגדה המזרחית של התעלה. הם אינם רואים זאת ככישלון טוטלי – שכל מה שהם עשו זה רק יצירת מצב רוח של המלחמה כדי שישירת את המצב הפוליטי, והם חושבים שיהיו להם הישגים צבאיים קטנים תמורת מחיר רב ויקר, אבל זה כדאי.⁸⁴

באביב 1973, ערב כינוס ועידת הפסגה בין המנהיגים של שתי מעצמות-העל, נשקלה האפשרות שהירתעותה של מצרים ממלחמה פחתה בשל השיקולים המדיניים. בסתיו 1973, לאחר שוועידת הפסגה כבר נערכה, חלו התפתחויות בתחום הצבאי: מול רמת-הגולן הוצב מערך מסיבי של טילי קרקע-אוויר, והמערך של כוחות היבשה והאוויר בחזית תוגבר מאוד.⁸⁵ האם ההערכה הייתה שכושר ההרתעה של ישראל אבד או פחת?

בדיון שנערך בלשכת הרמטכ"ל ב-30 בספטמבר 1973, בעקבות הגעת ידיעה מודיעינית שלפיה בכוונת סוריה לפתוח במתקפה, אמר סגן הרמטכ"ל: "הם יעשו פעולה לכיבוש חלק מרמה"ג, אפילו אם ייהרסו טרטוס ולטקיה, ויהיו מוכנים לשלם ביוקר על ניצחון, חלקי אפילו, ברמה"ג. הסורים יכולים לבנות פעולה על הפסקת אש מהירה". סגן הרמטכ"ל סבר שהערכת המצב של סוריה מעידה על כדאיותה של יציאה למתקפה, כלומר, כושר ההרתעה של ישראל מול סוריה פחת. עם זאת, הוא לא פירש מה הוא אותו "ניצחון חלקי אפילו ברמה"ג" שבשלו עלולים הסורים להעריך שכדאי להם לספוג מהלומות כבדות. כמסקנה מהערכתו הציע לתגבר את רמת-הגולן בכוחות שיוכלו לבלום מתקפה סורית אפשרית,

82 דברי הרמטכ"ל: ישיבת מטה-שר, 13.4.1973. דברי שר הביטחון – ראו בהמשך.

83 דבריו בהערכת מצב אצל ראה"ם, 18.4.1973.

84 ועח"וב, 22.5.1973 (ההדגשות שלי – ש"ג).

85 פרטי התגבור ראו בפרק ב – סקירת התקופה מביטול כוננות "כחול לבן" עד פרוץ המלחמה.

ובשלב ראשון לתגברה ביחידות להרתעה.⁸⁶ הרמטכ"ל שלל אפשרות שסוריה תצא למלחמה ללא מצרים, וזאת על סמך ההנחה שהסורים מודעים לכך שאם יפתחו במלחמה יחסל צה"ל את צבא סוריה בתוך 24-48 שעות. בדיון מטכ"ל שנערך למחרת אמר רב-אלוף אלעזר: אני את נקודת הכובד רואה במידת הסבירות. האם זה סביר שסוריה תקום בוקר אחד ללא סיוע המצרים ותכבוש את רמת-הגולן? אני חושב שזה בלתי סביר. אני חושב שהתוצאה הסופית תהיה לא נעימה [לסוריה]. לנו בשלב הראשון יהיו הרוגים במוצבים בגבול ובמשקים, [אבל] זה ייקח לנו 24-48 שעות ונחסל את הצבא הסורי ונעשה שם שמות בסוריה, וזה obvious שלא עומד בפני שום אשליה. לכן אינני רואה כסביר מתקפה סורית פתאומית, חד-פעמית, על רמת-הגולן.⁸⁷

בניגוד להערכת סגנו העריך הרמטכ"ל שהסורים יירתעו ממלחמה, משום שהם ערים לכך שכל הישג ששיגו אינו כדאי ביחס לתוצאה הצפויה – הרס צבאם. כלומר, ההרתעה של ישראל כלפי סוריה ממשיכה להתקיים. האפשרות של הישג מדיני שבשלו יהיה כדאי לשלם את המחיר הצבאי, לא הועלתה על ידו.

הערכות בדבר השפעת ניצחונות צה"ל בכל ההתמודדויות בעבר כגורם מרתיע
אחת ההנחות הייתה כי ניסיון העבר הנו מרכיב חשוב בהרתעה, כלומר, העובדה שבכל התמודדות בין צה"ל לכוח ערבי יצא צה"ל כשירו על העליונה, היא אחד הגורמים להירתעות האויב ממלחמה. כך, למשל, ציין ראש אמ"ן כי להערכתו הייתה להפלת 12 מטוסים סוריים בקרבות אוויר ב-13 בספטמבר השפעה מרתיעה.⁸⁸ שר הביטחון, לעומתו, הטיל ספק בכך שבניצחון בכל ההתמודדויות של צה"ל בעבר עם כוח ערבי, יש כדי להרתיע את מדינות ערב מלצאת למלחמה.⁸⁹ באביב 1973 ציין שהגייוני אמנם שהדבר ירתיע אותם, אולם למעשה נראה שההשפעה היא הפוכה: בתקופה האחרונה היו כמה פעולות שהוכיחו מחדש את עליונותו הצבאית של צה"ל – הפלת מטוס לובי, פשיטות על מפקדות מחבלים ובסיסים באזור טריפולי שבלבנון, ואף על בתיים של מנהיגי מחבלים בלב בירות. לכאורה, אוזלת היד של הערבים הייתה צריכה להוביל אותם למסקנה שאין להם ברירה אלא לנסות ולהידבר עם ישראל, אולם למעשה נראה שהיא מובילה אותם למסקנה הפוכה – שאכן אין ברירה אלא לפתוח במלחמה רבתי. היא מוכיחה להם שבפעולות קטנות ממדים אין הם מצליחים; על כל פעולה קטנה מגיבה ישראל בעוצמה; ולכן הגיעו למסקנה: "אם בין כה מפילים לנו מטוסים – מוטב כבר לעשות מלחמה". הם הגיעו למסקנה שאין להם מה להפסיד ממלחמה. "כל זה לא מרתיע

86 דיון בלשכת הרמטכ"ל, 30.9.1973 – רשימות שליש הרמטכ"ל.

87 דיון מטכ"ל, 1.10.1973.

88 דיון מטכ"ל, 17.9.1973. על הפלת המטוסים ראו עמ' 158 להלן.

89 תיאור דעתו של שר הביטחון מתבסס על דבריו בפורומים הבאים: דיון מטה-ישר, 13.4.1973; הערכת מצב אצל ראה"ם, 18.4.1973; ישיבת הממשלה, 24.4.1973.

אותם אלא מביאים למסקנה שאין להם מה להפסיד. לכן, אם זה [המלחמה] לא ייתן תוצאות צבאיות, זה ייתן שינוי מערך פוליטי. הם בונים על הרוסים והאמריקאים והנפט יותר מאשר על הקומנדרו שלהם".⁹⁰

הערכה אם האויב מונע משיקולים רציונליים

ההנחה שהערבים מושפעים מגורם ההרתעה מתבססת על ההנחה שהם שוקלים שיקולים הגיוניים – על-פי אמת המידה של המעריך. עם זאת, הובאה בחשבון העובדה שההיגיון שלהם שונה מההיגיון המקובל בחברה המערבית ובישראל: "אילו היינו אומרים שההיגיון הערבי הוא כמו ההיגיון הישראלי או האירופי היינו אומרים כי הסבירות [למלחמה] היא אפסית. אם אנו אומרים כי הסבירות נמוכה אנו מביאים בחשבון את חוסר ההיגיון אצל הערבים". כלומר, אי-שלילתה המוחלטת של האפשרות שהערבים יצאו למלחמה, והענקת סבירות כלשהי לאפשרות הזאת מתבססת על השוני בדרכי החשיבה. אחד המאפיינים של דרך הפעולה של הערבים הוא ש"הכוונות והמטרות שלהם הן תמיד מעל לאפשרויות". כתוצאה מכך הם מסוגלים לבחור בדרך פעולה העומדת מעל לאפשרויותיהם. העובדה הזאת יוצרת בעיה למודיעין הישראלי, הצריך לשאול עצמו תדיר האם נאומים של מנהיגים ערבים, שבהם הם מבטאים מטרות שהן מעבר לאפשרויות, מצביעים על כוונות קונקרטיות, או שהם בגדר משאלות לב בלבד. ההנחה היא כי "כל עוד ישלוט אצלם ההיגיון, במגבלות הערביות, זהו בעצם התהליך [הימנעות מיציאה למלחמה]".⁹¹ ההערכה שאף כי "סאדאת רוצה עקרונית במלחמה [...] הסבירות שהוא יפתח במלחמה היא סבירות נמוכה מאוד", מתבססת על ההנחה שהוא שוקל שיקולים רציונליים וש"הוא יודע שהוא ייכשל במלחמה".⁹²

הצורך בהרתעה פעילה

מרגע שהצד המעוניין להרתיע מגלה שזו אבדה או פחתה, עליו לנקוט צעדים כדי להחזיר את המצב לקדמותו. אם ההנחה היא שההרתעה פחתה בשל הערכה לא נכונה של האויב בדבר המשקל היחסי של הסיכוי מול הסיכון, יש לנקוט צעדים שיבהירו לו שטעה: "תהיה השפעה גם למהלכים שלנו על הסיכוי שהוא יעשה טעות, או שדברים יתגלגלו לקראת דברים שאנחנו לא מעוניינים בהם", אמר ראש אמ"ן, "זאת אומרת, פעולות מסוימות שלנו יכולות להקטין את הטעות בחישובים של המצרים".

כיצד להרתיע?

בתקופת מצב "כחול לבן" הניחו, כאמור, שר הביטחון והרמטכ"ל שההרתעות של הערבים פחתה ושיש לנקוט צעדים שיחזירו את אמינותה של ההרתעה של ישראל לקדמותה.

90 הערכת מצב אצל ראה"ם, 18.4.1973.

91 דברי ראש אמ"ן בישיבת הממשלה, 24.4.1973 (ההדגשות שלי – ש"ג).

92 דבריו בועדון"ב, 18.5.1973. ראו גם דברי ח"כ יעקב חזן באותה הישיבה, המובאים בעמ' 31 לעיל.

ההערכה הייתה, כאמור, שמטרת הערבים בליכוי אווירת המתיחות היא ללחוץ על המעצמות שאינן מעוניינות במלחמה לכפות על ישראל להיענות לתביעות הערבים. הם היו מעדיפים שהאווירה כשלעצמה היא שתחולל את התהליך הזה, ורק אם ייווכחו לדעת שהדבר אינו מתרחש, ייתכן שיעריכו שמלחמה יכולה לחולל את התהליך ויחליטו לפתוח בה. מכאן שעל ישראל לנקוט צעדים שיתרמו להרתעה, אך לא ייצרו בקרב המעצמות רושם שהמצב חמור עד כדי כך שעליהן ללחוץ על ישראל להגמיש את עמדותיה, שכן בכך תושג למעשה מטרתם של הערבים:

אנו יכולים להרתיע במידה מסוימת, אם זה בהכנות ואם זה בהעברת אינפורמציה לאמריקאים; ואם זה בהודעות פומביות שלנו, כמו למשל שבאים מטוסי 'הנטר' ו'לייטנינג'; וניתן סימנים שלא יפתיעו אותנו, וזה כשלעצמו יכול להרתיע. מצד שני – עודף דיבור יכול כשלעצמו למלא אחת המטרות [של מצרים וסוריה] של ההכנה למלחמה. אם נתגלה כמדי מוכנים לעניין הזה, הרי האיום הראשון [הערבים] השיגו בו את מטרתם הראשונה, והיא – לתת תנופה לפעילות המדינית ולעשות את האמריקאים [...] יותר גמישים. על כן לפי דעתי צריך לקבוע מידה סבירה של הרתעה, שאין בה כדי פיצוי על עצם הדיבורים על המלחמה אצלם.⁹³

כאמור, אחת ההנחות הייתה שלעובדה שבכל התנגשות צבאית יצא צה"ל כשירו על העליונה, יש אפקט מרתיע. פועל יוצא מן ההנחה הזאת הוא המסקנה שאחת האפשרויות להחזיר לקדמותה הרתעה שאבדה, היא התנגשות צבאית יזומה שתבהיר מחדש את עליונותו של צה"ל.⁹⁴

ההנחה, כאמור, הייתה כי הירתעות מצרים מלפתוח במלחמה, בעיקר ממעשי איבה בהיקף קטן, נובעת בין היתר מההערכה כי גם על פעולה מוגבלת יגיב צה"ל תגובה קשה, וכי הירתעותה של סוריה נובעת מחששה מכך שעל פתיחת מעשי איבה מצדה עלול צה"ל להגיב בהתקדמות לעבר דמשק ובחיסול צבא סוריה. אחד הצעדים שניתן לפיכך לנקוט במגמה להרתיע אותן, הוא הבהרה מחדש כי אכן אלה כוונותיו של צה"ל: "יש להחזיק אותו [את האויב] בהרגשה שגם מלחמה מוגבלת שלו תיתקל בתגובה כוללת ישראלית"⁹⁵ ולהבהיר כי "אנו לא ניעצר לפני דמיר – מזרחה מדמשק".⁹⁶ הרתעה פעילה תיתכן גם באמצעות גיוס מילואים.⁹⁷

על דרכים אפשריות להרתעת האויב אפשר ללמוד מדיון שנערך ב-2 במאי 1973 בלשכת הרמטכ"ל בנושא תוכניות אמ"ן להרתעה. בדיון נכחו הרמטכ"ל, ראש אג"ם וראש אמ"ן.

93 דברי הרמטכ"ל בהערכת מצב אצל ראה"ם, 18.4.1973.

94 דברי הרמטכ"ל בדיון מטה שר, 13.4.1973. בתגובה לדרך האפשרית הזאת של הרתעה ציין, כאמור, שר הביטחון כי אין ודאות בכך שכישלון הערבים בכל ההתמודדויות בעבר ירתיע אותם מלצאת למלחמה כללית, וייתכן שדווקא ידרבן אותם לעשות זאת.

95 דברי ראש אמ"ן בועה"ב, 18.5.1973.

96 דבריו בהתייעצות אצל ראה"ם, 17.4.1973.

97 דברי הרמטכ"ל בסיכום הצגת תוכניות "חתול מרבר" בפברואר 1972.

התוכנית שהציג ראש אמ"ן כללה צעדים צבאיים מזה והסברה וצעדים מדיניים מזה. מגמת הצעדים הוגדרה "ליצור הרגשה שאם נותקף נעבור מיד להתקפה במגמה לצלוח התעלה". עם הצעדים הצבאיים נמנו ביום ריכוז של ציוד גישור, הובלת ציוד גישור לסיני, הובלת רקטות, כמו ה"עברי" (רקטה ארטילרית לא מונחית בקוטר 290 מ"מ), חפירת מחפורות גדולות לריכוז ציוד צליחה ואפסניה, ריכוז כוחות שריון במערכים מול הגידי והמתלה.⁹⁸ דרך נוספת למניעת מלחמה היא פעילות מדינית. עם הגעת הידיעות באמצע אפריל 1973 המליץ שר הביטחון להעביר לארצות-הברית את המידע בדבר כוונות האויב לצאת למלחמה.⁹⁹ כך נהגו גם ב-5 וב-6 באוקטובר 1973.¹⁰⁰

ב. משך המלחמה

אחד השיקולים שעל פיהם היה על המתכננים לקבוע מה הן השיטות הטובות ביותר להשגת מטרות המלחמה, היה שיש לפעול לכך שהמלחמה תהיה קצרה ככל האפשר. ההנחה הייתה שמלחמה ארוכה טומנת בחובה בעיות רבות – כלכליות, צבאיות ומדיניות, ואילו במלחמה קצרה יכולים לבוא לידי ביטוי יתרונותיו של צה"ל.¹⁰¹

משך המלחמה הצפוי מותנה במשך ההתרעה. כדי להיערך למלחמה כראוי זקוק צה"ל לחמישה עד שבעה ימים, ומהמועד שבו יהיה ערוך יעברו עוד כארבעה-חמישה ימים עד סוף המלחמה. כלומר, במקרה שתתקבל התרעה בת חמישה-שבעה ימים יהיה צה"ל ערוך למלחמה עם פתיחת האויב באש, והמלחמה תימשך ארבעה-חמישה ימים. אם לא תתקבל התרעה, יזדקק צה"ל לחמישה עד שבעה ימים להיערכות ולארבעה-חמישה ימי לחימה מעת השלמת היערכותו, כלומר, המלחמה תימשך במקרה הזה 9-12 ימים.¹⁰²

ג. משך ההתרעה

ההנחה הייתה, כאמור, כי צה"ל זקוק להתרעה בת חמישה עד שבעה ימים על כוונות האויב לפתוח במלחמה, כדי שיהיה ערוך לקראתה כראוי.

במסמך שהגיש ראש אמ"ן, האלוף אהרון יריב, לראש אג"ם, האלוף ישראל טל, לפי בקשת האחרון, לקראת הערכת מצב שקיים המטה הכללי באמצע 1972, נכתב בין היתר: נקודת מוצא בהערכת המצב הינה כי כדי לבצע היום אפילו מבצע מוגבל, כל שכן מבצע בקנה מידה נרחב, הצבא המצרי צריך להתארגן בהכנות מבצעיות ולוגיסטיות

98 דיון בתוכנית אמ"ן להתרעה, 2.5.73, רשימות רל"ש הרמטכ"ל.

99 כך, למשל המליץ בדיון מטה שר, 13.4.73 ובהתייעצות אצל ראה"ם, 18.4.73.

100 על כך ראה להלן, עמ' 228-229, 276-277.

101 דברי הרמטכ"ל ב: קונפציית ההגנה בסיני – דיון בלשכת הרמטכ"ל, 29 במאי 1972, עמ' 25.

102 כך השיב הרמטכ"ל לשאלתה של ראש הממשלה בדבר משכה הצפוי של המלחמה (בהצגת תוכניות לראה"ם, 9.5.1973). ראש הממשלה ענתה לו: "קח בחשבון שלא ייתנו לנו ליהנות ממלחמה שנמשכת עשרה ימים. השאלה [היא] איך מגיעים לאיזה מקום בזמן הקצר ביותר ושנעמוד שם יפה". מלאי התחמושת וחלקי החילוף במשק הותאם, כאמור לעיל, לעשרה ימי לחימה ומלאי המזון והדלק הותאם לשלושה חודשים.

שחייב להיות להן ביטוי בהתרעה של לא פחות מ־24 שעות בפעולה קטנה, ולפחות 4-6 ימים לפני ביצוע פעולה גדולה. [...] מצב הכיסוי האווירי [היינו, הכיסוי המודיעיני לגבי כוחות האוויר המצריים] [...] יכול בהחלט לשמש גם אינדיקציה יבשתית. מאחר שכוננות חיל האוויר המצרי תחל לא פחות מ־6-7 ימים לפני פעולה בקנה מידה גדול, עשויה להיות התרעה מוקדמת יותר מ־4-6 ימים לגבי כוחות היבשה.

במסמך נעשתה הבחנה בין "פעולה יזומה בקנה מידה רחב", שלגביה נכונה הקביעה לעיל, לבין "פעולה מוגבלת" שלגביה "לא תהיה לנו התרעה, כיוון שלא מתחייבות בכל מקרה הכנות גדולות ואפשר לאטום אותה ממערכות הקשר".

גם ההבטחה להתרעה על כוונות האויב במקרה של פעולה נרחבת סויגה: לא בכל עת יהיה ברור לנו מהי הפעולה המסוימת, בעיקר אם הפעולה תבצע על רקע של מתיחות כללית המלווה בהכנות לוגיסטיות ממושכות ו[ב]תזוזות על רקע של תרגילים מקיפים בצבא המצרי, שיכללו תזוזות כוחות בקנה מידה גדול.¹⁰³

בנוגע למתקפה סורית לכיבוש רמת-הגולן, צוין כי "בשנה האחרונה חל שיפור בולט בכיסוי, כולל ההתרעה, של הצבא הסורי ברמה המטכ"לית-דיביזיונית" וכי "הכיסוי על חיל האוויר הסורי הוא טוב ברמה הטקטית והאסטרטגית. דרך כיסוי זה ניתן גם לקבל אינדיקציה התרעית לגבי כוונות בסוריה בכלל".¹⁰⁴ עם זאת לא ננקב טווח הזמן הצפוי להתרעה לגבי מתקפה סורית.

דברים ברוח דומה נכתבו בדו"ח ועדת ההתרעה שפורסם בספטמבר 1972.¹⁰⁵ בנוגע להתרעה על מלחמה כללית נכתב בו בין היתר:

מכונת המלחמה המצרית מורכבת ומסורבלת. להערכת המחקר, מינימום הזמן להכנות למלחמה של כוחות הקרקע מקבלת ההחלטה ועד גמר ריכוז הכוחות לתקיפה – כשישה ימים. משך הזמן הנדרש לחיל האוויר המצרי להכנות לקראת מלחמה כוללת מוערך בכשבעה ימים. מהנחות היסוד של התרעה אפשרית ובניין כוחותינו לקראתה סביר כי בנתוני זמן ומרחב מובטחת לנו התרעה בלוח זמנים שיאפשר התארגנות לבלימה.¹⁰⁶ אכן, ניתן להניח כי על הכנות מצריות למלחמה תהיינה לנו אינדיקציות בשלב מוקדם, ושניתן יהיה לתת לצה"ל התרעה כללית.

103 מסמך אמ"ן מיוני 1972 (ההדגשה שלי – ש"ג).

104 שם (ההדגשה במקור – ש"ג).

105 מסמך אמ"ן מספטמבר 1972 (ההדגשה שלי – ש"ג).

106 הנחות היסוד במסמך בנוגע לבניין כוחות צה"ל בעקבות ההתרעה הזאת היו: א. פיקוד הדרום יעבור לתקיפה בהקדם ככל האפשר וישאף לבנות את סדר-הכוחות בהתאם לכך כבר לקראת יום ה'ע'.

ב. בניית סדר-כוחות כזה למגננה ומעבר לתקיפה (כגון 'חתול מדבר') – 7 ימים.

ג. ניתן להעמיד סד"כ בעל יכולת עמידה סדירה בלא פחות מ־2-3 יממות.

כמקרה מיוחד צוין מקרה של הידרדרות למלחמה, ובנוגע להתרעה עליו נכתב:

א. מצב של "היסחפות למלחמה" מציג בפנינו בעיות התרעה חמורות יותר, שכן מצב זה מתפתח הדרגתית, כאשר כל שלב מלווה בהכנות צבאיות, בהן תזוזת כוחות נרחבת ומתיחות כללית, מבלי שניתן להסיק מכך על כוונות תקיפה דווקא (אימונים רחבי היקף).

ב. לקח מאלף על קושי בהתרעה במצב כזה ניתן ללמוד מניסיונו ההתרעתי ב"תחריר 23" (דצמ' 71), כאשר הופיעו כמעט כל הסימנים המעידים שהוגדרו בזמנו ע"י מח' מחקר כסימנים מעידים למלחמה וכן ידיעות של "סוכני צמרת" שידעו אף לציין מועדים לתחילת הפעילות הצבאית, ועם זאת היה קושי להעריך אם הפעילות הצבאית הנרחבת שהייתה מלווה גם באיומים מדיניים ובתרגילים נרחבים של הצבא המצרי אינה באה כהכנה לפעילות מלחמתית.

ג. ע"מ למנוע טעויות בהערכה במצבים כאלה אין להסתפק בכיסוי ההתרעתי של הפעילות הצבאית בכל הרמות. עלינו ליצור יכולת איסופית לכסות את שלב המחשב וקבלת ההחלטות בדרגי הצמרת הפוליטית והמדינית.

בנוגע לסוריה נכתב בדו"ח כי "מצב הכיסוי ההתרעתי במישור האסטרטגי טוב, יחסית, אף שיש בו פערים די רבים [...] ולעומתו המישור הטקטי לוקה ביותר, פרט לנושא האווירי, בו המצב טוב למדי".¹⁰⁷

משני המסמכים הללו עולה כי נצפה שבמקרה של מלחמה כללית יזומה על-ידי מצרים, תהיה התרעה בת ארבעה עד שבעה ימים. ההתרעה הזאת מתבססת על יכולת הכיסוי של מערך האיסוף בנוגע להכנות הדרושות לצבא מצרים לקראת יציאה למלחמה. ההבטחה הזאת סויגה במקרים של הידרדרות למלחמה או פעילות נרחבת הקשורה לתרגיל. במקרים כאלה ייתכן שייעשו הכנות צבאיות נרחבות שאמ"ן ידע עליהן אבל לא על מגמתן – אם הן נובעות מכוונות לצאת למלחמה אם לאו. לנוכח המגבלה הזאת צוין הצורך ליצור יכולת איסופית לכסות את שלב המחשב וקבלת ההחלטות בצמרת המדינית.

באביב 1973, עם הגעת ידיעות בנוגע לכוונות האויב לצאת למלחמה, נערכו כאמור דיונים להערכת המצב בפורומים שונים – למן המטכ"ל ועד ראש הממשלה. בדבריו בפורומים השונים, בין היתר כאלה שהשתתפו בהם ראשי הדרג המדיני, הבחין, כאמור, ראש אמ"ן בין התרעה על מלחמה לבין התרעה על איומים פחותים ממנה, כמו מלחמת התשה ופעולות ספורדיות. כך, למשל, במסמכים שהובאו לעיל עולה מדברי האלוף זעירא שההתרעה מתבססת על סימנים מעידים – הכנות של צבא האויב לקראת פתיחה במעשי איבה. אמת-המידה העיקרית למידת ההתרעה שצפויה שתהיה לצה"ל, היא משך פעולות ההכנה של האויב לפני פעילות התקפית מסוימת: פעילויות שלא נדרשות להן הכנות – כמו פשיטה או פתיחה באש בלבד, ללא תנועת כוחות – יוכלו לצאת אל הפועל בלי שלצה"ל תהיה התרעה מוקדמת עליהן. לעומת זאת, מלחמה כרוכה בהכנות של כמה ימים,

ולכן מובטח שעליה תהיה לצה"ל התרעה מספקת. בהתייעצות מדינית-צבאית, שבה השתתפו ראש הממשלה, גולדה מאיר, השרים יגאל אלון, ישראל גלילי ומשה דיין, הרמטכ"ל, ראש אמ"ן ועוזרים אמר האלוף זעירא: אני רוצה להדגיש שהמצרים מסוגלים לעשות את שני הדברים האחרונים [פשיטות ומלחמת התשה] בלי הכנות, ובכל אופן בלי הכנות שאנו נדע עליהן. כלומר, ישנו מערך מצרי, יש היום 500 תותחים לאורך התעלה. אם סאדאת נותן פקודה ואומר: "פתחו באש", הם יכולים לפתוח באש ואז לא נדע על כך מראש, אלא אם הם ילכו לפי הסדר ויעשו כל מיני הכנות שמתחייבות מכך. לדוגמה – אם יאמרו "אם אנו נפתח באש, הישראלים יתקפו מהאוויר, ועל כן צריך לרענן את המערכת האווירית", ואז נוכל לצפות למשהו – דרך הכוננות האווירית. אבל אם הוא יאמר שהוא מוותר ולא מתכוון ורוצה לפתוח באש ללא כל הכנות ולוקח את כל הסיכונים – הרי הוא יכול לפתוח באש בכל רגע ובהחלט יכול להיות מצב שלא נדע עליו, כי לא צריך אז להזיז שום דבר, אלא לתת פקודה, והם יפתחו באש. אותו הדין גם לגבי פשיטות קטנות. [...] אלה שני דברים שהם יכולים לעשות בלי הכנות, ועל כן גם בלי התרעה. [...] לגבי הדרך השלישית – חציית התעלה ממש – כאן אני בטוח שנדע על כך מראש ונוכל לתת התרעה לא רק הטקטית, אלא גם האופרטיבית, כלומר מספר ימים מראש.¹⁰⁸

ראש הממשלה שאלה בנוגע לכך: "איך נדע כאשר נדע? לפי ההכנות?" וראש אמ"ן השיב: "נדע את ההכנות", ופירט את אותן ההכנות שעליהן ידע אמ"ן ושיהיו בסיס ההתרעה.¹⁰⁹

בדבריו בפני הממשלה אמר ראש אמ"ן כי ככל שהפעולה גדולה יותר קשה יותר להסתירה. לכן יהיה קשה מאוד להסתיר הכנות לצליחה, אולם קל יהיה בהחלט להסתיר הכנות לפעולות פשיטה קטנות, אף אם אלה יהיו מורכבות, וכן יהיה אפשר לפתוח באש לאורך התעלה ללא שום הכנות שעליהן צה"ל ידע. הסיכוי שאמ"ן ייתן התרעה על צליחה הנו סביר בהחלט, אולם פתיחה באש לאורך התעלה ופשיטות קטנות ייתכנו בלי שתהיה לצה"ל התרעה עליהן.¹¹⁰

ראש אמ"ן חזר על הדברים האלה בפני ועדת החוץ והביטחון, והוסיף עוד הבחנה – בין התרעה על תוכניות האויב לבין התרעה המתבססת על סימנים מעידים בשטח. בתשובה לשאלה "אילו הייתה למצרים תוכנית ברורה, האם סביר להניח שהיינו יכולים לדעת זאת?" אמר בין היתר:

קשה לי לדעת. אני מניח שאם הייתה להם תוכנית או תוכניות, משהו היה מסתנן לאווירה. אין לי כלל ביטחון שאנחנו יכולים לדעת את התוכנית המצרית לפרטיה: עיתוי, מקום, שיטה. אני מעריך שהסיכויים לכך הם קטנים. לעומת זאת, אני מעריך

108 התייעצות מדינית-צבאית, 18.4.1973 (ההרגשה שלי – ש"ג).

109 שם.

110 ישיבת הממשלה, 24.4.1973.

יום-יומיים אנחנו יכולים לעשות אופנסיבה. אם ההתרעה יותר קצרה – בהתאם – עד לחמישה ימים. למה אמרתי חמישה-שבעה ימים? – אם זו התרעה אנחנו צריכים שבעה ימים, כי אז אנחנו באופן מסודר עושים את ההכנות. אם זה תחת לחץ – לא במובילים, אלא בשרשראות, אז אפשר לדחוס זאת בחמישה ימים.¹¹⁵

בהציגו את התוכניות בפני ראש הממשלה, אמר הרמטכ"ל כי ההכנות של צה"ל לנוכח הידיעות שהתקבלו באמצע אפריל, צריכות לענות על כמה תנאים; אחד מהם הוא "שתהיה לנו כוונות מספקת אם יגיעו לידי החלטה כזאת [לצאת למלחמה], שנדע זאת בהתרעה קצרה. [...] אצלי התרעה קצרה זה 48 שעות לפני זה. אני מחמיר בכוונה, כדי שנהיה מוכנים, גם אם תהיה התרעה של 48 שעות, להיכנס למלחמה כמו שצריך – על רגל ימין ומוכנים".¹¹⁶

באחת מן הישיבות השבועיות בלשכת שר הביטחון אמר רב-אלוף אלעזר במפורש: "אני מעריך שאם [מצרים וסוריה] הולכים למתקפה מתואמת תהיה התרעה של 48 שעות".¹¹⁷

מאחת מן ההתבטאויות שלו אפשר ללמוד מה היה על-פי תפיסתו מצב התרעה חמור ביותר: יש לנו התרעה, אנחנו יודעים 48 שעות מראש על יום ה"ע" המצרי-סורי המשותף. אני לוקח את המצב הכי חמור – הכי חמור זה התרעה של 24 שעות: יודעים את יום ה"ע", לא יודעים בדיוק את שעת ה"ש" ויודעים שהכוונה היא לפתוח במלחמה בשתי החזיתות.¹¹⁸

ד. מלחמת מנע, מלחמה מקדימה ומכה מקדימה

שיקול נוסף שהנחה את המתכננים, היה שבשל אילוצים מדיניים לא יוכל צה"ל לפתוח במלחמת מנע או במלחמה מקדימה, אך ייתכנו צירופי נסיבות שיאפשרו הנחתת מכה אווירית מקדימה. כלומר, צה"ל לא ייזום מלחמה, אבל במקרה שייודע על כך שהאויב עומד לתקוף במועד מסוים, רצוי ואף אפשרי להנחית מכה אווירית מקדימה שתשבש את מתקפתו.¹¹⁹

¹¹⁵ פגישת הרמטכ"לים (ההרגשה שלי – ש"ג). בדבריו על "הצניעות של אלי" נראה שהתכוון לדברים שאמר ראש אמ"ן באותה פגישה: "אם יש ביטחון שלגבי מבצע גדול של צליחה אמ"ן יוכל לתת התרעה בזמן, הרי לגבי חידוש מלחמת התשה, או פשיטות, אין ביטחון שנוכל לתת התרעה".

¹¹⁶ הצגת תוכניות לראה"ם, 9.5.1973.

¹¹⁷ לשכת שר הביטחון, ישיבה שבועית, 17.5.1973.

¹¹⁸ הצגת תוכניות חל האוויר, 9.5.1973. בנוגע להערכה שתמיד תהיה התרעה מספקת, אמר בעדותו רל"ש הרמטכ"ל: "כשמדברים על משמעותה של ההתרעה, וערכה של ההתרעה, והאם תהיה או לא תהיה התרעה, בהקשר לעניין הזה עלתה כמה פעמים [השאלה] 'ואם לא תהיה התרעה?' או הוא [רב-אלוף אלעזר] אמר: 'אני לא מאמין'". (ריאיון עם אל"ם אבנר שלו, 13.12.1976). כשנשאל האלוף יונה אפרת, ששימש בתקופת כוונות "כחול לבן" עוזר ראש אג"ם, האם ההערכה במטה הכללי הייתה שההתרעה מובטחת, השיב: "הרגשנו שזה ימים בודדים מאוד, אבל יותר מ-24 שעות" (מה"ד-היסטוריה, תחקיר אלוף יונה אפרת בנושא הרקע למלחמת יום הכ"כ, 28 בפבר' 1978 (להלן: ריאיון עם האלוף אפרת). הוא הוסיף: "הערכנו שההתרעה תספיק לגיוס כוחות לבלמה".

¹¹⁹ דברי שר הביטחון בדיון מטה-שר 27.4.1973 ובדיון מטכ"ל 14.5.1973; דברי הרמטכ"ל בהצגת תוכניות לראש הממשלה, 9.5.1973, בדיון מטכ"ל, 21.5.1973, בתוכניות אופרטיביות פצ"ן, והצגת תוכניות ח"א

כשנידון העניין לראשונה באביב 1973, העיר סגן הרמטכ"ל, האלוף ישראל טל: "לא נוכל להיות הראשונים שיורים במידה שאני חושב מה האמריקאים יגידו וכולי. נדמה לי שיצחק [רבין], שהיה שגריר ישראל בארצות-הברית עד מרס 1973] אמר שהם ממש הזהירו מפני זה". על כך השיב שר הביטחון משה דיין כי ייתכנו גם מצבים שארצות-הברית דווקא תהיה מעוניינת בכך, והוסיף שאין כוונתו לכך שצה"ל יתכנן לפתוח את המלחמה בהנחת מכה אווירית מקדימה כמו במלחמת ששת הימים, אלא לכך שאף כי צה"ל לא יפתח במלחמת מנע, אין להוציא מכלל אפשרות מצב שיאפשר הנחתת מכה מקדימה.¹²⁰ הוטעם כי האפשרות שיינתן להנחתת מכה אווירית מקדימה, אינה ודאית. אותם אילוצים מדיניים המונעים יציאה למלחמת מנע, עלולים למנוע גם הנחתת מכה מקדימה. התנאי העיקרי לכך הוא שיווצר רושם שהיא מונחתת בתגובה למעשה כלשהו של האויב שאותו ניתן יהיה להגדיר כעילה.¹²¹ כך, למשל, אמר הרמטכ"ל:

אנחנו צריכים להדביק איזה משהו ברגע האחרון. [...] זה לא בלתי אפשרי, משום שאני סומך על הערבים שיעשו ולו שגיאה קטנה, ואנחנו לא צריכים יותר משגיאה אחת. השגיאה הקטנה האחת היא שבאותו בוקר נעשה צילום והם יירו טילים ואנחנו נחזיר ארטילריה, ונוכל להגיד: "נפתחה אש". השגיאה השנייה – שלא יהיה להם מספיק אומץ לב ללכת למלחמה בלי לעשות קצת build up מוקדם. כלומר, יהיה איזה נאום חוצב להבות יומיים קודם ותהיה הכרזה, באיזה מקום, ש"אנחנו יוצאים למלחמה". צרף את זה לעוד שגיאה – שהם פה יירו, שם יירו. זה יכול לתת לנו [עילה] – ככה שיש תקווה. אפשרות שלישית – שגם אנחנו נחבר איזה סיפור באותו בוקר. יש תקווה, אבל זה לא ביטחון כמו ב-67.¹²²

שר הביטחון הציג דוגמאות של מצבים שבהם יהיה לישראל עניין להנחתת מכה מקדימה: "תיקח את רמת-הגולן עם היישובים, כשאתה רואה שמרכזים שם כך וכך ארטילריה בלי סוף". ההנחה היא שבמקרה כזה תסכים הממשלה להנחתת מכה מקדימה "וניקסון [נשיא ארצות-הברית] לא יאבד עצמו לדעת" בשל הנחתתה. במקרה כזה "אם צריך פרוכוקציה שהם פתחו בירייה הראשונה – נשיג לך גם את זאת".¹²³ דוגמה אחרת: "אם יתברר שעומדים מחר להפציץ את תל-אביב – אין צורך לחכות עד שיעשו זאת".¹²⁴ על הדוגמה הזאת חזר דיין בסיכומו לדיון מטכ"ל שבו הורה להביא בחשבון אפשרות של מלחמה

לרמטכ"ל, 9 במאי 1973 (להלן: תוכניות אופרטיביות חיל האוויר). על ההבחנה בין מלחמת מנע למלחמה מקדימה ראו במסמך תוה"ד-היסטוריה, מלחמות מנע, מלחמה מקדימה ומכה מקדימה במלחמות ישראל – זרקור היסטורי מס' 6, יוני 2001. יש לציין שהדוברים בדיונים השונים לא הקפידו על ההבחנה, ושני המושגים שימשו אותם בערבוביה.

- 120 דיון מטה שר, 27.4.1973.
- 121 דברי הרמטכ"ל בדיון מטכ"ל, 21.5.1973; תוכניות אופרטיביות פצ"ן, ותוכניות אופרטיביות חיל האוויר.
- 122 שם.
- 123 דיון מטה שר, 27.4.1973.
- 124 דיון מטכ"ל, 14.5.1973.

שתיפתח במחצית השנייה של הקיץ. הוא צפה שהמלחמה תיפתח על-ידי מצרים וסוריה, אך תיתכן אפשרות שצה"ל ינחית מכה אווירית מקדימה. לנוכח המודעות לתגובות האפשריות בעולם אמר: "איך להסביר לעולם שלא אנחנו התחלנו את המלחמה באותו זמן? – נטפל בזה".¹²⁵

2. שיקולים עיקריים להפעלת כוחות היבשה

א. בלימה מוחלטת

מההנחה שצה"ל לא יפתח במלחמה, נובע שהמשימה הראשונה שתעמוד בפניו, במקרה של מלחמה, תהיה למנוע מן האויב להשיג הישגים על אף יתרון הפתיחה שבידו. ניתן להשיג את המשימה הזאת בשתי דרכים. הדרך הראשונה – הכלה, כלומר, מתן אפשרות לכוחות האויב לחדור לשטח שהיה מוחזק בידי כוחות צה"ל ולהשמידו שם. הדרך השנייה – בלימה מוחלטת, כלומר, מניעת כל חדירה של כוחות אויב לשטח הזה.

מבין שתי האפשרויות נבחרה הבלימה המוחלטת. הרמטכ"ל הסביר את הטעמים לכך: איננו רוצים לעשות תרגילים צבאיים מבריקים שמאפשרים לאויב להיכנס לאיזה שהן מלכודות, ואחר כך להשמיד אותן. אנחנו בונים בחזית הסורית והמצרית על בלימה מוחלטת. מה שבלשון שלנו נקרא לא הכלה של כוחות על מנת להשמיד אותם אחר כך, אלא מראש לא לתת להם להיכנס. זאת גם מהסיבה הצבאית – שאנחנו חושבים שזה הפתרון הנכון, וגם מהסיבה המדינית – שאיננו רוצים שיהיה להן ולו הישג חלקי בהתחלה, שמא זה יעודד את הירדנים או את הסורים אם יהיה הישג חלקי מצרי, או שתיווצרנה עובדות שתישארנה.¹²⁶

ברוח הזאת התבטא הרמטכ"ל גם בדיון מטכ"ל להערכת המצב, שבו נכח גם שר הביטחון: "מבחינת שיטה קבענו בהגנה את עקרון הבלימה ולא [ה]הכלה, כדי לא לתת להם שום הישג, הן מבחינה צבאית והן מבחינה מדינית, וההשפעה של הישג מצרי על הצבאות האחרים, אפילו על הירדנים".¹²⁷

בפורומים אחרים פירט הרמטכ"ל את הטעמים להעדפת הבלימה על ההכלה: למה שאני יותר ער, זה למשמעויות הפוליטיות – אני אינני סומך על העולם ועל האו"ם ועל הרוסים ועל האמריקאים, באיזה שלב ירצו להפסיק איזה דבר ובאיזה מצב אנחנו נימצא. [...] לא הייתי רוצה להגיע בכלל למצב שיש להם הישגים. זה יכול להכניס גם את הירדנים למלחמה. הסורים – אני חושש מהסורים שהם ייכנסו די מהר גם ככה

125 דיון מטכ"ל, 21.5.1973.

126 הצגת תוכניות לראה"ם.

127 דיון מטכ"ל, 14.5.1973.

[לפני שיתברר אם היו למצרים הישגים], אבל זה [הישג מצרי] יכניס ירדנים למלחמה.¹²⁸

אם לגבי החזית המצרית הייתה דילמה כלשהי בנוגע לסוגיה הזאת, הרי שלגבי החזית הסורית נעדרת העומק הייתה ההחלטה חד-משמעית: "אם במצרים עוד יכולנו לדבר האם להכיל או לבלום, פה אין דילמה כזאת – זאת בלימה מידית ומעבר להתקפה".¹²⁹ כאשר הרמטכ"ל נתן הנחיה לבלימה מוחלטת, הוא היה מודע לכך שלא ייתכן למנוע מן האויב הישג קרקעי כלשהו. יתרונו של התוקף על המתגונן הוא ביכולתו לרכז כוח רב בנקודה אחת, ולכן "שיטת ההגנה שלנו אף פעם לא הייתה בנויה על כוח שנותן מניעה מוחלטת וסגירה הרמטית".¹³⁰ דבריו אלה מעידים על כך שהתכוון שלאויב שייזום את המלחמה יהיו הישגים קרקעיים כלשהם, אולם אלה יהיו כה זעומים ולפרק זמן כה קצר עד כי לא יהיה בהם כדי ליצור מניע למדינות ערביות נוספות להצטרף למלחמה מחד גיסא ולהניע את המעצמות לטפל בבעיית המזרח-התיכון בדרך הרצויה למצרים וסוריה מאידך גיסא.

בהתבסס על ההנחה שתהיה התרעה מוקדמת מספיקה, אשר תאפשר את גיוסם של כוחות היבשה הנחוצים לשלב הבלימה ואת ריכוזם בחזיתות, ועל ההנחה שהמשימה הראשונה, מבחינת חשיבות ותזמון, שתעמוד בפני חיל האוויר תהיה השגת עליונות אווירית,¹³¹ ציין שר הביטחון כי "האחריות לא לתת להם הישג קרקעי היא מתפקידם של כוחות היבשה".¹³²

כדי לעמוד במשימה הזאת היה צריך לערוך את הסד"כ המתאים בעוד מועד. בתקופת רגיעה היה מערך כוחות צה"ל הפרוס בחזיתות קטן לאין שיעור בהשוואה למערך כוחות האויב שמנגד. כך, לדוגמה, היה ידוע שהמערך של צבא סוריה ברצועת ההגנה הראשונה בעת רגיעה כולל ארבע חטיבות, מהן שלוש חטיבות חי"ר וחטיבת שריון, ובהן 400–450 טנקים וכ-40–45 סוללות ארטילריה, כלומר, כ-240–270 קנים.¹³³ מול הסד"כ הזה העמיד צה"ל שבע פלוגות חי"ר, 72 עד 80 טנקים וארבע סוללות ארטילריה.¹³⁴ ההסתפקות בפרסת כוח קטן יחסית נבעה ממגבלות כוח האדם בישראל.¹³⁵

הבעיה של פערי הסד"כ לא הייתה יכולה להיפתר בתחום יחסי הכוחות היבשתיים. לפתרונה ננקטו כמה צעדים: פותח מערך מודיעין סדיר שיוכל לתת לצה"ל התרעה אסטרטגית, אופרטיבית וטקטית שתאפשר מתן מענה במועד לכל אחת מן האפשרויות הפתוחות בפני האויב. כמו כן פותח חיל אוויר סדיר בעל עוצמת אש אדירה וכושר

128 תוכניות אופרטיביות פד"ם. על ההנמקות האלה חזר בכמה פורומים: תוכניות אופרטיביות פקמ"ז; דיון מטכ"ל, 14.5.1973; פגישת הרמטכ"לים.

129 תוכניות אופרטיביות פצ"ן.

130 התייעצות צבאית-מדינית, 3.10.1973.

131 פירוט ההפעלה של חיל האוויר ראו להלן עמ' 83 ואילך.

132 דיון מטכ"ל, 14.5.1973 (ההדגשה שלי – ש"ג).

133 מסמך אמ"ן מספטמבר 1973.

134 כמסמך אג"ם-מבצעים מאפריל 1973 ונתונים שהוצגו בדיון מטכ"ל, 14.5.1973.

135 דברי שר הביטחון בדיון עם פיקוד הצפון, 4.10.1973.

התערבות מהירה. תכונותיו אלה נחשבו גם לגורמים חשובים בהרתעת האויב מלפתוח במלחמה.¹³⁶ נבנה מערך גיוס וכוונות שיאפשר את בניית הסד"כ המתאים במועד, בהתאם להתרעה. קצב בניית הסד"כ הושפע מגודלו ומנתוני הזמן הנדרש להתגייסות ולהגעה למקומות ההיערכות המתוכננים, כולל מיקום הימ"חים, כמות אמצעי התובלה וכשרו של מערך התובלה. בניית הסד"כ חולקה לכמה שלבים, ונקבע שההחלטה איזה חלק ממנו יגויס בכל שלב תתקבל על בסיס הנתונים שיתקבלו באמ"ן בנוגע להיערכות האויב ולכוונותיו. בהצגת התוכניות של פיקוד הצפון אמר הרמטכ"ל:

צריך להיות לנו איזה שהוא זמן לפי מרחב ההתרעה, אשר בו אנחנו נכנסים למצב שבין גיעה ובין מצב "סלע". מה אצלנו נקרא "חומה" ומצב ביניים בין מצב "סלע", שהוא גיוס מלוא המערך, לבין מערך בט"ש [...] – זה שייך למרחם של אמ"ן.¹³⁷

כמה ימים מאוחר יותר אמר רב-אלוף אלעזר:

אנחנו בנויים על ארבעה דרגי כוונות, כלומר המצב הנוכחי ושלושה מצבי "סלע". בהכללה, זה השיטה הנכונה כדי שנדע כיצד אנחנו נערכים בכל מקרה של החמרת מצב, או בכל מקרה שהמרחם יראה לנו שהחום עולה.¹³⁸

במסמך שסיכם את הקד"ם, שבו הוצגו בפני הרמטכ"ל התוכניות ההגנתיות, נכתב:

1. צה"ל בנוי לבלימה ב-4 דרגי כוונות: מצב נוכחי + 3 מצבי "סלע".
2. הגברת הכוונות מותנית בסיטואציה קונקרטית.
3. הכוונה בתכנוני "סלע": צה"ל ייערך לבלימה על מנת לעבור למתקפה תוך זמן קצר ככל האפשר.
4. התכנונים שהוצגו עונים על צרכי צה"ל.¹³⁹

ארבע דרגות הכוונות פורטו בפקודת המבצע למגננה שפרסם אג"ם מבצעים למחרת: היערכות למגננה, המבוססת על פריסה נוכחית של בט"ש וכוונות לתגבור כל פיקוד בגזרתו, בהתאם ל-4 האפשרויות הבאות:

אפשרות א – היערכות בט"ש – מערך בט"ש.

אפשרות ב – "חול ים" – "סלע" חלקי סדיר המבוסס רק על כוחות סדירים.

אפשרות ג – "גיר" – "סלע" חלקי מילואים, מערך המבוסס על המערך הסדיר ותגבור חלקי ע"י מילואים.

אפשרות ד – "סלע" – היערכות מלאה.¹⁴⁰

136 ראו עמ' 25 לעיל.

137 תוכניות אופרטיביות פצ"ן.

138 תוכניות אופרטיביות הגנתיות.

139 סיכום קד"ם הרמטכ"ל מיום 2 במאי 1973.

140 מסמך אג"ם מבצעים ממאי 1973.

הרמטכ"ל הגדיר את השלבים הללו כלהלן:

מבחינת ההכנות ההגנתיות אנו ערוכים למספר מצבים: המצב הראשון הוא המצב הנוכחי הסדיר. [...] יש לנו שלב שני – של הגברת כוננות, וגם הוא על-ידי הצבא הסדיר. זה על חשבון קורסים, בתי ספר ועוד כל מיני יחידות סדירות – דבר שמוסיף לנו כוננות יותר גדולה. [...] יש לנו שלב שלישי שהוא כבר שלב של כוננות גבוהה מאוד – כוננות שכבר מונעת הפתעה – שמחייב גיוס מילואים באופן מוגבל. פה יש כמה וריאציות – זה יכול להתחיל בסדר גודל של כמה אלפים ועד 20,000–30,000 איש. והשלב האחרון – שלב הגיוס הכולל.¹⁴¹

המערך המלא, מערך "סלע", נועד לשתי מטרות – הבלימה המוחלטת והמעבר המהיר למתקפה – מכיוון שהוא כולל את כל הסד"כ. המעבר המהיר חיוני להשמדת כוחות האויב ולשיפור המצב הצבאי וכן לקיצור משך הלחימה. בראייה הזאת אמר הרמטכ"ל: מה שהיערכות "סלע" מלאה צריכה לתת לנו – היא בפירוש צריכה לתת לנו כוננות למעבר מהיר מידי להתקפה. אמרתי כבר כמה פעמים ואני הולך להגיד את זה עוד פעם, כי אני רוצה שאנחנו כולנו נחיה את זה בהכרה מלאה שהבעיה שלנו, אם תפרוץ כן מלחמה, זה מהר מאוד לתקוף ומיד להשיג הישגים גדולים ומשמעותיים. [...] זוהי היערכות להגנה עם כוננות מאוד מאוד מידית ככל שנוכל וכמעט בו-זמנית [לפתיחה של האויב באש] במידת האפשר.¹⁴²

הקצאת כוחות היבשה לפיקודים התבססה על ההנחה לעיל שלפיה מצרים וסוריה ישתתפו במלחמה מראשיתה בעוד ירדן עלולה להצטרף, אם בכלל, רק בהמשך. שיקול שני היה תמונת המערכה: בלימה מוחלטת בגזרות מצרים וסוריה ומעבר מידי למתקפות בשתיהן. הסד"כ של כוחות היבשה המצריים, שהיה אמור לעמוד מול כוחות צה"ל בעת מלחמה, מנה, כפי שהיה ידוע אז, חמש דיוויזיות חי"ר, שתיים משוריניות, שתיים ממוכנות וכן יחידות עצמאיות – בסך הכול כ-2,200 טנקים וכ-1,700 קני ארטילריה. הסד"כ של כוחות היבשה הסוריים מנה שלוש דיוויזיות חי"ר, שתיים משוריניות ויחידות עצמאיות – בסך הכול כ-1,600 טנקים וכ-1,000 קני ארטילריה.¹⁴³ בשלב הראשון היו, כאמור, אמורות ליטול חלק במתקפה חמש דיוויזיות חי"ר בחזית המצרית ושלוש בחזית הסורית; העוצבות האחרות אמורות היו להיכנס למתקפה זמן קצר אחריהן. על סמך הנתונים האלה היה צורך לשקול כיצד להקצות את סד"כ צה"ל, שמנה באותה

141 ועחו"ב, 18.5.1973 (ההדגשה שלי – ש"ג).

142 תוכניות אופרטיביות הגנתיות. אלוף פיקוד הדרום, האלוף אריאל שרון, אמר בהקשר הזה: "סלע" אצלנו צריך להיות תואם לתוכנית המרבית שלנו למקרה של 'חתול מדבר' [המבצע ההתקפי רחב ההיקף]. אם אין לנו תוכנית של חציית התעלה והשמדת הכוחות המצריים, אין לנו גם צורך להחזיק את מערך 'סלע' (תוכניות אופרטיביות פד"ם). יוצא מכאן שהוא סבר כי מערך "סלע" דרוש רק אם הכוונה היא לעבור למתקפה רבתה, וכי לצורך מגננה בלבד די בסד"כ קטן מזה.

143 הצגת תוכניות לראה"ם.

העת שש אוגדות משוריינות ושש חטיבות חי"ר/חיר"ם.¹⁴⁴ לשלב המגננה הוקצו לפיקוד הדרום שלוש אוגדות ולפיקוד הצפון הוקצו שתי אוגדות, אוגדה אחת וארבע חטיבות חי"ר/חיר"ם מרוכזות כעתודה מטכ"לית. כאשר לחזית הירדנית: פיקוד המרכז יהיה במגננה שתושטת על כוח החי"ר הנמצא במרחבו, על גדר שריון פיקודי (גש"פ) ועל כוננות גבוהה של חיל האוויר המסוגל להתערב במערכה בחזית הזאת ביתר קלות מאשר בחזיתות האחרות בשל היעדר טילי קרקע-אוויר בה. כמו כן התקבלה הצעתו של אלוף פיקוד המרכז לתכנן העברה אפשרית של כל חזית ירדן לאחוריותו של הפיקוד בעת מלחמה: הערבה, כולל אילת, מפיקוד הדרום והחלק הצפוני של בקעת הירדן מפיקוד הצפון. הדבר הזה נועד לאפשר לשני הפיקודים להתרכז במערכה בחזית המצרית ובחזית הסורית.¹⁴⁵

מנתוני הזמן והמרחב ויכולת ההובלה לחזיתות נבע, שמעת מתן הפקודה לגיוס מערך "סלע" ופריסתו ועד לגמר ההיערכות בחזית הסורית יש צורך ב-36 שעות, ושלפריסת הסד"כ המלא (כולל יחידות ההנדסה) דרושות 72 שעות. בחזית הרחוקה – המצרית – יש צורך בחמישה ימים להשלמת "מערך הבלימה", שהוא עיקר סד"כ "סלע", ובשמונה ימים לפריסת הסד"כ המלא. זאת בפריסה מתוכננת מראש המביאה בחשבון ניצול מלא של כל אמצעי ההובלה, בהם מובילים ורכבות.¹⁴⁶

בהנחות היסוד לתוכנית "סלע" נקבע אמנם שהפעלתה תיתכן גם בלא התרעה מוקדמת,¹⁴⁷ אולם בפועל הרמטכ"ל הניח שתהיה התרעה מספקת, בת חמישה עד שבעה ימים.¹⁴⁸ לצדה הועלתה, כאמור, גם האפשרות שההתרעה תהיה קצרה יותר, ותינתן 48 שעות לפני פרוץ המלחמה.¹⁴⁹ כלומר, על צה"ל להיכון לבלימה מוחלטת, באמצעות הכוחות שיימצאו

144 מפקדה על-חטיבתית 440, שנוספה לסד"כ מעת הצגת התוכניות עד המלחמה, לא הוקצתה לשלב המגננה.

145 תוכניות אופרטיביות פקמ"ז.

146 א. מסמך אג"א מיוני 1973.

ב. הרמטכ"ל ציין, כאמור, כי בתהליך סדור של צבירת כוח אמורות ההכנות למלחמה להימשך שבעה ימים "ואם זה תחת לחץ – לא במובילים, אלא בשרשראות – אז אפשר לדחוס זאת בחמישה ימים" (פגישת הרמטכ"לים). לוח-הזמנים הזה דומה ללוח-זמנים המפורט במסמך הזה של אג"א.

ג. אלוף פיקוד הדרום, האלוף שרון, הציג לוח-זמנים קצר ביומיים מזה. בהצגת תוכניות המגננה אמר: "כדי לרכז את כוחות 'סלע' מלא, אשר הוא מבחינתנו מהווה גם את 'חתול מדבר' מלא, אנו צריכים חמישה ימים להוריד את ה'פוטונים' על שרשראות. אנו יכולים להוריד יומיים מתוך חמשת הימים, ואז יכולים לעמוד בסד"כ 'סלע' מלא, או במלים אחרות ב'חתול מדבר' מלא, בשלושה ימים. אמרנו חמישה ימים כי בנינו את זה על כך שהכוח יורד על מובילים" (תוכניות אופרטיביות הגנתיות).

ד. במסמך אג"א המצוין בהערה הזאת נכתב: "עד 'ק' ועוד 120 שעות (5 ימים) – השלמת מערך הבלימה; עד 'ק' ועוד 196 שעות (8 ימים) – פריסת הכוחות בעתודת מטכ"ל". נראה שהנתונים האלה מתבססים על בניית הסד"כ בחזית הרחוקה – החזית המצרית.

147 מסמך אג"א – שם; מסמך אג"א-מבצעים מדצמבר 1970.

148 לפי דו"ח ועדת ההתערעה הובטחה, כאמור, התרעה מספקת לבלימה, לפחות לגבי החזית המצרית (ראו עמ' 62-63 לעיל) והרמטכ"ל קיבל את ההנחה הזאת (ראו עמ' 65 לעיל).

149 ראו עמ' 65-66 לעיל.

בחזיתות, בתוך 48 שעות ממועד קבלת ההתראה.

לא מצאתי התייחסות חד-משמעית לשאלה מה הייתה ההערכה בנוגע לסד"כ המינימאלי שבאמצעותו ניתן יהיה לבלום בלימה מוחלטת. בפיקוד הצפון, כמו בפיקוד המרכז, היו ארבע דרגות כוננות ושלבים לבניית מערך למגננה: בט"ש, "חול ים", "גיר" ו"סלע". לנוכח העובדה שגם במקרה הממעיט דובר על התרעה של 48 שעות, בעוד מערך "סלע" לבלימה אמור להיות ערוך בפיקוד הצפון כבר ב"ק" + 36 שעות, ניתן לקבל את דברי אלוף הפיקוד, יצחק חופי, שאמר לאחר המלחמה:

לפיקוד הייתה תוכנית אחת ויחידה שהייתה מיועדת להגנה למקרה של מתקפה כוללת סורית על רמת-הגולן. כל התוכניות האחרות שהצגתי היו סד"כים לכוננות, לא למתקפה כוללת, אלא לכוננות או למחטף או לפעולה מוגבלת.¹⁵⁰

בפיקוד הדרום היו שלושה שלבים בבניית מערך המגננה: בט"ש, "שובך יונים" ו"סלע".¹⁵¹ כוחות הפיקוד היו אמורים להיערך בהיערכות "שובך יונים" בתוך 48 שעות מפקודה. עיקר סד"כ "סלע" היה אמור להיות בפיקוד בתוך שלושה ימים מפקודה וכל הסד"כ בתוך חמישה ימים – במקרה של היערכות חפוזה. במקרה של היערכות סדורה היה רוב סד"כ "סלע" אמור להיות בפיקוד בתוך חמישה ימים, וכל הסד"כ בתוך שמונה ימים. מן העדויות והמסמכים השונים מתקופת מצב "כחול לבן" ומהתקופה שלאחר המלחמה ניתן להעריך את התפיסה בנוגע לשאלה מה היה גודל הסד"כ האמור לעמוד מול מתקפה כללית כדלהלן.

לפי תפיסת המטכ"ל, תוכנית "סלע" הייתה תוכנית המגננה בכל הפיקודים, בכלל זה פיקוד הדרום, נגד מתקפה כללית. היא נועדה לאפשר הנחתת התקפות נגד פיקודיות ומעבר מהיר למתקפה.¹⁵² תוכנית "שובך יונים" הייתה תוכנית שהייתה אמורה – במקרה

¹⁵⁰ כינוס ספ"כ, 12 בפברואר 1974. האלוף חופי אמר זאת גם בעדות לכותב שורות אלה.

¹⁵¹ לפני פרסומה של פקודת "כחול לבן", שבה קבע המטכ"ל ארבעה מצבי הגנה, היו בפיקוד הדרום שלושה מצבים: בט"ש, "חול ים" ו"סלע". בתגובה לפקודת המגננה, שנכתבה ב-4 במאי, ביקש פיקוד הדרום מאג"ם-מבצעים להגדיר שלושה מצבי יסוד לפיקוד, בנימוק שבפיקוד הזה אין אפשרות לפרוס כוחות במצב שהוגדר כ"חול ים" בלי גיוס מילואים (מסמך פיקוד הדרום ממאי 1973). תשובת אג"ם-מבצעים הייתה: "אנו מכירים בדמיון הרב בין מצבי 'חול ים' ו'גיר' באפשרויות ההגנה בפיקוד הדרום; אין בכוונתנו לשנות עתה את הפקודות, אך ניקח זאת בחשבון כל עת שהנושא יעלה, או במידה ותצוין בעיה הקשורה בכך" (מסמך אג"ם-מבצעים מיולי 1973). לאחר ביטול מצב "כחול לבן" הורה אג"ם-מבצעים על תקפותן של התוכניות האופרטיביות שנקבעו במהלכו עד לבחינתן מחדש. ב-20 בספטמבר נערך דיון בראשות רע"ן מבצעים על גיבוש מצב שיחליף את "שובך יונים". המשך הדיון נקבע ל-4 באוקטובר (מסמכי אג"ם-מבצעים, ספטמבר 1973). הדיון הזה לא התקיים. ניתן לראות בדיונים האלה אישור לכך שאג"ם-מבצעים הכיר למעשה בקיום מצב "שובך יונים" בפיקוד הדרום. מכמה מסמכים, ובהם מסמך פנימי של אג"ם-מבצעים מיוני 1973, המתייחס לבקשת פיקוד הדרום להכיר בשלושה מצבי יסוד, ניתן להבין שמצב "שובך יונים" פיקודי נתפס כמקביל ל"גיר" מטכ"לי.

¹⁵² כוונת תוכנית האב המטכ"לית "סלע" הוגדרה כדלהלן: "צה"ל יגן על שלמות מדינת ישראל בגבולותיה החדשים (שלאחר מלחמת ששת הימים), ימוטט את צבאות ערב התוקפים תוך השמדת עיקר כוחם ויעבור להתקפת-נגד בזירה שתקבע". מן הניסוח הזה נובע כאילו מיטוט הצבאות התוקפים והשמדת

שתהיה התרעה קצרה ומתקפת האויב תחל לפני הגעת סד"כ "סלע" כולו – לבלום את האויב עד לגמר הגעת כל המערך. במקרה כזה ייתכן שלאויב יהיו הישגים קרקעיים קטנים ולמשך זמן קצר שאינם סותרים את המשימה של הבלוימה המוחלטת.

פקודת הסיוע של פיקוד הדרום ל"סלע" מבטאת היטב את כוונת המטכ"ל: "סלע" נתפס בה כמצב של היערכות למגננה המאפשרת מעבר מהיר ככל האפשר למתקפה.¹⁵³ ואולם להוציא הפקודה הזאת וסיכום המודיעין הפיקודי ל"סלע" נכון למאי 1973, לא פרסם הפיקוד פקודה אינטגרטיבית ל"סלע", ולא עסק בארגון ובתרגול של המרכיבים המתחייבים מתפיסת "סלע" כמצב מגננה, כגון: קביעת קו עצירה, שטחים חיוניים, פירוט התקפות-נגד ותרגול.¹⁵⁴ אלוף הפיקוד, האלוף שמואל גונן, הסביר את הסיבה לכך: "הרעיון היה אמנם

עיקר כוחם נעשו לפני המעבר למתקפה. הרמטכ"ל הניח, כאמור שאפשר שכדי להשיג השמדת כוחות מרבית יהיה צורך לעבור אל מעבר לקווי הפסקת האש (ראו עמ' 50-51).
153 בפקודה של פיקוד הדרום מיוני 1973 נכתב בין היתר:

1. הנחת יסוד

היערכות 'סלע' תושתת על האפשרות לעבור למתקפה מהר ככל האפשר.

2. קיימים שני מצבי יסוד למגננה:

א. 'גיר' ('שובך יונים') – היערכות להגנה בסד"כ בט"ש ותגבור בהיקף מצומצם של כוחות סדירים ומילואים.

ב. 'סלע' – היערכות להגנה במרחב הפיקוד בסד"כ מלא. [...]

תוכנית הפיקוד

כללי [מתייחס להיערכות 'סלע' מלאה]

המגננה בסיני תתבסס על:

תפיסת המערך הקרמי ע"י אוגדה 252.

החזקת עתודה פיקודית מרכזית של שתי אוגדות להנחתת התקפות-נגד עיקריות ולמעבר למתקפה, כאשר:

אוגדה 162 תמוקם בגזרה הצפונית.

אוגדה 143 תמוקם בגזרה המרכזית.

כוונות למעבר למבצעים התקפיים ממערב לתעלה ('צפניה', 'בן חיל', 'חתול מדבר' ו'אור ירוק').

154 האלוף גונן אמר בעדותו למחלקת היסטוריה (מה"ד-היסטוריה, עדות האלוף גונן, 8 בפברואר 1977, להלן: עדות האלוף גונן): "לא הייתה תוכנית הגנה בכלל בפיקוד הדרום. [...] בשום מקרה לא הוגדרו לא השטחים החיוניים, לא מתחם הגנה, לא ריכוז כוח, הכול מפוזר היה. הכול היה בנוי על התקפות-נגד, וההנחה הבסיסית הייתה שהמצרים לא מסוגלים להנחית התקפה מהירה, שאי אפשר יהיה להוציא אותם ממנה ב-no time". בניגוד לפיקוד הצפון, שם תוכננה תוכנית מגננה מפורטת, בפיקוד הדרום "תוכנית כזו מוגדרת מסודרת [...] איפה צריך להילחם ועל מה, לא הייתה. זה היה בסגנון של 'בואו – נסתדר'". הדבר היחיד שתורגל הוא חבירה למעוזים: "לכל תרגיל 'שובך יונים' שהיה תרגול איך להגיע למעוזים – בזה נפתרה הבעיה. תוכנית התקפות-הנגד לפלוגות ולגדוד ולחטיבה שכרפידים מאחור אין ולא היה. לא שלא מצאתי – לא תכננו אף פעם. [...] ב'סלע' תכננו עוד פחות". האלוף גונן סיפר כי במהלך כל כהונתו כמפקד אוגדה 143 (התפקיד שמילא לפני שמונה לאלוף פיקוד הדרום) הוא לא התבקש לתכנן מגננה לפי "סלע". הרעיון המטכ"לי, שלפיו תוכנית "סלע" היא תוכנית מגננה למקרה של מתקפה כללית, לא תורגם לכלל תוכנית בפועל. כל שתוכנן הוא פריסת הכוחות: "ב'שובך יונים' תוכננה תוכנית פריסה לפורטים של פלוגה וגדוד, ב'סלע' תוכננה פריסה לפורטים של אוגדה". בסיכום דבריו אמר האלוף גונן: "'סלע' בראייה מטכ"לית היה קרב הגנה. בראייה הפיקודית – לא אריק ולא אני הפכנו את הבעיה המטכ"לית לתוכנית אופרטיבית. תפסתי את 'סלע' כפריסה: הם [אוגדות המילואים] יבואו ויעמדו, ואם נצטרך אותם להתקפות-נגד, אז התקפות-נגד".

ש'סלע' זו תוכנית הגנה, אולם איש לא העלה על הדעת שניזקק ל'סלע' (כתוכנית מגננה) ולכן לא עסקו בזה".¹⁵⁵

ההנחה של הפיקוד הייתה שתהיה התרעה מספקת אשר תאפשר גיוס של סד"כ "סלע", כך שעם פתיחת האויב במלחמה יוכל הסד"כ לעבור בהקדם, ואולי אף מיד, למתקפה. אף כי תוכנית "סלע" בדרום הייתה להלכה תוכנית מגננה, היא לא תוכננה ככזאת למעשה. אלופי פיקוד הדרום – שרון וגונן – שמו את הדגש ב"סלע" לא כתוכנית מגננה, אלא כתוכנית פריסת סד"כ, המאפשרת מעבר מידי למתקפה, וכך היא אכן הוצגה בהצגת התוכניות לרמטכ"ל.¹⁵⁶ בסיכומיו להצגות התוכניות לא העיר הרמטכ"ל על כך, ולא דרש פירוט של אופן הפעלתן של אוגדות המילואים במסגרת ניהול מערכת המגננה. נראה שהדבר נבע מכך שגם הוא היה שותף להערכה שלא צפוי מצב שבו יושקע כל סד"כ "סלע" במערכת המגננה, אלא שהימצאות הסד"כ הזה במרחב הפיקוד תיתן אופציה לעבור במהירות המרבית, אפילו בעת הפתיחה באש על-ידי האויב, למתקפה. ההנחה הייתה, שתהיה התרעה מספקת, ועם פרוץ המלחמה יהיו אוגדות המילואים 143 ו-162 במקומות היערכותן המיועדות לפי תוכנית "סלע". מתקפת האויב תיבלם על-ידי חיל האוויר והאוגדה הסדירה – 252 – הערוכה לפי תוכנית "שובך יונים", והימצאותן של אוגדות המילואים במקומותיהן תאפשר מעבר מהיר, ואולי אף מידי, למתקפה.¹⁵⁷

155 ש.ם.

156 א. בהמשך לדבריו שצוטטו לעיל (הערה 142), שאם אין כוונה לצלוח את התעלה אין צורך להחזיק את מערך "סלע", אמר האלוף שרון: "אנחנו לא מציגים את 'סלע' בכלל [במסגרת הצגת תוכנית המגננה], כי יש לנו 'סלע' חופף בתוכנית ההתקפית המרבית" (תוכניות אופרטיביות פד"ם).

ב. בהצגת תוכניות המגננה התייחס קצין האג"ם של הפיקוד ל"סלע": "סלע" כללי – כאשר בקו הקדמי בדיוק אותה התוכנית כפי שהוצגה במפה הקודמת [של 'שובך יונים']. שתי אוגדות נוספות – 162 בגזרה הצפונית ו-143 בגזרת רפידים על הצירים ואום-מחצה לכיוון הגזרה המרכזית [...] כאשר המערך נבנה לכניסה לחתול מדבר" (תוכניות המגננה. ההדגשה שלי – ש"ג).

157 א. עדויות לכך שהרמטכ"ל גרס שמשימת הבלימה מוטלת על אוגדה 252, ניתן למצוא בין היתר בדברים הבאים: בהצגת התוכניות של פיקוד הדרום, לאחר שסיכם את אפשרויות התגובות ההתקפיות על "שתי דרכי הפעולות הקטנות של האויב", אמר הרמטכ"ל: "אם התחילה הצליחה הממשית, אז אנחנו מגיעים לשאלה הממשית – לבלום או להכיל? אם אנחנו יוצאים מתוך הנחה שלבלום זאת אומרת ש-252, פחות או יותר בכוח הסדיר שלה, עוסקת בבלימה. זה מלווה במאמץ אווירי שצריך למנוע את הצליחה" (תוכניות אופרטיביות פד"ם. ההדגשה שלי – ש"ג).

בהצגת התוכניות לראש הממשלה אמר הרמטכ"ל: "אנחנו בנויים היום על שלוש תוכניות: 1. סדיר – כפי שזה עכשיו; 2. עם גיוס מילואים חלקי – בין 20-30 אלף אנשי מילואים; 3. מצב שמגייסים את כל עם ישראל. בחזית הזאת [המצרית] לא יהיה הברדל [בין המצב הראשון למצב השני] חוץ מאשר קצת בתותחים. פה אנחנו מרגישים שלא צריך לגייס מילואים – זה מספיק בבלימה – זה פלוס חיל האוויר – לבלום. [...] אני רואה את אוגדה 252 כאוגדה ערוכה להגנה. היא זו שצריכה למנוע כל הישג מהאויב כבר בשלב הפתיחה, והיא זו שצריכה להביא אותנו למצב שכבר ברגע הראשון נוכל לפתוח במתקפה" (הצגת תוכניות לראש"ם, 9.5.1973. ההדגשה שלי – ש"ג).

ב. בכינוס ספ"כ לאחר המלחמה אמר רב-אלוף אלעזר כי אילו הייתה מתקבלת ההתרעה על פרוץ המלחמה בזמן, "אנחנו היינו מתארגנים במערך 'סלע' – כי מערך 'סלע' הוא מערך למלחמה. כן הערכנו אויב, לא הערכנו אויב – ידענו שלמלחמה צריך להיערך ב'סלע' – זה התכנון האופרטיבי". בהמשך אמר: "אני חושב שההיערכות הנכונה למצב מלחמה היא היערכות 'סלע'. יחד עם זאת היו

כך, אף כי תוכנית "סלע" נחשבה להלכה לשלב האחרון של תוכנית המגננה, היינו, ריכוז מרב הסד"כ למגננה, היא לא נבנתה ככזאת בפיקוד הדרום, אלא נתפסה, על בסיס ההנחות שהובאו לעיל, כמצב שבו מתגייס מרב הסד"כ הפיקודי במגמה לאפשר מעבר מדי למתקפה.¹⁵⁸

ב. מספר המאמצים ההתקפיים

לאחר השגת המטרה הראשונה – מניעת הישגים מן האויב – נקבע כי יש לפעול להשגת המטרות האחרות: השמדה מרבית של כוחות אויב ויצירת מצב צבאי טוב יותר שיבוא לידי ביטוי, לפחות על-פי תפיסת שר הביטחון, גם בשיפור קווי הפסקת האש. ההנחה הייתה, כאמור, שהימצאות סד"כ "סלע" בחזיתות תאפשר לצה"ל ליטול יוזמה מהירה, ואולי אף מידית, ולעבור למתקפה שבאמצעותה יושגו המטרות האלה.¹⁵⁹

לנו תכנונים אופרטיביים אחרים – תכנונים שראינו אותם מתאימים למצבי התרעה פחותים ממלחמה שלמה" (כינוס ספ"כ, 14 בפברואר 1974). פירוש הדברים: המערך האמור להיות פרוס בעקבות התרעה שעומדת לפרוץ מלחמה הוא מערך "סלע". ואולם לא נאמר שהמערך הזה אמור לשמש דווקא למגננה. הוא אמור להיות ערוך לנוכח התפיסה שיש להעביר את המלחמה במהירות המרבית לשטח האויב, וכך גם הוגדרה הכוונה בתוכנית "סלע" המטכ"לית (ראו הערה 152 לעיל).

ג. בהתבטאויותיו לאחר המלחמה אמר האלוף גונן שהערכתו, כמו הערכת אחרים, הייתה שהסד"כ הסדיר מספיק לבלימה. לדוגמה: בכינוס הראשון של פיקוד הדרום לסיכום המלחמה, שנערך ב-5 בפברואר 1974, אמר: "האם הסד"כ הסדיר מספיק לבלימה? אני אז חשבתי שכן". בכינוס ספ"כ, שנערך שבוע לאחר מכן, חזר ואמר: "אני היום רוצה לטעון, כחכם לאחר מעשה, שאוגדה 252 לכדה לא הייתה מסוגלת לבלוס את ההתקפה המצרית. כמו אחרים, גם אני חשבתי שתוכל". (כינוס ספ"כ, 12.2.1974). ד. סיכום המודיעין של פיקוד הדרום ל"סלע" מתייחס למלחמה כללית בלבד. סיכום המודיעין ל"שובך יונים" מתייחס למלחמה כללית כאחת מדרכי הפעולה האפשריות לאויב. כלומר, סד"כ "סלע" היה אמור להיות בפיקוד במקרה של מלחמה, אך גם היערכות "שובך יונים" הייתה צריכה לתת מענה לפתיחה של האויב במלחמה – עד להשלמת מערך "סלע".

158 אינדיקציה לגבי גודל הכוח שהרמטכ"ל העריך כמספיק למגננה אפשר למצוא בחילופי הדברים בינו לבין שר הביטחון ב-6 באוקטובר בבוקר בנוגע להיקף הגיוס: במהלך הוויכוח הבהיר השר כי הוא מצדד בגיוס כל הכוח הדרוש, להערכת הרמטכ"ל, למגננה גרידא ומתנגד לגיוס הכוח הדרוש למתקפה. לשאלת השר, מה הוא הכוח הדרוש להערכתו לשם כך, השיב הרמטכ"ל כי לפיקוד הדרום יש לגייס אוגדה (כלומר, אוגדת מילואים, נוסף על האוגדה הסדירה 252). מכאן ניתן להסיק כי במצב הנכון לאותה עת – כאשר נודע שהאויב עומד לפתוח במתקפה עוד באותו היום – סבר הרמטכ"ל כי למגננה בלבד אין צורך בדרום במלוא סד"כ "סלע", כלומר, שלוש אוגדות, אלא די בשתי אוגדות. בפקודת התחזוקה של "סלע" (אג"א, פקודת תחזוקה) אכן מצוין המונח "מערך הבלימה", הכולל כשתי אוגדות בפיקוד הדרום, אולם לפי פקודות אג"ס-מבצעים והצגת התוכניות האופרטיביות לא הייתה כל תוכנית מגננה שהתבססה על שתי אוגדות בפיקוד הדרום: ב"שובך יונים" נטלה חלק אוגדה אחת – 252, וב"סלע" – שלוש אוגדות.

159 יש לציין כי בדיון מטכ"ל שנערך ב-17 בספטמבר 1973 ושבנו נעשתה הערכת מצב, הביע אלוף פיקוד הדרום ספק בכך שסד"כ "סלע" אכן מספיק להשגת המטרות שיש להשיג במתקפה: "אני רוצה לומר", אמר האלוף גונן, "שלפיקוד הדרום שלוש אוגדות בגורת התעלה זה קצת לא מספיק אם מטרת המלחמה תהיה להשיג הישגים מדיים שלא ניתנים לשינוי. [...] להשמדת הצבא המצרי [...] אני צריך ארבע אוגדות, ואם 'אור ירוק' – אז חמש אוגדות" (דיון מטכ"ל, 17.9.1973). בדיון שסיכם את הערכת המצב השיב על כך הרמטכ"ל: "אני חושב שהכוחות של פיקוד הדרום לאחר הכרעה אווירית הם מספיקים כדי להשיג את המטרות שהצבנו לעצמנו בחזית המצרית, ואני משוכנע ששלוש אוגדות הן מספיקות

באשר למעבר למתקפה עמדה בפני צה"ל השאלה כמה מאמצים אסטרטגיים יוכל להפעיל בעת ובעונה אחת. סד"כ "אופק א" נבנה על בסיס ההנחה שיהיה על צה"ל להילחם נגד חזית מזרחית מאוחדת אשר תכלול את סוריה, ירדן ועיראק, וכן נגד מצרים. לנוכח זאת ההנחה הייתה שצה"ל יוכל לתקוף רק בזירה אחת בעוד הוא בולם בשנייה.¹⁶⁰ מכיוון שבאביב 1973 ההנחה הייתה שמשלוש המדינות בחזית המזרחית תצא רק סוריה למלחמה כבר בתחילתה, קבע הרמטכ"ל כי ניתן לבנות את תוכנית המתקפה של צה"ל על שני מאמצים אסטרטגיים התקפיים, שיופעלו סימולטנית – האחד בחזית המצרית והאחר בחזית הסורית.¹⁶¹ לנוכח ההנחה שאם ירדן תצטרף, יהיה זה רק בעיצומה של המלחמה, נקבע שבחזית ירדן יופעל מאמץ התקפי נפרד – רק לאחר השגת המטרות של המהלכים ההתקפיים במצרים ובסוריה, ועל בסיס כוחות שפעלו קודם לכן במאמצים האלה. הקצאת הכוחות למתקפה נועדה לאפשר "מן הרגע הראשון פעילות התקפית חזקה, לא פרופורציונלית, אלא אשר לעלות בטונים גבוהים, וככל האפשר יותר מהר לשלב בזה מבצעים יבשתיים, כדי שמהר מאוד ייווצרו עובדות חדשות ורציניות". ההנחה הייתה שאם המצרים והסורים יוכו כבר בתחילת המערכה, ירתיע הדבר את ירדן מלהצטרף למלחמה.¹⁶² בכך ייחסך הצורך במאמץ אסטרטגי נוסף – בחזית פיקוד המרכז. לנוכח המדיניות הזאת תוכנן שאוגדת העתודה המטכ"לית תוקצה לשלב המתקפה לפיקוד הצפון.¹⁶³

ג. המתקפה

הגישה האופרטיבית המסורתית של צה"ל דגלה במהלך של גישה עקיפה – החדרת כוחות דרך המקומות הפחות מוגנים במערך האויב, לרוב באגפיו, אל עורפו. מהלך כזה גורם לאויב לאבד את שיווי המשקל שלו ומאפשר השתלטות על שטחים ללא התכתשות עם המערך העיקרי של האויב, ובכך חוסך אבדות. ואולם קשה להשיג באמצעות המהלך הזה אחת מן המטרות שנקבעו למלחמה: השמדה מרבית של כוחות האויב. כדי להשיג את המטרה הזאת יש לתכנן מתקפה חזיתית מסיבית דווקא מול הכוח העיקרי של האויב –

להכרעה, אם יש לנו עליונות [אווירית], בחזית הסורית" (דיון מטכ"ל, 1.10.1973).
 160 סגן הרמטכ"ל אמר: "מראש הסד"כ של 'אופק' בנוי על ההנחה שיחסי הכוחות הם לא כאלה שהם מאפשרים מתקפה בזימנית בשתי החזיתות, ואני לא חושב שאנחנו צריכים כוח יבשתי שמאפשר הכרעה בשתי הזירות" (שם).

161 באותו הדיון, שנערך חמישה ימים לפני שפרצה המלחמה, אמר הרמטכ"ל: "אנחנו איננו מתאימים בכל התנאים למלחמה בכל החזיתות. את התכנון של 'כחול לבן', שעשינו אותו והיינו מוכנים למתקפה בשתי החזיתות עשינו למה? – כי בקונסטלציה הזאת הערכנו שהגזרה הירדנית אינה ערוכה למתקפה של צבא עיראקי".

162 דברי הרמטכ"ל בתוכניות אופרטיביות פקמ"ז.
 163 כדברי הרמטכ"ל: "אני מראש רואה את [אוגדות] 143, 162, 252, בכל מקרה, נערכים מול מצרים. [אוגדה] 146 – עד הרגע האחרון, אם יתברר לנו שסוריה לא הולכת להילחם, ובינתיים הולך טוב למטה [בחזית המצרית], אפשר להחזיק אותה להתפתחויות. היא גם לא הכרחית מיד לפיקוד הצפון. פה יכולה להיות השהיה, לא מוכרחה להיות, אבל בתכנונים של פיקוד הצפון היא מידית נכנסת לנוהל הקרב של 'זאב ערבות' (והתוכנית ההתקפית רחבת-ההיקף) (תוכניות אופרטיביות פצ"ף)."

מהלך שיסב לו אבדות כבדות ויוביל לשבירתו. החיסרון של המהלך הזה הוא שעלולות להיות בו אבדות רבות לצה"ל. כך, למשל, אמר הרמטכ"ל: "אם קרב כזה מחייב אבדות גדולות הוא איננו משיג את מטרתו, כי ללכת ולעלות על הצבא המצרי ועל הצבא הסורי במקרה דנן, ולהרוג 20,000 חיילים, עם טנקים ותותחים וכל מיני דברים, ולספוג 5,000-6,000 אבדות – לא עשינו עסק. כל העניין איננו שווה". כדי למנוע קרב הבקעה קשה יש להגיע למצב שבו לחיל האוויר יכולה להיות השפעה דומיננטית על צורת הקרב.¹⁶⁴ לשם השגת המטרה הזאת, אמר הרמטכ"ל, "אני רואה כאן בעיקר את התפקיד הראשוני של חיל האוויר בחיסול טילים ובחריש עמוק של הצבא כפי שהוא נמצא כאן – צבא לא מאורגן, ללא הגנה אווירית וללא מטוסים משלו, ושלא יוכל לנסוע בשיירות". במקרה כזה "לכוחות שלנו יש קרב – לא קרב רדיפה, אבל גם לא קרב הבקעה".¹⁶⁵

המעבר המהיר למתקפה חיוני להשמדת כוחות מרבית ולשיפור הקווים. לנוכח הרצון למזער את מספר האבדות לצה"ל, היה רצוי שהמעבר למתקפה יהיה רק לאחר השגת העליונות האווירית. הרמטכ"ל תיאר את התרחיש הרצוי:

אנחנו צריכים להיות ערוכים מראש לנטילת יוזמה מידית לביצוע מרבי של אותן פעולות שייתנו לנו את המטרות האלה [השמדת כוחות ושיפור קווים]. כיוון שכך בפקוד דרום אני רואה את אוגדה 252 כאוגדה הערוכה להגנה. היא זו שצריכה להביא אותנו למצב שכבר ברגע הראשון נוכל לפתוח במתקפה. בזו האחרונה אני רואה קודם כל מתקפה אווירית. את המלחמה הזאת אני רוצה לנהל כאשר יש לנו הכרעה אווירית, ואני אומר זאת כדבר שחל על כל המקרים וכל הווריאציות. אילו היה זה תרגיל בפו"ם אולי לא הייתי אומר שיש תנאי בל יעבור של הכרעה אווירית קודמת, אבל פה אני רוצה לפתוח במתקפה אווירית מלאה, כדי שכל הפעולות היבשתיות תבואנה בעקבותיה. וזה חל גם על 'צפניה' וגם על 'בן חיל' וגם על יתר התוכניות. אני מסכים שאפשר לעשות קודם את המאמץ הצפוני, את 'צפניה', אבל לא הייתי רוצה את זה, כי חבל על כל אבדה, חבל על כל מאמץ. לכן בנינו חיל אוויר גדול והשקענו בו מה שהשקענו – כדי שהוא ייתן לנו דיווידנדים בקרב היבשה.¹⁶⁶

אשר לאופן פעולתו של חיל האוויר: היה רצוי שיפעל בדירוג – קודם יבצע את משימתו בחזית אחת, ולאחר מכן יעבור לשנייה, אולם עליו להיות מוכן גם לאפשרות שיהיה עליו לפעול בשתי החזיתות בעת ובעונה אחת.¹⁶⁷ בשתי החזיתות יהיו משימותיו לחסל תחילה את סוללות טילי הקרקע-אוויר, לפגוע בשדות תעופה ובמטוסי אויב, ולאחר מכן לסייע לכוחות הקרקע.¹⁶⁸

164 שם.

165 הצגת תוכניות לראה"ם, 9.5.1973.

166 תוכניות אופרטיביות התקפיות. פירוט התוכניות ראו להלן.

167 תוכניות אופרטיביות ח"א.

168 נקבע שבחזית המצרית עליו לפגוע תחילה במערך הטק"א. אשר לסוריה, שבה עדיין לא היה בעת עריכת סדרת הדיונים הזאת – באביב 1973 – מערך טק"א, נקבע שעליו לפגוע בשדות תעופה ובמטוסים לפני שייתן סיוע לכוחות הקרקע.

מתוך אותה מגמה של חיסכון באבדות לכוחות צה"ל, הנחה הרמטכ"ל שיש להעדיף מבצעים התקפיים רחבי היקף על מבצעים מצומצמים, שכן הסיכון הכרוך בהבקעה שווה בשני המקרים, אולם ההישגים הצפויים ממבצעים גדולים רבים יותר. מכאן נובע שאם ממילא יש להבקיע את מערך האויב ולשלם את המחיר הכרוך בכך, עדיפים מבצעים שיישאו פירות רבים יותר.¹⁶⁹

ד. שיפור קווים

כאמור, למתקפה יש שתי מטרות: השמדת כוחות ושיפור המצב הצבאי. כדי להשיג את המטרה השנייה נקבע כי יש לתכנן כמה קווים חלופיים. זאת בהנחה שהקווים שבהם תסתיים המלחמה, יהיו מותנים בין היתר בתנאים המדיניים. כן נקבע, שתוך כדי הגעה לאותם הקווים יש לממש את המטרה הראשונה של המתקפה ולהשמיר כוחות אויב מרביים. התכנון האופרטיבי התבסס על ההנחה שהכוחות לא ייעצרו בהכרח בקווים האלה. אפשר שימשיכו את התקדמותם מעבר לאותם הקווים, למשל, כדי להשיג את המשימה של השמדת כוחות מרביים, ואפשר שייסוגו מהם לקווי סיום המלחמה.¹⁷⁰

בהמשך הדיון שבו העלה שר הביטחון את שיפור הקווים, הוא קבע גם אילו שיפורים גיאוגרפיים רצוי להשיג, והיכן להיערך לאחר המלחמה.¹⁷¹ בצפון, אמר השר, אין להתקרב לדמשק ויש לשפר קווים באגפי סוריה. הוא הוסיף שהוא מצדד באגף הצפוני-מערבי בכיבוש הפת"ח-לנד ובהתייזבות על קו החצבני-ליטאני: "אם ילך להגיע עד הים – זה טוב, באם לא – יהיה רק החצבני והתחברות לליטאני".¹⁷² באגף הדרומי של סוריה יש ליצור שטח חיץ בינה לבין ירדן לאורך נהר הירמוך. ניתן לעשות זאת הן מעברו הסורי של הגבול והן – אם התנאים יאפשרו זאת – מעברו הירדני.¹⁷³

בחזית המצרית, אמר השר דיין, אין להתקרב לקהיר ואין ליצור רושם של איום עליה. יש להשתלט על שתי גדותיה של תעלת סואץ לכל אורכה, ובכלל זה פורט סעיד והחלק הצפוני של הגדה המזרחית.¹⁷⁴ בגזרת מפרץ סואץ יש לתכנן הרחבה של התוכנית הקיימת ("אור ירוק") והתקדמות לאורך המפרץ צפונה, ובכלל זה השתלטות על העיר סואץ ויצירת

169 תוכניות אופרטיביות התקפיות.

170 שם.

171 תכנונים אופרטיביים "כחול לבן", פגישה אצל שר הביטחון, 30.4.1973 – רישום רל"ש הרמטכ"ל. הפגישה הזאת הייתה פגישת המשך לזו מ-27 באפריל שבה דנו בצפי למטרות המלחמה ולאופן התפתחותה ובהנחות היסוד לתכנון האופרטיבי. השר הציג את השיפורים הרצויים גם בהצגת התוכניות לראש הממשלה (הצגת תוכניות לראש, 9.5.1973).

172 בהצגת התוכניות לראש הממשלה ציין השר שאחת ממטרות המהלך היא הפסקת פעילות המחבלים, והוסיף עוד שיפור שלא ציין בדיון בלשכתו: השתלטות על שיא החרמון, במגמה לשפר את השליטה המכ"מית.

173 בהצגת התוכניות לראש הממשלה הסביר שהמטרה של המהלך הזה היא מניעת מעבר כוחות, כולל כוחות עיראקיים, ממדינה למדינה.

174 בהצגת התוכניות לראש הממשלה ציין השר כי ההשתלטות על הגדה המערבית של התעלה חיונית משום שההגנה הטובה ביותר על כוחותינו היא באמצעות חיל האוויר. כושר הפעולה של חיל האוויר נפגע בשל סוללות הטק"א שבגדה המערבית. השתלטות עליה תקל את השמדת הטק"א באמצעות כוחות הקרקע.

גשר יבשתי בדרום תעלת סואץ, תוך הבאה בחשבון של אפשרות להישאר שם. תוכנית "אור ירוק" כללה גם אפשרות של מהלך לכיוון עמק הנילוס. השר אמר שהוא מטיל ספק בתועלת של המהלך הזה. הוא הניח ש"עם הערבים לא ניתן להשיג הסכם בכלל, ובוודאי לא באמצעות קלפי מיקוח, מכיוון שהוא מוכן לסטטוס קוו ולא לתת לך שהוא נסוג והוא מאשר ישיבתך באיזה מקום. זה הוא לא ייתן". לפיכך ייתכן מצב שצה"ל יגיע לעמק הנילוס, מצרים לא תהיה מוכנה לתת דבר תמורת נסיגתו משם, וכוחות צה"ל יישארו בגזרה שבה לא התכוון להישאר.¹⁷⁵ לכן עדיף להשתלט על שטחים שבהם יש כוונה להישאר במקרה שמצרים לא תהיה מוכנה לויתורים תמורת נסיגה מהם: יש לפתח את המהלך צפונה, וכן דרומה, כדי להשתלט על מקורות הנפט, כולל מורגן, כמענה למקרה שיוטל הסגר במצרי באב אל-מנדב על מעבר ספינות נושאות נפט לישראל.

בהצגת התוכניות לראש הממשלה אמר שר הביטחון:

הנפט זו בעיה – יכול להיות שהם לא יעשו שום דבר. הם יכולים להטביע אוניות גם במפרץ הפרסי, הם יכולים בעיקר לקחת מטוס, במצב מלחמה, ולפגוע במכליות, [ובתגובה לכן] לך תכבוש את עיראק, את המפרץ הפרסי. אני גם אינני מאמין שאם נפציץ פה זה יפתור את העניין. למנוע ממכליות שלנו להגיע – זה רחוק; אני יותר חושב שאולי נאזן את הדבר הזה: אחד – על ידי יותר נפט מקומי; שניים – על ידי איום על הנפט המקומי שלהם. אם באמת הם יסגרו אותנו פה [בבאב אל-מנדב] ואם זה יהיה במסגרת המלחמה הזאת, אם נוכל להשתלט על העניין עם יותר נפט, יכול להיות שהנפט סגור, אבל יש נפט במורגן – בים. זה יכול להיות פיצוי לנפט ההוא. מבחינה נגטיבית – אם [הם] סוגרים את באב אל-מנדב ונניח שאנו סוגרים להם כאן – גם להם כל המפרץ הזה סגור. [...] באיזה שהוא מקום אנחנו צריכים לזכור שיש פה נפט, שאולי בדרך נגטיבית של חטיפה שלהם אפשר ליצור מצב שהמפרץ הזה סגור. אולי זה ייתן גם עוד נפט וגם למנוע מהם. המפרץ הזה חשוב להם מאוד.¹⁷⁶

הרעיונות האלה באו לידי ביטוי בהנחיות שנתנה לשכת הרמטכ"ל לראש אג"ם בעקבות הדיון בלשכת שר הביטחון:

תכנון קווים להיערכות לאחר הפסקת האש עפ"י רצון מוקדם לשיפורים גיאוגרפיים:

(1) מצרים (כל אורך תעלת סואץ, צפון חוף המפרץ, הנפט לאורך המפרץ).

(2) סוריה (הקפת החרמון, דרום הרמה – חיץ עם ירדן).

(3) ירדן (לאורך הירמוך – חיץ עם סוריה).

(4) לבנון (פת"חלנר, חצבני).¹⁷⁷

¹⁷⁵ במקור לא מצוינת הסיבה לכך שאין כוונה להישאר בגזרה הזאת. בהצגת התוכניות לראש הממשלה לא הוצגו ההתלבטויות המובאות כאן באשר לאפשרויות של פיתוח המאמץ במפרץ סואץ, וצוינה רק ההשתלטות על מקורות הנפט.

¹⁷⁶ הצגת תוכניות לראש"ם, 9.5.1973.

¹⁷⁷ מסמך לשכת הרמטכ"ל, 30 באפריל 1973.

ה. כיבוש בירות האויב

בעיה נוספת שניצבה בפני הרמטכ"ל, הייתה האם לכבוש את בירותיהן של מדינות האויב. בדיון הערכת מצב, שבו השתתף שר הביטחון, אמר:

אני נגד הליכה לבירות. [...] זה מביא אותנו בפני סיטואציה שלא יהיה שלום, נגרום להיערכות שונה של העולם הערבי ונגרום לעצמנו מערכה מכבידה ביותר שקשה לעמוד בה. בנוסף לזה נגרום ללחצים בינלאומיים.¹⁷⁸

בפגישה עם הרמטכ"לים שקדמו לו אמר רב-אלוף אלעזר: בשני המקרים [בחזית המצרית ובחזית הסורית] איננו מגדירים בירות כיעדים, אבל אלה מרחבים של או לפני קהיר או לפני דמשק, ששם אפשר להגיע להשמדה מרבית של כוחות. בירות זה עניין עדין ופוליטי, והוא מחייב שיקול פוליטי. אלה יעדים שאפשריים בניצול הצלחה, אבל לא יעדים לפעילות ראשונה.¹⁷⁹

מן הדברים האלה נובע שאם שיקולים מבצעיים יובילו למסקנה שהשמדת כוחות מרביים יכולה להתבצע רק תוך הגעה למרחבים שלפני הבירות, תיתכן הגעה למרחבים האלה. עמדתו של שר הביטחון בעניין הזה הייתה:

השאלה של הבירות הערביות היא שאלה – אם ניכנס לדמשק וקהיר או לאחת מהן – האם נשיג בזה שלום או לא? חוץ ממה שייווצר הכרח לצורך אופרטיבי, כדי לגמור את המלחמה – זו שאלה. הנטייה האישית שלי היא לא להיכנס לקהיר, ואני גם לא נלהב מדמשק. אני חושב שזה ייתן לנו את התוצאה הרצויה, אבל להגיד שזה נושא שאסור בנגיעה, בדיבורים, אם הערבים יביאו למלחמה – לא הייתי אומר, אבל אני חושב היום שכניסה לקהיר תיתן לנו תוצאה רצויה, אלא גם שלילית, וגם לכניסה לדמשק אני מתייחס בשלילה, אם כי בפחות חומרה.¹⁸⁰

הרמטכ"ל הבחין גם הוא בין הבירות: "אין דין אחד לכל שלוש הבירות [קהיר, דמשק, רבת עמון]. כל בירה זו קונצפציה בפני עצמה. קהיר – אני בעד לעשות כל מאמץ לא ללכת לקהיר".¹⁸¹

אני חושב שההליכה לקהיר איננה משנה, או כמעט לא משנה, במטרה הזאת של השמדה והרס הצבא המצרי, לעומת זאת כן מוסיפה לנו הרבה סיכונים: אנחנו הולכים לעיר של חמישה מיליון, אנחנו יוצרים תסביך [סיבוך] חדש בעולם כולו. אני אינני יודע באיזו מידה אנחנו גוררים את הרוסים, יכול להיות שלא באופן חמור, אבל יש סיכון;

178 דיון מטכ"ל, 21.5.1973.

179 פגישת הרמטכ"לים.

180 דיון מטכ"ל, 14.5.1973.

181 תוכניות אופרטיביות פקמ"ז.

אינני יודע באיזו מידה אנחנו גוררים את האמריקאים; אני אינני יודע באיזו מידה אנחנו גורמים לכניעה מצרית, אבל לא לנו, אלא לאמריקאים, כשהם מוכנים ללכת לכניעה גדולה לאמריקאים ובלבד שיוציאו אותנו מקהיר, ואני לא בטוח שיש עניין בכניעה מצרית לאמריקאים, שבסופו של דבר אנחנו נשלם בעדה. כלומר, [...] אני לא מאמין שכניסה שלנו לקהיר היא הכתבת תנאי לשלום. כלומר, אילו האמנתי באיזה רגע שכשניכנס לקהיר ישב סאדאת ויחתום על חוזה שלום ואחר כך המצרים יכבדו אותנו, היה לזה טעם ללכת. אני לא מאמין בזה. לכן אני אינני רואה יתרונות צבאיים בהליכה לקהיר. אני רואה הרבה מאוד מגבלות פוליטיות: פנימיות – לעצמנו; חיצוניות – לעולם. לכן אני את קהיר לא רואה כיעד.¹⁸²

הרמטכ"ל אמר כי בנוגע לדמשק פני הדברים שונים:

אני כן רואה את דמשק כיעד להכרעה אסטרטגית שישפיע על כלל הערבים, ולכן דמשק – כן. דמשק היא עיר גדולה מאוד. המגמה בכניסה אליה היא יצירת עובדה, ולא דווקא השתלטות וטיהורים.¹⁸³

היעד האופרטיבי צריך להיות דמשק, משום – ואת זה אני אומר מזיכרון מלחמת ששת הימים¹⁸⁴ – שהמטרה היא השמדת הצבא הסורי. אם באמת רוצים להשמיד את הצבא הסורי, בנוסח שדיברנו עליו קודם, או תוך כדי שבירת מערך אחרי מערך, אני רואה את הצבא הסורי, לאחר שנשבר כאן [במרחב הקדמי] ולאחר שחיל האוויר יורד עליו – אני רואה אותו פורץ בכל הדרכים לכיוון דמשק. ב־1967 אני זוכר איך כל העולם ישב עלינו להגיע לקוניטרה ולגמור בזה את המלחמה, אבל כל הצבא הסורי היה מונח על הצירים עם האחוריים אלינו, ואפשר היה ללכת ולעלות עליו לכל אורכו. משום כך אני אומר: היעד צריך להיות דמשק, והיות ודמשק זאת הבירה הקרובה, הפחות פרוכלמטית בין קהיר לדמשק, עם איום אסטרטגי גדול, אנו צריכים לבחור אותה כיעד וללכת עליה. אם נכבוש את דמשק – אינני יודע; יכול להיות שהתייצבות על האעזאג' היא זאת שתפסיק את המלחמה. היא זאת שתפסיק את המלחמה מול דמשק כאן, והיא זאת שתביא את הרוסים לאולטימטום לנו ולהם, והיא תהיה התפנית במלחמה, בהפסקת פעולות איבה, וכה הלאה. ואני אישית לא אצטער אם לא ניכנס לתוך דמשק, אבל המבצע הזה אני רואה אותו נמשך עד שם, אני רואה את הצבא מרוח בדרכים עד דמשק ואני רואה את היעד האופרטיבי בדמשק.¹⁸⁵

בהצגת התוכניות לראש הממשלה אמר הרמטכ"ל:

אנחנו רוצים להיכנס לקרב רדיפה לעבר דמשק. אפשר להשמיד את חלקו של

182 תוכניות אופרטיביות פד"ם.

183 שם.

184 במלחמת ששת הימים היה דוד אלעזר אלוף פיקוד הצפון.

185 תוכניות אופרטיביות פצ"ן.

הצבא הסורי לפני דמשק, אנחנו מוכנים לניצול הצלחה מעבר לדמשק. את הקו הזה המקווקו (הכוונה כנראה לחץ על גבי המפה שהראה מהלך אפשרי לדמשק) אפשר לעשות, אפשר לא לעשות – זה תלוי במצב המדיני, זה תלוי בהצלחה, זה תלוי במספר האבדות – אם רוצים להיכנס לדמשק או לא. אם אנחנו חושבים שזה מסכן אותנו באיום של ברית המועצות – לא נעשה, אבל אם זה מקרב את הפסקת המלחמה – נעשה זאת.¹⁸⁶

בניגוד למצרים וסוריה, שלגביהן נתפסה השמדת הכוחות המרבית כפעולה שתביא להכרעה, ההנחה בנוגע לחזית הירדנית הייתה שאין חשיבות להשמדת הצבא הירדני הקטן. המהלך שיביא להכרעה בחזית הזאת, הוא כיבוש בירת ירדן – רבת עמון – והכיבוש הזה נקבע כיעד האופרטיבי של ההתקפה בחזית ירדן. בהמשך לדבריו בנושא הבירות אמר הרמטכ"ל: את רבת עמון אני רואה כיעד סביר ביותר, ופה אני מקבל את הגישה שנאמרה כאן, כי ברבת עמון אני רואה את הכרעתה של ירדן. לעומת זאת ביחס לצבא הירדני, הוא לא מאווה את הבעיה שדיברנו עליה על צבאות אחרים, שפה אנחנו צריכים להשיג הכרעה על ידי השמדה מרבית של הצבא. פה הצבא לא גדול, עד שנגיע לרבת עמון בלאו הכי ייהרס חלקו הגדול; ורבת עמון מהווה את ההכרעה האסטרטגית. לכן – כן לרבת עמון.¹⁸⁷

3. שיקולים עיקריים בהפעלת חיל האוויר

א. כללי

כאמור, כצבא מיליציוני כלל צה"ל צבא סדיר קטן שבו שלושה חילות – מודיעין, חיל אוויר וחיל ים, וכן תשתית לקליטת כוחות המילואים היבשתיים. חיל האוויר נתפס כמרכיב העיקרי של עוצמת צה"ל הודות ליכולתו להיות בכוננות גבוהה ולהגיע במהירות לכל מקום בעוצמת אש גבוהה. הגורמים האלה עשו אותו למרכיב העיקרי בהרתעת האויב מזה ובהכרעתו מזה.

בהצגת תוכנית "אופק א" בפני הממשלה אמר הרמטכ"ל, שהמאמץ העיקרי בתוכנית הושקע בחיל האוויר. תקציב חיל האוויר וההוצאות האחרות הנלוות לו מגיעים עד כדי 52% מתקציב הביטחון. היחס הזה ימשיך להתקיים בשנים של התוכנית, ואפילו יגדל במקצת. כלומר, חיל האוויר יהיה המרכיב העיקרי בעוצמה של צה"ל ובעליונותו. עליונות אווירית היא תנאי לניצחון במלחמה. ההישענות על כוחות המילואים מחייבת מרכיב סדיר כמו חיל האוויר, היכול להיות בכוננות גבוהה, ולפיכך יכול למנוע כל הפתעה. הוא מאפשר לגייס את כוחות המילואים במקרה של מלחמה. את הפער הזה, של 24 שעות, 48 שעות

¹⁸⁶ הצגת תוכניות לראה"ם, 9.5.1973.

¹⁸⁷ תוכניות אופרטיביות פקמ"ז.

או 72 השעות הראשונות (למן תחילת המלחמה ועד להשלמת גיוס המילואים) יסגור חיל האוויר המחפה על שמי המדינה.¹⁸⁸

את התפיסה הזאת ביטא הרמטכ"ל גם בהצגת התוכניות האופרטיביות בפני ראש הממשלה: בכל מקרה אנחנו רואים את חיל האוויר כגורם ראשון – גם בהגנה וגם במתקפה. או במלים אחרות, אם נכנסים למלחמה – זה הזמן שבו חיל האוויר צריך לשלם את הדיווידנדות ואת העובדה שמושקעים בו האמצעים הגדולים, זה למעלה מ-50% מתקציב הביטחון, הם במצב הזה משלמים.¹⁸⁹

ב. אמצעי ההגנה האווירית ושיטותיה¹⁹⁰

חיל האוויר מופקד בין היתר על הגנת שמי המדינה מפני פגיעה של מטוסים וטילים. אין ביכולתו של החיל למנוע לחלוטין את הפגיעות האלה אך ביכולתו לצמצמן למינימום. הגנת שמי המדינה מבוססת גם על אמצעים פסיביים – מערכות מכ"ם הנותנות התרעה על חדירת מטוסי אויב, ואמצעים אקטיביים – סוללות טילי קרקע-אוויר, תותחי נ"מ ומטוסי יירוט. מערכות המכ"ם הפרוסות מכסות חלק מן המרחב האווירי ומתוגברות בעת חירום. טילי הקרקע-אוויר מקנים הגנת שטח בכמה אזורים קריטיים לחדירת מטוסי האויב; תותחי הנ"מ מקנים הגנת נקודה על יעדים חשובים, כמו יחידות בקרה אווירית, בסיסי חיל האוויר ומפעלים תעשייתיים חיוניים.

ג. הפעלת חיל האוויר בשלב הבלימה

(1) כללי

לנוכח הגורמים שנמנו לעיל צפוי היה שלחיל האוויר תהיה השפעה מכרעת על אופי המערכה. כדי להשיג את ההשפעה הזאת היה על החיל להשיג עליונות אווירית. לעליונות הזאת שני פנים. הפן האחד – מניעת פעולות של כוחות האוויר של האויב או צמצומן כדי

188 ישיבת הממשלה, 22.7.1973.

189 הצגת תוכניות לראש"ם, 9.5.1973, עמ' 15. התפיסה הזאת באה לידי ביטוי גם בדבריו של האלוף מרדכי הוד, שהיה מפקד חיל האוויר עד 15 במאי 1973. בדיון הערכת מצב שכונס ב-19 באפריל 1973 לנוכח הידיעות על כוונתה של מצרים לפתוח במלחמה, שאל הרמטכ"ל אילו צעדי כוננות יש לנקוט כדי להרתיעה מלפתוח במלחמה. האלוף הוד השיב כי התשובה הטובה ביותר היא "לנצל את היכולת הטמונה בחיל האוויר, [ה]יכול להגדיל כוננות לכל מצב". "בכך יש הרתעה ככל שנרצה", אמר. יתרה מזו: "בכך אפשר לחפות כמטרייה על מחסור בטנקים בסיני [...] חיל האוויר יכול להתעסק 24 שעות ואפילו 36 שעות עם כל ראשי-חוף שיחצה וכל ההכנות שלנו לא יעלו כסף" [בניגוד לגיוס מילואים שיעלה כסף רב] (ההדגשה שלי – ש"ג). בדיון מטכ"ל מצומצם שנערך באותו היום חזר האלוף הוד ואמר: "ממליץ לקבל דיווידנדה מהשקעות היקרות ב-ח"א. זו תשובה מתאימה. עדיף לי שלא יהיו כוחותינו [הכוונה – מילואי כוחות הקרקע] מגויסים. ח"א יתיש ואח"כ יבואו כוחותינו" (רישום שליש הרמטכ"ל). יש להדגיש כי דבריו אלה של האלוף הוד קדמו לדבריו של הרמטכ"ל המובאים לעיל.

190 הקטע הזה מבוסס על המקורות הבאים: דברי מפקד חיל האוויר בקד"ם הרמטכ"ל 25.4.73 – תכנונים אופרטיביים ח"א; תוכניות ח"א, 9.5.73; דברי רמ"ח המבצעים של חיל האוויר בהצגת תוכניות ח"א לשהב"ט 22 במאי 1973.

למנוע פגיעות ביעדים בעומק ישראל ולהסיר מעל כוחות הקרקע איום אפשרי של תקיפתם מן האוויר. הסרת האיום הזה תקל בין היתר על הגיוס של מערך המילואים ועל תנועתו לחזית. לשם כך היה עליו להשמיד את מטוסי האויב ולפגוע בשדות התעופה שלו. הפן השני – יצירת תנאים להשתתפותו מוקדם ככל האפשר במערכה היבשתית ולסיועו לכוחות הקרקע. כתנאי לכך עליו להשמיד את המערכים של טילי הקרקע-אוויר בשתי החזיתות.

2) השגת עליונות אווירית באמצעות תקיפת שדות תעופה¹⁹¹

תקיפת שדות תעופה יכולה לצאת אל הפועל בשתי מגמות עיקריות – שיתוק או השמדה. שיתוק פירושו פגיעה בשדה באופן שלא תתאפשר המראה ממנו למשך כמה שעות.¹⁹² השמדה פירושה פגיעה בשדה, בדירים התת-קרקעיים (ד"ק) ובמתקנים שבו כך שיידרש זמן רב להשימם, והשמדה של כמחצית מן המטוסים בשדה.

לפי הנתונים שהוצגו באביב 1973 לשר הביטחון ולרמטכ"ל, היו במצרים 29 שדות תעופה, 20 מהם מבצעים וראויים לתקיפה, וניתן לשחק את כולם במטס אחד. אפשרות שנייה הייתה להשמיד שמונה שדות עיקריים, בעיקר את אלה שבהם נמצאו מטוסי מיג 21. משמעות הדבר הייתה "שבירת חוט השדרה של חיל האוויר המצרי".¹⁹³ אפשר לבצע כל אחת משתי האפשרויות – השמדה או שיתוק – לחוד או לשלב ביניהן.

בנוגע לסוריה נאמר כי שם "זה יותר פשוט". בתוכנית דובר על השמדת חמישה מתוך שבעת שדות התעופה שבהם נמצאו מטוסי מיג 21. שדה התעופה היחיד מאלה שבהם יש מטוסי מיג 21 ושלא יותקף, הוא בית-הספר למיג 21 בתדמור, המרוחק מן החזית והשפעתו עליה שולית. שדה התעופה בדמייר, שגם בו מטוסי מיג 21, לא יותקף בשלב הראשון משום שהוא מוגן בטילים. הוא יותקף רק אם יושמדו קודם הטילים המגנים עליו.

נוסף על התוכניות של תקיפת רוב השדות או עיקרם, תוכננה תקיפת שדות תעופה בודדים. כאלה, למשל, היו התוכניות לתקיפת השדות שבע'רדקה ובקינא שבדרום מצרים כחלק ממבצעי צה"ל בגזרת ים סוף.

3) השגת עליונות אווירית באמצעות תקיפת טילים

ההנחה של חיל האוויר הייתה כי במלחמה הבאה לא יהיה מנוס מתקיפת טילי קרקע-אוויר; שאיפתו הייתה לעשות זאת בתנאים הנוחים ביותר, כלומר, כמבצע יזום, ולא בתגובה על

191 הקטע הזה מבוסס על דבריו של רמ"ח המבצעים אוויר בתוכניות אופרטיביות ח"א ובהצגת תוכניות ח"א לשהב"ט.

192 בתוכניות אופרטיביות ח"א נאמר שאפשר להוציא את השדות מכלל שימוש למשך 12, 24 או 36 שעות – בהתאם לאמצעים.

193 המשמעות הזאת הודגשה בכל שלוש הצגות התוכניות של חיל האוויר. בנוגע להשוואה בין תוכניות השיתוק לתוכניות ההשמדה אמר הרמטכ"ל: "אני מוכרח להגיד שב' במקרה דנן (ההשמדה) יותר מוצא חן בעיניי – זה רציני, זה 'מיג 21' – והיינו אז יודעים שהיינו כמו שצריך" (שם). בהצגת התוכניות הראשונה הוצג שיושמדו עשרה שדות תעופה. בהצגה השנייה עדין רמ"ח המבצעים אוויר את הרמטכ"ל, כי לאחר בדיקה התברר שכוחו של חיל האוויר אינו מספיק לתקיפת עשרה שדות, וכי התוכנית המעורבנת כוללת תקיפת שמונה שדות. כך הוצג גם לשר הביטחון.

פתיחת האויב במלחמה,¹⁹⁴ זאת בין היתר כדי למנוע תזוזות של טילים, דבר שיקשה על איכונם לפני התקיפה.

המטרה של תוכנית "תגר" הוגדרה כהשמדת מערך טילי הקרקע-אוויר לאורך תעלת סואץ עד לעומק 30 ק"מ ממערב לתעלה.¹⁹⁵ ניתן לפתוח במבצע בתוך 48 שעות מהתראה. פרק הזמן הזה דרוש למתקן המטוסים, בין היתר באמצעי לוחמה אלקטרונית.¹⁹⁶ המבצע ייערך בארבעה מטסים שיתפרסו על פני יום לחימה.¹⁹⁷ במטס הראשון, שייערך השכם בבוקר, יותקפו תותחי הנ"מ לאורך התעלה כדי למנוע מהם מלהפריע לתקיפת הטילים. במטס השני, העיקרי, יהיו הטעויות כדי לפתות את האויב לירות טילים לעבר מטרות סרק, ויותקפו 25 סוללות בקטע הצפוני של התעלה. במטס השלישי יותקף הקטע הדרומי, שבו כ-15 סוללות. לאחר המטס השני, כלומר, לקראת הצהריים, יהיה ניתן להקצות חלק מן המטוסים לתקיפה של ארטילריה וכוחות יבשה בגזרה שנוקתה, מארבי טילים וכן צירים וצומתי תנועה – למניעת קידום סוללות מן העורף אל החזית.

מערך הטילים בפורט סעיד, הכולל חמש סוללות, הוא מערך עצמאי, ואפשר לתקוף אותו בנפרד מיתר המערך ובהתראה קצרה יותר – כ-24 שעות – כלומר, יום לפני יתר המערך, אולם לא רצוי לעשות זאת, כדי שלא לחשוף את שיטת הפעולה ולא לגרום לשינוי ההיערכות של הסוללות האחרות.¹⁹⁸ בתום הדיונים בנושא גובשה תפיסה שלפיה יותקף המערך הזה במטס הראשון; הדבר יקנה למטוסים חופש טיסה באזור בהקדם ויאפשר לנצל את האזור, שיהיה נקי מטילים, להגברת יעילותם של אמצעי הלוחמה האלקטרונית ולניצול נתיבי הטיסה לגישה לתקיפתו של המערך העיקרי מצפון לדרום.¹⁹⁹

האלוף הוד הציע שלא לבצע את תוכנית "תגר" אם הכוונה היא להסתפק במבצע יבשתי מצומצם, כמו "צפניה",²⁰⁰ שכן במקרה כזה יוכלו המצרים לקדם טילים מן העורף אל החזית במקום הטילים שהושמדו, וכך יוגבל שוב חופש הפעולה של חיל האוויר. לדבריו, כדאי לבצע את תוכנית "תגר" רק אם יש כוונה לצלוח את התעלה ולהיערך לכל אורכה

194 דברי האלוף הוד בהצגת תוכניות ח"א.

195 דברי רמ"ח המבצעים אוויר בהצגת תוכניות ח"א לשהב"ט.

196 שם; הצגת תוכניות ח"א, 9.5.1973; תוכניות אופרטיביות ח"א.

197 המטסים המפורטים להלן צוינו בשני מקורות: שם; תוכניות ח"א, 9.5.1973. בשני הפורומים נאמר שיהיו ארבעה מטסים, אולם לא נאמר אילו מטרות יותקפו במטס הרביעי. ייתכן שהכוונה להקצאת מטוסים לתקיפת מטרות נוספות. מכל מקום, במסמך הכתוב – הערכת המצב המבצעית של חיל האוויר שפורסמה ב-29 באוגוסט 1973 – מופיעים רק שלושה מטסים. בתוכנית שהייתה בתוקף עד אביב 1973, נועד המטס השלישי להתבצע רק ביום המחרת. באביב 1973 הוחלט לבצע עוד ביום שבו יבוצעו שני המטסים הראשונים. הדבר הזה הציב קשיים לגבי שיתופה של הארטילריה, במסגרת מבצע "בנדיגו", בשיתוק הטילים בגזרה הדרומית, שכן הוטל ספק אם יהיה אפשר להעתיק את הארטילריה מגזרה לגזרה עוד באותו היום. מפקד חיל האוויר קבע כי מבצע "בנדיגו" אינו תנאי לביצוע תוכנית "תגר", והוחלט לבצע את כל מטסי "תגר" באותו היום (תוכניות אופרטיביות ח"א).

198 שם.

199 תוכניות ח"א, 9.5.73; הצגת תוכניות ח"א לשהב"ט.

200 מבצע מצומצם בגזרה הצפונית. פירוטו ראו להלן עמ' 124-125.

בגדה שמנגד.²⁰¹ הרמטכ"ל רחה את הגישה הזאת ואמר שאינו מתנה את ההוצאה לפועל של תוכנית "תגר" בכיצוע תוכנית "חתול מדבר", שכן ייתכנו מצבים שבהם תוכנית "חתול מדבר" לא תוצא כלל לפועל.²⁰²

מעריך הטילים בחזית הסורית יותקף במטס אחד. מכיוון שלתקיפה הזאת נחוץ כוח לוחמה אלקטרונית קטן בלבד, ניתן להוציאה לפועל בהתראה קצרה יחסית של כ-24 שעות,²⁰³ כלומר, יום לפני תקיפת המערך בחזית המצרית. עם זאת, כמו במקרה של תקיפת מערך פורט סעיד, לא רצוי לתקוף את המערך הזה אלא בצמוד לתקיפת המערך במצרים, כדי לא לחשוף את שיטת הפעולה ולא לגרום לשינוי פריסתן של הסוללות שם. בנוגע לאפשרויות של דירוג בין התקיפות בשתי החזיתות ציין מפקד חיל האוויר שלא רצוי לבצע מטס אחד או שניים בחזית המצרית, לעבור לתקיפת המערך בחזית הסורית, ולאחר מכן לחזור שוב לחזית המצרית. אם מתחילים במטס הראשון במצרים יש להשלים את כל המטסים ולהשמיד את כל 40 הסוללות שבמערך מול תעלת סואץ. הסוללות האלה מהוות כשליש מכלל הסוללות שבמצרים ותקיפתן תערער את שיווי המשקל של המצרים: "לא כדאי לעשות את זה בטיפות – כדאי או ללכת עליו או לא ללכת עליו. [...] אם כבר התחלנו עם [מערך הטילים בגזרה] הצפונית, כדאי ללכת על הדרומית גם".²⁰⁴

4) צירופים עיקריים עם פתיחת המלחמה – שדות תעופה או טילי קרקע-אוויר?
לשם הפעלה יעילה צריך, כאמור, חיל האוויר למנוע או לפגוע ככל האפשר ביכולות הפעולה של שני הגורמים העיקריים – מטוסי האויב וטילי הקרקע-אוויר שלו – להפריע לו. השאלה הייתה באיזו מהן יש לטפל תחילה.

במהלך הדיונים שנערכו באפריל-מאי 1973 ניתנו כמה תשובות לשאלה הזאת. בהצגת התוכניות הראשונה, ב-24 באפריל, ענה על כך מפקד חיל האוויר האלוף הוד: "לנו עדיף 'תגר' קודם [...] שדות לא יכולים לברוח לנו". הרמטכ"ל הסכים עמו. בנוגע לסוריה הייתה תמימות דעים שיש לפעול קודם כולל להשמדת מטוסים. ואולם יש לזכור שהגישה הזאת

201 תוכניות אופרטיביות ח"א. אלוף פיקוד הדרום, האלוף אריאל שרון, הביע עמדה דומה בדיון הערכת המצב שקיים המטכ"ל (דיון מטכ"ל, 21.5.1973).

202 תוכניות אופרטיביות ח"א. האלוף גונן, שהיה בעת הצגת התוכניות ראש מה"ד, טען כי מבצע "תגר" אינו מהווה כשלעצמו מטרה לחיל האוויר. הוא נועד להקל עליו לסייע לכוחות הקרקע. מוצדק לבצעו רק אם מתוכננת צליחה במרכז התעלה, כמו במבצע "חתול מדבר". אין לבצעו אם, למשל, מבצעים תחילה מבצע בגון "צפניה". במקרה כזה, הציע, לא יבצע חיל האוויר את מבצע "תגר" כולו, אלא ישמיד רק את מערך הטק"א שבאזור פורט סעיד, וכוחות היבשה, שיצלחו בגזרה הצפונית, יוכלו להשמיד בעצמם את יתר הטילים תוך כדי התקדמותם דרומה, ובכך ייחסכו האבדות הצפויות במטוסים במקרה של ביצוע מבצע "תגר". האלוף הוד השיב על כך, כאמור, שחיל האוויר היה מעדיף להימנע מתקיפת טק"א, אך הוא מעריך שלא יהיה מנוס מכך.

203 במאי 1973 היה ידוע כי בשטח שמחזן א-שייח' ודרומה נמצאות ארבע סוללות קבועות וחמש סוללות אס-א-6 ומשם צפונה – 14 סוללות קבועות. מסקנת הרמטכ"ל הייתה כי עם פרוץ המלחמה יהיה כדאי לחסל את מערך הטילים הקרמי וחמישה שדות תעופה ולהותיר את תקיפת מערך הטילים העורפי למועד מאוחר יותר (תוכניות ח"א). המסקנה הזאת תאמה למסקנות של חיל האוויר.

204 שם; תוכניות אופרטיביות ח"א, עמ' 11.

הייתה נכונה לאביב 1973 – לפני שנפרס מערך טק"א מסיבי בחזית רמת-הגולן.

בהצגת התוכניות השנייה שאל הרמטכ"ל:

מה הוא המצב האידיאלי בשבילכם כשאני אומר כנתון: יש לנו התרעה, אנחנו יודעים 48 שעות מראש על יום ה'ע' המצרי-סורי המשותף; אני לוקח את המצב הכי חמור – הכי חמור זה התרעה של 24 שעות, יודעים את יום ה'ע', לא יודעים בדיוק את שעת ה'ש' ויודעים שהכוונה היא לפתוח במלחמה משתי החזיתות, כשחיל האוויר שלהם תוקף מפקדות שלנו בפתיחה, ואחרי זה יש צליחה בתעלה ומתקפה בסוריה. נניח שהצליחה היא בערב והתקיפה של השדות שלנו היא לפנות ערב. מה הם המהלכים האידיאליים של חיל האוויר? מה עושים מחר בבוקר?

בתשובה אמר רמ"ח האוויר תא"ל בנימין (בני) פלד, שהתמנה שישה ימים לאחר מכן למפקד חיל האוויר, כי בהנחה ש"המטרה תהיה לשבש את הצליחה ולאפשר התארגנות כוחותינו לבלימה ולהתקפת-נגד מיד, אין לנו דרך אלא לתקוף את מערך הטילים קודם כל". אם תהיה התראה של 48 שעות, הדרושות להכנת אמצעי הלוחמה האלקטרונית, הרי שמעת מתן הפקודה ועד לתחילת התקיפה זקוק חיל האוויר ל-12 שעות. כלומר, במקרה כזה, אם תינתן פקודת התקיפה בערב, יחל חיל האוויר למחרת בבוקר בתקיפת טילים, ורק לאחר מכן יתקוף שדות תעופה. המשך המערכה מותנה בשאלה האם מצרים פתחה לבדה במלחמה או שגם סוריה תקפה. במקרה הראשון עדיף לשתק, לאחר תקיפת הטק"א, 22 שדות תעופה, ולאחר מכן להשמיד שדות תעופה נבחרים. במקרה שגם סוריה תיקח חלק במלחמה, עדיף להשמיד, לאחר תקיפת מערך הטק"א במצרים, את שמונה שדות התעופה העיקריים במצרים, ובמטס שאחריו להשמיד את שדות התעופה בסוריה. מכל מקום, אמר פלד, "האופציה הכי טובה שלנו הייתה אם היינו יכולים לעשות את ה'תגר' ואת השדות לפני הצליחה", משום שלאחר הצליחה יהיה חיל האוויר בכוננות גבוהה הרבה יותר.²⁰⁵

בעת הצגת התוכניות של חיל האוויר לשר הביטחון, כ-22 במאי, פלד כבר היה מפקד חיל האוויר. בהתייחסו לאופן פתיחת המלחמה הוא הבחין בין שני מקרים. במקרה הראשון יתאפשר לחיל האוויר להכות מכה מקדימה. במקרה הזה השאיפה תהיה להכות בחילות האוויר של האויב, כלומר, לפתוח בהשמדת שדות התעופה העיקריים במצרים וכל שדות התעופה בסוריה. "רק לאחר מכן נתפנה לעשות שני דברים עיקריים: האחד – לתקוף את הטילים, כדי לסייע לצה"ל [כך במקור!] בתוכניות שלו בגזרה, לטפל באופן יותר יסודי בחיל האוויר הסורי ולעבור לסייע לכוחותינו ברמת-הגולן, אם זה יהיה המצב".

במקרה השני, הצפוי יותר, שבו יהיה צורך להגיב על תקיפה מצרית, תלוי מטס הפתיחה במצבם של כוחות הקרקע:

במצב אשר בו כוחותינו לחוצים, ופה יש צליחה, ואנו מוטרדים כאן מעל ומעבר למה שהקו יכול להחזיק, נרצה להתחיל במבצע "תגר" – תקיפת הטילים והשמדתם והורדת

הלחץ מהקו – כבר במכה הראשונה. כלומר, להקדים את מכת הטילים במידה והמצב בקו יחייב זאת. במידה והמצב בקו לא יחייב זאת, וניתן להפנות אותנו להשגת עליונות אווירית, נעדיף את האפשרות השנייה – לקחת את חיל האוויר המצרי במלוא העוצמה ולנסות להשמיד את עיקר הכוח שלו לפני שניגשים לטיפול בטיילים האלה, פרט לטיפול חלקי במערך הטילים כדי לאפשר לנו גישות יותר חופשיות לאזור המלחה, כמו על ידי שיתוק הסוללות באזור פורט סעיד או על ידי שיתוק סוללות בכניסות הדרומיות, ורק לאחר מכן ניגש לטיפול בטיילים עצמם.

נגד המערערים על הקדמת הטיפול בשדות התעופה לטיפול במערך הטילים, משום שבמקרה כזה עלול האויב לשנות את פריסתם של הטילים, השיב:
ההנחה היא שאם חיל האוויר המצרי במכה הראשונה יקבל את מה שאנו חושבים שהוא יקבל, ייתכן מאוד שהאפקטיביות של מערך הטילים תהיה נמוכה ומזערית. [...] הערעור שיקרה אצלם אם ידעו שחיל האוויר המצרי לא קיים יותר, שקול כנגד היתרון שבהשגת ההפתעה בעמדות שלהם. אבל, כמובן, שתי אפשרויות אלה קיימות בשני המקרים.²⁰⁶

הרמטכ"ל שאל כיצד יפעל חיל האוויר אם האויב יפתח במלחמה לקראת ערב, שכן במקרה זה יוכל חיל האוויר להתחיל במערכה להשגת העליונות האווירית רק בבוקר המחרת. בהצגת התוכניות הקודמת השיב פלד: "בהנחה שהכוונה לשבש את הצליחה [...] אין לנו ברירה אלא לתקוף את מערך הטילים קודם כול", ולא התנה זאת במצבם של כוחות הקרקע. בשלושת הפורומים שבהם הציג חיל האוויר את תוכניותיו, עלה שמבחינתו עדיף לתקוף תחילה את שדות התעופה של האויב, ומההצגה בפני שר הביטחון נבע שרק אם מצב כוחות הקרקע יאלץ זאת תקדם תקיפת הטילים לתקיפת שדות התעופה.²⁰⁷

5) עיתוי תחילת מתן סיוע מסיבי לכוחות הקרקע

הגישה של חיל האוויר הייתה כי כדי שיוכל לסייע ביעילות לכוחות הקרקע עליו להשיג תחילה עליונות אווירית. הגישה שהציג האלוף פלד בפני שר הביטחון התקבלה על דעתו של הרמטכ"ל. בפורום עצמו לא העלה השגות לגביה. יתר על כן, בהתייחסו לאחר המלחמה לשיחה שניהל עם מפקד חיל האוויר ב־6 באוקטובר בבוקר, לאחר שקיבל התרעה על מלחמה שצפוי שתפתח באותו היום, אמר:

השיחה בינינו היא על רקע התפיסה שהתגבשה אצלנו, וזה אולי מבהיר פה את השאלה: חיל האוויר, איזה מרכיב הוא בבלימה? חיל האוויר תמיד נחשב כמרכיב בעל חשיבות

206 הצגת תוכניות ח"א לשהב"ט.

207 במסמך הפנימי של חיל האוויר, המסכם את הערכת המצב המבצעית, נכתב כי במקרה של פתיחת מלחמה על-ידי מצרים וסוריה רצוי לפתוח בשיתוק 22-30 שדות תעופה עיקריים בשתי המדינות ובהשמדת שלושה-ארבעה שדות תעופה עיקריים ובמטס הכנה לתקיפת הטילים בתעלה שעיקרו תקיפת תותחי הנ"מ המגנים עליהם. במטסים השני והשלישי יותקף מערך הטילים בתעלה ויושמדו שדות תעופה נוספים. מערך הטילים בסוריה יותקף רק למחרת.

ראשונה בבלימה. כלומר, שהוא יצטרך לתת תרומה בשלב הבלימה. ואנחנו את התרומה של חיל האוויר במשך החצי שנה האחרונה, בעיקר בכוננויות של אפריל ומאי, תמיד ביססנו על ההנחות שחיל האוויר צריך לקבל זמן, צריך לקבל יוזמה, כדי לתקוף טילים במצרים ובסוריה; על ידי זה לזכות בחופש פעולה, ואז הוא יכול לתרום תרומה גדולה. היות וזאת הקונספציה שאני חי איתה, אני עכשיו מחפש איך להתחיל לפי המודל שאנחנו רוצים אותו. כלומר, שחיל האוויר יכול יזום לעלות על מערכי הטילים, על חילות האוויר, ואז להשתחרר לסיוע טוב.²⁰⁸

מן הדברים האלה של הרמטכ"ל ניתן ללמוד שההנחה הייתה שחיל האוויר יוכל לתרום את תרומתו בתנאי ששיג עליונות אווירית בשדה המערכה. לשם כך עליו לקבל התראה מספקת שתאפשר לו לעשות את ההכנות והפעולות המקדימות הנחוצות בעיקר למבצע ההשמדה של טילי הקרקע-אוויר, כגון: התקנת ציוד ללוחמה אלקטרונית במסוקים, פריסת המסוקים וגיוס מערך המפעילים. ההערכה הייתה שמשך ההכנות הללו הוא 48 שעות.²⁰⁹ אם ההתראה תינתן 48 שעות לפני שהאויב יפתח באש, יהיה חיל האוויר מוכן עם הפתיחה באש להתחיל בהשגת העליונות האווירית. המאמץ הזה אמור להימשך 48 שעות שבמהלכן יהיה על כוחות הקרקע לבלום את האויב בכוחות עצמם, ורק בתום פרק הזמן הזה יזכו לסיוע אווירי נרחב ויעיל.²¹⁰

הגישה הרווחת הייתה שאפילו במקרה שצליחת התעלה תחל לפנות ערב יסייע חיל האוויר לכוחות הקרקע רק לאחר השמדת מערך הטילים. בהצגת התוכניות לראש הממשלה אמר שר הביטחון בסוגיה הזאת בין היתר:

אם הם מתחילים בניסיון צליחת התעלה לפנות ערב, באופן יסודי מי שיטפל בהם זה לא חיל האוויר, ובמלחמה למנוע את הפלישה עיקר המעמסה יכול להיות על השריון או כוחות של פיקוד הדרום. [...] שלב ראשון יעסוק בזה השריון. [...] למחרת חיל האוויר יטפל בעניין הטילים יום-יומיים. [...] מנסים לעבור משך הלילה – המשימה של חיל האוויר – למחרת לטפל בטיילים. מי שיטפל בפולש זה אריק (כלומר, פיקוד הדרום)

208 כינוס פד"ם.

209 תוכניות אופרטיביות ח"א.

210 א. בדיון שבו הוצגו התוכניות לשר הביטחון, הוא אמר: "מבחינת לוח-הזמנים אני מניח שאתם עושים קודם כול את הטילים ושדות התעופה ולאחר מכן את הדברים האחרים". על כך ענה האלוף פלד: "אם נצטרך לגמור גם את הטילים וגם את שדות התעופה, אני מניח שזו עבודה של יומיים מלאים". ב. בסיכום לקחי תרגיל איל ברזל, שנערך בין 30 ביולי ל-4 באוגוסט 1972, אמר הרמטכ"ל: "אני בהחלט חושב שקיימת אפשרות שאנחנו, אם תהיה לנו התרעה מספקת של 48-72 שעות לפני הצליחה, כאשר תתחיל הצליחה אנחנו נטיל על כוחות הקרקע, על החטיבות המשורינות, להיכנס למגע, לבלום עם פחות סיוע ארטילריה ובלי סיוע אווירי. בשלב הראשון נתאפק. בשלב זה נעשה את המתקפה האווירית הגדולה על מערך הטילים, מתוך הנחה שזה ייקח לנו כמה שעות; נחזיק פה כמה שעות, אבל נחטל באופן יסודי את מערך הטילים ואז נזכה בחופש פעולה". בתרגיל הוצג שלב הפתיחה בדומה למה שאירע בפועל במלחמה. בעת התרגיל שימש האלוף שמואל גונן ראש מה"ד והשתתף באופן פעיל בתרגיל ובסיכומו.

עם הטנקים. [...] ינסו לעבור – הטנקים יעלו עליהם, אבל חיל האוויר, אם התחילה הפלישה בערב, חיל האוויר מחר צריך לטפל בטילים – זו המשימה העיקרית שלו, חוץ מהגנת השמים.²¹¹

את הגישה הזאת הציג שר הביטחון גם בדיון המטכ"ל שבו נעשתה הערכת המצב. בפורום הזה ציין כי מהתוכניות שהוצגו לו למד כי "אם רואים שהם מתחילים לעבור את התעלה, המטרה הראשונה של חיל האוויר היא לטפל בטילים. זה טוב לכל דבר. כלומר, חיל האוויר יוכל לעזור לאחרים למנוע את הפלישה, אבל לטפל בכוחות המצריים שינסו לפלוש – זה כוחות היבשה: שריון, עם סיוע אווירי כזה או אחר. האחריות לא לתת להם להשיג הישג קרקעי היא מתפקידם של כוחות היבשה".²¹²

מכל האמור לעיל עולה שהשאיפה היסודית הייתה שחיל האוויר ישיג עליונות אווירית כמשימה הראשונה עם פתיחת המלחמה, זאת באמצעות השמדת שדות תעופה. לאחר מכן, או בד בבד עם השמדת שדות התעופה, ישמיד את מערך הטילים. במקרה שהלחץ של האויב על כוחות הקרקע יהיה כבד מאוד, "מעל ומעבר למה שהקו יכול להחזיק", תקדם תקיפת טילים לתקיפת שדות תעופה – כדי שיוכל לתת סיוע יעיל לכוחות הקרקע. התוכניות הסדורות של חיל האוויר תוכננו בהתאם לתפיסה הזאת של המטה הכללי. האפשרות שהלחץ על כוחות הקרקע יהיה כבד עד כדי כך שיהיה על חיל האוויר לסייע להם לפני שהשמיד טילים לא הוצגה כתוכנית סדורה. לאחר המלחמה אמר הרמטכ"ל: "זה שחיל האוויר יכול לבלום מתקפה לבדו, עם כוחות סדירים בלבד, זה רק למקרה של הפתעה וקטסטרופה – זו אף פעם לא הייתה מטרה. [...] אף פעם לא חשבנו שסדיר וחיל האוויר זה יופי של הגנה על מדינת ישראל".²¹³

כלומר, מכיוון שההנחה הייתה שתהיה התרעה מספקת אשר תאפשר בנייה במועד של סד"כ מספיק לבלימה, תוכנן שחיל האוויר יסייע לכוחות הקרקע רק לאחר שישגי עליונות אווירית. עם זאת ניתן למצוא בכמה התבטאויות של מפקדים במטכ"ל התייחסות גם למקרה שאותו הגדיר הרמטכ"ל "מקרה של הפתעה וקטסטרופה".

בהצגת התוכניות לראש הממשלה אמר הרמטכ"ל:

העובדה שיחסי הכוחות היבשתיים הם כפי שהראיתי, והעובדה שאנחנו מעזים לא לגייס מילואים מוקדם, נובעת מכך שאנחנו מאמינים ביכולתו של חיל האוויר לעצור כל בלימה [הכוונה כנראה ל"צליחה" או ל"פלישה"] אם תהיה מתקפה באחת משתי החזיתות.²¹⁴

211 הצגת תוכניות לראש הממשלה, 9.5.1973. התוכנית שהתגבשה במטכ"ל ב-6 באוקטובר 1973 בשעות הערב, עלתה בקנה אחד עם הגישה הזאת; תוכנן שב-7 באוקטובר בבוקר ישמיד חיל האוויר את מערך הטק"א בחזית המצרית ושמונה שדות תעופה.

212 דיון מטכ"ל, 14.5.1973. (ההדגשה שלי – ש"ג).

213 הערות רביאלוף אלעזר על הטיוטה לפרק "ראיית המלחמה ומטרותיה", אפריל 1976.

214 הצגת תוכניות לראש הממשלה, 9.5.1973.

במסמך הערכת המצב המבצעית של חיל האוויר, שפורסם כחודש לפני פרוץ המלחמה נכתב:

ע"י שמירת עדיפות באוויר וניצולה הנכון (לתקיפת כוחות האויב) צריך חיל האוויר למנוע מהאויב מרב האפשרויות של הישגים קרקעיים. הדבר אמור בעיקר במצב שבו האויב יצא לפעולה התקפית וכוחות היבשה של צה"ל לא הספיקו להתגייס. ההגנה הקרקעית של גבולות המדינה מתבססת על כוחות דלילים בקו בגלל הביטחון ביכולתו של ח"א לבלום מתקפה קרקעית של האויב.²¹⁵

בפגישה עם מדריכים בפו"ם, שנערכה ארבעה ימים לפני פרוץ המלחמה, אמר סגן הרמטכ"ל: "בהיותנו צבא מיליציוני ביסוד הארגון והתורה שלנו, חיל האוויר הוא חיל סדיר בעיקרו והוא חיל שתפקידו לבלום ולחפות על הצבא המיליציוני עד שהוא מתארגן למלחמה".²¹⁶ מן הדברים האמורים לעיל ניתן להבין שאחת הסיבות לכך שבמצב רגיעה פרוס בחזיתות סד"כ קטן, היא האמונה שבמקרה שהאויב יפתח במלחמה לפני הגעת כוחות המילואים לחזיתות, יוכל חיל האוויר לבלום את מתקפת האויב ולחפות על גיוס המילואים וארגונם למלחמה.²¹⁷

בדיון מטכ"ל שנערך יום לפני פרוץ המלחמה, ב-5 באוקטובר 1973, בשעה 12:30 התבטא הרמטכ"ל בכירור בנושא:

אם יקרה המצב הכי גרוע שאפשר, כלומר שתיפתח התקפה בלי אף מילה נוספת, אז נצטרך לבלום באמצעות הכוחות הסדירים, זאת אומרת באמצעות חיל האוויר וכל הכוחות שיש לנו בקוים.²¹⁸

215 הערכת מצב מבצעית ח"א (ההדגשה שלי – ש"ג).

216 פגישת מדריכים בפו"ם עם סגן הרמטכ"ל, 2.10.1973.

217 ראו גם את דברי הרמטכ"ל בהצגת תוכנית "אופק א" לממשלה, המובאים בעמ' 84 לעיל, ואת דברי האלוף הוד המתייחסים אליהם. אביהו בן-נח, שכינה לפני המלחמה ובמהלכה כרע"ן תקיפה במחלקת המבצעים של חיל האוויר, הסביר בעדותו כי התוכניות ההתקפיות של חיל האוויר נבנו למצב שתהיה התרעה של 72 שעות, וההנחה – גם במטכ"ל – הייתה שתתקבל התרעה מספקת. נציגי חיל האוויר הסבירו בכל הצגות התוכניות כי כדי להשתתף בבלימה בצורה יעילה עליו להשמיר קודם את הטילים. בחיל הייתה גם תוכנית למקרה שהמלחמה תיפתח בהתרעה קצרה – תוכנית שריטה – שלפיה המטוסים יתקפו גשרים וריכוזי כוחות בלא שיתקפו קודם את מערך הטילים. ואולם התוכנית הזאת לא הוצגה בהצגות התוכניות משום ש"כשחיל האוויר מציג תוכניות, הוא לא יציג את התוכנית שידוע מראש שהיא תוכנית גרועה לחיל האוויר. לא תפקידי להציג את כל התוכניות בלית ברירה. לא תפקידי לתת למטה הכללי פתח לא לגייס מילואים, כדי שאני אצטרך לשחוק את חיל האוויר". אשר לדברי הרמטכ"ל בהצגת התוכניות לראש הממשלה (המובאים בעמ' 84 לעיל) אמר אל"ם בן-נח: "יכול להיות שהרמטכ"ל החליט שהסיכוי שהוא העריך לפתיחה באש במאי היה קטן. הוא אמר לראש הממשלה שבמקרה הזה הוא לוקח סיכון שאם תפרוץ מלחמה יבלום עם ח"א, וזאת בירידה שזה נוגד את הרעיון המרכזי להפעלה נכונה של ח"א, וזה כדאי לו יותר מגיוס מילואים" (מה"ד-היסטוריה, תחקיר עם רמ"ח המבצעים אוויר בנושא מלחמת יום הכיפורים, 9 בספטמבר 1976, 16 בספטמבר 1976).

218 דיון מטכ"ל, 5 באוקטובר 1973.

כלומר, במקרה כזה יהיה על חיל האוויר לתקוף את כוחות האויב בלי לטפל קודם בטילים. ואמנם, בהרצאה שנשא מפקד חיל האוויר לאחר המלחמה הוא תיאר את תרגומה של ההנחיה הזאת בתוך חיל האוויר:

ביום שישי 5 באוקטובר היה תדריך כללי של כל טייסות התקיפה של חיל האוויר. בתדריך נאמר גם, שאם טעינו, והמלחמה פורצת הערב, ומבקיעים את סיני – כי כמעט שאין שם כוחות, או את רמת-הגולן – למרות שיש שם 177 טנקים – לא נוכל להמתין עד שנתקוף את הטילים כדי לעשות פעולת אוויר-קרקה. יש להיות מוכנים להיכנס לאש בלי תקיפת טילים. במקרה ואנחנו מופתעים יש להיות מוכנים לתקוף אוויר-קרקה.²¹⁹

לאפשרות הזאת הוכנה בחיל האוויר תוכנית "שריטה".

6) אופן הפעלתו של חיל האוויר במצבי התרעה שונים – ניתוח²²⁰
מן האמור לעיל עולה כי אופן הפעלתו של חיל האוויר בפתיחת המלחמה תלוי בשני גורמים. הגורם האחד – היערכות כוחות הקרקע ויכולתם לבלום את מתקפת האויב תוך היעזרות בסיוע אוויר מוגבל; הגורם השני – משך ההתראה שיקבל חיל האוויר להכנות. מכיוון שהנחת היסוד הייתה שצה"ל לא יפתח במלחמה, מותנים שני הגורמים האלה במשך ההתרעה שתהיה לו לגבי כוונות האויב לפתוח במלחמה. להלן ניתוח של האופן שבו היה אמור להיות מופעל חיל האוויר במצבי התרעה שונים על בסיס הנחות היסוד והנתונים הבאים:
א. השאיפה הייתה שחיל האוויר יסייע באופן מסיבי לכוחות הקרקע רק לאחר שישגי עליונות אווירית. עד אז תוטל משימת הבלימה על כוחות היבשה בקווי החזית.
ב. הפריסה הדלילה של הכוח הסדיר בחזיתות מבוססת על ההנחה כי במקרה של פתיחת מלחמה בהפתעה, לפני שכוחות המילואים יספיקו להגיע לחזיתות, יהיה חיל האוויר הכוח העיקרי שיוכל לבלום את מתקפת האויב.
ג. לוח-הזמנים להיערכות כוחות היבשה בפיקוד הדרום ממצב רגיעה:

²¹⁹ חיל האוויר במלחמת יוה"כ – מפקד חיל האוויר בני פלד – הרצאה לחניכי פו"ם מחזור כ"א, אוגוסט 1975 (ההדגשה שלי – ש"ג). בכינוס סיכום המלחמה בפיקוד הצפון ב-7 בפברואר 1974 אמר האלוף פלד: "אמרתי למפקדי הטייסות שלנו ביום שישי שאם לא ייצא לנו לתקוף את הטילים נצטרך לזרוק את עצמנו לקו הסורי לתוך מערך הטילים".

²²⁰ יש להדגיש כי הסעיף הזה – ניתוח אפשרויות הפעולה של חיל האוויר – הוא ניתוח של כותב המסמך, ולא נמצא לו ביטוי לפני המלחמה.

²²¹ לאילוסטרציה צוינה כאן פריסת השריון בלבד.

ההיערכות	הסד"כ ²²³	הפריסה	לוח־הזמנים
בט"ש	אוגדה 252	חטיבה לפנים, שתיים מאחור	פריסה קבועה
"שובך יונים"	אוגדה 252	שתי חטיבות לפנים, אחת מאחור	פ+48
עיקר סד"כ "סלע"	2 אוגדות	אוגדה לפנים, אוגדה מאחור	ק+72 (חפוז), ק+120 (סדור)
כל סד"כ "סלע"	3 אוגדות	אוגדה לפנים, שתי אוגדות מאחור	ק+120 (חפוז), ק+196 (סדור)

ד. לוח־הזמנים להיערכות כוחות היבשה בפיקוד הצפון:

ההיערכות	הסד"כ	הפריסה	לוח־הזמנים
בט"ש	2 גדודים		פריסה קבועה
"חול ים"	חטיבה		פ+24
"גיר"	2 חטיבות		ק+30
"סלע"	2 אוגדות	אוגדה ברמת־הגולן, אוגדה מאחור	ק+36

ה. הזמן הדרוש לחיל האוויר להכנות למלחמת האוויר בחזית מצרים – 48 שעות.

ו. הזמן הדרוש להכנות בחזית סוריה – 24 שעות.

ז. משך מלחמת האוויר (שדות תעופה וטילים) – 48 שעות.

ח. מסעיפים ה־ז נובע שבמקרה ששתי המדינות (מצרים וסוריה) ישתתפו במלחמה, יסיים חיל האוויר את מלחמת האוויר לאחר 96 שעות לפחות מקבלת ההתרעה (יש להביא בחשבון את משך ההכנות הממושך יותר), ורק אז יוכל להתחיל בסיוע מסיבי לכוחות הקרקע.

ט. במקרה שחיל האוויר יתחיל את מתקפתו לפני ה"ש" שתכנן האויב (כתוצאה מהתרעה מספקת ואישור להנחתת מכה אווירית מקדימה), יש להניח שמתקפת חיל האוויר תשבש את מערכי הטק"א של האויב ומטוסיו, וכך יוכל להתחיל במתן סיוע מוקדם יותר (ייתכן גם שהנחתת המכה האווירית המקדימה תביא לביטול מתקפת האויב, אולם לצורך הניתוח אנו מניחים שלא יבטל אותה).

תסריטים אפשריים לגבי עיתוי הסיוע האווירי כפונקציה של משך ההתרעה ואישור להנחית מכה אווירית מקדימה או איסור לעשות זאת:

מקרה א – התרעה של חמישה ימים

1א – היתר להנחתת מכה אווירית מקדימה

המצב ב"ש" שתוכנן על-ידי האויב: חיל האוויר נדרש ל-48 שעות להכנות, כלומר, היה יכול כבר ב"ש" פחות 72 שעות לתקוף טילים ושרדות תעופה ולסיים את התקיפה עד "ש" פחות 24 שעות. כלומר, ב"ש" שתוכנן על-ידי האויב יוכל להפנות את מלוא עוצמתו לסיוע לכוחות הקרקע. הודות להתרעה, כוחות היבשה יהיו כבר ערוכים ב"סלע" מלא, וסביר שיוכלו לבלום את מתקפת האויב גם ללא סיוע מסיבי של חיל האוויר.

2א – איסור להנחית מכה אווירית מקדימה. "ש" אויב – לפנות ערב

הודות להתרעה הספיק חיל האוויר להשלים, עוד לפני "ש" אויב, את הכנותיו למלחמת האוויר. בשל שעת ה"ש" לא יוכל לפתוח בה אלא למחרת בבוקר ("ש" ועוד 12), והיא תימשך 48 שעות, כלומר, הוא יסיים אותה ב"ש" ועוד 60 שעות.

בלילה הראשון יוכל להעניק סיוע מוגבל לכוחות הקרקע בשל מגבלות לילה ומערך הטק"א. ביום השני יוכל להעניק סיוע מוגבל משום שעוצמתו תופנה בעיקר למלחמת האוויר, ומשום שמערך הטק"א עדיין לא הושמד. ביום השלישי יוכל להעניק סיוע רב יותר, ורק בבוקר היום הרביעי ("ש" ועוד 60) יוכל לסייע במלוא עוצמתו.

עם זאת, ה"ש" הוא ב"ק" ועוד כ-120. כלומר, הודות להתרעה יהיה כבר מלוא סד"כ "סלע" – במקרה של היערכות חפוזה, או עיקרו – במקרה של היערכות סדורה, ערוך בחזיתות, כך שהעובדה שחיל האוויר יוכל להעניק רק סיוע חלקי בימים הראשונים אינה כה קריטית.

לסיכום – בהתרעה של חמישה ימים ויותר אין למכה האווירית המקדימה השפעה כה קריטית כמו במקרה של התרעה קצרה, זאת בשל העובדה שכוחות היבשה ערוכים בהיערכות "סלע".

מקרה ב – התרעה של 48 שעות

לפי הסבריהם של אנשי חיל האוויר באביב 1973, יוכל החיל להתחיל במלחמת האוויר בחזית מצרים 48 שעות לאחר קבלת הפקודה. כלומר, בדיוק ב"ש" אויב. בנוגע לחזית סוריה, ההנחה במאי 1973 הייתה כי ניתן לפתוח במלחמת האוויר בתוך 24 שעות מפקודה. לא ידוע לנו האם חל שינוי בהנחה הזאת לאחר קידום הטילים באוגוסט 1973. מכל מקום, ב-6 באוקטובר בבוקר אמר מפקד חיל האוויר לרמטכ"ל שאם יורה על כך באותה עת (שעה 04:30) יוכל חיל האוויר לתקוף את הטק"א בסוריה בערך החל מהשעה 12:00, כלומר, בהתראה של 7.5 שעות.²²² וזאת כשהחיל בכוונות כבר מ-5 באוקטובר בצהריים. כלומר, התראה בת 24 שעות הספיקה לו כדי להיות מוכן לתקיפת מערך הטילים בחזית

²²² ראו להלן עמ' 251-252.

הסורית. בהנחה שהסורים יתקפו זמן קצר לאחר הנחתת המכה האווירית המקדימה, יצטרכו כוחות הקרקע בחזית הזאת לבלום את מתקפת האויב עם סיוע אוויר מועט למשך כ-36 שעות. ואולם, בהתרעה בת 48 שעות יהיה כבר כל סד"כ "סלע" ערוך ברמת-הגולן, כך שהזדקקותו לסיוע אווירי לא תהיה כה קריטית. במקרה הזה יהיה על סד"כ "סלע" לבלום את מתקפת האויב, בסיוע אווירי חלקי, למשך כ-48 שעות אם תיפתח בבוקר, ולמשך כ-60 שעות אם תיפתח בערב.

אשר לחזית המצרית: שם יוכל חיל האוויר לפתוח במלחמת האוויר לא לפני "ש" אויב – בין אם הותרה הנחתת מכה אווירית מקדימה ובין אם נאסרה. המצב הזה דומה, מבחינת יכולתו של חיל האוויר לסייע לכוחות הקרקע, למצב א1 לעיל, אולם הוא שונה ממנו מבחינת היערכות כוחות היבשה.

ב"ש" אויב אמורים כוחות היבשה להיות ערוכים לפי תוכנית "שובך יונים", כלומר, אוגדה 252 ערוכה בשתי חטיבות לפניו וחטיבה מאחור. בהנחה שבשל ההתרעה הקצרה יהיו גיוס כוחות המילואים והובלתם חפוזים, הרי בשעת ה"ש" של מתקפת האויב יהיו בקרבת החזית ראשוני יחידותיה של אוגדה נוספת – 162 – והיא תשלים את הגעתה לחזית ב"ק" ועוד 72, כלומר, "ש" ועוד 24 שעות. האוגדה השלישית תשלים את הגעתה לחזית ב"ק" ועוד 120, כלומר, "ש" ועוד 72 שעות.

בהנחה שבמצב ההתרעה הזה יעסוק חיל האוויר תחילה במלחמה להשגת העליונות האווירית, יהיה על הכוח הקרקעי לבלום את מתקפת האויב ב-48 השעות הראשונות כשארשותו סיוע אווירי מוגבל: ב-24 השעות הראשונות תוטל משימת הבלימה על סד"כ אוגדה 252, הערוך ב"שובך יונים", והוא יתוגבר לאחר 24 שעות באוגדה נוספת.

מקרה ג – "קטסטרופה" – התרעה קצרה מ-48 שעות

לצורך הדיון התיאורטי ניקח כאמת מידה התרעה בת 18 שעות ושעת "ש" – 17:00. אם יחל חיל האוויר בהכנות למלחמת האוויר עם קבלת ההתרעה, יהיה מוכן לתקוף בחזית סוריה ב"ש" ועוד 6, ולמעשה, רק למחרת בבוקר, כלומר, "ש" ועוד 12 שעות. בחזית המצרית ישלים את ההכנות עד "ש" ועוד 30, ובפועל יוכל להתחיל במלחמת האוויר רק בבוקר יום ה"ע" ועוד 2. מכאן שאין הבדל אם אושר להנחית מכה אווירית מקדימה – ממילא לא יספיק חיל האוויר להנחיתה.

אשר לכוחות היבשה: ב"ש" אויב ייפרסו בשתי החזיתות כוחות הביטחון השוטף. בדרום לא תספיק אוגדה 252 להשלים היערכותה ל"שובך יונים". מלוא סד"כ "סלע" אמור להיות ערוך בחזית הסורית בבוקר יום ה"ע" ועוד 1, בחזית המצרית אמורה אוגדת המילואים הראשונה להשלים הגעתה ב"ק" ועוד 72, כלומר, ב"ש" ועוד 54 שעות – ביום ה"ע" ועוד 2 בשעה 23:00, והאוגדה השנייה – יומיים לאחר מכן.

כיצד אמור היה חיל האוויר לפעול במקרה הזה? האם לתקוף טילים? (כדברי תא"ל פלד, שאמר באביב 1973 כי במקרה שהכוחות בקו יהיו לחוצים מעל ומעבר ליכולתם, יוקדם הטיפול בטק"א לטיפול בשדות התעופה). נראה שלא. במקרה הזה התרומה של חיל האוויר תבוא לידי ביטוי בכך שהוא יהיה המרכיב העיקרי בבלימת האויב והוא יתקוף

את כוחות האויב הפורצים לפני שישגי עליונות אווירית.²²³ כלומר, אופן הפעלתו של חיל האוויר בפתחת המלחמה תלוי במשך ההתרעה. הביטוי הטוב ביותר לכך היה בדברי הרמטכ"ל בסיכום תרגיל "איל ברזל": "קיימת אפשרות [...] אם תהיה לנו התרעה מספקת של 48-72 שעות [...] נטיל על כוחות הקרקע [...] לבלום [...] בלי סיוע אווירי. בשלב הראשון נתאפק [...] נעשה את המתקפה האווירית הגדולה על מערך הטילים [...] ואז נזכה בחופש פעולה". אופן ההפעלה הזה של חיל האוויר אינו נכון אפוא לכל מצב. הוא אפשרי בתנאי שתהיה התרעה של 48-72 שעות שתאפשר את היערכות כוחות היבשה למגננה. מכלל ההן משתמע לאו: במקרה של התרעה קצרה מזו, שבה כוחות היבשה לא יהיו ערוכים באופן שיאפשר בלימה טובה בכוחות עצמם, יהיה על חיל האוויר לתקוף את כוחות האויב לפני שיפעל נגד הטילים.²²⁴

כאמור, הרמטכ"ל אמר כי חיל האוויר נחשב למרכיב בעל חשיבות ראשונה במעלה בבלימה וכי כדי שיוכל לתרום תרומה גדולה בסיוע לכוחות הקרקע, עליו להשיג לפני כן עליונות אווירית. התפיסה הזאת מבטאת את המצב הרצוי האידאלי, אולם קיימת בה סתירה פנימית: כפי שעולה מן הדוגמאות שהובאו לעיל במקרה של התרעה מספקת יוכל חיל האוויר להשיג עליונות אווירית לפני שיתחיל לתת סיוע מסיבי לכוחות היבשה בתנאי שיקבל אישור להנחתת מכה מקדימה, ובמקרה שזו לא תאושר – ישיג עליונות אווירית 48 שעות לאחר פתיחת האויב במלחמה ויוכל לתת סיוע מסיבי מאותה עת. ואולם במקרה הזה תרומתו אינה כה חשובה כמו במקרה של התרעה קצרה, שכן במקרה של התרעה מספקת יהיה ערוך בחזיתות מלוא סד"כ "סלע", בעוד במקרה של התרעה קצרה יהיה ערוך בו הכוח הסדיר בלבד, ודווקא במקרה הזה – שבו תרומתו חשובה הרבה יותר – יהיה עליו לסייע להם לפני שישגי עליונות אווירית.

ד. תרומת חיל האוויר למעבר למתקפה

המעבר למתקפה כפי שתוכנן – אל מול מערכי הגנה מבוצרים – כרוך בשלב הראשון בקרב הבקעה שבמהלכו שחיקת הכוחות אינטנסיבית ביותר. ניתן להפחית את מידת שחיקתו של הכוח התוקף באמצעות חיל האוויר היכול לשנות את אופי המערכה. בהקשר הזה אמר הרמטכ"ל:

אני רואה כאן בעיקר את התפקיד הראשי של חיל האוויר בחיסול טילים, בחריש עמוק של הצבא כפי שהוא נמצא כאן – צבא לא מאורגן, ללא הכנה אווירית וללא מטוסים משלו, ושלא יכול לנסוע בשיירות. במקרה כזה לכוחות שלנו יש קרב – לא קרב רדיפה, אבל גם לא קרב הבקעה.²²⁵

²²³ ביטוי לתפיסה הזאת ראו במובאות בעמ' 92-93 לעיל.

²²⁴ בבוקר יום הכיפורים התכוון הרמטכ"ל, למרות ההתרעה הקצרה, שחיל האוויר ישיג עליונות אווירית לפני שסייע לכוחות שבקווי החזית. אירועי הבוקר הזה מהווים פרשייה בפני עצמה וינותחו להלן.

²²⁵ הצגת תוכניות לראה"ם, 9.5.1973.

ובפורום אחר אמר הרמטכ"ל:

בדמיני אני רואה אותו [את צבא מצרים] לא צבא של שתי ארמיות ערוכות להגנה של נמרים, אלא של צבא שכבר חטף יום-יומיים של הכנה אווירית כזאת שהוא כבר כולו בתנועה ובמנוסה, ואנחנו עושים רדיפה משולבת: עולים לו על השיירות מהאוויר ורודפים אחריו בקרקע. אני לא רוצה פה להיכנס ולהילחם נגד שבע דיוויזיות, אני לא רוצה פה להיכנס עם שתי אוגדות ולהתחיל להבקיע דיוויזיה אחרי דיוויזיה.²²⁶

עם זאת ציין הרמטכ"ל: "אני רואה אתכם [חיל האוויר] מתפנים לזה רק אחרי היעד העיקרי, שהוא 'תגר' – תקיפת סוללות הטילים עם שני שדות, או 'תגר' ואחרי זה עשרה שדות".²²⁷ השגת העליונות האווירית תאפשר לחיל האוויר לתת סיוע יעיל לכוחות הקרקע גם בשלבי הלחימה הבאים – לאחר ההבקעה.

ה. הפצצת מטרות תשתית ומטרות אסטרטגיות

משימה נוספת שהוטלה על חיל האוויר, היא להפציץ מטרות צבאיות בעומק שטח האויב ומטרות אסטרטגיות. לנוכח ההערכה שהערבים מניחים שישראל רגישה לאבדות ולכן ינסו לפגוע במהלך המלחמה במטרות אזרחיות, הורה שר הביטחון להכין תוכניות לתקיפת מטרות אזרחיות בתגובה להפצצת מטרות כאלה בישראל. הוא קבע סדר קדימות לתקיפה: ראשונות יותקפו מטרות בדמשק ובפורט סעיד, ולאחר מכן בקהיר ובאלכסנדריה. אם ינסו המצרים לפגוע בערים וייכשלו בכך, לא יותקפו ערי בירה; אם הצלחתם תהיה שולית יותקפו מטרות בפורט סעיד; ואילו אם יופצצו ערים, כמו באר שבע, אשקלון ופרכרי תל-אביב, יותקפו מטרות בערי בירה.²²⁸

מטרות אסטרטגיות הן מטרות צבאיות, כלכליות ושלטוניות חשובות שהפגיעה בהן יכולה להפחית את הלחץ בחזית באמצעות שיבוש חיי היומיום בעורף, ליצור בעיות כלכליות ובעיות שליטה של מפקדות ומרכזי שליטה ולפגוע במורל של האויב. במסגרת הזאת נכללו כמה סוגים של מטרות: מפקדות, ובכלל זה בנייני המטכ"ל, מרכזי שליטה ובקרה ומחנות צבא עורפיים; מפעלי תעשייה צבאיים ואזרחיים, התורמים למאמץ המלחמה; מתקני חשמל ודלק; מקורות מים וסכרים; כבישים, מסילות ברזל וגשרים; אמצעי תקשורת; נמלים; מרכזי שלטון.²²⁹

להערכת חיל האוויר, ניתן לתקוף את רוב המטרות בהפתעה, באמצעות מספר קטן של מטוסים, בלי שיהיה צורך להשמיד קודם לכן טילי קרקע-אוויר. עם זאת תכנן החיל לתקוף,

226 תוכניות אופרטיביות ח"א.

227 שם.

228 תוכניות אופרטיביות "כחול לבן" פגישה אצל שר הביטחון, 30.4.73 – רישום רל"ש הרמטכ"ל. במסמך ששיגרה לשכת הרמטכ"ל ללשכת ראש אג"ם בעקבות הפגישה הזאת, נכתב כי חיל האוויר יכין "הפצצות על מטרות בדמשק, פורט סעיד, קהיר, אלכסנדריה". לא צוין בו כל סדר קדימות בנוגע ליעדים הללו.

229 סוגי המטרות האלה הוצגו בתוכניות אופרטיביות ח"א וחלקם גם בהצגת תוכניות ח"א לשהב"ט.

בעת תקיפת חלק מן המטרות, בעיקר באזור קהיר, כמה סוללות טילים ומוצבי מכ"ם, כדי למנוע ירי לעברם בעת חזרתם מן התקיפה וכדי למקד את תשומת הלב של האויב לאזור אחד ולאפשר הנחתת מכה נוספת במקום אחר.²³⁰ אשר לנסיבות שבהן יכולה להתקבל החלטה על הפצצת מטרות אסטרטגיות – לא מצאתי לכך התייחסויות מפורשות במקורות שלפני המלחמה, פרט להתייחסותו של שר הביטחון המובאת לעיל. במהלך המלחמה, ב־8 באוקטובר 1973, הציג הרמטכ"ל עמדה עקרונית כדלהלן:

אני ער לזה שגם המטרות הכלכליות וגם הבירות והמטכ"לים וכה הלאה אלה אמצעי לחץ. אלה אמצעי לחץ שאני הייתי רוצה להשאיר אותם בידי לקראת שלב שבו תהיה השאלה: כן הפסקת אש או לא הפסקת אש? ואנחנו נרצה אותה, או לקראת שלב, שהלחץ על כוחותינו הוא כזה, שאפילו חיל האוויר כבר לא יכול להקטין אותו, ואז לנסות להוריד את הלחץ.²³¹

4. הפעלת חיל הים במגננה ובמתקפה

בשלב המגננה הוטל על חיל הים להגן על חופי המדינה מפני ניסיונות נחיתה של כוחות אויב או ניסיונות הפגזה מן הים.²³² בנוגע לאבטחת השיט אמר הרמטכ"ל: "אני חושב שלא יהיה לנו שיט. אנו לא יכולים להבטיח שיט ואנו לא נבטיח שיט אם תהיה מלחמה. אבל יכול להיות [...] שתהיה לנו בעיה של אונייה זו או אחרת אשר תהיה בדרך לארץ [...] או שיש עליה ציוד חיוני [...]"; על חיל הים יהיה להבטיח הגעתם ארצה.²³³ משימות נוספות שהוטלו על חיל הים, היו סיוע לכוחות היבשה להגנה במרחב שלמה (מרש"ל) ולמעבר מהיר למתקפה.²³⁴

בשלב המתקפה הוטל על חיל הים לסייע למבצעים התקפיים של כוחות היבשה בחציית מכשולי מים, החפת רק"ם וציוד ופינוי נפגעים.²³⁵ אשר למבצעים התקפיים של החיל עצמו: המשימה ההתקפית רחבת ההיקף ביותר היא תקיפת הצי הסורי בנמליו באמצעות סטי"לים. הרמטכ"ל התנגד לתקיפת הצי המצרי בנמליו, ובמקום זאת נקבע שעל חיל הים לארוב לכוחות הצי המצרי בלב ים ולנסות להשמידם שם. הרמטכ"ל ייחס ערך שולי לפעולות לוחמה זעירה תוך כדי מלחמה, וקבע שהיא תיתכן אם תתרום להוצאת האויב משיווי משקל ותחייב אותו להעביר כוחות ממקום למקום. רכ"אלוף אלעזר קבע כי במקרה

230 דברי רע"ן תקיפה בתוכניות אופרטיביות ח"א.

231 הקלטות בחדר הרמטכ"ל. האלוף יונה אפרת, ששימש עד 1 באוקטובר 1973 עוזר ראש אג"ם, ומ"1 באוקטובר אלוף פיקוד המרכז, אמר שאינו זוכר שתפיסה כזאת – של שימוש בהפצצות אסטרטגיות כ"קש אחרון" – הובעה לפני המלחמה (עדות האלוף אפרת).

232 מסמך מפקדת חיל הים – מדור היסטוריה, יולי 1975.

233 תכנונים אופרטיביים חיל הים – הצגה לרמטכ"ל, 25 באפריל 1973 (להלן: תוכניות אופרטיביות ח"י).

234 מסמך מפקדת חיל הים – מדור היסטוריה, יולי 1975.

235 שם.

שיטל הסגר ימי במצרי באב אל-מנדב, תוטל המשימה של הטבעת המשחתות שיטילו את המצור על חיל האוויר, ולא על חיל הים.²³⁶

5. תוכניות הגיוס²³⁷

גיוס מערך המילואים של צה"ל ופריסתו למלחמה הושתתו על ארגון ותכנון מוקדמים, שכללו ארגון מערכות הגיוס בכל עוצבה ויחידה לקריאת חיילי מילואים, התארגנותם והסעתם לשטחי כינוס ותוכנית מטכ"לית הקובעת את סדרי התגייסות המערך, חלוקת האמצעים לגיוסו ולהתארגנותו בהתאם לתכנונים האופרטיביים העיקריים למגננה ולמתקפה. תהליך הגיוס כלל שלושה שלבים: הראשון – הגיוס עצמו (הורדת הפקודה, הפעלת מרכזי הגיוס, הפצת צווים, פתיחת נקודות מפגש, הסעת המתייצבים ליחידותיהם/ימ"חים); השלב השני – הצטיידות היחידות המתגייסות והתארגנותן; השלב השלישי – הסעת הכוחות אל שטחי הכינוס.

ערב המלחמה היו מקובלות בצה"ל שתי שיטות גיוס: סמוי ופומבי. שיטת הגיוס הסמוי הייתה השיטה העיקרית. בשיטה הזאת הגיוס היה מבתיים של חיילי המילואים בשעות הלילה. השיטה הייתה מבוססת על רשתות גיוס יחידתיות, חטיבתיות, על-יחידתיות או משולבות, והפעלתה הייתה בהוראה מאג"ס-מבצעים או באישורו באמצעות טלפון אל מפקדות הפיקודים, הזרועות והחילות שאת יחידותיהם יש לגייס, וגיבוי ההודעה הטלפונית במסמך כתוב. הגיוס הסמוי התבסס על כך שברשות המגייסים היו כתובות המגויסים, ולכן היה יעיל בשעות שבהן אנשים נמצאו בבתיים, כלומר, שעות אחרי-הצהריים המאוחרות והלילה. נוסף על כך הייתה אמורה כל עוצבה וכל יחידה בצה"ל להיות מאורגנת בכל עת לגיוס פומבי באמצעות פרסומם של כינויי היחידות המתגייסות ברדיו, בטלוויזיה, במודעות קיר, במערכות כריזה במכוניות, בבתי קולנוע, בעיתונים ובכרוזים. תוכנית ההתייצבות של חיילי המילואים וכלי הרכב המגויסים ותוכנית איסופם והצטיידותם היו זהות לתוכניות המופעלות בגיוס הסמוי. המגבלה העיקרית של שיטת הגיוס הסמוי הייתה בכך שיעילותה הייתה מותנית בהימצאות המגויסים בבתיים. יעילותה פחתה בשעות שבהן אנשים נמצאו בעבודה או יצאו מחוץ לבית. המגבלה הייתה בולטת במיוחד בשבתות, בימי חג ובחופשות, כאשר אנשים יצאו הרחק מבתיים – למקומות בילוי ונופש. מהבחינה הזאת השיטה עדיפה על שיטת הגיוס הסמוי במקרים שבהם יש צורך לגייס מילואים בשעות היום או בימים שבהם אנשים נמצאים מחוץ לבתיים. המגבלה שלה בכך שהיא מהווה התרעה לאויב על גיוס כוחות. ההתרעה בשיטת הגיוס הפומבי מוקדמת יותר מאשר בשיטת הגיוס הסמוי, שכן האויב יכול לזהות גיוס סמוי באמצעות גילוי תנועת כוחות, בעוד שהגיוס הפומבי מתגלה כבר עם פרסום הסימאות באמצעי התקשורת. הבדל נוסף בין השיטות הוא שבגיוס הפומבי יכול האויב לאכן את כיוון התנועות. במקרה של גיוס לחזית אחת

236 תוכניות אופרטיביות ח"י.

237 הסעיף הזה מבוסס על מסמכי אג"ס-מבצעים מפרברואר 1970, נובמבר 1973 ופרברואר 1974.

ייתן הגיוס הפומבי לאויב התרעה כללית ומידית בלי שיוכל לזהות את היקף הכוחות המגויסים ואת כיוון תנועתם, דבר העלול להביא לנקיטת צעדים מידיים על-ידי כל אחת ממדינות האויב – כתוצאה מאי הידיעה אם הגיוס מכוון נגדה. כך, עלול גיוס פומבי לגרום לעליית מתיחות ואולי אף לפתיחת מעשי איבה על-ידי האויב. עד מלחמת יום הכיפורים לא תורגלה שיטת הגיוס הפומבי להוציא גיוס יחידות מעטות במלחמת ששת הימים, וגם אז מרבית כינויי היחידות שפורסמו אז היו כינויי סרק. בשיטה הזאת כמעט שאין בקרה ושליטה על הגיוס מהפעלתו ועד להגעת המגויסים, ומכיוון שלא נוסתה, לא היו כל אמות מידה לבדיקת מהירותה ובמימונה של האנשים בשימוש בה.

6. השיטה – סיכום

השיטה שנקבעה להשגת המטרות המוגדרות הייתה כדלהלן: צה"ל לא יפתח במלחמה וייעשה כל מאמץ להרתיע את האויב מלפתוח בה. אם ההרתעה לא תועיל ויתקבל מידע על כך שהאויב עומד לפתוח במלחמה, הרי שאם יהיו תנאים מדיניים וצבאיים נאותים ינחית צה"ל מכה מקדימה, באמצעות חיל האוויר, שישמיד שדות תעופה ומערכים של טילי קרקע-אוויר. אם התנאים הללו לא ייווצרו, יהיה על חיל האוויר להשיג עליונות אווירית אשר תאפשר לו להשתלב ביעילות בקרב היבשה עם פתיחת המתקפה של האויב. המלחמה תיפתח ביוזמת מצרים. סוריה תצטרף למצרים מיד או כמה שעות לאחר מכן. ייתכן שבתחילה יסתפק צבא סוריה בירי או בפשיטה, ויפתח במתקפה רק לאחר שיתברר שהמתקפה המצרית הצליחה. צבא ירדן לא ישתתף במלחמה מראשיתה. הצטרפותו תיתכן רק לאחר שיתברר שהמתקפה המצרית, או המצרית-הסורית, הצליחה. בשום מקרה לא דובר על כך שצה"ל יפתח במתקפה יבשתית יזומה. לפיכך נדרש מכוחות היבשה לבלום באופן מוחלט את ניסיונות הפריצה של האויב בשתי החזיתות. ההנחה הייתה שלא ייתכן מצב שבו האויב יפתח במלחמה בלי שלצה"ל תהיה כל התרעה על כך. במקרה שתתקבל התרעה בת 48 שעות לפחות (פרק הזמן הנחוץ להכנות חיל האוויר לתקיפת טילים בחזית המצרית), יעסוק חיל האוויר ב-48 השעות הראשונות במערכה להשגת עליונות אווירית באמצעות השמדת שדות תעופה וטילי קרקע-אוויר. על כוחות היבשה שיהיו בקווים יהיה לבלום בכוחות עצמם את כוחות האויב בפרק הזמן הזה, ורק לאחר 48 שעות יוכל חיל האוויר להעניק להם סיוע נרחב ומסיבי.²³⁸

238 זה היה אמנם התרחיש המקובל על המטה הכללי, והוא בא לידי ביטוי בתוכניות האופרטיביות שהוצגו באביב 1973. עם זאת נראה כי אף שדובר על התכונות להתרעה קצרה, של 48 שעות בלבד, כדי שגם אז יוכל צה"ל לצאת למערכה "על רגל ימין ומוכן", האמונה והתחושה היו שהאפשרות הזאת אינה ריאלית: תתקבל התרעה ארוכה מזו שתאפשר לצה"ל להיערך כדרוש. יתרה מזו, ההגנה היבשתית על גבולות המדינה בעת רגיעה התבססה על כוחות דלילים בקווי החזיתות בשל הביטחון ביכולתו של חיל האוויר לבלום ניסיונות פריצה של האויב. ההרגשה הייתה שמתקפת האויב תיבלם על-ידי חיל האוויר כמרכיב העיקרי, ולצדו כוחות הקרקע הסדירים שבקווים, עוד לפני הגעת כוחות המילואים לחזיתות. התבטאויות ברוח הזאת הובאו לעיל (ראו עמ' 84, 92). להלן התבטאויות נוספות ברוח הזאת שנאמרו לאחר המלחמה:

בניית הסד"כ לפי תוכנית "סלע" תיעשה בשלבים, כאשר במקרה של התרעה על מלחמה יגויס מערך המילואים כולו. בחזית הצפונית ימנה סד"כ "סלע" שתי אוגדות, שהיערכותן תושלם בתוך כ-48 שעות מפקודה, ועיקר הכוח למגננה יהיה פרוס כבר לאחר 36 שעות. בחזית הדרומית יהיה עיקר הכוח, במקרה של היערכות סדורה, פרוס כעבור חמישה ימים, וכל הכוח – שלוש אוגדות – כעבור שמונה ימים. במקרה של היערכות חפוזה יהיה עיקר הכוח ערוך בתוך שלושה ימים וכל הכוח – בתוך חמישה ימים. בכל מקרה תוכנן ששתי אוגדות המילואים ייערכו מאחור ושמקפת האויב תיבלם על-ידי הכוח שבקוים בסיוע חיל האוויר. במקרה של התרעה בת 48 שעות תהיה משימת הבלימה בפקוד הזה מוטלת בשעות הראשונות על הכוח הסדיר. במקרה של התרעה קצרה מזו, שבו יפתח האויב במתקפה לפני שיגויסו כוחות המילואים ולפני

א. בטיוטה לפרק הזה כתבתי: "לסיכום, השיטה שנבדקה להשגת שלוש המטרות המוגדרות הייתה, כללית, כלהלן: [...] בשלב הראשון יהיה עליו לבלום, בלימה מוחלטת, באמצעות כוחות הקרקע וחיל האוויר, את ניסיונות פריצת האויב בחזיתות סוריה ומצרים". שר הביטחון דאז, משה דיין, מצא לנכון להעיר על כך ולשנות את הסדר: במקום "באמצעות כוחות הקרקע וחיל האוויר" כתב: "באמצעות חיל האוויר וכוחות הקרקע". כלומר, לדעתו היה חיל האוויר המרכיב העיקרי במערכת הבלימה.

ב. האלוף גונן אמר בהערותיו לטיוטת הפרק הזה: "הנה דבר מאוד חשוב, שאני טוען אותו במשך השנתיים, ואף אחד לא מקשיב לי: 'התפקיד העיקרי בשלב הבלימה מוטל על חיל האוויר' [ציטוט מן הטיוטה]. אף אחד לא מקשיב לי, חיל האוויר מכחיש את זה. זה מופיע בהמון ניירות – 'מוטל על חיל האוויר'". בנוגע להתבטאויות של הרמטכ"ל שלפיהן כוחות הקרקע שבקוים יצטרכו לבלום את האויב, בלא סיוע אווירי, בתחילת המלחמה, אמר האלוף גונן: "השאלה היא מתי אומרים מה. אם הרמטכ"ל אומר לכוחות היבשה 'אתם תסתדרו לבד', הוא מדבר מורלית, כלומר, 'אל תבנו על חיל האוויר'. אבל אם בתחילת שנת תקציב הוא שם 52 אחוז מתקציב הביטחון על חיל האוויר ולא על היבשה, אז הוא מתכוון לזה שעיקר הבלימה יהיה מוטל על חיל האוויר". לשאלה כיצד תפס כאלוף הפיקוד את הבלימה, אמר האלוף גונן: "אני אומר לך בדיוק מה שכתוב פה. אקרא לך: 'מתוך הערכה שביכולתו של חיל האוויר לבלום מתקפה, במקרה שתיפתח באחת משתי החזיתות, מתבססת הבלימה הקרקעית על כוחות סדירים בלבד. תפקיד כוחות אלה, גם הוא, מניעת הישגים מהאויב' [ציטוט מן הטיוטה]. אני ראיני מערכת – יש כוחות סדירים, להודות על האמת חשבתי שזה מספיק, היום אני יודע שזה לא הספיק. [...] אני חשבתי שאוגדה זה מספיק – אני וכולם [...] חשבתי שכשיש משהו, בא חיל האוויר ויורד על המצרים, ובינתיים המילואים מתגייסים – פשוט מאוד. חיל האוויר גם נתן לי להאמין שלא תהיה צליחה אם יהיו אווירונים" (הערות האלוף גונן לטיוטת הפרק "ראיית המלחמה ומטרותיה").

ג. ביטי נוסף לתחושה הזאת ניתן למצוא בדברים שאמר רמ"ט אוגדה 210 תא"ל משה בריכובא בכינוס ספ"כ לסיכום המלחמה: "לדעתי לא הערכנו נכון את ההצעות [נראה שאמר "הדפ"אות"], מכיוון שצה"ל לא עמד עדיין בפני תופעת הבלימה ובפני המצב שהאויב תוקף, יום ומפתיע. ההשקפה בקרב הקצונה הבכירה, שמצב כפי שקרה לנו לא יכול לקרות לנו, הייתה מושרשת ביותר. בהיותי מח"ט 188 בצפון, בשנת 1971, החלט שסד"כ הטנקים ברמת-הגולן יכלול שלוש פלוגות טנקים בלבד. נפגשתי עם קצין בכיר מאוד בצה"ל, והסברתי לו את הצורך בחטיבת טנקים סדירה, צה"לית, שם. נימקתי שיום או לילה אחד עשויים הסורים להתחיל להתגלגל למטה כלפי הירדן עם מאות טנקים שלהם, והם יִשְׁחָקוּ את שלוש-ארבע הפלוגות ולא יהיה מי שיעצור אותם. התשובה הייתה: 'שמע משה, כשבוע לפני שהסורים יעשו זאת נקבל התרעה מודיעינית, וכאשר הטנקים הסוריים יתחילו לנוע מהמחנות, או משטחי כינוסם, עד שיגיעו לגבול שלנו הם יישמדו על ידי חיל האוויר. אז מה בעצם חשוב אם יהיו שלוש פלוגות טנקים או שש פלוגות טנקים? כולם יישארו ללא עבודה'. נצפה על-ידי מפקדי שריון מאוד בכירים, שהמערך הסדיר, שאמנם היה מרשים, יגמור את המלחמה הבאה לפני שהמילואים יתגייסו". (כינוס ספ"כ, 14.2.1974).

שייערכו הכוחות לבלימה, תוטל המשימה העיקרית לבלימת כוחות האויב התוקפים על חיל האוויר, והוא יפעל נגדם עוד לפני שישגי עליונות אווירית.

השאיפה הייתה ששלב המגננה יהיה קצר ושהמעבר למתקפה ייעשה במהירות המרבית – עם השלמת סד"כ "סלע", ואם אפשר, עוד לפני כן. במקרה שיתאפשר לפתוח במבצעים התקפיים מצומצמים עוד לפני הגעת מלוא הסד"כ – ייעשה הדבר, ועם הגעת מלוא הסד"כ הם יורחבו למבצעים רחבי היקף.

מכיוון שמטרת המתקפה היא השמדה מרבית של כוחות האויב, יש לבצע בכל חזית מבצע רחב היקף נגד הכוח העיקרי של האויב. כדי להקל את קרב ההבקעה של כוחות הקרקע ולחסוך באבדות, רצוי לעבור למתקפה לאחר שחיל האוויר יתקוף את כוחות האויב ויפורר אותם. לשם כך עליו להשיג לפני כן עליונות אווירית.

בשלב המתקפה יבצע צה"ל בורבזמן שני מאמצים אסטרטגיים – האחד בחזית מצרים והאחר בחזית סוריה, זאת בהנחה שירדן לא תשתתף במלחמה מראשיתה. בשתי החזיתות תהיה המגמה להבקיע את מערכי האויב ולהגיע במהירות למרחבי התמרון כדי להשמיד כוחות אויב רבים ככל האפשר. בשתיהן ייתכן שהמבצע ההתקפי העיקרי ייפתח מהיערכות "סלע". במקרה כזה יוכל המהלך ההתקפי בחזית המצרית – "חתול מדבר" – להיפתח בתוך חמישה ימים מפקודה, והמהלך ההתקפי העיקרי בחזית הסורית – "זאב ערבות" – בתוך ארבעה ימים. ייתכן גם שהמבצעים האלה יתפתחו ממבצעים התקפיים קטני היקף, שאפשר שיחלו עוד לפני השלמת בניין הסד"כ.

בחזית מצרים תוצא המתקפה אל הפועל בצליחת תעלת סואץ במטרה להשתלט על גדתה המערבית לכל אורכה ולהשמיד את כוחות האויב במרחב. כמו כן, בורבזמן עם המהלך הזה או אחריו, ייתכן מהלך אוגף בזירת ים סוף שיוכל להוציא את האויב משיווי משקל "בלי ללכת עם הראש אל הקיר", ויכלול גם השתלטות על מקורות נפט במרחב. בחזית הזאת לא יהיה כל מהלך שייצור רושם של איום על קהיר.

בחזית סוריה תכלול המתקפה הבקעה בגזרה שתאפשר השמדה של כוחות אויב רבים ככל האפשר במטרה להתקדם עד מבואות דמשק וליצור אפשרות של השתלטות עליה. זאת, אם שיקולים מבצעיים יצביעו על חיוניות המהלך ותנאים מדיניים יאפשרו אותו. בורבזמן ייתכן מהלך אוגף דרך לבנון. במהלך הזה ניתן להשיג כמה מטרות: להסיט כוחות סוריים מגזרת ההבקעה העיקרית, להשתלט על הפת"חלנד, להגיע לנהר הליטאני ולהציב איום על דמשק ממערב. המהלך הזה יוכל להתבצע גם כמהלך עצמאי וייתכן גם פיתוחו מערבה עד לים התיכון. כמו כן תיתכן יצירת חיץ קרקעי בין סוריה לירדן, כדי למנוע מעבר כוחות בין שתי המדינות, ובתוך זה הגעת תגבורות עיראקיות לסוריה דרך ירדן. יצירת החיץ הזה אפשרית מעברו הסורי של הגבול כמבצע עצמאי או כפיתוח המבצע המרכזי דרומה, או מעברו הירדני. כל עוד ירדן לא תצטרף למלחמה ייערך צה"ל בחזית מולה למגננה בסד"כ יבשתי קטן תוך הסתמכות על מטוסים. הם לא יתקשו לפעול שם לנוכח העובדה שאין בירדן טילי קרקע-אוויר. אם תצטרף ירדן למלחמה ירוכז נגדה מאמץ אסטרטגי התקפי נפרד, וזאת לאחר ההכרעה בשתי החזיתות העיקריות. המאמץ הזה יתבסס על כוחות שנשלחו חלק בלחימה בסוריה או במצרים, והיעד המערכתי שלו יהיה כיבושה של בירת ירדן.

חיל האוויר ימשיך בשלב המתקפה במשימותיו: ייתן סיוע התקפי קרוב ואמנעה על הצירים המובילים לחזיתות; יגן על שמי המדינה; ימשיך בפעילות התקפית לשמירת העליונות האווירית; יגיש סיוע תובלתי לתספוק הכוחות; יעסוק בהטסת כוחות ובפינוי נפגעים ויתקוף, אם יוחלט על כך, מטרות אסטרטגיות ומטרות בעומק שטח האויב. חיל הים יגן בשלב המגננה על חופי המדינה ויסייע לכוחות היבשה לעבור במהירות למתקפה. בשלב המתקפה יסייעו כוחות החיל למבצעים ההתקפיים של כוחות הקרקע – באמצעות חציית מכשולי מים, החפת רק"ם וציוד ופינוי נפגעים – ויהיו בכוננות לתקוף כלי שיט של הצי הסורי בנמלים ובים ושל הצי המצרי בים, ולבצע פעולות של לוחמה זעירה.²³⁹

הנחיות שר הביטחון לסיכום הערכת המצב באביב 1973

ב־14 וב־21 במאי 1973 נערכו שני דיוני מטכ"ל להערכת המצב שבהם השתתף שר הביטחון. השר סיכם אותם כדלהלן:²⁴⁰

- אני רוצה לומר סיכום בתוקף תפקידי, לא כוויכוח, אלא סיכום. ובסיכום שמונה נקודות:
1. להביא בחשבון שיהיה חידוש מלחמה בחצי השני של הקיץ הזה.
2. שהמלחמה תתחדש על ידי פתיחת מלחמה ביוזמה או בפתיחה מובהקת של מצרים וסוריה.
3. שבמלחמה מהצד הערבי באופן ישיר של מדינות העימות תשתתף מצרים וסוריה ולא תשתתף ירדן. אין חילוקי דעות שבשטח מצרים וסוריה תהיה השתתפות של מדינות ערביות אחרות, כמו לוב, עיראק וסודן.²⁴¹
4. אני אומר זאת להכנות: לאחר שאמרתי שהפתיחה היא מצרית-סורית ורק אם תהיה פתיחה כזאת תתחדש המלחמה. במסגרת הזאת להביא בחשבון לתכנן ולהכין גם מכה מקדימה או תקיפה מקדימה שלנו במסגרת חידוש המלחמה שלהם. נתנו את הדוגמה הזו בעבר, והיא הפשוטה ביותר: אם יודעים שהם עומדים להפציץ הלילה את תל-אביב ואם יש סיכוי טוב לטפל בהם לפני זה – צריך לעשות זאת. איך להסביר לעולם שלא אנחנו התחלנו את המלחמה באותו זמן – נטפל בזה. אני אומר שזה סיכום להכנות – צריך לעשות את ההכנות גם לאפשרות כזאת.
5. אם תתחדש האש צריך לעשות את ההכנות כך שהערבים יקבלו מכה מוחצת מבחינת [צ"ל בבחינת] מה שנקרא 'השמדת כוחות', בלי ה הידיעה, אבל שיאבדו את הצבא שלהם. אם הערבים יחדשו את המלחמה צה"ל חייב עכשיו להכין תשובה

²³⁹ מהצגת התוכניות של חיל הים באביב 1973 לא ברור אם החיל יידרש לתקוף כלי שיט של ציי האויב ולבצע פעולות לוחמה זעירה רק בשלב המתקפה או כבר בשלב המגננה. בהצגת התוכניות בצהרי 6 באוקטובר (ראו עמ' 266 להלן) הציג חיל הים שהוא מוכן לבצע כבר בשלב המגננה.

²⁴⁰ דיון מטכ"ל, 21.5.1973.

²⁴¹ במקור כתוב "אין חילוקי דעות שבשטח מצרים וסוריה לא תהיה וגו'", אך ברור שזו טעות.

כזאת שלערכים תהיה מפלה מוחצת ויאבדו בכמויות ניכרות טילים, מטוסים, טנקים וארטילריה. אני מדבר על שלב ההכנות.

6. לעשות הכנות למעבר הקווים של שתי המדינות האלה – בצד המצרי וגם בצד הסורי.

7. שהמלחמה תימשך זמן קצר. פה זה עומד קצת בסתירה לתכנון, נאמר של איום עליהם. אנחנו צריכים לצאת מהנחה אז שהבעיה היא אופרטיבית, יכול להיות כך שהמלחמה תימשך ימים ואחר כך תהיה התערבות רוסית-אמריקאית שתחייב את הפסקת המלחמה. מערך (הכוונה כנראה למהלך) שלנו שבונה להגיע לנילוס, ששיבתו תהיה איום ואחר כך נחזור, עומד בסתירה לדבר הזה. אני פוסל הכנות לתוכנית להגיע לנילוס, אבל אני פוסל הכנת תוכנית האומרת שהמלחמה תימשך זמן רב ואנחנו נחכה שם. כאשר צריך לתת הנחיה למלחמה כזאת או כזאת, הזמן הקצר הוא אחד האלמנטים. במסגרת הזמן הקצר מעבר הקווים, במסגרת השמדת הכוחות אם יגיעו לנילוס זו שאלה אופרטיבית איפה לעשות מה.

8. עניין הנפט: היות ועלול להיות מצב, שכתוצאה מסיטואציות בינלאומיות, שהערכים ירצו ללחוץ את המערב להפסקת הנפט, אם תתחדש המלחמה ואנחנו נמצאים ליד מקורות הנפט, צריך להביא בחשבון תוצאות של מלחמה, שאנחנו צריכים להיות פחות תלויים בנפט שצריך לבוא מהמפרץ הפרסי. כלומר, להרחיב את שדות הנפט שישנם היום ברשותנו, נאמר כמו שדות מורגן או אחרים. יכול להיות שהמלחמה תיגמר ותהיה הפסקת אש, אבל כל העשור הערבים ילחצו ויסגרו את מקורות הנפט, ובמקרה על יד הבית יש מקורות נפט. יכול להיות שנוכל לספק לנו את הנפט על ידי הרחבה לא רבה שיש באבו רודס.

אלה שמונה הנקודות. לא התייחסתי ל:

1. כניסה לבירות.

2. תיקון קווים.

מה שאמרתי קודם בזמן הדיון, במקום אחד – שאינני חסיד של כניסה לבירות, ובמקום שני – שאני כן חסיד שאם תהיה מלחמה לא חייבים לחזור לקווים הקודמים – אבל שניהם היו במסגרת הבעת דעות ולא במסגרת הנחיות. אם תהיה מלחמה עד אנה נגיע? עוד נספיק להגיע. אבל צריך לעשות בסך הכול את ההכנות היסודיות האופרטיביות והאופנסיות. זאת אומרת, מעבר הקווים, מכה ניצחת לצבאות ערב, גם אווירית וגם יבשתית.

אני רוצה לחזור על שמונה הנקודות שמניתי, כדי להיות בטוח שלא שכחתי אף אחת:

1. אפשרות של פתיחה באש וחידוש המלחמה.

2. הפתיחה תהיה של מצרים וסוריה.

3. שישתתפו בה מצרים וסוריה.

4. שתהיה אפשרות של מכה מקדימה.

5. שצריך לתת בה מכה מוחצת, "השמדת כוחות" מה שהרמטכ"ל קרא.

6. מעבר קווים.
7. מלחמה קצרה.
8. להביא בחשבון הרחבת מקורות הנפט שלנו.

הרמטכ"ל העיר כי "התכנון שלנו תואם לגמרי את הסיכום הזה, פרט לנקודה אחת שהתייחסת – לירדן. אנחנו גם את ירדן לא ראינו כאויב בשלב הראשון, אבל עשינו את כל ההכנות כשלב אופרטיבי והיה ויצטרכו".

על כך השיב שר הביטחון:

אתם עושים תיקים כל השנה וכל הימים. אני מדבר על הקיץ הזה. אני כעת מדבר בתור נציג הממשלה. גם על יסוד אינפורמציה אנחנו, הממשלה, אומרת למטה הכללי: "ג'נטלמנים, בבקשה להתכונן למלחמה, כשאלה שמאיימים לפתוח בלחימה הם מצרים וסוריה. ירדן לא מודיעה שתפתח במלחמה. תעשו תיקים" [של תוכניות אופרטיביות]. זה מה שאנחנו מבקשים מהמטה הכללי – להיות מוכן לקיץ הזה שמתחיל בעוד חודש ימים.

מסקנות הערכת המצב בספטמבר 1973

בספטמבר 1973 ערך המטה הכללי סדרת דיונים על הערכת המצב האסטרטגית לנוכח כמה שינויים שחלו בנתונים ששימשו בסיס לתוכניות האופרטיבית שהוצגו באביב 1973. השינוי המשמעותי ביותר היה נתונים שהצטברו על התעצמותן של מדינות ערב מעבר לציפיות באביב. בדיון בספטמבר הציג אמ"ן הערכה שלפיה מספר מטוסי התקיפה והמטוסים מתוצרת המערב המסוגלים להגיע בטיסה נמוכה למטרות בעומק ישראל, אשר יתוספו לסדר"כ חילות האוויר של מצרים וסוריה, יהיה גדול מהמספר שננקב באביב 1973.²⁴² זאת ועוד, במצרים נמצאים כבר טילי קרקע-קרקע: ביולי 1973 הגיעה למצרים חטיבת טילי סקאד בת תשעה משגרים בליווי מומחים סובייטים, וההערכה של אמ"ן הייתה שמבחינה מבצעית תסתיים הדרכת הצוותים המצריים לכל המוקדם באפריל 1974 ושהחטיבה לא תהיה מבצעית לפני כן.²⁴³ כאמור, ההערכה הייתה שיציאת מצרים למלחמה מותנית בהגעתם של סוגי הנשק האלה אליה. לנוכח הנתונים החדשים העריך אמ"ן כי ב-1975 או ב-1976 עלולות מדינות ערב להעריך שבידיהן כמויות מספיקות של כלי נשק כדי שהכושר המבצעי שלהן ירתיע את ישראל מלנסות לפגוע בעומק שטחיהן, מחשש לפגיעות תגובה שלהן בעומק שטחה, דבר העלול להובילן להחלטה לפתוח אז במלחמה. העובדה שבמצרים נמצאה כבר חטיבת טילי סקאד, עם מומחים סובייטים, לא גרמה לאמ"ן לקבוע כי בכך התמלא התנאי שהתנתה מצרים לפתיחה

²⁴² דברי ראש אמ"ן בדיון מטכ"ל, 17.9.73.

²⁴³ דברי ראש אמ"ן וראש הזירה הטכנית באמ"ן, שם.

במלחמה, ושהיא עלולה לפתוח בה כבר ב־1974 או אף לפני כן. חידוש נוסף באותם הדיונים היה הערכה שצה"ל יצטרך לעמוד במערכה לא רק מול מדינות העימות המסורתיות. לפי ההערכה הזאת, המדינות המסוכנות לישראל הן דווקא מדינות ערב הנמצאות בקו השני של העימות. הן מרוחקות מישראל, והדבר מאפשר להן ליזום פגיעות בה ובאינטרסים שלה באמצעות מתן מקלט ובסיסי אימונים בשטחיהן למחבלים ותמיכה כספית במדינות קו העימות הראשון. למדינות האלה יש נשק וכסף, והן מפעילות לחצים כלכליים על מדינות לא ערביות כדי שאלה יצמצמו את תמיכתן בישראל. הנתונים האלה הובילו את אמ"ן להערכה כי הסכנה העיקרית הצפויה בעתיד לישראל אינה דווקא מן המדינות הגובלות בה, אלא מהאפשרות שהן יאחדו כוחות עם גורמים עוינים רחוקים ממנה.²⁴⁴

הנתונים החדשים וההערכות החדשות הללו לא הביאו לשינוי בתוכניות האופרטיביות. להערכת הרמטכ"ל, הם גם לא חייבו שינויים כאלה. הימצאותם של טילי סקאד ומטוסי תקיפה רבים בידי מדינות האויב לא הצדיקה לדעתו השקעת סכומי כסף גדולים באמצעים הגנתיים, כמו בניית מקלטים. הפתרון לבעיה לא נמצא גם בתחום התוכניות האופרטיביות אלא בתחום הרכש: רכישת אמצעים משוכללים יותר לפגיעה בסוללות נ"מ, כדי לאפשר חופש פעולה לפגיעה בסוללות טילי הקרקע-אוויר.

אשר למדינות ערב הרחוקות: אלעזר העריך כי ניגודי האינטרסים בינן לבין ישראל שונים מניגודי האינטרסים בין ישראל לבין המדינות הגובלות בה; להיטות יתר לפגוע בהן עלולה להפוך אותן למדינות עימות ממש, ומכך יש להימנע. צה"ל אינו צריך לקיים סד"כ שיוכל לנהל מלחמה נגד המדינות הרחוקות מן הגבול, ואינו יכול לעשות זאת. ניתן לנהל נגדן לוחמה זעירה, ורק אם המסקנה תהיה שהיא לא עזרה, ייאלץ צה"ל לתכנן פגיעה בהן בכוח מסיבי, כמו הפצצות ממטוסים. לפיכך אין בהערכה הזאת כדי לשנות את ראיית המלחמה ויעדיה, ולא את התוכניות האופרטיביות.

הנתון היחיד מבין אלה שהועלו בדיונים האלה אשר חייב, לדעת הרמטכ"ל, תגובה אופרטיבית, היה נתון שהזכיר אלוף פיקוד הצפון: השינויים שחלו בחזית הסורית שבאו לידי ביטוי בהקמת מערך טק"א בדרום סוריה מול רמת הגולן, בתגבור הדרגתי של הכוחות הסוריים בחזית ובפערים בכושר ההתרעה בחזית הזאת.²⁴⁵

בהערכת המצב שנעשתה בספטמבר 1973, נותרה אפוא בתוקף ראיית המלחמה כפי שהוצגה באביב 1973. הנתון שהשתנה היה ההערכה בדבר המועד הצפוי לפרוץ מלחמה. מנתוני ההתעצמות של מדינות ערב נצפה שהם עלולים לפתוח במלחמה במועד מוקדם מכפי שהוערך קודם לכן. ואולם הנתון הזה לא הביא לכל שינוי בהגדרת מטרותיה של המלחמה, כי תפריץ, ולא בשיטות הפעולה, כלומר בתוכניות האופרטיביות של צה"ל למקרה של מלחמה.

²⁴⁴ דברי ראש אמ"ן בדיון מטכ"ל, 24.9.1973.

²⁴⁵ דיון מטכ"ל, 1.10.1973.

התוכניות האופרטיביות

הנחיות לתוכניות האופרטיביות

על בסיס התוכניות שהוצגו באביב 1973, וההנחיות של שר הביטחון ושל הרמטכ"ל במהלך הצגתן, פרסם המטה הכללי שלוש פקודות שבהן הנחה את הפיקודים והזרועות לבדוק את התוכניות האופרטיביות הקיימות ולתכנן תוכניות חדשות.²⁴⁶ מכיוון שמטרת המלחמה לא השתנו בעקבות הערכת המצב שנעשתה בספטמבר 1973, לא שונו גם ההנחיות לתכנון האופרטיבי, וההנחיות המפורטות דלהלן נשארו תקפות עם פרוץ המלחמה.

בנוגע למצבי המגננה ניתנו ההנחיות הבאות:

הכוונה – צה"ל ייערך ביבשה, בים ובאוויר לתגובה על כל ניסיון של חידוש האש מצד האויב, תוך קיום כוונות וכושר מעבר מהיר לביצוע משימות הגנה והתקפה. זאת, כדי למנוע מהאויב כל הישג צבאי, תוך הנחלת מפלה מסיבית לצבאותיו.

שיטה – כללי – הגנה מבוססת על ארבעה מצבי יסוד:

- א. היערכות בט"ש – מערך בט"ש קיים.
- ב. "סלע" חלקי סדיר – מבוסס רק על הכוחות הסדירים.
- ג. "סלע" חלקי מילואים – מערך מבוסס על כל המערך הסדיר ותגבור חלקי על-ידי מילואים.
- ד. "סלע" – היערכות מלאה.

בנוגע לתוכניות ההתקפיות ניתנו ההנחיות הבאות:

הכוונה – צה"ל יהיה בכוונות לבצע מתקפה נגד מצרים ו/או סוריה, במגמה להנחיל מפלה צבאית על-ידי השמדת כוחות ותשתית, ולשפר את קווי הפסקת האש.

השיטה – כללי – כוונות לביצוע מתקפה בשתי אפשרויות פתיחה בסיסיות:

- א. כאשר צה"ל מבצע מכה מקדימה.
- ב. כאשר האויב פתח וצה"ל מבצע התקפת-נגד.

בנוגע לתוכניות ההתקפיות בפיקוד הדרום ניתנו ההנחיות הבאות:

- א. המתקפות ממערב לתעלה לא תהיינה במגמה לכבוש את קהיר, ועל התוכניות המבצעיות להבטיח כי המהלכים הטקטיים והאופרטיביים בשטח לא יגרמו להערכה מוטעית של המעצמות בנדון.
- ב. בתכנונים הנ"ל יש לשלב, כמגמה, השתלטות על הגדה המערבית של התעלה

²⁴⁶ מסמכי אג"ם-מבצעים אפריל-מאי 1973.

והיאחזות בה לכל אורכה, כך שצה"ל יחזיק בשתי הגדות כאשר הפסקת האש תיכנס לתוקף.

ג. פיקוד הדרום יציג לאישור הרמטכ"ל תכנוני "בנדיגו", "צפניה", "בן חיל", "חתול מדבר", "אור אדום" ו"אור ירוק".

ד. יש לתכנן גם "בן חיל" מורחב, אשר מטרתו להשתלט על כל השטח התחום בין פורט סעיד בצפון, צלחיה, אבו חמד, אסמאעיליה, תוך הישענות על "החיץ החקלאי" בדרום כקו הפסקת אש אפשרי.

ה. פיקוד הדרום יתכנן את כיבוש מרחב עקבה-מעאן. המבצע הזה עשוי להיות מופעל כמאמץ עצמאי, או במקביל למהלכי "גחלת" בגזרת פיקוד המרכז או פיקוד הצפון.

פסקה מיוחדת הוקדשה למבצע "אור ירוק" – מהלך אוגף משוריין בזירת ים סוף. המבצע הזה תוכנן בשתי אופציות: הראשונה – "בהיקף מרבי" – התקדמות על ציר ביר ערידה לכיוון עמק הנילוס עד ציר זעפרנה-ביר עדיב-סואץ, חבירה עם כוחות 'חתול מדבר' והתקדמות על ציר זעפרנה-ע'רדקה במגמה להשתלט על מערכת הנפט במפרץ סואץ, לרבות שדה מורגן והיאחזות רצופה לכל אורך החוף המערבי של המפרץ. השנייה: "בהיקף מצומצם" – שני המהלכים לאורך החוף בלבד, ללא הליכה לעמק הנילוס". נקבע שהתוכנית הזאת מחליפה את התוכנית שהייתה תקפה עד אז – "אור אדום" – שתושאר בבחינת תוכנית בלבד, וכל המאמצים וההכנות ירוכזו בתוכנית "אור ירוק".

לגבי התוכניות ההתקפיות בפיקוד הצפון ניתנו ההנחיות הבאות:

א. פיקוד הצפון יציג לאישור הרמטכ"ל תכנוני: "בן גיל", "קולר", "זאב ערבות", "גחלת צפון".

ב. יתכנן ויציג לאישור, כמבצע עצמאי, כל אחת מהתוכניות הבאות:

(1) מהלך לעבר כביש בירות-דמשק, לאיים על דמשק ממערב.

(2) "בן גיל" צפון (המורדות הדרומיים של החרמון).

(3) כיבוש מרחב סוידא-הר הדרוזים.

(4) "קולר" יבוצע רק אם יהיו תנאים לפיתוחו ל"זאב ערבות".

ג. יתכנן, במסגרת המהלך אל כביש בירות-דמשק, היאחזות במורדות המערביים של החרמון ובנהר ליטאני, בגזרה שגבולותיה כביש בירות-דמשק ואגם קרעון-נהר ליטאני (כולל הגדה המערבית של הליטאני) במערב, ויהיה כוונות לפתח מהלך זה מערבה, לאורך הליטאני, בהתאם להתפתחויות המדיניות והצבאיות בלבנון.

ד. יתכנן תוכנית מתקפה בדרום רמת-הגולן לאורך הירמוק, לכיבוש דרעא ומרחבי התמרון באזור, במגמה ליצור חיץ בין סוריה לירדן.

לגבי התוכניות ההתקפיות בפיקוד המרכז ניתנו ההנחיות הבאות:

א. פיקוד המרכז יהיה כוונות לביצוע מתקפה נגד ירדן, במקרה של כניסתה למלחמה, במטרה לכבוש את הבירה ולהשמיד כוחות עיראקיים ו/או סוריים.

- ב. יציג לאישור הרמטכ"ל את תכנון "גחלת" לכל זירת ירדן, באפשרויות הבאות (עשויות להתבצע בנפרד ו/או במקביל):
- (1) כיבוש צפון ירדן מכיוון רמת-הגולן.
 - (2) כיבוש ירדן דרך צירי עמק בית שאן ומעלה אום קיס ("גחלת" צפון).
 - (3) כיבוש ירדן מצפון לים המלח.
 - (4) כיבוש ירדן מדרום לים המלח.
- ג. יבדוק את אפשרות כיבוש ירדן במעלה ההר בציר גשר דמיה.
- ד. יתכנן מתקפה בצפון ירדן לאורך הירמוך, במגמה ליצור חיץ בין ירדן לסוריה.

הוראה מבצעית מיוחדת נסבה על התוכניות המבצעיות של חיל האוויר. ההוראה הזאת נועדה להנחות את החיל בתכנון מטרות לתקיפה נוסף על המטרות שנותחו והובאו בחשבון בתוכניות שהוזכרו לעיל. בהוראה נקבע כי חיל האוויר יתכנן תקיפת מטרות בערים קהיר, אלכסנדריה, פורט סעיד ודמשק בתגובה על הפצצת יישובים בישראל; יבדוק אפשרויות פגיעה במטרות בעיראק; ישלים את תכנון תקיפתם של יעדי הנפט במפרץ סואץ; יתכנן תקיפת מטרות תשתית, כגון שדות תעופה ומערכי מכ"ם, בירדן; יהיה מוכן לתקוף כוחות משלוח זרים בירדן וישתלב בתכנון המבצע ההתקפי בחזית הזאת בנושאי תקיפה, הטסה ונ"מ.

על סמך ההנחיות הללו נבנה התכנון המבצעי שהיה תקף עם פרוץ מלחמת יום הכיפורים.

תוכנית המגננה

תוכנית אב מטכ"לית למגננה, "סלע", החלה להיבנות לאחר מלחמת ששת הימים ונכנסה לתוקף ב-1 בינואר 1968.²⁴⁷ הפקודה עודכנה באופן שוטף על-ידי אג"ס-מבצעים בהתאם להערכות המצב.²⁴⁸ הפקודה האופרטיבית למגננה שהייתה בתוקף ערב מלחמת יום הכיפורים, פורסמה ב-4 במאי 1973 בעקבות הצגת תוכניות המגננה לרמטכ"ל – במסגרת מצב "כחול לבן".²⁴⁹

כוונת התוכנית הוגדרה כדלהלן: "צה"ל ייערך ביבשה, בים ובאוויר לתגובה על כל ניסיון של חידוש האש מצד האויב, תוך קיום כוונות גבוהה וכושר מהיר לביצוע משימות מגננה ומתקפה, על מנת למנוע מהאויב כל הישג צבאי, תוך הנחלת מפלה מרבית לצבאותיו". בבסיס התוכנית היו כמה הנחות יסוד: קיימת אפשרות של חידוש האש על-ידי מצרים

247 מסמך אג"ס-מבצעים מדצמבר 1967.

248 העדכון הכתוב האחרון שמצאתי היה באוגוסט 1972.

249 מסמך אג"ס-מבצעים ממאי 1973.

ו/או סוריה בתקופה הקרובה וכן של הצטרפות מדינות ערביות נוספות למערכה.²⁵⁰ צה"ל לא יפתח במלחמת מנע (או במלחמה מקדימה), אלא יהיה עליו להגיב על מתקפה יזומה של האויב; ייתכנו שלוש צורות לחימה שאותן עלול האויב לנקוט: פעולות בודדות, מלחמת התשה, מלחמה כללית. האפשרות האחרונה הוערכה כסבירה מביניהן. עוד הונח כי המלחמה תיפתח על-ידי מצרים שאליה תצטרף סוריה – אם בריבון ואם בדירוג – זמן קצר לאחר מכן. אם ירדן תצטרף למלחמה, הרי שיהיה זה רק בשלב מאוחר יותר.²⁵¹

נתוני האויב

בתוכנית המגננה הובאו בחשבון הנתונים וההערכות הבאים בנוגע לסדר-הכוחות של צבאות האויב ודרכי הפעולה האפשריות שלהם:

מצרים

ההערכה הייתה כי ברשות צבא מצרים כ-2,200 טנקים, כ-2,000 תותחים, כ-670 מטוסי קרב ומפציצים, וכי יש בו שש טייסות של מטוסי תובלה ותשע טייסות של מסוקים. צבא היבשה המצרי כלל בין היתר שתי דיוויזיות משוריניות, שלוש דיוויזיות ממוכנות, חמש חטיבות חיל רגלים עצמאיות, חמש דיוויזיות חי"ר ושש מפקדות של אגדי קומנדו.²⁵² דרך הפעולה האפשרית הראשונה שייתכן שינקוט, היא מלחמה כללית, והוא זקוק לפחות לחמישה ימים להכנות לקראתה. במסגרתה יופעלו כוחות היבשה הבאים: שתי דיוויזיות משוריניות ועוד עד שלוש חטיבות טנקים עצמאיות; שתיים-שלוש דיוויזיות ממוכנות; חמש דיוויזיות חי"ר ועוד שתי חטיבות עצמאיות; חטיבת נחתים; הכוחות המיוחדים (צנחנים, צנחנים/סער, קומנדו). בסך הכול יכול סדר-הכוחות הזה עד 2,000 טנקים ועד 2,500 נגמ"שים.²⁵³ הכוחות האלה יופעלו כדלהלן:²⁵⁴ מתקפה בחזית רחבה בתעלת סואץ במטרה להשתלט לפחות על השטח שמן התעלה ועד הצד המזרחי של מעברי המתלה והגירי בדרום, אזור רפידים-חותמיה במרכז ואזור ביר אל-עבד בצפון, והשמדת כוחות צה"ל במרחב, לפי השלבים הבאים:

250 זו הייתה ההערכה בתקופת כוננות "כחול לבן", כאשר ההערכה הייתה שצבאות מצרים וסוריה עלולים לחדש את האש במאי-יוני 1973. ההערכה הזאת עמדה ברקע כוננות "כחול לבן" ובאה לידי ביטוי, כאמור, בפקודת המבצע למגננה. בהערכת המצב שנעשתה בספטמבר 1973, לאחר ביטול כוננות "כחול לבן", ההערכה הייתה כי מלחמה עלולה להיפתח רק בשנים 1975-1976 (ראו עמ' 40 לעיל).

251 על התנאים שבהם עלולה ירדן להצטרף, ראו עמ' 35-36 לעיל.

252 המקור העיקרי: מסמך אמ"ן-מחקר מאפריל 1973.

253 שם.

254 דברי קמ"ן פיקוד הדרום בתוכניות אופרטיביות דרום; מסמך אג"ם-מבצעים ממאי 1973; מסמכי פיקוד הדרום ממאי 1973 ומי-1975.

שלב א – עד יום ה"ע" ועוד 1: צליחת התעלה לכל אורכה על-ידי חמש דיוויזיות החי"ר בחמישה אזורי צליחה, טיהור אגפי אזורי הצליחה על-ידי אותן דיוויזיות, השתלטות על מרחב התעלה עד קו המעוזים והחדרת כוחות משוריינים לגדה המזרחית; השתלטות על אזור רומני על-ידי חטיבת נחתים שתונחת מן הים בחוף רומני וחטיבת חי"ר שתגיע בציר השרטון המזרחי; אפשריים ניסיונות צליחה אמפביים של האגמים על-ידי כוחות קטנים באגם תמסח ובצפון האגם המר הגדול ובסדר גודל של עד חטיבה ממוכנת באזורים כברית או שנדור; התקדמות חטיבה ממוכנת מאזור סואץ דרומה, בציר החוף, עד רס סודר.

שלב ב – עד יום ה"ע" ועוד 2: התקדמות הכוחות המשוריינים עד קו ציר הרוחב והנחתת כוחות בעוצמה של 7-9 גדודי קומנדו וצנחנים, באמצעות מסוקים, במעברי הגידי והמתלה ופתחיהם המזרחיים של הצירים ונקודות מפתח אחרות.²⁵⁵

שלב ג – עד יום ה"ע" ועוד 3-4:²⁵⁶ התקדמות הכוחות המשוריינים עד פתחיהם המזרחיים של המעברים.

שלב ד – עד יום ה"ע" ועוד 14 – הגעה עד לגבול הבין-לאומי.

בנוגע לשעת ה"ש" למתקפה נצפו שתי אפשרויות בסיסיות: ביום או בלילה, הוערך שהמצרים מעדיפים לתקוף בלילה.

בד בבד עם המתקפה בחזית התעלה ייעשה מאמץ התקפי בגזרת מרחב שלמה בשתי אפשרויות יסוד: פעילות לוחמה זעירה, או כיבוש שרם א-שייח', כולל שדה התעופה אופיר, האי טיראן וציר החוף המערבי של דרום סיני, בכוחות מושטים, מונחתים ומוצנחים. כוח בעוצמה של חטיבת חי"ר או חטיבה ממוכנת יצלה באזור סואץ וחטיבת חי"ר מופחתת תונחת דרך הים בא-טור. שני הכוחות יתקדמו דרומה וישתלטו, בסיוע כוחות צנחנים שיוצנחו באזור שרם א-שייח', על היעדים המערכתיים. ייתכן שהחטיבה שתצלה באזור סואץ תפוצל ויקודם כוח בעוצמה של עד שני גדודי חי"ר מתוכה בציר ואדי פיראן לעבר וסט. עיתוי תחילת המתקפה בגזרה הזאת גמיש – בין יום ה"ע" ועוד 1 לבין יום ה"ע" ועוד 8 ומשכה הצפוי – 6-8 ימים.

באשר להפעלת כוחות האוויר פירט רמ"ח המודיעין של חיל האוויר, אל"ם רפי הרלב, בהצגת התוכניות של חיל האוויר לשר הביטחון, את סד"כ מטוסי חיל האוויר ואת הצפי להפעלתו: חיל האוויר המצרי מונה בסך הכול 670 מטוסים; המטוס היחיד היכול לתקוף מטרות בעומק ישראל, הוא מיראז' 5; שדה התעופה ברמת דוד נמצא בקצה הטווח שלו; במצרים נמצאת טייסת אחת של מטוסים מן הדגם הזה, וההערכה היא שעם גידול הרכש של לוב תועבר למצרים טייסת נוספת, כלומר, לקראת המלחמה יהיו במצרים כ-30 מטוסי מיראז' 5. יתר המטוסים יכולים לתקוף מטרות בסיני – עד הקו הירוק. כמו כן מתכננים המצרים, במקרה שהם יהיו אלה שיפתחו במלחמה, לנסות לתקוף שדות תעופה מדרום לקו

255 כך לפי שניים מן המקורות. לפי מקור שלישי, תהיה ההנחתה כבר בשלב א.

256 במקור אחד נכתב: "ע" ועוד 3. קמ"ן הפיקוד ציין שעד שנת 1971 העריכו המצרים שהשלב הזה יימשך עד יום ה"ע" ועוד 3-4, ובתרגיל האחרון הגיעו ל"ע" ועוד 6-7 ימים.

בעוצמה של שלוש דיוויזיות חי"ר ושתיים משוריניות – בסך הכול כ-1,300 טנקים, בהם 150 טנקי "חזית" [טנקים ישנים, נייחים], ועד 150 סוללות ארטילריה, מהן כ-60 סוללות בינוניות. המדובר במתקפה כללית לכיבוש רמת-הגולן, בשני מאמצים מקבילים – בציר קוניטרה ובציר רפיד, בשתי אפשרויות. האפשרות האחת – תקיפה באמצעות דיוויזיות החי"ר בלבד – דיוויזיה מתוגברת בכל מאמץ, כאשר דיוויזיות השריון נשארות במרחבן בכוננות לניצול הצלחה או הגנה על דמשק. האפשרות השנייה – תקיפת דיוויזיות החי"ר בדרג הראשון להבקעת מוצבי הבט"ש וקו התלים ותקיפת דיוויזיית שריון אחת, בדרג השני, לניצול הצלחה לכיבוש רמת-הגולן. חיל האוויר הסורי יתקוף שדות תעופה בישראל, וחיל הים יופעל למניעת שיט לישראל בנתיב ממזרח לקפריסין ולתקיפת סטי"לים נגד כלי שיט ומרכזי אוכלוסייה בצפון ישראל. להכנות לקראתה הוא נדרש לפחות ל-48-72 שעות. דרך הפעולה האפשרית השנייה – לחימה מוגבלת. במסגרתה יופעלו כוחות יבשה בעוצמה של שלוש דיוויזיות חי"ר, ובהן עד 250 טנקים, מהם כ-150 טנקי "חזית" ועד 100 סוללות ארטילריה, מהן כ-50 סוללות בינוניות ללחימה מוגבלת לאורך הקו ללא תפיסת שטח, תוך אפשרות של פשיטות בעוצמה של עד פלוגה מוגברת של טנקים ונגמ"שים על מוצבים, וייתכן שכוחות אוויר יתקפו בצורה ספורדית יעדים ברמת-הגולן. ההערכה הייתה שההכנות לה ימשכו כשש שעות.

דרך הפעולה האפשרית השלישית – מחטפים סוריים ברמת-הגולן. במסגרתה יופעלו כוחות יבשה בעוצמה של שלוש דיוויזיות חי"ר במערכי חירום, ובהן עד 300 טנקים, מהם כ-150 טנקי "חזית" ועד 100 סוללות ארטילריה, מהן כ-50 סוללות בינוניות למחטפים, כלומר, תפיסת תוואי שטח מוגבלים ברמת-הגולן, כאשר צוות חטיבתי משוריין מתוך הדיוויזיות הללו מיועד למחטפים. ההערכה הייתה שלהכנות לדרך פעולה הזאת נדרשות 24 שעות.²⁵⁹

ירדן

ההערכה הייתה שלצבא ירדן יש כ-500 טנקים, כ-300 תותחים, 54 מטוסים ו-16 מטוסי תובלה ומסוקים. צבא היבשה הירדני כלל שתי דיוויזיות משוריניות, שתי דיוויזיות חי"ר, דיוויזיה ממוכנת, חטיבת חי"ר עצמאית וחטיבת כוחות מיוחדים.²⁶⁰

דרך הפעולה האפשרית הראשונה שלו הוערכה כמתקפה בשני מאמצים לכיבוש יהודה ושומרון: מאמץ עיקרי לעבר ירושלים ומאמץ משני לעבר שכם. בכל מאמץ – דיוויזיית חי"ר וחטיבת טנקים בדרג הראשון ועד דיוויזיה (שתי חטיבות טנקים וחטיבה ממוכנת) בדרג השני.

דרך הפעולה האפשרית השנייה – מתקפה בשלושה מאמצים, שניים מהם באותם כיוונים, כמו בדרך הפעולה הראשונה, ובנוסף, מאמץ צפוני לעבר עמק בית שאן, שייתכן שישתלב עם המאמץ הסורי. בכל אחד מן המאמצים יהיה כוח בסדר גודל של דיוויזיית חי"ר וחטיבת טנקים בדרג הראשון וחטיבת טנקים וחטיבה ממוכנת בדרג השני.

259 שם.

260 מסמך אמ"ן מינואר 1973.

עקרונות תוכנית המגננה²⁶¹

- בהתבסס על ההערכות בנוגע ליחסי הכוחות ולדרכי הפעולה האפשריות של צבאות האויב במתקפה, נבנתה תוכנית המגננה על-פי העקרונות הבאים:
- הגנה על שלמות המדינה בגבולות שלאחר מלחמת ששת הימים חייבת להיות קשוחה ולהתבסס על גבולות המדינה, יישוביה וקווי הפסקת האש, ללא ויתור על שטחים.
 - המגננה חייבת לכלול את מתקפת האויב, למוטט ולהשמיד חלקים ניכרים מצבאו, כדי לאפשר מעבר מהיר להתקפת-נגד, משוריינת בעיקרה, אל מעבר לגבולות המדינה.
 - פריסת כוחות היבשה חייבת להבטיח את הדברים הבאים: ישיבה פיזית על המכשולים הטבעיים שלאורך קווי הפסקת-האש; חסימת צירי ההתקפה העיקריים; עומק במערך הבלימה; ריכוז כוחות, משוריינים בעיקר, להתקפות-נגד מקדימות/מקבילות/אחרות לשבירת מתקפת האויב; שמירת כוחות עתודה להשמדת כוחות מיוחדים (מוצנחים/מונחתים); מיקום עתודות המטכ"ל באופן שיאפשר את הכנסתן לפעולה מהירה בגזרות השונות.
 - פריסת הכוחות צריכה לאפשר בלימה בכל הגזרות ולאפשר פיתוח מתקפה במצרים ובסוריה במקביל או בכל אחת ממדינות האויב בנפרד (כולל בירדן).
 - באוויר על ההיערכות לאפשר יכולת לספוג התקפה אווירית על שדות התעופה, מעבר ללחימה על השגת עליונות באוויר וסיוע התקפי ותובלתי לכוחות היבשה והים.
 - בים עליה לאפשר הגנה על חופי המדינה נגד הנחתת כוחות והפגזה ימית וכווננות למתקפה על יחידות צי האויב בסוריה ובמצרים בים ובנמליו, שיתוף חיל האוויר בהגנה על חופי המדינה ותקיפת ציי האויב בים ובנמלים.
 - יש לשמור כוחות מיוחדים בעלי עוצמה למשימות הבאות: לסייע בהשגת עליונות אווירית באמצעות פגיעה בשדות תעופה; לשתק מערכות קשר, מפקדות, בסיסי תחזוקה ודרכים; לבצע פעולות תוקפניות בעת המגננה לקראת התקפות-הנגד.
 - ההיערכות מחייבת כוונות גבוהה הבאה לידי ביטוי ביכולות הבאות: ביכולת בלימה עם כוחות התעסוקה בקו עד השלמת מערך "סלע"; ביכולת ספיגה מידית בחיל האוויר; ביכולת גיוס מהירה של מערך המילואים; בגמר ביצורים למערך "סלע"; בעירום חומרי ביצורים, מוקשים, תחמושת ואמצעי נ"ט בקרבת המערכים; בבקאות עד לדרגים הנמוכים ביותר (מא"מ/מ"מ) בפרטי התוכנית הנוגעת להם.
 - מערך ההגנה ייבנה בשלושה שלבי יסוד: שלב א – בלימה עם כוחות בתעסוקה המבצעית ומערך ההגמ"ר; שלב ב – הגנה על-ידי המערך כולו וכווננות להתקפות-נגד מקומיות; שלב ג – כוונות להתקפת-נגד בזירה שתיקבע.
 - כוחות האוויר ייערכו מיד לספיגת מהלומה אווירית ולמעבר ללחימה להשגת עליונות באוויר תוך ארבע שעות.
 - כוחות הים ייערכו מיד להגנה על חופי המדינה, לפיקוח על שיט אזרחי ולגיוס הדרגתי, תוך בניית המערך ומעבר למתקפה על ציי האויב החל ב"ק" ועוד 24 שעות.

261 מסמך אג"סימבצעים מדצמבר 1967.

- "ק" מהווה את שעת מתן ההתרעה על מתקפת האויב הצפויה, ולכן מהווה גם את שעת מתן פקודת הגיוס הכללית.
- עם מיטוט המתקפה הערבית ובמקביל לה יהיה צה"ל מוכן לתקוף אל מעבר לגבולות המדינה. עדיפות ראשונה תינתן למתקפה בחזיתות מצרים וסוריה – כל אחת מהן לחוד או שתיהן יחד. עדיפות שנייה תינתן למתקפה בחזית ירדן.

השיטה – כללי²⁶²

נקבע כי ההיערכות למגננה תתבסס על פריסה של בט"ש וכוונות לתגבור כל פיקוד בגזרתו בהתאם לארבע האפשרויות הבאות:

אפשרות א – היערכות בט"ש – מערך בט"ש.

אפשרות ב – "חול ים" – "סלע" חלקי סדיר, המבוסס על תגבור של כוחות סדירים בלבד.

אפשרות ג – "גיר" – "סלע" חלקי מילואים – מערך המבוסס על המערך הסדיר ותגבור חלקי עלידי מילואים.

אפשרות ד – "סלע" – היערכות מלאה המבוססת על תגבור סד"כ מילואים.

לוחות-הזמנים להיערכות לפי כל אחד מן המצבים הללו הותאמו לפיקודים השונים. נקבע כי פיקוד הדרום ייערך לפי "חול ים" בתוך 30 שעות מפקודה; לפי "גיר" – בתוך 36 שעות מ"מ"ק, ולפי "סלע" – בתוך 120 שעות מ"מ"ק. פיקוד הצפון ייערך לפי "חול ים" החל מ-24 שעות מפקודה; לפי "גיר" – החל מ"מ"ק ועוד 30 שעות, ולפי "חול ים" – החל מ"מ"ק ועוד 36 שעות. פיקוד המרכז ייערך לפי "גיר" בתוך 12-14 שעות מפקודה ובמצבי "גיר" ו"סלע" בתוך 24 שעות מ"מ"ק.

הסד"כ

השוואת עוצמות כוחות היבשה במצבים השונים²⁶³

²⁶² הסעיף הזה מבוסס על מסמך אג"ם-מבצעים ממאי 1973. בפקודה הזאת מפורטת שיטת ההגנה שעליה הוחלט במסגרת כוונות "כחול לבן" בסוף אפריל 1973. כוונות "כחול לבן" בוטלה באמצע אוגוסט 1973. במסמכים שהורו על ביטולה, נקבע שפקודות "כחול לבן" יישארו בתוקף עד להחלפתן בפקודות שיצאו בעקבות דיונים שיערוך אג"ם-מבצעים עם הפיקודים בנושא. במהלך ספטמבר 1973 נערכו כמה דיונים בנושא, אך עד פרוץ המלחמה לא גובשו החלטות בנוגע למצבים שיחליפו את אלה שהיו במהלך "כחול לבן", ולא הוצאו פקודות חדשות בנושא. לפיכך נותרו פקודות "כחול לבן" בתוקף עם פרוץ המלחמה.

²⁶³ הנתונים עלי-פי מסמכי אג"ם-מבצעים מאפריל וממאי 1973 ומסמך ע' ר' אג"ם לתכנון ממאי 1973.

הערות	מצב ההגנה				אמצעים	גזרה	פיקוד
	סלע	גיר	חול ים	בט"ש			
	612 (615) 50 2 חטמ"רים + גדודים	(222) (15) (13)	(111) (10) (13)	(80) (4) (12)	טנקים סוללות ארטילריה פלוגות חי"ר	מרחב הפיקוד	צפון
*ועוד 211 בעתודה לרמת-הגולן	*357 38 חטמ"ר (+ 4) גדודים	(222) 15 7	100 (111) 10 7	(80) 4 6	טנקים סוללות ארטילריה פלוגות חי"ר	מזה רמת- הגולן	
	44 19 4 חטמ"רים	41 (6) (20)		- - 10	טנקים סוללות ארטילריה פלוגות חי"ר	מרחב הפיקוד	מרכז
	44 19	41 3 חט'	- - (7) 3	- - 3	טנקים סוללות ארטילריה פלוגות חי"ר	מאלה בקעת הירדן	
*מהם 240 מאוישים	1139 (1137) 72 חטמ"ר	330 21 19	330 12 10	*330 12 10	טנקים סוללות ארטילריה פלוגות חי"ר	מערב סיני	דרום
*בפקודה המטכ"לית אין הקצאה מיוחדת למרש"ל	*(42) (7) (18)	42 (2) 1 (5) 4	10 - (4) 3	10 - 3	טנקים סוללות ארטילריה פלוגות חי"ר	מרש"ל	
	185 32 4 חטיבות				טנקים סוללות ארטילריה פלוגות חי"ר	עתודת מטכ"ל	

לפיקוד הצפון הוקצו בהיערכות "סלע" אוגדות 36 ו-210. לפיקוד הדרום הוקצו אוגדות 143, 252, ו-162, חטיבת הטנקים 217 מאוגדה 146 וחטיבות הטנקים העצמאיות 500 ו-274. בכל אחד משלושת הפיקודים היה גדוד שריון פיקודי. בעתודת המטכ"ל נותרה אוגדה 146 מופחתת בהרכב חטיבות 205 ו-670 וגדוד הסיוור 288.

התוכניות ההתקפיות בחזית מצרים

מבוא

בהצגת התוכניות במסגרת "כחול לבן" הוצגו תוכניות לארבעה מבצעים התקפיים בחזית המצרית: "חתול מדבר", "בן חיל", "צפניה" ו"אור ירוק". המבצע ההתקפי בעל ההיקף הרחב ביותר בחזית הזאת היה "חתול מדבר", שנועד להשגת המטרה של השמדה מרבית של כוחות צבא מצריים ולהשתלטות על שתי גדותיה של תעלת סואץ לכל אורכה. מבצעי "בן חיל" ו"צפניה" היו מבצעים מצומצמים; היעד של כל אחד מהם היה השתלטות על שטח בגזרה הצפונית. "צפניה" נועד להשתלטות על שטח מאזור קנטרה עד פורט סעיד; "בן חיל" נועד להשתלטות גם על השרטון שממזרח לתעלת סואץ בגזרה הצפונית – שנותר בידי מצרים – ועל מרחב פורט פואד-פורט סעיד. "אור ירוק" היה מבצע שתכנונו החל בסוף אפריל 1973 על בסיס תוכנית קיימת – "אור אדום". הוא נועד לצאת אל הפועל בזירת ים סוף, כמבצע משולב, שבו יונחת כוח משוריין, שמגמתו לאגוף את המערך המצרי העיקרי – שמול תעלת סואץ – כדי להוציא את צבא מצרים משיווי משקל באמצעות פתיחת חזית חדשה. המבצע תוכנן עם אפשרויות פיתוח בשני כיוונים: צפונה – לחבירה עם הכוחות הפועלים במסגרת "חתול מדבר"; ומערבה – ליצירת איום על עמק הנילוס. כמו כן תוכנן להשתלט במסגרת המבצע על מקורות נפט בחופו המערבי של מפרץ סואץ.

עוד בראשית כהונתו של רב־אלוף אלעזר כרמטכ"ל, כאשר הוצגו לו לראשונה בתפקידו זה התוכניות המבצעיות של פיקוד הדרום, הוא ביטא את דעתו בנוגע לקביעה מראש של צירופים של מהלכים אופרטיביים:

בתוכנית הזו ["חתול מדבר"] ובעוד כמה תוכניות שנדון בהן, אני רואה בכל אחת מרכיב של תפיסה אופרטיבית כוללת. כלומר, אני אינני יכול ואינני רוצה היום לקבוע את הצירופים האופטימליים של המהלכים האופרטיביים השונים. זו תהיה פונקציה של המצב המדיני בו יכולות להתחיל פעולות איבה; זו תהיה פונקציה של הגבלות מדיניות שיכולות להיות מוטלות עלינו; זו תהיה פונקציה גם של שינויי היערכות אויב, או מהלכי אויב שקודמים למהלכים שלנו. לכן, אנחנו צריכים להיות במצב שיש לנו מבצעים מוכנים, יש לנו מרכיבים מוכנים, ואנחנו עושים את הצירוף האופטימלי

ביניהם, כאשר העניין צריך להיעשות.²⁶⁴

הרמטכ"ל אמר כי ההחלטה איזו מן התוכניות תצא לפועל, תיקבע על-פי אופי המלחמה: אם [המצרים] לא יפתחו במלחמה של ממש, אם יש מוקש פה, ויש פשיטה שם, לא רק מסיבות מדיניות בינלאומיות, אלא גם פנימיות, אינני בטוח שזה מיד הזמן בשביל לפתוח את המלחמה הגדולה ולהשיג את מה שצריך במלחמה. במקרה כזה נצטרך להסתפק במפלה שהיא חלקית, שהיא לא משיגה את המטרה שלה – היא גם לא תיתן את התוצאות ההיסטוריות. כלומר, אם הם ישימו מוקש פה ושם, ואנחנו נעשה פשיטה, ואנחנו נתקן את התעלה למעלה [כלומר, בביצוע "צפניה" או "בן חיל"] – בזה לא רחינו את המלחמה לחמש-שש שנים. יכול להיות שדחינו אותה לחצי שנה, ויכול להיות שאנחנו נחזור על זה מהר מאוד ובסופו של דבר נצטרך ללכת להשמדת הצבא המצרי, אבל לא יהיו לנו התנאים לבצע את הדבר בשלמותו. ולכן – [גם] אם היא תהיה מוגבלת מאוד בראשיתה, אני גם אז בעד תגובה שיש בה מעבר התעלה, יש בה כיבוש שטח ויש בה השמדה מרבית, אבל לא השמדה כוללת, שהיא כרוכה ב"חתול מדבר".²⁶⁵

בהמשך אותו קד"ם אמר רב-אלוף אלעזר:

מבחינת התכנונים האופרטיביים – אנחנו נצטרך להתאים אותם לדרכי הפעולה האפשריות של האויב – בין שהפתיחה תהיה מדורגת ותתחיל בנושאים קטנים, ובין שהמלחמה תתחיל בניסיון של מבצע צליחה. אני רואה אפשרות, בתגובה למבצעים קטנים, ללכת על מבצע צפוני אחד, שזה "צפניה", "בן חיל" או משהו שבין שניהם. שתיים – בסדר עדיפות שני – מבצע דרומי, ואני מבקש לבדוק השוואתית בין זה לזה.²⁶⁶ אגב, זה נראה לי במבט ראשון יותר טוב מהליכה מפה צפונה, כלומר, אז נראה לי או "אור אדום" במגמת הליכה דרומה, או זה – במגמת הליכה לעבר קהיר. [...] שלוש – אם היה ניסיון צליחה, כלומר אם הייתה פתיחת מלחמה מרבית, הייתה לנו גם התרעה מספקה [או אז עלינו] לרכז את הכוחות, לפתוח בפעילות אווירית, להביא את הצבא הזה [המצרי] לידי חוסר יכולת למנוע צליחה שלנו, ואחר כך לצלוח במגמת השמדה מרבית במרחב הזה.²⁶⁷

לדברי אלעזר, השאיפה היא שהמבצעים ההתקפיים יצאו לפועל לאחר השגת הכרעה בזירה האווירית:

²⁶⁴ "חתול מדבר" – קד"ם הרמטכ"ל, 3 בפברואר 1972.

²⁶⁵ תוכניות אופרטיביות פד"ם.

²⁶⁶ לא ברור לאיזו בררה התכוון הרמטכ"ל: ייתכן שהיא בין פיתוח "אור ירוק" צפונה לפיתוחו מערבה, או שבין "אור ירוק" למבצעים בגזרה הצפונית של התעלה.

²⁶⁷ שם.

בפיקוד הדרום אני רואה את אוגדה 252 כאוגדה ערוכה להגנה. היא זו שצריכה למנוע כל הישג מהאויב כבר בשלב הפתיחה והיא זו שצריכה להביא אותנו למצב שכבר ברגע הראשון נוכל לפתוח במתקפה. בזו, האחרונה, אני רואה קודם כול מתקפה אווירית – את המלחמה הזאת אני רוצה לנהל כאשר יש לנו הכרעה אווירית. ואני אומר זאת כדבר שחל על כל המקרים וכל הווריאציות. אילו היה זה תרגיל בפו"ם, אולי לא הייתי אומר שיש תנאי כל יעבור של הכרעה אווירית קודמת. אבל פה אני רוצה להתחיל במתקפה אווירית מלאה, כדי שכל הפעולות היבשתיות תבואנה בעקבותיה – וזה חל גם על "צפניה" וגם על "בן חיל" וגם על יתר התוכניות. אני מסכים שאפשר לעשות קודם [להכרעה האווירית] את המאמץ הצפוני – את "צפניה" – אבל לא הייתי רוצה את זה, כי חבל על כל אברה, חבל על כל מאמץ. לכן בנינו חיל אוויר גדול והשקענו בו מה שהשקענו – כדי שהוא ייתן לנו דיווידנדים בקרב היבשה.

רב־אלוף אלעזר אף התווה את המודל הרצוי להתפתחות המבצעים ההתקפיים: אם הייתי צריך לסדר את המלחמה הזאת בדרום לפי איזה פרוטוטיפ שהייתי רוצה, לפי מודל אידיאלי, הרי אני רואה את אוגדה 252 כאוגדה בולמת ועושה בשלב זה את "צפניה" ואת "בן חיל", כאשר אוגדות 162 ו־143 הן שתי אוגדות שלמות, מרוכזות ומוחזקות כקפיץ דרוך, וברגע שחיל האוויר עשה את שלו – שתי האוגדות האלה חוצות את התעלה ועושות את ה"חתול". אם המודל הזה ישתבש, אפשר לקחת אוגדה אחרת שתעשה "בן חיל", אבל זהו מודל טוב: 252 פלוס "צפניה" ו"בן חיל" ושתי האוגדות האחרות שלמות ומוכנות לכניסה למצרים.²⁶⁸

מן הדברים שלעיל אפשר להבין ש"בן חיל" ו"צפניה" אמורים להתבצע במקרה שמצרים תפתח בלחימה בשתי הצורות "הקלות" – מלחמת התשה או פשיטות ופעולות ספורדיות. ואולם, גם במקרה של צליחה רבתי ייתכן לפתוח בהן, כאשר הן ייעשו על־ידי האוגדה הסדירה בעוד שתי אוגדות המילואים מتركזות ל"חתול מדבר". במקרה כזה ישמשו שני המבצעים הללו כבסיס לפיתוחו של מבצע "חתול מדבר".

הרמטכ"ל הוסיף:

"בן חיל" ו"צפניה" – מבחינה מדינית אלה מבצעים שיש להם את כל המשמעויות המדיניות. כי אם אנחנו עוברים את התעלה, קשה לי לתאר לעצמי סצנריו מדיני, שבו אנחנו יוצאים מתוך ההנחה שצה"ל מחליט לחצות את התעלה ואחר כך לא מפקים את התועלת המלאה, למרות הסיכון המדיני. לכן, אני הולך מהרציני לפחות רציני. נכון שגם "בן חיל" וגם "צפניה", כל אחד ותחומו המוגדר. אבל אם אנחנו תופסים את העניין כשאיפה להשיג מיד הישג צבאי מקסימלי, אני רואה בכל אחד מהם השתדלות להרחיב את ההישגים: ב"בן חיל" אני רואה אפשרות של הרחבה דרומה, הרחבה שיוצרת את

268 תוכניות אופרטיביות התקפיות.

הבסיס ל"חתול מדבר",²⁶⁹ וב"צפניה" אני רואה את הפיתוח שנותן מיד אפשרות של ניצול הצלחה – אם זה פורט סעיד או דרומה. זאת אומרת, בכל אחד מהמבצעים האלה יש ניצול הצלחה שלו, ואם נקדים את "צפניה" ל"חתול מדבר" אלה לא יהיו שלבים של החלטות מדיניות, אלא של גלגול, משום שההחלטה המדינית תהיה [אם] לחצות או לא לחצות.²⁷⁰

אשר ל"אור ירוק" – ההוראות לתכנונו הועברו מאג"ם-מבצעים לפיקודים ולזרועות ב-30 באפריל 1973.²⁷¹ זאת לאחר שהרעיון המבצעי שלו צוין בהצגת התוכניות ב-24 באפריל. באותה הצגת תוכניות אמר הרמטכ"ל:

הדבר הזה גם בעיניי מוצא חן, אני לא בדיוק יודע מה הם כל המשמעויות שלו, אבל [...] יש לו כמה יתרונות אופרטיביים, לפחות מבחינת השקפת העולם הצבאית שאני גדלתי עליה, וזה אם אתה יכול לחפש דברים שיש להם גישה עוקפת ולא מביאים אותך עם הראש בקיר, הרי צריך לבדוק אותם באופן יסודי; ואם דבר כזה יכול להביא אותך לידי איום, לידי הוצאת האויב משיווי המשקל מבלי שצריך ללכת עם הראש בקיר, למרות שאין פה השמדת כוחות גדולה, יכול להיות שהוא שווה את המאמץ. לכן אני בעד כן להכניס אותו לבדיקה ולראות איך הוא נראה בתכנון מפורט.²⁷²

תוכנית "חתול מדבר"

מבצע "חתול מדבר" היה המבצע ההתקפי בעל ההיקף הרחב ביותר בחזית המצרית. תכליתו הייתה השתלטות על שטח גדול בגדה המערבית של תעלת סואץ, ובעיקר השמדה של מרב כוחות הצבא המצרי במרחב.²⁷³ מן המסמכים השונים עולה כי כוונת המטכ"ל בתוכנית

269 במסמך אג"ם-מבצעים ממאי 1973 נכתב: "יש לתכנן גם 'בן חיל' מורחב, אשר מטרתו להשתלט על כל השטח התחום בין פורט סעיד בצפון – צלחיה – אבו חמד – אסמאעיליה, תוך הישענות על החיץ החקלאי בדרום כקו הפסקת אש אפשרי". השם שנקבע לתוכנית הזאת הוא "אבן זוהר". בהצגת התוכניות ההתקפיות של פיקוד הדרום לרמטכ"ל הזכיר אלוף הפיקוד את התוכנית הזאת בהקשר ל"חתול מדבר" ואמר: "ההבדל בין 'חתול מדבר' למה שמוגדר בפקודה של אג"ם-מבצעים 'אבן זוהר' זהו קו התנועה דרומה [כוונתו: הגבול הדרומי של השטח שעליו משתלטים]: 'אבן זוהר' תוחם אותנו בקו תעלת החיץ החקלאי, 'חתול מדבר' מביא אותנו להשתלטות על הגדה המערבית של תעלת סואץ, על השמדת מרב כוחות" (תוכניות אופרטיביות התקפיות). "אבן זוהר" לא הוצג בהמשך כתוכנית אופרטיבית, ולא מצאתי שום אזכור לגביה בהמשך. נראה שהוא לא פותח לכלל תוכנית מבצעית מגובשת עד פרוץ מלחמת יום הכיפורים.

270 שם.

271 מסמך אג"ם-מבצעים מאפריל 1973.

272 תוכניות אופרטיביות פד"ם.

273 דברי הרמטכ"ל בתוכניות אופרטיביות פד"ם.

הזאת הייתה שפיקוד הדרום, בסיוע חיל האוויר וחיל הים, ישתלט על המרחב שבין פורט סעיד-אסמאעיליה-אבו חמד ועל מרחב אסמאעיליה-קצצין-ג'בל עויכד-שוליו הצפוניים של ג'בל עתקה-סואץ וישמיד את כוחות הצבא המצרי במרחבים האלה; ייצב קו הגנה בתל אל-כביר-ג'בל עתקה ויהיה כוונות להתקדמות לפי פקודה לקו ההגנה השלישי של הצבא המצרי.²⁷⁴

כאמור, ההנחה הייתה שצה"ל לא יתקוף ראשון – המבצע יחל לאחר התקפה מצרית.²⁷⁵ נקבע כי "המתקפות ממערב לתעלה לא תהיינה במגמה לכבוש את קהיר, ועל התוכניות המבצעיות להבטיח כי המהלכים הטקטיים והאופרטיביים בשטח לא יגרמו להערכה מוטעית של המעצמות בנדרון".²⁷⁶ פתיחת המבצע תוכננה לחמישה ימים לאחר "ק".²⁷⁷ ניתן להוציאו לפועל בשתי אפשרויות. הראשונה – כמבצע עצמאי במקרה שהכוחות יימצאו כבר בשטח בעקבות קבלת התרעות מודיעיניות על כוונת מצרים לחדש את האש; האפשרות השנייה – כמבצע מתגלגל, כהתפתחות ממבצע "בן חיל" במקרה של חידוש האש במפתיע. במקרה הזה ירוכזו כוחות המילואים האמורים ליטול חלק במבצע תוך כדי הוצאתו לפועל של "בן חיל" באמצעות האוגדה הסדירה.

דרך הפעולה ["השיטה"] שנקבעה: מתקפה פיקודית בסיוע חיל האוויר וחיל הים; צליחת התעלה בשני אזורים על-ידי אוגדה בכל אזור והחדרת אוגדה שלישית באחד משני אזורים הצליחה;²⁷⁸ כיבוש השרטון המזרחי ופורט סעיד, הטעיה באזור סואץ וכיבוש המרחב שבין

²⁷⁴ לא מצאתי הגדרות של כוונה מטכ"לית עדכנית, ולכן מובא כאן ניסיון שחזור המבוסס על מסמכים של אג"ם-מבצעים ופיקוד הדרום. בין המקורות יש כמה שינויים. העדפתי את שני האחרונים – העדכניים יותר. השוני בהגדרת סעיף הכוונה בין המסמכים בא לידי ביטוי בעיקר בשני נושאים: במסמכים מ-1971 ומ-1972 לא נזכר כלל כיבוש פורט סעיד. בהתאם להנחיות שיצאו בעקבות פגישת הרמטכ"ל עם שר הביטחון ב-30 באפריל 1973, שבה קבע השר את המגמה להיאחז בשתי גדות התעלה לכל אורכן (ראו עמ' 80 לעיל), נכלל בפקודות משנת 1973 כיבוש פורט סעיד. בהוראת התכנון של אג"ם-מבצעים הוגבל המבצע למרחב קנטרה-אסמאעיליה-תל אל-כביר וכוונות להתקדמות לעבר סואץ. בעיקרי הפקודה, שיצאו חודש וחצי מאוחר יותר, נכלל כבר המהלך לעבר סואץ ואילו הכוונות להמשך ההתקדמות הייתה לעבר הקו השלישי וקהיר.

²⁷⁵ ראו עמ' 53 לעיל.

²⁷⁶ זהו ציטוט ממסמך אג"ם-מבצעים ממאי 1973. ההוראה הזאת יצאה בעקבות הנחייתו של שר הביטחון שאין ליצור אפילו רושם של איום על קהיר (ראו עמ' 81 לעיל). בתחילת יוני ביקר שר הביטחון בחזית תעלת סואץ, והוצגו בפניו התוכניות של הפיקוד. באותו פורום אמר אלוף הפיקוד, אריאל שרון: "כל החצים מופנים דרומה כדי להדגיש שהכוונה היא לא לקהיר" – ביקור שר הביטחון בתעלה והצגת תוכניות, 4.6.73 – רשימות שליש שר הביטחון.

²⁷⁷ הרמטכ"ל ציין, כאמור, כי לנוכח ההנחה שתהיה לצה"ל התרעה מספקת, לא יהיה יום ה"ק" יום הפתיחה באש, אלא בהתאם להתרעה קודם לכן (תוכניות אופרטיביות התקפיות). בדיון שנערך במטכ"ל ב-21 במאי 1973 הובהר כי לוח-הזמנים לביצוע "חתול מדבר" מותנה בכמות המובילים ובשאלה האם יבוצע בו-בזמן מבצע "אור ירוק". אם שני המבצעים יתבצעו בו-בזמן, יום ה"ע" יהיה "ק" ועוד 7 ימים; אם שניהם יבוצעו בדירוג – "ק" ועוד 6 ימים. לוח-הזמנים הזה יכול להתקצר ב-24 שעות אם חטיבה 274 תהיה פרוסה דרך קבע במרש"ל.

²⁷⁸ בהצגת התוכניות לרמטכ"ל ציין אלוף הפיקוד אריאל שרון שאוגדה 252 יכולה להיכנס כאוגדה שנייה בכל אחד מאזורי הצליחה. סביר יותר שהיא תיכנס בגזרה המרכזית (זאת במקרה שהמבצע לא יתפתח

פורט סעיד לבין סואץ, כאשר: פיקוד הדרום יצלח את תעלת סואץ בגזרת מחטת א־תִינָה [הקילומטר ה-25 בתעלה] ומחטת אל-כפ [הקילומטר ה-35] בכוח של אוגדה שתטהר את הגדה המערבית של תעלת סואץ מתעלת רסאווה [ליד פורט סעיד] ועד דוור סואר, תתפוס את פתחת סוביטה, תשמיד את כוחות האויב במישורי קצצין ותשתלט על מעברי החיץ החקלאי; יכבוש את השרטון המזרחי ומרחב פורט פואד-פורט סעיד בחטיבה ממוכנת; יצלח את התעלה באזור דוור סואר בכוח של אוגדה וישמיד את כוחות האויב במרחב; יחדיר אוגדה שלישית באחד משני אזורי הצליחה וישמיד, באמצעות שלוש אוגדות, את כוחות האויב במישורי א־אידה, הרכסים המבוותרים ופרוזדור סואץ-קהיר; ייצב קו הגנה בקו אבו חמד-ג'בל עויבד-ג'בל עתקה ויהיה כוונות לכיבוש הקו השלישי; יעשה הטעיה באמצעות אוגדת ההונאה בגזרה הדרומית, ויחזיק את קו התעלה ממזרח בכוח של שתי חטיבות. חיל האוויר ישיג עליונות אווירית,²⁷⁹ יעשה הכנה אווירית, ייתן סיוע התקפי לכוחות היבשה, יאמנע, ימנע התערבות של חיל האוויר המצרי במבצע וייתן סיוע תובלתי בפניו נפגעים והנחתה או הצנחה של אפסניה חיונית לכוחות בגדה המערבית. חיל הים יסייע לכוחות היבשה לחצות את התעלה.

השלבים:²⁸⁰ **שלב א** – השגת עליונות אווירית בגזרת המבצע על-ידי חיל האוויר בשיתוף עם תותחים והכנה אווירית וארטילרית; **שלב ב** – צליחת התעלה בדירוג בשני אזורים בשתי אוגדות, השמדת כוחות האויב בהן וכיבוש פורט סעיד; **שלב ג** – החדרת האוגדה השלישית באחת משתי גזרות הצליחה, ניהול קרב שב"ש להשמדת מרב כוחות הצבא המצרי והשתלטות על המרחב אסמאעיליה-אבו חמד-עויבד-סואץ, ייצוב קו הגנה על-ידי כוחות ניידים בקו אבו חמד-קצצין-עויבד-עתקה; **שלב ד** – כוונות לכיבוש מרחב קו ההגנה השלישי וכוונות לחבירה עם הכוחות שיבצעו את "אור ירוק". **שעת ה"ש"** – תחילת צליחתה של התעלה.

הסד"כ שהוקצה על-ידי המטכ"ל למבצע היה כדלקמן:²⁸¹ שריון – אוגדות 143, 252, 162, חטיבות 500, 217, 274 ויחידה 88 – בסך הכול 1,017 טנקים.²⁸² חטיבות חיר"ם 35, 247 ו-317; חטיבה 99, גדוד 424, יחידה 299, גדודי נח"ל 904 ו-905, חטמ"ר 275 ו-72 סוללות ארטילריה.²⁸³

כמבצע מתגלגל. ואולם במקרה שלפני ביצוע "חתול מדבר" יבוצע "צפניה", תהיה כבר אוגדה 252, עם פתיחת "חתול מדבר", בגדה המערבית של התעלה – בגזרה הצפונית, היא תנוע ממערב לתעלה דרומה בעקבות אוגדה 162 שתצלח בגזרה הצפונית (תוכניות אופרטיביות התקפיות).

279 הרמטכ"ל קבע בתוכניות אופרטיביות התקפיות כי "הכוונה לבצע את התקיפה לאחר תקיפת חיל האוויר", וראו גם עמ' 67 לעיל.

280 הסעיף הזה הוא ניסיון שחזור המבוסס על מסמכי אג"ם-מבצעים.

281 הסעיף הזה מבוסס על מסמך אג"ם-מבצעים ממאי 1973. במסמך פורטה הקצאת הסד"כ לחודשים מאי-יולי 1973 לתוכניות האופרטיביות העיקריות בהנחה של ביצוע מבצעים התקפיים בפיקוד הצפון ובפיקוד הדרום בו־זמן, כאשר זירת פיקוד המרכז נשארת בשלב הראשון במגננה.

282 אלוף פיקוד הדרום הציג את המספר הזה בהצגת התוכניות לרמטכ"ל ב-8 במאי 1973. בהצגה הקודמת, ב-24 באפריל, הציג 1,066 טנקים.

283 מספר הסוללות – לפי דברי אלוף הפיקוד בשתי הצגות התוכניות.

תוכנית "צפניה"

תוכנית "צפניה" התבססה על הרעיון שמיד עם פתיחת המצרים באש יש להעמיד אותם בפני מצב חדש על-ידי השתלטות על שטח ממערב לתעלה. כוונת המטכ"ל²⁸⁴ הייתה שפיקוד הדרום, בסיוע חיל האוויר וחיל הים, יכבוש את הגדה המערבית של תעלת סואץ בין הקילומטר ה-10 לבין ג'סר אל-חרש ויהיה בכוונות לחסום את ציר פורט סעיד-דמיאט²⁸⁵ ולהמשיך את פיתוח המתקפה לפתחת סוביטה ופורט סעיד.

השיקולים העיקריים למבצע: צה"ל לא יתקוף ראשון, המבצע יחל לאחר פתיחה באש על-ידי המצרים.²⁸⁶ המבצע יתבסס על כוחות זמינים בלבד – כוחות סדירים וכוחות בתעסוקה – בלי לגייס כוחות מילואים. במקרה שהמצרים יפתחו באש ביום, ניתן יהיה לפתוח במבצע בתוך 36 שעות מרגע הפתיחה באש; במקרה שיפתחו באש בלילה – ניתן יהיה לפתוח בו בתוך 48 שעות. במקרה שתהיה התרעה מוקדמת ניתן יהיה לקצר בלוח הזמנים, ולפתוח במבצע בתוך 24 שעות. המבצע יוכל לצאת לפועל לאחר תקיפת סוללות הטילים באזור פורט סעיד-פורט פואד, אך גם קודם לכן²⁸⁷ (כלומר, הוצאתו לפועל של המבצע אינה מותנית בהשגת עליונות אווירית בגזרה). "צפניה" יתוכנן כמבצע עצמאי עם אפשרות לפתחו בהמשך למבצעים התקפיים נרחבים יותר.

השיטה: פיקוד הדרום יכבוש את מרחב ג'סר אל-חרש-הקילומטר ה-10 בכוח של חטיבת חי"ר מוגברת וגדוד טנקים; יהיה בכוונות לחסום, בגדוד חי"ר מוקטן מוטס, את ציר פורט סעיד-דמיאט ולהמשיך ל"בן חיל". חיל האוויר ישתק את בסיס הטילים בפורט סעיד ובפורט פואד, יעשה אמנעה אווירית על צירים בגזרה הצפונית של התעלה ויסייע בכיבוש ראשי-גשר ובו-בזמן יסייע לשתק את סוללות הארטילריה של האויב כדי לאבטח את אזור הצליחה.

²⁸⁴ לא מצאתי הגדרה של כוונת המטכ"ל למבצע הזה. ההגדרה לעיל מבוססת על הקד"מים שנערכו באפריל-מאי 1973, ועל מסמכים של לשכת הרמטכ"ל ופיקוד הדרום ממאי 1973.

²⁸⁵ בנוגע לחסימה ממערב לפורט סעיד ציין אלוף פיקוד הדרום: "זו הייתה בזמנו הנחיה שקיבלנו עם ביקור השר ובעקבות זה תכננו. הוא ראה בזה נושא פוליטי, שבמידה והאש נפסקת, אנחנו נמצאים באיזו נקודה ממערב לפורט סעיד" (תוכניות אופרטיביות פד"ם). לעומת זאת, ראש אג"ם האלוף טל ציין כי מגמת מבצע "צפניה" היא השתלטות על קטע מן הגדה המערבית של התעלה בלבד, ולכן הציע להעביר את החסימה בציר לדמיאט לתוכנית מבצע "בן חיל" (תוכניות אופרטיביות התקפיות). הרמטכ"ל קבע כי "החסימה לדמיאט במסגרת 'צפניה' תושאר כתכנון אפשרי" (סיכום קד"ם הרמטכ"ל, 8 במאי 1973).

²⁸⁶ כאמור, ההנחה הזאת הייתה קיימת בבסיס כל התוכניות האופרטיביות.

²⁸⁷ בהצגת התוכניות באפריל (תוכניות אופרטיביות פד"ם) ציין אלוף הפיקוד כי הכוונה היא שיש אפשרות שהמבצע יתחיל בערב ושהפגיעה בטיילים תתבצע רק למחרת בבוקר. האפשרות הזאת תיתכן אם פתיחת המצרים באש לא תפתיע את צה"ל והכוחות המיועדים לביצוע "צפניה" יימצאו כבר בשטח. בהצגת התוכניות בחודש מאי (תוכניות אופרטיביות התקפיות) ציין הרמטכ"ל שהוא היה מעדיף שמבצע "צפניה" יתבצע רק לאחר התקיפה האווירית. בסיכום קד"ם הרמטכ"ל, 8 במאי 1973 צוין כי הכוונה היא לבצע את המבצע לאחר תקיפת חיל האוויר, אולם אפשר גם קודם לכן.

שלבים: **שלב א – עד "ש"** – שיתוק בסיסי הטילים, תקיפת ארטילריה בפורט סעיד-פורט פואד; סיום ריכוז הכוחות; פיצוח הקו הקדמי והכנות לצליחה. **שלב ב** – כיבוש הגדה המערבית של תעלת סואץ בגזרה שבין ג'סר אל-חרש לקילומטר ה-10 וכוננות להנחתת גרוד חי"ר מוקטן על הציר לדמיאט.²⁸⁸ **שלב ג** – כוננות להמשך פיתוח המתקפה. **שעת ה"ש"** – תחילת צליחת החי"ר (שעתיים לאחר החשיכה).
סד"כ: מפקדת אוגדה – 252 או 162; מפקדת חטיבת שריון ושלושה גרודים;²⁸⁹ חטיבה 1 או 35; שמונה סוללות ארטילריה.

תוכנית "בן חיל"

תוכנית "בן חיל" תוכננה למבצע התקפי העשוי לצאת לפועל בעקבות חידוש הלחימה בחזית המצרית, כתוצאה מפתחה באש על-ידי המצרים, או ניסיון שלהם לצלוח את תעלת סואץ ולעשות מחטפים בשטח שבידי צה"ל.²⁹⁰ כוונת המטכ"ל²⁹¹ הייתה שפיקוד הדרום ישתלט על מרחב הסמוך לגדת תעלת סואץ בגזרה הצפונית באמצעות כיבוש השרטון המזרחי, פורט פואד ושתי גדות התעלה, מפתחת קנטרה בדרום עד תעלת רסאוה בצפון; יהיה בכוננות לניצול הצלחה לעבר פורט סעיד והשרטון המערבי ולהמשך המתקפה ופיתוח המבצע ל"חתול מדבר". "בן חיל" תוכנן כמבצע עצמאי או כפיתוח של מבצע "צפניה". המבצע מבוסס על סד"כ סדיר ומילואים, כאשר ריכוז הכוחות ייתכן בשתי תצורות: הראשונה – כאשר הפתיחה באש נעשית במפתיע, ללא קבלת התרעה מודיעינית; השנייה – כאשר קו התעלה מתגבר והכוחות המיועדים מרוכזים כבר במערב סיני בעקבות התרעה מודיעינית. הוא ייערך תוך הוצאה לפועל של "בנדיגו" מלא או "בנדיגו" צפון בלבד. אפשר להתחיל בו ב"ק" ועוד 60 – במקרה שכוחות רוכזו – למשל, תוך "צפניה", או החל מ"ק" ועוד 72 – אם לא רוכזו קודם לכן.

השיטה: התקפה אוגדתית משוריינת בשני צירים ובשני מאמצים, בסיוע חיל האוויר, חיל הים, חה"ן וארטילריה תוך מגננה ביתר הגזרות, כאשר: פיקוד הדרום יעשה הכנה אווירית וארטילרית וישתק את בסיסי הטילים בפורט סעיד; יצלח את תעלת סואץ בקילומטר ה-27.8 ויכבוש את השטח שמפתחת סוביטה עד תעלת רסאוה; יכבוש את השרטון המזרחי ופורט פואד; יקים שני גשרים – באזור "דרורה" ובאזור ג'סר אל-חרש; יחזיק את קו התעלה, תוך הטעיות בגזרה הצפונית ובגזרה המרכזית, בכוח של

288 במקור נכתב כתוספת: "מותנה בתוצאות פעילות ח"א ובהריסת גשרי ג'מיל".

289 מספר הטנקים – לפי דברי אלוף פיקוד הדרום בתוך: תוכניות אופרטיביות פד"ם; תוכניות אופרטיביות התקפיות.

290 מסמך אג"ם-מבצעים אפריל 1973; דברי הרמטכ"ל בתוכניות אופרטיביות פד"ם.

291 לא מצאתי הגדרת כוונה מטכ"לית עדכנית, ולכן יובא להלן ניסיון שחזור המבוסס על הקד"מים ומסמכים של אג"ם-מבצעים ופיקוד הדרום.

אוגדה, החל מ"ק" ועוד 60, ייכנס למגננה ביתר גזרותיו ויהיה בכוננות לכבוש את פורט סעיד והשרטון המערבי ולהמשך פיתוח המתקפה לעבר החיץ החקלאי ולמעבר ל"חול מדבר". חיל האוויר²⁹² יעשה הכנה אווירית; ייתן סיוע התקפי לכוחות היבשה ויאמנע; ימנע התערבות חיל האוויר המצרי במבצע ויאבטח את שמי המדינה וייתן סיוע תובלתי בפינוי נפגעים ובהנחתת אפסניה ובהצנחתה. חיל הים²⁹³ יסייע לכוחות היבשה בחציית מכשולי מים; ייתן סיוע תובלתי בהנחתת טנקים ויאבטח את החופים בגזרת הפעולה ואת חופי המדינה.

שלב ב – שליבים: ²⁹⁴שלב א – עד "ש" – השגת עליונות אווירית והכנה אווירית וארטילרית. שליב ב – צליחת התעלה, השתלטות על הגדה המערבית מתעלת רסאוה בצפון עד פתחת סוביטה בדרום וכיבוש השרטון המזרחי ומרחב פורט פואד. שליב ג – כוננות לפיתוח המתקפה לעבר החיץ החקלאי ולכיבוש פורט סעיד. ²⁹⁵שעת ה"ש" – פתיחת המבצע: לפי אפשרות א – "ק" ועוד 60 שעות – אור ראשון של חיל האוויר. לפי אפשרות ב – "ק" ועוד 72 שעות – חשכה ועוד 2 שעות – ירידת צוללנים למים.²⁹⁶

הסדר: ²⁹⁷כ: מפקדת אוגדה 252; ²⁹⁸חטיבה 7, חטיבה 460, חטיבה 14 או 401 – בסך הכול 309 טנקים.²⁹⁹ חטיבה 1 או 35, גדוד 424 על זחל"מים, מפח"ט 275 וגדוד 906.

תוכנית "אור ירוק"

בניגוד לתוכניות האחרות שתוכננו לגזרת תעלת סואץ, תוכנן מבצע "אור ירוק" לגזרת ים סוף. הוא נגזר בין היתר מההנחיה כי כדי להגיע למצב צבאי משופר בגמר המלחמה יש להשתלט על החוף המערבי של מפרץ סואץ, שבו נמצאים שדות נפט.³⁰⁰ כוונת

²⁹² בסיכום הרמטכ"ל נקבע: "הכוונה לבצע את המבצעים [צפניה ו"בן חיל"] אחרי תקיפת ח"א, אולם גם לפני כן". בפקודת "בן חיל" פד"ם, עמ' 7 נכתב: "יופעל סיוע אוויר התקפי לכוחות לאחר השמדת בסיסי הטיילים בגזרת פורט סעיד".

²⁹³ שם; מסמך מפקדת חיל הים מדצמבר 1971.

²⁹⁴ הסעיף הזה הוא ניסיון שחזור.

²⁹⁵ לפי התוכנית הפיקודית מתחיל השלב הזה ב"ש" ועוד 18 שעות.

²⁹⁶ הצגת התוכנית על ידי קצין האג"ם של פיקוד הדרום בתוכניות אופרטיביות התקפיות.

²⁹⁷ נתוני הסדר כתבססים על הצגת קצין האג"ם של פיקוד הדרום שם.

²⁹⁸ הרמטכ"ל סיכם את הקד"ם ב-8 במאי 1973 בהמלצה להטיל את האחריות לביצוע "צפניה" ו"בן חיל" על אוגדה 252 (שם). בסיכום הקד"ם נכתב שהעדיפות הראשונה היא לאוגדה 252. אלוף פיקוד הדרום ציין בתוכניות אופרטיביות פד"ם שאוגדה 162 היא האחראית למבצע. לא מצאתי מסמכים המאשרים שאכן האחריות עברה לאוגדה 162.

²⁹⁹ תוכניות אופרטיביות התקפיות.

³⁰⁰ כבר בינואר 1973 הורה הרמטכ"ל לראש אג"ם לתכנן מבצעים התקפיים לכיבוש המרחב של מתקני הנפט המצריים במפרץ סואץ ובאזורים נוספים במצרים. בעקבות הדיונים אצל שר הביטחון בסוף אפריל 1973 הנחה הרמטכ"ל להרחיב את תכנונו של המבצע צפונה ודרומה – להשתלטות על מקורות

המטכ"ל³⁰¹ הייתה שפיקוד הדרום, בסיוע חיל האוויר וחיל הים, ישתלט על החוף המערבי של מפרץ סואץ, במרחב שבין ראס ג'מסה וביר עדיב, יכבוש את שדה התעופה ביר ערידה, ישמיד כוחות אויב, יפגע במתקנים שבמרחב ויהיה בכוננות להתקדם צפונית-מערבית לעמק הנילוס ולפרוזדור סואץ-קהיר ודרומה לע'רדקה ונמל ספגה. המבצע תוכנן בשתי תצורות בסיסיות:³⁰² בהיקף המרבי – התקדמות בציר ביר ערידה לכיוון עמק הנילוס, התקדמות בציר זעפרנה-ביר עדיב-סואץ, חבירה עם כוחות "חתול מדבר" והתקדמות בציר זעפרנה-ע'רדקה במגמה להשתלט על מערכת הנפט במפרץ סואץ, לרבות שדה מורגן, והיאחזות רצופה לכל אורך החוף המערבי של מפרץ סואץ; בהיקף המצומצם – שני המהלכים לאורך החוף בלבד, ללא המהלך לעמק הנילוס. נקבע כי הוא עשוי להתבצע כמבצע עצמאי או כמבצע משולב עם "חתול מדבר";³⁰³ הוא מותנה בהשגת הכרעה אווירית בזירה³⁰⁴ והוא יכול להתבצע החל מ"ק" ועוד 5-6 ימים.³⁰⁵

השיטה: לאחר השגת עליונות אווירית בגזרת המבצע יתקוף פיקוד הדרום התקפה אוגדתית בסיוע כוחות אוויר וים וישתלט על מרחב ראס ג'מסה-ביר עדיב-ביר ערידה. האוגדה תונחת בחוף המערבי בשני אזורי נחיתה ובדירוג כאשר: פיקוד הדרום³⁰⁶ יתפוס ראש חוף ברס עדיב ויבודדו בכוח מוטס; יציב חסימה בכוח של צוות גדודי משוריין (צג"ם) בראס ג'מסה; יכבוש את מרחב רס ע'דב-זעפרנה-ביר ערידה בחטיבת טנקים; יתפוס ראש חוף באבו דרג'; יחסום את ציר אבו דרג'-עין סוחנה בכוח מוטס; יכבוש את ביר עדיב בחטיבת טנקים; יהיה בכוננות להניע כוח בן שתי חטיבות טנקים לנילוס ולפרוזדור סואץ-קהיר וצג"ם לעבר ע'רדקה-ספג'ה ויחזיק את המרחב בחטיבת חי"ר מתוגברת בטנקים. חיל האוויר³⁰⁷ ישמיד את מערך ההתרעה במרחב הפעולה, ישיג עליונות אווירית על-ידי

הנפט. על השיקולים של שר הביטחון בנוגע לצורך להשתלט על שדות הנפט מעבר למפרץ סואץ ועל מגמות המבצע ראו עמ' 105 לעיל.

301 הסעיף הזה מבוסס על הקד"מים ומסמכי אג"ם-מבצעים ופיקוד הדרום מאפריל-מאי 1973. מסמך בכתב יד, ללא תאריך וללא סימוכין, מפרט את הרקע למבצע כדלהלן: במסגרת הערכת מצב בנוגע לתוכניות ההתקפות בזירה המצרית, שנערכה בנובמבר 1972, עלה הצורך בתכנון מבצע משוריין אוגף בזירת ים סוף אשר ישלב שני יסודות: יצירת איום על עומק מצרים מזה וסיוע למבצע ההתקפי העיקרי בחזית התעלה – "חתול מדבר" – מזה.

302 מסמך אג"ם-מבצעים, מאי 1973. ראש אג"ם התייחס בעת הצגת התוכניות לשתי האפשרויות כדלהלן: "תוכנית 'אור ירוק' מרבית באה לענות על התכנון האופרטיבי של השגת הכרעה והוצאת [האויב] משיורי משקלו בזמן מלחמה, ועל אפשרות [...] להפעיל איום בכיוון קהיר וכן הלאה. [...] התוכנית המצומצמת מבטאת את הקווים שבהם אנחנו הולכים להישאר אחר כך במסגרת הפסקת האש, וזה השתלטות על הגדה של המפרץ עם רציפות קרקעית של הגדה המערבית של התעלה והשתלטות על מקורות הנפט" (תוכניות אופרטיביות התקפיות).

303 מסמכי אג"ם-מבצעים.

304 שם; דברי ראש אג"ם בתוכניות אופרטיביות התקפיות.

305 דברי אלוף פיקוד הדרום, שם; מסמך אג"ם-מבצעים, אפריל 1973.

306 מסמך אג"ם-מבצעים מיוני 1973. במסמך הזה זהים סעיפי הכוונה, השיטה כללי ושלבים למסמך פיקוד הדרום.

307 פירוט ההשתלבות ההתקפית והתובלתית של חיל האוויר במבצע מופיע בשני מסמכים של מפקדת חיל האוויר ממאי 1973.

פגיעה בשדות התעופה לוקסור, קינא, ביר ערידה, בני סואף וכתמיה וישמיד סוללות טילי קרקע-אוויר במרחב; יתקוף מוצבים ומרכזי אוויר לאורך חוף מפרץ סואץ, יטהר את חופי הנחיתה ויפגע, אם יהיה צורך, בנמל ספג'ה בשלב ההכנה; יגן על ההישט, יאמנע בצירים המובילים לגזרה, יכתוש את מוצבי זעפרנה וביר עדיב, ייתן סיוע קרוב לכוחות הקרקע ויעניק להם הגנה אווירית. חיל הים³⁰⁸ יתפוס שני ראשי חוף וינחית רק"ם בחוף המערבי של מפרץ סואץ; יתקוף כלי שיט של האויב במעגנים; יפעיל לוחמה אלקטרונית ו"דבורים" לחסימה והסחה ויהיה בכוננות להמשך דחיפת דרגים, פינוי רק"ם שלל וכוחות פגועים או לפינוי הכוח הפושט.

שלבים:³⁰⁹ **שלב א** – השגת עליונות אווירית בגזרת המבצע והכנה אווירית לקראת הנחתת הכוחות בחוף המערבי של מפרץ סואץ. **שלב ב** – הנחתת כוחות משוריינים וכיבוש רס ע'רב וזעפרנה, הצבת חסימה בראס ג'מסה והנחתת כוחות לחסימת ציר אבו דרג'–ביר עדיב ולהחזקת רס ע'רב וזעפרנה, כיבוש ביר ערידה והנחתת כוח להחזקתה וכיבוש ביר עדיב. **שלב ג**³¹⁰ – כוננות להתקדם לעבר עמק הנילוס ופרוזדור סואץ–קהיר או דרומה – לעבר ע'רדקה וספג'ה. **שעת ה"ש"** – חשכה ועוד 4 שעות. **סד"כ:**³¹¹ מפקדה משימתית 440.312 חטיבת שריון 274, חטיבת שריון 217 פחות גדוד, חטיבת חיר"ם 317, מפקדת חטמ"ר 72; מפקדת בה"ד 1 או 3. סך-הכול – 206 טנקים.³¹³

התוכניות ההתקפיות בחזית סוריה

התוכניות ההתקפיות בחזית הסורית לא יפורטו כאן אלא רק העקרונות הכלליים של התכנון בחזית הזאת. בהצגת התוכניות במסגרת "כחול לבן" הוצגו תוכניות של חמישה מבצעים התקפיים בחזית הסורית: "זאב ערבות", "סוסיתא", "קולר", "בן גיל צפון" ו"קרחון". המבצע הנרחב ביותר היה "זאב ערבות". הוא נועד להשמדת הכוחות המרבית ופגיעה של ממש בפרוטנציאל הצבאי של סוריה. המבצעים האחרים נועדו להיערך בגזרות

308 מסמך מפקדת חיל הים.

309 הסעיף הזה הוא ניסיון שחזור המבוסס על המקורות הבאים: תוכניות אופרטיביות התקפיות; "אור ירוק" – עיקרי פקודה ועל מסמך חיל האוויר ממאי 1973.

310 בפקודה הפיקודית מצוין שהכוננות להמשך ההתקדמות, כלומר, גמר שלב ב ותחילת שלב ג היא החל מ"ש" ועוד 50 שעות.

311 תוכניות אופרטיביות התקפיות.

312 תחילה קבע הרמטכ"ל כי מפקדת אוגדה 210 תהיה המפקדה הממונה על המבצע (קד"ם הרמטכ"ל, 8 במאי 1973). ואולם לאחר סדרת דיונים נקבע כי מפקדה משימתית 440 תהיה המפקדה שתיועד ל"אור ירוק" (מסמך לשכת סגן הרמטכ"ל מאוגוסט 1973).

313 מספר הטנקים – לפי דברי אלוף פיקוד הדרום בתוכניות אופרטיביות התקפיות.

מצומצמות ומוגדרות, לכמה מטרות, חלקן או כולן: השתלטות על שטחים למען שיפורים טריטוריאליים, השמדת כוחות סוריים בגזרה, הישגים אסטרטגיים ופתיחת אופציות לניצול הצלחה למעבר ל"זאב ערבות". כך נועד מבצע "סוסיתא", שתוכנן להיערך בגזרה הדרומית, ליצור חיץ קרקעי בין סוריה לירדן. מבצע "קולר" תוכנן להיערך בגזרה המרכזית – במרחב שבין "הקו הסגול" לבין קו התלים אל-מל ואל-חרא – במקרה שיוחלט לבצע את "זאב ערבות" אולם טרם רוכזו כל הכוחות המתוכננים ליטול בו חלק. מטרתו העיקרית של מבצע "בן גיל צפון" הייתה השתלטות על מרחב חרפא-מזרעת בית ג'ן, שבו מרוכזת הארטילריה המאיימת על יישובי אצבע הגליל. מבצע "קרחון" תוכנן כמבצע האוגף את מערכיו העיקריים של צבא סוריה ממערב ומאיים על דמשק באמצעות התייצבות במבואותיה לאחר תנועה דרך בקעת הלבנון.

כאמור, ההנחה הייתה שישראל לא תיזום מלחמה, כלומר, שהסורים יהיו אלה שיפתחו במלחמה בחזיתם. במקרה כזה, אמר הרמטכ"ל, "בדומה לפיקוד הדרום, אני גם כאן רואה את האפשרויות מלמעלה למטה, כלומר מן הכבד אל הקל. כלומר התכנון האופטימאלי בשבילנו זהו 'זאב ערבות'".³¹⁴ בנוגע לתרחיש שלאחר פתיחת המתקפה על-ידי סוריה, אמר רב-אלוף אלעזר:

אפילו אם היא [סוריה] [תוקפת] באיחור של 24 שעות לעומת מצרים, אז הדילמה, לפחות נדמה לי, שיותר פשוטה [מאשר לגבי חזית מצרים], כי אז ברור שאנחנו מחפשים את הדרך של לבלום מיד התקפה. אם במצרים עוד יכולנו לדבר האם להכיל או לבלום, פה אין דילמה כזאת: זה בלימה מידית ומעבר להתקפה. לכן אני לא מסתייג מהתכנון [של] "זאב ערבות", אלא שאני אינני חושב שיש לנו סיכוי להתחיל אותו כך, להתחיל אותו בהבקעה יזומה. שהתכנון יישאר, אבל לי נדמה שהסיטואציה האפשרית היחידה שה"זאב" הזה ידהר ב"ערבה" זה אם הם פתחו במתקפה ואנחנו בלמנו, גרמנו אבדות, הנחתנו אוויר, השמדנו סוללות טילים, אחר כך ארטילריה; התערער הקו – אנחנו עוברים להתקפת-נגד. כלומר, זהו אותו "זאב", אבל "זאב" שלא מתחיל מסודר מהבקעה, אלא מתחיל בהתפתחות. בכל מקרה אני רואה [אותו] מתבצע בשלב שלישי. אני מקווה שתהיה לנו התרעה מספקת ואנחנו מתחילים את זה מהיערכות "סלע".³¹⁵

בנוגע לנסיבות ההוצאה לפועל של מבצע "זאב ערבות", סיכם הרמטכ"ל: ואני רוצה לייחד את דבריי לסצנריו הנוכחי, והסצנריו הנוכחי בנוי אצלי על פתיחת פעולות איבה יזומות על ידי מצרים וסוריה יחד. קודם כול אני מקבל שיכול להיות שנתקוף ב-זמנית. מה זה ב-זמנית? זאת אומרת שלא נחכה עד גמר המלחמה במצרים ואחר כך נסתובב לסוריה, אלא שזה יהיה פחות או יותר ב-זמנית. אני אומר "פחות או יותר" כי הייתי רוצה להיות במצב שיש לנו באותם הרגעים מאמץ אחד מבחינת חיל

314 תוכניות אופרטיביות התקפיות.

315 תוכניות אופרטיביות פצ"ן.

האוויר. למרות העובדה שחיל האוויר בלאו הכי יכול בשלושת הימים הראשונים לטפל בשני חילות האוויר ובטילים ולהשיג חופש פעולה בשתי הזירות. גם אחרי השגת חופש פעולה בשתי הזירות אני הייתי רוצה לראות כל זירה כמאמץ מרוכז.

אולי לא לפי הסדר המתודי, אבל אני אומר את זה כרגע, שבכל מקרה, גם כשאנחנו מדברים על "זאב ערבות" פה, או כשאנחנו מדברים על "חתול מדבר" במצרים, אנחנו מדברים על התקפה מסיבית על ריכוזי כוחות גדולים. זה לא בדיוק לפי ההשקפה הקלאסית האופרטיבית שלנו, שמחפשים מקומות רכים, מחפשים אגפים, מחפשים גישה עוקפת. יש פה משהו מן ה-brute force – של כוח גדול מול כוח גדול. אם קרב כזה מחייב אבדות גדולות הוא לא משיג את מטרתו. כי ללכת ולהשמיר ולעלות על הצבא המצרי, ועל הצבא הסורי במקרה דנן, ולהרוג 20,000 חיילים, עם טנקים ותותחים וכל מיני דברים, ולספוג 5,000–6,000 אבדות – לא עשינו עסק. כל העניין לא שווה. אני, כאשר אני מדבר על מבצעים כאלה כמו "זאב ערבות" או "חתול מדבר", אני, בעיני רוחי כבר רואה התפתחות שהיא מזכירה לי את ההתפתחויות המוכרות לנו ממלחמת ששת הימים, מסיני ומרמת הגולן. כלומר, אני רואה את מהלך השבירה, אני רואה עליונות אווירית דומיננטית באופן מוחלט על הכוחות האלה, ואחר כך אני רואה רדיפה וניצול הצלחה, שהיא צריכה להיות עם הרבה כוח ומהירה. אני לא רואה ב"זאב ערבות" כאן הבקעה ואחר כך לחימה בקו שני ואחר כך לחימה בוואדיות על האעוואג'. אם כל זה צריך להיעשות בכוח – אחד אחרי השני – לא זה הרעיון האופרטיבי של "זאב המדבר" [הכוונה: "זאב ערבות"]. לכן אני אומר פה, זה במאמר מוסגר: אני הייתי רוצה שהמאמצים יהיו מאמצים בודדים, כשאנו יכולים להטיל את כל חיל האוויר למערכה. וחיל האוויר, במקרה דנן, זה לא עם קצת יותר סיוע או קצת פחות סיוע. זו השפעה דומיננטית על צורתו של הקרב. אם זה קרבות הבקעה או קרבות לחימה קשים האחד אחרי השני, או שזו רדיפה וניצול הצלחה והשמדה. כך שאני מקבל את הגישה שלך, חקה [אלוף פיקוד הצפון – יצחק חופי], של פחות או יותר בו־זמנית, אבל עם הפרדה של יום לריכוז המאמץ האווירי.³¹⁶

בנוגע למטרת השמדת הכוחות המרבית שיש להשיג באמצעות המבצע, אמר אלעזר: אם אמרתי קודם שאי אפשר להגיע לכיתור מושלם של הצבא הסורי בשתי זרועות, אני כן מאמין שאפשר להגיע לכיתורים של היחידות הסוריות. כלומר, לא על בסיס של תכנון אסטרטגי שחובק את כל הצבא הסורי, אבל על בסיס הבקעות מהירות מכאן, שהן כל כך מהירות שגשגאים פה בשטח כוחות סוריים, ועל זה צריכה להיות בנויה ההשמדה שלנו. כלומר, לא ללכת כמכבש שדוחף את כולם, אלא להיכנס עם כמה חתכים פנימה וכשאנחנו מתייצבים פה, מסתובבים כמה זנבות סוריים, שאותם צריך אחר כך לאכול בקטעים נפרדים.

כך ניתן, לדעת הרמטכ"ל, להשיג השמדה מרבית של כוחות צבא סוריים גם בלי לכבוש את דמשק. בתחילה תוכנן להתקדם בשני כיוונים – לדמשק ולהר הדרוזים – בו־בזמן, אולם בשל הגידול שחל בסד"כ הסורי בדרום המדינה הגיעו הרמטכ"ל ופיקוד הצפון למסקנה שלא ניתן להוציא לפועל בו־בזמן את שני המהלכים, וההתקדמות לכיוון דמשק נקבעה כיעד הראשי של המבצע. עם זאת, הובאה בחשבון האפשרות, שבשל נסיבות – פוליטיות או אחרות – לא יתאפשר להתקרב לדמשק. לפיכך היה צורך לתכנן את המהלכים באופן שהמשימה של ההשמדה המרבית תושג תוך הגעה לנהר האעוואג' בלבד. לנוכח המגבלה האפשרית הזאת הורה הרמטכ"ל לכלול בתוכנית "זאב ערבות", כחלופה לניצול הצלחה כלפי צפון, גם ניצול הצלחה לכיוון דרום, לאחר היעצרות על האעוואג', במגמה ליצור חיץ בין סוריה לירדן. המהלך הזה יוכל להיעשות גם במקרה של היווצרות מצב (למשל, הפיכה בירדן או קידום כוחות דרכה לעבר סוריה) שבו יהיה חשוב ליצור חיץ כזה:

האם ללכת עד הר הדרוזים או לא? אני מקבל את הגישה שלך [האלוף חופי] – זה הקו הטוב ביותר. כלומר, לסגור מפה ללג'ה, לעשות את הפתח הזה ולמתוח פה קו למטה, שזה נותן לנו את המובלעת ומפריד בין שתי המדינות האלה [סוריה וירדן]. יש לזה עוד by product וזה מול העיראקים. זה יכול להיות גם כתוצאה מ"זאב ערבות", אבל בתנאי שאנחנו פה מוסיפים תוכנית של ניצול הצלחה, ואני לא אומר בשלב הראשון, בשלב ההבקעה, אבל בשלב יחסית מוקדם תהיה לנו תנועה גם למטה [כלומר, דרומה].

וזה מתחבר אצלי לעניין דמשק: אני הלכתי [...] לכבוש את דמשק, ואני בדיון הקודם אמרתי: לדמשק אני לא מתייחס כמו לקהיר; דמשק היא קרובה, ובנסיבות פה סוריה נמצאת במעמד פוליטי אחר. בנסיבות מסוימות יכול להיות שנלך לדמשק, אבל זה צריך להיות מתוכנן, ואנחנו מוכנים. יחד עם זאת אני מוסיף עוד דבר: יכול להיות, וזה מאוד סביר שלא נרצה ללכת על דמשק. זה מאוד יכול להיות שאני אגיד לך, חקה, שאם אנחנו הצלחנו להגיע פה להשמדה רצינית, ואני יודע שאנחנו מתקרבים לשעת הפסקת האש, ויש סיטואציות כאלה – אני זוכר כזאת, ששאלו אותנו [אורטוטו, מתי אתם גומרים?]. אז אם זה קורה, בהחלט יכול להיות יותר פשוט לרדת להנה [לדרום], לסגור את הקו בלי לכבוש את דמשק. כי דמשק באותו הרגע יכולה להיות קשורה באיומים רוסיים, עם איזה אולטימטום, ואנחנו יודעים שיש לנו עוד יום, אין לנו עניין להסתבך, אנחנו לא הולכים לדמשק עצמה, אבל אנחנו כן סוגרים קו מסוים. ואז, אם עשינו "זאב ערבות" ויש לנו הישג עד האזורים האלה, וגם יש לנו תכנון של פיתוח מאמץ שהולך למטה, אנחנו יכולים להתייצב בקו הפסקת אש שנותן לנו פה שיפור רציני כתוצאה מ"זאב ערבות" אולי אפילו יותר טוב מזה שהתכוונו אליו: יורד לאזור הזה דרומה, מתחבר לסוריה ונותן לנו את כל המובלעת למטה ולא חצינו את האעוואג'. האם אפשר להשמיד פה כוחות בלי לכבוש את דמשק? לפי דעתי – כן [כפי שצוטט לעיל]. [...] זהו המצב שבו אני אומר שבו עלול להיות לנו יותר חשוב ללכת דרומה מאשר ללכת לדמשק. כך שההערה שיש

ל"זאב ערבות" זה שהתכונן צריך לכלול את ניצול ההצלחה לדמשק מעבר לדמשק. זה ניצול הצלחה. מבחינת שלבים זה צריך להיות בנוי כך שאנחנו מסוגלים להפסיק כאן [על האעואג], אבל במקביל שאנחנו מפסיקים כאן יש לנו מאמץ שיוורד למטה, שיוורד למטה ומשתלט על האזור הזה.

יש עוד סיבה למה יכול להיות לנו חשוב לרדת למטה, וזהו עניין הצבא העיראקי. אני לא יודע באיזה שלב יכול ללכת הצבא העיראקי, ויכול להסתבר לנו שכרגע יש פה כוח של הצבא הסורי, שפה ישנם 300 טנקים שאתה מדבר עליהם, אבל חיל האוויר כבר עבר עליהם, וללכת ולהיכנס פנימה זה לא רע, אבל אנחנו יודעים שמפיוון מפרק נע כוח של עוד 200 טנקים עיראקיים. תהיה זו שגיאה מצדנו לחכות שהם יבואו וייכנסו הנה ולא לגמור את העניין הזה ולהתייצב מול הגבול הירדני לפני שהכוח הזה מגיע. כך שמה שלי חסר בתוכנית הזאת, אני מקבל אותה כפי שהיא, אני מגדיר את זה כשלב מתוכנן נוסף, אפשרי או אפשרי לא, וחסר לי ניצול הצלחה כדי לתת מה שפה "סוסיתא" נותנת, גם אם הלכנו ל"זאב ערבות".³¹⁷

התוכניות המבצעיות האחרות יכולות להיערך בתגובה לפתיחת מעשי איבה בפעולות ספורדיות או במלחמת התשה, או במקרה שלא יהיה אפשר לעשות מיד את "זאב ערבות". בהקשר לכך אמר הרמטכ"ל:

השאלה היא, האם במקרה שיש רק פעולות בודדות [ולא מתקפה כללית של האויב] ואנחנו עושים את המכה האווירית בשתי החזיתות, המצרית והסורית – לנו יש תוכנית בגזרה המצרית לעשות גם פעולה יבשתית מסוימת. השאלה היא, ופה אני מעמיד את זה לדיון, מה במקרה א אנחנו צריכים לעשות כלפי סוריה? האם צריך לעשות מכה אווירית רבתי וללוות אותה בשני "בן גיל" [היו שתי תוכניות: "בן גיל צפון" ו"בן גיל דרום"] או "קולר", או רק מאמץ אחד דרך לבנון לעבר דמשק, כלומר אחד הדברים הבודדים האלה? האם לעשות אחד מהם פלוס מכה אווירית? ויש בזה כמה יתרונות, כי זה לא רק מכה אווירית, אלא יש לזה גם ביטוי קרקעי: יש בזה שבויים, יש בזה שיבוש המערך, יש בזה אזהרה ש"הנה אנחנו יכולים ללכת הלאה!". כל אלה יתרונות, לעומת מגבלה אחת: שאלה הדברים הם לא כל כך מתאימים למטרה שלי כשאני אומר במינימום אבדות. כי אלה הדברים המהווים את השלב הקשה של המלחמה, כלומר שלב ההבקעה, שהוא השלב היקר, ולעשות אותם בלי ההמשך וניצול ההצלחה שלו – יכול להיות שיש מקום לשקול האם בכלל כדאי לעשות את הדברים האלה בשלב הפעולות הבודדות [אן] להסתפק בתגמול אווירי, אווירי-ארטילרי, אבל בלי [מהלך קרקעי].³¹⁸

רבי-אלוף אלעזר תהה אפוא אם יש מקום להסתפק במבצעים המצומצמים בלבד, אם אין כוונה לפתחם למהלך הנרחב, שכן המהלכים האלה כרוכים ממילא בהבקעת המערך

317 תוכניות אופרטיביות התקפיות.

318 תוכניות אופרטיביות פצ"ן.

הסורי, שהוא השלב שבו משולם מחיר האבדות הכבד ביותר, בלי שיביאו להשגת המטרה של השמדה מרבית של כוחות אויב. המהלך הטוב ביותר בעיני הרמטכ"ל היה "קרחון", שכן הוא אינו כרוך בהבקעה המתחייבת מחדירה אל מול המערך הסורי ברמת-הגולן, וחוסך בכך אבדות, הוא יוצר איום אסטרטגי מהיר על-ידי התייצבות מול דמשק, ובמקרה שהוא נערך בדבדבד עם מהלך התקפי ברמת-הגולן הוא מערער את המערך הסורי בכך שהוא מחייב את הסורים להפנות כוחות משם. מגבלתו היא שאינו תורם תרומה של ממש להשמדה המרבית של כוחות האויב, שהיא המטרה החשובה ביותר של המבצעים ההתקפיים. כמו כן עלולה להיות מגבלה מדינית: יהיה אפשר להוציאו לפועל במקרה שמצרים וסוריה יפתחו במלחמה או אפילו מלחמת התשה, והמחבלים יפעלו מגבול לבנון. במקרה שלכנון תצליח למנוע את המחבלים מלפעול, או שיופעל על ישראל לחץ מדיני, למשל, מצד ארצות-הברית, להימנע מלפעול בלבנון, לא יהיה אפשר לבצע את "קרחון". בנוגע לכך אמר הרמטכ"ל:

כפעולות בודדות, אשר בשלב זה [של מלחמת התשה] אפשר לעשות אותן, הראשונה אני רואה את הפעולה דרך לבנון לדמשק כאפשרות, ואפשרות טובה בתנאים מסוימים. אני אעשה לכם סצנריו: כמו שסוריה ומצרים התחילו לעשות מלחמת התשה, המחבלים החליטו לעשות את זה בגבול הלבנוני והצבא הלבנוני החליט לא כל כך לבלום אותם, או שהחליט או שלא הצליח, ואני, במקום לעשות "קלחת"³¹⁹ לשלושה ימים ולחזור, אנחנו מכניסים לשם כוח שנוסע לדמשק. אם הוא נוסע לשם אני לא רואה אותו רק מתייצב בגבול לבנון, ואז המשימה שלו היא ללכת, לעלות על המערך החטיבתי הזה [הכוונה למערך הסורי בכביש בירות-דמשק] עם אוויר, עם טנקים, להשתלט עליו – להציב איום על דמשק. זה חלק של המלחמה, בשלב הזה, כדי להפסיק מלחמת התשה. יצרנו עובדה חדשה – ממנה אי אפשר לקיים מלחמת התשה. זה או או – או שזה נפסק ומדברים, או שהולכים למלחמה. כך אי אפשר לקיים מלחמת התשה – כשאנחנו יושבים על דמשק.³²⁰

אשר ליתרונות של המהלך דרך לבנון אמר הרמטכ"ל:

אני מייחס למאמץ הזה חשיבות גדולה. גם מן הסיבה שכרגע הזכרת אותה³²¹ וגם מן הסיבה של ערעור המערך הסורי מן הרגע הראשון. פעולה שהולכת מכאן היא יחסית קלה. אמנם יש פה מאתיים פת"חים, יש גרוד ארטילריה, [אבל] במונחים שאנחנו מדברים עליהם היום זה שטויות אחרי ככלות הכול – זה לא דבר רציני. זה, מכל הבעיות הטקטיות שיש לנו במלחמה הזאת, זאת היא הפשוטה ביותר יחסית. ולכן אני רואה את המאמץ הזה כמאמץ סביר: הוא יכול ללכת מהר, הוא יכול להתייצב סתם ועם

319 "קלחת" היה שם קוד למבצעים שתוכננו ובוצעו בדרום לבנון ובפת"חלנד כתגובה על פעילות מחבלים.

320 שם.

321 הרמטכ"ל התייחס כאן לדבריו של תא"ל משה ברכוכבא, שדיבר לפניו והדגיש את החשיבות של ביצוע מהלכי כיתור לשם ניתוק דרכי הנסיגה של הכוחות הסוריים, במגמה להגיע להשמדה מרבית (תוכניות אופרטיביות התקפיות).

סיוע אווירי רציני – ופה אני יוצא מתוך הנחה, שוב בדומה למצרים, שאנחנו נכנסים לקרבות היבשה לאחר הכנה אווירית טובה, שגם נותנת לנו את העליונות האווירית וגם פותחת אפשרויות בפני חיל האוויר לתת סיוע מקסימלי לקרב היבשה. כך שאני בהחלט רואה סביר שאנחנו נוכל לעלות על הציר ולהגיע לאיום על דמשק. איום על דמשק, שבשלב מסוים יכול לערער את המערך הזה ולמשוך עתודות שלו כלפי דמשק. ב. אם באמת ניכנס לשלב ההשמדה, כאן יהיה אפשר להגביר את הלחץ וזה יקל עלינו את תפיסת הצבא הסורי.³²²

בהצגת התוכניות בפני ראש הממשלה אמר הרמטכ"ל כדברים האלה באשר לתוכנית "קרחון":

אינני יודע אם תהיינה נסיבות מדיניות מתאימות ללכת דרך לבנון. אני רוצה להצביע על יתרון צבאי גדול [הכרוך במהלך]: החזית הזאת [רמת-הגולן] מוחזקת על ידי שלוש דיוויזיות. להיכנס לסוריה [...] בין גבול ירדן ללבנון – בכל מקרה זאת הבקעה. להיכנס דרך לבנון יש לזה יתרון גדול מבחינת כוחות, כי זה קל. יש קצת בעיות קרקעיות, כמו צירים הרריים – פה תיפול שרשרת, שם תיפול שרשרת [הכוונה לזחלי רק"ם], אבל זה עם אויב בלתי חשוב: יש קצת בזוקות, אלפיים מחבלים, אבל זה לא צבא. אז אנחנו מתייצבים [...] קרוב לדמשק ואנחנו מהווים איום על דמשק.

למהלך הזה יכולה להיות חשיבות שתחייב את הסורים לשנות את המערך ולהפנות חלק מהטנקים כלפי צפון. יכול להיות שתהיינה נסיבות שיזמינו את זה. את זה פעם עשינו, בעצם נכנסנו לא כל כך לעומק [הכוונה למבצע "קלחת 2" באוגוסט 1970]. יכול להיות שהנסיבות תהיינה כאלה שנוכל להרשות לעצמנו, בגלל פעילות חבלנית או אחרת, ואז ללכת יותר רחוק עד הסוף. כך שזה מהלך שעוזר לנו במלחמה בחזית. אבל הוא לא תנאי, ואם אי אפשר לעשותו, יש תוכניות אחרות.³²³

בנוגע לאפשרויות פיתוח של המבצע אמר רב-אלוף אלעזר:

יש פה שתי אלטרנטיבות, וזה תלוי עם איזה כוח אנחנו הולכים ובאיזה נסיבות. כי בתנאים מסוימים זו יכולה להיות – כלומר אם אנחנו לא מתכוונים באמת לעלות לכיוון דמשק, אלא זה קורה לנו באותם מצבים שאמרנו שיש התמוטטות בלבנון, ויש איזו הקדמה למתקפה הגדולה – זה יכול להיות גם מאמץ חטיבתי. כי אז התקיפה של המערך החטיבתי הסורי – פה אין בעיה יותר מאשר בעיה חטיבתית, וחטיבה יכולה לעשות את זה. מפקדת קחצ"ר [קצין חיל הרגלים והצנחנים הראשי] צריכה לתכנן את זה ולהיות מוכנה להפעיל את זה עם הכוחות האלה, ואגב יש פה מקום לכוחות מונחתים מהאוויר, לחי"ר וכן הלאה. בעיקר לפיתוח אפשרי מכאן לתוך לבנון. [...] עד בירות לא, אבל אני מדבר עד קו הליטאני, עד הים, כלומר מה שנקרא דרום לבנון. [...] נראה איך

322 שם.

323 הצגת תוכניות לראה"ם.

יתפתחו הדברים שמה: לבנון מתמוטטת, יש מלחמת אזרחים, אנחנו כבר במילא שם – אז כבר ניגש לים.³²⁴

"קרחון" הוא המועדף בין המבצעים המתוכננים בחזית הזאת, אולם ייתכן שלא ניתן יהיה להוציאו לפועל. במקרה כזה באים בחשבון המבצעים האחרים. בנוגע לכך אמר הרמטכ"ל: אם הייתי צריך כרגע להחליט שאנחנו לא עושים את "זאב ערבות", אנחנו עושים רק מהלך אחד קרקעי, כמו "צפניה", אני עושה השוואה איזה מהלך שיהיה מהלך אולטימטיבי להמשך, אז נראה לי יותר טוב ללכת דרך לבנון ולהתייצב מול דמשק: פחות הבקעה, פחות דם, לא השמדה של כוחות סוריים גדולים, התייצבות מול דמשק ויציירת איום – יותר טוב לי מאשר הבקעה והליכה לסוידא. אבל יכולות להיות סיבות פוליטיות שלבנונים לקראת מלחמה כזאת ינקו את השטח ולא יהיו שם פת"חים, וניקסון [נשיא ארצות הברית] יגיד לנו: "תשתוללו, אבל לא לבנון", ולא נרצה לריב בשביל זה. יכול להיות שזה לא יהיה מהלך סביר מבחינה מדינית באותו הזמן. ואז אני אומר: כמהלך בודד שאין לנו עוד סיבות מספיקות ואין לנו הצדקה ואין לנו תנאים מדיניים ללכת לדמשק – זה יכול להיות מהלך אחד. בסטנדרט הזה של מהלכים אני רואה את המהלך הדרומי מול סוידא, אני רואה את "בן גיל צפון" ואני רואה את "קולר". ואני מקבל את ההערכה שלך [האלוף חופי] – "קולר" כדאי לעשות רק בתנאי אחד: שזה פתיחה. מתי עושים "קולר" ולא "זאב ערבות"? כשנוצרו תנאים טובים להבקעה, ו[אוגדה] 146 עוד לא הגיעה. ואז אתה אומר – בואו נעשה את זה, לא אחד על יד השני, אלא אחד אחרי השני. חיל האוויר פעל וגרם אבדות גדולות, יש מהומה בגזרה, [אוגדה] 36 נכנסת פנימה, וכעבור 12 או 24 שעות מגיעה [אוגדה] 146 ונכנסת אחריה פנימה. אז יש טעם ב"קולר".³²⁵

כלומר, מבצע "קולר", שנועד להיערך מול פתחת רפיד, כרוך בקרב הבקעה קשה, ולכן הוא מוצדק רק בתנאי שהוא מהלך פתיחה שממנו יתפתח "זאב ערבות" כמתואר לעיל. מבצע "סוסיתא" אמור להיערך מול גזרת ההבקעה הקשה ביותר – במקום שבו מרוכזים כוחות גדולים של שריון אויב. הוא כרוך בקרב הבקעה קשה, שאין בעקבותיו הישג כמו הכרעת צבא סוריה. הוצאתו לפועל מוצדקת לפיכך רק לשם יציירת חיץ קרקעי בין סוריה לירדן. הוא אפשרי כמבצע עצמאי או כניצול הצלחה מ"זאב ערבות". מבצע "בן גיל צפון" יכול להיערך במסגרת ניסיון לשיפור המצב הקרקעי בגזרה הצפונית או למניעת הפגזות מן הגזרה הזאת. ניתן להוציאו לפועל כמבצע עצמאי או במקביל למבצע "סוסיתא" או כמהלך הטעיה במסגרת "זאב ערבות".

324 תוכניות אופרטיביות התקפיות.

325 שם.

התוכניות להפעלת חיל האוויר

הנחת יסוד ועקרונות³²⁶

הנחת יסוד בהפעלת חיל האוויר הייתה:

חיל האוויר היה וימשיך בעתיד להיות האמצעי העיקרי של צה"ל להתרעת מצרים, סוריה או מדינות האויב האחרות מלפתוח באש. הרתעה זו מבוססת על כושרו של ח"א להכריע מלחמות בזירה. ההכרעה באה לביטוי בכושר השמדת חילות האוויר של האויב, השמדת הצבאות והתשתית הכלכלית, וביכולת להגן על מדינת ישראל.

הנחת היסוד בתחום ההגנתי הייתה:

אין אפשרות לסגור את שמי המדינה באופן הרמטי, אך חיל האוויר יכול למנוע הישגים משמעותיים של האויב באמצעות חדירת מטוסיו. חיל האוויר יכול לגרום לאויב שינסה תקיפות מסיביות בשטחנו, אבדות כבדות, ולמנוע ממרב מטוסיו מלהפעיל את חימושם בצורה יעילה. זאת באמצעות מטוסי היירוט ומערכי טילי ותותחי הנ"מ. להגנה יעילה של שמי המדינה נדרשת מערכת התרעה יעילה. חיל האוויר צריך למנוע מהאויב את מרב אפשרויות החדירה לצילום ולמודיעין ואת יכולת החדירה במסוקים ביום ובלילה. על ידי שמירת עדיפות באוויר וניצולה הנכון (לתקיפת כוחות האויב) צריך חיל האוויר למנוע מהאויב מרב האפשרויות של הישגים קרקעיים. הדבר אמור בעיקר במצב שבו האויב יצא לפעולה התקפית וכוחות היבשה של צה"ל לא הספיקו להתגייס. ההגנה הקרקעית של גבולות המדינה מתבססת על כוחות דלילים בקו בגלל הביטחון ביכולתו של חיל האוויר לבלום מתקפות קרקעיות של האויב. ברור שאמצעי ההגנה היעיל ביותר של חיל האוויר הוא ביכולת התקיפה שלו, בראש ובראשונה יכולת השמדת כוחות האוויר של האויב על הקרקע. החיל צריך להיערך לכושר עמידה מרבי בנתוני ספיגה.

אשר ללחימה ההתקפית: השגת עדיפות אווירית בכל זירת הלחימה היא משימת ההכרעה החשובה ביותר של חיל האוויר. החלק החשוב של השגת העדיפות האווירית הוא בהשמדת מרב מטוסי האויב וצוותות האוויר, או בריתוק מטוסי האויב לבסיסיו על-ידי השמדת המסלולים והתשתית התעופתית. עדיפות אווירית בזירת הלחימה פירושה גם חופש טיסה ותקיפה באזורי הלחימה הקרקעיים. כדי להשיגו צריך חיל האוויר להשמיד או לשחק את סוללות טילי הקרקע-אוויר של האויב באותם אזורים. במשימה של השגת העדיפות האווירית יש חשיבות מכרעת למהלך הפתיחה של המלחמה. ההישגים המרביים

³²⁶ הסעיף הזה מבוסס על מסמך של מפקדת חיל האוויר מאוגוסט 1973. יש לציין כי כמעט בכל המקומות בקטעים המצוטטים שבהם מופיעה המילה "התראה" או "אתראה", הכוונה ל"התרעה" (על ההבדל בין "התראה" ל"התרעה" ראו במילון למונחי צה"ל).

בלחימה תלויים בהשגת העדיפות האווירית בתחילתה (באשר למטוסי האויב וטיליו). השגת העדיפות באוויר (השמדת מרב מטוסי האויב וסוללות הטילים שלו) היא אמצעי לניצחון במלחמה, ובעצם השגתה אפשרי לכפות על האויב להפסיק את הלחימה. חיל האוויר יכול, בהשתתפותו בלוחמת הקרקע, להשפיע בצורה מכרעת על יחסי הכוחות הקרקעיים, על מספר האבדות של כוחות הקרקע ועל משך הזמן עד להכרעה הקרקעית. משימותיו בתחום הזה הן: אמנעה על צירי תנועה; תקיפת כוחות שריון אויב בהתארגנות ובתנועה בעורף; תקיפת ארטילריה באזורי הקרבות (בעיקר בסואץ וברמת הגולן); סיוע קרוב לכוחות הקרקע; תקיפת מוצבים במערכי ההגנה של האויב בסואץ וברמת הגולן. תחום נוסף של לחימה התקפית הוא תקיפת מטרות אסטרטגיות: חיל האוויר הוא הכוח העיקרי, הבלעדי כמעט, לתקיפת מטרות בעומק מדינות האויב. תחומי פעולה נוספים שבהם בא לידי ביטוי חלקו של חיל האוויר בעת מלחמה, הם הכרעת חילות הים של האויבים, הנרה, הובלת לוחמים וציוד, הן בשטחנו והן למבצעים מיוחדים ומשולבים בחזית האויב ובעורפו, חילוץ נפגעים ופינויים, צילום ומודיעין איסופי, קישור, ממסר ולוחמה אלקטרונית.

שיטות המגננה

המסמך התייחס לאפשרויות הפעולה של חילות האוויר של האויב ולאפשרויות מניעתן או תגובה עליהן. להלן יפורטו חלק מן השיטות. אחת מאפשרויות הפעולה של האויב היא תקיפת שדות תעופה של חיל האוויר הישראלי. דרך הפעולה הטובה ביותר למניעתה היא תקיפת שדות התעופה של האויב, השמדתם או שיתוקם:

באם תינתן לאויב אפשרות לתקיפה, לא ניתן יהיה למנוע לחלוטין וההדגשה במקור – ש"ג] תקיפת שדות תעופה אצלנו, אולם סביר שניתן יהיה, במידת הצלחה גבוהה, לסכל תקיפות אפשריות באמצעות מערך ההגנה האווירית, שיהיה מבוסס על התראה, מטוסי יירוט בפטרול אווירי, מטוסי יירוט בהגנת שטח ומערך הנ"מ, הבנוי על הגנת מבואות ע"י סוללות "הוק" והגנה נקודתית ע"י סוללות תותחי הנ"מ.

בנוגע לאפשרויות פעולה נגד תקיפה בטילי "קלט" נכתב בין היתר:

בהנחה שתהיה התראה מודיעינית על כוונת האויב להפעיל טילי "קלט", בעיקר כנגד מטרות לאורך החוף במרכז הארץ – סביר שיהיה גילוי מוקדם של [המטוסים] המשגרים (טו"ר 16) ואף של ה"קלט". מטוסי היירוט שיוזנקו לקראת המשגרים/טילים יוכלו ליירטם בטווחים של 30-40 מי"מ [מייל ימי] מהחוף ולבצע ניסיונות חוזרים ליירוט עד קו החוף.

שיטות המתקפה

על חיל האוויר היו מקובלות הנחות היסוד הבאות בנוגע למתאר מבצעיו ההתקפיים: בכל מתאר מלחמה יהיה צורך לפגוע בכוח האוויר של האויב להשגת עליונות אווירית, כלומר, תקיפת שדות תעופה. בכל מתאר יהיה צורך, במוקדם או במאוחר, לתקוף את מערך הטילים

לאורך התעלה במצרים או את מערך הטילים לאורך החזית הסורית. "בכל מתאר יינתן לחיל האוויר לטפל בעליונות באוויר כמשימה ראשונה, ורק אח"כ – לאחר השגת העליונות – יסייע לכוחות היבשה. (אין זה נכון למקרים של "התשה" או מגבלות פוליטיות)".³²⁷ השגת עליונות אווירית נעשית בשני אמצעים: תקיפת שדות תעופה והשמדת מערך טילי קרקע-אוויר.

השגת עליונות אווירית באמצעות תקיפת שדות תעופה

ניתן לתקוף שדות תעופה בשתי מגמות עיקריות: שיתוק שמשמעו פגיעה בשדות התעופה כך שלא יתאפשר להמריא מהם במשך כיממה; או השמדה שמשמעה פגיעה בשדות התעופה עצמם ובכל המתקנים, המפקדות והמרכזים הנמצאים בהם, זאת תוך השמדת לפחות מחצית מן הכוח האווירי בהם כך שההשפעה תהיה לטווח ארוך, ולא תיפתר באמצעות תיקון מסלולים או הבאת מטוסים אחרים.

השגת עליונות אווירית באמצעות תקיפת טילים

המערכים של טילי הקרקע-אוויר לאורך תעלת סואץ ובקו החזית הסורי מונעים מחיל האוויר את חופש הפעולה שלו הוא זקוק למתן סיוע יעיל לכוחות היבשה, למניעת חדירה של כוחות אויב, להרתעה ולתקיפת ארטילריה. "פעילות כנגד טילים הנה [הכוונה: הנה כלשעצמה] מכה מוחצת למורל ולרצון הלחימה של האויב, אך ערכה מועט יחסית אם לא תבוא אחריה פעילות מסיבית בחזית להשמדת הצבא עצמו".

תקיפת מערכי הטילים יכולה להיעשות באחת משתי אפשרויות: בהפתעה, כלומר תקיפה יזומה לפני פתיחת האויב באש; או לאחר פתיחה יזומה של האויב באש. במקרה של תקיפה יזומה בחזית המצרית יותקף כל מערך הטילים במטס אחד, ולמעשה יהיה זה השלב העיקרי, ואחריו יהיה רוב כוח המטוסים פנוי למשימות אחרות. האפשרות השנייה – תגובה לאחר יוזמת אויב – היא האפשרות שעליה בנויה תוכנית "תגר". התוכנית הזאת בנויה משלושה מטסים שייפרסו על פני יום לחימה מלא: המטס הראשון יכלול הכנה והטעיה נגד תותחי הנ"מ ותקיפה של מערך טילי הקרקע-אוויר באזור פורט סעיד; במטס השני יותקף חלק ממערך הטילים וחלק מן המטוסים ינצלו הצלחה בגזרה; במטס השלישי תותקף שארית המערך של טילי הקרקע-אוויר תוך ניצול הצלחה בכל החזית על-ידי יתר המטוסים. בשני המקרים יהיה צורך לצוד מארבים של טילי אויב וכן לתת את הדעת לסיכון הכרוך בהימצאותם של טילי אס-איי-6 הן בחזית המצרית והן בחזית הסורית, שכן עדיין לא נמצא פתרון לבעיה. בחזית הסורית יותקף מערך הטילים, בשתי האפשרויות, במטס אחד.

³²⁷ מניסוח הסעיף האחרון עולה כי לראייתו של חיל האוויר לא הובאה בחשבון האפשרות, שהתממשה במלחמה, שדווקא נסיבות מבצעיות (כגון מצב קשה של כוחות היבשה) יחייבו לסייע לכוחות האלה לפני הלחימה להשגת העליונות האווירית.

השאיפה הייתה לתקוף בהפתעה, דבר שיאפשר הכרעת האויב המצרי ביום אחד, במקום ביומיים-שלושה בשיטה השנייה. אשר לחזית הסורית – שם יש אפשרות להשיג הפתעה טקטית, כגון ניצול פעילות מחבלים כדי לתקוף את המערך.

השתתפות בלוחמת היבשה

חילות היבשה מתבססים על סיוע התקפי של חיל האוויר בכל מבצעים. כמעט כל המבצעים הגדולים של צה"ל מתבססים על עדיפות אווירית. [...] חיל האוויר יכול לתרום בצורה מכרעת להבסת כוחות היבשה של האויב, לא ע"י סיוע לכוחות הקרקע, אלא ע"י תקיפה עצמאית שלו. את זאת אפשר לעשות באמנעה, בתקיפת ריכוזי אויב בעורף, תקיפת ארטילריה, מפקדות ושריון.

כדי לממש את הנחת היסוד של עדיפות באוויר יש לקחת בחשבון פעילות של 48 שעות להשגת עדיפות זאת: תקיפת שדות תעופה – יום לחימה; תקיפת טילים – יום לחימה. אמנם יש אפשרויות להפריש כוח ללוחמת הקרקע גם תוך כדי הוצאתם לפועל של מבצעים אלה, אך הכוח שיוקדש למשימה זאת יהיה בכמות קטנה ובאיכות יחסית נמוכה. לאחר הוצאתם לפועל של שני מבצעים אלה יוכל חיל האוויר להתפנות להשתתפות מסיבית בלוחמת חילות היבשה. במקרה של מלחמה כנגד מצרים וסוריה יחד נכנסת [השגת] העדיפות באוויר כנגד סוריה באותן 48 שעות.

כפי שראינו, בסיטואציות מסוימות (הפתעה שלנו) יוכל חיל האוויר להשיג המשימה בתקיפת שדות תעופה וסוללות הטילים ולהתפנות ללוחמת הקרקע כבר בסוף היום הראשון של הלחימה.

שילוב וסיוע חיל האוויר ייערך בשלוש שיטות עיקריות: תקיפה מתוכננת מראש מעבר לקו ההפצה; תקיפה מתוכננת ומתואמת (ע"י החפ"ק) בתוך תחום קו ההפצה; סיוע קרוב לכוחות היבשה, בקשר איתם.

[...] אין אפשרות לכיצוע סיוע קרוב באמ"ט (אזור מוגן טילים). לפני הסיוע נצטרך לטפל בטילי הקרקע-אוויר כדי לאפשר חופש פעולה. עם זאת אפשר בשיטה הראשונה לתקוף מטרות באמ"ט על ידי תכנון מדויק ומודיעין מעודכן.

[...] לסיכום, חיל האוויר ממליץ להמעיט בסיוע קרוב ולהרבות בתקיפות מתוכננות ומתואמות. פעילות המטוסים יכולה להכריע את גורל הלחימה הקרקעית בגלל אופי הזירה המזרח תיכונית. הכוח העיקרי של האויב בשתי החזיתות העיקריות הוא השריון, אשר אינו נמצא בקו הראשון. באם נפגע בו בצורה משמעותית נכריע בתוצאות הלוחמה הקרקעית.

צירופי מבצעים התקפיים במתאר המלחמה

צירופי המבצעים ההתקפיים וההחלטות אילו מהם לבצע ומתי תלויים בכמה שיקולים: המדינות הלוחמות – לחימה נגד אחת מהן או נגד שתיהן יחד; פתיחת המלחמה – בשתי

החזיתות בו־בזמן או במדורג; הפותח בלחימה – חיל האוויר נכנס ללחימה רק לאחר שהאויב פותח בפעולות; חיל האוויר מקדים את פעולתו לפעולות האויב כאשר יש לצה"ל ידיעות מספיקות מראש על כוונותיו; המגבלות המדיניות – הידרדרות בלחימה בלי לחצות את תעלת סואץ על הקרקע בשלבים הראשונים (חדירות לחבלה בשטחנו או אפילו ארטילריה ותקיפות אוויר); לחימה כללית ללא מגבלות מרגע הפתיחה.

התשובה לשאלה האם לפתוח בפעולה נגד שדות תעופה או נגד מערכי טילים, הייתה מבוססת על הנחות היסוד הבאות: המטס הראשון של הפתיחה בכל מתאר צריך להיות המפתיע ביותר ובעל האפקט המכריע להמשך הלחימה. במטס הראשון יוכל חיל האוויר לנצל את כל הפוטנציאל: התדריכים הטובים ביותר, המערכות השמישיות ביותר והעיתוי המתאים ביותר. יש לפתוח את המלחמה בהשגת העליונות האווירית. השגת עליונות באוויר נעשית בשני מישורים: תקיפת שדות תעופה והשמדת מערך טק"א. השאלה: כמה משניהם לפתוח? אם יפתח בתקיפת טילים יפסיד את גורם ההפתעה באשר לתקיפת שדות תעופה. במקרה זה לא תהיה לו עליונות באוויר מבחינת מטוסי אויב, יש חשש שמטוסים מצריים יופעלו לתקיפת גמול על סיני או אפילו לתקיפת בסיסים במרכז הארץ. אם יפתח בתקיפת שדות התעופה עלול מערך הטילים להשתנות עד שיתפנה לתקוף אותו. שינוי במערך הטילים יגרום לו שינוי תוכניות ברגע האחרון, אי־ודאות בנוגע למיקומם של הטילים והקצאת כוחות מיותרים למבצע המסובך הזה, שחייב להיות מתוכנן מראש עד הפרט האחרון. ההסתכנות בתקיפת שדות תעופה תהיה גדולה מזו שבתקיפת מערך הטילים. אם היה אפשר לדעת במדויק כל שינוי במערך הטילים, הייתה המלצת חיל האוויר חד־משמעית – תקיפת שדות תעופה במטס הראשון. מכיוון שהדבר אינו אפשרי, התשובה אינה כה חד־משמעית.

לנוכח זאת המליץ חיל האוויר לפעול כדלהלן בפתיחת המלחמה:

- יש לתקוף שדות תעופה וטילים במקביל, בכל כוח התקיפה האפשרי, במטס הראשון. בשדות התעופה תהיה התקיפה הראשונה לשיתוק ורק לאחר מכן, במטס השני ובמטס השלישי, יוכנס כוח להשמדתם.
- בפתיחה בהפתעה נגד מצרים רצוי לפעול בשיטה הבאה: תקיפת כל מערך הטילים בגל אחד. תקיפת שיתוק בשמונה שדות תעופה עיקריים המשפיעים על החזית ובהם כוח תקיפה שיכול להגיע לשטחנו. תקיפת כמה בונקרים המשמשים מרכזי שליטה אזוריים לשיבוש השליטה והפיקוח על ההגנה האווירית.
- בפתיחה לאחר יוזמה של מצרים הומלץ לפעול כדלהלן: במטס הראשון – שיתוק שדות התעופה העיקריים המשפיעים על חזית התעלה; מטס הכנה לתקיפת הטילים (נ"מ); תקיפת סוללות הטילים של פורט סעיד. במטס השני – תקיפת מחצית מערך הטילים ובמקביל השמדת שדות תעופה קרובים. במטס השלישי – השמדת החלק הנותר ממערך הטילים שבתעלה ושדות תעופה.
- בלחימה נגד סוריה בלבד יכול חיל האוויר להשמיד במטס אחד את שדות התעופה העיקריים ובה־בעת גם את מערך הטילים שברמת־הגולן (בקרבת החזית). טיפול בסוללות טילים נוספות אפשרי במטסים נוספים לפי צורכי הלחימה.

- במקרה של הפתעה בשתי החזיתות – תקיפה לשיתוק 22–30 שדות התעופה העיקריים במצרים ובסוריה; תקיפה בהפתעה של כל מערך הטילים בתעלה; רק במטס השני ובמטס השלישי – השמדת שישה-שמונה שדות תעופה במצרים וחמישה שדות תעופה בסוריה; רק לאחר אלה – תקיפת סוללות הטילים הסוריות שבגולן.
- ללא הפתעה, נגד מצרים וסוריה יחד – שיתוק שדות תעופה עיקריים במצרים וסוריה; הכנה (נ"מ בעיקר) לתקיפת טילים בתעלה; השמדת שלושה-ארבעה שדות תעופה עיקריים ונבחרים במצרים ובסוריה (למשל, טנטא או מנצורה). במטס השני ובמטס השלישי – תקיפת מערך הטילים שבתעלה (בשני שלבים) והשמדת שדות תעופה נוספים. תקיפת הטילים הסוריים תתאפשר רק למחרת (לפי הצורך).³²⁸

התוכניות ההתקפיות

על בסיס העקרונות שנמנו לעיל הוכנו בחיל האוויר התוכניות ההתקפיות הבאות: תוכנית "שריטה" – למקרה של כניסה למלחמה ללא התרעה מוקדמת ולפני השגת העליונות האווירית; תוכנית "דוגמן 5" – לתקיפת מערך טילי הקרקע-אוויר בחזית הסורית; תוכנית "תגר 4" – לתקיפת מערך טילי הקרקע-אוויר בחזית תעלת סואץ; תוכנית "נגיחה" – לתקיפת שדות תעופה; תוכנית "דומיניק" – לתקיפת מטרות אסטרטגיות.

התוכניות להפעלת חיל הים³²⁹

תוכניות המגננה

חיל הים תכנן שתי תוכניות הגנה: הראשונה – "סלע" – תוכנית ההגנה הכללית; השנייה – "דיאגנוזה" – לאפשרות שמתקפה מצרית תכלול נחיתה בחוף רומני. תוכנית "סלע" נועדה להתמודד עם אפשרויות הפעולה הבאות של האויב במקרה של מלחמה: הנחתה של כוחות חי"ר ורק"ם בחוף סיני; הפגזה מן הים על יעדים בסיני; הנחתת טילים מן הים על יעדים בחופי הארץ, על מרכזי אוכלוסייה ותעשייה; הנחתת כוחות פשיטה מן הים לעבר יעדים חיוניים הסמוכים לחופי המדינה. על חיל הים להתפרס במסגרתה באופן שיבטיח הגנה על חופי המדינה נגד הנחתת כוחות והפגזה/הטרדה ימית; שיתוף עם חיל האוויר בהגנת חופי המדינה ובתקיפת ציי האויב בים ובבסיסיו; כוננות לסיוע לכוחות היבשה

³²⁸ מן המתאר הזה ברור כי במקרה של מתקפת אויב בשתי החזיתות בו־זמן אין ביכולת חיל האוויר להשיג עליונות אווירית בשתייהן גם יחד כבר ביום הראשון של הלחימה. בשל סד"כ המטוסים הוא יוכל להשיגה רק לאחר כמה מטסים שיימשכו 48 שעות.

³²⁹ מפקדת חיל הים – מדור היסטוריה, יולי 1976.

למעבר מהיר להתקפת־נגד מעבר לקו הפסקת האש; כוננות למעבר למתקפה על ציי האויב בים ובבסיסיו וסיוע לכוחות היבשה בהתארגנות להגנה במרחב שלמה. בתוכנית פורטו הצעדים שיינקטו להגנת חופי המדינה, אבטחת צי הסוחר, ספינות דיג וכלי שיט חופיים, אבטחת נמלים ושיתוף־פעולה עם חיל האוויר. תוכנית "דיאגנוזה" פירטה את דרך הפעולה שתינקט במקרה של הנחתה בחוף רומני. ב־12 במרס 1973 נערך תרגיל לתוכנית הזאת.

תוכניות התקפיות

חיל הים הכין תוכניות התקפיות לשתי החזיתות: תוכניות "הילה" לנמלי מינת אל־בירה ולטקיה שבסוריה, תוכנית "ליידי" לפורט סעיד ותוכניות "מגבית" לנמלי ע'רדקה וספ'ה שבים סוף. המבצעים האלה נועדו לפגיעה במרבית כלי השיט שיימצאו בנמלים האלה. מבצעי "הילה" תוכננו לצאת לפועל בשתי תצורות: בסטי"לים ובמבצעי קומנדו; המבצעים בחזית המצרית – במבצעי קומנדו.

סיוע לתוכניות ההתקפיות של כוחות היבשה

חיל הים תכנן גם תוכניות סיוע לחלק מן התוכניות ההתקפיות של כוחות היבשה בחזית המצרית: "חתול מדבר", "אור ירוק" ו"בן חיל". ל"חתול מדבר" תוכנן סיוע לכוחות פיקוד הדרום בצליחת התעלה בשני האזורים שהוגדרו בפקודה. ל"בן חיל" – סיוע בחציית מכשול המים וכוננות להעברת רק"ם/ציוד מחוף ההעמסה לאתרים לאורך אזור הצליחה. ל"אור ירוק" – סיוע לפיקוד הדרום על־ידי תפיסת ראש חוף והנחתת רק"ם בחופו המערבי של מפרץ סואץ וכוננות להמשך דחיפת דרגים, פינוי רק"ם, שלל וכוחות פגועים ופינוי הכוח הפושט.

פרק ב

מביטול כוננות "כחול לבן" עד פרוץ המלחמה

ביטול כוננות "כחול לבן" – צה"ל ברגיעה (12 באוגוסט – 12 בספטמבר 1973)

מבוא – תקופת "כחול לבן"

באמצע אפריל 1973 החלו, כאמור, להגיע ידיעות על כוונותיהן של מצרים וסוריה לפתוח במלחמה באמצע מאי.¹ הערכת אמ"ן הייתה שהסבירות לפתיחה של מעשי איבה נמוכה. אף-על-פי-כן החליט הרמטכ"ל להגביר את הכוננות – הן כדי להרתיע את מצרים וסוריה מלפתוח במלחמה והן כדי למנוע מהן להפתיע את צה"ל. כמו כן הורה הרמטכ"ל לתגבר את הכוחות שבחזית מצרים בשריון ובארטילריה, להאיץ את תוכנית העבודה ולערוך דיונים לרענון התוכניות האופרטיביות של הפיקודים והזרועות ולבדיקתם.² במהלך התקופה הוצגו לרמטכ"ל, ואחריו אף לשר הביטחון ולראש הממשלה, התוכניות האופרטיביות – ההגנתיות וההתקפיות – שנשארו תקפות עד פרוץ המלחמה.

בהמשך התקופה הגיעו ידיעות מודיעיניות בנוגע לכמה מועדים ביוני שבהם נצפתה התחדשות מעשי האיבה, ומצב "כחול לבן" נמשך. בסיכום דיון הערכת המצב במטכ"ל שהתקיים ב-21 במאי 1973 הורה, כאמור, שר הביטחון לעשות הכנות לקראת פתיחה במלחמה על-ידי מצרים וסוריה בסוף קיץ 1973.³

במסגרת תוכנית העבודה המואצת בתקופת "כחול לבן" נערכו שינויים בתחום הסד"כ, התשתית הלוגיסטית וההצטיידות. בין היתר הוקדמה ליוני 1973 הקמת אוגדה 210, שעל-פי התכנון הקמתה הייתה אמורה להסתיים ביוני 1974; הוקמה מפקדה על חטיבתית 440; הוקדמה הקמת יחידות נוספות שתוכנן להקימן בשנת 1974, בכלל זה יחידת "עברי"; הוקמו שתי יחידות גישור סער בגשר גלילים; הוקדמו אימוני צליחה והסבות של יחידות; שופרו דרכים וביצורים; הוגבר קצב ההצטיידות בטנקים והסבתם והוקדמה הצטיידות במערכות

1 על הידיעות ראו דברי ראש אמ"ן בסיכום מטה שר, 13.4.1973, כפי שהם מפורטים בעמ' 27-28 לעיל.
2 הערכת מצב – סיכום הרמטכ"ל מ-19 באפריל 1973.
3 ראו עמ' 106 לעיל.

נשק וחיתום אוויריות, כמו טילי אוויר-אוויר, קרקע-קרקע וציוד לוחמה אלקטרונית.⁴ ב-8 ביוני 1973 דיווח הרמטכ"ל לשר הביטחון כי לנוכח הערכות אמ"ן יש בכוונתו להוריד את רמת הכוננויות המיוחדות שהועלתה לאחרונה.⁵ משהתברר בהמשך שלא חל שינוי בנתונים הבסיסיים במצרים ובסוריה – לא הועלתה רמת הכוננות, לא היו תגבורים בחזיתות, והמועדים שנקבו לפתיחת מעשי האיבה עברו זה מכבר, הוחלט, לקראת אמצע אוגוסט 1973, על ביטול כוננות "כחול לבן".⁶

ביטול כוננות "כחול לבן" (12 באוגוסט 1973)

ב-12 באוגוסט 1973 נערך בלשכת סגן הרמטכ"ל דיון שבסיכומו נקבע שרמת הכוננות בצבא הסדיר בכל הנוגע ל"כחול לבן" תורר לרמת הכוננות הרגילה: "צה"ל יעבור מכוננות אופרטיבית לביצוע לכוננות רגילה של תכנונים אופרטיביים (התכנונים, נוהלי הקרב וכו') יהיו מוכנים, אך לא יוחזקו גייסות וציוד בכוננות), זאת למעט מערך הצליחה, שימשיך לבנות את עצמו לכוננות אופרטיבית לביצוע".⁷

בפירוט השיטה להורדת הכוננות נקבע בין היתר כי 37 הטנקים בביר תמאדה יוחזרו לבסיס הקבע שלהם, זאת בתנאי שבסיני יישארו לפחות 300 טנקים. על אג"ם-מבצעים הוטל לוודא כי בסיני ימצאו לפחות 300 טנקים.⁸ ארבעה ימים לאחר מכן, ב-16 באוגוסט, פירט אג"ם-מבצעים את הפעולות שיש לנקוט על-פי ההחלטות שהתקבלו באותו דיון.⁹

בעקבות ההוראה הזאת הפיצה מפקדת גיסות השריון מסמך שבו פורטה פריסת כוחות השריון. מספר הטנקים הכולל במערב סיני יהיה 300, לפי הפירוט הבא: אוגדה 252 – 210 טנקים, אוגדה 162 – 90 טנקים. בחטיבת הקו יהיו 88 טנקים, בחטיבה עורפית – 94, בימ"ח ביר תמאדה – 71 ובגדוד 77 מחטיבה 7 – 47 טנקים. במרש"ל יהיו 47 טנקי טירן – 11 מהם יהיו באבו רודס ו-31 בשרם א-שייח'. ברמת-הגולן יהיו 80 צוותים סדירים מחטיבה 188 ו-31 צוותים מגדוד 460/71.¹⁰

4 "כחול לבן" – נספח ו לאירועי כוננות מרכזיים, אבג' 70-אוק' 73 (בתוך תיק "כחול לבן" שהוכן באג"ם-מבצעים לאחר המלחמה והוגש לוועדת אגרנט).

5 סיכום מטה שר, 8.6.1973.

6 מה"ד-היסטוריה, תחקיר אל"ם אבנר שלו, 31 בינואר 1977. ההחלטה על הביטול הייתה ודאי החלטת הרמטכ"ל – כך אומרים הן אבנר שלו בריאיון הזה והן האלוף טל באחד הראיונות שערכנו עמו (מה"ד-היסטוריה, תחקיר האלוף טל, 13 ביולי 1975), אולם לא מצאתי כל מסמך מטעם לשכת הרמטכ"ל על ביטול הכוננות. נמצא רק סיכום הדיון בראשות סגן הרמטכ"ל – המוכא בהערה הבאה – המסכם את הפרטים של הורדת הכוננות.

7 מסמך לשכת סגן הרמטכ"ל, אוגוסט 1973.

8 שם. הרמטכ"ל החליט על העלאת מספר הטנקים בסיני בדיון הערכת המצב שקיים ב-19 באפריל 1973. ההחלטה הזאת הוצאה כהנחיה במסמך לשכת הרמטכ"ל, ובעקבותיו במסמך לשכת ראש אג"ם.

9 מסמך אג"ם-מבצעים מאוגוסט 1973.

10 מסמך מפקדת גיסות השריון מספטמבר 1973.

קביעת יום ה"ע" עלידי נשיא מצרים ונשיא סוריה (סוף אוגוסט)

הרקע לצעד הזה היה, כאמור, הערכה מרגיעה בנוגע לכוונותיהן של מצרים וסוריה לצאת למלחמה בקרוב נגד ישראל. בדיעבד נודע שבסוף אוגוסט 1973, במהלך ביקורו של נשיא מצרים בסוריה, קבעו נשיאי שתי המדינות – סאדאת ואסד – את 6 באוקטובר 1973 כיום ה"ע" למלחמה.¹¹

במידע שהגיע לאמ"ן בעקבות הפגישה נכתב:

1. אסד הסכים למועד שסאדאת קבע לפתיחת המלחמה נגד ישראל (סוף 1973) והבטיח שסוריה תפתח באותו זמן במלחמה בגולן.
2. לדברי אסד אמרו לו הסובייטים בסוף אוגוסט שאם סוריה ומצרים יתקפו את ישראל בעת ובעונה אחת, יוכל הצבא הסורי לכבוש את הגולן "במאה אחוז" תוך 36 שעות.
3. אמנם הדבר אינו מתיישב עם דברי ברז'נייב לחאפט' איסמאעיל כי ברית-המועצות אינה רוצה מלחמה במזה"ת ב-1973, אך לדעת המקור אין כאן סתירה, כיוון שהסובייטים אומרים דברים שונים למצרים ולסוריה, בסברם כי אין הם מספרים הכל אלה לאלה. הרוסים אמרו לחאפט' איסמאעיל שהסורים יוכלו לכבוש בקלות את הגולן במקרה של התקפה מתואמת עם המצרים.¹²

בסקירה השבועית שהפיץ אמ"ן הועלתה השערה ששני הנשיאים דנו בין היתר בסוגיית החייאתה של "החזית המזרחית".¹³

עיבוי מערך טילי הקרקע-אוויר בחזית הסורית והתגובות עליו (סוף אוגוסט)

אשר להתפתחויות בשטח: דווקא כאשר נדמה היה בצה"ל שפחתה הסכנה של התלקחות קרובה של מלחמה, הוחל בצדו השני של הגבול, עוד לפני פגישתם של סאדאת ואסד,

11 לעובדה הזאת יש סימוכין מצריים רבים – בראיונות, בנאומים ובספרים שיצאו לאור לאחר המלחמה. לדוגמה:

סאדאת בריאיון עם מוסא צברי – אח'באר אלייום, 3 באוגוסט 1974 (חצב, כתבה מיוחדת: מ"ד-3/190, 29 במרס 1975, עמ' 3).

סאדאת בנאום בפני הוועד המרכזי של האס"ע ומועצת העם לרגל יום השנה למותו של ע/נאצר – רדיו קהיר, 28 בספטמבר 1975 (חצב, כתבה מיוחדת: 843/0030, 29 בספטמבר 1975, עמ' 37-38).

12 מסמך אמ"ן, ספטמבר 1973. בהתרחקות קודמות שהגיעו מאותו מקור ביולי 1973, הוא מסר כי בביקור שערך הנשיא סאדאת בסוריה בין 14 ל-16 ביולי הוא אמר לנשיא סוריה כי מצרים תפתח במלחמה בסוף ספטמבר או בראשית אוקטובר. אם סוריה תצטרף – מה טוב, ולא – תילחם מצרים בלעדיה. נמסר כי "המקור מפקפק אם תצא מצרים למלחמה בזמן שנקב הנשיא". בהמשך מסר כי "המועד לפתיחת המלחמה יהיה בסוף ספטמבר או בראשית אוקטובר. התאריך הזה מושפע כנראה ממזג האוויר. [...] כמו כן יהיו טילי הקרקע-קרקע הסובייטיים מוצבים עד אז". המקור העריך כי "העניין אינו רציני וגם תאריך זה יחלוף ללא מלחמה כפי שחלפו התאריכים הקודמים".

13 מסמך אמ"ן-מחקר מספטמבר 1973.

בנקיטת צעדים, שבדיעבד אפשר לראותם כהכנות לקראת מלחמה. באמצע אוגוסט התברר, מפענוח תצלומי אוויר של גיחות צילום שבועיות בחזית סוריה, כי הסורים עיבו באופן מסיבי את המערך של סוללות טילי הקרקע-אוויר מול רמת-הגולן.¹⁴ עיבוי הסוללות עורר את דאגתה של מפקדת חיל האוויר. מפקד החיל הסב את תשומת הלב של הרמטכ"ל למשמעות השינוי, ושיגר אליו מסמך ובו המלצות בנוגע לאופי פעילותו של חיל האוויר ברמת-הגולן ובאצבע הגליל לנוכח השינויים ומשמעויותיהם.¹⁵ בעקבות זאת נקבע ליום המחרת דיון בנושא בלשכת הרמטכ"ל.

בדיון מטכ"ל שנערך ב-20 באוגוסט דיווח ראש אמ"ן שהסורים הקימו ברמת-הגולן מערך טילים צפוף יותר ומודרני יותר מזה שמול תעלת סואץ. להערכתו, "המוטיבציה הראשונה [להקמת המערך] הייתה הגנתית, לאור המכות שקיבלו בתחילת 1973 מהאוויר.¹⁶ ברגע שהמערך הזה קיים, הוא בהחלט נותן אופציה הגנתית, גם התקפית וגם הייתי אומר נכונות לפתוח את הגבול לפח"ע, עם אפשרות ספיגה". האלוף זעירא הוסיף שלעומת המערך הצפוף מול רמת-הגולן לא פרוסים בצפון סוריה טילים. עוד ציין כי הסורים מקימים, במהירות רבה מן הצפוי, טייסות חדשות של מטוסי קרב. כמו כן דיווח זעירא כי ב-18 באוגוסט חדרו ממצרים לשטח ישראל מטוסי סוחוי למשימות צילום או סיור, והוסיף שזה היה אירוע ראשון מסוגו זה שנתיים.¹⁷

באותו היום, כאמור, נערכה בשעה 15:00 בלשכת הרמטכ"ל התייעצות מיוחדת בנוגע למשמעויות העיבוי של מערך טילי הקרקע-אוויר מול רמת-הגולן והצעדים שיש לנקוט בתגובה לו. בהתייעצות השתתפו הרמטכ"ל, סגנו, רמ"ח המבצעים, מפקד חיל האוויר, רמ"ח האוויר ועוזרו למבצעים (אל"ם גיורא פורמן), רמ"ח המודיעין של חיל האוויר (אל"ם רפי הרלב), ראש אמ"ן, עוזרו למבצעים של עוזר ראש אמ"ן למחקר (אל"ם אהרון לברן) ואלוף פיקוד הצפון.¹⁸

יום לפני כן הפיץ, כאמור, חיל האוויר למרבית משתתפי הפגישה מצע לדיון. למצע צורך מסמך של עוזר רמ"ח האוויר למבצעים שבו פורטו ההשלכות של עיבוי מערך הטילים על אפשרויות הפעילות של חיל האוויר ברמת-הגולן ובאצבע הגליל והמלצות לפעולה. בין היתר צוין במסמך כי ההערכה היא שהסורים אינם מצפים שחיל האוויר יפסיק את הטיסות ברמת-הגולן בשל עיבוי המערך, וכי הפסקת הטיסות תיחשב על ידם כהישג שעליו הם ינסו לשמור.¹⁹

14 במסמך מפקדת חיל האוויר נכתב כי מ-11 עד 19 באוגוסט נוספו 12-13 סוללות לאזור שבין צנמין לשייח מסכין, ובכך הגיע מספר הסוללות בגזרה שמול רמת-הגולן ל-22-23.

15 מסמך מפקדת חיל האוויר, אוגוסט 1973.

16 הכוונה למבצעי "קפיטל", ובייחוד "קפיטל ד"מ" 8 בינואר 1973 שבו ספגו אבדות כבדות.

17 דיון מטכ"ל, 20 באוגוסט 1973.

18 תיאור ההתייעצות מבוסס על רשימות שליש הרמטכ"ל בכותרת "טיסות מעל רמה ג". סיכום הרמטכ"ל נרשם גם על-ידי ראש לשכתו.

19 מסמך מפקדת חיל האוויר מאוגוסט 1973.

על בסיס ניתוח המשמעויות המליץ מפקד חיל האוויר על המדיניות כדלקמן:

א. טיסות אזוריות ברמת-הגולן יוגבלו למטוסי ריסוס בלבד, מתחת לגובה 300 רגל מעל פני הקרקע.

ב. חיל האוויר ימשיך בכל הפעילויות האוויריות הנדרשות בחיי היומיום וכן ימשיך במשימות הצילום ואיסוף המודיעין בהתאם לצורך. כיסוי המערך ייערך מדי שבוע, ולא כל שבועיים כנהוג עד כה.

ג. במקרה שהסורים יממשו את יכולתם הטכנית לשגר טילים נגד מטוסינו, יכה צה"ל במערך בעוצמה מלאה בכל האמצעים והשיטות שבידינו. הפעילות של כוחותינו לא תופסק לאחר התגרות, מוצלחת או לא מוצלחת, גם אם נתכנן להגיב במועד מאוחר יותר.²⁰

חיל האוויר לא התייחס במסמך להשפעת קיומו של מערך טילים מסיבי מול רמת-הגולן כגורם לתפנית האסטרטגית שחלה ביחסי הכוחות האוויריים, תפנית שמשמעותה חרגה מן התחום האווירי. הדיון עצמו נסב על שני היבטים – רוב המשתתפים התייחסו בעיקר להיבט של הביטחון השוטף. שניים מהם – אלוף פיקוד הצפון וסגן הרמטכ"ל – התייחסו בעיקר להיבט האסטרטגי. הרמטכ"ל התייחס בסיכומו לשני ההיבטים.

מפקד חיל האוויר, שפתח את הדיון, הציג את הבעיה העיקרית הנובעת מן המצב החדש בנוגע לפעילות חיל האוויר: מערך הטיילים מכסה את כל רמת-הגולן וכן חלק מן השטח שבתחום הקו הירוק עד קריית שמונה. בעובדה הזאת יש כדי להגביל, כאמור, את פעילות חיל האוויר באזור הזה.

הערכת אמ"ן הייתה שהמערך הוקם בעקבות הלקחים שהפיקו הסורים ממצבם בסוף 1972 ובתחילת 1973, כאשר לא עלה בידיהם להתגונן ביעילות נגד תקיפות חיל האוויר במסגרת "ימי קרב" שהתחוללו על רקע פעילות המחבלים. הימצאות מערך טילי קרקע-אוויר באזור החזית יכולה לנטרל פעולות כאלה, מגבירה את נכונותם של הסורים להילחם ופותחת בפניהם אופציות להתקפה. המערך הזה, כאשר נוספים לו תותחים 203 מ"מ וטילי קרקע-קרקע, מאפשר לסורים להגיב גם על הפצצות חיל האוויר בעורפם באמצעות ירי ארטילרי לעבר מטרות אזוריות, כמו טבריה, כאשר טילי הקרקע-אוויר עלולים להרתיע את חיל האוויר מלתקוף את סוללות הארטילריה וטילי הקרקע-קרקע.

אלוף פיקוד הצפון ציין כי צה"ל השתהה ואפשר לסורים לקבוע עובדות. בהתייחסו להיבט האסטרטגי אמר כי ההגנה של צה"ל ברמת-הגולן היא סמלית ומתבססת בעיקר על חיל האוויר – הן כגורם מרתיע והן ככוח תוקף. אין ברמת-הגולן מכשול קרקעי בלתי עביר, ואין ביכולת כוחות הקרקע של צה"ל הנמצאים בה להגיב במהירות. על כן חיוני שחיל האוויר יפעל במהירות במקרה של פעולה סורית. ואולם, בשל הצבת מערך הטיילים המעובה יהיה עליו להשמיד את הטיילים לפני שיוכל לסייע לכוחות הקרקע. זאת ועוד, ההתרעה הטקטית בחזית הזאת מתבססת גם היא על חיל האוויר – אין בה התרעה יבשתית

בטווחים קצרים וגיחות המטוסים מהוות מקור עיקרי להתרעה. קיומו של מערך הטילים המעובה עלול להפריע לכל אלה. האלוף חופי אמר כי ניתן לפגוע בחלק לא קטן של המערך באמצעות ארטילריה – תותחי 175 מ"מ ו-130 מ"מ – אולם עדיין לא נערך ניסוי שיצביע על מידת היעילות של ירי ארטילרי למטרות כאלה. אפשרות נוספת היא פעולה קרקעית להשמדת סוללות טילים, אולם היא מחייבת הכנה רצינית.

רמ"ח המבצעים העיר כי ריכוז סוללות תותחי 175 מ"מ כדי לפגוע במערך הוא בעייתי, שכן לסורים קל לזהות תנועות כאלה ולשנות בעקבות זאת את מיקומן של סוללות הטילים אס-איי-6. רמ"ח מבצעים אוויר הסכים עמו; הוא ציין שאמנם מספר הטילים במערך הזה אינו עולה על מחצית מספר הטילים בחזית תעלת סואץ, אולם הימצאות טילי אס-איי-6 רבים בו הופכת את תקיפתו למסובכת ביותר. פתיחת מבצע של צה"ל בירי ארטילרי לעבר הסוללות עלולה להביא לשינוי מקומן, דבר שיקשה על התקיפה האווירית. לכן רצוי לפתוח בתקיפה אווירית פתאומית.

זו הייתה גם דעתו של רמ"ח האוויר, תא"ל דוד עברי. בנוגע לפעילות האווירית השגרית המליץ לקחת רק סיכונים הכרחיים ולהימנע מטיסות אזרחיות ומאיומים של מטוסי קרב בתחום האזור מוגן הטילים (אמ"ט). מפקד חיל האוויר האלוף בנימין פלד הציע להעלות את תדירותם של צילומי האוויר בשיטת "קשת" לאחת לשבוע, להמשיך בתצפיות ו"להבהיר לסורים את כוונותינו – איסור ירי לשטח שלנו".

סגן הרמטכ"ל האלוף טל ציין כי עיבוי מערך הטילים בחזית הנו בבחינת התפתחות חמורה. כמו אלוף פיקוד הצפון, זיהה גם טל את החומרה בעובדה ש"היערכות כוחותינו בתקופת שלום מבוססת הייתה על ח"א". כלומר, העובדה שבקו החזית פרס צה"ל רק כוח יבשתי קטן, התאפשרה בין היתר בשל ההנחה שחיל האוויר יוכל לסייע במהירות וביעילות במקרה של פשיטת פתע סורית. הקמת מערך הטילים מגבילה את חופש הפעולה של חיל האוויר ופוגעת ביכולתו לסייע במהירות וביעילות. האלוף טל טען שאין להתחשב במערך הטילים ולשנות בשלו את כללי הפעולה של צה"ל ברמת-הגולן – יש להמשיך בטיסות של מטוסי צה"ל ואפילו להגדיל את האינטנסיביות שלהן²¹ ויש להגביל רק טיסות אזרחיות.

לנוכח המשמעות החמורה שייחס לעיבוי מערך הטילים, הציע סגן הרמטכ"ל לנצל כל התגרות מצד הסורים ולהכות במערך בחוזקה כדי להבהיר להם ש"כאן [ברמת-הגולן] לא יהיו טילים" ו"אם יירו טילים – [יש] לחסל את המערך סופית". בלשון המעטה אמר שאין להצטער אם תיווצר עילה ("קזוס בלי") לחיסול המערך.²²

21 בריאיון שענך ב-21 בנובמבר 1979, שלא הוקלט, הסביר האלוף טל שהוא דרש להגביר את אינטנסיביות הטיסות גם כדי ליצור פרובוקציה (על תכליתה של הפרובוקציה ראו בהערה הבאה).

22 בראיונותיו למחלקת היסטוריה הסביר האלוף טל כי הוא ראה בקידום מערך הטילים לחזית התפתחות כה חמורה עד שהציע לנקוט את כל האמצעים כדי להשמידו, או לפחות לאלץ את הסורים להסיג מאזור החזית. הוא הציע, לדבריו, לפנות לסורים בחשאי בדרישה לסלק את מערך הטילים ואם לא ייענו לדרישה הזאת – לנצל התגרות ראשונה מצדם כדי להשמיד את התשתית האווירית, מערך הטילים וחיל האוויר הסורי. הוא הציע שהפנייה תהיה בחשאי כדי לאפשר לסורים לשמור על יוקרתם (מה"ד-היסטוריה, עדות האלוף (מיל) טל, 17 בדצמבר 1974). ברישום של שלישי הרמטכ"ל של הדיון אין כל

במסגרת הפעילות השגרתית הצייע להימנע מלחצות את הגבול בעת טיסה ולהימנע מלטוס בנתיבים העלולים ליצור אצל האויב רושם שבכוונת המטוסים לעשות זאת.²³ במקרה של חידוש פעילות חבלנית עוינת בחזית הזאת הצייע האלוף טל להגיב בירי "עברי" או ארטילריה, וציין שמכיוון שריכוז ארטילריה עלול להימשך שלושה-ארבעה ימים ניתן להגיב מיד רק באמצעות חיל האוויר.

לשאלת הרמטכ"ל, האם טוב הדבר שמערך טילי הקרקע-אוויר יוסג, השיב מפקד חיל האוויר: "עדיף שהם קרובים, יודעים היכן הם ואפשר להפתיע אותם. אין להם גם לאן לסגת – בגלל הלג'ה". כלומר, השיקול העיקרי של האלוף פלד היה שבמקרה שבו יהיה מעניינו של צה"ל לתקוף את מערך טילי הקרקע-אוויר בהפתעה, רצוי שהוא ימצא במרחב שבו ניתן יהיה לאכזר את הסוללות זמן קצר לפני התקיפה, כדי שיהיה אפשר לתקוף אותו לפי נתוני מודיעין עדכניים ככל האפשר. הרמטכ"ל קיבל את דעתו זו של מפקד חיל האוויר²⁴ ובסיכום הדיון אמר כי אינו סבור שכדאי לנקוט צעדים פרובוקטיביים שיביאו את הסורים לפתוח באש במגמה להשתמש בתגובתם על הפרובוקציה כעילה להשמדת מערך הטילים. "זאת מאחר שיש סיכוי שנוכל לחיות בדו קיום בשלום עם מערך זה שנה נוספת או יותר".²⁵ הוא דבק בהנחת היסוד שלו שאין להיגרר ל"מלחמה קטנה". ואולם אם תתחדש האש, קבע, יש לנצל את ההזדמנות להכות במערך. הוא ציין שמשמעות דבריו אלה אינה שמוקש ראשון שיטמינו הסורים יהווה "קזוס בלי". עילה להשמדת הטילים יכולה להיווצר אם הסורים, למשל, יתחילו, להשתמש בשיטה חדשה.²⁶

בעניין פעילותו השגרתית של חיל האוויר ברמת-הגולן, קיבל הרמטכ"ל את ההמלצות של החיל:²⁷ המשך השגרה, פרט לאיסור טיסות אזוריות – למעט מטוסי ריסוס; צמצום היקף האיומים של מטוסי קרב באזור; תכנון נתיבים שימנעו פרובוקציה הנובעת מכיוונו של הנתיב (לעבר שטח סוריה). הוא קבע כי יש להשתדל להימנע מחציית הקו ולשקול באופן ענייני כל המלצה לעשות זאת. טיסות הצילום יימשכו בתדירות שתבטיח שליטה מודיעינית על המערך הסורי. צילומי "קשת" ייערכו אחת לשבוע. תגובה לירי טילים תישקל באופן ענייני בכל מקרה. הוא הורה לחיל האוויר לתכנן את תקיפת מערך הטילים – כולו או חלקו – בשני מצבי פתיחה אפשריים: ללא ריכוז ארטילריה של צה"ל ברמת-הגולן ולאחר תגבור מערך הארטילריה שם. על סגן הרמטכ"ל הוטל להורות על תכנון תקיפת הטילים באמצעות ארטילריה בשילוב עם חיל האוויר, ולבדוק אם יש לערוך ניסוי של ירי ארטילרי על סוללות

אזכור להצעה לפנות לסורים בחשאי בדרישה לסלק את מערך הטק"א.

23 נראה שהאלוף טל הבחין בין פרובוקציה מבוקרת לבלתי מבוקרת. הוא צידד בניצול התגרות סורית לחיסול מערך הטילים, אולם התנגד לחציית קווים או לפעולה העלולה ליצור הידרדרות בלתי מבוקרת. 24 על עמדות הרמטכ"ל ומפקד חיל האוויר בנוגע למידת הסיכון הקיים במערך הטילים במקרה של מלחמה ראו עמ' 185 להלן.

25 ההסבר הזה מופיע רק ברישום של רל"ש הרמטכ"ל ואינו מופיע ברישום של שלישו.

26 גם הקטע הזה מופיע רק ברישום של רל"ש הרמטכ"ל.

27 הקטע מכאן ואילך מתבסס, נוסף על שני המקורות הראשונים, גם על מסמך לשכת הרמטכ"ל מאוגוסט 1973.

טילים. רב־אלוף אלעזר התנגד להעביר לסורים הזהרה מראש בעניין הטילים.²⁸ לנוכח ההנחיות הללו הפיץ אג"ם־מבצעים הוראת תכנון למבצע "ולריאן". הרעיון המבצעי שלו עלה לראשונה במאי 1973 בעקבות קידומן של סוללות טילים פעילות לאזור שבטווח הארטילריה של צה"ל ברמת־הגולן. הדבר הזה אפשר לשלב את הארטילריה עם חיל האוויר להשמדת הסוללות האלה.²⁹ בהוראת התכנון נקבע כי פיקוד הצפון ישתק את הבסיסים של טילי הקרקע־אוויר בגזרה שמול רמת־הגולן בטווח של 35 ק"מ מקו הגבול.³⁰ לתרגול פעולת השיתוק, שתוכנן להיערך בתחילת אוקטובר, נידונה במהלך ספטמבר הקמת דגם של סוללות טילי הקרקע־אוויר באזור חושניה.³¹ קד"ם רמ"ח המבצעים להצגת תוכניות "ולריאן" ו"דוגמן 5" עמד להיערך ב־9 באוקטובר, ויומיים לפני פרוץ המלחמה הוקדם ל־8 באוקטובר.³²

ידיעות על התעצמות מדינות ערב

סוגיית העיבוי של מערך טילי הקרקע־אוויר הסורי אל מול רמת־הגולן והשפעתו על יכולת הפעולה של צה"ל, חזרה ועלתה במהלך ספטמבר ועד פרוץ המלחמה, זאת בשילוב עם בעיות אסטרטגיות אחרות.

נושא אחר, רחב יותר, שנידון במטכ"ל בספטמבר 1973, היה התעצמותם של צבאות מצרים וסוריה, משמעותיה והמסקנות הנובעות ממנה. בדיון מטה שר שנערך ב־31 באוגוסט, זימן שר הביטחון דיון, בהשתתפות ראש אג"ם, ראש אמ"ן, אלופי הפיקודים, מפקד חיל האוויר ומפקד גיסות השריון, במגמה לנתח את המשמעות הנובעת מהגעת טילי סקאד למצרים.³³

28 ברישום שלישי הרמטכ"ל כתוב: "לא להבהיר לסורים עמדתנו, כי ייתן להם להבין שאנו מודאגים". ברישום רל"ש הרמטכ"ל כתוב: "הרמטכ"ל מתנגד למתן אזהרה מראש אף שהרמטכ"ל שוקל הכרזה על כך שכולל המשחק [נראה שצריך להיות "כללי המשחק"]. בסיכום שנכתב על־ידי רל"ש הרמטכ"ל והופץ על ידו נאמר: "הרמטכ"ל מתנגד להעביר לסורים אזהרה מראש בעניין ירי הטילים". מן המקור האחרון עולה כי ההזהרה שבה מדובר נוגעת לירי טילים – כפי שהציע מפקד חיל האוויר. יש לזכור כי המסמך הזה נכתב לאחר סיום הדיון. משני המקורות שנכתבו במהלך הדיון עצמו – רשימותיהם של רל"ש הרמטכ"ל ושל שלישי – לא ברור אם הכוונה לירי טילים או לעצם הימצאות מערך הטילים מול רמת־הגולן, כפי שהציע – לפי דבריו בדיעבד – האלוף טל. נראה שהרמטכ"ל התכוון להימנע מלפנות לסורים בכל הזהרה שהיא – לגבי ירי טילים ולגבי הימצאות המערך המסיבי – כדי לא להראות להם שצה"ל מודאג מן ההתפתחות החדשה.

29 מסמך אג"ם־מבצעים ממאי 1973.

30 מסמך אג"ם־מבצעים מאוגוסט 1973.

31 מסמך של אג"ם־מבצעים ומסמך של מפקדת פיקוד הצפון, ספטמבר 1973.

32 מסמך אג"ם־מבצעים, אוקטובר 1973. "דוגמן 5" היא תוכנית מבצעית לתקיפת מערך טילי הקרקע־אוויר בחזית רמת־הגולן מן האוויר.

33 דיון מטה שר, 31.8.1973. הסקאד שבו מדובר היה סקאד בי – טיל קרקע־קרקע מתוצרת ברית־המועצות, מונע בדלק נוזלי, בעל טווח מקסימלי של 300 ק"מ, בעל הנחיה אינרציאלית פשוטה ומצויד בראש נפץ חנ"ם במשקל 600 ק"ג.

בדיון מטכ"ל שנערך ב-3 בספטמבר סקר ראש אמ"ן את התעצמותן של מצרים וסוריה והשלכותיה, ואמר:

במשך השנה האחרונה, שנה וחצי האחרונות, הגיעו לסוריה ולמצרים למעלה מ-600 [טנקים] "טי-62"; הגיעו, רק לסוריה, 15 סוללות אס-איי-6; למצרים – כ-10; הגיעו לסוריה ולמצרים – לכל אחת – טייסות של "סוחוי 20"; הגיע מספר ניכר של סוללות "פרוג-7" לסוריה;³⁴ ויש ידיעות על הגעת טילי "סקאד" למצרים, שטווחם 300 ק"מ. בנוסף לכך יש ידיעות על כוונת ברית-המועצות לספק מספר ניכר של "סוחוי 20" ו"מיג 23", הן לסוריה והן למצרים, וישנן אפילו ידיעות על אספקת טילי "סקאד" לסוריה. זאת אומרת שבשיטה הזו תוך שנה-שנתיים אנחנו נמצא עצמנו מול סוריה ומצרים, כאשר חלק ניכר מכלי הנשק שלהם הוא באיכות יותר גבוהה ממה שיש היום, כאשר ה"טי-62" הינו בעל משמעות מסוימת, בפרט אם יהיה לו מד טווח לייזר. האס-איי-6 הינו בהחלט בעל משמעות; אם יחליפו את ה"סוחוי 7", "מיג-17" וחלק מה"מיג-21" ב"סוחוי-20" וב"מיג-23", זה יהיה בהחלט דבר משמעותי, ושוב, אני עוסק בשינויים איכותיים, ולא כמותיים, כי אפשר במצרים ובסוריה להגדיל את מספר הטייסים ללא גבול. כמות רצינית של "פרוג-7" בסוריה מאפשרת לה להפגוז מטרות שטח עד נצרת ועפולה, ואם למצרים יהיו טילי "סקאד" הרי היא תוכל להפגוז למטרה גדולה כמו תל-אביב, מתוך הנחה שכל פגז יתפוצץ בשטח תל-אביב – כל טיל.

עכשיו, מה הבעיה בשיפור האיכותי המשמעותי הזה? יש לו כמה אספקטים:

האספקט הראשון הוא באספקט יחסי הכוחות; האספקט השני הוא באספקט הפח"ע – ואני מתכוון בעיקר לסוריה. יכול להיות שסוריה תרגיש שיש לה מספיק כוח, בעיקר בנושא ההגנה האווירית מצד אחד, ובנושא התגמול בטיילים [קרקע-קרקע] מצד שני. ובנושא ההגנה על הארטילריה שלהם ברמת-הגולן, דבר שיקטין את החשש שלהם מפני פתיחת הגבול לפח"ע. אני לא אומר שהם החליטו לפתוח את הגבול שלהם לפח"ע, אבל אני [סבור ש]אם יהיו להם צרכים [להפעיל פח"ע מגבולם] הרי החשש שלהם יהיה יותר קטן.

הנושא השני הוא החשש המצרי-סורי, בעיקר המצרי, מפני פתיחת מלחמת התשה. היום מלחמת התשה לא נפתחת היות והמצרים חוששים שהתגובה הישראלית המאסיבית תכה אותם חזק מאוד – גם ביבשה מעבר לתעלה מערבה וגם באוויר – תקיפה לעומק מצרים. מצרים יכולה להעריך שאם יהיו בידיה מטוסים רציניים, כולל מה שאני אמרתי מטוסים מערביים, היינו "מיראז'ים", או שיהיה בכוחה למנוע את התקיפות בעומק – היבשתיות והאוויריות – או שמישהו יעריך שהיות ויש בידיהם "סוחוי-20" ו"מיג-23" ו"מיראז'ים" אנחנו לא נתקוף בעומק, מתוך חשש שהם יחזירו לנו בתקיפת חיל האוויר. שני הדברים כאחד יכולים להקטין את ההרתעה שלנו בפני חידוש מלחמת ההתשה. זאת

34 פרוג 7 – רקטת קרקע-קרקע חופשית מתוצרת ברית-המועצות, מונעת בדלק מוצק, בעלת טווח מקסימלי של כ-80 ק"מ ומצוידת בראש נפץ שמשקלו הכולל 450 ק"ג, משקל החנ"ם – 250 ק"ג. דיוק הרקטה בטווח מקסימלי (נפ"ם) הוא כ-800 מ'.

אומרת, אני פה עוסק בנושא של חשש, שההרתעה שלנו תהיה פחות אפקטיבית בעוד שנה-שנתיים.³⁵

הדברים האלה מעידים על דבקותו של ראש אמ"ן בקונצפציה שגרסה שמצרים חוששת מלפעול צבאית נגד ישראל אף במסגרת מלחמת התשה, בשל חששה מכך שישראל תגיב בפגיעה בעומק שטחה, ושהימצאותם בידי מצרים של אמצעים שיאפשרו לה לפגוע בעומק ישראל, עלולה להובילה להנחה שהדבר ירתיע את ישראל מלפגוע בעומק שטחה ולהפחית את הירתעותה מלפעול נגד ישראל. עם זאת, אף כי היה ידוע שטילי הסקאד הגיעו למצרים, גרס האלוף זעירא שההתפתחות הזאת צפויה רק בתוך שנה-שנתיים.³⁶ בעקבות בקשת שר הביטחון פרסמה לשכת הרמטכ"ל ב-7 בספטמבר תדריך להערכת מצב אסטרטגית על רקע ההתעצמות המואצת של מדינות ערב.³⁷ הדיונים האלה נערכו ב-17 בספטמבר, ב-24 בספטמבר וב-1 באוקטובר.³⁸ הנחות היסוד שעמדו בבסיסם היו ההנחות שהציג ראש אמ"ן בדיונים ב-3 בספטמבר, לרבות ההערכה שלא צפויה מלחמה בזמן הקרוב.³⁹

תחילת תגבור כוחות הקרקע הסוריים בחזית רמת-הגולן (תחילת ספטמבר)

בתחילת ספטמבר 1973 הובחן לראשונה בתגבור כוחות השריון והארטילריה הסוריים בחזית רמת-הגולן. בדיעבד ברור שהתגבור היה חלק מהכנותיהם של הסורים למלחמה, אולם בשעתו לא הובן נכונה פשר התגבור שנמשך עד פרוץ המלחמה. מפענוח גיחת צילום שנערכה ב-3 בספטמבר התברר שהכוחות הסוריים ברמת-הגולן תוגברו בשלושה גדודי תותחים בינוניים ובאלמנטים של נ"ט. מספר סוללות התותחים בחזית גדל מ-32 ל-46.⁴⁰ כמו כן התברר כי הוגברה הכוננות בחיל האוויר הסורי.⁴¹ להערכת אמ"ן, ננקטו הצעדים האלה בשל יציאתו של הנשיא אסד לוועידת המדינות הבלתי מזדהות

35 דיון מטכ"ל, 3 בספטמבר 1973. הדיון נסב על משטר ומשמעת, וראש אמ"ן אמר את הדברים האלה במסגרת סעיף "אינפורמציה", שהיה נהוג לפתוח בו כל דיון מטכ"ל. אמ"ן פרסם שתי סקירות מודיעין מיוחדות באשר לרכש: ב-15 במרס 1973 וב-13 באוגוסט 1973. בפגישת הרמטכ"ל עם ראש אמ"ן בהמשך החודש הציג האלוף זעירא את העניינים המרכזיים שלא הוערכו נכונה בהערכת המצב השנתית לשנת 1973. הטעות החמורה ביותר, לדעתו, הייתה "הערכה ממעיטה את הנכונות הרוסית לחרוג ממדיניות הספקת הנשק למזה"ת ולהחדיר נשק מסוגים ואיכויות חדשים (למשל, טילי ק"ק "סקאד") (מסמך לשכת הרמטכ"ל, ספטמבר 1973).

36 על הקונצפציה ראו עמ' 38-39 לעיל ועמ' 160-161 להלן.

37 ראו עמ' 159 להלן.

38 ראו בהמשך הפרק.

39 שר הביטחון העריך גם הוא בתחילת ספטמבר כי אין לצפות למלחמה כללית בזמן הקרוב, אולם סבר כי על מדינת ישראל להיות מוכנה ל"לחצים מדיניים ועם שיניים" (דבריו בארוחת צהריים עם מפקד חיל האוויר ב-4.9.1973).

40 מסמך אמ"ן מספטמבר 1973.

41 מסמך אמ"ן מספטמבר 1973.

ובשל חידוש פעילותם של המחבלים ברמת-הגולן בסוף אוגוסט 1973.⁴² בדיון מטכ"ל שנערך ב-10 בספטמבר דיווח ראש אמ"ן כי ב-4 בספטמבר הובחן לראשונה בתגבור של הכוחות הסוריים בחזית רמת-הגולן. בשלב הראשון כלל התגבור ארטילריה, ובשלב השני, בליל 7-8 בספטמבר, נראו כ-60 כלי רכב ונגמ"שים. התגבור כלל כמה גדודים בלבד, ולהערכת ראש אמ"ן "זה יכול להיות דבר עונתי או סיום אימונים". האלוף זעירא דיווח גם שחיל האוויר הסורי ערך תרגיל תקיפה גדול ב-8 בספטמבר. בתרגיל, שדבר קיומו פורסם בגלוי, נטלו חלק 60 מטוסי קרב, והוא כלל גם הטסת כוחות קומנדו וצנחנים במסוקים.

כמו כן מסר ראש אמ"ן כי שבוע קודם לכן ערך צבא מצרים כמה תרגילים חטיבתיים, לרבות תרגיל של צליחה וכיבוש ראש-גשר. מכיוון שאלה היו לילות ירח הייתה בצבא מצרים כוננות מדי לילה. בזירת ים סוף הייתה כוננות, כנראה בשל העברת נט"ק של חיל הים לראס סודר.⁴³ ראש אמ"ן התייחס גם לדברים שאמר נשיא מצרים בוועידת המדינות הבלתי מזדהות, שנערכה באלג'יר בין 4 ל-9 בספטמבר:

ישנו דבר נוסף שסאדאת הציג, ואני חושב שהוא צודק באופטימיות שלו, וזו אחת הבעיות שעומדות בפנינו בשנה-שנתיים הקרובות ואולי יותר: זו ההצלחה של מצרים לגייס משאבים בעולם הערבי לטובתה, ולאחד, פחות או יותר, כמה חלקים של העולם הערבי במגמות משותפות. אני מתכוון להצלחות המצריות לגייס סיוע כלכלי וצבאי [...] הן מסעודיה, הן מכוויית והן מלוב, כאשר ידוע לנו ששלוש המדינות האלו, בראש ובראשונה סעודיה, עומדות להעביר חלק ניכר ממשאביהן הכלכליים לסיוע למצרים, הן בשיטה של מתן כספים, שבעזרתם מצרים יכולה לקנות מצרכים יומיים, הן במתן נפט גולמי והן ברכישות של נשק עבור מצרים. [...] מה שעוד סאדאת מדגיש, וכנראה שזה גם נכון – שהוא הגיע להסכם עם שאר מדינות העולם הערבי לגבי הקו המאוחד כלפי המערכה. זאת אומרת, הוא הסכים – לפחות עם סוריה ועם סעודיה, וכנראה גם עם לוב – שהמערכה לא צריכה להיות מחר בבוקר, אלא רק שיהיו מוכנים.⁴⁴

פעולות אלוף פיקוד הדרום שמואל גונן מהיכנסו לתפקידו עד ערב המלחמה

בחזית הדרום לא הובחן באותה תקופה בכל חריגה מן השגרה בצדו המצרי של הגבול. ב-15 ביולי 1973, עוד לפני ביטול כוננות "כחול לבן", היו חילופי גברי בפיקוד הדרום:

42 שם. ב-27 באוגוסט נורו פצצות מרנ"ט ואש נק"ל לעבר סיור של צה"ל באזור הכפר אל-מא. זו הייתה פעילות ראשונה של מחבלים ברמת-הגולן מאז סוף אפריל 1973.

43 דיון מטכ"ל, 10 בספטמבר 1973 הנט"ק שבו מדובר הוא נט"ק P-95, שהועבר לראס סודר להחפה, כדי שישמש רציף ל"דבורים" (מידע מרמ"ד תולדות חיל הים).

44 שם.

האלוף שמואל גונן, שהיה עד אז ראש מה"ד ומפקד אוגדה 143, התמנה לאלוף פיקוד הדרום במקומו של האלוף אריאל שרון. האלוף שרון סיים את השירות הסדיר שלו, והחליף, כקצין מילואים, את האלוף גונן כמפקד אוגדה 143.

כמפקד חדש החל האלוף גונן לבחון את המצב בפיקוד, והגיע בין היתר למסקנה שיש לאייש מחדש חלק מן המעוזים שנסגרו בתקופתו של האלוף שרון כאלוף הפיקוד ולשפר את ההתרעה הימית בחופי מפרץ סואץ והים התיכון. בחודש הראשון לכהונתו הקדיש האלוף גונן את רוב זמנו לבדיקתן של התוכניות האופרטיביות ההתקפיות. בתוכניות של המבצעים המצומצמים הכניס שינויים זעירים בלבד, אולם החליט לשנות מן היסוד את המבצע המרכזי – "חתול מדבר". ב-13 באוגוסט סיים את תכנון המבצע שעמד להציע במקומו – "אבירי לב". השינוי העיקרי בא לידי ביטוי בכך שבתוכנית החדשה תוכנן לצלוח בגזרה אחת בלבד, לעומת שתיים שתוכננו בקודמת.⁴⁵ הוא גם הגיע למסקנה שלשם הוצאתם לפועל של המבצעים ההתקפיים זקוק הפיקוד גם למפקדה משימתית. מפקדה כזאת – 440 – הוקמה במהלך תקופת "כחול לבן", עוד לפני כניסת האלוף גונן לתפקיד, אולם היא הוכפפה לפיקוד לצורך "אור ירוק" בלבד. האלוף גונן ביקש לקבלה לכל המבצעים ההתקפיים.

האלוף גונן הציג את הרעיונות הכלליים לרמטכ"ל. רב-אלוף אלעזר הורה לו להעלותם בעבודת מטה מסודרת.⁴⁶ בין השאר הציג האלוף גונן את הצעותיו בפגישה שקיים עם סגן הרמטכ"ל ב-6 בספטמבר 1973. בסיכום הפגישה הזאת קבע האלוף טל כי פיקוד הדרום יציע את תוכנית "אבירי לב" כתוכנית אופרטיבית נוספת, ולא במקום תוכניות קיימות. כדי להשלים את מערכת ההתרעה הימית יציג מפקד חיל הים בפגישה אישית עם סגן הרמטכ"ל את כל שיטות הכיסוי המכ"מי במפרץ סואץ ובים התיכון. אלוף פיקוד הדרום יציג לרמטכ"ל את הכפפת מפקדה משימתית 440 לפיקוד הדרום ואת בקשתו לאייש מחדש מעוזים שנסגרו בקו התעלה.⁴⁷

ביוזמת פיקוד הדרום זומן לאמצע ספטמבר דיון בנושא "החייאת מעוזים מדוללים".⁴⁸ הטיפול של אג"ם-מבצעים בנושא הזה הופסק ב-23 בספטמבר, ונקבע שעל המשך הטיפול יוחלט לאחר פגישה בין הרמטכ"ל לבין אלוף פיקוד הדרום.⁴⁹ בסיכום הפגישה, שנערכה ב-1 באוקטובר, נקבע כי החייאת המעוזים נראית לרמטכ"ל חיובית באופן עקרוני. פיקוד הדרום יגיש את הצעתו לאג"ם, וזה יבדוק אותה ויגיש את המלצותיו. הרמטכ"ל קבע כי בקשת האלוף גונן, להכפיף את אוגדה 440 לפיקוד לכל התוכניות האופרטיביות, תישקל

45 מה"ד-היסטוריה, תחקיר עם האלוף (מיל') גונן מיום 8 בפברואר 1977 (להלן: ריאיון עם האלוף גונן). בסך-הכול היו באזור תעלת סואץ ב-8 באוגוסט 1970, עם תום מלחמת ההתשה, בחזית הזאת 30 מעוזים. עד אביב 1973 נסגרו 14 מהם.

46 תחקיר אל"ם אבנר שלו, 14 בפברואר 1977.

47 מסמך לשכת סגן הרמטכ"ל, ספטמבר 1973.

48 מסמכי אג"ם-מבצעים, ספטמבר 1973. לא ידוע אם אמנם נערך הדיון במועד שנקבע (13 בספטמבר), מכל מקום, אג"ם-מבצעים לא הוציא כל סיכום דיון או פקודה.

49 מסמך אג"ם-מבצעים, ספטמבר 1973.

לאחר אישור מתווה 1974. אם יציג לפני כן תוכניות שבהן תידרש השתתפותה – הוא יקבל אותה. כמו כן קבע כי בקשת אלוף הפיקוד לפרוס מכ"מים להתרעה ימית באזורים חשופים בזירת ים סוף "בתקופות התחממות", תיבדק עם סגן הרמטכ"ל ומפקד חיל הים. הצעות האלוף לסיורים במלחה, לאורך החוף באגם המר הגדול ולאורך החוף הצפוני-מזרחי של מפרץ סואץ, יועברו לבדיקת אמ"ן ואג"ם, אולם הרמטכ"ל ציין כי "במבט ראשון הדבר לא נראה עתה [ההרגשה במקור] מתאים מאחר שעלול לגרור להתחממות שלא לצורך".⁵⁰

המשך תגבור הכוח הסורי בחזית (11 בספטמבר)

בחזית הצפונית נמשך תגבור הכוחות בצדו הסורי של הגבול. מפענח גיחת צילום, שנערכה ב־11 בספטמבר וכיסתה את רצועת ההגנה הסורית הראשונה, התברר כי תגבורה נמשך וכי יחידות החי"ר והתותחנים ערוכות כבר במלואן בחזית. הערכת אמ"ן באשר לסיבות האפשריות לתגבור לא השתנתה.⁵¹

בסיכום אמ"ן שפירט את תוצאות הפענוח ומשמעויותיהן נכתב:

המשך תגבור רצועת ההגנה הראשונה בחזית הסורית, הכוללת כבר את כל יחידות החי"ר והחת"ם

מגיחת תצ"א מ־11 ספט' 73, שכיסתה את רצועת ההגנה הראשונה שבחזית הסורית

מתברר כי:

א. בכל אחת מהגזרות הדיוויזיוניות שברצועת ההגנה הראשונה ערוכות עתה 2 חטיבות חי"ר (לעומת כחטיבה קודם לכן) ופירוש הדבר שהחי"ר כולו הוחזר למערכיו בחזית. ב. כל החת"ם האורגני של דיוויזיות החי"ר חזר לעמדותיו בחזית (היערכות החת"ם כוללת אגד בינוני בכל גזרה דיוויזיונית וסוללות השדה והמרגמות של החטיבות). עיקר התוספת בחת"ם הינה במרגמות וחת"ם שדה, כאשר תגבור החת"ם הבינוני חל בעיקרו כבר לפני כשבוע. סה"כ ערוכות עתה בחזית 71 סוללות חת"ם (מהן 23 סוללות חת"ם בינוני).

ג. כאשר לשריון, אותר תגבור של כ־3 גדודים בלבד. מכאן שעתה ערוכים בחזית כ־500 טנקים בסה"כ. תגבור זה מבטא את כניסת חטיבות החי"ר למערכיהן בתוספת חלק מחט' 78 (דיב' 7), הערוך באזור תל שמס, וחט' 43 הערוכה במקומה (גזרת דיב' 9).

המשך תגבור רצועת ההגנה הראשונה בחזית הסורית בא להערכתנו:

א. נוכח חשש סורי מפעולות ישראליות נגד סוריה על רקע ביצוע פח"ע ברמה"ג. במקרה כזה, מאפשר מערך החת"ם הנוכחי תגובה לתקיפה ישראלית (פעולה אחת הייתה ב־27 באוג', אחריה באו כמה הודעות על ביצוע פח"ע, וייתכן שקיימת מגמה לחידוש פח"ע מצומצמת בעתיד).

ב. כתוצאה מחזרת היחידות למערכיהן שבחזית עם סיום אימוניהן. על כך יכול להעיד

50 יומן הרמטכ"ל.

51 מסמך אמ"ן-מחקר, ספטמבר 1973.

הביצוע ההדרגתי של התגבור (הנמשך כבר שבוע).
 יודגש, כי המעבר מההיערכות הנוכחית למערך חירום מלא בחזית יכול להיות מהיר ביותר (תוך מספר שעות) וקשור בקידום החטיבות המשוריינות והממוכנות (46, 132, 121) למערכיהן בעורף רצועת ההגנה הראשונה. מעבר זה יכול להתבצע כמעט ללא סימנים מעידים.⁵²

פריסת כוחות היבשה של צה"ל וכוונותם בתחילת ספטמבר 1973

בדיון מטכ"ל שנערך ב-13 בספטמבר לא נמסר כל דיווח על האויב בחזיתות סוריה ומצרים ולא אוזכרו אירועים שוטפים. בישיבה הזאת נמשך הדיון על המתווה הארגוני – דיון שבו החלו בישיבה הקודמת. הנושא העיקרי שנדון בהן היה הצעת המתאר הארגוני שהציג אג"ס-תוא"ר בעקבות התוכנית לקיצור השירות הסדיר בשלושה חודשים החל משנת 1974.⁵³

עד 13 בספטמבר היו פריסת כוחות צה"ל וסדרי הכוננות שגרתיים. לקראת החגים, שהחלו באותה שנה בסוף ספטמבר, הורה אג"ס-מבצעים לבדוק את סדרי הכוננות ביחידות על-פי פקודות הקבע, ולבדוק את קיום הקפ"ק (קובץ פקודות הקבע) בהן, זאת לנוכח לקחים שהופקו מתקריות בתקופת החגים בשנים קודמות. ההוראה הזאת לא הייתה בבחינת חריגה מסדרי הכוננות שהיו קיימים עד אז. לנוכח העובדה שגדוד מחטיבה 16 היה אמור לצאת לתעסוקה מבצעית בקו התעלה בין 25 בספטמבר לבין 28 באוקטובר 1973, תקופה שבה עמדו לחול שלושה חגים, נקבע כי סיירת חטיבה 35 תבצע תעסוקה מבצעית בקו התעלה בין 25 בספטמבר ל-28 בו, כדי לאפשר סבב חופשות לחיילי הגדוד. ב-16 בספטמבר הועברה האחריות לביטחון השוטף בגבול לבנון ממחוז מירון למשמר הגבול.⁵⁴

12 באוגוסט 1973 – 12 בספטמבר 1973 – סיכום

בסוף אוגוסט 1973 קבעו נשיא מצרים ונשיא סוריה את 6 באוקטובר 1973 כיום פתיחת המלחמה. העובדה הזאת לא הייתה ידועה לגורמים השונים בצה"ל. יתרה מזו: לקראת אמצע אוגוסט אף בוטלה, כאמור, כוננות "כחול לבן".

בדיעבד ניתן לראות סימנים ראשונים להכנות בשטח לקראת המלחמה בהגברת העוצמה הצבאית הסורית אל מול רמת-הגולן, שבאה לידי ביטוי בתגבור רב-היקף של סוללות טילי הקרקע-אוויר ובתגבור הדרגתי של המערך היבשתי. צה"ל הבחין בעיכוי מערך הטילים באמצע אוגוסט, ומתחילת ספטמבר הבחין בתגבור בארטילריה, בחי"ר ולאחר מכן אף בשריון. בפענוח תצ"א מ-11 בספטמבר הובחן כבר כי רצועת ההגנה הראשונה של צבא

52 מסמך מטכ"ל-אמ"ן, ספטמבר 1973.

53 דיון מטכ"ל, 13 בספטמבר 1973.

54 מסמכי אג"ס-מבצעים, ספטמבר 1973.

סוריה אל מול רמת-הגולן כוללת את כל יחידות החי"ר והתותחנים של דיוויזיות החי"ר. אמ"ן העריך כי מגמת הסורים בעיבוי מערך הטילים היא הגנתית, אולם הוא מקנה גם אופציה התקפית. אשר למשמעויות המבצעיות של העיבוי: לכל השותפים להערכת המצב היה ברור כי הימצאותו של מערך טילי קרקע-אוויר צפוף וחדיש ברמת-הגולן הנו בבחינת שינוי מהותי ביחסי הכוחות האסטרטגיים. זאת משום שהוא מגביל את חופש הפעולה של חיל האוויר בזירה שבה הייתה חשיבותו רבה ביותר. החשיבות המיוחדת נבעה משתי סיבות עיקריות – נתוני הזמן והמרחב ויכולת ההתרעה הטקטית: המרחק הקצר שבין מקומות היערכותן הקבועים של היחידות העורפיות הסוריות לבין הגבול אפשר לסורים לעבור למערך חירום בחזית בלי שלצה"ל תהיה התרעה על כך, ולעשות מחטף לפני שכוחות צה"ל יספיקו לסכלו. לנוכח זאת הייתה ההגנה ברמת-הגולן מבוססת בעיקר על חיל האוויר – ככוח מרתיע וכבעל יכולת תגובה מהירה. יתרה מזו: ההתרעה הטקטית בחזית הסורית התבססה בעיקר על תצלומי אוויר, וחופש הפעולה האווירי היה חיוני גם לצילומים.

לנוכח זאת הורה הרמטכ"ל לתכנן תוכנית לתקיפת מערך הטילים למקרה שתיווצר הזדמנות לעשות זאת. כמו כן קיבל את המלצות חיל האוויר להפחית את האימונים של מטוסי החיל ברמת-הגולן, להימנע מלטוס בנתיבים פרובוקטיביים, ועם זאת להמשיך בצילומי האוויר כדי להבטיח התרעה טקטית על היערכות הכוחות הסוריים.

לא היה מידע של ממש לפשר התגבור של כוחות היבשה הסוריים, וצה"ל נתן לו כמה פירושים אפשריים: תגבור עונתי, סיום אימונים או עדות לחששות של סוריה מאפשרות של תגובה של צה"ל על פעולת המחבלים ב-27 באוגוסט – לאחר רגיעה של כחצי שנה בפעילות העוינת מן הגבול הזה. בשל ההערכות האלה לא תוגברו הכוחות ולא הועלתה הכוננות.

אשר לחזית המצרית: לגביה לא נודע על כל צעדים החורגים מהשגרה, וגם בה נשארו כוחות צה"ל בהיערכות הביטחון השוטף.

החזית הסורית – מתקריט אווירית למתיחות (13 בספטמבר – 23 בספטמבר 1973)

הפלת 12 מטוסים סוריים

ב-13 בספטמבר גברה המתיחות בחזית הסורית. היא התעוררה בעקבות קרבות אוויריים בין מטוסים ישראליים למטוסים סוריים, שהחלו בגיחה של מטוסי חיל האוויר להשגת מודיעין באזור החשוף מטילים שבצפון סוריה. הסורים הזניקו לעברם מטוסים. בקרבות האוויר שהתחוללו מעל הים התיכון, באזור שבין לטקיה לטרטוס, בין המטוסים שליוו את מטוסי צה"ל המצלמים לבין מטוסי היירוט הסוריים, הופלו 12 מטוסים סוריים ומטוס אחד של חיל האוויר הישראלי.⁵⁵

לאירוע הזה הייתה השפעה ניכרת על תהליך הערכת המצב עד ערב יום הכיפורים. שני עקרונות הנחו את מדיניות הלוחמה הסורית כמעט בכל התקריט. הראשון – יש להגיב על כל פעולה צבאית של ישראל; העיקרון השני – בכל תקריט הסורים הם "האומרים את המילה האחרונה", על-פירוב באמצעות טפטוף ירי ארטילרי בתום יום קרב או אחריו, זאת בהנחה שישראל לא תגיב על כך.⁵⁶ העקרונות האלה הם שעמדו ביסוד החששות של צה"ל מתגובת הסורים על הפלת מטוסייהם. ההנחה הייתה שהסורים לא יוכלו לעבור על כך בשתיקה ויגיבו בצורה כלשהי.⁵⁷ לפיכך פורשו צעדי התגבור שנקטה סוריה כהכנות לתגובה הצפויה, מה גם שהתקופה הייתה תקופת חגים המועדת לפעולות איבה.

מיד לאחר האירוע הורה אג"ס-מבצעים לפיקוד הצפון להגיש עד למחרת בבוקר הצעה לפקודה שתתאים לאפשרויות התגובה של סוריה. האפשרויות שנצפו היו: תקיפה אווירית, הפגזות על יישובים ומוצבים, מארבים לכלי רכב על צירים ומחטפים.⁵⁸ כמו כן הורה לתגבר את כוחות הארטילריה והנ"מ ברמת-הגולן כדלהלן:⁵⁹ להקדים בחמישה ימים את התעסוקה של סוללת תותחים 175 מ"מ, שהייתה מיועדת להגיע מסיני ב-19 בספטמבר, ולהעבירה לרמת-הגולן ב-14 בספטמבר; להגביר את כוננותה של סוללת תותחים מתנייעים (תומ"תים) 155 מ"מ, המיועדת לתגבור רמת-הגולן לשעה לתזוזה בשבת (14-15 בספטמבר) ול-6 שעות במשך השבוע (16-21 בספטמבר); לפרוס שתי פלוגות

55 א. בתחילה נודע שהופלו 13 מטוסים סוריים, לאחר מכן התברר שהופלו 12 מטוסים בלבד.
ב. מפענוח תצלומי האוויר התגלה כי הסורים בונים שדות תעופה חדשים בקצב מהיר. אוכנו שני שדות – אחד בשלב מתקדם ואחד בשלב ראשוני (דיווח הרמטכ"ל בישיבה השבועית בלשכת שר הביטחון, 14.9.1973).

56 סא"ל א' אביעזר יערי, "מדיניות 'הלוחמה' הסורית", מערכות 231 (יולי 1973), עמ' 5; ריאיון עם אל"ם אבנר שלו, 14.2.1977.

57 שם.

58 מסמך אג"ס-מבצעים מספטמבר 1973.

59 ראו נספח ד – צבירת הסה"כ בתקופה זו 13 בספטמבר – 5 באוקטובר 1973.

זחל"מים מגדוד נ"מ 66 בתל פארס ובתל אביטל ולהגביר את כוננות "עברי" לשעתיים לתוזה.⁶⁰

בדיון מטכ"ל שנערך ב-17 בספטמבר סקר ראש אמ"ן את התגובות על התקרית האווירית. הוא מסר שהן מצרים, הן ארצות-הברית והן ברית-המועצות רואות בתקרית התגרות יזומה מצד ישראל. מצרים וברית-המועצות תולות בה כוונה לסכל את שיפור היחסים בין מצרים, סוריה וירדן ולהזהיר מפני הקמת "החזית המזרחית".⁶¹ האלוף זעירא הוסיף שב-15 בספטמבר נפגש נשיא סוריה עם שגריר ברית-המועצות בסוריה, וייתכן שבפגישה הזאת ביקש אסד שברית-המועצות תספק לסוריה סוגי נשק חדשים, ואולי גם מטוסים מתקדמים יותר. ארצות-הברית, אמר האלוף זעירא, מדגישה שצה"ל נחל ניצחון אווירי משמעותי, והדבר מצביע במפורש על נטיית מאזן הכוחות לטובת ישראל. לדעתו, יש להבלטת מאזן הכוחות שתי מטרות: להראות שהצד שבו תומכת ארצות-הברית הוא החזק ולרמוז לישראל שלא זו העת לבקש תוספת נשק, לפחות לא מערכות אוויריות. מיד לאחר הקרב הוכרז על כוננות עליונה בחיל האוויר המצרי לקראת אפשרות של התקפה ישראלית.⁶² אשר לסוריה: "הצבא הסורי תפס מערך ניכר לאורך הרמה, וזאת בעשרת הימים האחרונים, עוד לפני הקרב האווירי. יש כוננות די גבוהה אצל הסורים, אבל אני לא מתרשם שהסורים הולכים למלחמה".⁶³

דיוני מטכ"ל על הערכת המצב האסטרטגית (17 בספטמבר, 24 בספטמבר ו-1 באוקטובר)

ב-17 בספטמבר נערך דיון מטכ"ל שהיה הראשון בסדרה של שלושה דיונים שהוקדשו להערכת מצב אסטרטגית לנוכח ההתעצמות הגדולה של מדינות ערב. הנחיית הרמטכ"ל הייתה שהדיון יעסוק בשלושה נושאים:

1. בחינת המשמעות של התעצמות מדינות ערב בתקופה האחרונה, ודיון ברכש טילי קרקע-קרקע סקאד ומטוסי מיג 23 מברית-המועצות על-ידי מדינות ערב ורכש מטוסים מן המערב על-ידי סעודיה.
2. לימוד המשמעות המבצעית של ההתעצמות.
3. לימוד השלכותיה על צורכי ההתעצמות של צה"ל והגדלת דרישות הרכש מארצות-הברית.⁶⁴

60 מסמכי אג"ם-מבצעים, ספטמבר 1973. לאחר שלושה ימים חזרה כוננות "עברי" לשש שעות לתוזה.
 61 הדברים האלה נאמרו בעקבות פגישת שלושת ראשי המדינות – סאדאת, אסד וחוסין – בקהיר ב-10 בספטמבר 1973.
 62 בדיון המטכ"ל הבא – ב-24 בספטמבר – הסביר ראש אמ"ן כי המצרים חששו שחיל האוויר הישראלי ינסו למשוך את מטוסייהם לקרב אווירי, כפי שעשה, להערכתם, למטוסים הסוריים.
 63 דיון מטכ"ל, 17.9.1973 (ההדגשה שלי – ש"ג).
 64 מסמך לשכת הרמטכ"ל, ספטמבר 1973.

ראש אמ"ן, שסקר את הרקע להערכת המצב, ביסס את ההערכה על כמה הנחות יסוד, בתחום המדיני ובתחום הצבאי, שיהיו להערכתו תקפות בחמש השנים הקרובות. הנחות היסוד בתחום המדיני היו: עד 1978 לא יחול שינוי מדיני משמעותי במזרח-התיכון; ברית-המועצות תמשיך לספק כלי נשק חדישים ומשוכללים יותר ויותר למדינות ערב; מדינות מערב אירופה ימשיכו למכור מערכות נשק מתקדמות למדינות ערב, וצפוי אף ביטול האמברגו הצרפתי על הספקת נשק למדינות העימות; ארצות-הברית תהיה מוכנה להמשיך למכור סוגי נשק מתקדם למדינות ידידותיות; לא יחול שינוי בשיתוף-הפעולה הבין-ערבי.

הנחות היסוד בתחום הצבאי היו: למדינות ערב יסופקו מטוסים שיוכלו לפגוע בעומק ישראל; יסופקו להן טילי קרקע-קרקע שיוכלו להגיע לעומק ישראל.⁶⁵ ההגנה האווירית במדינות ערב תשופר באופן ממשי; ישופרו סוגי הטנקים – יסופקו להן טנקי טי-62 והתותחים בטנקי טי-54 וטי-55 יוחלפו בתותחים 155 מ"מ; יהיה שיפור בתחום הימי, לרבות שיפור ביכולתן של מדינות מרוחקות, כמו לוב, לפגוע בתחבורה הימית האזרחית לישראל.

אם ההנחות האלה נכונות, ובידי מדינות ערב יהיו כלי נשק שיוכלו לפגוע בעומק ישראל, ייחלש כוח ההרתעה שלה. הערבים יעריכו כי ישראל תחשוש מתגובתם, ואם יפתחו במעשי איבה, היא תימנע מלהגיב בהתקפות בעומק, ותתקוף רק בקרבת הגבול. ראש אמ"ן הטעים כי אין חשש שמדינות ערב יעריכו שבכוון להכריע את צה"ל, לכבוש שטחים נרחבים ולנצח במערכות גדולות, אך יש חשש שבעקבות ההתעצמות הנזכרת לעיל יגיעו למסקנה כי ביכולתן לפתוח במלחמת התשה או במלחמה מוגבלת. בנוגע לעיתוי שבו עלול להיווצר מצב כזה, אמר האלוף זעירא:

אם המספרים האלה נכונים, אני מעריך שב-1976 יכולים להיגרר, ואולי אפילו בסוף 1975 הם יכולים לומר שעכשיו יש להם מספיק טילים ומטוסים לפתוח מלחמת התשה או איזה מלחמה קטנה, כי ההנחה [היא] שהישראלים לא ילכו לקהיר ולא יחצו את התעלה, כי יש להם [לערבים] מספיק כוח להגיב.⁶⁶

ראש אמ"ן הדגיש כי לא צפויה מלחמה בשנה-שנתיים הקרובות:

היום אין מלחמה בגלל ההרתעה, והמרכיב הראשי של ההרתעה הוא אווירי. מתפתח מצב חדש, שייתכן ויקטין את ההרתעה. [...] היום הסיבה העיקרית, מבחינה צבאית, לכך שאין מלחמה, היא ההרגשה וההערכה הערבית, שכוחות האוויר שלהם אינם מספיקים למלחמה עם איזה סיכוי להצלחה, כאשר הסיבה העיקרית לכך, כפי שנראה לערבים, היא העובדה שמטוסי הקרב הערביים אינם מסוגלים מבחינה טכנית להגיע, [ב]פרט

65 בהמשך הדיון ציין ראש הענף הטכני באמ"ן, סא"ל דוד בניה, כי ההערכה היא שהסובייטים סיפקו למצרים חטיבת טילי סקאד, ובה תשעה משגרים, וכן מדריכים להפעלתם, וכי ההערכה היא שהדרכת הצוותים המצריים תסתיים לכל המוקדם באפריל 1974 והחטיבה לא תהיה מבצעית לפני המועד הזה (דיון מטכ"ל, 17.9.1973). כך צוין גם בסקירה מיוחדת של אמ"ן שהוקדשה לכך.

66 דיון מטכ"ל, 17.9.1973.

ממצרים, לשדות התעופה של חיל האוויר הישראלי, בפרופיל נמוך עם מטען משמעותי של פצצות. מחר – אני מדבר על השנים הקרובות – עומדות מדינות ערב לקבל מספר ניכר של מטוסים שיוכלו לבצע את המשימות האלה, דבר שיכול להשפיע פסיכולוגית על ההערכה הערבית, שיש דטרורציה [הפחתה] בהרתעה הישראלית.⁶⁷

בדיון שהתפתח בעקבות סקירתו של ראש אמ"ן, ונמשך, כאמור, במהלך שלוש פגישות, דנו המשתתפים בשינויים שיש להכניס בתוכנית הרב שנתית "אופק א" לנוכח הנתונים החדשים. בסיכום הדיון, ב-1 באוקטובר 1973, סמך הרמטכ"ל את ידיו על הערכת אמ"ן, שלפיה המועד הקריטי למלחמה עלול להיות בשנים 1975-1976.⁶⁸

בדיקת תוכניות המגנה (17-21 בספטמבר 1973)

ב-17 בספטמבר, ביום שבו נערך הדיון הראשון בסדרת הדיונים על הערכת המצב לטווח הארוך, ערך רע"ן מבצעים באג"ם-מבצעים, סא"ל אורי שגיא, דיון בנושא ביטול מצב "כחול לבן", במטרה לקבוע את פרטי מצב הכוננות שנכנס לתוקף עם הביטול. מצב "חול ים", שהיה אחד ממצבי הכוננות במהלך תקופת "כחול לבן", שימש אמת-מידה לבחינת המצב החדש. מגמת אג"ם-מבצעים הייתה לבדוק עם שלושת הפיקודים את התוכניות האופרטיביות ההגנתיות וההתקפיות שהיו בתוקף בתקופת "כחול לבן", כדי להמליץ בפני ראש אג"ם אילו מהן יישארו בתוקפן.⁶⁹

פיקוד הצפון ביקש להגדיל את סד"כ הארטילריה שבתחומו לעומת הסד"כ שהוקצה לו בתוכנית "חול ים", ולהעלות את רמת הכוננות של יחידות הארטילריה המיועדות לתגברו. הוא דרש להעמיד את גדוד הארטילריה המבוסס על בה"ד 9 בכוננות של 12 שעות לתזוזה, או 24 שעות לגמר ההתארגנות בקו – במקום 24 שעות שהוקצו לכך בתוכנית "חול ים". כמו כן דרש להגדיל את סד"כ הארטילריה מ-10 סוללות, שתוכננו בתוכנית "חול ים", ל-14. זאת משום שאזור רמת-הגולן היה מוכה טילים, דבר המגביל את הפעלת חיל האוויר שם. נוסף על כך, דרש לקבל 4 קנים מ"מ, שאותם ניתן יהיה להחליף בקנים 175 מ"מ – על-פי השיקול של הפיקוד.⁷⁰

67 שם. ראש "המוסד", האלוף (מיל') צבי זמיר, היה שותף לדעה שאין סכנה של מלחמה בטווח הזמן הקרוב (דיון מטכ"ל, 24.9.1973). בהערכת המצב השנתית – מתחילת שנת 1973 – גרס אמ"ן שההרתעה נובעת מחששה של מצרים מכך שישראל תגיב על כל פעולה במכה בעומק מצרים וטען שהירתעותה מלפתוח במעשי איבה עלולה לפחות כאשר יהיו בידיה מטוסים לטווחים רחוקים וטילים ארוכי טווח שיוכלו לפגוע בעומק ישראל. לנוכח ההערכה החדשה, שחטיבת טילי הסקאד תהיה מבצעית באביב 1974, היה, לכאורה מקום להסיק שכבר אז תפחת הירתעותה של מצרים, אולם בדבריו עתה שם ראש אמ"ן את הדגש על הימצאות מטוסים לטווחים ארוכים כגורם שיפחית את ההרתעה.

68 דיון מטכ"ל, 1 באוקטובר 1973.

69 מסמכי אג"ם-מבצעים, ספטמבר 1973.

70 קנים 203 מ"מ הם חלופיים וניתנים להרכבה על המרכב של תותחי ה-175 מ"מ. הפגזים גדולים יותר, אך הטווח המרבי שלהם קטן יותר.

בתגובה לדרישות האלה הורה אג"ם מבצעים למפקדת קצין התותחנים הראשי (מקתמ"ר) לבדוק את המשמעויות של קיצור משך ההכנות לתזוזה מבה"ד 9, לתגבר את רמת-הגולן, בתוך 24 שעות, בארבע סוללות ארטילריה נוספות מתוך היחידות העורפיות בסיני ולהעביר ארבעה קנים 203 מ"מ וציוד נלווה לרמת-הגולן.

בסיכום קבע אג"ם מבצעים כי על פיקוד הצפון תחול כוננות "חול ים", אך יוכנסו בה שני שינויים: צוותי בית-הספר לשריון יהיו בכוננות של 24 שעות לתזוזה לקראת קבלת הטנקים של גדוד 59, ובה"ד 9 יהיה גם הוא בכוננות של 24 שעות לתזוזה. אשר לפיקוד המרכז – אם תתחמם גזרתו הוא ייערך, לאחר אישור אג"ם מבצעים, במצב "חול ים" או באחד המצבים האחרים שנקבעו כמצבי הגנה ב"כחול לבן". באותו היום זימן אג"ם מבצעים דיון לקביעת המצב שיחליף בפיקוד הדרום את תוכנית "שובך יונים" בעקבות ביטול "כחול לבן".⁷¹

ב-21 בספטמבר סוכם בפגישה אישית בין סגן הרמטכ"ל לאלוף פיקוד הצפון כי "הידע שנצבר לגבי יעילות הנחתת אש ארטילרית על סוללות טילי נ"מ, שגובש בתורה כוללת, טכניקות, תרגולות ואימונים" ייושם בחזית רמת-הגולן. על אג"ם-תוא"ר ומטכ"ל-א"א הוטל לוודא כי "כעיקרון, וללא קשר למתווה הארגוני 74, וללא קשר עם תנועת טנקים לאימונים, שיקומים והסבות, יהיו הימ"חים בכרוזים, בפילון ובצומת גולני מלאים בטנקים על פי התקנים, וזאת בגלל שיקולי כוננות".⁷²

הגברת הערנות לקראת החגים (21 בספטמבר)

באותו היום הורה אג"ם מבצעים להגביר את הפעילות והערנות לקראת החגים לנוכח האפשרות של הגברת פעילות המחבלים במהלך התקופה. ההוראה לא נסבה על תגבור, אלא על הגברת הכוננות והערנות בלבד. כך, למשל, הוגברה רמת התורנויות במפקדות; הוגברה רמת הכוננות בפיקוד הצפון, בשבת ובחג, מ-4 שעות לשעתיים; הוגברו הסיורים בצירי הטיולים והסיורים האוויריים לגילוי מטל"רים (מטולים רקטיים – קטיושות) במרחב פיקוד המרכז; הוגברה פעילות ה"מרבלים" וה"קשתות" למניעת חדירות בבקעת הירדן ונקבעו סדרים של כוננות מוגברת בחיל האוויר ובחיל הים.⁷³

71 מסמכי אג"ם מבצעים, ספטמבר 1973. בתחילת ספטמבר הטיל רמ"ח המבצעים על רע"ן מבצעים לסכם את תוכנית הכוננות המבצעית שתחליף את "שובך יונים".

72 מסמכי לשכת סגן הרמטכ"ל, ספטמבר 1973.

73 מסמך אג"ם מבצעים, ספטמבר 1973.

13-23 בספטמבר 1973 – סיכום

עיבוי סוללות טילי הקרקע-אוויר בסוף אוגוסט 1973 והתגבור ההדרגתי של הכוחות הסוריים בחזית רמת-הגולן לא הביאו לתגבור של כוחות צה"ל שם. התפתחות ראשונה שבעקבותיה ננקטו צעדי תגבור והועלתה כוננות, הייתה הפלתם של 12 מטוסים סוריים בקרב האוויר ב-13 בספטמבר, שהתפתח כתוצאה מגיחת צילום בצפון סוריה. בעקבות האירוע הזה התעורר בצה"ל חשש שהסורים עלולים להגיב עליו באופן כלשהו – תקיפה אווירית, הפגזה, מארבים או מחטפים. בשל החשש הזה הוכנס פיקוד הצפון ב-13 בספטמבר לכוננות ספיגה ותוגבר בסוללה של תותחים 175 מ"מ, ארבעה קנים 203 מ"מ חלופיים ושתי פלגות נ"מ; יחידות חת"ם הוכנסו לכוננות לתגבור והועלתה כוננותו של ה"עברי". לאחר ששכך החשש מתגובה של סוריה, הוחזרה הכוננות של ה"עברי" ושל יחידות התותחנים לקדמותה ובוטלה פריסת יחידות הנ"מ. השינוי היחיד בסד"כ שנותר בתוקפו גם בסוף התקופה הזאת, היה תגבור בסוללת תותחים 175 מ"מ, שהייתה אמורה ממילא להגיע לפיקוד הצפון; הגעתה אך הוקדמה. המשך התגבור הסורי צוין בפורום מטכ"ל, אולם הערכת ראש אמ"ן הייתה: "אני לא מתרשם שהסורים הולכים למלחמה". אשר לחזית המצרית: שם לא הובחן בשום צעדים חריגים.

התראות והתרעות ראשונות (24 בספטמבר – 29 בספטמבר 1973)

יום ב, 24 בספטמבר 1973

התראת האלוף חופי על הסכנות הטמונות במצב בפיקוד הצפון צה"ל ציפה לתגובה של הסורים על הפלת המטוסים, ומכיוון שלא הגיבו מיד שכך מעט החשש. החשש התעורר שוב לאחר דברים שאמר אלוף פיקוד הצפון בדיון המטכ"ל השני בסדרה של שלושה דיונים שנערכו להערכת המצב האסטרטגית לטווח הארוך לנוכח התעצמות צבאות ערב. אלוף פיקוד הצפון חרג מנושאו של הדיון והעלה את הבעיה שהטרידה אותו בנוגע למצב בחזית הצפון: מגבלות ההתרעה בחזית שבעטיין יכולים הסורים להנחית התקפת פתע בהיקף מצומצם בלי שצה"ל יוכל להיערך לקראתה בעוד מועד. הבעיה הזאת קיבלה משנה תוקף בעקבות ההתפתחויות במהלך החודש האחרון: עיבוי מערך הטילים הסורי מול רמת-הגולן ותגבור החזית בכוחות שריון וארטילריה, ובעיקר הציפייה לפעולת גמול סורית על הפלת המטוסים. בעקבות זאת החל המטה הכללי בעבודת מטה למציאת פתרונות, הן לבעיית היסוד – צמצום אפשרויות הפעולה של הסורים אם יחליטו אי פעם להנחית התקפת פתע מצומצמת, והן לבעיה העכשווית – האפשרות שיפעלו כך בטווח הזמן הקרוב.

עם תחילת הדיון בהערכת המצב האסטרטגית סטה אלון פיקוד הצפון, האלון יצחק חופי, מנושא הדיון והעלה את חששותיו בנוגע למצב בחזית הסורית. האלון חופי אמר כי הסורים יכולים להנחית התקפת פתע ברמת-הגולן בלי שהפיקוד יספיק לנקוט צעדים לקדמה, ומנה את הסיבות לכך: היעדר מערכות התרעה – מקור המודיעין העיקרי של פיקוד הצפון הוא תצלומי האוויר שתדירותם אינה גבוהה. כך, למשל, דיללו הסורים את מערך החירום וחזרו ותגברו אותו בלי שהפיקוד ידע על כך. מרחב ההתרעה של חיל האוויר בחזית הזאת קצר מאשר בחזית המצרית. לעומת זאת, המטוסים הסוריים יכולים להגיע למרכז הארץ, למרכזי יישוב או לבסיסי צה"ל, לרבות בסיסי חיל האוויר, בקלות רבה באופן משמעותי מזו שבחזית המצרית. בחזית הסורית אין מכשול קרקעי כמו תעלת סואץ. רקטות הפרוג בחזית הזאת מאיימות על מרכזי יישוב, כגון נצרת ועפולה, זאת בשונה מן החזית המצרית שבה אין מרכזי יישוב. העובדה שטיילי הקרקע-אוויר הסוריים מכסים את כל רמת-הגולן, עלולה לפגוע באחת מהנחות היסוד שהיו מקובלות בצה"ל – זו הנוגעת לסדר"כ היבשתי שיש להחזיק דרך קבע ברמת-הגולן כלפי איום של מתקפה סורית אפשרית: צה"ל התבסס על ההנחה שדי להחזיק בסדר"כ מצומצם משום שחיל האוויר יוכל לחפות על כך במקרה הצורך. ההנחה הזאת עדיין תקפה, אלא שהימצאות המערך המעובה של טיילי קרקע-אוויר מול רמת-הגולן עלולה לפגוע ביכולתו של חיל האוויר לסייע מיד לכוחות היבשה במקרה של מתקפה סורית. ההתעצמות של סוריה גדולה בהרבה מזו של מצרים.

75 בהקשר הזה אמר ראש אמ"ן: "אני רוצה גם לציין בהזדמנות זו, שסאדאת איננו איש בריא; בעבר היו לו שלושה התקפי לב, בזמן האחרון הוא סובל מחולשה ונמצא בבדיקות; אני לא חושב שהוא הולך למות, אך הוא לא פעיל-יעיל יותר מדי".

אלוף פיקוד הצפון סבר שלנוכח העובדות האלה על צה"ל לשנות את השקפתו בנוגע לסדר העדיפויות בין חזית מצרים לחזית סוריה. מצרים הייתה, ונותרה, האויב העיקרי, אולם בשל הסכנות שנמנו לעיל יש לנטרל בעת מלחמה את אפשרויות ההתקפה של סוריה לפני נטרול אפשרויות ההתקפה של מצרים. הנטרול הזה יושג לכל הפחות באמצעות פגיעה קשה בחיל האוויר הסורי.

הערכת המצב עמדה להימשך גם בדיון הבא – ב-1 באוקטובר, אך שר הביטחון שנכח בדיון התערב בו וטען שאי אפשר להתעלם מן הבעיה שהעלה האלוף חופי או לדחותה. אם הבעיה אמנם קיימת, אמר, יש לבדוק כיצד לפתור אותה. הוא ציין כי האפשרות שהעלה אלוף פיקוד הצפון, "שיכולה להיות התקפת פתע ללא התרעה מספקת בשבילנו", היא חמורה, והסביר מדוע היא נראית לו חמורה:

תיאורטית סוריה יכולה להרשות לעצמה לעשות פשיטה כזו גם אם היא אחר כך תפסיד את המלחמה בטווח ארוך, אבל אם קודם תשמיד לנו אפילו שניים או שלושה יישובים שם – אז היא תיאורטית יכולה לקחת על עצמה את הסיכון שאנחנו נפציץ את דמשק – תיאורטית זה אפשרי.

דיין הוסיף והסביר:

אני ביקשתי לומר את ההערה הזאת, שאם אלוף פיקוד הצפון מעלה נקודה כזאת, אז המטה הכללי לא יכול לעבור עליה רק בשמיעה. אני מבקש למצות את הנושא הזה עד הסוף. או שההנחה שלנו איננה נכונה, ואם ההנחה נכונה – אז צריכה להיות תוכנית, בכל זאת, איך פותרים מקרה כזה – מה עושים עם היישובים? אם נפסיד שם איזה גבעות זה לא נורא – ניקח אותם אם לא נלך מכאן [נראה שהכוונה: בסוף המערכה ישיב אותם צה"ל לרשותנו]. אבל אם באמת המצב הוא כזה, שבוקר אחד, אני לא מדבר על הפגזה מה'פרוג' על טבריה – תרגיל כזה אפשר להעביר גם ב'סקאד' לתל-אביב – אלא על כיבוש. אם אמנם המצב הוא שיכולים, מבלי שנדע על זה, לקום טנקים סוריים, לעלות ולקחת שניים או שלושה יישובים, אפילו יותר מזה, ברמת-הגולן – זו תהיה קטסטרופה, שכזאת עוד לא קרתה לנו. אז או שההנחות האלה הן פסימיות מדי, וצריך להיות סימן ראשון לכך, אז עושים כך וכך, ואני איני מרשה לעצמי ללכת אפילו להפסקה עד אחרי ראש השנה מבלי לומר שנשמעו דברים כאלה.⁷⁶ מוכרח להיות או הנחה אחרת של המטה הכללי, שלך – של הרמטכ"ל – שהדברים אינם כך, או תשובה למצב הזה.

הרמטכ"ל השיב לדבריו: "אולי רק בשביל שנעבור את ראש השנה בשקט אני לא מקבל את ההנחה שהסורים מסוגלים היום לכבוש את רמת-הגולן". "אתה אומר התקפת פתע", העיר שר הביטחון, והרמטכ"ל ענה:

76 נראה שהכוונה: בשאר העניינים שנידונו במסגרת הערכת המצב האסטרטגית לטווח הארוך, אפשר להמשיך לדון בדיון שנועד לשבוע שלאחר מכן, אולם בנושא הזה יש לטפל מיד.

בשום אופן לא. יש גרעין של אמת בדבריו של חקה. הוא שייך לתחום המודיעיני. כלומר, ההתרעה שלנו לכוחות היבשה של הסורים היא יותר גרועה מאשר אצל אחרים ומאשר היינו רוצים. [...] אני ער לזה שיש לנו בעיות עם כוחות היבשה, ואנחנו מתכוונים לשפר. אבל ההתרעה הכוללת שלנו כלפי סוריה, באותם התחומים שבלעדיהם אי אפשר לעשות מלחמה, היא התרעה טובה. ולכן אני אינני מעריך שאפשר היום לעשות עלינו התקפת פתע בלי שנדע אותה. אפשר להזיז כוחות בקו, אפשר להוציא חטיבה, להעביר חטיבה, אפשר לעשות כמה שינויים בהיערכות – [לזה] אין לנו מעקב מספיק, אבל להיערך למלחמה – אנחנו מסוגלים לדעת. דבר שני, אנחנו מחזיקים ברמת־הגולן כוח שהוא תוך זמן סביר לגמרי לפי ההתרעה הזאת מסוגל לבלום מתקפה. ודבר שלישי, ואולי החשוב ביותר: אמנם הסורים בנו מערך רציני של טילים, אבל זה מערך שאנחנו נזהרים ממנו כשצריך להיכנס לטיסה,⁷⁷ או אם צריך יהיה לתקוף איזו שהיא סוללה ארטילרית. אם השאלה היא שאלת מלחמה – לפי דעתי המערך הזה – מערך הטילים – לא משנה את יכולת חיל האוויר בחצי יום לגמור את הבעיה של סוריה.

שר הביטחון הבהיר:

אני מתכוון לא למלחמה כוללת ולא לכיבוש רמת־הגולן כולה, כי אם יש [הכוונה: "אלא ל"] אפשרות שיכבשו שתיים או שלוש נקודות יישוב שעל רמת־הגולן בפשיטה, שלנו אין תשובה כדי למנוע, אני אומר תשובה הרמטית. בכל מקום אפשר לפעול, אבל אם אין לנו תשובה לאפשרות כזו אז זה לא טוב – אז מוכרחים למצוא איזו תשובה. אם אמנם יש אפשרות כזאת [שכוחות סוריים] יתחילו לזוז [ואנחנו] לא נדע מזה, ועד שנפנה כה וכה שלוש נקודות תהיינה בידי הסורים, על נשיהם וילדיהם וכן הלאה, זו תהיה ממש אי־אחריות מצדנו לקיים את היישובים שם מבלי שתהיה לנו תשובה למנוע דבר כזה. אני לא מדבר על איזו שהיא פריצה של איזה שהוא מחבל לאיזה שהוא מקום, אבל אם אמנם אין תשובה לזה, אז לפחות אנחנו צריכים לבוא לממשלה, ליישובים, ולומר את הדבר הזה.

מיד בגמר הדיון כינס הרמטכ"ל בחדרו את סגנו ואת אלוף פיקוד הצפון, והם דנו בפתרונות האפשריים בתחומי ההתבצרות, הגדלת הסד"כ ושיפור יכולת ההתרעה.⁷⁸ שר הביטחון ביקש מהרמטכ"ל לערוך דיון מיוחד בנושא והדיון נקבע ל-26 בספטמבר בבוקר.⁷⁹

77 ראו עמ' 147–149 לעיל.

78 אין בידי כל רישום מהפגישה הזאת. הפרטים בנוגע לה מבוססים על דברי רל"ש הרמטכ"ל באחד הראיונות עמו: מה־היסטוריה, תחקיר אל"ם אבנר שלו בנושא מלחמת יום הכיפורים, 7 במרס 1997 (להלן: ריאיון עם אבנר שלו, 7.3.1977).

79 משה דיין, אבני דרך, עידנים, ירושלים, ודביר, תל־אביב, 1976 (להלן: אבני דרך, עמ' 571).

המשך תגבור הכוחות הסוריים בחזית

באותו היום, 24 בספטמבר, נעשתה גיחת צילום שכיסתה את רצועת ההגנה הראשונה בחזית הסורית ואת עורפה. מפענח התצ"א התברר כי צבא סוריה ערוך במערך חירום מלא באזורים האלה. עתודות השריון של דיוויזיות החי"ר, למעט חטיבה 46 מדיוויזיה 5, קודמו ואוכנו במערכיהן שבעורף רצועת ההגנה הראשונה. אוכנה תגבורת נוספת של 20 סוללות ארטילריה, ובכך הושלמה היערכות כל הארטילריה האורגנית של דיוויזיות החי"ר. כמו כן הועבר לחזית אגד ארטילריה בינונית מטכ"לי שהגיע כנראה מאזור קטיפה והוצב בגזרה המרכזית שברצועת ההגנה הראשונה. לאחר התגבור הזה היו ערוכים באזור המצולם כ-600 טנקים ו-92 סוללות ארטילריה.

"לאור ידיעות על תזוזות של יחידות צבאיות בעומק החזית", צוין בלקט המודיעין, "אין להוציא מכלל אפשרות כי גם רצועת ההגנה השנייה נתפסה, לפחות בחלקה, ע"י הדיוויזיות המשוריינות שבצבא הסורי".

ההערכה של אמ"ן הייתה שהסורים נערכו במערך החירום בשל חששותיהם מתקיפה נוספת מצד ישראל, וכי החששות האלה גברו לאחר שגברו גם חששות מצרים. "יודגש", נכתב בלקט, "כי היערכות החת"ם הנוכחית, ובמיוחד התגבור באגד חת"ם בינוני מטכ"לי, חורגת מהמקובל בהיערכות חירום בחזית. היערכות דומה אותרה רק במסגרת 'ימי הקרב' שקוימו בחזית הסורית בשנה שעברה, כאשר הסורים חששו מפני תקיפה ישראלית בקנה מידה גדול". עם זאת, צוין בלקט, "למרות האופן הספיגתי של מערך החירום הנוכחי, ראוי לזכור כי אם הסורים רוצים עדיין 'להגיד את המילה האחרונה' לאחר הפלת מטוסייהם ב-13 ספט', ע"י מכה צבאית בישראל, שהיא להערכתנו בסבירות נמוכה, הרי שהמערך הנוכחי מקל עליהם לעשות זאת".⁸⁰

יום ג – 25 בספטמבר 1973

כללי

ב-25 בספטמבר החלו להגיע ידיעות משני סוגים שהיה בהם כדי להעניק ממד חדש למערכת השיקולים. עד אותו היום הגיעו, כאמור, ידיעות על תגבור הכוחות הסוריים בחזית. ב-25 בספטמבר הגיעה ידיעה ראשונה על קידום כוחות גם במצרים, וכן נודע על אפשרות שבכוונת סוריה לצאת למלחמה. כלומר, לידיעות על התפתחויות בשטח בסוריה נוספו ידיעות על התפתחויות דומות במצרים ועל כוונות לצאת למלחמה.

80 מסמכים מאמ"ן-מחקר, ספטמבר 1973. באחד מהם נכתב, בהמשך לפסקה האחרונה: "מכל מקום, אם החליטו לבצעה, הם יכולים להעריך שתקופת החגים נוחה לכך".

תחילת קידום כוחות מצריים לעבר תעלת סואץ

בלקט שהפיץ אמ"ן ב-25 בספטמבר, דווח על תנועה של דיוויזיה ממזרח מקהיר ועל שיירות הכוללות לפחות 200 כלי רכב עמוסים חיילים וציוד, הנעות מקהיר לעבר אסמאעיליה. צוין כי לא ידוע באיזו דיוויזיה מדובר, מהי מטרת התנועה ואם אמנם נעה דיוויזיה שלמה, או שרק כוחות קטנים ממנה קודמו למרחב ארמייה 2. עוד צוין באותו לקט כי שר המלחמה המצרי, אחמד איסמאעיל, ביקר בימים האחרונים בקו התעלה וצפה באימוני הכוחות שם: שלוש דיוויזיות החי"ר סיימו שבוע לפני כן אימונים אינטנסיביים, ואמ"ן העריך כי "לא מן הנמנע שאימונים אלה היו במסגרת הכנות לתרגיל רחב ממדים [...] העומד להתבצע במרחב ארמייה 2 בימים הקרובים, ואשר לקראתו קודמו כוחות מאזור קהיר".⁸¹

פגישת ראש הממשלה עם המלך חוסיין

באותו היום, 25 בספטמבר, נפגשה ראש הממשלה גולדה מאיר, על פי מקורות גלויים, עם המלך חוסיין. המלך מסר, בין היתר, כי יש ידיעות על הכנות ותוכניות. לפי ידיעות האלה, כל היחידות שהיו אמורות להיות באימונים, ומיועדות להשתתף בפעולה הסורית, נמצאות זה יומיים בעמדות שבהן הן מיועדות, לפי התוכנית, להיערך לפני המתקפה. הסטייה היחידה מן התוכנית היא זעירה – דיוויזיה 3 אמורה להגן גם מפני אפשרות של מתקפה ישראלית מן האגף הדרומי – מכיוון ירדן. הצעדים הללו ננקטו במסווה של אימונים, אולם מידיעות קודמות ידוע כי אלה הן עמדות הזינוק למתקפה, וכל היחידות ממוקמות בהן כעת. אם יש לכך משמעות אין איש יודע – אמר חוסיין – לו עצמו יש ספקות. מכל מקום, אי אפשר לומר דבר בביטחון ויש להתייחס לידיעות הללו כאל עובדות.

לשאלת ראש הממשלה, האם סביר שהסורים יחלו במבצע כלשהו בלי שיזכו לשיתוף פעולה מלא מצד מצרים, השיב שאינו חושב כך – הוא סבור שמצרים תשתף פעולה עם סוריה. על השאלה מה הוא חושב שיוכלו להרוויח ממלחמה ענה: עמדת מיקוח טובה יותר לצורכי משא-ומתן. ראש הממשלה מאיר תמחה איזו עמדת מיקוח טובה יותר יוכלו להשיג (לנוכח העובדה שהובסו בכל התנגשות צבאית). לדוגמה הביאה את ההתנגשות האחרונה, שבה הופלו 13 מטוסים סוריים לעומת מטוס אחד של צה"ל, ושאלה האם הוא סבור שבהתנגשות הבאה יהיו התוצאות טובות יותר לסורים. על כך השיב המלך כי ההחלטה לצאת למלחמה נובעת ממישור אחר. ההחלטה הזאת היא פועל יוצא מן התסכול הגובר ואי השקט הנובע מן הקיפאון במישור המדיני. נראה שעניינן של המעצמות הגדולות להותיר את המצב בעינו ולמנוע כל תזווה. בכך פחתה התקווה להתקדמות לקראת פתרון. אם המצב הזה ימשך זמן רב יישכחו כל זכויות הערבים והאדמות שנכבשו מהם. את הדבר הזה הם אינם יכולים להרשות לעצמם.⁸²

81 מסמך אמ"ן-מחקר, ספטמבר 1973.

82 פרטים על הפגישה פורסמו בספרים רבים, הבולטים בהם: אורי בר-יוסף, הצופה שנרדם, זמורה ביתן,

יום ד – 26 בספטמבר 1973

ישיבה בלשכת הרמטכ"ל

בעקבות ההתרעה הזאת כינס הרמטכ"ל בבוקר המחרת, 26 בספטמבר, ערב ראש השנה תשל"ד, בשעה 08:15 דיון בלשכתו. בדיון השתתפו סגן הרמטכ"ל, רמ"ח המבצעים, ראש אמ"ן ועוזרו למחקר, אלוף פיקוד הצפון, מפקד חיל האוויר ורמ"ח המודיעין (מחמ"ן) של חיל אוויר.⁸³

הרמטכ"ל דיווח לנוכחים כי "בידיעה ממקור רציני הצבא הסורי ערוך ומוכן לפתוח באש בכל רגע. לא ידוע אם זה מתואם עם המצרים". ראש אמ"ן העיר כי הידיעה קצרה ואינה מלאה ונערכת בדיקה. עוזרו למחקר הוסיף כי נמסר בידיעה שהסורים רוצים לפעול בתגובה על הפלת מטוסיהם.⁸⁴ תא"ל אריה שלו הזכיר כי מפענוח התצ"א מ'24 בספטמבר התברר כי מערך החירום שאותו החלו הסורים להקים ב'4 בספטמבר מלא, ויש בו 102 סוללות ארטילריה – 9 סוללות יותר ממה שהיה במערך החירום בעבר. אשר למערך טילי הקרקע-אוויר – אין בו שינוי לבד מחשש שהתעורר ב'25 בספטמבר בדבר קיומו של מארב טילים בדמות סוללה באזור החזית. הסורים נמצאים בשלב לימוד לקחים בנושא האווירי, ונראה שטרם מיצו אותו. כן ציין כי בשבוע האחרון היו ידיעות על כך שהן הסורים והן המצרים חוששים מהתקפה של ישראל.

בתשובה להערותו של סגן הרמטכ"ל בנוגע לכך שכחודש קודם לכן הגיעה ידיעה שלפיה הסורים קיבלו חוות דעת סובייטית כי ביכולתם לכבוש את רמת-הגולן, השיב תא"ל שלו: "אין שינוי במרכיבים העיקריים של הבעיה. הסבירות הגבוהה היא שלא יגיבו". אם בכל זאת יחליטו להגיב ייתכנו כמה אפשרויות לכך. העיקריות שבהן: ירי טילים נגד מטוס באזור הגבול, מחטף או ירי ארטילרי. אפשרויות נוספות: פח"ע, תקיפה מן האוויר של יעד ברמת-הגולן או פשיטה. לראש השנה, ציין עוזר ראש אמ"ן למחקר, יש צדדים שונים: זהו זמן נוח לתגובה בגלל ריבוי המטיילים ברמת-הגולן, אולם בדרך-כלל מקיים צה"ל כוננות גבוהה בתקופת החגים. הסורים יכולים להעריך שפגיעה שלהם ביעד ישראלי בחג עלולה לגרור תגובה חריפה של צה"ל.

2001, עמ' 243-246; אריה שלו, כישלון והצלחה בהתרעה, מערכות, 2007, עמ' 108-112; דוד ארבל, אורי נאמן, שיגיון ללא כיפורים, ידיעות אחרונות, ספרי חמד, עמ' 187-192.

83 המקורות העיקריים לפרטי הפגישה הם התרשומת של שלישי הרמטכ"ל, והשלמות מתרשומת רל"ש הרמטכ"ל שרשם את סיכום הרמטכ"ל (בפירוט קטן מזה של השליש) וכן רשם דברים שאמרו במהלך הדיון רמחמ"ן אוויר וראש אמ"ן ולא נרשמו על-ידי רס"ן גדי זוהר.

84 ייתכן שתא"ל שלו התייחס לידיעה שהועברה לרמטכ"ל בהמשך היום. בידיעה הזאת צוין כי "צפויה בקרוב התלקחות וינסו לעשות משהו כנקמה על הפלת המטוסים". הידיעה הזאת הגיעה אמנם לרמטכ"ל רק בשעה 13:00, אולם תאריך הדיווח הוא 24 בספטמבר וסביר שעוזר ראש אמ"ן למחקר ידע עליה ב'26 בספטמבר בבוקר.

רמחמ"ן אוויר הוסיף כי המורל בחיל האוויר הסורי נמצא בשפל חסר תקדים, וכי גם בדרגים הגבוהים בצבא שוררת תחושת תסכול עמוק בשל היעדר מענה נאות לחיל האוויר של צה"ל.

ראש אמ"ן העריך גם הוא שהסבירות לפעולה סורית היא נמוכה, בעיקר משום שהסורים ערים לתגובות האפשריות של צה"ל. עם זאת, אמר, גם בעבר ירו וייתכן שיעשו זאת גם הפעם – הם מעריכים שבחזית מצבם טוב [נראה שהתכוון לומר, שבניגוד ליחסי הכוחות האוויריים, שבנוגע להם ערים לנחיתותם, הם מעריכים שביחסי הכוחות בין כוחות הקרקע הניצבים בשני צדי החזית מצבם טוב].

מבחינת צה"ל, אמר האלוף זעירא, מצב ההתרעה בחזית רע – למעשה, אין כלל התרעה, או שהיא קצרה מאוד ומותנית בעיקר בעיתוי של הפעלת חיל האוויר הסורי ובאופן הפעלתו.⁸⁵ הוא הציע לשקול גיחת צילום באותו היום כדי לבחון אם חל שינוי במערך. רמחמ"ן אוויר המליץ להימנע מכך בשל החשש שהדבר עלול לגלות לסורים את "עצבנותנו", אולם ראש אמ"ן השיב שבמצב ההתרעה הקיים אי אפשר להימנע מפעולה איסופית.

אלוף פיקוד הצפון אמר שהבעיה המטרידה ביותר בחזית הסורית היא היעדר התרעה יבשתית. מהסיבה הזאת לא ידע צה"ל על התגבור הרב שנעשה בין שתי גיחות הצילום. גורם האיסוף היחיד הוא תצלום האוויר, והוא אינו נעשה בתדירות מספקת.

האלוף חופי ציין שהמערך הסורי גדול אפילו מן המערך שהיה ב־8 בינואר 1973 (היום שבו נערך מבצע "קפיטל" האחרון, שהיה יום הקרב הנרחב ביותר בחזית הזאת). בעיקר גדלה כמות הארטילריה, כאשר הארטילריה הנוספת היא זו של הפוג' המטכ"ל.

עד קבלת הידיעה, אמר האלוף חופי, הוא הניח שאם תהיה פעילות סורית כלשהי בחג יהיה זה רק חידוש פח"ע, ועל כן הוציא הוראות מיוחדות לקראת ראש השנה והורה לסגור את דרכי "המערכת" שלאורך הגבול, ובכלל זה הר דב וגזרת הלבנון. פרט לכך ההיערכות ברמת־הגולן רגילה: יש בה שש פלוגות טנקים וארבע סוללות ארטילריה. לשאלת הרמטכ"ל בנוגע לכמות הטנקים שברמת־הגולן, השיב כי אם לא יצאו חיילים לחופשה בראש השנה, כפי שהוצע בדיון (ראו בהמשך), יהיו שם 74–75 צוותי טנקים. תוכנן להוציא פלוגה אחת לחופשת חג, אך יציאתה עוכבה בשלב הזה. הכוח הזה מחולק כך ששלוש פלוגות נמצאות בקו, בפיצול ליחידות בסדר גודל מחלקתי, ושאר הכוח נמצא במחנה עליקה שליד נפח. טנקים נוספים, של גדוד 39, גדוד ההשלמה של חטיבה 188 וטנקי "שוט קל" של חטיבה 179, נמצאים באזור וחטיבה נוספת נמצאת בצומת גולני.

אלוף פיקוד הצפון ציין כי ההיערכות המצומצמת בחזית התבססה על ההנחה שבמקרה של פעולה סורית ייתן חיל האוויר סיוע מסיבי. "לאחרונה", אמר, "אני בהרגשה שיש לחיל האוויר יותר בעיות בסיוע מיד. יחד עם חוסר ההתרעה נהייתי יותר רגיש ומודאג". אם

85 דברי רמחמ"ן אוויר ודברי ראש אמ"ן עד כאן נרשמו על־ידי רל"ש הרמטכ"ל. בתרשומת של שלישי הרמטכ"ל בנוגע לקטעים האלה מופיעה המילה "חסר" (נראה שהוא יצא לכמה דקות מן החדר).

חיל האוויר יכול לתת סיוע מלא ומידי למניעת התקפות יבשתיות, אין צורך בתגבור, אך אם אין ביכולתו לעשות זאת, יש לתגבר את הכוחות בטנקים וארטילריה, זאת כדי להבטיח פגיעה בסוללות הארטילריה הסוריות במקרה שיפגזו יישובים. "לא נראה לי שהסורים חושבים על התקפות יבשתיות", הצטרף האלוף חופי לדעות קודמיו, "יחד עם זאת, הם יכולים לרצות להגיב".

מפקד חיל האוויר אמר כי המקרה החמור ביותר עקב היעדר התרעה יהיה פריצת כוח שריון לשם מחטף של יישוב או מוצב. "אם לא ייזו כאן חיל אוויר ולא יכינו אותו – מצבנו לא טוב", אמר. הוא ציין, שכדי לתקוף את מערך הטילים באופן מסיבי, "בהסתכנות של ימי שלום", יש צורך בהתרעה של 6-8 שעות. שעה עד שעה ורבע לאחר מכן יוכל חיל האוויר לפעול בקו באופן מלא. במקרה שתהיה פריצה מפתיעה של שריון אויב, יוכל חיל האוויר לתקוף אותו בתוך האזור מוכה הטילים (אמ"ט), בתוך שעה, אולם אז הסיכון יהיה גדול ב-50 אחוזים (לעומת הסיכון שבתקיפה לאחר פגיעה במערך טילי הקרקע-אוויר). אם תהיה פקודה מקדימה, שבה יצוינו המטרות לתקיפה, יוכל חיל האוויר לתקוף כל מטרה בסוריה בתוך שעותיים מפקודה: הוא יכול לתכנן, למשל, תקיפה של מטרות בצפון סוריה (אזור החשוף יחסית מטילים) ובדמייר. האלוף פלד הצטרף להצעה לעשות גיחת צילום – במטרה לאכן את מארב הטילים.

מפקד חיל האוויר ביקש לברר מה הוא זמן התרעה קצר – האם הסורים יכולים, למשל, לתקוף יישוב מיד לאחר הנעת מנועי הטנקים. על כך ענה הרמטכ"ל כי לפי הדוקטרינה הסובייטית, כל התקפה יבשתית מתחילה בריכוך ארטילרי של שעה-שעתיים. הפתיחה באש הארטילרית יכולה להיעשות ללא התרעה, ובזמן ההכנה הארטילרית מתכונן השריון להתקפתו. אפשרות אחרת היא מחטף באמצעות כוח שריון – זאת ניתן לעשות גם בלי שלצה"ל תהיה התרעה.

רמ"ח המבצעים אמר שלדעתו לא צפויה מתקפה אווירית נרחבת או תקיפה של יישוב. אם הסורים יפעלו, פעילותם תבוא לידי ביטוי בירי ארטילרי, פח"ע או מחטף של מוצב. "לזה – מצבנו אינו נורא". אשר לתגבור כוחות ברמת-הגולן: תגבור ארטילרי מחייב מובילים – אפשר להסיע על גבי מובילים את גדוד 405 שלו תותחים אם-109, או "רועם". לסוללת תותחי ה-175 מ"מ אפשר להסתפק בהבאת הצוותים, ללא התותחים. הבעיה בתגבור ארטילריה היא "בהולכת שיירות".⁸⁶ אשר לתגבור טנקים: אפשר לרכז צוותים מחטיבה 7 או מבית-הספר לשריון כדי להשלים גדוד שלישי ברמת-הגולן.

הרמטכ"ל סיכם את הדיון ואמר שאינו מתייחס לידיעה כרצינית. לדעתו, לא הגיוני ולא סביר שסוריה תפתח במלחמה לבדה, ללא מצרים. "כמעט הייתי אומר הלוואי", הוסיף.⁸⁷ מלחמה – לא תהיה. עם זאת ייתכן שהסורים ירצו לנצל את החג לתגובה

⁸⁶ נראה שכונותו הייתה לכך ששיירות התגבור עלולות להיראות על-ידי הסורים. על כך השיב ראש אמ"ן כי יהיה זה דווקא טוב שהסורים יראו שמתגברים את הכוחות ברמת-הגולן – הדבר יכול להרתיעם מלפעול.

⁸⁷ אפשר להבין את ההתבטאות הזאת של הרמטכ"ל על רקע הגישה שהייתה נחלתו זה זמן רב שלפיה היה רצוי למצוא הזדמנות להכות בסורים מכה מסיבית. הדבר הזה ייתכן אם המלחמה תיפתח שלא לפי

כלשהי. הסבירות לכך נמוכה, אולם היא תיתכן ויש לנקוט צעדים לקדמה. לפיכך הורה שחיל האוויר יהיה בכוונות של 11 שעות מפקודה לתקוף שתיים-שלוש מטרות בצפון סוריה, יהיה מוכן לתקוף סוללות טילי קרקע-אוויר סביב דמשק או את מערך הטילים כולו,⁸⁸ וכן יהיה מוכן לפעולות בקו, כלומר, לסייע לכוחות הקרקע. כמו כן הורה להציב ברמת-הגולן "עבריי", גם אם פגיעתו לא תהיה מדויקת, במגמה "ללחוץ עליה [על סוריה] במקום אחר", לתגבר את הכוחות ברמת-הגולן בפלוגה או בשתי פלוגות טנקים מחטיבה 7 ובחפ"ק גדודי, להעביר לשם את סוללת תותחי ה-175 מ"מ מסיני, שעמדה לצאת לחופשה, ולהעמיד את גדוד 403 עם תותחי אם-109 בכוונות לתנועה לרמת-הגולן. כן הורה לסגור את דרכי "המערכת" בפני תנועת מטיילים ולצלם צילום "קשת" במועד המוקדם ביותר האפשרי.⁸⁹

התייעצות בלשכת שר הביטחון על המצב בחזית הסורית

בהמשך אותו הבוקר, בשעה 09:00, נערכה בלשכת שר הביטחון התייעצות בנוגע למצב בחזית הסורית. בישיבה הזאת נכחו שר הביטחון ועוזרו, מנכ"ל המשרד, מזכירו הצבאי של השר ושלישו, הרמטכ"ל וראש לשכתו, סגן הרמטכ"ל, ראש אמ"ן ואלוף פיקוד הצפון. הרמטכ"ל פתח את התייעצות בהתייחסות לידיעה שהתריעה על כך שהסורים נמצאים במערך חירום, ונכונים לפתוח באש בכל רגע. הוא אמר:

אני לא חושב שהעניין רציני. אנחנו ניסינו לשחזר לעצמנו מכל מה שאנחנו יודעים, מכל מה שיש אצלם, אני גם שמעתי בדיוק מה היה אתמול [הכוונה: בפגישה בין ראש הממשלה למלך חוסיין], [...] זה שאנחנו יודעים שהצבא הסורי נמצא במערך חירום, וזה מערך שממנו אפשר לתקוף ואפשר לעשות כל מיני דברים – זה נכון. אבל לא כידיעה שיש משהו שהולך לקראת זה.

כלומר, הרמטכ"ל סבר שחלקה הראשון של הידיעה, שבו דובר על התפתחויות בשטח – נכון וידוע, ואילו חלקה השני, המתריע על כוונות לממש מתקפה – מוטל בספק. על בסיס ההנחות האלה הוסיף:

התרחיש הצפוי שלפיו מצרים תפתח במלחמה וסוריה תצטרף אליה, בו-בזמן או בדירוג, אלא שסוריה תהיה זו שתצא למלחמה לבדה. הקמת מערך טילי הקרקע-אוויר ברמת-הגולן עוד חיזקה את הצורך בהנחת מכה כזאת על סוריה (סימוכין לגישה הזאת אפשר למצוא בריאיון עם רל"ש הרמטכ"ל באותה העת: מה"ד היסטוריה, תחקיר תא"ל אבנר שלו, 1 בדצמבר 1977).

88 מפקד חיל האוויר העיר שעדיף להתחיל בתקיפת מערך הטילים מול הגולן.

89 "קשת" היא שיטת צילום שבה המטוס טס בנתיב דמוי קשת, המשיק לקו החזית. הרמטכ"ל קבע שיש לבצע בהקדם האפשרי את הצילום בשיטה הזאת לאחר ששאל מתי ניתן לצלם, ורמחמ"ן השיב שניתן לצלם "מפלס" [סוג צילום] אחר-הצהריים ו"קשת" [סוג שני] בתוך שתיים.

לכן נדמה לי, שאנחנו לא עומדים בפני מלחמה של סוריה. אני חושב שלא יכול להיות דבר יותר אידייתי מצד סוריה מאשר שתתקוף לבדה. זה שלא הולכת מלחמה של שתיהן [סוריה ומצרים] נדמה לי שיש לנו כל האינדיקציות לכך. לכן לא הייתי עושה הכנות מלחמתיות כדי למנוע מלחמה ברמת-הגולן. מה שיוכלו לעשות ברמת-הגולן הם יעשו כתגובה על 13 המטוסים. התגובה יכולה להיות שיפגזו באיזה מקום. זה יכול לקרות. גם זה אנחנו מעריכים בסבירות נמוכה מאוד – הם יודעים שזה לא ייגמר בזה שהם יפגזו, הם כבר למדו שאצלנו הגיאוגרפיה היא חופשית.

אפשרות נוספת לתגובה של הסורים היא ניסיון פריצה של טור טנקים במגמה לכבוש יישוב. בנוגע לאפשרות הזאת הציג הרמטכ"ל כמה תגובות אפשריות: סיוע אווירי לטנקים שיהדפו את הטור הפורץ; תקיפת מטרת בצפון סוריה שאין להן הגנת טילים, לרבות שדות תעופה; תקיפת מערך הטילים, ולאחר מכן הפעלת חיל האוויר בקו החזית; תקיפת מערך הטילים סביב דמשק במטרה להפסיק את ההתקפה. בתגובה על הפגזה על יישובים ברמת-הגולן, הציע הרמטכ"ל להציב "עברי" ככוננות לירי לסביבות דמשק.

רב-אלוף אלעזר מסר כי חרף הסבירות הנמוכה של תקיפה סורית הוא הורה לתגבר את רמת-הגולן ולהעלות את הכוננות של הכוחות הנמצאים שם. לשני גדודי הטנקים יתווספו כשתי פלוגות, ומספר הטנקים ברמת-הגולן יגיע בכך לכ-100. גדוד אחד יהיה ערוך מאחור וכוננותם של הטנקים תוגבר. לארבע סוללות הארטילריה הנמצאות ברמת-הגולן, תתווסף סוללת תותחים 175 מ"מ. חיל האוויר יימצא ככוננות, לא מידית, אלא בכזאת שבה יודקק לשש שעות הכנה אם יוחלט לתקוף את מערך הטילים הסורי.

שר הביטחון שלל גם הוא את האפשרות שהסורים ינסו לכבוש את רמת-הגולן, בהתבססו על ההנחה שהם יתקשו לעשות זאת ללא מצרים. עם זאת הוא הורה להתכונן לתגובה שלהם על הפלת המטוסים ולנקוט צעדים למניעתה אף כי סבירותה נמוכה מאוד. לדבריו, "ברמת-הגולן, עם הסורים, לא בלתי אפשרי שיהיה משהו [...] עלינו להחזיר להכרה שלנו שאין שם סואץ שצריך לעבור, ומה שעליהם לעבור זה שטח הפקר ולהיכנס על טנקים [...] ויש לחשוב שיהיה איזה רוסי ממולח שיעץ להם".

דיין מנה שלוש דרכי פעולה אפשריות של הסורים: תגובה אווירית, הפגזה ופריצה בטנקים. בנוגע לתגובה אווירית הוא סבר שסבירותה נמוכה, מכיוון שזרוע האוויר היא הזרוע החלשה של צבא סוריה ומכיוון שעליה תהיה לצה"ל ההתרעה הטובה ביותר. בנוגע להפגזה סבר דיין שזו התגובה הסבירה ביותר וההתרעה עליה היא הקצרה ביותר. ייתכן שהסורים ינסו להפגז יישובים גדולים, למשל, טבריה או קריית שמונה. בתצלום האוויר האחרון לא נראו אמנם בקו תותחים 203 מ"מ, אולם הסורים יוכלו לקדם תותחים כאלה בחשכה ולהפגז באור יום. עוזר שר הביטחון, רב-אלוף (מיל') צבי צור, אמר כי בהפגזה טמונה סכנה גדולה, מכיוון שרמת-הגולן תהיה מוצפת מטיילים בחג, ו"אם הם ירצו להוציא לנו את הנשמה בארטילריה יוכלו לעשות זאת". בנוגע לאפשרות של פריצה בטנקים – לפשיטה על יישוב או מוצב, או לכיבושם – אמר שר הביטחון שההתרעה על הפעולה הזאת

טובה מהתרעה על הפגזה, אולם היא קצרה למדי.⁹⁰ לדעתו, "אם יכבשו יישוב – זה יהיה ביזיון גדול", ויש לבדוק דרכים למנוע זאת.

השר אמר כי יש כמה תגובות אפשריות להפגזה: הפגזה נגדית, הפעלת חיל האוויר וירידה למקלטים וירי ב"עברי" לעבר דמשק, שלו נדרש אישור של הדרג המדיני. בתגובה לפריצה בטנקים צידד בהפעלת חיל האוויר נגד הטור הפורץ. הוא הטיל ספק בתועלת שבתקיפת מטרות בצפון סוריה, ולו בשל העובדה שפעולה כזאת דורשת אישור של הדרג המדיני – אישור העלול להתקבל לאחר שהפעולה של הסורים תסתיים ואז תתקבל פעולת צה"ל כפעולת גמול, ולא כניסיון להפסיק את הפעולה הסורית. הוא הסתייג גם מתקיפת דמשק מן האוויר בשל החשש מפגיעה בנשים ובילדים. התגובה הטובה ביותר, לדעתו, היא תגובה צמודה לאירוע במקום ובזמן. בכל מקרה הורה להכין תגובות על כל פעולה של הסורים. ראש אמ"ן טען שחיל האוויר אופטימי מדי בנוגע לאפשרויות הפעולה שלו, שכן מערך הטילים יגביל אותן מאוד.

הרמטכ"ל פירט בפני השר את ההכנות הנעשות בהתאם להחלטות שקיבל בדיון הערכת המצב שערך קודם לכן: חיל האוויר מוכן לתקוף מטרות בצפון סוריה או בדמשק בהתראה של שעותיים. החיל מוכן לתקוף את מערך טילי הקרקע-אוויר הסורי בהתראה של שש שעות, והוא יצלם בהמשך היום את המערך הסורי בגולן. ה"עברי" יהיה מוכן לירי. הארטילריה תתוגבר, כך שיהיו שתי סוללות של תותחים 175 מ"מ שבטווח הירי שלהן נכללות חלק מן העיירות הסוריות וכל הארטילריה. מספר הטנקים יוגדל: בקו הקדמי יהיו שלוש פלוגות שיוכלו לפתוח באש, ומאחור ירוכו גדוד מחטיבה 7. הכוח הזה יספיק, לדעתו, לבלימה של ניסיון פשיטה של טנקי אויב. תנועת המטיילים ברמת-הגולן לא תוגבל חוץ מאשר בדרכי "המערכת".⁹¹

הוראות כוננות ותגבור

ההחלטות הללו פורטו בכמה מסמכים שפורסמו באותו היום. במסמך שהפיקה לשכת הרמטכ"ל ניתנו ההנחיות הבאות:

א. החל מהיום, ועד להוראה חדשה, תוגבר הכוננות לקראת אפשרות תקיפה סורית ברמת-הגולן.

חיל האוויר

- ב. יהיה בכוננות לתקיפת מערך הטילים בסוריה, מק+6-8.
- ג. יהיה בכוננות למתן סיוע מידי לכוחות הקרקע במקרה של תקיפה סורית.
- ד. במקביל יכין יעדים לתקיפה בצפון סוריה, ב-ק+2.
- ה. היום תבוצע "קשת" ברמת-הגולן.

90 הרמטכ"ל העריך שאם תהיה "התקפה של ממש" סביר שתהיה התרעה משום שפיקוד הצפון "מחזיק כיום תצפיות רבות".

91 התייעצות בעניין הגבול הסורי, 26 בספטמבר 1973.

ארטילריה

- ו. צוות לסוללה של 175 מ"מ יעלה לרמת-הגולן.
- ז. גד' 405 יהיה בכוננות לפריסה ברמת-הגולן בק+12, בשלב הזה הגדוד לא יעלה לרמה"ג.
- ח. סוללת ה"עברי" תיפרס ברמת-הגולן ותכין יעדים באזור דמשק.

שריון

- ט. פלוגת טנקים ברמה"ג, שעמדה לצאת לחופשה, תעוכב.
- י. צוותים של פלוגה אחת עד שתיים מחט' 7 יעוכבו ויעלו לרמה"ג.

בט"ש

- יא. פיקוד הצפון יוודא סגירת דרכי "המערכת" לתנועת מטיילים.
- יב. תנועת מטיילים בשאר חלקי רמה"ג – מותרת.⁹²

סיכום הרמטכ"ל עובד על-ידי אג"ם-מבצעים, והוא פרסם פקודה שפירטה את הכוחות המתגברים ואת אלה שיהיו בכוננות בתקופה שמ-26 בספטמבר עד 1 באוקטובר. במסמך נקבע בין היתר כי מפקדת גדוד ושתי פלוגות טנקים מחטיבה 7 יוטסו למחניים עד שעה 17:00, יצוותו בטנקים של גדוד 39 מחטיבה 188 מאבו פולה (מחנה "ירדן") ויקודמו על זחליהם לעמדות שתקבע מפקדת פיקוד הצפון. מפקדת גדוד וסוללה של תותחים 175 מ"מ, מגדוד תותחים כבדים (גד"כ) 55, יוטסו למחניים עד שעה 15:00, יצוותו בכלים של גדוד 647 (מעטודת המטכ"ל) הנמצאים בפאתי רמת-הגולן, ויועברו במובילים לעמדות שתקבע מפקדת פיקוד הצפון. נוסף על הכוחות המתגברים, יעמדו לרשות פיקוד הצפון כוחות לכוננות לפי הפירוט הבא: גדוד תותחים בינוניים (גד"ב) 405 (מאגד ארטילרי 213) יועמד בכוננות של שעתיים לתזוזה ממחנה ביל"ו. מפקדת גדוד ושלוש סוללות תותחים 155 מ"מ מבה"ד 9 יועמדו בכוננות של 4 שעות לתזוזה. הכוח יוסע באוטובוסים לפאתי רמת-הגולן ויצוות שם בתותחים מתנייעים (תומ"תים) 155 מ"מ של גדוד 826.⁹³ פלוגת טנקי "שוט" (צנטוריון) מבית-הספר לשריון תהיה בכוננות של 4 שעות לתזוזה ולהצטוותות בטנקים של גדוד 39. פיקוד הצפון יקלוט את הכוחות, יציידם בימ"חים של גדוד 39 וגד"ב 826, יכניסם ל"קו", יוודא את הגברת הכוננות ביישובי רמת-הגולן ויחסום צירים במקרה של פתיחה באש. בד בבד עם ההוראות הללו הורה אג"ם-מבצעים: "בהמשך לתגבור רמת-הגולן לקראת החגים, יתגבר מקתמ"ר את פיקוד הצפון בצוות ה'עברי'". הצוות הזה, שהיה באותה העת בצריפין, יתמקם בעמדה ברמת-הגולן עד 06:00 ב-27 בספטמבר ויהיה בכוננות של

92 מסמך לשכת הרמטכ"ל, ספטמבר 1973.

93 במקור כתוב 326. נראה שזו טעות, שכן יחידה שמספרה היה 326 היא גד"ש 122 מ"מ של פיקוד הדרום. נראה שנפלה טעות בהדפסה, והכוונה היא לגד"ב 826 מאגד ארטילרי 210/282.

שעתיים לירי. הפעלת היחידה תהיה מטכ"לית: פקודות ההתראה, ההוראות לפתיחה באש והאישור הסופי לירי יינתנו על-ידי אג"ם-מבצעים.⁹⁴

ביקור שר הביטחון בפיקוד הצפון

בתום ההתייעצות בלשכתו ביקש שר הביטחון לבקר עוד באותו היום – ערב ראש השנה – ברמת-הגולן, להיפגש עם תושבים מיישובי הרמה וכן לסייר במסוק ולבקר בכמה מוצבים, כדי לקבל תמונה חיה יותר של המצב בשטח ושל הגזרות האפשריות לפריצת טנקים סוריים. הרמטכ"ל הציע לשר להימנע מכך מהחשש שביקור בלתי צפוי עלול לעורר דאגה בקרב התושבים,⁹⁵ אך השר החליט לצאת למרות זאת לסיור.

הסיור נערך בשעות אחר-הצהריים ב-26 בספטמבר. בשעה 12:45 נחת השר בנפח, שם הציג לו אלוף הפיקוד את תמונת המצב בגזרה. האלוף חופי ציין כי במערך הסורי פרוסות שלוש דיוויזיות החי"ר במלואן. לא ידוע היכן דיוויזיות השריון, שכן הצילום לא כיסה את האזורים שבהם הן עלולות להיות. בנוגע לארטילריה: "הארטילריה כולה [פרוסה] וכן פרוסה ארטילריה מטכ"לית 122 מ"מ ארוך. לא גילו את הארטילריה ארוכת הטווח 203 מ"מ – בקו [...] מצב זה היה כל הקיץ. המערך נתפס במהלך שני שלבי צילום שלנו. יחידות ה'פרוג' לא אותרו".

אלוף הפיקוד ציין כי בחזית הסורית יש שתי גזרות רגישות לקידום שריון – אזור המוצבים 113–114 ופתחת קוניטרה. בגזרה הדרומית יש מכשול המונע קידום שריון. הפיקוד השלים את כל תעלת הנ"ט שתוכננה ומיקם שדות מוקשים שחלקם שולבו בתעלה. האלוף הציג את הפריסה המתוכננת: המוצבים מוחזקים בידי שני גדודים מחטיבת גולני. לאחר שיגיעו בהמשך היום שתי פלוגות הטנקים שתוכננו, יהיו פרוסות בקו חמש פלוגות: שתיים בגזרה הדרומית, אחת בחושניה, אחת בעיר קוניטרה, מחלקה סמוך לה וטנקים נוספים – באזור המוצבים 104–105. שלוש פלוגות נוספות יוחזקו מאחור. סד"כ הארטילריה כולל שתי סוללות של מרגמות 160 מ"מ וסוללת תותחים 175 מ"מ. הוא יתגבר בסוללה נוספת של תותחים 175 מ"מ. הארטילריה מיועדת לשתק את הארטילריה הבינונית של הסורים ולירות על עיירות סוריות אם יפתחו הסורים באש. כן יוצב בחזית, כנראה בלילה הקרוב, "עברי".

בנוגע ליכולת ההתרעה הטקטית אמר אלוף פיקוד הצפון: "ביום אנחנו רואים למרחקים עצומים ע"י תצפיות קבע טובות ואמצעים טובים. ביום אי אפשר להפתיע אותנו". השר טען כי אם יפעילו הסורים ארטילריה ידע על כך צה"ל רק עם נפילת הפגזים, ובתגובה

94 מסמכי אג"ם-מבצעים, ספטמבר 1973.

95 נראה שהשר ביקש להשיג באמצעות הביקור מטרה נוספת: הרתעת הסורים מלפעול התקפית, זאת על-ידי פרסום עצם הביקור ופרסום הדברים שאמר במהלכו. כך טוען, למשל, האלוף טל בעדותו מיום 7 ביולי 1975. ההנחה הזאת מתחזקת לנוכח העובדה שהוא הזמין את נציגי אמצעי התקשורת לפגוש אותו במהלך הביקור, ולנוכח הדברים שהשמיע באוזניהם (ראו להלן).

לכך אמר האלוף חופי שתיתכן במקרה כזה התרעה מוקדמת, משום שניתן לראות את הסרת רשתות ההסוואה מן התותחים.⁹⁶

בשעה 15:00 הגיע גם הרמטכ"ל לנפח, והצטרף לשר הביטחון בפגישתו עם נציגים של יישובי הגולן שהתכנסו בעין זיוון. בסיום הביקור נפגש שר הביטחון עם עיתונאים ואמר להם בין היתר כי מעבר לגבול עומדים מאות טנקים ומאות תותחים בטווח מבצעי, וכי הסורים הקימו בזמן האחרון מערך כבד של טילי קרקע-אוויר, בדומה למערך שבחזית תעלת סואץ, במגמה למנוע את פעילותם של מטוסי צה"ל באזור. הוא אמר שאין סיבה לראות החמרה מיוחדת במצב, אולם אין להחליש את הערנות: רמת-הגולן היא קו חזית קדמי שמצדו האחד נמצאים יישובים אזרחיים ומצדו השני עם וצבא קיצוניים מאוד, כאשר הצבא מצויד בצויד כבד. מאידך גיסא, ציין, לא חלה גם הקלה במצב – לא במערך הצבאי שמעבר לגבול ולא בגישתם המדינית של הסורים.⁹⁷

ראש השנה – 27-28 בספטמבר ושבת – 29 בספטמבר 1973

זימוני דיונים בתוכניות אופרטיביות

בראש השנה ובשבת שלמחרת החג הייתה הפעילות שגרתית. בשבת, 29 בספטמבר, שיגר אג"ם-מבצעים מברקים שבהם זימן ל-4 באוקטובר דיונים על התוכניות האופרטיביות בפקוד הדרום. דיון אחד נועד "לסכם את מצב 'שובך יונים' על פי הסד"כ הקיים ולבדוק אפשרויות לעיצוב מצב שהוא 'שובך יונים' שלפני גיוס כל המילואים של פיקוד הדרום". דיון שני נועד להכרת תוכנית "אבירי לב", שאותה התכוון הפיקוד להציע כמחליפה את "חתול מדבר".⁹⁸

הגברת כוננות ופעילות בצבא מצרים

ב-25 בספטמבר זיהה, כאמור, אמ"ן תנועה של כוחות מצריים לעבר החזית. בימים שלאחר מכן הבחין בהגברת הכוננות ביחידות שונות ובתנועות נוספות של כוחות. בלקט שפרסם על הכוננות והפעילות בצבא מצרים נכון לשעה 14:00 ב-29 בספטמבר, נמסרו בין היתר הפרטים הבאים: הכוננות בזרועות האוויר וההגנה האווירית, שנראה שהיא למטרות ספיגה, מוגברת. בין היתר לנוכח חששות מפני פשיטות מוטסות של צה"ל ומפני תקיפה של מתקני מכ"ם בטיילי "שרייק". משעות הערב של 28 בספטמבר הוגברה הכוננות ביחידות שבמרחבי הארמייה השלישית ופיקוד ים סוף. סביר להניח שכוננות זוהה הוכרזה גם ביחידות יבשה

96 ביקור שר הביטחון בקו הצפון, 26 בספטמבר 1973.

97 שר הביטחון לעיתונאים.

98 מסמכי אג"ם-מבצעים, ספטמבר 1973. אלוף פיקוד הדרום הציג את תוכנית "אבירי לב" לסגן הרמטכ"ל ב-6 בספטמבר 1973. האלוף טל סיכם שהתוכנית החדשה תעוכד עם אג"ם-מבצעים בסוף ספטמבר. לפי דברי רמ"ח המבצעים בקד"ם הרמטכ"ל שנערך בשעות לפני הצהריים של 6 באוקטובר, התוכנית לא הוצגה בפני אג"ם-מבצעים לפני המלחמה (קד"ם הרמטכ"ל, 061000 באוקטובר 1973). להערכתו הזימונים האלה שוגרו כחלק מעבודת המטה השגרתית, ולא כהכנות לקראת אפשרויות קונקרטיות.

אחרות, לפחות במרחב התעלה. במהלך 28 בספטמבר הובחן בתרגילים במרחב ארמייה 3 ובתנועות של כלי רכב במרחב קהיר, כנראה עקב עריכת תרגיל ליד קהיר באזור שבו נערכו אימוני צליחה. הכוננות בחיל הים הועלתה בשעות הערב של 28 בספטמבר, כנראה לעליונה. אמ"ן העריך כי הפעולות האלה ננקטו בשל חששות של מצרים מפני פעולה התקפית מצד ישראל. החששות קיימים מאז 13 בספטמבר, וגברו לרגל יום השנה למותו של נאצר – 28 בספטמבר – וייתכן שגם בשל הרמדאן.⁹⁹

24-29 בספטמבר 1973 – סיכום

לקראת ראש השנה תשל"ד הובאו לידיעת המטה הכללי כמה נתונים בנוגע לחזית הסורית שבעטיים קיים הערכת מצב לגיבוש דרכי תגובה לצעדים שנקטו הסורים.

בדיון מטכ"ל שנערך ב-24 בספטמבר, התריע אלוף פיקוד הצפון מפני הסכנות הטמונות במצב בחזית הסורית, סכנות שגברו לנוכח כמה התפתחויות שאירעו בתקופה האחרונה. הוא הביע את דאגתו מכך שהסורים יכולים לתקוף התקפת פתע בלי שצה"ל יספיק לנקוט צעדים כדי לקדמה. הדבר נובע מן המגבלות של צה"ל בנוגע לקבלת התרעה טקטית בעוד מועד על תנועות של כוחות סוריים. המגבלות האלה הומחשו כאשר צבא סוריה דילל את מערכיו בחזית וחזר ותגבר אותם בלא שצה"ל עמד על כך במועד. העובדה הזאת וכן היעדר מכשול קרקעי שיוכל לעכב את הכוחות הסוריים, ומרחב ההתרעה והפעולה הקצר של חיל האוויר מאפשרים לסורים לתקוף במפתיע, ואף להפעיל את חיל האוויר שלהם לתקיפת מטרות בשטח ישראל.

המגבלה האחרונה הוחרפה בעקבות עיבוי של מערך טילי הקרקע-אוויר – מערך שהגביל את אפשרויות הפעולה של חיל האוויר בחזית. בשל יחסי הכוחות היבשתיים נתפס חיל האוויר כגורם העיקרי שעליו תתבסס הגנת רמת-הגולן מול מבצע סורי מוגבל, שכן חיל האוויר נתפס ככוח מרתיע מחד גיסא וככוח היכול להתערב במהירות במקרה של התקפת פתע מאידך גיסא. חופש הפעולה האווירי היה חשוב גם בשל העובדה שההתרעה הטקטית התבססה בעיקר על תצלומי אוויר.

לנוכח ההתפתחויות הללו גבר החשש מאפשרות של מחטף סורי. הרמטכ"ל ושר הביטחון שללו מראש אפשרות של מתקפה רבתי לכיבוש רמת-הגולן, זאת בעיקר בשל ביטחונם בכך שההתרעה עליה מובטחת, וכל עוד לא התקבלה, הסכנה אינה קיימת. יתר על כן, הרמטכ"ל הניח כי הימצאותו של מערך טילי הקרקע-אוויר המעובה מול רמת-הגולן אינה משנה את יכולתו של חיל האוויר "בחצי יום לגמור את הבעיה של סוריה". האפשרות של מתקפה רבתי נשללה, אולם הסכנה שעליה הצביע האלוף חופי הוערכה כאמיתית, ושר הביטחון הורה למצוא פתרונות לאפשרות שהסורים יעשו מחטף בלי שלצה"ל תהיה התרעה על כך ובלי שיוכל, לכן, למנוע אותה או להגיב עליה בעוד מועד.

בדיון הזה לא הועלה כלל נושא תגבור כוחות הקרקע הסוריים בחזית כמקור לחשש

99 מסמך אמ"ן מחקר, ספטמבר 1973.

מפני מחטף סורי בזמן הקרוב. הנתונים שהיו בידי משתתפי הדיון בנוגע להיערכותם של הכוחות הסוריים בחזית, היו אלה שפוענחו מתצ"א שצולם ב־11 בספטמבר – קרוב לשבועיים קודם לכן. יש בכך כדי להמחיש היטב את ההתרעה של האלוף חופי בנוגע לכך שתצלומי האוויר הם המקור העיקרי להתרעה הטקטית. גיחת הצילום הבאה נערכה ביום הדיון – 24 בספטמבר. בעת הדיון לא יכלו משתתפיו לדעת כי בפענוח הגיחה, שתוצאותיו ייוודעו בשעות הערב, יתברר כי צבא סוריה ערוך במערך חירום מלא ברצועת ההגנה הראשונה ובעורפה.

תוצאות הפענוח הוסיפו להתרעת האלוף חופי את ממד היכולת האקטואלית. ההערכה הייתה כי היערכות החירום הגבירה את יכולתו של צבא סוריה לפעול. ההערכה בנוגע למגמתה לא הייתה חד־משמעית. מחד גיסא ייתכן שההיערכות נובעת מחששותיהם של הסורים מהתקפה ישראלית, ומאידך גיסא ייתכן שמגמתה לאפשר תגובה סורית על הפלת המטוסים ב־13 בספטמבר.

למחרת, 25 בספטמבר, נוספה להתרעה על יכולותיו של צבא סוריה התרעה בנוגע לכוונותיה של סוריה. בפגישתו עם ראש הממשלה גולדה מאיר התריע המלך חוסיין בין היתר כי צבא סוריה ערוך בעמדות זינוק למתקפה, וכי ייתכן שבכוונת סוריה לצאת למתקפה כדי לכבוש את רמת־הגולן. כמו כן נודע באותו היום על תנועה של כוחות מלב מצרים לעבר החזית.

הצבר ההתרעות הזה הוא שעמד ברקע הדיונים שנערכו ב־26 בספטמבר בבוקר בלשכותיהם של הרמטכ"ל ושר הביטחון. בפני מעריכי המצב עמדו שני נתונים בנוגע לתגבור המערך הסורי מול רמת־הגולן: עיבוי המערך של טילי הקרקע־אוויר והיערכות החירום של כוחות הקרקע בחזית. לנגד עיניהם עמדו המשמעויות מהתרעתו של האלוף חופי בדיון שנערך יומיים קודם לכן, ולאלה נוספה ההתרעה בנוגע לכוונה אפשרית של סוריה לצאת למתקפה לכיבוש רמת־הגולן.

ההתרעה על אפשרות של מתקפה רבתי סורית נדחתה בהתבסס על ההנחות שסוריה לא תצא למלחמה בלי מצרים, שלמצרים אין כל סיבה לצאת למלחמה ושאין כל סימנים לפעילות חריגה במצרים – הידיעה על תנועת כוחות מלב מצרים לעבר החזית לא נתפסה כמעידה על כוונות התקפיות כלשהן.

משנדחתה ההתרעה הזאת, היה צורך למצוא הסבר למגמותיה של ההיערכות הסורית. התקרית האווירית נתנה למעריכי המצב הסבר אפשרי: ייתכן, כאמור, שבכוונת סוריה להגיב על הפלת המטוסים, וייתכן שהציבה את מערך החירום בשל חששות מפעולה אפשרית של צה"ל. העובדה שתגבור המערך החל לפני התקרית האווירית, לא צוינה עתה, לפחות לא כגורם שישתור את הקשר שנקשר בין התקרית לבין תגבור המערך.

כלומר, על רקע שלילת האפשרות שבכוונת סוריה לצאת למתקפה רבתי, הועלתה האפשרות שבכוונתה לצאת למבצע התקפי מוגבל. הסבירות שתעשה זאת הוערכה כנמוכה, אולם להבדיל מאפשרות של מתקפה כללית, לא נשללה לחלוטין.

לנוכח זאת ולנוכח העובדה שהרמטכ"ל היה ער להתראתו של האלוף חופי יומיים קודם לכן בדבר מגבלות ההתרעה בנוגע למבצע מוגבל של סוריה והסיכונים הכרוכים בכך,

התראה שחוזקה בדבריו של שר הביטחון באותו הדיון, החליט רב-אלוף אלעזר לתגבר את הכוחות ברמת-הגולן כדי שיוכלו להגיב ביעילות על ניסיון של הסורים לפעול בהיקף מוגבל.

כתוצאה מהחלטתו הועמד חיל האוויר בכוננות לתקיפת מערך הטילים שמול רמת-הגולן בהתרעה של 6-8 שעות, ולסיוע מידי לכוחות הקרקע אם יהיה צורך בכך, והצטווה להכין יעדים לתקיפה בצפון סוריה שאותם יוכל לתקוף בהתראה של שעותיים. פיקוד הצפון תוגבר בסוללה של תותחים 175 מ"מ ובמפקדת גדוד, במפקדת גדוד טנקים 75 מחטיבה 7 ובשתי פלוגות מן הגדוד. בכך עלה מספר הטנקים ברמת-הגולן מ-69 ל-91 ומספר הטנקים בסיני ירד מ-231 ל-209. שתי פלוגות נ"מ נפרסו שוב ברמת-הגולן, וסוללת "עברי" נפרסה בחרמון. כמו כן הועמדו פלוגת טנקי "שוט" ושני גדודי תותחים בכוננות לתגבור רמת-הגולן.

ההחלטות האלה הובאו לידיעתו של שר הביטחון בדיון שנערך בלשכתו מיד לאחר גמר הדיון בלשכת הרמטכ"ל. בולטת העובדה שבדיון הזה פעלו שניהם על-פי אותו שיקול דעת, היינו, שניהם שללו את האפשרות שבכוונת סוריה לצאת למבצע כדי לכבוש את רמת-הגולן, אך לא שללו את האפשרות של מבצע מוגבל. לאפשרות הזאת נתנו אמנם סבירות נמוכה, אך גבוהה יותר מן הסבירות שניתנה לה עד אז. מכיוון שהיו ערים לכך שבשל מגבלות ההתרעה הטקטית בחזית הסורית יכול האויב לעשות מבצע מוגבל בהפתעה, החליטו כי אין לפעול על-פי מידת הסבירות, אלא כלפי הסכנה הפוטנציאלית שלו.

החלק, מהשיחה עם המלך חוסיין, ב-25 בספטמבר, הנוגע להתרעה בנוגע לכוונות אפשריות, נדחה ולא השפיע על ההחלטות. ואולם נתון אחד השתנה בין 24 ל-26 בספטמבר: התברר שצבא סוריה ערוך בהיערכות חירום בחזית. העובדה הזאת הגבירה את מידת הסכנה למקרה שהסורים יחליטו על מבצע מוגבל. ההחלטות לתגבור רמת-הגולן שהתקבלו ב-26 בספטמבר, וכן ביקורו של שר הביטחון ברמת-הגולן באותו היום, לא נבעו מהערכה שסוריה תפתח במתקפה כללית, אלא מהתפיסה שהעם והצבא הסוריים קיצוניים מאוד ביחס לישראל, וכן מן העובדה שבחזית הזאת, בניגוד לחזיתות האחרות, עמדו יישובים אזרחיים מול מערך כבד של צבא אויב, העלול לעשות מחטף או להפגז בלי שלצה"ל תהיה התרעה על כך ובלי שיוכל, בנתוני ההיערכות והכוונות הנכונים לאותו מועד, למנוע פעולות כאלה.

צעדי הכוננות והתגבור שעליהם הוחלט ערב ראש השנה, 26 בספטמבר, נותרו בעינם במהלך השבתון הארוך – שני ימי ראש השנה (27-28 בספטמבר) והשבת שלאחר מכן (29 בספטמבר).

במצרים – תרגיל, בסוריה – המשך חששות (30 בספטמבר – 4 באוקטובר 1973)

יום א, 30 בספטמבר 1973

ביטול הכוננות של יחידות הארטילריה

ב-30 בספטמבר בבוקר, לאחר שחלפו שלושת הימים האלה וסוריה לא הגיבה, הורדה רמת הכוננות. אג"ס-מבצעים הורה על ביטול הכוננות של יחידות הארטילריה, שהוגברה ערב החג. כוננות בה"ד 9 הועמדה על 24 שעות לתזוזה וכוננות גד"ב 405 הועמדה על ארבע שעות לסוללה אחת ו-12 שעות לשתי הסוללות האחרות. כמו כן הורה אג"ס-מבצעים שה"עברי" ירוכו בבסיסו שבמרכז הארץ ויימצא שם בכוננות של שמונה שעות לתזוזה.

אישור תרגיל גיוס לחטיבה 179

באותו היום אישר אג"ס-מבצעים לבצע את תרגיל הגיוס לחיילי המילואים של חטיבת שריון 179 בלילה הקרוב – ליל 30 בספטמבר–1 באוקטובר.¹⁰⁰ במהלך היום היו לבטים אם לקיים את התרגיל לנוכח המתיחות בחזית הסורית, ולבסוף הוחלט לקיימו, בין היתר כפעולה מרתיעה.¹⁰¹ החטיבה הזאת הייתה חטיבת הגיוס המהיר של פיקוד הצפון, והתרגיל, שתוכנן עוד בתחילת החודש, נועד לבחון את כוננותה ולהבטיח את גיוסה עד "ק" ועוד 18 שעות. תוכנן שלאחר הקליטה השלישית ישוחררו חיילי החטיבה, למעט גדוד 96, וכן החפ"קים של מפקדת אוגדה 36, של מפקדת החטיבה ושל שני הגדודים האחרים – 278 ו-266.¹⁰²

ידיעה: צפויה מתקפה סורית לכיבוש רמת-הגולן

באותו היום העביר ראש אמ"ן לשר הביטחון, לרמטכ"ל ולסגן הרמטכ"ל ידיעה שהגיעה בלילה משירות מודיעין זר. בידיעה הזאת דווח בצורה חד-משמעית יותר מאשר בפגישת המלך עם ראש הממשלה, כי בכוונת סוריה לצאת בקרוב למתקפה לכיבוש רמת-הגולן. לפי הידיעה, תוכננה ל-23 בספטמבר מתקפה רבתי סורית שמטרתה כיבוש רמת-הגולן וחזרה לגבולות 4 ביוני 1967. התוכנית הבסיסית הוכנה במאי ולפיה אמורות שלוש דיוויזיות החי"ר לתקוף באור אחרון ולהשלים עד אור ראשון של יום המחרת כיבוש רצועה ברוחב 10-8 ק"מ, זאת תוך התגברות על ההגנה האנטי טנקית של צה"ל ברצועה הזאת. דיוויזיה

100 מסמכי אג"ס-מבצעים, ספטמבר 1973.

101 ריאיון עם אל"ם אבנר שלו, 31.1.1977.

102 מסמכי אג"ס-מבצעים מספטמבר 1973.

3 אמורה לחסום התקפת-נגד ישראלית אפשרית מכיוון ירדן. אם צה"ל לא יתקוף נגד תעשה הדיוויזיה הזאת החל מאור ראשון של יום ה"ע" ועוד 1 את המאמץ העיקרי במתקפה שמגמתה להגיע עד הקו הירוק.

בידיעה פורטו איגודי הכוחות הנכונים לתוכנית המעורבות וגזרות ההתקפה המתוכננות לכל דיוויזיה. בין היתר נמסר כי דיוויזיות 7 ו-9 יעשו את המאמץ העיקרי באזור שמצפון ומדרום לקוניטרה. בשלב השני תפתח דיוויזיה משורינית 1 מתקפה לכיוון גשר בנות יעקב, ודיוויזיה משורינית 3 תפתח מתקפה בגזרה הדרומית, כששימתה – תפיסת ראש-גשר ממערב לירדן.

בידיעה נאמר: "ההסתערות הראשונה תחל באור אחרון. כל ההכנות צפויות להסתיים בסוף ספטמבר. מפקדי החטיבות כבר קיבלו את פקודותיהם. עתה מקבלים המג"דים תדריכים; בעריה הראשיות של סוריה, כולל דמשק, ניתנו פקודות להכנות להגנה אזורית". כמו כן נמסר בידיעה שהסורים ראו שצה"ל הציב סימונים לבנים לפני המוצבים [הכוונה לסימונים למטוסים לנתיבים לתקיפה], והם רואים בכך סימן שישראל מתכננת לתקוף מן האוויר. ירדן נתנה את הסכמתה לכך. עוד נמסר כי אם ישראל תתקוף דרך ירדן, ייתקל צה"ל בכוחות צבא ירדן. נציג שירות המודיעין הזר ביקש לקבל באופן בהול את הערכתה של ישראל למידע.¹⁰³

ידיעה: במצרים עומד להתחיל מחר תרגיל שיימשך שבוע

באותו היום העביר אמ"ן גם לקט מודיעין בנוגע לחזית המצרית. בלקט הזה נכתב בין היתר כי צבא מצרים עומד לערוך מ-1 עד 7 באוקטובר תרגיל מפקדות בין-זרועי נרחב לכיבוש סיני. בתרגיל ישתתפו כנראה מפקדות זרועות האוויר, ההגנה האווירית והים, מפקדות הארמיות והדיוויזיות והכוחות המיוחדים. עקב התרגיל תועלה הכוננות לעליונה ויבוטלו החופשות. מ-28 עד 30 בספטמבר נקרא לשירות מילואים פעיל מחזור חיילי החובה האחרון – שישתחרר משירות המילואים ב-10 באוקטובר. התרגיל נתן לכאורה הסבר לצעדים שנקטה מצרים בימים הקודמים: "מהידיעות על התרגיל הצפוי וקריאת חיילי המילואים לזמן מוגבל מתברר אפוא כי קידום הכוחות והכנות אחרות הנעשות [...] שלכאורה ניתן לראותם בהיבט התרעתי, קשורים למעשה בתרגיל בלבד".¹⁰⁴

התייעצות בלשכת הרמטכ"ל לגבי המצב בחזית הסורית

באותו היום, 30 בספטמבר, בשעה 18:00, כינס הרמטכ"ל בלשכתו את סגנו, אלוף פיקוד

103 מושינגטון לירושלים, 292230 בספטמבר 1973. במסמך שנלווה לעותקים שהופצו לשר הביטחון, לרמטכ"ל ולסגנו, ציין ראש אמ"ן בין היתר: "התוכנית הסורית הגיעה אלינו כבר לפני מספר חודשים. [...] מסר לאמריקאים, ולא מסר לנו, את העדכונים האחרונים בתוכנית".

104 מסמך אמ"ן מחקר מספטמבר 1973.

הצפון, עוזר ראש אג"ס, רמ"ח המבצעים, ראש אמ"ן, עוזר ראש אמ"ן למחקר, מפקד חיל האוויר, רמ"ח האוויר ורמחמ"ן אוויר, כדי להתעדכן במצב, להעריכו ולקבל החלטות בנוגע לפעולות שיש לנקוט על סמך אלה.¹⁰⁵

ברקע הדיון עמדו הידיעות הללו ובעיקר הידיעה שבה נמסר כי בכוננות סוריה לצאת למתקפה רבתי לכיבוש רמת-הגולן. בין היתר דווח בה: "כל ההכנות צפויות להסתיים בסוף ספטמבר. מפקדי החטיבות כבר קיבלו את פקודותיהם, עתה מקבלים המג"דים תדריכים". היום היה היום האחרון בחודש ספטמבר, מכאן שיש לצפות, לפי הידיעה הזאת, למתקפה בקרוב.

הידיעה הזאת הגיעה על רקע היערכות צבא סוריה במערך חירום מלא מול רמת-הגולן. המשתתפים היו ערים לכך שההיערכות הזאת מאפשרת לצבא סוריה לצאת למתקפה. הידיעה הוסיפה לממד היכולת הפוטנציאלית את ממד הכוונה. השאלה שעמדה על הפרק הייתה: מהי המשמעות של הצעדים שנקטה סוריה ואלו סכנות נובעות מהם. האם הסכנה הקונקרטית היא זו שעליה התריעה הידיעה – מתקפה לכיבוש רמת-הגולן, אולי מדובר בפעולה מצומצמת יותר, או שגם הסכנה הזאת אינה קיימת. המטרה של כינוס הישיבה הייתה שאם ההערכה תהיה שקיימת סכנה כלשהי, יינקטו הצעדים הדרושים כלפיה.

ראש אמ"ן, האלוף אלי זעירא, שפתח את הדיון, שלל מכול וכול את האפשרות שצוינה בידיעה – מתקפה סורית לכיבוש רמת-הגולן. הוא אישר שצבא סוריה ערוך במערך המתאים, על-פי הדוקטרינה הסובייטית, הן למגננה והן למתקפה, אולם הערכתו הייתה שהוא לא יצא למלחמה, וזאת משתי סיבות עיקריות. הראשונה – הוא חלש בהרכב מצה"ל, הוא ער לחוסר יכולתו לנצח ללא איזון אווירי ומכיר בנחיתותו בתחום לוחמת האוויר. הסיבה השנייה – סוריה מתנה, כאמור, את יציאתה למלחמה במצרים. צבא סוריה לא יצא למלחמה לבדו. הוא יפתח במלחמה בריבזמן עם צבא מצרים, או אולי אפילו אחריו רק לאחר שייוודע שמתקפתה של מצרים עלתה יפה.¹⁰⁶ אשר למצרים – האלוף זעירא העריך שאין בכוננות מצרים לצאת למלחמה, שכן אין שום אילוץ פוליטי שיחייבם לעשות זאת.

105 בדיון הזה לא נרשמה סטנוגרמה. המסמך העיקרי שעליו מבוסס תיאור מהלכו של הדיון, הוא תרשומת שערך במהלכו שליש הרמטכ"ל. בנוגע לדברי סגן הרמטכ"ל קיימים במחלקה להיסטוריה, נוסף על המסמך הזה, המקורות הבאים: מכתבים שכתבו לאלוף טל, לפי בקשתו, בינואר 1974, שלושה מן הנוכחים בדיון: ראש אמ"ן (האלוף זעירא); רמ"א (תא"ל עברי); רמחמ"ן אוויר (תא"ל הרלב). האלוף טל הגיש את המכתבים האלה כמוצגים לוועדת אגרנט.

ועדת החקירה מלחמת יום הכיפורים, דו"ח חלקי נוסף (להלן: ועדת אגרנט, דו"ח 2).
 עדות האלוף טל, 30.6.1975. מה"ד-היסטוריה, עדות האלוף (מיל') טל בנושא הרקע למלחמת יום הכיפורים – פגישה מס' 2, 17.12.1978, 14 בינואר 1979; שיחה בין האלוף טל לבין אל"ם אורי אלגום ביום 31 ביולי 1979.

עדות תא"ל אריה שלו, 7.2.1978.

עדות האלוף חופי, 22.5.1978.

מה"ד-היסטוריה, עדות האלוף (מיל') זעירא בנושא הרקע למלחמת יום הכיפורים, עדות מס' 4, 28 ביולי 1979.
 106 התפיסה הזאת הייתה, כאמור, תפיסת יסוד שהייתה נחלת המטה הכללי זה זמן, ולא השתנתה (ראו לעיל עמ' 35).

משתי הסיבות האלה שלל ראש אמ"ן את ההתרעה בדבר כוונותיה של סוריה שהייתה כלולה בידיעה. עם זאת ציין שאין בידו הסברים מספקים בנוגע לכמה התפתחויות בצבא סוריה; אחת מהן היא קידום מטוסי סוחוי משרה התעופה טי-4 שבצפון סוריה לשרה התעופה דמייר (המרוחק כ-90 ק"מ מגבול רמת-הגולן). בדרך-כלל, ציין, קידום מטוסי תקיפה היה סימן לכוונה התקפית, אולם נודע כי הפעם הם "באו לזמן ארוך", ולפיכך אין לו הסבר לפשר המהלך. הוא הוסיף שאין בידו הסבר מספק גם לתכלית תפיסתו של מערך החירום. ייתכן שהוא נועד למטרות פנים – ליצור "תנועה" שתעסיק את הצבא, ייתכן שמקורו בחששות מתקיפה של ישראל, אולם אלה הסברים אפשריים בלבד.

משהוריד ראש אמ"ן מעל הפרק אפשרות של מתקפה סורית לכיבוש רמת-הגולן, שאל אותו הרמטכ"ל: "באיזו מידה סביר מהלך חד-פעמי – מחטף של יישוב או מוצב, בתקווה להפסקת אש מידית או פשיטה?" האלוף זעירא השיב: "קשה לי לחדור למחשבתם, אבל קשה להניח שזה ייגמר ללא תגובה – לשני הדברים אני נותן סבירות נמוכה". כלומר, הוא העריך שהחשש מתגובת צה"ל הוא שיניא את הסורים ממחטף או מפשיטה. הסיכויים שהסורים יעשו דבר כזה, היו טובים יותר לו הייתה סוריה כולה מוגנת בטיילי קרקע-אוויר. הערכתו הייתה שהעובדה שצפון סוריה אינו מוגן טילים מפחיתה את הסבירות של מהלכים מעין אלה.

עוזר ראש אמ"ן למחקר, תא"ל אריה שלו, ציין שגם המצרים חוששים מפני צה"ל, והוסיף שהתרגיל הגדול העומד להיפתח במצרים ביום המחרת וחודש הרמדאן מגבירים את המתחוות. הוא הצטרף לדעתו של ראש אמ"ן שהסיכונים שהסורים נוטלים על עצמם במקרה שיצאו למלחמה, גדולים מכדי שיבחרו בדרך זו.

לאחר ששלל אפשרות של מתקפה רבתית ניתח תא"ל שלו את דרכי הפעולה האפשריות של הסורים; אפשרות תיאורטית אחת היא מלחמת התשה. שלו סבר שהסורים אינם תולים תקוות בדרך הזאת לנוכח הלקחים של מצרים ממלחמת ההתשה שניהלה. אפשרות תיאורטית שנייה – תגובה על הפלת המטוסים – סבירה יותר, אך הוא העריך שגם בדרך הזאת הם לא יבחרו. אפשרות שלישית היא תקיפה של מוצב, להבדיל מתקיפה של יישוב, שהיא פעולה מלחמתית מובהקת, ולסורים אין סיבה לנקוט אותה.

כאמור, אלוף פיקוד הצפון היה מי שעורר את בעיית רמת-הגולן בדיון המטכ"ל שנערך ב-24 בספטמבר. עתה, שישה ימים לאחר מכן, הסביר את הרקע לכך. לדבריו הוא לא עורר את הנושא על סמך ידיעה מסוימת, אלא בשל שינויים שחלו בנתונים בגזרה: כניסת צבא סוריה למערך חירום בלי שצה"ל ידע על כך היא שעוררה והניעה אותו להתריע על כך שאין לצה"ל התרעה מספקת בנוגע לכוחות היבשה הסוריים – לא בנוגע לתנועת כוחות ולא בנוגע להפגזה. נתוני הזמן והמרחב יוצרים גם הם מגבלות.¹⁰⁷ לאלה נוספו מגבלות הפעלתו של חיל האוויר בגזרה: עיבוי מערך הטילים הסורי מזה ומזג האוויר החורפי מזה

107 בתרשומת לא צוין אם פירט את המגבלות הנובעות מנתוני הזמן והמרחב. נראה שהתכוון לכך שהיעדר עומק גאוגרפי והיעדר מכשול קרקעי בחזית מאפשרים לכוחות היבשה הסוריים לתקוף בהתראה קצרה, מה גם שקרבם של אזורים מיושבים לחזית מאפשרת למטוסים סוריים לתקוף מטרות באזורים האלה בתוך פרק זמן מזערי, דבר שיקשה על צה"ל להגיב בעוד מועד.

מגבילים את כושר הצילום ואת כושר התקיפה של המטוסים.

המצב הזה חמור, אמר, ו"אין לנו פתרונות של ממש". יש למצוא פתרון מודיעיני מידי למגבלות ההתרעה, לשקול כל התרעה בקפידה ולבדוק את יכולת הסיוע של חיל האוויר לנוכח מערך הטילים המעובה. האלוף חופי אמר שהיה שמח לו הייתה ברמת-הגולן חטיבת טנקים שלמה, "למרות שזה לא אפשרי". הוא חזר על דעתו שלנוכח הנתונים החדשים מהווה סוריה סיכון רב יותר מאשר מצרים במקרה של מלחמה, ולכן צריך לנטרל אותה לפני נטרול מצרים. כדי שהפיקוד יהיה ערוך להגנה סבירה, הוסיף, הוא זקוק להתראה של 24 שעות.¹⁰⁸

ההערכות של מפקד חיל האוויר, שנשא דברים לאחר אלוף פיקוד הצפון, היו מרגיעות ביחס לחששות האלה. לדבריו, אין בכניסת הסורים למערך החירום ובזמן ההתרעה הקצר לפעולה קרקעית משום חידוש. הנתון היחיד שהשתנה הוא מערך הטילים המעובה. האלוף פלד טען שחיל האוויר מוכן לפעול היטב גם בנתונים החדשים. הסורים יכולים לנצל לילה או מזג אוויר קשה למתקפה יבשתית משמעותית. במקרה שמתקפה סורית תתחיל בלילה, מוכן חיל האוויר לתקוף ביום המחרת את כל 34 סוללות הטילים בשני מטסים, בתוך 100-120 דקות. במקרה שהמתקפה תחל בבוקר זקוק חיל האוויר ל-4-6 שעות כדי להכין את תקיפתו של מערך הטילים, ועד אז יצטרכו כוחות הקרקע להחזיק מעמד. אם יהיו זקוקים באותו פרק זמן לסיוע של חיל האוויר, הוא יעמידו לרשותם. להערכתו, עיבוי מערך הטילים הגדיל את סיכוני חיל האוויר ב-6-8 אחוזים בלבד.

בתגובה לתלונתו של האלוף חופי על מגבלות ההתרעה, הציע האלוף פלד להצטייד בעתיד במטוס תצפית אמריקני בעל מכ"ם צד (side looking radar) שיטוס בקביעות מעל האמ"ט ויעדכן את המערכת כל העת על תזוזות בצד הסורי.

מפקד חיל האוויר העריך שגם חיל האוויר הסורי מוכן להתקפה, ועל צה"ל להחליט האם הסורים אכן מוכנים לתקוף באופן מפתיע, הגם שאין להניח שיעשו זאת. גם הוא העריך שסוריה אינה יכולה להרשות לעצמה לפתוח באש בלי הכנות בעורף. בנוגע להכנות האלה, הוסיף, יש לצה"ל התרעה יעילה. לחיל האוויר יש מטרות רבות בעורף הסורי החשוף, ואם יפתחו הסורים בפעולה ברמת-הגולן בלי שתהיה לצה"ל התרעה מוקדמת, הוא יוכל לתקוף אותן.

בשל האיום הטמון בחיל האוויר הסורי – טילים ומטוסים כאחד – ביקש האלוף פלד שתיתן לחיל האוויר הזדמנות לפגוע במערכי הטילים ובשרות התעופה בסוריה. הוא הצטרף לעמדת האלוף חופי בנוגע לסדר העדיפויות בין החזיתות, וטען שבמקרה של מלחמה שבה ישתתפו הן מצרים והן סוריה, יש לפעול נגד חיל האוויר הסורי לפני הפעולה נגד חיל האוויר המצרי.

108 בריאיון עמו אמר האלוף חופי: "לפחות בפיקוד הצפון [...] התרעה בת 24 שעות, לו הייתה מנוצלת לגיוס מערך המילואים, הייתה יכולה לשנות את פני המערכה בשלבים הראשונים שלה מהקצה לקצה". זאת, משום שהודות לשינויים הארגוניים, ובהם השינויים בפריסת הימ"חים, שנעשו בפיקוד בקיץ 1973 (במסגרת "כחול לבן") היה אפשר להגיע לכך שבהתרעה של 24 שעות יהיו ברמת-הגולן 500-600 טנקים.

לשאלת ראש אמ"ן, מה יהיה אם כל סוללות האס"אִי־6 ידלגו לפני הפתיחה באש, השיב מפקד חיל האוויר שזה מצב לא רצוי ולכן עדיף שלא לפתוח בירי ארטילרי לעברן. בכך נשאר האלוף פלד עקבי בעמדתו שלפיה יש ליצור את התנאים הטובים ביותר לתקיפת מערך הטילים על־ידי חיל האוויר: הטילים יימצאו בקרבת הגבול ובמקומות קבועים שבהם יהיה קל לאכנס. מעמדת המוצא הזאת נבעה העמדה שהביע ב־20 באוגוסט, שלפיה אין לגרום לסורים להסיג את הטילים מקרבת החזית,¹⁰⁹ ומעמדת המוצא הזאת נבעה גם העמדה שהביע בדיון הזה – ב־30 בספטמבר.

המשתתפים האחרים בדיון שללו גם הם אפשרות של מתקפה רבתי. עוזר ראש אג"ם, למשל, אמר ששום נתון לא השתנה. הדבר היחיד שהשתנה הוא הספק אם המודיעין יתקבל בעוד מועד, ואת זאת יש לשפר.

ראש אמ"ן הציע לבחון אפשרות של פעולה מרתיעה, כמו ניצול תרגיל הגיוס של חטיבה 179, על־ידי הצגתו כתגבור כביכול של הכוחות ברמת־הגולן. זאת – לטווח הזמן הקצר. בנוגע לטווח הרחוק – יש לבדוק אפשרות להציב מכ"מים קרקעיים להתרעה ארוכה יותר, ולבקש מארצות־הברית לקבל "מוהוק".¹¹⁰ כמו כן אמר שהתוכניות של חיל האוויר לתקוף את מערך הטילים בלי שכוחות הקרקע יכבשו לאחר מכן את השטח, אינן נראות לו.¹¹¹ על כך השיב מפקד חיל האוויר: "ביקשנו וקיבלנו אישור שאם נדפוק את מערך הטילים נמשיך לשמור על ניקיון השטח".

דעה חריגה בדיון השמיע סגן הרמטכ"ל. הוא דחה את הערכתו של ראש אמ"ן, שהייתה מקובלת על כל יתר הנוכחים. לדבריו, "הבעיה היא לא נקמה על 13 המטוסים [...] הבעיה היא סכנת מתקפה ברמה ג".¹¹² הוא הציג בפני הנוכחים כמה עובדות שעליהן ביסס את הקביעה הזאת: ידיעות שלפיהן דחה נשיא סוריה את המלחמה ממאי לספטמבר 1973 בשל מחסור בצידוד. מאז מאי 1973 קיבלו הסורים טנקים רבים, לרבות טנקים חדישים מסוג טי־62 וטנקי גישור שבאמצעותם ניתן לעבור את תעלת הנ"ט. בחודשים יולי–אוגוסט הושלם מערך טילי קרקע־אוויר משמעותי ביותר בחזית הסורית. צבא סוריה ערוך כולו במערך חירום. במצרים נערך תרגיל גדול, וצבא מצרים ערוך לאורך הקו. הסורים קיבלו מן הסובייטים חוות דעת שהם מסוגלים לכבוש את רמת־הגולן.¹¹³

109 ראו עמ' 147 לעיל.

110 זהו המטוס בעל מכ"ם הצד שעליו דיבר מפקד חיל האוויר.

111 נראה שהתכוון לומר כי אין טעם להשקיע מאמץ בתקיפת מערך הטילים, העלולה להיות כרוכה באבדות בטייסים ובמטוסים, אם לאחר מכן יוכלו הסורים לחזור ולהציב שם סוללות טילים.

112 תרשומת שליש הרמטכ"ל.

113 הסימנים המעידים הנמנים כאן אינם מופיעים בתרשומת של שליש הרמטכ"ל, אלא מתבססים על מכתביהם של רמ"א ורמחמ"ן אוויר ועל דברי האלוף טל בראיונות:

א. במכתב רמ"א נכתב, בין היתר: "דעתך העיקרית הייתה, שאין זו תגובה להפלת 13 מטוסי 'מיג' סוריים, אלא אפשרות למתקפה, ולכך צריך להתכונן. ההנמקות היו כלהלן: (כאן פורטו ארבעת הסימנים הראשונים דלעיל).

ב. במכתב רמחמ"ן אוויר נכתב, בין היתר: "באותו דיון העלית, למיטב זכרוני, את הנקודות הבאות: א. לפנינו מלחמה, ולא הגברת כוננות לצורך תקרית. ב. הסימנים המעידים כפי שהצבעת עליהם: (גם כאן

בניגוד להנחה של הדוברים הקודמים, שלפיה הסורים לא יתקפו כל עוד עורפם חשוף, העריך האלוף טל, שהסורים יכולים להרשות לעצמם לספוג מכות קשות בעורף בתנאי ששיגו הישגים, אפילו חלקיים, ברמת-הגולן – כאשר הם מסתמכים על אפשרות שתושג הפסקת-אש מהירה (לפני שכוחות צה"ל יספיקו להדוף את הכוחות הסוריים חזרה אל מעבר לגבול).¹¹⁴

על בסיס הנחותיו אלה טען סגן הרמטכ"ל שעל צה"ל להיות מוכן לבלום מתקפה סורית. הוא העריך שביחסי הכוחות הקיימים ברמת-הגולן אין בכוחם של כוחות צה"ל הנמצאים שם לעשות זאת. ביחסי הכוחות האלה תעמוד מול כל חטיבה סורית מחלקה ישראלית, וכוחות צה"ל "יישטפו" על-ידי הכוחות הסוריים הרבים. הגורם היחיד שיכול לבלום מתקפה סורית, ביחסי הכוחות היבשתיים האלה, הוא חיל האוויר; אם ינוטרל – יוכלו הסורים "לשטוף" את רמת-הגולן.¹¹⁵ חיל האוויר לא יוכל לסייע בכל התנאים. טילי הקרקע-אוויר לא יגבילו אמנם את אפשרויות הפעולה של המטוסים במקרה של תקיפה גדולה, אולם ייתכן שהם יוגבלו בעטיו של מזג אוויר קשה. לפיכך הציע סגן הרמטכ"ל להעלות לרמת-הגולן גדוד תותחים אם-109, לתגבר מיד את הכוחות שם בחטיבת שריון ולגייס כוחות מילואים. הרמטכ"ל לא אישר, בסיכום הדיון, לגייס מילואים, וקבע שהתגבור יסוכם ביום המחרת.¹¹⁶

הערכת סגן הרמטכ"ל נדחתה והוא לא היה שקט. הוא החליט לפעול לשינוי הערכת הרמטכ"ל והחלטותיו באמצעות שינוי הערכת אמ"ן. הוא הניח שאם אמ"ן – שהוא גוף המטה שתפקידו להתריע על כוונות האויב ויכולתו – ישנה את הערכתו בנוגע למשמעויות

פורטו ארבעת הסימנים הראשונים).

ג. הסימן המעיד האחרון צוין רק על ידי האלוף טל בריאיון. באותו ריאיון אמר עוד: "על בסיס הסימנים האלה דחיתי אפוא את הערכת אמ"ן וטענתי שאנחנו לא עומדים בפני סכנת פעולת תגמול סורית, אלא אנחנו עומדים בפני סכנת מלחמה".

114 תרשומת שליש הרמטכ"ל ומכתב רמ"א.

115 תרשומת שליש הרמטכ"ל.

116 להלן כמה גרסאות בנוגע להצעות סגן הרמטכ"ל ולסיכום הרמטכ"ל:

א. לפי תרשומת שליש הרמטכ"ל אמר האלוף טל את הדברים הבאים: "לדעתי צריך לתגבר את רמת-הגולן בחט' טנקים, להעלות את חט' 7 אני מדבר על החודש הקרוב. [...] להרתעה מציע להעלות גדוד מ-109 ומידית את חט' 7". הרמטכ"ל אמר, לפי התרשומת הזאת: "נסכם מחר".

ב. לפי מכתב ראש אמ"ן שאל הרמטכ"ל את סגנו אם יש, לדעתו, לגייס מילואים. האלוף טל ענה בחיוב, והרמטכ"ל קבע שבמקום לגייס מילואים תועלה לרמת-הגולן כל חטיבה 7.

ג. לפי מכתב רמ"א, הציע סגן הרמטכ"ל לתגבר מיד את רמת-הגולן בכוח סדיר ולשקול גיוס מילואים.

ד. לפי מכתב רמחמ"ן אוויר הציע סגן הרמטכ"ל לגייס מילואים; הרמטכ"ל לא אישר זאת, אך היה מוכן להעלות כוח סדיר – את חטיבה 7.

ה. האלוף טל אמר בריאיון עמו כי הוא דרש לגייס את מערך המילואים. הרמטכ"ל סירב והציע להעלות כמה פלוגות טנקים סדירות לרמת-הגולן. "עניתי שאינני מדבר על פלוגות, אלא על חטיבות ועל אוגדות", אמר האלוף טל, "ועל כך ענה הרמטכ"ל: 'בסדר, תעלה את חטיבה 7 הסדירה'".

ו. מכיוון שלאחר הדיון לא יצאה כל הוראה להעלות את חטיבה 7 לרמת-הגולן, נראה שהרמטכ"ל לא החליט בדיון הזה להעלותה ודחה את הסיכום בנוגע לגיוס מילואים. עם זאת נראה שההוראות שהורה הרמטכ"ל למחרת בבוקר בנוגע לתגבור הכוחות ברמת-הגולן (ראו עמ' 194 להלן) נבעו מן הדיון הזה.

של העובדות, יתרום הדבר לשינוי הערכת הרמטכ"ל, וכתוצאה מכך – לשינוי החלטותיו. בצעד יוצא דופן זימן אליו האלוף טל, מיד בגמר הדיון, את ראש אמ"ן ואת עוזרו למחקר – השניים המופקדים על הערכת ההתרעה.

בפגישה שנמשכה כשעה וחצי ניסה האלוף טל לשכנעם לשנות את הערכתם. הוא אמר להם שלדעתו הם הציגו בפני הרמטכ"ל את ההתרעה האפקטיבית ביותר שמדינת ישראל קיבלה אי פעם. הידיעות שהציגו הן כשלעצמן בבחינת התרעה מודיעינית רבת חשיבות, אולם בשל הערכתם, המוטעית לדעתו, מנוגדת החלטת הרמטכ"ל למה שמתחייב מן ההתרעה. האלוף זעירא ותא"ל שלו לא שוכנעו, והערכתם נותרה בעינה.¹¹⁷ גם האלוף טל לא שינה את הערכתו. עם זאת, משנדרחה, הוא גזר על עצמו שתיקה, ובדיונים שנערכו מאז ועד פרוץ המלחמה הוא לא חזר שוב על עמדתו.¹¹⁸

לסיכום, ההתייעצות בלשכת הרמטכ"ל ב־30 בספטמבר כונסה בעקבות הגעת הידיעה על כוונתה של סוריה לצאת למתקפה במגמה לכבוש את רמת־הגולן. כל הנוכחים היו שותפים להערכה כי המערך הסורי הכבד בחזית טומן בחובו סכנה רבה לכוחות צה"ל, וכי במקרה שיצאו ממנו למתקפה רבתי יקשה על הכוחות המוצבים מולם לבלום אותם ביעילות. כלומר, כולם היו תמימי דעים בנוגע להערכת הסכנה הפוטנציאלית הטמונה במערך הסורי. חילוקי הדעות נסבו על הערכת כוונותיהם של הסורים. כמו בהתייעצות

117 א. עדות האלוף טל; מה־דהיסטוריה, עדות האלוף (מיל') טל בנושא הרקע למלחמת יום־כ – פגישה מס' 14.12.1978, 2.

ב. ראש אמ"ן כתב במכתבו לאלוף טל בעניין הזה: "לאחר הפגישה [בלשכת הרמטכ"ל] התקשרת אלי טלפונית וביקשת שניפגש לשיחה ונזמין גם את תא"ל שלו. בפגישה זו חזרת על הערכת המצב שלך, כפי שהצגת אצל הרמטכ"ל".

ג. בעדותו לוועדת אגרנט אמר האלוף זעירא: "ישבתי ודנו בבעיה, כפי שהוא אומר. אני אמרתי לו שאני מאוד מעריך את זה ואני שמח שבא מישהו ויש לו דעה אחרת. [...] אני בהחלט זכרתי מה שהוא אמר וזה נלקח אצלי בחשבון, אבל זה לא מספיק שיבוא סגן הרמטכ"ל ויגיד ככה, זה לא התקבל על דעתי" (דוח ועדת אגרנט, דוח שני). מהקטע הזה, שאותו בחרה ועדת אגרנט לצטט, ברור שלא־אלוף טל הייתה הערכה אחרת מאשר לאלוף זעירא. באילו עניינים היו דעותיהם חלוקות לא מצוין שם וגם לא במכתבו של האלוף זעירא לאלוף טל.

ד. תא"ל אריה שלו אמר בריאיון אתי כי בפגישה הזאת "חזרו על עמדות, קצת יותר בפירוט. הגישה שלו [של האלוף טל] הייתה שסוריה יכולה ללכת למתקפה. [...] צריך לקחת את זה בחשבון. ואז אנחנו אמרנו שנדמה לנו שלא, ואולי זו פעולה מוגבלת משהו, ואף אחד לא שכנע את השני".

118 עדות האלוף טל, 14.12.1978. בדוח ועדת אגרנט נכתב בסוגיה הזאת: "הוא [האלוף טל] לא ביקש רשות מן הרמטכ"ל להביא השגות אלה לידיעת שר הביטחון, ולא הביאן לפניו – לדבריו מטעמים של נורמות התנהגות של פיקוד כלפי מפקדו" (דוח ועדת אגרנט, דוח 2). בפגישה שנעשה לעניין הזה ביקשתי מהאלוף טל להבהיר מדוע נמנע מלהציג דעתו גם לדרגים שמעל הרמטכ"ל, והוא השיב כי נוסף לפורמליסטיקה, לפיה הרמטכ"ל הוא המציג את דעת המטכ"ל לשר הביטחון, "אלה רק ויכוחים על הערכות וניחושים, זה לא ידיעת נתון. [...] זה ויכוח על הערכות ועל השקפת עולם, זה לא ויכוח על ידיעה". (עדות האלוף טל, 14.12.1978). בפגישה מאוחרת יותר, שלא הוקלטה, עם כותב ספר זה, הסביר האלוף טל שזה לא היה ויכוח על עובדות, אלא על הערכות, וכשם שיכול להיות שהערכתו היא הנכונה, ייתכן גם שדווקא ההערכה הנגדית היא הנכונה, ולפיכך לא מצא מקום להעלות את העניין לדרג השר.

שנערכה ב־26 בספטמבר בבוקר, שכונסה על רקע התרעת המלך חוסיין כי ייתכן שבכוננות סוריה לצאת למתקפה רבתי לכיבוש רמת־הגולן, נסב גם עתה הדיון על שתי דרכי פעולה אפשריות לסורים אם יחליטו לפעול. הדרך האחת – הסכנה שעליה נמסר בידיעה: מתקפה לכיבוש רמת־הגולן; הדרך השנייה – מבצע מוגבל. בדיון שנערך בערב ראש השנה, שללו כולם את האפשרות הראשונה והעניקו אך סבירות נמוכה לאפשרות של מבצע מוגבל. בהתייעצות שנערכה ב־30 בספטמבר כבר נשמעה דעה חריגה: בעוד ראש אמ"ן, ובעקבותיו יתר המשתתפים בדיון, המשיכו לשלול אפשרות של מתקפה לכיבוש רמת־הגולן, טען סגן הרמטכ"ל שדווקא זו הסכנה הקונקרטית.

הטיעונים העיקריים להפרכת האפשרות שבכוננות סוריה לפתוח במתקפה רבתי הועלו על־ידי ראש אמ"ן. האלוף זעירא שלל את האפשרות הזאת בהסתמכו על התפיסה שלפיה סוריה נרתעת מלצאת למלחמה לבדה, מכיוון שהיא ערה לנחיתות צבאה ביחס לצה"ל, בעיקר לנחיתותה באוויר, וכן לעובדה שעורפה חשוף לפגיעות חיל האוויר. לכן מתנה סוריה את יציאתה למלחמה במצרים; ואילו למצרים – הניח ראש אמ"ן – אין כל אילון מדיני־אסטרטגי לצאת למלחמה. התפיסה הזאת הייתה מקובלת על הנוכחים.

סגן הרמטכ"ל חלק על הערכתו של ראש אמ"ן וגרס שאכן ייתכן שבכוננות סוריה לצאת למתקפה רבתי, כפי שנאמר בידיעה. הוא שלל את הנחתו של האלוף זעירא, שלפיה סוריה תירתע מלתקוף בהדרגה כי היא תוכל לסבול מכות בעורף, ובלבד שיהיו לה הישגים בחזית. נראה כי ההנחה שסוריה מתנה את יציאתה למלחמה במצרים הייתה מקובלת גם על האלוף טל. לפיכך נראה כי בציינו את התרגיל הנערך במצרים ואת היות צבא מצרים ערוך בכוננות לאורך הקו, התכוון להצביע לפחות על כך שצבא מצרים ערוך באופן המאפשר לו לגבות מתקפה של סוריה, ולו בכך שיחייב את צה"ל לרתק כוחות לחזית המצרית. אולם ייתכן גם שהתכוון לציין כסימן מעיד על כוונת מצרים לצאת גם היא למלחמה. ייתכן שהעובדה השנייה שציין – המידע שלפיו נשיא סוריה דחה את מועד המלחמה ממאי 1973 לספטמבר 1973 – נועדה להצביע על אפשרות שמצרים נכונה לצאת למלחמה, שכן, לפי אותו מידע, היוזמה לצאת למלחמה במאי הייתה של נשיא מצרים, ונשיא סוריה ביקש ממנו לדחותה לספטמבר. אם ציין גם את חוות הדעת שמסרו הסובייטים לסורים שיש ביכולתם לכבוש את רמת־הגולן, הרי שבידיעה שבה נכלל הדבר, צוין כי הם מסרו שיוכלו לכבוש את הגולן בתוך 36 שעות במקרה של מתקפה מתואמת עם מצרים. בראיונות שנתן לאחר המלחמה, טען סגן הרמטכ"ל כי הוא דיבר על יוזמת מלחמה משותפת לשתי המדינות – מצרים וסוריה – אולם המקור הראשוני ועדויות המשתתפים האחרים בפגישה אינם תומכים בגרסה הזאת.¹¹⁹

119 א. בתרשומת של שליש הרמטכ"ל נכתב, כאמור, במפורש שהאלוף טל הזהיר שהסכנה האורבת היא סכנה של מתקפה סורית לכיבוש רמת־הגולן, ולא נכתב דבר שממנו ניתן לפרש שדיבר גם על מצרים. ב. בראיונות עמו טען האלוף טל שהוא החל את דבריו בקביעה שאין המדובר בנקמה על הפלת 13 המטוסים, שכן סאדאת ואסד הם מדינאים גדולים והם לא יתקפו כנקמה, ודיבר על מלחמה בשתי החזיתות (מה־דיסטוריה, הערות האלוף (מיל') ישראל טל לסקירת התקופה 12 אוג' 6 אוק' 73, 29 בנובמבר 1978; עדות האלוף טל, 14.12.1978).

גם אם לא הזהיר מפורשות מיוזמת מלחמה סורית-מצרית משותפת, ניתן לתמוה כיצד לא הובנו דבריו כמזהירים מן האפשרות הזאת. התמיהה נובעת מהעובדה שעל כל הנוכחים היה מקובל שסוריה לא תצא לבדה למלחמה. כלומר, הזהרה שסוריה מתכוונת לצאת למלחמה אמורה הייתה להדליק נורת הזהרה כמצביעה על האפשרות שגם בכוונת מצרים לעשות זאת. הסימנים שציין, בדבר בקשתו של אסד לדחות את המלחמה ממאי לספטמבר, כוונותו של צבא מצרים והידיעה על התרגיל העומד להיפתח למחרת היה בכוחם להצביע גם הם בכיוון הזה.

האלוף טל הזהיר אם כן לפחות מפני הסכנה של מתקפה סורית שמגמתה כיבוש רמת-הגולן. עם זאת נראה שהמשתתפים בדיון לא עמדו על מלוא המשמעות הטמונה בהזהרתו זו, כלומר, שבקביעה כי בכוונת סוריה לצאת למלחמה טמונה ממילא התרעה על אפשרות של מלחמה שבה ישתתפו הן סוריה והן מצרים. נראה שבשל הגעתה של הידיעה על רקע ההיערכות המסיבית של כוחות האויב בשתי החזיתות, היה צורך לבדוק אם ההנחות, שבגינן נדחתה האפשרות שמצרים תצא למלחמה, תקפות ונכונות. הרמטכ"ל אימץ את הערכת אמ"ן, שלפיה לא עומדת על הפרק הסכנה שמפניה התריעה הידיעה ששימשה בסיס לדיון – סכנה של מתקפה כללית סורית לכיבוש רמת-הגולן. בכך דחה את הערכת סגנו, אף במשמעותה המצומצמת, ולפיכך שלל גם את המלצתו לגייס כוחות מילואים. את ההחלטה אילו צעדים יש לנקוט, דחה ליום המחרת.

ההמלצות של סגן הרמטכ"ל וההחלטות של הרמטכ"ל כוונו להתמודדות עם הסכנות הנובעות מדרך הפעולה שכל אחד מהם העניק סבירות כלשהי לכך שבה יבחר האויב, לא בהכרח בהתאם למידת הסבירות. בהעריכו שאפשר שהסורים יצאו למתקפה כללית, לא התייחס האלוף טל למידת הסבירות שיעשו כן. מעצם העובדה שראה בה אפשרות קונקרטית תבע לנקוט צעדים כדי לקדמה – לתגבר את רמת-הגולן מיד בכוח סדיר ולגייס מילואים. הרמטכ"ל קיבל את הערכתו של ראש אמ"ן ודחה מכול וכול אפשרות של מתקפה כללית. לכן החליט שלא לנקוט כל צעדים נגדה. לעומת זאת, הוא לא שלל מכול וכול מבצע מוגבל, אלא אמר שהסבירות שלו נמוכה. כבר בערב ראש השנה הוא נקט צעדים כלפי אפשרות שיינקט. במהלך ארבעת הימים שעברו מאז לא השתנו כמעט הנתונים בשטח, אולם נראה שדברי האלופים חופי וטל הובילו אותו למחרת היום – 1 באוקטובר – להחלטה על תגבור נוסף של רמת-הגולן.

ג. מכתביהם של רמ"א ורמחמ"ן אינם מפרשים האם האלוף טל התייחס למתקפה של סוריה בלבד או למלחמה של סוריה ומצרים גם יחד.

ד. ראש אמ"ן ועוזרו למחקר, שאותם שאלתי במפורש מפני מה הזהיר האלוף טל, ציינו כי הזהיר מפני מתקפה סורית, ולא מפני מלחמה משותפת של מצרים וסוריה. תא"ל אריה שלו אמר בעדותו כי האלוף טל אמר שיש להתייחס ברצינות לידיעה שבה דובר על סכנה קונקרטית של מתקפה סורית, ולכן הציע להעלות את כל חטיבה 7 לרמת-הגולן. לשאלה, האם הזהיר מפני מתקפה מצרית-סורית או סורית בלבד, השיב תא"ל שלו כי הוא הזהיר מפני מתקפה סורית בלבד, כפי שהופיע בידיעה שהיוותה בסיס לדיון. האלוף זעירא אמר כי האלוף טל הזהיר מפני אפשרות שסוריה תצא למלחמה, ולא הזהיר מאפשרות של מלחמה בהשתתפותן של מצרים וסוריה גם יחד.

המשך התגבור בצבא סוריה והעלאת כוננות

ב־30 בספטמבר בשעות הערב התקבלו ידיעות על תגבור נוסף של הכוחות הסוריים בחזית רמת־הגולן: כוחות מאזור קטיפה הגיעו לחזית, בוטלו כל החופשות בצבא סוריה, טילי קרקע־אוויר קודמו מן העורף אל החזית, וחטיבה משורינת 47 החלה לנוע ממקום היערכותה הקבוע באזור חומס לאזור היערכות חדש – ייתכן שבחזית. לנוכח הידיעות האלה העריך אמ"ן כי מערך החירום בחזית הסורית כולל גם את תפיסת רצועת ההגנה השנייה. בלקט שבו דווח על כך הודגש: "למעריך מלא כזה לא היה תקדים עד היום", וצוין: "למרות התגבור הנוסף, נשארה בעינה הערכתנו שהמעריך המוגבר נתפס עקב חששות סוריים מפני תקיפה ישראלית".

עוד נכתב בלקט: "לא נראה לנו כי מדובר ביוזמה סורית התקפית עצמאית למרות ידיעות הבוקר שהצביעו על אפשרות כזו. יוזמה כזו נראית לנו אפשרית רק אם תינקט במקביל ע"י המצרים. הגם שקיימת כוננות בצבא המצרי אין הדבר קשור, ככל הידוע לנו, ביוזמה התקפית, אלא בחששות מפני יוזמה ישראלית ובתרגיל מפקדות מקיף בצבא המצרי".¹²⁰

יום ב, 1 באוקטובר 1973

ידיעה: ב־1 באוקטובר צפויה מתקפה מצרית־סורית

בלילה שבין 30 בספטמבר ל־1 באוקטובר הגיעה לאמ"ן ידיעה נוספת על כוונות מלחמה, הפעם המקור שלה היה קשור למצרים. בידיעה, שהגיעה בד־כבד עם ידיעות על תרגיל רחב היקף שאותו עומד לערוך צבא מצרים ב־1-7 באוקטובר, נאמר: "ב־1 באוקטובר מתחיל מבצע מתקפה על ישראל באחריות שר ההגנה המצרי. שם המבצע נאג'ח(?). גם הסורים עומדים להיות שותפים למבצע. הכוונה היא לתקוף שדות תעופה בקוויים קדמיים, סוללות 'הוק', שדה התעופה באבו רודס ועמדות הגנה בסביבה". בידיעה צוינו כמה סימנים מעידים, ובהם דחייה פתאומית של בחינות לעלייה בדרגה מ־2 באוקטובר לתחילת נובמבר וקריאת אנשי מילואים, ובהם כאלה שהשתחררו ב־1 ביולי 1973.¹²¹

במשך הלילה נבחנה הידיעה באמ"ן ולא הועברה לרמטכ"ל ולגורמי אג"ם במטכ"ל, אולם רע"ן 5 (סוריה) באמ"ן־מחקר העביר אותה לקמ"ן פיקוד הצפון. זה מסר עליה לאלוף פיקוד הצפון, שנכח באותה עת בתרגיל הגיוס של חטיבה 179. האלוף חופי הורה על הכנסת הכוחות ברמת־הגולן לכוננות, ועיכב את שחרור הצוותים של חטיבה 179.¹²² אמ"ן בדק את הידיעה במהלך הלילה והגיע למסקנה שמדובר באזעקת שווא.¹²³

120 מסמך אמ"ן־מחקר, ספטמבר 1973.

121 מסמך אמ"ן, אוקטובר 1973.

122 ועדת אגרנט, דו"ח 2; תחקיר תא"ל אריה שלו, 7.2.1978; תחקיר אל"ם אבנר שלו, 21.1.1977.

123 אל"ם שלו סיפר בריאיון עמו, כי בדרך לדיון המטכ"ל ב־1 באוקטובר סיפר ראש אמ"ן לרמטכ"ל על הידיעה והוסיף: "חסכתי לכם טרטור הלילה" (שם). במהלך דיון המטכ"ל שלח ראש אמ"ן פתק לשר

דיון מטכ"ל שבועי

ב־1 באוקטובר בשעה 09:00 התכנס המטכ"ל לשיבתו השבועית. הנושא העיקרי בשיבה היה המשך הערכת המצב האסטרטגית שנידונה בשתי הישיבות הקודמות. בפתיחת הדיון מסר ראש אמ"ן דיווח מודיעיני על ההתפתחויות בזירה.¹²⁴

האלוף זעירא ציין: "הדבר המאפיין את השבוע האחרון, עם דגש על היום, הוא שגם בסוריה וגם במצרים יש מצב צבאי מיוחד". עד אותו היום הייתה תשומת הלב של המטכ"ל ממוקדת בהתפתחויות בזירה הסורית. עתה נוספו התפתחויות חשובות במצרים. ההתפתחות שגרמה להסבת תשומת הלב של המטכ"ל גם למצרים הייתה תרגיל שעמד להתחיל ב־1 באוקטובר 1973. ראש אמ"ן מסר שמדובר בתרגיל ברמת המטכ"ל שבראשו יעמדו שר המלחמה ובו ישתתפו המטכ"ל, הארמיות וחילות האוויר והים, וכן גורמים אזרחיים, כמו הג"א ובתי חולים. לקראת התרגיל קודמו יחידות רבות, בין היתר דיוויזיות ממוכנות, יחידות גישור וצנחנים, מן העורף אל החזית. כמו כן גויסו מילואים ובוטלו קורסים.

ראש אמ"ן דיווח לנוכחים כי כמה מקורות דיווחו שהתרגיל הוא מסווה למלחמה,¹²⁵ אולם הערכת אמ"ן, על אף הידיעות הללו, היא שלא עומדת לפרוץ מלחמה: "מה שנראה לנו היום הוא שהמצב הוא מצב רגיל בהחלט שלא יתפתח למלחמה, ואין כוונה להפוך את זה למלחמה, אם כי הוא ממש תרגיל גדול". גם הידיעות על גיוס מילואים ועל ביטול קורסים לא שינו, לדעתו, את ההערכה, שכן גם באפריל, כשהייתה תחושה שעומדת לפרוץ מלחמה, ננקטו פעולות דומות.

הסורים, אמר האלוף זעירא, נמצאים במערך החירום הגדול ביותר שנראה בשנה האחרונה. המערך מתאים, כאמור, על־פי הדוקטרינה הסובייטית, הן למגננה והן למתקפה. לדבריו, יש בידי צה"ל מידע טוב על תוכניות המתקפה הסוריות אם אכן יחליטו להפעילן. גם בנוגע לסורים יש ידיעות ממקורות חשובים שהם עומדים לפתוח במלחמה.¹²⁶ הערכת אמ"ן, שסוריה לא תצא למלחמה ללא מצרים, לא השתנתה. "היות ולא נראה לי שמצרים הולכת למלחמה, לא נראה לי גם שסוריה הולכת למלחמה, למרות שהיא נמצאת במערך

הביטחון ובו כתב כי הידיעה הגיעה אליו טלפונית בשעה 02:30 והידיעה הכתובה והמפורטת הגיע רק אחר־הצהריים. אמ"ן מכין הערכה והצעת תשובה לשירות המודיעין הזר. כמו כן כתב: "במשך הלילה עשינו הערכה, בדקנו את כל הידיעות שהגיעו במשך הלילה ובימים האחרונים [...] ולקראת בוקר הגענו להערכה שאין יסוד והמדובר בתרגיל [ההדגשה במקור – ש"ג]. לפיכך לא דיווחתי מאומה, לא לרמטכ"ל ולא לשר הביטחון, כדי לא לומר לכם: 'יש ידיעה ואינני מאמין בה' (אגב, ידיעות כאלה יש כמה וכמה בימים האחרונים)" (פתק בכותרת בדיון מטכ"ל, 1.10.1973, שהתקבל במחלקת היסטוריה מלשכת שר הביטחון).

¹²⁴ דיון מטכ"ל, 1.10.1973.

¹²⁵ אין במקורות שבמחלקת היסטוריה כל ידיעה לפני המועד הזה שבה נאמר כי התרגיל הוא מסווה למלחמה. מידע כזה נמצא בחומר שהגיע למחרת, כתוצאה מבריקת הידיעה מליל 30 בספטמבר–1 באוקטובר (ראו עמ' 196, 198 להלן).

¹²⁶ נראה שכוונתו לידיעה משירות המודיעין הזר.

הבסיסי של הצבא הסורי, שממנו לעבור להתקפה או להישאר בהגנה זה בהחלט בא בחשבון". האלוף זעירא הוסיף: "ההסבר הכי טוב שיש, ואני לא חושב שהוא מספיק טוב, לזה שהסורים נכנסים למערך, זה בגלל חששות מאיתנו".

ראש אמ"ן הבחין בין ההסברים למשמעות הצעדים שנקטו הסורים לבין המשמעות של הצעדים שנקטו המצרים. השאלה המעניינת היא, אמר, היא האם הפעולות בשתי החזיתות מתואמות. לדבריו, במשך כמה שנים חזר תהליך שבו הסורים אומרים למצרים שבכוונתם לצאת למלחמה, המצרים מודיעים שהם יוצאים למלחמה במועד מסוים ושעל הסורים להצטרף. כל אחד מן ה"שותפים" יודע שהשני מרמה אותו, ולמרות זאת הם נוקטים מהלכים ומניעים כוחות, אך את פקודת האש אינם נותנים. התהליך הזה התרחש בשנה האחרונה כבר שלוש פעמים, והפעם האחרונה אינה החמורה ביותר. החומרה בפעם הזאת באה לדי ביטוי רק בהיקף התגבור של המערך הסורי, שהוא הגדול ביותר השנה.

בנוגע לידיעות שפורסמו בעיתונים בדבר קרע בין הסורים לסובייטים, אמר שאין בידי אמ"ן כל ידיעות המאמתות זאת. להערכתו, פורסמו הידיעות הללו במסגרת הלוחמה הפסיכולוגית שמנהלת סעודיה נגד הסובייטים, ואין בהן ממש.

בסיכום הדיון האסטרטגי קבע הרמטכ"ל שהנתונים החדשים שהוצגו בעניין התעצמותן של מדינות ערב, בעיקר במטוסי תקיפה חדישים ובטילי קרקע-קרקע, אינם מחייבים שינויים בתוכניות ההתעצמות של צה"ל ובתוכניותיו האופרטיביות.¹²⁷ המסקנה האופרטיבית היחידה היא הכוננות המידית כנגד סוריה – נושא שאלוף פיקוד הצפון הציג בפעם הקודמת". את הנושא הזה הדגישו הרמטכ"ל ושר הביטחון בהמשך דבריהם.¹²⁸

הרמטכ"ל טען שיש להבחין בין שני מישורים. המישור האחד הוא יכולתו של צבא סוריה לעשות מחטף בלי שלצה"ל תהיה התרעה על כך. היכולת הזאת הייתה קיימת מאז ומתמיד, ונשאלת השאלה האם על צה"ל לבנות סד"כ שימנע אותה. לדעתו, אסור לצה"ל לעשות זאת, שכן יהיה בכך מעבר לתפיסה הגורסת החזקת כוחות רבים בקו כדי למנוע מחטף – דבר שיתיש את צה"ל. התפיסה המקובלת בצה"ל גורסת החזקת מערך שיש בו כדי להרתיע אך לא כדי למנוע מחטף. עובדה היא שאף כי ביכולתם לעשות מחטף בלי שלצה"ל תהיה התרעה על כך, לא עשו הסורים כל ניסיון כזה מאז מלחמת ששת הימים.

המישור השני הוא מידת הסבירות שהסורים ינסו לכבוש את רמת-הגולן בלא להסתייע במצרים. נקודת הכובד נמצאת, לדעתו, במישור הזה. לדעתו, האפשרות הזאת אינה סבירה, שכן אף כי אפשר שבשלב הראשון יהיו אבדות בגבול ובמשקים שלידו, יוכל צה"ל להשמיד, בשלב השני, את צבא סוריה בתוך 24–48 שעות. צה"ל ערוך כדבעי, וכאשר מתקבלת התרעה הכוח מתוגבר, כפי שהיה בערב ראש השנה. אם יהיו ידיעות נוספות על אפשרות של מבצע סורי התקפי, יתוגברו הכוחות בעוד כשני גדודי טנקים, כדי להבטיח שברמת-הגולן יהיה "כוח שיכול למנוע קטסטרופה, לא כוח שיכול למנוע התקפה חד

127 פירוט הסיכום של הערכת המצב ראו עמ' 107 לעיל.

128 כאמור, זה לא היה נושא הדיון, ורק הרמטכ"ל ושר הביטחון התייחסו אליו בסיכומיהם. יתר המשתתפים התייחסו לנושאי הדיון – הערכת המצב האסטרטגית, ובהמשך – מדיניות הקצונה.

פעמית וסבירה". מצבי הכוננות והתגבור יעובדו והפירוט יועבר לשר הביטחון.¹²⁹ שר הביטחון שהשתתף, לבקשתו, בדיון האסטרטגי¹³⁰ הגיב בחומרה על המצב ברמת-הגולן: "אני חייב לחזור ולומר שהדבר המדאיג אותי יותר מכל זה רמת-הגולן". הוא היה שותף לדעתו של הרמטכ"ל שמאז ומתמיד הייתה אפשרות תיאורטית שהסורים יעשו מחטף, אולם לדעתו יש להבחין בין התקופה שלפני מלחמת ששת הימים לבין התקופה שאחריה. בתקופה האחרונה, אמר, "אנו יושבים על אדמה סורית ולסורים הדבר כואב, ויש להם case לבצע פעולות שונות".

הוא הוסיף שהמצב ברמת-הגולן מטריד אותו משום שיש בו מערך אויב גדול המאיים על יישובים אזרחיים. בחזית המצרית אין יישובים ובחזית הירדנית – אין אויב. אין בידו אמנם סימנים ממשיים לכך שהסורים עומדים לפתוח בקרוב במתקפה, אולם אי אפשר להתעלם מעיבוי מערך טילי הקרקע-אוויר ומקידום השריון. עוד ציין כי הוא מקווה שאת הסורים מרתיעה העובדה שביכולתו של צה"ל להביס את צבאם בתוך יום, אך אין בכך כדי להרגיע כל עוד יש אפשרות שכוח סורי יחצה את המכשול הדליל, ייכנס ליישוב וישמיד אותו. "השולחן הזה יכול להרשות לעצמו שאני אהיה בהרגשה לא טובה, אבל צריכה להיות תשובה לאפשרות הזאת", סיכם.¹³¹

תגבור פיקוד הצפון והגברת צעדי הכוננות בצה"ל

באותו היום הורה הרמטכ"ל לסגנו לנקוט את הצעדים הבאים: לתגבר את הכוחות ברמת-הגולן בגדוד טנקים, כך שיכללו שלוש גדודי טנקים מלאים; להורות לפיקוד הצפון להגיש תוכנית מיקוש ומכשול; לבדוק אפשרות לתגבר את חמש סוללות התותחים ברמת-הגולן בכוח של תומ"טים אם-109; להכין ולזווד את הטנקים של הגדוד מחטיבה 179 ששחרורו עוכב בתום תרגיל הגיוס; לרענן את התוכניות האופרטיביות של אוגדות 36, 210 ו-146; להכין תוכנית לעלייה לרמת-הגולן במקרה שחלק ממנה ייכבש, ולהציב את ה"עברי" בעליקה.¹³²

ההוראות האלה של הרמטכ"ל פורטו בכמה פקודות שהופצו באותו היום. הוראה מבצעית מטעם סגן הרמטכ"ל, שבה פורטו ההנחיות האלה, עיצבה את המסגרת הכללית של הפעולות:

- א. ה"עברי" ידולג לעליקה בליל 2/1 באוקטובר 1973 ויתמקם במקום תוך הסוואה מקסימלית.
- ב. חטיבה 188:

129 דיון מטכ"ל, 1.10.1973.

130 אבני דרך, עמ' 572.

131 דיון מטכ"ל, 1.10.1973.

132 מסמך בתיק שהכין אג"ם-מבצעים לוועדת אגרנט. לא עלה בידי לעמוד על המועד שבו הוחלט לנקוט את הצעדים האלה – האם לפני הדיון הזה (כלומר, בעקבות הדיון שנערך ב-30 בספטמבר) או אחריו. אם הוחלט על כך לאחר מכן, ייתכן שדברי השר השפיעו על ההחלטה.

- (1) יש לאייש את החטיבה ב־3 גדודי טנקים מלאים, עוד הלילה.
- (2) יש לבדוק אפשרות איוש מסגרות נוספות.
- (3) התגבור לא יהיה ע"ח [על חשבון] כוננות בסיני.

ג. חטיבה 179:

- (1) החטיבה תשוחרר כאשר חטיבה 188 תהיה בכוננות מלאה של 3 גדודים.
- (2) טנקים, שזוודו בתרגיל הגיוס בליל 30 ספטמבר-1 אוקטובר, יישארו מזוודים.
- ד. גדוד 405 יועלה לרמת-הגולן, יתמקם תוך כוננות לפריסה ויתאמן במקום.
- ה. פיקוד הצפון יגיש תוכנית על תעלות נ"ט ומיקוש.
- ו. יש לבטל חופשות חש"ן וחת"ם בסיני.

בפקודה שפרסם אג"ס־מבצעים נקבע שהחל ממועד הפקודה ייעשו סידורי כוננות לתפיסת מוצב הפיקוד העליון (המצפ"ה) ולאיושו. בפקודה נוספת פורטו הנהלים של העברת ה"עברי" לעליקה; נקבע שיחידת ה"עברי" תהיה מוכנה לירי מעמדתה בחרמון בתוך שמונה שעות מפקודה.

בליל 1-2 באוקטובר פרסם אג"ס־מבצעים פקודה שבה פורטו סדרי התגבור והכוננות. עיקריה: ברמת-הגולן יימצאו חטיבת טנקים ובה 111 טנקים מאוישים ושמונה סוללות ארטילריה מאוישות. צוותים של שלושה גדודי טנקים וגדודי ארטילריה יועמדו בכוננות להטסה לפיקוד הצפון ולציודם בטנקים ובתותחים מימ"ח של פיקוד הצפון. בסיני יימצאו שתי חטיבות טנקים, ובהן 187 טנקים מאוישים ושבע סוללות ארטילריה מאוישות. פיקוד הדרום יהיה בכוננות להשלים את מספר צוותי הטנקים ל־300. הצוותים המשלימים יצוידו בטנקים מן הימ"חים וכן יעמיד שני גדודי ארטילריה 155 מ"מ, מצוידים בכליהם, בכוננות לתגבור.

כמו כן נקבעו בפקודה ההוראות הבאות: פיקוד הצפון יגיש עד 2 באוקטובר תוכנית למיקוש ולחפירת תעלות נ"ט נוספות ברמת-הגולן. גדוד 96 ישוחרר לאחר שמספר הטנקים בחטיבה 188 יושלם ל־111, ולכך יידרש אישור נוסף. לא יינתנו חופשות לצוותי טנקים וארטילריה. פיקוד הדרום יתוגבר בשני מובילים. בסך הכול יועמדו לרשותו שישה מובילים. רמת הכוננות לתפיסת המצפ"ה תהיה שעה אחת.¹³³

הכוננות והפעילות בצבאות מצרים וסוריה

בלקט מסכם על הכוננות והפעילות הצבאית במצרים ובסוריה, נכון לשעה 011200 באוקטובר, צוינו בין היתר הדברים הבאים:

מצרים: ב־1 באוקטובר בבוקר החל תרגיל המפקדות הרב-זרועי הצפוי להימשך עד 7 באוקטובר. עם פתיחת התרגיל, ב־010800 באוקטובר, הועלתה הכוננות לעליונה. במסגרת הכוננות ננקטו הפעולות הבאות: הוחזרו חיילים מחופשה; אוישו מרכזי מבצעים בתקן

133 מסמכי אג"ס־מבצעים, "אשור", אוקטובר 1973.

מלא; הופסקו קורסים והשתלמויות; נפרסו כשישה מסוקים משדה התעופה אלמט'ה לשדה התעופה חלואן; נקבע שעבודות הביצורים, לרבות שיפור החפרות והשוחות, באי שדואן, וייתכן שגם בכל מרחבי פיקוד ים סוף, יסתיימו ב-3 באוקטובר; בין 1 ל-3 באוקטובר עומדים להיקרא לשירות מילואים פעיל חיילי מחזור החובה הראשון והשני; חיילי מחזור החובה השלישי כבר סיימו להתייצב ב-30 בספטמבר.¹³⁴

סוריה: בחיל האוויר, וסביר להניח שגם ביתר הזרועות, נמשכת הכוננות המוגברת שעליה הוכרז ב-4 בספטמבר; פעילות האימונים שגרתית; חטיבת שריון 47 ממשיכה לנוע מחומס לאזור הערכות חדש – ייתכן שבמרחב דמשק; החל מאמצע ליל 30 בספטמבר-1 באוקטובר הוחלפו התדרים ואותות הקריאה ברשתות התג"ם הסוריות. ההערכה היא שזו החלפה שגרתית הנעשית מדי שלושה חודשים; בלילה האחרון נמשכה תנועה שגרתית של שיירות בהיקף מצומצם בחזית.¹³⁵

ידיעות נוספות על כוונת האויב לצאת למלחמה

בהמשך היום הגיע הנוסח הכתוב של הידיעה שהגיעה בלילה בטלפון בנוגע למתקפה שנועדה להתחיל ב-1 באוקטובר, והוא הופץ לשר הביטחון, לרמטכ"ל ולסגנו. לנוסח צורפה הערכת אמ"ן שבה נכתב:

לא ידוע תרגיל או מבצע בשם נג'אח במועד זה. בתאריך 28 אוג' התקיים תרגיל כזה. יצוין שמתקיים תרגיל מקיף בצבא המצרי מאז 1.10.73, ולהערכתנו הצעדים שנקטו במסגרת התרגיל (כולל כוננות מחשש לפעולה ישראלית תוך כדי התרגיל) הם הרקע לאינטרפרטציה של המקור, כאילו צפוי מבצע התקפה על ישראל.¹³⁶

בידיעה נוספת שהתקבלה באותו היום, ושאותה מסר המקור ביום הקודם, נמסר כי המצרים החליטו לצלוח את התעלה ולתפוס את המעברים. הם מצפים להתערבות מדינית ובכוונתם לפתוח את התעלה ולנהל משא-ומתן. יום ה"ע" עדיין לא נקבע, אולם יחידות הארטילריה חייבות לסיים את אימוני הירי שלהן עד סוף ספטמבר. כל היחידות נעו מקהיר לשטחי ריכוז באזור התעלה. נפתחו פרצות בגדה המערבית של התעלה כדי להוריד גשרים למים, ויחידות הגישור קודמו לאזור התעלה.¹³⁷

התשובה לפניית שירות המודיעין הזר והערכת אמ"ן

באותו היום סוכם עם שר הביטחון הנוסח של התשובה לשירות המודיעין הזר שביקש לקבל

134 חייליהם של שני מחזורי החובה הראשונים שוחררו משירות חובה ב-1972. חיילי המחזור השלישי שוחררו בינואר 1973.

135 מסמך אמ"ן-מחקר, אוקטובר 1973.

136 ועדת אגרנט, דו"ח 2.

137 מסמך אמ"ן, אוקטובר 1973.

את הערכת ישראל בנוגע לידיעה שהעביר ב־29 בספטמבר. בתשובה נכתב:

1. מאז תחילת ספטמבר 1973 עבר הצבא הסורי הדרגתית למערך הגנה מלא. את המערך המלא הוא תפס אחרי 20 בספטמבר. מדובר במערך שייעודו העיקרי הוא הגנתי, אבל בהתאם לדוקטרינה הרוסית הוא מאפשר לעבור ממנו למתקפה. מערך דומה נתפס ע"י הסורים בספטמבר 1972.
2. במסגרת המערך הנוכחי ממוקמות שלוש דיוויזיות החי"ר ברצועת ההגנה הראשונה, אפשר כי אחת עד שתי הדיוויזיות המשוריינות מוקמו בין דמשק לאזור החזית.
3. במשך השנה האחרונה עשו הסורים מאמץ גדול במיוחד של התעצמות וקליטת נשק חדיש אותו קיבלו מברית־המועצות. [...] במקביל עשו הסורים מאמץ של אימונים בכל הדרגים בנושא התקפה. תוכנית המתקפה אותה קיבלנו מוושנגטון (אליה מתייחס המקור) נראית לנו כתוכנית אב סורית הממחישה העובדה שהסורים פועלים במושגים של התקפה.
4. לדעתנו, אם וכאשר יעריכו הסורים כי הם מסוגלים לכבוש את רמת־הגולן, כולה או חלקה, הם יעשו זאת. כרגע הסורים אינם סבורים כי פעולה כזאת יכולה להצליח ובטח בלי סיוע מצרי. לכן איננו סבורים כי הם עומדים לפתוח עכשיו בהתקפה ברמת־הגולן. עם זאת קיימת בסבירות נמוכה אפשרות להנחתת מכה מוגבלת ומקומית.
5. במצרים מתקיים תרגיל גדול שכולל את כוחות היבשה, האוויר והים. תרגיל זה יכול, כמובן, גם לשמש מסווה להכנות להתקפה, אולם הערכתנו שזה רק תרגיל.¹³⁸

הערכה ברוח הזאת נכתבה גם בסקירה שהפיץ אמ"ן למחרת. בסקירה הזאת פורטה הידיעה והוערך כי "תוכנית זו נראית כמשקפת תוכנית אב סורית, שהסורים אף התאמנו לפיה במשך השנה, אולם ביצועה עתה ובטווח הקרוב אינו סביר". בפירוט ההערכה נכתב:

הצבא הסורי ערוך עתה במרחב החזית במערך חירום מלא. אף כי לפי הדוקטרינה הסובייטית מאפשר מערך זה מעבר למתקפה, מודעים להערכתנו הסורים להעדר תנאים צבאיים ומדיניים לפתיחה במתקפה:

א. הם רחוקים מלהעריך כי ביכולתם לבצע לכדם בהצלחה מתקפה ברמת־הגולן, בגלל חולשתם הבסיסית, ובעיקר באוויר.

ב. אין סימן כי מצרים מוכנה בשלב זה לחדש הלחימה, דבר הנחשב, כאמור, בעיני הסורים תנאי להשגת הצלחה צבאית משמעותית מצידם.

ג. אין נסיבות מדיניות, פנימיות או חיצוניות, הדוחפות למתקפה (להבדיל מתגובה על מפלת ה־13 בספטמבר).¹³⁹

138 מסמך לשכת הרמטכ"ל.

139 מסמך אמ"ן, אוקטובר 1973.

יום ג, 2 באוקטובר 1973

השלמת הידיעה המתריעה בנוגע למצרים

ב־2 באוקטובר הגיע נוסח כתוב בהמשך לידיעה שהגיעה בעל־פה ב־1 באוקטובר בשעה 02:30: "המקור חוזר ומדגיש שקיימת כוונה לתקוף את ישראל. בצבא המצרי הוכרו מצב חירום מלא". נמנו בה "סימנים מעידים נוספים על המבצע" וצוין כי "לדברי המקור המבצע יתחיל באמת כתרגיל ולאור כל הסימנים המעידים יהפוך למתקפה[.]. אם ישראל תשגר מטוסים לסיור או תנקוט פעולה אחרת יהווה הדבר אמתלה טובה להתקפה על ישראל".¹⁴⁰

הכוונות והפעילות בצבא מצרים ובצבא סוריה

בסיכום אמ"ן בנוגע לכוונות ולפעילות במצרים ובסוריה נכון ל־021400 באוקטובר צוינו בין היתר הדברים הבאים:

מצרים: הפעילות בקו התעלה שגרתית, מ־2-4 באוקטובר צפוי קידום תחמושת, אספקה וציוד הנדסי לכוחות בגזרה הצפונית של פיקוד ים סוף. אפשר שמדובר בתרגול המערך האפסנאי. בליל 1-2 באוקטובר הועברו כ־120 כלי רכב, נושאי ציוד צליחה, ציוד וגישור וסירות ממערב לקהיר לכיוון מזרח. בגזרת פורט סעיד אוכנו כ־25 כלי רכב נושאי ציוד צליחה וציוד גישור. לפני כמה ימים נעו כ־40 כלי רכב נושאי ציוד דומה מאזור חלואן לקהיר. אפשר שמדובר בתרגול פריסת חטיבות הגישור המטכ"ליות. באישור שר המלחמה ישתתפו גם השנה קצינים מצרים בעלייה לרגל למכה, בשבוע האחרון לרמדאן (במחצית השנייה של אוקטובר), כך שבשלב זה נמשכת שגרת החיים בצבא מצרים.

סוריה: ב־1 באוקטובר ובליל 1-2 באוקטובר הוכחן בתנועות הללו: גרוד הגישור המטכ"לי עזב, כנראה, לפחות בחלקו, את בסיס הקבע שלו בחומס ונמצא בתנועה; חטיבה משורינית 47 ממשיכה בתנועתה. לפי ידיעה אחת ייתכן שחלקה הגיע לסוריה; יחידות מדיוויזיית שריון 3 נעות מאזור היערכות בקטיפה; משמעות התנועות היא, להערכת אמ"ן, המשך ריכוז כוחות לעבר המרחב שמהחזית עד דמשק. בקו הסורי התקיימה, בדרך כלל, פעילות שגרתית. ראוי לציין כי בגזרה הצפונית נראו חיילים עם חגור, נשק וקסדות, ובגזרה המרכזית הוסרו רשתות הסוואה מעל חלק מסוללות החת"ם הבינוני. 14-18 מטוסי "סוחוי" עברו הבוקר משדה התעופה ט־4 לבליי, ואפשר שחלקם, או כולם, מסוג "סוחוי 20". קידום

¹⁴⁰ מסמך אמ"ן, אוקטובר 1973. מבחינה תחבירית צריכה להופיע נקודה אחרי המילה "למתקפה" (במקור לא מופיעה שם נקודה), אחרת, אין משמעות למשפט השני: ללא הנקודה ניתן להבין כאילו הפיכת התרגיל למתקפה מותנית בפעולה של ישראל, אולם אז הייתה צריכה להופיע נקודה אחרי המילים "או תנקוט פעולה אחרת", אולם הדבר הזה הופך את המילים "יהווה הדבר אמתלה טובה להתקפה על ישראל" לחסרות משמעות. ועדת אגרנט עמדה על הבעייתיות הזאת והעירה את תשומת הלב של האלוף זעירא לכך והוא אמר בעדותו לפניו: "אני מקבל את הנקודה ורושם לי אותה" (ועדת אגרנט, דו"ח 2).

מטוסי ה"סוחוי" לבליי ולדמייר מאפשר הפעלתם במשימות תקיפה, בגובה נמוך, בצפון ישראל. להערכת אמ"ן ננקט צעד זה במסגרת כוננות הגנתית, שמטרתה להכין אמצעים לתקיפת מטורות בישראל, בתגובה לפעולה אפשרית ישראלית וכן למטרות התראה [נראה שהכוונה ל"הרתעה"]. חולקה תחמושת אווירית לבסיסים. ב-1 באוקטובר הודיעו הסורים למנגנון משקיפי האו"ם שישראל מרכזת כוחות שריון בגזרה המרכזית ברמת-הגולן, וכי הם חוששים שדבר מה יתרחש בקרוב. פרשנות רדיו דמשק ב-1 באוקטובר בערב קבעה כי מטרתה הבסיסית של ישראל היא לפגוע "במשטר המתקדם בסוריה" ולסכל את הישגי הערבים – הפסגה המשולשת בקהיר, בידודה של ישראל בזירה הבין-לאומית והצלחת הערבים לרתום את נשק הנפט למערכה נגד ישראל – המדאיגים את ישראל. יש בכך משום חיזוק ההערכה כי החשש מפני פעילות ישראלית היא אחת הסיבות העיקריות לתגבור מערך החירום.

בלקט נוסף מאותו היום דווח כי מאז אמצע ספטמבר 1973 נעשות בכ-40 מתוך 85 המורדות למים שעל תעלת סואץ בגזרת ארמייה 3 עבודות יישור ושיפור. זאת לאחר רגיעה של כשנתיים בהכשרות לצליחה בגזרה הזאת. העבודות בגזרה שונות מאלה הנעשות בגזרת ארמייה 2, שם מוכשרים משטחי צליחה וקבוצות מורדות למים, לעומת מורדות יחידים בגזרת ארמייה 3. להערכת אמ"ן אפשר שה"התעוררות" בנושא היא במסגרת התרגיל הבין-זרועי.¹⁴¹

ישיבת עדכון בראשות רע"ן המבצעים

באותו היום, 2 באוקטובר, כינס רע"ן המבצעים באג"ם מבצעים, סא"ל אורי שגיא, ישיבה לשם בדיקת פרטי פריסת הכוחות וסדרי הכוננות. סא"ל שגיא הציג את הפריסה המתוכננת על-פי פקודת "אשור", והסביר כמה מכוונות הפקודה ומדיניות עבודת המטה בהמשך. בפקודת הדרום, הבהיר, יש 300 טנקים, אך לא כולם מאוישים. לפיכך הופץ מסמך (פקודת "אשור") שבו פורט אופן האיוש, כדי שאם יקרה דבר-מה יהיו במרחב הפיקוד 300 טנקים מחומשים, מזוודים ומאוישים בתוך 18-20 שעות ממתן הפקודה. איוש הצוותים בשתי החזיתות מבוסס על הצבא הסדיר, ואין כל כוונה לגייס מילואים. גם מערך החת"ם מבוסס על הכוח הסדיר – בה"ד 9, שהתארגן כמפקדת גדוד ושלוש סוללות, ונמצא בכוננות לתגבור רמת-הגולן או תעלת סואץ. עם הפנייתו לרמת-הגולן יקבל כלים של גדוד מילואים.

בנוגע לחי"ר תצא הנחיה שבמקרה שתגבר המתיחות יתפסו שתי החטיבות הסדירות – חטיבת חי"ר מעולה 1 וחטיבת הצנחנים 35 – את הקווים הרגישים. לפני הדיון כבר יצאה הנחיה ששני גדודים סדירים יהיו בתעסוקה מבצעית קבועה ברמת-הגולן, ואם תגבר המתיחות בחזית תעלת סואץ, תועבר לשם החטיבה השנייה. התגבור יהיה על-ידי כוחות המוצבים ברצועת עזה או המבצעים תעסוקה אחרת.

141 מסמכי אמ"ן-מחקר, אוקטובר 1973.

בנוגע לתוכניות האופרטיביות: בעקבות ביטול מצב "כחול לבן" יישארו בתוקפן כל תוכניות המגננה – עד "סלע". לאחר שהכוחות יתייצבו על-פי פקודת "אשור", יהיה צורך לתת את הדעת לאופן שבו יהיה ניתן להיערך, בצורה מהירה וזולה ככל האפשר, למגננה – במצב "שוכך יונים" בפיקוד הדרום ו"חול ים" בפיקוד הצפון. בעקבות השינויים הפרסונליים בפיקוד הדרום (מינויו של האלוף גונן, במקום האלוף שרון, לאלוף הפיקוד ב-15 ביולי 1973) יש כוונה לשנות את תוכנית "חתול מדבר" ולהחליפה בתוכנית אופרטיבית אחרת, ונבדקות אפשרויות צליחה במקומות אחרים מאלה שתוכננו בתוכנית "חתול מדבר", בעיקר ליד האגם המר;¹⁴² כן מתכוון הפיקוד לפתוח מעוזים שנסגרו.

נציגי החילות מסרו עדכון על מצב כוחותיהם על בסיס פקודת "אשור" והציגו את הבעיות הנובעות ממנו. נציג מקתמ"ר דיווח שה"עברי" ירד מעמדתו [בחרמון] לעליקה והוא בכוונות לירי בהתראה של 8 שעות מפקודה. בעליקה נמצאים גם צוות מטאורולוגיה וצוות "משפר". בה"ר 9 עשה את כל התיאומים הנדרשים לכוונות, הן בצפון והן בדרום. קציניו הספיקו לסייר במהלך החג בפיקוד הצפון ולתאם עם הימ"ח את סדרי ההצטיידות. גד"ב 405 הגיע לרמת-הגולן והוא מוכן לירי משעה 020500. גד"ב 403 ממשיך להתאמן בסיני ועשה את ההכנות הנחוצות לכוונות.

קצין המבצעים של מפקדת גיסות השריון (מפג"ש) דיווח שבמחנה ירדן נמצאים 44 צוותים מגדוד 77, ועליהם לעבור, בהתאם לתוכנית, לסביבות נפח. לפי הדיווחים שבידו, מספר הצוותים של חטיבה 188 גדול מזה המצוין בפקודת "אשור", ולפיכך ביקש לדעת האם עליו להוריד צוותים מרמת-הגולן אם יתברר שמספר הטנקים עולה על 111. הוא ציין שיהיה צורך לקבוע את רמת הכוונות של מפקדת חטיבה 7 – בהנחה שזו תופנה לרמת-הגולן אם יוחלט להפנות לשם מפקדת חטיבה נוספת. הוא הסביר שגדוד 77 עלה לרמת-הגולן בלי אמצעים נלווים, כמו זחל"מים, נגמ"שים ואמצעי נ"ט, ויש להחליט אם להעבירם אליו. כמו כן יש להחליט אם, במקרה שיוחלט להעלות לרמת-הגולן גדוד נוסף, שיצויד בטנקים של חטיבה 179, יהיה על הגדוד לקחת עמו את האמצעים שלו.

עוד מסר קמב"ץ מפג"ש שחלק מ-21 הצוותים מחטיבה 875 הנמצאים באימון, מאומנים על טנקי אם-50, וחלק מאומנים על טנקי אם-51. הטנקים של גדוד השריון הפיקודי (גש"פ) 182, שאותם הם מיועדים להפעיל, הם כולם מסוג אם-51, ויש להכשיר את הצוותים שאינם מאומנים בהם לפחות במשך יום אחד כדי שידעו להפעילם. הוא הציע לצוות את הצוותים על טנקים של חטיבה 9, שיש בה טנקים משני הסוגים. כמו כן הסב את תשומת הלב של סא"ל שגיא שהאימון של 21 הצוותים מתוכנן להסתיים ב-5 באוקטובר, והסביר שאם יש כוונה שלא לשחררם יש להחליט על כך לפני כן.

רע"ן המבצעים ענה שבשלב הזה יש כוונה לשחרר את הצוותים האלה – השחרור יהיה לאחר שיתקבל אישור לכך. בנוגע להעלאת האמצעים הנלווים אמר כי אם התגברו

¹⁴² בתוכנית "אבירי לב", שאותה הציע האלוף גונן במקום תוכנית "חתול מדבר", הוצע לרכז את מאמץ הצליחה לגזרה אחת – באזור דוור סואר שמצפון לאגם המר, זאת בשונה מתוכנית "חתול מדבר", שבה תוכנן לצלוח בשתי גזרות שאחת מהן הייתה בדוור סואר.

יהיה מקומי, ויכל כל כוח לקחת את אמצעיו עמו, אך אם יהיה תגבור נרחב, יהיה צורך להתארגן אחרת. בנוגע לטנקים העודפים כביכול ברמת-הגולן, הוא הורה שלא להוריד טנקים, מכיוון שנראה שהדיווח על מספר עודף של טנקים מוטעה. נציג מפקדת קצין הקשר הראשי (מקשר"ר) דיווח על פריסת אמצעי הקשר, והציע להציב בהר כנען יחידת לוחמה אלקטרונית שתוכל לחסום את רשתות הטנקים הסוריים. רע"ן המבצעים הורה לו לעשות הכנות להוצאת ההצעה לפועל, ואמר שתשובה סופית בעניין תתקבל בתוך כמה דקות. רע"ן מניעה במחלקת ביטחון שדה אמר שבעקבות העלאת הכוחות לרמת-הגולן מתרשמים הסורים מהמספר הגדול של טנקים שם, והציע להעיר לפיקוד הצפון שהדבר עלול לגרות את הסורים.¹⁴³

צעדי כוננות

באותו היום נידונו באג"ם-מבצעים כמה עניינים הנובעים ממצב "אשור" הנוגעים לפיקוד הדרום. אחד הנושאים היה מצבה של מפקדה על חטיבתית 440 שהוכפפה ב-21 באוגוסט 1973 לפיקוד הדרום.¹⁴⁴ הפיקוד התבקש להעביר לאג"ם-מבצעים עד 10 באוקטובר לוח זמנים מפורט עד קבלת האחריות על-ידי המפקדה למבצע "אור ירוק", וכן להעביר את דרישותיו, אם יש לו כאלה, בעקבות החלפת המפקדה האחרת למבצע. במסמך נוסף שיצא באותו יום, צוין כי "מצב 'אשור' מחדד בשנית את מצבה של מפקדה על חטיבתית 440". לפיכך התבקש קצין האג"ם של מפקדת גיסות השריון להעביר לאג"ם-מבצעים עד 7 באוקטובר תמונת מצב מפורטת של המפקדה הזאת תוך שימת דגש על רמת האיומן, ולדווח גם על פערים באיוש, בצל"ם, בצירוד קשר ובתחומים אחרים. נושא נוסף שבו עסק אג"ם-מבצעים, היה הצבת מכ"ם ימי ליד מוצב "לקקן" שבקצהו הצפוני-מזרחי של האגם המר הגדול. בשל מצב "אשור" ביקש פיקוד הדרום להציב את המכ"ם שם בהקדם, כדי לשפר את מערך ההתרעה. אג"ם-מבצעים הורה לפיקוד הדרום ולענף ים-3 במפקדת חיל הים לתאם ביניהם מועדים וסידורים מנהליים לקראת ההצבה.¹⁴⁵ חיל הים הגביר את כוננותו.¹⁴⁶ חיל האוויר פירט היערכותו להטסות חירום במסגרת כוננות "אשור".¹⁴⁷

143 ישיבת עדכון אג"ם-מבצעים מיום 2 באוקטובר.

144 המפקדה הוקצתה לפיקוד רק למבצע "אור ירוק" (מסמך לשכת סגן הרמטכ"ל, ספטמבר 1973).

145 מסמכי אג"ם-מבצעים, אוקטובר 1973.

146 מסמכי מפקדת חיל הים, אוקטובר 1973.

147 מסמך מפקדת חיל האוויר, אוקטובר 1973.

פגישה בין שר הביטחון לרמטכ"ל

באותו היום, 2 באוקטובר, נפגשו שר הביטחון והרמטכ"ל לדון בהתרחשויות בחזית המצרית ובחזית הסורית.¹⁴⁸ הרמטכ"ל מסר כי הוא בדק שוב עם אמ"ן את המשמעות של הפעילות במצרים, והמסקנה היא שההתרחשויות הן אכן במסגרת תרגיל.¹⁴⁹ למרות הידיעה על כוונת הסורים לפתוח באש, אין סימנים לכך.¹⁵⁰ מערך כוחות היבשה הסורי מלא. היערכות חיל האוויר שופרה וייתכן מאוד שמדובר בהיערכות למלחמה.¹⁵¹ הוא ציין כי אין לו הסבר מניח את הדעת למגמת ההיערכות הכבדה של הסורים. ייתכן שהסורים חוששים שצה"ל יזום פעולה כלשהי. הערכתו היא שאין בכוונתם לפתוח באש.¹⁵²

רב-אלוף אלעזר דיווח לשר הביטחון על הצעדים שננקטו לתגבור הכוחות ברמת-הגולן, ועל היערכותם העדכנית, וציין כי להערכתו די בצעדים האלה. זאת משום שלא ייתכן שלצה"ל לא תהיה התרעה מוקדמת במקרה שהסורים ירצו לצאת למתקפה במגמה לכבוש את רמת-הגולן. הוא אמר שאינו מציע אמנם לנקוט צעדים נוספים בחזית הסורית, אולם להבדיל מן ההתרחשויות בחזית מצרים, שם "נוכחנו שזה תרגיל", אין ההערכה על משמעות הצעדים שנקטה סוריה "בנויה על גשר ברזל".

שר הביטחון הסכים עם הרמטכ"ל שאין הסבר לפשר ההיערכות הסורית, וקבע שיש למצוא לה הסבר. כהסבר אפשרי ציין את הצורך של סוריה לפתור בעיות פנימיות. הוא ביקש לדעת מהם המקורות של הידיעות על האפשרות שמצרים וסוריה עומדות לצאת למלחמה, ציין שלא ברורה לו מידת מהימנותן וביקש לדעת האם יש להן אימות ממקורות נוספים. כמו כן ביקש לקבל הערכה האם סוריה יכולה לצאת למלחמה ללא מצרים, והאם תנאי מזג האוויר בעונה זו מתאימים ליציאה למלחמה. הרמטכ"ל סבר שתנאי מזג האוויר מתאימים לפתיחה במלחמה, שכן יש ערפילים ואין עדיין בוץ. השר חלק עליו וטען שמזג האוויר יכול להתאים למחטף, אך לא למלחמה. ייתכן אמנם שבתחילת המלחמה יהיו תנאי מזג אוויר נוחים, אולם בהמשך יהיה צורך להילחם בתנאי חורף, שאינם נוחים לסורים.

148 תיאור הפגישה מתבסס על תרשומותיהם של שלישי שר הביטחון ורל"ש הרמטכ"ל. במקומות שבהם יש שוני משמעותי ביניהם, יצוין הדבר בהערות שוליים.

149 בתרשומת שלישי שר הביטחון נכתב: "המסקנות הן שבמצרים מתקיים תרגיל ואפשר לומר זאת בוודאות. [...] שוכנענו, בקיצור, שזה תרגיל". בתרשומת רל"ש הרמטכ"ל נכתב: "במצרים יש תרגיל בוודאות. אותה ודאות שיש במודיעין".

150 כך נכתב בתרשומת שלישי שר הביטחון. בתרשומת רל"ש הרמטכ"ל נכתב: "סוריה – אין שינויים משמעותיים".

151 בתרשומת שלישי שהב"ט נכתב: "אפשר לומר שזו היערכות למלחמה או היערכות יותר טובה". בתרשומת רל"ש הרמטכ"ל נכתב: "מאוד ייתכן שזו היערכות למלחמה. מאידך זו היערכות יותר טובה בכלל".

152 כך בתרשומת שלישי שר הביטחון. בתרשומת רל"ש הרמטכ"ל נכתב: "אולי רוצים לעשות משהו ולצפות לתגובה. אין סימנים מודיעיניים". לא מצוינת בו הערכת הרמטכ"ל שאין בכוונת הסורים לפתוח באש.

כראיה לכך הזכיר שבעבר נודע שסוריה ומצרים תכננו לפתוח במלחמה, והסורים ביקשו לדחותה עד אחרי החורף.

בסיכום הפגישה אמר השר שנותרו שלוש שאלות פתוחות: סיבת ההיערכות, מהימנות הידיעות על כוונות מלחמה והשאלה האם סוריה תצא למלחמה ללא מצרים. הוא ביקש לקבל מהרמטכ"ל נתונים בכתב, לקראת פגישה עם ראש הממשלה, בנוגע להשוואת ההיערכות הנוכחית של הסורים להיערכות בעבר; תמצית הידיעות, לרבות המקורות שלהן והערכות צה"ל לגביהן, וכן פירוט היערכותם של כוחות צה"ל ברמת-הגולן, כולל כוחות התגבור, המיקוש והנ"ט.

הרמטכ"ל סיפר שפיקוד הצפון מניח מוקשים נוספים בגבול עם סוריה ושבקרב יוחל בבניית תעלות נ"ט נוספות. השר ציין כי לנוכח המצב יהיה אפשר לקבל את אישורה של הממשלה לצעדים שונים ברמת-הגולן, כמו סלילת כביש שהרמטכ"ל התכוון בעבר לבקש. שר הביטחון שאל את רב-אלוף אלעזר האם בכוונתו להעלות בקשות בנושאים כאלה כאלה. הרמטכ"ל השיב בשלילה וציין: "השאלה המרכזית – אם אנחנו מסתפקים בזה". השר השיב כי "כרגע" ניתן להסתפק בכך. בכוונתו להיפגש עם אלוף פיקוד הצפון ולסייר בשבוע שלאחר מכן בגבול רמת-הגולן וללמוד את השטח.

יום ד, 3 באוקטובר 1973

הערכת שירות מודיעין זר את כוונותיה של סוריה

ב-3 באוקטובר בבוקר הועברה לרמטכ"ל הערכה של שירות המודיעין הזר שהעביר ב-29 בספטמבר את ההתרעה בנוגע לכוונות סוריה לצאת למלחמה. במסמך נכתב:

1. להערכת המקור ייתכן מאוד כי פקודות הרמה העליונה בצבא הסורי בדבר תפיסת מערך חירום הורדו לדרגים זוטרים ברוח אחרת, יותר תוקפנית, כשכוונת המפקדים היא לדרכן את הפקודים לערנות יתר. ייתכן ונימה זו בפקודה יצרה את תחושת המשבר שבאה לידי ביטוי בידיעה הקודמת שהעביר המקור.
2. כרקע לכל אשר אירע בנושא זה בימים האחרונים, רואה המקור כדלהלן: כוחות סוריה מונעים כל הזמן ע"י הצורך לקיים בתוכם דינאמיקה פנימית של כוונות לקראת היום הנכסף של החזרת רמת-הגולן לידיים סוריות. הדילמה שבפניה ניצב הפיקוד הסורי מתמצית בכורח להעניק תחושת "הנה ימים גדולים באים" לחיילים, בעוד כוונת הפיקוד הגבוה אינה חורגת מתפיסת מתחמי הגנה תוך כוונה לקדם פני התקפה ישראלית אפשרית ממנה חוששים הסורים תדיר [ההדגשה שלי – ש"ג].

3. גורמי הערכה מסוימים היו סבורים כי ייתכן ונוצרת כאן דינאמיקה הסלמתית, כאשר מהלכי מלחמה סוריים מולידים תגובות תגבור ישראליות וחוזר חלילה, כשקצה

התהליך הספיראלי מורה על מלחמה. בתוך כך השתרבבו ידיעות סוריות גלויות בדבר הגברה ניכרת בטיסות תצפית של ישראל לעבר סוריה, ותנועת שתי יחידות שריון ישראליות לכיוון החזית הסורית.¹⁵³

נתונים לשר הביטחון על כוונות האויב והיערכות צה"ל

באותו הבוקר העביר הרמטכ"ל לשר הביטחון את הנתונים שביקש.¹⁵⁴ במסמך צוינו בין היתר הנתונים הבאים:

1. היערכות האויב

א. השוואת כמויות הטנקים והארטילריה בספטמבר 1973 עם המערך הרגיל במאי 1973:

סוג הכלים	מועד	סך הכול	רצועת הגנה ראשונה ועורפה	מזה רצועת הגנה ראשונה	עורף
טנקים	מאי 1973 ספט' 1973	1260 1,600-1,165	600 850-750	250 450	660 750-445
קני ארטילריה	מאי 1973 ספט' 1973	682 940-807	376 562-544	180 490	306 378-174

ב. סוללות טילי ק"א – ב-1 בינואר 1973 היו ערוכות במרחב שבין דמשק לחזית שתי סוללות; ב-1 באוקטובר 1973 היו ערוכות באותו מרחב 31 סוללות.
ג. מטוסים – בהיקף של עד שתי טייסות "סוחוי 7" (ואפשר שאף כמה מטוסי "סוחוי 20") קודמו מהשרדה העורפי טי-4 לשדות תעופה קדמיים (דמייר ובליי).

2. ידיעות והערכות על כוונות

א. אין אנו יודעים בוודאות את הכוונה הסורית.
ב. הייתה ידיעה כללית ממקור טוב, וידיעה מפורטת יותר. [...]
ג. ידיעה שהועברה בע"פ ממקור נוסף ושהתריעה על כוונה לפתוח במתקפה מצרית-

¹⁵³ מסמך אמ"ן, אוקטובר 1973. ממסמך של לשכת הרמטכ"ל אפשר ללמוד כי הידיעה הגיעה ב-3 באוקטובר, לפני ההתייעצות המדינית-צבאית.

¹⁵⁴ מסמך הרמטכ"ל, אוקטובר 1973. רל"ש הרמטכ"ל סיפר כי המסמך חובר בחופזה, שכן הרמטכ"ל ביקש לקחת אותו עמו ולהעבירו לשר הביטחון לפני תחילת ההתייעצות המדינית-צבאית שנועדה להיערך באותו הבוקר בירושלים (ראו עמ' 203 לעיל). לפיכך חובר המסמך על-ידי גזירה של חלקים ממסמכים רלוונטיים של אג"ם מבצעים ושל אמ"ן (עדות תא"ל שלו, 13.7.1977) ואכן, סעיף 1 גזור ממסמך אמ"ן-מחקר, וסעיף 3 – ממסמך אג"ם מבצעים.

סורית עם שחר 1 אוק' 73. לא מופיעה בדברים הכתובים שנשלחו ע"י אותו מקור.
 ד. אין לנו סימנים מספיקים נוספים שיכולים להעיד שאמנם לצבא הסורי יש כוונה תוקפנית בטווח הקצר.
 ה. לפי הערכתנו, מערך החירום נתפס בעיקרו בגלל חששות מצטברים מפני ישראל. לפי דעתנו, סוריה איננה מעריכה שהיא יכולה להסתכן במלחמה כוללת עם ישראל, לפחות ללא הליכה משותפת עם מצרים.
 ו. אפשרות נוספת, בסבירות נמוכה, שמערך החירום נתפס בגלל כוונה סורית לבצע פעולת תגמול כל שהיא על הפלת 13 המטוסים ולהימצא במערך להגנה מקסימלית כנגד תגובה שלנו.

3. היערכות כוחות צה"ל ברמת־הגולן וכוחות בכוננות לתגבור:

א. סד"כ עיקרי ברמת־הגולן – נכון ל-2 באוקטובר 1973

חיל	עוצבה/יחידה	מצב בט"ש	תגבור	סד"כ לאחר תגבור
חש"ן	חטיבה 188	69 טנקים	44 טנקים (צוותים מחטיבה 7), 33 טנקים מזוודים, לא מאוישים.	113 טנקים
חת"ם	גדוד 405 גדוד 334 גדוד 55 מופחת סה"כ יחידות "עברי"	3 סוללות 155/160 מ"מ. 1 סוללה 175 מ"מ.	3 סוללות 155 מ"מ. 1 סוללה 175 מ"מ.	8 סוללות יחידת "עברי" – משגר נייד 4 קני ועוד 12 רקטות.
חי"ר	חטמ"ר 820	2 גדודי חי"ר סדיר (7 פלוגות).		2 גדודי חי"ר סדיר (7 פלוגות).

ב. כוחות לתגבור רמת־הגולן

- (1) גדוד טנקים (33 טנקים) מביסל"ש [בית־הספר לשריון]/חטיבה 7, בתוך 18 שעות בקו, בהטסה.
- (2) גדוד חת"ם, על בסיס בה"ד 9, בתוך 18 שעות בקו.
- ג. עתודה מטכ"לית

(1) לפיקוד הצפון

21 צוותי טנקים מחטיבה 875 ("שרמן"), בתוך 24 שעות בקו (בהטסה).

(2) לפיקוד הדרום

א) 69 צוותי "מגח" ["פטון"], בפירוט זה:

(1) 63 צוותי טנקים מביסל"ש, בתוך 20 שעות בקו (בהטסה).

(2) 6 צוותי טנקים ממא"ח 500 בתוך 20 שעות בקו (בהטסה).

ב) 44 צוותי "שוט", שיועברו באחת משתי הצורות האלה:

(1) 34 צוותים מגדוד 82 ועוד 10 צוותים מביסל"ש, בתוך 20 שעות בקו.

(2) 44 צוותים מביסל"ש, בתוך 20 שעות בקו (בהטסה).

ג) גר"ב 403, המתאמן במרחב סיני, בכוננות של 4 שעות לתזווה.

התייעצות צבאית-מדינית בלשכת ראש הממשלה

לנוכח ההתפתחויות ביקש שר הביטחון לכנס התייעצות צבאית-מדינית. ראש הממשלה גולדה מאיר חזרה ב־3 באוקטובר מחו"ל. היא נסעה לטרסבורג, שם השתתפה בשיבה של האספה המייעצת של מועצת אירופה. בדרכה חזרה עברה דרך וינה, שם נפגשה עם ראש ממשלת אוסטריה ברנו קרייסקי, ודנה עמו בכניעת ממשלת אוסטריה לתביעתם של המחבלים שהשתלטו ב־28 בספטמבר על רכבת עולים שעשתה דרכה לוינה לסגור את מחנה העולים בארמון שנאו. ב־2 באוקטובר, בעוד ראש הממשלה שוהה בחו"ל, התקשר שר הביטחון לשר ישראל גלילי ואמר לו כי "אינו מאושר מהבעיות ברמת-הגולן". יש "ידיעות מדאגיות" שלפיהן יש לסורים בקו הראשון 650 טנקים, 550 קני ארטילריה וכן מערך טילי קרקע-אוויר העלול להפריע לפעילות חיל האוויר גם בשטח ישראל. לפיכך ביקש שראש הממשלה תכנס ישיבה, בהשתתפות הרמטכ"ל, ראש אמ"ן ומפקד חיל האוויר, כדי "להתחלק באחריות בנושא זה". כמו כן ביקש מן השר גלילי, שכינה כיושב-ראש הוועדה להתיישבות, לכנס ישיבה בהשתתפות שר החקלאות חיים גבתי ונציגי הסוכנות היהודית, כדי לדון במשמעות של האיום הסורי בנוגע ליישובים. השר גלילי השיב שיסדיר זאת.¹⁵⁵

ראש הממשלה כינסה את התייעצות הצבאית-מדינית ב־3 באוקטובר, והשתתפו בה השרים דיין, אלון וגלילי, הרמטכ"ל, מפקד חיל האוויר, עוזר ראש אמ"ן למחקר אשר מילא את מקומו של ראש אמ"ן שהיה חולה באותו היום, המזכיר הצבאי של ראש הממשלה תא"ל ישראל ליאור ומנכ"ל משרד ראש הממשלה מרדכי גזית.¹⁵⁶

שר הביטחון פתח את הישיבה וציין כי ביקש לכנסה כדי לעדכן את הדרג המדיני בתמורות שחלו בחזיתות, בעיקר הסורית, ובמידת-מה, המצרית. בשלוש החזיתות של

¹⁵⁵ שיחה טלפונית בין השר גלילי ושר הביטחון, 2.10.1973, רשמה אדיבה (בני – הפקידה הראשית בלשכת שר הביטחון) – בתוך חומר משה דיין. השר גלילי אישר את העובדות האלה בפגישה שקיימתי איתו (אג"ם-מה"ד-היסטוריה – ענף חקר המצפה, פגישה עם מר ישראל גלילי, 2 בפברואר 1982).

¹⁵⁶ תיאור התייעצות מבוסס על פרטיכל סטנוגרפי של התייעצות צבאית-מדינית, 3.10.1973 וכן על תרשומת רל"ש הרמטכ"ל.

ישראל יש כמה מאפיינים קבועים, אמר: בחזית המצרית יש אויב, יש מכשול טבע – תעלת סואץ ואין יישובים ישראליים; בחזית הירדנית יש מכשול – נהר הירדן, שהוא עביר יותר מתעלת סואץ, יש יישובים, אולם אין כוחות אויב רציניים ואין ידיעות שבכוונת ירדן לצאת למלחמה נגד ישראל; החזית המדאגה "באופן כמעט קבוע" היא החזית הסורית, שבה יש אויב, יש יישובים ישראליים והמכשול הקרקעי דליל. בזמן האחרון חלו כמה תמורות: חלה התעצמות גדולה בנשק, בעיקר בסוריה ואולי גם במצרים, היערכות כוחות האויב בשתי החזיתות השתנתה והגיעו ידיעות בדבר כוונות של שתי המדינות לפתוח במלחמה.

עוזר ראש אמ"ן למחקר הציג את תמונת המצב המודיעינית. בתחילה פירט את "הידיעות המדאגות", לאחר מכן את המצב בשטח ולבסוף את הערכות אמ"ן. תא"ל אריה שלו ציין כי הגיעו שתי ידיעות שבהן מדובר על כוונותיה של סוריה לפתוח במלחמה (כוונתו לשיחת ראש הממשלה עם המלך חוסיין ולידיעה שהגיעה משירות המודיעין הזר שהתבססה על דיווחי המלך חוסיין). הוא הפנה את תשומת הלב של ראש הממשלה לכך שהמקור אמר שהוא מפקפק בכך ושיציאה של סוריה למלחמה צריכה להיות קשורה במצרים, "ולא שסוריה הולכת לעשות את זה לבדה". בידיעה השנייה, שהגיעה מן המודיעין הזר, פורטה תוכנית מתקפה סורית, ונמסר כי בכוונת הסורים להפעילה בטווח הזמן הקרוב. בידיעה הזאת לא היה כל אזכור של מצרים.

בנוגע לידיעות על כוונת מצרים לצאת למלחמה, הוא הזכיר את הידיעה שהתקבלה בליל 30 בספטמבר–1 באוקטובר בדבר כוונתה לצאת למלחמה ב־1 באוקטובר, כאשר סוריה יוצאת למלחמה בו־זמן עם מצרים, וציין כי בחומר הכתוב שהגיע מאותו המקור, אין התייחסות למלחמה אלא לתרגיל. עם זאת מצוין בו כי יש שמועות ששוררת אווירה "שאי אפשר להמשיך כך זמן רב וצריך ללכת למלחמה". האווירה הזאת מצוינת גם בידיעה ממקור אחר, אך לא מדובר בה במונחים קונקרטיים של דבר מה מדי או קרוב.

תא"ל שלו אמר כי הצבא הסורי נמצא במערך חירום מלא במרחב שבין החזית לדמשק. בהיערכות הזאת יש כמה חריגים לעומת היערכויות קודמות של הצבא הסורי במערכי חירום: שתי טייסות סוחוי 7 קודמו לשדות תעופה קדמיים; גדוד גישור שביכולתו לגשר על מכשולים קצרים הועבר לחזית; כמות הארטילריה המטכ"לית שקודמה לחזית גדולה מאשר במקרים קודמים; ומערך הטילים מול רמת־הגולן עובה: בינואר 1973 הייתה שם סוללה אחת, ועתה יש בו 31 סוללות המכסות את כל המרחב האווירי של רמת־הגולן.

לשאלת השר אלון על ממדי הנוכחות הסובייטית בסוריה, השיב תא"ל שלו בין היתר כי אין מידע ודאי בנוגע לנכונותן של הידיעות שפורסמו בעיתונות הלבנונית בדבר קרע בין הסורים לבין היועצים הסובייטים, אולם אפשר ללמוד על כך מידיעות שלפיהן מאשימים הסורים את הרוסים בנחיתותם וכן מידיעה שהתקבלה ב־1 באוקטובר על כך שקיימת ביניהם מתיחות. לשאלה, האם אמ"ן מעריך שברית־המועצות מעודדת פעולה סורית לכיבוש רמת־הגולן, ענה כי יש ידיעה שמומחים סובייטיים אמרו לסורים שלהערכתם צבא סוריה מסוגל לכבוש את רמת־הגולן, אך נראה שברית־המועצות אינה מעוניינת במלחמה. הוא הוסיף שלו היו בטוחים שהסורים מסוגלים להשיג את מטרתם, הם היו נותנים את ידם לכך, אך נראה שאין לסובייטים עניין במלחמה.

במצרים, דיווח עוזר ראש אמ"ן למחקר, מתקיים תרגיל בין־זרועי המקיף מפקדות וכוחות. התרגיל החל ב־1 באוקטובר ואמור להסתיים ב־7 בו. הוא הסביר כי צבא מצרים עורך תרגילים פעמיים בשנה – באביב ובסוף השנה – ולכל אחד מן התרגילים יש נושא מרכזי. הנושא המרכזי של התרגיל הנערך עתה אינו ידוע לאמ"ן, וההנחה היא שהוא עוסק בכיבוש סיני. כרגיל נחלק כל תרגיל לשלושה שלבים. כרגע מתורגל השלב הראשון – שלב ההכנות. לדבריו, הנוהג הוא ש"בשלב ההכנות עושים הכנות כאילו זה על אמת ולא רק אומרים בטלפון, אלא שולחים את המשאיות וכוחנים את הפרובלמטיקה בריכוז כוחות ובהכנות כאלה". הוא ציין שיש ידיעות וראיות שהפעילות במצרים היא במסגרת תרגיל ויש עובדות המוכיחות זאת. הכוננות בצבא מצרים עליונה וננקטים צעדי אבטחה למקרה שצה"ל יתקוף במהלך התרגיל. בצבא סוריה, לעומת זאת, מוחזקים החיילים ביום לעבודות ביצורים, אך בלילה משוחררים מחציתם לבתיהם. בשתי המדינות אין פרסומים המתייחסים ישירות למצב. קו ההסברה של שתיהן הוא שצבאותיהן נמצאים בכוננות, וזאת בשל חששות מפעולות של צה"ל. הקו הזה אינו בא לידי ביטוי בהסברה פומבית, אלא בהדלפות בלבד.

אשר להערכה, אמר, יש לבחון האם לכל אחת משתי התופעות – מערך החירום בסוריה והתרגיל במצרים – יש סיבה משלה, או שיש הסבר משותף לשתייהן. ההסבר המשותף הוא האפשרות הגרועה – מלחמה כללית – כאשר מערך החירום בסוריה, שהוא ביסודו הגנתי, מאפשר לעבור למתקפה והתרגיל במצרים עלול לשמש כיסוי. בהקשר הזה הוסיף תא"ל שלו:

לפי מיטב ידיעתי ודעתי, על בסיס תחושה של הרבה חומר שיש לנו, לא מהימים האחרונים, מצרים מעריכה שאינה יכולה עדיין ללכת למלחמה [...] והיא הייתה הולכת אילו חשבה; אבל היא מעריכה שאינה יכולה עדיין ללכת למלחמה. זה בא מתוך יכולת לדעת ותחושה על דברים שהם עצמם חושבים [כך!]. על כן, אפשרות של מלחמה משותפת מצרית-סורית אינה נראית לי סבירה, כי לא חל שינוי בהערכתם את מצב הכוחות בסני, שהם יכולים ללכת להילחם.¹⁵⁷

בניגוד לסוריה, שם הובחן בכמה תופעות חריגות, לא זוהו תופעות כאלה במצרים, וההנחה היא שהמתרחש שם הוא אכן תרגיל. לשאלה, האם צבא מצרים יכול לצאת מיד למתקפה במקרה שהסורים יצאו למלחמה, השיב תא"ל שלו כי הוא יכול לעשות זאת, אולם לבד מקידום הכוחות יש לנקוט עוד כמה פעולות, בין היתר הכנות בעורף ושינויים בהיערכות חיל האוויר, שעדיין לא ננקטו.

ראש הממשלה שאלה האם ייתכן שבניגוד לידיעות הקיימות זה זמן רב בידי צה"ל,

¹⁵⁷ האפשרות שהתרגיל במצרים עלול לשמש כיסוי למלחמה צוינה, כאמור, במפורש באחת הידיעות, אך כאן העלה אותה תא"ל שלו כאפשרות תיאורטית בלבד. הגורם העיקרי שבשלו הוא שולל לחלוטין את האפשרות שפניה של מצרים למלחמה, הוא הביטחון בכך שהידיעות משכבר ("חומר שיש לנו, לא מהימים האחרונים") שלפיהן מצרים מתנה את יציאתה למלחמה בתנאים מסוימים, שעדיין לא התמלאו, תקפות. יש לציין כי הידיעות האלה הגיעו בפעם האחרונה כשנה לפני כן.

שלפיהן מצרים תהיה זו שתפתח במלחמה וסוריה תצטרף, החליטו הסורים שביכולתם לכבוש חלק מרמת-הגולן והוחלט שמצרים תרתק כוחות של צה"ל לחזית הדרום וסוריה תהיה זו שתתקוף. עוזר ראש אמ"ן למחקר השיב כי ההנחה היא שסוריה אכן רוצה לכבוש את רמת-הגולן, ולכך נוסף גם הרצון להגיב על הפלת המטוסים, אולם הנשיא אסד הוא "ריאליסט, שקול וקר מזג"; הוא ער לכך שיחסי הכוחות נוטים בבירור לטובת צה"ל בשל עדיפותו באוויר. אם היה צורך להמחיש שוב את העדיפות הזאת, הרי שהיא הומחשה בתקרית האחרונה. סוריה גם חוששת שצה"ל עלול לנצל מלחמה כדי להגיע לדמשק. לכן, כתוצאה משקלול הסיכויים לכבוש את רמת-הגולן מול הסיכונים הכרוכים בכך, נראה שאינה מתכוונת לצאת למלחמה. ייתכן שלו מצרים הייתה מוכנה לצאת למלחמה, הייתה סוריה מצטרפת, אולם בתנאים הקיימים נראה שלא תצא למלחמה. תא"ל שלו העריך שהמערך הסורי נבנה בשל חששות מפעולה של צה"ל ואולי משיקולים פנימיים, כגון הצורך להוכיח שסגירת תחנת שידור של המחבלים – צעד שנקטה סוריה לאחרונה – אינה מעידה על כך שהמיליטנטיות שלה נחלשה. בנוגע לאפשרות שהסורים אינם מתכוונים לצאת למלחמה, אלא להסתפק ב"מכה קטנה ליהודים" – האפשרות הזאת אינה כה בלתי סבירה כמו האפשרות שהיא החליטה לצאת למלחמה, אך מאידך גיסא הסורים למדו מן המצרים את הלקח של מלחמת ההתשה – "שאינן דבר כזה של פעולות מוגבלות, כי ישראל לא תגיב באותם כללי משחק", כלומר, שישראל מגיבה בעוצמה רבה גם על פעולות מוגבלות.

הרמטכ"ל קיבל את הערכת אמ"ן שלפיה סוריה ומצרים אינן מתכוונות לצאת למלחמה: "בשלב זה", אמר, "אני חושב שאיננו עומדים בפני התקפה משותפת מצרית-סורית, ואני חושב שסוריה לבדה לא עומדת לתקוף אותנו בלי שיתוף פעולה עם מצרים". הוא ציין כי ידוע שיש לשתי המדינות תכנונים משותפים, והזכיר כי בעבר נודע לצה"ל גם על מועדים קונקרטיים שבהם עמדו לפתוח במלחמה, וכי בחלק מאותם מועדים הובחן רצון גדול מזה המובחן היום לצאת למלחמה. התקפה משותפת אפשרית כיום מן הימים, אך "איני רואה את הסכנה כקונקרטית לתקופה הקרובה, זאת אומרת – לא כפונקציה של ההערכה הנוכחית".¹⁵⁸

רב-אלוף אלעזר אמר שלצבאות מצרים וסוריה יש יכולת טכנית לתקוף בתוך פרק זמן קצר ביותר בשל האופן שבו הם ערוכים. הדבר נכון במיוחד לגבי הצבא הסורי הערוך מול רמת-הגולן בעוצמה היכולה לאפשר לו להשיג הישגים קרקעיים. המצב הזה קיים כבר כמה שנים, אולם עתה גדלה סבירותה של פעולה סורית בשל מטריית הטילים היכולה להקנות מידת-מה של ביטחון לכוחות שיחדרו לשטח שבידי צה"ל.

יכולתם של הסורים להשיג הישגים נובעת גם משיטת ההגנה שנוקט צה"ל, המבוססת לא על סגירה הרמטית של הקו אלא על ההנחה שהאויב יירתע מלתקוף. לכן יוכלו כוחות

158 כך כתוב בסטנוגרמה של הדיון. בתרשומת של רל"ש הרמטכ"ל כתוב במקום "לא כפונקציה של ההערכה הנוכחית" – "לא כתוצאה מההיערכות הזאת".

סוריים להגיע עד מוצב או יישוב. אם הסורים ינקטו פעולה קרקעית מוגבלת, ייתכן שלצה"ל לא תהיה התרעה על כך, אולם במקרה הזה הסיכוי לכך שכוחות צה"ל יוכלו לבלום את המאמץ גבוה. הוא העריך שבהתקפה מעין זו לא יוכלו הסורים לכבוש יישוב. בנוגע לאפשרות של תקיפה מסיבית אמר: "ריכוז גדול יותר – מתקפה דיוויזיונית לפחות, שתלך על איזה יישוב – אני מעריך שיש לנו סיכויים טובים לדעת על כך מראש". הוא הניח כי במקרה שבו "סוריה תלך על דבר יותר פרטנציוזי" יוכל צה"ל לדעת על כך בעוד מועד, שכן יש לו כיסוי מודיעיני טוב על חיל האוויר הסורי וסביר ש"כאשר מפעילים מכונה גדולה" יהיו דליפות.

על בסיס ההנחות הללו המליץ הרמטכ"ל להישאר בהיערכות הקיימת – היערכות בט"ש מוגברת – או לתגבר מעט. לשאלת ראש הממשלה, האם יש בתגבור הזה כדי להחליש את המערך בדרום או במקום אחר, השיב שההחלשה אינה משמעותית. אם יוחלט לתגבר עוד את פיקוד הצפון יהיה צורך לעשות אחד משני הדברים: להחליש את הכוחות בפיקוד הדרום, או לגייס מילואים לתקופה ממושכת. אפשר גם למקם באופן קבוע חטיבת טנקים במילואים ברמת-הגולן וכן להציב את חיל האוויר בכוננות לאפשרויות פעולה שונות. בסיכום דבריו אמר הרמטכ"ל:

זה בנוי על הערכה ולא על הוכחה מוחלטת. כי אין לי תשובה חד-משמעית למערך הסורי הנוכחי. אני יכול לתת הסברים כפי שנתן אריה [שלו] ולומר שמערך החירום אינו דבר יוצא דופן. הרבה פעמים היו במערך חירום בלתי מוצדק והסיבה הייתה הגנתית. יכול להיות שגם הפעם הסיבה הייתה הגנתית ואינם מבינים עד היום מה היה עד הסוף עם 13 המטוסים; יכול להיות שהם חושבים שהתכוננו למשהו יותר מזה, ויכול להיות שמצפים הם למהלך נוסף ורוצים להיות מוכנים שאם יהיה מערך [צ"ל מהלך] נוסף הם יהיו ערוכים לגמרי לתגובה מידית. יכול להיות שנענו למצרים להחזיק אותנו במתח, כי אני מוכרח לומר, שאני סבור שזה מרגיז אותם במידה מסוימת, שהם מחזיקים 600 טנקים ומולם יש 60 שלנו, להם 500-600 קני ארטילריה ואנו מחזיקים 12 תותחים מולם. יכול להיות שזה מרגיז באיזה שלב, והם גוררים אותנו ליותר מתח ועומס בעניין זה. יכול להיות שמצטרפות לזה סיבות פנימיות. ואנו יודעים שיש כאלה: הם סגרו תחנה של המחבלים ומונעים מהם פעילות. יכול להיות שזה צירוף של כל הסיבות יחד. אבל אין לי תשובה מודיעינית ברורה לגמרי מה הסיבה ועל כן אמרתי שזו הערכתי.

שר הביטחון האיר בפני הפורום שלוש נקודות למחשבה. הנקודה הראשונה – הסורים ריכוזו את מערך טילי הקרקע-אוויר בדרום סוריה, בגזרה שמול רמת-הגולן. כתוצאה מכך קל יותר לחיל האוויר להפציץ יעדים בדמשק ובצפון סוריה. הם ערים לכך שבמקרה של תגובה אווירית צה"ל אינו תוקף יעדים בקו החזית, אלא מכה ביעדים בעורף, וגם לכך שאין לישראל כוונה לכבוש שטחים. מכאן עולה שהמשמעות "הכמעט יחידה" שיכולה להיות למיקומו של מערך הטילים, היא שהוא נועד לסוכך על פעילות התקפית של הסורים ברמת-הגולן – הם רוצים להגן על כוחות הקרקע התוקפים באמצעות מטרייה אווירית חזקה. כלומר, הקמת מערך הטילים מסמנת מגמה התקפית.

הנקודה השנייה – אם המצרים יצלחו את תעלת סואץ ויחדרו לעומק של 10–20 ק"מ, או עד למתלה שבעומק 40 ק"מ, יהיה עליהם לקדם את מערך טילי הקרקע-אוויר שלהם; בשלב הראשון עד התעלה ובשלב השני אל מעבר לה. עד להעברת הסוללות ימצאו כוחות הקרקע שיצלחו את התעלה במצב לא נוח ויהיו חשופים להתקפות. לעומת זאת, הסורים יכולים לכבוש את רמת-הגולן כולה בלי שיצטרכו לקדם את טילי הקרקע-אוויר; כך יזכו להחזיר לעצמם את השטח שאיבדו ולשקם את הגאווה הלאומית הפגועה. הם יוכלו להיאחז בקו עם מכשול טבעי טוב – נהר הירדן, המורדות התלולים של רמת-הגולן והרוקאד. המצב הזה מגרה ומפתה לצאת למלחמה: לערוך את הטילים במצב הקיים ולהיות מוכנים לנצל מצב שבו מצרים או ישראל יפתחו במלחמה כדי לכבוש את רמת-הגולן.

הנקודה השלישית – במקרה של מתקפה ביוזמת סוריה יהיו ברמת-הגולן בתוך 24 שעות 100 עד 150 טנקים של צה"ל, "וחיל האוויר יצטרך לטפל בזה תחת המטרייה [של הטילים] ואמנם יטפל בזה". אך המענה הבסיסי למתקפה סורית, בכל היקף שהוא, צריך להיות הפצצות של יעדים רגישים בעומק שטחה של סוריה. במקרה של מתקפה רבתי של הסורים, או אם תהיה סכנה לנפילת יישוב, ברור שבממשלה יתמכו בכך. השאלה היא, האם גם במקרה שהמצב לא יהיה כה חד-משמעי תהיה תמיכה בכך. יש להציג לממשלה את הצורך בכל מקרה "לתת מכות נמרצות בפנים הארץ".

לבקשת ראש הממשלה פירט הרמטכ"ל את המשימות האפשריות לחיל האוויר ואת היעדים המתוכננים לתקיפה: מטרות בצפון סוריה – באזור החשוף בטילים – כגון מחנות צבא באזורי לטקיה, חומס ומצפון לדמשק; שדות תעופה שאינם מוגנים בטילים; תחנות מכ"ם; מטרות אזרחיות – כגון מטרות דלק וחשמל. השר אלון העיר כי אפשר להתייחס לתחנות כוח ולמסופי דלק כאל מטרות צבאיות. הרמטכ"ל ציין כי פגיעה בשתי תחנות כוח – הראשונה, בלתי מוגנת בטילים, ליד חומס, והשנייה, מוגנת בטילים, ליד דמשק – תשתק את הספקת החשמל לסוריה כולה חוץ מזו המגיעה בקו החשמל מלבנון, שגם אותו ניתן לשתק. יעדים נוספים שציין היו מערך הטילים באזור דמשק שחיסולו מאפשר לתקוף שדות תעופה נוספים, ומערך הטילים בחזית. "אם המצב חמור באמת", אמר רב-אלוף אלעזר, "למרות שדמשק מוגנת על ידי טילים אין לנו קושי [...] להפציץ אותה מרחוק, תוך סיכוב מעל החרמון ושחרור פצצות בלי סיכון מטוסים שלנו".

לשאלת השר אלון בדבר האפשרויות של תגבור רמת-הגולן בכוחות עתודה, השיב הרמטכ"ל כי בתוך 24 שעות אפשר להוסיף ל-113 הטנקים הנמצאים בה עוד כ-50 ולהגיע לכ-170 טנקים על טהרת הכוחות הסדירים. אפשר להוסיף מיד 33 צוותים מבית-הספר לשריון. כוח נוסף כרוך בגיוס מילואים. לפי תרגיל הגיוס שנערך בליל 30 בספטמבר-1 באוקטובר אפשר לגייס צוותי מילואים ולהביאם לרמת-הגולן בתוך פחות מ-24 שעות. לנוכח השינויים שנעשו בשנתיים האחרונות במיקום הימ"חים וקירובם לרמה, אפשר להעלות אליה חטיבות מילואים נוספות בתוך פרק זמן קצר אחרי 24 השעות הראשונות. במהלך ההתייעצות הובהר לרמטכ"ל כי במקרה שיהיה צורך במהלכים התקפיים בחזית הסורית, לא יהיה אפשר לעבור בטריטוריה ירדנית. הרמטכ"ל אמר שאכן לא היה בכוונתו לעשות זאת, אולם בכוונתו להציע מהלך דרך לבנון ("קרחון") שיציב איום מידי על דמשק.

נושא נוסף שנידון בהתייעצות היה פנייה לארצות-הברית בבקשה לקבל ממנה ציוד אווירי, בעיקר ללוחמה נגד טילי הקרקע-אוויר. סוכם שהדבר ייבדק עם שגריר ישראל בארצות-הברית שמחה דיניץ, ששהה באותה העת בארץ לרגל אבל על מות אביו. סגן ראש הממשלה, יגאל אלון, הציע לדווח לממשלה על היערכות האויב. ראש הממשלה קיבלה את הצעתו והחליטה להציג את הבעיות שהועלו בהתייעצות בישיבת הממשלה שנועדה להתכנס ביום א, 7 באוקטובר, בתקווה "שלא נצטרך לזה".¹⁵⁹

הכוננות והפעילות בצבאות מצרים וסוריה

בסיכום אמ"ן על הפעילות והכוננות בסוריה ובמצרים נכון ל-031700 באוקטובר, דווח כי לא חלו שינויים מהותיים בהיערכות צבא סוריה ביממה האחרונה. בתצ"א מ-2 באוקטובר אוכנו בגזרת דיוויזיה 5 חטיבת שריון 46 במערכי החירום שלה וגדוד מחטיבה משוריינת 51, שקודם לאזור כתיבה שבמרחק כ-15 ק"מ צפונית-מזרחית לדרעא. מספר סוללות הארטילריה ברצועת ההגנה הראשונה הגיע ל-106. ברצועת ההגנה השנייה לא אוכנו ריכוזי שריון, אך התגלו שש סוללות חת"ם בינוני. בגזרה המרכזית אוכנו 13 טנקי גישור. בצבא מצרים נמשכה הכוננות העליונה, אך לא היו ידיעות על פעילות צבאית חריגה.¹⁶⁰

בדיקת כוננות, התבצרות והעברת כוחות בצה"ל

באותו היום הוצאו פקודות אג"ס-מבצעים הנוגעות לבדיקת הכוננות, הביצורים וההעברה והפריסה של כוחות קטנים במסגרת פיקוד הצפון. במברק מטעם ענף גיוס וכוננות נקבע כי על הפיקודים, הזרועות, האגפים והחילות האג"מיים לבחון ולוודא את סדרי הכוננות של יחידותיהם לגיוס מילואים. הבדיקה אמורה לכלול בין היתר את הכוננות של הסגל הסדיר לאזעקה; הימצאות רכב חירום בכמות הדרושה ועדכון רשת הקריאה. הודגש כי על יחידות שלהן רשת קריאה מיוחדת לבדוק אותה בקפידה רבה. הגופים הללו נדרשו לדווח על ביצוע ההוראות הללו לא יאוחר מ-050900 באוקטובר, תוך הדגשה שיש לערוך את הבדיקות כפעילות שגרתית, בלי לעורר תשומת לב מיוחדת.

במברק מטעם ענף תעסוקה מבצעית, שהופנה לפיקוד הצפון, הוטל על הפיקוד להניח 4,050 מוקשים מ-3 עד 9 באוקטובר במסגרת כוננות "אשור". במברק נקבעה הקצאת

¹⁵⁹ מפקד חיל האוויר במלחמה, האלוף בני פלד, טען לאחר המלחמה כי באותה פגישה הסתייגה ראש הממשלה מהעלאת העניין בפני הממשלה, ואמרה כי הדבר ייראה גרוע אם יודלף מישיבת הממשלה וייצור מתח וחרדה חודש לפני הבחירות ולפני החגים "ועוד יאשימו אותנו שאנחנו מעלים את המתח הביטחוני לפני הבחירות" (בני פלד, ימים של חשבון, מודן, 2004, עמ' 455; תוה"ד-היסטוריה, יום עיון למטה הכללי – המטכ"ל במלחמת יום כיפור, נערך ב-1 בנובמבר 1999). בסטנוגרמה של הישיבה אין זכר לדברים האלה.

¹⁶⁰ מסמך אמ"ן-מחקר, אוקטובר 1973.

האמצעים וכן נקבע שבמסגרת אותה כוננות יחפור פיקוד הצפון, במועדים ובאמצעים שייקבעו בנפרד, תעלת נ"ט באורך שישה ק"מ – לשיפור התעלה בין המוצבים 105 ו-107 ובין מוצב 107 למשטרה הצבאית בקוניטרה, יבנה שלוש רמפות ופרוץ דרכי עפר לטנקים באורך עשרה ק"מ.

במברק נוסף מטעם אג"ם-מבצעים נקבע שלפיקוד הצפון לא יינתן אישור להניח שדות מוקשים ממזרח לקו הסגול, אלא רק ממערב לו. הנחת שדות המוקשים אושרה, ופיקוד הצפון התבקש להגיש מיד, באמצעות רץ, תצ"א של מיקום שדות המוקשים הדרושים ברמת-הגולן.

אג"ם-מבצעים אישר גם את בקשתו של פיקוד הדרום "לגהץ" שדות מוקשים מפונים סביב שלושה מעוזים: "ליטוף", "בוצר" ו"חזיון" ונתיב לסיורי נגמ"שים על הסוללה. נצפה שהעבודה תאריך כשבועיים. בקשת הפיקוד לזווד את הטנקים בכיר תמאדה, נדחתה. ניתנו הוראות להעביר את גדוד 77 מחטיבה 7 ב-4 באוקטובר ממחנה "ירדן" למחנה "עגבניה" שבצומת נפח.¹⁶¹ על בסיס הערכת מודיעין מעודכנת ביטל חיל הים את סדרי הכוננות של כלי השיט והסיוורים, שנקבעו יום קודם לכן.¹⁶²

סד"כ עיקרי – פרוס ובכוננות

תמונת הכוחות בפריסה ובכוננות, כפי שהצטיירה באג"ם-מבצעים ב-3 באוקטובר, הייתה כדלהלן:¹⁶³

הפיקוד	החיל	כוחות פרוסים	כוחות בכוננות		הערות
			הכוח	מבצעי בתוך	
הצפון (רמת-הגולן)	חש"ן	113 צוותים	33 צוותים(1)	18 שעות	(1) טנקים בימ"ח
	חת"ם	8 סוללות			
	חי"ר	8 פלוגות			
	נוספים	12 "קשתות"	יחידת "עברי"	8 שעות	

161 מסמכי אג"ם-מבצעים, אוקטובר 1973.

162 מסמך מפקדת חיל הים, אוקטובר 1973.

163 הטבלה לקוחה ממסמך שהוכן באג"ם-מבצעים.

הפיקוד	החיל	כוחות פרוסים	כוחות בכוננות		הערות
			הכוח	מבצעי בתוך	
המרכז (הבקעה)	חי"ר	2 פלוגות			
	נוספים	3 "קשתות"			
הדרום (מערב סיני)	חש"ן	187 טנקים	13 צוותים (2)	20 שעות	(2) טנקים כימ"ח ביר תמאדה – גדר 77
	חת"ם	7 סוללות	3 סוללות	10 שעות	
	חי"ר	10 פלוגות			
	נוספים	6 "קשתות"			
עתודת מטכ"ל	חש"ן		30 צוותי "שוט" 21 צוותי "שרמן" (3)	24 שעות	(3) צוותי "שרמן" מיל' באימונים
	חת"ם		3 סוללות	24-18 שעות	

יום ה, 4 באוקטובר 1973

דיון בלשכת שר הביטחון באפשרויות של מכשול רמת-הגולן

לנוכח החששות שהביע שר הביטחון מפני האפשרות שהסורים יתקפו יישובים ברמת-הגולן בלי שלצה"ל תהיה התרעה מספקת, ערך השר, ב-4 באוקטובר, דיון בלשכתו על האפשרויות למכשולה של רמת-הגולן. בדיון נכחו שר הביטחון, הרמטכ"ל וסגנו, אלוף פיקוד הצפון, עוזר ראש אמ"ן למחקר, מזכירו הצבאי של שר הביטחון, ראש לשכתו וראש לשכת הרמטכ"ל.¹⁶⁴

דרכי הפעולה שצפוי שהסורים ינקטו, היו הפגזה או פריצת כוח. שר הביטחון אמר שהפתרון להפגזה הוא בניית מקלטים עמידים יותר. לפריצת כוח לשטח שבידי ישראל, לעומת זאת, אין פתרון נאות. השר העלה כמה הנחות יסוד כבסיס לדיון: אין סיכוי לכוון שלום עם הסורים בדור הזה. בידי ישראל שתי אפשרויות: להפוך את רמת-הגולן לשטח מוחזק בידי צה"ל בלבד, או להשאירה כשטח המאוכלס גם ביישובים אזרחיים. ההנחה הייתה שהאפשרות השנייה היא שתתקיים. לנוכח זאת ניצב ברמת-הגולן, מול אזור מיושב, אויב שאין בפניו מכשול קרקעי רציני, ולצה"ל אין התרעה מספקת לפני התקפתו. כדי לפתור את הבעיות האלה יש ליצור מכשולים שיעכבו את האויב, ולו ליום אחד, אם יחליט לתקוף, כדי שצה"ל יספיק לגייס מילואים.

164 לשכת שר הביטחון, דיון עם פיקוד הצפון, 4 באוקטובר 1973.

אלוף פיקוד הצפון תיאר את תמונת המצב הבאה: האזורים הבעייתיים, שבהם יש אפשרויות נוחות לפריצת האויב, הם פתחת קוניטרה ופתחת רפיד. מצפון לפתחת קוניטרה אין שדה מוקשים ותעלת הנ"ט אינה עמוקה דיה; כרגע ממקשים את השטח, ובתוך שלושה ימים יושלם שדה מוקשים לא רצוף. באזור רפיד סומן יום קודם לכן תוואי לתעלת נ"ט שנייה שחפירתה תחל בקרוב. משתתפי הדיון הציעו רעיונות שונים למכשול האזור. השר סיכם את הדיון: "נעשה לעצמנו תוכנית אופטימלית. ההנחה הכללית היא שעכשיו הם [הסורים] לא הולכים לעשות פעולה בלי מצרים, והמצרים לא הולכים. נניח בכל אופן [ש] הם כן, בחודש הזה את העולם לא נהפוך. אחרי החודש הזה יתחיל חורף, בחורף ברור שלא עושים מלחמה רצינית". על בסיס ההנחות הללו הוא הורה: "מה שאפשר לעשות בחודש הזה – יש לעשות". מה שאי אפשר – יש לתכנן במהלך החורף, להעריך את התקציב הנדרש לכך ולהגיש תוכנית שיוחל בהוצאתה לפועל באביב – במאי 1974. בדיון התייחסו שר הביטחון ואלוף פיקוד הצפון גם לאפשרות קונקרטי של מתקפה סורית. שר הביטחון אמר:

לא שאנחנו מעריכים שהסורים לא יתקפו, אבל [אם הם יתקפו] אנחנו בסדר. מה יהיה אם תגיד שכן יתקפו ותטעה בהערכה שלך [ש"אנחנו בסדר"]? הם יכולים לבוא פעם וכן יתקפו – אז צריך לגייס מילואים בשביל לעבור [לעלות לרמת-הגולן] עם 150 טנקים. גם עניין חיל האוויר הוא לא פשוט עם הטילים האלה. זה שנתקוף את דמשק – יפה. אם להשמיד את מערך הטילים – צריך לעשות טיפול יסודי בזה. זה שמצרים לא נלחמת עכשיו זה מצב נוח, אם הסורים יעזו עכשיו [לתקוף בלי שמצרים תשתתף במלחמה] – נהרוס אותם בכלל. תאר לך אם מתחיל עניין עם מצרים – אמנם יש לנו מערך מגויס מלא, אבל חיל האוויר אז עסוק.

על כך ענה לו האלוף חופי:

אם אנחנו ערוכים עם טנקים שלנו, גם בלי חיל האוויר, לא תהיה לנו שום בעיה עם רמת-הגולן. מה שיש לי ממש ברמה ובהשלמה זה 188 טנקים. [...] אם זה מצב של גלגול. ברגע שיש התרעה של 24 שעות המצב שונה.¹⁶⁵

בעקבות הדיון קיים הרמטכ"ל פגישה אישית עם סגנו והורה לו לעבד, עד 10 באוקטובר, תוכנית כוללת להתבצרות נוספת ברמת-הגולן.¹⁶⁶ בעקבות ההוראה הזאת קיים האלוף טל דיון בנושא שבו השתתפו רמ"ח המבצעים, רמ"ח המחקר והפיתוח (מו"פ), ראש המחלקה לתכנון וארגון (תוא"ר) וסגן קצין ההנדסה הראשי (קהנ"ר). הוא הורה להם לבחון את

¹⁶⁵ נראה שהתכוון לומר שבמקרה שכל המערך היבשתי, המיועד להיות בפיקוד הצפון במצב של מלחמה, אכן יהיה שם, לא תהיה בעיה לבלום מתקפה סורית, אפילו ללא סיוע של חיל האוויר. לרשותו עומדים, לדבריו, כ-188 טנקים (לא ברור על מה מתבסס הנתון. לפי נתוני אג"ם-מבצעים המובאים לעיל, 146 צוותים). הכוח הזה אינו מספיק לבלימה מוחלטת של מתקפת אויב. ניתן לגייס את מלוא הסדר"כ הדרוש לכך בתוך 24 שעות מקבלת ההתרעה.

¹⁶⁶ מסמך אג"ם-מבצעים, אוקטובר 1973.

התוכניות שהוצגו בדיון אצל שר הביטחון, וכן תוכנית לנטיעת חורשות צפופות כדי לאבטח יישובים ולהצפת תעלת הנ"ט במקומות האפשריים. כמו כן נקבע כי מו"פ יפתח, בנוהל מזורז ביותר, מעטפת מגן למוקשים שתתאים לרמת-הגולן ותגן עליהם מפני מים ובוץ. בסיכום הדיון נקבע שהגורמים שנטלו בו חלק יגישו עד 14 באוקטובר הצעת תוכנית למכשול רמת-הגולן, הצעה שתכלול הערכות כלליות של עלות ולוח-זמנים.¹⁶⁷

על בסיס ההוראות הללו הורה אג"ם-מבצעים לפיקוד הצפון להכין תוכנית ביצורים נוסף על זו הכלולה בתוכנית "אשור", ולציין את התשתית הדרושה לחסימה מרבית של הגבול באמצעים הנדסיים. באותו היום הוא גם אישר לפיקוד לבצע את המשימות שהוטלו עליו קודם במסגרת כוננות "אשור": חפירת תעלת נ"ט באורך שישה ק"מ, הקמת שלוש רמפות לטנקים, סלילת דרכי גישה לטנקים לאורך עשרה ק"מ ושיפור תעלת הנ"ט בין המוצבים 105 ו-107 ובין מוצב 107 למשטרה הצבאית בקוניטרה. במסמך שהופנה לראש לשכת סגן הרמטכ"ל, צוין שהעבודות האלה אמורות להתחיל ב-7 באוקטובר ולהימשך כחודש.¹⁶⁸

באותו מסמך צוין הסד"כ העיקרי למצב כוננות "אשור" כדלהלן:

הפיקוד	החיל	מידי (כוחות סדירים)	בתוך 24 שעות (כוחות סדירים)	בתוך 36 שעות ("סלע" צפון, מרכז - גיוס מילואים)	בתוך 72 שעות ("סלע" דרום - גיוס מילואים)
צפון (רמת-הגולן)	חש"ן - טנקים	113	146	553	
	חת"ם - סוללות	8	8	50	
	יחידות "עברי"	1 משגר נייד	1 משגר נייד	1 משגר נייד	
מרכז	חש"ן - טנקים			70	
	חת"ם - סוללות			16	

167 מסמך לשכת סגן הרמטכ"ל, אוקטובר 1973.

168 מסמכי אג"ם-מבצעים, אוקטובר 1973.

דרום (מערב סיני)	חש"ן – טנקים	93 ב"קו" [הקדמי] 94 בעורף 187 סך- הכול	300		925
	חת"ם – סוללות	7 ב"קו" 3 בעורף 10 סך-הכול	10		78
עתודת מטכ"ל	חש"ן – טנקים	30	30	384	
	חת"ם – סוללות	3	3	26	

הנחיות להפעלת "עברי" ולכוננות בפיקוד המרכז

סגן הרמטכ"ל נתן לרמ"ח המבצעים כמה הנחיות בנוגע להפעלת ה"עברי". בין היתר נקבע בהן שהוא יירה באישור מטכ"לי בלבד: פקודות האש יינתנו על-ידי המטכ"ל ישירות ליחידות תוך עדכונו של הפיקוד המרחבי.¹⁶⁹

בניגוד לחזית המצרית ולחזית הסורית, לא הובחנו תזוזות בצבא ירדן, ולא היו כל התפתחויות בחזית הירדנית. לנוכח זאת נשארה הכוננות בפיקוד המרכז בעינה, למעט תגבור מצומצם למטרות מרדפים. ב-4 באוקטובר הורה אג"ס-מבצעים על תגבור הפיקוד, ב-4-21 באוקטובר, בשני צוותי תול"ר מבה"ד 3 שיהיו בכוננות של שעה בין השעות 08:00-04:00. כן נקבע שפלוגת הבט"ש תהיה בכוננות של שעה בכל שעות היממה.¹⁷⁰

הכוננות והפעילות בצבא מצרים ובצבא סוריה

בסיכום המודיעין על הכוננות והפעילות בצבא מצרים ובצבא סוריה, נכון ל-041500 באוקטובר, צוינו בין היתר הפרטים הבאים:

סוריה: בכוחות היבשה לא הובחנו שינויי היערכות או פעילות של ממש. בפעילות חיל האוויר יש סימנים להתגברות החששות מפני פעולה של ישראל: אישורי החופשות לאחר תפקיד צומצמו, הכוננות ליירוט בחטיבת מיג 21 הדרומית הועלתה משלושה רביעיות לשישה רביעיות בכוננות "מיד", פעילות האימונים פחתה, אם כי היא שגרתית במהותה. באמצעי התקשורת חזרו ונשנו התבטאויות כי ישראל מתכננת פעילות תוקפנית נרחבת נגד סוריה.

מצרים: נמשכת הכוננות העליונה, וצפוי שתחזור לשגרתה בסיום התרגיל ב-7

169 מסמך לשכת סגן הרמטכ"ל, אוקטובר 1973.

170 מסמך אג"ס-מבצעים, אוקטובר 1973.

באוקטובר. מ־3 באוקטובר גברו החששות מתקיפות ישראליות, בעיקר בעומק מצרים. ב־3 באוקטובר הגיעה לסוריה משלחת של קצינים בכירים ממצרים. ייתכן שמשימתה קשורה לביקור של ראש המבצעים של "המפקדה המאוחדת" המצרית-סורית בנושא שיפור מערכת התקשורת עם ירדן. הגזרה הצפונית של פיקוד ים סוף תוגברה במפקדת אגד קומנדו ובשני גדודי קומנדו שקודמו מאזור אלכסנדריה. להערכת אמ"ן, הקידום היה חלק מתוכנית היערכות החירום. בליל 3-4 באוקטובר התגלתה תנועה של לפחות 20 טנקים מאזור קהיר, שבו נמצא מחנה חטיבה 25, לכיוון אסמאעיליה. מוערך שהקידום קשור לתרגיל. פעילות האימונים של חיל האוויר שגרתית. בשעות הבוקר הוזנקו חמישה מבנים של מטוסי מיג 21. סיבת ההזנקה אינה ידועה, ייתכן שהיא מבטאת חששות מפעילות של ישראל. בשדות התעופה נמשכות הכנות לספיגה ובדיקת שמישות אמצעי הקשר בין השדות.

בכתבה שהפיץ אמ"ן בשעה 18:15 נמסר כי לפי דוח מ־28 בספטמבר הועמדו כוחות היבשה הסוריים, לרבות המפקדות, בכוננות של חמישים אחוזים, וחיל האוויר והיחידות הלוחמות התפרסו ותפסו עמדות קרב. בין היתר נודע כי כל הנשק חולק ליחידות. "מפי קצינים סוריים רבים נודע כי צפויה מלחמה נוספת, ולא סתם התנגשות" [ההדגשה שלי – ש"ג], נכתב בכתבה, אולם העובדה הזאת סויגה בקביעה הבאה:

למרות שההכנות הצבאיות הן חזקות, הרי שמצב המדינה והצבא הוא חלש, שכן קיים מחסור גדול במצרכי מזון שיפריע לפעולות הצבא אם פעולות אלה יתרחבו, והוא יגרום למפקדה בעיות עצומות אם תפרוץ מלחמה שתימשך למעלה מכמה ימים. כמו כן החיילים והיחידות לא קלטו עדיין את הנשק שנמסר להם והם אינם יכולים להפעילו. קצינים בצבא הסורי אומרים כי קיימת מזימה להרוס את הכוחות הסוריים ואת הנשק בטרם יוכלו לקלוט את הנשק ולהפעילו כראוי.

עוד נמסר בכתבה כי התברר שאין בסוריה טייסים ומטוסים מרוקניים. יש בה כמה טייסים קוריאנים המשמשים מדריכים וטייסים פקיסטנים. כוחות היבשה המרוקניים בסוריה כוללים שני גדודים, והם עברו באחרונה לגזרת דיוויזיה 171.7

רמזים על רצון סוריה להיפגש עם נציגים ישראלים

אינדיקציה מרגיעה נוספת עלתה מתוך מסמך של יחידת הקישור עם האו"ם. נמסר בו כי איש היחידה, סא"ל שמעון לויןזון, נפגש ב־28 בספטמבר עם קצין המבצעים הראשי של מטה האו"ם בירושלים, קולונל קראוצ'יו, ושמע ממנו כי בביקור שערך בסוריה ב־24-27 בספטמבר רמז לו בן שיחו כי הסורים מעוניינים להיפגש עם נציגים ישראלים, בדומה לפגישות שנערכו כמה שנים קודם לכן בראש פינה ובגשר בנות יעקב. הסורי חזר על כך כמה פעמים, והקולונל התרשם שהדבר מגמתי. הוא אמר שחש בהתגברות החשש בקרב

171 מסמכי אמ"ן, אוקטובר 1973. לפי תוספת בכתב יד היו המכותבים לכתבה שר הביטחון, הרמטכ"ל וסגן הרמטכ"ל. הכתבה התקבלה בלשכת הרמטכ"ל בשעה 18:53.

חוגים סוריים נרחבים מפני פעולה של ישראל שתכלול התקדמות לעבר דמשק, והוסיף שלא הבחין בכל תכונה מיוחדת במינה או חורגת מן השגרה באזור הסמוך לגבול אף כי ביקר שם כמה ימים לאחר תקרית הפלת המטוסים.¹⁷²

דיון מטכ"ל

באותו היום נערך דיון מטכ"ל שגרתי שעסק בענייני משטר ומשמעת בלבד. זה היה המשך לסדרת דיונים בנושא שהאחרון שבהם נערך ב-3 בספטמבר. בניגוד למקובל בדיוני מטכ"ל, שנפתחו בסקירות אינפורמטיביות של ראש אמ"ן ושל ראש מה"ד, דנו בו רק בנושא המוגדר.¹⁷³

כוונות וחופשות צוותי טנקים וארטילריה ליום הכיפורים

ב-4 באוקטובר בערב פרסם אג"ס-מבצעים הוראה לביטול חופשות של צוותי טנקים וארטילריה במערב סיני וברמת-הגולן בערב יום הכיפורים, ביום עצמו וביום שאחריו (5-7 באוקטובר 1973). בהוראה נקבע שגדוד 82 מחטיבה 7 יעמוד בכוונות של שעתיים להטסה מחצרים למחניים, כדי לתגבר את הכוחות ברמת-הגולן, וגדוד צנטוריון מבית-הספר לשריון יהיה בכוונות דומה להטסה מחצרים למערב סיני או לרמת-הגולן. למפקדת גיסות השריון ניתן אישור להוציא לחופשת שבת את כל צוותי הפטון וגדוד הצנטוריון, זאת תוך וידוא סידורי קריאה מהירה להחזרתם מחופשה. היציאה לחופשה הותנתה בקבלת אישור טלפוני מאג"ס-מבצעים ב-5 באוקטובר בבוקר, אולם כבר עם שחר בוטלו החופשות.¹⁷⁴ נראה שהביטול נבע מן ההתפתחויות שחלו בליל 4-5 באוקטובר שיפורטו בהמשך.

30 בספטמבר – 4 באוקטובר – סיכום

התקופה שמ-30 בספטמבר עד 4 באוקטובר 1973 התאפיינה הן בשינויים בהיערכות כוחות האויב והן בדיעות על כוונות מלחמה. בשטח נמשך תגבור הכוחות הסוריים והמצריים בחזיתות, כאשר התגבור במצרים הוסבר בתרגיל האמור להיערך בשבוע שמ-1 עד 7 באוקטובר. בתחום הכוונות הגיעו ידיעות על כוונות של שתי המדינות לצאת למלחמה, אולם הן נדחו, אם משום שמידע שנועד להבהירן לא כלל מידע על מלחמה, ואם מסיבות אחרות.

דיון הערכת המצב בלשכת הרמטכ"ל בשעות הערב של 30 בספטמבר נערך על רקע

¹⁷² מסמך קמ"ט קישור עם האו"ם, אוקטובר 1973. סביר להניח שהעברת המידע הזה באמצעות מנגנון האו"ם נעשתה במסגרת תוכנית ההונאה.

¹⁷³ דיון מטכ"ל, 4 באוקטובר 1973. לא מצאנו הסבר להעדר הסקירות.

¹⁷⁴ מסמכי אג"ס-מבצעים, אוקטובר 1973.

הגעת ידיעה נוספת על כך שבכוונת סוריה לצאת בקרוב למתקפה לכיבוש של רמת-הגולן, הגעת מידע שצבא מצרים עומד לערוך החל מיום המחרת תרגיל ברמה מטכ"לית, שלקראתו נעו יחידות רבות לחזית וגויסו מילואים וכן על רקע הגעת ידיעות על המשך תגבורם של הכוחות הסוריים בחזית ועל קידום מטוסים לשדה התעופה בדמיר.

המתדיינים נחלקו בנוגע לסוגיה שעמדה במרכז הדיון: נגד איזו סכנה יש להיערך? רובם שללו את האפשרות שמפניה התריעה הידיעה שהגיעה בלילה הקודם – מתקפה רבת-סורית לכיבוש רמת-הגולן. סגן הרמטכ"ל היה היחיד שגרס שזו הסכנה העומדת על הפרק ושאליה יש להיערך.

ראש אמ"ן שלל את האפשרות הזאת בשל ידיעות שהיו בידו שלפיהן סוריה לא תצא למלחמה לבדה, אלא ב-בזמן עם מצרים או אף אחריה. האפשרות שפני מצרים למלחמה נשללה בהתבסס על כמה הנחות: הנחה שהידיעות משכבר שלפיהן מצרים מתנה את יציאתה למלחמה בקבלת מטוסים בעלי טווח טיסה ארוך וטילי קרקע-קרקע ארוכי טווח שיוכלו לפגוע במטרות בעומק ישראל, תקפות. המטוסים והטילים הללו נדרשו למצרים כדי להרתיע את ישראל מלפגוע בעומק שטחה. לפי הידיעות, היא לא תצא למלחמה אלא אם יהיו בידיה כמויות מספיקות של מערכות הנשק האלה, ותהיה לה רמת הכשירות המבצעית הנחוצה. הצפי היה שהתנאים האלה לא יתמלאו לפני 1975. ההנחות הנוספות ששללו את האפשרות שפניה של מצרים למלחמה, היו שאין לה כל אילוץ פוליטי לעשות זאת וההנחה שיש לתת אמון בידיעות שלפיהן הצעדים הננקטים במצרים הם במסגרת תרגיל.

יתר על כן, הרמטכ"ל וראש אמ"ן האמינו כי אם מצרים וסוריה יחליטו לצאת למלחמה, ייוודע הדבר בעוד מועד. כלומר, כל עוד לא נודע על כוונה כזאת ממקורות ספציפיים, שציפו שידעו עליה כאשר תתקבל ויתריעו על כך, הניחו שסכנת מלחמה אינה אורבת בפתח.

כמו בהערכת המצב שנעשתה ב-26 בספטמבר, שללו גם עתה הרמטכ"ל וראש אמ"ן אפשרות של מתקפה רבת-סורית, וכמו אז העריכו כי ייתכן שהסורים יעשו מבצע מוגבל, וגם הסבירות של האפשרות הזאת הייתה נמוכה בעיניהם. להערכה הזאת היו שותפים שאר המתדיינים, למעט האלוף טל.

סגן הרמטכ"ל סבר שיש לקבל את הידיעה כפשוטה. כלומר, לדעתו יש להתכונן לאפשרות שבכוונת הסורים לצאת למתקפה לכיבוש רמת-הגולן. דעתו הייתה מבוססת על כמה סימנים מעידים, שלפחות שניים מהם נגעו למצרים: ידיעות על כך שבאביב 1973 ביקש נשיא סוריה מנשיא מצרים לדחות את המלחמה ממאי לספטמבר 1973 ועצם היערכותו של צבא מצרים בחזית. נראה כי האלוף טל לא היה שותף לביטחון שהכוונות של הדרג המחליט של האויב ידועות ושאים ישתנו, ייוודע על כך בעוד מועד. כלומר, הוא סבר שצבא סוריה יוכל לצאת למתקפה רבת-בלי שלצה"ל תהיה התרעה נוספת. יתר הנוכחים היו ערים לכך שהיערכות צבא סוריה מאפשרת לו לתקוף בלי שלצה"ל תהיה התרעה מן הדרג האופרטיבי והטקטי, אולם גרסו שבמקרה של החלטה לצאת למלחמה יוכלו ההכנות בחיל האוויר הסורי, שבנוגע אליו יש לאמ"ן מידע רב יותר מאשר בנוגע לכוחות היבשה,

לשמש סימן מעיד על אפשרות שבכוונת סוריה לצאת למתקפה. יתר על כן, הדבר ייוודע מדרג מקבלי ההחלטות ברמה המדינית במצרים. נראה שהאלוף טל לא בטח בכך, ולכן סבר כי עצם העובדה שביכולת צבא סוריה לצאת למתקפה בלי שלצה"ל תהיה התרעה על כך, בהצטרפה להתרעה שכן הגיעה – גם אם לא מן המקורות שציפו שיתריעו – מחייבת נקיטת צעדים. לפיכך המליץ לגייס כוחות מילואים ולתגבר את רמת-הגולן.

הידיעה ששימשה בסיס לדיון התריעה מפני סכנה של מתקפה כללית של סוריה בלבד, אולם בהנחה שסוריה מתנה את יציאתה למלחמה במצרים, הייתה גלומה בה התרעה מפני מתקפה משותפת של שתי המדינות. זאת משום שהצירוף של ההנחה כי ייתכן שבכוונת סוריה לצאת למלחמה, ושל ההנחה כי תעשה זאת רק אם מצרים תפתח בה, תקף אם מניחים כי אפשר שבכוונת מצרים לצאת למלחמה. כלומר, התרעה על כוונה של סוריה לצאת למלחמה מחייבת לבדוק האם בכוונת מצרים לעשות זאת. בדיקה כזאת לא נעשתה. לא נבדקה האפשרות שהתבטלה תקפות התפיסה בדבר התנאים שמתנה מצרים ליציאה למלחמה. האמונה בתקפות התפיסה, בצירוף ההנחות שאין למצרים אילוץ פוליטי לצאת למלחמה ושהמתרחש בצבאה הוא במסגרת תרגיל, הביאו לשלילת האפשרות הזאת. כיוון הסקת המסקנות של הרמטכ"ל ושל יתר הנוכחים, למעט סגן הרמטכ"ל, היה חד-כיווני: מאחר שהאמינו שאין בכוונת מצרים לצאת למלחמה, שללו אפשרות שסוריה תצא למתקפה לכיבוש רמת-הגולן.

נראה שהמלצותיו של סגן הרמטכ"ל והחלטותיו של הרמטכ"ל התבססו על העיקרון שבמקרה שההתרעה לאפשרות מסוימת מובטחת יכולה סבירותה להיות אפס אחוזים או מאה אחוזים בלבד, בעוד שאם ההתרעה אינה מובטחת קיימת תמיד סבירות כלשהי למימושה. לפיכך, אם מובטח כי במקרה שהאויב יחליט לנקוט דרך מסוימת ייוודע על כך בעוד מועד, אין כל צורך לפעול כלפי הסכנה הפוטנציאלית הנובעת מן היכולת הטמונה בהיערכותו – כל עוד לא נודע שבכוונתו לנקוט אותה. אם, לעומת זאת, אין ביטחון שתתקבל התרעה על דרך מסוימת, כלומר, האיום הפוטנציאלי הגלום באותה דרך יכול להפוך לאיום אקטואלי בלי שתתקבל התרעה על כך, יש לפעול כלפיו. נראה שההבדל בין ההמלצות של האלוף טל לבין ההחלטות של רב-אלוף אלעזר נבע מכך שהרמטכ"ל היה בטוח שתהיה התרעה של המקורות המסוימים במקרה שהדרג המדיני של האויב יחליט לצאת למלחמה, ואילו סגנו לא היה בטוח בכך. האלוף טל גרס שאפשר שסכנת המתקפה הכללית לכיבוש רמת-הגולן אקטואלית, בעוד יתר המתדיינים התייחסו אליה כאל סכנה פוטנציאלית בלבד. לפיכך תבע סגן הרמטכ"ל לפעול כלפיה, ואילו הרמטכ"ל החליט לפעול כלפי הסכנות הנובעות ממבצע סורי מוגבל.

גם בנוגע לאפשרות הזאת פעל הרמטכ"ל על-פי העיקרון הבא: הוא אימץ את הערכת אמ"ן שלפיה הסבירות שהסורים יעשו מבצע מוגבל היא נמוכה, אולם, להבדיל ממלחמה, שלגביה, כך האמין, ההתרעה מובטחת, היה ער לאפשרות שהסורים יכולים לעשות מבצע מוגבל בלי שלצה"ל תהיה התרעה על כך. לפיכך ייחס לה, כמו אמ"ן, סבירות כלשהי (נמוכה), אולם החליט לנקוט נגדה צעדים ברמה שהייתה אולי מעבר לרמת הסבירות שייחס לה. בדיון מטכ"ל שנערך למחרת בבוקר, הציג הרמטכ"ל לשר הביטחון את העיקרון של

הימנעות מנקיטת צעדים כלפי איום של מתקפה רבתי בשל שלילתו המוחלטת, ושל נקיטת צעדים כלפי האיום של מבצע מוגבל על-פי הסכנה הפוטנציאלית הנובעת ממנו. השר היה מודאג במיוחד לנוכח האפשרות שהסורים יכולים לכבוש יישובים ברמת-הגולן בלי שלצה"ל תהיה התרעה על כך. הוא ציין כי אמנם אין סימנים מוחשיים שבכוונתם לעשות זאת, אולם סבר כי המיליטנטיות שלהם כלפי ישראל והעובדה שהם רואים ברמת-הגולן שטח ריבוני סורי מגבירים את החשש שיעשו זאת. העובדה שאין מכשול קרקעי שיעכב בעדם, עלולה להגביר את נכונותם, ועל רקע זה אי אפשר להתעלם מקידום מערך טילי הקרקע-אוויר והיערכות החירום של כוחות היבשה הסוריים, ויש למצוא פתרון לאיום הפוטנציאלי של כיבוש יישובים.

הרמטכ"ל החליט לפיכך שלנוכח האפשרות של התקפה סורית מוגבלת יש לתגבר את רמת-הגולן: לחמש סוללות התותחים שהיו שם נוסף גדוד ומספר הסוללות הגיע לשמונה. על 91 צוותי הטנקים נוספו 22 ומספרם הגיע ל-113. הצוותים הנוספים היו אלה שנותרו מגדוד 77 מחטיבה 7, ש-22 הטנקים הראשונים שלו הועברו מסיני לרמת-הגולן ערב ראש השנה. בכך ירד מספר הטנקים במערב סיני מ-209 ל-187. לפיכך הועמדו יחידות במרחב פיקוד הדרום בכוננות להשלמת מספר צוותי הטנקים במערב סיני, בתוך ארבע עד עשר שעות, ל-300, ובוטלו חופשותיהן של יחידות השריון והתותחנים בסיני. כמו כן הורה הרמטכ"ל לרענן את התוכניות האופרטיביות של האוגדות שהיו מיועדות לפעול בצפון במקרה שיפרצו מעשי איבה, ולהכין תוכנית של עליית כוחות לרמת-הגולן במקרה שחלק ממנה ייכבש.

הצעדים האלה ננקטו, כאמור, כלפי סכנה של מחטף סורי. ב-1 וב-2 באוקטובר הגיעו כמה ידיעות על כוונה של מצרים לצאת למלחמה. באחת מהן אף צוין כי התרגיל משמש מסווה למלחמה. בדיקות של אמ"ן העלו כי אין ממש בידיעות, ולפיכך לא השתנתה ההערכה הבסיסית שאין סכנה לפרוץ מלחמה בזמן הקרוב.

שר הביטחון, שהיה מודאג מן המצב, יזם כינוס של התייעצות מדינית-צבאית, במגמה לעדכן את הצמרת המדינית בהתפתחויות. משתתפי הפגישה, שנערכה ב-3 באוקטובר, היו ערים לכך שאין הסבר מניח את הדעת להיערכות של הסורים. שר הביטחון אף ציין כי ניתוח הגיוני מוליך לכך שהמסקנה "הכמעט יחידה" שיכולה להיות להצבת המערך הכבד של טילי הקרקע-אוויר בחזית, היא מתקפה סורית. לדבריו, לו ביקשו הסורים להתגונן מפני תקיפות אוויריות של צה"ל לא היה עליהם להציב את סוללות הטילים בחזית אלא בעורף. זאת בשל היותם ערים לכך שחיל האוויר יתקוף מטרות שם. אם התכוונו להתגונן מפני מתקפה קרקעית – הם ערים לכך שאין לישראל כל אינטרס לתקוף ברמת-הגולן. מכאן הסיק שהצבת מערך הטילים בחזית נועדה לספק מטרייה אווירית למהלך התקפי של סוריה.

למרות הניתוח הזה לא השתנתה ההערכה הבסיסית שאין סכנה לפרוץ מלחמה בקרוב. סגן הרמטכ"ל התריע אמנם ב-30 בספטמבר כי עומדת בשער סכנה של מתקפה סורית לכיבוש רמת-הגולן, אולם משנדחתה הערכתו גזר על עצמו שתיקה בנושא ולא הציג את הערכתו זו בפני אנשי הדרג המדיני. לא נשמעה יותר דעה שתערער את ההסכמה הכללית. הדיון שנערך ב-4 באוקטובר בלשכת שר הביטחון בנוגע למכשול רמת-הגולן, כונס אמנם

במגמה לחפש פתרונות שיקשו על הסורים לחדור לשטח שבידי ישראל, אולם הפתרונות היו ברובם לטווח של חודשים. כמה צעדי התבצרות תוכננו לימים הקרובים – חלקם היו אמורים להתחיל למחרת יום הכיפורים. האירועים ביומיים הבאים טרפו את הקלפים.

הרוסים יוצאים מסוריה וממצרים! כוננות ג בצה"ל, התרעה (5 באוקטובר 1973)

ידיעות על פינוי משפחות של היועצים הסובייטים, תפיסת מערך חירום במצרים, התרעה

בליל 4-5 באוקטובר 1973 נודע כי מטוסים רוסיים הגיעו לסוריה ולמצרים כדי לפנות את משפחות היועצים הסובייטים. בלקט מודיעין שהופץ באותו הלילה, נמסר על פינוי חפוז של נשים וילדים סובייטים מסוריה. נודע כי היועצים והמומחים נשארים, לפחות בשלב הזה, במקומותיהם. נמסר על 11 טיסות של מטוסי חברת הנוסעים האזרחית הסובייטית אירופלוט מברית-המועצות למזרח-התיכון – חמש מהן לקהיר, שלוש מהן לסוריה ושלוש ליעד בלתי ידוע.¹⁷⁵

באותו הלילה קיבל ראש לשכתו של ראש "המוסד", פרדי עיני, פנייה שלפיה מקור מודיעיני חשוב מבקש להיפגש בהקדם עם ראש "המוסד". בפנייה נעשה שימוש במילת קוד שנקבעה לשם אינדיקציה שמדובר במלחמה. ראש הלשכה הודיע על כך בשעה 02:30 לראש "המוסד", האלוף (מיל') צבי זמיר. בהיודע לו דבר פינוי משפחות היועצים, התקשר ראש אמ"ן לראש "המוסד" ודיווח לו על כך. בשיחה נוספת שהתקיימה באותו בלילה מסר לו האלוף (מיל') זמיר שהתקבלה התרעה מן המקור ושהוא יוצא לפגוש אותו. האלוף זעירא ביקש שאם יתברר שהמדובר במלחמה, יודיע לו על כך בדרך המהירה ביותר.¹⁷⁶

¹⁷⁵ מסמך אמ"ן-מחקר, אוקטובר 1973. לא ידוע מתי בדיוק הועבר המידע לרמטכ"ל.

¹⁷⁶ לפי דוח ועדת אגרנט, "בלילה שבין יום חמישי לשישי (5/4 באוקטובר) בשעה 0230 התקבלה ידיעה אשר לפיה הייתה צפויה ידיעה נוספת, משלימה, תוך יממה, וכבר מהידיעה הראשונה עלה שהמדובר באתרעה למלחמה". הידיעה הגיעה ל"מוסד" ולא דווחה לראש הממשלה. ראש "המוסד" דיווח עליה לראש אמ"ן. לדבריו, הוא אמר לו: "זוהי מלחמה. תאריך אין לנו כי [הרמז] אינו תאריך אבל זה אימננטי ואלי [זעירא] אומר: זוהי מלחמה". האלוף זעירא, לעומת זאת, העיר שלא ידע שבידיעה כבר נאמר שמדובר קונקרטית במלחמה. לדבריו שניהם, הם סיכמו שראש "המוסד" דיווח לראש אמ"ן מיד אם יהיו לו ידיעות בדבר מלחמה (ועדת אגרנט, דו"ח 2, עמ' 51-54). הרל"ש של ראש "המוסד" סיפר בעדותו למחלקת היסטוריה, כי הידיעה שהגיעה בליל 4-5 באוקטובר כללה מילת קוד שמשמעותה מלחמה, וראש "המוסד" נסע להיפגש עם המקור בעיקר כדי להיודע על מועדה (מה"ד-היסטוריה, עדות מר פרדי עיני בנושא הרקע למלחמת יום הכיפורים, 4 בפברואר 1981, להלן: ריאיון עם רל"ש ראש "המוסד"). בראיונות שקיימתי אתם חזרו זעירא וזמיר על הדברים שאמרו לוועדת אגרנט (מה"ד-היסטוריה, עדותו של האלוף (מיל') אלי זעירא, 14.1.1979; מה"ד-היסטוריה, עדות אלוף (מיל') צבי זמיר

באותו הלילה פוענו תצלומי אוויר מגיחת צילום בחזית המצרית שנעשתה בשעות אחר-הצהריים ב-4 באוקטובר. זה היה פענוח התצ"א הראשון מן החזית הזאת זה עשרה ימים, שכן מ-24 בספטמבר עד 3 באוקטובר לא נעשו בה גיחות צילום בשל רגישות לתגובות נ"מ של האויב, ואילו סרט הצילום של גיחה שנעשתה ב-3 באוקטובר נשרף.¹⁷⁷ מהפענוח התברר כי המצרים תגברו באופן משמעותי את כוחותיהם בקו התעלה, ותפסו מערך חירום מלא בהיקף שלא היה מוכר בעבר: מספר קני הארטילריה גדל ב-308 קנים לעומת מספרם שפוענו בתצ"א מ-25 בספטמבר והגיע ל-1,110. רוב העמדות המדופנות, המיועדות כנראה לריכוז ציוד צליחה/גישור, נתפסו, אולם לא באופן מלא. ב"חצרות" של רוב הרמפות (כלומר במקומות שיועדו לצבירת כוחות) התגלו מחלקות טנקים, בעבר היו טנקים ספורים בלבד על הרמפות שלאורך התעלה. המערך החפור, בקיבולת על חטיבתית, מצפון לקצצין, נתפס על-ידי רק"ם ובעורפו נראו כלי רכב. לאזור עגרון, הנמצאת כ-25 ק"מ ממערב לסואץ, קודמו חטיבת טנקים וגדוד משמידי טנקים (מט"נים) אס"י-100. ריכוזה של חטיבת הטנקים העצמאית 15, שהיו דרך קבע באזור אבו צוור, התרוקנו. לעומת זאת התגלו שלושה ריכוזים של גדודי טנקים – קרוב לוודאי מחטיבה 15 – באזור צלחיה.¹⁷⁸

"שתי התופעות הללו, שהתבררו לנו ביום שישי לפנות בוקר" [פינוי המשפחות ופענוח תצלום האוויר], אמר ראש אמ"ן בכנס של סגל הפיקוד הכללי לסיכום המלחמה, "ערערו בנו את הרגשת הביטחון שמתנהל שם תרגיל. לבוא ולומר שביום שישי בבוקר חשבנו שתהיה מלחמה? לא. אבל נכנסו אצלנו ספקות רציניים אם זה אכן תרגיל".¹⁷⁹

ישיבה בלשכת הרמטכ"ל: ביטול חופשות ותגבור החזיתות בכל הכוח הסדיר

בעקבות הידיעות האלה כינס הרמטכ"ל בשעה 08:20 ישיבה שבה השתתפו סגן הרמטכ"ל, ראש אמ"ן, מפקד חיל האוויר, עוזר ראש אג"ם ורמחמ"ן אוויר. בפורום הזה הורה הרמטכ"ל לבטל את החופשות במערך השריון ובחיל האוויר ולתגבר את החזית המצרית ואת החזית הסורית בכל כוח השריון הסדיר שבנמצא.¹⁸⁰

בנושא הרקע למלחמת יו"כ. פירוט נוסף ראו: הצופה שנדרם, עמ' 295-296; כישלון והצלחה בהתערעה, עמ' 127-139.

177 ועדת אגרנט, דו"ח 2, עמ' 164.

178 מסמך אמ"ן-מחקר, אוקטובר 1973.

179 כינוס ספ"כ, 12 בפברואר 1974.

180 מסמך אג"ם-מבצעים.

ישיבה שבועית בלשכת שר הביטחון¹⁸¹

בשעה 09:00 נערכה בלשכת שר הביטחון ישיבה שבועית – פורום קבוע שהתכנס מדי יום שישי בשעה הזאת. בישיבה נכחו שר הביטחון, הרמטכ"ל, עוזר שר הביטחון, מנכ"ל משרד הביטחון יצחק עירוני, סגן הרמטכ"ל, ראש אמ"ן, מזכירו הצבאי של שר הביטחון ושלישו וראש לשכת הרמטכ"ל.

הרמטכ"ל דיווח על ההתייעצות שנערכה אצלו לפני הפגישה הזאת וציין כי סוכם בה שלא ניתן לדעת בוודאות אם הצעדים שנקטו מצרים וסוריה נובעים מחששות מפני פעולה של צה"ל, או שמגמתם התקפית. הוא מסר כי ההתפתחויות האחרונות שעליהן נודע בשעות שלפני הישיבה, היו תגבור כוחות האויב בשתי החזיתות, שינוי היערכות בחיל האוויר הסורי וההכנות לפינוי המשפחות הסובייטיות ממצרים ומסוריה. בין היתר מסר שיש ערפל בנוגע למיקומם של ריכוזי השריון הסוריים: לא ודאי שהם נמצאים בין הקו הראשון לקו השני – מיקום שהיה מצביע על כוונות התקפיות. משמעותם של הצעדים הללו יכולה להיות התקפית, אולם באותה מידה הם יכולים להיות גם בעלי אופי הגנתי. אין בהם, לדעתו, כדי לאמת כוונות התקפיות, אך גם לא כדי לשלול אותן. רב-אלוף אלעזר אמר כי לולא היה בתפקיד המחייב אותו לקבל החלטות, "הייתי אומר שזה לא התקפה", אולם כרמטכ"ל "אני צריך לחשוב אם יש לי הוכחה שלא הולכת להיות התקפה" [ההדגשה שלי – ש"ג]. "אין לי הוכחה שזו לא הולכת להיות התקפה", אמר, ולכן הורה על ביטול חופשות בחזית המצרית ובחזית הסורית ובחיל האוויר ועל תגבורן של שתי החזיתות. עוד הוסיף: "יש לי נטייה לעשות מצב כוננות רציני".¹⁸²

ראש אמ"ן ציין שההתפתחות המדאיגה ביותר מבין אלה שמנה הרמטכ"ל, היא פינוי המשפחות הסובייטיות. לולא הצעד הזה, אמר, לא היה לו ספק שתקפה הערכת המצב הקודמת, שלפיה לא צפויה מלחמה. כל הידיעות שבידו מצביעות על כך שהן המצרים והן הסורים חוששים מאוד מהתקפה קרובה של ישראל.¹⁸³ לדברי האלוף זעירא, נקטו לאחרונה גורמים ישראליים שונים צעדים שהיה בהם כדי להגביר את חרדתם: תרגיל צנחנים שנערך בסיני, דברי שר הביטחון ברמת-הגולן ערב ראש השנה, דברי הרמטכ"ל בכנס צנחנים על "ידו הארוכה של צה"ל", תרגילים, גיחות צילום, גיוס מילואים וכן תגבור רמת-הגולן – כל אלה יצרו תחושה שצה"ל מתכוון לעשות דבר-מה, וניתן היה לפרש את הצעדים

181 לשכת שר הביטחון, ישיבה שבועית, 5.10.1973.

182 יש לציין שהרמטכ"ל לא מנה בין ההתפתחויות את ההתרעה שקיבל ראש "המוסד", כלומר, נראה שהיא לא שימשה גורם בהחלטות שקיבל בדיון הקודם. ייתכן שבאותו שלב הוא אף לא היה ער לה.

183 בלשון המקור: "מכל הדברים שדרו מנה, אני רואה כדבר הכי פרובלמטי ורציני את העניין הסובייטי. כי אילו הוא לא היה, אז כל מה שקורה בחזית הסורית – שום דבר בחזית הסורית לא קרה בשבוע האחרון, כל הידיעות שלנו הן הגנתיות וחששות מאתנו, אותו הדבר עם המצרים. המצרים כל הזמן מדברים על זה שהולכים לתקוף – ביום ובלילה, באוויר וביבשה: שאנחנו ננצל את התמרון שלהם ונכניס כוח, והם ממש חרדים. אילו הרוסים לא היו עושים שום דבר, הסימנים מעידים שהמצרים והסורים לא הולכים לתקוף, אלא נמצאים במצב של חרדה מאיתנו". נראה שדבריו אלה לא היו מדויקים, שכן חלק מהצעדים, כגון קידום מטוסי תקיפה, ארטילריה מטכ"לית ויחידות גישור, היו צעדים התקפיים מובהקים.

שנוקטות סוריה ומצרים כצעדים שבאו לקדם פני פעולה של ישראל. פינוין של המשפחות הסובייטיות הכניס מרכיב חדש לתמונה.

האלוף זעירא הטעים: "אני לא יודע למה הסובייטים הוציאו את הנשים ואת הילדים. אני יכול לתת השערות". הוא הציג שלושה הסברים אפשריים. הראשון – הסובייטים יודעים שהמצרים והסורים מתכוונים לצאת למלחמה. הם מעריכים שהתקפת-הנגד של צה"ל תצליח ושהוא יכול לפגוע בעומק, וכתוצאה מכך עלולות להיפגע משפחות של היועצים והמומחים. ייתכן גם שכוונתם לומר למצרים ולסוריה באמצעות הפינוי שהם אינם תומכים בצעד זה. ההסבר השני – הסובייטים חוששים באמת ובתמים שצה"ל מתכוון לתקוף. הוא הפריך את האפשרות הזאת באומרו שבמצב כזה הם היו פונים לאמריקנים בתביעה שיזהירו את ישראל לבל תעשה זאת. העובדה שאינם נוקטים את הצעד הזה מעמידה בספק את ההסבר הזה. ההסבר השלישי – קיים קרע בין ברית-המועצות לסוריה. האפשרות הזאת נראתה לו מפוקפקת משום שלא הסבירה מדוע יוצאות משפחות גם ממצרים, אלא אם הם חוששים שמצרים תלך בעקבות סוריה והם רוצים להקדים את הצעד הזה. הרמטכ"ל דחה גם הוא את האפשרות הזאת בטענה שהחיפזון שבפינוי אינו מתאים למקרה של קרע.

עוד ציין ראש אמ"ן שהמצרים לחצו בימים האחרונים על הלובים להעביר אליהם במהירות 300 טילי סטרלה שאותם קנו הלובים מברית-המועצות.¹⁸⁴ הוא אמר שלא ברורה עדיין לאמ"ן מהותו של התרגיל הנערך במצרים – ברוב המקומות אין מזיזים כוחות וייתכן שזה תרגיל מפקדות.

האלוף זעירא סיכם את הערכותיו: "אם כי בהערכה בסיסית אני לא רואה שינוי, אני לא רואה לא מצרים ולא סורים תוקפים למרות התרגיל הרוסי, אבל זה [התרגיל הרוסי] מכניס לי ספק, ובהחלט מוצדק לעשות מה שהרמטכ"ל דיבר עליו". עתה הוסיף וסיפר שראש "המוסד" קיבל בלילה האחרון התרעה שלפיה "הולך להיות משהו", הוא ייפגש עם המקור הלילה בשעה 22:00 ו"יכול להיות שעד הערב נהיה הרבה יותר חכמים".¹⁸⁵ שר הביטחון אמר לרמטכ"ל: "ליום הכיפור כל מה שעשית – זה טוב ויפה". נוסף על כך המליץ לשקול אפשרות להודיע מראש ברדיו שיש להאזין לשידורי גלי צה"ל במשך יום הכיפורים, כדי שיהיה אפשר, במקרה הצורך, לרכז כוחות ולהניעם לחזיתות עוד באותו היום.

עוזר שר הביטחון, רבי-אלוף (מיל') צבי צור, הגיב להערה הזאת ואמר: "השאלה שאתה מעלה היא רצינית, לא מבחינת הכנת דעת קהל. נניח אם באמת [המצרים והסורים] מתכוונים למלחמה, בוודאי רוצים לעשות אותה במפתיע באופן בלתי רגיל. עובדה – עד הרגע האחרון לא יודעים אולי באמת מתכוונים". השר הגיב: "יכול להיות שהתרגיל שלהם

184 סטרלה – כינויו בצה"ל "זרת" ובנאט"ו אס-7. טיל קרקע-אוויר תוצרת ברית-המועצות, המופעל או משוגר על-ידי אדם יחיד. לטיל הנחיה אינפרא אדומה. יעילותו מבחינת היגוי והנחיה מתקיימת עד גובה 7,000 רגל.

185 ייתכן שרק עתה – מהדברים שאמר ראש אמ"ן בסוף סקירתו – נודע לרמטכ"ל ולשר הביטחון שהגיע מידע לראש "המוסד" ושהוא עומד להיפגש עם המקור. ייתכן שהעובדה שהאלוף זעירא סיפר זאת רק בסיום דבריו, מעידה על החשיבות השולית שייחס לכך.

זה כיסוי שאנחנו נחשוב שזה כיסוי". על כך השיב עוזרו: "אולי. בוודאי נהיה מוכנים שברגע שהמצרים ידעו שזה גם מה שאנחנו חושבים – אולי יחשבו אחרת. כדאי שיחשבו שנדמה לנו שהם הולכים פה למשהו. קודם כול, אם גישה זו נכונה – צריך להביא זאת לידיעתם, או בדרך עקיפה דרך האמריקנים, או שתאמר משהו לכבוד יום הכיפורים. אולי כדאי להביא לידיעתם שאנחנו לוקחים זאת ברצינות".

שר הביטחון קיבל את המלצת עוזרו להעביר לידיעת המצרים שישראל אינה מתכוונת לתקוף, שהיא יודעת שבכוונתם לתקוף ושהיא מוכנה לקדם את מתקפתם. הוא גרס שעדיף לעשות זאת באמצעות האמריקנים, וזאת משני שיקולים: הראשון – האמריקנים עלולים לבוא בטענות לישראל אם לא תעביר זאת דרכם, בייחוד לאחר שבוע קודם לכן העבירו לה ידיעה שייתכן שעומדת לפרוץ מלחמה, ולאחר שישראל מסרה להם את הערכה שבמצרים מתנהל תרגיל, הם אימצו את ההערכה. השיקול השני – אם אכן תפרוץ מלחמה יהיה צורך להגיש להם רשימות רכש.

מדברי ראש אמ"ן התברר שכבר בלילה הקודם הועברו מישראל לארצות-הברית שתי שאלות: מהי הסיבה לבואם של המטוסים הרוסיים, והאם הם רואים בפעולות של מצרים וסוריה הכנות למלחמה. לא נשאל דבר בנוגע לפינוי המשפחות שעליו לא היה ידוע אז. שר הביטחון החליט שלא לשאול דבר בסוגיה הזאת גם עתה, מחשש "לשרוף" את המקור. השר החליט להמליץ בפני ראש הממשלה לפנות לאמריקנים, לדווח להם שההערכה היא שהסבירות למתקפה ערבית גבוהה משהוערך קודם לכן, ושיש סימנים שונים להכנות התקפיות של מצרים וסוריה; בין היתר ייתכן שהתרגיל במצרים הוא אך כיסוי לכוונה לתקוף. כמו כן ימליץ לראש הממשלה לבקש מהאמריקנים לברר האם הערבים אכן מתכוונים לתקוף, ולהבטיח להם שלישאל אין כוונות לתקוף. לאחר שתתקבל תשובתם של האמריקנים יוחלט כיצד לנהוג בהמשך. כן ביקש לבדוק האם יש ציוד שאותו יהיה צורך לבקש מארצות-הברית מיד – במקרה שהיא תאשר שיש סימנים שבכוונת הערבים לתקוף. הרמטכ"ל אמר שבמקרה כזה יהיה כנראה צורך להחיש את קבלתם של מטוסי תובלה "קרנף" (סי-130) נוספים ואת קבלתם של מטוסים לצילום בגובה רב.

התייעצות בלשכת ראש הממשלה

בתום הישיבה בלשכת שר הביטחון החלה בשעה 10:00 התייעצות בלשכת ראש הממשלה בקריה בתל-אביב. בהתייעצות השתתפו ראש הממשלה, שר הביטחון, הרמטכ"ל, ראש אמ"ן, מנכ"ל משרד ראש הממשלה, מזכיריהם הצבאיים של ראש הממשלה ושל שר הביטחון, שליש שר הביטחון וראש לשכת הרמטכ"ל.

ראש אמ"ן חזר על הידיעות וההערכות שמסר קודם לכן בלשכת שר הביטחון, וכן על אלה שנכללו בלקט המודיעין. בנוגע להסבר האפשרי לפינוי משפחות היועצים – מתקפה מצרית-סורית – אמר שהיא "מאוד לא סבירה, אך אולי הרוסים חושבים שבכל זאת אלה עומדים לתקוף, כיוון שאין הם מכירים טוב את הערבים". הוא ציין שאמ"ן מעריך שהכוונות והפעילות בצבאות מצרים וסוריה נובעות בעיקר מחששות מצעד של ישראל,

אולם אי אפשר להתעלם מפינוי המשפחות הרוסיות שפשוו אינו מובן. בין היתר ציין גם בפורום הזה שראש "המוסד" קיבל בלילה האחרון התרעה ממקור שלו ש"הולך להיות משהו" ושהוא נסע להיפגש עמו בשעה 22:00. אם יימסרו בפגישה דברים חשובים ייודע על כך עוד במהלך הלילה.

הרמטכ"ל מסר על צעדי הכוננות והתגבור שנקט והסביר את הרקע להם: היעדר הוכחה פוזיטיבית להנחה שמצרים וסוריה אינן מתכוונות לצאת למלחמה מזה, והיכולת שמקנה היערכות צבאית של שתי המדינות לתקוף בהתרעה קצרה מזה. הוא ציין שהוא מניח שאין בכוונתן לתקוף ואמר כי לדעתו "אם הולכים לתקוף – נקבל אינדיקציות יותר טובות".

שר הביטחון הציע לפנות לאמריקנים, לדווח להם שמצטברים סימנים שאפשרות של מתקפה ערבית ריאליית יותר מאשר בעבר, לבקש מהם לפנות לסובייטים – להעביר להם מסר של ישראל אין כוונות תוקפניות ולהזהירם שאם הערבים יפתחו במלחמה הם "יקבלו מים קרים", וכן לבקש שימסרו לישראל את התשובה שיקבלו מהם. "באם ירגיע – טוב. באם לא – נקבל עוד ציודים", אמר.

ראש הממשלה הוסיפה על הנקודות שהעלה ראש אמ"ן, ואמרה שייתכן שכינוסה של עצרת האו"ם מדרבן את הערבים להפגין פעילות ועלול להניע אותם לפעול. היא קיבלה את המלצתו של שר הביטחון לפנות לאמריקנים ואת הצעתו להביא לידיעת שרים נוספים את ההתפתחויות. כמו כן הורתה לזמן ללשכתה את השרים הנמצאים בתל-אביב.¹⁸⁶

פניית ישראל לארצות-הברית

בעקבות ההחלטות האלה שיגר מנכ"ל משרד ראש הממשלה מרדכי גזית לממונה על שגרירות ישראל בווינגטון מרדכי שלו (השגריר דיניץ שהה, כאמור, בארץ בגלל אבל על מות אביו), מברק, שאת תוכנו התבקש להעביר לידיעת מזכיר המדינה האמריקני. במברק נכתב:

1. המידע שהצטבר אצלנו חייב אותנו לקחת בחשבון שמערך הכוחות של האויב נובע מאחד משני מניעים: א. הערכה בתום לב מצד אחת משתי המדינות שאנחנו מתכוונים להתקיף את שתיהן או אחת מהן. ב. כוונה מצידן, או מצד אחת מהן, להתקיף אותנו.
2. אם ההתפתחות באה מחששותיהן מפעולה מצידנו, חששות כאלה הם חסרי יסוד לחלוטין. אנו רוצים להבטיח לו אישית של ישראל אין כל כוונות להתחיל בפעולה צבאית נגד סוריה או מצרים, ואנו, להיפך, שואפים לתרום להרגעת המתח הצבאי באזור. לכן אנו מבקשים באמצעותו האדיבה [של ד"ר קסינג'ר] להודיע לערבים ולסובייטים על גישתנו, במגמה להפיג חששותיהם ולהחזיר שקט לאזור.
3. אם סוריה או מצרים מתכוונות להתקיף חשוב להבהיר להן מראש שישראל תגיב

186 תרשומת שליש שר הביטחון; תרשומת רל"ש הרמטכ"ל.

חזק ובכוח רב. היינו רוצים שיביא זאת לידיעת הערכים והסובייטים בצינורות העומדים לרשותו.¹⁸⁷

המברק הגיע למרדכי שלו בשעה 16:30. הוא נפגש עם הגנרל ברנט סקוקרופט, עוזרו של קיסנינג'ר במועצה לביטחון לאומי, ומסר לו את תוכן המברק. סקוקרופט השיב שביקש פעמיים באותו היום לקבל את ההערכה המודיעינית של הגורמים שלו, והם העריכו שהפעולות שנוקטות מצרים וסוריה הן הגנתיות. התגובה הזאת הועברה לארץ.¹⁸⁸ קיסנינג'ר קיבל את ההודעה בשעה 20:00 לפי שעון וושינגטון (060200 שעון ישראל). "הוא לא ראה בו כל דחיפות מיוחדת. הוא לא התקשר אל פקידים מצריים או סוריים. הוא רשם לעצמו שיתקשר אליהם בשבת בבוקר".¹⁸⁹ כלומר, ב־6 באוקטובר בבוקר עדיין לא התקבלה בישראל תגובה על ההודעה. רק בשעה 07:05 לפי שעון וושינגטון (13:05 לפי שעון ישראל) (לאחר שישראל פנתה לארצות־הברית שוב בעקבות המידע שהגיע בליל 5-6 באוקטובר) הודיע קיסנינג'ר לשלו כי "דיברו עם הסובייטים והמצרים ומסרו את שנתבקשו למסור".¹⁹⁰

צה"ל במצב כוננות ג

בעוד הרמטכ"ל בדיון אצל ראש הממשלה, תדרך סגנו בשעה 10:00 את עוזר ראש אג"ם ורמ"ח המבצעים לטפל בארגון המצפ"ה, בבדיקת מערך הגיוס, באיוש 300 טנקים במערב סיני ו־180 טנקים ברמת־הגולן, באיוש טנקי הטיראן במרחב־שלמה (מרש"ל) ובהעברת גדוד תותחים מזווד לצפון. הוא הורה לעוזר ראש אג"ם להכין רשימה של רכש שיש לבקש מארצות־הברית לקראת מלחמה ולהורות לקשר"ר להתקין, לבקשת שר הביטחון, טלפונים ישירים בלשכות של עוזר שר הביטחון, מנכ"ל משרד הביטחון, ראש "המוסד" וראש השב"כ.¹⁹¹

מפקד חיל האוויר העביר לרמטכ"ל רשימה של ציוד ואמצעי לחימה אוויריים, שהיה ידוע שניתן לקבלם מארצות־הברית ולהשתמש בהם בתוך 15 ימים מקבלת אישורה של ממשלת ארצות־הברית. הרשימה כללה טילי אוויר־אוויר, טילי אוויר־קרקע המיועדים לשיתוק מכ"מי הכוונה של סוללות טילים, פצצות מתוחכמות, נושאי פצצות, מכלי דלק נתיקים וטילי קרקע־קרקע. הודגש כי "אין הרשימה כוללת כל פריט שאין לנו צורך בו במלחמה ממש".¹⁹² סגן הרמטכ"ל העביר לו רשימה של דרישות להצטיידות מזוודות בתחום היבשה בכמה פריטים, ובהם 24 תומ"טים, 250 נגמ"שים, כ־100 כלי רכב כבדים, 10,000

187 ועדת אגרנט, דוח 2, עמ' 57.

188 שם, עמ' 58.

189 מארווין קאלב וברנארד קאלב, קיסנינג'ר, עידינים, ירושלים, 1975, עמ' 219-220.

190 משלו לדיניץ, 6 באוקטובר 07:15.

191 מסמך אג"ם-מבצעים.

192 מסמך מפקדת חיל האוויר, אוקטובר 1973.

טילים נ"ט מתכלים לאו, ציוד קשר ותחמושת של טנקים וארטילריה.¹⁹³
 בשעה 10:50 נקבע שהמצפ"ה יופעל במלואו מהשעה 12:30.¹⁹⁴ חמש דקות קודם
 לכן הורה הרמטכ"ל על הכרזת מצב כוננות ג, והנחה שאלופי הפיקודים ומפקדי הזרועות
 רשאים להחליט על הקלות בתנאי שאינן פוגעות בכוננות הכוחות הלוחמים.¹⁹⁵ מצב
 "מנעול" (כוננות ג) נכנס לתוקף בשעה 11:00.¹⁹⁶

הערכה בדבר כוונות המלחמה של סוריה

בשעה 11:05 התקבלה בלשכת הרמטכ"ל הערכה של מקור זר, נכונה ל-2 באוקטובר,
 בדבר כוונות המלחמה של סוריה. המקור הטיל ספק באפשרות שהסורים מתכננים מבצעים
 התקפיים בעתיד הקרוב. מהדיעות התברר שיחידות הצבא הסורי נשארו במערך הגנתי ואין
 סימנים להתקפה קרובה. אין סימנים לנקיטת צעדים בחיל האוויר הסורי לסיוע למבצעים
 התקפיים,¹⁹⁷ ולא סימנים לכוונות של בעלות-בריתה של סוריה לסייע לה במבצעים כאלה.
 יתרה מזו, המקור האמין שלא אסד ולא סאדאת מתכוונים לנקוט צעדים צבאיים בזמן
 הקרוב. הוא העריך כי הערכתם של כמה גורמים בצבא הסורי כי יפרצו בקרוב מעשי איבה
 יכולה לנבוע מניסיון של דרגים גבוהים בצבא להנחיל לדרגים נמוכים הרגשה שמשמעותם
 של צעדי ההגנה הרגילים הינה ריאליסטית יותר.¹⁹⁸

ישיבת שרים בתל-אביב

בשעה 11:30 כינסה ראש הממשלה ישיבה שבה השתתפו השרים שהיו בתל-אביב כדי
 לעדכןם בהתפתחויות האחרונות. מכיוון שזה היה ערב יום הכיפורים היא כינסה רק את
 השרים שהיו בתל-אביב, כדי שאלה שהיו מחוצה לה לא ייאלצו לחלל את יום הכיפורים.
 בישיבה נכחו השרים חיים בר-לב, ישראל גלילי, משה דיין, שלמה הלל, מיכאל חזני
 ושמעון פרס, מנכ"ל משרד ראש הממשלה מרדכי גזית, מזכיר הממשלה מיכאל ארנון,

193 מסמך לשכת סגן הרמטכ"ל, אוקטובר 1973.

194 מסמך אג"ם-מבצעים, אוקטובר 1973.

195 מסמכי לשכת סגן הרמטכ"ל.

196 מסמך אג"ם-מבצעים, אוקטובר 1973. לפי קובץ פקודות הקבע של אג"ם-מבצעים, הוגדרה כוננות ג:
 "המצב בו יימצאו הכוחות לקראת הפעלה מלחמתית. [...] במצב זה יימצא כל המערך הסדיר והמילואים
 בהיקף שגויס בכוננות מלאה להפעלה מלחמתית". מערך השדה הסדיר יימצא בכוננות לתזוזה מידית.
 כל המפקדות יופעלו במלואן, עוצבות המילואים יופעלו בהתאם לפקודות הגיוס ומרכזי הבקרה של
 העוצבות האלה יופעלו במלואם.

197 כאמור, צה"ל סמך על כך שיש לו כיסוי טוב בנוגע לחיל האוויר הסורי, וההערכה הייתה שיהיה אפשר
 לעמוד על כוונות התקפיות של הסורים בהתבסס על ידיעות בנוגע לפעילות בחיל האוויר (ראו עמ' 62
 לעיל).

198 מסמך אמ"ן, אוקטובר 1973.

עוזר שר הביטחון, הרמטכ"ל, ראש אמ"ן, המזכיר הצבאי של ראש הממשלה, עוזרה המדיני אלי מזרחי, שלישי שר הביטחון וראש לשכת הרמטכ"ל.

ראש אמ"ן דיווח לפורום על ההתפתחויות האחרונות: תגבור הכוחות הסוריים בחזית במהלך ספטמבר עד למערך חירום מלא, המתאים על-פי הדוקטרינה הסובייטית הן להגנה והן להתקפה; קידום טייסות היכול להצביע על מגמה התקפית; תרגול תוכנית לכיבוש רמת-הגולן; תרגיל רב-זרועי הנערך במצרים תוך תגבור הכוחות בחזית התעלה באופן המאפשר גם הוא הן מגננה והן מתקפה; ידיעות מן העבר על כוונה למתקפה מתואמת מצרית-סורית וההתפתחויות בלילה האחרון: שיגור המטוסים מברית-המועצות שנועדו כנראה לפנות אזרחים ממצרים ומסוריה, וכן יציאת כל כלי השיט הסובייטיים שהיו מוצבים באלכסנדריה. האלוף זעירא ציין כי עזיבה מעין זו אירעה פעם אחת בלבד בעבר: בסוף 1971, כאשר היה חשש שמצרים תצא למלחמה עם סיומה של "שנת ההכרעה". אז נועד הפינוי להבהיר למצרים את הסתייגותה של ברית-המועצות מיציאה למלחמה. בנוגע לעמדתה הנוכחית של ברית-המועצות אמר: "כל הידיעות שלנו אומרות שברית-המועצות מנסה להשפיע גם על סוריה וגם על מצרים לא לפתוח בהתקפה על ישראל. עם זאת, יש לנו הערכה שכוח ההשפעה של ברית-המועצות על שתי המדינות האלה הוא: א. קטן, ב. הולך וקטן". זעירא העריך שסביר מאוד כי ההתפתחויות בשתי החזיתות נובעות מחשש מפעולה של צה"ל, או שבכוונתם לעשות "פעולות תוקפניות במגמות מוגבלות". "למרות זאת", הוסיף, הדבר היוצא דופן בכל התהליך הזה: 11 המטוסים שהגיעו לסוריה ולמצרים, שאין עדיין הסבר לזה.

הרמטכ"ל אמר: "ההערכה הבסיסית של אמ"ן, שאיננו עומדים בפני מלחמה, היא ההערכה היותר סבירה בעיניי". למערך כוחות האויב יש "את כל התכונות שיש למערך הגנתי". ייתכן שההיערכות נובעת מחששות מפעולה של צה"ל, "וזו לא פעם ראשונה שאנו רואים שיש להם חשש, שמצדדים זאת מכל מיני ידיעות". הסבר אפשרי שני להיערכות הוא "רצון להגביר את המתיחות במזרח התיכון, או על ידי כוננות של שני הצדדים, או על ידי פעולה מוגבלת". המערך אמנם הגנתי, אך, כאמור, על-פי הדוקטרינה הסובייטית הוא מתאים גם להתקפה.

רב-אלוף אלעזר דיווח לנוכחים על ההחלטות שקיבל והסביר את הבסיס להן: לנוכח העובדה שלשני הצבאות יש יכולת טכנית לתקוף ואין הוכחה שאין בכוונתם לעשות זאת, הוא הורה על מצב כוננות גבוה בצבא הסדיר. גיוס מילואים "שומרים אנו לאינדיקציות נוספות". הוא מסר את הערכתו שאם לאויב תהיה אכן כוונה לתקוף, יתקבל מידע על כך ויהיו אינדיקציות נוספות לכך: "אם נדע 12 שעות קודם – גם זו הפתעה גדולה, ואני מעריך שאם נתקרב לשלב כזה יהיו לנו אינדיקציות וידיעות נוספות".

בתשובה לשאלות השרים הציג ראש אמ"ן את דרכי הפעולה האפשריות של מצרים וסוריה. באופן בסיסי, אמר, עומדות בפני מצרים שלוש דרכי פעולה אפשריות: חציית התעלה במגמה להגיע עד למצרים; פשיטות בסיני; הפגזות. להערכתו, הסבירות שיעשו דבר-מה נמוכה. מבין שלוש האפשרויות, אמר, הסבירות לחציית התעלה היא הנמוכה ביותר: אין – לא למצרים ולא לסורים – אופטימיות גדולה לגבי ההצלחות שלהם האפשריות

אם ינסו בקנה מידה גדול, בפרט בגלל הנחיתות באוויר שלהם. הם מודעים מאוד לנחיתות האווירית שלהם, וכל עוד אין הרגשה שאפשר להשיג מצב נוח באוויר לא ילכו למלחמה, ודאי לא למלחמה גדולה. אולי, במקרים קיצוניים, ילכו לדבר קטן, בתקווה שלא יתפתח לדבר גדול.

בתשובה לשאלה אחרת מסרה ראש הממשלה כי נעשה "כל מה שצריך לעשות" בנוגע לפנייה לארצות-הברית "כדי להגיע ליתר מידע, או אפילו לאזהרה, או למסירה למקומות שצריכים לדעת שם על כך בעצמם – שאיננו מתכוננים לשום דבר".

השר גלילי שאל את שר הביטחון ואת הרמטכ"ל אם הם רואים עצמם מוסמכים לתת את כל ההוראות הדרושות במקרה של התפתחות שתחייב אותם לקבל החלטות במהירות, או שיש נושאים שלגביהם נדרשת החלטת ממשלה. שר הביטחון השיב כי מכיוון שאין המדובר בפעולה יזומה, אלא בפעולה שתיכפה על ישראל, אין צורך בקבלת אישור מראש. הכוונה היא ממילא לעדכן את מליאת הממשלה ביום א, 7 באוקטובר, בנוגע למגמות הכלליות ולקבל ממנה אישור לגייס מילואים, או להנחית "הפצצות נגד". "אם יקרה משהו ביום הכיפורים, לפני ישיבת הממשלה ביום ראשון נסתפק באישור ראש הממשלה בכל דבר: אם לקרוא מילואים או לפתוח בהפצצת נגד", אמר.¹⁹⁹ הוא הניח שההליך הזה אינו חורג מן הנהלים.

בהמשך הישיבה התברר כי הנהלים הכתובים בנוגע לפעולות שהמטה הכללי מוסמך להחליט עליהן בעצמו ואלה שלגביהן נדרש אישור ממשלה אינם מתאימים למלחמה, אלא לאירועי ביטחון שוטף בלבד. לפיכך, אמר הרמטכ"ל:

אם פותחים במלחמה, דבר ראשון – אנו נלחמים ועושים כל מה שצריך לעשות בלי הגבלות. יש כאן שני דברים בלבד שלגביהם תוך כדי המלחמה נצטרך אישורים קרדינאליים: [1.] גיוס מילואים והיקפם. 2. בחירת מטרות אזוריות רציניות, שבנסיבות מסוימות יכולות להיות הכרחיות. שני דברים אלה יהיה לנו זמן להביאם עם התחלת ביצוע הפעולה, בסדר גודל של חצי שעה או שעה, להכרעה בפורום זה.

לנוכח זאת הציע השר גלילי שהפורום יסמך את ראש הממשלה ואת שר הביטחון להורות על גיוס מילואים במקרה שיהיה צורך לעשות זאת לפני כינוסה של מליאת הממשלה. לא הובעה כל התנגדות להצעה, והיא התקבלה כהחלטה.

מדבריהם של המשתתפים בישיבה ניכר היה שההתפתחויות מעבר לגבול, נוסף על האווירה הבין-לאומית הלא-נוחה לישראל, עוררו אצלם אי-ודאות בנוגע למהלכים הצפויים, וגרמו להם לחשוש מ"התפוצצות". השר גלילי ציין שהאווירה בעולם היא אנטי ישראלית, והדבר העלול "להתיר את הרצועה": "אני התרשמתי [...] מהתשואות שליוו את הודעת זאיר בעצרת האו"ם [על ניתוק יחסיה הדיפלומטיים עם ישראל]. יש איזו אווירה

¹⁹⁹ מן הדברים האלה ניתן להסיק ששר הביטחון הניח שאינו מוסמך לגייס מילואים על דעת עצמו, אלא באישור ראש הממשלה.

שמתירה את הרצועה ועל כן יכולות להיות הפתעות".

ראש הממשלה ציינה כי ההודעות באמצעי התקשורת של מצרים וסוריה מזכירות את האווירה ערב מלחמת ששת הימים. היא הביעה ספק האם הצבת מערך חירום סורי כה כבד נועדה אכן לפעולה קטנת ממדים, כמו הפגזה של יישוב. לשם כך, אמרה, אין הם זקוקים לכל העוצמה, ופעולה מעין זו יכלו לעשות בכל עת, "אבל מי יודע? אנו לא יושבים אתם ולא יודעים מה הם רוצים לעשות".²⁰⁰

דיון מטכ"ל

בשעה 12:30 נערך דיון מטכ"ל שבו עודכן הפורום בהתפתחויות האחרונות ובהחלטות שקיבל הרמטכ"ל. רב-אלוף אלעזר פתח את הדיון: "אנחנו זימנו היום את הפורום להגדרת גמר חתימה טובה"; ובהזדמנות זו שאתם פה יש לנו כמה אינפורמציות". ראש אמ"ן פירט את ההתפתחויות האחרונות במצרים ובסוריה: הצבא הסורי נכנס עוד ב-5 בספטמבר למערך חירום ותרגל את כיבוש רמת-הגולן לפי תוכנית הנמצאת בידי צה"ל; שתי טייסות סוחוי 7 קודמו לקרבת דמשק; במצרים מתקיים תרגיל משולב בכוננות נגד אפשרות של פעולה ישראלית במהלכו; טנקים רבים קודמו לחזית והוצבו בעמדות ירי לאורך תעלת סואץ; אזור התעלה תוגבר ב-300 קני ארטילריה, ובסך הכול הוא מונה כ-1,100 קנים.

האלוף זעירא חזר על ההערכה שהצעדים האלה נובעים מחשש לתקיפה של ישראל, ומסר על שתי התפתחויות חשובות שחלו ב-5 באוקטובר בבוקר. האחת – הסובייטים שיגרו שישה מטוסי תובלה למצרים וחמישה לסוריה, לא ברור לאיזו מגמה, "ייתכן שהמגמה היא להוציא פרסונל רוסי מתוך אותן מדינות".²⁰¹ ההתפתחות השנייה – רוב כלי השיט הסובייטיים יצאו בבוקר מנמל אלכסנדריה – אירוע נדיר מאוד. הוא חזר וציין שאין לאמ"ן הסבר ברור לפשר הצעדים הללו, וחזר על שלושת ההסברים האפשריים. עם זאת הטעים:

כל הדברים שמניתי לא משנים את ההערכה הבסיסית של אמ"ן שהסבירות למלחמה ביוזמת מצרים וסוריה היא עדיין מאוד נמוכה. [...] בסבירות נמוכה קיימת אפשרות של תקיפה סורית ומצרית מתואמת. [...] [הפעולה] הסורית יכולה להיות איזה שהוא מחטף ברמת-הגולן, ואם זה ילך – גם ריצה יותר עמוקה, ולגבי מצרים – או פתיחה באש, או איזה שהיא פשיטה בהליקופטרים, או חצייה. הסבירות הכי נמוכה – תרגיל גדול של חצייה במגמה לכבוש את שני עברי התעלה ולנסות להגיע אל המצרים. [...] בסיכומי

²⁰⁰ התייעצות צבאית-מדינית, תל-אביב, 5.10.73; תרשומת רל"ש הרמטכ"ל. שעת כינוסה של הישיבה – לפי יומן הרמטכ"ל – לוח זמנים ולפי אבני דרך, עמ' 574.

²⁰¹ בהמשך הדיון עודכן מפקד חיל האוויר כי ארבעה מטוסים חזרו כבר מסוריה לקייב, ולקראת סוף הדיון אמר: "עד לפני עשר דקות עזבו כבר שבעה מטוסים, מהם שלושה מסוריה וארבעה ממצרים".

של דבר אני לא חושב שאנחנו הולכים למלחמה, אבל המצב היום הוא יותר עם סימני שאלה מאשר היה, הייתי אומר אפילו לפני 24 שעות.

הרמטכ"ל אמר שהוא מקבל את הערכת אמ"ן ו"רואה את הסכנה שתפרוץ היום מלחמה, היום או מחר, כפחות סבירה מאשר לא תפרוץ מלחמה". גם בפורום הזה חזר על כך שמערך כוחות האויב הוא הגנתי ומנה את הסיבות האפשריות להיערכות הזאת: חששות מפעולה של צה"ל; סיבות פנימיות; או הצורך להבליט את היותו של המזרח-תיכון "חבית של חומר נפץ" בעת כינוסה של מועצת הביטחון. כמו כן פירט את ההחלטות שקיבל והסביר את הבסיס להן: "היות ואנחנו לא עוסקים רק בפרשנות, אלא אנחנו אחראים למצב, אנחנו חייבים לנקוט באמצעי הביטחון הדרושים". לנוכח זאת ולנוכח העובדה שהאויב יכול לתקוף ממערכיו בתוך זמן קצר והיעדר הוכחה שאין בכוונתו לתקוף, הוחלט על כוננות ג. הוא ציין שהכוננות תחול גם על הסגלים של יחידות המילואים, כדי שניתן יהיה לגייסם במהירות אם יהיה צורך בכך. אלופי הפיקודים, אמר, מוסמכים להקל במצב הכוננות בנוגע לאנשים או ליחידות, בייחוד במפקדות עורפיות שבהן אין מקומות לינה במחנות, וניתן לשלוח אותם לבתיהם תוך הבטחת קשר עמם וקביעת הסדרים לאיסופם במקרה שיהיה צורך בכך.

ההערכה של הרמטכ"ל הייתה שמצרים וסוריה אינן מתכוונות לצאת למלחמה. הוא העריך כך משום שלו היו מתכוונות לעשות זאת, "היינו מקבלים אינדיקציות יותר טובות". עם זאת הוא לא פסל אפשרות שהמקורות עוד יעבירו התרעה: "יכול להיות שהם ייתנו אותה היום ויגידו: 'שעת ה'ש' היא בעוד 12 שעות'". במקרה שתהיה התרעה יגויסו מילואים וייעשו כל ההכנות הדרושות. הוא אף הביא בחשבון אפשרות שמתקפת האויב תיפתח בלי שלצה"ל תהיה התרעה מוקדמת. במקרה כזה יהיה צורך לבלום את המתקפה באמצעות חיל האוויר והכוחות הסדירים שבקווים; לשם כך הוחלט על תגבור הקווים באמצעות כל הכוח הסדיר. במקרה כזה יהיה גם צורך לגייס מיד את כוחות המילואים, ולפיכך תיבדק אפשרות לקיים כוננות לשידור בגלי צה"ל ביום הכיפורים.

מפקד חיל האוויר חזר על ההצעה לשדר בגלי צה"ל חמש דקות בכל שעה, כדי לאפשר הזעקתם של חיילים ששוחררו. הרמטכ"ל סיכם את הסוגיה הזאת בקביעה שהפרטים הטכניים יעובדו לאחר הישיבה.

אלוף פיקוד המרכז, האלוף יונה אפרת, העיר שלא נעשה דבר בנוגע להגנת העורף, והרמטכ"ל השיב שמצב ג חל גם על הג"א, אולם אינו כולל גיוס מילואים. לפיכך יינקטו צעדים, כמו כוננות להפעלת צופרים, שאותם ניתן לעשות באמצעות כוחות סדירים.

אלוף פיקוד הדרום הציע לנקוט שתי פעולות במרחבו: הראשונה – לקיים מדי יום גיחות צילום במטרה לגלות אינדיקציות לכוננות התקפית של מצרים, זאת משום שבגיחה האחרונה התגלה ציוד צליחה רב בדיפונים האחוריים בקרבת התעלה. צילומים שיצביעו על קידום הציוד לדיפונים קדמיים ועל הכנסת ארטילריה לעמדות, יכולים להצביע על כוננות התקפיות. הצעתו השנייה של האלוף גונן הייתה להציב מכ"מים בנח"ל ים ובראס מלע"ב – אזורים שבהם יש פערים בכיסוי המכ"מי, ולגייס את מערך ההתרעה. הרמטכ"ל סיכם את הדיון:

אנחנו נהיה מוכנים לכל מצב. אין לנו, כידוע, עניין במלחמה, ואני מאוד לא הייתי רוצה שהיא תקרה לנו בהפתעה מוחלטת. בהפתעה מוחלטת היא כבר לא תהיה, אבל בכל זאת אם היא תקרה לנו היום אפשר לקרוא לזה הפתעה כמעט מוחלטת.²⁰² לא משום שאני חושש מהתוצאות הסופיות, אבל זה כניסה לא בדיוק כפי שאנחנו אוהבים. אבל אם תהיה לנו התרעה ואם נדע שזה אמנם הולך לקרות כעבור 24 שעות, ואנחנו נספיק קצת להתארגן, אז אני בטוח שנעשה אותה טוב מאוד ואני מקווה שנשיג את כל התכנונים האופרטיביים שמונחים אצלנו במגירות.²⁰³

ישיבת עדכון בראשות רע"ן המבצעים ופקודת "אשור 2"

בשעה 13:06 החלה ישיבת עדכון בראשות רע"ן מבצעים, ובה סוכמו החלטות הרמטכ"ל והוראותיו.²⁰⁴ ההוראות האלה, שהועברו במהלך היום בעל-פה לגורמים המתאימים, הועלו על הכתב בפקודת "אשור 2", שיצאה בשעות הערב של 5 באוקטובר. להלן הפקודה כלשונה: כללי

1. בהתאם להתפתחויות חדשות יגביר צה"ל את רמת הכוננות מעבר לפקודת 'אשור' שבסימוכין.
2. צה"ל ייכנס לכוננות 'מנעול' החל מתאריך 5 באוקטובר 1973 שעה 11:00 בהתאם להנחיות קפ"ק אג"ס-מבצעים.
3. לאלופי הפיקודים, מפקד גי"ש, מפקדי זרועות וראשי אגפים ניתנת האפשרות לרדת בחלק מהיחידות ממצב כוננות זה תוך דיווח לאג"ס-מבצעים.

פיקוד צפון

4. פיקוד צפון יתוגבר ע"י הכוחות הבאים:
 - א. מפקדת חט' 7 ועוד גד' טנקים 82:
 - (1) הכוח יובא למחניים עד 1400.
 - (2) צוות הכוח על טנקים של גד' 96 מחט' 179.
 - (3) ייכנס לעמדות בהתאם להנחיות פיקוד צפון.
 - ב. גד' 71 מבסל"ש:
 - (1) הכוח יובא למחניים עד 1400.
 - (2) צוות הכוח על טנקים של גד' מחט' 179.
 - (3) ייכנס לעמדות בהתאם להנחיות פיקוד צפון.
- ג. גד' 75 מחט' 7 יועלה לרמת-הגולן על סמיטריילרים [מובילי טנקים].
- ד. ארטילריה

202 נראה שהתכוון לכך שבשל העובדה שהכוחות הסדירים נפרסים בקווים, לא תהיה זו הפתעה מוחלטת.

203 דיון מטכ"ל, 5 באוקטובר 1973.

204 ישיבת עדכון אצל רע"ן מבצעים, 051306 באוקטובר 1973.

מפקדת גדוד + 3 סוללות 155 מ"מ מבה"ד 9:

- (1) הכוח יוסע באוטובוס לצפון.
- (2) ציוות הכוח על תומ"תים של גד' 328 בצפון.
- (3) ינוע על מובילים לקו בהתאם להנחיות פיק' צפון.
5. יפרוס כוחות בהתאם לפירוט:
 - א. טנקים
 - (1) קו ראשון, צפון הרמה – גד' 53 מחט' 188.
 - (2) קו ראשון, דרום הרמה – גד' 74 מחט' 188.
 - (3) בצומת נפח – חט' 7 (3 גדודים + גד' 75).
 - ב. ארטילריה
 - (1) גד' 334 – בברכת רם, מסעדה, בוקעתא.
 - (2) גד' 405 – תל חרמונית, 2 סוללות בגזרה הדרומית.
 - (3) בה"ד 9 – סוללה בתל מחפי (גזרה צפונית); סוללה בעין זיוון, סוללה בתל זוהר.
 - (4) שתי סוללות 175 מ"מ – באזור ציר הנפט מול חושניה.
 - (5) "עברי" – במקומו בעליקה.
6. חפ"ק פיקודי יפרוס בנפח החל מ-051600.
7. גד' 374 – במקומו.
8. הפיקוד יפרסם פקודות בהתאם.

פיקוד דרום

9. יפרוס טנקים בהתאם לפירוט:
 - א. חט' 14 בקו קדמי (מסגרת גדוד לכל גזרה).
 - ב. חט' 401 תתמקם באזור ביר תמאדה-גידי.
 - ג. חט' 460 (2 גדודים מוגברים – 1 "מגח" ו-1 "שוט" + 1 פל' חרמ"ש ק' מ"כים) תתמקם באזור רפידים-מרג'ם.
 - ד. מרש"ל יפרוס 17-18 טנקי 'טיראן'.
 - ה. יאייש מח' "שוט" במחוז אילת. צוותים בתיאום עם אג"ם-מבצעים.
10. יפרוס ארטילריה בהתאם לפירוט:
 - א. גדוד 402 – גזרה צפונית.
 - ב. גדוד 404 – גזרה דרומית.
 - ג. סול' 175 מ"מ – גזרה מרכזית.
 - ד. גד' 403 בכוננות תזווה מידית ברפידים.
 - ה. 2 סוללות 155 מ"מ מבה"ד 9 ימוקמו ברפידים.
11. תגבור כוחות
 - א. צוותי טנקים:
 - (1) חט' 460 תתגבר את חטיבות 401 ו-14 ב-25 צוותים.

(2) חט' 274 תתגבר את מרש"ל ב-5-6 צוותי 'טיראן'.

ב. 2 סוללות 155 מ"מ מבה"ד 9.

ג. חי"ר: פל' מחט' 35 תתגבר את מרש"ל ותנויד ע"ג זחל"מים הנמצאים במקום.

12. הפיקוד יוציא פקודות בהתאם.

פיקוד המרכז

13. ייכנס לכוננות בהתאם לפקודות קבע 'מנעול'.

14. 'עמיד פל' טנקי 'שוט קל' מזוודת ומחומשת במחנה 'עופר' ככוח טנקים ראשוני עבור הפיקוד.

15. 'פרסם פקודות בהתאם.

חיל האוויר

16. 'גביר העירנות והכוננות בהתאם למצב 'מנעול'.

17. 'פרסם פקודות בנדון.

חיל הים

18. 'גביר העירנות והכוננות בהתאם למצב 'מנעול'.

19. 'פרסם פקודות בנדון.

הוראות נוספות

20. אג"א:

א. יקצה אמצעים והובלה בהתאם.

ב. 'פשייר עבור פיקוד צפון 10 זחל"מים לנייד 2 פל' חה"ן.

21. ריכוז הכוחות יבוצע בתיאום עם אג"ס-מבצעים.

22. נייד טנקים וזחל"מים – בתיאום עם אג"א ואג"ס-מבצעים.

23. פיקוד דרום יעמיד מח' טנקים כולל צוותים בימ"ח 204 עבור פיקוד המרכז/ רצועת עזה.

24. מקתמ"ר יוריד עבור פיקוד דרום סול' 175 מ"מ. מקורות לצוותים – בתיאום עם אג"ס-מבצעים.

25. חיל האוויר יכשיר 2 חפ"קים טכניים עבור פיקוד צפון ודרום, תיאום – ישירות עם הפיקודים.

26. פיקוד צפון יתוגבר ב-2 'קשתות' משופרות.

27. פיקוד דרום יתוגבר ב-2 'קשתות' ממערך ההדרכה.

28. אג"א ייכנס לכוננות צפירה בהתאם למברקנו ...

שליטה

29. מצפ"ע מופעל משעה 051230.

30. אישור בהתאם לנוהלי ההפעלה כאשר מפקד או סגן מהחילות המיוצגים בו יהיו נוכחים בקביעות כל משך הפעלתו.
31. הנציגויות תתמקמנה בחדרים המיועדים להן.

הוראות ביטחון שדה

32. מגמות ביטחון שדה הן מניעת היווצרות תמונה מדויקת על היקף התגבור ופריסתו.
33. יש להשתדל ככל האפשר לבצע תנועת כוחות בלילה.
34. פקודה מלאה ומפורטת תצא בהמשך.
35. נא טיפולכם.²⁰⁵

לוח הזמנים המשוער להגעתם של כוחות התגבור לחזיתות היה כדלהלן:²⁰⁶

החזית	היחידה	זמן משוער להגעה	המקום שאליה תגיע	הערות
רמת-הגולן	גדוד 7/82 גדוד 460/71 גדוד חת"ם בה"ד 9	051900 052300 052000	רמת-הגולן רמת-הגולן רמת-הגולן	
מערב סיני	גדוד "שוט" 460/196 גדוד מגח מביסל"ש	051700 052000	רפידים ביר תמאדה	
מרחב שלמה	פלוגת חי"ר מחטיבה 35 6 צוותי טיראן מילואים 5 צוותי טיראן סדיר	052400 הגיעו 052400	מרחב שלמה מרחב שלמה מרחב שלמה	נוספו ל-6 צוותים הנמצאים במקום.

205 מסמך אג"ם-מבצעים, אוקטובר 1973.

206 מסמך אג"ם-מבצעים, אוקטובר 1973.

סד"כ עיקרי – פרוס ובכוננות

בעקבות ההוראות שניתנו ב־5 באוקטובר, הייתה תמונת הסד"כ הפרוס וזה הנמצא בכוננות כדלהלן:²⁰⁷

הפיקוד	החיל	כוחות פרוסים	כוחות בכוננות		הערות
			הכוח	מבצעי בתוך	
צפון (רמת־הגולן)	חש"ן חת"ם חי"ר נוספים	175 טנקים 11 סוללות 7 פלוגות 13 "קשתות"	יחידת "עברי"	8 שעות	
מרכז	חש"ן חת"ם חי"ר נוספים	8 פלוגות 4 "קשתות"	11 טנקים (מזוודים ב"עופר") 3 טנקים (מזוודים ברפיח)	12 שעות מידי	
דרום (סיני)	חש"ן חת"ם חי"ר נוספים	300 טנקים 12 סוללות 10 פלוגות 17 "קשתות"	4 תומ"תים 175 מ"מ		3 חטיבות, 8 גדודים מזוודים, איוש חלקי.
מרחב שלמה	חש"ן חי"ר	17 טנקים 3 פלוגות			"טיראן"
אילת	חש"ן חי"ר		3 טנקים	12 שעות	מזוודים, צוותים בהטסה.
עתודת מטכ"ל	חת"ם		12 תומ"תים 175 מ"מ (צריפין)		מזוודים, טעון גיוס מיוחד.

207 מסמך אג"ם-מבצעים, אוקטובר 1973.

כוננות לגיוס פומבי

חיל הים הגביר את סיווריון²⁰⁸ וחיל האוויר הגביר את כוננות הנ"מ במערב סיני.²⁰⁹ בשעה 13:30 תדרך סגן הרמטכ"ל את עוזר ראש אג"ם, אלוף פיקוד הדרום ומפקד גיסות השריון והורה לזווד ולחמש פלוגות טנקי צנטוריון בימ"ח פיקוד המרכז ב"עופר" ובטנקי "דם כחול" באילת,²¹⁰ לזווד ולאישי מחלקת טנקים ברפיח ולהכין גדוד מילואים של תותחים 175 מ"מ מחומש ומזווד בצריפין. כמו כן נתן להם האלוף טל הנחיות בנוגע לגישור. בשעה 14:03 נתן סגן הרמטכ"ל הנחיות לארגון גיוס פומבי. הוא הורה שבערים הגדולות יהיו משטרת ישראל והג"א ככוננות לגיוס ולרשותם יהיו מכוניות ורמקולים. ביישובים האחרים יהיה הפיקוד אחראי לגיוס באמצעות ההגנה המרחבית (הגמ"ר). על אכ"א הוטל לפקח על כוננות גלי צה"ל.²¹¹ אג"ם-מבצעים פירט לפיקודים ולמשטרת ישראל את נוסח ההודעה שיהיה עליהם לכתוב ברמקולים במקרה של גיוס פומבי. כמו כן פירט את הסידורים של כוננות הצפירה של הפיקודים המרחביים ושל חיל האוויר שתיכנס לתוקף עם קבלת הפקודה.²¹²

ב-5 באוקטובר בצהריים נפגש הרמטכ"ל עם מפקד חיל האוויר ואישר לגייס מספר מצומצם של אנשי מילואים לחיל. כמו כן נפגש הרמטכ"ל עם אלוף פיקוד הדרום.²¹³

כוננות ופעילות בצבא מצרים ובצבא סוריה

נוסף על הידיעות המודיעיניות שהובאו לעיל, צוינו בין היתר הפרטים הבאים בנוגע לכוננות ולפעילות בסוריה ובמצרים עד 5 באוקטובר בשעה 10:00:

אף כי לא ניכרה בהילות בפעילות בצבא סוריה, בלטה בו מגמה של סיום הכנות שונות לקראת 5-6 באוקטובר: העברת תחמושת מן המחסנים שבועמק המדינה (חומס) אל מחסן

208 מסמך מפקדת חיל הים, אוקטובר 1973.

209 מסמכי מפקדת חיל האוויר, אוקטובר 1973.

210 טנקי "דם כחול" הם טנקי "סנטוריון" שהיו מיועדים להישלח לסינגפור והיו באילת.

211 מסמכי סגן הרמטכ"ל.

212 מסמכי אג"ם-מבצעים, אוקטובר 1973.

213 בלוח-הזמנים שבימון הרמטכ"ל, שבו מפורטים הדיונים שקיים הרמטכ"ל באותו היום, לא מצוינת פגישה עם מפקד חיל האוויר. לעומת זאת, מצוינות בו שתי פגישות שעל תוכנן אין במחלקה להיסטוריה כל מסמך: 12:55 – דיון על אזהרת מילואים ביום הכיפורים; 13:15 – דיון עם אלוף פיקוד הדרום. אין במחלקה להיסטוריה כל מסמך אותנטי בנוגע לפגישה עם מפקד חיל האוויר. ידוע לי עליה מראיונות עם רל"ש הרמטכ"ל (תחקיר אל"ם אבנר שלו, 31.1.1977; תחקיר תא"ל אבנר שלו, 4.8.1977). לדבריו, הרמטכ"ל הוא שיוס את הפגישה והוא ששאל את מפקד חיל האוויר מה היקף הגיוס הנדרש לחיל. ממקורות חיל האוויר ידוע שאכן גיוס חלקי של מילואי החיל החל כבר ב-5 באוקטובר. בנוגע לפגישה עם אלוף פיקוד הדרום סיפר האלוף גונן, בריאיון עם ד"ר אלחנן אורן וסא"ל דוד ענבר ממחלקת היסטוריה, כי הוא הציע לרמטכ"ל לגייס מילואים, אף כי לא היה ודאי שתפרוץ מלחמה, והרמטכ"ל השיב לו שאמצעי הכוננות והתגבור שננקטו מספיקים (מה-היסטוריה, תחקיר האלוף גורודיש, 14 בינואר 1976 (להלן: ריאיון עם האלוף גונן)).

תחמושת מרכזי בגזרה הדרומית של החזית; הקצאה דחופה והשלמות רכב לכמה יחידות, ובכלל זה מפקדות דיוויזיות; השלמת תנועות של כמה יחידות. ממקורות שדה נמסר על תחושה בקרב קצינים וחיילים סורים כי צפויה לחימה בקנה מידה נרחב, בלי להסביר מי עתיד ליוזם אותה. ב-4 באוקטובר בערב נמסר בדמשק רשמית על החלטת סוריה לחדש את היחסים הדיפלומטיים עם ירדן.

במצרים ניכרה פעילות מיוחדת בחיל האוויר: מפקדי חטיבות אוויריות הצטוו להימצא אישית במרכזי המבצעים החל מאור ראשון של 5 באוקטובר; ב-4 באוקטובר הופסקו קורסים; תדרים של קשר קרקע-אוויר לקודים הוחלפו באופן לא שגרתי, ונערכו סריקות של קווי טלפון מבצעיים אחת לשעה במקום אחת ל-12 שעות. כמו כן זורזה העברת טילי סטרלה מלוב למצרים.

הערכת אמ"ן הייתה כי "למרות שעצם תפיסת מערך החירום בחזית התעלה טומן בחובו לכאורה סימנים מעידים ליוזמה התקפית, הרי לפי מיטב הערכתנו לא חל שום שינוי בהערכת המצרים את יחסי הכוחות בינם לבין כוחות צה"ל. אי לכך הסבירות שהמצרים מתכוונות לחדש הלחימה היא נמוכה".

לגבי סוריה נכתב: "אין שינוי בהערכתנו כי הצעדים הסוריים נובעים מחשש, שאף גבר ביממה האחרונה, מפני פעילות ישראלית. סבירותה של פעולה סורית עצמאית (ללא מצרים) נשארת נמוכה".

בעניין פינוי משפחות הסובייטים מסוריה, וייתכן גם שממצרים, ויציאת כלי השיט של הצי הסובייטי מנמלי מצרים, צוין כי זוהי "ההתפתחות החריגה ביממה האחרונה". הצירוף של שתי ההתפתחויות "מעלה את האפשרות כי פינוי המשפחות מסוריה אינו נובע ממתיחות בין הסורים והסובייטים, אלא מחששות סובייטיים שצפויה יוזמה צבאית מצרית-סורית נגד ישראל. כאמור, אנו מעריכים סבירותה של פעולה יוזמה כזו כנמוכה".

בלקט מאוחר יותר, שבו סוכמה הפעילות עד השעה 17:00, צוין בין היתר כי נמשכת הכוננות העליונה בכוחות היבשה המצריים; ב-5 באוקטובר בשעות הבוקר זוהתה פעילות הקשורה בהמשך התרגיל; הפעילות בקו התעלה שגרתי: בשעות הצהריים נצפתה מן המעוז שמול כוכרי כניסתן של כ-70 משאיות נושאות ציוד צליחה לריכוז של דיפונים לצליחה. הפעילות בחיל האוויר המצרי הוגדרה כשגרתי, אך מעטה. בלקט צוינו כמה פעילויות של כוחות האוויר המצריים: בשעה 11:30 נערכה גיחת צילום לאורך התעלה – בהמשך לסדרת גיחות שנערכו בימים האחרונים; לפני הצהריים עברו ארבעה מטוסי קרב לשדה התעופה ע'רדקה ואחר-הצהריים עברו ארבעה מטוסי סוחוי 7 מג'נקלס לבני סוף. שלוש סוללות של טילי קרקע-אוויר אס-איי-6 אותרו באזור אבו סויר – ברדיוס של 14 ק"מ משדה התעופה – ייתכן שאלה באו במקומה של חטיבת טילים שלמה, בת חמישה גדודים; ייתכן שחטיבה נוספת של טילים כאלה התמקמה כ-20 ק"מ מצפון לג'בל עויבר; כמו כן אותרו שני מקרים של שינויי היערכות של סוללות אס-איי-2 במערך שלאורך תעלת סואץ.

בנוגע לסוריה: הכוננות בחיל האוויר הסורי הועלתה בשעות הצהריים לעליונה, כנראה

בעקבות גיחת צילום של צה"ל ברמת-הגולן. פעילות האימונים הייתה מעטה. בשעות הצהריים נחתו לפחות ארבעה מטוסי סוחוי בשדה התעופה חולחולה. נראה שהועברו לשם משדה התעופה טי-4.²¹⁴

בשעה 20:30 התקבלה התשובה של שירות המודיעין הזר לפניית אמ"ן משעות הבוקר. אמ"ן ביקש לקבל את הערכתו בנוגע למשמעות של הטיסות הלא-שגריות של המטוסים הסובייטיים בלי שניתן הסבר לחיפזון שבפינוי המשפחות. התשובה שהתקבלה הייתה מרגיעה: נאמר בה כי טיסות המטוסים לקהיר ולדמשק לא היו בלתי רגילות בתקופה שלפני נסיגת ברית-המועצות ממצרים והיו קשורות להטסות של סגל צבאי וסטודנטים. ההערכה היא שגם עתה מטרת הטיסות דומה.²¹⁵

קד"ם רמ"ח המבצעים

בחצות שישי-שבת, ערב יום הכיפורים, החל קד"ם בראשות רמ"ח המבצעים, זאת במטרה להתעדכן בפריסת הכוחות, במצב התוכניות לגיוס ובכוננות בזרועות השונות לנוכח הפקודות שניתנו במהלך 5 באוקטובר.

רע"ן המבצעים סא"ל אורי שגיא הציג את פריסת הכוחות, שתאמה לפקודת אשור 2: בפיקוד הצפון פרסו חטיבה 188, ולה שני גדודים; חטיבה 7, ולה שלושה גדודים וחלק מגדוד 75;²¹⁶ 11 סוללות תותחים ויחידות לוחמה אלקטרונית. בפיקוד הדרום – חטיבות 14, 401 ו-460: אחת בקו הקדמי ושתיים בעורף; גדודי חת"ם 402, 403 ו-404 ויחידות מסוללת תותחים 175 מ"מ. במרחב שלמה – 17 טנקי טיראן,²¹⁷ פלוגת חי"ר מחטיבה 35 ומחלקת טנקים באילת. בפיקוד המרכז – פלוגת טנקי "שוט" במחנה עופר.

רע"ן הגיוס והכוננות סא"ל יהודה רוזנפלד דיווח שמרכזי הגיוס מאוישים ומערך הגיוס נערך לאפשרות של גיוס פומבי באמצעות משטרת ישראל והפיקודים. במקרה של הפעלת גיוס פומבי יפנו את תשומת הלב של האוכלוסייה לצורך להאזין לגלי צה"ל, שם ישודרו כינויי הקוד של היחידות המתגייסות. הפיקודים התבקשו לציין אילו יחידות ירצו לגייס בגיוס פומבי, זאת לנוכח השיקול שלא יהיה צורך בכל כוחות המילואים בבת אחת ושקשה לגייסם יחד. סא"ל רוזנפלד מסר שכאשר יתקבלו תשובות הפיקודים יועברו הכינויים לגלי צה"ל ויהיה אפשר לשדרם בתוך רבע שעה מקבלת הפקודה.

נציג חיל הים דיווח על פריסת ספינות החיל: בים התיכון מסיירות ארבעה ספינות דבור, שני סטי"לים מסיירים עד השעה 03:00 אחר חצות, עשרה נוספים מוכנים לצאת לים ושני "יתושים" נמצאים בכוננות מידית. שני דבורים מסיירים בגזרת ים סוף ושניים מסיירים בשרם א-שייח'. נציג חיל האוויר מסר על פריסת יחידות ההגנה האווירית וההתרעה ודיווח

214 מסמכי אמ"ן-מחקר, אוקטובר 1973.

215 ועדת אגרנט, דוח 2, עמ' 128-129.

216 בספירת יחידותיה של חטיבה 7 נכללו שני גדודי הטנקים האורגניים שלה (82 ו-77), גדוד הטנקים 71 מבית הספר לשריון שהוכפף לה וגדוד החרמ"ש 75.

217 בהמשך הקד"ם נמסר שבמרחב שלמה נמצאים רק 12 טנקים, אולם מניחים שיימצאו נוספים.

שכ"50-60 מטוסים נמצאים בכוננות ליירוט ושיתר המטוסים מתחמשים למטרות תקיפה. נציג חיל הקשר מסר שכל היחידות מאורגנות, מבחינת קשר רדיו וקשר קווי פיזי. הופצו הוראות ברורות בנוגע לביטחון קשר.

נציג חיל ההנדסה מסר שגשר הגלילים נמצא ב"יוקון" (ליד טסה) בעירומים. צוות שהועבר לשם יתחיל להרכיבו ב"6 באוקטובר בצהריים. הצוות יעבוד ללא הפוגה, יום ולילה, ויוכל כנראה לסיים את ההרכבה ב"9 באוקטובר בשעות הערב. הדוברות הנמצאות בגזרה הצפונית בסיני נבדקו ונמצאו כשירות.

בנוגע לתנועת הכוחות המתגברים לחזיתות נמסר כי כוח ב"ד 9, שבו מפקדת גדוד ושלוש סוללות, הגיע לפיקוד הצפון בשעה 18:30, הוא מצטוות על כלים של גדוד 823 בפילון וייכנס לקו. הבה"ד הצליח להרכיב מתוכו עוד שתי סוללות שיגיעו במשך הלילה לדרום ויצטרפו לקו האחורי שמאחורי גדוד 403. גדוד 82 הגיע למחניים בשעה 15:30. גדוד 71 מבית-הספר לשריון, המיועד להצטרף לחטיבה 7, אמור להגיע למחניים בתוך חצי שעה ממועד הדיווח. שני הגדודים האחרים מבית-הספר לשריון הם גדוד "מגח", האמור להצטייד בטנקים בימ"ח ביר תמאדה, וגדוד "שוט", שיצטייד בטנקים של גדוד 7 ברפידים. מחצית מן הכוח הזה, הכוללת צוותים משני הסוגים, הגיעה לימ"חים בשעה 17:30, והמחצית השנייה אמורה להגיע למחרת בשעה 08:00. פלוגה מחטיבה 35, המיועדת למרחב שלמה, אמורה לצאת בשעה 08:00 ולהגיע ליעדה בשעה 10:00. עוד נמסר כי שני גדודי תותחים 175 מ"מ – האחד בצריפין והאחר בסיני – מזוודים למקרה שיוחלט לגייס גדוד מילואים או להעביר כוחות מן הצפון אל הדרום.

רמ"ח המבצעים תא"ל יעקב שטרן סיכם את הקד"ם כדלהלן: צבא מצרים וצבא סוריה נמצאים בהיערכות מלאה בחזיתות. להערכת אמ"ן קיימת סבירות נמוכה בלבד לאפשרות שייזמו פעולה התקפית כלשהי. לנוכח האפשרות שיפעלו נוקט צה"ל פעולות שונות, שצוינו לעיל, ונראה שמצב הכוננות, ובכלל זה הגיוס, יימשך עד סוף תקופת החגים. יש להיערך לפתרון הבעיות הנובעות מכך במשך השבועיים הבאים. הצבא הסדיר חולק כולו: כוחות השריון והחת"ם מפוזרים בחזיתות. במצב הכוננות הקיים אין צורך בחי"ר בקווים, והוא יישאר מרוכז כדי שיהיה בידי המטכ"ל גרעין לפעולות התקפיות או לפעולות מיוחדות. כמו כן מובאת בחשבון האפשרות שאם המצב יחמיר יהיה צורך להחליף את יחידות המילואים של החי"ר הנמצאות בקו התעלה, ביחידות סדירות מרצועת עזה. אם גשר גלילים שני יהיה מוכן בתוך שבוע, יהיה צורך בפלוגה נוספת לגרירתו. נראה שישתמשו לשם כך ביחידות הנמצאות בסיני ולא יעבירו לשם יחידות מן הצפון. יש לטפל בשיבושים במערכי הכוחות הנובעים מהצטיידות של צוותים בכלים של יחידות אחרות, למשל, העברת חטיבה 7 לפיקוד הצפון גררה שרשרת של יחידות המצטיידים בכלים לא שלהן. אג"ס-מבצעים יתכנן עם מפקדת גיסות השריון שתי אפשרויות: חזרה למצב הרגיל, שהיא האפשרות המועדפת אם יתאפשר לעשות זאת, או הכנות לגיוס ופריסה מהירים, תוך השארת היחידות שכבר הצטיידו בכלים שבהם הצטיידו. בהנחה שיהיה צורך להחזיק בסיני 300 טנקים, יהיה צורך לגייס חיילי מילואים חיוניים לסיוע בעניינים מקצועיים, טכניים ומנהלתיים. על רע"ן הגיוס והכוננות הוטל לבדוק אילו יחידות תהיה חובה לגייס למטרה הזאת, ואילו

מילואים נוספים, "שאפשר לחיות בלעדיהם" אך גיוסם ישפר מאוד את כושרו של המערך, צריך לגייס. זאת בהנחה שהגיוס יהיה לתקופה העולה על יומיים. רמ"ח המבצעים הנחה לגייס את המינימום ההכרחי, ואותו – בצורה הטובה ביותר. הוא ציין שאין די אמצעים לגיוס המערך כולו בבת אחת, והוסיף שההנחה היא שמרגע הגיוס ועד תחילת התקיפה יעברו כמה יממות שבמהלכן ניתן יהיה לארגן את הנושא. תא"ל שטרן ציין כי אינו רואה סיבה שבעטייה יהיה צורך לגייס מילואים לפני מוצאי יום הכיפורים, וכי אינו יודע אם יהיה אפשר ואם יהיה צריך לגייס לפני שעות הערב של יום א, 7 באוקטובר.²¹⁸

תגבור וכוונות גבוהה בצבא סוריה

באותו הלילה פוענח תצלום אוויר מגיחת צילום שנעשתה ב-5 באוקטובר ברצועת ההגנה הראשונה בחזית הסורית ובעורפה. התברר ממנו כי חל תגבור נוסף ב-5-6 גדודי חת"ם בינוני. בסך הכול ערוכות כ-130 סוללות חת"ם ברצועת ההגנה הראשונה ובעורפה. חלק מן החת"ם הבינוני קודם לעמדות קדמיות יותר, כ-8 גדודים קודמו למרחק של כ-6-8 ק"מ מקו הפסקת האש. בגזרה המרכזית אוכנה סוללת מרגמות 240 מ"מ ובה שלושה קנים. ייתכן, אם כי בסבירות נמוכה יותר, שהמדובר בתותחים כבדים 180/203 מ"מ. שני עצמים, שאותו בעבר בגזרה המרכזית ונחשדו כטילי פרוג 7, לא אוכנו עתה. חלק מגדודי הטנקים של חטיבות החי"ר קודמו למערכים קרוב לקו המוצבים הקדמיים. באזור ציר הנפט שבדרום החזית הוצב חלק מגדוד הטנקים החטיבתי בעמדות ירי מאחורי סוללות עפר. אוכנה תוספת של כשני גדודי טנקים בעורף רצועת ההגנה הראשונה בגזרה הדרומית.

ההערכה של אמ"ן בנוגע להתפתחויות האלה הייתה:

המערך הנוכחי מצביע להערכתנו על דרגה גבוהה של כוונות ביחידות הערוכות בקו החזית, במסגרת זו יצוין:

1. תוספת החת"ם הבינוני (5-6 גד"בים) שאוכנה בגיחה נובעת להערכתנו מקידומו של אגד חת"ם בינוני מטכ"לי נוסף וכן גדודי חת"ם מילואים (אגד חת"ם מטכ"לי אחד כבר ערוך בחזית).²¹⁹
2. קידום של חלק מהגד"בים לעמדות קדמיות ברצועת ההגנה הראשונה (6-7 ק"מ מקו המוצבים הקדמי) מאפשר לסורים כיסוי באש של כל רמת-הגולן, כולל העליות אליה. מצב זה מאפשר לסורים לצורכי התגוננות לשלוט על דרכי העברת תגבורת לרמה ג. מצד שני הוא מאפשר – גם עפ"י הדוקטרינה – לכסות באש שטח מרבי גם לצורך יוזמה התקפית.
3. זו הפעם הראשונה בה אוכנ חת"ם כבד בחזית הסורית. מרגמות 240 מ"מ מיועדות

²¹⁸ קד"ם רמ"ח המבצעים, 060001 באוקטובר 1973.

²¹⁹ לפי הדוקטרינה הסובייטית, המקובלת בצבא סוריה, מקודם חת"ם מטכ"לי לחזית רק במקרה של מלחמה.

בעיקר למשימות של כתישת מוצבי הבט"ש ברמה"ג.
 באשר ליחידות השריון הנוספות שאוכנו בעורף רצועת ההגנה הראשונה, אין באפשרותנו לקבוע את זהותן המדויקת. עם זאת להערכתנו אפשר שהמדובר:
 א. ביחידות מחטיבה משורינית 47, שייתכן שהגיעה לחזית לאחרונה.
 ב. ביחידות מדיוויזיה משורינית 3.

לסיכום, הבולט בהיערכות הכוחות הסוריים ברצועת ההגנה הראשונה כפי שאוכנה בתצ"א הנוכחי הינו ההיערכות בדרגה גבוהה של כוננות לקרב. קשה לנו לקבוע אם המדובר רק ברצועה זו בלבד, מאחר שאין אנו יודעים את תמונת ההיערכות ברצועת ההגנה השנייה (שם אמורות להיערך הדיוויזיות המשוריניות). מאפיין נוסף בתחום ההיערכות הינו השינוי באופי ההגנתי, אותו ראינו עד כה ברצועת ההגנה הראשונה, המתבטא בעיקר בקידום של גדודי החת"ם הבינוני, בעוד שבעבר היו גדודים אלה ערוכים בדרך כלל במרחק גדול יותר מקו החזית, כאשר חלק ממאמץ הכיסוי שלהם היה בתחום השטח הסורי.²²⁰

5 באוקטובר 1973 – סיכום

ב־5 באוקטובר 1973 חל מפנה בהערכת המצב. לראשונה הוערך כי ייתכן שבכוונת מצרים וסוריה לצאת למלחמה. עד אז נשללה האפשרות הזאת מכול וכול, ועתה לראשונה העריכו שיש לה מידה כלשהי של סבירות.

בליל 4-5 באוקטובר חלו כמה התפתחויות חשובות: הפענוח של תצלום אוויר שנערך בחזית המצרית ב־4 באוקטובר, גילה תגבור רב של הכוחות המצריים בקו התעלה – תגבור המאפשר להם לצאת בהתראה קצרה למתקפה כללית. נודע כי מטוסי תובלה רוסיים הגיעו לסוריה ולמצרים, כנראה במטרה לפנות משפחות של יועצים סובייטיים משתי המדינות. בהמשך היום נודע על יציאת יחידות צי סובייטיות מנמלי מצרים. ה"מוסד" קיבל התרעה שעומד להתחולל דבר־מה וראש ה"מוסד", נסע להיפגש עם המקור כדי לבדוק במה מדובר.

הערכתו הבסיסית של ראש אמ"ן הייתה כי "הכוננות נובעת בעיקר מפחד מפנינו [...] אך אי אפשר להתעלם מהתרגיל הרוסי ולא ברור מדוע הם עושים זאת. [...] ההרגשה שלנו שהם לא הולכים לתקוף. ההערכה – שהם חוששים מאתנו, ומה שלא ברור – זה הדבר הרוסי". כלומר, בתגבור הכוחות המצריים בחזית לא היה כדי לשנות את ההערכה הבסיסית שלפיה אין בכוונת מצרים וסוריה ליזום מלחמה, אולם הצעד הסובייטי ערער את הביטחון בהערכה.

בידי אמ"ן לא היו ידיעות שיסבירו את פשר הפינוי הסובייטי. ראש אמ"ן העלה שלושה הסברים אפשריים, ולגבי שניים מהם ציין נקודות תורפה: נקודת התורפה בהסבר שהסובייטים חוששים מכך שצה"ל עומד לתקוף, הייתה שלו חשבו כך היו יכולים לפנות

220 מסמך אמ"ן-מחקר, אוקטובר 1973.

לארצות-הברית שתמנע זאת. נקודת התורפה בהסבר בדבר קרע סורי-סובייטי, הייתה העובדה שמשפחות מפונות גם ממצרים. ההסבר האפשרי השלישי שהעלה האלוף זעירא, היה שהסובייטים יודעים או מעריכים שמצרים וסוריה עומדות לתקוף את ישראל. בדיונים שנערכו ב-5 באוקטובר, שבהם העלה את שלושת ההסברים האפשריים, לא טרח להזים את ההסבר הזה. נראה שלא ראה טעם לעשות זאת, בהנחה שהטעמים שעמדו ביסוד שלילתה של האפשרות הזאת עד אותו היום תקפים עדיין: האמונה כי הידיעות משכבר, שלפיהן סוריה מתנה את יציאתה למלחמה במצרים, ואילו מצרים מתנה את יציאתה למלחמה בקבלת מערכות נשק שצפוי שלא יהיו בידה לפני 1975, תקפות; הביטחון כי אם ההתניה הזאת תשתנה ומצרים תחליט לצאת למלחמה תוך ויתור עליהן, ייודע על כך בעוד מועד, וההנחה כי ההתרחשויות במצרים הן אכן במסגרת תרגיל. אף כי מהות התרגיל לא הייתה ברורה, לא הוטל ספק בעצם קיומו.

נראה שלטעמים האלה נוסף גורם מכריע: האמונה בכושר ההכרעה של צה"ל ובכושר ההרתעה הנובע ממנו, כלומר, הביטחון כי ביכולת צה"ל להכריע בכל התמודדות צבאית ולגרום לאויב נזקים כבדים, והידיעה כי מצרים וסוריה ערות לכך ולכן יירתעו מלצאת למלחמה. הידיעה הזאת התחזקה עם הגעת ידיעות – בסוף ספטמבר ובתחילת אוקטובר – על חששותיהן של מצרים וסוריה מפעולה של ישראל נגדן.

הגורמים האלה הביאו לשלילת האפשרות שעומדת על הפרק סכנת מלחמה. לכאורה הייתה ההתרעה שהתקבלה באותו הלילה, ושבעקבותיה נסע ראש "המוסד" לפגוש את המקור, אמורה ליצור דריכות במערכת ולהוביל להערכה שאפשר שמדובר במלחמה. ראש אמ"ן אף ביקש מראש "המוסד" שאם אכן יתברר שהמדובר במלחמה, הוא יודיע לו על כך מיד. ואולם מן האופן שבו דיווח על כך בדיונים השונים, ניתן להבין שלא ייחס לאפשרות הזאת סבירות גבוהה במיוחד. ההתפתחות שגרמה לאמ"ן להטיל ספק בהערכה ששללה אפשרות מלחמה מכול וכול, הייתה הפינוי של הסובייטים. לנוכח ההתפתחות חסרת הפשר הזאת גרס לראשונה שמלחמה אפשרית, אך ייחס לה סבירות נמוכה.

הרמטכ"ל סמך את ידו על הערכות אמ"ן במלואן והעריך גם הוא שקיימת סכנה שתפרוץ מלחמה, אך הסבירות לכך נמוכה. הספק שהתעורר בעקבות פינוי משפחות היועצים הסובייטים, הביא לכך שעתה לא היה בטוח עוד בכך שמצרים וסוריה לא יצאו למלחמה. עם זאת, בהתבססו על ההנחה כי אם אכן יחליטו לתקוף ייודע הדבר, אימץ את הערכת אמ"ן שסביר יותר שמלחמה לא תפרוץ משתפרוץ. עתה התבססו החלטותיו על הסכנה הפוטנציאלית הגבוהה הנובעת מהיערכות כוחות האויב, המאפשרת להם לתקוף ללא התרעה, ועל העובדה שאין הוכחה חד-משמעית שאין בכוונתן לצאת למלחמה מזה, ועל ההנחה כי במקרה שאכן מצרים וסוריה מתכוונות לצאת למלחמה ייודע הדבר בעוד מועד מזה.

השוני בין 5 באוקטובר לבין התקופה שקדמה לו היה בכך שעד אז פעל הרמטכ"ל על סמך ההנחה שכל עוד אין ידיעה חד-משמעית על כך שבכוונת האויב לצאת למלחמה, אין כלל סכנת מלחמה. מכיוון שאין סכנה כזאת אין צורך לפעול כלפיה. הספק שהתעורר ב-5 באוקטובר בבוקר הניע אותו לפעול על בסיס ההנחה ההפוכה: מכיוון שאין בידו הוכחה

חד-משמעית שאין כוונת מצרים וסוריה לצאת למלחמה, עליו לנקוט צעדים ראשונים כדי לקדם אפשרות שבכוונתם לאסור מלחמה על ישראל.

לנוכח זאת החליט הרמטכ"ל ב-5 באוקטובר בבוקר להעמיד את הצבא הסדיר בכוונות לקראת מלחמה – כוננות ג, להפעיל את המצפ"ה, לתגבר את קווי החזיתות בכל כוחות השריון והארטילריה הסדירים, לפתוח את מרכזי הגיוס ולעשות הכנות למקרה שיוחלט על גיוס פומבי. בהתאם להנחיה הזאת הורה המטכ"ל לתגבר את רמת-הגולן ביתרת חטיבה 7 ובגדוד חת"ם. כתוצאה מכך היו ברמה 177 טנקים מאוישים ו-11 סוללות ארטילריה. ההעברה צפונה של יתר חטיבה 7 דיללה את כוחות השריון במערב סיני. עם ביטול "כחול לבן" נקבע, כאמור, שבמערב סיני יימצאו כל העת לפחות 300 טנקים. כדי להשלים את סד"כ הטנקים למספר הזה, העביר המטכ"ל לשם את חטיבת בית-הספר לשריון – חטיבה 460. במערב סיני היו 12 סוללות חת"ם במערב סיני, ואושר גיוס השלמות לחיל האוויר.

העלאת הכוננות והתגבור כללו את הצבא הסדיר בלבד. עם זאת, תוגברה רמת-הגולן בכוח טנקים גדול מזה שתוכנן להיפרס בה במצב "חול ים", שהיה מצב התגבור המרבי המושתת על כוחות סדירים. במצב הזה היו מתוכננים להיות ברמת-הגולן 111 טנקים, ואילו ב-5 באוקטובר סד"כ הטנקים בה היה 177. מצד אחר, המספר הזה היה קטן מן הסד"כ שתוכנן במצב "גיר". במצב הזה, שהיה כרוך בגיוס חלקי של מילואים, היו אמורים להיות ברמת-הגולן 222 טנקים. התגבור ברמת-הגולן היה לא רק כמותי, אלא גם איכותי, שכן חטיבה 7 הייתה חטיבת שריון מעולה. החטיבה יועדה להיות בדרום, היא הייתה שותפה לאימונים ולתרגולים של התוכניות האופרטיביות שתוכננו לחזית הזאת, ובין היתר אומן כוח שלה לגרור את גשר הגלילים שנועד לצליחת התעלה. הפיצוי לדרום על העברתה צפונה היה, כאמור, חטיבת בית-הספר לשריון – דבר שגרר עמו פגיעה במערך ההדרכה של גיסות השריון.

בנוגע להיערכות השריון הורה המטכ"ל כי בשתי החזיתות ייפרס שליש הכוח בקו הקדמי ושני-שלישים ירוכזו מאחור: בצפון ייפרסו שני גדודי טנקים בקו הקדמי ושלושה גדודי טנקים וגדוד חרמ"ש ירוכזו בנפח כוח להתקפת-נגד עיקרית. בדרום תיפרס חטיבה אחת בקו הקדמי ושתי חטיבות ירוכזו בקו המעברים ובאזור רפידים.

סד"כ הטנקים במערב סיני שהושלם, כאמור, ל-300, היה אמור להיות, לפי התוכניות האופרטיביות, במערב סיני הן במצב בט"ש והן במצב "שובך יונים", המקביל ל"גיר" בצפון. ההבדל ביניהם היה בפריסה: במצב בט"ש הייתה חטיבה אחת פרוסה מלפנים ושתיים מאחור. מצב "שובך יונים" היה מצב הכוננות והפריסה שיועד לבלום מתקפת אויב עד לבוא כוחות המילואים לחזית. בגרסתו הידועה למטכ"ל והמאושרת על ידו, היו אמורות להיות בו שתי חטיבות פרוסות מלפנים ואחת מאחור. הפריסה שעליה הורה המטכ"ל ב-5 באוקטובר, הייתה פריסת בט"ש, אולם בכוונות מוגברת.

על בסיס הסכנה הפוטנציאלית הגבוהה שהייתה גלומה בהיערכות צבאות מצרים וסוריה, והספק שהוטל בהערכה שאין בכוונתן לצאת למלחמה, החליט הרמטכ"ל החלטה משמעותית: זו הייתה הפעם הראשונה מאז 1970 שבה הועמד הצבא הסדיר בכוונות למלחמה. העובדה שהחלטה הזאת התקבלה בערב יום הכיפורים – שבת-שבתון – מדגישה

עוד יותר את התפנית שחלה בהערכת המצב: כל עוד נשללה אפשרות מלחמה לא ננקטו כל צעדים לקדמה; מרגע שהייתה סבירות כלשהי לאפשרות הזאת, נמוכה ככל שתהיה, נשקפה ממנה סכנה אקטואלית. כלפי הסכנה הזאת פעל הרמטכ"ל, כאשר הוא לוקח מקדם ביטחון ונוקט צעדים שהיו לכאורה מעבר לאלה המתחייבים ממידת הסבירות שהעניק לאפשרות שהיא אכן תצא לפועל.²²¹ הצעדים שנקטו נועדו לקדם אפשרות שתפרוץ מלחמה, ולא מלחמה ודאית. הרמטכ"ל ציפה כי במקרה שהאויב יחליט לצאת למלחמה ייוודע הדבר בעוד מועד. בין היתר ציפה לתוצאות הפגישה שנועדה לראש "המוסד" בשעות הערב. לפיכך החליט שלא לדרוש גיוס מילואים. הצעד הזה, החליט, יינקט אם וכאשר יהיה ודאי שהאויב מתכוון לצאת למלחמה. הצעדים שהחליט לנקוט נועדו להבטיח את ההכנות ההכרחיות לקראת אפשרות שייוודע שבכוונת האויב לתקוף, ואת העמדת הכוחות הסדירים בכוונות לבלימת כוחות האויב עד הגעת כוחות המילואים במקרה שהאויב יתקוף בהפתעה. החלטות הרמטכ"ל אושרו על-ידי שר הביטחון. בימים הקודמים העלה השר שאלות וספקות שהיה בהם כדי לערער את בסיס ההערכה של אמ"ן. השאלות האלה לא נידונו בפקוד העליון ונותרו ללא מענה. ב־5 באוקטובר הוא לא ערער על הערכת אמ"ן, ואישר כי בתחום הצבאי די בצעדים שנקט הרמטכ"ל. עם זאת החליט, לנוכח חוסר הודאות שאין בכוונת האויב לצאת למלחמה, להוסיף על צעדי הכוונות ברמה הצבאית צעד ברמה המדינית. לצעד היו שלוש מגמות – מודיעינית, מרתיעה ומאבטחת. הוא המליץ לראש הממשלה לפנות לארצות-הברית במגמה לנסות לברר באמצעותה את פשר הפינוי של הסובייטים ואת פשר תגבור החזית המצרית, זאת כדי לפזר את הערפל העוטה את הכוונות המסתתרות מאחוריהם. כמו כן המליץ כי במקרה שיתברר שאכן בכוונת מצרים וסוריה לצאת למלחמה, תודיע להן ארצות-הברית שישראל ערה לכוונותיהם ומוכנה לקדם את פני מתקפתם; זאת במגמה להרתיעם מלצאת למלחמה. לפנייה דרך ארצות-הברית הייתה מטרה נוספת: להבטיח כי במקרה שאכן תפרוץ מלחמה תקבל ממנה ישראל גיבוי מדיני וציוד חיוני.

ראש הממשלה סמכה את ידיה על ההערכה שהוצגה בפניה. היא חשה שהמצב אקוטי, אולם הרגישה שאין ביכולתה להכריע חד-משמעית אם עומדת לפרוץ מלחמה, אם לאו. התחושה שאפפה את הערכות המצב ב־5 באוקטובר – תחושה של אי-ודאות – הייתה גם נחלתה. לפיכך לא הביאה הספק לפעול אל מעבר לצעדים שנקט הרמטכ"ל ואלה שהמליץ שר הביטחון. כולם, כך נראה, היו שותפים להערכה כי הערכות צבאיות מצרים וסוריה מאפשרות להם לצאת למלחמה מזה, ולאמונה כי אם יחליטו לתקוף – ייוודע על כך בעוד מועד – מזה. ההחלטות שהתקבלו באותו היום התבססו על כמה גורמים: הידיעה כי ביכולת צבאות מצרים וסוריה לצאת למלחמה מהיערכותם הנוכחית; אי-הודאות בנוגע לכוונותיהן של מצרים וסוריה; הנחה כי סביר יותר שלא יצאו למלחמה משיצאו, אולם אין

²²¹ בעדותו לוועדת אגרנט אמר רב-אלוף אלעזר בהתייחסו להחלטה על כוונות ג: "אני חושב אותו באותו שלב כנקיטת אמצעי כוונות גבוהים, ולי הייתה הרגשה ש[בכך] אני לוקח מקדם-ביטחון גבוה" (ועדת אגרנט, דוח 2, עמ' 240). נראה שהוא ראה בכך מקדם-ביטחון גבוה משום ש"עדיין לא חשבתי שזאת עלולה להיות מלחמה כוללת. מה שבשלב הזה הראיג אותי זה שיכולה להיות איזו פעולה סורית וייתכן שצורך זה המצרים נמצאים בכוונות – שמא תהיה הידרדרות" (שם, שם).

ביטחון שלא יצאו; חוסר הוכחה חד־משמעית שאין בכוונתם לצאת למלחמה; ההנחה כי אם אכן יחליטו לצאת למלחמה יתקבלו אינדיקציות על כך בעוד מועד.

מלחמה – היום! (6 באוקטובר 1973, 14:00–02:30)

ידיעה מודיעינית: מלחמה – היום!

כאמור, ב־5 באוקטובר ציפו גורמי הצמרת המדינית־צבאית לאינדיקציה נוספת בנוגע לכוונות המלחמה של מצרים וסוריה. כפי שציין ראש אמ"ן, בישיבה בלשכת שר הביטחון בשעה 09:00: "יכול להיות שעד הערב נהיה יותר חכמים".²²² ציפו לכך שהפגישה בין ראש "המוסד" למקור תיערך בסביבות השעה 22:00, אולם בסופו של דבר היא התקיימה כמה שעות מאוחר יותר.²²³

באשמורת השלישית של ליל יום הכיפורים טלפן ראש "המוסד" האלוף (מיל') צבי זמיר, לאחר שנפגש עם המקור, אל ראש לשכתו פרדי עיני ומסר לו את המידע העיקרי מהפגישה. עיני תרגם את ההודעה להקשרה והודיע למזכירים הצבאיים של ראש הממשלה ושל שר הביטחון ולראש אמ"ן את ההודעה הבאה:

לפי התוכנית עומדים המצרים לתקוף היום לפנות ערב. יודעים שהיום חג מיוחד וחושבים שיוכלו לנחות לפני חשיכה. התקיפה תהיה על פי אותה התוכנית הידועה לנו. [...] סאדאת אינו יכול לדחות התקיפה עקב התחייבויות שנתן לראשי מדינה ערביים אחרים. [...] להערכת המקור [...] הסיכויים הם 99.9 אחוזים. לדעתם הם ינצחו ולכן הם מאוד חוששים מפני פרסום מוקדם היכול להביא להתערבות מבחוץ, דבר העלול להרתיע חלק מהשותפים שישקלו שוב אם כדאי הדבר. הרוסים לא ייקחו חלק בפעולה.²²⁴

222 ראו עמ' 226 לעיל.

223 מה"ד־היסטוריה, פגישה עם רב־אלוף (מיל') דוד אלעזר מ־8 במרס 1976 (להלן: פגישה עם רב־אלוף אלעזר, 8.3.76); ברוח הגלוי של ועדת אגרנט נכתב: "אינדיקציה נוספת הייתה עשויה לבוא כעבור כמה שעות ממקור אחר, כפי שהודיע ראש אמ"ן לשר הביטחון. למעשה, וללא אשמת ראש אמ"ן, היא הגיעה רק למחרת, בבוקר השכם" (ועדת החקירה מלחמת יום הכיפורים, דין וחשבון חלקי, 1 באפריל 1974, עמ' 30).

224 מכתב סמנכ"ל "המוסד" למינהל אל רמ"ח היסטוריה מ־19 בפברואר 1981. לפי המסמך הזה התנהלה השיחה בשעה 02:40. לפי המסמך הועברה הידיעה למזכיר הצבאי של ראש הממשלה בסביבות השעה 02:40, לראש אמ"ן בסביבות השעה 02:55 ולמזכיר הצבאי של שר הביטחון בסביבות השעה 03:10. בהתבסס על המסמך הזה מצוין לוח־הזמנים הזה גם ברוח ועדת אגרנט. לוח־הזמנים הזה אינו עולה בקנה אחד עם הזמנים שמציינים מקבלי הידיעה: המזכיר הצבאי של ראש הממשלה תא"ל ישראל ליאור רשם בעת שיחתו עם מר עיני פתק שהעתקו

בסביבות השעה 04:30 קיבל הרמטכ"ל בביתו הודעה טלפונית מראש לשכתו. סא"ל שלו מסר כי הוא קיבל מהמזכיר הצבאי של שר הביטחון ידיעה שלפיה תתחיל התקפה באותו היום בשעה 18:00.²²⁵ הרמטכ"ל הורה לו להודיע על כך לחברי המטכ"ל, בהם

נמצא במחלקת היסטוריה ושבו נכתב: "6.10.73 שעה 03:40: פרדי טלפן שצביקה נפגש עם החבר שלו ומסר: הערב יפתחו באש לפי התוכנית הידועה לנו. הם מקווים לפני חושך יצליחו לתקוף. התחייבויות כלפי מדינות אחרות. הרוסים לא ייטלו חלק במלחמה. 0350 – מסרתי לגולדה". יש לציין שתי עובדות בנוגע לפתק הזה: 1. שעת השיחה – 03:40; 2. לא צוינה ההסתייגות שהובעה במסר בנוגע להססנותו של סאדאט.

ראש הממשלה כתבה בספרה כי קיבלה את ההודעה מתא"ל ליאור בסביבות השעה 04:00 (גולדה מאיר, חיי, ספריית מעריב, 1975, עמ' 309).

ראש אמ"ן אמר בריאיון עמי כי הוא העביר את הידיעה לרמטכ"ל מיד כשקיבל אותה (אג"ם-מה"ד-היסטוריה, תחקיר אלוף [מיל'] אלי זעירא, 19.1.1981). לפי יומן לשכת הרמטכ"ל, קיבל הרמטכ"ל את הידיעה מראש אמ"ן בשעה 04:30 (ראו להלן).

רל"ש ראש "המוסד" סיפר לי כי ראש אמ"ן ביקש ממנו שיודיע את הידיעה גם לעוזר ראש אמ"ן למחקר, והוא עשה זאת. האחרון אמר לנו כי מר עיני התקשר אליו בסביבות השעה 04:00 (מה"ד-היסטוריה, עדות תא"ל (מיל') אריה שלו בנושא הרקע למלחמה, 17 בפבר' 1981).

המזכיר הצבאי של שר הביטחון סיפר כי קיבל את הידיעה בסביבות השעה 04:00 (מה"ד-היסטוריה, תחקיר תא"ל (מיל') יהושע רביב בנושא הרקע למלחמת יום הכיפורים, 30 במאי 1978).

שר הביטחון כותב בספרו כי קיבל את הידיעה ממזכירו הצבאי בשעה 04:00 (אבני דרך, עמ' 575). מן הראינות האלה עולה כי האדם הראשון שלו הודיע מר עיני את הידיעה, תא"ל ליאור, קיבל אותה לבטח בשעה 03:40, ויתר האנשים קיבלו אותה ממנו בסביבות השעה 04:00. המועד הזה מאוחר בכשעה מן המועדים שבהם נקב ראש לשכת ראש "המוסד" במכתבו. בשיחה טלפונית שערך עמו רמ"ח היסטוריה דאז, אל"ם אורי אלגום, ב-6 במרס 1981, הוא הסביר כי לוח-הזמנים הזה הוא משוער, וכנראה נפלה בו טעות. שכן נראה לו שעבר פרק זמן של כ-10-15 דקות עד לעיבוד הידיעה, כלומר, ייתכן שהוא החל להעבירה בסביבות השעה 03:00. ואולם, גם בין המועד הזה לבין השעה המצוינת בפתק האותנטי של תא"ל ליאור קיים עדיין פער של כ-40 דקות. לא מצאתי הסבר מניח את הדעת לפער הזמנים הזה.

²²⁵ יומן רל"ש הרמטכ"ל, לוח הרמטכ"ל, 6 באוקטובר 1973. לא ברור כיצד נקבעה השעה 18:00. הן בנוסח שהגיע, כאמור, בעל-פה, והן בנוסח שהגיע לאחר מכן בכתב (ראו עמ' 267-269 להלן) נכתב שההתקפה תתחיל "לפנות ערב". להלן התייחסויות של הנוגעים בדבר לסוגיה:

הרמטכ"ל אמר בהקשר לכך: "גם ראש לשכתי, אשר מסר לי את הידיעה מפי המזכיר הצבאי של שר הביטחון, וגם ראש אמ"ן, אשר קיבל את הידיעה מ'המוסד', נקבו בשעה 1800 כשעת ה'ש' לפתיחת המלחמה, ולכן אני מניח שהידיעה על שעה 1800 מקורה ב'מוסד' ולא אצל המזכיר הצבאי של שר הביטחון או ראש אמ"ן. בדעבד התברר כי בידיעה המקורית לא נאמרה השעה 1800, אלא 'שקיעת

החמה' (בלעז sun set) (מה"ד-היסטוריה, פגישה עם רביאלוף אלעזר, 8 במרס 1976). רל"ש הרמטכ"ל אישר כי המזכיר הצבאי של שר הביטחון תא"ל יהושע רביב הוא שמסר לו את הידיעה ודיווח לו שהמלחמה תתחיל בשעה 1800, והוא מסר על כך לרמטכ"ל (מה"ד-היסטוריה, תחקיר תא"ל אבנר שלו בנושא בוקר 6 באוקטובר 1973, 1 בדצמבר 1977).

תא"ל רביב אישר גם הוא כי בידיעה שנמסרה לו מ"המוסד" בסביבות השעה 04:00 ננקבה השעה 18:00 (ריאיון עם תא"ל יהושע רביב).

לעומת זאת, המזכיר הצבאי של ראש הממשלה אמר כי בידיעה שנמסרה לו מ"המוסד" לא ננקבה השעה 18:00, אלא נאמר שהמתקפה תיפתח בשעות אחר-הצהריים, ואת זאת מסר לראש הממשלה (מה"ד-היסטוריה – צוות חקר המצפ"ה, תחקיר תא"ל (מיל') ישראל ליאור בנושא הרקע למלחמת יום הכיפורים, תחקיר מס' 2, 17 באפריל 1978).

אלופי הפיקודים, ולהזעיקם לישיבה בלשכתו.²²⁶ לאחר כחמש דקות קיבל הרמטכ"ל הודעה דומה מראש אמ"ן.²²⁷

לאחר המלחמה כתב שר הביטחון על הידיעה את הדברים הבאים:
מקור הידיעה היה מהימן, אולם זו הייתה ידיעה מודיעינית ולא ידיעה המתארת התרחשויות בשטח. ידיעות כאלה כבר היו בעבר, ואחר כך, כאשר הערכים לא תקפו, בא הסבר כי "ברגע האחרון" שינה סאדאט את דעתו. גם הפעם נאמר, כי אם יתברר לסאדאט שהדבר נודע לנו ויתרון ההפתעה ניטל ממנו, יש אפשרות שיבטל, או לפחות ידחה, את מועד ההתקפה.²²⁸

על קבלת הידיעה אמר הרמטכ"ל:
בשבת בבוקר, בשעה 0430 בערך, אנו מקבלים ידיעה ממקור אחד, שהוא מקור די מהימן. אמנם זו רק ידיעה אחת, אבל היא נופלת על רקע של מתיחות וחששות, וכשמעירים אותי בשבת הזאת בשעה 0430 ואומרים לי: "ממקור זה וזה הגיעה ידיעה שיש מלחמה היום בשעה שש בערב", אני יוצא מתוך הנחה שצריך לקבל את הידיעה הזאת כעובדה – מרגע זה צריך לעבוד כאילו אנחנו הולכים למלחמה.²²⁹

הוראת הרמטכ"ל להכין מכה מקדימה על טילים ושדות תעופה בסוריה

הרמטכ"ל התחיל "לעבוד כאילו אנחנו הולכים למלחמה". בתפיסה שהתגבשה לפני המלחמה נתפס, כאמור, חיל האוויר כמרכיב בעל חשיבות רבה בשלב הבלימה. החשיבות הזאת הלכה וגברה לנוכח ההנחה שעומדת לפרוץ מלחמה בתוך כ-14 שעות – פרק זמן שלא יספיק לגיוס המילואים ולפריסתם בחזיתות. לנוכח זאת, הדבר הראשון שעשה עם קבלת הידיעה היה להתקשר למפקד חיל האוויר. בשעה 04:40 התקשר הרמטכ"ל לאלוף פלד, מסר לו את הידיעה והודיע לו שברצונו לפתוח את המלחמה במכה מקדימה שינחית

בפתק שאותו רשם תא"ל ליאור בעת השיחה נכתב כאמור "לפני חושך" ובצד נכתב "עד תום החשכה". מן הראוי לציין כי במשך יום הכיפורים – מעת קבלת הידיעה ועד פרוץ המלחמה – פעל צה"ל על בסיס ההנחה כי מתקפת האויב תיפתח בשעה 18:00. דיון מפורט (המקובל עלינו) בסוגיה הזאת ראו בועדת אגרנט, דוח 2, עמ' 137-140.

226 ריאיון עם תא"ל אבנר שלו, דצמבר 1977.

227 יומן רל"ש הרמטכ"ל, לוח הרמטכ"ל, 6 באוקטובר 1973.

228 אבני דרך, עמ' 575. בנוגע לידיעות קודמות שהגיעו מאותו מקור ראו הערה 12 בעמ' 145. אשר לטענה ש"הייתה זו ידיעה האומרת כי למודיע נודע על החלטה לפתוח במלחמה ולא ידיעה המתארת התרחשויות המתבצעות בפועל בשטח" – בטענה זו ודאי שאין לפטור את חשיבותו של המקור. להפך – ידיעות על הנעשה בשטח לא חסרו. המידע שציפו שיכריע הוא דווקא המידע על החלטה לצאת למלחמה.

229 כינוס פיקוד הדרום לסיכום מלחמת יום הכיפורים, 5 בפברואר 1974. רל"ש הרמטכ"ל סיפר בריאיון עמנו כי "דרו ננעל כמו בולדוג" על כך שעומדת לפרוץ מלחמה (ריאיון עם תא"ל אבנר שלו, 1.12.1977).

חיל האוויר.²³⁰

בכינוס לסיכום המלחמה הסביר רב־אלוף אלעזר את התפיסה שעמדה מאחורי השיחה הזאת:

השיחה בינינו היא על רקע התפיסה שהתגבשה אצלנו, וזה אולי מבהיר קצת את השאלה: חיל האוויר – איזה מרכיב הוא בבלימה? חיל האוויר תמיד נחשב אצלנו כמרכיב בעל חשיבות ראשונה בבלימה. כלומר, שהוא יצטרך לתת תרומה בשלב הבלימה. ואנחנו את התרומה של חיל האוויר במשך השנה האחרונה, בעיקר בכוננויות של אפריל-מאי, תמיד ביססנו על ההנחה שחיל האוויר צריך לקבל זמן, צריך לקבל יוזמה, כדי לתקוף טילים, מערכי טילים במצרים ובסוריה; על ידי זה לזכות בחופש פעולה, ואז הוא יכול לתרום תרומה גדולה. היות וזאת קונספציה שאני חי איתה, אני מחפש איך להתחיל לפי המודל שאנחנו רוצים אותו. כלומר, שחיל האוויר יכול יזום לעלות על מערכי טילים, על חילות האוויר, ואז להשתחרר לסיוע טוב.²³¹

הרמטכ"ל ומפקד חיל האוויר שוחחו על שיטות ההתקפה האפשריות. בין היתר נידונה האפשרות של תקיפה יזומה על שני חילות האוויר – המצרי והסורי, ומולה הספק אם יהיה אפשרי במקרה כזה לתקוף בעוד מועד גם את מערכי הטילים, כדי למנוע מהם להפריע למתן סיוע לכוחות הקרקע. הם הגיעו למסקנה שאותה סיכם הרמטכ"ל – לרכז את המאמץ של המכה המקדימה בסוריה: להנחית מכה יזומה על חיל האוויר הסורי באמצעות תקיפת שדות תעופה לפי תוכנית "נגיחה", ולתקוף את מערך הטילים הסורי בחזית על-פי תוכנית "דוגמן". תוכנית תקיפת הטילים הייתה משולבת באש ארטילרית, בלוחמה אלקטרונית, בדמי מטוסים ובאמצעים נוספים. היא הייתה אמורה להימשך כשלוש שעות שבסיומן יוכל חיל האוויר לפעול באופן חופשי נגד כוחות הקרקע הסוריים. הרמטכ"ל קבע שתחילה יותקף מערך הטילים ולאחר מכן – שדות התעופה.²³² לשאלת הרמטכ"ל מתי יהיה חיל האוויר מוכן להוציא לפועל את התוכנית הזאת, ענה האלוף פלד שאם תינתן לו פקודה מיד תוכל התקיפה להתחיל בשעות 11:00-12:00 לערך. הרמטכ"ל ענה לו: "יש לך פקודה – תכין!"²³³

230 יומן רל"ש הרמטכ"ל, 6 באוקטובר 1973; דברי הרמטכ"ל בכינוס פיקוד הדרום.

231 שם. על התפיסה בדבר תפקיד חיל האוויר בשלב הבלימה ראו עמק 84-97 לעיל.

232 מה"ד-היסטוריה, עדות רב־אלוף (מיל') דוד אלעזר.

233 שם; יומן רל"ש הרמטכ"ל, 6.10.1973. ניתן להניח שההחלטה להנחית את המכה המקדימה בחזית הסורית, נבעה מהתפיסה שהתגבשה במטכ"ל, שלפיה החזית הסורית מסוכנת מן החזית המצרית בשל קרבתה למרכזי יישוב. התפיסה הזאת קיבלה חיזוק עם התרעת האלוף חופי בערב ראש השנה על מגבלות ההתרעה בחזית הזאת והיעדר מכשול קרקעי בה. ראו גם את גישת שר הביטחון בדיון בהמשך (עמ' 254-255 וגם 286 להלן).

שיחת הרמטכ"ל עם סגנו: המכה האווירית המקדימה, הגיוס והכנות העורף

בשעה 05:10 הגיע הרמטכ"ל ללשכתו, ולאחר עשר דקות הגיע לשם גם סגנו. רב-אלוף אלעזר מסר לאלוף טל על הידיעה שתהיה מלחמה בערב הקרוב, ואמר שלדעתו היא מהימנה. הוא העלה שלוש סוגיות שבנוגע להן יש לקבל החלטות: האם להנחית מכה אווירית מקדימה? מהו היקף כוחות המילואים שיש לגייס ובאיזו שיטה יש לעשות זאת? אילו הכנות יש לעשות במגזר האזרחי – בקרבת החזית ובעורף?

הוא הוסיף שאם תינתן הפקודה להנחית מכה מקדימה, יוכל חיל האוויר להנחית בסביבות 14:00-15:00. אפשר להורות לחיל האוויר להיות ערוך באופן שיהיה מוכן גם להנחתת מכה מקדימה וגם לתגובה על פעולות של מצרים וסוריה. הרמטכ"ל ציין כי אם ייוותרו שעות אור מעטות, יתקוף חיל האוויר שדות תעופה, אם יהיה זמן רב יותר – הוא יופנה גם לתקיפת טילים ולבלימת המתקפה הקרקעית הסורית.²³⁴

אופן הגיוס תלוי בין היתר בשאלה האם יאושר להכות מכה אווירית מקדימה. במקרה שהדבר יאושר, לא ייערך גיוס פומבי. הרמטכ"ל אמר שהוא נוטה לפנות אחר-הצהריים את הנשים והילדים וחלק מן הגברים מיישובי רמת-הגולן. האלוף טל הציע לשקול לגייס את מערך הג"א כבר בשלב הזה, כדי שיהיה מוכן לספיגה ולמכה המקדימה, וציין שהדילמה היא האם לנקוט את כל הצעדים כאילו אין מנוס ממלחמה או לנסות למנוע אותה.²³⁵ במהלך השיחה בין הרמטכ"ל לבין סגנו הגיע לחדר מפקד חיל האוויר ועודכן במצב.²³⁶

פגישת ראשי אגפים וזרועות

בשעה 05:30 נערכה בחדר הרמטכ"ל פגישה של ראשי האגפים והזרועות. הרמטכ"ל דיווח לפורום כי "יש ידיעה טובה שהערבים הולכים לתקוף הערב". ראש אמ"ן מסר שהפינוי של הסובייטים הוא רחב היקף, כולל אף גברים, והוא מוצא לפועל בקצב מזורז. הוא דיווח כי יש קידום רב של כוחות בסוריה, וכי גם בנוגע למצרים יש מידע על מהלכים צבאיים והתרעות שאליהם צריך בהחלט להתייחס ברצינות. עם זאת, אמר, מבחינה פוליטית המלחמה אינה נחוצה לנשיא מצרים.

הרמטכ"ל ציין את הסוגיות שיש לקבל החלטות בנוגע אליהן: היקף הגיוס ושיטתו;

²³⁴ יומן רל"ש הרמטכ"ל, 6.10.1973. הנתונים הללו אינם עולים בקנה אחד עם הסיכום של הרמטכ"ל עם מפקד חיל האוויר כמצוין לעיל – לא בנוגע לקדימות בין תקיפת שדות תעופה לתקיפות טק"א, ולא בנוגע ללוחות-הזמנים. לא מצאתי מה פשר הסתירות.

²³⁵ לשון המקור: "הדילמה היא בין ללכת פתוח על מלחמה או מנסה למנעה". תשובת הרמטכ"ל: "אם הגיעו לזה שהם רוצים לתקוף ושאלנו יודעים רק 12 שעות". נראה שהכוונה היא שלגבי הרמטכ"ל השאלה הזאת היא שאלה רטורית, שכן נותרו כ-12 שעות עד פתיחת האויב באש. בריאיון עמו אמר רב-אלוף אלעזר: "אני יצאתי מתוך הנחה שהמלחמה ודאית וכל מעשינו צריכים להיות בהתאם לכך" (פגישה עם רב-אלוף אלעזר, 8.3.1976).

²³⁶ יומן רל"ש הרמטכ"ל, 6.10.1973.

המכה המקדימה – האם להנחיתה, ואם כן היכן – בסוריה או במצרים? הוא מסר את ההנחיות הבאות: חיל האוויר יתכונן לתקוף באותו היום בסוריה – את הטילים, חיל האוויר ו"הקו".²³⁷ התקיפה תיערך לא לפני השעה 12:00 ולא לאחר השעה 15:00.²³⁸ ייעשו הכנות לגיוס פומבי.²³⁹ מאושר לאג"ם לגייס חיילי מילואים לאגפים ולזרועות לשם השלמת הכוננות. הגיוס יהיה בהיקף של אלפי אנשים, ובתנאי שלא יפגע ברשתות הגיוס. בחיל האוויר יגויסו כל הטייסים, מערך הנ"מ ומערך השליטה והבקרה.²⁴⁰

דיון בלשכת שר הביטחון: חילוקי דעות בנוגע למכה המקדימה והיקף הגיוס

בשעה 05:50 החלה בלשכת שר הביטחון ישיבה שבה השתתפו השר, עוזרו, הרמטכ"ל, מנכ"ל משרד הביטחון, מתאם הפעולות בשטחים האלוף שלמה גזית, מזכירים וראשי לשכות.²⁴¹ בפתיחת הישיבה הורה השר לשים דגש על גיוס מערך הג"א לפינוי נפגעים, זאת בשל חששו מאפשרות של נפילת טיל סקאד בתל-אביב או של הפצצתה ממפציצים, ולנוכח העובדה שלא ניתן לעשות רבות בנושא מקלטים.²⁴² כמו כן הציע לארגן "טיול" לילדי היישובים ברמת-הגולן במטרה להוציאם מן היישובים.

השר הציג את תפיסתו בנוגע לפתיחת המלחמה: הבעיה העיקרית היא האם על סמך הנתונים הקיימים אפשר לתקוף לפני הפתיחה באש על-ידי הערבים. לדעתו, אם יהיה מידע ודאי שהם עומדים לפתוח במלחמה, על צה"ל לתקוף את סוריה. ההנחה היא שמצרים היא זו שתפתח במלחמה, וגם אם סוריה לא תתקוף יחד עמה, על צה"ל לתקוף אותה: "אם יש לנו סימן ראשון במצרים, יש לנו זכות פוליטית לעלות על סוריה".²⁴³ הוא ציין שאינו

²³⁷ ב"פקודות הרמטכ"ל לכוננות וניהול המלחמה" (להלן: תקציר יומן רל"ש הרמטכ"ל) נכתב: "ח"א יכן מכה מונעת על סוריה. בסיסי טילי נ"מ, ח"א יתקוף ראשון". נראה שהרמטכ"ל אמנם קבע את סדר התקיפה: קודם טילים, לאחר מכן שדות תעופה ואחרי כן סיוע לכוחות שב"קו".

²³⁸ בריאיון עמו הסביר רב-אלוף אלעזר את הקביעה הזאת: "עיתי התקיפה לא נקבע במרחב של שלוש שעות, פשוט עוד לא הייתה פקודה על העיתוי. השאלה הייתה מתי נהיה מוכנים ומה תהיינה הידיעות הנוספות שתגענה עוד במשך היום. היה ברור לי מחיל האוויר שהוא לא יהיה מוכן לעשות את זה לפני 11:00 או 12:00 בצהריים, לכן יצאתי מהנחה שזה לא לפני 12:00. מאידך, רציתי להגביל אותו ולהגיד שלא אחרי 15:00, כי אחרי 15:00 כבר לא נספיק לעשות מספיק עד הערב" (ריאיון עם רב-אלוף אלעזר, 17.2.1976).

²³⁹ רב-אלוף אלעזר הסביר בריאיון: "טרם סיכמתי האם הגיוס יהיה סמוי או פומבי, אך הוריתי לעשות הכנות לגיוס פומבי" (פגישה עם רב-אלוף אלעזר, 8.3.1976).

²⁴⁰ יומן רל"ש הרמטכ"ל, 6.10.1973. בתקציר היומן נכתב במקום ההנחיות המפורטות: "מאשר לאמ"ן לגייס כמה מאות אנשי מילואים, אושרו לח"א לביצוע 'קשת' ברמה ו'קשת' בתעלה".

²⁴¹ הפרטים על הישיבה מתבססים על שני מקורות: יומן רל"ש הרמטכ"ל, 6.10.1973; ותרשומת שליש שהב"ט. בפירוט הנוכחים נרשם "גזית", ורל"ש הרמטכ"ל הוא שהאיר את עינינו שהכוונה לשלמה גזית (ריאיון עם תא"ל אבנר שלו, 1.12.1977).

²⁴² ציון העובדה שחששות אלו של השר הם שעמדו בבסיס ההחלטה, מופיע רק בתרשומת של שלישו.

²⁴³ ביריעה שהגיעה עם שחר דובר, כאמור, על פתיחה באש על-ידי מצרים, בתיאום עם גורמים נוספים. לפי המידע שהיה מכבר בידי אמ"ן, לא ודאי שסוריה תפתח במלחמה יחד עם מצרים; ייתכן שתמתין לתוצאות הפתיחה ותצטרף מאוחר יותר.

מוציא מכלל אפשרות שיהיה אפשר לתקוף בחזית הסורית "5 דקות קודם" לפתיחת סוריה באש: "זה לגיטימי, ממילא לאחר זמן לא ידעו מה היה". אפשר אף לגרור את הסורים לפתוח באש על ידי סיור אווירי רחב היקף. לדעתו, "על הסורים אפשר לעלות כשהמצרים פתחו גם באש הם [הסורים] שותקים", כי "הפעם חזית [מספר] 1 [היא החזית] הסורית, בגלל היישובים ובגלל שאפשר יהיה להוציאם מהמלחמה".

שר הביטחון ציין אפשרות נוספת לפעולה שהעלה עוזרו, רב-אלוף (מיל') צבי צור: לנסות לסכל את ניסיון הערכים לפתוח במלחמה באמצעות מתן פומבי לכך שישראל יודעת על כוונתם לתקוף, דבר שייטול מהם את יתרון ההפתעה.²⁴⁴

הרמטכ"ל ביקש לדעת מה נאמר בדיוק בידיעה. מזכירו הצבאי של שר הביטחון, תא"ל יהושע רביב, השיב שבידיעה נאמר כי הפעולה תתחיל הערב וכי אין בידי סאדאת לשנות את ההחלטה. השר לא הסתפק בכך והתקשר לראש לשכת ראש "המוסד", שהיה זה ששמע את הידיעה מראש "המוסד". מר עיני מסר לו בטלפון את נוסח הידיעה כדלהלן: מצרים עומדת לפתוח במתקפה בערב, לפי התוכנית הידועה לנו. היא יודעת שמחר חג. הצליחה תוכל להתבצע "לפנות החושך". "המנהל" אינו יכול לדחות את המתקפה בגלל התחייבויות עם "המנהלים האחרים" (השר העיר: ייתכן שהכוונה לסוריה). המצרים חוששים מאוד שאם כוונתם תיוודע לפני פתיחת המלחמה עלולים שותפיהם להתחרט. הסיכויים הם 99.9 אחוזים שהמתקפה תתבצע. אין למדינות התוקפות שותפים מחוץ לאזור.²⁴⁵

השר שאל אם בידי אמ"ן קיים מידע נוסף, והרמטכ"ל השיב שבפענוח התצ"א התגלו שמונה סוללות נוספות ונראה שהיערכות סוללות הטילים הושלמה. כמו כן אמר שממשיכים להגיע מטוסים רוסיים ושהספינות יוצאות מן הנמלים, "והם מתכוונים לתקוף הלילה". לשאלת השר מה ידוע לאמריקנים, השיב הרמטכ"ל כי לדעת ראש אמ"ן "הם בערפל מוחלט והגיעו למסקנה שלא הולכים לתקוף", ואינם יודעים על עזיבת הסובייטים. הרמטכ"ל הציג בפני שר הביטחון את שתי הבעיות העיקריות שבנוגע להן הדרג המדיני נדרש להחליט: המכה האווירית המקדימה והגיוס. הוא ציין שהמלצותיו מתבססות על ההנחה שאכן תפרוץ מלחמה.

244 בנוגע לאפשרות הזאת כתב משה דיין: "עניין האזהרה היו לו שני היבטים: האחד – בעקבות מה שנאמר לנו בנדון זה חשבנו על אפשרות שאזהרה זו עשויה למנוע התקפה; והשני – הבטחת תמיכתה של ארצות-הברית, ומכל מקום מניעת מצב שבו ארצות-הברית עלולה לחשוד – או לטעון – שהיא אפשר למנוע את המלחמה, אלא שאנו – גם אם לא יזמנו אותה, מכל מקום לא עשינו הכול למניעתה" (אבני דרך, עמ' 575).

245 תרשומת שליש שהב"ט. בידיעה שהגיעה מאוחר יותר בכתב צוין כי 99 אחוזים שאכן תיפתח מלחמה, אולם ייתכן שסאדאת יתחרט ברגע האחרון, ואף צוין כיצד ניתן להניא אותו, לדעת המקור, מלתקוף (ראו עמ' 269 להלן). הידיעה הזאת עדיין לא הגיעה לארץ בעת הדיון בלשכת שר הביטחון. כל שהיה ידוע אז היו הפרטים שהעביר רל"ש ראש "המוסד". בשיחה המתוארת כאן אכן אמר מר עיני כי הסיכויים הם 99.9 אחוזים שהמתקפה תתבצע, אולם המצרים חוששים שאם כוונתם תיוודע עלולים הסורים להתחרט. הוא לא ציין את האפשרות שהמצרים עצמם יתחרטו, המרומזת במשפט האחרון בדבריו האלוף (מיל') זמיר: "אך בכל זאת האיש הוא כזה", שאותו לא כלל מר עיני ב"תרגומו" – ייתכן משום שלא הבין את משמעותו, משמעות שניתן להבינה לאחר קריאת הידיעה הכתובה.

בנוגע למכה מקדימה, אמר הרמטכ"ל, עומדות בפני חיל האוויר שתי אפשרויות: הראשונה – תקיפת בסיסים של שני חילות האוויר – המצרי והסורי; השנייה – תקיפה בסוריה בלבד של בסיסי חיל האוויר, מערך הטילים וכוחות הקרקע בקו. שר הביטחון קבע שמכה מקדימה אינה באה בחשבון בסיטואציה הקיימת "אפילו באם נזכה בגן עדן. בעיקר שהאמריקאים אומרים ש[מצרים] וסוריה לא הולכים לתקוף". האפשרות היחידה לפעולה אווירית מקדימה היא האפשרות שציין קודם לכן – תקיפה בחזית הסורית לאחר פתיחת המלחמה על-ידי מצרים גם אם סוריה לא תפתח במלחמה.

הרמטכ"ל טען שהעובדה שצה"ל יודע על פתיחת המלחמה רק 12 שעות לפני המועד הצפוי לפריצתה היא הישג גדול לערבים, ורק אם הם יעשו שגיאות גסות ייורדו פרטים. בכל מקרה, כדאי להודיע לאמריקנים את כל הידוע לישראל. ייתכן שייורדו להם פרטים (ממקורותיהם), והם ייווכחו לדעת שאכן מצרים וסוריה עומדות לפתוח במלחמה באותו היום. הוא המליץ שאם למרות הכול תיווצר סיטואציה שתאפשר הנחתת מכה מקדימה, היא תונחת בסוריה – לפי האפשרות שציין קודם לכן, ולא במצרים. כדי ליצור תנאים לתקיפה היה צריך חיל האוויר להתחיל את הכנותיו בשעה 06:00, ואכן מפקד החיל קיבל פקודה להכינה, והוא יהיה מוכן בין השעות 14:00–16:00 להנחית מכה מקדימה על סוריה, או לכל צירוף אחר אם התקפת האויב תוקדם לשעה 17:00 ותיוותר שעה של אור יום.

שר הביטחון קבע שהנחתת מכה מקדימה אינה באה בחשבון. הוא העריך שהאמריקנים לא ייתנו אור ירוק לכך גם אם יהיו בטוחים לחלוטין שהערבים עומדים לפתוח במלחמה. הם יציעו שישראל תיתן לאויב לתקוף.²⁴⁶ גם ראש הממשלה לא תאשר, להערכתו, מכה מקדימה, אלא אם יהיו הפתעות בלתי צפויות כמו "אם ייורד לנו דבר מסמך שיער, או שתהיה להם פליטה מוקדמת של טיל 'סקאד' או משהו דומה". הוא סיכם את התנאים שבהם יהיה אפשר להנחית מכה מקדימה על סוריה: "רק אחרי שהמצרים יתחילו גם באם הסורים לא. לתת באם תפתח אש מכינה או ידיעות מסמרות [ההדגשה במקור – ש"ג]". הרמטכ"ל השיב: "זה מה שאנחנו מכינים".

הנושא העיקרי השני שנדרשה בו החלטת הדרג המדיני, היה היקף הגיוס. הרמטכ"ל ציין

246 ככינוס לסיכום המלחמה בפיקוד הצפון הסביר שר הביטחון כי הסיבות העיקריות לכך שישראל לא הייתה יכולה להרשות לעצמה להנחית מכה מקדימה היו תלותה בארצות-הברית כמקור הנשק העיקרי והעובדה שגם ארצות-הברית לא ששה לתמוך בה. בין היתר אמר בהקשר הזה: "אני לא בטוח אם כולכם מעריכים מה זאת הבעיה המדינית. זה לא שאנחנו ניראה תוקפנים בעולם וזה לא יפה להיות תוקפנים – הלוואי וזאת הייתה הבעיה. הבעיה היא: כל מדינה בעולם היום, כל מדינה, גם זאת שנחשבת כרשימת 'המצורעות' – דרום אפריקה [שבה שלט משטר האפרטהייד] ופורטוגל [ששלטה ביד קשה באנגולה ובמוזמביק] – יכולה ללכת לכל מקום בעולם ולהזמין מטוסים וטנקים. [...] אבל יש מדינה אחת – וזה אנחנו – שלא יכולה בשום מקום בעולם לקבל היום נשק [...] אלא רק במדינה אחת – בארצות-הברית. וארצות-הברית יש לה שיקולים רבים". דיין ציין כי באומרו פעם לאישיות אמריקנית "שלא יהיה קשה לכם לנחש מי הוא", שארצות-הברית "היא המדינה היחידה שיכולה לתמוך בנו" ענה הלה: "תסלח לי, אדוני, אתה טועה. גם אנחנו לא רוצים לתמוך בכם, גם אנחנו רוצים לעבור לצד השני בשביל לתמוך בערבים" (סיכום מלחמת יום הכיפורים בפיקוד הצפון שנערך ב-7 בפברואר 1974). בטייטה לאבני דרך (עמ' 117) ציין דיין שהאיש הוא מזכיר המדינה האמריקני הנרי קיסינג'ר.

שצה"ל מוכן לגייס על-פי שתי האפשרויות – גיוס סמוי או גיוס פומבי – והוסיף שלנוכח העובדה שהמדובר ביום הכיפורים נוח יותר גיוס סמוי. העניין הזה לא נידון בפורום שר הביטחון והתקבלה בנוגע לו החלטה מאוחר יותר על-ידי הרמטכ"ל. הסוגיה שבה נחלקו השר והרמטכ"ל, הייתה היקף הגיוס, והם ניהלו מיקוח ממושך בנוגע לה. ההכרעה בה, כמו בסוגיית המכה המקדימה, הועברה בסופו של דבר, לראש הממשלה.²⁴⁷

נקודת המוצא של הרמטכ"ל הייתה שיש לגייס את כל הכוח הלוחם. בתחילת הדיון ציין רבי-אלוף אלעזר שהוא מצדד בגיוס כמעט מלא של מערך המילואים, בהיקף של כ-200,000 איש. שר הביטחון סבר שלפי המידע שהגיע עד אז, אין לגייס סדר גודל כזה. את חזית רמת-הגולן חיוני לתגבר, לדעתו, בשריון, שכן כוח השריון הנמצא בה אינו "סידור למלחמה". אם הרמטכ"ל ירצה לגייס עוד חטיבה למטרה הזאת, הוא יתמוך בכך. הוא צידד בגיוס של 20,000–30,000 איש. בנוגע לחזית הדרום הוא סבר שהכוח הנמצא בה מספיק ואין צורך לתגברו בכוחות מילואים.

הרמטכ"ל אמר שברצונו לגייס את כל האוגדות. ההנחה שלו הייתה שכוחות האויב יפתחו באותו ערב באש ויצליחו לחדור בכמה מקומות, והוא שאף להיות מוכן בזמן הקצר ביותר לעבור למתקפה ולהשמיד את הצבא הסורי. לכך דרושות שלוש אוגדות.²⁴⁸ שר הביטחון חזר על כך שאפשר לגייס חטיבה לתגבור רמת-הגולן, אולם את הכוחות המיועדים להשתתף במתקפה יהיה ניתן לגייס לאחר הירייה הראשונה. הפרש הזמנים בין גיוס בבוקר לבין גיוס לאחר הירייה הראשונה, בערב, הוא 12 שעות בלבד, ולפיכך ספק אם יש לגייס כוחות למתקפה במלחמה שעדיין לא החלה.

הרמטכ"ל העלה טיעון נוסף בעד גיוס מרבי: הוא יוכל להבהיר למצרים ולסוריה שיתרון ההפתעה ניטל מהן, דבר שיוכל אולי להניא אותן מלצאת למלחמה. על כך ענה השר שגם אם ייוודע דבר הגיוס החלקי יעורר הדבר די פאניקה בקרבם. בשלב זה הבהיר שר הביטחון את עמדתו העקרונית, שבה דבק במשך כל הדיון: אין ספק שיש לגייס את הכוח הדרוש למגננה; כל עוד לא תתחיל מלחמה אין לגייס כוח הנדרש למתקפה. הוא שאל את הרמטכ"ל מה גודל הכוח שהוא צריך ויכול לגייס כדי להגן על רמת-הגולן, ומתי יגיע הכוח לרמה. הרמטכ"ל ענה שאם תינתן פקודה לגייס אוגדה משוריית לשם כך, היא תהיה ברמת-הגולן למחרת בבוקר. למטרת הגנה בלבד, בכל החזיתות, יש צורך לגייס 50,000 איש.

השר הסכים לגייס אוגדה להגנת רמת-הגולן, וביקש מן הרמטכ"ל לפרט את הכוחות שברצונו לגייס במסגרת 50,000 אנשי המילואים שציין. הרמטכ"ל השיב שבכוונתו לגייס אוגדה שלמה ועוד אוגדה חלקית (הכוונה, כנראה, לאוגדה 210) לפיקוד הצפון, אוגדה לפיקוד הדרום ואוגדה – עתודת מטכ"ל – לפיקוד המרכז. זאת בהנחה שעם פרוץ המלחמה יהיה מגויס כוח קטן בלבד.

247 תיאור הדיון בסוגיה מבוסס על יומן רל"ש הרמטכ"ל, 6.10.1973 ועל תרשומת שליש שהב"ט. בשל חשיבות הנושא בחרתי להציג את השתלשלות המיקוח לפרטיו.

248 שלוש האוגדות שאליהן התכוון הן 36 ו-210, שיועדו להיות בצפון הן במגננה והן במתקפה, ואוגדת העתודה המטכ"לית 146, שהימ"חים של יחידותיה היו בתחום הגאוגרפי של פיקוד המרכז ותוכננה ליטול חלק בתוכניות ההתקפיות של פיקוד הצפון.

שר הביטחון ציין כי להחלטה בדבר היקף הגיוס יש השלכות ציבוריות. הרמטכ"ל אמר שרצוי לגייס כוחות רבים ככל האפשר, שכן אם האויב יתקוף באותו הערב, ויהיו לו הצלחות, יצטרך צה"ל לעסוק למחרת בשתי משימות בו־זמן: לתקוף נגד בכוח שבחזיתות ולגייס את המילואים. לשאלת השר מהי עוצמת הכוחות בסיני, השיב הרמטכ"ל כי נמצאים שם 298 טנקים. לפיכך החליט השר לתמוך בגיוס אוגדה לצפון ואוגדה לדרום, כאשר לגבי אפשרות של גיוס אוגדה שלישית יוחלט בלילה. הוא הציע לבקש מראש הממשלה לאשר את גיוס חיל האוויר כולו, אוגדה לצפון ואוגדה לדרום – בסך הכול 50,000–60,000 איש. בנוגע לאוגדת העתודה המטכ"לית אמר: "נראה לערב, אחרי ירייה ראשונה". השר הורה למזכירו הצבאי לבקש טלפונית את אישורה של ראש הממשלה לגיוס הכוח הזה. עמדתו הבסיסית במשך כל הדיון הייתה שבשלב הזה, שבו אין ביטחון מוחלט בכך שאכן תיפתח מלחמה, יש לגייס רק את הכוח הדרוש למגננה, ואילו עמדתו הבסיסית של הרמטכ"ל הייתה שיש לגייס גם את הכוח הדרוש למתקפה.

עם הוראת השר לבקש מראש הממשלה אישור לגיוס שתי אוגדות, אמר הרמטכ"ל: "הייתי עושה גיוס כללי שכל העולם ידע שאנחנו מוכנים למלחמה". על כך ענה שר הביטחון: "העולם יאמין לנו שאנחנו מוכנים למלחמה אם נודיע זאת, גם אם לא נגייס איש". לדעתו, עלול גיוס נרחב להזיק לישראל מבחינה מדינית, משום שהוא עלול לפתוח פתח לטענה שהערבים החלו במלחמה בשל הבהלה שנתפסו אליה בעטיו. לנוכח העובדה שנותרו ניגודי עמדות בינו לבין הרמטכ"ל ביטל שר הביטחון את הוראתו לבקש אישור טלפוני מראש הממשלה, וסיכם שיביא בפניה את שתי ההצעות – שלו ושל הרמטכ"ל – וימליץ לגייס את המינימום ההכרחי למגננה. במשך היום "נראה לפי הידיעות וההתפתחויות" – בהתאם להן יוחלט בערב אם יש צורך לגייס כוחות נוספים. הרמטכ"ל אמר שהוא מצדד ב"גיוס כולל בלי כל עם ישראל, כל העוצמה בלי חלק מהג"א וכו' או לחילופין כל המערך הלוחם". בכל מקרה, הוא סבר שיש לגייס ארבע אוגדות. השר סיכם שהם יציגו לראש הממשלה את שתי האפשרויות.

השתלשלות העניינים הזאת מעלה את השאלה מדוע לא הוחל מיד בגיוס הכוח שלו הסכים השר. לא הספקנו להציג לרב־אלוף אלעזר את השאלה הזאת, אולם אפשר ללמוד על כך מן התשובות שהשיבו עליה השר והרמטכ"ל בוועדת אגרנט, והתייחסויות נוספות אליה. שר הביטחון השיב כי במהלך הדיון לא היה לו רושם שלרמטכ"ל הייתה מניעה כלשהי להתחיל בגיוס הכוח המוסכם, בן 60,000 האיש. אמנם היה צורך לקבל את אישורה של ראש הממשלה, אולם במקרים רבים קודם לכן, כאשר היה אמור לעבור זמן רב בין מועד קבלת ההחלטה לבין מועד תחילת הוצאתה לפועל, הוא הרשה לעצמו, כאשר הניח שראש הממשלה תאשר את הדבר, להורות לרמטכ"ל להתחיל בגיוס, ולפנות לראש הממשלה מאוחר יותר, בהנחה שיהיה אפשר לעכב את הגיוס אם היא תמצא לנכון לעשות זאת. השר ציין כי במקרה הנידון הוא הניח שראש הממשלה תאשר את גיוס הכוח הזה. הוא הוסיף כי אם הרמטכ"ל היה חושב שהוא אינו מוסמך לגייס את הכוח ושהזמן דוחק, הוא היה יכול לשאול את השר במפורש אם הוא רשאי לגייס. זאת לא עשה. השר אמר כי הוא הבין מדברי הרמטכ"ל כי בעת הדיון "יושב במטכ"ל גוף שכבר עוסק בהכנת גיוסים", וחלק מן הכוחות, למשל חיל האוויר, כבר מגויסים. לדבריו, הוא לא היה ער לכך שהרמטכ"ל ממתין לאישורו

המפורש, שכן הוא לא ביקש זאת. עם זאת, הוסיף דייך, "אני גם מוכן לומר שהיוזמה שיש להתחיל לגייס מילואים יכולה להיות עלי לא פחות מאשר עליו".

הרמטכ"ל אמר בתשובה לשאלת הוועדה, כי הוא לא החל בגיוס הכוח המוסכם משום שהדיון בסוגיה הסתיים בסיכום ששתי ההצעות יובאו להכרעת ראש הממשלה. רב-אלוף אלעזר ציין כי בשלב מסוים בדיון, כאשר נראה כאילו הרמטכ"ל מקבל את עמדתו, הורה השר למזכירו הצבאי לבקש טלפונית את אישורה של ראש הממשלה לגייס שתי אוגדות, "אבל היות ואני לא מקבל ואני מנדנד הלאה", ביטל השר את ההוראה הזאת, וסיכם ששתי ההצעות יובאו בפניה. בעניין הפסד הזמן שהיה כרוך בדחיית תחילתו של הגיוס אמר הרמטכ"ל כי גיוס חיל האוויר וההשלמות למפקדות כבר החל, וכן החלו ההכנות לגיוס כללי, כך שלמעשה נעשה כבר חלק מתהליך הגיוס ללא קשר עם ההכרעות בדרג המדיני-ביטחוני, אולם הגיוס בפועל אכן עוכב.²⁴⁹

על סמך עדויותיהם של השניים קבעה ועדת אגרנט כי "חל עיכוב של כשעתיים בגיוס אותו סדר כוחות שלגיוסו הסכים שר הביטחון, וזאת מפני שהרמטכ"ל המתין להכרעת ראש הממשלה בשאלת גיוס מלוא מערך המילואים".²⁵⁰ רב-אלוף אלעזר התנגד לקביעה הזאת שממנה השתמע שהוא האחראי לעיכוב, ובתזכיר שהגיש לוועדה כתב בין היתר: "מערות זו [של שר הביטחון בפני הוועדה – המובאת לעיל] נוצר רושם כאילו מוסמך הייתי לגייס את המערך המצומצם מיד לאחר פגישתי עם שר הביטחון, וכאילו ראש הממשלה הייתה צריכה להכריע רק בקשר ליתרת המערך. אך עובדה היא, כי שר הביטחון לא הורה ולא נתן את אישורו לגיוס המוגבל והשאיר את כל הנושא להכרעת ראש הממשלה". בתזכיר חזר על הדברים שנאמרו בעדותו, שבהם הבהיר, לאחר הוראת השר למזכירו להתקשר לראש הממשלה ולבקש את אישורה לגיוס שתי אוגדות, שאין להסתפק בכך והשר ביטל את הוראתו. מכאן ניתן אכן להסיק שה"נדנד" של הרמטכ"ל הוא שהביא את השר לבטל את ההוראה, ולקבוע ששתי ההצעות יובאו בפני ראש הממשלה. למרות זאת, טען רב-אלוף אלעזר, בתזכירו: "לא מצאתי בדו"חות הוועדה כי שר הביטחון נתן הסבר מדוע לא טלפנו מיד לראש הממשלה וביקשו את אישורה".²⁵¹

בספרו **אבני דרך** כתב משה דייך: "בדיון המוקדם אמרתי לרמטכ"ל שאני מסכים לגייס את מערך המילואים הדרוש להגנת שתי החזיתות בכל היקף שהוא מוצא לנכון, אולם את שאלת המכה המקדימה של חיל האוויר וגיוס חיילי המילואים הדרושים בהתאם לתכנון למעבר להתקפה – החלטתי להעביר להכרעת ראש הממשלה".²⁵² מן הניסוח הזה ניתן להבין שבדיון בלשכת שר הביטחון כבר הוסכם על גיוס הכוח הדרוש למגננה, ולהכרעת ראש הממשלה הועבר רק נושא גיוס הכוח הדרוש למתקפה. הדבר הזה עומד בסתירה לנכתב במקורות מעת האירוע. יתר על כן, מן ההחלטה שהתקבלה בהתייעצות השרים ב-5

249 ועדת אגרנט, דוח 2, עמ' 34-38.

250 ועדת החקירה מלחמת יום הכיפורים, דין וחשבון חלקי, 1 באפריל 1974, סעיף 15.

251 דוד אלעזר, תזכיר בעניין דו"ח ועדת החקירה מלחמת יום הכיפורים, תל-אביב, 6 במאי 1975.

252 אבני דרך, עמ' 576.

באוקטובר בצהריים, מובן ששר הביטחון לא הוסמך לאשר גיוס מילואים לבדו, אלא רק באישורה של ראש הממשלה. גם מדבריו בהתייעצות בלשכתו ברור שהוא התכוון לבקש את אישורה של ראש הממשלה.

המזכיר הצבאי של שר הביטחון אישר בריאיון שערכתי עמו כי השר ביקש ממנו להתקשר לראש הממשלה, ולאחר מכן ביטל את השיחה. לדבריו, ייתכן שהביטול נבע מכך שממילא השר והרמטכ"ל היו אמורים להיפגש עם ראש הממשלה בתוך זמן קצר: "כל הדברים ממילא נדחו לאותה פגישה. גולדה לא הייתה נותנת שום החלטה דרך הטלפון. זאת אומרת שהיה ברור שאם אנחנו נפגשים בעוד שעה או משהו כזה אצל גולדה אין מה לעשות – זה לא החלטות דרך הטלפון".²⁵³

לסיכום, לכאורה עולה מדבריו שר הביטחון בסיכום הדיון "ממני יש לך הסכמה על ח"א, אוגדה בצפון ובדרום",²⁵⁴ שהוא אישר לגייס את הכוח הזה, אולם בדיון אצל ראש הממשלה לא ציין איש שכבר הוחל בגיוס, ולו של המערך שלו הסכים השר, וראש לשכת הרמטכ"ל יצא מהחדר כדי להורות על גיוס המערך הזה רק לאחר שראש הממשלה החליטה על כך.²⁵⁵ נראה שדבריו אלה של השר לא היו חייבים להיתפס על-ידי הרמטכ"ל כאישור לגייס את שתי האוגדות. נראה כי הדיון בלשכת השר התמקד בניסיונות השניים לשכנע זה את זה. משסבר השר שהרמטכ"ל מסכים עמו הוא הורה לבקש אישור טלפוני מראש הממשלה, ומשהרמטכ"ל הבהיר שהוא נותר חלוק עליו ביטל את ההוראה הזאת. השר היה יכול להניח מניסיון העבר שהרמטכ"ל צריך לראות בדבריו "ממני יש לך הסכמה" אישור לגיוס, בעוד הרמטכ"ל היה יכול להניח שהחלטת השר להציג את שתי ההצעות בפני ראש הממשלה משמעה שהגיוס מותנה באישורה.

עם סיום הדיון בסוגיית היקף הגיוס הגיע ללשכת שר הביטחון ראש אמ"ן ובפיו ידיעות נוספות: האמריקנים יודעים על הפינוי של הסובייטים, אך טוענים שלא תהיה מלחמה. הגיעו מטוסים לפינוי כ-2,000 איש וגם אוניות סוחר יוצאות – וכל אלה מלאים עד אפס מקום. ההיערכות בסוריה התקפית יותר מאשר הגנתית. הסורים זועקים שישראל מרכזת כוחות להתקפה, וחיל האוויר הסורי נמצא בהיערכות המתאימה לכל אפשרות. הכוחות המצריים ערוכים להגנה ולהתקפה גם יחד, היערכותם הגנתית. לא נראית תכונה רבה כפי שהיה ערב מלחמת ששת הימים. לפי דיווח של אחד המקורות, הסיבה לפינוי הסובייטים היא שסוריה ומצרים עומדות לתקוף. "הוא לא הכי מהימן", אמר האלוף זעירא, "אבל זה מה שהוא מדרוש".²⁵⁶

253 ריאיון עם תא"ל רביב.

254 ראו עמ' 261 להלן.

255 ראו עמ' 274 להלן.

256 על הידיעה ראו עמ' 285 להלן. בריאיון עמו אמר רב-אלוף אלעזר כי רק לאחר המלחמה נודע לו שהידיעה הזאת התקבלה כבר ב-5 באוקטובר בשעות אחרי-הצהריים המוקדמות (פגישה עם רב-אלוף [מיל'] אלעזר, 9 במרס 1976). מדוח ועדת אגרנט עולה כי הידיעה אכן הגיעה לאמ"ן במועד שבו נקב רב-אלוף אלעזר, ולדעת הוועדה לו טופלה נכון "היה לידיעה משקל ניכר להבהרת אותה שאלה שבה

ראש אמ"ן העריך שהסובייטים מתפנים מרצונם; הם אינם סבורים שישראל עומדת לתקוף, שכן אילו חשבו כך היו פונים לארצות-הברית שתסן אותה. הרושם הוא שמצרים וסוריה מתואמות היטב: "או שזה תרגיל מתואם, או מלחמה מתואמת". הרמטכ"ל הציע לצלם צילומי אוויר בשתי החזיתות: צילום "קשת", ואולי גם מטוס ללא טייס, בחזית המצרית, ומטוס ללא טייס בחזית הסורית. הוא מסר כי להערכת חיל האוויר, יש סיכוי של 80 אחוזים שמטוס הצילום הבלתי מאויש לא יופל ויחזור. שר הביטחון אישר את גיחות הצילום, אבל רק בצדו הישראלי של הגבול. זאת משום שצילום מעברו השני עלול לתת בידי הערבים עילה לתקוף בטענה שהוא מהווה הוכחה לכך שישראל אכן מתכוונת לתקוף. הוא סבר שלא חשוב כרגע היכן בדיוק ערוך שריון האויב. אין לנקוט צעד העלול להתפרש כפרובוקציה בגלל רגישות המצב – 12 שעות לפני הפתיחה באש.

ראש אמ"ן מסר את עיקרי התוכנית של האויב – "באם הם יצאו [למלחמה], אז בעוד 10 שעות". בכוונתם להימנע מעימות עם חיל האוויר ולכן יחלו מיד בהפגזה תוך צליחת התעלה, ולרשותם יעמוד לילה שלם שבו לא יוכלו מטוסי צה"ל להפריע להם. בכוונתם, בין היתר, לתקוף את שרם א-שייח'. בכוונת הסורים לחצות את תעלת הנ"ט ולהתקדם לעומק עשרה ק"מ.

בתשובה לשאלת השר אמר הרמטכ"ל שבמרחב שלמה יש 18 טנקים לא מאוישים. השר הורה לפנות את הנשים והילדים מאבו רודס, והנחה את ראש אמ"ן לאמת את המידע עם האמריקנים. בנוגע להיקף הגיוס חזר ואמר לרמטכ"ל: "ממני יש לך הסכמה על ח"א, אוגדה בצפון ובדרום". לנוכח הערכתו של עוזר שר הביטחון שאם יגויסו 100,000 איש "המשק יתחיל לחרוק מחר", הורה השר לבדוק את המשמעויות של סדרי הגודל השונים של הגיוס.

המלצת סגן הרמטכ"ל: הגיוס יהיה סמוי

בשעה 06:05 תדרך סגן הרמטכ"ל את עוזר ראש אג"ם ואת רמ"ח המבצעים בנוגע לגיוס. בעקבות זאת כינס רמ"ח המבצעים בשעה 06:15 התייעצות, שבה השתתפו רמ"ח התחזוקה באג"א, רע"ן הגיוס והכוננות באג"ם-מבצעים ורמ"ד כוננות באג"א-בקרה. מטרת ההתייעצות הייתה לגבש הצעה איזו שיטת גיוס להפעיל – סמוי או פומבי. על דעת כל המשתתפים הוחלט להעדיף את הגיוס הסמוי, וזאת מכמה טעמים: השיטה הזאת נוסתה

התלבט אמ"ן ביום 5 באוקטובר בבוקר: מה סיבת הפינוי הזה? בדוח מובאים הסברים של גורמים שונים באמ"ן בנוגע לסיבה שבעטייה היא לא הועברה לידיעת הרמטכ"ל ונכללה בלקט שיצא רק בבוקר 6 באוקטובר. הוועדה לא מצאה טעם "להמשיך בכירור התעלומה הזאת", ובסיומה לפרשייה הזאת קבעה: "דעתנו על הערכת הידיעה הזאת היא כי – (א) הטיפול הטכני בה באמ"ן-מחקר היה כושל; (ב) היה זלזול בחשיבותה בשל דבקות אמ"ן-מחקר בקונצפציה שלו; (ג) היה ליקוי נוסף בהערכה, כי אפילו היה המקור בעבר בלתי מדויק בהערכות שלו עצמו, הרי הפעם הוא מסר על הערכתם של אחרים, שכאמירתם לא היה יסוד להטיל ספק" (ועדת אגרנט, דוח 2, עמ' 130-131). פרטים נוספים בנוגע לידיעה הזאת ראו: **הצופה שנרדם**, עמ' 333-339.

והוכיחה עצמה במלחמות ובכוננויות שונות, תורגלה והיא נהירה לכל המערך, בעוד שיטת הגיוס הפומבי לא נוסתה ולא תורגלה וקיימים בה מרכיבים נעלמים רבים, בייחוד משום שהמדובר ביום הכיפורים שבו משותקים אמצעי השירור, דבר העלול לגרום לשיבושים רבים. זאת ועוד, מבחינת הגיוס דומה יום הכיפורים ללילה משום שרוב האנשים נמצאים במקומות שבהם קל לאתרם. בעקבות הדיון הזה המליץ רמ"ח המבצעים שבמקרה שיוחלט על גיוס, הוא יוצא לפועל בשיטה הסמויה.²⁵⁷ סגן הרמטכ"ל אימץ את ההצעה, והרמטכ"ל קבע אותה כהחלטה בדיון שהחל בשעה 07:15.²⁵⁸

שינוי משימת חיל האוויר: תקיפה בסוריה של שדות תעופה בלבד

בשעה 06:45 קיבל מפקד חיל האוויר דיווח מטאורולוגי שלפיו מזג האוויר הצפוי ברמת-הגולן לא יאפשר את "דוגמן 5", שכן האזור יהיה מכוסה בצורה מסיבית בעננים נמוכים. לפיכך, ומתוך רצון שלא להפסיד זמן (משום ששינוי תצורת החימוש למשימה אחרת גוזל זמן רב), הציע מפקד חיל האוויר לרמטכ"ל לשנות את המשימה, ולתקוף שדות תעופה בעומק סוריה. לאחר שמפקד חיל האוויר הודיע שיהיה מוכן למשימה הזאת בשעות 11:00-12:00 קבע הרמטכ"ל את עיתויה ל-12:00. הפקודה הזאת הורדה לגופי החיל, ומערכי השליטה והתחזוקה החלו להכין את המבצע.²⁵⁹ חיל האוויר היה מוכן לתקוף בשעה 12:00 תשעה שדות תעופה בסוריה.²⁶⁰

פגישת עדכון בלשכת הרמטכ"ל

בשעה 07:15 כינס הרמטכ"ל ישיבה שבה השתתפו ראשי האגפים, אלופי הפיקודים, מפקדי הזרועות ומפקד גיסות השריון.²⁶¹

ראש אמ"ן הציג את התמונה המודיעינית הבאה: רוב הסובייטים עוזבים את מצרים וסוריה – בהיקף גדול ובבהילות. להערכת אמ"ן, אין זו יציאה של "שבירת כלים", כלומר, אין ניתוק יחסים של שתי המדינות עם ברית-המועצות. ייתכן שהסובייטים הגיעו למסקנה שמצרים וסוריה תיאמו התקפה והם החליטו להוציא את אנשיהם, בין במגמה להרתיען מלצאת למלחמה ובין מסיבה אחרת. הסורים, המצרים והסובייטים מנסים ליצור רושם שישראל מתכוונת לתקוף. סוריה הודיעה זאת גם לירדן. חיל האוויר הסורי ביצע יותר מהלכי כוננות לתקיפה מאשר חיל האוויר המצרי. במצרים חל תגבור משמעותי של

257 מסמך אג"ם-מבצעים (בחומר שהוכן לוועדת אגרנט).

258 ראו עמ' 263 להלן.

259 דברי מפקד חיל האוויר בכנסים לסיכום המלחמה: כינוס פיקוד הדרום, 5.2.1974; כינוס ספ"כ, 13.2.1974.

260 מסמך מפקדת חיל האוויר – ענף לתולדות חיל האוויר, מרס 1979.

261 יומן רל"ש הרמטכ"ל, 6.10.1973.

החזית. בכל טייסות חיל האוויר הוגברה השמישות, וידוע על קידום ארבעה מטוסי מיג 21 לע'רדקה וארבעה מטוסי סוחוי 20 לבני סואף. לא נראית בה התכונה האופיינית לערב יציאה למלחמה. ייתכן שההכנות מוסתרות. בלילה האחרון התקבלה ידיעה שהמתקפה הערבית תתחיל בערב. מבחינה מדינית לא נראה שיש למצרים ולסוריה סיבות לצאת למלחמה, אך הסימנים בשטח מעידים על כך שהם אכן מתכוננים לעשות זאת. עם כל חוסר ההיגיון, יש להתייחס ברצינות מוחלטת לאפשרות של פרוץ מלחמה. תוכנית המתקפה האמורה להיפתח לפנות ערב כוללת את המרכיבים הבאים: בסוריה יתקפו דיוויזיות החי"ר לאורך כל הקו לעומק של 6-8 ק"מ. עם שחר יתחילו להתקדם דיוויזיות השריון במגמה להגיע עד הירדן. במצרים תהיה בשלב הראשון הכנה ארטילרית, לאחר מכן יצלוו בלילה דיוויזיות החי"ר שבקו ובבוקר ינוע השריון לניצול ההצלחה. יחידות טילי קרקע-אוויר אס-איי-6 ינועו עם השריון ויגנו על הגשרים. חיל האוויר המצרי יתקוף בעיקר בסני, "הסורי ללא בעיות".²⁶² אם המתקפה תחל בערב תהיה התקיפה האווירית קצרה.

הרמטכ"ל הסביר לנוכחים שהוא מניח שהמלחמה אכן עומדת לפרוץ, כפי שצוין בידיעה שהגיעה בבוקר, והיא תיפתח בשעה 18:00.²⁶³ הוא דיווח על התנגדותו של שר הביטחון להנחתת מכה מקדימה ולגיוס כללי, ומסר שחיל האוויר ימשיך להתכונן להנחתת מכה מקדימה, ועל בסיס ידיעות שיצטברו עד הצהריים ייתכן שתעלה שוב בקשה (לדרג המדיני) לאשר את הנחתתה. אם הדבר לא יאושר, יהיה חיל האוויר החל משעות הצהריים בכוננות לפעולה מידית. במקרה שהאויב ישגה – יפתח רשתות ויתחיל לנוע בשעה 17:00 או אף ב-16:00 – יוכל חיל האוויר לפעול מיד עם פתיחת האויב באש. רב-אלוף אלעזר ציין כי הוא ער למשמעות המדינית של הנחתת מכה מקדימה, אולם הוא סבור שכאשר יוסר הספק בנוגע לשאלה האם אכן עומדת לפרוץ מלחמה, הדבר החשוב ביותר יהיה כיצד לנצח בצורה המהירה והטובה ביותר.

הוא ציין כי אם לא יאושר גיוס כללי, כפי שהציע, יגויס מערך שימנה כ-70,000 איש ויכלול את כל חיל האוויר, כל האוגדות המשוריינות ומערך מינימאלי של יחידות שירותים. יגויס כל כוח שיאושר, והשאר יגויסו לאחר הפתיחה באש.

על בסיס אלה הנחה הרמטכ"ל את הנוכחים בנוגע לכמה נושאים: על אכ"א להחזיר ליחידות את כל החיילים הסדירים הנמצאים בחופשה; הגיוס ייערך בשיטה הסמויה; יש לתת עדיפות לגיוס צוותים לאיושם של כל טנקי הטיראן במרחב שלמה עד סד"כ של גדוד. נקודת המוצא להוצאתן לפועל של התוכניות האופרטיביות הייתה שאם האויב יפתח באש באותו ערב, צה"ל יהיה בשלב הראשון בבלימה ובספיגה; למחרת, 7 באוקטובר, יופעל חיל

²⁶² לא ברור למה הכוונה במילים "הסורי ללא בעיות". ייתכן שהכוונה היא שלחיל האוויר הסורי לא יהיו בעיות טווח בהפעלת מטוסי תקיפה נגד מטרות עומק בישראל.

²⁶³ האלוף טל אישר כי בפגישה הזאת דיבר הרמטכ"ל על פרוץ מלחמה כעל דבר ודאי (מה"ד-היסטוריה, המשך עדות האלוף טל מ-5 בינואר 1975). בכינוס סיכום המלחמה בפיקוד הצפון אמר האלוף חופי: "הייתה זו הפעם הראשונה שנאמר, בצורה שלא משתמעת לשתי פנים, שאנו עומדים בפני מלחמה כוללת שעומדת לפרוץ בשש בערב" (כינוס סיכום יוה"כ בפצ"ן). לסוגיית השעה 18:00 ראו הערה 225 לעיל.

האוויר למשימותיו, ובין 8 ל-10 באוקטובר ירוכזו הכוחות וצה"ל יעבור למתקפה. הוא הטיל על אג"ם-מבצעים להגיש לו הצעות לתוכניות אופרטיביות לשני מצבים: תוכניות שניתן להוציאן לפועל באמצעות הסד"כ הקיים – לפני הגעת כוחות המילואים לחזיתות – ותוכניות שניתן להוציאן לפועל רק לאחר הגעתם. חיל האוויר יהיה מוכן לתקוף את שדות התעופה בסוריה, למעט בליי. שלוש-ארבע שעות לאחר מכן יותקף מערך טילי הקרקע-אוויר הסורי. אם התקיפה תחל בלילה, ולא תאושר הנחתת מכה מקדימה, יופעל חיל האוויר נגד חיל האוויר המצרי. במקרי חירום יסייע חיל האוויר לכוחות הקרקע בקווי החזית. מטוסיו יוכלו לתקוף – הן בחזית תעלת סואץ והן בחזית רמת-הגולן – בשיטת "קלע". אזרחים יפנו מרמת-הגולן עד הערב. האזרחים ממרחב שלמה ומאבו רודס יפנו בתובלה אווירית. כמו כן יפנו בני משפחות הטייסים משדות התעופה.

פגישת הרמטכ"ל עם אלוף פיקוד הדרום

בתום הפגישה עם האלופים נשאר אלוף פיקוד הדרום בחדר ודן עם הרמטכ"ל בין היתר בהיערכותם של כוחות הפיקוד למגננה. הפגישה הזאת אינה מצוינת כלל ביומנו של ראש לשכת הרמטכ"ל, ותיאורה מבוסס על דברי הרמטכ"ל בהמשך הבוקר ועל דבריו ודברי האלוף גונן בראיונות שנערכו עמם לאחר המלחמה.

בהצגת התוכניות לשר הביטחון, שהחלה בשעה 11:00, אמר הרמטכ"ל, בתשובה לשאלת שר הביטחון האם הכוונה היא לקדם טנקים מראש לתעלת סואץ או להמתין עד שייודע מקומם של ראשי-הגשר המצריים: "יהיו לנו למטה [בדרום] שלוש חטיבות. חטיבה אחת תהיה פרוסה, והיא פרוסה מראש. [...] חטיבה אחת פרוסה בכל התעלה [...] שתי חטיבות יהיו מרוכזות". בהמשך הסביר כי שתי החטיבות המרוכזות מאחור יופעלו בהתאם להערכת המצב של המפקד (כלומר, אלוף הפיקוד).²⁶⁴ בכינוס סיכום המלחמה בפיקוד הדרום סיפר האלוף גונן: "ביום שבת בבוקר נקראתי למטכ"ל. [...] הייתה לי שיחה עם הרמטכ"ל, הצגתי לו את התוכנית שאני תיכף אדבר עליה. [...] בבוקר כשדיברנו עם האוגדה, ההוראה של הפיקוד הייתה להיכנס לקראת 17:00 ל'שובך יונים' ולספיגה". באותו כינוס סיפר הרמטכ"ל: "אני בבוקר מזמן את אלופי הפיקודים, מעדכן אותם ומתאם איתם את התוכניות וקובע פגישה נוספת לצהריים".²⁶⁵

בעדותו לוועדת אגרנט אמר רב-אלוף אלעזר:

אלוף פיקוד הדרום עוד אמר לי בבוקר שהפריסה שלו היא חטיבה אחת קדימה ושתיים מאחור והוא יקדם את השתיים לפי הצורך. אין לי תכנון מדויק איך יקדם אותן, כי הוא עוד נוסע ויגמור את זה עם אלברט [מפקד אוגדה 252 – האוגדה הסדירה בסיני] ועוד יודיע לי. הסיכום עם אלוף הפיקוד הוא בצהריים. [...] ביום שבת בבוקר הוא אצלי ואנחנו

264 הצגת תוכניות לשר הביטחון, 061100 באוקטובר 1973. פירוט נוסף ראה בעמ' 281 להלן.

265 כינוס פד"ם.

משוחחים על ההיערכות והוא אומר לי שאין לו עוד היערכות חדשה, והוא אומר לי שהוא הולך להיערך ב"שובך יונים" בבוקר. [...] בשבת בבוקר ידעתי שהוא הולך לסכם את התוכנית במגמה להיערך ואני עוד לא יודע איך התוכנית המלאה.²⁶⁶

בריאיון עם נציג של מחלקת היסטוריה הסביר רב־אלוף אלעזר:
למה אני מזמין את גונן עוד פעם לצהריים? כי כשהוא אצלי בבוקר אני עוד לא יודע ממנו איך הוא הולך להיערך. הוא בא אלי לא מוכן והוא עוד לא אומר לי בבוקר איך הוא נערך. [...] אני עוד צריך לשמוע ממנו איך הוא נערך, וזה אני שומע ממנו רק [בשעה] 12.²⁶⁷

בעדותו לוועדת אגרנט אמר האלוף גונן:
היו לי ספקות לגבי "שובך יונים". [...] אבל בדרך [חזרה לפיקוד מן הפגישה עם הרמטכ"ל] פשוט עשיתי מחשבה שנייה ואחרי שאישרו לי – בעצם היה לי אישור להישאר עם שתי חטיבות האחוריות באזור המחנות. כהוכחה: זה מה שדיווח הרמטכ"ל לשר הביטחון בקד"ם ... [הנקודות במקור – ש"ג]. למרות זאת חשבתי שארד ל"שובך יונים" ... [הנקודות במקור – ש"ג]. למעשה היה לי אישור בבוקר, כשידענו שיש מלחמה, להישאר ב"אשור".²⁶⁸ [...] הוא שאל אותי איך אני ערוך, אמרתי לו שאני ערוך לפי "אשור". ואני חושב שזה טוב, ותהיינה לנו שתי אוגדות במקרה שנרצה התקפה אוגדתית לנקודה אחת.²⁶⁹

בריאיון עם נציגים של מחלקת היסטוריה סיפר האלוף גונן:
אני יושב אצלו, ואנחנו מסכמים פריסה של חטיבה אחת לפנים, שתי חטיבות מרוכזות, עד שיתגלה המאמץ העיקרי, ולהפעיל אותם ביחד מול המאמץ העיקרי. את הפריסות בקו הקדמי לעשות בחמש בערב. כיוון שבחמש ורבע כבר חושך חיל אוויר ואז לא יוכלו לצלם – הם לא יוכלו לדעת שאנחנו מגיעים. עכשיו ככה: העניין הזה של שעת הפריסה הוא שייך להידרדרות, וזו החלטה מדינית בכלל [על כך ראו בהמשך]. ההחלטה של חטיבה אחת לפנים ושתיים מאחור – אני שותף מלא לה, אני בכלל הצעתי את זה – בואו נכתוב מדויק. אני מציע לו שבמקום "שובך יונים" נעשה חטיבה אחת פרוסה לפנים ושתיים מרוכזות מאחור, זו האמת [שאני הצעתי זאת], והוא מקבל את זה. "שובך יונים" הייתה תוכנית [...] שלא מצאה חן בעיניי, בגלל שאין לה מאמץ עיקרי ובגלל שהתשתית הקרקעית היא לא להגנה, אין לה איפה לשים טנקים.²⁷⁰

מכל האמור לעיל עולה שהרמטכ"ל ואלוף פיקוד הדרום דיברו בפגישה הזאת על היערכות

266 ועדת אגרנט, דוח 2, עמ' 289–291 (ההדגשה שלי – ש"ג).

267 ריאיון עם רב־אלוף אלעזר, 17.2.1976.

268 ועדת אגרנט, דוח 2, עמ' 340.

269 שם, עמ' 342.

270 ריאיון עם האלוף גונן.

של חטיבה אחת פרוסה לפנים ושתיים מרוכזות מאחור. נראה שזה היה רעיון כללי שאותו אלוף הפיקוד היה אמור לבדוק עם מפקד האוגדה במגמה לסכם את ההיערכות בפגישה נוספת שנועדה לו עם הרמטכ"ל לשעות הצהריים. לדברי האלוף גונן, אישר לו הרמטכ"ל בפגישה בבוקר להישאר בהיערכות שנקבעה בפקודת "אשור" – היערכות של חטיבה לפנים ושתיים מאחור – באזור המחנות. לדברי הרמטכ"ל, ההיערכות לא סוכמה בפגישה הזאת, אלא דובר על רעיון כללי שהיה על אלוף הפיקוד לבדוק. בנוגע למקום הימצאן של שתי החטיבות המרוכזות: לדבריו, לא חשב הרמטכ"ל שיישארו באזור המחנות, אלא שיקודמו כחטיבות מרוכזות לטווח שיאפשר את הפעלתן משיאוכנו מאמצי האויב, זאת בהתאם לשיקולו של המפקד.²⁷¹

בנוגע למועד שבו היה על הכוחות להיערך: בעדותו לוועדת אגרנט אמר האלוף גונן: "הרעיון שלא להראות ריכוזים בגלל סיבות של ארטילריה ואוויר היה בטוח לא של הרמטכ"ל, זה רעיון שלי – של הפיקוד. ... [הנקודות במקור] עניין ההידרדרות בא לי מאיזה מקום ואינני זוכר מאין".²⁷² בריאיון שנתן למחלקת היסטוריה, נזכר מה מקורו של הרעיון להימנע מהידרדרות: הוא סיפר, כאמור, בריאיון, שהכוחות בקו הקדמי היו אמורים להיות ערוכים בשעה 17:00 והוסיף: "העניין הזה [של שעת הפריסה] שייך להידרדרות, וזו החלטה מדינית בכלל". באותה עדות סיפר כי בעוד האלופים ממתינים לפתיחת הדיון בלשכת הרמטכ"ל, בסביבות השעה 06:50, הסביר להם ראש אמ"ן כי הוא עדיין סבור שלא תפרוץ מלחמה, וכי קידום של כוחות צה"ל עלול לגרום למלחמה. בתשובה לשאלה של מי היה השיקול להיערך בשעה 17:00 השיב:

של מי היה השיקול להיערך לקראת 17:00? – שלי. היה מקור אחד שמסר את הידיעה, ואפשר היה לקבל אותה או לא לקבל אותה. אילו היו שני מקורות – אחד שמוסר כי מלחמה תהיה, והשני שמוסר שהיא תהיה בשעה 18:00 – אז צריך לשקול מה לעשות. אבל יש מקור אחד המוסר את שני הדברים יחד. השיקול שלי – כי הוא מהימן. אם הוא לא מהימן – אז אין מלחמה. אם הוא מהימן – אז הכול מהימן. לכן קיבלתי את השעה 18:00 כעובדה, ורציתי להיערך לקראת 17:00, זאת אומרת לצאת בסביבות 13:30–14:00 עם החטיבה העורפית אל התעוזים – קדימה. [...] זה היה השיקול שלי. משאלברט ביקש להקדים ל-16:00 – הסכמתי.²⁷³

הרמטכ"ל אישר בעדותו לוועדת אגרנט כי בשיחותיו עם אלוף פיקוד הדרום לא נידון מועד הפריסה, וכי האלוף גונן לא שיתף אותו בשיקוליו בנוגע לסוגיה הזאת.²⁷⁴ מדברי שני המשתתפים בפגישה ברור אפוא כי ההחלטה על מועד פריסתם של הכוחות הייתה של האלוף גונן, והרמטכ"ל לא היה שותף לה ולא לשיקולים העומדים בבסיסה.

271 ראו גם הערה 306 להלן.

272 ועדת אגרנט, דוח שני, עמ' 333.

273 ריאיון עם האלוף גונן.

274 ועדת אגרנט, דוח שני, עמ' 290.

המידע על תוכנית המתקפה המצרית-סורית

בעוד הצמרת הצבאית דנה במשמעויות של המידע שהגיע עם שחר, הגיעו הבהרות נוספות הקשורות אליו. ענף 6 (מצרים) באמ"ן-מחקר עיכד את הידיעה, צירף אליה פרטים מידיעות קודמות בנוגע לתוכנית המתקפה של מצרים, ופרסם בשעה 07:30 לקט בהול:

הנדון: תוכנית מצרית-סורית לחדש הלחימה

1. לדברי מקור המוערך כבעל נגישות למקורות מידע בכוונת המצרים לחדש הלחימה לקראת אור אחרון היום, 6 באוקטובר 73.
2. להלן הנקודות העיקריות של תוכנית ההתקפה:
 - א. המטרה – כיבוש הגדה המזרחית של התעלה, קדמת סיני עד המעברים (כולל) וכיבוש שרם א-שייח'.
 - ב. לוח הזמנים – שעת ה"ש" תהיה ביום ה"ע" לפני אור אחרון. משך המבצע המשוער – 5-7 ימים.
 - ג. שיטה כללית – מתקפה מתואמת ובו-זמנית של צבאות מצרים וסוריה בלילה הראשון של המלחמה. הצבא המצרי יצלח את התעלה בחזית רחבה, יכבוש את הגדה המזרחית עד המצרים ועד בכלל, יכבוש את שרם א-שייח' (הנחתת כוחות מהאוויר ומהים והעברת חטיבה ממוכנת בציר התעלה) תוך כדי תקיפות אוויריות מצריות בעומק ישראל (אשדוד, חיפה, עכו, אילת) ותקיפת מטרות צבאיות בסיני (ומתקני הנפט) ע"י 270 מטוסי קרב ומפציצים. הצבא הסורי יכבוש את רמת-הגולן ויפעיל מטוסי קרב לסיוע טקטי למתקפה היבשתית ולתקיפות בעומק ישראל (תל-אביב) ובסיסי ח"א (רמת דוד, חצור וחצרים).
 - ד. כוחות ומשימות
 - 1) חיל האוויר – מטוסי קרב הפצצה ומפציצים מצריים יתקפו מטרות בסיני (ש"ת, תחנות מכ"ם, סוללות הוק, מפקדות ומרכזי בקרה) ואת אילת ושרם א-שייח'. בתקיפות אלה תשתתף גם טייסת הנטר עיראקית המוצבת במצרים. מטוסי המיראז' יתקפו בעומק ישראל, סה"כ כ-70 מטוסי קרב ומפציצים. חיל האוויר הסורי יפעיל כ-100 מטוסי קרב ומפציצים, הן לסיוע טקטי למתקפה היבשתית הסורית ברמת-הגולן, והן לתקיפה בעומק. היעדים בתוך שטח ישראל, שנקבעו בתוכנית המשותפת לכוחות האוויר המצריים והסוריים, כוללים את תל-אביב ובסיסי ח"א ברמת דוד, חצור וחצרים.
 - 2) כוחות יבשה – 5 דיב' חי"ר וממוכנות ועוד עד 5 חטיבות טנקים ועוד כוחות מיוחדים (קומנדו מונחתים במסוקים) יצלחו את התעלה בחזית רחבה, ויכבוש את קדמת סיני עד המעברים (כולל) ואת שארם אלשייח. תקדם לצליחה הרעשה ארטילרית. הסוללה תיפרץ תוך שימוש בסילוני מים חזקים וברקטות קרקע-קרקע קצרות טווח (פיתוח מצרי).
 - 3) כוחות ההגנה האווירית – מערך הטילים של התעלה יחפה על הכוחות הצולחים ומשימתו – נטרול ח"א הישראלי במרחב התעלה.

(4) **כוחות הים** – משחתות מצריות, תותחי חופים 130 מ"מ (שיוצבו בחוף תימן) ומוקשים ימיים יופעלו לחסימת מיצרי בב אל מנדב והכניסה למפרץ אילת (הועלה גם רעיון לחסום את מיצרי הורמוז ע"י הטבעת מכלית במקום).²⁷⁵

עיקרי הידיעה המודיעינית

בשעה 08:00 הגיע לידיעת הרמטכ"ל פירוט כתוב ראשון של הידיעה. בפירוט הזה נכתב בין היתר: הצבא המצרי והצבא הסורי עומדים לפתוח בהתקפה על ישראל בשבת 6.10.1973 לפנות ערב. ההתקפה תיפתח בעת ובעונה אחת בחזית הסואץ ובחזית הגולן. בשבוע האחרון הועברו לחזית שתי דיוויזיות ממרחב קהיר, וכך חונה עתה למעשה כמעט כל הצבא המצרי בגזרת התעלה. במרחב קהיר נשארו חטיבה משורינית אחת (בהקסטפ), חטיבת משמר הרפובליקה וכ-4 חטיבות חי"ר. רוב השריון והארטילריה נמצאים בחזית.²⁷⁶

בפירוט נוסף של הידיעה²⁷⁷ נכתב בין היתר:

ההתקפה המצרית תיפתח בהרעשה ארטילרית והפעלת חיל האוויר על מטרות בסיני. בעקבות זאת תבוא צליחת התעלה. לצורך הצליחה יוקמו 5 או 6 גשרים, שעל 3 מהם, מול קו המעברים, תתבצע הצליחה. הגשרים האחרים ישמשו להסחה. לאחר החצייה ייעשה מאמץ לתפיסת שטח בעומק 10 ק"מ. אין כוונה להגיע בשלב הראשון עד קו המעברים. בהגיע הצבא לעומק שנקבע ינסה להחזיק מעמד, ועל פי התוצאות של שלב זה ייקבע ההמשך. לצליחה תינתן הגנה אווירית אינטנסיבית של טילי קרקע-אוויר שעיקרה סאם 2, 3, 6. [...] מטוסי המיראז' וההנטר ישתתפו בקרבות בסיני. שרם א-שייח' תופצץ על ידי מטוסי טור-16 בניסיון להרוס את המבנים שהוקמו בה ולהשמידם. אחר כך יונחתו יחידות קומנדו שינסו לכבוש את המקום.

הצבא הסורי, החונה כמעט כולו בגזרת החזית, יתקוף ב־זמנית עם המצרים וינסה לכבוש את הגולן או חלק ממנו. ח"א הסורי יתקוף 3 בסיסי ח"א של ישראל, שהאחד מהם יהיה רמת דוד. בתקיפה יופעלו 30 מטוסי סוחוי 20 סוריים וכן מטוסי מיג 21 ינסו לפגוע במסלולים. התיאום בין הצבא הסורי ובין הצבא המצרי ייעשה על ידי מספר קצינים מצריים המסופחים למטכ"ל הסורי. הם גם ידווחו על תחילת ההתקפה הסורית. [...] ספק אם הסורים יתקיפו במועד, אולם הדעה הכללית היא שאסדר אכן ילך עם

²⁷⁵ מסמך אמ"ן-מחקר, אוקטובר 1973.

²⁷⁶ מסמך ללא סימוכין. בתחתית המכתב צוינו בכתב יד נמעניו: שהב"ט, הרמטכ"ל, ס' רמטכ"ל. רל"ש הרמטכ"ל כתב על העותק שהגיע ללשכת הרמטכ"ל: "הרמטכ"ל ראה, 6.10.73 0800".

²⁷⁷ לפי השעה הנקובה כשעת קבלת העותק בטלפרינטר, עולה שהמסמך התקבל בלשכת הרמטכ"ל בשעה 09:33 ובתוספת בכתב יד כתוב: "0935". מעצם העובדה שבפגישה שנערכה בלשכת ראש הממשלה החל מהשעה 08:05 ציין הרמטכ"ל כמה עניינים המופיעים בו, ברור שהוא ידע את פרטיו כבר לפני השעה 09:33. יתר על כן, בשלב מוקדם למדי של הדיון אמר: "הצצתי כרגע במברק של האיש של צביקה" (ראו עמ' 270 להלן).

המצרים, כיוון שזוהי ההזדמנות היחידה שלו לכבוש בחזרה את הגולן. [...] טילי הקרקע-קרקע החדשים לטווח בינוני אינם מבצעים ולא יפעלו בהתקפה. להערכת המקור, "99 אחוז סיכויים" שההתקפה תיפתח ב-6.10.73. האחוז הנותר הוא למקרה שסאדאת יתחרט. [...] נשיא מצרים חושב שהוא יוכל להפתיע את ישראל.

עוד נכתב בדיעה כי אין כוונה להרחיב את התקיפות של חיל האוויר המצרי מעבר לסיני, אולם אם יתקוף חיל האוויר של ישראל בעומק מצרים יפעיל חיל האוויר המצרי מטוסי טו-16 נושאי טילי אוויר-קרקע שיתקיפו את תל-אביב, תוך הגעה מצד הים. להערכת המקור, אין המדובר בתכסיס פוליטי, ומצרים מתכוונת באמת לצאת למלחמה. עוד ציין המקור כי להערכתו ניתן אולי לסכל את הפתיחה במלחמה באמצעות פרסום ידיעות על כך ברדיו ובעיתונות, אשר יוכיחו למצרים כי ישראל מכירה את התוכנית ומוכנה לה.

דיון בלשכת ראש הממשלה

חילוקי הדעות בין שר הביטחון לבין הרמטכ"ל בנוגע להנחתת המכה המקדימה ולהיקף הגיוס, הובאו בפני ראש הממשלה. בשעה 08:05 התכנסו בלשכתה בקריה שבתל-אביב השרים דיין וגלילי, עוזר שר הביטחון, הרמטכ"ל וראש אמ"ן. במהלך הישיבה הגיע גם סגן ראש הממשלה יגאל אלון.²⁷⁸

שר הביטחון הציג בפני ראש הממשלה את הסוגיות השונות. תחילה הציג את הבעיות שהגדיר כ"פחות רציניות": הוא הציע להותיר בעינה את המדיניות בנוגע לערביי השטחים – לא למנוע מהם לבוא לעבודה, לא לסגור את הגשרים, ואם ירצו לברוח – לאפשר להם לעשות זאת. בנוגע לפינוי משפחות ממקומות קריטיים המליץ לפנות עד לפנות ערב את הילדים מרמת-הגולן, ממרחב שלמה ואבו רודס, כאשר הנשים שירצו להישאר שם יורשו להישאר; כמו כן המליץ לפנות את בני המשפחות מבסיסי חיל האוויר בסיני. ראש הממשלה אימצה את ההמלצה.²⁷⁹

עוד ציין כי קיימים חילוקי דעות עם ארצות-הברית בנוגע לשאלה אם מצרים וסוריה עומדות לפתוח במלחמה. האמריקנים טוענים כי לא ידוע להם על כל ההכנות של שתי המדינות ליציאה למלחמה, עם זאת הם ציינו שאין להם הסבר לכמה דברים. סוכם לערוך אימות מודיעיני עם נציגים אמריקנים הן בישראל והן בארצות-הברית.

ראש אמ"ן הבהיר לראש הממשלה את הרקע המודיעיני: הסובייטים יצאו ממצרים ומסוריה ביוזמתם הם. מצב היחסים ביניהם לבין שתי המדינות קורקטי, והסורים אף

278 תיאור הדיון מבוסס על סיכום התייעצות אצל ראש הממשלה, תל-אביב, יום כיפור, 6.10.73, שעה 0805 – נרשם ע"י מר אלי מזרחי (להלן: התייעצות אצל ראה"ם, 060805 אוק 73), וכן על תרשומת שליש שהב"ט ועל יומן רל"ש הרמטכ"ל, 6.10.73. ההפניות בסימוכין להלן יהיו למסמך הראשון אלא אם הופיע באחד המסמכים האחרים ציון מיוחד שלא הופיע בו.

279 בהמשך להחלטה הזאת תיאמו אג"ם-מבצעים ומפקדת פיקוד הדרום את פינוי הנשים והילדים מאופירה ומאבו רודס, ונקבע שהפינוי ייעשה בין השעות 13:00–16:00 (מסמך אג"ם-מבצעים, אוקטובר 1973).

עוזרים להם. נראה שהסיבה ליציאה היא שהסובייטים הגיעו למסקנה שהסורים והמצרים מתכוונים לצאת למלחמה ואין בידיהם למנוע זאת. לפי הידיעות, מערכי האויב בשתי החזיתות מתאימים הן להגנה והן להתקפה. לפי סימנים אחרונים, כמו קידום ארטילריה בינונית על-ידי הסורים בלילה האחרון, נראה שהמערך הוא התקפי. מצרים וסוריה מוכנות מבחינה טכנית ומבחינה מבצעית למלחמה לפי התוכנית הידועה לצה"ל. למרות זאת נראה שסאדאת אינו נמצא במצב שהוא מוכרח לצאת למלחמה. הוא יודע שהמאזן הצבאי לא השתפר מבחינת מצרים ושהוא יפסיד. כל המנגנון להליכה למלחמה עובד, אך סאדאת עדיין לא נתן את פקודת היציאה למלחמה, וייתכן שהוא יירתע לפני הרגע האחרון. ייתכן שגם ישראל יכולה להרתיעו אם על-ידי גיוס היכול לשמש בידו עילה להימנעות מפתיחה באש, ואם על-ידי העברת שדר באמצעות ארצות-הברית שהיא יודעת שבכוונתו לתקוף ומוכנה לכך – דבר שישוט מידיו את גורם ההפתעה.²⁸⁰

שר הביטחון והרמטכ"ל הציגו את עמדותיהם בנוגע להנחתת המכה האווירית המקדימה ולהיקף הגיוס. שר הביטחון אמר כי מבחינה אופרטיבית כדאי להנחית מכה אווירית מקדימה, אולם נראה כי מבחינה מדינית אין ישראל יכולה להרשות לעצמה לעשות זאת הפעם. האפשרות היחידה הבאה בחשבון בנוגע לתקיפה מקדימה, לנוכח הידיעות שהגיעו עד אז, היא תקיפת סוריה גם אם רק מצרים תפתח במלחמה, לשם "הוצאתה מן המשחק". אבל "סתם 5 דקות קודם" לפתיחה באש על-ידי מצרים אי אפשר להנחית מכה מקדימה, "אלא אם תבואנה ידיעות שיקפיצו אותנו, לדוגמה – שהולכים להפציץ אותנו". אפשר שנוכל "לעשות סיור אווירי ולהביאם לפעולה מוקדמת, אבל עקרונית לא נפתח באש לפנייהם".²⁸¹

עמדות הרמטכ"ל בשני הנושאים התבססו על הערכתו שהידיעה שהתקבלה בבוקר היא אותנטית: "הצצתי כרגע במברק של האיש של צביקה", אמר, "השדר נשמע מאוד אותנטי".

280 האלוף זעירא הציג את שני צדי המטבע תוך הוספת הסברים לנאמר בידיעה – כי ייתכן שסאדאת יימנע מלפתוח במלחמה. נראה שהוא עדיין לא היה משוכנע לחלוטין כי סאדאת אכן ייתן את הפקודה לצאת למלחמה. ניתן לראות זאת מהתבטאויותיו במהלך שעות לפני הצהריים של אותו היום. זאת ועוד, האלוף (מיל') אהרון יריב – שאותו החליף האלוף זעירא כראש אמ"ן שנה קודם לכן – סיפר בריאיון שקיימתי עמו, כי סמוך לשעה 12:00 הראה לו ראש אמ"ן מסמך שהתכוון להפיץ, שבו הובעה הערכה שהסבירות לפתיחת מלחמה היא נמוכה. האלוף יריב המליץ לו שלא להפיצו (מה"ד-היסטוריה, תחקיר האלוף (מיל') אהרון יריב בנושא הרקע למלחמת יום הכיפורים והתקופה עד 7 באוקטובר 1973, 1 בפברואר 1976 (להלן: ריאיון עם האלוף [מיל'] יריב).

281 בדיעבד העריך שר הביטחון כי אף לו הונחתה מכה מקדימה במתכונת שהציע הרמטכ"ל, לא הייתה לה השפעה משמעותית על המלחמה: "המכה המקדימה שהציע הרמטכ"ל, לאחר דיון עם חיל האוויר [שבו התברר שבשל מגבלות מזג האוויר אי אפשר לתקוף את מערך טילי הקרקע-אוויר בחזית], הייתה צריכה להיות מונחתת על הסורים בלבד, לא בקו החזית אלא רק נגד שדות התעופה בעומק סוריה וגם זאת – לא לפני השעה 12:00 בצהריים. מכה מקדימה זו, לו בוצעה, לא הייתה לה השפעה של ממש על המלחמה" (אבני דרך, עמ' 576). יש לציין שהוא לא העלה את הטענה הזו במהלך 6 באוקטובר. דיון נוסף בסוגיה הזאת ראו במאמרי: "המכה האווירית המקדימה בפרוץ מלחמת יום הכיפורים", מערכות, גיליון 373 (נובמבר 2000), עמ' 52–61.

נותרו עוד עשר שעות בלבד עד למועד הצפוי לפתיחה באש, וזו התרעה קצרה מאוד. הרמטכ"ל טען שלמכה מקדימה יש יתרון עצום, שכן ביכולתה לחסוך אבדות רבות. זאת בהנחה שאם לא תונחת, יתחיל צה"ל את המלחמה כשהוא נאלץ לבלום ורק בהמשך יוכל לתקוף.²⁸² חיל האוויר מסוגל לפעול החל מהשעה 12:00 נגד חיל האוויר הסורי ולחסלו, ושלוש שעות לאחר חיסולו יוכל לחסל את הטילים,²⁸³ כך שאם כוחות הקרקע של האויב יתחילו במתקפתם בשעה 17:00, יוכל כבר אז חיל האוויר לפעול ללא הפרעה נגד הכוחות הסוריים. רב-אלוף אלעזר ציין שהוא ער לסיכון המדיני שבהנחת מכה מקדימה, והטעים שאין הכרח להחליט מיד בנושא, שכן עד השעה 12:00 נותרו ארבע שעות, שבהן אפשר לברר דברים עם האמריקנים. ייתכן שבמהלך ארבע השעות הללו הם ישתכנעו שהמתקפה של מצרים וסוריה ודאית, ולנוכח זאת ייתכן שיהיה ניתן לתקוף תקיפה מקדימה.

רב-אלוף אלעזר אמר שאם התנאים האלה לא יתמלאו, יהיה חיל האוויר מוכן לתקיפה בריבזמן עם תקיפת האויב, זאת בידיעה שבכוונת מצרים וסוריה לפתוח בתקיפת שדות תעופה. אם יפגעו בהם, עלול הדבר להקטין באופן ניכר את הכוח האווירי, לשבש את יכולתו של חיל האוויר ולצמצמה. במקרה כזה לא יספיק לפגוע במערך הטילים עוד באותו היום, וכתוצאה מכך יוכלו כוחות הקרקע הסוריים לחדור בכמה מקומות וחילות האוויר יוכלו "לתקוף מטרות גדולות" – ייתכן אפילו שיפציצו את תל-אביב.

בסוגיית היקף הגיוס חזר שר הביטחון על הטענות שהעלה בדיון שנערך קודם לכן בלשכתו, והוסיף עוד כמה: הוא חשש שאם יהיה גיוס נרחב לפני שנורתה הירייה הראשונה, יטענו בעולם שישראל היא התוקפנית. אינדיקציה להלך הרוחות הזה אפשר למצוא בדבקות האמריקנים בקביעה שהמערכים של מצרים וסוריה הם הגנתיים – אף כי אין להם הסבר ליציאתן של משפחות הסובייטים. להערכתו, לא מן הנמנע שבמקרה שישראל תגייס גיוס נרחב יטענו האמריקנים שמצרים וסוריה לא התכוונו לצאת למלחמה, והגיוס הוא שגרם להן לתקוף.

שר הביטחון טען שיש לתגבר את רמת-הגולן (שבה יש 180 טנקים) ואת סיני (שבו יש 300 טנקים) בטנקים נוספים, ואין לתגבר את החזית הירדנית. הוא המליץ לגייס עוד השעה 18:00 את כל מערך המילואים של חיל האוויר ונוסף על כך אוגדה לצפון ואוגדה לדרום – בסך הכול 50,000–60,000 איש. להערכתו, הכוח הזה יספיק לשלב הראשון. אם

²⁸² לאחר המלחמה הסביר הרמטכ"ל: "סלע" זו ההיערכות הטובה אם הולכים למלחמה. אני יודע ש'סלע' כבר לא נספיק לעשות, כי זאת בעצם התרעה של 12 שעות. לכן בעיניי החשיבות של המכה המונעת היא עוד יותר גדולה, כי אנחנו ניערך ל'סלע' תוך כדי אש. [...] מכה מונעת תחסוך הרבה חיים, כי נוכל לפתוח בחזית אחת ולהתחיל אותה טוב. כלומר, אחרי חיסול מערך הטילים, הערכתי שאם נתחיל ב-11–12, אנחנו עוד לפני ההתקפה שלהם, לפני שעת ה'ש' המתוכננת שלהם, נוכל להתחיל לעבוד על הצירים, על ריכוזי הכוחות ולהשפיע על כל התפתחות בחזית הסורית" (כינוס פד"ם).

²⁸³ תמוה שהרמטכ"ל ציין שחיל האוויר יוכל לתקוף גם את מערך הטילים כאשר הוא עצמו החליט שהמכה האווירית המקדימה תונחת על שדות תעופה בסוריה, ולא על מערך הטילים, בשל הנתון שקיבל ממפקד חיל האוויר – שמזג האוויר לא יאפשר לתקוף את הטילים (ראו עמ' 262 לעיל). ייתכן שבעת אמירת הדברים האלה נשכח ממנו הדבר, או שסבר, או שנאמר לו, כי בהמשך היום תהיה התבהרות שתאפשר תקיפת טילים – אין לי אינדיקציה לכך.

המצב יחמיר לפנות ערב תוקדם השלמת הגיוס. "לו הייתי חושב שאין מנוס, הייתי מגייס הכל", אמר. עם זאת, אמר לראש הממשלה: "אם תאשרי גיוס גדול לא אתפטר". הוא סבר שניתן להשלים את הגיוס למחרת, שכן המלחמה תהיה בקווי החזית – ברמת-הגולן ובתעלת סואץ, ולא כפי שהייתה במלחמת ששת הימים – ליד מרכזי היישוב, כך שאין חשש שישראל תהיה מופצצת ושהכבישים יהיו חסומים. הדבר החשוב ביותר הוא שישראל לא תואשם בכך שפתחה במלחמה. האשמה כזאת עלולה לעלות במקרה של גיוס נרחב. כדי להקדים תרופה למכה המליץ להודיע לארצות-הברית על עצם הגיוס ועל היקפו, ולבקשה למסור לברית-המועצות על כוונתן של מצרים וסוריה לצאת למלחמה.

הרמטכ"ל העלה את טיעוניו בעד גיוס נרחב: עוצמת צה"ל היא 25% סדיר ו-75% מילואים. אם תחל המתקפה בעוד עשר שעות יהיה ערוך אז בקווים הכוח הסדיר כולו, אך בלא מילואים. כוח שיגויס באותו היום יוכל להיות מופעל למחרת, וכוח שיגויס למחרת יוכל להיות מופעל רק מחרתיים. מערך המילואים מונה כ-350,000 איש. אין צורך לגייס את כולו היום. בשלב הזה יש לגייס מערך של כ-200,000 איש: כל אנשי המילואים של חיל האוויר, השלמות ליחידות הסדירות, ארבע אוגדות משוריינות, ארטילריה ותחזוקה. הכוח הזה יהיה ערוך עד צהרי יום המחרת. אם יגויס כוח קטן מזה הוא מקווה שכוחות האויב ייבלמו, אולם צה"ל יהיה מוגבל למהלכים הגנתיים, בעוד גיוס כל העוצמה שציין תאפשר לו מעבר מהיר למתקפות. זאת ועוד, אם המלחמה תתחיל לפני שיושלם הגיוס תפחת מהירות הגיוס, בין היתר בשל סכנה של ירי טילים, כגון פרוג, לשטח ישראל. לכן עדיף גיוס במועד שיאפשר להתחיל בהנעת הכוחות המתגייסים בלילה. במקרה שלא יאושר גיוס 200,000 איש יהיה צורך לגייס לפחות 70,000–80,000 איש. מבחינת דעת הקהל העולמית אין המספר משנה – בשני המקרים יטענו שישראל גייסה כוחות כדי לפתוח במלחמה. גיוס גדול עלול להבהיר לערבים שהם איבדו את יתרון ההפתעה ולהרתיע אותם מלפעול. עדיף לגייס גיוס נרחב – "מוטב שיגידו שאנחנו פתחנו וננצח. ממילא יגידו זאת".

שר הביטחון דחק להחליט בנושא המילואים "כי מאבדים זמן". בסביבות השעה 09:00 סיכמה ראש הממשלה "סיכום מסקנות עד כאן". בדיון הועלו כמה אפשרויות לפעולה על-פי הצעת ראש "המוסד", שהתבססה על דעתו של המודיע, שיתכן אולי לסכל את כוונות האויב באמצעות הדלפה שכוונתו ידועה. בשעה 09:05 הורתה ראש הממשלה למנכ"ל משרדה מרדכי גזית להודיע מיד לציר בווינגטון מרדכי שלו על הנעשה, להזמין את שגריר ארצות-הברית בישראל קנת קיטינג למשרדה ולהפעיל את המודיעין הן בארץ והן בארצות-הברית. היא החליטה לדווח לאמריקנים על יציאת הסובייטים, על הידיעות, על ריכוזי כוחות האויב בגבולות ועל גיוס המילואים. בנוגע לגיוס ולמכה המקדימה קבעה: "נלך לפי תורת 'השומר הצעיר' בשלבים: גיוס שאין ספק לגביו. לפי תוצאות הדיבור עם האמריקאים נגבירו. מכה מונעת – נורא מושך את הלב, אבל זה לא 1967. הפעם העולם מתגלה בכל נבזותו. לא יאמינו לנו. אם יתחילו רק בדרום אז ממילא אין בעיה. אך גם זה נראה [ב]משך היום".²⁸⁴

284 בשלב הזה הגיע לחרד גם השר חיים בר-לב (לפי תרשומת שליש שהב"ט).

גם לאחר הקביעות האלה עמד הרמטכ"ל על דעתו שהכוח שלגיוסו הסכים שר הביטחון לא יספיק. "אני מוכן לגיוס לא מלא. אך אני רוצה את ארבע האוגדות. כל הכנותי שהיום בשעה 18:00 תיפתח מלחמה", אמר והוסיף: "אני מחפש להיות במצב הכי טוב, וזה עוד 30,000 איש. [...] אם הסורים פורצים לגולן, אני עם עוד אוגדה מכה לכיוון דמשק ועם עוד אוגדה ברמה". עוזר שר הביטחון העיר כי 70,000 לוחמים משמעם תוספת של 30,000 חיילי שירותים, כלומר, המערך שאותו מבקש הרמטכ"ל לגייס, הוא למעשה בן כ-100,000 חיילים. בתשובה אמר הרמטכ"ל שלגיוס של 100,000 חיילים יהיה אפקט דומה לזה של גיוס 70,000, וראש הממשלה הסכימה עמו, שאם אין מכריזים על גיוס מלא אין הבדל, מבחינת דעת הקהל בעולם, בין גיוס של 70,000 לבין גיוס של 100,000 חיילים. הרמטכ"ל חזר והציע לגייס את כל חיל האוויר, השלמות למערך הסדיר, ארבע אוגדות מילואים והמערך שצריך לשרתן – בסך הכול 100,000-120,000 חיילים. גם דעתו של שר הביטחון נותרה כפי שהייתה. "אצלי זה לא בעיית המספר ולא משקית", אמר. "אני מבין שזה טוב באם תהיה מלחמה שיהיה המערך המלא מגויס, [אולם] אנחנו לא בטוחים שתיפתח מלחמה". לכן, סבר, אין לגייס גיוס מלא כאשר ישראל פגיעה הן כלפי חוץ והן כלפי פנים. "השיקולים הפנימיים לא תופסים אצלי מקום", אבל בשל מעמדה הבין-לאומי של ישראל לא כדאי לעשות זאת. זאת ועוד, צה"ל יוכל להרחיב את הגיוס לאחר שהמלחמה אכן תיפתח – פיגור של שמונה שעות בלבד בתחילת גיוסו של הכוח הנוסף לא יהיה משמעותי במקרה הזה. יתר על כן, הגורם הקובע ל-6 באוקטובר, שיהיה היום שבו יהיו כוחות צה"ל בבלימה, הוא חיל האוויר, והוא אכן מגויס כולו. על הערת הרמטכ"ל שלפיה חיל האוויר לא יוכל לתקוף למחרת בבוקר בקווים, השיב השר: "אנחנו לא עוסקים כרגע בתוכניות אופרטיביות [התקפיות]". להערת רב-אלוף אלעזר כי "אפשר מחר להגיע לדמשק עם אוגדה" השיב: "אני לא מת על זה. באם נצטרך להגיע לזה – נגיע". בשלב הזה עדיף לגייס את הכוח הנחוץ למגננה בלבד ולהימנע מן המשבר העלול להיווצר במקרה של גיוס נרחב לפני שהאויב יורה את הירייה הראשונה. עם זאת הוסיף: "אני לא מתעקש על זה, גולדה. יש דברים שאני מתעקש – אז אני מתעקש".

ראש הממשלה סיכמה את הדיון:

יש לי קנה מידה אחד: אם באמת תהיה מלחמה, אנו צריכים להיות במצב הטוב ביותר. כלפי חוץ, אם תהיה מלחמה מוטב שיכעסו עלינו ושמצבנו יהיה יותר טוב. איש לא יוכל למדוד בדיוק כמה גייסנו. אנו צריכים לחשוב עוד פעם ולהחליט – אם תהיה מלחמה אנו צריכים להיות במצב הטוב ביותר,²⁸⁵ שלא יהיה מצב שבמכה ראשונה ייפגעו יותר מאשר אילו היה לנו יותר כוח. קנה מידה אחד – אם מלחמה, אז כמה שאפשר פחות פגיעות. באשר למכה מונעת – לא נוכל להסביר זאת, אך גם כאן נראה במשך היום – אם המצרים יפתחו והסורים לא יצטרפו – נכה גם בסורים.

285 שר הביטחון נכנס לדבריה ואמר: "הכי טוב פירושו גיוס מלא"; או לפי תרשומת שלישי: "באם תהיה מלחמה – אז גיוס כללי".

לנוכח ההנחיה הזאת סיכם שר הביטחון בשעה 09:20 שעל הרמטכ"ל לגייס את כל המערך שהציע. חמש דקות לאחר מכן, עם גמר ההתייעצות בלשכת ראש הממשלה, סיכם הרמטכ"ל עם שר הביטחון שחיל האוויר יהיה מוכן לתקוף את חיל האוויר הסורי מיד לאחר הפגז הראשון שיירו המצרים, ויהיה מוכן לתקוף גם במקרה שהערכים "יעשו שגיאות" לפני הפתיחה באש.²⁸⁶

פעולות סגן הרמטכ"ל בנושא הגיוס

בשעה שהרמטכ"ל השתתף בהתייעצות בלשכת ראש הממשלה, המשיך סגנו לטפל בגיוס. בשעה 08:05 תדרך את מפקד גיסות השריון, את עוזר ראש אג"ם ואת רמ"ח המבצעים, הורה לחמש ולזווד את כל מערך הארטילריה, וקבע שאם יוחלט לגייס את חטיבה 179 (שחלק מן הטנקים שלה נמסרו, כאמור, לחטיבה 7) תכונס החטיבה במחנה הקבע בפילון, ומשם תיסע באופן מרוכז לג'וליס.²⁸⁷ בשעה 08:40 אושר לגייס את גדוד הסיור של אוגדה 288.162

בשעה 09:05, משהיה ברור לרמטכ"ל מדברי ראש הממשלה, שהיא נוטה לגייס לפחות את המערך המצומצם, הוא הורה להתחיל מיד בגיוסן של שתי האוגדות הראשונות.²⁸⁹ ראש לשכת הרמטכ"ל הודיע לאלוף טל על אישור לגייס שתי אוגדות, וציין כי לרמטכ"ל נראה שיש לגייס את אוגדה 143 ואת אוגדה 36.²⁹⁰ סגן הרמטכ"ל ביקש אישור לגייס חטיבה נוספת עבור אוגדה 162.²⁹¹ בעקבות הוראת הרמטכ"ל הורה האלוף טל בשעה 09:08 לרמ"ח המבצעים, לגייס את אוגדה 143 ואת אוגדה 36, תוך הנחיה שבאוגדה 36

286 יומן רל"ש הרמטכ"ל, 6.10.1973.

287 יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל.

288 במקור לא כתוב מי נתן את ההוראה ולמי ניתנה.

289 בריאיון הבהיר רבי-אלוף אלעזר, שבניגוד לנכתב בדוח ועדת אגרנט, לא התייחסה ראש הממשלה לעוצמת הכוח שאותו יש לגייס, ואכן אין בתרשומות שנערכו בעת הפגישה ציון של העוצמה. הרמטכ"ל אמר בריאיון: "ראש הממשלה אומרת כך: 'אני שוקלת, יש עניין ההשפעה על המשק מחר, אבל אם באמת מלחמה – זה לא אסון. אם תהיה מלחמה לא נבין מדוע היה עיכוב של 12 שעות. יש מקומות שכבר יש הרגשה שמהו קורה'. כשאני שומע אותה אומרת את זה, אני מבין שאת 'המערך הקטן' בעצם אני כבר יכול לגייס, ואז אני אומר לאבנר [שלו – רל"ש הרמטכ"ל]: 'צא החוצה, תגיד להם שתי אוגדות כבר יכול לגייס'. אני שולח את אבנר החוצה רק על סמך זה. היא לא אמרה: 'אני מאשרת עכשיו'. כלומר, אין פה עניין של [כוח] מגננה. לכן אני הייתי אומר שבשעה 060905 היה ברור מדברי ראש הממשלה שהיא נוטה לעצות הרמטכ"ל, לכן הורה הרמטכ"ל להתחיל מיד בגיוס, תוך כדי השיחה, של שתי האוגדות הראשונות" (ריאיון עם רבי-אלוף אלעזר, 17.2.1976).

290 יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל. במקור נכתב: "אוגדה 146", אך מכיוון שהצעת שר הביטחון, שאותה קיבלה ראש הממשלה בשלב הזה של הדיון, נסבה על אוגדה לצפון ואוגדה לדרום נראה שהכוונה הייתה לאוגדה 143, שהייתה מיועדת לדרום, ולא לאוגדה 146, שהייתה אוגדת העתודה המטכ"לית. גם לפי הנחיית סגן הרמטכ"ל בהמשך נראה שהכוונה הייתה לאוגדה 143.

291 החטיבה הנוספת הייתה אמורה לבוא במקום חטיבה 7, שהופנתה לצפון.

תגויס חטיבה אחרת במקום חטיבה 179.292 שתי דקות לאחר מכן ביקש חיל האוויר לגייס 15,000–18,000 אנשים. סגן הרמטכ"ל הורה להיענות לכל דרישות הגיוס של חיל האוויר, והנחה את רמ"ח המבצעים שלא להגבילו. בשעה 09:22 הודיע אלוף פיקוד הדרום בטלפון לסגן הרמטכ"ל שחסרים לו 30 צוותים, והאלוף טל הורה לרמ"ח המבצעים לבדוק את הסיבה לכך, ומסר לאלוף גונן על האישור לגייס את אוגדה 143. בשעה 09:24 הודיע ראש לשכת הרמטכ"ל על אישורה של ראש הממשלה לגייס ארבע אוגדות, וסגן הרמטכ"ל הורה לגייס את האוגדות 162, 143 ו-146 ואת חטיבה 500 עבור אוגדה 162. כן הורה לעזור ראש אג"ם לערוך רשימה של הכוחות שעדיין לא גויסו.²⁹³

עדכון סגן הרמטכ"ל על-ידי הרמטכ"ל

בשעה 09:30 עלה סגן הרמטכ"ל ללשכת הרמטכ"ל, ושם עדכן אותו רבי-אלוף אלעזר בנוגע להחלטות שהתקבלו בהתייעצות בלשכת ראש הממשלה: גיוס ארבע אוגדות וכל חיל האוויר – בסך הכול כ-120,000 אנשים; דחיית אפשרות הנחתתה של המכה המקדימה; והזמנת שגריר ארצות-הברית בישראל לראש הממשלה כדי שתעדכן אותו בכך שצה"ל נמצא בכוננות. האלוף טל טען שהגיוס החל באיחור: הכוחות שיגויסו באותו היום לא יוכלו להיכנס למערכה אלא למחרת, ולפיכך יוכל צה"ל להפעיל בלילה הקרוב רק את הכוח הסדיר.²⁹⁴

הצגת תוכניות חיל האוויר לרמטכ"ל

בשעה 09:45 הגיע ללשכת הרמטכ"ל מפקד חיל האוויר והציג לרמטכ"ל את הכנות החיל ותוכניותיו: לפני שעת ה"ש" הצפויה למתקפת האויב יועלו כ-70 מטוסים לאוויר בגלוי כדי לקדם את פני מטוסי האויב ולסכל את התקיפה האווירית שלו. מטוסים אחרים יישארו לסיוע לכוחות הקרקע. ללילה הקרוב יוחזקו כוח יירוט וכוח לתקיפות "קלע" באזורי הצליחה. למחרת בבוקר יופעל חיל האוויר נגד חיל האוויר הסורי או המצרי. יהיה צורך להחליט אם יתקוף טילים או שדות תעופה. הדבר יותנה בין היתר במזג האוויר. ב-7 באוקטובר צפוי שיהיה מעונן. בנוגע לאפשרות לתקוף עוד ב-6 באוקטובר: השעה המאוחרת ביותר שבה יהיה אפשר לפתוח בתקיפה היא 16:00, ולכן צריכה פקודת התקיפה להינתן לא יאוחר מהשעה 15:00. אם לא תינתן פקודה כזאת, יהיה צורך לשנות את תצורת החימוש לקראת הלילה. אם יוחלט שלא לתקוף תקיפה מקדימה, יהיה על חיל האוויר

292 נראה שבהמשך התעוררו ספקות בנוגע לגיוסה של חטיבה 421 מאוגדה 143 שבעיות ריכוזה וארגונה היו מסובכות ונשקלה אפשרות לגייס את חטיבה 500 במקומה. לבסוף קבע סגן הרמטכ"ל בשעה 09:22 שהאוגדה תתגייס כמות שהיא (יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל). אישור לכך ראו גם בריאיון עם האלוף טל, 17.12.1975.

293 יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל.

294 שם.

להיות בשעה 15:00 בתצורה הגנתית, ולכן יש להודיע לו עד השעה 13:00 אם יש אישור לתקיפה מקדימה. כמו כן דיווח האלוף פלד על מינויי חירום למפקדים בחיל, ובהם מינוי מפקדו הקודם, האלוף (מיל') מרדכי הוד, למפקד החפ"ק האווירי של פיקוד הצפון.²⁹⁵

פגישת ראש הממשלה עם שגריר ארצות-הברית בישראל

בסביבות השעה 10:00 הגיע שגריר ארצות-הברית בישראל קנת קיטינג למשרדה של ראש הממשלה בתל-אביב ונפגש עמה. בפגישה נכחו גם שגריר ישראל בארצות-הברית שמחה דיניץ ומנכ"ל משרד ראש הממשלה מרדכי גזית.

ראש הממשלה מסרה לשגריר קיטינג כי בידי ישראל מידע על ריכוזים של כוחות מצריים וסוריים בגבולות עמה. עד לליל 4-5 באוקטובר נטתה ישראל לתת לעובדה הזאת פירושים שונים, כגון חשש של המצרים והסורים ממתקפה של ישראל. ב-24 השעות האחרונות התקבל מידע ממקורות טובים שלפיו הסובייטים מפנים במהירות נשים וילדים ממצרים ומסוריה, וכבר פינו אלפים מהם. הם שלחו ב-5 באוקטובר 12-15 מטוסי תובלה גדולים לשתי המדינות, והיציאה מסוריה היא בהולה, ונעשה שימוש בכל כלי התובלה האפשריים.

מאיר אמרה שבתחילה חשבו בישראל שהסיבה לפינוי של הסובייטים היא שחל קרע ביחסים של שתי המדינות עם ברית-המועצות, אולם עתה מתברר שאין קרע כזה ושקבוצות של מומחים סובייטים נשארו בשתיהן. נראה שהסובייטים רצו למנוע מלחמה, אולם השפעתם לא הייתה מספיקה והם החליטו להתפנות כי אינם רואים כל טעם בהישארותם. ראש הממשלה אמרה כי המתקפה המצרית-סורית מתוכננת לשעות אחר-הצהריים המאוחרות וכי צה"ל מתכונן להדוף אותה. היא הוסיפה שהפגישה נועדה למסור לארצות-הברית את המידע הזה, להודיע לה שישראל לא תפתח במלחמה ולבקש את ארצות-הברית להודיע למצרים ולסובייטים שישראל אינה מתכוונת לתקוף, אך היא מוכנה להדוף את מתקפת האויב. אם התכוונו להפתיעה – חשוב שידעו שלא יצליחו בכך.

השגריר קיטינג דיווח על חילופי המברקים שהיו בעשרת הימים האחרונים בין השגרירות לבין גורמי הממשל בושינגטון בנוגע לריכוזי הכוחות המצריים והסוריים. המברק הראשון שהגיע מארצות-הברית היה "כמעט של פאניקה". בעקבות קבלתו בירר הנספח הצבאי האמריקני מהי הערכת צה"ל, וקיבל תשובה מרגיעה. כעבור כמה ימים הייתה התשובה מדאיגה יותר. ביום הקודם, 5 באוקטובר, הבריקה שגרירות ארצות-הברית, לפי בקשת ישראל, כמה שאלות לושינגטון. התשובות לשאלות התקבלו באותו היום ונאמר בהן כי לארצות-הברית ידוע על הטיסות הלא-מתוכננות של המטוסים הסובייטיים לסוריה ולמצרים, אולם לא ברורה מגמתן. ידוע גם על ההיערכות של צבאות שתי המדינות, וההערכה היא שזו הגנתית.

ראש הממשלה הביעה צער על כך שקיים פער בין הערכותיה של ישראל לבין הערכותיה

295 שם. על שיקולי מפקד חיל האוויר ראו להלן עמ' 293.

של ארצות-הברית. היא ציינה שגם ישראל סברה בתחילה שצבא מצרים עורך תמרונים, "אך לפי המקורות המצוינים שלנו לא ברור שזה לא כך הפעם ושככוונתם לבצע מתקפה ולצלוח את התעלה". זאת, "אלא אם כן זהו מבצע תרמית עצום". היא חזרה והדגישה שישאל אינה מתכוונת לתקוף, אולם אם תותקף, תשיב מלחמה שעה בעוצמה רבה. לשאלת השגריר, האם ישראל תתקוף לפני תחילת מתקפת האויב, השיבה חד-משמעית שהיא לא תעשה זאת, אף כי הדבר היה מקל עליה מאוד. למרות ביטחונה של ישראל בכך שהיא תנצח במלחמה אם תפרוץ, מעניינה להסיר את סכנת המלחמה. לכן חזרה וביקשה, אם הדבר אפשרי עדיין, להעביר לידיעת המצרים והסובייטים שישאל לא תתקוף, אולם תגיב אם תותקף. כמו כן הוסיפה שלנוכח המצב נאלצה ישראל לגייס מילואים. השגריר קיטינג השיב שיבדוק על כך בבהילות, ובסיווג הגבוה ביותר, דבר שיצריך להעביר את מזכיר המדינה משנתו.²⁹⁶

קד"ם רע"ן המבצעים

עבודת המטה במטכ"ל כללה סדרה של פגישות שבהן נידונו הצעדים לקידום פניה של המתקפה המצרית-סורית. לאחר הסדרה הראשונה של הדיונים – בדרגים של הרמטכ"ל, שר הביטחון וראש הממשלה – נערכה ב־6 באוקטובר לפני הצהריים סדרה נוספת של דיונים. בשלב הראשון כונס בשעה 09:05 קד"ם בראשות רע"ן מבצעים באג"ם-מבצעים, ובו עדכן ראש הענף, סא"ל אורי שגיא, את הנוכחים בעיקרי ההכנות והורה להם כמה הוראות להמשך העבודה.

שגיא עדכן כי פיקוד הצפון ופיקוד הדרום מתארגנים מיד לבלימה ולספיגה. הכוונה היא לגייס מיד את עיקר הסד"כ הלוחם, הכולל את כל הלוחמים באוגדות, המינימום ההכרחי לאחזקתן, ארטילריה, ובכלל זה ארטילריה מטכ"לית, וכל החי"ר המעולה. בסך הכול הכוונה לגייס כ־70,000 אנשים. מיון היחידות ייעשה בענף גיוס וכוננות. אישור הגיוס מהווה אישור אוטומטי לזיווד ולחימוש. חיל האוויר רשאי לגייס כל כוח שיזדקק. אושר לגייס את כל מערך סיוע האוויר. יש להחזיר ליחידות את כל החיילים הסדירים הנמצאים בחופשה. אושר לגייס את מערך הצליחה. יש לעשות מאמץ כדי ששני הגשרים (הכוונה לגשרי הגלילים) יהיו מוכנים להפעלה בהקדם האפשרי. לנוכח העובדה שחטיבה 7 מאיישת את הטנקים של חטיבה 179 תהפוך זו להיות האחרונה לעדיפות בגיוס. עם זאת ייתכן שתאושר בקשתו של פיקוד הצפון להעלות את צוותי חטיבה 179 על הטנקים של חטיבה 164. במקרה כזה תהפוך חטיבה 164 להיות האחרונה בעדיפות לגיוס. אוגדה 162 תכלול את החטיבות 217 ו־460.

אשר להפעלת הכוחות: הפעלת חיל האוויר לתקיפה בשיטת "קלע" מתואמת ותתואם

²⁹⁶ המקור לתיאור השיחה: מברק שנשלח לשר החוץ בניו יורק ולציר מרדכי שלו בווינגטון. שעת הפגישה לא נרשמה. מיריעה שהגיעה לאמ"ן התברר שמזכיר המדינה העביר את השר לשר החוץ המצרי בשעה 13:00 לפי שעון ישראל, כלומר, שעה לפני תחילת המתקפה (מסמך אמ"ן-מחקר, אוקטובר 1973).

עם קציני האג"ם הפיקודיים. על חיל האוויר לתת עדיפות לסיוע למניעת פשיטות במפרץ סואץ. הקחצ"ר יגיש תוכניות לשתי אפשרויות בסיסיות של הפעלת החי"ר המעולה: האפשרות המועדפת היא להפעילו במבצעים ההתקפיים העיקריים כמו "זאב ערבות" ו"חתול מדבר". במקרה הזה יש לתכנן את החלפת החי"ר המעולה הנמצא בתעסוקה מבצעית. האפשרות השנייה היא הקצאתו להחזקה בקווים. השאיפה היא להימנע במידת האפשר מלהזדקק לה. הקחצ"ר ורמ"ד משולבים באג"ם-מבצעים ירעננו את התוכניות האופרטיביות ל"עקיצות המכאיבות".

בין היתר קיבל סא"ל שגיא את הצעת נציג מקהנ"ר להעביר לסיני פלוגה מבית-הספר לשריון שתחליף את הפלוגה מחטיבה 7 שהייתה אמורה ליטול חלק בגרירת גשר הגלילים, וטיפול בחלוקת מכשירי קשר. בגמר הקד"ם הנחה את קציני הענף שלו והורה בין היתר לתת עדיפות ראשונה לארגון יעדי הקחצ"ר, להכין טבלאות שבהן יפורטו הצפי למועדים של הגעת הכוחות לחזיתות והשפעתו על המועד האפשרי להוצאתה לפועל של כל אחת מן התוכניות האופרטיביות, ולגייס את כל אנשי המצפ"ה, כולל תגבור של אנשי פו"ם. רמ"ד מרכז ציין שלא הוצבו בפיקוד המרכז היחידות הסדירות של החי"ר המעולה האמור להיות בו במצב "חול ים", ורע"ן המבצעים השיב שלא אירע דבר המצדיק הצבת חי"ר מעולה שם. אדרבה, הכוונה היא להחזיקו מרוכז מאחור.²⁹⁷

קד"ם הרמטכ"ל²⁹⁸

בשעה 10:00 החל קד"ם הרמטכ"ל ובו השתתפו מפקדי הזרועות וראשי האגפים. בקד"ם הוצגה תמונת בניין הסד"כ ונסקרו תוכניות אופרטיביות אפשריות. תמונת בניין הסד"כ שהוצגה בעיקרה על-ידי רמ"ח המבצעים הייתה: הסד"כ הפרוס בעת מסירת הדיווח – 300 טנקים ו-11 סוללות ארטילריה בפיקוד הדרום, 175 טנקים ו-10 סוללות ארטילריה בפיקוד הצפון. האוגדות שאושר לגייסן – 36, 146, 143 ו-162. ב-7 באוקטובר יצטרפו לכוח שברמת-הגולן שתי חטיבות. לכוח שבדרום יצטרפו אוגדות 143 ו-162 שיגיעו בלוח-זמנים שאיננו ידוע עדיין. הסד"כ המלא יהיה שם כנראה בבוקר יום ג', 9 באוקטובר, והוא ימנה כ-950 טנקים. חטיבה 179 מצטיידת בטנקים של חטיבה 164 ויחסרו לה טנקים. אפשר לגייס את חטיבה 164 ולשגרה לסיני עם טנקים מבית-הספר לשריון. חטיבה 500 גויסה לתגבור הכוחות בפיקוד הדרום במקום חטיבה 7 שהופנתה לצפון. בחטיבה 274 גויס רק גדוד אחד והוא שוגר לשרם א-שייח'. ההחלפות של חטיבות החי"ר והחיר"ם בקווים הוקפאו. רוב חטיבה 1 וחלק מחטיבה 35 יהיו מוכנים לפעולה. גדוד מחטיבה 35 וחלק מחטיבה 1 נמצאים בתעסוקה מבצעית ברמת-הגולן. חטיבות המילואים של מערך החי"ר-חיר"ם לא גויסו בשלב הזה. הארטילריה, פרט לגדודי התותחים 175 מ"מ, מתגייסת

²⁹⁷ קד"ם רע"ן מבצעים, 6 באוקטובר 1973. שעת פתיחת הקד"ם – על פי רשימות סא"ל אמיתי לביא ממחלקת היסטוריה (להלן: רשימות סא"ל לביא).

²⁹⁸ קד"ם הרמטכ"ל, 061000 באוקטובר 1973.

עם האגדים. הנעת כוחות חת"ם לקו תעלת סואץ מותנית בשאלה האם ייערך "בנדיגו".²⁹⁹ ראש אג"א האלוף נחמיה קין הציג את אפשרויות ההסעה על גבי מובילים. קין מסר שעד הערב צפויים להיות 220 מובילים. אם יוחלט להעביר את אוגדה 146 לצפון, יהיה צורך להשתמש לשם כך ב-200 מהם, ואם כך ייעשה, הם יתפנו למשימה הבאה רק ב-8 באוקטובר בבוקר. לחלופין אפשר להעביר לחזית התעלה את אוגדה 143, ללא חטיבה אחת, שתנוע על גבי שרשרות. בנסיעה על מובילים, ציין, ניתן להעביר לדרום כל 24 שעות שתי חטיבות.

זמן קצר לאחר תחילת הקד"ם הורה הרמטכ"ל לגייס את אוגדה 210,³⁰⁰ ולאחר כמה דקות הורה לגייס את כל חטיבות חיל השריון.³⁰¹ רע"ן הגיוס והכוננות דיווח שעד תחילת הקד"ם תוכנן לגייס 77,000 איש. יחד עם אוגדה 210 ועוד תוספות יגיע מספר המגויסים ל-100,000-120,000. רמ"ח המבצעים ציין את העיתוי שבו יהיה אפשר, לנוכח הצפי של הגעת הכוחות המתגייסים לחזיתות, להתחיל כל אחת מן התוכניות האופרטיביות.

בפיקוד הצפון יהיה אפשר לעשות את "קרחון" (תוכנית להצבת איום על דמשק ממערב על-ידי התקדמות בבקעת הלבנון עד כביש ביירות-דמשק) ביום ג (9 באוקטובר) או אולי אף ביום ב (8 באוקטובר). אם יוחלט להעביר את אוגדה 146 לצפון, היא תוכל להגיע לשם עד 7 באוקטובר בצהריים, ולפיכך יהיה אפשר להוציא לפועל את התוכניות ההתקפיות שבהן היא תוכננה ליטול חלק החל מ-9 באוקטובר בבוקר.

פיקוד הדרום החל להיערך ל"צפניה" (תוכנית להשתלטות על קטע בצפון תעלת סואץ מהק"מ ה-10 עד ג'סר אל חרש). הפיקוד נתקל בבעיה משום שחטיבה 7, שיועדה להשתתף במבצע, הועברה לפיקוד הצפון. ניתן להתחיל בו בתוך 24 שעות מפקודה. את "בן חיל" (תוכנית להשתלטות על קטע נרחב יותר בגזרה הצפונית – מפתחת קנטרה וצפונה) ניתן להתחיל בתוך 48, 72 ואולי אפילו 36 שעות מפקודה, בפיקוד של אוגדה 252 או 162 ובכוח של 220 טנקים, בהרכב חטיבות 14, 401 ו-500, וללא חטיבה 7. תוכנית אופרטיבית

299 תקיפת סוללות טילי קרקע-אוויר בארטילריה.

300 בכל מהלך הדיונים בלשכת שר הביטחון ובלשכת ראש הממשלה דרש הרמטכ"ל לגייס את כל הסד"כ הלוחם, וכלל בו ארבע אוגדות. בדיון בלשכת שר הביטחון הוא דיבר על גיוס אוגדה (36) ועוד חלק מאוגדה (210) לצפון, אוגדה (146) למרכז, ואוגדה (143) לדרום (יומן רל"ש הרמטכ"ל, 6.10.1973). הוא לא הביא בחשבון את אוגדה 162 – שהייתה מבוססת על מפקדת גיסות השריון. בשעה 09:05, כאשר הרמטכ"ל הבין מדברי ראש הממשלה שאפשר לגייס את הכוח שלגיוסו הסכים שר הביטחון כבר בדיון בלשכתו – אוגדה לצפון ואוגדה לדרום – הודיע רל"ש הרמטכ"ל לסגן הרמטכ"ל כי לרמטכ"ל נראה שיש לגייס את אוגדות 36 ו-143, וכך אמנם נעשה. מאוחר יותר, בשעה 09:20, כאשר אישרה ראש הממשלה לגייס את הכוח שעליו המליץ הרמטכ"ל, הועבר האישור לגייס שתי אוגדות נוספות לסגן הרמטכ"ל בלי לציין אילו הן שתי האוגדות הנוספות, והוא הורה לגייס את אוגדות 146 ו-162. נראה שהוא לא הביא בחשבון את אוגדה 210 – אוגדה חדשה שהייתה בתהליך הקמה ועדיין לא הושלמה. רק במהלך הקד"ם התברר לרמטכ"ל כי בניגוד לכונתו – שעליה לא ידעו – גויסה אוגדה 162, ולא אוגדה 210. הוא אמר: "אוגדת הגיס [162] זה אצלי אוגדה סמלית וזה השלמות", והורה לגייס את אוגדה 210.

301 רמ"ח המבצעים דאז סיפר כי הרמטכ"ל הורה כבר זמן קצר לפני תחילת הקד"ם לגייס את כל חטיבות החש"ן, ובקד"ם הוא רק הודיע על כך (מה"ד-היסטוריה, עדות תא"ל יעקב שטרן בנושא יממת המחקר 7-6 באוק' 1973, 051700 בנובמבר 1975).

נוספת היא "אבירי לב", שאותה תכנן הפיקוד. רמ"ח המבצעים אמר כי התוכנית טרם הוצגה לאג"ם-מבצעים; הוא מכיר את הרעיון הכללי שלה, אך לא את פרטיה.³⁰² מפקד חיל הים האלוף בנימין תלם דיווח על מצב החיל, ומסר שהוא בכוננות ומוכן גם למבצע התקפי בסוריה.

בסיכום הקד"ם התווה הרמטכ"ל את תוכנית הפעולה להמשך: בצהריים הוא ינחה את אלופי הפיקודים כיצד לנהל את הלחימה בלילה הקרוב. בשעה 12:00 ייערך קד"ם בראשות סגן הרמטכ"ל שבסיכומיו יעובד תהליך ההצטברות של הכוחות. הרמטכ"ל ביקש לקבל עד השעה 16:00 נתונים בנוגע לתהליך ולציין אילו מרכיבים מן התוכניות האופרטיביות נותרו ריאליים ומה השתנה כתוצאה מן התהליך, כדי שיוכל לתכנן את הלחימה לשלושת הימים הבאים. רב-אלוף אלעזר ביטא את עמדתו בנוגע לתפקידו בהקשר הזה: "אצלי הלילה נגמר. אני בצהריים אומר לאלופי הפיקודים איך לנהל את המלחמה הלילה. אני רוצה להתפנות לתכנן את המלחמה של יום א, יום ב ויום ג". כלומר, הרמטכ"ל אינו צריך לעסוק באירועים המתרחשים באותו הרגע; תפקידו העיקרי הוא לתכנן את השלבים הבאים.³⁰³

התוכנית תתוכנן לשתי אפשרויות: הראשונה – שצה"ל יצליח לבלום לחלוטין את ניסיונות החדירה של כוחות האויב בשתי החזיתות; והאפשרות השנייה – שכוחות האויב ישיגו במשך הלילה או למחרת הישגים קרקעיים כלשהם. הוא סבר שאין סיכוי גדול שיתקבל אישור להנחית מכה אווירית מקדימה. לפיכך צפה שחיל האוויר יפעל ברוזמנית עם הפעילות של חיל האוויר של האויב או לפתיחה שלו באש. בלילה הקרוב ינהלו כוחות הקרקע שבקווי החזית, בסיוע חיל האוויר, קרבות בלימה. למחרת, 7 באוקטובר, יפעל חיל האוויר נגד חילות האוויר של מצרים וסוריה ומערכי הטילים שלהם. הסיוע לכוחות הקרקע יהיה רק בעדיפות שלישית, ויוקצו להם כמה מטוסים כדי לפתור בעיות חמורות. ב-7 באוקטובר ימשיכו כוחות היבשה בבלימה, או שיעברו להתקפות נגד מקומיות – עם תגבורם בכוחות שיגיעו במהלך הלילה ולמחרת. מעבר למתקפה כללית יהיה ודאי ביום ג, 9 באוקטובר, וייתכן שכבר ביום ב, 8 באוקטובר.

הרמטכ"ל ציין שהיה רוצה שכל הכוחות שגיוסם אושר יהיו בקווי החזית כבר באותו היום בשעה 17:00. מכיוון שהדבר לא ייתכן קבע סדר עדיפויות להעברת הכוחות במובילים: עדיפות ראשונה תינתן לתנועתן לחזית של היחידות המיועדות לצפון, אלה, למעט החטיבות הממוכנות (4 ו-9), ינועו על שרשרות; עדיפות שנייה תינתן להובלת אוגדה 143, אוגדה 162 וחטיבה 500, לפי סדר שייקבע, ועדיפות שלישית תינתן להובלת אוגדה 146 ויתר הכוחות. הוא ביקש מאמ"ן ומאג"ם-מבצעים לבחון אפשרויות של פעילות משותפת של היחידות המיוחדות – יחידה 269, שייטת 13 והצנחנים – וביקש לקבל אחר-צהריים הצעות לפעולות מיוחדות.

302 על השתלשלות הדברים באשר למגעים בין הפיקוד למטכ"ל בנוגע לתוכנית "אבירי לב", ראו עמ' 154, 177 לעיל.

303 רב-אלוף אלעזר ביטא את העמדה הזאת כמה פעמים נוספות במהלך המלחמה, ומצא לנכון להדגישה בעדויות ובראיונות שקיים אחריה.

הצגת תוכניות לשר הביטחון³⁰⁴

לאחר הקד"ם, שבו בחן הרמטכ"ל את מצב הגיוס והתוכניות האופרטיביות, התווה את תוכנית הפעולה להמשך ופרס את הצפי שלו להתפתחות המערכה, הוצגו אלה לשר הביטחון.

ראש אמ"ן הציג את דרכי הפעולה האפשריות של האויב: צבא סוריה יפתח בשלב הראשון בירי ארטילרי; לאחר מכן יחצו דיוויזיות החי"ר את תעלת הנ"ט, ובעקבותיהן יועברו טנקי הגישור. הסורים מעריכים שעד הבוקר יצליחו לחדור לעומק של 8-10 ק"מ לאורך כל הקו, ובבוקר יטילו למערכה את הדיוויזיות המשוריינות. צבא מצרים יפתח גם הוא בשלב הראשון בירי ארטילרי לכל אורך התעלה, ציוד הגישור יקודם וכוחות ינסו לצלוח את התעלה לכל אורכה בסירות. המצרים ינסו ליצור רושם שהם צולחים בחמישה מקומות, אך למעשה יצליחו בשלושה מקומות.³⁰⁵ בד"בבד עם חציית התעלה ייתכן שיונחתו כוחות במסוקים ומטוסים מצריים יתקפו מטרות בסיני. כמו כן מתכוונים המצרים לתקוף את שרם א-שייח' ואת שדות הנפט.

הרמטכ"ל הציג את תמונת המצב ותחזית בניין הסד"כ: לנוכח העובדה שהשעה 17:15 מהווה כבר שעת חושך מבחינת חיל האוויר, הניח שאם האויב יתחיל בפעילות אווירית, יהיה זה החל מהשעה 17:00, ורק אם יותר על הפתיחה האווירית יתחיל מאוחר יותר. לכן יהיה צה"ל ערוך לבלימה בשתי החזיתות בשעה 17:00. באותה עת יהיו בחזית תעלת סואץ כ-300 טנקים ו-12 סוללות ארטילריה וברמת-הגולן יהיו כ-180 טנקים ו-11 סוללות ארטילריה. חיל האוויר יהיה ערוך הן לאפשרות שהאויב יתחיל בתקיפה אווירית והן לאפשרות שיוותר עליה.

בחזית הדרום תהיה חטיבה אחת פרוסה לאורך תעלת סואץ, כאשר בכל מקום יהיו כמה טנקים שיוכלו על התפתחויות. שתי החטיבות האחרות יהיו מרוכזות ומוכנות להטלה למערכה בהתאם לשיקולו של המפקד.³⁰⁶ בשרם א-שייח' יש כ-18 טנקים, שיתוגברו בלילה

304 קד"ם שר הביטחון, 061100 באוקטובר 1973.

305 כך נכתב, כאמור, בדיעה שהגיע מן המקור באותו היום בבוקר (ראו עמ' 268 לעיל).

306 היה קושי טכני בפענוחו של המשפט הזה מסליל ההקלטה. רמ"ח היסטוריה, אל"ם אברהם איילון (לנטש), שנכח בדיון, רשם: "שתיים מרוכזות כאשר יאותרו הגשרים" (רשימות רמ"ח היסטוריה). הרמטכ"ל התייחס לסוגיה בשתי פגישות עם נציגי המחלקה. בפגישה הראשונה אמר: "זה אמנם אמור בלשון עתיד, אבל הוא בא לתאר את המצב שהיה בשעה 11:00, שחטיבה אחת פרוסה, בכל מקום מעט טנקים להגיב על כל התפתחות ושתי חטיבות מוכנות להטלה לקרב לפי שיקול המפקד. שתי החטיבות המוכנות להטלה לקרב לפי שיקול המפקד, היו צריכות במשך היום לנוע קדימה לפי תוכנית 'שובך יונים' (מה"ר-היסטוריה, עדות רביאלוף [מיל'] דוד אלעזר, 27 בפברואר 1976).

בפגישה השנייה אמר: "כאשר אני אומר לשר הביטחון: 'חטיבה אחת פרוסה לאורך התעלה [...] שתי חטיבות יהיו מרוכזות ומוכנות להחלטת המפקד לשלוח טנקים' אין אני מתכוון לומר ששתי החטיבות האלה תישארנה מאחור במקומות שבהן הן ייערכו לפי 'שובך יונים', אבל היות והן נעות כחטיבות מרוכזות, זה מאפשר גמישות למפקד איך להפעיל אותן. אין פה תיאור של תכנון אופרטיבי [...] זה שזה בדיעבד תפס אותנו עם שתי חטיבות מרוכזות מאחור ורחוק מהתעלה זו לא תוצאה של איה שהיא תכנון של מישור, אלא זאת תוצאה של התקפת האויב ב-14:00, שתפסה את החטיבות האלה

הקרוב, כך שמספרם יגיע ל-40. יש שם גם כוח אווירי מצומצם – שלושה מטוסי "קורנס" (פנטום), סוללת טילי הוק וסוללת תותחי נ"מ – ושלוש פלוגות חי"ר. אבו רודס תאובטח על-ידי 17 טנקים שיאוישו עוד הלילה. כוחות אוגדת סיני – אוגדה 252 – מתורגלים להגיב על הנחתת מסוקים באזור רפידים והמעברים, ולרשותם יהיו גם טנקים. על-פי התחזית, יגויסו כ-100,000 אנשי מילואים, מהם גויסו כבר 70,000. אלה יתוספו לצבא הסדיר, הכולל גם הוא כ-100,000 איש. לשאלת השר מה יקרה אם לא תפרוץ מלחמה, ענה הרמטכ"ל שבמקרה כזה ישוחרר מערך המילואים בתוך יום עד יום וחצי. השר שאל: "100,000 איש יסתובבו יום שלם לפני שישולחו הביתה?" ועל כך השיב לו הרמטכ"ל: "לא רק יסתובבו, גם ידרו לחזית. אם יתברר שזה בוטל נשחרר אותם תוך 48 שעות".

אשר לקצב התגבור של הכוחות בחזיתות: רמת-הגולן תתוגבר בשלוש חטיבות טנקים שינועו על שרשרות. יהיה אפשר להתחיל בהסעת כוחות לסיני באותו הערב. עד 7 באוקטובר בערב תהיה שם אוגדת מילואים אחת, ולה כ-300 טנקים, ועד הערב שלמחרת יתוספו 300 טנקים, כך שהמספר הכולל של הטנקים ב-8 באוקטובר בערב יהיה כ-900.³⁰⁷ למחרת יהיה אפשר להעלות לרמת-הגולן על גבי מובילים עוד 100 טנקים מצומת גולני. כמו כן תהיה בעתודה אוגדה נוספת, ולה 150-160 טנקים.

בהתבסס על התרחיש הזה של בניית הכוח, צפה הרמטכ"ל שבליילה הקרוב ינהלו הכוחות בשתי החזיתות קרבות בלימה; למחרת תימשך הבלימה, ובמהלכה יהיו התקפות נגד מקומיות על כוחות האויב וחיל האוויר יתקוף את חילות האוויר של האויב. ב-8 באוקטובר יהיה ניתן כנראה להתחיל בפעילות התקפית.

הרמטכ"ל הציג את הרקע לפעילות המתוכננת של חיל האוויר: סד"כ המטוסים, לפי דיווחו של מפקד החיל, הוא 129 מטוסי עיט (סקייהוק), 25 קורנס (פנטום) ו-67 מיראז'.³⁰⁸ אם תהיה עילה, או תינתן רשות, יהיה אפשר להתחיל לפעול נגד חיל האוויר הסורי בסביבות השעה 16:00. אם לא – יוכל חיל האוויר להתחיל לתקוף בריבזמן עם התקיפה האווירית של האויב. אם הערכים לא ישגו על-ידי פתיחה באש בצהריים, יהיה צורך להמתין להם ולבלום אותם. הוא שאל האם יהיה צורך להעלות כמה מטוסים לפטרול כדי שהמצרים והסורים ידעו שצה"ל מחכה למתקפתם. השר השיב שאין צורך בפטרול כדי להרתיע, "כי אמרנו לשגריר האמריקאי שיוודיע למצרים ולסורים כי אנחנו יודעים שהם צריכים לתקוף ואנו מוכנים להם". "אם טוב לכם", אמר, "תהיו באוויר". הרמטכ"ל החליט שחיל האוויר יקיים כוננות פטרול של מטוסים באוויר. עם הפתיחה

עוד בהתחלת התנועה שלהן, ואחר כך מה שהתפתח מהם שהן נסעו לתעלה תוך כדי לחימה ולא נסעו לתעלה להיערכות המתוכננת מראש" (מה"ד-היסטוריה, עדות רביאלוף [מיל'] דוד אלעזר, 13 באפריל 1976). כלומר, השיקול שהנחה את ההיערכות הזאת: שתי החטיבות יקודמו לקראת השעה 17:00 כאשר הן מרוכזות, דבר שיאפשר למפקד להטילן למערכה אל מול מאמצי האויב כאשר יאוכנו. הרמטכ"ל לא הביא בחשבון את מספרם של הטנקים שייפגעו בקרבות הימים הראשונים.³⁰⁷ שחק הוא מיראז', נשר הוא פיתוח ישראלי שלו. ייתכן שבשל איכות ההקלטה נשמט מספרם של מטוסי הסער (פיתוח ישראלי של סופר מיסטר) השמישים, שהיה באותו היום.³⁰⁸ 17.

באש על-ידי האויב יהיה עליו להפיל מטוסי אויב רבים ככל האפשר ולהפציץ את הגשרים בתעלת סואץ בשיטת קלע.

מפקד חיל האוויר הציג את אפשרויות הפעולה של חיל האוויר ואת תוכניותיו: הוא ציין כי המצרים קידמו לחזית התעלה שתי חטיבות של טילי אס-איי-6 – האחת מדרום לשלופה והאחרת באזור אסמאעיליה. בהנחה שהן נועדו להגן על אזורי הצליחה, יש להניח שאלה האזורים שבהם מתכוונים המצרים לצלוח את התעלה, ולפיכך יהיה אפשר לשבש את ההכנות לצליחה על-ידי תקיפה בשיטת "קלע" תוך הסתכנות באזור מוגן טילים. לשאלת שר הביטחון, האם ניתן לפגוע בסוללות הללו באמצעות ארטילריה, השיב האלוף פלד שניתן לעשות זאת, שכן מיקומן צוין ברשימת מטרות הארטילריה של פיקוד הדרום. עם זאת לא ניתן לפגוע בהן פגיעות ישירות, משום שהן מוסתרות מאחורי דיפונים.

כדי לחזק את ההגנה האווירית ביקש מפקד חיל האוויר להעלות מטוסים לאוויר שעה לפני אור אחרון. הוא ציין כי אם יאושר לחיל האוויר לתקוף שדות תעופה בסוריה בשעה 15:00, הוא יוכל, הודות למזג האוויר הטוב, להשמיד את חיל האוויר הסורי. מזג האוויר הצפוי ליום המחרת בסוריה אינו טוב, ואם תתממש התחזית יקשה עליו לתקוף את מערך הטילים והוא יוכל לתקוף רק חלק משדות התעופה. הוא הציע לתקוף ב-7 באוקטובר בבוקר שדות תעופה בסוריה, לאחר מכן שדות תעופה במצרים או את מערך הטילים בסוריה, ולאחר מכן את מערך הטילים במצרים. שר הביטחון הסיק מכך: "אז יום אחד יצטרכו להתעסק עם המצרים בלעדי חיל האוויר", והאלוף פלד השיב: "אלא אם יהיו קרבות באוויר". הוא ציין כי ב-7 באוקטובר בבוקר יוכל חיל האוויר להסתכן ולפעול בתוך האזור מוגן הטילים ולתקוף כל כוח סורי שיחדור לשטחנו. גם בחזית המצרית צפוי ב-7 באוקטובר מזג אוויר לא נוח. יהיה אפשר לתקוף אז שדות תעופה בדרום מצרים, בהם ע'רדקא, קינא ובני סואף, אך הדלתא ושדות התעופה הקרובים לחזית יהיו מכוסים עננים, ולכן יהיה קשה לפעול בהם. עם זאת, "הם גם לא יזיקו לנו, כי גם הם לא יוכלו להמריא".

אשר להגנה על פנים הארץ – עד הלילה תוצב סוללת הוק בכל אחד מן האתרים – הר הכרמל, אשדוד ובאר שבע. במרכז הארץ – האזור שבין תל-אביב לנתניה – לא יהיו סוללות הוק. כ-65 מטוסים מוקצים לכוננות ירוט.

הרמטכ"ל דיווח שחיל הים נמצא בכוננות, וביכולתו לתקוף את נמל טרטוס; אם ייתקל בספינות אויב – יטביע אותן. הוא הציג את התוכניות האופרטיביות ההתקפיות תוך ציון העובדה שנתוני הפתיחה אינם מתאימים בדיוק לנתונים שעליהם התבסס התכנון. התוכנית הראשונה שציין בפיקוד הצפון, הייתה תוכנית "קרחון", שבה מתוכננת פריצה בכוח של אוגדה שתנוע ממרג' עיון ותגיע לכביש ביירות-דמשק. המבצע הזה, אמר, לא יביא להשמדת כוחות גדולה, שכן במרחב הפעולה שלו יהיו רק חטיבת אויב או שתיים, אולם יתרונו הוא בהצבת איום על דמשק.

בהקשר הזה הציג שר הביטחון את הקו המנחה לפעילות התקפית: מכיוון שתדמיתה של ישראל בעניין השטחים אינה חיובית, היא תיאלץ לסגת משטחים שתכבוש. לכן המטרה

העיקרית של הפעילות ההתקפית צריכה להיות השמדת כוחות מרבית, ולא תפיסת שטחים. כך, למשל, ציין, שהמהלך שהציג הרמטכ"ל בהמשך – מרמת־הגולן לעבר דמשק – צריך להיות מכוון להשמדת כוחות ולא לתפיסת עמדות שמהן יהיה צורך לסגת.

הרמטכ"ל הוסיף והציג את התוכניות ההתקפיות: התוכנית ההתקפית המרבית בחזית הסורית היא תוכנית של פריצה מרמת־הגולן לכיוון דמשק ("זאב ערבות"). המהלך הזה מקנה השמדת כוחות מרבית. להוצאתו לפועל יש צורך בשלוש אוגדות. ברמת־הגולן מתוכננות אמנם להיות שלוש אוגדות, אלא שהן יאלצו לנהל תחילה מערכת מגננה, ולפיכך מותנה מועד תחילתו של המהלך ההתקפי בתוצאות מערכת המגננה. הוא סבר שהמועד הריאלי לתחילת המתקפה הוא יום ד (10 באוקטובר) או יום ג (9 באוקטובר).

בחזית הדרום יש כמה תוכניות אופרטיביות: הראשונה – חציית התעלה מצפון לקנטרה בכוח של חטיבת טנקים מוגברת והשתלטות על הרצועה שמעבר לביצות בלי פורט סעיד ("צפניה"). ניתן להתחיל בה בתוך 24 שעות מקבלת הפקודה, כלומר, החל מ־8 באוקטובר. את התוכנית השנייה – שהיא הרחבה של "צפניה" כך שתכלול גם את כיבוש פורט סעיד ("בן חיל") – ניתן להתחיל בתוך 48 שעות מקבלת הפקודה, היינו, משעות הלילה של 9 באוקטובר. המבצע הנרחב – צליחת התעלה בכוח של שלוש אוגדות – יוכל להתחיל רק כעבור כמה ימים. עיתויו המדויק מותנה במידת השתבשותם של הכוחות במערכת המגננה.³⁰⁹

שר הביטחון ביקש למצוא מענה לאפשרות שהמצרים יפגעו בשדות הנפט שבידי ישראל ובהספקת הדלק אליה – באמצעות חסימת מעבר דלק למצרים והשתלטות על שדות נפט בשטחה. על כך העיר עוזרו כי אם יוחלט שיש להשתלט על מקורות נפט משמעותיים, יהיה צורך להשתלט על שטחים מעבר למפרץ סואץ, שכן בשדה מורגן שבים יש נפט מועט. הרמטכ"ל ציין כי אפשר לסגור את מפרץ סואץ בארטילריה ויש גם תוכנית לכיבוש האי שדואן.

אפשרות התקפית נוספת שהועלתה בקד"ם היא ירי ב"עברי" למטרות בסוריה. סגן הרמטכ"ל דיווח שה"עברי" מוכן, אך אינו מוצב לידי. לשם כך יש להעלותו למוצב החרמון – דבר שיש לעשותו רק בחשכה כדי למנוע את חשיפתו. הוא יכול להגיע למוצב בתוך חמש שעות מקבלת הפקודה, ויהיה מוכן לידי בתוך 12 שעות. שר הביטחון אמר שאפשר להתחיל להניעו בערב, והרמטכ"ל הסכים שיש להניעו מוקדם ככל האפשר.

הצטברות ידיעות מודיעיניות בשעות שלפני הצהריים ב־6 באוקטובר

במשך השעות שלפני הצהריים ב־6 באוקטובר המשיכו לזרום ידיעות על הפעילות בצבאות מצרים וסוריה. בלקטי אמ"ן מאותן שעות נמסרו בין היתר הפרטים הבאים: הפינוי הסובייטי מסוריה, וכנראה גם ממצרים, נמשך במלוא היקפו. מקור בברית־המועצות

309 מהצגת התוכנית לא ברור האם הציג את "חתול מדבר" או את "אבירי לב". מכיוון שתוכנית "אבירי לב" לא אושרה במטכ"ל, נראה שהציג את "חתול מדבר".

מסר, בהסתמך על דיווח ממקורות סובייטיים, כי שלטונות סוריה הרחיקו את המומחים הסובייטים ממדינתם בהנמקה שבכוונתם ובכוונת המצרים לצאת למלחמה נגד ישראל. מנתונים ראשונים של פענוח גיחת צילום שנערכה באותו הבוקר בשעה 09:10 בגזרת התעלה, התברר בין היתר הפרטים הבאים: חלק מן הארטילריה, המכוסה בדרך-כלל, גלוי; שתי עמדות לרקטות קרקע-קרקע קצרות-טווח באזור אסמאעיליה, שתי עמדות לתותחים 203 מ"מ שם ושתיים בפירדן תפוסות. מדיווחי תצפיות בקו התעלה נמסר בין היתר כי באזור שלופה הוסו עמדות רקטות קרקע-קרקע קצרות-טווח ומתחתן נראו עצמים בלתי מזוהים. כמו כן הובחן בכ-100 פונטונים ועירוניים של חגורות הצלה אישיות. אוכנה תזוזה של סוללות טילי אס-איי-6 לקרבת התעלה. אוכנו שלושה אזורים אפשריים לפריסתן: באזור אסמאעיליה – חמש סוללות, באזור שלופה – סוללה ואזור נוסף – כ-20 ק"מ מצפון לג'בל עויבר. להערכת מחמ"ן, יש להביא בחשבון אפשרות שלקו התעלה קודמו שתי חטיבות טילי אס-איי-6 עם חמש סוללות בכל אחת. אם אכן כך אירע ייתכן שאחת מהן תוצמד לארמייה 2 ואחת תוצמד לארמייה 3.

בסיכום של לקט, שסיכם את הידיעות בנוגע לצעדי הכוננות והפעילות במדינות ערב נכון לשעה 09:00, נכתב:

נראה לנו כי יש תיאום בין הצעדים של מצרים ושל סוריה. דבר זה מתבטא הן בתחום ההכנות הצבאיות והן ברכבת האווירית הסובייטית לשתי המדינות. צבאות מצרים וסוריה מוכנים, למעשה, למלחמה. הכוחות בקרבת הגבולות הם בעוצמה שלא היה לה תקדים עד כה. אם תתקבל החלטה בדרג האסטרטגי לפתוח בלחימה, אז יוכלו לעשות זאת מן ההיערכות הנוכחית ללא צורך בהכנות נוספות.

פינוי סגל סובייטי (כנראה לא כולו) באופן חפוז משתי המדינות וכן הוצאת חלק גדול מהצי הרוסי מנמלי מצרים מעידים, ככל הנראה, על חשש סובייטי, שצפויה התלקחות במזה"ת ביוזמה מצרית-סורית.

מצד אחד אנחנו מניחים כי הדרג האסטרטגי במצרים וסוריה מודע להעדר הסיכוי להצליח במלחמה ולסיכונים בכך. מצד שני אנחנו עדים להכנות צבאיות רחבות וכידינו גם ידיעות על מגמה לפתוח במלחמה בטווח המידי.³¹⁰

הסיכום הזה מבטא נאמנה את עמדת אמ"ן באותן השעות: למרות הידיעה שהגיעה עם שחר הוא הטיל עדיין ספק בכך שתפרוץ מלחמה.

ישיבת הממשלה

מצויד במידע שנמסר לו בישיבת העדכון, הלך שר הביטחון לישיבת הממשלה שהחלה בשעה 12:00. הוא עדיין ספק בכך שתפרוץ מלחמה. ההנחה היא, אמר, שבאותו

310 מסמכי אמ"ן-מחקר ומחמ"ן-אוויר, אוקטובר 1973.

היום לפנות ערב, עם חשכה או קצת לפנייה או אחריה, תתחיל התקפה מלאה בשתי החזיתות – המצרית והסורית. ההנחה הזאת מבוססת על שלוש עובדות: ידיעה של מודיע שהתקבלה עם שחר; פינוי משפחות היועצים הסובייטים מסוריה וממצרים; היערכות צבאות שתי המדינות בקווי החזית ותגבור הקווים ב-24-48 השעות האחרונות במרכיבים המעידים על כוונות התקפיות: קידום לקרבת תעלת סואץ של טילי קרקע-אוויר אס-איי-6 המיועדים להגן על הכוחות האמורים לצלוח את התעלה, קידום דיוויזיות משוריינות במצרים וקידום ארטילריה בינונית בסוריה.

השר פירט את תוכניותיהם של שני הצבאות על שלביהן: מגמת המצרים היא להגיע בשלב הראשון לעומק 10-20 ק"מ – עד המעברים, להפציץ את אבו רודס ושרם א-שייח' ולכבוש אותן. התוכנית כוללת מעבר התעלה, תפיסת שטח מעבר לה, הריסת אבו רודס וכיבוש שרם א-שייח'. אם יצליחו – ימשיכו להתקדם; אם לא יצליחו – מועצת הביטחון תחליט להפסיק את האש ויהיה להם מאחז מעבר לתעלה. אשר לסורים: מגמתם לתפוס במשך הלילה הראשון מאחז בעומק 8-10 ק"מ, ולמחרת להמשיך להתקדם ולכבוש את רמת-הגולן כולה – עד הירדן.

בתשובה לשאלה, האם הוא מניח שצבאות האויב אכן יצליחו לתפוס עד למחרת בבוקר מאחזים בעומק שנקב, ענה השר דיין שההערכה היא שהצעד המצרי הוא הרפתקני, שכן גם אם יקימו כמה גשרים, יעבירו חלק מן הכוחות ויתקדמו כמה קילומטרים, הם ייתקלו בכוחות צה"ל, המונים מאות טנקים. אין להם כל סיכוי להשמיד את מערך הכוחות של צה"ל. גם אם מערך טילי הקרקע-אוויר שלהם יפריע למטוסי צה"ל לפעול אין כל השפעה למערך הזה על הטנקים של צה"ל, ובנוסף – יש לצה"ל גם חיל אוויר. בחזית הסורית העניין מורכב יותר, משום שבה יש כוחות מעטים של צה"ל ואין מכשול כמו תעלת סואץ. אם יצליחו להיכנס לשלושה-ארבעה משקים וישרפו אותם, הרי שגם אם הנשים והילדים יפוננו, תהיה התוצאה שונה מזו של חדירה מצרית לחולות סיני. עם זאת, ההערכה היא שהסורים לא יצליחו לממש את תוכניתם, אפילו לא את התוכנית ללילה הראשון – חדירה לעומק של כ-8 ק"מ.

בתשובה לשאלה מה יהיה אם יקדימו את תקיפתם, ענה שר הביטחון שחיל האוויר נמצא בפטרול אווירי כבר משעות אחר-הצהריים, כדי שתהיה אפשרות לקדם את פניה של התפתחות כזאת.

שר הביטחון דיווח לפורום על ההחלטות שהתקבלו במהלך היום, בין היתר על המגמה להוציא קודם כול את סוריה ממעגל המלחמה, מגמה שבאה לידי ביטוי בין היתר בהחלטה להכות בסוריה אף במקרה שרק מצרים תפתח במלחמה. הוא פירט את השיקולים למגמה הזאת: העובדה שסוריה חלשה ממצרים, וקל יותר להוציאה ממעגל המלחמה, והעובדה שהצלחה של סוריה מסוכנת יותר מהצלחה של מצרים. שיקול נוסף שבגללו המגמה היא לפעול תחילה נגד סוריה, הוא שהוצאתה ממעגל המלחמה תמנע את האפשרות של התערבותן במלחמה של מדינות נוספות בחזית המזרחית – ירדן ועיראק. המדיניות הזאת, של תקיפת סוריה גם אם רק מצרים תצא למלחמה, הטרידה חלק מן השרים שחששו מכך שסוריה תוכל להציג זאת כאילו ישראל היא שתקפה אותה, ולפיכך הוחלט שאם ייווצר

מצב כזה יידון העניין בישיבת הממשלה שתתכנס לאחר פרוץ המלחמה, אם תפרוץ.

בתום הישיבה קיבלה הממשלה את ההחלטות הבאות:

- א. הממשלה רושמת לפנייה את החלטת ראה"ם ושהב"ט על גיוס מילואים חלקי; גיוס מלא של חיל האוויר; גיוס...³¹¹ אוגדות שריון; וגיוס משלים (בשיעור כמאה אלף איש בנוסף לצבא הסדיר).
- ב. הממשלה רושמת לפנייה הצעדים שננקטו להפעיל גורמים מדיניים למניעת המלחמה.
- ג. ישראל לא תפתח במלחמת מנע.
- ד. אם ההתפתחות תחייב פעילות צבאית אופנסיבית (פגיעה בסוריה, במקרה וסוריה תתמזמה קצת) – התוכניות תובאנה לאישור הממשלה.
- ה. לא למנוע מאת ערביי השטחים העובדים בישראל לבוא לעבודה.
- ו. לא לסגור את הגשרים הפתוחים.
- ז.ח. הסמכה להתקין תקנות שעת חירום.
- ט. להפעיל את רשות השידור ביום הכיפורים.

קד"ם סגן הרמטכ"ל³¹²

בהמשך עבודת הרמטכ"ל התכנס בשעה 12:00 קד"ם בראשות סגן הרמטכ"ל. מטרתו הייתה להסדיר את עבודת המטה בנוגע לבניין הכוח לשלב הספיגה והבלימה. נידונה בו הקצאת הכוחות לפיקודים, ונבדקו תחזית הגיוס, סדר הובלתם של כוחות המילואים ובנייתם וסידורי הג"א.

בפתיחת הקד"ם הסביר סגן הרמטכ"ל את הרקע ואת הצפי להתפתחות המלחמה בשלב הראשון שלה: צה"ל נכנס יום קודם לכן לכוננות מצב ג תוך החלטה שלא לגייס מילואים, זאת במגמה "לא לעשות רעש". בעקבות ידיעות שהגיעו בלילה האחרון, הוחל באותו הבוקר בתהליך שבסופו ניתן אישור לגיוס. בכירה בין גיוס סמוי לגיוס פומבי נקבע שתנאי יום הכיפורים דומים לתנאי לילה, ולכן הגיוס יהיה סמוי. המלחמה צפויה באותו הערב. צה"ל לא יהיה זה שיפתח באש. יהיה זה מצב ראשון מסוגו של גיוס וריכוז כוחות תוך כדי קרב, ובכלל זה הפצצות של האויב על ריכוזי אוכלוסייה ובסיסים צבאיים בעומק שטחה של ישראל. ייתכן שבסופו של דבר יתברר ש"ההר יוליד עכבר" והמלחמה לא תפרוץ, אולם צה"ל מתכונן לאפשרות הגרועה ביותר – התקפה משולבת של האויב בשתי הגזרות.

כוחות צה"ל, מתקנים צבאיים ויישובים צפויים להיות נתונים הלילה תחת הפגזות כבדות והפצצות: הסורים יפגזו את הכוחות, המוצבים והיישובים בקו החזית באמצעות 700 קני ארטילריה, וכן ישתמשו ברקטות פרוג ופציצו מן האוויר. למצרים 1,100 קנים

³¹¹ שלוש הנקודות במקור – ש"ג.

³¹² קד"ם סגן רמטכ"ל, 061200 באוקטובר 1973.

בחזית התעלה, והם מתכוונים לתקוף מוצבים עורפיים בסיני מן האוויר וייתכן שאף יירו טילי סקאד לעבר תל-אביב. בידי צה"ל אין אמצעים לשיתוק הארטילריה של צבאות האויב. חיל האוויר יוכל לפעול בלילה הקרוב בחזית הסורית רק כ"אש מטרידה". למחרת יוכל לעשות "קלע" והפצצות אסטרטגיות בעומק שטח האויב. אזורי הצליחה המתוכננים של צבא מצרים ידועים, ויש סיכוי שחיל האוויר יוכל לרתק את כוחות האויב למקומותיהם באמצעות שימוש בפצצות מצרר ואמצעים אחרים, ולמנוע מהם לצלוח את התעלה.

כוונת צבאות מצרים וסוריה היא לתקוף לכל אורך החזית. על כוחות צה"ל יהיה לנהל במשך לפחות 24 שעות קרבות הגנה. הצורך העיקרי יהיה הזרמה מהירה של כוחות רעננים למערכה. לכן לא יעסוק הקד"ם בריכוז כוחות למתקפה, אלא בריכוזם ובהקצאתם לשלב הבלימה בלבד. האלוף טל הדגיש שתוכנית "סלע" לא תהיה בסיס לתוכניות שיגובשו. קצין השריון הראשי (קשנ"ר) ורע"ן גיוס וכוננות באג"ם-מבצעים ציינו כי בחזית רמת-הגולן נמצאים 180 טנקים – מחטיבות 7 ו-188 – ו-11 סוללות ארטילריה, ופירוט את סד"כ הטנקים בימ"חים בפיקוד הצפון ואת התוכנית לאופן הגעתם לחזית רמת-הגולן כדלהלן:

היחידה	מספר הטנקים	סוג הטנקים	אופן ההגעה המתוכנן לחזית
גדוד 39	34	לא צוין	שרשרות
חטיבה 679	103	לא צוין	שרשרות
חטיבה 164	105	לא צוין	שרשרות
חטיבה 9	46	שרמן	מובילים
[חטיבה 4]	80	שרמן	מובילים
	338		

על סמך הנתונים הללו קבע סגן הרמטכ"ל שגדוד 39 יקבל את 34 הטנקים בפילון, יתחמש, יזוור ויוכל להשתתף בלחימה ב-7 באוקטובר לפני הצהריים. חטיבה 679 תעלה ב-7 באוקטובר בבוקר על שרשרות מכורזים. לאחר שישוחח עם אלוף פיקוד הצפון ומפקד גיסות השריון, יסכם עוזר ראש אג"ם איזו חטיבה תאייש את 105 הטנקים שבצומת גולני – 164 או 179. החטיבה שתאייש אותם תופנה לרמת-הגולן, והאחרת תופנה לפיקוד הדרום.³¹³ עוד קבע כי טנקי השרמן שבכורדני יהיו עתודה פיקודית – הם בעדיפות אחרונה בהובלה. כן הורה שפיקוד הצפון יארגן את היחידות המוקצות לו וישייך אותן לאוגדות, זאת כדי לארגנן מבחינת פיקוד ושלטיה.

313 בשעה 13:50 הורה סגן הרמטכ"ל לרמ"ח המבצעים שחטיבה 179 תעלה לרמת-הגולן וחטיבה 164 תופנה לדרום (רשימות רמ"ח היסטוריה).

בחזית סיני נמצאים 300 טנקים ו־12 סוללות ארטילריה. בנוגע לטנקים שבימ"חים נמסרו הנתונים הבאים:³¹⁴

היחידה	מספר הטנקים	סוג הטנקים	הערות
בית־ספר לשריון	22	שוט	
חטיבה 421	22	מגח	
חטיבה 500	82	[שוט]	
חטיבה 500	40	M-50	כך במקור. למעשה היו באילת טנקי שוט.
חטיבה 7	6	שוט	שאריות מחטיבה 7
גדוד 82	39	שוט	
בית־ספר לשריון	24 (במקום אחר בקד"ם נאמר 30)	שוט	גדוד 71 מחטיבה 460
בית־ספר לשריון	23	מגח	חטיבה 421
	11	שוט	
	3	מגח	
חטיבה 204	31	מגח	
חטיבה 600	111	[מגח 6]	
גדס"ר אוגדה 143	24	M-60	
	[438]		

על בסיס הנתונים הללו קבע סגן הרמטכ"ל כי חטיבה 600 וגדוד הסיור של אוגדה 143 יוכלו בעדיפות ראשונה על גבי מובילים. חטיבה 500 תוכל על מובילים: שני גדודים מצאליים והגדוד השלישי ייקחו את הטנקים שבמחנה נתן. חטיבה 421 תוכל על מובילים מג'וליס, ממחנה נתן ומשבטה. שלוש החטיבות וגדוד הסיור שנמנו לעיל, שבהם כ־350 טנקים, יתוספו לסד"כ שבחזית עד שעות הערב ב־7 באוקטובר. חטיבה 204 תיסע על

314 הטבלה נבנתה על־פי הדיווחים שנשמעו בפענוח הסטנוגרמה. בשל קשיים בפענוח ייתכן שאין זה הסד"כ המלא. סך הטנקים המופיעים בטבלה מגיע ל־438. ייתכן שהוזכרו נוספים.

שרשרות מרפיח. חטיבה 179³¹⁵ תקודם לחזית כאשר גדוד אחד נוסע על שרשרות מאילת ושני גדודים מובלים על מובילים מג'וליס. הטנקים מזיקים יהוו השלמות לחטיבה. טנקים נוספים, שלא נכללו באלה המיועדים להגיע במהירות לחזיתות, או הנמצאים קרוב אליהן, היו, לפי דיווחי קצין השריון הראשי:

היחידה	מספר הטנקים	סוג הטנקים
חטיבה 217	105	שוט
חטיבה 205	111	שוט
חטיבה 670	50	שרמן
גרס"ר (?)	24	שוט
חטיבה 274	106	טיראן
חטיבה 274	40	טיראן
חטיבה 875	50	שרמן
גש"פ מרכז	40	[שרמן]
גש"פ צפון	40	[שרמן]
סך-הכול	[466]	

ראש אג"א דיווח שהמערך כולל 170 מובילים.

סגן הרמטכ"ל ציין כי ב-7 באוקטובר ידע המטכ"ל מה תהיה מידת הצלחתם של כוחות האויב. אם יצליחו לחדור ולהתבסס בשטח שיתפסו, יהיה צורך לקדם טנקים. אם לא יצליחו להתבסס, תהיה הבעיה העיקרית בעיית אש, ואז תינתן עדיפות בהובלה לארטילריה ארוכת הטווח. על בסיס הנתונים שלעיל קבע כי חטיבה 274, שלה טנקי טיראן, תוסע לסיני במובילים אטיים ותיכלל בסד"כ הלחימה החל משעות הלילה ב-7 באוקטובר. שניים מתוך שלושה גדודי הארטילריה ארוכת הטווח יועברו לסיני, אך לא על חשבון הובלת טנקים. טנקי השרמן בצפון ובמרכז יהוו עתודה פיקודית, ויהיו בעדיפות אחרונה להובלה. הוא קבע כי כל 40 הטנקים בשרם א-שייח' צריכים להיות מאוישים בלילה הקרוב, וכי יש לארגן בימ"חים מסגרות פלוגתיות, כך שכל פלוגה שתהיה מוכנה תוכל לצאת מן הימ"ח לחזית באופן עצמאי.

ראש הג"א הציג את הכוונות ואת תחזית הגיוס של המערך שלו. הוא דיווח כי אפשר להפעיל צפירה במרחבים שנקבעו בפקודת "כחול לבן".³¹⁶ מהשעה 20:00 ניתן יהיה לצפור

315 כוונתו הייתה לחטיבה שתוקצה לפיקוד הדרום מבין חטיבות השתים 179 או 164. לבסוף הייתה זו, כאמור, חטיבה 164.

316 במסמך אג"ם מבצעים ממאי 1973 נקבע: "הפיקודים המרחביים ייערכו לכוונות הפעלת מערכת הג"א

בכל רחבי המדינה. עד אותה עת גויסו כוחות חילוץ ראשוניים; בסך הכול צפוי שיגויסו 5,000 אנשים למערך החילוץ. מערך הרפואה והפינוי מתבסס על השירותים האזרחיים – מגן דוד אדום ומכבי אש. אם תפרוץ מלחמה ניתן יהיה לגייס את כל המערך, המונה 70,000 אנשים. בשלב הזה יהיה צורך לגייס חמישים אנשים נוספים על אלה שגויסו אושר – לשם פעילות במחוז דן. הוא הזהיר שצפויה להיות בעיה בפתיחת מקלטים ציבוריים המשמשים בעת שלום לייעודים אחרים, כמו ספריות ודיסקוטקים, ובהם רכוש העלול להינזק. בנושא אב"ך, אמר, לא נעשה דבר, וביקש את הכרעתו של סגן הרמטכ"ל בנוגע לעיתוי הפעלתו של משטר הג"א.

האלוף טל קבע כי משטר הג"א יופעל עם פתיחת המלחמה. מועד פתיחת המלחמה יוגדר על-ידי אג"ם-מבצעים. הוא אישר לגייס מיד 1,000 אנשים, והורה על כוננות לגיוס כל מערך הג"א עם פרוץ המלחמה. כמו כן הורה לפתוח את המקלטים הציבוריים המשמשים לייעודים אחרים תוך הקפדה על אי-פגיעה ברכוש. כן הורה כי ראש מו"פ וקהנ"ר יגישו לעוזר ראש אג"ם המלצה בנוגע להקמת מערך שלדי של אב"ך ולכוננות לחלוקת מסכות אב"ך. חולים יפוננו מבתי חולים לפי אישור ורק לאחר פתיחת המלחמה. כמו כן אישר לגייס ב-7 באוקטובר את אוגדת ההונאה.

בסיכום הדיון קבע סגן הרמטכ"ל כי נושא המתקפה לא יידון לעת עתה, וזאת בהנחה שממילא אי אפשר יהיה להשלים את גיוס מלוא המערך לפני יום ג או ד (9 או 10 באוקטובר). התוכנית שסוכמה תהווה תוכנית בסיסית, ולפיה ייעשו הגיוס וריכוזי הכוחות. עם זאת היא אינה מבטלת תוכניות שלא נידונו בקד"ם. על עוזר ראש אג"ם לבדוק, יחד עם אג"ם-מבצעים, מפקדת גיסות השריון ואג"א, את יישומן של ההחלטות שהתקבלו בקד"ם בנוגע לעוצבות וללוחות-הזמנים. לאחר שיתקבל דוח אג"א על מספרי הטנקים יתוכנן לוח-הזמנים לבניין העוצמה בשתי החזיתות.

משימת חיל האוויר: מגננה³¹⁷

בשעה 12:00 נמסר למפקד חיל האוויר שלא אושר להנחית מכה אווירית מקדימה. לנוכח זאת היה עליו להחליט האם להמשיך להחזיק את החיל בכוננות לתקיפת שדות תעופה בסוריה בידיעה ברורה שלא יינתן אישור לתקיפה לפני שהאויב יפתח באש, או לשנות פעם נוספת את משימות המטוסים. בתדריך שנתן לחיל האוויר צפה שהאויב יפתח את המלחמה במטס תקיפה בשעה 15:00.³¹⁸ הוא פנה לרמטכ"ל וקיבל את אישורו לבטל את

בתחומי צפירה [...] במרכזים עירוניים – מחוז דן ובערים חיפה, ירושלים, באר שבע, דימונה, אילת, עכו, נהריה, טבריה, אשדוד, אשקלון".

317 כל הקטע, פרט לציטוט דברי הרמטכ"ל, מבוסס על דברי מפקד חיל האוויר בכינוס ספ"כ, 12 בפברואר 1974.

318 לא מצאתי מקור שיאמת האם האלוף פלד מסר לגורם כלשהו במטכ"ל את הערכתו זו. יתר על כן, בהצגת התוכנית לשר הביטחון אמר, כאמור, הרמטכ"ל, שהוא מניח שאם האויב יפתח בפעילות באוויר יהיה זה החל מהשעה 17:00. מפקד חיל האוויר, שהציג בהמשך את תוכנית החיל, לא העיר על

הכוננות לתקיפת שדות תעופה בסוריה ולהתכונן להגנה אווירית ולתקיפה בקווי החזית מיד עם פתיחת המלחמה, כאשר הפעילות בהמשך תיקבע על-פי ההתפתחויות וקריאת תמונת המערכה. לשם כך היה על המטוסים לשנות את תצורת החימוש שלהם. ההנחה של הרמטכ"ל הייתה: "אנחנו צריכים להתכונן שבו־זמנית שני חילות האוויר, המצרי והסורי, ינסו לתקוף, ואז באותו זמן איננו יכולים לתקוף טילים – אנו חייבים להיות ערוכים היערכות מרבית כדי למנוע אפשרויות חדירה".³¹⁹ סמוך לשעה 13:30 החלו מטוסי יירוט לפטרל במשימת הגנה אווירית, כשהמטרה הראשונה – למנוע מן האויב להשיג הישגים באוויר.

תדריך הרמטכ"ל לאלוף פיקוד הדרום

בשעות הבוקר כינס, כאמור, הרמטכ"ל את ראשי האגפים, מפקדי הזרועות ואלופי הפיקודים, עדכן אותם במצב והורה להם הוראות ראשונות. אלוף הפיקודים חזרו למפקדותיהם, שם בדקו את המצב והורו הוראות ראשונות. סמוך לצהריים נקראו חזרה למטכ"ל לשם תיאום סופי של פעולותיהם. בשעה 12:20 נועד הרמטכ"ל עם אלוף פיקוד הדרום לפגישת תדריך. בפגישה נכחו גם ראש לשכת הרמטכ"ל והאלוף (מיל') אהרון יריב.³²⁰ האלוף גונן דיווח על המצב בתחום פיקודו ופירט את התוכניות. הרמטכ"ל הנחה שהפיקוד ייערך בערב הקרוב לבלימה. למחרת, 7 באוקטובר, בערב יהיה אפשר להתחיל את "צפניה", ב־8 באוקטובר – את "בן חיל", וב־9 באוקטובר – את "חתול מדבר". את "בנדיגו" (ירי ארטילרי על סוללות טילי הקרקע-אוויר) יהיה אפשר להתחיל בשעות אחר־צהריים של 7 באוקטובר או ב־8 באוקטובר. כמו כן דובר בפגישה על פטרול אווירי במפרץ סואץ החל מהשעה 12:45. בשעה 12:49 בירר הרמטכ"ל את המצב במפרץ סואץ, במרחב שלמה ובאבו רודס.³²¹

ראש לשכת הרמטכ"ל רשם רק את עיקרי הפגישה, ומן הדברים שאמרו המשתתפים בדיעבד ניתן ללמוד על פרטים נוספים בנוגע לה. האלוף גונן סיפר כי בתחילת הפגישה אמר לו הרמטכ"ל: "נו, שמוליק, זהו זה, זה בטוח שהערב יש התקפה. היא תהיה ב־18:00. הפעם זה סופי". הוא ציין כי התרשם ש"זה [הערכת הרמטכ"ל בדבר הסבירות שתפרוץ מלחמה] היה הרבה יותר פוזיטיבי אז בשעה 12:00 [מאשר] בבוקר".³²²

בנוגע לשאלה מה המשמעות של שתי המילים המופיעות ביומן ראש לשכת הרמטכ"ל "הערב – בלימה", יש כמה הסברים שנתנו השניים. בריאיון עם אנשי מחלקת היסטוריה בשנת 1977 סיפר האלוף גונן כי לאחר שחזר מהמטכ"ל לפיקוד, בשעה 09:00, השתכנע שמכיוון שהכוחות אינם מתורגלים בפריסה שסיכם עם הרמטכ"ל – חטיבה אחת לפנים ושתיים מאחור – יש לפרוס אותם לפי תוכנית "שובך יונים", אך לא עדכן את הרמטכ"ל

כך ולא התייחס כלל לסוגיה הזאת.

319 דברי הרמטכ"ל בכינוס פד"ם, 5.2.1974.

320 בריאיון עם האלוף יריב הוא אישר שנכח בפגישה, אך אמר שאינו זוכר דבר ממלהכה.

321 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

322 ריאיון עם האלוף גונן.

בשינוי. כשנשאל, האם עדכן את הרמטכ"ל בכך בפגישה שהתקיימה בצהריים, אמר שאינו זוכר.³²³ בכנס פיקוד הדרום אמר שהוא שינה את ההיערכות של "שובך יונים" והחליט לקדם את החטיבה העורפית (מאזור המחנות) ל"פורדיה" שממזרח לטסה; כן ציין שהורה על כך למפקד אוגדה 252. גונן לא אמר האם עדכן את הרמטכ"ל בנוגע לשינוי, אך גם לא התייחס לדברים שאמר הרמטכ"ל בכינוס, שלפיהם סוכם בפגישה שנערכה בצהריים להיערך לפי תוכנית "שובך יונים".³²⁴ בעדויותיו לוועדת אגרנט אמר האלוף גונן שהוא אינו זוכר האם בעת הפגישה בצהריים עדכן את הרמטכ"ל בנוגע לשינוי שסיכם עם מפקד אוגדה 252. בתשובה לשאלה, האם עדכן אותו בכך לפני הפגישה, אמר: "אינני זוכר אם דיברתי איתו או לא. אני מניח שלא. [...] יכול להיות שחייכתי עד שאגיע אליו, הנחתי שיש לי זמן עד שש". עוד סיפר שהפגישה בצהריים עסקה בעיקר בלוח-הזמנים לפעולות ההתקפיות.³²⁵ בריאיון עם אנשי מחלקת היסטוריה אמר שרוח הדברים בשיחה הייתה: "טוב, נבלום – נבלום; מה עם הפעולות ההתקפיות?" כלומר, השיחה הוקדשה ברובה לתוכניות ההתקפיות.³²⁶ ראש לשכת הרמטכ"ל אישר שהקו המנחה בדברי הרמטכ"ל היה כי ברור שהכוח לבלימה ייפרס במהלך 6 באוקטובר, וכי יש לתכנן את אפשרויות המתקפה.³²⁷

בכינוס סיכום המלחמה בפיקוד הדרום אמר הרמטכ"ל: בשיחה הזאת של הצהריים ביני ובין אלוף פיקוד הדרום מוסכם שבפיקוד הדרום ניערך היערכות "שובך יונים". [...] אני, אגב, לא מכיר בשלב ההוא את הטרימינולוגיה של "שובך יונים קטן" או "גדול". אני יודע רק על "שובך יונים" ויש בינינו סיכום על היערכות "שובך יונים". [...] האם אנחנו חושבים שזאת ההיערכות הטובה ביותר? אני לא חושב שהיא ההיערכות הטובה ביותר, אבל זה מה שיש לנו באותו זמן.³²⁸

בכינוס סגל הפיקוד הכללי לסיכום המלחמה אמר: אני יודע שבאיזה מקום יש לנו קצר: "שובך יונים" לא בוצע. אנחנו חשבנו [בפגישתנו] במטה הכללי – אני ואלוף הפיקוד – ביום שבת, שאנחנו הולכים ערוכים ל"שובך יונים". אני יודע שבפועל לא היינו ערוכים ב"שובך יונים". אני יודע שאיפה שהוא לאורך האינסטלציה "שובך יונים" הפך ל"שובך יונים קטן" ו"שובך יונים קטן" ירד לשעה ארבע, ו"שובך יונים" לא היה בפועל.³²⁹

בעדויותיו לוועדת אגרנט אמר רב-אלוף אלעזר, שבפגישה הזאת סוכם על היערכות

323 שם.

324 כינוס פד"ם, 5.2.1974.

325 ועדת אגרנט, דוח 2, עמ' 335-336.

326 ריאיון עם האלוף גונן.

327 ריאיון עם תא"ל אבנר שלו, 20.12.1977.

328 כינוס פד"ם, 5.2.1974.

329 כינוס ספ"כ, 14.2.1974.

ב"שובך יונים". בתשובה לשאלה האם תמונת המצב בצהריים הייתה שונה מזו שהייתה בבוקר – באופן שחייב הפעלה שונה של הכוח הסדיר – השיב:
אומר מה קורה: בפרינציפ, בעיקרון – לא. אבל מה קורה ביום כזה? מתחילה עבודה קדחתנית, אתה יודע שהולכת להיות מלחמה, הולכים טלפונים, מדברים, יש למישהו רעיון ויכולים להיות כל מיני דברים. [...] בעיקרון – לא הייתה סיבה לשנות.³³⁰

כלומר, הרמטכ"ל גרס כי בפגישה סוכם על היערכות "שובך יונים". האלוף גונן לא סתר זאת. לדבריו, הוא התכוון לשנות את היערכות כוחותיו, אך נראה שלא עדכן את הרמטכ"ל בכך. בקד"ם הראשון שלאחר פתיחת המלחמה, שהחל בשעה 18:30, כלומר, ארבע שעות וחצי לאחר פתיחת המלחמה וכשש שעות לאחר הפגישה הזאת, אמר הרמטכ"ל: "לשלב הראשון היינו ערוכים בסדר – היינו ערוכים עם חטיבה אחת מרוח מאוד ועם שני אגרופים מרוכזים. עכשיו, בסיטואציה הזאת – זה כבר לא טוב לי".³³¹ מכאן עולה שבעת שאמר את הדברים האלה ידע שעם פתיחת המלחמה בשעה 14:00 היו כוחות פיקוד הדרום ערוכים בחטיבה אחת לאורך התעלה ושתיים מרוכזות. הדבר סותר לכאורה את טענתו שבפגישה בצהריים סוכם להיערך ב"שובך יונים", כלומר, שתי חטיבות לפנים ואחת מאחור. ניתן אולי להסביר את הסתירה לכאורה הזאת בכך שידע, שאף אם סוכם בשעה 12:30 על ההיערכות הזאת, לא יכלו הכוחות להספיק להיערך בה עד פרוץ המלחמה בשעה 14:00, והן היו ערוכות עדיין כששתי חטיבות מרוכזות מאחור, או שהיו בתנועה ממקום ריכוזן. ואולם בקד"ם משעה 18:30 גרס, כאמור, שההיערכות של חטיבה לפנים ושתיים מאחור התאימה, לדעתו, לנסיבות שבהן נפתחה המלחמה. אם אמנם סבר כך, מה טעם היה להחליט בשעה 12:20 על שינוי היערכותן? בתשובה לשאלה שנשאל בהקשר לכך בוועדת אגרנט השיב, כאמור, שלא הייתה סיבה לשנות את ההיערכות.

מדבריו בדיעבד עולה שלא התכוון שהחטיבות המרוכזות מאחור יימצאו באזור מחנות רפידים וביר תמאדה, כ־80 ק"מ מתעלת סואץ, אלא שירוכזו קרוב יותר לתעלה – בטווח שיאפשר לאלוף הפיקוד להטילן לקרב בהתאם להתפתחות המערכה. למעשה, עם פתיחת המלחמה היו חטיבות 401 ו־14 במחנות האלה. הרמטכ"ל לא ידע על כך ולא שותף בשיקוליו של אלוף הפיקוד בנוגע למועד קידומן.

אשר לתוכניות לימים הבאים: הרמטכ"ל צפה ש־7 באוקטובר יוקדש לבלימה, ובימים שלאחר מכן תימשך צבירת הכוחות שתאפשר מעבר למתקפה.³³²

330 ועדת אגרנט, דוח 2, עמ' 288–294.

331 קד"ם הרמטכ"ל, 061835 באוקטובר 1973. (דגש שלי – ש"ג).

332 העניין הזה לא הופיע בתרשומת רל"ש הרמטכ"ל מעת האירוע, אלא רק בדברי הרמטכ"ל בכינוס סגל הפיקוד הכללי, שבו אמר כי צפה שצבירת הכוחות תימשך ב־8–10 באוקטובר (כינוס ספ"כ, 5.2.1974). בנוגע לתוכניות ההתקפיות – בכינוס פיקוד הדרום נקב הרמטכ"ל מועד מאוחר ביום מהמצוין בתרשומת הרל"ש לכל אחת מן התוכניות. האלוף גונן אמר בריאיון שאינו זוכר במדויק את המועדים שננקבו, אולם זכור לו שהוא המליץ לבצע את מבצע "אבירי לב" (כנראה במקום "חתול מדבר"), והרמטכ"ל אמר: "לא נריב על זה" (ריאיון עם האלוף גונן). הרמטכ"ל אמר שאינו חושב שעניין

השוני בגרסאות בנוגע לפגישה מבליט את היעדרה של פקודה בכתב מן המטכ"ל לפיקוד שבה יפורט הסיכום בין הרמטכ"ל לבין אלוף הפיקוד. הדבר נבע בין היתר מכך שבפגישות של הרמטכ"ל עם אלוף הפיקודים לא נכח קצין מטה ומכך שהרמטכ"ל לא עדכן את אג"ם בסיכומים. בעדותו לוועדת אגרנט ציין הרמטכ"ל כי בעקבות שיחות מעין אלה צריכה אכן לצאת פקודה פורמלית מאג"ם מבצעים לפיקוד והדגיש: "נכרגיל" אני לא מתדרך אף פעם אלוף פיקוד בלי שיהיה לי קהל ופמליה מכובדת וכולם רושמים"; אלא שהשעות שלפני הצהריים ב-6 באוקטובר התאפיינו בכך שהיה צריך להספיק לעשות בהן הכנות רבות משום שגוהר אך זמן קצר לפתיחת המלחמה. לנוכח זאת "רצים כולם ואנחנו עושים המון פעולות במקביל [...] אז אני משחרר את סגן הרמטכ"ל שיטפל בגיוסים ורמ"ח המבצעים מכין את ה'בור' למלחמה". לפיכך לא נכח נציג של אג"ם בפגישה ולא יצאה פקודה בעקבותיה.³³³

תדריך הרמטכ"ל למפקד חיל הים

לאחר התדרוך לאלוף פיקוד הדרום תדרך הרמטכ"ל את מפקד חיל הים. הוא אישר את היערכות החיל לפי תוכנית "סלע", אישר לערוך פשיטות על יעדים בחוף הסורי בלילה הקרוב ועל יעדים בחוף מפרץ סואץ למחרת ולתכנן התקפה על נמל מינת אל-בידא שבסוריה. הוא קבע כי זוג סטי"לים יישלח לכיוון טריפולי וזוג נוסף לברדויל, כדי להרחיב את הכיסוי המכ"מי ולתת התרעה לחיל האוויר. כן קבע שביום א, 7 באוקטובר, בלילה תופעל שייטת 13. עוד הורה שמכלית שהתקרבה לבאב אל-מנדב בדרכה לישראל תוחזר לאיראן. האלוף תלם מסר שהספינה "באר שבע" עושה דרכה משרם א-שייח' לאילת (נראה שהוחלט להתיר לה להמשיך בדרכה). כמו כן הנחה הרמטכ"ל שבסיסי חיל הים בשרם א-שייח' ואבו רודס יפנו מנשים ומילדים.³³⁴

תדריך הרמטכ"ל לדובר צה"ל

לאחר התדריך למפקד חיל הים תדרך הרמטכ"ל את דובר צה"ל תא"ל פנחס להב. הוא אישר את הנוסחים של ההודעות שיפרסם הדובר בערב – הראשונה למקרה שתפתח אש, והשנייה – למקרה שלא תפתח. כמו כן אישר לצרף כתבי חוץ לחזיתות כדי שידווחו מי פתח באש.³³⁵

"אבירי לב" עלה בפגישה הזאת, "כי אם זה עלה הייתי רושם [נראה שזו טעות דפוס והוא אמר "זוכר", ולא "רושם"] את זה" (ריאיון עם רביאלוף אלעזר, 26.4.1976).

333 ועדת אגרנט, דוח 2, עמ' 295–296.

334 יומן רל"ש הרמטכ"ל. לפי הרישום במקור קשה לעתים להבין מה הציג מפקד חיל הים ומה אישר הרמטכ"ל.

335 שם.

תדריך הרמטכ"ל לאלוף פיקוד הצפון

מיד לאחר התדריך לדובר צה"ל תדרך הרמטכ"ל את אלוף פיקוד הצפון האלוף יצחק חופי. הוא קבע שהפיקוד ייערך לבלימת המתקפה הסורית, הצפויה להיפתח בערב הקרוב, במינימום אבדות, במשך שעות הלילה ולמחרת. ביום א, 7 באוקטובר, אמור חיל האוויר לתקוף את שדות התעופה בסוריה – אם תנאי מזג האוויר יאפשרו זאת. לאחר מכן יתקוף את מערך הטילים ואז יוכל לסייע ביעילות לכוחות הקרקע. על פי התוכנית הזאת, ב-24 השעות הראשונות ייתן חיל האוויר לכוחות הקרקע סיוע מוגבל בלבד.

האלוף חופי תיאר את פריסת הכוחות בפיקוד ואת תוכניות הפעולה שלו: בחזית פרוסים 11 סוללות ארטילריה, מהן שתי סוללות תותחים 175 מ"מ, ו-177 טנקים בשני גדודים מחטיבה 188, הנמצאים בשתי גזרות גדודיות בקו הראשון, וחטיבה 7, המשמשת עתודה אוגדתית ומרוכזת מאחור. מוצבי החי"ר בקו יתוגברו ל-20-25 אנשים במוצב. גדוד מחטיבה 1 יתגבר יישובים ומוצבים; לכל יישוב תוקצה מחלקה מן החטיבה ויישאר בו גברים כדי לטפל במשק החי. הוא מסר כי ה"עברי" עדיין לא הוצב לירי – הוא יעלה בחשכה למקום פריסתו המיועד – וכי בשטח נעשות הכנות ל"סימון נר עשן".³³⁶

האלוף חופי פירט את הכוחות המתוכננים להיות בפיקוד במערך "סלע": אוגדה 210, בהרכב חטיבות 179 ו-4, אוגדה 36, בהרכב חטיבות 7, 188 ו-679. חטיבה ממוכנת 9 נמצאת על שפת הרמה. בסך הכול אמורים להיות בפיקוד כ-600 טנקים – ללא אוגדת העתודה המטכ"לית 146, והשאלה היא לאן זו תופנה.³³⁷ הוא הדגיש שהורה שלא לתת לסורים לעבור את גדר ה"מערכת". בנוגע לתוכניות האופרטיביות ההתקפיות, אמר, שלדעתו לא סביר לעשות את "קרחון". המבצעים האחרים באים בחשבון: אפשרות אחת היא "זאב ערבות", או מהלך פתיחה שלו – נגד דיוויזיה 9 בין כודנה לקוניטרה – הגעה ללג'ה ותקיפת הארטילריה הסורית, תוך אפשרות להמשיך ולהתקדם צפונה או לכיוון דמשק. מבצע אחר – "בן גיל צפון" – מגיע עד מורדות החרמון, וההישג הצפוי בו הוא חיסול מערך ארטילריה גדול והשתלטות על שטח של אגף התקפה סורית אפשרית לעבר פתחת קוניטרה. הוא יוכל להתחיל ב-8 באוקטובר בבוקר. מבצע אפשרי נוסף שאפשר לפתוח בו ב-8 באוקטובר, הוא "בן גיל דרום", שההבקעה בו קלה מאשר ב"בן גיל צפון", אך בהמשך ההתקדמות עלולים הכוחות להיתקל במערך שריון כבד יותר, מה גם שההישג הצפוי ממנו פחות מזה הצפוי מ"בן גיל צפון".³³⁸

בשעה 13:55 דיווח מפקד חיל האוויר לרמטכ"ל על המראות מטוסים במצרים ובסוריה.

336 בריאיון שנערך ב-13 באפריל 1976, הסביר רב-אלוף אלעזר שהכוונה היא כנראה לסימון למטוסים לזיהוי במתן סיוע קרוב.

337 השאלה הזאת נותרה ללא מענה. רב-אלוף אלעזר אמר באותו הריאיון שהוא השאיר את השאלה פתוחה משום שלא רצה לקבל לפני תחילת המלחמה החלטה בנוגע לסוגיה לאן להפנות את אוגדת העתודה.

338 יומן רל"ש הרמטכ"ל, 6.10.73. השעה המצוינת במקור זהה לשעה המצוינת לתדריך לדובר צה"ל. נראה שהתדריך הראשון נמשך דקה או דקתיים.

08/08/2023 12:14:24

עם קבלת הידיעה בשחר 6 באוקטובר על כוונת מצרים וסוריה לפתוח במלחמה באותו היום, החל צה"ל בהכנות לקידום פני מתקפת האויב. הידיעה על המלחמה הצפויה והמועד שבו תפרוץ הגיעה על רקע המתיחות הגואה וסימני השאלה המצטברים לנוכח ריכוזי האויב בשתי החזיתות ועזיבתן הבהולה של משפחות היועצים הסובייטים את שתי המדינות. לפיכך היא היוותה, לגבי הרמטכ"ל, ההתרעה שעל פיה החליט לפעול כאילו ודאי שתפרוץ מלחמה, ולנקוט צעדים שיקנו לצה"ל אפשרויות פעולה טובות ככל האפשר בפתיחת המלחמה ובהמשכה.

נתון מכריע היה משך ההתרעה הקצר שנותר עד למועד שננקב בדיעה כמועד פתיחת המלחמה – לפנות ערב באותו היום. הפיקוד העליון של צה"ל צפה כי התרעה למלחמה תתקבל בטווח זמן של כמה ימים, ולפחות 48 שעות לפני פתיחתה. פרק הזמן של כמה ימים יספיק לגיוס המילואים ולהיערכותם בחזיתות, יאפשר לחיל הים להיערך בזירה הימית ולחיל האוויר לעשות את ההכנות הדרושות להשגת העליונות האווירית. השאיפה הייתה שחיל האוויר ישיג עם תחילת המלחמה חופש פעולה באוויר באמצעות השמדת שדות תעופה וטילי קרקע-אוויר. בכך ימנע מן האויב אפשרות לפגוע מן האוויר בכוחות וביעדים קרקעיים ויקל על עצמו לסייע לכוחות הקרקע. הדבר הזה יתאפשר אם תהיה התרעה מספקת. או אז יהיו כוחות הקרקע ערוכים עם פתיחת המלחמה בחזיתות, ויוכלו לכלום את מתקפת האויב גם בלי להזדקק לסיוע אווירי מסיבי. או אז יוכל חיל האוויר לפתוח את המלחמה במערכה להשגת חופש פעולה באוויר, ורק לאחר שזה יושג הוא יופעל למתן סיוע מסיבי לכוחות הקרקע.

בשל ההתרעה הקצרה והעובדה שהוחל בגיוס המילואים רק כשבע שעות לפני המועד

הצפוי לתחילת המלחמה, היה ברור שבשלב הראשון תוטל המשימה של בלימת מתקפת האויב על הכוח הסדיר לברו. לנוכח זאת גדלה חשיבות הפעלתו של חיל האוויר בסיוע לכוחות הקרקע בהקדם האפשרי. לפיכך שאף הרמטכ"ל שחיל האוויר יתחיל במערכה להשגת עליונות אווירית עוד לפני שתתחיל מתקפת האויב. הפעילות הזאת תוכל לשבש את תוכניות האויב, ולבטח תקל על המגננה של כוחות צה"ל.

הסדר"כ של חיל האוויר לא אפשר לו לתקוף בר-בזמן שדות תעופה וסוללות טילים בשתי החזיתות. כמה שיקולים הניעו את הרמטכ"ל לתכנן לפעול תחילה בחזית הסורית: קרבת הגבול בחזית הזאת ליישובים ברמת-הגולן, היעדר מכשול קרקעי בו וקרבתו למרכזי יישוב בישראל גופא. זאת ועוד, צבא סוריה היה קטן בהרבה מצבא מצרים, ולפיכך ההערכה הייתה שיקל להוציא את סוריה מן המערכה בהקדם. בנוסף, ההערכה הייתה שהוצאתה מן המערכה תרתיע מדינות נוספות, בהן עיראק וירדן, מלהצטרף למערכה.

עם קבלת ההתרעה סיכם הרמטכ"ל עם מפקד חיל האוויר כי תחילה יותקף מערך הטילים בחזית הסורית, לאחר מכן יותקפו שדות התעופה בסוריה, ולאחר סיום המערכה על השגת העליונות האווירית יופעל החיל לסייע לכוחות הקרקע. ואולם עד מהרה התברר כי בשל תנאי מזג האוויר לא ניתן יהיה לתקוף את מערך הטילים בחזית הסורית באותו היום, ולפיכך הוחלט שתחילה יותקפו שדות התעופה.

בנוגע לחזית המצרית: לפי התוכניות נצפה כי אוגדת המילואים הראשונה תגיע לחזית כשתי יממות לאחר תחילת הגיוס. ההכנות של חיל האוויר למערכה להשגת עליונות אווירית בחזית המצרית והמערכה להשגתה היו אמורות להימשך, על-פי התוכניות הללו, למעלה מ-48 שעות. כלומר, נוצר מצב שבו היה על האוגדה הסדירה – 252 – לבלום את מתקפת האויב לברו, וללא סיוע אווירי מסיבי, בפרק זמן של כ-48 שעות, זאת בעוד לפי תוכנית "שובך יונים" היה עליה לעשות זאת בפרק זמן של 24 שעות בלבד. הכוונה להנחית את המכה האווירית המקדימה בחזית הסורית איחרה עוד יותר את המועד שבו יוכל חיל האוויר לסייע ביעילות לכוחות הקרקע בפיקוד הדרום. ייתכן שזו אחת הסיבות שבעטיין הוחלט לערוך את אוגדה 252 בהיערכות של חטיבה לפנים ושתיים מאחור – היערכות האמורה להעניק עומק למערך הבלימה, כאשר החטיבות המרוכזות מאחור יופעלו לאחר איכון מאמצי האויב. ואולם נראה שלא הוסקה המסקנה שמכיוון שהכוח בקו הקדמי הוא רק מחצית מן הכוח שתוכנן להיות שם במצב "שובך יונים", יש לשקול את האפשרות של נטישת שטח על כל המשמעות הנובעות מכך.

ראיית המלחמה של צה"ל גרסה בלימת כוחות האויב התוקפים והעברה מהירה של הלחימה אל שטח האויב. שלב המגננה נתפס רק כשלב התחלתי קצר שבמהלכו יש למנוע מן האויב להשיג הישגים קרקעיים; שלב מעבר, שבעקבותיו יעבור צה"ל למתקפה במגמה להשמיד כמה שיותר כוחות אויב ולשפר את קווי הפסקת האש. על בסיס הסכנה האקוטאלית שהעריך הרמטכ"ל בעקבות קבלת הידיעה עם שחר ביום הכיפורים, ובהתבסס על הראייה הזאת, הוא תבע לגייס את מערך "סלע" כולו. הוא הניח שהסבירות לכך שתפרוץ מלחמה היא גבוהה, אולם לא היה בטוח שתפרוץ. עם זאת החליט – לנוכח הצירוף של הסכנה הפוטנציאלית הגבוהה ושל הסבירות הגבוהה – ולנוכח ההתרעה הקצרה מן הצפוי –

לקחת מקדם ביטחון ולפעול כאילו ודאי שתפרוץ מלחמה. כלומר, לנקוט צעדים שיקנו לצה"ל את אפשרויות הפעולה הטובות ביותר במקרה שאכן תפרוץ. בנתונים של בוקר יום הכיפורים פירוש הדבר, על-פי ראייתו, היה לפתוח בהנחתת מכה אווירית מקדימה ולגייס את כל מערך המילואים, או לפחות את כל המערך הלוחם.

שר הביטחון פעל על בסיס ההנחה כי ייתכן שתפרוץ מלחמה, אולם הדבר אינו ודאי. כאמור, בדיעה ניתן סיכוי של אחוז אחד או עשירית האחוז, לאפשרות שמלחמה לא תפרוץ, בגרסה הכתובה של הידיעה נכתב כי ייתכן שאפשר עדיין למנוע את פריצתה. לספק הזה הוסיפה ההערכה שהציג ראש אמ"ן שלפיה אין לסאדאת סיבה פוליטית לצאת למלחמה והוא יודע שיפסיד בה. לכן גרס שר הביטחון שאין לפעול כאילו ודאי שתפרוץ מלחמה.

בצאתו מן ההנחה הזאת ביסס השר את המלצותיו על שני שיקולים – האחד מדיני והאחר צבאי. השיקול המדיני היה שאין לנקוט צעדים העלולים להביא להאשמת ישראל בפתחה במלחמה. ביסוד השיקול הזה עמדה הידיעה כי ארצות-הברית עדיין לא אישרה שידוע לה שמצרים וסוריה עומדות לפתוח במלחמה, ופירשה את צעדיהן כמגננותיים, ולצדה ההנחה שבכל מקרה ארצות-הברית תעדיף שישראל תימנע מלהכות ראשונה. הוא חשש שאם ישראל תנקוט צעדים העלולים להתפרש על-ידי ארצות-הברית ככאלה שגרמו לפתיחת המלחמה, עלולה ארצות-הברית – שתמיכתה המדינית הייתה חשובה מאוד והייתה המקור היחיד לנשק – להימנע מלסייע לה מבחינה מדינית ומבחינה צבאית. השיקול הצבאי היה: הכוח הסדיר, המיועד לבלום את מתקפת האויב עד להצטרפות כוחות המילואים, ערוך; חיל האוויר, שהוא הגורם הדומיננטי בשלב הבלימה, נמצא בכוננות. מכיוון שאין ודאות שתפרוץ מלחמה יש לגייס רק את הכוח החיוני למגננה. בעת הדיון בלשכת ראש הממשלה נותרו עוד כתשע שעות עד למועד הצפוי לפתיחת מתקפת האויב. הוא סבר שלא יהיה זה קריטי אם הכוח הנחוץ למתקפה יגויס רק לאחר תחילת מתקפת האויב – אם אכן יתקוף. עדיף להמתין, בתקווה שלא תפרוץ מלחמה, מאשר לגייס כוח מיותר שלא יהיה בו צורך אם לא תפרוץ מלחמה, ושלא תפרוץ עלול, כאמור, הגיוס הכללי לגרום לכך שישראל תואשם שגרמה לפרוץ מלחמה.

על בסיס השיקולים האלה המליץ שר הביטחון להימנע מהנחתת מכה מקדימה ולגייס רק את כוחות המילואים החיוניים לשלב המגננה. עם זאת המליץ שבמקרה שרק מצרים תפתח במלחמה יפעל צה"ל גם בחזית הסורית. היה בכך סיכון שישראל תואשם שהיא פתחה במלחמה נגד סוריה; אולם נראה שהמלצתו זו התבססה על הנחה, שהייתה משותפת לו ולרמטכ"ל, שסוריה תיטול חלק במלחמה בכל מקרה – אם לא תפתח בה בו-בזמן עם מצרים, הרי שתצטרף אליה בתוך כמה שעות.

בדיונים שנערכו באביב 1973 סוכם שבמתקפה לאחר בלימת האויב יהיה על צה"ל להשיג שתי מטרות: השמדה מרבית של כוחות אויב ושיפור קווי הפסקת האש. שר הביטחון היה זה שהוסיף להגדרה שהציע הרמטכ"ל את שיפור קווי הפסקת האש. עתה, שעות ספורות לפני שעמדה להיפתח המלחמה, הנחה, משיקול מדיני – שישראל אינה פופולרית בעולם בכל הנוגע לשליטה על שטחים, ולפיכך תיאלץ לסגת משטחים שעליהם תשתלט

– שמטרת המתקפה תהיה השמדת כוחות מרבית ולא כיבוש שטחים. ראש הממשלה פעלה על-פי אמת המידה ש"אם באמת תהיה מלחמה – אנו צריכים להיות במצב הטוב ביותר". כלומר, גם היא לא הייתה בטוחה שמלחמה אכן תפרוץ, אולם קבעה שיש לנקוט פעולות שיקנו לצה"ל את אפשרויות הפעולה הטובות ביותר למקרה שאכן תפרוץ.

בנוגע למכה המקדימה קיבלה ראש הממשלה את השיקול המדיני שהעלה שר הביטחון ואימצה את המלצתו שלא להנחיתה. עם זאת, היא קיבלה את הצעת הרמטכ"ל שלא להסירה לחלוטין מעל הפרק, למקרה שבמהלך ארבע השעות שנותרו עד למועד שבו יוכל חיל האוויר להנחיתה, תשתכנע ארצות-הברית שמצרים וסוריה מתכוונות לצאת למלחמה, דבר היכול להסיר את המגבלה המדינית.

בנוגע לגיוס המילואים סברה מאיר שגודל הכוח שיגויס לא יהיה הגורם להאשמת ישראל בכך שהגיוס הוא שגרם לפרוץ מלחמה. לטענתה, אין הבדל אם יגויס הכוח הדרוש למגננה בלבד, או גם הכוח הדרוש למתקפה. אם ממילא מגייסים, עדיף לגייס כוח שיקנה לצה"ל, כפי שתבע הרמטכ"ל, את אפשרויות הפעולה הטובות ביותר במקרה שתפרוץ מלחמה. כשנוכח שר הביטחון לדעת שהשיקול הזה הוא שמנחה את החלטתה, הסכים כי המצב הטוב ביותר הוא גיוס מלוא הכוח הלוחם, וראש הממשלה הורתה לגייס את הכוח הזה.

ראש הממשלה החליטה גם לנסות למנוע מלחמה, זאת בהתאם להמלצת המודיע שאמר שהדבר אפשרי, שכן ייתכן שאם ייוודע למצרים ולסוריה שכוונתן לצאת למלחמה ידועה לישראל וצה"ל ערוך לקדם את המתקפה, הן יירתעו מלאסור עליה מלחמה. לפיכך הזמינה מאיר את שגריר ארצות-הברית בישראל וביקשה ממנו להודיע זאת למצרים ולברית-המועצות.

משהתברר לרמטכ"ל שהסיכוי להנחית מכה אווירית מקדימה קלוש, הוא צפה את התפתחות המלחמה כדלהלן: בלילה הראשון יבלום הכוח הקרקעי הסדיר שבקוויים, בסיוע מצומצם של חיל האוויר, את ניסיונות החדירה של כוחות האויב. למחרת, 7 באוקטובר, יפעל חיל האוויר להשגת עליונות אווירית תוך הפניית מספר מצומצם של מטוסים לסיוע לכוחות הקרקע – אם יזדקקו לכך. כוחות מילואים יתחילו להגיע לחזיתות. ב-7 באוקטובר ימשיך הכוח הקרקעי הסדיר, שיתוגבר בכוחות המילואים הראשונים שיגיעו, בבלימת האויב. ייתכן שבלייל 7-8 באוקטובר יוחל במהלכים התקפיים מצומצמים, וסביר להניח שב-9 באוקטובר יהיה אפשר להתחיל במהלכים התקפיים רחבי היקף.

מההנחה הזאת, שחיל האוויר יפעל ב-7 באוקטובר להשגת עליונות אווירית ורק מספר מצומצם של מטוסים יופנה לסיוע לכוחות הקרקע, ניתן להסיק שנצפה שהכוחות שבקוויים יוכלו לבלום את מתקפת האויב בלי להזדקק לסיוע אווירי מסיבי.

ב-6 באוקטובר בצהריים, משאפסו הסיכויים לקבל אישור להנחית מכה אווירית מקדימה, הופנה חיל האוויר למשימות הגנה והחל בשינוי תצורת החימוש של המטוסים כדי להתאימם לכך. המכה האווירית המקדימה לא הונחתה בשל החשש שישראל תואשם בכך שהיא זו שפתחה במלחמה ושארצות-הברית – המעצמה התומכת בישראל מבחינה

מדינית ומספקת לה את צרכיה הביטחוניים – תתקשה לתמוך בה. אי אפשר לדעת להשיב על השאלה האם ארצות-הברית הייתה תומכת בישראל פחות משתמכה בה במלחמה לו הנחיתה ישראל מכה אווירית מקדימה הייתה.³³⁹

בנוגע למשמעות הצבאית של המכה האווירית המקדימה: נראה כי אף לו הונחתה זו במתכונתה המתוכננת, לא הייתה השפעתה רבה. מכיוון שהוחלט שתונחת בסוריה בלבד, לא הייתה יכולה להיות לה השפעה על האירועים בחזית המצרית. בנוגע לחזית הסורית: בתוכנית שעליה סיכמו הרמטכ"ל ומפקד חיל האוויר מיד לאחר הגעת הידיעה, שלפיה יתקוף חיל האוויר בתחילה את מערך טילי הקרקע-אוויר בחזית הזאת, היה כדי לשפר את יכולתו לסייע לכוחות הקרקע שם. המצב השתנה כאשר התברר שתנאי מזג האוויר אינם מאפשרים לתקוף את המערך הזה. לנוכח זאת הם סיכמו לתקוף תשעה שדות תעופה בסוריה. לו נערכה התקיפה הזאת, היא הייתה מהווה שלב בהשגת העליונות האווירית, והייתה מקלה על יכולתו של חיל האוויר לסייע בהמשך המלחמה. ואולם לא היה בה כדי להשפיע, אלא במעט, על אפשרויות הסיוע שלו בחזית בשלב הראשון, שכן מערך הטילים היה נשאר על כנו, והמטוסים היו נאלצים לפעול באזור מוכה טילים, כפי שאכן פעלו. עם זאת אי אפשר להעריך את ההשפעה הפסיכולוגית על מצרים וסוריה של עצם הנחתת מכה מקדימה – ייתכן שהשפעתה הייתה כה חזקה עד שהייתה מרתיעה אותן מלתקוף; ייתכן שהייתה משבשת באופן כלשהו את המתקפה הסורית, אך ייתכן גם שהיו מתמידים בהחלטתם המקורית ולא משנים כלל מן התוכנית שאותה תרגלו זמן כה רב.

לנוכח העובדה שחיל האוויר נזקק לכארבע שעות כדי לשנות את תצורת החימוש, ולנוכח ההנחה שאם תיפתח מלחמה יהיה זה לפנות ערב, או לפי גרסת רבים – בשעה 18:00, הוחלט להמתין עד לצהריים בתקווה שעד אז יתקבל אישור להנחתת מכה אווירית מקדימה. העובדה שהמלחמה פרצה ארבע שעות לפני הצפוי, הביאה לכך שעם פתיחתה היו מטוסי חיל האוויר בעיצומו של תהליך שינוי תצורת החימוש. לפיכך חיל האוויר לא היה יכול להביא לידי ביטוי את מלוא עוצמתו – במגננה (לפי תוכנית "שריטה") ובתקיפת שדות תעופה (לפי תוכנית "נגיחה יא"). בעניין הזה היו לרועץ הציפייה לאישור הנחתת המכה המקדימה מזה, והידיעה שאם תפרוץ, יהיה זה בשעה 18:00, מזה.

בהתאם להוראות הרמטכ"ל נערכו הכוחות לקדם את מתקפת האויב: חיל האוויר היה, כאמור, בתהליך של שינוי תצורת החימוש. חיל הים נערך לאבטחת החופים ולאפשרויות תקיפה של יעדי אויב. כוחות הקרקע הסדירים בפיקוד הצפון ובפיקוד הדרום החלו להיערך בהיערכות מגנתית. ב-6 באוקטובר בצהריים נמצאו ברמת-הגולן, לפי הידוע למטכ"ל, 177 טנקים ו-11 סוללות ארטילריה, כאשר שני גדודי שריון מחטיבה 188 פרוסים בקו הקדמי וחטיבה 7 מרוכזת מאחור ככוח להתקפות-נגד. בחזית תעלת סואץ היו, לפי הידוע למטכ"ל, קרוב ל-300 טנקים ו-12 סוללות ארטילריה, כאשר חטיבת שריון אחת פרוסה

339 דיון בשאלה הזאת ראו במאמרו של רס"ן ישי [קורדובה], "עמדת ארצות הברית בסוגיית המכה המקדימה", מערכות, 276-277 (נובמבר 1980).

בקו הקדמי ושתי האחרות מרוכזות מאחור באזור המחנות, ומוכנות להטלה לקרב, בהתאם להחלטת אלוף הפיקוד לאחר שיאוכנו מאמצי האויב. בשעות הבוקר החל תהליך הגיוס. במצב הזה – ארבע שעות לפני המועד הצפוי – נפתחה מלחמת יום הכיפורים.

חלק שני

ניהול המלחמה

פרק ג

שלב הבלימה וגיוס כוחות המילואים (6-7 באוקטובר 1973)

פרוץ המלחמה

צבאות מצרים וסוריה פותחים במלחמה

הידיעה על פתיחת המלחמה נמסרה לרמטכ"ל על-ידי מפקד חיל האוויר ב-6 באוקטובר בשעה 13:55. האלוף פלד דיווח לו שזוהו המראות של מטוסי קרב בסוריה ובמצרים, ושהוא מזניק את מרב המטוסים להגנת שמי המדינה.¹ במקביל נמסר על הורדת רשתות.² עם קבלת הדיווחים הללו חשו הרמטכ"ל וסגנו למוצב השליטה של חיל האוויר (משל"ט) כדי לעמוד מקרוב על התפתחות הדברים.³ שר הביטחון הגיע גם הוא למשל"ט בשעה 14:15.⁴ עם הגיעו לשם שאל הרמטכ"ל האם ניתן עדיין לתקוף את חיל האוויר הסורי. כאמור, היה חיל האוויר ערוך עד סביבות השעה 12:30 למתקפה יזומה על שדות התעופה בסוריה; ואז, בשל הערכת הרמטכ"ל שההתקפה האווירית המקדימה לא תונחת, הוא הורה על ביטולה. בעקבות זאת החלו המטוסים לשנות את תצורת החימוש מהתקפית להגנתית. מפקד חיל האוויר השיב שאינו מאורגן; חלק ממטוסי הפנטום כבר אינם מוכנים למשימה הזאת, אבל אפשר להתחיל להתארגן לקראתה. הרמטכ"ל הורה: "קדימה".⁵ בשעה שהרמטכ"ל וסגנו היו במשל"ט, הגיע אליהם דיווח שכוחות מצרים וסוריה החלו בהתקפות בחזית תעלת סואץ ובחזית רמת-הגולן.⁶

החל מהשעה 14:00 זרמו למוצב הפיקוד העליון (מצפ"ה) ידיעות על הרעשה ארטילרית

- 1 יומן רל"ש הרמטכ"ל; מה"ד-היסטוריה, עדות רב-אלוף אלעזר.
- 2 יומן רל"ש הרמטכ"ל. במקור נכתב "מורידים רשתות"; הכוונה לרשתות הסוואה של ארטילריה וטנקים. לא מצוין באיזו חזית.
- 3 רשימות רמ"ח היסטוריה. לפי עדות סגן הרמטכ"ל, הוא הוזעק על-ידי מפקד חיל האוויר למשל"ט ושם אמר לו האלוף פלד: "מניעים מנועים... גם בסוריה וגם במצרים. זו המלחמה" (מה"ד-היסטוריה, עדות האלוף טל).
- 4 רשימות שלישי שהב"ט.
- 5 הקלטות בתא רמשל"ט. ביומן רל"ש הרמטכ"ל נכתב רק: "מקסימום תקיפה יזומה על חיל האוויר הסורי".
- 6 שם; רשימות רמ"ח היסטוריה.

כבדה לכל אורך הקו בשתי החזיתות: התקפות מטוסי אויב על שדות תעופה, מפקדות, מרכזי שליטה ומודיעין בקדמת סיני ורמת-הגולן; חדירות מסוקים; צליחת תעלת סואץ על-ידי סירות ומעבר תעלת הנ"ט בחזית רמת-הגולן על-ידי כוחות סוריים.

דיווחים ראשונים על המתקפה המצרית

במהלך השעה הראשונה ללחימה בלט מספר הדיווחים הרב יחסית שהגיע ממעוז "בודפסט", הנמצא על השרטון המזרחי היוצא מפורט פואד: בשעה 14:15 נודע שהמעוז מופגז ושהמכ"ם הימי שבו יצא מכלל פעולה.⁷ כעבור רבע שעה נמסר שהמעוז הותקף מן האוויר,⁸ ובשעה 14:35 נמסר שטנקים וכוחות חי"ר הנמצאים בקרבת המעוז, מופגזים ונמצאים במצב קשה ומבקשים סיוע אווירי.⁹ בשעה 14:50 נמסר שוב שהמצב במעוז קשה, והוא מבקש סיוע אווירי.¹⁰ בשעה 14:10 נמסר על תקיפת מטוסי אויב על שדה התעופה באופירה.¹¹ בשעה 14:30 עדכן מפקד אוגדה 252 את סגן הרמטכ"ל ודיווח לו שמטוסי האויב תוקפים את אום חשיבה, ביר תמדה, מעוז "בודפסט" ושדה התעופה ברפידים. כן דיווח על ירי ארטילריה, נק"ל וטנקים לאורך קו התעלה ועל סירות החוצות אותה.¹² בשעה 14:32 נמסר שכתוצאה מן התקיפה האווירית נפגעו מגדל הפיקוח והמסלול הראשי בשדה התעופה ברפידים, אך השדה לא שותק.¹³ כן נמסר במהלך השעה על צליחות של כוחות מצריים ליד מעוז "חזיון" מול פירדאן, ליד האגם המר הגדול, ליד האגם המר הקטן ובאזור שלופה שבגזרה הדרומית.¹⁴

דיווחים ראשונים על המתקפה בחזית הסורית

בנוגע לחזית הסורית נמסר באותה עת, שמטוסים סוריים תוקפים באבו נידא, במירון, בנפח ובכפר גלעדי.¹⁵ בשעה 14:26 דווח לרמטכ"ל על הרעשה ארטילרית לכל אורך הקו ועל ניסיונות של טנקים סוריים לחדור לשטחנו באזור המוצבים 104-105 (על ציר מזרעת בית-ג'ן-מסעדה).¹⁶ בנוסף הגיעו לאג"ם מבצעים דיווחים על ניסיונות חדירה של

7 אג"ם מבצעים – יומן דיווח מבצעי (יומן חדר המלחמה); אג"ם מבצעים – יומן מבצעים/אירועים (היומן של המדור המופקד על הקשר עם הפיקוד המרחבי – יכונה להלן: מבצעים/אירועים) דרום; רשימות רמ"ח היסטוריה.

8 מבצעים/אירועים, דרום.

9 שם, שם; רשימות רמ"ח היסטוריה.

10 שם; מבצעים/אירועים, דרום; יומן דיווח מבצעי.

11 שם; רשימות רמ"ח היסטוריה.

12 יומן רל"ש הרמטכ"ל, 6 באוקטובר 1973.

13 מבצעים/אירועים, דרום; יומן דיווח מבצעי; רשימות רמ"ח היסטוריה.

14 מבצעים/אירועים, דרום.

15 מבצעים/אירועים, צפון; יומן דיווח מבצעי.

16 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

טנקים סוריים בין המוצבים 114-115 (באזור רפיד)¹⁷ ובאזור מוצב 107 (ציר חן ארנבה-קוניטרה).¹⁸ בעקבות הדיווח שהסורים הגיעו לתעלת הנ"ט באזור המוצבים 104-105, הורה סגן הרמטכ"ל לקצין הקשר הראשי (קשר"ר), בשעה 14:45, לחסום מיד את רשתות הטנקים הסוריים.¹⁹

הפעלת חיל האוויר בפתיחת המלחמה

בשעה 14:30 ביקש הרמטכ"ל שוב לבדוק את תוכנית התקיפה האווירית בסוריה. האלוף פלד השיב שאין אפשרות לתקוף שדות תעופה, משום שמטוסי הפנטום, שהם הכוח העיקרי המיועד לכך, מרותקים למשימות הגנה. האלוף פלד ציין שאפשר לתקוף מטרות אחרות בעומק וכן את מערך המכ"מים המצרי במפרץ סואץ.²⁰ בהמשך דנו השניים כיצד ניתן לנצל את חיל האוויר בשתי שעות האור שנותרו כדי להכות בסורים ובמצרים.²¹ בשעה 14:50 דיווחו לשר הביטחון שניתן לנצל מטוסי סקייהוק לתקיפת מטרות שונות, כגון לטקיה ותחנות מכ"ם. השר אישר לתקוף מטרות צבאיות ומרכזי דלק בסוריה,²² בתנאי שהתקיפה לא תפגע בהגנת שמי המדינה.²³ האישור סווג בשני סיוגים נוספים – יש לתקוף רק מטרות צבאיות ואין לתקוף יעדים בדמשק.²⁴

בשעה 14:56 דיווח אלוף פיקוד הדרום לסגן הרמטכ"ל על התקדמות כוחות מצריים באזור המוצבים "בודפסט" ו"אורקל" – שני המוצבים היחידים שאליהם היה יכול שריון מצרי להגיע בלי לצלוח את התעלה.²⁵ הרמטכ"ל התעדכן בעניין הזה בחדר הדיווח של אג"ם-מבצעים, והורה בשעה 15:05 להפעיל את חיל האוויר בהפצצות בשיטת "קלע" בפירדאן וביתר אזורי הצליחה ולתת את מרב הסיוע האווירי האפשרי ל"בודפסט".²⁶ סגן הרמטכ"ל טיפל גם הוא באותה שעה בנושא הפעלת חיל האוויר. בשעה 15:05 בירר עם גורמים בחיל האוויר ובאג"ם-מבצעים אפשרויות להשמדת סוללות טילי הנ"מ המצריות באזור פורט סעיד ולסיוע התקפי לצפון.²⁷

17 רשימות רמ"ח היסטוריה; מבצעים/אירועים, צפון.

18 שם; יומן דיווח מבצעי.

19 יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל; העובדה שההוראה הזאת ניתנה דווקא בעקבות הדיווח הנ"ל מתבססת על רשימות רמ"ח היסטוריה.

20 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

21 שם.

22 יומן שלישי שהב"ט.

23 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

24 יומן שלישי שהב"ט.

25 יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל.

26 רשימות רמ"ח היסטוריה.

27 יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל. הכוונה כנראה למתן סיוע התקפי בגזרה הצפונית של התעלה. בהקלטות תא רמשל"ט נכתב סמוך לשעה 15:00 כי אחד הנוכחים אמר: "הייתי אצל סגן הרמטכ"ל ... [הנקודות במקור] מה שהוא מבקש זה לתקוף את הנ"מ של פורט סעיד, אחר כך לתקוף את הטנקים ו'קלע'". מערך הטק"א באזור פורט סעיד לא הותקף באותו היום.

ארגון העורף

נושא נוסף שבו עסק המצפ"ה בשעתיים הראשונות למלחמה, הוא ארגון העורף. בשעה 14:15 אישר עוזר ראש אג"ם לסגן ראש הג"א להכריז על מצב חירום הג"א,²⁸ ובשעה 14:40 אושר פינוי חולים מבתי חולים לצורכי קליטת פצועים.²⁹ סגן הרמטכ"ל הורה בשעה 14:35 על חלוקת מסכות גז ליחידות צה"ל,³⁰ ובסביבות השעה 16:00 הורה על קיום האפלה בשעות החשכה.³¹

דיווחים על החזית המצרית בין השעות 15:00-17:00

גם בשעה השנייה ללחימה קיבל המצפ"ה דיווח שוטף ברצף גדול ביותר על ההתרחשויות באזור מעוז "בודפסט".³² בשעתיים הראשונות דווח על תנועת כוח טנקים מצרי לעברו, על השמדת חמישה טנקי אויב בקרבתו ועל התמוטטות בונקר חיל הים במעוז.³³ בשעה 16:21 דווח שאיבד את הקשר עם האוגדה ושהוא מבקש לקבל בדחיפות סיוע אווירי.³⁴ בשעה 15:45 דיווח הרמטכ"ל טלפונית לשר הביטחון כי הוא היה מודאג מן המצב במעוז, אולם טנקים של צה"ל הגיעו אליו ושולטים במצב. כן דיווח כי הסיוע האווירי הופנה ל"אורקל".³⁵

בגזרות האחרות בתעלה נמשכה צליחת המצרים. בשעה 15:25 נמסר שלמצרים ארבעה אזורי צליחה.³⁶ בהמשך נמסר על ניסיון צליחה מצרי ליד מעוז "דרורה" שמול אל-תינה, על לחימה עזה במעוז "מפרקת" שמדרום לקנטרה, במעוז "מפצח" שמול שלופה ובמעוז "לחצנית" שבין ראס אל-עיש ואל-תינה וכן על תקיפת מתחם "טלוויזיה" שעל כביש הרוחב בין אסמאעיליה לדוור סואר על-ידי גדוד חי"ר. כן נמסר על אובדן הקשר עם "אורקל", על לחץ מצרי עצום בגזרה הצפונית ועל הקמת ראש-גשר מצרי במעוז "בוצר" שלחוף האגם המר הגדול.³⁷ בשעה 15:40 דווח על חדירת מסוקים מצריים.³⁸ בשעה 15:50, כעת התעדכנות הרמטכ"ל בחדר המלחמה (החמ"ל) באג"ם מבצעים, הגיעה למצפ"ה

28 רשימות רמ"ח היסטוריה.

29 שם.

30 יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל.

31 רשימות רמ"ח היסטוריה.

32 ייתכן שזו הסיבה לכך שהמצפ"ה הקדיש תשומת לב מיוחדת למעוז "בודפסט" וייעד לשם סיוע יותר מאשר לגזרות אחרות. סיבה נוספת היא עצם הימצאות המעוז על השרטון שדרכו יכלו כוחות שריון לפרוץ לעומק הגזרה הצפונית.

33 מבצעים/אירועים, דרום; יומן דיווח מבצעי; רשימות רמ"ח היסטוריה.

34 מבצעים/אירועים, דרום, יומן דיווח מבצעי.

35 פתק מלשכת שהב"ט, נרשם על-ידי אדיבה בני.

36 רשימות רמ"ח היסטוריה.

37 מבצעים/אירועים, דרום. במקור כתוב "גשר" ולא "ראש-גשר".

38 רשימות רמ"ח היסטוריה.

בקשה מפיקוד הדרום להפצצות "קלע" על הכוחות המצריים שחצו את התעלה באזור מעוז "מפרקת" ומעוז "מפצח".³⁹ בשעה 16:30 הגיעה בקשה נוספת לסיוע אווירי – לתקיפת כוחות מצריים שחצו את התעלה בגזרה הצפונית, במרחב שבין מעוז "לחצנית" ומעוז "מפרקת".⁴⁰ בשעה 16:37 דווח לרמטכ"ל שמעוז "מפרקת", מעוז "לחצנית" ומעוז "מילנו ב" שבקנטרה נפלו לידי האויב.⁴¹ בשעה 16:50 נמסר לאג"ם מבצעים שכוח טנקים מצרי הנע על ציר הגידי וטנקים מחטיבה 401 נעים לקראתו.⁴²

חיל הים המצרי הופעל גם הוא. בשעה 15:40 הגיעה ידיעה ששתי ספינות מדגם אוסא ושתי ספינות מצוידות במטל"ר יצאו מפורט סעיד בכיוון בלתי ידוע.⁴³ בשעה 15:47 נמסר שטיל אוויר-קרקע מסוג קלט,⁴⁴ שנורה ממטוס טופולב מצרי, יורט על-ידי מטוס חיל האוויר והופל לים בסביבות תל-אביב.⁴⁵

לקטי אמ"ן מאותן השעות עדכנו מדי פעם את תמונת המצב. בשעה 15:30 הופץ לקט שתיאר את תמונת המצב לשעה 15:15: במקביל להרעשה ארטילרית לאורך חזית התעלה החלו כוחות חי"ר מצריים לצלוח את התעלה בסירות גומי. הובחן בחציות באל-כף, באל-תינה, בפירדאן ובגזרה הדרומית. הכוחות המצריים השתלטו על חמש נקודות תצפית של האו"ם בגדה המזרחית של התעלה. בגזרה הצפונית של התעלה הובחן בהתקדמות טנקים – חמישה טנקים נעים מכיוון פורט סעיד לאורך השרטון המזרחי לכיוון מעוז "בודפסט" וחמישה טנקים מתקדמים מכיוון פורט סעיד לעבר "אורקל". כמו כן הובחן בטנקים שחצו את התעלה בצפון אל-בלח. לפי דיווחים של המצרים, השתתפו בצליחה כוחות של ארמייה 2 ושל ארמייה 3. בלקט צוין כי לא ניתן להבחין עדיין היכן המאמץ העיקרי של המתקפה.

בעדכון תמונת המצב לשעה 15:40 נכתב כי בשעה 15:35 כבשו המצרים את מעוז

39 שם.

40 מבצעים/אירועים, דרום; יומן דיווח מבצעי.

41 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

42 מבצעים/אירועים, דרום.

43 שם; יומן דיווח מבצעי.

44 "קלט" – טיל אוויר-קרקע המתביית על קרן מכ"ם. משקל ראש הנפץ שלו (עטיפה וחומר נפץ) – 1,000 ק"ג, טווח טיסה מרבי – בהיותו משוחרר מגובה 30,000 רגל – 230 ק"מ; מהירות השיט שלו – 500 קשר; בשימוש מצרים מאז אפריל 1970.

45 בדעיבר ידוע שהמצרים שיגרו לפחות שלושה טילים מסוג קלט ממטוסי טופולב-16. אחד מהם יורט והופל מעל הים, ושני האחרים נראו על מסך המכ"ם בעת מעופם – האחד לכיוון כרם שלום והשני לכיוון דימונה. לא ידוע היכן בדיוק נפלו. אשר למגמת הטיל, נראה שהוא כוון, כמו יתר טילי הקלט ששיגרו המצרים במלחמה, לפגוע ביחידות בקרה אווירית בחפץ חיים או במצפה רמון. חסנין הייכל טען בספרו *The Road to Ramadan* שהכוונה הייתה לפגוע בתל-אביב, במטרה להוכיח לישראל שיש ביכולת צבא מצרים לפגוע במרכזי אוכלוסייה בישראל, כדי להרתיעה מלנסות לפגוע במרכזי אוכלוסייה בעומק מצרים. לדבריו, הובן הרמז, וחיל האוויר הישראלי לא פגע במטרות אזרחיות בעומק מצרים, בניגוד לפעילותו נגד מטרות כאלה בסוריה. הטענה הזאת אינה נכונה – נשקל לפגוע במטרות כאלה.

"מפצח ג" שמול הכניסה לציר הגדי; בשעה 15:30 נחתו חיילים, ייתכן קומנדו, ממסוקים באזור הגדי, ובשעה 15:40 דווח על קרבות באזור מעוז "לחצנית". בלקט משעה 16:00 נכתב: "המצרים מדווחים כי כוחותינו איבדו השליטה על מבצעי האוויר בסיני כתוצאה מהצלחתם להשמיד את מוצב הפיקוד הישראלי בג'בל אום מרג'ם (צפונית לרפידים). כן מדווחים המצרים כי גרמו לאויב אבדות כבדות". בעדכון תמונת המצב לשעה 16:30 נכתב כי בשעה 15:50 צלחו כוחות מצריים באזור קנטרה בשלושה מאמצים – באזור מעוז "לחצנית" בצפון ומעוז "מפרקת" בדרום מתנהלים קרבות באזור מעוז "מצמר" (דוור סואר) ומעוז "מפצח"; באזור מעוז "מפצח" אוכנו כמה טנקים ממזרח לתעלה; מסוקים הנחיתו כוחות באזור אום חשיבה, ובשעה 16:22 דיווחו המצרים כי שבו שמונה חיילים באזור אל-שט. ההערכה שניתנה בלקט הזה הייתה: "בשלב הנוכחי דומה כי ניתן להבחין בהסתמנות שני מאמצים עיקריים בהתקפת המצרים: האחד בגזרת קנטרה והשני מול הכניסה לציר המתלה".⁴⁶

דיווחים על החזית הסורית בין השעות 15:00-17:00

בשעה 15:15 דווח מפיקוד הצפון על נחיתת שלושה מסוקים סוריים בשטח הרכבל העליון שבחרמון, ועל הרעשות ארטילריה וקרבות שריון לרוחב החזית.⁴⁷ בשעה 15:55 נמסר דוח מצב: באזור המוצבים 104-105 בלם כוח מחטיבה 188 הפרוסה בקו ניסיון של כוח טנקים סורי בן שתי פלוגות לגשר על תעלת הנ"ט, והשמיד טנקי אויב רבים. כוח סורי, ובו כ-30 טנקים, נע על ציר הנפט ומתכוון לחצות את קו הפסקת האש באזור ג'וחדר. אשר לחטיבה 7 – גדוד אחד ממנה נמצא ליד נפת, גדוד אחד נשלח למרום גולן ו-2-3 פלוגות פרוסות בקו.⁴⁸ שתי דקות לאחר מכן דיווח קצין האג"ם של פיקוד הצפון למצפ"ה שאוכנו שני מאמצים גדודיים – הראשון, בין המוצבים 105-107, כלל ניסיון לגשר על פני תעלת הנ"ט והשני בציר כודנה ("טרויה"). כוחות צה"ל יצאו להתקפות נגד ובלמו את ניסיון החדיירה בציר הנפט.⁴⁹ בשעה 16:10 ביקש קצין האג"ם של פיקוד הצפון מחיל האוויר לתקוף שוב את הכוח הסורי באזור מוצב 107, ונענה בשלילה. בשעה 16:30 נמסר על התקפת טנקים סוריים על מוצב 116. אשר לכוחות צה"ל: בשעה 16:36 דווח על פריסת כוחות מחטיבה 7: פלוגה בכל אחד מן המוצבים 105, 107 ו-114 שעל ציר רפיד ופלוגה נוספת על ציר הנפט. 20 דקות לאחר מכן נמסר שכוח מחטיבת הצנחנים 35 יוצא למחניים כדי לתגבר את הכוח הנמצא בחרמון.⁵⁰ בסביבות השעה 17:00 אישר הרמטכ"ל להעביר חי"ר מוטס במסוקים להתקפת-

46 מסמכי אמ"ן-מחקר, אוקטובר 1973.

47 דיווח מבצעי.

48 מבצעים/אירועים, צפון.

49 רשימות סא"ל אמיתי לביא בחמ"ל פיקוד הצפון (להלן: רשימות סא"ל לביא).

50 מבצעים/אירועים.

נגד בחרמון ולתגבר את פיקוד הצפון בכוחות חי"ר נוספים אם יזדקק להם לשם טיהור קוניטרה.⁵¹

הערכות והנחיות להפעלת חיל האוויר ב־6-7 באוקטובר

סמוך לשעה 16:00 דיווח מפקד חיל האוויר לרמטכ"ל כי מתחילת המלחמה ועד למסירת הדיווח נפגעו 12-19 מטוסי אויב לעומת שני מטוסי צה"ל שהופלו ברמת-הגולן. בנוגע לתוצאות תקיפותיהם של מטוסי חיל האוויר המצרי מסר האלוף פלד, שבשדה התעופה של רפידים היו חמש פגיעות במסלול, והוא יהיה שמיש תוך שעתיים; באופירה נפגעה סוללת טילי הוק והוצאה מכלל שימוש, אך קודם לכן הספיקה להפיל שלושה מטוסים; בתקיפות האוויריות על אום חשיבה ואבו סמרה היו לצה"ל נפגעים. הוא ביקש לקבל מן הרמטכ"ל הנחיות בנוגע לאופן הפעלת החיל, והמליץ לתת עדיפות לתקיפת חיל האוויר הסורי. הרמטכ"ל הנחה אותו בשעה 16:03 בנוגע לסדר הפעולות להפעלת חיל האוויר ב־7 באוקטובר בבוקר יותקפו שדות תעופה בסוריה ומערך הטילים הסורי, ואחרי-הצהריים יותקפו שדות תעופה במצרים. בשעת האור שנותרה ב־6 באוקטובר יתקוף חיל האוויר בשיטת "קלע" תוך מתן עדיפות לחזית הדרום, בהתאם לבקשות הפיקוד, ובמידת האפשר גם בחזית הצפון.⁵²

בשעה 17:00 קיבל הרמטכ"ל דיווח מאלוף פיקוד הדרום שלפיו המצב במוצב "בודפסט" תקין, במעוז "אורקל" מתנהלים קרבות ונראה שהמעוזים "לחצנית", "מילנו" ו"מפרקת" נפלו לידי האויב. בעקבות זאת חזר הרמטכ"ל והנחה את מפקד חיל האוויר שמשמיתו העיקרית בשלב הזה היא לסייע לפיקוד הדרום על-ידי פגיעה בניסיונות הצליחה של מצרים, באמצעות הפצצות בשיטת "קלע". קו ההפצה, הנחה הרמטכ"ל, יישאר קו התעלה.⁵³

בשעה 17:20 נערכה בלשכת הרמטכ"ל התייעצות שבה השתתפו הרמטכ"ל, סגנו ומפקד חיל האוויר; נידונה בה השאלה באיזו חזית יש לרכז את מאמץ חיל האוויר למחרת בבוקר. האלוף טל טען שהמצב בכלל חמור, אולם מבין החזיתות חמור יותר המצב בחזית המצרית, שבה הצליח האויב לצלוח את תעלת סואץ, ולצה"ל אין די כוחות לעמוד מולו. לנוכח המצב הזה השתנה לדעתו סדר העדיפויות בהפעלת חיל האוויר לעומת זה שנחזה לפני המלחמה, שלפיו יהיה צורך להפעיל את חיל האוויר עם פרוץ המלחמה קודם כול בחזית הסורית, ורק לאחר מכן בחזית המצרית.⁵⁴ טל סבר שיש לרכז את המאמץ העיקרי של חיל האוויר, הן ב־6 באוקטובר והן למחרת בבוקר, לסיוע בחזית הדרום. האלוף פלד טען לעומתו שסדר העדיפויות לא השתנה – חיל האוויר הסורי מסוכן יותר מאשר חיל

51 יומן רל"ש הרמטכ"ל. בעדותו למחלקת היסטוריה אמר רב-אלוף אלעזר כי האישור הזה ניתן בעקבות ידיעות על הימצאות כוחות אויב בקוניטרה. לא מצאתי ידיעות כאלה ברשימות מתקופת המלחמה.

52 יומן רל"ש הרמטכ"ל; רשימות רמ"ח היסטוריה.

53 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

54 על השאלה באיזו חזית יש להפעיל את חיל האוויר תחילה, ראו עמ' 165 לעיל.

האוויר המצרי, ולכן יש לפגוע בו תחילה. הרמטכ"ל החליט שלא להחליט במקום בהנחה שהמצב אינו ברור דיו כדי להעדיף חזית מסוימת על פני רעותה. נראה שמפקד חיל האוויר אמר שעליו לקבל עד שעה 21:00 הנחיה בדבר הפעלת החיל למחרת, ולכן סיכם הרמטכ"ל שהוא יחליט עד אז בנושא.⁵⁵

דוח מצב לשר הביטחון

בשעה 17:25 דיווח הרמטכ"ל לשר הביטחון על המצב בחזיתות:⁵⁶ בצפון – מוצב החרמון נמצא בלחץ, לא ברור מה מתרחש בו בדיוק. כוח על נגמ"שים נשלח מהר דב לחרמון ומסוקים מנוצלים לקידום צנחנים למקום;⁵⁷ ברמת-הגולן "המצב בסדר"; בשני מקומות הגיע האויב לתעלת הנ"ט וגיישר עליה וכוחות צה"ל תוקפים נגד שם; להערכת הרמטכ"ל, אין המצב ברמת-הגולן מדאיג. לדעתו, אף אם יצליח האויב לחדור במשך הלילה לשטחנו בכמה מקומות, יוכלו כוחות צה"ל להדוף אותו בבוקר.⁵⁸

בחזית הדרום שורר ערפל קרב. אי-הבהירות רבה במיוחד בנוגע למצב המעוזים: בנוגע לשני מעוזים מגיעים דיווחים סותרים. מעוז "אורקל" נתון ללחץ כבד; בו ובמעוז "מילנו ב" מתנהלים קרבות; מעוז "לחצנית" בידי האויב; במעוז "מפצח" נהדפו המצרים והם מנסים שוב לתקוף אותו; מעוז "מפרקת" נפל שוב, אולם מפקד אוגדה 252 דיווח שהוא שוב בדינו. חדירות אויב לשטחנו אוכנו באזור הגידי, שם חדר כוח אויב לעומק כ-10 ק"מ ושני גדודי טנקים מחטיבה 401 יצרו אתו מגע, ומול מעוז "ליטוף" שמדרום לאגם המר אוכן גשר וכוח של האויב חדר לעומק של כ-10 ק"מ. כמו כן נודע שדיוויזיה משורינית 4 קיבלה פקודה לנוע ולחצות את התעלה לפני המועד המתוכנן.⁵⁹ הרמטכ"ל הביע את דעתו שאם אכן יישאר ראש-הגשר שהקימו המצרים, יהיה צורך להפעיל למחרת בבוקר את חיל האוויר נגדו. אם המצב בחזית התעלה יהיה טוב, יהיה על חיל האוויר לפעול לפי התוכנית

55 יומן רל"ש הרמטכ"ל. על השיחה הזאת אמר רב-אלוף אלעזר בעדותו: "אני לא ממהר להכריע בעניין, כי אני מכיר ברגישות החזית הסורית וברגישות רמת-הגולן, ששם האויב יותר קרוב למרכזים החיוניים, ולכן, למרות שטליק הציע לי לבצע את [התקיפה בחזית המצרית] כבר מחר, אני לא ממהר להחליט ואני חושב שעוד יש לי זמן. אני סבור שההתפתחויות עדיין אינן ברורות דיין ואין למהר במתן העדיפות לחזית המצרית. לפיכך דחיתי את מתן ההחלטה בנושא זה לשעה 062100 ואמרתי כי יהיה לי זמן להחליט בלילה מה לתקוף מחר בבוקר".

56 רישום בחומר שר הביטחון; יומן רל"ש הרמטכ"ל.

57 שם. למעשה, לא הוכלו כלל צנחנים באותו היום לחרמון.

58 רב-אלוף אלעזר אמר בעדותו: "ההערכה כי מצבנו ברמת-הגולן לקראת ה-7 לחודש לא יהיה חמור, הייתה מבוססת על ההנחה כי במשך ליל 6-7 באוקטובר ישפר האויב את הישגי הדרג הראשון וינסה לתקוף באופן מסיבי החל משעות הבוקר ואילך, ואילו אנחנו נוכל לרכז יותר כוחות בהגנה ולעבור את הקווים. בפועל, הסורים השיגו הישגים משמעותיים כבר במשך הלילה, ויצא מכך שכוחותינו הנוספים, שנעו לרמת-הגולן, לא באו לחזק קו-הגנה המחזיק מעמד, אלא בכמה מקומות. בחלק הדרומי של הרמה הם כבר פגשו כוחות אויב בתוך רמת-הגולן".

59 הידיעה על דיוויזיה 4 ראו להלן עמ' 318 להלן.

נגד הסורים משום שהם מסוכנים יותר.⁶⁰

הרמטכ"ל דיווח לשר על ידיעה שדווחה לו באותה עת, שלפיה מטוסי האויב נמצאים מעל תל-אביב.⁶¹ הוא מסר שהגיוס מתנהל בסדר, יש דיווח תקין על האבדות ומספרן הוא בגדר הסביר.

שר הביטחון הביע את דעתו שלנוכח המצב הזה נראה שיהיה צורך להטיל את המאמץ העיקרי בחזית מצרים. "באם המצב בסוריה יתייצב ולא יהיו פריצות", הוסיף, "המאמץ יהיה על מצרים". אבל יהיה אפשר לדעת זאת רק בבוקר. הרמטכ"ל ציין כי חיל האוויר צריך לדעת כבר בשעה 21:00 מה יהיו משימותיו בבוקר. לפיכך, "מה שנדע הכי טוב עד 2000 – זה נחליט". עם זאת, ייתכן שניתן יהיה לשנות את התוכנית בלילה.

דיווחים על אירועים בחזית המצרית בין השעות 17:00-18:30

הידיעה על הימצאות מטוסי אויב מעל תל-אביב הגיעה לאג"ם מבצעים בשעה 17:20.⁶² בעקבות זאת יצאה הוראה להאפלה של העיר.⁶³ כעבור כמה דקות נמסר תיקון לידיעה – המטוסים היו במרחק של כ-40 מייל מתל-אביב, ולא מעל העיר ממש.⁶⁴

בנוגע למצב בגזרת התעלה המשיכו לזרום לאג"ם מבצעים ידיעות שחלק גדול מהן עסקו במצב במעוז "בודפסט". בין השעות 17:00-18:30 נמסר כמה פעמים על כוחות מצריים המתקדמים לעבר המעוז ועל הפגזות, וחזרו ונשנו בקשות מן המעוז לסיוע אווירי.⁶⁵ החל משעה 17:30 הגיעו למצפ"ה דיווחים על מאמץ מצרי נוסף – בראס סודר. נמסר על כוחות חי"ר מצריים שהגיעו לאזור, על שייטת מצרית שנראתה בים מולו ועל מסוקים שנחתו בו.⁶⁶ בשעה 17:55 נמסר שמטוס חיל האוויר הפיל שמונה מסוקי אויב באזור.⁶⁷ הדיווח הזה הועבר לידיעת הרמטכ"ל בשעה 18:10.⁶⁸

בשעה 17:55 שוחח הרמטכ"ל עם אלוף פיקוד הדרום וביקש לדעת את הערכתו מה יהיה מצבו עד למחרת בבוקר. הרמטכ"ל הביע חשש שהכוחות בפיקוד הדרום יאלצו להילחם בחזית רחבה ולפזר את מאמצייהם בגלל המאמצים הרבים של האויב, ולכן הנחה את האלוף גונן לרכז את הכוחות מול המאמצים העיקריים של האויב, ואישר לפנות כל מעוז אם ההערכה היא שחשיבותו שולית.⁶⁹

60 רישום בחומר שר הביטחון.

61 ראו בהמשך העמוד.

62 מבצעים/אירועים; יומן דיווח מבצעי.

63 מבצעים/אירועים.

64 שם. בשעה המצוינת כאן לא היו כלל מטוסי אויב בסביבות תל-אביב.

65 מבצעים/אירועים.

66 שם.

67 שם; רשימות רמ"ח היסטוריה.

68 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

69 לפי יומן רל"ש הרמטכ"ל, אישר הרמטכ"ל לפנות את ראס מסלה אם מוערך שחשיבותו שולית. לפי יומן רל"ש אלוף פיקוד הדרום, דיווח האלוף לרמטכ"ל על התקפת מסוקים על ראס-סודר ועל נחיתה בראס

בשעה 18:12 דווח לאג"ם מבצעים כי מעוז "מילנו" נכבש על-ידי המצרים, וכי מעוזים אחרים מותקפים. עוד נמסר כי הכוחות התוקפים מסתייעים במטוסים.⁷⁰ בשעה 18:20 נמסר דוח נפגעים ואבדות בפיקוד הדרום – 17 חיילים נהרגו ו-40 נפצעו. כמה טנקים נפגעו ליד המעוזים.⁷¹ בשעה 18:35 דיווח אלוף פיקוד הדרום לסגן הרמטכ"ל שחדירה עמוקה של כוח מצרי בציר הגידי נכלמה.⁷² בשעה 18:33 נמסר לרמטכ"ל כי חטיבה 401 השמידה טנקים אמפיביים פי-טי-76 שעברו באגם המר.⁷³

בלקט אמ"ן, שבו תואר המצב לפי הידוע בשעה 17:00, נמסרו הפרטים הבאים:⁷⁴ מפקדת דיוויזיית חי"ר 7 וחטיבת חי"ר 12 צלחו את התעלה מדרום לג'ניפה. הכוחות, הכוללים גם טנקים בכמות לא ידועה, נעים על ציר הגידי לכיוון מזרח והגיעו לפי שעה לקרבת צומת הגידי. מעוז "בודפסט" הדף התקפת טנקים והם חזרו לפורט סעיד. כן נהדפה התקפת טנקים על מעוז "אורקל". בגזרה הדרומית כבשו כוחות צה"ל חזרה את המעוזים באל-שט ("ניסן") וכוכרי ("מפצח ג") וכן את המעוז בדוור סואר ("מצמד"). כל נקודות התצפית של האו"ם בגדה המזרחית של תעלת סואץ נמצאות בידי המצרים. לפי דיווח ראשון, דיוויזיה משוריינת 4 נעה החל מן השעה 16:00.

בלקט שבו תוארה תמונת המצב נכון לשעה 17:30, נכתב כבר שניתן לקבוע בוודאות כי מתפתח מאמץ דיוויזיוני על ציר הגידי בפיקודה של דיוויזיית חי"ר 7 – עד כה סיימו את המעבר לגדה המזרחית מפקדת הדיוויזיה, חטיבת חי"ר 12 ולפחות שני גדודי חי"ר של חטיבת חי"ר 11. אפשר כי עם סיום מעבר דיוויזיה 7, נכתב בלקט, אמורה דיוויזיה משוריינת 4, שהחלה, כאמור, לנוע בשעה 16:00, לחצות את התעלה ולהצטרף לדיוויזיה 7 בציר הגידי. עם זאת, צוין, אין לפי שעה סימן לתחילת הקמת גשר באזור ג'ניפה. לעומת זאת, ידוע כי הוקם גשר בק"מ ה-74 (גזרת ארמייה 2) מצפון למעוז "פורקן" שמצפון לאגם תמסח.⁷⁵

מסלה ועל כך שהמצרים בונים גשר בפירדאן. הוא ביקש לקבל סיוע אווירי ולתקוף את חטיבת הנחתים הנמצאת בדרכה מאלכסנדריה לפורט סעיד. כן מסר שהוא צופה שדיוויזיה משוריינת 4 תגיע בתוך שעה-שעתיים לאזור מעוז "ליטוף". לפי הרישום הזה, אישר הרמטכ"ל "לפנות מעוז על מנת לא לפצל כוחות". כלומר, אישורו לא היה בנוגע לפינוי מעוז ספציפי, אלא הוא קבע עיקרון בנוגע לפינוי מעוזים. ואולם בעיני אלוף פיקוד הדרום נתפסה הנחיתו של הרמטכ"ל כמתייחסת רק למעוז "אגרופית" (ראו הערה 104 בעמ' 324 להלן). רל"ש הרמטכ"ל אישר בעדותו שהרמטכ"ל אכן הורה על עיקרון: פינוי כל מעוז שאינו תורם. ההוראה הזאת נבעה מהתפיסה, שאת ביטוייה ניתן למצוא בדיונים על הגנת סיני שנערכו ב-1972, שבהם קבע הרמטכ"ל כי המעוז צריך לשמש מוצב תצפית, משמר קדמי וגוף המתעל את מאמצי האויב. ברגע שאינו תורם ללחימה – כלומר, אין מולו מאמצי אויב או שהאויב כבר עבר אותו – אפשר לפנותו (עדות תא"ל [מיל] אבנר שלו). לא מצאתי תפיסה דומה בנוגע למוצבים בצפון.

70 מבצעים/אירועים.

71 שם.

72 יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל.

73 שם.

74 מסמך אמ"ן-מחקר.

75 מסמך אמ"ן-מחקר, אוקטובר 1973.

דיווחים על אירועים בחזית הסורית בין השעות 17:00-18:30

מן הדיווחים שהתקבלו באותן השעות בנוגע למתרחש בחזית הסורית, הצטיירה תמונת מצב שלפיה המקומות הקריטיים היו מוצב החרמון ואזור כודנה – ציר הנפט. בין השעות 18:30-17:00 נמסר על תנועת טנקי אויב מכודנה לעבר מוצב 111, ועל התקדמות יחידות שריון סוריות נוספות לרפיד, למוצב 115 ולאזור המוצבים 116-117. בנוגע לחרמון נמסר בשעה 17:37 על "כוח סורי עצום" המתארגן לתקיפה, בעוד כוחות צה"ל סגורים בתוך המוצב ומבקשים סיוע אווירי מדי. עוד נמסר על הימצאות סורים בין הרכבל התחתון למוצב "חדווה" ומג'דל שמש.⁷⁶ בשעה 17:42 דיווח אלוף פיקוד הצפון לרמטכ"ל שהמצב תקין לכל אורך הקו פרט לאזור מוצב 117, שם אין כוח צה"ל והאויב הצליח לתפוס מאחז קטן בין המוצבים 116-117. לדבריו, מתוכנן לצאת להתקפת נגד באזור. עוד ציין שאין קשר עם מוצב החרמון.⁷⁷ בשעה 18:17 דיווח אלוף הפיקוד לרמטכ"ל ששני המקומות הקריטיים נותרו החרמון ואזור מוצב 116. הוא מסר דוח נפגעים: כחמישה הרוגים וכ-30 פצועים בלי הנפגעים במוצב החרמון שמספרם אינו ידוע.⁷⁸

בשעה 17:10 הפיץ אמ"ן לקט שבו סוכמו ההתפתחויות בחזית הסורית מאז תחילת המלחמה. בלקט נמסר שמתקפת הסורים החלה בשעה 14:12. בשלב הראשון היא התאפיינה בתקיפות שריון בכוחות של מחלקה עד פלוגת טנקים בתגבור חי"ר, במגמה לפרוץ שדות מוקשים ולגשר על פני תעלת נ"ט; ירי ארטילרי לעבר מוצבים ומטרות אחרות ברמת הגולן, ובכלל זה יישובים אזרחיים; ותקיפה אווירית על מוצבי הבט"ש ומטרות בתחום הקו הירוק, בהן קריית שמונה וכפר גלעדי. השלב השני החל בסביבות השעה 15:30, ובו פיתחו הסורים מאמצים, בכוחות של עד חטיבה משוריינת, בשתי גזרות עיקריות: האחד בפתחת קוניטרה ומצפון לה והאחר בפתחת רפיד וציר הנפט. מאמץ נוסף, בהיקף פלוגתי עד גדודי, פותח בגזרה המרכזית. בריבזמן תקף כוח חי"ר שהונחת ממסוקים את מוצב החרמון וחדר לתוכו.

בלקט צוין עוד כי לפי שעה נכלמה התקפת הסורים בגזרה הצפונית; על-פי דיווחי כוחות צה"ל ודיווחי האויב, הושמדו טנקים סוריים רבים, ומצטיירת תמונת מצב שלפיה ניסיונות הפריצה של הסורים נתקלים בקשיים בשל השמדת טנקי גישור, היתקעות בשדות מוקשים והיעדר כמות מספקת של אמצעי פריצה הנדסיים.

בלקט משעה 17:45 צוין כי לקראת השעה 17:00 הסתמן מאמץ סורי מוגבר לחדור לשטחנו בגזרה הדרומית. צירי הפריצה הם ציר כודנה, ציר רפיד וציר הנפט.⁷⁹

76 מבצעים/אירועים, צפון.

77 רשימות סא"ל לביא. ביומן רל"ש הרמטכ"ל נכתב לגבי הדיווח הזה: "דיווח מאלוף צפון – ברמה ג' הרבר הקריטי היחיד – החרמון".

78 רשימות סא"ל לביא. ביומן רל"ש הרמטכ"ל אין פרטים בנוגע לשיחה הזאת ואין אישור לעצם קיומה.

79 מסמכי אמ"ן-מחקר, אוקטובר 1973.

שר הביטחון במשל"ט, מצדד בהפניית חיל האוויר לחזית מצרים

בשעה 18:00 הגיע שר הביטחון למרכז השליטה של חיל האוויר והביע את דעתו שמאמץ חיל האוויר צריך להיות ממוקד בגזרה המצרית:

הערכתי – שברמת-הגולן מצבנו לא רע, המצב הגרוע הוא בסיני. גשר כבר יש – ינסו בלילה לעשות עוד גשרים, ולכן אני חושב שצריך להיות חיל האוויר מוקדש למצרים ולא לסוריה. צריך לעשות תקיפה על סוריה, אבל היא לא תברח לנו. ברמת-הגולן הבעיה תפתר על ידי הטנקים. יש לך בעיה ברמת-דוד? – תטפל באוויר-אוויר. באם לא תהיה קטסטרופה בלילה אז צריך ללכת על מצרים וצריך לתכנן ולעשות כל מה שאפשר על מצרים וסיני. טנקים נוספים [של צה"ל] יגיעו לסיני רק מחר בלילה וברמת-הגולן יגיעו מחר, וכל זה מוביל לתקיפה במצרים.⁸⁰

מפקד חיל האוויר ציין שעומדות בפניו שתי בעיות: הראשונה – שיש להחליט בתוך שעה היכן הכוונה לתקוף למחרת בבוקר, והשנייה – מגבלה של מזג האוויר, העלולה לשבש את התקיפה ולהשפיע על ההחלטה; ואולם עקרונית נראה שהשר צודק ואכן יש להפעיל את החיל לתקיפה בחזית המצרית.⁸¹

מגעים עם ארצות-הברית עם פרוץ המלחמה

כאמור, לפני פרוץ המלחמה ביקשה ישראל מארצות-הברית לפעול למניעתה תוך הבטחה שהיא לא תכה ראשונה.⁸² בשעה 13:15 דיווח הציר בשגרירות בווישינגטון מרדכי שלום למנכ"ל משרד ראש הממשלה מרדכי גזית, כי שר החוץ האמריקני קיסנינג'ר התקשר אליו בשעה 07:05 (13:05 שעון ישראל)⁸³ ומסר: "הם דיברו עם הסובייטים ועם המצרים ומסרו את שנתבקשו למסור. הסובייטים משתפים פעולה ואף הוקמו סידורי קשר מיוחדים ביניהם". עוד מסר קיסנינג'ר כי הגיעו אליו ידיעות שלפיהן ישראל תיכנס לפעולה בתוך שש שעות, וביקש להזהיר מפני פעולת מנע.⁸⁴ זמן קצר לאחר מכן התקשר קיסנינג'ר שנית, הודיע שקיבל מן השגריר קיטינג את הדיווח שאין בדעת ישראל לנקוט פעולת מנע צבאית, והעביר את ההודעה הזאת לברית-המועצות ולמצרים. "את המגע עם הסורים הוא משאיר בידי ברית-המועצות", נאמר בהודעה, "אך ייתכן שיישלח מישוהו אליהם כאן".⁸⁵

80 יומן שליש שהב"ט.

81 שם.

82 ראו עמ' 276-277 לעיל.

83 במברקים מארצות-הברית אציין מכאן ואילך את שעון ישראל ללא סוגריים ואת שעון ווישינגטון וניו יורק בסוגריים.

84 שלו לגזית, 060715 [13:15] באוקטובר 1973. המגעים עם ארצות-הברית נוהלו באמצעות הציר שלו, משום שהשגריר דיניץ שהה אז בארץ בשל אבל על מות אביו.

85 שלו לגזית, 060800 [14:00] באוקטובר 1973.

כידוע, המגעים האלה לא נשאו פרי. זמן קצר לאחר הגעת שתי הידיעות הללו לארץ הייתה ישראל נתונה למתקפות של צבאות מצרים וסוריה. מעתה התמקדה ממשלת ישראל במגעיה עם ארצות-הברית ביום הראשון למלחמה בשלושה תחומים. הראשון – שכנוע כי ישראל לא פתחה במלחמה; השני – הבטחת הספקה תקינה של מערכות הנשק הנחוצות לה; השלישי – פעולה למען הפסקת אש שתוננה בחזרה לקווים שהיו בתוקף לפני פרוץ הקרבות.

כחצי שעה לאחר פרוץ המלחמה נאמר לציר שלו למסור לקיסניג'ר שמצרים וסוריה פתחו בפעולות איבה. קיסניג'ר השיב: "כרגע הודיעו לו המצרים שאנחנו פתחנו בפעולה ימית".⁸⁶ זמן קצר לאחר מכן ביקש קיסניג'ר לקבל פרטים מלאים ככל האפשר על הקרב הימי שאותו מציגים המצרים כהתקפה ישראלית שפתחה את מעשי האיבה. הוא ציין כי ברור לו שישראל לא תפתח מתקפה רבתי בפעולה ימית דווקא, אולם "גם אם כל הסיפור המצרי הוא בדוי, מבקש שנאשר זאת מחדש".⁸⁷

הציר שלו מסר לו שראש הממשלה מאשרת כי אין להטיל ספק בכך שמצרים וסוריה החלו בתוקפנות. קיסניג'ר השיב שאכן כך העריך, ואף אמר זאת לנשיא ניקסון. כמו כן מסר, לידיעת ראש הממשלה בלבד, כי ארצות-הברית הציעה לברית-המועצות ששתי המעצמות יקראו לישיבת מועצת הביטחון שבה יוחלט על הפסקת הקרבות וחזרה לקווי הפסקת האש. לדבריו, הצעד הזה יאפשר לאמריקנים "לעמוד על כוונותיהם האמיתיות של הסובייטים".⁸⁸ נראה שהסובייטים לא מיהרו להיענות לפנייה הזאת. כשעה לאחר שהגיע המברק הקודם, הודיע הציר שלו כי קיסניג'ר הודיע לו על כוונת ארצות-הברית לבקש, יחד עם בריטניה, הפסקת אש וחזרה לקווים שלפני פרוץ הקרבות. באותה שיחה מסר לו קיסניג'ר כי הוא דיבר עם הנשיא והוחלט לרכז את הצי השישי ולהעבירו למזרח הים התיכון. הוא ציין כי לריכוזו באזור יידרשו כ-12 שעות. בנוגע לבקשת ישראל לרכש, אמר שר החוץ האמריקני: "אם, כפי שיש לצפות, הסובייטים יתמכו בערבים, הרי אישור הרכש המבוקש על ידנו הוא ודאי. אם, בניגוד להערכתו, הסובייטים לא יתמכו בערבים, ייתכן שיהיה עוד שיקול נוסף לגבי אישור הרכש". קיסניג'ר חזר וביקש לעדכנו בנוגע למצב הצבאי האמיתי ובנוגע לתוכניותיה של ישראל, זאת כדי שיוכל לכלכל את מעשיו כראוי.⁸⁹

בהמשך היום דיווח קיסניג'ר לשלו, לידיעת ראש הממשלה, כי ארצות-הברית חיבלה במאמציו של שר החוץ המצרי מוחמד חסן אל-זיאת לקיים ישיבת חירום של עצרת האו"ם, בהביעה התנגדות מוחלטת לכך בפני המזכיר הכללי של האו"ם, ד"ר קורט ולדהיים. קיסניג'ר ציין שאי-קיום ישיבת העצרת יחייב את ארצות-הברית לבקש את כינוס מועצת הביטחון.⁹⁰

86 שלו לגזית, 060900 [15:00] באוקטובר 1973.

87 שלו לגזית, 060910 [15:10] באוקטובר 1973.

88 שלו לגזית, 061110 [17:10] באוקטובר 1973.

89 שלו לגזית, 061230 [18:30] באוקטובר 1973.

90 שלו לגזית, 061620 [22:20] באוקטובר 1973.

הקד"ם הראשון במלחמה

בשעה 18:35 החל הקד"ם הראשון במלחמה.⁹¹ בקד"ם הזה הוצג המידע המעודכן בצורה מסודרת ומאורגנת, ועל בסיסו הציג הרמטכ"ל את ראייתו בנוגע להמשך.

דוח אמ"ן

תמונת המצב המודיעינית שמסרו ראש אמ"ן וכן רע"ן מצרים סא"ל יונה בנדמן ורע"ן סוריה סא"ל אביעזר יערי, הייתה כדלהלן:

התוכנית המקורית של האויב הייתה לתקוף לפנות ערב כדי לחצות בחסות החשכה את תעלת סואץ ואת תעלת הנ"ט. לא ידועה הסיבה להקדמת התקיפה בשלוש-ארבע שעות. למרות הקדמת המתקפה היא מתנהלת לפי תוכנית הידועה לצה"ל, שעיקרה התקפה בריבון במצרים ובסוריה. לכן צופה אמ"ן שבליילה יעשו המצרים והסורים מאמץ יבשתי גדול להשגת הישגים הנראים להם הכרחיים להפעלת דיוויזיות השריון ביום א, 7 באוקטובר, בבוקר.

עד שעת ההצגה בקד"ם הסתמנו, לפי דיווחים מן השטח ודיווחים של המצרים, שני מאמצים עיקריים: האחד בגזרה הצפונית (במשולש שבין מוצב "אורקל", קנטרה ומוצב "בודפסט"), והאחר בגזרה הדרומית (מן האגם המר הקטן עד העיר סואץ). המאמץ הצפוני הוערך כמשני בהתבסס על תוכניות המוכרות מלפני המלחמה. במסגרת המאמץ הדרומי כבר נמצאות בגדה המזרחית מפקדת דיוויזיית חי"ר 7 ושתי חטיבות חי"ר של הדיוויזיה – 12 ו-11. דיוויזיה משורינית 4 החלה להתקדם בשעה 16:00 מאזור הריכוז שלה בג'פרא לעבר התעלה, והיא אמורה לחצות אותה בגזרת דיוויזיה 7. אין ידיעות בנוגע למיקומה ולתנועותיה של דיוויזיה משורינית 21. נראה שגשר שהוקם בגזרה המרכזית הוא גשר דמה. ההנחה הזאת מתבססת על העובדה שבתוכנית הידועה מלפני המלחמה עומדים המצרים להקים, נוסף על הגשרים המבצעים, חמישה גשרי דמה (אחד בכל גזרה דיוויזיונית), וכן על כך שלא היו לאמ"ן כל ידיעות בנוגע לתנועת אויב בגזרה הזאת. המצרים דיווחו על שמונה שבויים שנפלו לידיהם באזור אל-שט.

צפוי כי במהלך הלילה יבנו המצרים חמישה גשרים (לרק"ם), שלושה מהם לשימוש של שלושה מאמצים, בהם לפחות שניים עיקריים – של דיוויזיות 4 ו-21. הם מתכוונים לקרב סוללות של טילי קרקע-אוויר בחסות החשכה שיגנו על אזורי הצליחה. כוונתם להגיע בדיוויזיות השריון עד לקו המעברים.⁹² לפי התוכנית מתכוונים המצרים לפעול

91 קד"ם הרמטכ"ל 061835 באוקטובר 1973.

92 ראש אמ"ן אמר שהתוכנית המצרית היא להגיע למחרת לקו המעברים, שם יתארגנו להגנה, ואם יראו שהם מצליחים ייתכן אף שיתקדמו הלאה. רע"ן 6 תיקן אותו וציין שהמצרים רואים את המצרים כיעד אופרטיבי סופי וכן שהם מקציבים 3-5 יממות כדי להגיע אליהם. נראה שגרסת רע"ן 6 היא אכן הגרסה שהייתה ידועה לצה"ל. בדעיבר נראה שהמועד שנקבע למעשה בתוכנית להשגת מלוא היעדים הוא מאוחר יותר – לא ידוע לנו המועד המדויק, אפשר שהיה זה יום ה"ע" ועוד 12-14 ימים. דיון בשאלה זו ראו בספרו של דני אשר, לשבור את הקונספציה, מערכות, 2003, עמ' 226-238.

גם במרחב שלמה ובאזור אבו רודס. בידי אמ"ן ידיעות על ריכוז של סירות דיג ויחידות העלולות להסתנן בלילה לשטחנו בגזרת ים סוף, ועל תוכנית להנחית מסוקים במרחב שלמה. ייתכן שחטיבה 130 תנחת מן הים באזור רומני. לפי ידיעה אחת יצאו כוחות מנמל פורט סעיד לים.

המצרים מעריכים שמצבם טוב. הם דיווחו שהשמידו את מוצב הפיקוד האווירי של צה"ל וגרמו בכך לאובדן השליטה האווירית של צה"ל במרחב סיני. בדיווח הזה של סוכנות יו"פ מקהיר אף נמסר שהמצרים קוראים "להפסיק את התוקפנות המשתוללת".

התוכנית של הסורים הייתה לחצות במשך הלילה את תעלת הנ"ט וחגורת המיקוש בשלוש דיוויזיות החי"ר המוצבות בקו; להגיע עד הבוקר לעומק של 8-10 ק"מ, לפתוח מעברים בשדות המוקשים, להציב טנקי גישור על תעלת הנ"ט ולקרב לעברה את דיוויזיות השריון לקראת הבוקר. בבוקר תוכניתם הייתה להפעיל את דיוויזיות השריון במגמה להגיע עד הירדן ולעבור אותו אם הדבר יהיה אפשרי.

בתחילת המלחמה היו דיוויזיות החי"ר ערוכות בקו, לפי הסדר (מצפון לדרום): 7, 9, 5, כאשר בכל דיוויזיה שתי חטיבות חי"ר בקו המגע. בצבא הסורי היו שתי דיוויזיות משוריינות, שכל אחת מהן כללה 240 טנקים. האחת צריכה להיערך לפי התוכנית, אם למגננה ואם למתקפה, בגזרה הדרומית, והשנייה, אם למגננה ואם למתקפה, בגזרה הצפונית עד החרמון. בעת מסירת המידע לא היה ידוע מיקומן המדויק של הדיוויזיות. הן לא התגלו בפענוח התצ"א. דיוויזיה 3 אוכנה בתנועה, אולם לא היה ידוע לאן.

לתוכנית המתקפה היו שתי גרסאות. הראשונה – דיוויזיה 3 תפנה דרומה ותבלום, בין היתר כדי למנוע אפשרות פריצה ישראלית מכיוון ירדן, ולאחר מכן תצא למתקפה. הגרסה השנייה – שתי דיוויזיות השריון יישארו במקומן ויפרצו לאחר דיוויזיות החי"ר. במקרה הזה המאמץ העיקרי יהיה מצפון ומדרום לקוניטרה, לכיוון כפר נפח וגשר בנות יעקב. בהתאם לדוקטרינה, ההצלחה נמדדת לפי קצב ההתקדמות של דיוויזיות החי"ר, כאשר הבקעה לעומק 8-10 ק"מ ביום לחימה נחשבת להצלחה. אם הוחלט שיש הצלחה, מוכנסות דיוויזיות השריון למערכה לתגבור ההצלחה, ואם הוחלט שאין הצלחה – הן בולמות.

עד הצגת הדברים בקד"ם הסתמנו שלושה שלבים בהתקפה הסורית: בשלב הראשון, בשעות 14:00-15:30, התקפות בעוצמה מחלקתית עד פלוגתית במגמה לחצות את שדות המוקשים ולהגיע לתעלת הנ"ט. הצלחת השלב הזה הוערכה כחלקית. בשלב השני – בשעות 15:30-16:30 – התקפות חטיבתיות, האחת באזור פתחת קוניטרה והשנייה באזור רפיד וציר הנפט, נבלמו עד שעה 16:30. בשלב השלישי – מ-17:00 ואילך – התקפה של חטיבה מוקטנת לכיוון כודנה ותל עכשה שמולה התפתחה התקפת-נגד. התקפה של גדוד מוגבר באזור ציר הנפט וגדוד באזור צומת רפיד. עד השעה 16:30 הוערך שהמאמץ העיקרי הוא בפתחת קוניטרה. בגל השלישי היה המאמץ העיקרי דווקא בגזרה הדרומית. דווח כי סורים נמצאים במג'דל שמס ובמוצב החרמון. דווח שהסורים הנחיתו מסוקים בשטח הסורי, ומשם ירדו לעבר מוצב החרמון. כוחות צה"ל נמצאים בתוך הבונקר.

נצפה כי במשך הלילה ינסו הסורים להזרים כוחות ולהיאחז בתעלת הנ"ט. נראה שלא יכניסו בלילה את הדיוויזיות המשוריינות. בבוקר יבחנו הסורים את המצב בחזית המצרית

וינסו שוב להבקיע בדיוויזיות החי"ר; אם יעריכו שהצליחו, הם יחדירו את הדיוויזיות המשוריינות.⁹³

דוח סגן הרמטכ"ל והמלצותיו

סגן הרמטכ"ל וראש אג"ם האלוף ישראל טל הציג את תמונת הגיוס והצפי להצטברות הכוחות כדלהלן:⁹⁴ בשלב ראשון גויסו 150,000 אנשים. המספר הזה כלל את כל מערך המילואים של חיל האוויר והשריון. הוא ציין ששעה קודם לכן ניתנה הוראה לגיוס יתר המערך, בעיקר ארטילריה פיקודית וארטילריה אוגדתית. ברמת-הגולן נמצאים 175 טנקים, צפוי שעד יום א' בצהריים יהיו 336 ועד 7 באוקטובר בלילה 441. התגבור הראשון לרמת-הגולן יהיה מפילון, הכוזרים והצומת גולני. כוחות אחרים – חטיבות ממוכנות הבנויות על טנקי שרמן וחרמ"ש – יועלו מאוחר יותר. בפיקוד הדרום נמצאים כ-300 טנקים. עד יום א' בערב יתוספו 458 ומספרם יגיע ל-761. הטנקים (בפיקוד הדרום) יועברו על גבי מובילים. במערך יש 170 מובילים מהירים. שלושה גדודי חטיבת הטירן יובלו על גבי מובילים אטיים. ניתנה הוראה שכל פלוגה שתהיה מוכנה בימ"ח, תצא לדרך.

סגן הרמטכ"ל דיווח על פעילות כוחות צה"ל בחזית הצפון ומסר הערכות מצב בנוגע לאפשרויות הפעולה בהמשך. להערכתו, היו לצה"ל עם פתיחת הקרבות כוחות מספיקים ברמת-הגולן, ולמרות העדיפות המוחלטת של האויב בארטילריה וההפגזות המסיביות שלו הצליחו טנקי צה"ל להגיע במועד לכל מקום שבו הייתה חדירה. המקום היחיד שבו ספג

93 בנוגע להערכה שהסורים יכניסו דיוויזיות שריון רק אם יעריכו שפעולת דיוויזיות החי"ר הצליחה, ציין רע"ן 5 (סוריה) שזו הערכתו האישית ושיש באמ"ן הערכה נוספת שלפיה ייתכן שינסו להחדיר את דיוויזיות השריון מיד לאחר החי"ר בלי קשר להערכה האם פעולת דיוויזיית החי"ר הצליחה (למעשה הוכנסה ב-7 באוקטובר רק חטיבת טנקים 91 מתוך דיוויזיית שריון 1, וזאת לאחר הצלחת דיוויזיה חי"ר 5 בהבקעה).

94 ברשימות רמ"ח היסטוריה מופיע פירוט היקף הכוחות כפי שנרשם לפני תחילת הקד"ם. נראה שהרישום הזה הועתק מן הטבלה ששימשה בסיס לדוח שמסר סגן הרמטכ"ל בקד"ם. (המספרים בסוגריים – תוספת שלי ש"ג) בפירוט נמסר:

המועד	היחידות	מספר הטנקים	מספר מצטבר
א. פיקוד הצפון מצב עכשווי יום א' – צהריים יום ב' – לילה	חטיבות 7 ו-188 [מוקטנת]. גדוד [39/188], גדס"ר 134, חטיבה 679. א. חטיבה 179. ב. עתודה פיקודית – חטיבות 9 ו-4 וגש"פ 181.	175 161 105 144	[336] [441] 585
ב. פיקוד הדרום מצב עכשווי עד 071200 עד 082000	חטיבות 14, 401, 460. חטיבות 204, 600, 500, 274, 217 וגדס"ר 87. עתודה פיקודית – חטיבות 421, 164, 11, 875 וגדס"ר 279.	303 458 292	[761] 1053

צה"ל מכה רצינית הוא מוצב החרמון, שבו נמצאים 70 אנשים ושמצבו אינו ידוע. הרמטכ"ל עדכן את הפורום כי כוח בפיקוד מפקד חטיבת גולני נשלח לחרמון, וסגן הרמטכ"ל העריך כי מוצב החרמון ישוב לשליטת צה"ל בשעות הלילה או למחרת. לדעתו, אמר, תקיפת חי"ר מסוכנת יותר מתקיפה משורינית, שכן מתקפת כוחות חי"ר תכלול גם כיבוש מוצבים. לנוכח תוצאות היום ויחסי הכוחות, הוסיף, אין הוא רואה סכנה שבלילה יצליחו הסורים לחדור חדרה משורינת עמוקה. הסכנה היא דווקא ממתקפה לילית מאורגנת של כוחות החי"ר עם סיוע ארטילרי מסיבי. מכיוון שלפי הערכתו יחסי הכוחות היבשתיים בגזרה הם טובים, הביע האלוף טל את דעתו שלא יהיה צורך עוד באותו הערב להחליט על הפעלת אוגדה 146 (העתודה המטכ"לית). באשר למצב בפיקוד הדרום דיווח סגן הרמטכ"ל שבגזרה הצפונית המצב קריטי. בגזרה הדרומית שורר ערפל קרב. בנוגע לאבדות מסר שידוע על 13 טנקים פגועים, ומנתונים על נפגעים שהגיעו לחיל הרפואה, ידוע על 15 הרוגים ו-65 פצועים בחזית הדרום, ועל שלושה הרוגים ו-36 פצועים בחזית הצפון, אולם אין ספק שמספרם גבוה יותר.

סגן הרמטכ"ל העריך כי קיימת סכנה שהמצרים יצליחו לרכז כוחות גדולים למדי בגדה המזרחית של התעלה. אם יפזרו את כוחותיהם, תהיה תמונת הקרב ביום המחרת דומה לזו שהייתה במשך היום (הכוונה להכרח לפזר מאמצים על שטח נרחב מול מאמצי האויב). אם ירכזו כוחות גדולים, תהיה אפשרות להתקפת-נגד.⁹⁵ המגבלה של האפשרות הזאת היא הצורך לתגבר את הגזרה הצפונית. לכן יהיה צורך לבדוק עם הפיקוד כיצד לאזן בין הצורך לפזר טנקים כדי למנוע את צליחת האויב והתקדמותו, לבין הצורך לרכז כוח להתקפת-נגד. אם הכוחות המצריים יחדרו לעומק ומזג האוויר יהיה טוב תהיה התקפת-הנגד של צה"ל קלה יותר, שכן יהיה אפשר להוציאה לפועל עם סיוע אווירי. אם הם לא יחדרו לעומק ויישארו בתחום הטילים, יהיה צורך לשקול כיצד לתקוף בלי סיוע אווירי. מכיוון שבמרחב שלמה צפויה הנחתת כוחות חי"ר, כדאי לפרוס את 40 הטנקים שיהיו מאוישים הלילה באזור במקבצים של כשישה טנקים, במרחקים סבירים זה מזה – באבו רודס, בראס סודר, בראס נצרני ובמקומות אחרים. רצוי יהיה להעביר לשם גם כוחות חי"ר וחרמ"ש. באזור הצפוי לנחיתה מן הים (הכוונה כנראה לרומני) יש לצה"ל נחיתות ביבשה. יש לפרוס כוח טנקים של שתי מחלקות עד פלוגה על החוף ולהפעיל גם את חיל הים כדי למנוע את הנחיתה. בסיני יש סוללה של תותחי 175 מ"מ⁹⁶ וגדוד לא מאויש. במשך הלילה יאוישו שתי סוללות שיוכלו ליטול חלק בקרבות החל מן הצהריים. לנוכח העובדה שהמצרים הצליחו לתפוס מאחזים בגדה המזרחית, יש לתת עדיפות, בהובלה לחזית הדרום, להעברת טנקים על פני העברת ארטילריה.⁹⁷

95 בהקלטות הקד"ם לא נשמע בבירור המועד הצפוי לביצוע התקפת-נגד. נשמע בו בהקשר הזה המשפט הבא: "אבל אם הם לא יפזרו, אם הם ירכזו בלילה כוחות גדולים, אנחנו לדעתי בסיני נוכל לעשות התקפת-נגד פיקודית או אוגדתית, רק [מילה לא ברורה] בבוקר. [מילה לא ברורה] ואנחנו צריכים להיות מסוגלים מחר להתקפת-נגד".

96 במקור נאמר, בטעות, חטיבה. בבירור עם צוות חקר פיקוד הדרום מתברר שהייתה סוללה.

97 האלוף טל הזכיר כי בקד"ם ס' הרמטכ"ל משעה 061200 נקבע שאם יתברר שהמצרים הצליחו לתפוס

דוח הקחצ"ר והמלצותיו

קצין חי"ר וצנחנים ראשי תא"ל עמנואל שקד תיאר את מצבן של היחידות הסדירות: חטיבה 35 מרוכזת, לבד מגדוד 50, הנמצא ברמת-הגולן; חטיבת גולני, לא כולל גדוד 51, הייתה גם היא מרוכזת עד שהמח"ט עלה עם הסיירת וכוח נוסף להתקפת-נגד על החרמון. תא"ל שקד הציע לתכנן הנחתת "מכות קטנות וחריפות" בעומק סוריה ומצרים.

דוח מפקד חיל האוויר והמלצותיו

מפקד חיל האוויר תיאר את פעילות כוחות האוויר של צה"ל ושל האויב ואת תוכנית הפעולה להמשך. בנוגע לפעילות עד מועד הקד"ם מסר האלוף פלד בין היתר את הדברים הבאים: ברמת-הגולן נתקלו מטוסי חיל האוויר במטוסי האויב עוד לפני שהאחרונים הצליחו לפעול. המקום היחיד שבו הצליחו היה החרמון. בסיני פעלו המצרים בדיוק כצפוי; תקפו את רפידים, ביר תמדה, אופירה, יחידת הבקרה האווירית (יב"א) 511, בלוצה, אבו סמרא ואום חשיבה. בביר תמדה נפגע המסלול; ברפידים נפגע המסלול הראשי והוחל בתיקונו. לא היו שם נפגעים כי הייתה התרעה; באופירה נפגע המסלול בצורה שתימנע נחיתה בלילה אך לא ביום; באום חשיבה נפגע קלות ציוד הקשר. הקשר הקווי נותק אך הקשר האלחוטי תקין. על יד ראס סודר הופלו שישה מסוקי אויב. טייס דיווח על עשרה מסוקים שהוא ראה בסביבה ומהם ירדו כ-40 חיילים. שמונה מסוקים הופלו בנתיב קנטרה-רפידים: שישה בדרכם ליעד, עם חיילים בתוכם, ושניים בדרך חזרה. לאחר גל המטוסים הראשון לא הצליחו מטוסי האויב לחדור לשטחנו ולתקוף אוויר-קרקע. חיל האוויר סייע למעוז "בודפסט" עד החשכה והשמיד כ-40 טנקים וכלי רכב נוספים של האויב, ובליילה הוא ממשיך ב"קלע" על אזורי הצליחה. מטוסי חיל האוויר נטלו חלק גם בחיפוש סירות אויב שהיו אמורות להגיע לראס סודר. לא נמצאו סירות כאלה. אין מספרים מדויקים בנוגע להפלות מטוסי האויב – הופלו בוודאות 17 מטוסים ושניים-שלושה נוספים הופלו על-ידי טילי הוק. אבדות החיל: חמישה מטוסי סקיהוק – שניים ברמת-הגולן ושלושה בחזית תעלת סואץ. בעת מסירת הדיווח תוקפים מטוסי חיל האוויר לכל אורך התעלה. מפקד חיל האוויר ציין שלדעתו יש לרכז מאמץ על מקומות הגישור. הרמטכ"ל אישר את המדיניות הזאת.

בנוגע לתוכנית הפעולה בהמשך ציין האלוף פלד, כי כדי שיספיק לחמש את המטוסים למשימה שתיקבע להם לבוקר המחרת, על החיל לקבל את הפקודות תוך שעה עד שעה וחצי ממועד הקד"ם, ולכן צריכה ההחלטה בנוגע למשימה של חיל האוויר להתקבל בתוך זמן קצר. המשך הפעילות מותנה במזג האוויר: ברמת דמשק צפויים ב-7 באוקטובר בבוקר עננים נמוכים שבעטיים לא יהיה אפשר לתקוף שדות תעופה באזור. כמו כן יקשה מזג האוויר על סיוע אווירי ברום נמוך לכוחות היבשה. גם באזור התעלה צפויים עננים נמוכים

מאחזים בשטחנו, תינתן העדיפות להובלת טנקים; אם יתברר שלא הצליחו – תהיה העדיפות להובלת ארטילריה (ראו עמ' 290 לעיל).

עד לשעה 08:00-09:00. לנוכח הנתונים הללו יש שתי דרכי פעולה אפשריות. הראשונה – תקיפת שדות תעופה בסוריה ולאחר מכן, אם מזג האוויר יהיה טוב, מערך הטילים הסורי. דרך הפעולה השנייה – תקיפות שדות התעופה במצרים, ואם מזג האוויר בתעלה יהיה טוב, תקיפת הטילים: "תגר" או "תגר" חלקי (כלומר תקיפת כל מערך טילי הקרקע-אוויר בחזית המצרית או חלקו). השמדת מערך הטילים תאפשר להרוס גשרים, ולפגוע בארטילריה ובכוחות שחצו את התעלה ויחצו אותה. הוא היה מעדיף שהמצב בתעלה היה מאפשר לתקוף קודם את חיל האוויר הסורי ולאחר מכן את חיל האוויר המצרי.⁹⁸

למצרים יש שתי חטיבות של טילי אס-איי-6 – בשלופה ובאסמאעיליה. שם כנראה מוקדי הצליחה. אין איכון מדויק של מערך טילי הקרקע-אוויר המצרי, ולדעת האלוף פלד, חובה לצלמו לפני "תגר". לצורך תקיפת הטילים יהיה החיל זקוק לכל אמצעי הלוחמה האלקטרונית (ל"א) שניתן להשיג, בעיקר למסוקים בשל הפגעות בסיסי הלוחמה האלקטרונית הקרקעיים בסיני.⁹⁹ האלוף פלד הציע לשקול אפשרות של שימוש בארבעת מסוקי היסעור שהיו מיועדים לחילון טייסים ולפינוי נפגעים, כדי להטיס כוחות לשמירה על שדות תעופה ומתקני שליטה ומודיעין ברפידים, באום חשיבה, ביב"א 511 ובטסה. הוא הזהיר שאסור לאבד את תחנת המכ"ם באופירה ושדה התעופה שם.

סיכום הרמטכ"ל

לנוכח המידע וההערכות בנוגע לאויב ולנוכח הדיווחים על פעילות כוחות צה"ל והערכת דרכי הפעולה האפשריות, סיכם הרמטכ"ל את הקד"ם כדלהלן: זהו הניסיון הראשון של צה"ל שבו הוא מתחיל מלחמה כאשר הוא במגננה – מצב שנדון עד אז רק בתיאוריה. בשלב הראשון יש לבלום ולתת לאויב "לשבור את הראש", ולאחר מכן לעבור למתקפה. בנוגע לשלב הבלימה נמצאים כוחות צה"ל במצב סביר.

הרמטכ"ל העריך שהבלימה ברמת-הגולן טובה מאוד פרט למוצב החרמון. לפיכך נראה לו "באינסטינקט" שלא יהיה צורך להפנות את אוגדה 146 לצפון. הרמטכ"ל קבע שלאחר הקד"ם יוחלט אם להפנותה לשם או לא. לאחר המלחמה הסביר שהוא דחה את ההחלטה בנושא, משום שבאותה העת עדיין לא התברר באיזו חזית חיונית יותר אוגדת העתודה.¹⁰⁰ הוא הביע את תקוותו שפיקוד הצפון יסגור את הפרצה בין מוצב 116 למוצב 117, ויבלום במשך הלילה ניסיונות פריצה נוספים עד לקבלת תגבורת למחרת בבוקר. הרמטכ"ל קיבל

98 מן הדברים האלה ניתן להבין שלדעת האלוף פלד אין המצב כזה, כלומר, שהמצב בתעלה חמור ואינו מאפשר לתקוף את חיל האוויר הסורי לפני חיל האוויר המצרי.

99 הבסיסים האלה נפגעו בהתקפת חיל האוויר המצרי. העובדה הזאת לא הוזכרה בדיווחים למצפ"ה.

100 בעניין זה אמר רב-אלוף אלעזר בעדו: "...ביחס לאוגדה 146 היו דעות חלוקות במטכ"ל אם לשלוח אותה לדרום או לצפון. הסיבה שאני דחיתי את ההחלטה ליום א בבוקר היא דווקא משום שלא היה ברור לי איפה העתודה הזאת תהיה חיונית, בדרום או בצפון, ולמרות ההרגשה שבצפון עלולים להספיק הכוחות שלנו, אני זוכר כל הזמן כי הצפון הוא יותר רגיש, כי אין שם תעלה והאויב הרבה יותר קרוב לשטחים החיוניים של המדינה. ולכן אני דוחה את ההחלטה...".

את הערכת רע"ן 5 שלא יהיה בלילה ניסיון פריצה של דיוויזיית שריון סורית. רב־אלוף אלעזר קבע נחרצות כי יש לכבוש חזרה את החרמון ביום א.¹⁰¹ רצוי שהכוח מחטיבת גולני המיועד למשימה יהיה כוח גדול ושתינתן לו תובלת מסוקים.¹⁰² כמו כן קבע שתוחזק עתודה נידת ליד החרמון.

בנוגע לחזית הדרום אמר הרמטכ"ל: "בתעלה הייתי רוצה שיהיה להם קצת פחות הישג, אם כי זה עדיין סביר". כלומר, המצב בדרום נראה לו חמור מאשר בצפון. הוא ציין שהוא מודאג מגל ההתקפה השני הצפוי – התקפת הדיוויזיות המשוריינות. לפיכך, אמר, חשוב להיערך במשך הלילה באופן שימנע מן המצרים הישגים חשובים. הוא סבר שהכוחות ערוכים לשלב הראשון היטב: חטיבה אחת לאורך התעלה ושתי האחרות מרוכזות. ההיערכות הזאת אינה מתאימה למצב העכשווי. יש לחלק את 300 הטנקים לארבעה צוותי קרב, בערך בגודל חטיבה כל אחד, כדי שיוכלו לפעול נגד המאמצים העיקריים של האויב.¹⁰³ במשך הלילה יש לאכז את נקודות הכובד ולרכז שם את המאמץ גם אם כתוצאה מכך יהיה צורך לעזוב מעוז.¹⁰⁴ הוא הורה לתת עדיפות להפניית טנקים על פני הפניית ארטילריה לחזית הדרום. הרמטכ"ל צפה שביום א, 7 באוקטובר, יימשך קרב בלימה שמטרתו תהיה חיסול ראש־הגשר כדי לאפשר מעבר מהיר למתקפה ביום ב, 8 באוקטובר. התוכניות בנוגע ל־8 באוקטובר יהיו תלויות בתוצאות שיושגו ב־7 באוקטובר. אם הבלימה תהיה טובה, נראה כמתאים הרעיון האופרטיבי של תוכנית "צפניה", ואם אפשר גם תוכנית "בן חיל"; הצליחה הגדולה היא בעדיפות אחרונה. אם יהיו לאויב הישגים יהיה צורך לעשות ב־8 באוקטובר דבר שאין עליו תיק אופרטיבי: לתקוף באמצעות 700 הטנקים הצפויים להיות בפקוד, את מאחזי האויב בגדה המזרחית של התעלה. מכיוון שבמרחב שלמה אמור האויב לתקוף באמצעות חי"ר בלבד, ולא בשריון, יספיקו 40 הטנקים שיהיו מאוישים שם הלילה. חטיבה 35 תהיה עתודה מוטסת. אין להתחיל בהטסתה למרחב שלמה כבר בליל 6-7 באוקטובר, אלא יש להמתין למידע קונקרטי על הנחתות אויב ממסוקים. רק אז יוחלט כיצד להפעילה. הוא קבע כי חיל האוויר יופנה בעדיפות ראשונה נגד חיל האוויר המצרי, זאת תוך

101 החשיבות שייחס לכיבוש החרמון הודגשה בנימת קולו של הרמטכ"ל.

102 בפועל לא הוקצו מסוקים למשימה הזאת.

103 בעדותו אמר רב־אלוף אלעזר: "אמנם לפי אמ"ן היו צריכים להיות שני מאמצים [של האויב], אבל אני חשבתי שיהיו יותר משניים, וגם הערכתי שהמקסימום שאנחנו יכולים לארגן מתוך שלוש החטיבות שהיו בחזית זו – ארבעה מאמצים חטיבתיים".

104 הרמטכ"ל ציין שהוא כבר אמר לאלוף פיקוד הדרום, שהוא רשאי לפנות מעוזים שמולם אין מאמצי אויב. נראה שכוונתו לשיחה משעה 17:55 (ראו עמ' 313 לעיל). מן הדברים האלה של הרמטכ"ל נראה שהוא ידע שהוא נתן אישור עקרוני לפינוי כל מעוז שחשיבותו שולית, כפי שיכול להתפרש מרישום רל"ש אלוף הפיקוד: "הרמטכ"ל מוכן לפנות מעוז על מנת לא לפצל כוחות" ושאישורו לא היה בנוגע לפינוי מעוז ספציפי (ראס מסלה), כפי שעולה מיומן רל"ש הרמטכ"ל. בעדותו לוועדת אגרנט בנושא הזה אמר האלוף גונן שהוא קיבל אז אישור לפינוי ראס מסלה בלבד (ועדת החקירה – מלחמת יום הכיפורים, דוח שלישי ואחרון). מכל מקום, ההוראה הזאת לא הוצאה כפקודה "כתובה". יתר על כן, בשעה 19:00 אף הודיע האלוף גונן לשר הביטחון כי מגמתו לחזור לכל המעוזים (ראו עמ' 326 להלן). נראה שהרמטכ"ל אכן התכוון לקבוע כלל בנוגע לפינוי מעוזים, אולם אצל אלוף הפיקוד נתפס אישורו של הרמטכ"ל כמכוון לראס מסלה בלבד, שכן השיחה נסבה על סכנה למעוז הזה.

כדי מתן סיוע במידת האפשר לכוחות הקרקע בחזית התעלה. ההחלטה אם לפעול אחר-הצהריים נגד מערך הטילים תתקבל על-פי המידע המודיעיני שיצטבר, כולל תוצאות גיחת צילום שתיערך בבוקר. בעדיפות שנייה יפעל נגד חיל האוויר הסורי ומערך הטילים הסורי וכן יתקוף ריכוזי קומנדו בזעפרנה ובראס ע'רב, אם אין שם אמ"ט.

חיל הים ירכז 6-8 סטי"לים מול חופי צפון סיני לשם סיכול ניסיונות הנחתה של כוחות האויב, העומדים כנראה לצאת מפורט סעיד. תקיפת ריכוזי הקומנדו בזעפרנה ובראס ע'רב תיערך רק לאחר שיוודע מיקומו המדויק של כוח האויב.

בשעה 19:40, תוך כדי הקד"ם, התקבלה ידיעה שהסטי"לים הנמצאים מול החוף הסורי מנהלים קרב טילים. כעבור חמש דקות התקבלה ידיעה, שהתבררה לאחר מכן כלא נכונה, שסמוך לשעה 19:30 נורו שלושה טילים על נצרת.¹⁰⁵ בתגובה לידעה הזאת נבדקו אפשרויות הפעלת משגר הרקטות "עברי" לעבר מטרות בדמשק ותקיפת מטרות אסטרטגיות בעומק סוריה, בהן מפעל חשמל בחומס או בלטקיה, על-ידי חיל האוויר.¹⁰⁶ ההוראות שנתן הרמטכ"ל בקד"ם סוכמו על-ידי אג"ם-מבצעים ופורסמו בפקודת "אשור 3".¹⁰⁷

דיווחים על אירועים בחזית הסורית בין השעות 18:30-20:30

בעת שבחמ"ל אג"ם-מבצעים נערך קד"ם הרמטכ"ל, המשיך אג"ם-מבצעים בעבודתו השוטפת. דיווחים על אירועים בשתי החזיתות המשיכו לזרום אליו ולגורמים נוספים, בהם שר הביטחון. לרמטכ"ל שניהל את הקד"ם הועברו רק ידיעות שחייבו החלטות, למשל, הדיווח על ירי טילי הפרוג.

בשעה 19:10 דיווח אלוף פיקוד הצפון לשר הביטחון על המצב בחזית הסורית כדלהלן:¹⁰⁸ נראה שמוצב החרמון נפל. מחלקת טנקים ומחלקת חרמ"ש נמצאות בדרך לרכבל התחתון. כוח זחל"מים בפיקוד מח"ט 1 יתקוף את הכוח הסורי בחרמון. לאורך קו רמת-הגולן המצב בסדר. באזור הדרומי הייתה חדירה בין רמת מגשימים לרפיד. טנקים נעים לאזור. פלוגה ראשונה מחטיבה 179 תצא בעוד שעתיים מפילון; ייתכן שעד הבוקר תהיה חטיבה נוספת ברמת-הגולן. לאויב טנקים פגועים רבים. לצה"ל כשישה טנקים פגועים.¹⁰⁹ היישובים פונו ולא נגרמו נזקים פרט לפגיעות במחניים. אבדות צה"ל, פרט לחרמון, כ-10 הרוגים וכ-60 פצועים. הוא העריך שייתכן שהסורים ינסו להמשיך במתקפה במשך הלילה.

105 המקור לשעות הדיווח של שני האירועים – רשימות רמ"ח היסטוריה.

106 לא ידוע מה הוחלט בסיום ההתייעצות שנערכה תוך כדי הקד"ם בנוגע לתגובת צה"ל על ירי הטילים. עם סיום הקד"ם הייתה התייעצות בעניין הזה שבה השתתף שר הביטחון (ראו להלן עמ' 328-330). מכל מקום טיל "עברי" לא נורה כלל במלחמה, ובתקיפת מטרות אסטרטגיות הוחל רק ב-9 באוקטובר בלי קשר לירי לעבר יישובים בישראל. הירי הזה שימש אז רק אמתלה.

107 מסמך אג"ם-מבצעים, אוקטובר 1973.

108 רשימות סא"ל לביא; שיחה עם אלוף פיקוד הצפון, רשמה רעיה אלוני, בתוך מסמכי דיין.

109 לפי הרישום בתיק דיין, ציין האלוף חופי שלאויב נפגעו כ-50 טנקים, לכווחותינו "אינני יודע כמה".

מן הדיווחים שהתקבלו במצפ"ה על פעילות הסורים בשעות הראשונות של ליל 6-7 באוקטובר, הסתמן לחץ חזק באזור מוצב 116. בין היתר התקבל בשעה 19:05 דיווח ש-15 טנקים סוריים נעים לכיוון מוצב 116 ושמפתחת התקפה דיוויזיונית באזור המוצבים 116-115. בשעה 20:30 אף דווח שטנקים סוריים חדרו למוצב ושכוח צה"ל מנהל קרב השהיה בבונקרים. בנוגע לחרמון נמסר בשעה 20:05 שמחלקת טנקים ומחלקת חרמ"ש יצאו לחרמון. 40 דקות לאחר מכן נמסר שהכוח מתקרב לרכבל התחתון, ועד אז לא נתקל בכל בעיות.¹¹⁰

בלקט שהפיץ אמ"ן בשעה 20:00 הובעה הערכה "בתגובה על הידיעות על התפוצצויות בנצרת וזיהוי התרוממות כ-8-10 טילים מדרום החזית" כי ייתכן שהמדובר ברקטות פרוג 7. "אם אומנם כך הוא", נכתב, "יש לקחת בחשבון שיגור רקטות 'פרוג' נוספות לעבר מטרות צבאיות ואזרחיות במרחב פיקוד הצפון".

בלקט קודם נמסר כי על-פי ידיעה מקוטעת עומדת דיוויזיה משורינית 3 לצאת מעמדותיה ולהתקדם לקו השני. הערת אמ"ן הייתה כי לא ברור למה הכוונה במונח "להתקדם לקו השני". אפשרות אחת היא שעליה להתקדם לעבר הקו השני של צה"ל, אפשרות סבירה פחות – לרצועת ההגנה השנייה. כמו כן דווח כי בשטח עצמו נמשך המאמץ הסורי של כוחות בהיקף של דיוויזיית חי"ר בדרום החזית. על-פי הדיווח של כוחות צה"ל הם השמידו עד השעה 18:30 כ-50 טנקים סוריים.¹¹¹

דיווחים על אירועים בחזית המצרית בין השעות 18:30-20:30

בשעה 19:00 שוחח שר הביטחון בטלפון עם אלוף פיקוד הדרום. האלוף גונן דיווח לו על המצב בחזיתו כדלהלן: מצפון לאבו רודס נחת כוח מצרי; לא נוצר עמו מגע. כוח מצרי קטן נמצא באזור ראס מסלה. חיל האוויר הפיל שמונה מסוקים באזור אבו רודס-א-טור. טנקי אויב שצלחו באזור ציר הגידי הושמדו. אין גשר מצרי באזור. בפירדאן – שמצפון לאסמאעיליה – אוכן גשר. האלוף ביקש קודם לכן מחיל האוויר שישמיד אותו וכן שלח גדוד טנקים הנמצא בדרך אליו. באזור קנטרה נמצא כוח מצרי גדול, אבל המעוז "חי". מעוז "מפרקת" ומעוז "לחצנית" נפלו. באזור מעוז "מפרקת" יש טנקים של צה"ל; בעת הדיווח צריכה להתחיל התקפה של גדוד טנקים שיחבור למעוז "אורקל", והמגמה היא לחזור לכל המעוזים. באזור "בודפסט" יש שלושה טנקים של צה"ל. הציר פתוח "בעירבון מוגבל". הוא ציין שהוא שולח שתי פלוגות טנקים כדי לשמור על בלוזה ולהתחבר ל"בודפסט". בעומק סיני הונחתו כוחות אויב קטנים, אולם היעדים בעומק – אום חשיבה, רפידים וביר תמדה – נשמרים היטב. כוח טנקים של צה"ל נמצא ליד אום חשיבה וכוח מבה"ד 1 נמצא בדרך. האלוף גונן העריך שבליילה יצלחו כוחות מצריים בכמה מקומות,

110 מבצעים/אירועים, צפון.

111 מסמכי אמ"ן-מחקר, אוקטובר 1973.

ובהם פירדאן ובלוזה.¹¹²

הדיווחים שהגיעו למצפ"ה על המתרחש בחזית המצרית עסקו ברובם באירועים בגזרה הצפונית: בשעה 19:35 התקבלה הודעה על הימצאות כוח ימי מצרי במרחק 10 מייל מצפון למוצב "בודפסט" ועל הפגזת "בודפסט" מן הים.¹¹³ בקשה לסיוע אווירי שהתקבלה בשעה 20:50, נענתה בשלילה ממרכז סיוע אוויר, זאת משום שאזור "בודפסט" נמצא באמ"ט (אזור מוגן טילים).¹¹⁴ בשעה 20:34 נמסר שהכוח המצרי שנע קודם לעבר "בודפסט", נע עתה חזרה מערבה, בהשאירו בשטח עשרה כלים פגועים, בהם חמישה טנקים. עד אותה עת היו ב"בודפסט" שלושה הרוגים ושלושה פצועים. בשעה 20:57 נמסר על תנועת טנקים על ציר "זגוגית" (ציר הביצות הצפוני – מצפון לבלוזה), ועל אפשרות שמסוקי אויב נחתו וכוח אויב הציב מארב בדרך למוצב. המוצב ביקש לקבל תגבורת של שלושה טנקים לאפשרות שיותקף בלילה. סיכום הנפגעים שהועבר מפיקוד הדרום למצפ"ה, בשעה 19:20, היה: 29 הרוגים ו-87 פצועים בגזרות אוגדה 252 והרוג וארבעה פצועים במרחב שלמה.

בשיחה שהתנהלה עם האוגדה בשעה 20:00, התברר שהקשר עם מעוז "מילנו" חודש ושכנראה הוא לא נכבש, אולם נמצאים בו כוחות מצריים. באותה השיחה נמסר שטנקים של צה"ל נמצאים לאורך כל התעלה על קו המים, אך לא התנהלו קרבות שריון, וכוח טנקים אף נע על הכביש מקנטרה צפונה. בנוגע למצב המעוזים נמסר שעדיין אין קשר עם מעוז "אורקל" ומעוז "לחצנית".

בשעה 20:25 נמסר שכוח צה"ל הגיע למעוז "לחצנית" ושכמעט "אורקל" מתנהלים קרבות. כעבור עשר דקות נמסר שאין קשר עם מעוז "לחצנית" ונראה שנכבש. עוד נמסר שיש כוחות מצריים במעוז "אורקל" ושטנקים של צה"ל נמצאים בדרך לחבור אליו. בשעה 20:57 נמסר שמעוז "לחצנית" נמצא בידי כוחות צה"ל, ואילו מעוז "אורקל" מחולק – חציו בידי כוחות צה"ל וחציו בידי האויב. בנוגע לניסיונות צליחה נמסר בשעה 20:23 על ניסיונות של כוחות צה"ל לפגוע באזור הצליחה מצפון לאל-בלח. באזור "פורקן" בולם כוח בן שתי פלוגות ניסיון חדירה של המצרים. כוח של גדוד בולם ניסיון חדירה באזור גשר או מעבורת (כנראה דוברת גישור), ליד מעוז "ניסן" או מעוז "מפצח".¹¹⁵ בשעה 20:25 התקבל דיווח על נחיתת מסוקי אויב מצפון לא-טור.

בלקט אמ"ן משעה 19:30 נמסר כי חטיבת חי"ר 5 מדיוויזיית חי"ר 19, לרבות גדוד הטנקים, עברה אל ממזרח לתעלה בגזרת שלופה-א' שאט. כנראה היא מתקשה במשימתה ומבקשת סיוע ארטילרי מן הארמייה. הדבר יכול להעיד שהיא יצאה מטווח הארטילריה האורגנית שלה ונמצאת לפחות בקרבת צומת הגידי. בראס סודר הונחת כוח, כנראה קומנדו, בגודל פלוגה. כוח נוסף הונחת באבו רודס. במעוזים בגזרה הצפונית נמשכת הלחימה, פרט למעוז "מילנו" א שנתפס על-ידי המצרים. בגזרה הצפונית של התעלה הוקמו עד קבלת

112 שיחה בין שהב"ט לגורודיש, 6.10.1973, בתיק מסמכי דיין.

113 בנוגע לעוצמת הכוח נמסרו שתי גרסאות. הראשונה (דיווח מבצעי) – שני סטי"לים והגרסה השנייה (מבצעים/אירועים, דרום) – שני סטי"לים ושני מטל"רים (?). [הכוונה לספינות מטל"רים].

114 דיווח מבצעי.

115 מבצעים/אירועים, דרום.

הדיווח שני גשרים: האחד בגזרת אסמאעיליה שמצפון לאגם תמסח, והאחר, לא ודאי – בקילומטר העשירי.¹¹⁶

הלילה הראשון במלחמה

ההנחיות של הרמטכ"ל בקד"ם התוו את מדיניות הפעלת הכוחות לליל 6-7 באוקטובר ול-7 באוקטובר בבוקר. ההחלטה בנוגע לחזית שבה יופעל חיל האוויר ב-7 באוקטובר בבוקר, כבר התקבלה, אולם במשך הלילה היו שערערו על קביעת הרמטכ"ל בנוגע לאופן הפעלתו. בלילה הראשון שלאחר פרוץ הקרבות היה על המצפ"ה לפתור את הבעיות שהתעוררו במשך הלילה, ולהוציא את ההנחיות הדרושות להכנות לפעולה ביום המחרת.

התייעצות בהשתתפות שר הביטחון

עם סיום הקד"ם נערכה במצפ"ה התייעצות שבה השתתפו שר הביטחון, הרמטכ"ל, סגנו, ראש אמ"ן ורב-אלוף (מיל') ידן.¹¹⁷ בהתייעצות נידונה השאלה האם יש לפרסם את דבר ירי טילי הפרוג על-ידי הסורים ואת ניסיון שיגור טיל הקלט על-ידי המצרים. הרמטכ"ל נטה לפרסם את שני האירועים, בין היתר כהצדקה אפשרית למקרה שיוחלט לתקוף מטרות בעומק סוריה, למשל, טרטוס. שר הביטחון טען שאין צורך בתירוץ ואפשר לפרסם את העובדות לאחר פעולת צה"ל. "אני נוטה, בגלל הפחד של היהודים, לא להגיד דבר, כי כל יהודי יכפיל זאת", אמר השר והוסיף: "נרמה לי שאין שום נפגעים פרט לבית אחד במגדל העמק. החדשות הן כבר לא טובות: המצרים עברו את התעלה וגם על החרמון ידעו – אז למה לי להוסיף, אם לא קרתה קטסטרופה?"¹¹⁸

שר הביטחון סיפר שמזכיר האו"ם פנה בקריאה להפסקת אש ושארצות-הברית ובריטניה הביעו את תמיכתן בהפסקת אש בלי לחזור לקווים שלפני פרוץ מעשי האיבה.¹¹⁹ ראש אמ"ן עדכן את השר. הוא ציין בין היתר שהפינוי של הסובייטים מסוריה לא היה מלא.¹²⁰ הוא העריך שהמצרים יעשו בלילה מאמץ גדול להעברת שתי דיוויזיות שריון אל מעבר לתעלה, ויפעלו גם באזור שרם א-שייח' ואבו רודס. בנוגע לסוריה אמר: "אני לא בטוח שהסורים לא יעשו מאמץ הלילה".¹²¹

116 מסמך אמ"ן-מחקר, 061930 באוקטובר 1973.

117 המקורות להתייעצות: יומן שליש שר הביטחון; יומן רל"ש הרמטכ"ל; רשימות רמ"ח היסטוריה.

118 שלושת המקורות (הציטוט – מיומן שליש שהב"ט).

119 רשימות רמ"ח היסטוריה. נראה שחלה כאן טעות ברישום או בדיווח. שכן ארצות-הברית ובריטניה פעלו להפסקת אש עם חזרה לקווים שלפני פרוץ הקרבות (ראו עמ' 317 לעיל).

120 שם; יומן רל"ש שהב"ט.

121 שם; יומן רל"ש הרמטכ"ל.

הרמטכ"ל דיווח לשר על הכוונה לכבוש מחדש את החרמון במשך הלילה, והוסיף שעד הבוקר יגיעו לחזית עוד כ-100 טנקים,¹²² ולכן אין מקום לדאגה בנוגע למצב בחזית הזאת.¹²³

שר הביטחון הגדיר את המצב בחזית הצפון כטוב עד טוב מאוד. אמנם החרמון נפל, אך לא נשקפת סכנה לנשים ולילדים, שכן אלה פונו מן היישובים. כן ציין שנפגעו טנקים רבים של האויב. בחזית הדרום, לעומת זאת, הצליחו המצרים לחצות את התעלה ולגשר מעליה, ולמחרת בבוקר צפויים כוחות שריון שלהם להיות בעברה המזרחי. לפיכך לא יופנה חיל האוויר למבצע התקפי בחזית הסורית, אלא יסתפק בהגנה אווירית בחזית הזאת. המאמץ ההתקפי של החיל ירוכז בחזית המצרית, זאת בתנאי שמזג האוויר יאפשר זאת. בחזית הזאת יעשה חיל האוויר "טיפול שורש" וייתן סיוע לכוחות היבשה במידת האפשר.¹²⁴

סגן הרמטכ"ל דיווח על המצב בחזית המצרית: כוחות צה"ל שולטים לכל אורך קו המים, ובכלל זה מעוז "מילנו" שבקנטרה (שקודם לכן דווח כי נפל בידי האויב). טנקים של צה"ל נעים צפונה לעבר מעוז "אורקל". אין קשר עם שני מעוזים בגזרה הצפונית – "אורקל" ו"לחצנית".¹²⁵

בשעה 20:30 הגיע עדכון על המצב בחזית הזאת, והאלוף טל דיווח עליו לפרורם: כוחות אויב רבים צולחים בגזרה הצפונית – באזור "לחצנית"; בגזרה המרכזית – מצפון לאסמאעיליה – נבנו ארבעה גשרים; אשר למעוז "אורקל": "אורקל א" נפל בידי האויב, ב"אורקל ג" מתנהל קרב.¹²⁶

הרמטכ"ל העריך שהסורים לא יעשו פעולות בעלות חשיבות במשך הלילה. המצרים, לעומתם, עלולים להחזיר כוחות רבים – לפעול בשני מאמצים עיקריים בדיוויזיות השריון 4 ו-21, האחד בגזרת אסמאעיליה והאחר מול ציר הגידי.¹²⁷ לפיכך ציין שיהיה צורך לארגן את הכוחות בפיקוד הדרום נגד מאמצים עיקריים, והוא אכן הורה לאלוף פיקוד הדרום לפנות מעוזים במקומות שוליים ולהתארגן מול מאמצים עיקריים; כמו כן יהיה על חיל האוויר לרכז את הפצצותיו על אזורי המאמצים העיקריים.¹²⁸

ראש אמ"ן אמר בתגובה על כך שחלק גדול מן המטוסים שאבדו לחיל האוויר נפלו מפגיעות טילי אס-איי-6,¹²⁹ והציע שלא להתיש את חיל האוויר בניסיונות פגיעה בגשרים המוגנים בטיילים האלה.¹³⁰ האלוף טל תיקן את האלוף זעירא והעיר שהמטוסים לא הופלו כשתקפו בשיטת "קלע", אלא כשניסו לחדור לעומק.¹³¹

122 שלושת המקורות.

123 יומן רל"ש הרמטכ"ל; רשימות רמ"ח היסטוריה.

124 שלושת המקורות.

125 שלושת המקורות.

126 שלושת המקורות. שעת הדיווח – לפי רשימות רמ"ח היסטוריה.

127 שלושת המקורות. זהות הדיוויזיות – רשימות רמ"ח היסטוריה. גזרות המאמצים – יומן רל"ש הרמטכ"ל.

128 שלושת המקורות.

129 יומן שליש שהב"ט.

130 יומן רל"ש הרמטכ"ל; רשימות רמ"ח היסטוריה.

131 יומן שליש שהב"ט.

שר הביטחון סיכם את ההתייעצות וקבע כי לנוכח ההערכה שהלילה יהיה קריטי בפיקוד הדרום,¹³² על חיל האוויר להפעיל מאמץ מקסימלי במגמה לפגוע בגשרים בשיטת "קלע".¹³³ על כוח בה"ד 1 לתגבר את אום חשיבה.¹³⁴ אבו רודס תתוגבר באמצעות כוח הטנקים שיגיע אליה ב-01:00.¹³⁵

דיווחים מאלופי הפיקודים וממפקד חיל הים

עם גמר ההתייעצות שוחח סגן הרמטכ"ל עם אלופי הפיקודים, כדי לברוק את מצב הכוחות לקראת הלילה. בשיחה עם אלוף פיקוד הדרום מסר האלוף גונן את הפרטים הבאים:¹³⁶ מצפון למעוז "פורקן" הקימו המצרים ארבעה גשרים. מדרום לאי (אל-בלח) יש מעבורת. צליחה נרחבת נערכת מצפון למעוז "דרורה". במעוז "ליטוף" מנסים המצרים לתפוס ראש-גשר באמצעות כלים אמפיביים. על ציר "זוגית" נמצאים מסוקי אויב.

כוחות הפיקוד פרוסים כדלהלן: חטיבה 401 – בדרום, חטיבה 14 – במרכז, חטיבה 460 – באזור שבין מעוז "מפרקת" לקנטרה. שתי פלוגות נעות מבלוזה לציר "זוגית" ולכיוון "אורקל". ב"טרקלין" נמצא כוח של פלוגה מוקטנת וב"בודפסט" נמצאת מחלקה. מפקד אוגדה 162 יגיע לבלוזה, כנראה ב-7 באוקטובר בבוקר. סגן הרמטכ"ל הודיע לאלוף פיקוד הדרום כי יישלחו אליו כוחות חי"ר לאבטחת מתקנים.¹³⁷

בשעה 21:00 דיווח האלוף טל לרמטכ"ל את הפרטים שנמסרו לו בשיחה הזאת. נוסף על הנזכר לעיל פירט סגן הרמטכ"ל את ההיערכות: חטיבה 401 תישאר באזור הגירי בשל ניסיון הצליחה במעוז "ליטוף", וכוח של שני גדודים מחטיבה 14 נמצא בגזרת אסמאעיליה-פירדאן. כמו כן מסר שמפקד אוגדה 162 אמור להגיע לבלוזה עם כוח בן 70 טנקים מחטיבה 217 הנמצאת בבית דראס.¹³⁸

בסביבות השעה 21:00 שוחח האלוף טל עם אלוף פיקוד הצפון. האלוף חופי דיווח שפלוגה ראשונה מחטיבה 179 נמצאת בדרך וציין שאין לו ידיעות בנוגע למוצב החרמון. הוא מסר שצפויות שתי התקפות רציניות של האויב – האחת באזור קניטרה והאחרת באזור רפיד – וביקש סיוע אווירי.¹³⁹

בשעה 21:10 הורה סגן הרמטכ"ל, בנוכחות עוזר ראש אג"ם, רמ"ח המבצעים ורמ"ח תוא"ר (תכנון וארגון), כמה הוראות בנוגע לתגבור הכוחות בפיקוד הדרום.¹⁴⁰ הוא הורה

132 יומן רל"ש הרמטכ"ל; רשימות רמ"ח היסטוריה.

133 שלושת המקורות. לפי יומן רל"ש הרמטכ"ל הוסיף השר: "מה שאפשר לעשות הלילה – לעשות, גם באם נאבד 5-6 מטוסים".

134 יומן שליש שהב"ט; יומן רל"ש הרמטכ"ל.

135 יומן שליש שהב"ט.

136 יומן מבצעים חמ"ל פיקוד הדרום.

137 יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל.

138 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

139 רשימות סא"ל לביא.

140 יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל. במקור לא צוין למי ניתנו ההוראות האלה.

לבדוק מתי צפויה להגיע אוגדה ^{141,162} לוודא שכל צוותי טנקי הטיראן יגיעו למרחב שלמה ולהקצות את הטנקים לראס סודר, לאבו רודס, לאופירה ולשרה התעופה שם. כן הורה לשלוח כוחות חי"ר וזחל"מים לאבטחת מקומות חיוניים, בהם שדה התעופה באופירה, תחנת המים במקום, ראס נצראני, אום חשיבה, ראס סודר ואבו רודס, ולארגן מערכת מסודרת של קריאת קרב.

באותה עת קיבל הרמטכ"ל ממפקד חיל הים דוח על פעילות החיל: חמישה סטי"לים נמצאים במרחק של כ-60 מייל ממערב לטרטוס; כמו כן זוהה סטי"ל מדגם קומאר, שהיה במרחק של 30 מייל מהם. מגמת הסטי"לים היא סיור אלים במגמה לפגוע בכלי שיט סוריים ולהפגז את נמל מינת אלכידה. ¹⁴² הרמטכ"ל הורה לאלוף תלם להישאר ערוך להגנה אלא אם אין ברה. ¹⁴³

קביעת תוכנית הפעלת חיל האוויר בבוקר 7 באוקטובר

לאחר הדיווח מחיל הים הציג מפקד חיל האוויר לרמטכ"ל את תוכנית הפעולה של החיל למחרת. ¹⁴⁴ בהתחשב בתחזית מזג האוויר המליץ האלוף פלד שהמטס הראשון יכוון נגד מערך תותחי הנ"מ בגזרת התעלה וייערך כהכנה ל"תגר". במקביל יותקפו שדות תעופה בדלתא. הפעילות בהמשך תושפע ממצב כוחות היבשה באזור התעלה: אם הבלימה תהיה סבירה, ימשיך חיל האוויר להכין את שתי האפשרויות. האלוף פלד הציג בפניו תוכנית לשלושה מטסים: המטס הראשון ייערך בסביבות השעה 07:00 ויכלול תקיפת תותחי נ"מ כהכנה ל"תגר"; תקיפת שמונה שדות תעופה ומרכזי שליטה והגנה אווירית במצרים; סיוע ללחימה באזור סואץ והגנה אווירית. המטס השני יכלול המשך "תגר"; תקיפת שדות תעופה; סיוע באזור התעלה והמשך הגנה אווירית. המטס השלישי יכלול המשך "תגר" ותקיפת שדות תעופה.

הרמטכ"ל אישר את התוכנית. כמו כן אישר צילום באמצעות מטוס בלי טייס (מב"ט) – כך נקרא באותו זמן הכלי הנקרא היום מל"ט – מטוס ללא טייס) לפני תקיפת הטילים, כדי לדעת את מיקומם המדויק. הוא אמר כי יימצא למחרת בבוקר בשעה 06:00 במשל"ט, כדי לקבל את ההחלטה הסופית בנוגע להפעלת חיל האוויר. ¹⁴⁵

¹⁴¹ הכוונה כנראה לחזית התעלה.

¹⁴² יומן רל"ש הרמטכ"ל. יש לציין כי כבר בשעה 18:55 הודיע מפקד השיטת לכוח על הכוונה להפגז יעדים באזור לטקיה.

¹⁴³ ייתכן שהכוונה שפרט לאותו סיור אלים על יתר כוחות החיל להיות בהיערכות הגנתית.

¹⁴⁴ יומן רל"ש הרמטכ"ל.

¹⁴⁵ תקציר יומן רל"ש הרמטכ"ל.

הכפפת חטמ"ר 612 לפיקוד המרכז

בשעה 21:30 אישר הרמטכ"ל להכפיף את חטמ"ר 612 (חטיבת עמק הירדן) לפיקוד המרכז.¹⁴⁶ סגן הרמטכ"ל הורה בשעה 21:40 לעוזר ראש אג"ם ורמ"ח המבצעים להוציא פקודה בכתב על שינוי הכפפות.¹⁴⁷

החזית הסורית

סמוך לשעה 21:50 שוחח הרמטכ"ל עם אלוף פיקוד הצפון וקיבל ממנו סקירה על המצב בגזרתו.¹⁴⁸ לפי דיווח האלוף, הגיע הכוח ממוצב החרמון לרכבל. הכוח של חטיבה 1 (המיועד לכבוש את החרמון) עדיין לא הגיע, אולם נראה שיעלה עוד באותו הלילה. כוחות חטיבה 188 השמידו טנקי אויב. הוא ציין שצפוי כי כוחות סוריים יתקפו בבוקר באזור מוצב 107 (מול חטיבה 7) או בגזרת רפיד (מול חטיבה 188). עוד מסר שהכוחות בחזית מתוגברים על-ידי כוחות מאוגדה 36, וכן דוחפים תחמושת לטנקים ולארטילריה. הדיווחים שהגיעו למצפ"ה בנוגע להתרחשויות בחזית הסורית בשעות 21:00–23:00, היו בנוגע לשני אזורים – פתחת קוניטרה ואזור מוצב 116. בשעה 21:15 נמסר על חידוש הלחץ הסורי באזור קוניטרה. בנוגע לגזרה הדרומית נמסר בשעה 21:10 שטנק של צה"ל הצליח לחבור עם מוצב 116. בשעה 22:25 נמסר שמוצב 115 מופגז. בנוגע לחרמון: בשעה 21:30 נמסר כי ממוצב 103, שלייד מג'דל שמס, נראית להבה בחרמון; כעבור כחצי שעה נמסר מאותו המוצב כי נראה שמוצב החרמון "מתפוצץ ובווער מבפנים". בשעה 22:48 התקבל דיווח שהסורים גילו את כוח הסטי"לים הנמצא כ-50 מייל ממערב ללסקיה, ושכונתם לשלוח לעברו מטוס לזיהוי. כמו כן דווח כי הכוח הצפוני של הסטי"לים גילה ספינת טורפדו (סט"ר) אויב ונכנס לתקיפה.¹⁴⁹ בלקט אמ"ן משעה 21:30 נמסר כי בשעה 20:25 הודיע דובר סורי שהכוחות הסוריים הצליחו לפרוץ את נקודות ההגנה, הביצורים הקדמיים והמחסומים ההנדסיים של כוחות צה"ל, וכבשו כמה מוצבים מבוצרים במערכת ההגנה ברמת-הגולן. כמו כן נמסר כי גם בחיל האוויר הסורי סבורים שהקו הראשון נכבש ושהכוחות הסוריים עומדים לכבוש את הקו השני.

¹⁴⁶ יומן רל"ש הרמטכ"ל. ההוראה הופצה במברק אג"ם-מבצעים מ-070030 באוקטובר 1973. במברק נקבע כי הם יוכפפו החל מהשעה 071000 באוקטובר. בדיונים לאישור התוכנית האופרטיבית שנערכו בתקופת "כחול-לבן" נקבע, כאמור, כי יש לתכנן אפשרות של העברת כל חזית ירדן לפיקוד המרכז כאשר תפרוץ מלחמה, זאת כדי לאפשר לשני הפיקודים האחרים להתרכז בלחימה בגזרות מצרים וסוריה (ראו עמ' 72 לעיל).

¹⁴⁷ יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל.

¹⁴⁸ רשימות סא"ל לביא.

¹⁴⁹ מבצעים/אירועים, צפון.

הערכת אמ"ן הייתה שבצמרת הצבא הסורי מצטיירת התמונה המעוותת הזאת על בסיס דיווחים לא נכונים מיחידות השדה. למעשה, נבלמו הכוחות הסוריים בגזרה הצפונית והדרומית, ורק בגזרה המרכזית נמצאים כוחות סוריים בשטחנו. לנוכח תמונת המצב הזאת, העריך אמ"ן כי ייתכן שהסורים ינסו לנצל הצלחה ולהכניס כוחות שריון נוספים. בהקשר הזה יש לזכור את הידיעה על אפשרות קידומה של דיוויזיה משורינת 3 לעבר הקו השני.¹⁵⁰

החזית המצרית

הדיווחים בנוגע למתרחש בחזית המצרית באותן שעות היו: ניסיון של כוחות מצריים לנחות באזור מוצב "טרקלין"; לחימה במעוז "אורקל" ובמעוז "לחצנית"; ניסיונות חצייה של כוחות מצריים בכמה מקומות לאורך התעלה; הפגזות והפצצות על מוצבים ומתקנים ותקיפות באזור שרם א־שייח' ואבו רודס.

סמוך לשעה 21:20 דיווח אלוף פיקוד הדרום לשר הביטחון שמגדלי נפט באבו רודס בוערים ושנשיהם מפונים.¹⁵¹ לרמטכ"ל נמסר בשעה 21:30 ששלושה מגדלים בוערים – אחד ביבשה ושניים בים. כמו כן דווח לו על נחיתות בא־טור, על מאמץ של חי"ר מצרי מצפון לקנטרה שלעברו מתקדם כוח של 44 טנקים מחטיבה 460, על הדיפת התקפת טנקי אויב מצפון על מעוז "אורקל", על מעבורת בדרום האי אל־בלח ועל כך שבמרחב שלמה עדיין לא נמצאים כל הטנקים האמורים להיות שם.¹⁵²

הרמטכ"ל הורה לסגנו לבדוק אפשרות של תגבור פיקוד הדרום בצנחנים.¹⁵³ בשעה 21:45 התקבלה באג"ם מבצעים בקשה לסיוע מידי – אוויר וטנקים – לפעולה נגד כוח מצרי שעלה מן הים באזור מוצב "טרקלין". שני דבורים יצאו מאשרדוד לכיוון המוצב, אולם בשעה 22:40 נמסר שלא הייתה כל נחיתה מצרית באזור. כעבור 10 דקות נודע שכוח ימי מצרי נמצא מול "טרקלין", ובשעה 23:45 דווח ששני דבורים ושני סטי"לים יצאו לסיור באזור.

לגבי ניסיונות חצייה נמסר בשעה 21:03 בק"מ ה־4-73 בנו המצרים כמה גשרים נוספים. מקורות אמ"ן מסרו שדיוויזיית חי"ר מצרית, ובה 60 טנקים, נמצאת מדרום למעוז "ליטוף" ושחטיבת חי"ר נמצאת בציר המתלה.¹⁵⁴

150 מסמך אמ"ן מחקר, 062130 באוקטובר 1973. וראו גם לעיל.

151 יומן חמ"ל פיקוד הדרום.

152 שם. ביומן רל"ש הרמטכ"ל כתוב רק: "דיווח מדרום – נחיתה בא־טור. באבו רודס מגדלי נפט בוערים (1 ביבשה 2 בים)". בדיווח שהגיע מחיל הים לאג"ם מבצעים נכתב בנוגע לנפט: "חזות המכלים באבו רודס הותקפה ע"י כוח קומנדו, שייתכן שהגיע בתובלת מסוקים. מתקן נפט בוער, לא ידוע על נפגעים" (דיווח מבצעי).

153 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

154 מבצעים/אירועים, דרום.

בסביבות 21:30 נמסר על ידי פצצות תאורה באזור "בודפסט"¹⁵⁵ ועל הפגזה לא מרוכזת באזור המוצב. נוסף על ההפגזות באזור "בודפסט" נמסר על הפגזת יחידה של חיל האוויר בטסה ושל יחידת הבקרה האווירית יב"א 511 בג'בל אום מרג'ס.¹⁵⁶ במקביל לפעילות המצרית במערב סיני ובאבו רודס, נמסר על תקיפת היב"א בשרם א-שייח'. בשעה 22:17 דווח שעמדת הבקרה הותקפה על-ידי מפציץ כבד והיא בוערת. חמש דקות לאחר מכן נמסר שבסיס חיל האוויר בשרם א-שייח' מותקף על-ידי כוח שריון ולא על-ידי כוח חי"ר.¹⁵⁷ בנוגע לפעילות חיל הים נמסר בשעה 21:37 ששני דבורים יצאו מראס מלעב כדי לתקוף שני כלי שיט שעגנו או שטו באזור ראס זעפרנה.¹⁵⁸

בלקט אמ"ן שתיאר את תמונת המצב בשעה 20:25, נמסרו הפרטים הבאים: לפי ידיעה אחת ניתנה הוראה לכל כוחות היבשה המצריים לעבור מיד אל מזרח התעלה (הכוונה ודאי לדיוויזיות של הדרג השני) [הסוגריים במקור – ש"ג]. בשלב זה ידוע כי דיוויזיה ממוכנת 6, הערוכה במרחב ארמייה 3, עומדת לחצות את התעלה. המועד לא ברור. חטיבת חי"ר ממוכנת 8 של דיוויזיה חי"ר 7 צלחה בק"מ ה-138/137. בכך הושלם, לפחות לפי דיווחי המצרים, מעבר כל דיוויזיה חי"ר 7 אל ממזרח לתעלה. הוקם גשר נוסף בק"מ ה-149 בתעלה – באזור כוכרי. זהו הגשר השני בגזרת ארמייה 3 (הראשון במחטת ג'ניפה) [הסוגריים במקור – ש"ג]. נראה כי בזמן הקרוב עומדות שתי הדיוויזיות של הדרג השני של ארמייה 3 – דיוויזיה ממוכנת 6 ודיוויזיה משורינת 4 – לחצות על גבי גשרים אלה. הוקם ומוקם מגנן נ"ט מצרי 2 ק"מ ממזרח לחוף האגם המר. מקומו המדויק לא ידוע.

בלקט נוסף תואר המצב בגזרת הדרומית של התעלה נכון לשעה 21:50. בלקט נמסר כי דיוויזיה חי"ר 7 אינה מצליחה להתגבר על כוחות השריון של צה"ל שבגזרה, המונים כ-60 טנקים, ובשל כך מפקד ארמייה 3 "משתולל". כמו כן התברר כי חטיבת הנחתים 130 צלחה גם היא באותה גזרה והמח"ט הצטוו להשלים את המשימה שהוטלה עליו ולא לסייע לכוחות דיוויזיה 7.¹⁵⁹

155 דיווח מבצעי.

156 מבצעים/אירועים דרום.

157 בדיעבר ידוע שהבסיס לא הותקף אלא רק נפגע מטיל קלט שנורה אליו.

158 שם.

159 מסמכי אמ"ן-מחקר, אוקטובר 1973.

ישיבת הממשלה¹⁶⁰

בשעה 22:00 התכנסה הממשלה ושמעה מפי הרמטכ"ל דוח על ההתפתחויות מפרוץ המלחמה, וכן את הערכותיו ותוכניותיו להמשך. הרמטכ"ל דיווח שבחזית הסורית נבלמו כל התקפות האויב, ואמר שלסורים אין שום הצלחה של ממש. רק במקום אחד הצליחו לחדור, אולם בינתיים הגיע לשם כוח טנקים. לפני שנכנס לישיבה נודע לו שאלוף הפיקוד חושב שהוא בלם את כוח האויב. הוא עצמו מעריך שגם הפרצה הזאת הולכת ונסתמת. המקום היחיד שבו הצליחה התקפת האויב, הוא מוצב החרמון המכותר על-ידי כוח אויב. המוצב לא נפל ויש תקווה שכוח מחטיבת גולני יצליח לכבוש אותו הלילה.

הרמטכ"ל העריך שאפשר כי דיוויזיות החי"ר הסוריות ינסו לפתוח במשך הלילה כמה פרצות כדי לאפשר לדיוויזיות השריון לפרוץ עם בוקר. אשר לכוחות צה"ל: טנקים מוזרמים לרמת-הגולן, ובשעות הבוקר צפויה להיות שם חטיבה נוספת בת כ-100 טנקים; במשך יום המחרת יתוספו כ-50 טנקים, כך שהכוח ברמה יהיה בהיקף של כ-450 טנקים. לפי הערכות, לא יהיו לסורים הישגים קרקעיים אם החטיבה תגיע בבוקר לפני שתהיה פריצה של ממש. רב-אלוף אלעזר דיווח כי בחזית המצרית, לעומת זאת, הצליח האויב להשיג כמה מאחזים. מכיוון שעד להגעת כוחות תגבור רציניים תעבור עוד כיממה, ייתכן שצליחת כוחות האויב תימשך והוא יצליח להשיג הישגים נוספים. אנו נמצאים בשלב הלא-נעים, והדבר קורה תמיד בשלב הבלימה: בשלב הראשון צד אחד הוא היוזם, והשאלה היא האם הצד המותקף מצליח לבלום אותו לפני שהוא צובר כוח להתקפת-נגד.

לנוכח תמונת המצב הזאת, אמר, יופנה חיל האוויר למחרת בבוקר לתקוף בחזית המצרית, כדי להקל את הלחץ שבו נתונים כוחות הקרקע, עד שיגיעו כוחות התגבורת – כ-450 טנקים. לדעתו, צפויות עוד 24–30 שעות קשות למדי בתעלה, והוא מקווה שצה"ל יעבור אותן בשלום.

לסיכום דבריו אמר הרמטכ"ל כי המצב דומה לזה המתואר בספרות המקצועית: כאשר האויב תוקף בולמים, מרכזים כוח ולאחר מכן עוברים למתקפה. זו הפעם הראשונה שבה צה"ל מתנסה בכך, ו"זה תענוג קטן". הוא העריך שהבלימה בשמונה השעות הראשונות סבירה. יש להמתין עוד לילה עד הגעת התגבורת לרמת-הגולן ולילה ויום עד הגעת לתעלת סואץ. הוא מקווה שחיל האוויר יחל להשפיע למחרת על שינוי המצב בחזית תעלת סואץ. הבלימה כרוכה במחיר, וכבר יש לצה"ל אבדות. ההישגים יושגו כאשר צה"ל יעבור למתקפה. יידרשו עוד כמה ימים לבלימה. הוא מניח שביום ב, 8 באוקטובר, יהיה אפשר להתחיל במתקפה, להמשיך בה למחרת ולנצל הצלחה ביומיים שלאחר מכן – ב-10 וב-11 באוקטובר.

בתשובה לשאלות שרים אמר הרמטכ"ל שהוא מעריך שירדן לא תיכנס למלחמה. עם זאת יש כוח כוונות גם בגזרה הירדנית למקרה שתחליט בכל זאת להצטרף. הוא הבהיר כי המאמץ ההתקפי של חיל האוויר ירוכז בחזית המצרית, ואולם הוא ימשיך לסייע לכוחות

160 ישיבת הממשלה, ת"א, 6.10.1973, שעה 22:00.

הקרקע בכל מקום שבו יהיה צורך להגן על שמי המדינה; כלומר, חלק מן המטוסים יהיו בכוננות יירוט לשתי המשימות הללו. על הצירוף האופטימלי בין תקיפת טילים במצרים לבין תקיפת שדות תעופה שם יוחלט במשך היום – בהתאם למצב בחזית התעלה.

לאחר דברי הרמטכ"ל הציג שר הביטחון את הערכתו. הוא אמר שמצבו של צה"ל מבחינת יחסי הכוחות הנו קשה; יש לכך כמה גורמים. הגורם הראשון – צבאות מצרים וסוריה מונים כ-300,000 חיילים: צבא מצרים מונה כ-200,000 וצבא סוריה מונה כ-100,000 חיילים. לרשותם טנקים ותותחים רבים וציוד איכותי ורב. מולם עומדים כוחות מועטים. כוחות צה"ל המנסים להגיע לקו המגע, מתקשים לעשות זאת בגלל הירי הארטילרי הכבד והרצוף מצד אחד ובגלל טילי הנ"מ מצד אחר. לפני שחיל האוויר ישמיד את הטילים ואת שדות התעופה יקשה עליו לתת סיוע לכוחות הקרקע.

הגורם השני – השיטה של החזקת הקו בכוחות דלילים, לפי החלטה, שהוא (שר הביטחון) שותף לה. "כאשר מדינה שיש בה פחות משלושה מיליון יהודים רוצה להחזיק במשך שנים את הקווים ולחיות חיים נורמליים – היא מחזיקה זאת דליל מאוד, בידיעה שאנו חיים על מילואים, וזה לוקח זמן לגייסם, ועד שנבוא ונעשה זאת תהיה תקיפה לא נוחה ולפעמים עם סיכונים בתוכה, וזה המצב עכשיו בתעלה".

בשל הגורמים האלה – יחסי הכוחות בפתיחה והקשיים בהפעלת חיל האוויר וכוחות נוספים לסיוע לכוחות שבמגע – היו למצרים הישגים. מכיוון שכוחות המילואים צפויים להגיע לחזית רק למחרת בלילה ולהתחיל להשתתף בקרבות רק ביום ב בבוקר, עומדים לרשות הכוחות המצריים שני לילות, שבהם יוכלו להזרים כוחות רבים לסיני.

הגורם השלישי – ההחלטה שהתקבלה בבוקר, שלה הוא שותף מלא – שלא לתקוף מתקפה אווירית מקדימה. להחלטה הזאת יש השפעה שלילית מבחינה מבצעית.

שר הביטחון ציין כי הוא מעריך, כמו הרמטכ"ל, שהמצב בחזית הצפון טוב. להערכתו, למחרת בבוקר יצא צה"ל מן השפל שם, זאת משום שהשטח הסלעי ברמת הגולן לא יאפשר לסורים להתקדם, וניתן לעכבם בלילה באמצעות טנקים מעטים. בהנחה שבבוקר יגיעו לרמת הגולן כ-100 טנקים, ובהמשך יתוספו עוד 100, העריך השר שהסורים ייבלמו. המשבר בחזית הזאת יסתיים למחרת לפני הצהריים, ולכך תהיה השפעה על ירדן, לבנון ועיראק.

בחזית הדרום המצב פחות טוב. בדרום סיני, העריך, יהיה המצב טוב החל מחצות, שכן עד הבוקר יהיו לכוחות צה"ל שם כ-400 טנקים מאוישים. בנוגע לקו השני – קו המִתְלָה-אום חשיבה-רפידים-בלוזה – זהו קו חשוב לצה"ל בשל המתקנים הנמצאים בו, והוא יהיה מאובטח כשיגיעו אליו עם בוקר כוחות תגבורת. הקו הקריטי הוא קו התעלה והשטח שבעומק 20 ק"מ ממנו. המפתח למצב בקו הזה הוא בידי חיל האוויר, והמפתח להצלחת חיל האוויר הוא מזג האוויר. אם מזג האוויר יאפשר זאת, יתקוף חיל האוויר את מערך הטילים ושדות התעופה המצריים. זהו מבצע קשה ואם הוא יצליח, יבוא המפנה המקווה. אם מזג האוויר לא יאפשר את הפעלת חיל האוויר, או אם הצלחתו תהיה חלקית, יבוא ביום ב בבוקר מבחנו של השריון. המצב המועדף הוא מצב שבו חיל האוויר יצליח להשמיד את האויב. אם המצב הזה לא ייווצר, והמצרים ימשיכו להעביר כוחות לסיני, יהיה על שריון

צה"ל לנהל קרבות שב"ש, עם כיסוי ארטילרי מועט. מלחמת השריון תהיה לא קלה ולא פשוטה, אולם בעלת סיכויים טובים. במקרה שאכן זה יהיה המצב, יבוא לידי ביטוי היתרון שבהחזקת סיני – הקרבות יתחוללו במרחק של כ-20 ק"מ מקו התעלה ובמרחק רב ממרכזי האוכלוסייה של ישראל.

ראש הממשלה גולדה מאיר עדכנה את הפורום בהתפתחויות בתחום המדיני. היא אמרה כי למרות השדרים של מצרים וסוריה שלפיהם ישראל היא זו שתחזק במלחמה, הצליחה ישראל לשכנע את מדינות העולם כי הערבים הם שפתחו בה. עם פרוץ המלחמה עלה עניין כינוס מועצת הביטחון להסדרת הפסקת אש, אולם הן ישראל והן מצרים וסוריה אינן מעוניינות בכך. ראש הממשלה סיפרה שארצות-הברית העמידה את ברית-המועצות במבחן בהציעה הפסקת אש עם חזרה לקווים שלפני פרוץ המלחמה. ראש הממשלה הביעה את עמדתה שאין להסתפק בחזרה לקווים, אלא יש להכות במטרות אסטרטגיות במצרים ובסוריה ובצבאותיהן, ורק לאחר מכן לחזור לקווים הקודמים. היא דיווחה שבכוונתה לומר לאמריקנים שצריכה להינתן לישראל אפשרות להכות במצרים ובסורים מכות של ממש – אין לישראל יומרות להשתלט על שטחים, כל רצונה הוא להכותן מכות נמרצות. היא הציעה שזה הקו שיינקט בהמשך וביקשה לקבל את אישור הממשלה לכך או לשמוע הצעות אחרות אם יש כאלה.

עם סיום הישיבה קיבלה הממשלה את ההחלטות הבאות:
מחליטים

- א. לאור מצב החירום לא לקיים לימודים בבתי הספר מחר י"א בתשרי תשל"ז (7.10.73).
- ב. על אף התוקפנות המצרית-סורית, לא ליזום כינוס של מועצת הביטחון.
- ג. להמשיך את הפעולות הצבאיות בשתי החזיתות, במטרה להדוף את צבאות האויב ולהחזיר לקדמותו את המצב בקווי הפסקת האש.
- ד. ראש הממשלה מודיעה שלא נתקבלה הצעה להפסקת אש. אם תבוא – הדבר יובא לדיון החלטת הממשלה.

פעולות סגן הרמטכ"ל בהיות הרמטכ"ל בשיבת הממשלה

בעת שהרמטכ"ל השתתף בישיבת הממשלה טיפל סגנו בכמה עניינים ובעיות שהתעוררו. בשיחה שניהל עם אלוף פיקוד הדרום בשעה 21:00, הודיע לו האלוף טל, כאמור, שיופנו אליו כוחות חי"ר לאבטחת מתקנים.¹⁶¹ בשעה 22:05 חזר והודיע לו על כך. האלוף גונן ביקש לקבל בדחיפות שתי פלוגות חי"ר לבלוזה.¹⁶² סגן הרמטכ"ל יעץ לו להעביר לשם חלק מכוון בן 30 טנקים מאוגדה 162 שהיה בתנועה בכביש בלוזה-קנטרה, זאת בהנחה

¹⁶¹ יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל.

¹⁶² בסביבות השעה 22:00 נודע לסגן הרמטכ"ל על נחיתות מסוקים מצריים בבלוזה (רשימות רמ"ח היסטוריה).

שהבעיה העיקרית בדרום היא להחזיק מעמד עד הבוקר.¹⁶³ במקביל הורה לעוזר ראש אג"ם להעביר בבהילות שתי פלוגות חי"ר לפיקוד הדרום.

בשעה 22:15 שוחח האלוף טל עם מפקד גיסות השריון¹⁶⁴ וכעבור שלוש דקות הודיע לאלוף מנחם ("מנדי") מרון שתא"ל מרדכי ציפורי מפקד פו"ם יתמנה לקצין שריון ראשי (קשנ"ר).¹⁶⁵ תא"ל דב תמרי, שכינה בתפקיד הזה בתוקף תפקידו כסגן מפקד גיסות השריון, יחזור לכהן כסגנו של האלוף אברהם אדן, הפעם כסגן מפקד אוגדה 162.¹⁶⁶ סגן הרמטכ"ל הורה לאלוף מרון להודיע לתא"ל ציפורי להתייצב בפני רמ"ח המבצעים וליצור קשר עם ראש המטה של אוגדת הגיס אל"ם עמי רדיאן, כדי להתעדכן בנעשה במפקדה העורפית של גיסות השריון. הודעה על המינוי הועברה לעוזר ראש אג"ם ולרמ"ח המבצעים.¹⁶⁷

רוב הדיווחים שהגיעו לידיעת סגן הרמטכ"ל במהלך השעה שבה שהה הרמטכ"ל בישיבת הממשלה, נסכו על יוזמות אויב בחזית המצרית:¹⁶⁸ בין היתר נודע בשעה 22:10 שיחידת הבקרה באופירה הותקפה והיא בוערת; כעבור חמש דקות נמסר על כוח שריון מצרי בחוף מרש"ל ועל הפגזת היב"א באום מרג'ם שליד רפידים; בשעה 22:40 נודע כי יחידת הבקרה בטסה מופגזת.

בשעה 22:25 שוחח סגן הרמטכ"ל עם אלוף פיקוד הדרום והורה לו לא לפנות את האנשים מן המגדלים באבו רודס. בשעה 22:40 מסר האלוף טל על ההוראה הזאת לעוזרו הצבאי של שר הביטחון, תא"ל יהושע רביב, וציין שהוא אף שוחח אישית על הנושא עם סגן המפקד של שדה התעופה. בשל החשש לאפשרות של הנחתת כוחות מצריים באמצעות מסוקים במרחב שלמה, שוחח סגן הרמטכ"ל בשעה 22:40 עם מפקד חיל האוויר וביקש לברר האם ניתן יהיה ליירט מסוקים בלילה. האלוף פלד השיב שזו משימה קשה.¹⁶⁹

דיווחים על אירועים בחזית הסורית לקראת חצות 6-7 באוקטובר

משחזר מישיבת הממשלה קיבל הרמטכ"ל בשעה 23:04 דוח מצב מאלוף פיקוד הצפון. האלוף חופי דיווח על חדירה סורית לא גדולה באזור מוצב 109, ועל חדירה אפשרית בחושניה. הוא מסר שמונחת ירי ארטילרי על החרמון.¹⁷⁰ בנוגע לתגבורי כוחות מסר האלוף שחטיבה 7 מתוגברת בפלוגה מחטיבה 179. הוא אמר שאינו צופה שלקראת בוקר תגיע תגבורת שריון גדולה מכלל הכוחות העומדים להגיע לרמת הגולן, וביקש שאם לא יהיה די

163 במקור (יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל) כתוב: "הבעיה של גורודיש – עד הבוקר". הכוונה כנראה שעם בוקר יחלו להגיע כוחות, לכן הבעיות העיקריות הצפויות בפיקוד הדרום יהיו במשך הלילה.

164 האלוף אדן היה, בתוקף תפקידו כמפקד הגיס, גם מפקד אוגדה 162. תוכן השיחה אינו מפורט. 165 שם.

166 רשימות רמ"ח היסטוריה.

167 יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל.

168 רשימות רמ"ח היסטוריה.

169 יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל.

170 הכוונה היא לירי של צה"ל על המוצב כאשר חיילי צה"ל שבמוצב הסתגרו בתוך הבונקר.

שריון בבוקר יקבל סיוע אווירי.¹⁷¹ בדיווח על נפגעים שנמסר מפיקוד הצפון בשעה 23:00, נמסר על כעשרה הרוגים וכ-45 פצועים, זאת ללא הנפגעים במוצב החרמון שעליהם לא היה ידוע דבר. כמו כן נמסר על תשעה טנקים פגועים לחטיבה 188, וכי לא ידוע כמה טנקים נפגעו לחטיבה 7. בדיווח של חטיבה 188 נמסר על כ-40-50 טנקים פגועים לאויב. בדיווח משעה 23:00 נמסר על התארגנות כוח סורי מול מוצב 117, ובשעה 23:40 דווח שמשעה 15:55 מדווחים הנמלטים שכל אנשי המוצב נהרגו.¹⁷²

דיווחים על אירועים בחזית המצרית לקראת חצות 6-7 באוקטובר

מפיקוד הדרום נמסר כי נמשך הלחץ המצרי בגזרה הצפונית. בשעה 23:16 דווח על ניסיון של כוח מצרי לחצות את התעלה מול מעוז "לחצנית" ועל כך שכוח מצרי גדול מרוכז מול מעוז "אורקל". בקשות הפיקוד לסיוע אווירי בשני המקומות נענו בשלילה.¹⁷³ בשעה 23:15 דווח לסגן הרמטכ"ל שמעוז "לחצנית" נכבש ושהכוח המצרי המנסה לצלוח באזור כולל שריון. בעקבות זאת ביקש האלוף טל לברוק אפשרות לפעול בגזרת "לחצנית".¹⁷⁴ בשעה 23:40 ביקש סגן הרמטכ"ל מרמ"ח האוויר תא"ל עברי להמשיך ב"קלע" לנוכח הדיווח שהוא מאט מאוד את קצב הפעולה של המצרים.¹⁷⁵ תשובת תא"ל עברי אינה ידועה, אולם משפנה אליו רמ"ח המבצעים שוב, בשעה 23:59, בבקשה דומה, השיב שכל "קלע" יפריע להוצאה לפועל של התוכנית המתוכננת לבוקר, ולכן אפשר רק "לטפף". סגן הרמטכ"ל אישר להסתפק ב"טפוף".¹⁷⁶

בסביבות השעה 23:00 דווח שכוח ימי מצרי, הכולל ארבעה סטי"לים וכלי שיט נוספים, מתארגן לתנועה מפורט סעיד מזרחה.¹⁷⁷ רמ"ח המבצעים הורה לחיל הים בשעה 23:25 לשלוח סטי"לים לאזור החוף הצפוני של סיני כדי לסכל אפשרות של נחיתה מצרית שם.¹⁷⁸ בשעה 23:52 נמסר שהרמטכ"ל אישר להקצות זוג מטוסי פנטום לתקיפת הכוח הימי המצרי.¹⁷⁹

בנוגע למרחב שלמה נמסר בשעה 23:40 שליד ראס מוחמד זוהו מסוקים ושני מטוסי פנטום הוזנקו לאזור. באותה השעה הסתיימה כבר התקיפה המצרית על יב"א 528, ודווח על נזקים חמורים שנגרמו בה.¹⁸⁰ בשעה 23:40 ביקש סגן הרמטכ"ל לברר מהו מצבם של הכוחות המיועדים לתגבר את מרחב שלמה. נמסר לו ששתי פלוגות חי"ר שיוטסו מיועדות

171 רשימות סא"ל לביא. השיחה הזאת אינה נזכרת ביומן רל"ש הרמטכ"ל.

172 מבצעים/אירועים, צפון.

173 מבצעים/אירועים, דרום.

174 רשימות רמ"ח היסטוריה.

175 שם; יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל.

176 רשימות רמ"ח היסטוריה.

177 מבצעים/אירועים, דרום.

178 רשימות רמ"ח היסטוריה.

179 שם; מבצעים/אירועים, דרום.

180 שם.

להגיע לשרם א־שייח' בשעה 02:00. בעת הדיווח היו במרחב שלמה 26 צוותי טנקים, והם יתוגברו כך שיהיו שם 42 צוותים, ונוסף עליהם משוגר כוח "דוב לבן".¹⁸¹ באותה עת כבר היו 12 צוותים של טנקי טיראן במטוס בדרך למרחב שלמה; כמו כן דווח לסגן הרמטכ"ל ש-50 לוחמים מיחידה 269, עם ג'יפים ותול"רים, יוטסו לשרם א־שייח' ושלוש פלוגות מבה"ד 1 מיועדות להגיע למעברים.¹⁸²

סגן הרמטכ"ל הורה בשעה 23:55 שהלוחמים מיחידה 269 יוטסו במסוקים לבלוזה. כמו כן קבע האלוף טל שבה"ד 3 ישמש עתודה לפיקוד המרכז.¹⁸³

הצגת תוכניות קצין חי"ר וצנחנים ראשי

בסביבות השעה 23:30 הציג הקצ"ר בפני רמ"ח המבצעים תוכניות אפשריות לפעולה בעומק מצרים: במקרה שחיל האוויר יתקוף את שדה התעופה קינא ניתן יהיה לנחות שם במסוקים, לכבוש את השדה ולהנחית בו מטוסים. כן יש אפשרות לפשוט באזור הנילוס.¹⁸⁴

תמונת המצב המודיעינית

בשעה 23:15 הפיץ אמ"ן לקט שבו סוכמה פעילות האויב ב-6 באוקטובר וניתנה תמונת המצב נכון לשעה 21:00. כן ניתנו בלקט הערכות בנוגע לפעילות הצפויה בהמשך. להלן יובאו עיקרי הדברים.¹⁸⁵

המצרים פתחו את מתקפתם בחזית רחבה. בסביבות השעה 16:00 זוהו שני מאמצים עיקריים: הראשון בגזרה הצפונית – במשולש "בודפסט" – פורט סעיד-קנטרה; המאמץ השני זוהה בגזרה הדרומית – באזור ג'ניפה-שלופה. לקראת החשכה התברר שבגזרה הצפונית הצליחו המצרים להיאחז באזור קנטרה. מתנהלת לחימה בציר התעלה מקנטרה ועד למוצב "אורקל" וכן באזור "בודפסט". בגזרה הדרומית נמצא הכוח העיקרי של דיוויזיה חי"ר 7, ובו 60 טנקים, מזרחה לתעלה ונבנה ראש-גשר בעומק של כ-6 ק"מ. הכוחות העיקריים של דיוויזיית חי"ר 19 צלחו באזור שלופה ויצרו ראש-גשר בעומק של 4-5 ק"מ. כוח קדמי של הדיוויזיה נמצא, לדברי המצרים, בעומק של 22 ק"מ בציר המתלה, וגדוד טנקים נע בציר כדי להתחבר עם הכוח הקדמי. המצרים הקימו כמה גשרים;

181 "דוב לבן" – יחידה משורינית אמפיבית שהתבססה על רק"ם שלל ממלחמת ששת הימים, וכללה שבעה טנקים פי-טי-76 וכמה נגמ"שים ביי-טי-אר.

182 רשימות רמ"ח היסטוריה.

183 ההוראה להעביר את לוחמי 269 לבלוזה במקום לשרם א־שייח' נבעה כנראה מידיעה שהגיעה לפיקוד הדרום בשעה 23:50 על תקיפה מצרית צפויה באזור. אין אמנם סימוכין לכך שהידיעה הועברה לסגן הרמטכ"ל, אך סביר להניח שכן.

184 המקור היחיד להצגת התוכניות הוא רשימות רמ"ח היסטוריה. כנראה שאל"ם איילון נכח רק בחלק קטן של הצגת התוכניות (לכל היותר 10 דקות), ובעת שנכח הציג הקצ"ר את הדברים המובאים כאן.

185 מסמך אמ"ן-מחקר, אוקטובר 1973.

ייתכן שחלקם גשרי דמה: ארבעה גשרים מצפון לאסמאעיליה בין הק"מ 73 לק"מ 74.3; גשר מול כוכבי בקילומטר ה-149. ייתכן שהוקם גשר נוסף – מדרום לג'ניפה. החל משעה 16:00 נעה דיוויזיה משורינית 4 מאזור הריכוז שלה בג'בל ג'פרא, וככל הנראה היא מתקדמת מזרחה בכיוון ג'ניפה. לא ידוע היכן נמצאות דיוויזיה משורינית 21 וחטיבת טנקים עצמאית 15.

אשר לחיל האוויר המצרי: ב-14:00-14:30 תקפו 76 מטוסי קרב במגמה לשבש מפקדות קדמיות: אום חשיבה, מרכז הבקרה ליד רפידים ומרכז הבקרה של אופיר (המטרה הזאת לא הושגה); וכן לתקוף את שדות התעופה רפידים ואופיר וסוללות הוק באבו סמרה ובבלוזה. נעשה ניסיון לשגר טילי קלט משני מטוסי טור-16 לעבר מטרות חוף במרכז הארץ. אחד הטילים יורט והופל; לא נפגעו מטרות בארץ. בשעה 16:06 נעשה מאמץ הנחתה של 25-30 מסוקים בשלושה אזורים: "בודפסט"; גידי-אום חשיבה ואזור ראס סודר, ואולי גם אבו רודס. לפחות 14 מן המסוקים הופלו: שישה בגידי ושמונה בראס-סודר. ייתכן שהופלו מסוקים גם באזור "בודפסט". בסך הכול הופלו לפחות עשרה מטוסי קרב מצריים. חיל האוויר איבד שלושה מטוסי סקייהוק שהופלו באש נ"מ בעת תקיפה באזור התעלה. נראה ששלושת הטייסים צנחו.

בנוגע לצפי בהמשך: לפי תוכניות מוכרות של המצרים, שאותן תרגלו בעבר, כוללת תוכנית ההתקפה שני מאמצים עיקריים – אחד בציר אסמאעיליה ואחר בגזרה הדרומית, קרוב לוודאי בציר המתלה. נוסף על כך אמור היה להיות מופעל מאמץ משני בגזרה הצפונית – מקנטרה וצפונה. על בסיס התוכניות האלה וכיווני ההתקפה הצפי היה שהמצרים ישאפו להשלים במשך הלילה את האיחזותם מזרחה לתעלה תוך יצירת ראש-גשר בגזרה הדרומית (מג'ניפה ודרומה) ובגזרה המרכזית (מול אסמאעיליה) וכן להשלים את השתלטותם על הגזרה הצפונית של התעלה. אם יצליחו להקים ראש-גשר הצפי היה שישאפו להעביר במשך הלילה את דיוויזיה משורינית 4 בציר ג'ניפה-הגידי (בסבירות נמוכה יותר – בציר שלופה-המתלה). זאת במטרה להימצא עם שחר עם מקסימום טנקים מזרחית לתעלה ולהתקדם לעבר קו המעברים.

באוויר נצפו ללילה ניסיונות הנחתה נוספים במסוקים, ניסיונות הפצצה בטור-16 עם תשומת לב מיוחדת לאזור מרחב שלמה וניסיונות נוספים לשיגור טילי קלט למרכז הארץ. דרכי הפעולה למחרת בבוקר הותנו בראש ובראשונה במזג האוויר שהיה צפוי להיות גרוע בשעות הבוקר הראשונות. הוערכה אפשרות של ניסיון חוזר לתקוף שדות תעופה ומפקדות, כולל בעומק ישראל, ונצפו אף אפשרויות להפצצת מטרות אזרחיות. כמו כן הוערך שמטוסים ייתנו סיוע קרוב לכוחות הקרקע וייערכו להגנה מסיבית בציפייה לתקיפה אווירית של צה"ל; ייתכן גם שייעשו שינויים בהיערכות הטילים.

ההערכה הייתה שהמצרים יכולים להיות שבעי רצון מתוצאות יום הלחימה הראשון. זאת הודות לצירופם של הגורמים הבאים: ההצלחה הניכרת בגזרה הצפונית; ההצלחה להיאחז בגזרה הדרומית וליצור שם ראש-גשר תוך סיכוי להרחיבו במהלך הלילה; האבדות שספגו אינן כבדות; ישראל לא תקפה מן האוויר מטרות בעומק מצרים; וסוריה הצטרפה ללחימה, ובכך רותקו כוחות של צה"ל לחזית הצפון.

הכוחות הסוריים ערוכים בשלוש דיוויזיות חי"ר בחזית ובשתי דיוויזיות משוריינות שעדיין לא אותרו, כנראה בעורף ברצועת ההגנה השנייה. לפי התוכנית הסורית למתקפה, אמורות שלוש דיוויזיות החי"ר לתקוף, כל אחת בגזרתה, בניסיון לכבוש שטח עד 10 ק"מ; אם יצליחו, יתקפו שתי הדיוויזיות המשוריינות, או אחת מהן, כגל שני.

בסביבות השעה 14:00 החלה התקפה בכל גזרה דיוויזיונית, בכוחות קטנים, בסדר כ"ע עד פלוגתי, לפריצת שדות מוקשים וגישור תעלת הנ"ט; זאת תוך כדי תקיפות אוויר והפגזות ארטילריות. בסביבות השעה 15:30 הוגברו התקיפות עד לסדר גודל של גדוד עד חטיבה, והוערך שהמאמץ העיקרי הוא בפתחת קוניטרה. לאחר בלימת ההתקפות האלה נפתח מאמץ שלישי בסביבות השעה 17:00, כאשר המאמץ העיקרי היה בגזרה הדרומית. המאמץ הזה נבלם בסביבות השעה 21:00, להוציא חדירה של כוח שמנה כעשרה טנקים בגזרה המרכזית. בסביבות השעה 16:00 הותקף מוצב החרמון בכוח חי"ר סורי שהצליח לחדור למוצב. בסביבות השעה 21:00 הצטיירה אצל הסורים תמונה של הצלחה בתפיסת מוצבי הקו הישראלי הראשון, ולנוכח זאת – כוונה להכניס כוחות נוספים לתקיפת הקו השני. הוזכרה האפשרות ש"הקרב העיקרי ייערך מחר", כלומר, ב-7 באוקטובר.

באוויר היה ב-14:00-14:15 גל תקיפה אחד שבו השתתפו כ-40 מטוסים סוריים. תוכנן לתקוף בגל שני ב-16:27, כנראה כדי לסייע לטנקים סוריים ולתקיפת קוניטרה, אולם בשל מזג האוויר לא יצאה התקיפה לפועל. בשעות החשכה היו שני ניסיונות תקיפה, בשני מטוסים כל אחד. מבנה אחד חזר בלי לתקוף, השני תקף דרומה לקוניטרה – תוצאות תקיפתו אינן ידועות. לפי דיווח ראשוני, היה ניסיון נוסף להחדיר מסוקים בשעות הערב – לא ידועים פרטים נוספים עליו.

אשר לצפי בהמשך: מכיוון שעד אותה עת התנהלה התקיפה הסורית על-פי הדוקטרינה, ההנחה הייתה שהיא תימשך כך. כלומר, אם תהיה לסורים תמונה ריאלית על בלימת כוחות צה"ל, יש לצפות בלילה להמשך המאמץ של דיוויזיות החי"ר להשתלט על מוצבי הבט"ש או לפחות להבטיח מעברים על תעלת הנ"ט. אם המאמץ הזה ייבלם בלילה צפוי חידושו בבוקר, זאת אם לסורים יובהר כי המצרים ממשיכים במאמץ לצלוח את התעלה. אם ימשיכו הסורים להעריך שהם מצליחים, הם עשויים לנסות לקדם במהלך הלילה את שתי דיוויזיות השריון (או אחת מהן) ולתקוף עמן עם שחר. הסבירות לניסיון תקיפה בדיוויזיות השריון בלילה היא נמוכה. בכל מקרה, אם דיוויזיות החי"ר ייכשלו במאמצייהן סביר מאוד שדיוויזיות השריון לא יוכנסו להתקפה. אשר לצפי בנוגע לפעילות האווירית של סוריה: כמו במצרים צפוי היה גם בחזית הסורית מזג אוויר גרוע בשעות הבוקר – דבר שיגביל את אפשרויות התקיפה. אם ינסו לתקוף, יש לצפות לניסיונות תקיפה של שדות תעופה בצפון הארץ. חיל האוויר הסורי ייתן הגנה אווירית לקו החזית ולבסיסים, וייתכנו שינויים במערך טילי הקרקע-אוויר.

ברית-המועצות עדיין לא פרסמה כל עמדה בנוגע לפרוץ הקרבות. נראה שהדבר נבע מרצונם של הסובייטים להמתין להתפתחויות בשטח. ההערכה הייתה שהם חוששים שישראל תגיב נמרצות. ייתכן שאף יעריכו שישראל תנצל את המצב להשגת מטרות אסטרטגיות. לנוכח זאת סביר כי ישאפו להשיג בקרוב הפסקת אש (במיוחד אם הערבים

יבקשו זאת מהם) במגמה להצר – לפחות מדינית – את חופש הפעולה של ישראל. ארצות-הברית לא התייחסה לעובדה שמצרים וסוריה הן שפתחו במלחמה. הוערך כי יקל עליה להצטרף להחלטה במועצת הביטחון שתקרא להפסקת אש מידית אם ישראל תצליח להדוף אותן מעבר לקווי הפסקת האש.

עדכון ארצות-הברית בנוגע לכוונותיה של ישראל

קרוב לחצות 6-7 באוקטובר שלח מנכ"ל משרד ראש הממשלה לציר שלו מברק שבו פירט את כוונותיה של ישראל. במברק הודגש כי אין להסכים להפסקת אש עד שלא יוחזר המצב הטריטוריאלי לזה ששרר טרם המלחמה, וצוין בין היתר כי הכוונה היא להכות בשתי החזיתות עד שאחרון החיילים הסורים והמצרים יגורש אל מעבר לקו הפסקת האש ולהשתדל להנחית מכות קשות מאוד על שני הצבאות. המהלומות שינחית צה"ל יכוונו רק למטרות צבאיות תוך הקפדה להימנע מלפגוע בריכוזים אזרחיים. תקרית הקלט והשימוש בפרוג, צוין עוד, מלמדים שהאויב החליט לפגוע גם בריכוזים אזרחיים.¹⁸⁶

עם סיום ישיבתה הלילית של הממשלה עדכן השר גלילי, לבקשת ראש הממשלה, את שר החוץ שהיה בניו יורק ואת שגריר ישראל בארצות-הברית בהלך הרוחות. בין היתר מסר כי בישיבה הוחלט להמשיך בפעולות הצבאיות בשתי החזיתות לעקירת האויב ממאחזיו ולהחזרת המצב בקווי הפסקת האש לקדמותו. ההערכה היא שיש סיכוי סביר לעקור את המצרים תוך יומיים-שלושה. ראש הממשלה העריכה כי גם אם מועצת הביטחון תחליט על הפסקת אש תוך חזרה לסטטוס-קוו אנטה לא יחזרו המצרים למצב הקודם, ולכן אין לדעתה לכנס את המועצה לפני עקירת המצרים. כמו כן צוין במברק כי בממשלה ובוועדת החוץ והביטחון לא היה ערעור על ההחלטה להימנע ממתקפת מנע על אף היתרונות הצבאיים שבכך, ולא הייתה הצעה ליזום הפסקת אש.¹⁸⁷

לחץ האויב גובר בשתי החזיתות

בשעה הראשונה של 7 באוקטובר הגיעו לרמטכ"ל בקשות משני אלופי הפיקודים לסיוע אווירי, בשל מצב קשה בשתי החזיתות. חיל האוויר עסק באותן השעות בהכנות לתקיפה ב-7 באוקטובר בבוקר.

בשעה 00:25 דיווח אלוף פיקוד הצפון לרמטכ"ל על פריצת כוחות סוריים באזור מוצב 116 ועל הזרמת כוחות סוריים רבים דרך הפרצה הזאת. האלוף מסר שאין לפיקוד הצפון די כוחות כדי לעצור אותה. חטיבה 188 תוגברה אמנם בפלוגה, אך היא מרותקת ללחימה בחושניה, וגם חטיבה 7 מרותקת בגזרתה ולא ניתן להעבירה לאזור מוצב 116. לפיכך דרוש

¹⁸⁶ מגזית לשלו, 062355 באוקטובר 1973.

¹⁸⁷ מישאל גלילי לאבן, לדיניץ, 070100 באוקטובר 1973.

סיוע אווירי לבלימת הסורים.¹⁸⁸ הרמטכ"ל אישר תקיפה אווירית בשיטת "קלע" מעבר למוצב 116, אולם כשהודיע לו רמ"ח המבצעים שלא ניתן לעשות זאת, הורה הרמטכ"ל להודיע לאלוף חופי שלא יקבל סיוע אווירי.¹⁸⁹ עם גמר הטיפול בבקשת אלוף פיקוד הצפון לקבלת סיוע אווירי, הופנתה לרמטכ"ל בקשה דומה מאלוף פיקוד הדרום. בשעה 00:40 דיווח האלוף גונן לרמטכ"ל שכוח מצרי גדול מתרכז באזור אסמאעיליה במגמה לצלוח את התעלה, וביקש סיוע אווירי בשיטת "קלע" כדי למנוע את הצליחה. הרמטכ"ל לא אישר את הבקשה – השיקול שלו היה שהאפקטיביות של תקיפת "קלע" בלילה נמוכה ושתקיפה כזאת עלולה לשבש את תקיפת חיל האוויר המתוכננת לבוקר. הרמטכ"ל סיכם שאלוף פיקוד הדרום ישתדל להחזיק מעמד בלי "קלע", ורק אם תהיה "קטסטרופה" יקבל סיוע אווירי.¹⁹⁰

התייעצות בדבר הפעלת חיל האוויר ב־7 באוקטובר בבוקר

דעתו של שר הביטחון בנוגע לסדר העדיפויות של הפעלת חיל האוויר הייתה שונה מזו של הרמטכ"ל. השר, שהגיע ללשכת הרמטכ"ל בשעה 00:25, הביע דעתו שהמשימה הראשונה במעלה בחזית המצרית צריכה להיות הבטחת יחסי כוחות טובים בשריון, וזאת על-ידי שיבוש אפשרויות הצליחה של שריון האויב. השר הטיל ספק בכך שפגיעה בטילי הקרקע-אוויר אכן תביא לתוצאות הצפויות של "אדמה חרוכה", וטען שאפשר לדחות את מבצע השמדת הטילים עד לאחר שיהיו מספיק טנקים בגזרה. לנוכח השיקולים הללו הציע לוותר על תקיפת הטילים המתוכננת ליום המחרת ולרכז את מאמץ חיל האוויר למניעת צליחת טנקים, אף אם יופלו כמה מטוסים.

הרמטכ"ל טען שלתקיפה אווירית בחשכה יש יעל (אפקט) שולי בלבד, וציין שלעת עתה לא צלחו כוחות רבים. אם תצלח דיוויזיית שריון 4 – יינתן סיוע אווירי. הוא אמר שגם הוא ער לבעייתיות של תקיפת הטילים ולכן נקט כמה אמצעים: ביקש לצלם את האזור על-ידי מב"ט לפני התקיפה, כדי לקבל מידע עדכני על מיקומן של סוללות הטילים, והורה שבמטס ראשון לא יותקפו הטילים, אלא תותחי הנ"מ. משחזר שר הביטחון והביע את דאגתו מכמויות הטנקים שהמצרים עלולים להכניס לשדה הקרב בתוך שני לילות, אמר הרמטכ"ל שבסביבות השעה 05:00 יושב עם מפקד חיל האוויר ואז יוכלו להעריך את המצב

188 יומן רל"ש הרמטכ"ל; רשימות סא"ל לביא.

189 ביומן רל"ש הרמטכ"ל נכתב: "רמ"ח המבצעים: חיל האוויר לא יכול [הרמטכ"ל מורה] – להודיע לחקה". לפי יומן שלישי שהב"ט אמר הרמטכ"ל בשעה 00:25: "בכל זאת לוחצים ברמת-הגולן. פורצים בשני מקומות – ליד 116 ובעוד מקום. מקום אחד מסתדר אתם. ב־116 הם הולכים לו בצד והוא רוצה חיל אוויר, והצרה שכל מטוס יחסר לי מחר. תבדקו אולי אפשר לעשות זאת [עם] סקיהוקים, לפחות זוג לעשות מהומה". הבקשה לבדוק אם מטוסי סקיהוק יוכלו לסייע, הייתה משום שהרמטכ"ל ביקש שלא להפעיל את מטוסי הפנטום המיועדים לבצע את המתקפה האווירית בבוקר. סגן הרמטכ"ל ענה לו: "אין שום סימון [שיעזור למטוסים בתקיפה], אין ירח, וסקיהוק אינו יכול לעשות 'קלע'".

190 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

ואת אפשרויות הפעולה.¹⁹¹ שר הביטחון טען שאם בבוקר המצב לא יהיה טוב מבחינת מעבר טנקים, עדיף לתקוף טנקים וגישור, בלי להתחשב האם הם מוגנים בנ"מ, מאשר שדות תעופה ומערכי טילים שתקיפתם לא תשפיע על המערכה. רב-אלוף בר-לב שנכח בחדר הוסיף: "לתקוף טילים שלא לקראת צליחה, זה עסק יקר".

בדיון הזה ניכרו שתי גישות: הן הרמטכ"ל והן שר הביטחון רצו שחיל האוויר יסייע לכוחות הקרקע המועטים בבלימת כוחות האויב החוצים את התעלה. ואולם בעוד השר סבר כי יש לפעול בראש ובראשונה להשמדת טנקי האויב ולמניעת הצליחה כדי להבטיח יחסי כוחות סבירים בשריון במועד המוקדם ביותר, ולכן צידד בהפעלת חיל האוויר נגד כוחות האויב והגשרים עוד לפני השמדת טילי האויב, ייחס הרמטכ"ל חשיבות רבה יותר לשליטה אווירית במרחב התעלה, דבר שייעל את הסיוע האווירי. רב-אלוף בר-לב הזכיר את התפיסה, שהושמעה לא פעם בדיונים לפני המלחמה, שאין טעם לתקוף את הטילים בחזית תעלת סואץ אם אין כוונה לצלוח מיד לאחר מכן, שכן המחיר גבוה, ואם כוחות צה"ל לא ישתלטו על האזור יוכלו המצרים להציב בו שוב טילים, מאלה שבעורף. בשלב הזה לא עמדה על הפרק שאלת הצליחה – הדיון נסב על צורת הפעלתו של חיל האוויר: האם לסייע לכוחות הקרקע באמ"ט (אזור מוגן טילים) או להשיג לפני כן חופש פעולה אווירי בשדה הקרב.

שר הביטחון הביע את דעתו זו גם בפני מפקד חיל האוויר במשל"ט חיל האוויר בשעה 01:00. האלוף פלד חזר והציג בפניו את התוכנית להתחיל במטס ראשון בתקיפת הנ"מ ושמונה שדות תעופה. השר סבר שהדבר "לא ישפיע על המצב בתעלה", ועל כך ענה האלוף פלד: "ישפיע, כי לא יהיו מטוסים. יש לי את כל הכוח לטילים, העודף הולך לשדות. ברגע שנגמור את הטילים יהיה לי חופש פעולה". שר הביטחון טען: "אם יבואו טילים אחרים, הרי לא תגמור את כולם". מפקד חיל האוויר ענה: "אז יהיו פחות ואני אוכל לעבוד ביתר חופשיות".¹⁹²

הנחיית הרמטכ"ל נותרה בעינה. בשעה 01:15 דיווח אלוף פיקוד הדרום לרמטכ"ל שהמצב בדרום השתפר ושכוח של צה"ל אף הגיע עד לתעלה באזור ג'סר אל-חרש. בשעה 01:30 ירד הרמטכ"ל למשל"ט חיל האוויר וקיים התייעצות שבה השתתפו ראש אמ"ן, מפקד חיל האוויר, רמ"א ואלוף (מיל') יריב בנוגע לתכנון התקיפה למחרת. הרמטכ"ל ציין שהבעיה תהיה לעבור את 30 השעות הקרובות עד לריכוז הטנקים בחזית.¹⁹³ הוא אמר שכאשר הטנקים יהיו מרוכזים יהיה אפשר להפעיל את חיל האוויר בעוצמה רבה, ואילו הפעלתו קודם לכן תהיה כרוכה באבדות כבדות בלי להפיק רווח. מפקד חיל האוויר הציג לפני הרמטכ"ל תוכנית פעולה, שלדעתו יהיה בה כדי להביא לתוצאות בעלות חשיבות. לפי התוכנית הזאת, ירכז חיל האוויר את מאמציו בחזית

191 בתקציר יומן רל"ש הרמטכ"ל כתוב בהקשר הזה: "בכל מקרה פותחים עם [תותח] נ"מ במטס ראשון".

192 המקורות לשיחה: יומן רל"ש הרמטכ"ל; יומן שליש שהב"ט.

193 בדיון עם שר הביטחון (ראו לעיל) מסר הרמטכ"ל שעד יום א בערב יהיו בחזית הדרום מעל 700 טנקים ולמחרת יהיו 1,200.

המצרית: לקראת השעה 07:00 יצא מטס ראשון לפגיעה בתותחי הנ"מ כהכנה לפגיעה בסוללות הטילים. כעבור 40 דקות יותקפו שמונה שדות תעופה במצרים במטרה לשתק את מסלוליהם ולקרקע את חיל האוויר המצרי;¹⁹⁴ וארבע שעות לאחר מכן יותקף מערך הטילים. לדברי מפקד חיל האוויר, יש סיכוי שכבר במטס השני ייערך "תגר",¹⁹⁵ ולאחר מכן יותקפו מטרות בשטח האויב, בשטחנו ועל התעלה ולאחר מכן יוכל חיל האוויר לתת סיוע של ממש לכוחות היבשה.¹⁹⁶

דיווחים על אירועים בחזית המצרית מחצות עד לפנות בוקר

בשעה 00:40 הגיע לאג"ם מבצעים דיווח מפורט מפיקוד הדרום על האירועים בחזית המצרית. הנקודות העיקריות בו היו: בסך הכול נמצאות בצד המזרחי של התעלה כ-7-8 חטיבות מצריות, רובן חי"ר, לפי הפירוט הבא: באזור "מילנו" – כוח חי"ר ומולו שתי פלוגות טנקים של צה"ל; באזור מעוז "מצבר" דרומית לאי אל-בלח – נמצאים שמונה טנקים מצריים בגדה המזרחית; באזור "פורקן" ארבעה גשרים מצריים שעליהם עבר כוח חי"ר; מדרום לאגם תמסח – כוח חי"ר; באזור מעוז "מצמד" ומול מעוז "אגרופית" נכשלו ניסיונות צליחה. פעילותם ומיקומם של כוחות צה"ל בגזרת התעלה: במעוז "חזיון" – גדוד טנקים מחטיבה 14; חטיבה 401 ערוכה ממעוז "ליטוף" עד מפרץ סואץ והדפה כוחות אויב; פלוגת טנקים נמצאת מול מעוז "ליטוף"; גדוד מול מוצא המתלה וגדוד מול מעוז "בוצר"; כוח טנקים הופנה לבלוזה שהותקפה על-ידי כוח קומנדו.

מצפון לראס סודר הופיעו והופלו שמונה מסוקי אויב. מול ראס סודר היו סירות שנעו לכיוון אבו רודס. כוח מצרי, שהונחת במסוקים, פוצץ מכלים; מול ראס שרתיב¹⁹⁷ הייתה נחיתה מן הים (לצה"ל שם שתי מחלקות צנחנים ושישה טנקים); באבו זנימה לא הייתה כנראה נחיתה. החל מן השעה 00:40 הגיעו ידיעות על הימצאות סטי"לים מצריים מדרום לראס מוחמד, ובידיעות מאוחרות יותר נמסר שהם מפגיזים את בסיס חיל האוויר במרחב שלמה. רמ"ח המבצעים הורה להפעיל מטוסים נגדם.¹⁹⁸

באותן השעות התחוללה לחימה גם באזור מסעדה שבימת ברדויל: בשעה 00:30 נמסר מחיל הים שהאזור מופגז,¹⁹⁹ ובמהלך השעתיים שלאחר מכן דווח על מרדף סטי"לים של צה"ל אחר סטי"לים של המצרים באותו אזור. לפי הדיווחים, המרדף הסתיים ללא פגיעות באויב.²⁰⁰ במשך שעות הלילה הגיעו גם דיווחים על נפגעים ובקשות לפינויים ממקומות

194 למעשה נועדה תקיפה לשם שיתוק למנוע המראות מטוסים מהשדה המשותף למשך כיממה. זאת להבדיל מתקיפה לשם השמדה, שהשפעתה לטווח רחוק (ראה עמ' 85 לעיל).

195 תוכנית לתקיפת מערך הטילים בחזית תעלת סואץ.

196 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

197 במקור כתוב ראס שחריב(?). הכוונה כנראה לראס שרתיב.

198 רשימות רמ"ח היסטוריה.

199 מבצעים/אירועים, דרום.

200 רשימות רמ"ח היסטוריה.

שונים במרחבי הפיקוד.²⁰¹

בשעה 02:30 פרסם אג"ם מבצעים מברק שקבע: "יש צורך לתת דגש מיוחד לאבטחת מקומות חיוניים במרחבי פיקוד הצפון והדרום: בסיס המודיעין "כבל" שבאום חשיבה, טסה וראס סודר בדרום ותל אבו נידא בצפון".²⁰² בעקבות זאת תוגבר בסיס "כבל" בכוחות צנחנים ובלוזה תוגברה בלוחמים מיחידה 269.²⁰³

בלקטי אמ"ן מאותן השעות נמסרו פרטים על המצב בחזית. נמסר על חששם של המצרים מתקיפה אווירית של צה"ל מאור ראשון ונמסרו פרטים על פעילות דיפלומטית מצרית ועל היענות של מנהיגים ערבים ואפריקנים לפניות מצרים לסייע לה במערכה.

בלקט שהופץ בשעה 02:15, נמסר כי לפי כמה ידיעות, המקבלות חיזוק מדיווחי כוחות צה"ל, נראה כי המצרים מתכוונים למאמץ צליחה עיקרי נוסף בגזרת ארמייה 2 לעבר הציר המרכזי בסיני (אסמאעיליה-רפידים) נוסף למאמצי הצליחה שאוכנו כבר באזור קנטרה. הכוחות המצריים הפועלים בגזרה זו הם: מצפון לאסמאעיליה (גזרת דיוויזיה חי"ר 2) – בשטח שממזרח לאזור הק"מ ה-73-74 (שבו הקימו המצרים ארבעה גשרים) נערך קרב בין כוח מצרי בגודל בלתי ידוע לבין כוח צה"ל. מדרום לאסמאעיליה (גזרת דיוויזיה חי"ר 16) – החל מחצות לערך נערך, לפי דיווחי כוחות צה"ל, מאמץ צליחה על-ידי כוחות חי"ר מצריים. בשלב זה לא ידוע גודל הכוח. ייתכן כי בכוונת המצרים להקים ראש-גשר על-ידי כוחות חי"ר ממזרח לאסמאעיליה, בפתחת הציר המרכזי לרפידים. במקרה של הצלחה ייתכן שיטילו לציר זה את יחידות הדרג השני של הארמייה, וביניהן כוחות מדיוויזיה משורינית 21 (ייתכן מדרום לאסמאעיליה) ומדיוויזיה ממוכנת 23 (ייתכן מצפון לאסמאעיליה). נוסף על כך נמשך מאמץ הצליחה של טנקים מצריים. נראה כי המצרים מתגברים כוחותיהם באזור זה כדי להבטיח את אחיזתם בראש-הגשר, וייתכן כי בשלב שני יטילו גם את חטיבת הטנקים מס' 15 (שנערכה לאחרונה בצליחה), הכוללת גם טנקים מסוג טי-62.

בלקט שהופץ בשעה 01:30 נכתב: "המצרים חוששים כי החל מאור ראשון תהיה תקיפה אווירית מסיבית ומרוכזת של שדות תעופה מצריים ואמצעי/יחידות הגנה אווירית, תוך שימוש בטיילי 'שרייק', בחסימה אלקטרונית וכיחידות יבשה. כמו כן, ניתנה התראה לקראת אפשרות הנחתת כוחות בעורף המצרי".

בלקט משעה 01:45 תוארה הפעילות הדיפלומטית המצרית עד לשעה 01:00, ונמסרו פרטים על מברקי ברכה והבטחות סיוע ששיגרו למצרים מנהיגים ערבים ואפריקנים. בין היתר נמסר כי שליט סודאן ג'עפר נומירי הבטיח לשלוח כוחות סודניים אם יתבקש לעשות זאת. הערכת אמ"ן הייתה שהוא עלול לשגר כוח בעוצמה של חטיבת חי"ר. בידיעות מרבאט נמסר כי כוחות מרוקניים נמצאים בכוונות להעברה למצרים. הערכת אמ"ן הייתה שמרוקו עלולה לשגר כוח ממוכן בעוצמה של גדוד עד חטיבה. בשגרירויות מצרים וסוריה בכוונות

201 מבצעים/אירועים, דרום.

202 מסמך אג"ם-מבצעים, אוקטובר 1973. המקומות המצוינים במברק הזה היו מרכזי שליטה והתערה מודיעינית.

203 רשימות רמ"ח היסטוריה.

נפתחו משרדים לגיוס מתנדבים. שליט אוגנדה אמר שהוא מעמיד לרשות המערכה קצינים אוגנדים המתאמנים בשתי המדינות.

בלקט שפורסם בשעה 02:35 נמסר כי שליט לוב מועמר קד'אפי הסכים לשגר למצרים את הפריטים שביקשה ממנו, הכוללים תותחי נ"מ ZSU 23 מ"מ, שיועברו החל מבוקר 7 באוקטובר. כ-300 טילי סטרלה יועברו החל מ-7 באוקטובר בבוקר; כמו כן יועברו מכשירי זע"ט (זיהוי עמית-טורף) וטילים – כנראה סוללות טילים מצריות שהועברו זמן לא רב קודם לכן ללוב (כשמונה סוללות אס-איי 3/2).²⁰⁴

דיווחים על אירועים בחזית הסורית מחצות עד לפנות בוקר

בשעה 01:00 דווחו לאג"ם מבצעים תוצאות הקרב הימי מול לטקיה: חמישה כלי שיט סוריים, מהם לפחות שני סטי"לים, טובעו. לצה"ל לא נפגעה שום ספינה.²⁰⁵ בנוגע למצב ברמת-הגולן הגיעו לאג"ם מבצעים במרוצת השעתיים הללו ידיעות מדאגיות על לחץ סורי גדול בפתחת רפיד.²⁰⁶ כמו כן הגיעו ידיעות על תקיפות באזור קוניטרה, שם נמצאים כוחות מחטיבה 7;²⁰⁷ על התארגנות חטיבת גולני לניסיון כיבוש החרמון;²⁰⁸ על פיצול חטיבה 188, הנמצאת בגזרה הדרומית, לכוחות קטנים; על דילוג חפ"ק הפיקוד להר כנען; על כניסתן לקרב של יחידות ראשונות מחטיבה 179 שמגמתן לחסום את תנועת הכוח הסורי בכיוון חושניה; ועל תחילת תנועת כוחות תגבור – חטיבות 9 ו-4 וגדוד חת"ם 871 ממקומות הריכוז שלהם לרמת-הגולן.²⁰⁹

בלקט מודיעין שהופץ בשעה 01:50, דווח כי עד שעה 01:00 חדר כוח סורי של כ-20 טנקים באזור הר חרמונית לעומק כ-4-5 ק"מ. במקביל לו חדר כוח של כ-20 טנקים לאזור חושניה ובאזור מוצב 116 מתפתחת התקפה של כשני גדודי טנקים סוריים. ביתר קטעי החזית נבלמו הסורים. באותה השעה נמשך ירי ארטילרי לעבר חורשת טל, כפר סאלד ושניר. לפי התמונה שהצטיירה אצל הפיקוד הסורי הבכיר, כבשו כוחותיהם את קוניטרה, את מסעדה ואת חושניה. הסורים מתכוונים להתפרס באזור פיק.

הערכת אמ"ן הייתה: "לאחר שנבלמו כל ההתקפות הסוריות עד שעה 070100, מתפתחת עתה מתקפה סורית בשני מאמצים. א. בפתחת קוניטרה. ב. באזור רפיד וציר הנפט. כנראה שהמאמץ העיקרי הנו באזור רפיד-ציר הנפט, להתקדם לעבר כפר נפח, במגמה לתפוס עד שחר מאחז, אשר ממנו יהיה אפשר לפתח התקפה נוספת במשך היום, הן בגזרה הדרומית (רפיד-ציר הנפט) והן בגזרת קוניטרה".

204 מסמכי אמ"ן-מחקר, אוקטובר 1973.

205 מבצעים/אירועים; רשימות רמ"ח היסטוריה.

206 שם; מבצעים/אירועים, צפון.

207 שם.

208 שם; רשימות רמ"ח היסטוריה.

209 מבצעים/אירועים, צפון.

דיווחים על אירועים בגבול לבנון ב־6 באוקטובר

בלקט שפורסם בשעה 00:45 סוכמה הפעילות הלבנונית עד השעה 062300: בשעות אחר־הצהריים הועלתה הכוננות של צבא לבנון למוגברת, ובערב הועלתה לעליונה. על הכוחות הלבנוניים הוטל להגביר את סיורי היום והלילה בקרבת הגבול עם ישראל נגד חדירות אפשריות של כוחות צה"ל. בורות הייקוש בגזרת ערקוב, בצירים המובילים אל הבקאע, נבדקו ונמצאו תקינים ומאוישים; כמו כן נעשו באותו הערב הכנות להחזיר מבירות לצור פלוגת טנקים שהועברה לשם בעת משבר מאי עם המחבלים.

אשר לפעילות המחבלים: מפקד צבא לבנון הורה בערב לכוחותיו לאפשר למחבלים חופש פעולה, תנועה והתארגנות ברחבי לבנון, לרבות באזור הגבול עם ישראל. זאת פרט לאיסור על ירי מרגמות 120 מ"מ מקרבת מוצבים לבנוניים לעבר שטח ישראל.

הערכת אמ"ן הייתה כי דברי ראש ממשלת לבנון מעידים על כך שהלבנונים החליטו בשלב הזה שלא לנקוט יוזמה התקפית נגד ישראל ולנקוט צעדים הגנתיים כהכנה למקרה שכוחות צה"ל ינסו לחדור לשטח לבנון, או לעבור דרכה לסוריה. ההערכה הייתה כי במקרה כזה יגלה צבא לבנון התנגדות. עם זאת נראה כי לנוכח הקרבות שהתחוללו בחזיתות מצרים וסוריה העריכו הלבנונים כי לא יוכלו להסתפק בעמדה פסיבית. לנוכח זאת ובשל הערכתם כי ממילא יתקשו לרסן את המחבלים החליטו לאפשר להם חופש פעולה, ובכלל זה משטח לבנון, אולם לא סמוך למוצבים של צבא לבנון.

מעורבות עיראק ב־6 באוקטובר 1973

נושא נוסף שעליו דיווח אמ"ן, היה מעורבות עיראק. בלקט שהופץ בשעה 02:29 נמסר כי העיראקים מבליטים את חלקם במערכה תוך הדגשת חלקו של חיל האוויר העיראקי בקרבות אוויר בחזית המצרית. נשיא עיראק ביקש מנשיא סוריה הבהרות על המצב בחזית הסורית. "נראה לנו", נכתב בלקט, "כי העיראקים אמנם יחליטו על שיגור כוח משלוח לחזית. זאת לאור הבקשות שהופנו אליהם ע"י הסורים, אך לא ברור לנו עדיין סדר גודל הכוח ומועד שיגורו".²¹⁰

210 מסמכי אמ"ן-מחקר, אוקטובר 1973.

שיטפון בצפון

בשעות הראשונות של ליל 6-7 באוקטובר הרושם במטכ"ל היה שהחזית הקריטית היא חזית מצרים. מחצות בערך החלו להגיע דיווחים על הרעת המצב בחזית סוריה, וקרוב לשעה 03:00 הלכו ותכפו הדיווחים האלה. הלחץ הכבד ברמת-הגולן גרם בסופו של דבר לפיקוד העליון לשנות את ההערכה בנוגע לזירה הקריטית, והביא אותו לרכז את מאמץ המגננה ב-7 באוקטובר בבוקר בחזית סוריה.

פריצה סורית; הוראות לפינוי יישובים ומוצבים וייצוב קו

בשל הלחץ הכבד באזור רפיד ביקש אלוף פיקוד הצפון בשעה 02:55 לשוחח עם הרמטכ"ל. רב-אלוף אלעזר ישן באותה העת, והאלוף חופי דיבר עם עוזר ראש אג"ם וביקש לקבל עם בוקר סיוע אווירי לאזור. כעבור חמש דקות, בשעה 03:00, נודע במצפ"ה כי מפנים יישובים בדרום רמת-הגולן. רמ"ח המבצעים, תא"ל יעקב שטרן, תיאר את תמונת המצב שהצטיירה באותה העת במצפ"ה: טנקים סוריים רבים נמצאים באזור שבין רפיד לחושנייה. לנוכח הבקשה לסיוע אווירי יהיה צורך לוודא נקיטת צעדים לזיהוי כוחות צה"ל לבל ייפגעו מהפצצות. לפי ידיעות שהתקבלו, חיל האוויר הסורי מתכוון לתקוף עם בוקר את כוחות צה"ל העולים לרמת-הגולן. אשר לתגבור מסר תא"ל שטרן, שסוללת תותחים 175 מ"מ מאוישת בפילון ומתארגנת לקראת עלייה לרמה.²¹¹

לנוכח תמונת המצב הזאת הורה המצפ"ה בשעה 03:20 לפנות את כל יישובי הרמה. על חטמ"ר 820 הוטל לבדוק האם יש יישובים שבעורפם אויב, ואם אפשר לפנותם רגלית. יתר היישובים יפוננו כרגיל: הדרומיים לטבריה והצפוניים דרך גונן. כמו כן נקבע שלקראת שחר יהיו כל הכוחות מסומנים בסימון מזהה למטוסי חיל האוויר.²¹²

בשעה 03:51 מסר אלוף פיקוד הצפון לרמטכ"ל בטלפון דוח מצב על הנעשה ברמת-הגולן. הוא הגדיר את המצב באופן כללי "לא טוב": בגזרה הדרומית זורמים כל העת כוחות אויב לעבר חטיבה 188 ופוגעים בטנקים על-ידי שימוש באמצעי ראיית לילה אינפרה-אדומים; בצומת רפיד חדרו הסורים עד ממערב לחושנייה, בקוניטרה התקרבו לעיר, ובאזור מוצב 110 הם על הכביש. הוא ציין כי ניתנה הוראה לפנות את כל הגברים מן היישובים וכי בכמה מוצבים נשארו אנשים בעורף האויב וספק אם יהיה אפשר לפנותם. הכוח מחטיבה 1 לא יוכל להגיע לפני אור, ולכן אין טעם להעלותו לחרמון. לפיכך יוטל עליו לתפוס את אחד הצירים ולהחזיקו. הוא דיווח שנעשים מאמצים להשתלט על צירים ברמה, בעיקר על הפתחות שלהם, כדי למנוע מהסורים לפרוץ ולשטוף, אולם הלחץ הנגדי חזק מאוד. לדעתו, יש להימנע מקרב שחיקה העלול לגרום להיפגעות טנקים רבים יותר. האלוף חופי דיווח שטנקי תגבורת העומדים להגיע מפילון, יגיעו מאוחר מדי, וטען כי אם לא יתקבל

211 רשימות רמ"ח היסטוריה.

212 מבצעים/אירועים.

סיוע מסיבי בבוקר עלול המצב להיות חמור. בנוסף הוא שאל את הרמטכ"ל על הפניית אוגדה 146 לצפון.²¹³

בתשובה הורה הרמטכ"ל לאלוף חופי לפנות לפני אור ראשון מוצבים שיש סכנה שיישארו מכותרים ולנסות לייצב קו, אפילו על חשבון ויתורים על שטח, ואישר שלא להעלות את חטיבה 1 לחרמון. תשובת הרמטכ"ל בנוגע לאוגדה 146 אינה ידועה.²¹⁴ על פינני היישובים נודע לשלישו של שר הביטחון מאיש הסוכנות היהודית יחיאל אדמוני. השליש העיר את השר והוא טלפן בשעה 04:15 לרמטכ"ל לברר האם ניתנה הוראה לפנות את יישובי רמת-הגולן. הרמטכ"ל השיב בחיוב, והסביר שיש פריצה סורית מסיבית. השר התרעם על כך שהדבר לא דווח לו: "אז קודם כול המינימום על דבר כזה להרים טלפון. [...] זה לא נראה לי, אם תסביר לי ויתברר שאין ברירה". הרמטכ"ל סיפר לשר על תמונת המצב שעליה דיווח לו אלוף פיקוד הצפון – פריצות אויב באזור חושניה ומדרום לקוניטרה. "פינני היישובים לא הובא לשיקולי", אמר רב-אלוף אלעזר, "חקה החליט על המקום". "זה קרב נורא נייד ואין לנו תמונה. מה שברור זה שהסורים חדרו לתוך הרמה. אני כעת בודק מה אפשר לעשות עם חיל האוויר ואיפה אפשר לייצב את הקו" – סיכם.²¹⁵ סגן הרמטכ"ל מסר על תחושתו זו של הרמטכ"ל למפקד חיל האוויר, והאחרון אמר שמזג האוויר ברמת-הגולן אינו טוב במיוחד אבל מאפשר פעילות. לשאלת הרמטכ"ל במה יוכל חיל האוויר לסייע לצפון, ענה מפקד חיל האוויר שיוכל להקצות כמעט טייסת שלמה של מטוסי סקייהוק, אך ציין שמזג האוויר ברמת-הגולן יורע במשך היום. הרמטכ"ל אישר את התוכנית להפעלת חיל האוויר בשעות הבוקר, כפי שהוצגה עוד קודם לכן על-ידי האלוף פלד. לפי התוכנית הזאת ירוכו המאמץ ההתקפי של החיל לחזית המצרית – החל מהשעה 05:00 יהיו המטוסים בכוננות יירוט. בשעה 06:45 יתקוף חיל האוויר את תותחי הנ"מ בתעלת סואץ כשלב מקדים של מבצע "תגר", ובשעה 07:25 יתקוף שמונה שדות תעופה במצרים.²¹⁶

213 רשימות סא"ל לביא.

214 יומן רל"ש הרמטכ"ל. ביומן המבצעים של חפ"ק כנען מופיעים הרישומים הבאים: "04:15 – האלוף ביקש מהרמטכ"ל את אוג' 146. מטיל על ק' אג"ם פיקודי לסגור זאת עם ר' ענף מבצעים". "04:21 – ק' האג"ם (שמחוני) שואל את רע"ן מבצעים מה לגבי האישור לקבלת אוג' 146. (תשובה:) היא מוכנה 50 אחוז לתנועה. שמחוני מבקש אותה לצפון". אי אפשר לדעת האם בשלב הזה כבר ניתנה הוראה כלשהי בנוגע להעלאת אוגדה 146. נראה שההוראה ניתנה מאוחר יותר, וכל הדברים המתוארים כאן היו מגעים מוקדמים לקראת תיאום מסכם.

215 רישום מזכירת השר רעיה אלוני, שיחה טלפונית עם הרמטכ"ל, 7.10.1973, שעה 04:15. ביומן רל"ש הרמטכ"ל נכתב שהרמטכ"ל דיווח לשר הביטחון בשעה 04:15 שתמונת הקרב ברמת-הגולן אינה טובה, שהקרב נייד מאוד, שמנסים לייצב קו ושהיה פינני יישובים – חלק לפי הוראות האלוף חופי – כדי למנוע את נפילתם.

216 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

החלטת שר הביטחון לטוס לפיקוד הצפון

בשעה 04:37 הגיע שר הביטחון לחדר הרמטכ"ל.²¹⁷ הרמטכ"ל הציג בפניו את הידוע לו על המצב בחזית סוריה.²¹⁸ הוא ציין שאין בידו תמונת מצב מדויקת, אולם לפי הדיווחים יש חדירות של כוחות סוריים בשלוש גזרות²¹⁹ – החמורה שבהן היא בגזרת חושניה. מספר הטנקים החודרים אינו ידוע, אך הוא מוערך בעשרות. לפיקוד הצפון טנקים פגועים רבים. הרמטכ"ל ועוזר ראש אג"ם מסרו על הצפי להצטברות הכוחות: 60 טנקים מחטיבה 179 נמצאים בתנועה ליד גשר אריק ויהיו בתוך שעותיים בקרב. נוסף להם צפויים להגיע בשעות הבוקר 24 טנקים, מהם 16 מחטיבה 679. הגוש הגדול, הכולל כ-100 צוותי טנקים, יגיע באוטובוסים לכורזים ויחבור לטנקים בסביבות השעה 11:00. כן דיווח הרמטכ"ל על שיחתו עם אלוף פיקוד הצפון: הוראותיו לייצב קו ולאפשר למוצבים מנותקים להתפנות, דיווח האלוף שהוא מפנה יישובים ותוכנית הפעולה של חיל האוויר.

שר הביטחון שאל האם יש שינוי במצב בחזית התעלה. משנענה על-ידי הרמטכ"ל שייתכן שיש שינוי לטובה, ביקש לדעת האם יש אפשרות להקצות סיוע אווירי גם לפיקוד הצפון. מפקד חיל האוויר השיב שתוקצה טייסת למשימה הזאת, אולם ציין שאם מזג האוויר יהיה אכן לפי החזוי, ייתכן שלא יהיה אפשר לסייע.

השר הביע ספק בכך שהמפקדים שאינם אנשי שריון, למשל האלוף יצחק חופי ותא"ל רפאל איתן, יוכלו לנהל היטב קרבות שריון. על שאלתו מהי המשמעות של הפריצה של הסורים ענה הרמטכ"ל: "זו פריצה מסוכנת, כי זו פריצה שפותחת צירים".²²⁰ לנוכח תמונת המצב הזאת אמר השר: "אני רוצה לעלות לחקק ולראות מה קורה שם. [האם הולכים לאבד את רמת-הגולן; לא לתת לו, אומנם, הוראות, אבל לראות מה קורה]."²²¹

מפקד חיל האוויר אמר שאינו חושב שצה"ל עומד לאבד את רמת-הגולן²²² והוסיף שבכוונתו להוציא שלושה מטוסי פיתוי בכוונה לגרות את הסורים לירות טילים (ולהקל בכך על אפשרויות הפעולה של חיל האוויר מאוחר יותר).²²³

לפני צאתו לצפון התקשר השר למשל"ט חיל האוויר וציין כי הכול תלוי בחיל האוויר – הן בתעלת סואץ והן ברמת-הגולן.²²⁴

217 יומן שליש שר הביטחון.

218 המקורות לשיחה: יומן שליש שהב"ט; יומן רל"ש הרמטכ"ל. נוסף על הדוברים המוזכרים כאן, נכח בחדר גם סגן הרמטכ"ל.

219 כך לפי יומן רל"ש הרמטכ"ל. ביומן שליש שר הביטחון צוינו פריצות רק בשני מקומות – בקוניטרה ובחושניה.

220 יומן שליש שהב"ט. הכוונה היא שהפריצה הזאת מאפשרת לכוחות הסוריים לפרוץ לכיוונים שונים ולהביא בכך את העוצמה המשוריינת לביטוי מרבי.

221 שם. דברים ברוח הזאת מובאים גם ביומן רל"ש הרמטכ"ל.

222 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

223 יומן שליש שהב"ט.

224 כך מסר מפקד חיל האוויר בתא רמשל"ט בגמר שיחתו עם שר הביטחון (הקלטות תא ר' רמשל"ט).

דיווחים על אירועים בחזית המצרית בשחר 7 באוקטובר

עם עלות השחר ב־7 באוקטובר דווח על חידוש הפעילות המצרית בכמה מקומות לאורך התעלה, ובעיקר על הרעשות ארטילריות על מעוז "מסרק" ומעוז "מילנו ב". כמו כן דווח על ניסיון של סט"ר מצרי להפגז את ראס סודר ועל כך שההתקפה על מוצב "בורפסט" נמשכת וכוללת הרעשה כבדה. נמסר כי כוח טנקים קטן, שנע לסייע למוצב, נבלם על־ידי המצרים. בקשת הפיקוד לסיוע אווירי נדחתה.²²⁵

קודם לכן, בשעה 03:40, הפיץ אמ"ן לקט שבו תוארה תמונת המצב הנכונה לשעה 03:15. בלקט צוין כי לפי דיווחים מצריים משעה 03:00, כוחות דיוויזיה חי"ר 19, הנמצאים ממערב לתעלה, לחוצים ומבקשים סיוע ארטילרי, והכוחות בגזרה הצפונית – מצפון לקנטרה – מדווחים כי הם נתונים תחת אש. לפי דיווח כוחות צה"ל לשעה 03:15, לא ברור המצב בגזרה המרכזית מול אסמאעיליה, וההערכה היא שדיוויזיה 21 עדיין לא צלחה את התעלה.

הערכת אמ"ן הייתה: "נוכח הצלחת כוחותינו לבלום את המאמצים של דיוויזיה חי"ר 19 ודיוויזיה חי"ר 7 (בגזרה שמג'ניפה דרומה) להרחיב את מאחזם בגדה המזרחית – נראית לנו האפשרות שדיוויזיה משורינית 4 תצלח בגזרה זו בסבירות נמוכה ביותר. היה ודיוויזיה משורינית 21 לא תצלח בגזרה המרכזית (מול אסמאעיליה) עד אור ראשון, נראית לנו בסבירות נמוכה ביותר האפשרות שהדיוויזיה תצלח ב־7 באוקטובר".²²⁶

דיווחים על אירועים בחזית הסורית בשחר 7 באוקטובר

מן החזית הסורית הגיעו בין השעות 04:00–05:00 דיווחים על שני אזורי הפריצה – אזור קוניטרה ואזור ציר הנפט. קודם לכן, בשעה 03:55, דווח שהסורים השתלטו על אוניית הנוסעים היוונית "רומנטיקה", שהובילה 209 צליינים אמריקנים לחיפה, והורו לה לשוב לטרטוס. בשעה 04:05 דווח שחטיבה 7 התפצלה לשני מאמצים: אחד יצא להדוף את התקפות הסורים באזור אלשיח'ה (החרמונית) והאחר יצא לקדם התקפה באזור מוצב 109. בשעה 04:20 נמסר על תנועת כלי רכב מדרום לצפון על ציר "רשת" (קוניטרה–רפיד); הם נהדפו על־ידי כוח מחטיבה 7 שיצא לעבר מוצב 109. בשעה 05:05 דווח שמוצב 107 מוקף טנקי אויב ומבקש סיוע אווירי ושכאזור המוצבים 114–117 נוצרה מובלעת שבה נמצאים כ־100 טנקים של צה"ל בשטח שנשלט על ידי כוחות סוריים.²²⁷ ברוח מרוכז שהועבר בסביבות השעה 05:00 נמסרו פרטים על כמה אירועים והוראות: נקבע שטנקים, כלי רכב ומוצבים יסומנו בצבע צהוב לזיהוי על ידי מטוסי צה"ל; נמסר שחטיבה 9 יצאה בדרכה לרמה בשעה 04:10 וששתי פלוגות מחטיבה 179 נמצאות ברמה; ניתנה הוראה להוריד את

225 מבצעים/אירועים, דרום.

226 מסמך אמ"ן מחקר, אוקטובר 1973.

227 מבצעים/אירועים, צפון.

ה"עברי" לפילון; קצין האג"ם של פיקוד הצפון הורה למח"ט 1 לעצור את הכוח שהיה מיועד לעלות לחרמון ולהתארגן לחסימה בציר "מירקה" – "יקיר" (עין פית-מסעדה ומג'דל שמס-מסעדה).²²⁸ בדוח נפגעים ואבדות נכון לשעה 05:05 פורטו הנתונים הבאים: לחטיבה 188 כ-30 לוחמים ו-25 טנקים, לחטיבה 7 כ-10 לוחמים וכ-16 טנקים.²²⁹ בעקבות הדיווחים על המצב הקשה בחזית הצפונית, הורה סגן הרמטכ"ל בשעה 05:10 לעוזר ראש אג"ם לבדוק היכן כדאי להציב את הארטילריה ברמת-הגולן, כדי שלא תישטף במקרה שהסורים יפרצו עם דיוויזיה משוריינת.²³⁰ בשעה 05:20 הורה הרמטכ"ל לסגנו לקדם את טנקי השרמן לרמת-הגולן כעתודה מטכ"לית.²³¹ סמוך לשעה 05:25 שוחח סגן הרמטכ"ל עם אלוף פיקוד המרכז והורה לו להפגין כוח רב בעזה ולהתערב אישית בעניין הכנת החטיבה ממחנה עופר. החטיבה, הגדס"ר וכל טנקי השרמן יועדו לתזוזה, וסגן הרמטכ"ל הורה להציבם בבקעה.²³²

התעדכנות הרמטכ"ל וסגנו בחמ"ל אג"ם מבצעים

בשעה 05:25 נכנסו הרמטכ"ל וסגנו לחמ"ל אג"ם מבצעים ושם עודכנו בנוגע למצב בחזית המצרית כדלהלן:²³³ לגבי ניסיונות הצליחה נמסר שבאזור מעוז "פורקן" הוקמו ארבעה גשרים שעליהם עבר כוח חי"ר – מולו עמד כוח שריון של צה"ל; ניסיונות צליחה באגם המר הקטן נכשלו; באזור מעוז "ליטוף" היה גשר; במעוז "מפצח" הייתה הפגזה והכנות לצליחה; כוח מצרי הגיע לאזור מעוז "אגרופית" (ראס מסלה) וכוח אחר נחת בראס סודר.²³⁴

בנוגע להישגים של המצרים נמסרו הדיווחים הבאים: מעוז "לחצנית" בידי המצרים; ההתקפות במעוז "אורקל" נהדפו, אולם אחד ממוצבי "אורקל" וגם אחד ממוצבי "מילנו" בידי האויב. במעוז "בודפסט" נפגעו שמונה טנקי אויב. טנקים וחי"ר של האויב נמצאים בגזרה המרכזית ויש טנקים שלו בגזרה הדרומית. בדיווח על סד"כ יחידות צה"ל שהשתתפו בלחימה, נמסר כי כמחצית מן הטנקים אינם כשירים. בחטיבה 14 יש 41 טנקים כשירים מתוך 91 שהחלו בקרב; לחטיבה 401 – 79 טנקים, לא ידוע כמה מהם כשירים; לגדוד 9 מחטיבה 275 – 8 טנקים כשירים מתוך 33 ולחטיבה 460 – 17 מתוך שני גדודים. צוין

228 דיווח מבצעי.

229 מבצעים/אירועים, צפון; רשימות רמ"ח היסטוריה.

230 יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל.

231 יומן רל"ש הרמטכ"ל. בתקציר היומן הזה כתוב: "הרמטכ"ל מורה לקדם טנקים (שרמן) של אוגדה 146 לצפון כעתודה מטכ"לית (טל המליץ שלא?)." באוגדה 146 היה רק גדוד שרמן אחד (מחטיבה 670), הכוונה כנראה אליו. הגדוד הזה הופנה בהמשך היום לבקעת הירדן.

232 יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל.

233 המקור העיקרי לעדכון הוא: עדכון רמטכ"ל ס' רמטכ"ל בחמ"ל אג"ם מבצעים, 070520 באוקטובר 1973; מקורות עזר: יומן רל"ש הרמטכ"ל; רשימות רמ"ח היסטוריה; רשימות סא"ל זוהר.

234 בעת הדיווח עד לנקודה הזאת עדיין לא הגיעו נציגי מה"ד היסטוריה לחמ"ל אג"ם מבצעים, ורק מכאן ואילך החלו בהקלטה וברישום. הדיווח עד כאן מבוסס על יומן רל"ש הרמטכ"ל בלבד.

שאין הבחנה בין טנקים שאינם כשירים בשל היפגעות בקרב לבין אלה שאינם כשירים בשל תקלות טכניות.

רע"ן גיוס וכוננות דיווח ש-57 טנקים מאוגדה 162 נמצאים על גבי מובילים ליד אל-עריש. קצין השריון הראשי דיווח כדלהלן:

- חטיבה 600 – לחטיבה 70 צוותים בשדה תימן. 22 טנקים יצאו בשעה 03:30, גמר הצטיידות הנותרים – עד 06:00; תוך שעה וחצי יוכלו להגיע עד כדי 20 טנקים.
- חטיבה 421 – 60 צוותים. התארגנותם תימשך עד 10:00 (בהמשך מסר הקשנ"ר שלחטיבה יש 59 צוותים ורק 28 טנקים, וכי הם ינועו על זחלים משעה 12:00).
- חטיבה ממוכנת 204 החלה לנוע על זחלים מרפיח לפני 03:30.²³⁵
- גדס"ר 87 – 16 צוותים. בהתארגנות בשדה תימן.
- חטיבה 500 – 42 צוותים. 50 טנקים מזוודים. ב-04:30 החלה לנוע פלוגה ראשונה.
- חטיבה 217 – בבית דראס. 90 צוותים ו-105 טנקים. 56 טנקים החלו לנוע ב-04:30.
- חטיבה 274 (טנקי טיראן) – 41 צוותים בשרם א-שייח' וכן 17 צוותי "דוב לבן", שהגיעו לשם בהתסה. סבב שני יוטס מלוד. בחסה יש 51 צוותים הממתינים למובילים.
- חטיבה 146 – 50 צוותים במחנה נפתלי, בלי טנקים. אמורים להצטייד בטנקים בבית-ספר לשריון.
- חטיבה 11 – 49 צוותים,²³⁶ 50 טנקים, בתזוזה.
- חטיבה 875 – 39 צוותים ו-38 טנקי שרמן בימ"ח (יחידת מחסני חירום) בפלוג'ה ו-11 טנקים בסדנה.
- סך טנקים המיועדים להיות בדרום – 1,053, מהם 834 כשירים.
- בגש"פ מרכז התייצבו 39 צוותים. שתי פלוגות מזוודות ומחומשות.
- גש"פ צפון – כל מה שמוכן נמצא בתנועה.

הוראת הרמטכ"ל על הפניית מרב הסיוע האווירי לפיקוד הצפון

תוך כדי העדכון, בשעה 05:30, נקרא הרמטכ"ל לטלפון. אלוף פיקוד הצפון דיווח לו על מצב קשה – חשש שיש דיוויזיה משוריינת מול חטיבה 7 – וביקש סיוע אווירי.²³⁷ בעקבות הבקשה הזאת הלכו הרמטכ"ל וסגנו למשל"ט חיל האוויר, והרמטכ"ל הורה בשעה 05:35 לחיל האוויר להתקשר עם פיקוד הצפון ולתת לו את מרב הסיוע האפשרי.²³⁸ מפקד חיל האוויר ציין כי אם יתברר שצריך לתת סיוע מסיבי ברמת-הגולן הוא יוכל לתכנן את תקיפת הטילים שם ("דוגמן"). לשאלת הרמטכ"ל, האם במקרה שעושים את "תגר" (תקיפת

²³⁵ הרמטכ"ל נכח בעדכון עד השלב הזה של הדיווח. קריאתו הרחופה של האלוף חופי בשעה 05:30 (ראו) הגיעה לאחר דיווח רע"ן גיוס וכוננות על חטיבה 204. להמשך העדכון שב סגן הרמטכ"ל לבדו.

²³⁶ כך נשמע בקלטת. ברשימות רמ"ח היסטוריה מופיעים 41 צוותים, ברשימות סא"ל זוהר – 59.

²³⁷ יומן רל"ש הרמטכ"ל; רשימות רמ"ח היסטוריה.

²³⁸ שם, שם (שני המקורות). וכן הקלטות תא רמשל"ט; בשלב הזה מדובר במתן מרב הסיוע האווירי האפשרי לפיקוד הצפון, ועדיין לא בהסתת המאמץ של חיל האוויר לחזית הזאת.

הטילים בתעלה), יהיה אפשר עוד באותו היום אחר־הצהריים לעשות גם את "דוגמן", השיב האלוף פלד בשלילה. לשאלת הרמטכ"ל מתי לכל המאוחר יהיה אפשר להחליט לשנות את התוכנית ולעשות "דוגמן" במקום "תגר", השיב מפקד חיל האוויר: "בשבע וחצי, רבע לשמונה". הרמטכ"ל החליט שלא לשנות באותו השלב את תוכנית מטסי התקיפה וההכנה הראשונים של חיל האוויר, שתוכננו לחזית המצרית בסביבות השעה 07:00, אולם בדיקותיו רמזו כי ייתכנו שינויים בנוגע לתוכניות הפעלת חיל האוויר בהמשך. כוחות הקרקע מנסים לבלום את התקפות האויב, ציין, אולם יום הלחימה הזה הוא "היום של חיל האוויר".²³⁹

המשך ההתעדכנות של סגן הרמטכ"ל

בשעה 05:45 שוחח סגן הרמטכ"ל עם מפקד אוגדה ²⁴⁰36 תא"ל איתן מסר שכוח אויב הגיע לצומת "מחזה" – "כביש" שליד חושניה, ונראה ששלוש חטיבות נוספות תוקפות באותו הכיוון. האלוף טל הביע חשש שאם הסיוע האווירי לא יהיה אפקטיבי, יצליחו הסורים לחדור דרך הפרצה.²⁴¹ כמו כן הורה לו שלא לפצל כוחות.²⁴² עם תום השיחה עם תא"ל איתן חזר סגן הרמטכ"ל בשעה 05:50 להמשך עדכון הבוקר. במסגרת העדכון מסר סגן הרמטכ"ל דוח מצב וצפי: בחזית המצרית – דיוויזיה 4 אינה צולחת, קיבלה פקודה להתחפר; בחזית הסורית – טנקים סוריים נמצאים בחושניה; באזור רפיד מתקדמות שלוש חטיבות משורינות, כנראה מן הדיוויזיה המשוריינת, בשלושה צירים; המאמץ האווירי העיקרי נעשה בגזרה המצרית; חיל האוויר תוקף טילים ויתקוף שדות תעופה. אם תקיפת שדות התעופה תצליח, יהיה צורך להחליט על הפעילות בהמשך – האם חיל האוויר יתקוף את הטילים בחזית התעלה או את מערך הטילים הסוריים והכוחות ברמת־הגולן.²⁴³ ההחלטה מותנית בין היתר בהשתפרות מזג האוויר בחזית הסורית. אם תקיפות מטוסי הסקיהוק ברמת־הגולן יצליחו, ייבלמו הכוחות הסוריים. ולא – צפויה חדירה רצינית של הסורים.

בעניין בניין הכוח הורה סגן הרמטכ"ל שצוותי חטיבה 164 יוטסו לאילת, ומשם ינועו על זחלים.²⁴⁴ יש לבדוק, לנוכח ההתרחשויות בשטח, אם בשעה 09:00 יהיו מובילים כדי להוביל את חטיבה 205 ממחנה עופר לרמת־הגולן.²⁴⁵ הוא הורה לקצין השריון הראשי

²³⁹ הקלטות תא רמשל"ט.

²⁴⁰ רשימות רמ"ח היסטוריה; יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל.

²⁴¹ שם (שני המקורות).

²⁴² רשימות רמ"ח היסטוריה.

²⁴³ במקור עדכון רמטכ"ל ס' רמטכ"ל בחמ"ל 070520 נכתב: "אחר כך נצטרך להחליט אם אנחנו הולכים על הטילים, או הולכים על רמת־הגולן אם מזג־האוויר יאפשר זאת, או אם הולכים על הטילים הסוריים". מכאן אפשר ללמוד שבשעה הזאת (בסביבות 06:10) עדיין לא הוחלט האם להסיט את מאמץ חיל האוויר לחזית הסורית.

²⁴⁴ ביומן רל"ש סגן הרמטכ"ל נכתב כאילו הוראה זו כוונה לצוותי חטיבה 421, אולם מהקלטת ישיבת העדכון ומרשימות רמ"ח היסטוריה מתברר שהכוונה לצוותי חטיבה 164.

²⁴⁵ סגן הרמטכ"ל ציין שבאותו שלב לא הייתה עדיין החלטה לייעד את החטיבה צפונה, אך הוא מעריך

להמשיך לאסוף צוותים מאנשים שחזרו מחו"ל וכאלה שעדיין לא התייצבו. לממלא מקום ראש אג"א הורה לבדוק כמה טנקים יכולים להיות מוכנים מן הסדנאות והמש"אות במשך היום וכמה למחרת.

דיווח אלוף פיקוד הדרום

בשעה 06:15 יצא האלוף טל מחמ"ל אג"ם מבצעים ושוחח עם אלוף פיקוד הדרום. האלוף גונן ביקש סיוע אווירי ל"בודפסט", דיווח על צליחות ועל חומר כימי באזור מעוז "מפצח" ומסר דוח מפורט²⁴⁶ שעיקרו: קיימת בעיית קשר באום חשיבה, יש חסימה למטוסים – מבקש להפסיק את הלוחמה האלקטרונית כי ייתכן שהיא הגורמת להפרעות הקשר. יש מארב טילי נ"ט במרחק של 2.5 ק"מ ממזרח למעוז "בודפסט" ויש להתקיפו מהאוויר; אוגדה 143 תגיע רק בערב; בגזרה המרכזית המצב מעורפל; במעוז "חזיון" הייתה צליחה של כלי רכב אמפיביים, חלק גדול מהם הושמד; במעוז "פורקן" ומצפון למעוז "חזיון" צלחו כמה טנקי אויב, וטנקים אחרים נמצאים בתעוז "נוזל"; בחווה הסינית אין טנקי אויב; ב"טרקלין" אין נחיתת אויב. בעקבות הדיווח הזה שוחח סגן הרמטכ"ל עם מפקד חיל האוויר ושאל אותו האם יוכל לתת סיוע אווירי ל"בודפסט".²⁴⁷

בשעה 06:30, בהמשך לדיווח על שליחת 25 טנקים מאוגדה 146 לצפון, דיווח האלוף טל לרמטכ"ל על המצב בפיקוד הדרום כפי שמסר אלוף הפיקוד: כל הכוח המיועד למפרץ סואץ נפרס במקומו; בתוך שעה יגיע לבלוזה מפקד אוגדה 162 עם 40 טנקים, והכוחות המיועדים להגיע לדרום יהיו שם 12 שעות מוקדם מן המתוכנן. לפי הדיווחים, המצב רע הן בגזרה הדרומית של התעלה והן בגזרה הצפונית. בגזרה הדרומית נמצאת חטיבה 401 במצב קשה. בגזרה הצפונית – מעוז "בודפסט" מכותר; מעוז "אורקל" מוקף ומתנהלת בו לחימה; מעוז "לחצנית" בידי המצרים;²⁴⁸ כל יתר המעוזים בידי צה"ל. השטח שבין המעוזים – בידי המצרים. היו צליחות של כוחות מצריים במעוז "ליטוף" ובמעוז "מפצח".²⁴⁹

שהיא אכן תופנה שמה.

246 זוהי הגרסה המופיעה במקור דלעיל. הפירוט מכאן והלאה מבוסס על יומן מבצעים של חמ"ל פיקוד הדרום.

247 יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל.

248 במקור (שם) כתוב: "לחצנית" בידינו, או אך זו ודאי טעות, שכן בדיווח אלוף פיקוד הדרום לסגן הרמטכ"ל מודגש שמעוז "לחצנית" בידי האויב, והדיווח הזה חוזר ונשנה כמה פעמים. אפשר להסיק זאת גם מהקשר הדברים במקור עצמו, שם כתוב: "לחצנית" בידינו, כל יתר המעוזים בידינו".

249 שם.

הפניית אוגדה 146 לרמת-הגולן ותכנון קו עצירה שם

בסביבות השעה 06:30 החליט הרמטכ"ל על הפניית אוגדת העתודה המטכ"לית – אוגדה 146 – לרמת-הגולן.²⁵⁰ בסביבות השעה 06:40, כאשר פנה אליו האלוף זאבי, שנלווה לשר הביטחון בביקורו בפיקוד הצפון, בבקשה להפנות כוחות מאוגדת העתודה לצפון, ענה לו הרמטכ"ל שהוא כבר הורה על כך.²⁵¹ האלוף זאבי סיפר לרמטכ"ל שהמוצבים 106, 109, 111 ו-114 מנותקים, באזור מוצב 110 חדרו כוחות סוריים ובאזור המוצבים 115-116 פונים כוחות סוריים דרומה.²⁵² בתגובה על הדיווח הזה הורה הרמטכ"ל לייצב קו שני על שפת הרמה. כאמור, הוא הורה כבר בשיחה שניהל עם אלוף פיקוד הצפון בשעה 03:55, לייצב קו "אפילו על חשבון ויתורים".²⁵³ בשעה 06:40 הורה לייצב קו שני על שפת הרמה, על-ידי חטיבה 679 וכל כוח אפשרי אחר – להתייצב ב"פקקים" (כלומר באתרים שבהם אפשר לבלום את כוחות האויב) "ואז לקפל כוחות אל הקו הזה [הקו השני]".²⁵⁴ ההנחיה הזאת הועברה כנראה גם לסגן הרמטכ"ל. עם חזרתו לחמ"ל אג"ם-מבצעים בשעה 06:45 מסר האלוף טל, כאמור, על הפניית אוגדה 146 לצפון, והורה להפנות צפונה

250 אין בידי מקור המצביע במפורש על כך שהחלטה אכן התקבלה בשעה הזאת. המסקנה שזו הייתה השעה שבה התקבלה ההחלטה מתבססת על העובדות הבאות:

- א. ביומן רל"ש הרמטכ"ל כתוב: "06:30 – אוגדה 146, לטליק: נשלח 25 טנקים על מובילים לצפון. גיעו אחה"צ" (ההדגשות במקור – ש"ג. האות ל' לפני המילה טליק הוספה בכתב יד).
- ב. במהלך העדכון בחמ"ל אג"ם-מבצעים בסביבות השעה 06:05-06:10 (לפני שיחתו עם הרמטכ"ל) העיר סגן הרמטכ"ל שעדיין לא הוחלט לייעד את חטיבה 205 מאוגדה 146 צפונה, אך הוא מעריך שתישלח לשם. עם חזרתו לחמ"ל בשעה 06:45 (לאחר שיחתו עם הרמטכ"ל) דיווח שהוחלט להפנות את אוגדה 146 צפונה (רשימות רמ"ח היסטוריה). כלומר, נודע לו על ההחלטה במהלך אותה חצי שעה.
- ג. בקשת שר הביטחון שנמצא בצפון מן האלוף זאבי לבקש מהרמטכ"ל להפנות כוחות מעתודה מטכ"לית צפונה (ראו עמ' 359 להלן) מעידה על כך שבשעה הזאת – 06:35 – לא ידע על החלטת הרמטכ"ל בנושא. תשובת האלוף זאבי בשעה 06:45, לאחר שיחתו עם הרמטכ"ל, מוכיחה שהרמטכ"ל החליט על כך לפני השעה 06:40.
- ד. אלוף פיקוד הצפון דיווח במפקדתו בשעה 07:45 ש"אוגדה 146 מועברת לצפון. גרור אחר על מובילים" (רשימות סא"ל לביא). זאת לאחר שסגן הרמטכ"ל הודיע לו על ההחלטה הזאת בשעה 07:35 (ראו עמ' 364 להלן). נראה שבשעה הזאת נודע לו לראשונה על ההחלטה הזאת.
- ה. הרישום המוקדם ביותר בחומר של אוגדה 146 לגבי הפנייתה צפונה הוא משעה 08:00.
- ו. לכאורה ניתן היה להניח שהעובדה שאלוף פיקוד הצפון הטיל על קצין האג"ם שלו בשעה 04:15 "לסגור את עניין קבלת אוגדה 146 עם רע"ן מבצעים" (ראו הערה 214 בעמ' 351 לעיל) מוכיחה שהרמטכ"ל השיב בחיוב לבקשת אלוף הפיקוד לקבל את האוגדה. ואולם העובדות הנמנות בסעיפים א"ה לעיל מצביעות על כך שהחלטה נפלה לא לפני השעה 06:15. נראה אפוא שבשעה 04:00 השיב הרמטכ"ל לאלוף חופי שהוא ישקול בחיוב את בקשתו, וקרום לשעה 06:30 החליט סופית על הפניית האוגדה צפונה.

251 ראו עמ' 359 להלן.

252 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

253 ראו עמ' 351 לעיל.

254 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

גם את החטיבה ממחנה עופר (205).²⁵⁵ בהמשך עסק, יחד עם האלופים שפיר ומרון ועם תא"ל אריה לוי ותא"ל שטרן, בהתוויית קו עצירה ברמת-הגולן. הקו הותווה בתוואי פיק-סקופיה-קלע.²⁵⁶

ביקור שר הביטחון בפיקוד הצפון

שר הביטחון, אשר יצא לפיקוד הצפון כדי לעמוד מקרוב על המצב, הגיע לחפ"ק הפיקוד בשעה 06:05. לאחר שהתעדכן במצב הביע את עמדתו בנוגע ללחימה בצפון, שהייתה דומה לזו שהביע במצפ"ה בנוגע ללחימה בדרום: הדבר החשוב מכול הוא להשמיד ולחסל את כוחות האויב המתקדמים.²⁵⁷

השר דן עם אלוף פיקוד הצפון באמצעים שיש לנקוט למניעת פריצה ושטיפה של כוחות סוריים לעומק רמת-הגולן, והנחה את האלוף כדלהלן:²⁵⁸ חיל האוויר יופעל בדרום רמת-הגולן עד לבניין הכוח המשוריין. השר הורה שאם יזוהו תנועות אויב בציר יהודיה ובצומת ג'וחדר, יופעל חיל האוויר גם אם טנקים של צה"ל ימצאו בשטח. יש למקם חסימות על צירים המועדים לפריצה. חטיבה 679 תחסום בציר נפח, ולאחר מכן תתקוף ותשמש מאמץ שריון מרכזי. טנקים יוצבו לחסימה בצירים היורדים לכנרת ולעמק הירדן בצירי גונן, נפח ובניאס, וגשרים יוכנו לפיצוץ. יש להנחות את המפקדים לתכנן גם התקפות-נגד וגם אזורי חסימה שמהם לא ייסוגו. השר ביקש למנות מפקד שיהיה אחראי לפעולות החסימה. בין היתר הציע השר לאלוף הפיקוד להחליף את תא"ל איתן באלוף דן לנר בניהול מערכת השריון, אולם האלוף חופי השיב שתא"ל איתן מנהל את המערכה כהלכה.²⁵⁹ אלוף הפיקוד דיווח לו שגשרי הירדן הוכנו לפיצוץ.

השר סבר שאין די בפעולות בדרג הפיקוד למניעת שטיפת הכוחות הסוריים, ויש לנקוט פעולות גם בדרג המטכ"ל, זאת באמצעות הפניית עתודות מטכ"ליות לחזית הזאת. סמוך לשעה 06:35 הורה לאלוף זאבי: "דבר עם הרמטכ"ל, תאר לו את המצב, אולי הם יכולים לעשות משהו מעתודה מטכ"לית".²⁶⁰ בעקבות זאת שוחח, כאמור, האלוף זאבי בעניין עם הרמטכ"ל, וזה אמר שכבר הורה על כך.

הפניית כוחות הקרקע לא נראתה גם היא מספיקה בעיני שר הביטחון; המצב נראה לו כה חמור עד שלא הייתה בעיניו ברירה אלא להפעיל את חיל האוויר נגד הכוחות הסוריים הפורצים. בסביבות השעה 06:35 ביקש לדבר טלפונית עם הרמטכ"ל; כנראה לא הצליחו

²⁵⁵ רשימות רמ"ח היסטוריה. ההוראות האלה לא נשמעו בהקלטת ישיבת העדכון. ייתכן שנמסרו שלא במסגרת הישיבה.

²⁵⁶ שם.

²⁵⁷ רשימות סא"ל לביא. ראו גם עמ' 344 לעיל.

²⁵⁸ שם; יומן מבצעים חפ"ק כנען.

²⁵⁹ יומן שליש שהב"ט. שיקולו של השר היה כנראה שהאלוף לנר פיקד על אוגדה משורינת, וניסיונו בתחום הזה עולה על זה של תא"ל איתן. ראו גם עמ' 352 לעיל.

²⁶⁰ שם.

להשיגו, ובשעה 06:42 שוחח עם מפקד חיל האוויר ואמר לו: "אם לא יהיו רביעיות עד הצהריים, אז הם יפרצו לעמק הירדן וזה עדיף על כל דבר, וחיל האוויר [הנו הגורם] היחיד שיכול לסגור עד שהשריון יגיע בצהריים. בציר הדרומי רק אוויר יכול לטפל רצוף, אחרת הולך לא רק הגולן, אלא עמק הירדן".²⁶¹

בשעה 06:50 חזר שר הביטחון ואמר, הפעם לאלוף (מיל') הוד, שהיה מפקד החפ"ק האווירי בפיקוד הצפון, שהמפתח הוא בידי חיל האוויר. הוא הגורם שיוכל להכריע את הקרב ולכן יש להפעילו [נגד כוחות הקרקע הסוריים] גם אם כתוצאה מכך לא יתקוף במשך היום שדות תעופה.²⁶²

בשעה 06:45 דיווח אלוף זאבי לשר הביטחון שהוא שוחח עם הרמטכ"ל ונמסר לו כי "אוגדה 146 תפנה הנה – זה עניין של יום. ביקשתי ממנו שיפנה חיל האוויר, אישית", הוסיף.²⁶³ תגובת השר על הדיווח הזה הייתה: "צריך לדאוג לחסימות שריון, חסימות עם בולדוזרים. אני לא מת על פיצוץ הגשרים ועוד שעתיים יגיעו הטנקים מכורזים".²⁶⁴ כלומר, נראה כי לנוכח העובדה שכוחות תגבורת צפויים להגיע, וגם חיל האוויר עתיד לסייע, נראה לשר כי כוחות השריון הסורי ייבלמו, ולכן לא יהיה צורך לפוצץ את הגשרים על הירדן.

החלטת הרמטכ"ל על הפניית מאמץ חיל האוויר לפיקוד הצפון

נראה כי בעקבות הפניות האלה החליט הרמטכ"ל להפנות את מלוא המאמץ של חיל האוויר לחזית הצפון. הרמטכ"ל נוכח לדעת שהפניית כוחות אוויר מצומצמים לרמת-הגולן לא תספיק להכרעת המערכה שם, ושיש להפנות לשם את כל עוצמתו של חיל האוויר.²⁶⁵ בסביבות השעה 06:50 הלך למשל"ט. לשאלת הרמטכ"ל בדבר מצב החיל, ענה מפקד חיל האוויר כי המטס המכין ל"תגר" – תקיפת תותחי הנ"מ – עומד להסתיים, וכי בכוונתו להמשיך, בהתאם לתוכנית שגובשה קודם לכן, במטס השני (תקיפת שדות תעופה) בשעה 07:25. הרמטכ"ל שאל אותו אם אפשר לשנות את התוכנית ולהפנות את חיל האוויר מתקיפת טילים בחזית מצרים ("תגר") לתקיפת טילים בחזית סוריה ("דוגמן").²⁶⁶ האלוף

²⁶¹ שם; דברים ברוח הזאת מופיעים גם ברשימות סא"ל לביא. בהקלטות תא רמשל"ט מובאים דברי מח"א בשיחה הזאת. בעקבותיה הוא דיווח לנוכחים: "חבר'ה, על ציר רפיד מלא טנקים סוריים. אין אף טנק שלנו שעומד נגדם. ציר רפיד יורד לעמק הירדן ואם אנחנו לא נעצור אותם הם יגיעו לעמק הירדן. לעמק בטיחה משם. הם עכשיו על ציר רפיד-עמק הירדן. אז עכשיו אומר השר שרק חיל האוויר יכול לעצור אותם". בעקבות זאת הורה מפקד חיל האוויר להפסיק פטרולים ולהפנות כל מטוס אפשרי לציר רפיד.

²⁶² יומן שליש שהב"ט.

²⁶³ שם. נראה שבשיחה שבה דיווח האלוף זאבי לרמטכ"ל על המצב במוצבים (ראו עמ' 358 לעיל), הוא ביקש ממנו להפנות את אוגדה 146 צפונה, והרמטכ"ל השיב שהוא כבר הורה על כך (ביומן רל"ש הרמטכ"ל נכתב "הרמטכ"ל כבר נתן").

²⁶⁴ שם.

²⁶⁵ מאז הנחייתו בשעה 05:30 על הפניית מרב הסיוע האווירי לרמת-הגולן ועד לשעה הזאת ביצע חיל האוויר שמונה גיחות לתקיפת כוחות אויב ברמת-הגולן.

²⁶⁶ במבצע זה תוכננו להשתתף כ-160 מטוסים.

פלד אמר שהדבר אפשרי מבחינה טכנית, אולם יש להחליט אם אכן כדאי לוותר על חלק גדול ממטס "תגר", שכן תהליך הפניית הכוח האווירי ל"דוגמן" יימשך כארבע שעות והמצב ברמת-הגולן מחייב סיוע דחוף. הוא אמר שהוא מעדיף להפנות מיד מטוסי מיראז' 5, המועסקים במשימות הגנה, לבלימת הכוחות הסוריים.

בתשובה על כך הבהיר לו הרמטכ"ל: "על ידי גיחות קטנות אני חושב שלא נכריע את הכף. מה שיכול להכריע את הכף ברמת-הגולן זה 'דוגמן' ואחר כך פעולה מסיבית. זה יכול לשבור את הצבא הסורי". מפקד חיל האוויר חזר על טענתו שלנוכח החדירה העמוקה של הסורים אי אפשר להסתפק ב"דוגמן", שכן ההכנות לו נמשכות ארבע שעות וכך "אני לא אציל את רמת-הגולן כאשר הצבא הסורי הגיע לרמת-מגשימים". לכן הציע לוותר על המטס השני של "תגר", אף כי לנוכח "המכה שקיבלו [המצרים] עכשיו [במטס הראשון של שדות התעופה ומטס ההכנה על תותחי הנ"מ] [...] זה רע מאוד שאנחנו צריכים להפסיק את הרצף", להכין את "דוגמן" לשעה 12:00, ועד אז להפנות מטוסים שהתפנו מהתקיפה בחזית המצרית לסיוע לכוחות הקרקע בחזית הסורית ולפעולה נגד כוחות הקרקע של האויב. הרמטכ"ל היסס האם להפעיל מטוסים באמ"ט: "יכול להיות שכדאי לי למשוך עוד כמה שעות [בלי סיוע אווירי] ואחר כך לתת לכם אפשרות לחסל את הצבא הזה", אמר. ואולם לבסוף הוא קיבל את הצעתו של מפקד חיל האוויר.²⁶⁷

גיבוש תוכנית ריכוז המאמץ המטכ"לי לפיקוד הצפון

בשעה שהרמטכ"ל תיאם את הפניית מאמץ חיל האוויר לפיקוד הצפון עסקו, כאמור, הנוכחים בחמ"ל אג"ס-מבצעים בראשות סגן הרמטכ"ל, בהתוויית קו עצירה ברמת-הגולן. בשעה 06:55 הגיע האלוף (מיל') יריב לחמ"ל ומסר כי חיל האוויר יופנה לחזית הסורית, וכי יש לקבוע קו הפצצה בחזית הזאת.²⁶⁸ כעבור חמש דקות – בשעה 07:00 – הגיע גם הרמטכ"ל לחמ"ל, ובנוכחותו סוכמו הצעדים שנועדו להקל את המצב הקשה בפיקוד הצפון. עם היכנסו דיווח הרמטכ"ל על החלטתו להפנות את מאמץ חיל האוויר לצפון. הוא סיפר שהורה לחיל האוויר לוותר על "תגר" – להסתפק במטס המכין על תותחי הנ"מ (שכבר בוצע) ובתקיפת שמונה שדות תעופה האמורה להתבצע בשעה 07:25. במקום "תגר" – המצריך כוח אווירי רב יותר מאשר "דוגמן" – יוכל חיל האוויר לעשות בריבזמן שני דברים בחזית הצפון: "דוגמן" וסיוע אווירי לכוחות הקרקע. "דוגמן" ייערך בשעה 11:30 ואז תהיה אפשרות לתת סיוע אווירי יעיל יותר בקו. התקיפות בקו יחלו בתוך כשעה

267 א. הקלטות בתא רמשל"ט.

ב. ביומן רל"ש הרמטכ"ל נכתב בנוגע לשיחה הזאת:

"הרמטכ"ל: מה נשמע?

בני: גומרים ה'קלע'.

[הרמטכ"ל]: האם אפשר ללכת לרמה?

בני: לוותר על 'תגר', לחמש כוח לרמה ולהכין 'דוגמן'."

268 רשימות רמ"ח היסטוריה.

וחצי, ובתוך חמש שעות יוכל להינתן סיוע מסיבי. התקווה היא שהכוחות בחזית הסורית יחזיקו מעמד עד הצהריים.²⁶⁹

הרמטכ"ל ערך כמה שינויים בקו השני ברמת-הגולן כפי שנידון לעיל. הוא הורה "לתפוס חזק" בציר המרכזי את אזור נפח-עליקה ולרכז את הכוח העיקרי מול הצירים העיקריים. סגן הרמטכ"ל דיווח לרמטכ"ל שהוא הורה להעלות את כל אוגדה 146 לצפון. גרוד ראשון ינוע ממחנה עופר על מובילים תוך שעה, ויגיע לפנות ערב לרמה. עדיין לא נקבע מה ייעשה בגרוד הסיוור, והאלוף טל התכוון להיוועץ בנושא עם אלוף פיקוד הצפון. האלוף מרון הציע שלא להשאיר את החזית הירדנית ריקה מטנקים,²⁷⁰ ובשעה 07:20 קבע סגן הרמטכ"ל שגרוד הסיוור של אוגדה 146 יישאר בפיקוד המרכז.²⁷¹

דיווחים על אירועים בחזית הסורית בשעות הבוקר של 7 באוקטובר²⁷²

מן הדיווחים שהגיעו למצפ"ה התקבלה תמונה של לחץ סורי הן בגזרת חטיבה 7 והן בגזרת ציר הנפט-חושניה. בדוח משעה 05:34 נמסר מפיקוד הצפון שאוגדה 210 הגיעה בשעה 05:10 למחוז מירון. כוחות אחרים – 30 טנקים מחטיבה 9 נשלחו לרמה והגרוד מחטיבה 179 יצא כולו לדרך. חטיבות 4 ו-679 יצאו. נמסר כי יש כ-95-100 נפגעים, זאת ללא הנפגעים במוצב החרמון.

בשעה 05:40 דווח שמח"ט 7 הודיע כי הוא הצליח לעצור את הכוחות הסוריים שבאזור מוצב 107 ועל ציר "טרזן". בשעה 06:02 דווח שכוח מחטיבה 7 הודיע שעשרות כלי אויב למרגלותיו הושמדו. לעומת זאת, בשעה 06:47 הודיע מח"ט 7 כי חסרה לו תחמושת וכי הוא נלחץ על-ידי כוחות סוריים רבים. הוא דיווח שמתנהל קרב שקול ודרש סיוע אווירי. בנוגע לאזור החרמון נמסר בשעה 06:15 שכחמישים חיילים סורים נראו מהר דוב כשהם עוסקים בסריקות באזור הרכבל התחתון. בשעה 06:00 דווח שתשעה טנקים של צה"ל נמצאים במוצב 111 המוקף, לוקחים עמם את אנשי המוצב ונסוגים. בשעה 08:35 דווח שפינוי המוצב הושלם. בנוגע לגזרה הדרומית נמסר בשעה 06:40 ש-80-100 טנקים נעים לעבר מוצב 116 ושגרוד טנקים תקף את תל סאקי. בשעה 07:30 דיווח קמב"ץ אוגדה 36 שכוחות גדולים חדרו באזור המוצבים 113-114, נעו לעבר "כביש"-"ישיבה" ותפסו את צומת "מחזה". כן דיווח שגרוד טנקים עולה על חיספין ורמת מגשימים ושהחפ"ק עבר לציר "יבשה".

בנוגע להפגזות יישובים נמסר בשעה 06:12 על הרעשה ארטילרית וירי מרג"מים לעבר אל על. בשעה 06:40 דווח שהסורים הפגזו בבוקר את גדות, ושבעת מסירת הידיעה הם מפגיזים את שמיר. כן דווח שניתן אישור לצאת מן המקלטים במגדל העמק וברמת דוד.

269 עדכון בחמ"ל 070520; רשימות רמ"ח היסטוריה.

270 שם.

271 שם; יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל.

272 על-פי: דיווח מבצעי, מבצעים/אירועים.

סמוך לשעה 08:00 נמסר מפיקוד הצפון על תכנון תפיסת הגשרים – התפיסה תהיה באחריות חטמ"ר 820. הגשרים שייתפסו: בנות יעקב, דרדרה, שפך הירדן והגשר האירי. כוחות עם תו"לרים מחטמ"ר 820 יתפסו את הגשרים משני הצדדים וחה"ן יכין את הגשרים לפיצוץ. כמו כן נמסר שחפ"ק אוגדה 36 ידולג מנפח לעליקה.

בשעה 08:35 נמסר שהסורים חדרו בשלוש גזרות: בצומת אחמדיה עד ציר "יבשה" – חדירה לעומק של כשני ק"מ. מולם נע כוח מחטיבה 7; בגזרת חושניה – חדירה עד צומת "מחזה" – "כביש". מולם נע כוח מחטיבה 179; בגזרת הדרומית עברו את רמת מגשימים, מולם נע כוח מחטיבה 179.

בשעה 07:30 הפיץ אמ"ן לקט שבו תואר המצב בחזית הסורית נכון לשעה 07:00. בלקט נמסר שנמשכים מאמצי התקיפה בגזרה הצפונית ובגזרה הדרומית, כאשר דיוויזיות החי"ר 7 ו-5 מפעילות לשם כך את עתודות השריון שלהם: דיוויזיה 5 חדרה עם חטיבה משורינית 12 (46) וחטיבה ממוכנת 45 (132) בציר הנפט והיא מפתחת שני מאמצים – האחד לעבר חושניה, והאחר – דרומה לעבר פיק. בכוונתה להכניס להתקפה גם את חטיבה משורינית 47 שתחת פיקודה. דיוויזיה 7 חדרה בפתחת קניטרה בעוצמה של חטיבה משורינית, וחלק ממנה נמצא בקניטרה. חטיבה נוספת (כנראה הממוכנת) מתרכזת מאחוריה בקו הגבול (ליד מוצב 107). בגזרה המרכזית המצב אינו ברור – ייתכן שכוחות מחטיבה משורינית 47 (לשעבר 43) של דיוויזיה חי"ר 9 הצליחו לחדור לעבר קוניטרה מדרום. "יש להערכתנו לצפות בהקדם לקידום הדיוויזיות המשורינות 1 ו-3 ול[ה]כנסתם למתקפה, במידה והסורים מעריכים שהצליחו על ידי עתודות השריון של דיוויזיות החי"ר לכבוש את קו המוצבים הראשון שלנו", נכתב בלקט.

בלקט משעה 08:50 נכתב: "לנציגות ערבית בדמשק נודע כי הסורים סבורים שביכולתם לכבוש ב-7 באוקטובר בבוקר את קוניטרה. ניתן להבין מהדיעה, כי הערכה סורית זו מסתמכת על אינפורמציה שיש לסורים על התקפה מצרית בחזית התעלה, שבגללה הם מצפים שחיל האוויר הישראלי יהיה חייב להתרכז בטיפול בחזית המצרית. אינפורמציה כזו בידי הסורים, על רקע הערכתם את מצבם, עשויה לשמש לסורים תמריץ נוסף להמשך התקפתם, ולהכניס עתודות שריון נוספות של דיוויזיות החי"ר (חט' משורינית). במידה ותקיפתנו האווירית (המתפתחת עתה) תשנה [את] ההערכה האופטימית הסורית, עשוי הדבר לעכב הכנסת כוחות מהדיוויזיות המשורינות – כוחות שהיו צפויים להיכנס לקרב לאחר הצלחת דיוויזיות החי"ר ולבצע את משימתן".

בנוגע למעורבותה של עיראק נמסר בלקט משעה 07:35 שעיראק הודיעה לסוריה כי תעמיד לרשותה כוחות אוויר, והביעה בפני מצרים נכונות לדאוג לכל צרכיה של טייסת ההנטר העיראקית הנמצאת במצרים. בכך נענו העיראקים לפנייתיה של סוריה מ-6 באוקטובר לפני הצהריים לשתף את צבא עיראק בלחימה. בעת כתיבת הלקט היה ידוע על הכוונה להעביר לסוריה טייסת מיג 21 ושתי טייסות סוחוי, כנראה על טייסהן. ב-7 באוקטובר לקראת צהריים אמורים להגיע לחמאת שני מטוסי טופולב 16 ומטוס איליושין 28. ההערכה היא שאלה מטוסים עיראקיים. כמו כן תעניק עיראק לסוריה שדות תעופה קדמיים וייתכן אף שתסייע לסורים באמצעות הפעלת טופולב 22 מחבניה – אפשרי גם לתוך תחומי הקו

הירוק. כמו כן צוין בלקט שלא ברור אם העיראקים יסתפקו בסיוע במטוסים, או שיחליטו לשגר לסוריה גם כוח משלוח יבשתי.²⁷³

ביקור ראש הממשלה בחדר הרמטכ"ל

בשעה 07:35 הגיעה ראש הממשלה לחדר הרמטכ"ל. רב-אלוף אלעזר הציג בפניה את המצב הנכון לאותה עת. הוא סיפר על הוראותיו לשני אלוף הפיקודים לתכנן קו שני²⁷⁴, וכן דיווח לה על כך שחיל האוויר ערך מטס מכין לתקיפת טילים בתעלה והפציץ שמונה שדות תעופה, כנראה בהצלחה. כן סיפר למאיר שחיל האוויר היה אמור לתקוף את הטילים מעבר לתעלת סואץ, אולם הוא החליט להסיט אותו לרמת-הגולן. חיל האוויר מתחיל לתת סיוע משמעותי לפיקוד הצפון, אמר, ומתכוון להתקפה על הטילים בחזית הרמה.²⁷⁵

הוראות לבלימת הסורים והכנות להתקפת-נגד

עם סיום ישיבת העדכון החל הטיפול ביישום ההחלטות שהתקבלו בה. בשעה 07:35 שוחח סגן הרמטכ"ל עם אלוף פיקוד הצפון ומסר לו על ההחלטות הנוגעות לחזית הסורית: פיקוד הצפון יקבל את אוגדה 146 – גרוד אחד יצא על מובילים בשעה 10:00, ויתר הכוחות יצאו על זחלים ויגיעו עד הערב. חיל האוויר יתקוף החל משעה מזמן הדיווח, ויש לדבוק בקו ההפצצה שנקבע. כמו כן הורה לאלוף הפיקוד לייצב קו שני שאליו ניתן להתקפל. אלוף הפיקוד הודיע שכוחות החרמ"ש וטנקי השרמן נמצאים בתנועה,²⁷⁶ ועל כך השיב סגן הרמטכ"ל שיש לתפוס את כל פתחי הצירים, והמליץ להשתמש לשם כך גם בתול"רים מחטיבת גולני.²⁷⁷ האלוף חופי הודיע שנפח פונתה ומתחיל פינוי גם מאבו נידא.²⁷⁸ בעקבות לחץ מצד אמ"ן להחזיק בתל, הורה הרמטכ"ל בשעה 08:15 לחזק את תל אבו נידא בטנקים ולתת עדיפות ראשונה במעלה לפעילות של חיל האוויר באזור.²⁷⁹ במהלך השיחה עם אלוף פיקוד הצפון תיאם סגן הרמטכ"ל בינו לבין מרכז הסיוע האווירי את צורת הסיוע הרצויה. בהתאם לבקשת האלוף חופי הורה סגן הרמטכ"ל בשעה 07:45 למרכז סיוע האוויר לתת את הסיוע ב"קבלנות" ולא על בסיס מטרות.²⁸⁰ בשעה 07:50 שוחח סגן הרמטכ"ל עם מפקד חיל האוויר ודיווח לו על התיאום. מפקד חיל האוויר

273 מסמכי אמ"ן-מחקר, אוקטובר 1973.

274 על הוראתו לאלוף פיקוד הדרום ראו עמ' 368 להלן.

275 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

276 הכוונה כנראה לכוחות שיועדו לתפוס את הקו השני.

277 יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל; רשימות רמ"ח היסטוריה.

278 שם.

279 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

280 רשימות רמ"ח היסטוריה; יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל. הכוונה להפצצת מטרות אויב לפי שיקול הדעת של הטייסים ללא זיקה לדרישות מהקרקע או הכוונה ממפקדה כלשהי.

דיווח שמתוך שמונת שדות התעופה שהותקפו במצרים שותקו ארבעה, והופלו שישה מטוסי מיג, זאת בלי שהופל אף מטוס של חיל האוויר. לעומת זאת, הופלו שני מטוסי סקיהוק במהלך תקיפת הנ"מ. כן מסר האלוף פלד שמבצע "דוגמן" יחל בשעה 11:30.²⁸¹ סמוך לשעה 08:00²⁸² תדרך גם הרמטכ"ל את אלוף פיקוד הצפון. הוא הורה לו שלא לשחוק את הכוח ולא לתקוף התקפות מקומיות, אלא לבלום ולהיערך בעמדות טובות – גם אם לשם כך יהיה צורך לשפר עמדות לאחור. הוא הורה שכאשר אוגדה 146 תגיע לצפון היא לא תוכנס מיד להתקפה. חיל האוויר יתקוף באופן מסיבי אחרי הצהריים, וכינתיים תתארגן האוגדה ותנוח, כדי שתהיה מוכנה להתקפה מרוכזת ומסיבית, האמורה להיפתח למחרת.²⁸³ בדברים האלה ניתן למצוא את הניצנים הראשונים של חשיבה על מעבר להתקפת-נגד. אוגדת העתודה המטכ"לית נשלחה אמנם צפונה בהשפעת הדיווחים על המצב הקשה בחזית הזאת, אולם נראה שהרמטכ"ל קיווה שהשמדת הטילים על-ידי חיל האוויר והסיוע המסיבי שיעניק לכוחות הקרקע יסייעו בצורה יעילה לבלימת כוחות האויב התוקפים, ואוגדה 146, שתגיע לפיקוד רק עם ערב, תוכל להתארגן כבר להתקפת-נגד, ולא יהיה צורך בסיועה לבלימה.

דיווחים על אירועים בחזית המצרית בבוקר 7 באוקטובר

בנוגע לחזית המצרית נמסרו בשעות הבוקר של 7 באוקטובר דיווחים על איכון נקודות צליחה נוספות וצליחת כוחות מצריים נוספים. באזור מעוז "מפצח" אוכן גשר לטנקים ונפרצה הסוללה; מדרום למעוז "ליטוף" אוכנו גשרי חי"ר ועליהם חצו כוחות; באזור "מילנו" אוכנה צליחה וחלק מן המעוז נפל לידי האויב; בין מעוז "חזיון" למעוז "פורקן" חצו טנקי אויב וניהלו קרבות עם טנקים של צה"ל; חדירה נוספת של כוח טנקים הייתה ליד מעוז "מצמד". ממעוז "בודפסט" הגיעו ידיעות על לחץ כבד. כוח חי"ר מצרי הגיע לשערי המעוז בסביבות השעה 06:00, וכוחות צה"ל תקפו את כוח השריון המצרי שהיה באזור.²⁸⁴ אמ"ן ומחלקת המודיעין של חיל הים הפיצו בשעות הבוקר לקטים על המצב בחזית המצרית. בלקט שהפיץ אמ"ן בשעה 05:40 נמסר: "קיימות ידיעות לפיהן הורו המצרים ליחידות דיוויזיה 19, שבגזרה בין שלופה לסואץ, להתחפר לפני אור ראשון. להערכתנו מצביעה ידיעה זו כי לפחות באזור שמצפון לעיר סואץ אין המצרים נמצאים בשלב של פיתוח מתקפה. התחפרות הכוחות בגזרה זו מחזקת הערכתנו כי לפחות בשלב זה לא תתבצע העברת כוחות מדיוויזיה 4 לגדמ"ז. מכל מקום, אין בידינו לפי שעה כל ידיעה על מעבר משמעותי של יחידות מדיוויזיה 4 מזרחה מעבר לתעלה". בלקט משעה 07:15 נמסר כי בגזרה הדרומית מנסים המצרים להמשיך את הצליחה –

281 שם (שני המקורות).

282 ביומן רל"ש הרמטכ"ל לא צוינה השעה המדויקת. בתמצית היומן כתוב: "070800 לערך". מכל מקום, השיחה הייתה לפני השיחה עם אלוף פיקוד הדרום שהתקיימה בשעה 08:00 (גם זאת לפי התקציר בלבד).

283 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

284 מבצעים/אירועים.

גדוד טנקים 210 מחטיבת חי"ר 12 של דיוויזיה 7, הנמצא מדרום לג'ניפה, קיבל הוראה לצלוח במהירות. לפי דיווחי המצרים, אמצעי הצליחה בגזרת ארמייה 3 אינם כשירים. אמ"ן העריך שהמצרים מנסים להרחיב את אחיזתם, ובכלל זה את האחיזה של כוחות השריון, בגזרה הדרומית. זאת לאחר שלא הצליחו להשיגה עד אור ראשון של 7 באוקטובר.²⁸⁵ בלקט מטעם מחלקת המודיעין במפקדת חיל הים נמסר כי המצרים הודיעו על סגירת שטחי ים והכריזו עליהם כעל שטחי מלחמה. המצרים עשו כן בים התיכון – בנוגע לאזור המתוחם בצפון בקו רוחב 33° ובמערב – בקו אורך $26^{\circ}00'$, ובים האדום – בנוגע לאזור שמצפון לקו הרוחב 23° . הסורים תחמו את השטח שמצפון לקו רוחב 33° וממזרח לקו אורך $34^{\circ}286$.

הוראת הרמטכ"ל לאלוף פיקוד הדרום לתכנון קו שני

הכנת קו שני נידונה גם עם פיקוד הדרום. בשעה 07:23 שוחח הרמטכ"ל עם אלוף הפיקוד והורה לו לתכנן קו שני, כדי שיהיה אפשר להתארגן בו אם המצרים יפרצו בכוח. לבקשת אלוף הפיקוד לסיוע אווירי בדרום התעלה, השיב הרמטכ"ל שחיל האוויר אינו יכול לסייע.²⁸⁷ בשעה 08:00 הורה הרמטכ"ל לאלוף גונן לתכנן את הקו השני יחד עם האלוף שרון. אוגדות 143 ו-162 יתפסו את הקו השני במקרה של פריצה מסיבית, ויחזיקו מעמד עד יום רביעי – מועד שבו יהיה אפשר לעבור בחזית הזאת להתקפה בסיוע חיל האוויר.²⁸⁸

טיפול סגן הרמטכ"ל בהפניית סיוע אווירי לדרום

בשעה 08:00 שאל סגן הרמטכ"ל את מפקד חיל האוויר האם יוכל לתת סיוע התקפי חלקי וסלקטיבי לפיקוד הדרום.²⁸⁹ חמש דקות לאחר מכן הודיע אלוף פיקוד הדרום לסגן הרמטכ"ל על 60 טנקים מצריים הנמצאים מצפון למעוז "פורקן", וביקש לקבל לשם סיוע אווירי.²⁹⁰ לשאלת סגן הרמטכ"ל על האפקטיביות של הסיוע האווירי וחלוקת הגזרות, ענה האלוף גונן כי לסיוע האווירי לא הייתה השפעה של ממש על הקו הקדמי, וכי חילק את הגזרה בין אוגדות 162 ו-252: אוגדה 162 אחראית לגזרה ממעוז "מפרקת" צפונה ואוגדה 252 – משם דרומה.²⁹¹ במהלך השיחה הזאת דיווח רמ"ח המבצעים לסגן הרמטכ"ל, שכבר ניתן לו הסיוע האווירי המבוקש צפונה למעוז "פורקן" ובאזור מעוז "ליטוף" (מול שלופה),

285 מסמכי אמ"ן-מחקר, אוקטובר 1973.

286 מסמך מפקדת ח"י-מודיעין, 070655 באוקטובר 1973.

287 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

288 שם. בתקציר יומן הרמטכ"ל נכתב: "רוצה לעבור ביום ד להתקפה עם מאמץ ח"א (שעד אז יהיה עסוק ברמה) [הסוגריים במקור – ש"ג]". כנראה שהקטע שבסוגריים הוא תוספת מאוחרת.

289 יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל; רשימות רמ"ח היסטוריה.

290 שם.

291 שם; יומן רל"ש הרמטכ"ל (פירוט השיחה מבוסס על רשימות רמ"ח היסטוריה).

וסגן הרמטכ"ל העביר את ציון המטרות למפקד חיל האוויר.²⁹²

שר הביטחון במשל"ט

עם חזרתו מהצפון ביקר שר הביטחון במשל"ט. הוא סיפר למפקד חיל האוויר: "חיל האוויר הציל ציר אחד שהיה קריטי – הציר של רפיד. אבל... הסורים לוחצים בצירים אחרים. הכוח המרכזי נסוג. נפח מכותר... שם שורצים בלי סוף המרוקאים והעיראקים... מוצבים שלנו מוקפים... [הנקודות במקור]".

שר הביטחון ציין כי בניגוד לטענת סגן הרמטכ"ל שאי אפשר להשמיד טנקים באמצעות מטוסים, השמידו מטוסי חיל האוויר טנקים ברמת-הגולן. להערכתו, פעילות חיל האוויר "זה ההגנה על ארץ-ישראל... זה מה שמציל אותנו, לולא אתם... [הנקודות במקור]".²⁹³ כמו כן ציין שר הביטחון שלהערכתו אי אפשר יהיה לעבור להתקפת-נגד בחזית הסורית לפני שעות לפנות ערב. בחזית המצרית יהיה אפשר לעבור להתקפת-נגד למחרת בבוקר, אז, "כשיבואו 500 טנקים נוספים, לדידי אפשר לעשות מפנה ולעשות קרבות שריון בין התעלה לבין ה...".²⁹⁴

שיחת הרמטכ"ל עם שר הביטחון

בשעה 08:35, עם חזרתו מפיקוד הצפון, נפגש שר הביטחון עם הרמטכ"ל.²⁹⁵ בתחילת הפגישה שאל השר מה המצב בחזית תעלת סואץ. תשובת הרמטכ"ל הייתה: "עדיין בסדר – לא נפל. יש חי"ר, טנקים פה ושם על הסוללה. אי לזאת שיניתי את התוכנית. חיל האוויר ביצע את [תקיפת תותחין] הנ"מ ואומרים שהיה טוב מאוד, איבד שני מטוסים, אחד צנח אצלנו".²⁹⁶

שר הביטחון הגיב על אובדן המטוסים ואמר שיציע לראש הממשלה לבקש מארצות-הברית לקבל מטוסי פנטום וסקייהוק. עוזרו, רב-אלוף (מיל') צבי צור, אמר שמטוסי סקייהוק אינם יכולים להגיע לארץ בטיסה בעוד מטוסי פנטום יכולים, והציע, לכן, לבקש קודם כול מטוסי פנטום. הרמטכ"ל סיפר לשר שראש הממשלה ביקרה כמה דקות קודם לכן במצפה וביקשה שצה"ל יגיש רשימה של דרישות רכש.²⁹⁷ לפיכך הורה השר לעזורו

²⁹² רשימות רמ"ח היסטוריה.

²⁹³ הקלטות בתא רמשל"ט. ברשומות ההקלטות אין המשך למשפט.

²⁹⁴ שם. גם למשפט הזה אין המשך ברשומות. הכוונה כנראה לנהל קרבות שריון בין התעלה לבין קו הימצאות כוחותינו.

²⁹⁵ פרטי השיחה מבוססים על שני מקורות: יומן שלישי שהב"ט; יומן רל"ש הרמטכ"ל.

²⁹⁶ יומן שלישי שהב"ט.

²⁹⁷ ברישום ביומן רל"ש הרמטכ"ל מביקור ראש הממשלה בחדר הרמטכ"ל, לא הוזכרה כלל שיחה בעניין רכש, אולם ברור שהעניין עלה.

להכין את הדרישות.²⁹⁸

שר הביטחון דיווח על התרשמותו מהמצב בפיקוד הצפון ועל הפעולות שנקט בהיותו שם. הוא העריך שחיל האוויר יוכל להשפיע במידה ניכרת על ההתפתחויות – לאחר שיסייע בשלב הראשון על הצירים, ולאחר מכן יתקוף טילים. ייתכן שההתקפה הסורית תישבר לקראת הלילה. כדי שהסיוע האווירי יהיה יעיל, רצוי שכוחות הקרקע לא ילחצו את האויב, אלא ישאירו שטח פתוח לפעולת חיל האוויר. השר סיפר שהוא הורה לאלוף פיקוד הצפון להפעיל את חיל האוויר גם במקומות שבהם נמצאים כוחות של צה"ל (הכוונה כנראה לאזורים שבהם אין לטייסים אפשרות לזהות את כוחות צה"ל בשל המגע הקרוב ביניהם לבין כוחות האויב). הוא סיכם עם האלוף חופי להתחיל לרכז כוחות בציר המרכזי שבו נמצאה חטיבה 299,188 ואם חטיבה 7 תחזיק מעמד יהיה אפשר לעבור למחרת בבוקר להתקפת נגד בגזרת חטיבה 300,188.

שר הביטחון הציע לשקול גם החלפת מפקדים, שכן חלקם, ובהם אלוף הפיקוד, עייפים. כמו כן חזר והביע ספק אם מפקד אוגדה 36 פועל נכונה. בתגובה לדיווח של השר על דבריו לאלוף חופי, שלא תהיה ברה אלא להפעיל סיוע אווירי גם במקומות שבהם נמצאים טנקים של צה"ל, אמר הרמטכ"ל: "לכן אמרתי לו ליישר את הקו עם כוחות חדשים, ייצוב קו חדש. אוגדה 146 תגיע בלילה". בהמשך הציע שר הביטחון שלא להתעקש להחזיק בקו התעלה ובמעוזים. מעוז הנמצא בלחץ – יפונה, אולם אין לפנות אם אין צורך בכך. אין להשקיע כוחות בניסיונות להגיע למעוזים אלא בייצוב קו שני.³⁰¹ יש להתארגן בשלוש חגורות: חי"ר מאחור, אוגדה 252 לפנים ושתי אוגדות ביניהם.³⁰² להערכתו, צה"ל לא יעבור להתקפה לפני יום ב (8 באוקטובר).³⁰³ גם הרמטכ"ל סבר שאין להתעקש על המעוזים. הוא דיווח לשר שהוא אמר עוד בלילה לאלוף פיקוד הדרום כי ניתן לנטוש מעוז מכותר או מפריע ללחימה, ושכבוקר הורה לו לייצב קו שני באמצעות אוגדה 143 האמורה להגיע הערב. מערך ההגנה ייבנה כך שאוגדה 252 תהיה בקו הראשון, אוגדה 162 כבר נמצאת בקו השני בצפון, ואוגדה 143 תצטרף אליה ותתפוס את החלק הדרומי של הקו השני. הנחת הרמטכ"ל בכניית מערך ההגנה באופן הזה הייתה שאם הכוחות בקו הראשון יחזיקו מעמד, יהיה אפשר לעבור להתקפת נגד באמצעות שתי האוגדות שבקו השני; אם הכוחות בקו הראשון לא יחזיקו מעמד – הם יוכלו לסגת לקו השני.

הרמטכ"ל צפה שניתן יהיה לתקוף נגד ברמת הגולן ביום ב (8 באוקטובר) ובתעלת סואץ ביום ג (9 באוקטובר). שר הביטחון אמר בתגובה לכך שיש להביא בחשבון אפשרות

298 יומן שליש שהב"ט.

299 הקטע עד כה מבוסס על שני המקורות (יומן שליש שהב"ט ויומן רל"ש הרמטכ"ל).

300 יומן שליש שהב"ט.

301 שם; יומן רל"ש הרמטכ"ל.

302 שם.

303 שם, יומן שליש שהב"ט.

שגם עיראק וגם ירדן יצטרפו למלחמה בחזית הסורית.³⁰⁴ כוחות מרוקניים כבר נמצאים שם, הירדנים יוכלו לשלוח טנקים והעיראקים יוכלו לשלוח גם מטוסים.³⁰⁵ הרמטכ"ל העיר שבירדן אין טילי נ"מ שיגבילו את יכולת הפעולה של חיל האוויר, ושכדי להגן מפני אפשרות שהירדנים יפתחו חזית נוספת, נשלח לבקעת הירדן גדוד טנקי שרמן.³⁰⁶ השר אמר שאין הכרח שהירדנים יתקפו דווקא בבקעה – ייתכן שיצטרפו לחזית הסורית. האלוף זאבי סבר שהם ינסו לתקוף בבקעה ולהתקדם לעבר ירושלים.³⁰⁷

סגן הרמטכ"ל סיפר שסיכם להשמיד את סוללות הנ"מ של פורט סעיד, המהוות מערך עצמאי; לאחר חיסולן, הוסיף, יהיה צפון התעלה פתוח לפעילות חיל האוויר; מעוז "בורפסט" נלחץ ומכותר, כמעט כל הטנקים שהגיעו סמוך אליו נפגעו;³⁰⁸ בדורר סואר צלחו כוחות מצריים; מול אסמאעיליה נמצא כוח קטן מחטיבה 14 במגע עם 60 טנקי אויב; אוגדה 162 נמצאת מאחור ואינה במגע; לחץ מצרי חזק קיים גם באזור מעוז "ליטוף" שבדרום האגם המר הקטן; לחטיבה 401, הנמצאת בגזרה הדרומית, כוחות מועטים, ומטוסים עומדים לתקוף בעוד כמה דקות בניסיון להרוס את הגשר באזור מעוז "ליטוף" שעליו חוצים כוחות מצריים רבים.³⁰⁹ עם סיום הפגישה בסביבות השעה 09:00 הודיע השר שבכוונתו לטוס לחפ"ק פיקוד הדרום, וביקש מן הרמטכ"ל להישאר וללכת לישיבת הממשלה שהייתה אמורה להתחיל בשעה 10:00.

קד"ם רמ"ח המבצעים

בשעה 09:00 החל קד"ם רמ"ח המבצעים שבו הוצגו תמונת מצב האויב ונמסרו עדכונים על מצב כוחות צה"ל בחתך של חילות וזרועות.³¹⁰

תמונת מצב האויב הוצגה על-ידי העוזר למבצעים של רמ"ח המחקר באמ"ן אל"ם אהרן לברן. לברן מסר שדיוויזיות החי"ר המצריות צלחו את התעלה לפחות בארבעה מקומות עיקריים: באזור קנטרה אוכן מעבר וכנראה גשר; באזור אסמאעיליה אוכנו ארבעה גשרים; באזור דוור סואר עברו שתי חטיבות חי"ר וטנקים של גדוד הטנקים הדיוויזיוני; בדרום האגם המר הקטן אוכן גשר. חטיבת הנחתים 130 אוכנה ליד תעלת סואץ. זאת לאחר שב-6 באוקטובר היה נדמה שהיא באלכסנדריה. דיוויזיות השריון 4 ו-21 עדיין לא צלחו את התעלה. מבחינת בניין ראש-הגשר ומבחינת הכוחות שמולה יכולה דיוויזיה 21 לצלוח. דיוויזיה 4 מוכנה פחות ממנה. אל"ם לברן ציין שלא ברור מדוע לא צלחו, והעלה שני הסברים אפשריים: או שהמצרים אינם רוצים להעביר כוח גדול וחשוב ביום, או שהם מחכים

304 שם (שני המקורות).

305 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

306 שם; יומן שליש שהב"ט.

307 שם.

308 לא ברור מן המקור אם הכוונה לטנקים של כוחותינו או של האויב.

309 יומן שליש שהב"ט; יומן רל"ש הרמטכ"ל.

310 קד"ם רמ"ח המבצעים 070900 באוקטובר 1973.

שגם דיוויזיה 4 תהיה מוכנה לצלוח.³¹¹ בגזרת קנטרה נמצאת חטיבת טנקים עצמאית 15, ולה טנקי טי-62. חטיבה נוספת של טנקי טי-62, הנמצאת בגזרה של דיוויזיה 3, לא אוכנה ולא ידוע מה זיקתה לדיוויזיה 4 מבחינת נוהל קרב – האם היא מיועדת לתקוף לפנייה, יחד אתה או אחריה.

בנוגע לפעילות האווירית: התוצאות של תקיפת מטוסי צה"ל על השדות המרכזיים בצפון הדלתא הן בינוניות. רק חלק מן השדות נסגרו. מטוסים מצריים ניסו לתקוף מטרות בסיני. בנוגע לפעילות הימית מסר כי שרם א-שייח' הותקפה על-ידי כוח ימי וכנראה שנעשה ניסיון נפל למקש באזור, רקטות שוגרו לעבר ראס סודר וכוח משימה ימי, הכולל שתי משחתות ופריגטה, נמצא בבאב אל-מנדב, כנראה לצורך סגירת המצרים. אל"ם לברן הוסיף שנראה כי המצרים מעריכים שתוכניתם השתבשה. הערכה זו מתבטאת, למשל, בהוראה שניתנה לדיוויזיה 7, הנמצאת בגדה המזרחית, להתחפר;³¹² אבל ההשתבשות אינה חמורה עד כדי צורך בתפנית של 180 מעלות, והוכחה לכך היא העובדה שהם ממשיכים להקים מעבורות ולהעביר כוחות.

המתקפה הסורית מתנהלת בשני מאמצים עיקריים: צפוני ודרומי. היא מוצאת לפועל על-ידי דיוויזיות החי"ר המתוגברות בעוצבות שריון.³¹³ דיוויזיות השריון (1 ו-3) עדיין לא הוכנסו לקרב, כנראה משום שהסורים מחכים להתקפת-הנגד של צה"ל. אם המצב לא ישתנה, או שלא תונחת התקפת-נגד, ייתכן שתוכנס אחת מדיוויזיות השריון. חיל האוויר הסורי נמצא בכוננות לתקיפת חיל האוויר של צה"ל ועדיין לא תקף. שלוש טייסות של חיל האוויר העיראקי עומדות להגיע לסוריה. לסורים אין עדיין תחושה של השתבשות. הגורמים שיכולים אולי להביאם לתחושה הזאת הם: בלימה טובה של צה"ל, בסיוע חיל האוויר, שתמנע מהם הישגים; תקיפת מערך הטילים שקיומו הוא יסוד מרכזי במתקפה הסורית;³¹⁴ או התקפות על מטרות בעומק.³¹⁵ אל"ם לברן סבר שאין בכוחן של פשיטות קטנות לגרום לתחושת השתבשות.

רע"ן המבצעים הציג את מצב כוחות צה"ל בשתי החזיתות ומסר את הפרטים הבאים:

311 ההערכה הזאת התבססה כנראה על התוכנית המצרית, כפי שהייתה ידועה לאמ"ן – ללא שלב "העצירה האופרטיבית". לפי התוכנית הזאת ציפו לכך שדיוויזיות השריון יועברו מיד לאחר בניית ראשי-הגשר. למעשה, שלב "העצירה האופרטיבית" היה אמור להימשך זמן רב יותר – עד להתבססות דיוויזיות החי"ר שבשטחנו. דיון בשאלה הזאת ראו **לשבור את הקונספציה**, עמ' 226–232.

312 נראה שגם הפירוש הזה – תפיסת הוראת ההתחפרות כמבטאת תחושת השתבשות – נבע מאי-ידיעה על שלב "העצירה האופרטיבית".

313 אל"ם לברן ציין שבכל דיוויזיית חי"ר יש שתי חטיבות חי"ר – חטיבה ממוכנת וחטיבה משורינית – אולם הכוחות האלה מתוגברים בחטיבות שריון עצמאיות. לפיכך "לקרוא להן חי"ר זה עוול".

314 אל"ם לברן ציין שהדבר גם יקנה חופש פעולה לחיל האוויר של צה"ל.

315 אל"ם לברן ציין שהכוחות שנשארו בעומק הם כוח ריפעת אסד המצויד בטנקים טי-62, ונועד להגן על דמשק, שתי חטיבות להגנת גבול סוריה-לבנון ויחידות להגנת החוף – אך הם אינם בעלי חשיבות למתקפה.

בחזית המצרית נמצאים כוחות צה"ל, כללית, עדיין על קו המים. ניסיונות הצליחה לא התפתחו מעבר ל"צליחת מכשול מים בטווח הקרוב" ועדיין לא הוכנסו טנקים.³¹⁶ בנוגע למעוזים: מעוז "בודפסט" בידי צה"ל. נתון ללחץ מצרי חזק; מעוז "אורקל ב", שלא היה מאויש, נתפס על-ידי המצרים. שני המעוזים האחרים של "אורקל" נמצאים בידי צה"ל; מעוז "לחצנית" בידי האויב. כוח טנקים שניסה לחבור אליו לא הצליח במשימה; מעוז "מילנו" עובר מיד ליד. המצב אינו ברור. כרגע, מעוז "מילנו ב" בידי האויב; מעוז "אגרופית" פונה. אנשיו הגיעו לתעוז ["צידר"]; אזור המזח (לא המוצב עצמו) אינו בשליטת צה"ל בגלל מארב מצרי שהתמקם שם. יתר המעוזים בשליטת צה"ל. באבו רודס הצליח כוח קומנדו מצרי להדליק נפט. במרחב שלמה נגרמו נזקים מהפצצות ומפשיטות. כוחות פיקוד הדרום תוגברו כדלהלן: אוגדה 162 החלה להגיע ונקבעה חלוקת גזרות בינה לבין אוגדה 252.³¹⁷ יש 22 טנקי טיראן במרחב שלמה.³¹⁸ יחידות חי"ר הופנו לאבטחת מתקנים ומקומות חיוניים מפני פשיטות אויב – כוח בישוף (המורכב מקציני בה"ד 1 ומחייליו) תפס את המצרים; שתי פלוגות מגדוד 890, פלוגה מגדוד 906 ושתי פלוגות מגדוד 17 ירדו ל"בבל", לבלוזה, לרפידים ולמרחב שלמה.

בחזית הסורית: מוצב החרמון נכבש על-ידי הסורים. כנראה שרוב האנשים שהיו שם (70 איש) נפגעו. ארבעה הצליחו להימלט. יתר המוצבים, למעט מוצב 111 שפונה בסיוע טנקים, בידי צה"ל. הידיעה על הימצאות סורים במג'דל שמס ובמוצב 103 אינה נכונה. כל היישובים ברמת-הגולן פונו בשני שלבים: שלב א – נשים וילדים, שלב ב – אזרחים. כוח מחטיבה 1, שהיה בדרכו לכבוש את מוצב החרמון, קיבל הוראה לעצור בגלל חשש של ירידת טנקים סוריים לאזור הבניאס, והוא חוסם באזור מסעדה.³¹⁹ חטיבה 7 פועלת באזור תל אבו נידא. יחידות מעורבות מחטיבה 179 ומחטיבה 188 הצליחו לדחוק את האויב באזור חושניה. כוח נוסף מחטיבה 179 עלה בציר עין גב-סקופיה. אוגדה 146 מוקטנת (כוללת את חטיבות 205 וחטיבה 670 מוקטנת) מתחילה לנוע לצפון. גרוד 51 מחטיבה 1, שעסק באבטחת יישובים, מתקבץ לחטיבה. גרוד מחטיבה 35 נמצא בגזרה הדרומית. יחידת העברי דולגה לפילון. חפ"ק אוגדה 36 דולג מנפח אחורה. קו התקדמות הטנקים הסוריים: אזור רמת מגשימים-אל על (היו בתוך רמת מגשימים); לפני הכניסה לחושניה; צומת רפיד; מרחב ציר הנפט-ג'וחדר; פתחת קוניטרה; מול מוצבים 104-105.

³¹⁶ כוונתו הייתה כנראה לדיוויזיות השריון, שכן טנקים של דיוויזיות החי"ר כבר צלחו את התעלה.
³¹⁷ כגבול הגזרות נקבע הציר המוביל ממעוז "מפרקת" מזרחה והמשכו בקו הרוחב 410. ציר הכביש כלול בגזרת אוגדה 162 (מברק אג"ס-מבצעים).

³¹⁸ לפי רשימות סא"ל זוהר, מספר הטנקים הוא 42. בהקלטה של הקד"ם נשמע 22.
³¹⁹ מכל המקורות האחרים שבמחלקת היסטוריה, כולל רישומים ועדויות מפיקוד הצפון, נראה שלא זו הסיבה להוראה הזאת. הכוח קיבל פקודה לעצור בשל החשש שהתקיפה שתוכננה להתבצע כתקיפה לילית, תוכל להתבצע רק ביום עקב אי הגעת הכוחות בזמן.

הקשנ"ר ורע"ן הגיוס והכוננות הציגו את תמונת הצטברות הטנקים והצוותים כדלהלן:

1959	—	סך הכול מצבת צוותים	א. כלל צה"ל
500	—	מזה צוותים סדירים	
822	—	התייצבות צוותי מילואים עד כה	
		סך הכול הצטברות צוותי טנקים	
1,331	—	(סדיר + מילואים)	
272	—	נסעו לדרום (מתוך 822 צוותי מילואים)	ב. בחזית הדרום
558	—	סך הכול טנקים (כולל פגועים)	
605	—	מספר טנקים צפוי אחר-הצהריים	
837	—	בהמשך צפויים סך הכול	
250	—	סך הכול טנקים	ג. בחזית הצפון ³²⁰
402	—	עד הצהריים צפויים סך הכול	
536	—	אחר-הצהריים צפויים סך הכול	
321 632	—	בהמשך צפויים	

סא"ל דויד מחיל הים סקר את פעילות החיל והטעים שהכוונה להגביר במיוחד את הפעילות בלילה שלאחר מכן בחזית הדרומית.

נציג חיל האוויר, סא"ל נחמיה דגן, סקר את פעילות החיל עד למסירת הדברים. הוא ציין בין היתר שעד למועד המיועד ל"דוגמן" (1130) תוקפים מטוסי חיל האוויר בסד"כ אפשרי³²² כוחות שריון סוריים. כן מסר שב-7 באוקטובר נפגעו כ-10-12 מטוסים של צה"ל, מהם שישה בסוריה.

נציג אג"א אמר שבמש"אות ובסדנאות יש כ-60 טנקי שוט שמהם ניתן להרכיב שני גדודים.

סגן הקצ"ר סא"ל אריה צידון (צימל) סקר את מצב החי"ר ומסר ששתי חטיבות מילואים של הצנחנים מסיימות את תהליך התגייסותן. כן מסר שחטיבת הצנחנים הסדירה – 35 וחטיבת צנחנים [מילואים] 247 – מיועדות לפיקוד הדרום. הוא ציין, שבמקרה שתהיה כוונה לבצע את מבצע "בן חיל" או את מבצע "צפניה", יש להביא בחשבון שגדוד 50 נמצא ברמת-הגולן ולהחליט, בהתאם להתפתחויות ברמה, האם להעבירו לדרום. הוא ציין שיש לתכנן לאן מיועדות יחידות החי"ר, וביקש לקבל זחל"מים נוספים.

הקתמ"ר סקר את מצבו של חיל התותחנים וציין בין היתר כי בחזית הצפון נמצאות 11 סוללות. עם אחת מהן, הנמצאת באזור תל פארס – נותק הקשר. רמת-הגולן תוגברה בגדוד

³²⁰ המספרים לגבי חזית הצפון לא נשמעו כלל בהקלטות הקד"ם, והם מבוססים על רשימות סא"ל זוהר.
³²¹ בהקשר הזה ציין הקשנ"ר שמרוקנים יותר מדי את פיקוד המרכז מטנקים, והציע לשקול אפשרות להשאיר את חטיבה 875 הנמצאת בפלוג'ה למקרה שיהיה צורך בה בפיקוד המרכז.
³²² הכוונה: סד"כ המטוסים שאינו מוקצה לביצוע מבצע "דוגמן" או למשימות חיוניות אחרות, משתתף בתקיפת כוחות השריון הסוריים.

תותחי 155 מ"מ. סוללת תותחי 175 מ"מ גמרה להצטייד בפילון ויוצאת לפריסה ברמה. סוללה אחת מתוך שתי סוללות תותחי ה-155 מ"מ, המיועדות לאבטחת מתקנים בפקוד הדרום, יצאה לשטח. יתר היחידות לא קיבלו מובילים. אגד ארטילרי 214 מצטייד ויתחיל לנוע על זחלים. צוותי שתי סוללות תותחי 175 מ"מ נוסעים באוטובוסים ויגיעו לסוללות תוך שעותיים. את צריכת התחמושת קשה לאמוד. אומדן משוער: בדרום – 8,000–10,000 פגזי 155 מ"מ וכ-1,000 פגזי 175 מ"מ; בצפון – 6,000–8,000 פגזי 155 מ"מ וקרוב ל-2,000 פגזי 175 מ"מ.³²³

נציג מפקדת קצין הרפואה הראשי (מק"ר) דיווח על מספר האבדות ועל מצב הפינוי הרפואי: בחזית הדרום, נכון לשעה 08:30 – 65 הרוגים, 218 פצועים. בחזית הצפון (פרט לחרמון) – שמונה הרוגים ו-43 פצועים. הוא מסר שאין בעיות פינוי נפגעים³²⁴ ושהורדו שתי מחלקות אב"ך לסיני – האחת לרפידים והאחרת לביר תמדה; גם לצפון הועלתה מחלקה.

נציגי הקשר"ר דיווח על מצב מערכת הקשר: 36 ניידות של קשר סיוע אוויר (קס"א) נמצאות בדרך ליחידות. בעיית קשר קיימת במרחב שלמה. מוטס לשם ציוד והקשר יהיה טוב יותר החל מהערב. נשמרת עתודה למשימות מיוחדות. נציג הקשר"ר הזכיר שב"עיקול" בדרך לחרמון³²⁵ נמצא צוות אחד עם ציוד לוחמה אלקטרונית, ואם הוא יתפס, ייגרם נזק כבד. יש לתת משקל רב לכך בעת כיבוש החרמון.

סגן הקהנ"ר דיווח על מצב ציוד הצליחה וההכנות ההנדסיות למבצע "צפניה": בגזרה הצפונית בסיני נמצאות שש דוברות מזוודות וממונעות; ברומני נמצאות שש דוברות לא מזוודות וללא מנועים; ברפידים – 12 דוברות לא בנויות במצבורים ולהן רק תשעה גרורים; שלושת הגרורים הנותרים נמצאים בקישון. 18 תמסחים נמצאים בשפך (בזיקים). בבלוזה פרוס גשר "יפתח" (גשר הגלילים) באורך 200 מטרים. ב"יוקון", שליד טסה, החלו לפני יומיים בבניית גשר. הוא נפגע מהפגזה, והעבודה עליו חודשה. בזיקים גשר יפת"ח המיועד לאימונים – מורכב רק בחלקו.

בנוגע להכנות למבצע "צפניה" מסר סגן הקהנ"ר כי שש דוברות וגשר "יפתח" בגזרה הצפונית (ראו לעיל) – מוכנים כבר. דרושות כ-24 שעות לעבודות הכנה, כמו הרמת הרמפות. 24 סירות גומי מועברות מימ"ח רפידים לגזרה הצפונית. גודר הצליחה הסדיר – גודר 605 – נע לעבר החזית הדרומית. מנועים לשש הדוברות הנוספות נמצאים בדרך, ויותקנו בתוך כ-24 שעות. הכנת הגשר ב"יוקון" מצריכה עבודה ללא הפסק במשך שלושה ימים ולילות. גלילים נוספים הופנו דרומה כעתודה. בשעות אחר-הצהריים יושלם גיוס הצוותים הטכניים והיה אפשר להתחיל לבנות את הדוברות שברפידים. התקבל אישור עקרוני להתחיל מיד בבנייתן. יש אישור להשטת הגשר מזיקים. נבדקים פרטים טכניים עם

323 בשלב הזה עדיין לא נבחנו המשמעויות של צריכת התחמושת, הצפי לצריכתה והמלאי הקיים.

324 הקשנ"ר התערב והעיר שיש קשיים בפינוי מן הגזרה הצפונית בסיני.

325 הכוונה כנראה ל"עיקול הטנק".

חיל הים ונבנה כוח מאולתר למשימה הזאת. ההחלטה האם להעביר את התמסחים לסיני תתקבל רק באותו הערב. חיל ההנדסה מעוניין שהם אכן יורדו. רמ"ח המבצעים סיכם את הקד"ם וקבע את הדברים הבאים: אוגדה 146, בהרכב מפקדת האוגדה, חטיבה 205 וחטיבה 670 מוקטנת, מופנית לפיקוד הצפון. גדוד שרמן מחטיבה 670 וגדוד הסיור האוגדתי נשארים בפיקוד המרכז. זאת משום שפיקוד הצפון זקוק יותר לטנקים מאשר פיקוד המרכז. לפיכך יושארו בפיקוד המרכז שני גדודי שרמן, ולא נשארת עתודה מטכ"לית. הוחלט להניע את האוגדה דרך ההר ולא דרך הבקעה, כדי שהירדנים לא יבחינו בה. הגדוד שכבר יצא על זחלים, ינוע דרך הבקעה. עוזר רמ"ח המבצעים, אל"ם איתן ברק, יהיה אחראי לארגון ציוד הצליחה. בהמשך יוחלט אם להמשיך להרכיב את גשר הגלילים שבדרום או להשיט את הגשר מזיקים. רמ"ח המבצעים ציין שהוא מצדד בהפניית התמסחים לפיקוד הדרום. אל"ם ברק יחלק את טנקי הפינוי כך שלא תהיה פגיעה של ממש בשום יחידה. בשעה 11:00 תתקיים ישיבה עם צוות הקצ"ר בנוגע למבצעים מתוכננים בסוריה. תא"ל שטרן ביקש לקבל הצעה להקצאת חטיבות החי"ר. הערכתו הייתה שאין שינוי לרעה במצב בחזית הסורית, ואפשר לזקוף זאת לזכות חיל האוויר. יש סיכוי שתקיפת מערך הטילים הסורי תהווה נקודת שבירה.

הפעלת חיל האוויר לסירוגין בשתי החזיתות

הדיווחים על המצב הקשה בחזית הסורית שהגיעו ב־7 באוקטובר בשעות הבוקר, אילצו את המטכ"ל לשנות את התוכניות להפעלת חיל האוויר. העובדה שהמלחמה נפתחה בהפתעה, כשרק הכוחות הסדירים ערוכים בקווי החזית, גרמה להפעלת חיל האוויר לפתרון בעיות קריטיות בשתי החזיתות כבר ברגע שפרצו הקרבות. ערב המלחמה התגבשה התפיסה שמתקפה סורית מהווה איום מסוכן יותר לשטחים החיוניים של מדינת ישראל ממתקפה מצרית, ולפיכך יופנה חיל האוויר תחילה לחזית הסורית. ב־6 באוקטובר בשעות הערב תמונת המצב שהצטיירה במטה הכללי הייתה שהמצב בחזית הסורית מניח את הדעת, ואילו צבא מצרים הצליח להשיג הישגים מעבר לצפוי. לפיכך הופנה חיל האוויר לפעילות בחזית המצרית. לפני המלחמה התגבשה התפיסה שבחזית המצרית יילחם חיל האוויר קודם כול כדי להשיג עליונות אווירית, ורק לאחר מכן יופנה לסיוע לכוחות הקרקע. נקבע שבמקרה שכוחות הקרקע בחזית הזאת יתקשו להחזיק מעמד, יופנה חיל האוויר לתקיפת סוללות הטילים. ואכן תוכנן שב־7 באוקטובר בבוקר יתקוף חיל האוויר את מערך הטילים המצרי ושמונה שדות תעופה. כוח אווירי קטן הוקצה לסיוע, במידת הצורך, לכוחות הקרקע בפיקוד הצפון ולהגנת שמי מרחב הצפון. עם בוקר, משהתברר שכוחות סוריים פורצים לרמת־הגולן ושכוחות הקרקע של צה"ל מתקשים להחזיק מעמד מולם, הורה הרמטכ"ל לחיל האוויר להקצות סיוע אווירי מרבי לגזרה הזאת, וזאת בלא לפגוע בתוכניות ההתקפות בחזית המצרית. ואולם כעבור כשעה וחצי, בעקבות פניות נוספות מן הצפון שבהם הובע

חשש שללא סיוע אווירי מסיבי עלולים הכוחות הסוריים להגיע אפילו לעמק הירדן, החליט הרמטכ"ל להעתיק את המאמץ העיקרי של החיל לחזית הצפון. חיל האוויר הספיק לבצע מטס מכין לקראת תקיפת מערך הטילים בחזית מצרים, ולתקוף שדות תעופה בחזית הזאת. בהתייעצות בין הרמטכ"ל למפקד חיל האוויר הוחלט לוותר על תקיפת מערך הטילים בחזית הזאת, ולהפנות את המטוסים לסיוע לכוחות הקרקע בחזית הסורית ולתקיפת מערך הטילים בחזית הזאת. היה ברור שחיל האוויר יוכל לסייע ביעילות רבה יותר לכוחות הקרקע לאחר שישמיד את מערך הטילים ויסיר מעליו את האיום הזה. ואולם במטה הכללי הצטיירה תמונה שלפיה הכוחות הסוריים הצליחו לפרוץ את החזית בדרומה והם יכולים להתקדם לעומק. לפיכך הופנה חיל האוויר לסיוע לכוחות הקרקע באזור מוגן הטילים עוד לפני תקיפת מערך הטילים. יתרה מזו: במהלך שעות לפני הצהריים של 7 באוקטובר הגיעו גם מחזית הדרום דיווחים על התקפות אויב. הדיווחים על התקדמות כוחות האויב בשתי החזיתות גרמו לכך שמטוסים שלא עמדו ליטול חלק בתקיפת מערך הטילים הסורי, הופנו לסירוגין לסיוע לשתי החזיתות. תקיפת מערך הטילים לא עלתה יפה, ומאמץ הסיוע של חיל האוויר פוצל.

תוצאות תקיפת חיל האוויר בחזית המצרית בבוקר 7 באוקטובר

בדוח מצב נכון לשעה 09:00, שפרסם מחמ"ן אוויר, דווח כי במסגרת המטס המכין ל"תגר", שנערך בשעות 06:25-07:45, ושבו הותקפו תותחי הנ"מ לאורך התעלה, נפלו שני מטוסי סקיהוק. בידי אמ"ן דיווחים חלקיים על פגיעות במערך תותחי הנ"מ ועל אפשרות לשינויי היערכות בעקבות זאת.

במסגרת מבצע "נגיחה", שהחל בשעה 07:20, הותקפו שדות התעופה טנטא, מנצורה, כתמיה, ביר עריד'ה, ג'יאנקליס, בני סואף ומפקדת דיוויזיית הגנה אווירית 20 בלקנה. כל המטוסים חזרו בשלום. מדיווחי המודיעין נודעו התוצאות הבאות: נפגעו ונסגרו המסלולים הראשיים בשדות התעופה מנצורה, בני סואף וטנטא. בנוגע למסלול הראשי בכתמיה יש ספק, בנוגע לביר עריד'ה לא ידוע. השדה היחיד שנסגר כליל הוא ג'יאנקליס. בכל יתר שדות התעופה יש מסלולים מקבילים שלא נפגעו. כמו כן נפגעו מכ"מים בשדות התעופה מנצורה וטנטא, ונותק הקשר הקווי בבני סואף.

כן דווח ברוח על תקיפות של מטוסים מצריים בקדמת סיני בשעה 07:00-07:10, על תנועת מסוקים מצריים וחדירות מסוקים לשטחנו ועל הפלת מסוק מצרי באזור ראס סודר.³²⁶

326 מסמך מחמ"ן-אוויר, אוקטובר 1973.

לקט מסכם של אמ"ן הנכון ל-7 באוקטובר בבוקר

בשעה 09:30 פרסם אמ"ן לקט מסכם נכון לשעה 07:00. להלן עיקריו:

מצרים

בגזרה הצפונית של התעלה המשיכו הכוחות המצריים לקיים את אחיזתם ואפשר שאף הצליחו לחזקה. בגזרה המרכזית לא הצליחו ליצור ראש-גשר ובגזרה הדרומית נבלמו. במרחב שלמה לא השיגו הישגים קרקעיים. הם חוששים מפני התקפות מסיביות מן האוויר החל מאור ראשון על שדות תעופה, מערך טילי הקרקע-אוויר וכוחות יבשה.

בגזרה הצפונית חזרו הכוחות המצריים במשך הלילה וניסו להשתלט על מוצבי צה"ל "טרקלין" ו"בודפסט" בהתקפות מכיוון השרטון המזרחי ובכוחות מונחתים ממסוקים. ההתקפות נבלמו. כמו כן ניסו כנראה לתקוף את בלוזה. מצפון לקנטרה יצרה חטיבת חי"ר 134 (מדיוויזיית חי"ר 18) ראש-גשר. מדרום לקנטרה נאחזה חטיבת חי"ר נוספת (חטיבת חי"ר 90? מדיוויזיית חי"ר 18). לא ידוע באזור הזה על הימצאותם של טנקים מזרחית לתעלה. לפי דיווח של המצרים, הוכשר מעבר אחד מדרום לקנטרה. ייתכן שהוקם גשר בקילומטר ה-49.

בגזרה המרכזית – במרחב שבין פירדאן לדוור סואר – ארבעת הגשרים שהוקמו באזור הקילומטר ה-73 (צפונה לאסמאעיליה) נמצאים עדיין כנראה במקומם. חטיבות החי"ר של דיוויזיה 2 ודיוויזיה 16 נאחזו כנראה בגדה המזרחית. מצפון לפירדאן ומצפון לדוור סואר הועברו טנקים לגדה המזרחית. להערכת אמ"ן, המדובר היה לכל היותר בסדר גודל של גדודים (ייתכן גדודי הטנקים של דיוויזיות החי"ר).

בגזרה הדרומית (מג'ניפה עד מדרום לסואץ) נבלמו דיוויזיות החי"ר 7 ו-19, אשר חצו ב-6 באוקטובר את התעלה. ידוע בבירור שדיוויזיית חי"ר 19 נלחצת חזרה בכיוון התעלה. המצרים דיווחו שהכשירו שלושה מעברים באזור המשנה מהקילומטר ה-149 ועד לכפר א-שאט. לפי דיווחים מצריים, הוקם גשר בקילומטר ה-149. הגשר הזה לא אותר על-ידי כוחות צה"ל. בגזרת הפעולה של דיוויזיית חי"ר 7 (מול ציר הגידי) לא הובחן בטנקים כינוניים. בגזרת הפעולה של דיוויזיית חי"ר 19 (מול ציר המתלה) יש דיווחים על מעבר טנקים – קרוב לוודאי שמספרם אינו גדול.

במרחב שלמה היו היתקלויות עם כוחות מצריים באזור ראס סודר ובשרם א-שייח'. לפי ידיעות, ייתכן שהוחדרו כוחות קומנדו במסוקים ומהים באזור ראס מסלה. במשך שעות הלילה לא נתקלו בהם כוחות צה"ל. למעשה, המצרים לא השיגו שום הישגים קרקעיים במרחב שלמה.

לסיכום: המצרים הצליחו לשמור על מאחזם בגזרה הצפונית של התעלה, וקרוב לוודאי שהכניסו במשך הלילה כוחות נוספים לגזרה הזאת. עד כה לא הובחן במספר משמעותי של טנקים בגזרה. הגם שהצליחו להיאחזו עם כוחות חי"ר ובסיוע של הטנקים הדיוויזיוניים בגזרה המזרחית של התעלה, לא צלחה עד מועד כתיבת הסיכום דיוויזיה משורינית 21 באזור הציר המרכזי של סיני. שני ראשי-הגשר בגזרה הדרומית נתונים ללחץ של כוחות

צה"ל. במיוחד קשה מצבה של דיוויזיית חי"ר 19. כתוצאה מכך המצרים עדיין לא הצליחו להעביר את דיוויזיה משורינית 4.³²⁷ לפי התוכניות המצריות, המתקפה אמורה להתפתח בשני מאמצים עיקריים: אחד בציר המרכזי של סיני ואחר בציר הגידי. בכל אחד משני המאמצים אמורה להיות מופעלת דיוויזיה משורינית בדרג אופרטיבי שני. נוסף על שני המאמצים העיקריים, אמור להתפתח מאמץ משני בגזרה הצפונית. מן התוכנית הזאת השיגו המצרים עד כה הישגים רק בגזרה הצפונית. מכיוון שלא הצליחו להעביר בחסות החשכה את שתי הדיוויזיות המשורינות מזרחית לתעלה, הסבירות שהם יעשו זאת באור יום, אם חיל האוויר יופעל במרחב התעלה, נמוכה ביותר, הגם שמבחינה טכנית צליחה בהחלט אפשרית. ייתכן שהמצרים ישתדלו להחזיק במשך 7 באוקטובר במידת האפשר במאחזים הקרקעיים בשתי גזרות של המאמצים העיקריים. לנוכח נחיתותם בטנקים צפוי כי מצבם ילך ויחמיר. זאת על אחת כמה וכמה אם צה"ל ישיג הישגים של ממש באוויר.

בנוגע לפעילות האווירית: בסביבות השעה 22:00 הותקף מכ"ם אופיר מן האוויר על-ידי מטוס טו-16. לא היו תקיפות אוויריות נוספות בשעות הלילה ולא היו הנחתות מסוקים. מאז תחילת הלחימה הופלו 13 מטוסי קרב ו-14-17 מסוקים מצריים. הופלו שלושה מטוסי סקיהוק של צה"ל ושני טייסים נעדרים. צפוי מאמץ מצרי נוסף לתקיפת מפקדות, שדות תעופה ומתקני הגנה אווירית במרחב סיני. אפשרית גם תקיפת שדות תעופה בעומק ישראל במטוסי הקרב המתקדמים (מיראז' 5' וסוחוי-20). כן תיתכן הפעלת מטוסי טו-16 נושאי קלט לתקיפת מטרות עומק (בעיקר לאורך חוף הים התיכון, שרם א-שייח' ואילת).

בים התנהלו החל מהשעה 00:50 חילופי אש (כולל ירי טילים) בין כוח מצרי שכלל ארבע ספינות מדגם אוסא וזוג ספינות מטל"רים לבין שישה סטי"לים של צה"ל. ייתכן שאחד מכלי השיט המצריים נפגע מידי מטוס. זוג סמ"רים דבור תקף באזור ראס זעפרנה סמ"ר ברטרם ושתי סירות גומי דגם 5 עמוסות אנשי קומנדו. בקרב שהתפתח בשעה 02:00 הושמד הכוח המצרי. לכוחות צה"ל היו הרוג ושישה פצועים ונגרם נזק לאחד הדבורים. באותה השעה נערך כוח ימי מצרי מדרום לאזור שרם א-שייח' במגמה לתקוף את שרם א-שייח' ולמנוע כניסת כלי שיט ישראליים למפרץ סואץ, וכוח ירה לעבר שרם א-שייח'. שני סטי"לים מצריים הותקפו מן האוויר. בשעה 05:00 נערכו סט"ר כ-123 וסמ"ר ברטרם שהגיעו לעדביה מול ראס סודר. הסט"ר ירה ארבעה מטל"רים לעבר ראס סודר. לכוחות צה"ל לא היו נפגעים.

בתחום המדיני וההסכרתי חזרו המצרים והדגישו כי חידוש הלחימה על ידם היה אקט תגובתי "צודק" לפעילות תוקפנית של ישראל. לפיכך, הסבירו אמצעי התקשורת, צפויה תמיכה בין-לאומית רחבה במצרים, בייחוד של מדינות ערב, מדינות אפריקה ומדינות נוספות הנמנות עם גוש המדינות הבלתי מזדהות. מטרת המלחמה מוגדרת כמהלך שנועד "להשיב לנו את ירושלים שלנו ולשחרר את הגולן ואת סיני". לפני חצות הוסיף פרשן רדיו קהיר על שחרור האדמות גם את החזרתן של "הזכויות הלגיטימיות של הפלסטינים". בשלב הזה מצרים לא הייתה מעוניינת בכינוסה של מועצת הביטחון ונימקה את התנגדותה בחשש מכך שארצות-הברית תפעיל את זכות הווטו שלה.

327 למעשה, המצרים לא התכוונו כלל להעבירה בשלב הזה. ראו הערה 311 לעיל.

סוריה

בשעה 01:00 פתחו הסורים במאמץ התקפי נוסף בגזרה הצפונית ובגזרה הדרומית במגמה להשתלט עד אור ראשון על קו המוצבים הראשון של צה"ל. בגזרה הדרומית פעלו כנראה חטיבה ממוכנת 45 וחטיבה משורינת 46 מדיוויזיית חי"ר 5 בציר הנפט ובפתחת רפיד. במסגרת המאמץ הזה הגיע כוח סורי משוריין, שכלל כשתי פלוגות טנקים, עד מדרום לצומת חושניה בציר הנפט ונבלם על-ידי כוח צה"ל. כוח נוסף חדר בפתחת רפיד לתל פארס. בגזרה המרכזית חדר כוח משוריין בציר כודנה והחל לנוע צפונה על ציר הכביש. בגזרה הצפונית חדר כוח משוריין (לפחות כגדוד משוריין) בפתחת קוניטרה, אך נבלם עם שחר על-ידי כוחות צה"ל. נראה כי לקראת שחר 7 אוקטובר עלולה להצטייר אצל הסורים תמונה, שעלה בידיהם להשיג פחות או יותר את מטרותם – כיבוש הקו הראשון באמצעות כוחות החי"ר. לפיכך סביר שיכניסו החל מ-7 באוקטובר בבוקר את דיוויזיות השריון (או אחת מהן) להמשך המתקפה. אם יעריכו שהקו הישראלי הראשון עדיין לא מוטט, יש לצפות להמשך המאמץ של דיוויזיות החי"ר ולקידום דיוויזיות השריון להתקפה רק לאחר הצלחת המתקפה של דיוויזיות החי"ר. בתחום הימי הצליח כוח של ארבעה סטי"לים להטביע בקרב ימי שהתפתח בשעה 22:45 ממערב ללטקיה חמישה כלי שיט של הצי הסורי. הסורים עצרו את אוניית הנוסעים "רומנטיקה", שנשאה דגל יווני, שהייתה בדרכה מטורקיה לבירות ולחיפה. על סיפונה היו 209 אזרחים אמריקנים, וייתכן שהיו עליה גם בני לאומים נוספים. האונייה הופנתה לנמל טרטוס ועדיין נמצאת שם.

בשלב הזה הסורים לא ביקשו לכנס את מועצת הביטחון. נראה שהערכתם את מצבם בחזית היא אופטימית. בהתאם לכך פעילותם המדינית מתונה יחסית, ונראה כי כל עוד יעריכו שמצבם טוב יימנעו מדרישה לכנס את מועצת הביטחון וישתדלו להרוויח זמן ככל האפשר לחיזוק הישגיהם ולהרחבתם.

ארצות-הברית

דובר מחלקת המדינה חזר על העמדה המוצהרת של ארצות-הברית, שלפיה היא ממשיכה במאמציה להפסקת מעשי האיבה. היא גורסת שאין להשלים עם הפסקת אש שלא בקווים שהיו ערב פרוץ הקרבות. במגמה לאפשר לישראל להדוף את המצרים והסורים לקווי הפסקת האש, הנטייה של קיסינג'ר הייתה שלא למהר לכנס את מועצת הביטחון.

החזית הסורית, 7 באוקטובר לפני הצהריים

מהדיווחים שהתקבלו בשעות לפני הצהריים על ההתרחשויות בחזית הסורית, הצטיירה תמונת מצב של המשך התקדמות של הכוחות הסוריים בכמה גזרות. הלחץ העיקרי היה בגזרה הדרומית – באזור חושניה-תל פארס-רמת מגשימים. כמו כן נמסר על לחימה באזור המוצבים 104-105 ומבוא קוניטרה – שם קידמה חטיבה 7 את פני האויב התוקף. יחידות מחטיבות 179 ו-679 הצטרפו ללחימה וחטיבות 9 ו-4 נמצאו באזור שפך הירדן כשהן

מתקדמות לכיוון דרום הרמה. גרוד מחטיבה 179 תגבר את נפח³²⁸ ויחידות חטיבה 188 לחמו בכוחות הסוריים בגזרה הדרומית. בשעה 09:40 נמסר שרמת-הגולן חולקה לשתי גזרות אוגדתיות: אוגדה 210 קיבלה אחריות על הגזרה שמנפח דרומה, ואוגדה 36 קיבלה אחריות על הגזרה שמנפח צפונה.³²⁹ בשעה 10:25 דווח שמח"ט 179 נפצע. בשעה 12:20 נמסרו התוצאות של מבצע "דוגמן", שהחל בשעה 11:30. לפי הדיווח נפגעו כ-70% ממערך הטילים. חמישה מטוסים של חיל האוויר הופלו, שלושה צוותים מהם צנחו בשטחנו.³³⁰

בשעה 12:23 הגיע דיווח שלפיו כוחות סוריים נמצאים בציר "יריב" (ג'וחדר-מזרעת קוניטרה) ובציר "פיקרדו" (חיספין-מזרעת-כנף) במרחק 7 ק"מ מן הכנרת ושכוחות גדולים נעים לעבר הקו בציר "טרויה" (ג'סם-כודנה).³³¹ כ-20 דקות לאחר מכן התברר שהידיעה על הכוחות בקרבת הכנרת מוטעית.³³² בשעות 12:30-13:00 הגיעו דיווחים על נסיגת כוח סורי מול חטיבה 7, על פריצת כוחות אויב באזור כודנה וחושניה ועל חשש לכיתור כוחות צה"ל באזור, על מצב קשה במוצב 116 שבו מתנהלת לחימה, ועל מצב קשה שבו נמצא גרוד מחטיבה 188 הממוקם על ציר "פלא" מצפון לחושניה.³³³

בלקטים שהופצו בליל 6-7 באוקטובר נמסר שצפויה הכנסתה לקרב של דיוויזיה משורינת סורית אחת לפחות לנוכח הערכת הסורים שדיוויזיות החי"ר מצליחות בפעולותיהן. בלקט שהופץ בשעה 09:55 צוטטה ידיעת האזנה: "פונה מצטפא לכיוון דיוויזיית חי"ר 9, שבגזרה המרכזית, אך עדיין נמצא רחוק ממנה", והוסבר כי "עמיד מצטפא שרבא מוכר לנו כמפקד דיוויזיה משורינת 3, אם כי ייתכן והמדבר במצטפא אחר. במידה והמדובר אכן במפקדת דיוויזיה משורינת 3, הרי שמקוים עתה תיאום, ייתכן לחבירה, בין יחידות דיוויזיה חי"ר 9 ויחידות דיוויזיה משורינת 3. זאת, להערכתנו, לשם הכנסת דיוויזיה משורינת 3 להתקפה, ככל הנראה בציר כודנה לעבר קוניטרה-כפר-נפח. יודגש שקיימת אפשרות שדיוויזיה משורינת 3 תופנה למאמץ הסורי הדרומי של דיוויזיה חי"ר 5".

בלקט מודיעין שהופץ בשעה 11:30, נידון נושא ההסברה הסורית. לפי הלקט הזה, ניכרה בקו ההסברה הסורי התגברות נימה של ביטחון עד צהרי 7 באוקטובר: הסורים דיווחו על הפלת 16 מטוסים ישראליים, לא מסרו על אבדות של מטוסים סוריים וטענו שחיל האוויר הישראלי נהדף על-ידי חיל האוויר הסורי וההגנה האווירית. בלקט צוין כי בדיווחים הושם דגש על הצלחות באוויר, ואילו בנוגע ללחימה על הקרקע נמשך הקו המאופק. כן

328 מבצעים/אירועים, צפון.

329 שם, שם. גבול הגזרות אושר במברק אג"ס-מבצעים שבו נקבע כי כגבול הגזרות נקבע ציר "יבשה" – הציר באחריות האוגדה הצפונית.

330 הדיווחים האלה (כולל שיעור ההצלחה) עמדו בסתירה לדיווח שהועבר לרמטכ"ל כבר בשעה 11:55 (ראו להלן עמ' 387).

331 מבצעים/אירועים, צפון.

332 יומן מבצעים מה"דיהיסטוריה.

333 מבצעים/אירועים, צפון.

נמסר בלקט שאין ידיעות על פעילות דיפלומטית סורית, וייתכן שהסיבה לכך היא תחושת אופטימיות.³³⁴

הפניית סיוע אווירי לפיקוד הדרום

החל מסביבות השעה 09:00 החל להסתמן מצב קשה גם בחזית הדרומית, ונמסר על צליחות של כוחות מצריים ועל התקדמות בכמה גזרות. בשעה 09:00 דווח על תקיפת מעוז "מצמד" ממזרח בכוחות טנקים, נגמ"שים וחי"ר. בשעה 09:25 נמסר מפיקוד הדרום על צליחה מצרית נרחבת באזור מעוז "ליטוף", ועל הגעת הכוחות המצריים עד לדרך החת"ם, והתבקש סיוע אווירי. באותה השעה נמסר על קרבות בכמה אזורים: בחווה הסינית עברו כוחות מצריים; מצפון למעוז "מצמד" התנהל קרב עם כוח של 25 טנקים מצריים; באזור צומת הגידי התנהל קרב שב"ש ובמעוז "מפרקת" המצב חמור – מתנהל קרב חי"ר רציני.³³⁵

בלקט אמ"ן שפורסם בשעה 10:00, תוארה תמונת המצב לשעה 09:15, שלפיה המצרים חידשו את תנופת מתקפתם לכל אורך הגזרה הדרומית – מג'ניפה עד העיר סואץ. הם הקימו בגזרה שלושה גשרים – בקילומטר ה-137, בקילומטר ה-141 ובקילומטר ה-156. לפחות על אחד מן הגשרים – בקילומטר ה-137 – שבמוצא ציר הגידי, עוברים טנקים רבים, וכוח צה"ל במעוז "ליטוף" נסוג לעבר ציר החת"ם עקב הלחץ של כוח הטנקים הגדול. נמסר בלקט גם שלפי ידיעות, חטיבת חי"ר 5 מדיוויזיה 19, שצלחה בגזרת שלופה-א-שאט, תקבל טילי סאגר מן הדיוויזיה. בהמשך הובעה הערכה שסביר כי ההנחה של המצרים היא שהם יצליחו להעביר טנקים גם על גבי שני הגשרים האחרים בגזרה. "ככל הנראה נעשה עתה מאמץ מצרי להעביר את כוחות הדרג השני של ארמייה 3 [ההדגשה במקור – ש"ג] – דיוויזיה ממוכנת 6 ודיוויזיה משורינת 4. במידה שיצליחו לאבטח את ראשי-הגשרים, יעמדו במשימה זו".

בלקט קודם, משעה 09:25, נמסר כי נקלטה הזהרה מצרית שמטוסי חיל האוויר השתמשו בכמה התקפות על מוצבים בצפון הדלתא בגזים. להערכת אמ"ן, הידיעה הייתה יכולה לנבוע מדיווח לא מדויק, או שמטרתה הייתה להכין אליבי לשימוש בגזים על-ידי המצרים. אשר לאפשרות השנייה – הובעה ההערכה כי הסבירות שהמצרים יעשו שימוש בגזים, היא נמוכה. ההערכה הזאת התבססה בין היתר על הצהרותיהם של גורמים מצריים בעבר שיימנעו מלהיות היוזמים בנושא. הסבירות עלולה לעלות אם ירגישו שהם נמצאים במצב קריטי.

בנוגע למצב המדיני – בידי אמ"ן היו כמה ידיעות המעידות על כך שהמצרים מעריכים שמצבם שפיר ואינם מעוניינים בהפסקת אש. לפי ידיעה אחת מסתבר שעד השעה 070300

334 מסמכי אמ"ן-מחקר, אוקטובר 1973.

335 מבצעים/אירועים.

היו המצרים עדיין מרוצים מעמדת ארצות-הברית, המשהה את כינוס מועצת הביטחון. כמו כן צוין: "מסתבר כי המצרים דחו את השדר הישראלי, שהועבר אליהם ולסורים באמצעות רמ"ט משקיפי או"ם. הערכה – ברור שהמצרים אינם מעוניינים כרגע בהפסקת הלחימה".³³⁶ הידיעות שהגיעו לרמטכ"ל באותה השעה העידו גם הן על הרעת המצב בחזית המצרית: בשעה 09:06 דיווח לו ראש אמ"ן שארמייה 3, שבתחילה נראה שהיא מצליחה, נכשלה עתה. דיוויזיה 4, השייכת לה, אינה מצליחה להחזיק מעמד. לעומת זאת, בארמייה 2, שבה המצב היה קודם לכן קשה ורק כוחות מועטים³³⁷ עברו, השתפר המצב וכנראה שכוחות נוספים יעברו באותה גזרה. האלוף זעירא הציע לחזק את חטיבה 401, הנמצאת בגזרה הדרומית כך שתוכל לעמוד מול האגף החלש של ההתקפה המצרית – דיוויזיה 3.³³⁸ בשעה 09:20 קיבל הרמטכ"ל דוח מצב בטלפון מאלוף פיקוד הדרום. האלוף גונן מסר בין היתר שכוחות מצריים פרצו מצפון למעוז "חזיון" ולמעוז "מצמד". חטיבה 217 השמידה 20 בזוקות, ובסביבתה יש כוחות חי"ר מצריים רבים. אוגדה 143 מוכנסת בכוחות קטנים – חטיבה אחת באזור אום מחצה וחטיבה אחת ממזרח לטסה חוסמות את ציר הרוחב. הכוונה שהיא תתפוס את קו הרוחב וקו המצרים. כוח בה"ד 1 (כוח "בישוף") נמצא במצרים. מפקד אוגדה 162 קיבל פיקוד על הגזרה הצפונית. בשלב הזה הוא אינו מרשה להשתמש בטנקים לפתרון בעיות ו"עושה סדר". לחטיבות 14 ו-401 יש כ-30 טנקים (לכל אחת), לחטיבה 460 – פחות. כ-20-30 טנקים קודמו ל"ריאקציה". המצב באזור סביר. כמה מעוזים נפלו. יש בעיה להוציא אנשים ממעוזים מכותרים, אך כנראה שלא נופלים מעוזים נוספים. ייתכן שבשעות הצהריים תהיה פריצה משמעותית של המצרים. האלוף אמר שינסה להחזיק מעמד בלי סיוע אווירי לפחות עד השעה 15:00. רק אם לא תהיה ברירה יבקש סיוע קודם לכן. השלבים הבאים – כפי שסוכמו ביום הקודם.³³⁹

בשעה 09:37 דיווח אלוף פיקוד הדרום לרמטכ"ל על שלושה אזורים פריצה קריטיים של האויב – באזורים של מעוז "חזיון", מעוז "ליטוף" ומעוז "מצמד" – וביקש סיוע אווירי.³⁴⁰ כמו כן דיווח שהורה לפנות את ה"נברון" [עמדת תותחים שהיו מקובעים בתוך בונקר] הדרומי, ושאוגדה 252 הופנתה לקו החת"ם.³⁴¹ בעקבות השיחה הזאת ירד הרמטכ"ל

336 מסמכי אמ"ן-מחקר, אוקטובר 1973, מידעה זו ניתן ללמוד כאילו הועבר למצרים ולסוריה שדר שבו ביקשה ישראל הפסקת אש. לא ידוע לי על שדר כזה ואף לא על כוונה של ישראל להגיע להפסקת אש במועד הזה. אדרבה, המגמה הייתה להדוף את מתקפת האויב ולהנחית התקפות נגד.

337 במקור (יומן רל"ש הרמטכ"ל) כתוב: "ארמייה 2 – קודם המפקד היה רע היום קשה לא יעברו, יעברו עכשיו". מכיוון שידוע שכוחות מארמייה 2 חצו את התעלה, ייתכן שהכוונה היא שרק כוחות מועטים חצו את התעלה.

338 שם.

339 המקור העיקרי לדברי אלוף פיקוד הדרום – יומן מבצעים חמ"ל פיקוד הדרום. ביומן רל"ש הרמטכ"ל כתוב: "אלוף דרום. הרמטכ"ל: תוקפים את 'מצמד', שמואליק (כנראה) מחזיק. רמטכ"ל: אתה מפנה מעוז באם הלחץ חזק מדי. עשית את התוכנית לקו שני – כן. מהי. שמואליק: מדווח. כמה טנקים יש לך שומרון, לאמנון ולגבי".

340 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

341 יומן מבצעים חמ"ל פיקוד הדרום. בשעה 09:30 דיווח מפקד אוגדה 252 לאלוף הפיקוד על מצב קשה

למשל"ט חיל האוויר כדי לבחון מקרוב את האפשרות של הקצאת סיוע אווירי לפיקוד הדרום.³⁴²

נראה שבדקות האלה חל מפנה בפיקוד הדרום. בשעה 09:25 אמר אלוף הפיקוד לרמטכ"ל שהוא ינסה להחזיק מעמד בלי סיוע אווירי למשך כמה שעות, וכבר כעבור 12 דקות ביקש סיוע אווירי. הבקשות האלה הלכו ותכפו, ובעקבותיהן הופנה בהדרגה מאמץ חיל האוויר, בניגוד לתוכנית שהתגבשה בבוקר, מן החזית הסורית אל החזית המצרית. מהחזית הדרומית המשיכו לזרום דיווחים על החמרת המצב: מפקד אוגדה 143 האלוף אריאל שרון דיווח לרמטכ"ל שטנקים של צה"ל נסוגים בגזרה המרכזית, והציע לטהר את התעלה מצפון לדרום כאשר יגיעו הטנקים של אוגדתו.³⁴³ בשעה 09:51 דיווח אלוף פיקוד הדרום לרמטכ"ל שהמצב הולך ומחמיר – כוחות האויב שפרצו בגזרה המרכזית ובגזרה הדרומית, מונים 100 טנקים. הוא מסר שהורה למקם מארבי מרנ"טים כדי שכוח מצרי לא יוכל להגיע לרפידים, וביקש להפעיל את חיל האוויר כדי להרוס את הגשרים ולהפסיק את זרימת כוחות האויב. הוא ציין שהוא זקוק במיוחד לסיוע אווירי באזור מעוז "מילנו".³⁴⁴ בעקבות הדיווח הזה והדיווח על השתפרות המצב ברמת-הגולן, הורה הרמטכ"ל לחיל האוויר להעתיק את כל מאמץ הסיוע של החיל לדרום – נגד שלושת הטורים הפורצים, זאת במגמה לעשות הכול כדי לעצור אותם,³⁴⁵ כולל הפצצת גשרים על התעלה. הרמטכ"ל וידא כי הפניית המטוסים לא תהיה על חשבון "דוגמן". רמ"ח המודיעין של חיל האוויר (רמחמ"ן) הנחה את אנשי חיל האוויר לא להפסיק לחלוטין את הסיוע בחזית הסורית, להמשיך "לטפטף" פעם בשעה או 45 דקות, כי אחרת עלול המצב בצפון להידרדר.³⁴⁶

בשעה 10:01 תיאם הרמטכ"ל עם אלוף פיקוד הדרום את התקפת חיל האוויר.³⁴⁷ באותה השיחה מסר לו האלוף גונן שהמצרים עזבו את מעוז "לחצנית" והם עוזבים גם את מעוז "אורקל". בעקבות הדיווח הזה אמר הרמטכ"ל שאם אכן הכוח המצרי עזב ולא יהיו כוחות מצריים רבים באזור, יש אפשרות שאוגדה 162, שתגיע למחרת המחרת, תבצע את מבצע "בן חיל" או את מבצע "צפניה מורחב".³⁴⁸

בחזית התעלה: פריצות אויב בגזרה המרכזית ובגזרה הדרומית; עשרות טנקים נמצאים בגזרה הדרומית; מעברי אויב בין מעוז "פורקן" לדרום האי אל-בלח ומצפון למעוז "חזיון"; כוחות אויב בחווה הסינית ומרדף אחריהם בציר המלה ודילוג כוחות מציר החת"ם. האלוף גונן שאל אותו, האם במקרה שיקודמו לחזית 20-30 הטנקים שב"ריאקציה", יוכל הדבר להועיל, והאלוף מנדלר ביקש סיוע אווירי; נענה שאלוף הפיקוד יבדוק את הנושא (שם).

342 יומן רל"ש הרמטכ"ל, לא צוינו שעות שהיית הרמטכ"ל במשל"ט והדיווחים שקיבל מסגן הרמטכ"ל, אמ"ן והאלוף שרון, אולם כולם היו, לפי הסדר שנרשם, בשעות 09:37-09:51.

343 שם.

344 יומן מבצעים חמ"ל פיקוד דרום. ביומן רל"ש הרמטכ"ל כתוב: "אלוף דרום: לא טוב".

345 שם; הקלטות בתא רמשל"ט.

346 שם.

347 יומן מבצעים חמ"ל פיקוד הדרום.

348 שם. יומן רל"ש הרמטכ"ל.

לעומת הדיווחים על המצב המחמיר בחזית הדרומית, דיווח סגן הרמטכ"ל לרמטכ"ל על השתפרות המצב בחזית הצפונית. חטיבה 179 פרצה בציר הנפט וחברה עם חטיבה 188 (שהשמידה 15 טנקי אויב), חטיבה 679 אינה תחת לחץ ומרכזת כוחות בעין זיוון.³⁴⁹ מאמ"ן, לעומת זאת, הגיעה התרעה שדיוויזיית השריון הסורית מס' 3 מתכוננת לתקוף מדרום לקוניטרה.³⁵⁰

ישיבת הממשלה

בשעה 10:00 התכנסה הממשלה לדיון במצב בחזיתות.³⁵¹ לפני הגעתו של הרמטכ"ל לישיבה עדכנה ראש הממשלה את השרים בהתפתחויות בדבר כינוס מועצת הביטחון: מדינות ערב מעוניינות בכינוס עצרת האו"ם – פורום שבו מובטח רוב לעמדותיהן. ארצות-הברית אינה מעוניינת בכך, והדרך לסיכול כינוס העצרת תהיה כנראה כינוס מועצת הביטחון. כאמור, ישראל הודיעה לאמריקנים שהיא אינה מעוניינת בהפסקת אש בטרם תנחית מהלומות ניצחות על מצרים וסוריה.

האמריקנים פעלו לכינוס מועצת הביטחון ולדחיית הדיון במועצה ככל האפשר. להערכת שר החוץ האמריקני, אפשר שניתן יהיה "לסחוב" זאת יום-יומיים. ארצות-הברית כבר בחנה עם כמה מדינות את האפשרות להציע הפסקת אש עם חזרה לקווים שלפני פרוץ המלחמה, אך הן לא תמכו בכך. צרפת, למשל, טענה כי פירושה של החלטה כזאת הוא דרישה ממצרים ומסוריה לסגת מאדמותיהן, והדבר אינו מתקבל על הדעת. נראה שאם תועלה הצעה להפסקת אש ללא חזרה לקווים הקודמים תטיל עליה ארצות-הברית וטו. הגברת מאיר סיפרה שנציגי ישראל מנצלים כל הזדמנות כדי להדגיש שישאל נמנעה מהנחתת מכה אווירית מקדימה. ייתכן שלולא כן היה מצבה הצבאי של ישראל אחר, אולם ההחלטה התקבלה, ויש יתרון לכך שלכל הפחות ארצות-הברית ניצבת עתה לצדה.

בשעה 10:18 הצטרף הרמטכ"ל לישיבה. הוא דיווח בין היתר על התוכנית שהתגבשה בלילה, שלפיה יתקוף חיל האוויר מטרות במצרים בשלושה גלים, בשל ההערכה שהמצב בחזית הזאת קשה יותר מזה שבחזית הסורית; על השינוי בתפיסה הזאת שהחל בסביבות השעה 03:00 כאשר החלו להגיע דיווחים מדאיגים על ההצלחה של כוחות סוריים לפרוץ את קווי צה"ל בכמה גזרות ועל השינוי בתוכנית להפעלת חיל האוויר בעקבות זאת, כולל התוכנית לתקוף בשעה 11:30 את מערך הטילים הסורי. הוא מסר שהודות לסיוע האווירי, שהחל בסביבות השעה 08:00, פחת הלחץ על הכוחות בחזית הסורית ושגם הגעת כוחות המילואים לרמת-הגולן סייעה להם להתאושש.

349 שם. נראה שהדיווח האלה באו בעקבות השיחה שניהל סגן הרמטכ"ל, בשעה 09:37 עם אלוף פיקוד הצפון, שבו הודיע לו האלוף חופי על הקלה בלחץ האויב (יומן חפ"ק כנען).

350 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

351 ישיבת הממשלה (שעה 10:18). יומן רל"ש הרמטכ"ל.

הרמטכ"ל דיווח שהקווים בחזית הסורית יוצבו; בכמה גזרות אף התקדמו כוחות צה"ל וכבשו חזרה שטחים שנכבשו קודם לכן על-ידי הסורים, אולם עדיין יש לסורים מאחז של ממש ברמה. כמה יישובים, בהם רמת מגשימים, נכבשו על-ידי הסורים, אך המשפחות פונו עוד קודם לכן. צה"ל ממשיך בפעילות האווירית במגמה לבלום את הסורים בכוח אווירי מרוכז.³⁵² התקווה היא שבאמצעות התקפת שריון מוצלחת בסיוע חיל האוויר ניתן יהיה למחרת בבוקר לתקוף התקפת-נגד.

בנוגע לחזית המצרית דיווח הרמטכ"ל כי ארבעה משמונת שדות התעופה המצריים שהותקפו בשעה 06:45 יצאו מכלל פעולה. הרמטכ"ל ייחס למכה האווירית הזאת חלק בהקלת הלחץ המצרי, אולם ציין כי בעקבות הדיווחים האחרונים של אלוף הפיקוד החל מהשעה 09:30 על חציית כוחות מצריים, ובכלל זה טנקים, לגדה המזרחית של התעלה, קיבל חיל האוויר פקודה לתקוף בשלושת האזורים – אסמאעיליה, דוור סואר ושלופה. הערכתו הייתה כי תקיפת הטנקים בסיועו של חיל האוויר תאט או תבלום במידת-מה את הפריצות המצריות.

הרמטכ"ל הציג את הדברים שסוכמו בינו לבין שר הביטחון בנוגע להתארגנות בחזית הדרום והמשך הפעילות: למחרת בבוקר יהיו שתי אוגדות המילואים הנעות לחזית ערוכות במערך קדמי ככל האפשר, כך שאם יהיה על הכוחות שיצטרפו לבלום את המצרים לסגת, הם יוכלו להתייצב בקו בלימה שני. הבלימה הזאת, אמר, צריכה להתבצע במהלך יום המחרת, ואם עד אז יצא צה"ל להתקפת-נגד ברמת-הגולן, הוא מקווה שעם השמדת הטילים יהיה אפשר לתקוף בשתי אוגדות את הכוחות המצריים שצלחו. עוד אמר שהוא בטוח כי דרושים יומיים נוספים כדי לעבור למתקפה בשתי הגזרות. יש סיכוי שב-8 באוקטובר או ב-9 בו יוכל צה"ל לעבור להתקפות-נגד בחזית הדרום.

בתשובה לשאלה בדבר היקף כוחות האויב שחדרו, אמר הרמטכ"ל כי להערכתו, הסורים הפעילו שניים-שלושה מאמצים חטיבתיים ועוד שניים-שלושה "זנבות" – בסך הכול כ-200 טנקים, למעט אלה שהושמדו. בחזית המצרית נעשו על-פי-רוב ניסיונות צליחה בקבוצות קטנות, ורק בשלושה ניסיונות היו כוחות גדולים בהיקף של 60-80 טנקים. כוחות צה"ל דיווחו על השמדת עשרות טנקי אויב. בשתי החזיתות קשה להעריך את עומק חדירות האויב. המצרים הפעילו מסוקים רבים בעורף קווי צה"ל, אולם רבים מהם הופלו – חלקם בדרך ליעד כשהלוחמים עדיין בתוכם. חילות האוויר של סוריה ומצרים אינם פעילים, פרט להגנה עצמית; הם חוששים מקרבות אוויר ומשתדלים להימנע מהם.

אשר לאבדות צה"ל – דווח על כ-100 הרוגים וכ-250 פצועים. להערכתו, מספרם גדול יותר. גיוס כוחות המילואים מתנהל בקצב מהיר מן הצפוי בתוכנית.

לשאלה האם השפל שבו נמצא צה"ל נובע מכך שהוא לוחם בשתי חזיתות בבת אחת, או מהעובדה שכוחות המילואים לא הספיקו להגיע לחזיתות, השיב הרמטכ"ל כי הקושי נובע לפחות משלוש סיבות עיקריות: הכניסה החפוזה למלחמה, העובדה שהמלחמה מתנהלת בשתי חזיתות והעובדה שהאויב מתבסס על מערכי טילים של צה"ל לא הייתה שהות לחסלם

352 עד השעה 10:00 ביצע חיל האוויר כ-60 גיחות לסיוע לכוחות הקרקע בחזית הסורית.

לפני תחילת המערכה היבשתית.

לשאלה האם מתוכנן לפגוע במטרות האסטרטגיות בעומק סוריה לאחר שישותקו טילי הקרקע-אוויר ושרדות התעופה יצאו מכלל פעולה, ענה הרמטכ"ל כי בהמשך לבלימה באחת החזיתות יותקפו ביום ב הטילים, והוא מקווה שביום המחרת יהיה אפשר לתקוף מטרות אסטרטגיות ושרדות תעופה בסוריה.

לשאלה מהו מרווח הזמן המינימלי שלו יודקק צה"ל כדי לעקור את האויב מן המאחזים שכבש לנוכח הסכנה שמועצת הביטחון תקבל החלטה להפסקת אש לפני שייעשה הדבר, ענה הרמטכ"ל כי צה"ל מנהל כרגע את המלחמה הקשה ביותר בתנאים קשים ביותר – מכיוון שבשלב הזה לוחמים בקווים רק הכוחות הסדירים ושלא הונחתה מכה מקדימה. זהו הקרב הקשה ביותר, אמר. בקרב כזה יש בהכרח עליות וירידות. צה"ל נמצא עתה במורד: הלילה שעבר והיום הם השעות הקשות ביותר. הוא מקווה שהתפנית תחול בלילה הקרוב ושלמחרת יתייצבו כוחות צה"ל, ואולי אף ינחיתו התקפת-נגד כלשהי וביום שלאחר מכן – 8 באוקטובר – ינחיתו התקפת-נגד נוספת. הוא אמר שהוא אופטימי שהלילה יתהפך המצב, והוסיף שצה"ל יודקק לשלושה-ארבעה ימים נוספים.

בסיום הישיבה דיווחה ראש הממשלה כי ממשלת ישראל שלחה לארצות-הברית רשימה של פריטים הנחוצים לה, ובהם מטוסים. לדבריה, התחמקותם של הרוסים לאחר פניית האמריקנים אליהם בנוגע להפסקת אש, תוכל לסייע לישראל, שכן היא מוכיחה את תמיכתם בערבים, דבר שיכול להשפיע על ארצות-הברית להיענות לבקשות הרכש של ישראל.

בתום הישיבה התקבלה ההחלטה הבאה:

הממשלה רושמת לפנייה הודעת ראש הממשלה כי נפעיל השפעתנו לדחיית כינוס מועצת הביטחון ולהשיג זמן הנדרש לעקירת האויב ממאחזיו בצד שלנו של קו הפסקת האש.³⁵³

טיפול סגן הרמטכ"ל בהפניית סיוע אוויר לדרום

בשעה שהרמטכ"ל דיווח לממשלה, המשיך סגן הרמטכ"ל לטפל בהפניית סיוע אווירי לפיקוד הדרום. בשעה 10:15 דיווח לו אלוף פיקוד הדרום על צליחת האויב במעוז "אורקל", על התקפה במעוז "בודפסט" ועל ירי להביורים במעוז "מילנו ב". האלוף גונן סבר שאם כוחות הפיקוד יחזיקו מעמד יושמדו הטילים אחרי-הצהריים.³⁵⁴ בשעה 10:40, בעקבות דיווחים על הרעה נוספת במצב בפיקוד הדרום,³⁵⁵ ירד סגן הרמטכ"ל למשל"ט במגמה לתאם את הסיוע האווירי.³⁵⁶ האלוף טל הורה לפיקוד הדרום לקבוע קו הפצצה טוב.³⁵⁷ נמסר לו על המשך ההתקפות על מעוז "בודפסט" ועל מעוז "מילנו" וכן על כך שמול מעוז

³⁵³ ישיבת הממשלה, 10 באוקטובר, 10:18.

³⁵⁴ יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל.

³⁵⁵ רשימות רמ"ח היסטוריה.

³⁵⁶ שם; יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל.

³⁵⁷ שם.

"חזיון" נמצאים כוחות צה"ל כבר במרחק של שישה ק"מ מן התעלה. כמו כן נמסר לו על כוחות מנותקים במעוזים ועל טנקי אויב השוטפים בכמה מוקדים.³⁵⁸ בשעה 10:45, תוך תיאום קו ההפצה, דיווח אלוף הפיקוד לסגן הרמטכ"ל שבמעוז "אורקל" נהדפו המצרים, שכוחות מצריים לא עברו את דרך החת"ם ושגדוד טנקים ראשון מאוגדה 143 הגיע לתחנת הדלק בביר תמדה.³⁵⁹ סגן הרמטכ"ל תיאם במשל"ט סיוע אווירי לאזור מעוז "חזיון", מעוז "מצמד", מעוז "ליטוף", מעוז "אורקל" ומעוז "מילנו".³⁶⁰

דיווחים על אירועים בחזית המצרית ב־7 באוקטובר לפני הצהריים

בשעות שלפני הצהריים המשיכו להגיע לאג"ם מבצעים דיווחים על החמרת המצב בחזית המצרית. בשורה טובה הגיעה בשעה 10:09 – נמסר שממעוז "בודפסט" דווח שמעוז "לחצנית" בידי צה"ל.³⁶¹ ואולם הדיווחים מגזרות אחרות הראו על החמרת המצב. בשעה 10:22 דווח על תנועת 20 טנקי אויב באזור הגידי, וכעבור חמש דקות דווח על מעבר 15 טנקים מצפון למעוז "ליטוף". בשעה 11:21 דווח על 60 טנקי אויב שחצו מול הגידי ועל 60 טנקים מול המתלה. בשעה 12:08 נמסר שכוח טנקים מצרי מתארגן על קו כביש החת"ם באזור מעוז "ליטוף".

בדוח של קצין קישור של המצפ"ה בפיקוד דרום משעה 12:15, נמסר שגשר מצרי הוקם במרחק של 800 מטרים מדרום למעוז "כתובה", ועל ירי נק"ל וארטילריה לעבר המוצב. במעוז "מילנו" נמצאים המצרים בתעלות המזרחיות וכוח טנקים של צה"ל נמצא ממזרח למוצב. בנוגע למעוז "בודפסט" – הבונקר המזרחי של החת"ם יצא מכלל פעולה וטנקים מתקרבים למעוז מן השרטון המזרחי.³⁶² הדיווחים שהגיעו למצפ"ה על המצב ההולך ומחמיר בחזית הדרומית, לעומת הרושם של התייצבות המצב בחזית הצפונית, השפיעו ללא ספק באופן מהותי על ההחלטות שהתקבלו במצפ"ה בשעות שלאחר מכן.

בלקט משעה 11:30 נמסר כי להערכת מפקדת ארמייה 3 פעלה מפקדת דיוויזיה 7, שכבשה את ראשי-הגשר בגזרת ג'ניפה-שלופה, באופן מצוין. בלקט הזה נמסרו תוצאות פענוח התצ"א מגיחת צילום שנערכה ב־7 באוקטובר בבוקר. לפיכך הערכת אמ"ן הייתה ששתי הארמיות מעבירות, או עומדות להעביר, את הדיוויזיות המשוריינות שלהן לגדה המזרחית של התעלה.³⁶³

358 רשימות רמ"ח היסטוריה. לפי המקור הזה נמסרו הדיווחים האלה לסגן הרמטכ"ל לאחר השעה 10:40, תוך כדי תיאום הסיוע האווירי. לפי יומן חמ"ל פיקוד הדרום, נמסרו הפרטים האלה לסגן הרמטכ"ל עוד במהלך שיחתו מהשעה 10:15.

359 שם.

360 יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל.

361 דיווח מבצעי.

362 מבצעים/אירועים.

363 מסמך אמ"ן-מחקר, אוקטובר 1973.

ריכוז מאמץ חיל האוויר לסיוע לפיקוד הדרום

בשעה 11:10, משחזר הרמטכ"ל משיבת הממשלה, דיווח לו האלוף טל על המצב באותה שעה ועל הפעולות שנקט: כל המעוזים מכותרים ולא ניתן לפנותם; כוחות אוגדה 252 נמצאים כבר במרחק של 5-6 ק"מ מן התעלה; כוחות מצריים פרצו בגזרה הדרומית ובמעוז "אורקל" יש צליחה. סוכם עם חיל האוויר קו הפצצה לדרום וניתנה הנחיה לסיוע צמוד לצפון.³⁶⁴ בנוגע להצטברות כוחות צפויה בחזית הדרום: עד הצהריים יתוספו 146 טנקים מחטיבות 500, 217 ו-600. אחר-הצהריים יתוספו 21 טנקים מחטיבה 11 ו-34 טנקים מחטיבה 600. בסך הכול יהיו בערב 605 טנקים. זאת בלי להביא בחשבון היפגעות טנקים. בסך הכול צפויים להיות בדרום 837 טנקים. "דוגמן" ייערך בשעה 11:30 כמתוכנן. בשעה 11:20 ידר הרמטכ"ל למשל"ט כדי לצפות משם ב"דוגמן". בשעה 11:55 חזר הרמטכ"ל ללשכתו באג"ם-מבצעים, ושם נמסר לו שבמהלך "דוגמן" נפגעו תשעה מטוסי חיל האוויר – חמישה מטוסי פנטום וארבעה מטוסי סקייהוק. תוצאות המבצע לא היו ברורות עדיין.³⁶⁵ הרמטכ"ל הביע את דעתו: "אין ניצול הצלחה [בצפון?] מכיוון שמאמץ [חיל האוויר] מרוכז דווקא בדרום".³⁶⁶

קודם לכן, בשעה 11:45, דיווח סגן הרמטכ"ל לרמטכ"ל, בעקבות שיחה שקיים עם אלוף פיקוד הדרום, על הימצאות טנקי אויב באזור המעברים.³⁶⁷ בשעה 12:05 שוחח הרמטכ"ל עם סגנו של אלוף פיקוד הדרום – אל"ם (מיל') אורי בן-ארי, שביקש סיוע אווירי מסיבי.³⁶⁸ בעקבות זאת הורה הרמטכ"ל בשעה 12:07 למפקד חיל האוויר לתת באופן בהול סיוע לדרום,³⁶⁹ זאת בשל הערכת פיקוד הדרום שהכוחות המצריים בטסה ומול המתלה והגדי צוברים כוח ואינם נעים במהירות, וזו הזדמנות לפגוע בהם.³⁷⁰ שתי דקות לאחר מכן הוא הודיע לאלוף פיקוד הצפון שיהיה עליו להסתדר בלי סיוע אווירי.³⁷¹ כמו כן הביע בפני האלוף חופי את דאגתו מהכנסת חטיבה 679 באופן נמרץ למלחמה, מחשש שהיא עלולה להיות מותשת בערב. אלוף הפיקוד דיווח לו על פציעת מח"ט 179.³⁷² לנאספים בחדר אמר

364 לא ידוע ממקור אחר על ההנחיה בנוגע לסיוע לצפון.

365 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

366 שם. הרמטכ"ל השתמש כאן במושג "ניצול הצלחה" במשמעותו המושאלת, כלומר, שאין אפשרות שחיל האוויר ימשיך לפעול באופן מסיבי בצפון, משום שעליו לסייע גם בדרום. ודאי שלא התכוון לניצול הצלחה כפשוטה, שכן באותו השלב היה ידוע לו, כאמור, על נפילת תשעה מטוסים, ועדיין לא היה ידוע אם התקיפה הצליחה, כלומר, כמה סוללות טילים הושמדו.

367 יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל. הדיווח הזה אינו מוזכר ביומן רל"ש הרמטכ"ל. אין בידי עדות מסייעת בנוגע למועד השיחה ולתוכנה. נראה שבידיעה על הימצאות טנקים באזור המעברים הכוונה לידיעה שהגיעה למצפ"ה בשעה 11:21 על 60 טנקי אויב מול הגדי ו-60 מול המתלה (ראו לעיל עמ' 386).

368 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

369 שם. הקלטות בתא רמשל"ט.

370 הקלטות בחדר הרמטכ"ל. נראה שהערכה הזאת היא שנמסרה לרמטכ"ל על-ידי אל"ם בן-ארי.

371 זאת, כנראה בשל ההוראה לתת סיוע בהול לדרום.

372 יומן רל"ש הרמטכ"ל. הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

הרמטכ"ל שהוא מרוצה שהפעלת חטיבה 679 שיפרה את המצב בצפון, אולם אינו מרוצה מעצם הכנסתה לקרב של חטיבה טרייה שאותה התכוון להחזיק מאחור, כדי שתהיה רעננה להמשך.³⁷³

ביקור שר הביטחון בפיקוד הדרום

באותה עת נמצא שר הביטחון בפיקוד הדרום. הוא הגיע עם האלוף זאבי לחפ"ק הפיקוד באום חשיבה בשעה 11:45 ועודכן במצב:³⁷⁴ באזור פירדאן נמצאים מעל 100 טנקי אויב, בחווה הסינית נמצאים 20 טנקי אויב; מעוז "לחצנית" נכבש בלילה על-ידי האויב; מחצית ממעוז "אורקל" נמצאת בידי צה"ל ומחציתו בידי האויב; מעוז "אורקל" ומעוז "בודפסט" מותקפים; כל יתר המעוזים בידי צה"ל. בין המעוזים נמצאים חיילי חי"ר מצרים רבים, מצוידים בכמות גדולה של טילי נ"ט, המונעים מן הטנקים גישה למעוזים ומקשים גם על פינוי ברגל. בגזרה המרכזית ובגזרה הדרומית מחזיקים כוחות צה"ל את קו החת"ם. בגזרה הדרומית נמצאים 30 טנקים. המפקדים בפיקוד ציינו שהמצב היה משתפר לו הופעל חיל האוויר לפי התוכנית המקורית, וביקשו שהוא יבלום את חציית כוחות האויב.

השר ציין שהמטכ"ל ייתן סיוע אווירי לפיקוד, אבל הסיוע יהיה מוגבל בשל ריכוז המאמץ של חיל האוויר בצפון. הוא אמר שהסיוע האווירי יופנה לתקיפת הגשרים על תעלת סואץ, אולם אין ביטחון שהגשרים אכן יחוסלו. לכן יהיה צורך לעזוב את קו המים ולהכין קו אחר.³⁷⁵

במצב הדברים הזה קיבל השר בסביבות השעה 12:20 דיווח בטלפון מן הרמטכ"ל על תוצאות "דוגמן" ועל המצב בחזיתות. הרמטכ"ל מסר שתוצאות "דוגמן" אינן טובות – תשעה מטוסים הופלו ושלושה-ארבעה מן הטייסים צנחו בשטחנו.³⁷⁶ בנוגע למצב בחזיתות דיווח הרמטכ"ל שבחזית הצפון המצב טוב הרבה יותר מאשר היה קודם לכן, ואילו בחזית הדרום המצב מחמיר ולכן מרוכז מאמץ חיל האוויר בפיקוד הדרום, כדי שלפיקוד יהיה כל הזמן סיוע אווירי.³⁷⁷

לאחר השיחה עם הרמטכ"ל שאל שר הביטחון מתי תגיע לפיקוד הדרום כמות ניכרת של טנקים. אלוף הפיקוד ענה שבערב יגיעו 200 טנקים. לנוכח זאת ולנוכח הערכתו שאין

373 שם.

374 תיאור הביקור מבוסס על יומן שליש שהב"ט.

375 בהמשך מנה סיבות נוספות לצורך לעשות זאת (ראו עמ' 407 להלן).

376 לאחר כמה דקות – קרוב לשעה 12:30 – דווח בחדר הרמטכ"ל כי הופלו רק חמישה מטוסים וכי 26–27 סוללות טילים "הפסיקו לעבוד" (הקלטות בחדר הרמטכ"ל). למעשה, הושמדו במבצע הזה רק שתי סוללות טילים מתוך 22 מתוכננות, וחיל האוויר איבד בה שישה מטוסים.

377 יומן רל"ש הרמטכ"ל. ביומן שליש שהב"ט נכתב בנוגע לשיחה הזאת: "שיחה טלפונית עם הרמטכ"ל – מה תוכלו לתת לשמואליק למרות הטילים? למה רצו להחזיר אותי חזרה? – אם לא אשמע אחרת ממך – 9 מטוסים".

ביטחון בכך שחיל האוויר יצליח לחסל את הגשרים על התעלה, העריך השר שייתכן כי לא יהיה אפשר למנוע מן המצרים להעביר עוד טנקים לסיני. לכן יש לתפוס את קו הרוחב כך ש־700 טנקים יתפסו את הקו השני, ובשטח שלפניהם יופעלו חיל האוויר וטנקים, והחי"ר ישמור על המתקנים החשובים, בהם אום חשיבה. אנשי המעוזים יצטרכו לפרוץ החוצה בכוחות עצמם ולחבור לכוחות; לקו התעלה לא ניתן להגיע בטנקים. השר ציין שאילו חשב שניתן להנחית בתוך 24 שעות התקפה, שיהיה בה כדי לפרוץ את כל הקו המצרי, ייתכן שלא היה חושב שיש לפנות את המעוזים; אך הוא אינו מאמין שניתן לעשות זאת. האלוף זאבי העיר שחשוב להחזיק במעוז "בודפסט" משום שהוא סוגר את ציר רומני, והחזקתו תאפשר להרוויח זמן. שר הביטחון קיבל את הצעתו ואמר: "פרט ל'בודפסט' צריך לצאת, אלא אם יש למישהו הצעה יותר טובה. עד הערב נצטרך לבדוק אם יש תוכנית טובה. התוכנית של טליק הייתה לדפוק את הסוללות של פורט סעיד ואינני יודע אם יצא משהו מזה. הנה הלכו ברמת־הגולן על הטיילים והשאירו תשעה פנטומים, לי נראה שיותר טוב לפרוץ בלילה מאשר ליפול בשבי".

האלוף גונן העיר: "אם אריק יהיה פה, נוכל להחזיק את השטח, ואם גם ברן יהיה, אולי לעבור לצד השני על גשר שלהם". השר העיר שהדבר לא יעזור למעוזים ואמר: "צריך להתיישב במקום כזה שנוכל להחזיק ולא לסגת". לגבי קו ההגנה אמר השר: "תראו מה חיל האוויר ייתן לכם הערב. אם יקרה הנס – אז קרה, גם כך קו התעלה הוא לא קו כעת. החלק שאני עומד עליו הוא שתעשו קו חדש ולא לשחוק את זה על המעוזים, לקבוע מקומות חלוקה וכו'. תברר עם דדו איזה קו – קו החת"ם או קו אחר". אחד מן הנוכחים אמר: "קו החת"ם לא נוכל להחזיק", ועל זאת ענה השר: "הסמכות שלי היא לומר לכם להחזיק קו שנוכל לעמוד בו, אחרת נגיע לישראל. שיהיה קו החת"ם או קו המצרים. תראו את תוצאות חיל האוויר ותחליטו – אם 'בודפסט' נופלת או עוזבת, 'טרקלין' מוכן – עוברים אליו".³⁷⁸ השר הנחה להשקיע בקו את כל המאמצים האפשריים. זאת לנוכח העובדה שהמשימה העיקרית של חיל האוויר היא סיוע לכוחות בפיקוד הצפון: "לעת עתה חיל האוויר היו לו אבדות, אבל הוא כוח חזק", אמר שר הביטחון, "השריון נשחק בצפון וצריך לעשות ממנו כוח. בצפון עמדו להגיע לעמק הירדן. פינו את כל היישובים, אבל אני מדבר על עמק הירדן, ואם [ה]עדיפויות [הן] שם או 40 ק"מ בתעלה – אז ברור מה ההחלטה".³⁷⁹

בסיכומו של דבר יעץ השר שלא להתעקש להחזיק בקו המים, שכן המאמץ להחזיק בו כרוך בשחיקה רבה והסיכוי להחזיק בו קלוש. הוא יעץ להקדיש את המאמץ העיקרי לייצוב קו הגנה במקום שניתן יהיה להחזיק בו. הקו יכלול בכל מקרה את מעוז "בודפסט", או אם הוא ייפול – את מעוז "טרקלין" בצפון, וכן יהיה צורך לחסום את האפשרות של המצרים לנוע דרומה במרחב שלמה.

378 יומן שלישי שהב"ט.

379 שם. כוונת המשפט האחרון – אם הבעיה היא באיזו חזית עדיף להשקיע את מאמץ חיל האוויר, התשובה ברורה – בחזית סורית.

החמרה בשתי החזיתות והפניית סיוע אוירי גם לצפון

החל מסביבות השעה 09:30 הוחלט להפנות בהדרגה סיוע אוירי מפיקוד הצפון לפיקוד הדרום. בשעה 12:07 החליט הרמטכ"ל להפנות את מלוא מאמץ הסיוע לדרום. מהדיווחים על המצב בחזית הזאת הצטיירה תמונה של מצב ההולך ומחמיר. בשעה 12:32 שוחח הרמטכ"ל עם אלוף פיקוד הדרום ושמע ממנו שהוא נסוג לקו המצרים ושהוא מקווה להחזיק את טסה עד להגעת כוחות אוגדה ³⁸⁰.¹⁴³ הרמטכ"ל הורה לו לנסות להניע כוחות משרם אישייח' לעבר אבו רודס ואמר שהוא יאיץ בחיל האוויר לסייע לדרום. עם זאת, לא תהיה אפשרות להפעיל את כוח הסיוע של חיל האוויר לדרום, שכן עד אותה העת היה המצב בצפון מיוצב פחות או יותר, ולא היו חדירות נוספות של טנקי אויב, אולם באותן דקות נעשה ניסיון חדירה מחדש באזור חושניה, ומכיוון שלא ניתן לדעת מה יהיה בהמשך החדירה, וייתכן שזהו ניסיון של חדירה של דיוויזיה משורינית, החליט הרמטכ"ל שלא להסתכן, ולתת מעט סיוע אוירי גם לצפון. עם זאת אמר הרמטכ"ל לאלוף גונן: "אני אשתדל שבני יעזור לך להחזיק".³⁸¹ לנוכחים בחדרו אמר הרמטכ"ל בתום השיחה: "המצב רע מאוד – הוא נסוג למצרים".³⁸²

התייעצות בלשכת הרמטכ"ל

לקראת השעה 12:45 זימן הרמטכ"ל לחדרו את ראש אמ"ן ואת מפקד חיל האוויר להתייעצות עמו ועם סגן הרמטכ"ל.³⁸³ ראש אמ"ן מסר את הפרטים הבאים על מצב האויב: דיוויזיה 7 הסורית, שפעלה בגזרה שמקוניטרה וצפונה, נפגעה קשות על-ידי חטיבה 7, נסוגה ונראה שלא תתקדם יותר. דיוויזיה 9, שפעלה בגזרה שמקוניטרה ודרומה, לא הצליחה להתקדם אך אינה מתפוררת. הוא הביע את דעתו שטוב הדבר שאבו נידה לא פונתה וציין כי שני הצדדים עייפים "ומי שיהיו לו מפקדים שלא ייתנו לו לזוז, זה מי שינצח". דיוויזיית חי"ר 5 נעה דרומה. ברשותה 300-400 טנקים והיא הדיוויזיה היחידה שמצליחה להתקדם וניתנו לה פקודות להמשיך בתנופת ההתקדמות. דיוויזיה משורינית 3 נמצאת מאחורי דיוויזיה 9 והיא מתחילה לנוע ולעבור דרכה. ראש אמ"ן העריך שספק אם הדיוויזיה המשורינית השנייה – דיוויזיה 1 – תוכנס לקרב; סביר שישמרו אותה לסיכול התקפת-הנגד של צה"ל. לכן, אם צה"ל יצליח לערער את דיוויזיה 3, לא ייוותר לסורים כוח רציני. ראש אמ"ן המליץ לרמטכ"ל לתקוף מן האוויר את דיוויזיה משורינית 3 כאשר תעבור דרך דיוויזיה 9. הוא אמר שהדבר אפשרי לנוכח הצלחת חיל האוויר בתקיפת הטילים.

³⁸⁰ יומן רל"ש הרמטכ"ל; הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

³⁸¹ שם. בשיחה עם מפקד בסיס רמת דוד מסר מפקד חיל האוויר: "הסיוע עכשיו חצי-חצי. חצי בדרום, חצי ברמה. זה מה שאנחנו עושים כדי לאפשר לכוחות היבשה לקחת נשימה. הם במצב לא טוב. [...] אם אנחנו לא היינו נותנים סיוע, אז כבר רמת-הגולן לא הייתה ביריננו" (הקלטות בתא רמשל"ט).

³⁸² הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

³⁸³ שם; יומן רל"ש הרמטכ"ל.

האלוף זעירא לא היה מוכן למסור תמונת מצב מפורטת על החזית המצרית, בטענה שהוא נקרא לחדר הרמטכ"ל באמצע דיון פנימי באמ"ן שהוא נוהג לערוך כשעה לפני קד"ם הרמטכ"ל, ובדיון רק החלו להעלות נתונים לגבי סוריה. הוא ציין רק את העובדה שהן ארמייה 2 והן ארמייה 3 ממשיכות להתקדם. המצב מקנטרה וצפונה מעורפל.

בשלב הזה של ההתייעצות הצטרף מפקד חיל האוויר ודיווח כי החל מן השעה 13:30 יוגבר קצב הגיחות לחזית הדרום. המאמץ העיקרי של החיל מכוון לתקיפה מתוכננת של הגשרים ושל טנקי האויב. לחיל האוויר הגיעו ידיעות ממפקד אוגדה 252 על הימצאות 80 טנקים בציר הדרומי, 100 טנקים בציר המרכזי ו-30-40 טנקים בציר הצפוני. לפי דיווחי מפקד האוגדה, יש רק כ-20-30 טנקים לכל ציר, אולם חלוץ אוגדה 143 הגיע לרפידים וחלוץ אוגדה 162 הגיע לבלוזה.

בחזית הצפונית ממשיך חיל האוויר "לטפף" במידת האפשר. בתקיפות בחזית הזאת אבדו מפרוץ המלחמה 20 מטוסי קרב ו-11-12 טייסים. לאחר תקיפת סוללות הטילים בסוריה נותרו שם 9-10 סוללות פעילות. רצוי להשמידן במטס נוסף, אולם אין באפשרותו לעשות זאת, שכן המטוסים משועבדים לסיוע בפיקוד הדרום. בנוגע להעברת חיל האוויר מחזית אחת לשנייה אמר האלוף פלד: "אנחנו עשינו כל הזמן חצאי דברים. עשינו רק חצי 'תגר' בתעלה". על כך השיב הרמטכ"ל: "בינתיים הדברים שעשינו עזרו לנו. עזרו פה ועזרו פה כל הזמן".³⁸⁴

מפקד חיל האוויר אמר לרמטכ"ל כי לשאלתו של עוזר שר הביטחון בנוגע לפריטים חסרים שיש לבקשם מן האמריקנים, התשובה היא שדרושים מטוסי פנטום. שמישות המטוסים ירדה מ-90% ל-79%-78%. ניתן יהיה לשפרה אם תהיה הפוגה.

סגן הרמטכ"ל עדיין את הנוכחים במצב האויב ופירט את מצב כוחות צה"ל כדלהלן: המצרים שולטים לאורך כל הגדה המזרחית של תעלת סואץ באמצעות כוחות חי"ר מתוגברים ב-200-300 טנקים. המעוזים מנותקים ונמצאים בעומק שטח האויב. ברוב המקומות קשה להגיע עם טנקים לתעלה. כוחות צה"ל ממוקמים על דרך החת"ם ואף מזרחית לה. אוגדה 162 אחראית לגזרה הצפונית, אוגדה 252 לדרומית ו-143 נמצאת מאחור. חלוץ אוגדה 162 נערך באזור טסה, עדיין לא ידוע אם יצר מגע עם כוחות אויב. שני דברים מתפתחים טוב מן הצפוי: חיל האוויר המצרי אינו מפריע באופן משמעותי והתקדמות האויב אטית לעומת קצב הצטברות כוחות צה"ל שהנו מהיר מן הצפוי. עם זאת, הטנקים הנוספים רק מפצים על האבדות (כלומר סד"כ הטנקים אינו גדל). במפרץ סואץ ובמרחב שלמה המצב טוב – 46 טנקים, הנגמ"שים וכוחות החי"ר במקום ולכן שרם א-שייח' מאובטחת היטב.

הרמטכ"ל, שחשש מפריצה מצרית לאורך הציר היורד דרומה לשרם א-שייח', הורה לסגנו לוודא שטנקים משרם א-שייח' ינועו צפונה. ראש אמ"ן העריך שהמצרים ימשיכו להתקדם במשך הלילה עם טנקים וכוחות קומנדו. בתגובה אמר הרמטכ"ל שחטיבת צנחנים שלמה מועברת לסיני לתפוס מערכים.

384 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

חלוקת מאמץ חיל האוויר בין שתי החזיתות

במהלך ההתייעצות, בשעה 13:05, קיבל הרמטכ"ל דיווח שהמצב בפיקוד הצפון מחמיר.³⁸⁵ אלוף הפיקוד דיווח לו שחטיבה 188 נלחצת קשה על-ידי האויב ליד סינדיאנה, לשם חדרה דיוויזיה 3 הסורית. נמסר שחטיבה 679 מסייעת לחטיבה 188, אולם יש צורך בסיוע אווירי כדי להחזיק מעמד. בתגובה לכך הורה הרמטכ"ל למפקד חיל האוויר בשעה 13:07 לחלק את המאמץ של חיל האוויר לשני חלקים, ולתת סיוע הן לחזית הצפון והן לחזית הדרום.³⁸⁶

ניהול המגננה – כיצד?

לפי תפיסת הביטחון של ישראל, היוזמה לפתיחת מלחמה הייתה נתונה מראש בידי מדינות ערב. לפי תורת הביטחון היה על צה"ל לבלום תחילה את כוחות האויב התוקפים. השלב הזה היה אמור להימשך עד לבניית כוחות שישנו את יחסי הכוחות בחזיתות, ותיווצר אפשרות לעבור להתקפת-נגד עם סיכויי הצלחה סבירים.

החלטתו של הדרג המדיני שלא להנחית מכה מקדימה, והעובדה שכוחות המילואים החלו להתגייס שעות מעטות בלבד לפני שהחלה המתקפה של האויב, יצרו מצב שבו מול כוחות אויב תוקפים גדולים עמד הצבא הסדיר בלבד שגייס כל קורט כוח במאמץ עליון לבלום את ההתקדמות של כוחות האויב, זאת בידיעה שכוחות המילואים המצטברים בחזיתות עתידים להפוך את הקערה על פיה.

כבר ב־7 באוקטובר בבוקר נעשה המצב בחזית הצפונית כה קשה עד כי היה על הפיקוד העליון להטיל למערכה את אוגדה 146, שהייתה העתודה הקרקעית היחידה שעמדה לרשותו. מאז ואילך נותר לפיכך חיל האוויר הכוח היחיד שבאמצעותו היה יכול הפיקוד העליון להשפיע על בלימת האויב והשהייתו.

הפניית סיוע האוויר לשתי החזיתות נועדה למנוע את התקדמות כוחות האויב ולהקל על כוחות הקרקע העומדים מול מתקפותיהם. פעולת הסיוע הייתה בעיקרה פעולת מנע, שהצורך בה היה רב, בעיקר בשל העובדה שמול צבאות מצרים וסוריה, שתקפו בהפתעה, היה פרוס בתחילת המלחמה רק הכוח הסדיר. בתנאים האלה נועדו פעולות חיל האוויר וכוחות היבשה הסדירים לבלום את התקדמות כוחות האויב עד הגעת כוחות המילואים לחזיתות – פרק זמן ארוך משנצפה לפני המלחמה.

הפניית אוגדה 146 לסיוע למגננה חרגה מן התוכנית שהתגבשה לפני המלחמה, ושלפיה יועדה האוגדה לתגבר את פיקוד הצפון בשלב המתקפה. עם זאת, משנצפה שפעולות חיל

385 יומן מבצעים חפ"ק כנען. יומן רל"ש הרמטכ"ל.

386 שם.

האוויר יביאו לבלימת התקדמות האויב, הוחל כבר ב־7 באוקטובר בבוקר לחשוב על אפשרות שלא לשלבה בקרב הבלימה, אלא לייעד אותה להתקפת־נגד על כוחות האויב החודרים. במהלך 6 ו־7 באוקטובר התגייסו כוחות המילואים ונעו לחזיתות. עם הגעת חלק ניכר מהם לקרבת קווי החזית, ניתן היה לבנות באמצעותם קווי הגנה שיוכלו לעמוד בפני ניסיונות הפריצה של האויב. בפיקוד העליון הייתה תמימות דעים שיש לייצב קווי הגנה. עם זאת עלתה השאלה מתי ניתן יהיה לצאת להתקפות־נגד על כוחות האויב החודרים. מכאן נבעה השאלה האם יש לייצב את קווי ההגנה בהנחה שניתן בתוך יום עד יומיים לצאת להתקפת־הנגד, או שבשלב הזה יש להתמקד בבניית קווי ההגנה כשלעצמם, והעיתוי של התקפת־הנגד ייקבע רק לאחר שיחול שינוי ביחסי הכוחות.

בעת ביקורו בפיקוד הדרום נוכח, כאמור, שר הביטחון לדעת כי המפקדים במקום סבורים שאין אפשרות לחזור לקו המים, והביעו ספק אם אפשר לייצב קו על דרך החת"ם. הוא הציע שלא לנסות לחזור לקו המים ולייצב קו בתוואי שאותו, לפי הערכת המפקדים בפיקוד, לא יוכל האויב לפרוץ. גם בעת ביקורו בפיקוד הצפון בשעות הבוקר היה המצב שם קשה והמפקדים היו פסימיים בנוגע לאפשרות להחזיק מעמד מול מתקפת האויב. לפיכך עיקר מעייניו של השר היו נתונים בעת ביקורו בכל אחת מן החזיתות למהלכים הגנתיים שסייעו לפיקוד לעמוד מול האויב. הצורך בהתקפות־נגד לא הועלה על ידו כלל. בהגיעו אחרי־הצהריים בחזרה לתל־אביב נשא עמו את הרשמים הקשים מן המצב בשתי החזיתות. לעומת זאת, הרמטכ"ל לא ביקר בחזיתות. רשמיו היו מבוססים על שיחות טלפוניות שניהל עם המפקדים בפיקודים ועל דיווחים שהגיעו באמצעות מערכות הקשר ולא על מגע בלתי אמצעי.

אחד מיסודות תפיסת המלחמה של צה"ל היה, כאמור, שאף כי המלחמה תיפתח ביוזמת האויב, תהיה השאיפה לעבור מוקדם ככל האפשר למהלכים התקפיים בשטח האויב. הגעת כוחות המילואים אמורה הייתה לאפשר זאת. ב־7 באוקטובר בצהריים היה חלק גדול מן הסדר"כ בדרכו לחזיתות, והצפי היה שעד הערב יגיע רובו לקרבת קווי החזית. השאיפה נשארה – מעבר מהיר למתקפה שהשלב הראשון שלה הוא הדיפת כוחות האויב מן השטחים שכבשו. זו הייתה ראיית הרמטכ"ל, ולאחר שחילק את סיוע האוויר לשתי החזיתות, הביע את שאיפתו: "מחר לצאת להתקפת־נגד בשטחים שלנו כדי להדוף אותם כסיני וברמה מודיע שאפשר [לעשות את] זה רק באם יפסיק הלחץ".³⁸⁷

הגעתם הצפויה של כוחות המילואים לחזית הדרום הביאה לתפנית בהלך הרוחות בפיקוד. אווירת הנכאים ששררה שם בעת ביקורו של השר השתנתה, כשעה לאחר צאתו, לאווירה אופטימית ולהעלאת רעיונות של מעבר למתקפה, אף תוך צליחת התעלה בתוך 24 השעות הקרובות. הרמטכ"ל שלל את האפשרות של צליחת התעלה, ובתחילה אף עמד על כך שקודם כול יש להכין קו מיוצב, לתת לאויב לתקוף ולספוג אבדות, ורק לאחר מכן לצאת להתקפות־נגד. בדיון בחדר הרמטכ"ל היו השר והרמטכ"ל תמימי דעים בנוגע לצורך לייצב קו עצירה. הם הסכימו שיש לייצב קו כזה במצרים, ונחלקו רק בנוגע למיקומו

387 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

בדרום סיני. הרמטכ"ל גרס שבד-בבד עם ייצוב קו העצירה יש לנהל קרב השהיה, זאת בתקווה שבעמידה איתנה של כוחות הקרקע ובסיוע יעיל של חיל האוויר ניתן יהיה לשחוק את הכוחות המצריים התוקפים. כך ישתנו יחסי הכוחות וניתן יהיה לעבור ל"התקפת-נגד מסיבית". השר צידד גם הוא בניהול קרב השהיה ובאי-נסיגה מידית לקו העצירה, אולם לא נראה לו שיחסי הכוחות באותה עת מאפשרים לצפות את מועד היציאה להתקפת-נגד – "לזה נגיע" [בכוא העת], בשלב הזה יש להתמקד בתכנון קווי ההגנה ובייצובם. ניגודי העמדות ביניהם בדיון הזה לא היו גדולים, ואולם לאחר ששר הביטחון יצא מחדר הרמטכ"ל להתייעצות בלשכת ראש הממשלה, השתכנע הרמטכ"ל, בעקבות שיחות נוספות עם מפקדים בפיקוד הדרום, שהאיצו לצאת אף למתקפת צליחה, שיהיה אפשר לעבור להתקפת-נגד על הכוחות המצריים שבשטחנו כבר למחרת.

הערכה חדשה של אמ"ן, שלפיה דיוויזיות השריון המצריות עדיין לא צלחו לגדה המערבית של תעלת סואץ וייתכן שלא יצלחו בזמן קרוב, והדיווח של מפקד חיל האוויר שמוססיו תוקפים את הגשרים על התעלה, הוסיפו לביסוס ההערכה הזאת. על בסיסה הצטרף הרמטכ"ל להתייעצות בלשכת ראש הממשלה ושכנע את הנוכחים כי כדאי לבדוק את האפשרות הזאת. גם לאחר דברי הרמטכ"ל בפורום המדיני המשיך השר להטיל ספק בכך שהכוחות בפיקוד הדרום אכן מספיקים להתקפת-נגד מוצלחת, אולם המליץ להיענות לבקשת הרמטכ"ל לטוס לפיקוד הדרום ולבדוק שם את האפשרות לצאת למחרת להתקפת-נגד על כוחות האויב בשטחנו. נראה שהדיווחים על תקיפת הגשרים עוררו בו תקוות שיתכן שהזרמת הכוחות המצריים לגדה המערבית תיבלם. לפיכך הוחלט, בהמלצתו, שהרמטכ"ל יטוס לפיקוד הדרום ויוכל להחליט, על סמך התרשמותו במקום, אם לצאת למחרת להתקפת-נגד.

רעיונות הרמטכ"ל לפעילות בדרום: הכנת קו מיוצב, מעבר להתקפות-נגד לאחר שהאויב יתקוף ויספוג אבדות

לאחר השיחה עם מפקד חיל האוויר שוחח הרמטכ"ל בשעה 13:10 עם אלוף פיקוד הדרום.³⁸⁸ האלוף דיווח לרמטכ"ל כי הוא מכין את ציר הרוחב (כקו עצירה), אך אינו נוטש בינתיים את דרך החת"ם. לפי תוכניתו, מפקד אוגדה 143 ינסה להחזיק בכוח גדול את ציר החת"ם. 100 טנקים של אוגדה 143 יגיעו לטסה, שם ירוכזו, וניתן יהיה להפעיל את האוגדה בשלושה אופנים: התקפת-נגד צפונה, התקפת-נגד דרומה או אולי אף ייווצר מצב שתיתכן תקיפה באזור דוור סואר.³⁸⁹

388 דברי הרמטכ"ל – לפי הקלטות בחדר הרמטכ"ל; דברי אלוף פיקוד הדרום – לפי יומן חמ"ל פיקוד דרום.
389 באפשרות השלישית הכוונה לצליחת התעלה באזור מעוז "מצמד" עם הציוד שב"יוקון" (שם). בשעה 13:00 דיווח האלוף שרון לאלוף פיקוד הדרום שבתוך שלוש שעות יהיו לרשותו 80 טנקים נוסף על 100 הנמצאים כבר. לנוכח המידע הזה הורה האלוף גונן לאלוף שרון להיות מוכן לתקוף באפשרויות המצוינות כאן (יומן מבצעים פיקוד הדרום; רשימות רל"ש פיקוד הדרום). מאותה השעה השתנה הלך הרוחות בשיחות של אלוף פיקוד הדרום עם המטה הכללי. במקום הדיווחים הקודרים, שאפיינו גם את

הרמטכ"ל שלל לחלוטין את שלוש האפשרויות. הוא סבר שבשלב הראשון יש לצבור כוחות ולא "לטפסף" אותם – הכנסת אוגדה 143 להתקפה בשלב כה מוקדם עלולה לגרום למחסור בכוחות:³⁹⁰

שלב ראשון צריך להגיע למצב שאנחנו מיוצבים ויש לנו קו הגנה. אז אם אתה יכול להחזיק גם על ציר חת"ם – זה טוב. על כל מקרה אריק צריך לתת לך את קו הרוחב, זאת אומרת הוא צריך שיהיה הקו האחורי שלך. שיהיה לנו קו מיוצב, כי אם יהיה שם לחץ, שאני אדע שיש לך את ברן ואת אריק – אתה פרוש. ו[שהאויב] יתקוף, ואז זה גם יכול לתת לנו זמן – לתת לו לתקוף, לספוג אבדות, ואחרי זה לעבור להתקפת-נגד. אני פוחד מטפטופים. אם נכניס מיד את אריק פנימה גם כן, אנחנו מהר מאוד נגיע לחוסר כוחות. [...] אני רוצה שתהיה במצב שאתה יושב במצרים בקו. [...] אני רוצה להיות בטוח שאתה יצרת קו, שאם הוא יתקוף אותו הוא לא יכול להבקיע, כי אנחנו מחזיקים קו חזק. ירצה לתקוף – יכה עם הראש בקיר, אחרי זה נלך לתקוף חזרה. אז תעשה את זה עם אריק ואלברט מטסה ודרומה, ותעשה את זה עם ברן צפונה, ומי שעוד קדימה מחזיק – שיעשה כמו בבית ספר – השהייה ונסיגה, אבל שיהיה לו לאן לסגת – לברן ואריק.³⁹¹

הרמטכ"ל הביע בפני האלוף גונן את דאגתו מן האפשרות שכוח מצרי יתקדם דרומה, תוך איגוף מעוז "אגרופית", והורה לו לקדם טנקים משרם א-שייח' כדי לחסום את פתחת מעוז "אגרופית", ולהקצות כוח מאוגדה 143 או 252 לסייע בחסימה. עד להגעת הטנקים הורה הרמטכ"ל להציב חסימות של צנחנים עם תול"רים, נשק נ"ט ומיקוש.

סגן הרמטכ"ל עדכן את הרמטכ"ל וסיפר לו על שיחה שקיים עם מפקד אוגדה 252 במקביל לשיחת הרמטכ"ל עם אלוף פיקוד הדרום. האלוף מנדלר דיווח שמצב האוגדה משביע רצון ושהוא נמצא כארבעה ק"מ ממערב לציר החת"ם. בגזרה שבין דרום האי אל-בלח לבין דוור סואר נראים שני ריכוזים צפופים של טנקי אויב. המצרים ממשיכים להזרים כוחות מן הגשרים, וקיים חשש שיאגפו אותו. כדי למנוע זאת הוא זקוק לסיוע אווירי. כמו כן ציין שאם חיל האוויר יצליח לפגוע בגשרים תהיה בכך תרומה רבה, שכן כוחות אויב

הלך הרוחות שהתגלה לעיני שר הביטחון והאלוף זאבי בעת ביקורם בפקוד, הועלו רעיונות למעבר להתקפות-נגד ואף לצליחת התעלה.

³⁹⁰ כוונתו הייתה שכוחות אוגדה 143 אך זה הגיעו לשטח, ולכן עדיין לא נוצרה התשתית למתקפה. הכנסתם למתקפה בשלב הזה תגרום לשחיקה רבה, וכתוצאה מכך – למחסור בכוחות.

³⁹¹ הקלטות בחדר הרמטכ"ל. עיקרי הדברים מובאים ביומן רל"ש הרמטכ"ל. בעדותו העיר רב-אלוף אלעזר בנוגע למשפט "אריק צריך לתת לך את קו הרוחב, זאת אומרת הוא צריך להיות הקו האחורי שלך" ואמר: "זו שיחה חשובה, כי היא מבליטה את תפיסת השטח שלי: שאני רואה את קו הרוחב, את המצרים-טסה כקו אחורי ואני רוצה להחזיק חלק קדמי. [...] הרעיון המבצעי שלי בנוי על קו הגנה עיקרי – על המצרים-טסה – כביש הרוחב, ששם צריכים לספוג הרבה אבדות על הקו הזה, ואחר כך לאפשר לנו לעבור להתקפות-נגד, אבל זה בלי ויתור רציני על שטחים שמלפנים, השטח הזה מוחזק – [אם] יהיה לחץ, תהיה השהייה ונסיגה – [ואז] יש לאן לסגת".

נוספים לא יוכלו לחצות אז את התעלה.³⁹²

הרמטכ"ל עדיין את הנוכחים בחדר בדבר הפקודות שנתן לאלוף פיקוד הדרום וביקש את תגובתם. הוא הדגיש שאין עדיין די כוחות להתקפת-נגד. יש קודם כול לייצב קו הגנה. "אני לא יודע מתי נעבור להתקפת-נגד", אמר, "אין לי כוחות". צריך לרענן צוותים, לאפשר לאנשים לישון ולתדלק את הכלים. קודם כול יש לייצב קו הגנה:

אם יהיה לנו קו חזק – יתקפו, ואנחנו נכניס אוויר ונכניס להם מכה ואחר כך קל יותר לעבור להתקפה. אני גם מוכן לעבור להתקפה יותר מוקדם, אם יהיו לי נסיבות, אבל קודם כול שאני אדע שבאיזה [שהוא] מקום אני מיוצב. אני פוחד שאם לא נהיה מיוצבים לא נדע איפה להיעצר [...] ויותר לא נוכל לרכז כוח. [...] אז מוכרחים להיעצר פה ואני לא רוצה לקחת סיכונים.³⁹³

האלוף טל המליץ לרמטכ"ל להימנע ממצב שבו שלוש האוגדות נמצאות במגע עם האויב. לדבריו, מוטב היה שבחזית יהיו שתי מפקדות אוגדה, מפקדה שלישית תהיה מאחור ותפקידה יהיה לרכז כוחות.³⁹⁴

הרמטכ"ל הבהיר שלמעשה התכוון לאותו רעיון, אך בשני הפיקודים עשו בניגוד לרצונו: בפיקוד הדרום הורה לאלוף פיקוד הדרום לייצב קו ולא לתכנן בשלב הזה התקפות-נגד, ואילו האלוף גונן נהג אחרת.³⁹⁵ בפיקוד הצפון ניתנה פקודה מפורשת לאלוף הפיקוד לייצב קו הגנה אחורי, ולא להכניס את חטיבה 679, כדי שתישאר רעננה, אך האלוף חופי הכניסה לקרב; ייתכן שלא הייתה לו ברירה, אבל התוצאה היא שעכשיו העתודה בצפון תהיה חלשה יותר.³⁹⁶

מגמת הרמטכ"ל הייתה להפסיק את התקדמותן בלילה של דיוויזיות השריון המצריות – 4 ו-21. לשם כך שאל האם התקדמותן רצופה, כדי לברר האם הספיקו חייליהן גם לישון ולהתרענן. ראש אמ"ן אמר שאין לו תשובה חד-משמעית על כך. להערכתו הן יגיעו למגע עם כוחות צה"ל בעוד כ-30 שעות. בין היתר דיווח סגן הרמטכ"ל כי צה"ל מפעיל לוחמה אלקטרונית שגם היא משבשת את התקדמות האויב. מכיוון שהלוחמה האלקטרונית מפריעה גם לכוחות צה"ל, היא מופעלת באופן מבוקר – רק כאשר כוחות האויב בתנועה, והיא מופסקת כשהם במנוחה. הוא ציין כי היא מופעלת גם בצפון – כלפי דיוויזיה משורינת.³⁹⁷

392 יומן רל"ש הרמטכ"ל; הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

393 שם.

394 שם; יומן רל"ש הרמטכ"ל.

395 כנראה התכוון לשלוש האופציות להתקפת-נגד, ראו עמ' 394 לעיל.

396 שם. ראו גם עמ' 387 לעיל.

397 שם.

מגמת הרמטכ"ל לצפון: ייצוב קווים ואפשרות התקפות נגד למחרת

הרמטכ"ל הסביר לנוכחים בחדרו את קווי הפעולה שבכוונתו לנקוט בחזית הצפון: המטרה הראשונה במעלה היא לייצב קו הגנה במשך הלילה. לשם כך יש להימנע מהתקפות נגד מקומיות, להפעיל סיוע אווירי רב ככל האפשר ולא להכניס את אוגדה 146 למגע עם האויב, אלא להשאירה מרוכזת מאחור. חיל האוויר פוצל בין שתי החזיתות וימשיך לסייע לשתייהן עד חשכה, כדי לגרום לאויב אבדות רבות ככל האפשר. אוגדה 146 תופעל רק באישור הרמטכ"ל. תוכנית הפעלתה תיקבע רק בעוד שעתיים-שלוש, לאחר שייוודע אם אכן החזית התייצבה וחיל האוויר הצליח לפגוע בטנקים הסוריים. "היות ואני לא יודע מה תהיה ההתפתחות, והיות ואני מנהל קרב מחורבן, שהוא קרב הגנה ונסיגה", אמר הרמטכ"ל, "אז אני לא רוצה כרגע לעשות תכנון התקפי למחר; אני רוצה להגיד: הלילה – עדיפות ראשונה לייצוב הקו". שעות הלילה יוקדשו לייצוב קו הגנה ולבניית כוח להתקפת נגד. אשר לתוכנית התקפת הנגד ליום המחרת – במשך שעות הערב ייבדק "אם מישו יכול וצריך לתקוף איפה שהוא".³⁹⁸

הגנת ספינות בים סוף

תוך כדי טיפול הרמטכ"ל במציאת פתרונות לייצוב המצב בחזיתות, נמסר על בעיה שנוצרה בזירה הימית.³⁹⁹ בשעה 13:30 דיווח מפקד חיל הים לרמטכ"ל על כך ששעה קודם לכן הותקפה המכלית סמסון בים סוף בדרכה לנמל אילת. על המכלית נורו שלוש פצצות טורפדו.

האלוף תלם הוסיף שלמכלית ולאוניית הסוחר הישראלית בת שבע, המשייטות באותו הנתיב, אורכות שתי משחתות ופריגטה. הוא דיווח שהמכלית שטה, בניגוד להוראות, באמצע המפרץ, אף כי ניתנה לה הוראה לשוט סמוך מאוד לחוף הסעודי – "לגרד" אותו. נשקלו המשמעות של הפעלת חיל האוויר לסיוע, והרמטכ"ל החליט שבשלב הזה לא יישלח סיוע, ולאוניות תינתן פקודה להיצמד ככל האפשר לחוף הסעודי ולהמשיך בתנועתן צפונה. בין היתר הציע מפקד חיל הים לעצור אונייה קפריסאית המובילה דלק למצרים, ובקרבתה נמצאות ספינות דבור, ולהזהיר את המצרים, כי אם הם יפגעו בספינות ישראליות, יטביע צה"ל את הספינה הזאת. הרמטכ"ל דחה את ההצעה: "במלחמה לא עושים החלפות. הם יטביעו אותה בלי לדבר. את זו תעזוב, כדי שהם לא יגידו [ש]אנחנו הטבענו – לכן הם הטביעו. לכן עזוב אותה. אם הם יטביעו לנו, נלך להטביע אותה גם כן".⁴⁰⁰

398 שם; יומן רל"ש הרמטכ"ל.

399 שם (שני המקורות).

400 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

תגבור פיקוד הדרום בצנחנים להגנת דרום סיני

בשעה 13:35 פנה אלוף פיקוד הדרום למטכ"ל, ובשיחה עם סגן הרמטכ"ל ביקש לקבל את חטיבת חיר"ם 35 לראס סודר, כדי לחסום התקדמות אפשרית של כוחות מצריים לעבר דרום סיני ושרם א-שייח'. האלוף טל הקצה לו את החטיבה, פחות גדוד.⁴⁰¹ מיד בתום השיחה נכנס סגן הרמטכ"ל לחדר הרמטכ"ל ודיווח לו על כך. ראש אכ"א העיר שמסוכן לבסס את הגנת דרום סיני על צנחנים בלבד, ללא שריון. בתשובה אמר האלוף טל כי אכן יהיה צורך לצרף לצנחנים פלוגה עד שתיים מ-46 טנקי הטיראן (שבשרם א-שייח'). הוא ציין כי להערכתו, יופעלו הצנחנים בשטח, שכן המצרים מנחיתים כוחות במסוקים, ומכיוון שלא הפעילו את כל המסה של הקומנדו בלילה הראשון, יש להניח שבליילה הקרוב תהיה הנחתה מסיבית של כוחות במסוקים.⁴⁰²

דיווח על המצב בנפח

עם גמר השיחה בנושא הגנת דרום סיני, דיווח רמ"ח המבצעים לרמטכ"ל, בשעה 13:40, כי מהאזנה לשיחה בין מפקד אוגדה 36 למח"ט 820 מתברר שטנקים רבים של האויב נמצאים בתוך מחנה נפח או מסביבו. מח"ט 820 נמצא כנראה במחנה. לא ברור אם מפקד האוגדה במחנה או מחוצה לו, שכן ידוע שבשלב מסוים הוא דילג חזרה לנפח. הרמטכ"ל הורה לבדוק עם מפקדת פיקוד צפון במה יוכל המטכ"ל לתרום כדי לחלץ את הנצורים – האם יש צורך בסיוע אווירי או שיש בקרבת מקום כוח קרקעי שיוכל לחלצם.

שיחת הרמטכ"ל עם מפקד אוגדה 143

בשעה 13:50 שוחח הרמטכ"ל עם מפקד אוגדה 143. מדברי הרמטכ"ל ניתן ללמוד שהאלוף שרון הציע שלא לפצל את אוגדתו אלא להשאיר מרוכזת ולצאת עמה להתקפת-נגד בלילה הקרוב או לפנות בוקר. הרמטכ"ל אמר לאלוף שרון שהוא אכן הורה לאלוף הפיקוד להשאיר את אוגדה 143 במרוכז אלא אם יצטרך כוחות ממנה לתגבור, והאלוף גונן הודיע לו שעל כל אחד משני הצירים (הכוונה אולי למתלה ולגידדי) מגנים 15 טנקים בלבד. הרמטכ"ל אמר לנוכחים בחדרו שגם הוא היה רוצה להשאיר את האוגדה מרוכזת, אולם השאלה היא האם במקרה כזה לא יפרוץ האויב קדימה. "אני פוחד שלא ייקחו לי את המצרים", אמר. בנוגע לרעיון של התקפת-הנגד אמר הרמטכ"ל לאלוף שרון שבכוונתו להיות בחפ"ק הפיקוד באום חשיבה בשעות אחר-הצהריים כדי ללמוד מקרוב את המצב. אם האלוף שרון

401 יומן רל"ש ס' הרמטכ"ל.

402 הקלטות בחדר הרמטכ"ל. יחידות חי"ר מעולה הוקצו כדלקמן: חטיבה 1 לפיקוד הצפון, חטיבה 35 לפיקוד דרום, חטיבות 247, 317 ו-63 עתודת מטכ"ל (מברק אג"ם-מבצעים, 071415 באוקטובר 1973). גיבוי בכתב לפקודה להנעת חטיבה 35 לדרום היה במברק אג"ם-מבצעים, 072240 באוקטובר 1973.

יהיה שם, הוא יראה גם אותו, ולא – הצעותיו יישקלו, ולפי תמונת המצב שיקבל יחליט הרמטכ"ל מה לעשות בהמשך.

רכש מארצות-הברית

לאחר שהסתיימה ההתייעצות בחדר הרמטכ"ל, הגיע לשם עוזר שר הביטחון, רב-אלוף (מיל') צבי צור, ועדכן את הרמטכ"ל בתחום הרכש מארצות-הברית. הרמטכ"ל שאל אותו: "האם ייתנו לנו בכלל, או שאנחנו משחקים שח עם עצמנו?" עוזר השר השיב שלפי דיווחו של נספח צה"ל בארצות-הברית, האלוף מרדכי גור, מבינים אנשי הפנטגון את המצב ואף אישרו את הבקשות שהוצגו להם ביומיים האחרונים, אולם הם ממתינים לאישור פוליטי. בעניין האישור הזה לא ידוע דבר, מכיוון שהשגריר שמחה דיניץ יגיע לווינגטון רק בשעות אחר-הצהריים.⁴⁰³

המגעים עם ארצות-הברית ב-7 באוקטובר לדחיית כינוס מועצת הביטחון ולקבלת ציוד

ב-7 באוקטובר בצהריים שיגר מנכ"ל משרד ראש הממשלה לשגרירות בארצות-הברית מברק שבו פורט סיכום יום הקרבות הראשון – כדי שיועבר לשר החוץ האמריקני.⁴⁰⁴ בהמשך למברק הזה נכתב כי יש למסור לקיסינג'ר בין היתר כי ראש הממשלה מעריכה את הכשלתו את יוזמתו של שר החוץ המצרי, מוחמד חסן א-זאיאת, לקיים ישיבת חירום של עצרת האו"ם. בנוגע להצעתו שמועצת הביטחון תחליט על הפסקת אש ועל החזרת הכוחות המצריים והסוריים למצב שהיה קיים המלחמה, היא חוששת כי ההצעה עלולה "להתפתח למשהו אחר". אין להעלות על הדעת שישראל תקבל החלטה על הפסקת אש כל עוד הכוחות המצריים והסוריים נמצאים מעבר לקו. מכיוון שיש סיכוי סביר לעקור את המצרים תוך שלושה ימים ממאחזיהם,⁴⁰⁵ היא סבורה כי עדיין לא רצוי לכנס את מועצת הביטחון לפני מימוש הסיכוי הזה. חיוני בעיניה שצה"ל ינחית מכות מן האוויר גם על יעדים צבאיים ואסטרטגיים של האויב, זאת תוך הדגשה שאין כוונה לפגוע במטרות אזרחיות. אין לה ספק כי הכרחי בדרך הזאת ללמד לקח את המצרים לכל ישובו לנקוט את הדרך הזאת.⁴⁰⁶

ראש הממשלה אף שיגרה שדר לשר החוץ האמריקני ובו חזרה על הבקשה לנסות

403 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

404 מגזית לשלו ולשה"ח, 071130 באוקטובר 1973.

405 נראה שמצוינת כאן הדיפת המצרים בלבד, משום שאותה עת ההערכה הייתה שהמצב ברמת-הגולן תקין ושהתקפות השריון הסוריות נהדפו, ושרק למצרים יש הצלחות מקומיות. ההערכה הזאת דווחה גם לקיסינג'ר במברק המצוין לעיל.

406 מגזית לשלו.

לדחות את כינוס מועצת הביטחון לימים רביעי-חמישי (10-11 באוקטובר). זאת בהתבסס על הערכתם של אנשי הצבא, שעליה היא סומכת, שעם הגעתם לחזיתות של המילואים – כוח-אדם ובעיקר ציוד – יחול מפנה לטובת צה"ל.⁴⁰⁷

בד-בבד עם הפניות לדחות את הדיון בנושא הפסקת האש, פנתה ישראל לארצות-הברית בבקשות רכש. ב-7 באוקטובר בשעות אחר-הצהריים שלח מנכ"ל משרד הביטחון מברקים אל נספח צה"ל בווינגטון שבהם נמסרו רשימות של הציוד המבוקש.⁴⁰⁸ ראש הממשלה ביקשה מציר ישראל בארצות-הברית לפנות לקיסינג'ר ולבקש לקבל את הפריטים ברשימה בדחיפות.⁴⁰⁹ הודגש כי כל הפריטים חשובים, אולם "במיוחד הכרחית אספקה מידית של הפנטומים".⁴¹⁰ בהמשך היום ביקשה ראש הממשלה "להעלות גם את נושא הטנקים לעדיפות גבוהה ביותר".⁴¹¹

בעקבות הפניות האלה נועד הציר שלו עם שר החוץ האמריקני, העביר לו את השדר של ראש הממשלה ומסר את הבקשות לרכש. הציר דיווח למנכ"ל משרד ראש הממשלה כי קיסינג'ר ציין בפניו שב-6 באוקטובר כמעט שהתקיימה הצבעה. המטרה, אמר, היא ליטול יוזמה לפני שתוצע הצעה שתכרוך הפסקת אש עם חזרת הכוחות לקווי 6 באוקטובר. ההנחה היא שההצעה הזאת תיכשל, אולם יהיה אפשר להרוויח זמן. למימוש המטרה הזאת מתכוונת ארצות-הברית לבקש לכנס את המועצה בערב הקרוב. לשאלת הציר שלו מה תהיה עמדת ארצות-הברית במקרה שאכן תוצע הפסקת אש ללא חזרת הכוחות, השיב שר החוץ האמריקני כי יום קודם לכן הוחלט להטיל וטו במקרה כזה, אך אין ביכולתו להבטיח שההחלטה הזאת תישאר בתוקפה. בנוגע לרכש השיב השר כי אין בידו תשובה.⁴¹²

קד"ם סגן הרמטכ"ל

בשעה 13:40 החל קד"ם סגן הרמטכ"ל.⁴¹³ האלוף טל קבע כי המגננה מתנהלת "לא רע" – האויב לא השיג יעדים אופרטיביים. ביחידות הלוחמות יש שחיקה עצומה בכוח-האדם ובציוד והפעילות של חלק מן היחידות משובשת – תנופת האויב אינה נפסקת, בשל יכולתו להכניס לקרב כוחות רעננים בעוד צה"ל נאלץ להשתמש בכוחות שכבר לחמו. מטרת צה"ל היא להחזיר לעצמו את שיווי המשקל במרחבי הלחימה באמצעות ייצוב קווי הגנה סטטיים וריכוז כוחות רעננים. הוא העריך שכוחות צה"ל לא יצליחו לייצב מערך הגנה סטטי ללילה אם האויב ימשיך בלחץ ובתנופה. אין ביכולת צה"ל להתיש באותו היום את כוחות האויב הרעננים שבעורף. המטרה היא לגרום לאויב להאט את הקצב על-ידי פגיעה בכוחות

407 מגזית לשלו, העתק שה"ח, 071400 באוקטובר 1973.

408 ממנכ"ל משה"ב לנספח צה"ל בווינגטון, 071445 באוקטובר 1973.

409 מגזית לשלו, 071015 באוקטובר 1973.

410 מגזית לשלו, 071500 באוקטובר 1973.

411 מגזית לשלו, 071700 באוקטובר 1973.

412 משלו לגזית, 071615 (071015) באוקטובר 1973.

413 קד"ם סגן הרמטכ"ל, 071340 באוקטובר 1973.

שבמגע באמצעות חיל האוויר וכוחות הקרקע, זאת בתקווה ששחיקת כוחות רבה תביא את הפיקודים העליונים של צבאות מצרים וסוריה להערכה זהירה ולהחלטה לא להמשיך את התנופה ולא להכניס כוחות חדשים. הדבר ייתן לכוחות צה"ל שבמגע מרחב נשימה ויאפשר יצירת עתודות של כוחות רעננים להתקפות נגד החל מ-8 באוקטובר בבוקר. בשני תחומים המצב טוב משהוערך מלכתחילה: חילות האוויר של האויב לא התערבו באופן ניכר בקרב היבשה וקצב בניין הכוחות מהיר בחצי יום משהוערך. העובדות האלה והעובדה שחיל האוויר יוכל להתפנות למתן סיוע רב יותר לכוחות הקרקע, לאחר שהופנו מחצות ליל 6-7 באוקטובר למשימות אחרות, יוכלו לשפר את המצב.

רמ"ד דרום באג"ם מבצעים, רס"ן זאב נתיב, סקר את המצב בחזית המצרית: כוחות האויב נמצאים בגזרה המרכזית ובגזרה הדרומית במרחב שבין קו המים לבין דרך החת"ם; הם אינם עוברים את דרך החת"ם אף כי אין כוחות רציניים מולם; בגזרה הצפונית נמצאים רק כוחות חי"ר; לא אוכנה צליחת טנקים עד אזור ההתרחבות (של תעלת סואץ); בסך הכול הועברו כ-300 טנקים. צליחת חי"ר אוכנו במעוז "לחצנית", במעוז "כתובה" ובמעוז "מילנו"; כוח טנקים או נגמ"שים עבר ליד מעוז "מפרקת"; ליד מעוז "חזיון" יש שני גשרים; ליד מעוז "מילנו" היו שני גשרים, ואחד מהם הופצץ על-ידי חיל האוויר; בין אגם תמסח לאגם המר הגדול הוקמו ארבעה גשרים; בקטע בין מעוז "ליטוף" לבין צפון המפרץ יש שני גשרים וכן מעבורת; מעוז "אורקל" מנותק, מתנהלת בו לחימה; מעוז "לחצנית" בידי האויב; במעוז "מילנו" מתנהלת לחימה; מעוז "מפרקת" הותקף על-ידי כוח טנקים או נגמ"שים; מעוז "חזיון" מנותק, מתנהלת בו לחימה; במעוז "ליטוף" ובמעוז "מסרק" כוחות צה"ל מנותקים; 30 טנקים מאוגדה 162 הוצבו ב"ריאקציה" ו-20 בבלוזה; 30 טנקים של אוגדה 143 נמצאים ליד רפידים ומיועדים להגיע לטסה; פלוגה מיחידה 269 נמצאת בבלוזה; שתי פלוגות מגדוד 890 ופלוגה מגדוד 906 נמצאות ברפידים; שלוש פלוגות מבה"ד 1 נמצאות במתלה ובגידי; שתי פלוגות מגדוד 17 נמצאות בשרם א-שייח'; חיל האוויר יפעל בעומק והוא מסייע בקו.

בנוגע לצבירת טנקים בפיקוד הדרום נמסרו הנתונים הבאים:⁴¹⁴

414 הנתונים המופיעים כאן לוקטו מתוך חילופי הדברים שנשמעו בקד"ם. הטבלה המקורית, ששימשה בסיס לנתונים, אינה בידי ונראה שהופיעו בה נתונים נוספים, למשל, המספר 765 המופיע בשורה 7, גדול מסך הכול של טורים 1-6 – 644.

היחידה	סוג הטנקים	מספר הטנקים	מועד ההגעה המשוער	אופן ההגעה	הערות
א	ב	ג	ד	ה	ו
חטיבה 500 חטיבה 217 חטיבה 875	שוט קל שרמן (מ-50, מ-51) טיראן	410 65 17 25 24 103 765	נמצאים הערב הערב הערב הערב הערב	זחלים מובילים מובילים איטיים	כולל פגועים בתנועה בתנועה לא נמסר מועד
גדס"ר 279 חטיבה 11	מגח שרמן	11	080800		לא נמסרו מספר הטנקים ומועד ההגעה כנ"ל
חטיבה 421 גדס"ר 87	מגח מגח	64			
סה"כ סד"כ מתוכנן		899	080800	זחלים	השעה המשוערת להגעה – לפי ראש אג"א
חטיבה 164		106	צהרי 8 באוק'		

ראש מדור צפון באג"ם-מבצעים, רס"ן יריב חזן, סקר את המצב בחזית הסורית ומסר כי החרמון מוחזק על-ידי חיילי האויב. ניסיונות למחטפים במוצבים 104 ו-105 נכשלו. בגזרת קוניטרה כוח אויב נסוג בגלל לחץ של חטיבה 7. כוח אויב הגיע לגדרות נפח. כוח מאוגדה 36 נמצא מולו. חיל האוויר תקף אותו בפצצות מצרר. באזור רפיד תקפה חטיבה 40, ואחריה דיוויזיה 3 – שתיהן חדרו לשטחנו. בגזרה הדרומית היה ניסיון חדירה לאל על. אשר לכוחות צה"ל: חטיבה 1 העלתה גדוד עם המח"ט למג'דל שמס. גדוד שני הצטרף לחטיבה 7. החטיבה הזאת, מתוגברת בחטיבה 679, לוחצת והורפת את האויב באזור

415 עם פרוץ המלחמה היו ברמת-הגולן 177 טנקים.

קוניטרה. חטיבה 188 התקפלה לאחור והיא בולמת את הכוח שנע לכיוון נפח. חטיבה 179 נלחמת נגד דיוויזיה 3.

בנוגע להצטברות טנקים צפויה בפיקוד הצפון נמסרו הנתונים הבאים:⁴¹⁶

היחידה	מספר הטנקים	מועד ההגעה	הערות
א	ב	ג	ד
חטיבה 179	88		הצטרפות לשתי
חטיבה 9	50	עד הערב	החטיבות ברמה
חטיבה 679	73	עד הערב	
חטיבה 205	90		
חטיבה 670	31	לא צוין	בדרך
גדס"ר אוג' 146	24	לא צוין	
גש"פ	28	לא צוין	
חטיבה 4	42	בוקר 8 באוקטובר	
סך הכול	1526	7 באוקטובר – ערב	
סך הכול	618	8 באוקטובר – בוקר	
סה"כ	713	8 באוקטובר – אחר-הצהריים	

כמו כן נמסר שנוסף על הטנקים שהוקצו לפיקודים, יש 60 טנקי שוט ו-11 מגח, ושיש במערך עוד כ-150 טנקים לא מאוישים בשל מחסור בצוותים.

בסיכום הקד"ם נתן סגן הרמטכ"ל את ההנחיות הבאות: אוגדה 146 מהווה עתודה פיקודית של פיקוד הצפון. היא תופעל רק באישור המטה הכללי. כוח של אוגדה ושתי חטיבות (או חטיבה וחצי) יופקע מפיקוד הדרום, כדי שיישמר לבוקר. הכוח של 84 הטנקים הנמצא בבקעת הירדן, יספיק להגנה בחזית הירדנית משום שלירדן אין מערכי טילים, ואם יקרה דבר-מה בחזית הזאת יוכל חיל האוויר להתערב בחופשיות. יש לערוך את הכוח הנמצא במרחב שלמה (46 טנקים, חמש פלוגות חי"ר ופלוגה של נגמ"שים) נגד ניסיון אפשרי של האויב להתקדם ביבשה לאורך המפרץ לכיוון דרום. על פיקוד הדרום לתת לחטיבה 35 טנקים לצורך החסימה.⁴¹⁷

⁴¹⁶ ראו הערה 414 לעיל.

⁴¹⁷ חלק מהנחיות אלה מצאו ביטוי במברק אג"ם-מבצעים מ-071700 באוקטובר 1973. הרכב הכוחות הסופי שהוכפף לפיקוד צפון במסגרת אוגדה 164, נקבע במברק אג"ם-מבצעים מ-072045 באוקטובר 1973.

דיווחים על אירועים בחזית הסורית, 7 באוקטובר אחריהצהריים

בדיווחים שהגיעו ב־7 באוקטובר בצהריים למצפ"ה מן החזית הסורית, נמסר על קרבות בכל אזורי הפריצה הסוריים ועל לחץ האויב באזור נפח. בשעה 13:30 נמסר שחטיבה 179, מתוגברת בחטיבה 679, עורכת קרבות שריון על ציר "פלא" (חושניה-סינדיאנה). כן נמסר שכוח שריון סורי, שעקף את כוחות חטיבה 188, נמצא על גדרות נפח. חיל האוויר הקצה מטוסים לתקיפת הכוח. כעבור כשעה ומחצה נמסר שהכוח הסורי נהדף. בשעה 15:30 נמסר על הנחתה והצנחה של כוחות חי"ר סוריים באזור מוצב 115, וכעבור כרבע שעה על הנחתת כוחות באזור נח"ל גולן. בשעה 16:24 נודע שמח"ט 188 וסגנו נהרגו. בדוח נפגעים שהועבר בשעה 15:18 נמסר על 20 הרוגים ו־100 פצועים, נוסף על הנפגעים במוצב החרמון. בשעה 16:25 נמסר שלפי הערכת קמ"ן חטיבה 7, הושמדו על־ידי החטיבה כ־90 כלי אויב במשך היום וכ־30 במשך הלילה.⁴¹⁸

הציפייה לכניסת דיוויזיה משורינת סורית להתקפה התממשה ב־7 באוקטובר בצהריים. בלקט משעה 13:50 דווח כי דיוויזיה משורינת 3 החלה לחדור בציר כודנה בשעות הצהריים לעיבוי המאמץ הסורי בגזרה המרכזית ובגזרה הדרומית. לפי התוכנית הסורית, עשוי מאמץ הדיוויזיה המשורינת להתפתח לעבר קוניטרה וכפר נפח.

עוד נמסר בלקט, שכלל דוח מצב לשעה 13:30, כי בגזרה הדרומית נמשכות התקפות של עתודות השריון של דיוויזיה חי"ר 5 – חטיבות משורינות 46, 47 וחטיבה ממוכנת 132 – בשני מאמצים עיקריים: האחד בציר הנפט לעבר חושניה ותל יוסיפון והאחר בציר "יריב" (ג'וחדר-מעלה גמלא) לעבר הכנרת. כן ייתכן מאמץ לעבר רמת מגשימים. בגזרה הצפונית נבלמה המתקפה הסורית במבוא קוניטרה, וחטיבה משורינת 78 מדיוויזיה 7, שתקפה באזור, נהדפה והחלה להתפורר.

אשר למעורבות העיראקית – מידיעה משעה 13:45 התברר כי העיראקים הודיעו לסורים שהם הורו לכוחות צבא (היבשה) להתקדם לסוריה. בלקט צוין כי הכוח העיראקי המשוריין הקרוב ביותר לדמשק הוא דיוויזיה משורינת 3, הנמצאת מצפון לחבניה. הערכת אמ"ן הייתה שאם העיראקים אכן יממשו את הבטחתם, תוכל החטיבה הראשונה של הדיוויזיה להגיע לאזור דמשק תוך כ־30 שעות מתחילת תנועתה.

בלקט מודיעיני שסיכם את ההתפתחויות בחזית הסורית במשך 7 באוקטובר עד השעה 18:00, נמסרו הפרטים הבאים: בגזרה הצפונית – גזרת דיוויזיה 7 – הצליחו כוחות אויב לחדור לפני הצהריים עד קוניטרה ואף ממערב לה⁴¹⁹ ונהדפו בשעות הצהריים. נראה כי הדיוויזיה נפגעה קשה – בעיקר נפגעו כוחות השריון שלה – ונסוגה אל מעבר לקו הפסקת האש. בגזרה המרכזית השתלטה דיוויזיה 9 על קו המוצבים הקדמיים (110, 111, 112) עד לשעות הצהריים ונעצרה במקומה. בגזרה הדרומית פעלה דיוויזיה 5 (הכוללת את החטיבות המשורינות 46, 47 וייתכן גם 51 וכן חטיבה ממוכנת 132) ב"חיוניות", והצליחה לחדור

418 מבצעים/אירועים.

419 במקור נכתב, כנראה בטעות, מזרחית.

עד אזור חושניה ורמת מגשימים. בשעות אחר-הצהריים החלו יחידותיה לגלות עייפות וכך הודגש במקור, ובכוונת חלק מהן להיערך הלילה להגנה באזור חושניה. עוד צוין בלקט שבשעות הצהריים המוקדמות נוצר מבחינת הסורים מצב של הישג בגזרה המרכזית, ובעיקר בגזרה הדרומית, ואי-הצלחה בגזרה הצפונית. בשלב הזה החליט הפיקוד הסורי להכניס לקרב כוחות מדיוויזיה משוריית 3, כדי לייצב את ההישג ולהרחיבו. עוד נכתב בלקט: להערכתנו החלו כוחות הדיוויזיה להיכנס לקרב החל בשעות הצהריים דרך ציר כודנה, ונראה כי חלוץ של הכוחות הצליח להגיע ב-14:00 עד כפר-נפח, אך נבלם והושמד. בשעות אלה נכנסים כוחות נוספים מהדיוויזיה בציר כודנה ומצטרפים למאמץ הסורי העיקרי, המשולב עם דיוויזיה 5 במרחב חושניה.

הכנסת דיוויזיה 3 לקרב משאירה את דיוויזיה משוריית 1 ככוח העתודה המטכ"לי הטרי היחיד. עד כה לא איתרנו את מיקומה של דיוויזיה זאת. להערכתנו, במידה והסורים יעריכו כי הקרב המרכזי במרחב חושניה מוכרע לרעתם, ספק רב אם יהיו מוכנים להסתכן בהטלתה של דיוויזיה משוריית 1 לקרב במידה ויעריכו כי הקרב מוכרע לטובתם, סביר כי יהיו מוכנים להטילה לקרב, להערכתנו לעבר קוניטרה.

עוד צוין בלקט כי בפענוח תצ"א מגיחה שנערכה בשעה 14:00 אוכנו שלושה משגרים של טילי פרוג באזור ג'סם (נ"צ 24392656).⁴²⁰

דיווחים על אירועים בחזית המצרית, 7 באוקטובר אחרי-הצהריים

בנוגע לחזית המצרית נמסרו בשעה 14:22 ובשעה 13:45 ידיעות על כוח גדול של שריון אויב בגדה המזרחית של האגם המר הגדול מול שלופה, המנסה לחצות חזרה מערבה.⁴²¹ בדוח הנפגעים משעה 15:18 נמסר על 94 הרוגים וכ-300 פצועים. בנוגע לתוצאות הפצצות חיל האוויר על הגשרים, נמסר בשעה 15:50 על הריסת גשר ועל פגיעה בגשר שני בגזרה הדרומית. בשעה 16:30 נמסר שהמעוזים "כתובה", "דרורה", "לחצנית" ו"מילנו ב" ננטשו על-ידי כוחות צה"ל.⁴²²

סיכומי מודיעין על פעילות בין-ערבית ועל פעילות אווירית של מצרים וסוריה

ב-7 באוקטובר בצהריים הפיצה מחלקת המודיעין של חיל האוויר לקט בנושא צפי הפעלת מסוקים על-ידי צבאות מצרים וסוריה. לפי הלקט הזה, בידי חיל האוויר המצרי נותר כוח

420 מסמכי אמ"ן-מחקר, אוקטובר 1973.

421 מבצעים/אירועים, דרום; דיווח מבצעי. בפועל לא הייתה כל חצייה כזאת. הידיעה הזאת הגיעה גם אל הרמטכ"ל וסגנו ונראתה בעיניהם תמוהה. הרמטכ"ל אמר עליה: "זה דבר מוזר, זה לא רציני" (הקלטות בחדר הרמטכ"ל).

422 מבצעים/אירועים, דרום.

מסוקים גדול, וההערכה היא שהם עלולים לשמש להנחתת כוחות במרחב סיני – בייחוד בציר הצפוני – באזור רומני וייתכן שגם במרחב שלמה ולאורך מפרץ סואץ. כן ייתכנו ניסיונות הנחתה של כוחות קומנדו במסוקים בחזית הסורית, אך זאת בהיקף מוגבל. בנוגע לאבדות במטוסים נמסר כי המצרים איבדו מתחילת המלחמה ועד השעה 071600 כ-27 מטוסי קרב ו-15-18 מסוקי מ-8. הסורים איבדו כ-15 מטוסי קרב. אף מטוס של צה"ל לא הופל בקרב אוויר.

לפי הידיעות שהיו בידי מחמ"ן-אוויר, הסכימו אלג'יריה ועיראק להעביר מטוסים למצרים ולסוריה. נודע כי נעשו הכנות להעברת טייסת מיג-21 האלג'ירית, ובה 12 מטוסים, הערוכה בשדה התעופה בבנגזי, למרסא מטרור ומשם לג'אנקלס. ההערכה הייתה שההעברה הזאת נועדה לתגבר את ההגנה האווירית במגמה לאפשר להקצות מטוסים מצריים, שהיו מרותקים למשימות הגנה, למשימות התקפה. סביר, נאמר בלקט, שהנכונות של האלג'יריים נובעת מן התחושה שההתקפה המצרית מצליחה.

בנוגע לעיראק: מידע ממקור מהימן נודע כי זו נענתה בחיוב לפניית הסורים לשלוח לאלתר את מטוסי הסוחוי-7 והמיג-21, שאותם הסכימה קודם לכן עקרונית להעמיד לרשותם, על תחמושתם וציודם. הסורים ביקשו כי שתי טייסות הסוחוי-7 יועברו לשדה התעופה בליי וטייסת המיג-21 תועבר לשדה התעופה סייקל. העברת המטוסים אפשרית תוך שעותיים מאישור ההחלטה.

בשעה 16:15 הפיץ אמ"ן לקט שבו סוכמה הפעילות הבינ-ערבית עד השעה 15:00. לפי הלקט הזה, מצרים וסוריה מנסות לגרור מדינות ערביות נוספות להשתלב בלחימה ולקבל מהן כוחות וציוד לחימה. ההצלחות של מצרים וסוריה גררו הבטחות סיוע והודעות תמיכה כדלהלן: מרוקו הבטיחה ב-6 באוקטובר להעביר כוחות לזירת הקרבות. אלג'יריה הסכימה להעביר למצרים את טייסת המיג-21 שלה המוצבת בלוב [ראו לעיל]. תוניסיה הודיעה ב-7 באוקטובר על נכונותה להעביר כוח (סביר שיהיה זה כוח סמלי) לזירת הקרבות. זאת אף כי נשיא תוניסיה חביב בורגיבה חשש מתבוסה ערבית נוספת. שליט סודאן נומיירי העמיד את כוחותיו במצב כוננות, והביע נכונות להעביר יחידות צבא ככל שיידרש. עיראק הביעה נכונות להעביר לסוריה כשלוש טייסות [ראו לעיל] וייתכן שגם כוחות יבשה. רד"ת [רפובליקת דרום תימן], תימן ונסיכויות המפרץ הביעו תמיכה והודיעו על העמדת כל משאביהן לשירות המערכה. עוד נכתב בלקט:

ברור כי חלק רב מההודעות אינן חורגות מתחום התמיכה הסמלית. עם זאת עצם הזדקקות המדינות לבצע מחוות מצביעה כי המשך לחימה גורם לסחף בעמדתן המקורית [להסתפק בתמיכה סמלית]. יש להדגיש, כי ירדן נמנעה [ההדגשה במקור – ש"ג] עד כה מפרסום הודעה/הבטחת תמיכה כלשהי בצדדים הלוחמים. נראה, כי לא חל עד כה שינוי בעמדת ירדן הברורה שלא להצטרף למלחמה. עם זאת עלול להיווצר סחף בעמדה הירדנית העקבית אם וכאשר ישתכנעו הירדנים כי המצרים והסורים משיגים הצלחות בולטות בקרבות עם ישראל.⁴²³

423 מסמכי אמ"ן-מחקר ומחמ"ן אוויר, אוקטובר 1973.

שר הביטחון: ייצוב קווים; הרמטכ"ל: אולי מתקפות נגד

בשעה 14:30 הגיע לחדר הרמטכ"ל שר הביטחון, שחזר מן הסיורים שערך בפיקוד הצפון ובפיקוד הדרום יחד עם האלוף זאבי. בשני הפיקודים שוחח השר עם אלופי הפיקודים וקציני המטה שלהם. על בסיס התרשמויותיו הוא הציג בפני הרמטכ"ל את תפיסתו בנוגע לשיטת הפעולה להמשך המלחמה, במגמה להגיע להצעות מוסכמות בין שניהם, שיועלו לאחר מכן בפני ראש הממשלה.⁴²⁴ בעת הצגת הדברים נכחו בחדר גם האלופים טל, זאבי ויריב, רמ"ח המבצעים תא"ל יעקב שטרן, דובר צה"ל תא"ל פנחס להב, רב-אלוף (מיל') יגאל ידין, שלישי שר הביטחון וראש לשכת הרמטכ"ל.⁴²⁵

שר הביטחון הציג את עיקרי תפיסתו: "אני מודאג מה יהיה הלאה – זו כעת המלחמה על ארץ-ישראל". ייתכן שבמלחמה יהיו כמה שלבים – הערבים יסכימו להפסקת אש, וכעבור זמן קצר יחדשו את מעשי האיבה. כוחות מרוקניים וכוחות מיתר מדינות ערב עלולים גם הם להצטרף למלחמה. בנוסף, אין לצה"ל נשק רב, ובצורת לחימה כזאת הוא עלול להישחק. לכן יש לפנות לארצות-הברית בדרישה לקבל 200–300 טנקים מתוך המלאי שלה באירופה. עד שיגיע הציוד נותרה בעינה הבעיה כיצד להגן על ארץ-ישראל; התשובה ההולמת, לדעתו, היא לקצר את קווי החזית. אין אמנם צורך לפנות שטחים מיד, אולם יש לעשות הכנות למקרה שלא יהיה אפשר לעמוד בלחץ ולבצר קו האמור לשמש קו קבוע. "אינני אומר שצריך עכשיו לברוח, אבל צריך לעשות הכנות, כדי שאם פה יהיה לחץ כזה שלא נוכל לעמוד בו..." אמר שר הביטחון, וחזר: "אני מסכים לכל פעולת השהיה, והלוואי והעניין הזה לא יגיע לכך; אני לא מציע היום לקום ולברוח, אבל אני רוצה כעת לעשות לעצמנו קונצפציה ולבצע מה שצריך. אני מביא בחשבון, שיכול להיווצר מצב שנצטרך בהדרגה, בצורה כזו או אחרת, לפנות את כל הקו הזה, כולל הנפט וכן הלאה ולהיעצר בקו של קבע ולבצר אותו".

השר ציין שהערכת המפקדים בפיקוד הדרום היא שהקו שעליו אפשר להתייצב "זה לא קו החת"ם אלא קו הרוחב – ופחות מזה הם לא יוכלו לייצב". לפיכך יש לדעתו לייצב קו על כביש הרוחב, תוך הישענות על המעברים, עד המתלה בדרום, כאשר בצפון יתבסס קו ההגנה על מעוז "טרקלין"; זאת בהנחה שמעוז "בודפסט" ייפול.

"בדרום", אמר שר הביטחון, "צריך להכין, צריך להתכונן לקרב הקצר ביותר והחיוני ביותר – את הקו הזה לייצב מיד ולפתור את עניין המעוזים": יש לפנות את כל המעוזים; הניסיונות החוזרים ונשנים להגיע אליהם גורמים רק לשחיקת כוחות ואינם תורמים דבר. לוחמי המעוזים שיוכלו לפרוץ בכוחות עצמם ולהגיע לכוחות צה"ל – יפרצו, והפצועים שיישארו ייפלו בשבי. האפשרות היחידה להחזיק בקו תיווצר אם חיל האוויר יצליח לשתק את סוללות טילי הקרקע-אוויר והשריון יוכל לפרוץ, אולם ברגע הזה נראה לו שאין לנסות להחזיק בקו התעלה.

424 פרטי השיחה מבוססים על המקורות: הקלטות בחדר הרמטכ"ל; יומן רל"ש הרמטכ"ל; רשימות שלישי שהב"ט.

425 הערות תא"ל אבנר שלו.

בנוגע לאזור המשתרע ממעבר המתלה עד שרם א־שייח', אמר השר, יש להביא בחשבון שעלול להיווצר מצב שבו ייאלץ צה"ל לפנות חלק מן האזור. "כל זמן שלא לוחצים פה – אז טוב מאוד, אבל אולי יש דברים שצריך להתחיל לפנות עכשיו מעיר הנפט – אז צריך לפנות, ציוד – דברים כאלה. [...] בתוך לבי אני לא מאמין שבמסה הזאת, שהולכת, שאנחנו נוכל להחזיק פה ב־40 טנקים, 50 טנקים, 90 טנקים".

לכן, סבר, יש להכין ולבצר "קו ב שהוא הקו האחרון" והוא כולל "את שרם א־שייח' עם המצרים המערביים שלו, עם החיבור הזה וקודם לכן אמר: "בוודאות כן צריך להחזיק את שרם א־שייח' עם החיבור לארץ" ועל יסוד קו ההרים, אני לא נכנס – עם סנטה־קטרינה בלי סנטה־קטרינה, אני לא יודע – את זה להכין בתור קו ב".

בנוגע לחזית הסורית אמר השר כי יש לייצב קו על רמת־הגולן ויהי מה. לשם כך יהיה צורך להשקיע "עוד אוויר ועוד טנקים ועוד אוויר". זאת משום שאם ייסוגו כוחות צה"ל מן הרמה, עלולים הסורים להתקדם בעקבותיהם לעמק, או להפגזו יישובים בתחום הקו הירוק. ייצוב קו ב שם, אמר שר הביטחון, הוא ערובה לשמירת הגבול הצפוני של מדינת ישראל.⁴²⁶ אלוף הפיקוד אמנם פסימי,⁴²⁷ אמר השר, אולם הוא יקבל עוד תגבורת, ולהערכת שר הביטחון "אם לא נשתחק על דברים אחרים... אלא נרכז את הטנקים", אפשר, בסיוע חיל האוויר, לייצב קו שני. נוסף על קיצור קווי החזית העלה השר בפני הרמטכ"ל עוד שתי בעיות לטיפול: יש להביא בחשבון אפשרות שירדן תצטרף למלחמה, ולהכין תוכנית מתאימה לאפשרות הזאת. על הממשל הצבאי, המטרה ומג"ב להתארגן לאפשרות שהערבים היושבים בתוך גבולות המדינה יחלו בפעולות איבה. יש להוריד את הטיפול בנושא הזה משולחן המטה הכללי ולהעבירו לגופים הללו.

השר דיין סיכם:

ממה אני מפחד יותר מהכול בתוך לבי? – שמדינת ישראל תישאר, בסופו של דבר, עם לא מספיק נשק להגן על עצמה. לא חשוב איפה יהיה הקו, לא יהיו לה די טנקים ודי מטוסים ולא יהיו אנשים ולא יהיו אנשים מאומנים, פשוט להגן על ארץ־ישראל. וכל זה – עוד חמישים קילומטר ועוד חמישים קילומטר, ובסוף אף אחד לא יעשה בשבילנו את המלחמה הזאת. [...] אז אני כללית רוצה להגיד את זה לגולדה – שכך אני רואה את הדבר. אם אתה [הרמטכ"ל] חולק פה על משהו, אז אמור לי עכשיו.

על כך השיב הרמטכ"ל:

על ההיערכות אני לא חולק עליך. אנחנו קודם עשינו פה דיון. אני הגעתי לאותה

⁴²⁶ הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

⁴²⁷ תוך כדי דברי השר בנושא פיקוד הדרום התקשר לחדר הרמטכ"ל אלוף פיקוד הצפון ושוחח עם שר הביטחון. השר אמר לו שהוא מתכוון ללכת לראש הממשלה ושאל האם יוכל לומר שבהתבסס על התגבורות שבדרך ועל הסיוע האווירי יוכל הפיקוד לייצב קו הגנה. האלוף חופי אמר שאינו בטוח בכך, הוא פסימי ומעריך את הסיכוי שיוכל לייצב קו ב־50 אחוז. כמו כן ציין שהדיוויזיה הסורית שמתקדמת לכיוון נפת, מזרימה כוחות נוספים לאזור.

המסקנה האופרטיבית – שא. צריך לייצב פה את הקו על המצרים. אני חשבת שצריך לסגור פה בראס סודר, לייצב את הקו ברמת-הגולן ולעבוד עם חיל האוויר עד החושך. אני עובד [עם חיל האוויר] חצי-חצי – פה ופה, במגמה ברמת-הגולן לרכז הלילה עוד כוח. אם נייצב את הקו – אני התרשמתי מאלי [זעירא] שהסורים ברמת-הגולן יש להם פחות הצלחה. יש להם שתי דיוויזיות משוריינות, שני מאמצים. האחד נבלם ורק אחד עוד עושה ניסיונות. אם זה נבלם – לקראת הבוקר להכניס עוד עתודה אחת ולנסות עם כל מה שיש לנו – נדמה לי שזה איזה 400 טנקים – לייצב קו ולהתיישב, ובינתיים את העתודה הזאת לא לתת לו להפעיל להתקפות-נגד מקומיות, אלא לייצב הקו.

בשלב הזה התערב האלוף טל ואמר שהכוונה היא להציב במרחב שלמה חסימה בהרכב של פלוגה או שתיים וכוח צנחנים בראס סודר. בסך הכול יש במרחב 46 טנקים, והם פרוסים בראס נצרני, בשרם א-שייח' ובאבו רודס, והכוונה להעביר טנקים משרם א-שייח' ללחימה בראס סודר. הרעיון הזה לא נראה לשר. הוא סבר כי מכיוון שבכוונת המצרים לכבוש את שרם א-שייח', יש להחזיק בה כ-40 טנקים ולבצרה, ולא לפצל את הטנקים במרחב. בנוגע לייצוב הקו בחזית התעלה המשיך הרמטכ"ל:

אני רק רוצה להגיד לך, עם הברדל אחד [בין גישתי למטרת ייצוב הקו לבין גישתך] [...] אני עוד יש לי תקווה אחת – אני לא בטוח בה, אבל יש לי עוד תקווה אחת – שאם אנחנו נתייצב לקו הזה, בכל זאת זה צבא מצרי, הוא לוחם כבר הרבה, הצרה היא שאני לא יודע כמה אבדות יש לו – איש לא ספר. [...] ועכשיו, בתקווה שאם הוא ינסה לתקוף מחר – לנסות להחזיק מעמד, שישבור את הראש. לתת הרבה אוויר ולנסות לערער אותו. אם אנחנו מצליחים לערער אותו, יש לנו שתי אוגדות: אריק וברן – לנסות לתקוף התקפת-נגד מסיבית.

על כך הגיב שר הביטחון: "לזה נגיע. אני כעת דואג למדינת ישראל לחמישים השנים הבאות". כדי להמחיש זאת סיפר הרמטכ"ל לשר הביטחון שאלוף פיקוד הדרום הציע לו, כנראה בהשפעת האלוף שרון, לתקוף באמצעות אוגדה 143 ולחצות את התעלה. וגם האלוף שרון הציע לו לעשות זאת. השר ציין שבעת ביקורו במפקדת פיקוד הדרום הביע אלוף הפיקוד ספק ביעילות התקפה כזאת. גם השר עצמו הביע ספק ביעילותה. ההבדל בין עמדותיהם היה שהשר העריך כי לא ניתן יהיה לבלום את המצרים במרחב שבין התעלה למצרים, ולפיכך יש להיערך בקו המצרים כקו עצירה, ואילו הרמטכ"ל קיווה שניתן לבלום את הכוחות המצריים, במקביל להכנת קו עצירה במצרים, ולצאת להתקפת-נגד תוך זמן קצר.

ראיית המלחמה של הרמטכ"ל התבססה על התפיסה שגיוס סד"כ המילואים נועד לא רק לאפשר מגננה מוצלחת אלא גם להיות הבסיס למעבר למתקפה מהר ככל האפשר. המעבר הזה יתאפשר, לפי התפיסה הזאת, עם השלמת גיוס מערך המילואים כולו – מערך "סלע". נראה שהרמטכ"ל התבסס על כך שרק חלק קטן מכלל הסד"כ לחם בפועל ב-24 השעות

הראשונות ללחימה, ולכן סבר שעם ריכוז כוחות המילואים ניתן יהיה לעבור להתקפה. עם זאת לא לובנו הברדלי הדעות בין שר הביטחון לרמטכ"ל במעמד הזה מכיוון שהשר קיבל פתק שראש הממשלה ממתינה לו.⁴²⁸

בנוגע לייצוב קו ההגנה בחזית המצרית ציין הרמטכ"ל, לאחר צאת שר הביטחון, שתוכניתו האופרטיבית של השר לייצב קו הגנה שני תאמה כמעט לחלוטין לתוכנית המטכ"לית, להוציא את אזור ראס סודר, שהשר הציע לפנותו, בעוד התוכנית המטכ"לית הציעה להכלילו בתחום קו ההגנה השני.

השר ציין כי יש להחליט באותו הלילה אם לפנות את המעוזים. הוא סיפר כי הביע את דעתו על כך בפני אלוף הפיקוד והוסיף: "אמרתי לו שכל מה שאני אומר לו חוות דעת מיניסטריאלית, עכשיו ההוראות, שהוא יתקשר אתן ויקבל הוראות". הרמטכ"ל השיב כי האלוף גונן דיבר אתו וסיפר לו על שיחתו עם השר. "אמרתי לו שזה נראה לי, ומי שיוכל להסתלק – שיסתלק", הוסיף.

לפני צאתו לפגישה עם ראש הממשלה, עודכן השר בנוגע לסדר"כ צה"ל הצפוי ברוטו לבוקר המחרת: בחזית המצרית יהיו לצה"ל כ-800 טנקים מול כ-2,000 טנקים מצריים בשתי הגדות של התעלה. בחזית הסורית יהיו לצה"ל כ-600-700 טנקים, מול כ-1,500 טנקים סוריים. בנוגע ליחסי הכוחות באוויר: לצה"ל כ-270 מטוסים, מהם כ-250 שמישים, מול כ-600 מטוסים למצרים וכ-250 לסוריה.

חלקה האחרון של השיחה, ובכלל זה החלק שבו הציגו השר והרמטכ"ל את עמדותיהם בנוגע לייצוב הקו בתעלה, התנהל כאמור כאשר השר מיהר ללכת אל ראש הממשלה. "לא נעים לי", אמר לרמטכ"ל, "פה קיבלתי פתק שגולדה מחכה. אני רוצה לגשת. אם אתה רוצה לבוא – בוא". לאחר שעודכן ביחסי הכוחות עזב השר את חדר הרמטכ"ל והלך ללשכת ראש הממשלה. "אם תרצה לבוא – בוא. אם לא, אז אני מייצג אותך", חזר והזמין את הרמטכ"ל.⁴²⁹ רב-אלוף אלעזר בחר שלא להצטרף אליו.⁴³⁰

דיון בחדר הרמטכ"ל על מיקום קווי ההגנה

לאחר צאתו של שר הביטחון נותרו בחדר הרמטכ"ל האלוף טל, האלוף זעירא, האלוף זאבי, האלוף יריב ורב-אלוף (מיל') ידן.⁴³¹ בפורום הזה הוחלפו דעות על הצגת הדברים על-ידי השר, ונבחנו כמה רעיונות בנוגע לאפשרויות הפעולה בהמשך.

428 בעדותו אמר רב-אלוף אלעזר: "אין חילוקי דעות ביני לבין שר הביטחון ביחס לצורך להכין קווים שהם יהיו קווי הגנה סופיים. יש בינינו הבדל, שלא בא לידי ביטוי בשיחה הזו, בו אני בכל זאת חושב, שזה לא קו הגנה לטווח רחוק, וכי צריך יהיה לתקוף התקפות נגד שלנו. זה לא מגיע לכלל ויכוח, כי הוא לא פוסל את זה, אך הוא גם לא דן בזה, כי הוא בינתיים נעול על קווי הגנה עמוקים יותר". על הפתק שקיבל השר ראו עמ' זה להלן.

429 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

430 על השיקול שהניע אותו שלא להצטרף, ראו בעמ' 417 להלן.

431 אלה נוכחים שקולותיהם נשמעו בקלטת. ייתכן שהיו נוספים.

הדברים שהושמעו על-ידי השר היו ללא ספק קשים מאוד. האלוף זאבי, שנלווה לשר בסיוור, מצא לנכון להדגיש בפני הרמטכ"ל והנוכחים בחדר: "משה פה היה יותר אופטימי מאשר היה בשדה רב למשל [שם נחתו בחוזרם מהסיוור בחזית הדרום]. בשדה רב הוא מדבר אתי על איבוד הבית השלישי ומילים לא נעימות".⁴³²

לטענת חלק מן הנוכחים שהערכתו של השר הייתה פסימית, השיב האלוף זאבי: "אני לא חושב ששלו פסימיות[ות], אני חושב שאתם אופטימיים מדי. גם ברמת-הגולן, כשחזרתי, ראיתי שפה יש אופטימיות יתר, וגם בסיני". האלוף זאבי הסביר שההרגשה הפסימית הזאת דבקה בשר, ובו עצמו, כתוצאה מהמגע הבלתי אמצעי שהיה לשניהם עם המפקדים בשתי החזיתות.

בחזית הדרום, דיווח אלוף הפיקוד, "חמישים אחוז מהטנקים שלו הלכו [כלומר הושמדו]", אמר האלוף זאבי והוסיף: "אני לא יודע מה הולך כשהוא מדבר שיחת מפקדים עם הרמטכ"ל. אני יודע מה הוא אומר לי ומה אומרים לי הקצינים שעל ידו [...] כשאני בא לאיזה מקום אני עובד על כולם בשביל לקבל ממוצע של מצב רוח ולא מצב רוח של איש אחד". בין היתר סיפר שלאחר שהשר שמע מאלוף פיקוד הדרום על מצבו הקריטי של מעוז "בודפסט", הוא הורה לפנותו, אך הוא (זאבי) הצליח להשפיע על השר לעכב את ההחלטה בנימוק שלמעוז ערך אסטרטגי גדול – חסימת הדרך לרומני.

על חזית הצפון סיפר כי גם שם היה הלך הרוחות קודר מאוד: "דן לנר אמר לי בבוקר: 'הלחימה בדרום הרמה נגמרת, אנחנו הפסדנו'. ישבה [שדמי] הגדיר את זה יותר מחמור". האלוף זאבי ציין כי נראה לו שהפסימיות של המפקדים בשטח מוגזמת, וכי הוא מאוזן יותר מהם משום שהוא אינו צמוד למקום. עם זאת, אמר האלוף לנוכחים: "אני גם יותר מאוזן מכם. אתם יותר מדי אופטימיים".

הרמטכ"ל השיב לאלוף זאבי שהמטה הכללי אינו אופטימי: "אנחנו ישבנו לפני שאתם באתם [...] ועשינו בדיוק את אותה תוכנית. אני אתמול נתתי פקודה לגורודיש. אמרתי לו [ש]צריך לייצב את הקו על המעברים. אריק, עם תוספת של אלברט וברן וזהו המערך". לעומת זאת: "במה יכול להיות שאני יותר 'אופטימי' – שאני סבור הייתי שאפשר לבלום אותם".⁴³³ להערכת הרמטכ"ל ניתן, בעזרת 500–600 טנקים ובסיוע אווירי, לבלום את הכוחות המצריים בסיני. בפורום נבחנה המשמעות של עמדת השר, שלפיה אין להוציא טנקים משרם א-שייח' לאבו רודס.⁴³⁴ הרמטכ"ל החליט להוציא פקודה לפינוי האזרחים מאבו רודס, עם זאת רצה לנסות לעצור את המצרים בראס סודר.⁴³⁵

בהמשך השיחה תמך רב-אלוף (מיל') ידין בהצעת האלוף שרון בדבר פתיחת מתקפה עם

432 שם. גם משה דיין בספרו העיד על הרגשתו הקשה ואמר: "אינני זוכר אי פעם בעבר דאגה וחרדה כזאת" (אבני דרך, טיוטה בלתי מצונזרת, עמ' 61).

433 ההרגשה בקולו של הרמטכ"ל – ש"ג.

434 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

435 שם. בפקודת "אשור" מס' 5 הורה אג"ם-מבצעים על פינוי אבו רודס מאזרחים. מברק אג"ם-מבצעים מ-071700 באוקטובר 1973. במברק אג"ם-מבצעים, פינוי אזרחים מאבו רודס, מ-071710 באוקטובר 1973 נקבע כי מבצע הפינוי בהטסה יחל בשעה 17:00 באותו היום.

האוגדה הרעננה שלו, מכיוון שלדבריו של ידן, גם האויב שרוי בערפל הקרב וחשוב לזכור שהעיקרון המקובל על צה"ל הוא "שההגנה הטובה ביותר היא ההתקפה". הרמטכ"ל הדגיש שזהו רעיון טוב, אולם מכיוון שיש לו רק שתי אוגדות בשטח, התקפת-נגד היא הימור שאין לעשותו. "זה רעיון טוב. אני חשבתי עליו בשלבים יותר מוקדמים", אמר, "אבל אני לא יכול להמר. אלה שתי האוגדות היחידות שיש לנו. עכשיו, אם הם יצליחו והם משמידים שמה המון טנקים [...] אנחנו נישחק, ואז אין מה שיעצור אותם עד תל-אביב יותר. אני לא יכול להמר על שתי האוגדות היחידות שיש לי, שמפרידות בין סיני לתל-אביב [...] לו היו פה חמש אוגדות, הייתי עושה הימור עם אוגדה [...] שתיים אפילו". ראש אמ"ן הציג לרכז את כל המאמץ האווירי בחזית אחת תוך מעבר למגננה בחזית השנייה: לעבור למגננה בסיני בקו המעברים תוך השארת מטוסי יירוט לסיוע לכוחות הקרקע המתגוננים; הפניית המאמץ ההתקפי של חיל האוויר לחזית הסורית תוך תגבור אפשרי של כוחות השריון שם, זאת במגמה לצאת להתקפה בכיוון דמשק. הרמטכ"ל ניסה למקד את הדיון בקביעה של קווי ההגנה בשתי החזיתות ושל היערכות הכוחות בהם. בנוגע לקו ההגנה ברמה ציין שאין בעיה מיוחדת. לעומת זאת, התוויית הקו בחזית הדרום נראתה הרבה יותר מסובכת. "הדילמה היא האם אנחנו הולכים מיד לתוואי קרקעי, כלומר אם אנחנו מיד הולכים להרים פה ופה, ועוזבים את רפידים ועוזבים את אום חשיבה", דבר שיביא לכך שיהיה קשה לעבור להתקפת-נגד, "או שאנחנו בכל זאת נשארים". בזאת, אמר הרמטכ"ל, בא לידי ביטוי ההבדל בינו לבין שר הביטחון: "במה ההבדל ביני ובין משה? שאני רואה את ההגנה, אני ראיתי עד היום את ההגנה פה, התייצבות לקו, כדי לנסות לבלום התקפה מחר, ולעבור להתקפת-נגד. מה שאנחנו מדברים עכשיו [נסיגה לקו עצירה מוכן] – זה לא לעבור להתקפת-נגד. זה בעצם ההבדל". האלוף טל ציין שאין טעם להסיג את הכוחות בחזית כל עוד לא נבנה קו שאליו יוכלו לסגת. קודם כול יש לבנות את הקו השני, באמצעות הכוחות הנוספים מן העורף. הכוחות שבחזית יבלמו, ורק אם לחץ האויב יימשך והקו יהיה כבר מוכן לקלוט את הכוחות הקדמיים, ניתן יהיה לקפל אליו את הכוחות.⁴³⁶

הרמטכ"ל דוחה את הצעת אלוף פיקוד הדרום לצלוח את התעלה

במהלך השיחה בחדר הרמטכ"ל התקשר בשעה 15:30 אלוף פיקוד הדרום טלפונית אל הרמטכ"ל⁴³⁷ וביקש ממנו להקצות סיוע אווירי מסיבי לכוחות הלוחמים, לבל יצטרכו לסגת לקו הרוחב.⁴³⁸ באשר לתוכניותיו בהמשך אמר האלוף שהוא מחכה להצטברות כוחות באותו הערב. לאחר מכן תוחזר אוגדה 252 לקו הרוחב, אוגדה 143 תועבר לגזרה הדרומית,

436 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

437 פרטי השיחה הנ"ל לקוחים משני מקורות: דברי אלוף פיקוד הדרום מתוך יומן מבצעים חמ"ל פיקוד דרום; דברי הרמטכ"ל מתוך הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

438 כאן נמצאת תמיכה נוספת לשינוי שחל בכוונתו של אלוף פיקוד הדרום לעומת העמדה שהציג לרמטכ"ל בשעה 12:32, שלפיה בכוונתו לסגת למעברים.

תפגע בכוחות המצריים שחצו את התעלה, תצלח את התעלה בגשר הדרומי, ותתייצב באזור המתחמים "עורדה" – "מצילה" (רכס הגבעות בדרום האגם המר הגדול השולטות על ציר הכביש העובר ממערב לאגם). אוגדה 162 תתקוף בצירים "עלקת" ו"ליסטים" (מצפון לקנטרה) שבגזרה הצפונית ותבצע את מבצע "צפניה מורחב". הרמטכ"ל אמר לאלוף גונן כי התוכנית הזאת אינה נראית לו. הוא סבר כי מסוכן להטיל את אוגדה 143, שהיא אחת משתי האוגדות הרעננות הנמצאות בפיקוד, לקרב לילה בגזרה שאורכה 40–50 ק"מ כשממולה כ-200 טנקי אויב, זאת בלי שחיל האוויר יוכל לסייע מכיוון שמערך הטילים שם עדיין לא חוסל. הוא אמר שלדעתו גם אם יחוסל רוב כוח האויב, תספוג האוגדה אבדות, הצליחה המצרית תימשך, האוגדה תנהל קרבות בלימה, חיל האוויר לא יוכל לסייע סיוע של ממש, ולמעשה לא יושג כל הישג. בפנתו לנוכחים בחדר אמר הרמטכ"ל: "שמוליק הולך על התוכנית של אריק. הוא רוצה לתקוף". לאלוף זאבי אמר: "ואתה אומר [שאנחנו אופטימיים מדי. תראה מה נעשה למטה!"]

הערכה חדשה של אמ"ן: דיוויזיות השריון המצריות עדיין לא חצו את התעלה

בתום השיחה עם האלוף גונן הציג ראש אמ"ן בפני הרמטכ"ל את הערכתו, שלפיה המצרים מעבירים בשלב הזה לגדה המזרחית רק את שתי הדיוויזיות הממוכנות כשכל אחת מהן מתוגברת בחטיבת טנקים, ואילו שתי הדיוויזיות המשוריינות עדיין לא החלו לעבור. הרמטכ"ל אמר שהדבר סותר את המידע שקיבל "אצל הילדים שלך וכלומר הקצינים הזוטרים במחלקת המחקר", וראש אמ"ן אמר שזו אכן הערכה חדשה: "הם עובדים שוב על החומר". ייתכן, אמר ראש אמ"ן, שהצעד הזה נקט מחשש מהתקפת צה"ל. בשל החשש הזה החליט גם הנשיא אסד להשאיר בחזית דיוויזיה משוריינת בעתודה לשם הדיפת התקפת-נגד של צה"ל. האלוף זעירא הציע להפעיל לוחמה פסיכולוגית שתשכנע את מצרים כי צה"ל טומן להם מלכודת להשמדת הכוחות בכך שהוא נותן להם להיכנס לסיני ומשמיד את הגשרים, כדי שיוכל להשמיד לאחר מכן את הכוחות המנותקים. הוא הוסיף כי אם אכן תאומת הערכתו שדיוויזיה ממוכנת 23 מתוגברת בחטיבת טנקים עצמאית 25 (המצוידת בטנקי טי-62) היא זו שצלחה ואילו דיוויזיה 21 נשארה בגדה המערבית, הרי שבגדה המזרחית יהיו רק כ-250 טנקים, לעומת 450 טנקים שהיו אילו צלחה דיוויזיה 21. המידע הזה תרם להערכה מחדש של כדאיות הטלתן של התקפות-נגד בשטחנו. סגן הרמטכ"ל אמר: "יכול להיות, לאור זאת, שאם לא יהיו כל הכוחות האלה, אז באזור ארמייה 3 בסך הכול תהיה דיוויזיה ממוכנת עם עוד חטיבת שריון. זאת אומרת שיהיו שם בערך 200 טנקים. יכול להיות שעל ה-200 טנקים האלה כן כדאי לעשות איזה התקפת-נגד, יכול להיות". לראש אמ"ן נראתה האפשרות שאוגדה רעננה תוכל להשהות את הכוחות המצריים. על כך השיב האלוף טל כי אין אוגדה רעננה – אוגדה 143 נסעה כברת דרך ארוכה על זחלים – ואינה רעננה.

מפקד חיל האוויר לרמטכ"ל: חיל האוויר תוקף גשרים על תעלת סואץ

בסביבות השעה 16:00 הצטרף מפקד חיל האוויר להתייעצות. הוא דיווח לנאספים על תקיפות החיל הנמשכות על בסיסי הטילים ועל הגשרים. הוא ציין כי התקיפה באזור פורט סעיד בוטלה בשל הצורך לחלק את מאמץ חיל האוויר לשתי החזיתות. עד אותה עת הופלו 24 או 26 ממוטסי החיל, מספר הטייסים שנהרגו אינו ברור בדיוק. ידוע על שלושה שבויים במצרים וחמישה בסוריה. "סך הכול המורל הוא טוב למרות האבדות".⁴³⁹ חיל האוויר ממשיך בסיוע בשתי החזיתות עד חשכה תוך מאמץ להשמיד את הגשרים. למחרת בבוקר מתוכנן לתקוף שלושה שדות תעופה בסוריה שאינם מוגנים בטיילים בשלב הזה: סייקל,⁴⁴⁰ חולחולה וטי-4 (ליד תדמור).

ה"מטבח" מייפה כוח הרמטכ"ל להחליט על התקפות נגד

בשעה 14:50 החל בלשכת ראש הממשלה בתל-אביב דיון שבו השתתפו ראש הממשלה, סגנה, השרים גלילי ודיין, מנכ"ל משרד ראש הממשלה מרדכי גזית, מנכ"ל משרד החוץ אברהם קדרון, מזכיריהם הצבאיים של ראש הממשלה ושר הביטחון ושלש שר הביטחון.⁴⁴¹

שר הביטחון סקר בפני הנוכחים את המצב. הוא ציין שהוא חוזר מסיורים בשתי החזיתות, והציג את הצעותיו בנוגע לפעולות בהמשך. ראיית המצב וההצעות מקובלות על הרמטכ"ל, אמר, והוסיף שבחזית הסורית המצב אינו טוב – חלק ממוצבי צה"ל מוקפים, חיילים רבים נפלו בשבי ונראה שעוד חיילים ייהרגו ויפלו בשבי. עם זאת הוא מקווה שצה"ל יצליח לייצב קו – ולא יצטרך לדרת מרמת-הגולן, אלא לעשות מאמץ מרבי לייצב קו, ולאחר מכן לשפרו. בחזית המצרית הציע שצה"ל יוותר על קו התעלה וייתייצב על קו המצרים המתלה והגדי, הנמצא במרחק של כ-30 ק"מ ממנה. הוא הציע שבליילה תינתן הוראה לפנות את העמדות שאליהן אין סיכוי להגיע. המעוזים שניתן לפנותם – יפוננו. במעוזים שאותם אי אפשר לפנות יושארו הפצועים, וכל מי שיוכל להגיע לעמדות של צה"ל יעשה זאת. אם יחליטו להיכנע – ייכנעו. יש ארכעה או חמישה מוצבים כאלה ויש מאות טנקים מצריים בגדה המזרחית. כל ניסיון להגיע למעוזים האלה כרוך בשחיקה של טנקים, לפיכך יש להבהיר להם שאין אפשרות להגיע אליהם, ועליהם לנסות לפרוץ או להיכנע. יש לפנות את קו התעלה בלא תקווה לחזור אליו, אלא לסגת לקו המצרים. המלחמה תימשך. לקו המתלה יש יתרונות, אך יש לו גם חסרונות. קו התעלה אבוד. אשר למפרץ סואץ: אין שום טנק של צה"ל בצפון הגזרה, יש 40 טנקים בשרם א-שייח', ואין לפזרם. גרוד זחל"מים

439 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

440 בהקשר לסייקל ציין מפקד חיל האוויר ידיעה שלפיה טייסת עיראקית עומדת להגיע אחר-הצהריים לשרה, שם.

441 תיאור הדיון מתבסס על קטעים מתוך רשימות אלי מזרחי (המזכיר המדיני של ראש הממשלה). ועל רשימות שליש שהב"ט.

יישלח לצפון הגזרה, אך צריך להתכונן מבחינות נפשית ופיזית לכך שבסופו של דבר הוא יתבצר בשרם א־שייח' וצה"ל יפנה את כל קו מפרץ סואץ. אין צורך בפינוי מירי, אבל ברגע שיהיו 100 טנקים מצריים, הם ינועו דרומה. יש לתכנן להחזיק בשרם א־שייח' תוך פינוי עיר הנפט. כמו כן אמר שהוא בטוח שירדן תיכנס למלחמה, ולכן הכרחי להכין כוח נגד ניסיון ירדני לפרוץ לגדה המערבית.⁴⁴²

הוא פירט את העובדות והשיקולים שהביאו אותו למסקנות האלה: הוא לא העריך את יכולות האויב והגזים בהערכת יכולתם של כוחות צה"ל לעמוד מול מתקפת האויב. הערכים לוחמים הרבה יותר טוב מאשר קודם, יש בידיהם נשק רב, הם פוגעים בטנקים של צה"ל בנשק [נ"ט] אישי; טילי הקרקע־אוויר מהווים מטרייה קשה שחיל האוויר לא יכול לנפץ אותה. שיעור ההצלחה של צה"ל בתקיפת הטילים הוא 70%, אבל בלילה יקודמו לחזית טילים חדשים. הוא אמר שאינו יודע אם הנחתת מכה מקדימה הייתה משנה את התמונה באופן יסודי. הוא ואחרים העריכו, בהתבסס על המלחמה הקודמת, שצה"ל יצליח למנוע מן המצרים לצלוח את התעלה. מתברר שההערכה הזאת הייתה מוטעית. להערכתו, לנוכח הגעתן הצפויה של שתי אוגדות המילואים לחזית הדרום, הרי שאם צה"ל לא ינהל מלחמה על כל עמדה עם 200 טנקים, ביכולתו להחזיק בקו המפתח – ביר גפגפה – אום חשיבה. ובכוח של 40 הטנקים יהיה אפשר להגן על שרם א־שייח'.

שר הביטחון ציין שבפני צה"ל יעמדו בעתיד שתי בעיות. הראשונה – להערכתו, מצרים וסוריה לא יפסיקו את המלחמה, ואם יפסיקו ויסכימו להפסקת אש, הן עלולות לפתוח בה מחדש ולרכז כוחות ממדינות נוספות, בהן לוב ומרוקו. "המלחמה היא אז על ארץ־ישראל". הבעיה השנייה – חוסר ציוד. כדי לפתור את הבעיה הזאת יש לפנות לארצות־הברית ולקנות נשק וציוד רב ולעשות את כל ההכנות למלחמה ארוכה. ברגע הזה, הוסיף שר הביטחון, אין סיכוי שיתאפשר לעשות התקפת־נגד. אם הדבר יתאפשר – הוא יעשה. כרגע המצב הוא שיש לשמור על הארץ.

להערכתו, ניתן יהיה, אם ייבנה קו שני בשתי החזיתות, להחזיק מעמד. הקווים נפרצו, לדעתו, משום שלא היו לצה"ל כמויות נשק וציוד מספיקות והכוחות היו מרותקים לעמדות. בהנחה שהנשק והציוד החסרים אכן יגיעו, ושקו ההגנה יהיה גמיש וייבנה כך שהמתקנים יהיו מאחוריו והטנקים לא יהיו מרותקים אלא ניידים, ניתן יהיה לעמוד בהצלחה מול ניסיונות ההתקפה של צבאות מצרים וסוריה. להערת ראש הממשלה שהיא חשבה שניתן יהיה לפגוע בכוחות האויב הצולחים, השיב שר הביטחון שהטנקים לא יכלו להתקרב לתעלה בשל ארטילריית האויב, והמטוסים לא יכלו להתקרב בגלל הטילים.

בנוגע להלך הרוחות במטכ"ל ובפיקודים אמר השר דיין: "דרו סבור כמוני. בדרום זו גם הערכת גורודיש. בצפון – חקה יותר פסימי" דיין הוסיף: "לא אני, לא פיקוד דרום, לא המטה הכללי – איננו רואים שום אפשרות לנפנף אותם מעבר לתעלה גם אם יבואו כוחות חדשים". עם זאת, "יכול להיות שיתברר מחר שאני פסימי מדי. דרו אמר לי שאריק הגיע

442 ברשימות שליש שהב"ט נכתב במקום: "אני בטוח שירדן תיכנס למלחמה" – "אני חושב שהם ייכנסו למלחמה".

ורוצה לפרוץ לצד השני. גורודיש ניסה זאת אתמול ולא הצליח.⁴⁴³ לנוכח תמונת המצב הקודרת שתיאר השר, אמרה ראש הממשלה: "מה שאתה מציע זה יותר מלבקש הפסקת אש איפה שעומדים. בעניין מועצת הביטחון – אולי להפעיל את קיסינג'ר בעניין הפסקת אש איפה שעומדים, [נניח שבעוד שעות... מועצת הביטחון מחליטה על הפסקת אש]."⁴⁴⁴

על כך הגיב השר: "אני קונה". עם זאת, אמר, הוא אינו מאמין שהערכים יסכימו להפסקת אש, וגם אם יסכימו – הדבר לא ימנע מהם לחדש את המלחמה. "הם לא יסכימו להפסקת אש עד שקרב זה יסתיים".

המשמעות של מימוש הרעיון הזה הייתה שינוי המגמה לדחות את כינוסה של מועצת הביטחון, כדי לדחות את מועד כניסת הפסקת האש לתוקף עד לאחר שצה"ל יצליח להרוץ את האויב ממאחזיו. הדבר חייב ביטול הבקשה שהועברה לשר החוץ האמריקני.⁴⁴⁵ מנכ"ל משרד ראש הממשלה אמר כי הוא שוחח עם הציר שלו בווינגטון ושמע ממנו שהוא כבר הגיש לשר החוץ האמריקני את בקשת ראש הממשלה "לעשות הכול שמועבי"ט לא תתכנס". מר קיסינג'ר אמר שהוא יוכל לעשות זאת, "אם אין שינוי – אין לו בעיה". בתגובה הבהיר שר הביטחון: "אנחנו לא צריכים ליזום הפסקת אש. אם תהיה – לא נצטרע על כך".

"הנקודה היא אחרת", אמר השר גלילי, "ראש הממשלה מדברת שם (במברק לקיסינג'ר) על סיכוי לעקירתם". על כך הגיב שר הביטחון: "נראה מחר בבוקר איפה אנחנו עומדים". ייתכן שצה"ל יצליח לייצב קו בגולן ואז יהיה אפשר לומר לקיסינג'ר שממשלת ישראל החליטה לא לפעול, בשלב הזה, לסילוק המצרים ממאחזיהם, אלא לפעול במשך כ-24 שעות לייצוב הקו ברמת-הגולן כדי למנוע את הצטרפות ירדן למלחמה.

לשאלת השר אלון בנוגע למצב בפיקוד הצפון, מסר שר הביטחון כי לאלוף הפיקוד יש ספק אם יצליח לייצב את הקו. כוחות הפיקוד עומדים מול שתי דיוויזיות סוריות, כוחות סוריים הגיעו לגדרות נפח, נסוגו והם חוזרים שוב. עם זאת בערב יקבל הפיקוד תגבורות טנקים, והודות להם, ובסיוע חיל האוויר, הוא מאמין שניתן לייצב קו. בנוגע לירדן – בחזית הזאת ערוך צה"ל ב-80 טנקים, והוא סבור שאם ירדן תצטרף למלחמה היא תעדיף להעמיד טנקים שלה לרשות הסורים מאשר לפתוח חזית בעצמה. לשאלת השר אלון, האם תקיפת מטרות אסטרטגיות תוכל לסייע בעניין, השיב השר שלדעתו הדבר לא ישפיע אפילו על טנק אחד בחזית. אף אם נפסיק לסורים את החשמל – "לא מתים מזה". כל תקיפה עולה לצה"ל מחיר גבוה ויש לשמור על הכוח. השר אלון הצטרף לסיכומו של שר הביטחון: "משה צודק, ואין בסיטואציה כזו אפשרות אחרת", אמר.

443 רישום שלישי שהב"ט. ברישום אלי מזרחי נכתב: "יכול להיות שיתברר מחר שאני פסימי מדי. אריק רצה לפרוץ ולהמשיך בגשר שלהם [של המצרים] הלאה. אריק חושב שצריך לפרוץ, גורודיש לא מאמין בכך".
444 הקטע בסוגריים מרובעים מופיע רק ברישום שלישי שהב"ט. מכאן ברור, כפי שמתברר גם בהמשך, כי השר לא "קנה" את רעיון הפעלת שר החוץ האמריקני להשגת הפסקת אש, אלא גרס שאם מועצת הביטחון תחליט על הפסקת אש יש לקבלה.

445 ראו עמ' 399-400 לעיל.

המשתתפים בדיון דנו בשאלה האם להביא את הסיכום כבר עתה לממשלה. השר גלילי אמר שהוא נרתע מלהביאו בלי דיון נוסף. זאת, בין היתר, משום ש"בבוקר הערכת המצב של דדו בממשלה הייתה שונה". שר הביטחון סבר שאין להביא את הסיכום לממשלה: הוא כבר נתן את ההוראות בנוגע להכנת הקו השני בפיקוד הדרום, ואין צורך בהחלטה של הממשלה בעניין. אולי פיקוד הדרום יתאושש וינסה לתקוף. על הרמטכ"ל להורות להמשיך ולהילחם ולפנות. את פינוי המעוזים צריך להביא לממשלה.

השר גלילי הציע לדחות את כינוס הממשלה ולערוך דיון עם הרמטכ"ל. בשלב הזה התערב המזכיר הצבאי של ראש הממשלה והודיע שהרמטכ"ל מבקש להצטרף לשיבה. שר הביטחון אמר "שיבוא".⁴⁴⁶

בפתח דבריו ציין רב-אלוף אלעזר כי בתחילה "לא ביקשתי להצטרף, כי זה מעבר לתחום ההחלטות הטקטיות".⁴⁴⁷ "אנו עומדים בפני החלטה גורלית", אמר. הוא ציין כי יש שלוש אפשרויות לפעולה בחזית הדרומית: הראשונה – החזקת קו קדמי בקו הרוחב על-ידי כוח קטן וייצוב קו הגנה זמני, כאשר אוגדה אחת נמצאת באזור טסה והשנייה בגזרה הצפונית, זאת במגמה לצאת בהקדם האפשרי, בתוך יום עד יומיים, להתקפות-נגד. הרמטכ"ל ציין שהוא אינו בטוח כי הדבר אכן אפשרי; האפשרות השנייה היא היערכות בקו הטוב ביותר לחסימה – קו המצרים. היערכות כזאת, ציין הרמטכ"ל, תביא אולי לכך שהאויב לא יצליח להבקיע ולעבור. אולם היא כרוכה במחיר כבר – ויתור על אום חשיבה ורפידים;⁴⁴⁸ האפשרות השלישית – חציית התעלה. הצעה כזאת הועלתה על-ידי המפקדים בדרום – האלוף גונן, האלוף אדן והאלוף שרון. בהנחה שאוגדה 143 תגיע בלילה לטסה ואוגדה 162 תהיה בגזרה הצפונית, יצלחו שני הכוחות את התעלה על גבי גשר מצרי, ישמידו כוחות מעברה המערבי ולאחר מכן יושמדו כוחות האויב שצלחו את התעלה.⁴⁴⁹

⁴⁴⁶ לפי עדות הרמטכ"ל לוועדת אגרנט, טלפן אליו תא"ל ליאור בשעה 15:50, סיפר לו על דברי השר ועל הלך הרוחות בדיון והזעיקו להצטרף (דוח ועדת אגרנט, 3, 6, עמ' 23). לפי ספרו של חנוך ברטוב, העביר השר גלילי לפני כן פתק לתא"ל ליאור וביקש ממנו להזמין את הרמטכ"ל (דדו, עמ' 67). כאמור, שר הביטחון הזמין את הרמטכ"ל להצטרף אליו לשיבה הזאת, אולם הרמטכ"ל החליט שלא להצטרף (ראו עמ' 410 לעיל). רל"ש הרמטכ"ל סיפר בעדותו לי כי עם צאת השר מחדר הרמטכ"ל טלפן רל"ש הרמטכ"ל אל תא"ל ליאור, הודיע לו ששר הביטחון נמצא בדרך לשיבה, בהלך רוח קודר, שיש הבדלי ניואנסים בין תפיסתו לתפיסת הרמטכ"ל, ושהרמטכ"ל אינו רוצה להצטרף לשיבה וביקש שיחשוב כיצד לפתור את הבעיה. תא"ל שלו אמר שייתכן שתא"ל ליאור סיפר על כך לשר גלילי שעמו עבד באופן מתואם, ובעקבות זאת הציע גלילי להזמין את הרמטכ"ל (הערות תא"ל אבנר שלו). מר גלילי אמר, בשיחתו אתי, שתא"ל ליאור לא סיפר לו מאומה מן המסופר לעיל, והוא עצמו יזם את הזמנת הרמטכ"ל אך ורק בשל דברי שר הביטחון (פגישה עם מר ישראל גלילי).

⁴⁴⁷ תיאור ההתייעצות בנוכחות הרמטכ"ל מבוסס על המקורות הבאים: המשך רישום פרטי הישיבה המובא ברשימות אלי מזרחי, "יומן רל"ש הרמטכ"ל; רשימות שליש שהב"ט. נראה שכאשר אמר שלא ביקש להצטרף משום שנראה לו שההתייעצות נסבה על החלטות "מעבר לתחום ההחלטות הטקטיות", התכוון לומר שהחליט שלא להשתתף, משום שנראה לו שההתייעצות נועדה לדון בהחלטות שמעבר לדרג שלו.

⁴⁴⁸ בעדותו העיר רב-אלוף אלעזר: "האפשרות השנייה הזו היא בעצם האפשרות של משה [דיין]".

⁴⁴⁹ הניגוד בין הגישה ההתקפית שהרמטכ"ל הציג בשם המפקדים בדרום לבין הגישה הפסימית שייחס להם שר הביטחון, נבע מכך שהשר הציג בפני הנוכחים את הלך הרוחות ששרר בפיקוד בעת שהוא היה

הרמטכ"ל פסל את האפשרות האחרונה משום שסבר שיש בה הימור גדול מדי. זאת לנוכח העובדה ששתי האוגדות המיועדות לה הן "שתי האוגדות היחידות שיש בין התעלה לבין תל-אביב", ואם ההתקפה תיכשל – כאשר הן יהיו בגדה המערבית של התעלה – יישארו שלוש אוגדות שבורות ויפתח פתח להתערבות כוחות נוספים ולהעברת הלחימה לשטח ישראל. לדעתו, יש לתקוף את ראשי-הגשר המצריים. ההימור בהתקפה כזאת קטן יותר: במקרה של הצלחה יהיו הכוחות במצב טוב להמשך – קרוב לתעלה, ובמקרה של כישלון יהיה עדיין מספיק כוח לסגת למעברים ולהיערך שם להגנה.⁴⁵⁰ הרמטכ"ל אמר שבכוונתו לטוס לפיקוד הדרום כדי ללמוד את המצב מקרוב לפני קבלת ההחלטה על תוכנית הפעולה ליום המחרת.

סגן ראש הממשלה יגאל אלון העיר, כנראה בתגובה לדברי הרמטכ"ל, שהיערכות בקו המצרים פירושה ויתור על אום חשיבה ורפידים: "משה [דיין] העריך שניתן לייצב קו [וגם] להשאיר את ביר גפנפה כשדה פעיל". בתגובה לכך אמר הרמטכ"ל: "הקו שמשה מציע הוא wishful thinking. אני לא חולק על משה. אני רוצה בזה, אך איני יודע אם זה ניתן. הכוחות לבלימה בשטח פתוח. אין לי מערך טוב. מערך זה מוצדק אם יש לו כוח להתקפת-נגד עם חי"ר בהרים וכו'. אם הם יתקפו, האוגדה תתקוף באגף. זה קו טוב אם אני בונה מערך נגדי להתקפה. אנו הולכים עתה באוויר על הגשרים בכל מחיר. עד עתה 'הלכו' שני גשרים. גשר אחד בפירדאן ועוד גשר. ההתקפה על הגשרים בעיצומה. פיקוד הדרום מרגיש את הסיוע".⁴⁵¹ כלומר, הרמטכ"ל סבר שייצוב קו במצרים פירושו סיכון רפידים, הנמצאת בטווח תותחים משם. עם זאת, הוא לא חלק על הצורך לייצב קו שם, אולם מעייניו באותה העת היו נתונים לא לבניית קו עצירה כשלעצמו, אלא לבלימת התקפות האויב ולייצוב קו המגע, זאת במגמה לאפשר מעבר מהיר להתקפות-נגד.

שם – לפני השעה 13:00, בעוד דיווחו של הרמטכ"ל שיקף את השינוי שחל בהלך הרוחות שם החל מהשעה 13:00. לא ברור על סמך מה דיווח הרמטכ"ל שגם האלוף אדן מצדד בחצייה. מרישומי השיחות שנוהלו בין הרמטכ"ל לפיקוד הדרום, ברור שהאלוף גונן והאלוף שרון הפצירו לצלוח, אולם שמו של האלוף אדן לא נזכר בהקשר הזה. האלוף אדן אמר, בשיחה אתי, בפברואר 1978, שהוא לא הביע שום דעה שממנה היה יכול הרמטכ"ל להבין שהוא מצדד בצליחה.

450 ההבדל בהשקפותיהם של האלוף גונן והאלוף שרון מזה ושל הרמטכ"ל מזה בנוגע לשאלה האם לצלוח בשלב הזה, נבע מגישותיהם הבסיסיות לשאלה האם צריך וניתן לצלוח בהקדם האפשרי. את הגישות האלה ביטאו עוד בסיכום משחק המלחמה "איל ברזל", שנערך באוגוסט 1972. עמדת האלוף שרון, שהיה אז אלוף פיקוד הדרום, הייתה: "האם להכות מיד או להמתין? – אני בדעה שצריך להכות מיד. [...] לנו זה חשוב לבצע לפחות את האקט הראשון של צליחה. [...] הייתי אומר ברגעים הראשונים של צבירת כוחות". העמדה של האלוף גונן, שהיה אז ראש מה"ד, הייתה: "התקפות-הנגד הכרחי שיהיו מיד עם כל הכוח שישנו ביד. [...] עניין של הדירוג בצליחה: האם להכות עוד יום-יומיים עד ש-143 תגיע? [...] אני חושב שצריך לא להכות – ולצלוח". לעומתם אמר הרמטכ"ל: "יש לי ספק ביכולת לתת פקודה 12 שעות לאחר שהאויב צלח, פקודה שכוללת כבר את הצליחה למחרת [...] יש לי ספק שמישהו יתחיל לעסוק בה; כי באותו בוקר הצליחה [של האויב] – כולם ירכזו את המאמץ בדבר אחד: בהשמדת הכוחות שצלחו. [...] עלינו להשמיד – מההתחלה – כוחות שצלחו. זה יכול להיות יום ויכול להיות יותר מיום" (סיכום משחק מלחמה "איל-ברזל").

451 רשימות אלי מזרחי.

בדברים האלה ניכר ההבדל היסודי בין גישות שר הביטחון והרמטכ"ל, שבא לידי ביטוי בין היתר גם בדיון שערכו ביניהם לפני הדיון בלשכת ראש הממשלה. בעוד שר הביטחון גרס שהפתרון הטוב ביותר הוא נסיגה כדי להקים קו קבע, כשהנחתו היא שקו התעלה אבוד,⁴⁵² טען הרמטכ"ל שיש אמנם לבנות קו עצירה, אך עם זאת, יש לייצב קו ביניים שממנו אפשר לצאת להתקפות נגד.

הרמטכ"ל אמר שבחזית רמת-הגולן המצב טוב יותר, אך עדיין אינו טוב. הדיוויזיה הצפונית נבלמה. הכוח הסורי נשבר. הדיוויזיה המרכזית אינה מצליחה להתקדם. צה"ל "זרק" אותם מנפח.⁴⁵³ כוחות צה"ל מצליחים לשמור על הקו ומתוכנן להקים קו הגנה שניתן יהיה להחזיקו באמצעות הכוחות שבשטח. עתודה בסדר גודל של אוגדה טרייה (146) תהיה מאחור ותוכל לבלום ניסיונות פריצה של האויב.⁴⁵⁴

לאחר ששר הביטחון שמע את דבריו של הרמטכ"ל, הוא שינה את דעתו ותמך בעמדת הרמטכ"ל בנוגע להתקפה על הכוחות שצלחו אם אכן יגיע רב-אלוף אלעזר למסקנה שהדבר ניתן. כמו הרמטכ"ל, הוא פסל את התוכנית לצלוח את התעלה. "אני מציע", אמר השר, "שהרמטכ"ל ייסע לחזית הדרום, ואם יגיע שם להחלטה לתקוף – אני בעד. את ה'הימור' הזה, לא של אריק, אני מקבל".⁴⁵⁵ "לאור זה שאתם תוקפים את הגשרים, יש להשקיע בגשרים ככל האפשר אם תגיע למסקנה שאפשר לתקוף את הכוח שחצה",⁴⁵⁶ הוסיף. הוא הדגיש כי הוא תומך בכך שהרמטכ"ל ייסע לבדוק את אפשרות ההוצאה לפועל של תוכניתו לנוכח העובדה שחיל האוויר מפציץ את הגשרים: "לאור זה מה שאמרת על תקיפת הגשרים אני בעד שתיסע לאום-חשיבה ובאם תגיע למסקנה שאפשר לתקוף אותם, אז לעשות את זה". "באם הגעתי למסקנה, אז אני תוקף?" שאל הרמטכ"ל. והשר ענה: "באם תגיע למסקנה – אז כן; אבל אני מסופק באם הכוחות מוכנים. באם תוצאת הגשרים תהיה טובה – חבל לאבד אותה".⁴⁵⁷ הוא קיבל גם את תפיסת הרמטכ"ל בנוגע לאופן המשך הלחימה ברמת-הגולן וביקש לעשות הכנות לאפשרות שגם ירדן תצטרף למלחמה.

לאחר הסכמת השר סוכם שהרמטכ"ל ייסע דרומה ויחליט שם על אופן הפעולה. הדיון הסתיים בשעה 16:20, והרמטכ"ל חזר למצפה לסיכום הערכת המצב לקראת נסיעתו לפיקוד הדרום, בהתאם להחלטה שהתקבלה בלשכת ראש הממשלה.

⁴⁵² ראו התבטאויותיו בחלק הראשון של הישיבה שבו לא השתתף הרמטכ"ל: "צריכים לפנות את הקו לא בתקווה לחזור אליו, אלא לסגת לקו המצרים. [...] קו התעלה אבוד. [...] אם לא ננהל מלחמה על כל עמדה עם 200 טנקים ובלי טילים – נוכל להקים קו קבע ולא קו זמני".

⁴⁵³ רשימות אלי מזרחי.

⁴⁵⁴ יומן רל"ש הרמטכ"ל.

⁴⁵⁵ רשימות אלי מזרחי. על כך העיר רב-אלוף אלעזר: "בסיכום הדיון הזה שר הביטחון מקבל את דעתי. [...] ייאמר לזכותו של שר הביטחון, שאומנם היו לנו כאן שתי דעות שונות, אבל הוא קיבל את דעתי" (עדות רב-אלוף אלעזר).

⁴⁵⁶ רשימות אלי מזרחי. המשפט קטוע במקור.

⁴⁵⁷ רשימות שליש שהב"ט.

השמדת גשרים על תעלת סואץ

בהתאם להנחיית שר הביטחון הורה מפקד חיל האוויר בשעה 16:10 לרמ"ח המבצעים בחיל אל"ם גיורא פורמן: "המשימה העיקרית של חיל האוויר – ללכת על הגשרים, לרדת על כל הגשרים, לרדת על כל הגשרים, לא חשוב המחיר שזה יעלה".⁴⁵⁸ מטוסי חיל האוויר היו באותה השעה בעיצומה של תקיפה על הגשרים, ובשעה 16:30 דיווח מפקד חיל האוויר לרמטכ"ל, שחזר ללשכתו, שבמטס הראשון הושמדו שבעה גשרים בקטע שבין אגם תמסח לאגם המר הגדול. לחיל האוויר ידוע שהמצרים הקימו שבעה גשרים נוספים, והכוונה היא לתקוף אותם ולהשמידם עד החשכה, ואף אחרי רדת החשכה. האלוף פלד דיווח שבתקיפת הגשרים אבדו שני מטוסים, ובכך מגיע מספר המטוסים שאבדו מתחילת המלחמה ל-459.³⁰ הדיווח על הריסת שבעת הגשרים התקבל בחדר הרמטכ"ל בתגובות נלהבות.⁴⁶⁰ הרמטכ"ל מיהר לדווח על הריסת מחצית מספר הגשרים לראש הממשלה. בשעה 16:40 הגיע לחדר הרמטכ"ל מפקד חיל האוויר ודיווח שבעוד כ-15 דקות יושמדו ארבעה גשרים נוספים.⁴⁶¹

לפני צאתו של מפקד חיל האוויר ללשכת הרמטכ"ל, הגיע למשל"ט שר הביטחון. האלוף פלד סיפר לו ששבעה גשרים נהרסו, ובתגובה אמר שר הביטחון כי הפעילות הזאת של חיל האוויר נותנת משנה־תוקף להחלטה לייפות את כוחו של הרמטכ"ל, הנוסע לחפ"ק פיקוד הדרום, לארגן התקפות־נגד של אוגדות 143 ו-162 על הכוחות המצריים שצלחו את התעלה.⁴⁶²

בעקבות זאת התקשר השר לאלוף פיקוד הדרום, דיווח לו על הריסת הגשרים ועל התוכנית להמשיך ולהרוס גם את יתר הגשרים.⁴⁶³

458 יומן רל"ש הרמטכ"ל. מפקד חיל האוויר הורה למשל"ט טלפנית להרוס את כל הגשרים עד הערב, וציין כי לנושא הזה יש חשיבות רבה (הקלטות תא רמטכ"ל ט). כעבור כמה דקות הגיע בעצמו למשל"ט ועדכן את הנוכחים כי שר הביטחון, שחזר מהדרום, סבור "שאנחנו עומדים כנראה לפני הרס הבית השלישי", זאת בין היתר משום שדיוויזיות השריון המצריות עדיין לא חצו את התעלה. האלוף פלד אמר שאינו שותף לפסימיות, ו"כדי להפר את הפסימיות של החבר'ה האלה, זה שאנחנו צריכים להשמיד את כל הגשרים בתעלה בכל מחיר [...] זה הדבר הקריטי. אם אני יכול להודיע להם שאין גשרים בתעלה אז הם יתעודדו קצת, הם יהיו מוכנים אז להתקפת־נגד". לנוכח זאת חזר על ההנחיה להרוס את הגשרים גם אם המחיר יהיה שיפול כמה מטוסים (שם).

459 הקלטות בחדר הרמטכ"ל. רב־אלוף (מיל') רבין, שנכח בחדר, ציין שביום הראשון למלחמת ששת הימים נפלו 40 מטוסים.

460 האלוף זאבי, למשל, אמר: "אם שמעתי נכון, זה שינה את כל המלחמה" (שם). הרמטכ"ל אמר למח"א: "אז בוא הנה מהר מפני שאתה זכאי לנשיקה" (הקלטות תא רמטכ"ל ט).

461 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

462 הקלטות תא רמטכ"ל ט.

463 שם. נראה שהשר אמר בשיחה הזאת כי הוא מצדד בביצוע התקפות־נגד בשטחנו באמצעות שתי האוגדות. בעת ביקור הרמטכ"ל בפקוד הדרום בשעות הערב באותו היום סיפר אלוף הפיקוד לרמטכ"ל כי "השר צלצל ואמר שהוא בעד לתקוף" (יומן רל"ש הרמטכ"ל).

חששות מן המצב בחזית הסורית

בשעה 16:40 שוחח הרמטכ"ל בטלפון עם אלוף פיקוד הצפון וחזר על כוונת המטכ"ל שעל הפיקוד לייצב קו הגנה חזק על הפקק באל על ועל המדרגה. "אם תתקפל על המדרגה הזאת, תקבל בלילה את מוסה פלד בשביל לתגבר את המדרגה"... כאשר נוסף על כך יוקצה גם סיוע אווירי לייצוב הקו. האלוף חופי הביע בפני הרמטכ"ל ספק אם יוכל לייצב את הקו במדרגה. הרמטכ"ל הבטיח לאלוף לבדוק עם חיל האוויר איך ניתן לסייע לו, ולבדוק מתי אוגדה 146 תגיע אליו.⁴⁶⁴

דברי האלוף חופי עוררו דאגה בלב הרמטכ"ל. הוא התכוון לנסוע לפיקוד הדרום, וביקש בשעה 16:43 מאלוף הפיקוד לזמן אליו את מפקדי האוגדות. "אני אסע לאום חשיבה, אבל זה [המצב בצפון] – מדאיג אותי", אמר. לפיכך שקל אפשרות לשלוח לצפון מפקד בכיר. כמועמדים הוזכר את תא"ל יקותיאל ("קותי") אדם ואת רבי-אלוף (מיל') חיים בר-לב. האלוף טל הציע שהוא עצמו ייסע לשם. הרמטכ"ל הסתייג מן האפשרות ששני המפקדים הבכירים לא יהיו במטכ"ל בו-בזמן, אולם הסכים לכך וקבע כממלא מקומו במצפ"ה את האלוף זאבי.⁴⁶⁵

קד"ם הרמטכ"ל

לפני צאתו לדרום כינס הרמטכ"ל קד"ם קצר, שנמשך שבע דקות, כדי להציג בפני מטהו את רעיונותיו בנוגע לאפשרויות הפעולה בהמשך, כפי שהציגם כשעה קודם לכן בפני ראש הממשלה. אפשרויות הפעולה בחזית הדרום הן: הראשונה – לקבל את המסקנות שאין די כוחות לעבור להתקפת-נגד ועל כן להיערך לקרב הגנה על המעברים או בקו דומה עם שיפורים, ולתת לאויב "לשבור את הראש" בניסיונות לפרוץ אותו. האפשרות הזאת כרוכה ב"המון סיכונים". האפשרות השנייה, שהוצעה על-ידי הפיקוד [ומפקדי] האוגדות, הייתה לתקוף ולחצות את התעלה. "אילו היה זה תרגיל בפו"ם יכול להיות שהייתי עושה את זה", אך במציאות, הוסיף, ההימור גדול מדי. האפשרות השלישית – להתייצב בבלימה מסוימת ומוגבלת בלי לשחוק בה את האוגדות הטריות 143 ו-162, ולנסות לצאת להתקפת-נגד במרחב שבין התעלה לבין המצרים, ללא חציית התעלה, במגמה להשמיד כוחות אויב. הוא הוסיף שבכל מקרה על חיל האוויר להרוס גשרים בכל מחיר, כדי למנוע אספקה מן הכוחות המצריים שבגדה המזרחית.

הוא ציין שהמצב בפיקוד הצפון אינו ברור. מהשיחה עם אלוף הפיקוד התרשם שהמצב קשה, אולם להערכת הרמטכ"ל יש ברמת-הגולן מספיק טנקים לייצוב קו, עם נסיגה מסוימת. אפשר להציב טנקים מעל פיק ולפני עליקה ובעוד שני פקקים ולהחזיק, אם לא ברמת-הגולן כולה, הרי שברצועה מסוימת מעל למדרגה. הצוותים בשטח אמנם עייפים ולא

464 הקלטות בחדר הרמטכ"ל; יומן רל"ש הרמטכ"ל.

465 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

מאורגנים, אך יוכלו לעמוד במשימה, בסיוע אוגדה 146, חיל האוויר ותגבור אפשרי של כוחות חרמ"ש, מרנ"טים וצידי טנקים שיגיעו במשך הלילה. כן הורה הרמטכ"ל לעשות במשך הלילה פשיטות חי"ר עם נשק נ"ט להשמדת טנקים. רב-אלוף אלעזר מסר שהוא נוסע לחפ"ק "דבלה", האלוף טל נוסע לחפ"ק כנען והאלוף זאבי ימלא את מקום ראש אג"ם יחד עם עוזר ראש אג"ם. כאשר יחזרו הוא וסגנו מן החזיתות בשעות הערב או הלילה יימסרו ההחלטות.⁴⁶⁶

תדרוך רב-אלוף (מיל') בר-לב לקראת נסיעתו לפיקוד הצפון

שר הביטחון והרמטכ"ל תיאמו את שליחת רב-אלוף (מיל') בר-לב צפונה.⁴⁶⁷ עם סיום הקד"ם בדק ראש לשכת הרמטכ"ל, לבקשת רב-אלוף אלעזר, עם המזכיר הצבאי של ראש הממשלה, תא"ל ישראל ליאור, האם רב-אלוף (מיל') בר-לב מוכן לנסוע לחפ"ק כנען. בעקבות זאת פנתה ראש הממשלה לבר-לב וביקשה ממנו לעשות זאת. היא ציינה שהפנייה היא על דעת שר הביטחון והרמטכ"ל.⁴⁶⁸ כאשר התקבלה תשובתו החיובית של בר-לב הודיע הרמטכ"ל על כך לאלוף טל. לשמע ההודעה הזאת החליט האלוף טל להישאר במצפ"ה. הרמטכ"ל ביקש מסגנו שיודיע לאלוף פיקוד הצפון שבר-לב יגיע לחפ"ק ויהיה לידו.⁴⁶⁹ בשעה 17:25 שוחח האלוף טל בטלפון עם אלוף פיקוד הצפון ומסר לו: "הרמטכ"ל ביקש ממני להודיע לך [...] שחיים בר-לב יוצא אליך, אבל הוא לא מפקד שלך, אלא רק על ידך". נראה שבשיחה הזאת הודיע האלוף חופי כי המצב ברמת-הגולן מחייב להכניס את אוגדה 146 למערכה באותו הלילה. סגן הרמטכ"ל הביע אכזבתו מכך, שכן "אנחנו ראינו בו עתודה פיקודית שלך". כמו כן אמר לאלוף חופי כי יחד עם בר-לב נשלח אליו ממלא מקום קצין ההנדסה הראשי, כדי שישמע במקום את הדרישות לצידור ולאמצעים לבניית בסיס מוצק על קו המעברים ההכרחיים.⁴⁷⁰

בשעה 17:30 שוחח בר-לב, לקראת צאתו לפיקוד הצפון, עם שר הביטחון. השר הציג לפניו את הערכת המצב שלו:⁴⁷¹ המלחמה הזאת היא "מלחמת היהודים בערבים". נראה

466 קד"ם הרמטכ"ל, 071645 באוקטובר 1973.

467 שלישי הצבאי של שר הביטחון תא"ל אריה בראון אמר בראיון בלתי מוקלט אתי ב-3 בנובמבר 1981, ששליחת רב-אלוף בר-לב צפונה תואמה בין הרמטכ"ל לשר הביטחון. אמנם לא מצאתי לכך סימוכין במקורות מעת האירוע, אולם נראה שאכן כך היה. הוכחה עקיפה לכך אפשר למצוא בעובדה ששר הביטחון תדרך את רב-אלוף בר-לב לפני נסיעתו צפונה.

468 הערות רב-אלוף (מיל') חיים בר-לב.

469 יומן רל"ש הרמטכ"ל. רל"ש הרמטכ"ל סיפר שרב-אלוף אלעזר נפגש עם רב-אלוף (מיל') בר-לב במדרגות "הבור" כשהרמטכ"ל היה בדרכו לפיקוד הדרום (הערות תא"ל אבנר שלו). לשאלתי אילו הנחיות קיבל בפגישה הזאת ענה בר-לב: "לעלות, לראות מה המצב, ולסייע להציל כל מה שאפשר להציל. להציל לא [הכוונה] – לא דווקא בקונוטציה הגנתית, אלא להציל את המצב". הוא לא זכר אם דובר במפורש על אפשרות לצאת למחרת להתקפת-נגד (הערות רא"ל בר-לב).

470 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

471 רשימות שליש שהב"ט.

שכוחות עיראקיים יצטרפו למערכה, ובמקרה הגרוע עלולים גם כוחות ירדניים להצטרף. ספק אם תהיה הפסקת אש, וגם אם הערכים יסכימו להפסקת אש ייתכן שיחדשו את המלחמה לאחר כחודש. כוחות צה"ל "הולכים ונגמרים" – יש עוד 500 טנקים ברמת הגולן ו-800 טנקים בחזית מצרים. לחיל האוויר כ-250 מטוסים. לאויב יש לעומת זאת מסות גדולות. השאלה היא מה יש לעשות במצב הזה.

שר הביטחון סבר שקיצור הקו ברמת הגולן לא יתרום דבר, ואף עלול להחמיר את המצב. אשר לחזית הדרום – הוא הטיל ספק באפשרות שצה"ל יחזור לקו התעלה. כמו כן סבר שלנוכח העובדה שחיל האוויר הורס את הגשרים ושתי אוגדות אמורות להכות למחרת בכוחות שממזרח לתעלה, ניתן יהיה להחזיק בקו המצרים ולא לאבד שטח ממזרח לקו הזה. מכיוון שלצה"ל יש באזור 40 טנקים בלבד וקיימת אפשרות שהמצרים יתקדמו בדרום סיני, הוא חשב שאסור לפצל את הטנקים, שכן אין לאבד את שרם א-שייח'. מסקנתו הייתה: "גמרנו עם המערך הדליל שהחזקנו שלוש שנים; עוד פעם אסור לנו להיתפס עם המכנסיים למטה". הוא סיפר כי פנו לארצות-הברית בבקשה לקבל מטוסים וטנקים נוספים. הוא הדגיש שאסור לאבד את האחיזה ברמת הגולן, שכן בלעדיה תהיה לסורים אפשרות להפגז ולהפציץ מטרות בתוך ישראל.

לשאלת בר-לב מה רוצה השר שהוא יעשה בחזית הצפון, השיב דיין שהכוונה המקורית הייתה להחליף את אלוף הפיקוד, "כי חקה מתמוטט, עיף וצעוק [כנראה "סחוט"]". לאחר מכן נרתע הרמטכ"ל מלעשות זאת. "בפרקטיקה", אמר, "הכוונה – שתחליף אותו; שתקבל את העניינים; עם מינוי או בלי מינוי". הוא הדגיש בפני בר-לב כי "אין לנו קו אלטרנטיבי לגולן", ואמר לו לבדוק את הנעשה במוצבים המכותרים. כן הציע לבדוק אפשרות ללמוד מן האויב ולהפעיל חוליות של ציירי טנקים.

ראש אמ"ן, שנכח גם הוא בפגישה, אמר כי סוריה הכניסה למערכה את כל צבאה, למעט דיוויזיה משורינית, המיועדת להגן על דמשק. בנוגע לכוח העיראקי – לא ידוע מתי יגיע; תנועתו תימשך לפחות יומיים. בחזית התעלה – אם חיל האוויר אכן יהרוס את כל הגשרים וימנע הקמת גשרים חלופיים, תשתנה תמונת המצב לחלוטין. האלוף זעירא סיפר שהוא תדרך את הפרשן האלוף (מיל') חים הרצוג להודיע שצה"ל הצליח להרוס את הגשרים. "אני מאמין שאצל סאדאת חושבים טוב הלילה, וייתכן שיחליט לנתק מגע", אמר. אם הכול כשורה, הוסיף ראש אמ"ן, יש לתקוף למחרת בבוקר באמצעות אוגדות 162 ו-143 את אחד המאמצים המצריים ולחסלו, ולאחר מכן לעבור לתקוף את השני. השר השיב כי התוכנית הזאת מקובלת על כל הנוגעים בדבר, והרמטכ"ל נסע לפיקוד כדי לבדוק את אפשרות הוצאתה לפועל.

שיחת שר הביטחון עם מפקד חיל האוויר

בשעה שבר-לב וזעירא היו בחדרו של שר הביטחון, התקשר השר אל מפקד חיל האוויר. האלוף פלד דיווח כי שלושה מטוסי מיג נוספים הופלו מעל החרמון ושצה"ל איבד מטוס סקיייהוק. הוא מסר כי רוב הגשרים נפגעו, וכי חיל האוויר ימשיך בתקיפות בשיטת "קלע"

לפגיעה בגשרים שעדיין לא נפגעו. כמו כן ביקש להקצות למחרת בבוקר חלק מן הכוח לתקיפת שדות תעופה סוריים הנמצאים מחוץ לאמ"ט. הוא ציין כי יהיה עליו לסייע בבוקר גם בחזית הגולן. השר השיב שאם תונחת התקפה רבתי בחזית תעלת סואץ, יהיה על חיל האוויר להקצות לה את כל הכוח שיוכל. אם יישארו עוד מטוסים שניתן יהיה להפנותם לחזית הצפון, הוא לא יתנגד לכך.⁴⁷²

השר סיפר על השיחה לנוכחים בחדר. ראש אמ"ן הביע דעתו כי מפקד חיל האוויר צודק בבקשתו לתקוף את שדות התעופה הסוריים, שכן "אם הצלחנו לדפוק את הגשרים, הפכנו את מצרים לבעיה משנית". השר הביע את דעתו כי תקיפת השדות פחות רלוונטית: "אני לא מודאג מ[חיל] האוויר שלהם; מודאג רק מטילים, טנקים וארטילריה". הוא הוסיף שיש לחפש דרך לייאש גם את הסורים. על כך השיב ראש אמ"ן כי מכיוון ש-60% ממערך הטילים יצאו מכלל פעולה, הרי שאם יוכה גם חיל האוויר הסורי תישאר סוריה ללא כל מטרייה אווירית. השר אמר שיש להמשיך בסיוע קרוב לטנקים, ואולי יהיה צורך לתקוף גם את הארטילריה.⁴⁷³

דיון בלשכת סגן הרמטכ"ל

בשעה שהרמטכ"ל יצא לשיבת הממשלה, בשעה 16:00, ערך האלוף טל דיון בחדרו שבו השתתפו ראשי האגפים – אמ"ן, אג"א ואכ"א, ראש מה"ד, עוזר ראש אג"ם, רב-אלוף (מיל') יגאל ידין, האלוף יריב. כן נכח בדיון שלישי הרמטכ"ל רס"ן גדי זוהר.⁴⁷⁴

סגן הרמטכ"ל סקר בפני הנאספים את הערכתו בנוגע למצב ולדרכי הפעולה בהמשך. הוא אמר שהלחימה המודרנית באמצעות כוחות שריון ואוויר מערערת את התפיסה הקיימת שהיחס הרצוי בין הכוח התוקף למגן צריך להיות 3:1. מתברר שבהגנה צריך להשקיע יותר כוחות. ייתכן שהערבים "יביהלו מהצל של עצמם". עם זאת, יש להביא בחשבון שהסד"כ שלהם גדול בהרבה מזה של צה"ל, ובאופן השוואתי ניתן לראותו כבלתי נדלה. באוויר לא השיג צה"ל הישגים. חיל האוויר איבד למעלה מ-20 מטוסים בפחות מ-24 שעות. מכיוון שכוחות האוויר של האויב לא נפגעו באופן משמעותי, יש להניח שיהיו עוד כמה ימים קשים לחיל האוויר. מערך הטילים במצרים עדיין לא נפגע, וייתכן שהמערך בסוריה יתארגן מחדש. מצבת הטנקים המאוישים בצה"ל היא 1,880 – 1,070 מהם הוקצו לחזית הדרום, 730 לרמת-הגולן ו-80 טנקים מסוג נחות (שרמן) הוקצו לפיקוד המרכז. נוסף על כך יש טנקים במרכזי השיקום והאחזקה (מש"אות), אך אין צוותים לאישים. ניתן להרכיב צוותים מאנשים שהטנקים שלהם נפגעו. אחת הבעיות העיקריות בתפעול הטנקים היא עייפות הצוותים. בהנחה שהצוותים אינם יכולים להילחם יותר מיומיים-שלושה ברציפות,

472 שם; הקלטה בתא רמטכ"ל.

473 רשימות שלישי שהב"ט.

474 תוכן הדברים שהובאו בדיון מבוסס בעיקרו על יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל. החל מן השעה 17:15 היה גם רמ"ח היסטוריה בחדר, ורשימותיו (רשימות רמ"ח היסטוריה) משמשות מקור נוסף לשיחה מהשעה הזאת ואילך.

יש חשיבות עליונה לאורך הנשימה, והדבר תלוי בשיעור האבדות, אך גם בכוחות הרעננים שניתן להכניס במחזוריות. הערבים, לעומת זאת, יכולים להמשיך בתנופה באמצעות קליטת כוחות רעננים, בעיקר בחזית הצפונית, מירדן ומעיראק. ייתכן שמאמץ עליון היה מביא להנחתת מכה מכרעת על האויב, אולם בשלב הזה זהו הימור מסוכן משום שמאמץ כזה פירושו "הנשימה האחרונה", והפסד במקרה הזה הוא סופי. מכיוון שאין מדובר בגורל קרב, אלא בגורל מלחמה, ומצבה של ישראל אינו של חיים או מוות, אין טעם בריכוז המאמץ האחרון, אלא יש להיערך להגנה בצורה שתאפשר חיסכון מרבי בכוח, כך שרק חלק קטן יהיה במגע עם האויב וחלק אחר ינוח. כך יהיה אפשר, אולי, לעבור בהמשך להתקפת נגד. יש לעבור למערכי הגנה שיתבססו על מכשולים המאפשרים הגנה בכוחות סטטיים. המעבר יהיה באופן הדרגתי תוך כדי מגע עם האויב. אם יהיה צורך לסגת לפני שהקווים יהיו מוכנים, ייתכן שלא יהיה אפשר לתפוס אותם. לכן יש להתחיל בהכנתם עוד באותו הלילה. ברמת-הגולן מוצע הקו שיעבור בנקודות הבאות: עין-פית, קלע, אל-קנעבה, חפר, ראס אל-מעט'ר, מזרע-כנף, סקופיה, אל על. הקו יהיה סטטי והשריון יהיה מאחור. בסיני אין קו מתאים בין התעלה למעברים. הוא הציע לתפוס את קו הרכסים. סגן הרמטכ"ל ביקש מן הנאספים להביע דעה על הערכתו זו, ואם אכן תתקבל ההצעה לסגת, ביקש הצעה טכנית להוצאתה לפועל.

ראש מה"ד האלוף מנחם מרון ייחד את דבריו לקו ההגנה בחזית הדרום. לדעתו, מבחינת תכונות טופוגרפיות הוא מתאים לצרכים רק בגזרה שמאום חשיבה ודרומה. צפונה משם השטח בלתי עביר, ולכן יש להחזיק בציר הכביש (כנראה ציר הרוחב), מעברי המתלה והגידי עד ראס מסלה. לדעתו, יש להביא בחשבון גם את ערפל הקרב של האויב. אם חיל האוויר יוכל להרוס את הגשרים ייתכן שהאויב יסתפק בשמירה על הישגיו (ולא ימשיך בתנופת המתקפה). ראש מה"ד המליץ לתפוס את הנקודות השולטות על הרכסים. בנוגע לעצם בניית הקו טען שאין תועלת רבה בהתחפרות כוחות חי"ר העלולים להישטף על-ידי האויב, מה גם שבניית קו מבוצר אורכת זמן רב, וקשה לעבור ממנו להתקפות נגד. הוא תמך בהקמת קו שייסוגו אליו רק כאפשרות אחרונה ועד אז בניהול הגנה ניידת בסיני.

ראש אכ"א האלוף הרצל שפיר גרס שכדי לשמור על הקו ההררי בחזית הדרום יש להיאחז בצד המערבי של מעבר הגידי, במעבר המתלה כולו ובוואדי סודר. יש לעבות את כוחות החי"ר הנמצאים שם תוך שימת דגש על ואדי סודר, שאותו יש לתגבר בשריון. לדעתו, אין טעם בשמירת רציפות קרקעית. במקומות אחרים יש להשקיע שריון, כאשר באזור פתחת טסה ודרומה יש לרכז כוחות שריון. האלוף שפיר הסכים עם קו ההגנה המוצע ברמת-הגולן. הוא ציין שהבעיה העיקרית בשתי החזיתות היא בעיית זמן ומרחב. הכנסת חי"ר וריתוקו לקו צריכה להיעשות רק לאחר שהקו יהיה מוכן לקליטתו.

האלוף זאבי טען שהכרחי אמנם ליצור קו שני בסיני, אך יש להביא בחשבון שלא לכל אורכו יש תוואים מתאימים, אין זמן ליצירת הקו, יש מחסור באמצעים והמצב משתנה כל הזמן. לכן יש להתארגן להגנה משוריינת (ניידת) תוך תפיסת שלושת פתחי הצירים העיקריים: גידי, מתלה וסודר. מהגידי וצפונה אין להתבסס על תוואי הקרקע, אלא על

קרב נייד להגנה על המתקנים החיוניים ומצבורי התחמושת. רפידים היא תנאי להחזיק בקו המערבי. בגזרה הצפונית צריך לשמור את רומני "בשיניים".⁴⁷⁵

בשעה 17:10 יצא הרמטכ"ל בלוויית רב-אלוף (מיל') רבין, לפיקוד הדרום,⁴⁷⁶ ואילו ברילב תודרך על-ידי סגן הרמטכ"ל לקראת צאתו לפיקוד הצפון.⁴⁷⁷

לאחר השיחה עם ברילב שוחח האלוף טל עם אלוף פיקוד הצפון.⁴⁷⁸ לאחר מכן חזר ללשכתו והמשיך בדיון. רוב הדוברים תמכו בדעה שחיל האוויר חייב להמשיך במאמץ לחסל את הגשרים. האלוף זאבי אף הציע להפעיל לוחמה פסיכולוגית ברדיו ולהודיע שהגשרים הושמדו. בהמשך הציע רב-אלוף (מיל') ידן שפרשנים יודיעו שכל כוח מצרי שייכנס לסיני יושמד משום שהגשרים נהרסו.

האלוף טל העלה אפשרות שהן הסורים והן המצרים יחליטו בעצמם להפסיק את המלחמה. הם לא השיגו אמנם הישגים טריטוריאליים של ממש, אבל הפסקת אש במצב הקיים תיתן בידיהם יתרון גדול.

עוזר ראש אג"ם הביע דאגה מן העובדה שהחזית הירדנית חשופה, וסגן הרמטכ"ל אמר שתגבורות עיראקיות זורמות לחזית. רמ"ח המבצעים דיווח שאלוף פיקוד הצפון ביקש לקבל את שתי הפלוגות מהגש"פ שהושארו בפיקוד המרכז.

באשר לזירה הימית טען האלוף טל שאפשר לתקוף את הצי הסורי רק באמצעות משיכתו אל מחוץ לנמלים. האלוף שפיר הציע לתקוף את נמלי סוריה למטרות הטרדה.

עוזר ראש אמ"ן למחקר תא"ל אריה שלו הביא בפני הנאספים דוח על מצב האויב וציין את העובדות הבאות: בצילום שנערך במשך היום בתעלה אוכנו חמישה גשרי טיפ-פי, שלושה גשרי פי-אם-פי, חמישה גשרי חי"ר ו-15 רפסודות יוניפלוט. מאלה הושמד גשר פי-אם-פי אחד ושלושה גשרי חי"ר. הבעיה העיקרית של שליטי מצרים וסוריה היא האם להטיל את דיוויזיות השריון לקרב. ייתכן שדיוויזיית שריון 3 הסורית הוטלה לקרב. חטיבת שריון סורית בגזרה הצפונית נמצאת במצב של התפוררות. הרגשת הערבים טובה. חיל האוויר לא הצליח לפגוע בהם פגיעה קשה, והם מצליחים לתקוף גם מן האוויר. להרגשה הזאת יש השפעה גם על מדינות ערביות אחרות: העיראקים שולחים גם כוחות יבשה, ללבנונים קשה למנוע פעילות מחבלים מגבולם; לעומת זאת, חוסיין נותר עדיין בעמדתו. עדות מהימנה נוספת להרגשה הטובה שלהם היא העובדה שבאז"ם התנגדו המצרים לדיון בהפסקת אש. עם זאת יש להביא בחשבון שצבאות ערב עדיין חוששים מפני צה"ל.

עניין אחר שהועלה היה הפעלת כוחות ואמצעי נ"ט. רמ"ח המבצעים דיווח שהעביר צנחנים עם אמצעי נ"ט (טילי שמל ותול"רים) לפיקוד הצפון. האלוף זאבי הורה לפיקוד המרכז לרכז אמצעי נ"ט מאולתרים גם ממשקים באזור. סגן הרמטכ"ל הורה לשמור צנחנים מצוידים בנשק נ"ט כעתודת מטכ"ל.

475 רשימות רמ"ח היסטוריה.

476 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

477 יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל. תוכן התדריך לא פורט.

478 פירוט השיחה ראו עמ' 422 לעיל.

הוראת סגן הרמטכ"ל לחיל האוויר: לרכז המאמץ על גשרי השריון

בשעה 18:05 שוחח האלוף טל עם אלוף פיקוד הדרום. האלוף גונן דיווח שהמצרים מתקנים חלק מן הגשרים שנפגעו על-ידי חיל האוויר ועוברים עליהם, והוסיף שלהערכתו הפצצת הגשרים היא הדבר החשוב ביותר, שכן היא תשבור את תנופת המצרים. בעקבות השיחה הזאת הודיע האלוף טל למפקד חיל האוויר על הגשרים, ואמר שהמצרים תיקנו את הגשר הדרומי ביותר. כן הורה לרכז את עיקר המאמץ על גשרי השריון. האלוף פלד השיב שימשיך בתקיפות בשיטת "קלע" על הגשרים.⁴⁷⁹

שיחת שר הביטחון עם סגן הרמטכ"ל בעניין פינוי שדות הנפט

בשעה 18:25 קרא שר הביטחון לסגן הרמטכ"ל לשיחה בעניין פינוי צוותי התחזוקה משדות הנפט באבו רודס.⁴⁸⁰ השר אמר כי הוא שמע שהפיקוד הורה לפנות את כל האנשים. סגן הרמטכ"ל ענה כי ההוראה הזאת ניתנה על-ידי הרמטכ"ל לאחר פגישתו עם השר. על כך השיב השר שבפגישה עמו לא סוכם להתחיל בפינוי מיד, אלא רק לבדוק אפשרות פינוי, מה גם שהאלוף טל דיווח שהוא הורה לשלוח כוח (צנחנים) לאזור וחיל האוויר תוקף את הגשרים. השר אמר שלפי הדיוע לו הושמדו 11 גשרים.⁴⁸¹

סיכום

הפתיחה המפתיעה של האויב באש, בשתי חזיתות בו־בזמן, חייבה את צה"ל לפצל את כוחותיו ולפעול באופן שונה מן התוכניות שהוכנו לפני המלחמה. עתה נערך צה"ל לצמצם את הישגי האויב ואת שחיקת הכוח הסדיר עד להגעתם של כוחות המילואים לחזיתות, ולהותיר בידו – בהתאם לתפיסה הבסיסית שהייתה מקובלת כל השנים – אפשרות לעבור במהירות למתקפת הכרעה. המטה הכללי היה צריך לקבל החלטות בכמה עניינים:

א. כיצד להפעיל את הכוח הסדיר? האם לקצר קווים ולוותר על אתרים מבודדים, כמו מעוזים בדרום או מוצבים בצפון, במגמה לרכז כוחות מול מאמצי האויב, או להישאר באותם אתרים מבודדים?

ב. כיצד להפעיל את העתודה:

479 רשימות רמ"ח היסטוריה.

480 תיאור השיחה מבוסס על רישום שלישי שהב"ט. עצם קיומה מוזכר ביומן רל"ש סגן הרמטכ"ל, ועיקריה נמסרו על-ידי האלוף טל בעדותו.

481 ברשימות שלישי השר משיחתו עם מפקד חיל האוויר נרשם ששר הביטחון שאל: "היו 11 גשרים?". ברשימות של תא רמשל"ט, שבהן נרשמה השיחה מצדה השני, לא נזכר המספר הזה.

1. חיל האוויר

א. האם לאפשר לו להשיג קודם עליונות אווירית, או להפעילו לסיוע לכוחות הקרקע בטרם השיגה?

ב. האם להפעילו במקביל בשתי החזיתות או רק באחת? אם באחת – באיזו?

2. עתודה קרקעית

א. איזה כוח יש להקצות למגננה בחזית הירדנית למקרה שירדן תצטרף למלחמה ותתקוף בחזית פיקוד המרכז?

ב. האם לשמור את אוגדת העתודה לשלב המתקפה, או להפעילה כבר בשלב המגננה?

ג. באיזו חזית להפעילה?

כמו בכל מלחמה, שרר ביום הלחימה הראשון ערפל קרב. ערפל אופייני לשלבים הראשונים של מלחמה, בעיקר מלחמה שנפתחה ביוזמת האויב, בייחוד בהפתעה. במקרה כזה עובר זמן-מה עד שהצד המופתע עומד על המגמה של הצד המפתיע ועד שמתבהרת לו תמונת המצב של מאמציו העיקריים והישגיו. ההתבהרות הזאת מאפשרת קבלת החלטות נכונות ככל האפשר בנוגע להפעלת הכוחות. לנוכח ערפל הקרב השהה הרמטכ"ל, ככל שהיה יכול, את ההחלטות בנוגע לאופן הפעלת העתודה – הן חיל האוויר והן אוגדה 146 – בתקווה להתבהרות המצב.

טרם המלחמה התגבשה התפיסה כי החזית הסורית מסוכנת מן החזית המצרית בשל קרבת הגבול למרכזי יישוב ברמת-הגולן ובארץ-ישראל גופה והעדר מכשול קרקעי כמו תעלת סואץ. אולם עד לשעות הערב ב-6 באוקטובר נראה היה שברמת-הגולן לא הצליח האויב להשיג מאחז של ממש וההישג הקרקעי הקטן שהשיג – בגזרה הדרומית – יישמט מידו עד מהרה. נצפה שלסורים לא יהיו הישגים נוספים, שהכוח הסדיר יוכל לבלום ניסיונות פריצה שלהם עד להגעת כוחות המילואים, ושהכוחות האלה יגיעו עד מהרה הודות לקרבת הימ"חים לחזית. לעומת זאת, הוערך שבמערב סיני האויב הצליח להשיג מאחזים של ממש, ונצפה שדיוויזיות השריון המצריות יצלחו גם הן. נצפה גם שעוצבות המילואים של צה"ל יגיעו לחזית הדרום בתוך זמן רב יחסית, זאת בשל ריחוקה ממרכזי היישוב. לפיכך הנחה הרמטכ"ל את פיקוד הדרום לרכז את כוחותיו בארבעה מאמצים מול המאמצים הצפויים של האויב, ולפנות מעוזים במקומות שאינם מול מאמצי האויב.⁴⁸²

482 על תמונת המצב שהצטיירה ביום הלחימה הראשון והפעולות שנקט בו, אמר הרמטכ"ל לאחר המלחמה: "לנו אין עוד התמונה החמורה באותו יום אחר-הצהריים. אפילו הייתי אומר שבשעות הערב אני יותר מודאג מהתעלה מאשר מרמת-הגולן. כלומר, מרמת-הגולן אין לנו תחושה, לי לפחות, ואני חושב גם לפיקוד באותו ערב, אין לנו תחושה שהחדירות הולכות להיות עמוקות, אם כי אנו מרגישים לחץ גדול בשתי החזיתות. לקריאות מנסים לענות עם חיל האוויר, גם פה וגם פה. אני ער לזה שחיל האוויר, היות והוא לא יכול היה לטפל בטילים, לא בצפון ולא בדרום, יכול לתת סיוע מוגבל, ואז אנחנו מתכננים ליום א להתחיל לעבוד על הטילים, קודם בחזית אחת, ואחר כך בחזית שנייה, כדי לזכות בחופש פעולה". (כינוס מפקדים בפיקוד הדרום, פברואר 1974).

לנוכח הערכתו, על בסיס תמונת המצב שהצטיירה בשעות הערב של 6 באוקטובר, קבע הרמטכ"ל שחיל האוויר יופעל בקדימה ראשונה בחזית המצרית. במהלך המחצית השנייה של ליל 6-7 באוקטובר השתנתה תמונת המצב במצפ"ה. בעקבות דיווחים מפיקוד הצפון הוערך שדווקא שם המצב חמור יותר. עם התגברות הדיווחים על המצב הקשה בצפון הופנה בהדרגה המאמץ המטכ"לי לשם. בבוקר 7 באוקטובר החליט הרמטכ"ל להטיל את אוגדת העתודה המטכ"לית למערכה בחזית הצפונית. זו הייתה החלטה קשה, שכן משמעותה הייתה צמצום יכולתו של המטה הכללי לחזק את חזית הדרום במקרה הצורך וחשיפת מה של חזית ירדן. בעקבות ההחלטה נותר המטה הכללי בשלב מוקדם של המלחמה ללא עתודה של עוצבות שריון, ורק עם חטיבות חיל הרגלים המעולה (חיר"ם) 247 ו-317. בשלב הבא – משהלכו ותכפו הדיווחים על המצב הקשה בחזית הצפונית – החליט הרמטכ"ל, בין היתר בהשפעתו של שר הביטחון, ששהה בצפון, להפסיק את ההכנות לתקיפת מערך הטילים בחזית המצרית ולרכז את המאמץ של חיל האוויר לחזית הסורית. זו הייתה החלטה קשה, שכן משמעותה הייתה ויתור על ניצול ההצלחה מהמטס המכין לתקיפת טילים בחזית מצרים.

ב-7 באוקטובר בשעות לפני הצהריים התברר שגם פיקוד הדרום נזקק לסיוע אווירי, והתקבל הרושם שהמצב בחזית הצפונית כבר אינו קריטי. לפיכך הועברו באופן הדרגתי מטוסים לסיוע בחזית המצרית. השעות שלפני הצהריים ב-7 באוקטובר התאפיינו ב"טלטול" מאמץ הסיוע של חיל האוויר מחזית לחזית, בהתאם לעוצמת התביעות לעזרה שנשמעו מכל אחת מהן.⁴⁸³

מהצטברות ידיעות שהגיעו משתי החזיתות הצטיירה במצפ"ה ב-7 באוקטובר בצהריים תמונת מצב קודרת. שר הביטחון, שסייר בשני הפיקודים בשעות השפל, הציג תמונת מצב קשה שחייבה, לדעתו, לעשות בשתי החזיתות הכנות לתפיסת מערכי הגנה בקווים אחוריים. השר עזב את חפ"ק הפיקוד שעה שהמצב נראה שם חמור, כאשר אלוף הפיקוד התריע בפני הרמטכ"ל שהוא נסוג למצרים, ועיקר הדיון שנערך שם בהשתתפותו נסב על הדרך הטובה ביותר לבלום את כוחות האויב התוקפים.

483 לאחר המלחמה אמר האלוף טל על ההתרחשויות עד ל-7 באוקטובר בצהריים: "מה הייתה התמונה שהצטיירה במצפ"ה בשבת בערב? אני לא אומר שזו הייתה אמת אובייקטיבית בשטח, אני אומר לכם מה בפיקוד העליון הייתה התמונה. היה לנו הרושם שברמת-הגולן העניינים מתנהלים בסדר ונמצאים תחת בקרה ושבתעלה המצב חמור. אבל במשך הלילה התחילה להתגבש תמונה קצת שונה, ולקראת בוקר התברר לנו שהמצב ברמת-הגולן רע מאוד, ולכן, בבוקר יום א', 7 בחודש, הוחלט לשלוח את אוגדה 146 לצפון. אוגדה 146 הייתה עתודת המטכ"ל היחידה שהייתה במלחמה הזו מהתחלטה ועד סופה. הייתה עתודת מטכ"ל בוקר אחד, והוחלט מיד לשלוח אותה לעלות לצפון, ומשימת חיל האוויר שונתה – במקום לתקוף את מערך טילי הנ"מ בתעלה, נצטווה חיל האוויר לתקוף את מערך הטילים בסוריה, ומה שנקרא בשליפה. חיל האוויר, אם אינני טועה, הספיק בתעלה לעשות את המטס המקדים או המכין, ואת המכה העיקרית, המסיבית, דחינו והיא כבר לא באה. במקום זאת חיל האוויר הלך ישר למערך הטילים. ובכן, עשו שני דברים לאור התפתחות המלחמה בשבת בלילה: ראשית – אוגדה 146 נשלחה לצפון. ב. שונתה המשימה של חיל האוויר מתקיפת טילים בדרום לתקיפה של הטילים בסוריה. החל מיום א' בצהריים חולק המאמץ האווירי בין שתי הזירות במשימות סיוע וכיבוי שרפות" (מפ"ע, כינוס ספ"כ מיום 12 בפברואר 1974).

זמן קצר לאחר צאת השר השתנה הלך הרוחות בפיקוד והדבר בא לידי ביטוי היטב בשיחות עם הרמטכ"ל. החל מן השעה 13:10 הציעו אלוף פיקוד הדרום ומפקד אוגדה 143 לרמטכ"ל לצאת להתקפות-נגד על הכוחות המצריים, ואולי אף לצלוח את התעלה. נראה שהפניות הללו הביאוהו לתחילת מחשבה על האפשרות לצאת להתקפת-נגד מוקדם מכפי שהעריך קודם לכן.

תוך כדי הדיון שנערך בלעדיו בלשכת ראש הממשלה, גיבש הרמטכ"ל, בהדרגה, הערכה שייתכן שניתן לצאת להתקפות-נגד על הכוחות המצריים שצלחו את תעלת סואץ כבר ביום המחרת. להערכה זו תרמו כמה התפתחויות: האלוף גונן חזר שוב ושוב על הצעתו. ראש אמ"ן דיווח שנבדקת אפשרות, שבניגוד להערכה קודמת, אין הדיוויזיות המשוריינות המצריות מתוכננות לצלוח בקרוב, כלומר, בגדה המזרחית יהיה חלק קטן יותר מצבא מצרים מזה שנצפה במקרה שגם הם יצלחו, והכוח לא יכלול את העוצבות המשוריינות; מיד לאחר מכן דיווח מפקד חיל האוויר כי מטוסיו תוקפים את הגשרים על תעלת סואץ – התפתחות שהייתה אמורה גם היא להפחית את היקף הכוחות המצריים בגדה המזרחית. משהוזעק הרמטכ"ל להצטרף לישיבה בלשכת ראש הממשלה, מסר את הנתונים החדשים ואת הערכתו זו וציין שבכוונתו לנסוע לפיקוד הדרום במגמה לבחון במקום אם הדבר אכן אפשרי. שר הביטחון, שהטיל קודם לכן ספק בכך, השתכנע שלנוכח תקיפת הגשרים ייתכן שייווצרו נסיבות אחרות, והמליץ לייפות את כוחו של הרמטכ"ל להחליט על יציאה להתקפות-נגד בשטחנו אם יגיע למסקנה שהדבר אפשרי. עם ערוב היום השני ללחימה נראה היה שאם תוצאות הבדיקה של הרמטכ"ל יהיו חיוביות יתחיל למחרת – 8 באוקטובר – שלב חדש: צה"ל ייטול יוזמה ויעבור להתקפות-נגד על כוחות האויב שחדרו לשטח שהיה בידי צה"ל.

פרק ד

שלב התקפות-הנגד בשטחנו (8 באוקטובר 1973)

קביעת התוכניות של התקפות-הנגד בשטחנו

ב־7 באוקטובר אחר־הצהריים החל המטה הכללי להיערך לנטילת היוזמה בשתי החזיתות, היינו, למעבר מבלימת התקדמותם של כוחות האויב להתקפות-נגד על הכוחות שחררו לשטחנו. רוב כוחות המילואים היו מיועדים להגיע לחזיתות עד 8 באוקטובר בבוקר. בכל חזית היו אמורות להימצא שלוש אוגדות: בדרום – אוגדות 162, 252 ו־143, ובצפון אוגדות 210, 36 ואוגדת העתודה המטכ"לית – 146.

על־פי התוכנית הבסיסית שגיבש המטה הכללי לפני המלחמה, שולבה אוגדה 146 בתוכניות המתקפה בפיקוד הצפון. ב־7 באוקטובר בבוקר, כשנראה היה שהכוחות שברמת־הגולן מתקשים לבלום את תנופת המתקפה של כוחות האויב, הופנתה לשם אוגדה 146 כדי לסייע בבלימה. ואולם בתוך זמן קצר, כשנראה שדי יהיה בהפעלת חיל אוויר כדי לבלום את תנופתו של האויב, ולא יהיה צורך להשקיע גם את אוגדת העתודה בכך, הורה הרמטכ"ל להכינה למתקפה ולא לערבה בקרבות הבלימה.

לקראת הגעת כל הכוחות לחזיתות היה על המטכ"ל להחליט כיצד יופעלו הכוחות. בחזית המצרית עמדו בפניו שלוש אפשרויות. הראשונה – לייצב קו הגנה בשטח שאותו העריכו המפקדים כי אינו ניתן לפריצה – קו המצרים; האפשרות השנייה – להכשיר קו עצירה במצרים, לייצב קו הגנה בשטח קדמי יותר ולתקוף את הכוח המצרי שחצה את תעלת סואץ במגמה לבלום את תנופת האויב, למנוע ממנו לבסס את הישגיו, לצמצם את מאחזיו ולשפר את יחסי הכוחות; האפשרות השלישית – לחצות את תעלת סואץ ולהשתלט על שטחים ממערב לה ולהוציא בכך את האויב משיווי משקל.

בחזית הסורית היו שתי אפשרויות. הראשונה – לייצב את קו ההגנה; השנייה – לא להסתפק בכך ואף להדוף את הכוחות הסוריים שחררו לרמת־הגולן אל מעבר לקו הסגול. הרמטכ"ל והדרג המדיני היו תמימי דעים שבשלב הזה עדיין אין לחצות את תעלת סואץ. רב־אלוף אלעזר המליץ לתקוף את הכוחות המצריים שחצו את התעלה. ראש הממשלה ושר הביטחון קיבלו את הצעתו שיטוס לפיקוד הדרום כדי לעמוד מקרוב על המצב ולברוק אם נוצרו התנאים הדרושים למימוש דרך הפעולה הזאת, והסמיכו אותו להחליט על דרך הפעולה – ייצוב קו הגנה או התקפת-נגד בשטחנו – בהתאם למסקנות בדיקתו.

אשר לפיקוד הצפון – זמן קצר לפני נסיעתו של הרמטכ"ל דרומה נראה שהמצב שם הולך ומחמיר. לפיכך החליט הרמטכ"ל, באישור הדרג המדיני, לשלוח לשם את קודמו

בתפקיד, רב־אלוף (מיל') בר־לב, שיפעל כנציג הרמטכ"ל ליד אלוף הפיקוד. לנוכח הדיווחים שהתקבלו באותה העת הדגיש אז המטה הכללי את הצורך בהקצאת כל הכוחות האפשריים למגננה, אולם נראה שלא פסה התקווה כי יהיה ניתן לצאת עד מהרה להתקפת־נגד על הכוחות הסוריים בשטחנו. בר־לב נשלח לבדוק את המצב ואת אפשרויות הפעולה להמשך. מן הנתונים שקיבל בפיקוד הדרום העריך הרמטכ"ל שנוצרו התנאים הדרושים ליציאה להתקפת־נגד בשטחנו, ונתן למפקדת הפיקוד הוראות ברוח הזאת. בשעה 20:30 מסר בר־לב למטכ"ל כי גם בחזית הסורית בשלו התנאים להתקפת־נגד על כוחות האויב בשטחנו, וכי והכוונה לפתוח בה למחרת בבוקר. ב־8 באוקטובר בבוקר עמד להסתיים שלב הבלימה של כוחות האויב ונפתח שלב חדש בלחימה – מעבר להתקפות־נגד בשטחנו.

ביקור הרמטכ"ל בפיקוד הדרום וסיכום התקפת־הנגד

ב־7 באוקטובר בשעה 18:45 הגיע הרמטכ"ל לחפ"ק פיקוד הדרום ב"דבלה" שבאום חשיבה, וקיבל דיווח עדכני ומפורט על הסד"כ ועל הצפי להתעצמותו עד ל־8 באוקטובר בבוקר. הנתונים שנמסרו לו בנוגע לסד"כ שריון צה"ל והאויב בגזרת התעלה היו:¹

העוצבות/הגזרות	המצב לפי העדכון האחרון	הצפי ללילה	הצפי למחרת בבוקר
צה"ל			
אוגדה 162	כ־200		200
אוגדה 252	73		60-50
אוגדה 143	91	עד 150	200
חטיבה 875	45		
חטיבה 274	65	כ־90	כ־100
טנקי אויב בסיני			
בגזרה הדרומית של התעלה	200-100		
בין האגמים	300-200		

מפקד אוגדה 162 האלוף אברהם אדן העריך שעד הבוקר יהיו באוגדתו כ־200 טנקים. חטיבה 11 תגיע רק ב־8 באוקטובר בצהריים כך שבבוקר יחסר לו חי"ר וחרמ"ש. הוא העריך שיתר הכוחות יגיעו עד 9 באוקטובר בערב. בגזרתו פרוסים 10 קני ארטילריה וגדודי הארטילריה צפויים להגיע רק ב־8 באוקטובר בערב ובמשך 9 באוקטובר.²

1 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

2 אברהם אדן, על שתי גדות הסואץ, עידנים, ירושלים, תשל"ט (להלן: על שתי גדות הסואץ), עמ' 79. דבריו אלה של האלוף אדן לא נרשמו על־ידי רל"ש הרמטכ"ל ביומנו.

בשעה 19:20 החלה בחמ"ל התייעצות שבה השתתפו הרמטכ"ל ופמלייתו, אלוף הפיקוד וקציני מטהו ומפקדי האוגדות, למעט האלוף שרון שהגיע רק בתום הדיון.³ האלוף גונן תיאר לרמטכ"ל את ההתרחשויות מאז פגישתם במטכ"ל יום קודם לכן בצהריים. הוא ציין את תרומת חיל האוויר לשיפור המצב, והדגיש שמאז השעה 11:00, עת הופעל הסיוע האווירי בדרום, הוקל לחץ האויב. הוא סבר כי אין להשאיר את המצב בעינו (וכי יש לצאת להתקפות-נגד). גונן הציע שתי אפשרויות בהנחה שאוגדה 252 נשחקה, ולפיכך אין לערבה בהתקפות, אלא לערוך אותה בבלימה יחד עם חטיבה 247, שלה טנקי טיראן. אפשרות ראשונה – אוגדה 143 תנוע דרומה, תשמיד כוחות אויב, תצלח על גשר במזח שבאזור העיר סואץ אל עבר העיר ותתייצב בעורף האויב. אוגדה 162 תתקוף בשני צירים לרוחב הגזרה, תצלח באזור מעוז מילנו (קנטרה) ותבצע את תוכנית "צפניה" המורחבת. אפשרות שנייה – אוגדה 143 תצא מגזרתה (טסה), תתקוף בכיוון צפון-מערב, תצלח את התעלה בלילה על גשרים מצריים ותטהר את הגדה המערבית של התעלה עד לחיץ החקלאי. אלוף פיקוד הדרום העדיף את האפשרות הראשונה שבה שתי אוגדות תוקפות בו-בזמן, מכיוון שבדרך הזאת ניתן להשמיד טנקי אויב רבים יותר. הוא ציין ששר הביטחון התקשר והודיע שהוא מצדד במעבר להתקפת-נגד.⁴

מפקד אוגדה 162 האלוף אדן חשש מאפשרויות פריצה בצירים שבגזרה הצפונית בשל הסכנה של שקיעת רק"ם בביצות והלחימה העזה של חיילי הרגלים המצרים. הוא העדיף להתמקם על הגבעות ולהמתין להתקפות האויב, ורק לאחר שבירתן לתקוף בגזרה שמדרום לאי בלח.

סגנו של אלוף הפיקוד אל"ם אורי בן-ארי טען שאי אפשר לצלוח. עדיף למקם 400 טנקים על הגבעות ולצאת עם כ-250 מהם, כדי להשמיד טנקי אויב שצלחו את התעלה, ולהימנע מלהתכתש עם כוחות הרגלים המצריים שצלחו את התעלה.

מפקד אוגדה 252 האלוף מנדלר שלל את האפשרות של צליחת התעלה מצפון לאי בלח בגלל חשש מאבדות כבדות. הוא המליץ לצלוח בגזרה המרכזית: להטיל את שתי האוגדות להתקפה בגזרה הזאת, לנצל הצלחה על-ידי אחת מהן "ולעבור מעט".⁵ הוא סבר שאוגדה 162 תסיים לרכז את כוחותיה רק בבוקר ושהם יהיו עייפים לאחר שנעו שני לילות.⁶ צליחת התעלה, טען, תשפר בכל מקרה את המצב. ניתן, לדעתו, להתחיל במהלך בסביבות 10:00–11:00.

מן הנתונים וההמלצות ששמע הרמטכ"ל הוא הסיק שדרך הפעולה הטובה ביותר תהיה התקפה על הכוחות המצריים בגדה המזרחית של התעלה, והתווה תוכנית של התקפה מדורגת בשני שלבים; בכל שלב תתקוף אוגדה אחת ושתי האוגדות האחרות יכלמו. אוגדה 252 תבלום במהלך כל ההתקפה, שתי האוגדות האחרות יתקפו בדירוג – אחת תתקוף והאחרת תבלום. האפשרויות הבסיסיות להתקפה היו: הראשונה – התקפה של אוגדה 162 בגזרה המרכזית;

3 יומן רל"ש הרמטכ"ל. האלוף שרון איחר בשל תקלה במסוק שנשלח להביאו – כך דיווח מאוחר יותר הרמטכ"ל בחדרו (הקלטות בחדר הרמטכ"ל).

4 ראו הערה 463 בעמ' 420 לעיל.

5 מן הכתוב לא ברור אם הכוונה הייתה לצלוח בכוחות קטנים או לתפוס שטח מצומצם מעבר לתעלה.

6 נראה שהתכוון להציג תוכנית שבה שתי האוגדות שיתקפו הן 143 ואוגדתו – 252.

השנייה – התקפה של אוגדה 143 בגזרה הדרומית. הוא ציין שרצוי שהתקפה אוגדתית אחת תיערך בבוקר. כמו כן הדגיש את הנקודות הבאות: שתי האוגדות יתכננו את ההתקפות; שתיהן לא יתקפו בו־זמן ושתיהן לא יצלחו בו־זמן; אם תוצאות ההתקפה יהיו קלושות – אין לצלוח; אם התוצאות יהיו טובות – יש להיות בכוננות לנצל הצלחה ולצלוח; סיוע אווירי יינתן כל העת; יש לבדוק אפשרות להצניח כוח בג'בל עתקה; יש לפנות כל מעוז שאינו תורם ללחימה ולחלץ את אנשיו על־פי היכולת; יש למקם חסימות של צנחנים כדי למנוע התקדמות כוחות אויב לכיוון שרם א־שיח' ולרכז את הטנקים שבמרחב שלמה לאגרוף.⁷

בתום הדיון הגיע האלוף שרון לחפ"ק "דבלה", והרמטכ"ל שוחח עמו כ־10 דקות.⁸ האלוף שרון הציע שאוגדתו – המונה כ־100 טנקים – תתקוף כדי לחלץ שני מעוזים. לשאלת הרמטכ"ל האם במקרה שתוכניתו תתקבל יוכלו לתקוף גם בבוקר, השיב האלוף שרון בשלילה, והרמטכ"ל אמר שיש לקוות כי המעוזים יחזיקו מעמד עד למחרת כשתיערך המתקפה בחזית.⁹

החזית המצרית עד חצות 7-8 באוקטובר

הדיווחים שהגיעו מן החזית המצרית לאג"ם־מבצעים ב־7 באוקטובר בערב היו על פעילות חיל האוויר נגד כוחות ים מצריים, על תקיפות מעוזים בגזרה הדרומית, על ניסיונות לחלץ

7 לנוכח הבעיה בפירוש הסיכום, שהמקור היחיד לו הוא סיכום רל"ש הרמטכ"ל, להלן הרישום כלשונו (ההדגשות במקור – ש"ג):

רמטכ"ל

בעד בבוקר התקפת אוג' אחת. סבירה מאוד – אלברט בולם, אריק יורד ומחסל [אפשר שהכוונה: תוקף את הגזרה הדרומית מצפון לדרום].

אפשרות שניה: מקבל ניתוח חלק צפוני. ברן עושה התקפה במרכז. מוכן לעשות השתיים.

בדרוג: לשבור שריון, ערוכים יותר טוב ונראה מה יהיה.

התקפה – תוצאות קלושות, אין מה לצלוח.

לא נגר צליחה.

ומתברר שיש גשר אחרי תקיפה.

לא בו־זמנית 2 אוגדות צולחות. לא בו־זמנית 2 תוקפות. 2 האוגדות צריכות לתכנן.

רעיון המבצע:

אלברט לא חשוב באם ילך אחורנית בהשהיה.

אלברט בולם, אריק תוקף.

אריק בולם, ברן תוקף.

2 בסיסיות: ברן תוקף. אריק עובר להתקפה למטה. התייצבות אחרי 2 התקפות.

כוח מוצנח על עתקה, ונכנסים.

יש מקום לניצול הצלחה לא משמית.

סיוע אוויר תקבלו כל הזמן.

מעוזים – ללכת לפי קריטריון זה: למעוז יש תרומה מוגבלת, בוודאי לא שווה 14 איש. בכל מקום

לעשות עפ"י היכולת להציל.

8 כך דיווח הרמטכ"ל מאוחר יותר בחדרו – הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

9 עדות רבי־אלוף אלעזר; הערות תא"ל (מיל) אבנר שלו.

אנשי מעוזים בגזרה הצפונית ובגזרה המרכזית, על פינאי פצועים ממעוז ועל צליחת כוחות מצריים והתקדמותם.

בשעה 19:10 נמסר מפיקוד הדרום כי בוואדי שלא לה נמצאים 20 אנשי קומנדו מצריים; כוח נשלח במסוק לרדוף אחריהם והפיקוד ביקש מסוק נוסף.

בשעה 20:20 דווח מחיל האוויר כי מטוסי צה"ל תוקפים כלי שיט באזור ראס זעפרנה וכי התקיפה תימשך עוד כעשר דקות. לאחר שעה וחצי נמסר ממרכז הסיוע האווירי כי טייס שחזר מגיחה בראס זעפרנה ראה בים כוח המונה יותר מ-20 נחתות. הוא לא זיהה אם הכוחות הנמצאים עליהם הם כוחות חי"ר או שריון. מטוסי צה"ל תקפו את הנחתות ופגעו בהן.

בנוגע לניסיונות חצייה נמסר בשעה 22:10 כי כוח מאגד ארטילרי 209 זיהה בגזרת "מצמד" גשר, שעליו עוברים טנקים. לאחר עשר דקות נמסר מאמ"ן כי חטיבת טנקים עצמאית 25, המצוידת בטנקי טי-62, ואשר התקדמה לעבר התעלה, שקעה באזור החיץ החקלאי.

קודם לכן, בשעה 20:30, נמסר מפיקוד הדרום כי כוחות מצריים תקפו את מעוז "מסרק" ומעוז "ניסן" בגזרה הדרומית ומיקשו את הכניסה למעוז "ניסן". על ניסיונות לפנות מעוזים נמסר באותה שעה בערך: נודע כי חיילי מעוז "אורקל" עלו על מארב בניסיונם להתפנות; חיילי מעוז "מפרקת" פונו על-ידי כוח מגדוד 9, וחיילי מעוז "דרורה" ומעוז "כתובה" התפנו בכוחות עצמם. בשעה 23:00 דווח מהאזנה לאלחוט כי גם חיילי מעוז "מילנו ב" מתפנים.

בשעה 21:15 נמסר כי במעוז "בודפסט" יש פצועים, ומבררים אפשרות לפנותם בדרך הים. כעבור 20 דקות נמסר כי כוח של חיל הים יפנה אותם. לאחר כשעה וחצי נמסר מחפ"ק פיקוד הדרום כי איש לא פונה מ"בודפסט".

אשר לניסיונות ההתקדמות של הכוחות המצריים בעומק השטח: בשעה 23:15 התקבלה ידיעה על הנחתת מסוקים באזור הגדי. קודם לכן התקבלו ידיעות מדאיגות על התקדמות כוחות אויב בדרך היבשה: בשעה 21:23 דווח ממרכז סיוע האוויר (מרס"א) על איכון תנועת טנקי אויב באזור מעוז המזח דרומה; לאחר חצי שעה דווח מאוגדה 252 כי כוח אויב הגיע בציר המתלה עד לכביש הרוחב וכי כוח אחר נע דרומה לעבר ראס סודה. בשעה 22:40 התברר כי הידיעות היו מוטעות – כוח אויב לא הגיע לכביש הרוחב, והכוח הנע לעבר ראס סודה היה של צה"ל.¹⁰

בלקט מודיעין ימי משעה 19:30 נמסר: "החל משעה 071830 מסתמנת יציאת סטי"לים מפורט סעיד, ומשעה 071810 החלה יציאת סטי"לים מאלכסנדריה". ההערכה הייתה שבלייל 7-8 באוקטובר צפויה פעילות של 4-6 סטי"לים מדגם אוסא ושל שתי ספינות מטל"ר באזור צפון סיני.¹¹

בשעה 23:30 הופץ לקט אמ"ן ובו דווח כי מכוניות להנחת מוקשים חצו את התעלה בגזרה ארמיה 3. לנוכח הידיעה הזאת העריך אמ"ן כי המצרים הגיעו בגזרה הזאת לדרך החת"ם וכי בכונתם למקש את עמדותיהם ולחזק את מאחזם.¹²

10 מבצעים/אירועים, דרום; דיווח מבצעי.

11 מסמך מפקדת חיל הים-מודיעין, אוקטובר 1973.

12 מסמך אמ"ן-מחקר, אוקטובר 1973.

החזית הסורית עד חצות 7-8 באוקטובר

בשעה 21:00 דווח מפיקוד הצפון כי נוצר קשר עם כוח מחטיבה 188, שגודלו לא ידוע, הנע בציר הרוחב "אנטוליה" ונמצא חמישה ק"מ מצפון ליהודיה. בשעה 23:07 נמסר כי השלמות לחטיבה 7 עושות דרכן לפילון.

בדומה לערב הקודם, נודע בערב הזה על ירי לעומק שטח ישראל: בשעה 20:45 דווח ממרכז סיוע האוויר (מרס"א) על שלוש התפוצצויות, כנראה של טילי פרוג, באזור כנף 1, בין מגדל העמק לשרידה. במקביל התקבלה ידיעה מאותו מקור (מרס"א) על 5-10 התפוצצויות בנצרת. בידיעה צוינה הערה שיתכן שיש קשר בין הידיעה הזאת לידיעה הקודמת. לאחר רבע שעה הגיע מפיקוד הצפון דיווח מפורט יותר – בחווה החקלאית ליד מגדל העמק היו ארבע התפוצצויות, שלוש מהן אותרו, ונגרמו דלקות קלות בלבד. שתיים נפלו ליד הכביש הראשי בנהלל; כל ההתפוצצויות היו של רקטות פרוג.¹³

בלקט שהפיץ אמ"ן קודם לכן, בשעה 19:30, נמסר כי בפענוח תצ"א של גיחה שנערכה ב-7 באוקטובר בצהריים, זוהו שלושה כלי רכב לשיגור רקטות פרוג 7 בחרבת אל-מרג'. בדיקת המכתשים של הרקטות שנורו בערב הקודם ונפלו במגדל העמק, העלתה כי אין ספק שהם נוצרו על-ידי רקטות פרוג 7. ארבע הרקטות נורו במטח כמעט אחיד, כלומה, כמטרה גודרית, וההערכה הייתה שתופעל כך גם בהמשך, היינו, הקצאת מטרה אחת לגדוד שלם. פיזור הרקטות היה גדול מן הצפוי, ובהנחה שכוונת הסורים הייתה לפגוע בשדה התעופה ברמת דוד, הרי שטעו טעות גסה בהערכת הטווח.¹⁴

ביקור שר הביטחון במשל"ט

בשעה 18:35 הגיע שר הביטחון למשל"ט חיל האוויר והתעניין במצב בגזרה הצפונית של התעלה, במספר הטייסים שנפלו שם, במצב הגשרים על התעלה ובתוכנית להפעלת חיל האוויר בלילה הקרוב. דווח לו שכל המוצבים מקנטרה וצפונה נעזבו ושכמעט המזח נלחמים בתעלות; בתקיפות בגזרה הצפונית נפלו שישה או שבעה מטוסים, ו-11 מתוך 14 הגשרים נהרסו. הנתונים על שלושת הגשרים הנותרים התקבלו מאוחר, והכוונה הייתה לתקוף אותם באותו הלילה. צוין כי טווח הדיוק בתקיפות בשיטת "קלע" הוא כ-300 מ' בתנאי שידוע מיקומה המדויק של המטרה. עוד נמסר שחיל האוויר מוכן "לכבות שרפות" במשך הלילה, אם יהיו.

שר הביטחון אמר כי אם כפות המאזניים ייטו לטובת צה"ל יהיה אפשר להשתלט על קו פורט פואד-פורט סעיד משני עברי התעלה. הוא ציין שבעקבות הריסת הגשרים ומתן סיוע אווירי למתקפת אוגדות 143 ו-162 על כוחות השריון המצריים שחצו את התעלה, ישקלו המצרים אם כדאי להם "להתחיל את כל העסק מחדש", היינו, לבנות מחדש גשרים ולהעביר

13 מבצעים/אירועים, צפון; דיווח מבצעי.

14 מסמך אמ"ן-מחקר, אוקטובר 1973.

כוחות. לדבריו, אלוף פיקוד הדרום רוצה להתחיל במתקפה בלילה, וגם האלוף אדן והאלוף שרון "רוצים מאוד להיכנס לקרב". המתקפה, אמר, תתחיל כנראה בבוקר.¹⁵

הערכות סגן הרמטכ"ל לגבי לחימת המצרים

סגן הרמטכ"ל, שחזר בסביבות השעה 19:00 מפגישה אצל שר הביטחון,¹⁶ ציין כי בהנחה שבכוונת המצרים להגיע למעברים בתוך חמישה ימים, הרי שהם עומדים בלוח הזמנים; עם זאת ייתכן שהישגי חיל האוויר בהריסת הגשרים משבשים את תוכניתם.¹⁷ ואם זה"ל יצא למחרת היום להתקפת-נגד מסודרת בחזית המצרית, הם יברחו כמו במלחמת ששת הימים.

פגישת נציגי קמ"ט הקישור לאו"ם עם נציגים מלבנון

בשעה 20:10 דיווח קצין הקישור לאו"ם אל"ם גרעון מחניימי לסגן הרמטכ"ל שהלבנונים ביקשו לקיים פגישה רחופה בשעה 22:00, וקצין הקישור בצפון ייפגש אתם. האלוף טל הורה שקצין הקישור לא יקבל החלטות על דעת עצמו. בשעה 22:30 מסר מחניימי שהלבנונים הודיעו בפגישה כי אינם מסייעים בפועל לסורים, וכי הזהירו את המחבלים לבל יפעלו משטחם.¹⁸

תוכנית התקפת-הנגד בחזית הסורית

בשעה 20:35 התקשר בר-לב מפיקוד הצפון לאלוף טל ומסר לו על התרשמותו מן המצב ועל אפשרויות הפעולה. בראש וראשונה הושם דגש על בניית כוחותיה של אוגדה 146 ועל אי הטלתם לקרב עד שייבנה כוח עתודה חזק. לאחר שתושלם בניית הכוח יוכנסו הכוחות להתקפת-נגד למחרת בבוקר.¹⁹ הערכתו של בר-לב הייתה שניתן יהיה להתקפת-הנגד ובסיוע אווירי להשיב את המצב לקדמותו (היינו, להדוף את הסורים מעבר לקווי הפסקת האש), ואולי אף יותר מזה. שעת ה"ש" תיקבע ב-8 באוקטובר בשעה 05:00, והיא תהיה בין 08:00 ל-09:00 בבוקר. בר-לב ציין כי ברצונו להישאר בפיקוד הצפון וביקש

15 ראו לעיל עמ' 417.

16 ראה לעיל עמ' 427.

17 רמ"ח מודיעין אוויר תא"ל רפי הרלב דיווח בסביבות השעה 19:15 כי נקלט שדר של המצרים שלפיו נעצרו כוחותיהם בשל היפגעות גשרים (רשימות רמ"ח היסטוריה). בדיווח של מרכז סיוע האוויר משעה 19:00 על תוצאות תקיפת הגשרים בשעות 16:45-17:25 נמסר כי הייתה פגיעה במרכז הגשר, כ-10 ק"מ מדרום לאגם המר, כמו כן נפגע גשר בק"מ ה-46.5. גשר בק"מ ה-66 לא נפגע, וכן לא נפגע גשר בק"מ ה-71. הוא נראה צמוד לגדה במקביל לתעלה, אולם ציר הכביש המחבר לאזור נפגע (מבצעים/אירועים, דרום).

18 רשימות רמ"ח היסטוריה.

19 לאחר כשעה וחצי דיווח למצפ"ה כי אוגדה 146 מתארגנת וכי עדיין לא חצתה את הירדן. היא תוכל להיכנס למתקפה בכוח של 110 טנקים.

מהאלוף טל לבקש בשמו שחרור מתפקידו בממשלה. בנוגע לאפשרות של כיבוש החרמון אמר האלוף טל: "שקלנו הרבה. לא כדאי להקזיז דם על מוצב החרמון אלא כניצול הצלחה". סגן הרמטכ"ל העביר מיד את בקשתו של בר-לב למזכיר הצבאי של ראש הממשלה ומסר לו גם את פרטי השיחה.

עדכון סגן הרמטכ"ל על-ידי ראש אמ"ן

בשעה 21:10 נכנס ראש אמ"ן לחדרו של סגן הרמטכ"ל ומסר לו את תמונת המצב הבאה: מגמת הסורים היא להגיע לנהר הירדן. החטיבות הסוריות מתארגנות להגנת לילה. ברשתות הקשר הסוריות נשמעו רוסים. הסורים שיגרו רקטות פרוג, 20²⁰ הצנזור קיבל הוראה שלא להתיר את פרסום הדבר. מגמת המצרים באותו השלב היא לכבוש את הגדה המזרחית, בעיקר באמצעות חי"ר. ייתכן שאינם רוצים כלל להגיע למעברים. אפשר שהשריון יפרוץ למעברים לאחר שהצנחנים יונחתו שם ממסוקים. עד אותה עת חצו את התעלה ארבע דיוויזיות חי"ר: שתיים ממוכנות ושתי חטיבות שריון עצמאיות, שלהן טנקי טי-62. נראה שכוחות מדיוויזיות שריון 4 ו-21 עדיין לא חצו. תקיפת הגשרים שיבשה את תוכניות המצרים וצריך להמשיך בתקיפתם. אלוף (מיל') חיים הרצוג תוררך להציג את הדברים לעיתונאים כך שיוכן מהם שהגשרים הסובייטיים ייהרסו ושהשריון המצרי שנכנס לסיני יחוסל. יש ידיעות על מארב ימי לאונייה ("באר שבע") בדרכה לאילת. נקלט שדר של צוללת מצרית שלפיו הטביעה הצוללת את המכלית "סמסון".

הוראות סגן הרמטכ"ל לפעילות בפיקוד בשעות הערב של 7 באוקטובר

בסביבות השעה 20:10 מסר רמ"ח המבצעים לסגן הרמטכ"ל את הדיווחים הבאים: ברמת-הגולן שורר שקט יחסי; באזור המזח (מעוז "מסרק") מתנהל קרב חי"ר; וחטיבת טנקים מצרית עצמאית (25) שלה טנקי טי-62 שקעה כנראה בכוח ליד התעלה. סגן הרמטכ"ל ביקש לברר כיצד מתנהלים פינוי המעוזים והחבירה אליהם.

בשעה 20:50 הביא רמ"ח המבצעים לסגן הרמטכ"ל את הצעת חיל הים לערוך פשיטות בחוף המערבי של מפרץ סואץ. סגן הרמטכ"ל השיב כי אישור לפשיטות מן הסוג הזה יינתן רק על-ידי הרמטכ"ל.

בתגובה להצעת ראש אמ"ן להוסיף ולתקוף את הגשרים בתעלת סואץ, אמר האלוף טל כי חיל האוויר נח באותו הלילה וכי הוא מתארגן ל"קלע". ואולם לאחר שעה, ב-22:15, משנודע שהמצרים הקימו גשר באזור דוור סואר ליד מעוז "מצמד" ושטנקים עוברים עליו, דיווח על כך האלוף למפקד חיל האוויר, וזה הבטיח שהגשר יותקף.

²⁰ על ירי רקטות הפרוג הגיעו באותן הדקות כמה ידיעות. על הידיעות שהגיעו לאג"ם מבצעים ראו עמ' 436. לסגן הרמטכ"ל דווח בשעה 21:00 על ירי של 15 טילי פרוג לעבר נצרת ושל שלושה לעבר רמת דוד (שם, עמ' 23).

בשעה 22:00 דווח כאמור מאוגדה 252 שכוח אויב הגיע בציר המתלה עד כביש הרוחב, וכוח אחר נע דרומה.²¹ לפי הידוע, דובר בתוכנית המצרית על תנועה דרומה לעבר מרחב שלמה ושרם א־שייח'. סגן הרמטכ"ל, שקיבל את הדיווח, חשש שהכוח המצרי עלול לרדת לראס סודר, או לאגוף את מעבר המתלה דרך ואדי סודר, ולכן התקשר בשעה 22:15 לאלוף פיקוד הדרום כדי לקבל פרטים נוספים. הוא הבטיח לאלוף גונן שאם אכן ינועו המצרים לעבר ראס סודר, יופעלו נגדם מטוסים; כן קבע קו הפצצה ארבעה ק"מ מצפון לראס סודר. מיד בתום שיחתו עם אלוף פיקוד הדרום תיאם עם מפקד חיל האוויר את קו הפצצה.

עוד קודם לכן, בשעה 21:30, ביקש האלוף טל פרטים על פריסת הטנקים במרחב שלמה. רמ"ח המבצעים עדכן אותו בעניין בשעה 22:40 ומסר כי בסך הכול נמצאים שם 47 טנקים הפרוסים כדלהלן: חמישה טנקי טיראן נעים מאבו רודס לראס סודר (משך הנסיעה כארבע-חמש שעות), שישה נמצאים באבו רודס, תשעה עושים את דרכם משרם א־שייח' לאבו רודס, שלושה טנקים ושבעה טנקים קלים פ־טי-76 נמצאים בא־טור, תשעה טנקים ושלושה נגמ"שים נמסרו לתיקון בשרם א־שייח', ארבעה טנקים מוצבים בשעה התעופה באופיה, ומחלקת טנקים מאבטחת את תחנת הבקשה של חיל האוויר בצפרא.

בשעה 22:45 התקשר אלוף פיקוד הדרום לסגן הרמטכ"ל והודיע כי לחטיבה 35 שבקדמת מרחב שלמה הצטרפו טנקים פ־טי-76, או טנקי טיראן, וכי אין כל חדירה של המצרים בציר המתלה. רבע שעה לאחר מכן נמסר לסגן הרמטכ"ל כי הטנקים נעים לראס סודר וכי קרבות טנקים מתחוללים בקרבתה. סגן הרמטכ"ל התקשר לאלוף פיקוד הדרום לברר את אמיתות הידיעה, והלה מסר לו שאין כל קרב טנקים באזור.

בעקבות זאת התקשר סגן הרמטכ"ל למפקד חיל האוויר ומסר לו כי לא מתנהלים קרבות טנקים סמוך לסוללה, וכי היא מוגנת בשבעה טנקים תחת פיקוד חטיבה 35, ומפקדה ער לכך שזו משימתם. האלוף פלד אמר לאלוף טל כי חפ"ק האוויר של פיקוד הדרום דיווח על תנועת חלק מן הטנקים המצריים מאזור המזרח דרומה. סגן הרמטכ"ל השיב כי העובדה הזאת ידועה לו, וחזר על כך ששבעת הטנקים מיועדים להגן על האזור.

בשעה 23:15 דווחה לאלוף טל מצבת הטנקים באוגדה 252, נכונה לשעה 15:00, לפי דו"ח חימוש/גי"ש: סך הכול 301 טנקים, מהם 215 כשירים, 12 שרופים, שלושה נפגעו ממוקשים, שניים שקועים וב-54 יש פגמים טכניים. אשר לצוותי שריון: בשעה 21:30 דיווח ראש אכ"א לסגן הרמטכ"ל, כי בשעה 22:00 עומדים להגיע מחו"ל חמישה מטוסים ובהם צוותי טנקים, וכי אנשי שריון נוספים מאוכנים באמצעות מחשב.²²

21 ראו עמ' 435 לעיל.

22 רשימות רמ"ח היסטוריה.

ישיבת הממשלה²³

בשעה 21:00 התכנסה הממשלה לישיבה כוועדת שרים לענייני ביטחון, שנמשכה שעותיים. שר הביטחון סקר את תמונת המצב הידועה לו ומסר הערכות בנוגע להתפתחויות הצפויות בהמשך. בתחילת דבריו הדגיש עניין שלדעתו עדיין לא עמדו עליו – האבדות. לפי הידוע לו, איבד צה"ל עד אותה עת 32 מטוסים והפיל 40 מטוסי אויב. זהו יחס שצה"ל אינו רגיל אליו וסיבתו – אובדן מטוסים בסיוע למוצבים. הוא הוסיף שאין בידיו נתונים על מספר הטנקים שאבדו, אך נראה שנפגעו לפחות 200. ידוע על 127 הרוגים ו-409 פצועים. מספר ההרוגים כולל רק את אלה שהובאו לבתי חולים, וברור שהמספר הכולל גדול מזה. אמ"ן טוען ש-400-500 טנקים חצו את התעלה מזרחה. הוא סבור – בהתבסס על דיווחים מפיקוד הדרום – שמספרם קטן בהרבה. חלק מאותם טנקים הושמדו. חיל האוויר השמיד 14 גשרים על פני התעלה, הדבר עורר התלהבות רבה, אך לאמתו של דבר, התמונה פחות מזהירה, שכן ידוע שהמצרים מתקנים את הגשרים בלילה, כאשר לא תוקפים אותם. יתרה מזו: לא כל הגשרים נפגעו.

בינתיים הגיעו לגזרה הצפונית ולגזרה המרכזית בפיקוד הדרום שתי אוגדות מילואים – האחת בפיקודו של האלוף אדן והאחרת בפיקודו של האלוף שרון. בתחילת המלחמה היו בפיקוד כ-300 טנקים ועד למחרת בבוקר יגיע מספרם לכ-450. שני המפקדים, הוסיף, הם כישרוניים מאוד ומנוסים מאוד. הם גם מאוד אגרסיביים, ויש להם כוונות אגרסיביות מאוד. הצירוף של ניתוק גשרים ושל הגעת הכוחות הוא הבסיס לנסיעת הרמטכ"ל לפיקוד הדרום. בכוונתו לבדוק האם וכיצד ניתן להמשיך בניתוק הגשרים ולהפעיל כוחות להדוף את המצרים. אם הדברים יתנהלו כמקווה והכוחות המצריים יוכו, הרי שנראה שיחדלו מלהעביר כוחות נוספים אל ממזרח לתעלה. "כל זה מותנה בשבעת 'הלוואי' ו'אילו'", אבל קיימות שתי עובדות יסוד: כוחות נוספים של צה"ל הגיעו לחזית והם מוכנים לפעולה, וחיל האוויר מטפל טיפול של ממש בגשרים.

ברמת-הגולן נמשכים קרבות קשים. כך, למשל, חטיבה 7 הדפה את הכוחות הסוריים אל מעבר לקו.²⁴ במקומות אחרים ברמת-הגולן המצב בשדה המערכה השתנה מעת לעת. היה רושם שניתן יהיה להסתדר עם הכוחות הסוריים שחדרו לשטח שבידי צה"ל, אולם בשעות האחרונה צצה בעיה חדשה בעלת משמעות – לזירה נכנסה דיוויזיית שריון סורית מספר 3 – כשהיא רעננה והתחילה לחדור לרמת-הגולן. הוא אמר שיש אולי הרואים את הדבר באופן קצת יותר אופטימי ממנו. הוא מאמין שצה"ל יטהר את כל רמת-הגולן מסורים, הוא ישלם באבדות אך יחזיק את הרמה בשלמותה בקו טוב. הוא לא ירד מן הרמה, אולי רק מחלק ממנה, מן החרמון – גם בזה אינו בטוח. כולם מבינים, הדגיש, שאם בסיני חמישה

²³ ישיבת הממשלה, 7 באוקטובר 1973, שעה 21:00.

²⁴ בשלב הזה כללה חטיבה 7 שניים מגדודיה האורגניים – 77 ו-75 – ועליהם נוספו גדוד 71 מבית-הספר לשריון וגדוד 74 מחטיבה 188. גדוד 74 היה פרוס בפרוץ הקרבות בגזרה הצפונית של רמת-הגולן. הוא היה זה שבלם את הסורים, אולם הטענה ש"זרק אותם" (את הסורים) מעבר לקו אינה נכונה.

ק"מ יותר או חמישה ק"מ פחות אינם מכריעים, הרי שירידה מרמת־הגולן פירושה ירידה לתוך ארץ ישראל. לפיכך הגישה בנוגע לחזית הסורית חייבת להיות: "יהי מה, ואפילו בשיניים" אין לתת לסורים להיאחז ברמה.

בקרבות נפגעו מערכות נשק רבות, ולפיכך, לפי הוראת ראש הממשלה, פנו נציגי ישראל לארצות־הברית וביקשו לקבל 40 מטוסי פנטום, 300 טנקים, כלי נשק אחרים וסוגים שונים של ציוד. לעת עתה התגובה של הפנטגון טובה, אך לא ידוע אם בסופו של דבר האמריקנים ייענו לבקשות ובאיזה קצב.

שר הביטחון חזר ואמר שהערכותיו בנוגע לרמת הלחימה של הערבים התבררו, והוסיף שלמעשה הפעילו מהלך שאליו התכוונו תקופה ארוכה – השתלטות על מרחב בעומק כמה קילומטרים. צה"ל פעל מולם ביחסי כוחות הנחשבים בעולם לבלתי אפשריים. צה"ל שילם אמנם מחיר כבד, אך נראה לו שבסופו של דבר לא ירוויחו הערבים דבר מן המלחמה.

סגן ראש הממשלה השר יגאל אלון הביע את דעתו כי ההפסד הצבאי כתוצאה מאי נטילת היוזמה יצא למרות הכול ברווח מדיני. זאת בשל העובדה של־ישראל יש רק ירידה אחת – ארצות־הברית – שרצתה מאוד שישראל תימנע מיוזמה. עוד הוסיף כי גם בחוכמה בדיעבד נראה לו שאילו הנחית צה"ל מכה מקדימה שעה או שעתיים לפני מתקפת האויב, לא היה בכך כדי להועיל הרבה, שכן האפשרות היחידה הייתה מכה אווירית, וזו לא הייתה תורמת רבות משום שהאויב כמעט שאינו משתמש כמעט במטוסים. אשר להמשך המלחמה, אמר, אסור לוותר על התעלה – יש לחזור ולשלוט עליה.

אלון אמר שהוא "נדבק" באופטימיות של הרמטכ"ל בנוגע לחשיבות של התקפת־נגד. הוא טען שיש לנסות לנפץ בהקדם האפשרי את השריון המצרי ואת האגדה החדשה המתחילה להתרקם שלפיה הערבים נעשו "לוחמים אדירים". הוא הביע את תקוותו שיחול שינוי במצב. הוא אמר שהוא ראה את הדיווח שהתקבל כחצי שעה קודם לכן, שלפיו חטיבה 7 הגיעה חזרה לקו הפסקת האש בגזרה הצפונית־מזרחית של רמת־הגולן, ובכלל זה באזור קוניטרה. "אני יודע אילו חטיבות ישנן ואיזה מפקדים ישנם שם", אמר. אם צה"ל יצליח לשבור למחרת גם תוספת של שריון סורי, ואם לחיל האוויר יהיה חופש יחסי נגד הטנקים של האויב, צריך לדעתו לנסות לרכז כוח כדי לפרוץ צפונה לעבר דמשק; לא לכבוש את דמשק, אלא ליצור מצב שיאלץ את הסורים לפעול בהתאם לאינטרסים של ישראל.

השר ישראל גלילי טען שעל הממשלה להיות ערה למחיר הכבד שיהיה צורך לשלם עבור מימוש היעדים, שעל השגתם יש צורך להתעקש, "והיעדים הם, בשלב זה, להדוף את הצבא המצרי אל מעבר לקו התעלה ולהתאמץ להדוף את הצבא הסורי אל מעבר לקו הפסקת האש, ותוך כדי כך להנחית מכות גם על הצבא הסורי וגם על הצבא המצרי". אם ייווצר חלילה מצב ששר הביטחון, הרמטכ"ל והמפקדים יאמרו שאחד היעדים האלה אינו בר השגה ושיש להתקפל לקו חלופי, יהיה על הממשלה להכריע בנושא.

שרים נוספים טענו שחשוב לחזור לקו התעלה. בעניין הזה השיב שר הביטחון שהשריון של צה"ל אינו יכול לנהל את קרבותיו מן המעוזים שלגדת התעלה, הנמצאים בטווח

הארטילריה והטילים של המצרים, אלא לצאת להתקפות-נגד ממרחב עורפי. בכל מקרה, צה"ל יעשה מאמץ מרבי שאף מצרי לא יישאר בקו שממזרח לתעלה, ויפעיל מאמץ גם מעברה המערבי. הוא סיפר שבהיותו בדרום שאל את אלוף פיקוד הדרום ואת אל"ם אורי בן-ארי אם יוכלו לייצב קו בקו כביש החת"ם, הנמצא במרחק של כ-10 ק"מ מן התעלה, והם השיבו שאין ביכולתם לעשות זאת – יש לייצב את הקו במרחק רב יותר מן התעלה. בדברי השר דיין נשמעה הסתייגות מן האפשרות שצה"ל יחזור לקו התעלה: את הגשרים שחיל האוויר תקף אפשר לתקן, אמר, ויכול להיות שלמחרת יתברר שממזרח לתעלה נמצאים טנקים מצריים רבים. קשה להאמין שבמצב הזה יוכלו כוחות צה"ל לחזור לקו התעלה, אך אם הממשלה תחליט שצריך לחזור למעוזים, הצבא יעשה ככל יכולתו.

בסוף הדיון בהתפתחויות הצבאיות אמרה ראש הממשלה כי לדעתה אסור שקווי הגבול בין ישראל לשכנותיה ישתנו בעקבות כיבושי צבאות האויב. ויתור על שטח הוא חיובי רק אם הוא נעשה במשא ומתן לשלום. כניעה לכיבוש שטח על-ידי האויב תביא לכך ש"המלחמה תהיה אז על הקמת מדינת ישראל". בשלב הזה אין, לדעתה, לחייב את הצבא להחזיק בקו זה או אחר. שר הביטחון ומפקדי צה"ל הם שצריכים לדון בנושא. אין הם משלים את עצמם ביחס ליכולתו של צה"ל. כרגע המצב טוב משהיה בתחילת היום, אולם אין לדעת אם האמריקנים ייענו לבקשת ישראל לנשק וציוד נוסף. ראש הממשלה מסרה לנוכחים שארצות-הברית רוצה להקדים את כינוסה של מועצת הביטחון. ישראל רוצה לדחות עוד את הכינוס, אולם ארצות-הברית חוששת, כנראה בצדק, שאם תתמהמה בהגשת הצעת ההחלטה שלה, עלול העניין להידון בעצרת האו"ם, או שתוגש למועצת הביטחון הצעה להפסקת אש שתותנה בחזרה לקווי 5 באוקטובר. עם זאת, האמריקנים אינם משלים את עצמם שהצעתם – הפסקת אש עם נסיגה לאותם הקווים – אכן תזכה לרוב, וייתכן שיראו עצמם נאלצים להטיל וטו על ההצעה שלא תכרוך הפסקת אש בחזרה לקווים.

בסיום ישיבת הממשלה דיווח השר גלילי, על דעת ראש הממשלה, לשר החוץ ולשגריר בארצות-הברית שבישיבה הזאת לא התקבלו החלטות חדשות ולא חלו שינויים ביעדים הצבאיים – "הדיפת הצבא המצרי אל מעבר לתעלה; הדיפת הצבא הסורי אל מעבר לקו הפסקת האש בגולן; תוך כדי כך הנחתת מכות על שני צבאות האויב".²⁵

שיחת שר הביטחון ובר-לב: תוכנית הפעולה בפיקוד הצפון

בשעה 22:45 שוחח שר הביטחון בטלפון עם בר-לב. בר-לב דיווח לו על תוכנית התקפת-הנגד המתוכננת למחרת בבוקר: אוגדה 146 תצא להתקפת-נגד באזור רפיד בשעות לפני הצהריים המוקדמות.²⁶ המתקפה תהיה מרוכזת, ולא טיפין טיפין, והיא תחל כאשר הכוח

25 מגלילי לאבן ולדיניץ, 072315 באוקטובר 1973.

26 בפגישה עם מחבר הספר שנערכה ב-14 בספטמבר 1984, סיפר האלוף חופי שכאשר רב-אלוף בר-לב

כולו מרוכז. ניתן יהיה להתחיל בה במקרה הטוב בערך בין 08:00 ל-09:00. נקבע שבד בבד עם התקפת-הנגד יכין הפיקוד גם בסיס מוצק בעומק הרמה, זאת באמצעות הצבת מערכי נ"ט על הצירים וריכוז כלי נ"ט, תותחים וטנקי שרמן. בר-לב הביע ספק האם ניתן יהיה לעשות פעולות מיוחדות בלילה הקרוב, אולם בלילה שלאחריו אמורים להגיע לוחמים מיחידה 269 ולוחמים נוספים, ואז ניתן יהיה להוציאן לפועל. אשר למוצבים – בעת מסירת הדיווח לא מתנהלת התקפה על שום מוצב. הסורים לא נכנסו לשום מוצב, יש קשר עם המוצבים, כנראה פונו שניים מהם. מצבו של מוצב החרמון אינו ברור.

לשאלת השר, האם יש מקומות שבהם המצב חמור, השיב בר-לב בשלילה והוסיף כי השאלה המכרעת היא האם הסורים יכניסו ללחימה גם את הדיוויזיה המשוריינת השנייה. אם יכניסוה בציר אחר מן הציר שבו תתנהל התקפת-הנגד של אוגדה 146, יהיה גורל הקרב תלוי בחיל האוויר. על כך העיר השר שחיל האוויר יהיה עסוק מאוד בחזית התעלה. בר-לב סיכם את הערכות: "אם לא יהיה פנצ'רים או הפתעות יוצאות מגדר הרגיל, אז יש סיכוי לדחוף אותם".²⁷

עדכון הרמטכ"ל עלידי סגן הרמטכ"ל וראש אמ"ן

בשעה 23:10 חזר הרמטכ"ל מסיוורו בדרום לחדרו. עוזר שר הביטחון רבי-אלוף (מיל') צבי צור ערך אותו בבקשות הרכש מארצות-הברית. הוא סיפר שהגיע לסיכום עם סגן הרמטכ"ל בדבר הזמנת 300 טנקי אם-60, ולדבריו, הבקשה הועברה לממשלה, ונשלח מברק בעניין לשגרירות ישראל בארצות-הברית.

הרמטכ"ל ביקש לזמן לחדרו את סגנו ואת ראש אמ"ן כדי להתעדכן. האלוף טל השתתף משום שטיפל באותה העת בבעיה שהתעוררה בעקבות דיווח של סוללת הוק בראס סודר על קרב טנקים המתחולל בקרבתה. סגן הרמטכ"ל חשש שהמדובר בחילופי יריות בין טנקים של צה"ל עקב זיהוי מוטעה של טנקי טיראן. לאחר שכירר את העניין, התקשר האלוף טל באינטרקום מחדר הרמטכ"ל למפקד חיל האוויר, וסיפר לו שלא מתחולל כל קרב טנקים באזור, סוללת ההוק מוגנת בכוח מחטיבה 35, המודע למשימה הזאת, והסוללה אינה צריכה להתפנות. האלוף פלד סיפר כי נוסף על הדיווח על קרב הטנקים, נמסר לו מחפ"ק האוויר בפיקוד הדרום שחלק מן הטנקים המצריים שצלחו את התעלה באזור המזה, התחילו לנוע דרומה, אולם לא ידועה מגמתם. האלוף טל העיר שיש שתי אפשרויות: שכוונת הטנקים לנוע לעבר שרם א-שייח', או שכוונתם לנוע דרך ואדי סודר ולאגוף את מצר המתלה מדרום.

הגיע לפיקוד הציג לו האלוף את התוכנית. השיקול לכיוון התקפתה של אוגדה 146 היה של הפיקוד: האפשרות להעלותה מדרום הועדפה על האפשרות להכניסה מציר גשר בנות יעקב, הן משום שתנועה בציר הצפוני הייתה מאריכה את משך התנועה וגורמת להמשך שחיקתם של טנקים רבים, והן משום שהועדף להגיע אל אגפו של המאמץ העיקרי הסורי שאוכן כמכוון אל עבר נפח.

27 שיחה טלפונית עם חיים בר-לב, 7 באוקטובר 1973, רשמה רעיה אלוני.

בעוד האלוף טל עוסק בעניין הזה סיפר ידין לרמטכ"ל שבר-לב, שהגיע לפיקוד הצפון, מעריך שהמצב טוב משהוערך קודם לכן: הוא החליט שלא להכניס בלילה הזה בשום פנים ואופן את אוגדה 146 למערכה, ולבנותה כאגרוף החזק של התקפת-הנגד האמורה להתחיל למחרת.²⁸

לאחר שסיים את טיפולו בעניין הטנקים בראס סודר הצטרף גם סגן הרמטכ"ל לשיחה. לשאלת הרמטכ"ל, האם הסורים ירו טילי פרוג גם בלילה הזה, השיב סגנו בחיוב. הוא סיפר שחלק מן הכוחות הסוריים ברמת-הגולן קיבלו הוראות להיערך להגנה התקפית בלילה, לנוח ולהתארגן. בנוגע לתוכנית התקפת-הנגד סיכמו בר-לב והאלוף חופי שיש להפעיל את אוגדה 146 ברוח המגמה הבסיסית של המטכ"ל: לא להכניסה לקרבות, אלא לבנותה ככוח מרוכז להתקפת-נגד. הוא דיווח שהפיקוד יהיה מוכן לפתוח בהתקפת-נגד למחרת בבוקר החל מ־08:00-09:00. לפי התוכנית, תתקוף ראשונה אוגדה 146 שתסיים את התארגנותה עד השחר. תחילה תתקוף באגף הימני ולאחר מכן יצטרפו שתי האוגדות האחרות – אוגדה 210 בפיקודו של האלוף דן לנר ואוגדה 36 בפיקודו של תא"ל רפאל ("רפול") איתן. לדברי האלוף טל, בר-לב העריך שאם הפיקוד יקבל סיוע אווירי מסיבי, יהיה ניתן לנקות את רמת-הגולן כולה במהלך היום מכוחות סוריים. בר-לב העריך שאם הדיוויזיה המשוריינת הסורית השנייה לא תיכנס לקרב, יהיה אפשר "לנקות את רמת-הגולן ופלוס". "How come?" תמה הרמטכ"ל. "אני חושב שהוא צודק", השיב האלוף טל. לדברי בר-לב, יהיה ניתן לעשות זאת גם במקרה שדיוויזיה 3 תתערב, אולם רק בתנאי שחיל האוויר יסייע באופן מסיבי להתקפה. טל אמר שבר-לב אינו יודע כמה זמן אמורה ההתקפה להימשך, "אבל אתה ואני יכולים להעריך שאם זה ילך, אז זה עסק של איזה שלוש שעות". לשאלת הרמטכ"ל מתי תתחיל ההתקפה, השיב שזה יהיה בין 08:00 ל־09:00.²⁹

האלוף טל דיווח לרמטכ"ל שאל"ם יהודה גולן הופקד על בניית קו עזירה – הצבת מערכי נ"ט בירידות ממדרגת הרמה ובמעברים ההכרחיים – ועל בניית קו שני, ולשם כך נשלח לצפון גם הקהנ"ר. חלק מן המוצבים מנותקים, אולם עם רובם יש קשר ויש אליהם

28 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

29 בתחילה הבין האלוף טל שהרמטכ"ל שואל אותו למשך המתקפה בעוד למעשה התכוון לשאול מתי תיפתח. להלן הקטע הרלוונטי: האלוף טל תיאר את התוכנית וסיים במילים: "חיים מעריך שאם הוא יקבל סיוע התקפי, אפשר מחר לנקות את רמת-הגולן". הרמטכ"ל שאל: "ולעשות את זה באיזה זמן?". לכאורה נראה שהרמטכ"ל שאל בכמה זמן מעריך בר-לב את "ניקוי" רמת-הגולן. האלוף טל אכן הבין כך את השאלה, והשיב: "זה הוא לא יודע, אבל אתה ואני יכולים להעריך שאם זה ילך, אז זה עסק של איזה שלוש שעות". "לא, פרדון!" קטע אותו הרמטכ"ל. את כוונתו במילים האלה ניתן ללמוד מהמשך השיחה: "בין 8 ל־9", השיב האלוף טל. "בין 8 ל־9", חזר הרמטכ"ל. כלומר, המילים "לא, פרדון!" לא באו בתגובה להערכה, אלא כווננו להעמיד את האלוף טל על כך שהרמטכ"ל לא התכוון לשאול כמה זמן תימשך המתקפה, אלא באיזו שעה תיפתח. ואכן, האלוף טל ענה מיד לשאלה שאותה התכוון הרמטכ"ל לשאול, והם לא דנו עוד בשאלה בתוך כמה זמן יסולקו הכוחות הסוריים מרמת-הגולן. ייתכן שהרמטכ"ל לא קלט את המשמעות של דברי סגנו על שלוש השעות. עם זאת נראה שהאלוף טל התכוון לומר שבתוך שלוש שעות מתחילת המתקפה יבוא המפנה בקרבות, אולם לא הספיק לסיים את המשפט, שכן נקטע עלידי דברי הרמטכ"ל "לא, פרדון!".

גישה, ובמשך הלילה ייעשו פעולות לחבור אליהם. בד בבד עם המתקפה יוכן גם כיבוש מוצב החרמון – ההערכה היא שהכוח הסורי המחזיק בו אינו חזק. האלוף טל מסר לרמטכ"ל שחלק מן העוצבות הסוריות קיבלו פקודה להיערך להגנה היקפית, להתארגן, לתדלק ולנוח בלילה. ייתכן שההוראה הזאת נכונה לכל העוצבות. מכל מקום, בפועל שורר שקט בגזרה. אשר לחזית הדרום – קציני קישור ישראלים היו בשמונה עמדות של משקיפי או"ם לאורך התעלה. עם שש עמדות יש קשר וקציני הקישור מדווחים לצה"ל על תנועות המצרים; עד כה המצרים אינם חושדים בהם שהם ישראלים. במתקני הנפט באבו רודס נשארה חוליית אחזקה של כ-40 איש, על-פי הנחיית שר הביטחון. קודם לכן צידד שר הביטחון בפינוי מוחלט, ושינה את דעתו בעקבות הדיווחים על הפצצת הגשרים, דבר שיצר, להערכתו, מפנה.

ראש אמ"ן מסר לרמטכ"ל נתונים מעודכנים על האויב: יש אינדיקציה על כך שדיוויזיית השריון הסורית 1 מוצבת כנראה דווקא בכיוון לבנון, בציר דמשק-בירות, כנראה מחשש שצה"ל יתקוף מן הכיוון הזה. אם זה המצב, מתברר שהסורים הכניסו לקרב את כל היחידות שהיו ברשותם. בנוגע לדיוויזיית שריון 3, ייתכן שלא הוכנסה כולה. תופעה בולטת אצל הסורים היא העובדה שבניגוד ללילה הקודם, שבמהלכו המשיכו כל היחידות להתקדם, קיבלו הלילה העוצבות – או לפחות דיוויזיה 5 שהייתה "הדיוויזיה שעשתה הרבה צרות" – פקודה להתארגן להגנה. "עושה רושם שגם לה (לדיוויזיה 5) נגמר", אמר האלוף זעירא. בנוגע למצרים, אמר ראש אמ"ן, שאין שום סימנים ששתי הדיוויזיות המשוריינות עברו לגדה המזרחית או שיש כוונה להעבירן לשם. לגדה הזאת עברו עד אותה העת, נוסף על כל דיוויזיות החי"ר, גם החטיבות המשוריינות העצמאיות 25 ו-15, המצוידות בטנקי טי-62, או לפחות חלקן, וחלקים משתי הדיוויזיות הממוכנות 6 ו-23. ההערכה היא שמספר הטנקים של דיוויזיות החי"ר ושתי החטיבות העצמאיות מתקרב ל-400.

האלוף זעירא ציין שתי תופעות שהוגדרו על ידו "מעניינות". התופעה הראשונה – לפחות דיוויזיית חי"ר מצרית אחת הקימה קשר קווי ממערב לתעלה אל מזרחה, והשנייה – כמה יחידות ביקשו מוקשים לצורך התארגנות. כמסקנה מן הידיעות האלה העלה ראש אמ"ן סברה כי ייתכן שאין מגמת המצרים להגיע למעברים, כפי שצפה צה"ל, אלא להחזיק בשתי גדות התעלה: בגדה המזרחית יימצאו יחידות חי"ר עם טילי סאגר, טנקים רבים, מוקשים ותותחי נ"מ להגנה, ובגדה המערבית יימצאו חת"ם בינוני וטילי קרקע-אוויר – ולהניח לצה"ל להחליט אם לתקוף את מערכתם אם לא. ראש אמ"ן ציין שאם ינחיתו הלילה מסוקים כוחות במעברים, ודיוויזיות השריון יצלו, לא תעמוד הסברה הזאת במבחן; אם לא יעשו כן – ייתכן שיש בה אמת.

האלוף זעירא סבר שהריסת הגשרים היא צעד בעל חשיבות רבה, אך ייתכן שמספר הגשרים שנהרסו אינו כה גדול, משום שהמצרים פועלים לפי הדוקטרינה הסובייטית, שלפיה כאשר נשקפת סכנה לגשר, מקפלים אותו לעבר אחת הגדות; לפיכך ייתכן שחלק מן הגשרים שנעלמו כביכול קופלו ולא נהרסו.

ראש אמ"ן סיפר על מברק תדרוך מטעם סגן ראש הממשלה הסורי לשגרירים הערבים בדמשק שעיקריו היו: סוריה ומצרים פתחו במלחמה ביוזמתן וזאת משום שלא יכלו

לחכות עוד. מגמת סוריה היא לכבוש את כל רמת-הגולן. הסובייטים משתפים פעולה בהתלהבות.³⁰

עדכון שר הביטחון עלידי הרמטכ"ל בנוגע לתוכניות יום המחרת

בשעה 23:42 שוחח הרמטכ"ל בטלפון עם שר הביטחון ודיווח לו על החלטותיו בנוגע לפעילות שתיעשה למחרת בשתי החזיתות. בחזית הדרום, סיפר, סוכם על שתי התקפות אוגדתיות מדורגות; היינו, כאשר אוגדה אחת תתקוף, יבלמו שתי האחרות. אוגדה 162 תתקוף בצפון, ואוגדה 143 בדרום; אוגדה 252 תכלום מול המצרים. יש גם כוונה לחצות את התעלה, אולם זאת רק לאחר זמן-מה משיתבהרו תוצאות שתי ההתקפות. יחסי הכוחות: כ-600 טנקים של צה"ל מול כ-600 טנקים מצריים בשניים או שלושה ריכוזים. התחלת המתקפה נקבעה לשעות לפני הצהריים, אולם לא נקבעה שעה מדויקת, בשל הצורך לתאם את המתקפה בדרום עם המתקפה ברמת-הגולן. זו מותנית בהתרחשויות בלילה ובהזרמת הכוחות לזירה.³¹

המשך עדכון הרמטכ"ל עלידי ראש אמ"ן וסגן הרמטכ"ל

בהמשך העדכון, לאחר שיחת הרמטכ"ל עם שר הביטחון, דיווח ראש אמ"ן האלוף זעירא שהסובייטים שולחים משלחת רפואית של 25 איש דרך בגדד לדמשק, כנראה כדי לטפל בסובייטים שנפגעו. האלוף זעירא ציין שהעיראקים מתכוננים לשלוח לחזית שלוש טייסות – שתיים של מטוסי סוחוי-7 ואחת של מיג-21. האלג'יריים מתכוננים לשלוח טייסת מיג-21 לג'נקלים. ידוע כי יחידה עיראקית מכוחות היבשה נעה, או עומדת לנוע, בכיוון סוריה. המרוקנים שולחים כ-3,000 איש.

רב-אלוף (מיל') רבין הציע למסור לאמריקנים את כל הפרטים הנוגעים למעורבותה של ברית-המועצות במלחמה, והרמטכ"ל הורה לעשות כן במסגרת הדיווחים המועברים מדי לילה בחצות, וכמו כן למסור להם על אבדות צה"ל במטוסים ובטנקים, ולציין בין היתר את העובדה שכ-300 טנקים יצאו מכלל שימוש.

סגן הרמטכ"ל מסר שברמת-הגולן צפויים להימצא בבוקר 618 טנקים, לרבות אלה

30 שם.

31 בספר דדו נכתב שהרמטכ"ל דיווח פעמיים לשר הביטחון בטלפון על תוכניתו. פעם – בשעה 23:42 ופעם – קודם לכן – "עוד לפני שהוא שב אל המסוק, כדי לטוס חזרה [מהדרום] לצפון [כלומר, לתל-אביב]" (דדו, עמ' 75). ואולם לא כך הדבר. נראה שברטוב הוטעה מהרישום הכפול של אותה שיחה המופיע ביומן רל"ש הרמטכ"ל. העמודים המסומנים ביומן ב-21 וב-21א כוללים אותו תוכן עצמו, ואף אותם דוברים (סגן הרמטכ"ל, ראש אמ"ן) – לפי אותו סדר ובאותו תוכן, אולם במכונת כתיבה שונה. בעמודים האלה נכללת גם השיחה בין הרמטכ"ל לשר הביטחון. בעמ' 21 מצוין מועדה – 23:42, ובעמוד 21א לא מוזכרת השעה. עמוד אחד הוא רישום רל"ש הרמטכ"ל והאחר – רישום שליש הרמטכ"ל.

שנפגעו במשך היום, בסיני יהיו אז כ־900 טנקים ברוטו, כ־200–250 מהם לא שמישים.³² בפיקוד המרכז 80 טנקים ועוד יחידות נ"ט. יש טנקים לא מאוישים, ולפיכך מוקמים צוותים לטנקים מהמש"אות. לבר מאלה יש תול"רים וג'יפים בעתודת מטכ"ל. בזירת ים סוף שני גדודים ופלוגת סיור מחטיבה 35, שתי פלוגות מגדוד 17, שתי פלוגות תעסוקה מבצעית, והחל מחצות – חטיבה 72, לפחות בחלקה. בגזרת מרחב שלמה יש 42 טנקי טיראן, 7 פיי-טיי 76 ו-14 נגמ"שי ביי-טייאר, סוללת 120 מ"מ מוצבת במקום והחל מחצות יהיו עוד חמש סוללות כאלה. לחיל הים יש שם שש ספינות דבורים ושש נחתות טנקים (נט"קים), ולחיל האוויר שתי סוללות הוק.³³

הצגת תוכנית התקפת-הנגד בדרום על-ידי הרמטכ"ל

לאחר שעודכן על-ידי סגנו ועל-ידי ראש אמ"ן תיאור הרמטכ"ל לנוכחים בחדרו, החל מחצות 7–8 באוקטובר, את הקווים המנחים של התקפת-הנגד שאותם סיכם בביקורו בפיקוד הדרום.³⁴ הוא אמר ששיטת הפעולה של המצרים מבוססת על התקדמות אטית מאוד של כוחות חי"ר שברשותם אמצעי נ"ט רבים ועל אי הצבת השריון בחזית הכוחות המתקדמים. עם ההתקדמות מוזרמים כוחות נוספים, ולפי התחזית ייפרסו בהמשך ההתקדמות מוקשים. לאחר מכן תחל ההתחפרות, ובשלב הבא יעשו אף פעולות דיפון באמצעות ציוד הנדסי כבד. כשהמערך יהיה מסודר ייכנסו הדיוויזיות הממוכנות, ואחריהן הדיוויזיות המשוריינות. הבעיה העומדת בפני צה"ל היא מתי לתקוף את הכוחות שצלחו – האם לעשות זאת בשלב שהמערך יהיה כבר מאורגן וטנקים רבים יהיו בגדה המזרחית, או כאשר המערך אינו מאורגן עדיין ורק טנקים מעטים צלחו. לפי ההערכה צלחו, עד מסירת הדברים האלה, בכל אחד מראשי-הגשר, מעל 200 טנקים, ועד למחרת בבוקר עלול מספרם להגיע ל-300. לנוכח הנתונים האלה הוא החליט לתקוף את המערך כאשר עדיין אינו מאורגן, כלומר, ב־8 באוקטובר בבוקר.

המתקפה תיערך כפי שהוא סיכם בהיותו בפיקוד הדרום: המגמה היא לתקוף את שני הריכוזים העיקריים של המצרים בגדה המזרחית של התעלה – בגזרה המרכזית ובגזרה הדרומית. הרמטכ"ל ציין שלא היה רוצה לתקוף בגזרה הצפונית שבה איבד צה"ל טנקים רבים לאחר ששקעו באדמה הטובענית.³⁵ בשעה שאוגדה אחת תתקוף יימצאו שתי האוגדות האחרות בבלימה. דרך פעולה אפשרית – בשלב הראשון יבלמו אוגדות 143 ו-252. אוגדה 162 תתקוף את הריכוז המצרי בגזרה המרכזית, ובסיום ההתקפה, כשתהיה ערוכה במרחק סביר מן התעלה, כלומר, מחוץ לטווח החי"ר המצויד בנ"ט שעל הסוללה – ומצבה יהיה טוב, תנוע אוגדה 143, לפי אישור הרמטכ"ל, ותתקוף את הריכוז בגזרה הדרומית. שיטת

32 הרמטכ"ל חישב לפי המספרים שזכר מביקורו בפיקוד הדרום, שמספר הטנקים הצפוי בפיקוד למחרת בבוקר הוא כ־650.

33 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

34 שם. הדוברים בישיבה היו האלופים טל, זעירא ופלד. תא"ל אריה שלו הצטרף כנראה בשלב מאוחר, ולא ידוע אם היו משתתפים נוספים.

35 למעשה, שקעו בביצות שבגזרה הצפונית פחות מעשרה טנקים (ספר חטיבה 460).

התקיפה – פריסה רחבה, תמרון, חיפוי ארטילרי וחיפוי אווירי מרוכזים לאוגדה התוקפת. חיל האוויר ישתמש בפצצות מצרר רבות. ההערכה היא שבשיטת ההתקפה הזאת יושמדו טנקי אויב רבים; אפילו יושמדו כ-100 טנקים של צה"ל, יש לקוות שאבדות האויב יהיו גדולות פי ארבעה, ואז, בהנחה שדיוויזיה 4 המצרית לא תחצה את התעלה ושהכוחות שחצו את התעלה אף ייסוגו להתארגנות, יישברו שני ראשי-הגשר.

תוכנית סיוע האוויר להתקפות-הנגד

הרמטכ"ל ציין שהכוונה היא לתקוף בסיני וברמת-הגולן בדירוג, כדי שחיל האוויר יוכל לרכז את עוצמתו בסיוע לאוגדה התוקפת, אולם בשעה 00:10 העמידו מפקד חיל האוויר על כך שיש לחיל מטוסים בכמות מספקת כדי לסייע לשתי התקפות אוגדתיות במקביל: החל מאור ראשון יוקצו 100 מטוסים לסיוע – 40 לרמת-הגולן ו-60 לתעלת סואץ – כוח שיספיק להחזקת רצף קבוע של סיוע אווירי מסיבי ביותר. מפקד חיל האוויר הציג את תוכנית הסיוע כדלהלן: שתי טייסות סקיהוק יסייעו ברמת-הגולן וטייסת מיראז' 3 תוקצה להגנה אווירית במרחב פיקוד הצפון. כל היתר: שלוש טייסות סקיהוק, טייסת סמב"ד (סופר מיסטר מסוג B2) ומטוסי פנטום שיצטרפו אליהם לאחר שיתפנו ממושימות אחרות, יוקצו לסיוע בסיני.

נוסף על סיוע לכוחות הקרקע, דיווח האלוף פלד כי בבוקר מיועד כוח של 65 מטוסי פנטום ומיראז' 5 להשמיד את שדות התעופה הסוריים: דמייר, סייקל, נאצריה וחולחולה. תקיפת הגשרים אמורה להיפסק בשעה 00:30 ותתחדש עם אור ראשון בסביבות השעה 05:30; הכוונה היא לנתק את שבעת הגשרים הכבדים.

מפקד חיל האוויר ציין כי בבוקר יהיה אפשר להקצות מטוסי פנטום גם למשימות נוספות, למשל, תקיפת כוח מצרי בע'רדקה המתוכנן, לפי ידיעות, לתקוף במסוקים ונחתות את אבו רודס, או תקיפת מערך הטילים בפורט סעיד שלו ייחס מפקד החיל חשיבות רבה, משום שהשמדתו תאפשר חופש פעולה אווירי באזור ותקל את הלחץ מעל מעוז "בודפסט". עוד מסר האלוף פלד שבבוקר יישלח מטוס לצילום שדות התעופה ומערך הטילים במצרים. אשר ל"תגר" – הדבר אפשרי מבחינת סד"כ המטוסים, אולם יש צורך במידע מודיעיני רב מזה שיש כעת, מה גם שלדעתו אין טעם ב"תגר" אם אין כוונה לצלוח מיד לאחר מכן. הרמטכ"ל אישר את תוכנית חיל האוויר.

סגן הרמטכ"ל העיר כי אם התקפת-הנגד בדרום תתחיל מוקדם בבוקר, אסור שאוגדה 162 תתקוף ראשונה, שכן תתקוף אז מול השמש. על כך השיב הרמטכ"ל שאין הוא יורד לפרטי התוכניות האוגדתיות. "חוץ מזה", אמר, "אני מעריך ששניהם לא מוכנים. הם אמנם אופטימיים, [אבל] לפי הערכתי, כשהם יֵשבו עם פינצטות אז הם יגידו עשר, אולי אחת-עשרה". לשאלת מפקד חיל האוויר בנוגע לכיווני ההתקפות השיב הרמטכ"ל: "זה יהיה מצפון לדרום – יצא אצל אחד; והשני – אינני יודע – או שברן יתקוף מצפון לדרום, או שאריק יתקוף מדרום לצפון. נראה, אני עוד לא יודע מה עם זה".³⁶

36 ראו גם עמ' 451-452 להלן.

בסיכום הנחה הרמטכ"ל שתוכניות הפיקודים יועברו לקציני אג"ם-מבצעים, כדי שאלה יסמנו אותן במפות ויציגו אותן לרמטכ"ל; כך תהיה לו שפה משותפת עם אלופי הפיקודים כאשר ידבר אתם על תוכניותיהם.

קד"ם הרמטכ"ל להצגת התוכניות של התקפות-הנגד

בשעה 00:30 החל כחמ"ל אג"ם-מבצעים קד"ם הרמטכ"ל, שנמשך חצי שעה.³⁷ עוזר ראש אמ"ן למחקר תא"ל שלו ונציגים של ענף סוריה וענף מצרים באמ"ן הציגו את תמונת המצב בנוגע לפעילות האויב ואת ההיערכות לקראת המשך הפעילות.

בחזית המצרית צלחו את תעלת סואץ הכוחות הבאים: בגזרת ארמייה 3 צלחו שתי דיוויזיות חי"ר בוודאות – דיוויזיה 7 בגזרת ג'ניפה-שלופה, ודיוויזיה 19 בגזרת שלופה-א-שאט. חטיבת טנקים עצמאית 25 צלחה בוודאות בקילומטר ה-137, נעה דרומה והתייצבה בפתחת ציר המתלה. צליחת דיוויזיה ממוכנת 6 מוטלת בספק, אולי חלק ממנה צלח. דיוויזיה משוריינת 4 לא צלחה. בגזרת ארמייה 3 צלחו שלוש דיוויזיות החי"ר: דיוויזיה 18 בגזרת קנטרה-בלח; דיוויזיה 2 בגזרת פירדאן-אסמאעיליה ודיוויזיה 16 בגזרת אסמאעיליה-דוור סואר. חטיבת טנקים עצמאית 15 צלחה, כנראה, כולה או חלקה; לפחות גרוד אחר שלה אוכן בתצ"א מן הבוקר על ציר צלחה-קנטרה. לפי התוכניות המוכרות היא אמורה לייצב קו, עם עוד חטיבה ממוכנת מדיוויזיה 18, באזור רומני. אין ידיעות ברורות על דיוויזיה ממוכנת 23. ההערכה היא שלא כל כוחות הדיוויזיה עברו את התעלה. דיוויזיה משוריינת 21 לא אוכנה בתצ"א שנעשה בבוקר במקומה, היינו, בקצצין וברידן אל-חמה, ואף לא במקום קדמי יותר. ייתכן שעברה אל מצפון לחיץ החקלאי, שכן לפי התוכניות משימתה לצלוח באזור הפירדאן. עד כה לא צלחה. ההערכה היא שצלחו 400-500 טנקים. חלק מן הגשרים שהותקפו על-ידי חיל האוויר לא נהרסו; למצרים יש עדיין יכולות מעבר.³⁸

בסיסית ייתכנו שתי אפשרויות פעולה להמשך: הראשונה – לבסס קו הגנה במרחק של 10-15 ק"מ מן התעלה באמצעות דיוויזיות החי"ר הנמצאות באזור וכן הדיוויזיות הממוכנות, ובתוך כך להמשיך בצליחת הדיוויזיות הממוכנות תוך הישענות על מערך טילי הקרקע-אוויר המגן, לדעת המצרים, על כוחות הקרקע. במקרה כזה יושארו דיוויזיות השריון ממערב לתעלה בעתודה אסטרטגית. האפשרות השנייה – להמשיך להתקדם במגמה להגיע עד המעברים. במקרה הזה יצלחו גם דיוויזיות השריון את התעלה. הסימנים מצביעים על כך שכוונת המצרים לפעול על-פי האפשרות הראשונה, אך אין לשלול לחלוטין את האפשרות השנייה. ב-8 באוקטובר צפויות תקיפות אוויריות בסיני, בעיקר אם צה"ל יעבור למתקפה, זאת במגמה לסייע לכוחות הקרקע.

37 קד"ם הרמטכ"ל, 080030 באוקטובר 1973.

38 זאת בניגוד להערכת מפקד חיל האוויר שהפגיעות בגשרים יביאו להפסקה מוחלטת של העברת רק"ם לגדה המזרחית. (הקלטות בחדר הרמטכ"ל). במחקר שנערך במחלקת היסטוריה, עלה שבפועל לא היה קיים במרחב הצליחה של ארמייה 3 שום גשר תקין למעבר רכב החל מהשעה 17:30 ובמשך 24 השעות הבאות לפחות. בשניים משלושת הגשרים התהווה המצב הזה בשל פגיעות חיל האוויר.

בחזית הסורית חדרו לשטחנו הכוחות הבאים: בגזרה הצפונית – מרחב דיוויזיה 7 – החטיבה המשורינית של הדיוויזיה, מס' 78, נבלמה והתפוררה. גרוד אחד או שני גרודי טנקים של חטיבות החי"ר שהופעלו נפגעו וכמעט הושמדו. בגזרה המרכזית – מרחב דיוויזיה 9 – החטיבה המשורינית של הדיוויזיה, מס' 43, נבלמה, ושליש מכוחה נפגע. בגזרה הדרומית – מרחב דיוויזיה 5 – הופעל הכוח העיקרי: כוח של כ-90 טנקים מדיוויזיה משורינית 3 חדר בציר כודנה-רפיד במגמה להגיע לנפח. חטיבה משורינית 12 מדיוויזיה 5 הגיעה לחושניה, ובעת מסירת הידיעה נמצאים שם כ-60-70 טנקים שלה. חטיבה ממוכנת 132 מדיוויזיה 5 הגיעה לאזור חיספין ומתארגנת במקום להגנה היקפית. חטיבה משורינית עצמאית 47, שפעלה במסגרת דיוויזיה 5, נמצאת מאחור; ייתכן שגרוד שלה יצטרף לחטיבה 12. הכוחות שבשטחנו (חלק מדיוויזיה 3 וחטיבות 12 ו-132) מתארגנים במקומם להגנה היקפית. אשר לאפשרויות הפעולה בהמשך: ייתכן שבבוקר המחרת יעשה ניסיון להפעיל את כל דיוויזיה 3, כדי להתקדם בגזרה הדרומית; במקרה כזה תפעל הדיוויזיה בחיפוי מערך הטילים, שאף כי הותקף, נשאר פעיל בחלקו.

בנוגע למדינות ערב האחרות מסר שיש פעילות מעטה של מחבלים מגבול לבנון. הלבנונים אינם מעודדים את המחבלים, עם זאת, הם אינם מונעים אותם מלפעול. צבא ירדן נמצא בכוננות, בהיערכות הגנתית, וטנקים שלו מוצבים בבקעת הירדן. כוחות אוויר מאלג'יריה ומעיראק החלו לנוע למדינות העימות. ייתכן שבהמשך יצא גם כוח יבשתי מעיראק לסוריה.

בסיום הצגת תמונת המצב של אמ"ן, בשעה 00:40, הצטרף שר הביטחון לקד"ם.³⁹ סגן הרמטכ"ל מסר לנוכחים עדכון בנוגע לפריסת הכוחות. הוא הציג שוב את מה שהציג קודם לכן בחדר הרמטכ"ל (ראו עמ' 444-445 לעיל). הוא תיאר שוב את תוכנית התקפת-הנגד בפיקוד הצפון, וציין כי בד-בבד עם ההתקפה בחזית רמת-הגולן יעשה ניסיון לכבוש את מוצב החרמון. הוא חזר גם על ההערכה שאם הדיוויזיה המשורינית הסורית השנייה לא תיכנס לקרב, ינקה צה"ל ביום המחרת את כל רמת-הגולן, ואולי יותר. "אפילו אם הדיוויזיה השנייה תיכנס, ואם נוכל להפנות את כל המאמץ האווירי, בשלבים המתאימים, למתקפה הזאת, גם כן ההערכה היא שאפשר יהיה לנקות את כל רמת-הגולן", אמר.⁴⁰

הרמטכ"ל פירט את תוכנית התקפת-הנגד בפיקוד הדרום כפי שהציגה קודם לכן בחדרו. הוא פירט עוד את שתי אפשרויות התקיפה, והציג בין היתר את תמונת המצב הבאה: אנחנו בסיני נהיה ערוכים מחר עם שלוש אוגדות: אוגדה 252, שתחת פיקודה חטיבת 'טיראן' 274, שיש לה משהו למעלה מ-90 טנקים⁴¹ ועוד השיירים שנשארו לה מקרב הבלימה. הוא יהיה בערך אוגדה בסביבות 150-160 טנקים. זה לא כל מה שנשאר לו. זה מינוס אמנון [חטיבה 14], שהוא עובר לאריק פה. הוא יהיה ערוך כאן, כאשר הוא

39 רשימות רמ"ח היסטוריה.

40 את הערכת הרמטכ"ל ראו בעמ' 444 להלן.

41 למעשה התארגנה חטיבה 274 ברפידים ושימשה עתודה.

מחזיק את הכוחות העיקריים באזור המעברים, פה ופה [מצביע על המפה], ומחזיק כוחות קטנים קדימה. הוא לא מיועד לבלום חזק, אלא אם יהיה צורך להתקפל. כלומר, לנהל קרב השהיה ונסיגה להנה [מצביע על המפה] מול אזור הצליחה הדרומי. אוגדה 143 של אריק ערוכה באזור טסה וקדימה, כאן, בסביבה הזו [מצביע על המפה]. זו חטיבה [הכוונה – אוגדה] של משהו למעלה מ-200 טנקים. אני מקווה שזה יהיה בסביבות ה-220 טנקים. האוגדה השלישית היא אוגדה 162, שהיא ערוכה כאן [מצביע על המפה], כלומר, יש לה את האזור הזה עם החטיבה הממוכנת שלה, אחר כך יש לה כוחות קדמיים ויש לה ריכוז כוחות מאחור. בסך הכול יש לנו פה קצת ערפילים במספרי הטנקים, אבל הם יתבהרו עד הבוקר, מה שעוד יגיע בצירים וכה הלאה. אנחנו בונים בביטחון על 650 עד 700 טנקים. מחר אנו עוברים להתקפת-נגד. זה עוד לא מתקפה, והיא לא כוללת צליחה יזומה. אבל אלה התקפות-נגד על הכוחות המצריים שחצו את התעלה, במגמה לתקוף שני אזורים צליחה: את הדרומי ואת המרכזי. לא לתקוף את הצפוני, שהוא הפחות רציני, אם כי דווקא הלילה פה עוברים. עוברים פה קצת חי"ר, נגמ"שים ואולי גם טנקים. כלומר, יכול להיות שגם פה יהיה לנו איזשהו ריכוז כוח יותר גדול.

הכוונה היא לתקוף שתי התקפות אוגדתיות מדורגות. ואני כעת נותן לכם את הרעיון המבצעי, כאשר התוכניות המדויקות הן גם פונקציה של מה שיתרחש במשך הלילה: כמה כוחות אויב יצטברו בשטח, איך יהיו ערוכים הכוחות שלנו, ואחר כך, תיאום בין הכוחות. אבל הפרינציפ הוא: האוגדה של אלברט איננה תוקפת, היא נשארת ערוכה כאן. המיועדות לתקיפה זה השתיים האחרות – זה אריק וזה ברן.

אפשרות אחת – שברן תוקף מחר בבוקר את האזור הזה [הגזרה המרכזית] מצפון לדרום. הכוונה איננה לגשת לתעלה ממש, אלא לתקוף את הטנקים ואת הכוחות שמהתעלה ופנימה, מבלי לטפל בהרבה חי"ר שישנו בסוללה עצמה, עם הרבה מאוד טילים. אגב, החברה שלנו מעריכים, לעומת זאת, שרוב האבדות שלנו הן מטילי נ"ט ולא מאש טנקים. המצרים משתמשים בהמון חי"ר, בערמות, עם המון טילי נ"ט, בין הטנקים, על הסוללות בכל מקום וגם צירים. הכניסו פה כל מיני חבר'ה בצירים והם יורים טילים. לכן לא בדיוק ניקוי התעלה, אלא תפיסת הכוח שישנו בשטח. ההתקפות האלה יהיו עם ארטילריה, ריכוז ארטילרי בכל אוגדה ועם מאמץ אווירי מרוכז לאותה אוגדה, עם הרבה פצצות, גם סייביי, כדי שכל החיריונים עם הטילים, כל זה יהיה נקי והם יוכלו ללכת ולפצח טנקים.⁴² זה אוגדה 162. ואז כשהאוגדה של אריק נמצאת כאן וגם לוחצת קצת קדימה, כלומר, אוגדה יוצרת מגע ומתקדמת, האוגדה השנייה עולה מלמעלה, זאת היא התקפה אחת. האוגדה הזו התייצבה, היא תישאר באזור, שוב פעם – לא תשב על התעלה, אלא אם יתברר [שיש] התמוטטות כללית, אבל אין כוונה לנקות את הסוללות. כאשר האוגדה הזו [162] תתייצב פה [בדרום הגזרה המרכזית?] אז האוגדה

של אריק תתקוף מדרום לצפון⁴³ את האזור הזה [הגזרה הדרומית?]: באותה שיטה, כשאלברט בולם כאן.

ההתקפות מדורגות. ריכוז אווירי לכל אוגדה בנפרד. מועד – עוד אינני יודע. זה יהיה מחר בבוקר. בכלל, התוכנית הזאת צריכה לעבור עיבוד פיקודי ואוגדתי, אבל אני מעריך שאחת תהיה בשעות לפני הצהריים ואחת אחר־צהריים. קיימת אפשרות, אם יהיה פה שינוי בזרימת כוחות אויב, ובעיקר אם מפה [מהגזרה הצפונית] תיפתח איזו סכנה יותר גדולה, שהאוגדה של ברן תישאר כאן, ואריק יתקוף את האזור הצפוני, כשהוא תוקף מדרום לצפון. זאת היא תוכנית נוספת.⁴⁴ שוב פעם, אינני יודע מה יהיה הדירוג. לי נראה [ש]אם נוכל לעשות אחת ושנייה, זה יותר טוב. אי לזאת, אנחנו נתקוף מחר בעצם שלוש התקפות: שתיים אוגדתיות בסיני והתקפה אחת ברמת־הגולן. מבחינת חיל האוויר, שתי ההתקפות יכולות להיות בו־זמנית, האחת ברמת־הגולן ואחת בתעלה. אז או שִׁיצא לנו בו־זמנית לתקוף בגולן ובתעלה, או שִׁיצא לנו דירוג של: הגולן, אחת בתעלה, שנייה בתעלה. זה עוד יתברר במשך הלילה, כאשר נתחיל לקבל את התוכניות המדויקות, ולפי זה נעשה את העיתויים שלנו.

מפקד חיל האוויר הציג את אפשרויות הפעולה של החיל ותוכניותיו כפי שסוכמו לפני הקד"ם בחדר הרמטכ"ל. הוא מסר שעד אז אבדו 30 מטוסים. ב־8 באוקטובר בבוקר צפוי

43 בנוגע לכיוון התקפתה של אוגדה 143 אמר רב־אלוף אלעזר בעדותו לוועדת החקירה של מלחמת יום הכיפורים:

ומה שכתוב כאן "מדרום לצפון" זו טעות. ואגב גם מה שמצוין אצלם [בחומר שהוגש עלי־ידי פיקוד הדרום] זה מצפון לדרום. ובעניין זה לא הייתה לנו אי הבנה ויש לזה גם הוכחות, כי הוא [האלוף גונן] למחרת מבקש ממני שינוי – לרדת ולתקוף מדרום לצפון – ושם אני מאשר לו את זה למחרת בצהריים. כלומר, אין ספק שזה שינוי, [...] כלומר – זו טעות דפוס, התוכנית המקורית הייתה שכל אחד מהם תוקף מצפון לדרום (ועדת החקירה מלחמת יום הכיפורים, דוח שלישי ואחרון, עמ' 276).

מפקד אוגדה 162 ורל"ש הרמטכ"ל אישרו בעדויותיהם לנו שהרמטכ"ל קבע שאוגדה 143 תתקוף מצפון לדרום (הערות האלוף מיל' אברהם אדן לטיוטת 8 באוקטובר 1973; הערות תא"ל מיל' אבנר שלו). מאחת ההתפתחויות במהלך הקרב 8 באוקטובר עולה בכירור שהרמטכ"ל התכוון שזה יהיה כיוון ההתקפה: כפי שציין הרמטכ"ל בעדותו לעיל ביקש ממנו אלוף פיקוד הדרום בשעה 11:25 אישור שאוגדה 143 תתקוף מדרום לצפון. הרמטכ"ל עדכן את הנוכחים בבקשה הזאת ואמר: "גורודיש קיבל ממני אישור להעביר את אריק דרומה לגמרי, ללכת על ציר הרוחב, לתקוף לא לפי התוכנית המקורית שמלמעלה למטה, אלא ישר למטה, לתקוף מלמטה למעלה" (הקלטות בחדר הרמטכ"ל, וראו גם עמ' 485 להלן). מכל אלה ברור שהרמטכ"ל אכן קבע שהאוגדה תתקוף מצפון לדרום, ושדבריו בקד"ם היו פליטת פה (פליטת־פה ולא טעות דפוס, שכן הוא אמר במפורש "מדרום לצפון").

44 בעדותו לוועדת אגרנט אמר הרמטכ"ל על התוכנית הזאת: "זה לא שאני משאיר לו [לאלוף פיקוד הדרום] את שתי האופציות. זאת תוכנית אלטרנטיבית למקרה של שינוי נתוני אויב אשר מחייב אותי [וההדגשה במקור] לזנוח את התוכנית המוסכמת [וההדגשה שלי – ש"ג]" (ועדת החקירה מלחמת יום הכיפורים, 3, 6, עמ' 2 86). מהרישום האוטנטי היחיד שנערך בעת שהרמטכ"ל קבע את התוכנית בדרום – רישום רל"ש הרמטכ"ל – לא ברור אם הרמטכ"ל אכן ציין את החלופה הזאת באותו הדיון. שניים מן הנוכחים בדיון – האלוף (מיל') אדן ותא"ל (מיל') אבנר שלו – אישרו בעדויותיהם לנו שהוא אכן ציינה (הערות האלוף אדן; הערות תא"ל שלו).

שיהיו 280-290 מטוסים כשירים. בהנחה שבמשך היום יושמשו מטוסים, צפוי מספרם להגיע אחר-הצהריים ל-290.

הרמטכ"ל סיכם את הקד"ם כדלהלן:

היום, כפי שאני הבטחתי לכם אתמול, אנחנו התחלנו בקרב הגנה, שזה הקרב הלא-נעים. ירדנו לשפל. ממחר אני מעריך שאנחנו מתחילים להוציא את האף מהמים – אני מעריך ששלוש התקפות-הנגד האלה הן סבירות, ואם אנחנו משיגים בהן תוצאות טובות, אנחנו מתחילים לעבור את נקודת המפנה. [...] הלילה אני רוצה שהתוכניות הפיקודיות, גם של הצפון וגם של הדרום, יגיעו אליכם. כלומר, אני לא רוצה לקבל מהאלופים. אני רוצה שאצלכם יהיו תוכניות ככל האפשר מפורטות. אני אבדוק אותן ואני רוצה לדבר עם האלופים על סמך תוכניות שאני רואה פה. צריך לתאם, כמובן, את התוכניות, בעיקר מרכז סיוע. לתאם את זה עם חיל האוויר, כדי שזה יהיה מתואם, כי הסיוע האווירי חיוני מאוד להתקפות האלה.

כמו כן הנהח הרמטכ"ל את אג"ם-מבצעים להכין ליום המחרת הצעות לפעולות לוחמה זעירה שיתרמו לשיבוש פעולות האויב. בפעולות אלה יוחל בלילה הבא.

הצגת תוכנית התקפת-הנגד בדרום על-ידי הרמטכ"ל לשר הביטחון

הקד"ם הסתיים בשעה 01:00, וכעבור 11 דקות חזר הרמטכ"ל לחדרו בלוויית שר הביטחון, האלוף טל והאלוף יריב.⁴⁵ הרמטכ"ל עדכן את השר, הפעם בפגישה פנים אל פנים, על הסיכומים עם אלוף הפיקוד ומפקדי האוגדות בפיקוד הדרום. הוא דיווח לו על הוראתו לאלוף אדן ואלוף שרון לתכנן גם ניצול הצלחה של התקפותיהם, כלומר, לצלוח את תעלת סואץ. הוא אמר שהדגיש כי כוחות יצלחו רק אם הצלחת ההתקפות לא תהיה מוטלת בספק – כוחות אויב רבים יושמדו, והמצרים יתחילו לברוח. הוא אמר שלהערכתו ההצלחה לא תהיה כה גדולה; אולם אם תהיה ההצלחה גדולה מכפי שהוא מצפה, תוכל אוגדה 162 לצלוח בצפון האי אל-בלח על גשר מצרי וגם על גשר של צה"ל שניתן יהיה לגרור לשם. "זה [צלחת התעלה] – רק ניצול הצלחה", הדגיש, "אני לא הולך א-פריורי לזה, וזה פחות נראה לי אם זו תהיה התקפה אוגדתית ראשונה". אוגדה 143 תוכל לצלוח בדורר סואר, אך זאת על גשר מצרי בלבד.

שר הביטחון שאל את הרמטכ"ל מה הוא מתכוון לעשות בגזרה הצפונית של התעלה כדי להפחית את לחץ האויב באזור, בעיקר במעוז "בודפסט" ובמעוז "טרקלין", וזאת בהנחה שהתקפות-הנגד בגזרה המרכזית ובגזרה הדרומית יעלו יפה. סגן הרמטכ"ל ציין שיש כוונה שחיל האוויר יתקוף למחרת בבוקר את טילי הקרקע-אוויר בגזרת פורט סעיד. הרמטכ"ל

45 פרטי השיחה מבוססים על המקורות האלה: הקלטות בחדר הרמטכ"ל; יומן רל"ש הרמטכ"ל; יומן שליש שר הביטחון.

אמר שברצונו לכבוש את פורט סעיד. השר תמך ברעיון, וציין כי העובדה שהסובייטים פינו את נמל פורט סעיד מעניקה הזדמנות לחסל את מערך הטילים באזור ולכבוש את שתי גדות התעלה, כלומר, פורט סעיד ופורט פואד. בתשובה לאלוף טל שאמר: "אפילו פורט פואד בלי פורט סעיד ו'צפניה', זה גם מאפשר להיות לאורך שנים", אמר השר: "אם אתה תלך לשם, אתה תלך לשני הצדדים. אני לא מאמין שנלך לשם לצד אחד, כי אין לו עורף מצד שני".

באותה שיחה נידון גם מצב המעוזים. הרמטכ"ל סיפר כי שבעה מעוזים פונו, שמונה מחזיקים מעמד ושניים נפלו בידי האויב. מעוז "בודפסט" יפונה עוד באותו היום, ולפי התרשמותו משיחות שניהל בפיקוד, המעוזים "משלמים את עצמם". "היו לנו אבדות... [נקודות במקור] במעוזים, אבל הם שילמו את עצמם עד כדי כך שאורי בן-ארי לא רק שלא רוצה לפנות אותם, הוא רוצה לחזור, להחזיר את המפונים הנה".

רב-אלוף אלעזר סיפר שהאלוף שרון הציע לנסות לתקוף בכוח של 100 טנקים ולחלץ את לוחמי מעוז "חזיון" ומעוז "פורקן" שבגזרה המרכזית, אולם הוא דחה את ההצעה בהנחה שמבצע כזה עלול לפגוע ביכולת האוגדה לבצע את ההתקפה המתוכננת ליום המחרת.

בסיום הפגישה הטיל הרמטכ"ל על האלוף (מיל') יריב את תפקיד הדוברות.

תוכנית הרמטכ"ל להתקפת-הנגד בדרום – סיכום

לאחר שחזר מן הדרום הסביר הרמטכ"ל את תוכנית התקפת-הנגד בדרום ארבע פעמים.⁴⁶ מהסבריו עלה כי התוכנית שסיכם הייתה לתקוף שתי התקפות מדורגות – בכוח של אוגדה כל אחת – כך שבעת ההתקפה של אוגדה אחת יימצאו שתי האוגדות האחרות בבלימה, ואחת משתייהן תשמש עתודה לאוגדה התוקפת. האוגדה התוקפת תקבל סיוע אווירי וסיוע ארטילרי נרחב בעת התקפתה. בשלב הראשון תתקוף אוגדה 162 את הכוח המצרי בגזרה שמקנטרה עד דוור סואר מצפון לדרום, ותיערך מחוץ לטווח החי"ר המצרי שבקרבת התעלה, המצויד בנשק נ"ט. בהתקפה הזאת תשמש אוגדה 143, הערוכה בגזרה המרכזית, עתודה, ואוגדה 252 תבלום בגזרה הדרומית. רק לאחר שאוגדה 162 תסיים את משימתה תנוע אוגדה 143, לאחר אישור הרמטכ"ל, לביצוע משימתה: תקיפת הכוחות המצריים בגזרה הדרומית, מצפון לדרום.

הייתה תוכנית חלופית שהותוותה על רקע ידיעות שלפיהן כוחות מצריים רבים צולחים בגזרה הצפונית. היא נועדה למקרה שבמשך הלילה יתברר שהלחץ על אוגדה 162 שבגזרה כבר. במקרה כזה תושאר אוגדה 162 במקומה בבלימה, ואוגדה 143 תתקוף את הגזרה

46 העדות הכתובה והאודנטית היחידה מסיכום הרמטכ"ל בפיקוד הדרום היא רישום רל"ש הרמטכ"ל. היא כתובה בראשי פרקים. אפשר לנסות לעמוד על פרטי התוכנית מתוך דברי הרמטכ"ל שהסביר את התוכנית ארבע פעמים לאחר חזרתו למצפ"ה: בשיחת טלפון עם שר הביטחון בשעה 072342 (עמ' 446 לעיל), לנוכחים בחדרו בחצות (עמ' 447-448 לעיל), בקד"ם הרמטכ"ל בשעה 080030 (עמ' 450-452 לעיל) ופנים אל פנים לשר הביטחון בשעה 080110 (עמ' 453 לעיל). דבריו בארבע השיחות הללו הוקלטו, שמעתי את סלילי ההקלטה ותמללתי אותם.

הזאת ממקום הימצאה, כלומר, מדרום לצפון. החלופה הזאת הייתה נתונה לשיקולו של הרמטכ"ל בלבד, ולא לשיקולו של אלוף הפיקוד.
 הרמטכ"ל ציפה שבמתקפה הזאת "יישברו" שני ראשי-הגשר המצריים – בגזרה המרכזית ובגזרה הדרומית. אשר לאפשרות צליחת התעלה – הוא הטיל ספק אם הדבר יתאפשר ב-8 באוקטובר, אולם הורה להתכונן לאפשרות הזאת, כניצול הצלחה, אם תוצאות התקפת-הנגד בשטחנו יהיו "מעל ומעבר לציפיות".

לקט מסכם על פעילות האויב

בשעה 01:00 הפיץ אמ"ן לקט ובו סיכום פעילות האויב נכון ל-7 באוקטובר בשעה 22:00. להלן עיקריו:⁴⁷

בחזית המצרית השלימו כנראה במשך היום דיוויזיות החי"ר את מעבר התעלה. חטיבות הטנקים העצמאיות 15 ו-25, וייתכן שגם דיוויזיות ממוכנות 6 ו-23, עברו את התעלה בגשרים שהוקמו בשעות הלילה. ככל הידוע לא עברו הדיוויזיות המשוריינות 4 ו-21 את התעלה. לקראת חשכה עצרו הכוחות שצלחו את התעלה בקו כביש החת"ם והתארגנו שם להמשך הלחימה. לפי סיכום הדיווחים המגיעים מכוחות צה"ל, נראה כי מספר הטנקים המצריים ממזרח לתעלה הנו כ-400, מהם כ-250 בגזרה הצפונית ובגזרה המרכזית ו-150 בגזרה הדרומית. ייתכן שמספר הטנקים שהועברו היה גדול יותר, אך חלק מן הטנקים נפגעו. אותרו עשרה גשרים לרק"ם, מטוסי חיל האוויר תקפו אותם בשעות אחר-הצהריים והערב וחמישה מהם נהרסו. בשעות הלילה הוקם גשר חדש בגזרת דוור סואר וטנקים עוברים עליו. חיל האוויר תקף את הגשר.

בשעה 07:00 החלו מטוסים מצריים בתקיפה מרוכזת על כוחות הקרקע של צה"ל ועל סוללות הוק בקרבת התעלה. גל תקיפה שני נמשך מ-09:30 עד 11:50. מטוסי צה"ל תקפו בבוקר את תותחי הנ"מ במערך הטילים בתעלה. ב-07:20 תקפו את שדות התעופה טנטא, מנצורה, כתמיה, ביר ערידה, ג'יאנקליס, בני סויף ואת מפקדת דיוויזיה 10. נפגעו מכ"מים וכן המסלולים הראשיים, והשדות נסגרו. בהמשך הושמדו השדות.⁴⁸ אחר-הצהריים החלו מטוסי צה"ל לתקוף גשרים לאורך תעלת סואץ. חלק גדול מן הגשרים נהרסו. במשך כל היום תקפו המטוסים כוחות קרקע מצריים באזור התעלה. מאז תחילת המלחמה איבדו המצרים 15–18 מסוקי מי-8 ו-28 מטוסי קרב.

בחזית הסורית הסתמנה לקראת הערב התמונה הבאה: בגזרה הצפונית נהדפו הכוחות הסוריים משטחנו, למעט מוצב החרמון. בגזרה המרכזית תפס חי"ר סורי את מוצבי הבט"ש, ודיוויזיה משוריינת 3 החלה להחדיר כוחות בציר כודנה לעבר תל יוסיפון. דיוויזיה חי"ר 5 (על עתודות השריון שלה) נאבקה כל היום על הישגי חדירתה לאזור חושניה. עם ערב

47 מסמך אמ"ן-מחקר, אוקטובר 1973.

48 למעשה, לא הושמד שום שדה תעופה. במקצת השדות הוצאו מכלל שימוש כמה מסלולים לשעות אחדות.

נערכו כוחות הדיוויזיה להגנה במרחב חושניה-רמת מגשימים – חלק מהם גילו סימני עייפות. בשעה 20:50 נורו ארבעה טילי פרוג על מגדל העמק – ייתכן שאלה כוונו לנצרת או לרמת דוד. לא ברור אם דיוויזיה משורינת 3 תמשיך בהתקפתה הלילית. סביר שתחדש את התקפתה עם שחר.

במהלך היום נעשו שישה ניסיונות של מטוסים סוריים לתקוף את כוחות צה"ל ומוצבי פיקוד ברמת-הגולן. שני מטוסי מִי-8 הנחיתו כוחות מדרום לנח"ל גולן; אחד מהם הופל, והשני נפגע וחזר לסוריה. בסך הכול איבדו הסורים מתחילת הלחימה 22 מטוסי קרב ומסוק אחד.

בשעה 11:20 תקפו מטוסי צה"ל את מערך הטילים בחזית הסורית. בתקיפה השתתפו כ־150 מטוסים. הותקפו 24 סוללות. אין אפשרות להעריך במדויק את מספר הסוללות שיצאו מכלל פעולה, אך לאחר התקיפה חלה ירידה משמעותית במספר הטילים ששוגרו לעבר מטוסים שתקפו כוחות סוריים ברמת-הגולן.⁴⁹

עיראק הפגינה נכונות מעשית לסייע למדינות הלוחמות: במהלך היום הועברה טייסת מיג-21 עיראקית (16 מטוסים) לסייכל, וצפוי שלמחרת יגיעו 32 מטוסי סוחוי-7. כמו כן הביעה עיראק נכונות לשגר כוחות יבשה לסוריה. הערכת אמ"ן הייתה שאם הדבר ימומש, היא תשגר את דיוויזיית שריון 3. זו עשויה להגיע לאזור דמשק בתוך לפחות 48 שעות מתחילת תזוזה.

ירדן המשיכה לתפוס מערכי ההגנה מול ישראל ונראה שהחליטה בשלב הזה שלא לקחת חלק פעיל במלחמה. הירדנים הודיעו היום כי ההגנה האווירית שלהם הניסה מבנה של מטוסי פנטום שחדרו לשטחם. יש לראות את פרסום הנסת מטוסי הפנטום כתרומתם למלחמה בישראל בשלב הזה. עם זאת הודגש כי מדיניותה של ירדן בנוגע למעורבותה במלחמה תושפע במישורין מהערכתה את הצלחת המצרים והסורים בקרבות מזה ואת מצבה הקשה של ישראל מזה. בשלב הזה לא זוהה לחץ סורי-מצרי על ירדן לקחת חלק פעיל בקרבות.

לבנון שינתה את מדיניותה כאשר לפעילות המחבלים: בניגוד לקו של הרשאה לפעול ולנוע באופן חופשי לעבר הגבול, הציבו הלבנונים במהלך היום מחסומים למניעת מעבר מחבלים לעברו. זאת, מחשש שפעילותם יכולה לסכך את לבנון.

עוד נאמר בלקט שקבוצות קטנות של מחבלים ממשיכות לתגבר את אזור הפת"חלנד, את הגזרה המזרחית של גבול לבנון וכן את הגזרה המרכזית של גבול לבנון. המחבלים האלה מצוידים במטל"רים, ונראה כי כוונתם לירות על היישובים שלאורך הגבול הלבנוני. סביר גם כי המחבלים ינסו לחדור מגבול לבנון לפיגועים.

בשעה 18:00 פרסמה ממשלת ברית-המועצות הודעה שגינתה את ישראל, הטילה עליה את האחריות למלחמה. הנימה הכללית של ההודעה הייתה איום על ישראל אם

49 למעשה, הותקפו 20 סוללות ב־120 גיחות. חלק גדול מן הסוללות הוסטו מערבה, כך שמתוך 20 הסוללות שהותקפו שבע בלבד היו מאוישות. ביתר המקומות הותקפו מחפורות ריקות. בסך הכול הוצאו רק שתי סוללות מכלל פעולה: סוללה אחת הושמדה ואחת נפגעה.

תמשיך לנקוט את מדיניותה ולא היו בה הדגשים אנטי אמריקניים. בהדלפות מפגינה ברית-המועצות אי-מעורבות במלחמה, וניכרת נימה של הזהרה לארצות-הברית לכל תפעל לניצול המצב במזרח-התיכון לתועלתה. הסובייטים לא היו פעילים במיוחד בזירה הבין-לאומית. לפי ידיעות עיתונאיות, הם בלמו את כינוס מועצת הביטחון להשגת החלטה על הפסקת האש.

בלקט צוין שארצות-הברית ממשיכה לנקוט קו המקובל על ישראל, שלפיו יש להשהות ככל האפשר דיון במועצת הביטחון, לפחות כל עוד לא יובהר המצב מבחינת ישראל. עם זאת, במגמה למנוע דיון בעצרת האו"ם ב-8 באוקטובר, היא עומדת להציע הערב (שעון ניו יורק) לכנס באותו היום את מועצת הביטחון, והמשלחת האמריקנית תנסה להשהות דיון ממשי לפחות עד 9 באוקטובר.

החזית המצרית מחצות עד בוקר 8 באוקטובר

בשעה 00:30 הועבר לאג"ם מבצעים דיווח על מספר ההרוגים והפצועים בפיקוד הדרום:⁵⁰

סך-הכול נפגעים	חללים	מצב בלתי ידוע	פצועים				היחידה/ הגזרה
			סך-הכול פצועים	קשה	בינוני	קל	
ח	ז	ו	ה	ד	ג	ב	א
[19]	9		[10]		1	9	חטיבה 401
[6]	3		[3]	1		2	אל-עריש
[130]	30		[100]	30	50	20	בלוזה
[116]	11		[105]	23	36	46	הגזרה המרכזית
[59]	30		[29]	14	11	4	הגזרה הדרומית
[22]	8		[14]	4	2	8	שרם א-שייח'
[7]	1		[6]		6		חיל הים
[4]	2		[2]			2	חיל האוויר
[6]	2		[4]			4	אבו רודס
[42]		41	[1]		1		לא ידועה
[370]	[96] 99	41	[274]	[72] 103	[107] 105	95	סך הכול

50 מבצעים/אירועים, דרום, מקור הדיווח, לפי הכתוב – מר"פ. ייתכן שהכוונה למר"פ דרום. טורים ה, ח הם סיכומים שלי ולא הופיעו בדיווח המקורי. המספרים בסוגריים מרובעים בשורת סך הכול גם הם סיכומים שלי – של המספרים המופיעים בטורים הרלוונטיים.

חמש דקות לאחר מכן התקבלה התרעה מפני אפשרות שכוחות אויב מוסקים יפשטו באזור מרחב שלמה. כמו כן נמסר מחיל האוויר כי מפציץ טופולב עבר באזור מרחב שלמה, ומגמת פניו צפונה. התרעה על כך הועברה לאילת.

ב-8 באוקטובר עם שחר החלו להגיע דיווחים על קרב ימי שהתחולל באזור פורט סעיד. בשעה 04:40 נמסר מענף ים-3 כי נוצר מגע בין סטי"לים של צה"ל לסטי"לים מצריים באזור פורט סעיד. בדיווח מפורט יותר מאותה השעה נמסר כי מתחולל קרב סטי"לים 40 מיילים מצפון למסעדה (סבחת ברדויל). כוח האויב ירה על הסטי"לים, לא היו נפגעים ועד מועד הדיווח לא הושבה אש. בשעה 04:50 דווחו פרטים נוספים: שני סטי"לים מצריים ירו שלושה חמישה טילים לעבר כוח הסטי"לים שמנה ארבעה סטי"לים וחמישי מאחור, ולא פגעו. הסטי"לים של צה"ל ניסו להגיע לטווח שממנו ניתן לירות ולפגוע, לא הצליחו וניתקו מגע.

בשעה 04:45 נמסר מחיל האוויר כי שבעה טילי פרוג 7 נורו לעבר רפידים ויב"א 511. לאחר רבע שעה נמסר כי הטיילים לא פגעו במחנות וכי לא היו כל נזקים.⁵¹ בלקטי אמ"ן מאותן השעות תוארו הפעילות הבין-ערבית, פינוי משקיפי האו"ם על-ידי המצרים, הפעילות האווירית, פעולות הגישור והצליחה, וירי טילי הפרוג לעבר רפידים. בלקט משעה 02:30 נמסר כי בשל חששה של מצרים מהתקפות-הנגד של צה"ל היא דוחקת במדינות ערב להצטרף למערכה.

בלקט משעה 03:40 נמסר כי המצרים הורו למשקיפי האו"ם בגדה המזרחית של התעלה לפנות את נקודות התצפית בטענה שכל הגדה המזרחית בידיהם. ראש המטה של ארמייה 3 אף הורה לאנשיו להשתמש בכוח אם המשקיפים יגלו התנגדות. המשקיפים הודיעו למצרים כי יפנו בנידון למזכיר האו"ם, אולם רמ"ט המשקיפים כבר הורה לכל הנקודות להתכונן לפינוי. "להערכתנו", נכתב בלקט, "הפינוי של המשקיפים (כולל אפשרות שימוש בכוח) בטיעון הנ"ל [ההדגשה במקור] נועד לתת למצרים לגיטימציה ראשונה להחזקתם הריכונית המלאה, לטענתם, בשתי גדות התעלה".

בהמשך נמסר כי הקמ"ט המצרי לענייני האו"ם העביר למנגנון המשקיפים שדר בדבר פינוי המשקיפים לקהיר בעקבות כיבושה המושלם [ההדגשה במקור] של הגדה המזרחית. בתשובה נמסר לו כי על ממשלת מצרים להגיש את הבקשה ישירות למזכ"ל האו"ם.

בדוח מצב מטעם מחלקת מודיעין אוויר, שבו סוכם המצב בחזית המצרית מ-7 באוקטובר בשעה 18:00 עד 8 בו בשעה 04:00, נמסר בין היתר כי במשך הלילה לא ביצע חיל האוויר המצרי כל פעילות התקפית. הנחתת כוחות ממסוקים, אשר תוכננה לשעות הלילה, בוטלה בעקבות תקיפת מטוסינו באזור זעפרנה, והמסוקים חזרו מזעפרנה לחטאטבה.

מצרים ביקשה מלוב לשלוח לה בדחיפות טייסת של 16 מטוסי מיראז', ולוב נענתה לבקשה. ספק אם המטוסים הללו יגיעו למצרים כבר ב-8 באוקטובר, אך עם הגעתם יוצבו קרוב לוודאי בשדה תעופה טנטא ויוטסו בידי טייסים לובים.

צפוי שחיל האוויר המצרי יתוגבר בשבעה מטוסי מיג-21 אלג'יריים נוספים; אלה הגיעו

51 מבצעים/אירועים, דרום; דיווח מבצעי.

לשדה התעופה אלעטם שבלוב ב-7 באוקטובר, ואמורים להגיע למצרים ב-8 באוקטובר בבוקר. ייתכן שהאלג'ירים יעבירו ציוד נוסף למצרים.

מרוקו הביעה נכונות להעביר למצרים 3,000 חיילי חי"ר על ציודם, ובקשה סיוע אווירי של מצרים בעת העברת הכוח.

אשר לתוכניות המבצעיות של חיל האוויר המצרי ל-8 באוקטובר: החיל מתכונן ליום לחימה מאומץ החל מאור ראשון, ומאמציו העיקריים יופנו כנראה לסיוע לכוחות הקרקע. למחמ"ן אוויר היה ידוע על תוכנית להפעיל טייסת מיג 17 מצלחיה לסיוע לכוחות בגזרה הצפונית, מטוסי מיג 21 משדה התעופה אינשאס ומטוסי מיג 17 משדה התעופה כתמיה לסיוע לכוחות הצולחים בגזרה הדרומית. מטוסי מיג 21 מחטיבה 111 (משדות התעופה בני סואף, ביר ערידה וכתמיה) ימלאו משימות הגנה.

בלקט שתיאר את תמונת המצב המעודכנת עד 04:20 נמסר כי בגזרה הדרומית עוברים טנקים ונגמ"שים לגדה המזרחית בכמה מקומות: בגזרת דיוויזיית חי"ר 19, כנראה בקילומטר ה-152, על גשר; בקילומטר ה-156 ברפסודות, ובכברית – בהישט עצמי. על-פי הלקט, קרוב לוודאי כי כוח הטנקים שעבר על הגשר שייך לחטיבת הטנקים 22 של דיוויזיה ממוכנת 6. הגשר בקילומטר ה-138/137, שנפגע בתקיפות חיל האוויר, תוקן, וייתכן שגם עליו עבר כוח לגדה המזרחית.

עוד נמסר, בלקט משעה 05:15, כי בגזרת ארמייה 3 יוקמו בשעות הבוקר שני גשרים נוספים – אחד מהם מסוג פיי-אם-פי; אחד יוצב בקילומטר ה-151. מועדי ההקמה הצפויים: גשר אחד בין השעות 06:00–08:00 והגשר השני בסביבות השעה 10:00.

בלקט מוקדם יותר נמסר כי בפקודת שר המלחמה של מצרים ינופקו מנת תחמושת רגילה ומנת תחמושת משופרת לשתי "מחלקות" שסופחו לארמייה 3, ואשר אחת מהן כבר נמצאת כנראה בקו התעלה. אמ"ן סבור כי המדובר כנראה ברקטות קרקע-קרקע פרוג 7 שטווחן גדול מ-70 ק"מ. הצורך לקבל את אישורו של שר המלחמה להקצאת תחמושת מעלה אפשרות שהתחמושת מצוידת בראש כימי.

הידיעה על נפילת ארבע רקטות פרוג 7 בקרבת רפידיים בשעה 04:30, קושרה לידיעה הזאת, שכן המרחק בין קו התעלה לרפידיים הוא כ-75 ק"מ, מעבר לטווח הרקטה המוכרת. מכאן שייתכנו שלוש אפשרויות: הראשונה – המצרים קידמו את הרקטות לעמדות ירי במרחק 4–5 ק"מ ממזרח לתעלה; השנייה – הרקטות הן מדגם פרוג 7 משופר; האפשרות השלישית – הרקטות הן בעלות ראש נפץ כימי שמשקלו קטן יותר, דבר המגדיל את הטווח ל-80 ק"מ. האפשרות האחרונה נבדקת.⁵²

52 מסמכי אמ"ן-מחקר ומחמ"ן אוויר, אוקטובר 1973.

החזית הסורית מחצות עד בוקר 8 באוקטובר

זמן קצר לאחר חצות דווח לאג"ם מבצעים כי מסוקים סוריים נחתו ליד ברכת רם.⁵³ בשעה 01:00 התקבלה מאמ"ן התרעה על אפשרות של נחיתת מסוקים בבוקעתא; כעבור חצי שעה התקבלה התרעה חוזרת, ובשעה 01:35 נמסר מחיל האוויר כי מטוסים סוריים שחררו תחמושת בשטחם.

בשעות הלילה הגיעו דיווחים גם על התארגנות כוחות אוגדה 146. בחצות נמסר כי גדוד תומ"ת 829 נע ממגידו לצמח, ובשעה 02:40 נמסר כי גדוד טנקים מחטיבה 205 ושני גדודי זחל"ם מחטיבה 670 נעו לצמח.⁵⁴

לקטי אמ"ן מן המחצית השנייה של ליל 7-8 באוקטובר נסבו על שני נושאים: הסיוע שמגישה עיראק לסוריה, וההסברה הסורית לשגרירי מדינות ערב.

בלקט מסביבות השעה 03:00 נמסר כי העיראקים ביקשו מסוריה לנקוט כמה צעדים שיאפשרו שיגור כוחות עיראקיים לסוריה. הסורים התבקשו לשלוח לעיראק בהקדם מובילי טנקים רבים ככל האפשר, כדי להעביר בהם טנקים מעיראק לסוריה. כמו כן התבקשו להסדיר הספקת מזון ליחידות העיראקיות שיהיו בסוריה, ולשגר שני קציני קישור סורים לבגדד.

כן נמסר בלקט שעל-פי ידיעה שעדיין לא אושרה קודמו כבר בשעות אחר-הצהריים כוחות עיראקיים כדי להשתתף בקרבות. עוד נמסר שבדמשק מצפים להגעתה למחרת של משלחת קצינים מחיל האוויר העיראקי ומכוחות היבשה שלה, לתיאום ולסיוע מפקדים בעמדות המיועדות לתפיסה על-ידי חיל המשלוח העיראקי.

הערות אמ"ן לידיעות האלה היו:

בידי הסורים כ-130 מובילי טנקים. בידי העיראקים כ-150 מובילים. הסבירות שהסורים ייענו לבקשה העיראקית למובילים, בשלב זה, נראית נמוכה. גם באם ישלחו מובילי טנקים, סביר שהעברתם לעיראק תארך 8-12 שעות ותעכב את מועד ההתערבות העיראקית. לאור זאת, להערכתנו, הבקשה למובילי טנקים מהווה למעשה תרגיל השהיה עיראקי, המיועד לדחות ככל האפשר את מועד התערבות השריון העיראקי, ולהתנות את משלוח הטנקים מדיוויזיה משורינת 3 העיראקית במספר המובילים שישלחו הסורים ובמועד שיגורם; עם זאת אין הדבר מונע מהעיראקים משלוח כוחות יבשה אחרים (ממוכנים ו/או חי"ר). נראה כי העיראקים אכן החלו בהכנות לקידום כוחות היבשה לעבר גבול סוריה, אף כי אין בידינו, בשלב זה, כל אישור לקידום כוחות. יצוין בהקשר זה, כי מחר עומדים העיראקים להעביר לסוריה שתי טייסות "סוחוי-7", נוסף על טייסת "מיג-21" שהעבירו היום. כן צפויה הלילה הגעתה לסוריה של שיירת כלי הרכב, שיובילו כפי הנראה ציוד ו/או תחמושת לטייסות העיראקיות.

53 בעניין הזה התקבלו כמה דיווחים: בשעה 00:20 נמסר ממרס"א כי מסוקים נראו ליד ברכת רם. בשעה 00:50 נקלטה ברשת חטיבה 7 ידיעה על נחיתת שני מסוקים ליד ברכת רם. בשעה 1:00 נמסרה אותה ידיעה מפיקוד הצפון.

54 מבצעים/אירועים, צפון; דיווח מבצעי.

בלקט משעה 05:00 נמסר בין היתר כי בתשובה לבקשת העיראקים למובילי טנקים סוריים, הודיעו הסורים כי אינם יכולים להיענות לכך מכיוון שהם זקוקים למובילי הטנקים שלהם. ההערכה הייתה שהתשובה הזאת מעידה על רתיעה סורית מפני נוכחות משמעותית של כוחות יבשה עיראקיים בשטח סוריה (בעיקר שריון).⁵⁵

שיטת הסיוע האווירי להתקפות-הנגד

בשעה 03:30 הסבירו נציגי חיל האוויר לרמ"ח המבצעים את שיטת הפעולה המתוכננת של הסיוע האווירי להתקפות-הנגד. בחזית הסורית יוחל במתן סיוע בשעה 05:30. "הקו הסגול" נקבע כקו ההפצה. לפי התוכנית תופעל כל חצי שעה רביעיית מטוסים – זוג תוקף וזוג במעגל המתנה, וכל מטוס יהיה על הקרקע כשעה וחצי. רמ"ח המבצעים טען שזה אינו סיוע מסיבי, וביקש לקצר את שהיית המטוסים על הקרקע. נאמר לו שהאלוף (מיל') הוד יפעיל את המטוסים מהר יותר.

בחזית המצרית מתוכננת הפעלת 33 זוגות מטוסים. במטס ראשון מתוכננת הפצת שבעה גשרים על-ידי שבעה זוגות מטוסים, ולאחר מכן יופעלו רביעיות מדי חצי שעה. יהיו שלושה מעגלי המתנה – אחד לכל אוגדה: עשרה זוגות מתוכננים למעגל הדרומי, חמישה למרכזי ו-12 למעגל הצפוני.⁵⁶

קד"ם רמ"ח המבצעים

בשעה 04:00 החל באג"ם-מבצעים קד"ם רמ"ח המבצעים, ובו הוצגו תוכניות המתקפה בשתי החזיתות.⁵⁷ רע"ן המבצעים סא"ל אורי שגיא הציג את עיקרי תוכנית המתקפה, בהתאם לפקודת אשור, כדלהלן:

הכוונה – צה"ל יכלוס כוחות אויב בגזרות סוריה ומצרים, תוך ניצול ההצלחה לביצוע מתקפה לאחר ביצוע התקפות-נגד, החל משחר 8 באוקטובר 1973.⁵⁸ השיטה – כללי:

ביצוע התקפות-נגד תוך ריכוז סיוע אווירי וארטילריה ביום, וניצול הצלחה לביצוע מתקפה בגזרות מצרים וסוריה במקביל, כמפורט:

- (1) ביצוע התקפות-נגד בגזרת סוריה על-ידי 3 אוגדות.
- (2) ביצוע התקפות-נגד בגזרת מצרים על-ידי 3 אוגדות, ובדירוג.
- (3) ניצול הצלחה וביצוע מתקפה בגזרות מצרים וסוריה.
- (4) הפעלת חיל האוויר לסיוע לכוחות היבשה ולקיום עליונות אווירית.

55 מסמכי אמ"ן-מחקר, אוקטובר 1973.

56 רשימות רמ"ח היסטוריה.

57 קד"ם רמ"ח המבצעים, 080400 באוקטובר 1973.

58 במסמך אג"ם-מבצעים הרלוונטי יש שינוי מן המוצג לעיל בסעיפי הכוונה והשיטה.

- (5) הפעלת חיל הים להשמדת כוחות אויב בים.
- (6) הפעלת כוחות מיוחדים לביצוע פעולות מיוחדות בגזרות מצרים וסוריה, ביום ובלילה.
- (7) כוננות לביצוע התקפות נגד חוזרות ונשנות אחר-הצהריים.

רמ"ד צפון רס"ן יריב חן מסר שהתוכנית הפיקודית מבוססת על התקפות נגד במקביל על-ידי שלוש אוגדות: אוגדה 36 בהרכב חטיבות 1, 7 ו-679; אוגדה 146 בהרכב חטיבות 205, 670, 9, גדס"ר 288 וגדוד מחטיבה 460 ואוגדה 210 בהרכב חטיבות 179 ו-4. רמ"ד דרום רס"ן זאב נתיב הציג את תוכנית המתקפה של פיקוד הדרום הכוללת בלימה והתקפת נגד, השמדת הכוח המצרי בשלוש גזרות אוגדתיות, וטיהור השטח מצפון לדרום. שתי דרכי הפעולה האפשריות להוצאת התוכנית לפועל:

א. אפשרות "דב"

שלב א – בלימה ב-3 גזרות אוגדתיות על קו החת"ם והכנה אווירית לכל אורך גזרת התעלה – בין קו החת"ם לתעלה.

שלב ב – אוגדה 162 תתקוף מצפון לדרום, עד "לקקן", כאשר אוגדות 252 ו-143 בולמות.

שלב ג – אוגדה 143 תתקוף, כאשר אוגדה 162 תוסיף לתקוף ולטהר, ואוגדה 252 תוסיף לבלום.

ב. אפשרות "אריה"

שלב א – כמו באפשרות "דב".

שלב ב – אוגדה 162 תתקוף לכדה, כאשר אוגדות 143 ו-252 בולמות.⁵⁹

שעת ה"ש" – לא לפני צבירת כוח – 08:00 – ולפי פקודה.

קו ההפצצה עד "ש" יהיה קו הבלימה – קו החת"ם; אחרי "ש" הוא יהיה קו המים.

במהלך הקד"ם התעוררו כמה בעיות. בעיה אחת הייתה בעניין הסד"כ – במרשם שהוצג בקד"ם לא הופיע מספר הטנקים בעוצבות השונות. רמ"ד דרום סיפר כי לפי המידע שקיבל מהפיקוד, יש לאוגדה 162 כ-200 טנקים ולאוגדה 143 כ-140, ועד הבוקר יגיע מספר הטנקים באוגדה הזאת ל-160-170 ובאוגדה 252 כ-150 טנקים. המספרים האלה לא תאמו למספרים שבידי הקשנ"ר ורמ"ח המבצעים הנחה שהקשנ"ר, רמ"ד הדרום ורע"ן הגיוס והכוננות יבדקו את הנושא ויציגו על גבי המפה "סיכום מקובל, וגם נכון אולי".

בעיה שנייה הייתה בעניין שרטוט התוכנית: במפה שהכינו קציני אג"ם מבצעים בנוגע לתוכנית המתקפה בפיקוד הדרום, שורטטו חצים שהגיעו לקו המים ואף חצו אותו.⁶⁰ רמ"ח

59 האפשרות הזאת עומדת בסתירה לתוכנית שהציג הרמטכ"ל בקד"ם שבראשותו (ראה לעיל, עמ' 451-452), לפיה האפשרות השנייה היא שאוגדה 143 תהיה זו שתתקוף, בעוד אוגדה 162 תבלום מול הגזרה הצפונית.

60 רמ"ד דרום סיפר בעדותו לי כי הוא שרטט את התוכנית על סמך מרשם שהביא עמו הרמטכ"ל, או ראש לשכתו, כשחזרו מן הדרום ושיחה שניהל עם פיקוד הדרום. לדבריו הופיעו במפה שהביא רל"ש

המבצעים העיר שהדבר נוגד את הנחיית הרמטכ"ל שלא להתקרב לקו המים, והנחה לתקן את השרטוט ולהרחיק את החצים מקו המים. כמו כן לא תאם קו ההפצצה את הכוונה הזאת. קציניו והקתמ"ר העמידו אותו על כך שקו ההפצצה שורטט על סמך פניית הפיקוד: עד השעה 08:00 – שהוא המועד שבו תיפתח המתקפה – יעבור הקו בכביש החת"ם; באזור אסמאעיליה יגיע לקו המים ומשעה 08:00 יהיה קו ההפצצה תעלת סואץ עצמה. תא"ל שטרן סיכם שקו ההפצצה ייקבע עם פיקוד הדרום. מרכז הסיוע האווירי יודיע עליו לכנפות חיל האוויר. אשר לצליחת התעלה – לנוכח העובדה שבשלב הזה אין ציוד צליחה בקרבת התעלה, יוכלו כוחות צה"ל לצלוח רק אם יתפסו גשרים מצריים. בכוונת המטכ"ל להגיע בתוך יומיים לכושר צליחה מרבי. לפיכך יקבל מקהנ"ר עשרה מובילים להעברת גשר הגלילים לגזרת הצליחה, ועד 9 באוקטובר יוכנו גשר ומערכת דוברות. כוונתו הייתה להציג לרמטכ"ל בתוך כחצי שעה את המפות עם הנתונים המעודכנים, ולהעיר את תשומת הלב שלו להבדלים בין התוכנית הזאת לתוכנית הפיקוד.⁶¹

אישור תוכניות הפיקודים על-ידי הרמטכ"ל

בתום הקד"ם, בשעה 05:30, הגיע הרמטכ"ל לחמ"ל כדי להתעדכן במצב.⁶² תחילה הוצגה לפניו תוכנית פיקוד הצפון, ששעת ה"ש" שלה נקבעה ל-06:30. הרמטכ"ל אישר את התוכנית למעט ציר התנועה שתוכנן לאוגדה 146. במפה שהוצגה לו היה על האוגדה לנוע לאורך הגבול מדרום לצפון לכל אורך המהלך. לדעתו, על האוגדה לפנות מזרחה וצפונה ליד רפיד בעוד שתי האוגדות האחרות פועלות בקטע הצפוני ממערב למזרח.

הרמטכ"ל חצים קטנים רבים המכוונים לקו המים, והחצים האלה הם שעוררו בקד"ם הערות שאין הם תואמים לכוונת הרמטכ"ל; בעקבות זאת שונה השרטוט (מה"ד-היסטוריה, פגישה עם אל"ם אברהם איילון ואל"ם זאב נתיב בעניין אירועי 8 באוקטובר 1973). רל"ש הרמטכ"ל אמר שאינו זוכר שהביא מפה כזאת. לדבריו, אף אם הביא שרטוט כלשהו לא היה זה יכול להיות שרטוט של התוכנית שהותוותה לאחר הנחיות הרמטכ"ל, שכן הן היו בגדר הנחיות שעל פיהן היה הפיקוד אמור לגבש את תוכניתו. אם אכן הביא שרטוט כלשהו ייתכן שהיה זה שרטוט שהוכן כטייטה בדרום עוד קודם לכן (עדות תא"ל אבנר שלו). אל"ם נתיב אישר בעדותו שהרמטכ"ל לא אמר "זאת התוכנית שאני אישרתי".

כאמור, הרמטכ"ל ביקש בגמר הקד"ם שלו שאג"ם-מבצעים יקבל את תוכניתיהם של הפיקודים (ראו עמ' 453 לעיל). מיד לאחר גמר הקד"ם, בשעה 01:00, התקשר רע"ן מבצעים לפיקוד הדרום וביקש לקבל את מרשם הקרב של הפיקוד (יומן רל"ש אלוף פיקוד הדרום). המרשם הזה הגיע לאג"ם-מבצעים רק בשעה 07:30 (רשימות סא"ל אברהם זוהר במחברות רמ"ח היסטוריה).

61 במילותיו של רמ"ח המבצעים: "החצים האלה לא מסתדרים עם קו ההפצצה ולא עם כוונת המחוקק. צריך לשים את הקו הזה קצת יותר רחוק מהמים כדי שיהיה [מתאים? נכון?] ולא רוצים בכלל להגיע למקום שהולך החץ, צריך להרחיק אותו קצת. עכשיו אני מוכן בקווקו אחד כאן להראות את החצים של הפיקוד וכשנציג את הנושא [לרמטכ"ל] נגיד שזה מה שהפיקוד הציג, ואם הרמטכ"ל ירד [מהתוכנית] נודיע לפיקוד שאנו רואים את החץ שיורד לאורך התעלה בקווקו קצת שונה. הרמטכ"ל יראה – זה לא מתקבל עם קו ההפצצה ועם זה שיש גשרים ועם זה שמפוררים את הגשרים. זה יכול בהחלט לקרות ומוצאים גשר [מצרין] ומי שמוצא גשר שיעבור ויפרוץ לצד השני. לכן להוריד את זה, שהרמטכ"ל יראה למרות שזה לא בדיוק כוונת הרמטכ"ל, לא בדיוק הכוונה שלו".

62 יומן רל"ש הרמטכ"ל; רשימות רמ"ח היסטוריה.

לרמטכ"ל הוצגה גם תוכנית הפעולה בפיקוד הדרום: בשלב הראשון יכלמו שלוש האוגדות ותהיה הכנה אווירית עד שעת ה"ש" – 08:00. בשלב השני תתקוף אוגדה 162 בגזרה המרכזית, מצפון לדרום, עד אזור מעוז "מצמד". לאחר מכן תתקוף אוגדה 143 בגזרה הדרומית, מצפון לדרום, עד מול סואץ, כאשר אוגדה 252 בולמת ואוגדה 162 ממשיכה בהתקפתה. אם כוחות צה"ל יצליחו לתפוס גשרים מצריים, תוכננו אפשרויות של ניצול הצלחה – צליחה בסביבות המעוזים "מילנו", "סרוק" ו"מפצח".⁶³

האוגדות המיועדות להשתתף: אוגדה 162 בהרכב ארבע חטיבות: 217, 205, 460, 500 וגדס"ר 279, ולה 301 טנקים; אוגדה 143, בהרכב שלוש חטיבות: 421, 600, 14 וגדס"ר 87, ולה 238 טנקים; אוגדה 252, בהרכב שלוש חטיבות: 875, 401, 274 וגדס"ר 189, ולה 194 טנקים. בסך הכול 733 טנקים. כן תגיע לחזית הדרום בערב חטיבה 164. עוד דווח לרמטכ"ל שחיל האוויר פועל כבר בשתי הגזרות.

הרמטכ"ל הורה שלא להכניס לקרב את חטיבה 164 כשתגיע, אלא להשאירה כעתודה, ולהפעילה רק באישורו. מעבר התעלה יותנה באישור הרמטכ"ל.⁶⁵

מרשימותיהם של ראש לשכת הרמטכ"ל וראש המחלקה להיסטוריה על התוכנית שהוצגה ומספרי הטנקים ומהשרטוט המלווה את רשימות אל"ם איילון, ברור שלרמטכ"ל הוצגה המפה שתוקנה לאחר הערות רמ"ח המבצעים בקד"ם – תוקנו בה תוואי ההתקדמות של האוגדות ונוספו מספרי הטנקים המעודכנים.⁶⁶ ואולם עתה הוצגו המספרים ברוטו – בלי להביא בחשבון את האבדות. כך, למשל, גדל מספר הטנקים באוגדה 162 מכ-200 ל-301.⁶⁷ זאת ועוד, במקורות מעת האירוע אין כל רמז שרמ"ח המבצעים העיר את תשומת הלב של הרמטכ"ל לכך שתוכנית פיקוד הדרום שונה מן התוכנית המוצגת. ראש המחלקה להיסטוריה דאז ורמ"ד דרום דאז אישרו בעדויותיהם את העובדה הזאת. שניהם זכרו כי העירו את הרמטכ"ל כדי להציג לו את התוכנית והוא היה עייף מאוד.⁶⁸ ראש המחלקה להיסטוריה אף זכר שמהבעת פניו של הרמטכ"ל ניתן להבין שאינו שבע רצון מן המרשם,

63 בנוגע לאפשרויות הפעולה ולשליח נכתב ברישום רל"ש הרמטכ"ל: "דרום – בלימה בכל החזית ב-3 אוגדות. הכנה אווירית עד 08:00, אוגדה 162 נכנסת מצפון לדרום. אוגדה 143 תוקפת מצפון לדרום. אוג' 252 – בלימה. אוג' 162 ממשיכה בטיהור". ברשימות רמ"ח היסטוריה נכתב: "בדרום בלימה בריזמנית בכל הגזרות האוג', בשלב ב – אוג' 162 לוחצת מצפון לדרום, אח"כ 143 עושה כנ"ל. 252 בבלימה". כלומר, משני הרישומים עולה שהוצג לרמטכ"ל מה שכונה בקד"ם "אפשרות דב". רשימת אל"ם איילון מלווה בשרטוט המראה את התוכנית שהוצגה, והשרטוט מאשר שאכן זו התוכנית שהוצגה. במקור כתוב חט' 207, אך זו טעות.

64 ההוראות בדבר התניית הפעלתה של חטיבה 146 ובדבר מעבר התעלה באישור הרמטכ"ל הופצו גם בכתב במברק אג"ם-מבצעים מהשעה 06:15.

65 המפה שהוצגה ראה בקונטרס המפות.

67 השו', למשל, למספרים שהוצגו לרמטכ"ל בפיקוד הדרום (עמ' 432 לעיל) ולמספרים שהוצגו בקד"ם הרמטכ"ל (עמ' 450). המספרים שהציג רמ"ד דרום בקד"ם רמ"ח המבצעים היו דומים גם הם למספרים האלה, ולפיכך נראה שמספרי הברוטו הופיעו כתוצאה מן התיאום שביקש רמ"ח המבצעים לעשות בין גורמי המטה.

68 פגישה עם אל"ם איילון ואל"ם נתיב.

אולם הוא לא העיר דבר על כך.⁶⁹

בשעה 05:45 הגיע לחמ"ל אג"ס-מבצעים סא"ל אלכס גורן, קצין הקישור של המצפ"ה בפיקוד הצפון, והציג על שקף את התוכנית שהוכנה בחפ"ק בפיקוד. הרמטכ"ל לא היה שבע רצון מן התוכנית, וטען שאינה ברורה לו.⁷⁰

בשעה 06:07 שוחח הרמטכ"ל בטלפון עם אלוף פיקוד הדרום.⁷¹ הוא שמע ממנו שלא אירעו אירועים מיוחדים במשך הלילה. הוא הוסיף שכל מעוז שיכול להתפנות בכוחות עצמו מתפנה, אם כי לדעתו, המעוזים מצדיקים את קיומם, שכן רק הודות לדיווחיהם יודעים בחפ"ק הפיקוד מה מתרחש בתעלה.⁷²

תוכנית המתקפה שהציג האלוף גונן לרמטכ"ל הייתה, לדברי רב-אלוף אלעזר, "כמעט בדיוק כמו שאני סיכמתי אתם" [בלילה בדרום].⁷³ חיל האוויר כבר פעל באותה השעה בגזרה, ובשעה 08:00 תתחיל אוגדה 162 לתקוף מצפון לדרום בגזרה שמול מעוז "מפרקת" (צפון האי אל-בלח) ועד מול מעוז "מצמד" (דוור סואר). לאחר מכן יצליח כוח בעוצמה של לא יותר מחטיבה באזור מעוז "מצמד" במגמה להגיע עד ציר "חבית", כ-8 ק"מ ממערב לתעלה. הרמטכ"ל ציין שהצליחה תותנה בתוצאות התקיפה בגזרה ובאפשרות לצלוח על גשר שהקימו המצרים. האלוף גונן העריך שאוגדה 143 תתקוף אחר-הצהריים. הרמטכ"ל אישר להתחיל בתקיפה ב-08:00 והזהירו שוב כי בתנועה מצפון לדרום יימנעו

69 שם. כאמור לעיל, הרמטכ"ל ראה רק את המרשם של אג"ס-מבצעים. פקודת המרשם של פיקוד הדרום הגיעה לאג"ס-מבצעים רק בשעה 07:30 (ראו הערה 60 בעמ' 463 לעיל). בפקודה הזאת (ראו מפה 8 בקונטרס התמונות) הוגדרה המשימה: "טיהור קו התעלה מבין דרך החת"ם וקו המים, והשמדת האויב, תוך חילוף כוחות מהמעוזים וטנקים תקועים וכוננות למעבר לצד השני של התעלה". הניסוח "מבין דרך החת"ם וקו המים" נגד מפורשות את הנחיית הרמטכ"ל שלא להתקרב לקו המים, וגם חילוף כוחות מן המעוזים לא היה חלק אורגני מתוכניתו. יתרה מזו, "אריה" ו"דב" המופיעים במרשם הזה אינם מתאימים ל"אריה" ול"דב" שהציג רמ"ד דרום בקד"ם: לפי המרשם של פיקוד הדרום הם שלבים, ואילו לפי זה שהוצג בקד"ם הם דרכי פעולה אפשריות, אך ממילא נראה שלרמטכ"ל הוצגה רק אפשרות אחת. במרשם שהגיע מן הדרום מופיעים חצים מעבר לקו התעלה ומאחזים בעומק רב ממערבה – דבר שלא עלה אף הוא בקנה אחד עם הנחיות הרמטכ"ל, אלא שנראה שלא הראו כלל את המרשם לרמטכ"ל.

70 יומן רל"ש הרמטכ"ל; רשימות רמ"ח היסטוריה.

71 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

72 יומן רל"ש הרמטכ"ל. משיחה שניהל הרמטכ"ל עם ראש אכ"א, שנכח בחדר הרמטכ"ל, ניתן ללמוד שגם הרמטכ"ל היה משוכנע בתרומה החיונית של המעוזים. "אתה מחזיק עיניים, עוד פה סיכון שאתה לוקח. הלך מעוז, שניים, אבל משלושים וכמה מעוזים – שניים נכבשו ממש. היום עוד מעט 48 שעות [מתחילת המלחמה]" (הקלטות בחדר הרמטכ"ל).

73 שם; יומן רל"ש אלוף פיקוד הדרום. למעשה, סטה אלוף הפיקוד בשעות הלילה והשחר מהנחיות הרמטכ"ל. בפקודת המרשם ששלח הפיקוד למטכ"ל דובר, בניגוד לדברי הרמטכ"ל, על גישה למעוזים ואף על נכונות לחצות את התעלה (ראו מפה 8 בקונטרס התמונות). סמוך לשעה 04:00 התקשר האלוף גונן למפקד אוגדה 162, דיבר עמו על האפשרות לחבור למעוזים "חזיון", "פורקן" ו"מצמד", וביקש ממנו להתכונן לצליחה באזור "מצמד" ולהתבססות בציר חבית (כ-10 ק"מ ממערב לתעלה). האלוף אדן הטיל ספק באפשרות לעשות זאת, ולפיכך הורה אלוף הפיקוד למפקד אוגדה 143 להתכונן לחילוף המעוזים עוד לפני שתגיע אוגדה 162 לגזרתו. הפקודה לא ניתנה ובוטלה בשעה 06:17, לאחר שיחת אלוף הפיקוד עם הרמטכ"ל (מה"ד-היסטוריה, תולדות מלחמת יו"כ, מהדורת 1982).

הכוחות מלהתקרב יותר מדי לתעלה. הוא ציין שהוא פסימי בנוגע לאפשרות לצלוח, משום שהצליחה מותנית באפשרות לתפוס גשר מצרי, ואמר שהעניין הזה עוד יידון בהמשך היום. הקשנ"ר תא"ל מרדכי ציפורי העיר את תשומת הלב של הרמטכ"ל לכך ש-30 טנקים מחטיבה 164 הגיעו לפיקוד הדרום, ומפקדת הפיקוד צירפה אותם לאוגדה 252. ציפורי הזכיר לרמטכ"ל שהמטה הכללי ייעד את החטיבה לעתודה שתופעל רק באישור הרמטכ"ל, ואסר על הכנסתה לקרב. הוא הביע חשש שהיא תוטל לקרב. הרמטכ"ל התקשר לאלוף פיקוד הדרום והורה לו שלא להכניסה לקרב.

בשיחת טלפון עם אלוף פיקוד הצפון שניהל סגן הרמטכ"ל בחדר הרמטכ"ל, דיווח האלוף חופי כי חיל האוויר והארטילריה כבר הופעלו, וההתקפה עומדת להתחיל בשעה 06:30.⁷⁴

מפקד חיל האוויר דיווח לרמטכ"ל בשעה 06:20 שבתקיפות חיל האוויר מאז שעות הבוקר אבדו כבר שני מטוסי סקיהוק בחזית הצפונית ושניים בחזית הדרומית.⁷⁵ לפיכך סיכם הרמטכ"ל עם אלוף פיקוד הצפון בשעה 06:22 שהסיוע האווירי יופסק. אוגדה 146 תסתייע במתקפתה בארטילריה, ורק כשיהיה צורך בסיוע אווירי באתר מסוים – אם בהתקפה ואם בהגנה – יינתן סיוע כזה. הרמטכ"ל בירר עם אלוף הפיקוד את התוואי המתוכנן להתקפת אוגדה 146 שלגביו היו אי-בהירויות במצפ"ה. התוואי שתיאר האלוף חופי, שכלל כנראה פנייה אל תוך השטח הסורי באזור כודנה, הניח את דעתו של הרמטכ"ל.⁷⁶ הרמטכ"ל העביר את הדברים שסיכם עם אלוף פיקוד הצפון בנוגע לסיוע האווירי לידיעת מפקד חיל האוויר.⁷⁷

בליל 7-8 באוקטובר סיכם הרמטכ"ל לצאת ב-8 באוקטובר בבוקר להתקפות-נגד על כוחות האויב שחדרו לשטחנו בסיני וברמת-הגולן. ב-8 באוקטובר בבוקר הוצגו בפניו התוכניות הסופיות והוא אישר אותן. התקפת-הנגד ברמת-הגולן עמדה להיפתח בשעה 06:30, ובסיני – בשעה 08:00.

74 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

75 שם; הקלטות בתא רמשל"ט.

76 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

77 שם; מפקד חיל האוויר דיווח לנוכחים בתא רמשל"ט כי הרמטכ"ל הורה למתן את הסיוע (הקלטות בתא רמשל"ט).

התקפות-הנגד בשטחנו

עדכון הרמטכ"ל עלידי אמ"ן

בשעה 06:50 הציגו ראש אמ"ן ועוזרו למחקר של רמ"ח המחקר, אל"ם גדעון גרא, לרמטכ"ל את תמונת המצב המודיעינית העדכנית.⁷⁸ בחזית הסורית היה לילה שקט; החל מסביבות השעה 04:45 דיווחו כוחות צה"ל שמופעל עליהם לחץ. ייתכן שנפלה טעות בזיהוי, והדיוויזיה המשורינת שנכנסה היא דיוויזיה 1 ולא 3. מכל מקום, נכנסה רק דיוויזיה משורינת אחת.

בנוגע לחזית המצרית: בסביבות השעה 10:00, לאחר שיתוקן גשר שנפגע בהפצצות חיל האוויר, עומדת לחצות את התעלה חטיבת טנקים נוספת – חטיבה מס' 22 מדיוויזיה ממוכנת 6. כרגע נמצאת החטיבה באזור "המשושה החקלאי" בקילומטר ה-150. באזור נבנה גשר נוסף. בידיעה היחידה שבידי אמ"ן בנוגע לדיוויזיה 2, דובר על העברת עתודת הנ"ט של הארמייה בפירדאן. הנשיא סאדאת הסביר לקד'אפי, שהתעניין בהתפתחויות בעניין תפיסת המעברים, כי הוא פועל בשלבים. הוא ביקש מקד'אפי מטוסים (כנראה טייסת נוספת של מטוסי מיראז'), וקד'אפי נענה לבקשתו. המצרים ביקשו, וכנראה יקבלו, טייסת מטוסי הנטר מעיראק; כמו כן ביקשו מעיראק 20 מסוקים.

עיראק שלחה מטוסים לסוריה. הם עומדים לנחות בקרוב בשדה התעופה סייקל. העיראקים ביקשו מן הסורים מובילים כדי לשלוח כוחות יבשה לסוריה. לנוכח סירובם של הסורים לא ברור אם הם יישלחו. מחבלים ירו במשך הלילה מטל"רים לכל רוחב הגזרה הלבנונית, והיו כמה נפגעים. נציג המחבלים נמצא במפקדה של הנשיא סאדאת. הנשיא התיר למחבלים לפעול. בחזית ירדן לא היו אירועים מיוחדים.

אשר לפעילות המדינית: המצרים הודיעו לאו"ם כי מכיוון שכל הגדה המזרחית של תעלת סואץ בידיהם, הסתיים תפקידם של משקיפי האו"ם, ועליהם להתפנות. המשקיפים אכן התפנו לקהיר. הבוקר סרקו המצרים את הבונקרים, כנראה משום שנודע להם שקציני הקישור הישראליים נשארו שם. נציג הולנד באו"ם העריך שמועצת הביטחון תדחה את הצעתה של ארצות-הברית לכוון הפסקת אש הכרוכה בחזרה לקווים שמלפני פרוץ מעשי האיבה. בעקבות זאת יזכה צה"ל ביום פעילות נוסף.

במהלך הדיווח אמר הרמטכ"ל כי לדעתו "חלף השלב הקריטי לגבי ירדן", וכי אם לא הצטרפה עד כה ללחימה "לרכבת הניצחון", כנראה כבר שלא תצטרף. זאת במיוחד אם בשעות הצהריים יוכו הסורים והתקפות-הנגד יצליחו. הרמטכ"ל סבר שלא האו"ם, ולא כל גורם אחר, יוכלו לכפות הפסקת אש. האש תיפסק רק כאשר ירצה בכך הצד שמצבו יהיה טוב מזה של יריבו.

לאחר שאל"ם גרא דיווח כי הצליחה של חטיבה 22 מתעכבת משום שהמצרים מתקינים מחדש גשר שנהרס יום קודם לכן על-ידי חיל האוויר, וכי הם בונים גשר חדש נוסף, התקשר

78 הקלטות בחדר הרמטכ"ל; יומן רל"ש הרמטכ"ל.

הרמטכ"ל למפקד חיל האוויר ושאל אותו בנוגע לתקיפת גשרים. האלוף פלד אמר שבבוקר הותקפו גשרים, אך תוצאות התקיפה עדיין אינן ידועות. אשר להמשך – ברגע שפיקוד הדרום יבקש להפציץ גשרים, יעמוד חיל האוויר לרשותו.⁷⁹

הערכות הרמטכ"ל בנוגע להתקפות-הנגד

לאחר העדכון מאמ"ן נכנס בשעה 07:00 לחדר הרמטכ"ל המזכיר הצבאי של ראש הממשלה תא"ל ישראל ליאור. בחדר התפתחה שיחה שבה השתתפו הרמטכ"ל, האלוף זאבי, האלוף יריב ותא"ל ליאור. הרמטכ"ל הציג הערכות בנוגע לעצם היציאה להתקפות-הנגד, ציפיותיו מהן ואפשרויות הפעולה בהמשך. סגן הרמטכ"ל יצא עם האלוף מרון בשעה 07:05 אל פיקוד הצפון⁸⁰ (הרמטכ"ל אישר כ-40 דקות קודם לכן את בקשתו לצאת לשם). בתחילת השיחה אמר הרמטכ"ל שהמצב טוב משהיה קודם לכן, אולם נזהר מלהגדירו כ"הרבה יותר טוב":

קודם כול, נא לא לשכוח שעוד לא עברו 48 שעות מאז שהתחילה המלחמה. unbelievable [לא יאומן] – נדמה לי שזה שבועיים כבר. עוד לא עברו 48 שעות – חברה, הקשיבו! – 48 שעות. הצבא הזה שהוא בנוי לגייס את המילואים ולזרוק אותם לקרב כעבור 48 שעות – הוא תוקף התקפת-נגד עם מילואים הבוקר, 36 שעות, בשתי החזיתות, 36 שעות אחרי שהתחילה המלחמה. יפה? – א. ב. למה פה עוד לא מספיק טוב? עדיין האויב בפנים, גם פה וגם פה. אנחנו לא בשלב שהצליחו התקפות-הנגד שלנו, אלא אנחנו בשלב שהתחילו התקפות-הנגד שלנו. לכן, למה אני אומר לא הרבה יותר טוב? – מספיק טלפון מצפון, טלפון מדרום: פה התקפה נתקעה, פה התקפה נתקעה – כדי שזה כבר יהיה יותר גרוע מאשר אתמול. אבל, רחבעם, אבל, היות ואני סומך על התקפות-הנגד האלה: מוסה פלד תוקף חצי רמת-הגולן בפי שניים כוח ממה שהיה לי [כאלוף פיקוד הצפון במלחמת ששת הימים] בשביל לכבוש את כולה. אז אני מקווה שהוא ייקח. יש לו 250 טנקים פה – אז אפילו אם יש להם שם אלף, הוא צריך לשבור אותם והוא ישבור אותם.⁸¹

בהקשר הזה טען האלוף זאבי כי יש לתכנן כיבוש שטחים מעבר לקו הפסקת האש בחזית הסורית. "אני יודע שמשה [דיין] לא אוהב את זה, הוא אומר להרוג ולא לתפוס שטח",⁸² אבל בגלל אובדן השטח במצרים, וההערכה שיהיה קשה לכבוש אותו מחדש, יש צורך לכבוש שטח בסוריה ולאיים על דמשק. הרמטכ"ל הצטרף בהתלהבות לגישה הזאת: "קודם

79 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

80 יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל.

81 הקלטות בחדר הרמטכ"ל (ההדגשות בנימת הקול של הרמטכ"ל).

82 כאמור, בהצגת התוכנית שנערכה ב-6 באוקטובר בשעה 11:00, הנחה שר הביטחון שמטרת המהלכים ההתקפיים של צה"ל תהיה להשמיד כוחות אויב ולא לכבוש שטחים, שכן "איננו פופולריים בעולם בנושא שטחים" (ראו עמ' 283–284 לעיל).

כול אנחנו שוברים בכורונה והולכים לצד השני. רחבעם, כמה שרק תהיה נשמה באפנו וכדורים בטנקים שלנו, אנחנו נדחוף קדימה, אני אפילו לא שואל אף אחד לאן. אנחנו ניסע קדימה, ואף אחד לא יעצור אותנו".⁸³

בנוגע לתוכניות המתקפה של פיקוד הדרום ציין זאבי, שהוא "נדלק" כשראה שבמפה צויר חץ התנועה של אוגדה 162 בקו משיק לתעלת סואץ. הרמטכ"ל הרגיע אותו: "זה סתם חצים [...] זה בסדר. דווקא ברך היה ער לזה, אתמול הוא בעצמו אמר לא להתקרב [לתעלה]".⁸⁴

הרמטכ"ל אמר כי היחס בין הטנקים של כוחות צה"ל בחזית הדרום לבין טנקי האויב שצלחו את התעלה הוא 1:1. לאוגדה 162, למשל, יש 300 טנקים, ואוגדה 252 תקבל בלילה הקרוב שתי חטיבות נוספות – 274 ו-164 – ותהיה אז כשירה להתקפה.

האלוף זאבי הציע להכין אמצעי הובלה למקרה שיהיה צורך להעביר אוגדה מחזית לחזית. בעקבות זאת ביקש הרמטכ"ל מעוז ראש אג"ם, תא"ל אריה לוי, לברר אפשרויות לארגון כוחות חדשים על-ידי הקשנ"ר. עוזר ראש אג"ם דיווח כי צג"ם אחד, ובו כ-20-30 טנקי "שוט" וחרמ"ש, נמצא בג'וליס, וכי יהיה מוכן הערב ויוצמדו אליו מובילים. הרמטכ"ל הנחה לארגנו כך שיהיה מוכן לתנועה, בשלב הזה לא ברור לאן, וכן הורה להכין אמצעים להעברת אוגדה מחזית לחזית. לדעתו, סביר יותר שיהיה זה מהדרום לצפון. הדבר הזה נובע מן התפיסה שהתגבשה לפני המלחמה, שבחזית הדרום אין כוונה להתקדם הרבה מעבר לקו התעלה בעוד בחזית הצפון "השמים הם הגבול". הרמטכ"ל אמר:

אמצעים להעברת אוגדה [...] אני חושב מדרום לצפון זה בעדיפות ראשונה, אבל זה גם יכול להיות להפך. כי אני אגיד ככה: אם אנחנו מצליחים – לי אין פרטנזיות גדולות מעבר לתעלת סואץ: כן נעשה מאחז, לא נעשה מאחז – אז אם גורדיש מתייצב בחזרה על התעלה – אני לא צריך כלום. אבל שמה – בצפון – The sky is the limit, ויכול להיות שאני מביא עוד אוגדה למעלה, והולך עם אוגדה אחת להר הדרוזים ועם אוגדה אחת לדמשק, ואני לא יודע לאן – לבגדד. שמה. אז אם ניצל הצלחה – זה שם [בחזית הסורית].

לנוכח התפיסה הזאת יהיה אפשר לתקוף בחזית הסורית בשלושה צירים: הראשון לפי תוכנית "קרחון" בציר בירות-דמשק, ולכך דרושה אוגדה אחת; הציר השני – בציר רפיד-הר הדרוזים ולכך דרושה עוד אוגדה; והציר השלישי – לפי תוכנית "זאב ערבות", ולכך נחוצות שתי אוגדות. במקרה כזה תועבר אוגדה אחת מן הדרום אל הצפון. עם זאת, אמר הרמטכ"ל, יש להביא בחשבון את האפשרות שההתפתחויות לא יתאימו לציפיות ושהמצב בחזית המצרית לא יהיה טוב. אז יהיה צורך להעביר אוגדה דווקא בכיוון

⁸³ הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

⁸⁴ בעיית החצים עלתה, כאמור, כבר בקד"ם רמ"ח המבצעים שבו הוצגה המפה לראשונה (ראו עמ' 462-463 לעיל). מכיוון שהמפה של פיקוד הדרום הגיעה רק בשעה 07:30, בעוד השיחה הזאת התקיימה לפני 07:20, נראה שהאלוף זאבי התכוון למפה שהוצגה בקד"ם רמ"ח המבצעים.

ההפוך – מן הצפון אל הדרום.⁸⁵ הוא ביקש לברר, גם לצורך הזה, האם יהיה ניתן לקבל מארצות-הברית 200 מובילים. על הערת האלוף זאבי כי ייתכן שהמובילים יגיעו לאחר המלחמה, ענה הרמטכ"ל: "מי מכם יודע כמה זמן תימשך המלחמה הזו? – אני לא. אולי עוד חודש?".⁸⁶

מדברי הרמטכ"ל ניתן ללמוד כי במקרה של הצלחת התקפות-הנגד בשתי החזיתות, היה כוונתו לרכז את המאמץ ההתקפי של צה"ל בחזית הסורית.

שיחת שר הביטחון והרמטכ"ל במשל"ט

בשעה 07:19 הלך הרמטכ"ל למשל"ט חיל האוויר. הוא נכח במקום בעת תקיפת שדות תעופה בסוריה במסגרת מבצע "נגיחה". גם שר הביטחון נכח במשל"ט. הוא ציין בפני הרמטכ"ל שעל-פי כמה מברקים שנשלחו מירדן הוא מעריך שהמלך חוסיין החליט כנראה להצטרף למלחמה ולתקוף. השר אמר: "מה שיעלה לערבים המלחמה הזו – שזו הפעם האחרונה בחיים, שהם לא יקבלו התקפת מנע [ההדגשות במקור – ש"ג]". הוא הוסיף שלדעתו חשוב מאוד לתפוס שטחים בגדה המערבית של תעלת סואץ כדי לאלץ את המצרים להסכים לכינוס של מועצת הביטחון כדי להשיג הפסקת אש. כך, למשל, יציאת הסובייטים מפורט סעיד יצרה הזדמנות לכבוש אותה.

בדיקת אפשרות לתקיפת שדה התעופה הבין-לאומי דמשק

במהלך השיחה דיווח מרחמ"ן אוויר אל"ם רפי הרלב כי "רוב המטוסים ירדו לדמשק בין-לאומי". לנוכח הדיווח הזה ביקש הרמטכ"ל ממפקד חיל האוויר לבדוק אפשרות לתקוף את שדה התעופה הבין-לאומי של דמשק ב"קלע". האלוף פלד אמר שתיתכן תקיפה באמצעות זוג מטוסי פנטום, אולם בשעה 07:33 דחה שר הביטחון את הרעיון.⁸⁷ לרמטכ"ל נמסר כי במהלך מבצע "נגיחה" נפגעו שני מטוסי פנטום וכי צוות של אחד מהם נטש את מטוסו בשטח סוריה.

בעת שהייתו של הרמטכ"ל במשל"ט התקשר אליו רב-אלוף (מיל') בר-לב. הרמטכ"ל אמר לו: "ברן עושה [התקפה] אחת [בגזרה ה]צפונית, במגמה לאכול את כל הבלוק הזה, ואני מעריך שבשעות אחרי שהוא גומר אחר-הצהריים אריק [תוקף] מלמעלה למטה את [הגזרה ה]דרומית – זה שניים. אני מעריך שזה יהיה בסדר". בנוגע להתקפה המתוכננת בחזית סוריה אמר: "אני הבנתי מחקה שמוסה מגיע לבניין המשולש [הכוונה למשולש רפיד]

85 שם. כמה דקות לאחר מכן, בעת פגישתו עם שר הביטחון במשל"ט (ראו להלן), דיווח לו הרמטכ"ל על הנחייתו להכין אמצעים להעברת כוחות מחזית הדרום לחזית הצפון (יומן רל"ש הרמטכ"ל).

86 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

87 יומן רל"ש הרמטכ"ל; הקלטות בתא רמשל"ט. לפי המקור הזה ביקש ממפקד חיל האוויר מרחמ"ן אוויר לבדוק אם יש מטוסים אזרחיים בשדה התעופה הבין-לאומי. לנוכח תשובת אל"ם הרלב כי אי אפשר לבדוק זאת, העיר ממפקד חיל האוויר כי תקיפת השדה לא תאושר, והשר אמר: "אם לא פינו – אז לא".

וצריך לשנות כיוון, שהוא עובר לצד שני ושמה הוא ממשיך ומשנה כיוון".⁸⁸ גם לאחר צאתו מן המשל"ט המשיך שר הביטחון לטפל בהפצצת שדה התעופה הבין-לאומי בדמשק. כמה דקות לאחר מכן שוחח בטלפון עם מפקד חיל האוויר האלוף פלד. פלד מסר לו שלפי הערכת מחמ"ן אוויר יש בשדה התעופה לפחות שמיניית מטוסים; הוא ביקש אישור עקרוני לתקיפה, ואמר כי ישקול לאחר מכן אם הדבר כדאי מבחינה טכנית. שר הביטחון אמר שינסה להשיג אישור לתקיפה.⁸⁹

בשעה 08:15 התקשר שר הביטחון לראש הממשלה. הוא דיווח לה כי חיל האוויר אמנם תקף בבוקר שדות תעופה בסוריה, אולם הסורים הנחיתו חלק ממטוסיהם בשדה התעופה הבין-לאומי של דמשק, הסגור לתנועת מטוסים זרחיים. בין המטוסים המונחתים יש רביעייה או שמינייה של מטוסי סוחוי-20. המטוסים האלה מהירים מאוד; לא ניתן להתקרב לטווח המאפשר לירות בהם בקרב אוויר, וביכולתם לתקוף מטרות בעומק. שר הביטחון ציין כי הרמטכ"ל ומפקד חיל האוויר מבקשים אישור לתקוף את המטוסים בשדה בשיטת "קלע" משום שהוא מוגן בטילים. השר הדגיש כי משמעות תקיפה כזאת תהיה תקיפה בדמשק. ראש הממשלה אמרה שאם אכן יתקוף חיל האוויר את השדה הזה, יצא ש"אנחנו פתחנו בזה" (הכוונה לתקיפה באזור סמוך לאוכלוסייה אזרחית צפופה), ושאלה את שר הביטחון אם אכן יש, לדעתו, לעשות זאת. השר השיב: "אני לא מת על זה, אבל בזמן האחרון אני לא כל כך מתואם". ראש הממשלה החליטה "לעת עתה" לא לתקוף את שדה התעופה הבין-לאומי של דמשק.⁹⁰

בנוגע לפעילות הקרקעית דיווח שר הביטחון לראש הממשלה כי יחסי הכוחות בחזית התעלה הם 1:1 – ב"08:00 יצאו לפעולה – קודם ברן, אחר כך אריק". הוא הביע תקווה ש"היום ננקה את כל רמת הגולן", וציין כי בכוונתו ובכוונת הרמטכ"ל להביא לישיבת הממשלה תוכניות מבצעיות: "בדרום – צליחה לעבר השני; ובצפון – לא להיעצר בגבול, אלא להמשיך להכות בהם במטרה של השמדה וללא חשבון, אם זה נחוץ מבחינת שטח". ראש הממשלה אישרה שיוכל להביא זאת לממשלה, כי נראה לה שהפוליטיקאים נוטים לאשר מעבר קווים.⁹¹

בשעה 08:15 חזר שר הביטחון למשל"ט והודיע כי לא ניתן אישור להפצצת שדה התעופה הבין-לאומי של דמשק. רמחמ"ן אוויר דיווח על תוצאת הפצצת שדות התעופה בסוריה: כל השדות המותקפים נפגעו. לפחות בשלושה מהם – דמייר, נאצריה וסייקל – ניכרת בהלה גדולה בעקבות היפגעות אנשים רבים ומטוסים הן בשדות והן בדת"קים. כמו כן נפגע בונקר מבצעים בדמייר המשמש מרכז שליטה אזורי. בחולחולה, לעומת זאת, ניתן עדיין להמריא, אולם רוב המטוסים שהיו שם נפגעו, וייתכן שנשארה רק רביעיית מטוסים

88 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

89 הקלטות בתא רמשל"ט. שעת השיחה אינה מצוינת; לפי הסדר הכרונולוגי של דפי ההקלטות, נראה שהשיחה נערכה בסביבות השעה 08:00.

90 בדיווח לממשלה בשעה 10:15 הסביר שר הביטחון את השיקול להימנעות מהתקיפה: "כי יצא בעולם קודם כול שתקפנו את דמשק".

91 שיחה טלפונית בין שר הביטחון וראש הממשלה, 8 באוקטובר 1973, 08:51, רשמה אדיבה בני.

אחת. בסיכומו של דבר, 16 מתוך 17 שדות התעופה בסוריה אינם שמישים. מן המטוסים הסוריים שהיו באוויר בעת ההתקפה הופלו ארבעה באוויר, שניים נפגעו בעת נחיתה על מסלול פגוע, והאחרים נחתו בשדה התעופה הבין-לאומי של דמשק או בדרכי עפר. מן המטוסים התוקפים נפגע מטוס פנטום; טייסיו נחתו בשלום והודיעו כי הם מסתתרים. ייתכן, אמר רמחמ"ן אוויר, שיהיה אפשר לנסות לחלצם בלילה.

בנוגע לחזית תעלת סואץ מסר אל"ם הרלב כי חיל האוויר התבקש להפסיק לתקוף גשרים, וכי התקבלה בקשה משני מעוזים – מעוז המזוז והמעוז בדורר סואר – שלא לתקוף בסביבתם. בבוקר התבקש חיל האוויר לתקוף בקרבתם, ונראה שהבקשה שלא לתקוף נובעת מכך שכוחות הקרקע התוקפים חברו למעוזים האלה.⁹²

הצגת תוכניות למבצעים מיוחדים לרמטכ"ל

בשעה 08:00 חזר הרמטכ"ל לחדרו לשמיעת תוכניות הפעולה של מפקדת קצין החי"ר והצנחנים הראשי. עם בואו לחדר קיבל הודעה מן האלוף זאבי שנשאר במשל"ט כי כוחות צה"ל הנמצאים בקרבת התעלה ביקשו שחיל האוויר לא יתקוף את הגשרים שליד מעוז "מצמד" (שמול דורר סואר) ומעוז "ניסן" (שמול העיר סואץ), המיועדים לשמשם לצליחה לגדה המערבית, וכן שלא לתקוף מן האוויר את הכוחות המצריים שלידם, מכיוון שהכוחות קרובים לחבירה ולגשרים(?)⁹³.

בשעה 08:02 הציגו הקצצ"ר תא"ל עמנואל שקד וסגנו סא"ל אריה צידון (צימל) לרמטכ"ל ארבעה רעיונות להפעלת כוחות למבצעים מיוחדים:⁹⁴ הראשון – חטיבה 317, שתונחת במסוקים בשעה 15:00, תתקוף את מוצב החרמון ואת אזור הפיתולים לאחר ריכוך אווירי. החטיבה תוכל להוסיף ולהתקדם לכיוון ערנה ולחסום את דרך הנסיגה של הכוחות הסוריים. הקצצ"ר הציג שתי אפשרויות לשליטה במבצע: האחת – שליטה ישירה של פיקוד הצפון; השנייה – שליטה של פיקוד הצפון בסיוע חפ"ק קטן של הקצצ"ר שיטפל בהפעלת המסוקים והסיוע האווירי. לשאלת הרמטכ"ל, מדוע תוכנן המבצע להיערך ביום, ענה סא"ל צידון כי הסיבות לכך הן שטחי הנחיתה הקשים בחרמון והזמן הקצר העומד לרשות הכוחות להכנות. הרמטכ"ל אישר את עריכת המבצע וקבע שאג"ם פיקוד הצפון יקבע מי יפקד עליו. המבצע השני שהציגו – הנחתת כוחות במסוקים בלג'ה. המבצע הזה מותנה בהצלחת אוגדה 146 לבצע את משימתה ולהתקדם ממזרח לכודנה, דבר שיביא להוצאת סוללות טילי קרקע-אוויר מן האזור. המבצע הזה לא התקבל על דעת הרמטכ"ל בשל קשיי הגישה באמ"ט, והוא לא אישר אותו, למרות הדגשת הקצצ"ר שחיל האוויר מוכן לקחת את הסיכון. הרעיון השלישי – הנחתת כוחות ותותחי אם-102 במסוקים על ג'בל עתקה והטרדת כוחות מצריים בציר סואץ-קהיר. הקצצ"ר אמר שלדעתו יהיה קשה לעשות

92 הקלטות בתא רמשל"ט.

93 שם.

94 הקלטות בחדר הרמטכ"ל; יומן רל"ש הרמטכ"ל, 8 באוקטובר 1973; תקציר יומן רל"ש הרמטכ"ל.

את המבצע הזה כבר בלילה הקרוב במקביל לכיבוש החרמון. הרמטכ"ל קיבל את הרעיון כמבצעי בלבד, וביקש לקבל תוכנית. הרעיון הרביעי – הנחתת כוחות מעבר לנילוס במגמת הטרדה. הרמטכ"ל ראה בכך רעיון אפשרי וביקש לקבל תוכנית מפורטת.

במהלך הצגת התוכניות על-ידי הקצ"ר דיווח האלוף זאבי לרמטכ"ל ממשל"ט חיל האוויר כי התקפת חיל האוויר בסייכל הסתיימה בתוצאות טובות: בשדה שוררת מהומה כללית, נפגעו מטוסים ומבנים, מתחוללות שרפות ויש נפגעים רבים. הסורים הורו למטוסייהם לסייר בגובה נמוך במגמה לקדם עוד התקפה אפשרית של חיל האוויר הישראלי, ולאחר כמה דקות הגיעה ידיעה שבכוונת הסורים לתקוף את תל פרס.

לאחר הצגת תוכניות הקצ"ר דיווח האלוף (מיל') יריב לרמטכ"ל ששגריר ישראל בארצות-הברית שמחה דיניץ נפגש עם מזכיר המדינה האמריקני הנרי קיסינג'ר. בפגישה ציין השגריר כי כוחות צה"ל זקוקים לשלושה ימי לחימה נוספים, וביקש לקבל פריטי ציוד, בעיקר מטוסים. קיסינג'ר השיב כי ידוע לו הצורך בתוספת של שלושה ימים, וכי ישתדל לפעול לשם כך. הוא התעניין לאילו יעדים נוספים בכוונת ישראל להגיע (הכוונה כנראה ליעדים שמעבר לקווי הפסקת האש). בנוגע לבקשות הציוד ציין קיסינג'ר שיהיה קשה להעביר מטוסים, אולם יעץ להכות באויב חזק ככל האפשר ולא לדאוג לציוד. הוא הבטיח שיעשה ככל יכולתו שהציוד יישלח, ושהדבר ייעשה מהר.⁹⁵ על העצה הזאת – להכות באויב בחוזקה – חזר קיסינג'ר שלוש פעמים. כמו כן מסר כי הנשיא ניקסון אישר באותו הערב לספק לישראל ציוד אלקטרו-אופטי ופצצות רקטות.⁹⁶

שר הביטחון והרמטכ"ל: כיבוש שטחים מעבר לקווים

בשעה 08:30 הגיע שר הביטחון לחדר הרמטכ"ל במגמה להתעדכן ולגבש קו מחשבה להמשך הפעילות לקראת הליכתו, עם הרמטכ"ל, לשיבת ממשלה שהייתה אמורה להתחיל בשעה 10:00.⁹⁷

בתחילה ייחד השר את דבריו לרעיון של הפצצת שדה התעופה הבין-לאומי של דמשק, ואמר שגם הוא וגם ראש הממשלה שוללים את הרעיון. בנוגע להתפתחויות בחזית הדרומית ציין השר, כי ידוע לו שהאלוף גונן ביקש שלא לפגוע בגשרים לכל אורך התעלה ולא בכוחות האויב בסביבות מעוז המזח. האלוף זאבי עדכן אותו ואמר שהבקשה של גונן מכוונת לאזור המזח (מעוז "ניסן") ודוור סואר (מעוז "מצמד") [שבהם הוא מתכוון לצלוח]. שר הביטחון ציין כי הסיבה העיקרית לבואו לחדר הרמטכ"ל, הייתה לשמוע את כוונת הרמטכ"ל בנוגע לפעילות מעבר ל"קו הסגול"; זאת לנוכח העובדה שבתחילת המלחמה סוכם שתוכניות להתקפות מעבר לקווים יובאו לאישור הממשלה. הוא ציין שאם יוחל

95 שם; יומן רל"ש הרמטכ"ל.

96 שם; הקלטות בחדר הרמטכ"ל. במקור כתוב: "ניקסון הכל. אישר הערב א/א ופצצות רקטות".

97 תיאור הדיון מבוסס על שני מקורות: הקלטות בחדר הרמטכ"ל; יומן רל"ש הרמטכ"ל. נראה שבשיחה נכחו נוסף על שר הביטחון הרמטכ"ל ורל"ש הרמטכ"ל גם רב-אלוף (מיל') רבין, האלוף זאבי והאלוף יריב.

בצליחת התעלה לפני תחילת ישיבת הממשלה, לא יהיה צורך להביאה לאישור, אולם תוכניות לצליחת התעלה, או להתקדמות לעבר דמשק, שיוחל בהוצאתן לפועל לאחר השעה 10:00, רצוי שיובאו לפני הממשלה.

הרמטכ"ל הציג לשר הביטחון את התוכניות והצפי לפעילות בחזית המצרית: אנחנו עובדים לפי התוכניות שאנחנו הצגנו אתמול. [...] ברן יתקוף לפני הצהריים את האזור הצפוני ואריק יתקוף אחר-הצהריים את האזור הדרומי. כל אחד מהם יש לו אופציה. יש לו אופציה, שאם הולך לו טוב, והוא השמיד פה את הכוחות, והוא רואה שיש פה גשר והוא יכול לצלוח, הוא רשאי לקבל אישור ממני כמובן, ואז אני רוצה לתפוס פה ראש-גשר, אם זה ילך. ברן זה פה, והגשר הוא ברור סווא. אריק, אני מעריך אחר-הצהריים, אם ילך לו טוב, זה פורט תאופיק וכיבוש סואץ לעבור לצד השני. אני רואה בזה ניצול הצלחה אפשרי. אין לי בזה ביטחון – זה לא על גשר ברזל, זה על גשר טרמפ. זה ניצול הצלחה – אם כן, אתה רוצה הערכה שלי [לסיכוי לצלוח] – פחות מחמישים אחוז, אבל מוכן, מתוכנן, מקווה.

אם זה לא יהיה היום, אז אנחנו נעשה מאמצים עם הגישור שלנו [דגש שלי – ש"ג]. ואם הצליחו פה שתי ההתקפות – פה ופה – ואנחנו חזרנו להחזיק את המרחבים האלה, והם מחזיקים אמנם את הסוללות שלנו בצד השני, אז אני אתכנן היום אחר-הצהריים למחר התקפה נוספת. עד מחר אלברט כבר יהיה כוח טוב להתקפה, כי הוא יעמוד בסדר גודל של 250 טנקים: שלוש חטיבות, שמתוכן שתי חטיבות [146 ו-274] לא השתתפו עוד במלחמה. אחת [401] זה קונגלומרט של הסדירים, שכן השתתפו והותשו. זה תהיה לי אוגדה טובה מאוד. ב. נראה איך תצאנה שתי האוגדות האלה [162 ו-143] מהקרב. ואז אני אבוא עם ההצעה, אם זה יצליח, איפה לצלוח מחר.

לצלוח מחר יש לנו שלושה תכנונים אפשריים: התכנון האפשרי האחד זה לצלוח פה – באזור קנטרה – ג'סר אל-חרש, וללכת לעבר פורט סעיד, מכאן, קצת דרומה – אפשרות אחת. אפשרות שנייה זה דוור סווא, אסמאעיליה ופריצה לאורך החיץ החקלאי. האפשרות השלישית היא פה – סואץ, וכניסה למרחב הזה. וכמובן – צירוף של אחת או שתיים או שלוש אפשרויות כאלה, תלוי במצב האויב. אלה הרעיונות המבצעיים. הם גם מבוססים על תכנונים אופרטיביים.

אני בשלב זה אינני רוצה לקבוע מידת סבירות. זה מותנה בתוצאות היום. אז אנחנו מכינים, אבל אני, גם פסיכולוגית, אני עוד לא ב-mood בשביל להשקיע בזה את המחשבה שלי מה מעבר לזה. מספיק לי לחשוב על שלוש האופציות האלה. אני יכול להגיד שהתכנונים האופרטיביים שלנו, של ימי הפסקת האש, הם מדברים – אם אנחנו נמצאים בצד השני [של התעלה] עם שתיים או שלוש אוגדות, אנחנו מדברים על טיהור כל השטח הזה [מצביע על המפה], בערך רוחב כזה, בלי מגמה ללכת לקהיר. אבל גם כן, יותר מתוכנית אופרטיבית אני לא מסוגל היום להתעמק בזה. מה יהיה פה? – זה ניחושים.

שר הביטחון גרס שלא די בהצגת האפשרויות האלה לממשלה. על הרמטכ"ל להיות מוכן

לענות גם על שאלות שיישאלו על הקווים שבהם ישאף צה"ל להתייצב כאשר יוחלט במועצת הביטחון על הפסקת אש – האם ירצה להישאר בקווים הקודמים או ליצור קו מעבר לתעלה, וכן על צורת ההיערכות הרצויה – במעוזים או אחרת:

אני מבחין בין שני דברים: אחד – הדברים שהקרב יאפשר [שלגביהם] הכול פתוח לבין מטרות שלנו לשנות את הקו – קו הפסקת האש. היום יש [מושב של] מועצת הביטחון. מאוד לא נוח לאמריקאים לא לרצות לקרוא [להפסקת אש]. אנחנו דחינו אותם [הכוונה – ביקשנו מהם לדחות את מועד הפסקת האש], בסופו של דבר הם יקראו. עד עכשיו יש להם שותפים – גם הרוסים לא רוצים לקרוא [להפסקת אש], מפני שלהערכתם הולך טוב. כששניהם ירצו אז יקראו. יש לזה חשיבות יותר גדולה או פחות גדולה, אבל יש לזה חשיבות מסוימת, בעיקר שבהמשך השיחה [של השגריר דיניץ] עם קיסנינג'ר, בארבע עיניים, [קיסנינג'ר] מאוד מסביר שלא רוצים לתת לנו עוד "פנטומים". לא רוצים. שמחה אמר שהתנאי שנכח אותם – שיהיו לנו עוד "פנטומים". אבל הוא [קיסנינג'ר] אומר שהפנטגון עוין מאוד ולא רוצים. בקיצור, אני אומר בעיקר עם ההקשר הזה ולא... [נקודות במקור] המברק בפני עצמו הוא לדיון.

עכשיו, אנחנו צריכים לומר לממשלה היום, זה fair וצריך לעשות את זה, על מגמות משני סוגים: אחד – "אם ילך לנו תדעו שאנו עלולים לעבור פה ופה" – וזה ייתנו: "תעברו – תעברו". ואחר כך נראה אם אנחנו נרצה להישאר בצד השני, או שלנו לא יהיה נוח, ואם יהיה לחץ שיאמרו לנו לסגת – אם נרצה להסיג אותם או לא.⁹⁸

בנוגע לשיפורים טריטוריאליים בחזית המצרית אמר דיין שלדעתו יש לכבוש את פורט סעיד. זו הפעם הראשונה מאז מלחמת ששת הימים שנקרית הזדמנות לכבוש את אזור פורט סעיד ולהשיג שליטה על פתח התעלה משני צדיה, שכן הסובייטים יצאו מן האזור, וממשלת ישראל תוכל לאשר את כיבושו. העובדה שטילי הקרקע-אוויר בגזרת פורט סעיד מותקפים על-ידי חיל האוויר, תקל את ההשתלטות עליו וכן תקל העובדה שזו הגזרה היחידה בחזית תעלת סואץ שבה אין דיוויזיה מצרית משוריינת. השר ציין שאינו מתעלם מן הקושי המבצעי הנובע מן הרוחב הקטן של הצירים בגזרה, הניתנים לחסימה בקלות, וכן אינו יודע אם ניתן להתקדם מכיוון מעוז "בודפסט" לאורך השרטון, שכן כוחות צה"ל "בקושי מחזיקים את 'בודפסט'", אולם אם הדבר ניתן מבחינה אופרטיבית "אני מאוד מאוד בעד לקחת את פורט סעיד כמטרת קבע". הוא אמר שאם הרמטכ"ל יחליט לכבוש את פורט סעיד, יש להביא את הדבר לאישור הממשלה, אולם אם יחליט בשלילה, אין לציין את ההחלטה שלא לעשות זאת.

הרמטכ"ל לא הגיב ישירות על ההצעה ואמר: "אני לא מספיק התעסקתי בזה". לדעתו,

98 כוונת דבריו: בעת הצגת התוכניות לממשלה יש לציין שצה"ל מתכוון לצלוח את תעלת סואץ בכמה מקומות – אם ייווצרו תנאים נוחים לכך. השאלה האם להישאר בשטחים שמעבר לתעלה תידון לאחר מכן, אולם כבר בישיבה הקרובה של הממשלה יהיה על צה"ל להשיב על השאלה האם ירצה לסגת מהם במקרה שיהיה לחץ לעשות זאת.

מוקדם עדיין להציג לממשלה תוכניות להתקפות מעבר לתעלה כאשר התקפת-הנגד אך החלה, ולא ברור באיזו מידה תצליח ובאיזה קצב תתפתח. הוא אמר לשר: בתפיסה אני חושב כמוך – אין לנו חילוקי דעות. יחד עם זאת, אני, יש לי פה איזו הרגשה של מוקדם מדי. [...] אנחנו לא ב־up, אנחנו מתחילים, אנחנו עוד ב־down. אני מקווה ששתי האוגדות האלה ידפקו את שני ראשי-הגשר המצריים, אך עוד לא דפקנו אותם. אז אני לא הייתי רוצה בשלב זה לבוא לממשלה, להציג את כיבוש סואץ ואת הצד השני, ואחר כך לבוא בישיבת ערב ולהגיד: "אנחנו עוד באמצע התקפת-הנגד, כי לברן זה לקח יותר מדי זמן, אריק עוד לא התחיל". [...] זה עוד מוקדם לי, מבחינת ההרגשה. [...] יש לי איזה מעצור – [אם] אני כבר מדבר אתם על [כיבוש] פורט סעיד אני כבר committed.

שר הביטחון ניסה להבהיר לרמטכ"ל כי חרף ההסתייגויות האלה לא יהיה ניתן להימנע מלהציג את התוכניות. הוא סיפר שכבר בערב הקודם דיבר השר אלון בהרחבה על התקדמות לכיוון דמשק, בלי לכבוש אותה, ושרים אחרים השמיעו דברים בעניין הזה. לדבריו, הממשלה תרצה לדעת באילו קווים ירצה צה"ל להתייצב עם היפסק האש, והיא זכאית לדעת זאת: האם צה"ל מעוניין לחזור לקווי 5 באוקטובר, או להתייצב בקווים אחרים, ובאילו. "אם אתה תאמר: 'אנחנו לא יודעים', או 'עוד לא החלטנו' – יקנו את זה, לא כל כך יתפעלו מזה", אמר. הוא הוסיף שהממשלה תהיה מעוניינת לדעת בין היתר "אם אנחנו רוצים לחזור להחזיק בכל המעוזים או לא, אבל עניין זה לא משנה, כי ברור שהממשלה יוצאת מהנחה שער התעלה בוודאי אנחנו צריכים להגיע".

שר הביטחון ציין כי בין היתר תעלה השאלה האם טוב שצה"ל ישב במעוזים גם בגזרה הצפונית, וזאת משום ש"המעוזים של הציר הצפוני פרובלמטיים. והראיה – שפינת אותם". על כך השיב הרמטכ"ל: "לציר הצפוני אני באמת לא רוצה לחזור. במעוזים – אני רוצה לשבת בצד השני".

"אז חזרנו לאותה נקודה", אמר השר, "בציר הצפוני לשבת במעוזים – רוצים, אבל בתנאי שזה משני הצדדים". השר ציין שאינו רואה סיבה שלא לומר לממשלה כי אם ייווצרו תנאים נאותים, יהיה צה"ל מעוניין לשלוט על שתי הגדות של תעלת סואץ בגזרה הצפונית. "אז עד 10:00 תחליט", אמר לרמטכ"ל.

למרות הלחץ של השר נשאר הרמטכ"ל איתן בדעתו ואמר שהוא מעדיף להציג תוכניות אופרטיביות למהלכים מעבר לתעלה רק בערב או למחרת בבוקר – לאחר שתתברר הצלחתן של התקפות-הנגד. הוא ציין כי המצרים עדיין לא הכניסו לקרב את דיוויזיות השריון, וכי סוללות הטילים שהשמדתן הייתה תנאי בתוכניות האופרטיביות של המבצעים מעבר לתעלה,⁹⁹ עדיין לא הושמדו, דבר המקשה על הערכת סיכויי הצלחתה של התקפת-הנגד.

99 בהצגת התוכניות האופרטיביות באביב 1973, אמר הרמטכ"ל כי היה רוצה שהמבצעים מעבר לתעלה ייעשו לאחר שחיל האוויר ישיג עליונות אווירית (ראו עמ' 120). ואולם נראה שזה היה בגדר שאיפה, ולא תנאי בל יעבור.

בנוגע למעוזים אמר הרמטכ"ל:

אם אתה שואל אותי, אני חוזר בדיוק למעוזים. נגמר הוויכוח. זה ויכוח שנמשך כמה? – מ'69. נגמר. הנאומים הנלהבים האלה, שצריך לפוצץ את המעוזים וזה רצח של בני אדם – נגמר! היחידים שאתמול דיווחו מי עובר, ונשימשו עיניים של התעלה, היו המעוזים.

בנוגע לתוכניות בחזית הצפון ציין הרמטכ"ל את הנקודות הבאות: באותו היום, 8 באוקטובר, מתוכנן להנחית חטיבת צנחנים (317), בפיקודו של אל"ם חיים נדל, בסביבות השעה 15:00, כדי לכבוש את החרמון הסורי, במגמה להישאר במקום ולהטריד משם כוחות על הצייר (לערנה). בעתיד תיסלל דרך שתקשר את החרמון הסורי עם החרמון הישראלי. אוגדה 146 תתקוף בדרום הרמה ותנוע לעבר כודנה; הגעתה לכודנה תיחשב להישג. אם התקפתה תוכתר בהצלחה, והכוחות יגיעו לקו הפסקת האש, יש שלוש אפשרויות להמשך הפעילות ביום המחרת: הנחת יסוד בתכנון היא כי בניגוד לחזית המצרית, שבה המגמה היא להשתלט רק על רצועה קטנה מעבר לתעלה, בחזית הסורית אין הגבלה להתקדמות וניתן לאיים על דמשק באחת משלוש האפשרויות הבאות: אפשרות א, "קרחון" – פריצה דרך הפת"חלנדר לציר בירות-דמשק במטרה להציב איום מול דמשק ובאותה הזדמנות לחסל את הפת"חלנדר. הרמטכ"ל ציין שהוא ער לכך שהמבצע הזה כרוך בבעיה פוליטית, אולם בתוקף תפקידו הוא פחות רגיש לכך. לדעתו, יש למבצע כזה חשיבות גדולה לטווח הארוך, והוא מצדד בו. אפשרות ב – התקדמות לעבר הג'ה. אפשרות ג – פריצה לעבר דמשק ("זאב ערבות"), במגמה להשמיד כוחות ולהציב איום על דמשק.

שר הביטחון ציין שבעת הצגת התוכניות בממשלה יהיה על הרמטכ"ל לנמק מדוע יש להתקדם לעבר דמשק בכל אחד מן הצירים. לדעתו, הנימוקים האפשריים ל"קרחון" הם שניים: הראשון – להקל את הלחץ ברמת-הגולן; השני – לשנות את קווי הגבול ולהחזיק בפת"חלנדר. לדעתו, שני הנימוקים אינם תופסים בשלב הזה: הקלת הלחץ הייתה מעשה במקומו בתחילת המלחמה, כאשר הסורים תקפו בחזית והיה אפשר לאיים על דמשק באמצעות המהלך האוגף, ובכך להכריח את הסורים להפנות כוחות מן החזית אל דמשק ולהפחית את הלחץ שלהם בחזית. עתה – כשמתנהלת כבר התקפת-הנגד בשטחנו – אין טעם לעשות זאת. בנוגע לנימוק השני ציין שר הביטחון שלדעתו אין שום טעם בהצבת קו הגבול בקרבת פרברי דמשק. אין בזה טעם גם לולא היה הדבר מעורר התנגדות בעולם, מה עוד שלעולם – לסובייטים וגם לאמריקנים – יהיה מה לומר בעניין, מה גם שהדבר כרוך במעבר בשטח לבנון. שר הביטחון ציין גם שהלבנונים טוענים כי אינם מסייעים לסורים, אפילו לא במכ"ם, אולם הרמטכ"ל אמר שלפי המידע שבידי אמ"ן הם מעבירים לסורים מידע מגילויי המכ"ם שלהם ואף נתנו למטוסים סוריים לנחות בשטחם.

בנוגע להתקדמות לעבר דמשק דרך רמת-הגולן ציין שר הביטחון: "אם פה ההתקדמות תלך תוך כדי רדיפת כוחות, אז אפשר ללכת, צריך להשמיד להם את הכוחות כמה שאפשר, עד דמשק. [...] כלומר כל מה שילך לא דרך לבנון, לא בעיקוף, אלא תוך כדי ה-engagement אתם, אז זה לא רק מותר, אלא חובה. זה חובה. [...] הם באו הנה, ללכת

לרוץ אפילו עד דמשק פנימה".¹⁰⁰ במקרה כזה יוחלט כבר בהמשך היכן יוצב הגבול. השר הוסיף שלטווח רחוק הוא מצדד במבצע שאינו אקטואלי באותו היום – התקדמות לעבר דרעא, במגמה של שינוי מפה [השתלטות על הר הדרוזים ויצירת חיץ בשליטת ישראל בין סוריה לירדן].

לקראת ההליכה לישיבת ממשלה סיכם הרמטכ"ל כי מכיוון שמבצע "קרחון" נדחה על-ידי השר, הוא לא יציגו לממשלה בשיבה הקרובה ויחכה להתפתחויות. בנוגע להתקדמות מרמת-הגולן לדמשק – יהיה זה מהלך טוב אם דיוויזיה 1 תתערב ואז ניתן יהיה להשמיד כוחות רבים.

דיווחים לרמטכ"ל והחלטותיו במהלך הדיון עם שר הביטחון

במהלך הדיון בין שר הביטחון לרמטכ"ל הגיעו לחדר הרמטכ"ל כמה דיווחים, והרמטכ"ל טיפל בעניינים אחדים. בסביבות השעה 08:45 דיווח ראש לשכת הרמטכ"ל על תקיפה מסיבית של מטוסים מצריים על סוללות נ"מ ויחידות בקרה אווירית בבח"א 3 שברפידים ובביר תמאדה. בשעה 08:52 התקשר מפקד חיל האוויר ואמר שקיבל דיווח שלפיו הופצצו כביכול כוחות מאוגדה 252 בפצצות גז; אולם לנוכח העובדה שידיעה קודמת בעניין התבררה, רצוי לאמת את הידיעה הזאת.¹⁰¹ בחדר הרמטכ"ל הועלתה הסברה ששתי הידיעות קשורות זו בזו; הרמטכ"ל סיפר למפקד חיל האוויר כי המצרים הפציצו את ביר תמאדה. האלוף פלד אמר שהדיווח שהגיע אליו נסב על הפצצת כוחות צה"ל בפצצות גז. הרמטכ"ל קרא לעוזר ראש אג"ם והורה לו לבדוק את העניין, ולאחר מכן התקשר לפיקוד הדרום, כדי לאמת את הידיעה. אלוף פיקוד הדרום ענה לו שמטוסים מצריים אכן תקפו מטרות במערב סיני ובמרחב שלמה – את בסיס חיל האוויר ברפידים, את יחידת הבקרה האווירית הסמוכה לו, סוללות טילי הוק וכן את ביר תמאדה ואופיר – אולם לא הגיעה אליו שום ידיעה על גזים. כן דיווח האלוף גונן כי אוגדה 162 החלה בהתקפתה – התקדמותה אטית, אך היא כבר "מדליקה" טנקי אויב.¹⁰²

עדכון על הנעשה בחזית הצפון התקבל בשעה 09:10. סגן הרמטכ"ל, שהגיע לחפ"ק פיקוד הצפון בשעה 07:58, דיווח לרמטכ"ל שהתקפת-הנגד החלה כבר ושאוגדה 146 מתקדמת כמתוכנן. כצפוי, נמצאים כוחות סוריים רבים בשטחנו. כך, למשל, מדרום לנפח, בין ציר יהודה לציר המרכזי, התקדמה חטיבה סורית והגיעה עד כ-10 ק"מ מדרום לחיספין. כוח סורי נוסף, בהיקף של פלוגה, נמצא על ציר הנפט בתוך שטח המוחזק בידי כוחות צה"ל. כדי לבלום את הכוחות הללו נשלחה חטיבה מאוגדה 210 בציר הנפט, וכוח מאוגדה 146 נע בציר קק"ל. הכוח העיקרי של אוגדה 146 מתקדם על-פי התוכנית. הרמטכ"ל הציע לתקוף את החטיבה הסורית מן האוויר. האלוף טל ציין שיעף של חיל האוויר צלף בטעות

100 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

101 שם; יומן רל"ש הרמטכ"ל; הקלטות בתא רמשל"ט.

102 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

על כוח מאוגדה 210, והרמטכ"ל הורה שכוחות צה"ל יסמנו עצמם בפאנלים לזיהוי.¹⁰³ הרמטכ"ל דיווח לנוכחים בחדרו על הדברים ששמע מהאלוף טל. בתגובה הציע שר הביטחון שלא ליצור מגע בין הכוחות הסוריים הללו לבין כוחות יבשה של צה"ל, אלא ליצור מרחב ריק מכוחות צה"ל שבו יוכל חיל האוויר לפעול באופן חופשי להשמדת הכוחות הסוריים.¹⁰⁴

בסביבות השעה 09:15 הגיע ראש אמ"ן לחדר הרמטכ"ל ועדכן את הנוכחים במצב.¹⁰⁵ בחזית הסורית לא היה כליל כל ניסיון התקפה של האויב – דיוויזיה 7 נמצאת "בערך" על קו הפסקת האש, דיוויזיות 9, 5 ו-3 לא נעו במשך הלילה והתארגנו בהגנה היקפית. חלק מדיוויזיה משורינית 3 עבר את קווי דיוויזיית חי"ר 9. בבוקר היו שני ניסיונות פריצה בכוחות קטנים, וייתכן שהם נמשכים גם בעת הדיווח. ניסיון אחד נעשה בצפון גזרת דיוויזיה 7, באזור מסעדה-בוקעתא,¹⁰⁶ והניסיון השני נעשה על-ידי כוח של שבעה טנקים מדיוויזיה 3, בפיקוד מ"פ, שתקף בכיוון כפר נפח. לפי דיווח אחרון של אותו מ"פ, נשאר בידיו טנק אחד. האלוף זעירא ציין כי לאמ"ן נותר נעלם אחד – מיקומה של דיוויזיה משורינית 1. התגלתה תנועה של חטיבה משורינית 91, אולם לא ידוע היכן – זאת בשל חסימת רשתות הטנקים הסוריים. ראש אמ"ן סיפר כי לאחר ששוחח עם סגן הרמטכ"ל הנמצא בצפון, הורה האלוף טל להפסיק את חסימות הלוחמה האלקטרונית¹⁰⁷, ועתה מנסים לאכן את הדיוויזיה. בנוגע לחזית המצרית אמר ראש אמ"ן שבגדה המזרחית של התעלה, באזור שמקנטרה דרומה, נמצאים לא יותר מ-500 טנקים. בגזרה הדרומית יש פחות מ-250 טנקים לפי הפירוט הבא: חטיבה עצמאית 25 (שלפי התקן יש בה 90 טנקים); חטיבה 22 מדיוויזיה ממוכנת 6 (המונה גם היא לפי התקן 90 טנקים) שחצתה את התעלה, כנראה ללא פקודה, וראש המטה רוצה להחזירה; וכן שתי דיוויזיות החי"ר, שבכל אחת כ-100 טנקים לפי התקן, בכל אחת. בסך הכול כוללות יחידות האלה, תקנית, כ-380 טנקים. מן המספר הזה יש להפחית לפחות כ-100 טנקים שאבדו. הטנקים של דיוויזיות החי"ר לא יהיו בעיה, שכן הם מסוג טי-34 ואינם מרוכזים. הבעיה היא אגרופי השריון – חטיבות 25 ו-22 – שבהם כ-150 טנקים. במרחב ארמייה 2 נמצאים פחות מ-300 טנקים, מהם כ-150 של שני אגרופי השריון וכ-150 של שלוש דיוויזיות החי"ר.¹⁰⁸

במהלך דיווחו של ראש אמ"ן, בסביבות השעה 09:20, נמסר לרמטכ"ל כי מהאזנה לרשתות הקשר התברר כי אוגדה 162 חילצה את אנשי מעוז "מילנו" בלא שהגיעה למעוז עצמו, וכי

103 שם; הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

104 שם.

105 שם; יומן רל"ש הרמטכ"ל.

106 ראש אמ"ן אמר שאינו יכול לציין בדיוק את מקום המאמץ, אך כנראה שזה באזור מסעדה. הרמטכ"ל אמר שאין הדבר נראה לו, וכנראה שהמאמץ באזור בוקעתא (הקלטות בחדר הרמטכ"ל).

107 השיחה בין סגן הרמטכ"ל לראש אמ"ן בנידון והוראת האלוף טל להפסיק את החסימות היו בשעה 08:25 (יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל).

108 האלוף זעירא סיפר כי קד"אפי שאל בקשר למצרים – לא היה ברור אם הכוונה למצרי באב אל-מנדב או המתלה והגירי.

שלחה כוחות לבדיקת המעוזים "חזיון", "פורקן" ו"מצמד".¹⁰⁹ הרמטכ"ל העריך שהדיווח טוב מכדי שיהיה נכון, שכן לא הגיוני שכוחות אוגדה 162 כבר הגיעו למעוז "מצמד". לאחר דיווחו של ראש אמ"ן הציג עוזר רמ"ח מחקר למבצעים, אל"ם אהרון לברן, תצ"א של פורט סעיד וציין יעדים צבאיים אפשריים להפצצות חיל האוויר. הרמטכ"ל אמר כי לדעתו לאחר חיסול מערך חמש סוללות הטילים בפורט סעיד יהיה כדאי להפציץ ארבעה מן היעדים הצבאיים שצינונו על-ידי אל"ם לברן.¹¹⁰ משקיבל הרמטכ"ל את אישור שר הביטחון להציע את היעדים לראש הממשלה,¹¹¹ פנה בשעה 09:32 באינטרקום למפקד חיל האוויר ושאל מתי יוכל לתקוף ארבעה יעדים בעיר. האלוף פלד אמר שניתן לעשות זאת מיד לאחר תקיפת חמש סוללות הטילים, המתוכננת לצאת לפועל ב-10:30, והרמטכ"ל הורה לו להיות מוכן לתקיפת ארבע או חמש מטרות שאותן יציין עבורו בהמשך.¹¹² העובדה, שניתן לפתוח בתקיפה מיד אחרי 10:30, חייבה תשובה מהירה. לפיכך החליט הרמטכ"ל לבקש את אישורה של ראש הממשלה לתקיפה לפני ישיבת הממשלה שהייתה מתוכננת להתחיל בשעה 10:00, וקיבל על כך את אישורו של שר הביטחון.¹¹³ בשעה 09:50 הלך הרמטכ"ל ללשכת ראש הממשלה וביקש את אישורה לתקוף את ארבע המטרות – מאגר נפט, מפקדה ימית, מרכז בקרה וסוללות תותחים, והיא אישרה את התקיפה.¹¹⁴

ישיבת הממשלה

בשעה 10:00 התכנסה הממשלה לישיבה. הרמטכ"ל פתח את הישיבה בסקירת ההתרחשויות האחרונות בחזיתות, ובהמשך הישיבה הצטרף שר הביטחון.¹¹⁵ הרמטכ"ל דיווח כי באותו הבוקר נפתח שלב חדש במלחמה, היינו, מעבר מנסיגה והגנה להתקדמות והתקפה בשתי החזיתות. בחזית הצפון אוגדה אחת תוקפת בסיוע אווירי ושתי האוגדות האחרות לוחצות. אם הכול יתנהל כשורה, יש סיכוי שלמחרת בבוקר ישלטו כוחות צה"ל בכל הרמה וייעשו אף שיפורים קלים בקו הפסקת האש. בשעה 15:00 מתוכננת הנחתת חטיבת צנחנים בחרמון הסורי. בשלב הזה הצליחו הסורים לחדור לעומק רב בגזרה המרכזית של רמת-הגולן, והם לוחצים לעבר בית המכס.

גם בחזית הדרום, דיווח הרמטכ"ל, החלה התקפת-נגד על הכוחות שצלחו, והיא נעשית בשלוש אוגדות שברשותן 740 טנקים.¹¹⁶ לאוגדה 252 כ-250 טנקים, לאוגדה 143 כ-200

109 יומן רל"ש הרמטכ"ל; הקלטות בחדר הרמטכ"ל. הדיווח בנידון הגיע לחדר הדיווח אג"ם-מבצעים מהאזנה לקשר בשעה 09:15 (דיווח מבצעי).

110 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

111 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

112 שם; הקלטות בתא רמשל"ט; הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

113 שם.

114 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

115 תיאור מהלך הישיבה הזאת מבוסס על שני מקורות: ישיבת הממשלה, 8 באוקטובר שעה 10:00; יומן רל"ש הרמטכ"ל.

116 בפועל היו רק 510 טנקים.

ולאוגדה 162 כ-300 טנקים. הרמטכ"ל תיאר את תוכנית הפעולה שסיכם: הכוונה היא להנחית התקפות אוגדתיות מדורגות כאשר כל העת אוגדה אחת תוקפת ושתיים ניצבות במקומותיהן. בשלב הראשון תתקוף אוגדה 162 מצפון לדרום. להערכתו, תימשך התקפתה עד שעות אחר-צהריים, ואם תתייצב תתקוף אוגדה 143 מצפון לדרום. אם אכן כך יהיה, יחוסל ראש-גשר. עם זאת, צה"ל עדיין לא יחזור אז לשלוט על המרחב שעד התעלה, שכן בקרבת התעלה נמצאים חיילים מצרים רבים המשופעים בנשק נ"ט. לשתי האוגדות ניתנת רשות לתכנן ניצול הצלחה של מעבר התעלה. לצה"ל אין גשרים בקרבת מקום לתעלה, אך שני מפקדי האוגדות תכננו שאם יתפסו גשר מצרי יבקשו רשות לצלוח לגדה שמנגד וליצור ראש-גשר מוגבל. "אינני יודע אם זה ילך או לא. כרגע ברן כבר מבקש אופציה. הוא מתקרב לאיזה גשר וחושב שהוא עומד עליו. אלוף פיקוד הדרום מבקש אפוא רשות מראש", אמר.¹¹⁷ הוא אמר שהוא עדיין לא אישר זאת, שכן הוא רוצה להיות בטוח שאין מדובר בפריצה צרה מאוד ופזיזה מאוד. אם ייתפס גם בגזרה הדרומית גשר, ייתכן שיתאפשר לחצות גם שם וליצור ראש-גשר נוסף ממערב לתעלה.

הרמטכ"ל נגע בדבריו גם באחת ההחלטות הקשות שעמדו בפניו עם פרוץ המלחמה – הדילמה אם לפנות את המעוזים כבר עם פתיחת המלחמה מחשש שייכבשו על-ידי המצרים. הוא סבר שאין לפנותם מיד. לדבריו, המאזן בהקשר הזה סביר – מתוך כ-30 מעוזים נפלו שניים ופנו כעשרה, ושום מעוז לא התמוטט מהארטילריה. אוגדה 162 מתחילה לחבור למעוזים כך שיתכן שיהיה אפשר לפנות מעוזים נוספים.

הרמטכ"ל סיכם את דבריו ואמר שאם המערכה תסתיים באותו היום במצב שבו כוחות צה"ל ישתלטו על ראשי-הגשר המצריים וייצרו ראש-גשר אחד או שניים מעבר לו, "ולפי מה שמנדנדים לי, יכול להיות שכבר יש ראש-גשר אחד לצד השני",¹¹⁸ אזי תעמוד השאלה כיצד לפעול בהמשך. המשימה הראשונה היא לנקות את הגדה המזרחית של התעלה, לחזור למעוזים ולהתייצב בקו הפסקת האש. המשימה השנייה היא להחזיק, אם אפשר, ראש-גשר אחד או שניים בצד השני. המשימה השלישית – להתקדם, על-פי תוכנית מוכנה, לעבר פורט סעיד.

רב-אלוף אלעזר הסביר שבכוונתו לכבוש את פורט סעיד ופורט פואד. הוא דיווח כי בעת שהוא נושא את דבריו תוקף חיל האוויר את מערך הטילים של פורט סעיד, וכי ב-10:30 יתקוף מטרת צבאית בה. את כיבוש פורט סעיד ופורט פואד הוא רואה כמשימה התקפית ראשונה שמטרתה לשפר את קו הפסקת האש, וכן כתשלום שמצרים צריכה לשלם עבור עצם העובדה שיצאה למלחמה. יש אפשרויות נוספות, שהוא לא היה רוצה לפתח באותו השלב, שכן התקפת-הנגד רק החלה.

בתשובה לשאלות שרים, האם יש לחיל האוויר חופש פעולה אווירי בשתי החזיתות, והאם מתוכננת התקפה על מערך הטילים בתעלה, השיב הרמטכ"ל כי אין לחיל האוויר חופש פעולה בשום מקום. הוא ציין כי בתקיפת הטילים ב-7 אוקטובר בסוריה שותקו, לפי

117 על פניית אלוף פיקוד הדרום ראו עמ' 484 להלן.

118 על "הנדנודים" ראו עמ' 484-485 להלן.

דיווח מפקד חיל האוויר, 27 מתוך 36 הסוללות. תשע נשארו פעילות, וייתכן שחלק מאלה שנפגעו לא שותקו באופן רציני.¹¹⁹ כלומר, מספר סוללות הטילים שם קטן משהיה בתחילת המלחמה, ולפיכך יעילותן פחותה, אולם אין עדיין לחיל האוויר חופש פעולה בחזית הזאת. אשר לתעלה – שם לא הותקף מערך הטילים, וגם לא ניתן לעשות זאת. אין בכוונתו לתקוף את המערך הזה לנוכח האבדות הצפויות: בתקיפת המערך בחזית הסורית ביום הקודם איבד חיל האוויר חמישה מטוסי פנטום, ואפשר שתקיפת המערך במצרים תגבה מחיר יקר מזה.

בעת שהרמטכ"ל נשא את דבריו הגיעה לידי שר הביטחון הידיעה על התרסקות שלושה מתוך ארבעת מטוסי סוחוי-20 שהתכוונו לתקוף בהר מירון,¹²⁰ שר הביטחון מסר את הידיעה הזאת למשתתפים בשיבה, וכן דיווח על בקשת חיל האוויר והרמטכ"ל לאשר את תקיפת שדה התעופה הבין-לאומי של דמשק ועל דחיית הבקשה הזאת על-ידי ראש הממשלה. הוא ציין שגם הוא התנגד לכך, כדי שבעולם לא יצטייר רושם שישראל תקפה את דמשק.

שר הביטחון אמר שישראל עלולה להימצא בעתיד הקרוב ביותר, אולי עוד באותו הערב, במצב שיופעל עליה לחץ סובייטי-אמריקני להפסקת אש בעקבות הצלחה צבאית, היינו, כאשר צה"ל יצלח את התעלה מערבה. "ברגע שיהיה לנו טוב – ילחצו על הפסקת אש". כדי שלא ייגרם קרע ביחסים עם ארצות-הברית – שבה ישראל תלויה מאוד בענייני רכש – חשוב לשפר את הקווים תוך כדי המלחמה ולפני הפסקת האש. לנוכח זאת הוא מצדד בכל לב בהתקפת-הנגד ובהתקפה על פורט סעיד, והוא ביקש שהממשלה תאשר זאת במפורש. במהלך הדיון התגבשה בקרב השרים הדעה כי אין לקבוע מסמרות בנוגע לכיבוש שטחים מעבר לקו הסגול, וכי אם ייכבשו שטחים, יהיה זה כדי ללמד את הערבים שכאשר הם פותחים במלחמה עליהם לשלם תמורתה, וכן כדי שיהיה בידי ישראל שטח מעבר לקווים במקרה שמועצת הביטחון תחליט לכוון הפסקת אש ללא חזרה לקווים הקודמים. השטחים לא יהיו למטרות סיפוח. לפי הצעת השר גלילי, סיכמה ראש הממשלה את הדיון כדלהלן:

להמשיך הפעולות הצבאיות המתוכננות להשגת היעדים:

1. הדיפת הצבא המצרי אל מעבר לתעלה.
 2. הדיפת הצבא הסורי אל מעבר לקו הפסקת האש ברמת-הגולן.
 3. תוך כדי כך – הנחתת מכות לשני צבאות האויב.
- ראש הממשלה ושר הביטחון מוסמכים לאשר לצה"ל, ככל שתהיה אפשרות, לתפוס מאחזים צבאיים מעבר לתעלה (בצפונה ובדרומה) ומעבר לקו הפסקת האש ברמת-הגולן, לשיפור עמדותינו נגד מתקפות חדשות של האויב.

עוד נקבע כי הממשלה תשוב ותתכנס בשעה 21:00, כשיתבררו תוצאות התקפות-הנגד, כדי להחליט על המגמות לשלב הבא.

¹¹⁹ למעשה, הושמדו שתי סוללות בלבד. ראו הערה 376 בעמק 388 לעיל.

¹²⁰ ראו גם עמ' 487 להלן.

דיווחים מעודדים על מהלך ההתקפה והחלטות התקפיות

כאשר הרמטכ"ל היה בישיבת הממשלה והאלוף טל בחפ"ק פיקוד הצפון, היה בעל התפקיד הבכיר במצפ"ה האלוף רחבעם זאבי. בפרק הזמן הזה החלו להגיע דיווחים מפיקוד הדרום על הצלחת אוגדה 162 ועל בקשות לאישור חציית התעלה ולהתחלת השלב הבא של תוכנית המתקפה – העברת אוגדה 143 להתקפה בגזרה הדרומית. זאבי העביר את הדיווחים והבקשות האלה אל הרמטכ"ל. במהלך כשעה וחצי, במועד קריטי במתקפה בדרום, התנהלה חליפת מסרים כדלהלן: אלוף פיקוד הדרום ביקש דבר-מה מהאלוף זאבי; זאבי שוחח בעניין עם ראש לשכת הרמטכ"ל, והוא הכניס פתק לרמטכ"ל שנמצא בישיבת הממשלה; הרמטכ"ל החזיר פתק שבו אישר או ביקש לברר דברים שונים; סא"ל אבנר שלו העביר את המסר לאלוף זאבי, זה – לאלוף גונן, וחוזר חלילה.

בשעה 09:55 קיבל זאבי דיווח מאלוף פיקוד הדרום, שלפיו חוד אוגדה 162 נמצא במעוז "חזיון" והאזור נקי יחסית מאויב. האלוף גונן אמר שהכוונה היא לחצות את התעלה בכוח קטן באזור מעוז "חזיון", משום שקיים שם גשר, וכן ליצור מגע עם כוחות אויב בחווה הסינית. אלוף הפיקוד דיווח כי הורה למפקד אוגדה 252 ליצור מגע וללחוץ בכיוון התעלה, וציין שאת אוגדה 143 הוא שומר ככוח עתודה לחציית התעלה.¹²¹

בשעה 10:00 דיווח לזאבי מפיקוד הצפון כי חטיבת האויב הנמצאת מדרום לנפח לוחצת מערבה ודרומה, וכי מטוסי חיל האוויר התקיפו אותה. עוד נמסר לו כי כוח חטיבה 1, העושה את דרכו לחרמון, דיווח על הימצאותו ברכבל העליון.¹²²

מיד לאחר מכן מסר מפקד חיל האוויר לאלוף זאבי שתקיפת שדות התעופה בסוריה הוכתרה בהצלחה – כל ארבעת השדות הותקפו, נפגעו מטוסי אויב רבים וכן מסלולים, והיו אבדות בנפש. כמו כן דיווח על ידיעה שלפיה צפויה בזמן הקרוב תקיפת מטוסי סוחוי-20 על יב"א 506 שבהר מירון. לגבי חזית הדרום דיווח האלוף פלד, כי המצרים הנחיתו התקפה מסיבית, שבה השתתפו 56 מטוסים, על רפידים ואום חשיבה ועל סוללות טילים. לכוחות צה"ל נגרמו נזקים קלים, בעוד לאויב הושמדו לפחות 16 מטוסים.¹²³

בשעה 10:07 העביר זאבי לידיעת הרמטכ"ל בטלפון את הדיווחים מהדרום, מהצפון ומחיל האוויר.¹²⁴ בשעה 10:15 התקשר שוב אלוף פיקוד הדרום ודיווח לזאבי כי הורה למפקד אוגדה 252 להישאר במקומו, אך תוך יצירת לחץ, והעלה שתי בקשות: הראשונה – להמשיך לקבל סיוע אווירי, משום שבלעדיו יהיה קשה להתקרב לתעלה; הבקשה השנייה – רשות לתפוס גשרים ולהחזיק בשטח שעומקו 200–300 מטרים מעבר לתעלה, כדי למנוע חבלה בגשרים.¹²⁵

האלוף זאבי העביר את בקשותיו של אלוף הפיקוד אל הרמטכ"ל. הרמטכ"ל אישר את המשך קבלת הסיוע האווירי. בנוגע לחצייה על הגשרים ביקש הרמטכ"ל לוודא שהיא לא

121 פתק האלוף זאבי, מס' 1, בתוך רשימות רמ"ח היסטוריה.

122 פתק האלוף זאבי, מס' 2; הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

123 שם; פתק האלוף זאבי, מס' 3.

124 יומן רל"ש הרמטכ"ל; הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

125 שם; פתק האלוף זאבי, מס' 4.

תהיה בכוח קטן מדי, העלול להישאר מנותק, ולא בכוח גדול מדי, כדי לא ליצור מחויבות, וכי היא נעשית באזור נקי מאויב, ודרש לבדוק בכמה מקומות חצייה מדובר.¹²⁶ בתשובת האלוף, שהועברה בשעה 10:25 על-ידי זאבי לראש לשכת הרמטכ"ל, נאמר כי בשלב הזה הוא מבקש לקבל רק "אופציה" לעבור בארבעה או בחמישה מקומות. המקום היחיד שלגביו כבר הורה לחצות, היה מעוז "חזיון", ובנוגע ליתר הוא מבקש רק "אופציה". אשר למעבר עצמו הסביר אלוף הפיקוד שינהג לפי הנחיות הרמטכ"ל – חצייה רק במקום נקי מאויב ובכוח שאינו קטן מדי, כדי שלא ינותק, ושאינו גדול מדי, כדי לא ליצור מצב מחייב. כמו כן מסר זאבי לראש לשכת הרמטכ"ל: "אריה לוי יודע ממקורות אחרים, מהאנזה לרשתות, שגם ב'מדליון' יכול להיות שעברנו. יכול להיות, זה לא ודאי".¹²⁷ בשעה 10:35 אישר הרמטכ"ל את הבקשה,¹²⁸ וזאבי דיווח על האישור לגונן.¹²⁹ בשעה 10:35 העלה אלוף פיקוד הדרום בקשה נוספת. לנוכח הנחיית הרמטכ"ל, שלא להטיל את אוגדה 143 למערכה אלא באישורו האישי, ביקש גונן אישור להתחיל בהנעת

126 יומן רל"ש הרמטכ"ל; הקלטות בחדר הרמטכ"ל. מדברי הרמטכ"ל בממשלה (ראו עמ' 483 לעיל) עולה שהבקשה הזאת יצרה אצל רושם שמפקד אוגדה 162 הוא שביקש מאלוף הפיקוד אופציה לצלוח והאלוף גונן מפנה את הבקשה אליו. למעשה, האלוף אדן כלל לא ביקש זאת. רעיון בקשת האופציה לצלוח היה של גונן בלבד.

127 הקלטות בחדר הרמטכ"ל; יומן רל"ש הרמטכ"ל; פתק האלוף זאבי, מס' 5. כאן נפלה טעות, שכן אין מקום המכונה "מדליון"; הכוונה הייתה לכוך בגודל גדול. הכוון הזה כונה במלקוד חש"ן "מדליון". באותן הדקות התנהלו כמה שיחות בין אלוף פיקוד הדרום למפקד אוגדה 162 בנוגע לגדוד ("מדליון") מאוגדה 143 שהאלוף אדן ביקש לקבל לתגבור יחידה שלו. לאחר שאלוף הפיקוד אישר את בקשתו, הודיע מפקד האוגדה בשעה 10:42 למח"ט שלו: "אתה צריך לקחת את 'מדליון' אליך". המח"ט השיב: "בסדר, אני גם לוקח את 'מדליון' וגם מוריד כוחות מצפון לעבור בגזרת 'שחף'–'חזיון' כמאמץ עיקרי" (מה'ד' היסטוריה, רשת 'כריש' אוגדה 162, 8 באוקטובר 1973). נראה שזהו הדיווח שנקלט והובן שלא כהלכה במצפ"ה.

128 פתק האלוף זאבי, מס' 7; הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

129 שם. כאמור סטה אלוף הפיקוד כבר בשחר היום מן התוכנית שהתווה הרמטכ"ל, ולמרות הדגשותיו של רב-אלוף אלעזר שאין להתקרב לתעלת סואץ ושאין לצלוח אלא אם תהיה הצלחה מעל ומעבר למה שציפה, שוחח האלוף גונן עם מפקד אוגדה 162 על תוכנית שלפיה יחבור למעוזים ויחצה את התעלה באזור מעוז "מצמד" (ראו הערה 73 בעמ' 465 לעיל). אוגדה 162 החלה, כאמור, לתקוף בשעה 08:00. בשעה 08:50 התקשר אלוף הפיקוד מ"דבלה" למפקד האוגדה והביע את תמיהתו על מיעוט המגעים עם שריון האויב. בשעה 09:20 הציע לאלוף אדן "לחפש" את שריון האויב מערבה יותר. האלוף אדן השיב שברצונו אכן להתקדם לכיוון מעוז "חזיון", אולם לשם כך עליו לקבל סיוע אווירי מסיבי. לשאלתו של האלוף אדן "מה אתם רוצים לעשות ב'חזיון'? האם רק לפנות או [גם] לעבור לצד השני?" השיב גונן שעל האוגדה להשמיד את כל כוחות האויב שבגזרה ממעוז "מילנו" עד מעוז "מצמד" ולהתייצב על ציר "חבית". עם זאת "אם ב'חזיון' אפשר לעבור, היה טוב מאוד לעבור עם יחידה קטנה שרק נשארת בגדה השנייה". בשעה 09:55 התקשר האלוף גונן שוב לאלוף אדן והפעם הדגיש שחשוב ליצור מאחז בכוח קטן מעבר לתעלה באזור מעוז "חזיון", זאת בד בבד עם תנועה מהירה של יתרת האוגדה לאזור "מיסורי"–"אמיר", ובשעה 10:22 שב והדגיש בפניו את חשיבות יצירת המאחז והודיע שבכוונתו להטיל עליו תפיסת מאחזים נוספים (תולדות מלחמת יום הכיפורים; רשת 'כריש').

מן התיאור לעיל ברור שדברי האלוף גונן, שלפיהם חוד אוגדה 162 נמצא במעוז "חזיון" והאזור נקי יחסית מאויב, לא היו מבוססים. יתרה מזו, בשעה 09:38 אף הודיע לו האלוף אדן שהחבירה למעוז "חזיון" והצליחה נדרות משום שחטיבה 460 מנהלת קרב קשה באזור "חזיון" (שם).

האוגדה עד ציר הגידי, ולחסוך בכך ארבע שעות, כדי שיהיה אפשר להתחיל בהתקפה בגזרה הדרומית במועד מוקדם ככל האפשר, ולצלוח את התעלה באזור העיר סואץ.¹³⁰ הבקשה הועברה לרמטכ"ל והוא אישרה,¹³¹ ובשעה 10:40 הודיע זאבי לאלוף פיקוד הדרום על האישור.¹³²

בעקבות זאת התקשר האלוף זאבי אל מפקד חיל האוויר ודיווח לו כי הרמטכ"ל אישר את בקשת פיקוד הדרום לצלוח את התעלה, במידת הצורך, בארבעה או בחמישה מקומות לעומק של 200–300 מטרים ממערב לגשרים, כדי לאבטחם, וכן להניע את אוגדה 143 לקו הגידי. הוא אמר לאלוף פלד כי במקרה שכוחות פיקוד הדרום אכן יחצו את התעלה יהיה צורך לתאם עם פיקוד הדרום את קו ההפצצה. כמו כן תיאר לו זאבי את המצב בפיקוד בצפון כפי שנודע באותה עת.¹³³

כחצי שעה לאחר מכן, בשעה 11:05, ביקש האלוף גונן להניע את אוגדה 143 דרומה יותר. האוגדה תנוע בציר הרוחב, תיכנס מאזור המתלה ותתחיל ללחום מדרום לצפון; היא תנסה גם לתפוס את הגשר באזור מעוז "ניסן" ולצלוח לעבר סואץ.¹³⁴ האלוף זאבי מסר את הבקשה הזאת בשעה 11:15 לרמטכ"ל, שחזר מישיבת הממשלה.¹³⁵

בשעה 11:25 שוחח הרמטכ"ל עם אלוף פיקוד הדרום, ושמע ממנו על הסיבות לכך שהוא מבקש לפעול בניגוד לתוכנית המקורית, שבה דובר על התקפה מצפון לדרום. גונן העריך שהמצרים יהיו מוכנים פחות להתקפה שתחל מדרום; זאת ועוד, בהתקפה מן הכיוון הזה יוכל הכוח התוקף לתפוס מיד את הגשרים באזור "ניסן" ולהגיע במהירות לאזור העיר סואץ. לעומת זאת, אם תחל ההתקפה מהצפון, כמותוה בתוכנית המקורית, ייסוגו המצרים לאט ויספיקו לקפל את הגשרים. הרמטכ"ל אישר את תוכניתו של אלוף פיקוד הדרום, ואגב הבהרת שיקוליו של האלוף גונן הורה לאלוף זאבי לרווח על האישור לאג"ם מבצעים. הנוכחים בחדר הרמטכ"ל הביעו ספק ביתרונה של התוכנית הזאת על התוכנית המקורית; הובע חשש כי לנוכח הערכתו של גונן, שתנועת אוגדה 143 עד תחילת ההתקפה מדרום תימשך כארבע-חמש שעות, עלולה ההתקפה להיערך בחשכה; לעומת זאת, אם תתחיל ההתקפה ממעוז "ליטוף" דרומה, יספיק הכוח להשמיד בשעות האור כוחות אויב רבים. הרמטכ"ל קיבל את הטענה הזאת, התקשר לאלוף פיקוד הדרום, הציג לו את הבעיה והציע לשקול אפשרות לחזור לתוכנית המקורית – לתקוף מצפון לדרום ולשלוח רק כוח אחד שיתחיל את ההתקפה מדרום. ואולם בסופו של דבר אישר הרמטכ"ל את תוכניתו של אלוף פיקוד הדרום, שלפיה תיערך ההתקפה מדרום.¹³⁶ לנוכחים בחדרו הסביר את סיבות

130 הקלטות בחדר הרמטכ"ל; פתק האלוף זאבי; עניין הצליחה מוזכר רק ביומן של רל"ש אלוף הפיקוד.

131 יומן רל"ש הרמטכ"ל; הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

132 שם; פתק האלוף זאבי, מס' 6.

133 הקלטות בחדר הרמטכ"ל; הקלטות בתא רמשל"ט.

134 פתק האלוף זאבי, מס' 11; הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

135 שם.

136 שם; יומן רל"ש הרמטכ"ל.

האישור: "א. הוא [האלוף גונן] צודק. ב. ברגע שזה גבולי, שיעשה מה שהוא אוהב".¹³⁷ בשעה 12:15 ביקש האלוף גונן אישור לצלוח בשעות 16:00-18:00 ולכבוש את סואץ.¹³⁸ הרמטכ"ל היה באותה עת בדרכו לשדה רב, משם עמד לטוס לפיקוד הצפון. האלוף זאבי השיגו בשדה בשעה 12:40, הרמטכ"ל אישר את הבקשה,¹³⁹ והאלוף זאבי מסר על האישור לאלוף פיקוד הדרום.¹⁴⁰

במהלך הטיפול בהנעת אוגדה 143 צצו במצפ"ה בעיות נוספות שנגעו לפיקוד הדרום. הבעיה הראשונה – בשעה 10:45 דיווח אל"ם לברן על תוצאות הפענוח של גיחת צילום משעה 08:00, שבו אוכנו 100 טנקים מוסווים ברשתות הסוואה באזור קנטרה. הערכת אמ"ן הייתה שאלה טנקי טי" 62 של חטיבה 15. הימצאות הכוח הזה שם עלולה להקשות על כוח מאוגדה 162 הנמצא במעוז "מילנו", שכן היא מסכנת את אגפו ועלולה לנתקו. אל"ם לברן אמר שכדאי לתקוף אותה גם משום שנקלטה ידיעה, שלפיה החטיבה קיבלה פקודה לחזור מערבה.¹⁴¹ האלוף זאבי מסר על כך בשעה 10:54 לאלוף פיקוד הדרום והזהיר אותו שישמור על כוחות המאסף של אוגדה 162.¹⁴² האלוף גונן סיפר כי אוגדה 162 השמידה 30 טנקי אויב באזור, וכי ידוע לו שחטיבה מצרית קיבלה הוראה לסגת מערבה באותה סביבה. במצפ"ה התעורר חשש שאין המדובר באותה חטיבה שעליה דיווח אל"ם לברן.¹⁴³

האלוף זאבי התקשר אל מפקד חיל האוויר ושאל אותו האם יוכל לתקוף את הכוח המצרי. האלוף פלד השיב כי שלוש דקות קודם לכן נפגעו מירי טילים שני מטוסי חיל האוויר, בין קנטרה לסואץ, וכי לא יוכל לתקוף באזור לפני שישותקו הטילים – אם על-ידי חציית התעלה ואם באמצעים אחרים. לפיכך אמר לו האלוף זאבי שלא לתקוף את הכוח.¹⁴⁴ בסביבות השעה 11:00 דיווח האלוף זאבי בטלפון לראש לשכת הרמטכ"ל על חטיבה 15 המצרית ועל נפילת שני המטוסים.¹⁴⁵ לאחר מכן, בעת שיחתו עם אלוף פיקוד הדרום בשעה 11:25, ביקש האלוף מן הרמטכ"ל סיוע אווירי נגד טנקי הטי" 62 באזור קנטרה.¹⁴⁶ הרמטכ"ל אישר את הסיוע. זאבי נימק לרמטכ"ל מדוע לא אישר הוא עצמו מתן סיוע אווירי, אולם בשל העובדה שהטנקים "באגף מאוד לא טוב של ברן", החליט הרמטכ"ל להפעיל את חיל האוויר והורה למפקד החיל לתקוף את כוח האויב.¹⁴⁷ הכוח אכן הותקף, ובסביבות השעה 11:40 נמסר כי הטייסים שתקפו את הכוח לא הבחינו בתנועה כלשהי;

137 שם; הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

138 פתק האלוף זאבי, מס' 14.

139 שם; יומן רל"ש הרמטכ"ל.

140 פתק האלוף זאבי, מס' 14.

141 הקלטות בחדר הרמטכ"ל; פתק האלוף זאבי, מס' 10.

142 שם; הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

143 שם.

144 שם; הקלטות בתא רמשל"ט.

145 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

146 שם; יומן רל"ש הרמטכ"ל.

147 שם; הקלטות בחדר הרמטכ"ל; הקלטות בתא רמשל"ט.

לפיכך ייתכן כי הטנקים המותקפים היו טנקי דמה, ייתכן גם שהטנקים ברחו או שדיווח הטייס היה לא נכון.¹⁴⁸

כמה דקות לפני פניית זאבי למפקד חיל האוויר בעניין תקיפת הטנקים המצריים באזור קנטרה, שוחח האלוף פלד בטלפון עם שר הביטחון, דיווח לו על אבדות המטוסים בשעות האחרונות וציין: "חשוב שיתנו לגורדיש להעביר את הכוחות שלו את התעלה להוציא את הטילים האלה [...] אם הוא יכול".¹⁴⁹

בסביבות השעה 11:20 התקשר הרמטכ"ל למפקד חיל האוויר ושאל אותו על תקיפת הטילים בפורט סעיד. האלוף פלד דיווח כי בעקבות איחור של אחד ממבני התקיפה השתבשה התקיפה, המטוסים הוחזרו להתארגנות מחדש, והכוונה לתקוף מאוחר יותר.¹⁵⁰ בשעה 12:25 נמסר שהזמ"ם (זמן מעל מטרה) החדש לתקיפה הוא 15:00.¹⁵¹

דיווחים למטכ"ל על הצלחת התקפת הנגד בפיקוד הצפון

מהדיווחים מפיקוד הצפון הצטיירה תמונת מצב חיובית. בסביבות השעה 10:30 דיווח עוזר ראש אג"ם תא"ל אריה לוי לנוכחים בחדר הרמטכ"ל כי חטיבה סורית, הנמצאת בציר רפיד, נסוגה בקצב מהיר בכיוון צפון-מזרח, וכי חטיבה שנייה, הנמצאת מדרום לנפח, מתקדמת בכיוון דרום-מערב. כעבור כ-20 דקות אמר כי כוחות צה"ל מדווחים על נסיגת כוחות סוריים בגזרת רפיד ובגזרת אוגדה 36 – אזור המוצבים 107-109.¹⁵² בשעה 10:45 דיווח ראש לשכת סגן הרמטכ"ל, מהצפון למצפ"ה, שחטיבה 679 השמידה חטיבת אויב.¹⁵³ לאחר כמה דקות התברר שההתרעה שהייתה לחיל האוויר בדבר כוונת הסורים לתקוף את יב"א 506, הייתה נכונה. מפקד חיל האוויר דיווח לאלוף זאבי שהסורים שלחו ארבעה מטוסי סוחוי-20 למשימה, אך שלושה מהם התנגשו בהר והתרסקו, והרביעי חזר לסוריה.¹⁵⁴ זאבי העביר את הידיעות האלה לראש לשכת הרמטכ"ל.¹⁵⁵

בשעה 10:53 דיווח סגן הרמטכ"ל מהצפון לרמטכ"ל, שהיה עדיין בישיבת הממשלה,

148 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

149 הקלטות בתא רמשל"ט. בשיחה שניהל כחצי שעה קודם לכן רמ"ח המבצעים בחיל האוויר עם פיקוד הדרום, אמר הדובר מפיקוד הדרום (לא מצוין מי הוא), כי אין טעם שחיל האוויר יאבד מטוסים בתקיפת הטילים. כוחות השריון של פיקוד הדרום יוכלו לחצות את התעלה ולחסל את הטילים, ולחסוך בכך אבדות מטוסים. אל"ם פורמן ציין שזו הסיבה לכך שחיל האוויר מתכנן תקיפת טילים בפורט סעיד בלבד: "לכן אני הולך רק על הפ"ד [תקיפת מטרות בפורט סעיד], אמר, "הכוונה שאנחנו נכסה, נמשיך עם חיל האוויר שם, ואתם עוד הלילה תעברו לצד השני ותחסכו לנו את ה'תגר'" (שם). יש לציין כי כבר בהצגת תוכניות חיל האוויר לרמטכ"ל, ב-24 באפריל 1973, העלה האלוף גונן, שהיה אז ראש מה"ד, את הרעיון שעדיף שכוחות הקרקע יחסלו את הטילים ובכך ייחסכו אבדות במטוסים.

150 הקלטות בחדר הרמטכ"ל; הקלטות בתא רמשל"ט.

151 פתק האלוף זאבי, מס' 14, בשעה 12:35.

152 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

153 פתק האלוף זאבי, מס' 9; הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

154 שם; פתק האלוף זאבי.

155 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

כי החטיבה הסורית שמדרום לנפח הושמדה בידי חטיבה 679, ציר התנועה של אוגדה 146 מתחיל להיפתח, והאוגדה נמצאת כבר ברמת מגשימים. בעת מסירת הדיווח נגרם עיכוב בשל מעבר חטיבה אחת דרך רעותה, אולם לאחר כיבוש חיספין מקווים שקצב התנועה יהיה מהיר. סגן הרמטכ"ל דיווח כי חטיבה 7 בולמת היטב בצפון, והדבר מסייע לטיהור מרכז הרמה. הערכתו הייתה שכל רמת-הגולן תטוהר אם דיוויזיית השריון השנייה לא תתערב.¹⁵⁶

בשיחה שניהל עם הרמטכ"ל בסביבות השעה 11:40, דיווח אלוף פיקוד הצפון כי חלק מאוגדה 146 הגיע לתל זוהר. חטיבה 205, המתקדמת לאורך ציר המערכת, נמצאת דרומה משם. החטיבה הממוכנת שהושמדה באזור נפח-סינדיאנה, נסוגה מזרחה. באזור הברך של כביש הקשת, מול כודנה, יש כוחות רבים, וההתקדמות אטית. בכוונתו להתגבר על כוחות האויב ולהמשיך מזרחה בכיוון כודנה, משם לפנות צפונה ולכבוש את התלים. חטיבה 7 מתקדמת לחבירה למוצב 107. המקום היחיד שבו לא נרשמו הישגים הוא החרמון – הכוח של חטיבה 1 נתקל באויב ברכבל העליון ונגרמו לו נפגעים רבים; אם יוכל, יכבוש את המוצב ביום, אם לא – ההתקפה תידחה ללילה.¹⁵⁷

לנוכח הדיווחים האופטימיים הללו אמר הרמטכ"ל לאלוף פיקוד הצפון: "אנו צריכים לחשוב על שוונג נוסף מחר. כלומר, לנצל את הלילה לארגן את הכוחות ולהחליט לאן אנחנו תוקפים מחר, זה יכול להיות או אחד מ'בני-גיל' שלך, או הצפוני או אחר, אבל מחר צריך לעבור למתקפה. [...] אז תתחיל לתכנן מחר על שני 'בני-גיל' – צפוני, ודרומי". כמו כן הורה הרמטכ"ל לאוגדה 146 לא להיעצר בתל כודנה אלא להמשיך ככל שתוכל להתקדם צפונה ומזרחה.¹⁵⁸

החלטות הרמטכ"ל לנוכח הדיווחים המעודדים

החלטות הרמטכ"ל באותן השעות נבעו מן הדיווחים המעודדים שהגיעו משני הפיקודים. הבקשות של אלוף פיקוד הדרום ואישורן על-ידי הרמטכ"ל היו מבוססים על תמונת המצב שהצטיירה במטכ"ל, כתוצאה מהדיווחים מהדרום ומהבקשות הללו, כאילו ההתקפה של אוגדה 162 מצליחה. לפי התוכנית המקורית, יועדה אוגדה 143 להתרכז בטסה כעתודה שתופעל באחד משני מצבים: אם ההתקפה של אוגדה 162 תיכשל, היא תיכנס לסייע בגזרת ארמייה 2; אם ההתקפה תצליח, היא תתקוף את ארמייה 3. את ההחלטה על אופן הפעלתה ועיתויה הותיר הרמטכ"ל בידי הווא. בקשת האלוף גונן להתחיל בהנעת אוגדה 143 בעיצומה של התקפת אוגדה 162, בקשתו לאחר מכן להעבירה עוד יותר דרומה ואישור הבקשות הללו על-ידי הרמטכ"ל – מקורן של כל אלה בתמונה שהצטיירה שלפיה אוגדה

156 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

157 שם; הקלטות בחדר הרמטכ"ל; המקור העיקרי לדברי אלוף הפיקוד: רשימות סא"ל לביא.

158 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

162 מצליחה בהתקפתה.¹⁵⁹

על התמונה האופטימית שהצטיירה ניתן ללמוד בין היתר משיחה שקיים האלוף זאבי בטלפון בסביבות השעה 11:00 עם האלוף (מיל) אלעד פלד שמילא את מקומו של אלוף פיקוד המרכז. בשיחה הזאת אמר זאבי: "ברן לוחץ דרומה והוא יצא בצורה יפה מאוד, הוא אפילו במקום אחד הוא התחיל לעבור את הגשרים קצת מערבה כדי לתפוס את הגשרים. הוא קיבל גם אופציה לתפוס עוד גשרים ולעבור מערבה, ואת אוגדה 143 אנו מזיזים לקו הגידי בתזוזה מנהלתית".¹⁶⁰

לנוכח תמונת המצב הזאת החליט הרמטכ"ל לפרסם הודעה על התפנית שחלה במלחמה. לאחר התייעצות עם הנוכחים בחדרו – הרמטכ"לים לשעבר ידין, צור ורביץ, האלוף זאבי והאלוף יריב, ודובר צה"ל – בדבר המועד המתאים והאופן ההולם להודעה הזאת, הורה הרמטכ"ל לדובר צה"ל בסביבות השעה 11:35 להודיע לעוזר הצבאי של שר הביטחון כי בכוונתו לכנס את הכתבים הצבאיים ולשאת לפנייהם דברים, ולבקש את אישורו של השר לכך. האווירה בחדר הרמטכ"ל באותן שעות הייתה מרוממת. "צ'רה, יגאל, הרמטכ"לים!", אמר רב-אלוף אלעזר, "שימו לב מה קרה פה: הצבא הזה, שמאז ימי יגאל ידין מאורגן במילואים, במגמה שיתארגן למלחמה תוך 24-48 שעות, ייכנס למלחמה בדירוג בין 48-72 שעות ויתחיל במלחמה; הצבא הזה גומר עכשיו 48 שעות [עוד לא עברו 48 שעות], העיר רב-אלוף רבין] והוא כבר בשלב של התקפת-נגד. אז זה יפה".¹⁶¹

לאחר זמן קצר שוחח הרמטכ"ל עם אלוף פיקוד הצפון,¹⁶² והשיחה הזאת הגבירה את האופטימיות. לנוכח תמונת המצב אמר הרמטכ"ל:

הקרב של היום נגמר בשבילי. אני צריך לחשוב על הקרב של מחר. [דגש שלי – ש"ג] אני היום גמרתי, הם [אלופי הפיקודים] יגמרו את העבודה. מה הם עושים מחר? – לצורך זה אני אטוס עכשיו לפיקוד הצפון. [...] אני אתכנן את רוב המלחמה של מחר, אני אחזור הנה. [...] אני אעשה פגישת עיתונאים ואז אני ארד לדרום ואני אגמור שם את הסיכוב.

רב-אלוף ידין ורב-אלוף רבין העירו לרמטכ"ל כי החלטתו לאשר את הנעתה של אוגדה 143 דרומה, להתקפה מכיוון סואץ, מסיטה את נקודת הכובד לדרום גזרת התעלה, זאת בניגוד לסיכום עם שר הביטחון שרצה לכבוש את פורט סעיד שבצפון הגזרה. על כך השיב הרמטכ"ל: "את ברן אני יכול לסובב צפונה; את ברן אני בקלות מסובב צפונה, חוץ מזה,

¹⁵⁹ בכינוס לסיכום המלחמה בפיקוד הדרום אמר הרמטכ"ל בין היתר: "הערפל של יום ב הוא ערפל גדול מאוד, כי לפי התמונה במטה הכללי, לי-162 הולך באורח יוצא מן הכלל – היא מתקדמת, משמידה כוחות, והיא הגיעה לתעלה והיא תפסה גשר מצרי, הנה היא כבר עומדת לצלוח – כלומר אצלנו התמונה היא תמונה אופטימית ביותר" (כינוס פיקוד הדרום, 5 בפברואר 1974).

¹⁶⁰ הקלטות בחדר הרמטכ"ל. באותה שיחה ביקש האלוף זאבי לדעת אם פיקוד המרכז מבצע הלכה למעשה את ההכנות שעליהן שוחח ב-6 באוקטובר עם ראש מטה הפיקוד – תא"ל משה לוי, היינו, גיוס תול"רים ותותחי נ"ט מההגנה המרחבית, חי"ר וחי"ם.

¹⁶¹ שם.

¹⁶² ראו עמ' 488 לעיל.

אם ברן תופס גשר באזור... פירדאן". "הוא כבר תפס", אמר האלוף זאבי. כחמש דקות קודם לכן, בסביבות השעה 11:40, הגיע לחדר הרמטכ"ל עוזר ראש אג"ם וסיפר: אנחנו עלינו על הרשת של ברן. [...] מנסים לעלות על הרשת של ברן, כי שמענו את ברן שאומר לנתק'ה [אל"ם נתק'ה ניר, מח"ט 217] שהוא בצד השני, ונתק'ה מבקש ממנו סיוע אוויר, וכנראה שאין ביטחון בזה [...] [מפני ש]דרך הפיקוד הדרישה [לסיוע אווירי] עוד לא הגיעה. מנסים להתקשר אתו.¹⁶³

נראה שהרמטכ"ל לא נתן את דעתו לדיווח משום שהיה עסוק באותה עת בכינוס מסיבת עיתונאים. עתה, משאמר האלוף זאבי שאוגדה 162 תפסה גשר, התנהלו בחדר הרמטכ"ל חילופי הדברים האלה:

אלוף זאבי: 217 תחת פיקוד ברן? אז הוא תפס גשר.

הרמטכ"ל: מה הוא תפס?

אלוף זאבי: הוא תפס גשר.

הרמטכ"ל: הוא תפס גשר? איפה?

אלוף זאבי: שמעו את נתק'ה אומר שהוא מבקש סיוע אוויר. זה עוד לא בא ברשת פיקודית, אבל נתק'ה, שהוא מח"ט 217, ביקש. הוא אמר שהוא כבר בצד המערבי.

...

הרמטכ"ל: קשה לי להאמין. שמוליק בטח היה מצלצל לי אם הוא היה כבר במצרים. אלוף זאבי: הוא לא יודע. אנחנו מאזינים לרשת חטיבתית ושמוליק יושב על רשת אוגדתית.¹⁶⁴

כלומר, דיווח מוטעה, שלפיו כוח מאוגדה 162 צלח את תעלת סואץ, הגיע לחדר הרמטכ"ל. רב־אלוף אלעזר הטיל ספק באמיתותו, ולו בשל הנחתו שבמקרה כזה היה אלוף הפיקוד מתקשר אליו בעצמו ומודיע לו על כך. ואולם האלוף זאבי הסביר שהרמטכ"ל בקיא יותר מן הפיקוד בנעשה בשדה הקרב, משום שבמצפ"ה מאזינים לרשתות חטיבתיות בעוד בפיקוד מאזינים רק לרשתות אוגדתיות. מן המקורות שבמחלקת היסטוריה לא ידוע האם ומתי עדכנו את הרמטכ"ל שהידיעה מוטעית.

ביקור סגן הרמטכ"ל בפיקוד הצפון ב־8 באוקטובר בבוקר

כאמור, לקראת הצהריים החליט הרמטכ"ל לנסוע לפיקוד הצפון. סגן הרמטכ"ל נסע בבוקר לפיקוד הצפון, הגיע לשם בשעה 07:58 והיה במקום עד הצהריים. בין היתר קיים בסביבות

¹⁶³ ביומן המבצעים של אג"ם מבצעים נרשם כי בשעה 11:40 נקלט דיווח מחפ"ק אוגדה (לא כתוב איזו אוגדה) שלפיו: "כוחות סיור קטנים עברו ב'חזיון' ו'פורקן', וקיבלו הוראה לאבטח את הגשר בצד השני".

בהערות נכתב בהדגשה: "גלר (רס"ן צביקה גלר, רמ"ד מרכז באג"ם מבצעים): לבטל דיווח".

¹⁶⁴ הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

השעה 10:50 התייעצות שבה השתתפו רב־אלוף (מיל') בר־לב, האלוף חופי, האלוף מרון, האלוף (מיל') הוד ותא"ל אדם, בנוגע לשיפורים אפשריים בקו ולאפשרויות להיערכות סופית.¹⁶⁵ האלוף חופי ראה בעדיפות ראשונה את כיבוש תל כודנה והפטמה עד למחרת בבוקר, ובמקביל את כיבוש החרמון. בר־לב טען שאת מוצב החרמון יש לכבוש בלילה, והציע לעשות הונאה כאילו נערכת התקפה ממרג' עיון לכיוון דמשק. סגן הרמטכ"ל אמר שגם מוצב החרמון הישראלי וגם הסורי ייכבשו, והציע להשתלט על שטח מעבר לרוקאד ולהיערך עם אוגדה שלמה בגזרה שמדרום לקוניטרה.

בעדותו סיפר האלוף טל שבבואו לפיקוד התרשם שמהמפה שלפני אלוף הפיקוד מצטיירת תמונת מצב אופטימית למדי. הוא החל להאזין לרשתות הקשר של צה"ל, מרמה של אוגדה ומעלה, באופן שיטתי מדרום לצפון, והתברר לו שהמצב אינו כה אופטימי. בין היתר נוכח לדעת ששתי יחידות, האחת מחטיבה 4 והאחרת מחטיבה 205, עומדות להיכנס לקרב זו עם זו ומנע זאת. מן ההאזנה נוכח לדעת שכוחות אויב נמצאים בגזרת סינדיאנה-נפח. בשעה 09:30 שוחח עם מח"ט 679, אל"ם אורי אור, ולמד ממנו שהסורים לוחצים שם בעוצמה רבה מערבה ושחלק מן הטנקים הסוריים הצליחו להסתנן מערבה מסינדיאנה לכיוון הירדן. אל"ם אור ניסה לבלום את האויב בכוח של כ־20 טנקים והחליט לפצל את הכוח, כך שמחציתו תבלום חזיתית את ההתקדמות הסורית ומחציתו תכה מן האגף, מצפון לדרום, לאורך ציר נפח-בית המכס. האלוף טל אישר את תוכניתו והפעיל חסימה אלקטרונית, בהתאם להתפתחות הקרב, נגד רשתות החטיבה הסורית שמנגד. בקרב קשה וארוך הצליחה חטיבה 679 לבלום את תנופת האויב הסורי בגזרה הזאת.¹⁶⁶

עדכון סגן הרמטכ"ל החוזר מהצפון על־ידי הרמטכ"ל הטס לשם

בשעה 12:22 חזר סגן הרמטכ"ל למצפ"ה ונפגש עם הרמטכ"ל לקראת נסיעתו לצפון.¹⁶⁷ הרמטכ"ל הסביר לו את ההתפתחויות בחזית הדרום ואת הפקודות שניתנו מן המצפ"ה לפיקוד: הוא סיפר שנתפס גשר אחד ואושרה תפיסת מאחז בגדה השנייה על הסוללה. על חצייה רצינית של התעלה עדיין לא הוחלט – ההחלטה תתקבל לפי מצב הכוחות. עוד סיפר הרמטכ"ל לסגנו על האישור להניע את אוגדה 143 לגזרה הדרומית, על האישור שניתן לחיל האוויר לתקוף מטרות בפורט סעיד, ועל כך שחיל האוויר יתקוף שוב לאחר שהתקיפה הראשונה השתבשה. בנוגע לתוכנית להמשך אמר הרמטכ"ל כי הוא חושב על שניים או שלושה ראשי־גשר בסואץ, באסמאעיליה ובג'סר אל־חרש. ההערכה שלו הייתה כי 8 באוקטובר יוקדש להתקפות־נגד בשטחנו, וכי למחרת תיערך מתקפה מעבר לקווי הפסקת האש בשתי החזיתות. האלוף טל הציע את תוכנית "אור ירוק", והרמטכ"ל הטיל עליו להכינה וקבע שהאלוף מרון יהיה אחראי לה. סגן הרמטכ"ל דיווח על פעולותיו

165 יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל; רשימות רמ"ח היסטוריה.

166 עדות האלוף טל, 5 בינואר 1975.

167 רשימות רמ"ח היסטוריה; יומן רל"ש הרמטכ"ל.

בפיקוד הצפון, ועל כך ענה לו הרמטכ"ל: "מה שסיכמת טוב להיום שיעשו. אני עובר על תוכנית המחר".

התקפת-הנגד בדרום נכשלה, בצפון – הצליחה

ביקור הרמטכ"ל בפיקוד הצפון

הרמטכ"ל הגיע לחפ"ק פיקוד הצפון בשעה 13:35. בחפ"ק הוצגה לו תמונת המצב, שלפיה אוגדה 146 הגיעה לציר הנפט וכבשה את רמת מגשימים; חטיבות 679 ו-7 פגעו בכוחות אויב, ואלה נסוגים. אלוף הפיקוד הורה למח"ט 4 לנוע אל מדרום למוצב 111 במגמה לשלוט על הציר. "במוצבים הכול בפנים", במוצב 116 יש פצועים אך [כוחות האויב] לא ניסו להיכנס, חטיבה 7 שולטת על השטח שבאזור בעוד הכוחות הסוריים ממול נמצאים מעבר ל"מערכת". לפי דיווח האלוף, אבדו לסורים חמש חטיבות משוריניות ושתיים ממוכנות. הרמטכ"ל הנחה להרחיב את ההישגים באזור הפתח שנוצר, אך זאת לא בקרב נואש. להערכתו, נמצא עדיין צה"ל בפתיחת ההתקפה, ולקראת יום המחרת יש לארגן את הכוח ולעבור למתקפה.¹⁶⁸

בשעה 14:00 התקיים דיון בחפ"ק הפיקוד ובו סיכמו הרמטכ"ל ואלוף הפיקוד את הדברים הבאים: בלילה תימשך התקדמות אוגדה 146 באזור כודנה – אם יהיה ביכולתה לעשות זאת – ותונחת התקפת לילה על הפטמה. למחרת יש לכבוש את אזור המחצבה, ואולי אף מעבר לכך, ואם הסורים לא יתקפו שם יש להרחיב את ההישג באזור תל כודנה. הערכת אלוף הפיקוד הייתה שאין מספיק כוח כדי לפתח מתקפה רבתי. הרמטכ"ל אמר כי יהיה מוכן לתת לפיקוד את חטיבת הצנחנים.²⁴⁷

הקחצ"ר דיווח כי כיבוש החרמון נדחה – על האתר רובצים עננים כבדים, ואין אפשרות להפעיל בו את חיל האוויר. על-פי תוכנית הרמטכ"ל היה החרמון צריך להיכבש באותו הלילה, אך אם התנאים לא יאפשרו זאת, יידחה המבצע ליום המחרת; נוסף על החרמון הישראלי ייכבש גם החרמון הסורי – הדבר מותנה באפשרות לקבל סיוע ארטילרי טוב וסיוע אווירי. לדברי הקחצ"ר, אין צורך לנהל קרב דמים על החרמון. בשלב הראשון ייכבשו שני המוצבים, ולאחר מכן ייפרץ ציר בין שניהם. במקביל תופעל הונאה כאילו מתכוונים להגיע לדמשק דרך לבנון, תהיה אמנעה על הכוחות היורדים מדמשק וייערכו פשיטות להצקה בלילה. למחרת יהיה צורך להיות ערוכים להגנה בגזרה המרכזית ובגזרה הצפונית.¹⁶⁹

168 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

169 שם; יומן חפ"ק כנען.

דיון במצפ"ה בהשתתפות שר הביטחון

במהלך ביקורו של הרמטכ"ל בפיקוד הצפון התנהל בחדרו שבמצפ"ה דיון, שהדוברים העיקריים בו היו שר הביטחון, סגן הרמטכ"ל והאלוף זאבי, וכן השתתפו בו ראש אמ"ן, ראש אכ"א, ראש מה"ד, רב-אלוף (מיל") ידן, ראש "המוסד", ובהמשך גם מפקד חיל האוויר. הנושא העיקרי בדיון היה הפעילות בפיקוד הדרום.

הדיון החל בשעה 12:35, כמה דקות לאחר שהרמטכ"ל אישר את בקשתו של אלוף פיקוד הדרום להתיר לאוגדה 143 לצלוח את התעלה בין השעות 16:00-18:00 ולכבוש את סואץ. ההתרשמות הייתה שאוגדה 162 הצליחה בהתקפתה, והדיונים העיקריים נסבו על אפשרויות הפעולה מעבר לתעלה ולמפרץ. במהלך הדיון בן השעתיים התברר אט אט שהתמונה אינה כה ורודה – החלו להגיע דיווחים שכוחות מצריים חוצים את התעלה – הן באזור ארמייה 2 והן באזור ארמייה 3. אוגדה 162 "נלחצת", ואוגדה 143 אמורה להגיע לדרום אזור ארמייה 3 רק עם חשכה. לפיכך ביקש אלוף פיקוד הדרום לשנות את משימת אוגדה 143 ולהפנותה לסיוע בגזרת אוגדה 162, וחיל האוויר הופנה שוב ממשימה התקפית – תקיפת מטרות בפורט סעיד, למשימה הגנתית – מניעת צליחתם של כוחות מצריים נוספים.

בשיחה שניהל שר הביטחון עם אלוף פיקוד הדרום בסביבות השעה 12:50 עדיין לא הורגש מפנה במצב בחזית הדרום. לפי דברי אלוף הפיקוד, אוגדה 162 עדיין לא עברה את התעלה, היא הותקפה מן האוויר ואיבדה שלושה (!) טנקים. האלוף שרון העריך שאוגדה 143 תגיע לגזרה שמול סואץ בסביבות השעה 16:00. אלוף הפיקוד והרמטכ"ל העריכו שהאוגדה תגיע רק בסביבות 18:00, כלומר, בחשכה.

כשנודע לשר על התוכנית שלפיה תתקוף אוגדה 143 צפונה, תמה על כך, והביע תמיהתו גם באוזני אלוף הפיקוד. האלוף גונן הסביר לו שהחליט להפנות את אוגדה 143 לגזרת המזרח "הכפר" ("מסרק" ו"ניסן") משום שהייתה שם פריצה גדולה של שריון מצרי, הוקם גשר באזור, ונראה שבכוונת המצרים (לפי הערכת אלוף הפיקוד) לשלוח כוחות דרומה, לכיוון אבו רודס. לפי תוכניתו של אלוף הפיקוד, תרתק אוגדה 252 את הכוחות המצריים הללו עד בוא אוגדה 143 שתתקוף אותם.¹⁷⁰

שר הביטחון חזר והדגיש את החשיבות שייחס לכיבוש פורט סעיד כדי שיהיה בידי צה"ל, עם הפסקת האש, הישג קרקעי מעבר לתעלת סואץ. הוא אמר: "אם נרצה לא לאבד אף סנטימטר ממה שהיינו קודם, אז צריכים לקחת את הציר הצפוני הזה חזרה. [...] אם לא נרצה לקחת את זה, אז יצא שהמפה החדשה תהיה כזו שאנחנו הפסדנו, ויש לזה גם משמעות סמלית רצינית מאוד [...] ודרך אגב גם אופרטיבית".¹⁷¹

הוא ביקש לקבל תוכנית קונקרטית ולתקוף, במסגרת התקיפה האווירית המתוכננת, מטרות נוספות על אלה שאושרו, לרבות הנמל, זאת לאחר תצפית או צילום הנמל מן האוויר, כדי לבדוק אם יש בו ספינות סובייטיות.

170 הקלטות בחדר הרמטכ"ל; רשימות רמ"ח היסטוריה.

171 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

סגן הרמטכ"ל הציג לשר הביטחון אפשרות אחרת להשתלט על שטח שמעבר לקווי הפסקת האש – מבצע "אור ירוק", שעל הכנתו ותכנונו הוחלט, כאמור, בין הרמטכ"ל לסגנו לפני נסיעת הרמטכ"ל צפונה. שר הביטחון הביע ספק ביעילות המבצע בטענה שהוא עלול להימשך זמן רב, ושגם ההכנות לקראתו – העברת הטנקים משרם א-שייח', כפי שהציע סגן הרמטכ"ל – עלולות להימשך כיומיים. המבצע עצמו לא יתבסס על גישור, וההספקה תהיה תלויה בדרך הים. לדעתו, עדיף להגיע לאותה מטרה, כלומר, להשתלט על שטח בגזרה הדרומית, באמצעות צליחת התעלה, המתוכננת ממילא. סגן הרמטכ"ל טען לזכות מבצע אור ירוק: "אני לא בטוח שיהיה קל לעבור בסואץ. אני בטוח במאה אחוז שיהיה הרבה יותר קל לעבור בסואץ אם אנחנו נלחץ גם מפה [מכיוון אזור שבו מתוכנן מבצע "אור ירוק"] גם ביבשה".¹⁷² האלוף זאבי התערב בשיחה ואמר לאלוף טל כי תוכנית פיקוד הדרום היא לצלוח את התעלה בגזרת העיר סואץ בשעות 16:00-18:00 ולהתקרב לעבר ג'בל עתקה. שר הביטחון סיכם את הדיון בנקודה הזאת:

להיום נראה בערב איפה אנחנו נמצאים. אם מישהו יעשה שם "חאפ" – זה אריק, שירצה לעלות על גשר. הוא נעול על זה כמו אני לא יודע מה. אז נראה, אם הוא יתפוס שם גשר אז לא צריך את כל חיל הים [לצורך "אור ירוק"], ואם הוא יתפוס גשר בוודאי שכדאי שהוא יתחיל ללכת דרומה על ג'בל עתקה. יכול להיות שלהשאיר כוחות, אז יצטרכו לנקות צפונה.¹⁷³ ואם אני מכיר את האלוף שרון, אז הוא בכלל ייסע לקהיר.

סימנים מדאיגים ראשונים בדרום

סימן ראשון לכך שהמצב אינו כה שפיר התקבל בשיחה של סגן הרמטכ"ל עם אלוף פיקוד הדרום, בשעה 13:25. האלוף גונן דיווח שהמצרים עברו להתקפות נגד בחזית רחבה, כוחות מצריים עברו את הגשרים והם תוקפים בקנטרה, באסמאעיליה ובאזור המזח. לפי המקורות שבידיו, צפויה להיפתח התקפת נגד גדולה בשעה 13:30, אולם כוחותיו מותקפים כבר עתה. אוגדה 162 נתונה בלחץ כבד, שאם לא יוקל, תיאלץ לחזור להגנה. האלוף גונן ביקש את כל מטוסי חיל האוויר לסיוע בתקיפת הגשרים ושריון האויב. ראש אמ"ן אישר כי הגיעה ידיעה בדבר התקפה שאמורה להיפתח בשעה 13:30; זמן קצר לפני שיחת סגן הרמטכ"ל עם אלוף פיקוד הדרום סיפר האלוף זעירא כי שתי הארמיות קיבלו פקודה לעבור להתקפה. עתה קרא בקול את הידיעה, שבה נאמר: "[דיוויזיות] 2, 16 יפתחו את ההתקפה בשעה 13:30 היום. התקפת המעוזים והשמדתם, באופן כזה שהיחידות תגענה לראש-גשר מאוחד, בשביל הכשרת 10 קילומטרים לפני אור אחרון".¹⁷⁴

הבקשה לסיוע האווירי הופנתה על-ידי סגן הרמטכ"ל למפקד חיל האוויר שנכנס באותן

¹⁷² במילים "לעבור בסואץ" הכוונה לצליחת המתוכננת של אוגדה 143.

¹⁷³ הכוונה: יכול להיות שבד-בבד עם ההתקדמות דרומה, לכיוון ג'בל עתקה, יהיה צורך להשאיר כוחות שיתקדמו גם צפונה בגדה המערבית של התעלה.

¹⁷⁴ שם.

סגן הרמטכ"ל סיפר למפקד חיל האוויר גם על הנחיית שר הביטחון לתקוף מטרות תשתית נוספות בפורט סעיד, לרבות הנמל, כדי "שלצי הרוסי לא יהיו שם שירותים ועניינים [...] וכדי שתושבי פורט סעיד ירגישו את המלחמה". האלוף טל ציין ששר הביטחון דרש להציג לו את מטרות התשתית בתצ"א מעודכן. התצ"א המעודכן דרוש גם משום ש"אנחנו הולכים לתכנן את כיבוש פורט סעיד", אמר. ראש אמ"ן ומפקד חיל האוויר ענו כי זה עתה צילם חיל האוויר צילום מפלס לאיכון טילי אס-איי-6. הצילום הזה, אם הוא מכסה את כל האזור, יתאים גם לתכנון כוחות היבשה. סגן הרמטכ"ל הורה לאמ"ן לבדוק אם הצילום אכן כיסה את כל האזור, ולא – יהיה על חיל האוויר לצלם שוב. עוד הורה למפקד חיל האוויר לתכנן את הריסת נמל פורט סעיד "עד הסוף". הוצאת הדבר לפועל, אמר, תהיה רק באישור שר הביטחון.¹⁷⁶

08/08/2023 12:14:30

בתגובה לדברי טל בנוגע לצורך להפציץ את פורט סעיד "כדי שתושבי פורט סעיד ירגישו את המלחמה", אמר פלד: "תושבי פורט סעיד חטפו היום [...] בתקיפה המקולקלת שלי, שהשתבשה לי, מפני שטייסת אחת לא הגיעה בזמן, ידרו שם איזה 200 טון פצצות על פורט סעיד".¹⁷⁷ התקיפה הזאת תיערך לאחר צילום האזור ולאחר קבלת אישור השר. האלוף טל הורה לאג"ם-מבצעים לתכנן צילום אווירי של הגזרה הצפונית ממעוז "בודפסט" עד פורט סעיד-דמיאט, ומשם לאורך התעלה עד קנטרה.¹⁷⁸

קרוב לשעה 14:00 דיווח סגן הרמטכ"ל לשר הביטחון כי הוגבר הלחץ על אוגדה 162, וכי חיל האוויר הופנה לתקיפת גשרים.¹⁷⁹ מיד לאחר מכן מסר ראש אמ"ן שלכוחות המצריים ניתנה פקודה להתבסס עד השעה 18:00 במשימה הסופית – במרחק 12 ק"מ מן התעלה. האלוף טל העביר את הידיעה הזאת לאלוף פיקוד הדרום, ושאל אותו אם המהלך של אוגדה 143 תואם זאת; הוא ציין שחיל האוויר עומד כולו לרשות הפיקוד, אולם ייתכן שיצטרך לפעול גם נגד הדיוויזיה המשוריינת הסורית, הנעה בציר דמשק-קוניטרה.¹⁸⁰ לאחר כמה דקות דיווח רב-אלוף (מיל') ידין, שחזר מענף 6 באמ"ן, שהפקודה אינה נוגעת לגזרה שבה פועלת אוגדה 162.

הידיעות על הלחץ המצרי הביאו גורמים במטכ"ל ובפיקוד הדרום לחשוב על שינוי תוכנית התקיפה של אוגדה 143. במטכ"ל, האלוף זאבי הוא שהציע בסביבות השעה 14:15, שאוגדה 143 לא תתקוף בגזרה הדרומית אלא תופנה לגזרה המרכזית. בשעה 14:22 דיווח גם אלוף פיקוד הדרום כי הוא משנה את המשימה של אוגדה 143, שעדיין לא יצאה ממקום הריכוז בטסה.¹⁸¹ הוא אמר כי יעביר את האוגדה לאזור מעוז "טלויזיה" ול"שטיפת הקו",¹⁸² וכי אוגדה 252 תושאר בבלימה בגזרתה. באותה עת נודע שהרמטכ"ל עושה את דרכו חזרה מפיקוד הצפון, ואלוף טל אמר לאלוף גונן שהוא מעדיף לחכות לחזרת הרמטכ"ל, כדי לקבל את אישורו לשינוי משימתה של אוגדה 143.¹⁸³ סגן הרמטכ"ל התקשר למסוק של

177 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

178 נראה שבאותו שלב עזבו הנוכחים את חדר הרמטכ"ל ועברו לחדרו של האלוף טל. ההקלטות בחדר הרמטכ"ל נפסקו בדברי סגן הרמטכ"ל למפקד חיל האוויר בעניין הפצצת נמל פורט סעיד (בסביבות השעה 13:50) והתחדשו רק בשעה 15:30. המקורות להמשך השיחות הם רשימות רמ"ח היסטוריה ויומן רל"ש סגן הרמטכ"ל.

179 אפשר ללמוד מכך ששר הביטחון כבר לא היה בחדר הרמטכ"ל בהגיע הדיווח בעניין הזה מאלוף הפיקוד (בשעה 13:20).

180 ראו להלן עמ' 498.

181 רשימות רמ"ח היסטוריה. העובדה שהאלוף זאבי הגה את רעיון שינוי המשימה של אוגדה 143, וזאת עוד לפני שהאלוף גונן ביקש לעשות זאת, מתאשרת גם מדברי האלוף זאבי ורב-אלוף (מיל') ידין לאחר מכן (הקלטות בחדר הרמטכ"ל). אשר למקומה של אוגדה 143: באותה עת היו כבר חלק מיחידותיה באזור הגידי ואף באזור המתלה. דבריו של האלוף גונן שהיא עדיין לא יצאה מטסה, הטעו את המטה הכללי. בהמשך היום ציין הרמטכ"ל את העובדה הזאת כנימוק העיקרי לעצירת האוגדה ולהפנייתה לאזור "מיסור" – "אמיר" (ראו עמ' 521 להלן).

182 יומן רל"ש אלוף פיקוד הדרום. נראה שבמילים "שטיפת הקו" הכוונה לתקיפת הכוחות המצריים בגזרה הדרומית לפי התוכנית המקורית – מצפון לדרום.

183 רשימות רמ"ח היסטוריה.

הרמטכ"ל וביקשו לזרז את הגעתו לשדה דב.¹⁸⁴ האלוף טל נסע לשדה, ובשעה 15:05, כשהגיע הרמטכ"ל לשם, מסר לו על התוכנית להפנות את אוגדה 143 לחווה הסינית. הרמטכ"ל אישר את התוכנית, והאלוף טל העביר את דבר האישור לאלוף פיקוד הדרום.¹⁸⁵

החלטות המצפ"ה בנוגע לפעילות בפיקוד הצפון

טיפול המצפ"ה בחזית הצפון התמקד בשני עניינים – הצעה לירי "עברי" לעבר תל חרה וידיעות על היערכות דיוויזיה משורינת סורית בכיוון קוניטרה. בתחילת השיחה, שבה נכח שר הביטחון, סיפר האלוף טל – שחזר, כאמור, מפיקוד הצפון – על האירועים שם. הוא העריך שאם הדיוויזיה הסורית המשורינת לא תתערב בקרב עד הערב "אז מצוין, כי שיווי המשקל הוא עדין". לשאלת שר הביטחון, האם אוגדה 146 תעבור את קו הפסקת האש, השיב האלוף טל כי "הוא המועמד הראשון לעבור את הקו. אני לא בטוח שהוא יהיה שם". זאת משום שדווקא אוגדה 146 מתקדמת לאט: "הוא לקח את מוטקה בן-פורת [חטיבה 9] ואחר כך הוא העביר דרכו את יוסי פלד [חטיבה 205] והם התפלנטרו ביניהם בלי סוף". בגזרה המרכזית, לעומת זאת, גזרת נפח-סינדיאנה, נסוגה חטיבה סורית, זאת לאחר שבבוקר נמצאו כוחות סוריים לא הרחק מבית המכס העליון. השר התעניין מתי ניתן להחזיר אוכלוסייה אזרחית ליישובים, וביקש להודיע זאת לראש הממשלה, מפני שחשוב להודיע ברדיו שאנשי המשקים הוחזרו. נאמר לו שצוותי תחזוקה נכנסים כבר בשעות אחר-הצהריים.¹⁸⁶ במהלך שיחת הטלפון של השר עם אלוף פיקוד הדרום הגיעה למצפ"ה בקשה לאשר ירי "עברי" לעבר מפקדת דיוויזיה סורית בתל חרה. השר לא אישר את הירי: "ה'עברי' זה נשק שלא השתמשנו בו אף פעם", אמר. השימוש בו עלול להוביל לתגובה של הסורים, כמו ירי טילים למרכזי אוכלוסייה, ולכן הורה השר שלא לירות "עברי" ללא אישור, אלא אם כן יקרה דבר-מה חמור.¹⁸⁷

בנוגע לדיוויזיה הסורית – בסביבות השעה 13:10 דיווח בר-לב על דיוויזיה משורינת סורית הנעה כנראה בציר דמשק-קוניטרה. סגן הרמטכ"ל מסר לאלוף פיקוד הצפון כי בכוונת הרמטכ"ל לאכן אותה ולבדוק אפשרויות פעולה נגדה, לרבות אמנעה אווירית,

¹⁸⁴ האלוף טל סיפר בהערותיו לטיטות הפרק הזה שהוא התקשר למסוק וביקש שהרמטכ"ל ינחת בשדה דב (הערות האלוף טל לטיטות 8 באוקטובר 1973, 25.12.82 – הפגישה לא הוקלטה), ורל"ש רמטכ"ל אישר זאת (הערות תא"ל מיל' אבנר שלו לטיטות 8 באוקטובר 1973). האלוף טל אמר שאפשר שהפנייה הזאת מצביעה על כך שלא היה בכוונת הרמטכ"ל להגיע לשדה דב, אלא לטוס למקום אחר – לדרום או לירושלים. תא"ל שלו אמר שהדבר אפשרי, אלא שמבדיקת לוח הזמנים והפגישה שקבע הרמטכ"ל עם עיתונאים לשעה 18:00, נראה שהרמטכ"ל אכן התכוון לחזור לתל-אביב ופניית האלוף טל נועדה אך לזרז.

¹⁸⁵ רשימות רמ"ח היסטוריה; יומן רל"ש הרמטכ"ל, 8 באוקטובר 1973. ביומן פיקוד הדרום נרשם בשעה 14:35: "האלוף לאוגדה 143 – המשימה השתנתה. לתקוף את 'מיסורי' ו'מצמד' – שיתארגנו למשימה. מודיע מתי הוא מוכן לתקיפה". מכאן שהוראת אלוף הפיקוד ניתנה עוד לפני אישור הרמטכ"ל.

¹⁸⁶ הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

¹⁸⁷ שם; רשימות רמ"ח היסטוריה.

והציע לו להיות מוכן גם להתקפה מצדה, ולהחזיק על הציר המרכזי שני כוחות, בדירוג לעומק, כדי לקדם את ההתקפה.¹⁸⁸ למפקד חיל האוויר הציע האלוף טל להפציץ בשיטת "קלע" על ציר קוניטרה-דמשק, מתוך שיקול שגם אם הדיוויזיה אינה נעה בציר הזה, ייפגעו כוחות ואפסניה. סגן הרמטכ"ל הטעים שעל חיל האוויר לעשות זאת "רק אם זה לא סוחט אתכם".¹⁸⁹ האפשרות שחיל האוויר יצטרך להפנות מטוסים למשימה הזאת הובאה, כאמור, בחשבון כאשר דובר על הסיוע הנדרש באותן שעות בחזית הדרום. בשעה 13:20, אגב שיחה, מסר אלוף פיקוד הצפון לסגן הרמטכ"ל כי אישר חזרת תושבים ליישובים הדרומיים ברמת-הגולן. חזרת תושבים ליישובים הצפוניים נתונה עדיין בבדיקה.¹⁹⁰ סגן הרמטכ"ל מסר על כך בשעה 14:00 לשר הביטחון, והוא הנחה להודיע שתושבים חזרו לכל היישובים.¹⁹¹ באותה שיחה דיווח האלוף טל לשר הביטחון על היעצרות התקיפה של חטיבה 1 על החרמון, ועל התוכנית שחטיבה 317 תכבוש אותו בלילה.¹⁹²

תמונת המצב בדרום

עם חזרת הרמטכ"ל מן הצפון דיווח לו סגנו, כאמור, על התוכנית של אלוף פיקוד הדרום להפנות את אוגדת 143 לכיוון החווה הסינית, והרמטכ"ל אישר את שינוי המשימה. סגן הרמטכ"ל הציע לרמטכ"ל בשעה 15:20 שאוגדה 162 תעצור את תנועתה ותפנה מאמץ לכיוון קנטרה – שם מצטבר כוח אויב רב, כדי למנוע איגוף על-ידי כוחות האויב באזור, ושאוגדה 143 תתקוף "דרומה". ראש אמ"ן הביא לידיעת הרמטכ"ל את הידיעה, ששמע גם אלוף פיקוד הדרום, שלפיה לכוחות המצריים ניתנה הוראה להתחיל בהתקפה בשעה 13:30. לפי הידיעות שבידי אמ"ן, הורו המצרים ליחידותיהם לפתוח בשעה הנקובה בהתקפה תוך הפעלת הדרג השני, היינו, החטיבות הממוכנות, כדי להשלים עד אור אחרון את השלב הראשון של המשימה – ביסוס קו עד עומק 12 ק"מ מהתעלה. בנוגע לשתי הדיוויזיות המשוריינות – 4 ו-21 – לא היו בידי אמ"ן ידיעות על כך שבכוונתן לצלוח את התעלה.¹⁹³ בשעה 15:30 הגיע הרמטכ"ל לחדרו במצפ"ה ובירר בשיחת טלפון עם אלוף פיקוד הדרום את מצב כוחותיו.¹⁹⁴ האלוף גונן דיווח שהמצב של אוגדה 162 שפיר. היא נלחמת מול אזור הצליחה במעוז "חזיון"; נראה שהיא מונעת צליחה ושהשמירה כוחות אויב רבים.

188 שם; הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

189 רשימות רמ"ח היסטוריה.

190 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

191 רשימות רמ"ח היסטוריה.

192 שם. בשעה 13:30 דווח לאג"ם-מבצעים כי לחטיבה 1, הנמצאת בין הרכבל העליון למוצב החרמון, יש 30 הרוגים ו-60 פצועים. כן דווח שהכוח קיבל אישור לניתוק מגע, והוא מתפנה באופן מסודר (יומן מבצעים/אירועים, צפון).

193 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

194 שם; הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

הרמטכ"ל ביקש לדעת האם כוחות האוגדה מקפידים להתקדם, כפי שהורה, מחוץ לטווח הטילים. בשל הדיווח על הסכנה שבפריצת הכוח המצרי באזור קנטרה, הורה הרמטכ"ל להפנות חלק מאוגדה 162, המונה לפי הידוע לו, "הרבה מאוד טנקים, 300 טנקים",¹⁹⁵ כדי להשמיד כוחות אויב, אם נמצאים כאלה בסביבתם, ולמנוע את צליחתם אם הם נמצאים בקרבת נקודת צליחה. הוא חזר והדגיש: "אני לא רוצה שהוא ייגש לסוללה". אוגדה 143, דיווח האלוף גונן, כבר נעה לכיוון החווה הסינית. הכוונה היא שלאחר שתטהר את החווה הסינית תמשיך האוגדה ותתקדם דרומה (כלומר, תתקוף את הגזרה הדרומית, לפי התוכנית המקורית, מצפון לדרום).

בתחילת השיחה דיבר הרמטכ"ל על התוכנית המקורית של תקיפת אוגדה 143 בגזרה הדרומית ואמר: "אני רואה בעדיפות ראשונה את הירידה אצלנו לאורך התעלה למטה. בינתיים היות והוא [אריק] מאחר כל כך, אז יכול להיות שמול אלברט יהיו הרבה כוחות". הוא אישר שלפיכך תישאר אוגדה 252 בבלימה. הוא הצר על שינוי המשימה של אוגדה 143, אך הסכים שלנוכח ההתפתחויות לא הייתה ברירה. לנוכחים בחדרו אמר: הלא טוב בעניין הזה הוא שאני התכוונתי [...] שאריק ירד פה [בגזרת ארמיה 3] יעשה את זה מהצהריים עד הערב, יגיע בערב הנה [לאזור מול סואץ?]. אז במקום שאריק יהיה פה [באזור מול סואץ?] בערב, הוא יהיה פה [בחווה הסינית] בערב, חבל, אבל זה קורה לפעמים.¹⁹⁶

לאחר השיחה עם אלוף פיקוד הדרום הלך הרמטכ"ל לחמ"ל. לסגנו אמר הרמטכ"ל כי לנוכח ההתפתחויות לא יגיעו הכוחות בדרום למצב המתוכנן והרצוי, שלפיו יהיו בלילה כוחות של שתי אוגדות על גדות תעלת סואץ. אוגדה 143 לא תגיע לסואץ, ויש חשש שאף לא למתלה, ולכן עלול להתרכז בסואץ כוח אויב גדול. לנוכח הערכת הרמטכ"ל כי "המלחמה תיפסק כאשר הצד המנצח יחליט", הציע האלוף טל לתכנן היטב צליחה בג'סר אל-חרש וכיבוש קנטרה, וכן פריצה לעבר פורט סעיד. הוא העריך שיהיה אפשר לעשות זאת למחרת אחר-הצהריים אם יוחלט על כך ב-8 באוקטובר.

כמה דקות קודם לכן הורה סגן הרמטכ"ל, לפי מה שהבין מהנחיית שר הביטחון, למפקד חיל האוויר שלא להפציץ את המטרות המתוכננות בפורט סעיד.¹⁹⁷ עד מהרה התברר שהאלוף טל פירש לא נכון את כוונת השר. כששאל שליש שר הביטחון את מפקד חיל האוויר אילו מטרות מאלה שאושרו מתכנן חיל האוויר לתקוף, לא ידע האלוף פלד במה מדובר. לפיכך התקשר השר בשעה 15:45 לרמטכ"ל וסיפר לו על כך. הרמטכ"ל השיב שאכן הוא חש שקיימת אי-הבנה. חיל האוויר היה אמור לתקוף ב-10:30, אולם בשל שיבוש

¹⁹⁵ רק במהלך השיחה הזאת התברר לרמטכ"ל שבניגוד לידוע לו, היו באוגדה 162 רק כ-200 טנקים, ולא 300, כפי שדווח לו בשחר היום.

¹⁹⁶ הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

¹⁹⁷ יומן רל"ש הרמטכ"ל.

נדרחתה התקיפה לאחר-הצהריים. האלוף טל אמר לו – לרמטכ"ל – כי השר הורה שלא לתקוף. השר אמר לרמטכ"ל: "אמרתי לו להפך, אמרתי: 'בהזדמנות זו, אם תמצאו מטרות נוספות – תקפו אותן'". הרמטכ"ל אמר שיטפל מיד בעניין.¹⁹⁸ ואכן, סמוך לשעה 15:50 הורה שוב למפקד חיל האוויר לתקוף את ארבע המטרות הנוספות.¹⁹⁹

חידוש הלחץ של הסורים

בסביבות השעה 16:00 החלו להגיע דיווחים מפיקוד הצפון על חידוש הלחץ הסורי. הדיוויזיה המשורינת, שעל תנועתה האפשרית בציר דמשק-קוניטרה דווח בשעה 13:00, זוהתה כדיוויזיה 3. בגזרה הדרומית, לעומת זאת, התברר כי הכוחות שזוהו לפני כן בטעות כמשתייכים לדיוויזיה 3, היו למעשה כוחות מדיוויזיה 1. בשעה 16:05 ביקש רב-אלוף בר-לב מן הרמטכ"ל לתת סיוע אווירי לחטיבה 7 שנתקלה בכוחות הדיוויזיה המשורינת.²⁰⁰ כמה דקות לאחר מכן התקשר עוזרו בפועל של אלוף הפיקוד תא"ל אדם לחדר הרמטכ"ל, וביקש מאלוף זאבי להזכיר לרמטכ"ל את הבקשה לאמנעה. באותה העת מנתה חטיבה 7, שחיסלה קודם את דיוויזיית חי"ר 7, טנקים מעטים, והיה חשש שלא תוכל לעמוד בפני כוח של דיוויזיה משורינת,²⁰¹ שכללה שתי חטיבות של 95 טנקים כל אחת.²⁰² בבדיקה עם חיל האוויר התברר לרמטכ"ל שאין באפשרות החיל לסייע בשל תנאי מזג האוויר הקשים ברמה ובשל מערך הטיילים הסורי.

בר-לב הביע חשש שהסורים עלולים לתקוף בשני מאמצים של שתי דיוויזיות השריון – 1 ו-3 – בכוח של 200-300 טנקים. הוא הציע אפשרות שאוגדה 146 תפסיק את התקפתה ותעבור לייצב קו. הרמטכ"ל הנחה אותו "לא לעסוק בניקויים נוספים", אלא לחלק את הכוח לשני ריכוזים עיקריים מול המאמצים העיקריים של הסורים. בעקבות דיווחו של בר-לב משעה 16:37 על השתפרות מזג האוויר, פנה שוב הרמטכ"ל למפקד חיל האוויר והורה לו לרכז שם מאמץ במידת האפשר. האלוף פלד אמר שאם האלוף (מיל') הוד, הנמצא בחפ"ק האוויר של פיקוד הצפון, יאמר שמזג האוויר מתאים לסיוע אווירי, יינתן הסיוע הזה.²⁰³ הרמטכ"ל הורה לאלוף זאבי לעדכן את תא"ל אדם בהחלטה הזאת, והאלוף זאבי עדכן אותו.²⁰⁴

נוסף על האמצעים הללו – ריכוז כוחות לבלימת הסורים ומתן סיוע אווירי – ביקש

198 שיחה טלפונית בין שר הביטחון והרמטכ"ל, 1645, 8 באוקטובר 1973, רשמה אדיבה בני.

199 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

200 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

201 הקלטות בחדר הרמטכ"ל. קודם לכן, בשעה 15:30, דווח לאג"ם-מבצעים שחטיבה 7 חברה למוצבים 107 ו-110, והחיילים שם בריאים ושלמים. בשעה 16:21 דווח שכוח חטיבה 7 באזור קוניטרה מזהה כוח של 30 טנקים מדיוויזיה 3 הנעים במהירות עצומה על ציר דמשק-קוניטרה בכיוון קוניטרה (מבצעים-אירועים, צפון).

202 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

203 שם; יומן רל"ש הרמטכ"ל.

204 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

הרמטכ"ל לבדוק אילו כוחות עתודה נבנים. רמ"ח המבצעים דיווח שכוח של שתי פלוגות, המונה 27 טנקים, מוכן מיד, וכוח של כ-35 טנקי צנטוריון יהיה מוכן הלילה ו-10-15 יהיו מוכנים למחרת. הרמטכ"ל הורה לשלוח לרמת-הגולן כל כוח ברגע שיהיה מוכן.²⁰⁵ כמו כן ביקש לעדכנו במספר היחידות של טילי שמל ואס-אס-11, למסור לו מתי יוכלו להיות בחזית הצפון, ולהודיע על כך לפיקוד.

בשעה 16:45 הגיע שר הביטחון לחדר. הרמטכ"ל דיווח לו על ההתפתחויות האחרונות ברמת-הגולן, ואמר: "הנקודה שלנו עכשיו זה רמת-הגולן". הוא אמר לשר כי מול חטיבה 7, שכוחה קטן, הצטבר כוח, כנראה דיוויזיה משורינת 3, הכוללת שתי חטיבות טנקים, וציין כי הצלחת התקפתם של הסורים עלולה להביא לנפילת אבו נידא, שהוא "אום חשיבה של הצפון". לשאלת שר הביטחון: "מה נתת לחקק?" השיב: "מטוסים ועצות". הוא התכוון למטוסים שהופנו להפצצת האויב, ולעצה שנתן לאלוף פיקוד הצפון להתמקד בהגנה וליצור שני מוקדי כוח הגנתיים, וכן להוראה לשלוח כוחות טילי נ"ט וגדוד טנקים לצפון. שר הביטחון הציע אפשרות של הנרה שתפחית את היעילות של השימוש באמצעי הראייה באינפרא-אדום, שבו מצוידים טנקי הטי-62. הרמטכ"ל קיבל את העצה הזאת, וסיפר לשר על התוכנית להטריד את הכוחות הסוריים בבזוקות שיירו לעברם לוחמים מיחידה 269. החשיבות שייחס הרמטכ"ל באותה העת להתרחשויות בחזית הצפון באה לידי ביטוי גם בהוראה שנתן בסביבות השעה 17:00 לאלוף יריב שנכנס לחדר: "תבדוק עם בני אם הם נותנים סיוע אוויר, ואם זה מסיבי. אני רוצה שזה יהיה מסיבי. תגיד לו שכרגע אצלי זאת היא נקודת הכובד של המלחמה".

שר הביטחון התעניין באירועי היום בחרמון. הרמטכ"ל השיב שאינו יודע, והאלוף זאבי עדיין אותם במתרחש: בהתקפה שהייתה באותו היום היו לחטיבת גולני כ-30 הרוגים וכ-60 פצועים. לנוכח העובדה שכוחות צה"ל חזרו לשלוט על כל שטח הרמה, ורק החרמון עדיין לא נכבש מחדש, העריך שר הביטחון כי אם הסורים לא יחדרו עוד "אז הם גמרו את המלחמה", וכנראה שהם בשלב "שהם לא רוצים להודיע: פספסנו את כל העניין". לפיכך הוא הציע "להודיע לכל העולם שהם רצו לקחת את רמת-הגולן, ואיכדו [...] 500 טנקים". עניין נוסף שהעלה השר היה הצעה לבטל את ההאפלה – הוחלט שלא לבטלה.

205 יומן רל"ש הרמטכ"ל; הקלטות בחדר הרמטכ"ל. במהלך הבדיקה של בניית כוחות העתודה דיווח האלוף זאבי על התארגנות כוח הטנקים בפיקוד המרכז, המונה 60-65 טנקים, בשלושה ריכוזים כדלהלן: פלוגה בחמדיה, במטרה לפתור בעיות שיתעוררו בקשר לעמק בית שאן ועמק הירדן; כוח בנערן, כהגנה על הציר לירושלים; ואגרוף מרכזי במליחה לשם תגבור ככל גזרות הפיקוד (שם). במברק אג"ס-מבצעים מהשעה 08:30 "כוח בן-ארי", נכתב כי במחנה ג'וליס מתארגן כוח בפיקודו של אל"ם בן-ארי, בהרכב 26 טנקים וכלים נוספים. הכוח יהיה מוכן בבסיסו משעה 18:00, ישמש עתודה מטכ"לית ויופעל רק באישור אג"ס-מבצעים. במברק אג"ס-מבצעים מהשעה 18:50, "כוח בן-ארי", נקבע שהכוח יתייצב בפיקוד הצפון בליל 8-9 באוקטובר 1973, ימוקם באזור בית המכס העליון, ישמש עתודה פיקודית ויופעל רק באישור אג"ס-מבצעים. במברק אג"ס-מבצעים מהשעה 21:50, 1973, "כוח בן-ארי וכוח יוסוף, נקבע שפיקוד הצפון יקבל תחת פיקודו, נוסף על כוח בן-ארי, גם את כוח יוסוף, בהרכב של 14 טנקים. שני הכוחות ישמשו עתודה פיקודית, ימוקמו בשניים או בשלושה ריכוזים במרחב העורפי של רמת-הגולן ויופעלו באישור הרמטכ"ל.

הרמטכ"ל היה פחות אופטימי משר הביטחון: "לו הייתה לי [עוד] אוגדה, הייתי מרגיש יותר טוב". השר ענה: "אז אני מציע לך להרגיש טוב. אם הכוחות האחרים בסך הכול יתלכדו מה שאמרת להם – מול שני הצירים האלה [...] בלילה ינרדו להם – [ישתפר המצב]". "למה זה מציק לי? כי אני לקחתי טאקט אחד קדימה: [...] הייתי ברמה וסיכמתי אחר-הצהריים שהם פה [...] מרחיבים את המובלעת", אמר הרמטכ"ל. "דרו, אם אלה הבעיות שלך, אני מקנא בך", ענה השר.

תמונת המצב בפיקוד הדרום

לפני כניסת השר²⁰⁶ דיווח האלוף זאבי על ההתפתחויות האחרונות בחזית מצרים, ומסר בין היתר את הדברים הבאים: אין אימות מן הקרקע שהטנקים שליד קנטרה הם אכן טנקי טי-62, כוח קלמן נמצא בתנועה למגע אתם, וכ-20 דקות קודם לכן ביקש סיוע אווירי; אוגדה 162 נמצאת דרומה יותר ממה שחשבו במצפ"ה, והיא נלחמת מול כוח של כ-50 טנקי אויב; אוגדה 252 נעה לחבור למעוזים; דיוויזיית השריון המצרית מס' 4 נמצאת ממערב לסואץ, בגזרה שמול עתקה, שבה הייתה אוגדה 143 אמורה לצלוח; דיוויזיה ממוכנת 23 קבעה קבוצת-פקודות לתיאום עם החטיבה הקדמית בשטחנו; בגדה המערבית נמצאת עוד דיוויזיה, ולהגנת קהיר נשארה דיוויזיה משוריינת 21; אוגדה 143 נמצאת בדרך לחווה הסינית – הדיווח הזה נכון ל-15 דקות קודם לכן.

הרמטכ"ל אמר לשר הביטחון בנוגע לאוגדה 143: "הלך לנו יום עם האוגדה הזאת, הלך יום. היא הייתה צריכה לתקוף בבוקר; והיא תתקוף בערב, וזהו! [...] הרשיתי לו לצאת בדירוג בצהריים, אז שמוליק אמר לו [לאריק] לצאת בעשר [10:00]; אז בשתיים [14:00] הוא עוד לא יצא". "הם היו יכולים בבוקר לצאת?", שאל השר. "לא. הוא לא היה מוכן!", השיב הרמטכ"ל. "לא כדאי לבכות על זה. לא תקפנו היום? – אולי נוכל לתקוף מחר", הגיב השר. בסביבות השעה 17:00 דיווח אלוף פיקוד הדרום לרמטכ"ל כי מאוגדה 162 דווח על הצטברות כוח אויב גדול בחווה הסינית, ומשמעות הדבר היא שאוגדה 143 תיתקל בו. הרמטכ"ל הורה לאלוף זאבי לבקש מחיל האוויר סיוע בחווה הסינית, וזאבי הפנה את הבקשה לחיל האוויר.

שר הביטחון התעניין בפעולותיה של אוגדה 162, והרמטכ"ל ענה שבתחילת המתקפה, בבוקר, דווח כי השמידה למעלה מ-30 טנקי אויב. "אחר כך הוא לא דיווח, אבל הוא נלחם היום. אני סומך עליהם שהם הדליקו הרבה טנקים, אבל אני לא יודע כמה. אני לא יודע מה קרה לו".

לשאלת שר הביטחון האם יש תחושה שהמצרים נמצאים במשבר ובורחים חזרה לגדה המערבית של התעלה, השיב הרמטכ"ל כי ההפך הוא הנכון – כוחות מצריים צולחים את התעלה מזרחה בארבעה מקומות: בסואץ, שם ניצבת מולם אוגדה 252 שלה

²⁰⁶ לא ברור האם אמנם דווחו הדברים האלה לפני כניסת השר. ההנחה שדווחו לפני כניסתו מתבססת על כך שהשר אינו מופיע כדובר בעמודים שבהם מופיע הדיווח.

150-200 טנקים; מול "החווה הסינית" שאליה אמורה להגיע אוגדה 143; ובפירדאן ובקנטרה – שם נמצאת אוגדה 162. הרמטכ"ל הוסיף: "עדיין אי אפשר להגיד שהם נשברו [...] מה שאולי כן אפשר להגיד זה שהם יותר ויותר נהיר להם שהמטרה צריכה להיות לא פרטנציוזית". בהסתמכו גם על מודיעין העריך הרמטכ"ל שהמצרים החליטו על מגמה יומרנית פחות (כלומר, לא להגיע עד המעברים) והיא – לבסס קו במרחק של כ-8 ק"מ מן התעלה.

שר הביטחון חלק על ההערכה הזאת וטען כי המצרים לא ישנו דבר מתוכניתם המקורית. לנוכח העובדה שמועצת הביטחון עומדת להתכנס בשעה 22:30 (לפי שעון ישראל), וההערכות שאם תתקבל בה החלטה על הפסקת אש, היא לא תהיה כרוכה בחזרה לקווים הקודמים, ולא תאפשר כנראה טיהור כל הגדה המזרחית מכוחות מצריים, גרס שר הביטחון שיש לתפוס מקומות (מעבר לתעלה) שיוכלו לשמש קלף מיקוח כנגד השטחים שכבשו המצרים, או מקומות "שיהיה טוב לשבת בהם בלי לחזור". כאפשרות סבירה העלה השר את התוכנית שבה פקפק בשעות הצהריים – השתלטות על שטחים מעבר למפרץ. למטרה הזאת יהיה אפשר לקחת גם טנקים משרם א-שייח' ולבנות כוח משוריין שישתלט על שטח שמהאי שדואן עד ראס סאדאת, שטח "שהוא ממש בגרוגרת" של המצרים, שכן בתוכו נמצאים הצינורות המובילים נפט מראס סאדאת למעמקי מצרים.

בנוגע לתוכנית הזאת אמר השר:

יכול להיות שזה טוב בכלל, גם בלי החלטת מועצת הביטחון. אבל אני כרגע מעלה את זה בהקשר של החלטת מועצת הביטחון. שאנחנו נהיה במצב שטוב לנו בשני המקרים – טוב לנו עם לחזור לקווים הקודמים, וטוב לנו בלי לחזור לקווים הקודמים. כי כרגע טוב לנו רק אם כן חוזרים. אבל אף אחד לא יקבל החלטה כזאת – הם יקבלו אותה רק כשרק [צריך להיות כנראה "כשגם" או "רק כשאנחנו"] אנחנו נהיה בצד השני. אבל כשהם עוד בצד שני, הם עוד לא יקבלו, אז טוב – הם יושבים קצת אצלנו – נשב קצת אצלם.

במהלך השיחה עם שר הביטחון, בשעה 17:10, שוחח הרמטכ"ל בטלפון עם אלוף פיקוד הדרום. האלוף גונן דיווח כי באגף הדרומי של אוגדה 162, שם נמצאת חטיבה 217, נע כוח מצרי, גדול מחטיבה, מ"מיסורי" ל"ציונה". הרמטכ"ל הציע לאלוף גונן שלא להכניס את אוגדה 143 להתקפה על החווה הסינית, כדי שהפיקוד לא יסתבך בשני קרבות כבדים בעת ובעונה אחת, ובמקום זאת לחבר את אוגדה 143 עם אגף אוגדה 162, להגן, ויחד אתה לבלום את האויב. בנוגע לכוחות האויב שבחווה הסינית אמר הרמטכ"ל: "יש לך עוד מעט אור, ויכול להיות שהחבר'ה האלה בלילה לא יתקדמו ואז תעמוד מולם, ואם הם יתקדמו – לדפוק אותם".²⁰⁷ הוא אמר לאלוף גונן שיברוק אפשרות לתת סיוע אווירי לדרום.

²⁰⁷ הקלטות בחר הרמטכ"ל. בשעה 18:20 נודע לאג"ם מבצעים מהאזנה לרשתות קשר כי כוחות מצריים הנסוגים מ"ציונה" נפגעים ב"מכשיר" על-ידי כוחות אוגדות 162 ו-143 – "מדליקים להם כלים רבים, הם יורדים מהנגמ"שים ובורחים רגלית" (מבצעים/אירועים, דרום).

שיחת הרמטכ"ל וסגנו על "אור ירוק" והקצאת טנקים

לאחר יציאת שר הביטחון מחדר הרמטכ"ל הציג האלוף טל לרמטכ"ל, לקראת קד"ם סגן הרמטכ"ל, שני נושאים: תוכניות לפעילות מעבר לתעלת סואץ והמפרץ והקצאת כוחות הטנקים שנוספו למערך. סגן הרמטכ"ל הציג לתכנון נחיתה מעבר למפרץ סואץ, וציין שלוש אפשרויות לפיתוחה. הראשונה – התקדמות צפונה וחסידת שיט מצרי למזרח הרחוק, לרבות העברת נפט; האפשרות השנייה – נחיתה על ג'בל עתקה או התקדמות לעברו, כיבוש סואץ והתקדמות לכיוון אסמאעיליה, כדי ללחוץ ממערב על הכוחות המצריים שממזרח לתעלה; האפשרות השלישית – התקדמות לעמק הנילוס במקום שאי אפשר לתקוף בשירון, ושיבה בעורפה של קהיר. סגן הרמטכ"ל הוסיף שהדבר מותנה במידת הסיוע האווירי, ואמר שניתן לבנות לצורך המבצע בתוך 36-48 שעות כוח של אוגדה.

בנוגע לחלוקת הטנקים הנוספים: לפי הנתונים שמסר עוזר ראש אג"ם, היו באותה העת בחזית הדרום 864 טנקים, וברמת-הגולן היו 419 טנקים. האלוף טל הציג לחלק את 60 הטנקים שנוספו למערך לשני גדודים; האחד יישלח לרמת-הגולן והאחר ישמש עתודת מטכ"ל ויועמס על מובילים. לדבריו, ניתן לעשות זאת משום שאין מחסור בטנקים ברמת-הגולן; טנקים מעטים מתוך כל הטנקים שהיו ברמה השתתפו בפועל בלחימה, וכן לא נוצלו כל הצירים. הבעיה ברמת-הגולן, לדעתו, היא להתארגן ולשמור על ההישג הגדול שהושג.

הרמטכ"ל רחה את ההצעה הזאת בטענה שחזית התעלה רחוקה משטח מדינת ישראל, וגם אם יכבשו המצרים שטח כלשהו, לא יהיה בכך אסון – אפשר לסמוך על הכוחות הנמצאים שם שבסופו של דבר יכבשו מחדש את השטח, כפי שנעשה באופן חלקי במהלך היום האחרון. בחזית הסורית, לעומת זאת, אין אורך נשימה: בבוקר דווח כי הסורים נמצאים בקרבת בית המכס העליון. פריצת הקו תאפשר להם להגיע אפילו עד חיפה, שכן בכל הגליל אין טנקים. לכן המשימה החשובה בחזית הצפון היא לייצב קו מאחור. ההחלטה הקודמת – להקצות לצפון את כל כוחות השריון הנבנים – בעינה עומדת. שני הגדודים ייסעו לצפון כדי לבנות את הקו האחורי באזור בית המכס העליון – אל על-ואסט, ויכפפו לאחריותו של אל"ם יהודה גולן המארגן את הקו. כמו כן נקבע כי הכנסת הגדודים האלה לקרב "אסורה בפקודה!"²⁰⁸

לאחר הצגת התוכנית הללו לרמטכ"ל הורה סגן הרמטכ"ל לאלוף מרון בשעה 17:30 לתכנן את "אור ירוק". כן הורה להוציא פקודה בכתב, שלפיה כוח התגבורת המיועד לצפון הוא עתודה פיקודית, ואין להפעילו בלי אישור מטכ"ל. בשעה 17:45 הודיע הרמטכ"ל בטלפון לאלוף פיקוד הצפון על הקצאת שני גדודי הטנקים לצפון, וביקש להחזיקם בקו שני. מן הדרום הגיעה באותה העת הודעה שאוגדה 252 נסוגה בשל חוסר תחמושת, וכי המצרים יודעים על כך ולוחצים בגזרתה.²¹⁰

208 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

209 רשימות רמ"ח היסטוריה.

210 יומן רל"ש הרמטכ"ל. ממקורות פיקוד הדרום לא ידוע על נסיגה של כוחות אוגדה 252. לפי המקורות

שיחות שר הביטחון

בצאתו מחדר הרמטכ"ל התקשר שר הביטחון, בשעה 17:30, למנכ"ל משרד ראש הממשלה מרדכי גזית, ושאל אותו האם צפוי שמועצת הביטחון תקבל החלטה על הפסקת אש. גזית השיב כי המועצה אמורה להתכנס בשעה 21:20 לפי שעון ישראל. האמריקנים רוצים להרוויח זמן, ולשם כך יישאו נאומים ארוכים. אם יצליחו בכך, ייתכן שהצעת החלטה אמריקנית תוגש רק למחרת. השר שאל האם ההצעה תכלול חזרה לקווים שהיו לפני המלחמה, או הפסקת אש (ללא חזרה לקווים). גזית השיב כי נראה שתתקבל החלטה על הפסקת אש, וכי האמריקנים סבורים שיוכלו לעכב קבלתה ביום או יומיים.

מיד לאחר מכן, בשעה 17:40, התקשר שר הביטחון בטלפון לבר-לב וביקש לשמוע פרטים על כישלון הניסיון לכבוש את מוצב החרמון. הוא ביקש לדעת האם זו הייתה הסתערות לא מוצלחת, או שהכישלון היה בדרך אל היעד. כמו כן ביקש לדעת האם פונו כל ההרוגים בהתקפה הזאת, וציין שידוע לו כי הפצועים פונו. בר-לב השיב שאינו מתמצא בפרטים – התוכנית לכיבוש המוצב החלה "להתגלגל" עוד לפני הגיעו לפיקוד, ובשלב הזה אין עדיין תמונה מלאה על המתרחש. שר הביטחון ביקש ממנו לברר את הפרטים האלה ולמסור לו אותם.

בשעה 17:45 התקשר שר הביטחון לראש הממשלה וסיפר לה כי בשעה 18:00 הוא עומד להיפגש – ועמו הרמטכ"ל וראש אמ"ן – עם עורכי העיתונים. הוא ביקש את רשותה לומר להם כי בשבת, 6 באוקטובר, פנתה ישראל לארצות-הברית כדי שזו תנסה למנוע את המלחמה, וכי ישראל ביקשה שארצות-הברית תתרה במצרים ובסוריה לבל יצאו למלחמה בתקווה שאם ידעו שישראל יודעת על כוונתן, יחזרו בהן. עוד ביקש למסור לעורכי העיתונים כי התוצאה של הפנייה הזאת הייתה הפוכה, ובעטיה הקדימו מצרים וסוריה את מועד התקפתן.

לאחר השיחה הזאת התקשר שר הביטחון לאלוף זאבי ושאל אותו אם ידוע למצפ"ה כי בהפצצה בבוקר ברפידים נהרגו שמונה אנשים ונפצעו 70. זאבי השיב שלא ידוע לו על כך. שר הביטחון ציין כי קיבל את הידיעה הזאת מן הרב הצבאי הראשי שטיפל בהרוגים, והוסיף כי הידיעה מנוגדת לדיווח שקיבל קודם לכן, שלפיו התוצאות של ההפצצה לא היו רציניות. השר ביקש מזאבי לפעול כמרץ בעניין הנחיתה בחוף המצרי. כיעד אפשרי ציין את האי שדואן, כך שאם יוחלט על הפסקת אש במקום הימצאות הכוחות, יהיה בידי צה"ל שטח מצרי.²¹¹

האלה, הכוחות הקדמיים של חטיבה 401 הוחזרו אל ציר החת"ם לאחר שבוטלה העברתה של אוגדה 143 דרומה (תולדות מלחמת יוה"כ, עמ' 14).

211 רשימות בתיקי דיין.

פגישת שר הביטחון, הרמטכ"ל וראש אמ"ן עם עורכי העיתונים²¹²

בשעה 18:00 נפגשו שר הביטחון, הרמטכ"ל וראש אמ"ן עם עורכי העיתונים. תחילה הציג השר את נתוני הרקע: "ההכרעה המחשבתית", בשעה 060400, כי עומדת לפרוץ מלחמה, ההיערכות לפניה והפעולות שננקטו בעקבותיה; העובדה שהמלחמה נפתחה בתנאים קשים, בריבזמן בשתי החזיתות, ואת ההתפתחויות במלחמה עצמה. הרמטכ"ל תיאר בין היתר את ההישגים של הסורים בשלב הראשון של המלחמה. לדבריו, בזכות הלחימה היוצאת מן הכלל של הצבא הסדיר נכלמו כוחות האויב, וצה"ל עבר להתקפת-נגד בשתי החזיתות, אך לא למתקפה כללית: ברמת-הגולן חזרו כוחות צה"ל ברוב המקומות לקו הפסקת האש; ניסיון לכבוש מחדש את מוצב החרמון נכשל והיה כרוך באבדות; בחזית התעלה צמצמו כוחות צה"ל את הישגי האויב, ובכמה מקומות הגיעו לתעלה. בשתי החזיתות חל מפנה וכוחות צה"ל מתקדמים, אולם כוחות האויב לא נשברו ולא ברחו.

בתשובה לשאלה מתי להערכתו תסתיים המלחמה, השיב הרמטכ"ל: אני לא רוצה להתנבא. רציתי לשמור על פרופורציה נכונה כאשר הגדרתי את השלבים, אמרתי שאנחנו בשלב התקפת-נגד, לפני שבירת האויב. אנחנו עוד בשלב ההתמודדות. שלב ההתמודדות תלוי כמה זמן יימשך, אם יימשך עוד לילה, עוד יום ולילה, או שני ימים, כאשר נגמור את שלב ההתמודדות – יהיה שלב הכרעה, אני לא יכול להעריך את הזמן.

ראש אמ"ן הציג למשתתפים את תוכנית הפעולה של צבאות האויב, את פעולותיהם ואת פריסתם.

לאחר צאת הרמטכ"ל וראש אמ"ן דיווח שר הביטחון לעורכים בין היתר על פנייתו של ישראל לארצות-הברית ב־6 באוקטובר. הוא אמר שלהערכתו, מצרים וסוריה הקדימו את המתקפה שלהן לשעה 14:00 בעקבות הדיווח שישראל יודעת על כוונתן.²¹³ השר הוסיף ותיאר את בעיית ההתרעה לנוכח מערכי האויב המוחזקים כל השנה בקווי החזית, פירט את השיקולים להימנעות מהנחתת מכה מקדימה וציין את ערכם של המעוזים בימי שלום ובמלחמה. לשאלה מהי התחזית בנוגע להצטרפות ירדן למלחמה, השיב השר כי אם המערכה ברמת-הגולן תסתיים בלילה הקרוב באופן שהסורים ייסוגו אל מעבר לקווי הפסקת האש, הוא מעריך שירדן תימנע ממלחמה.

בנוגע לתוצאות המלחמה, אמר:

אחד הדברים שאני מצפה ממלחמה זו, שהיא תיתן לנו ארכה של שנים עד שעוד פעם יוכלו [הערבים] לנסות [לצאת למלחמה], אם אמנם המלחמה הזאת תיגמר כך שהם יישארו בלי ציוד, עם הרבה אבדות, עם כישלון חרוץ, עם השפעה על ההנהגה שהחליטה על כך.

²¹² פגישת שר הביטחון, משה דיין, עם עורכי העיתונים, לשכת שר הביטחון, הקריה, 8 באוקטובר 1973.
²¹³ בדעבר ידוע שהשעה נקבעה עוד קודם לכן, ולא הושפעה מן העובדה שנודע למצרים ולסוריה שישראל יודעת על כוונתן.

בתשובה לשאלה, האם מאז פרוץ המלחמה שינה את דעתו בנוגע למטרות המלחמה של ישראל, השיב שר הביטחון בשלילה:

המטרות שלנו – להשמיד את כוחות האויב. כאשר אני אומר לעבור את הקווים, אני מתכוון לא לקחת גבעה כזו או אחרת, אלא להרוס את הטנקים הסוריים, שישאירו 400-500 טנקים שרופים. בשביל להגיע לזה צריך לרוץ אחריהם. אותו הדבר ביחס למצרים – אני מקווה, אם המצב ישתנה ונעבור את התעלה – נוכל לטפל בהם. זו צריכה להיות המטרה שלנו גם באויר, גם בשריון – להשמיד את הכוח הזה. זה צריך להיות הרווח העיקרי של המלחמה הזאת.

בתשובה לשאלה, האם המלחמה מתפתחת בהתאם להשערות, אמר השר כי הוא מצטרף לדברי הרמטכ"ל, שלפיהם עברנו את שלב ריכוז הכוחות, הכוחות נכנסו למערכה, והמערכה לא הסתיימה. המפנה יהיה כאשר כוחות האויב יפסיקו להתקדם ויתחילו לסגת. להערכתו, הדבר לא יקרה במהלך 24 השעות הקרובות.

מסיבת עיתונאים בהשתתפות הרמטכ"ל

לאחר הפגישה עם עורכי העיתונים ערך הרמטכ"ל מסיבת עיתונאים. במסיבה העיתונאים הזאת, שהייתה הראשונה מאז פרוץ המלחמה, סיפר בין היתר על פרוץ המלחמה בחזית מצרים ובחזית סוריה. בשל העדיפות המספרית שהייתה לאויב הוא הגיע בשלב הראשון להישגים; הצבא הסדיר שנערך מול האויב התוקף לחם בגבורה, והתקדמות האויב נבלמה. הבוקר עבר צה"ל להתקפת-נגד בשתי החזיתות. התקפת-הנגד מצליחה: הצבא הסורי נהדף מרמת-הגולן, וברוב המקומות חזרו כוחות צה"ל לקו הפסקת האש. הכוחות בחזית הדרום פתחו גם הם בהתקפה והם עוסקים בהשמדת הצבא המצרי; בחלק מן המקומות חזרו כוחות צה"ל לתעלת סואץ ובחלקים אחרים הם נמצאים בתהליך חזרה. בהשיבו על שאלה האם תהיה זו מלחמה קצרה אמר: "אנחנו נמשיך לתקוף, ואנחנו נמשיך להכות, ואנחנו נשבור להם את העצמות. אני לא רוצה להתחייב כמה זמן זה ייקח לנו". על השאלה האם כוחות צה"ל חצו את תעלת סואץ ענה: "עדיין לא", ועל השאלה האם כוחות צה"ל מתקדמים לדמשק השיב: "לגבי כיווני ההתקפה והתוצאות נחליט מחר". בתשובה לשאלה היכן נמצא האויב בשטחנו אמר שחזירות האויב ברמת-הגולן הן אפשריות. היו כמה חזירות עמוקות, אך המובלעות חוסלו. בתעלה יש כמה ריכוזי אויב, אולם אינם עמוקים, היום תקפו כוחות צה"ל את הריכוזים וצמצמו את השטחים שבהם מחזיק האויב.²¹⁴

214 מה"ד-היסטוריה, מסיבת עיתונאים ב-8.10.73 עם הרמטכ"ל, (פענוח כותב המחקר מהקלטה של חברת שירותי פרסומת בשידור). רל"ש הרמטכ"ל העיד שדברי הרמטכ"ל לא נאמרו בנימה שחצנית, עם זאת הוא הפגין ביטחון עצמי, בין היתר במגמה להרתיע את ירדן מלהתערב במלחמה.

קד"ם סגן הרמטכ"ל

במהלך פגישת שר הביטחון והרמטכ"ל עם עורכי העיתונים נערך בחמ"ל אג"ם-מבצעים קד"ם סגן הרמטכ"ל,²¹⁵ שנמשך משעה 18:07 עד 20:00.

רע"ן 5 (סוריה) באמ"ן-מחקר, סא"ל אביעזר יערי, סקר את לחימת הסורים ואת מצבם, ומסר בין היתר את הפרטים הבאים: כ־500 טנקים סוריים משתתפים בלחימה; בגזרה הדרומית פעלו כוחות מדיוויזיית חי"ר 5 ומדיוויזיה משורינית 1. הכוחות האלה יצרו ביום הקודם מאחז שהגיע עד רמת מגשימים, ולחמו באזור חושניה, רפיד וכודנה. הכוחות שהגיעו עד רמת מגשימים נסוגו. בעת הדיווח מפתחת חטיבה 91 מדיוויזיה 1 התקפת-נגד באזור רפיד, וחטיבה משורינית שנייה בציר צפוני יותר. חטיבות החי"ר של הדיוויזיה נסוגו. דיוויזיה 9 נסוגה כנראה למערכים ברצועת ההגנה הראשונה. על דיוויזיה 7 ניחתה מכה קשה, וכנראה גם היא נסוגה לרצועת ההגנה. דיוויזיה משורינית 3 אוכנה ביום הקודם בקטנא; באותו הבוקר לא אוכנה; היא נמצאת כנראה על ציר דמשק-קוניטרה והכוח התוקף באזור מוצב 109 שייך לה. לא ברור אם כל הדיוויזיה תתקוף. העובדה שהתקיפה הסורית החלה רק לקראת ערב, יכולה לנבוע מאחת משתי סיבות: הסורים מעריכים שיש להם יתרון בלחימת לילה מכיוון שהטנקים שלהם מצוידים בציוד אינפרה-אדום, או שמשימתם היא להיאחז ברצועת ההגנה הראשונה ולא לתת לצה"ל לפרוץ אותה, ואם אפשר – לנסות ולהשיג הישגים כלשהם.²¹⁶ מאז הצהריים פונים הסורים לעיראקים בבקשות תגבור. לדבריו, "כפי שאנחנו יודעים כמה סורים אוהבים עיראקים בסוריה, זה אומר שהם חושבים שמצבם מתחיל להיות רציני".

רע"ן 6 (מצרים) באמ"ן-מחקר, סא"ל יונה בנדמן, סקר את מצבם של הכוחות המצריים ומסר בין היתר את הפרטים הבאים: בגזרה הצפונית יש לפחות 120 טנקים. בגזרה המרכזית – ארמייה 2, ובה כ־300 טנקים. בגזרה הדרומית – ארמייה 3, ובה כ־270 טנקים. במספרים הללו לא הובאו בחשבון האבדות. בסך הכול נמצאים בגדה המזרחית של התעלה כ־550–600 טנקי אויב. המשימה שהוטלה על שתי הארמיות היא לייצב עד אור אחרון מערך במרחק של כ־12 ק"מ מן התעלה. בשעות לפני הצהריים חששו המצרים שמטרת צה"ל הייתה לפתח מאמץ עיקרי בגזרת דוור סואר. בפענוח גיחת צילום משעה 14:00 אוכנו דיוויזיה ממוכנת 23 ודיוויזיה משורינית 21 בגדה המערבית. דיוויזיה 4 ודיוויזיה 6 לא אוכנו, אולם אין כל סימן לכך שהן ממזרח לתעלה. התחושה של מצרים טובה – בשום גזרה לא הייתה תחושה של אובדן שליטה ותקלות. המצרים חזרו על ההודעה שאין בכוונתם לסיים את הלחימה אלא אם כן תחזור ישראל לגבולות 4 ביוני 1967. ייתכן שבכוונתם להעביר כוחות נוספים לגדה המזרחית – כנראה מן הדיוויזיה הממוכנת, אך עדיין לא מן הדיוויזיות המשוריניות – כדי לתקוף בשני מאמצים. אם יתגלו נחיתות כוחות קומנדו בצירי המעברים, יכול הדבר להעיד על כך שבכוונתם לפתוח במתקפה למחרת

²¹⁵ קד"ם סגן הרמטכ"ל, 081807 באוקטובר 1973. פירוט הזמנים לפי רשימות רמ"ח היסטוריה.

²¹⁶ סיבה נוספת, שלא צוינה בקד"ם, היא השאיפה לנטרל את היכולת של חיל האוויר, המוגבל בפעילותו בלילה, לפגוע בכוחותיהם.

בבוקר. במרחב שלמה תיתכן העברת חטיבה מסואץ דרומה וייתכנו הנחתות של כוחות מן האוויר או מן הים בראס סודר וביעדים נוספים, או ניסיון חוזר לתקוף את שרם א-שייח'. רע"ן 6 ציין שהמצרים ציפו למהלומה אווירית על יעדים בעומק מצרים. העובדה שהדבר לא קרה מחזקת את תחושתם הטובה, ולדעתו, בתקיפות כאלה יהיה כדי להשפיע על החלטת מצרים האם לצלוח בכוחות נוספים ולפתח מתקפה, או להימנע מכך. אל"ם לברן, העוזר למבצעים של עוזר ראש אמ"ן למחקר, אמר שהתערבות ירדן בקרבות ב-24 השעות הקרובות אינה סבירה.

רמ"ד צפון באג"ם-מבצעים דיווח שחטיבה 1 מתפנה מן החרמון, חטיבות 7 ו-679 נמצאות בגזרת מוצבים 107-109, חטיבה 179 נלחמת בחושניה ואוגדה 146 בגזרתה. סך כל הטנקים בבוקר הזה – לרבות טנקים לא כשירים – 420. רמ"ד דרום דיווח כי חטיבה 204 מכוח קלמן, שלה כ-50 טנקים, נערכה נגד כוח של 100 טנקי טי-62 בגזרה הצפונית, וכי בשעות אחרי-הצהריים היא צוברת טנקים. כוחות אוגדה 162 נמצאים בגזרה המרכזית – חטיבה 460 באזור "הברגה", חטיבה 217 באזור "חלון" וחטיבה 500 על ציר "טליסמן". כוחות אוגדה 143 נמצאים בציר "טליסמן" ובגזרה שבין "טלויזיה" ו"כישוף", ומנהלים חילופי אש עם כוחות אויב. אוגדה 252 שבגזרה הדרומית נסוגה להתארגנות.

רמ"ח תוא"ר העיר כי לבד מן הכוחות האלה נוספה לדרום חטיבה 164, שנמצאה בעת מסירת הידיעה באזור הגידי. הוא דיווח על הקמת כוח בן-ארי המיועד לנוע בשני סבבים לצפון – עד למחרת בבוקר יגיעו 27 טנקים, ועד הצהריים יגיעו 14 טנקים נוספים. הקהנ"ר דיווח שבגזרה הצפונית בסיני נמצאים גשר גלילים ו-20 דוברות. ב"יוקון" שבגזרה המרכזית נמצאות חלקות גשר שעוסקים כעת בהרכבתן לגשר גלילים. אם ניתן יהיה לעבוד ללא הפסק, הוא יהיה מורכב למחרת בלילה. יש חלקות גשר יוניפלוט ברפידים וברומני, וגם "תמסחים" עושים את דרכם דרומה.

במסמך שפורסם לאחר גמר הקד"ם²¹⁷, סוכמו הוראות סגן הרמטכ"ל: יש חשד לצליחה הלילה באזור המפרץ. לפיכך יש לתת התרעה לאלוף פיקוד הדרום ולמפקד מרחב שלמה להזיז את הטנקים שבמרחב שלמה צפונה, כדי לתגבר את חטיבה 35 ולהורות לו להקים כוחות ניידים מצוידים במכשירי קשר. האלוף טל הורה שיהיו אלה פלוגות מניידות שיוצבו באבו רודס, בראס סודר, בא-טור ובמרחב שלמה, ויהיה אפשר להפנותן במהירות לנקודת צליחה. על חיל הים לקיים מערך התרעה מול הספינות, וחיל האוויר יהיה בכוננות להנרה בתקיפה. ראש אג"א יציג בכל קד"ם החל מ-9 באוקטובר את מצב המלאים, חלקי החילוף, הדלק והתחמושת. אג"א יורא הימצאות קציני חימוש וקציני קישור בכל חטיבה במערך. הקצינים האלה ידווחו על בעיות בחימוש ויוראו טיפול בהן. אג"ם-מבצעים יוציא מיד פקודה לכל הכוחות בסיני להיות בכוננות נגד פשיטות – הן במרחב הלחימה והן במרחב העורפי. טנקי שלל שאפשר להכשירם ללחימה, יסומנו בצורה בולטת כטנקי צה"ל ויוכנסו לשימוש. אלוף זאבי יגיש המלצה האם לקבוע את מרחב שלמה ככוח בכפיפות מטכ"לית. אג"ם-מבצעים

217 מסמך לשכת סגן הרמטכ"ל, אוקטובר 1973.

יורה לפיקוד הדרום להכין כוח חי"ר מעולה ולחבור עם מעוז "בודפסט". הקהנ"ר יורדא הבאת מערך הצליחה לכוננות מלאה. החל מ-9 באוקטובר בבוקר יצא טייס סקיייהוק לסיור אחר מאמצי שריון בסיני. יש לוודא שהטייס יתייצב לתדרוך בלשכת סגן הרמטכ"ל ב-9 באוקטובר בבוקר. לא יהיה דיווח בשפה גלויה על אבדות, מחסור בתחמושת, מצב לוגיסטי וכדומה. הקשר"ר יוציא הוראה מידית לכל הכוחות. יחידת המחקר והפיתוח (מו"פ) והקשנ"ר יאכנו טנקי טי-62 בשטח לחימה כדי להביאם לשטחנו. אמ"ן יורדא צילום באזור פורט סעיד, מקנטרה צפונה, לרבות אזור השרטון ממזרח וממערב. אג"ס-מבצעים יטיל על פיקוד הדרום לתכנן "בן חיל" ו"צפניה", ולהיות ככוננות להוצאתם לפועל החל מלמחרת בלילה.²¹⁸ אג"ס-מבצעים יטיל על מפקדה משימתית 440 לתכנן את הפעולה המשותפת באזור מפרץ סואץ, לרבות ג'בל עתקה והאי שדואן, בהתבסס על תוכנית "אור ירוק". סגן הרמטכ"ל הדגיש ש"אור ירוק" וכיבוש שדואן לא ייערכו בעת ובעונה אחת. תימשך האפלה מלאה.

שיחת הרמטכ"ל עם אלוף פיקוד הדרום – רעיונות ראשוניים להמשך

בסביבות השעה 20:25 חזר הרמטכ"ל מן הפגישה עם עורכי העיתונים וקיבל דוח מצב מאלוף פיקוד הדרום. האלוף גונן דיווח שאוגדה 252 נמצאת מאחור ומגינה בלי שיופעל עליה לחץ. כוח קלמן נמצא באזור קנטרה וגם עליו לא מופעל לחץ, אוגדה 162 מתארגנת להגנה על ציר החת"ם וגבולה הדרומי ב"ציונה", כוחות אוגדה 143 נמצאים באזור "חמדיה" ו"כישוף", והם נלחמים מעט.

נראה שהאלוף גונן העלה את נושא חציית התעלה. על כך השיב לו הרמטכ"ל: "אני רוצה לדבר בשלבים. אצלי החצייה זה שלב שני והיא פונקציה של השלב הראשון. אז עכשיו בוא נכין את השלב הראשון. נסתדר בשלב הראשון – נתכנן את השלב השני". הוא אמר לאלוף הפיקוד כי בכוונתו להגיע אליו בחצות הלילה כדי לתכנן את המשך המערכה. עד לפיקוד הורה הרמטכ"ל לאלוף הפיקוד לתכנן ולהכין כוחות בהתאם לקווים הכלליים הבאים: שלושה כוחות יתארגנו להגנה לפנים, על ציר החת"ם, בהיערכות שלא תחייב אותם לסגת וגם לא לתקוף, אולם באופן שיהיו מסוגלים להגיב על לחץ אויב; אוגדה 252 תהיה ערוכה להגנה על המצרים ובקו החת"ם; אוגדה 162 בפריסה רחבה בקו הזה; וכוח קלמן יישאר במקומו. אוגדה 143, שלחמה רק מעט במשך היום, תתרכז ותתארגן מאחור, כדי שתהיה מוכנה להתקפות-נגד למחרת – אם התקפות-נגד בשטחנו באחת משתי הגזרות, המרכזית או הדרומית, ואם מבצע הכולל את צליחת התעלה, כגון "צפניה" או "אור ירוק". אם יוחלט לבצע את "אור ירוק", ייתכן שתוקם לצורך הזה מפקדה מיוחדת, שלא תהיה באחריות פיקוד הדרום, כך שהפיקוד יוכל לטפל רק בגזרת התעלה. אשר ל"צפניה" – לנוכח העובדה שחיל האוויר השמיד את הטילים בגזרת פורט סעיד, יהיה ביכולתו לסייע למבצע. המגמה היא להימנע מלהפעיל את חיל האוויר בלילה אלא אם כן יהיה בכך צורך חיוני, כגון במקרה שדיוויזיה 4 תצלח את התעלה. על התכנון המדויק של המשך הפעילות

218 ההוראות האלה באו לידי ביטוי במסמכי אג"ס-מבצעים.

התכוון הרמטכ"ל לרדון בהיותו בפיקוד עם אלוף הפיקוד ומפקדי האוגדות, אולם מכיוון שמפקדי האוגדות היו צריכים להימצא באוגדותיהם, סוכם שאלוף הפיקוד יבקרו ולאחר מכן יחזור לפיקוד לסיכום תוכניות עם הרמטכ"ל.²¹⁹

בשעה 20:35 דיווח הרמטכ"ל לשר הביטחון על סיכומיו עם האלוף גונן ועל כוונתו לטוס לחפ"ק הפיקוד ולהיות שם בחצות. השר ביקש להצטרף לטיסה, והרמטכ"ל הזמין לבוא עמו.

הצגת תוכנית הפעולה של חיל האוויר ליום המחרת לרמטכ"ל

בשעה 20:50 הציג מפקד חיל האוויר לרמטכ"ל את מצב החיל ואת תוכנית הפעולה ליום המחרת: במהלך שלושת ימי הלחימה איבד חיל האוויר 44 מטוסים. למחרת בבוקר יוכלו להיות כ-290 מטוסים כשירים. לאויב אבדו כ-120 מטוסים.

האלוף פלד ציין שבתחילה התכוון להקדיש את המאמץ העיקרי בבוקר לפגיעה בחיל האוויר המצרי ולתקיפת 11 או 12 שדות תעופה, אולם לאחר שהתברר, לנוכח המצב בפיקוד הדרום, שיש חשיבות למנוע צליחה של כוחות מצריים, ולנוכח התקדמות הדיוויזיה המשוריינת הסורית, החליט להסתפק בהשמדת שניים או שלושה שדות תעופה עיקריים שבהם מרוכזים מטוסים רבים, זאת במגמה לפגוע ביכולת האווירית של מצרית וגם "לעשות מהם דוגמה בשביל המורל של חיל האוויר המצרי". אם יתאפשר מטס נוסף לתקיפת שני שדות תעופה נוספים, ייתכן שייערך.

המאמץ העיקרי של חיל האוויר יופנה לניתוק גשרים, למניעת צליחה של כוחות נוספים ולפגיעה בכוחות הנמצאים בשטחנו בשתי החזיתות. לנוכח ההערכה שכוחות האויב לא יתקפו, ציין פלד שאין הכוונה לתת סיוע קרוב לכוחות צה"ל – יש ליצור שטח פתוח מכוחות צה"ל שבו יהיו מטוסי חיל האוויר חופשיים לעבוד ב"קבלנות". בחזית המצרית תיערך התקיפה בתוך אמ"ט, שכן המצרים קידמו סוללות טילים מן העורף, וההערכה היא שיש להם בחזית 55 סוללות.

סגן הרמטכ"ל אמר שלדעתו, לנוכח יחסי הכוחות הגרועים ביבשה יהיה צורך להשתמש בכל המאמץ האווירי כדי לסייע לכוחות הקרקע. לפיכך שאל את מפקד חיל האוויר האם תקיפת שלושת שדות התעופה אכן חשובה מאוד לחיל האוויר. האלוף פלד השיב בחיוב. בכוונתו, אמר, להשמיד את שדות התעופה במנצורה, בכתמיה ובצלחיה – שבהם יש "הכי הרבה מטוסים פָּר שדה" – כ-30 מטוסים בכל אחד, וגם אם לא יושמדו כולם, תמנע השמדת השדות מן המצרים הפעלה מסודרת של כ-90 מטוסים. הרמטכ"ל התעניין כמה מטוסים יידרשו לכך ולכמה זמן יהיה צורך לנטרלם מסיוע לכוחות הקרקע, ומפקד חיל האוויר השיב שהמבצע ינטרל 50 עד 60 מטוסים לכשעתיים וחצי עד שלוש. גם אז ייוותרו 120 מטוסים לסייע לכוחות היבשה.

רב-אלוף (מיל') ידין הזכיר שבקד"ם סגן הרמטכ"ל אמר רע"ן מצרים באמ"ן, סא"ל

219 הקלטות בחדר הרמטכ"ל. אין עדות לשיחה הזאת במקורות מפיקוד הדרום.

יונה בנדמן, כי חשוב מאוד להפציץ מטרות בעומק מצרים "בשביל המורל של סאדאת". מפקד חיל האוויר אמר שזו, אכן, הצעתו הבאה: "לתקוף מטרות בעומק מצרים וסוריה, כגון המטכ"לים בקהיר ובדמשק". על השאלה, האם בתגובה לפעולה כזאת יוכלו המצרים לתקוף את המטכ"ל בתל-אביב, השיב מפקד חיל האוויר בשלילה, ואמר שאם היו יכולים לעשות זאת, היו עושים גם בלי פעולת צה"ל. בנוגע לאפשרות תגובה אחרת – ירי סקאד – השיב ראש אמ"ן שהסקאד אינו שמיש "ואפילו אם כן – כמה יש להם?"²²⁰

לדעת האלוף זעירא, יש להבחין מהבחינה הזאת בין מצרים וסוריה – בעוד למצרים אין יכולת להגיב על הפצצות בעומק שטחם, יכולים הסורים להגיב בירי טילי פרוג על יישובי הגליל ועמק יזרעאל. לדעתו, יש לעשות במצרים פעולות שיפגעו במורל, וכן יש לפגוע בתשתיות דלק וחשמל, ובמטרות צבאיות, כמו המטכ"ל.

סגן הרמטכ"ל הציג עמדה הפוכה: לדעתו, הפצצת המטכ"ל בקהיר או בדמשק פירושה הפצצת קהיר ודמשק. הוא ציין שאינו רואה שום יתרון בפגיעה במורל או בכוח הפיקוד והשליטה. המגבלה הגדולה בפעולה כזאת טמונה בכך שהיא גורמת ל"טוטליזציה של הלחימה".

גם האלוף טל התנגד לתקיפת שדות התעופה: "לא חשוב כמה מטוסים נדפוק לאויב – הם יקבלו טייסות נוספות מהעיראקים, מהאלג'יראים וכן הלאה. [...] אנחנו צריכים להיזהר מאוד לא לשחוק את הכוח שלנו, ואנחנו לא צריכים להרחיב את הזירה האווירית".

בסיכום הדיון אמר הרמטכ"ל כי נקודת המוצא שלו היא כי כל עוד הערבים חושבים שמצבם טוב משל צה"ל, לא תהיה הפסקת אש.²²¹ לנוכח זאת וכן לנוכח העובדה שאין לצה"ל עתודות, ושהיציאה החפוזה לקרב פגעה בארגונו הלוגיסטי, על צה"ל לקיים בראשונה פעילות מינימלית בשתי החזיתות, כדי להימנע משחיקה, ולארגן את הכוחות ואת המערך הלוגיסטי. לשם כך יש למנוע גם מן האויב לפעול, ואת זאת יוכל לעשות חיל האוויר. "לכן, משימה מספר 1 זה מחר מאמץ אווירי, כדי להקל על כוחות היבשה ולתת [...] לכוחותינו בשתי הגזרות 'לקחת אוויר' ולהתארגן".

בנוגע להפצצת מטרות אסטרטגיות אמר הרמטכ"ל, כי הוא ער לכך שהדבר משמש אמצעי לחץ. יש להשתמש בו רק בשלב מאוחר יותר – אם וכאשר יופעל על כוחות הקרקע לחץ כבד עד כדי כך שלא יהיה די בפעילות הרגילה של חיל האוויר כדי להפחיתו, או אם ייווצר מצב שבו תהיה ישראל מעוניינת בהפסקת אש. במקרים כאלה אפשר להפציץ את קהיר ודמשק, ולאיים בהשמדתן אם מצרים וסוריה לא יסכימו להפסקת אש. הפצצת מטרות בבירות האויב תישמר רק למקרים שבהם יהיה צורך בדמטיזציה של הלחימה.

בנוגע להפצצת מטרות כלכליות אמר הרמטכ"ל, שמכיוון שהמשימה העיקרית של חיל האוויר היא, כאמור, לסייע לכוחות היבשה, יהיה אפשר להפציץ שתיים או שלוש מטרות

220 כזכור, ב-17 בספטמבר ציין נציג אמ"ן, כי ההערכה היא שהסוכבייטים סיפקו למצרים חטיבת טילי סקאד ובה תשעה משגרים, וכן מדריכים להפעלתם, וכי ההערכה היא שהדרכת הצוותים המצריים תסתיים לכל המוקדם באפריל 1974 והחטיבה לא תהיה מבצעית לפני המועד הזה. (ראה הערה 65 בעמ' 160 לעיל)

221 הרמטכ"ל אמר כי נקודת המוצא שלו היא שלא תהיה הפסקת אש עד שהצד החושב שמצבו טוב יותר ירצה בה, ומכאן שכל עוד הערבים חושבים שמצבם טוב יותר לא תהיה הפסקת אש.

כלכליות אם יתקיימו שני תנאים: הראשון – הפגיעות במטרות יגרמו לתוצאות רציניות כמו ניתוק החשמל במחצית מסוריה או במחצית ממצרים; התנאי השני – הפצצת המטרות לא תהיה כרוכה בסיכון רב מדי של המטוסים. הרמטכ"ל הורה לאמ"ן לחפש מטרות כאלה ולהביאן לאישורו בשובו משיבת הממשלה.

בנוגע להפצצת שדות תעופה קיבל הרמטכ"ל את הצעתו של מפקד חיל האוויר והורה לתכנן הפצצת שני שדות. האלוף פלד אמר כי אם יתברר שאין ברשותו כוח שיספיק להשמדת שדות תעופה ולסיוע גם יחד, יוותר על הפצצת שדות התעופה, והרמטכ"ל אישר זאת. לפני כן שוחח הרמטכ"ל בטלפון עם אלוף פיקוד הדרום, והודיע לו שגיע אליו עם שר הביטחון קרוב לחצות. האלוף גונן סיפר לו כי זימן אליו את מפקדי האוגדות לשעה 21:30, והרמטכ"ל ביקשו לזמן אותם לשעה מאוחרת יותר, כדי שיוכל להיפגש עמם.²²²

המגעים עם ארצות-הברית על רכש והשהיית הדיונים על הפסקת האש

במהלך 8 באוקטובר ריכזו נציגי ישראל בארצות-הברית את מאמצייהם בהנעת הממשל האמריקני לספק את הציוד המבוקש לישראל, ובפעולות להשהיית דיונים במועצת הביטחון על הפסקת אש עד אשר יושג המפנה במלחמה, האויב יוסג מן המאחזים שתפס, וצה"ל יתפוס מאחזים מעבר לקווי הפסקת האש. ב-7 באוקטובר פנתה ראש הממשלה לשר החוץ האמריקני וביקש לדחות את הדיונים ל-10-11 באוקטובר, בהנחה שלאחר שיוכנסו כוחות המילואים למערכה, יחול מפנה לטובת ישראל, ובמועד בזה כוחות צה"ל יהיו כבר במתקפה.²²³

בעת פרוץ המלחמה שהה בארץ שגריר ישראל בארצות-הברית שמחה דיניץ בשל אַבֵּל על מות אביו. ביומיים הראשונים של המלחמה ניהל את המגעים עם שר החוץ האמריקני הציר מרדכי שלו. ב-7 באוקטובר אחר-הצהריים חזר דיניץ לארצות-הברית,²²⁴ ונטל לידיו את ניהול המערכה המדינית בווינגטון. זמן קצר לאחר בואו הגיע מברק מן הארץ שבו נאמר לו לבקש משר החוץ האמריקני את הספקת מטוסי הפנטום והטנקים²²⁵ שהועמדו בראש סולם העדיפויות ברשימת הרכש.²²⁶ השגריר והציר נועדו עם שר החוץ האמריקני בליל 7-8 באוקטובר לפי שעון ווינגטון (8 באוקטובר בבוקר לפי שעון ישראל) לפגישה שנמשכה שעה. באותה פגישה העלה השגריר את הבקשה לקבל את מטוסי הפנטום בדחיפות, ונענה שיהיה קשה מאוד לספקם כל זמן שהקרבות נמשכים. שר החוץ האמריקני הסכים לבדוק את האפשרות שהציע דיניץ, שלפיה האמריקנים יביאו את המטוסים לאירופה, ומשם יוטסו על-ידי טייסים ישראלים, אך הדגיש ש"העניין קשה". הוא הבטיח שפריטים אחרים שביקש השגריר, בהם תחמושת נ"ט וציוד אלקטרוני, יושגו "מחר" (8 באוקטובר).

222 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

223 ראו עמ' 401-402 לעיל.

224 משלו לגזית, 072130 (071530) באוקטובר 1973.

225 מגזית לדיניץ, 080115 באוקטובר 1973.

226 ראו עמ' 402 לעיל.

בפגישה הזאת תיאר השגריר דיניץ לשר החוץ האמריקני את האירועים בארץ שלהם היה עד. הוא ציין שראש הממשלה החליטה לקחת סיכון גדול ולהימנע מהנחתת מכה מקדימה. ההחלטה הזאת נבעה, לדבריו, משני מניעים: לעשות ככל שניתן עד הרגע האחרון כדי למנוע את המלחמה, ולא להותיר ספק בלב אף אחד מידידיה של ישראל בנוגע לשאלה מי פתח באש. השגריר ציין כי ראש הממשלה זכרה את הזהרת קיסניג'ר לשגריר הקודם יצחק רבין ולנספח הצבאי הקודם – אלי זעירא – שאל לה לישראל להיקלע למצב שבו יתקבל רושם שהיא תקפה ראשונה, ולנגד עיניה עמד הרצון להמשיך בשיתוף הפעולה עם ארצות-הברית ובידידות עמה. הוא הטעים שלנוכח המצב הקשה שאליו נקלעה ישראל בשל הסיכון הזה, חובה על ארצות-הברית לסייע לה ככל יכולתה, הן בהספקה והן בתמיכה מדינית. קיסניג'ר השיב שההחלטה להימנע מהנחתת מכה מקדימה הייתה נכונה, שכן אילו ישראל הייתה מכה ראשונה, הייתה מאבדת כל תמיכה בארצות-הברית. הוא סיפר שביקש להגיע להסכמה עם ברית-המועצות בנוגע לתמיכה בהחלטה שתקרא להפסקת אש עם נסיגה לקווים שלפני פרוץ הקרבות, אולם הרוסים אינם יכולים להרשות זאת לעצמם. לדבריו, מגלים הרוסים מתינות – הם הוציאו ממצרים ומסוריה את יועציהם בניגוד לדעת המדינות המארחות, ולהערכתו ניסו למנוע את המלחמה, הם הרחיקו את ספינותיהם מן החופים, מה גם שארצות-הברית הזהירה אותם הזהרה חמורה. הוא ציין שהערכים אינם מעוניינים בכינוס מועצת הביטחון, והעריך שינחלו תבוסה ניצחת. על כך העיר השגריר דיניץ שהערכים מקווים ליצור עובדות חדשות בשטח לפני שיבקשו את כינוסה של מועצת הביטחון.²²⁷

בתום הפגישה הזאת ביקש קיסניג'ר להישאר בארבע עיניים עם דיניץ. באותה שיחה אמר שיעשה הכול כדי לתת לישראל להרוויח זמן. לשאלתו, מהו מינימום הזמן הדרוש לישראל, השיב דיניץ שצה"ל יגיע למלוא עוצמתו ב־8 באוקטובר בצהריים, ולאחר מכן יידרשו לו עוד כשלושה ימי לחימה (כלומר, 11 באוקטובר). קיסניג'ר הטעים שחשוב שצה"ל יכה בצבאות התוקפים "חזק מאוד ובמהירות האפשרית". דיניץ השיב שהתנאי העיקרי לכך שצה"ל יוכל לעשות זאת, הוא שיקבל את המטוסים ויתר הציוד ברשימה שהוגשה. קיסניג'ר אמר שיהיה קשה לספק את המטוסים. בנוגע ליתר הרשימה, אמר, שפקידי הפנטגון, קלמנט (סגן שר ההגנה) ונויס (עוזרו לענייני ביטחון בין-לאומי) עוינים את ישראל ועושים הכול כדי לחבל בכל מאמץ שלו. דיניץ הזכיר שרוב הפריטים אינם חדשים, אלא הזמנות של כמויות נוספות של פריטים שהספקתם אושרה, ושאל האם יוכל לסייע למאמציו בדרך כלשהי, למשל, באמצעות פנייה של ראש הממשלה ישירות לנשיא ניקסון. קיסניג'ר השיב שאין לעשות זאת עתה, ציין שיעשה ככל יכולתו לספק את הציוד האלקטרוני והאנטי טנקי כבר למחרת, וביקש למסור לנספח הצבאי, האלוף מרדכי גור, שלא לטפל בכך בצינורותיו אלא להשאיר את הטיפול בעניין בידי קיסניג'ר. לשאלת שר החוץ האמריקני מה הם היעדים הסופיים של ישראל, אמר דיניץ שהוא

227 משלו לגזית, 080540 [072340] באוקטובר 1973.

מפרש את החלטת הממשלה²²⁸ כ"הדיפת כוחות סוריה ומצרים מעבר לקווים והנחתת מכה קשה על המכונה הצבאית המצרית והסורית". קיסניג'ר הדגיש כמה פעמים שישראל חייבת "להכות חזק ומהר" ולנצח, והוסיף שעליה להשתמש בכל כוחה ולא לדאוג להספקה. כמו כן יעץ "עצה אישית": כדאי שישראל תחצה את קווי הפסקת האש ותסכים לאחר מכן לחזור אליהם – כמחווה של ראש הממשלה לנשיא ניקסון – כך תשיג אשראי גדול אצל הנשיא.²²⁹

מועצת הביטחון עמדה להתכנס בליל 8-9 באוקטובר. ב-8 באוקטובר בצהריים עדכנה ראש הממשלה את שר החוץ, שעמד לנאום בישיבה, בהתפתחויות ובמגמות הפעולה, ועדכנה בכך גם את השגריר דיניץ. המברק נשלח מיד לאחר סיום ישיבת הממשלה שבה סקר הרמטכ"ל את המצב בחזיתות. הדיון בעקבות הסקירה, צוין במברק, עמד בסימן מעבר כוחות צה"ל בשתי החזיתות מבלימה למתקפה. צוינה בו הערכת הרמטכ"ל שקיים סיכוי סביר שבמהלך היום יצליחו כוחות צה"ל "להתקדם היטב בהדיפת האויב אל מעבר לקו הפסקת האש ברמת-הגולן, וכן להשיג הישגים ניכרים בעקירת כוחות האויב שהצליחו לחדור לסיני". המתקפה בסיני בעיצומה. ראש הממשלה כתבה שהיא ערה לסכנה שככל שגובר הסיכוי לעקור את האויב, יופעלו על ישראל לחצים להחיש את הפסקת האש, זאת בעוד כוחות אויב נמצאים עדיין בשטחנו, בעיקר בסיני. המדיניות היא שלא למלא אחר החלטה בדבר הפסקת האש כל עוד לא נהדפו צבאות האויב ולא נשברה מתקפתם – גם אם ההחלטה תלווה בתנאי של חזרה לסטאטוס-קוו אנטה. אין שוב ערובה לכך שצבאות האויב אכן ייסוגו לקווים שלפני פרוץ המלחמה בלי שצה"ל יכפה עליהם לעשות זאת. יתר על כן, ייתכן מאוד כי במהלך התקפות-הנגד יצליח צה"ל לתפוס מאחזים צבאיים מעבר לקווים "במטרה להבטיח עצמנו בפני מתקפות חדשות של האויב, וכן למטרות של מיקוח מדיני". בתנאים האלה "יש להשתדל להשהות ולהאריך את הדיון וההחלטה".²³⁰

נראה כי בשעות אחר-הצהריים רווחו בווישינגטון שמועות כי צה"ל פועל ממערב לתעלת סואץ. בשעה 16:30 פנה דיניץ לגזית בבקשה לעדכנו במצב, ושאל האם יוכל למסור לקיסניג'ר – לידיעתו האישית בלבד – "כי אנו פועלים יבשתית גם בצד המערבי של התעלה".²³¹ לפני שהגיעה אליו התשובה לשאלה הזאת התקשר אליו קיסניג'ר ושאל האם נכונות הידיעות שצה"ל חצה את התעלה. בתשובה תיאר לו דיניץ את העולה מן המברק שלעיל, וענה שאין בידו אישור לעצם חציית התעלה, אבל יש אפשרות שצה"ל יפעל מעבר לקווים במגמות המפורטות במברק הנ"ל. דיניץ הקריא לקיסניג'ר מברק ששלחה אליו ראש הממשלה, ובו הביעה את מלוא הוקרתה לשר החוץ האמריקני וחזרה והסבירה את הצורך הדוחק בקבלת מטוסי הפנטום.²³² קיסניג'ר סיפר שזה עתה סיים שיחה עם הנשיא ניקסון,

228 ההחלטה הועברה לידיעתו עם סיום ישיבת הממשלה, ראו עמ' 482 לעיל.

229 מדיניץ לגזית, 080630 [080030] באוקטובר 1973.

230 מראש הממשלה לשר החוץ, העתק לדיניץ, 081400 באוקטובר 1973.

231 מדיניץ לגזית ולליאור, 081630 [081030] באוקטובר 1973.

232 פנייתה של ראש הממשלה לשר החוץ האמריקני מגזית לדיניץ, 080944 באוקטובר 1973.

שבה ביקש את אישורו ל־"Replacement of planes", ואמר שהנשיא אישר זאת עקרונית. האישור העקרוני ניתן והוא מטפל בסידורים.

בנוגע להפסקת האש הטעים קיסנינג'ר שעמדתה הרשמית של ארצות־הברית הנה, ותהיה, חזרה לקווי הפסקת האש. היא תנקוט את העמדה הזאת גם במועצת הביטחון אם כי, כמוסכם, לא תגיש כל הצעת החלטה באותו היום. עם זאת, העמדה הזאת אינה סותרת את הדברים שאמר לו בפגישה ביניהם, שלפיהם כדאי שצה"ל יתפוס מאחזים מעבר לקווי הפסקת האש, אך זאת "רק למטרה טקטית ולא כמצב קבוע". הסכמתה בשתיקה של ארצות־הברית למהלך הזה מותנית בהבנה בינה לבין ישראל שבכוא העת יחזור צה"ל לקווי הפסקת האש כמחווה של ראש הממשלה לנשיא ארצות־הברית.²³³

בהמשך היום הודיע מרדכי גזית לדיניץ: "אין כוחותינו פועלים יבשתית בצד המערבי של התעלה".²³⁴ דיניץ הודיע על כך לקיסנינג'ר, והלה אמר בתגובה שהמהלך הזה נתון לשיקול דעתה של ישראל בלבד. דיניץ הפנה את תשומת לבו להודעת הרמטכ"ל ברדיו, שלפיה צה"ל אינו חוצה בינתיים את הקווים, כשהוא מדגיש את המילה "בינתיים". קיסנינג'ר סיפר לו שהוא הטיל על עוזרו הגנרל ברנט סקורופט לטפל בהעברת פריטי הציוד והחימוש ב־8 באוקטובר, ושהוא עצמו מטפל בנושא המטוסים.²³⁵

דיניץ התבקש למסור לקיסנינג'ר כי ישראל תתנה את הסכמתה להפסקת אש בחילופי שבויים, בהם שבויים ממלחמת ההתשה.²³⁶

ישיבת הממשלה²³⁷

כמה דקות אחרי השעה 21:00 הלך הרמטכ"ל לישיבת הממשלה כדי לדווח על אירועי היום. שר הביטחון, שפתח את הדיון, הציע שהרמטכ"ל ימסור דיווח, והממשלה לא תדון במגמות לפעולות מעבר לקווי הפסקת האש. הוא הזכיר כי בישיבה שנערכה באותו הבוקר הציע לדחות את הדיון בנושא לערב לאחר שיתברר המצב. לדבריו, אותו נימוק נכון גם עתה. שום כוח של צה"ל לא עבר את התעלה, יתרה מזו, "לעת עתה האויב נמצא עם הפנים לצד שלנו", והוא משתמש בגשרים לתגבור כוחותיו שבגדה המזרחית. ברמת־הגולן הוסגו אמנם הכוחות הסוריים מן השטחים שכבשו, אולם למערכה הצטרפה דיוויזיה טרייה ש"יש לה כוונות טובות מאוד לפלוש לצד שלנו"; הקרב עמה יתחולל למחרת, ואז יהיה צורך להחליט מהן המגמות בהמשך. כרגע, אמר, עדיין לא הגיע המועד לדון בכך.

הרמטכ"ל הצטרף לדעתו זו של השר. הוא ציין כי הוא עמוס עבודה וצריך עוד לטוס לדרום, וביקש למסור סקירה קצרה בלבד. בסקירתו אמר רב־אלוף אלעזר, כי על־פי התרשמותו עדיין לא חלה התפנית המקווה. "אנחנו עוד לא במצב שאני יכול לומר שנגמרה

233 מגזית לדיניץ, 082030 [081430] באוקטובר 1973.

234 מגזית לדיניץ, 081830 באוקטובר 1973.

235 מדיניץ לגזית, 082200 [081600] באוקטובר 1973.

236 מגזית לדיניץ, העתק שר החוץ, 081830 באוקטובר 1973.

237 ישיבת הממשלה, 8.10.73, שעה 21:00 לערך.

ההגנה, שאנחנו בהתקפה והאויב בנסיגה". התקפת-הנגד בצפון הצליחה, כמעט כל הכוחות הסוריים הוסגו אל מעבר לקו הפסקת האש והם שולטים רק על מובלעת קטנה באזור רפיד. עם זאת, צה"ל לא הצליח לחצות את הקו ולתפוס מאחז מעבר לו, זאת משום שעם גמר התקפת-הנגד של צה"ל ריכזו הסורים שתי דיוויזיות שריון – האחת באזור קוניטרה והאחרת באזור רפיד. שתי הדיוויזיות הללו לוחצות "לא לחץ נוראי ולא התקפה גדולה, אבל אלה שני כוחות תוקפים". הרמטכ"ל הביע את תקוותו שהן לא יתקפו בלילה הקרוב, אלא למחרת בבוקר. במקרה כזה יוכלו כוחות צה"ל להתארגן במהלך הלילה. עם זאת צה"ל מרכז כוחות שיהדפו התקפה אפשרית של דיוויזיות השריון הסוריות בלילה. בתשובה לשאלה אמר הרמטכ"ל כי הוא מעריך שהושמדו מאות טנקים סוריים.

בדרום המצב עוד פחות טוב מאשר בצפון: אוגדה 162 תקפה והשמירה, אבל המצרים הוסיפו טנקים בגזרתה, כך שהיא ניצבת מול כוחות אויב רבים. התקפת-הנגד של אוגדה 143 לא יצאה לפועל. הוא אינו יודע בדיוק מדוע. אוגדה 252 ערוכה מול המצרים, והיא נסוגה במקצת בלחץ האויב. בשלב הזה ערוכים כוחות צה"ל במרחק של כ-8 ק"מ מן התעלה.

הרמטכ"ל אמר כי בכוונתו לטוס לפיקוד הדרום, לתכנן את הקרב שייערך למחרת ולארגן את הכוחות. הוא ציין שאין עדיין ביכולתו להציג את התוכנית, אולם ברור כי מכיוון שיש צורך בשדות ובמרחב נשימה לשריון, תהיה משימת חיל האוויר לסייע לכוחות הקרקע. נוסף על המשימה הזאת, בכוונתו לתקוף באופן מסיבי שני שדות תעופה במצרים. אם התקיפה הזאת תצליח, יושמדו כ-30 מטוסי אויב, והדבר יפגע בכושר הפעולה של חיל האוויר המצרי.

ראש הממשלה סיפרה כי מועצת הביטחון תתכנס בשעה 21:30, והיא אמורה לדון בהצעתה של ארצות-הברית לכנס את המועצה לדיון במלחמה. נראה שההצעה הזאת תידחה, שכן הסובייטים מתנגדים לה בשלב הזה, כנראה בהשפעת הערבים, והסורים מתנגדים עקרונית לרשום את הנושא על סדר היום.

שר הביטחון אמר שייסע עם הרמטכ"ל עוד באותו הלילה לפיקוד הדרום, שם יעבדו את התוכניות. לדעתו, יש טעם לכנס את הממשלה רק בערב בהנחה שלפני כן לא יהיו עוד תוצאות להחלטות שיתקבלו בישיבה הזאת של הממשלה. לפיכך סיכמה ראש הממשלה שאם לא יקרו דברים שיחייבו כינוס הממשלה לפני כן, היא תכונס למחרת בערב.

השר בר-לב, שנשלח לפיקוד הצפון, סיפר לנוכחים על ההתרחשויות שם. לדבריו, הפעילו הסורים שלושה מאמצים: מצפון לקוניטרה, מול חושניה, ולאורך הגבול מרמת מגשימים דרומה. ב-7 באוקטובר בלילה חדרו עמוק למדי – בגזרה המרכזית עד צומת רמת-הגולן, ובציר הדרומי "עד שני שליש" (כנראה שכוונתו הייתה – עד שני שלישים של המרחק מקו הפסקת האש עד מרגלות הרמה). במהלך 8 באוקטובר נדחקו במתקפת אוגדת המילואים למשולש של רפיד, וכוחות סוריים קטנים נשארו בשטח שבידי כוחות צה"ל. להערכתו, איבדו הסורים 250-300 טנקים, אולם נותרו להם עוד כ-600-700 טנקים נטו וכן שתי דיוויזיות משוריינות שעדיין לא נכנסו לפעולה. אחת מהן נמצאת בקרבת החזית, ונראה שתוטל לקרב בלילה הקרוב או למחרת. ייתכן שאחת מחטיבותיה כבר נלחמה בגזרת

חושניה. הדיוויזיה השנייה מגנה על דמשק. לצה"ל 350-400 טנקים כשירים, ובעורף נמצאים יחידות תותחי נ"ט ומערכי הגנה על הצירים. ההחלטה לתקוף את מוצב החרמון התקבלה בשל דיווח מוטעה של חייל שהצליח להימלט מן המוצב וסיפר כי הכוח הסורי בחרמון קטן, וכי עדיין לא התבסס במוצב ואינו מתמצא באזור. ההתקפה נכשלה, ולכוחות התוקפים כ-30 הרוגים ו-60 פצועים. בתגובה להערה שנראה שמצרים וסוריה מעוניינות במלחמה ארוכה, אמר בר-לב שאין סיבה שיסכימו להפסקת אש כל עוד הן סבורות שמצבן טוב; לכן צריך "להביא לידי כך שהם ירגישו שהעסק קשה להם".

על חיל האוויר אמר בר-לב שבעיותיו נובעות מחוסר חופש פעולה. בתקיפת הטילים בסוריה הופלו חמישה מטוסים, ומאז תוקף חיל האוויר תקיפות דלילות ואינו נותן סיוע מסיבי; הוא נזהר מטילי האויב ובצדק. בשתי הגזרות הפיל חיל האוויר כ-120-130 מטוסי אויב. תא"ל ליאור השלים את הדיווח ואמר כי הופלו 95-100 מטוסים ו-18-20 מסוקים. לצה"ל אבדו 38 מטוסים. מתוך 48 אנשי צוות במטוסים שהופלו נהרגו 11 ו-16 נעדרים; חלק מהם נפלו בשבי.

ראש הממשלה סיפרה שביקשה להודיע לאמריקנים כי כאשר יוחלט על הפסקת אש, תדרוש ישראל שחילופי שבויים יהיו חלק מן ההסדר. בנוגע לבקשות לנשק מארצות-הברית סיפרה שכמה פריטים, ובהם אמצעים אלקטרוניים חשובים ביותר, נמצאים בדרך. עדיין לא נפלה הכרעה בנוגע למטוסים ולטנקים.

דיווח סגן הרמטכ"ל לרמטכ"ל על הקד"ם

בשעה 21:30 חזר הרמטכ"ל לחדרו. עם חזרתו הציע לו סגנו להפריד את מרחב שלמה מפיקוד הדרום, ולהציב בראשו מפקד בדרגת אלוף או תא"ל. הרמטכ"ל קיבל את ההצעה וביקש לדעת את מי הוא מציע לתפקיד.²³⁸

סגן הרמטכ"ל הציג לרמטכ"ל כמה דיווחים והחלטות שהועלו בקד"ם, בהם: להעביר את שני גדודי הטנקים לחזית הצפון; לפעול כמתואר לעיל כדי לסכל ניסיון נחיתה של מצרים במרחב שלמה; לתכנן את ההתקדמות בכיוון פורט סעיד בכמה וריאציות בכוננות של 36 שעות להוצאה לפועל; ולתכנן את "אור ירוק". הוא ציין כי עדיין לא הוחלט איזה כוח יעשה את המהלך לעבר פורט סעיד, והציע לרמטכ"ל שלא לסכם עם אלוף פיקוד הדרום אילו כוחות יוקצו למשימה; הדבר הזה יסוכם בעבודת מטה.

הרמטכ"ל אישר את תכנון "אור ירוק" וציין שאינו רואה את המבצע ככר-ביצוע ב-48 השעות הקרובות. מתוך ראייה שהמקום היחיד מבין אפשרויות פיתוחו של מבצע "אור ירוק", שיכולה להיות לו השפעה על הקרב בתעלה, הוא צפון המפרץ, הנחה הרמטכ"ל להתמקד בתכנון פיתוחו של המבצע כלפי צפון.

הרמטכ"ל דיבר גם על תוכניתו להפעיל את אוגדה 143, תוכנית שלא יצאה לפועל: התוכנית שלי לא יצאה לפועל. אני ציפיתי להגיע היום לסואץ. התפתיתי, כי נתנו לי

238 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

אינפורמציה אופטימית מדי. הסכמתי שהוא ייסע ככה ויבוא לסואץ. בסוף התברר לי, שהשעה היא שתיים אחר-צהריים והיא [אוגדת האלוף שרון] עוד לא יצאה מטסה,²³⁹ ואז אמרתי לו: "טוב, אז שייסע ככה לסואץ!" אם התוכנית שלי יצאה לפועל אני הייתי היום יושב עם אריק בסואץ. לא חשוב מה קרה פה, מצבי היה הרבה יותר טוב.²⁴⁰

דיון הערכת מצב בחדר הרמטכ"ל

לאחר דיווחו של סגן הרמטכ"ל ביקש הרמטכ"ל לקרוא לחדרו את ראש אמ"ן להערכת מצב. בדיון השתתפו הרמטכ"ל, ראש אמ"ן, רב-אלוף (מיל') ידן, האלוף זאבי והאלוף יריב.²⁴¹ ראש אמ"ן פתח בסקירה. הוא הציג למשתתפים צפי בנוגע להתפתחויות בעתיד, על-פי הדוקטרינה, המציאות בשטח וידיעה מודיעינית שהתקבלה. הדוקטרינה הסובייטית גורסת שצליחת מכשול מים נפתחת בתפיסת גזרה ברוחב של כ-20 ק"מ ובעומק של כ-12 ק"מ ולאחר מכן מוכנס השריון. בפקודה שניתנה לשתי דיוויזיות נאמר שעליהן להפעיל את הדרג השני, היינו, החטיבה הממוכנת, להגיע לעומק של 12 ק"מ ולהתבסס שם, "וזה הסוף". מכאן ייתכן שתוכניתן בנויה על שתי אפשרויות: האפשרות הראשונה – אם בשתי הגזרות הארמיוניות מושג השלב הראשון, היינו, התבססות בעומק של 12 ק"מ, יוכנסו הדיוויזיות המשריינות והממוכנות להמשך ההתקדמות, ויונחתו כוחות בעומק. האפשרות השנייה – אם המשימה הזאת אינה מושגת, יתבססו הכוחות בתוך תחום של 7-12 ק"מ. חמש דיוויזיות החי"ר, ועמן שריון מהדיוויזיות הממוכנות ושתי חטיבות עצמאיות, יתבססו, יתחפרו, יניחו מוקשים, יעבירו טילי נ"ט וארטילריה, תוך הסתייעות בחיפוי נ"מ, ויישארו במקומותיהם.

חיזוק לאפשרות השנייה נמצא בידיעה מודיעינית מהימנה שהגיעה ב-8 באוקטובר שבה נאמר:

1. במטכ"ל ובנשיאות מצרים מאמינים שלכוחות שהונחתו בצד המזרחי של התעלה סיכויים טובים להחזיק מעמד שם, עד שתוסדר הפסקת אש. התיאוריה שפותחה במשך השנה האחרונה במטכ"ל, וקיבלה לאחרונה גושפנקא מאת אחמד איסמעאיל, היא שלא תינתן פקודה לכוחות אלה לסגת, ולכן ייאלצו להילחם בגבורה עד האיש האחרון ועד הכדור האחרון, בניגוד למצב שנוצר ב-67, כאשר ניתנה פקודה לסגת, וזו גרמה לפאניקה ולהתמוטטות כוחות מצרים. הכוחות, הנמצאים עכשיו בצד המזרחי, והנאלצים, מחוסר ברירה, להילחם בגבורה, יקבלו סיוע הגנתי מסוללות הטילים המוצבות בצד השני, חיל האוויר יוכנס לפעולה בשלב המאוחר האפשרי.
2. בהתאם לאסטרטגיה הנ"ל, מקווים המצרים לתפוס כמה שיותר שטח בצד המזרחי,

239 ראו הערה 181 בעמ' 496 לעיל.

240 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

241 רשימת המשתתפים הורכבה על-פי שמות הדוברים ברוח המפוענח. ייתכן שהיו משתתפים נוספים, וייתכן שחלק מן המצוינים לעיל הצטרפו רק בהמשך.

ולחזיקו כמה שיותר זמן. מטרתם אינה להתקדם לתוך סיני, אלא להחזיק רק בקרבת התעלה. [הם] תכננו להחזיק מעמד בצד המזרחי עד מקסימום שבועיים, ותוך תקופה זו סומכים על המלך פייצל לשכנע את האמריקאים, לשכנע את הישראלים להסכים להפסקת אש. המטרה העיקרית, אפוא, של כל ההרפתקה היא פוליטית – ליצור מצב גאואסטרטגי חדש, שבו כוחות מצריים נמצאים בצד המזרחי של התעלה, כאשר קיסנינג'ר מגיש את יוזמתו המדינית החדשה.

מניע נוסף לפתיחה במלחמה הוא החשש שידם של הנצים בישראל על העליונה, שדיין משתלט על הממסד ועל מפלגת העבודה בישראל, ושאחרי הבחירות יעלה דיין לשלטון כמעט מוחלט, שפירושו נוקשות בלתי מתפשרת מצד ישראל על מור"מ על יישוב הסכסוך. המצרים יודעים שחוסין לא ישתתף במערכה, הסורים אף מעדיפים שהוא לא יפעל, כי כל פעולה מצדו מזמינה פעולות מצד ישראל דרכו. המצרים מצפים להפעלת כוחות אוויר עיראקיים, משדות בשטח עיראק, להפצצות בישראל.

המסמך הזה עלה בקנה אחד עם ידיעות קודמות שהיו לאמ"ן, שלפיהן הערכת המצרים היא שאין ביכולתם לכבוש את סיני. לעומת זאת, יוכלו להעביר חמש דיוויזיות חי"ר לגדה המזרחית, לתת להן חיפוי ארטילרי ונ"מ, לתגברן בטנקים ולהתבסס במגמה להתיש את השריון של צה"ל שינסה לתקוף את המערך. לנוכח הדוקטרינה שלפיה יש לעשות שני מאמצים עיקריים, הניח ראש אמ"ן שהשטח שמקנטרה עד דוור סואר רחב דיו לשני מאמצים דיוויזיוניים בעוד השטח הדרומי – ממעוז "ליטוף" עד מעוז "ניסן" – אינו מספיק לכך. לפיכך, אם תימשך המתקפה, היא תהיה בגזרה המרכזית. בנוגע לתקיפת טילי הקרקע-אוויר אמר האלוף זעירא, כי בניגוד לסוריה, שבה רוכזו כל 35 הסוללות בחזית, יש למצרים 150 סוללות, ש-60 או 70 מהן נמצאות בעורף, כך שגם אם יושמדו הסוללות בחזית, יוכלו המצרים לקדם סוללות מן העורף.

ראש אמ"ן ציין שכבר ביום הקודם לא הבין את ההיגיון של תוכנית ההתקפה בדירוג; לדעתו, "אין פה מצב שכבד שלנו יש אגרופי שריון גדולים, שמאיימים לרוץ עלינו, ואם נשמיד אותם העסק פתור. יש פה חמש דיוויזיות חי"ר, והם מחכים שאנחנו נעלה ונטייל על יד".

לנוכח זאת ולנוכח ההערכה שהמאמץ המצרי העיקרי ייעשה בגזרה המרכזית, הציע האלוף זעירא לרכז את המאמצים בגזרה הזאת: לתת לאוגדה 252 לבלום בגזרה הדרומית, ולרכז את כל הכוח האווירי והיבשתי בגזרה שמקנטרה עד דוור סואר, לנקות את הגזרה מכוחות אויב ולצלוח בכוח של שתי אוגדות באזור ג'סר אל-חרש. במקרה כזה, העריך ראש אמ"ן, לא יוכלו המצרים להגיב תגובה של ממש, שכן שלוש דיוויזיות החי"ר שבגדה המזרחית של אותה גזרה כבר יהיו מחוסלות, דיוויזיה 21 תצטרך להגן על קהיר, וקשה להאמין שארמייה 3, לרבות דיוויזיה 4, ינסו לתקוף את הכוח שיצלח.

הרמטכ"ל ציין שרעיון ההתקפה שתוכננה ל-8 באוקטובר, דמה לשלב הראשון של התוכנית שהציג האלוף זעירא, היינו, "לנקות" את ראש-הגשר המצרי בגזרה המרכזית, אך בלי לתקוף בקרבת התעלה אלא בטווח של כשני ק"מ ממנה, מעבר לטווח נשק החי"ר.

ואולם התוכנית השתבשה. רב־אלוף אלעזר הציג לנוכחים בחדרו את השיקולים שהנחו את החלטותיו ב־8 באוקטובר, והסביר כיצד השתבשה תוכניתו:

מה קרה לנו היום? קרה לנו דבר לא טוב: האינפורמציה שאני קיבלתי, ואולי היא הייתה גם בידי גורודיש: ברן נכנס להנה, ואני מהר מאוד קיבלתי הודעה שהוא גומר את הקו, הוא מגיע עד דורסואר. אמרתי: זה יוצא מהכלל. למה אני התחלתי לאכול היום פיתה ו־butter? מה שאתה רוצה לעשות חשבתי שעשיתי עד הצהריים: ברן שטף את התעלה עד דורסואר, נתק'ה תפס גשר, שמוליק מבקש ממני רשות לחצות את התעלה, אני אומר לו: "חיובי, אז תדאג שיהיה לך אבטחה", הוא אומר: "זה בסדר. תן לי לחצות", "אה" – אמרתי – "אני במצב טוב, אני הולך לעשות עם אריק את אותו הדבר, ולדפוק את ראש־הגשר השני", אני חי בהרגשה שראש־גשר אחד חיסלתי, כי ברן שטף אותו מלמעלה עד למטה, כמו במלחמת ששת הימים, זו ההרגשה שלי בצהריים, ואז אני אומר לשמוליק: "זה בסדר. לך". פה שמוליק מציע לי הצעה ואומר: "במקום לגמור את ראש־הגשר הזה מלמעלה עד למטה [...] הוא ביקש ממני רשות לנסוע ככה ולתקוף ישר פה [בדרום הגזרה הדרומית] ואחר כך לשטוף אותם ולהשמיד את ראש־הגשר השני, והוא גם מבקש ממני רשות לכבוש את סואץ. אני קיבלתי היום פתק: "אישורך בשעה ארבע [16:00] לכבוש את סואץ". בן אדם שעוד לא יצא מטסה, נורמלי, בדרך כלל לא מבקש רשות לכבוש את סואץ,²⁴² אם הוא נורמלי. אז אני, לכן, אני חי באינפורמציה לא מדויקת: "לכבוש את סואץ בשעה 16:00. נא אישורך", אמרתי: "אישורך? – מאשר". כלומר: אני מבין שזה בסדר, אנחנו פה [בגזרה המרכזית] הולכים ככה. ואחר כך מתברר לי שברן [...] לא שטף מלמעלה למטה, אלא ברן תקף חזיתית. תקף חזיתית – השמיד, לא השמיד, עשה מה שעשה ונשאר פה, אבל ראש־הגשר קיים.²⁴³

לדעתו, מוקדם לנהל את קרב ההכרעה, שכן הכוחות עדיין אינם מאורגנים במידה נאותה. לכן, כפי שהורה לאלוף פיקוד הדרום, בכוונתו להיערך להגנה בשלוש אוגדות, כדי למנוע את התקדמות האויב, ואוגדה מתרעננת מאחור, לאפשר לאוגדות להתארגן ולהפעיל את חיל האוויר כדי למנוע התבססות ראש־הגשר המצריים.

בהמשך התכוון הרמטכ"ל להחזיק כוח של שתי אוגדות לפחות במערך הגנה, כדי לקדם את פניה של התקפה אפשרית של דיוויזיות השריון המצריות. אם אוגדות 162 ו־143 יהיו מוכנות למתקפה בתוך 24 שעות, יהיה אפשר להתחיל במהלכים שיוכלו להטות את הכף. יש שלוש דרכי פעולה אפשריות לכך. הראשונה – בניית כוח נוסף שלא יהיה מבוסס על שלוש האוגדות שבקו, ניצול העובדה שאזור פורט סעיד חופשי לפעילות חיל האוויר, וכיבוש האזור בידי הכוח הנוסף כך שבהיערכות החדשה יימצאו שלוש אוגדות בהגנה בגדה המזרחית, ויהיה מאחז בגדה המערבית באזור פורט סעיד. דרך הפעולה השנייה –

²⁴² ראש אמ"ן התערב ואמר: "אם הוא נורמלי".

²⁴³ ההרגשה באות עבה – שלי (ש"ג), ההרגשה בקו – הדגשה בקולו של הרמטכ"ל.

באותו זמן, או יום לאחר מכן, תחצה את התעלה אוגדה אחת, ולא שתיים, כפי שהציע ראש אמ"ן, ותשתלט על קטע מאסמאעיליה עד דוור סואר או מקנטרה עד אסמאעיליה. דרך הפעולה השלישית – השגת מאחז בגזרה הדרומית: אוגדה 143 תצלח את התעלה, ייערך "אור ירוק", חטיבת צנחנים תונחת בג'בל עתקה, וכוחות יכבשו את סואץ וישתלטו על צפון המפרץ. במקרה כזה יישארו שתי אוגדות בסיני; אם דיוויזיות השריון המצריות ינסו לתקוף אותן, הן יהיו צפויות לניתוק על-ידי שני הכוחות שבאגפים. אפשר לבצע את דרך הפעולה הראשונה בתוספת אחת משתי דרכי הפעולה האחרות. על התוכנית המדויקת יוחלט לאחר השיחות שינהל הרמטכ"ל עם המפקדים בדרום.

בתום הדיון בדרכי הפעולה האפשריות בחזית הדרום דיבר הרמטכ"ל על הרכש. הוא ציין כי השתנתה הערכתו מהיום הקודם, שלפיה פריטי הציוד שישראל תבקש מארצות-הברית יגיעו רק לאחר שתסתיים המלחמה, ולכן אין להם חשיבות רבה. הערכתו השתנתה משום שיתכן שגם אם יוחלט על הפסקת אש, לא יהיה צה"ל חזק דיו ויזדקק לפריטים רבים. לכן הוא גורס עתה שיש להעביר לאמריקנים רשימות רכש גדולות – לבקש 300-400 טנקים, ואולי אף 500, ומטוסים רבים. לנוכח מספרם הרב של מטוסי האויב ולנוכח העובדה שבמערכה עומדים ליטול חלק גם מטוסים ממדינות נוספות על אלה שבקו העימות – למשל, לוב ועיראק – יהיה צורך לקבל במהירות המקסימלית את מטוסי הרכש – 48 מטוסי פנטום, שכבר הוזמנו, וכן 24 מטוסי סקייהוק.

לשאלת עוזר שר הביטחון איזו תמונת מצב תשפיע על ארצות-הברית להחיש ולהגדיל את ההספקה – תמונת מצב עגומה או תמונת מצב טובה – הנחה הרמטכ"ל את ראש אמ"ן כי בתדרוך שייתן לאמריקנים בחצות יצייר לפניהם תמונת מצב קודרת.²⁴⁴ בתום הדיונים, בשעה 22:45, יצא הרמטכ"ל עם שר הביטחון לפיקוד הדרום, והגיע לחפ"ק "דבלה" לאחר חצות.²⁴⁵

פעולות סגן הרמטכ"ל

במקביל לדיון בחדר הרמטכ"ל התנהלה בחדר סגן הרמטכ"ל החל מהשעה 22:00 ישיבה שבה השתתפו ראש אכ"א, ראש אג"א, האלוף זאבי, האלוף גזית, הקשנ"ר, הקתמ"ר, רמ"ח תוא"ר וראש מו"פ.²⁴⁶ לנוכח התוכנית האפשרית להתקדם למחרת בכיוון פורט סעיד, הורה האלוף טל לקתמ"ר להמטיר על האזור אש ארטילרית רצופה, כדי למנוע מן המצרים הקמת סוללות טילי קרקע-אוויר חדשות.²⁴⁷

בשעה 22:00 הגיעה לסגן הרמטכ"ל ידיעה שהחלה נחיתת מסוקים מצריים במרחב

²⁴⁴ הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

²⁴⁵ יומן רל"ש הרמטכ"ל.

²⁴⁶ יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל; רשימות רמ"ח היסטוריה.

²⁴⁷ שם; יומן רל"ש הרמטכ"ל.

שלמה.²⁴⁸ האלוף טל העביר את הידיעה לרמטכ"ל וציין שלפי התוכנית המצרית הכוונה היא לכבוש ראש-גשר, בכוח של 200 איש מונחתים ממסוקים, בין א-טור לבין נקודה הנמצאת במרחק של 20 ק"מ מצפון לשרם א-שיח'. הרמטכ"ל ענה לו: "תפיל את ההליקופטרים ותטביע את הספינות".²⁴⁹ סגן הרמטכ"ל מסר על הידיעה למפקד חיל האוויר והורה לו לזהות את כוח האויב ולהפעיל מטוסים. כמו כן הורה להודיע למפקד מרחב שלמה אל"ם טוביה שפירא להשגיח במיוחד על המרחב שבו צפויה ההנחתה – מרחב א-טור-שרם א-שיח'.²⁵⁰

במטכ"ל הוחלט להעביר את פיקוד מרחב שלמה באותו הלילה לפיקודו של המטכ"ל.²⁵¹ אחד המועמדים לפיקוד על מרחב שלמה היה תא"ל יקותיאל אדם, אולם הוחלט שהישארותו בפיקוד הצפון חיונית יותר.²⁵² מועמדים נוספים שהוצעו היו האלופים במילואים: שלמה להט, אלעד פלד, מתי פלד, אברהם יפה וישעיהו גביש. לבסוף נבחר גביש, ובשיחה שניהל עמו בטלפון האלוף טל נקבע שייסע למרחב שלמה ב-9 באוקטובר בשעה 06:00.²⁵³ נוסף על כך נתן סגן הרמטכ"ל באותה הישיבה את ההוראות הבאות:²⁵⁴ בעקבות הידיעות שהמצרים מתכננים לעשות שימוש בנשק כימי, יהיה מו"פ, בתיאום עם הקהנ"ר, אחראי לחלוקת מסכות גז ולהסברת השימוש בהן. מכיוון שיש מובילים פנויים להובלת טנקים, בעוד הטנקים אינם מוכנים, יש לזרז את הכנת הטנקים לכוח בן-ארי. אלוף פיקוד המרכז יציג את תוכניתו לסגן הרמטכ"ל ב-9 באוקטובר. ראש אג"א ינקוט את הפעולות הבאות: יוציא הוראה כי אין להשמיד נשק שלל וידווח על תחמושת שנשארה; יארגן את המסגרת הלוגיסטית בעוצבות וביחידות; יודא עוד באותו הלילה את מצב התחמושת הארטילרית; יצמצם הקצאתה וישלח תגבורת לזירות. יעביר לרמת-הגולן מרגמות מדגם ג, בעיקר תחמושת תאורה; יגיש לאלוף זאבי ב-9 באוקטובר בבוקר רשימת רכש על סמך ישיבה בין אג"א לתוא"ר. התקן המקובל ליום לחימה אחד (250 פגזים) ייחשב לתקן של יומיים; יארגן קבוצות עבודה לטיפול בכל הקשור לרק"ם, על בסיס סדנאות קיימות, ולהטסות במידת הצורך. מפקד הנח"ל יטפל, בתיאום עם ראש אכ"א, בהכשרת עודפי קצינים ומ"כים כצידי טנקים.

במהלך הישיבה הועלו כמה עניינים נוספים.²⁵⁵ ראש אכ"א טען כי לנוכח האפשרות שירדן ועיראק יצטרפו למלחמה, יש להכריע את המלחמה בגזרה אחת, למשל, הסורית, אפילו על חשבון [הפסד כלשהו] בזירה המצרית, ולעשות פעולת הונאה בפיקוד המרכז.

248 רשימות רמ"ח היסטוריה. בשעה 21:30 דווח לאג"ם מבצעים כי ארבעה מסוקים חדרו מצפון לאבו רודס (מבצעים/אירועים, דרום).

249 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

250 רשימות רמ"ח היסטוריה.

251 שם; יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל.

252 הקלטות בחדר הרמטכ"ל; רשימות סא"ל לביא.

253 רשימות רמ"ח היסטוריה.

254 שם; יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל.

255 רשימות רמ"ח היסטוריה.

בנוגע למצרים – האמצעי להוצאתם מן המערכה הוא הריסת התשתית. האלוף זאבי דיווח כי מצרים פרסמה הודעה שצה"ל פגע בעיר אזרחית – פורט סעיד, ושיער כי מטרת הפרסום הייתה לשמש רקע לכוונות מצרים להפציץ ערים בישראל.²⁵⁶ בשעה 23:10 תדרך סגן הרמטכ"ל את האלוף (מיל') גביש לקראת קבלתו את תפקיד מפקד מרחב שלמה. הוא ציין בין היתר כי שרם אישייח' משמשת יעד אסטרטגי של המצרים; כמו כן דיווח לו על התוכנית המצרית להנחית כוחות מן האוויר והים, ותיאר לו את היערכות כוחות צה"ל שם: חטיבה 99, כוח מחטיבה 35 בראס סודר, סך הטנקים במרחב – 50. מפקד מרחב שלמה היה כפוף לפיקוד הדרום, מעתה יהיה כפוף לאלוף גביש. האלוף זאבי סיפר לאלוף גביש כי האלוף מרון מתכנן את מבצע "אור ירוק", וכי בכוונתו להציב את אוגדה 440 תחת פיקוד מרחב שלמה. עוד אמר כי גביש רשאי להפקיע את כל הציוד הדרוש מן המגזר האזרחי, ויהיה אחראי לאבטחת מתקני חיל האוויר.²⁵⁷ בסביבות השעה 23:30 מסר רב-אלוף רבין לנוכחים שהסורים החלו לתקוף בגזרת חטיבה 7.²⁵⁸ סגן הרמטכ"ל טען שאם ההפגזה כבדה, זוהי הקדמה לפריצה של הדיוויזיה המשוויינת, אולם אל"ם דב שיאון, שהאזין לרשתות הקשר, דיווח שההפגזה אינה כבדה. בשעה 23:55 שוחח האלוף טל עם מפקד חטמ"ר 820 אל"ם צבי בר על הכנת כוחות ואמצעים, כגון ציודי טנקים. כמו כן שוחח סגן הרמטכ"ל עם עוזר שר הביטחון שמסר כי ארצות-הברית אישרה הספקת 40 מטוסי פנטום. בחצות תדרך האלוף טל את הקת"ק האווירי והורה לו להביא נתונים על היקף הכוחות ומיקום הטנקים של צה"ל ושל האויב. הוא קבע לו נוהל, שלפיו יצא לסיור לאחר שיתודרך בידי סגן הרמטכ"ל, ויחזור אליו מיד לאחר חזרתו מן הגיחה כדי לדווח על התוצאות.²⁵⁹

דיווחים על החזית הסורית

זמן קצר לאחר חצות הגיעו למצפ"ה דיווחים על לחץ חזק בגזרת חטיבה 7. בשעה 00:20 הגיעה מפיקוד הצפון בקשה מפיקוד הצפון להנדה לשם סיוע לחטיבה.²⁶⁰ האלוף זאבי מסר על כך לרמ"ח המבצעים, ותיאם עם אלוף פיקוד הצפון את הסיוע.²⁶¹ בשעה 00:40 דיווח רמ"ח המבצעים כי רמ"ח האוויר מסר שבסיוע לחטיבה 7 נפלו באותו הלילה שלושה מטוסי פנטום, ולכן חיל האוויר אינו שש לסייע בלילה בגזרה. כעבור 20 דקות דיווח על כך סגן הרמטכ"ל לאלוף פיקוד הצפון ומסר כי עד אז איבד חיל האוויר 42 מטוסים. אלוף

²⁵⁶ מפקד חיל האוויר דיווח, כאמור, שפורט סעיד הופצה בטעות במטען של 250 טונות (ראו עמ' 496 לעיל).

²⁵⁷ רשימות רמ"ח היסטוריה.

²⁵⁸ שם. הידיעה הזאת הגיעה מהאזנה לרשת בשעה 23:15: מבצעים/אירועים, צפון; דיווח מבצעי.

²⁵⁹ רשימות רמ"ח היסטוריה.

²⁶⁰ שם; יומן מבצעים/אירועים, צפון; יומן דיווח מבצעי.

²⁶¹ שם; מהאזנה לרשת חטיבה 7 באותן דקות התברר כי היא מקבלת הנדה (שם, שם).

הפיקוד דיווח כי חטיבה 7 נתונה עדיין בלחץ, והאלוף טל הציע אפשרות לתגברה. בשעה 02:20 מסר האלוף חופי לאלוף זאבי כי חטיבה 7 בולמת את ההתקפה והורפת את האויב, וכי חטיבה 679 מוכנסת לקרב. חטיבה 1 נמצאת, לפי דיווחו, "בפינה הצפונית", ולכוחות הפיקוד הצטרף גם כוח "בן ארי". הוא דיווח גם כי באזור חושניה יש חדירה, והוא מודאג מאפשרות של כניסת כוח אויב נוסף.²⁶² בשעה 00:30 דווח כי חטיבה עיראקית משוריינת ראשונה, ולה טנקי טי-55, נעה לעבר סוריה.

בשעה 02:10 נמסרו מפיקוד הצפון לאג"ם מבצעים כמה פרטים שנודעו מפי סגן סורי שבו, בין היתר מידע על שני שבויים ישראלים שראה השבוי במפח"ט 132. הוא מסר כי לכל אורך הקו זרועים מוקשים נגד אדם ונגד רכב במרחק קילומטר ממזרח לגבול, וכי הגשרים לכל האורך מוכנים לפיצוץ על-ידי חיילים הנמצאים בשני צדיהם. כמו כן דיווח כי מפקדת חטיבה 132 נמצאת בנ"צ 231253.

בשעה 01:47 נמסר מפיקוד הצפון כי שני חיילים מחיל האוויר הצליחו להימלט ממוצב החרמון והגיעו למשטרת ראש פינה. בשעה 02:18 דווח על הפגזה ארטילרית כבדה באזור נפח, וכעבור כ-20 דקות דווח כי ההפגזה על נפח נמשכת, המחנה מטווח, וגם צומת וסט. כן נמסר באותו דיווח כי ציר "מחזה", בקטע שבין נפח לבין "מחזה 50", נקי מטנקי אויב, וכי מתל שיחא אין מזהים חדירות טנקי אויב.²⁶³

בשעה 02:15 דיווח קצין החמ"ל על התמונה שהצטיירה באג"ם מבצעים בנוגע למצב בחזית הסורית: יש בה כ-320 טנקים כשירים; מצבה של אוגדה 146 טוב; חטיבה 9 מתארגנת; הכוח הסורי בחושניה מנסה לסגת; לפי דיווח של חטיבה 179, כל ציר הנפט נקי מכוחות אויב; בחטיבה 679 יש שלושה גדודים מוקטנים, בעקבותיהם נמצא גש"פ, והפיקוד הוסיף, הודות לארגון פנימי, 15 טנקים.

בשעה 04:00 הגיע לאג"ם מבצעים קצין הקישור לפיקוד הצפון ומסר דוח לשעה 02:00 כדלהלן: אוגדה 146 נמצאת כולה בחזית – חטיבה 205 היא החטיבה הקדמית שלה ואחריה חטיבות 4, 9 ו-670; לחטיבה 670 שני גדודי חרמ"ש; אוגדה 210 כוללת את חטיבה 179; לאחר שהמח"ט, אל"ם רן שריג, נפצע, החליפו בצהרי היום תא"ל משה בר-כוכבא ("בריל"), סגן מפקד האוגדה; אוגדה 36 ערוכה בחטיבות 679 ו-7 מלפנים; מאחורי חטיבה 679 נמצא הגש"פ ומאחורי חטיבה 7, הבולמת את התקפות האויב, נמצא כוח סמח"ט 1; כוח מח"ט 1 נמצא ברכבל ויתר החטיבה במסעדה; חטיבה 317 נמצאת בקריית שמונה. מלבד אלה נעשות הונאות. לדבריו, מספר ההרוגים בפעולת חטיבה 1 בחרמון אינו 30 אלא 18.

קצין הקישור סיפר כי התברר שיש טנקים כשירים ללא תחמושת וללא דלק, ולכן יש לארגן גדוד שירותי חימוש (גש"ח) וגדוד הספקה (גה"ס). בפיקוד מעריכים כי בשטח שבידי צה"ל נמצאים 300 טנקי אויב נטושים, ובהם טנקי טי-62, רבים באזור נפח. הפיקוד מארגן

²⁶² רשימות רמ"ח היסטוריה. בשעה 02:00 נודע בחמ"ל אג"ם מבצעים מהאזנה לרשתות הקשר כי כוח סורי חודר מדרום לקוניטרה (יומן מבצעים/אירועים, צפון).

²⁶³ יומן מבצעים/אירועים, צפון; דיווח מבצעי.

כוח לאיסוף שלל. כן דיווח קצין הקישור כי אלוף הפיקוד ביקש להפציץ את דמשק.²⁶⁴ בשעה 03:35 דווח מפיקוד הצפון על שבע התפוצצויות בין מגדל העמק לעפולה. אלה היו כנראה רקטות פרוג, שאחת מהן פגעה בבית מגורים של משפחות בבסיס חיל האוויר ברמת דוד, ואחרת נפלה על בית הילדים בגבת.²⁶⁵ רמ"ח המבצעים דיווח על כך כעבור עשר דקות.²⁶⁶ בשעה 04:30 נמסר כי מהפגיעות ברמת דוד נהרג טייס ושישה אנשים נפצעו, בהם שני טייסים. בגבת לא היו נפגעים.

דיווחים על החזית המצרית מחצות 8-9 באוקטובר

זמן קצר לאחר חצות הצטרף למשתתפים בדיון שבחדר סגן הרמטכ"ל עוזר ראש אמ"ן למחקר תא"ל אריה שלו, ועדכן את הנוכחים בהתרחשויות בחזית המצרית. בין היתר מסר את הפרטים הבאים:²⁶⁷ מפענוח גיחת צילום שנערכה בשעה 14:00, מתברר כי בגזרת אוגדה 252 יש כ-350 כלי רק"ם מצריים, מהם כ-250 טנקים. בשעה 23:30 דווח שארמיה 3 השלימה את משימתה, כלומר, הגיעה לעומק של 12 ק"מ. יש סימנים שחטיבת שריון של דיוויזיה ממוכנת 6 מתארגנת למעבר.²⁶⁸ אוכנו שני גשרים וכן מעבורות. נעשות הכנות להעברת חטיבת טילי קרקע-אוויר, כנראה אס-איי-6. לפי ידיעות מגזרת פורט סעיד, המצרים נערכים לאפשרות של הפצצת ערים. תא"ל שלו ציין שמצב זה"ל באוויר אינו נוח, והציע לשקול אפשרות לנסיגה. סגן הרמטכ"ל הזכיר, שהציע קודם להכין קו שני, וציין שהוא כופר בערכו של המטוס מול הטיל.

בסביבות אותה שעה, ב-01:45, הגיעה ידיעה שלפיה ירדן הודיעה כי זה"ל מרכז כוחות בגדה המערבית. האלוף זאבי התקשר לאלוף פיקוד המרכז והתריע בפניו על אפשרות שירדן תיכנס למערכה. הודעת ירדן נועדה כנראה להצדיק צעד כזה אם יוחלט לעשותו. ייתכן שחוסיון יתנה את הצטרפותו למלחמה בקבלת טילי אס-איי-6 מן הסורים, אך אפשר גם שלא יוכל לעמוד בלחצים ויאלץ להצטרף למלחמה.²⁶⁹ כדי להיערך לאפשרות כזאת הציע האלוף זאבי לאלוף אפרת (שהחליפו כאלוף הפיקוד רק שבוע קודם לכן) להקים פלוגות של צייד טנקים.

במשך הלילה הגיעו ידיעות גם על פעילות חיל האוויר וחיל הים נגד חיל הים המצרי. בשעה 00:35 דיווח מפקד חיל הים על קרב ימי המתנהל בים התיכון; ארבעה סטי"לים מצריים ירו טילים לעבר סטי"לים של חיל הים ולא פגעו בהם; בעת הדיווח מתקרבות

264 רשימות רמ"ח היסטוריה.

265 יומן מבצעים/אירועים; יומן דיווח מבצעי.

266 רשימות רמ"ח היסטוריה.

267 שם.

268 בשעה 0:40 דווח מאמ"ן לחמ"ל אג"ס-מבצעים כי מכוניות נושאות טילי נ"ט עוברות על הגשרים, ובאמ"ן חוששים שהן מדיוויזיה 6 (מבצעים/אירועים).

269 נראה שהודעת ירדן נועדה למעשה לשמש תואנה לאי-התערבותה בקרבות. היא נזקקה לתואנה בשל הלחץ שהפעילו עליה מצרים וסוריה להצטרף לחימה.

ספינות צה"ל לעבר ספינות האויב.²⁷⁰ בשעה 00:40 הורה סגן הרמטכ"ל לחיל הים שלא להתקרב, במהלך הרדיפה, יותר מדי לחוף. משעה 01:15 דווח לאלוף טל ששני סטי"לים מדגם אוסא נפגעו ממערב לדמיאט, ונמשך מרדף אחר השניים האחרים.²⁷¹ חיל האוויר נטל אף הוא חלק בפעילות נגד חיל הים המצרי. בשעה 00:40 דיווח רמ"ח המבצעים לסגן הרמטכ"ל כי מטוסי חיל האוויר גילו סטי"לים מצריים בין שדואן לשרם א-שייח', תקפו אותם והטביעו אחד מהם.²⁷² לאחר כ-20 דקות דווח מחיל האוויר לאג"ם-מבצעים כי היו במקום שני סטי"לים, שניהם נפגעו ויוותקפו שוב.²⁷³ בשעה 00:15 הוצע לחבל במפרץ סואץ באמצעות שייטת [13]. בשעה 03:45 נידונו אצל רמ"ח המבצעים הצעות לפעילות התקפית של חיל הים. דווח כי שייטת 13 תפעל באותו הלילה בע'רדקה. למחרת בלילה תוכננו פשיטות באום דרג', רס זעפרנה ומורגן.²⁷⁴

דיון בפיקוד הדרום בהשתתפות שר הביטחון והרמטכ"ל

ב-9 באוקטובר בשעה 00:25 הגיעו שר הביטחון והרמטכ"ל לחפ"ק פיקוד הדרום באום חשיבה. במקום נאספו אנשי מפקדת הפיקוד ומפקדי האוגדות, הציגו לשר ולרמטכ"ל את אירועי היום והציעו הצעות לפעילות בהמשך.²⁷⁵ אלוף הפיקוד האלוף גונן סקר את היערכות הכוחות: כוח קלמן, הכולל שתי חטיבות ממוכנות, נמצא בצפון הגזרה. משימותיו: לפתוח את הדרך ל"בודפסט" ולשמור על קנטרה. לכוח קלמן ולאוגדה 162 יחד כ-150 טנקים. אוגדה 143 נמצאת בטסה ולרשותה כ-250 טנקים. היא נייחת ותשמש עתודה למשימות הלילה. אוגדה 252 נעה לגזרה הדרומית של ציר החת"ם. לרשותה 150 טנקים, מהם 40 במצרים. סך כל הטנקים של צה"ל – כ-600. בפיקוד יש חטיבות שלא הופעלו במשך היום, למשל, חטיבת ה"טירנים" ²⁷⁴. ריכוז טנקים גדול נמצא באזור המזח, ויש מעבר חופשי מצפון לאגם המר הגדול, באזור החווה הסינית, מעוז "חזיון" ופירדאן.

האלוף גונן סיפר כי המגמה ב-8 באוקטובר הייתה להשמיד טנקי אויב בגדה המזרחית, להגיע לקו המים, לחצות בשני מקומות, להגיע עד סואץ ולכבוש את העיר.²⁷⁶ הוחלט להוציא לפועל את התוכנית בדירוג. התקפת אוגדה 162 התפתחה יפה בבוקר, כוחותיה נתקלו רק בטנקים מעטים של האויב. לפיכך הורה הפיקוד למפקד האוגדה להתקרב

270 רשימות רמ"ח היסטוריה. לפי הדיווח שהגיע בשעה 00:25 מים 3 לאג"ם-מבצעים, נמצאו הסטי"לים במרחק של כ-4 מיילים מצפון-מערב לדמיאט (מבצעים/אירועים, דרום; דיווח מבצעי).

271 רשימות רמ"ח היסטוריה. בשעה 01:35 דיווח ים 3 כי שלושה סטי"לים מצריים נפגעו, ואף לא אחד מכוחותינו (מבצעים/אירועים, דרום; דיווח מבצעי).

272 רשימות רמ"ח היסטוריה.

273 מבצעים/אירועים, דרום.

274 רשימות רמ"ח היסטוריה.

275 תיאור הדיון מבוסס על יומן שלישי שר הביטחון ועל יומן רל"ש הרמטכ"ל.

276 אם זו אכן הייתה מגמת הפיקוד, אין היא תואמת את המגמה שקבע הרמטכ"ל (ראו לעיל עמ' 433-434, 443-446).

לקו המים. בשעה 10:20 הורה האלוף גונן למפקד אוגדה 143 לנוע דרומה, דרך המתלה ומאחורי אוגדה 252. מכיוון שחשש שהמצרים יפוצצו את הגשר שבנו באזור סואץ, הורה למפקד אוגדה 143 לנוע במהירות. בשעה 14:30 התברר לאלוף הפיקוד שהתקפת אוגדה 162 נעצרה, ולאוגדה יש נפגעים רבים. הוא בדק היכן נמצאת אוגדה 143. התברר שחטיבה 14 וחפ"ק האוגדה נמצאים בדרך, ויתר האוגדה בטסה. לפיכך החליט לשנות את משימתה והורה לה לתקוף בגזרה המרכזית. ההתקפה הזאת הייתה אמורה להתחיל בשעה 17:00, אולם עוד קודם לכן התפתחה מתקפת אויב חזקה בפירדאן: טנקים רבים, בפריסה רחבה, הסתערו על כוחות אוגדה 162 ואילצו אותם לסגת. לאוגדה הזאת היו בתחילת היום כ-170 טנקים, והיא איבדה במהלך היום 50-70 טנקים. לנוכח מתקפת האויב החליט האלוף גונן להימנע מהכנסת שתי אוגדות לקרב שאת תוצאותיו לא היה יכול להעריך, ולכן ביטל את הוראתו לאוגדה 143 לתקוף את כוחות האויב בגזרה המרכזית. הוא ציין שמכיוון שהאוגדה הזאת לא השתתפה באותו היום בקרבות, היא רעננה.

עוד ציין גונן שהאוגדות אינן מלאות ושיש בעיות בארגון. לפיכך אין לנסות להתקרב לקו המים בלילה הקרוב אלא להתארגן. אוגדה 143 תתארגן, אוגדה 162 וכוח קלמן יישארו במקומם, ומשימתם תהיה לבלום פריצת אויב אפשרית בגזרת קנטרה. אוגדה 252 ניצבת במקום שבו הייתה אמורה להימצא.

האלוף גונן המליץ לנקוט למחרת פעילות התקפית. זאת משום ש"ההרגשה לעמוד היא לא טובה" ותנועה מהווה גם היא נשק. לדעתו, אין לצלוח בגזרה המרכזית וגם לא בגזרה הדרומית. זאת אף כי צפוי שבגזרת סואץ ההצלחה תהיה הרבה ביותר. הוא אינו ממליץ לצלוח שם משום שהאוגדה הצולחת עלולה להיתקל בקשיי הספקה. האלוף העיר כי בשלושת הימים פועלים כוחות הפיקוד ללא סיוע אווירי של ממש. ביומיים האחרונים היה הפיקוד זקוק לסיוע אווירי מסיבי, אך לא קיבל אותו. האלוף גונן אמר כי אינו יודע אם יקבל סיוע אווירי למחרת, מה גם שלהערכתו יופעל חיל האוויר למחרת ברמת־הגולן. אם יקבל את כל הסיוע האווירי שלו יזדקק, הוא ממליץ על הוצאתה לפועל של תוכנית "צפניה", היינו, כיבוש השרטון ופורט סעיד. בגזרה הצפונית יש ציוד גישור במידה מספקת. אין לצלוח באזור קנטרה אלא אם כן תהיה שם הרעשה חזקה. לעומת זאת אפשר, אפילו בלילה, לתפוס את אזור מעוז "דרורה", שהוא האזור המתוכנן לצליחה. האזור הזה נמצא מחוץ לאמ"ט, וייתכן שיהיה אפשר לבצע למחרת את המבצע בכוח קלמן שיתוגבר בגדוד מאוגדה 162. במקרה כזה ייתכן שיהיה אפשר לכבוש את העיר סואץ באמצעות אוגדה 143. מפקד אוגדה 143 האלוף שרון אמר ש[בגזרת סואץ?] אין גשרים ו"לא הייתי בונה על נס שנשאר גשר". לדבריו, פרט להתקפה על אוגדה 162, לא גילו הכוחות המצריים פעילות; אבדות צה"ל נגרמו, לדעתו, בשל היעדר תנועה ואי ריכוז כוח. הוא הוסיף: "אני מבין את השיקול של שמוליק [שלא רצה] להישאר בלי אגרוף, אבל אם היו תוקפות שתי אוגדות היום, לא היה נשאר אף ערבי בגזרת התעלה. אין ברירה לפעמים, ואתה מוכרח להמר".

לדעתו, העובדה שבליילות אין כוחות צה"ל מטרידים את האויב, היא בעוכריו, "אנחנו חזקים ולא עושים שום דבר". כך, למשל, שני מעוזים נשארו בלי תחמושת, אולם המצרים פוחדים להיכנס אליהם. לדעתו, יש להביא את חטיבת גולני לחזית התעלה ולהטריד בלילות

את האויב. "אסור להשאיר ערבי מצד זה של התעלה", אמר. כדי להשיג זאת, על כוחות צה"ל להימצא בגדה המערבית של תעלת סואץ. הוא סבר שבמצב הדברים באותה העת אין לצלוח בגזרה הדרומית, וגם צליחה בצפון וכיבוש פורט סעיד לא ישפיעו. הפעולה שיכולה להשפיע היא צליחה של אוגדתו באזור קנטרה, ליד מעוז "מפרקת". באזור הזה נמצאים הכוחות במרחק של כ-10 ק"מ מן התעלה, ויש בקרבתו גשר גלילים. יש לאזור מגבלה, אולם גם יתרון: זהו אזור החיץ, ואף כי הוא תחום, הוא מוגן. חיל האוויר יוכל להשמיד טנקי אויב. אם יהיה סיוע אווירי מרבי לא יפרוץ שום כוח אויב. ל-250 הטנקים יש להוסיף חי"ר שיגן עליהם ביום ובלילה. להערכת האלוף שרון, אם יצלחו כוחות צה"ל, ייסוגו הכוחות המצריים [שבגדה המזרחית]. נראה לו, אמר, שהמצרים אינם מתכוונים להתקדם, אלא לתפוס קו בעומק של 10 ק"מ ולהשיג הפסקת אש בעוד השטח הזה בידיהם. אבדות כוחות צה"ל נגרמו מהתקפותיהם הם, ולא מהתקפות האויב.

מפקד אוגדה 162 האלוף אדן תיאר את קרבות אוגדתו: הוא יצא בבוקר עם שלוש חטיבות, ובתוך כך נמנע מלעבור בשטחים ביצתיים ובמעברים צרים. האוגדה נעה במהירות, נתקלה בכוחות אויב, ופגעה ב-20 עד 25 טנקים. חטיבה 217, שברשותה היו 80 טנקים, תקפה באזור קנטרה והשמידה טנקים רבים וכוחות חי"ר של האויב. גדוד אחד נשאר להגן על האגף ולאחר מכן הוכנס לשם כוח קלמן. לחטיבה 460 היו 37 טנקים, ושני גדודים הושארו עבור כוח קלמן. לחטיבה 500 היו 75 טנקים; היא נעה במהירות, תוך איגוף ממזרח ובלי להיתקל בכוחות אויב, והגיעה אל מול מעוז "פורקן". חטיבה 460 יצרה מגע עם טנקי אויב רבים בגזרת "חזיון". האלוף אדן סיפר כי מהפיקוד לחצו עליו למהר ולהגיע למעוז "מצמד", לתפוס גשרי אויב ולחצות לגדה המערבית. באותו שלב הייתה חטיבה 500 מול מעוז "פורקן", חטיבה 460 מול "חזיון" וחטיבה 217 מול מעוז "מפרקת".

האלוף אדן אמר כי היה ברור לו שאם אכן יש כוונה לחצות, ניתן לעשות זאת רק בסיוע ארטילרי רחב. זאת בשל החי"ר המצרי הרב המצויד בטילי נ"ט הנמצא על הסוללות. באותה עת היו באוגדה ארבע סוללות תותחים לבכד שירו כבר כשני שלישים מן התחמושת. לבן ביקש סיוע אווירי, ונאמר לו שהסיוע יינתן לאחר זמן.

במהלך ההמתנה לסיוע האווירי החלו יחידות האוגדה לספוג אבדות: ממטח טילים שנורה לעבר כוח מחטיבה 460 נפגעו שמונה טנקים. מפקד האוגדה חזר וביקש סיוע אווירי, הכוחות התארגנו בצפייה לסיוע, אך זה בוטל לאחר זמן-מה. האלוף אדן סיפר שהוא התקשר לאלוף הפיקוד וזה אמר לו שיקבל סיוע אווירי כעבור שעה. כוח מחטיבה 217 נע גם הוא בכיוון התעלה, ואז נפגעו 8-12 טנקים שלו. הבעיה הייתה שבקרבת התעלה לא ניתן לנהל קרב תנועה, משום שהמעברים הצרים נתונים לאש טילי הנ"ט של החי"ר המצרי שעל הסוללה. לפתרון הבעיה יש לרתק את הכוחות המצריים באש ארטילריה ואוויר. אש כזאת לא עמדה לרשות האוגדה.

באותה עת נעו באזור כוחות מאוגדה 143. לבקשה, שהכוחות האלה יסייעו לכוחות אוגדה 162 וילחצו על האויב, ענו כוחות אוגדה 143 כי עליהם לנוע דרומה. לאחר שהם עזבו את הגזרה תפסו המצרים את "ציונה" שבאגף אוגדה 162. הכוחות המצריים תקפו התקפה מסיבית, ברוחב של 2.5 ק"מ, ובעומק. כוחות האוגדה לא הצליחו להחזיק מעמד.

שלוש הפלוגות שהיו באזור נותרו ללא דלק ותחמושת, וביקשו לנתק מגע. האוגדה ביקשה סיוע אווירי וסיוע של כוחות מאוגדה 143, אך הוא לא התקבל. האלוף אדן סיפר שביקש מכוחותיו להחזיק מעמד. הם עשו כן והצליחו לשבור את התקפת הטנקים של האויב, ובתוך שעה השמידו את טנקי האויב. או אז נעו קדימה כוחות חי"ר מצריים על נגמ"שים, מצוידים בכלי נ"ט. האוגדה הנחיתה לעברם אש ארטילרית ובלמה אותם. כוח שסיים לתדלק נשלח לאזור והדף את הטנקים המצריים מ"ציונה". "בקשר", אמר האלוף אדן, "ניהלנו מצב אחר, כי ידענו שמאזינים לנו". האלוף אדן סיפר שהחזיר אליו שתי פלוגות שהשאיר לכוח קלמן. אלוף הפיקוד אמר על כך בתגובה שאסור להוציא את טנקי ה"שוט" שבאזור קנטרה. האלוף אדן אמר שלבלימת ניסיונות הפריצה של המצרים בקנטרה די בטנקי השרמן – ניסיונותיהם לפרוץ במשך היום נבלמו בקלות; הבעיה אינה הטנקים אלא החי"ר.

אדן הביע ספק באפשרות לצלוח את התעלה. גשר הגלילים מרוחק ממקום הצליחה המיועד, ומעולם לא גררו אותו למרחק כזה. ייתכן שאפשר לצלוח על תמסחים ודוברות. כן הביע ספק בנוגע לתועלת שבהנעת אוגדה 143 צפונה. על אירועי 8 באוקטובר אמר כי הפעולה המדורגת של האוגדות הייתה לא נכונה – מוטב לו היו שתי האוגדות תוקפות יחד. שר הביטחון שאל האם אפשר להשמיד את מאחזי המצרים בגדה המזרחית בלי לחצות את תעלת סואץ באמצעות סיוע אווירי מסיבי. האלוף אדן ענה שבמצב ששרר באותה עת, כאשר המצרים מחזיקים את הסוללה בחי"ר רב מצויד בנ"ט, יהיה קשה לעשות זאת; מוטב לו היו דיוויזיות השריון המצריות חוצות. השר שאל אם יש טווח מסוים שבו יהיה קל להילחם נגד השריון, משום שלא יהיה לו כיסוי של נשק הנ"ט האיש. על כך השיב האלוף אדן שבאזור התעלה נמצאים חיילי חי"ר מצרים ולהם מחסות. בשטח לא פתוח לא יהיה להם מחסה, וזהו השטח שמכביש החת"ם מזרחה.

שר הביטחון שאל מהו מספרם של ההרוגים שנשארו במעוזים ולא פונו ומהו מספר השבויים. אלוף הפיקוד ומפקדים אחרים העריכו כי במעוזים נהרגו כ-100 אנשים, וכי מכוחות השריון שנלחמו נהרגו עוד כ-100 לוחמים. קצין הרפואה הפיקודי אמר כי לפי המספרים שבידו יש 500 פצועים ו-117 הרוגים. מספר הפצועים מדויק, אמר, אולם לא כן מספר ההרוגים, זאת מכיוון שאין מפנים את כולם ואין מדווחים עליהם. במספר הזה לא נכללים נפגעי המעוזים.

מפקד אוגדה 252 האלוף מנדלר טען כי צה"ל הפסיד 12 שעות – "לא חשוב למה". בינתיים מצטברים טנקי אויב וכוחות החי"ר שלו נעים מזרחה בשטח החשוף עד ציר החת"ם. נוסף על כך, יש למצרים שתי דיוויזיות משוריינות שעדיין לא צלחו את התעלה. לפיכך הוא סבור שצה"ל זקוק להישג מירי, אפילו לא מלא. אסור להמתין עוד 24 שעות. לדעתו, צליחה בגזרה הצפונית היא מסוכנת משום שהצירים שבה צרים. לכן יש לרכז מאמץ של אוגדה או שתיים בגזרה צרה ולהנחית אש ארטילרית ואש מן האוויר. הגזרה המתאימה לכך היא גזרת "מצמד" – הכוחות יוכלו להישען על האגם המר ולחצות על הגשר שבאזור. אוגדתו תוכל לעשות זאת למחרת.

רמ"ט פיקוד הדרום תא"ל ששון יצחק שלל אפשרות לחזור על מבצע כדוגמת זה שנערך ב-8 באוקטובר. הוא סבר שיש להגדיר את המשימה שהיא, לדעתו, הגעה לקו המים

והתייצבות עליו. ניתן לעשות זאת, אולם לא כמו ביומיים הקודמים, שבהם הייתה שחיקה גדולה. בניסיון להגיע לקו המים יהיו אמנם אבדות, אבל יש לעשות זאת. אפשרות אחרת היא שאוגדה 143 תצלח את התעלה ושתי האוגדות האחרות יבלמו ויתקדמו לאט.

השר שאל האם ניתן לחלץ את החיילים המנותקים במעוזים. רמ"ט הפיקוד השיב כי יהיה אפשר לשלב זאת במשימה של הגעה לקו המים – באמצעות חי"ר או טנקים מוגנים בחי"ר מפני אמצעי הנ"ט. האלוף גונן התנגד לצליחה בגזרה המרכזית. הוא סבר שעדיף לצלוח בגזרה הצפונית, הן משום שהצליחה בגזרה הזאת תורגלה והן משום שניתן להוציאה לפועל בכוחות מועטים. עוד אמר כי יש לנסות ולהשמיד טנקי אויב למחרת, להתקרב לתעלה בלילה שאחריו ולצלוח למחרתו.

אלוף הפיקוד אמר שאי אפשר לחלץ את החיילים מן המעוזים. לשאלת השר מתי, לדעתו, יהיה אפשר להורות להם להתפנות, השיב האלוף גונן כי יהיה אפשר לעשות זאת למחרת בלילה. בנוגע להצעה להשתמש בחי"ר ולפשוט על טנקי אויב, טען גונן כי גם אם יושמדו כמה טנקי אויב, לא ייכבש בפעולה כזאת שום יעד, ואילו לכוחות הפושטים יהיו אבדות. לכן "זה לא שווה את המחיר ולא את הפעולה". כוחות צה"ל מאורגנים על קו הרוחב וכוחות רבים ניצבים על קו החת"ם. אפשר אולי להתקרב למרחק של 4-5 ק"מ כדי שלא לתת לאויב הרגשה שהוא דחק אותם. גונן התנגד לצליחה בחזית הכוחות המצריים. הוא סבר שעדיף לצלוח למחרת בלילה בכוחות קטנים באגפים – בגזרת פורט סעיד או במפרץ סואץ – על-פי תוכנית "אור ירוק". עוד העיר גונן: "בנינו סד"כ ל'אופק' שפועל תחת עליונות אווירית, ומצאנו עצמנו במגננה בלי עליונות אווירית".

הרמטכ"ל ציין באוזני הנוכחים כי המצב בפיקוד הצפון אינו טוב. שתי הדיוויזיות המשוריינות תוקפות את כוחות צה"ל, ויש שם צורך בסיוע אווירי רב. לכן חיל האוויר לא יוכל לתקוף ב-9 באוקטובר את מערך הטיילים בתעלה. זאת ועוד, המצרים תגברו את הקו בסוללות טילים נוספות, וקשה לאכנן. לפיכך לא יהיה לחיל האוויר חופש פעולה בחזית תעלת סואץ. הרמטכ"ל אמר שלמצרים יש זמן – אף אחד אינו לוחץ עליהם להפסיק. הוא העריך שבכוונת מצרים לבסס את שני ראשי-הגשר, ורק לאחר מכן לתקוף בשתי דיוויזיות השריון. הרמטכ"ל אמר שלנוכח ההנחה הזאת החליט יום קודם לכן לפעול בדירוג, היינו, לחסל קודם ראש-גשר אחד, ורק אם המשימה הזאת תעלה יפה – לחסל גם את האחר.

נראה שעתה, הוסיף הרמטכ"ל, יש לחשוב על אופן סיום המלחמה במונחים שונים מאלה שהיו מקובלים לפני שהחלה. ייתכן שיהיה צורך לייצב קו, שאותו יהיה אפשר להחזיק חודש, גם תוך כדי מלחמת התשה. המגמה היא לפעול באופן שיקצר את פרק הזמן הזה ככל האפשר. יש לשנות את יחסי הכוחות ולהגיע להכרעה. דרך אפשרית לשינוי המאזן כרוכה בנטילת סיכון מחושב. לכך עשוי לתרום כיבוש פורט פואד, מה גם שחיל האוויר חופשי לפעול שם. משימה שנייה היא להשתלט על ראש-גשר אחד, או לפעול בהתאם להצעתו של האלוף שרון. הצעתו סבירה, אמר, אולם יש לבחון כיצד יוכל צה"ל להסתדר לאורך ימים, כאשר בגדה המערבית יעמדו כוחות צה"ל מול דיוויזיה משוריינת 21, ובגדה המזרחית יוותרו למצרים שני ראשי-גשר. שרון תהה האם הרמטכ"ל צופה

אפשרות שהדיוויזיה המשוויינת המצרית תצלח בדרור סואר שעה שכוחות צה"ל יימצאו באזור החיץ החקלאי. הרמטכ"ל השיב שאינו צופה אפשרות כזאת, אבל לדעתו ראש־הגשר המצרי יישאר במקומו. בכל מקרה, אמר, לא נראה לו שיש לצלוח ב־9 באוקטובר. יש לתת לאוגדות להתארגן, ובתקווה שהמצרים לא יתקפו, יש לנסות ולשפר את ההיערכות, לצלוח בגזרה הצפונית ולכבוש את פורט סעיד. לאחר מכן יוחלט מה לעשות בהמשך – האם לתקוף את המערך המצרי בגזרה המרכזית או לא. ייתכן שעד אז יהיה המצב ברמת־הגולן שפיר, ותתאפשר העברת כוחות משם דרומה. לסיכום, אמר, יש לתכנן את כיבוש פורט סעיד, לא לצלוח ב־9 באוקטובר, להתארגן ולהחליט אם לטהר את הגדה המזרחית או לצלוח לאחר מכן.

האלוף שרון העיר שלכיבוש פורט סעיד יש משמעות שולית שלא תשפיע על המערך העיקרי. בניגוד לתקופה שבה תוכנן מבצע "צפניה", כאשר כוחות צה"ל שלטו על הגדה המזרחית של התעלה, שולטים עתה המצרים בציר הצפוני משני צדיו. הוא טען כי יש להחליט עוד באותו הלילה האם לצלוח בגזרת קנטרה. אם יוחלט לעשות זאת, יחל בהכנות. על טענת האלוף גונן שלפיה הגזרה הצפונית היא היחידה שבה יש לחיל האוויר חופש פעולה, ענה שרון כי מכיוון שקו המעוזים אינו בידי צה"ל, המצב שונה.

הרמטכ"ל שאל לדעתו של אל"ם אורי בן־ארי, וזה צידד בתוכניתו של שרון. מספר הטנקים הוא כזה, אמר, שיש לשנות את יחסי הכוחות שלא בהתכתשות. שרון העיר שאם ב־9 באוקטובר יהיה חיל האוויר עסוק בחזית רמת־הגולן, אפשר להחליט על חציית התעלה למחרת, ב־10 באוקטובר.

לאחר שמיעת עמדותיהם של הנוכחים העיר השר כמה הערות בהדגישו שדבריו אינם בגדר סיכום: "הרמטכ"ל סיכם". עד לפני כמה ימים חששה ישראל מכפיית הפסקת האש. לפי המצב עתה נראה שהערבים לא ירצו הפסקת אש. אין זה אומר שבעוד חודש יהיה מצבה של ישראל טוב יותר. אשר לפורט סעיד, יש להתחשב בכך שזהו השטח היחיד שיש בו חופש פעולה לחיל האוויר, וייתכן שאחרי כמה ימים לא יהיה אפילו מצב זה. אמיתות רבות שהיו מקובלות לפני המלחמה, התבררו כלא נכונות, אמר השר:

כמו שחשבנו שנוכל עם השריון למנוע מהם להקים גשרים, ואף אחד לא תיאר לעצמו את יער טילי ה"שמל". לחיל האוויר היו תוכניות איך יוציאו את חיל האוויר הסורי משימוש ואיך יוציאו לו את מערך הטילים – וזה לא קיים היום. צריך ללמוד את החיים מחדש. העמים הערביים יצאו למלחמה על ישראל, יש להם הרבה כוח, ואנחנו צריכים לדעת שאין נוסחאות פלא, שהדבר [לא] יסתדר אלא רק על־ידי הכרעה צבאית.

לדעתו, יש להגיע קודם כול להכרעה בחזית סוריה. הצלחה סורית ברמת־הגולן עלולה להביא למלחמה בארץ־ישראל עצמה. נוסף על כך, אם לא יחוסל המאחז הסורי, עלולה גם ירדן להצטרף. הוא הזכיר כי במלחמת ששת הימים לא רצה שצה"ל יעלה לרמת־הגולן, כדי לא להילחם ב־בזמן בשתי החזיתות. משתי הסיבות האלה יש, לדעתו, לרכז מאמץ בחזית הסורית ו"לגמור את החזית הצפונית". במידת הצורך, יש להפציץ את דמשק ו"להביא לחץ כזה שהחזית לא תתרחב, עם חוסיין ועם העיראקים".

שר הביטחון ציין כי הוא חושש מאוד משחיקת הכוחות:

אני לא רואה פתרון בזה שנשמור על עצמנו לשלב [ש]לא יבוא, אם משלמים – מוכרח להיות תמורת הישגים. [...] לכאורה הייתי רוצה לייצב [בחזית מערב סיני] קו, עד שנגמור ברמת-הגולן, אבל זה לא נותן דבר, כי הם יעבירו את הדיוויזיות [המשוריינות], ולכן כן לשלם תמורת הישגים. אני מסתובב מסביב לעניין ולא אומר מה לעשות, מאחר שאני קשור גם בממשלה ואינני שליט יחיד.²⁷⁷

השר דיין הוסיף שביום המחרת תוצג לממשלה תמונה ברורה ומדויקת. בינתיים אין לממשלה מושג על המצב. ב-8 באוקטובר קיבלה הממשלה "באופן חגיגי" החלטה "שצריך לנפנף את המצרים מעבר לקו". לו היו יודעים את המצב לאשורו, היו נוהגים אחרת. השר חזר ואמר שיש לפנות את החיילים מן המעוזים. יש להיזהר משחיקת כוחות ומצעדים לא תכליתיים. אם ההערכה היא שכיבוש פורט סעיד יתרום – יש לעשות זאת, אולם אם ההערכה היא שהחזקת המצרים בשתי הגדות אינה מאפשרת להוציאו לפועל – אין לעשות זאת. בכל מקרה, יש להביא בחשבון שהמאמץ העיקרי של צה"ל, לרבות חיל האוויר, יהיה בחזית הסורית.

הרמטכ"ל סיכם את הדיון ואמר שהמאמץ העיקרי של חיל האוויר יהיה ב-9 באוקטובר ברמת-הגולן. לפיכך תהיה בחזית הדרום הפוגה יחסית. ראשי-הגשר המצריים יגדלו, אולם נראה לו שהדיוויזיות המשוריינות לא יחצו את התעלה ב-9 באוקטובר. חיל האוויר "יפריע להם מעט – לראשי-הגשר". כוחות הדרום יימנעו ממגע. יש לזרז תיקון טנקים, ולאפשר למרבית היחידות לנוח ולהתארגן. כוח שיוכל "לתפוס עמדה טובה ולדפוק" – יעשה זאת, אולם בלא שחיקה ובלא הזזת גרודים. אוגדה 143 תעשה הכנות לצליחה, והפיקוד יתכנן את כיבוש פורט סעיד. ההחלטה אם לצלוח במרכז או בצפון, ואם להימנע מצליחה – תתקבל למחרת, בהתאם להתפתחויות.

האלוף שרון העיר שההחלטה בנוגע לצליחת אוגדתו צריכה להתקבל בהקדם, שכן במקרה כזה עליו להתחיל לנוע בבוקר. על כך השיב הרמטכ"ל: "אם כך, תעשה הכנות ליום ד [10 באוקטובר] בבוקר ותזוז ביום ד בבוקר". בדיון הזה נמצא ביטוי לשתי גישות: הראשונה, שאותה ייצג בעיקר שרון, שנטילת סיכון בתמרון וצליחת התעלה הן הפתרון הנכון למצב. הגישה השנייה צידדה בצבירה אטית והדרגתית של כוחות להשגת יחסי כוחות נאותים תוך אפשרות לתקוף את מאחזי המצרים בגדה המזרחית. הרמטכ"ל סיכם שלא לצלוח במהלך 9 באוקטובר וקבע שההחלטה אם לצלוח ב-10 באוקטובר תתקבל בהתאם להתפתחויות.

שר הביטחון שב והעיר כי "בעניין המעוזים צריך לסכם". על כך השיב הרמטכ"ל: "סיכמתי אתמול ואני לא יכול לסכם יותר, וזה שכל מעוז שיכול להסתגל החוצה] – יעשה זאת, אמרתי זאת אתמול בלילה ואני אומר זאת הלילה. היום כבר מאוחר – כי יש רק שעותיים חושך".

277 רשימות שליש שר הביטחון.

בעקבות הסיכום הזה נפתח ב־9 באוקטובר שלב חדש במלחמה: ריכוז המאמץ ההתקפי של צה"ל בחזית הסורית ומגננה בחזית המצרית, זאת תוך בניית כוחות וארגוןם לשלב שלאחר מכן – שלב העברת המלחמה לשטח האויב. בשעה 02:30 המריאו שר הביטחון והרמטכ"ל חזרה לתל־אביב כדי להפעיל את עבודת המטה ולקבל את אישור הממשלה לקו הפעולה שעליו החליטו.

סיכום

לפי התוכנית שהתגבשה בליל 7–8 באוקטובר 1973, נועד 8 באוקטובר להיות יום מפנה במלחמה – היום שבו ייטול צה"ל את היוזמה ויעבור מבלימת כוחות האויב החודרים להתקפות־נגד עליהם, כדי לצמצם את מאחזיהם, לבלום את תנופתם וליצור תנאים להעברת המלחמה אל מעבר לקווי הפסקת האש.

בישיבתה הראשונה של הממשלה לאחר פרוץ המלחמה, בשעות הלילה של 6 באוקטובר 1973, נקבע: "יש להמשיך את הפעולות הצבאיות בשתי החזיתות, במטרה להדוף את צבאות האויב ולהחזיר לקדמותו את המצב בקווי הפסקת־האש".²⁷⁸ לפי ראיית המלחמה של צה"ל, הסגת האויב ממאחזיו הייתה השלב הראשון שלאחריו תבוא העברה מהירה של המלחמה לשטח האויב. צה"ל שאף לבלום את מתקפת האויב עם פתיחתה, ובמקרה שיצליח להיאחז בשטחים כלשהם, להתחיל בהקדם בהסגתו מהם. ואולם הוא התקשה לעשות זאת בשל ההפתעה שניחתה עליו עם פתיחת המלחמה. עד המועד שבו החליטה ההנהגה הביטחונית של מדינת ישראל כי הגיעה העת לצאת להתקפות־נגד על כוחות האויב בשטחנו, התנפצו כמה חוליות בשרשרת הציפיות שלה.

בתחילה נכזבו הציפיות בנוגע להתרעה על כוונותיהן של מצרים וסוריה לצאת למלחמה. עצם פרוץ המלחמה והעובדה שההתרעה עליה התקבלה בתוך פרק זמן קצר בהרכה מהצפוי, יצרו את ההפתעה הבסיסית והציבו את צה"ל בעמדת פתיחה קשה. למרות ההפתעה הזאת נצפה כי חיל האוויר ישיג בתוך כשתי יממות עליונות אווירית, ויוכל לסייע לכוחות הקרקע הסדירים לבלום את מתקפותיהם של צבאות האויב, וכי לאחר בואם של כוחות המילואים לחזיתות ניתן יהיה לעבור למתקפת הכרעה ולהעביר את המלחמה לשטח האויב.

ואולם ההתפתחויות היו שונות מן המתאר הזה: בעקבות ההתפתחויות שחלו ב־7 באוקטובר בבוקר לא ניתן לחיל האוויר להשלים את ניסיונו לחסל את מערך הטילים בחזית מצרים, והוא נכשל בניסיונו לחסל את מערך הטילים בחזית סוריה.

ההתפתחויות שחלו ב־7 באוקטובר בשעות אחר־הצהריים פתחו פתח לתקווה מחודשת: כוחות המילואים הגיעו לחזיתות מוקדם מן הצפוי; חיל האוויר הרס את מרבית הגשרים על תעלת סואץ; בניגוד להערכות קודמות, הוערך עתה שדיוויזיות השריון המצריות לא

278 ראו עמ' 337 לעיל.

יצלחו ביממה הקרובה כך שבגדה המזרחית של תעלת סואץ יהיו יחסי הכוחות נוחים יחסית לצה"ל. לנוכח המצב הזה הסמיך הדרג המדיני את הרמטכ"ל לנסוע דרומה ולבדוק אפשרות לצאת למחרת להתקפת-נגד על הכוחות המצריים שבשטחנו; ורב-אלוף (מיל') בר-לב נשלח צפונה כדי לעמוד מקרוב על אפשרויות הפעולה שם.

בביקורו בפיקוד הדרום, ב-7 באוקטובר בערב, הגיע הרמטכ"ל למסקנה כי האפשרות המיטבית העומדת בפני צה"ל בתנאים שהיו קיימים אז, היא התקפה על הכוחות המצריים שבשטחנו, וקבע את תוכניתה. פיקוד הצפון הגיע גם הוא למסקנה שדרך הפעולה הטובה ביותר היא לתקוף למחרת את הכוחות הסוריים שחדרו לשטחנו. מפקד חיל האוויר קבע שחילו יכול לסייע בריכוזן להתקפות-הנגד בשתי החזיתות. לנוכח זאת החליט הרמטכ"ל לצאת ב-8 באוקטובר להתקפות-נגד בשטחנו בשתי החזיתות: בחזית הצפון תתקוף בשעות הבוקר אוגדה 146 בדרום רמת-הגולן, ושתי האוגדות האחרות יצטרפו בהמשך, כך שבמשך היממה יוסגו הכוחות הסוריים מרוב שטח רמת-הגולן. בד בבד עם ההתקפה הזאת יצא פיקוד הדרום להתקפה שתכליתה להשמיד את מרב השריון המצרי בראשי-הגשר שממזרח לתעלה. ההתקפה תנוהל כאשר אוגדה אחת תוקפת ושתי האחרות בולמות. בשלב הראשון תתקוף אוגדה 162 את המאחז המצרי בגזרה המרכזית, אוגדה 143 תשמש עתודה בגזרה הזאת ואוגדה 252 תבלום בגזרה הדרומית. אם תעלה מתקפתה של אוגדה 162 יפה, יאשר הרמטכ"ל את הפעלת אוגדה 143 להתקפה על המאחז המצרי בגזרה הדרומית. הרמטכ"ל הדגיש כי ההתקפות ילוו בסיוע אווירי וארטילרי מסיבי, הטעים שעל הכוחות לשמור מרחק מן התעלה ולהימנע ממגע עם כוחות החי"ר שעל הסוללה שבקרבתה, וציין כי כוחות יצלחו באותו היום את תעלת סואץ רק אם התקפות-הנגד יצלחו "מעל ומעבר לציפיות".

ב-8 באוקטובר בבוקר יצאו כוחות צה"ל בשתי החזיתות להתקפות-נגד בשטחנו. בשעה 11:30, כשההתקפות כבר היו בעיצומן, אישרה הממשלה את המשך הפעולות הצבאיות המתוכננות להדיפת צבאות האויב מן השטחים שכבשו, ואישרה כי בתוך כך יונחתו מכות על שני הצבאות. הממשלה הסמיכה את ראש הממשלה ואת שר הביטחון לאשר לצה"ל לתפוס מאחזים מעבר לתעלת סואץ ומעבר לקו הפסקת האש ברמת-הגולן.

התקפת-הנגד בפיקוד הצפון עלתה יפה והמפנה המיוחל הגיע: הכוחות הסוריים לא הוסגו אמנם מכל רמת-הגולן, אולם פיקוד הצפון נטל את היוזמה, וכוחותיו הגיעו בגזרה הדרומית עד עמדות השולטות על ציר הנפט. נודע כי הסורים איבדו כ-250 עד 300 טנקים, וכי אצל מקצת הכוחות הסוריים התגלו סימנים ראשונים של התמוטטות. הקרב היחיד שלא עלה יפה היה ניסיון ההתקפה על החרמון. בסיכומו של דבר הצליחו כוחות פיקוד הצפון ליטול את היוזמה, אולם לפנות ערב נודע שהסורים ריכזו את שתי הדיוויזיות המשוריינות בקו החזית, עובדה שיצרה חשש שהם יתקפו למחרת בבוקר.

בנוגע לחזית הדרום – מן הדיווחים שהגיעו למצפ"ה בשעות לפני הצהריים, נראה היה שהתקפתה של אוגדה 162 עולה יפה. מדברי אלוף הפיקוד נוצר הרושם שהאוגדה מצליחה מאוד, מגיעה לקו המים וקרובה להשתלט על גשרים. לנוכח זאת אישר הרמטכ"ל את בקשת אלוף הפיקוד לתפוס מאחזים מעבר לתעלת סואץ, תוך שסייג את האישור בכמה סייגים. בהתאם לתפיסתו המערכתית, שגרסה תפיסת מאחזים מעבר לתעלה הן בגזרה המרכזית

והן בגזרה הדרומית בהקדם האפשרי, ביקש אלוף פיקוד הדרום כבר בשעה 10:30 להניע את אוגדה 143 ממקום ריכוזה בטסה כדי שתוכל לתקוף בהקדם את המאחז המצרי בגזרה הדרומית. בהמשך אף ביקש שתתחיל לתקוף, בניגוד לתוכנית המוסכמת, מדרום לצפון, כדי שתוכל להשתלט במהירות על גשרים מצריים באזור העיר סואץ ואף לשלוח כוחות שיחצו את התעלה. הרמטכ"ל סבר שהבקשות האלה נובעות מן ההתפתחויות בשטח. הוא לא היה מודע לכך שהן נבעו מאותה תפיסה מערכתית של האלוף גונן, ושלמעשה עדיין לא נוצרו התנאים שהתנה להנעת אוגדה 143 דרומה, היינו, שאוגדה 162 השלימה את משימתה בטיהור ראש-הגשר בגזרה המרכזית. בקשתו של האלוף גונן להניעה דרומה יצרה במטכ"ל את הרושם שאוגדה 162 אכן השלימה את משימתה. הרושם הזה התחזק משיבוש שנבע מפירוש לא נכון של מידע שהגיע מהאזנה לרשתות הקשר, אשר יצר רושם שכוחות מהאוגדה אף תפסו מאחזים ממערב לתעלת סואץ. לנוכח תמונת המצב הזאת נענה הרמטכ"ל לבקשותיו של אלוף הפיקוד. אף כי הטיל ספק בתבונה שבתוכנית ההתקפה מדרום לצפון, שאם תצא לפועל תחל האוגדה לתקוף עם חשכה, וביתרונה על התוכנית המקורית, אישר לאלוף הפיקוד לפעול כרצונו.

רק בשעות אחר-הצהריים המוקדמות התברר אט אט שהתמונה הזאת לא תאמה את ההתפתחויות. לא זו בלבד שאוגדה 162 לא הסיגה את הכוחות המצריים, אלא שהתקפותיה נהדרפו, והחל מן הצהריים נאלצו כוחותיה להדוף התקפות של אויב. סיוע ארטילרי מספיק לא היה ברשותה, והסיוע האווירי בושש לבוא. התקפות האויב בגזרה המרכזית מחד גיסא, והרושם שיצר אלוף הפיקוד שאוגדה 143 עדיין לא יצאה ממקום הריכוז שלה בטסה מאידך גיסא, הביאו לכך שהרמטכ"ל נענה שוב לבקשת אלוף הפיקוד ואישר לשנות את משימתה של האוגדה ולהורות לה לסייע לאוגדה 162 ולתקוף באזור החווה הסינית שבדרום הגזרה המרכזית. עתה היה ברור שהאוגדה כבר לא תספיק למלא את המשימה – להשמיד באותו היום את המאחז המצרי בגזרה הדרומית, אך עדיין קיוו שתוכל לפעול באזור החווה הסינית ולתקוף חלק מכוחות האויב בגזרה הדרומית.

בולטת העובדה שבתוך 70 הדקות שבין 09:55 ל-11:05 פנה אלוף הפיקוד לרמטכ"ל לא פחות מחמש פעמים בבקשות לאישור מהלכים החורגים מסיכומו של הרמטכ"ל בערב הקודם. כלומר, לכאורה אחת לרבע שעה חלו התפתחויות שחייבו שינויים במדיניות הפעולה בדרג המטכ"ל. זהו קצב בלתי סביר בתווך שבין מטה כללי לפיקוד. הפניות האלה נבעו בין היתר מכך שהרמטכ"ל התנה מהלכים שונים בקבלת אישור ממנו. השיחות ביניהם בשעות הקריטיות של התקפת-הנגד בדרום התנהלו בתיווכם של האלוף זאבי וראש לשכת הרמטכ"ל; באותן השעות היה הרמטכ"ל בישיבת הממשלה כך שהאלוף גונן העביר את בקשותיו לאלוף זאבי, זה העבירן לסא"ל שלו, זה העבירן לרמטכ"ל, וחוזר חלילה. בהליך הזה לא הופעלה כל בקרה מצד המטכ"ל, והרמטכ"ל אישר כמעט אוטומטית את בקשותיו של אלוף הפיקוד.

בשעות אחר-הצהריים עדיין לא עמדו במטה הכללי על ממדי הכישלון ומשמעויותיו. באותה עת הצטערו רק על כך שאוגדה 143 לא תקפה בגזרה הדרומית, אולם עדיין לא ידעו בבירור מה התרחש בגזרה המרכזית. הדברים התגלו לשר הביטחון ולרמטכ"ל רק

בביקורם בחפ"ק פיקוד הדרום לאחר חצות 8-9 באוקטובר. אז התברר בין היתר שאוגדה 162 לא הסיגה את האויב ושהיא התייצבה על קו החת"ם לאחר שאיבדה במתקפה כ-50 טנקים. יתר על כן, המצרים הרחיבו את מאחזם כאשר תפסו שטח שנטשה אוגדה 143 בתנועתה דרומה.

יממה קודם לכן, ב-7 באוקטובר אחר-הצהריים, משהגיעו כוחות המילואים לחזיתות, נראתה התמונה אופטימית. תחושת הביטחון, שנשבה מן הרמות הנמוכות, השפיעה על ההחלטות של הרמות הגבוהות: אלוף פיקוד הדרום ומפקד אוגדה 143 צידדו בצליחת תעלת סואץ; בצהרי היום סבר הרמטכ"ל שמוקדם מדי להחליט על התקפות-נגד בשטחון, אך בהמשך השתכנע שיש לבדוק אפשרות לעשות זאת כבר ביממה הקרובה. שר הביטחון היה מסווג מן האפשרות לעשות זאת ב-24 השעות הקרובות, אולם לבסוף שוכנע שיש לבדוק אותה.

בשלב שבין סיכום הרמטכ"ל בנוגע לתוכנית התקפת-הנגד בדרום לבין פתיחתה היו ליקויים רבים: בתיאום, בבדיקות, בגיבוש התוכניות ובהכנות. הרמטכ"ל סיכם בשעה 20:00 את תוכנית ההתקפה שהייתה אמורה להתחיל להערכתו כעבור כ-14-15 שעות. "אני מעריך ששניהם [שני מפקדי האוגדות – האלופים אדן ושרון] לא מוכנים [לתקוף עם בוקר]. הם אמנם אופטימיים, [אבל] לפי הערכתי, כשהם ישובו עם פניצטות אז הם יגידו 10, אולי 11", אמר, בהתייחסו במטכ"ל לעיתוי פתיחתן. בפועל הן החלו מוקדם מזה – בשעה 08:00. התקפת-הנגד בחזית הצפון החלה גם היא מוקדם משצפה המטכ"ל. בסיכומו הדגיש הרמטכ"ל בין היתר שההתקפות ילוו בסיוע אווירי רב ובסיוע ארטילרי כבד. הדבר לא היה יכול לקרות, שכן בעת התוויית סדר העדיפויות בהובלה נקבע שהטנקים יובלו דרומה לפני הארטילריה. כך יצאה אוגדה 162 להתקפה כמעט ללא ארטילריה. הדבר הזה לא הובהר לרמטכ"ל, והוא הניח שהנחייתו בדבר סיוע ארטילרי מסיבי מתבצעת. יתר על כן, סיכומו של הרמטכ"ל לא מצא ביטוי בפקודה כתובה, ובמהלך ליל 7-8 באוקטובר חרג אלוף הפיקוד מהנחיות הרמטכ"ל: הוא תכנן לחלץ מעוזים כבר בתחילת המתקפה, בניגוד להנחיות הרמטכ"ל שלא להתקרב לקו המים. המרשם, שבו הגדיר האלוף גונן את המשימה כ"טיהור קו התעלה בין דרך החת"ם לקו המים [דגש שלי – ש"ג], והשמדת האויב תוך חילוץ כוחות מהמעוזים וטנקים פגועים, וכוננות לעבור לצד שני של התעלה", הועבר למצפ"ה. לא זו בלבד שהפקודה לא תאמה את הנחיות הרמטכ"ל, אלא שהתוכנית הובנה במטכ"ל שלא כהלכה. גם תמונת הסד"כ לא הייתה ברורה לפיקוד העליון. כך, למשל, בעת ביקור הרמטכ"ל בפיקוד הדרום, נאמר לו כי למחרת בבוקר צפוי שיימצאו בפיקוד כ-550 טנקים. בקד"ם שערך בחצות אמר הרמטכ"ל: "אנחנו בונים בביטחון על 650-700 טנקים". ב-8 באוקטובר בבוקר הוצגה לו במטכ"ל תמונת מצב, שלפיה מצויים בדרום 730 טנקים, וכך גם דיווח לממשלה. בפועל היו בגזרה באותה העת 510 טנקים כשירים.²⁷⁹ עד ל-8 באוקטובר אחר-הצהריים הוא סבר שהנתון של אג"ם-מבצעים, שלפיו לאוגדה 162 300 טנקים נכון, בעוד בפועל היו לה 170 טנקים בלבד. תיאומים לקויים והכנות חפוזות לפני

279 'תולדות מלחמת יום הכיפורים', עמ' 117.

קרב חברו לשליטה לקויה ולטעויות בדיווח במערכה עצמה – טעויות שציירו תמונת מצב שגויה וגרמו בכך להחלטות מוטעות.

עם כישלון התקפת-הנגד בדרום התנפצה חוליה נוספת בשרשרת הציפיות של ההנהגה הביטחונית; אכזבה הצטרפה לאכזבה; הציפיות מן ההתרעה נכזבו; הציפייה שחיל האוויר ישיג בהקדם עליונות אווירית, לא התממשה; הציפיות מהתקפות-נגד בדרום התבדו. עתה התברר שאין ביכולתו של צה"ל להכריע את המערכה במהירות, ונראה היה שיהיה עליו לעמוד במערכה ממושכת שתחייב גיוס משאבים רבים בכוח-אדם ובציוד. נראה שיחסי הכוחות ילכו ויורעו, שכן באותו השלב כבר הטיל צה"ל את כל כוחותיו למערכה, ונותר ללא עתודה של עוצבות משוריינות. מצרים, לעומת זאת, עדיין לא הכניסה את שתי הדיוויזיות המשוריינות שלה לקרב; סוריה הטילה אמנם את הדיוויזיות המשוריינות שלה למערכה, אולם לרשותה עמדו פוטנציאלית עתודות – כוחות משלוח ממדינות ערביות אחרות. אי-הצלחתו של צה"ל לממש את הציפיות שתלו בו ירידים ואת התחזיות של האויבים – שייטול במהירות את היוזמה ויהפוך בתוך ארבעה-חמישה ימים את הקערה על פיה – פגעה בדימוי העצמי ובדימוי של האחרים בנוגע ליכולתו. החשש היה כי תהיה לכך השפעה שלילית על ההתנהגות של אומות העולם בנוגע לאינטרסים חיוניים של ישראל, וכי כישלוננו של צה"ל לעקור את הכוחות המצריים ממאחזיהם, עלול לבטל את כושר ההרתעה שעוד נותר לו בעיני מדינות נוספות, בהן ירדן ועיראק, ולעודד אותן להצטרף למערכה. כך יהיה על ישראל לעמוד מול כוחות הולכים ומתעצמים, בעוד כוחה הולך ודל. בנוגע לטווח הזמן המידי – השר והרמטכ"ל חששו מן האפשרות שלמחרת בבוקר יתקפו הסורים בשתי דיוויזיות משוריינות את כוחות צה"ל ברמת-הגולן.

הגורמים האלה בהצטרפם יחד הביאו את ההנהגה הביטחונית-צבאית למסקנה שיש לשנות את אופן ניהול המלחמה. המאמץ העליון צריך להיות מופנה לצבירת הכוח ולשמירה לבל יישחק. מאידך גיסא אין להסתפק בפעילות מגנטית, אלא יש להחזיר לצה"ל את תדמיתו המרתיעה וליצור תנאים להכרעת המערכה לטובתו. זאת ניתן לעשות רק בלחימה התקפית. לאחר שהתברר כי אין ביכולת צה"ל ללחום בשלב הזה לחימה התקפית בו-בזמן בשתי חזיתות, עליו לרכז את מאמצו ההתקפי בחזית אחת. מכיוון שהצלחה סורית מסוכנת יותר לישראל גופה, ושהצבא הסורי הוכה יותר מאשר הצבא המצרי, הגיעו למסקנה שיש לנקוט את כל הצעדים כדי להוציא בשלב ראשון ובתוך זמן קצר את סוריה מהמערכה. בשלב הזה יפעל פיקוד הדרום באופן שתימנע שחיקת כוחות: הוא יהיה במגננה ובמקביל יארגן ויבנה כוחות לשלב הבא – שלב העברת המלחמה לשטח האויב.

פרק ה

המשך התקפת-הנגד בשטחנו בצפון, מגננה בדרום (9-10 באוקטובר 1973)

קביעת תוכנית הפעולה ל-9 באוקטובר

הנחיות שר הביטחון לגבי המשך הלחימה

ביום ג', 9 באוקטובר 1973, בשעה 04:30 חזרו שר הביטחון והרמטכ"ל מסיוורם בפקוד הדרום. האלוף זאבי עדכן את הרמטכ"ל ומסר לו, בין היתר, על ירי טילי ה"פרוג" ותוצאותיו ועל הקרב הימי שבו הוטבעו שלושה סטי"לים מצריים. כן ציין כי ה"פת"חלנדר" מלא מחבלים.¹

בשעה 04:40 הצטרף גם שר הביטחון לפורום והביע את דעתו באשר להמשך הפעילות:² הוא הנחה כי בחזית הצפון לא תהיה נסיגה "אף לא סנטימטר אחד", "אנו לוחמים עד האיש האחרון". "נאבד שם את כל השריון? – נאבד את השריון, אבל נאבד אותו תוך זה שנגמור את השריון של הסורים". אם יהיה צורך, לשם כך, להחליף מפקדים, כולל את האלוף הפיקוד, יש לעשות זאת. יש לבדוק את כל אמצעי הלחימה ובכלל זה הפצצת דמשק, וכן יש לקחת שבויים בשתי החזיתות, כדי שיהיו משקל נגד לשבויים הישראליים.

בחזית המצרית יש לבדוק מה הוא הקו התכליתי ביותר שבו יהיה אפשר להחזיק גם בתנאים קשים. הקו יכול לכלול, לדוגמה, את שרם א-שייח', סנטה-קתרין ואל-עריש. אם הקו יכול את אום חשיבה ורפידים – מה טוב, אך אין הכרח בכך. השיקול למקום הקו צריך להיות שיקול צבאי בלבד. קו המדיניות העיקרי הוא שאין להישחק. יש להתחיל בהקדם לבנות את קווי ההגנה, ולהחזיק מעמד, עם שאר הכוחות, עד להשלמת הקו. עד אז אין לעשות פעילות התקפית, לא באזור פורט סעיד ולא בגזרה אחרת בתעלה. השר צידד בהיחלצות הלוחמים מהמעוזים, כאשר במקרה כזה "מי שייהרג – ייהרג".³

הבעיות של צה"ל הן כמותיות, על כן יש צורך לקצר קווים ולא לשחוק כוחות ללא צורך, כפי שנעשה ב-6 באוקטובר. לדבריו, אם הדיווחים שדיווח הרמטכ"ל לשר הביטחון

1 רשימות רמ"ח היסטוריה. על האירועים בצפון ראה עמ' 524-526 לעיל.

2 דברי שהב"ט מבוססים על הקלטות בחדר הרמטכ"ל כמקור עיקרי, וכן על: יומן רל"ש הרמטכ"ל; רשימות רמ"ח היסטוריה.

3 ההנחה הייתה שהמצב בשטח אינו מאפשר חבירה למעוזים וחילוצם, אלא תוך אבדות כבדות, לפיכך לא נראה סיכוי לחילוצם של לוחמי המעוזים אלא בדרך היחלצותם העצמית.

ולממשלה היו על בסיס הנתונים שקיבל מאלוף הפיקוד, פירוש הדבר שלאולוף גונן לא היה מושג על המתרחש בשטח.⁴

את חזית המרכז יש להשאיר שקטה ולכן יש להרתיע את ירדן מלהצטרף ללחימה ולעשות את ההכנות הנחוצות למקרה שכן תצטרף. אם העיראקים אכן שולחים את החטיבה שעליה דובר, יש למצוא אפשרות להפציץ אותה בדרך.

להערכת שר הביטחון צפוי משבר קשה בעם כשיתברר שאין לצה"ל יכולת להדוף את הכוחות שצלחו את התעלה, שכמות הטנקים שווה [אחרי פחות משלוש יממות לחימה] לכמות [שהייתה] במלחמת ששת הימים וכשייוודע על האבדות – דרך משל בחרמון. אבל אין מנוס מכך – צריך לומר לעם את האמת, על מנת שידע את המצב לאשורו. יחסרו חיילים ולכן צריך לבדוק אפשרות לגייס משוחררי גיוס, קשישים ובני 17, לאימונים מזורזים, שיאפשרו לצרפם לשריון ולחיל האוויר, וכן מתנדבים מיהדות העולם ובהם גם בעלי מקצוע – טייסים ואנשי שריון. יחסר גם נשק ולכן יש להכין רשימה של כמויות מקסימליות של סוגי נשק דרושים. כן יש לערוך מגבית. בין השאר ציין השר כי אם יש חוליות חלשות של מפקדים – יש להחליפם. ניתן להחליפם במפקדים מהגורדיה הישנה.

השר אמר כי הגישה שהציג היא גישתו האישית בלבד. אין לו מנדט מטעם הממשלה לכך. אם הגישה הזאת מקובלת על המטכ"ל, הוא יכול להתחיל לעבוד לפיה, אם לא – יהיה צורך להמתין לקבלת מנדט מהממשלה, שייתכן שתחליט על קו אחר. הוא ציין שהוא הגיע למסקנה שיש לפעול בדרך זו עוד הרבה לפני ביקורו הראשון בדרום. אולם כשאמר זאת לראש הממשלה היא הזדעזעה. בממשלה יש שאינם יודעים את העובדות ויש שאינם מבינים את משמעויותיהן. אם דבר מה לא ברור – אמר לנוכחים – שאלו ואבהיר אותו, אם הכול ברור ומקובל – אפשר להתחיל לפעול ברוח הדברים הללו.

קביעת פגישה בין שר הביטחון לראש הממשלה

בשעה 05:00 יצא שר הביטחון מחדר הרמטכ"ל, התקשר עם ראש הממשלה וביקש לקיים בהקדם פגישה אתה ועם השר גלילי. ביקורו בפיקוד הדרום – אמר – חיזק את דעתו בדבר חוסר האפשרות להחזיק את קו התעלה. "מסקנתי היא שעלינו לסיים מהר ככל האפשר עם חזית הצפון, לקצר הקווים בסיני ולהקים קו הגנתי שנוכל לעמוד בו". לשאלה כמה זמן נוכל לעמוד בקו השני השיב דיין: "for ever".⁵

4 לפי רישום בכתב-יד של אל"ם איילון מיום 26 בפברואר 1974, ב"ריכוז הוראות סגן הרמטכ"ל 5-14 באוקטובר" (מסמך שהוכן לוועדת אגרנט), טלפן שר הביטחון לרמטכ"ל בשעה 05:00 (מיד לאחר צאתו מפגישה זו) והציע לבצע חילופי תפקידים בין האלופים גונן ושרון.

5 דף בתמצית אירועי 9 באוקטובר בחומר משה דיין.

הצעת שר הביטחון לרמטכ"ל לתגבר את אלופי הפיקודים

לאחר קביעת הפגישה עם ראש הממשלה התקשר שר הביטחון לרמטכ"ל ואמר לו ש"צריך לבדוק כיצד לחזק את גורודיש וחקקה. לא לזרוק, אלא לעשות מבנה הדוק, לצרף באיזה אופן".⁶

דיון בחדר הרמטכ"ל לקביעת מדיניות הלחימה

עם צאת שר הביטחון מחדר הרמטכ"ל, בשעה 05:00, קרא רב־אלוף אלעזר לחדרו את ראש אמ"ן ומפקד חיל האוויר. הם הצטרפו לאלופים זאבי, יריב וטל שכבר נכחו בחדר. האלוף זאבי חזר בפניהם על עיקרי דבריו של שר הביטחון.

הרמטכ"ל תיאר בפני הנוכחים את תמונת המצב שהצטיירה בביקורו בפיקוד הדרום, ואת השקפתו לגבי התרחשויות היום הקודם, והציג את ראייתו באשר למדיניות שיש לנקוט בהמשך.⁷ לגבי התרשמויותיו מביקורו בחזית הדרום מסר את הפרטים הבאים: המצב בחזית סיני רע מאוד. בהתקפה של אוגדה 162 היו אבדות רבות: לפחות חמישים טנקים הושארו בשטח, היו כ־200 הרוגים ולמעלה מ־500 פצועים.⁸ הכוחות המצריים ממשיכים לחצות את תעלת סואץ. כוחות צה"ל יצאו למלחמה הישר מהימ"חים. לו הצליח צה"ל להכריע בהתקפת־נגד היה המצב טוב, אלא שהוא לא הצליח. בצפון הייתה ההצלחה חלקית וברור היה כישלון. המצב הוא רע וקשה לצה"ל מאוד. השאלה היא אם גם לצד השני רע ואם הוא יישבר לפני צה"ל. כרגע נראה שמצב כוחות האויב – הן המצרי והן הסורי – טוב משל צה"ל והם לא יישברו לפניו.

לגבי התרחשויות היום הקודם אמר הרמטכ"ל כי שר הביטחון הגיע כבר אמש למסקנות שהציג בדיון שהסתיים זה עתה. כבר אז טען השר כי יש לסגת לקו הגנה איתן,⁹ הרמטכ"ל ציין שגם הוא העריך שהמצב חמור, אולם הניח שאין מה להפסיד ואמר לשר: "לפני שאני מחליט שאני מתקפל לקו הזה... ואני עוזב את אום חשיבה ורפידים, לפני שאני מתקפל לקו הזה ונסוג, אני רוצה לעשות עוד ניסיון, אולי הוא יצליח ואולי לא... אם זה לא יצליח אז מה שאתה אומר – להתחיל לסגת – תמיד יש לי זמן". על יסוד הנחה זו הוחלט על התקפת־הנגד.

6 דף אחר שם. בהקלטות בחדר הרמטכ"ל לא מופיעה שיחה כזאת. ברשימות רמ"ח היסטוריה נכתב רק: "05:00 – השר מדבר עם הרמטכ"ל". ייתכן שבשיחה זו הציע להחליף בין האלופים שרון וגונן (ראה הערה 4 בעמ' 540 לעיל).

7 המקור העיקרי: הקלטות בחדר הרמטכ"ל. מקורות נוספים: יומן רל"ש הרמטכ"ל. רשימות רמ"ח היסטוריה.

8 למעשה אבדו לאוגדה באותו יום כארבעים טנקים, היו לה 125 הרוגים וכ־130 פצועים (תולדות מלחמת יום הכיפורים).

9 הכוונה לשיחה בין השר והרמטכ"ל בצהרי 7 באוקטובר. למעשה טען שר הביטחון באותה שיחה שיש להתייצב בקו הגנה איתן, בתוואי שייראה למפקדים בדרום ככזה שממנו לא יצטרכו לסגת יותר (ראה עמ' 407 לעיל).

הוא הציג בפני הנוכחים את התפתחות המערכה ב־8 באוקטובר, כפי שנראתה לו, בהתאם לדיווחים:

התוכנית שלי כל הזמן התבצעה לפי הדיווחים – וזאת לא הייתה אמת. כלומר, ברן תקף, ואני קיבלתי דיווח שברן כבר גומה. הוא גמר גזרה יותר רחבה ממה שחשבתי, וזה הלך מהר מאוד, והדיווח היה שנת'קה [מח"ט 217] כבר יושב על איזה גשר, ולחצו אותי – הוציאו אותי מדיון ממשלה – שהוא רוצה לעבור את הגשר עם פלוגה. אז אני הייתי בהרגשה שהאוגדה של ברן משמידה את ראשי־הגשר, ואז הוא [האלוף גונן] ביקש ממני להכניס את אריק. אני לא רציתי להכניס – התוכנית [שעליה הוחלט] בלילה הייתה שאני לא מכניס את השני [אריק] עד שהראשון [ברן] לא גומה. אבל היות והתמונה הייתה כל כך טובה וכל כך אופטימית, אז הסכמתי להכניס את השני. ואז השני כן הלך, לא הלך, זה לא חשוב. אז הסתבר לי שזה לא כל כך טוב אצל ברן, שיש לו אבדות, ושברן נסוג, ושהוא מתקפל לקו החת"ם... אני כבר לפני שנסעתי [לדרום – בליל 8-9 באוקטובר] הבנתי שזה יצא לא כך, אלא... אבל פה עוד לא ידעתי שזה לא שהוא [ברן] השמיד וחזר, אלא כפי שהסתבר לי שם [בביקור בפקוד הדרום] – הוא לא השמיד, נתקל, ספג אבדות מוחצות, וראשי־הגשר [המצרין] יציב עם מאות חי"רניקים עם טילי נ"ט.¹⁰

הרמטכ"ל ציין כי הימצאות חיילי חי"ר מצוידים בכלי נשק נ"ט מייצבת את ראשי־הגשר, ביוצרה מסך נ"ט. בניתוח דרכי הפעולה האפשריות לאויב לפני המלחמה לא נצפה, לדבריו, מצב כזה, שכן ההנחה הייתה שהשריון לא יהיה חשוף לפגיעת חיילי החי"ר המצוידים בכלי נ"ט, משום שבצמוד לשריון נמצאת הארטילריה הפועלת נגדם ומונעת את פעילותם. במלחמה זו, בשל העובדה שהטנקים מיהרו לצאת לקרב היישר מהימ"חים, לא הספיקה הארטילריה להגיע לשדה הקרב והיא מגיעה טיפין טיפין ובלתי מאורגנת. כך, למשל, במקרה הספציפי, באוגדה אמורים להיות 12 סוללות ארטילריה, בעוד אוגדה 162 ניהלה את קרב 8 באוקטובר כשלהשותה שלוש סוללות בלבד.¹¹

הכוחות ממשיכים לנוע לחזיתות ועתה אנו נמצאים במלחמת קיום ויש לזכור כי יש סיכוי, במלחמה, להפוך את היוצרות ולגרום לכך שמצב האויב יהיה רע ממצבנו. "נלחמים שני צדדים – רע לנו מאוד וקשה לנו מאוד. צריך לחשוב האם גם לצד השני רע כמו לנו. האם הוא יישבר קודם?" – אמר.

על בסיס הנחות אלה הסביר הרמטכ"ל את השקפתו לגבי האופן שבו יש לנהל מעתה את המלחמה, ואמר:

אם אנחנו רוצים לנצח, צריך שיתחיל להיות להם יותר גרוע מאשר לנו. לכן אני רוצה

10 הדגשים – בקולו של הרמטכ"ל.

11 למעשה לא היו ברשות אוגדה 162 אפילו שלוש סוללות בעת מתקפתה. בגזרה הצפונית של התעלה היו שתי סוללות של החטיבה המרחבית – באזור בלוזה, שלא סייעו לאוגדה בעת התקדמותה דרומה (תולדות מלחמת יו"כ).

לחלק אותם לשניים: יש מצרים ויש סוריה, ואני לא יכול לעשות להם רע בריזמנית לשניהם. אני צריך אחד-אחד, ואני מוכרח לרכז את כל המאמץ... ברמת-הגולן הסורים במצב פחות טוב מהמצרים. אבל הסורים יש להם שתי דיוויזיות משוריינות, עוד קצת טנקים מאחור, שתי הדיוויזיות שכבר במגע אני לא יודע כמה הם איברו. אז אני צריך עכשיו לקחת אויב אחד ולשבור אותו, אחד – ולא שניהם בריזמנית. מהשניים שצריך לשבור אותם אני רוצה לשבור את סוריה. אי לזאת אני רוצה להגיד לפיקוד הדרום: 'יש לכם שלוש אוגדות, תעמדו... – כשיתקפו אתכם – אל תתקפו!' אין מה לתקוף: אנחנו היום עם 600 טנקים לא יכולים לתקוף קדימה ולשבור את המערכים המצריים. אם נתקוף בנחיתות הזו בלי סיוע מספיק... אם נתקוף היום – לא נכבוש את מצרים. הכוחות צריכים להתארגן – עוד מזדנבים, עוד מגיעים תותחים, עוד מגיעות חוליות חימוש, עוד מגיעה תחמושת, עוד מגיעים דברים. אז שתעמודנה שלוש האוגדות, שתתבססנה, שתהיינה בהגנה, שיצברו כוח שיחזיקו מעמד.

אנחנו מוכרחים לשבור ב-24 השעות הקרובות את סוריה. לשבור אותה ואחרי זה נתפנה למצרים.

מה זה לשבור את סוריה?

א. לקבל את ההנחיה של משה לכוחות ברמת-הגולן: אף אחד לא הולך מטר לאחור – ימצאו צבא שכל אחד נלחם עד הכדור האחרון – ונראה אם הסורים ישברו את זה. יש לנו 400 טנקים שנלחמים כמו מכבים; נקווה שלא יישברו ורמת-הגולן תישאר.

ב. בואו נתחיל לשבור את סוריה. במקום שדות במצרים, במקום כל מה שאתה רוצה לעשות, בנימין [מפקד חיל האוויר], לקחת מחר בבוקר את ארבע ערי סוריה – להרוס אותם, דמשק – להרוס. להוריד בתוך דמשק, להוריד בתוך דמשק, חומס, חלב ולטקיה. אני מוכרח אפקט דרמטי, שסוריה תקרא, שמישהו יצעק 'געוואלד' – משמידים את סוריה'. אולי מישהו יגיד: 'סטופ, תפסיקו את האש'. אני מוכרח ללכת לשבור את סוריה עכשיו. לרדת על ארבע הערים שלהם – גל אחד; וגל שני – את החשמל, שתי תחנות חשמל. תגידו לי עוד משהו שיבער – שוברים את סוריה – זה מאמץ אחד שלך. מאמץ שני – שתי דיוויזיות המשוריינות – תעלה עליהן כמה שאתה יכול, נפסיד מטוסים. זה בעיניי המאמץ הראשון מחר בבוקר.

הוא ביקש מהנוכחים להביע דעותיהם לגבי תוכניתו.

ראשון הדוברים היה מפקד חיל האוויר. הוא שאל את הרמטכ"ל אם אכן בכוונתו להורות לכוחות בחזית הדרום להתייצב על קו החת"ם ולהתארגן בעוד חיל האוויר יפעל בצורה מסיבית נגד כוחות האויב שבין קו זה לתעלת סואץ, ובכלל זה להפציץ את הגשרים. הרמטכ"ל השיב בחיוב. לפיכך אמר האלוף פלד שהוא מקצה שלוש-ארבע טייסות שיכתשו את הכוחות המצריים שם, משעה חמש ועד עשר, עשר וחצי. התקיפה תיערך ברצף מסיבי מתוכנן, בניגוד לצורת הפעילות ב-8 באוקטובר – עת הופעלו המטוסים באמצעות החפ"קים

כנגד טנקים בודדים. הוא ציין כי הוא חילק את התעלה לשלוש גזרות, שמרכזיהן – מקומות הצליחה של המצרים – קנטרה, פירדאן והמזה. לפי הדיווחים שבידו, אמר, לא עברו הלילה טנקים כה רבים. אדרבה, המצרים העבירו תחמושת בסירות, משום שהגשרים פגועים. האלוף פלד סיפר שבבליה אבדו שלושה מטוסי "פנטום", אולם פעילות חיל האוויר שיבשה, כל הלילה, את אפשרויות המצרים לחצות את התעלה. בר-זמנית לפעילות זו בתעלה – אמר מפקד חיל האוויר – בכוונתו לעשות דבר דומה ברמת-הגולן. לסורים יש מובלעת אחת וחיל האוויר יקצה שתי טייסות לפעולה נגדם. הבעיה היא שחיל האוויר פועל בתוך אמ"ט. "הטיילים האלה כותשים אותי, חבל לי, ואני לא אקבל את ה-40 קורנסים [מארצות-הברית] מחר" – אמר. לפיכך ביקש לשקול אפשרות לחסל את מערך הטיילים בסוריה.

האלוף פלד סיפר כי נוסף לתוכניות הפעולה נגד כוחות הקרקע של האויב, בכוונתו לתקוף, בשעה 07:15, באמצעות כוח של 60 מטוסי "פנטום", את שדות התעופה כתמיה ומנצורה במצרים. לכל שדה יוקצו 25 או 26 מטוסי "פנטום". תהיה זו תקיפה מסיבית ש"לא תשאיר אבן על אבן". "זה יהיה הדהוד בלתי רגיל, חיל האוויר המצרי יזדעזע וחיל האוויר המצרי זה מטכ"ל". הוא סיפר כי תכנן שאותו כוח יתקוף במטס שתי ערים ומטרות אסטרטגיות בסוריה או במצרים ובמטס שלישי יתקוף עוד שני שדות תעופה במצרים, לנוכח הנחיית הרמטכ"ל בדבר ריכוז המאמץ בסוריה, אמר, הוא יפנה את כוח 60 מטוסי ה"פנטום" בשני המטסים – השני והשלישי – לסוריה.

הרמטכ"ל העיר שכוונתו הייתה לתקוף את ארבע ערי סוריה ושאל מה המשמעות של הקצאת כעשרה מטוסים לעיר. מפקד חיל האוויר השיב ש"זה לא ישמיד את העיר, אבל זה יעשה פאניקה בלתי רגילה". "יש לי הצדקה" – הוסיף – "מפני שהם ירו אתמול 'פרוג' ופגעו בשיכון המשפחות של רמת-דוד ופגעו במשק".

לאחר מפקד חיל האוויר דיבר ראש אמ"ן. הוא תמך בגישת הרמטכ"ל שיש לרכז את המאמץ בחזית אחת – ללכת על סוריה "ועד הסוף". הוא תמה האם לאחר תקיפת ארבע הערים יוכלו כוחות הקרקע של צה"ל להתקדם לעבר דמשק. הרמטכ"ל השיב שפעולות אלה ישברו את הסורים ו"ברגע שהם שבורים – אנחנו ניסע". "אסור לשבור בלי לנצל" – אמר האלוף זעירא, לכן לא די, לדעתו, בפעולות שהוצעו, אלא יש לנקוט פעולה שתאפשר לכוחות הקרקע להתקדם לעבר דמשק. לפיכך הציע להפעיל את חיל האוויר באופן מרוכז כלפי שני יעדים: דמשק ואחת הדיוויזיות המשוריינות. לדעתו, אמר, אין לפזר את המאמץ על ארבע הערים, יש לרכז את כל כוח הפנטומים על מרכז דמשק: "למוטט את השלטון. לא להרוג את סוריה, [אלא] למוטט את השריון... לא לטקיה, לא חומס, לא חמת, אלא דמשק. ורק את מרכז העיר – איפה שהמטכ"ל, משרדי הממשלה, הנשיא – להרוג אותם, פשוט להרוג את המנהיגים". לאחר מכן לרכז מאמץ נגד דיוויזיה 3 ולהשמירה, במגמה לפתוח ציר לעבר דמשק. הרמטכ"ל העיר שנראה לו שכדי להשיג את האפקט הדרמטי הרצוי לא די בתקיפת דמשק, אלא יש לתקוף את ארבע הערים. על כך השיב ראש אמ"ן: "האפקט הדרמטי זה דמשק, דמשק זה כמו צרפת, הורסים את פריס – זה צרפת... לכן כל מה שאתה רוצה, כל מה שאתה אומר, ואני מקבל אותו, מחזק ללכת רק לדמשק".

האלוף זאבי תמך בהצעה לרכז מאמץ לתקיפת מטרות בדמשק. זאת משום ש"דמשק היא

סוריה". הרמטכ"ל התערב ואמר שלהפצצת דמשק יש חשיבות נוספת – היא תסכל אפשרות שירדן תצטרף ללחימה. האלוף זאבי הסכים עמו ואמר ש"כל מה שנעשה בסוריה זה גומר לנו את פרשת החזית המזרחית וגם את ההתערבות העיראקית".

האלוף (מיל') יריב הסכים גם הוא שיש להתמקד בסוריה, ובתוכה בדמשק. עם זאת ציין שני עניינים נוספים שבהם יש לעסוק, לדעתו, בדחיפות: ארגון הכוח והסברה: יש לארגן את הלוגיסטיקה ואת העורף, למנות מפקדים טובים, למצות את החי"ר המפוזר במקומות שונים, לגייס יהודים מחו"ל ולשלוח אישיות בכירה לארצות־הברית להסברת המצב הצבאי. התברר שהסורים מוציאים מהמש"א בחרסתא טנקים ישנים עד מאוד, אמר. נראה כי התכוון לומר שזו אינדיקציה שמצבם קשה.

לשמע ידיעה זו ביקש הרמטכ"ל מהאלוף זאבי לברר מה הן הידיעות המעודכנות ביותר לגבי סוריה. האלוף זאבי יצא, ובשובו כעבור כמה דקות סיפר כי כוח סורי גדול לוחץ את חטיבה 7 בציר "איילת" (שמול תל דהור) וכוח בגודל של חטיבה מופחתת חדר מדרום לרפיד. "אז יש שני לחצים" – אמר הרמטכ"ל – "זה שתי דיוויזיות השריון" – התערב ראש אמ"ן. "אם זה [כן], זה הרגע שאנחנו מוכרחים [לפעול פעולה דרסטית], כי אם זה יישבר, יתמוטט הכול. זה הרגע!" – אמר הרמטכ"ל לפיכך שאל את מפקד חיל האוויר מה המועד המוקדם ביותר שבו יוכל להפציץ את דמשק. האלוף פלד השיב שניתן להתחיל בכך ב־07:30–08:00 לערך.

החיפזון שבא לידי ביטוי בדיון לא נראה לסגן הרמטכ"ל. "לא ייתכן להחליט בחשיבה כזאת מפוזר, ... זה עניין יותר מדי גורלי ורציני לשני הכיוונים. ואם באמת המצב 'מריח' שיש לנו שעה להחליט ואין לנו לפחות 12 שעות להחליט או 20 שעות להחליט, הייתי אומר לכם שהכול אבוד. אני לא מאמין [בכך]. לא שאני לא מאמין – אני יודע. לא, לא, לא מוכרחים להחליט בשעה" – אמר. לדעתו יש להקדיש את 9 באוקטובר להשגחה, במגמה לגבש את תוכנית הפעולה לאחר מחשב שיטתי, שיתבסס על מערכת שיקולים מורכבת, ובכלל זה שיקולים מדיניים. יש לבחון את ההיבט האסטרטגי הכולל, ובכלל זה השילוב האופטימלי של מהלכים מדיניים וצבאיים שיאפשר להגיע להפסקת אש או להפסקת המלחמה עם ויתורים קטנים מצד ישראל.

יותר מכול הדגיש האלוף טל את הצורך לפעול בשיקול דעת ותקף את ההנחה שגורל המלחמה ייחרץ ב־24 השעות הקרובות. מסיבה זאת התנגד להפעלת חיל האוויר באמ"ט נגד הדיוויזיות הסוריות. "אם החלטנו שב־24 השעות הקרובות הגורל נחרץ של המלחמה הזאת – to be or not to be – אין לי התנגדות שילכו בתוך האמ"ט על הדיוויזיות הסוריות, כיוון שבמילא לא חשוב לי כעבור יום אם יש לי חיל אוויר או אין לי חיל אוויר. אבל, אם הכרענו, ואני בשום אופן לא מסכים להחלטה כזו [שב־24 השעות הקרובות ייחרץ גורל המלחמה], שבכלל יש לנו אפשרות להילחם כמה ימים וכן הלאה, [ש]המצב הוא לא שהיום אנחנו עומדים להישחק, אז אני לא מסכים שבעוד עשר שעות לא יהיה לנו חיל אוויר" – אמר. מפקד חיל האוויר התערב ואמר שאחוז האבדות של החיל אינו גבוה – ב־8 באוקטובר איבד 11 מטוסים בלבד, בקרוב ל־600 גיחות. האלוף טל השיב שהוא הזדעזע כשקיבל בלילה דיווח ששלושה מטוסי "פנטום" נפלו תוך כדי סיוע והגנה.

סגן הרמטכ"ל הביע דעתו שהמשימה הראשונה במעלה של פיקוד הצפון היא להחזיק ברמת-הגולן, אך לא כדי להחזיק שטח, אלא כדי לתת שהות לבצר את הקו השני ברמה. על חיל האוויר לסייע להשגת מטרה זו, אולם סיוע שקול ולא סיוע חפז ונואש.

אשר לחזית הדרומית אמר טל שלו היו דיוויזיות השריון המצריות חוצות בלילה, היה המצב גרוע. אולם העובדה שלא חצו נותנת בידי צה"ל יום שלם כדי להשמיד את הכוחות שבשטחנו. ראש אמ"ן העיר שייתכן שיתפתח בקרוב מאמץ מצרי בציר הגידי. על כך השיב האלוף טל כי הדבר חיובי – מאחר שהמצרים ינועו ביום – ניתן יהיה לפעול נגדם. הוא המליץ לנהל בחזית זו קרב נייד – לסגת תוך בקרה מתוכננת, במגמה לפתות את הכוחות המצריים לצאת מהבסיס המוצק שלהם. במקרה כזה תהיינה למצרים בעיות לוגיסטיות וכך יקל על חיל האוויר לפעול נגדם, מעצם העובדה שלא יהיו באמ"ט. "אם נלך עד המעברים" – אמר – "אני מבטיח לך המפקד שבליילה הקרוב יש סיכוי גדול מאוד שנחזור עד התעלה. אם נלך עד המעברים במשך היום ונכיל אותם פה בין המעברים והתעלה, תהיה פה תמונה כמו במלחמת] ששת הימים: מדורות שלא היו עוד דוגמתן וכן הלאה. החטיבות שלנו הלא-מותשות יתפרצו קדימה, והם [המצרים] יהיו המותשים אחרי כל היום הזה הנורא"...."אני אומר בגלוי" – המשיך – "זה [הדיון שנערך עד כה] לא נקרא לחשוב, וחזן מזה בגלל המפלגות שלנו והקושי שלנו אנחנו ממעיטים בערך הכוח שעוד יש לנו. הכוח הקונונציונלי שלנו ליצור אופנסיבה הוא עוד אדיר. אבל נפסיק לשחוק אותו ונפסיק לשחוק את חיל האוויר באמ"ט".

אשר לניהול הטקטי של הקרבות אמר האלוף טל שהשגת התוצאות הרצויות מותנית בשני דברים: סיוע של חיל האוויר במרחבים הפתוחים והפעלה מרוכזת של הכוחות תוך מודעות למגבלות אפשרויותיהם ולעובדה שעובר זמן מה מהמועד שבו הדרג הגבוה מורה על פעולה מסוימת ועד למועד הוצאתה לפועל:

אחד הקונצים בניהול מלחמה... זה לדעת מה אתה יכול לעשות עם הגייסות שלך באותו זמן. אני לא מתייחס כרגע לגייסות פלגופי תמרון ושליטה שאני מחליט ובשטח קורה מה שאני אומר. דרך אגב אני חושב שאנחנו די ידענו שבשטח לא קורה מה שאומרים... אם אני אגיד: "איגוף מימין" וכעבור חמש שעות או שלוש שעות אומר "איגוף משמאל", אני מטשטש הכול, כיוון שהאיגוף מימין אולי רק מתחיל, לי נדמה שהוא כבר בעיצומו. וזה גם בין היתר מה שקרה עם אריק.

הפעלת חיל האוויר והפעלה מרוכזת של כוחות הקרקע היא שתביא להשמדת מאות טנקים מצריים – אמר. הוא ביקש מהרמטכ"ל שייתן לו לטוס לסיני ולפקד על כוחות פיקוד הדרום "רק ליום אחד". זאת כדי להשיג את המטרות הבאות: "שהכוח שלי יישאר שלם, שיהיו מאות מדורות מצריות בשטח ושהמצרים יישבו בהתייעצות כזאת הלילה".

מפקד חיל האוויר קיבל את גישת סגן הרמטכ"ל שיש למשוך את הכוחות המצריים לצאת אל מחוץ לאמ"ט, אך ציין כי במקרה כזה עלולים טנקי האויב להתפזר על שטח רחב, דבר שיקשה על השמדתם, בניגוד למצב הנוכחי שבו הם מרוכזים וקל יותר להשמידם. האלוף טל השיב שאם אכן הטנקים יהיו כה מפוזרים עד שיקשה על חיל האוויר לפגוע בהם

"אז סימן שהם לא עושים שום דבר". "אם יהיו כל כך הרבה טנקים הם לא יכולים להיות מפוזרים. זה שדרות – שדרות" אמר.

הרמטכ"ל קבל על שהמתדיינים העבירו את נקודת הכובד של הדיון לחזית הדרומית: אתם העברתם אותי יותר מדי לסיני. העמדה שלי, עמדת המוצא שלי היא זאת, שבינתיים אני עושה בסיני מה שאמרתי, על זה כבר נתתי פקודה... שמה, אני אומר, נתגונן עם סיוע רציני של בני – זו נקודת המוצא. נקודת המוצא השנייה שלי – שמצבנו כן קשה וצריך להתחיל לשבור את האויבים ואת הראשון את הסורים... אני מקבל את הקונספציה של טליק ואני בולם. אבל יהיה לי יותר טוב בסיני רק אם אני קודם כול אשבור את האויב הצפוני.

רב-אלוף אלעזר ציין שהוא מקבל את גישת סגנו ש"אם נותנים להם לתקוף אפשר לגרום להם הרבה יותר אבדות", וההנחיות שהנחה את פיקוד הדרום היו אכן לעבור למגננה, אולם זאת בלא לוותר על תכנון של מעבר למבצעים התקפיים בתוך יומיים-שלושה. לפי הוראותיו, על אוגדה 252 (שלה 150-160 טנקים), ואוגדה 162 להישאר בעמדותיהן בהגנה, להתארגן, לצבור כוח ולקיים מגע עם כוחות האויב – כדי שהללו לא יהיו חופשיים. אולם לא לתקוף ולא ללחוץ על האויב, ובמקרה שיותקפו – לבלום. כוח קלמן יישאר באזור קנטרה ויתכנן כיבוש פורט פואד ופורט סעיד משני כיוונים אפשריים: מהשרטון ומתעלת סואץ. אם יצלח את התעלה יהיה זה בלילה הקרוב על גבי גשר הגלילים באזור ג'סר אל-חרש. בהקשר לצליחה שאל הרמטכ"ל את מפקד חיל האוויר אם המטוסים הרסו את הגשרים שעל גבי תעלת סואץ, והאלוף פלד השיב בחיוב. אוגדה 143, שהיא אוגדה רעננה יחסית, תתרכז מאחור בטסה. באוגדה זו 230 טנקים וייתכן שמספרם יגיע ל-250. היא תתארגן ב-36 השעות הקרובות ותתכנן אפשרות של צליחת התעלה בליל 10-11 באוקטובר, אם על הגשר שעליו יצלח בלילה שלפני כן כוח קלמן ואם באזור קנטרה או האי אל-בלח.

ראש אמ"ן התערב בדיון וטען שיש לגבש תפיסה כיצד לפעול בשני מקרים – שדיוויזיות השריון המצריות לא יצלחו, וששתיהן, או אחת מהן, יחצו. יש לבדוק אם במקרה של חציית הדיוויזיות כדאי שאוגדה 143 תצלח וכיצד להילחם – אם עדיף שכוחות צה"ל ייסוגו, ייתנו לכוחות האויב להתקדם, במגמה להשמידם ממזרח לתעלה, או שעדיף לצלוח. הרמטכ"ל השיב שהוא מבחין בין שתי התפתחויות אפשריות: האחת – אוגדה 252 בלמה את פריצת האויב בציר הגיד, סיוע חיל האוויר היה יעיל – והאויב נסוג. האחרת – הסיוע היה יעיל למחצה וכוחות האויב מתקדמים. במקרה השני, אמר, הוא מקבל את גישת האלוף טל שאם ייתנו כוחות צה"ל לאויב לתקוף, ייגרמו לו אבדות רבות יותר, אולם הוא רוצה להשיג תוצאה זו בלי לערב את אוגדה 143 בקרב. עם זאת ייתכן שתוך כדי הקרב ייראה שנוצרו תנאים להשמדת דיוויזיה 4 – היא תקפה וספגה אבדות רבות – אז ייתכן שיהיה כדאי לשלב גם את אוגדה 143 בקרב בגדה המזרחית.

הרמטכ"ל ציין שיש שלוש דרכי פעולה אפשריות לשבירת האויב הסורי: האפשרות הראשונה – התמוטטות הקו הסורי בחזית – הדבר אינו עומד לקרות בקרוב; האפשרות השנייה – הפצצת ערים בסוריה שתביא לדרמטיזציה במגמה להפסיק את לחימתם של

הסורים, אך להערכתו לא די בפעולה זו להביא לתוצאה הרצויה. האפשרות השלישית – הפצצה מסיבית בדמשק.

בשעה 06:40 קבע הרמטכ"ל כי על חיל האוויר לנקוט שתי פעולות, כשלב ראשון להוצאת סוריה מהמערכה: להפציץ מסיבית את דמשק ולתת סיוע מסיבי לכוחות הקרקע. הסיוע לכוחות הקרקע כבר ניתן – ציין; לפיכך, הורה את חיל האוויר להכין הפצצה מסיבית על מטרות שלטוניות בדמשק "בלי לדייק הרבה".

ראש אמ"ן ביקש מהרמטכ"ל שכאשר יעלה את הצורך להוציא את סוריה מהמערכה, ירגיש שחוסיון מלך ירדן עומד על סף התערבות בלחימה. ייתכן שאם סוריה לא תוצא מהמערכה הוא יצטרף ללחימה. חזית ירדן היא החזית המסוכנת ביותר, זאת משום שהמרחק מהגבול עד ירושלים הוא כ-40 ק"מ, הצבא הירדני הוא הטוב בצבאות ערב ויש לו כ-400 טנקים. האלוף זעירא סיפר שבשיחתו עם הנציגים האמריקנים [שאותם הוא מעדכן בנתונים] הם שאלוהו כיצד יפעל צה"ל אם צבא ירדן ייכנס למערכה, הוא השיב להם, אמו, שבמקרה כזה "אנחנו עוזבים את סוריה ומצרים עם חיל האוויר... לוקחים את כל חיל האוויר, לא הורסים [רק] את הצבא הירדני, הורסים את כל ירדן". לשמע דברים אלה "הייתה שם דממה" – סיפר.¹²

מינוי האלוף מרון לבניית קו עצירה במצרים

עם גמר ההתייעצות יצא מפקד חיל האוויר את חדר הרמטכ"ל, ונראה שגם האלוף (מיל') יריב יצא. בחדר נשארו הרמטכ"ל, סגנו ואלוף זאבי. האלוף טל ציין, שבניגוד לצפון, שם נבנה קו עצירה, הוא לא הצליח לשכנע בחיוניות בניית קו כזה בדרום – בקו המצרים: "אני רוצה שנכין קו עצירה על זה. לא ניסוג בגללו. ניסוג אם לא תהיה לנו ברירה. אבל אם לא תהיה לנו ברירה אני לא רוצה שבין תל-אביב, כמו שהתבטאת, וזה [קו התעלה] לא יהיה כלום. יהיה קו עצירה, של רובים וחי"ם ותותחי נ"ט ומי שאפשר". הרמטכ"ל קיבל רעיון זה ואת המלצתם של האלופים טל וזאבי להפקיד את האלוף מרון על הקמת קו זה.

בשעה 06:45 הגיע לחדר הרמטכ"ל המזכיר הצבאי של ראש הממשלה, תא"ל ישראל ליאור, והרמטכ"ל סיפר לו על ההחלטה שקיבל בדבר דרך הפעולה ופרס בפניו את השיקולים שהביאוהו לבחור בה.¹³

שיחת הרמטכ"ל עם אלוף פיקוד הצפון: המצב בחזית – מעודד

בשעה 07:00 שוחח הרמטכ"ל, טלפוניית, עם אלוף פיקוד הצפון. האלוף חופי דיווח לרמטכ"ל על אירועי הלילה והמצב העדכני. הוא סיפר כי נראה שבגזרה הצפונית אין כוח סורי המסוגל לפתח מאמץ רציני. כוחות אויב נמצאים באזור חושניה, וכוחות או דרגים של האויב נמצאים

12 הקלטות בחדר הרמטכ"ל. דגשים – במקור.

13 שם.

על ציר "טרויה". הסורים מחזיקים במוצב 114, שלא הוחזק על-ידי כוחות צה"ל, הם מפתחים מאמץ לעבר מוצב 111. מאמץ נוסף, לעבר חושניה, נכלם על-ידי אוגדה 146. כן נמצאים כוחות סוריים בציר כודנה. חיל האוויר תוקף את הכוחות בציר "טרויה", באזור חושניה וליד מוצב 111. אשר לגזרה הדרומית – באזור בין אל על לצומת רפיד היו שתי חטיבות סוריות – אחת ממוכנת ואחת משוריינת, אוגדה 146 תקפה אותן והשמדה 100-150 טנקים – "זה שהתפלאנו מדוע זה הלך לו קשה" – אמר האלוף חופי. כלומר, ב-8 באוקטובר תמחו במפקדת הפיקוד מדוע מתקשה אוגדה 146 להתקדם. עתה התברר שהיה עליה להילחם נגד שתי חטיבות, בקרבות שבהם השמידה מספר כה גדול של טנקים.

בהמשך, אמר אלוף פיקוד הצפון, בכוונתו לטהר את האזור שבין מוצב 111 לחושניה בטרם יחליט על המהלך הבא של אוגדה 146. הכוונה היא שהיא תמשיך להתקדם ותכבוש את תלי כודנה. הרמטכ"ל הציע לשקול את כדאיות כיבושם של התלים – "האם זה לא יתיש לנו יותר ממה שזה יוסיף לנו" – והעיר שאם כובשים את תל כודנה עצמו, אזי שני התלים האחרים פחות חשובים. הרמטכ"ל הביע חשש מאפשרות שדיוויזיה 3 תתקוף בגזרה צפונית. אלוף הפיקוד אמר שלהערכתו שתיים מחטיבות הדיוויזיה טרם השתתפו במערכה. לפיכך הורה הרמטכ"ל להתארגן לאפשרות תקיפה דו חטיבתית של הדיוויזיה.

אתה תמשיך בשני המקומות האלה, תתארגן – אמר הרמטכ"ל – בעיקר אני חושש מהתקפה מכיוון דיוויזיה 3 בצפון, תתגבר את זה. ואתה לא זז מקו הפסקת האש קה ס'רה ס'רה [ויהי מה]. אני מתכוון: אנחנו לא נסוגים משם, לא ניסוג! עכשיו, אני אומר לבני [מפקד חיל האוויר] בשיניים לעזור לך. אני עולה [לראש הממשלה] עם הצעות להתחיל לעשות כל מיני דברים בסוריה שאתה דיברת עליהם אתמול, כי אנחנו מתקרבים למצב שמוכרחים לשבור את הסורים קודם. אני רוצה שהיום סוריה תרצה הפסקת אש, ואני אדאג לכל מיני דברים נוספים עם בני.¹⁴

עם גמר השיחה דיווח הרמטכ"ל לנוכחים בחדרו על דברי האלוף חופי. הוא סיפר שהסורים קרובים לשבירה. רמת-הגולן מלאה טנקים סוריים פגועים – אוגדה 146 השמידה 100-150 טנקים ואוגדה 36 השמידה 150 טנקים. רק במקום אחד נותר כוח בן כחמישים טנקי אויב ואוגדות 210 ו-146 מטפלות בו. בעת מסירת הדיווח לא היה לחץ סורי, ייתכן שתהיה התקפה של כשתי חטיבות סוריות, אולם מתקפה גדולה, כדוגמת מתקפה דו-דיוויזיונית, כבר לא תהיה.¹⁵ תחושת הסכנה המידית, שהביאה זמן קצר לפני כן את הרמטכ"ל ומטהו לשקול נקיטת צעדים קיצוניים, חלפה.

14 דברי הרמטכ"ל – שם, דברי אלוף פיקוד הצפון לפי: יומן המערכה – פיקוד צפון, נרשם על-ידי ראובן רון בחפ"ק כנען, תיק מספר 96 במסמכי ענף חקר צפון (להלן – רשימות ראובן רון); רשימות רס"ן מיקי הירשפלד – מנציגי מחלקת היסטוריה בפיקוד הצפון.

15 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

התעדכנות שהב"ט בתוכנית להפציץ מטרות אסטרטגיות בסוריה

בדרכו להתייעצות אצל ראש הממשלה, שזומנה, בעקבות בקשתו משעה 05:00, ונקבעה לשעה 07:30, עבר שר הביטחון דרך המשל"ט, שם עדכן אותו מפקד חיל האוויר בתוכניותיו. האלוף פלד סיפר לשר כי הכוונה לתקוף שני שדות תעופה עיקריים במצרים, בכוח של 25 מטוסים לשדה. בצפון הפיל חיל האוויר מסוק סורי וכוחות הקרקע הפילו מסוק נוסף. הוא הקצה טייסת שלמה לחפ"ק האווירי בצפון. בגזרת תעלת סואץ פועלות שלוש טייסות, בכלל זה נגד הגשרים. לשאלת שר הביטחון אם טילי הקרקע-אוויר מפריעים לפעילות, השיב האלוף פלד בחיוב: "איבדנו שלושה מטוסים הבוקר" – אמר. כן דיווח כי חיל האוויר ממשיך לתקוף את פורט סעיד. מפקד חיל האוויר סיפר לשר כי הרמטכ"ל הורה לו "להכין לשבור את דמשק", "איש לא דיבר אתי [על כך]" – הגיב משה דיין, "זה מאוד חשוב לי" – אמר האלוף פלד. השר התעניין אם המטרות בדמשק הן כולן צבאיות והאלוף פלד השיב בחיוב, לשאלת השר אם יש טילי קרקע-אוויר בדמשק השיב האלוף פלד בחיוב והוסיף: "נבוא בכוח גדול".¹⁶

בעקבות זאת הגיע השר, בשעה 07:20, לחדר הרמטכ"ל, סיפר שהוא שמע ממפקד חיל האוויר שהוא מבקש אישור לתקיפת מטרות צבאיות בדמשק, אמר שהוא הולך לראש הממשלה והזמין את הרמטכ"ל להצטרף, אם ברצונו לקבל אישור לכך. יכול להיות שהיא תרצה לכנס את הממשלה לשם כך – אמר. הרמטכ"ל אמר כי המדובר במטרות צבאיות ושלטוניות בדמשק ומטרות כלכליות, והם סיכמו שהרמטכ"ל יציג אותן בפני הפורום המדיני.¹⁷

התייעצות מדינית-צבאית: הפצצת דמשק ופנייה לארצות-הברית¹⁸

בשעה 07:30 הלכו שר הביטחון והרמטכ"ל אל ראש הממשלה. בהתייעצות השתתפו, נוסף על שלושתם, השר ישראל גלילי, ראש אמ"ן – אלוף אלי זעירא, והאלוף (מיל') אהרון יריב. בהמשך הצטרף גם סגן ראש הממשלה יגאל אלון.¹⁹

בפני פורום זה הציגו שר הביטחון והרמטכ"ל את המלצתם לתקוף מטרות אסטרטגיות בסוריה. שר הביטחון תיאר את הרקע להמלצה: להערכתו, אמר, אין סיכוי רב להצליח, בתקופה הקרובה, לצלוח את תעלת סואץ, ואפילו להתקרב אליה ולחסל את המאחז המצרי שממזרחיה. המפקדים במקום – האלופים גונן, שרון ואדן ואל"ם בן-ארי – גורסים גם הם

16 רישום שלישי שהב"ט – 9.10.73 – 07:15, שיחה עם בני בבור ח"א. בהקלטות תא רמשל"ט נשמע רק חלקה האחרון של השיחה, מהמקום שבו התעניין השר אם המטרות כולן צבאיות.

17 הקלטות בחדר הרמטכ"ל. רל"ש הרמטכ"ל ציין ביומנו: "השר בא בפתאומיות, הציע לרמטכ"ל להצטרף".

18 המקורות לשיחה זו: קטעים שהובאו בדוח ועדת אגרנט; יומן שלישי שהב"ט; יומן רל"ש הרמטכ"ל.

19 בפגישה נכחו גם מנכ"ל משרד ראש הממשלה – מרדכי גזית והמזכירים הצבאיים וראשי הלשכות של ראש הממשלה, שר הביטחון והרמטכ"ל: מר אלי מזרחי, תא"ל ישראל ליאור, תא"ל יהושע רביב, סא"ל אריה בראון וסא"ל אבנר שלו.

כך. ניסיונה של אוגדה 162 להתקרב לתעלה עלה לה באובדנם של כחמישים טנקים. כל ניסיון לחבור למעוזים יעלה באובדן טנקים רבים ולוחמים רבים במספרם מאלה הנמצאים במעוזים. חלק מהמעוזים נפלו והלוחמים באחרים יצרכו לנסות ולהיחלץ בכוחות עצמם או שייפלו בשבי.

נוכח זאת יש לעשות מאמץ מרבי להוציא את סוריה מהמלחמה. זאת כדי לרכז מאמץ בחזית אחת וכן כדי למנוע את הצטרפות ירדן ועיראק. הוא סיפר כי הורה לרמטכ"ל שכוחות צה"ל ברמת-הגולן לא ייסוגו, שם "נילחם עד מוות ובלבד שלא לזוז". כדי להוציא את סוריה מהמלחמה יש להרוס את כוחה הצבאי. ניתן לעשות זאת באמצעות הפצצת מטרות בדמשק.²⁰ כוחות היבשה בפיקוד הצפון מעטים מכדי שיוכלו להתקדם לעבר דמשק ולהגיע עדיה. טנקים רבים נשחקו ויש סכנה שרבים יאבדו במהלך ההתקדמות – לכן המגמה היא להשמיד את הטנקים הסוריים במקומות הימצאם. אין בסוריה שדות תעופה שכדאי להסתכן באובדן מטוסים בעת הפצצתם. מאידך גיסא "הם יורים עלינו כבר יומיים פרוגים על היישובים וצריך לצאת מהמצב שאנחנו נמצאים בו". "מוכרחים ללכת על המטה הכללי, מפקדת חיל האוויר והחשמל בדמשק, במטרה לגמור את החזית הזאת". המטרות הן צבאיות, ציין, אך אי אפשר להבטיח שאוכלוסייה אזרחית לא תיפגע בעת ההפצצות. אם יאושרו ההפצצות צריכים מטוסי חיל האוויר לצאת לדרכם בשעה 09:00 – אמה.

הרמטכ"ל העלה טיעון נוסף לצורך לשבור את סוריה דווקא: בחזית המצרית מצבו של צה"ל קשה. לצבא מצרים יש אבדות מעטות יחסית ויש לו עתודות. הצבא הסורי, לעומת זאת, סבל אבדות כבדות והוא יכול להישבר לפני שכוחות צה"ל יישברו. בלילה האחרון עמדו כוחות צה"ל ברמת-הגולן בלחץ כבד, אולם עתה המצב טוב. הסורים במצב קשה – להערכתו נמצאים ברמת-הגולן 400-500 טנקים סוריים פגועים. מפקדי האוגדות 36 ו-146 דיווחו שכוחותיהם השמידו כ-150 טנקים כל אחד. הסורים כבר אינם נמצאים במצב שבו יוכלו לתקוף התקפות כבדות, מצבם רעוע והם קרובים להישברות, הפצצת המטרות בדמשק חיונית כדי לשבור את הסורים.

"מדוע זה מוכרח לשבור אותם?" – שאלה ראש הממשלה. "זה כמו התקפה פה אצלך במטה הכללי" – השיב הרמטכ"ל. שר הביטחון השיב לשאלה באומרו שהפצצת דמשק תביא את ההנהגה הסורית לדון בשאלה אם יש טעם להמשיך במלחמה: מצבם בחזית גרוע, באוויר אין כוחם להתמודד, צה"ל במרחק 70 ק"מ מדמשק – ייתכן שיחליטו, לפיכך, להפסיק את המלחמה. לשאלת ראש הממשלה אם אין הסורים יכולים לנסות לתקוף באוויר, השיב כי חיל האוויר של צה"ל שולט באוויר. אשר לניסיון להשתמש בטיילים – ב"קלט" כבר נעשה שימוש; ב"סקאד", לעומת זאת, הביע תקוותו שלא ישתמשו, אם מחוסר צוותים ואם מחוסר ראשי נפץ.

לראש הממשלה הייתה רתיעה רבה מהפצצת דמשק²¹ והיא שאלה אם אפשר להתחיל, לפני הפצצת מטרות בדמשק עצמה, בהפצצת מטרות בקרבת העיר, כגון תחנות כוח. הרמטכ"ל

20 הקטע עד כאן מופיע בשלושת המקורות.

21 הקטע מההערה הקודמת עד כאן מבוסס על רשימות שליש שהב"ט ורל"ש הרמטכ"ל.

השיב שהדבר אפשרי, אולם לא זאת הכוונה בהפצצה. הכוונה היא ליצור דרמטיזציה שתביא לתפנית. זו תיווצר אם יופצצו המטה הכללי, ארמון הנשיאות וביתו של נשיא סוריה. לשאלת ראש הממשלה כמה אזרחים עלולים להיפגע, ענה הרמטכ"ל – מאות. לשאלת השר אלון אם יש הגנה אווירית בעיר השיב: "יש, אבל נתגבר על זה".

הגברת מאיר הביעה חשש שהפצצת דמשק עלולה לפגוע בקבלת מערכות נשק מארצות הברית. היא סיפרה שהשגריר דיניץ ערכן אותה שהנשיא ניקסון הכריע בלילה הקודם עקרונית בעד אספקת מטוסי "פנטום", אך טרם הכריע לגבי אספקת טנקים. הפצצת דמשק עלולה לגרום לבעיות באספקה, אם כי אין הכרח בכך. מאידך גיסא הבינה ש"אם לא יקבלו מכה – (הם לא) יתקפלו" ויצטרפו ירדן ועיראק – הוסיף שר הביטחון.

"הייתי רוצה שכאשר נגיע בסוף לזה [להפצצת דמשק] שייראה לפחות שלא הייתה ברירה, כולם צבועים כאשר זה מגיע, אבל אינני רוצה שאנחנו אחר כך ניפגע ושלל יהיה לנו כוח" – אמרה ראש הממשלה, לכן עדיף, אולי להתחיל בהפצצת מטרות מסביב לעיר.

האלוף (מיל') יריב אמר שייתכן שאפשר לבחור מטרות צבאיות, שלא יפגעו בסיכוי לקבל את מטוסי ה"פנטום". ראש אמ"ן הוסיף שיש מטרות צבאיות: המטה הכללי, משרד ההגנה, מפקדת חיל האוויר. מטרות אלו נמצאות במרכז העיר, באזור מרוחק יחסית משכונות מגורים. רדיוס ההפצצה תלוי בדיוקה, אולם הוא לא יהיה גדול – אמר.

"אתמול הנשיא ניקסון הכריע על פנטומים. אנחנו הראשונים שהולכים לעיר" – אמרה ראש הממשלה. ראש אמ"ן ושר הביטחון העירו שאין הדבר נכון – הסורים ירו בשלושה ערבים טילי "פרוג". בערב האחרון פגעו ברמת דוד וגבת ומפגיעות אלו היו נפגעים. הגברת מאיר ציינה שהיא הייתה רוצה להתחיל בהפצצת מטרות מחוץ לעיר כדי שייראה כאילו הפצצת המטרות בעיר הייתה תוך כדי הפעולה. ראש אמ"ן אמר שיש מטרות מחוץ לעיר: תחנת החשמל של דמשק, בונקר חיל האוויר, בתי זיקוק, תחנת הכוח הגדולה ביותר בסוריה – בחומס. אולם הפצצת מטרות אלה לא תשפיע כשם שתשפיע הפצצת דמשק. המלך חוסיין מתלבט אם להצטרף למלחמה – הפצצת בתי זיקוק לא תרתיע אותו, אולם הפצצת דמשק תרתיע. "אם אנשי חיל האוויר יכולו במידת האפשר שזה לא יחרוג לשכונות, יעשו מאמץ, היית מאשרת את זה?" – שאל שר הביטחון. "הייתי נורא רוצה להתחיל מבחוץ" – השיבה ראש הממשלה.

השר אלון הביע דעתו שיש הכרח להתחיל בהפצצת המטה הכללי דווקא, ואמר שלדעתו מעשה זה יתקבל בהבנה בעולם. האלוף יריב הציע, לפיכך, להפציץ רק את המטה הכללי, אולם ראש הממשלה אמרה שהפצצת המטה הכללי פירושה הפצצה בדמשק. אם מפציצים אותו אין מניעה להפציץ גם מטרות אחרות בעיר. בשלב זה של הדיון פנתה ראש הממשלה לשר גלילי ושאלה לדעתו. בטרם ישיב התעניין השר כמה טילי "פרוג" ירו הסורים בלילה הקודם. שבעה – השיב ראש אמ"ן, ראש הממשלה תמהה מדוע אין מפרסמים זאת וביקשה לכנס את הכתבים הזרים ולהודיע להם על כך. "מה אתה אומר?" – חזרה ופנתה לישראל גלילי,²²

22 הקטעים מההערה הקודמת עד כאן מופיעים ברישום שלישי שהב"ט בלבד.

"צריך לעשות" – השיב. "נפגע בזה, ואחר כך נתמודד עם הבעיה" – הוסיף שר הביטחון.²³ לאחר ההתלבטויות הרבות החליטה ראש הממשלה, בשעה 08:00, לאשר את הפעולה וביקשה לשלוח מיד, דרך השגריר דיניץ, לשר החוץ האמריקני, מברק שבו יפורטו השיקולים האמיתיים להחלטה: השאיפה להביא לסיום מהיר של המלחמה והרצון להרתיע את ירדן ועיראק מלהצטרף. יש להדגיש במברק "שאינ לנו דרך אחרת [להשיג מטרות אלה] ושנחנו בוחרים רק את המטרות הצבאיות".²⁴ שר הביטחון ביקש מראש אמ"ן לטפל בפרסום ירי טילי ה"פרוג", והאלוף זעירא עזב את הישיבה כדי להסדיר זאת.

לאחר ההחלטה על הפצצת דמשק חזר שר הביטחון, למען סגן ראש הממשלה, שלא נכח בראשית הפגישה, על התרשמויותיו מביקורו בפקוד הדרום ועל המסקנות שהסיק ממנו: המערך המצרי בחזית התעלה בנוי באופן שכל ניסיון להתקרב לתעלה בשריון עולה ביוקר רב. על הטנקים להיות מחוץ לטווח פגיעת נשק הנ"ט שבסוללות שליד התעלה. האלוף שרון הציע אמנם שאוגדתו תצלה את התעלה אל עברה המערבי, אך גם שרון עצמו אינו חושב שהדבר יביא לשינוי מכריע – שלושת מפקדי האוגדות ציינו שאין יכולת לכבוש את קו המים – טנקים רבים מושמדים מידי טילי הנ"ט האישיים ומספר ההרוגים בחזית התעלה מגיע כבר ל-200.²⁵

במצב הנוכחי אי אפשר לייצב קו על התעלה. ייתכן שניתן יהיה לעשות זאת אחרי הכרעת החזית הסורית. עד אז יש להימנע מניסיון להכריע בחזית המצרית ולייצב קו – בקו כביש החת"ם או במקום אחר. המאמץ ההתקפי ירוכז בחזית אחת – החזית הסורית. במקרה שהמצב ישתפר ינסה צה"ל לתקוף ולפרוץ קדימה בחזית המצרית. במקרה שלא יחול שינוי יסודי יהיה צורך לבחון אפשרות לייצב קו – ייתכן בקו המצרים. במצב הנוכחי אין לפנות את קו החת"ם. יש להכין את הקו השני במצרים, ורק אם יורע המצב יהיה צורך לסגת אליו. השר חזר בפני הנוכחים על הדעות שהביע קודם לכן בחדר הרמטכ"ל, על הצורך להתכונן למלחמה ממושכת, לגייס גילאים מבוגרים ויהודים מחו"ל, לקנות נשק, לפתוח קורסים קצרים לשריון ולבדוק את דרגי הפיקוד – לגייס את טובי המפקדים ואף לעשות חילופים בפיקוד במידת הצורך. לגבי פיקוד הדרום, לדוגמה, אמר השר דיין: "אני לא בטוח שאלוף פיקוד הדרום יוכל להשתלט על זה כשאריק תחתיו".²⁶ הוא המשיך ואמר:

זו לא מלחמה לשלושה ימים, אלא לזמן ארוך. הרבה אמיתות שלנו התבררו: 1. ההנחה שנוציא את סוריה מהמלחמה בחצי יום מהאוויר. 2. הערכת המודיעין: ייכנס למלחמה או לא, איך יילחמו וכו'. 3. ההנחה שאם יקימו גשרים, אנו עם השריון נכה בהם. אנו יודעים איפה הם עושים את הגשרים ואין אנו עושים להם כלום. יש מציאות חדשה

23 קטע זה מופיע ברישום שלישי שהב"ט וברישום רל"ש הרמטכ"ל.

24 קטע זה מופיע בשלושת המקורות. שעת קבלת ההחלטה מצוינת בקטע המצוטט ברוח ועדת אגרנט.

25 למעשה נפלו בשלושת הימים, 6-8 באוקטובר, 442 חיילים בחזית התעלה.

26 דוח ועדת אגרנט. אותו רעיון נמצא גם ברישום שלישי שהב"ט.

וצריך להתארגן לפעול לפיה...אולי אפשר לקחת את פורט סעיד, אבל אם יתברר שזה לא קל – לא נלך. נגמור עם הסורים – ונשב שמה. אי אפשר לזרוק עכשיו את המצרים מקו התעלה – צריכים to face it.²⁷

הרמטכ"ל הצטרף לדעתו זו של שר הביטחון. הוא העלה בפני הנוכחים את תמונת המצב ואפשרויות הפעולה, כפי שהסתמנו בדיון שנערך לפני כן בחדרו. הניסיון לסלק את הכוחות המצריים ממאחזיהם בגדה המזרחית של תעלת סואץ לא עלה יפה – אמר, הדיווחים האופטימיים, שקיבל בעת השתתפותו בדיון הממשלה, לא היו נכונים. צודק שר הביטחון באומרו שאמיתות רבות התבררו. אולם יש אמיתות שלא הועמדו במבחן: בקונסטלציה שנוצרה טרם הייתה הזדמנות לממש את יכולת צה"ל. אוגדה יכולה למוטט ראש-גשר מצרי, אולם הכוח שתקף היה אוגדת מילואים שיצאה מהימ"חם הישר לקרב. במצב הנכון לאותה עת אין אפשרות לסלק את הכוחות המצריים ממאחזיהם. ניתן לנסות שלושה דברים: כיבוש אזור פורט סעיד, התארגנות להגנה ואפשרות לצלוח את תעלת סואץ בשלב מאוחר יותר, לאחר שבירת התקפות האויב.

רב-אלוף אלעזר אמר כי במשך היום תיבדק האפשרות לכבוש את אזור פורט סעיד. לחיל האוויר שליטה באזור, למבצע דרושים כוחות מועטים ואפשר להשיג בכיבושו עמדה חשובה ויצירת לחץ על מצרים. לכן הוא מצדד בכיבושו בלילה הקרוב.

אוגדות 162 ו-252 יתארגנו וייערכו בהיערכות הגנתית וייתכן שתיווצר אפשרות שאוגדה 143 תצלח את תעלת סואץ. למצרים כ-650 טנקים, בשלושה ריכוזים, ממזרח לתעלה, לצה"ל כ-600 טנקים בגזרה. המצרים איבדו גם הם, במהלך היום, טנקים רבים. עם זאת הם טרם הכניסו למערכה את שתי הדיוויזיות המשוריינות. כישלון התקפת 8 באוקטובר נובע גם מחוסר ארטילריה. ייתכן שאם כוחות צה"ל לא יתקפו מחר, אלא יתנו לאויב לתקוף, יצליחו לשבור את מתקפת האויב ואז ניתן יהיה לצלוח.

ראש הממשלה שאלה אם כאשר אוגדה 143 תצלח, היא לא תהיה במלכודת בגדה המערבית. הרמטכ"ל השיב כי בנסיבות מסוימות היא עלולה להיות במלכודת: "הם יתקפו אותו. יהיו לו 200 טנקים בהגנה וכאשר אין להם הגנה אווירית לא יוכלו לעשות דבר, כמו שאני לא יכול לעשות להם" – אמר. עם זאת נראה לו שלא יהיה אפשר לצלוח את התעלה לפני יום רביעי – 10 באוקטובר – בלילה.

אפשרות אחרת – אמר הרמטכ"ל – היא שיהיה צורך לייעד את אוגדה 143 לבלימת התקפות אויב. ייתכן שהמצרים ינסו לתקוף את כוחות צה"ל וייווצר קיפאון – המצרים לא יוכלו להתקדם וצה"ל לא יוכל להסיגם. ייתכן אז לנצל את עליונותו של צה"ל באוויר ולתקוף שדות תעופה ומטרות בקהיר.

ייתכן גם שהמצב יהיה גרוע מזה: יכול להיות שתוך כדי התארגנותם של כוחות צה"ל יצליחו הכוחות המצריים להתקדם, לדוגמה על-ידי ריכוז כוחות בגזרה צרה; ועל כוחות

27 דוח ועדת אגרנט. ביומן שלישי שהב"ט כתוב במקום המשפט האחרון: "אי אפשר עכשיו לזרוק את המצרים, אני מאמין שנוכל אבל בהתארגנות מחדש".

צה"ל יהיה לסגת לקו הגנה באזור המצרים, תוך ויתור על אום חשיבה ורפידים. ייתכן שיהיה צורך בנסיגה נוספת, אולם בסופו של דבר, אמר הרמטכ"ל, הוא מאמין שיגיע מועד שבו "תיגמר הנשימה" של האויב וכוח 600 הטנקים של צה"ל בסיוע חיל האוויר יצליח לבלום את התקדמותם. הוא ציין שהוקמה מפקדה בראשות האלוף מרון, שתקים את קו הביצורים במצרים, ואמר שיש להתכונן למלחמה ארוכה. מלאי התחמושת שהיה בידי צה"ל לפני פרוץ המלחמה היה מתוכנן לחמישה ימי לחימה בלבד, ועתה, בהנחה שהמלחמה עלולה להימשך חודשים, יהיה צורך לבקש מארצות הברית ציוד רב, כולל 400 טנקים ו-40 מטוסי פנטום.²⁸ בעקבות דבריו אלה של הרמטכ"ל העלתה ראש הממשלה רעיון שאותו כינתה "מחשבה מטורפת": היא תסע לארצות הברית בחשאי, אפילו ללא ידיעת הממשלה, בלוויית מומחה צבאי, ותיפגש עם הנשיא ניקסון. היא תבקש ממנו להורות על אספקה מהירה של ציוד רב לישראל: "שייתן כאילו זו חזית שלו – צבא אמריקני. שייתן הכול מה שצריך". היא תסביר לו שרוח העם בישראל לא נשברה, צה"ל חזק, אולם בעיית הציוד היא קריטית. מה גם שהרוסים סיפקו לצבאות מצרים וסוריה כל נשק שהללו יכלו לקלוט. הגברת מאיר הציעה שהשגריר דיניץ ימסור, בשעה 08:00, לשר החוץ האמריקני, שלדעתה הכרחי שהיא תשוחח עם הנשיא. כן העלתה רעיון שעוזרו של שר החוץ – הגנרל אלכסנדר הייג – יבוא ארצה, בחשאי, כדי להתרשם ישירות מצורכי צה"ל. שר הביטחון תמך בתוכנית וטען שרצוי שהגנרל הייג יבוא ארצה לאחר פגישת ראש הממשלה עם נשיא ארצות הברית. השר דיין אמר שיש צורך "להתרשת" גם עם העם, כלומר להעמידו על המצב לאשורו. הוא ציין שנקבעה לו הופעה בטלוויזיה לשעות הערב – הוא יכול להופיע ויכול שלא להופיע, אולם יש הכרח "להתיישר עם העם". הרמטכ"ל העיר שיש בעיה מה צריך להגיד. ביום הקודם – אמר – הוא הביע במסיבת העיתונאים אופטימיות גדולה ממה שצריך. "בתקריות אומרים את האמת, אבל במלחמה אסור לומר את האמת" – אמר. הנוכחים דנו בשאלה מה לומר והעלו כמה רעיונות.

לקראת סוף הפגישה פנה שר הביטחון לרמטכ"ל ושאלו אם רעיון שילוב מפקדים ותיקים – "ותיקי התנועה" בלשונו – נראה לו. הרמטכ"ל אמר שהוא מינה את האלוף (מיל') גביש כמפקד מרש"ל, וראש הממשלה הציעה שהשר והרמטכ"ל יבדקו מי מהמפקדים הוותיקים אפשר לשלב ובאילו תפקידים.²⁹

28 הקטעים עד כאן מבוססים על שלושת המקורות הנ"ל.

29 הקטעים האחרונים מבוססים על יומני שלישי שהב"ט ורל"ש הרמטכ"ל.

מתקפה אווירית בצפון, הימנעות משחיקה – בדרום

מגעים עם ארצות־הברית: עדכון על כוונה להפציץ בדמשק ואפשרות ביקור ראש הממשלה בארצות־הברית

אחרי סיום הישיבה שיגר מנכ"ל משרד ראש הממשלה, מרדכי גזית, לשגריר דיניץ מברקים הנוגעים לשני עניינים שנדונו בה: דיווח לשר החוץ האמריקני על הפצצת היעדים בסוריה, ובכלל זה בדמשק, ובדיקת אפשרות ביקורה של ראש הממשלה בארצות־הברית לפגישה עם נשיא ארצות־הברית.

במברק הראשון נכתב כי חיל האוויר עומד להפציץ בצהריים מטרות אסטרטגיות שונות בסוריה ליד דמשק ובתוכה – והודגש שגם בתוכה. הוסבר כי ההחלטה על כך התקבלה לאחר ניתוח המצב הצבאי הכללי, בניסיון להביא לשבירה באחת החזיתות – הדבר נראה אפשרי בחזית הסורית – ולהפסקת המתקפה הסורית ברמת־הגולן. הדבר חיוני גם להרתעת עיראק וירדן מהצטרפות למלחמה. במברק פורטו היעדים והודגש כי חיוני שהדבר ייוודע לקיסניג'ר מִישראל – ולא ממקור אחר. לכן על דיניץ להתקשר עמו עם קבלת האות, בדמות קוד מוסכם שיועבר לו טלפונית עם המראת המטוסים.³⁰

במברק נוסף דיווח מנכ"ל משרד ראש הממשלה לשגריר דיניץ כי בהתייעצות על המצב הצבאי הגיעה ראש הממשלה למסקנה שלנוכח המצב יש הכרח בפגישה דחופה בינה לבין נשיא ארצות־הברית. היא תטוס אינקוגניטו, אף בלא להודיע לממשלה, בלוויית איש צבא שישקור את המצב ויציג את התחזית. לפני הפגישה עם הנשיא בכוונתה להיפגש עם מזכיר המדינה. מר גזית ציין שראש הממשלה ביקשה שהשגריר דיניץ יאמר זאת למר קיסניג'ר במטרה לשמוע את חוות דעתו ועצתו בנדרון. יש להדגיש בפניו שראש הממשלה אינה באה לבקש התערבות אמריקנית. הגברת מאיר מודעת לנדידות, ואולי להיעדר תקדים, של פגישה סודית של הנשיא עם ראש הממשלה, ולכן היא מוכנה להגיע בטיסה לכל מקום שייקבע ועם גמר הפגישה להמריא הביתה.³¹

העברת מפקדת אוגדה 440 לפיקוד הדרום

בעוד הרמטכ"ל נמצא בלשכת ראש הממשלה טיפל סגן הרמטכ"ל בנושאי העברת מפקדת אוגדה 440 לפיקוד הדרום ותוכניות ההגנה בפיקוד המרכז. בשעה 07:30 הודיע האלוף טל לרמ"ט פיקוד הדרום, תא"ל ששון יצחק, על העברת האלוף מרון ומפקדתו לפיקוד הדרום כדי להכין קו שני במעברים.³² האלוף מרון טען נגד השקעת כוחות חי"ר בקו עצירה, וסגן

30 מגזית לדיניץ, 091040 באוקטובר 1973.

31 מגזית לדיניץ, 091010 באוקטובר 1973.

32 רשימות רמ"ח היסטוריה; יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל.

הרמטכ"ל אמר שהכוונה להשתמש לשם כך בעיקר בכוח אבטחה. בשעה 07:40 יצא האלוף מרון מחדר סגן הרמטכ"ל בדרכו לפיקוד הדרום.³³

דיווחים לסגן הרמטכ"ל על מצב תקין בצפון

בשעה 08:20 התקשר אלוף פיקוד הצפון לסגן הרמטכ"ל ודיווח לו שהמצב בחזית הצפון תקין. אין שם בעיה קריטית, הבוקר נהדפה התקפה סורית ובעת השיחה מטפלים בחיסול "כיסים". להערכת האלוף חופי ניתן יהיה להחזיק מעמד אפילו שבוע. קודם לכן דיווח עוזר ראש אג"ם לסגן הרמטכ"ל, שהסורים מעזים עדיין לעשות ניסיונות התקפיים: כוח סורי נחת באזור נפח בתוך מערך חטיבת שריון ו-30 מאנשי הכוח נהרגו. בשעה 08:30 נודע בחדר סגן הרמטכ"ל על מינוי האלוף (מיל') עמוס חורב לתפקיד עוזר סגן הרמטכ"ל.³⁴

תכנון המגננה בפיקוד המרכז

מיד לאחר מכן הציג אלוף פיקוד המרכז, האלוף יונה אפרת, בפני סגן הרמטכ"ל את היערכות צבא ירדן, הקרקע והיערכות כוחות צה"ל בגזרת הפיקוד. בצבא ירדן יש שתי דיוויזיות שריון, בכל דיוויזיה 88 טנקים ובסך הכול 528 טנקים, חלקם בעלי תותחים נחותים. שלוש חטיבות משורינות נמצאות בגזרה שמזרקה וצפונה. באום קיס פרוס מערך חירום ובו שני גדודי טנקים ושתי חטיבות טנקים בארביד, משם ודרומה אין מערך חירום מלא. ההערכה היא שהצבא הירדני מסוגל להיכנס להתקפה בתוך 12 שעות מקבלת ההחלטה. ייתכן שכוחות עיראקיים ינועו דרך ירדן [בדרכם לסוריה?]. בסד"כ הפיקוד שלוש חטיבות מרחביות: 612 מוקטנת, 5 ו-16. חטיבת הבקעה, הכוללת גדוד צנחנים ושני גדודי נח"ל, משמשת עתודה; בפיקוד מצוי כוח של שני גדודי חרמ"ש ונ"ט (סיירת "חרוב"), פלוגת סיור ונ"ט, צנחנים ויחידות "תגר" (טיל נ"ט) וכן שני גדודים מחטיבה משורינת ולהם 65 טנקי שרמן אֶם-50 ואֶם-51. שני גדודי הטנקים נמצאים מדרום לג'יפטליק ופלוגה בבית שאן. כוח נייד נמצא בג'יפטליק וסיירת ביריחו. כמות כלי הנ"ט בפיקוד מסתכמת ב-70 כלים נגררים, 20 מתנייעים ו-25 תול"דים. מבחינת ארטילריה – לחטיבה 612 שתי סוללות תותחי 155 מ"מ וגמ"כ (3 סוללות) 120 מ"מ. לחטיבה 5 – גדוד 122 מ"מ, סוללת מכמ"ת נגררת, לחטיבה 16 – גדוד 122 מ"מ, סוללת 155 מ"מ, 2 סוללות מ"כ 120 מ"מ ושתי סוללות מכמ"ת 120 מ"מ. למחוז הנגב – 2 [סוללות?] 120 מ"מ.

כדי לפתור את בעיית החזית הירדנית, הורה סגן הרמטכ"ל לאלוף פיקוד המרכז להכין קו עצירה שני, המבוסס על מכשול טבעי ומלאכותי משולב ומוגן בנשק תלול מסלול, על המדרונות

33 שם (שני המקורות). המפקדה המשימתית 440 הוקמה בקיץ 1973 והוקצתה לפיקוד הדרום לצורך ביצוע "אור ירוק", שהוא המבצע ההתקפי מעבר למפרץ סואץ.

34 רשימות רמ"ח היסטוריה.

בחצי הדרך לגב ההר. לשם כך יש להחרים ציוד מכני הנדסי מהיישובים. יש להכין את כל המכשולים ולהפעילם, ולהשאיר רק מעברים צרים לנסיגה. מקהנ"ר יעשה הכנות לפיצוצים וחיל האוויר יתכנן סיוע התקפי. לוחמי סיירת "חרוב" ינוצלו כצידי טנקים ויוכנו להם מחפורות. כן אמר האלוף טל להבטיח אפשרות של הנחתת מכת נגד לעבר ירדן מרמת-הגולן. האלוף (מיל') חורב ציין שייטכנו הטרדות מצד האוכלוסייה הערבית בגב ההר, וסגן הרמטכ"ל הורה להציב כוחות מג"ב ושריוניות כדי לנטרלן.³⁵

בעקבות הפגישה פרסם אג"ם מבצעים פקודה, שלפיה ייערך פיקוד המרכז, החל מפרסום הפקודה, במערך "סלע" מוגבר. בפקודה נקבע עוד כי המטה הכללי יעדיף פיקוד זה על פני האחרים בהקצאת אמצעים הנדסיים ואמצעים אחרים הדרושים לביצוע המשימה. הוקצו לפיקוד כוחות חי"ר וחת"ם נוספים לאלה שהיו ברשותו וכן עוצבת ההונאה, שכוונה ליצור רושם של איום במתקפה לכיוון סוריה או ירדן. נקבע שהצבתה בעמק בית-שאן טעונה אישור של אג"ם מבצעים. עם זאת הצטווה הפיקוד להימנע ככל האפשר מפעולות העלולות להתפרש על-ידי ירדן כהכנות למתקפה נגדה. גבול הגזרה הדרומי בין פיקוד המרכז לפיקוד הדרום נקבע מול אי האלמוגים, ומקשר"ר התבקש לתאם השליטה כתוצאה מהעברת הגזרות מפיקוד הדרום לפיקוד המרכז.³⁶

דיון בראשות סגן הרמטכ"ל בהפעלת חיל האוויר

במהלך הדיון בנושא פיקוד המרכז העלה ראש אמ"ן בפני סגן הרמטכ"ל את בעיית אובדן המטוסים. נוכח העובדה ששבעה מטוסים אבדו בסיוע בדרום הציע לרכז את כל המאמץ האווירי לסיוע לאוגדה 146, שלה סיכויי הצלחה גבוהים. בעקבות זאת פנה האלוף טל למפקד חיל האוויר ושאלו כמה מטוסים אבדו במשך היום והאם מטוסי חיל האוויר פגעו בטנקי אויב, ויעץ לו להתרחק מטילי הקרקע-אוויר בתעלה. בתום השיחה הזמין את האלוף פלד להצטרף להתייעצות הנערכת בחדרו. לאחר מכן פנה סגן הרמטכ"ל לאלוף פיקוד הדרום ושאלו באיזו מידה עוזרות התקפות האוויר, הסביר לו שחיל האוויר מאבד מטוסים בתקיפות והציע לו לסגת לאט כדי להרחיק את המטוסים מהטילים. העיקרון היסודי שצריך להנחות את הפעילות בחזית הדרום, אמר האלוף טל, הוא לא לשחוק כוח, וזאת אפילו על חשבון הפסד שטח. מפקד חיל האוויר, שהצטרף להתייעצות, דיווח שבמשך שעות הבוקר הופלו שישה מטוסים. האלוף זעירא חזר על הצעתו לרכז את מאמץ חיל האוויר בסיוע לאוגדה 146. לספקות האלוף טל בקשר לתוכנית בגלל חשש מטילי הקרקע-אוויר, ענה מפקד חיל האוויר שאין כבר טילי קרקע-אוויר ברמת-הגולן ולכן מנסים מטוסי צה"ל לתקוף טנקי אויב על הצירים.³⁷

35 שם. הנחיותיו: גם לפי יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל.

36 מסמך אג"ם מבצעים, אוקטובר 1973.

37 רשימות רמ"ח היסטוריה.

האלוף שרון מודיע לסגן הרמטכ"ל על ריכוז אויב בגזרה המרכזית

בשעה 09:20 דיווח מפקד אוגדה 143 מטסה לסגן הרמטכ"ל שבאזור "מיסורי" ובצירים "עכביש" ו"טרטור" נמצא ריכוז גדול ביותר, ובו מאות טנקים מצריים. אוגדתו, אמר האלוף שרון, נמצאת באזור "כישוף", "חמדיה" ו"חמוטל". האלוף טל הורה לאלוף שרון להודיע על הריכוז המצרי לנציג סיוע האוויר בפיקוד הדרום, והוא עצמו התקשר בשעה 09:30 לפיקוד והודיע לאלוף הפיקוד על הריכוז הגדול.³⁸

התעדכנות הרמטכ"ל

בשעה 09:40 לערך חזר הרמטכ"ל מההתייעצות אצל ראש הממשלה. מפקד חיל האוויר דיווח לו ששני שדות תעופה במצרים – קצצין ומנצורה – יצאו מכלל פעולה. בתקיפת השדות, שבה נטלו חלק 52 מטוסים, אבד מטוס אחד. זאת אחרי שבבוקר אבדו שישה מטוסים ובעקבות זאת שונתה שיטת התקיפה. כן דיווח האלוף פלד שבשעה 11:58 יתקוף מטורות בדמשק.

הרמטכ"ל וסגנו החליפו מידע על ההתפתחויות שבהן היו מעורבים בשעות שחלפו. האלוף טל דיווח שייטכן שלא נותרו טילי קרקע־אוויר בחזית הסורית ולפיכך אפשר שהמטוסים יוכלו לתקוף כוחות אויב לאורך הצירים, התפתחות העלולה לשנות את המצב מעיקרו. מפקד חיל האוויר הציע לפרסם הודעה שחילות האוויר של מצרים וסוריה אינם יעילים יותר. כן דיווח האלוף טל לרמטכ"ל על תיקוניו לתוכנית ההגנה של פיקוד המרכז ועל תוכנית להפעיל את שייטת 13 לחבלה בגשרים שעל התעלה בלילה הקרוב. נוכח הערת ראש אמ"ן, שאין טעם בכך מאחר שהמצרים יוכלו לתקן את החוליות המפוצצות בנקל, לא אישר הרמטכ"ל את התוכנית.³⁹

הרמטכ"ל דיווח על ההתייעצות אצל ראש הממשלה: "משה הופיע שם, גולדה, גלילי, יגאל היו נוכחים. משה הופיע שם שונה מאשר פה. ... אנחנו ניתחנו את התזה שצריך לשבור את הסורים ולכן כדאי [לתקוף מטורות בדמשק]."⁴⁰ לבקשת הרמטכ"ל פירט ראש לשכתו את המטרות שאושרו לתקיפה: המטכ"ל, משרד ההגנה ומפקדת חיל האוויר בדמשק, תחנת החשמל הגדולה בדמשק, תחנת חשמל גדולה ובתי זיקוק ליד חומס וייטכן שמטרה נוספת.⁴¹ הרמטכ"ל ביקש לקבל מחיל האוויר לוח זמנים לתקיפת כל אחת מהמטרות, וקבע כי לאור ההתפתחויות בחזית רמת־הגולן ותוצאות תקיפת חיל האוויר יוחלט על המשך.⁴²

38 שם.

39 שם.

40 שם; הקלטות בחדר הרמטכ"ל (הציטוט לקוח ממקור זה).

41 שם, שם. (שני המקורות).

42 הקלטות בחדר הרמטכ"ל; רשימות רמ"ח היסטוריה.

הרמטכ"ל מנחה את אלוף פיקוד הדרום לשחוק כוחות אויב במגננה

בשעה 09:50 שוחח הרמטכ"ל טלפונית עם אלוף פיקוד הדרום. האלוף גונן דיווח לו על לחץ בגזרות אוגדות 143 ו-252 ופריצה קטנה בציר המתלה, ⁴³ על הפעלה טובה של חיל האוויר בגזרה והתמוטטות מורל אצל המצרים. ⁴⁴ לשאלת הרמטכ"ל בדבר מיקומה של אוגדה 143, השיב אלוף הפיקוד שהיא נמצאת באזור "כישוף-חמדיה". ⁴⁵ הרמטכ"ל אמר שיבדוק אם חיל האוויר יוכל לסייע, וחזר על קו המדיניות שיש לנקוט בחזית זו: "יכול להיות שהם [כוחות צה"ל] יבלמו אותם יותר טוב פשוט בדילוג לאחור, בקרב נסיגה. לצורך תמרון שילך לאחור, שישפר עמדות [לאחור] ושיעבוד ביתרון של טנק בעמדה דופק טנקים שבאים אליו בתנועה. ... אנחנו נשארים בפרינציפ הזה של קרב הגנה, בלי הרבה תמרונים, ובכך להרוג כוחות שמתקדמים. אם נוכל בקווים האלה בלי התעקשות גדולה – [מה טוב], אם לא – דילוג כדי שהם ישתחקו תוך התקדמות. שמוליק, תזכור" – אמר רב־אלוף אלעזר – "כשאצלך יורד גשם גם אצל האויב יורד גשם". ⁴⁶ באותה עת הגיע שר הביטחון למצפה ונועד לשיחה אישית עם סגן הרמטכ"ל. ⁴⁷

מפקד חיל האוויר: אין טילי קרקע־אוויר של האויב בשתי החזיתות

בשעה 10:00 חזר מפקד חיל האוויר ודיווח, הפעם לרמטכ"ל, על כך שלא נותרו טילי קרקע־אוויר לאויב. מטוסי חיל האוויר תוקפים טנקי אויב לאורך הצירים בחזית הסורית, ובחזית המצרית נודע על פקודת נסיגה שניתנה לכוחות המצריים בפורט סעיד. ⁴⁸ הרמטכ"ל קיבל דיווחים אלה בהתלהבות רבה: "זה טוב! זה יופי! זה אני צריך! בסדר! קדימה! תמשיך!" – הגיב לדברי האלוף פלד, ולנוכחים אמר: "יכול להיות שאין להם כבר טילים, לעזאזל. הוא תוקף גבוה משני המקומות ואין טילים. זה אני צריך! תנו לי את שמוליק". ⁴⁹

הרמטכ"ל מיהר לדווח על כך לשני אלופי הפיקודים. דיווחו לאלוף פיקוד הצפון החל כביטוי חדותו: "חקה, אין טילים! פשוט אין טילים!" והמשיך: "אם באמת הם גמרו את הטילים ובאמת אין טילים, אנחנו ניתן לך את חיל האוויר באופן חופשי. אתה יודע מה אנחנו

43 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

44 רשימות רמ"ח היסטוריה.

45 למעשה היה מרכז הכובד של האוגדה באזור "חמוטל" – "מכשיר".

46 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

47 רשימות רמ"ח היסטוריה; ריכוז הוראות סגן הרמטכ"ל 5-14 באוקטובר 1973 (כתב־יד) בתוספת בכתב־ידו של אל"ם איילון מיום 26 בפברואר 1974 נכתב: "ייתכן שכאן טליק הציע לבצע 'אורי־רוק' כפתרון כשהם אצלנו וקיימת סכנת הפסקת אש: הדבר עלה בישיבת ממשלה ע"י השר". בחומר דיין נמצא פתק בו רשום: 'שר – טליק הודיע הבוקר... להוריד טנקים משארם על נחתות לצד השני של המפרץ...' בפנינת הפתק נוספו בכתב־יד המילים: "09:45 – שיחה אישית עם סגן הרמטכ"ל".

48 הקלטות בחדר הרמטכ"ל; רשימות רמ"ח היסטוריה.

49 הקלטות בחדר הרמטכ"ל; ההתלהבות נשמעה גם בנימת דיבורו של הרמטכ"ל. אל"ם איילון כותב: "רמטכ"ל ממש מתלהב מכך שדפקו טור סורי, אין טילים, פשוט אין טילים".

עושים בצהריים... אם אחרי הצהריים בני חופשי וקרה להם מה שקרה אתה עוד תוכל לנצל הצלחות".⁵⁰

"אין טילים!" – פנה הרמטכ"ל לנוכחים בחדרו. "הוא [מפקד חיל האוויר] אומר: 'תוקפים בשתי הגזרות – אין טילים'. תרשה לי לצעוק, בא לי סוף סוף!" – הוסיף בחדווה. עוד סיפר כי האלוף חופי דיווח לו שכוח בן-חנן, הכפוף לחטיבה 7, שבר התקפה של כוח טנקים.⁵¹

העלאת אפשרות העברת אוגדה מחזית לחזית

לאחר שיחת הרמטכ"ל עם אלוף פיקוד הצפון ולפני שיחתו עם אלוף פיקוד הדרום העלה הרמטכ"ל אפשרות ש"בסוף נוריד אוגדה לדרום". רעיון זה עלה בעקבות דברי האלוף טל שבשיחות שניהל עם אלוף פיקוד הצפון אמר לו האלוף חופי שהמצב בפיקוד תקין "והוצאתי ממנו בפירוש שיהיה אפשר להחזיק מעמד ככה שבועות". בעקבות זאת התפתחה השיחה הבאה:

הרמטכ"ל: אולי עוד בסוף נוריד אוגדה לדרום?
אלוף טל: אני לא יודע. תגיד לי, את מטרת המלחמה הם [השרים] אמרו [בהתייעצות אצל ראש הממשלה] – מה מטרת המלחמה היום? כשהתחלנו, מטרת המלחמה הייתה לא רק להחזיר [את כוחות האויב אל מעבר לקווים], אלא גם קצת [לכבוש שטחים מעבר לקווי הפסקת האש]. מה מטרת המלחמה?

הרמטכ"ל: שלנו?
אלוף טל: כן. אם מטרת המלחמה היא כמו שאני מבין, אז לא צריך להוריד אוגדה לדרום, צריך... נניח אילו היינו יכולים להגיע לשערי דמשק ולהסכים להפסקת אש כשכל הצדדים חוזרים לקווים שלהם.

הרמטכ"ל: אני לא בטוח שהמצרים יסכימו לשלם בשביל הסורים.
אלוף טל: ...אתה יודע מה? אולי המצרים לא ירצו לשלם בשביל הסורים, אבל [אם] הם יסכימו להפסקת אש פה – גם כן קיבלנו, טוב, אנחנו עוד רחוקים מכל העניין הזה ואני מודאג מאוד משחיקת כוח. ⁵²

50 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

51 שם. לפי רשימות שנוהלו בפיקוד הצפון אכן דיווח האלוף חופי בשיחה זו על פעולה זו של כוח בן-חנן, וכן שכוחות אויב לחצו בגזרת אוגדה 146 בצומת רפיד, שחיל האוויר פועל באופן חופשי בגזרת הצפונית הודות להיעדר טילים, עוד הוסיף: "נרמה לי שפרט לכל כוח אסד הכול הוכנס לקרב". (רשימות סא"ל לביא; רשימות ראובן רון).

52 הקלטות בחדר הרמטכ"ל. בסופו של דבר לא הועברה אוגדה דרומה. רק ב-22 בחודש הועברה חטיבה מהצפון לדרום.

מינוי אלוף (מיל') יריב אחראי להסברה ודיון על מדיניות הפרסום

בעת שהייתו הקצרה של שר הביטחון בחדר הרמטכ"ל, טרם צאתו עם האלוף טל, העלה השר את עניין פעילות דובר צה"ל. הוא אמר ששמע שמדיניות הפרסום של דובר צה"ל היא "קטסטרופה" והציע להכפיף אותו לאלוף גזית. אחד הנוכחים הציע להפקיד את הנושא בידיו האלוף (מיל') יריב. הרמטכ"ל תמך בכך והשר אמר שגם הוא חושב שהאלוף יריב מתאים לכך, אלא שהוא עוסק בדברים רבים אחרים וספק אם יתפנה לעסוק גם בכך. אם אכן יוכל האלוף יריב לעשות זאת – אמר השר – הוא תומך במינויו.⁵³

בשעה 10:15 התקשר השר, טלפוניית, לאלוף יריב, הציג בפניו את הבעיה, את הצעתו לרמטכ"ל להכפיף את דובר צה"ל לאלוף גזית ואת הצעת הרמטכ"ל להכפיף את הדובר לאלוף יריב. "אתה מקובל עליי" – אמר שר הביטחון – "השאלה אם אין לך יותר מדי מה לעשות". לתשובת האלוף יריב שהוא חושב שיוכל לעשות זאת, אמר השר: "אז טוב, תעשה זאת אתה".⁵⁴

הרמטכ"ל זימן את האלוף (מיל') יריב ואת דובר צה"ל, תא"ל פנחס להב, כדי להודיע להם על המינוי. ראש לשכת הרמטכ"ל העיר את תשומת לבו של רב-אלוף אלעזר לקונפליקט שנוצר בעקבות הסכמתו להצעת מפקד חיל האוויר להודיע על חיסול מערך הטילים בשתי החזיתות. סא"ל שלו סיפר שדובר צה"ל הביע חשש שהפרסום עלול לפגוע בסיכוי לקבל נשק מארצות-הברית. סגן הרמטכ"ל טען גם הוא ש"שמים נקיים" (מטילי אויב) פלוס הפצצות בדמשק וצרחות של הערבים שמפציצים אוכלוסייה אזרחית זה לא טוב בשביל לקבל פנטומים". הרמטכ"ל קיבל את הטענות, החליט להימנע מפרסום דבר היעדר הטילים בשתי החזיתות, והודיע על החלטתו זו למפקד חיל האוויר.

אשר למדיניות הפרסום אמר האלוף (מיל') יריב ש"הקו צריך להיות באופן בסיסי אמת. לא כל האמת, אבל לפעמים תיקונים, באופן בסיסי אמת". הרמטכ"ל הוסיף ששיקול שני צריך להיות העלאת מורל החיילים – חייל הנלחם בחזית אחת צריך לדעת שבחזית השנייה המצב שפיר. דובר צה"ל, שהצטרף לדיון, טען ש"צריך לא לשקר בעובדות, אבל מותר לשקר בטכניקה". לדוגמה, אמר, אם הדובר מודיע, בהודעה מיוחדת, על אירועים – כגון הפלת מסוק אויב וכו' חיילים רבים, טיבוע שני סטי"לים – אירועים מרשימים, שהשפעתם על המלחמה שולית, ואירועים אלה זוכים לכותרות בעיתונות – משיג הדבר את המטרה של העלאת המורל. "אני חושב שדוברות זה נשק", אמר, בניגוד לעמדת השר, שיש לומר לעם את כל האמת, סבר שבמלחמה שבה צה"ל מצליח – כגון במלחמת ששת הימים – יש מקום לכך, אולם לא במצב שבו צה"ל נמצא כעת.⁵⁵

53 שם.

54 שיחה טלפונית בין שהב"ט ואהרון יריב, 9.10.73, 10:15, רשמה אדיבה בני (פתק מחומר דיין).

55 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

תדריך הרמטכ"ל לקראת נסיעת האלוף טל לניהול המערכה בדרום

ב-10:30 לערך המשיך הרמטכ"ל, לקראת הליכתו לשיבת ממשלה, בתיאום משימות סגן הרמטכ"ל ובעדכוננו. הוא המשיך בדיווח על הפגישה בבוקר עם הדרג המיניסטריאלי, סיפר ששר הביטחון דיבר בטון קודר, אם כי חזר על מרבית רעיונותיו, דיווח על האישור לתקיפת דמשק, על הידיעה שנשיא ארצות-הברית אישר בלילה אספקת 40 מטוסי "פנטום" ועל כך שהשגריר דיניץ עומד להיפגש בשעה 08:00 לפי שעון ארצות-הברית עם שר החוץ האמריקני קיסינג'ר ועוזרו – הגנרל הייג. לקראת פגישה זו ביקשו האמריקנים לקבל מידע ועל ראש אמ"ן לטפל בהעברת תשובות לשאלותיהם הרבות.

הרמטכ"ל סיכם עם האלוף טל שיש לארגן את מערכת ההדרכה ולהתחיל באימונים בהתאם להנחיות השר. האלוף טל מסר לו שכבר הוחל בטיפול בנושא.⁵⁶ נושא נוסף שנדון היה נסיעת האלוף טל לפיקוד הדרום. כזכור ביקש האלוף טל בבוקר לאשר לו לנסוע לדרום ולארגן את הכוחות בהתאם למדיניות שהותוותה במטכ"ל. עתה הורה הרמטכ"ל לסגנו לנסוע לדרום, אך לא בתפקיד שבו רצה, אלא כמפקד שישיב ליד אלוף הפיקוד ויסייע לו בניהול המערכה. הרמטכ"ל ציין שמהשיחות שניהל במהלך המלחמה עם האלוף גונן התרשם ש"ניהול הקרב שלו הוא עוד לא פיקודי... אין לו מרחב יוזמה פיקודי". לכן רצה שליד אלוף הפיקוד ישב אדם הרואה את המערכה בהיקף פיקודי. הוא הוסיף שיתכן שהוא עצמו יגיע לדרום בלילה.

סגן הרמטכ"ל דיווח לרמטכ"ל על רעיונו לנצל תצפיתן אווירי במטוס "סקייהוק", הוצאת הרעיון לפועל עלתה יפה להערכתו והוא מוסר מידע טוב ביותר על מצב כוחות שני הצדדים.

הרמטכ"ל תיאר את ציפיותיו לגבי אפשרויות ההתפתחויות בשתי החזיתות:

אני מקווה שאנחנו היום נשבור את הסורים, כי בחזית מצבנו כבר טוב – חיל האוויר מדווח שאין להם טילי קרקע-אוויר, חיל האוויר מתחיל לפעול באופן חופשי. אנחנו ב-12:00 בצהריים מפציצים את דמשק ואת הממשל ואת כל... מהטוב (החזית הסורית) לגרוע (החזית המצרית): לזרוק אותם אינני יכול עכשיו. אנחנו ערוכים שלוש אוגדות – 600 טנקים – בהגנה. אם יתקפו אותנו – כל טנק שלנו טוב לשלושה. [אפשרות אחת]: יכול להיות שהם יתקפו, יספגו אבדות, יחזרו לתעלה ותהיה סטגנציה, ונראה מתי נשנה את יחסי הכוחות. [אפשרות שנייה]: יכול להיות שהם יתקפו, ישברו את הראש, ייכנסו לנסיגה, נדרוף ונעשה צליחה לצד שני. אלה האלטרנטיבות הטובות. [אפשרות שלישית]: יכול להיות שהם יתקפו, ההתקפה לא תצליח אבל הם יתקדמו, ייערכו, יתקפו עוד פעם, ניסוג עד המצרים באגף, אולי נעזוב את רפידים, אולי נעזוב את אום חשיבה ונילחם שבוע. עוד פעם יתקדמו, יתקדמו ויתקדמו – וייגמרו, כי 1200, 1300, 1500 טנקים מצרים נגד 600 טנקים שלנו יכולים להילחם יום, יומיים, שלושה, ארבעה – עד שייגמרו. בסוריה נגמרו טילי קרקע-אוויר – הם ייגמרו במצרים sooner of later [במוקדם או במאוחר].

זאת לגבי טווח הזמן הארוך. לגבי הטווח הקצר:

אם המצב תקין בהתקפות המצריות היום ואנחנו מרגישים די בסדר, אני רוצה הלילה לכבוש את פורט פואד ופורט סעיד. נתתי לשמוליק [גונן] רשות לבדוק, יש לו ידיעות מהמודיעין שיש התמוטטות והם רוצים לעזוב, יש בריחה גדולה. אמרתי לו ללכת על פורט פואד ופורט סעיד.

לגבי חיסול הטילים בחזית הסורית העיר ראש אמ"ן שייתכן שטילים נמצאים בנמל לטקיה וטילים נוספים יכולים להגיע לשם במשך הלילה. לפיכך אמר הרמטכ"ל שהוא יבקש אישור בממשלה להפציץ את לטקיה.

בדיקת מעבר מטוסי צה"ל בשמי ירדן

עם עזיבת הרמטכ"ל את החדר בירד סגן הרמטכ"ל בשיחה באינטרקום עם מפקד חיל האוויר את נושא מעבר מטוסי צה"ל באזור מפרק שבירדן. לפי מידע שהגיע אליו, מתחולל בירדן מאבק פנימי אם להצטרף למלחמה, והמתנגדים להצטרפות מסרו שהעובדה שמטוסי חיל האוויר עוברים מעל מפרק מחלישה מאוד את עמדתם. האלוף פלד ענה שרק ביום הקודם עברו מטוסים מעל מפרק בדרכם חזרה, אולם מאז לא עברו יותר, ואין גם צורך בכך.⁵⁷

בירור מצאי טנקים להכנת רשימות רכש וארגון מערך ההדרכה

קודם לכן, בשעה 10:10 לערך, דיווח הקשנ"ר לסגן הרמטכ"ל על מצאי הטנקים, לקראת הכנת רשימות לפגישת דיניץ-קיסנינג'. הנתונים שעליהם מסר הקשנ"ר היו: בפיקוד הצפון – 422 טנקים; בפיקוד הדרום – 619; בפיקוד המרכז – 65; במרש"ל – 42 טנקי טירן ועוד שבעה טנקי טירן ושישה טנקים קלים פי-טי-76 בדרך למרש"ל. באילת – 18 טנקי סנטוריון ובתנועה והתארגנות – 44. סה"כ 1,223 טנקים. אבדות: בפיקוד הצפון 314 טנקים פגועים ובלתי כשירים ובפיקוד הדרום – 431. על סמך נתונים אלה החליט האלוף טל שיש צורך ב-500 טנקים – 400 לדרום וכ-100 לצפון.⁵⁸

במברק שיצא מאג"ם-מבצעים לגבי ארגון מערך ההדרכה נקבע כי:

1. מטכ"ל אכ"א יארגן מערכת הדרכת חירום במגמה להמשיך להכשיר לוחמים ובעלי מקצוע ליחידות הלוחמות.
2. מפקדת פיקוד הנח"ל מהווה מפקדה מתאמת ופוקדת על בסיסי ההדרכה של פה"ד ובסיסי הטירונים של צה"ל.
3. קציני חיל ראשיים ימשיכו לאכוון מקצועית את בסיסי ההדרכה שלהם.

57 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

58 רשימות רמ"ח היסטוריה.

4. מטכ"ל אכ"א יוציא הוראות מפורטות למפקדת פיקוד הנח"ל וקציני חיל ראשיים והפיקודים.⁵⁹

פעולות סגן הרמטכ"ל בעת השתתפות הרמטכ"ל בשיבת הממשלה

בעקבות הדיווחים על חיסול מערך הטילים בחזית הסורית הציע הקשר"ר, בשעה 10:40, לסגן הרמטכ"ל להשמיד את מרכז השליטה הסורי בתל חרה שבמרחק כ-8 ק"מ ממזרח ל"קו הסגול". האלוף טל תיאם את התקיפה האווירית עם מפקד חיל האוויר ועם אלוף פיקוד הצפון.⁶⁰

בשעה 11:00 הודיע האלוף חופי לאלוף טל שאוגדה 146 מתקדמת ובקרוב יודיע "הרמה ביד". האוגדה מתקדמת צפונה בציר הראשי – ציר "רשת" [תל פרס-קוניטרה] ואחר כך תפנה לכיוון כודנה והתלים. הוא סיפר כי חטיבה 679 ניהלה קרב "די גדול" במרחב בין נפח לחושניה והשמידה עשרה טנקים. חטיבה 7 פעלה היטב; בשטח נמצאים טנקי אויב בודדים; בכוונתו להתקדם בכוח של אוגדה 210, שיכלול את חטיבה 679 וכוח בן-ארי, בציר הראשי לדמשק, והוא יודיע כאשר יהיה מוכן לכך, כדי לקבל אישור.⁶¹

בסביבות השעה 11:00 הודיע רב-אלוף (מיל') ידין שנודע מהאזנה שמפקד החטיבה הסורית שהותקפה מהאוויר דיווח למפקד עליון שטנקים רבים מחטיבתו הושמדו בתקיפה ומצבו קשה. ראש אמ"ן חזר ודיווח זאת לאחר כחמש דקות, וכן מסר שחטיבה 46 מדיוויזיה 1 דיווחה שמתוך 100 טנקים שהיו לה נותרו ארבעה. בהתייחסו להמח"ט שהודיע שמצבו קשה אמר האלוף טל: "זהו שהתרברב". "עוד מעט נלך לתל כודנה, מכינים עוצבות לניצול הצלחה" – הוסיף.

בשעה 11:30 לערך דיווח עוזר שר הביטחון, רב-אלוף (מיל') צבי צור, לסגן הרמטכ"ל על מצאי של כ-40,000 פגזי 105 מ"מ פסולים, והוסיף שתע"ש יטפל בהכשרת התחמושת. רב-אלוף (מיל') צור אמר כי הוא שוחח עם נספח צה"ל בארצות-הברית, האלוף מרדכי גור, ונודע לו שמארצות-הברית תוטס אספקה במשקל כ-4,000 טון.

בשעה 11:35 לערך התקשר מפקד אוגדה 143 לסגן הרמטכ"ל ודיווח לו ש"דופקים את המצרים" ושאוגדתו מתקדמת "מ'חמדיה' ל'אמיר' לכיוון חציית תעלה".⁶²

בשעה 11:45 התייצב בחדר סגן הרמטכ"ל "הצופה האווירי" – תפקיד שהגה האלוף טל – צופה הטס במטוס "סקיהוק" ומדווח על ממצאיו. הצופה סרק את הגזרה שמקנטרה עד לעיר סואץ והציג את המצב הנכון לשעה 09:30: בגזרה המרכזית איכן כ-40 טנקים, כנראה "טי-62", ארבעה ריכוזים של כ-30 כלי רק"ם וריכוז גדול של כלי רק"ם פגועים; באזור שמול הגידי איכן כ-60 כלי רק"ם המוסתרים מעיני כוחות צה"ל; בגזרה הדרומית –

59 מסמך אג"ם מבצעים, אוקטובר 1973.

60 רשימות רמ"ח היסטוריה.

61 רשימות סא"ל לביא; רשימות ראובן רון.

62 למעשה הייתה האוגדה אותה שעה עוד לפני "טלויזיה" (תולדות מלחמת יום הכיפורים).

כשלוש־ארבע קבוצות ובהן כ־60 טנקים פגועים, וכן איכן גשרים שלמים מצפון לסואץ.⁶³

ישיבת הממשלה

בשעה 10:30 התכנסה הממשלה לרון במצב בחזיתות. הרמטכ"ל תיאר את המצב, את ההחלטות לגבי המשך הפעילות ורקען. ראש הממשלה ושר הביטחון הקדימו הערות, הערכות ושיקולים להצאת הרמטכ"ל.⁶⁴

שר הביטחון אמר כי תוכנית הפעולה נגזרת מהעובדה שקשה לצה"ל להתמודד במלוא העוצמה בשתי החזיתות ויש לרכז מאמץ בחזית אחת. הוחלט להתרכז בחזית הסורית, וזאת משתי סיבות עיקריות: הראשונה – רמת־הגולן היא עוד בית, התמוטטות החזית שם עלולה להביא לכך שהסורים יגיעו לעמק הירדן, בעוד חזית התעלה רחוקה מהארץ. השנייה – חשש שאם סוריה לא תוכה באופן נמרץ, עלולות ירדן ועיראק להצטרף. הוא הציע להחליט על מאמץ מקסימלי, "אני מרשה לעצמי לומר ברוטלי", שיאלץ את הסורים לסיים את המלחמה. המטרה אינה להביא את סוריה לחתימה על הפסקת אש דווקא – הדבר אינו בידינו, המטרה היא שיפסיקו פיזית להילחם ודבר זה הוא בידינו.⁶⁵ ניתן לעשות זאת בשתי דרכים – הדרך העיקרית והתכליתית ביותר היא השמדת השריון. דרך שנייה: פגיעה ביעדים בסוריה – שדות תעופה, מתקנים כלכליים, מתקני חשמל ודלק, מפקדות צבאיות ודומיהן. הדבר בידי צה"ל, אמה, בתנאי שירכוז את מאמצי חיל האוויר והשריון.

בחזית המצרית המצב שונה: ההערכה היא שאין אפשרות, בטווח הזמן הקרוב, להסיג את הכוחות המצריים ממאחזיהם שממזרח לתעלת סואץ. מאמץ עליון להגיע לקו המים יעלה, לדעתו, באובדן חלק ניכר מהשריון. לכן המגמה היא להתייבב בחזית הדרום בקו הנמצא במרחק של מינימום הכרחי מהתעלה, מחוץ לטווח הטילים – במרחק כשמונה ק"מ ממנה. ייתכן שכבר בשעות הקרובות ישתנה המצב לטובה, שכן כוחות צה"ל, ובהם חיל האוויר, אינם יושבים בטל. עם זאת ביקש להדגיש כי אי אפשר להבטיח לממשלה ולציבור שצה"ל יצליח בתוך יום, יומיים או שלושה להדוף את הכוחות המצריים אל מעבר לתעלה או להגיע עד התעלה. אם ידע זאת לא יעמוד הציבור "עם סטופר" וישאל מתי ייעשה הדבר. אם תיווצר סיטואציה שניתן יהיה לחסל את ראשי־הגשר – הדבר ייעשה. אם לא תיווצר סיטואציה כזו בתוך יום-יומיים, הרי שלאחר שתסתיים המערכה בחזית הסורית ירכז צה"ל את כוחותיו לחזית המצרית.

הרמטכ"ל הציג את ההתפתחויות בחזית סוריה מאז ישיבת הממשלה הקודמת שבה נטל חלק. בישיבה ב־8 באוקטובר, אמה, הוא הציג תוכנית שלפיה כוחות צה"ל יתקדמו מאל על לרפיד, יעברו את קו הפסקת האש באזור רפיד, יתפסו ראש־גשר מעבר לקו וישמידו את הטילים הסוריים ואת כוחות האויב בחושניה ומצפון לקוניטרה. בפועל התקדמה אוגדה 146

63 רשימות רמ"ח היסטוריה.

64 ישיבת הממשלה, 9.10.73 בשעה 10:30 בלשכת ראש הממשלה בתל־אביב.

65 דגש שלי. ש"ג

לאט, משום שנתקלה בשתי חטיבות אויב, והשמידה כ־150 טנקי אויב. היא הגיעה לרפידה, אולם לא הצליחה לעבור את הקו. הכוחות שפעלו בגזרה המרכזית צמצמו את המובלעת הסורית, ועם ערב התייצבו כוחות צה"ל על קו הפסקת האש. בלילה תקפה הדיוויזיה המשורינת הסורית מספר 3 בעוצמה ניכרת. דיוויזיה זו היא דיוויזיה מודרנית שאולי רק לסורים יש כמוה. יש בה טנקים מסוג "טי-62", נגמ"שים מודרניים ואמפיביים. הקרב נמשך כל הלילה, אולם כוחות צה"ל לא נסוגו מקו הפסקת האש. הבוקר בלמו התקפה נוספת של כוח עם טנקי "טי-62" והשמידו 30-50 טנקים. המצב כרגע, אמר, הוא שהצבא הסורי הפסיק לתקוף כליל, וכוחות צה"ל מנקים את השטח ונמצאים עתה בקו הפסקת האש. פרט לחרמון – העיר סגן ראש הממשלה והרמטכ"ל אישר. עוד דיווח שבמשך השעתיים האחרונות חדרו הסורים לירות טילי קרקע-אוויר – אם משום שאין להם יותר טילים, ואם משום שנשארו טילים מעטים, שאותם הם שומרים להגנת דמשק. בעקבות הפסקת ירי הטילים, אמר, התקדמו הטייסים יותר ויותר לעומק השטח, "וכרגע הם עובדים כמו ב־1967: הם עולים על השיירות ותוקפים טנקים ומפקדות".

בטרם יציג הרמטכ"ל את המטרות, הקדימה ראש הממשלה ואמרה כי היא אישרה הבוקר להפציץ. בין היתר סיפרה כי נודע לה הבוקר על פגיעת טיל "פרוג" בבית ילדים בגבת, והצטרפה לקבילת השר שם-טוב על שהדבר לא פורסם. הדבר חשוב מאוד לנוכח מה שצה"ל עומד לעשות בתוך זמן קצר – אמרה.

הרמטכ"ל פירט את המטרות המתוכננות לתקיפה: המטה הכללי, מפקדת חיל האוויר ובניין משרד הביטחון – כולם בדמשק, חוות מכלים ליד חומס ושתי תחנות כוח. אם להחשיב את מצרים ואת סוריה כאויב אחד, הרי צה"ל מנסה לשבור אותו בנקודה היותר חלשה שלו – בסוריה. הוא אמר כי הוא מקווה שתהיה לכך השפעה מוראלית וגם פיזית, כגון שיבוש קשר ומפקדות – דבר שיקשה עליהם לנהל את המלחמה. כתוצאה ממספר גורמים, אמר, הוא מקווה שיתחולל מפנה במלחמה בחזית הסורית: הראשון – שינוי יחסי הכוחות ביבשה לטובת צה"ל, לאחר שמתקפות הסורים נכשלו והם ספגו אבדות רבות, וכן משום שלא נותר להם כוח של ממש להתקפה. השני – חיל האוויר מתחיל בהשמדה מסיבית של רק"ם וציוד הנמצאים על הצירים – כך שהסורים לא יוכלו לתגבר את הכוחות בחזית – לא בכוחות, לא בנשק ולא בציוד, השלישי – פעילות חיל האוויר בעומק סוריה. הרביעי – הריסת הרמטכ"ל בדמשק. החמישי – משבר מוראלי. להערכתו יש סיכוי טוב להביא את הסורים, במהרה, למצב שבו ירצו הפסקת אש. אם המטרה לא תושג ביום הראשון הוא יציע למחרת יעדים נוספים לפעולת חיל האוויר, ובסופו של דבר היא תושג.

ראש הממשלה ציינה כי חיל האוויר צריך לפעול בסוריה וכי בפעילות זו עליו לעבור קמעא בשטח ירדני. בימים האחרונים התקבלו אזהרות שהירדנים אינם יכולים להשלים עם זאת. הירדנים הודיעו דברים שלא היו ולא נבראו – הם פרסמו כמה פעמים כאילו הפילו מטוסים. נראה לה, אמרה, שפרסומים אלה נועדו להקל על ירדן לעמוד בלחצן של מצרים וסוריה שתצטרף אליהן. לדעתה, אמרה, אין חוססין רוצה להצטרף למערכה, אולם אם המצב

הנוכחי יישאר בעינו יקשה עליו לעמוד בלחצה של סוריה, המתייחסת אליו כאל בוגד. אם ישמע, בעוד כמה שעות, את מה שקרה בדמשק, ייתן לו הדבר אמתלה טובה, הן כלפי הלוחצים מבית והן כלפי הלוחצים מחוץ – שלא להצטרף.

הרמטכ"ל אמר שצה"ל לא יפתח באש בחזית ירדן, אך הוא מוכן למקרה שהירדנים יפתחו באש. צה"ל מחזיק בחזית זו 56 טנקי "שרמן", כוחות חי"ר ואמצעי נ"ט. נוכח העובדה שבירדן אין טילי קרקע-אוויר ייקל על חיל האוויר לפעול בחזית זו, ואם הירדנים יפתחו במעשי איבה יופנה חיל האוויר, לשעתיים, ממשימותיו בחזיתות האחרות, לפעולה בחזית זו. בחזית המצרית לא הייתה הצלחה כמו בחזית הסורית. התמונה שהצטיירה בצהרי היום הקודם, גם בפיקוד וגם במטכ"ל, בגלל הדיווחים בשטח, לא הייתה נכונה. כוחות צה"ל אכן הגיעו למקום שעליו דווח בהיותו בשיבת הממשלה, אולם ההגעה כשלעצמה לא ביססה את האחיזה שם. לא הערכנו מספיק את יעילות הפעלתם של טילי ה"סאגר" הרבים שבידי חיילי החי"ר – אמה. בפועל הם השמידו כחמישים טנקים של צה"ל והניסיון לחסל את ראש-הגשר המצרי נכשל.

רב-אלוף אלעזר ניתח את אפשרויות הפעולה להמשך, מהטובה לרעה: הנחת היסוד היא כי במצב הנכון לאותה עת אין ביכולת צה"ל לחסל את ראש-הגשר. זאת משום שלמצרים יש בגדה המזרחית של תעלת סואץ טנקים רבים יותר משיש לצה"ל: למצרים יש כ-800 טנקים, לצה"ל כ-650, עם תיקון הטנקים והצטרפות כוחות נוספים יגיע מספרם לכ-700. לפיכך אין טעם לתקוף. על כוחות צה"ל להיערך במגננה ולתת לאויב לתקוף ולספוג אבדות. תקיפות חוזרות ונשנות, שבהם יאבדו המצרים טנקים רבים, ישנו את יחסי הכוחות ויאפשרו לצה"ל לתקוף.

אפשרות פחות טובה היא שהתקפת המצרים תאלץ את כוחות צה"ל לסגת להרים. הם יחזרו ויתקפו כמה פעמים, יספגו אבדות ולבסוף לא תהיה הכרעה. הוא מניח, אמר, שהם יוכלו להעביר מהגדה המערבית למזרחית לא יותר מ-1,400 טנקים, שבשתי הדיוויזיות המשוריינות. מספר הטנקים המצריים יגיע לכ-2,000 ובקרב כזה, שייערך הרחק מהבסיס המוצק של המצרים, הוא מעריך שידם של 700 הטנקים של צה"ל תהיה על העליונה. לכל היותר ייווצר מצב של חוסר יכולת הכרעה הדדי. צה"ל מכין את קו העצירה, אולם הוא מקווה שלא יזדקק לו. המפתח להצלחה, או לכישלון, הוא בהתמודדות של ההתקפות המצריות מול כושר הארגון של צה"ל ב-24 השעות הקרובות. קשיי צה"ל נובעים, בין היתר, מכך שהיחידות יצאו לחזית בלתי מאורגנות. כוחות נוספים, וכן ארטילריה, חוליות טכניות ודומיהם, צריכים להגיע לחזית. אם כוחות צה"ל יחזיקו מעמד מול ההתקפות המצריות עד לבואם של מרכיבים אלה, סביר להניח שלא יצטרכו לסגת גם בהמשך. האמת – אמר – תהיה בין שתי האופציות הללו.

אשר לאפשרויות התקפיות ציין כי צה"ל מכין ללילה הקרוב את כיבוש פורט פואד ופורט סעיד. הוא הוסיף שפעולה זו טרם קיבלה את אישורו של הדרג המדיני, וגם הוא עצמו טרם החליט אם לעשותה. הוצאתה לפועל מותנה בהתפתחויות: מערך הטילים שם הושמד, אזרחים בורחים מהאזור ואין למצרים אפשרות להכניס אליו כוח. ברדיו אף דווח כי הכוח המצרי הנמצא שם ביקש רשות לסגת. לפיכך ניתן אישור לאלוף פיקוד הדרום לכבוש את

פורט פואד עוד באותו היום, ואם הדבר יעלה בידיו – לכבוש את פורט סעיד בלילה. זה אינו מהלך מהפכני במלחמה, אולם הוא תורם ללחץ על מצרים. בסיכומו של דבר, אמר, הוא מסכים ומזדהה עם הערכת שר הביטחון, שיש להיות מוכנים לאפשרות די קשה, שבה לא תושג הכרעה ושהמדובר במערכה ארוכה, שתחייב גיוס כוחות, הכנת צוותים ואימונים. עם תחילת המלחמה עמד לרשות צה"ל מלאי תחמושת מוגבל, הוא יזדקק לציוד ויתארגן עד אשר יוכל לשנות את המאזן עם המצרים. הוא מעריך שבסופו של דבר ישיג צה"ל הישג כלשהו.

הרמטכ"ל במשל"ט לקראת תקיפת המטרות בסוריה

עם סיום דברי הרמטכ"ל יצאו אנשי הצבא. הרמטכ"ל הלך למשל"ט, לחזות בתקיפת המטרות בסוריה. כזכור נקבע הזמ"ם לתקיפת המטרות בדמשק לשעה 11:58. הרמטכ"ל הגיע למשל"ט בשעה 11:55. בהיותו שם התברר כי בהגיע המטוסים לאזור דמשק הם נוכחו לדעת שבאזור שוררת עננות רבה וביטלו את התקיפה.⁶⁶

המשך ישיבת הממשלה

לאחר יציאת אנשי הצבא המשיכו השרים לדון באירועי המלחמה. ראש הממשלה סיפרה לשרים על ההתפתחויות במועצת הביטחון: ב־8 באוקטובר אי אפשר היה להגיע להחלטה, בשל העמדות המנוגדות של המעצמות – סין סירבה להעמיד את עניין המלחמה על סדר היום; ברית המועצות מסכימה להפסקת אש בתנאי שישראל תיסוג לגבולות 1967; האמריקנים ממשיכים לתבוע הפסקת אש עם חזרה לקווים הקודמים, אולם הולך וגובר הספק אם יוכלו לאורך זמן להתמיד בעמדתם ולהטיל וטו אם תועלה הצעה של הפסקת אש ללא חזרה לקווים שלפני פרוץ מעשה האיבה. היא סיפרה על אישורו של נשיא ארצות הברית לספק מטוסים, כמספר המבוקש – 40 – לישראל. בהקשר זה אמרה כי ישראל משתדלת "לקיים יחסים של כנות" עם ארצות הברית ולספר לאמריקנים את האמת. כך, למשל, היא ביקשה להודיע לנשיא ארצות הברית על ההפצצות על יעדים בדמשק עם תחילת הפעולה, לבל ייוודע לו על כך ממקור אחר. כן סיפרה על בקשתה לכנס את נציגי העיתונות הזרה ולספר להם על ירי טילי ה"פרוג".

חלק מהשרים הדגישו את חשיבות ההסברה לעם, בין היתר נשמעו הדעות, שההרגשה בעם היא קשה, משום שהציפיות היו גדולות, והן אינן מתגשמות, ושעל ראש הממשלה להופיע ברדיו ובטלוויזיה ולהסביר את המצב, לבל ישגה העם באשליות וכדי שיהיה מוכן לכך שהמלחמה תהיה ארוכה. סגן ראש הממשלה, יגאל אלון, מסר לשרים את התרשמויותיו והערכותיו מביקורו בגולן.

66 יומן רל"ש הרמטכ"ל; התקיפה שתוכננה לשעה 11:58 אכן לא בוצעה, ומהסיבות הנמנות כאן, אולם גיחות אחרות כן בוצעו (פירוט ראה להלן בהערה 86).

במהלך הישיבה נודע לראש הממשלה כי חיל האוויר אינו יכול לתקוף, כמתוכנן, בדמשק בשל עננים.⁶⁷ זמן מה לאחר מכן דיווח מזכירה הצבאי, תא"ל ליאור, כי "הגיעה כרגע ידיעה כי תקפנו. שני מבנים של פנטומים תקפו את המטכ"ל ומבנה חיל האוויר בדמשק. פנטום אחד הלך לנו בתקיפה. אנו תוקפים גם יעדים אחרים, תחנות חשמל וכולי. תקפנו גם את המכ"ם הלבנוני".⁶⁸

ראש הממשלה סיפרה לשרים כי קודם לכן, במהלך הישיבה, קיבלה בקשה משר הביטחון לאשר לתקוף את המכ"ם בלבנון המעביר ידיעות לסורים. נציגי ישראל הזהירו את הלבנונים אחרי שביקשו מהם להפסיק הפעלתו, אולם הם לא הפסיקו. לפיכך אישרה את התקיפה.⁶⁹

בסיום הישיבה אושרו, בדיעבד, החלטותיה של ראש הממשלה: הממשלה רשמת לפניה הודעת ראש הממשלה כי ניתן אישור להפצצת יעדים אסטרטגיים מרכזיים בסוריה, והמכ"ם הלבנוני אשר נותן להם שירותי ניווט – כהצעת שר הביטחון והרמטכ"ל.⁷⁰

שיחת הרמטכ"ל עם אלוף פיקוד הדרום: המגמה – לקבל את פני הדיוויזיות המשוריינות בעמדות ולהימנע מהתקדמות לניצול הצלחה

בשעה 12:10 שוחח הרמטכ"ל עם אלוף פיקוד הדרום. האלוף גונן דיווח לרמטכ"ל כי הוא תכנן את כיבוש פורט פואד ביום, קבע שאוגדה 162 תשמש עתודה במקום אוגדה 143, ושתחזיק את הקו בציר החת"ם בכוחות קטנים. אוגדה 143 תופסת את "חמדיה"

67 שם.

68 ישיבת הממשלה.

69 בשעה 11:38 התקשר מפקד חיל האוויר לרמטכ"ל וביקש אישור לתקוף גם את המכ"ם בג'בל ברוק. הוא קיבל אישור לכך כמה דקות לאחר מכן. (הקלטות תא רמטכ"ל ט).

70 ישיבת הממשלה.

71 בהערותיו לטיטוס פרק זה כתב האלוף (מיל') שרון בקשר לקביעה זו: "א. לא זכור לי שניתנה לי פקודה להימצא 'מאחור' ולהיות 'עתודה'. ב. מכל מקום, לא זוהי כלל ממקומי כפי שהיה בסוף 8.10. הפיקוד לא פקד עלי לזוז וידע (או אמור היה לדעת) איפה כוחותיי. ג. לא קיבלתי פקודה לחדול מלהיות עתודה, אולי מכיוון שאף פעם לא הייתי עתודה". (מכתב שר המסחר והתעשייה, אריאל שרון, אל ראש מה"ד, מלחמת יום הכיפורים, ה'9.10.73 – סיכום מחלקת היסטוריה, 13.9.87 – ייקרא להלן: הערות האלוף שרון, 13.9.87).

על כך יושב כי בסקירתו, בראשית הדיון שנערך בפיקוד הדרום בהשתתפותם של שר הביטחון והרמטכ"ל לאחר חצות 8-9 באוקטובר, דיון שבו השתתף גם האלוף שרון, אמר אלוף הפיקוד: "אריק יישאר בעתודה" (יומן שליש שהב"ט). מדברים אלה, מהדברים שאליהם מתייחסת ההערה, וכן מדברים שאמר האלוף גונן לאלוף שרון בהמשך אותו יום, בשעה 19:17, "להתארגן עתודה כמו בבוקר" – ברור שאלוף הפיקוד התכוון שהאוגדה תשמש בבוקר כעתודה פיקודית. עם זאת, יש מקום לתהות אם המשימה שהטיל על האוגדה – מגננה וחילוף אנשי "פורקן" – הוטלה עליו ככוח עתודה. מגמת הרמטכ"ל לגבי אוגדה זו ברורה יותר: בניגוד לאוגדות 162 ו-252, האמורות, בד"בדר עם התארגנות וצבירת כוח, להישאר בעמדותיהן ולקיים מגע עם כוחות האויב – כדי שהללו לא יהיו חופשיים – אמורה אוגדה 143 להתרכז לאחר בטיסה ולתכנן אפשרות של צליחת התעלה בליל 10-11 באוקטובר (ראה עמ' 533, 554 לעיל).

ו"כישוף" וקיבלה משימה [להגן על?] לתקוף את? "חורבה" ו"צחצוח". החטיבה המצרית העצמאית שבאזור "עופרה" מדווחת על קשיים. לפיכך אישר שגדוד אחד מחטיבה 164 [יתקוף את המתחם?] ויתר החטיבה תנוע דרומה לסייע לחטיבה 401. "אני אלחץ קצת" – אמר האלוף גונן – "באם הכול יתייצב והלחץ יורד אני רוצה לכבוש את 'מיסורי' ו'אמיר' ואת אזור 'מצמד'". כן סיפר על ההנחיות שהנחה את האלוף מרון לגבי בניית קו העצירה ואמר שבכוונתו לפשוט בלילה הקרוב על טנקי אויב.⁷² בתגובה אמר לו הרמטכ"ל שהוא אינו רוצה שכוחותיו יתקפו את כוחות האויב בכוחות קטנים וייכנסו לקרבות רדיפה נגד כוחות מדיוויזיות החי"ר והדיוויזיות הממוכנות, שבהם יפסידו טנקים. הוא רוצה שכוחות צה"ל יהיו בעמדות בזמן שכוחות הדיוויזיות המשוריינות יצלחו ויהיו ביחסי כוחות נאותים. "האמירה 'לא' הייתה לגבי הליכה ל'מצמד' – אותה ביקש גורודיש" – נכתב ביומן ראש לשכת הרמטכ"ל.⁷³

דיווח מאלוף פיקוד הצפון לסגן הרמטכ"ל על השמדת כוח סורי

בזמן שהרמטכ"ל שוחח עם אלוף פיקוד הדרום שוחח סגנו עם אלוף פיקוד הצפון. האלוף חופי דיווח כי הסורים החלו שוב ללחוץ, כי הוא שומר על הכוח, וכי ליד סינדיאנה מושמדים כוחות אויב רבים – "בית קברות שלהם".⁷⁴ האלוף טל דיווח על שיחה זו, מיד, לרמטכ"ל. רפיד וחושניה עדיין אינם בידינו – אמר, אולם אלוף הפיקוד מדווח ש"בסינדיאנה... ממש שורפים אותם בקבלנות", כן סיפר על הדיווחים הקודמים שקיבל לגבי מצב כוחות האויב בחזית הצפון, וביניהם הידיעה על המח"ט שדיווח בבהלה שיש להודיע למפקד העליון שחטיבתו נהרסת ו"אין מה לעשות" והמח"ט שאמר שדיווח שנותרו לו ארבעה טנקים מתוך 100 שבהם החל את המלחמה. האלוף זאבי הוסיף כי יש סיבה נוספת שבשלה אין מקום לדאגה לגבי המצב ברמת-הגולן – חטיבה 205, שהיא חטיבה טובה, ולה מפקד טוב – אל"ם יוסי פלד – טרם הגיעה לביטוי בלחימה. "הלוואי ואתה צודק" – אמר הרמטכ"ל – "אז יש לי חטיבה טובה בשביל הפוש אחר כך".⁷⁵

72 יומן רל"ש אלוף פיקוד הדרום.

73 יומן רל"ש הרמטכ"ל. (ההקלטה בחדר הרמטכ"ל, שהופסקה לאחר שיחה סגן הרמטכ"ל עם מפקד חיל האוויר בעניין מעבר מטוסים מעל מפרק, חודשה באמצע שיחה זו ובקטע המוקלט לא נקלטו דברים בעלי ערך). להלן התרשומת ביומן רל"ש הרמטכ"ל כלשונה:
"12:10 – רמטכ"ל מקבל דיווח מגורודיש.

בין היתר [כך במקור]:

הרמטכ"ל לא רוצה שגורודיש ייכנס לרדיפה, להתקפות קטנות, ויפסיד טנקים נגד החי"ר והממוכנות. רוצה להיות בעמדות כאשר הדיב' המשוריינות תגענה ואז יש סיכוי להגיע 1:2 ולא 1:2 בתנועת רדיפה. לכן עוצר אותו מתנועות קטנות לניצול הצלחה מקומית [דגש במקור]. האמירה לא הייתה לגבי הליכה ל'מצמד' – אותה ביקש גורודיש".

74 אל"ם איילון רשם את דבר קיום השיחה במחברתו. תוכנה – לפי רשימות ראובן רון.

75 למעשה נלחמה חטיבה 205 כבר בשמונה באוקטובר.

הצגת תוכניות חיל הים

בשעה 12:15 הציג רמ"ח ים, תא"ל צבי תירוש, תוכנית לטיבוע ספינות אויב בע'רדקה. הכוח יצא ב-12:00, ומשימתו – להצמיד מוקשים עם השהיה לכל כלי השיט שיימצאו במעגן. הרמטכ"ל התעניין בסיכויי הגילוי של סירות הגומי שבהן עתיד הכוח לחזור, ונענה ענה שסטי"ל לא יוכל לגלותם. הרמטכ"ל אישר את התוכנית והוסיף: "אתם עושים מלחמה לא רעה הפעם. לא?". "רק שייתנו לנו" – השיב תא"ל תירוש.⁷⁶

קד"ם הרמטכ"ל⁷⁷

בשעה 12:20 החל בחמ"ל אג"ם-מבצעים קד"ם הרמטכ"ל. ראש אמ"ן וראשי הענפים של סוריה ומצרים באמ"ן הציגו את תמונת האויב. סגן הרמטכ"ל הציג את מצב כוחות צה"ל.

רע"ן 5 (סוריה), סא"ל אביעזר יערי, סיפר כי הגזרה הצפונית תפוסה בידי שרידי דיוויזיה חי"ר 7, שנשברה עוד יומיים קודם לכן. אולם בשעות האחרונות תוגברה בכוחות מדיוויזיה משוריינת 3. אחת מחטיבות הדיוויזיה אוכנה בוודאות, שנייה – בספק ושלישית כנראה אינה בחזית. הסורים פיתחו באזור זה, החל משעה 07:00–08:00 לערך, מתקפה, שהמרכיב העיקרי בה היו כוחות חטיבה 81 מדיוויזיה 3, שלה טנקי טי-62. קרוב לשעה 10:00 נהדפה המתקפה וב-10:30 נקלטו דיווח של מח"ט 81, שהיא איבדה את מרבית הטנקים שלה ובקשה שלו לדווח על כך למפקד העליון. הערכת רע"ן 5 הייתה שבגזרה זו מחזיקים עדיין הסורים קו, אולם עתודות השריון שלהם מתמוטטות.

סא"ל יערי אמר שאין לו תמונה מדויקת לגבי המצב בגזרה המרכזית. נראה שכוחות חי"ר נמצאים עדיין בשטחנו. אשר לכוחות שריון: בשעה 10:30 נקלט דיווח מחטיבה משוריינת הנמצאת באזור חושניה, שלפיו נשארו לה ארבעה טנקים מתוך 100 שבהם החלה את המלחמה. כוח סורי נוסף נמצא באזור סינדיאנה-כפר-נפת. בשעה 11:14 ניתנה הוראה לסייע לו, וזה סימן שהוא קיים עדיין. לפי הידיעות שבידי מודיעין הפיקוד, כוח זה מוקף ונשחק, אולם אין אימות לכך מהאג"ם. בשעה 11:00 לערך נקלטה הוראה לחטיבה משוריינת, השייכת כנראה לדיוויזיה חי"ר 5, לסייע לכוחות שבאזור חושניה. אשר לדיוויזיה משוריינת 1: כוחותיה אוגדו עם דיוויזיה 5. בבוקר היא ניסתה לתקוף, שתיים מחטיבותיה נשחקות וחטיבה שלישית שלה, ולה כנראה טנקי טי-62, אוכנה.⁷⁸

ברצועת ההגנה הראשונה נמצאים כוחות חי"ר וחרמ"ש. על ציר דמשק נמצא כוח, שבפענוח התצ"א יום קודם לכן זוהה בוודאות כחטיבה משוריינת, אולם מפענוח התצ"א מבוקר 9 באוקטובר אין אפשרות לזהות את גודלו או אופיו. בעורף נמצאים כמה כוחות: חטיבה 90 מגנה על הציר ללבנון; באזור חומס ובאזור החוף ייתכן שישנם כוחות מילואים

76 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

77 קד"ם הרמטכ"ל 091220 באוקטובר 1973.

78 סא"ל יערי לא אמר היכן אוכנה. כנראה הראה זאת על המפה. אל"ם איילון לא רשם גם הוא היכן אוכנה.

ובאזור דמשק נמצא כוח ריפעת אסד – ולו כ־150 טנקים. כוח זה נועד לשמור על המשטר ונראה שלא יקודם לחזית.

לשאלת הרמטכ"ל על הערכתו לגבי מספר הטנקים שאיבדו הסורים, השיב רע"ן 5, שלהערכתו, והוא הדגיש שזו הערכה בלבד, הם איבדו כמחצית מהטנקים שהשתתפו בלחימה – כלומר כ־700 מתוך כ־1,300.

אשר לניסיונות הסורים להנחית כוחות קומנדו, סיפר סא"ל יערי כי בעת המתקפה בגזרה הצפונית ניסו הסורים להנחית באזור זה כוחות קומנדו בשמונה מסוקים. ארבעה מהם הופלו ולא ידוע מה עלה בגורל השאר. ניסיון הנחתה נוסף – ליד כפר־נפח – נכשל גם הוא.

רע"ן 5 תיאר גם את ההתפתחויות לגבי הכוחות העיראקיים: הסורים פונים, שוב ושוב, לעיראקים בבקשה לשלוח לסוריה כל כוח אפשרי. העיראקים אמרו שהם מוכנים לשלוח, נוסף על הכוח שאותו הבטיחו קודם, גם חטיבת חי"ר, אולם הם טוענים שיש להם בעיות בהובלת הכוח, ולכן פנו לירדן ולסעודיה בבקשה לקבל מובילים. העיראקים מתעקשים לנסוע על מובילים, ייתכן כדי להשהות את הגעת הכוחות כל עוד אין הניצחון הערבי מובטח. סא"ל יערי ציין כי בניגוד לעבר, אין לאמ"ן מעקב שוטף על תנועת הכוחות העיראקיים, לפיכך דבריו בנושא זה הם הערכה בלבד. לפי הערכה זו, נראה שיחידות מדיוויזיה משורינית 3, כנראה חטיבה משורינית 12, יצאו ב־8 באוקטובר לכיוון סוריה. בחישוב לוח זמנים זהיר הם צריכים להיות בבוקר 9 באוקטובר או בצהרי היום באזור H-3 ולהיכנס לסוריה החל משעות אחר־הצהריים ובבוקר המחרת.

ראש אמ"ן ציין כי לראשונה ניתן לומר שבידי צבא סוריה לא נותרה היכולת לתקוף. זאת משתי סיבות: האחת – האבדות הרבות שספג, שכתוצאה מהן הושמדו יחידות שלמות, והאחרת – חופש הפעולה של חיל האוויר של צה"ל. משום מה, אמר האלוף זעירא, אף שלא כל סוללות טילי הקרקע־אוויר של הסורים הושמדו, אין הם מפעילים את הסוללות שנותרו. דבר זה מאפשר לחיל האוויר לפעול בגובה רב, מעבר לטווח תותחי הנ"מ ומקלעי הנ"מ. בידי הצבא הסורי נותרו שתי אפשרויות: הגנה או נסיגה. השאלה איזו מהן ינקוט תלויה במידה רבה בפעילות צה"ל. הפצצות עומק, לדוגמה, אם יעלו יפה, יכולות לזרז את הנסיגה. ראש אמ"ן אמר שהסורים חוששים מאוד מתקיפות מטוסי צה"ל בעומק. סימן לכך היא תגובת רדיו דמשק על ההודעה שפרסמה ישראל בדבר ירי טילי "פרוג" מסוריה על מטרות אזרחיות. בשעה 11:05 שודרה ברדיו בדמשק הוראה מטעם המפקדה הכללית, שבה הוכחש דבר הירי על מטרות אזרחיות והודגש שההפגזות כוונות לשדה התעופה ברמת־דוד ומטרות צבאיות אחרות באזור.

מתיאור האויב בחזית הסורית עברו אנשי אמ"ן לתיאור האויב המצרי. רע"ן 6 (מצרים), סא"ל יונה בנדמן, סיפר כי במשך שעות הלילה השלימו הכוחות המצריים את היאחזותם בגדה המזרחית של תעלת סואץ, תוך תפיסת רצועה בעומק 10–12 ק"מ. הם העבירו לגדה המזרחית דרגים, את החטיבה הממוכנת של דיוויזיה חי"ר 6 לגזרת דיוויזיה 19, ואפשר שהעבירו גם את דיוויזיה ממוכנת 23, חלקה או כולה – לגבי פרט זה אין ידיעות ודאיות. בלילה בנו המצרים כוח משימתי על־חטיבתי, המורכב מחטיבת הטנקים העצמאית 25, חטיבה ממוכנת

מדיוויזיה 18 ושאריות חטיבת החי"ר של הצי. על כוח זה הוטל להתקדם עם בוקר, לאט, בכיוון הגידי. כוחות צה"ל בלמו את התקדמותו בסביבת צומת הגידי, ולפי דיווחי כוחות הקרקע וסיור האוויר פגעו בכ"30 טנקים. לא ידוע כמה טנקים היו לכוח בתחילת תנועתו, בהתייחס לתקן בלבד אמר סא"ל בנדמן שיכולים להיות בו כ"130 טנקים. עוד נודע על קשיים לוגיסטיים בארמייה 3 – תלונות על מחסור בתחמושת, דלק ומים ועל כך שהעדיפות במעבר על הגשרים שנותרו, ובעיקר על המעבורות, ניתנה לארטילריה, בשל האבדות שגרמו הטנקים של כוחות צה"ל. בגזרה הצפונית, דיווח, נסוג כוח הקומנדו המצרי, משום שטנקים תקפו אותו. אשר לגשרים על תעלת סואץ אמר סא"ל בנדמן כי בגזרה הדרומית יש שני גשרים לרק"ם ובגזרה המרכזית שניים או שלושה.

הרמטכ"ל התעניין במספר הטנקים המצריים בגדה המזרחית ובמספר הטנקים שהושמדו. רע"ן 6 העריך שלמצרים 500 עד 600 טנקים פעילים.⁷⁹ סגן הרמטכ"ל ביקש לברר את הידיעה על כוח הקומנדו שנסוג בגזרה הצפונית. זאת בשל האפשרות שצה"ל יצא אחר-הצהריים לכיבוש פורט פואד ופורט סעיד. אל"ם לברן הבהיר שהידיעה נסבה על כוח קומנדו שהיה בציר הביצות.

ראש אמ"ן הבהיר כמה עניינים שעליהם שאל הרמטכ"ל. לגבי מספר הטנקים המצריים הבהיר שלא תמיד יכול אמ"ן לדעת אילו יחידות עוברות. על אבדותיהן ניתן ללמוד רק אם מפקד היחידה לחוץ ומדווח על מספר הטנקים שנותרו לו או אבדו לו, או אם הוא נשאל על כך. מאידך גיסא אין גם ידיעות שוטפות מכוחות צה"ל על מספר הטנקים שהם השמידו. לשאלת הרמטכ"ל לגבי מיקומן של הדיוויזיות המשוריינות והממוכנות, השיב האלוף זעירא שאמ"ן נוכח לדעת שהמצרים אכן פועלים בהתאם לדוקטרינה הסובייטית, שלפיה צריכות דיוויזיות החי"ר להגיע, בשלב הראשון, לעומק 12 ק"מ. בכל מקום שבו הגיעה דיוויזיה לעומק זה מוכנס הדרג השני – דיוויזיות ממוכנות או משוריינות – לניצול ההצלחה. אמ"ן גילה זהות רבה בין המהלכים בשתי הארמיות, לפיכך נראה כי אם נודע שבאחת הגזרות נפתח שלב חדש, הרי שהוא נפתח גם בגזרה השנייה. כך, למשל, נודע על פקודה שניתנה לכוחות בגזרה הדרומית להתקדם ולהתארגן בשני צוותי קרב. הם ניסו להתקדם אך נכשלו. ראש אמ"ן אמר שהוא מניח שדבר דומה קורה גם בגזרה המרכזית. הנחה זו מתחזקת לנוכח ידיעה שהגיעה זה עתה שחטיבת טנקים 14 מדיוויזיה משוריינת 21 נמצאת בגדה המזרחית בפירדאן. אין ודאות שהמידע נכון, יש לבודקו, אולם הוא מתאים להערכה. בהנחה שהמהלכים בשתי הגזרות דומים, משליך אמ"ן מההפתחויות בגזרה אחת לגבי רעותה: כך, למשל, מאחר שידוע שבגזרה הדרומית צלחה הדיוויזיה הממוכנת ואילו דיוויזיה 4 המשוריינת לא צלחה, אפשר להניח שבגזרה המרכזית צלחה דיוויזיה ממוכנת 23 ואילו דיוויזיה משוריינת 21 טרם צלחה. הידיעה האחרונה, המצביעה על אפשרות שכוחות מדיוויזיה 21 צלחו, מצביעה, אם אכן היא נכונה, על אפשרות שגם כוחות דיוויזיה 4 יחלו

79 בעת הצגת תמונת המצב על האויב המצרי התפרץ רב-אלוף (מיל') יגאל ידין לקד"ם ודיווח על תוצאות התקפת חיל האוויר בסוריה, והרמטכ"ל יצא למשל"ט כדי להתרשם מהתוצאות (פירוט ראה עמ' 579 להלן).

או החלו לחצות. לפי הדוקטרינה יש להכניס את הדיוויזיות המשוריינות למערכה, אלא אם ייכשלו המאמצים להרחיב את ראש-הגשר או שיעריכו שצה"ל תוקף בעורפם. ראש אמ"ן הבהיר שהשמדת גשר אין משמעה הוצאתו כליל מפעולה, שכן הגשרים מורכבים מפרקים, שניתן להחליפם בפרקים רזרביים הנמצאים בקרבתם.

סגן הרמטכ"ל הוסיף עוד כמה פרטים לגבי המצב בחזיתות: החטיבה הסורית שבאזור חושניה אכן מושמדת; אזור רפיד, לעומת זאת, עדיין אינו בידי צה"ל. המצרים לוחצים בעיקר בגזרה הדרומית. הם פרצו דרך השטח שהחזיקה חטיבה 401. אוגדה 252 ייצבה שם את הקו והשמידה טנקים, אולם הלחץ המצרי שם חזק.

אשר לגזרה המרכזית: "האוגדה של אריק – זה שהכחול [סימון כוחות צה"ל במפה] על האדום [סימון אויב] – זה מבטא את ההתפתחות שהייתה מלפני הצהריים לעכשיו, ואנחנו לא מתכוונים שהכחול הזה ילך הלאה, כי המדיניות שלנו – לשמור משחיקת כוח וכן הלאה... בעצם, אם היינו רוצים היינו יכולים להגיע הנה [לתעלת סואץ] עכשיו. אבל אנחנו לא רוצים. ואני מקווה שבשטח רצון הרמטכ"ל יתבטא".⁸⁰ עוד סיפר האלוף טל על הכוונה לכבוש בשעות אחר-הצהריים את פורט פואד.

לגבי הצטברות טנקים בחזיתות, סיפר סגן הרמטכ"ל כי שני הגדודים שביקש הרמטכ"ל לשלוח לרמת-הגולן יצאו השכם בבוקר. יחד איתם יגיע מספר הטנקים שם ל-404. בדרום יש 770 טנקים, בפיקוד המרכז 76, באילת 20 טנקי "דס-כחול"⁸¹ – 15 מהם מאוישים, ובמרש"ל – 50. סך כל הטנקים שנמנו מגיע ל-1,326. הוא הזכיר שבקד"ם האחרון לפני תחילת הלחימה נאמר שיש כ-1,900 טנקים. חלקם הושמדו, חלק לא הוחזרו לכשירות ולחלק חסרים צוותים. היתרה הם אותם 1,326 טנקים. הרמטכ"ל אמר שיש להניח כי בין הטנקים שהותירו הסורים ברמת-הגולן יש גם טנקי "טיראן" חדשים, וסגנו השיב שאכן ניתנה הוראה להקים יחידות מטנקי שלל והוקם מערך הדרכה, בראשות מפקד הנח"ל, הכפוף לאג"א.

אשר לתחמושת: מצב צה"ל בתחום זה הוא קריטי. תחמושת הטנקים היא בסביבות "בטן" לטנק. הוא סיפר כי עוזר שר הביטחון מסר באותו היום שכ-40,000 פגזי מטען חלול בקוטר 105 מ"מ פגומים, ועלולים לפוצץ את קני התותחים, והרמטכ"ל סיפר, "בשביל שהציבור לא ייבהל", כי התקבל אישור מארצות-הברית על משלוח 15,000 פגזי איי-פדי-אס 105 מ"מ, שמשמעותם תוספת עשרה פגזים לטנק. מצב תחמושת הארטילריה קריטי גם הוא. בייחוד מורגש חוסר בפגזים בקטרים 175 מ"מ ו-155 מ"מ. המחסור בתחמושת 175 מ"מ יוקל – אחרי שקני התותחים בצפון, שם אין צורך בטווח גדול כבדרום, יוחלפו בקנים בקוטר שמונה אינצ'ים (155 מ"מ).

האלוף טל דיווח על השינויים בכפיפות של כמה אזורים: הפרדת מרש"ל מפיקוד הדרום

80 ברישום אל"ם איילון מהקד"ם נכתב במקום הקטע המצוטט: "האוג' של אריק מתקדמת. רמטכ"ל אסר על שמוליק להתקדם עד תעלה".

81 טנקים שהיו מיועדים להימכר לסינגפור.

והפיכתו לפיקוד עצמאי בראשות האלוף (מיל') ישעיהו גביש, והכפפת אילת והעברתה לפיקוד המרכז. כן סיפר על הנהגת התצפית האווירית המטכ"לית.

אשר להיערכות בפיקוד המרכז סיפר כי שלוש חטיבות (חי"ר) פרוסות בקו הבקעה והטנקים מאורגנים בחטיבה מאולתרת. באותו יום סוכם עם אלוף הפיקוד על הקמת קו עצירה שני במעלה גב ההר. קו זה מקיף כ-12 צירים שעליהם יוקמו מתחמי נ"ט ומחסומי נ"ט, 40 זוגות ציירי טנקים לכל ציר, הכנות לפיצוץ כבישים ותיאום הכוונת מטוסים לסיוע בצירים. בבקעת בית-שאן ובגלבוע, שם אי אפשר לנקוט שיטה זו, בנויה המגננה על מתחמים, בורות רבים וציירי טנקים. תשומת לב מיוחדת ניתנה לאבטחת אזור תל קציר והחיבור לירמוך, הן כדי שהירדנים לא יוכלו לנתק את רמת-הגולן, והן לאבטחת יכולת צה"ל להעביר כוחות מרמת-הגולן לעמק בית-שאן, במקרה שיהיה צורך בכך. האלוף טל העריך שאם קו העצירה ייבנה בטרם יתקוף צבא ירדן, לא יוכלו 500 הטנקים שלו להצליח בניסיונם לחדור לשטחנו. עוד עדיין סגן הרמטכ"ל את הפורום בביטול מבצע "אור ירוק" והפניית הכוח המשימתי 440 להקמת קו עצירה שני במעברים בסיני.

הרמטכ"ל סיכם את הקד"ם בהסבירו את אירועי 24 השעות האחרונות ואת המגמות להמשך: ברמת-הגולן היו שני שלבים מאז בוקר 8 באוקטובר. השלב הראשון – התקפת-נגד של צה"ל, השלב השני – התקפה של הסורים ועתה השלב השלישי – ייצוב. בשלב הראשון השיג צה"ל כ-90 אחוזים מהיעדים: השמיד טנקים רבים, התקדם, אולם לא היה מספיק כוח להכריע ולהשיג הישגים כגון כיבוש תלי כודנה וטיהור רצועה מעבר לגבול. השלב השני – שלב ההתקפה של הסורים – הוא שלב חשוב ללימוד לקחים, שכן נראה לו שכך יקרה גם בחזית המצרית. שלב זה הוכיח שלחימה שבה כוחות צה"ל בהגנה והאויב תוקף, היא דרך יעילה לשינוי יחסי הכוחות על-ידי הסבת אבדות כבדות לאויב.

בשל אבדות אלה לא יוכלו כבר הסורים לפתח מתקפה. עובדה זו, בהצטרפה לחופש הפעולה שניתן לחיל האוויר ולהשפעה המוראלית הצפויה של הפצצות היעדים בעומק, יתרמו רבות לשבירת סוריה. בהקשר של השאלה מדוע חשוב לשבור את סוריה, חזר רב-אלוף אלעזר למה שכינה "תורת הלחצים" (תורה שאותה למד לדבריו מניסיונו בקרב סן-סימון במלחמת העצמאות): כאשר שני הצדדים לוחצים זה על זה, אין האחד יודע מה מצבו של רעהו: "אתה, בדרך כלל, לא יודע כמה קשה לך, אתה יודע כמה קשה לך. אבל כשיורד גשם אצלך – יורד גם אצלו, והוא לא פחות רטוב, לפעמים יותר".⁸² השאלה, במצב כזה, היא מי יישבר קודם. הסורים רואים עתה שצה"ל השמיד טנקים רבים ומתקדם, והם מתחילים לחשוש שהוא ימשיך ויתקדם לדמשק. יש להניח שיעברו למגננה. יש לנצל מצב זה ולהמשיך להלוץ: לאחר שייוודעו התוצאות המדויקות של הפצצות העומק יופנה חיל האוויר להפצצות נוספות של יעדים כאלה, כדי להוריד את המוראל, ופיקוד הצפון

82 רב-אלוף אלעזר הרבה להשתמש בדוגמת קרב סן-סימון להמחיש עיקרון זה. למעשה לא עמדה בקרב זה השאלה מי יישבר ראשון. לפירוש ראה: אלון קריש, משה ארנוולד, קרבות יבוס, משרד הביטחון – ההוצאה לאור, צה"ל-אמ"ץ-תוה"ד, 2008, עמ' 144-169.

יבדוק אפשרויות להתחיל "לכרסם" במערך הסורי בהקדם. הפקודה טרם ניתנה לפיקוד הצפון, אולם זו המגמה. יעדים אפשריים ל"כרסום" הם כיבוש אזור המחצבות ושמול תל דהורן – דבר שיקנה אפשרות לניצול הצלחה, או אזור התלים בסביבת כודנה. במצב זה כדאית לסוריה הפסקת אש. הבעיה היא שצה"ל נלחם בשתי חזיתות והאירועים באחת אינם משפיעים, בהכרח, על נכונות המדינה השנייה להפסקת אש. הלחימה בחזית המצרית תוכל להימשך גם לאחר שתיפסק הלחימה בחזית הסורית.

הרמטכ"ל סיפר על אירועי 8 באוקטובר בחזית הדרום. את אי-הצלחתה של אוגדה 162 לבצע את משימתה תלה בהיתקלות עם מערך טילי הנ"ט המצרי, שהסכנות הנובעות ממנו לא הוערכו כדבעי טרם המלחמה. עוד לפני המלחמה, אמר, הוערך שיעילותו של מערך כזה מוגבלת, בתנאי שלשריון התוקף מוצמדת ארטילריה, אך אוגדה 162 יצאה למתקפה עם שלוש סוללות ארטילריה בלבד. את אי-הכנסתה של אוגדה 143 להתקפה המתוכננת על הכוחות המצריים בגזרה הדרומית תלה בשתי סיבות: האחת – אי-הצלחת אוגדה 162 – דבר שחייב את הפניית אוגדה 143 לסייע לה והאחרת – איחור בתנועתה של אוגדה 143 עצמה: אף שהתבקש לאשר הנעתה דרומה כבר בשעה 10:00 לערך, והוא אישר זאת, הרי שבשעה 14:00 היה רק כוח קדמי קטן שלה באזור הגידי ורוב האוגדה הייתה עדיין בטסה, כך שלא יכלה להגיע ליעדה. תוכנית חיסול ראשי-הגשר נכשלה – אמר. אי אפשר לחזור עליה, משתי סיבות: הראשונה – המצרים הזרימו טנקים נוספים לראשי-הגשר והשנייה – מערך טילי הנ"ט של יחידות החי"ר המצרי עדיין קיים. תקיפתו תסב אבדות רבות, ולצה"ל אסור לשחוק את כוחותיו על ראשי-הגשר, משום שעליו להיערך לקידום ההתקפה הצפויה של שתי הדיוויזיות המשוריינות.

הוא פירט אותן אפשרויות הפעולה להמשך שהציג בממשלה. הנחתו הייתה שתקיפת השריון המצרי עדיפה על המצב הקיים באותה עת, שכן מאחר שלכוחות צה"ל כ-700 טנקים, יש להניח שבהיותם בעמדות יוכלו להשמיד את הטנקים המצריים התוקפים ביחס של 1:3 או 1:4, שלא כמו במקרה שעליהם להילחם במערך הנ"ט. תקיפת השריון המצרי תיתן אותן תוצאות שנתנה תקיפת השריון הסורי – שינוי ביחסי הכוחות לטובת צה"ל. עם זאת תיתכנה אפשרויות גרועות יותר: ייתכן שהמצרים יצליחו לתמרן, לאגוף ולגרום גם לצה"ל אבדות כבדות, כוחות צה"ל ייאלצו לסגת וקרבות ייערכו, בכמה שלבים, תוך נסיגתם. ממדיו של חצי האי סיני ומבנהו הטופוגרפי מאפשרים נסיגה די עמוקה, שגם היא נסבלת עדיין. למצרים מספר מוגבל של טנקים. במהלכים אלה, של קרבות תוך כדי נסיגה, ייווצר מצב שבו לא יוכלו לתקוף יותר. לכל היותר ייתכן שצה"ל ייסוג עד לאזור ההרים – שם כבר לא יוכלו המצרים לתמרן ולהבקיע, שם יהיו רחוקים מהבסיס המוצק שלהם ומהמטרייה המסיבית של טילי הקרקע-אוויר. לאפשרות זו, הגרועה, נשלח האלוף מרון להכין קו עצירה. בכל מקרה לא יגיעו המצרים "לא לרחובות ולא לאל-עריש ולא לג'בל ליבני". אם ייבלמו במרחבים קדמיים יימשך קרב ההגנה ימים, אם באחוריים – ייתכן שיימשך שבועות. הארגון והשיקום, עליהם דיבר סגן הרמטכ"ל, יסייעו לצה"ל לעמוד במלחמה הארוכה. עם זאת, במלחמה כזאת יוכלו המצרים לקבל תגבורות ממדינות ערביות שונות, וכך לשמור על יחסי הכוחות ואף להגביר כוחם היחסי.

"לכן" – אמר – "אני מאוד מעוניין לא לעשות את זה [קרב המגננה] פה [בקווים אחוריים], אלא לעשות את זה פה [בקווים קדמיים]". לפיכך הורה באותו הבוקר לאלוף פיקוד הדרום שלא לתקוף נגד, אלא להתייבב, לבלום את התקפות המצרים ולהשמיד באופן זה טנקים רבים. ואמנם, בגזרה אחת הוא "חיכה להם יפה והם באו – דפק 30 טנקים וכמעט לא היו [לן] אבדות". כך ניתן לשפר את יחסי הכוחות.

המגמה היא שכאשר תיווצר הזדמנות יוחל בהתקפות-נגד. האפשרות האחת היא כיבוש פורט פואד ופורט סעיד. פיקוד הדרום בנה צוות קרב של צנחנים וטנקים בכוונה לצאת, בשעה 16:00-17:00 לערך, ולכבוש בלילה את פורט פואד, כאשר הכוונה להמשך – לכבוש את פורט סעיד ולהתקדם בגדה המערבית מצפון לדרום.⁸³ אפשרות שנייה היא לצלוח, בכוח של אוגדה, באזור ג'סר אל-חרש, ולהשתלט על שטח ממערב לתעלת סואץ. בשלב זה, אמר, הוא אינו סבור שצה"ל יכול לקחת סיכון זה. גם אם אוגדה אחת תהיה ממערב לתעלה יוכלו המצרים להעביר כוחות בשני אזורי הצליחה האחרים, לתקוף ולנתק את כוחות צה"ל. "יכול להיות שהוא לא יעשה [זאת, אבל] אני לא יכול לקחת את הסיכון הזה". הכוח שבחזית התעלה הוא הכוח היחיד החוצץ בינה לבין תל-אביב "ואני לא יכול לעשות איתו הרפתקאות שלא מבטיחות את שינוי יחסי הכוחות ושבירת הצבא המצרי". לכן יש לנקוט שיטה בטוחה יותר – להיערך להגנה ולשנות את יחסי הכוחות על-ידי השמדת כוחות האויב התוקפים. רב-אלוף אלעזר ציין כי יום קודם לכן הורה לפיקוד הדרום להכין את אוגדה 143 לצליחת התעלה בליל 10-11 באוקטובר. עתה נראה לו שמועד זה מוקדם מדי, הוא קבע אותו משום שחשב שהדיוויזיות המשוריינות המצריות יצלחו בליל 9-10 באוקטובר, אולם הן טרם עשו זאת, והוא אינו רואה שבכוונתן אכן לעשות זאת עתה. ייתכן שהמצרים יגיעו למסקנה שהמצב הקיים – שבו הם אווזים ברצועה בגדה המזרחית – הוא הטוב ביותר עבורם. "הם יכולים להסס ולהחליט שבעצם לזה הם התכוונו ועכשיו נשב שנינו ככה עד שיתחשק להם". אפשרות זו מסוכנת, שכן היא מאריכה את המלחמה, וככל שהמלחמה תארך יורע מצבו של צה"ל והדבר יחייב ארגון מסודר של בניין כוח.

דיווחים ראשונים לגבי תוצאות ההפצצות האסטרטגיות בסוריה

כאשר הרמטכ"ל עזב את המשל"ט, בשעה 12:00, היה ידוע על אי תקיפת מטרות בדמשק, בשל עננות.⁸⁴ בשעה 12:45 התקשר מפקד חיל האוויר ללשכת הרמטכ"ל וביקש לדווח לשר הביטחון על תוצאות התקיפה. נמסר לו שהשר ישן וביקש שלא להעירו אלא אם יהיה דבר מה דחוף. האלוף פלד אמר שהעניין אינו דחוף וביקש למסור לו שפרט למשרד ההגנה נפגעו יתר המטרות במדויק – הפגיעות במטכ"ל ובמפקדת חיל האוויר שבדמשק, במתקני

83 האלוף גונן דיווח לו על תוכנית הפעולה בשעה 13:10 – בעת שהרמטכ"ל יצא מהחדר לכמה דקות (פירוט השיחה ראה עמ' 581 להלן).

84 ראה עמ' 569 לעיל.

הנפט והחשמל וכן במכ"ם הלבנוני היו מצוינות.⁸⁵ לרמטכ"ל נודעו התוצאות באותה שעה – 12:45: רב־אלוף (מיל') ידין התפרץ אז, כאמור, לחמ"ל אג"ם־מבצעים, שם נערך באותה עת קד"ם הרמטכ"ל, ודיווח שהידיעות הראשונות, בדבר העננים מעל דמשק, נודעו מזוג מטוסים אחד שחזר. למרות זאת תקיפת המטרות יצאה לפועל והמטרות הבאות נפגעו: המטכ"ל, מפקדת חיל האוויר, תחנות הכוח והדלק בחומס והמכ"ם של הלבנונים. הרמטכ"ל יצא להתרשם, אישית, במשל"ט, חזר כעבור כשלוש דקות לחמ"ל אג"ם־מבצעים ואישר את דברי רב־אלוף (מיל') ידין. כן סיפר כי תיערך גיחה נוספת לתקיפת משרד ההגנה בדמשק – המטרה היחידה שלא נפגעה בתקיפה.⁸⁶

דוח אלוף פיקוד הדרום על המצב ועל ההכנות לכיבוש פורט פואד

זמן קצר לאחר מכן, בשעה 13:10, יצא הרמטכ"ל שוב מהחמ"ל ושוחח עם אלוף פיקוד הדרום. האלוף גונן דיווח לו שבכוונתו להתקדם על השרטון ולכבוש את פורט סעיד. הכוח המיועד לכך, בפיקודו של תא"ל קלמן מגן, יכלול שני גדודי צנחנים בפיקוד מח"ט 35 – אל"ם עוזי יאירי, שתי סוללות תותחים 155 מ"מ ושני גדודי חרמ"ש, והוא ילווה, תוך התקדמותו, בסיוע אוויר. הכוונה היא להעביר את הצנחנים בסירות גומי הנמצאות ברפידיים, ואם המבצע יעלה יפה הכוונה להתקדם מפורט סעיד דרומה. עוד סיפר האלוף גונן כי חטיבה 164 מאוגדה 252 הגיעה ל"עפרה", שם נערכה התקפת־נגד, וכי חטיבה מצרית נסוגה והשאירה במקום כוחות חי"ר ולהם טילי "שמל". בגזרה המרכזית נסוגים כוחות אויב מ"מיסורי", והכוונה היא שאוגדה 143 תשמור מגע מרחוק עם הנסוגים, כן סיפר שהוא החזיר את כל הגזרה (הצפונית) לאחריות אוגדה 162 ושחרר את כוח קלמן מאחריות על שטח (כנראה כדי שיוכל להתכונן לכיבוש פורט סעיד), וכי בכוונתו לפשוט, בלילה הקרוב, על טנקי אויב. הרמטכ"ל הורה לאלוף גונן ללוות את התקדמות כוח קלמן באש מרוכזת. בתגובה לדיווח על פעולות אוגדה 143 אמר שלא ייכנס פנימה לתוך מערך החי"ר, אלא ישמיד טנקים ממרחק. "בינתיים לא רע", אמר "העיקר לשמור על הכוח, לדפוק כמה טנקים ולנוח, שיישנו וינוחו".⁸⁷

85 פתק במסמכי דיין, חתום על־ידי אדיבה בני, שקיבלה את השיחה; הקלטות תא רמשל"ט.
86 קד"ם הרמטכ"ל, 9 באוקטובר 1973; התוצאות המדויקות נודעו רק כעבור זמן. לפי מחקר הענף לתולדות חיל האוויר, היו התוצאות כלהלן: שתי רביעיות שנועדו לתקוף, בשעה 11:58, את המטכ"ל בדמשק, שינו את משימתן, לפי הוראות המוביל, ותקפו כוחות סוריים בצומת רפיד. שתי רביעיות שנועדו להפציץ, בשעה 11:55, את מפקדת חיל האוויר, פגעו בגג בניין המטכ"ל, שם נהרגו שני מפעילי נ"מ, שאר פצצותיהם נפלו, בשל תקלה, ברצועה לאורך 600 מטרים, ופגעו בתוך כך במרכז תרבות רוסי, בניין הטלוויזיה וחצר מפקדת חיל האוויר. שתי רביעיות נוספות שהיו אמורות להפציץ מטרה זו בשעה 12:15, לא ביצעו משימתן. הבקר שינה את משימתן – שישה מטוסים תקפו בצומת רפיד ושניים הופנו לתקיפת המכ"ם הלבנוני בג'בל ברוך. תחנת הכוח בקטינא, ליד חומס, לא הותקפה גם היא, בתי הזיקוק בחומס הותקפו, אולם לא היו בהם פגיעות של ממש. המטרה היחידה שנפגעה קשה הייתה תחנת כוח ליד אל־האמי. משום־מה אין במסמך זה כל אזכור לניסיון תקיפת משרד ההגנה בדמשק או כוונה לפגוע בו.
87 המקור לדברי אלוף הפיקוד: רשימות רל"ש אלוף פיקוד הדרום; לדברי הרמטכ"ל: יומן רל"ש הרמטכ"ל.

ידיעות נוספות על תוצאות ההפצצות בסוריה

לאחר סיום הקד"ם חזר הרמטכ"ל לחדרו וביקש לדון עם ראש אמ"ן על דרכי הפעולה האפשריות של האויב: "אני צריך שאתה תאזן אותי במגמות אויב, דרכי פעולה אפשריות של האויב. מה קורה? – היות ואני מתכנן דבר, אני בונה אותו, ואני מכיר את עצמי – אם לא שומרים עלי, אני יכול לבנות אותו על הנתונים בלי לראות את השינוי הצפוי לנו". כך, למשל, תוכניתו מבוססת, ברגע זה, על ההנחה שדיוויזיות השריון המצריות יתקפו; יכול להיות שהנחה זו, והערכות נוספות, ובכלל זה הערכות על דרכי פעולה אסטרטגיות אפשריות, אינן נכונות ויש דרכים שאותן אינו צופה. אולם כוונת הרמטכ"ל לדון בנושא לא יצאה לפועל, שכן שליטתו אמר לו שהוא מוזמן לישיבת ועדת החוץ והביטחון של הכנסת, האמורה להיפתח בעוד כמה דקות – בשעה 14:00. זה היה ארבע שעות מוקדם מהשעה שנמסר לראש לשכת הרמטכ"ל – 18:00.

טרם צאת הרמטכ"ל מחדרו הגיע לשם ראש לשכת ראש אמ"ן, רס"ן גדי וינר (לימים – אבינר), וסיפר כי ידיעות מטעם סוכנות איי-פי מדמ שק נמסר שהפצצות פגעו בכיכר שבחזית משרד ההגנה, ראש לשכת ראש אמ"ן העיר שהכוונה כנראה לכיכר שלפני בניין המטכ"ל ולא נאמר בידיעה שגם המטכ"ל עצמו לא נפגע.⁸⁸ בשעה 14:00 הגיעו לחדר הרמטכ"ל הקודם – רב-אלוף (מיל') חיים בר-לב, והאלוף (מיל') עוזר וייצמן שאותו החליף רב-אלוף אלעזר (ב-23 בדצמבר 1969) כראש אג"ם. האלוף וייצמן ביקש לקבל תפקיד ורב-אלוף בר-לב הציע עצמו לכל משימה.⁸⁹

ישיבת ועדת החוץ והביטחון של הכנסת⁹⁰

בשעה 14:05 התכנסה ועדת החוץ והביטחון של הכנסת ובישיבה, שארכה למעלה משלוש שעות, הופיעו בפניה ראש הממשלה והרמטכ"ל. זו הייתה הופעתם הראשונה בפני הוועדה מאז פרוץ המלחמה. בישיבות הקודמות יוצג הרמטכ"ל על-ידי האלוף (מיל') יריב. רב-אלוף אלעזר תיאר בפני הנוכחים את הכניסה למלחמה ואת שלביה, וחזר על אפשרויות הפעולה ועל הערכותיו לגבי יתרונותיהן של האפשרויות השונות ומגבלותיהן, כפי שהציגן קודם לכן בקד"ם.

חברי הוועדה הציגו לרמטכ"ל שאלות רבות. הרמטכ"ל בחר שלא להשיב לשאלות שעליהן "צריך להשיב בהרצאות תורתיות והלכות צבא". "אשמח לעשות זאת, אם אפשר, אחרי המלחמה" – אמר. על השאלות האחרות ענה.

שאלה אחת שנשמעה מפי חברי הוועדה, נגעה למדיניות הפרסום. הם קבלו על כך שההודעות האופטימיות שהתפרסמו, ובכלל זה שימוש במטבעות לשון, כגון: "אנו ממגרים את הצבא המצרי, דולקים אחרי הצבא הסורי ומשמידים אותו", יצרו ציפיות כאילו המלחמה

88 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

89 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

90 ישיבת ועדת החוץ והביטחון, תל-אביב, 9.10.73, שעה 14:00.

תיגמר בתוך יום-יומיים בניצחוננו המוחלט של צה"ל, דבר הרחוק מהאמת. הרמטכ"ל השיב שמדיניות הפרסום היא מכוונת: בתקריות קטנות מפרסם דובר צה"ל תמיד את האמת. לא כן במלחמה. מדיניות הפרסום צריכה להתחשב בכמה גורמים: פרסום תמונת מצב עגומה עלול לעורר את ערביי השטחים והמחבלים בפת"ח לנלד לפעול. אין אפשרות לדעת מה ישפיע יותר על המלך חוסיין להצטרף למלחמה – תמונה אופטימית או תמונה פסימית. יש ליצור תמונה אופטימית גם כדי לעורר את הלוחמים. לכן המדיניות היא שלא לשקר, אולם להדגיש התפתחויות חיוביות והישגים.

בתגובה לשאלה בדבר סיבת אי-השימוש בחי"ר לפשיטות על טנקי אויב, השיב הרמטכ"ל כי אין טעם בכך משום שהיחס בין המחיר לתועלת אינו כדאי. לדוגמה הביא את מבצעי האויב: פשיטותיהם מאופיינות בכך שהם מצליחים להשמיד שני טנקים ובתוך כך נהרגים 60 אנשי קומנדו. אין טעם לשלם מחיר כה גבוה בעד תועלת כה מועטה.

ראש הממשלה חזרה בפני הוועדה על הרעיון שהביעה בממשלה: מדינת ישראל עומדת לא רק נגד צבאות מצרים וסוריה, אלא בראש ובראשונה נגד התמיכה המסיבית שמקבלות מדינות אלה מהמעצמה הרוסית. תמיכה בציוו, כגון מערך טילי הקרקע-אוויר הצפוף בתבל, ותמיכה מדינית בדמות התנגדות לדיון במועצת הביטחון בהפסקת אש כל עוד מצבם של בעלי בריתם הערביים שפיר. היא הביעה את הערכתה שהמלך חוסיין אינו רוצה להיכנס למלחמה, ולא מאהבת ישראל, אלא משיקולים מעשיים. עם זאת לוחצות עליו מדינות ערב, ובראשן סוריה, להצטרף למלחמה, והתקווה היא שהפעולות בסוריה ירתיעוהו מכך.

לאחר צאת הרמטכ"ל חיו כמה מחברי הוועדה דעותיהם והפנו שאלות לראש הממשלה. לשאלה בדבר מטרות המלחמה השיבה כי הסיכום שקיבלה הממשלה, לפי המלצתה, ב-8 באוקטובר עומד בתוקפו: "א. הדיפת הצבא המצרי אל מעבר לתעלה; ב. הדיפת הצבא הסורי אל מעבר לקו הפסקת האש ברמת-הגולן; ג. תוך כדי כך, הנחתת מכות לשני צבאות האויב". ראש הממשלה ושר הביטחון הוסמכו לאשר לצה"ל "ככל שתהיה אפשרות, לתפוס מאחזים צבאיים מעבר לתעלה (בצפונה ובדרומה) ומעבר לקו הפסקת האש ברמת-הגולן, לשיפור עמדתנו נגד מתקפות חדשות של האויב". על יסוד החלטה זו, אמרה, היא אישרה באותו היום להפציץ מטרות בדמשק ובסוריה ואת המכ"ם הלבנוני, על החלטות אלה דיווחה לממשלה לאחר מעשה, ולא היה ערעור על כך.

תוך כדי נשיאת דבריה קיבלה ראש הממשלה ידיעה בדבר הכוונה לכבוש בלילה הקרוב את פורט פואד ודיווחה על כך לנוכחים. היא הודיעה שנוסף על המטרות שצינו לעיל, נועד מעבר הקווים להשיג גם עמדות מיקוח, שמהן ניתן יהיה לסגת בתוך המלחמה.

פגישת שר הביטחון ומפקד חיל האוויר עם עורכי עיתונים⁹¹

בשעה 17:00 נפגשו שר הביטחון ומפקד חיל האוויר עם עורכי עיתונים, כדי לעדכןם. האלוף פלד סקר את פעולות חיל האוויר למן תחילת המלחמה ואת משימותיו. שר הביטחון סקר

91 פגישת שר הביטחון עם עורכי עיתונים, 9.10.73.

את המצב ואת המגמות להמשך. הוא סיפר על המגמה לעשות מאמץ עליון כדי להוציא את סוריה מהמערכה. "אינני יודע אם נוכל להביא אותה לכך שתבקש הפסקת אש", אמר, "[אבל] אני מאמין ומקווה שנוכל להביא אותה למצב שבפועל תפסיק את האש", שכן "אנחנו עומדים בפני השמדה טוטאלית של הכוח המשוריין שלהם".

אשר למצרים – "אין לנו עכשיו כוח לזרוק את המצרים מעבר לתעלה". השלב הראשון במלחמה היה "הבאת כוחות שלנו לאזור התעלה". השלב השני צריך להיות "לזרוק את המצרים בחזרה לצד המערבי של התעלה". צה"ל נלחם עתה נגד הציוד הסובייטי הרב והמגוון – טנקים, ארטילריה ובייחוד ציוד נ"ט אישי רב מאוד. חיל האוויר מרוכז בצפון ולא יוכל לסייע לפעילות התקפית בדרום. בשל הסיבות הללו ויתרה ישראל, בשלב זה, על מימוש המטרה השנייה – זריקת המצרים אל מעבר לתעלה. כוחות צה"ל ערוכים במקביל לתעלה, בטווח מספר ק"מ ממנה, בהיערכות מגננתית, בתקווה שבתוך הימים הקרובים ישתנה המצב "ונחליט שאנחנו יכולים לעשות מה שכולנו היינו רוצים – לזרוק את כולם מעבר לתעלה".

לפיכך על צה"ל להיערך בחזית הדרום בקו נוח, שבו ניתן לבלום את הכוחות המצריים, "אי שם בשטחים בין מצרי המתלה ובין תעלת סואץ", ולחסום בפניהם אפשרות התקדמות למרש"ל. "אנחנו עומדים היום בפני מלחמה של העולם הערבי נגד מדינת ישראל", אמר, "אינני מאמין שבאופן רגיל איזו שהיא החלטה של מועצת הביטחון תעצור אותם, אם מבחינה פיזית-צבאית יוכלו, או יחשבו שהם יכולים, להמשיך במלחמה. ראשית – לא תהיה החלטה כזו [כין] הסינים והסובייטים ישימו וטו; שנית – [מצרים וסוריה] יצפצפו על החלטה זו שצריכים להיעצר. על זה אי אפשר לבנות".

אפשר לבנות על שני מרכיבים – הקווים והמשך בניית הכוח. ההצלחה תושג אם יהיה שימוש מושכל בשניהם. להערכתו יוכל צה"ל להביא, בתוך ימים אחדים, לסיום המלחמה בחזית הסורית ולמנוע בכך את הצטרפות ירדן ועיראק. עם זאת ייתכן שהמלחמה תאריך זמן רב. "מדינות בעלות היסטוריה של לחימה... עושות מדי פעם משגה חמור שבזמן מלחמה אינן מכינות קו שני, אחר כך יש בבת אחת התמוטטות, אנחנו צריכים לדאוג שזה לא יקרה לנו", כלומר יש להכין קו שני. "יכול להיות שתוך זמן קצר נוכל לעבור, וכן תהיינה הזדמנויות שיהיה לנו כדאי לכל אורך התעלה, או בחלק מהתעלה, לטפל בכוחות של מצרים", אך בשל הציוד הרב שברשותם "יכול להיות שלא תהיה ההזדמנות הזאת ויכול להיות שבמשך הזמן נצטרך לעשות קו כזה וקו אחר". בכל מקרה ניתן, לדעתו, לבלום את המצרים בשליש המערבי של חצי האי סיני.

שיקול מרכזי להיות, לדעתו, אי שחיקת הכוח: "יש סכנה גדולה למדינה קטנה של פחות משלושה מיליון איש להישאר בלי כוח". אם החזקת קו מסוים או תפיסתו עלולות לגרום לשחיקה גדולה, אזי אין להתעקש על כך: "אז לעזאזל האגם המר והאגם הלא מר. קודם כול יש לנו מדינת ישראל. אנחנו צריכים טנקים, מטוסים וקווים נאותים לשמור עליה". האמריקנים השיבו בחיוב לבקשת ישראל לקבל מטוסים, ויש לקוות שיספקו גם טנקים. צה"ל יכשיר, בקורסים מזורזים, אנשי צוות כדי למלא את הפערים הנוצרים בכוח האדם.

משמעות אחת ממצב זה היא הצורך לבנות בחזית הדרום קווי הגנה ולהימנע משחיקה. משמעות זו נהירה למפקדים, וההערכה בדבר הצעדים שניתן לנקוט ואלה שלא ניתן, בשלב זה, לנקוט, מקובלת עליהם. "אם צריך לומר שקיבלנו שוק מדבר זה – יש בזה משהו. אם אפשר לומר שקיבלנו רפיון ידיים – אני חושב שלא".

המשמעות השנייה נוגעת לתדמיתה של ישראל: דימויה כחזקה ממצרים והציפיות, שבמקרה שמצרים תצא למלחמה היא תוכה, נפגעו. אי אפשר להסתיר זאת ויש להודיע לציבור את האמת, כדי "לא להשאיר פערים של טיוח ואי־אמת... כל ניסיון להסוות את האמת – לא נבנים מזה". לכן הוא יופיע בערב בטלוויזיה "ובסגנון יותר זהיר" יאמר לו את האמת. "אני מרגיש שהפער בין מה שאמרנו לבין מה שמפרשים שאמרנו, ובין מה שאיננו הולכים לעשות בימים הקרובים הוא לא טוב, וצריך את הפער הזה לסגור, כדי שיהיה אמון בנו" – אמר.

לאחר גמר סקירתו ענה לשאלות העורכים. עורך "מעריב", אריה דיסנצ'יק, העיר כי המסקנה ממצב זה היא שהנחת היסוד, שהייתה מקובלת כל השנים, שצה"ל יכול לעמוד במתקפה של כל צבאות ערב, כבר אינה תקפה. על כך השיב שר הביטחון: "להפך... – אנחנו יכולים לעמוד נגד כל מדינות ערב, עם הציוד הסובייטי, עם טייסים קוריאניים; אנחנו צריכים לבנות קווים כפי שנוח לנו באותו זמן". במצב הנכון לאותו רגע אין אפשרות לחסל את המאחזים המצריים ממזרח לתעלת סואץ, אולם אין הדבר אומר שאי אפשר לעמוד במתקפה ערבית. כך, למשל, "כאשר הייתי צריך להציע [הבוקר] מדיניות לממשלה והוראות לצבא, וראיתי את התמונה, אמרתי: 'רמת־הגולן אפילו סנטימטר אחד לא נזוז; אבל בסיני אנחנו יכולים להיות יותר גמישים, יהיה פחות עשרה ק"מ"'. הערבים היו רוצים לכבוש את מדינת ישראל; אילו הצליחו הסורים במתקפתם היו שואפים להמשיך לתוך ה"קו הירוק", אולם הם נבלמו. המצרים רוצים גם הם לכבוש את מדינת ישראל, אלא שאין בידם עוצמה שתאפשר להם לעבור את המרחק הרב בין קו הפסקת האש לגבול. לדעתו אין ביכולת הערבים לבנות כוח נייד שיוכל לכבוש את מדינת ישראל, ועליונותו האווירית של צה"ל מונעת גם היא אפשרות כזאת.

לשאלה אם במקרה שצה"ל לא היה צריך להילחם בחזית הסורית הוא היה מצליח לחסל את המאחז המצרי, השיב השר בחיוב. לשאלה אם לאחר שתוצא סוריה מהמערכה "ישתנה מהותית המצב שבו אנחנו לא יכולים לזרוק את המצרים מעבר לתעלה", השיב מר דיין כי פוטנציאלית הוא ישתנה, שכן יהיה אפשר להעביר את כל עוצמת חיל האוויר וכן כוחות קרקע לחזית המצרית. לשאלה אם ישראל תסכים להפסקת אש בעוד המצרים מחזיקים במאחזים ממזרח לתעלה, במקרה שאו"ם יחליט על כך ומצרים תסכים, השיב: "אינני יודע. אני לא הייתי ממליץ שנבקש הפסקת אש, אם תהיה הפסקת אש – אינני יודע", גם אם תתקבל החלטה כזו הוא צופה שהמצרים יפרו אותה ברגע שיהיה להם כדאי לעשות זאת. לשאלה, אם במקרה שסוריה תרצה הפסקת אש ומצרים תמשיך ללחום, תסכים ישראל להפסקת אש רק עם סוריה, השיב בחיוב.

עורך ג'רוזלם פוסט, טדי לוריא, ביקש מהשר להבהיר מדוע צה"ל הצליח לבלום את הסורים ולא הצליח לבלום את המצרים, זאת בניגוד לצפוי, לכאורה, משתי עובדות:

העובדה שלמצרים מטרה מוגבלת ולסורים לא, והעובדה שבחזית המצרית היה מכשול קרקעי ובחזית סוריה לא. על כך ענה השר: "בהחלט יש דבר אחד שהוא לא פעל כפי שאני חשבתי – היכולת שלנו לעצור את עצם בניית הגשרים. ... לי הייתה תיאוריה שיצטרכו לעבור לילה שלם להקים את הגשרים ונוכל בשריון שלנו למנוע את זאת". בפועל לא כך אירע – טנקים של צה"ל לא הצליחו להגיע לתעלת סואץ משום שנפגעו מטילי הנ"ט הרבים שבידי חיילי החי"ר המצרים. אשר להבדל בין הישגי שני הצבאות – הסורים התקדמו לעומק 10-15 ק"מ וכך יכול צה"ל להתכתש עמם. בהתכתשות זו הושמדו הכוחות הסוריים. בחזית המצרית לא הגיעו הכוחות לידי התכתשות – צה"ל לא הצליח לעכב בעדם לצלוח את התעלה, אולם הם חדרו רק לעומק של כשלושה ק"מ וצה"ל לא הגיע לקרב עמם.

לחשש שהביע אריה דיסנצ'יק ש"זה יהיה סיבוב ראשון בינינו ובין מצרים שמסתיים בכיבוש שטח על-ידי מצרים ולא להפך, זה עלול לחזק את מעמדו של סאדאת ולהחריף את המדיניות שלו", השיב מר דיין שלהערכתו, אם לא יגיעו הכוחות המצריים למצרים, לא יוכל סאדאת לטעון להישג:

לא הייתי אומר שזו הפעם הראשונה שהערבים השיגו כיבוש שטחים, אנחנו נמצאים עכשיו במצב שאולי אנחנו יכולים לזרוק אותה חזרה, [אבל] אם אנחנו עושים חשבון מה זה יעלה ומה הרווח – [המסקנה היא שאין לעשות זאת]: אם זה היו הדגניות – היינו זורקים אותם, אבל בשביל האגם המר – לא. בשביל זה להרוס את עצמנו ולזרוק אותם – לא כדאי. הם עברו? – יעברו עוד חמישה קילומטרים מדבר? איננו עומדים בשעה ה-12 כמו שעמדנו – בקו הירוק... עוד מעט ואנחנו נסתכל על כל דונם מדבר כאילו זה מרכז הארץ, אם זה לא חמישים קילומטרים משמעותיים מבחינת החזקת קו – אני יכול לסבול את זאת. זאת החשיבות של המדבר – שיכולים ליפול עליו פצצות [ויכולים לוותר על] קילומטר הנה ושמה.

אשר להשלכות של אפשרות נפילת שרם א-שייח' השיב: "אם יהיה מצב שלא נוכל להחזיק בשרם א-שייח' אראה בזה מכה קשה לנו. אני מקווה שנסתדר עם זה".

מגעים עם ארצות-הברית לזירוז אספקת נשק ולדחיית הדיון בהפסקת האש

המאמץ הדיפלומטי של נציגי ישראל בארצות-הברית התמקד ב-9 באוקטובר בשני עניינים: זירוז אספקת האמל"ח המבוקש ודחיית הדיונים במועצת הביטחון בעניין הפסקת האש, במגמה להרוויח זמן כך שלא תוטל בעוד הישגיהן הטריטוריאליים של מצרים וסוריה נותרים בידיהן, ובטרם הצליח צה"ל למחות הישגים אלה, או לאזנם, ואולי אף להשיג הישגי נגד גדולים יותר.

שגריר ישראל בארצות-הברית, שמחה דיניץ, דיווח במברקיו ארצה שמדברי שר החוץ האמריקני, הנרי קיסינג'ה, עולה שהקשיים באספקת המטוסים נובעים מפירוש של משרד ההגנה את החלטת הנשיא בדבר replacement של מטוסים, כלומר אספקה לפי העיקרון

של שיגור מטוס תמורת כל מטוס שאובד, כאילו משמעה אספקה רק לאחר תום הקרבות.⁹² בשיחה ששוחחו השניים בליל 8-9 באוקטובר, העמיד דיניץ את קסינג'ר על החשיבות העליונה שראש ממשלת ישראל מייחסת לאספקה מידית של מטוסים וטנקים. על כך השיב קסינג'ר שביום המחרת תקבל ישראל שני מטוסי "פנטום", אולם גם הם לא היו יוצאים ללא התערבותו. "כולם נגדכם" – אמר קסינג'ר לדיניץ. לדבריו הוא הצליח להביא את הנשיא להחליט על replacement בקוראו לפניו את הידיעות המדאיות שהועברו אליו בבוקר 8 באוקטובר (לפי שעון ארצות-הברית), לפיכך ביקש שישראל לא תדגיש את הישגיה. עם זאת, אמר, אספקת המטוסים מתעכבת בשל הפירוש האמור של משרד ההגנה.⁹³ הצירוף האלקטרוני והתחמושת האנטי-טנקית יסופקו מיד – הבטיח.⁹⁴

השגריר דיניץ כתב שהוא הפעיל סנטורים שיתערבו לשינוי המדיניות של משרד ההגנה בנוגע למועד אספקתם של המטוסים.⁹⁵ אשר לטנקים – הקשיים באספקתם נובעים הן מהעובדה שיש בארצות-הברית רק מלאי קטן של טנקים וייצורם הוקטן, והן מבעיות משלוח. אשר לפריטים האחרים – העברת חלק מהם טרם אושרה וכן עומדת גם לגביהם בעיית המשלוח האווירי.⁹⁶

אשר למאמץ לרחות את הדיונים בעניין הפסקת האש: ישיבת מועצת הביטחון שנקבעה לשעה 15:30 (שעון ניו-יורק), נדחתה לשעה 18:00, לפי בקשת המדינות הבלתי מזדהות.⁹⁷ השגריר דיניץ העריך כי ההבנה בין ישראל לבין האמריקנים לגבי הצורך להרוויח זמן, תישאר תקפה עוד יום-יומיים. אפשר שתשתנה אז – כאשר הלחץ ילך ויגבר – הן פנימית והן מצד בעלות הברית של ארצות-הברית וכמובן מצד ברית-המועצות. דבר זה מחייב מאמץ עליון של צה"ל למילוי המשימות הצבאיות במהירות האפשרית. מתוך הערכות המצב שהוא מקבל מהארץ, מסתמן שהשגת המשימות הללו תצריך זמן רב יותר. אם אמנם ההערכה שישראל תזדקק לזמן נוסף – מעבר ל-10-11 באוקטובר – חשוב לשתף כבר עתה את קסינג'ר בהערכה זו ולנסות לעבד אתו תרחיש משותף – אם הדבר ניתן.⁹⁸

שר החוץ, אבא אבן, ציין גם הוא שקסינג'ר הבטיח לו שוב שארצות-הברית תשתף פעולה עם ישראל בניסיון להרוויח זמן. אבן הביע דעתו, שאם כתנופת המלחמה צה"ל יימצא פה ושם מעבר לקווי הפסקת האש, יגביר הדבר את הסיכוי להשיג את שיקומם של קווי הפסקת האש וגם את עצם האפשרות להשיג הפסקת אש. הוא הודיע על תמיכתו בכל

92 מדיניץ לגזית [082200] 090400 באוקטובר 1973.

93 משלו לגזית [082130] 090330 באוקטובר 1973.

94 מדיניץ לגזית.

95 שם; מדיניץ לגזית, [090230] 090840 באוקטובר 1973.

96 שם.

97 מדיניץ לקדרון וגזית [082400] 090600 באוקטובר 1973; מנייר-יורק לגזית וקדרון, 090600 באוקטובר 1973.

98 מדיניץ לגזית [090230] 090830 באוקטובר 1973.

מהלך צבאי שיתרום להדיפת כוחות האויב, ובמיקוח מוצלח על חידוש הפסקת האש על קוויה ושאר תנאיה.⁹⁹

אלא שההתפתחויות לא היו כאלה. עם פתיחת ישיבת הממשלה כתב השר גלילי אל שר החוץ מברק שבו עדכן אותו בהערכה ובמגמות: ההערכה המשותפת לדרג המדיני ולדרג הצבאי היא כי המצב קשה, מחמת הקושי להתמודד בעוצמה מלאה בשתי החזיתות מול כוחות עדיפים מאוד מספרית, חמושים במיטב ומרב הציוד הסובייטי. ראש הממשלה אמרה כי אנו עומדים במלחמה על קיומנו מול שפעת הציוד הסובייטי החדש ביותר. הכרחי מאמץ לשחק חזית אחת. הועדף לשחק תחילה את החזית הצפונית בגלל קרבת הגבול לארץ-ישראל גופה, ומשום שמסתמנת אפשרות ממשיית לכך אחרי שכוחות צה"ל כבר השמידו בה כוחות אויב רבים. הדבר חיוני גם להרתעת העיראקים, וכן הירדנים שהתחילו פוסחים על הסעיפים. מקווים להשיג מטרה זו באמצעות מאמץ להשמדת השריון ופגיעה ביעדים אסטרטגיים מרכזיים וחיוניים, במטרה לשבש את השליטה המרכזית ולערער את המוראל. לדעת שר הביטחון והרמטכ"ל ישנו סיכוי לכך. בחזית המצרית אין עתה לצה"ל כוח מספיק כדי להדוף את כוחות האויב אל מעבר לתעלה. ניסיון להשיג זאת כרוך באובדן כוחות. לפיכך עדיף להתייבב במרחק מה מהתעלה, ואם ייווצרו תנאים לעקירתם – הדבר ייעשה. עוד מסר כי חילות האוויר של מצרים וסוריה בשפל המדרגה. הם ספגו פגיעות קשות במטוסים ובשדות תעופה (מצריים) אשר שותקו. כן ציין כי נראה שישנו פער בין הדברים הנשמעים באמצעי התקשורת לבין המצב לאמיתו. וכי הלילה ידובר אל העם במטרה לגשר על הפער והוא מאמין כי הוא יקלוט את הערכת המצב לאמיתו כעם מבוגר. לסיכום ציין שהוא מעריך שהממשלה תאשר את הפגיעה ביעדים אסטרטגיים סוריים.¹⁰⁰

המברקים שיצאו מירושלים בדבר הצורך בהפצצת דמשק ובפגישה אישית של ראש הממשלה עם נשיא ארצות-הברית,¹⁰¹ שיקפו בפני האמריקנים את מצבה הקשה של ישראל. לזה נוסף מברק של מנכ"ל ראש הממשלה, שבו עדכן את דיניץ בכמה נתונים שביקש לקראת פגישה נוספת שנועדה לו עם שר החוץ האמריקני. במברק זה נמסר שצה"ל איבד מתחילת המלחמה 49 מטוסים וכ-500 טנקים – 100 מהם בצפון ו-400 בדרום.¹⁰²

דיניץ העביר נתונים אלה לקיסינג'ר. שר החוץ האמריקני נדהם למשמע מספר האבדות בטנקים ושאל: "מה קרה ששיבש את כל התחזיות המשותפות שלנו, שהתבססו על הצורך ב-2-3 ימי לחימה ובהנחתנו שעד יום רביעי בערב או חמישי נתגבר על המצב?" עוד אמר שהתפתחות זו "מטילה אור חדש על המצב הפוליטי ושיבשה את כל האסטרטגיה הפוליטית

99 מאבן לראה"מ וקדרון [090330], 090930 באוקטובר 1973.

100 מגלילי לאבן, 091140 באוקטובר 1973.

101 ראה עמ' 556 לעיל.

102 מגזית לדיניץ, 091205 באוקטובר 1973.

המשותפת שלנו, שהייתה בנויה לעזור לנו להגיע לניצחון מהיר ולהכרעה מהירה". להערכתו תקרא מועצת הביטחון, בשיבתה הצפויה עוד באותו היום, להפסקת אש, בלא לדרוש חזרה לקווים שלפני פרוץ המלחמה. ארצות-הברית תנסה לדחות את ההצבעה ליום המחרת, אולם המצב באו"ם נעשה קשה יותר לנוכח אי עמידת ישראל בציפיות.

נראה שההתפתחויות הללו גרמו לתפנית בהערכת המצב האמריקנית. על האמריקנים היה למצוא תחליף למדיניות שנקטו עד אז – מדיניות שהייתה מבוססת על הציפייה לניצחון מהיר של ישראל. בשל ההתפתחויות קטע שר החוץ האמריקני את הפגישה עם שגריר ישראל ואף לספר על ההתפתחויות לנשיא ארצות-הברית.¹⁰³

עם ערב 9 באוקטובר בישראל הוחזר כי כושר המיקוח המדיני שלה נחלש, בעניין הרכש לא חלו כל התפתחויות וטרם התקבלה תשובה לבקשת ראש הממשלה להיפגש עם נשיא ארצות-הברית. המאמצים הדיפלומטיים הוסיפו להתמקד ברכש ובדחיית הדיונים במועצת הביטחון. בעניין הראשון הופעלו חברי סנאט ובעניין השני ניסתה השגרירות בארצות-הברית להחדיר לתודעת גורמי הממשל, הקונגרס והתקשורת שהמלחמה תימשך זמן רב משנצפה, ולהפעיל למניעת קבלת החלטה להפסיק את הקרבות כל עוד היתרון הוא לצד הערבים.¹⁰⁴

חיזוק הפיקוד הבכיר בדרום

בשעה 15:00, לאחר שסיים את דיווחו לוועדת החוץ והביטחון, שכב הרמטכ"ל, בפעם השנייה מאז פרוץ המלחמה, לישון.¹⁰⁵ קודם לכן שיגר את סגנו לדרום ובשלוש השעות שבהן ישן מילא את מקומו, שוב, האלוף זאבי.

בשעות אחר-הצהריים והערב נעורו בחזית הדרומית שלוש בעיות, בשלושה מוקדי פעילות, שבהן נדרש המצפ"ה לטפל: בגזרה הצפונית נתקל כוח קלמן, שהיה אמור להתקדם לכיוון פורט פואד ופורט סעיד, במארב ונעצר; בגזרה המרכזית ציירו הדיווחים מהפיקוד תמונת מצב שלפיה התקדמה אוגדה 143, בניגוד לכוונת הרמטכ"ל, אל תעלת סואץ ומפקד האוגדה ביקש אישור לצלוח את התעלה; בגזרה הדרומית – בצפון מפרץ סואץ – אוכנה התקדמות כוחות מצריים דרומה ונעור חשש שהם יצליחו להתקדם לראס סודר ולאבו-רודס, או לאגוף את מצר המתלה מדרום – דרך ואדי סודה.

103 מדיניץ לגזית [090945] 091545 באוקטובר 1973.

104 מדיניץ לגזית וקדרון 092030 באוקטובר 1973.

105 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

תמונת מצב מעודדת לגבי פיקוד הצפון

לעומת הבעיות בפיקוד הדרום הצטיירה תמונת מצב מעודדת לגבי המצב בפיקוד הצפון. אחרי שהרמטכ"ל חזר לחררו, בשעה 18:00, סיפר לו האלוף זאבי שהמצב בחזית הצפון מצוין – ברפיד ובחושניה יש עדיין חילופי אש, אולם לא לחימה של ממש. כוחות צה"ל נמצאים בקו הפסקת האש. כחצי שעה לאחר מכן, בתגובה על דברי הרמטכ"ל שזה היום הראשון שהוא מודאג מאוד,¹⁰⁶ אמר רמ"ח המבצעים שהוא שוחח זה עתה עם קצין האג"ם של פיקוד הצפון, סא"ל אורי שמחוני, ושמע מפיו שבאזור הקרבות הדרומי נמצאים מאות טנקי אויב נטושים. להערכת סא"ל שמחוני יש כ-500 טנקים נטושים באזור חושניה ובגזרה הדרומית, רבים מהם טנקי טי-62. כן ציין, שלהפתעתו התברר שגם כוח ריפעת אסאד השתתף בקרבות ולצה"ל שבויים מכוח זה. ראש אמ"ן הציע לבדוק את כשירות הטנקים טי-62 ולהשתמש בכשירים.

דחיית תוכנית ההתקדמות לפורט פואד

אשר לפיקוד הדרום סיפר האלוף זאבי שכוח קלמן, שהתקדם לעבר "בודפסט", נתקל במארב, איבד טנק אחד והיו לו אבדות בנפש: הרוג ומספר פצועים. לדברי האלוף זאבי התערב שר הביטחון בעניין ואמר שאינו רוצה לשחוק טנקים במבצע זה. האלוף זאבי שוחח עם סגן הרמטכ"ל, שהיה בחפ"ק פיקוד הדרום. האלוף טל הציע לתקוף את הכוח הרגלי המצרי, שהוא המעכב את התקדמות כוח קלמן, באמצעות לוחמי שייטת 13, שיגיעו שמה דרך הביצות, אולם הוא – האלוף זאבי – התנגד לכך והציע שחיילי כוח קלמן יגיעו רגלית ל"בודפסט". לפי פענוח תצ"א, אמר לאלוף טל, יש למצרים בקטע שבין "בודפסט" לפורט סעיד ארבעה טנקים. בשל הרצון להימנע משחיקת טנקים, כדאי לדחות את המבצע ליום המחרת. מאחר שאין בגזרה טילים קרקע-אוויר יוכל חיל האוויר לפעול שם בלא הפרעה. "טליק מאוד החשיב לקחת את פורט פואד עוד הלילה – מטעמים מוראליים", אמר האלוף זאבי, "ואבל ברור לו שהוא לא ייקח את זה... הוא קיבל את זה שהוא עוצר ב'בודפסט' וממשיך מ'בודפסט' מחר, אחרי טיפול חיל האוויר עם אור ראשון, שהכנו אותו כבר".¹⁰⁷

ידיעות על התקדמות כוחות מצריים בצפון מפרץ סואץ

הבעיה העיקרית שהטרידה את המצפ"ה הייתה דיווחים על כוחות מצריים המתקדמים דרומה בצפון מפרץ סואץ. בשעה 16:30 הגיע סגן הרמטכ"ל לפיקוד הדרום. אותה שעה היה אלוף הפיקוד בסיור באוגדה 143 וסגנו, אל"ם אורי בן-ארי, עדכן את האלוף טל במצב. הוא סיפר כי אוגדה 162 בולמת, אוגדה 143 נמצאת ברובה במגע עם כוחות אויב ואוגדה 252 עומדת מול לחץ של כ-200 טנקי אויב. כן סיפר כי נבלם ניסיון של כוח מצרי לנוע לראס סודר.

106 ראה עמ' 591-592 להלן.

107 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

מפקד בה"ד 1 סיפר כי הוא ארגן כוח למשימת "בישוף" – תפיסת המצרים. הכוח מונה 400 איש ולו 12 זחל"מים, שתי מחלקות טנקים מאוגדה 252, גדוד בן 16 קנים של מכמ"ת 120 מ"מ, שתי מחלקות תול"ר ושתי מרגמות 81 מ"מ. הכוח אורגן בשלושה צוותים גדודיים: גדוד מופחת מוקם במצר המתלה, גדוד מופחת בגידי וגדוד מופחת באום חשיבה. למפקדה נותר כוח עתודה רכוב.

נראה שאחד הנוכחים סיפר לאלוף טל שמפקד מרש"ל, האלוף (מיל) ישעיהו גביש, הורה לפנות את סוללת טילי ה"הוק" שבראס סודר, שלא על דעת המטכ"ל. האלוף טל התקשר לאלוף זאבי, שמילא, כאמור, את מקום הרמטכ"ל, סיפר לו על כך וביקש ממנו לוודא שהאלוף גביש לא יפנה את ראס סודר.¹⁰⁸ אולם כשעה לאחר מכן, בשעה 17:45, הורה האלוף טל עצמו, בנוכחות אלוף הפיקוד, שחזר לחפ"ק בשעה 16:55, לפנות את ראס סודר.¹⁰⁹ הוא ביקש שאל"ם בן-ארי יסגור את פרטי הפינוי עם האלוף זאבי.¹¹⁰

בשעה 18:00 חזר הרמטכ"ל לחדרו. באותה עת נכחו בחדר, בין היתר, האלוף זאבי, עוזר ראש אג"ם, רמ"ח המבצעים, רמ"ח אוויר ורמ"ח ים. ידיעות שהעביר האלוף טל על התקדמות כוחות מצריים בצפון מפרץ סואץ, התמיהו את הנוכחים. רמ"ח המבצעים סיפר שטייסים שפעלו בגזרה בדקו את כל הצירים לפני חשכה ולא זיהו כוחות אויב.¹¹¹ כן ציין כי פינוי סוללות ה"הוק" יארך כ-24 שעות, מכיוון שאין במקום כלי רכב מתאימים ויש לשלוח רכב ממרחקים.¹¹² נוכח חוסר הבהירות התקשר האלוף זאבי לאלוף טל ושאלו מנין המידע

108 רשימות רמ"ח היסטוריה.

109 לפי מקור זה ניתנה ההוראה בשעה 17:15, לפי יומן רל"ש אלוף פיקוד הדרום – בשעה 17:45.

110 יומן רל"ש אלוף פיקוד הדרום.

111 האלוף זאבי ציין כי האלוף טל הוא המקור לידיעה (הקלטות בחדר הרמטכ"ל). לא ידוע מה בדיוק הודיע האלוף טל, שכן ברשימות רמ"ח היסטוריה שליווה אותו וביומן רל"ש אלוף פיקוד הדרום לא צוין כל דיווח שלו למטכ"ל בנושא כוח מצרי המתקדם באזור, ואילו ההקלטות בחדר הרמטכ"ל הופסקו עם זאת הרמטכ"ל לוועדת החוץ והביטחון בשעה 14:00 וחודשו רק עם שובו לחדר בשעה 18:00.

דברי רמ"ח המבצעים "חיל האוויר אמר שהם בדקו את כל הצירים האלה לפני החושך ולא זיהו" מתמיהים ומתמיהה אי תגובת רמ"א לדברים אלה, שכן באותן שעות התקבלו באג"ם-מבצעים כמה דיווחים ממרכז סיוע האוויר (מרס"א), על דיווחי טייסים על כוחות מצריים באזור:

(1) בשעה 16:15 דווח כי בגיחה משעה 15:10 הובחן כי "מציר פגישה" 346 עד 337 מזרחה עד קו בין הנקודות 434 ו-450 יש ריכוזי אויב על הכביש. בכיוון דרום על ציר 'פגישה' נעים 20 כלי-רכב, ביניהם עשרה טנקים שלא זוהו" (יומן דיווח מבצעי).

(2) בשעה 17:30 נמסר כי בגיחה של טייסת אחרת הובחן בשמונה זחל"מים מצפון-מערב להצטלבות הצירים "פגישה" ו"זאבה" וברשתות הסוואה רבים, כ-10 טנקים וכלי-רכב אחרים בנקודה 3932 (שם: מבצעים/אירועים, דרום).

(3) בשעה 17:35 נמסר על ריכוז כלי-רכב מצריים, ובהם נגמ"שים על ציר "פגישה" מצפון ל"עשרון" (שם).

(4) אחרי השעה 18:30 נרשמו ידיעות נוספות על כוחות אויב באזור.

נראה שדיווחים אלה לא הועברו לרמ"ח המבצעים.

112 עובדת היעדר כלי-רכב ליד הסוללה התבררה כנראה מדברי תא"ל עברי (כך עולה מדברי האלוף טל למטכ"ל).

שכוחות מצריים הגיעו ל"עקד" על כביש הרוחב, 15 ק"מ מדרום למסעף "יורה".¹¹³ התברר כי תצפית של פיקוד הדרום דיווחה שכוחות מצריים נעים מ"מיסיסיפי" שלחוף המפרץ מזרחה, בכיוון המתחמים "עיתונאי" (עיון מוסה) ו"פיהוק" וציר "יורה", במגמה לעקוף את הכוח המשהה של צה"ל מחטיבת חי"ר 35, הנמצאת מצפון לראס סודר.¹¹⁴ האלוף טל אמר כי יש להסיג במהירות את כוח הטנקים של צה"ל הנמצא באזור "אגרופית" (ראס מסלה) דרומה, (כדי לבלום אפשרות של פריצת כוח מצרי לראס סודר ממזרח).¹¹⁵ האלוף זאבי ציין כי הבעיה העיקרית, במקרה שהכוחות המצריים יגיעו לראס סודר, היא הימצאות סוללות טילי ה"הוק" שם. מאחר שניתן לפנותם רק בעוד 24 שעות בשל היעדר רכב לפינוי, יהיה צורך לפוצצם.¹¹⁶ האלוף טל ביקש לבדוק אם אפשר לפנותם בנט"ק.¹¹⁷ האלוף זאבי הפנה את השאלה לרמ"ח ים, שנכח בחדר, והלה השיב שאין באזור כלי שיט בגודל מתאים. לפיכך אמר האלוף זאבי לאלוף טל: "אני אפוצץ את ה'הוקים'". "אבל למה לפוצץ?", תמה רמ"א, "... תנו לנו את הנ"צ, נניח וננסה לתקוף, מחוץ לאמ"ט". תוך כדי השיחה חזר הרמטכ"ל, שיצא קודם, אל החדר, והאלוף זאבי סיים את שיחתו עם האלוף טל בהודעה שבתוך זמן קצר יאמר לו מה לעשות.

האלוף זאבי פנה אל רמ"א וסיפר על המצב: תצפית של פיקוד הדרום, הנמצאת בנקודה אדומה 3737 שממערב ל"עקד", דיווחה שכוח של שלושה נגמ"שי אויב הגיע לקרבתה. מדאג מזה דיווחו של האלוף טל, שטנקים ונגמ"שים רבים מתקדמים מכיוון "מיסיסיפי" ל"עקד". 20 הטנקים של צה"ל שבאזור ראס מסלה עלולים להישאר מבודדים והכוח המצרי עלול להגיע לראס סודר. לכן יש לפנות הכול מראס סודר ל"פקק" הבא בראס מלעב. אולם הבעיה היא פינוי סוללות ה"הוק".

תא"ל עברי תמה מדוע יש להיחפז בפינוי. "למה לא לתת לנו נתונים? אנחנו נתחיל להניר" – אמר. "אין לנו ולא יהיו לנו נתונים יותר טובים מאשר נתתי לך כעת" – השיב האלוף זאבי. "אז תנו לנו הערכה. זה כאן?" – אמר תא"ל עברי. זאבי השיב בחיוב ותא"ל עברי אמר שחיל האוויר יניר שם ויחפש. לדעתו גם הנרה יכולה לעצור את המצרים וייתכן שלאחר ההנרה יתברר מקומו המדויק של הכוח המצרי. האלוף זאבי הסכים לכך, אולם העיר שבד בבד עם ההנרה יימשכו ההכנות לפינוי טילי ה"הוק". עברי העיר שניתן לפנות את הטילים בתוך כ-24 שעות, אולם משמעות הפינוי של מכ"ם היא אובדן יכולת הגילוי של נחיתות מסוקים מצריים במרחב, לפיכך רצוי להשתדל להימנע מכך. זאבי סיכם שעשרים הטנקים מראס מסלה ייסוגו לראס סודר וייערכו עם יתר הכוח מחטיבה 35, שבפיקוד הסמח"ט – סא"ל אמנון ליפקין-שחק – לבלום אפשרות פריצה מצרית. כך יהיה השטח שמראס סודר צפונה פתוח לפעולות חיל האוויר – להנרה, גילוי ותקיפות. אם הלחץ המצרי יהיה חזק מדי יהיה על הכוחות לסגת ל"פקק" הבא – בראס מלעב. במקרה כזה נראה לו שלא יהיה סיפק

113 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

114 ליקוט נתונים משם, ורשימות רמ"ח היסטוריה.

115 שם.

116 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

117 רשימות רמ"ח היסטוריה.

בידי הכוחות לפנות את טילי ה"הוק" – יהיה צורך לפוצץ את הכלים ולפנות את האנשים. את סיכומי זה סיפר האלוף זאבי לרמטכ"ל, שחזר שוב לחדר.¹¹⁸

האלוף זאבי היה בדעה שבכוונת המצרים להגיע לאזור הנפט שבמפרץ.¹¹⁹ הרמטכ"ל היה מודאג מאפשרות שהמצרים יעקפו את המתלה מדרום, וסיכם עם פיקוד הדרום שהפיקוד יתוגבר בכוח מוצנח ובתול"רים, שיוצבו בראס ג'ונדי, לחסימה מפני אפשרות זו.¹²⁰ לאחר עדכון נוסף שינה דעתו והחליט לשלוח את התול"רים ישירות לכוח סמח"ט 35. האלוף זאבי הודיע לאל"ם בן-ארי על השינוי בהחלטה, והסביר לו שהמגמה היא שכוח סמח"ט 35, הכפוף לפיקוד מרש"ל, יחסום את הפתח הדרומי של ואדי סודר (באזור הצטלבות הצירים "בהלה" ו"עזבון"). לכוח זה משימה כפולה: הגנת ראס סודר ומניעת תנועה בוואדי סודר מדרום לצפון, אם כי הסבירות שהמצרים ינועו דווקא מכיוון זה היא נמוכה. פיקוד הדרום, לעומת זאת, יצטרך לפקוח עין על הפתח הצפוני של ואדי סודר, למניעת התקדמות כוחות מצריים לראס ג'ונדי ולמצבת פרק.¹²¹ בעוד הדיון בנושא נמשך התקשר שוב האלוף גונן, בשעה 19:10, לרמטכ"ל, וביקש שוב לאשר לאוגדה 143 לצלוח את תעלת סואץ.¹²² "אני לא הולך לצלוח" השיב הרמטכ"ל, והוסיף "יש דבר יותר חשוב: עניין המתלה, ראס סודר מתלה מדאיג אותי, זה הדבר הראשון שמדאיג אותי אצלך... זה הדבר הכי מסוכן שיש לך בגזרה. אני סומך על הבלימה שלך, אבל אם יאגפו אותם – יהיו לו צרות". לפיכך, אמר, יצטוו צוות הסיוע, שהפיקוד העביר לכוח סמח"ט 35, עם שני טנקי ה"פטון" שבכוח 20 הטנקים שבראס מסלה ועם התול"רים שישגר המטכ"ל. צוות זה יסייר בוואדי סודר והוא שיהיה הכוח המשהה של פיקוד הדרום, שיתקפל, במקרה הצורך, לעבר המתלה. האלוף גונן אמר שכוח מצרי כבר נמצא בפתח הדרומי של ואדי סודר, באזור "חננון" והרמטכ"ל סיכם עמו שהוא יתאם את המעבר מהוואדי צפונה – לכיוון המתלה.

בעיית החסימה צפונה נפתרה, אולם הדיווח של אלוף הפיקוד על הכוח ב"חננון" הדאיג את הרמטכ"ל. הוא היה מודאג מאפשרות שכוח מצרי ינוע דרומה לכיוון ראס סודר. רמ"ח המבצעים, שהיה באותן שעות בקשר עם מפקד מרש"ל, סיפר שהאלוף גביש מודאג בגלל אופי השטח וביקש שיישלח כוח מוואדי סודר לראס סודר, או לפחות שיוכן כוח למשימה זו. עם זאת, ציין תא"ל שטרן שהכוח שהתגלה באזור המצוין כולל שלושה נגמ"שים בלבד, ומאידך גיסא פועל חיל האוויר כבר שעות מספר באזור. זאבי הציע לפנות מראס סודר את כל האנשים שאין הכרח שישארו: יחידת אמ"ן 848, חיילות ועובדים אזרחיים, ולהותיר

118 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

119 שם.

120 לא ברור עם מי בדיוק שוחח הרמטכ"ל בקשר לכך. ההקלטה בחדר הרמטכ"ל הופסקה לכמה דקות. לפי דברי האלוף זאבי לאלוף גונן ולאל"ם בן-ארי יוצא שהרמטכ"ל סיכם את עניין התגבור עם אלוף הפיקוד. ביומן רל"ש הרמטכ"ל כתוב: "הרמטכ"ל לטליק: למנוע מהמצרים אפשרות וגו'". ברשימות רמ"ח היסטוריה לא מוזכרת שיחה בין הרמטכ"ל לסגנו בנושא, אולם נכתב: "אורי בן-ארי לרמטכ"ל: דרך ראס-ג'ונדי ישגרו כוחות כולל טנקים, לכיוון אבירודס" (רשימות רמ"ח היסטוריה). ביומן רל"ש אלוף פיקוד הדרום נכתב: "18:20: רמטכ"ל צלצל לאלוף. אורי הסביר לו על עדכון כי אלוף לא היה".

121 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

122 פירוט השיחות בנושא כוונות הצליחה של אוגדה 143 ראה בעמ' 593–595 להלן.

בידי גביש את ההחלטה היכן להציב את ה"פקק" הבא. סוכם שרכב לפינוי טילי ה"הוק" יוכן באופירה, ייעשו הכנות לפיצוץ, ואם יתאפשר שלא לסגת – אין לעשות זאת. האווירה בחדר הייתה מתוחה. הרמטכ"ל היה מודאג. ראש אמ"ן, בניגוד לו, היה רגוע. עוד לפני השיחה האחרונה של הרמטכ"ל עם אלוף פיקוד הדרום העיר ראש אמ"ן: "היום הראשון שלפי דעתי אנחנו יכולים להיות קצת יותר רגועים". "לא", השיב הרמטכ"ל, "אני רוצה להגיד לך שזה היום הראשון שאני מודאג, ככה [ברצינות]". "למה? גמרת כמעט את הבעיה בסוריה" – העיר האלוף זאבי "רגע, למה אתה מודאג?" – הקשה ראש אמ"ן. "אני רואה צעד אחד קדימה" – השיב רב-אלוף אלעזר, אולם תשובתו נקטעה על-ידי צלצול הטלפון מאלוף פיקוד הדרום.

עתה, לאחר סבב נוסף של דיונים בנושא הכוח המצרי בצפון המפרץ, הזמין הרמטכ"ל את ראש אמ"ן להציג בפניו את הנושאים שעליהם רצה לדבר עמו. האלוף זעירא אמר שבכוונתו לדון בכמה נושאים, אך אין טעם לדון בהם כל עוד הרמטכ"ל שרוי במתח, "כן, אני מתוח" – השיב רב-אלוף אלעזר. "אז אם אתה מתוח, בוא נדבר על הדבר הזה ואולי נוריד את המתח. ...אנחנו כבר כמה פעמים או נמתחנו לטובה או נמתחנו לרעה בגלל חוסר אינפורמציה. בוא נראה איזה אינפורמציה יש לנו פה על האויב. אני לא יודע, כי זה רק מתצפית אפשר לראות, כמה ראו, הרי חיל האוויר, אני מבין, ירד עליהם ועשה בהם די הרבה נזק" אמר ראש אמ"ן. האלוף זאבי הסביר שהמקור לידיעות הוא האלוף טל ואין להם אימות משום מקור אחר. האלוף זעירא הטיל ספק אם אמנם יש מקום לבהלה. לדבריו לא ייתכן שנמצא שם כוח אויב גדול, שכן "הם הלכו באמצע היום, חיל האוויר ירד עליהם, ואני מבין שדי יפה. ראו שם כמה טנקים וכמה נגמ"שים, אמרו לי – חמישים. התחילו חמישים, חיל האוויר הוריד את זה ל-25, לחצי. מתוך ה-25 אמרו לי 15 נגמ"שים, עשרה טנקים... חלק מהם לקחו כבר ותפסו למעלה. [אם כך] יכול להיות שבכלל אנחנו [נמתחים על לא דבר]."

נוכח ספקנותו של ראש אמ"ן ביקש הרמטכ"ל מהאלוף זאבי לאסוף ידיעות בנושא. זאבי השיב שהוא מעודכן בכל המידע האפשרי והציגו במרכז בפני הנוכחים: תצפית בנקודה 3737 שממערב לציר "עזבון", שבמרחק 18 ק"מ ממזרח לחוף, גילתה כוח בן שלושה נגמ"שים. אולם לא מידע זה היה המידע שהדאיג. לאחר מכן הודיע האלוף טל שכוח, בגודל בלתי ידוע, של טנקים ונגמ"שים יצא מ"מיסיסיפי" ונע ללא הפוגה בצירים "יונה" ו"עזבון". לזה נוספה הידיעה שהודיע גונן לרמטכ"ל שלפיה נמצא כוח מצרי בפתח הדרומי של ואדי סודר. לפיכך ניתנה הוראה לכוח בן 20 הטנקים שבראס מסלה לסגת דרומה לראס סודר, וחיל האוויר קיבל הוראה להניר ולפעול באזור. בשלב דברים זה נפסק הטיפול בנושא בחדר הרמטכ"ל, שכן לחדר הגיע שר הביטחון והרמטכ"ל ביקש מכל הנוכחים לצאת ולהותיר את שניהם לבד.¹²³

תגובות הרמטכ"ל לפעולות אוגדה 143 ולכוונות צליחה

שר הביטחון הגיע לחדר הרמטכ"ל בעקבות בקשת הרמטכ"ל, קודם לכן, להיפגש עמו, לדון בחילופי גברי בפיקוד הדרום. כזכור הציע שר הביטחון כבר בשחר היום, לאחר שחזר עם הרמטכ"ל מהביקור בחזית הדרום, להחליף את האלוף גונן. אירועי 8 באוקטובר הביאוהו למסקנה שהאלוף אינו שולט בכוחות, הרמטכ"ל לא מיהר לעשות זאת. הוא עצמו הרגיש, כפי שאמר באותו יום לנוכחים בחדרו, כי לאלוף גונן חסרה ראייה פיקודית, אך הסתפק באותו שלב בשליחת סגנו לדרום. האלוף טל הגיע כאמור, לדרום, בשעה 16:30, והכוונה הייתה שיישאר שם במשך 9 באוקטובר בלבד. באותו יום התפתחה בפיקוד הדרום פרשה נוספת, שהוכיחה שהאלוף גונן אינו מצליח להטיל מרותו על מפקד אוגדה 143 – האלוף שרון. לפי תמונת המצב שהצטיירה במצפ"ה, התקדמה אוגדה 143, תוך שמירת מגע עם כוחות האויב שמולה, לתעלת סואץ, ומפקדה שכנע את אלוף הפיקוד לבקש לצלוח אותה, בניגוד לקו הפעולה שהתווה הרמטכ"ל. בעקבות זאת גמלה אצל הרמטכ"ל ההחלטה להחליף את האלוף גונן.

בביקורו בדרום בליל 8-9 באוקטובר ובבוקר 9 באוקטובר הנחה, כזכור, הרמטכ"ל, שאוגדות 162 ו-252 יישארו בעמדותיהן, יתארגנו ויצברו כוח. כוחותיהן יקיימו מגע מרחוק עם כוחות האויב כדי שהללו לא ינוחו, אולם לא יתקפו ולא ילחצו, כוח קלמן יתכונן לאפשרות כיבוש פורט פואד ופורט סעיד ואוגדה 143 תתארגן מאחור, לאפשרות צליחה בליל 10-11 באוקטובר.¹²⁴ בשעה 12:10 הודיע האלוף גונן לרמטכ"ל שהוא קבע את אוגדה 162 כאוגדת עתודה במקום אוגדה 143 ושכונתו "באם הכול מתייצב והלחץ יורה, לכבוש את 'מיסורי' ואת אזור 'מצמד'".¹²⁵ הרמטכ"ל התנגד לכך שכוחות צה"ל יישחקו טרם כניסתן של הדיוויזיות המשוריינות למערכה. שעה לאחר מכן סיפר אלוף הפיקוד לרמטכ"ל שכוחות אויב נסוגים מ"מיסורי" שבגזרה המרכזית והכוונה היא שאוגדה 143 תשמור מגע מרחוק עם הנסוגים. הרמטכ"ל הזהירו שלא להיכנס לעומק מערך החי"ר, אלא לירות על הטנקים ממרחק.¹²⁶

בשעות הערב התברר שתוך כדי אותה שמירת מרחק מרחוק עם הנסוגים הגיעו כוחות אוגדה 143 עד לקו המים. בשעה 18:45 שוחח הרמטכ"ל, טלפוניית, עם סגנו, שהיה בחפ"ק פיקוד הדרום. את ששמע בשיחה זו סיפר מיד לנוכחים בחדרו:

אריק, בניגוד לפקודה, לקח את האוגדה, תקף פה, הגיע פה [באזור "לקקן" – "מצמד"] לקו המים. הוא נמצא פה. האויב יש לו פה באגף [הצפוני] כוח גדול, טנקים. פה יש לו [לאויב] ב"חוה הסינית" וב"מיסורי" טנקים. את שני הדברים האלה הוא [אריק] לא כבש,

124 ראה עמ' 533, 547 לעיל.

125 ראה עמ' 570-571 לעיל.

126 ראה עמ' 579 לעיל.

והוא רצה לצלוח בקו ישר. הוא הגיע לשם בניגוד לפקודה. אמרו לו שלא מתכוונים לצלוח והוא העביר את האוגדה לשם.¹²⁷

בדברי הרמטכ"ל בצדו המטכ"לי של הקו נשמעו, בין היתר, הדברים הבאים: "טליק! מה אתה אומר על העניין הזה של אריק?" "אז אל תעשו את זה, תוציאו אותו החוצה". "אז תגיד לשמוליק שיוציא אותו החוצה ושיתארגן".¹²⁸ במהלך השיחה אמר האלוף טל: "הרווח מזה שאריק קרוב לתעלה הוא שהמצרים לחוצים ולכן אינם נכנסים עם [הדיוויזיות] המשוריינות. מאידך באגפים הם עושים תרגילים כמו אבו-רודס".¹²⁹ נראה שבתגובה על כך אמר הרמטכ"ל: "עכשיו תשקלו אתם. אני לא רוצה לצלוח אתו כמובן. אבל תשקלו האם כדאי להתארגן במקום או לצאת אחורנית, או להיערך מחדש. את זה תחליטו אתם".¹³⁰ כנראה שבהמשך השיחה חזר האלוף טל על כך שבכוונת האלוף שרון לצלוח את התעלה ובתגובה הרעים הרמטכ"ל: "אני אומר שלא צולח, לא צולח, לא צולח!"¹³¹

האלוף גונן הודיע על התשובה השלילית לאלוף שרון.¹³² אולם כעשר דקות לאחר מכן החל בהערכת מצב נוספת לאפשרות צליחה.¹³³ בשעה 19:10 התקשר שוב לרמטכ"ל וביקש אישור לצליחה. "תוציאו אותו החוצה ותעבירו אותו לאחור ושיתארגן ושתהיה לך עתודה". ... "אמרת את זה אתמול, התכוונתי היום, אני לא יודע למה הוא בתוך הקרב". ... "בסדר, אז בינתיים תוציאו אותו החוצה ושיתארגן בחוץ". ... "טוב, תוציאו אותו החוצה. אני לא מתכוון לצלוח" – השיב הרמטכ"ל לפניית החוזרות ונשנות של אלוף פיקוד הדרום.¹³⁴

הרמטכ"ל הוטעה לגבי פעולותיו של מפקד אוגדה 143, שכן האלוף שרון לא קידם את האוגדה לקו המים; רק גדוד הסיוע האוגדתי הגיע סמוך לגדת האגם המר ב"לקקן", תוך התקדמות שלא הייתה כרוכה בלחימה. האלופים טל וגונן מסרו אמנם לרמטכ"ל, שהאלוף

¹²⁷ הקלטות בחדר הרמטכ"ל. שעת השיחה – לפי יומן רל"ש אלוף פיקוד הדרום, שם נכתב: "17:45 – התייעצות עם הרמטכ"ל – תשובה שלילית".

¹²⁸ הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

¹²⁹ רשימות רמ"ח היסטוריה. הכוונה לאזור מפרץ סואץ ולא דווקא לאבו-רודס עצמה.

¹³⁰ הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

¹³¹ שם. מהרשימות ביומן רל"ש אלוף פיקוד הדרום עולה הרקע הבא לפנייה זו: בשעה 13:45, לאחר שיחתו עם הרמטכ"ל, פנה האלוף גונן לאלוף שרון וביקשו "לא להסתער, רק להחזיק מגע קרוב". בשעה 14:30 יצא אלוף הפיקוד לאלוף שרון שהיה ב"עכביש 53". באותה עת ניהלה האוגדה קרב-מגע עם כוחות אויב ב"מיסוריי". בשעה 15:20 הורה לו אלוף הפיקוד "לנתק מגע, לרכז הכוח על מנת לשמרו למשימה העיקרית המתוכננת". בשעה 17:00 חזר לחפ"ק הפיקוד. בשעה 18:21 הודיע האלוף שרון כי "תוך כדי התקדמות אסית הגיע הכוח ל'מצמד', עבר את 'לקקן', לקח את המעוז והגיע להצטלבות 'נחלה'–'לקסיקון'. מבקש אישור לצלוח". בעקבות זאת באה בשעה 18:45 "התייעצות עם הרמטכ"ל, תשובה שלילית".

¹³² שם. בהערותיו לטיטוט מסמך זה כתב האלוף שרון, כהערה למשפט זה, בין היתר: "אינני זוכר כל 'תשובה שלילית' שהעביר לי גונן אז בעניין הצליחה – כנראה מפני שבאותה שעה לא היה דבר הרחוק מדעתי כמה צליחת התעלה במקום ובזמן ההם" (הערות האלוף שרון).

¹³³ יומן רל"ש אלוף פיקוד הדרום.

¹³⁴ הקלטות בחדר הרמטכ"ל. ביומן רל"ש אלוף פיקוד הדרום נכתב: "19:10 – האלוף התקשר לרמטכ"ל. רמטכ"ל לא אישר צליחה".

שרון הגיע, בניגוד לפקודה, לקו המים ושככוונתו לצלוח את התעלה, אולם בדברי הראשון לא נשמעה הסתייגות מכך – הוא אף ציין את היתרון הנובע מההגעה לקו המים – והשני פנה, כאמור, כמה פעמים לרמטכ"ל בבקשה לאשר צליחה. הרמטכ"ל פסל אפשרות זו, תוך שציין מפורשות שהדבר מנוגד להנחיות שנתן בפגישה בלילה לפעילות ביום זה. בעקבות השיחה משעה 18:45 שוחח הרמטכ"ל עם רב-אלוף (מיל') בר-לב, שנכח באותה עת בחדר, על אפשרות מינויו על חזית הדרום.¹³⁵ הוא ביקש לשוחח עם שר הביטחון ונאמר לו שהשר נמצא אצל ראש הממשלה.¹³⁶

פגישת שר הביטחון עם ראש הממשלה

המידע על מגמות האלוף שרון הגיע לשר הביטחון עוד לפני פגישתו עם ראש הממשלה. הפגישה החלה בשעה 16:15 ובה נכחו גם מזכיריהם הצבאיים של ראש הממשלה ושל שר הביטחון, מנכ"ל משרד ראש הממשלה, מזכירה המדיני של ראש הממשלה ושליש השר. שר הביטחון סיפר בה כי "אריק אומר שהדבר היחיד שאפשר לעשות הוא עלי-ידי ניסיון לעבור". "עשו אתמול אי-צדק לאריק" – הוסיף – "שם יש שטח ביצות ומלכודת לא תהיה ואז הוא יכול להמשיך ללחוץ למטה ובתוך לבו הוא רוצה ללכת לקהיר. הוא יודע שזה מאוד ספקולטיבי".

השר סיפר על פגישתו עם עורכי העיתונים: "אמרתי לעורכי העיתונים שתודה לאל זה לא דגניה א, כי יש מדבר ומבחינה קרבית נלחמים בו. בראייה הצבאית מתעלמים מזה כי אנחנו יכולים להרשות לעצמנו להיות בקו יותר טוב". הוא שאלה אם הרמטכ"ל הסביר את המצב היטב בוועדת החוץ והביטחון. "כן" – השיבה הגברת מאיר – "אבל הם אמרו שמתקבל הרושם שלא אומרים את האמת לציבור". בתגובה לכך אמר השר שהאלוף (מיל') יריב הבטיח שהוא יטפל בנושא ההסברה.¹³⁷

שיחה בין שר הביטחון לרמטכ"ל על מינוי מפקד לחזית הדרום

לאחר פגישתו עם ראש הממשלה הגיע שר הביטחון לחדר הרמטכ"ל. רב-אלוף אלעזר ביקש מכל הנוכחים לפנות את החדר ולהותיר את שניהם לבד. "אני מרגיש לא טוב עכשיו" – פתח הרמטכ"ל – "אנחנו אתמול סיכמנו, כשהיינו בדרום, איך הם צריכים להיות ערוכים. מה אני אמרתי לאריק? – אחור, בהתארגנות, אולי יצלח בלילה בין ד ל-ה. אמרתי ככה?". "כן" – השיב השר, שהיה, כזכור, אתו, באותו דיון בפיקוד הדרום – "אני זוכר [שאמרתי] שהערב לא,

¹³⁵ לשיחה זו אין סימוכין ישירים, אולם ניתן ללמוד עליה מדברי הרמטכ"ל לרב-אלוף (מיל') בר-לב, בטרם עזב האחרון את חדר הרמטכ"ל: "אני רוצה לדבר עם משה על מה ששאלתי אותך" (הקלטות בחדר הרמטכ"ל) ומדברי הרמטכ"ל לשר הביטחון שהוא שוחח רבע שעה לפני כן עם רב-אלוף בר-לב בעניין (שם).

¹³⁶ שם.

¹³⁷ פגישה אצל רה"מ – תאריך 9.10.73, שעה 19:15, רשימות שלישי שהב"ט.

אבל אולי בעוד ערב – נתכונן".

מה שאירע בפועל, המשיך הרמטכ"ל: "אריק, בניגוד לפקודה, יצא קדימה, תקף פה, הגיע פה עד למים", וכל זאת עוד בטרם כבש את "החוזה הסינית". "מה הוא רוצה שם?" – שאל השר. "מה הוא רוצה? הוא רוצה לצלוח" – השיב הרמטכ"ל. "איך הוא יצלח?" – תמה השר. – "אחר כך נחזור [לעניין הפעולה בניגוד לפקודה], אבל נניח קודם את ההיגיון של אריק". כוונתו אינה רק לצלוח, אמר הרמטכ"ל, הוא מתכוון גם לכבוש את "החוזה הסינית" בלילה. לדברי אלוף פיקוד הדרום יש במקום חיילי חי"ר מצרים רבים עם טילי "סאגר", אבל בסדר, אפשר לכבוש אותה. אם נחליט שזה הדבר הכי חשוב במלחמה הזו אז נכבוש ונשכיב 20 טנקים". בכוונת האלוף שרון לכבוש את "החוזה הסינית", לגרור את גשר הגלילים, להציבו על התעלה ולצלוח. "מתי הוא רוצה לעשות את כל זה?" – תמה השר. "הלילה" – השיב הרמטכ"ל. "גם לכבוש וגם לשים את הגשר וגם?" – הוסיף השר לתמוה. "כן. וגם לעבור לצד השני". השיב הרמטכ"ל. "ומה אחר כך?" – שאל שר הביטחון – "אני כבר לא מדבר על הפקודה, אבל אני עוד בשאלת ההיגיון שלו." ¹³⁸ So what?

נראה שהתוכנית היא שאוגדה 143 תצלח – השיב הרמטכ"ל – תתקדם בגדה המערבית ותשתלט תוך כדי התקדמותה על סוללות טילי קרקע-אוויר באזור. בכך ייפתח פתח לקבלת סיוע רב מחיל האוויר. "עכשיו כתוצאה מזה אפשר להניח שהצבא המצרי ייסוג מפה וייסע לקהיר". עם זאת, ייתכן שהצבא המצרי לא ייסוג. ראש-הגשר יישאר אז תקוע בין שתי הדיוויזיות המשוריינות המצריות, הם יתחילו לכרסם בו ויתישו אותו. בעיה נוספת שתיווצר נובעת מהצורך להחזיק ציר אספקה פתוח לאוגדה. כוחות מצריים נמצאים בקרבת הציר שבו התקדמה אוגדה 143 בגדה המזרחית. כדי לשמור על ציר פתוח יהיה צורך להעביר את אוגדה 162 לשמירת הציר. "אז אם ברן ישב וישמור לו הציר, אז הם [המצרים] יצאו לי מקנטרה וילכו לארץ ישראל! אני נכנס להרפתקה, להימור שאני לא יכול לעשות אותו, זה רעיון מטורף. אז אני אמרתי לו: 'תכין צליחה, כי אולי בלילה של יום ד', והיה ותהיה התפתחות חיובית – אולי נצלח'".

תמונת מצב זו עוררה בלבו של שר הביטחון הרהור שיש, אולי, להחליף את האלוף שרון. "מה גורודיש אומר על זה?" – שאל השר. "גורודיש אומר: '...שאלתי אותו [את אריק] כמה

138 בהערותיו לקטע זה ולקטע לעיל שבו נזכר עניין זה, כתב האלוף שרון, בין השאר, כי לא "לקח את האוגדה" קדימה לתעלה; לא הגיע לקו המים – לא עם כל האוגדה ואפילו לא עם גדוד הסיוע; איש מכוחותיו לא הגיע ל"מצמד" והוא לא התכוון לצלוח. "לא העליתי כלל בדעתי לצלוח את התעלה ב-9.10 ובוודאי לא 'לחצתי' שיאשרו לי צליחה מידית, שם ואז" – כתב (הערות האלוף שרון, 13.9.87). במכתבו השני טען האלוף שרון, בין היתר, כי כל ה"עכירות" שייחס לו הרמטכ"ל לא היו ולא נבראו: הוא לא הפר כל פקודה ולא פעל בניגוד להוראות המחייבות, או לאישורים שניתנו לו. כל פעולה התקפית שביצע ב-9 באוקטובר בוצעה תמיד במסגרת הפקודות שקיבל, ועל-פי האופן שבו תורת צה"ל מחייבת לבצע קרב הגנה. "מובן מאליו שיזמתי ולחצתי לנצל הצלחות והזדמנויות וגם לצלוח בהקדם האפשרי. אבל לפחות אז, ולפחות בצה"ל כפי שאני הכרתי כל מפקד נדרש [וגש – במקור] לגלות יוזמה ותוקפנות מקסימלית, גם (ואפילו במיוחד!) בקרב הגנה" – כתב האלוף שרון. במכתבו זה חזר על הטענה שלא חלם, ובוודאי לא הפעיל את כוחותיו, להגיע "באותו יום" או "באותו ערב או לילה" עם "כל האוגדה" לתעלה. (הערות האלוף שרון, 3.4.1990).

שאלות, אז הוא ענה לי; אז לא האמנתי לו, האזנתי לרשת שלו, ראיתי שהוא משקר לי, שזה בדיוק ההפך – השיב הרמטכ"ל.¹³⁹ "ל... מוציא מן הדעת" – התרתח. "זה לא הפתעה שאריק משקר" אמר שר הביטחון, וניתח את תכונותיו שיש בהן כדי להסביר את חוסר המשמעת:

אתה יודע? אני כשהסתכלתי אתמול על אריק, חשבתי לעצמי: הלא אריק הוא די שואל את עצמו, לא רק מתוך הלב כמו שכל אחד מאתנו, אבל ממש בביזנס: "מה יצא לי מהעסק הזה? מה יהיה? אני אעמוד פה בשהייה, בלימה – אהין, אהער [הנה ושמה] – אני יחד עם אלברט, אני יחד עם קלמן, גורודיש, אינני יודע איפה". אריק בא לתעלה לעשות סדר – אז בבקשה, "קדימה, עם עובד!" יצליח? – טוב; לא יצליח? – ילכו לעם ישראל מאתיים טנקים. ילכו לעם ישראל מאתיים טנקים ואריק עשה פריצת רומל כזו וכן הלאה. הוא גם בתוך לבו מאמין שזו הדרך, ויש לו בעיה אישית, ששמה אריאל שרון: שלא יצא שהוא ישב שמה במוצבים כאחד המפקדים האחרים.

"אבל זה לא גובל בטירוף?" – התריס הרמטכ"ל. "זה בכל אופן ודאי שלא גובל במשמעת ובסדר במלחמה" – צחק שר הביטחון.¹⁴⁰

בטרם יחליט על המשמעויות וההחלטות הנובעות מכך, התעניין השר אם באותו הלילה יתפנו האנשים מהמעוזים. "לא יודע" – השיב הרמטכ"ל – "לא שאלתי אותו, כי אני מודאג מעוד דבר". אותו דבר מדאיג היו הידיעות על הכוחות המצריים שבצפון מפרץ סואץ. השר תמה מדוע אין חיל האוויר מופעל לאיכון כוחות האויב ותקיפתם. הרמטכ"ל השיב שחיל האוויר אכן מופעל להנדה וסיפר לו על הפקודות שנתן ועל תוכניותיו: על כוח סמח"ט 35 להשתדל להחזיק מעמד עד הבוקר. אם יתברר בבוקר שיש זמן ושהצירים המובילים לראס סודר מדרום פתוחים יובאו לשם כלי רכב שיפנו את טילי ה"הוק". במקביל ייעשו הכנות לפיצוץ הטיילים, למקרה שיתברר שהכוח אינו מחזיק מעמד ושאי אפשר לפנותם. במקרה כזה יפוגו הטיילים והלוחמים ייסוגו, בשלבים, ל"פקקים" שאת מיקומם יקבע מפקד מרש"ל.

139 בכינוס סיכום המלחמה אמר האלוף גונן כדברים האלה:

"ביום שלישי הייתה התקפה בגזרת 143, שנהדפה ע"י 143 וממנה יצאה 143 להתקפה. זה נגד את ההנחיה והפקודה שלא לתקוף, אלא לבלום תוך-כדי צבירת כוח. אנחנו שמענו כי אוגדה 143 תוקפת. התקשרתי עם מפקד האוגדה והוריתי להפסיק את ההתקפה. התשובה הייתה כי הוא לא תוקף. שמענו ברשת המשך פקודות. טסתי לטסה, לקחתי ג"פ והגעתי למפקד האוגדה. הוא היה די קדימה, בציר הזה באיזה מקום. דיברתי איתו בזחל"ם וסיכמנו כי ההתקפה נעצרת. בדרכי חזרה השתהיתי כי ביקרתי ביחידות ... חזרתי למפקדה והתברר לי כי ההתקפה נמשכת". (כינוס ספ"כ, 5.2.1974; דגשים שלי, ש"ג)

נראה שלכך מכוונים הדברים שאמר הרמטכ"ל לשר הביטחון. מיומן חמ"ל הפיקוד ומיומן רל"ש אלוף הפיקוד עולה כי בשעה 13:16 התקשר האלוף גונן לאלוף שרון והורה לו שלא להיכנס להתקפה, אלא לשמור מגע מרחוק, וכי חזר על כך בשעה 13:45. בשעה 14:30 טס אל האלוף שרון שהיה ב"עכביש 53". בשעה 15:20 הורה לו "לנתק מגע, לרכז הכוח על מנת לשמרו למשימה העיקרית המתוכננת" ובשעה 17:00 חזר לחפ"ק הפיקוד.

140 השיחות בנושא פעולות אוגדה 143: הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

השר ציין שהוא נפגש עם ראש הממשלה בדיוק למטרה זו, כדי לחזור ולהבהיר לה את העניין שעליו עמד כבר ב-7 באוקטובר: שייתכן שייווצר מצב שצה"ל יצטרך לפנות חלק ממפרץ סואץ. יש להכין, קרקעית, קו עצירה, כך ש"בסוף נגיע לנקודה כמו ברמת-הגולן – שלא יעברו אותה... אבל זה בסוף – לא בהתחלה. אם נצטרך לפנות – נפנה. אבל מה שאפשר באמצע – לעשות". להערכתו, הגיוני שהמצרים ירצו כעת לכבוש את אזור הנפט, שכן מחומר מודיעין מלפני המלחמה עולה שיהיו להם שלושה יעדים: המצרים, הנפט ושרם א-שייח'. נראה שלמצרים לא יוכלו להגיע במהרה וסאדאת לא יוכל להרשות לעצמו מצב ש"כל ההתקפה הזאת, אחרי שש שנים לעשות, בשביל לעבור ארבעה ק"מ או שני ק"מ", מה גם ש"הייתה היום הודעה של סאדאת שהוא אישית נתן הוראה לקחת את הנפט". בשל סכנת התקדמות הכוחות המצריים דרומה ביקש השר לברר אם נשארו חיילים חיים במעוז המזרח ואם אפשר לפנותם.¹⁴¹ "מתי הוא רוצה לתקוף את ה'חוזה הסינית'?" – שאל השר. "אני לא יודע... הוא משגע אותי. אמרתי לו [לגונן]: 'תוציא אותו [את שרון] החוצה ותארגן אותו כאוגדה'. אני שלחתי את טליק לשם היום בצהריים, להישאר אתם כל היום". "אתה מגורודי happy בסך הכול?" – שאל השר את הרמטכ"ל. רביאלוף אלעזר השיב שהאלוף גונן "לוחם יוצא מהכלל, מה שחשוב שהוא יציב בכל מצב, שוקל בסדר, מנהל קרב בסדר". הבעיה היא שהוא טרם הגיע לנדרש מאלוף פיקוד – הוא מנהל את המערכה כמפקד אוגדה: התמקדות במתרחש עתה במקום בשלב הבא:

ההיקף שלו אוגדתי. ומה זה היקף אוגדתי? – אני עברתי את זה על בשרי: אתה מגיע לבגרות שאתה על הקרב חושב במונחים כאלה: 'מה שקורה עכשיו זה כבר לא אני, זה כבר מפקדי האוגדות... מה שקורה עכשיו את זה אני כבר מזמן לא יכול לעצור. בואו נדבר על מחר. מה יקרה מחר – זה העבודה שלי'. המרחב והזמן הזה של אלוף פיקוד – אין לו... זה נקודת התורפה היחידה שלו.¹⁴²

"היא לא כל כך קטנה" – הגיב השר – "כי הבעיה שלנו היא שיהיה שם מוח יוצר-פורה, שיעזור לנו לומר איך לצאת מזה. אנחנו מפה לא נפתור את זה". שניהם הסכימו שיש צורך לשלוח לדרום מפקד לא "במקומו" של האלוף גונן אלא "נוסף". אם "מעליו" אז "אפשר לשים את חיים בר-לב" – אמר הרמטכ"ל. "הוא ירצה ללכת?" – שאל השר. "שאלתי אותו לפני רבע שעה, הוא היה פה. הוא מוכן" – השיב הרמטכ"ל. "חיים בר-לב טוב מאוד. אז הוא באמת מוכן?" – התלהב השר. "אני יכול להבין אותו שהוא מוכן" – המשיך, כשהוא נזכר באירועים ערב מלחמת ששת הימים, עת חשב על אפשרות לפקד על פיקוד הדרום בצד אלוף הפיקוד: "אני ממש הייתי מוכן לעשות את זה לפני [המלחמה] ב-67. אני חשבתי אז שהבעיה היא פה [בדרום] וצריך לטפל בה. וגם אמרתי: 'לא במקום שייקה [גביש – אלוף הפיקוד], אלא בנוסף לשייקה'. ...אם הוא ממש מוכן, ואם אתה בעד – אני מאוד בעד זה. זו כעת החזית... העיקרית והבלתי פתורה". האוטוריטה שיש לבר-לב והעובדה ש"הוא לא

141 הדגש – בקולו של שר הביטחון.

142 הדגש – בקולו של הרמטכ"ל.

קפוא", אלא שביכולתו למצוא פתרונות לבעיית פיקוד הדרום בהיותו במקום, הכריעו בעד מינוי בר-לב. "אני בכל לבי בעד" – הוסיף שר הביטחון.

הרמטכ"ל ביקש לקשרו, טלפונית, עם רב-אלוף בר-לב. בעוד שניהם ממתינים לשיחה הטלפונית חזר השר לבעיית אוגדה 143: "מה אתה עושה עם אריק?" – שאל – "אמרו לו לצאת, אז הוא יצא?". זו הסיבה שבשלב רצייתי לשוחח אתך – אמר הרמטכ"ל – "שום דבר במלחמה הזאת לא הרגיו אותי כמו זה".

השר הביע דעתו שלאחר ש"נגמור את העניין הסורי", יהיה צורך "לטפל בהם – [במצרים]. הוא סיפר כי "עם המזל שלנו" פגעו הפצצות חיל האוויר בדמשק גם בבניינים של האו"ם ו"הצלב האדום", וכתוצאה מכך נהרגו כמה מעובדי שני המוסדות הללו ובני משפחה שלהם.

הרמטכ"ל סיפר לשר על הדיונים שניהל בחדרו השכם בבוקר, לאחר צאת השר מחדרו. "אני כל הזמן חולב אותם [את אנשי אמ"ן], אולי [דיוויזיות] 4 ו-21 עברו". תקוותו היא ששתי הדיוויזיות המשוריינות יצלחו את התעלה ובהתכששות יספגו אבדות כבדות. לנגד עיניו עומדת הדוגמה של האירועים בחזית הצפון: "מה היה טוב ברמת-הגולן? – שתי הדיוויזיות האלה [המשוריינות, נכנסו לקרב], גם הכוח של אסד הצעיר היה בפנים. הוא [פיקוד הצפון] זרק את הכול... עכשיו דיברתי עם הצפון, הם אומרים: 'אתה לא תכיר את רמת-הגולן' – על כל מטר – טנק, מלא טי-62, יש אומרים 700, יש אומרים 600...¹⁴³ הדבר הטוב ביותר יהיה אם דיוויזיות השריון יצלחו. אולם כדי שהמערכה נגדם תצליח אסור לכוחות פיקוד הדרום לשחוק טנקים בקרבות עם דיוויזיות החי"ר והדיוויזיות הממוכנות:

אני פוחד ששמוליק נגרר לקרבות. אני אתמול אמרתי להם. אתה שמעת אותי. אני... אני אפילו הגזמתי ואמרתי: 'לנתק מגע', אז אורי בן-ארי אמר לי: 'לנתק מגע?' אמרתי: 'סליחה [זו] לא הגדרה טובה. לא לנתק מגע [אלא] לצלוף, לדפוק, לא להיכנס לקרבות'. ואני לא מצליח לבלום אותו [את אלוף פיקוד הדרום]. או שאני לא קורא מפה את המציאות, או שהמציאות גוררת אותה. היום היו המון קרבות.¹⁴⁴

דברים אלה עוד חיזקו את השר בדעתו ש"צריך לשלוח את חיים [בר-לב] לשם, שייקח אותם בידיים, יעשו תוכנית". הרמטכ"ל ציין שהוא שלח את סגנו בצהריים לדרום, משום ש"ראיתי שזה לא הולך כמו שרציתי". "אמרתי לו: 'טליק, תארגן לי את שלוש האוגדות, תשמור על גורודיש, תצמצם את הקרבות, ואני רוצה לחכות אתם לדיוויזיות המשוריינות". הצד השלילי בהתפתחויות בדרום הוא ההיגררות לקרבות, הצד החיובי – שבאותם קרבות נגרמו אבדות רבות לאויב. הרמטכ"ל סיפר כי האלוף טל אמר לו זה עתה ששתי האוגדות – 143 ו-162 – "השמידו המון". לדברי סגן הרמטכ"ל אין למצרים ראשי-גשר, הם יושבים על הסוללה שליד

143 הדגש – בקולו של הרמטכ"ל.

144 למעשה תקפה גם חטיבה 500, משיקולים אופרטיביים מקומיים, כוח אויב ב"נול" – בניגוד למגמת הרמטכ"ל להימנע מקרבות, אולם משנצטווה מפקד אוגדה 162 להפסיק לתקוף – הפסיק (תולדות מלחמת יום הכיפורים, עמ' 152).

התעלה והטנקים שלהם צמודים לסוללה.¹⁴⁵ "זה יפה" – אמר הרמטכ"ל – "אבל אני לא יכול". "אבל אם כל יום נפסיד 40-50 טנקים – לא נצא מזה" אמר השר. "לא נצא מזה" – הסכים עמו הרמטכ"ל.¹⁴⁶

בשלב דברים זה הצליחו פקידות הלשכה למצוא את רב-אלוף בר-לב. השר שוחח עמו טלפונית, והביע התפעלותו מנכונותו לקבל את התפקיד. המשימה היא להגיע לפתרון "איך אנחנו לטווח יותר ארוך צריכים כך לכלכל את העניינים כדי להגיע לסוף טוב" – אמר לו. "ואני חושש מאוד" – הוסיף – "שמפנה לא דדו ולא אני נוכל לעשות את זה, ואלה שנמצאים שם – אם זה גורודיש, אם זה אריק וכן הלאה, אינני סומך עליהם שהם יוכלו לעשות זאת]. ...מבחינה פרסונאלית אני ממש מאושר". לבקשת בר-לב, שכיהן כשר המסחר והתעשייה, אמר לו שר הביטחון שהוא ישוחח עם ראש הממשלה בנושא המיני והשלכותיו לגבי כהונתו של בר-לב כשר. בטרם יצא השר להיפגש עם ראש הממשלה בעניין זה, הוא סיכם עם הרמטכ"ל שהם ישוּבו להיפגש בשעה 21:00. אז יעודכן השר, המתכוון לטוס לפיקוד הצפון, במצב בחזית זו, תסוכם תוכנית הפעולה למחרת בשתי החזיתות, ויחד עם בר-לב תסוכם התפיסה לגבי תוכנית הפעולה לטווח ארוך בחזית הדרום.¹⁴⁷

הפקדת ההסברה בטלויזיה בידי אלוף (מיל') יריב

במהלך השיחה עם הרמטכ"ל התקשרה ראש הממשלה לחדר וביקשה לשוחח עם שר הביטחון. כזכור, נפגשו השניים לאחר פגישת השר עם עורכי העיתונים, והוא סיפר לה על דבריו בפגישה.¹⁴⁸ ועל כך שהם "קיבלו שוק" למשמע הדברים.¹⁴⁹ ראש הממשלה חרדה להשפעה השלילית העלולה להיות לדברים, אם יתפרסמו ברבים. מר דיין הרגיעה והדגיש, חזור והדגש, שהדברים נאמרו שלא לפרסום. אשר לתוכן דבריו אמר שהוא לא דיבר אתם "על קו ב", אלא אמר שכוחות צה"ל נמצאים 4-5 ק"מ מתעלת סואץ ובמצב הדברים הנוכחי

לא כדאי לנסות לחסל את המאחזים המצריים, שכן הניסיון יעלה ביוקר רב. ייתכן שבתוך

145 תמונה זו אינה מדויקת, שכן המצרים אחזו בראשי-הגשר שהגיעו עד ממזרח לכביש התעלה ואף חסמו את כביש הרוחב בכמה נקודות קריטיות כגון "נזול" – "חמוטל" – "מכשיר" בגזרה המרכזית וקרת-מורא וכן ציר "בקרן" בין התעוזים "מצוה" ו"נוצה".

146 לפי ספרו של חנוך ברטוב, דדו, ספריית מעריב, מהדורה שנייה, ינואר 1979 – להלן "דדו" – (עמ' 136) "מתקשר מן הדרום האלוף טל, השווה שם עדיין, ומתאר את השתלשלות הקרבות הרבים שניטשו שם היום, בניגוד לכל ההוראות המפורשות, ומונה את האבדות בנפש ובטנקים. כך, בחוסר משמעת כזה, מסכימים ביניהם השר והרמטכ"ל, 'לא נצא מזה'". במקורות שלפנינו אין אישור לשיחה כזו, יתר-על-כן, רב-אלוף אלעזר לא ידע להשיב לשאלת השר לגבי אבדות צה"ל, לכן לא סביר שהאלוף טל "ימנה את האבדות בנפש ובטנקים". בפגישה שערכתי עם האלוף טל ב־31 ביולי 1983 הוא אמר שאינו זוכר שיחה כזאת.

147 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

148 ראה עמ' 595 לעיל.

149 כך סיפר לרמטכ"ל, שם.

זמן קצר ניתן יהיה לעשות זאת, אולם מגמת דבריו הייתה להביא לכך "שלא יעמדו לנו עם סטופר: 'מה זה, עוד לא זרקתם אותם?'".

לאחר שיחתו עם ראש הממשלה סיפר השר לרמטכ"ל שהוא ביטל את הופעתו המתוכננת בטלוויזיה, זאת בהתאם לעצתם של עורכי העיתונים, בתום הפגישה עמם. "הם אמרו לי; 'אתה יודע מה? – תן לנו להכין קו. דיברת אתנו? – תן לנו למכור את זה'".¹⁵⁰

השר ויתר על הופעתו בטלוויזיה. במקומו הופיע האלוף יריב.¹⁵¹ בשעה 20:20 נפגשו השניים והשר תדרך אותו מה לומר: המלחמה מתנהלת בשתי חזיתות. העדיפות ניתנה לחזית הסורית בגלל קרבתה לארץ. המלחמה בחזית הסורית עומדת להסתיים בקרוב. אין ביטחון בכך שסוריה תסכים להפסקת אש פורמאלית, אך מעשית תיגמר הלחימה בקרוב. אשר למצרים – יש להדגיש שצה"ל נמנע מלנסות לחסל את המאחזים המצריים בגדה המזרחית בשל המחיר היקר שהוא מעריך שיצטרך לשלם לשם כך, ושאין "לעמוד עם סטופר ביד" לגבי מועד חיסול המאחזים. יש לזכור שהמדבר מקנה לצה"ל מרחב תמרון גדול ואין להתייחס אליו כאילו הוא דגניה א.¹⁵²

הסכמת ראש הממשלה למינוי רב-אלוף בר-לב למפקד חזית הדרום

לקראת סוף זמן שהותו של השר בחדר הרמטכ"ל נכנס לחדר ראש אמ"ן, ולאחר צאת השר נכנס גם האלוף זאבי. הבעיות האישיות בפיקוד הדרום הטרידו את האלוף זאבי – חוסר המשמעת של האלוף שרון, כפי שהצטייר במטכ"ל, מחד גיסא ואי-יכולתו של האלוף גונן לפקד על מפקדיו לשעבר מאידך גיסא, הביאוהו לרעיון להפקיד את האלוף גונן על אוגדתו

150 שם.

151 ברטוב (דדו, עמ' 136) כותב כי אותו עורך, שדיבר עם ראש הממשלה, הפציר בה "שלא תניח לדיין להופיע כערב בטלוויזיה". וש"שר הביטחון מגיע איתה להסכמה, שיכטל את הופעתו בטלוויזיה". בספרו, תיאר שר הביטחון את הפגישה ואת פניית ראש הממשלה כלהלן:

נפגשתי עם עורכי העיתונים כדי 'להתיישר עם העם': לומר להם את מלוא האמת על מצבנו בצפון ובעיקר בדרום. החלק הקשה ביותר היה כמובן אוכדן קו בר-לב, נפילת המעוזים ואי-יכולתנו, בשלב זה, להדוף את הכוחות המצריים אל מעבר לתעלה. אכן, זו הייתה – כדברי עורך 'הארץ', גרשון שוקן – רעידת אדמה! רעידת אדמה – ואת כל הזעזוע שיש בה לגבי הציבור בישראל לא שיערתי מראש. נראה לי – ודעתי לא השתנתה גם בשעת הישיבה ולאחריה – שצריך למסור לציבור על כישלונותינו, על המצב בחזיתות ועל מחשבותינו בדבר המשך המערכה. אין טעם להסתיר את הדברים. אני מאמין – וזאת יש לומר – כי תוך זמן קצר תהיה ידנו על העליונה. לדאבוני לא הצלחתי לשכנע את העיתונאים בצדקת דעתי. הם הציעו בתוקף שלא לומר בפומבי מה שאמרתי להם, אף-על-פי שזו האמת. לדבריהם, אין הציבור יכול לעמוד בזה ומוטב שיודע לו המצב במשך הזמן, לשיעורין, ולא יבוא עליו כהלם. אני אומנם חשבתי שהם טועים, אולם גולדה קיבלה את דעתם. לפי בקשתה נמנעתי מלהופיע באותו ערב בשידור הטלוויזיה. במקומי בא אהרון יריב והציג את הדברים כפי שהנחתה אותו ראש הממשלה. (אבני דרך, עמ' 611).

152 שיחת אהרל"ה יריב עם שהב"ט, 9.10 – 20:20, רישום שליש שהב"ט.

של האלוף שרון – "הוא יודע לנהל אוגדה יפה. פיקוד – זה גדול על גורודיש" – אמר.¹⁵³ "אני חשבתי על זה. וזו אחת הסיבות שאני שולח את חיים למטה" – אמר הרמטכ"ל. הוא טרם נרגע מזעמו על מעשי שרון: "זה גובל בפשע. אצלנו זה פשע מלחמה" – הוא אמר – "אני כבר אמרתי שהוא בעתודה – זו הפקודה. הוא היום בניגוד לפקודה הלך למים, עשה קרב גדול בניגוד לפקודה, שיקר לגורודיש ואני מאזין לו ברשת, אני רואה שהוא משקר לו, ועכשיו הוא מבקש רשות לצלוח לגדה השנייה, עם כל האוגדה". אך הוא החליט להותיר את ההחלטה אם לעשות את החילופין בידי רב-אלוף בר-לב.¹⁵⁴

כמה דקות לאחר מכן הודיע שליש הרמטכ"ל לרמטכ"ל שראש הממשלה קיבלה בברכה את ההצעה להפקיד את רב-אלוף בר-לב על חזית הדרום.¹⁵⁵ בשעה 20:10 יצא, כזכור, שר הביטחון מחדר הרמטכ"ל, ובנוכחות השר גלילי הציע לה הצעה זו.¹⁵⁶ הרמטכ"ל התקשר בשעה 20:30 לרב-אלוף בר-לב, הודיע לו ש"גולדה קיבלה בברכה את ההצעה". "ואני שמח מאוד" – הוסיף. הוא הזמין אותו לבוא להתעדכן בקד"ם, האמור להתכנס בשעה 22:00, לאחר מכן "נעשה שיחה ארוכה על הנושא ותרד למטה... תקבל ממני מינוי של אלוף פיקוד הדרום". לשאלת בר-לב אם הוא כבר שוחח עם האלוף גונן בנושא, השיב רב-אלוף אלעזר שהוא טרם שוחח אתו, אולם הוא מניח ש"גורודיש לא יתנגד". "לך יש אופציה" – אמר לרב-אלוף בר-לב – "שגורודיש יקבל מיד את אוגדה 143 ושאר ילך הביתה. It's a good idea – תחשוב עד שתגיע הנה".

"הלוואי ויקנה את זה" – העיר אלוף זאבי – "הלוואי ויקנה את זה. זה גם יציל את המוראל עם גורודיש וגם יציל את המשמעת בחזית". הרמטכ"ל היה גם הוא בדעה זו: "גורודיש יהיה מאושר" – העריך – "כי בינינו לבין עצמנו, לו אני יכולתי להיות היום מפקד אוגדה – הייתי מרגיש יותר טוב. לא מצטער – אבל אין טוב מזה: קיבני מאט לוקח את הטנקים, מכה באויב – קה סרה סרה" – סיים בעליצות.

153 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

154 שם. בהערותיו לטיטת פרק זה ציין האלוף שרון, כי העובדה שהרמטכ"ל בחר "לטפל" בו, ולא באלוף הפיקוד, אף שכל הפניות לרמטכ"ל בעניין צליחה היו מצד האלוף גונן, מתמיהה. הפניות לרמטכ"ל בבקשות להתקדם או לצלוח לא היו אכן של האלוף שרון, אלא של האלוף גונן. זעמו של הרמטכ"ל היה על כך שלפי מה שדווח לו פעל האלוף שרון בניגוד למגמה שהוא – הרמטכ"ל – התווה לפעילות בפיקוד ובחלק מהמקרים גם בניגוד להנחיות מפורשות של אלוף הפיקוד. עם זאת לא החליט להחליף את מפקד האוגדה – האלוף שרון – או להדיחו, ולעומת זאת החליט לשים מפקד מעל אלוף הפיקוד החדש – האלוף גונן – שמתפקדו לא היה שבע-רצון. את השאלה מה לעשות בעניין האלוף שרון, הותיר כאמור למפקד החזית החדש – רב-אלוף (מיל') בר-לב.

155 שם.

156 תמצית לוח זמנים – בחומר השר דיין.

הערכת מצב בחדר הרמטכ"ל

שיחות אלה קטעו לרגע את דיון הערכת המצב שנערך באותה עת בחדר. לאחר צאת שר הביטחון ישב הרמטכ"ל עם האלופים זאבי וזעירא. הוא ביקש לשמוע את הערכות ראש אמ"ן לגבי דרכי הפעולה האפשריות לאויב והסתברויותיהן היחסיות, ואת דעות שני האלופים לגבי דרכי הפעולה האפשריות של צה"ל.

השאלה המרכזית שהנחתה את הרמטכ"ל בתכנון המהלכים בדרום, הייתה האם דיוויזיות השריון המצריות יצלחו. תקוותו הייתה שהן אכן יעשו זאת, ולכן, טען, המידע שהעביר האלוף טל מהדרום, בדבר הסבת אבדות רבות לאויב, לא רק משמח, אלא גם מדאיג. שכן גם לכוחות צה"ל מוסכות אבדות בהתכתשויות אלה, והם עלולים להיות מותשים עוד בטרם יגיעו למגע עם הדיוויזיות המשוריינות:

כל הפילוסופיה שלי בנויה על זה שכשהם יצאו החוצה ויתחילו לתקוף אותנו עם שתי הדיוויזיות המשוריינות אנחנו נתמודד אתן וניתן להם לשבור את הראש עלינו. אני רוצה שיקרה לי בדיוק מה שהיה לי ברמת־הגולן... אם הם לא יצלחו עם [דיוויזיות] 4 ו־21, אלא הם ימשיכו ככה לשחק אתנו עוד יומיים, אז אנחנו נצליח להרוס את מרבית הטנקים של שתי הארמיות של הדיוויזיות הממוכנות והחי"ריות ואז יופיע שריון טרי [של הדיוויזיות המשוריינות המצריות] מול שריון עייף ודליל [של צה"ל] – ואז לא טוב לי. לכן זה מדאיג אותי כמו שזה משמח אותי. את הפילוסופיה הזאת אני הולך להסביר לחיים... אילו כבר כוחותינו היו במבואות דמשק, אני הייתי יורד לפיקוד דרום והייתי מתחיל לעשות כמו בבה"ד 1: פורס מפה, עושה ניתוח קרקע, מחליט איפה אני רוצה להתנגש, שולח כוחות קרביים, מכין לי ריכוזים, מכין לי מצבורי דלק ותחמושת ונערך לקרב נגד [דיוויזיות] 4 ו־21, ...ולא הייתי מתפתה להם עכשיו לקרבות קטנים.

"היית יכול לעשות את זה טוב מפה בפקודה גם" – העיר ראש אמ"ן. "אני הרצאתי על זה. אני הרצאתי על זה אתמול ואני אומר את זה בטלפון, ואני אמרתי את זה לטליק כששלחת אותו למטה" – השיב הרמטכ"ל. "אחרי זה בא מפקד אוגדה ועושה לך קרב" – המשיך האלוף זאבי.

ראש אמ"ן העריך שיש למצרים שלוש דרכי פעולה אפשריות: הראשונה – להעביר את הדיוויזיות המשוריינות בלילה הקרוב; השנייה – לדחות את מועד צליחתן ביום-יומיים; השלישית – לוותר כליל על העברתן ולהסתפק במאחזן של דיוויזיות החי"ר. לפי הדוקטרינה אין להעביר את דיוויזיות השריון במצב הדברים הנכון לאותה עת, אלא יש להעמיק את ראשי־הגשר עד לטווח 12 ק"מ לפחות, "אבל אני ראיתי יותר מדי תופעות בניגוד לדוקטרינה". לדוגמה – הכנסת דיוויזיות השריון הסוריות ללחימה ברמת־הגולן "היא בהחלט בניגוד לדוקטרינה". לכן אין הוא מוציא מכלל אפשרות מהלך כזה, אולם הוא צופה סבירות נמוכה לנקיטתו. הסבירות הגבוהה ביותר היא שהמצרים לא יוותרו על העברת דיוויזיות השריון, אך ידחו זאת ביום-יומיים. אשר לדרך הפעולה השלישית – נראה שינקטו

אותה אם ימצאו בלחץ, או שיחליטו שאין טעם להרחיב את ראש-הגשר אלא יסתפקו בשליטה בשתי גדות התעלה.

השאלה המרכזית – אמר האלוף זעירא – היא האם הרמטכ"ל מעוניין שדיוויזיות השריון תצלחנה. אם הוא מעוניין בכך עליו להביא בחשבון שמהלך אחד, שהוא החליט לעשותו, עלול לסכל זאת – כיבוש פורט סעיד. מהלך זה יניא את המצרים מלהעביר לפחות את דיוויזיה משוריינת 21, מאידך גיסא יכולים שני המבצעים – הפצצת דמשק וכיבוש פורט סעיד – בהצטרפם יחד, להוות נקודת מפנה במלחמה. כיבוש פורט סעיד הוא פתרון למקרה שהמצרים יבחרו להישאר בעמדותיהם, אמר האלוף זעירא, ואמר שהוא מצדד בכך משום שהוא "יכול לגלגל כוחות ומצבים".

הרמטכ"ל ניסה להשליך מהאירועים בחזית הסורית על האירועים בחזית המצרית. להערכתו הכניסו הסורים את הדיוויזיות המשוריינות למערכה, בניגוד לדוקטרינה, משום שהם נלחצו. לפיכך ייתכן שניתן לזרז את החלטת המצרים להעביר את הדיוויזיות המשוריינות שלהם על-ידי הפעלת לחץ עליהם. דרך אפשרית לכך היא הפצצת מטרות בקהיה, כגון המטה הכללי, חשמל ומים. ראש אמ"ן צידד בכך, אולם העיר שיש לבדוק אם מבצע כזה לא יפגע ביכולתו של חיל האוויר לפעול במרחב המאמץ בחזית הסורית. האלוף זאבי אמר שהדבר לא יפריע למאמץ חיל האוויר, שכן גם להפצצת המטרות בדמשק הוא נזקק אך למטוסים מעטים. הרמטכ"ל החליט לכלול מבצע זה בין משימות חיל האוויר ולבקש את אישור הדרג המדיני לכך.¹⁵⁷

הערכת הרמטכ"ל: אי אפשר לפתוח במבצע התקפי נרחב בצפון ביום המחרת

בשעה 20:40, במהלך הדיון בחדר הרמטכ"ל, התקשר לשם אלוף פיקוד הצפון ודיווח לרמטכ"ל על אירועי היום בחזיתו. בין השאר סיפר כי הסורים מתארגנים וכי נשק שלל רב נמצא ברמת-הגולן. הרמטכ"ל הורה להוציא הוראות לכל הכוחות שלא לגעת בשלל, שכן ייתכן שניתן להשתמש בחלק גדול ממנו, ולפרסם הוראה זו גם ב"גלי צה"ל". כן אמר לאלוף חופי שהוא יאמר לקשנ"ר וקצין החימוש הראשי (הקחש"ר) לבדוק את טנקי השלל ולנסות להקים יחידות טנקי שלל. בתשובה לשאלת הרמטכ"ל בדבר מספר הטנקים שנותרו לפיקוד, ענה האלוף חופי שנמצאים שם כ-250 טנקים. "באם אני מבין נכון את מצב כוחותינו, לא יכול להתחיל מחר דבר גדול" – אמר הרמטכ"ל. ניתן להתחיל במבצע רחב ממדים רק בלילה הבא או בבוקר שלאחריו. לפיכך על הפיקוד לנצל את השעות הקרובות להתארגנות, להכשרת טנקים נוספים ולקליטתם ובינתיים להטריד את האויב. למטרת ההטרדה ייתן גם סיוע אווירי. אלוף הפיקוד אמר שלהערכתו ניתן לכבוש את כודנה ב-10 באוקטובר ביום ולהתחיל ב"בן-גיל דרום" אחר-הצהריים.¹⁵⁸

¹⁵⁷ הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

¹⁵⁸ השיחה החלה תוך כדי סיום ההקלטה בקלטת מס' 10 והחלפתה, לפיכך מוקלט רק חלקה האחרון בהקלטות בחדר הרמטכ"ל. דברי הרמטכ"ל נרשמו, בראשי פרקים, על-ידי רל"ש הרמטכ"ל והם מובאים

בתשובה לשאלת האלוף חופי על המצב בחזית הדרומית, ענה הרמטכ"ל שהמצב שפיר – ראשי-הגשר המצריים סופגים אבדות, אולם כוחות צה"ל אינם יכולים עדיין לחסלם. הדבר המדאיג היחיד הוא המצב במפרץ סואץ: "אני חושב שלאט לאט הם ייקחו לנו את מפרץ סואץ עד שארם... אנחנו ננסה לבלום אותם מחר... אבל בסופו של דבר אם יתעקשו – הם ייקחו את המפרץ, ואנחנו ננסה להתבסס בשארם שלא יוכלו לקחת שם".

המשך הערכת המצב בחדר הרמטכ"ל

הרמטכ"ל סיפר לאלופים זאבי וזעירא שהאלוף חופי סיפר, בשם מח"ט 7, אל"ם אביגדור בן-גל, "שהסורים לוחמים כמו מסוממים. הם לא ראו דבר כזה – החבר'ה שלנו, הסתערויות של טירוף, של רגלים, של טנקים, כמו מתאבדים, קרבות טנקים בטווחים של חמישים מטר". "אבל הם נשברו" – העיר האלוף זאבי. "הם לא נשברו והם לא ברחו. הם פשוט הושמדו עד הסוף" – אמר הרמטכ"ל. "אני מדבר על המצב העכשווי. זה שבשלב מסוים הם לחמו – זה בטוח". אמר האלוף זאבי.

ראש אמ"ן טען שרצוי לחסוך לפיקוד הצפון את הצורך בהבקעה, או להקל עליה. זאת על-ידי זעזוע הסורים. לנגד עיניו עמדו האירועים בחזית המצרית במלחמת ששת הימים, עת נתן הפילדמרשל עאמר פקודת נסיגה לצבאו. כדי לגרום אותו זעזוע יש להביא למודעות נשיא סוריה שצה"ל חוזר לשלוט על רמת-הגולן כולה והשמיד טנקים רבים, ולהביאו למצב מדכא, מבחינתו, שבו יזדקק לכוחות עיראקיים כדי להגן על דמשק. עם זאת צריך חיל האוויר להמשיך לתקוף יעדים בעורף, ובכלל זה באזור דמשק.

האלוף זאבי צידד גם הוא בהמשך תקיפת מטרות בדמשק. במשך יום המחרת, גרס, על חיל האוויר לפעול ללא הרף ובערב צריך הפיקוד לעבור למתקפה. "אבל אני אמרתי יותר מזה, אתה לא שמת לב" – העיר הרמטכ"ל – "אמרתי לחקה: 'הלילה תטריד', מחר חיל האוויר מטריד ומחר הוא עושה את כודנה ו'בן-גיל דרום'. כודנה ו'בן-גיל דרום' זה המון. הלוואי ונוכל לעשות. הלוואי, אני לא בטוח. אתה יודע מה זה כודנה ו'בן-גיל דרום'?... זה כמעט הבקעה למערך שלהם. אתה יודע מה זה? אם אני יכול לעשות את זה מחר – זה המון, גנדי! לא מדברים על יותר מזה".

הרמטכ"ל סיכם שהוא יבקש משר הביטחון אישור לתקוף מטרות אסטרטגיות במצרים ובסוריה וביקש שאל"ם לברן יציג, בנוכחות השר, את המטרות.

ראש אמ"ן העיר שיש לקחת בחשבון שבמקרה שצה"ל יתקוף מטרות בקהיר, ישגרו המצרים טילי "סקאד". הפצצת קהיר יכולה לשמש עילה לירי ה"סקאד" והירי יכול לשמש גם כתגמול על הפצצת דמשק. בתגובה לכך אמר הרמטכ"ל שאם המצרים יירו "סקאד" יביא צה"ל לדרמטיזציה של הלחימה ולקירוב קצה, שכן ישראל אינה מעוניינת במלחמה ארוכה. הערכה נוספת של האלוף זעירא נגעה לפורט סעיד. הוא הציע שלא להיכנס לעיר עצמה ושלא להילחם בשטח בנוי, אלא להקיף את העיר. על כך העיר זאבי ששר הביטחון הציע

ביומנו. לעומת זאת לא מצאנו בשום מקור מפיקוד הצפון רישום של דברי אלוף הפיקוד.

לכבוש את הנמל ופתח התעלה. הרמטכ"ל קיבל את עצת ראש אמ"ן וביקש לקבל תצ"א של פורט סעיד לקראת פגישתו עם בר-לב. עוד העיר ראש אמ"ן את תשומת לבו של הרמטכ"ל לכך שהמצרים מנסים להטיל הסגר על השיט לישראל וממנה. לפחות צוללת אחת קיבלה הוראה לטבע ספינות ישראליות. הרמטכ"ל החליט לשוחח בעניין ההובלה בדרך הים לישראל עם עוזר שר הביטחון, להסב את תשומת לבו לבעיות שבהובלה זו ולהציע לו להעביר את הציווד הבא מחו"ל במטוסים.

זאבי העלה עניין נוסף: הכוח המצרי בציר ראס סודה. "ציר ראס סודה זאת היא בעצם הטראומה של מחר... זה הדבר היחיד שמקלקל לי את המצב רוח" אמר הרמטכ"ל. הוא החליט לשוחח אחר כך עם האלוף גביש בנושא. ראש אמ"ן הזכיר כי חטיבה 119 המצרית נמצאת בע'רדקה, לרשותה מסוקים, סד"גים וכן שני נט"קים, שכל אחד מהם יכול לשאת שלושה טנקים. הוא העיר שיש לקחת בחשבון אפשרות שהם ינסו לתקוף את שרם א-שייח' משני כיוונים ולכבוש אותה. הרמטכ"ל העיר שהלילה מתוכננת שייטת 13 לתקוף את הנט"קים. האלוף זאבי אמר שנאמר לו שמישהו זו בוטלה. הרמטכ"ל התקשר למפקד חיל הים ונענה שהכוחות כבר טבלו במימי ע'רדקה.¹⁵⁹

סיכום תוכנית הפעלתו של חיל האוויר ב־10 באוקטובר

בעת שראש אמ"ן טען שחיל האוויר צריך להמשיך לתקוף בעורף סוריה, העיר הרמטכ"ל: "בינתיים רשום אצלי חיל האוויר ככה: יעדים אסטרטגיים סוריה; יעדים אסטרטגיים מצרים; המשך התשת הצבא המצרי; מניעת ההתקדמות לאורך מפרץ סואץ וסיוע לכוחותינו בתעלה; ואם אחרי כל זה הוא יכול גם לטפל באיזה שדה של חיל האוויר המצרי – אז כן." "נדמה לי שזה יותר מדי מסובך בשביל בני ואז נעשה אלימינציה" – הוסיף, וביקש לזמן את מפקד חיל האוויר אליו.

האלוף פלד הגיע לחדר הרמטכ"ל, בשעה 21:10 לערך, מדיון עם מפקדי כנפות. בתחילה הציג את המשימות שתכנן ללילה: "הלילה אני בעיקר נח ו...מגן על ישראל" – אמר. הרמטכ"ל שאלו אם הוא יכול "לטפטף" בקו הסורי, כדי שהכוחות הסוריים לא יישנו, ומפקד חיל האוויר אמר שהדבר אפשרי. משימה שנייה היא הפצצת שיירה של 200 טנקים עיראקיים הנעה לכיוון סוריה ונמצאת באזור H-3. אשר למשימות לבוקר – בכוננתו לתקוף שני שדות תעופה במצרים – אבו-חמאת ושוברא-חית. שלוש טייסות יוקצו לסיוע לפיקוד הדרום ושתי טייסות – לסיוע לפיקוד הצפון. אשר לתקיפת גשרים על תעלת סואץ – אם יתברר שהגשרים שנותרו שלמים הם אכן חשובים, אזי הוא יתקוף אותם.¹⁶⁰

בשלב זה, בשעה 21:15, הצטרף גם שר הביטחון לדיון. פלד המשיך בהצגת תוכניתו ואמר שאחרי תקיפת שני שדות התעופה במצרים יופנו מטוסי ה"פנטום" לתקיפת מטרות כלכליות בסוריה. הוא ציין כי חיל האוויר החל את המלחמה עם 320 מטוסים, מהם אבדו

159 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

160 שם.

55. 45 נוספים יוכלו לחזור לכשירות רק בתוך כשבועיים. לפיכך יהיו לחיל האוויר בבוקר המחרת כ-220 מטוסים, מהם 55 "פנטומים". מצב הסד"כ בעתיד מותנה במצב טילי האויב. ב-9 בחודש הופלו 13 מטוסים. נוכח תמונת מצב זו החליט הרמטכ"ל להפחית ממשימות חיל האוויר, והורה שבשלב ראשון יפסיק להפציץ גשרים. האלוף פלד השיב שלא תקיפת הגשרים היא שגרמה לאבדות הרבות, אלא כלל הפעולות באמ"ט. לדעתו, יוכל חיל האוויר להמשיך להילחם, באותו קצב, עוד שלושה-ארבעה ימים. "אני חושב שמספר הטנקים המצריים השמישים שישנם בצד שלנו של התעלה, אחרי עוד יום עבודה שלי מחר, בתעלה וברמה, צריכים לאפשר לכוחות בתעלה להגיע לקו המים" – הוסיף.

"דבר אחרון שאני רוצה להשקיט אותך" – אמר לרמטכ"ל – "זה עניין העקיפה של ראס סודר וכל הדברים האלה. אנחנו מטפלים בזה. אנחנו מטיסים לעוזי יאירי תול"רים ועוד אנשים ובעזרת הסיוע שאני נותן לו הלילה אנחנו נאתר את אותם טנקים שאומרים שעוקפים איזה כוח שאנחנו נחסל פה בסביבה". הוא ביקש שלא יפנו את סוללת ה"הוק" מראס סודר. לאחר שמפקד חיל האוויר סיים להציג את תוכניתו החל הרמטכ"ל לסכם את הנושא. נוכח תמונת הסד"כ החליט שיש להוריד את קצב הפעילות של החיל כבר מיום המחרת. הוא הסביר שהוא מעדיף להוריד את הקצב בהדרגה מאשר שחיל האוויר ימשיך לפעול עוד שלושה ימים במלוא הקצב ואז יצטרך להורידו בבת אחת. לפיכך יש לעשות אלימינציה של "הדברים הלא מאוד חשובים". כך, למשל, לדברי האלוף פלד בדבר האפשרות שכבר ביום המחרת יוכלו כוחות צה"ל לחזור לקו המים, השיב "תשאיר לי את הקונספציה הזאת מתי אני רוצה לעשות קרב התעלה": הכוונה היא להמעיט בקרבות עם כוחות דיוויזיות החי"ר והדיוויזיות הממוכנות ולהמתין לקרב עם הדיוויזיות המשוריינות. לכן אין צורך שחיל האוויר יפעל ב-10 באוקטובר באופן מסיבי בחזית התעלה. לעומת זאת עליו למנוע מהטור המצרי שבמפרץ סואץ להגיע למתלה או להתקדם דרומה. כן יהיה עליו לתקוף מטרות כלכליות בסוריה ובמצרים – שר הביטחון הוא שיחליט אם לתקוף אותן.

הדיונים בחדר לאחר סיכום ביניים זה נסבו על שני עניינים: הטור המצרי המאיים להתקדם במפרץ סואץ והפצצת מטרות אסטרטגיות. בעניין הראשון ניכר הבדל בין ציפיות מפקד חיל האוויר ושר הביטחון מזה, לבין הרמטכ"ל מזה. בעוד שני הראשונים סברו שהודות לחופש הפעולה שיש לחיל האוויר בגזרה זו הוא יוכל לעצור את הטור המצרי, חשש הרמטכ"ל שהוא לא יצליח בכך.

"אני רוצה שנמנע את הירידה שלהם למטה" – אמר הרמטכ"ל – "אני פחות אופטימי ממך, אבל זה לא משנה ששנינו לא רוצים. אני מאוד לא אוהב את הרעיון שהמצרים ירדו להנה. אני לא בטוח שיש בכוחנו למנוע זאת". "אבל זה מחוץ לאמ"ט" – חזר פלד, שוב ושוב. "אתה מבין כמוני מה יכול לעשות פה חיל האוויר" – השיב לו הרמטכ"ל, "אבל אתה לא מבין כמוני מה אפשר לעשות פה בלילות". לדבריו אין כוח הצנחנים יכול לנהל קרב עמידה, אלא רק קרב נסיגה. אין בדרום סיני תוואי שיכול לשמש קו עצירה. "זה מחוץ לאמ"ט, ואני אדפוק כל טנק שנמצא שם" – התעקש האלוף פלד. "אם נעצור אותם פה – זה טוב. אם לא נעצור אותם פה – אז לפחות אני ארצה שאנחנו נעשה להם את המוות ואמנון

[ליפקין-שחק – סמח"ט 35] יעשה מפה להנה ומפה להנה, ואתה בכל תוואי תשתדל לעזור לו, ונשתדל למנוע את ההגעה לנפט" – השיב הרמטכ"ל.¹⁶¹

שר הביטחון הצטרף לדעתו של מפקד חיל האוויר:

"אולי אני יוצא דופן" – אמר, ברומזו לעמדה המנוגדת של הרמטכ"ל – "אני משפשף את הידיים על הטור הזה. זה הטור שהולך, שאלוהים זימן לנו אותו, זהו הטור שיכתבו עליי text books, כי מה? – אם באמת יש דבר כזה שנקרא מלחמת תנועה, ויש דבר כזה שנקרא מדבר, והוא צריך ללכת 300 קילומטרים הנה ושמה, בלי טילים, ואנחנו עם כל החברה עם הבזוקות, וביום ובלילה ועם חיל האוויר – זה הטור שלא יבוא הביתה, הוא לא יבוא לשום מקום".¹⁶²

הוא חזר על ההערכה שהשמיע קודם לרמטכ"ל, שסביר שסאדאת ירצה להשתלט על אזור הנפט כדי שיהיה לו הישג, שכן בחזית התעלה לא ישיג יותר משהשיג, מה גם שהוא התחייב שישתלט על הנפט, והוסיף:

אז נניח שירצה ללכת למטה. זה הטור שאנחנו צריכים לשחוט אותו בדם קר, ועם הרבה חוכמה וקומבינציות. יש לנו מרחב, ולא תעלה, שכבר היהודים צמודים לתעלה – בכלל כאילו התחתנו אתה... הוא ייסע? – אז צריך לשעבד פה את כל מי שיכול: חיל האוויר יכול לתת לו טיפולים? – שייטן לו. יש איזה טוראים מ-269, 424, 'חרוב' 'שקד'... בכל מקום יזנבו אותו, ביום ובלילה ויהיה להם מה לספר – לאלה שיברחו. אם הוא יוצא עם 120 טנקים, או 200 טנקים, הוא לא יגיע לשום מקום. בואו נתלבש על הטור הזה, מפני שקודם כול אין לו הגנה – זה מה שכולם מסכימים, אז בואו נהיה happy מהטור הזה – אלוהים שלח לנו טור... זה הטור שיצא לדרך שלא היה צריך ללכת בה.¹⁶³

הרמטכ"ל הוסיף להחזיק בדעתו. הוא טען כי נוכח העובדה שחלקו הצפוני של האזור הוא שטח עביר, לא ינועו המצרים בטור, אלא בפריסה, ולכן ספק אם ניתן יהיה לחסלם שם, כדברי מפקד חיל האוויר ושר הביטחון. כוח הצנחנים בפקודו של הסמח"ט – אמנון ליפקין-שחק – "גיבור ישראל פעמיים"¹⁶⁴ – יחסום את דרכו של האויב וחיל האוויר יסייע לו. "אם נצליח לבלום אותם פה – בסדר; אז את החלום שלך נעשה פה באיזה מקום", אם לא יצליח לבלום, ייסוג כוח הצנחנים, בהדרגה, מ"פקק" ל"פקק", עד שיגיע, לאחר יום-יומיים-שלושה, למקום שהכוח המצרי לא יוכל לעבור. "הם יהיו בטור ואז יקרה מה שאתה רוצה – נשחוט אותם". זו אמנם האפשרות הגרועה, אך יש להתכונן לקראתה. לכן על חיל האוויר לבצע את ההוראות, שכבר ניתנו קודם לכן, בדבר הכנת רכב מאופירה לפינוי טילי

161 דגשים – בקולו של הדובר.

162 דגשים – בקולו של הדובר.

163 דגשים – בקולו של הדובר.

164 סא"ל אמנון ליפקין-שחק קיבל ציונים לשבח על פעולותיו במבצע כראמה (מארס 1968) ובפשיטה בבירות במבצע "אביב נעורים" (אפריל 1973).

ה"הוק" – במקרה הצורך ובדבר הכנת הטילים לפיצוץ, במקרה שסא"ל ליפקין־שחק יחליט שיש לסגת משם בטרם הגיע הרכב.

משימה נוספת שייעד הרמטכ"ל לחיל האוויר הייתה, כאמור, הפצצת יעדים אסטרטגיים במצרים ובסוריה. הוא ביקש את אישור שר הביטחון למשימה. השר צידד בהפצצת יעדים כלכליים בסוריה "בכל לב", אבל סייג אותן – רק לא בדמשק וציין כי לשם כך יש צורך באישורה של ראש הממשלה:

קודם כול בלי גולדה אי אפשר. שנית – אני בא מגולדה, אני רואה שהתשובה שלה תהיה לא. פגעו שם באו"ם, פגעו שם ב'צלב האדום', יש תגובה חריפה מאוד של קיסינג'ר בעניין זה, חריפה מאוד. עוד אין לנו אישור לפנטומים. ... אז סוריה – בכל לב, אבל לא על דמשק. קיבלנו תגובה חריפה מקיסינג'ר. אנחנו צריכים את המטוסים שלו ואת הדברים האחרים, דו קיום אתו.

הוא הציע להימנע, באותו שלב, מהפצצת מטרות כלכליות במצרים, וזאת משתי סיבות: הצורך שלא להעמיס על חיל האוויר משימות רבות מדי, והצורך לתת עדיפות לחזית הסורית. "אני לא נגד מטרות כלכליות במצרים" – אמר – "[אלא] אני בעד עדיפות לסוריה". הפצצת מטרות כלכליות במצרים לא תתרום ישירות מחר, בעוד הפצצות בסוריה יכולות לתרום לכך שתפסיק להילחם.

לאחר שלובנו הנושאים השונים, סיכם הרמטכ"ל, בנוכחות רב־אלוף בר־לב, שנכנס לחדר בסוף הדיון על הפצצת מטרות כלכליות והטור המצרי בצפון מפרץ סואץ, את משימות חיל האוויר: בלילה הוא ינוח, פרט לטיפול בטור בצפון המפרץ ובשיירה העיראקית. אשר לטכניקה של הפעולה נגד הטור העיראקי: אם יימצא – יתקוף זוג מטוסים ראשון, אם תוצאות התקיפה תהיינה טובות יתקוף זוג שני ואחר כך יתייעץ מפקד חיל האוויר עם הרמטכ"ל לגבי המשך הפעולה. ב־10 באוקטובר יתקוף, במטס ראשון, שני שדות תעופה במצרים ויתקוף, בשני מטסים, יעדים כלכליים בסוריה. מפקד חיל האוויר העיר שהמטס הראשון בסוריה יהיה בשעות הבוקר המוקדמות, בין 05:30 ל־07:30, והמטס השני ב־11:00. אשר לסיוע האוויר לפיקוד הדרום סיכם הרמטכ"ל שהוא יהיה מוגבל ככל האפשר, משום שהוא רוצה שכוחות פיקוד הדרום ינהלו מספר קטן ככל האפשר של קרבות.¹⁶⁵

דיון בין שר הביטחון, הרמטכ"ל ורב־אלוף בר־לב

לאחר שסוכמה תוכנית הפעלתו של חיל האוויר יצא האלוף פלד את חדר הרמטכ"ל. האלופים זאבי וזעירא יצאו להכין את קד"ם הרמטכ"ל ובחדר נותרו שר הביטחון, הרמטכ"ל ורב־אלוף בר־לב ודנו על מגמות הפעילות בפיקוד הדרום לקראת הפקדתו של בר־לב על הפיקוד. בהקשר של חזרת רב־אלוף בר־לב לשירות פעיל סיפר הרמטכ"ל לשר הביטחון ש"היה

פה עזר [וייצמן] היום ואמר שמה שמעניין במלחמה הזאת זה שבני [פלד] מפקד על מוטי [הוד] וגורודיש מפקד על אריק", "ואני אומר: 'עוד מעט ואני מפקד על חיים'" – הוסיף. "משלושת הדברים האלה... זה מעניין לגורודיש לפקד על אריק. כל השאר יסתדר" – אמר השר.¹⁶⁶ ואכן, הנושא הראשון שעל סדר היום – פעולות האלוף שרון. הרמטכ"ל פנה לרב-אלוף בר-לב וביקשו לבדוק אם אכן נכון הדבר שהאלוף שרון שלח את אוגדתו קדימה בניגוד להוראות. אם אכן יתברר שכך הוא, הציע, ימונה האלוף גונן למפקד האוגדה במקומו. האלוף גונן הוא מפקד אוגדה מעולה – מה גם שהוא פיקד על אוגדה זו ממש רק לפני כמה חודשים. שר הביטחון הציע להשאיר את העניין להחלטת בר-לב. כל שהוא יחליט יהיה מקובל עליו.¹⁶⁷

אשר לתוכנית האופרטיבית הצג הרמטכ"ל לרב-אלוף בר-לב את תפיסתו: אחרי שהניסיון, שנעשה ב-8 באוקטובר, להרוס את ראשי-הגשר המצריים, נכשל, נראה לו שיש לתת לדיוויזיות המשוריינות לצלוח ולהמתין להן תוך הימנעות מקרבות. אף שהאלופים טל וגונן ידעו על מגמה זו שלו, הם לא הצליחו למנוע התפתחות קרבות גדולים. לדעת האלוף טל היו ההתפתחויות במהלך 9 באוקטובר "לגמרי לא רעות" – העובדה שכוחות אויב רבים הושמדו והם "לא כל כך ראשי-גשר, אלא הם צמודים לסוללה", פותחת פתח לספק שמא התוכנית לתת לשתי הדיוויזיות המשוריינות לחצות את התעלה כבר אינה הפתרון הנכון, ואולי נפתחה האפשרות לחסל את המאחזים המצריים שממזרח לתעלה "ולנקות את התעלה". "אני מפה חושב שלא נוכל לסגור את התעלה, אבל אולי אני טועה". לפיכך, ההחלטה איזו דרך לנקוט נתונה בידי בר-לב. אם יחליט שעדיף לנסות לחסל את ראשי-הגשר – יופנו מטוסים להריסת גשרים ולסיוע קרוב לכוחות צה"ל. אם יחליט להישאר צמוד לרעיונו הבסיסי של הרמטכ"ל לא יופנה חיל האוויר להרס גשרים, הוא יינתן רק לסיוע הכרחי וכך ייחסכו חיל האוויר ואוגדות הפיקוד לקרב ההכרעה.¹⁶⁸

הרמטכ"ל סיפר לרב-אלוף בר-לב על הפקדת אוגדה 440, בפיקוד האלוף מרון, להכנת "קו מצדה" – הקו העורפי במצרים. "רגע, דדו, זה קשור לתוכנית של מחר? אם לא – אני הולך" – התפרץ השר דיין, שרצה לצאת בהקדם לפיקוד הצפון. "זה לא קשור לתוכנית של מחר, סליחה" – השיב רב-אלוף אלעזר.

שר הביטחון חזר לתוכניות האקטואליות ליום המחרת – 10 באוקטובר. הראשונה – היא זו שעליה דיבר הרמטכ"ל זה עתה. השנייה – בדיקת ההתפתחויות בגזרת "בודפסט". קודם לכן, בעת הדיון על משימות חיל האוויר, נמסרה לרמטכ"ל ידיעה שהכוח שהיה אמור להתקדם על השרטון נסוג עוד בטרם הגיע ל"בודפסט", ויש לו שני הרוגים ושלושה פצועים. מפקד חיל האוויר אמר שאליו הגיעה ידיעה שהכוח המצרי שהיה בין "בודפסט" לפורט פואד נסוג, אולם לידיעה זו לא היה אימות. השר ציין שיש להסיר ביום המחרת את הכיתור

166 שם.

167 קטע זה אינו מופיע בהקלטות, שכן הוא אירע בעת החלפת הקלטת לצד השני. הוא נרשם על-ידי שלישי שהב"ט, במסמך שכותרתו לשכת הרמטכ"ל, 9.10.73, שעה 21:15, וביומן רל"ש הרמטכ"ל.

168 שני המקורות דלעיל וכן הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

מעל "בודפסט". היא מכותרת על-ידי כוחות חי"ר מצריים, שחיל האוויר יכול לפעול נגדם באין מפריע, שכן אין טילי קרקע-אוויר בגזרה.

העניין השלישי שיש לתת עליו את הדעת הוא הטור המצרי בצפון המפרץ – אמר השר. עניין רביעי הוא אפשרות כיבוש פורט סעיד. כוח קלמן, שהיה מיועד לעשות זאת היום, נעצר, כאמור, עוד לפני "בודפסט". מבחינת חיל האוויר נוצרה קונדיקטורה נוחה לכיבוש פורט סעיד. שיתוק סוללות טילי הקרקע-אוויר בגזרה נותן בידו אפשרות לפעול שם ללא התנגדות, וחבל לאבד את ההזדמנות. "מצד שני אני לא בטוח שאפשר בקלות לקחת את זה. כי זה הכול בתיאוריה יפה. זה שעל בני לא יורים זה לא אומר שלא עומד שם טור טנקים בין בתיים". כיבוש פורט סעיד גם "לא פותר את העניין באופן בסיסי". לכן יש לעשותו רק "אם יש הזדמנות יוצאת מהכלל טובה" לכן, ולא – אין טעם לאבד מטוסים וטנקים על מבצע שולי.

הרמטכ"ל קשר את אפשרות כיבוש פורט סעיד עם תוכנית האב שלו – הציפייה למעבר הדיוויזיות המשווריינות. נראה שהדיוויזיות המשווריינות ישאפו להגיע למצרים ולנפס. כוחות פיקוד הדרום יצטרכו להיערך למנוע מהם השגת יעדים אלה. לאחר ש"הם ילכו וישברו את הראש ופה יהיו יחסי כוחות טובים אני כן חושב על הנחיתה" – אמר – "רעיון הצליחה של אריק הוא נכון, רק ה-timing שלו הוא אידיאלי ומטורף". במקרה כזה יינתן לצלוח עם אוגדה אחת בג'סר אל-חרש ולהגיע לחיץ החקלאי. סיטואציה זו – שבה כוחות צה"ל נמצאים בפורט סעיד ובחלק מהגדה המערבית, למצרים ראש-גשר בגזרה המזרחית וכוחות של צה"ל נמצאים במצרים "זה סיטואציה לשלב הבא: או להפסקת אש, או להמשך מלחמה... אבל זה סיטואציה יותר טובה [מהנוכחית]. לזה נשאף להגיע".

הצגת תוכניות הרמטכ"ל לפעילות בפיקוד הצפון לשר הביטחון

לקראת יציאתו לצפון ביקש השר לשמוע מהרמטכ"ל על תוכניותיו לגבי הפעילות בפיקוד זה. הרמטכ"ל סיפר שהוא סיכם עם אלוף פיקוד הצפון שהכוחות ינחו הליה ויתארגנו וכן יטרידו את האויב. ב-10 באוקטובר הכוונה להשתלט על אזור התלים כדי ללחוץ על הסורים, בכך שיראו שכוחות צה"ל מוסיפים להתקדם וכן להתארגן לקראת הבקעה ומעבר למתקפה בעוד 36 שעות.

בדיקת אפשרות של תגבור פיקוד המרכז

עניין נוסף שהעלה השר היה אפשרות תגבור פיקוד המרכז. הוא שאל אם יש אפשרות, שלאחר שהמצב בצפון יתייצב, יועברו כוחות מהעתודה המטכ"לית למקום קרוב יותר לפיקוד המרכז, כך שבמקרה שירדן תחליט, למרות הכול, להתערב בגזרת פיקוד המרכז, לא יהיה צורך להעביר ברגע האחרון כוחות מהצפון למרכז. הרמטכ"ל השיב שלפיקוד המרכז יש 78 טנקי שרמן וכן כוחות חי"ר ואמצעי מיקוש ונ"ט, וכל עוד המערכה בחזית הסורית נמשכת אין כוונתו להפנות שום טנק משם.¹⁶⁹

ישיבת הממשלה¹⁷⁰

בעת שבחדר הרמטכ"ל נערך הדיון על תוכנית הפעולה להמשך, התכנסה הממשלה, בשעה 21:30, לשמוע דוח על המצב בחזיתות מפי האלוף (מיל') יריב. הוא דיווח כי בחזית המצרית מחזיקים כוחות צה"ל, המאורגנים בשלוש אוגדות, בקו שבמקום אחד או שניים מגיע לקו המים, בכמה מקומות הם במרחק 3-5 ק"מ מהתעלה ובכמה מקומות 10-12 ק"מ. למצרים, לפי ההערכה, כ-700 טנקים ממזרח לתעלה וחי"ר רב. יש להם חמישה גשרים וחיל האוויר ממשיך לפעול נגדם. כן דיווח על היתקלות כוח קלמן במארב, היתקלות שעצרה את התקדמותו לכיוון פורט פואד, ועל כוח בן חמישים טנקי אויב שנע לעבר ראס סודה, תוך שהוא מתפצל – דבר שגרם לחשש שינסה לנוע לעומק השטח. חלק מכוח הטנקים הזה הושמד והיתר נסוג.

אשר לחזית הסורית – כוחות צה"ל הגיעו לקו הפסקת האש ובכמה מקומות עברו מעט מעבר לו. מצבם של כוחות השריון הסורים גרוע. המקום היחיד שלא חזר לשליטת צה"ל, הוא מוצב החרמון. הניסיון לכבוש אותו לא עלה יפה ומאז לא נעשה ניסיון נוסף. חיל האוויר סייע בשתי החזיתות. עד השעה 21:00 הסתכמו אבדותיו ב-56 מטוסים: 16 מטוסי פנטום, 32 סקייהוק, ארבעה מיראז' מתוצרת ישראל וארבעה מתוצרת צרפת. בתשובה לשאלות האם יש ידיעות או שמועות על הצטרפות אפשרית של ירדן למלחמה וכיצד נערך צה"ל לאפשרות של פריצה ירדנית לגזרת פיקוד המרכז, השיב האלוף יריב שהצבא הירדני ערוך במערך חירום שניתן לעבור ממנו להתקפה בהתראה קצרה. אשר להתרעה על אפשרות כזאת אמר שכבר אינו מעודכן כל כך בפרטי המודיעין, אבל לדעתו יש סיכוי טוב לקבל התרעה בזמן. אשר להיערכות צה"ל – בפיקוד המרכז נמצאים כ-80 טנקים ונעשה מאמץ גדול לארגן כוחות חי"ר ואמצעי נ"ט, "המשימה תהיה על חיל האוויר, אני מבין" – העיר השר שם טוב. לגבי תוכניות להמשך, אמר, יושב כרגע הרמטכ"ל עם שר הביטחון והם יחליטו.

בחלקה השני של הישיבה נדון נושא הפקדת שר המסחר והתעשייה על חזית הדרום. בין השאר נדונה השאלה אם אדם יכול להיות שר ומפקד בצבא בעת ובעונה אחת. לבסוף התקבלה ההחלטה הבאה:

הממשלה רושמת לפנייה את הודעת ראש הממשלה כי שר המסחר והתעשייה, רב-אלוף (מיל') חיים בר-לב, התגייס לפי בקשת הרמטכ"ל לשירות מילואים פעיל לתפקידים מיוחדים;

ראש הממשלה, שר הביטחון, שר המשפטים והיועץ המשפטי לממשלה יבררו ויסכמו את הבעיות המשפטיות הכרוכות ביציאתו לשירות של השר בר-לב.

¹⁷⁰ ישיבת הממשלה, 9.10.73, בשעה 21:30 בלשכת ראש הממשלה בתליאביב.

ניסיונות לשכנע את גונן להישאר בתפקידו תחת בר-לב

מבחינת הממשלה אושר מינויו של (מיל') בר-לב במהירות, אולם שעות רבות עברו עד שנמצאה הנוסחה לתפקידו המדויק. ההתנגדות למינויו באה מצד אלוף פיקוד הדרום, האלוף גונן, שאמור היה לסור עתה למרותו של רב-אלוף בר-לב.

בשעה 22:30 התקשר הרמטכ"ל לאלוף פיקוד הדרום והודיע לו, בטקט מרבי, על ההחלטה לשגר את רב-אלוף בר-לב "אליו ומעליו". בר-לב גם יבדוק את נושא התנהגותו של האלוף שרון ויחליט אם להשאירו בתפקידו ולהשאיר את האלוף גונן כסגנו שלו, או להדיח את האלוף שרון ולמנות את האלוף גונן למפקד האוגדה – אמר. גונן ראה במינוי הבעת אי-אמון בו. לשאלתו אם ניהולו את המערכה היה רע ענה הרמטכ"ל: "זה לא היה רע. זה בהחלט לא היה רע, אבל פה מגייסים את הכוחות לכל מקום בשביל שיהיה עוד יותר טוב". האלוף גונן נפגע קשות והודיע שבכוונתו להתפטר. הרמטכ"ל ניסה להניאו מכך "היות וזה רב-אלוף, רמטכ"ל לשעבר, זה לא יפגע בך" – אמר, אולם האלוף גונן לא השתכנע.

הרמטכ"ל ביקש לשוחח עם האלוף טל, שנמצא עדיין בפיקוד, סיפר גם לו על ההחלטה וביקש ממנו לשכנע את גונן שאין בכך פחיתות כבוד ושתהיה זו טעות, מבחינתו הוא, אם יעזוב. כן ביקש ממנו להישאר בפיקוד עד לבואו של רב-אלוף בר-לב, כדי לדווח לו על סיכומיו ולסייע לו בהערכת מצב ראשונית, וגם כדי להקל חברתית-פסיכולוגית על החילופין. האלוף טל הציע שהוא עצמו יישאר בפיקוד הדרום. "הייתי עושה את זה בשמחה, [אבל] אני מוכרח אותך פה. אני אומר לך את זה בשיא הכנות והרצינות – אני פשוט מוכרח אותך פה" – ענה לו הרמטכ"ל. כן עדיין אותו בהתפתחויות בפיקוד הצפון ובתוכניות להמשך.

התנגדותו הנחרצת של גונן הפתיעה את הרמטכ"ל. באותן דקות עלה בו חשש נוסף: אם יתפרסם דבר החלטתו של האלוף גונן, עלול הדבר להתפרש כאילו יש התמוטטות בחזית הדרום. מיד בתום שיחת הרמטכ"ל עם האלופים בדרום התקשר שר הביטחון, שטרם יצא לצפון, לרמטכ"ל ורב-אלוף אלעזר שיתפו בהרהוריו. "הייתי רוצה להגיד לגורודיש ולחיים שחיים הוא אלוף הפיקוד – הוא המפקד, אבל בלי ביטול מינוי". "אתה כן אדם בשביל פטנטים ובשביל להתחמק מזה" – השיב לו השר.

הרמטכ"ל חיפש פתרון שישביע את רצון כל הצדדים. רב-אלוף בר-לב חזר משיבת הממשלה והרמטכ"ל ביקש מכל הנוכחים לפנות את החדר ולהשאירם לבד. הוא סיפר לבר-לב על תגובת האלוף גונן – "זה היה נורא" – הוא הפטיר ופרס בפניו את התלבטותו לגבי ההשפעה השלילית העלולה להיות לפרסום שיתפרש כהדחת אלוף הפיקוד. הוא הציע פתרון שלפיו יפורסם שרב-אלוף בר-לב מוצב ליד אלוף הפיקוד ובפועל ידעו המפקדים בפיקוד שאלוף הפיקוד כפוף לו.

ההצעה לא נראתה לבר-לב והוא הציע לזמן גם את האלוף יריב להתייעצות בנושא. ההתייעצות נמשכה בשלושה. הרמטכ"ל התקשר למזכיר הצבאי של ראש הממשלה וביקש לעכב את הפרסום עד שתמצא נוסחה מתאימה. אם האלוף גונן יתפטר והדבר יתפרסם, תהיה לכך השפעה איומה, אמר, ייווצר רושם שצה"ל לא היכה את המצרים בגלל אי-כשירותו של אלוף הפיקוד – לכן יש לחפש פתרון שיהיה מקובל גם על האלוף גונן. רב-אלוף בר-לב

הציע שתי אפשרויות הנראות לו – הראשונה – שהוא ייסע לדרום לכמה ימים, ללא מינוי, עד להתייצבות המצב. "אבל אז הוא [האלוף גונן] יעשה מה שהוא ירצה ואני לא אוכל לצעוק לא על אריק ולא על אף אחד, ולא לתת פקודות ולא להיכנס לעצמות". האפשרות השנייה – שימונה לסגן הרמטכ"ל. אולם גם לפתרון זה צריך האלוף גונן להסכים, כלומר עליו לדעת שהוא כפוף לרב־אלוף בר־לב ומקבל ממנו פקודות.

הרמטכ"ל התקשר שוב לגונן וסיפר לו על הפתרון המוצע: רב־אלוף בר־לב יתמנה לסגן הרמטכ"ל והאלוף גונן יישאר אלוף הפיקוד, "הוא הסניור, אבל זה מותנה בהסכמתך שהוא יכול לתת פקודות גם לך וגם לאחרים, ואתה בעצם עובר אתו כ־second in command". האלוף גונן השיב שאינו יכול להתייחס כרגע לנושא משום שהטלפון נמצא בחמ"ל שבו נערך דיון. הרמטכ"ל ביקש שהאלוף גונן יתקשר אליו כשיתפנה.¹⁷¹

קד"ם הרמטכ"ל

בעיית הגדרת תפקידו של רב־אלוף בר־לב טרם נפתרה כשהרמטכ"ל הלך לחמ"ל אג"ם מבצעים לקד"ם, שהחל בשעה 23:00 ונמשך 50 דקות. ראשון הציג רע"ן 5 (סוריה) באמ"ן מחקר, סא"ל אביעזר יערי, את ההתפתחויות בחזית הסורית: בגזרה הצפונית הושמדה בבוקר החטיבה המשורינית העיקרית של דיוויזיה משורינת 3. אחר־הצהריים ניכר לחצם של כוחות צה"ל ואצל הסורים ניכרו סימני התמוטטות. יחידות דיווחו על מצב קשה ונסוגו לתפיסת קווים מוכנים. גם לפיקוד הצפון יש רושם שיש יד המארגנת את הנסיגה.

לגבי הגזרה המרכזית בגולן התמונה מעורפלת במקצת. עם זאת ברור עתה שהיה במובלעת [בחושניה] כלל את חטיבה 91 מדיוויזיה 1, שלה טנקי טי־62 וכנראה כוחות נוספים מהדיוויזיה שהוזרמו לשם בבוקר. מפקדת הדיוויזיה הייתה גם היא בשטחנו – בתל פזרה – ויש בכך כדי להסביר את הקשיים שבהם נתקלו כוחות צה"ל שם. בגזרה הדרומית יש ריכוזים קטנים של כוחות אויב בגודל של חטיבה לערך. בסך הכול נמצאים ביחידות שבחזית כ־400–450 טנקים, מתוך 1,300 שהיו בתחילת הלחימה.

רמ"ד צפון באג"ם מבצעים, רס"ן יריב חן, דיווח על מצב כוחות צה"ל: חטיבה 7 הגיעה ל"קו הסגול" וייצבה קו צמוד אליו; חטיבה 679 נמצאת ממערב לכביש האורך – בינו לבין ציר הנפט; חטיבה 179 נמצאת ממערב לציר הנפט. אוגדה 146 ערוכה כאשר חטיבה 4 על כביש האורך, חטיבה 9 על ציר הנפט, חטיבה 205 באזור תל פרס וחטיבה 670 בשם המקום לא ניתן לפענח] גזרת האוגדה ריקה מאויב והמוצבים שבה מוחזקים בידי כוחות צה"ל.

האלוף זאבי העיר שתוך כדי הכנת הנתונים לקד"ם התברר כי בגזרת רפיד נותרו בשטח טנקי אויב נטושים רבים. גרוד סיור הגיע בגזרה זו לקו הפסקת האש וחזר, כך שהשטח בן 4–5 הקילומטרים נותר ללא בעלים. קיים חשש שהסורים ינסו לחבל בטנקים שהם השאירו שם, וכדי למנוע זאת רצוי להחזיק בשטח.

נציג ענף 6, אל"ם שלמה מרושי, מסר את תמונת המצב לגבי האויב המצרי: הכוח

171 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

מארמייה 3, שכלל, בין היתר, את חטיבה 25 המשוריינת, גדוד נחתים 130 וגדוד ממוכן מהדיוויזיה, שניסה להרחיב את המאחז המצרי, נהדף. במפרץ סואץ ניסה כוח מחטיבה ממוכנת להתקדם דרומה. חיל האוויר הופעל נגדו פעמיים ולפי דיווח הטייסים פנה הכוח לאחור. בגזרת ארמייה 2 התמונה פחות ברורה. מתצ"א ניתן ללמוד שהכוחות המצריים נהדפו וכעת הם במרחק 3.5–4.5 ק"מ מקו המים.¹⁷² נקלטו דיווחים על אבדות בטנקים ובהם דיווח של כוח של חטיבה מוגברת, ש-32 מהטנקים שלו נפגעו.

ב-24 השעות האחרונות לא העבירו המצרים שום עוצבת שריון מהגדה המערבית לגדה המזרחית. הערב התקבל סימן ראשון על אפשרות שחטיבה מדיוויזיה משוריינת 4 מתחילה לחצות בגזרת ארמייה 3, אולם זהו סימן ראשון בלבד והוא מחייב אימות. בצירים המובילים לפורט סעיד יש רק מעט טנקים. באחד מהם יש שישה-שבעה טנקים ושניים-שלושה נוספים ממערב לתעלה. יש סימנים מעידים על אפשרות שהמצרים ינסו להנחית כוחות מסירות דיג באזור שרם א-שייח'.

בפענוח תצלומי אוויר התגלו 746 טנקי אויב. לא ידוע כמה מהם פגועים. כ-100 טנקים באזור קנטרה, כ-300 בגזרה המרכזית, כ-300 בגזרת ארמייה 3 ועוד כמה טנקים, שברור שחלקם פגוע, באזור צפון המפרץ.

רמ"ד דרום באג"ם מבצעים, רס"ן זאב נתיב, סקר את מצב כוחות צה"ל: כוח קלמן, ובו חטיבה 204, שאבטח את הגזרה הצפונית עד "מילנו", החל אחרי-הצהריים לנוע בציר הביצות, נתקל במארב מצרי וספג שלושה הרוגים ושמונה פצועים. חטיבה 217 נמצאת באזור "מפרקת"–"מרור"; חטיבה 460 באזור "הברגה"; חטיבה 500 באזור "חלון" ו"נוזל"; חטיבות 421 ו-600 באזור "ציונה"; חטיבה 14 מדרום ל"טלוויזיה" וב"מיסורי". בגזרה זו התנהל קרב קשה – כוחות מחטיבות 14 ו-600 הגיעו ל"לקקן" והאגף השמאלי של חטיבה 600 היה קרוב מאוד לקו המים. חטיבה 875 וגדוד מחטיבה 164 מול גשר בדרום המעגן; חטיבה 401 נמצאת באזור "ניסן" וחטיבה 274 מדרום לה – היא הרחוקה ביותר מקו המים וערוכה בציר "לקסיקון".

מהאזנה לרשתות הקשר ניתן ללמוד שחלק מהכוחות מרוחקים מכוחות האויב וחלקם נמצאים בטווח כשני ק"מ מהם. הוא סיפר כי כוח מצרי בן כחמישים טנקים ניסה להתקדם לאורך מפרץ סואץ ויצר מגע עם כוח קדמי של חטיבת הצנחנים. בהתקפות חיל האוויר נפגעו כ-25 טנקים, חלק מהטנקים ניטשו, חלק חזרו ולפי ידיעה אחת ניסה כוח לאגוף וננטו פעולות למנוע התקדמותו. "כנראה שלא היה שום כוח סביר" – אמר.

רמ"ח המבצעים סיפר כי כוח הצנחנים המתוגבר שלח שלושה כוחות קדמיים, המתקדמים בשלושה צירים – ציר החוף, ציר הכביש וציר ואדי סודה. אל אחד הכוחות הגיע לפנות ערב טנדר עם אורח שעבר בציר וסיפר שהוא נקי מאויב. אשר למעוזים דיווח רמ"ד דרום שמעוז "ניסן" נפל בשעה 09:30, שכוחות צה"ל מחזיקים עדיין ב"בורפסט" וב"מסרק", ושהמצב ב"מסרק" חמור.

172 זו הכללה. ראשי-הגשר המצרי הגיע, בין השאר, עד "חמוטל" שבמרחק כ-12 ק"מ מתעלת סואץ.

בשלב זה נקרא הרמטכ"ל לשיחה טלפונית עם סגנו. בהיעדרו ניהל את הקד"ם האלוף זאבי, והוא עדכן את הנוכחים בפרטים הידועים כבר לרמטכ"ל. הוא ציין את עובדת המחסור בסוגים מסוימים של תחמושת והנחה להקפיד על אי עזיבת תחמושת בעמדות זמניות עם עזיבת העמדה ועל איסוף תחמושת שלל. הוא הורה שאג"ס-תואר ירכז, יחד עם אג"א, קחש"ר וקשנ"ר את עניין הקמת יחידות מטנקי שלל,¹⁷³ וכן הורה לשבות שבויים רבים ככל האפשר, כדי שיהיו קלף מיקוח לשחרור שבויי צה"ל שבידי האויב. "לא תמיד עם מדינות ערב המטבע הזו עובדת" – אמר – "אבל לפעמים זה עוזר. בעיקר אם יש דרגי פיקוד בין השבויים או קרובי משפחה של אנשים חשובים". עוד העיר את תשומת לבו של הפורום כי בעקבות הפצצת דמשק עולה הסיכוי של תקיפת יעדים בעורף ישראל, ועל הג"א והפיקודים המרחביים לחזק את העורף.

רמ"ח האוויר, תא"ל דוד עברי, סיפר על התוכניות להפעלת החיל: הגנה אווירית, סיוע בשתי הגזרות ושלושה מטסי תקיפה: מטס ראשון על שני שדות תעופה, מטס שני – יעדים צבאיים וכלכליים בעומק סוריה ומטס שלישי פתוח לתכנון, כשהעדיפות היא לתקיפת שדות תעופה במצרים.

מפקד חיל הים סיפר שהכוח שהיה אמור לתקוף בע'רדקה נתקל באויב ולא ביצע את המשימה ויחזור לנסות לבצעה מחר. שלושה כלי שיט מסיירים בצפון מפרץ סואץ כדי למנוע מהמצרים להעביר כוחות, בדרך הים, לראס סודר וסירות גומי באזור נמצאות בכוננות למקרה שיוחלט לפנות אנשים מהמעוזים בדרך הים.

הרמטכ"ל, שחזר לקד"ם, התעניין אם הוחל בתכנון הקמת יחידה של טנקי טי-62. הקשנ"ר השיב לו שחשבו על כך לפני 48 שעות, ובבוקר המחרת יצא צוות של 20 איש לרמת-הגולן, למשימה זו. הרמטכ"ל ציין שהטנקים הנוספים נחוצים למעבר למתקפה ברמת-הגולן. הוא סיפר על התוכנית שסיכם, טלפונית, עם אלוף פיקוד הצפון¹⁷⁴ וציין שהוא התלבט אם עדיף לתקוף את האויב בהקדם, בעודו בלתי מאורגן, כאשר גם כוחות צה"ל בלתי מאורגנים, או לדחות את ההתקפה ב-24 שעות. לנוכח הערת אלוף הפיקוד, שברשותו 250 טנקים בלבד, הוא החליט להמתין. לפיכך יש להכשיר טנקים כך שבבוקר 11 באוקטובר יוכלו כוחות פיקוד הצפון לצאת למתקפה בכוח של כ-400 טנקים.

רב-אלוף אלעזר סיפר שבדרום נגררו כוחות צה"ל לקרבות, בניגוד למתוכנן. עם זאת נמסר לו עתה [בשיחה שניהל עם האלוף טל – ראה עמ' 618] להלן שלכוחות צה"ל אבדו רק 25 טנקים.¹⁷⁵ אם אכן כך הוא, סימן שהפיקוד אכן נזהר מלהיכנס לקרבות, אולם מהדיווחים שקיבל נראה לו שהיו דווקא קרבות רבים.

הוא ציין את שאיפתו – להתנגש בדיוויזיות המשריינות המצריות לאחר שיצלחו לגדה המזרחית. אם תתאמת הידיעה שבידי אמ"ן, ודיוויזיה 4 תחצה את התעלה, סביר שגם

173 הנחיה זו הועברה לגורמים הנוגעים בדבר במברק אג"ס-מבצעים.

174 ראה עמ' 604 לעיל.

175 למעשה נפגעו ב-9 באוקטובר 55-60 טנקים, כ-25 מהם יצאו מכלל שימוש והשאר תוקנו עוד באותו יום (תולדות מלחמת יו"ב).

דיוויזיה 21 תחצה – או אז ניתן יהיה מחר להתנגש אתן. אם הן לא תחצינה יהיה צורך לשקול אם להמשיך להמתין להן, או שמא, נוכח הדיווחים שהמצרים סבלו אבדות רבות וצמצמו מאחזיהם, "אם כבר מוכרחים להילחם מחר" – ייעשה ניסיון לתקוף את המאחזים המצריים. "מאוד לא הייתי רוצה לעשות את זה – זה עוד פעם התשה – 'סאגרים' – וזה עוד פעם הרבה אבדות, ועוד פעם חוסר ביטחון שנתיישוב על זה [התעלה]. חוץ מזה – כל זמן שהדיוויזיות האלה לא יצאו ולא דפקנו אותן – זה עוד לא הכרעה. אבל אם [דיוויזיות השריון] לא יוצאים, לא תהיה ברירה – נלך עוד פעם קדימה וננסה להתיישוב על התעלה". בשני המקרים – בין שדיוויזיות השריון יחצו ובין שלא – הוא רואה את השלב הבא – שלב הצליחה והשתלטות על שטחים ממערב לתעלה. באותו היום היה מוקדם מדי לעשות כן אף שהיה ביכולתה של אוגדה 143 לצלוח. הוא הסביר מדוע היה זה מוקדם מדי.¹⁷⁶ יש למצוא את העיתוי הנכון לכך. יהיה זה אם לאחר חיסול הדיוויזיות המשוריינות ואם לאחר חיסול הכוחות הנמצאים כעת ממזרח לתעלה. לפני החצייה, ציין, ברצונו לכבוש את פורט סעיד – מבצע שלא עלה יפה באותו היום. לאחר שישמע מסגנו, הנמצא בדרום, את התרשמויותיו יסכם על ההמשך.

האלוף זאבי סיפר כי זה עתה שוחח עם האלוף טל, וסגן הרמטכ"ל הציע לו שתי תוכניות חלופיות לחיסול המארב שבדרך ל"בודפסט": הראשונה – הסתערות של כוח רגלים, עם מרגמות וקת"ק, לאחר שחיל האוויר יכתוש את השטח בנפ"ם ובפצצות "מצרר" והשנייה – בניית כוח של שתי מחלקות – אחת של צנחנים ואחת של שייטת 13. כוח הצנחנים יהווה רתק ובסיס אש והמחלקה משייטת 13 תסתער מהמים על הכוח המצרי. הוא ציין שהתוכנית השנייה נראית לו דמיונית והאלוף טל ישוחח עם הרמטכ"ל על שתיהן. עוד ציין האלוף זאבי שפיקוד הדרום ביקש לקבל כוחות חי"ר נוספים והמליץ לשלוח לשם את יתרת חטיבה 247, שגדוד שלה כבר נשלח דרומה. הרמטכ"ל אישר את ההחלטה.

נושא נוסף שעליו סיפר הרמטכ"ל, הוא התקדמות הטור המצרי בצפון מפרץ סואץ. נפשו חצויה לגביו: מחד גיסא "אני לא רוצה אותם פה" – אמנם אין להתקדמות זו השפעה מכרעת על המלחמה, אולם זהו בכל זאת מטריד; מצד שני קל להשמידם כשיעלו על צירים, משום שהאזור אינו מוגן בטילי קרקע-אוויר וחיל האוויר יכול לפעול שם באופן חופשי. הכוח מחטיבה 35 ינסה להחזיק מעמד במקומו, ולא – ידלג כמה דילוגים לאחור. עם זאת הוא עלול להתקשות במשימתו ולספוג אבדות מחיילי חי"ר עם טילים העלולים "לזהם" בלילה את הצירים. הרמטכ"ל פנה לרמ"ח האוויר וחזר על הנחייתו שעל סוללת ה"הוק" להיכון לתנועה ולנוע אם סמח"ט הצנחנים יורה אותה להתפנות. אם לא יהיו מוכנים לתנועה "נפוצץ אותם – וזה חבל" – אמר.¹⁷⁷

176 ראה עמ' 603 לעיל.

177 קד"ם הרמטכ"ל, 092300 באוקטובר 1973.

שיחת הרמטכ"ל עם סגנו במצב בצפון מפרץ סואץ ובמינוי בר-לב

הרמטכ"ל ציין את ההכנות לפינוי סוללת ה"הוק" בעקבות שיחה נוספת שהייתה לו בעניין עם סגנו. באמצע הקד"ם, בשעה 23:27, נקרא כאמור הרמטכ"ל לחדרו, לשיחה עם האלוף טל. סגן הרמטכ"ל העיר את תשומת לבו, שוב, לכוח המצרי המתקדם בצפון המפרץ. הרמטכ"ל אמר שככל הידוע לו בלם חיל האוויר את הכוח המתקדם בציר החוף, ואילו בציר האוגף לא גילה שום כוחות. האלוף טל ענה שאכן בציר החוף היה כוח אויב בן כ-50 טנקים, ש-20 מהם הושמדו, אולם יש כוח נגמ"שים, האוגף איגוף עמוק. מהלך זה מסכן את הכוחות שבראס סודה, לכן הציע לפנות את סוללת ה"הוק". הרמטכ"ל אמר לו שהוא נתן לחיל האוויר לבחור בין שלוש חלופות: "אחת – לדלג, אחת – להאט, ולפי ההתפתחויות." עם זאת אמר האלוף טל שהמצב אינו חמור עד כדי צורך לפעול נגד הטור המצרי בלילה – "הם עוד לא כל כך מתקדמים" ואפשר להמתין עד הבוקר.¹⁷⁸

בהמשך השיחה ביקש הרמטכ"ל מהאלוף טל שיאמר לאלוף גונן שהוא ישוחח עמו בתום הקד"ם. הוא ביקשו לעזור לו לשכנע את האלוף גונן להסכים לסור למרותו של רב-אלוף בר-לב, שיישא את התואר "עוזר לרמטכ"ל" ולא "עוזר לרמטכ"ל לפיקוד הדרום". הרמטכ"ל הגיע לרעיון זה קודם לכן. השיחה הטלפונית עם האלוף טל נותקה טרם דברי הרמטכ"ל בעניין החלופות שנתן לחיל האוויר. בעת ההפסקה בשיחה הטלפונית סיפר רב-אלוף אלעזר לבר-לב, שהוא הורה לראש לשכתו לשוחח עם האלוף גונן ולהציע לו פתרונות חלופיים, שהמשותף לכולם – הישארות האלוף גונן אלוף הפיקוד, תוך כפיפות לרב-אלוף בר-לב, אולם האלוף גונן סירב לכל ההצעות, הנזק כבר נעשה – אמר – הבעת אי-האמון מצד הרמטכ"ל. עם זאת, אמר הרמטכ"ל לבר-לב: "כמה שאני חושב יותר אני פוחד יותר מביטול המינוי. זה אימפקט ציבורי מחריד". לפיכך העלה את הרעיון של עוזר הרמטכ"ל, בלי להזכיר בתואר את התיבה "דרום". רב-אלוף בר-לב הטיל ספק אם האלוף גונן יסכים לפתרון זה, והרמטכ"ל סיכם ש"התנאי הוא שהוא מקבל שאתה הסמכות בשטח. בלי עניינים, בלי הגדרה – אתה הסמכות בשטח" ואמר שהוא ישוחח עם האלוף גונן ויאמר לו דבר נוסף: אם הוא לא יקבל את הפתרון לא תהיה לרמטכ"ל ברירה אלא לבטל את מינויו, ופתרון זה ודאי יזיק לו יותר מאשר אם יישאר אלוף הפיקוד בכפיפות לרב-אלוף בר-לב.¹⁷⁹

ביקור שר הביטחון בחפ"ק פיקוד הצפון

באותה שעה עשה שר הביטחון ביקור בפיקוד הצפון. הוא הגיע לחפ"ק הפיקוד בשעה 23:30,

178 הקלטות בחדר הרמטכ"ל. ברשימות רמ"ח היסטוריה נכתב לגבי שיחה זו: "טליק מדבר עם רמטכ"ל. מסביר עניין פנימי ההוקים במקום לפוצצם. עוזי יאירי [מח"ט 35] שבא לתכנון פורט סעיד שבוטל מטפל ויוזם בנושא".

179 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

ובביקור בן פחות מחצי שעה עדכנו אלוף הפיקוד באירועי היום, במצב הנכון לאותה עת ובתוכניות לעתיד.¹⁸⁰

הפעולה העיקרית ב-9 באוקטובר, סיפר האלוף חופי, הייתה הקרב שניהלה חטיבה 7, שבו הדפה התקפה כבדה. קרבות נוספים התנהלו בגזרה הדרומית – שם לחמה אוגדה 146, ובגזרה המרכזית – חטיבה 679 השמידה באזור נפח-סינדיאנה למעלה מ-100 טנקי אויב. אוגדה 210 השמידה גם היא טנקים ונגמ"שים.

כוחות צה"ל ערוכים כאשר אוגדה 36, ולה חטיבות 7 ו-1, אחראית לגזרה הצפונית – עד מוצב 109; במחנה "ירדן" נמצאות שלוש פלוגות טנקים, שהתארגנו ב-9 באוקטובר והן מהוות עתודה מטכ"לית; בגזרה המרכזית נמצאת אוגדה 210, בהרכב שאריות חטיבות 179 ו-679 – הכוללות כ-70 טנקים ובגזרה הדרומית – אוגדה 146 ולה כ-120 טנקים.

לאויב נותרו רק שני מאחזים בשטחנו: האחד בחרמון – שבו יש קומנדרו סורי וכוחות צאעיקה על הרכסים, והאחר באזור רפיד בין ציר הכביש לצייר המערכת. לשאלת השר בדבר כמות טנקי האויב מעבר לגבול, ענה אלוף הפיקוד שיש ויכוח בין הפיקוד לבין אמ"ן לגבי מספר החטיבות שהשתתפו בקרבות – בפיקוד סבורים שכל החטיבות הסוריות, ובכלל זה כוח ריפעת אסד, השתתפו במערכה, בעוד באמ"ן סבורים שחטיבה אחת לא השתתפה. אין לאיש מושג כמה טנקים נשארו לאויב. מפקד אוגדה 36 מעריך שבגזרתו נשארו כ-400 טנקים ומפקד אוגדה 146, שלחם בשתי חטיבות משוריינות וחטיבה ממוכנת, מעריך שבגזרתו נותרו כ-100 טנקי אויב.

כוחות צה"ל התארגנו לפי גזרות אחריות ומטרידים באש ארטילרית כמה אזורים לאורך הגבול ומעבר לו. האש הארטילרית מכוונת בעיקר לאזורים כודנה וקוניטרה – שיש חשש לפעילות אויב בהם¹⁸¹ או שבכוונתו להגיע אליהם.¹⁸²

האלוף חופי ציין כי הכוחות הסוריים בגזרה המרכזית ניהלו קרב עיקש במיוחד. זאת הודות לעובדה שמפקד הדיוויזיה היה בשטח, הוא שארגן את ההתקפות והוא מארגן התקפה נוספת.

אשר למגמות להמשך, אמר אלוף הפיקוד שהכוונה היא לטהר ביום המחרת את אזור כודנה ולכבוש את תלי כודנה – בתחילה את רכס "רעיה" ואחר כך את תל כודנה. בגזרה הצפונית לא מתוכננת ל-10 באוקטובר שום פעולה מעבר לגבול. שר הביטחון ציין שהשאיפה היא להביא את הסורים לבקש מוקדם ככל האפשר הפסקת אש. לשם כך יש להתקדם לעבר דמשק, או לפחות לביים התקדמות שתיצור רושם כזה. הוא שאל אם אין בתוכנית הפיקוד לעשות זאת. האלוף חופי ענה שהוא שוחח עם הרמטכ"ל בעניין זה, אולם לא סוכם דבר. לדבריו יהיה בפיקוד רק מחר אחר-הצהריים כוח בעוצמה שניתן לתקוף עמה התקפה כזאת. ניתן להתחיל במבצע רק מיום ה, 11 באוקטובר, אחר-הצהריים, וגם מועד זה מותנה בקצב

180 יומן שליש שהב"ט; יומן אירועים פיקוד צפון 120928-092330 אוק' 73 – נרשם בחפ"ק ע"י מחלקת היסטוריה.

181 כך לפי רשימות נציגות מחלקת היסטוריה.

182 כך לפי רשימות שליש שהב"ט.

הצטברות הכוחות בפיקוד ובמצב המערך הסורי. לשאלת השר אם השטח הסורי ממוקש, השיב האלוף בחיוב וציין שהדבר מחייב תנועה בצירים. הוא אמר שביום המחרת אמור חיל האוויר לפעול באופן מסיבי באזור. הוא יכול לעשות זאת הודות להיעדר טילי קרקע-אוויר. עם זאת נראה לו שהסיוע יהיה פחות מסיבי משהיה באותו היום. היום, אמר, היה הסיוע מסיבי מאוד והוא הקל מאוד על אוגדה 146. הוא צופה שב-11 באוקטובר יעמדו לרשותו, ללא תוספת ממקורות חוץ פיקודיים, כ-300-320 טנקים.

לשאלת השר מה הייתה כוונת הסורים בהנחתת כוחות קומנדו, ענה האלוף חופי שהיו אלה אנשי צאעיקה, שנחתו ליד נפח בכוונה להניח מוקשים.

לשאלת השר בדבר תוכניות לכיבוש החרמון ועיתוי הוצאתן לפועל, השיב אלוף הפיקוד שב-9 באוקטובר תקף חיל האוויר את המוצב; הכוונה לכובשו אם בירידה מלמעלה ואם בטיפוס מלמטה. גדוד מחטיבה 317 מיועד למשימה, התוכנית קיימת, אך לא נקבע עיתוי. להערתו שהתוכנית היא לכבוש את המוצב ביום שאל השר מדוע לא לכבושו ביום המחרת. האלוף חופי אמר שיש להקצות לפעולה טנקים וסיוע אוויר.

עניין נוסף שבו התעניין השר היה היישובים ברמת-הגולן. אלוף הפיקוד סיפר כי בכל היישובים בגזרה הדרומית, פרט לרמת-מגשימים, נמצא הכול תקין וצוותי תושבים חזרו אליהם. ברמת-מגשימים נכנסו אמנם הסורים לבתים, אולם הדבר היחיד שלקחו היה ספרי התורה. לא ברור מדוע הם עצרו באל על ולא הוסיפו להתקדם – אמר. אשר לגזרה הצפונית – שם היו הסורים ליד עין-זיוון. הפיקוד טרם החזיר צוותי תושבים ליישובים בגזרה זו בשל המשך הלחימה והימצאות כוחות קומנדו סוריים בשטח. הוא סיפר כי כוחות חי"ר מחטיבות 1 ו-317 רדפו בזחל"מים אחרי כוחות הצאעיקה והרגו כחמישים איש.

מצויד במידע זה יצא השר, בשעה 23:55, את החפ"ק בדרכו חזרה לתל-אביב.

דיון ראשי אגפים

כ-10 באוקטובר בשעה 00:50 נפתח בחדר הרמטכ"ל דיון ראשי אגפים. בדיון השתתפו הרמטכ"ל, האלוף זאבי, ראש אג"א – אלוף נחמיה קין, ראש אכ"א – אלוף הרצל שפיר, והיועץ הכספי לרמטכ"ל – תא"ל יצחק אלרון. כן נכח בדיון ראש לשכת הרמטכ"ל.

ראש אג"א ציין שאין ממש בשמועות כאילו יש מחסור בפגזי טנקים. שמועות אלו נובעות מחוסר שליטה. בשום דרג – לא במטכ"ל, לא בפיקוד ולא באוגדות – אין יודעים את המצב לאמיתו. כך, למשל, מאוגדה 146 נשמעו ביום א טענות על מחסור בתחמושת, בעוד למעשה היו גם תחמושת וגם דלק לא הרחק מהכוחות. במלחמה נוצר מצב אבסורדי – טרם המלחמה התנגד פיקוד הצפון לגדוד הספקה (גה"ס) עצמאי, ואילו עתה הוא שומר את הגה"ס על כל מלאיו ודורש מאג"א לתספק את היחידות ממאגרים מטכ"ליים ולהגיע באמצעי התובלה המטכ"ליים לכל היחידות. בכך רוצה הפיקוד להבטיח שתהיה ברשותו רמת מלאי מספקת ברגעים מכריעים, אולם הפעלה זו מנוגדת לתוכנית הבסיסית ובגללה נגרם בזכו רכב. דרישות אלה גרמו לשיבוש במערך התחזוקה. גורם זה והיעדר דיווחים מהיחידות על צריכת התחמושת גרמו לרושם מוטעה כאילו חסרה תחמושת. בפועל לא ייתכן שהיחידות

צרכו את כמויות התחמושת הרבות שנשלחו אליהם. כך, למשל, היו בדרג מטכ"ל 250,000 פגזי 105 מ"מ ונותרו בידיו כ-90,000 פגזים, כלומר "בטן" תחמושת ל-1,400 טנקים. לא סביר שהיחידות צרכו את כל יתרת התחמושת. עם זאת יש מחסור בכמה פריטים, כגון פגזי תותחים 175 מ"מ, פגזי "רועם" 155 מ"מ ופגזי תאורה. התעשייה הצבאית עובדת בקצב מלא, אולם הכמות שהיא מייצרת קטנה ביחס לצרכים. כך, למשל, היא מייצרת כ-3,000 פגזי 155 מ"מ ביום ואילו היחידות צורכות פי כמה מזאת. אג"א נאלץ להוריד את הסטנדרטים של בחינות התחמושת, אולם גם פעולה זו אינה משנה בהרבה את המצב. האלוף זאבי אמר שסביר להניח שתחמושת רבה נשארה במקומות שיחידות עזבו, וסיפר לרמטכ"ל שהוא הורה, בדקות שבחן יצא הרמטכ"ל מהקד"ם, לסרוק את השטח ולאכן את התחמושת.

עניין שני שהעלה ראש אג"א הוא תיקון טנקים התקועים בצירים. הוא סיפר שהתארגנו חוליות עם קציני קישור שיוצאים לצירים, ובסיוע הגש"חים מתקנים טנקים פגועים על הצירים. לפי ההנחיה שניתנה בקד"ם, אמר, ניתנת עדיפות לתיקון טנקים בפיקוד הצפון, במגמה להחזיר כחמישים טנקים לכשירות. כן סיפר כי בית הספר לשריון הפך למקום ריכוז לזיוודים, תחמושת וקשר, במגמה לרכז מרב טנקים. האלוף זאבי סיפר שהוא הטיל על אג"ס-תוא"ר לרכז, יחד עם הקשנ"ר, הקחש"ר, אג"א ומה"ד, הקמה מהירה של יחידות טנקים חדשות מטנקי השלל טי-62 וטיראנים רגילים, ושראש אמ"ן הורה למודיעין הטכני להעביר לגוף זה את כל המידע שבדיו על תפעול הטי-62. להערכתו ניתן בתוך שבוע-שבועיים לבנות יחידות טנקי טי-62. אשר לטי-54 – בידי צה"ל הידע והמדריכים בהתאם לצורך.

האלוף קין סיפר שאין מחסור בדלק. הייתה צפויה בעיה בבסיסי חיל האוויר בסיני, והיא נפתרה. אספקת הדלק לצה"ל גורמת לשיבושים מעטים בעורף, אך אג"א דואג שלא תיווצר בציבור הרגשה של מחסור ומדי פעם מתספקות מכליות את תחנות הדלק. הכוחות לבושים היטב, אג"א ארגן בגדי חורף למקרה שישורר קור ברמת-הגולן ומיום חמישי בבוקר יוחל בחלוקת חבילות אישיות וגופיות, תחתונים, גרביים, ואולי מעילי רוח ושינלים. צריכת המזון גבוהה – היחידות מושכות כ-550,000 מנות מזון ליום. האזרחים בעורף צוברים מזון ובייחוד נכנס הסקטור הערבי לפאניקה של צבירת מזון, אך למעשה אין מחסור במזון.

אשר לבניית כוחות נוספים, סיפר שהוקמה יחידה בת 30 טנקי צנטוריון, בפיקוד סא"ל אהוד ברק, המיועד לתגבר את הכוחות בדרום, ויחידה של 25 טנקי פטון המיועדת לצפון. ראש אכ"א סיפר שהוקם "כוח גדעון" הכולל שני גדודי חי"ר ומורכב מקצינים, מ"כים וחיילים של יחידות מובחרות. ושהוא הטיל על מפקד הנח"ל להקים גדוד ציירי טנקים ונראה שהגדוד יהיה מוכן להפעלה בתוך שלוש יממות.

בנושא גיוס אנשים השוהים בחו"ל, סיפר האלוף שפיר כי עם תחילת המלחמה הורה לנציגויות בחו"ל לאסוף אנשי שריון, והם מופנים משרה התעופה הישר למערכה. כן מתוגברים כוחות השריון במחלימים. הוקם בית החלמה, לפי הסטטיסטיקה יוצאים כ-100 איש מדי יום מבתי החולים ולמעלה משליש מהם אנשי צוותי טנקים. בבית החלמה עובדים צוותים של רופאים וקציני בריאות הנפש (קב"נים), וכל מי שנקבע על ידם ככשיר ללחימה

מועבר הישר לבית הספר לשריון, שם יצוות ויחזור לחזית. ראש אכ"א ציין שאין מחסור בכוח אדם – לדבריו אם יגויסו בני ה-18 שהיו מתוכננים להתגייס עד סוף השנה, יתווספו מעל 10,000 איש. הבעיה אינה מחסור בכוחות, אלא הכשרתם ללחימה. עליו לדעת מהו הרכש הצפוי, אילו סוגי כלי נשק צפויים ובאילו כמויות, כדי שידע לתכנן את ההכשרות. אשר למערכת ההדרכה – הוא מינה את תא"ל (מיל) יהונתן דותן כעוזרו לאימונים ואת תא"ל (מיל) יצחק ארד כרמ"ח מה"ד-אימונים. מפקדת פה"ה, שבוטלה לפני כן, הוחייתה, בסיסי ההדרכה של החי"ר יוכפפו למפקדת הנח"ל, שתשמש בעניין זה כתחליף למקחצ"ה, שאר הבה"דים יוכפפו לחילות ומפקדת פה"ד תשמש גורם מתאם.

האלוף שפיר אמר שבזמנו הועלתה אפשרות שיהיה צורך במתנדבים לא ישראלים. "אני מבין שאני יכול למחוק את זה" – אמר. הנוכחים בחדר היו מאוחדים בדעה ש"זה רק צרות" – הדבר יצביע על חולשה, ייצור בעיות שפה ועוד. עם זאת ציין ראש אכ"א שייתכן שיווצר מצב שארצות-הברית תספק מטוסים ולצה"ל לא יהיו מספיק טייסים לאישים. במקרה חירום ייתכן שיהיה צורך בטייסים. לפיכך הציע להורות לשגרירויות שלא לזום דבר בעניין, אולם אם יבואו מתנדבים – לרשום אותם ולציין את כישוריהם וכתובותיהם, כך שאם ייווצר צורך בסוג מסוים של לוחמים, יוכלו לפנות אליהם. הרמטכ"ל קיבל את ההצעה.

תוך כדי הדיון נכנס לחדר עוזר ראש אג"ם, תא"ל אריה לוי, והודיע שארצות-הברית מוכנה לשגר שלושה מטוסי "ענק" עם אספקה, ויש להכין רשימה עם סדר עדיפויות. הוא אמר שהעדיפות הראשונה היא לתחמושת טנקים וראש אג"א ציין שבמשרד הביטחון הוכנה רשימה עם סדרי עדיפויות. האלוף קין ציין שקיבולתו של מטוס היא כ-60-70 טונות. "זה יופי" – הגיב הרמטכ"ל בסיפוק.

השיחה הקצרה בנושא זה קטעה לרגע את דברי ראש אכ"א בנושא הכאוב מכול – נפגעים. הוא סיפר שצה"ל דיווח ל"צלב האדום" שלמעלה מ-90 חיילים נפלו בשבי או נעדרים, ושמינה קצין חוקר מיוחד לבדוק נתונים על המצב במוצב החרמון. לפי הדיווחים מהיחידות היו בצהרי 9 באוקטובר 310 הרוגים, 1,150 פצועים וכמה נעדרים. מספר הנפגעים ודאי גדול יותר, שכן ישנו פער זמנים של 6-8 שעות בין הדיווח מהיחידות לדיווחים מבתי החולים ופער גדול יותר בין מועד הפטירה למועד קבלת הדיווח עליו במחשבי אכ"א. האלוף שפיר העלה את בעיית ההודעה למשפחות על חללים ופצועים. הוא המליץ שלא להודיע למשפחות חללים לפני יום א, 14 באוקטובר. זאת משום שביום ה, 11 באוקטובר, חל חג הסוכות ובחג וכשבת אי אפשר, ממילא, לשבת שבעה או לבקר בבתי קברות. לעת עתה, ציין, הוקמו שלושה בתי קברות ארעיים – בעפולה, במשמר-הנגב ובקריית-שאול. הרמטכ"ל הורה להציב שמירה חזקה עליהם, כדי למנוע פלישה של אמהות חרדות, שלא שמעו דבר מבניהן. ראש אכ"א השיב שהדבר כבר נעשה, וציין שנעשים מאמצים להסתיר את עובדת היות האתרים בתי קברות ארעיים. כך, למשל ייסגר בית הקברות הארעי במשמר-הנגב, מחשש שיגלו את דבר קיומו בשל התנועה הרבה המתנהלת אליו וממנו, ויוחל בקבורה בבארי. הרמטכ"ל התעניין כיצד נהגו בעניין במלחמת ששת הימים, ונאמר לו שאז הודיעו על החללים בתום המלחמה; אולם, צוין, הייתה זו מלחמה קצרה, כך שאין להשליך ממנה על המלחמה הנוכחית, אלא אם היא

תסתיים במהרה. הרמטכ"ל אישר את המלצת ראש אכ"א שלא להודיע דבר למשפחות לפני יום א, 14 באוקטובר, ולשקול אז את העניין שוב. אשר לפצועים סיפר האלוף שפיר שהופעל נוהל שפצועים היכולים להודיע טלפונית על פציעתם, מורשים לעשות זאת. אשר לאחרים – הוחלט שבמקרים שבהם קובעים הרופאים שאדם מסוים פצוע אנוש – מודיעים על כך למשפחה. נוהל זה נקבע מניסיון מלחמת ששת הימים, שכן אז היו משפחות שטענו שייתכן שאם היו מגיעים למיטתו של הפצוע בעודו בחיים, הוא היה מתעורר. הרמטכ"ל אישר גם נוהל זה.¹⁸³

קד"ם רמטכ"ל – הצגת מבצעים מיוחדים¹⁸⁴

אחרי דיון ראשי האגפים הלך הרמטכ"ל לחמ"ל אג"ס-מבצעים, שם הוצגו בפניו, בשעה 01:30, התוכניות למבצעים מיוחדים – מבצעי חי"ר ושייטת 13 בעורף האויב. קצין חי"ר וצנחנים ראשי, תא"ל עמנואל שקד, הציג את תוכניותיו. בחזית מצרים, אמר, מתוכננות שלוש פעולות: פיצוץ שלושה עמודי מתח גבוה של קו המתח אסואן-קהיר בעמק הנילוס; פיצוץ מאגרי דלק בראס שחיר ונחיתה בג'בל עתקה להטרדה בירי ופשיטות בעורף הכוחות המצריים שבגזרה הדרומית. סד"כ המסוקים מאפשר לעשות שתי פעולות בריזמנית – ציין. הפעולה הראשונה – פיצוץ עמודי מתח גבוה – מתוכננת להיערך באזור בלתי מוגן ואינה כרוכה בלחימה. הרמטכ"ל התעניין אם הפיצוץ יפגע באספקת חשמל לקהיר, הקחצ"ר השיב בשלילה – הפיצוץ יפגע באספקת חשמל בחלק מעמק הנילוס, אך לא בקהיר. עוזרו למבצעים של עוזר ראש אמ"ן למחקר, אל"ם אהרן לברן, אמר שייתכן שתיפגע גם אספקת חשמל לקהיר, אולם ההשקעה אינה כדאית. האלוף זאבי תמך בפעולה משיקול תעמולתי. כותרת נוסח "צה"ל פשט על הנילוס" תוסיף רבות – אמר. רמ"א, תא"ל דוד עברי, אמר שמבחינת חיל האוויר ניתן המבצע להוצאה לפועל, אבל נראה לו "שאנחנו כאן נהיה עסוקים בזה הרבה יותר מאשר הם [המצרים]". "זה לא מגיע לנו" – קבע הרמטכ"ל.

הפעולה השנייה – פיצוץ מאגרי דלק בראס שחיר. תא"ל שקד אמר שחשוב לעשות זאת "כי הם עושים לנו את אותו דבר". רמ"ח המבצעים, תא"ל יעקב שטרן, העיר שייתכן שצה"ל יוכל לעשות זאת מאוחר יותר – בתוך התקדמותו לאחר חציית התעלה. "לא. לא. בוא נדליק. כשנגיע – נכבה" – הגיב הרמטכ"ל.

הפעולה השלישית – הנחתת כוחות בג'בל עתקה. ייתכן לעשותה בשתי תצורות – מצומצמת ורחבה. התצורה המצומצמת כוללת הנחתת שני תותחים ו"נתרן" – ירי ארטילרי על כוחות מצריים. התוכנית הרחבה כוללת, נוסף לכך, הנחתת ג'פי תול"ר וחוליות צייד טנקים, שהייה של 30-45 דקות בשטח וזריעת מוקשים. להערכתו יכולה פעולה כזו לגרום למצרים אבדות רבות ולהביא לפאניקה בקרבם. באזור ג'בל עתקה יש אמנם מכ"ם ונ"מ, אולם נתיב הטיסה של חיל האוויר מרוחק מהם. יש באזור משטחי נחיתה, הלילה הבא יהיה ליל ירח

¹⁸³ הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

¹⁸⁴ קד"ם רמטכ"ל מבצעים מיוחדים, 100130 באוקטובר 1973.

וצפוי מזג אוויר נוח. הרמטכ"ל שאל אם יש אפשרות "במקום לדפוק סתם אוטובוסים" לפגוע במכ"ם. מומחי חת"ם, ובהם עוזר ראש אג"ם, האלוף אריה לוי, אמרו שקשה לטווח ממרחק כה גדול למטרה כה קטנה. אשר לאפשרות לפשוט עליו רגלית, השיב הקחצ"ר שבשל מגבלות האמ"ט לא ניתן להתקרב למכ"ם ועל הלוחמים לנחות במרחק כ-10 ק"מ ממנו. אין אפשרות לעבור מרחק זה בנסיעה ואילו בהליכה עלול המבצע לארוך לפחות שש שעות. תא"ל שקד סיפר שהוא שוחח על אפשרות זו, יום לפני כן, עם סגן הרמטכ"ל. המבצע נראה לאלוף טל, אך הוא העיר שיש לקחת בחשבון שאם ייערך בטרם עת יש סכנה שהמצרים יתפסו אחר כך את המכ"ם, דבר שיקטין את אפשרויות צה"ל להנחית מסוקים באזור במקרה שירצה לעשות זאת. קחצ"ר סיפר שנבדקה גם אפשרות לפוצץ את הגשר בנג'ע-חמדי, אולם התברר שהוא שמור בכוח רב. הוא ציין שמקחצ"ר ביקש לפגוע ביעדים נוספים באזור הנילוס, אך התברר שכל האתרים שיש משמעות לפגיעה בהם, שמורים היטב או נמצאים בתחום אמ"ט.

מבצע אפשרי נוסף, שעליו חשבו קודם לכן, היה הנחת מארבים בלילה באזור ראס אבו-דראג'. ניתן לפוצץ את הכביש במקום הצר ביותר שלו – מקום קשה לעקיפה, להציב שם מארבים ולפגוע בכלי רכב. המבצע אינו כרוך בבעיות מיוחדות וניתן להוציאו לפועל בכל לילה שיוחלט. התוכנית היא להגיע למקום בסירות גומי, חיל הים מציע שיטל על שייטת 13, ואילו מקחצ"ר מציע שהוא ייערך על-ידי צנחנים. "סירות גומי – זה הם [שייטת 13] – קבע הרמטכ"ל.

מפקד שייטת 13, סא"ל שאול זיו, הציג את תוכניות חיל הים: פשיטה על מתקן בראס אבו-דראג' והצבת מארבים לרכב, ואמר שהכוונה להוציא לפועל אחת משתיהן. הפשיטה על המתקן נראתה לרמטכ"ל הרפתקנית מדי והוא אישר להכין את המארבים לרכב.

מכל התוכניות שהוצגו לגבי החזית המצרית, זו היחידה הנראית לו ככדאית אמר הרמטכ"ל. "ומה עם ג'בל עתקה? למה ג'בל עתקה לא?" – שאל הקחצ"ר. לאחר היסוסים קבע הרמטכ"ל להכין גם את המבצע המתוכנן בג'בל עתקה. לשאלתו מי יעשה את הפעולה, השיב הקחצ"ר שישנן שתי אפשרויות – כוח מחטיבה 35, הנמצא בראס סודר, או סיירת חטיבה 317 הנמצאת ברמת-הגולן, אינה מועסקת ואין בעיה להובילה דרומה. המפקד המיועד למבצע – סא"ל עמוס ירון. תא"ל שקד ציין שהדבר היחיד שבגללו עלול המבצע להידחות ביממה, הוא זמן הגעת התותחים שעדיין אינם אצל הכוח.

אשר לחזית הצפון – שם הכינה מקחצ"ר תוכנית לכיבוש החרמון. גודר מחטיבת צנחנים 317 מוכן להוצאת התוכנית לפועל: הוא ישתלט על המוצב הסורי הראשון ומשם ימשיך או במעלה החרמון – למוצב השני, או במורד – למוצב הישראלי – או לשניהם גם יחד. תנאי מוקדם לפעולה הוא הפעלת חיל האוויר להפצצת שני המוצבים. הרמטכ"ל תמה, למראה מרשם הקרב, על כך שתוכנן לעבור דרך הכפר הסורי ערנה, וכן על מה שהשתמע מדברי הקחצ"ר כאילו חיל האוויר טרם הפציץ את המוצב ביומיים האחרונים, והרמטכ"ל הורה להמשיך בכך. תא"ל שקד ביקש לכבוש את מוצבי החרמון בלילה הקרוב – ליל 10-11 באוקטובר, אולם הרמטכ"ל קבע שאין לעשות זאת לפני פתיחתה של מתקפת צה"ל מעבר ל"קו הסגול" ברמת-הגולן. מתקפה זו עתידה להיפתח בבוקר 11 באוקטובר, ולכן יש להכין את כיבוש החרמונים לליל 11-12 באוקטובר.

הקחצ"ר ציין שמפקדתו מתכננת מבצע נוסף – אם המתקפה מעבר ל"קו הסגול" תתפתח יפה בכוונתה להנחית כוחות במסוקים מצפון לדמשק, במגמה לחסום את הדרכים מחומס לדמשק. סוכם שהתוכנית תוצג לרמטכ"ל למחרת.

מפקד שייטת 13 ציין כי למפקדתו הצעה נוספת לפעולה בליל 11-12 באוקטובר: הנחתת שייטים מסטי"לים, בחסות צל המכ"ם, בנהר אל-אברש שמדרום לטרטוס. הרמטכ"ל חשש שסטי"לים סוריים עלולים להפריע לפעולה, אך מפקד חיל הים העיר שלסורים נותרו שני סטי"לים בלבד, ייתכן שעד מועד הפעולה יצליח חיל הים לפגוע באחד מהם או בשניהם, ומכל מקום הם לא יוכלו לסכן את הפעולה. לאחר היסוס אישר הרמטכ"ל להכין גם תוכנית זו.

מפקד שייטת 13 אמר גם שאחרי שהכוח שהיה אמור לפגוע הלילה בכלי שיט מצריים בנמל ע'רדקה יחזור ויתחקר לסיבות של אי ביצוע המשימה,¹⁸⁵ ייתכן שתתוכנן תוכנית שונה להוצאתה לפועל. לא יתאפשר לבצע הלילה הקרוב, אלא בליל 11-12 באוקטובר.

סיכום הכפפת האלוף גונן לרב-אלוף (מיל') בר-לב

בבוקר 10 באוקטובר חזר סגן הרמטכ"ל מפיקוד הדרום למטכ"ל. הוא הגיע לחדר הרמטכ"ל בשעה 06:45, והרמטכ"ל ביקש לשמוע ממנו כיצד קיבל האלוף גונן את דבר הכפפתו לרב-אלוף (מיל') בר-לב.

האלוף טל סיפר שהאלוף גונן קיבל זאת בצורה קשה ואמר שבכוונתו להשתחרר מיד מצה"ל. הוא – טל – ניסה לשכנעו שלא לעשות כן ולהישאר בתפקידו – תחת פיקוד רב-אלוף בר-לב. בין השאר אמר שהוא יודע שלרמטכ"ל אמון מלא בו והדגיש במיוחד שמינויו של בר-לב מובן לנוכח העובדה שחזית הדרום היא החזית הקריטית ויש צורך שבראשה יעמדו מפקדים עם ניסיון ואוטוריטה. בעמים אחרים, אמר לו, היו לוקחים גיבורים לאומיים ומפקידים אותם על המאמץ הלאומי-צבאי המרכזי. אין ספק שרב-אלוף בר-לב הוא דמות לאומית. בין היתר סיפר לו שבפיקוד העליון היו שני משברים בקשר להערכת יכולתו של צה"ל לעמוד מול מתקפות האויב והוא עצמו – האלוף טל – ביקש מהרמטכ"ל לנסוע דרומה. עליו להתייחס למינוי בר-לב כדומה למקרה שבו בא סגן הרמטכ"ל לנהל את המערכה בחזית. גונן אמנם הסכים לקבל את ההצעה, אולם נותר מסויג ונראה אף כאילו הוא נוטה לחזור בו מהסכמתו.

בין השאר סיפר האלוף טל לרמטכ"ל שהוא נתן לאלוף גונן להבין שהיוזמה לשליחת בר-לב לפקד על החזית לא הייתה של הרמטכ"ל, ושאל את רב-אלוף אלעזר אם אמנם כך הדבר. הרמטכ"ל השיב שההצעה הקונקרטית – לשלוח למשימה זו את רב-אלוף בר-לב דווקא –

¹⁸⁵ הכוח לא ביצע את משימתו משום שסט"ר אויב נמצא ליד נקודת הטבילה המיועדת. הכוח ניסה למצוא נקודה אחרת, ולא מצא. המפקד חשש למחסור בדלק והעריך גם שהסיכויים לביצוע המשימה קטנו בשל קוצר הזמן. לכן ביקש לחזור בלא לבצע משימתו ובקשתו אושרה. (מפקדת חיל הים-מדור היסטוריה, מבצעי חיל הים במלחמת יום הכיפורים).

היא שלו. הוא סיפר כי בעת שחזר עם שר הביטחון מהדרום הביע השר את אי שביעות רצונו מהשליטה בפיקוד, והציע לשקול את החלפת האלופים שרון וגונן בתפקידיהם – האלוף שרון יחזור להיות אלוף הפיקוד והאלוף גונן יחזור לפקד על אוגדה 143 (כפי שהיה עד 15 ביולי 1973 – עת פרש שרון מצה"ל וגונן החליפו כאלוף פיקוד הדרום). שניהם – הרמטכ"ל וסגנו – הסכימו שאין לתת לאלוף גונן להסתלק מן הפיקוד, לבל ייווצר רושם כאילו צה"ל נכשל במערכה בדרום בשל ניהול לא נכון שלו את המערכה. האלוף טל הסכים עם הרמטכ"ל שהמלחמה תפסה את האלוף גונן מוקדם מדי בתפקידו כאלוף פיקוד. אילו היו מאחוריו כשתי שנות ניסיון בתפקיד זה נראה שהוא היה מצליח לראות את המצב בראייה פיקודית. מדברי הרמטכ"ל הבין טל שבזמן שהוא ביקש מהרמטכ"ל לפקד על חזית הדרום ידע כבר אלעזר ששר הביטחון ביקש למנות את שרון על הפיקוד, ושהוא עצמו הרהר כבר באפשרות למנות את בר-לב לתפקיד זה. הרמטכ"ל אישר ש"אצלי בראש התבשל כבר שצריך לעשות משהו". אם כך, שאל טל, למה סירב למנותו על החזית. "זה הולך לנו מצוין ככה יחד", החל הרמטכ"ל להשיב, ותוך כדי כך זמזם הטלפון.¹⁸⁶ פקידות הלשכה השיגו את גונן. עתה, בשעה 07:15, נפנה הרמטכ"ל לקבוע סופית את דבר הפקדת רב-אלוף בר-לב על חזית הדרום ולשכנע את האלוף גונן שלא לעזוב את תפקידו.

הרמטכ"ל סיפר לאלוף גונן שהוא שמע מהאלוף טל את עמדותיו של גונן. "אתה לא חש, מלמטה, מה קורה כאן בדרג המדיני. העומס גדול בעם ובממשלה... ויש לכולנו ups and downs" – הוא פתח דבריו. "יכלו להביא אותי לפתרונות יותר גרועים בשבילך. יש פה מבחן שלך – באיזו מידה אתה סומך עלי שאני מנסה לעשות את הפתרון שיהיה בו הכי מעט נזק לך" – המשיך. הוא קבע שרב-אלוף בר-לב ייסע לדרום. הוא יהיה המפקד הבכיר והאלוף גונן יהיה כפוף לו. "הוא הסמכות העליונה למטה, בתוקף דרגתו ובתוקף היותו נציגי האישי אצלי". הדבר דומה למצב שהיה נוצר אילו הרמטכ"ל עצמו היה מתפנה לנהל את המלחמה בחזית יחד עם אלוף הפיקוד, או אילו סגן הרמטכ"ל היה עושה זאת. ההודעה לציבור טרם נוסחה, אך נראה שיפורסם שרב-אלוף בר-לב גויס וקיבל תפקידים מיוחדים ליד הרמטכ"ל, והתפקיד הראשון שקיבל הוא בחזית הדרום. ייתכן שכעבור כמה ימים יופנה לצפון. באורך רוח לא נלאה, כמו שכותב ברטוב,¹⁸⁷ מנסה הרמטכ"ל לשכנע את גונן, העומד במריו, לקבל את הפתרון. "לחקה גם כן עשו את זה, חיים עלה למעלה והיה אצל חקה במשך כל הקרב" – הוא מעלה טיעון נוסף, "תסמוך עלי שאני עושה את ההכי טוב בנסיבות הקיימות לכולם וגם לך" – הוא חוזר. בסיום השיחה השתכנע האלוף גונן. לתא"ל ליאור, שנכנס באותו רגע לחדרו, אמר הרמטכ"ל: "אני עכשיו רק גמרתי עם שמוליק, סוף כל סוף, והוא מוכן לקבל את חיים 'מיט א קוועטש' [בלחץ]".

רב-אלוף אלעזר ביקש להזמין את רב-אלוף בר-לב לחדרו, כדי לסכם את עניין מינויו והתואר שיינתן למינוי זה. טרם היכנסו של בר-לב לחדר דנו הנוכחים בעניין. הרמטכ"ל סיפר שרב-אלוף בר-לב אמנם הסכים להתכנות "עוזר רמטכ"ל", אולם "חיים יותר ג'נטלמן

186 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

187 דודו, כרך ב, עמ' 146.

מכל אחד מאתנו", ויש בכך אי־נוחות לגביו, כרמטכ"ל לשעבר וכשר, להיות כפוף לרמטכ"ל. סגן הרמטכ"ל וראש לשכת הרמטכ"ל הציעו לכנותו "נציג הפיקוד העליון" – זאת משום שמבחינה משפטית הפיקוד העליון הנו דרג שמעל לרמטכ"ל. בהגיע רב־אלוף בר־לב לחדר יצאו ממנו כל האחרים והותירו את רב־אלוף אלעזר ורב־אלוף בר־לב להחליט בעניין. הרמטכ"ל סיפר לו שהאלוף גונן הסכים, לאחר התלבטויות רבות, לפתרון – שהוא יישאר אלוף פיקוד הדרום ויוכפף לרב־אלוף בר־לב. נותרה בעיית תוארו של בר־לב – הרמטכ"ל הציע שתפורסם הודעה, שלפיה "רב־אלוף חיים בר־לב גויס ומקבל מינוי לתפקידים מיוחדים מטעם המטה הכללי". "זה לא טוב, אבל זה בסדר, לא עד כדי כך" – הגיב בר־לב.¹⁸⁸ העניין סוכם.

דיון לקראת נסיעת רב־אלוף בר־לב לפקד על חזית הדרום

אחרי שסוכם תוארו של רב־אלוף בר־לב קרא הרמטכ"ל לסגנו, שחזר, כאמור, כשעה לפני כן מהדרום, ושלושתם – אלעזר, בר־לב וטל – דנו, החל מהשעה 07:40, במצב בפיקוד הדרום ובאפשרויות הפעולה שם. עוד בטרם נכנס בר־לב לחדר סיפר טל לרמטכ"ל שהוא הבהיר לאנשי הפיקוד את שני הגורמים שינחו את פעולות צה"ל ב־10 באוקטובר: הראשון – המאמץ העיקרי נמצא עדיין בחזית הצפון והשני – המשימה העליונה הנה השגת אורך נשימה ומכאן נובע איסור לשחוק כוחות. לשאלת הרמטכ"ל, אם פעולות צה"ל החלישו את המערך המצרי עד כדי יכולת לעשות מהלך התקפי, השיב טל בשלילה. לדבריו, יחסי הכוחות גרועים משהיו ב־9 באוקטובר. הכוח המצרי בגדה המזרחית מונה כ־700 טנקים ואילו לצה"ל 600–700 טנקים. יתר על כן, במפרץ סואץ אוכן כוח מצרי גדול, היכול לסכן את האגף השמאלי של פיקוד הדרום. הפיקוד אמנם תגבר אגף זה וכן הוצבו בדרכו של הכוח טנקים מראס סודר, אולם הכוח המצרי מהווה עדיין סיכון. להערכתו לא יפנה הכוח דרומה, לעבר מרש"ל, משום שדרום סיני נמצא מחוץ לאמ"ט והוא יהיה חשוף לתקיפות מטוסי חיל האוויר.

עם תחילת הדיון בשלושה חזר האלוף טל על דבריו אלה, והעיר שלמעשה יכול הכוח לפנות גם לכיוון מרש"ל, שכן מעת שבידי האויב טילים ניידים – אס־איי־6, אי אפשר לדבר יותר על אמ"ט ניח – טילים אלה יכולים לחפות על התקדמותו של הכוח. להערת בר־לב, שחיל האוויר טוען שאין כל כוח אויב באזור, השיב האלוף טל שהתצפיות והטנקים הם שדיווחו על כוחות האויב. לדבריו תוגבר הכוח בטנקים ככל האפשר – ניתן לתגברו רק מהכוחות שבשרם א־שייח', שכן אין להחליש את פיקוד הדרום. להערכתו יש צורך בכוחות רבים כדי לחסום את האויב באזור ראס סודר, שכן זהו מרחב תמרון ופריסה. אי לכך יש לסגת למצר כלשהו ולפוצץ שם את הכביש. יש לקצר את החזית הן באזור זה והן כמדיניות כללית – אחרת כוחותיו מפוצלים, דבר המקנה יתרון לאויב, היכול לשחוק את הכוחות הקטנים.

188 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

הרמטכ"ל ציין שבלילה הקודם היה מודאג מאוד מההתפתחויות באזור מפרץ סואץ. הוא סיפר שהגיעה ידיעה שלפיה המצרים מודאגים מאוד מהמצב בחזית הסורית, הם חוששים שצה"ל יעבור באותו היום למתקפה, הסורים לא יצליחו לעמוד מולה וירצו להפסיק את האש. לפיכך נראה שהמצרים ירצו להשיג במהרה הישגי מינימום: אחיזה בגדה המזרחית של תעלת סואץ, בנפט שבמפרץ סואץ ובמצרי המתלה. לשם כך ייתכן שירכזו מאמץ בגזרה הדרומית, ויעבירו את דיוויזיה משוריינת 4, כדי להגיע למתלה. אלעזר אמר שהוא היה מודאג בערב הקודם משום שהידיעות על הטור המצרי במפרץ סואץ הפתיעו והגיעו בעת שכוחות צה"ל באזור לא היו מוכנים לכך ולא היו פרוסים כנגד אפשרות זו. התקדמות הטור אינה מסוכנת, בתנאי שהכוחות שממול ערוכים היטב, אולם לא זה היה המצב.

בשלב זה יצא הרמטכ"ל את החדר והלך למשל"ט חיל האוויר, כדי לעקוב אחרי הפצצת שדה התעופה בדמשק.¹⁸⁹ הוא ביקש שהאלוף טל ימשיך לעדכן את רב-אלוף בר-לב על המצב בדרום וכשהוא – הרמטכ"ל – יחזור, יסכמו את קווי הפעולה.

טל עבר לתאר את המצב בגזרת פורט פואד – "בודפסט": הניסיון להתקדם לאורך השרטון נכשל ו"בודפסט" נשאר גם הוא מנותק. התברר שבגזרה זו טנקים מצריים רבים וחייילים רגליים רבים. לפיכך, סיפר טל, הוא הורה שלא לנסות להתקדם לעבר פורט פואד, אלא לפי פקודה. המשימה עתה – חבירה ל"בודפסט". בר-לב העריך שפעולה לכיבוש פורט פואד לא תצליח אם כוחות צה"ל יגיעו אליה רק מהשרטון – יש לקדם לשם כוחות משני כיוונים – מהשרטון ומתעלת סואץ. האלוף טל אמר שאם אמנם כך הוא אין לעשות עתה מבצע זה, שכן אין לפצל כוחות, משום שכל טנק חשוב, מה גם שהמצרים ערוכים היטב על התעלה.

סגן הרמטכ"ל סיפר שב-9 באוקטובר צילם חיל האוויר את האזור. הפענוח טרם הגיע לפיקוד בעת היותו שם, אך עתה הוא ודאי נמצא. הוא סיפר שהורה להכין שתי אפשרויות לפריצת הדרך ל"בודפסט": אם יתברר מהפענוח שחיל האוויר יוכל לפעול באזור הוא יופעל לכך, ולא – תוכן פעולה לילית משולבת של מחלקת צנחנים ומחלקה משייטת 13; הצנחנים ייצרו מגע עם הכוח המצרי בחזית וכוח השייטת יאגוף דרך הים ויתקוף מהים – מצפון, שכן הכוח המצרי ערוך כשפניו מזרחה ומערבה. האלוף טל ביקש מראש לשכתו לברר אם חיל האוויר תקף ואם פרץ את הדרך. רס"ן יגאל לוטן בירר וסיפר שחיל האוויר יתקוף עד שעה 08:15. סגן הרמטכ"ל ביקשו להעביר פקודה חד-משמעית לפיקוד הדרום, שלפיה המשימה כעת הנה חבירה ל"בודפסט" ואין אישור להתקדמות לפורט פואד.

אשר לחזית התעלה סיפר טל שב-9 באוקטובר נקט הפיקוד מדיניות של שמירת מגע עם האויב, תוך תנועות קצרות לפנים ולאחור. בפעולות אלה נפגעו לצה"ל 23 טנקים, שלא כולם הושמדו, נהרגו כ-40 איש ונפצעו כ-100 – להערכתו זהו מספר גבוה לצורת קרב זו. למצרים הושמדו כ-100 טנקים. כוחות צה"ל ערוכים בסביבות קו החת"ם, המצרים אווזים ברצועה צרה, צמודה לקו המים, כשגבם למים וברשותם גשרים מעטים בלבד. ייתכן שמצב זה הוא המרתיע אותם מלהעביר כוחות נוספים. הוא סיפר שאוגדה 143 נמצאת ממש על שפת המים – "מחוסר משמעת". "כל מה שאתה שומע על פרשת אריק וגורודיש – הכול נכון" – אמר

189 ראה עמ' 632 להלן.

– "וגורודיש צודק – אריק פשוט מנהל מלחמה פרטית והיו לו נפגעים". ייתכן שפעולתו היא בגדר הישג, והיא תורמת ללחץ על המצרים, אבל עובדה היא שהיא ניזומה על-ידי מפקד האוגדה, שלא במסגרת תוכנית הפיקוד. כל זמן שהמצרים אינם תוקפים את כוח החלוץ של אוגדה 143 נהנה צה"ל מיתרון, אולם אם יתקפו עלול להיווצר מצב מסוכן. יתרון נוסף שממנו נהנה צה"ל – היכולת להישען על בסיס ארגוני-לוגיסטי מוצק ותשתית טובה. הודות למתקני תחזוקה שהוקמו בקו קדמי. במקרה שהכוחות ייסוגו הם עלולים להרגיש את הקשיים הנובעים מהעדר תשתית לוגיסטית קיימת.

בצד יתרונותיה של ההיערכות הקדמית יש לה גם חסרונות: מאמץ עקשני של המצרים עלול להוציא את כל החזית מאיזון. כל כוחות צה"ל, למעט חטיבת טנקי הטיראן, נמצאים במגע: כוח קלמן ערוך באזור קנטרה, אוגדה 162 בגזרה מקנטרה עד אסמאעיליה, אוגדה 143 מאסמאעיליה עד המתלה ואוגדה 252 בגזרה הדרומית. בהיערכות זו אין עומק, היא אינה מאפשרת לרכז כוח, משום שלשם כך יש לנתק מגע ולחשוף אנפים, והיא מקשה על כושר התמרון.

נוכח מצב זה נראה לו שחיוני לקצר קווים. יש פיתוי להשאיר את המצב בעינו כל עוד הדבר אפשרי, עם הכנה לשנות במהירות את ההיערכות לפי הצורך, אולם נראה לו שאסור להיתפס לפיתוי זה, שכן כוחות צה"ל אינם מאורגנים היטב, בין היתר משום שהגיוס לווה באלתורים. האלוף טל סיפר שהוא התלבט מאוד כיצד לפעול ודן בפיקוד כל הלילה בבעיה. לדעתו יש שתי אפשרויות לקיצור החזית: האחת – תפיסת קטעים של התעלה והאחרת – התייצבות באוגדה אחת באזור בלוזה ואוגדה שנייה בפתחת רפידיים.

האלוף טל סיפר לרב-אלוף בר-לב שהוטל על מפקדה בראשות האלוף מרון להקים קו עצירה במצרים. הוא הדגיש שעל בר-לב להטיל על מרון "להכין תוכנית חד-משמעית שיגשים אותה מיד", שכן עד אותה עת לא ננקטו צעדים של ממש בעניין. זאת משום שלמפקדים בדרום "יש סלידה פסיכולוגית" ממנו, כי הוא כרוך בהפקרת רפידיים ואום חשיבה. בר-לב השיב שאין הכרח להפקיר אותם, שכן ניתן להקים את קו העצירה במעברים המזרחיים של המתלה. האלוף טל הסב את תשומת לבו לכך שמפקדתו של האלוף מרון מתוכננת גם לפקד על מבצע הנחתה באזור מפרץ סואץ, במקרה שיוחלט להוציאו לפועל.¹⁹⁰

בשעה 08:20, זמן קצר לפני תום שיחתם של בר-לב וטל, צלצל אלוף פיקוד הדרום לחדר הרמטכ"ל. בדיוק אז חזר הרמטכ"ל לחדר, ובעוד בר-לב וטל ממשיכים בשיחתם, שוחח הרמטכ"ל טלפונית עם האלוף גונן. בשיחה זו אמר גונן שהוא אופטימי, הוא סיפר שנראה לו שכוחות צה"ל ייצבו קו בקו החת"ם. לדבריו פעלו הכוחות ביום 9 באוקטובר בשיטה שלפיה הם יוצאים אל מול האויב בכוחות מחלקתיים, מגרים אותו לתקוף ונסוגים כשהם מושכים אותו לאזורים שבהם מרוכזים כוחות גדולים יותר, המשמידים אותם. שיטה זו הוכיחה עצמה וניתן להשמיד בה טנקי אויב רבים, בעוד לכוחות צה"ל יושמדו אך כוחות מעטים. האלוף גונן הוסיף שבאותו היום ניסו כוחות צה"ל לנקוט שוב דרך זו, אך המצרים

190 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

לא הגיבו בהתקפות נגד.¹⁹¹

הרמטכ"ל סיפר את דברי האלוף גונן לרב-אלוף בר-לב ולאחריהם טל, והוסיף שיש להכריע במהרה כיצד לפעול, לנוכח העובדה שראשי-הגשר המצריים קטנים, צמודים לקו המים ואינם מגיבים על הניסיונות ההתקפיים של כוחות צה"ל. אפשרות אחת היא לנסות לתקוף את ראשי-הגשר, אפשרות שנייה – להמשיך בהמתנה לצליחת הדיוויזיות המשוריינות. ניתן לנקוט את הדרך הראשונה רק במקרה שראשי-הגשר המצריים אכן חלשים מאוד. ייתכן שראשי-הגשר מצומצמים משום שהמצרים פועלים בהתאם לדוקטרינה – כלומר אפשר שהם מעריכים שדיוויזיות החי"ר והדיוויזיות הממוכנות מוכות ולכן לא יערבו גם את הדיוויזיות המשוריינות בלחימה. או אז ייתכן שיהיה צורך לחסל את ראשי-הגשר ולצלוח, בכוח של אוגדה, לצד השני – דבר שייתכן שניתן יהיה לעשותו, אך "זה רק בתנאי שאנחנו מגיעים למסקנה שבאמת ראשי-הגשר חלשים מאוד". אשר לאפשרות החלופית – להמשיך בהמתנה לצליחת הדיוויזיות המשוריינות – נשאלת השאלה עד מתי יש להמתין לכך.

על ניתוח זה של הרמטכ"ל העיר סגנו שראשי-הגשר המצריים אכן מצומצמים, אולם הם אווזים את גדת התעלה בצורה "חזקה מאין כמוה". כל מפקדי השריון בסיני סבורים שכל ניסיון של כוחות צה"ל לתפוס את הגדה יהיה כרוך באבדות כבדות. בין היתר יהיה צורך לכלול במאמץ שתיים-שלוש חטיבות חי"ר או חרמ"ש כדי להילחם נגד כוחות החי"ר המצריים, אחרת לא יוכלו הטנקים, הנתונים לאיום טילי הנ"ט, להגיע לקו המים. טל סיפר לרמטכ"ל את שסיפר קודם לבר-לב – שהוא הגיע למסקנה שחינוי לקצר קווים והתלבט כל הלילה כיצד לעשות זאת. אפשרות אחת היא על-ידי תפיסת התעלה – או אז ניתן יהיה להחזיק, בכוח של חטיבה, גזרה המוחזקת כעת בכוח של אוגדה. שכן הכוחות שהיו על קו המים ממש יוכלו למנוע מהמצרים לצלוח את תעלת סואץ. אולם הוא הוריד אפשרות זו מעל הפרק, שכן הגיע, כאמור, למסקנה שהתקפה כזו כרוכה באבדות כבדות.

האלוף טל סיפר גם לרמטכ"ל את שסיפר קודם לכן לרב-אלוף בר-לב על הנחייתו לבטל את התוכנית לכיבוש פורט פואד ולהפנות את עיקר המאמץ לחבירה ל"בודפסט" ואת הסיבות לה. הרמטכ"ל סמך ידו על החלטתה זו ויעץ לבר-לב לפעול בהתאם להמלצת טל – לבדוק אם אפשר לפעול באמצעות חיל האוויר נגד כוחות האויב על השרטון ולחסלם, ואם יתברר שאין אפשרות לעשות זאת – לוותר בשלב זה על ניסיון ההתקדמות לפורט פואד.¹⁹² באותה שעה חזר ועלה החשש מנפילת טילי ה"הוק" שבאזור ראס סודר בידי כוח האויב שבמפרץ סואץ, והרמטכ"ל התקשר באינטרקום למפקד חיל האוויר וחזר והורה לו לפנות את הטילים.¹⁹³ האלוף פלד השיב שאין סיבה לעשות זאת, שכן מהדיווחים שבידו עולה כי אין כל כוח שריון מצרי מדרום למזח וכי חיל האוויר השמיד ארבעה טנקים שנראו ליד

191 שם. שעת השיחה לפי יומן רל"ש פיקוד הדרום (גם במקור זה יש כמה פרטים על נושאי השיחה).

192 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

193 במקורות שלפנינו לא מצוין הרקע המידי לפניית הרמטכ"ל למפקד חיל האוויר, אך נראה שהאלוף זאבי דיווח שהכוח המצרי מתקדם באזור (ראה להלן). מכל מקום, בהקלטות בחדר הרמטכ"ל נשמע האלוף זאבי אומר לרמטכ"ל, "מקסימום אתה יכול להרים טלפון למפקד חיל האוויר" ומיד לאחר מכן פנה, אכן, הרמטכ"ל באינטרקום לאלוף פלד.

ראס מסלה. לדבריו אין שום כוח אויב בטווח 40 ק"מ מהסוללה.¹⁹⁴ דברי מפקד חיל האוויר הביאו את הרמטכ"ל להרהור שמא, אם אכן יש ממש בהם, אין להסיג את הטילים, אולם האלוף זאבי טען שלפי דיווח שקיבל בחמ"ל, קיבלה חטיבה ממוכנת מצרית פקודה להתקדם דרומה והיא אכן מתקדמת. דברי פלד על ארבעה טנקים התמיהו אותו. לדבריו יגיע הרכב המיועד לפנות את הטילים למקום בשעה 10:00, אבל אם לא יוחל מיד בהכנות לא יהיה אפשר לפנותם מבעוד מועד. הרמטכ"ל שאל למה רוצה מפקד חיל האוויר שטילי ה"הוק" יישארו במקומם, והאלוף זאבי השיב שהם מגנים על המכ"ם. הוא הציע שהמכ"ם יושאר ואילו הטילים יפוגו. הרמטכ"ל הביע דעתו שיש להכין את הטילים כך שיהיו מוכנים לתנועה בתוך חצי שעה, אולם בטרם יחליט סופית ביקש לבחון היכן מצוי האויב.¹⁹⁵ עם סיום השיחה על חזית הדרום התקשר רב-אלוף בר-לב טלפונית לאלוף גונן, הודיע לו שהוא יוצא בדרכו אליו והביע תקוותו "שנעבוד טוב ביחד".¹⁹⁶

"קו הפסקת האש בגולן – בדינו"

תוכניות התקפיות בצפון ובקשה להפציץ בפת"חלנד

בעוד הרמטכ"ל עוסק בבעיות הפרסונאליות בחזית הדרום, התקשר אליו, בשעה 07:30, אלוף פיקוד הצפון. האלוף חופי סיפר כי בכוונתו לנקות את השטח שעד "הקו הסגול" באזור משולש רפיד מטנקי אויב וכוחות חי"ר מצוידים בטיילי "שמל" שעוד נותרו שם, ולאחר מכן לעבור את "הקו הסגול". כוחותיו דיווחו שמוצבים סוריים מעבר ל"קו הסגול" ריקים, ולפיכך אישר לאוגדה 146 לחצות את הקו בציר הנפט ולהתקדם עד מוצבי האויב. בכוונתו לנוע על ציר המערכת עד אזור מוצב 117 ולאחר מכן לנוע בציר "טרויה" (כודנה) מזרחה ולטפל בתלים.¹⁹⁷ הרמטכ"ל אמר שהמשימה העיקרית של הפיקוד ליום זה צריכה להיות "מישור החזית" – בדיקה היכן נקודות התורפה, במגמה ליצור אצל הסורים פאניקה. בצורה זו "אתה עוד עלול למצוא את עצמך, לא בכוונה, מתקדם לא רע" – אמר. אשר לתוכניות מעבר לקו בגזרה הדרומית, העיר הרמטכ"ל שיתכן שיתברר שניתן להתקדם על ציר הנפט לעומק רב יותר מאשר על ציר "טרויה". אמנם התקדמות על ציר הנפט לא תיתן רבות מבחינה אסטרטגית, אולם המגמה העיקרית היא שבירה מוראלית של האויב, וזאת ניתן

194 שם; הקלטות תא רמטכ"ל.

195 הקלטות בחדר הרמטכ"ל. ההקלטה נקטעה במהלך הבדיקה. בסופו של דבר לא פונו הטילים.

196 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

197 רשימות ראובן רון; יומן מבצעים חפ"ק צפון; יומן אירועים פיקוד צפון – נרשם בחפ"ק על-ידי מחלקת היסטוריה.

להשיג בהתקדמות לעומק רב יותר.¹⁹⁸

אלוף הפיקוד הוסיף שלמעשה הוא התקשר כדי לבקש להפציץ מהאוויר ריכוזי מחבלים בלבנון, שכן "המחבלים משתוללים".¹⁹⁹ הרמטכ"ל העיר שהוא אינו רוצה "לבזבז" מטוסים למשימה זו, שכן ברצונו "להשתמש במטוסים בשביל לנצח במלחמה". על כך השיב חופי שאין כוונתו לכתישת המחבלים, אלא לגיחות מספר שיורידו להם את המוראל. הרמטכ"ל השיב ש"יכול להיות שנעשה משהו הפגנתי".²⁰⁰

בעקבות זאת ביקש הרמטכ"ל מראש לשכתו שהאלוף זאבי או תא"ל אריה לוי יבדוק אפשרות לבנות צוות קרב מחטיבת צנחנים 317, שתצויד בנגמ"שים ומכוח בן 15-20 טנקים, כדי להשתלט על ה"פתחלנד". צעד זה נועד למנוע פעילות מחבלים ובמהלכו ניתן להתייצב על כביש בירות-דמשק – מהלך שיאיים על דמשק מהאגף. האלוף טל התנגד לפעולה. לדבריו עלול הכוח לנחול מפלה קשה, שכן המחבלים עלולים לגלות התנגדות עזה. הוא ביקש שהרמטכ"ל לא יחליט בעניין, אלא יאפשר לו לקיים דיון הערכת מצב, אולם הרמטכ"ל החליט לבדוק בתחילה איזה כוח ניתן לבנות, ולאחר מכן ייערך דיון הערכת מצב.²⁰¹

החלטה לתקוף את שדה התעופה הבינלאומי של דמשק

זמן קצר לאחר השיחה עם אלוף פיקוד הצפון התקשר מפקד חיל האוויר לרמטכ"ל וביקש לתקוף את שדה התעופה הבינלאומי של דמשק. לדבריו נתונים כוחות צה"ל ברמת-הגולן, זה כעשר דקות, לתקיפה של מטוסי "סוחוי 20" ומטוסים אחרים, הממריאים משדה תעופה זה. הרמטכ"ל ביקש את אישור שר הביטחון, ומשזה ניתן, כעבור כמה דקות, הודיע על כך לאלוף פלד.²⁰²

שר הביטחון במשל"ט, משוחח טלפונית עם אלוף פיקוד הדרום

בעת שהרמטכ"ל שוחח, באינטרקום, עם מפקד חיל האוויר, עמד שר הביטחון ליד האלוף פלד במשל"ט. השר, שהגיע לשם זמן קצר לפני כן, טען שתקיפת שדה התעופה הבינלאומי של דמשק היא "הזדמנות שלא נקריית כל יום". לאחר מכן התקשר לאלוף פיקוד הדרום ובירר את המצב בפיקוד. תחילה התעניין במצב המעוזים – האם מי מאנשי המעוזים נחלץ בלילה

198 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

199 בין השעות 092100 ל-100600 באוקטובר 1973 נרשמו ביומן הדיווח המבצעי באג"ם-מבצעים 17 ידיעות על ירי מחבלים מלבנון לעבר יישובים למלוא רוחב הגבול ובהם כמה מטחים של טילי "קטישה" שנפלו בקריית-שמונה.

200 המקורות כבהערה 197 דלעיל.

201 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

202 שם. רל"ש הרמטכ"ל הוא שהודיע לרמטכ"ל על האישור. במקור לא צוינה במפורש זהות המאשר, אולם נראה שהיה זה שר הביטחון, שכן בעקבות בקשתו של מפקד חיל האוויר שאל הרמטכ"ל שאלה רטורית: "אני מבקש להפציץ את זה, אז למי אני אומר את זה? – למשה".

האחרון, והאם נותרו מעוזים שטרם נפלו לידי האויב, אך לוחמיהם נותרו בהם מכותרים. האלוף גונן השיב שייתכן שנותרו עוד לוחמים במעוז "מצמד". אשר למעוז המזח – נראה לו שהוא "גמור": "הערבים בפנים וזהו זה".²⁰³ שר הביטחון שאל גם מה הסיכוי לחבור למעוז "בודפסט", והתעניין מה אלוף הפיקוד חושב על מגמת פניו של הטור המצרי בצפון המפרץ – אם בכוונתו לנוע למצרים, או דרומה, כך הנחה את האלוף גונן לתפוס טייסים מצרים שנשטו את מטוסייהם, שכן מאזן הטייסים השבויים נוטה לרעת ישראל. השר הזהיר את אלוף הפיקוד משחיקת כוחות, והזכיר לו ש"היתרון שאנחנו מחזיקים בסיני זה כדי שנוכל להיות גמישים. זה לא דגניה א ולא עין-חרוד, לכן פה צריך לעשות מה שטוב ונוח לנו ולא להיבהל אם הפסדנו חמישה דונמים".²⁰⁴

אישור נשיא ארצות-הברית לספק ציוד, מטוסים וטנקים לישראל וביטול התוכנית לביקור חשאי של ראש הממשלה בארצות-הברית

במהלך השיחה בין הרמטכ"ל, רב-אלוף בר-לב והאלוף טל נכנס לחדר הרמטכ"ל תא"ל ישראל ליאור והודיע שנשיא ארצות-הברית אישר את כל בקשות ישראל בצידו.²⁰⁵ הדבר נודע ממברק ששיגר כמה שעות לפני כן הצייר מרדכי שלו. לפי מברק זה הודיע שר החוץ האמריקני לשגריר ישראל ולצייר שנשיא ארצות-הברית אישר אספקת כל רשימת הבקשות של ישראל בצידו אלקטרוני, נשק ותחמושת נ"ט, למעט פצצות לייזר. אלה יסופקו בעתיד. כן החליט שכל אבדות צה"ל במטוסים ובטנקים ימולאו – ועל ישראל לנהל מבצעה על בסיס ידיעה זו. הנשיא אישר אספקה מידית של חמישה מטוסי פנטום והורה לזרז משלוח טנקים. קיסניג'ר אמר שיהיה אפשר להוביל את הציוד במטוסי "אל על" בתנאי שיימחקו מהמטוסים סימני ההיכר. לשאלת השגריר אם ניתן להעביר טנקים מאירופה, השיב שר החוץ שאינו שולל אפשרות זו, אך ממילא לא יגיעו הטנקים לקרבות המתחוללים כעת. אם יהיה צורך דחוף בהם ייתכן אף שיוטסו במטוסים אמריקניים.²⁰⁶

לאחר פגישה זו ביקש שר החוץ האמריקני להישאר בארבע עיניים עם שגריר ישראל. לשאלת השר כמה ימי לחימה נוספים דרושים לישראל, השיב השגריר שאינו יודע, אך "ברור שאין זה עסק קצר". קיסניג'ר הביע תקווה שהחל מיום חמישי – 11 באוקטובר – יחול שיפור במצב ועד יום שלישי שלאחר מכן – 16 באוקטובר – תשלים ישראל השגת מטרותיה. להערת דיניץ, שחשוב שישראל תקבל מיד יותר מחמשת המטוסים שאספקתם אושרה על-ידי הנשיא, השיב קיסניג'ר שעל צה"ל להכות במלוא כוחו, כאילו בידו 40

²⁰³ ב-9 באוקטובר בשעה 12:40 לערך שוחח שר הביטחון, טלפוני, עם רמ"ט פיקוד הדרום, תא"ל ששון יצחק, ואמר, בין היתר: "הלב נשפך לי. אין שום אפשרות במוצב המזח, בעזרת אוויר, להציל את האנשים? אולי אפשר להוריד עליהם אוויר". (הקלטות תא רמשל"ט).

²⁰⁴ שם. (שעת השיחה – לפי תמצית לוח הזמנים בחומר דיין – בחומר זה אין שום פירוט של השיחה אלא רק הרישום בתמצית הלוח 08:30 – דיין בבור ח"א (אין דיווח)).

²⁰⁵ הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

²⁰⁶ משלו לגזית, 100200 [092000] באוקטובר 1973.

מטוסים נוספים, ולא לחסוך בתחמושת או במטוסים, שכן ארצות-הברית תספק הכול – "רק תכו מהר וחזק". עוד ביקש שישראל תמשיך להודיע הודעות מאופקות, גם אם יחול שינוי במצב הצבאי.²⁰⁷

הד"ר קיסנינג'ר ביקש להישאר בארבע עיניים עם שגריר ישראל כדי לספר לו על עמדת נשיא ארצות-הברית לגבי בקשת ראש הממשלה לבקר בחשאי בארצות-הברית ולהיפגש עמו. הנשיא ניקסון אמר שלדעתו תהיה זו שגיאה. היום החליט לעשות למען ישראל כל שיוכל לעשות, ואם יהיו לראש הממשלה בקשות נוספות תהיה דלתו פתוחה תמיד, אולם אין מקום לביקורה. דיניץ העיר שאין לו ספק שעצם העלאת ההצעה לביקורה של ראש הממשלה תרמה רבות להחלטה החיובית של נשיא ארצות-הברית.²⁰⁸

פגישה בין שר הביטחון לרמטכ"ל

אישור בקשות הרכש על-ידי נשיא ארצות-הברית ודברי שר החוץ האמריקני שעל ישראל להכות "מהר וחזק" באויביה הגיעו גם לידיעת שר הביטחון. בשעה 09:00 הגיע השר לחדר הרמטכ"ל ורב-אלוף אלעזר עדכן אותו בהתפתחויות אחרונות. הוא סיפר לו על סיכום מינויו של רב-אלוף בר-לב על חזית הדרום והכפפת האלוף גונן אליו. השר הסכים עם הרמטכ"ל שאין להודיע, בשום אופן, שאלוף הפיקוד הוחלף. לשאלת מר דיין "מה נגמר עם אריק?" השיב: "בשביל זה אמרתי לחיים ש"רד". הרמטכ"ל סיפר לשר שכוחות פיקוד הדרום התייצבו בקו החת"ם ואת דברי אלוף הפיקוד בדבר הטכניקה המוצלחת שפותחה בפיקוד ב-9 באוקטובר למשיכת האויב להתקפות-נגד והעובדה שב-10 באוקטובר המצרים כבר אינם מתפתים לכך. לגבי מפרץ סואץ אמר הרמטכ"ל שהוא אינו מבין מה בדיוק מתרחש שם, אך החליט שלא לפנות בינתיים את טילי ה"הוק". שניהם הסכימו שיש להשמיד את הטור המצרי – מחד גיסא רצוי לעשות זאת בטרם יתקדם הרחק, מאידך גיסא יש להסתייע בחיל האוויר, והדבר ניתן להיעשות רק מחוץ לאמ"ט. כן סיפר הרמטכ"ל על הכוונה לחבור ל"בודפסט".

לגבי החזית הצפונית ציין שר הביטחון שבתוקפם במטוסים שיצאו משדה התעופה הבינלאומי של דמשק נתנו הסורים לצה"ל הזדמנות יוצאת מהכלל לפעול בקרבת דמשק. אם אכן יאושר דבר המראת מטוסי הקרב משדה זה על-ידי כתבי חוץ, שוב לא יוכלו הסורים לטעון שצה"ל תוקף מטרות אזרחיות. "אני תולה הרבה תקוות ב[תקיפת] בינלאומי דמשק... [שכן בכך] יכניסו את דמשק למלחמה" – אמר.

הרמטכ"ל הציג לשר את הסוגיה של התקפה בפת"חלנדה. הוא סיפר שהמחבלים ירו במשך הלילה כ-30 טילי קטיושה והם "גומרים את קריית-שמונה". לפיכך הכין כוח להתקפה בפת"חלנדה. "זה יכול להיות טוב לשני דברים", העיר השר והרמטכ"ל אישר: בכך ניתן תירוץ לפעול בלבנון, המהלך יפגע במחבלים וכן ידאיג את הסורים בשל האיום שבהתייזבות על

207 מדיניץ לגזית, 100230 [092030] באוקטובר 1973.

208 מדיניץ לגזית, 100245 [092045] באוקטובר 1973.

ציר בירות-דמשק. להגברת רושמו של האיום תוצמד לכוך "יחידת אלחוט שהיא תצווה כמו אוגדה". "זה מה שאתם קוראים 'דיווחי אמת', האז?" – התברך השר. לשאלת מר דיין מהיכן מתוכנן הכוח לחדור ללבנון, ענה הרמטכ"ל שיש שלוש אפשרויות: הראשונה – ממרג'עיון – מגבלתה בכך שיש שם כוח לבנוני. השנייה – דרך גשר אבו־זיבלה – מפוקפקת אף היא והשלישית משבעא – שם יש מחבלים רבים ויש להניח שהם יציבו מארבים ומחסומים רבים. טרם סוכם באיזו דרך יפעל הכוח. השר העיר שהמחבלים יציבו מחסומים בכפרים עצמם ובכך יאלצו את צה"ל להפעיל ארטילריה או מטוסים נגד כפרים – כדי להימנע מאבדות בקרב כוחות צה"ל. הוא הטעים שאין לפעול מסיבית נגד כפרים לבנוניים, אלא אם הם מלאים מחבלים, שכן פגיעה בכפרים לבנוניים עלולה לפגוע בנכונות ארצות־הברית לספק לישראל נשק וציוד. ייתכן שעדיף לפנות לממשלת לבנון ולהזהירה שצה"ל יפעל בשטחה אם לא תמנע את פעילות המחבלים, או להתרות בה לפנות את הכפרים שבהם עלולים כוחות צה"ל להיתקל בהתנגדות אם לבנון לא תצליח למנוע את פעילות המחבלים וצה"ל יאלץ לפעול בשטחה. מכל מקום אמר השר שבכוונתו להיפגש, מיד בצאתו מחדר הרמטכ"ל, עם ראש הממשלה ולהיוועץ בה בנושא. ייתכן שהיא תחליט להודיע על כך לשר החוץ האמריקני, שכן "כעת מוכרחים שלא תהיינה הפתעות לאמריקנים". מכל מקום, סיכם, לא יופצצו כפרים, והוא עצמו יודיע במהלך הבוקר לרמטכ"ל מה הוחלט אצל ראש הממשלה. אשר לרמת־הגולן סיפר הרמטכ"ל על הוראתו לאלוף הפיקוד "לחפש חורים" במערך הסורי, שכן המערך אינו מיוצב וייתכן שאין להמתין לתחילת המתקפה המסיבית, אלא להתחיל לכרסם בו עתה – בטרם התארגן. שר הביטחון היה בספק אם אלוף הפיקוד יפעל כך, והרמטכ"ל אמר שהוא עצמו ייסע לפיקוד הצפון וינסה "לדחוף" את הניסיונות הללו משם. המשימה על הפרק, אמר, היא יציאה ביום המחרת למתקפה על סוריה.

שר הביטחון העיר שיש חשיבות בפעילות התקפית כבר ב־10 באוקטובר. שכן האמריקנים אומרים "הכו מהר וחזק, ניתן לכם את כל הציוד", ואילו תחנות השידור מדווחות כולן שצה"ל אינו פועל התקפית. הוא ציין שהוא רואה שתי מטרות שעל מתקפה בחזית הסורית לשרת: תפיסת עמדות מעבר ל"קו הסגול" ויצירת רושם של התקדמות מסיבית לעבר דמשק. הרמטכ"ל הסכים עמו שאלה אכן מטרות המהלך.²⁰⁹

מפקד חיל הים מבקש לפעול נגד מטרות בסוריה וספינה שבדרך אליה

אחרי שהשר יצא מחדר הרמטכ"ל נכנס שמה מפקד חיל הים. האלוף תלם ביקש את אישור רמטכ"ל להפגז חווה של מכלי דלק בבניאס. הוא התחייב לוודא שהחווה אכן סורית ולהימנע מפגיעה בכל מטרה שאינה סורית, והרמטכ"ל אישר לעשות זאת. הוא סיפר שבכוונתו לפעול בלילה הקרוב בנמל מינת אל־בידא, אך הרמטכ"ל אמר שיש להמתין קודם לתוצאות הפצצת הנמל מהאוויר. אם התוצאות תהיינה משביעות רצון – לא יהיה צורך בהפעלת חיל הים. עניין נוסף שהעלה האלוף תלם, היה מדיניות הפעולה נגד ספינות נושאות ציוד לחימה

209 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

למדינות האויב או ספינות סוחר של אותן מדינות. הוא סיפר שנודע שהאונייה "פטרולה" – אונייה יוונית השטה תחת דגל יוון – נושאת דלק מטוסים מלוב לסוריה, וטען שיש למנוע ממנה מלהגיע לסוריה. השאלה היא – כיצד. בכל מקרה אין בכוונתו להטביעה, אך ייתכן שיש לאלצה לשנות מנתיבה ולהגיע לחיפה או לחזור ליוון. סגן הרמטכ"ל, שנכח גם הוא בחדר, העיר שמצרים וסוריה הכריזו על הטלת הסגר על יבוא דלק לישראל, לפיכך יש להחליט על מדיניות של הטלת הסגר על יבוא דלק אליהן. הרמטכ"ל הסכים עמו, ביקש ממפקד חיל הים שיקבל מאמ"ן פרטים נוספים על האונייה וסיכם שהוא עצמו ישוחח עם השר כיצד למנוע ממנה להגיע לייעדה בלא להטביעה.

בהזדמנות זו ביקש האלוף תלם לקבל הנחיות לגבי מדיניות הפעולה נגד ספינות סוחר מצריות או סוריות, וציין שהוא היה רוצה להטביען. "מה???" – הזדעק האלוף טל – "השאלה אם לשבות אותה או לא לשבות אותה. איזה להטביע?! ממתי מטביעים?!" – תמה. תלם עמד על דעתו: "על האוניות שלנו מותר לירות טורפדו ואנחנו לא נטביע?" – שאל. לדבריו ירו המצרים שלוש פצצות טורפדו על ספינה הנושאת דגל ישראלי בים סוף ורק במקרה לא פגעו בה, וצוללות אויב תרות אחרי ספינות ישראליות – לכן יש להטביע ספינות אויב. "האסון במלחמות הכי נוראות – הטבעה, ללא אבחנה, של אוניות סוחר – [זו] נחשבה תמיד [כדבר] שלילי" השיב טל, והרמטכ"ל הסכים עמו ואמר שלא עלה בדעתו להטביע ספינות סוחר, לכל היותר ניתן לשבותן. גם על כך – אמר – יבקש את אישור השר ויודיע על המדיניות למפקד חיל הים.

בעיה נוספת שהעלה האלוף תלם הייתה קשורה בפעילות צוללות האויב המנסות למנוע מספינות להגיע לישראל. הוא סיפר שאוניית נוסעים ישראלית, ובה טנקיסטים, נמצאת באיטליה, בדרכה לארץ. הוא הציע לאפשר לה להפליג עד רודוס, ולאחר שתגיע לשם להחליט אם תמשיך בדרכה. הרמטכ"ל שאל אם צוללות האויב עלולות להטביעה, ולמשמע תשובתו החיובית של מפקד חיל הים קבע שהיא תישאר באיטליה. "חסר לי עוד לחיות כל הזמן בדאגה עד שהיא תגיע לחיפה" – אמר.²¹⁰

פגישה בין שר הביטחון לרמטכ"ל

ההזדמנות לשוחח עם שר הביטחון בעניין מדיניות הפעולה נגד ספינות האויב ניתנה לרמטכ"ל מוקדם משציפה, שכן מיד בתום שיחת הרמטכ"ל עם מפקד חיל הים חזר השר לחדר הרמטכ"ל. השר הביע ספק אם אכן יש לפעול נגד הספינה היוונית. הוא הטיל ספק אם רב החובל ייענה לבקשה לנסוע ליוון, מה גם שהיוונים הם בעלי ברית של ארצות-הברית ועלולים לבוא בטענות על כך שמונעים מספינות שלהם להגיע לסוריה. לדעתו לא ניתן להטיל הסגר ימי על מצרים וסוריה, שכן גם ספינות רוסיות שטות לנמלי שתי המדינות הללו ואין כוונה למנוע מהן לעשות זאת. לפיכך, אמר, אינו נוטה לפעול נגד הספינה היוונית. הוא הביע ספק גם אם יש לפעול נגד ספינות סוחר מצריות וסוריות, שכן הם עלולים לגמול

בפגיעה בספינות השטות לישראל. הרמטכ"ל העיר שאם הם יוכלו לעשות זאת הם יפגועו בספינות כאלה גם אם ישראל לא תפעל נגד ספינותיהם. "הם עוד לא עשו את זה" – אמר השר. "כי הם לא יודעים לפגוע. הם ירו שלוש טורפדו על מכליות" – השיב הרמטכ"ל. שר הביטחון סירב לקבוע מיד את מדיניות הדרג המדיני בעניין וביקש לקבל בכתב את המלצות צה"ל.

למעשה חזר השר לחדר כדי לדון שוב בעניין הפעולה המתוכננת נגד המחבלים. הוא הקדיש לכך מחשבה נוספת והגיע למסקנה שפשיטה בלבנון טומנת בחובה בעיות קשות באשר ליחסים עם ארצות-הברית. הוא הזכיר שכאשר הוסברו לאמריקנים המניעים להפצצת מטרות בדמשק, צוין כאחת הסיבות הרצון למנוע ממדינות פרו-מערביות, כגון ירדן ולבנון, להיגרר למלחמה.²¹¹ ואילו עתה מהרהר צה"ל באפשרות של כניסה ללבנון. הרמטכ"ל הציע לתת פרסום רב לירי טילי הקטיושה, ובכך ליצור הבנה בדעת קהל לפעולה נגד המחבלים ולהדגיש בפרסומים שהמחבלים התרכזו בפת"חלנד ושהפעולה מכוונת נגד חבל ארץ זה בלבד. כן הציע לדרוש מלבנון, בפומבי, להכניס את צבא לבנון לפת"חלנד, להפסיק את פעולות המחבלים ולתת פומבי לאזהרה שאם לא תעשה כן ייאלץ צה"ל לפעול בשטחה. "תעשו את כל הצעקות והמהומות ההסברתיות שאתם רוצים" – השיב השר – "לגופו של דבר, להיכנס עם טנקים ללבנון עכשיו – אני מסופק". מאידך גיסא יש למצוא דרך כיצד למנוע את פעילות המחבלים. בכל מקרה "אני מיד מודיע באופן החגיגי והרשמי ביותר שאנחנו לא יורים כעת לתוך הכפרים" – אמר. הרמטכ"ל ציין שאלוף הפיקוד ביקש להפעיל מטוסים נגדם, והוא סירב לעשות זאת. "שיוציא את זה מהראש" – אישר השר את החלטת הרמטכ"ל.

סגן הרמטכ"ל הציע להיפגש עם נציג ממשלת לבנון ולהזהירו עניינית שאם ממשלתו לא תמנע את המחבלים מלפעול, תיאלץ ישראל לפעול. שר הביטחון התנגד לכך, בטענה שהדבר יחייב את ישראל לפעול אם המחבלים לא יחדלו – אחרת יאבדו איומיה את אמינותם. מאידך גיסא ייתכן שתחליט שלא לפעול בלבנון אף אם המחבלים ימשיכו לפעול, שכן האינטרס הראשון במעלה הוא הבטחת תמיכתה של ארצות-הברית בישראל – הן בזירת האו"ם והן באספקת נשק וציוד. הוא ביקש שהרמטכ"ל יעבד תוכנית כיצד לפעול בעניין, והציע לדון בה בערב – אחרי שהרמטכ"ל יחזור מהצפון והוא עצמו יחזור מביקורו במרש"ל.

עניין נוסף שהעלה השר – פרסום דבר מינויי אלופים במילואים. הוא הציע להודיע ברבים על מינוייהם של כל האלופים במילואים שקיבלו תפקידים במלחמה – כגון האלופים גביש, הוד, זאבי ויריב. הרמטכ"ל אמר שאכן התכוון לעשות זאת והמינויים יפורסמו.²¹²

²¹¹ למעשה לא הועלה טיעון כזה. הטיעון לא היה בהקשר למניעת מעורבות מדינות פרו-מערביות דווקא, אלא למניעת הצטרפות מדינות כירדן ועיראק. (ראה עמ' 556 לעיל.)

²¹² הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

טענות האלוף טל על סדרי העבודה והתנגדותו לפשיטה לפת"חלנד

לאחר צאת שר הביטחון מהחדר ביקש האלוף טל להישאר ביחידות עם הרמטכ"ל. בשיחה זו קבל בפניו על שמינוי עוזרים לרמטכ"ל, כגון האלופים זאבי ויריב, יש בו משום פגיעה במעמדו של סגן הרמטכ"ל. "טליק – אתה טועה" – השיב לו הרמטכ"ל – "תאמין לי, חוץ מזה יש עוד דבר אחד: תיגמר המלחמה הזאת, ינתחו אותה וישימו אותנו על שולחן הכירורגים... וידעו שהרמטכ"ל וסגן הרמטכ"ל ניהלו את המלחמה מתואם מאוד, יפה מאוד". טל קבל גם על סדרי עבודת המטה: הרמטכ"ל אינו מקפיד שהוראותיו יעברו דרך אג"ם, וכתוצאה מכך קורה שאג"ם עוסק בעבודת מטה בעניינים שהרמטכ"ל כבר שינה החלטתו עליהם, מה גם שקורה שהרמטכ"ל עצמו אינו זוכר שלפני כן נתן הוראה מנוגדת בעניין כלשהו. לדוגמה הביא את כוונת הרמטכ"ל לפעול בפת"חלנד, כוונה שגיבש בלא להיוועץ באג"ם. "ניהול המלחמה – זה ה'בייבי' שלך; מי שחתום על הכוחות שלך למלחמה – זה אני" – אמר טל לאלעזר, לפיכך עליו להיוועץ בו בקשר לכוחות. עניינית, אמה, נראה לו שאין לפשוט לפת"חלנד, שכן עלולים להתחולל שם קרבות עזים, העלולים "למצוץ אותנו" ואין לצה"ל כוחות לזה. יתר על כן, יכול להיווצר לפתע משבר באחת הגזרות, שיחייב להעביר לשם גדודים שיהיו אותה עת מעורבים בלחימה בפת"חלנד. אין לפצל מאמץ ויש לחסוך בכוח. לכן יש להימנע ממעורבות בפת"חלנד וכן מהתקדמות לפורט פואה.²¹³

פגישה בין ראש הממשלה לשר הביטחון

כפי שהבטיח לרמטכ"ל, נפגש שר הביטחון בשעה 09:30 עם ראש הממשלה ועם השר גלילי והעלה בפניהם את הבעיות שהציג לפניו רב־אלוף אלעזר: מניעת פעילות המחבלים בלבנון ומדיניות הפעולה בים.²¹⁴ השר ציין שהוא ביקש להיפגש בפורום זה כדי להעלות את שתי הבעיות. הוא הסביר את הדילמות לגבי מניעת פעילות המחבלים – חששו מהשלכותיה האפשריות של פשיטת כוחות צה"ל ללבנון על מדיניות ארצות-הברית מחד גיסא והצורך להפסיק את פעילות המחבלים, שכן אין בכוחה של לבנון לעשות זאת – מאידך גיסא. הוא הציע להדגיש בפרסומים שלבנון אינה מונעת את פעילות המחבלים, לעדכן את שר החוץ האמריקני בעניין ולבקשו ללחוץ עליה שתפעל בעניין, וציין שהרמטכ"ל יכין עד הערב תוכנית לפעולה. ראש הממשלה הציעה להתרות בלבנונים, אך שר הביטחון הסתייג מכך בשל החשש לאובדן אמינות ההתראה אם ישראל לא תפעל במקרה שהמחבלים ימשיכו בפעילותם. למרות זאת סיכמה ראש הממשלה שיש להתרות בהם. השר העלה את בעיית הספינה היוונית המובילה דלק לסוריה, את הצעת הרמטכ"ל ללוכדה או לבקשה לנסוע ליוון והסתייגותו הוא מכך, וכן את התנגדותו לפגיעה בספינות

213 שם.

214 פגישה עם ראש"מ, 10.10, 09:30 – נרשם על-ידי שלישי שר הביטחון. בפגישה נכחו גם מנכ"ל משרד ראש הממשלה – מרדכי גזית, יועץ ראש הממשלה – אלי מזרחי, מזכירה הצבאי – תא"ל ישראל ליאור ושלישי שר הביטחון – סא"ל אריה בראון.

סוחר של האויב.²¹⁵

אשר לפעילות המבצעית אמר שכוחות צה"ל אכן עייפים, אבל אסור שייווצר הרושם, העולה משידורים וכתבות של כתיבי החוץ, שלפיו צה"ל שוקט על שמריו וישראל אינה רוצה להשיג הישגים טריטוריאליים מעבר לאלה המצויים כבר בידיה. ראש הממשלה הסכימה עמו שאם רק אפשר יש לפעול.

לשאלת השר גלילי מה עלה בגורל התוכנית לכיבוש פורט פואד, השיב שר הביטחון שהכוח טרם הגיע ל"בודפסט", ואם יצליח בכך וניתן יהיה להמשיך להתקדם הוא יעשה זאת. הוא סיפר גם על הכוחות המצריים הנמצאים באזור ראס סודר ועל דרכי הפעולה האפשריות שלהם – התקדמות דרומה או למעבר המתלה. באפשרות הראשונה יהיה קל יותר להשמירם. האפשרות השנייה מסוכנת יותר, אך כוחות צה"ל יבלמו גם אותה. כן סיפר שבחזית לוחצים כוחות צה"ל את המצרים לתעלה, אך אלוף הפיקוד אינו חושב על צליחתה.

שר הביטחון סיפר שהוא אמר לאל"ם (מיל') יובל נאמן, הממונה על קשרי המודיעין והרכש עם ארצות-הברית, לומר לאמריקנים שיש לצה"ל בעיה של תחלופת טייסים וטנקיסטים, אך ישראל אינה מצפה שהאמריקנים ישלחו לוחמים שלהם. להערכתו, אם צה"ל יחדור לסוריה וכבוש את פורט סעיד ירצו הסובייטים הפסקת אש ויספקו למצרים וסוריה טילים ומטוסים. הוא סיפר שחיל האוויר רצה לתקוף את נמל לטקיה והוא אסר לעשות זאת בשל הימצאות ספינה רוסית בנמל.

השר דיין הציע "להוריד את קסינג'ר מהסטופר". שר החוץ האמריקני מניח, אמה, שיהיה זה רע אם יוחלט על הפסקת אש בטרם יהדוף צה"ל את כוחות האויב מהשטחים שנכבשו. עתה יש להניח שיוטל וטו על הצעות החלטה בנושא זה. על כך העירה ראש הממשלה שלעת עתה אין המצרים רוצים בהפסקת אש. "מדוע שירצה?" – שאל שר הביטחון – "הוא עבר בסך הכול קילומטר אחד בתעלה. שש שנים התכונן ורק עבר את התעלה ובאותו זמן יאבד את פורט סעיד".

דיון בין הרמטכ"ל לראש אג"א בסדרי עדיפויות באספקה מארצות-הברית

לפני צאתו לפיקוד הצפון זימן אליו הרמטכ"ל את ראש אג"א, כדי לשמוע ממנו מה הם פריטי הציוד האמורים להגיע מארצות-הברית בעקבות אישור הנשיא ניקסון, ואם נקבעו להם סדרי עדיפויות נכונים. האלוף קין סיפר כי בין פריטי הציוד שנדרשים בכמויות גדולות נקבעה עדיפות ראשונה במעלה לתחמושת 105 מ"מ, טילי שרייק, פצצות סיב-ייו ותחמושת 175 מ"מ. 15,000 פגזים 105 מ"מ נמצאים בנמל התעופה בניו-יורק והועמסו על מטוסי "אל על" ריקים הנמצאים שם. נוסף לכך אפשר להביא 20-25 אלף פגזים מהצבא האמריקני בגרמניה ומהצבא האיטלקי והוחל במגעים בנושא. האלוף קין ציין שהוא הגיש רשימה של ציוד יבשה בלבד. לגבי ציוד לחיל האוויר ראה רק שהוזמנו טילי שרייק ופצצות סיב-ייו. הרמטכ"ל

²¹⁵ במקור שלפנינו לא מופיעה התייחסות של אף אחד משאר הנוכחים, ובכלל זה ראש הממשלה, לעניין זה.

קבע שסגנו יקבע את סדרי העדיפויות בין דרישות ציוד היבשה, האוויר והים. ראש אג"א ציין שבפיקוד הצפון קרתה אותה תופעה שבה נתקל האלוף טל בדרום: אספקת התחמושת נשענת על אג"א ולא על הדרגים – דבר היוצר מחסור ברכב. הוא סיפר ששלח לפיקוד קציני חימוש שינסו לאכן את הדרגים ולארגן אותם כדבעי. לדבריו ולדברי האלוף טל תגדל מצבת הטנקים בהרבה בתוך זמן קצר – שכן קציני החימוש התארגנו והחזירו טנקים רבים לכשירות. לדבריו יש בפיקוד הצפון כ־350–400 טנקים כשירים ולא 250 – כפי שדיווח אלוף הפיקוד.

הרמטכ"ל העיר ש"לא אכפת לו" אם בחזית תהיה תחמושת רבה כתוצאה מסדרי העבודה הבלתי תקינים – זאת למקרה שפיקוד הצפון יפתח במתקפה. הוא עצמו נוסע צפונה כדי להכין את המתקפה. בכוונתו לשהות שם זמן רב – ייתכן שעד השעה 22:00. הרמטכ"ל חשב לדון בתוכניות הפעולה בצפון טרם נסיעתו שמה, אולם סגנו העיר שמוטב שייסע קודם צפונה – יחליט שם כיצד לפעול ואחר כך יחזור למטכ"ל עם תוכנית הפעולה. הרמטכ"ל קיבל את עצתו. האלוף זאבי העיר שקחצ"ר מכין תוכנית ל"קרחון" וראוי שהרמטכ"ל יראה אותה טרם נסיעתו צפונה, ורב־אלוף אלעזר הסכים לכך.²¹⁶ הוא הורה לראש לשכתו לפרסם את המינויים הבאים: האלופים זאבי ויריב – עוזרי הרמטכ"ל, אלוף חורב – עוזר סגן הרמטכ"ל, אלוף גביש – מפקד מרש"ל ואלוף הוד – מפקד לתפקידים מיוחדים בחיל האוויר.²¹⁷

ראש אמ"ן: מרידות בצבא הסורי ופגיעה באספקת דלק לסוריה

בשעה 09:45 לערך התקשר מפקד חיל האוויר באינטרקום לרמטכ"ל והודיע לו שהגיעה אליו ידיעה שלפיה כוחות סוריים הנמצאים בצומת רפיד התמרדו ומטוסים סוריים נשלחו לתוקפם.²¹⁸ הרמטכ"ל התלהב מאוד לשמע הדיווח והזמין אליו את ראש אמ"ן. עם היכנסו לחדר הרמטכ"ל העלה ראש אמ"ן את הפגיעה בדלק בסוריה. הוא סיפר שמדיעה שהגיעה לאמ"ן עולה אפשרות שאין לסורים דלק מטוסים במידה מספקת. לפיכך המליץ לפגוע בבתי הזיקוק ובכל החוות של מכלי הדלק בסוריה. הוא הורה כבר לעוזרו למבצעים של עוזר ראש אמ"ן למחקר – אל"ם לברן – לבדוק אפשרויות לעשות זאת. כן ביקש ממחמ"ן ים לבדוק אפשרויות למנוע שאיבת דלק מספינות למתקנים בחוף, כגון חיתוך צינורות או פגיעה אחרת באוניה. הוא ביקש מהרמטכ"ל אישור להמשיך בבדיקות כיצד למנוע מהסורים דלק וקיבל אישור זה.

הרמטכ"ל קטע את ראש אמ"ן וביקש ממנו פרטים על ההתמרדות באזור רפיד. האלוף זעירא אישר ששמע שבדיוויזיה 1 ישנו מפקד המבקש לקבל אש על כוחותיו. הוא אמר

²¹⁶ "קרחון" הוא שמה של תוכנית להתקדמות בבקעת הלבנון עד מוסא־לר שעל כביש בירות-דמשק ומשם מזרחה תוך אפשרות להתייצב בקרבת דמשק – ממערבה.

²¹⁷ הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

²¹⁸ שם. הקלטות בתא רמש"ל ט.

שטרם ראה את הידיעה וביקש שתובא לחדר הרמטכ"ל. כדקה לאחר מכן הגיע רע"ן 5 – סא"ל אבי יערי – ובידו הידיעה: "תופיק, מפקד דיוויזיה 1, מודיע לרמטכ"ל שאלה שהתמרדו מספרם רב. הוא מבקש שמפקדת הצבא תפגז אותם בארטילריה מפני שמספר המתמרדים רב יותר ממספר הישראלים. יש קרבות בינם לבין עצמם".²¹⁹

אלוף פיקוד הצפון לרמטכ"ל: כוחות צה"ל חצו את ה"קו הסגול"

הרמטכ"ל מיהר להתקשר, בשעה 09:59, לאלוף פיקוד הצפון ושאלו אם נודע לו על ההתמרדות ואם כוחות צה"ל יכולים לתקוף באזור רפיד. האלוף חופי השיב שכוחות צה"ל החלו לחצות את "הקו הסגול" בציר "מחזה", ומתקדמים בצירים "טרויה" ו"רשת". הוא סיפר שקבע לאוגדה 146 יעד ביניים – הגעה להצטלבות הצירים "ידית" – "טרויה" ולאחר מכן יוחלט כיצד לפעול בהמשך. זמן קצר קודם לכן, בשעה 09:50, שיגר אלוף פיקוד הצפון את המברק הבא לרמטכ"ל: "מאושר להודיעך שלאחר ארבעה ימי קרבות קשים ביותר הצליח פיקוד הצפון, בסיועו המרבי של חיל האוויר, לשבור את הצבא הסורי, אשר איבד מאות טנקים בקרבות. קו הפסקת האש בגולן בדינו. אנו מנצלים את ההצלחה ותוקפים מעבר לקו הפסקת האש".²²⁰ בשיחה סיפר עוד חופי שנקלט דיווח גם ממפקד סורי בגזרה הצפונית שמצבו קשה, ואמר שינסה להתקדם באוגדה 210, גם בצפון. "תיכנס עם דן [לנר] לצפון" – אישר הרמטכ"ל, "ואני אגיד לבני [מפקד חיל האוויר] עכשיו שיעזור לך כמו שד... ואני בא אליך עוד מעט".²²¹ דיווחים אלה רוממו את מצב רוחו של הרמטכ"ל ובפנותו לנוכחים בחדרו אמר: "חבר'ה, נדמה לי שלא תהיה מחר מתקפה על סוריה, היא תהיה עכשיו...". עם זאת ביקש מהאלוף יריב, האחראי על ההסברה, שלא לפרסם שצה"ל תוקף את סוריה. זאת משתי סיבות: הראשונה – שהאויב לא ידע על כך והשנייה – השפעה אפשרית של פרסום כזה על רוח העם. נראה שהרמטכ"ל למד את לקח הכרזתו מ-8 באוקטובר. "עכשיו אני פסיכולוג רגע: העם לא במצב רוח מרומם. אתה תגיד לו 'פתחנו במתקפה' אז הם יחכו מתי אנחנו פה. [עדיף ש]עכשיו תשתוק ופתאום נגיד להם: 'טראח, אנחנו פה'".²²²

הצגת תוכנית "קרחון" על-ידי הקחצ"ר לרמטכ"ל

הרמטכ"ל נחפז לנסוע צפונה וחשב לוותר על הצגת תוכניתו של הקחצ"ר להשתלטות על הפת"חלנד, אולם משהגיע הקחצ"ר לחדר הרמטכ"ל הסכים הרמטכ"ל לשמוע בקצרה את התוכנית.

קמ"ן מקחצ"ר הציג את נתוני האויב: באזור הפעולה נמצאים כ-3,000 מחבלים וגדוד

²¹⁹ הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

²²⁰ לפי הערת רס"ן רון, (רשימות ראובן רון בחפ"ק פיקוד הצפון) הכין האלוף חופי את נוסח המברק עוד בלילה ושינה רק את השעה.

²²¹ הקלטות בחדר הרמטכ"ל; רשימות ראובן רון בחפ"ק פיקוד הצפון.

²²² הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

שריון לבנוני ששתיים מפלוגותיו מרוכזות והשלישית מפוזרת במקבצים של שניים-שלושה טנקים במספר מקומות במרחב.

הסד"כ המתוכנן למבצע: חטיבת צנחנים 317 ולה 100-110 זחל"מים, ש-30-40 מהם נמצאים כעת ברשותה; גדוד טנקי שוט הנמצא בג'וליס, מכמ"ת 334 ולו שתי סוללות 160 מ"מ ושתי סוללות תותחים 155 מ"מ. לוח הזמנים נתון לאילוף שכוח השריון לא יוכל להגיע לפני 03:00 בבוקר המחרת. לפיכך לא תתאפשר פריצת השריון לפני שחר ויהיה צורך לפעול בדירוג: הכוונה לפעול בשלושה צירים. כוח מיחידה 269 ינחת במסוקים כדי לתפוס את נקודות הייקוש ולמנוע את פיצוץ הכבישים, בלילה הקרוב יתחילו כוחות בהכשרת הצירים ועם בוקר ייכנס גם השריון לשטח.

סגן הרמטכ"ל ערער על שחיקת המאמץ לריק, לדבריו חסרים זחל"מים בסיני ובמרש"ל, ומאחר שהוא מפקפק אם "קרחון" ייערך בכלל, הביע התנגדותו לריכוז כוחות למענו. הרמטכ"ל אישר שעד שהוא יחזור מהצפון יסתפק הקצ"ר בהכנות ארגוניות ותכנונים, אולם לא יקלוט כוחות ולא יצטייד.²²³

הערות סגן הרמטכ"ל לקצ"ר על סדרי הצגות המבצעים ו"קרחון"

משיצא הרמטכ"ל מהחדר נותרו בו סגן הרמטכ"ל וראש אג"ם – האלוף טל וקצ"ר – תא"ל שקד. כזכור, הביע האלוף טל בפני הרמטכ"ל את התנגדותו לביצוע תוכנית "קרחון" כבר בפעם הראשונה שהועלתה כאפשרות, למרות זאת הנחה הרמטכ"ל להתחיל בהכנות לקראתה, וקצ"ר הציג את תוכניתו והכנותיו בפני הרמטכ"ל וסגנו בטרם הוצגה לאג"ם. סגן הרמטכ"ל ביקש "להיכנס למשטר" וקבע שמעתה ואילך יוצגו המבצעים בעבודת מטה מסודרת: קודם לאג"ם-מבצעים, אחר כך לו – כראש אג"ם, ורק לאחר אישורו – לרמטכ"ל. הוא ציין שאינו מעיר על שאירע זה עתה, שכן ידוע לו שההנחיה להתחיל בתכנון "קרחון" הועברה מהרמטכ"ל למקצ"ר ישירות, אולם כוונתו לקבוע כללים להצגת המבצעים לעתיד.

לגופה של תוכנית "קרחון" ציין בפני הקצ"ר את הסיבות להתנגדותו: משאביו של צה"ל דלים והמלחמה עוד מקטינה אותם, מה גם שצפויות עוד סכנות של מעורבות יחידות עיראקיות וירדניות במלחמה. לכן יש לרכז מאמץ ולא לפצל. ירי מחבלים אינו סיבה מספקת לפיצול מאמצים – הבעיה היום אינה מניעת פעילות המחבלים, אלא הכרעת מצרים וסוריה. יתר על כן, בשל השחיקה גוברת תלונה של ישראל בארצות-הברית. רק לפני שעתיים נודע שהנשיא ניקסון אישר לספק לישראל את כל בקשותיה, והתקפה על לבנון עשויה להקשות על המשך תמיכתה של ארצות-הברית בישראל.²²⁴

223 שם.

224 שם.

שיחה בין הרמטכ"ל לעוזר שר הביטחון בעניין רכש

הרמטכ"ל חזר לחדר, ואתו עוזר שר הביטחון – רב־אלוף (מיל') צבי צור. צור העיר את תשומת לבו של הרמטכ"ל לבעיות בעניין בקשות הרכש של ישראל. כך, למשל, ב־9 באוקטובר נאבקה ישראל לקבל 15,000 פגזים 105 מ"מ והיום היא מבקשת פי 20 – 300,000 פגזים. "אני מפחד שניראה פה לא רציניים" – אמר, מה גם שאפשרויות התובלה מוגבלות ממילא, כך שרק חלק קטן מהכמות המבוקשת יוכל להגיע בקרוב. רב־אלוף צור העיר גם על חוסר התיאום הבין־זרועי. כך, למשל, הוא קבע עדיפות ראשונה לפגזים 105 מ"מ, שנייה לפגזים 175 מ"מ ושלישית לפצצות סי־בי־יו. הרמטכ"ל התערב וביקש לתת עדיפות גדולה לטילי נ"ט טאו. על הערת צור על חוסר התיאום ענה שהוא קבע שהאלוף טל הוא שיתאם בעניין ויקבע את סדרי העדיפויות.²²⁵

שיחה לקראת הליכת האלוף טל לישיבת הממשלה

בשעה 10:00 אמורה הייתה להיפתח ישיבת הממשלה וטרם נקבע מי יציג את ההתפתחויות הצבאיות מאז הישיבה הקודמת. בעת ששר הביטחון נכנס לראשונה לחדר הרמטכ"ל, בשעה 09:00, נודע לו על הישיבה והוא התקשר לתא"ל ליאור לברר מה סדר יומה. הוא עצמו התכוון לטוס למרש"ל, ואחרי שתא"ל ליאור סיפר לו שהממשלה תדון גם בהתפתחויות הצבאיות, ביקש מהרמטכ"ל לעדכן את הממשלה בכך. "אני מרצה יותר מדי, וחבל לי, אני יש לי פה לעשות יופי, נשבר לי" – הגיב רב־אלוף אלעזר. "אני גם לא אוהב ללכת לשם" – אמר השר וביקש שהרמטכ"ל ישלח מישהו אחר לממשלה. עתה, בשעה 10:05, הזכיר ראש לשכת הרמטכ"ל שיש לשגר מישהו לישיבה, והרמטכ"ל ביקש מסגנו לעשות זאת. האלוף טל שאל אם לדבר שם גם על התוכניות להמשך הלחימה. הרמטכ"ל אמר לו שלא ייגע בכך כלל, שכן הדבר יעורר ציפיות, שאין ביטחון שאכן יתגשמו. כך, למשל, סיפר הוא עצמו אתמול על הכוונה להתקדם לפורט פואד, ועובדה היא שכוונה זו לא מומשה. השרים שמחו לשמוע על הכוונה ונראה שישאלו היום האם מומשה. הוא מציע לטל שאם יישאל על כך, יענה: "או שכן נעשה, או שלא נעשה – אנחנו לא יודעים". הוא הציע שיספר על ההתפתחויות מאז הישיבה הקודמת, ובאשר לתוכנית המתקפה בחזית הסורית יאמר שבשלב זה נמצאים כוחות צה"ל על קו הפסקת האש, הכוונה לפתח מתקפה לתוך סוריה, אולם טרם ידוע אימתי תיפתח – הרמטכ"ל טס צפונה כדי לבדוק את אפשרויות הפעולה ואחרי שיחזור תיודע התוכנית. הוא גם אסר על האלוף טל לספר על ההתמרדות של הכוח הסורי באזור רפיד, ומאידך גיסא אמר לו להדגיש את דבר ירי המחבלים וליצור בקרב השרים תמיכה בפעולה בפת"חלנה. כן אמר הרמטכ"ל לסגנו שלא להזכיר מספר של נפגעים, מלבד מספר הטנקים שאיבדו כוחות צה"ל ב־9 באוקטובר – ^{226,23} בשעה 10:10, בתום התדריך, יצא הרמטכ"ל, בלוויית ראש אמ"ן

225 שם.

226 שם.

והאלוף זאבי (שביקש להצטרף) בדרכו צפונה וסגן הרמטכ"ל יצא לישיבת הממשלה.²²⁷

ישיבת הממשלה

הישיבה נפתחה בשעה 10:00 ועם פתיחתה נודע שהאלוף טל יגיע בתוך כמה דקות. טרם בואו עדכנה ראש הממשלה את הנוכחים באישור הנשיא ניקסון לספק לישראל את כל הציוד שביקשה, פרט לפריט אחד שיסופק לאחר זמן. היא סיפרה שאישרה באותו בוקר להפציץ את נמל התעופה הבינלאומי של דמשק, אחרי שהתברר שהוא משמש כשדה תעופה צבאי. לשאלה אם ארצות-הברית פועלת להניא את ירדן מלהצטרף למלחמה, השיבה ראש הממשלה שידוע לישראל שמתקיימים מגעים בין ארצות-הברית לירדן, מכל מקום נראה שההתפתחויות בחזית הסורית הקטינו את הסיכוי שירדן תצטרף. כן סיפרה ראש הממשלה לשרים שדבר מינויו של רב-אלוף בר-לב על חזית הדרום טרם פורסם. מאחר שהתואר המדויק שבו יישא אינו חשוב לבר-לב וכדי שיהיה "שלום בין יהודים", על הממשלה לשנות החלטתה מהיום הקודם ולהחליט כי "הממשלה רושמת לפנייה את הודעת ראש הממשלה כי שר המסחר והתעשייה, רב-אלוף (מיל') חיים בר-לב, יתגייס לפי בקשת הרמטכ"ל לשירות מילואים פעיל לתפקידים מיוחדים".

לשאלה האם הגיבו האמריקנים על הודעת ישראל בדבר הפצצת דמשק, ענתה ראש הממשלה שכאשר נמסרה להם ההודעה שאלו האמריקנים אם לא יביא הדבר לאסקלציה, אולם בעת שמסרו על אישור הרכש לא הזכירו את העניין. לשאלה אם אכן נהרגו רוסים בהפצצה, השיבה שהיא אינה יודעת.²²⁸

כמה דקות לאחר פתיחת הישיבה הגיע האלוף טל, הציג לשרים את ההתפתחויות בשתי החזיתות וענה על שאלותיהם. הוא סיפר שבחזית הסורית עברו כוחות צה"ל במקצת את "הקו הסגול". עם זאת, אמר, מעבר זה אינו עדיין במסגרת מתקפה מעבר לגבול, אלא בהמשך להדיפת האויב משטחנו. הרמטכ"ל טס כעת לצפון כדי לבדוק סופית את התוכנית, כך שלא ניתן לדעת, בינתיים, מתי תתחיל המתקפה.

לדבריו, בצבא הסורי ניכרת התמוטטות גדולה מאוד, המוצאת ביטוי בהשמדת יחידות, היפגעות מסגרות וכן במוראל. לפי ההערכה איבדו הסורים כ-700 טנקים, שהם מחצית ממספר הטנקים שהיו בגזרה שמדמשק ועד הגבול עם ישראל. בין הטנקים מצויים רבים מדגם טי-62, וצה"ל ארגן מבצע של איסוף טנקי שלל ובניית יחידות שריון וארטילריה מהשלל.

בחזית המצרית כוחות צה"ל במגננה, יחסי הכוחות לא השתפרו, אולם המצב הטקטי בשטח טוב יותר. הכוחות המצריים שצלחו את התעלה אווזים ברצועה צרה – בכמה מקומות הם במרחק 5-7 ק"מ מקו המים ובכמה מקומות נמצאים כוחות צה"ל על קו המים. ניתן לומר שהמצרים הם עם הגב לקיר וייתכן שזו אחת הסיבות לכך שאינם מעבירים את

²²⁷ שעת היציאה – לפי יומן רל"ש הרמטכ"ל.

²²⁸ ישיבת הממשלה, 10.10.73, בשעה 10:00 בלשכת ראש הממשלה בתל-אביב.

הדיוויזיות המשוריינות אל ממזרח לתעלת סואץ. טל תיאר את הטכניקה שבה השמידו כוחות צה"ל ב-9 באוקטובר כ-100 טנקי אויב, כשלכוחות צה"ל אבדו 23 טנקים, שרובם כבר תוקנו ויחזרו לשירות. אשר לאבדות בנפש – לכוחות צה"ל היו ב-9 באוקטובר כ-40 הרוגים וכ-100 פצועים.

יחסי הכוחות בחזית המצרית הם 1:1, לכוחות צה"ל 600-700 טנקים ולמצרים כ-700 טנקים.²²⁹ מיום 8 באוקטובר עברה היוזמה לצה"ל. עם זאת קו העוצבות המשוריינות של צה"ל הוא דק והמערכה חדלה להיות מלחמת תנועה והפכה למלחמה טקטית במרחב מצומצם מאוד.

האלוף טל סיפר שכוחות צה"ל לא הצליחו לפרוץ את הכיתור שהטיל כוח קומנדו מצרי על מעוז "בודפסט", לפיכך הוא הפסיק בלילה האחרון את הניסיונות הללו והוא מקווה שהבוקר יצליחו כוחות צה"ל לפרוץ את הכיתור ולחבור למוצב. בהמשך הישיבה נודע שכוח צה"ל הצליח לפרוץ את המחסום.²³⁰ כן סיפר סגן הרמטכ"ל על עניין הטנקים המצריים שהתגלו באזור ראס סודר.

בתשובות לשאלות השרים אמר טל שהעוצבות הסוריות שחדרו לשטחנו חדלו מלהתקיים כעוצבות והצבא הסורי אינו יכול לתקוף לבדו. הצבא המצרי, לעומת זאת, נשאר שלם ועם מוראל גבוה. במתקפתם תפסו הסורים יישוב אחד בלבד – רמת-מגשימים – וכוחות צה"ל חזרו וכבשו אותו. כאשר כוחות צה"ל נלחמו באזור חושניה אושר כבר לשלוח כוחות חלוץ של גברים חזרה ליישובי רמת-הגולן.

סגן הרמטכ"ל פירט את ההיערכות בפיקוד המרכז כלפי אפשרות מתקפה ירדנית: בפיקוד נמצאות שלוש חטיבות חי"ר ו-80 טנקי שרמן ישנים. הטנקים ערוכים בקו הראשון. קו הגנה שני נבנה במעלה לגב ההר: במעברים הכרחיים לשריון הוצבו מתחמי נ"ט, המורכבים מתותחי נ"ט ומוקשים, וכן הוכנו בורות ייקוש. כ-800 לוחמי חי"ר אומנו כציידי טנקים, אשר יופעלו בזוגות שימוקמו לאורך הציר, במרחקים של 250 מטרים בין חוליה לחוליה. להערכתו לא יוכלו הטנקים הירדניים לפרוץ מגננים אלה. כן ציין שאין לשכוח את היות טנקי האויב חשופים לחיל האוויר, בשל היעדר טילי קרקע-אוויר בחזית זו. אמצעי נוסף שננקט בחזית זו, הוא הצבת אוגדת ההונאה בצפון בקעת הירדן, במגמה להרתיע את ירדן וכן ליצור אצל הסורים רושם שיש לצה"ל כוח נוסף בקרבת החזית עמם. גם בחזית המצרית בוימו אוגדות, אולם שם נעשה הדבר באמצעים אלקטרוניים.

בעקבות שאלה בדבר מספר החיילים המצריים שצלחו את תעלת סואץ, ביקש האלוף טל לברר את התשובה, ועוד במהלך הישיבה קיבלה: 100,000 איש. המצרים, סיפר, ממשיכים להעביר כוחות לגדה המזרחית. על תעלת סואץ נמצאים שישה גשרים שעליהם ניתן להעביר שריון, ואין אפשרות להרוס אותם, שכן ניתן להחליף בתוך כשעה חוליות שנפגעו. נוסף

229 בתשובה לשאלה שהופנתה אליו בהמשך הישיבה, הבהיר האלוף טל שהמספר שנקב לגבי הטנקים המצריים כולל גם טנקים פגועים.

230 בשעה 11:40 נודע באג"ם-מבצעים שכוח "קלמן" פרץ את המחסום ונע לכיוון "בודפסט" תוך לחימה, ובשעה 12:10 נודע שהכוח הגיע ל"בודפסט", שתי הידיעות הועברו לידיעת לשכות ראש אג"ם, הרמטכ"ל, שר הביטחון וראש הממשלה. (יומן דיווח מבצעי).

להם מוצבים גשרים למעבר חי"ה. הוא הדגיש שאין לראות את הצבא המצרי כמחולק לשני חלקים – האחד לכוד בגדה המזרחית והאחר – נותר בגדה המערבית, אלא צבא קומפקטי המנהל קרב מגננה. לשאלה אם חיל האוויר המצרי אינו פועל משום שהוא חושש לפעול או משום שהוא נשמר ל"מלחמה האמיתית", השיב ש"המלחמה האמיתית" כבר מתרחשת, ושעוד לפני המלחמה העריך, בניגוד לחלק גדול מאנשי המודיעין, שהמצרים אינם מייעדים את חיל האוויר למתקפה, אלא שמתוך הבנה שחיל האוויר שלהם נחות לעומת חיל האוויר של צה"ל, השתיתו את המתקפה על מערך טילי הקרקע-אוויר.

לשאלה בדבר יעילות חיילי הקומנדו המצרים והשמועות על מעשי זוועה שנעשו, ובהם שחיטה של חיילות וחיילים, השיב שלמטכ"ל לא הגיעה שום ידיעה על מעשי זוועה. אשר לפעולות חיילי הקומנדו – הם היו יעילים, לחמו באומץ והשתלבו היטב במאמץ המתקפה המצרי, אך סבלו אבדות כבדות.

בתשובה לשאלה אם כוחות מועברים מהצפון לדרום אמר סגן הרמטכ"ל, בין היתר, שכוחות אינם מועברים מחזית הצפון לחזית הדרום, אלא כוחות נבנים במרכז ומשם הם נשלחים לחזיתות. בימים הראשונים היה שיעור האבדות בסיני גבוה במידה שהתגברות לא איזנו את האבדות. בבוקר 9 באוקטובר עבר צה"ל את נקודת האיזון ומאז גדל שיעור התגבור משיעור האבדות.

בתשובה לשאלה על מגמותיה של המתקפה בחזית הסורית, אמר שהוא אינו מוסמך לדבר על מטרות המלחמה. אשר למטרות האופרטיביות – אלה ייוודעו כאשר יחזור הרמטכ"ל מהצפון. גם לשאלה אם הכוונה לעבור למתקפה כבר באותו יום, השיב שהדבר ייוודע אחרי שהרמטכ"ל יחזור.

האלוף (מיל') יריב בוועדת החוץ והביטחון²³¹

בד"בכד עם עדכון הממשלה בהתפתחויות בחזיתות עודכנה גם ועדת החוץ והביטחון של הכנסת. בישיבה, שהחלה בשעה 13:00 ונמשכה מעל שעתיים עדכן אותה האלוף יריב, בין היתר, שבחזית המצרית הצליח צה"ל לייצב קו המרוחק בחלקו עד עשרה ק"מ מהתעלה, בחלקו שניים-שלושה ק"מ ובחלקו מגיע עד לתעלה. עם זאת אין אפשרות עדיין לעבור למתקפה רבת, משום שהדבר מחייב צבירה נוספת של כוחות וערעור הכוח המצרי שבגדה המזרחית. בחזית הסורית נראים סימנים שצבא האויב מתחיל להישבר, והרמטכ"ל נסע צפונה כדי לדרון עם אלוף הפיקוד בתוכנית הפעולה, כשכוונתו לעשות מאמץ עליון כדי לנצל את התמוטטות הסורים ולפתוח בתנופה. בין השאר נגע האלוף יריב בדבריו בהתקדמות הטור המצרי באזור ראס סודר, בניסיונו של כוח קלמן להתקדם לכיוון פורט פואה, ובירי המחבלים לעבר יישובי עמק החולה.

חברי הוועדה נגעו, בשאלותיהם והערותיהם, בין השאר, בפרסום אבדות צה"ל והפצצות בעומק מצרים. בין היתר נשמעה הדעה שיש לתת את הדעת על פרסום מספר האבדות. לנוכח

²³¹ ישיבת ועדת החוץ והביטחון, 10.10.73 בשעה 13:00 במשרד הביטחון, הקריה, תל-אביב.

השמועות על המספרים הגדולים של האבדות, הציעו לפרסם בהקדם את המספר האמיתי ולהודיע למשפחות הנופלים על נפילת יקיריהן, והאלוף יריב התבקש להביא בפני המטה הכללי את הדעה שיש להכות במטרות עומק במצרים – כדי לפגוע במוראל של המצרים, הגבוה בשל הצלחתם להשתלט על קו המעוזים. יריב הסכים שלהפצצת יעדים בעומק יכולה להיות השפעה על מוראל המצרים, ואמר שלדעתו אין, אכן, לסיים את המלחמה בלא לנקוט דרך זו אם הדבר יתאפשר. בשלב זה מרכזו צה"ל את המאמץ בסוריה ולכן אינו תוקף בעומק מצרים. כאשר תגיע העת לעשות זאת יהיה צורך להביא בחשבון שתי עובדות: הראשונה – מצרים גדולה בהרבה מסוריה ולכן הפצצת מטרות עומק בה מצריכה סדר"כ מטוסים גדול מהפצצה בסוריה; השנייה – המטרות מוגנות טילים.

ביקור שר הביטחון במרש"ל

שר הביטחון יצא לסיור בדרום. בשעה 12:00 הגיע למרש"ל ונועד עם מפקד מרש"ל – האלוף (מיל') ישעיהו גביש. בין השאר שאל אם כוחות הקומנדו המצריים הצליחו להבעיר נפט בשטחנו. גביש ענה שהם הבעירו שלושה מכלים קטנים, כוחות צה"ל הרגו כ-50 לוחמי קומנדו מצרים ותפסו כ-120. השר ציין שהמצרים יכולים להכניס לגזרת מרש"ל כ-500 טנקים והציע לבנות מחסומים קרקעיים ולזרוע מוקשים בדרך התקדמותם האפשרית. עם זאת, אמר, יש לזכור שחיל האוויר יכול לפעול באופן חופשי בגזרה בשל היותה מחוץ לאמ"ט. כן ביקש לבדוק אפשרות לנחות בדרום מפרץ סואץ כדי לתפוס שטחים עד ג'בל עתקה – שיהיו בידי צה"ל במקרה של הפסקת אש. לביקור במרש"ל נלווה לשר גם מפקד חיל האוויר. בנוכחותו אמר השר כי כל זמן שניתן להחזיק את סוללת ה"הוק" במקומה ליד ראס סודר, יש להשאירה שם. אולם אם לא יהיה אפשר להחזיק במקום יהיה צורך לדלגה לאחור – לאזור אבו-רודס. "ברגע שהוא יחליט שצריך לדלג – אז מדלגים" – קבע, והוסיף: "אני בספק אם נוכל לדלג".²³²

ביקור שר הביטחון בפיקוד הדרום²³³

ממרש"ל נסע שר הביטחון לחפ"ק פיקוד הדרום. הוא הגיע לשם בשעה 14:00 ונועד עם המפקדים – רב-אלוף (מיל') בר-לב האלופים גונן ומרון. בתחילה העלה את סוגיית נוכחותן של חיילות בקרבת החזית. הוא הורה שאם יש חיילות בטסה "שאפשר לחיות בלעדיהן" – יש לפנותן, אלא אם המקום בטוח ואין סכנה שייפגעו. לאחר מכן עבר לדון בשני נושאים: מניעת התקדמות המצרים בדרום הגזרה ואפשרויות צה"ל לחצות את תעלת סואץ. בעניין הראשון חזר בפני הנוכחים על ההערכה שהשמיע קודם לכן במטכ"ל שחיוני לנשיא סאדאת

²³² יומן שלישי שהב"ט.

²³³ שם; יומן רל"ש אלוף פיקוד הדרום.

שצבאו ישיג הישג, אם בדמות השתלטות על הנפט במפרץ סואץ ואם בהגעה למצר המתלה. אם הטור המצרי יתקדם דרומה יהיה על מרש"ל לפנות, כאמור, את טילי ה"הוק" לאבר-רודס, אולם אם מגמת פניו של הטור המצרי תהיה המתלה תהיה זו אחריותו של פיקוד הדרום לבלום אותו.

רב-אלוף בר-לב השיב שהמצרים ניסו בלילה האחרון ובבוקר להתקדם דרומה, ונבלמו על-ידי הצנחנים, הטנקים ובעיקר חיל האוויר. לדבריו אם יתברר שדיוויזיה 4, בת 220 הטנקים, צולחת, ייקל על הפיקוד להיוודע על מגמתה. אם תפנה למתלה – יהיה עליו לכולמה. אם תפנה דרומה יוכל חיל האוויר לכולמה. "הייתי עם בני [פלד] שם [במרש"ל] והוא יודע שזו פרנסה בשבילו" – השלים השר דיין. לדבריו חשוב למנוע מהמצרים להגיע למצרים גם משיקולים בינלאומיים. יתר על כן, מבחינה מדינית אסור שהפסקת האש תיכנס לתוקף כאשר המצרים שולטים על חלק מהגדה המזרחית של תעלת סואץ בעוד לצה"ל אין כל אחיזה בגדה המערבית. לפיכך יש לבדוק, מדי פעם, אם נוצרו תנאים להשתלטות על שטחים ממערב לתעלה. אפשרות אחת היא "לחרוש" את הציר הצפוני ולכבוש את פורט סעיד, אפשרות שנייה, הבאה בחשבון בטווח זמן ארוך יותר, היא הנחתת טנקים בדרום המפרץ, אולם ייתכן להשתלט גם על שטחים אחרים לאורך התעלה.

בר-לב הסכים שמבצע כזה חשוב מדינית, אולם העריך שברגע זה אין ברשותו כוחות לכך. ייתכן שיהיו בתוך כיומיים. על כך השיב שר הביטחון שהוא נכון גם להעביר טנקים מפיקוד הצפון לפיקוד הדרום לשם כך. לגבי אפשרות נחיתה בדרום המפרץ, העיר האלוף מרון שהוא תכנן בזמנו מבצע כזה וניתן להוציאו לפועל בכוח של 50 טנקים בראש זעפרנה. השר העיר שיהיה קשה לצבור טנקים בזמן הקרוב למשימה זו, שכן הם נחוצים להגנה בציר ראס סודר. יתרה מזו, קשה יהיה להתבסס על אספקה בדרך הים, יש הכרח ביצירת גשר יבשתי. בר-לב הסכים עם שר הביטחון. מקום הנחיתה המוצע נראה לו, אולם לדבריו ניתן לעשות זאת רק לאחר התמוטטות המצרים, שכן בגזרה הדרומית מצויים מעבר לתעלה 200 הטנקים של דיוויזיה 4 ואין לפעול בגזרה כל עוד הם מצויים שם.

ביקור הרמטכ"ל בפיקוד הצפון²³⁴

בשעה 11:20 הגיעו הרמטכ"ל ופמלייתו – ראש אמ"ן, אלוף זאבי וראש לשכת הרמטכ"ל – לחפ"ק פיקוד הצפון. בתחילה הציג בפניהם סגנו של אלוף הפיקוד, תא"ל יקותיאל אדם, את תמונת המצב העדכנית: רמת-הגולן כולה בידי צה"ל, למעט מוצב החרמון שנותר בידי הסורים. אוגדה 210 השתלטה על השטח שעד "הקו הסגול" והפיקוד מתכוון שהיא תשתלט על המערך הסורי מול מוצב 109. אוגדה 36 בודקת את המצב בתל דהור במגמה להתקדם למחרת בציר הצפוני. הכוונה הכללית היא שאוגדה 146 תתייצב ב-11 באוקטובר על הרוקאד ושתי האוגדות האחרות יתקדמו בצירים בצפון. לאוגדה 146 כ-120 טנקים, לאוגדה 210 –

²³⁴ יומן רל"ש הרמטכ"ל; רשימות ראובן רון; רשימות נציגות מחלקת היסטוריה בחפ"ק כנען.

100 ולאוגדה 36 – 60-70.²³⁵ אצל הסורים ניכרת תחילתה של בריחה המונית. תוכנית זו נראתה לרמטכ"ל והוא העיר שיש צורך לנצל הצלחה במהירות. לדעתו ניתן להשתלט באותו יום על שטחים נרחבים מאלה שהציג אדם. אלוף הפיקוד העיר שבהתקדמותם לתוך השטח הסורי יהיה על הכוחות להיזהר ממיקוש. בחלק מהצירים שבהם נסוגו הסורים, הם הספיקו למקש, בחלק – טרם מיקשו. כך, למשל, ציר הנפט ממוקש והדבר מעכב את התקדמותה של חטיבה 205 מאוגדה 146. ציר כודנה, לעומת זאת, אינו ממוקש.

האלוף (מיל') הוד, שכהן כמפקד החפ"ק האווירי של הפיקוד, סיפר לרמטכ"ל שמטוסי חיל האוויר פועלים בכל הצירים ושבתאורו הבוקר הפילו שישה מטוסים סוריים. אשר לסורים – באותו בוקר הם החלו שוב לירות טילי קרקע-אוויר לעבר מטוסי צה"ל. הרמטכ"ל ביקש לשוחח, טלפונית, עם מפקדי האוגדות. בשעה 11:35 שוחח עם מפקד אוגדה 36 – תא"ל רפאל איתן. הוא בירר את מצבו ושאלו להערכתו בדבר יכולתו לפרוץ לשטח הסורי. הרמטכ"ל העריך שיתכן שהצבא הסורי נמצא "על גבול ההתמוטטות". אם הוא אכן יתמוטט ויהיה ביכולת האוגדה לפרוץ לעומק – אל לה להיעצר, מאידך גיסא אל לה להתחיל במתקפה אלא אם תהיה מוכנה. בשעה 11:40 שוחח הרמטכ"ל עם מפקד אוגדה 210 – האלוף דן לנר ואחריו עם מפקד אוגדה 146 – תא"ל משה ("מוסה") פלה. בשעה 11:40 נאספו רב-אלוף אלעזר, האלופים חופי, זאבי, זעירא והוד ותא"ל אדם ליד שולחן המפות וניתחו את המצב. בין היתר אמר אלוף הפיקוד לרמטכ"ל שברצונו לכבוש מחדש את החרמון "בשקט – מה שפחות אבדות". אשר למתקפה לתוך השטח הסורי אמר שיש רצון להתקדם במהירות ולעומק, אולם כמות הכוחות שברשותו אינה מאפשרת התקדמות רבה.

בשעה 11:55 שוחח אלוף הפיקוד עם מפקד אוגדה 36 והורה לו להיות בכוננות לכבוש את המוצבים הסוריים שמ"ציפה" 29 [המסעף שמדרום מזרח לתל דהור] עד צומת "ציפה" – "שבתאי" [טרנג'ה], תוך אפשרות להמשיך הלאה בהתקדמות. האלוף חופי דיווח, בעקבות זאת, לרמטכ"ל, שהאוגדה תפרוץ באזור מוצב 105.²³⁶

הרמטכ"ל הדגיש את חשיבות בדיקת מצבו של האויב. הוא סיפר שבמלחמת ששת הימים, עת היה אלוף פיקוד הצפון, איחר בכמה שעות לעמוד על כך שהצבא הסורי נשבר. טעות זו אסור שתחזור, אמר, יש לבדוק את מצב האויב ויש לנסות להתקדם בהקדם, בתקווה שצבא האויב כבר נשבר.

אלוף פיקוד הצפון שוחח עם מפקד אוגדה 210 והורה לו להתקדם בציר "פלג" [רוחינה] ולהשתלט, בשלב הראשון, על צומת "פלג" – "רביבים" – "רפש" [שממזרח לרוחינה]. בשעה 12:15 שוחח האלוף חופי עם מפקד אוגדה 146 והדגיש בפניו שיש חשיבות רבה לכך שינוע

²³⁵ למעשה היו באוגדה 146 יותר מ-160 טנקים, באוגדה 210 למעלה מ-100, ובאוגדה 36 – כ-100, כלומר למעלה מ-360 טנקים, לעומת כ-290 טנקים כעולה מנתונים דלעיל.

²³⁶ לפי רשימות ראובן רון אמר תא"ל איתן שהוא יהיה מוכן לתווזה בשעה 15:00, לפי רשימות נציגות מחלקת היסטוריה אמר שיהיה מוכן בשעה 14:00.

בהקדם ויתקדם בציר "אנגולה" [המוביל לעין-דכר] עד צומת "מנספילד" [שממערב לעין-דכר]. תא"ל פלד השיב שיש לו בעיות ושישה מהטנקים של חטיבה 205 נפגעו. אלוף הפיקוד סיפר לרמטכ"ל על הבעיות והעובדה שבגזרת אוגדה 146 לא התמוטטו עדיין הסורים. האלוף חופי הזכיר לרמטכ"ל שעומד להגיע לפיקוד כוח רענן בן 28 טנקים מעתודת המטכ"ל, בפיקוד סא"ל יצחק בן-ארי. הרמטכ"ל הורה לאלוף זאבי להודיע למטכ"ל שהוא אישר לפיקוד הצפון להשתמש בגדוד אחד מחטיבת חיר"ם 317, שהוא חטיבת עתודה מטכ"לית, כחרמ"ש.

בשעה 12:20 שוחחו הרמטכ"ל ואלוף הפיקוד לגבי אפשרויות הפריצה לשטח הסורי ועיתויה. לשאלת הרמטכ"ל אם ניתן לעשות דבר מה בלילה, ענה האלוף חופי שהדבר יתאפשר רק אם תהיה מנוסה כללית של הסורים. לפי דוח משעות הבוקר איברו הסורים כ-650 טנקים, אולם לא ברור אם התמוטטו. מצד שני כוחות צה"ל גם הם עייפים, יש יחידות שחייליהן לא עצמו עין מאז תחילת המלחמה, וכוח העתודה צריך עוד להתארגן. לשאלת הרמטכ"ל אם ניתן יהיה לתקוף בבוקר המחרת, ענה אלוף הפיקוד שהדבר מותנה בהתפתחויות במשך 10 באוקטובר, ואמר שיקבע מפגש עם מפקדי האוגדות בשעה 16:00 ואז יחליט לגבי הפעולות בהמשך. הרמטכ"ל נקלע לדילמה אם לעצור, לתת לכוחות להתארגן ולישון ולתכנן את השלב הבא בפירוט, או לתקוף בהקדם. בשעה 12:55 ניסה להעריך את המצב. התברר שעד אותה שעה לא החלו הכוחות לנוע במגמה התקפית. הכוח היחיד שחצה את ה"קו הסגול", היה כוח חטיבה 205, אולם גם הוא התקדם אך מעט, עלה על מוקשים ונעצר.²³⁷ אלעזר ציין שאין בידו תמונה בהירה די הצורך על הנעשה בקו – אם התמוטט או לא. חופי סבר שהמערך הסורי טרם התמוטט ואילו כוחות צה"ל, כאמור, עייפים – מח"ט 7, למשל, סיפר שהעייפות כה רבה, עד שהעיניים נעצמות וכל מי שנעצר – נדרם מיד. האלוף לנר אמר גם הוא שלוחמיו עייפים. עובדות אלה יוצרות את הדילמה "הלעצור או ללחוץ?". דילמה זו נפתרה עד מהרה לגבי אוגדה 36: בשעה 13:20 שוחח הרמטכ"ל עם מפקד האוגדה. תא"ל איתן אמר שאין ביכולת חטיבה 7 לתקוף באותו היום, ולכן הורה לה להישאר במקומה. האלוף חופי אישר את החלטתו והורה שהאוגדה תתארגן לקראת התקפה ביום המחרת. הוא סיפר על השיחה וההחלטה לרמטכ"ל, ורב-אלוף אלעזר אישר אותה.

בשעה 13:30 עברו הרמטכ"ל ואלוף הפיקוד לחדר האלוף לסיכום התוכניות. חופי ביקש לקבל את כוח העתודה. הרמטכ"ל נענה לבקשתו אך ביקש לשמוע הצגה מסודרת של תוכנית המתקפה ליום המחרת. קצין המודיעין הפיקודי, סא"ל חגי מן, הסביר את מהלכי האויב. לדבריו תקפו בגזרה הדרומית טנקים בלבד ואילו בגזרה מול מוצב 109 תקפו טנקים יחד עם כוחות החי"ר שהיו בקו. לפיכך נראה שהגזרה שמול מוצב 109, שאותה מיועדת לתקוף אוגדה 210, היא הגזרה הרכה ביותר. לשמע הערכה זו לחץ הרמטכ"ל להכניס את

237 חנוך ברטוב כותב: "...טרם נפתחה ההתקפה אל מעבר ל'קו הסגול', חוץ מיוסי בן חנוך, שבשעת החצייה עלה על מוקשים – ונעצר". (דדו, עמ' 150). בשורות אלה הוא מתבסס על יומן רל"ש הרמטכ"ל, שם נכתב: "הכוחות לא התחילו בהתקפה. היחיד שנע מעט היה יוסי שעלה על מוקשים במעבר ונעצר". ברטוב טועה בזיהוי: הכוח שבו מדובר הוא חטיבה 205 של אל"ם יוסי פלד מאוגדה 146, שפעלה בגזרה הדרומית, ולא כוח יוסי בן-חנוך, מאוגדה 36, שפעלה באזור קוניטרה.

דיונים בהפצצת שדה התעופה חלב

בזמן שהרמטכ"ל ביקר בצפון נשאר סגנו בתל-אביב. בשעה 13:00, לאחר שחזר משיבת הממשלה, מסר לרמ"ח הים על איסור לפגוע במכלית ובספינות סוחר של מצרים וסוריה. קודם לכן, סמוך לשעה 12:15, עלה עניין שהעסיק את הרמטכ"ל והדרג המדיני כשעתיים: מפקד החפ"ק האווירי בצפון, האלוף הוד, הודיע לרמטכ"ל, שביקר אצלו, שרכבת אווירית סובייטית ובה טילי אס-איי-6 רבים עומדת להגיע לשדה התעופה בחלב בשעה 14:30. הרמטכ"ל הורה לראש לשכתו לבדוק אם אפשר להפציץ את השדה. סא"ל שלו שוחח עם רמ"ח המבצעים בחיל האוויר – אל"ם גיורא פורמן – והלה אמר שהדבר ניתן להיעשות. בטרם יוחלט אם להפציץ את השדה, ביקש הרמטכ"ל לברר את אופיו. ראש אמ"ן בירר את העניין וסיפר, בשעה 12:30, לרמטכ"ל שזהו שדה מעורב – אזרחי וצבאי. מטוסי אנטונוב, המביאים רק טילים, צפויים לנחות בשעה 14:30 וניתן לפגוע בשדה התעופה בשעה 16:00. האלוף זעירא המליץ לפגוע במסלולים ולהימנע מלפגוע במטוסים הרוסיים. לדבריו יש לעשות זאת גם אם רק חלק מהרכבת האווירית הגיע, שכן הדבר ימנע את בואם של מטוסים נוספים ועשוי לשמש כאזהרה הן למצרים והן לברית-המועצות. הרמטכ"ל צידד בכך וביקש שסגנו יפעל לקבל את אישורו של שר הביטחון, ואם השר לא יהיה – ינסה לתאם את העניין עם תא"ל ישראל ליאור. ראש אמ"ן הורה שעוזרו למחקר ורמחמ"ן אוויר יספקו את הנתונים הדרושים להתקפה.

בעקבות בקשת הרמטכ"ל, הלך האלוף טל בשעה 13:15 אל ראש ממשלה והציג בפניה ובפני השרים אלון וגלילי את הנתונים: הוא ציין שזו הרכבת האווירית הראשונה שמפעילים הרוסים במלחמה כלשהי. אשר לשדה התעופה – הוא שדה מעורב ובעת ההפצצה, שניתן לערוך אותה בשעה 16:30, עלולים להיפגע, פה ושם, גם מטוסים רוסיים וגם אנשים – מרסיסים. ראש הממשלה והשרים חששו להשפעות המדיניות העלולות להיות להפצצות מטוסים וצוותים רוסיים, וביקשו דרכים אחרות לפגוע באספקה. ראש הממשלה שאלה אם לא ניתן להפציץ את המטען שייפרק מהמטוסים לאחר שהמטוסים יעזבו את שדה התעופה. טל השיב שקשה יהיה לדעת היכן יהיה המטען, מה גם שפעולה זו תפחית את גורם ההרתעה. השר אלון שאל אם ניתן להפציץ את המסלול בטרם יגיעו אליו המטוסים, ונענה שלוח הזמנים קצר מדי. השר אלון הציע לשבש את הכביש מחומס לחלב (שסביר שהטילים שיובאו יוסעו בו) ולהפציץ למחרת כמה שדות תעופה בסוריה. בכל מקרה המליץ להמתין לשובו של הרמטכ"ל מהצפון. השר גלילי הציע להודיע לשר החוץ האמריקני על הרכבת האווירית הרוסית ולמסור לו שבכוונת ישראל להפציץ את המסלולים תוך מאמץ מרבי שלא לפגוע במטוסים. ראש הממשלה חששה שאם ישראל תפעל בלא להודיע להם, יראו האמריקנים בכך חוסר התחשבות בהם, אך אם תודיע להם על הכוונה לפעול יש סכנה שיתנגדו לכך, לבסוף החליטה להודיע לקיסנינג'ר על בוא הרכבת האווירית הסובייטית, להימנע מלפעול נגדה באותו יום ולדון שוב, לאחר חזרת הרמטכ"ל מהצפון, אם לפעול ביום המחרת.²³⁹

²³⁹ מבוסס על רשימות שליש הרמטכ"ל, המופיעות ביומן רל"ש הרמטכ"ל ועל דיווחו של סגן הרמטכ"ל לרמטכ"ל על הפרשה, בשעה 15:50 – עם חזרת הרמטכ"ל למטה הכללי (הקלטות בחדר הרמטכ"ל).

לאחר סיום ההתייעצות אצל ראש הממשלה נודעו למחלקת המודיעין של חיל אוויר פרטים נוספים על הרכבת האווירית. התברר שהמדובר ב־14 מטוסי אנטונוב הנושאים טילי אס־איי־6. הערכת המודיעין הייתה שכמות הטילים שתובא היא כה גדולה, עד שהצבתם ברמת־הגולן תשנה את יחסי הכוחות האוויריים בזירה. לפיכך יש חשיבות עליונה למנוע את הגעתם לחזית. עוד הוברר ששניים מ־14 המטוסים הופנו לשדה התעופה הבינלאומי של דמשק בדיוק כשחיל האוויר הפציץ את השדה (המטוסים הרוסיים טרם נחתו). להערכת חיל האוויר אפשר להפציץ את השדה לאחר שינחתו בו ארבעה מטוסים בלבד, כך שהדבר ימנע את נחיתת עשרת המטוסים הנוספים. ייתכן שהם יופנו לשדות תעופה אחרים, ואולי אפילו לעיראק. מחמ"ן אוויר העריך שהסורים ארגנו את הסידורים הדרושים להעברת הטילים מחלב לחזית, ולפיכך תעכב נחיתתם בכל שדה תעופה אחר את הגעתם לחזית. האלוף טל התקשר למזכיר הצבאי של ראש הממשלה, תא"ל ישראל ליאור, ערכן אותו במידע וביקש לדון שוב בעניין. ליאור שוחח עם ראש הממשלה, שהייתה כבר בביתה, והיא הזמינה אותו לדיון נוסף, אך לפני כן ביקשה ממנו לברר מה עמדתו של שר הביטחון בעניין. סגן הרמטכ"ל אמר שהמועד האחרון להחלטה הוא 15:00 והפגישה נקבעה ל־14:45. עוד הוסיף שהרמטכ"ל "חזק בעד" ההפצצה.²⁴⁰

בשעה 14:35 התקשר סגן הרמטכ"ל לשר הביטחון, שהיה אותה עת בחפ"ק פיקוד הדרום, סיפר לו על העניין העומד על הפרק ואמר לו שראש הממשלה מעוניינת לדעת מה עמדתו. השר תמך בכל מאורו בהפצצת השדה: "אני מאה אחוז בעד זה", אמר, "אחרי שהלכנו לדמשק בינלאומי אז חלב הוא פסיק לעומת זה. ברית־המועצות לא תיכנס למלחמה, האמריקנים לא יצילו אותנו ואפשר בהקדם האפשרי לעשות זאת. תאמר לגולדה שאני בכל לב בעד זה. אם אנחנו נמשיך ללחוץ בסוריה, העיראקים לא ייכנסו לבד למלחמה".²⁴¹

כשבידו תשובה זו, הלך האלוף טל, יחד עם רמחמ"ן אוויר ורמ"ח המבצעים אוויר, אל ראש הממשלה. בשעה 14:45 התכנסו בלשכתה אנשי הצבא דלעיל והשר אלון. אנשי הצבא הציגו את הנתונים החדשים ומשמעויותיהם, טל סיפר על תמיכתו הנלהבת של שר הביטחון בהפצצה, אלון תמך הפעם גם הוא בהפצצה וראש הממשלה אישרה להוציאה לפועל.²⁴²

תחילת דיון על תוכנית הפעולה ל־11 באוקטובר

בשעה 15:50 חזר הרמטכ"ל מביקורו בצפון ועודכן על־ידי סגנו בהתפתחויות בדרום. אותה שעה חזר שר הביטחון מביקורו במרש"ל ובפיקוד הדרום וקבע להיפגש עם הרמטכ"ל בשעה

240 שם.

241 שם; יומן שליש שהב"ט (הציטוט הוא ממקור זה).

242 שם, יומן הרמטכ"ל.

17:00 כדי לדון בתוכנית הפעולה לשלב הבא של המלחמה. על הפרק עמדו שתי אפשרויות: הראשונה – לרכז את המאמץ ההתקפי של צה"ל בסוריה, להתקדם לעומק רמת-הגולן הסורית ולהכריע את סוריה, תוך המשך מגננה בזירת מצרים. השנייה – להעביר אוגדה מחזית הצפון לחזית הדרום, ולעבור, בתוך כמה ימים, למתקפה בחזית מצרים.

סיכום

שעות הבוקר של 9 באוקטובר היו השעות הקשות ביותר במלחמה מבחינת ההנהגה הביטחונית של ישראל. השחר שהפציע על אותו יום מצא אותה מאוכזבת מהתפתחות המלחמה עד אז וחוששת מהצפוי. בלילה שבין 8 ל-9 באוקטובר הוחוויר לשר הביטחון ולרמטכ"ל מלוא היקפו של כישלון ההתקפה על המאחזים המצריים שממזרח לתעלת סואץ. בכך נוספה חוליה בשרשרת הציפיות הנכזבות: מהכישלון הסיקו, שבניגוד לציפיות, אין בכוחו של צה"ל להפוך במהירות את הקערה על פיה. התברר שכדי שיוכל לבטל את ההישגים שבהם זכו צבאות מצרים וסוריה במהלכם המפתיע ולהכריעם, הוא זקוק לזמן – להתארגנות מסודרת ולתוספת של מערכות נשק, ציוד וכוח אדם.

כמו כן נראה היה שכישלון צה"ל והתארכות המערכה עלולים להקשות על ארצות-הברית לפעול בזירת האו"ם לטובת ישראל. עד 8 באוקטובר התבססה תוכנית הפעולה של ארצות-הברית בזירה זו על ההנחה שישראל תהפוך את הקערה על פיה בתוך ארבעה-חמישה ימים; לפיכך פעלה להרוויח זמן ולא לאפשר למועצת הביטחון להחליט על הפסקת אש בטרם תצליח ישראל בכך. עתה, משנראה היה שיידרש עוד זמן לכך, היה חשש שארצות-הברית לא תוכל להשהות יותר החלטה על הפסקת אש. עכשיו תלויה החלטה זו, בראש ובראשונה, במצרים ובסוריה: אם ירצו בהפסקת אש, יש סכנה שהיא תיכנס לתוקף בעודן מחזיקות במאחזים שתפסו ובטרם הצליח צה"ל להשיג מאחזים בשטחיהן. יהיה בכך כישלון חרוץ לצה"ל: הוא לא השיג אפילו את מטרת המינימום שנקבעה לו למקרה שתפרוץ מלחמה – מניעת כל הישג צבאי מהאויב. לכישלון זה משמעויות לגבי כושר ההרתעה ולגבי יכולתה של מדינת ישראל להתנגד להסדרים מדיניים שייכפו עליה, בניגוד לאינטרסים שלה.

בה בעת, התארכות המערכה עלולה להכביד על צה"ל ולהטות את יחסי הכוחות לטובת האויבים: באותו שלב כבר הטיל צה"ל למערכה את כל כוחותיו, ונותר ללא עוצבות עתודה משוריינות, בעוד צבא מצרים טרם הפעיל את הדיוויזיות המשוריינות שלו. משאבי כוח האדם של ישראל מצומצמים ובקבלת מערכות נשק הייתה תלויה במדינה אחת: ארצות-הברית. לרשות מצרים וסוריה עמדו, לעומת זאת, עתודות, בדמות כוחות משלוח ממדינות ערביות אחרות ונשק שניתן לקבל מהן. גילוי דבר כישלוננו של צה"ל לעקור את הכוחות המצריים ממאחזיהם, עלול לבטל את כושר ההרתעה שעוד נותר לו בעיני מדינות כעיראק וירדן, שנמנעו עד אז מלהצטרף למערכה. כך יהיה על ישראל לעמוד מול כוחות מתעצמים

והולכים, בעוד כוחה הולך ודל.

אשר לטווח הזמן המידי: בניגוד לדרום, שם נכשלה התקפת-הנגד בשטחנו, הצליחו הכוחות בחזית הצפון להסיג את כוחות האויב ממרבית השטח שתפסו ברמת-הגולן ונטלו את היוזמה, אולם בשעות הערב של 8 באוקטובר נעור חשש שהסורים יתקפו בשתי דיוויזיות משוריינות.

גורמים אלה, בהצטרפם יחד, הביאו את ההנהגה הביטחונית-צבאית למסקנה שיש לשנות את אופן ניהול המלחמה. המאמץ העליון צריך להיות מופנה להתעצמות הכוח ולשמירה לבל יישחק. מאידך גיסא יש להחזיר לצה"ל את תדמיתו המרתיעה, וזאת ניתן לעשות רק בלחימה התקפית. לאחר שהגיעו חבריה למסקנה שאין ביכולת צה"ל לתקוף, בשלב זה, בשתי חזיתות בו-זמנית, עליו לרכז את מאמצו ההתקפי בחזית אחת. מאחר שהצלחה סורית נתפסה כמסוכנת יותר, בשל קרבת החזית לאזורים מיושבים, ומאחר שהצבא הסורי הוכה יותר מאשר הצבא המצרי וקל יותר להוציא אותו מהמערכה, הגיעו למסקנה שיש לנקוט את כל הצעדים הדרושים כדי להוציא בשלב ראשון את סוריה מהמערכה, מה גם שהדבר יכול להרתיע את ירדן ועיראק מלהצטרף. בשלב זה יופנה המאמץ בפיקוד הדרום להימנעות משחיקת כוחות: הפיקוד יפעל במגננה ובמקביל לכך יארגן ויבנה כוחות לשלב הבא – שלב העברת המלחמה לשטח האויב.

החשש הכבד נמוג בתוך כמה שעות: בשעה 07:00 התברר שאין מקום לחשוש ממתקפה רבתי של שתי דיוויזיות השריון הסוריות. אלוף פיקוד הצפון הודיע לרמטכ"ל שנראה שלא נותר כוח סורי המסוגל לפתח מאמץ התקפי של ממש, ברמת-הגולן פזורים מאות טנקים סוריים נטושים, כוחות צה"ל ממשיכים להתקדם והסורים קרובים לשבירה. תמונת מצב זו הסירה את החשש מפילת רמת-הגולן, אולם חיזקה את ההכרה שאכן יש להתמקד במאמץ להוציא את סוריה מהמלחמה. הדרך שעליה המליצו שר הביטחון והרמטכ"ל: הפצצת מטרות אסטרטגיות בסוריה, ובכללן מפקדות בדמשק, בצד הפצצתן של הדיוויזיות המשוריינות הסוריות. ראש הממשלה חששה מההשפעה השלילית שעלולה להיות להפצצת מטרות אסטרטגיות, בעיקר בדמשק, על קבלת נשק מארצות-הברית, במיוחד אחרי שבלילה האחרון אישר נשיאה לספק לישראל מטוסי "פנטום"; אולם מששוכנעה שזו הדרך המיטבית להוצאת סוריה מהמערכה ולהרתעת ירדן ועיראק, אישרה לנקוט אותה, תוך הסברה לארצות-הברית על ההכרח שבנקיטתה.

אשר לפעילות בחזית הדרום: הרמטכ"ל הנחה לנקוט שם מדיניות של אי שחיקת הכוח. מדיניות זו התבססה על כמה הנחות ושיקולים: מאירועי 8 באוקטובר הסיקו שר הביטחון והרמטכ"ל כי לא ניתן לנהל, בשלב זה, פעילות התקפית בשתי החזיתות בו-זמנית. כן התברר שניסיון של כוחות משוריינים להתקרב לתעלת סואץ כרוך באבדות רבות, במיוחד כשהם חסרים ארטילריה וחי"ר, החיוניים ללחימה במערך החי"ר המצרי הרווי נ"ט. עתה הנחתה את החלטת הרמטכ"ל התקווה שהמערכה בדרום תפתח כמו בצפון – כלומר שדיוויזיות השריון המצריות יצלחו את תעלת סואץ, יוכו בקרבות עם שריונו העדיף של צה"ל ושעם שינוי יחסי הכוחות תפתח הדרך להכרעת המערכה – אם על-ידי חיסול המאחזים המצריים

בגדה המזרחית ואם על-ידי צליחה לגדה המערבית והשתלטות על שטחים מעבר לתעלה – השתלטות שקל יהיה יותר לעשותה לאחר שיושמדו דיוויזיות השריון שיצלו אל ממזרח לתעלה.

לפיכך הנחה הרמטכ"ל את אלוף הפיקוד להימנע משחיקת כוחות ולשמור אותם לקראת המערכה עם הדיוויזיות המשוריינות. לשם כך, הורה, יש לשמור מגע מרחוק עם דיוויזיות החי"ר והדיוויזיות הממוכנות, לא להיגרר לקרבות עמן ולא להתקדם לכיוון תעלת סואץ, ולהתארגן לקראת העברת המלחמה לשטח האויב בתוך כיומיים, לאחר שדיוויזיות השריון המצריות יצלו ויוכו. עם זאת אישר לבדוק אפשרות לכבוש ב-9 באוקטובר את פורט פואד.

כישלון התקפת-הנגד בפיקוד הדרום ב-8 באוקטובר ואי-שליטתו של אלוף הפיקוד בה גרמו לשר הביטחון ולרמטכ"ל לפקפק ביכולתו לנהל את המערכה הפיקודית. לפי תמונת המצב שהצטיירה במצפ"ה, קידם מפקד אוגדה 143, האלוף אריאל שרון, ב-9 באוקטובר, את אוגדתו, בניגוד להנחיות הרמטכ"ל ולהוראות מפורשות של אלוף הפיקוד. תוך כדי "שמירת מגע" עם האויב הגיע כוח של האוגדה לקו המים ובהשפעתו פנה אלוף הפיקוד לרמטכ"ל בבקשה לצלוח. התפתחות זו נגדה את התוכנית שהתווה הרמטכ"ל ואת מגמותיו. עתה לא ראה יותר מנוס מהצורך להפקיד על הפיקוד מפקד שעל החלטותיו יוכל לסמוך, ושיהיה מסוגל לשלוט בכוחות ולהטיל מרותו על מפקדי האוגדות. בהסכמתו הנלהבת של שר הביטחון ובאישור ראש הממשלה והממשלה כולה הופקד שר המסחר והתעשייה, הרמטכ"ל הקודם – רב-אלוף (מיל') חיים בר-לב – על ניהול המערכה בדרום ואלוף הפיקוד הוכפף לו. הרמטכ"ל הסמיך את בר-לב לבדוק אם ניתן לחסל את ראשי-הגשר המצריים. הוא קבע שאם יגיע למסקנה שהדבר כרוך באבדות רבות – עדיף להמשיך ולהמתין למעבר הדיוויזיות המשוריינות, השאלה הייתה כמה עוד אפשר להמתין. שאלות אלה העביר הרמטכ"ל לשיקולו של מפקדה החדש של חזית הדרום.

הוא עצמו התמקד ב-10 באוקטובר בבדיקת האפשרות לעבור למתקפה אל מעבר ל"קו הסגול" בחזית הסורית. בבוקר אותו יום הודיע לו אלוף פיקוד הצפון "רמת-הגולן ביד". הכוחות הסוריים הוכו, כוחות צה"ל התייצבו על "הקו הסגול" והרמטכ"ל הנחה את אלוף הפיקוד "למשש" את החזית, לנסות למצוא פרצות במערך הסורי ולחדור מבעדן. הוא נסע צפונה כדי לעמוד על ביצוע הנחיה זו ולבדוק את האפשרות לעבור למתקפה אל מעבר ל"קו הסגול". כשעזב הרמטכ"ל את פיקוד הצפון, קרוב לשעה 15:00, היה ברור שביום המחרת יוחל במתקפה מעבר ל"קו הסגול", אולם בשוכו למטכ"ל עלה בו ספק אם לא עדיף להעביר אוגדה מפיקוד הצפון לפיקוד הדרום ולצאת בעוד כמה ימים למתקפה בחזית המצרית.

צה"ל נחלץ מהמצב הקשה שבו היה נתון בבוקר 9 באוקטובר – הצבא הסורי נהדף כליל מרמת-הגולן וכושרו ההתקפי אבד לו; דיוויזיות החי"ר והדיוויזיות הממוכנות המצריות הוסיפו להחזיק ברצועה לאורך קו המים, אך לא הוסיפו להתקדם וספגו אבדות. עתה עמדה בפני הפיקוד העליון השאלה באיזו חזית לרכז את המאמץ ההתקפי של צה"ל בשלב הבא של

המלחמה: האם להוסיף ולהתקדם ביום המחרת לעומק סוריה, או שמא להסתפק בחזרה ל"קו הסגול" – שהוא הקו הנוח ביותר למגננה – ובעובדה שלצבא סוריה לא נותרה יכולת לסכן את כוחות צה"ל, ולהעביר אוגדה דרומה במגמה לעבור, בתוך כמה ימים, למתקפה בחזית המצרית – זו הדילמה שבפניה ניצבה ההנהגה הביטחונית ובה דנה בשעות אחר־הצהריים והערב של 10 באוקטובר.

פרק ו

ההבקעה לגולן הסורי (10–11 באוקטובר 1973)

היכן לרכז את המאמץ ההתקפי, בצפון או בדרום?

עדכון הרמטכ"ל, עליידי סגנו בהתפתחויות בשעות הצהריים

בשעה 15:50 חזרו הרמטכ"ל ובני לווייתו – האלופים זאבי וזעירא – מביקורם בצפון לחדר הרמטכ"ל ועודכנו על-ידי סגן הרמטכ"ל בהתפתחויות בחזיתות האחרות.

תחילה סיפר האלוף טל על הדיונים בהפצצת שדה התעופה חלב, שבו אמורים לנחות מטוסים סובייטיים, נושאי טילי אס-איי-1.6 עוד סיפר סגן הרמטכ"ל כי נודע שחטיבת שריון עיראקית הגיעה לסוריה, לאחר זמן מה דווח שהיא רק יצאה מעיראק, אך עתה התברר שגם מידע זה אינו נכון – עיראק ביקשה מירדן מובילים וירדן נענתה בחיוב לבקשה, אבל טרם ידוע אם כבר שלחה את המובילים. האלוף טל הציע להפציץ את הטנקים העיראקיים, כשיהיו בדרכם על מובילים לסוריה.

אשר לירדן – נודע שצבא ירדן שינה היערכותו, בשל לחצים פנימיים, דבר המגדיל את מרחב החיכוך האפשרי ומגביר סכנה של עימות בין צה"ל לצבא ירדן.

בחזית מצרים, סיפר האלוף טל, התחוללו הקרבות העיקריים בגזרת אוגדה 162. המטכ"ל הפנה סיוע אוויר לשם. לפי הדיווחים נפגעו, כתוצאה מפעילות חיל האוויר והאוגדה, כוחות אויב רבים, אולם גם האוגדה נשחקה מעט. לפי ידיעה מודיעינית מודאגים המצרים מאפשרות של התמוטטות כללית של הסורים, ולכן יעשו כל מאמץ כדי לקדם את תוכניתם במהירות.

סגן הרמטכ"ל העריך כי פעילותם מונעת, אכן, ממגמה זו, ואירועי הבוקר נועדו, כנראה, לפתוח צירים כדי לתגבר את ארמייה 3. בצילום אוויר נראתה בציר ראס סודר חטיבה ממוכנת, עם כ-80 טנקים ונגמ"שים רבים, ונראה שהיא סבלה אבדות כבדות. בגזרת ארמייה 3 נמשכת זרימת כוחות ממערב התעלה אל מזרחה. עם זאת, דיוויזיות השריון טרם חצו את התעלה. האלוף טל ציין כי הדיווחים כאילו הם כבר החלו לעבור, נבעו מכך שכוחות המזהים טנקי טי-62 סבורים שהם מהדיוויזיות המשוריינות, בעוד למעשה גם לחטיבה עצמאית 25, הנמצאת מכבר בגדה המזרחית, יש טנקים כאלה. סגן הרמטכ"ל סיפר כי עוד ב-9 באוקטובר אמר למפקד אוגדה 252, שהיא האוגדה שלה הכוח הקטן ביותר, והעומדת מול כוחות גדולים, שבמקרה הצורך ניתן יהיה לתגברו בחטיבת הטיראן. חטיבה זו משמשת עתודה

1 ראה עמ' 652–653 לעיל.

מטכ"לית, ובמקרה שיזדקק לה עליו לבקש מאלוף הפיקוד לקבלה, אלוף הפיקוד יפנה למטכ"ל והמטכ"ל ישחרר אותה אוטומטית. אשר לאוגדה 162 – הודות לעובדה שבגזרת אוגדה 143 לא מתנהלת לחימה, ניתן לתגבר את אוגדה 162 בכוחות מאוגדה זו. האלוף טל הביע דעתו שאין לפצל כוחות ויש להתרכז בשתי משימות – הלחימה בחזית סוריה והחזקת הקו בחזית מצרים, לכן ביקש מהרמטכ"ל לא לאשר מבצעים, כגון כניסה לפת"חלנר או כיבוש פורט סעיד, הדורשים הקצאת כוח גדול. "מבצעים מיוחדים לא אכפת לי, [אבל] מבצעים של הרבה חי"ר או טנקים או מטוסים... אני מבקש ממך לא לאשר". למשל, התברר שבפורט סעיד יש כוח מצרי גדול, הכולל כ-70 טנקים. בהתקפה עליה "אנחנו יכולים להתחיל בדבר שנראה לנו בינוני ויהפוך למאמץ עיקרי ושחיקה רצינית. אותו דבר פת"חלנר".

הרמטכ"ל ביקש לדעת את יחסי הכוחות בחזית המצרית. הנוכחים היו תמימי דעים שקשה לדעת כמה מכלי הרק"ם והטנקים של האויב שבשטחנו הם כשירים וכמה יצאו מכלל פעולה. מקור אפשרי אחד הוא דיווחי כוחות צה"ל, אולם הוא אינו יכול לתת תמונה מדויקת. כך, למשל, ציין האלוף טל שב-9 באוקטובר נפגעו בחזית סיני 23 טנקים של צה"ל, אולם 20 מהם תוקנו בלילה וחזרו, למחרת, להשתתף בקרבות. כלומר היפגעות טנק אין פירושה הוצאתו מכשירות. מקור אפשרי שני למספר טנקי האויב הפגועים, הוא תשדורות אויב, אולם האויב מדווח רק לעתים רחוקות, כגון כאשר מצב יחידה מסוימת הוא קריטי. מקור אפשרי שלישי הוא פענוח תצלומי אוויר, אך קשה לעתים להבחין בהם בין טנק פגוע לטנק כשיר.

האלוף טל הבהיר שלדעתו קשה לשנות את יחסי הכוחות בחזית הדרום במצב הקיים, משום שעיקר השריון נמצא ממערב לתעלת סואץ, והחלק הנמצא בגדה המזרחית נשען על תעלת סואץ, כך שקשה לתקוף אותו. לכן "בגזרה המצרית אין מצב שאתה יכול להשמיד לו טנקים שהוא ייגמר", אלא יש לפעול בצורה ש"כל פעם הוא משלם ביוקר" ואז "לפני שאתה גומר לו את הטנקים אתה גומר לו את המוראל"².

דיון על אספקת מטוסים וטנקים מארצות-הברית

בשלב זה, בשעה 16:20 לערך, יצא ראש אמ"ן את חדר הרמטכ"ל. רב-אלוף אלעזר קבע שבשעה 17:00 ישוב ויתכנס הפורום שהיה בחדרו, ויתווסף עליו מפקד חיל האוויר. כמה דקות לאחר מכן חזר ראש אמ"ן וסיפר שאל"ם (מיל') יוכל נאמן, הממונה מטעם אמ"ן על הקשרים עם ארצות-הברית, סיפר לו שנשיא ארצות-הברית הביע נכונות לספק לישראל מטוסים וטנקים. לפי מה שהבין מאל"ם נאמן, השיבו המקורות הישראליים: "מטוסים שלא מיד; טנקים – נראה – אם יהיה חירום". האלוף זעירא הציע לבקש שגם טנקים יישלחו מיד. "אם היו לנו עוד 100 טנקים היינו הולכים היום על דמשק" – אמר. סגן הרמטכ"ל חלק על דעתו – לא מספר הטנקים הוא המגביל את יכולת הפעולה, אלא

2 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

מספר הצוותים. עם זאת הסכימו שלושתם שיש לבקש אספקה מידית של טנקי אם-60, שיחליפו את טנקי השרמן שבמערך.³

הרמטכ"ל מציג שתי אפשרויות למתקפה בצפון

בעת שראש אמ"ן חזר לחדר הרמטכ"ל עסקו שם הרמטכ"ל, סגנו והאלוף זאבי בדיון ראשון בתוכנית המתקפה בחזית הסורית.

הרמטכ"ל סיפר שלפי התמונה שהצטיירה לפניו בביקורו בפיקוד הצפון, מספר הטנקים של צה"ל שם קטן מהידוע במטכ"ל. הפיקוד החל את 10 באוקטובר כשדרשותו כ-350 טנקים כשירים, ובידיעה שבמהלך היום נפגעו רק טנקים מעטים ואילו טנקים אחרים מתוקנים ומוחזרים לקו, הניח ש"אם תהיה לנו הפתעה – מחר יהיו לו אולי 400 [טנקים], אם לא תהיה הפתעה – 350". בכוח זה ניתן "לתקוף התקפה אחת מחר, לא רצינית". יש שתי דרכי פעולה אפשריות: הראשונה – הבקעה של אוגדה 210 בגזרה המרכזית, כאשר אוגדה 36 מאבטחת מצפון, והשנייה – הבקעה של אוגדה 36 בגזרה הצפונית וכניסת אוגדה 210 לגזרה שהובקעה, כדי להמשיך את התנופה. אוגדה 210 בודקת בשעות אלה אפשרות להתקדם בגזרה המרכזית, זאת משום ש"יש לנו תקווה שפה הם [הסורים] לא עובדים בסדר כתוצאה מהמהומה". אם אכן יתקדם היום, יוכל הפיקוד להמשיך מחר ולעלות על ציר קוניטרה-דמשק ולתקוע טריז במערך הסורי, כאשר אוגדה 36 תנסה להתקדם מצפון לאוגדה 210 ולאבטח את אגפה השמאלי. להערכתו לא תוכל אוגדה 210 להשתלט אלא על שטח קטן. יתרונה של דרך פעולה זו הוא בכך שהיא יוצרת איום מהיר על דמשק ומקלה את שבירת הצבא הסורי. מגבלתה נעוצה בכך, שבהנחה שלאחר כיבוש השטח המוגבל לא ימשיך צה"ל לתקוף בחזית הסורית אלא לאחר זמן רב, ייערכו הכוחות באופן שייווצר אגף ארוך וחשוף לפגיעות – עובדה שתפתח פתח למלחמת התשה ממושכת. לדרך הפעולה השנייה יתרון בכך שאגפה נשען על החרמון. יתרון נוסף נעוץ בכך שהיא כרוכה בהבקעה של אוגדה אחת, אולם מגבלותיה הן שההבקעה שם קשה יותר וכך גם ההתקדמות משם לדמשק. תוך כדי השיחה ביקש הרמטכ"ל מהאלוף זאבי לברר אם אוגדה 210 מתקדמת. האלוף זאבי יצא לברר זאת, וכשחזר בישר שהפיקוד עצר את האוגדה משום שהתברר שמולה ניצב מערך סורי כבד. לעומת זאת הופעל חיל האוויר בגזרה.

הרמטכ"ל ציין שאינו בטוח שהנחתו, שלפיה הבקעה בגזרה המרכזית תביא להשמדה של כוחות רבים יותר מאשר הבקעה בגזרה הצפונית, היא אכן נכונה, שכן דוחות המודיעין אינם מתארים תמיד את המצב לאשורו. כך, למשל, נודע בבוקר על התמרדויות וברירות בכוחות הסוריים הקדמיים וכוחות ארטילריה ומטוסים סוריים היורים על הבורחים. ידיעות אלו יצרו תחושה כאילו המערך הסורי התמוטט, ולא היא! כוחות צה"ל ניסו להתקדם בשלושה מקומות, ובשלושתם נתקלו בהתנגדות של הכוחות הסוריים ואף בהתקפות יגה. יתרה מזו – בקד"ם שנערך ב-9 באוקטובר השיב נציג אמ"ן בחיוב לשאלת הרמטכ"ל, אם בהתקפת

דיוויזיות החי"ר השתתפו חטיבות החי"ר. לפיכך העריך הרמטכ"ל שהמערך הקדמי הסורי תפוס על-ידי חי"ר שתקף ואחר כך נסוג. למעשה התברר שחטיבות החי"ר לא זזו כלל והמשיכו להחזיק במערך, שאותו ביססו זה שש שנים. לפיכך נראה לו עתה שצה"ל יצליח להשתלט במתקפה מעבר ל"קו הסגול" על שטח מצומצם בלבד.⁴

רב-אלוף אלעזר ציין שיש להכריע בין שתי חלופות בסיסיות: הראשונה – יום נוסף של בלימה בחזית המצרית וניסיון להשיג הכרעה אסטרטגית בסוריה ולהוציאה מהמערך על-ידי תקיפה מהאוויר של שדות תעופה, נמלים ודמשק והבקעה בחזית, כשלאחר מכן ירוכו בחזית המצרית; השנייה – מעבר למגננה בחזית הסורית והעברת אוגדה, בתוך כשלושה ימים לחזית המצרית (במגמה לעבור אז למתקפה בחזית זו).⁵

שיחת הרמטכ"ל עם מפקד חזית הדרום

בשעה 16:45 לערך שוחח הרמטכ"ל, טלפנית, עם רב-אלוף בר-לב, שהופקד על חזית הדרום. הוא שמע ממנו שכוחות רגלים תקפו את כוחות אוגדה 162 כל היום "כמו מתאבדים", "הוא אומר: 'הם רצים עם נגמ"שים, נ"ט, חי"ר וטילים, טילים, טילים, נהרגים כמו זבובים, בא גדוד חדש'. הוא אומר: 'הורגים בהם בלי סוף, במקלעים קוצרים בהם'; הוא אומר: 'אבל זה גלים גלים' – סיפר רב-אלוף אלעזר לנוכחים בחדרו. לפיכך ביקש רב-אלוף בר-לב לבדוק אפשרות להחזיר את המרגמות דגם ג, שהוצאו מהמערך, לפעולה נגד הרגלים.⁶ להערכת רב-אלוף בר-לב טרם חצו הדיוויזיות המשוריינות את התעלה. הוא אמר שבכוונתו להיפגש בשעה 20:00 עם מפקדי האוגדות, והרמטכ"ל אמר שייתכן שיוכל להגיע דרומה בשעה 22:00 ולסכם את התוכניות להמשך.⁷

תכנון פשיטה על החטיבה העיראקית בדרכה לסוריה⁸

בשעה 17:15 התכנסו בחדר הרמטכ"ל, סגנו, ראש אמ"ן ומפקד חיל האוויר. על הפרק עמדה השאלה כיצד למנוע או לעכב הגעת תגבורת טנקים מעיראק לסוריה. ראש אמ"ן ציין שידוע ששיירת הטנקים אמורה לצאת ממקומה בעיראק לא לפני השעה 101400. מקום יציאתה אינו ידוע, אך יש שתי אפשרויות – רוטבה או חבניה. לפי הערכת אמ"ן, תאריך נסיעה מרוטבה לדמשק 14 שעות לכל הפחות ומחבניה לדמשק – 30 שעות לפחות. האלוף זעירא סיפר שמפקדים בחיל האוויר הסבירו לו שהפגיעה בשיירה כרוכה בקשיים רבים, משום שהמדובר בטיסה למרחק רב, עם סכנה של הסתבכות בקרבות אוויר בדרך.

4 שם.

5 יומן רל"ש הרמטכ"ל (בזמן שהרמטכ"ל אמר דברים אלה היה מכשיר ההקלטה סגור).

6 בשעה 16:28 ביקש גם סגנו של אלוף פיקוד הדרום, אל"ם בן-ארי, מסגן הרמטכ"ל, לקבל מרגמות דגם ג (הקלטות חמ"ל פיקוד הדרום).

7 הקלטות בחדר הרמטכ"ל. (בחומר פיקוד הדרום אין אזכור לשיחה זו).

8 שם.

מפקד חיל האוויר הסביר שיש שתי שיטות פעולה אפשריות: הראשונה – תקיפה במטוסי קרב והשנייה – הנחתת כוח יבשתי עם אמצעי נ"ט. אולם בראש ובראשונה הטיל ספק בנכונות הידיעה שהשיירה עומדת לזוז. זאת משום שב-9 באוקטובר בערב הגיעה אליו "ידיעה בטוחה" מאמ"ן, שלפיה עברו הטנקים העיראקיים בשעה 18:00 את H-3 בדרכם לדמשק.

לדבריו, המרחק אינו כה גדול והמטוסים יוכלו לעשותו בלא להסתבך בקרבות אוויר, שכן בתקיפות חיל האוויר על שדות התעופה הסוריים נפגעו מטוסים סוריים רבים וחיל האוויר הסורי עבר להיערכות הגנתית. הרמטכ"ל הטיל ספק אם נכון לתקוף שיירה במטוסי קרב, משום ששיירה של דיוויזיה מתפרסת על פני עשרות קילומטרים. ראש אמ"ן תיקן אותו ואמר שהמדובר, בשלב זה, בחטיבה, שתכלול כ-100 מובילים. די לפגוע ב-100 אלה – אמר – ואז לא יבואו גם אחרים. מפקד חיל האוויר אמר שמטוסי קרב לא יוכלו להשמיד 100 מובילים, לכל היותר יוכלו לפגוע במובילים בודדים. משמעות תקיפה כזאת – סיפר הרמטכ"ל, היא שבמקום שיגיעו לסוריה 100 טנקים בשעה מסוימת, יגיעו רק 80 טנקים באיחור של כמה שעות. מהלך זה הוא חשוב במקרה שהעיכוב מביא לאיחורה של התקפת-נגד, אולם לא ימנע את בוא מרב התגבורת לסוריה.

ראש אמ"ן תמך בהצעה החלופית של מפקד חיל האוויר: הנחתת כוחות עם נשק נ"ט, ממסוקים, "על הכביש באמצע המדבר". האלוף זעירא הציע להנחית ג'פי תול"ר שבאמצעותם יוכל הכוח לנסוע ממוביל למוביל ולפגוע בטנקים רבים. באותו שלב הצטרף לדיון הקחצ"ר, תא"ל עמנואל שקד, שהוזמן לדיון משהועלתה לראשונה האפשרות של פשיטת כוח קרקעי. הרמטכ"ל ציין בפניו ש"זה מבטל כל פעולות אחרות... כי זה דבר שיש לו השפעה אסטרטגית".

מפקד חיל האוויר הוסיף להסתייג מהמבצע. "הידיעה הזו היא לא מהימנה. היא מאתמול והם לא יגיעו" – טען. לפיכך חבל להפסיק פעולות שמסוקי ה"סעור" היו אמורים לעשות בלילה הקרוב, כגון "נתן", ולהפנותם למשימה זו. בתשובה על כך אמר הרמטכ"ל שבטרם יצאו הכוחות לדרך תיבדק מהימנות הידיעה. האלוף פלד העיר עוד שיש לבדוק היכן יש למקם את המארב, שכן המדובר בטיסה למרחק 160-170 ק"מ, וראוי למצוא מקום שיקצר, ככל האפשר, את טווח הטיסה, שכן לטווחים ארוכים ייתכן שלא יינתן לשאת שני תול"רים במטוס. הקחצ"ר ענה שיש כבר תוכנית, והיא תיבדק שוב לאור הערה זו של מפקד חיל האוויר. בתום ההתייעצות יצא תא"ל שקד לתכנן את המבצע.

דיון שני אם לתקוף בחזית הסורית

הנותרים בחדר – הרמטכ"ל, מפקד חיל האוויר, ראש אמ"ן והאלוף זאבי – חזרו לדון בתוכנית המתקפה בחזית הסורית. לשאלת הרמטכ"ל אם חיל האוויר יוכל לפגוע בטילי הקרקע-אוויר הסוריים במקרה שיוחלט על הבקעה לשטח סוריה, השיב האלוף פלד שהטילים שנותרו הם טילי אס-איי-6 ומקומם אינו ידוע. לשאלה איזה סיוע יוכל חיל האוויר להעניק לכוחות הקרקע המבקיעים ברמת-הגולן, השיב מפקד חיל האוויר שהוא יוכל לתת "סיוע אפקטיבי,

כמה שתרצה". אם כוחות הקרקע יתקדמו, אמר, יש להניח שהטילים יסתלקו ממקומותיהם ואז יוכל חיל האוויר לעבוד באורח "אפקטיבי וחופשי".⁹

הרמטכ"ל תיאר למפקד חיל האוויר את תוכנית ההתקפה שעליה שוחח עם אלוף פיקוד הצפון בהיותו במפקדתו. ראש אמ"ן הציג את נתוני האויב: מפענח תצ"א משעה 08:30 מתברר שבגזרה הצפונית – גזרת דיוויזיית חי"ר 7 ודיוויזיית שריון 3 – יש כ-80 טנקים, בגזרה המרכזית – גזרת דיוויזיית 9 – שום טנק ובגזרה הדרומית שני ריכוזים – האחד בן כ-75 טנקים והאחר בן כ-80 טנקים. בסך הכול אוכנו 235 טנקים סוריים כשירים, ויש להניח שיחד עם טנקים מוסווים מגיע מספרם ל-300. שני אגרופי השריון, הגדולים יחסית, הן של דיוויזיות השריון – 1 ו-3, הממוקדים על שני צירים ולהם המפקדים הטובים ביותר. בשעה 17:50 לערך יצא מפקד חיל האוויר מהחדר ונכנסו אלוף (מיל') יריב וראש "המוסד", אלוף (מיל') צבי זמיר. ראש "המוסד" סיפר כי ברית-המועצות החליטה לנקוט צעדים כדי להבטיח את המשך קיומו של המשטר בסוריה. מראש אמרו הסובייטים לסורים ולמצרים שלא לצאת למלחמה. ידוע לו ששגריר ברית-המועצות במצרים נפגש לפני המלחמה עם הנשיא סאדאת ואמר לו שלא להילחם, אולם משיצאו מצרים וסוריה למלחמה מרגישה עצמה ברית-המועצות מחויבת למנוע את נפילת המשטר הסורי. לכן, למשל, שולחים הסובייטים טילי נ"מ לסוריה. מאחר שחיל האוויר פגע בשדה התעופה שבו עמדו לנחות המטוסים נושאי הטילים, נראה שב-11 באוקטובר לא יהיו טילים נוספים בחזית, אך ביום שלמחרת נראה שכבר יהיו טילים. לאור נתון זה נראה לאלוף זמיר שהיעד שאליו צריך צה"ל לשאוף, הוא להבקיע בתוך יומיים בגזרה כלשהי ברמת-הגולן ולהיערך בקו נוח להגנה – קו חסכוני, שלהחזקתו יידרשו כוחות מועטים ככל האפשר.

בתגובה על דברים אלה אמר הרמטכ"ל שהקו החסכוני ביותר הוא קו הפסקת האש – "הקו הסגול" של טרם המלחמה, שבו נמצאים כוחות צה"ל עתה. "אז צריך להישאר בו, לפי דעתי" – אמר ראש "המוסד". לקו זה יתרון על כל קו עמוק יותר, שכן הוא הקו הנוח ביותר להגנה – אמר הרמטכ"ל – יש בו מוצבים, עמדות, תעלת נ"ט ואמצעים שונים. אם יחליט להעביר כוחות מרמת-הגולן לחזית המצרית, יש להניח שהסורים ימשיכו להטריד את כוחות צה"ל וזהו הקו הנוח ביותר לעמוד מולם – אפשר להחזיק בכוח של כ-250 טנקים ולהעביר את יתרת הכוח דרומה. "לכן הקו החסכוני ביותר הוא קו הפסקת האש" – סיכם.¹⁰

פגישה בין שר הביטחון לרמטכ"ל

בשעה 18:00 הגיע שר הביטחון ועמו עוזרו, רב-אלוף (מיל') צבי צור, ומזכירו הצבאי, תא"ל יהושע רביב, לחדר הרמטכ"ל ונועד עם הרמטכ"ל לדיון על התוכנית המבצעית. בטרם ידונו בה עסקו בכמה עניינים. תחילה נגע שר הביטחון בתהליך המחשב על גיבוש תוכניות מבצעיות. הוא הציע

9 יומן רל"ש הרמטכ"ל, (קטע זה לא הוקלט, בשל העברת הקלטת לצד שני).

10 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

שאלופי הפיקודים ועוזר שר הביטחון ישותפו בדיונים במטה הכללי בתוכניות יסודיות. הרמטכ"ל ציין שעד כה הנהיג נוהל שלפיו הוא דן, בתחילה, בתוכניות, בפורום מצומצם, הכולל את האלופים טל, זעירא, פלד, זאבי ויריב, לאחר מכן הוא טס לפיקוד, דן בתוכנית עם אלוף הפיקוד, ואם אפשר – גם עם מפקדי האוגדות, חוזר לרמטכ"ל לדיון נוסף בפורום המצומצם ולאחר מכן מציג את התוכנית בקד"ם. עם זאת קיבל את הצעת שר הביטחון, ולשאלתו מתי הוא מתכוון לכנס פורום זה השיב השר: "היום צריך לעשות הכרעה די רצינית". "מה שנצטרך להכריע היום אז נכריע בפורום הזה, מה שלא היום – אז לסיכוב הבא ננסה לעשות... נוריד כל מיני דברים אחרים [בדיון] ואחר כך נגיע לעניין העיקרי – עניין התוכניות".

העניין הראשון שהעלה שר הביטחון – השבויים. הוא הציע שגורם בכיר, כגון ראש הממשלה, שר החוץ או מנכ"ל משרד החוץ, יפנו בתביעה נמרצת שיינתן לנציגי "הצלב האדום" להיפגש עם השבויים הישראליים במצרים וסוריה; מצד שני יינתן לנציגי "הצלב האדום" להיפגש עם שבויי האויב.

העניין השני – העברת אלוף (מיל') מרדכי הוד מתיאום סיוע האוויר בפיקוד הצפון לפיקוד הדרום. זאת משום שחזית הדרום היא החזית העיקרית ויש לתגברה – כשם שהופנה שמה רב-אלוף בר-לב יש להפנות לשם גם את האלוף הוד. שר הביטחון אמר שהוא שוחח עם מפקד חיל האוויר על הרעיון, והאלוף פלד הסכים לכך. הרמטכ"ל הסכים גם הוא, תוך שציין שמועד העברתו מותנה בהחלטה, שיש לקבל הערב, אם לתקוף ביום המחרת ברמת-הגולן. בהמשך השיחה בין שר הביטחון לרמטכ"ל התקשר לחדר הרמטכ"ל האלוף (מיל') מרדכי הוד. שר הביטחון שאלו אם "יש לו עוד כוח ואומץ" לעבור לפיקוד הדרום, ולנהל את הפעלת חיל האוויר שם. המאמץ העיקרי של צה"ל עובר לדרום, אמר, ולכן מועלה דרג המפקדים שם: רב-אלוף בר-לב הופקד מעל אלוף הפיקוד והאלוף הוד יופקד מעל אל"ם שפר (שטופר). האלוף הוד הסכים לכך.

במהלך הדיון התקשר ראש אמ"ן באינטרקום לחדר הרמטכ"ל וסיפר שהמוביל של מבנה המטוסים שתקף את שדה התעופה חלב דיווח שמטוס סובייטי מדגם "אנטונוב 12" נפגע על המסלול.

עניין שלישי – קביעת סדרי עדיפויות לצידוד הנדרש מארצות-הברית. השר ועוזרו ביקשו שהרמטכ"ל יקבע סדרי עדיפויות לצידוד הנדרש.

עניין רביעי – יהודים וישראלים הנמצאים בחו"ל ורוצים לבוא ולהילחם. הרמטכ"ל הציג לשר הביטחון את השיטה שנקבעה בליל 9-10 באוקטובר לגבי מתנדבים לא יהודים. השר העיר שגיוס אזרחי ארצות-הברית עלול ליצור בעיות, שכן אם "ייתפס אזרח אמריקני אחד שייפול שם [בשבוי], אחר כך עשר שנים לא נצא מזה שארצות-הברית לוחמת בשבילנו", אך לא נקבעו מסמרות בעניין. אשר לישראלים השוהים בחו"ל קבע שר הביטחון, שלוחמים המבקשים לבוא ארצה יש להטיס חינום.

עניין חמישי – הודעות למשפחות חללים ופצועים על בניהן. הרמטכ"ל הציג לשר את שסוכם באותו דיון – לא להודיע דבר בנושא זה עד אחרי החג והשבת. ביום ראשון, 14 באוקטובר, להודיע למשפחות ההרוגים אך לא לנקוב במספרים. פצועים קל יודיעו

למשפחותיהם וקצינים יודיעו למשפחות של פצועים אנושים. שר הביטחון העיר שבמלחמה זו יש מספר רב של נעדרים, הוא הציע להודיע רק למשפחות שידוע בוודאות שבניהן שבויים, חללים או נעדרים. כן ביקש שאכ"א יתארגן למתן תשובות מהירות לבני משפחה המבקשים להיודע על בן משפחתם החייל. הוא הציע שלקראת 14 באוקטובר יפרסם דובר צה"ל הודעה שלפיה כל המשפחות שידוע שיקיריהן נהרגו, נשבו או נעדרים, מקבלות הודעות על כך.

בטרם עברו הנוכחים לדון בתוכנית, סיפר האלוף יריב ששמע מאנשי ההסברה שרדיו רבת-עמון הודיע על גיוס מלא של המילואים בירדן ועל כינוס מועצת ההגנה הלאומית. שר הביטחון סיפר שבאותו יום קיבלה ראש הממשלה הודעה מהמלך חוסיין שאין בכוונתו להצטרף ללחימה. עם זאת, העיר מר דיין, ייתכן שזהו כיסוי לאפשרות שיחליט כן להילחם. ייתכן שהלחץ המופעל עליו להצטרף יהיה כבד במידה שלא יוכל לעמוד בו, והוא אכן יילחם. השר הזכיר שלפי מסמך של אמ"ן הגיעו כוחות עיראקיים לדמשק. הרמטכ"ל הופתע למשמע דברים אלה ושאל את ראש אמ"ן לנכונותם. גם ראש אמ"ן לא שמע על כך, אולם לאחר בדיקה, שארכה כמה דקות, הודיע ששיירה עיראקית אכן הגיעה לדמשק, אך זו שיירת אספקה ולא כוחות לוחמים.

כרקע לתכנון המשך הפעולות תיאר הרמטכ"ל את ההתפתחויות בצפון ב-10 באוקטובר: כוחות צה"ל ניסו לחדור את המערך הסורי בכמה מקומות, אולם לא הצליחו. המגמה הייתה לחפש פרצות במערך ולא להבקיע בכוח. בכל מקום שבו הוברר שההתקדמות כרוכה בלחימה עזה, הוחלט להפסיק את ההתקפה. ההתנגדות של הסורים הייתה עזה מן הצפוי, שכן במתקפה הסורית נטלו חלק בעיקר יחידות השריון, בעוד חטיבות החי"ר המשיכו להחזיק במערך שמעבר לגבול וכמעט שלא נפגעו. כרגע מחזיקות חטיבות החי"ר במערך המאורגן, החפור והממוקש, כשמאחוריהן עתודות השריון של הכוחות המובסים.

בפיקוד הצפון כ-300 טנקים, מהם 120 באוגדה 210, 100 באוגדה 146 ו-80 באוגדה 36. "בעצם לפי תקן צה"ל יש לנו שלוש חטיבות משוריינות... למרות שאוגדונרים בראשם". הוא סיפר לשר הביטחון את דברי האלוף לנר שהכוחות עייפים מאוד ו"בכל עצירה נרדמים". לפיכך, אמר, החליט בשעה 14:30 להפסיק כל מגע עם האויב – במגמה לתת לכוחות לנוח ולהתארגן. במסגרת ההתארגנות "שמנו את כל חיל החימוש על רמת-הגולן, כי זה שטח שכל הטנקים בתוך השטח שלנו" – בהנחה שבמשך הלילה יוכל חיל החימוש להחזיר לכשירות עוד חמישים טנקים לפחות, נראה שב-11 באוקטובר ימנו כוחות צה"ל ברמת-הגולן 350-400 טנקים. הכוחות יוכלו להקדיש להתארגנות זו כמעט יממה שלמה, שכן אין טעם לפתוח במתקפה השכם בבוקר – כשהשמש בעיני הכוחות התוקפים ממערב למזרח, אלא יש להמתין עד 10:00-11:00 לערך.

בכוח זה, של 350-400 טנקים, ניתן להבקיע ולתקוף. "אילו חשבתי שזה [המערך הסורי] מערך מעורב, הייתי מעריך הישגים... ברגע שנבקיע נתחיל לרוץ, ...נגיע רחוק" – אמר רב-אלוף אלעזר. "אני לא בטוח שזה מה שיקרה מחר במערך הסורי" – הוסיף. יש לבסס את התוכנית על האפשרות הגרועה, כלומר על ההנחה שהמערך הסורי לא יתמוטט וכוחות צה"ל לא יתפסו מאחז עמוק. אם הוא יתמוטט – "זה בונוס", אבל צריך לחשוב מה יהיה

אם זה לא יקרה". במקרה כזה יוכלו כוחות צה"ל להבקיע בלא יותר מאשר שתי גזרות קרובות זו לזו, או אולי אפילו רק בגזרה אחת. בחירתה של גזרת ההבקעה מושפעת משני שיקולים: השיקול הדומיננטי הוא פריצה מול המערך הרך ביותר של האויב – מקום זה הוא בגזרה המרכזית – בגזרת דיוויזיה חי"ר 9 – זו הערכת פיקוד הצפון ואמ"ן גם יחד. זאת משום שהדיוויזיות המשוריינות ריכזו את שרידיהן באגפים – דיוויזיה 1 בגזרה הדרומית ודיוויזיה 3 – בצפונית. שיקול שני שישפיע על בחירת אזור ההבקעה, הוא המגמה להתקדם בציר שייצור את היעל (אפקט) המרבי מבחינת איום על דמשק. למגמה זו כדאי שאוגדה 210 תפרוץ בגזרה הצפונית, כשהיא מסתייעת בסד"כ של כ-20 גדודי ארטילריה, ובאוגדה 36 שתפרוץ מצפון לה ותאבטח את אגפה השמאלי. האגף השמאלי של אוגדה 36 יהיה גם הוא מאובטח, שכן היא תישען על החרמון.¹¹ בוזמנית להתקפת שתי האוגדות בגזרה הצפונית תעשה אוגדה 146 הטעיה בגזרתה. הרמטכ"ל העריך שהמאמץ לא יוכל להימשך אלא יום אחד. אחריו יוכלו כוחות צה"ל עוד "לשפר ולעגל" זעיר פה זעיר שם, אולם "הכרעה – זו איננה. זה [רק] שינוי מסוים של קו הפסקת האש". הקו שאליו יגיעו כוחות צה"ל, הוא "קו התשה" ואם ירצה צה"ל להעביר כוחות דרומה, יקשה עליו להתגונן בקו זה. הקו הנוח והחסכוני ביותר להיערכות הוא קו הפסקת האש של טרם המלחמה. "אילו חשבתי שההבקעה הזאת לעבר דמשק ואיום, והפצצה על דמשק וכל מיני דברים יביאו אותם לזה שיגידו: 'סטופ עכשיו', הייתי אומר בוא ניקח לא רק את החבר'ה האלה [אוגדות 210 ו-36], אלא גם את מוסה פלד ונעשה את הפוש האחרון". אולם אם הסורים לא יסכימו, לאחר מכן, להפסקת אש "זה יהיה גרוע שבגרוע, ופה תתחיל התשה ויכרסמו".

על הפרק עומדות, לפיכך, שתי אפשרויות: הראשונה – להבקיע ב-11 באוקטובר אל מעבר לקו הפסקת האש בחזית הסורית. השנייה – להישאר בקו הפסקת האש בחזית זו ולהעביר אוגדה מהצפון לדרום, במגמה לעבור למתקפה בחזית מצרים. במקרה שתיבחר האפשרות הראשונה, יהיה צורך לרכז את כל מאמץ חיל האוויר בסוריה. הנחת היסוד היא שכוחות הקרקע לא יצליחו להגיע לדמשק, והקו שאליו יגיעו אינו טוב להגנה, לפיכך "באפשרות הזאת אתה מוכרח מחר בערב הפסקת אש. אחרת אתה לא יכול להישאר ככה ברמת הגולן". הסיכוי היחיד להשיג הפסקת אש בתוך 24 שעות, טמון בדרמטיזציה של הלחימה, "כמו למשל להתחיל להפציץ את העיר, אבל ממש להפציץ את העיר". כלומר, אם אכן יוחלט לנקוט את החלופה הראשונה, יהיה על פיקוד הדרום להחזיק מעמד למשך 24 שעות ללא סיוע אוויר "וחיל האוויר אני אומר לו: 'מחר – סוריה: כל שדות התעופה, כל חיל האוויר הסורי, סיוע הכי מסיבי שאפשר בקו, עוד פעם הפצצות אסטרטגיות, לגמור את הדלק'. מחר אנחנו עושים על סוריה את מקסימום האפשרויות כדי שאסד יגיד בערב: 'אחי, לא יכול יותר'".

"באפשרות הזאת אתה מוכרח מחר בערב הפסקת אש, אחרת אתה לא יכול להישאר

11 הרמטכ"ל תיאר גם את הקו הקרקעי שהוא צופה שאליו יגיעו כוחות צה"ל בסוף היום. אולם מדבריו, שנאמרו תוך הצבעה על המפה, לא ניתן להבין מהו הקו: "משהו מעין זה, שיעלה להנה וירד לפה, וירד ככה, זה מין קו כזה של הפסקת אש, מפה, פה, פה ופה...".

ככה ברמת־הגולן" – אמר, כאמור, הרמטכ"ל, והמשיך: "אז היות ואני מניח שאין הפסקת אש מחר בערב, אז המסקנה שלי ביחס לחיל האוויר היא: אין לי כבר סיבה להוציא להם את הנשמה. אני יכול להמשיך להציק להם [לסורים], אבל אז אני אומר – נגמר, נגמר סוריה. נמשיך לכתוש שתי מטרות אסטרטגיות, נמשיך לתקוף ... שדות תעופה..., אבל מאמץ אווירי – מצרים". במקרה זה יישארו כוחות צה"ל בחזית סוריה בקו הפסקת אש ובתוך כארבעה ימים תגיע אוגדה מהצפון לחזית הדרום.¹²

מהצגת דברים זו ניתן היה להבין שהרמטכ"ל מצדד בחלופה השנייה. כך הבין שר הביטחון. גם הוא צידד בחלופה זו, תוך שהוא מתנה שלושה תנאים לבחירה בה: תנאי ראשון – שכוחות צה"ל ייערכו בחזית הסורית בתוואי הקרקעי הנוח ביותר להגנה וישפרו אותו ככל האפשר; תנאי שני – שיינקטו צעדים להרתעת ירדן מלהיכנס ללחימה; תנאי שלישי – שכוחות צה"ל יתפסו שטחים במצרים.

אחד הדברים שמהם חשש השר הוא שירדן תצטרף למלחמה. הוא הניח, תוך שהוא מציין ש"יכול להיות שהקונספציה שלי לא נכונה, אבל יש לי ניסיון", שאם צה"ל ימשיך לתקוף בחזית הסורית יראו עצמם הירדנים והעיראקים מחויבים לעזור לסורים, מה גם שהירדנים כבר שלחו חטיבה לסוריה וארצות־הברית אף הודיעה על כך לישראל.¹³ אם צה"ל ייעצר בקו הפסקת האש, הניח, לא ירגישו עצמם מחויבים לכך. בכל מקרה הציע לפעול להרתעת ירדן בשתי דרכים: הראשונה – מודיעינית – הודעה לחוסיין על כך שישראל יודעת שהוא שלח חטיבה לסוריה והשנייה – מבצעית – פיוס תנועות בצירים שונים בגדה המערבית, שייצרו רושם של איום בפלישה ישראלית לירדן, וטיסות בירדן, כדי להציב בפני מלך ירדן דילמה אם להיכנס ללחימה אם לאו.

אשר לחזית המצרית – חיוני שצה"ל יתפוס שטח כלשהו, שיהווה משקל נגד לשטח שתפסו המצרים. ממברקים משגרירות ישראל בארצות־הברית עולה שעומדת על הפרק אפשרות שמועצת הביטחון תחליט על הפסקת אש בקווי ההיערכות הנוכחיים.¹⁴ אם היא אכן תתקבל בהיערכות הנוכחית יצא שבחזית הסורית לא הפסידה ישראל טריטוריאלית ולא הרוויחה, ואילו בחזית המצרית תפסיד ישראל. עצם העובדה שצבא מצרים חצה את תעלת סואץ הוא הישג גדול לסאדאת – הן במערכת הפנים־מצרית והן במערכת הבינלאומית. אילו המשיכו הסורים לתקוף היה עליו להמשיך להילחם, אך במצב הנוכחי, שבו הם נכשלו, הוא יכול להרשות לעצמו להפסיק, כאשר בידי צבאו ראש־גשר לכל אורך התעלה. בראש־גשר זה יוכל להציב טילים וכעבור כמה חודשים להמשיך להתקדם. מצב זה אסור שיתהווה. "לכן שמחתי שאתה קושר את זה [הקפאת המצב בצפון, עם] העברת אוגדה לדרום". אם אכן הקפאת המצב בצפון מאפשרת השתלטות על שטחים בדרום – יש לנקוט דרך זו. אשר לשטחים שעליהם ניתן להשתלט בחזית המצרית: משיחותיו עם המפקדים בדרום

12 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

13 ידיעה על כך העביר השגריר דיניץ, ששמע בשעה 11:20 [שעון ישראל] מפי סקורופט שהירדנים שולחים. כנראה, חטיבה לסוריה (מדיניץ לגזית, 101135 [101735] שעון ישראל] באוקטובר 1973.

14 ראה עמ' 669 להלן.

התברר לו שלהערכתם אין אפשרות לצלוח צליחה רבתי. להלכה היה טוב לו היה אפשר להשתלט על שטח ממערב למפרץ סואץ, אולם מבצע זה אינו אפשרי, הן משום שלפיקוד הדרום אין כוח לבצעו, והן משום שהמצרים ריכזו שם כוח שריון גדול. לפיכך נותרו שני שטחים – פורט סעיד ושרואן. את פורט סעיד אפשר לכבוש אם ייוותר שם חופש הפעולה שקנה לעצמו חיל האוויר עם השמדת הטילים באזור ואם תובא עוד אוגדה מהצפון לדרום. להערת הרמטכ"ל, שאוגדה כזו תוכל להגיע לדרום רק כעבור ארבעה-חמישה ימים, השיב השר שמועצת הביטחון לא תחליט על הפסקת אש בתוך יום. אפשרות שנייה – כיבוש שרואן. יתרונותיה הם בכך שהאי שולט על מפרץ סואץ ו"תקוע למצרים כמו עצם בגרון" ובכך שהשתלטות עליו כרוכה במאמץ קל יחסית, וכך גם החזקה בו.

בתנאים אלה: הרתעת ירדן וכיבוש פורט סעיד ושרואן, נראה לו שאכן יש להקפיא את המצב בצפון. "מה שאמרת על הצפון אני מקבל במאה אחוזים. ההנמקה קשורה אצלי גם לדרום" – אמר לרמטכ"ל.

הרמטכ"ל חלק על הערכתו של שר הביטחון לגבי ההתפתחויות הצפויות בחזית הדרום. להערכתו תחזיתו של השר אופטימית מדי. "אני היום ב־mood שחור" – אמר. תחזיתו שלו מבוססת על ההנחה שביחסי הכוחות הקיימים בחזית הדרום ייאלצו הכוחות לסגת, בתוך כמה ימים, לעומק סיני. הוא מצפה בכלליות עיניים שהמצרים יעבירו את הדיוויזיות המשוריינות אל ממזרח לתעלה ויתקפו בהן. הוא הופתע שלא עשו זאת, אולם נראה שיש היגיון בכך – נראה שהמצרים מעוניינים שהמערכה תאריך זמן רב ככל האפשר, ולכן לא יעשו זאת. כל עוד שתי הדיוויזיות נותרות בגדה המערבית אי אפשר לנהל קרב הבקעה. במצב זה תחזור על עצמה התמונה שהתגלתה ביומיים האחרונים:

כל יום עושים אותו דבר: הורגים הרבה (מצרים), מפסידים מעט; היום ברן כבר זו קצת וביקש מטוסים, אז יכול להיות שעוד יומיים כאלה אנחנו נגיע למצב שזה לא יהיה ככה וסוף סוף במקום אחד ברן ייסוג, והם יקפלו לו קצת את האגף, ויהיו פערים, ויהיו פרצות, ועכשיו ניסוג עוד קצת, נניח עוד יומיים, מחר זה יקרה, מחרתיים זה יקרה, בשני ימים יהדפו אותנו קצת, ...אנחנו מתחילים ללכת אחורנית ואז אנחנו הולכים, כמו שאני כבר אמרתי, לאלטרנטיבה הגרועה: הקרב של הטנקים בעומק, הולכים להרים, הולכים יותר עמוק.

לפי תחזית זו יתחולל אותו קרב טנקים בהרים בעוד כחמישה ימים. באותו יום תגיע האוגדה מהצפון. או אז לא יהיה אפשר לכבוש את פורט סעיד, "אז אנחנו מגיעים למה שקראנו קרב הגנה ארוך, שהכרעה לא ניתן להשיג בו, אפשר למנוע בו את האסון".

שר הביטחון לא קיבל את תחזיתו זו של הרמטכ"ל. לדבריו סביר להניח שתהיה התראה של 48 שעות לפחות לקראת הפסקת האש. לפיכך יקרה אחת מהשתיים – או שההחלטה תתקבל בהקדם, "ואז זה עוד לא יגיע להרים ולא נגיע להרים וכן הלאה"; או שההחלטה תתקבל לאחר זמן – "אז לא בוערת לי התקיפה שלנו". לדעתו, כל עוד הפסקת האש אינה באופק הקרוב אין הכרח במבצע התקפי בחזית הדרום. השתלטות על שטח בחזית זו חיונית רק לקראת המועד שבו צפויה החלטה על הפסקת אש:

אני לא רוצה הפסקת אש שהיא תיגמר בזה כמו שאנחנו יושבים היום [בדרום] פלוס הקפאה בצפון. אני מוכן להקפאה בצפון בתנאי שבאיזה שהוא מקום יהיה לנו מאזן לא שלילי בדרום, או חשבון פתוח בדרום, שהמלחמה לא נגמרה. כל זמן שהמלחמה לא נגמרה שם אז אנחנו יכולים להרשות לעצמנו [שיהיו לנו] רק הפסדים. טוב, בעוד חצי שנה ניקח חזרה. [אבל] ברגע שאנחנו רואים ש[המלחמה] הולכת להיגמר, לדעתי מדינת ישראל צריכה לעשות מאמץ עליון לתקן את המאזן, ואז היא יכולה לקחת את הסיכון שאחרי זה כבר נגמרה המלחמה. אם היא יודעת אל נכונה שבאמת יש לנו עוד יומיים ואחרי זה נגמרה המלחמה, אנחנו יכולים להרשות לעצמנו שחיקה גדולה וכן הלאה, כי אחרי זה, זה ייפסק.

ברקע הציפיות להפסקת אש עמד מברק ששלח שגריר ישראל בארצות-הברית, שמחה דיניץ, ארצה, ושאת תוכנו קרא שר הביטחון בפני הנוכחים בחדר הרמטכ"ל: באותה שיחה ב־10:45 אמר נפתלי [קיסנינג'ר], שהוא מצלצל להדגיש בפניי שוב החשיבות העליונה שנהרוף מה שיותר מהר את כוחות האויב מעבר לקו הפסקת האש. זאת מפני שהולך ונבנה לחץ פוליטי פנימי עצום, בעיקר מחברות הנפט, על אדוארד [ניקסון] שילחץ להפסקת אש מידית תוך הקפאת המצב הקיים. הוא ממשיך להילחם בתביעה זו ולמזלזל אין special proposal כזאת וברגע שתהיה יהיה לו קשה ביותר לדחות או למנוע. אמרתי לו שאנו זקוקים לזמן וכי בסופו של דבר בוודאי נעשה זאת. אמר שהוא רוצה להביא הנ"ל לידיעתי כדי שנהיה ערים ללחצים הפוליטיים כאשר אנו באים לתכנן פעולותינו הצבאיות.

שר הביטחון ציין כי הוא שותף להערכת שר החוץ האמריקני שקשה יהיה לדחות עוד לזמן רב החלטה על הפסקת אש בקווי ההיערכות הנוכחיים, ולכן הוא ער לצורך להשיג בהקדם הישג קרקעי בחזית המצרית. עם זאת אין הוא שותף להערכה הקודרת של הרמטכ"ל: "עם כל ראיית הדברים החמורה – ואני רואה אותה ראייה חמורה – של מצבנו [בתעלת] סואץ – אינני חושב שאנחנו, תוך אפילו חודש ימים, נתגלגל עד להרים".

הרמטכ"ל ביקש בשלב זה לבחון מהי מטרת המלחמה:

אני היום מתחיל לחשוב... איך להגדיר היום את המטרה? ... תשאל 'למה אתה שואל את עצמך ביום הרביעי?' למה אני שואל היום מהי מטרת המלחמה? כי אצלי חלה תפנית מסוימת: אני חי זה ארבעה ימים מלחמה בהנחה שמטרת המלחמה היא לחזור לקווי הפסקת האש עם תיקון. אנחנו פה לפני יומיים דיברנו על איזה תיקונים, אז אני עוד לא חשבתי איזה תיקונים, אבל תיקונים בטח. היום אני אומר ככה: בסוריה תיקונים לא יהיו. בסוריה זה רק קו הפסקת האש. עכשיו אני יורד למטה [למצרים] ואני שואל האם המטרה לחזור לקווי הפסקת האש עם תיקונים היא ריאלית? – התשובה היא לא. האם חזרה לקו הפסקת האש היא ריאלית? ... אין לנו כוח להחזיר אותו לקו הפסקת האש, עכשיו אין לנו. כעת, אני יכול איך להגדיר? אם לא לחזור לקו הפסקת האש אז יש האלטרנטיבה

שאתה הזכרת: אז לא לחזור לקו הפסקת האש, אלא לגמור בקו דו־צדדי – אנחנו פה ואתה פה.¹⁵

להערכת הרמטכ"ל אפשרות זו אינה ריאלית, שכן מצרים לא תסכים להפסקת אש אם צה"ל ישתלט על שטח ממערב לתעלת סואץ. "ריאלי להשיג הפסקת אש כשאנחנו בסוריה בקו הפסקת האש ופה [במצרים] אנחנו בקו מינוס".

"אני חושב בקול רם" – אמר רב־אלוף אלעזר – "אולי אני מגזים, אבל אני אומר כרגע מה שאני מרגיש כרגע. אחרי שאני אחליט לא לתקוף בצפון נניח שאני מגדיר ואני אומר: המטרה היא להשיג הפסקת אש בחזית [המצרית] בקו הנוכחי as it is. יותר טוב זה לא יכול להיות, זה רק יכול להיות יותר גרוע. כמו שאנחנו יושבים עכשיו – יותר טוב זה לא יהיה. אי לזאת אנחנו רוצים היום הפסקת אש כמו שזה: הפסקת אש, ניצול רכבות אוויריות לבניין כוחות של שני הצדדים. כי הסיכוי שלנו שאי פעם יהיה יותר טוב זה שעכשיו יתנו לבנות את הצבא מיד מחדש. אז המטרה היא הפסקת אש מידית כמו שזה ולעצור בקווים, לקבל את הרכבות בשביל מה שיהיה אחר כך".

שר הביטחון חזר וחלק על הערכתו של הרמטכ"ל. להערכתו, בשני תחומים תהיינה ההתפתחויות חיוביות משהעריך הרמטכ"ל: הראשונה – ביחסי הכוחות בחזית המצרית והשנייה – בקצב שבו יהיה על כוחות צה"ל בחזית זו לסגת. להערכתו, המאזן עם סוריה נוטה לטובת צה"ל: בתחום הקרקעי יש איזון, אולם בתחום

15 שם.

חנוך ברטוב אינו מדייק לגבי דברי הרמטכ"ל. הוא מביא במרכאות את דברי הרמטכ"ל כאילו האלטרנטיבה היא "לגמור עם קו שונה דו־צדדי" – אנחנו שינינו את הקו בסוריה, ואתם במצרים שיניתם". (דרו, עמ' 155). המשפט השני בקטע המצוטט הוא פירוש חופשי ומוטעה למה שאמר הרמטכ"ל למעשה: "אם לא לחזור לקו הפסקת האש, אז יש האלטרנטיבה שאתה [שר הביטחון] הזכרת, אז לא לחזור לקו הפסקת האש, אלא לחזור לקו, לגמור בקו שיש בו" כאן התערב השר: "שונה" והרמטכ"ל המשיך: "דו־צדדי – אנחנו פה ואתה פה".

את ארבע המילים האחרונות מצטט ברטוב לא נכון ומפרש לא נכון. הקטע בספרו, המתחיל במילים "ניתוח המוליך להעדפת האלטרנטיבה הראשונה..." מקדים את המאוחר. ברטוב טוען כאילו הרמטכ"ל הציג בפגישה זו עם שר הביטחון ניתוח המוליך להעדפת המתקפה בסוריה. ולא היא! הוא אכן ציין שהעברת אוגדה מהצפון לדרום תאריך ארבעה-חמישה ימים, אך לא בהקשר שמפרש ברטוב. ההנחה בדבר אפשרות להפסקת אש קרובה, הייתה נחלת השר והרמטכ"ל גם יחד, אך אף אחד מהם לא נקב במועד "בתוך יום יומיים". בקטע המצוטט לעיל דיבר אכן הרמטכ"ל על "קו שונה דו־צדדי", אולם לא קו המתבסס על כיבוש שטחים בסוריה מול כיבוש שטחים על־ידי המצרים בסיני, אלא קו שונה דו־צדדי בחזית המצרית עצמה. כמצוטט לעיל הוא התייחס במשפט זה ל"אלטרנטיבה שאתה [שהב"ט] הזכרת". אלטרנטיבה זו היא שצה"ל יכבוש את פורט סעיד ו/או שדואן, כמשקל־נגד לראשי־הגשר המצריים בגדה המזרחית. בשום מקום במהלך פגישה זו לא טען הרמטכ"ל את מה שמייחס לו ברטוב "כיוון שכך, וכיוון שכל יום נוסף של מלחמה אינו לטובתנו – יש להילחם מיד, ובמלוא העוצמה, ואת זה ניתן לעשות – בלי לבזבז ימים בהסעת כוחות מחזית לחזית – רק בצפון". אדרבה, בפגישה זו טרם גיבש הרמטכ"ל עמדתו בנושא ונראה שבמהלכה נטה דווקא לחלופה השנייה, רק בהמשך הכריע בעד מתקפה בחזית הסורית (ראה עמ' 680–681 להלן) וברטוב מקדים את המאוחר.

יחסי הכוחות ידו של צה"ל על העליונה. הסורים איבדו כוחות רבים בהרבה משאיבד צה"ל. דבר דומה יקרה, להערכתו, גם בחזית המצרית, בתנאי ש"אנחנו לא ננסה לעשות את מה שאריק הציע, אני לא יודע אם הוא עוד מציע [זאת], אלא להחזיק בקו". ייתכן שיהיה צורך לסגת קמעה – לקו החת"ם – כדי לשפר את יכולת ההתגוננות ולאחר שיתקבל נשק נ"ט אישי יוכל קו המגננה להיכנות על חיילי חי"ר וחיר"ם ואם המצרים ינסו להתקדם באזור המפרץ – אם דרומה לכיוון שרם א-שייח' והנפט ואם מזרחה – למצרים – ניתן יהיה לבלום אותם, בסיוע יעיל של חיל האוויר, שיופעל מחוץ לתחום האמ"ט, וכך לגרום להם אבדות רבות.

אשר לקצב שבו יהיה על כוחות צה"ל לסגת – להערכתו לא יהיה זה קצב כה מהיר כפי שהעריך הרמטכ"ל, ומצד שני לא יהיה כיבוש פורט סעיד עול. "אני כמוך, ואני מבין אותך נכון, נעול מאוד עכשיו לא לעשות דברים שיכבידו עלינו" – אמר, אבל "פורט סעיד לא תיתן לך קו החזקה יותר גרוע, היא לא תעלה לנו כי אין שם טילים ואין להם מאין לתקוף. [אם אפשר] לקחת [אותה] – [יש] לקחת [אותה], וזה להפך – במידה מסוימת היא מקלה, כי את הקו העליון אתה מחבר".

הכוחות שבקו, שיתוגברו בכוחות נוספים וייתמכו בקו קרקעי מוצק, יוכלו, להערכתו, לבלום את התקדמות האויב מרחק רב לפני ההרים: "אם אנחנו נהיה בנויים טוב ובשכל בקו של גורודיש, בתקופה הזאת הם ישלמו הרבה, והם יגיעו לנקודה, לפי דעתי הרבה לפני ההרים, הרבה לפני ההרים, שתיגמר להם הנשימה בשלב הזה, ואז הם ירצו הפסקת אש".

אילו היו היום מציעים הפסקת אש בקווי ההיערכות הנוכחיים, אני מניח שהייתי אומר שאני מקבל אותה – אמר הרמטכ"ל, שכן "הישג יותר טוב אני לא רואה בזמן הקרוב". אלא שאיש אינו מציע זאת. לפיכך יש לפעול באופן שיביא לכך שהמצב לא יהיה יותר גרוע. כיצד ניתן לעשות זאת? נניח שהנחת השר, שהמצרים לא יוסיפו להתקדם מרחק רב, נכונה. או אז יש להניח שהם יסתפקו בקו כלשהו וממנו ינהלו מלחמת התשה ב"מודל שאנחנו זכרנו... וזה מודל רע".

"דרו, זה לא המודל שלי, תסלח לי" – קטע אותו השר, מצב זה לא יתהווה, שכן אם המצרים לא יסכימו להפסקת אש יעבור צה"ל להפצצות בעומק מצרים, וכך לא יוכלו המצרים לנהל מלחמת התשה.

לסיכום, אמר שר הביטחון, יש להקפיד את המצב בחזית הסורית ולהרתיע את ירדן מלהילחם. יש להניח שהמצרים יאבדו כוחות רבים בניסיון שיעשו להתקדם בגזרה הדרומית. כוחות פיקוד הדרום ומרש"ל, שיש לתגברם, יוכלו לבלום ניסיון זה ולהסב להם אבדות. אשר להתקדמות לכיוון פורט סעיד: חשוב לעשותה גם משיקול של מוראל – מחד גיסא יפגע הדבר במוראל של האויב ומאידך גיסא ירומם את המוראל של חיילי צה"ל, שאינו רגיל להילחם במגננה. רצוי שחיל האוויר יכתוש את אזור פורט סעיד במשך 48 שעות ושכוחות יתחילו להתקדם לכיוון העיר. ייתכן שלא יגיעו עד לפורט סעיד עצמה, אולם כל קילומטר שישתלטו עליו יהיה בחזקת הישג. כן יש לבדוק אפשרות לכבוש את שדואן. עם זאת, סיים דבריו בנושא: "אני מוכן לשמוע כל תוכנית יותר טובה [שכן] אני

חושש מתוכניות שיש אתן רק הקפאה – זו לא תוכנית דינאמית מי יודע מה¹⁶.
 "אני לא בעד הקפאה" – השיב הרמטכ"ל. בהנחה שאין הפסקת אש יש לתכנן תוכניות "שמטרתן כל הזמן לעשות שיהיה יותר טוב", אלא שלהערכתו אין אפשרות לכך. "משמעותית יותר טוב – יש לי ספק". לפיכך יש לדאוג לכך "שלא יהיה יותר גרוע". בכוונתו לנסוע לפיקוד הדרום ולברוק את אפשרויות הפעולה, כשמגמותיו – חיסכון מרבי בכוח, הימנעות ככל האפשר ממגע עם האויב, ואם כוחות האויב יתקפו – להסב להם אבדות תוך מינימום אבדות לכוחות צה"ל. כן יברוק אפשרויות לתגבר את מרש"ל ולכבוש את פורט סעיד. שר הביטחון פנה לעוזרו – רב-אלוף (מיל') צבי צור – ושאלו לדעתו על התוכנית שסוכמה זה עתה בינו לבין הרמטכ"ל. רב-אלוף צור טען שנקודת התורפה העיקרית של תוכנית זו טמונה בכך שאם הפסקת האש תיכנס לתוקף במצב הצפוי בה, לא יהיה אפשר לשחרר מילואים, שכן החזקת הקו בדרום תדרוש כוחות רבים. לפיכך נראה לו שיש לסגת לקו כלשהו, כגון קו המצרים, "שבו אתה תחזיק מינימום של כוח בקו".
 "כידוע לכם אני אינני אנטי קו המצרים, כמו שלא הייתי חסיד של להגיע לתעלה כך אינני נבהל מקו המצרים" – הגיב שר הביטחון. אולם, אמר, לפני התייצבות בקו כלשהו, יש לצאת לקרב, שבו יקרה בחזית המצרית מה שקרה בחזית הסורית – יושמדו 1,000 טנקים. זאת ב־זמנית להפצצות בעומק מצרים ובקו.
 "אם החלטנו להקפא את סוריה בוא נעבור למטרות כלכליות במצרים" – הציע הרמטכ"ל. "אני מוכן לזה, אפילו רשמתי את זה" – השיב השר. אך יש לעשות זאת תוך התחשבות בשני נתונים – אובדן המטוסים הצפוי בפעולה כזאת והשאלה אם אכן יוחלט לכבוש את פורט סעיד ולהפעיל בה את חיל האוויר. "הפצצות בעומק מצרים זה בתפריט... בתנאי שזה לא יקר ושזה לא על חשבון הקו" – סיכם¹⁷. לאחר סיכום זה יצא השר, בשעה 20:40, את חדר הרמטכ"ל.

במהלך הדיון על תוכנית הפעולה עלו בחדר הרמטכ"ל עוד כמה עניינים. שר הביטחון סיפר, כאמור, על המברק מהשגריר דיניץ על הלחץ המופעל על נשיא ארצות-הברית ללחוץ על ישראל להגיע להפסקת אש. נוסף לכך קרא שר הביטחון בפני הנוכחים עוד שני מברקים. באחד כתב דיניץ ששר החוץ האמריקני סיפר לו שבידי ארצות-הברית ידיעות מהימנות על רכבת אווירית מברית-המועצות לסוריה.¹⁸ ובשני שקיסינג'ר הודיע לו שייתכן שירדן תשלח חטיבה לסוריה והפציר שישראל לא תפעל נגד ירדן.¹⁹
 תוך כדי הרצאת הרמטכ"ל בדבר האפשרות להיעצר בקו הפסקת האש בחזית הסורית ולעבור למתקפה בדרום, הזכיר רב-אלוף אלעזר שבאותו יום חברו כוחות צה"ל לאחד

16 הכוונה – התוכנית שהתוותה דינמית פחות מהרצוי.

17 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

18 המברק שאותו קרא הוא מ-101115 באוקטובר 1973.

19 המברק שאותו קרא הוא מ-101735 באוקטובר שרון ישראל. במברק זה דיווח השגריר דיניץ למרכזי גזית שהגנרל סקורופט מסר לו שהגיעו לממשל האמריקני ידיעות שירדן תשלח חטיבה לסוריה וששר החוץ האמריקני מפציר בישראל לכל תנקוט פעולה נגד ירדן.

המוצבים. בתגובה ביקש שר הביטחון לקבל מסמך על השתלשלות העניינים במעוזים, כדי שיוכל להביאו לממשלה, בהנחה שהממשלה תרצה לדעת זאת. "אני הייתי שמח אם היו דוחים את זה לשלב יותר מאוחר" – הגיב הרמטכ"ל. "להפך – קודם כול, אין מנוס; שנית, אפשר לומר מה שאנחנו יכולים לומר עכשיו... אתה מוכרח לשים ולומר: 'את זה פינו, זה נכבש'" – השיב השר. השר ביקר חריפות את העובדה שבערב יום הכיפורים, כאשר הוטסו צוותי טנקים לתגבור מערב סיני, לא ניתנה הדעת להבטיח לכל ייתק הקשר עם המעוזים.

אשר למוצב החרמון: הרמטכ"ל ציין שאפשר שהסורים נוטשים אותו. זאת משום שהם יכולים לתספק את המוצב רק במסוקים, שכן אין דרך קרקעית אליו, ואילו צה"ל מפגז בארטילריה כל אימת שנשמע רעש מסוקים ומפציץ את המוצב בפצצות מצרה. הרמטכ"ל סיפר כי במהלך היום נשמעו התפוצצויות מכיוון המוצב. סיבת ההתפוצצויות אינה ידועה, אבל ייתכן שהסורים נוכחו לדעת שאין באפשרותם להחזיק במוצב והם מפוצצים את הבונקרים. לפיכך ביקש מאלוף פיקוד הצפון לבדוק, בזהירות, את המצב במוצב, ואם יתברר שהסורים עזבוהו יחזור אליו צה"ל ביום המחרת.

במהלך הפגישה בין השר לרמטכ"ל התקשר לחדר מפקד חזית הדרום – רב־אלוף חיים בר־לב. מדברי הרמטכ"ל אפשר להבין שבר־לב ביקש לקבל מפקדה לתכנון של כיבוש פורט סעיד, והרמטכ"ל אישר את הבקשה. הרמטכ"ל הבהיר שאין לבצע את התוכנית ב־11 באוקטובר, והוסיף שכאשר יגיע לפיקוד ישוחח עמו עליה. בין השאר שאל את רב־אלוף בר־לב האם החליט שהכרחי להוציא את המבצע לפועל. תשובת רב־אלוף בר־לב אינה ידועה. אשר למצב בחזית הצפון סיפר לו הרמטכ"ל: "בחזית הצפונית שקט. אנחנו ניסינו היום לבחון אם אפשר לעשות חדירות קטנות, ולא הצלחנו, ואנחנו על קו הפסקת האש מינוס חרמון. אנחנו עוד דנים האם לתקוף שם מחר או לא לתקוף; יכול להיות שנחליט לא לתקוף".²⁰

התייעצות מדינית־צבאית

עם סיום הדיון שבו השתתף בחדר הרמטכ"ל, הלך שר הביטחון ללשכת ראש הממשלה. בשעה 21:00 התכנסו שם ראש הממשלה, השרים אלוך, גלילי ודיין ועוזריהם ומזכיריהם של ראש הממשלה ושר הביטחון: מרדכי גזית, אלי מזרחי, תא"ל ישראל ליאור, תא"ל יהושע רביב וסא"ל אריה בראון.

בפני פורום זה הציג שר הביטחון את העניינים שהועלו בפגישתו עם הרמטכ"ל, כדרכו מהקל לכבד: הוא סיפר שהרמטכ"ל אינו מתכוון לפעול בפת־חלנה, אלא הסתפק בצעדים למניעת כניסת מחבלים ליישובים. לגבי הפצצה של מטרות כלכליות במצרים אמר "אם עקרונית את נוטה לזה אז ב־22:20 הם צריכים להביא לי תוכניות". "למה לא? מה ההבדל בין סוריה למצרים?" – השיבה ראש הממשלה.

השר דיין אמר ששוחח עם הרמטכ"ל, "ישנם חילוקי דעות בתפיסות השונות", ולפיכך הוא מבקש שאחרי שהרמטכ"ל יחזור מהביקור שהוא מתכוון לבקר בדרום, ייערך דיון

20 הקלטות בחדר הרמטכ"ל. (הדגשים שלי – ש"ג).

"באיזה פורום שתרצי, להחליט מה עושים".

שר הביטחון הציג לנוכחים את הדילמה שעל הפרק: "איך לנהוג בצפון – רגיעה או לחימה? איך לנהוג בדרום – לעשות פעולות התקפיות או לא?" לגבי חזית הצפון "ההמלצה של דדו, ואני שותף לה מנימוקים שונים – להיעצר בקו הקודם". הנימוקים של הרמטכ"ל להמלצה זו, אמר שר הביטחון, הם שזהו הקו הקרקעי הנוח ביותר להגנה ושהוא יאפשר העברת אוגדה לחזית הדרום. לגבי היותו הקו הנוח ביותר להגנה הסביר שאפשר, אמנם, לרכז כוחות "ולפרוץ בציר הצפוני לעבר דמשק, אבל [הרמטכ"ל] איננו חושב שיביא אותו [את צבא סוריה] להתמוטטות והמצב שיווצר שם – לא נעמוד בקו יותר נוח להגנה". אשר לחזית המצרית – במהלך היום הותקפה אוגדה 162 שלוש פעמים ולמצרים עוד שתי דיוויזיות משוריינות שטרם צלחו את התעלה. שר הביטחון הציג את העמדה ששמע מפי הרמטכ"ל: "ביחסי הכוחות האלה לא ניתן לעשות פעולות יזומות, צריך להרוויח זמן ואולי יהיו נסיגות, וכללית באם תהיה הפסקת אש הוא [הרמטכ"ל] מוכן לקבל את הקו הזה הנוכחי. אנחנו נמצאים בקו החת"ם ואם תוקפים אותנו... אנחנו צריכים לעשות את ההכנות לקו המצרים, והוא רואה אותו יותר עמוק ממני, לבנות אותו..."²¹

השר ציין את הידיעות בדבר שליחת יחידות ירדניות ועיראקיות לסוריה. צריך יהיה להניע כוחות שירתיעו את ירדן, אמר, "והשאלה היא באם נלחץ על דמשק זה כן ישפיע על כניסת ירדן או לא ובאם לא נלחץ האם זה ישפיע". להערכתו שלו, אם צה"ל ימשיך להתקדם לעבר דמשק ויהיה באותו זמן כוח ירדני כלשהו בסוריה, הוא יתערב בלחימה, ואילו אם תיפסק האש בקו ייתכן שיימנע מלהילחם – "אם אין מלחמה – אז אין מלחמה".

אשר לחזית הדרום – להערכתו אין לחשוש מזרימת כוחות מצריים לכיוון מרש"ל, שכן "זה המקום הכי נוח לנו, ובאם תינתן תוספת קטנה לשייקה גביש אפשר יהיה להחזיק". הוא סיפר שדן היום עם מפקדי חזית הדרום – רב-אלוף בר-לב והאלוף גונן – "מה לעשות וכדי שאם תהיה הפסקת אש שיהיה לנו הישג קרקעי כלשהו". "נדנדתי להם" – אמר – "לבדוק שני מקומות ש"אולי אפשר להרוויח בהם מגרשים" – פורט סעיד ושדואן. יתרונו של כיבוש שדואן הוא בכך "שהוא לא ירתק לנו כוחות שריון ואוויר והוא מבחינה מצרית יש לו חשיבות כמו גיברלטר". "לו אפשר היה לזרוק אותם מעבר לתעלה – אז טוב, ולכן אני מחפש שלא ייגמר בכך שרק הפסדנו" – סיכם השר את עמדתו בסוגיה. "לו הייתה מתקבלת החלטה של הפסקת אש אז כל הכוחות המצריים נשארים" – הגיבה ראש הממשלה. על כך השיב שר הביטחון: "דדו אומר שבאם מציעים כעת, במצב הזה, הפסקת אש, אז הוא קונה, כי איננו רואה אפשרות לתקן זאת". "יש לי אתו ויכוח פילוסופי [בעניין זה] – הוסיף. הוא ציין שהוא מצטרף להמלצת הרמטכ"ל להיעצר בקו הפסקת האש בחזית הסורית, כשנימוקיו שלו להמלצה – ההנחה שהדבר ימנע את התערבות הכוח הירדני ויאפשר העברת אוגדה לדרום והקצאת כל חיל האוויר לחזית המצרית.

כנאמר לעיל נטו הן השר והן הרמטכ"ל להיעצר ב"קו הסגול" בחזית הסורית, להעביר אוגדה לדרום ולאחר שתגיע לדרום לצאת למתקפה בחזית המצרית. העברת האוגדה לדרום

21 זו, אכן, העמדה שנקט הרמטכ"ל בדיון – ראה עמ' 669–670 לעיל.

הייתה אמורה לארוך כארבעה-חמישה ימים, לפיכך היה ברור שהמתקפה לא תוכל להתחיל לפני 13 באוקטובר. השר ביקש מראש הממשלה לקיים דיון בנושא, "אולם ביריעה שאנחנו לא מכינים התקפה ביום שישי [12 באוקטובר]" ציין ש"לא בוער [לערוך את הדיון] לפני יום שישי".

"על מנת שלא נאכל את עצמנו, אז [נערוך את הדיון] מחר בשעה 11:00" – סיכמה ראש הממשלה.²² אלא שבעת שהשרים ישבו אצל ראש הממשלה, הגיע הרמטכ"ל, בדיון שערך בחדרו לאחר צאת השר, למסקנה הפוכה – שחייבה לערוך את הדיון בדרג המדיני כעבור כשעתיים.

הרמטכ"ל מחליט לתקוף בחזית הסורית²³

במהלך הדיון בחדר הרמטכ"ל התגלעו, כאמור, חילוקי דעות בין שר הביטחון לרמטכ"ל, בעיקר באשר להערכת המצב לגבי ההישגים שיוכלו המצרים להשיג אם ימשיכו במתקפתם. השר דחה את הערכת הרמטכ"ל – זו נראתה לו פסימית מדי. עם זאת שר הביטחון מהחדר העיר האלוף רחבעם זאבי: "אני חושב שהוא ב-up". "כמו שה-downs שלו נמוכים מדי ככה גם ה-ups גבוהים מדי" – הגיב הרמטכ"ל.

רב-אלוף אלעזר לא היה מרוצה מהשיחה עם שר הביטחון: "אני אעשה אתכם דיון רציני עכשיו, שניסיתי לעשות עם משה דיין ללא הצלחה" – פנה לנוכחים. בפתח הדיון פרס את עיקרי הדילמה:

אני היום חוזרת להגדיר לעצמי את מטרת המלחמה; ולא משום שלא הייתה לי מטרת מלחמה חמישה ימים, אלא יש שינוי בנתונים לפי דעתי. אם יש שינוי בנתונים צריך לשנות את המטרה. מטרת המלחמה עד היום הייתה: "לסיים את המלחמה הזאת", אנחנו הגדרנו לעצמנו בתכנונים האופרטיביים: "בלי לאפשר הישגים לאויב, לא צבאי ולא מדיני, ולסיים אותה טוב יותר משהתחלנו אותה ולגרום לו אבדות" – זה מה שאמרנו.²⁴ אנחנו עומדים במצב שיש לי ספק שאפשר לסיים אותה בלי הפסד צבאי כלשהו, טריטוריאלי, יש לי ספק שאפשר לסיים אותה עם קווים יותר טובים מאלה שהתחלנו; יש לנו אפשרות לגרום אבדות לאויב, אם כי לא כאלה שחשבתי – חשבתי יותר גדולים – אבל יש אפשרות גם לגרום אבדות כבדות לאויב, במחיר יחסית גבוה מדי – רציתי [לגרום לו] יותר [אבדות] במחיר יותר זול. השאלה שעומדת בפנינו היא האם יש לנו סיכוי להימצא בימים הקרובים במצב יותר טוב ממה שאנחנו נמצאים היום? כלומר האם אנחנו מסוגלים לתקן את הקו הסורי, להרחיב? האם אנחנו מסוגלים לזרוק את המצרים מהתעלה? והאם אנחנו מסוגלים לכבוש דברים נוספים?

22 רשימות שליש שהב"ט, פגישה עם ראש הממשלה, 10.10.73, שעה 21:00, בתוך תיקי דיין.

23 הקלטות בחדר הרמטכ"ל. (דגשים – בדברי הדוברים)

24 זה היה רוח ניסוחו של הרמטכ"ל באביב 1973, כשהציג את ניסוחו זה לשר הציע השר שלא לכלול בהגדרה מניעת הישג מדיני מהאויב, ואמנם בהגדרה המוסכמת, שהוצגה לראש הממשלה הושמט יסוד זה (ראה לעיל, עמ' 43 ואילך).

הרמטכ"ל פרס בפני מטהו כמה דרכי פעולה אפשריות: חלקן מבוססות על "תחזית שחורה", שלפיה לא ניתן לשפר את מצבו של צה"ל, וחלקן על "אלטרנטיבות ורודות" ועל הנחה שניתן לשפר את המצב, וביקש מהנוכחים לתקוף את ניתוחו ולהאיר את ליקוייו.

לדבריו, אם אכן נכונה ההנחה שלא ניתן לשפר את המצב, יש לשאוף להפסקת אש בהיערכות הקיימת: "אילו היום היו מכריזים על הפסקת אש, הייתי אומר: 'זהו, מקפיאם את החזית as it is. הפסקת אש; מתחילים לקבל רכבות [אספקה מארצות-הברית], בונים צבא, אולי יהיה יותר טוב". שאיפה זו אינה בת השגה ברגע זה, שכן "אף אחד לא מציע לי הפסקת אש". לכן יש לפעול כדי שהמצב לא יורע. זאת, כאמור, בהנחה "השחורה" שהוא לא ישתפר, והשאלה היא "כמה ימים אני יכול להשתדל שלא יהיה יותר גרוע, שלפי דעתי לא הרבה".

רב-אלוף אלעזר הסביר "למה לא יכול להיות יותר טוב": בחזית הצפונית יש שתי חלופות: הראשונה – לתקוף; השנייה – להישאר בקווי הפסקת האש ולהעביר אוגדה לפיקוד הדרום. אם הכוח שבצפון יתקוף הוא יוכל להשיג הישג מוגבל ולהגיע לקו גרוע להגנה, שלא יאפשר להעביר כוחות דרומה. כדי להעביר אוגדה דרומה יש להישאר בקו הנוכחי. כלומר אין טעם לתקוף בחזית הסורית בכוח הנמצא שם.

ייתכן שניתן להשיג הישג גדול יותר אם תועבר אוגדה בכיוון ההפוך – מהחזית הדרומית לחזית הצפונית. ראש אמ"ן צידד באפשרות זו, אבל הרמטכ"ל הגיע למסקנה שאין לנקוט אותה. לדבריו, אם תועבר אוגדה מהדרום לצפון, יתקשו שתי האוגדות הנותרות לבלום את התקדמות הכוחות המצריים שבגדה המזרחית, ואם גם דיוויזיות השריון המצריות תצלחנה ותצטרפנה למתקפה, ייאלצו כוחות צה"ל לסגת ולהתבצר בקו ההרים – שימשם "קו מצדה". המצרים לא יתקדמו מעבר לו, אולם משמעות הדבר – אובדן שטח בסיני. מחיר זה אינו שווה את התועלת שבהתקדמות הנוספת בחזית הצפונית. ההנחה היא שהאוגדות הנמצאות בצפון יצאו לשלב ראשון במתקפה וימתינו לאוגדה מהדרום בשביל "הפוש הנוסף לדמשק". המתנה זו תימשך כארבעה-חמישה ימים, שבמהלכם הם יהיו ערוכים בקו "שהוא קו רע מאוד להגנה וטוב מאוד להתשה". גם כשתצטרף אותה אוגדה לא ניתן יהיה להגיע לדמשק, שכן במהלך אותם ארבעה-חמישה ימים תוכל דיוויזיה עיראקית להגיע לסוריה ועל כוחות צה"ל יהיה לנהל קרב הבקעה נוסף, כשמולם דיוויזיה עיראקית וכוח ריפעת אסד. בסיום יימצא צה"ל ב"סטטוס קוו של התשה" בשתי החזיתות: "אותה מלחמת התשה שהיתרון היחיד שהיה לנו נגדה זה מלחמת הכרעה". נמצא את עצמנו במלחמת התשה, כשכל עם ישראל מגויס, מנהל מלחמת התשה בקוים הכי אידיאליים שאפשר לצייר במזרח התיכון".

האפשרות החלופית היא, כאמור, להימנע מלתקוף בחזית הצפונית ולהעביר אוגדה דרומה. תנועתה דרומה תאריך כארבעה-חמישה ימים. במהלך אותה תקופה יהיה על כוחות צה"ל בחזית הדרום להמשיך לנהל קרבות נגד הכוחות המצריים ואולי גם נגד שתי הדיוויזיות המשוריינות אם תצלחנה. "בסופו של דבר... הכי טוב שיהיה: נחזיק מעמד ארבעה ימים ונשמיד את שתי הדיוויזיות המשוריינות והכול יהיה בסדר. אז יהיו פה [בגדה המזרחית] הכוחות [המצריים] שישנם היום ואנחנו לא יכולים לזרוק אותם, ולנו יהיה הכוח שישנו היום, ואולי קצת יותר קטן וחיל האוויר קצת יותר קטן וזהו זה, ואנחנו עומדים במה שאנחנו עומדים, אחרי התשה לא נורמלית של עוד כמה ימים". כלומר, לפי מודל זה "אין לי סיכוי

לעשות את זה יותר טוב בעוד חמישה ימים. אני בניתי מודל שזה לא יהיה יותר גרוע". המצב שיווצר אז אינו שונה, מהותית, מהמצב השורר כעת, והוא כרוך גם באבדות. לפיכך הוא מוכן לקבל הפסקת אש בתנאים הנוכחיים.

מאחר שהפסקת האש אינה ניתנת יש להשתדל לשפר את המצב. אפשרות אחת היא כיבוש פורט פואד ופורט סעיד. רב-אלוף אלעזר הניח שמבצע כזה לא ישיג את המטרה המקווה – המצרים יסרכו להפסקת אש אם צה"ל יכבוש את פורט סעיד. "לכן פה אני מגיע להנחה שאני רוצה שתתקפו אותה: אני אומר ההנחה היא שמצב יותר טוב מזה לא יהיה. ואם מצב יותר טוב מזה לא יהיה צריך לקבל את הפסקת האש. לא מקבלים את הפסקת האש? – הבה ניערך ככה שלא יהיה יותר גרוע מיום ליום עד שתגיע הפסקת האש. זאת היא האלטרנטיבה השחורה".

מול אלטרנטיבה זו הציג שתי "אלטרנטיבות ורודות": הראשונה – לתקוף בחזית הסורית, בהנחה שהמערך הסורי יתמוטט והסורים יבקשו הפסקת אש. ישראל תיעתר לכך ותתנה זאת בחזרה לקווים שלפני פרוץ המלחמה. "הייתי שמח מאוד אם זה היה. אני לא מאמין שהוא יתמוטט". השנייה – לכבוש בתוך יום-יומיים את פורט סעיד. תקוותו שהדיוויזיות המשוריינות יצלחו, תתגשם סוף סוף, יחסי הכוחות ישתנו לטובת צה"ל. כוחות פיקוד הדרום יצלחו ללא תגבור מהצפון, חיל האוויר יתקוף מטרת כלכליות במצרים, ולנוכח המצב החמור יבקש סאדאת הפסקת אש בקווים שלפני פרוץ המלחמה.

הרמטכ"ל ביקש לשמוע את דעת הנוכחים – האם יש מהלכים שביכולתם להטות את הכף לטובת צה"ל, או שמקובלת עליהם "תחזיתו השחורה". כתוצאה מהדיון עליו להחליט אם לתקוף ב-11 באוקטובר בסוריה, אילו מהלכים לנקוט בחזית המצרית אם תוקפים בסוריה ואילו – אם אין תוקפים.

ראשון המגיבים היה ראש אמ"ן. השאלה הבסיסית, לדבריו, היא אם מצרים וסוריה יסכימו להפסקת אש, ולו באחת החלופות שהציג הרמטכ"ל. "אם אני אהיה עקבי – אז התשובה היא לא" – השיב הרמטכ"ל. לדעתו הם יסכימו לכך רק "אם אנחנו נצליח להביא את הערבים למצב שאי הפסקת האש היא מצב בלתי נסבל למרות שיש לו הישגים". האלוף זעירא סמך ידו על הנחה זו: ישראל שואפת להשיג הפסקת אש, מצד שני "אנחנו עם קטן, הם גדולים, עם המון סבלנות, אורך רוח, לא רוצים שלום, ואם הם ימצאו את עצמם במצב שנוח להם להתיש אותנו בלי הפסקת אש, אין שום סיבה שהם יסכימו לזה". יש אפשרות תיאורטית להשיג הפסקת אש אם ארצות-הברית תצליח להשפיע על ברית-המועצות שזו תשכנע את מצרים וסוריה לכך. אך להערכתו הסיכוי לכך קלוש, שכן "אני לא חושב שלרוסיה יש מספיק השפעה על הערבים כשהערבים חושבים שהם במצב טוב".

הבעיה הניצבת בפני מדינת ישראל היא איך להתקיים, כאשר שכנותיה אינן רוצות בקיומה ויבחרו לנקוט כל דרך, ולו ממושכת, כדי להכחידה. כדי לסכל אפשרות זו יש להגיע להפסקת אש. יתרה מזו – יש להשיג ניצחון צבאי, יש למצוא דרך להכריע ולו מדינה אחת. "יכול להיות שזה יביא למהפכה הגדולה, ואם לא, אז לפחות אם השמדנו צבא של מדינה אחת אז נהיה חופשיים להביא הרבה צבא לצד השני". הרמטכ"ל חלק על ניתוח זה – אחרי

שצה"ל ישמיד את הצבא הסורי לא ייוותרו לו, להערכתו, כוחות משמעותיים שניתן יהיה להעבירם דרומה. אם כך, המשיך האלוף זעירא, ייתכן שכדאי לכבוש את דמשק ולהפסיד את סיני. "יכול להיות שכיבוש דמשק והפסדת סיני זו פתיחה טובה למשא ומתן לשלום" – סיכם. "התשובה אינה קבילה" – פסק הרמטכ"ל, שכן במקרה כזה "נימצא במדינה מוזרה מאוד, שלא תוכל לעמוד".²⁵

עתה הביע האלוף זאבי את דעתו. הצעתו התבססה על שתי הנחות יסוד: הראשונה – "אנחנו רוצים הפסקת אש בקווים הנוכחיים, דהיינו, רמת-הגולן כולה שלנו... ואני מוכן להפסקת אש מינוס תעלת סואץ, כשאנחנו בקו החת"ם, אפילו בקו המצרים". השנייה – אף אחת משתי המדינות – סוריה ומצרים – לא תסכים להפסקת אש נפרדת. הפסקת אש באחת החזיתות תתקבל רק אם המדינה השנייה תסכים לכך. משתי ההנחות האלה עולה כי יש ליצור מצב שאחת משתי המדינות תתמוטט ותזעק לעזרת רעותה, כך ששתיהן יסכימו להפסקת אש בקווים שהוא התווה בהנחה הראשונה.

מבין שתי המדינות קל יותר לשבור את סוריה. המגמה – להביאה למצב שבו תזעק להפסקת אש. או אז תביע ישראל נכונות להפסקת אש תוך נסיגה ל"קו הסגול", בתנאי שנשיא סוריה ישפיע על נשיא מצרים להסכים להפסקת אש בחזית, תוך שישראל מוכנה לווייתורים גם בחזית המצרית. כלומר, תוכניתו של האלוף זאבי לתקוף בחזית הסורית נועדה להביא להפסקת אש בלא שיהיו לישראל הישגים טריטוריאליים נוספים על אלה המצויים בידה; אדרבה, הוא היה מוכן אף לווייתורים בחזית המצרית. את הסיבה לנכונות זו הסביר: "למה הפסקת אש? – כדי שאחר כך נבנה כוחות [באמצעות] רכבת [אווירית] וכולי".

ניתן להגיע לכך, לדעתו, על-ידי ריכוז כל המאמץ ההתקפי בחזית הסורית: התקדמות ביבשה והפצצת דמשק כמה פעמים ביום. הפצצה זו והאיום בהתקרבות לדמשק ובהשמדת הצבא הם שייצרו אפקט מוראלי שיביא את נשיא סוריה לזעוק להפסקת אש. הרמטכ"ל לא קיבל את ניתוחו של האלוף זאבי לגבי השפעתה של ההתקדמות הקרקעית, שכן לא נראה לו שכוחות צה"ל יוכלו להתקרב לכדי איום ממשי על דמשק ומאידך גיסא יישחק חלק גדול מהם בהתקפה. אולם האלוף זאבי עמד על דעתו, שגם אם כוחות צה"ל הם "עם חץ שהכיוון הכללי שלו דמשק ... פלוס הפצצות מסיביות עליה, אכזריות", ניתן יהיה "להביא את אסד לזה, שהוא יגיד למצרים: 'אם ליהודים יש הצעה שהם הולכים חזרה לקוניטרה, והם נותנים לך את תעלת סואץ – ניחא. אני לא רואה פתרון יותר טוב'".

לדעתו יש לנקוט דרך זו, שכן אין אפשרות למוטט את מצרים, בעוד שאולי ניתן למוטט את סוריה. במקביל לריכוז המאמץ ההתקפי בסוריה "נוותר ונבלום, נעשה הכול במצרים, ואפילו נסיגות לקו המצרים, ואז נלך על הפסקת אש, שלפי דעתי היא המצב הכי מוכר ש אפשר לצאת ממנו היום".

25 כוונתו: במקרה שצה"ל יכבוש את דמשק אך יפסיד את סיני, יהיה צבא מצרים קרוב למרכזי האוכלוסייה בישראל ויסכן אותם [הכוונה כמובן – בלא שנחתם חוזה שלום עם מצרים].

לאחר האלוף זאבי החל האלוף טל להביע דעתו. דבריו נקטעו על-ידי שיחה טלפונית של הרמטכ"ל עם אלוף פיקוד הצפון – שהתקשר אליו. לפניה הספיק סגן הרמטכ"ל לומר, שלנוכח הנתונים שבהם החלה המלחמה ובהם היא מתנהלת, ניתן לנהלה נכון רק אם מקצרים קווים ופועלים למניעת שחיקה של כוחות. לשאלת הרמטכ"ל אם הוא מצדד במתקפה בחזית הסורית, השיב האלוף טל: "בנתונים שאני אומר כרגע אני נגד, אבל לפני שאני אומר שאני נגד אני רוצה להודיע לכם: צריך לשאול את אלי [זעירא – ראש אמ"ן] כמה דברים".

בשלב זה, בשעה 21:32, החל הרמטכ"ל בשיחתו הטלפונית עם אלוף פיקוד הצפון. האלוף חופי סיפר לרמטכ"ל שהוא כבר נפגש עם מפקדי האוגדות. בעקבות שיחה זו הרהר הרמטכ"ל באפשרות לשנות את תוכניותיו ולנסוע לפיקוד הצפון בטרם ייסע לביקור שתכנן בפיקוד הדרום.

בטרם ימשיך סגן הרמטכ"ל בדבריו, ביקש הרמטכ"ל להוסיף עוד נקודה שביקש ממנו להתייחס אליה, זאת משום שנראה לו שלא יהיה זמן לסבב שני בדיון. הוא ציין שקודם לכן פיתח את התזה למה לא לתקוף בסוריה; עתה עלה בו החשש שגם אם יפנה אוגדה מפיקוד הצפון לפיקוד הדרום, לא יצליח להכריע את צבא מצרים. הפנייתה של האוגדה דרומה נובעת מכך שאף אחד אינו מציע הפסקת אש, שכן לו הציעו הפסקת אש בקווים הנוכחיים הוא היה מסכים לכך. לפיכך "אני אוריד אוגדה למטה, אני אעשה את הכול כדי להכריע, ואולי יהיה לי נס ואני אכריע; אולי אני אפציץ את קהיר באש, זה מה שיכריע, ננסה". בחלופה זו מוותרים על הכרעת סוריה ומתרכזים בהכרעת מצרים.

חלופה אחת בנויה על הכרעת סוריה. ההנחה היא שהמבצע להכרעתה ימשך כשלושה-ארבעה ימים. במהלך אותם ימים לא יספיק צה"ל להיבנות מרכבות האוויר. האספקה תבוא רק לאחר תום המלחמה. כרגע יהיה צורך בתחמושת רק לשלושה ימים, ובמטוסים – עד כמה שיגיעו במהלך אותם ימים. כדי להכריע את סוריה הוא ינקוט תוכניות של "על החיים ועל המוות" – יתקוף עם מרב הכוח הקרקעי והאווירי ויעשה "את כל הדברים הכי מטורפים". יהיה זה, אמנם, הימור, אולם מרב הסיכויים הם שסוריה תיכנע.

החלופה האחרת היא לפעול באופן זה בחזית המצרית דווקא. אך להערכתו הסיכוי שמהלך כזה יביא את מצרים להסכים להפסקת אש, קטן מהסיכוי שסוריה תסכים לכך, אם צה"ל יפעל נגדה במלוא העוצמה. זאת בייחוד שכוחות צה"ל בדרך לדמשק.

האלוף טל תמה מדוע תסכים מצרים, בחלופה השנייה, להפסקת אש? מדוע תוותר על הישגיה משום שסוריה מוכה? הרמטכ"ל השיב שאם מצרים לא תסכים להפסיק את האש, אפשר להסתפק בהפסקת אש בחזית הסורית. סגן הרמטכ"ל העיר שיש להביא בחשבון גורמים נוספים, כגון פעולותיהן של כל מדינות ערב: "כשהם יחושו סופית שאנחנו לא יכולים להכריע הם יעלו מאור את המחיר", כלומר הם ילחצו על מצרים לתבוע מחיר גבוה, שממנו ייהנו גם הן, כתמורה על הסכמה להפסקת אש.

במוקדם או במאוחר הם יחושו שאנחנו לא יכולים להכריע – השיב הרמטכ"ל והוסיף: אם אני מחר לא תוקף את סוריה ויורד למטה, ולא זורק את המצרים החוצה, אז הם יחושו [שאני לא יכול להכריע]. אם אני מחר תוקף את סוריה הם עוד לא חשים שאני לא יכול להכריע אותם, הם חושבים שאני כן יכול להכריע. יש פה הימור: אם אנחנו מוותרים על

התקפה מחר ויורדים למטה [למצרים] ומחר אין שוב התקפה [בשום חזית], אז תוך ארבעה ימים הם יבינו מה קרה: ... כל מה שמדינת ישראל עושה זה היא מתגוננת נגד מצרים.

"לפי דעתי אנחנו צריכים להיות מוכנים שתוך 48 השעות הקרובות הערבים יתפסו שאנחנו מתגוננים" – הגיב האלוף טל. "לכן צריך לתקוף מחר" – קבע הרמטכ"ל, "אם ככה, אם אתה צודק, וחוששני [שאתה צודק] אז צריך לתקוף מחר".

זה היה רגע התפנית בדיון. סגן הרמטכ"ל היה זה שהעלה את החשש שבתוך 48 שעות יבינו הערבים שאין ביכולתו של צה"ל להכריע. הרמטכ"ל סמך ידו על הערכה זו, ובשלה הכריע שיש לצאת למתקפה כבר ביום המחרת, שכן אם צה"ל ידחה את יציאתו למתקפה עלולות מדינות ערב לחוש שאין ביכולתו להכריע את המערכה.

האלוף טל היה, כאמור, זה שהעלה את השיקול שיש למנוע את האפשרות שמדינות ערב תיווכחנה שאין ביכולת צה"ל להכריע, אולם הוא התנגד למסקנה שהסיק הרמטכ"ל משיקול זה: "אם זו לא תהיה מתקפת הכרעה אז המצב לא משתנה, אבל איבדנו כוח" – אמה לדעתו, העובדה שתקבע את הרושם שייווצר לגבי יכולתו של צה"ל להכריע אינה **עצם יציאתו למתקפה**, אלא **תוצאותיה של אותה מתקפה**. הוא כפר בדעה שיש להכריע את המלחמה מהר, בתוך ימים ספורים, ויהיו תוצאות ההכרעה אשר יהיו – שכן ייתכן שאז תהיה ההכרעה לרעת צה"ל. עדיף, לדעתו, להמתין "בתקווה שרוחם [של סוריה ומצרים] תישבר". "אני לא מביין" – אמר – "אם מחר המתקפה נשברת זה כאילו סוף המלחמה". "היא לא תישבר. נפעיל את כל חיל האוויר על דמשק עשר פעמים ביום, נלך עם כל מה שיש לנו ונכה אותם. אין לנו אלטרנטיבות" – השיב האלוף זאבי. באותו שלב גיבש כבר הרמטכ"ל את דעתו בעד יציאה למתקפה, ב־11 באוקטובר, בחזית הסורית, וביקש מראש לשכתו לקבוע לו פגישה "לרבע שעה" עם שר הביטחון.

בטרם יכריע סופית ביקש עוד הרמטכ"ל לשמוע את דעתו של ראש אמ"ן אם "לתקוף בסוריה או לא?" האלוף טל סיפר שהשר יהיה במשרדו בשעה 22:00, שכן הוא עומד להציג לו את התוכנית לתקיפת שדואן. ואכן נקבעה לרמטכ"ל פגישה בשעה 22:00 בלשכת שר הביטחון.

"אני לא חושב שמוכרחים מחר לתקוף. אני חושב שצריכים לתקוף" – השיב האלוף זעירא. "אם לתקוף – אז מחר" – אמר הרמטכ"ל. ראש אמ"ן תמה מה ההבדל אם תוקפים ביום המחרת או יום לאחר מכן. הרמטכ"ל השיב שכל יום שחולף מוסיף לסורים יותר מאשר לצה"ל. האלוף זאבי הוסיף שההבדל טמון בכך שאם צה"ל יתמהמה מלתקוף עלולה ירדן להתערב. האלוף טל הביע עמדה הפוכה – דווקא מתקפה עלולה לחייב את ירדן להתערב כדי להציל את סוריה. "זה גם מה שמשה אומר" – הגיב הרמטכ"ל.

רב־אלוף אלעזר קטע את דברי האלוף טל וקבע את החלטתו:

אני רוצה להגיד, סליחה רגע, משהו עם הברקה: היום אף אחד בעולם לא יודע את חולשתנו – לא עם ישראל, לא האמריקנים ולא הערבים. ...אם לא נתקוף מחר בסוריה יחשדו בנו. כעבור יום, אם לא יהיה כתוצאה מזה הישג במצרים – ידעו. אשר ל"סיכוי

להשיג הפסקת אש עם סאדאת: סאדאת יסכים להפסקת אש עם הישג מוגבל כל זמן שהוא מאמין שישראל חזקה. [אם לא נתקוף מחר] בעוד 48 שעות יתברר לו שישראל היא חלשה – הוא לא יסכים להפסקת אש.

בסיום דבריו אלה נודע לו שהשר ממתיך לבואו בעוד כחמש דקות – בשעה 22:00. הוא הורה לראש לשכתו להורות למפקד חיל האוויר להתקשר עם פיקוד הצפון, לקבל את תוכניות הפיקוד ולהכין את תוכניותיו לפיהן. כן הורה לו להודיע לרב-אלוף בר-לב שהוא לא יגיע לפיקוד הדרום באותו הלילה.

כאמור, נותרו עוד חמש דקות לפגישה המיועדת אצל שר הביטחון, והרמטכ"ל הכריע בטרם שמע את סיכום דעתו של סגנו. האלוף טל הביע תרעומת על תהליך קבלת ההחלטה: "אני לא יכול ככה לא לחשוב ולא לנתח כלום. ...אני מוכן לתרום את הניסיון שלי להחלטות הגורליות האלה, אבל אני לא יכול לעשות את זה תחת לחץ. חוץ מזה אני הייתי רוצה שישמעו אותי גם דיין ואחרים; אבל היות וזה לא כך". "זה יהיה ככה" – קטע אותו הרמטכ"ל. "לא, היות וזה לא ככה" – עמד האלוף טל על דעתו – "אני לא רוצה שהוא ישמע אותי אחרי שהוא מחליט שעושים מתקפה..."

הוא הביע את דעתו שיש להביא לשינוי מכריע בהערכת המצב המצרית. זאת ניתן לעשות אם ייעשה מחר מאמץ מרוכז, שבו יושמדו מאות טנקים מצריים. "יש לנו עליונות מוחצת באוויר? אז בואו עם חיל האוויר נשמיד כמה מאות טנקים מצריים" – אמר. "טליק, רק רגע, אני מפסיק אותך כבר פעמיים שלוש" – קטעו הרמטכ"ל – "כי בעוד חמש דקות אתה תבוא איתי לדיין ואתה [אלוף זאבין] תבוא איתי לדיין, נציג אלטרנטיבות. לכן אני מפסיק אותך, כי אני מבין מה אתה רוצה להגיד ואני יודע שיש רק חמש דקות, ורציתי שתגיע לשורה התחתונה, שאני אדע – אתה בעד או נגד [לתקוף מחר בסוריה]? פשוט בחמש דקות לא נספיק".

האלוף טל השיב שתשובתו לשאלה זו מותנית בשאלה אם לצורך מתקפה בסוריה יש להקצות את כל חיל האוויר לצפון. הוא הביע נכונות לצאת גם למתקפה בסוריה, כדי שלא ליצור בעולם רושם של חולשה, אולם זאת בתנאי שהמתקפה תהיה מוגבלת, כך שלא תחייב את ירדן להתערב ושתותיר כוח אווירי להשמדת הטנקים המצריים בסיני. לדעתו יש למשוך ב־11 באוקטובר את המצרים לעומק השטח – עד ציר הרוחב, להכות בהם "עם האוויר בלי סוף, ובסוף נכה מחדש עם הטנקים ונהיה בערב עוד פעם על הסוללות האלה".

לנוכח שאלתו של האלוף טל בדבר גודל הכוח האווירי הנחוץ למתקפה בצפון, הורה הרמטכ"ל לקרוא גם למפקד חיל האוויר. הרמטכ"ל, סגנו והאלוף זאבין הלכו ללשכת שר הביטחון. בראשית הפגישה, שהחלה בשעה 22:00, סיפר השר לאנשי הצבא שהפגישה עם ראש הממשלה "להחליט על כל מה שדיברנו" [קודם לכן, בלשכת הרמטכ"ל] תתקיים ביום המחרת בשעה 11:00 והציע שהרמטכ"ל יביא לפגישה את האלופים טל, זעירא ופלה. "בשביל זה הבאתי אותם. וצריך לעשות את זה לא מחר ב־11:00 אלא ב־05:00" – השיב הרמטכ"ל. השר הבין מכך שהרמטכ"ל החליט שיש לצאת כבר מחר למתקפה: "באם אתם

רוצים המשך פעולה אז אפשר לרדת אליה [אל ראש הממשלה] מיד" – אמר הנכנסים, שאליהם הצטרפו גם האלופים זעירא ופלה, חצו את הדשא שבין בניין משרד הביטחון לבניין לשכת ראש הממשלה.²⁶

התייעצות מדינית-צבאית והכרעה: מתקפה בסוריה²⁷

בלשכת ראש הממשלה נאסף, בשעה 22:30, לראשונה במלחמה, "קבינט המלחמה" המורחב, שכלל את שני הפורומים הבלתי פורמאליים – זה שכוונה ראש הממשלה זמן רב טרם המלחמה להתייעצות בעניינים ביטחוניים, וזה שכוון הרמטכ"ל בתחילת המלחמה: ראש הממשלה והשרים אלוך, גלילי ודיין, הרמטכ"ל והאלופים טל, זעירא, זאבי, יריב ופלה. כן נכחו היועצים, המזכירים, ראשי הלשכות והשלישים: מרדכי גזית, אלי מזרחי, תא"ל ליאור, תא"ל רביב, סא"ל אריה בראון וסא"ל אבנר שלו.

בפני פורום זה הציג הרמטכ"ל את הבעיה המחייבת הכרעה: "אנו נמצאים היום ביום המכריע של המלחמה" – פתח את דבריו. במשך ארבעה ימים פעל צה"ל לפי תפיסה מסוימת: התקפה בחזית הסורית, תוך בלימה בחזית המצרית, הגעה לקו הפסקת האש בחזית הסורית, מתקפה אל מעבר לקו, ורק אם מתקפה זו תצליח, ניתן יהיה, אולי, לרכז מאמץ בחזית המצרית. צה"ל הגיע לקו הפסקת האש. השאלה העומדת להכרעה היא האם להמשיך ביום המחר את המתקפה אל מעבר לקו, או להיעצר בקו שאליו הגיעו הכוחות – קו הפסקת האש של טרם תחילת המלחמה.

להיעצרות בקו זה כמה יתרונות: זהו הקו הנוח ביותר להגנה, כל התקדמות מעבר לו תביא את צה"ל לקו נוח פחות להגנה. התייצבות בו תאפשר להעביר אוגדה מהצפון לדרום. אוגדה זו תגיע לדרום בתוך ארבעה-חמישה ימים. בכוחות הנמצאים שם לא ניתן להכריע ולהרוף את הכוחות המצריים ממאחזיהם, אך אפשר להמשיך לפעול בדרך הנקוטה שם כיום – לנהל קרבות מצומצמים, תוך גרימת אבדות כבדות יותר לאויב מאשר לכוחות צה"ל. באופן זה ניתן להחזיק מעמד עוד כיומיים-שלושה גם ללא תגבורת. האוגדה הנוספת תתגבר, כאמור, את הכוחות בתוך ארבעה-חמישה ימים. שיקול נוסף היכול להכריע לכאן או לכאן, הוא ההערכה לגבי התוצאות של המתקפה בחזית הסורית. קשה להעריך זאת משום שאין יודעים עד כמה הצבא הסורי נהרס. אין ביטחון שבכוח הנמצא בפיקוד הצפון ניתן להשיג הכרעה, שתביא להפסקת אש. המרחק מקו הפסקת האש לדמשק הוא 60 ק"מ. ייתכן שהצבא הסורי ימשיך להילחם, ולעזרתו יגיעו גם כוחות עיראקיים, כך שצה"ל יאלץ להפסיק התקדמותו לאחר 15-20 ק"מ, כאשר צבא סוריה לא התמוטט, הפסקת האש לא הושגה ואילו צה"ל יגיע לקו קשה להגנה ויסבול אבדות כבדות. בשל האבדות והקו הקשה להגנה לא יתאפשר להעביר כוחות לחזית המצרית וכך לא יהיה אפשר להכריע בחזית זו. כלומר צה"ל יימצא במצב קשה

26 רשימות שליש שהב"ט, פגישה עם הרמטכ"ל, 10.10 – 22:00, בתוך חומר דיין.

27 התייעצות צבאית-מדינית, תל-אביב, 10.10.73.

יותר מכפי שהוא כיום. ניתוח זה מוביל לבחירה באפשרות של עצירה בקו הפסקת האש עם סוריה, העברת אוגדה דרומה והכרעה בחזית המצרית בעוד כארבעה-חמישה ימים. מול אפשרות זו עומדת האפשרות של מתקפה במלוא העוצמה, החל מ-11 באוקטובר, בחזית הסורית: ריכוז מלוא עוצמת חיל האוויר וכל הסד"כ הקרקעי האפשרי בחזית זו. התקדמות ביבשה לכיוון דמשק, הפצצת מטרות כלכליות מהאוויר ומהים, הפצצת שדות תעופה ואולי אפילו דמשק עצמה – בתקווה שפעולות אלו יביאו את סוריה לבקש להפסיק את האש. צריך לצאת למתקפה זו בהקדם, שכן ב-11 באוקטובר יהיה עדיין חיל האוויר ב"עוצמה טובה". עוצמתו תלך ותתרד עם חלוף הזמן ובעוד ארבעה-חמישה ימים לא יוכל לסייע באותה עוצמה. נתון חשוב שהנעלם, כאמור, גדול בו, הוא מצב כוחות האויב. רב-אלוף אלעזר הזכיר לנוכחים את הערכתו המוטעית במלחמת ששת הימים, עת סירב להאמין שהכוחות הסוריים נסים. אז טעה וייתכן שגם מחר יישברו. "אם מחר נשבור אותם – זה סיכוי עצום לגמור מלחמה זו טוב". נימוק נוסף בעד מתקפה זו הוא נימוק מדיני הנובע מהתדמית על יכולתו של צה"ל: בעולם כולו מאמינים שצה"ל חזק ומצפים למתקפתו. אף אחד אינו מודע לחולשת צה"ל; אם יימנע מלתקוף ביום המחרת תתגלה חולשתו, שכן יעברו עוד ארבעה-חמישה ימים עד שיצא למתקפה בחזית המצרית. במרוצת זמן זה עלולים הסורים להתאושש, המחבלים יפעלו, ואולי גם ירדן, ששלחה חטיבה לסוריה,²⁸ תצטרף ללחימה, עוצמת חיל האוויר תרד, לא תהיה יכולת לתקוף אף בחזית המצרית ולא יהיה כל בסיס לתביעת ישראל להפסיק את האש. לעומת זאת אם צה"ל יתקוף ביום המחרת בחזית הסורית וצבא סוריה ינוס, ניתן יהיה להגיע להפסקת אש. שכן הסורים ירצו בה ואילו ישראל תוכל להתנות הסכמתה להפסקת אש בחזית אפילו בלא שתצטרך לסגת מכל השטח שכבשה בסיני [במלחמת ששת הימים] ותוך נכונות לפנות את השטח שכבשה בסוריה.

"בין שתי אלטרנטיבות אלה" – סיכם הרמטכ"ל את דעתו – "אני בעד זה שנתקוף מחר את סוריה ר"all out".

עם סיום דברי הרמטכ"ל פנה אליו השר אלון בשאלה אם הוא ראה את מברק אמ"ן לגבי המעורבות הסובייטית. "היום לא קראתי מברקים" – השיב רב-אלוף אלעזר. ראש אמ"ן סיפר שהשגריר דיניץ התקשר למנכ"ל משרד הביטחון, יצחק עירוני, והסב את תשומת לבו שהאפשרות שצפה במברקו קורמת עתה עור וגידים. האלוף זעירא קרא בפני הנוכחים את נוסח המברק:

אני מוצא לנחוץ להביא לידיעת ראה"מ את הערכתי הבאה: עם הגברת הסיוע האמריקני לישראל מחד והרכבת הסובייטית לסוריה מצד שני הולך ומתפתח מצב של עימות מדיני בין שתי מעצמות-העל. לפי דעתי עשוי מצב זה להביא ללחצים עצומים להגיע להפסקת אש מיידית ולהקפאת המצב בשטח.²⁹

28 ראה הערה 13 בעמ' 667 לעיל.

29 המברק המצוטט הוא מדיניץ לגזית, 101150 [101750] באוקטובר 1973.

מנכ"ל משרד ראש הממשלה, מרדכי גזית, הסביר שהשגריר דיניץ התקשר אליו, ומשלא מצאו פנה למנכ"ל משרד הביטחון. בשיחה עם מר עירוני סיפר דיניץ שנשיא ארצות-הברית קיבל שדר מברז'נייב שבו הציע הפסקת אש תוך הקפאת המצב בשטח, והנשיא ניקסון השיבו שלא יוכל לענות על הצעתו אלא ביום המחרת. השגריר דיניץ ציין שמברק מפורט בנושא נשלח ומר גזית סיפר לנוכחים שהמברק אמור להגיע בתוך כחצי שעה. שר הביטחון הסביר לראש הממשלה שהרמטכ"ל הביא עמו ציבור גדול של קצינים כדי שאנשי הדרג המדיני ישמעו את הדעות השונות.

ראשון השמיע דעתו סגן הרמטכ"ל. הוא הסכים עם הנחת המוצא של הרמטכ"ל שהבעיה הראשונה במעלה היא הצורך במפנה מהיר כדי לשמור על אמינות כוחו של צה"ל, אולם חלק עליו באשר לשיטה שיש לנקוט למען יושג אותו מפנה. לדעתו, צה"ל אינו יכול להרשות לעצמו שהאויב ישיג הישג טריטוריאלי נוסף, ולו מקומי. שכן כישלון כזה יציג "אינדיקציה מוחצת" לגבי העוצמה האמיתית של צה"ל ברגע זה. בחזית הסורית אין סכנה כזאת ריאלית. הצבא המצרי, לעומת זאת, יכול להשיג הישגים מקומיים. יתר על כן, הכרעת סוריה, ואפילו כיבוש דמשק, לא יביאו להפסקת המלחמה, שכן לא יחייבו את מצרים להפסיק להילחם. היא תסכים להפסקת אש רק אם צבאה יוכה. אדרבה, מתקפה בחזית הסורית עוד תרחיב את המלחמה, שכן היא תחייב את ירדן להתערב. המסקנה – כדי להפסיק את המלחמה יש להנחית מהלומות על צבא מצרים. אי אפשר, אמנם, לצלוח את התעלה, אולם ניתן להשיג את המפנה המיוחל על-ידי השמדת מאות טנקי האויב שבגדה המזרחית. אפשר לעשות זאת על-ידי הסגת כוחות צה"ל באחת הגזרות במערב סיני, משיכת האויב לעומק, יצירת תאי שטח ריקים מכוחות צה"ל והפעלת חיל האוויר, שעד עתה טרם בא לביטוי בהכרעת כוחות האויב, במלוא עוצמתו נגד טנקי האויב שיצאו מתחום מטריית הטילים. יש לחולל ביום המחרת תפנית דרמטית והוא מציע לעשות זאת בחזית המצרית, כלפי אויב שטרם קיבל מכות – סיכם האלוף טל את דעתו.

ראש הממשלה העירה שלא הרמטכ"ל ולא סגנו לקחו בחשבון את הגורם הרוסי, כפי שהתבטא במידע שהגיע במשך היום – קרי, ידיעות על הרכבת האווירית ועל עזרה פרסונאלית. הרמטכ"ל השיב שהפריטים שהובאו ברכבת האווירית כמעט שלא יוכלו לבוא לביטוי ב-11 באוקטובר.

מפקד חיל האוויר הצביע על "שתי טעויות הגיוניות יסודיות" שבהן לוקה טיעונו של סגן הרמטכ"ל. האחת – לדעתו לא הגיוני שדווקא מצב שבו סוריה מובסת ומצרים בלתי מובסת הוא שירתיע את ירדן מלהיכנס למלחמה. להפך: אם מובס השכן הקרוב – אזי ירדן לא תיכנס למלחמה, כי אם צה"ל יתקוף במצרים יהיה ברור לירדן שישראל אינה יכולה לפעול בו בזמן בחזית המזרחית וייתכן שתחליט לממש את שאיפתה ותנסה לכבוש את הגדה המערבית. הוא יירתע מלעשות כן דווקא אם סוריה תובס. טעות שנייה בטיעונו של האלוף טל: עיקר כוח השריון המצרי נמצא בגדה המערבית של תעלת סואץ – בדיוויזיות השריון שטרם חצו מזרחה. לפיכך לא תשפיע פגיעה בכוחות המועטים שנשארו, מאלה שחצו את התעלה, בצורה דרסטית ולא תביא להסקמת מצרים להפסיק את האש. לדעתו יש "לתת לחקה מחר פקודה, עם מצח נחושה ושיניים קפוצות – לפרוץ ולשבור

את הכוח הסורי הקטן שנמצא מולו". יש לעשות זאת כבר ביום המחרת משום שאז עוד לא תבוא היחידה העיראקית לביטוי בחזית, ומשום שלחיל האוויר תהיה עדיין יכולת לרכז מאמץ בסוריה, שכן מערך הטילים הסורי הותש והטילים הנוספים שעמדו להגיע במטוסים רוסיים לא הגיעו, משום שחיל האוויר מנע את נחיתת מטוסי ה"אנטונוב". חיל האוויר יכול לחסל את הטילים המועטים שיפריעו לפעולתו בציר שיבחר פיקוד הצפון. פעולה זו של חיל האוויר תסלול את הדרך לכוחות הקרקע כך שהם כמעט שלא יצטרכו להילחם. פריצת הכוחות לעומק השטח הסורי תרתיע את ירדן, עיראק וברית-המועצות מלהתערב בלחימה.

אשר לחזית המצרית – לצה"ל מספיק כוח לבלום בחזית זו במשך יום-יומיים. ולאחר שחיל האוויר יסייע מחר מסיבית לפיקוד הצפון, יעבור למחרת לסיוע מסיבי לדרום, סיוע שהודות לו יוכלו כוחות הפיקוד להגיע עד התעלה.

האלוף פלד תמך גם הוא בהנחת הרמטכ"ל, שאם צה"ל לא יצא למתקפה ביום המחרת ייווכחו לדעת שיש לצה"ל בעיה רצינית, ואסור לחשוף זאת. לדעתו לא ניתן יהיה להמתין עוד ארבעה ימים ולצאת רק אז למתקפה בחזית המצרית, שכן עתה עומד סד"כ חיל האוויר על 272 מטוסים. בתוך ארבעה ימים הוא עלול לרדת ל-200 מטוסים, שהוא "גבול הגודל הקריטי". "אם יש לי 220 מטוסים, אני יכול אחרי הישגים והפסקת אש, לבנות מהגרעין הזה את החיל מחדש". אם מספר המטוסים ירד מתחת למספר זה תעבורנה עוד שנים עד שניתן יהיה לבנות את החיל מחדש.

אחרי האלוף פלד השמיע האלוף זאבי טיעונים נוספים בעד יציאה למתקפה בחזית הסורית: לצה"ל יכולת הכרעה רק בחזית זו. ההכרעה תרתיע את ירדן ועיראק מלהצטרף. יתר על כן – בסיני נלחמים הכוחות במדבר, בעוד בחזית הסורית מתנהלת הלחימה בשטח מיושב. דחיית הפריצה בחזית הסורית תעניק לסורים יכולת לתגבר את מסך הנ"מ, ואילו פריצה לשטח סוריה, בתוספת הפצצות בדמשק – הן שישברו את הסורים.

תוך כדי הרצאתו של האלוף זאבי הגיע המברק שלו ציפו, מהשגריר דיניץ, והשר אלון קרא את תוכנו לנוכחים:

הרוסים הציעו לנשיא ניקסון לשקול החלטה לקרוא להפסקת אש. הנשיא שקל זאת וקיסנינג'ר מקווה שיצליח לדחות הכול למחר. הם לא מסרו על כך לאיש ושואלים לתגובתנו... סקוקרופט הביע תקווה שנוכל לנצל את כל הזמן שברשותנו בצורה יעילה.³⁰

30 המברק שציטט הוא מברק מדיניץ לגזית מ-101600 באוקטובר 1973. ממברק זה ומיתר הדיווחים שהעביר השגריר דיניץ ארצה, למדו מקבלי ההחלטות שהיוזמה להפסקת האש היא של ברית-המועצות. בהמשך הדיון אף שיערו שהיוזמה נולדה בעקבות הפצצת שדה התעופה בחלב. מספרו של קיסנינג'ר עולה שהשגריר דובריניץ הודיע לו כבר בשעה 08:00 (כלומר 14:00 שעון ישראל) שברית-המועצות "מוכנה שלא לחסום את אימוצה של החלטה על הפסקת אש במועבי"ט" (Henry Kissinger, *Years of Upheaval*, Little, Brown and Company, Boston, Toronto, 1982). כלומר פנייה זו קדמה להפצצת שדה התעופה.

"אחרי מברק זה – מלאכתי קלה יותר" – פתח ראש אמ"ן את הבעת דעתו. הוא סקר את היערכות האויב הסורי, שלדבריו איבד שני שלישים מהכוח שתקף בחזית. להערכתו לא תוכל ברית המועצות להרשות לעצמה שאחת מגרורותיה תתחסל, ומאחר שהיא מבינה שמצבה של סוריה חמור – היא תיטה להפסקת אש. כך, למשל, הפצצת שדה התעופה בחלב הייתה חשובה, שכן היא הוכיחה לברית המועצות שאין ביכולתה לתגבר את סוריה באופן חופשי. מהמברק ניתן ללמוד שצפויה הפסקת אש בקרוב. לדעתו כדאי וחשוב לתקוף בסוריה טרם היכנסה לתוקף. גם אם ההישג הקרקעי יהיה מועט, חשוב שיהיה לצה"ל מאחז מעבר ל"קו הסגול", שיהווה משקל נגד למאחז המצרי במשא ומתן שלאחר הפסקת האש.

אשר למצרים – אין הוא בטוח שברית המועצות תצליח ללחוץ עליה להסכים להפסקת אש, אך אף אם תופסק האש רק בחזית הסורית יוכל צה"ל לנהל את הלחימה בחזית המצרית "בלי קטסטרופות ודי הרבה זמן, וטליק דיבר על ה'איך'". לסיכום המליץ לצאת ביום המחרת למתקפה במלוא העוצמה האפשרית בחזית הסורית, בהנחה שהשיגיה הקרקעיים יהיו מוגבלים, אך יש סבירות גבוהה שהשיגים אלה יביאו להפסקת אש.

ראש הממשלה פנתה אל שר הביטחון בשאלה האם ייתכן שתהיה הפסקת אש רק בחזית אחת. מכל מקום, העירה, לא ייתכן שמועצת הביטחון תחליט על הפסקת אש תוך דרישה לנסיגה ישראלית בחזית הסורית בעוד המצרים משאירים בידיהם את המאחזים מעבר לתעלה.

שר הביטחון השיב שאכן אפשר שתהיה הפסקת אש בחזית אחת בלבד. מכל מקום – אמר – אם אכן תתקבל החלטה על הפסקת אש, יהיה זה כתוצאה מהסכם בין מעצמות העל, ואז, אם יוחלט על הפסקת אש תוך חזרה לקווים שלפני פרוץ המלחמה, יחייב הדבר גם את מצרים. ראש הממשלה העירה שהשתלטות על שטח בסוריה מהווה קלף חשוב לכך שלא תהיה הפסקת אש ללא נסיגה לקווי 6 באוקטובר במצרים. שר הביטחון הסכים עמה שמצב זה עדיף על מצב שבו תתקבל הפסקת אש בשעה שבידי מצרים יהיה שטח שכבשה מישראל ובידי ישראל לא יהיה כל שטח שכבשה.

אשר לעצם הסוגיה אם לתקוף ביום המחרת בסוריה, הביע השר דיון את דעתו ש"אם הכוחות שלנו מסוגלים לתת עוד מכה אחת בריאה לסורים – צריך לעשות זאת". איש לא עיכב בעד כוחות צה"ל בפיקוד הצפון מלהמשיך ולרדוף אחרי הכוחות הסוריים אל מעבר לגבול – הם נעצרו "כאשר נגמרה להם הנשימה". אם ביכולתם לעשות זאת אין כל צורך בהחלטת ממשלה בעניין.

שר הביטחון אמר שהוא הרבה יותר אופטימי מרוב הדעות שהוא שומע לגבי סיכויי הלחימה בחזית המצרית. הוא מאמין שניתן לבלום כל ניסיון של המצרים להרחיב את מאחזיהם, גם אם הכוחות לא יתוגברו. אין סכנה שהקו שם יתמוטט.

בחזית הסורית על צה"ל להימצא במצב שלא תהיה כל סכנה שהחזית תתמוטט. השאלה הקונקרטית היא, כאמור, אם ניתן לתת לסורים ביום המחרת מחר בבוקר מכה של ממש. אם הדבר אפשרי, אף במחיר של אובדן כ-150 טנקים, הוא מצדד בכך בכל לבו.

אשר לשאלות אם להיכנס לדמשק, אם להחזיק בה והיכן לייצב קו – באלה יהיה צורך לדון כאשר הנסיבות יחייבו דיון. יכול להיות שאם צה"ל יעמוד בפני כניסה לדמשק יבוא

אולטימטום רוס, שיחייב גם את ארצות-הברית להתערב, כדי לא להסתבך עם ברית-המועצות. ארצות-הברית ודאי מעוניינת שצה"ל ינחית על הצבא הסורי מכות נאמנות, אולם לא ברור אם תתמוך בכניסה לדמשק.

להערכתו, התקדמות של צה"ל לעבר דמשק תחייב את ירדן להתערב בלחימה. אולם יש לזכור שבפני ירדן עמדה ברירה בין פתיחת חזית נוספת – בגזרתה היא – לבין שליחת כוחות לסוריה. היא בחרה באפשרות השנייה – המסוכנת פחות לישראל.

שר הביטחון שאל את ראש הממשלה להערכתה אם, במקרה שלאחר מבצע זה תשרור הפסקת אש, תמשיך ארצות-הברית לשלוח לישראל את פריטי הנשק והציוד שהבטיחה. הגברת מאיר ענתה שלמיטב הערכה אכן כך יהיה, שכן האמריקנים אמרו במפורש: "אל תחסכו בשום דבר. תכו. מה שיאבד לכם – נחזיר".³¹ השר דיין העיר שיהיה צורך להתנות הסכמה להפסקת אש בהבטחת ארצות-הברית שהאספקה תימשך. להערכתו ייתכן שבתוך יומיים ייחלש כוח צה"ל בחזית המצרית, ואי אפשר יהיה להכריע שם, אבל אז ישתפר המצב בחזית הסורית, ואף אם לא יועבר כוח מהצפון לדרום ניתן יהיה "לחיות עם זה", בתקווה שבהמשך יבוא הציוד הנחוץ מארצות-הברית.

השר גלילי פנה לראש אמ"ן ושאלו אם הוא מקבל את הנחת האלוף טל שמתקפה בסוריה תביא להתערבות ירדן גם בחזית שלה עם ישראל. האלוף טל תיקן את דברי השר גלילי ואמר שהוא לא אמר שהדבר יביא בהכרח לפעולה כזאת, אלא שיגרור התערבות ירדנית בלחימה – אם בסוריה ואם בחזית נוספת – עם ישראל.

השר אלון ציין שהאלוף טל הציג בפני הפורום "דילמה נוראה": האם מדינת ישראל מוכנה לעשות מהלך שמשמעותו הכול או לא כלום – "או שנצליח הצלחה גדולה, או שנאבד את האמינות שלנו, מי יודע לכמה זמן". למעשה, אמר, הייתה דילמה זו עומדת אילו הוצע שצה"ל יכבוש את כל דרום סוריה. בעצם ההצעה העומדת לדיון היא ריכוז מאמץ בגזרה צרה, במגמה להגיע עד סביבות סעסע או קטנא, ולא לדמשק ואפילו לא לפרבריה. זה אינו מהלך של "הכול או לא כלום". אשר לשיקול הפוליטי – עד 9 באוקטובר היה ידוע שברית-המועצות ומדינות ערב מתנגדות להפסקת אש, שכן הן העריכו שמצבן של סוריה ומצרים שפיה היום התברר שברית-המועצות רוצה בהפסקת אש. אין זה סביר ששינוי זה נעשה ללא תיאום עם מדינות ערב, ולפחות עם סוריה. יתר על כן, ידיעות מודיעין מצביעות על כך שהסורים מעריכים שמצבם בכי רע.³² ברית-המועצות מבינה שלא תוכל להשיג הפסקת אש בלא הסכמת ארצות-הברית, ונראה שהיא פועלת להשיג את הסכמתה להפסקת אש בעוד צבא מצרים מחזיק מאחזים בשטחנו. מרגע שהוא ראה אישור לפניית ברז'נ'יב לניקסון, הוא חי כבר בהרגשה של מרוץ עם הזמן. הוא אינו יודע כמה שעות או ימים נותרו עד להפסקת האש. ייתכן שנותר רק יום לחימה אחת, והאסטרטגיה של האלוף טל משמעה שבוע ימים לפחות. לפיכך יש, לדעתו, לתקוף ביום המחרת בחזית הסורית. אשר לכיבוש

31 ראה עמ' 633-634 לעיל.

32 למשל, במסמך אמ"ן-מחקר נכתב, בין השאר, כי "המטכ"ל הסורי מעריך כי ייתכן וכוחות צה"ל לא יתקדמו מעבר לקו הפסקת האש עם סוריה, ובמידה ויעשו כך – הרי מצבה של סוריה, גרוע מאוד".

דמשק או הפצצתה – בשל חשש למעורבות רוסית הביע התנגדותו לכיבוש דמשק כעיר ולהפצצתה כיעד אזרחי, ואם יש שם יעדים צבאיים מסוימים – הם ייבדקו במיקרוסקופ. ראש הממשלה הכריעה את הדיון וקיבלה את ההצעה לצאת ביום המחרת למתקפה בחזית הסורית. לו היה ניתן לעשות את התוכנית שהציע האלוף טל כבר ביום המחרת, היה הדבר מעמיד אותה בהתלבטות קשה – אמרה. אבל לנוכח העובדה שניתן לעשותה רק בעוד ארבעה-חמישה ימים ההכרעה היא ברורה: אי אפשר לשבת בחיבוק ידיים במשך זמן כה ממושך. בראש ובראשונה עומד שיקול אמינות כוחו של צה"ל. כך, למשל, ארצות-הברית מסתכסכת רבות למען ישראל. זאת משום שהיא יודעת שהיא המדינה היחידה באזור היכולה לעמוד בכוחות עצמה. לאובדן אמינות יהיו השלכות חמורות. לכן, אם ביכולת צה"ל להנחית מכה של ממש על הסורים, כך שברית-המועצות תבקש הפסקת אש בהסכמתם, או שתכפה עליהם לעשות זאת – הרי שיהיה זה "דבר עצום". עם זאת הביעה התנגדות להפצצת דמשק.³³

שר הביטחון הציע נוסח החלטה והשר גלילי העיר שיש להבחין בין הוראה לכיבוש דמשק ובין מגמה לעשות זאת, ויש להבהיר אם יש למדינת ישראל מגמה כזאת. הוא עצמו התנגד למגמה זו.

כתגובה לכך התערב הרמטכ"ל ואמר שעצם הדיבור על כיבוש דמשק יוצר אצלו חשש שהוא לא הסביר את עצמו היטב. לפיכך הבהיר את הערכותיו לגבי הצפוי מההתקפה: דמשק נמצאת במרחק 60 ק"מ מהגבול. בעומק של 10-15 ק"מ ישנו מערך אויב שחלקו מובס וחלקו לא והוא ערוך בחפירות, מוקשים ותותחי נ"ט. צפונה ממערך זה נמצא המערך המגן על דמשק, ולא ברור אילו כוחות יהיו בו ביום המחרת. המתקפה המתוכננת היא לכיוון דמשק, אולם לא ברור לאיזה עומק יגיעו כוחות צה"ל. הוא בטוח שהם יצליחו להבקיע את המערך הראשון ולהגיע לעומק 10-12 ק"מ. ייתכן שכוחות צה"ל יצליחו להתקדם מעבר לכך, ולהגיע לעומק של 18-20 ק"מ. בכל מקרה אין סיכוי שיגיעו לדמשק. מאידך גיסא ייתכן שהסורים יילחמו היטב – חיילים ברמת-הגולן סיפרו שבימים האחרונים לחמו הסורים באומץ – כפי שלא נראו לוחמים מעולם – במקרה שימשיכו להילחם כך ייתכן שכוחות צה"ל יבקיעו לעומק 6-8 ק"מ, ישמידו כוחות אויב רבים, אולם יהיו רחוקים מרחק רב מדמשק.

רב-אלוף אלעזר הביע את ביטחונו שבכל מקרה ייגרמו לסורים אבדות כבדות. אבל הוא הציע לנקוט מהלך זה תוך הערכה שהוא יקנה תפנית פוליטית. לשם כך אין להסתפק בפעילות קרקעית, אלא יש ליצור דרמטיזציה של הלחימה, ודרמטיזציה פירושה הפצצת

33 מכמה התבטאויות עולה שלמברק שהתקבל במהלך ההתייעצות היה משקל מכריע לגבי קבלת ההחלטה. כשעה לאחר גמר ההתייעצות סיפר סגן הרמטכ"ל ש"הידיעה הזאת שבאה באמצע שינתה את הכול. אילו לא הייתה הידיעה הזאת באמצע אני הייתי לוחם ולוחם ולוחם... רק בעד לזרוק 600-700 טנקים מצריים" (הקלטות בחדר הרמטכ"ל). יומיים לאחר מכן, ב־12 באוקטובר, יארע אירוע דומה: ידיעה שהגיעה במהלך ההתייעצות המדינית-צבאית הכריעה בין העמדות המנוגדות וקבעה את ההחלטה. לאחר שהגיעה אמר הרמטכ"ל: "כפי שהסתיים הדיון שלשום – לפני העלייה לסוריה – כך מברק זה מסיים את הדיון".

אוכלוסייה, כדי ללחוץ על המשטר. לנוכח ההסתייגויות ששמע לגבי אפשרות זו, אמר שאין הכרח לנקוט דרך זו כבר מתחילת המתקפה, אולם יש לשמור אותה כאפשרות, במקרה שבתוך שעה-שעתיים מתחילת המתקפה יתברר שהכוחות מתקשים להבקיע את המערך ושלחיתם אינה יוצרת דרמטיזציה מספיקה.

ראש הממשלה סיכמה את הדיון ברוח הצעת שר הביטחון וקבעה: מאשרים לצה"ל לבצע מחר בסוריה מאמץ התקפי מרוכז, לרסק עוצבות צבא ולהשיג הכרעה, המשתקת את הפעילות הצבאית הסורית. המתקפה מכוונת להשיג הישג של שטח מעבר לקו הפסקת האש ולשיפור עמדותינו ולתכלית של מיקוח מדיני. במהלכה של המתקפה ינועו כוחות ליצירת איום על דמשק. אין החלטה על כיבוש דמשק. הפצצת דמשק טעונה אישור ראש הממשלה.

העדפת המתקפה בחזית הסורית [על מתקפה בחזית המצרית] באה גם בהתחשב בכך שבחזית המצרית לא ניתן להשיג הישגים מכריעים בזמן קצר, אפילו במחיר יקר. לעומת זאת קיים סיכוי להביס את הסורים, ואולי אף להוציאם מכלל לחימה. כמו כן הכוונה כי המהלך בחזית הסורית ישפיע על הירדנים לא להיכנס למערכה, או להסתפק בהשתתפות מוגבלת ביותר בטריטוריה הסורית בלבד.

הפור נפל זמן קצר לאחר חצות ליל 10-11 באוקטובר. במהלך הישיבה, בשעה 23:20, כשהתברר לאן הרוח נושבת, שלח שר הביטחון לרמטכ"ל פתק בזו הלשון: "דרו, כדאי שתיתן את כל הפקודות הדרושות לחקק כדי שיתכונן להתקפה, ואם אפשר – בשעות הבוקר. משה דיין". הרמטכ"ל השיב לו: "משה, שאלתי את חקה מה השעה המוקדמת שאפשר לתקוף ומה השעה הרצויה. והשיב לי: הרצוי והמצוי – צהריים. בינתיים נתתי פקודות להכין להתקפה מתוך הנחה שאני עוד יכול לבטל. דרו".³⁴ תשובה זו לא הניחה את דעתו של שר הביטחון והוא כתב: "אעפ"י שחקק אומר צהריים כדאי שתגיד לו שמוכרחים להקדים (אחרת לא יהיו די שעות לחימה מחר)". מאוחר יותר, בשעה 23:55, שיגר פתק נוסף לרמטכ"ל, ובו כתב: "דרו, אני בעד דפיקת הצבא הסורי עד הסוף ללא קשר להישגים קרקעיים וכו', אבל אם נוכל להיכנס לדמשק צריך יהיה לשקול ואינני פוסל זאת מראש. יש לכך יתרונות עצומים – האחד מהם: כניסה לדמשק תאזן את נסיגתנו מהתעלה. משה".³⁵ כאמור, הוחלט שלא להחליט על כיבוש דמשק, אולם ההצעה לצאת למתקפה בחזית הסורית אושרה, וצה"ל המשיך בהכנותיו למבצע שייפתח בבוקר 11 באוקטובר.

34 נראה שכוונתו להוראה שנתן לאלוף חופי לפני שחזר מהצפון (ראה עמ' 651 לעיל).

35 פתקים בחומר משה דיין. (רגשים – במקור)

הכנות למתקפה בחזית הסורית

אלוף פיקוד הצפון מסביר לרמטכ"ל את תוכנית המתקפה

משנפלה ההחלטה ב"קבינט המלחמה" חזר הרמטכ"ל, בשעה 11:10, לחדרו והתקשר לאלוף פיקוד הצפון. הוא הודיע לאלוף חופי על ההחלטה ושמע ממנו את פרטי התוכנית שהתווה. האלוף חופי ציין שהתוכנית מבוססת על התוכנית האופרטיבית "בן-גיל צפון" שהוכנה לפני המלחמה, ופירט אותה:

אוגדה 36, שלה כ-100 טנקים, תבקיע בציר "צין" (מסעדה-מזרעת בית-ג'ן), בין המוצבים 104-105, עד צומת "צין"-שדפה" – הכפר מזרעת בית-ג'ן, כשהמגמה היא להגיע לסעסע. אפשר שכוח יפנה בצירי הרוחב "שבתאי" (טרנג'ה-עין א-נוריה) ו"ציפה" (תל אל-אחמר-חן-ארינבה) לציר הראשי "אמריקה" (קוניטרה-סעסע-דמשק) ויתקדם בציר זה צפונה לעבר סעסע. אוגדה 210 נמצאת באזור מוצב 109 שמדרום לקוניטרה. אפשרות אחת היא שהאוגדה תנוע בעקבות אוגדה 36 על ציר "אמריקה". הרמטכ"ל הציע אפשרות שאוגדה 36 תתפצל ותנוע בשני צירים – בציר "צין" ובציר "שבתאי" או "ציפה", ואוגדה 210 תתקדם בהתאם למידת ההצלחה של אוגדה 36, אבל האלוף חופי ענה שהוא מעדיף שאוגדה 36 תתקדם בציר "צין" בלבד. חופי מסר שיש באוגדה 210 כ-70 טנקים, ובבירור שערך בחדרו הובר לרמטכ"ל שאמורים לתגבר ב-30 טנקים.

אוגדה 146, ולה כ-90 טנקים, תבלום בגזרה הדרומית, מציר "טרויה" (כודנה) עד "אנגולה" (עין דכר). הרמטכ"ל שאל את האלוף הפיקוד אם לא כדאי לעשות הטעיה בגזרה זו – תשובת האלוף חופי אינה ידועה. אשר לסיוע הארטילרי – ברשותו חמישה גדודים. האלוף חופי אמר שהוא יזדקק לכוחות חי"ר נוספים כדי להתקדם בציר ההררי מעבר למזרעת בית-ג'ן, ושברשותו שני גדודים מחטיבת חיר"ם 317.

שעת ה"ש" – 11:00. הרמטכ"ל שאל אם ניתן להקדימה והאלוף חופי השיב שהוא חושב להקדימה ל-10:00. הרמטכ"ל העיר שאם שעת ה"ש" תוקדם עלולה המתקפה להיפתח בלא ש-30 הטנקים הנוספים יגיעו לאוגדה 210, אך מאחר שאוגדה 36 היא התוקפת אין חשיבות רבה לכך. רב-אלוף אלעזר ביקש לראות את מפקדי האוגדות ומפקדי החטיבות בכל שעה שהאלוף חופי ימצא לנכון, והם סיכמו שהרמטכ"ל יגיעו לפיקוד בשעה 05:00 לערך ומשם ייסעו בשעה 06:20 לנפח להיפגש עם המפקדים האמורים. "אתה לא הולך לסינמה הערב, נכון?" – סיים רב-אלוף אלעזר בנימה מבודחת – "אז אני אודיע לך מתי אני בא, ניפגש שם, נלך יחד לראות את המח"טים, נחזור – ונעשה מלחמה, יצחק".³⁶

36 פירוט השיחה – לפי הקלטות בחדר הרמטכ"ל. מועדה – לפי יומן רל"ש הרמטכ"ל. שיחה זו לא נרשמה בשום רשימה מהרשימות שנוהלו בפיקוד הצפון, לפיכך אין בידינו מקור לגבי דברי האלוף חופי. ניתן לעמוד על דבריו מתגובות הרמטכ"ל.

דיון בתגבור פיקוד הצפון בטנקים מבקעת הירדן

הרמטכ"ל התכוון, כאמור, לתגבר את אוגדה 210 ב־30 טנקים מבקעת הירדן. האלוף זאבי, שנכח אותה עת בחדר, התנגד לכך, בטענה שטנקים אלה חשובים להגנת ירושלים. האלוף טל ורב־אלוף (מיל') ידין הסכימו עם האלוף זאבי שאין להפקיר את הציר מיריחו לירושלים, שכן הירדנים עלולים לנצל את "ההזדמנות ההיסטורית לתפוס את ירושלים". רב־אלוף (מיל') ידין הוסיף שעובדת הוצאתם של 30 הטנקים מהחזית תיוודע מיד לירדנים, והאלוף טל ציין שהם גם ידעו לאן הם מועברים. האלוף (מיל') הוד טען לעומתם ש"את חוסיין אפשר לעצור עם טייסת 'סקייהוק'", שכן אין בחזית הירדנית טילי קרקע־אוויר. לשאלת הרמטכ"ל בתוך כמה זמן יוכלו הטנקים להגיע ממקום הימצאם לרמת־הגולן, ענה האלוף זאבי – ארבע־חמש שעות. האלוף טל אמר שמשימתם היא להגן על ציר יריחו-ירושלים והם בכוננות לתנועה מידית צפונה החל משעה 08:00. הרמטכ"ל קבע שיהיו בכוננות לתנועה אך עוד לא יחלו לנוע. "אני מקווה שאתם לא הצלתם את ירושלים, וירושלים לא תהיה זקוקה להם. אם ירושלים תהיה זקוקה להם זה גוט שפֿעט [מאוחר מדי]" – אמר. "מי שיציל את ירושלים, אם זה יקרה, זה חיל האוויר" – הסכים האלוף טל.

הרמטכ"ל אמר שהוא החליט כך "אך ורק בגלל סיבה אחת": אם יחלו לנוע הלילה יהיה בכך משום התרעה לסורים על המתקפה הממשמשת ובאה. יתר על כן, אין צורך בטנקים אלה לגל הראשון של המתקפה. גל זה יחל ב־10:00–11:00 לערך. אם יהיה צורך בהם יהיה זה רק לקראת לילה. האלוף טל חיזק את החלטת הרמטכ"ל וציין שאם הירדנים יתקפו יהיה זה בלילה, שכן הם הפיקו את לקחי מלחמת ששת הימים ולא ינועו בשדרות שריון קטנות ביום.

הרמטכ"ל מעדכן את רב־אלוף בר־לב בתוכנית ל־11 באוקטובר

לאחר ששוחח עם אלוף פיקוד הצפון התקשר הרמטכ"ל, בשעה 01:20 לערך, לרב־אלוף (מיל') חיים בר־לב, מפקד חזית הדרום. עתה הודיע לו שלא יגיע אליו הערב והסביר לו מדוע: "אנחנו אחרי דיון רציני, כולל דיון בקבינט המלחמה... ואנחנו החלטנו, לפי הצעתנו, ללכת מחר למתקפה רצינית בגולן." הוא הסביר את הרקע להחלטה: ידיעות שברז'נ'ייב הציע לניקסון הפסקת אש תוך הקפאת המצב הקיים וההנחה שבדרום לא יוכלו כוחות צה"ל להגיע לקו הפסקת האש, אף לא בתוך שלושת הימים הקרובים. לפיכך "אנחנו רוצים לעשות מאמץ לשבור פה את הקו וללכת לכיוון דמשק". הכוונה היא לרכו את מלוא המאמץ הקרקעי והאווירי בגזרה צרה ולפרוץ לעומק. בכל מקרה אין הוא חושב שכוחות צה"ל יגיעו עד דמשק. גורל ההישג הקרקעי יותנה בלחימת הסורים: "אם הם ימשיכו להיות גיבורים ויילחמו בכל כיס ובכל כיתור ובכל עמדה, אז יהיה לנו קרב קשה מאוד. נעשה הבקעה, ניצור מובלעת, אבל לא תהיה מנוסה ולא נרוץ רחוק. אם תהיה בהלה – יכול להיות שיהיה לנו הישג גדול יותר". הכוונה לפתוח במתקפה לפני הצהריים, להילחם כל היום, "נגיע לאן שנגיע", לייצב את ההישג בלילה, "ואם נרגיש שזה יכול לתת לנו פוש יותר גדול" –

להמשיך עוד יום. ייתכן שבעקבות זאת "יתחילו דיבורים על הפסקת אש". פיקוד הדרום יוכל לתרום למתקפה בכך שימשיך מחר בבלימה "ככל האפשר עם פחות אס-או-אס לבני [מפקד חיל האוויר]", כדי שניתן יהיה לרכז את מלוא מאמץ חיל האוויר למתקפה בצפון. חיל האוויר ימשיך להגן על השמים בדרום ויהיה בכוננות ליירוט, אבל לא יוכל לסייע בתקיפות כוחות הקרקע של האויב.

רב-אלוף בר-לב דיווח על הקרבות שהתנהלו בחזיתו במשך היום, ואמר שחשב על אפשרות לתקוף ביום המחרת. "אני מציע לך לא לעשות מחר שום דברים יזומים, מתוך הנחה שלא יהיה לך אוויר" – הגיב הרמטכ"ל – "...אם יומיים יהיה שקט אצלך יכול להיות שאנחנו יכולים לעשות שם דבר רציני" – הוסיף.

רב-אלוף בר-לב ביקש שהקצ"ר יגיע אליו לתכנון מבצעי חי"ר. "אתה מקבל אותו" – השיב לו רב-אלוף אלעזר, אלא שהערב אי אפשר היה לשולחו, שכן כוח מקחצ"ר יורה עם זוג תותחי אם-102 מג'בל עתקה על מפקדות ויעדים שונים בעורף העיר סואץ. "לידיעתך, אנחנו עוזרים לך" – אמר. ראש לשכת הרמטכ"ל העיר שהכוח כבר חזר, לאחר שירה כשעה, והרמטכ"ל סיפר זאת לבר-לב וסיכם עמו שישלח אליו את הקחצ"ר.

סיכום תוכניות חיל האוויר ל-11 באוקטובר

לאחר השיחה עם רב-אלוף בר-לב שוחח הרמטכ"ל, טלפנית, עם מפקד חיל האוויר. הוא הורה לו לרכז את מאמץ החיל ב-11 באוקטובר בסיוע למתקפה בצפון. אשר לדרום – הוא הבטיח לבר-לב שחיל האוויר יפעל בבוקר נגד מגנן נ"ט מצרי ה"מציק" לכוחות. לפיכך תהיינה לחיל שלוש משימות בפיקוד זה: שמירה על שמים נקיים, מניעת התקדמות כוחות מצריים למפרץ סואץ ופגיעה במגנן הנ"ט מוקדם ככל האפשר. הם סיכמו שבתוך זמן קצר יבוא לחדר הרמטכ"ל תא"ל (מיל') יחזקאל סומך ויצגי את התוכניות בפירוט.

כחמש דקות לאחר מכן הגיע לחדר הרמטכ"ל רמ"א, תא"ל דוד עברי, כדי להציג את תוכניות חיל האוויר. הרמטכ"ל חזר בפניו על ההנחיות שהנחה את האלוף פלד וציין שחיל האוויר לא יתקוף שדות תעופה. תא"ל עברי ביקש לתקוף את שדה התעופה בצלחיה – שממנו תקפו מטוסים מצריים פעמים רבות במשך היום. הוא ציין כי לתקיפה זו נדרשים שמונה מטוסי "פנטום" בלבד, מה גם שממילא אזור הפריצה בחזית הסורית צר ואי אפשר להביא בו מטוסים רבים לכיטוי בבת אחת. בחזית המצרית מתכנן חיל האוויר להקצות מטוסים לסיור והגנה אווירית ומטוסי "סקיהוק" ברצף קבוע לראס סודר, וכן לתקוף את שדה התעופה צלחיה.

בחזית הסורית הכוונה להתחיל את הפעילות עם אור ראשון ולהשמיד ארבע סוללות טילים השולטות על הציר המתוכנן לפריצת כוחות הקרקע – ציר קוניטרה-דמשק. הרמטכ"ל תיקן אותו ואמר שהתכנון טרם הושלם, אך יש שתי אפשרויות פעולה, שאותן הציג על המפה. "זה חשוב מאוד לדעת" – העיר תא"ל עברי – "כי אנחנו כבר נמצאים באמצע תכנון על הציר הזה". לדבריו, השטח קטן מכדי שיהיה אפשר לסייע לפי דרישה: כל כנף תקבל שטח מסוים ותפציץ אותו ברציפות. באור ראשון – עם תקיפת סוללות הטילים

– יתקוף חיל האוויר גם את שדות התעופה הקרובים, כדי למנוע ממטוסי האויב להפריע לכוחות הקרקע וכן ינסו למשוך את מטוסי האויב לקרבות אוויר באזורים רחוקים משדה המערכה הקרקעית.

רמ"א סיים להציג את התוכנית. "אז חסר לי איזה שהוא דבר... חסרות לי מטרות אסטרטגיות" – העיר הרמטכ"ל. כזכור, ראה בהפצצות אלה גורם רב חשיבות, כחלק מהמהלכים שמגמתם להביא את סוריה לבקשה להפסיק את האש. ראש אמ"ן הציע להתרכז בהפצצת מטרות דלק. זאת לנוכח הסימנים שהסורים זקוקים נואשות לדלק, ולנוכח העובדה שחיל האוויר כבר הפסיק את אספקת החשמל לדמשק. רמ"א העיר שחיל האוויר לא יוכל להפציץ הפצצות אסטרטגיות במטס הראשון והרמטכ"ל ענה "מצדי אתה יכול לעשות את זה גם ב־12:00 בצהריים". לפיכך הציע תא"ל עברי שאמ"ן יעביר לחיל האוויר ציון מדויק של המטרות, ובכלל זה שדות תעופה, וחיל האוויר יוכל לתקוף אותם החל משעה 08:00. הרמטכ"ל קיבל הצעה זו.

"מחר זה הקרב שלנו – ה' [בהא הידיעה] – בני הסביר לכם את זה?" פנה הרמטכ"ל, בסיום הדיון שבו תוכננה הפעלת חיל האוויר, לרמ"א, "הסביר טוב" – השיב תא"ל עברי.

השמדת סטי"לים סוריים ופגיעה בחוות מכלי דלק על-ידי חיל הים

עוד בטרם נכנס תא"ל עברי לחדר הרמטכ"ל התקשר לשם, בשעה 01:40, מפקד חיל הים ודיווח לרמטכ"ל שהסטי"לים פגעו בשני סטי"לים סוריים ליד לטקיה. "הוא הטביע שני סטי"לים! כבר שמונה סטי"לים אנחנו דפקנו ולא הפסדנו אחד!" – הגיב הרמטכ"ל בהתלהבות. כמה דקות לאחר מכן, מיד בסיום הצגת התוכנית של חיל האוויר ולאחר שסוכם שיפגע מחר במטרות דלק, התקשר האלוף תלם שוב, דיווח שהסטי"לים הדליקו את חוות מכלי הדלק בבניאס וביקש רשות להצית גם את החווה בטרטוס. הרמטכ"ל אישר זאת והביע את התפעלותו ממבצעי חיל הים: "זה משתלב לנו עם הדלק, עוד חווה. אני אומר לכם, החיל הים הזה תורם להכרעה, תורם להכרעה, משחרר לי מטוסים מחוות הבניאס ומחוות לטקיה".

שיחה בעניין תיקון טנקים פגועים לתגבור הכוחות

מיד לאחר מכן דן הרמטכ"ל עם סגנו בתיקון טנקים שנפגעו בקרבות, כדי לתגבר את הכוחות הלוחמים. הוא קבע שהוא ייסע צפונה לנהל את המתקפה, והאלוף טל יישאר במטכ"ל ויבנה עתודות. לשאלת הרמטכ"ל כמה טנקים יוכלו להצטרף ללחימה ביום המחרת, השיב האלוף טל שיהיו לפחות 30 וייתכן שעד הערב יגיע מספרם ל־60–70, "ואם יהיה מזל אולי גם 100". חיל החימוש מרכז מאמץ ברמת־הגולן, הוא הנחה אותו "הנחיות חמורות ביותר" ובקד"ם העומד להיפתח בעוד כמה דקות הוא יחייב את אג"א לכנות כוחות משימה של מכונאים ולהביאם עם שחר לרמת־הגולן, כשבמקביל יובאו לשם גם צוותי טנקים. לשאלת הרמטכ"ל לגבי תוספת ארטילריה הציע האלוף טל שלא להוביל, בשלב הראשון, ארטילריה נוספת, כדי שלא לסתום את צירי התנועה.

האלוף טל אמר שהוא יערוך קד"ם בשעה 02:00 והציע להפוך אותו לקד"ם רמטכ"ל. רב-אלוף אלעזר אמר שישאירו כקד"ם סגן הרמטכ"ל, אלא שהוא עצמו יאמר בו כמה מילות פתיחה. משהובאה לחדר מפת רמת-הגולן, ועליה התוכניות האפשריות, העיר הרמטכ"ל שהוא נוטה שלא להבקיע, הבקעה נוספת, עם אוגדה 210, אלא לבדוק איך תצליח הבקעתה של אוגדה 36 ובמקרה שתצליח – להחדיר את אוגדה 210 דרכה.³⁷

דיווח הקחצ"ר על מבצע "נתרן" בג'בל עתקה

באותו לילה הופעל כוח של מקחצ"ר בחזית המצרית. בשעה 01:50 לערך סיפר האלוף זאבי לרמטכ"ל שכוח שכלל 14 לוחמים הונחת בג'בל עתקה ו"עשה מהומה גדולה". כתוצאה מידי התותחים הודלקו מחסנים של יחידה עורפית של אחת הדיוויזיות המצריות. קצין חי"ר וצנחנים ראשי – תא"ל עמנואל שקד – הוזמן לחדר הרמטכ"ל, רב-אלוף אלעזר בירכו על תוצאות הפעולה והורה לו לנסוע לפיקוד הדרום, כדי לתכנן את כיבוש פורט סעיד ופורט פואה. המועד למבצע אינו ידוע עדיין, אמר, אבל כזכור ביקש רב-אלוף בר-לב מהרמטכ"ל שישלחו אליו את הקחצ"ר לתכנונו. בכל מקרה, אמר רב-אלוף אלעזר לתא"ל שקד, זו "משימה שלך".

קד"ם סגן הרמטכ"ל³⁸

בשעה 02:00 נפתח בחמ"ל אג"ם מבצעים קד"ם סגן הרמטכ"ל, שבתחילתו נכח גם הרמטכ"ל. עוזרו למחקר של עוזר ראש אמ"ן למחקר – אל"ם גדעון גרא – סקר את היערכות האויב בחזית הסורית: הסורים ריכזו את עיקר הכוח ברצועת ההגנה הראשונה, כאשר כוחות השריון ערוכים בריכוזים פלוגתיים וגדודיים על הצירים וכוחות החי"ר ערוכים במערכים החפזים. בסך הכול נמצאים ברצועת ההגנה הראשונה כ-300 טנקים, מחציתם טנקי קו מסוג טי-34. לא ידוע מספר הטנקים ברצועת ההגנה השנייה ואפשר לשער שנמצאים שם 200-300 טנקים. הסורים מנסים להחיש את בואם של כוחות עיראקיים. חטיבה משורינת עיראקית אחת החלה לנוע וכנראה שתגיע לאזור דמשק "מחר בערב" [כנראה ערב 11-12 באוקטובר] או בבוקר המחרת, וחטיבה משורינת נוספת תגיע לכל המוקדם "מחרתיים" [כנראה 12 באוקטובר], כך שב-11 באוקטובר לא יבוא עדיין לביטוי שום כוח עיראקי בלחימה. הרמטכ"ל סקר בפני הנוכחים את התוכנית המבצעית, משמעות המהלך בחזית הסורית והתוצאות שהוא צופה. "אני רואה את הקרב הזה אולי כהקרב המכריע במלחמה הזו" – אמר. הקרב המכריע הראשון היה הקרב שבו הצליחו כוחות צה"ל להרוץ את הסורים חזרה אל מעבר ל"קו הסגול" וזהו הקרב המכריע השני. קרב זה ישפיע רבות על המשך המלחמה – ככל שיצליח יותר תהיה השפעתו חיובית יותר. אם ייכשל – יחמיר הדבר מאוד את מצבו

37 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

38 קד"ם סגן הרמטכ"ל 110200 באוקטובר 1973.

של צה"ל, אולם הוא עצמו אינו חושש שייכשל.

רב־אלוף אלעזר תיאור את התוכנית המבצעית על הוריאציות שלה: פיקוד הצפון יתקוף בכוח של שתי אוגדות, שבכל אחת כ־100 טנקים, וכן חטיבת "גולני" וחטיבת צנחנים 317. אוגדה אחת תבקיע באזור מוצב 104, ואוגדה שנייה תיכנס בעקבותיה, כדי לחסוך באזורי הבקעה. בהמשך ייתכנו כמה אפשרויות: ייתכן שהאוגדה הראשונה תנוע לעבר ציר קוניטרה-דמשק והשנייה תעבור דרכה, במגמה להתקדם הלאה. אפשרות אחרת היא שאחת האוגדות תתקדם בצירים הצפוניים־מזרחיים. חיל האוויר יפנה את המאמץ העיקרי שלו לחזית הצפון – הוא "יחרוש" את השטח במלוא העוצמה משחר וייתן לכוחות התוקפים סיוע מרבי לאורך צירי ההתקפה.

תוצאות המערכה ייקבעו על־ידי שלושה גורמים: יעל פעילותו של חיל האוויר, מצבו המוראלי של הצבא הסורי "שחטף הרבה אבל אינני יודע האם מספיק" ופעילות כוחות הקרקע. כוחות צה"ל המשתתפים בהבקעה הם כוחות מעולים – חלקם ניהלו מלחמה מזהירה ברמת־הגולן וחלקם כוחות שטרם השתתפו בקרבות. בסוף 11 באוקטובר "נגיע לאן שנוכל להגיע", כאשר יתר הכוחות ייערכו לאפשרות שדיוויזיה משוריינת 1 תנסה לתקוף התקפת־נגד. במקרה כזה "ניתן לה הזדמנות, יתקפו התקפת־נגד, ישברו את הראש" ואז ייתכן שביום המחרת ניתן יהיה לבנות עתודה נוספת, בין השאר הודות לטנקים שיתוקנו, ואז ניתן יהיה להמשיך ולהתקדם לכיוון דמשק. המצב בתום היום השני יושפע גם הוא מהסיוע של חיל האוויר וממוראל האויב וכן מהפעולות האחרות שיינקטו נגד סוריה – בים ובאוויר. רב־אלוף אלעזר הזכיר את פעילותו המוצלחת של חיל הים בהבערת מכלי הדלק ואת פעילות חיל האוויר למניעת הרכבת האווירית הסובייטית. "אנחנו ממשיכים ללחוץ על סוריה בכל התחומים: דלק, חשמל, ים" וייתכן שההצבר של פעולות אלה, בתוספת החשש שכוחות היבשה מתקדמים לעבר דמשק, יביא לתפנית בהערכת המצב של ההנהגה הסורית ויהיו לו "אפקטים פוליטיים כאלה ואחרים". הוא עצמו נוסע לצפון וסגן הרמטכ"ל יהיה מופקד על הזרמת טנקים נוספים לחזית הצפון.

בסיום דבריו יצא הרמטכ"ל את החדר וסגנו הסביר את משמעות המתקפה בחזית הסורית: "המצב הצבאי שלנו קשה, אולם מצבה של סוריה קשה הרבה יותר". "מה שקרה לסוריה בימים האלה לא קרה לה אף פעם, אפשר להגיד בלי מליצות שסוריה בוערת". חיל האוויר הופעל נגדה כזרוע אסטרטגית – פגע במטרות חשמל, דלק, במטכ"ל, ובבירת סוריה. בחזית רמת־הגולן איבדו הסורים כ־500–700 טנקים – מחצית הכוח התוקף. המשימה החשובה ביותר של צה"ל היא לדאוג שלא ייפסק אורך הנשימה ושלא יחדל מלפעול בצורה התקפית, שכן אם יחדל מכך "האמינות של הערכת העוצמה שלנו תקטן ולהם יש כמויות פה – לסורים ולמצרים". "האופנסיבה של מחר נועדה – אם היא תצליח – לתת את מכת המוות האסטרטגית, הייתי אומר אפילו המדינית – לסוריה" ולכן זהו מהלך מכריע וחשוב מאין כמוהו.

סגן הרמטכ"ל סקר את המצב בחזיתות האחרות ואת משימות המטכ"ל: תפקידו לסייע למתקפה על־ידי הזרמת טנקים וצוותים, וכן לסייע לפיקוד הדרום ולפיקוד המרכז במקרה שיתעוררו אצלם בעיות. לא תהיה אפשרות לסייע לפיקוד הדרום באמצעות חיל האוויר,

ואם יתעוררו בעיות יהיה צורך למצוא פתרונות אחרים. אשר לפיקוד המרכז – טנקים ירדניים נעים עתה לעבר סוריה. לא ברור אם ירדן תסתפק בסיוע לסוריה בחזיתה או שמא תפתח חזית נוספת – מול פיקוד המרכז. בפיקוד הושארו טנקים מעטים בלבד – גדוד בציר יריחו-ירושלים, הנמצא גם בכוננות לצאת לפיקוד הצפון, גדוד בג'פתליק ופלוגה בחמדיה. אם אכן יחליטו הירדנים לתקוף יש שני צירים קריטיים, שיהיה צורך לפעול מיד כדי למנוע התקדמות כוחות ירדניים, ובהם ציר יריחו-ירושלים וצירי עמק בית-שאן.

אשר לסיוע לפיקוד הצפון: מקשנ"ר יעמיד את כל טנקי הסנטוריון הנמצאים במרחב שמאילת וצפונה ואת צוותי הטנקים, בכוננות להטסה לרמת-הגולן, בהתאם לצורך שייווצר – אם יחסרו טנקים או דווקא צוותים; חיל החימוש יעשה מאמץ עליון לתקן טנקים; אג"א יקצה אמצעי הובלה בהתאם לצורך; עוזר ראש אג"ם, רמ"ח תוא"ר, וכל הגורמים שעסקו בבניית יחידות חדשות, ימשיכו לבדוק מה עוד ניתן לעשות בתחום זה.

הרמטכ"ל בחמ"ל פיקוד הצפון לקראת המתקפה³⁹

בשעה 06:00 הגיע הרמטכ"ל לחמ"ל פיקוד הצפון והתעדכן בנתוני הסד"כ ובתוכניות. קצין המודיעין הפיקודי, סא"ל חגי מן, הציג נתונים לגבי היערכות האויב, המבוססים על פענוח של גיחת צילום שנערכה ב־10 באוקטובר בשעה 14:30, פענוח שבו לא נעשתה הבחנה שלמה בין כלי רכב תקינים לפגועים. לפי נתונים אלה טנקי הקו טי-34 – ניחים בעמדותיהם. בגזרה הצפונית זוהו כ־100 טנקים, 35 מהם בקדמת המערך ו־43 בעורף. גדוד עתודה מרוכז, בן 34 טנקים, נמצא בצומת מעץ. מעבר לכך המערך האחורי הרגיל – בפיזור גדול. בגזרה הדרומית זוהו גם כ־100 טנקים, חלקם פגועים. בסך הכול נמצאים בחזית 250–300 טנקים. פריסת הארטילריה לא השתנתה ולא ברור מה ממנה נטוש. במוצב החרמון הסורי התגלתה מחלקת טנקים. בבוקר תהיה גיחת צילום נוספת, אולם לא יהיה זה לפני 07:45, שכן עד אז צפויים באזור ערפילי בוקר, לכן יהיה התצ"א מפוענח רק בצהריים.

אלוף הפיקוד הציג את סד"כ כוחותיו ותוכניתו: אוגדה 36 כוללת את חטיבה 7, שלה 65 טנקי סנטוריון, ו"כוח כץ", שלו 30 טנקי כאלה. לאוגדה 210 70 טנקים, והיא מורכבת מחטיבות 9 ו־179. לאוגדה 146 – 90 טנקים. בשעה 13:00 אמור להגיע גדוד סנטוריון נוסף ["כוח נתי"] שיצטרף לאוגדה 210. בסך הכול בסד"כ הפיקוד 255 טנקים ועם הצטרפות הגדוד הנוסף יהיו בידו 285 טנקים.

התוכנית היא להבקיע בין המוצבים 104 ו־105 ולהשתלט על רכס המחצבה ותל דהור, במגמה לפתוח אפשרויות להתקדם בצירים הצפון מזרחיים ["צין", "פלד"], או בצירים הדרום מזרחיים ["שבתאי", "ציפה"] המובילים לציר הראשי קוניטרה-דמשק ["אמריקה"] ולהתקדם צפונה.

בשלב הראשון יעסיקו שתי האוגדות האחרות את כוחות האויב בגזרותיהם ויביימו, ככל הניתן, הבקעה, תוך שחיקה מינימלית של כוחות צה"ל. להסחה זו סיכוי טוב להשפיע, שכן

39 יומן רל"ש הרמטכ"ל; רשימות נציג מחלקת היסטוריה, סא"ל אברהם זוהר, שנלווה לרמטכ"ל בביקור זה.

הסורים חוששים יותר לגזרה הדרומית, ומפקד דיוויזיה שריון 1 מאלתר כוחות כדי להגן על גזרה זו. סיוע האוויר ישרת גם הוא את מטרת ההסחה – הוא יופעל בהדרגה מדרום לצפון, כאשר המערך הצפוני, שבו מתכוונים כוחות הקרקע להבקיע, יופצץ רק בשלב האחרון: סמוך לשעת ה"ש" יפציצו מטוסי פנטום את המערך שבקרבת קו הפסקת האש בפצצות כבדות, ולאחר מכן יוחל בסיוע ארטילרי מסיבי ובכלל זה ירי סוללות ארוכות טווח לעבר ארטילריית האויב בגזרה, הכוללת כ-60 סוללות. חיל האוויר יתקוף בגזרה המרכזית, כדי להטעות את האויב ולפגוע בריכוזים של טנקים במהלך ההבקעה.

אחרי ההבקעה של אוגדה 36 ישנן כמה אפשרויות להמשך: הראשונה – לצרף עוצבה מאוגדה 210 לאוגדה 36; השנייה – להכניס את אוגדה 210 בעקבות אוגדה 36 ולהפנותה דרך הצירים הדרומיים-מזרחיים ("שבתאי" ו"ציפה") לציר המרכזי ("אמריקה"); אפשרות שלישית – להחדיר את אוגדה 210 בדירוג בציר הראשי – אפשרות זו בת-ביצוע במקרה שהמערך הסורי יתמוטט ואז תהיה זו הדרך הקצרה ביותר.

הרמטכ"ל הציע לשקול אפשרות שדווקא אוגדה 36 תנוע בצירים הדרומיים-מזרחיים, במגמה להגיע במהירות לציר המרכזי ולמוטט את המערך הסורי, ואוגדה 210 תמשיך בצירים הצפוניים, אולם האלוף חופי אמר שמול יתרון זה עומד היתרון שאם האוגדה המבקיעה תנוע בצירים הצפוניים, יגיעו כוחות צה"ל במהירות לעומק רב יותר. הבעיה הראשונה במעלה היא הפריצה דרך השטח הקדמי – הממוקש – שלא נמצא לו פתרון מניח את הדעת. אם כוחות צה"ל יתגברו על שטח זה, יהיו אפשרויות הפעולה בהמשך פתוחות. הוא סיפר שמפקד אוגדה 36 גמר את תכנונו מאוחר ולכן הוא טרם ישב עמו על התוכנית – אלא שיגר אליו בפתק את החלופות. שעת ה"ש" נקבעה ל-10:00 – האוגדה עצמה תעמוד בלוח זמנים זה, שכן כוח כ"ץ הגיע הישר לשטחי כינוס, אולם לא ברור אם השעה מתאימה לחיל האוויר.

בתגובה לכך אמר הרמטכ"ל שלחיל האוויר תפקיד מכריע במתקפה ולפיכך לא אכפת לו לדחות את שעת ה"ש" בשעה אם יהיה בכך להוסיף ליעילות הסיוע האווירי. הוא ציין שלמתקפה העתידה להיפתח אותו היום חשיבות אסטרטגית ראשונה במעלה והיא מהלך מפתח – על רקע האיזון העדין בחזית המצרית. פיקוד הדרום נערך לפעול במשך היום ואולי גם היום הבא ללא סיוע אווירי. הבעיה בחזית הדרום היא חוסר היכולת להוציא לפועל מהלכים שיוציאו את המצרים משיווי משקל. מצד שני אין גם ביכולת המצרים לצאת למהלך מכריע, שכן הם ערוכים בראש-גשר צר, שכל אימת שהם מנסים להרחיבו הם סופגים אבדות רבות. הרמטכ"ל סיפר שהמצרים פיתחו טכניקת לחימה שלפיה הם תוקפים גלים-גלים, בכל גל גדוד עם נגמ"שים רבים ומעט טנקים; גדוד החי"ר נעצר במרחק כשני ק"מ מכוחות צה"ל ויורה מסכי נ"ט; "הורגים בהם כ-1,000 איש ונגמר גדוד ובא גדוד חדש. אך נפגעים מצדנו ארבעה-חמישה טנקים". "כמו סינים" – תיאר הרמטכ"ל את פעולתם "השאלה היא מה ייגמר קודם: טילים, סינים או טנקים". חיל האוויר קיבל פקודה "לחרוש את הרמה" – הוא תוקף עתה טילי אס-איי-2 ו-אס-איי-3. לנוכח הפגיעה ברכבת האווירית הסובייטית לחלב נראה שטילי אס-איי-6 לא יבואו לידי ביטוי בלחימה היום.

בשלב זה, בשעה 06:30, הגיע לחפ"ק הפיקוד מפקד אוגדה 146 – תא"ל משה פלד. הרמטכ"ל המשיך את הסברו לגבי אופן הפעלת חיל האוויר: כולו יופעל ברמת-הגולן,

במעגלים קבועים ועם הגנה רבה נגד יירוט. לדבריו עוצמת חיל האוויר "לא רעה למשך עוד מספר ימים". עוד ציין הרמטכ"ל את התלבטותו לגבי אופן הפעלת אוגדה 36 והביע דעתו שלא רצוי שאוגדה 210 תנהל גם היא קרב הבקעה. אשר לאוגדה 146 – אם כוחות אויב יתקפו בגזרתה "יהיה אולי לא רע". תא"ל פלד אמר שלא נראה לו שיתקפו שכן הם זרעו מוקשים רבים בצירים – כוחות צה"ל נתקלו בהם ביום הקודם (בניסיונותיהם לגשש ולמצוא פרצות במערך הסורי). אם כוחות האויב בגזרה הדרומית ייסוגו ייתכן שאוגדה 146 תיכנס כאוגדה שלישית לשטח סוריה – אמר הרמטכ"ל. תא"ל פלד ציין בכעס שצה"ל איבד את כושר ההרתעה שלו. לפיכך "צריך שישלמו מחיר עצום, ואפילו הרג בדמשק, כדי שהעם הזה לא יעשה את זה שוב. מחיר הדם שהם ישלמו יקבע".

קבוצת פקודות בחפ"ק אוגדה 36 בתל שיבאן

בשעה 06:40 טסו הרמטכ"ל ובני לווייתו, שאליהם הצטרפו גם אלוף פיקוד הצפון ואל"ם יששכר ("ישכה") שדמי, לחפ"ק אוגדה 36 בתל שיבאן. בדרך עברו על פני נפח והרמטכ"ל ביקש לעשות סיבוב נמוך מעל למקום וסקר טנקים פגועים של צה"ל ושל האויב שנראו ליד הגדרות. משם המשיכו ונחתו בשעה 07:00 בתל שיבאן. במקום נכחו, בין היתר, מפקד אוגדה 36 – תא"ל רפאל איתן, תא"ל מנחם ("מן") אבירם, אל"ם דויד, מפקד האגד הארטילרי של אוגדה 36 אל"ם בני ארד, מח"ט 7 אל"ם אביגדור ("יאנוש") בן-גל ומח"ט 1 אל"ם אמיר דרורי. ובהמשך הצטרף מפקד אוגדה 210 – אלוף דן לנר.⁴⁰

מפקד אוגדה 36 ביקש לדחות את שעת ה"ש" מ-10:00 ל-11:00 והציג את עיקרי תוכניתו: לפרוץ באזור מצפון לג'ובתא אל-חשב ומדרום לציר "צין", לכבוש את תל דהור וצומת חדר, לנוע בשני צירים, להגיע למזרעת בית-ג'ן ולהציב אבטחה דרומה. קצין המודיעין האוגדתי, סא"ל דני אגמון, ציין שלאויב באזור הפעולה כ-110 טנקים: גדוד בתל שמס וכ-70 טנקים באזור ההבקעה. שדות המוקשים הונחו בחזית מגנני הנ"ט. רעש טנקים נשמע באזור תל דהור וכוחות צה"ל ירו ארטילריה לעבר המקום. עם זאת לא הפגזו הסורים בארטילריה בלילה האחרון.

עתה עבר תא"ל איתן לתיאור התוכנית: חטיבה 7, שלה 104 טנקים וכן חרמ"ש מיחידה 269, תפרוץ בשני אזורי פריצה ברוחב 600-700 מטרים מצפון לג'ובתא אל-חשב, תכבוש את אלטרנג'ה, ותפעל בשלב הראשון נגד תל דהור מעורפו. זאת עד שתגיע לשם חטיבה 1. משימתה העיקרית של חטיבה 1, המתוגברת בארבעה טנקים, היא כיבוש תל דהור. היא תנוע בעקבות חטיבה 7, תכבוש את תל דהור ותטהר שטח מצפון לו, עד ג'ובתא אל-חשב. עם הגעת חטיבה 1 לתל דהור תפנה חטיבה 7 צפונה – לצומת חדר – ותפתח שני צירים

40 תיאור דרכה של הפמליה והנוכחים בתל-שיבאן מסתמך על מסמך שנכתב על-ידי סא"ל זוהר, בכותרת: "ביקור הרמטכ"ל בפקוד הצפון, ב-11 באוקטובר 73 ואישור תוכניות של פיקוד הצפון לקראת מתקפה לתוך סוריה" – במסמך זה הסתמך על רשימותיו מעת האירוע. תיאור קבוצת הפקודות מבוסס על מקור זה, על רשימותיו בכתב-יד, וכן על יומן רל"ש הרמטכ"ל.

המובילים ליעד המתקפה – מזרעת בית-ג'ן. כל ציר ייפתח על-ידי גדוד והגדוד השלישי יוכנס בציר שבו תהיה ההצלחה גדולה יותר. אם ההתקדמות תהיה קשה תשתנה תוכנית זו: גדוד אחד יבלום ושני האחרים יתקדמו.

תא"ל איתן ציין ששילובם של לוחמי יחידה 269 יצר בעיה: הם צורפו לחטיבה 7 כדי לסייע לה בלחימה בקטע המסובך – בין שני הקווים הסגולים. לא ידוע היכן המיקוש בשטח זה ולכוחות האויב הנמצאים בו יש נשק אישי רב. חיילי יחידה 269 צורפו לטנקים כדי שישתקו את כוחות החי"ר של האויב, אך המשימה אינה נראית להם. לפיכך אמר שהוא מעדיף להטיל את המשימה על חיילי "גולני". הרמטכ"ל קיבל את המלצתו.

תא"ל איתן תיאר את אופן פריצה שדות המוקשים שבקו הראשון והתנועה לתל דהור, ג'ובתא אל-חשב וצומת חדר – בצומת זה יש מגנן נ"ט וגדוד טנקים, לפיכך תונחת שם אש ארטילרית כבדה וקטיושות. אם לא תיתקל בהתנגדות רבה צפוי שחטיבה 7 ויחידה 269 יגיעו לכפר [חדר?] ולפטמה.

מפקד האגד הארטילרי ציין שלרשותו עשרה גדודים, והסביר את תוכנית הסיוע ומפקדי חטיבות 7 ו-1 הסבירו את תוכניות הפעולה של חטיבותיהם. הרמטכ"ל ואלוף הפיקוד הורו למפקד האוגדה להישאר, יחד עם החפ"ק שלו, מחוץ לאזור המערכה.

אלוף הפיקוד סיכם שיש לתקוף "במלוא הדחיפות במלוא מובן המילה" ולהוציא את האויב משיווי משקלו. דחיפות זו נובעת מכך שהכוחות הסוריים מותשים, אין להם כמעט שריון ויש להם בעיה לארגן שריון להגנה. כן נובעת הדחיפות מהמצב בגזרה המצרית. לפיכך "אין לנו אלטרנטיבות, ואם טנקים נעצרים – יילקח [היעד] בחי"ר". כל חיל האוויר יופעל בגזרה, אולם לא יטיל פצצות כבדות – כדי לא ליצור מכשולים לטנקים. בגזרה הדרומית, ובעיקר באזור רפיד, יופעל חיל האוויר מסיבית. פריצת אוגדה 36 היא "רק שלב ראשון" שאחריו תיתכנה כמה אפשרויות: "התפתחות [המערכה] לדמשק, כיבוש, או טיהור גזרה רחבה עם אוגדה 146 אם ניתן לפרוץ ממנה [ואם] נקבל טנקים [לאוגדה] 210".

בשעה 07:45 סיכם הרמטכ"ל את קבוצת הפקודות האוגדתית. הוא תיאר את ההתפתחויות בחזית המצרית, שם המצב רציני אבל "פחות קשה מאשר כאן". אין ביכולת כוחות צה"ל להשמיד את ראשי-הגשר המצריים וגם לא לחצות את תעלת סואץ. הם יוכלו לעשות זאת רק אם שתי הדיוויזיות המשוריינות יחצו גם הן את התעלה ויוכו בקרבות עם כוחות צה"ל – צה"ל מייחל לכך וממתין להן, אולם עד כה טרם חצו. לנוכח מברקים המצביעים על אפשרות של הפסקת אש קרובה, הזמן הוא קריטי ויש להכריע בנקודה החלשה – סוריה. הוא תיאר את הפעולות שננקטו וינקטו במגמה לשבור את סוריה: הפצצת דמשק והפסקת אספקת החשמל אליה, טיבוע סטי"לים ופגיעה ברכבת האווירית הסובייטית. הוא ציין שדיוויזיה עיראקית נעה לעבר סוריה וצפויה להצטרף בתוך יומיים-שלושה ושירדן החליטה לסייע לסוריה.

לכן אנו יוצאים לקרב שיש לו חשיבות מכרעת למלחמה, יוצרים עובדה שאנו מעבר לקווי הפסקת האש ולכיוון דמשק. היום אל תגיעו לדמשק – אין לכם כוח [לכך], אך ניצור תנאים כדי לזכות בתפנית ולהפסקת המלחמה, אם אסד לא יבקש הפסקת אש נבצע עוד ונביאם להכרח להיכנע. מצבם חמור: "צבא נשבר – ילדים יילחמו" – כך מתבטאים [הסורים?]. זהו קרב הכרעה ומוכרח ללכת.

רב־אלוף אלעזר חזר בפניהם על ניתוחו בקד"ם בדבר שלושת הגורמים שיכריעו את מידת ההצלחה: "א. אתם והטנקים; ב. חיל האוויר; ג. כושר העמידה של האויב" והציג את הצפי שלו לגבי כושר עמידתו של האויב. כן סיפר שארצות־הברית נענתה לבקשות הרכש של ישראל: "מה שאנחנו רוצים – יכולים לקבל הכול". ישראל ביקשה 80 מטוסי פנטום – ב־11 באוקטובר אמורים להגיע שלושה ולמחרת שלושה נוספים, כן הגיעו 300,000 פגזי 105 מ"מ וטילי טאו. מטוסי גלקסי הועמדו להובלה וכך ניתן לקבל טנקים, כאשר כל מטוס יכול לשאת שלושה טנקים אם־60.

לאחר סיכום הרמטכ"ל הצטרף מפקד אוגדה 210. הוא סיפר שאוגדתו לחמה אמש עד השעה 18:30, וכשניסתה לפרוץ שוב בערב נתקלה בתגובה מהירה של אש ארטילרית וקטיושות. כוחותיו עייפים מאוד. יש לו 60 טנקים ושלושה גדודי ארטילריה. כוונתו להעסיק את האויב בקו החל מהשעה 09:00, לאחר מכן ייכנס לאורך הכביש, שהוא ממוקש. מפקד אוגדה 36 העיר שאם התקדמותו בציר "צין" תוכתר בהצלחה, ינועו כוחות מאוגדתו דרומה לכיוון אוגדה 210. הוערך שאוגדה 36 תגיע ליעדה [מזרעת בית־ג'ן? סעסע?] לקראת "ש" ועוד 6. לפיכך ביקש הרמטכ"ל שהאוגדה אכן תתקדם לכיוון הציר הראשי – קוניטרה-דמשק ("אמריקה").

הרמטכ"ל בחפ"ק פיקוד הצפון לקראת פתיחת המתקפה

בשעה 08:50 חזרו הרמטכ"ל ובני לווייתו וכן אלוף הפיקוד לחמ"ל הפיקוד. "שלחנו הכוחות ללחימה ועכשיו בואו נחשוב הלאה מה אנחנו עושים הלילה ולמחר" – אמר הרמטכ"ל. יש לתכנן מה יש לעשות במקרה שתתגשם הנחה פסימית, שכוחות צה"ל יתקדמו לעומק של 8–10 ק"מ בלבד ויהיה עליהם ללחום יום נוסף. יש צורך לתת את הדעת על השאלה מהיכן ניתן "לגרד" טנקים נוספים כדי שיהיה אפשר להתקדם עוד מהלך. אפשרות אחת – אם הירדנים לא יפעלו בגזרת פיקוד המרכז ניתן יהיה לשגר צפונה גדוד טנקי שרמן הנמצא בבקעת הירדן. אפשרות שנייה – לשלוח צוות קרב חטיבתי מאוגדה 146. אפשר להקימו, למשל, על בסיס חטיבה 4 שאינה במגע. אלוף הפיקוד הטיל ספק באפשרות זו, מחשש שמפקד דיוויזיה משוריית 1 יפעל בגזרה זו, אולם הרמטכ"ל העריך שהוא לא יפעל שם – "אם הוא חכם הוא ינוע צפונה". רב־אלוף אלעזר הזכיר שסעסע (שהיא יעד המתקפה) מרוחקת 40 קילומטרים מדמשק, וקבע שעל כוחות צה"ל להגיע בלילה הקרוב עד לטווח של ירי טיל "עברי" לדמשק.

בהמשך, בשעה 09:50, התקשר עוזר ראש אמ"ן למחקר מהמטכ"ל ועדכן את הרמטכ"ל בהתפתחויות האחרונות: ברמת־הגולן נותרו טילי קרקע־אוויר והם מופעלים נגד מטוסינו. ייתכן שהגיעו טילים ברכבת האווירית הסובייטית שנחתה בשדה התעופה הבינלאומי של דמשק. עתה עושה דרכה לסוריה רכבת אווירית נוספת. אשר לדיוויזיה העיראקית: חטיבת טנקים אחת נמצאת כבר בסוריה – בדמשק, או אולי בינה לבין החזית – וחטיבה שנייה – מספר 12 – נמצאת בדרך מחבניה או רוטבה. ההנחה היא שהסורים יעשו הכול כדי להגן על דמשק ולא ייסוגו בקלות. בחזית המצרית נראה שעוצבות נוספות לא חצו את התעלה מזרחה, הועברה לבטח אספקה ואולי סוללות טילי קרקע־אוויר. המאמץ המצרי

להתקדם דרומה, לכיוון שרם א־שייח', נמשך. המצרים חוששים שצה"ל יתקוף את פורט סעיד ומודאגים ממצבה של סוריה. לכן פנו ללבנון בבקשה שתמנע אפשרות שכוח צה"ל יחדור לפת"חלנה, וביקשו גם מירדן לסייע לסוריה.

צבא ירדן ערוך במערך חירום מגננתי, לכל דיוויזיית חי"ר חטיבת טנקים, הטנקים הדיוויזיוניים מרוכזים ולא קודמו לפתחי הצירים. בחזית ערוכות שתי דיוויזיות חי"ר וטנקים של דיוויזיות שריון. הלחץ על ירדן להיחלץ לעזרת סוריה נמשך. ידוע ששיגרה חטיבה לסוריה, אולם היא טרם אוכנה. להערכת תא"ל שלו מותנית הפעלת צבא ירדן במידת הצלחתה של המתקפה בצפון – אם תצליח ירכו הלחצים על חוסיין לסייע לסוריה. אם תיכשל – נראה שכוחות ירדניים יופעלו בחזית פיקוד המרכז. עוד סיפר עוזר ראש אמ"ן למחקר שסעודיה ריכזה כוחות, כולל מסוקים, באזור תבוכ, ייתכן לכיבוש האיים סנפיר או טיראן. ב־10 באוקטובר הפציץ מטוס טופולב־16 את אבו־רודס וכתוצאה מהפצצה נהרגו שישה אנשים. ייתכן שהמטוס חדר מסעודיה.⁴¹

פגישה בין שר הביטחון לסגן הרמטכ"ל בעניין רכש

בעוד הרמטכ"ל מלווה את ההכנות למתקפה בפיקוד הצפון, נשאר כאמור סגנו במטכ"ל, כשמשמיותיו: לארגן כוחות נוספים, לדאוג למגננה בפיקוד המרכז ולפתור בעיות, אם ייווצרו, בפיקוד המרכז ובפיקוד הדרום.

בשעה 08:00 הגיעו שר הביטחון, עוזרו, מזכירו הצבאי ושלישו לחדר סגן הרמטכ"ל ונועדו עמו לשיחה בנושא רכש מארצות־הברית. האלוף טל העלה בפני השר את בעיית סדרי הקדימה – מה רצוי שיגיע קודם – לאו (LOW) או טאו (TOW). לדעתו חלק מטילי הטאו צריך להגיע לפני פצצות המצרר והאיי־פי־די־אס. השר סיכם שראש אג"ם יהיה במגע ישיר עם משרד הביטחון בעניין רכש ויקבע את סדרי העדיפויות בחלוקה ליחידות.⁴² בשעה 08:45 נועד סגן הרמטכ"ל עם עוזר שר הביטחון לשיחה בנושא. עוזרו, תא"ל אריה לוי, סיפר שטילי הלאו מתחילים להגיע היום והטיל על רמ"ח תוא"ר לטפל בחלוקתם. אכ"א החל בקורסים מזורזים למדריכים לשימוש בנשק החדש, ולאחר הכשרתם יופנו להדריך את הכוחות.⁴³

41 יומן רל"ש הרמטכ"ל; רשימות רמ"ח היסטוריה.

42 יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל. עצם קיום הפגישה נזכר גם ברשימות רמ"ח היסטוריה. למעשה קבע הרמטכ"ל כבר בבוקר שסגן הרמטכ"ל יקבע את סדרי הקדימות לגבי הציוד הנדרש מארצות־הברית (ראה עמ' 640, 643 לעיל).

43 רשימות רמ"ח היסטוריה.

פגישה בין האלוף זאבי ואלוף פיקוד המרכז בנושא המגננה בפיקוד

בזמן שסגן הרמטכ"ל נעדר מהמצפ"ה היה האחראי במקום אלוף זאבי. בשעה 09:30 נועד האלוף זאבי עם האלוף יונה אפרת, שהחליפו, חמישה ימים לפני פרוץ המלחמה, בתפקיד אלוף פיקוד המרכז. האלוף אפרת תיאר את היערכות הכוחות בפיקוד ואת שליטתו: מפקדת הפיקוד נשארה במקומה, המוצבים מאוישים כולם. בנערך נמצאים 33 טנקים, באילת – 20, במלחה (אולי אלמליח?) – 38 ובחמדיה – שתי פלוגות. כוח "חרוב" עם תותחי נ"ט (תנ"טים) מתנייעים מחטיבה 16 מוצב בגדה המערבית, בקו הקדמי פרוסות ארבע "קשתות" ועד כה לא היו כל חדירות מירדן. ערביי הגדה המערבית לא עוררו כל מהומות. על כל ציר נבנה מערך גרודי לפחות, אולם חסרים כוחות הנדסה וכן חומרי נפץ. האלוף אפרת סיפר שהוא המליץ בפני שר הביטחון להרוס לפחות אחד הגשרים על הירדן, אך השר התנגד לכך ואמר שהוא מעדיף שהגשרים יישארו פתוחים.⁴⁴

אישור תוכנית חיל הים

בשעה 09:40 הציג רמ"ח הים לאלוף זאבי את תוכניות חיל הים לפעילות בלילה הקרוב בסוריה: הכוונה לפשוט בחצות, בכוח שיושט בסטי"לים, על גשר אל-אברש ולנסות שוב להבעיר את חוות הנפט בטרטוס, שכן בניגוד לחוות המכלים בבניאס, שהפעולה בה הוכתרה בהצלחה, לא הובערו המכלים בטרטוס. הכוונה לעשות זאת באותו כוח שיפשוט על גשר אל-אברש, בדרכו חזרה. כוח זה יוכל גם לשמש כמארב וכפיתיון לסטי"לים הסוריים שעוד נותרו בטרטוס. האלוף זאבי אישר את התוכנית⁴⁵ והיא אושרה גם על-ידי סגן הרמטכ"ל, שחזר לחדרו בשעה 09:55. האלוף טל הורה גם לרמ"ח ים להתכונן לתכנון מבצע "אור ירוק", להכין נט"קים לקראת אפשרות הוצאתו לפועל ולהפעיל את שייטת 13 לפגיעה בכלי שיט מצריים בנמל ע'רדקה⁴⁶ – זאת, כך נראה, בעקבות פגישתו עם שר הביטחון, שבה גילה השר התלהבות מהמבצע.⁴⁷

רעיונות לפעולה בחזית המצרית

בשעה 09:58 שוחח סגן הרמטכ"ל עם רב-אלוף (מיל') בר-לב על אפשרויות הפעולה בחזית הדרום, הכינו לאפשרות שייערך "אור ירוק" ודיווח לו על המצב בחזית הצפון.⁴⁸ בשעה 10:10 שוחח עם הרמטכ"ל, שהיה בחמ"ל פיקוד הצפון, ומסר לו שלדעת רב-אלוף בר-לב סיימו המצרים את השלב הראשון במתקפתם והם ינסו לפרוץ באמצעות הדיוויזיות

44 שם.

45 שם.

46 יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל.

47 ראה להלן דיווחו של האלוף טל לרמטכ"ל.

48 יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל.

המשוריינות. רב־אלוף בר־לב מצפה שהם יעבירו אותן אל ממזרח לתעלת סואץ באותו היום – 11 באוקטובר, או למחרת – 12 באוקטובר, ורוצה למנוע אפשרות שיפרצו בשלושה מקומות; זאת ניתן לעשות בסיוע חיל האוויר. כן הציע לפעול מסיבית בעורף האויב, באמצעות כוחות מקחצ"ר. האלוף טל סיפר לרב־אלוף אלעזר ששר הביטחון התלהב ממבצע "אור ירוק". למבצע זה מיועדת מפקדתו של האלוף מרון, אבל רב־אלוף בר־לב אינו מוכן לוותר עליו. הוא עצמו אינו ממליץ על הוצאת המבצע לפועל "אם אפשר אחרת". תגובת הרמטכ"ל לדברי סגנו אינה ידועה, אבל בהתייחסו למתקפה בחזית הצפון, העומדת להיפתח בעוד פחות משעה, אמר שאינו שותף לאופטימיות של הכוחות.⁴⁹

לאחר שיחתו עם הרמטכ"ל שוחח האלוף טל שוב עם רב־אלוף בר־לב, אמר לו שתהיה דילמה בעניין הפעלתו של חיל האוויר בצפון בלבד והורה לו לתכנן פשיטות של יחידות מקחצ"ר, בצינו שהן חשובות יותר מההתקדמות לפורט סעיד.⁵⁰

שיחות במטכ"ל בעניין הפעילות הצפויה בחזית המצרית

בעת שיחתו של האלוף טל עם רב־אלוף בר־לב נכנס לחדר ראש אמ"ן ועדכן את הנוכחים בהתפתחויות האחרונות: הוא סיפר להם על המטוסים הסובייטיים הנמצאים בדרך לסוריה, ועל היחידות העיראקיות העושות דרכן אליה. לפי הידוע לאמ"ן, חטיבה משוריינת ראשונה הגיעה לסוריה וייתכן שתהיה ברצועת ההגנה הסורית השנייה לקראת ערב והחטיבה המשוריינת השנייה תגיע בעוד כ־60 שעות. בהמשך התערב בשיחה עוזרו למחקר ואמר שאין ודאות בכך שהחטיבה הראשונה אכן הגיעה לסוריה.

אשר למצרים: האלוף זעירא ציין שאין ידיעות שדיוויזיות השריון עומדות לצלוח את תעלת סואץ, וטען שאסור לתת להן להיכנס לסיני כאשר חיל האוויר מושקע כולו בצפון. האלוף טל הסכים עמו. הוא הזכיר ש־11 באוקטובר הוא יום ה"ע" ועוד ⁵¹⁶ ונראה שהמצרים ערוכים לצלוח עתה. סביר שפעילות חיל האוויר בשעות הבוקר שימשה להם סימן שצה"ל מרכז את מאמציו בצפון, ולפיכך ייתכן שיקדימו את השלב השני של מתקפתם ביום. הוא הזכיר שכבר ב־10 באוקטובר הפעילו המצרים לחץ על כוחות צה"ל כדי להקל על סוריה. האלוף טל סיפר שרב־אלוף בר־לב מעריך שאם יפרצו בשלוש גזרות לא ניתן יהיה לבלום את הפריצה והוסיף שגם הוא סבור כך. רב־אלוף בר־לב ביקש שמפקדת קחצ"ר תתכנן ללילה הקרוב פשיטות על מפקדות של ארמיות ודיוויזיות כדי לשבש את השליטה, והאלוף טל הורה לה לתכנן פשיטות, בהיקף של עד שני גדודים – זאת במגמה לחסוך בכוח אדם ובמסוקים. בשעה 10:40 התקשר אליו סגנו של אלוף פיקוד הדרום – אל"ם אורי בן־ארי, שביקש לשוחח עם הקחצ"ר, והאלוף טל הבטיח לו להפעיל שני גדודי צנחנים בעורף המצרי – האחד בעורף קנטרה והאחר בעורף אסמאעיליה. לנוכח תוכנית זו ירדה, לעת עתה,

49 על עצם קיום השיחה – שם. על תוכנה – רשימות רמ"ח היסטוריה.

50 שם.

51 למעשה היה זה יום ה"ע" ועוד 5.

מהפרק תוכנית ההתקדמות לפורט סעיד, שלמענה ביקש בר-לב, ב־10 באוקטובר, לשלוח אליו את הקחצ"ר. ראש אמ"ן הציע להשתלט בכוח של גדוד על ג'בל עתקה ולהישאר בו כבסים קבע, והאלוף טל התקשר לרב-אלוף בר-לב ושאלו לדעתו לגבי רעיון זה.⁵²

פקודת אג"ם-מבצעים למתקפה ברמת-הגולן ולכלל הפעילות ב־11 באוקטובר

על סמך סיכומי הרמטכ"ל וסגנו פרסם אג"ם-מבצעים את פקודת המבצע שלפיה "צה"ל יצא למתקפה ברמת-הגולן וישמיד הצבא הסורי תוך ביצוע בלימה בפיקודים מרכז ודרום, החל מ־111100". השיטה: "תקיפת רמת-הגולן ביום לאחר ביצוע 'ולריאן',⁵³ השמדת הצבא הסורי, ייצוב קו בצומת 'שדפה'-'אמריקה' תוך ביצוע בלימה ניחת בפיקוד המרכז ובלימה ניידת בפיקוד הדרום". יום ה"ע" ושעת ה"ש" – 11 באוקטובר בשעה 1100. פיקוד הצפון יתקוף, באמצעות שלוש האוגדות, ישתלט על צומת "צין"-'שדפה' ויהיה מוכן להמשיך בציר "שדפה" עד צומת "'שדפה'-'אמריקה'". הפיקודים דרום ומרכז יבלמו במרחביהם ופיקוד המרכז גם ימנע פריצת אויב במרחבו. חיל האוויר יתקוף שדות תעופה במרחב סוריה, יבצע "דוגמן 5"⁵⁴ במרחב רמת-הגולן ויתן סיוע התקפי מסיבי לכוחות הקרקע התוקפים. חיל הים יוציא לפועל את המבצעים: "ברוש" – פגיעה בגשר על נהר אל-אברש בסוריה ו"מגבית 10" – טיבוע כלי שיט בע'רדקה שבזירת ים סוף באמצעות שייטת 13 ויתקוף מערך של סטי"לים באזור טרטוס במקביל למבצע "ברוש".⁵⁵

המתקפה מעבר לקו הפסקת האש בחזית הסורית

המידע עם היציאה למתקפה על המגעים להפסקת אש

כזכור, הוכרע הדיון כיצד לפעול ב־11 באוקטובר משנודע כי ברית-המועצות הציעה לארצות-הברית לשקול החלטה לקרוא להפסקת אש והוערך שהיא צפויה בקרוב. עם תום הדיון עדכן מנכ"ל משרד ראש הממשלה, מרדכי גזית, את שגריר ישראל בארצות-הברית, שמחה דיניץ, בהחלטה שהתקבלה וברקע לה: נראה שהסובייטים ילחצו להשיג הפסקת אש כדי לעכב את התקדמות כוחות צה"ל, את הרחבת שליטתם בשטח הסורי ואת שבירת הצבא הסורי. הפסקת אש מהירה מאוד תשאיר בידי המצרים את הישגיהם ממזרח לתעלה.

52 שם.

53 מבצע להשמדת טילי קרקע-אוויר ברמת-הגולן באמצעות ארטילריה.

54 מבצע להשמדת טילים אלה באמצעות חיל האוויר.

55 אג"ם-מבצעים, 111920 באוקטובר 1973.

גזית הסביר את הסיבה להעדפת המאמץ המידי בחזית סוריה על מאמץ בחזית המצרית ואת מטרות המתקפה: "ריסוק ככל האפשר של הצבא הסורי, התקדמות אל מעבר לקווי הפסקת אש עד כדי איום על שליטי סוריה כי צפויה סכנה של דמשק" – איום העשוי לאלץ את הסורים להסכים להפסקת אש, או לחלופין ישפר את כושר המיקוח המדיני למקרה שהפסקת אש תיכנס בטרם השתפר המצב בחזית המצרית. אם הסורים יסכימו להפסקת אש והמצרים יסרבו לכך, יוכל צה"ל להמשיך בחזית הדרומית במאמץ צבאי מתוכנן להדיפת הכוחות המצריים.

במברק הובעה גם ההנחה שהמהלך ישפיע על ירדן שלא להיכנס למלחמה, או לכל היותר להסתפק בהשתתפות מוגבלת ביותר בטריטוריה הסורית בלבד, צוין בו כי בתכנון המהלך נגד הסורים ייכלל איום על דמשק, והודגש כי אין כוונה לכבוש את העיר. השגריר התבקש להסביר את כל הנאמר לעיל לשר החוץ האמריקני.⁵⁶

בהמשך דיווחו השגריר דיניץ והציר מרדכי שלו על פגישות שקיימו עם שר החוץ האמריקני, שבהם נודעו פרטים נוספים על היוזמה הסובייטית והפעילות בעקבותיה:

במברק משעה 23:30⁵⁷ סיפר הציר שלו פרטים נוספים על הפגישה שלו ושל השגריר עם עוזרו של שר החוץ האמריקני, ברנט סקורופוט, בשעה 21:30. הוא סיפר שסקורופוט הוא שביקש לראותם, בשמו של קיסנינג'ר. בפגישה זו אמר שקיסנינג'ר נפגש באותה עת עם הנשיא ניקסון, בעקבות הצעה של ברית-המועצות לנשיא לשקול הצעת החלטה משותפת הקוראת "רק להפסקת אש" ("A Simple cease-fire"). הרוסים ביקשו לקבל תשובה עד לשעות אחר-הצהריים בארצות-הברית (קרי ערב בישראל), אך קיסנינג'ר, המתייעץ עתה עם הנשיא, מקווה שיוכל לדחות את התשובה עד ליום המחרת, בהשתמשו כתירוץ בהתפטרותו של סגן הנשיא.⁵⁸ כן אמר סקורופוט שעל ישראל להמשיך לעשות ביבשה את כל מה שהיא יכולה, אך לא לעשות דבר העלול להפריע לניקסון לקבל את החלטתו, כגון הפצצת קהיר. דיניץ הזהיר את קיסנינג'ר שאל לארצות-הברית להיענות לפנייה הסובייטית לאחר המהלכים השליליים השונים שנקטו הסובייטים מאז פתיחת המלחמה, ובהם שליחת "רכבת אווירית בממדים עצומים", שכן יהיה בכך הישג סובייטי. יתר על כן, דיניץ סיפר ששוחח שעה קלה לפני כן עם שר החוץ, אבא אבן, הנמצא בניו-יורק, ושמע ממנו שאין במועצת הביטחון כל נטייה להחלטה ואין כל לחץ מצד מצרים לקבל החלטה. כן הבהיר שישראל לא תציית לכל החלטה שבעקבותיה יישאר כוח ערבי מעבר לקווי 6 באוקטובר.⁵⁹

בשעות לפנות בוקר של 11 באוקטובר דיווחו דיניץ ושלו על העמדה שגיבשו, באותו שלב, נשיא ארצות-הברית ושר החוץ שלו, בתגובה להצעה הסובייטית. קיסנינג'ר, שנפגש עם דיניץ ושלו בשעה 02:00 [20:00 שעות וושינגטון] לפגישה בת שעה ורבע, סיפר להם

56 מגזית לדיניץ, 110130 באוקטובר 1973.

57 כל השעות הנקובות בקטע זה הן לפי שעון ישראל, אלא אם צוין אחרת.

58 סגן נשיא ארצות-הברית ספיירו אגניו, התפטר באותו יום, על רקע קבלת שוחר.

59 משלו לגזית, 102330 [101730] באוקטובר 1973.

שהנשיא ניקסון נוטה להסכים להצעת הסובייטים שתביא להחלטה על הפסקת אש כנראה בשעות הלילה של יום חמישי 11 באוקטובר לפי שעון ניו-יורק [בוקר 12 באוקטובר שעון ישראל]. ההחלטה תתקבל הודות ל"תרגיל" שלפיו הרוסים והאמריקנים יסכימו ביניהם על הימנעות מהחלטה ויבקשו מהבריטים להגיש החלטה כזו על הפסקת אש והקפאת המצב הצבאי⁶⁰. דיניץ ושליו סיפרו שדיניץ נאבק קשות נגד מגמה זאת והביא לכך שקיסניג'ר ייפגש שוב, עוד באותו הלילה, עם הנשיא ניקסון כדי להשיג דחייה. דיניץ הפציר בגזית לתת לו מושג כמה ימי לחימה דרושים להשלמת ההישגים בחזית הסורית, תוך שציין כי זו השאלה המכריעה לגבי יכולתו לתאם עם קיסניג'ר אסטרטגיה משותפת.⁶¹

השגריר דיניץ סיפר כי לאחר פגישה זו נותר עם קיסניג'ר בארבע עיניים. בפגישה זו סיפר קיסניג'ר שהיה עליו להיאבק בנשיא ובכל האדמיניסטרציה, הרואה בהמשך הלחימה ערעור שארית מעמדה של ארצות-הברית במזרח התיכון ומאמינה שהאינטרסים האמיתיים של ארצות-הברית קשורים לעולם הערבי. לשאלת קיסניג'ר איזו דרך חלופית יוכל לנקוט, השיב דיניץ שלרעתו צריך ניקסון להשיב לרוסים שארצות-הברית מצדדת בהפסקת אש, אך תוך חזרה לקווי הפסקת האש, "מפני שאין להעניק יתרון לתוקפנים". אם הרוסים ידחו זאת יציע ניקסון להמתין להכרעה בשטח. קיסניג'ר השיב כי אכן השתמש בנוסחה כפולה זו עד אותו היום, אולם הזכיר שכבר בתחילת המלחמה הזהיר שלא יוכל למשוך את העניין מעבר ליום ג', 8 באוקטובר, זאת משום ש"מכר" לניקסון את הרעיון שצה"ל ינצח במלחמה בתוך יומיים-שלושה, לאחר שיגייס את מילואיו. רעיון זה, אמר, התבסס על ההערכות שקיבל מ ישראל.⁶²

מדבריו אלה ניתן היה להבין שיכולתה של ארצות-הברית להתנגד להחלטה על הפסקת אש המקפידה את המצב, נחלשה לאחר שישראל לא הצליחה לעמוד בצפי המשותף לשתי המדינות ולהפוך את הקערה על פיה. עם זאת יצר קיסניג'ר את הרושם שניתן יהיה לדחות את מועד קבלת ההחלטה, אבל לא לזמן רב. עוד קודם לכן דיווח דיניץ שקיסניג'ר התקשר אליו בשעה 04:10 וסיפר שהצליח לקבל את הסכמתו של הנשיא ניקסון לדחות את התשובה לסובייטים ליום המחרת. שר החוץ האמריקני חזר והפציר בו להיוודע כמה ימי לחימה עוד דרושים לישראל וביקש לקבל תשובה במהירות. דיניץ ציין שטרם הראה לקיסניג'ר את המברק שבו פורטו התוכניות ל-11 באוקטובר, כי הוא ממתין להראות לו אותו יחד עם התשובה לשאלה כמה זמן עוד דרוש לצה"ל.⁶³ לחצו של קיסניג'ר לקבל תשובה לגבי משך הזמן הדרוש לצה"ל נמשך. בשעה 05:40 התקשר שוב לדיניץ ושאלו על כך. באותה שיחה ביקש מדיניץ שיחזור ויסביר לראש הממשלה שאם ארצות-הברית לא תשתתף במהלך הסובייטי יגישו הערבים הצעה להפסקת אש וזו תתקבל, שכן ארצות-הברית לא תוכל להתנגד לה ותימנע מהצבעה. עתה אמר קיסניג'ר, לראשונה, שהוא "מוכן לנסות לתמרן

60 דגש שלי – ש"ג.

61 מדיניץ לגזית, 110330 [102130] באוקטובר 1973; משלו לגזית, 110601 [110001] באוקטובר 1973.

62 מדיניץ לגזית, 110530 [102330] באוקטובר 1973.

63 מדיניץ לגזית, 110430 [102230] באוקטובר 1973.

עד יום שישי בערב" (12 באוקטובר בערב שעות ניו־יורק, קרי שחר 13 באוקטובר שעות ישראל).⁶⁴ עוד מסר דיניץ, שכאשר הוא סקר בפני קיסניג'ר את המצב הצבאי, שאלו שר החוץ האמריקני אם כוחות צה"ל עברו את קווי הפסקת האש ברמת־הגולן, ולתשובתו, שלמיטב ידיעתו טרם עשו זאת, הגיב קיסניג'ר: "Why don't you?"⁶⁵.

פניותיו אלה של דיניץ עוררו בירורים בדרג המדיני והצבאי.⁶⁶ בשעה 11:30, זמן קצר אחרי שהמתקפה כבר נפתחה, הורה מנכ"ל משרד ראש הממשלה לשגריר דיניץ למסור לקיסניג'ר שהפעולה הצבאית בחזית הסורית במגמה שתוארה במברק קודם, מתחילה באותו היום לפני הצהריים. "אנו מקווים להכרעה בחזית הסורית תוך 48 השעות הקרובות. אנו מניחים כי פעולה זו תאפשר לנו להשיג בשבוע הבא שינוי משמעותי בחזית הדרומית עלידי ריכוז המאמץ שם".⁶⁷ כאשר להפסקת האש: יש להתנגד להפסקת אש המשאירה בידי המצרים את הישגיהם ממזרח לתעלה ומאלצת את ישראל להפסיד הישגים בחזית הצפונית. האפשרות המיטבית: החלטה על הפסקת אש מותנית בחזרה אל קווי 6 באוקטובר בשתי החזיתות. הוא ציין כי בישראל מודעים לקושי שקיסניג'ר שרוי בו במאמציו להרוויח זמן. אין כוונה ליעץ לו כיצד לנהוג. הוא עצמו העלה אפשרות שאולי יצליח לדחות את ההחלטה, דחייה שתאפשר להשיג הכרעה בחזית הסורית. חיוני שהפסקת האש תמצא את כוחות צה"ל עם הישג משמעותי בחזית הסורית.⁶⁸

בשעה 15:55 הבריק מנכ"ל משרד ראש הממשלה לשגריר דיניץ כי "לפי ידיעות מהימנות ישנו תהליך הסלמתי של היחלצות סובייטית בסיוע למלחמה נגד ישראל, במיוחד בסוריה. בתהליך זה החלה רכבת אווירית המביאה ציוד סובייטי, לרבות טילי אס־איי־6, לשדות תעופה בצפון סוריה". השגריר דיניץ התבקש להעביר מידע זה לשר החוץ האמריקני ולהודיע לו גם את דבר הפצצת שדות התעופה, לאחר שידווח לו בקוד שהיא יצאה לפועל.⁶⁹ ואמנם השגריר דיניץ הודיע על כך לד"ר קיסניג'ר.⁷⁰

המידע שבידי דיניץ לא היה חדש לקיסניג'ר. עוד בטרם הספיק דיניץ לספר לו עליו, התקשר אליו קיסניג'ר, בשעה 16:45 [10:45 שעות וושינגטון], ומסר לו שבידיו ידיעות מהימנות על רכבת אווירית מברית־המועצות לסוריה וסיפר לו ששיגר מחאה חריפה לסובייטים. בתגובה אמר לו דיניץ שגם להם בארצות־הברית ידיעות בנושא זה.⁷¹ אשר לקבלת הציוד מארצות־הברית לישראל – כמשך 10 באוקטובר נמסר לשגריר דיניץ שהממשל האמריקני בודק את אפשרויות העברת המטוסים ארצה. דיניץ האיץ לקבל

64 מדיניץ לגזית, 110630 [110030] באוקטובר 1973. דגש שלי.

65 מדיניץ לגזית, 110630 [110030] באוקטובר 1973.

66 ראה דברי הרמטכ"ל, עמ' 721 ודברי שר הביטחון בערב, עמ' 731 להלן.

67 דגש שלי – ש"ג.

68 מגזית לדיניץ, 111130 באוקטובר 1973.

69 מגזית לדיניץ, 101555 באוקטובר 1973.

70 מדיניץ לגזית, 101735 [101135] באוקטובר 1973.

71 מדיניץ לגזית, 101715 [101115] באוקטובר 1973.

את הציוד במהירות, תוך שהוא קושר זאת ברכבת האווירית הסובייטית.⁷² לקראת בוקר 11 באוקטובר דיווח ששר החוץ האמריקני הטיל על עוזרו, ג'וזף סייסקו, לדאוג ל-20 מטוסי צ'רט⁷³, אולם עד מועד פתיחת המתקפה לא נודע שנמצא פתרון ושהציוד מתחיל להגיע.

הרמטכ"ל ושר הביטחון מלווים את המתקפה בצפון

בשעה 11:00 החלו כוחות פיקוד הצפון בהתקפה. הרמטכ"ל ישן כשעה ומחצה וכשהתעורר, בשעה 11:55, עדיין אותו אלוף הפיקוד ודיווח שכוח יוסי בן-חנן עבר את שדה המוקשים ופרץ בו פרצות.⁷⁴ בשעה 12:00 הציג לו סגנו של אלוף הפיקוד, תא"ל יקותיאל אדם, את התוכנית להמשך: הכוונה להתקדם בכוח של שתי אוגדות, בגזרה צרה ככל האפשר, בצפון, כאשר הם מאובטחים באגפם הצפוני על-ידי מורדות החרמון. להערכתו "באם היום הולך טוב תגיע לשם [למזרעת בית-ג'ן] מחר לפני הצהריים". תא"ל אדם טען שאין להתקדם בלילה משום שטנקי האויב מצוידים בתאורה אינפרא-אדומה. להערכתו, אם אכן יגיעו הכוחות לפני הצהריים של 12 באוקטובר ליעדם, ניתן יהיו לפרוס שם ארטילריה ולירות לפאתי דמשק.⁷⁵ בשעה 12:06 התקשר הרמטכ"ל לסגנו ודיווח לו שכוחות צה"ל נמצאים לפני טרנג'ה ושבתל דהור יש "מנוסה כללית".⁷⁶

בשעה 12:06 הגיע לחמ"ל שר הביטחון, ואלוף הפיקוד הסביר לו את המצב ואת התוכנית: חטיבה 7 פורצת לכיוון מזרעת בית-ג'ן, ואפשר שתגיע לציר קוניטרה-דמשק. אחריה מתקדמת חטיבת "גולני" על גבי 70 זחל"מים והיא מיועדת לעלות על הרכס הגבוה ולטהרו. אוגדה 210 תיכנס באחת משתי אפשרויות: או בציר קוניטרה-דמשק – במקרה שהדבר לא יחייב פריצה נוספת, או בעקבות אוגדה 36.⁷⁷ הרמטכ"ל הסביר לשר הביטחון שהפריצה היא "צרה לגמרי" ושהמגמה היא להשתלט על האזור שבו נמצאת הארטילריה הנגררת של הסורים, שאינה יכולה לסגת, ולייצב קו.⁷⁸ השר סיפר שרב-אלוף בר-לב מעריך שדיוויזיות השריון המצריות תצלחנה בלילה הקרוב או ביום המחרת ותפתחנה אז במתקפה. לפיכך יש להתכונן לאפשרות שאי אפשר יהיה להקצות מטוסים לפיקוד הצפון ושחיל האוויר יועבר החל מהלילה הקרוב לסיוע לדרום.⁷⁹ השר הביע שביעות רצון מההתקדמות, אולם לנוכח האפשרות שהעלה בדבר אי הקצאת חיל האוויר, הביע דעתו שאין "להתעסק

72 מדיניץ לגזית: 102330 [101730] באוקטובר 1973; 110030 [101830] באוקטובר 1973; 110601 [110001] באוקטובר 1973.

73 שם, שם.

74 יומן רל"ש הרמטכ"ל. עובדת כניסתו של הרמטכ"ל לחמ"ל ועדכונו מצוינת גם ב"היסטוריה/צפון" וברשימות ראובן רון.

75 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

76 שם; "היסטוריה/צפון". לפי רשימות רמ"ח היסטוריה דיווח לו האלוף טל שהוא עוסק עכשיו בתוכניות לפעולה בחזית הדרום.

77 עובדת בוא השר – לפי שלושת המקורות. פירוט השיחה מופיע ב"היסטוריה/צפון".

78 שם.

79 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

עם השטח הקרוב", אלא להתקדם במהירות, בציר הקצר ביותר האפשרי, לכיוון דמשק, ולהמשיך להתקדם אפילו בלילה, שכן "כל מטר נוסף לדמשק – חשוב".⁸⁰ בשעה 12:20 הלכו השר והרמטכ"ל לתא הפיקוד של חיל האוויר בחפ"ק הפיקוד. שם הסביר שר הביטחון לרמטכ"ל את ההתפתחויות המדיניות: שר ההגנה האמריקני, שלזינגר, מתכוון להטיל וטו על כל שיגור של מטוסים אמריקניים לישראל, "באם ילך לו אצל ניקסון – לא טוב".⁸¹ המתוחות בין המעצמות מחריפה: הרוסים סגרו את גרמניה המזרחית בדומה למה שעשו לפני פלישתם לצ'כוסלובקיה. "נתנו לכאורה סימני התערבות".⁸² השר סיפר שנשלח שדר שבו התבקש שר החוץ האמריקני לדחות את כינוס מועצת הביטחון ב-48 שעות, וסיפר שלהערכתו (של קיסינג'ר?) כנראה ניתן למשוך עוד כמה שעות לאחר קבלת ההחלטה.

הרמטכ"ל ביקש אישור לירות ארטילריה או "עברי" לעבר דמשק, אך השר דחה את בקשתו ואמר ש"רק כמה קילומטרים לפני דמשק זה יספיק". הוא הדגיש שיש צורך רק לאיים על דמשק ולא להיכנס אליה. בעת שהותם בתא הפיקוד של חיל האוויר שם נודע להם שחיל האוויר שיתק מספר שדות ושטוסים סוריים ממריאים משדות תעופה בצפון הרחוק ואינם מעזים להתקרב לחזית.⁸³

בשעה 12:35 נועדו שר הביטחון, הרמטכ"ל ואלוף פיקוד הצפון לדיון על המהלך הבא. קודם לכן, בשעה 12:30, דיווח אלוף הפיקוד לרמטכ"ל שיש ידיעות שסורים מסתלקים ממוצב "החדירה", שיירה גדולה נעה מחץ-ארנבה לג'בה וחיל האוויר תוקף אותה.⁸⁴ הרמטכ"ל גרס שאם יתאמתו הידיעות שהמערך הסורי מתמוטט, יש להכניס כוח של אוגדה 146, תחת פיקודה של אוגדה 210, בציר קוניטרה-דמשק. האלוף חופי התנגד לכך וטען שאם אכן יוכנס כוח מאוגדה 146 רצוי להכניסו בציר הנפט ולטהר את כל השטח.⁸⁵ הרמטכ"ל הורה לאלוף הפיקוד להורות למפקד אוגדה 146 להכין חטיבה אחת לתנועה, וסיכם להמתין עוד כחצי שעה ואז יוחלט, לפי ההתפתחויות, באיזה ציר תוכנס.⁸⁶ השר אמר לרמטכ"ל שאם ייווכח לדעת "שהעסק נשבר" יעביר את חיל האוויר, וכן את האלוף (מיל') הוד, לפיקוד הדרום, כדי לקדם את פני האפשרות שצפה רכ"א-אלוף בר-לב – פריצת הדיוויזיות המשוריינות, והרמטכ"ל ביקש להמתין ולא להעבירו עוד. בשעה 12:39 עזב שר הביטחון את חפ"ק הפיקוד.⁸⁷

בשעה 12:40 אמר הרמטכ"ל שברירת הכוחות הסוריים מחץ-ארנבה מחזקת את האפשרות להכניס את אוגדה 210 בציר קוניטרה-דמשק. בשעה 12:45 הורה להכניסה מיד לקרב

80 שלושת המקורות וכן יומן חפ"ק כנען.

81 יומן רל"ש הרמטכ"ל. לשר הביטחון נודע על כך ממברקי השגריר דיניץ.

82 לא ידוע מהיכן נודע הדבר לשר. מכל מקום, בחומר שבידינו, ובכלל זה מברקי דיניץ, אין כל רמז לכך.

83 שם.

84 רשימות ראובן רון.

85 שלושת המקורות. הכוונה כנראה לגזרה הדרומית.

86 צירוף של שלושת המקורות.

87 יומן רל"ש הרמטכ"ל; "היסטוריה/צפון".

והאלוף חופי הורה כן את מפקד האוגדה.⁸⁸ בשעה 13:18 הורה הרמטכ"ל לאלוף הפיקוד לגשש מה המצב בגזרה הדרומית, שכן ייתכן שהגזרה שמול אוגדה 146 ריקה מאויב. "לא לתקוף, רק למשש" – אמר.⁸⁹

קודם לכן, בשעה 13:00, נודע לרמטכ"ל שסגנו הורה להעביר את ה"עברי" מפיקוד הצפון לפיקוד הדרום. הרמטכ"ל הטיל וטו על ההעברה ולכן התקשר אליו האלוף טל. בשיחה ביניהם הסביר הרמטכ"ל את הסיבה להחלטתו – ייתכן שייווצר בלילה מצב שפיקוד הצפון יישאר ללא סיוע אוויר, "ואז תקבל אתה [בדרום] את בני ושלי [בצפון] יישאר לפחות ה'עברי'".⁹⁰ באותה שיחה שאל הרמטכ"ל את סגנו אם יש ידיעה פוזיטיבית על צליחת הדיוויזיות המשוריינות המצריות, ומשנענה בשלילה הביע דעתו שייתכן שיצליחו רק באותו הלילה ויתקפו רק למחרת "וזה טוב". במקרה כזה יוכל פיקוד הדרום לקבל את כל חיל האוויר לסיוע. כן ביקש הרמטכ"ל מהאלוף טל להקים מיד מפקדה לאיסוף שלל ברמת־הגולן.

לאחר שיחתו עם סגן הרמטכ"ל שוחח הרמטכ"ל עם ראש אמ"ן. האלוף זעירא סיפר לו שאין כל סימן לכך שכוח ירדני נכנס לסוריה וידוע שהירדנים שלחו את כל המובילים שלהם לעיראק. אשר לכוח העיראקי – הוא סיפר לו את שסיפר עוזרו למחקר לסגן הרמטכ"ל: מרכיבים מדיוויזיה משוריינת נתגלו בדרכם לסוריה, ייתכן מאוד שחטיבה אחת נמצאת כבר בסוריה, על-פי חישוב לוח הזמנים ייתכן שהיא ליד דמשק, אך אין כל הוכחה לכך. אשר לרכבת האווירית הסובייטית – שישה מטוסים נשלחו באותו הבוקר והוחזרו. האלוף זעירא המליץ לתקוף שדות תעופה שבהם נוחתים מטוסים אלה בעת היותם שם, "שידעו שמפסידים מטוסים". לדבריו, הטילים שהופעלו באותו היום ברמת־הגולן הם מאלה שהובאו לסוריה ביום הקודם. הדבר חמור ויש להרתיע את הסובייטים מלהמשיך ברכבת האווירית.

לנוכח דברי ראש אמ"ן העריך הרמטכ"ל שאפשר שבמקרה שיתברר לנשיא מצרים שמצבה של סוריה חמור יחליט להעביר את הדיוויזיות המשוריינות אל ממזרח לתעלה. להערכתו, גם אם יצליחו באותו היום נראה שלא יתקפו אלא ביום המחרת, לפיכך החליט שלא להעביר את המאמץ האווירי דרומה, אלא "לגמור את סוריה כמה שאפשר".⁹¹

בשעה 13:40 ביקש הרמטכ"ל להתעדכן לגבי התקדמותה של אוגדה 36. משהתברר לו שכוח החרד יגיע רק בתוך כחצי שעה לצומת "ציפה" – "צין" טען שההתקדמות אטית מדי, שכן השאיפה הייתה שבשעה 14:00 יהיו כוחות צה"ל כבר במזרעת בית-ג'אן. "זה בקושי 'בן-גיל'" אמר והורה להגביר את קצב ההתקדמות בציר הצפוני – "צין".⁹²

בשעה 14:00 התברר ששר הביטחון נמצא באוגדה 36 וביקש לעבור לאוגדה 210.⁹³

88 שני המקורות.

89 שלושת המקורות.

90 יומן רל"ש הרמטכ"ל. עצם השיחה בנושא מצוינת גם ברשימות רמ"ח היסטוריה.

91 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

92 שלושת המקורות.

93 "היסטוריה/צפון"; רשימות ראובן רון.

לשאלת הרמטכ"ל למיקום הכוחות הקדמיים של אוגדה 210, נאמר לו שהם עדיין על ה"קו הסגול".⁹⁴ כמה דקות לאחר מכן – בשעה 14:10 – נודע שכוח אוגדה 210 מופגז ובשעה 14:32 נודע שיש לו נפגעים מירי נ"ט של האויב. אלוף הפיקוד הורה למפקד אוגדה 36 לכבוש את תל אחמר ולנוע בציר "שבתאי" לכיוון ציר "אמריקה", שבו נמצאת חטיבה 179 מאוגדה 210. בשעה 14:35 נודע שכוח מאוגדה 36 מגיע בקרוב לצומת "שבתאי" – "קורט" ואלוף הפיקוד הורה למפקד אוגדה 210 לתאם עם מפקד אוגדה 36 אפשרות שהחטיבה האחורית שלו תיכנס בציר שפתחה אוגדה 36.⁹⁵

בשעה 14:20 שוחח הרמטכ"ל, טלפוני, עם סגנו. האלוף טל, שחזר כמה דקות לפני כן מלשכת ראש הממשלה,⁹⁶ סיפר שראש הממשלה והשר גלילי ביקשו לדעת לכמה ימי לחימה זקוק צה"ל להשגת היעדים בחזית הצפון, זאת כדי שיוכלו לכלכל את פעולותיהם בחזית המדינית. אשר לחזית הדרום סיפר האלוף טל שמטוסים מצריים תקפו את כוחות צה"ל וגרמו אבדות רבות לשיירה לוגיסטית.

הרמטכ"ל סיפר לסגנו שהוא קבע את "גבול השטח החדש שלנו" בפינה הצפונית של רמת-הגולן בקו שגבולו הצפון [מערב] החרמון והדרום [מזרח] סעסע. הוא סיפר, כי בניגוד למגמתו המקורית – לחסוך באזורי הבקעה ולהעביר אוגדה דרך אוגדה – החליט שכל אוגדה תפרוץ לעצמה דרך: אוגדה 210 נעה על ציר קוניטרה-דמשק ואוגדה 36 בציר הצפוני יותר. קצב ההתקדמות אטי, בעיקר בשל הקרקע. התנגדות האויב אינה חזקה.⁹⁷ בשעה 14:40 התקשר שלישי הרמטכ"ל אל האלוף טל ומסר לו בשם הרמטכ"ל שרצוי לפגוע ברכבת האווירית הסובייטית על-ידי תקיפת שדות תעופה וציין שגם שר הביטחון מצדד בכך. סגן הרמטכ"ל העביר את הבקשה למזכיר הצבאי של ראש הממשלה וכעבור כחמש דקות השיב תא"ל ליאור שיש אישור לפגוע במטוסי ה"אנטונוב", אבל רק בהיותם על הקרקע.⁹⁸ בשעה 14:55 דיווח האלוף טל על האישור לשלישי הרמטכ"ל וזה העבירו לידיעת הרמטכ"ל.⁹⁹

באותן דקות התברר, כנראה, שחטיבה 179, שנעה חזיתית על ציר "אמריקה", נתקלה במגנן נ"ט וסופגת אבדות רבות. האלוף חופי טען שאוגדה 210 הוטלה לקרב מוקדם מדי, ובשעה 14:45 הורה הרמטכ"ל להחזירה.¹⁰⁰

אשר לאוגדה 36 – השאיפה הייתה שתתקדם צפונה ככל האפשר. בשעה 15:30 התקשר הרמטכ"ל למפקד האוגדה ושאלו אם יוכל להגיע למזרעת בית-ג'ן, שכן המגמה היא להגיע שמה עוד באותו היום. תא"ל איתן השיב בחיוב.¹⁰¹

94 שם.

95 שם; "היסטוריה/צפון".

96 על פעולות סגן הרמטכ"ל ראה להלן עמ' 713–715.

97 עצם קיום השיחה נרשם ביומן רל"ש הרמטכ"ל; הפירוט – לפי רשימות רמ"ח היסטוריה.

98 שם.

99 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

100 שם; "היסטוריה/צפון". למעשה לא הוחזרה האוגדה, והסיבה לכך אינה ברורה מהמקורות שבידינו.

101 שם; רשימות ראובן רון.

בשעה 15:50 שוחח הרמטכ"ל עם מזכירה הצבאי של ראש הממשלה. תא"ל ליאור סיפר לו שדובר מלכתחילה על פרק זמן של 48 שעות (עד לקבלת ההחלטה על הפסקת אש במועצת הביטחון) ולפיכך נראה לו שניתן יהיה להמשיך להילחם עד שעות הערב של 13 באוקטובר. הרמטכ"ל אמר שפרק זמן זה יוכל להספיק להשגת היעדים בצפון, אך אין לו תחושה לגבי ההתרחשויות בדרום והוא מסופק אם בפרק זמן זה ניתן יהיה לשפר את המצב שם.¹⁰²

בשעה 15:53 הגיע שר הביטחון לחמ"ל הפיקוד¹⁰³ והרמטכ"ל מסר לו את דברי תא"ל ליאור.¹⁰⁴ בשעה 16:00 נועדו השר, הרמטכ"ל ואלוף הפיקוד לרון במגמות להמשך. הרמטכ"ל קבע שברצונו להגיע בסיום המתקפה עד לאעוג' ולסעסע. בלילה הקרוב ברצונו לבסס קו בתוואי החרמון – צומת "פלד" – "מסגד" (מזרעת בית-ג'ן) וצומת "מסגד" – "אמריקה". השר אמר שיש להגיע למצב שבו יקימו קול צעקה שצה"ל עומד לעלות על דמשק. היום, אמר השר, רוצות מעצמות-העל הפסקת אש מטעמים שלהן, ולא משום שהמצרים והסורים רוצים בכך. יש להביא לכך שגם הסורים ירצו הפסקת אש – זאת על-ידי התקדמות שתציור רושם שצה"ל מרכז כוחות לכיבוש דמשק. לפיכך יש להשקיע מאמץ מרבי כדי להתקרב ככל האפשר לדמשק. איום זה ניתן להשיג בירי ארטילרי לפרברי דמשק. הרמטכ"ל הציע לירות "עברי", השר התנגד לכך והעדיף ירי ארטילרי.¹⁰⁵ האלוף חופי העיר שהוא אכן הורה להציב את תותחי ה-175 מ"מ בעמדה קדמית בטור המתקדם וסגנו, תא"ל אדם, הוסיף שאם יגיעו כוחות צה"ל לסעסע, יוכלו פגזי תותחי ה-175 מ"מ להגיע לפרברי דמשק.¹⁰⁶

בעקבות שיחה זו הודיע אל"ם שדמי, בשעה 13:15, למפקד אוגדה 36 ששר הביטחון הורה שיגיע במהירות מרבית לציר "שדפה" 50 (מזרעת בית-ג'ן) ולאבטח את הציר צפונה משם עד "צין" 56. בשעה 16:23 הודיע אל"ם שדמי למפקד אוגדה 210, שהכוח הקדמי שלו היה אז ב"אמריקה" 32, שעליו לתפוס בלילה את הצמתים "מסגד" – "קורט" (מחנות חלס) ו"מסגד" – "אמריקה", ולפי הוראת שר הביטחון עליו לנוע מהר ככל האפשר ולשלוט על היעד הסופי של המתקפה – צומת "מסגד" – "אמריקה" (צומת סעסע). הוא הדגיש שאין להיכנס ליישוב סעסע, אלא לשלוט על הצומת.¹⁰⁷

בעת פגישת השר והרמטכ"ל התקשר האלוף (מיל') יריב לשר הביטחון ושוחח עמו לגבי פרסום דבר המתקפה. השר סיכם שנוסח ההודעה יעובד כאשר הוא יגיע חזרה לתל-אביב. לרמטכ"ל אמר שר הביטחון, בשעה 16:20, שיש להנחות את דובר צה"ל שההודעה תהיה

102 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

103 "היסטוריה/צפון"; רשימות ראובן רון.

104 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

105 קודם לכן ביקר, כאמור, שר הביטחון באוגדות הלוחמות. בביקוריו, בשעה 13:10 באוגדה 36 ובשעה 15:00 באוגדה 210, הדגיש את החשיבות העליונה שהוא מייחס לכך שכוחות צה"ל יגיעו לטווח שממנו יהיה ניתן להפגז את דמשק בתותחים (אוגדה 36 – מחברות וסיכומי אירועים, 9-13 באוקטובר 1973).

106 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

107 "היסטוריה/צפון"; רשימות ראובן רון.

על דעת ראש הממשלה. הרמטכ"ל סבר שאין לפרסם כל הודעה לפני השעה 20:00. השר אמר שאם יתברר שכוחות צה"ל אינם מתקדמים יותר יש לפרסם הודעה. בכל מקרה, אמר, יש לקדם ארטילריה כדי לירות לפרכרי דמשק.

הרמטכ"ל דן עם אלוף הפיקוד וסגנו כיצד להפעיל את אוגדה 146. האלוף חופי טען שיש להפעילה בגזרה הדרומית. כן דנו ביעדים ללילה הקרוב וליום המחרת, ובשאלה אם צריך ואם כדאי להתקדם מעבר לאעוג'. שאלה נוספת שנבדקה היא אפשרות העברת כוח לחזית הדרום. האלוף חופי הסב את תשומת לבו של הרמטכ"ל שאם ברצונו להפנות דרומה את גדוד השוט שיועד לצפון, יוכל לעשות זאת, שכן הוא עדיין מובילים, והרמטכ"ל הורה להפנותו דרומה.¹⁰⁸

בשעה 16:40 דיווח אל"ם שדמי לרמטכ"ל שמסוקים סוריים נחתו במזרעת בית ג'ן והביאו תגבורות לכוח הסורי שם.¹⁰⁹ בשעה 17:07 אמר הרמטכ"ל ש"נסתפק במה שהשגנו להלילה"¹¹⁰ והורה לקדם ככל האפשר את תותחי 175 המ"מ ולירות לעבר דמשק.¹¹¹ בשעה 17:15 לערך עזב הרמטכ"ל את פיקוד הצפון בדרכו חזרה למטכ"ל.¹¹²

דיונים בראשות סגן הרמטכ"ל בתוכנית בחזית מצרית¹¹³

בעוד הרמטכ"ל מלווה את המתקפה בחזית הצפון, המשיך סגנו לדרון, במטכ"ל, בתוכנית הפעולה בחזית הדרום. ברקע הדיון עמדה הנחתו של רב-אלוף בר-לב שהמצרים עומדים להעביר, בתוך זמן קצר, את הדיוויזיות המשוריינות אל ממזרח לתעלת סואץ ולעבור לשלב השני במתקפתם.

בשעה 11:35 אמר סגן הרמטכ"ל למפקד חיל האוויר שעליו להיכון ל"משבר" בחזית המצרית, וציין שרב-אלוף בר-לב מבקש לשבש את אפשרויות הצליחה של הדיוויזיות המשוריינות באזורים קנטרה ואסמאעיליה. האלוף פלד הטיל ספק בהנחה זו, שכן לא נראה לו שהמצרים יעבירו את דיוויזיות השריון בלא שיתקפו באוויר. לדעתו הם לא יתקפו, שכן חיל האוויר שיבש את יכולתם לתקוף. כן סיפר שחיל האוויר תוקף, ביוזמתו שלו, את הציר העיקרי המוביל מעורף מצרים לחזית ואת הקשר הקווי והבינלאומי.

טל סיפר על ספקותיו אלה של פלד לראש אמ"ן, וביקשו לבדוק אם אכן המצרים מתנים את צליחת הדיוויזיות המשוריינות בהפעלת מטוסי תקיפה, וכן ביקשו לבדוק אילו אמצעים ניתן לנקוט ללוחמה פסיכולוגית שתשפיע על המצרים שלא להפעיל את מטוסייהם. זאת

108 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

109 "היסטוריה/צפון".

110 שם.

111 שם; רשימות ראובן רון.

112 בשום מקור לא מצוינת שעת עזיבתו. ניתן להניח שעזב בסביבות השעה 17:15, שכן הגיע למטכ"ל בשעה 18:00. וכן משום שבשעה זו נודע בפיקוד שהדיווח לגבי מיקומה של אוגדה 210 מוטעה, והפיקוד הודיע על כך לרמטכ"ל רק כאשר היה כבר במטכ"ל.

113 קטע זה מבוסס על רשימות רמ"ח היסטוריה.

לנוכח הערכת ראש "המוסד" ש"הם שומרים את חיל האוויר והם פוחדים פחד מוות [ולכן] צריך לעשות ל"פ". זעירא השיב שגם הוא מסופק אם המצרים אכן יצאו לשלב השני במתקפתם.

בשעה 12:05 הודיע טל לבר-לב את שנודע לו מפי פלד וזמיר: המצרים סגרו את מטוסי התקיפה בדת"קים ולא יעברו לתקיפה באותו היום; הם חוששים מאבדות באוויר ומעוניינים שחיל האוויר של צה"ל יישחק על-ידי טיליהם ורק אחר כך יעברו למתקפה. עם זאת, אמר, יפעיל צה"ל לוחמה פסיכולוגית למונעם מלצלוח, וחיל האוויר מקצה כוח בכוננות לאפשרות שיצלחו.

הנוכחים בחדר סגן הרמטכ"ל דנו בסיכוי שהמצרים יצלחו, באפשרויות להניאם מכך ובדרכי הפעולה במקרה שיצלחו. האלוף טל ציין שוב שהוא שותף להערכת רב-אלוף בר-לב שאם המצרים יצלחו בשלושה צירים קשה יהיה לבלום אותם וייתכן שחלק מכוחות צה"ל יכותרו. האינטרס העליון הוא, לפיכך, לדחות את הצליחה, או לפחות לצמצמה לגזרה אחת. ניתן לעשות זאת, למשל, באופן שכאשר תתחיל הצליחה יתקוף חיל האוויר רק את הכוחות הצולחים בגזרה הצפונית ובגזרה המרכזית, ולא יפעל באזור סואץ. טל הניח שהמצרים ממתינים למכת נגד של צה"ל ורק לאחר שתישבר הם יעברו למתקפה העיקרית. הנוכחים דנו באפשרויות להניא את המצרים מלצלוח: ראש "המוסד" הציע להדליף למצרים כי צה"ל מתכוון לצאת למתקפה רבתי בחזית המצרית, ורב-אלוף (מיל') ידין הציע להדליף שמתקפה זו מתעכבת משום שצה"ל ממתינן שדיוויזיות השריון יצלחו כדי שיוכל "לבלוע עוד יותר כוח מצרי". לשאלת סגן הרמטכ"ל אם אכן המצרים יצלחו במקרה שידעו שמתקפה של צה"ל עומדת בשער, השיב עוזר ראש אמ"ן למחקר ששני גורמים עלולים להשפיע עליהם לצלוח: התערערו החזית הסורית והסכנה שתוטל הפסקת אש בקרוב. עם זאת טרם הושלמו התנאים לצליחה ודבר זה עלול להניא את המצרים מכך. תא"ל שלו לא הסכים עם הנחת מפקד חיל האוויר שהצליחה מותנית בהפעלת מטוסי קרב. המצרים אינם מתבססים על מטוסים, אלא על טילי קרקע-אוויר, וייתכן שביומיים האחרונים העבירו טילי אס-איי-2 אל ממזרח לתעלת סואץ. אשר למטוסים – שדה התעופה היחיד הסגור הוא צלחיה. מכל היתר ניתן לפעול.

עתה הביע ראש "המוסד" דעה שיש להדליף למצרים שצה"ל ממתינן לצליחת דיוויזיות השריון, זאת בתקווה שהדבר יניא אותם מלעשות זאת. האלוף זאבי תמך בהצעה זו. לדעתו עלול מידע כאילו בכוננות צה"ל לתקוף להאיץ את החלטת המצרים להעביר את דיוויזיות השריון. יש להיזהר מליצור אצלם הרגשה של מצב חירום ודוחק זמן וליצור רושם שצה"ל ממתינן לקבל את פני הדיוויזיות שיצלחו.

סגן הרמטכ"ל הסכים עמם וסיכם שתופעל הונאה שלפיה בכוננות צה"ל לשבור את המתקפה של עיקר השריון המצרי כאשר היא תיערך ממזרח לתעלת סואץ.

בשעה 13:00 דיווח האלוף טל לרב-אלוף בר-לב על החלטה זו, וכעבור כעשר דקות דיווח על כך גם לרמטכ"ל. טל ביקש להעביר את ה"עברי" מהצפון לדרום, אולם, כאמור לעיל, הורה לו הרמטכ"ל להשאיר את ה"עברי" בצפון, שכן אם אכן המצרים יתקפו יעבור חיל האוויר לסייע בדרום ולפיכך רצוי שה"עברי" יישאר בצפון.

בשעה 13:25 הלך סגן הרמטכ"ל לדווח לראש הממשלה, לבקשתה, על המצב ובשעה 14:00 חזר לחדרו. בשעה 14:50 התייצב בפניו הקצצ"ר והציג לפניו תוכניות לפשיטה בעורף הכוחות המצריים: על בסיסי טילים, מפקדת דיוויזיה ומפקדת ארמייה. סגן הרמטכ"ל קבע שמטרת המבצעים היא "להרוג ולהביא שבויים, לפרוץ מתקנים וקשר" ואישר את המבצעים, אולם בהמשך בוטלו כולם.

סיכום אירועי 11 באוקטובר ומחשבות ראשונות לפעולות למחרת

אחרי ששהה למן שחר 11 באוקטובר בפיקוד הצפון וליווה את המתקפה לעומק שטח סוריה, חזר הרמטכ"ל בערב למטכ"ל והגיע לחדרו בשעה 18:00. שם עורכן בהתפתחויות בגזרות האחרות ושמע נתונים והערכות, כבסיס להחלטות לגבי אופן הפעולות בהמשך.

שיחת הרמטכ"ל עם אלוף פיקוד הצפון ותוכניותיו להמשך הפעילות בצפון

כשהגיע הרמטכ"ל לחדרו נאמר לו שזמן קצר לאחר שיצא מהצפון חיפשו אלוף הפיקוד ורצה לעדכנו. בשעה 18:30 נוצר קשר בין הרמטכ"ל לאלוף הפיקוד – האלוף חופי דיווח שאוגדה 210 הגיעה רק עד צומת "שבתאי" – "אמריקה", נעה בציר "ציריך" לכיוון תל כורום ועומדת לסיים בתוך זמן קצר את כיבוש התל. אשר לאוגדה 36 – היא השתלטה על שלושת הצמתים שבציר "מסגד": צמתיו עם הצירים "קורט", "רוטר" ו"צין". הצומת האחרון עדיין אינו בשליטה מלאה של האוגדה, משום שישנם מטעים בקרבתו. כן סיפר חופי שהוא הקצה את הגש"פ לאוגדה 146, כדי לעבות את קו המגננה.¹¹⁴ הרמטכ"ל ביקש מאלוף הפיקוד להפעיל כליל חוליות צנחנים כדי לחוש כיצד ערוך האויב וכיצד הוא מתנהג: אם הוא נסוג או נערך, זאת כדי לבדוק אם אפשר להמשיך להתקדם ביום המחרת.¹¹⁵

לנוכחים בחדרו אמר הרמטכ"ל שלפי התרשמותו "מצבנו בצפון טוב עד טוב מאוד". ההבקעה הצליחה. בציר הצפוני הייתה ההבקעה קלה, אולם בציר המרכזי נתקלו כוחות צה"ל במערך נ"ט. חיל האוויר תרם רבות והקל את ההבקעה. למרות זאת נותר אותו מגנן נ"ט על הציר המרכזי ובניסיון להבקיעו היו לכוחות צה"ל אבדות רבות. אשר לתוכנית ליום המחרת: הכוונה שהמאמץ העיקרי יגיע למערך האעוג' – בטווח כ-40 ק"מ מדמשק, ומאמץ משני באגף הצפוני-מערבי – כוח יכבוש את מוצב החרמון הסורי ולאחר מכן את

114 רשימות ראובן רון; הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

115 שם.

המוצב הישראלי.¹¹⁶

בדיונים בחדר התעוררה הבעיה כיצד לפרסם את דבר המתקפה לעומק סוריה. עוד קודם לכן, בשעות אחר-צהריים, נפגש שר הביטחון, ברמת-הגולן, עם עיתונאים וסיפר להם שמטוסים וטנקים חדרו לשטח סוריה. הוא אינו יודע עד לאיזה עומק הגיעו, אבל הם נעים לעבר דמשק. "אני חושב שהיום הסורים ייווכחו לדעת שהדרך מדמשק לתל-אביב היא הדרך המובילה מתל-אביב לדמשק" – אמר.¹¹⁷

דברים אלה עוררו את חמתו של שר החוץ האמריקני. בשעה 17:10 לערך התקשר לצייר מרדכי שלו ו"בהתרגשות רבה" קבל בפניו "כי בעוד הוא יושב עם עוזרו לתכנן את השהיית הדיון במועבי"ט, באה הודעת דיין על כך שצה"ל בדרך לדמשק". הודעה כזו מעמידה אותו במעמד מביך כלפי הרוסים, ואם ישראל רוצה לשתף עמו פעולה בצורה דיסקרטית לא ייתכן שתפרסם הודעות כאלה, ההופכות את הקערה על פיה.¹¹⁸

על רקע זה עלתה בחדר הרמטכ"ל השאלה כיצד לנסח את ההודעה לקראת חדרות השעה 19:00. האלוף יריב, הממונה על ההסברה, נמצא בדילמה: מחד גיסא התבקש בשם ראש הממשלה שלא להזכיר את המילה "דמשק", ומאידך גיסא באה הכרזתו זו של שר הביטחון, שבה הוזכרה דמשק במפורש. חלק מהנוכחים סברו, שמאחר ששר הביטחון אמר את מה שאמר, אין מניעה להזכרת דמשק. כלומר, יש לפרסם שכוחות צה"ל נעים על ציר קוניטרה-דמשק. הרמטכ"ל קיבל דעה זו וקבע שבפרסום יופיע "כביש קוניטרה-דמשק" והורה לקבל את אישורו של שר הביטחון לנוסח.¹¹⁹

פנייה ללבנון בעניין טייסים שצנחו בשטחה

המטכ"ל עסק גם בפרשייה של שני טייסי חיל האוויר שנראו צונחים בשטח לבנון. סגן הרמטכ"ל שוחח, טלפנית, עם נציג לבנוני, והלה סיפר לו שהטייסים פצועים ונמצאים בבית חולים. הוא סיפר לרמטכ"ל שבכוונתו לומר לאותו נציג, הממתין עדיין על הקו, שישראל רוצה לקבל את הטייסים, שכן הלבנונים כבר הוזהרו בעניין פעילות המחבלים ובעניין התרעת המכ"ם בג'בל ברוך, והיא עומדת בתוקף על קבלת הטייסים. מפקד חיל האוויר, שנכח גם הוא בחדר, ביקש שהאלוף טל יספר ללבנוני שכוחות צה"ל ראו את הכפריים שרצו לעבר הטייסים ולא ירו עליהם. הרמטכ"ל קיבל עצה זו והורה לסגנו לומר שישראל מבינה את המצב העדין שבה נמצאת לבנון, אולם לא תוכל להשלים עם אי החזרת הטייסים, ולבקשו להחזירם כדי שבפעם הבאה לא יצטרכו כוחות צה"ל לחלץ טייסים בכוח. האלוף טל אמר לו זאת וביקש לקבל תשובה עד בוקר המחרת.¹²⁰

116 שם.

117 פתק בחומר המברקים ממשרד החוץ; "דבר", 12.10.73; "ידיעות אחרונות", 12.10.73.

118 משלו לגזית, 111715 [111115] באוקטובר 1973.

119 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

120 שם.

סיכום מבצעי חיל האוויר ב־11 באוקטובר

מפקד חיל האוויר סקר בפני הרמטכ"ל את מבצעי חיל האוויר באותו יום:

- ב־07:30 – תקיפת סוללות טילים על ציר קוניטרה-דמשק.
- ב־07:45 – תקיפת שדה התעופה צלחיה במצרים.
- ב־08:45 – תקיפת שדה התעופה נצריה בסוריה.
- ב־11:00 – תקיפת שדה התעופה הבינלאומי של דמשק.
- ב־12:30 – תקיפת שדות התעופה חולחולה ודמייר – בסוריה.
- ב־13:00 – תקיפת שדה התעופה טי־4 בסוריה.
- ב־14:40 – תקיפת מסוף דלק מטוסים בין דמייר-סקייל-דמשק.
- ב־16:15 – תקיפת סוללות טילים ברמת־הגולן.

בסך הכול אבדו במשך היום עשרה מטוסי קרב, מהם שלושה מטוסי "פנטום". בתחילת היום היו 280 מטוסים ולהערכתו יהיה מספר המטוסים בדרג א בבוקר המחרת כ־240. רמ"ח האוויר, שנכח גם הוא בחדר, העיר שביום המחרת עומדים להגיע, לפי התוכנית, שלושה מטוסי פנטום מארצות־הברית, אולם בדרך כלל מתאחרת ההגעה ביממה.

האלוף פלד פירט לרמטכ"ל את הבעיות לגבי האספקה מארצות־הברית: האמריקנים אינם מוכנים להפעיל מטוסי תובלה צבאיים ומייעצים לישראל לשכור טייסים. ראש אמ"ן העיר שלפי המידע שבידו הורה משרד החוץ האמריקני לחברות אמריקניות להעמיד 20 מטוסי תובלה לרשות האספקה לישראל, אך קיבולתם של מטוסים אזרחיים נמוכה בהרבה.¹²¹

אלוף פיקוד הדרום מציע לצלוח בדוור סואר ובג'סר אל־חרש

עוד לפני שעודכן בנתונים אלה שוחח הרמטכ"ל בשעה 18:10 – זמן קצר לאחר שנכנס לחדרו – עם אלוף פיקוד הדרום. האלוף גונן התקשר כדי להציע תוכנית לצלוח את תעלת סואץ ביום המחרת, בטרם יתאר את התוכנית ביקש הרמטכ"ל להיודע על מצב הגייסות. האלוף גונן סיפר שמצבם "טוב מאוד", ואמר שלרשות הפיקוד עומדים 735 טנקים. "זה יפה מאוד... יוצא מהכלל" – הגיב הרמטכ"ל. האלוף גונן הציג את תוכניתו: בכוונתו לכבוש את "החוזה הסינית" ולצלוח בליל 12-13 באוקטובר בכוח של אוגדה אחת בדוור סואר ואוגדה שנייה תצלח בג'סר אל־חרש. שיחה זו נערכה, כאמור, בטרם הספיק הרמטכ"ל להתעדכן אצל אנשי מטהו שנותרו במטכ"ל. "אני חוזר כרגע מהצפון, עוד לא התרשתתי לחזית שלך, כך שמה שאתה אומר לי אני צריך עוד לחשוב על זה" – אמר לאלוף גונן. עם זאת, אמר, אם עוברים למתקפה, הוא מחשיב מאוד את כיבוש פורט סעיד. לכן, אם אכן יוחלט לצלוח את התעלה נראה לו שבעדיפות ראשונה יש לצלוח בג'סר אל־חרש, ולנוע משם צפונה לפורט סעיד ולפורט פואד ודרומה לחיץ החקלאי. "זה דבר שנראה לי שהוא בא

121 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

בחשבון, וגם אם לא השגנו פה הכרעה... זה נראה לי בעדיפות א, זה נראה לי המינימום, שאנחנו עושים את זה גם אם הם [המצרים] נשארו בצד הזה". "כאפשרות שנייה, נוסף לזה", נראתה לו צליחה באזור סואץ – אם היא אפשרית, ורק בעדיפות שלישית נמצאת האפשרות לצלוח בדרום סואר. הוא אמר לאלוף גונן שדבריו אלה אינם בחזקת סיכום, שכן "אני עוד לא חשבתי על זה אפילו". הוא העיר הערתו כדי שהמפקדים בדרום יחשבו עליה והוא מתכוון לבוא לקראת בוקר המחרת לפיקוד הדרום, לסכם את התוכניות ולשהות שם במשך 12 באוקטובר.¹²²

ההתרשמות במצפ"ה: המצב בדרום השתפר

כאמור, דיווח האלוף גונן שמצב גייסותיו טוב מאוד. המפקדים שנכחו כל היום במטכ"ל, וקיבלו דיווחים לגבי המצב בחזית המצרית, התרשמו כולם שהוא השתפר לאין ערוך לעומת היום הקודם. כך, למשל, מפקד חיל האוויר סיפר שלדברי מפקד החפ"ק האווירי בפיקוד הדרום עברה היוזמה היום לצה"ל "אנחנו פעילים ואנחנו דוקרים". האלוף טל סיפר שהמצרים עברו את נקודת השיא – "גם מוראלית וגם לוגיסטית" בדרגי השדה של צה"ל מרגישים שמולם עומד אויב "חדש מבחינה מוראלית". זה כבר אינו אויב עם מוראל תוקפני כפי שהיה עד היום הקודם – המצרים איבדו את התנופה ואת מצב הרוח. להערכתו נועדו ההתקפות שנערכו ב־10 באוקטובר, ובהן תקיפת אוויר, לסייע לסורים. באותו היום כבר לא העזו לעשות זאת. מאידך גיסא השתפר מצב כוחות צה"ל, הודות לעובדה שבניגוד למה שהיה עד 10 באוקטובר, הרי שב־11 בחודש רוב הכוח נח ולא היה במגע, השחיקה קטנה ויחסי הכוחות "הם ממש טובים".

האלוף טל סיפר ששמע מהאלוף (מיל') שלמה להט ("צ'יץ") ואל"ם (מיל') אורי בר־רצון, שסיירו אצל הכוחות בסיני, ששוררת אצלם התמרמרות לגבי ההנחיות שהם מקבלים – פעם להתקדם ופעם לסגת: "הדרגים הנמוכים טוענים: מה אומרים להם כל פעם ללכת אחורה? הם הולכים קדימה – אומרים אחורה. 'יכולנו ללכת הלאה קדימה'. על התכלית הם לא חושבים – מה יקרה כשהם יגיעו לסוללה עם הנ"טים והשמלים על זה הם לא חושבים". המוראל השתפר, החיילים רעננים וטריים יחסית, אך בתחום הלוגיסטי שורר אי־סדר – הטנקים עולים על כבישים והורסים אותם, והצירים סתומים לאורך קילומטרים. להערכתו לא יעבירו המצרים את הדיוויזיות המשוריינות אל ממזרח לתעלה, אך ינסו להשיג הישג בתחום שבו צה"ל טרם פגע בכושרם – קומנדו. להערכתו יפעילו קומנדו במסוקים באזור מפרץ סואץ ושרם א־שייח' וינחיתו שם כוחות מנט"קים – לפיכך יש להקדיש תשומת לב רבה לנעשה באזור זה. בגזרות האחרות בחזית המצרית נראה לו שהאויב לא יפעל פעילות של ממש.

לנוכח כל אלה נראה לו שאם ירדן לא תתערב בקרבות התערבות מסיבית – כלומר לא תפתח חזית חדשה ולא תשלח כוח גדול, של כ־250 טנקים, לסוריה – אז "מבחינה צבאית

חזר אלינו חופש הפעולה". במצב זה אין תלות רבה בהעברת כוחות מהגולן לסיני – כלומר אפשר להסתפק בהעברת כוח קטן. גורם אחר המשפיע על המצב הוא "מה שאמר בני על המספר הקריטי של חיל האוויר".¹²³

הרמטכ"ל, ששוחח, כאמור, עם האלוף גונן, התרשם גם הוא ש"המצרים איבדו את התנופה, סבלו המון אבדות בהסתערויות הפראיות האלה. הם חשבו – הסתערויות פראיות וזה ייגמר. ראו שמזה מתים, אללה לא עזר, חושבים שהמוראל נמוך, יש כבר שבויים, מתמסרים". על כך העיר ראש אמ"ן "בוא לא נגזים גם לצד שני".

האלוף זעירא סקר את סד"כ הצבא המצרי: ממערב לתעלה נמצאות דיוויזיה משורינית 4, בתקן מלא, דיוויזיה משורינית 21 פחות חטיבה משורינית שהועברה לגדה המזרחית ודיוויזיה ממוכנת 23 ולה חטיבה משורינית וחטיבה ממוכנת. בסך הכול מצויות שם ארבע חטיבות משוריניות ושתיים ממוכנות. בתקן מלא כולל כוח זה כ-400 טנקים. בגדה המזרחית יש לפי התצ"אות כ-600 טנקים. אמ"ן החל בניסיון לזהות כמה מהם פגועים על-ידי השוואת תצ"אות – טנק שמזוהה באותו מקום עצמו במספר תצ"אות רצופות, סימן שהוא פגוע. עד אותה עת זוהו 114 טנקי אויב שרופים.

המצרים חיזקו את פורט סעיד והם מתארגנים בגדה המזרחית – ממקשים, מעבירים ארטילריה, צינורות מים, דלק וקווי קשר.

אשר להמשך – "אם הם היו מאוד רוצים היו יכולים להכניס את דיוויזיה 4 ו-21". יש סימנים שקציני קישור עוברים, אולם אין כל הוכחה שהתקבלה החלטה להעבירן, ואין גם כל הוכחה שהם אכן מעבירים אותן. עם זאת, הוא לא יתפלא אם הדיוויזיות המשוריניות אכן תועברנה לגדה המזרחית כדי לתקוף – זאת כדי לסייע לסוריה. "אחרי שהיום פרצנו לסוריה, מחר זה יהיה דבר אולי לא רע, אבל אני לא בטוח שזה יקרה". אם אכן יש בהנהגה המצרית אותה תחושה כמו בקרב דרגי השדה, הם "יחשבו פעמיים אם להיכנס להתקפה". הוא מעניק סבירות של לכל היותר "פיפטי-פיפטי" לאפשרות שיחליטו להעבירן.¹²⁴

הערכת המצב בחזית הסורית ובחזית המזרחית

הרמטכ"ל סקר את המצב בחזית הסורית וראש אמ"ן התרכז בנעשה בעורפם של הכוחות הסוריים המעורבים בלחימה. הוא אמר שאינו יודע היכן הכוחות העיראקיים. הוא מעריך שכ-100 טנקים מחטיבה משורינית נמצאים באזור דמשק, ומפקדת הדיוויזיה, בצירוף כוח ארטילרי קטן, עושה את דרכה לסוריה. לנוכח מגבלת המובילים העריך שלכל היותר תהיה חטיבה עיראקית אחת בסוריה. על כך הגיב הרמטכ"ל: "נחה דעתי. עם חטיבה אחת הם לא יעשו הרבה". ראש אמ"ן הביע דעה ש"הסורים יילחמו עד העיראקי האחרון וישלחו אותם ישר לחזית". כוח זר נוסף הנמצא בתחומי סוריה הוא כוח המשלוח המרוקני. כוחות הקרקע

123 אשר ל"מספר הקריטי של חיל האוויר" ראה עמ' 747-748 להלן. וכן התבטאות מפקד חיל האוויר בערב הקודם, עמ' 685 לעיל.

124 שם.

טרם יצרו אתו מגע, אולם חיל האוויר כבר פגע בו. הרמטכ"ל פנה לראש "המוסד" שנכח בחדר ואמר לו לומר למרוקנים ש"אנחנו יודעים איפה הם ואנחנו מפציצים אותם, ושייקח אותם החוצה כי אנחנו נהרוג אותם".

עוד סיפר ראש אמ"ן שבפענוח תצ"א לא התגלתה חטיבת חי"ר 90 הסורית, שהייתה מוצבת על גבול לבנון. הוא ציין שהצילום היה אלכסוני מאוד, וייתכן שזו הסיבה לכך שלא התגלתה. עם זאת, ייתכן גם שאי-גילוייה מצביע על כך שהיא הועברה לחזית. אפשרות זו משתלבת עם ידיעות שלפיהן הזהירו הסורים את לבנון לכל ייתנו לכוחות צה"ל לחדור ללבנון.

ראש אמ"ן הזכיר שזה יומיים חסרים הסורים דלק מטוסים, והם פנו "לכל העולם" לקבל דלק. לוב נענתה לפנייה ושלחה מכלית יוונית העושה דרכה לסוריה. היא צפויה להגיע לבירות בלילה הקרוב או בבוקר המחרת, ומשם יועבר הדלק לסוריה. עוד קודם לכן, בעת שתיאר את מבצעי חיל האוויר, סיפר מפקד חיל האוויר שלנוכח המחסור של סוריה בדלק מטוסים הוא קיבל משר הביטחון אישור "שכל אונייה שמובילה דס"ל, לא חשוב מאיזו לאומיות – דופקים אותה". דיווח זה התמיה את הרמטכ"ל והכעיס אותו, שכן ב-10 באוקטובר ביקש לקרב סטי"ל לאונייה, לפנות לקברניטיה ולבקשם לחזור ליוון, ושר הביטחון אסר עליו לעשות כן בטענה שזו פיראטיות ימית.¹²⁵ "אז דופקים אותה" – זה נימוסי! – קבל. לדעתו אין להטביע אונייה יוונית, ואם אכן שר הביטחון שינה את דעתו בעניין "אני רוצה לשמוע את זה באוזן". לפיכך ביקש לברר בדחיפות עם השר את העניין. בהמשך סיפר האלוף פלד שהוראת השר הייתה לפגוע באונייה אם היא פורקת דלק. סגן הרמטכ"ל דקדק ושאל: "אם היא פורקת, אז הוא התכוון שאם היא בנמל סורית?" תשובתו החיובית של מפקד חיל האוויר הבהירה את ההנחיה – לא לפגוע באונייה בעודה בים.

ראש אמ"ן העיר שניתן לפגוע באספקת הדלק ממכלית זו בדרך נוספת: המכלית תעגון בבירות, ומשם יועבר הדלק לסוריה בדרך היבשה. אפשר למנוע הגעתו לסוריה על-ידי הפצצת שני גשרים בנתיב בירות-דמשק: גשר על הכביש הנמצא בשטח לבנון, במרחק קילומטר מגבול סוריה-לבנון, וגשר על מסילת הברזל הנמצא בתחום סוריה. הרמטכ"ל אישר לחיל האוויר לפגוע בגשר שבתחום סוריה, ואמר שיבקש אישור לפגוע גם בגשר שבלבנון.

ראש אמ"ן סיפר, שבניגוד למה שהיה ידוע, לא הצליח חיל הים לפגוע בחוות המכלים בלטיקיה, לפיכך העביר אמ"ן לחיל האוויר ציון מטרות של שתי חוות מכלים – זו שבלטיקיה ושנייה ליד דמשק. תא"ל עברי, שנכח גם הוא בחדר, אמר שנאמר לחיל האוויר במפורש שהחוות בלטיקיה בוערת ולכן אינו צריך לפגוע בה, והרמטכ"ל אישר את דבריו. ראש אמ"ן ביקש שחיל האוויר יפעל נגדה ביום המחרת, משום שלטענת חיל הים לא ניתן לפגוע בחווה מהים, שכן אין רואים אותה מהאוויר.

ראש אמ"ן העריך שהסורים יעשו מאמץ נואש לבסס קו הגנה שני. לשם כך גויסו גם אנשי מילואים שהיו בעבר שריונאים, ונפתחו מחסנים של טנקים ישנים. מפקד חיל האוויר ביקש להפציץ את המחסנים. ראש אמ"ן העיר שהם באמ"ט ועל כך הגיב האלוף פלד: "זה

125 ראה עמ' 636-637 לעיל.

חשוב לי למטרה. אם זה בעומק סוריה אז עזוב אותי עם אמ"ט. אני תוקף שדות תעופה באמ"ט. אז מה?" הרמטכ"ל השתכנע והורה לראש אמ"ן להעביר לחיל האוויר את נקודות הציון של המחסנים.

אשר לשאר מדינות החזית המזרחית: האלוף זעירא סיפר שסעודיה מרכזת גדוד שריוניות "פנהרד" בתבוכ, בכוונה לשלחו לסוריה. בירדן נפרס מערך חירום. אשר לשליחת כוח לסוריה – נראה לו שירדן נמצאת בדילמה: מאידך גיסא לא תרצה לשלוח יחידה לחזית שבה מצב בעלי בריתה חמור, שכן היחידה תספוג אבדות כבדות, ומאידך גיסא דווקא כשהמצב של סוריה יחמיר יגבר הלחץ על ירדן שתשלח יחידות לסוריה. כיצד תנהג ירדן – אין הוא יודע – סיכם.

ראש אמ"ן המליץ "להשקיע את כל המאמץ בסוריה, ולדרוף את העניין הסורי עד חורמה, ואת פיקוד הדרום להשאיר".¹²⁶

מבצעים להשגת חופש פעולה באוויר

הרמטכ"ל ביקש לדעת לאילו משימות זקוק חיל האוויר כדי להקל עליו את פעילותו. האלוף פלד ענה לו: "שדות תעופה, מטרות כלכליות, דלק, קשר, מפקדות – כל אותם דברים שאפשר – צריך". נוסף לכך, למטרה הספציפית שהציב הרמטכ"ל – השגת עליונות באוויר – רצוי לתקוף שלוש סוללות שדווח על הימצאותן באזור פורט סעיד, כדי להשיג חופש פעולה באזור, וכן רצוי לתקוף שדות תעופה. הרמטכ"ל סיפר כי אנשי חיל האוויר בצפון עובדים בשיתוף פעולה הדוק עם מפקד התותחנים הפיקודי (מת"פ), שאחת ממשימותיו היא לפגוע בטילי קרקע-אוויר. ייתכן שב־12 באוקטובר תהיה בידי צה"ל סוללה של אס־איי־6, שכן כוחות אוגדה 210 קרובים לסוללה כזאת.¹²⁷

מחשבות ראשונות של הרמטכ"ל לגבי הפעילות בפיקוד הדרום

לאחר שקיבל רושם ראשוני על ההתפתחויות, הציג הרמטכ"ל בפני מטהו המצומצם מחשבות ראשונות, בלתי מגובשות, לגבי אפשרויות הפעולה בחזית המצרית: אני לא יודע מה קורה בתחום המדיני, אני יודע שיש דיבורים על הפסקת אש, ואני נשאלתי היום האם אני יכול להגיד כמה זמן אני צריך, והאם זה יכול להיגמר עד מחר בערב. אז אני מבין שכבר מתחילים לדבר במונחים של 24–48 שעות, יומיים-שלושה. אני היום מרגיש יותר טוב מאשר אתמול. ואני חושב שמאוד יכול להיות שבסדר גודל של 48–72 שעות אנחנו כן יכולים להיות בהפסקת אש.

לשמע דברים אלה נזעק מפקד חיל האוויר: "המפקד, אני לא אמרתי לך איזה סד"כ יהיה

¹²⁶ הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

¹²⁷ שם.

לי מחר!" "אתה אמרת לי. אתה אמרת לי 250 מטוס" – ענה הרמטכ"ל. האלוף פלד אמר שהוא החל את היום עם 270 מטוסים ואינו יודע עדיין באיזה סד"כ יעמוד מחר. כדי לדעת זאת "אני עוד מחכה לתוצאות של עבודת הלילה". "ל-48 שעות זה [סד"כ חיל האוויר] טוב?" – שאלו הרמטכ"ל. "כן, הרע במיעוטו" – השיב האלוף פלד.¹²⁸ הרמטכ"ל אמר שהוא יודע את הסד"כ שברשותו, הן באוויר והן ביבשה, והיה מאוד רוצה להגיע בתוך 48 שעות להפסקת אש, כשבידיו הישגים טריטוריאליים מעבר לאלו המצויים בידיו עתה: לשם כך יש להרחיב, בבוקר 12 באוקטובר, את המאחז ברמת-הגולן ובערב 12-13 באוקטובר לצאת למתקפה על הצבא המצרי "אשר תסתיים בנוכחות שלנו בצד השני של התעלה ובגירוש חלק מהמצרים שכבר פה [בגדה המזרחית]."

אם אכן יוחלט לצלוח את התעלה ישנן כמה אפשרויות לכך: דרך אפשרית אחת היא צליחה בג'סר אל-חרש והשתלטות על האזור שמפורט סעיד עד צליחה והחיץ החקלאי וכן על ה"חוה הסינית" – במגמה ששטח זה יהיה בידי צה"ל עם כניסת הפסקת האש לתוקף. דרך אפשרית שנייה, שהיא העדיפה מבחינה מדינית, היא צליחה באזור העיר סואץ. אולם דרך זו היא הקשה ביותר מבחינה מבצעית והיקרה ביותר מבחינת האבדות הצפויות לצה"ל. מה גם שאין גשר של צה"ל באזור.¹²⁹ דרך נוספת היא זו שהציע האלוף גונן – לצלוח באוגדה אחת בדורר סואר ואוגדה שנייה בג'סר אל-חרש. דרך זו אינה נראית לו. האפשרות הנראית לו ביותר היא זו שתיאר בתחילה, כלומר, צליחה בגזרה הצפונית. אם אכן תעלה יפה "זה יהיה הישג יפה מאוד לגמור עם מצרים תוך 48 שעות". כל אלה הן בגדר מחשבות, אמר רב-אלוף אלעזר, ויש לבררן עם פיקוד הדרום. הוא ביקש מסגנו, שבעת שהוא עצמו ילך ללשכת ראש הממשלה, יתקשר האלוף טל לפיקוד הדרום ויברר את כוונות הפיקוד לפעילות ב-12 באוקטובר ואת נוהל הקרב של הפיקוד. זאת בהנחה שהרמטכ"ל ייסע שמה בלילה או לפנות בוקר כדי לסכם את דרך הפעולה.¹³⁰

דיון ראשי אגפים

משהתווה קווים ראשוניים לתוכנית המבצעית נפנה הרמטכ"ל, בשעה 20:00 לערך, לפגישה עם ראשי האגפים, להתעדכנות בנושאי שלישות ואפסנאות.

ראש אכ"א, האלוף הרצל שפיר, דיווח שהפעולות שננקטו בנושא איתור אנשי צוותים לטנקים ורק"ם, נשאו תוצאות מצוינות, ויש עודף צוותים על כלי הרכב. הנוהל שנקבע לגבי הבאת אנשי צוות מחוץ לארץ, פועל היטב – החיילים המתייצבים ומודיעים שהם לוחמים וברצונם לבוא ארצה, מובאים על חשבון צה"ל לאחר שהצהרתם בדבר היותם לוחמים מאומתת במחשב; הסריקה של לוחמים שנפלטו בשנתיים האחרונות מהשריון

128 שם.

129 בהקלטות בחדר הרמטכ"ל לא מצוינת הגזרה שאליה התכוון הרמטכ"ל. היא מזוהה ביומן רל"ש הרמטכ"ל.

130 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

להג"א נשאה גם היא פרי. הפקדת מה"ד על הדרכת השימוש בכלי הנשק החדשים הוכתרה בהצלחה, ולקראת קליטתם הצפויה, הערב, של 2,400 טילי לאו מכינים 60 מדריכים. ראש אג"א, אלוף נחמיה קין, סקר שני עניינים: תיקון טנקים ורכש. לגבי הנושא הראשון – המש"אות טיפלו בתיקון טנקים פגועים קל, שנדרשות שעות עבודה מעטות לתיקונם. טנקים שתיקונם יארך זמן רב יותר נמצאים בשטח וקשה לתקנם שם. לפיכך ביקש להעביר את הטנקים למש"אות. אג"א התארגן לקליטת הרכש. בתוך זמן קצר עומד לנחות המטוס הראשון – מטוס "אל על" מדגם "בואינג 707", המביא ציוד לחיל האוויר וכן תחמושת טנקים. התחמושת הקיימת תספיק לימים 12 ו-13 באוקטובר. עוזר ראש אג"ס, תא"ל אריה לוי, העיר שהוא פחות רגוע מראש אג"א לגבי תחמושת, הן תחמושת לארטילריה והן תחמושת לטנקים. התחמושת הארטילרית המצויה בצה"ל עומדת להיגמר – הן תחמושת 175 מ"מ והן תחמושת 155 מ"מ. אם אכן המידע שבידי הרמטכ"ל, שהאמריקנים מסרבים לשלוח מטוסי גלקסי, נכון, אזי אמורה התחמושת להגיע לאט. האלוף זאבי נגע גם בנושא טנקי שלל נטושים. הוא קבל על כך שפיקוד הצפון הורה להשמידם, מחשש שאנשי הצוותים שלהם ברחו להרים ועלולים לחזור ולהפעילם. האלוף זאבי ביקש שלא להמשיך בהשמדת טנקים אלה.¹³¹ בשעה 20:30 סיים הרמטכ"ל את הדיון והלך אל לשכת ראש הממשלה כדי לעדכן את "קבינט המלחמה" ולהתחיל בגיבוש התוכניות להמשך.

סיכום

בצהרי 10 באוקטובר סיכם הרמטכ"ל, בביקורו בפיקוד הצפון, שהפיקוד יתכונן להתקדם ביום המחרת אל מעבר ל"קו הסגול", אך טרם גיבש סופית החלטה אם אמנם לצאת למתקפה זו. בביקורו זה למד שמצבו של האויב הסורי אינו כה מעורער כפי שנדמה היה מהדיעות שהגיעו לידיו בהיותו במטכ"ל, וכי בפועל לא הצליחו הכוחות למצוא פרצות במערך הסורי. לפיכך, חשש שאם יבקיעו כוחות צה"ל אל מעבר ל"קו הסגול" לא יצליחו לחדור אלא לעומק מועט, לא יכריעו את צבא סוריה, יספגו אבדות רבות ובסופו של דבר ייערכו בקו שיחייב השקעת כוחות רבים בהגנה עליו. האפשרות החלופית הייתה – מתקפה בחזית המצרית, אולם היה ברור שאין טעם בניסיון לחזור לתעלת סואץ, שכן הוא כרוך באבדות רבות וספק רב אם יצליח. כן לא היה טעם לצלוח את התעלה בכוח הקיים, כל עוד דיוויזיות השריון המצריות ערוכות בגדה המערבית. המצב המועדף היה שדיוויזיות אלו יצלחו ויוכו בגדה המזרחית. או אז ניתן יהיה לצלוח את התעלה. נוכח העובדה שלא נראה כל סימן שבכוונתן לצלוח את התעלה, הוערך שכדי לצלוח את תעלת סואץ יש להעביר אוגדה מפיקוד הצפון לפיקוד הדרום. תנועתה תאריך כארבעה-חמישה ימים, שבמהלכם לא

131 שם.

יעשה צה"ל מהלך התקפי. הערכות אלה הביאו את הרמטכ"ל למסקנה שאין סיכוי לשיפור המצב בטווח הזמן הקרוב; אדרבה, סביר יותר שהמצב ילך ויורע.

הנחות אלה הציג הרמטכ"ל בדיון שערך עם מטהו המצומצם החל מהשעה 17:00, דיון שאליו הצטרף שר הביטחון שעה לאחר תחילתו. החלופות היו שתיים: הראשונה – מתקפה מעבר לקו הפסקת האש בחזית הסורית; השנייה – היעצרות בקו הפסקת האש עם סוריה והעתקת המאמץ ההתקפי של צה"ל דרומה.

תחילה העדיף הרמטכ"ל את הדרך השנייה, אך לבסוף גיבש דעה בעד המשך המתקפה לתוך שטח סוריה. השיקול שהכריע, מבחינתו, היה הצורך להחזיר במהרה את תדמיתו המרתיעה של צה"ל לקדמותה. זאת ניתן לעשות רק אם יעבור בהקדם למתקפה, הדבר אפשרי רק בחזית הסורית – לפיכך יש לתקוף שם.

באותו שלב צידדו כל הנוכחים בחדר, פרט לסגן הרמטכ"ל, ביציאה למתקפה בחזית הסורית. האלוף טל הסכים עם הרמטכ"ל שהשיקול המכריע הוא החזרת תדמיתו המרתיעה של צה"ל לקדמותה, אולם לדעתו לא תושג מטרה זו על-ידי עצם היציאה למתקפה; תוצאות המתקפה הן שיקבעו את התדמית: אם היא תצליח – תושג המטרה, ואילו אם תוצאותיה תהיינה קלושות – והרי גם הרמטכ"ל עצמו אינו סבור שיהיה בה משום הכרעה – תהיינה התוצאות הפוכות; יתר על כן, מצבו של צה"ל בחזית סוריה הוא שפיר, ואין סכנה שיספוג שם מהלומות שתפגענה בתדמית. בחזית המצרית, לעומת זאת, המצב מסוכן יותר – צבא מצרים לא הוכה וביכולתו לפעול באופן העלול להוסיף ולפגוע בתדמיתו של צה"ל. לפיכך יש לרכז את המאמץ בחזית המצרית, לנצל את עליונותו של צה"ל באוויר ובשריון, למשוך את כוחות השריון המצרי שממזרח לתעלת סואץ לעומק השטח – אל מחוץ למטריית טילי הקרקע-אוויר – ולהכותם מכה ניצחת; רק כך תושג המטרה של השבת תדמיתו המרתיעה של צה"ל. זאת ועוד, בניגוד לדעת הרמטכ"ל, שמתקפה בחזית הסורית אפשר שתרתיע את ירדן מלהצטרף, סבר האלוף טל, ולסברה זו היה שותף שר הביטחון, שמתקפה כזו דווקא תחייב את ירדן לחוש לעזרת סוריה, שכן היא לא תוכל לעמוד בלחצים המופעלים עליה, בעוד אם צה"ל לא ימשיך לתקוף בחזית הסורית ייתכן שצבא ירדן לא יצטרף ללחימה.

אנשי הצבא זומנו להציג את החלופות בפני הפורום המדיני. בליל 10-11 באוקטובר כונסה התייעצות מדינית-צבאית בהשתתפות קבינט המלחמה: ראש הממשלה, שר הביטחון, השרים אלון וגלילי והמטה המצומצם של הרמטכ"ל. ראש הממשלה הכריעה בעד מתקפה בחזית הסורית. בהכרעה זו נודע משקל רב למברק שהגיע במהלך הדיון מהשגריר דיניץ, שלפיו הציעה ברית-המועצות לארצות-הברית לשקול החלטה לקרוא להפסקת אש. הוערך שלא ניתן יהיה לדחות החלטה כזו לזמן רב, כלומר נראה שהאש תופסק במהרה. בתנאים אלה ראו הכול, ובכלל זה האלוף טל, שצידד קודם לכן בהעברת המאמץ ההתקפי לחזית המצרית, צורך חיוני בהשגת הישג טריטוריאלי בתוך זמן קצר. מאחר שהדבר ניתן להיעשות רק בחזית הסורית, הוחלט לצאת למתקפה בחזית זו. עם זאת הוחלט שלא להפציץ את דמשק. ראש הממשלה קבעה ש"המתקפה מכוונת להשיג הישג של שטח מעבר לקו הפסקת האש ולשיפור עמדותינו ולתכלית של מיקוח מדיני" וש"במהלכה של המתקפה

ינועו כוחות ליצירת איום על דמשק".

בשעות לפני הצהריים של 11 באוקטובר יצאו כוחות פיקוד הצפון וחיל האוויר למתקפה מעבר ל"קו הסגול" בחזית הסורית. שר הביטחון והרמטכ"ל, שליוו את המתקפה תוך שהם נוכחים בפיקוד, והשר – גם באוגדות, האיצו בכוחות להגיע במהירות לטווח תותחים מדמשק, כדי שיהיה אפשר להפגיו את פרבריה. החשיבות שיוחסה לפגיעות בתותחים נבעה מההנחה שהן ימחישו את קרבתם של כוחות הקרקע לעיר, שהרי ניתן לפגוע בדמשק גם מהאוויר, והתקווה הייתה שהמחשה זו תניע את סוריה לבקש הפסקת אש. הצורך להתקדם במהירות נבע משני טעמים: החשש שמועצת הביטחון עלולה להחליט בתוך זמן קצר על הפסקת אש – שבשלו הוחלט כאמור לתקוף דווקא בחזית זו – והרצון להשיג קלפי מיקוח בטרם תוטל. ישראל ביקשה מארצות הברית מרווח זמן של 48 שעות, אולם לא היה ידוע אם מבוקשה יינתן לה – לפיכך היה צורך להשיג אחיזה קרקעית איתנה וליצור איום על דמשק בהקדם.

לטעם זה נוספו התחזיות לגבי ההתפתחויות בחזית המצרית: רב-אלוף בר-לב, שהופקד על חזית זו, צפה שהמצרים יעבירו את דיוויזיות השריון שלהם אל ממזרח לתעלת סואץ ויצאו למתקפה בתוך זמן קצר: ייתכן שיצלחו עוד ב־11 באוקטובר או בליל 11–12 ויתחילו במתקפתם בבוקר 12 באוקטובר. להערכתו לא יוכלו כוחותיו לעמוד במתקפה רחבה, אלא אם יקבלו סיוע אוויר נרחב. לפיכך היה צורך לתכנן את העברת המאמץ העיקרי של חיל האוויר מסיוע למתקפה בחזית הסורית לסיוע בבלימה בחזית המצרית. בלא סיוע אוויר, הוערך, לא תתאפשר התקדמות נוספת בחזית הסורית.

ההבקעה בגזרה הצפונית של רמת הגולן הייתה קלה, ובעקבות ידיעות על בריחת אויב מאזור חן-ארנבה החליט הרמטכ"ל להחדיר את אוגדה 210 בניגוד לתפיסתו המקורית ומוקדם מכפי שהעריך מראש. בשעות הערב של 10 באוקטובר ובבוקר 11 באוקטובר חזר הרמטכ"ל כמה פעמים ואמר שהוא מעדיף להכניס את אוגדה 210 בעקבות אוגדה 36, כדי לחסוך הבקעה נוספת. אשר לשעת הכנסתה לקרב – בשעות הערב של 10 באוקטובר צפה שהיא תוכנס רק בשעות הערב של 11 באוקטובר. בצהרי 11 באוקטובר, משהגיעו ידיעות על כוחות אויב נסים בגזרת חן-ארנבה, הורה הרמטכ"ל להכניס מיד את אוגדה 210 לקרב ולהחדירה בציר הראשי קוניטרה-דמשק. כוח אוגדה 210 שתקף את המקום נתקל במגנן נ"ט וספג אבדות כבדות. במהלך היום חדרו כוחות פיקוד הצפון רק לעומק של כ־10 ק"מ לתוך שטחה של סוריה ולא השיגו את היעד – התייצבות בטווח תותחים מפרברי דמשק.

אשר לפיקוד הדרום: בשעות הערב של 11 באוקטובר העריכו המפקדים במטכ"ל ובפיקוד גם יחד שחל שם מפנה: הכוחות המצריים בגדה המזרחית כמעט שלא הטרידו את כוחות צה"ל וחיל האוויר המצרי לא פעל גם הוא פעולה של ממש. נראה היה שהמצרים איבדו את התנופה ואת המוראל. מאידך גיסא השתפר מצב כוחות צה"ל – טנקים רבים שופצו והוחזרו לכשירות; הלוחמים נחו, הודות להימנעות המצרים מלתקוף, והשחיקה קטנה.

ב־10 וב־11 באוקטובר חלו התפתחויות גם בזירה הבין-לאומית: מעצמות העל

הסכימו לתרחיש שלפיו תגיש בריטניה במועצת הביטחון הצעת החלטה להפסקת האש במקום הימצאותם של הכוחות, הן תימנענה מהצבעה וכך תתקבל ההצעה. בפני שגריר ישראל הציג שר החוץ האמריקני עמדה שלפיה מעוניינת ארצות-הברית שישאל תשיג במתקפה בחזית הסורית הישגים רבים ככל האפשר, והפציר בו כמה פעמים לברר לכמה זמן זקוקה ישראל כדי להשיג את יעדיה. הוא עצמו העריך שיוכל להשהות את הפעלת התרחיש למשך כ-48 שעות, וישראל השיבה שפרק זמן זה הוא הדרוש לה להשלמת ההישגים מהמתקפה בגולן.

שאיפת ישראל הייתה שבתוך 48 השעות הללו תצליח להרחיב את מאחזה ברמת-הגולן ולהשיג הישג כלשהו גם במצרים – לצלוח את תעלת סואץ ולהשתלט על שטח בגדרתה המערבית, ואולי גם לצמצם את המאחז המצרי בגדה המזרחית. הדיווחים האופטימיים שהגיעו מהדרום, ובהם הצעת האלוף גונן לצלוח את התעלה, הובנו כאינדיקציה שהדבר אפשרי. בשעה 20:30, כשהלך הרמטכ"ל לדיון בקבינט המלחמה, הייתה באמתחתו ההצעה להמשיך את המתקפה בגולן ולכדוק את האפשרות לצאת למתקפת צליחה בסיני.

פרק ז

בלימת תנופת המתקפה בצפון; לקראת מתקפת צליחה בדרום

הלצלוח את תעלת סואץ גם אם דיוויזיות השריון לא יצלחו מזרחה?

הרקע

ההערכה בדבר שינוי המצב בחזית המצרית הביאה למחשבה במטכ"ל בדבר אפשרות קונקרטית לצלוח את תעלת סואץ. המצב המועדף היה – צליחה אחרי שדיוויזיות השריון המצריות יצלחו את התעלה מזרחה ויוכו בקרבות עם שריונו העדיף של צה"ל, אולם אמ"ן העריך שהן לא תצלחנה ב-12 באוקטובר. על הפרק עמדה השאלה האם לצלוח גם בלא שהדיוויזיות המצריות יצלחו, מתי לצלוח והיכן. זו השאלה שנדונה החל משעות הערב של 11 באוקטובר ובמשך יום המחרת.

המגעים עם ארצות-הברית ב-11 באוקטובר בהפסקת האש ובאספקת נשק

השגריר דיניץ מסר לקיסנינג¹, בשעה 13:50, את התשובה לשאלתו לכמה זמן זקוקה ישראל כדי להשלים השגת יעדיה לאחר שהחלה המתקפה בחזית הסורית. באותה פגישה מסר לו על מטרות המתקפה.¹ הציר שלו דיווח ששר החוץ האמריקני הגיב באומרו שתוכנית זו "נכונה ב-100 אחוז" והוסיף "Grab as much territory as you can". קיסנינג² הביע שביעות רצון ממעבר צה"ל למתקפה בחזית הסורית, הוא הביע דעתו שכאשר צה"ל יצליח בהבקעת הקו הסורי יתעוררו צעקות רבות, והוסיף שלמרות זאת ישמח אם ישראל תתפוס שטח נרחב ככל האפשר. לדבריו יש לעבד אסטרטגיה משותפת. אשר לטקטיקה – ודאי שעדיף לישראל שארצות-הברית היא שתעבד את התסריט להפסקת אש. לדבריו עליו לענות במהרה להצעת הרוסים לגבי קבלת החלטה במועצת הביטחון בדבר הפסקת אש, שכן הוא דחה את מועד מתן התשובה כמה פעמים. קיסנינג³ הציע לדיניץ שהוא יודיע לסובייטים, במשך היום, על

1 את שנצטווה למסור ראה עמ' 704-705 לעיל.

הסכמתו שבריטניה תציע הפסקת אש, תוך הבנה שארצות־הברית וברית־המועצות יימנעו בהצבעה, וישראל תעמיד תנאי של חילופי שבויים מידיים. להערכתו תינתן עוד שהות של 12-24 שעות מעת קבלת ההחלטה במועצת הביטחון ועד שהפסקת האש תיכנס לתוקף. השגריר דיניץ הגיב שישראל תדרוש גם חילופי שבויים² וגם חזרה לקווי הפסקת האש בשתי החזיתות.³ להערכתו הרוסים רגישים מאוד לדמשק והם ידרשו הפסקת אש מידית, נסיגת ישראל לקווי 6 באוקטובר ברמת־הגולן והקפאת המצב בסיני. קיסניגר הגיב שארצות־הברית תסרב לקבל הצעה כזו. עם זאת סיפר שבשיחתו עם הנשיא ניקסון ב־9 באוקטובר הבהיר הנשיא שלא יוכל להטיל וטו על החלטה הקוראת להפסקת אש.⁴ בהתאם לבקשת ראש הממשלה העלה דיניץ בפגישה את הדחיפות באספקת טנקים ומטוסים, וקיסניגר השיא לו עצות עם מי להיפגש כדי לזרז את האספקה.⁵ אלה היו הנתונים שהיו לנגד עיני ההנהגה המדינית בהתכנסה בשעות הערב של 11 באוקטובר לשמיעת דוח מהרמטכ"ל.

התייעצות מדינית־צבאית

בשעה 20:30 התכנס "קבינט המלחמה": ראש הממשלה גולדה מאיר והשרים אלון, גלילי ודיין וכן הרמטכ"ל, ראש "המוסד" – אלוף (מיל') צבי זמיר, והמזכירים – מרדכי גזית, אלי מזרחי, תא"ל ישראל ליאור, תא"ל יהושע רביב, סא"ל אבנר שלו וסא"ל אריה בראון – לשמיעת דיווח על ההתפתחויות הצבאיות והתייעצות לקראת ישיבת הממשלה.⁶ הרמטכ"ל סקר את התפתחות המערכה, שעליה הוחלט באותו פורום, יממה קודם לכן: כוחות צה"ל החלו בשעה 11:00 בהבקעה בגזרה צרה מאוד בגולן כשהאגף השמאלי צמוד לחרמון, כדי למנוע התקפות־נגד. פתחה במתקפה אוגדה 36, עם חטיבה 7, הנלחמת מפרוץ המלחמה ובראשה "מפקד בלתי רגיל". המתקפה התפתחה בתחילה יפה והתנגדות האויב הייתה מעטה. התחלה זו הביאה לאופטימיות גדולה מדי, שבשלה הוחלט להקדים את הכנסת האוגדה השנייה – אוגדה 210 – ללחימה על כביש קוניטרה-דמשק. דווקא שם גילו הסורים התנגדות של ממש. אף שחיל האוויר כתש את הגזרה נותר שם מגנן נ"ט, שלחם היטב וגרם לנפגעים רבים בקרב כוחות צה"ל – הן בלוחמים והן בטנקים. כוחות צה"ל מתקדמים. אי אפשר לומר שהמערך הסורי התמוטט, "אבל זה לא מערך שנאבק". יש מקומות שבהם אין כוחות צה"ל נתקלים בהתנגדות, ולעומת זאת במקומות אחרים מגלים הסורים התנגדות. כך, למשל, בציר הצפוני ביותר, מצפון לחרמון, נמצאו טנקים סוריים בלתי מאוישים, ואילו בצירים אחרים נתונים כוחות צה"ל תחת אש ארטילרית ללא הפוגה וכן תחת ירי טנקים ואש נ"ט. בשלב מסוים היה רושם שכוחות צה"ל מתקדמים מהר בשלושה צירים ויגיעו

2 זאת בהתאם למברק מגזית לדיניץ, 111140 באוקטובר 1973.

3 ראה עמ' 707 לעיל.

4 משלו לגזית, 111700 (111100) באוקטובר 1973.

5 זאת התבקש להעלות זאת במברק מגזית, 111135 באוקטובר 1973.

6 התייעצות ודיווח צבאי, תל־אביב, 11.10.1973, שעה 20:30.

עוד הלילה לאעוג' – מרחק 40 ק"מ מדמשק, כאשר לפתע, בבת אחת, החלו טנקים סוריים להילחם בשלושת הצירים ובאחד מהם הופיעו עשרה מסוקים נושאים אנשי קומנדו, התפתח שם קרב והובאו לשם לוחמי "גולני". הגזרה עדיין אינה מטהרת מאויב, "אבל ממוטט כבר". כוחות צה"ל יישארו בלילה במקומותיהם וימשיכו להתקדם בבוקר. היום התקדמו כוחות צה"ל עשרה ק"מ בלבד, "אבל הם היו היותר קשים".

ליום המחרת יש שלוש תוכניות חלופיות, שהפעלתן תלויה בהתנהגות האויב. הלילה יבדקו כוחות צה"ל אם האויב התמוטט. הרמטכ"ל ציין שאין בכוונתו לחזור על השגיאה ששגה במלחמת ששת הימים, עת "הפסדנו לילה אחד בתאופיק, כאשר רצינו לעשות התקפה וחיכינו עד לבוקר ואז התברר שהם עזבו בלילה בלי שידענו על כך".

אם המערך הסורי יתמוטט יוכלו כוחות צה"ל להגיע למרחק 30-40 ק"מ מדמשק וייתכן אף שיוכלו להתקדם דרומה – לכיוון דרעא. "זו תוכנית חלומית", אמר רב־אלוף אלעזר "ואני לא אופטימי כל כך בעניין זה" – הוסיף. אפשרות שנייה "שזה חצי חצי": חלק מהמפקדים הסורים יילחמו וחלק יברחו. "גם אז נלך קרוב מאוד מדמשק ונתקן את הקו לפי האויב". אפשרות שלישית – "שמחר בבוקר יקרו דברים בלתי צפויים": החטיבה העיראקית תבוא לא לדמשק, אלא הישר לחזית, שרידי היחידות בחזית יתארגנו להתקפת־נגד ויתווספו גם אנשי מילואים סורים בטנקים שהוצאו ממחסנים. "אם יקרה הדבר הגרוע ביותר – נמשיך להתקדם עוד קצת; עד האעוג' נגיע בכל מקרה, והטווח עד דמשק יקוצר ל־30 קילומטר. ...אני מוצא שום דבר שיסכן את ההישג ואיני רואה שום אפשרות שלא נרחיב את ההישג. אני חושב שיש הישג משמעותי ומחר נרחיב אותו". הרמטכ"ל העריך שבאותו הלילה יגיעו תותחי צה"ל לטווח שממנו יוכלו לירות למטרות בטווח 6-7 ק"מ מדמשק והירי יישמע בפרברי העיר. כוחות צה"ל טרם הגיעו לשם בשל היתקלויות בדרך, והם מנסים להמשיך להתקדם רק כדי להגיע לטווח זה.

רב־אלוף אלעזר סיפר ש"חיל האוויר עשה עבודה יוצאת מהכלל". הוא כתש את השטח, הגן על כוחות הקרקע המתקדמים ופגע בשדות תעופה, מטרות כלכליות, מטרות דלק ומטרות נוספות בסוריה, "כך שלפי דעתי – על סוריה עשינו אפקט טוב". כן פעל כבר חיל האוויר בחזית המצרית, וסייע לכוחות הקרקע בדרום, בעיקר במניעת התקדמות האויב באזור ראס סודר. במהלך היום איבד שמונה מטוסים. חיל הים הטביע שני סטי"לים ותקף שלוש חוות של מכלי דלק.

הרמטכ"ל סיפר לנוכחים על "התפנית החדה מאוד" שחלה בחזית הדרומית: זאת כתוצאה מההתפתחויות משני צדי המתרס – המצרים בשפל, ובשל אבדות כבדות שספגו הם נזהרים יותר וחדלו מהסתערויותיהם "הפראיות". לעומתם כוחות צה"ל "מתחילים להיכנס לתלם": הם התארגנו ועוצמתם הולכת וגדלה.

"על כן פיקוד הדרום מתחיל לעסוק במחשבות [התקפיות]". הדילמה כיצד לפעול נעוצה בהערכה כיצד יפעל האויב – האם יצלחו דיוויזיות השריון המצריות ב־12 באוקטובר את תעלת סואץ ויצאו לקרב עם צה"ל. צה"ל שואף מכבר שהן אכן תצלחנה. "יהיה קרב הכרעה – ואז נוכל לעבור" אל מעבר לתעלה. אם אכן יצלחו ביום המחרת ניתן יהיה להכריען, שכן אין כבר צורך בחיל האוויר בחזית הסורית, וניתן לרכזו לחזית המצרית. אם הדיוויזיות

המצריות לא יצלחו "אז עוד לא סיכמתי עם הפיקוד, אבל הוא מכין תוכניות התקפיות למחר, שיכללו עוד צליחה אחת – פורט סעיד ופורט פואד – ומחר ולקראת מחרתיים בבוקר אני מסוגל לצלוח את התעלה לפחות במקום אחד". בשלב זה הרעיון הוא בגדר רעיון מבצעי, הוא טרם גובש ובכוונתו לנסוע הלילה לדרום ולגבשו "ומחר בלילה אפשר יהיה לצלוח את התעלה".

ראש הממשלה סקרה את ההתפתחויות המדיניות. היא סיפרה על פניית ברז'נייב לניקסון וההצעה להפעלת הבריטים. מעניינה של ישראל, אמרה, לדחות את הפעלת התסריט, והשגריר דיניץ הבהיר זאת לשר החוץ האמריקני. קיסינג'ר סבר שההצעה תוכל לעלות במועצת הביטחון בבוקר 12 באוקטובר לפי שעון ישראל, אך לנוכח בקשת ישראל לדחות את המועד, לחץ לדעת כמה זמן נחוץ לה עוד. כשנענה שדרושים 48 שעות, הביע ספק אם הדבר אפשרי.

שר הביטחון התערב בדברי ראש הממשלה והסביר שמזכירה הצבאי של ראש הממשלה התקשר אליו והציג לו שאלה זו, והוא השיב "שאנו צריכים שהות של 48 שעות כדי להגיע להכרעה עם סוריה, בתנאי שלא נכנסים לדמשק, ועם מצרים דרושה תקופה ארוכה יותר וזה יכול להיות בשבוע הבא".

ראש הממשלה סיפרה גם על תגובתו הנלהבת של שר החוץ האמריקני לדוח שקיבל על כוונת ישראל לצאת למתקפה בסוריה,⁷ על כך שישראל הבהירה שלא תסכים לסגת בחזית הסורית ולהשאיר את המצב בחזית המצרית בעינו, ועל התניית ההסכמה להפסקת אש בחילופי שבויים.

הגברת מאיר העריכה שקיסינג'ר לא יוכל לדחות את מועד פתיחת הדיון במועצת הביטחון מעבר לבוקר 12 באוקטובר לפי שעון ישראל. להערכתה יהיה הדיון ארוך, שכן בכל מקרה, גם אם נציגי מעצמות העל יימנעו מלהשתתף בדיון, יבקשו הערבים לדבר. מצרים לא תסכים להפסקת אש שתחייב אותה לוותר על הישגיה, ואילו סוריה לא תסכים להפסקת אש במקום היעצרות הכוחות. שר הביטחון העיר שמזמן ההחלטה ועד תחילת ההוצאה לפועל יעברו כ-12 שעות, והשר אלון העיר שגם קיסינג'ר העריך שיעברו 12-24 שעות.

"זה המצב שם" – סיימה ראש הממשלה את סקירתה – "אני חושבת שהממשלה צריכה לדעת על כך. נראה לי שאין החלטות חדשות שצריך לקבל בעניין הפסקת האש".

שר הביטחון הגיב על כך ואמר שלדעתו, אם צריכה הממשלה לקבל החלטה באותו היום, הרי היא – עד איזה מרחק מדמשק יש להתקדם. ייתכן, למשל, שהתסריט המדיני לא יופעל מסיבה כלשהי. "מבחינתנו השאלה האמיתית והראשונה היא: מה אנו רוצים ומה צה"ל רוצה לעשות מחר אם יוכל לעשות זאת. אם לא יוכל – לא יוכל". השאלה היא אם, במקרה שצבא סוריה יתמוטט, יש להיכנס לדמשק, ואם לאו – היכן יש להיעצר. לדעתו אין להיכנס לדמשק, ואם אכן יוחלט שלא להיכנס לדמשק אין גם טעם "לשבור את הראש" על קו ההגנה האחרון שלפני דמשק, אלא יש להתקדם עוד כעשרה ק"מ ולהגיע לאעוג'. מטרת ההתקדמות היא "ליצור מקסימום משקל שיהיה עניין לרוסים ולסורים לחזור לקו הקודם". הממשלה

7 ראה עמ' 727 לעיל.

צריכה להחליט עד היכן יש להתקדם וכן להחליט בעניין הפצצת דמשק. זאת משום ש"יכול להיות שיש חילוקי דעות בין הרמטכ"ל וביני בעניין זה". לדעתו יש להשתמש בארטיילריה כך שתמחיש את קרבתם של כוחות הקרקע לעיר. אין טעם בהתקדמות אלא לצורך זה ויש להפגז מסביבת, כך שהפצצות תיפולנה במרחק 2-3 ק"מ מפבררי דמשק. השר דיין ביקש שהפורום יקבל נתונים לצורך שקילת העניינים הללו, והציע שהרמטכ"ל יסביר במדויק מה בכוונתו לעשות בחזית הסורית.

הרמטכ"ל הסביר שהוא רואה שתי אפשרויות להתקדמות – בהתאם למהלך הקרב. אפשרות ראשונה היא להתייצב בקו במרחק כ-37 ק"מ מדמשק. קו זה "ניקח מחר ללא כל ספק". ממנו יש דרך המובילה לחרמון הסורי – כוחות צה"ל יכבשוהו ו"יהיה לנו חרמון הרבה יותר גדול מכפי שהיה עד עתה ויותר גבוה ממנו". האפשרות השנייה – אם הקרב יאפשר זאת, הוא מציע להמשיך להתקדם, ולהתייצב בקו קטנא, שבמרחק כ-20 ק"מ מדמשק. רב-אלוף אלעזר הסביר שאפשר להפגז את מבואות דמשק, עד למרחק של 4-5 ק"מ מהעיר, גם מהקו הראשון – המרוחק ממנה 37 ק"מ, שאליו ודאי יגיעו כוחות צה"ל ביום המחרת, בארטיילריה ובטיילי קרקע-קרקע "עברי" שטווחם 42 ק"מ. אפשר להפגז באמצעות טילי ה"עברי" את שדה התעופה אל-מזה, שהוא שדה פעיל הנמצא באמ"ט והפצצות שתופלנה בו תישמענה היטב בעיר דמשק. רב-אלוף אלעזר אמר שאינו מציע לירות לעיר עצמה. ביום הקודם הציע לירות לתוך העיר, למקרה שההישג הקרקעי לא יספיק, אולם עתה, אמר, הוא מציע לירות רק לשדה התעופה. הוא הבהיר שירי הטילים אינו מדויק וייתכן שבתים הקרובים ליעד ייפגעו "כמו ה'פרוג' שפגע ברמת-דוד ונכנס לגבת".

שר הביטחון התנגד לירי "עברי" לשדה התעופה אל-מזה. לדעתו אין לעשות זאת אם אין צורך מבצעי בכך. המטרה שאותה רוצה הרמטכ"ל להשיג בירי, היא המחשה שכוחות צה"ל קרובים לדמשק. "אילו חשבתי שלא נתקדם מחר ולא נגיע רחוק יותר מהגבול הנוכחי, אז הייתי חושב שצריך להנחית זאת, אבל אנחנו מתכוונים בלאו הכי להתקדם יותר". כלומר, ניתן להשיג אותה תוצאה, של המחשת קרבתם של כוחות צה"ל לדמשק, גם בירי תותחים. יתר על כן, לפני זמן מה היה מקובל שישיראל תשתמש ב"עברי" רק אם תל-אביב תופצץ בטילים – דבר זה לא קרה. לפיכך אין הצדקה לכך. אשר לטווח שאליו על צה"ל להגיע: "אני הייתי מתקרב יותר, ונראה מה נוכל לקבל בתמורה. כי משהו נקבל". עם זאת לא נראה לו שקו הקבע של צה"ל יהיה במרחק 20 ק"מ מדמשק. "זה יותר קו בשביל מו"מ מאשר לחיות בו... ללו היה זה קו קרקעי יוצא מן הכלל – זה עניין אחר"; מאחר שניתן להשיג את היעד – הפצצת מבואות דמשק, גם בקו רחוק יותר, לא נראה לו שיש להציב הגעה לקו זה כמטרה. ראש הממשלה קיבלה את דעת שר הביטחון והחליטה שלא לקבוע מסמרות לגבי הקו שאליו יש להגיע ולא לגבי הפצצה ב"עברי". מכל מקום קבעה שיש לגרום לכך שהפצצות יישמעו בדמשק, אבל לא ייפלו בתוכה.

הרמטכ"ל הוסיף עוד שאם בדרום לא יהיה צורך בחיל האוויר, בכוונתו להפעיל אותו לחיסול חיל האוויר הסורי. הנוכחים החליטו שלא להעלות את הבעיה של ירי "עברי" לאל-מזה בשיבת הממשלה. "אבל בשיבה צריך אולי לומר מה אנחנו חושבים לעשות למטה [בחזית הדרום]" אמרה ראש הממשלה.

לקראת סופה של הישיבה התייחס הרמטכ"ל להפסקת האש: בקשר להפסקת האש: השאלה באילו תנאים היא תהיה. בסך הכול אני בהחלט רוצה בהפסקת אש. אנו מגיעים עם חיל האוויר ל-250 מטוסים ומתקרבים לגבול הקריטי. עוד יומיים-שלושה כפי שעבדנו היום אפשר יהיה לעבוד, אבל לא הרבה יותר מזה, כך שהפסקת אש בעוד יומיים או 48 שעות פלוס הייתי רוצה שתהיה, ועד מחרתיים בבוקר זה משהו אופטימלי. אם זה יהיה לנו – נשתדל מחר בלילה לצלוח את התעלה.

"אני בכל אופן חושבת, שגם אם מחר בבוקר יוחלט על כך, ונניח שזה יוחלט גם על מצרים – אזי כפי שהוא [קיסניגר] אומר – בין 24 ל-48 שעות יהיה לנו פנאי" – הגיבה ראש הממשלה, ועל כך אמר רב-אלוף אלעזר, "אני רוצה זאת עד יום ראשון בבוקר, נדמה לי שזה זמן אופטימלי, כך זה נראה לי כרגע".

בסיום הישיבה נרשם הסיכום הבא:

מחר להמשיך בתנועה על דמשק. לא להפציץ העיר, לא לכבוש העיר, להתעכב במרחק מן העיר. טרם נקבע המרחק המדויק לעיכוב הכוחות. הפעלת טילי קרקע-קרקע שלנו לאל-מוזה – טרם הוחלט. מחר תימשך הפעלת חיל האוויר להריסת התשתית של חיל האוויר הסורי.

ישיבת הממשלה⁸

מההתייעצות המדינית-צבאית עברו הנוכחים לישיבת הממשלה, שהחלה בשעה 21:00 ונמשכה מעל ארבע שעות.

הרמטכ"ל חזר ותיאר בפני מליאת הממשלה את השתלשלות האירועים בצפון. הוא ציין כי נכון לשעת תחילת הישיבה אוחזים כוחות צה"ל בראש-גשר בעומק 10 ק"מ וברוחב 4-5 ק"מ, המשתרע על שני צירים. ייתכן שיצליחו להעמיקו הלילה בעוד כשני ק"מ וודאי יירו בארטילריה לכיוון דמשק. אם יעמיקו מעבר לכך יוכלו לירות לטווח שישה ק"מ מהעיר. הוא הסביר כי הכוונה להמשיך בבוקר המחרת ולהגיע ממזרעת בית-ג' אל עורף מוצב החרמון הסורי ולכבושו, להמשיך להתקדם צפונה בשני צירים: בציר הצמוד לחרמון והמוביל לקטנא וממנה לדמשק ובציר המרכזי – העובר דרך סעסע. הקו שבו ייעצרו כוחות צה"ל מותנה בהתנגדות האויב: אם ייערך בעוצמה בערוץ האעוג', שקשה לחצותו, ייעצר צה"ל לפניו – באזור סעסע, אם תהיה התמוטטות – ייתכן שגיע עד קטנא. לדמשק אי אפשר להגיע ביום המחרת. לשם כך יש צורך בזמן נוסף – אם הדבר נחוץ; אם אינו נחוץ הרי שלקו הראשון אפשר להגיע די בוודאות ולקו השני – אולי. כן סיפר רב-אלוף אלעזר שאפשר שביום המחרת יתקדמו כוחות צה"ל בגזרה הדרומית של רמת-הגולן – מרפיד אל מעבר לדרעא – כדי ליצור חיץ בין סוריה לירדן, או לאזור התלים.

8 ישיבת הממשלה, 11.10.73, בשעה 21:00 בלשכת ראש הממשלה בתל-אביב

הוא סיפר על התפנית שחלה בחזית המצרית ועל ההתפתחות הצפויה ביום המחרת: ייתכנו שתי אפשרויות. הראשונה – שהמצרים יחליטו להעביר שניים-שלושה כוחות דיוויזיוניים בהיקף של כ-400 טנקים ממערב לתעלה למזרחה ולהיכנס לקרב הגדול. הוא הבהיר שזה למעשה הקרב שהוא מייחל לו: קרב הכרעה, שבו הכוחות המצריים יתקפו ויכו קשות, דבר שיאפשר לצה"ל לפתח מתקפה אל מעבר לתעלת סואץ – צה"ל מוכן לאפשרות זו. השנייה – שיימשכו קרבות זעירים לאורך התעלה, כאשר מגמת המצרים היא להתבסס לאורך התעלה ולבסס את הקו שלהם. במקרה כזה הוא מעריך שכוח של צה"ל יוכל לצלוח בקטע כלשהו של התעלה – אין עדיין תוכנית ברורה לאפשרות זו. צליחה כזאת תהיה כרוכה גם בניקוי קטע בגדה המזרחית של התעלה. הוא אינו מעריך שבמהלך היוםיים הבאים יהיה ניתן לנקות את כל הגדה המזרחית מכוחות אויב, אך הוא מעריך שבפרק זמן זה יהיה אפשר ליצור מצב די מאוזן, שבו יאחזו כוחות מצריים בשטחים ממזרח לתעלה וכוחות צה"ל – בשטחים ממערב לה.

רב-אלוף אלעזר מסר לממשלה גם נתונים לגבי אבדות צה"ל, עד לשעה 16:00: 450 הרוגים, כ-1,800 פצועים ו-655 נעדרים, שנראה כשמחציתם הרוגים ומחציתם שבויים. הוא ציין כי לגבי הרוגים ונעדרים יכולה להיות טעות בשיעור של עשרה אחוזים.

אחרי הרמטכ"ל דיברה ראש הממשלה. היא דיווחה על ההחלטות שקיבלה ב-10 באוקטובר – להפציץ את שדה התעופה בחלב שבו עמדו לנחות מטוסים סובייטיים נושאי אספקה, ולרכז את המאמץ ההתקפי של צה"ל בסוריה – והסבירה את הרקע להחלטות אלו. בין השאר ציינה כי המטרה הראשונה, העיקרית, הייתה לשבור את הצבא הסורי, בתקווה שניתן להשלים את המשימה הזו בתוך יום, ואז להתפנות לטיפול בסיני. התקווה היא שכוחות צה"ל יספיקו לעשות זאת בטרם תיכנס לתוקפה הפסקת האש, כדי שגם בחזית המצרית יתפסו שטחים שיהוו בסיס למיקוח. היא הזכירה את הערכת הרמטכ"ל שאם יינתנו לצה"ל עוד 48 שעות יוכל להשיג מאחז מעבר לתעלת סואץ שיקנה לישראל קלף מיקוח. ראש הממשלה ציינה עוד שבהתייעצות המדינית-צבאית לא התקבלה החלטה שצה"ל ייכנס לדמשק ולא שיפציץ אותה בלי שתתקבל החלטה מפורשת בעניין. ייתכן, לפיכך, שהממשלה צריכה לקבל החלטות בעניינים אלה. היא עצמה אינה נוטה לא לכיבוש ולא להפצצתה, אלא אם תעמוד ישראל בפני אסון.

הגברת מאיר סקרה גם את הזירה הבינלאומית: המגעים בין מעצמות-העל להשגת החלטה בדבר הפסקת אש; עמדות ישראל בדבר דחיית מועד כינוס מועצת הביטחון מתוך שאיפה להגיע להישגים גם בחזית המצרית והתניית הסכמתה להפסקת האש בכך שבשתי החזיתות יחול אותו דין; הידיעות שמועצת הביטחון עומדת להתכנס בשעות הערב לפי שיעון ניו-יורק ושמצרים אינה רוצה בהפסקת אש. אחד הנעלמים הוא, אמרה, כיצד ישפיע מצבה של סוריה על נכונות נשיא מצרים להפסקת אש. אם הדבר לא ישפיע עליו להסכים לכך והמצב יישאר בעינו עוד יום-יומיים – זה בדיוק מה שרצוי לישראל ואז יש תקווה, לפי דברי הרמטכ"ל, שצה"ל יגיע לאיזה שהם הישגים במצרים. ראש הממשלה סיפרה גם על אישור נשיא ארצות-הברית לספק לישראל את כל מבוקשה, פרט לפריט אחד שהאישור לגביו הושהה, ועל בעיות ההובלה של הציוד שאושר.

בטרם תחליט הממשלה בעניין כיבוש דמשק או הפצצתה, התבקש הרמטכ"ל להבהיר אם יש החלטה (בדרג הצבאית?) לכבוש את דמשק או להפציצה ומה המטרה בכיבושה, תוך הערה שהמבצע לכיבושה יהיה כרוך באבדות רבות ותמיהה מה מטרת ההתקדמות אם לא הוחלט ללכת לדמשק. בתגובה לדברי הרמטכ"ל על שתי האפשרויות – לעצור במרחק של 25 או 35-40 ק"מ מדמשק – נשמעה דעה שהממשלה צריכה להחליט אם כדאי לשלם מחיר יקר כדי להתקרב לדמשק, או שיש להסתפק בקו הקרוב יותר.

בתגובה לכך אמר הרמטכ"ל שדבריו לא הובנו היטב. הוא חזר והבהיר שהוא לא אמר שיש להתאמץ כדי להגיע לקו הרחוק יותר: אם אפשר להגיע אליו בקלות – הוא מציע לעשות זאת; אם יוערך שהדבר קשה – יש להסתפק בקו הקרוב יותר.

בין היתר התייחסו שרים להתקדמות לעבר פורט סעיד והתועלת בה, מבחינת ההישג שיקנה כיבושה, מול המחיר, ובכלל זה האינטרס הרוסי. נשמעה דעה שחלק ניכר מההנחות הבסיסיות לגבי הסכנות האורבות לקיומה ולביטחונה של ישראל התגלו בששת הימים האלה, יותר מאשר באיזה שהוא פרק זמן אחר, כריאליות וממשיות ושעתה עומדות על הפרק שתי בעיות: הראשונה – כיצד לסיים את המלחמה. השנייה – כיצד לפתוח את הפרק הבא של הפסקת אש, שלום, כוננות או כל שם אחר שיהיה לכך.

הרמטכ"ל ביקש לקצר את שהותו בישיבה, שכן עליו "ללכת ולעבוד" והגיב לשאלה כיצד ניתן לסיים את המלחמה. הוא שרטט שלושה מצבים אפשריים לסיום המלחמה בחזית הדרום: אפשרות ראשונה – להשלים עם הישגות הצבא המצרי לכל אורך גדתה המזרחית של תעלת סואץ. אפשרות זו ניתן להבטיח והיא תעלה פחות קורבנות מאשר שתי האפשרויות האחרות. אפשרות שנייה – לחסל את המאחזים המצריים ממזרח לתעלת סואץ. אפשרות זו היא היקרה ביותר מבחינת הקורבנות ולא ניתן להבטיח שהיא תעלה יפה. אפשרות שלישית – שלמצרים יהיה מאחז בגדה המזרחית ולצה"ל בגדה המערבית. אי אפשר להבטיח זאת, אבל אפשרות זו כרוכה בפחות קורבנות מאשר טיהור הגדה המזרחית. יש לבחון אותה – אין כל ביטחון שכוחות צה"ל יכולים לצלוח ביום המחרת; בכוננותו לנסוע לפיקוד הדרום ולבחון אם הדבר אפשרי.

השר שמעון פרס חזק את ידי הרמטכ"ל והעיר על דברים אלה ש"לא תהיינה לי שום טענות אם הצבא המצרי יישאר איפה שהוא, אנו בודדים כמו סין וגדולים כמו דנמרק... אני חושב שעצם העובדה שכלמנו את הצבא המצרי איפה שהוא זהו שיא של גבורה". הוא הדגיש שאכן המדובר "רק על אפשרות שתעורר" ולא "ערבות", "קבלנות", "איומים" ו"תאריכים".

בשלב זה עזב הרמטכ"ל את ישיבת הממשלה והנוכחים המשיכו בדיון בלעדיו. בין השאר התייחסו לשאלה אם יש לכבוש את דמשק, להפגיזה ועד כמה להתקרב אליה. במהלך הישיבה הגיע לראש הממשלה מברק ובו נמסר ששיבת מועצת הביטחון נדחתה ב-24 שעות. "הם מסתגלים ללוח של דדו" – העיר אחד השרים.⁹

בין היתר נטען נגד כיבוש פורט סעיד, מסיבות שונות, ובהן המחיר בקורבנות והטענה

9 נראה שהכוונה למברק משעה 112200 [111600] באוקטובר 1973.

שהמטרה העיקרית במלחמה עם מצרים צריכה להיות השמדת כוחות מרבית ולא תפיסת שטחים.

שר הביטחון הציע שלא לדון בישיבה זו בשאלה אם לכבוש את פורט סעיד או לא, אלא להתמקד במגמה של הפעולה הצבאית שהרמטכ"ל הציג. הממשלה כבר החליטה שאין להשלים עם המצב הקיים בתעלה, אמר, וצה"ל פועל בהתאם להחלטה זו. השאלה כיצד לממשה – אם על-ידי חיסול המאחזים המצריים ממזרח לתעלה, ואם על-ידי כיבוש שטח זה או אחר בתעלה – ראוי שתועלה לדיון בממשלה כאשר הרמטכ"ל או שר הביטחון יביאו הצעות קונקרטיות וראש הממשלה תחליט להעלותן בפני הממשלה. לדעתו, יש דברים שאפשר לעשות מעבר לתעלה בלי אישור הממשלה, ואפשר גם שתהיה פעולה שלא תהיה כרוכה דווקא בחציית התעלה אך תועלה לדיון בממשלה – בהתאם להחלטת ראש הממשלה. הדבר הריאלי העומד עתה לדיון הוא עניין דמשק. הוא מצדד בכל לבו בהצעה שהעלה הרמטכ"ל, אף שהוא פחות אופטימי ממנו: להערכתו אפילו ההגעה לקו הראשון שהציג הרמטכ"ל לא תהיה קלה. למרות זאת יש להתקדם ככל האפשר, כדי להגביר את הלחץ על סוריה. עם זאת אין, לדעתו, לכבוש את דמשק וגם לא להתקרב אליה יותר מדי. ייתכן שמישהו יציע לכבוש את דמשק, בטענה שבכרבות הימים יהיה מי שיטען שהייתה זו טעות שלא לנצל את ההזדמנות להגיע לקרבת דמשק ולהביס את הסורים, ויתהה מדוע – לנוכח העובדה שהסורים סירבו לחתום על הסכם שלום – נמנע צה"ל מלהיכנס לעיר. הוא אינו שותף לגישה זו. יתר על כן, להערכתו, החלטה על כיבוש דמשק משמעה גם ויתור על כיבוש החרמון, שכן אי אפשר לעשות את שני הדברים גם יחד.

עם סיום דבריו יצא שר הביטחון. שאר השרים המשיכו להתדיין עוד כמה שעות בעניינים השונים שהועלו. כמה פעמים הצרו השרים על שר הביטחון, ובעיקר הרמטכ"ל, אינם נוכחים, שכן היו בפייהם שאלות שביקשו לשמוע תשובות עליהן מפיו.

דיון ארוך הוקדש לשאלה אם אכן מוסמך גוף כלשהו להחליט על צליחת התעלה בלא שיוחלט על כך במליאת הממשלה. כזכור, הזכיר שר הביטחון שהממשלה החליטה ב-8 באוקטובר שלא לפסול מעבר קווים, והביע דעה שאם אכן ייווצרו תנאים לצליחה תהיה ההחלטה אם להביא את העניין למליאת הממשלה נתונה בידיה של ראש הממשלה. הצעה זו עוררה התנגדות בקרב חלק מהשרים. השר גלילי הבחין בין שני מצבים: הראשון – צליחה כדי להשיג מאחז מעבר לתעלת סואץ, הטעונה, לדעתו, החלטה של הממשלה, "ועד כה לא התקבלה החלטה כזו" – למעט כיבוש פורט סעיד. השני – צליחה הנדרשת מטעמים מבצעיים – שלגביה אין צורך בהחלטת הממשלה. הבחנה זו התקבלה על דעתם של השרים האחרים.

בהחלטה שהתקבלה בסיום הישיבה לא הוזכר הנושא, אולם לאחר הישיבה שיגר מנכ"ל משרד ראש הממשלה את המכתב הבא למזכירו הצבאי של שר הביטחון:

ראש הממשלה מבקשת להביא לידיעת שר הביטחון, כי בישיבת הממשלה ב-11 דנא, בחלקה השני של הישיבה, ממנו נעדר שר הביטחון, נתגבשה הדעה כי בעניין צליחת התעלה ע"י צה"ל על הממשלה לדון ולהחליט בטרם תבוצע פעולה כזו. כלומר, הנטייה בדיון הייתה שלא להשאיר לשיקול דעתה של ראש הממשלה אם להביא עניין זה

לממשלה, אם לאו. דבר זה חל על צליחות לשם הישארות ממושכת ולא על צליחות קצרות מועד. ראש הממשלה מבקשת כי שר הביטחון והרמטכ"ל יהיו מודעים לכך שעניין הצליחה לשם מאחז יצטרך להיות מובא לממשלה.¹⁰

מזכירו הצבאי של שר הביטחון העביר את המכתב לידיעת הרמטכ"ל.¹¹

בסיום הישיבה, לאחר השעה 120100, קיבלה הממשלה את ההחלטה שלהלן: מחליטים:

רושמים הודעתה של ראש הממשלה:

א. הפרעה להטסת משלוחי ציוד מברית-המועצות

בהגיע ידיעות על רכבת אווירית סובייטית המובילה ציוד לחימה לסוריה, בכלל זה טילי אס-איי-6 – ניתן אישור להפציץ את שדה התעופה בחלב במטרה להוציא את מסלולי ההמראה והנחיתה מכלל שימוש.

ב. הפעולה בגזרה הסורית

ניתן אישור לצה"ל ביד תשרי תשל"ד (10.10.73) לבצע מחר (11.10.73) בסוריה מאמץ התקפי מרוכז לרסק עוצבות צבא ולהשיג הכרעה המשתקת את הפעילות הצבאית הסורית. המתקפה מכוונת להשיג הישג של שטח מעבר לקו הפסקת האש לשיפור עמדותינו ולתכלית של מיקוח מדיני. במהלכה של המתקפה ינועו כוחות ליצירת איום על דמשק.

אין אישור להפצצת העיר.

אין החלטה על כיבוש דמשק.

העדפת המתקפה בחזית סוריה באה גם בהתחשב בכך שבחזית המצרית לא ניתן להשיג הישגים מכריעים בזמן קצר. אפילו במחיר יקר. לעומת זאת קיים סיכוי להביס את הסורים ואולי אף להוציאם מכלל לחימה.

כמו כן, הכוונה כי המהלך בחזית הסורית ישפיע על הירדנים לא להיכנס למערכה, או להסתפק בהשתתפות מוגבלת ביותר בטריטוריה הסורית בלבד.

ג. הפסקת האש

פעלנו לשכנע את האמריקנים שיש להרוויח זמן. מקווים להשיג היעד בסוריה, במשך 48 השעות הקרובות. להתנגד להפסקת אש המשאירה בידי המצרים את הישגיהם ממזרח לתעלה ומאלצת אותנו לחזור אל קווי 6 באוקטובר.

הפסקת האש צריכה להיות מותנית בחזרת הצבאות בשתי החזיתות אל קווי 6 באוקטובר.

10 אל: תא"ל י' רביב, מא"ת: מ' גזית. שעה 120205 באוקטובר 1973.

11 בחומר לשכת הרמטכ"ל מצאנו העתק של המכתב ובתחתיתו כתוב בכתב-יד: "הרמטכ"ל, שר הביטחון ביקש להעביר הנ"ל לידיעתך".

הערכת מצב בחדר הרמטכ"ל¹²

הרמטכ"ל עזב את ישיבת הממשלה בשעה 23:15 וחזר לחדרו, שם היו אותה עת האלופים טל וזאבי. עם חזרתו חשב לצאת בחצות לפיקוד הדרום, בהנחה שישהה שם לכל היותר שתיים ומחצה, ישוב למטכ"ל בשעה 05:00 ויפגש עם שר הביטחון לעדכנו במה שיסכם בדרום ולאחר מכן יעדכן את המטה.¹³ אולם לאחר זמן מה ביטל את תוכניתו זו והחליט לזמן את רב-אלוף בר-לב לדיון במטכ"ל.¹⁴

במהלך הדיון בחדרו ניכרו ברמטכ"ל סימני עייפות מצטברת,¹⁵ כתוצאה מהפעילות האינטנסיבית שניהל זה שישה ימים, מאז שחר 6 באוקטובר, במהלכם ישן רק שעות מעטות. רב-אלוף אלעזר עדכן את מטהו באפשרויות הפעולה בחזית הצפון כפי שהציגן לממשלה, וסיפר כי סיכם עם האלוף חופי שיכין את חטיבה 205, ובכלל זה כוח כ"ץ – שהוא הכוח הטרי ביותר בפיקוד – להעברה דרומה. לדעתו ריאלי להעביר מהצפון לדרום רק יחידות טריות, שכן לא תהיה תועלת בהעברת כוחות שלחמו, נשחקו ועייפו.

כזכור, ביקש הרמטכ"ל מסגנו, טרם לכתו להתייעצות המדינית-צבאית, לברר עם מפקד חזית הדרום את תוכניותיו. האלוף זאבי שוחח עם רב-אלוף בר-לב, והאלוף טל מסר לרמטכ"ל את שהבין מדברי האלוף זאבי: רב-אלוף בר-לב מעריך שיוכל לצלוח רק בעוד 48 שעות, כלומר בליל 13-14 באוקטובר. הכוונה לצלוח בכוח של שתי אוגדות מצפון לאגם המה. מהשיחה לא ברור אם הכוונה לצלוח בשתי אוגדות זו ליד זו, או זו אחרי זו. האלוף טל העיר שנראה שהכוונה לצלוח בדירוג, שכן יש רק גשר אחד, והרמטכ"ל הסכים עמו שנראה שזו התוכנית. "ואז הוא יתקוטט עם שתי דיוויזיות השריון" – העיר האלוף זאבי. הרמטכ"ל העיר שתוכנית זו מוזרה בעיניו. לדעתו התוכנית הטובה ביותר היא לצלוח בכוח של אוגדה בג'סר אל-חרש, עם אפשרות להרחיב את המאחז ולהשתלט על שתי גדות התעלה שם, או, במקרה שתהיה התנגדות חזקה של האויב שם, לנסות להשתלט על "החוזה הסינית", כדי להשיג גישה נוספת לקו המים וליצור עובדות לקראת הפסקת האש. אך תוכנית זו אינה נראית למפקד חזית הדרום. התוכנית שהציע האלוף גונן – לצלוח בשתי גזרות – אינה נראית לרמטכ"ל, שכן אין גשרים לשני אזור צליחה.

החמור מכול, אמר רב-אלוף אלעזר, הוא הערכת רב-אלוף בר-לב שאפשר להתחיל בצליחה רק בעוד 48 שעות. מועצת הביטחון אמורה להתכנס בבוקר 12 באוקטובר, ואם תחליט מיד על הפסקת אש יש להניח שהיא תיכנס לתוקף לאחר 24 שעות לכל היותר.

12 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

13 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

14 ראה עמ' 749 להלן.

15 הקלטות בחדר הרמטכ"ל. תיאור וסימנים לעייפות ראה דדו, עמ' 176 (ברטוב מצטט לא נכון את דברי רב-אלוף אלעזר. הוא אמר: "גם אצל גולדה קרה לי שלוש פעמים – נתקעתי. שלוש פעמים נתקעתי ושאלתי: 'רגע, על מה דיברתי?' על כך העיר ראש לשכתו: "Black out?". זה מעייפות").

כלומר לא יאוחר מצהרי 13 באוקטובר.¹⁶ במקרה כזה לא תהיה כלל שהות לצלוח את התעלה. השאלה היא, לכן, אם ניתן להסתער, בכוח של שלוש האוגדות, ב־12 באוקטובר, על המאחזים המצריים שממזרח לתעלה, כדי לשפר את המצב לקראת הפסקת האש. האלוף טל הגיב שאי אפשר לעשות זאת, שכן זהו המבצע היקר ביותר מבחינת האבדות: "יהיו לך מספר אבדות כמו בכל המלחמה. אסור לעשות את זה". הרמטכ"ל הסכים עמו: "זה מה שאמרתי קודם בממשלה כשהם התחילו לנרנר לי" – אמר ופירט את שלוש האפשרויות שהציג בממשלה.

רב־אלוף אלעזר חזר על הדעה שהביע בדיון בחדרו: מבחינה מדינית יש שני מהלכים כדאיים – תפיסת מאחז בגזרה הצפונית, ובכלל זה בפורט סעיד, או תפיסת מאחז באזור סואץ; אלא שהאפשרות השנייה אינה סבירה מבחינה צבאית. כלומר, התוכנית הריאלית והרצויה היא הראשונה. סגן הרמטכ"ל הסכים עם ניתוח זה: "פורט סעיד פוליטית יותר טוב, וגם אסטרטגית". האלוף טל תמך בתקיפת פורט סעיד ומנה יתרונות נוספים לתוכנית זו: כל התוכניות האחרות "אחת משתיים: או שספק אם יצליחו, או שצריכים להשקיע בזה עם חיל האוויר". מערך הטיילים של פורט סעיד הוא מבודד, וחיל האוויר יכול לחסלו מהר. יתרון נוסף – משם ניתן להתקדם, בהתאם להתמוטטות האויב, ואולי להזרים כוחות נוספים, דרך שדה התעופה צלחיה, דבר שיאפשר הרחבת המאחז. עוד יתרון נעוץ בכך שמאמץ אחד ייעשה דרך השרטון, כלומר לא יחייב צליחה, והרי אסור לצה"ל "להמר על הכול" – או הצליחה, או לא כלום". "אסור שהמלחמה תיגמר במתקפה שלנו שנכשלה". התקפה בגזרת פורט סעיד מאפשרת פיתוח מאמצים תוך הישענות של אגפים מאובטחים מצד שני. "היופי בעניין הזה: שמה שתשיג – השגת דבר שלם, קומפקטי, מה שאתה יכול יותר להרחיב את זה – הם דיוויזיות – בונוס".

"אני גם כן בעד יצירת עובדה בצפון" – הגיב הרמטכ"ל, אבל הוא מאמין למפקד חזית הדרום שלא ניתן לעשות זאת בלילה הקרוב. האלוף טל חלק עליו: לדעתו ניתן לחלק את המבצע לשני שלבים: בשלב הראשון, שיערך ב־12 באוקטובר, ניתן לכבוש את פורט פואד ולהשתלט על חלק מהגדה המערבית של התעלה בגזרה הצפונית "ואם אני לוקח את פורט פואד, תיפול כבר פורט סעיד כפרי בשל כשאני עומד פה עם הטנקים שלי". "לקראת הפסקת האש פורט פואד צריך להיות פקט. זה הפקט המינימלי" – הסכים הרמטכ"ל.

האלוף זאבי העיר שיש להניח שגם המצרים מודעים לכך שהפסקת אש עומדת בשער, ולפיכך ינסו גם הם ליצור עובדות לקראת כניסתה לתוקף. הרמטכ"ל אמר שהם יכולים להעביר את הדיוויזיות המשווריינות, "אבל למה הוא לא העביר אותן עד עכשיו?" – תמה. האלוף טל השיב שהמצרים נמנעו מלעשות זאת מפני שהם מודעים לכך שאין טעם להטיל טנקים לשטח החשוף מהגנת הטיילים, שבו יהיו נתונים להתקפות חיל האוויר הישראלי וכך יפסידו הן טנקים והן מטוסים שיישלחו להגן עליהם. "הוא ידע את זה כשתכנן", אמר האלוף טל, "והוא קיבל המחשבות כל פעם שהוא צפצף עם מטוס". שלושת המתדיינים הגיעו

16 מדברים אלה של הרמטכ"ל אפשר להבין שטרם נודע לו על דחיית כינוסה של מועצת הביטחון ב־24 שעות – עובדה שנודעה בישיבת הממשלה לאחר שיצא ממנה (ראה עמ' 734 לעיל).

למסקנה, שאם אכן ירצו המצרים להשיג הישג נוסף לקראת הפסקת האש, יהיה זה באזור מפרץ סואץ. יחד עם מפקד חיל האוויר, שהצטרף בחצות לדיון, ניסו לאכן עד היכן הגיעו הכוחות המצריים באזור זה.¹⁷

סדר הכוחות של חיל האוויר ותוכניותיו

מפקד חיל האוויר עדכן את הנוכחים בסדר הכוחות של החיל ובתוכניותיו, הוא סיפר שבבוקר 12 באוקטובר יעמוד חיל האוויר בסדר"כ של 223 מטוסים, בחלוקה הבאה: 50 מטוסי "פנטום" לתקיפה בעומק, 110 מטוסי "סקיהוק" "לתקיפה רגילה" ו-63 מטוסים ליירוט ולהגנת שטח.

בכוונתו להקצות 30-35 מטוסי "סקיהוק" לסיוע מתוכנן לכוחות הקרקע ברמת-הגולן ו-30 מטוסי "סקיהוק" לסיוע בסיני. במטס הראשון בבוקר, יתקוף שבעה שדות תעופה בסוריה, את מרכז הבקרה של חיל האוויר הסורי במרג'סולטאן ושתי סוללות טילים ברמת-הגולן, אם אכן נותרו שם.

במטס שני הכוונה להשמיד את סוללות הטילים בפורט סעיד. האלוף פלד ציין שחיל האוויר זקוק לכך כדי ליצור לעצמו מעבר חופשי לתוך מצרים, אולם תמה לשם מה זקוקים כוחות הקרקע לחיסול טילים אלה, שכן כוח קלמן הפסיק התקדמותו בשרטון. הרמטכ"ל השיב שהוא אכן הפסיק התקדמותו, אבל לאחר שיסכם את התוכניות בביקורו הקרוב בפקוד הדרום יוכל לומר לו אם אכן כוחות צה"ל יתקדמו בגזרה זו. אם כן – יהיה על חיל האוויר לסייע להם. האלוף פלד התעניין עד היכן הגיעו כוחות צה"ל בשרטון, והרמטכ"ל ענה לו שהם הגיעו עד למוצב "בודפסט", ומשם והלאה יש כוחות מצריים. מפקד חיל האוויר אמר שלא ידוע לו כלל על הימצאות כוחות מצריים שם, על כך ענה סגן הרמטכ"ל, שלא זו בלבד שיש כוחות מצריים שם, אלא שהם גם מצוידים בטילי נ"מ אישיים.¹⁸

בשלב זה יצא האלוף טל מהחדר לקד"ם. הרמטכ"ל שאל את מפקד חיל האוויר אם בין שדות התעופה שהוא מתכוון לתקוף בסוריה כלול גם אל-מזה, והאלוף פלד השיב בחיוב. "הוא באמ"ט" – אמר הרמטכ"ל.

"כמו כל השדות" – השיב מפקד חיל האוויר. הרמטכ"ל הסביר ששאל שאלה זו על רקע כוונתו להפגז את השדה בטילי "עברי", כאשר כוחות הקרקע יגיעו לטווח שיאפשר לעשות זאת, כדי שהדי ההפגזות יישמעו בדמשק, וסיפר על התנגדותו של שר הביטחון לכך. האלוף פלד תמה מדוע אסור לירות לשדה ב"עברי" אם מותר לתוקפו מהאוויר או בארטילריה רגילה: איך הסורים ידעו איזה נופלים בשדה? – תמה.

17 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

18 שם.

קד"ם סגן הרמטכ"ל¹⁹

אחרי שנטל חלק בדיונים דלעיל, וכשהוא מצויד במידע בדבר סדר הכוחות של חיל האוויר וחלק מתוכניתו עזב סגן הרמטכ"ל את חדר הרמטכ"ל והלך ב־12 באוקטובר בשעה 00:10 לקד"ם.

נציגי אמ"ן תיארו את היערכות צבאות האויב ופעילותם וראשי המדורים באג"ם מבצעים תיארו את פעולות כוחות צה"ל והיערכותם.

נציג ענף 6 באמ"ן מחקר תיארו את היערכות צבא מצרים ופעילותו:

שינוי ההיערכות המשמעותי ביותר שאירע, כנראה, ב־11 באוקטובר, הוא העברת חטיבת טנקים של דיוויזיה ממוכנת 6 דרומה, לעיון מוסה, כך ששם מרוכז סד"כ של שלוש חטיבות – חטיבת חי"ר, חטיבה ממוכנת וחטיבה משורינית, ריכוז המצביע על אפשרות שבכוונת המצרים לפתח מאמץ גדול לכיוון שרם א-שייח'.

הדיוויזיות המשורינות – 4 ו־21 – לא הועברו אל ממזרח לתעלה. זאת, למעט חטיבה משורינית 14 מדיוויזיה 21, הנמצאת ממזרח לתעלה. אשר לדיוויזיות הממוכנות – חטיבה ממוכנת אחת מדיוויזיה ממוכנת 23 נמצאת ממזרח לתעלה ויתר הדיוויזיה מערב לה; חטיבה ממוכנת 113 מדיוויזיה ממוכנת 6 עזבה את גזרת ביר-עדיב וייתכן שבכוונתה לחצות את התעלה. אשר לגזרת פורט סעיד: הסבירות שהועברה לשם חטיבת חי"ר מדיוויזיה 16 ירדה ונראה שהיא נשארה במערכיה שבאזור שבין אגם תמסח לדוור סואה. מכל מקום, אם אכן הועברה לפורט סעיד, נראה שהיה זה ללא גרוד הטנקים שלה. לפי פענוח תצ"א מאותו היום נמצאים ממזרח לתעלה כ־630 טנקים מצריים, כ־300 מהם פגועים.

במהלך היום הובחן שהמצרים הניחו רצועות מיקוש בגזרה שבין דיוויזיה 18 הנמצאת באזור קנטרה־דרום האי אל-בלח לבין דיוויזיה 2 הנמצאת בגזרת פירדאן-אסמאעיליה וכן מיקשו בקטע שבין שני מערכים חטיבתיים בין אגם תמסח לדוור סואה.

האלוף טל התעניין במיוחד בסד"כ האויב באזור פורט סעיד, פורט פואד ובגזרה שמג'סר אל-חרש וצפונה, שכן, כאמור לעיל, נראה היה מהשיחה בחדר הרמטכ"ל שייתכן שזו תהיה הגזרה שבה יפעל צה"ל ב־12 באוקטובר. נציג ענף 6 ענה לו שבגזרת פורט סעיד-פורט פואד יש לבטח חטיבת חי"ר אחת, וייתכן שחטיבת חי"ר נוספת. לפי ידיעות מהעבר יש לחטיבה הנמצאת דרך קבע באזור גרוד טנקים. נוסף לכך יש גרוד חי"ר בין ג'סר אל-חרש לפורט פואד. כן ייתכן שישנם באזור שני גרודי קומנדו – האחד בפורט סעיד עצמה והאחר בין ג'סר אל-חרש לפורט פואד.

ראש אמ"ן סקר את דרכי הפעולה האפשריות של המצרים: משך הזמן שעבר מאז תחילת המלחמה ועומק המאחז שתפסו דיוויזיות החי"ר מתאימים דוקטרינרית לאפשרות שיעבירו את דיוויזיות השריון וינסו להתקדם עד למצרים. הכנות הנעשות בימים האחרונים, כגון העברת ארטילריה בכמות רבה מאוד, צינורות מים וצינורות דלק אל ממזרח לתעלה, וסלילת קשר קווי לשם, יכולות גם הן להצביע על אפשרות זו, אלא שעד אותה עת טרם צלחו. האלוף

19 קד"ם סגן הרמטכ"ל, 120010 באוקטובר 1973.

זעירא סיפר שאמ"ן העריך שאחד הדברים שיזרזו את העברת דיוויזיות השריון, הוא הרעה במצבם של הסורים. ביום כמו היום החולף אמורים היו המצרים לעשות זאת כדי להקל את הלחץ שבו נתונה סוריה, אלא שנמנעו מכך. "אולי יעשו זאת מחר" – אמר, כשהוא מדגיש את ה"אולי". להערכתו, אם לא יעשו זאת בתוך יומיים תהיה בכך הוכחה שהם ויתרו כליל על ההוצאה לפועל של שלב זה של תוכניתם, מתוך הערכה שאין ביכולתם לעשותו, והם מסתפקים בהישגים שהשיגו עד כה. הוא העריך "שאם הם היו יכולים להיות בטוחים שבמצב הנוכחי הם יישארו לשנים הקרובות, לשנה הקרובה, הם היו חותמים על זה, היו רואים בזה ניצחון גדול מאוד". עם זאת הם רוצים מאוד לכבוש את שרם א־שייח'. הכוחות המצויים בשטחנו מעידים על כוונה להתקדם דרומה. על כוחות צה"ל ייקל להשמיד את הכוח הזה כאשר ימשיך להתקדם ויתרחק מהבסיס המוצק של יתר כוחות הקרקע ומהאזור המוגן טילים.

נציג ענף 5 סקר את היערכות הכוחות הסוריים ופעילותם: בסך הכול נמצאים במרחב שבין קו כוחות צה"ל לבין דמשק כ־800 טנקים מאוישים: ברצועת ההגנה הראשונה 330-340 טנקים, הערוכים כלהלן: בציר קוניטרה 74 טנקים, בציר כודנה-ג'סס כ־90 טנקים, בציר רפיד 75 טנקים, ובציר הנפט – 100 טנקים. נוסף להם יש כ־70 טנקי חזית נייחים. בין רצועת ההגנה הראשונה לדמשק נמצאים כ־500 טנקים. באזור צומת תל שחם מרוכז גדוד של 30-40 טנקים המיועד לתקוף נגד את כוחות צה"ל – עד אותה עת לא הובחן שתוכנית זו הוצאה לפועל. במרחב דמשק נמצא כוח ריפעת אסה, ולו כ־150 טנקים וכשלושה-ארבעה גדודי מילואים, הכוללים כ־100 טנקים. נוסף לכך יש להביא בחשבון את חטיבת חי"ר 90, המוצבת על ציר בירות-דמשק. חטיבה זו לא אוכנה במערכיה וייתכן שהיא נעה לעבות את מערכי ההגנה.

המידע על הימצאות 800 טנקים מאוישים במרחב שעד דמשק הפתיע את סגן הרמטכ"ל, והוא התעניין בדיעות לגבי הכוח העיראקי. עוזרו למבצעים של עוזר ראש אמ"ן למחקר, אל"ם אהרן לברן, סיפר שאין לאמ"ן ידיעות ברורות לגביו, אך ייתכן שחטיבה הגיעה לאזור דמשק? וחטיבת טנקים תגיע לא לפני שעות אחר־הצהריים של 13 באוקטובר. האפשרות שירדן תפתח בתוך 24 השעות הקרובות חזית נוספת – בגדה המערבית – הוערכה בסבירות נמוכה ולגבי מעורבותה בלחימה בסוריה – יש ידיעה טרייה שחטיבת שריון נעה לכיוון סוריה, אולם היא לא אוכנה, ואין לכך אישור בפועל.

רמ"ד צפון באג"ם-מבצעים, רס"ן יריב חן, סקר את המתקפה ברמת-הגולן והיערכות כוחות צה"ל בסוף היום: אוגדה 36, שפרצה בציר "צין" לכיוון מזרעת בית-ג'ן, ערוכה כלהלן: גדוד אחד מחטיבה 7 כקילומטר מדרום למזרעת בית-ג'ן, גדוד שני – בצומת חדר וגדוד שלישי – ליד חרפא. כוח כ"ץ נמצא בצומת הצירים "מסגד"-"קורט" וכוח נוסף בציר קוניטרה-דמשק. אוגדה 210, שפרצה בציר זה, ערוכה כאשר חטיבה 179 נמצאת בצומת מעץ וחטיבה 679 מאחוריה – באזור חן-ארנבה. בסך הכול חדרו כוחות צה"ל לעומק כ־10 ק"מ מעבר ל"קו הסגול". אוגדה 146, שהייתה ערוכה לבלימה בגזרה הדרומית, ערוכה כאשר חטיבה 4 בגזרתה הצפונית, חטיבה 205 בגזרת רפיד וחטיבה 670 – מול הרוקאד. רמ"ד דרום באג"ם-מבצעים, רס"ן זאב נתיב, סיפר שהיערכות הכוחות בדרום דומה

להיערכותם ביום הקודם, לאחר שבמשך היום הייתה הפעילות בחזית מוגבלת ביותר: כוח קלמן אחראי לצפון הגזרה הצפונית, אוגדה 162 ליתר הגזרה הצפונית, אוגדה 143 – לגזרה המרכזית ואוגדה 252 – לגזרה הדרומית, ובכלל זה למצרי הגידי והמתלה. חטיבה 35 ערוכה מדרום לגבול הגזרות בין פיקוד הדרום למרש"ל וחוסמת את שני הצירים המובילים לראס סודר.

סגן הרמטכ"ל סיכם את הקד"ם: "אתמול אמרתי שהמבצע בצפון הוא גורלי למלחמה". גורליותו מתבטאת בכך שלולא הצליח, ולו היו, כתוצאה מאותה אי-הצלחה, הישגים למצרים או לסורים, "היינו רואים בעובדה שלא מדברים על הפסקת אש מצב קשה". עתה, אחרי המבצע, שורת בצה"ל ההרגשה ההפוכה – מרגישים שהזמן קצר ורוצים לדחות את הפסקת האש ככל האפשר. מבצע זה יצר תפנית במלחמה. מבחינה מדינית מתבטאת התפנית בכך שהמעצמות, "ובטח בהסכמה שבשתיקה של הקליינטיות שלהן", מדברות על הפסקת אש. מבחינה צבאית מתבטאת התפנית בכך שבשתי החזיתות נהנה צה"ל מעדיפות ביחסי הכוחות. הסורים הפסידו במלחמה – לא זו בלבד שלא השיגו את מטרות המלחמה שלהם, אלא שהפסידו כוחות ושטח. המצרים לא השיגו גם הם את מטרות המלחמה, אך להבדיל מהסורים הם מחזיקים בשטח שכבשו ולא הפסידו כל שטח. למעשה השיגו המצרים את ההישג שהיה בתוכניתם להשיג בלוח זמנים זה "ואם המלחמה הייתה נגמרת במצב כזה, אי אפשר להגיד שמצרים נכשלה במלחמה, ואי אפשר היה להגיד שאנחנו הגענו להכרעה והשגנו את המטרות שלנו בקרב הדפנסיבי". עם זאת נעצרה תנופתם של המצרים ונראה שאין ברצונם לחדשה.

לא ברור עדיין מתי תוטל הפסקת האש, אבל צה"ל נמצא בלחץ זמן. האלוף טל תיאר את מגמות הפעילות בחזית הסורית, כפי ששמען מפי הרמטכ"ל. הוא ציין שיש להעביר את חטיבה 205 והגדוד של נתי מהצפון לדרום – "לא כתנאי להתחלת המבצעים בדרום, אלא כתנאי להמשך המבצעים", הוא סיכם עם אג"א את ההכנות שיש לעשות להעברה זו, והורה לסכם את עבודת המטה עוד הלילה, כך שהחל מהצהריים יהיה ניתן להזרים כוחות לדרום. אשר לדרום – "הרמטכ"ל נסע או נוסע עוד מעט לפיקוד הדרום לבדוק את האפשרויות הפתוחות". יש אפשרויות שניתן לבצען בלא שיהיה צורך להביא כוחות מהצפון, לפחות עם פתיחתן.

יש אפשרות לנסות לחסל את המאחזים המצריים ממזרח לתעלה – אך היא תיאורטית בלבד, מכיוון שבמאחזים אלה מצויים כ-100,000 חיילי אויב. הנטייה היא לנסות להשתלט על הגזרה הצפונית של תעלת סואץ – מרחב פורט פואד-פורט סעיד-דמיאט, לצלוח בג'סר אל-חרש, לכבוש את קנטרה וצלחיה, להכניס לשם מקסימום עוצבות ולהרחיב את המאחז ככל שניתן. עם זאת, ייתכן שמתוצאות הבדיקה יתברר שעדיף לצלוח בגזרה אחרת. ייתכן גם שהמבצע יהיה מדורג – אם הפיקוד אינו מוכן לצליחה אלא בתוך יומיים אפשר שביום המחרת ייערך חלק מהמבצע.

מאידך גיסא ייתכן שגם המצרים ירצו להשיג הישגים נוספים לקראת הפסקת אש. אפשרות אחת היא לנסות להרחיב את המאחז עד למצרים ואפשרות שנייה – לנסות להשתלט על מרש"ל. כוחות צה"ל במרש"ל יהיו בכוננות לפשיטות, צניחות וניסיונות התקדמות של

כוחות אויב, ואם יתברר שירדן אינה פותחת חזית עצמאית ייתכן שטנקים מאילת יופנו לשרם א-שייח'.

אשר למקרה שינסו להרחיב את המאחז בכיוון המצרים אמר האלוף טל: אם הם ינסו להגדיל את המאחזים שלהם ולצאת מזרחה מקו החת"ם, הם יושמדו – והיום, ביחסי הכוחות הקיימים בסיני, גם מבלי להביא לסיני אף טנק אחד נוסף, זה ודאי. זה כל כך ודאי, שלכן אני לא בטוח שהם ירצו לעשות את זה. כיוון שהם נכנסים למרחבים שבהם אנחנו יכולים להשתמש בחיל האוויר לסיוע, חיל האוויר לא מרותק בצפון והמצרים יודעים את זה, וגם כמויות הטנקים שלנו הן לא מבוטלות. אם הם ינסו לעשות את זה, מחר למשל, הם ייתקלו בכ-700 טנקים שלנו כשירים. אם הם ינסו לעשות את זה מחרתיים, הם ייתקלו אולי ב-1,000 טנקים או ב-900 טנקים שלנו. יחסי הכוחות האלה הם לא יחסי כוחות שהמצרים יכולים לעמוד בהם, בנוסף לחיל האוויר שלנו. לכן, אני לא רואה סיכוי גדול למצרים להשיג עוד הישגים. אני חושב, שההישג הכי גדול שלהם יכול להיות אם הם יצליחו להיאחז בשיניים במה שהם לקחו – אבל את זה בדיוק אנחנו רוצים למנוע.

הוצאתם לפועל של המבצעים ההתקפיים בחזית המצרית וכן תגבור מרש"ל מותנים, בין היתר, בכך שלא יחולו התפתחויות חדשות – כגון פתיחת חזית נוספת מצד ירדן, לכן ביקש האלוף טל שאמ"ן יבדוק בבוקר המחרת את הסבירות לכך. בסיום הקד"ם יצא סגן הרמטכ"ל נגד אווירית השאננות שאפפה את המטה הכללי עם השתפרות המצב:

אני קיבלתי שתי תלונות מהפיקודים על טיפול בשיטה ביורוקרטית מצד המצפ"ה בדרישות ובבקשות שלהם. אני אומר לכם שאני רואה סימפטומים של כאילו חזרה למצב נורמלי במטה הכללי, בביורוקרטיה הצבאית וכן הלאה. זה לא המצב. תביטו על המפות [ותראו] מהו המצב האמיתי שלנו. המצב האמיתי שלנו הוא שהמצרים מחזיקים לנו חלק מסיני, והצליחו במתקפה, יש לנו הרבה אבדות, המלחמה לא נגמרה, מדינות ערביות אחרות או כן ייכנסו או שלא ייכנסו, תגבורות זורמות לערבים, רכבת אווירית אל הסורים זורמת, אנו בעיצומה של המלחמה, כל מה שקרה זה שחלה תפנית במלחמה שלנו בגלל המבצעים שלנו ובגלל זה שהצלחנו לרכז ולאסוף את הכוח שלנו במקביל ותחת עוצמת המתקפה הערבית. זה כל מה שקרה. מה שקרה הוא שנוצרו מעכשיו נתונים טובים לגמור את המלחמה בניצחון מרשים ולהחזיר למדינת ישראל את כוח ההרתעה ואת האמינות של כוח ההרתעה שלה. לכן מדוע צריך להיעצר באמצע הדרך דווקא בדרג של המפקדות? אני מבקש מכולם לקחת את עצמם בידים, המלחמה לא נגמרה והגייסות בשדה מחכים לשירותים שאנחנו צריכים לתת להם.

הרמטכ"ל מסכם עם אלוף פיקוד הצפון את תוכנית הפעולה

בשעה 00:10 לערך התקשר אלוף פיקוד הצפון הרמטכ"ל ורב-אלוף אלעזר סיכם עמו את מגמות הפעילות ליום 12 באוקטובר. הוא סקר בפניו את הרקע המדיני: מועצת הביטחון אמורה להתכנס בשעות הבוקר.²⁰ אם לא יוחלט בישיבה על הפסקת אש, יוכלו כוחות צה"ל להמשיך בהתקדמותם. אם יוחלט על הפסקת אש יש להניח שהיא תיכנס לתוקפה, במקרה הגרוע ביותר, בלילה הבא – ליל 12-13 באוקטובר, או בבוקר 13 באוקטובר. כלומר בכל מקרה עומד לרשות צה"ל יום שלם. במהלך יום זה על כוחות פיקוד הצפון להשיג כמה הישגים:

אוגדה 36 תמשיך בהתקדמותה ותגיע לפחות עד סעסע. אם יתברר שהמערך הסורי התמוטט, היא תמשיך להתקדם עד קטנא או עד שתיתקל במערך הסורי. במקרה של היתקלות יש לשלוח כוחות לאגפים כדי לוודא אם אכן הגיעו למערך המוצק – דבר שיחייב את כוחות צה"ל לעצור – או שמא זו היתקלות מקרית וניתן להתגבר על כוח האויב ללא קושי ולהמשיך להתקדם. יש להתקדם ככל האפשר, שכן השאיפה היא להגיע קרוב ככל האפשר לדמשק כאשר תיכנס הפסקת האש לתוקף. זאת בתנאי שההתקדמות לא תחייב קרב הבקעה נוסף. בכל מקרה תגיע אוגדה 36 עד קו סעסע וצומת "צין"–"פלגמט" (הכפר חינה). משם יישלח כוח בציר "רזי" (חינה-ערנה). כוח זה יגיע, דרך ערנה, אל עורף מוצב החרמון הסורי וישתלט עליו.

הפעילות בגזרות האחרות מותנית בפעילות האויב. אפשר ששתי האוגדות – 210 ו-146 – תתקדמנה דרומה, וייתכן שרק אחת מהן. תוכנית אפשרית היא שאוגדה 210 תתקדם לאורך התלים, בצירים "יאיר" (ויסיה-כפר נסג')–"ציריך" (כפר נסג'–אל-מל)–"קרלוס" (אל-מל-נוא) ותגיע עד "רננה" (נוא), ובכך תערער את המערך הסורי, ואוגדה 146 תחדור בציר "רשת" (רפיד-שיח מסכין). בתנאי שהדבר לא יחייב הבקעה ולחימה קשה, ותחבור עם אוגדה 210 בנוא. אם יתברר שאוגדה 146 לא תוכל להוציא מהלך זה לפועל יש לנסות "לעשות אתה לפחות תיקון".

הרמטכ"ל הטעים בפני האלוף חופי שהוא יקבל סיוע אוויר מצומצם, שכן בכוונתו למנוע הישחקותו של חיל האוויר ללא צורך.²¹

המשך הערכת המצב בחדר הרמטכ"ל

אחרי השיחה עם אלוף פיקוד הצפון המשיכו הנוכחים בחדר הרמטכ"ל – רב-אלוף אלעזר והאלופים זאבי ופלד – לדון בתוכניות בפיקוד הדרום. מפקד חיל האוויר היצר על שהרמטכ"ל אמר לאלוף חופי שיקבל רק סיוע אוויר מצומצם, שכן בכוונתו לסייע לצפון ככל יכולתו והוא יוכל לסייע רבות. זאת, משום שהחזית המצרית לא תהיה מוכנה עדיין ב-12 באוקטובר

20 ראה הערה 16, עמ' 738 לעיל.

21 הקלטות בחדר הרמטכ"ל. (במקורות פיקוד הצפון אין כל אזכור של שיחה זו).

לקבלת סיוע מסיבי. הוא ציין שחיל האוויר המצרי נוצר את הכוח, המיועד לתקוף את שדות התעופה כאשר תתחיל המתקפה הגדולה, בדת"קים וטרם השתמש בו. כדי שחיל האוויר יוכל להתחיל בבוקר 13 באוקטובר במתן סיוע מסיבי בחזית המצרית על כוחות הקרקע לצאת למתקפה ערב קודם לכן, כלומר בליל 12-13 באוקטובר. "אם זה [המתקפה] יידחה בתעלה ב-48 שעות לי בשום אופן לא יישאר מספיק כוח לתת סיוע משמעותי". יכולתו של חיל האוויר לתת סיוע משמעותי בחזית התעלה מותנית בשני גורמים: בחיסול מערך טילי הקרקע-אוויר בתעלה ובאי-השתהות. האלוף פלד קבל על שבניגוד לפיקוד הצפון, שם הופעלה אש ארטילרית על סוללות הטילים, דבר שסייע רבות, לא הופעלה הארטילריה בפיקוד הדרום למטרות אלה. זאבי הסביר שהדבר נובע מכך שבצפון נמצאת הארטילריה בשליטת הפיקוד, בעוד בדרום היא בשליטת האוגדות. האלוף פלד אמר כי כדי שיוכל לתת סיוע יעיל צריכה הארטילריה לטפל לפני המתקפה בחלק מהמערך הקדמי של הסוללות "ודבר שני – לא יישארו מספיק מטוסים אם תהיה דחייה בפריצה ב-48 שעות".

הרמטכ"ל ציין כי לנוכח האפשרות שיוחלט בקרוב במועצת הביטחון על הפסקת אש, על צה"ל לגבש דעתו "מה רצוי לנו אם זה תלוי בנו: אם אנחנו רוצים הפסקת אש, תוך כמה זמן? – יום, יומיים?" העיתוי יישקל על-פי שני נתונים: "האחד – מהו ההישג האופטימלי שאני פה אשיג בפיקוד דרום בזמן קצר. שניים – זה לפי כוחו של חיל האוויר".

"אז אם אנחנו מתחילים לספור ממחר בצהריים, יש לך עם חיל האוויר לא יותר מ-24 שעות" – אמר מפקד חיל האוויר. "זאת אומרת שאתה אומר לי שאני צריך לקבל הפסקת אש בשבת [13 באוקטובר]... אתה אומר לי אני צריך לקבל הפסקת אש בשבת ולא יאוחר משבת, אפילו רצוי שבת בבוקר" – הגיב הרמטכ"ל. האלוף פלד השיב בחיוב והוסיף שאם אכן שואף הרמטכ"ל להשיג הישגים במתקפה, יש לפתוח בה כבר בבוקר הקרוב – בוקר 12 באוקטובר.

לנוכח הנחה זו ביקש הרמטכ"ל לדעת מה יוכל חיל האוויר המצרי לעשות, בהנחה שגם המצרים מודעים לכך שהפסקת אש עלולה להיכנס לתוקף בקרוב וירצו להשיג הישגים. מפקד חיל האוויר ענה שהם יוכלו לתקוף כמה שדות תעופה, וחיל האוויר יתקשה למנוע זאת. עם זאת אמר שהוא משוכנע שהם לא יוציאו את כוח התקיפה מהדת"קים אלא אם כוחות היבשה שלהם יצאו למתקפה. להערכתו, אם צה"ל לא יחל לתקוף בלילה הבא, יצאו המצרים להתקפה וחיל האוויר שלהם יתקוף את שדות התעופה. "לכן אני לא יודע איך לשכנע אותך שחשוב מאוד להתחיל לנוע לפני מחר בלילה" – חזר פלד.²²

לנוכח הערכות אלו של מפקד חיל האוויר, ובעיקר הערכתו לגבי האפשרות שהמצרים יפעילו את חיל האוויר שלהם לתקיפת שדות תעופה, ביקש הרמטכ"ל להזמין לחדר גם את ראש אמ"ן, כדי לשמוע את הערכותיו. האלוף זעירא הגיע בשעה 23:00:25 והרמטכ"ל ביקש לשמוע ממנו "מה יעשו מחר המצרים? האם הם ינקטו יוזמה ואם כן, איזו?". ראש אמ"ן ענה שיש לו דילמה קשה בעניין זה. שכן מחד גיסא הוא משוכנע שהסורים

22 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

23 שעת בואו של האלוף זעירא – לפי יומן רל"ש הרמטכ"ל.

פנו למצרים בבקשה שיתקפו כדי להוריד את הלחץ של צה"ל בחזית הסורית – דבר העלול לדרבן את המצרים לצאת למתקפה. מאידך גיסא ייתכן שיעדיפו לבסס את המאחזים שבידיהם לקראת אפשרות שצה"ל ירצה לחסלם לקראת הפסקת האש. האפשרויות הפתוחות בפני המצרים הן שלוש: לנוע דרומה – ולכך הקצו כוח; לתקוף באמצעות הדיוויזיות המשורינות במגמה להגיע למצרים; או להישאר במקומם. הוא נוטה להעריך שיישארו במקומם, אולם מעניק לאפשרות זו סבירות של חמישים אחוזים לכל היותר.

הרמטכ"ל הציג תרחיש אפשרי וביקש את הערכת הנוכחים בדבר סבירותו: ייתכן שהמצרים יודעים שבבוקר תתכנס מועצת הביטחון ותחליט על הפסקת אש. הם יסכימו להפסקת האש ויחליטו להשיג בתוך 12 שעות הישג מרבי: לתקוף שדות תעופה, במגמה להקל על סיוע האוויר שלהם לכוחות הקרקע, להתקדם בכוח של חטיבה לראס סודר, לתקוף באמצעות דיוויזיה משורינת 4 לכיוון המצרים ולשגר את דיוויזיה משורינת 21 להשגת הישג מרבי בגזרת קנטרה.

האלוף זאבי גרס שלא סביר שהמצרים יצליחו בכוח של שתי דיוויזיות, שכן טרם הוכשרו התנאים לכך. מה גם שהם יודעים שאף אם תחליט מועצת הביטחון על הפסקת אש בתוך 24 שעות, אין ביטחון שהלחימה אכן תופסק אז, "והיו דברים מעולם, שהיהודים ביקשו ארכה, איפה? – אצל דרו בצפון [במלחמת] ששת הימים, שמשכו את זה עוד פעם 12 שעות ועוד פעם 12 שעות". מכל הדברים שהרמטכ"ל מנה ייתכן שיתקדמו באזור המפרץ ויתקפו שדות תעופה.

ראש אמ"ן הסכים עם ניתוח זה של האלוף זאבי. לגבי סבירות העברתן של הדיוויזיות המשורינות אמר: "הייתי אומר 49% שהם לא יעבירו, אבל אני לא יודע". עם זאת יש להתכונן לאפשרות הגרועה – שהם אכן יעבירו אותן.

מפקד חיל האוויר התנגד לכך: "אני לא חושב שצריך להתכונן שהם יעבירו, צריך למנוע את המעבר". לדעתו על פיקוד הדרום ללחוץ, ב-12 באוקטובר, על הכוחות המצריים כדי שלא יעבירו את הדיוויזיות המשורינות, לצלוח בליל 12-13 באוקטובר "ובבוקר שלמחרת אני אתן לו את כל הסיוע שהוא רוצה".

הרמטכ"ל טען שהצעה זו אינה תכליתית, שכן אם יהיה על כוחות פיקוד הדרום ללחוץ כדי למנוע מהמצרים לצלוח הם יתישו עצמם ולא יוכלו לעבור למתקפה בהמשך. שאיפתו שלו היא לעבור למתקפה כבר בלילה הקרוב, אלא שמפקד חזית הדרום סבור, כאמור, שלא יוכל לעשות זאת אלא בעוד 48 שעות. "אז אני אלך להבין למה. אולי הוא צודק, אולי אני צודק". אם יתברר שרבי-אלוף בר-לב צודק יכול להיות שהמתקפה כלל לא תיערך, שכן הפסקת האש תוטל בטרם יוחל בה. "מה לא בדקתי? לא בדקתי מה הוא [האויב המצרי] יוזם לעשות": אם הוא מתכוון לצאת בבוקר 12 באוקטובר למתקפה אווירית "זה לא טוב לי, כי אתה [חיל האוויר] מחר תהיה עסוק כל היום עם חיל האוויר המצרי". האלוף פלד התנגד למסקנה זו – לחיל האוויר כוח של 63 מטוסי יירוט, שהיה עד כה אפקטיבי וימשיך להיות כזה. לדעתו לא ייתכן שהמצרים יפעילו את מטוסייהם לתקיפת שדות תעופה, אלא כהקדמה למתקפה היבשתית. "אם הוא יעשה רק אחת מהן – אז הוא נכשל".

לפיכך הגיע הרמטכ"ל למסקנה שיש להפריד בין שני תרחישים אפשריים: הראשון –

שהמצרים יתקפו בבוקר המחרת, הן באוויר והן ביבשה. במקרה זה יבלמו כוחות צה"ל את המתקפות ויסבו לאויב אבדות רבות. תרחיש שני – אם המצרים לא יתקפו. אז יכינו פיקוד הדרום וחיל האוויר את כוחותיהם למתקפה ויימנעו ככל האפשר מהתנגשויות עם האויב כדי לשמור על הכוח. בלילה הבא ייתכן שיחלו במתקפה, שהיקפה "מינימום פורט פואד... מקסימום שתי אוגדות מעבר לתעלה". אם לא יוכלו לעשות זאת בלילה הקרוב צפוי אותו מהלך עניינים ביום שלמחרת – או שהמצרים יתקפו בבוקר 13 באוקטובר, או שיימנעו מלתקוף, אלא שבמקרה זה יהיה המצב גרוע יותר, שכן "חיל האוויר יהיה קצת יותר חלש". "קצת הרבה" – התערב האלוף פלד. לפיכך, אמר הרמטכ"ל, יש להימנע ב-12 באוקטובר מכל פעילות מיותרת, כגון תקיפת גשרים, או סיוע נרחב בחזית הסורית – זאת, כדי שחיל האוויר לא יהיה "הרבה יותר חלש". עם זאת, אם פיקוד הדרום לא יוכל לצאת למתקפת צליחה בלילה הקרוב, "אז אני אכפה עליו לפחות לעשות את פורט פואד מחר, כי זה המינימום שאני צריך לעשות, שמא תתפוס אותי הפסקת אש לפני שהשגתי איזה שהוא הישג". אם לא תוטל מיד לאחר מכן הפסקת אש ייתכן שהערבים ירצו למשוך את המלחמה, בתקווה שיקבלו תגבורות ויתאוששו, ובמשך אותו זמן יטרידו גם את כוחות צה"ל. כדי למנוע היווצרות מצב זה יהיה צורך לבצע את תוכניתו של רב-אלוף בר-לב ולצלוח בליל 13-14 באוקטובר. הצליחה תחל במועד זה בשלושה תנאים: הראשון – שפיקוד הדרום אינו יכול להתחיל בה לפני כן; השני – שהמצרים לא יתקפו; השלישי – שלא תוטל לפני כן הפסקת אש.

האלוף זעירא העיר שאם יתברר שמתגבשת החלטה על הפסקת אש וישראל אינה מעוניינת בה ניתן לדחותה על-ידי התנייתה בתנאים, כגון חזרה לקווים שלפני פרוץ הקרבות או חילופי שבויים.

בשלב זה החליט הרמטכ"ל, שבמקום שהוא יטוס לדרום, עדיף שרב-אלוף בר-לב יבוא בבוקר למטכ"ל, והערכת המצב שביקש לערוך בדרום תיערך במטה הכללי, כאשר ישתתפו בה גם נציגי אמ"ן וגורמים מטכ"ליים אחרים.

הרמטכ"ל ביקש לשוחח עם מפקד חזית הדרום. הוא עזב לכמה דקות את החדר ונותרו בו האלופים זאבי, זעירא ופלד וראש לשכת הרמטכ"ל. האלוף פלד יצא נגד מה שנראה לו כמהפך בתדמית של צמרת צה"ל לגבי כושר הפעולה היחסי של צה"ל ושל צבאות האויב. להערכתו החלו להעריך את יכולת האויב מעבר ליכולתו הריאלית וחדלו להאמין בכושרו של צה"ל: "אתם איבדתם את האמונה היהודית שערבי הוא ערבי, והתחלתם להתייחס אליו כאל חייל יהודי". מקטע בחילופי הדברים שהתנהלו בחדר ניתן ללמוד על השפעת הנתון שהציג האלוף פלד לגבי סד"כ חיל האוויר וכושר פעולתו על ענייניו של צה"ל בהפסקת אש:

מח"א: אני רוצה להוציא ממך את המילה האחרונה, אתה מוכן לקבל הפסקת אש כשאתה נמצא 30 קילומטרים מדמשק, אבל כוחותיך נמצאים 10 או 8 קילומטרים מהתעלה?

ר' אמ"ן: התשובה שלי – בהחלט לא. ולכן אנחנו לא צריכים לקבל שום הפסקת אש עד שאנחנו לא דופקים את המצרים... וכל הסיפורים

האלו שמחר תהיה הפסקת אש זה רק אם אנחנו עשינו במכנסים, כי אין הפסקת אש בלי שאנחנו נסכים.

רל"ש הרמטכ"ל: אבל יש נתון שאתה לא לוקח אותו בחשבון כי לא היית בחדר.
 ר' אמ"ן: שמה?

רל"ש הרמטכ"ל: מה הכוח של חיל האוויר?
 מח"א: אני מפעיל 226 מטוס.

ר' אמ"ן: יפה.
 מח"א: אבל זה לא מספיק.

ר' אמ"ן: זה לא מספיק לעוד ארבעה ימים.
 רל"ש הרמטכ"ל: הוא אומר שאין לחיל האוויר [אלא] רק לעוד שני ימי לחימה.

מח"א: מלאה.
 רל"ש הרמטכ"ל: והם [המצרים] שמרו את חילות האוויר שלהם. כוח התקיפה שלהם עוד שמור, לפחות למכה אחת.

מח"א: לפחות אלה הנתונים שיש לי... זאת אומרת שאנחנו צריכים לתוך 48 שעות לקחת את כל מה שיש לנו ואז להסכים להפסקת אש.

ר' אמ"ן: אני לא יודע אם צריך להפסיק, או להסכים או לא, אבל בעוד 48 שעות צריך לתקוף ולהסכים.

מח"א: לא בעוד 24 שעות צריך [לתקוף], להיפך, 18 ככה, מחר בערב זה אומר.²⁴

דיווח חיל הים על הטבעת סטי"לים סוריים ואוניות זרות

במהלך הדיון נכנס לחדר הרמטכ"ל סגן מפקד חיל הים וסיפר שסטי"לים השמידו עוד שני סטי"לים סוריים, ובכך הגיע מספר הסטי"לים הסוריים שהושמדו במלחמה לעשרה. במהלך הקרב הימי פגעו כוחות צה"ל גם בשתי ספינות זרות שעגנו בנמל לטקיה – אחת יוונית ואחת יפנית. התברר שהסטי"לים הסוריים נצמדו לאותן ספינות וכך הן נפגעו.²⁵

שיחת הרמטכ"ל עם מפקד חזית הדרום

בשעה 0132 הושג הקשר עם מפקד חזית הדרום. הרמטכ"ל ערכן אותו תחילה בהתפתחויות בחזית הסורית ובתוכניות ליום המחרת, המותנות, כאמור, בהתנהגות האויב. "בכל מקרה לא הולכים לקרב גדול שם, אנחנו הולכים לביסוס הצלחה ובבני [חיל האוויר] נשתמש מעט מאוד, כך שבני יהיה פנוי".

כרקע לאפשרויות הפעולה בחזית המצרית תיאר הרמטכ"ל את ההתפתחויות בזירה

24 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

25 שם.

הבינלאומית: בהידברות בין ברז'נייב וניקסון נדונה הצעה שבריטניה תעלה ב־12 באוקטובר במועצת הביטחון הצעה להפסקת אש, שתי מעצמות-העל יימנעו והמועצה תחליט בחיוב. נראה שיוחלט שההחלטה תיכנס לתוקף בתוך 12 או 24 שעות ממועד קבלתה, כלומר ייתכן שהיא תיכנס לתוקף בשעות הערב של 12 באוקטובר או בבוקר המחרת. עם זאת ייתכן שיהיו ויכוחים על תנאי הפסקת האש והדיון לא יסתיים ב־12 לחודש, "כלומר, לא יכולים לדעת היום מה הם סיכויי הפסקת האש. ... זה מינימום למחר [12 באוקטובר] בערב, ומקסימום זה יכול להיות עוד כמה ימים".

כתוצאה מכך הוא רואה שלוש אפשרויות להתפתחויות בחזית הדרום ביום 12 באוקטובר: אפשרות אחת – שהמצרים יחליטו לקבל את הפסקת האש ולנצל את היום להישגים מרביים. במקרה זה יפעילו את חיל האוויר שלהם ואת כוחות היבשה במלוא העוצמה. על צה"ל להתכונן לאפשרות זו במגמה "לשבור העצמות" לדיוויזיות המשוריינות שיתקפו. אפשרות שנייה – שהמצרים לא יתקפו והאפשרות שהפסקת אש ב־13 באוקטובר בערב תהיה ריאלי. אז תהיה המגמה להשתלט לפחות על פורט פואד, כדי להשיג שטח לקראת הפסקת האש. אם ניתן לעשות זאת ב־12 באוקטובר – מה טוב; ולא – יש להשתלט על פורט פואד ב־13 באוקטובר. אפשרות שלישית – "שאינן הפסקת אש בינתיים". במקרה זה "ואתה, On your own time, וככל האפשר יותר מהר, זאת אומרת 48 שעות, יוצא למתקפה כוללת including צליחה – שזה הדבר הטוב". באפשרות זו יש סיכון בכך שאם במהלך 48 השעות הקודמות להתקפה "תהיה שחיקה אווירית גדולה, אנחנו למבצע הזה נגיע עם בני חלש מאוד". לכן, אם אכן יתברר שאפשרות זו ריאלי, ייעשה כל מאמץ שלא לשחוק את חיל האוויר.

הרמטכ"ל הזמין את רב־אלוף בר־לב לבוא למטכ"ל מוקדם בבוקר "בחמש או בשש או משהו כזה" להערכת מצב ולהביא עמו כל מי שימצא לנכון. הוא הסביר כי שינה החלטות והעדיף אפשרות זו על האפשרות שהוא עצמו ייסע לדרום משני טעמים: "א. לי יש כמה בעיות: אבל חוץ מזה אם תבוא ונחליט על מדיניות, בלאו הכי אני לא ארצה לסכם אותה לבד ואני ארצה יותר מזה: גם השר ואולי גם גולדה, כי פה נחליט על מהלך לגמרי אסטרטגי". הם סיכמו שבבוקר המחרת ייפגשו במטה הכללי לאותו דיון מכריע.²⁶

התפתחויות בליל 11-12 באוקטובר לגבי הצעת ההחלטה בדבר הפסקת האש

הדיון הלילי שערך הרמטכ"ל עמד, כאמור, בסימן האפשרות שהתרחיש, שלפיו תגיש בריטניה למועצת הביטחון הצעה להפסקת אש במקום הימצאות הכוחות וההצעה תתקבל תוך הימנעות מעצמות-העל, יופעל כבר באותו לילה והפסקת האש תיכנס לתוקפה בתוך 12-24 שעות.

למעשה לא התממש התרחיש. בשעה 112030 שיגר שר החוץ, ששהה בניו-יורק, דוח בהול לראש הממשלה, מנכ"ל משרד החוץ ושגריר ישראל בארצות-הברית, על המצב

בזירת האו"ם בשעה 18:30. הוא מסר, בין היתר, כי טרם נוצר קונצנזוס. מתנהלות שיחות רבות על הפסקת אש תוך הקפאת המצב, אך עניין זה רחוק מלהיות בסיס להסכם: המצרים מתקשים לאמץ את הנוסחה משום שהיא תיצור רושם של בגידה בסוריה, לנוכח העובדה שצה"ל חזר בחזית הסורית לקו הפסקת האש. הקו הרשמי של הסובייטים והערבים הוא שאין הפסקת אש בלי נסיגה ישראלית אל גבולות 4 ביוני 1967. יש בוודאי רוב במועצת הביטחון לגישה זו, אך ידוע לכולם שארצות-הברית לא תרשה קבלת החלטה מעין זו ועובדה היא שהיא לא הוגשה. מצד שני ברור כי אין תמיכה להצעת ארצות-הברית להפסקת אש בקווי 6 באוקטובר. אם ארצות-הברית וברית-המועצות יגישו הצעה להפסקת אש תוך הקפאת המצב, ברור כי מצב זה ישתנה מיסודו. אבל גם אז מרחף סימן שאלה על עמדת סין – נראה שהיא תעזור לסכל את ההחלטה אם מצרים וסוריה לא ירצו בה. על רקע זה נמשכים הלבטים בדבר עצם כינוס המועצה. עד כה הצליחו המאמצים של הנציגים הישראלים לדחות את הדיונים ובהתאם להנחיות שקיבל מוסיף נציג ארצות-הברית לסייע למהלכי השתייה ככל שהדבר ניתן.²⁷

נציגי ישראל פעלו במשך היום לדחיית ישיבתה של מועצת הביטחון. בשעה 22:00 הודיע תקוע ששעתיים ומחצה לפני כן הודיע לו נשיא המועצה שהחליט לא לערוך את הישיבה באותו יום ולדחותה, כנראה, לבוקר המחרת [אחר-הצהריים לפי שעון ישראל],²⁸ אולם בשעה 23:30 הודיע דיניץ שקיסינג'ר הודיעו זה עתה שמצרים ביקשה כינוס המועצה לשעה 18:00 – כלומר חצות שעון ישראל – וביקש שאבן "ירוויח זמן".²⁹ המועצה אכן התכנסה, אך כפי שצפה שר החוץ התפזרה בלא לקבל החלטות.³⁰

ההתפתחויות העיקריות לעניין הפסקת האש היו בזירה הבינ-מעצמתית. בשעה 120325 דיווח השגריר דיניץ כי שר החוץ האמריקני סיפר לו כשעה לפני כן על שיחה שערך עם שגריר ברית-המועצות בארצות-הברית – דובריניץ. קיסינג'ר סיפר שדובריניץ "לחץ היום עוד יותר מאתמול להביא להחלטה על הפסקת אש מקפאה". הוא ביקש למסור איגרת לנשיא ניקסון, אך קיסינג'ר מנע זאת ואמר שצריך לחשוב על העניין במשך הלילה.

לשאלת דיניץ אם הוא סבור ש"מחר אחר-הצהריים" – כלומר בוקר 13 באוקטובר לפי שעון ישראל – יהיו הסובייטים מעוניינים עדיין ב"הפסקת אש מקפאה" (בהנחה שאז ירבו הישגיה הטריטוריאליים של ישראל בחזית הסורית) השיב קיסינג'ר שהוא אינו יודע, אך אם יסרבו לכך ייתן הסירוב לישראל "זמן לתמרונים נוספים". שר החוץ האמריקני סיפר כי הבריטים סיפרו לו שמלך ירדן פנה אליהם היום בבקשה להפסקת אש. הוא הורה להשיב לבריטים "רק מחר בצהריים" ולומר להם אז לבדוק את העניין. להערכת קיסינג'ר יימשכו ההליכים לקבלת החלטה במועצת הביטחון "עד מאוחר בשבת", כלומר עד בוקר 14 באוקטובר לפי שעון ישראל וכך תרוויח ישראל יממה נוספת. הוא הציע שאם אכן יועלה

27 מסמך מ-112030 באוק' מניו-יורק מ-111330 [שעון ניו-יורק]. השעות הנקובות בפסקה זו הן לפי שעון ישראל.

28 מסמך מ-112200 באוקטובר, מניו-יורק.

29 מסמך מ-112330 [111730] באוקטובר, מדיניץ וושינגטון.

30 ראה בעמ' 734 לעיל.

העניין להחלטה במוצאי שבת שעון ניו־יורק, תשיב ישראל בחיוב להצעה להפסקת אש אולם תעמיד תנאים ותתמקח וכך תרוויח זמן נוסף.³¹

דיון בדרך הפעולה בחזית המצרית ובצורך בהפסקת האש

בבוקר 12 באוקטובר נודע שמועצת הביטחון התכנסה, ישבה שש שעות, לא קיבלה כל החלטה ודחתה את הדיון לשעה 18:00 שעון ניו־יורק, כלומר חצות 12–13 באוקטובר שעון ישראל.³² הדבר נודע לרמטכ"ל מפי עוזרו למחקר של עוזר ראש אמ"ן למחקר – אל"ם גדעון גרא. כזכור תכנן הרמטכ"ל לקיים הערכת מצב החל משעה 06:00 יחד עם מפקד חזית הדרום, אלא שרב־אלוף בר־לב התעכב ובשעה 07:00 החל הרמטכ"ל בדיון בלעדיו, כאשר בחדר נוכחים חברי מטהו המצומצם: סגן הרמטכ"ל, ראש אמ"ן ומפקד חיל האוויר.

אל"ם גרא סיפר כי הדיוויויות המשוריינות המצריות נמצאות עדיין במקומן. הכוחות הסוריים הקדישו את הלילה להתארגנות והתגלו הכנות של חטיבה 65 מדיוויזיה משוריינת 3 להתקפת־נגד. אוניית סוחר סובייטית שהובילה ציוד, נפגעה במעגן הצבאי בנמל טרטוס. בירדן אין שינויים משמעותיים, סעודיה מכינה כוחות משלוח: שתי פלוגות תול"ר וגדוד שריוניות אמורים להישלח לסוריה, חטיבה לובית נמצאת בכוננות לתנועה. אשר לכו העיראקי: אין ידיעות נוספות לגביו, נראה שחטיבה ממוכנת מגיעה ב־12 באוקטובר לסוריה, ולאחר שתתפרק מהמובילים יחזרו המובילים לעיראק, כדי לקחת את החטיבה השנייה של הדיוויזיה.

בתחום המדיני: מועצת הביטחון התפזרה, כאמור, בלא להחליט דבר והישיבה הבאה נקבעה לחצות שעון ישראל. בלילה האחרון הגיעו חמישה-שישה מטוסי אנטונוב 22 – שהם מטוסים בעלי קיבולת רבה – למצרים ו־10–11 מטוסי אנטונוב 12 לסוריה. בסך הכול הגיעו לסוריה מאז תחילת הפעלתה של הרכבת האווירית 30 מטוסים. נראה שהסובייטים מעריכים שארצות־הברית משלימה עם הפעלת הרכבת האווירית למרות הגינויים מושינגטון. נודע ששר החוץ האמריקני עומד לערוך בערב הקרוב מסיבת עיתונאים, והודלף שהוא ידבר על חלקה של ברית־המועצות במלחמה. יש להניח שיתייחס גם לרכבת האווירית. האמריקנים ביטלו בצורה מופגנת, פומבית, תמרון גדול של הצי והמרינס, החזירו חלק מהכוחות לנורפולק, וירג'יניה, והודיעו שחלק מכוחות המרינס נמצאים כבר בים התיכון – כלומר הם מנסים ליצור רושם שהם מעמידים כוחות מרינס בכוננות. הלילה קיבלה ישראל הערכה של ארצות־הברית לגבי סבירותה של מעורבות סובייטית פעילה. ההערכה היא שמעורבות סובייטית צפויה בשני מקרים: במקרה של מתקפה יבשתית ישראלית, במיוחד על קהיר או דמשק, או במקרה של מאמץ מרוכז, "אני מדגיש – מרוכז", למניעת הרכבת האווירית, כלומר ניסיון לפגוע במטוסים באוויר ועל הקרקע. במקרה כזה, חוזים האמריקנים, יפעילו הרוסים "פטרול אווירי" להגנת מטוסי התובלה. אל"ם גרא הדגיש שמכלל ההן עולה גם

31 מדיניץ לגזית ואבן, 120325 [112125] באוקטובר 1973.

32 מדיניץ לגזית ואבן, 120325 [112125] באוקטובר 1973.

לאו – כלומר, האמריקנים אינם חוזים מעורבות סובייטית פעילה אלא בשני מקרים אלה ולא בשום סיטואציה אחרת.

אחרי שאל"ם גרא עדכן את הפורום בידיעות, פירט ראש אמ"ן את ההערכות: העובדה שלא נראו כל הכנות להעברת הדיוויזיות המשוריינות, מחזקת את הערכתו מאמש "שהסיכויים שהם אי פעם יעבירו אותם לא עולים על חמישים [אחוזים] ויכול להיות שהם בכלל לא יעבירו אותם". להערכתו, לו יכלו המצרים להשיג הפסקת אש במצב הקיים, הם היו מסכימים לכך. התבטאויותיהם הנוגדות הערכה זו נועדו כנראה להפגנת סולידריות עם סוריה. כל יום שעובר בלא שהם משיגים הישגים נוספים – לא מעבירים את הדיוויזיות המשוריינות ולא מתקדמים לכיוון ראס סודר – מגביר את נטייתם לקבל את המצב הקיים. יתרה מזו, בידי אמ"ן מידע שהמצרים מעוניינים מאוד שצה"ל ינסה לתקוף את מערכיהם שממזרח לתעלה, בתקווה שיצליחו להרוף התקפות אלה, כדוגמת מה שאירע ב־8 באוקטובר, וכך יתישו את כוחות צה"ל.

אשר לסוריה: הוא מעריך שהסורים יעשו כל מאמץ לרכז כוחות ולעבור להתקפת־נגד, ונראה שהם מנסים לתגבר את המערך העורפי – מבדיקה שנערכה באותו היום באמ"ן התברר שהם יכולים להעמיד עוד כמה מאות טנקים, בעיקר טנקי טי־34 מאוישים בחיילי מילואים.

האלוף זעירא העריך שהסיכוי שהאש תופסק בקרוב בגלל החלטה של מועצת הביטחון, אינו רב. זאת מכמה סיבות: הפסקת אש תתממש רק אם המדינות המעורבות יסכימו לה. יש שלוש נוסחאות תיאורטיות, ולכל אחת מהן תתנגד לפחות אחת מהן: הצעה של השארת המצב בעינו בחזית המצרית ונסוגה לקווי 6 באוקטובר בחזית הסורית תיתקל בהתנגדות ישראל, ונראה שגם ארצות־הברית לא תסכים לה. הצעה של נסיגה בשתי הגזרות לקווי 6 באוקטובר תיתקל בהתנגדות מצרים, והצעה של הקפאת המצב הקיים תיתקל בהתנגדות סוריה. אפשרות אחרת היא האפשרות שהגדיר הרמטכ"ל כמה ימים קודם לכן – "שאחד הצדדים ינצח ויסכים". יתרה מזו, גם אם תחליט מועצת הביטחון על הפסקת אש, יש להניח שיעבור זמן עד שתתממש "ויש תקדימים במזרח התיכון איך שסוחכים דברים כאלה".

על בסיס הנחות אלו המליץ האלוף זעירא לזרז דברים, אך להימנע ממהלכים חפזים, העלולים להיכשל מבחינה צבאית, אך ורק בגלל "ההרגשה שצריך לחטוף עוד משהו" בטרם תוטל הפסקת אש. יש לפעול בצורה שקולה, משום שהמצב התאזן – בסוריה יש לישראל "איזה שהוא רכוש בכיס" ויש להקפיד שלא להפסידו, ובמצרים אמנם הפסידה טריטוריה אבל כבר השתחררה מהלחץ שבו הייתה נתונה מתחילת המלחמה. לכן יש לפעול בצורה שקולה ולהימנע מלהחליט על נקיטת צעדים מתוך שיקול אם נותרו 12 שעות או לא.

לאחר שהוצגו נתוני אמ"ן והערכתו לגבי האויב, הציג סגן הרמטכ"ל וראש אג"ם, האלוף טל, נתונים והערכות לגבי כוחות הקרקע של צה"ל: מצב כוחות צה"ל בדרום הוא טוב, המערך דומה למערך שתוכנן לקדם מתקפה דו־חזיתית, ללא הפתעה. בחזית הדרום נמצאים מעל 600 טנקים ובניגוד לימים קודמים רוב הכוח רענן. אשר להעברת כוחות מחזית הצפון לחזית הדרום – אם המובילים נמצאים בצפון תאריך ההובלה 26 שעות, אם אינם מרוכזים בצפון היא תאריך 48 שעות. האלוף טל סיפר שהוא יכוון את כוננות מערך ההובלה בהתאם

לצרכים כפי שיתגבשו במשך היום, ויקבע איזה חלק יהיה בצפון ואיזה בכוננות 48 שעות. עם זאת, העיר האלוף טל, נראה שהאפשרות להעביר כוחות מהצפון לדרום אינה כה אופטימית כפי שנדמה היה בערב הקודם, כשהוחל לדון באפשרות זו, שכן יחסי הכוחות בחזית הצפונית פחות טובים משנדמה היה אז. הוא סיפר שהופתע כאשר שמע בקד"ם את הערכות אמ"ן לגבי הסד"כ הסורי: נראה שמספר הטנקים הסוריים שהושמדו הוא כ-600 ולא 700, ובין "הקו הסגול" לדמשק יש כ-800 טנקים. לאלה יש להוסיף עוד כ-100 טנקים המצויים ממערב ל"קו הסגול" וכ-100 טנקים עיראקיים הנמצאים כנראה בדמשק – עובדה זו ציין אל"ם גרא. כלומר במרחב שלפני דמשק מצויים כ-1,000 טנקי אויב. ראש אמ"ן השיג על המשמעות שהתכוון סגן הרמטכ"ל להפיק מנתונים אלה, וטען כי 1,000 הטנקים כוללים גם כ-150 טנקי חזית בלתי ניידים וכ-250 טנקי טיי"ס 34 מיושנים, שאינם יעילים למתקפה. האלוף טל הסכים עמו, אולם הדגיש שהם יכולים להשפיע בהגנה. לעומת המספר הגדול יותר של טנקי אויב קטן מספרם של טנקי חטיבה 205, שיועדו לעבור לדרום, מהמספר שצפה הרמטכ"ל. התברר שסך הכוחות שיועדו לעבור לדרום הוא כ-100 טנקים לעומת 120-150 טנקים שצפה הרמטכ"ל. כלומר "מצד אחד יש יותר טנקים לאויב, מצד שני פחות טנקים [לכוחות צה"ל]... אבל מצד שלישי בדרום המצב טוב, באמת טוב, מבחינת יחסי הכוחות".

לאחר הנתונים על כוחות הקרקע מסר מפקד חיל האוויר נתונים לגבי החיל שלו. בתחילת דבריו הדגיש האלוף פלד את ההכרח שפיקוד הדרום יחל במתקפתו מוקדם, אולם הרמטכ"ל "החזירו לתלם" וביקשו לעדכן את הנוכחים בנתונים לגבי סד"כ חיל האוויר, "כי מה שאתה הולך לבקש זה פונקציה של נתונים".

האלוף פלד אמר שהנתונים שמסר אמש עומדים בעינם: בתחילת היום עומדים לרשות חיל האוויר 227 מטוסים, מהם 55 מטוסי "פנטום", כ-110-120 מטוסי תקיפה ו-65 מטוסי יירוט. "שמע, זאת אומרת בני, אם אני מבין נכון, אנחנו מגיעים לקו של 220 מטוס, שאתה הגדרת אותו כקו תחתון..." התערב הרמטכ"ל בדבריו "...זאת אומרת שאנחנו צריכים לסיים את המלחמה לכל המאוחר ב-14 לחודש".

מפקד חיל האוויר הוסיף שהמצב הקריטי של החיל מתבטא לא רק בסד"כ המטוסים, אלא גם בהכשרת הטייסים: גם אם לא יאבד מטוסים, יוכל להשמיש מספר מטוסים ויקבל אפילו 40 מטוסי "פנטום" בבת אחת, לא יהיה בכך לפתור את הבעיה של מחסור בטייסי "פנטום".

על בסיס נתונים והערכות אלה, פרס הרמטכ"ל את עיקרי הערכת המצב שלו: ההערכה שלי היא שאנחנו צריכים לעשות מהלכים כדי לכפות או להגיע להפסקת אש הכרחית ולא יאוחר מ-14 לחודש. כל יום שעובר אחרי ה-14 לחודש, אנחנו במצב יותר חמור, וכל התפתחות בחזית מה-14 לחודש והלאה עשויה להיות לרעתנו; וההתפתחויות מה-14 לחודש והלאה הם הצטברות שמביאה אותנו, מדרדרת אותנו למצב יותר ויותר גרוע.

אנחנו ברמת-הגולן לפי דעתי הגענו להישג כשלעצמו, זאת אומרת כלפי סוריה בלבד,

יכול היה להביא אותנו להפסקת אש לו המלחמה הייתה רק עם סוריה. זה גם כן גבולי. זה בתנאי שאנחנו עוד נגביר את הלחץ על סוריה, שזה לא יהיה עכשיו סטטוס-קוו וסוריה מתאוששת, אלא שכתוצאה מהמצב שנוצר נגביר את הלחץ על סוריה. אם זה במטרות כלכליות, ואם זה בתוך דמשק, ואם זה באוכלוסייה, וכתוצאה מזה סוריה תבקש הפסקת אש.

אם אנחנו לא נגביר את הלחץ ברמת-הגולן, כלומר לא נפגע יותר במטרות כלכליות, ולא נפגע בדמשק, ולא נעשה נגדם פעילות נוספת, ולא נתקדם יותר, הרי שסוריה תיכנס למצב שהיא יכולה לחכות, ללכת עם סאדאת ולחכות עוד ימים עד שיהיה יותר נוח לו לעשות את הפסקת האש. לכן, מסקנה ראשונה שלי – שאם אנחנו רוצים הפסקת אש ב-14, הלחץ על סוריה צריך להיות מוחשי עד ה-14.

מה אנחנו צריכים לעשות נגד מצרים עד ה-14? אנחנו צריכים לעשות את המקסימום האפשרי נגד מצרים, כדי ליצור יחס בינינו למצרים הכי טוב שאפשר ב-14 לחודש. אני אומר הכי טוב שאפשר כי אני לא חושב שנוכל נגד מצרים להגיע לאותו מצב כמו בסוריה. כלומר, אנחנו לא מסוגלים היום לחצות את התעלה ולהתקדם לעבר דמשק [הכוונה לקהיר] להשמיד את כל הכוחות המצריים מעבר לקו, ועל-ידי זה לכפות עליהם את הפסקת האש, אלא ליצור סיטואציה שיש בה הלחץ המקסימלי האפשרי בתנאים האלה. מה זה יכול להיות? זה יכול להיות מתקפה שלנו בליל ה-13-14, כי לפי הערכת פיקוד דרום זה לא יכול להיות לפני זה. ... זה אומר שהיום ומחר זה שני ימי התארגנות והיערכות. היות ואמרתי את זה אתמול לחיים בר-לב, זאת אומרת 48 שעות היה לי להתקפה, מאתמול בלילה 48 שעות וזה מה שהוא ביקש.

אם כן, מסקנה שנייה – שצריך לעשות לחץ, ליצור לחץ אפשרי, מקסימלי אפשרי, על מצרים בליל ה-13-14. מה הלחץ שאפשר לעשות נגד מצרים בליל ה-13-14? בליל ה-13-14 אנחנו יכולים לתקוף בגזרה מוגבלת, כדי לצלוח את התעלה ביבשה, ואנחנו יכולים באותו יום לצבור סיוע מקסימלי, להוסיף להתקפה הזאת סיוע מקסימלי אפשרי, ועוד לחץ אווירי כזה או אחר. וכפי שכאשר דיברנו על סוריה אמרתי שאם לחץ צבאי רגיל איננו משפיע, אז מהלכים דרמטיים כמו הפצצת דמשק, במקרה זה כמו זריקת פצצות לתוך קהיר, אלה התוספות ללחץ כדי לכפות הפסקת אש ב-14 לחודש, ואני חושב שצריך לכפות את הפסקת האש.

באיזה אופן לעשות את ההתקפה על מצרים? זה עניין אופרטיבי שאינו משנה כרגע, ועם זאת, זה משנה לכולם, אבל את זה נסכם עם חיים בר-לב היום עד הצהריים, אבל זה עניין אופרטיבי, זה לא עניין שמשנה בהערכת המצב. או שנצלח בגזרה הצפונית או שנצלח בדרום סואר, אבל זה כולל צליחה של אוגדה או שתיים, מלחמה ב-14 לחודש והימצאותנו בצד השני.

מה הן האלטרנטיבות?

האלטרנטיבה שלא תהיה ב-14 לחודש הפסקת אש היא אלטרנטיבה גרועה שהולכת ורעה מיום ליום. כלומר אם ב-14 לחודש, לאחר שביצענו את ההתקפה, מתייצב קו בשתי

החזיתות – בתעלה איפה שהוא מעבר ל...אני יודע החיץ החקלאי, משמאל, מימין, משני הצדדים, אבל מתייצב קו מצרי, בינתיים מתייצב קו סורי, הפעילויות האוויריות מוגבלות – פה גיחה מצרית, פה גיחה סורית, פה הפצצה על דרג עורפי, פה איברו מטוס. אם אלה דברים שמצטברים, מיום ליום מצבנו הולך ורע. הוא הולך ורע כי אין לנו זרובות, והרזרבות שיש לנו הן לא ניתנות לניצול שיכול לשנות את יחסי הכוחות; גם אם נקבל 40 'פנטומים' זה מעלה את חיל האוויר בבת אחת ב-40 'פנטומים' יותר. גם אם נקבל טנקים זה לא נותן לנו לא חטיבה ולא שתי חטיבות יותר. וזה כן נותן לנו יכולת להחזיק באמצעים הקיימים כמו שתהיה ב'טאו' ו'לאו', ובטילי קרקע, אוויר-אוויר, וכך הלאה, כלומר יש בזה תרומה, אין בזה שינוי מהותי ביחסי הכוחות...

אם החל מה-14 הם נערכים פחות או יותר ויש מין התשה כזאת בקווים הקיימים, יש לאויב אפשרות כזו לצבור כוח ובהתמדה לשנות את יחסי הכוחות ליותר ויותר גרועים. א. הוא כן מקבל תגבורת משמעותית, גם אם באיכות נמוכה, אבל פה תהיה לו עוד טייסת, ופה תהיה לו עוד חטיבה עיראקית, ופה יהיו לו עוד נגמ"שים סעודיים, ופה תהיה חטיבת חי"ר מרוקאית, אינני יודע, לאט לאט בכל זאת יכולים להצטבר דברים שמסביב לקווים האלה, שייצרו לנו בעיה של עמידה בהם; לא עמידה נגד התקפת-נגד נוראית, אבל עמידה אפילו בהתקפות-נגד קטנות ומתישות שמביאות אותנו למצב קריטי, לכן אני סבור שצריך לכפות את הפסקת האש ב-14 לחודש, לכפות: א. במהלך קרקעי. ב. בתוספות למיניהם למהלך הקרקעי, ואני מדבר על לחץ בסיוע פוליטי של ארצות-הברית וכל מה שלא יהיה, ובלבד שהפסקת האש תהיה ב-14 לחודש.

היות והפסקת האש הכרחית לנו, והיות ואנחנו לא נהיה במצב של הישגים משני צידי קווי הפסקת אש בשתי החזיתות, לפי דעתי המצב המקסימלי החיובי שאנחנו יכולים להשיג זהו מצב של קווי הפסקת האש בשתי החזיתות וזהו המצב המקסימלי החיובי האפשרי שאפשר להשיג ב-14 לחודש, לפי הערכתי. אני אומר היות ואנחנו לא נמצאים, גם בסוריה וגם במצרים, במצב שחזרנו לקו הפסקת האש ויש לנו עוד הישגים נוספים ואנחנו יכולים להתמקח על הישגים נוספים, אלא בסוריה יש לנו הישג נוסף, במצרים בכל מקרה לא חזרנו ל[קו] הפסקת האש, ולא נחזור ל[קו] הפסקת האש לכל אורכה – יהיו חלקים שנחזור, יהיו חלקים מעבר לקווי הפסקת האש – לכן המצב האידיאלי שנוכל לעשות זה להגיד: כל אחד חוזר למקומו, גם בסוריה וגם במצרים, במצרים כל אחד חוזר למקומו זאת אומרת אנחנו מוסרים מה שלקחנו, הם מחזירים מה שלקחו, זה כאילו fair, בסוריה הם לא מחזירים כלום, אבל הם חייבים להיות בעסקה הכוללת ואנחנו מחזירים להם.

לכן אני סבור שהמצב האידיאלי הוא שנחזור לקווי הפסקת האש ב-14 לחודש או בערב ה-14 לחודש, זהו המצב האידיאלי, אני לא רוצה בדיון הזה להיכנס להערכה מהם האלטרנטיבות, כלומר מהם התנאים היותר גרועים שגם בהם כדאי לקבל את הפסקת האש, בואו נסתפק בהנחה הזאת כרגע.

מסקנה מזה, שהמסקנות האופרטיביות שלי; ביסוס בחזית הסורית, ביסוס ההישג במידת האפשר, ביסוס והרחבת ההישג במידת האפשר, קיום לחץ על סוריה במידת האפשר,

אבל בלי שום שחיקה מיותרת של חבר'ה. במצרים מתקפה הכרחית כליל ה-13-14. הכרחית מקסימלית, מרבית, הזרדית (הכרוכה בהימור), כדי להשיג הישג מקסימלי.³³

הרמטכ"ל ביקש לשמוע מהנוכחים הערות והשגות על ניתוחו זה. ראשון הדוברים היה ראש אמ"ן. האלוף זעירא אמר שהנתון המשמש בסיס לדיון – הצורך לסיים את המלחמה עד 14 באוקטובר – "בנוי על איזה שהוא מספר שבני נתן של מטוסים". ייתכן שמפקד חיל האוויר צודק וייתכן שהוא טועה בהערכתו – אם לחיוב ואם לשלילה. בכל מקרה אין להשתית את התוכניות על כך שווראי שבאותו מועד תשרור הפסקת אש. הפסקת האש אינה נגזרת של מועד, אלא של מצב, והשאלה שיש לשאול היא באיזה מצב ירצו מצרים וסוריה בהפסקת אש. לאור התשובה לשאלה זו יש לבדוק אם אכן ניתן להגיע למצב זה עד 14 באוקטובר.

הרמטכ"ל קטע את ראש אמ"ן וביקשו להפריד בין הצורך בהפסקת אש לבין הסיכוי להשיגה. לדעתו שלו צריכה לשרור ב-14 באוקטובר הפסקת אש וכדי להשיגה "אנחנו צריכים לעשות את כל מה שאפשרי" כדי שמועצת הביטחון תחליט כבר בחצות 13-14 באוקטובר על הפסקת אש, שתיכנס לתוקף במהלך היממה הבאה.

ראש אמ"ן הביע ספק אם אכן ניתן להשיג ב-14 באוקטובר את המצב שיכפה על מצרים להסכים להפסקת אש. להערכתו, אם הרמטכ"ל אכן רוצה להשיג הפסקת אש ב-14 באוקטובר, אין סיכוי לעשות זאת על-ידי מתקפה בחזית המצרית, שכן מתקפה זו לא תוכל לשאת, בתוך פרק זמן כה קצר, תוצאות שיכפו על מצרים להסכים להפסקת אש. יש לבחון "אם הדרך היחידה הרצינית [להשיג הפסקת אש ב-14 באוקטובר] היא לא ללכת All out, לכבוש את דמשק – כי אולי לזה יש סיכוי". על כך השיב הרמטכ"ל שהדבר אינו אפשרי.

בחזית המצרית יש לכאורה שלוש אפשרויות למתקפה, אמר האלוף זעירא: הראשונה – כיבוש המרחב מפורט סעיד עד קנטרה. להערכתו לא יכריח הדבר את המצרים להסכים להפסקת אש. השנייה – לכבוש את הקטע שבין קנטרה ואסמאעיליה עד החיץ החקלאי – הוא אינו יודע אם הדבר יכריח את מצרים להסכים להפסקת אש. השלישית – לצלוח בכוח גדול בגזרת דוור סואר ולהשמיד את הכוחות המצריים בגזרה שמהחיץ החקלאי ועד ג'בל עתקה. דרך זו היא בעלת הסיכויים הגדולים ביותר להביא את מצרים להסכים להפסקת אש, אלא שהוא אינו יודע אם אכן יש לצה"ל עוצמה מספקת לעשות זאת. בכל מקרה נראה שאי אפשר להשיג הישגים אלה בתוך זמן כל כך קצר. כלומר, מבצע שניתן להוציאו לפועל – לא יביא להפסקת אש ואילו מבצע שיש הסיכוי הרב ביותר שיביא להפסקת אש אינו מעשי בטווח הזמן הנדון. ההישגים שיושגו בו עד 14 באוקטובר לא יספיקו כדי להביא את התוצאה המקווה.

הרמטכ"ל הסכים עם ראש אמ"ן – הוא ניתח את ההישגים שניתן להשיג במהלכים התקפיים מעבר לתעלת סואץ עד ל-14 באוקטובר, והגיע למסקנה כי אין אפשרות להגיע עד אז להישג שיכפה על מצרים להסכים להפסקת אש: "בכל מקרה", אמר, "אנחנו יכולים

33 מילים מודגשות בקו – דגשים בקולו של הרמטכ"ל; מילים מודגשות ללא קו – דגש שלי.

לעשות מהלך שמשנה את המצב בחזית, יוצר איזה שהוא איזון, יוצר תנאים טובים יותר, יוצר תנאי חילוף לצורך הפסקת אש – להחלפת שטחים; אבל איננו יכולים לעשות מהלך שכופה במהלכים מלחמתיים רגילים".

ראש אמ"ן טען שיש לבדוק היטב את היערכות הכוחות המצריים ממערב לתעלת סואץ. ייתכן שבבדיקה מדוקדקת יתברר שאפשרי מהלך כלשהו שישבור את הצבא המצרי עד 14 באוקטובר. הרמטכ"ל קטע אותו וביקשו להמשיך ניתוחו "על בסיס ההנחה שזה לא יקרה. שיקרה הישג שאיננו מכריע". "אם אלי צודק ואנחנו נתקוף ותוצאות הקרב יהיו כאלה שהצבא המצרי יבקש הפסקת אש – אין בינינו ויכוח, ואז בסדר – אז מה שהגדרתי כמטרה – הושג. תהיה הפסקת אש ב-14 לחודש. אז אני חושב שזה לא יקרה".³⁴

האלוף זעירא המשיך את ניתוחו לאור בקשה זו של הרמטכ"ל: אם אכן לא תהיה הפסקת אש ב-14 באוקטובר, אך יהיה לצה"ל מאחז מעבר לתעלת סואץ, "בגזרה שבין החיץ החקלאי לביצות", ישנן שתי אפשרויות להמשך: הראשונה – שמעצמות העל יגיעו למסקנה שביכולתן ללחוץ על מצרים להסכים להפסקת אש ולחצן אכן יצליח – אפשרות זו נראתה לו אופטימית. האפשרות השנייה – המצרים יסרבו להפסיק את האש בהנחה שצה"ל לא ימשיך להתקדם לדלתה – הם ייצבו קו בין החיץ החקלאי לדלתה ויעדיפו להמשיך במלחמה כאשר להם מאחז ממזרח לתעלת סואץ ולצה"ל מאחז ממערבה, "ואז למי שיהיה יותר כוח להמשיך – הוא שינצח". הרמטכ"ל ביקש לשמוע מהי מסקנתו של ראש אמ"ן מניתוח זה, אך האלוף זעירא השיב שהוא צריך להקדיש עוד זמן למחשבה "אלא אם אני רוצה להיות לא אחראי".

בניגוד לראש אמ"ן, שנמנע מלהמליץ על דרך פעולה, הייתה המלצתו של מפקד חיל האוויר חד-משמעית: יש הכרח להשיג הישג קרקעי מעבר לתעלת סואץ ויש להשיגו "מחר [13 באוקטובר] ולא מחרתיים". למסקנה זו הגיע על סמך הנתונים וההערכות שלהלן: לדבריו נראה שצמרת צה"ל שינתה את הערכתה לגבי כושר הלחימה של צבאות האויב, והיא מעריכה אותו כגבוה מכפי שהוא למעשה. מאידך גיסא יש בידו נתון היוצר דילמה: "שלנו אין זרבות. גם אם ייתנו לנו שנה זמן ושקט מוחלט, בשנה אני מוציא 150 טייסים... לי אין יותר מזה... מספר המטוסים שיש לי – מתחת לקו הקריטי – ולהערכתי זה יהיה מחר". האלוף פלד ייחס חשיבות רבה לנתון זה. בפנותו לרמטכ"ל אמר:

אתה שומע המפקד? אני רוצה שכן תשמע כי זה חשוב. מתחת לקו הקריטי של כמות המטוסים, של 200, 210, 220 מטוסים, give or take, אני לא יכול ללכת יותר לאופנסיבה. אני יכול להיכנס למגננה על שמי המדינה. וגם לא על כל שמי המדינה, אלא על לב המדינה. זאת אומרת אתה תכריח אותי לומר לך: 'אם לא יהיה שום הישגים בקר'. אז תשמע, הטוב ביותר שאתה יכול לעשות זה להמשיך לדאוג כמיטב יכולתי שלא יפציצו תל-אביב, ירושלים, אילת, באר-שבע, חיפה.

הוא הסכים עם הערכת הרמטכ"ל שניתן לשפר במשך היום את ההישגים בחזית הסורית אך

אי אפשר לכבוש את דמשק ואין טעם להתקדם אליה במגמה לכובשה. בחזית המצרית יוכל חיל האוויר לסייע ביעילות, פחות או יותר, רק בציר הצפוני. "במצב הקיים של מערך הטילים בציר המרכזי, אריק שרון, אם הוא ינוע לחצייה, לא יקבל ממני סיוע, כי אני אֶשְׁחַק שם את כל חיל האוויר". עם זאת "אני מאמין באמונה שלמה, שאם הכוחות בקו יקבלו פקודה: 'אתם חייבים לפרוץ בציר הצפוני – תקבלו שם סיוע. תנסו לפרוץ גם בציר המרכזי – תקבלו פחות סיוע, תתחילו לקבל סיוע אם תפרצו לתוך מערך הטילים בצד השני'. כשלי יתברר שמערך הטילים התמוטט מפני ששריון הגיע עד 5-10 קילומטרים ממנו, אני אוכל אולי להתחיל להמשיך לתת שם סיוע".

המשך המערכה, לאחר שכוחות צה"ל יפרצו בגזרה הצפונית, מותנה בשאלה "באיזה מידה יש לארצות-הברית ולברית-המועצות רצון – כל אחת לחוד – ויכולת, לכפות על המצרים לקבל הפסקת אש ומיד, לא בעוד שלושה ימים [אלא] מיד". כדי לזרז את המצרים להסכים להפסקת אש, הציע האלוף פלד לתקוף מטרות בקהיר. "עד עכשיו לא לחצתי. אחרי שנאמר לי בהתחלה לא לתקוף מטרות עומק במצרים גם לא תקפתי... לא 'טרטרנו' לא את קהיר ולא את סאדאת, וההמונים בקהיר לא ראו פצוץ אחד", יש "לגרום לכך שיהיו 'בומים' על קוליים בקהיר, וכשסאדאת יגיד שהוא הסכים להפסקת אש לא יעלו וישחטו אותו בארמון הנשיאות".

לסיכום אמר:

אני ממליץ, לא רק שאני ממליץ, אני אומר, אין ברירה, אין לנו ברירה, מוכרחים מחר לעשות הישג, ומחר לא מחרתיים – איזה הישג שלא יהיה כזה שבו [כוחות צה"ל] ייכנסו לעורף הרך, הישג כזה שבו רק יקבעו עובדה שאנחנו בצד השני. כל היתר – זה ניחושים. אני מאמין שתהיה התמוטטות מוחלטת, אם יופיעו טנקים ישראלים בצד השני של התעלה בצפון, ואני חושב שצריך לעשות את זה מהר.

אחרי שנשמעו דעות ראש אמ"ן ומפקד חיל האוויר, הביע גם סגן הרמטכ"ל וראש אג"ם, האלוף טל, את דעתו. הוא הצטרף לדעתו של מפקד חיל האוויר שיש לפתוח במבצע התקפי מהר ככל האפשר – "מחר ולא מחרתיים", אלא שהוא התנגד למבצע הכרוך בצליחת תעלת סואץ וצידד בהשתלטות על שטחים באגפים – אם בגזרת פורט פואד-פורט סעיד שבצפון, ואם במפרץ סואץ שבדרום. כן התנגד להפצצת קהיר, כדי שלא להרחיב את המלחמה וכן מחשש שהמצרים יגמלו בירי טילי "סקאד". לאחר דיון קצר בעניין הפצצת קהיר יצא מפקד חיל האוויר את החדר ונותרו בו הרמטכ"ל, סגנו, ראש אמ"ן ועוזר ראש אג"ם.³⁵

את התנגדותו למבצע הכרוך בצליחה נימק האלוף טל בכך שהכוחות הצולחים ייתקלו בגדה שמנגד בכוחות מצריים גדולים ורעננים. בכל אחת מהגזרות הארמיוניות נותרו ממערב לתעלה שתי חטיבות – אחת ממוכנת ואחת משורינת – בסך הכול מונות יחידות אלה, לדברי ראש אמ"ן, כ-300 טנקים. מאחוריהן מוצבת דיוויזיה ממוכנת 3, חטיבת טנקים של משמר הגבול וארבעה גדודי טנקים – בסך הכול כ-370 טנקים נוספים. כוח זה לא יבוא,

35 לא ברור מתי בדיוק הצטרף עוזר ראש אג"ם, אולם הוא השתתף בדיון בעת שהאלוף טל נשא דבריו.

אמנם, לביטוי ברגע הצליחה, אולם יש להניח שחלק ממנו יתערב בקרבות בהמשך. האלוף טל הבהיר שלא היה מניח את אפשרות התערבותו של כוח נוסף זה בתנאים הקודמים, שכן בכל משחקי המלחמה שנערכו טרם המלחמה הונח שחיל האוויר ימנע את תנועתם לחזית. הנחה זו אינה תקפה יותר: "חיל האוויר לא יוכל לעסוק באמנויות בתוך מצרים כשאני צריך את האמנויות; הוא יוכל לעסוק באמנויות כשאני כבר לא צריך – זאת אומרת כשאני עם הטנקים עולה על הטיילים". כלומר, כוחות צה"ל יצטרכו להילחם נגד 600 טנקים ומעלה, כאשר ייתכן שחלק מהטנקים שבגדה המזרחית ייסוגו לגדה המערבית ויעבו את הכוחות המגינים. אשר לתנאי השטח: החיץ החקלאי מהווה מגבלה לכוח התוקף אם הוא תוקף משני עבריו, אך אין הוא מגביל את הכוח המגן.

"אילו היה חיל האוויר [במלוא עוצמתו] הייתי אומר לך שאפשר ללכת לקהיר ביחסי הכוחות האלה" – אמר האלוף טל. אך הנתונים שהציג מפקד חיל האוויר על עוצמת החיל וכוח פועלתו מבטלים אפשרות זו. לנוכח מצבו הקריטי של חיל האוויר יש לשקול בקפידה כל מבצע שיש סכנה שיאבדו בו מטוסים. שמירת עוצמתו של חיל האוויר חשובה גם משום שהיא המרתיעה את המצרים מלנסות לצאת מהבסיס המוצק ולהתקדם, בשטח החשוף מהגנת טילי הקרקע-אוויר, לעבר המצרים. להערכתו לא יקימו המצרים מערך של טילי קרקע-אוויר ממזרח לתעלת סואץ, שכן אזור זה נתון לפגיעת הארטילריה של צה"ל. לפיכך, כל עוד תישמר עוצמתו של חיל האוויר יימנעו מלהתקדם למצרים. נתון נוסף שיש להתחשב בו הוא שאין ביכולת חיל האוויר לתקוף התקפה מסיבית בחזית המצרית – סוריה קטנה בשטחה ולכן היה יכול חיל האוויר לתקוף את המטרות החשובות שם; לא כן מצרים. מה גם שהפצצת קהיר פירושה הרחבת החזית בעוד השאיפה צריכה להיות לקצר את החזית.

לנוכח הנתונים הללו "אין מה לדבר על מתקפה כללית בחזית המצרית". עם זאת "לא ייתכן לא לעשות כלום". המצרים יודעים שצה"ל ממתין שהם יעבירו את הדיוויזיות המשוריינות וייכנסו למלכודת שהוא מכין להן בסיני. עובדה זו הועברה לידיעתם במסגרת ההוואה, אבל אם יראו שהזמן עובר וצה"ל נמנע מלפעול, ייתכן שהדבר ימריץ אותם. יש "לשמור על המומנטום ואת ה-image [תדמית] של ישראל" ולעבור למתקפה. יש לצאת מוקדם ככל האפשר למתקפה מוגבלת, אולם לא באמצעות חיל האוויר שבהפעלתו יהיה משום "בזבוז ושחיקה גדולה", אלא באמצעות צבא היבשה. אשר לעוצמת המאמץ – אסור לתקוף במקום שבו יידרש צה"ל להשקיע כוחות גדולים. "אם חיים [בר-לב] לא מוכן היום למתקפה המלאה, המוגבלת-המלאה, שאני ממליץ עליה, המוגבלת, אז צריך לפחות עוד היום, לא בלילה, היום אחרי הצהריים, חבל שלא מהבוקר כי עלול להיות שלא יספיק הזמן – צריך ללכת לפורט פואד". מתקפה בגזרה זו לא תחייב השקעת כוחות יבשה רבים, וכפי שאמר מפקד חיל האוויר קודם לכן זו הגזרה היחידה שבה יוכל חיל האוויר לפעול בלא להזדקק לסיוע כוחות היבשה בהשמדת הטיילים המפריעים לחופש הפעולה שלו. חיסול מערך הטיילים של פורט סעיד ייתכן שיעלה באבדות כלשהן במטוסים, אולם האבדות לא תהיינה כבדות.

לכיבוש פורט פואד כמה יתרונות: גם אם לא יביא להפסקת אש "לפחות נהיה עם חיל האוויר בגודל הקיים, עם השריון – שהוא במצב טוב – בגודל הקיים, ועם זה שאנחנו

מחזיקים קצת את התעלה". זאת ועוד, כיבוש פורט פואד יקל את כיבושה, לאחר מכן, של פורט סעיד – מבצע שניתן יהיה להוציאו לפועל יום לאחר כיבוש פורט פואד, כלומר ב־14 באוקטובר.

מבצע שני הבא בחשבון הוא "אור ירוק". זהו המבצע הקל ביותר ויש לשקול איזה מאחז עדיף בבחינת קלף מיקוח במשא ומתן המדיני שלאחר המלחמה – בגזרת פורט סעיד או מעבר למפרץ סואץ. למבצע זה נדרש כוח של 60 טנקי "טיראן" וחטיבת צנחנים. הוא כרוך בהתנגשות עם חטיבה מצרית במתחם זעפרנה, שלאחר התגברות עליה נפתח ציר לעמק הנילוס ולנתיקה של ארמייה 3.

הרמטכ"ל טען שאפשר לעשות מבצע זה רק כאשר ודאי שהפסקת אש תוטל בקרוב, ומתוך מגמה ליצור עובדות למשא ומתן המדיני. מבחינת לוחות זמנים נראה שאכן ניתן לעמוד בתנאי זה, שכן "נניח שאנחנו ב־13 לחודש לילה, ב־14 לחודש, תוקפים וב־14 לחודש מבקשים [הפסקת אש]... אם זה לקראת הפסקת אש – זה בסדר... כי אני הרי הגעתי גם בלי זה למסקנה שהפסקת האש חייבת להיות ב־14 לחודש, אנחנו מוכרחים לגמור את המלחמה ב־14 לחודש. אז היות ואנחנו מוכרחים לגמור את המלחמה אני גם בכלל עושה את המהלך האחרון לקראת הפסקת האש, זה גם פה אני יכול לעשות... בקיצור, אני מקבל את ההצעה שלך, כי בלאו הכי הולך לקראת שמוכרחים [להפסיק את האש]".

הרמטכ"ל וסגנו העריכו שניתן לפתוח במבצע בליל 13-14 באוקטובר ורב־אלוף אלעזר הניח שניתן לעשות זאת בכוח של 40 טנקים, "אבל גם כן על בסיס שיש הפסקת אש ב־14 לחודש". האלוף טל העיר שכדי להתחיל במבצע בליל 13-14 באוקטובר יש להורות מיד על הוצאתה של מפקדת האוגדה המשימתית 440 מפיקוד הדרום ולהפקידה על תכנון המבצע.

בעקבות הסכמתו ל"אור ירוק" אמר הרמטכ"ל:

אז זהו. אז נעשה 'אור ירוק'. ואז – מה שאני מגיע למסקנה – אני משלים את הערכת המצב שלי, כשאני אומר: צה"ל יכול לעשות, עוד יש לו אורך נשימה לעוד מכה אחת. המכה הזאת יכולה להיות בליל 13-14. בליל 13-14 אני יכול לתקוף בתעלה, לא חשוב כרגע איפה, ליצור עובדה אחת בצד השני. אני יכול ליצור עובדה אחת פה, אני יכול להיות במצב הנוכחי בסוריה, אולי בשיפור.

הרמטכ"ל ביקש משלישו לברר כיצד מתפתחת המתקפה בצפון ונענה ש"יש התקדמות אבל אטית וקשה".

הרמטכ"ל השלים את הערכת המצב שלו:

בסוריה היום נשפר קצת את המצב: א. פה [בגזרה הצפונית] מחר נעשה מתקפה, ניצור עובדה בצד השני. ב. פה נעשה 'אור אדום'; ואנחנו ב־14 בערב רוצים הפסקת אש בסיטואציה הזאת. אני לא מדבר כרגע באיזה תנאים, מה נסכים, אבל בסיטואציה הזאת אנחנו רוצים הפסקת אש. זהו.

עתה הפנה האלוף טל את תשומת לבו של הרמטכ"ל לצפי ההתפתחויות בחזית הסורית. "אני לא בטוח שגמרנו את השחיקה בסוריה... ואנחנו כאן – 'תפסנו דוב'". זאת משום שאם צה"ל יחליט להפסיק את המתקפה בשלב מסוים, כדי שלא להישחק, לא יביא הדבר להפסקת הקרבות. הסורים, שעם תגבורת הכוח העיראקי עומדים לרשותם 1,000 טנקים, עלולים להטריד את כוחות צה"ל וכך, ייתכן שאי אפשר יהיה להעביר שום כוח מחזית הצפון לחזית הדרום.

ראש אמ"ן השיב שניתן לפתור בעיה זו כאשר כוחות צה"ל יגיעו לטווח של תותחי 175 מ"מ מדרמשק ופגזים ייפלו בעיר. הרמטכ"ל תמה "למה זה לא טוב ש'עברי' ידפוק על דמשק?" והאלוף זעירא השיב ש'עברי' תחמושת בכמות מוגבלת, בעוד תחמושת תותחי 175 מ"מ רבה יותר וניתן לאיים על סוריה שכל זמן שלא תסכים להפסיק את הלחימה יפגזו תותחי צה"ל את דמשק.

הרמטכ"ל הזכיר שהוא חשב כבר כ-10 באוקטובר שצריך להפגז את דמשק. זאת לשם "דרמטיזציה של המלחמה וצעה להפסיק מיד את האש". הוא הציע להפגז את דמשק "בפראות". "אילו הפצצנו את דמשק העיר בפראות אתמול, מועצת הביטחון הלילה לא הייתה מתפזרת. הייתה מחר מחליטה על הפסקת אש".³⁶

דיון בעניין הכנסת חטיבה ירדנית לסוריה

בשעה 09:15 לערך הגיע לחדר הרמטכ"ל אל"ם (מיל') יובל נאמן, שהופקד, מטעם אמ"ן, על מגעים עם שירות המודיעין האמריקני. אל"ם נאמן סיפר על מברק שהתקבל בלילה מהשגריר דיניץ, ובו דיווח שקיסנינג'ר מסר לו בשיחה טלפונית בשעה 11:20 (120215) (שעון ישראל) שהבריטים פנו אליו וסיפרו שמלך ירדן פנה אליהם ואמר שמאחר שהוא נתון ללחצים כבדים [לסייע לסוריה] ברצונו להעביר חטיבה משוריית לאזור שממערב לדרעא, באגף השמאלי הסורי של הגולן, במקום שלא תוכל להזיק. "לדבריהם החטיבה רק תעמוד – Will just show the flag" והוא מבקש הבטחה מישראל שבעוד החטיבה מחוץ לירדן לא תתקף ישראל את ירדן. קיסנינג'ר ביקש לקבל תשובה בהולה.³⁷ מנכ"ל משרד ראש הממשלה השיב לדיניץ בשעה 07:15 שיוכל לקבל תשובה רק בעוד שעה-שעתיים³⁸ וכעבור זמן קצר ביקש קיסנינג'ר שוב לקבל תשובה.³⁹

האלוף טל הביע דעתו שאם הכנסת החטיבה לדרעא מאפשרת לחוסיין שלא להתערב בלחימה למשך שבוע, כדאי שיעשה זאת. הרמטכ"ל סיפר שהאלוף זאבי, המתלווה לשר הביטחון בסיוורו בצפון, דיווח ששר הביטחון סבור שאם החטיבה תגיע לדרעא יש להפציצה מהאוויר. לדעתו שלו, אמר רב-אלוף אלעזר, יש להשיב לחוסיין שיוכל להפגין נוכחות, אולם

36 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

37 שם. הדיווח מדיניץ לגזית, 120315 [112115] באוקטובר 1973.

38 מגזית לדיניץ, 120710 באוקטובר 1973.

39 מדיניץ לגזית, 120800 [120200] באוקטובר 1973.

להזהירו שאם כוח עיראקי יאוכן בסוריה יופצצו שני הכוחות. האלוף טל טען שבהפצצת החטיבה הירדנית טמונה מגבלה: כל עוד לא הופצצה ייתכן שתוכל להימנע מלהתערב בקרבות, אך לאחר שתופצץ יהיה עליה לפעול, בהפצצה ייפגע רק חלק קטן מהטנקים שלה והנותרים יוכלו לפעול "והחטיבה הזאת שווה כמו 200 או 300 טנקים סוריים נגדך. והיא יכולה להיות גם בגשר בנות-יעקב In no time, כשאתה עם כל השריון שלך בציר של דמשק".

ראש אמ"ן התנגד לכך וטען שאפשר, דרך משל, שהמח"ט לא יישמע להוראות וייכנס לקרב. הדרך העדיפה היא להשהות את התשובה ככל האפשר. חוסיין יפנה שוב לבריטים, הבריטים יפנו שוב לקיסניג'ר, קיסניג'ר יפנה שוב לישראל וחוזר חלילה – וכך לא תתחייב ישראל לדבר. בהמשך לרעיון זה שקל הרמטכ"ל להשיב בשלילה. דרך זו טובה לכל מקרה: אם חוסיין יתחשב בה ולא יפעל – מה טוב; אם היא תביא לכך שיפנה שוב – יהיה בכך רווח זמן, ואם יחליט לפעול – הרי שידי ישראל לא תהיינה כבולות. נגד טיעון זה חזר וטען סגן הרמטכ"ל שאם צה"ל יפעל נגד החטיבה יאלץ הדבר את ירדן להילחם. לבסוף סיכם הרמטכ"ל שבערוץ האמריקני-בריטי תינתן לחוסיין תשובה שלילית, אולם בערוץ אחר ייאמר לו: "נתנו תשובה שלילית, אבל בוא נדבר" וכך יושהה העניין עד הערב.⁴⁰ בצהרי היום שוגרה התשובה לוויינגטון. דיניץ התבקש לומר לקיסניג'ר שישאל מתנגדת בהחלט להעברת חטיבה ירדנית לסוריה ולהבהיר לו שבצעד זה "המלך מתחיל להידרדר והעניין יצא מכלל שליטה". חיוני, אם אפשר, למנוע הידרדרות זו, שישאל אינה רוצה בה.⁴¹

ביקור שר הביטחון בפיקוד הצפון

בשעה 09:35 הגיע מפקד חזית הדרום, יחד עם האלוף (מיל') מרדכי הוד, לחדר הרמטכ"ל. נראה שזמן מה לפני כן ביקש הרמטכ"ל מראש לשכתו להתקשר לשר הביטחון, שעשה בפיקוד הצפון, ולבקש ממנו לחזור לתל-אביב כדי לדון, בשעה 11:00, על התוכנית להמשך הפעילות בחזית המצרית.⁴²

שר הביטחון הגיע לחפ"ק פיקוד הצפון בשעה 08:00 וסגנו של אלוף הפיקוד, תא"ל אדם, עדכנו בהתפתחויות: כוחות צה"ל הנמצאים בציר קוניטרה-דמשק ובציר למזרעת בית-ג'ן הותקפו מהאוויר והם מתכוננים לתנועה. כוח אוגדה 210 הופגז בארטילריה. אוגדה 146 מתכוננת גם היא לתנועה. בשייח מסכין התגלו 50 טנקים וצפונה מזה 70 טנקים נוספים, וכן אוכן כוח שנע מדמשק דרומה לעבר מערכי האעוג'. המגמה היא לא להחדיר כוחות נוספים לציר [למזרעת בית-ג'ן?] כל עוד האויב בגזרה לא התמוטט.⁴³

40 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

41 מגזית לדיניץ, 121220 באקטובר 1973.

42 ראה להלן, עמ' 764.

43 "היסטוריה/צפון".

השר לא ראה בעין יפה את הכוונה לתקוף, באמצעות אוגדה 146, בגזרה הדרומית. לדעתו, אמר, המטרה היא להתקרב ככל האפשר לדמשק. מאמץ הפיקוד צריך להיות מכוון למטרה זו, ואם אפשר לצרף כוחות נוספים, כגון אוגדה 146, למאמץ הצפוני – יש לעשות זאת, ולא לפצל מאמצים ולפתוח חזית נוספת. עדיף להחזיקה בעתודה מאשר להכניסה בצירים הדרומיים, ייתכן שניתן לקדמה לדמשק דרך ציר קוניטרה-כפר נסג'. גם כיבוש החרמון הוא שולי בחשיבותו לעומת מטרה זו, שאלה יש לכוון את כל המאמצים. גורם הזמן קובע, כל יום שעובר יאפשר לאויב להתארגן וגם כוחות עיראקיים וירדניים עלולים להצטרף, לפיכך יש להתקדם ב־12 באוקטובר לפחות לעומק של 10 ק"מ נוספים.⁴⁴

בשעה 08:25 הגיע אלוף הפיקוד והשר חזר גם בפניו על דעתו שיש לרכז את המאמץ להתקדמות לכיוון דמשק, כדי שיהיה אפשר להפגז את העיר או לפחות את פרבריה, ויש לוותר על מהלכים באגפים.⁴⁵ האלוף חופי סיפר שהוא סיכם עם מפקד אוגדה 146 שהוא לא יבקיע, אלא יגשש, ורק אם ייווכח שאפשר להתקדם – יתקדם, וכן ששינה את תוכנית התקדמותה של אוגדה 210: היא תאגוף מדרום לפתיחת ציר "אמריקה" – מציר "קראון" או "ציקן".⁴⁶ השר והאלוף דנו גם בתקיפת ריכוזי מחבלים בלבנון, והשר אישר להפציץ ריכוזי מחבלים, בתנאי שאינם בכפרים לבנוניים.⁴⁷ האלוף זאבי, שנלווה לשר בביקור, דיווח על האישור למטכ"ל, והשר ביקש לדווח זאת גם לראש הממשלה.⁴⁸ בשעה 08:35 עזב השר את חפ"ק הפיקוד⁴⁹ ובשעה 09:30 הגיע לחפ"ק אוגדה 210. שם חזר על הנחייתו להתקדם במהירות לעומק 10 ק"מ נוספים. לשאלתו אם אפשר לצרף לאוגדה כוחות מאוגדה 146, השיב מפקד האוגדה, האלוף לנר, בחיוב, והשר הורה לאלוף זאבי לשוחח עם תא"ל אדם בעניין זה.⁵⁰

אלוף פיקוד הצפון מעדכן את הרמטכ"ל

קודם לכן, בשעה 09:22, עדכן אלוף פיקוד הצפון את הרמטכ"ל בהתפתחויות בחזיתו. הוא סיפר שבשל תקיפות אויב היה קשה לארגן את הדרגים, דבר שגרם לעיכובים. כך דיווח על השינוי לגבי תנועת אוגדה 210: חטיבה 670 וכו' נתי ינועו בצירים "יאיר"–"ציקן" ומשם צפונה, ובעקבותיהם תנוע חטיבה 9. חוד אוגדה 36 נמצא במזרעת בית-ג'ן, אולם לסורים מערך חת"ם גדול מצפון לאעוג' המפריע לתנועת כוחות צה"ל, ולכן אין הוא ממחר להתקדם צפונה, אלא מנסה קודם לכן לטפל במערך זה.⁵¹

44 שם; רשימות רס"ן ראובן רון; רשימות שליש שהב"ט, ביקור בחפ"ק צפון, שעה 08:00, תאריך 12.10.73.

45 שלושת המקורות דלעיל.

46 רשימות ראובן רון.

47 היסטוריה/צפון.

48 רשימות שליש שהב"ט.

49 "היסטוריה/צפון".

50 רשימות שליש שהב"ט.

51 "היסטוריה/צפון"; רשימות ראובן רון.

בקשת הרמטכ"ל משר הביטחון לשוב לדיון בתוכנית הפעולה בדרום

כאמור, ביקש הרמטכ"ל לאכזר את שר הביטחון ולבקשו לבוא לדיון בשעה 11:00. בשעה 09:40 לערך הודיע לו ראש לשכתו שהשר נמצא "בשטח" [כלומר באוגדה 210] ושיוכל להגיע לא לפני 12:30. סא"ל שלו סיפר שמזכירו הצבאי של השר ניסה לשכנעו בחשיבות הדיון והשר השיב: "אם רוצים – שילכו לראה"מ בלעדי". תשובתו של תא"ל רביב שלא ניתן לעשות זאת לא הזיזה את השר מדעתו. עתה ביקש הרמטכ"ל מראש לשכתו לחזור ולפנות לשר הביטחון ולמסור לו "שאני מאוד מבקש שהוא יבוא הנה ושהדיון יהיה ב-11:00, כי לפי דעתי כל שעה חשובה לנו להכנות מבצעיות, ואנחנו מפסידים זמן להחלטות. להחלטות והכנות מבצעיות, אנחנו מפסידים זמן".⁵²

דיון בהשתתפות מפקד חזית הדרום אם לצלוח את תעלת סואץ

רביאלוף (מיל') בר-לב הגיע, כאמור, לחדר הרמטכ"ל כמה דקות לפני השיחה דלעיל. בעקבותיה שאלו הרמטכ"ל אם הוא יוכל להישאר במטכ"ל גם לדיון עם השר, המיועד, כנראה, להיערך רק ב-12:30. מפקד חזית הדרום ענה שאם המצרים לא יחליטו להעביר את הדיוויזיות המשווריינות, "כדי להשלים את מה שהוא קורא 'שלב ב' – שזה להגיע למצרים", הוא יוכל להישאר; אם יתקפו – הוא ירצה להיות בפיקוד. בכל מקרה ההחלטה תלויה באויב ולא בכוחות צה"ל.

עתה, בנוכחות מפקד חזית הדרום, חזר הרמטכ"ל על עיקרי הערכתו, וביקש מהנוכחים להביע דעותיהם עליה ולהשיג עליה, אם יש להם השגות.⁵³

בחיל האוויר מצבנו שאנחנו הגענו למה שמפקד חיל האוויר הגדיר כ"גבול קריטי של חיל האוויר", זאת אומרת סדר גודל של 220 מטוס מה-360 שהתחלנו.⁵⁴ ובכן, זה מצבנו בחיל האוויר. כתוצאה מזה חיל האוויר זה יכול לתת עוד מכה אחת של ממש בסיוע למתקפה כזו או אחרת, ואחרי זה להגן על מדינת ישראל איכשהו. בחזית הדרומית יש לנו כוחות יבשה: שלוש אוגדות, בסדר גודל של 700-750 טנקים.⁵⁵

רביאלוף בר-לב תיקן נתון זה ואמר שלפי הנתונים שהתקבלו מהדיווחים של מפקדי האוגדות, יש בפיקוד 672 טנקים כשירים.

"אם כן", המשיך הרמטכ"ל, "יש לנו כוח שמחה, כפי שאתה אומר, השלוש אוגדות במצב שהם מסוגלים לבצע מתקפה יזומה, ולא לפני ליל 13-14 לחודש, זאת אומרת מחר בלילה. חיל האוויר, שנחתתי אותו קודם, עוד יכול לתת סיוע להתקפה הזאת מחר בלילה; יותר

52 הקלטות בחדר הרמטכ"ל. דגש – בקולו של הרמטכ"ל.

53 דברי הרמטכ"ל נקטעו, מדי פעם, באירועים כגון השיחה בעניין בוא שר הביטחון ובדיווחים. אנו מצטטים כאן, כרצף, את דבריו בעניין הערכת המצב.

54 מפקד חיל האוויר חיוק את דבריו אלה ופירט את חלוקת הסדר"כ מבחינת סוגי המטוסים (שם).

55 דגשים – בקולו של הרמטכ"ל.

בגזרה הצפונית, כמעט ולא בגזרה המרכזית, בכל אופן לא אקטיבי – בגלל מערך הטילים הצפוף בגזרה המרכזית. מה יש לנו עוד? יש לנו פוטנציאל נחיתה בשארם, שבאמצעותו אפשר לבצע מהלך נחיתה, שהוא לא בעל השפעה... את זה אנחנו יכולים לעשות באמצעות כ-40 טנקי טיראן, וליצור מין ראש-גשר כזה, שיש לזה חשיבות מיקוח בעיקר בתנאים של הפסקת אש".⁵⁶

...

כן. אז אלה הנתונים שלי. מה אנחנו יכולים עוד לבצע? אנחנו יכולים לבצע היום שיפור מסוים ברמת-הגולן ולהתייבב. ... בפיקוד הצפון – שיפור מסוים, ייצוב הקו ועמידה, עם התשה – או קצת יותר גדולה, או קצת יותר קטנה – תלוי ביוזמה שלהם ובפעילות שלהם. אנחנו יכולים לבצע בפיקוד הדרום מחר מתקפה אחת של ממש. אנחנו יכולים לבצע נחיתה אחת במפרץ סואץ. אלה הפעולות שאנחנו יכולים לבצע בליל 13-14 [באוקטובר].

אנחנו יכולים, במשולב עם הפעולות האלה, להכביד את ידנו על סוריה ועל מצרים גם במטרות אחרות – אם זה פה ושם מטרות כלכליות, שדות תעופה או ערים – אם נרצה, וזה ניתן לביצוע ב-13, ב-14 לחודש.

אנחנו יכולים ב-14 לחודש לנהל עוד יום מלחמה עם סיוע של חיל האוויר, ומאותו רגע אנחנו מגיעים למצב שכל יום מצבנו גרוע באופן משמעותי. כל יום מצבנו יותר גרוע מבחינה זאת שאני מניח שלא השגנו את ההכרעה. כלומר, אילו המתקפה מחר בפיקוד הדרום הייתה מתקפה שמחייבת את סאדאת להחליף יעד – להפסיק אש – אז אני מניח שתהיה הפסקת אש. אם המהלך שלנו לא מכריח אותו להפסיק אש, משמע שעם כל הכאבים והבעיות שני הצבאות האלה עומדים, אנחנו יורדים מתחת לקריטי בחיל האוויר, אנחנו יכולים להחזיק מעמד, אבל כל יום משנה את החיים לרעה.⁵⁷

בשלב זה הגיע דיווח על הפלת מטוסים סוריים ובעקבות זאת התפתח דיון על סד"כ מטוסי האויב. רמחמ"ן אוויר סיכם שלסורים כ-120 "מטוסים משמעותיים" ולמצרים כ-400, מהם כ-150 לתקיפה וכ-250 להגנה.

לאחר ששמע נתונים אלה החל הרמטכ"ל לסכם את הערכתו:

אז אני רוצה לאור זה לסיים את ההערכה שלי. מה אנחנו יכולים לעשות? בדרום חיל האוויר יכול לסייע לעוד מתקפה אחת מחר בלילה. אנחנו יכולים ב-14 לעשות את הלחימה, להשלים הישגים ולחפות עליהם; ולפי הערכתי מרגע זה מה שהשגנו – השגנו, מרגע זה מצבנו הולך ורע, הוא הולך ורע כי אנחנו לא יכולים להוסיף הישגים נוספים מעבר לזה. אני אומר זאת גם במצרים, כי אינני מעריך שהצבא המצרי יתפורר כתוצאה מהצלחה שלנו

56 כאן נקטע הרמטכ"ל על-ידי ראש לשכתו שהודיע לו את תשובת השר לבקשה שיבוא בשעה 11:00.

57 דגש שלי.

והדרך לקהיר תהיה פתוחה. יקרה לו מה שקרה לסורים – שהוא יוכה, הוא יתקפל והוא יעבור לאיזה מערכי הגנה והוא יצליח לייצב אתנו סטגנציה כזאת או אחרת. לכן, לפי הערכת, אנחנו צריכים, זה הסיכום, מסקנת הערכת המצב שלי: אנחנו צריכים.

כאן נקטע הרמטכ"ל על-ידי הודעה שנשיא המדינה מגיע לחדר. הנשיא אפרים קציר נכנס והרמטכ"ל סיפר לו שכרגע עוסקים הנוכחים בהערכת מצב להכנת המהלכים הבאים של המלחמה, "אנחנו עושים עכשיו שלב רציני מאוד, השלב הבא שאנחנו מקווים שזה שלבים סופיים פחות או יותר" והתנצל על שלא יוכל להתפנות לשיחה ארוכה. לאחר שיחה קצרה, שבה איחל הנשיא הצלחה לצה"ל, הוא עזב את החדר והרמטכ"ל סיכם את הערכות:

אם כן, השורה התחתונה של הערכת המצב שלי, כפי שאמרתי, מ-14 לחודש הולך ורע. כי ההתעצמות – נחפה עליה; [אם] תהיה התשה קטנה אז הוא [המצב] הולך ורע לאט, [אם] תהיה התשה גדולה – הוא הולך ורע מהר. לכן, לפי דעתי אנחנו חייבים להשיג את הפסקת האש לא יאוחר מ-14 לחודש – או בצהריים או בערב, זהו המועד האחרון שצריך, שחייבים להשיג את הפסקת האש.

מה לעשות כדי להשיג את הפסקת האש? אחת – לעשות מאמץ מחד נגד מצרים כדי בכל זאת להגיע לידי יותר המחשה, ואולי גם לשמירת התדמית שלנו, שנדמה לי שהיא יותר טובה משהיא – גם בארץ וגם בעולם וגם אצל הערבים⁵⁸ – כי כולם עוד מצפים מאתנו לפריצה נוראית החוצה; והיא תהיה, פריצה תהיה, אבל היא פחות נוראית, פחות מדי נוראית בשביל להכריע את מצרים. היא תהיה מספיק נוראית בשביל להשיג הישג כזה או אחר, אבל היא לא מספיק נוראית בשביל לכפות עליהם את הפסקת האש. מה עוד אנחנו יכולים לעשות? אנחנו יכולים לעשות בתחום המדיני ואנחנו יכולים לעשות בתחומים עוד יותר מזה, שכרגע אין צורך לדון בהם. צריך לעשות מאמץ באמצעים האלה להשיג את הפסקת האש.

עד כאן הערכת המצב שלי. אם יש השגות – בבקשה.⁵⁹

מסיכום זה נראה שהרמטכ"ל גרס, בשלב זה של הדיון, שהמטרה שיש לחתור אליה היא השגת הפסקת אש לא יאוחר מ-14 באוקטובר ובחן דרכים אפשריות להשיגה: הוא צידד במהלך התקפי בחזית המצרית, תוך צליחת תעלת סואץ. הוא העריך שמהלך זה יוכל לסייע לשמירת תדמיתו של צה"ל, שתתערער אם לא יתקוף, ויתרום להמחשת יכולתו של צה"ל, המחשה שתתרום להסכמת מצרים להפסקת אש אולם לא תכפה עליה להסכים לכן. כדי להשיג הפסקת אש עד 14 בחודש לא די במבצע זה ויש לבדוק אמצעים נוספים, כגון צעדים מדיניים. מכל מקום המטרה היא הפסקת אש עד 14 באוקטובר ויש לעשות מאמצים להשיגה. האלוף (מיל') יריב, שהיה ראשון הדוברים, ביקש לקבל את הערכתו של עוזר ראש אמ"ן למחקר – תא"ל אריה שלו – לגבי הסיכויים להשיג את הפסקת האש בדרכים מדיניות.

58 הכוונה – תדמיתו של צה"ל טובה יותר מיכולתו האמיתית במצב הקיים.

59 דגשים – בקולו של הרמטכ"ל.

תא"ל שלו העריך שהסיכוי להשיגה בדרכים אלו בתוך פרק זמן קצר, קלוש, "אלא אם כן ישתנה המצב באופן טוטלי". להערכתו, האינדיקציות שהתקבלו מארצות-הברית בדבר רצונה של ברית-המועצות בהפסקת אש הן מוגזמות, שכן אין להניח שברית-המועצות תעלה הצעה להפסקת אש שלא בדרישת הערבים. אשר לאמריקנים: מצרים מזהירה מפורשות שאינה מוכנה, בשום פנים ואופן, להפסקת אש ואילו סוריה – שהיא זו שיכולה להיות מעוניינת בהפסקת אש בשל מצבה הקשה – נראה לו שבשלב זה אינה רוצה עדיין בכך. מדברי הרמטכ"ל הוא הבין "שלנו מבחינה צבאית נחוץ הפסקת אש". אם אמנם זו השאיפה הרי אין "לבנות על זה שיש לנו הפסקת אש ב-14 לחודש ביוזמת אחרים. ...אם מדינת ישראל – חשוב לה מאוד ותנאי לה שב-14 לחודש תהיה הפסקת אש – היא צריכה לעשות בשביל זה משהו".

לנוכח הערכה זו חידר הרמטכ"ל את שאלותיו לפורום:

אני אומר: אנחנו זקוקים להפסקת אש הזו. עכשיו השאלה היא איך משיגים את הפסקת האש ב-14 לחודש. השאלות שאני מעמיד הן: א. האם תהיה הפסקת אש ביוזמת אחרים ב-14 לחודש? הייתי שמח אילו כן. אני מסכים אתך שהסיכויים אפסיים – ביוזמת הרוסים והערבים. שאלה שנייה – האם באמצעות האמריקנים אפשר להשיג את הפסקת האש ב-14 לחודש. שאלה שלישית – האם אנחנו יכולים לכפות את הפסקת האש ב-14 לחודש. שאלה רביעית – האם אני טועה ואנחנו לא צריכים אותה ב-14 לחודש?

הוא עצמו הביע דעתו באשר לשאלה האחרונה:

אני אומר "אנחנו לא זקוקים" ופה יכולות להיות שתי וריאציות: וריאציה אחת, שאומרת: לא רצויה, אבל אם היא תהיה – אז נישאר ככה. נישאר ככה עוד שבוע. שבועיים, שלושה, ארבעה – ונמשיך להתעצם, נבנה מחדש את חיל האוויר, ואת כל זה נעשה כש-400,000 יהודים מגויסים בקווים; ובעוד חודש נצא למלחמת מתקפה חדשה. לי יש בזה ספק, וזה understatement.

"חוץ מזה לא ייתנו לנו" – התערב רב-אלוף (מיל') בר-לב. "חוץ מזה לא ייתנו לי את זה" – הסכים עמו הרמטכ"ל "כי זה יהיה כרסום בלתי פוסק. אז לכן אני הגעתי למסקנה שאני מוכרח את הפסקת האש מ-14 לחודש, ואני רוצה לכפות אותה בכל האמצעים האפשריים, החל ממתקפה במצרים, דרך איומים, דרך... עד לאן שנגיע".

מפקד חזית הדרום ביקש הבהרות בשני נושאים: הראשון – האם בעייתו של חיל האוויר היא מחסור במטוסים או בטייסים. השני: מדוע רואה הרמטכ"ל הכרח להגיע להפסקת אש ב-14 באוקטובר דווקא – "למה 14 ולא 15 או 16?". מפקד חיל האוויר השיב שהמחסור הוא גם במטוסים וגם בטייסים. אשר למועד שבו חייבת להיפסק האש אמר: "אני לא אמרתי שצריך להפסיק את האש ב-14. אמרתי שצריך לעשות את הפעולה המכרעת ב-14 כדי שנפסיק ב-16".

הרמטכ"ל הסביר את העיקרון שהנחה אותו בקביעת 14 בחודש כמועד שבו יש להגיע להפסקת אש:

כשאני אומר: "אנחנו מוכרחים שהפסקת האש תהיה ב־14", אני יוצא מתוך הנחה שהחל מה־14 לחודש, אחרי שנתנו את המכה הסופית שלנו, מצבנו הולך ורע. אז זה לא שב־15 זה קטסטרופה. הוא פשוט הולך ורע, באופן אטי. אז אם זה יהיה ב־15, זה יהיה קצת פחות טוב; ב־16 יהיה עוד קצת פחות טוב; ב־17 יהיה עוד קצת פחות טוב. ויכול להיות שלא תהיה שום, לא יהיה שום דבר דרמטי, אבל כל יום יותר אנחנו מסתכנים ביותר התשה, יותר התאוששות אויב, כי מה־14 והלאה, כל מה שאנחנו נעשה יהיה התעצמות שבקושי מאזנת את ההתשה, ואולי גם זה לא. כי ההתעצמות היא באמצעים וההתשה היא גם בבני־אדם. לכן מה־14 והלאה יהיה לנו תהליך של התשה, שאת האמצעים אולי נאזן, את בני־האדם לא נאזן. לכן נהיה מה־14 והלאה יותר חלשים כל יום.

מה קורה אצל האויב מה־14 והלאה, אם הוא יתייצב בקוויים? מה־14 והלאה האויב בהתמדה ישפר את מצבו. יש לו משאבי כוח אדם, יש לו בני־ברית [בעלי־ברית] שנותנים תגבורות, יש לו שפע של אמצעים שהוא לא מצליח להפעיל את כולם. ...אם זהו העיקרון – שמ־14 והלאה כל יום זה יותר גרוע – זאת אומרת שלא מוכרחה להיות הפסקת אש ב־14, היא יכולה להיות ב־15, 16, 17, אבל ברור שהחל מ־14 והלאה תנאי הפסקת האש יהיו כל פעם יותר גרועים, כי יחסי הכוחות והתנאים הם כל הזמן משתנים לרעה.

לכן אני אומר – לנו הכרחית הפסקת אש ב־14; אם היא תידחה ביום־יומיים – לא נורא. אנחנו נחזיק מעמד. אנחנו חייבים לדאוג שהיא לא תתאחר הרבה; ככל שהיא תתאחר – התנאים יהיו יותר קשים, הסיכויים להשיג אותה יהיו יותר קלושים ויחסי הכוחות יהיו יותר גרועים.⁶⁰

להערכתו, אם לא תהיה הפסקת אש לא ישתנו יחסי הכוחות באופן דרסטי לטובת צה"ל. להפך: אם ישתנו, הרי יהיה זה לטובת הערבים. כל מה שצה"ל יוכל לעשות יהיה מניעת קטסטרופה ולא מהפך ביחסי הכוחות. פעולות כגון גיוס ישראלים בחו"ל ואימון בני 18 לא יביאו להכרעה, אלא לכל היותר יאזנו את התוספות שמצרים וסוריה יקבלו ממדינות ערביות אחרות. במהלך הזמן שיעבור, ללא הפסקת אש, יכולות להיות מספר התפתחויות שירעו את מצבו של צה"ל: תדמיתו המרתיעה של צה"ל תישחק וכך יוכל חוסיין להיכנע ללחץ המופעל עליו מבית ומחוץ ולהתערב במערכה; הסורים יפתחו במלחמת־התשה. לכן יש הכרח שהמלחמה תסתיים במהרה. השאלה היא כיצד ניתן להביא לסיום מהיר. לדעתו "הצליחה מחר תהיה חשובה מאוד, גדולה, יפה, תשנה את התמונה בתעלה, אבל לא תביא את מצרים לידי כך שהיא תבקש את הפסקת האש". הוא מעוניין לשמוע האם הערכת מצב זו מקובלת על הנוכחים, או שמא יש למי מהם "פתרון אופרטיבי שהוא בעיקרון שונה". "אני אשמח, ואתם לא יודעים כמה אני אשמח, אם יש רעיונות יותר טובים מזה" – אמר. הנוכחים לא מצאו פתרונות טובים מאלה. מפקד חיל האוויר חזר ותבע להקדים ככל

האפשר ולתקוף. "פחות או יותר בעיקרון אני מקבל את הערכת המצב שלך" – אמר – "כעיקרון אני גם מקבל שאם זאת הערכת המצב אז אנחנו חייבים לעשות מהלך חזק ככל האפשר, מוקדם ככל האפשר". קודם לכן ביסס האלוף פלד את תביעתו שלא לדחות את המתקפה אל מעבר ל-14 באוקטובר על מצבו של חיל האוויר, שלא יוכל, במקרה כזה, לסייע למתקפה, שכן "הגעתי למסה קריטית" שמשמעותה "אפשרות של מגננה ושל דברים נוראים, אבל לא דברים שעוד אפשר להשיג מהם הישגים גדולים". עתה הוסיף עוד טיעון – להערכתו המצרים ינקטו יוזמה אם צה"ל יימנע מלתקוף, ולו בשל הימנעותו של צה"ל. כדי למונעם מלתקוף יש להקדים ולצאת למתקפה.

"עד כאן זו דעה", אמר האלוף פלד ועבר לתאר את אמונתו: הוא מאמין, שכשם שבמלחמת ששת הימים לא ציפו כוחות הקרקע שכאשר הם יפרצו את המערכים "המצרים יתחילו לברוח כמו משוגעים", כך יקרה גם עתה – "המצרי נשאר אותו מצרי" וכאשר צה"ל יצא למתקפה "השבר במקום אחד יתחיל להביא לשבר בהרבה מקומות": המצרים יתחילו לברוח לכיוון קהיר ויבקשו הפסקת אש. יתר על כן, הוא מאמין שבעקבות הצליחה "לא האלג'יראים ירצו להתעסק איתנו ולא חוסיין ירצה להתעסק ואפילו לא הסורים". לפיכך "אני מבקש שלא ימתנו את היעד שיינתן לכוחות בפקוד הדרום. ללכת על המקסימום, לא על משהו מופחת!".

ראש אמ"ן טען גם הוא שיש לצלוח את תעלת סואץ. להערכתו לא ניתן, בשלב זה, להביא להפסקת אש בדרכים דיפלומטיות. האש תופסק רק אם הערבים ירצו בכך – והם ירצו בכך רק אם יוכו. הוא אינו יודע עד כמה עליהם להיות מוכים כדי שיסכימו להפסקת אש, אבל הוא יודע את הכיוון: "הכיוון הוא – התקפה". להערכתו יש סיכוי, אם כי לא ביטחון, שאם המתקפה תצליח ימוטטו כוחות צה"ל את הצבא המצרי עד 15 באוקטובר ואז תרצה מצרים בהפסקת אש.

הרמטכ"ל חלק על הערכתו זו: "פה יש חילוקי דעות בינינו. אני חושב שזה בלתי אפשרי שאחרי ההתקפה ב-14 לחודש אנחנו נמשיך בהדרגה ונשמיד את הצבא המצרי". להערכתו זו הגיע תוך השלכת ההתפתחויות בחזית הסורית על הצפוי בחזית המצרית: "כי אני לא הצלחתי לעשות את זה כאן [בחזית הסורית] ואני חושב שלא אצליח לעשות את זה שם [בחזית המצרית]".

כאשר החל האלוף זעירא לטעון שלמעשה ייתקלו כוחות צה"ל מעבר לתעלה רק בטנקים מעטים, הפסיקו הרמטכ"ל וביקשו שלא להתעלם מכך שבמלחמה זו התברר "שהטנקים חדלו להיות האלמנט היחיד שצריך לקחת אותו בחשבון". יש להתחשב גם בחי"ר עם נשק הנ"ט, "שבנייתיים גרם לנו כמעט לא פחות אבדות מ[אשר] הטנקים", במערך טילי הקרקע-אוויר, שצמצם את יכולת התקיפה האווירית ובעובדה ש"אנחנו יוצאים להתקפה הזאת עם חיל אוויר של 220 מטוס, שנלחם כבר כך שישה ימים".

ראש אמ"ן אמר שהערכתו, שאפשר שהמתקפה תניב את הפירות המקווים, מסתמכת על ניתוח חלוקת הסד"כ של צבא מצרים: הצבא המצרי ערוך משני צדי תעלת סואץ. יתרונו היחסי של צה"ל הוא בלוחמת שריון בשריון, ואילו חולשתו תבטא אם השריון

יִיאֲלֹץ לְהִלָּחֵם בַּחַי"ר. הַמְצָרִים עֲרוּכִים בְּאוֹפֶן שְׂרֹב חַי"ר שֶׁלֵּהֶם נִמְצָא מִמְזֻרָח לְתַעֲלַת סוּאץ וְרֹב הַשְּׂרִיּוֹן מִמְעֵרֵב לֵה. לִכֵּן עֲדִיף לְתַקּוֹף מִמְעֵרֵב לְתַעֲלָה. יִתְרָה מִזוּ, הוּא אִינוֹ סָבוֹר שֶׁעֲלִיּוֹנוֹת אוֹוִירִית הִיא תִנְאִי לְהַשְׁמֵדֶת שְׂרִיּוֹן. לְרִאִיָּה הִבִּיא אֶת קֶרְבוֹת אוֹגְדָתוֹ שֶׁל הָאֲלוֹף טַל בְּמִלְחָמַת שֶׁשֶׁת הַיָּמִים – כֹּאשֶׁר הַשְּׂמִידָה שְׂרִיּוֹן רַב כְּשֶׁלֶרְשׁוֹתָה סִוּעַ אוֹוִירִי מִצֻּמְצָם. הָאֲלוֹף (מִל') הוֹד, שֶׁהִיָּה אִז מִפְקֵד חֵיל הָאוֹוִיר, עֲנָה שֶׁאֵין לְהַקִּישׁ מֵאִירֻעֵי פְתִיחַת מִלְחָמַת שֶׁשֶׁת הַיָּמִים עַל הַמְצָב הַנוֹכַחִי, שֶׁכֵּן אִז הֶחֱלַל הַשְּׂרִיּוֹן אֶת הַמִּלְחָמָה בַּהֲפָתָעָה וְהִיָּה הַיּוֹזֵם, כְּעוֹד עֵתָה עָלָיו לִפְעוֹל לְאַחַר שֶׁכֵּבֵר נִלְחָם שִׁישָׁה יָמִים.

לְסִיכּוֹם אָמַר רֹאשׁ אֲמ"ן שֶׁאִי אֲפָשֶׁר לְסַמּוֹךְ עַל אֲפִשְׁרוֹת שֶׁהַמְעַצְמוֹת יִכְפוּ הַפְּסָקָת אֵשׁ ב־14 אוֹ ב־15 בְּאוֹקְטוֹבֵר. "אֲנַחְנוּ מוֹכְרִים לְעִשׂוֹת אֶת חֲלָקֵנוּ". מִנִּיתוֹחַ הַצָּבָא הַמְצָרִי עוֹלָה שִׁיִּתְכֵן "שֶׁאִם נַעֲשֶׂה תוֹכְנִית טוֹבָה יֵשׁ סִיכּוֹי טוֹב לְהַצְלָחָה סְבִירָה". כֹּכֵל שֶׁהַחִישָׁגִים יִהְיוּ רַבִּים יוֹתֵר, וְכֹכֵל "שִׁיּוֹתֵר נִסְתִּיר אֶת חוֹסֵר הַפּוֹטֶנְצִיָּאל שֶׁלָּנוּ לְרוֹץ לְקַהֵר וּלְדַמְשֵׁק" – כִּךְ יִיקָל לְהַשִּׁיג אֶת הַפְּסָקָת הָאֵשׁ.

עוֹזְרוֹ לְמַחְקֵר – תֹּא"ל אֲרִיָּה שֶׁלּוֹ – יֵצֵא מִנְקוּדַת הַנְּחָה שֶׁאֵין וְדֹאוֹת בִּכְךָ שֶׁאֵכֵן תִּהְיֶה הַפְּסָקָת אֵשׁ תוֹךְ זִמָּן קָצֵר, וְהַנִּיחַ שֶׁהַלְחִימָה תִּימָשֵׁךְ לְמַעֲלָה מִיָּמִים סְפוּרִים. הַמְגַמָּה צְרִיכָה לְהִיּוֹת הַגְעָה לְטוּחַ תוֹתָחִים מִדְּמָשֵׁק וְהַנְחָתָת מַכָּה רִצִּינִית עַל צָבָא מְצָרִים, עַד כִּדִּי הַבְּסָתוֹ וְכֵן הַשְׁתַּלְטוֹת עַל רֹב הַשְּׁטַח שֶׁכֵּבֵשׁ צָבָא מְצָרִים מִמְזֻרָח לְתַעֲלַת סוּאץ.

רַב־אֲלוֹף בֶּרֶל־בֶּל שֶׁלֵּל אֶת הַצָּעָתוֹ זֶה שֶׁל תֹּא"ל שֶׁלּוֹ. בְּדֶרֶךְ הָאֲלִימִנְצִיָּה הַגִּיעַ לְמַסְקָנָה שֶׁהַדֶּרֶךְ הַטּוֹבָה בְּיוֹתֵר הִיא לְצִלּוֹחַ אֶת תַּעֲלַת סוּאץ – בַּגּוֹזָה הַמְרַכְזִית. "אֲנִי מִקְבֵּל אֶת הָעֶרְכָּת הַמְצָב שֶׁלְךָ, לְצַעֲרִי אֵין לִי אַחֲרֵת" – אָמַר לְרַמְטֵכ"ל – "...כְּשֶׁבִּאתִי לִפְנֵי לִי, הִיִּיתִי אוֹמֵר, הִרְבָּה אֲמוֹנוֹת אַחֲרוֹת, אֲבָל [עַל סִמָּךְ] מָה שֶׁאֲנִי שׁוֹמֵעַ פֹּה, אִז אֵין לִי הָעֶרְכָּת מִצֵּב אַחֲרֵת".

אֲפִשְׁרוֹת תִּיאוֹרִטִית אַחַת הִיא לְהַשְׁאִיר אֶת הַמְצָב בַּחֲזִית הַמְצָרִית בְּעֵינֵינוּ וְלְהַשִּׁיג הַפְּסָקָת אֵשׁ. יִיתְכֵן שְׁנִיתֵן לְהַשִּׁיגָה, שֶׁכֵּן הַמְצָרִים עֲלִילִים לְחִשּׁוֹשׁ שֶׁאִם אֵכֵן צֶה"ל יִפְתַּח בְּמַתְקָפָה בַּחֲזִיתָם יִהְיֶה גּוֹרֵלֵם כְּגוֹרֵל הַסּוּרִים שֶׁאֵיכְדוֹ אֶת כֹּל מֵאֲחִזִּיהֶם וְעֵתָה הֵם מִתְגּוֹנְנִים מוֹל כּוֹחוֹת צֶה"ל הַנִּמְצָאִים בְּתַנּוּפַת מַתְקָפָה "וּמִי יוֹדֵעַ לֹאֵן יִגִּיעוּ", וְלִקְבֵּל אֶת הַהֲצָעָה לְהַפְסִיק אֶת הָאֵשׁ כְּשֶׁהַמֵּאֲחִזִּים שֶׁתִּפְסוּ נִשְׁאָרִים בִּידֵיהֶם. אֲלֹא שֶׁלְדַעְתּוֹ פְּתֻרֹן זֶה הוּא גְרוּעַ, שֶׁכֵּן הוּא עֲלוֹל לְהִבִּיא לְשַׁחִיקַת כּוֹחוֹת צֶה"ל וְלִכְךָ שֶׁבְּתוֹךְ שִׁבּוּעוֹת מִסְפֵּר, כְּשִׁיּוּכָחוּ הַמְצָרִים בִּיחְסֵי הַכּוֹחוֹת, יִנְסוּ לְהַמְשִׁיךְ בְּשֶׁלֶב הַשְּׁנִי שֶׁל מַתְקָפָתָם.

אֲפִשְׁרוֹת תִּיאוֹרִטִית שְׁנִיָּה הִיא לִפְעוֹל בְּרוּחַ הַצָּעָתוֹ שֶׁל עוֹזֵר רֹאשׁ אֲמ"ן לְמַחְקֵר – לְנִסּוֹת לְחַסֵּל אֶת הַמֵּאֲחִזִּים הַמְצָרִיִּים מִמְזֻרָח לְתַעֲלַת סוּאץ אוֹ לְצִמְצָמָם. דֶּרֶךְ זֶה גְרוּעָה מִשּׁוֹם שֶׁ"אֲנִי בִּזָּה גּוֹמֵר פָּחוֹת אוֹ יוֹתֵר אֶת הַכּוֹחַ שִׁישׁ לִי", וְלֵאחֲרַי שִׁיחּוֹסְלוּ מֵאֲחִזִּיהֶם יוֹכְלוּ הַמְצָרִים, בַּחֲסוֹת מִטְרִיִּית טִילִי הַקֶּרְקַע־אוֹוִיר, לְהַפְגִּיז אֶת כּוֹחוֹת צֶה"ל בְּאֲרִטִּלְרִיָּה מִהַגְדָּה הַמְעֲרָבִית וְלְנִסּוֹת לְצִלּוֹחַ כְּעֹבֵר זִמָּן מָה.

אֲפִשְׁרוֹת תִּיאוֹרִטִית נוֹסֶפֶת הִיא "לְעִשׂוֹת לָהֶם כֹּל מִיָּנִי מֵהַלְכִים פּוֹלִיטִיִּים, כְּמוֹ פּוֹרֵט סַעִיד, אוֹ אֲפִילוֹ כְּמוֹ הַנֶּפֶט הַזֶּה". מִבְּצָעִים אֵלֶּה כְּרוּכִים גַּם הֵם בְּאֲבָדוֹת – כְּדוּגְמָה לִכְךָ הִבִּיא אֶת מִגְנֵן הַנ"ט שֶׁעִיכַב אֶת נִיסּוֹנֵנוּ שֶׁל כּוֹחַ קִלְמָן לְהַתְקַדֵּם לְאוֹרֵךְ הַשְּׂרִטוֹן – וְהֵם לֹא

יביאו לתפנית: לדעתו לא יניעו מבצעים אלה את נשיא מצרים להסכים להפסקת אש או להחזיר כוחות מהגדה המזרחית למערכת.

"לצערי כל האופציות האלה הם לא פתרונות יותר טובים. אז הפתרון, או האופציה הטובה, בין אולי אופציות לא כל כך טובות, זה לעבור לצד השני, לדפוק לו את הגרעין של השריון הזה ולהתארגן בשטח. אז אם יש התמוטטות, נוסח האמונה של בני, אפשר לרדת לסואץ ואפשר להתקדם מערבה. אם אין – יקרה מה שאתה [הרמטכ"ל] אמרת", כלומר – לצה"ל יהיה מאחז בגדה המערבית של תעלת סואץ ומצבם של הכוחות המצריים בגדה המזרחית ילך ויורע עם חלוף הזמן וייתכן שייכנעו. עם זאת יכול להיות שגם במצב כזה תהיה שחיקה ואז יהיה צורך "לנקוט צעדים במישורים אחרים".

אשר לאזור הצליחה: לדעתו יש לצלוח בגזרה המרכזית. מפקד חיל האוויר חזר, חזר והבהר, שבמקרה של צליחה בגזרה המרכזית לא יוכל לסייע למתקפה, ודחק לצלוח בגזרה הצפונית. בדיונים שקדמו לבואו של מפקד חזית הדרום לחדר, נטה אף הרמטכ"ל לצלוח בגזרה זו. עתה ביקש ממפקד חזית הדרום להבהיר מדוע אינו רוצה לצלוח בגזרה הצפונית. הוא הסביר שצליחה בגזרה הצפונית כרוכה בבעיות רבות ולא תביא אלא להשמדת כוח מצרי קטן. צליחה באזור קנטרה כרוכה בלחימה כבדה נגד כוחות החי"ר של האויב, המצוידים בטילי נ"ט. הניסיון מאז פתיחת המלחמה לימד שבלחימה כזאת עלול צה"ל לאבד טנקים רבים. מגבלה נוספת היא השטח עצמו – שטח ביצתי, המגביל את התנועה לצירים, שירידה מהם פירושה אובדן טנקים נוספים. מגבלה נוספת – גשר הגלילים מרוחק מאזור זה והשתלטות על גשר מצרי כרוכה בלחימה נוספת. יתרה מזו – אחרי שצה"ל יתגבר על מגבלות אלה, יאבד טנקים רבים ויצלח את תעלת סואץ, הוא יגיע לגדה המזרחית לגזרה שבה נמצאים 150 טנקי אויב בלבד – השמדתם לא תתרום תרומה של ממש. עיקר כוחות השריון המצריים נמצאים מדרום לחיץ החקלאי וייתכן שבזמן שצה"ל יתקוף בגזרה הצפונית יתקפו המצרים דרומה מזה ויגיעו עד למצרים.

לצליחה בגזרה המרכזית (באזור דוור סואר), לעומת זאת, כמה יתרונות: אחד האגפים מוגן, המתקפה נערכת לאורך הממד הצר של מערך האויב ואין צורך בהבקעה קשה עד להגעה לקו המים. ניתן להחדיר בקלות יחסית עוצבה אחרי עוצבה ליד חוף האגם, ובגדה המערבית יוצאים הכוחות, לאחר תנועה של 2-3 ק"מ, לשטח תמרון פתוח. בגדה זו מצויים, אכן, כ-500 טנקי אויב, אבל מולם יילחם כוח של שתי אוגדות, שיכללו כ-350-400 טנקים.

לצליחה בגזרה זו שתי נקודות תורפה אופרטיביות: הראשונה – לא ניתן לצלוח ללא כיבוש ראש-גשר. למשימה זו יש צורך בשתי חטיבות חי"ר. אחת מהן נמצאת בדרום והפיקוד ביקש לקבל את חטיבה 317. ברור שכיבוש ראש-הגשר כרוך באבדות כבדות, אבל בלעדיו לא ניתן לצלוח. נקודת תורפה אפשרית שנייה היא הגישור – יש לקחת בחשבון את האפשרות שגשר הגלילים ייפגע מארטילריה. אי לכך אין להסתמך עליו בלבד, אלא להכין את כל אמצעי הגישור האחרים, כגון גשרי יוניפלוט ודוברות. בעיית פגיעותם של אמצעי הגישור מובילה גם היא להעדפת צליחה במרכז על צליחה בצפון, שכן אם הם ייפגעו בעוד שתי האוגדות נמצאות ממזרח לתעלה בגזרה המרכזית, ולא יינתן לצלוח, יוכלו האוגדות

להיערך מחדש בגזרותיהן בתוך שעה-שעתיים, בעוד אם הן תהיינה בגזרה הצפונית יהיה הקו במרכז ובדרום דליל למשך זמן רב.

ההתפתחות המדאיגה תהיה אם הגשר ינותק לאחר שחלק מהכוח יהיה כבר מעבר לתעלה, אבל ייתכן שיהיה אפשר לפתור את הבעיה על-ידי אספקה בהיטס והצנחה, שכן ייתכן שהכוחות שבגדה המערבית יצליחו להשתלט על כמה סוללות טילי קרקע-אוויר ויקלו על הפעלת חיל האוויר באזור.

רב-אלוף בר-לב הציע לצלוח בליל 13-14 באוקטובר – זאת אם המצרים לא יפתחו בשלב השני של מתקפתם לפני כן. "אם עד מחר בלילה הוא יצא עם השריון שלו ויתקוף ונדפוק אותו ככתוב בספרים, אז אפשר לקחת גשר שלהם, ואז את ההבקעה אתה עושה מול הגשר שלהם, כי אחרי זה כבר אין לך בעיות כבדות".

לסיכום אמר מפקד חזית הדרום:

זו האלטרנטיבה, אם אתה רוצה להיות מאוד אופטימי – הטובה ביותר, אם אתה רוצה להיות ריאלי – הפחות גרועה. כי לחכות להם עד שהם יתקפו – זה אפשר לחכות כאן שבועיים וחודש ובינתיים לא תהיה הפסקת אש, ואצלנו כל יום משהו נפגע, מוציאים כל יום תחמושת ולמוראל הגייסות זה גם לא תוספת.

הרמטכ"ל ביקש לשמוע את הערכתו של רב-אלוף בר-לב לגבי תוצאות המבצע, כלומר האם "כתוצאה ממהלך זה צפויה התמוטטות רבתי, או [רק] הישג סביר", ואת היעל המדיני שהוא צופה שיהיה למתקפה: האם הוא מעריך שהיא תביא להפסקת אש, ואם לאו – מה נראה לו שיש לעשות בהמשך.

בתשובה אמר רב-אלוף בר-לב: "בני ביטא אמונה; אני מבטא תקווה – תקווה מאוזנת, אבל לצערי אני לא רואה אלטרנטיבה יותר טובה". במקרה של הצלחה מלאה יהיה המצב תקין, בעוד ש"אם האמונות והתקוות לא יתגשמו" ידמה המצב לזה השורר כעת, בהבדל אחד – זה"ל עשה כמיטב יכולתו, בעוד שאם ימשיך להמתין יותיר בידי האויב את הבחירה מתי לצאת למתקפה – והוא יבחר את המועד הנוח לו ביותר. המצב אחרי צליחה יהיה פחות טוב מהמצב הנוכחי רק אם יתקיימו כמה תנאים גם יחד: אם הגשרים יוצאו מכלל שימוש לאחר שכוחות צה"ל יהיו מעבר לתעלה ואם קרב השב"ש ייכשל ואם אי אפשר יהיה לתספק את הכוחות בהיטס ו"אם המהלך הזה לא יגרום לתוצאות גם במצב רוח המצרי וגם במצב רוח העולמי", הסבירות לכך שכל התנאים גם יחד יתקיימו אינה רבה, שכן בחיים "לא הכול כל כך שחור וכל כך ורוד כמו שזה נראה".⁶¹

שאלותיו האחרונות של הרמטכ"ל נענו רק למחצה, כאשר הגיע לחדר שר הביטחון.

דיון בהשתתפות שר הביטחון אם לצלוח את תעלת סואץ⁶²

הרמטכ"ל הזעיק, כאמור, את שר הביטחון, שביקר בפיקוד הצפון, לבוא בהקדם לדיון שבו יוכרע כיצד לפעול בחזית הדרומית. ניתוחו של רב-אלוף בר-לב חיזק את הנחתו המוקדמת שיש לצאת למתקפת צליחה, אולם הוא הטיל ספק אם המתקפה תביא להשגת המטרה – הסכמת מצרים להפסיק את האש ב־14 באוקטובר. זאת ועוד, בליל 11–12 באוקטובר התגבשה בממשלה הדעה שצליחת התעלה כדי להשיג מאחז מעבר לה טעונה אישור ממשלה. בטרם יובא העניין לממשלה ביקש הרמטכ"ל להציג בפני שר הביטחון את המלצתו והרקע לה, ולשתפו בהתלבטות באשר לצפי לגבי השפעתה על נכונות מצרים להפסיק את האש. הוא רצה שהשר יכריע אם לצלוח ואם לאו. אם יכריע בחיוב – תעלה ההצעה בפני הקבינט, כשהיא נתמכת על-ידי שר הביטחון, ופיקוד הדרום יחל בהכנות מואצות. אם השר ידחה את המלצתו, ציפה הרמטכ"ל שיציע דרך פעולה חלופית.⁶³

השר הגיע לחדר הרמטכ"ל בשעה 12:05 ושהה שם כ־20 דקות. תחילה הציג הרמטכ"ל לשר הביטחון את הנחות היסוד שעליהן מושתתת הצעתו:

הנחה ראשונה – שהמצב בסוריה פחות או יותר התייצב, אולי יהיה לנו עוד איזה הישג קטן קדימה/הצדה. בלי שינויים משמעותיים, והתייצב גם מבחינת הסורים, כלומר שהצבא הסורי לא ימשיך לברוח, אלא זה יישאר בערך כך.

הנחה שנייה – שחיל האוויר שלנו הגיע היום לקו האדום שאמרנו, זאת אומרת כ־220 מטוס כושר מבצעי; הוא מסוגל עוד היום ומחר לתת סיוע משמעותי לפעולה התקפית בתעלה, ואחר כך לחפות על זה.

הנחה מספר שלוש – שפיקוד הדרום יכול לבצע מתקפה אחת, וזה לא לפני מחר בלילה, זאת אומרת הלילה של ה־13 לחודש; מתקפה אחת שיש בה הרבה מגבלות, שהיא קריטית בסיטואציה שקיימת היום, אבל שהיא אפשרית; והיא תיגמר בזה שיש לנו כוח בצד השני של התעלה, בהישג יותר גדול או יותר קטן; האופטימיסטים פה חושבים שההישג יהיה עצום ותהיה התפוררות הצבא המצרי; אז סביר להניח שלא תהיה התפוררות, אבל שיהיה לנו הישג, כי זה יהיה בעורף בצד השני, ויהיה לנו מאחז כלשהו, שכתוצאה מזה תצטמצם הנוכחות שלהם פה, אבל תישאר הנוכחות שלהם גם אצלנו. אם נעשה את זה מחר בלילה, זה יביא אותנו לקראת סוף ה־14 או ל־15 לחודש למצב הסופי שאנחנו יכולים להגיע אליו התקפית. נהיה ברמת־הגולן ערוכים כפי שאתה יודע, נהיה בתעלה ערוכים חצי־חצי, חצי אנחנו אצלם, חצי הם אצלנו, נהיה עם חיל האוויר עם יכולת אלמנטרית של הגנה עצמית, וזה יהיה המצב; נהיה בלי יכולת ללכת ולהוסיף עוד מהלך הכרעתי אחד בקרקע, לא לעבר דמשק, לא לעבר קהיר, וזהו.⁶⁴

62 לפי יומן רל"ש הרמטכ"ל הגיע השר בשעה 12:00; לפי רשימות שלישי שהב"ט – ב־12:30. מועד שיחת הרמטכ"ל עם אלוף פיקוד הצפון (12:25 – ראה עמ' 775 להלן) מצביע על כך שהוא הגיע ב־12:00.

63 את ציפיותיו מדיון זה סיפר הרמטכ"ל לאחר מכן למזכירו הצבאי של השר. ראה עמ' 781–782 להלן.

64 אותיות מעובות – דגש בקולו של הדובר; הדגשה בקו – דגש שלי.

תיאורטית יש עוד שתי דרכי פעולה, אולם לשתייהן מגבלות רבות: הראשונה – לחסל את המאחזים המצריים ממזרח לתעלת סואץ: "זה לדעת כולנו מהלך שיצריך אבדות עצומות, אולי ניתן לביצוע, אבל אבדות עצומות, וזה ישאיר אותנו עם כוחות שלא יוכלו עוד פעם להגן על צליחה נוספת, אם כעבור שבוע, או אם כעבור חודש". השנייה: לחכות הלאה, שתבוא ההתקפה הגדולה של הצבא המצרי, ונשבור להם את הכוח. אבל זה צריך בשביל זה שניים, גם שהוא יסכים לעבור, והוא יכול לא לעבור, ואנחנו נחליט לחכות, כל יום, ובינתיים יהיו לנו תחמושות למיניהם, כל יום כוחו של חיל האוויר יורד, אנחנו יורדים מתחת לעוצמה הקריטית של ה-220 מטוסים. מה שאנחנו צריכים זה לקבל החלטה אם אנחנו צולחים מחר בלילה או אנחנו עושים דבר אחר. אם אנחנו מקבלים את ההחלטה שאנו צולחים, אז אנחנו נכנסים לטורים גבוהים, להכנת העניינים האלה.

האלוף יריב שאל אם ההכרעה הנדרשת היא בשאלת עיתוי הצליחה או בשאלת עצם הוצאתה לפועל: האם הברירה היא בין צליחה בליל 13-14 באוקטובר לבין צליחה במועד מאוחר יותר, או שהיא בין ביצוע הצליחה לבין אי-ביצועה. מפקד חזית הדרום השיב שדחיית המועד לא תעניק שום יתרונות. הרמטכ"ל הרחיק לכת ממנו ואמר שההפך הוא הנכון – ככל שיחלוף זמן ילך המצב ויורע – לצה"ל יהיו "פחות מטוסים ופחות טנקים". רב-אלוף בר-לב חזר בפני שר הביטחון על התוכנית, יתרונותיה והבעיות שבה: הכוונה היא לצלוח בדוור סואר בכוח של שתי אוגדות, שלהן 300-350 טנקים, ולהתכתש עם הדיוויזיות המשוריינות 4 ו-21, שלהן כ-500 טנקים. מהלך זה נושא בחובו כמה יתרונות: הוא ימנע את חציית הדיוויזיות המשוריינות אל הגדה המזרחית, יגביל את פעילות הכוחות המצריים שבגדה המזרחית, שיחששו לפעול בצורה מסיבית כשכוחות אויב נמצאים בעורפם; "ויכול להיות, וזה בהחלט עניין של הכרעה, בני אמר אמונה, זה באמת תקווה, שמהלך כזה, אם הוא מצליח, יכולה להיות לו גם השפעה על נכונותה של מצרים להתחיל להגיד 'מספיק לנו'". בכך ענה רב-אלוף בר-לב לשאלה ששאלו הרמטכ"ל טרם הצטרפות השר לדיון – הוא לא היה בטוח שהצלחת המבצע תכפה על מצרים להסכים להפסקת אש, אך סבר שאפשר שתשפיע בכיוון זה.

רב-אלוף בר-לב ציין את בעיית הגישור וכל הכרוך בה: יש רק גשר גלילים וגשר דוברות, והם עלולים להיפגע מהפגזות האויב. אם ייפגעו בטרם הגיעו לתעלה "האסון לא גדול", שכן אז יישארו כוחות צה"ל בגזרה זו על שפת התעלה, "אז לא יצא לנו שום דבר יותר גרוע מאשר לא לעשות כלום". אם ייפגעו הגשרים לאחר שהכוחות יימצאו בעברה המערבי של התעלה יהיה אפשר לפתור בעיות קטנות היקף על-ידי אספקה בהיטס ולפתרון בעיות גדולות יותר יהיה צורך להשתלט על גשר מצרי.

שר הביטחון ציין בעיה נוספת – הכוחות שיהיו ממערב לתעלת סואץ לא יקבלו סיוע אווירי. מפקד חיל האוויר ומפקד חזית הדרום חלקו עליו. הם טענו שכוחות הקרקע שיהיו ממערב לתעלה ישמידו סוללות טילים וכך יקלו את יכולת פעולתו של חיל האוויר. שר הביטחון טען לעומתם, שהמצרים יוכלו להסיג את הסוללות לשטח שאליו לא יגיעו כוחות

צה"ל. על כך ענה רב-אלוף בר-לב שיש להניח שכאשר כוחות צה"ל יהיו בתנופת מתקפה דרומה יינטשו חלק מהסוללות, "הלא אנחנו יודעים מה קרה לנו עם סוללות ה'הוק' כשפה התחילה איזו תזוזה" – אמר. יתר על כן, צה"ל יעביר גם ארטילריה אל מעבר לתעלה, וזו תוכל לפגוע בסוללות טילים שתהיינה מחוץ לטווח שליטתם של הכוחות המסתערים.

שאלה נוספת שהעלה השר הייתה באיזו מידה יהיו הכוחות הצולחים נתונים לאש ארטילרית. מפקד חזית הדרום השיב שיש להניח שבשלב כיבוש ראש-הגשר לא יספגו כוחות צה"ל אש ארטילרית רבה, שכן הארטילריה שהעבירו המצרים אל ממזרח לתעלה מאורגנת כלפי מזרח, אך בזמן הצליחה עצמה יש להניח שהמצרים יספיקו להתארגן ואז תונחת על כוחות צה"ל אש ארטילרית רבה. כשיהיו כוחות צה"ל ממערב לתעלה יש להניח שעוצמת האש הארטילרית שתונחת עליהם תשווה לעוצמה המונחת עליהם עתה. עוצמה זו אינה מפריעה לטנקים לנהל קרבות שב"ש ולהשמיד טנקי אויב ביחס 1:10. הבעיה אינה האש הארטילרית ואינה הטנקים, אלא כוחות החי"ר הרוויים בנ"ט. כוחות אלה מרוכזים בגדה המזרחית, כך שהכוחות שיצלו ייתקלו בעיקר בטנקים וינהלו קרבות שב"ש, שבהם עדיפותם ברורה.

אשר לעיתויה של הצליחה – להערכתו אין היא חייבת להתחיל ב־13 באוקטובר דווקא. "אני ננעלתי על ה־13 בגלל מה שאמרת לי בטלפון" – אמר לרמטכ"ל. אילו ניתן היה להתארגן טוב יותר בתוך יומיים נוספים – לקבל עוד טנקים וציוד כגון משקפות, מקלעים לטנקים, אס-אל-אס (מגבר אור כוכבים), ייתכן שכדאי היה להמתין עוד יומיים. בכל מקרה דרכי הפעולה החלופיות אינן טובות יותר ויש לצלוח בהקדם, שכן קרב הבלימה, המתנהל זה היום השביעי "בקור רוח, קצת הומור, בלי פניקות", שוחק את כוחות צה"ל.⁶⁵

אלוף פיקוד הצפון מעדכן את הרמטכ"ל במצב הכוחות ובתוכניותיו

בשלב זה, בשעה 12:25, שוחח הרמטכ"ל, טלפנית, עם אלוף פיקוד הצפון. האלוף חופי סיפר שאוגדה 210 נמצאת בצומת "יאיר" – "ציקן" (כפר נסג). כוחות האויב שבאזורה מגלים התנגדות מעטה ונסוגים דרומה. הכוונה היא שהאוגדה תמשיך ותתקדם צפונה בציר "ציקן" לעבר ציר "שדפה", ואם אפשר תגיע לצומת "ציקן" – "אמריקה". כוח של האוגדה נמצא לפני מתחם האויב בצומת "קראון" – "אמריקה" והכוונה להגיע לסעסע (צומת "שדפה" – "אמריקה"). אוגדה 36 נמצאת בציר "מסגר" ומשמידה טנקים תוך ירי מרחוק, והכוונה היא שתגיע עד מזרעת בית ג'ן. הארטילריה הסורית שירתה על אוגדה 210 מדרום שותקה, ועתה מפגיזים הסורים רק מגבעות קטנה וכוחות צה"ל פועלים לשיתוק הארטילריה שם. אוגדה 146 גישה אפשרויות פעולה בגזרתה, ספגה אש ארטילרית ולא תתקדם. האלוף חופי ציין שמציר "מסגר" ניתן לירות "עברי" לעבר דמשק, והרמטכ"ל הורה לו שלא לירות "עברי" אלא לפי פקודה.⁶⁶

65 שם.

66 שם; רשימות נציגות מחלקת היסטוריה בפיקוד הצפון; רשימות ראובן רון.

המשך הדיון אם לצלוח את תעלת סואץ

לאחר שיחת הרמטכ"ל עם אלוף פיקוד הצפון המשיכו הנוכחים לדון בתוכנית הפעולה בחזית המצרית. שר הביטחון אמר שאינו מתלהב מהתוכנית. הוא מסכים שלא טוב לסיים את המלחמה בקווים הנוכחים בחזית זו, אולם השאלה היא אם למהלך הצליחה יתרונות נוספים על היתרון של שחרור "מהמצב הלא טוב הנוכחי", האם בנוסף לכך הוא "ייצור מצב טוב".

"אני מבין, אם אינני טועה, שהמטרה העיקרית של הצליחה זה בשביל להביא לאיזה שהיא הכרעה" – אמר – "אני סקפטי מאוד בעניין זה, לא למדתי את העניין אני אומר, ואני סקפטי; אבל יכול להיות שכן, יכול להיות שכן". ספקנותו נובעת, בין היתר, מההתרחשויות בסוריה: אף שההנהגה הסורית חשה שכוחות צה"ל מתקדמים לעבר דמשק ויודעת שצבאה סובל אבדות רבות, לא ידוע לו שהיא החליטה להפסיק את האש. אם סוריה כך – מצרים על אחת כמה וכמה: המתקפה לא תיצור איום על קהיר, לכל היותר היא תסכן את הכוח שציין רב-אלוף בר-לב – כוח של כ-500 טנקים. לא נראה לו שסכנה כזאת תניע את המצרים להפסיק את האש. אילו היה המצב ברמת-הגולן דומה למצב בחזית סיני, כלומר, שלאויב מאחזים בשטחנו, היה צורך לנקוט צעדים רדיקליים כדי לחסל את המאחזים. אבל המאחז המצרי בסיני אינו מסכן את מדינת ישראל – "תעלת סואץ זה לא הר הבית וזה לא רמת-הגולן וזה לא על יד הבית". לא יארע כל דבר חמור אם המצרים יישארו בעמדותיהם עוד זמן מה. חיל האוויר יגיע אולי ל"קו האדום" בעוד יומיים, אך גם אם כוחות צה"ל יצלחו לא תפתחנה הדרישות לסיוע אווירי, גם אז יגיע חיל האוויר ל"קו האדום" ויצטרך להמשיך לסייע. הצליחה לא תביא "לא להתמוטטות מצרית או לפתרון הבעיה של המלחמה במצרים או לשחרור חיל האוויר מהצורך לסייע", כל שתתרום הוא "שחרור מהמצב הנוכחי". השאלה היא "אם זו המנהרה היחידה לשחרור".

לדעתו, שאלת המפתח, שבהתבסס על התשובה עליה יש להחליט כיצד לפעול, היא "האם נוח לנו, או לא נוח לנו לשבת שם [בחזית המצרית] כפי שאנחנו יושבים? אם לא – מה צריך לעשות כדי שנשב נוח"? אם, למשל, יוצאים מנקודת הנחה שהמדובר בפרק זמן של שלושה חודשים, שבמהלכם לא יהיו שינויים – האם עדיף להישאר בשלושת החודשים הללו בהיערכות הנוכחית, או שמא עדיף לשלם מחיר של 100-150 טנקים, לצלוח את התעלה, ולהישאר מעבר לה פרק זמן זה, תוך ציפייה לשינוי יחסי הכוחות, כגון תגבור חיל האוויר.

הבעיה העיקרית העומדת עתה בפני מדינת ישראל, היא שמירת הכוח. ארצות-הברית שולחת אמנם כמויות גדולות של נשק וציוד, אולם יעברו חודשים עד שנשק זה יבוטא כדבעי. קצב אספקת מטוסי הפנטום, לדוגמה, אינו מאזן את קצב אובדנם, ומערכות הנשק האחרון צריכות להגיע ארצה ולהיקלט, ויש לאמן לוחמים שיפעילום – תהליך זה אורך חודשים.

במצב זה יש הצדקה למהלך התקפי רב-היקף באחד משני תנאים: או ש"הפעולה הנועזת" תיתן "פתרון רדיקלי", או שהימנעות ממנה מסכנת את מדינת ישראל או מרעה את מצבה באופן יסודי. מהלך הצליחה לא ייתן פתרון רדיקלי, אלא רק פתרון זמני, והוא

כרוך בתשלום כבד. "אני, לומר את המינימום – לא מתלהב, אבל זה גם כמעט המקסימום – כלומר, אני לא מוכן גם לצאת בג'יהאד נגד זה". הוא היה רוצה שלא להסתפק בפסילת מהלכים, אלא גם לקבוע "מה כן טוב", אך בשלב זה טרם נתן דעתו מספיק לכך. הוא חשב להיכנס לעניין לאחר שתוכרע הלחימה ברמת-הגולן. "אם אתם תביאו היום את ההצעה הזו לממשלה, אז אני לא מתלהב, אני מסופק, ואני אצביע נגד" – סיכם שר הביטחון את עמדתו.

בשלב זה של הדיון אמר הרמטכ"ל שגם הוא עצמו טרם הכריע סופית בין שתי האפשרויות, וביקש להציג את הקריטריונים שעל פיהם יש להחליט אם לצלוח, או לא: החלופה האחת היא לצלוח בליל 13-14 באוקטובר, במגמה להגיע להכרעה חלקית. המצב הרצוי הוא, אמנם, הכרעה מלאה, אך נראה לו שלכך אי אפשר יהיה להגיע כתוצאה מהמהלך העומד על הפרק. נראה לו שתוצאות מהלך זה ידמו לתוצאות המהלך בחזית הסורית: "יש לנו הישג וקרקעין, שינינו את צורת הלחימה שם, שילמנו מחיר חד-פעמי גבוה, לא הבאנו את מצרים לידי צורך לבקש הפסקת אש – זה דומה לסוריה, שגם אותה לא הבאנו לידי צורך לבקש הפסקת אש, אם כי אם אנחנו מצליחים היום אנחנו יכולים עם ירי ארטילרי למבואות [דמשק] אולי להגביר לה את האפקט". להערכתו לא יביא מהלך הצליחה להכרעה. הקריטריון אם לעשותו הוא האם הוא יביא להפסקת אש: "מהלך כזה הוא מוצדק אם יש לנו הנחה שניתן להגיע להפסקת אש. בסיטואציה הזאת לי יש ספק גדול מאוד שאפשר להגיע להפסקת אש בתנאים אלה – שאנחנו יושבים כל אחד בחצי אחר של התעלה".

מסקנה זו מוליכה, לכאורה, לבחירה בחלופה השנייה: "נשארים בהגנה הכי יעילה, הכי חסכונית, בסיני, ונערכים חודשים עד שנוכל לשנות את יחסי הכוחות". אלא שבחלופה זו יש גם מגבלה: השאלה מי ינצל את החודשים הבאים טוב יותר: צה"ל או צבאות ערב. הוא חושש שהערבים הם שינצלו אותם טוב יותר. שכן אף אם שני הצדדים יקבלו רכבות אוויר של ציוד ממעצמות-על, יהיה לערבים יתרון במשאבי כוח האדם שיתווספו אליהם ממדינות ערביות אחרות.

השר לא הסכים עם ניתוח זה של הרמטכ"ל: שאלה זאת – מי ינצל טוב יותר את הזמן – "צריך לשאול אותה לא לשלושה חודשים, אלא למאה שנים. אם אין לנו פתרון איך אנחנו נסתדר בשלושה חודשים ... אז אין לנו פתרון למדינת ישראל". עתה הציג את סיכום הביניים שלו:

הייתי רוצה לעצמי שניים-שלושה ימים, כדי שאני אוכל לומר גם מה כן. אני רוצה פשוט לבוא לשם, וללמוד, ולראות, כדי שאוכל לומר גם מה כן. אבל העולם לא בנוי על זה שלמשה דיין יהיה לו עוד רעיון אישי. אז אם העניין יבוא היום לממשלה, אני אומר אני אינני מתנגד, אני בהחלט בדרג ממשלתי לא מציע לבנות על זה שזה מבחינה פוליטית או משהו יביא לפתרון רדיקלי. אם אתם, אם אתה [בר-לב ואתה], דדו, תאמרו [ש]מבחינה צבאית יש כזה פתרון רדיקלי, אני אצביע בשתי ידיים בעד. לאיש הצבא שבי, עם כל הכבוד לאחרים, אני מוכרח בעניין הזה, אני עוד צריך להיכנס כדי שאוכל לומר שיש לי דעה שצריך לעשות כך או אחרת. וזה לא המצב – לזה אני צריך שלושה ימים. למיניסטר שבי – אז צה"ל זה צה"ל: אם אתם תאמרו שנעשה את זה בהנחה

שזה יביא לפתרון פוליטי או משהו – הפסקת אש, אומר [ש]על זה אסור לבנות. תגידו שזה בתנאי שסוריה מפסיקה ללחום – אומר שעל זה אסור לבנות. תאמרו שזה פתרון צבאי – טוב, אתם בדקתם אתה ואתה ואתה גם כן, אני לא בדקתי פתרון צבאי, אבל אם צה"ל אומר צבאי אציע להם לאשר זאת. לחוות דעת הצבאית שלי אני מוכרח, מבחינה אישית, איזה יומיים או שלושה, גם מה זה [מהלך הצליחה] יכול לעשות, וגם מה כן לעשות, איך להיערך, אם לא [לפעול] כך – [לצלוח] אז מה כן לעשות.

בעקבות דבריו אלה של השר ביקש הרמטכ"ל לשמוע את הערכות הנוכחים בסוגיה אם אכן צה"ל יתחזק בתוך החודשים הקרובים אם לאו, אך השר סירב לכך. "זה דיון אחר" – אמר – "אני מסכים שנעשה אותו [אבל במועד אחר, שכן] פה עומדים עם סטופר לעשות את הפעולה הלילה".

...אתם מוכרחים להיות fair [הוגנים] כלפי – ...הזעקתם אותי הנה בלי דרגות, בלי שיש ישיבת ממשלה, לשאלה קונקרטית: לצלוח או לא. אני די אינטליגנטי להבין שלא מספיק לומר כן או לא, אלא צריך לומר מה אנחנו עושים במצב בכלל. ...אמרתי [ש]על זה אני צריך לפחות יומיים-שלושה. אז כל מה שאמרתי מדוע אני לא מתלהב, אני חוזר עוד פעם למסקנה שלי: אם אתם אומרים שמבחינה צבאית הדבר הזה נותן, לא הכרעה, אפילו הקלה למצב הצבאי כאן אחרי זה [או אז, אפילו] בלי שאני אבדוק את זה, ובלי שאוסיף את החותמת שלי להערכה הצבאית הזאת, אני אצביע בעד בממשלה. אם אתם אומרים שזו הערכה שזה ייתן הקלה מדינית⁶⁷ – אז אני אומר: לפי הערכתי – לא, כי בענייני מדיניות אנחנו מבינים כולנו אותו דבר. כמובן זה הערכה, אני אומר לפי דעתי – לא. אם השאלה היא מה אנחנו צריכים לעשות בתקופה הבאה בכל החזיתות, כולל פה צליחה/לא צליחה, לשבת כך או אחרת, אז אני הבוקר לא מוכן לזה.

מפקד חיל האוויר ביקש להציג נתונים שיעזרו לשיקול הדעת וחלקם יוכיחו "שאינו לנו זמן של שלושה ימים בכלל לשבת ולשקול את זה". להערכתו היה פיקוד הדרום צריך לתקוף כבר בלילה הקרוב, אלא שהוא אינו יכול לעשות זאת. אם המצרים יתקפו בלילה הקרוב לא יוכלו כוחות צה"ל לתקוף למחרת. הנתונים שייתן נכונים למקרה שהמצרים לא יתקפו במהלך היממה הקרובה. הנתון הראשון: המגמה הייתה להפעיל את חיל האוויר תוך מרב חיסכון בכוח מחד גיסא וגרימת מרב נזקים לסוריה מאידך גיסא. המגמה השנייה מושגת – במהלך היום הופלו כ-20 מטוסים סוריים, אולם לכוחות צה"ל אבדות רבות מהצפוי: עד כה אבדו כבר ארבעה מטוסים. לפיכך "מספר המטוסים שיהיה לי מחר בשש בבוקר, אם הוא יהיה בין 210 ל-220, זה יהיה יותר ממה שאני מאמין באמת. למחרתיים – זה יותר גרוע". אם יתחיל מחר בבוקר בסד"כ של 200 מטוסים הרי יוכל החיל "לעשות מלחמה רצינית" עוד שלושה ימים ואז יעמוד בסד"כ של 170-180 מטוסים. בסד"כ זה "עוד יהיה לי חיל אוויר איזה שהוא", אבל יקשה עליו לפעול אם יצטרך להמשיך לסייע לכוחות היבשה.

כדי להכשיר טייסים למטוסים שיגיעו מארצות-הברית יש צורך בפרק זמן של שנה לפחות בתנאי שלום. בתנאי מלחמה לא יוכל כלל להיבנות. כלומר יש להגיע במהרה להפסקת אש, כדי ליצור תנאים שבהם יוכל חיל האוויר להיבנות. הוא מאמין שההתרחשויות ברמת-הגולן יקרבו את הסורים להפסיק את האש וסבור "שאנחנו כן צריכים לעבור את התעלה בשביל להשיג הפסקת אש, כדי שנוכל לבנות את עצמנו, הפסקת אש ארוכה ככל האפשר. אם אתה לא מאמין שכאן תהיה הפסקת אש ושקט, אז אני לא יכול לבנות את חיל האוויר". על דברים אלה הגיב שר הביטחון שלדעתו יהיו המצרים מוכנים יותר להפסיק את האש במצב הנוכחי מאשר במצב שבו יחצה צה"ל את תעלת סואץ.

"או! אז אם היית מציע לי ואומר: 'אני חושב שאם נציע למצרים עכשיו הפסקת אש במצב הקיים הם יקבלו ויהיה לך שקט של שנתיים-שלוש להכין את חיל האוויר מחדש' [ייתכן שהייתי מקבל את ההצעה], שנה זה כלום" – הגיב מפקד חיל האוויר.

"שלושה חודשים" – ענה שר הביטחון. "לא. בשלושה חודשים אני לא עושה אפילו טייס פיפר" – השיב האלוף פלד. לסיכום דבריו הביע האלוף פלד את ביטחונו שככל שיחלוף הזמן יגבירו כוחות היבשה את עוצמתם, ואילו בחיל האוויר יהיה התהליך הפוך – אם תימשך הלחימה תלך עוצמתו ותרד. הוא מאמין שחיל האוויר הסורי יושמד בקרוב ושיש לקחת את ההימור הגדול ולצלוח את התעלה, בהנחה שמהלך זה "יכול להביא למצב שבו באמת"⁶⁸ תהיה לנו הפסקת אש וזמן לנשום". על צה"ל להודיע בממשלה "שזה הימור גדול, אבל שכדאי לעשות אותו ואי אפשר לעכב אותו מעבר למחר".

בתגובה לכך חזר השר ואמר שאם צה"ל יאמר שמהלך הצליחה ישפר את המצב הצבאי למשך יותר מאשר כמה ימים – הוא יתמוך בהוצאתו לפועל. לא כן אם ימליץ לעשותו כדי להביא להפסקת אש.

הרמטכ"ל הגיב לכך:

משה, אני רוצה להגדיר את הבעיה שלנו. הבעיה היא לא בהערכה צבאית. אנחנו מסוגלים, יש לנו סיכוי, לא ביטחון, יש לנו סיכוי לצלוח את התעלה, לעשות מאחז מסוים בצד שני ולשנות למחר את המצב בתעלה שיהיה יותר טוב למחר. כלומר, ההיערכות תהיה בבת אחת יותר טובה והצבא המצרי יקבל מכה. לפי הערכתי המכה הזאת לא תהיה מכת מוות שתפזר את הצבא המצרי ומצרים תבקש הפסקת אש. אני חושב שמצרים לא תבקש כתוצאה מזה הפסקת אש.

לדעתי נקודת המבחן לכל העניין היא בדבר אחד: מה שאנחנו צריכים להשיג זאת הפסקת אש. כשאתה אומר: "צריך לבנות את הצבא ולהתארגן למאה השנים הבאות" – זה הכול נכון, זה ניתן לביצוע רק בתנאי הפסקת אש, זה לא ניתן לביצוע בתנאי לחימה, עם 400 אלף מילואים מגויסים.

אני ממש מגדיר את זה היום שהמטרה שצריך להשיג אותה, ובהשגתה הכול תלוי, זה שתהיה לנו הפסקת אש שיהיה אפשר להיבנות מחדש. ...לדעתי אנחנו צריכים הפסקת

אש כדי להתארגן מחדש. הפעולה הצבאית – לעשות אותה או לא לעשות אותה – היא צריכה להיבחן לאור זה: באיזה תנאים יש לנו, באיזה מקרה יש לנו סיכוי יותר טוב לקבל את הפסקת האש: עם הפעולה הזאת או בלי הפעולה הזאת.⁶⁹

בתגובה לדברי הרמטכ"ל: "מה שאנחנו צריכים להשיג – זאת הפסקת אש" אמר השר: אם אתה באמת רוצה הפסקת אש, הדבר הראשון שאתה צריך לעשות ממש ברגע זה, לתת הוראה לכוחות בצפון להתקדם עוד קצת לקראת דמשק. הדבר היחידי שיכול להביא להפסקת אש, as it is (כמו שזה) כזאת או אחרת, זה אם הפגזים שלנו יפלו בתוך דמשק, שאנחנו נהיה במרחק 20 או 25 קילומטרים מדמשק.

זהו לדעתו המהלך שיקנה את הסיכוי הטוב ביותר, בתנאים הקיימים, להשיג הפסקת אש. ניתן להשיגו בקלות יחסית, שכן על הכוחות להתקדם לשם כך רק עוד 5-7 ק"מ. מביקורו בצפון התרשם שהם לא יגיעו לכך באותו היום ואם אכן רוצים להשיג הפסקת אש יש להורותם להתקדם מרחק זה עוד באותו היום.

"בסדר. קח את זה כנתון: אנחנו נהיה הערב במצב שאפשר לירות עם תותחים 175 מילימטר לדמשק", השיב הרמטכ"ל. "אז יש סיכוי להפסקת אש, בתנאי שאנחנו נהיה מוכנים במצרים להשאיר את המצב כפי שהוא ופה ללכת לאיזה פשרות. ...האיום של הארטילריה הוא זה שיביא את הרוסים בשם הסורים להגיד: 'בואו נעשה הפסקת אש', והתנאי לזה יהיה שישראל תסכים שבתעלה המצב הוא כפי שעכשיו" – סיכם שר הביטחון. השר העריך שבחזית המצרית לא תחזיק הפסקת אש מעמד לזמן רב: המצרים ינצלו לקידום כוחות וכלי נשק, ובהם טילי קרקע-אוויר, אל ממזרח לתעלת סואץ, וכשירגישו שהם מוכנים למהלך התקפי נוסף – הם יעשוהו. להערת מפקד חיל האוויר שניתן להפציץ את דמשק מהאוויר במקום להפגיזה, השיב השר שההבדל בין הפצצה להפגזה טמון בכך ש"הם יודעים שהמטוסים מפציצים אבל לא כובשים", בעוד פגזי ארטילריה מסמלים את קרבת כוחות היבשה והאיום שבקרוב ניתן לכבוש את העיר.

הרמטכ"ל אמר שהוא מניח שכוחות צה"ל אכן יגיעו לטווח תותחים מדמשק: כוחות פיקוד הצפון מתקדמים צפונה בשתי זרועות – אוגדה 36 בציר מזרעית בית-ג'אן ואוגדה 210 בציר לכנכר. יש ידיעות על מנוסת כוחות האויב בגזרת אוגדה 210, כך שיש להניח שהיא תגיע עד כנכר. ייתכן שיהיה עליה להתכתש שם ואז יתייצבו כוחות צה"ל בקו מזרעית בית-ג'אן-סעסע-כנכר. על כך ענה השר שמקו זה יגיעו התותחים רק לפאתי דמשק. כדי להגיע לעיר עצמה יהיה צורך לפרוץ גם קטע במערך האעוג.⁷⁰ אשר לדרום: האלוף יריב הביע ספק אם יש ליטול את ההימור שבהעברת אגרוף השריון

69 אותיות מעוכות – דגש במקור. הדגשה בקו – דגש שלי.

70 במהלך הדיון שיגר שר הביטחון פתק לרמטכ"ל, בזה הלשון: "אם אתה רוצה להביא את הסורים לבקשת הפסקת אש אתה צריך לתת עכשיו הוראה להתקדם בכל מחיר עד לטווח ארטילריה על דמשק". הרמטכ"ל השיב לו בפתק: "כבר מבוצע" (פתק בחומר דיין, דגש – במקור).

היחיד שנותר בחזית על גשר אחד. הוא אינו חושש להמר על המהלך הבא – קרב השריון בשריון, שכן בקרב זה ודאי שצה"ל יצליח, אך השאלה היא אם מוצדק להמר על העברת אגרוף השריון על גשר אחד. מפקד חיל האוויר ורב־אלוף בר־לב לא סתרו את העובדה שיש בכך משום הימור, אבל ביקשו להפחית את הרושם של ממדיו. בר־לב אמר שהבקעת ראש־הגשר תהיה אכן קשה, אלא שניתן לעשותה במקום שבחר – דוור סואר, שבו יפעלו הכוחות דפילדית, כשאגף אחד נשען על האגם המר.

שר הביטחון פנה למפקד חזית הדרום וסיכם שהשיקול שצריך להכריע אם לצלוח או לא הוא שיקול צבאי. אם הוא מוצדק מבחינה צבאית – יש לעשותו, אם לא – לאו. אולם אין לערב כאן את השאלה אם המבצע יכפה הפסקת אש אם לאו. לאחר סיכום זה עזב השר את החדר.⁷¹

הרמטכ"ל מסביר למזכירו של שר הביטחון את מגמותיו

שר הביטחון יצא, בלא להכריע בשאלה שבשלה הזעיקו הרמטכ"ל מהצפון – אם לצלוח את תעלת סואץ וכיצד לפעול במקרה שצה"ל לא יצליח. הוא הותיר את ההחלטה אם להמליץ על צליחה בידי הדרג הצבאי, כשהוא מצמצם את טווח שיקוליו של דרג זה לשיקולים צבאיים ופוסל צליחה אם מטרתה לקרב הפסקת אש. השר לא התייחס בדבריו לשאלה אם אכן צודק הרמטכ"ל בהנחת היסוד שלו בדבר ההכרח להשיג הפסקת אש עד 14 באוקטובר, אך באשר לשאלה איך להשיג הפסקת אש טען שהדרך שבה צידד הרמטכ"ל – צליחת התעלה – אינה מתאימה. לדעתו יסכימו המצרים להפסקת אש במצב ששרר באותה עת ביתר קלות מאשר במצב שבו יהיה לצה"ל מאחז מעבר לתעלת סואץ. לפיכך, אם אכן יש צורך בהפסקת אש, נקל יותר להשיגה על־ידי התקרבות כוחות הקרקע עד מטווחי ירי ארטילרי מדמשק, הפגזת העיר והותרת המצב בחזית המצרית בעינו.

עמדה זו של השר הקשתה על הרמטכ"ל, שכן הוא רצה לצלוח את תעלת סואץ, בהנחה שצליחה לא תכפה, אמנם, על מצרים להסכים להפסקת אש, אולם בניגוד לשר, סבר שנכונותם של המצרים להפסקת אש לאחר שלצה"ל יהיה מאחז בשטחם תהיה גבוהה יותר מאשר בהיערכות הנוכחית – כל עוד לא ספגו מהלומות של ממש. אלא שבדיוק טעון זה פסל השר: הוא הביע נכונות לתמוך בצליחה אם הרמטכ"ל יאמר שהיא נחוצה מטעמים צבאיים – ואילו הרמטכ"ל ראה הצדקה לצליחה רק אם תגביר את נכונות המצרים להפסקת אש.

לאחר שיצא השר את החדר נותר שם מזכירו הצבאי, תא"ל יהושע רביב. הרמטכ"ל הסביר לו את שהתכוון להשיג בדיון עם שר הביטחון: הוא הגיע למסקנה שיש לצלוח את תעלת סואץ, אלא שההחלטה לעשות זאת אינה צבאית בלבד, אלא צבאית־מדינית. זו החלטה גורלית. לפיכך ביקש להציגה לשר הביטחון, כדי שהשר יחליט. אם ישלול צליחה, יהיה עליו להחליט על דרך אחרת. אלא שהשר התחמק מלהחליט. לשאלת תא"ל רביב

71 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

אם הוא רוצה להביא את העניין להכרעת דרג גבוה יותר, השיב הרמטכ"ל בשלילה: "לא. אני רוצה ששר הביטחון יחליט מה צריך לעשות". הוא הותיר בידי השר גם את ההחלטה אם להעלות את העניין בדרג העליון. ואם יחליט שלא להעלותו יהיה עליו להחליט מהו הפתרון החלופי.

תא"ל רביב אמר שבכוונתו להציג את עמדתו זו של הרמטכ"ל לשר: השר שמע את עמדת הרמטכ"ל ועתה עליו להחליט כיצד לפעול. למעשה עומדות לפניו שלוש אפשרויות: הראשונה – להשאיר את העניין, למרות הכול, להחלטת הרמטכ"ל; על כך יענה הרמטכ"ל שזו החלטה גורלית מכדי שהוא יחליט עליה. השנייה – לא להביא את העניין להכרעת הממשלה. השר יודע שהממשלה החליטה אמש שאין לצלוח ללא אישורה. במקרה כזה – יהיה עליו להחליט על חלופה. האפשרות השלישית – להביא את העניין להכרעת "המטבח", כאשר שם הוא ישמיע את דעתו כאחד השרים, והרמטכ"ל ישמיע דעתו שלו.

עתה פירט הרמטכ"ל את עמדתו:

אמרתי: ההמלצה שלי מותנית בהערכה מדינית. אני מוכן לתקוף רק בתנאי שיש סיכוי להשיג הפסקת אש תוך זמן קצר ביותר אחרי ההתקפה. אני לא חושב שצה"ל יוכל לתקוף, לכבוש חלק מהגדה [המערבית] ולהישאר במצב הזה ללא הפסקת אש תקופה ממושכת. ודאי וודאי שבתקופה הזאת תהיה רק התשה ושחיקה נוספת, ושום יכולת של התאוששות לבניין הכוח. לכן, אני רוצה להביא את זה להכרעה, ואני אהיה מוכן בדיון כזה לגבש את המלצתי הסופית, אבל רק בקונפונטציה עם הערכה מדינית. אם מישו חושב שזה בלתי סביר להשיג הפסקת אש לחלוטין, אז אני לא ממליץ לתקוף ואין לי מה לרדת לבדוק תוכניות. אם מישו חושב [שיש] בזה סיכוי, אז אני יורד היום אחר-הצהריים, בודק תוכניות, מגבש תוכניות, ואז אני חוזר עם המלצה צבאית – האם feasible או לא feasible מבחינה צבאית.⁷²

זאת ועוד, אם שר הביטחון סבור שאין דחיפות לדון בכך באותו היום – הוא היה רוצה לדעת על כך. גם אז בכוונתו לטוס לדרום אחר-הצהריים ולבדוק אם התוכנית אפשרית מבחינה צבאית, אלא שאז תקדם בדיקת האפשרות הצבאית להכרעת ההנהגה המדינית אם לצלוח. הוא היה רוצה שהתהליך יהיה אחר, כלומר שהוא יקבל את אישורה של ההנהגה המדינית למבצע בטרם ילך לבדוק היתכנותו, אך בליית ברירה יתקיים הדיון המדיני לאחר מכן. יתר על כן, אם ההנהגה המדינית תאשר אותה עוד באותו היום, ברצונו לצלוח ביום המחרת. הרמטכ"ל ביקש מתא"ל רביב לבדוק את הנושאים שלעיל, ובמקרה שיוחלט לכנס את ההנהגה המדינית, ביקש שמפקד חזית הדרום, שצידד בכל לב בצליחה, ישתתף גם הוא בדיון.⁷³

72 אותיות מעובות – דגש במקור. הדגשה בקו – דגש שלי.

73 שם.

המגעים עם ארצות-הברית בהפסקת אש וברכש ב־12 באוקטובר לפני הצהריים

במהלך הדיון המרתוני בחדר הגיע, כאמור, הרמטכ"ל למסקנה שחיוני שהמלחמה תיפסק לא יאוחר מ־14 באוקטובר. באותו שלב לא הייתה ההנהגה המדינית מודעת למסקנתו זו של הרמטכ"ל, ופעלה, תחת הרושם של ההתקדמות בחזית הסורית והשאיפה להשיג הישגים גם בחזית המצרית, להשהיית הפעלתם של תהליכים לקבלת החלטה במועצת הביטחון על הפסקת אש.

שר החוץ, ששהה בניו־יורק, העיר במברק שהוא והשגריר דיניץ שמו לב שבכל המברקים שנשלחו מהארץ מדובר "על הצורך להרוויח זמן כדי להתקדם בצפון על מנת לפעול ביתר שאת בדרום". הוא ציין שהם מניחים שרצוי שיפעלו "נגד עצם הדוקטרינה של הסכם וושינגטון-מוסקווה על הפסקת אש שתשאיר כוחות מצריים ממזרח לתעלה". בין היתר הבין כי, במגמה להרוויח זמן גם אחרי שתתקבל במועצת הביטחון ההחלטה על הפסקת אש, אין להעלות עתה את התביעה להתניית הפסקת האש בחילופי שבויים, אלא רק לאחר שתתקבל ההחלטה.⁷⁴

ברוח מצב ששיגר מנכ"ל משרד ראש הממשלה לשגריר ישראל בווינגטון לאחר חצות 11-12 באוקטובר, הוא דיווח, בין היתר, שהצבא הסורי ספג ב־11 באוקטובר אבדות קשות ועל אף זאת טרם התמוטט, שההערכה היא שבמהלך 12 באוקטובר יוכל צה"ל להמשיך לפתח את המתקפה ולהשיג את היעדים שנקבעו. בחזית המצרית נערך צה"ל "למכות נגר".⁷⁵

השגריר דיניץ מסר את עיקרי הדוח לשר החוץ האמריקני בשיחה טלפונית שניהלו בשעה 120655 [120055]. בתגובה המליץ קיסנינג'ר שדוברים ישראליים לא יתפארו במספר הקילומטרים המדויק שצה"ל התקרב לעבר דמשק, שכן התפארויות יפריעו להידברות עם הסובייטים. אשר ללוח הזמנים לגבי העלאת ההצעה להפסקת אש, אמר שבכוונתו להשיב לבריטים רק בשעות אחר-הצהריים של 12 באוקטובר שעון וושינגטון, כלומר ערב 12-13 באוקטובר שעון ישראל, וכתוצאה מכך יחלו המהלכים הדיפלומטיים רק ב־13 לחודש ומועצת הביטחון תתכנס אפוא רק בשבת אחר-הצהריים, כלומר ליל 13-14 באוקטובר לפי שעון ישראל. הוא ציין שרצוי שישראל תשמור, במהלך ההידברות האמריקנית-סובייטית, על פרופיל נמוך. להערת השגריר דיניץ שהמהלכים מתואמים בין שתי מעצמות-העל, השיב קיסנינג'ר ש"הם לא יהיו רחוקים מהצרכים שלכם" ולהערה שהיה מועיל לו הייתה ישראל יודעת מראש על המהלכים, השיב שדיניץ יודע כל מה שהוא יודע "ושלא יפתיע אותנו בשום דבר". לשאלה כיצד מתיישבת ההצעה העומדת על הפרק (הפסקת אש תוך הקפאת המצב בשטח) עם העובדה שארצות-הברית תומכת, לפחות פומבית, בהפסקת אש תוך נסיגה לקווים שלפני פרוץ הקרבות, ענה קיסנינג'ר שארצות-הברית לא תציע כל הצעה משל עצמה ותסביר שהיא מקבלת את ההצעה המוסכמת "רק כאפשרות הסבירה ביותר בנסיבות אלה".⁷⁶

74 מלשכת ש"ח בניו־יורק לראה"מ וגלילי, 120730 [120130] באוקטובר 1973.

75 מגזית לדיניץ, 120030 באוקטובר 1973.

76 מדיניץ לגזית, 120800 [120200] באוקטובר 1973.

באותו שלב הייתה, כאמור, ישראל מעוניינת בדחיית הפסקת האש ככל האפשר, ואכן, מרדכי גזית ענה לדיווח זה של דיניץ כי יוכל לומר לקיסניג'ר שכל השהיה בדיוני מועצת הביטחון רצויה לישראל, וכי ראש הממשלה ביקשה מהשרים להימנע מהצהרות.⁷⁷ במקביל לכך נמשכו המגעים בעניין רכש. בליל 11-12 באוקטובר הודיע קיסניג'ר לדיניץ ש"בגלל סידורי צוותים" יכולים לצאת רק שני מטוסי פנטום.⁷⁸ בבוקר 12 באוקטובר הבהיר דיניץ לקיסניג'ר שלא די בכך, ושראש הממשלה מצפה ש-40 מטוסי הפנטום הראשונים יגיעו בתוך כמה ימים ואחריהם יבואו 40 נוספים. על כך השיב קיסניג'ר, כי "זה כל מה שניתן עתה להשיג והוא ינסה להמשיך בקצב זה".⁷⁹ מהארץ המשיכו להאיץ בדיניץ וביקשוהו להבהיר לשר החוץ האמריקני שמן ההכרח למצוא דרך להעביר 40 פנטומים ארצה בתוך יומיים-שלושה, שכן זהו "מכשיר הלחימה העיקרי נגד כל כלי המלחמה", וכי חיוני לקבל בדחיפות את מטוסי הסקיהוק, שכן "המטוסים הם בשבילנו האמצעי האלטרנטיבי, וזאת בשל חוסר האפשרות להעביר אלינו את הטנקים במהירות הדרושה".⁸⁰ השגריר דיניץ התבקש גם להפנות את תשומת לבו של שר החוץ האמריקני לכך שהרכבת האווירית הסובייטית חודשה בליל 11-12 באוקטובר, ובמסגרתה נשלחו 10 מטוסי אנטונוב 12.⁸¹ בכך מגיע מספר מטוסי האנטונוב 12 שהגיעו לסוריה ל-29 ולמצרים הגיעו חמישה מטוסי אנטונוב 22. השגריר התבקש להטעים כי הדבר ממחיש עד כמה דחוף הוא הצורך במאמץ איזון מצד ארצות-הברית.⁸²

אשר למצב בחזיתות דיווח גזית, בין היתר, שבחזית הסורית ממשיכים כוחות צה"ל להתקדם והרחיבו את הפירצה, אולם בקצה אטי, ובין היתר מתנהל קרב קרקעי קשה באזור תל שמש. האויב תוקף נגד בכוחות שריון, חי"ר מונחת ממסוקים ואוויר. בקרבות אוויר הושמדו למעלה מעשרה מטוסי אויב. נצפתה אפשרות שבמשך הבוקר תופיע בחזית חטיבת שריון עיראקית ואפשרות שגם חטיבה ממוכנת עיראקית נמצאת כבר בתחום סוריה. דווח כי הבוקר תקפו מטוסי חיל האוויר את מרבית שדות התעופה בסוריה, וחיל הים הטביע שני סטי"לים סוריים ופגע גם באוניית סוחר סובייטית שעגנה בנמל טרטוס.

אשר לחזית הדרומית: המצרים מבססים אחיזתם ברצועה שממזרח לתעלה ועורכים ניסיונות נפל להרחיבה. הם שיגרו בלילה טילי קלט לבסיסי צה"ל ומרכזים כוח משימה באזור המאפשר הפעלתו כלפי אזור הנפט ושרם א-שייח' או כלפי אזור מעבר המתלה.⁸³

77 מגזית לדיניץ, 121230 באוקטובר 1973.

78 מדיניץ לגזית, 120330 [112130] באוקטובר 1973.

79 מדיניץ לגזית, 120800 [120200] באוקטובר 1973.

80 מגזית לדיניץ, 121130 באוקטובר 1973.

81 מגזית לדיניץ, 121145 באוקטובר 1973.

82 מגזית לדיניץ, 121305 באוקטובר 1973.

83 מגזית לדיניץ, 121145 באוקטובר 1973.

התייעצות מדינית-צבאית: דחיית הצליחה עד לאחר שבירת המתקפה המצרית⁸⁴

כאשר מידע זה ברשותו התכנס "המטבח" בשעה 14:30 לדיון המכריע בשאלה אם לצלוח את תעלת סואץ בליל 13-14 באוקטובר, וישב קרוב לשעתיים. נראה שמזכירו הצבאי של שר הביטחון העלה בפני השר את שסוכם עם הרמטכ"ל, והשר בחר להעלות את עניין הצליחה ל"מטבח".

לדיון מכריע זה זומן פורום רחב: נוסף על הפורום הקבוע, שהתכנס מדי פעם לדיונים בנושאים צבאיים-מדיניים, ושכלל את ראש הממשלה גולדה מאיר, והשרים יגאל אלון, ישראל גלילי ומשה דיין וכן את הרמטכ"ל – רב-אלוף דוד אלעזר ולעתים ראש אמ"ן – האלוף זעירא, התכנסו בחדרה של ראש הממשלה גם רב-אלוף (מיל') חיים בר-לב, שזומן לדיון, כמפקד חזית הדרום, לבקשת הרמטכ"ל, ראש ה"מוסד" – אלוף (מיל') צבי זמיר, האלופים ישראל טל, רחבעם זאבי, אהרון יריב ובנימין פלד, וכן המזכירים וראשי הלשכות – מרדכי גזית, אלי מזרחי, תא"ל ישראל ליאור, תא"ל יהושע רביב, סא"ל אריה בראון וסא"ל אבנר שלו.

בפתיחת הישיבה ציין שר הביטחון שהרמטכ"ל הוא שביקש את הפגישה. "אני רוצה להציג את השלב הבא של המלחמה" – פתח הרמטכ"ל והחל בהצגת נתוני הרקע: ברמת-הגולן ממשיכים כוחות צה"ל להתקדם, הצבא הסורי לא התפורר, הוא מנהל קרב נסיגה ומגלה התנגדות, כך שהשטח בחזית כוחות צה"ל אינו מוגן היטב מחד גיסא, אך גם אינו פרוץ מאידך גיסא. לפיכך יש להניח שכוחות צה"ל יתפסו את הקו שתיאר אמש כ"קו א"⁸⁵. יש להניח שלאחר שכוחות צה"ל יפסיקו להתקדם יפתחו פעולות האיבה אך לא ישרור שקט מוחלט – הסורים ימשיכו להטריד את כוחות צה"ל "על אש קטנה".

חיל האוויר הסורי תקף את כוחות צה"ל במטוסים שיצאו משדה התעופה אל-מזה, ובעקבות זאת תקפו מטוסי צה"ל את השדה. במהלך היום הם תקפו שדות תעופה נוספים ומרכז שליטה של חיל האוויר הסורי, ובקרבות אוויר הפילו 26 מטוסים.

חיל האוויר יגיע ביום המחרת ל"מצב קריטי" – הוא ירד לתחום של בין 210 ל-220 מטוסים. זהו הגבול ליכולתו למלא את משימותיו, לסייע סיוע חירום לכוחות היבשה ולהגן על שמי המדינה. כאשר ירד ממספר זה יש סכנה שלא יוכל למלא משימותיו.

בדרום התארגנו כוחות צה"ל בשלוש אוגדות ולהערכתו ביכולתם לבצע התקפה. אפשרויות הפעולה מותנות, בראש ובראשונה, בפעולות האויב. אפשרות אחת היא שהמצרים יתקפו באותו היום או ביום המחרת, צה"ל יספוג את ההתקפה ואולי יגרום להם אבדות – זו האפשרות העדיפה. אפשרות שנייה היא שהם יימנעו מלתקוף. הוא ביקש את כינוסו של פורום זה כדי להחליט אם במקרה כזה – שהמצרים יימנעו מלתקוף – על צה"ל לתקוף, לצלוח את התעלה ולהשתלט על שטח בגדתה המערבית.

84 התייעצות צבאית-מדינית, תליאביב, 12.10.1973, בשעה 14:30, (להלן "התייעצות צבאית-מדינית, 121430 באוקטובר 1973").

85 ראה עמ' 731 לעיל.

רב־אלוף אלעזר פרס בפני הנוכחים את הנתונים וההערכות:

אני בא היום עם המלצה מוגדרת. אינני בא לומר שאני ממליץ לתקוף ולא שאיני ממליץ לתקוף. זו שוב החלטה גורלית בשלב המלחמה הזו, והיא מחייבת הרבה התייעצות, החלפת אינפורמציה צבאית ומדינית וחשבון נפש הכי חברי שאפשר, כדי להגיע למסקנה. על כן, יש לי מה לומר בעד ומה לומר נגד. חסרה לי בעיקר הערכה מדינית מספקת כדי לגבש הצעתי. בסופו של דבר – אני אתן המלצתי החד־משמעית הצבאית – אם לתקוף או לא לתקוף. אבל איני רוצה בשלב הראשון של הדיון לומר כבר עתה, שהגעתי למסקנה.

ישבתי עם חבריי במטה, כולל חיים, שהוא היום מפקד הדרום, ועדיין לא הגענו לתכלית. יש לזה פלוסים ומינוסים, אבל זו החלטה מאוד מאוד גורלית. על כן, אבקש להציג את הנתונים הדרושים שצריך לשקול אותם ואני מקבל על עצמי בסופו של דבר גם לתת את ההמלצה החד־משמעית הצבאית. אינני נמלט מהאחריות של ההמלצה, אבל אני רוצה את ההתייעצות.

אגיד מה הדברים שעושים לי את הדילמה:

א. אני חושב שהגענו לשלב שבו אנחנו זקוקים להפסקת אש. אנחנו צריכים את הפסקת האש. אנחנו יכולים בסיטואציה זו להילחם עוד זמן מה, ואיני רוצה להגדיר זאת בימים. זה תלוי גם בפעילות האויב – אם הוא ייזום או לא ייזום, אם לא ייזום, אלא נשב במערך הגנה כפי שאנו עכשיו, אנחנו יכולים עוד להילחם, להגן עם פחות פעילות. וזה יתקיים עוד כך וכך זמן. השאלה היא מה יקרה במשך התקופה הזאת.

אם זו תהיה תקופה שאין בה הפסקת אש ויש בה פעילות צבאית, הייתי מגדיר זאת כמלחמת התשה בגבולות נוראים, כשכל עם ישראל מגויס ואי אפשר לעשות ראורגניזציה ובינוי מחדש של כוחות. אני ער לזה שאפשר לעשות הרבה דברים בתקופה כזאת, במלחמת התשה כזאת, ואפשר לגייס את בני ה־18 ואפשר לגייס את בני ה־17, ואז יהיו לנו עוד 20,000 איש, ואפשר לאמן אותם אימונים חפוזים. אפשר לחלק להם הרבה נשק שיבוא מארצות־הברית. אפשר לעשות שורה של דברים, אבל כל המהלכים האלה – אם זה יהיה תוך כדי התשה, הם אולי בקושי יאזנו את ההפסדים ובכמה תחומים – ודאי לא יאזנו את ההפסדים. כי טייסים לא נוכל לאמן תוך כדי המלחמה הזאת, ואולי גם נעשים טייסים, אבל לא נוכל להמשיך ולהתעצם בתנאים כאלה.

אני אומר זאת כמחשבה גם כן לא חד־משמעית. אם נחליט שזה הפתרון – אז נעשה את הטוב ביותר שאפשר לעשות. נפתח בתי ספר [צבאיים] בזמן מלחמה וננהל את מלחמת ההתשה הזאת. יש לי חשש, לא מספיק מבוסס, שאי אפשר יהיה לעשות התעצמות גדולה בתנאים כאלה.

על כן, נדמה לי שאחד הקריטריונים לביצוע מתקפה מחר הוא האם זה מגדיל את הסיכוי להפסקת האש, או אינו מגדיל או מצמצם את הסיכוי הזה. זה בעיניי כמעט הקריטריון העיקרי לביצוע מתקפה כזאת. זה קשה מאוד ותלוי מה נעשה למחרים. אני חייב לצאת מתוך הנחה, שפעולה כזאת תגרום למכה רצינית למצרים. אבל אינני בטוח שאנחנו

נביא להתמוטטות הצבא שלהם, כי לא הבאנו להתמוטטות הצבא הסורי, והצבא המצרי לא יקבל מכה יותר גדולה ואולי גם יותר חלשה.

על כן, עלינו לשקול אם זה מגדיל את סיכויינו להפסקת אש – אם נעשה פעולה כזאת. אילו לא הייתה כרוכה באבדות רבות – הייתי אומר שצריך לנסות. זו, למשל, אותה דילמה שעמדה בפניי גם בהתקפה על רמת-הגולן. אבל שם באתי עם המלצה חד-משמעית, כי ידעתי שזה לא עם אבדות גדולות. כאן ההתקפה יכולה להצריך אבדות גדולות. אפשר להפתיע, אבל זה קרב קשה מאוד עם עוצמה רצינית נגד כוחות רבים. על כן צריך לשקול, לפני שלוקחים את ההימור הזה, אם זו פעולה שתקנה לנו סיכוי כלשהו להשיג את הפסקת האש.

הקריטריונים הבאים על מנת להציע אם כן או לא לעשות התקפה הם האלטרנטיבות השונות: אם [יש] איזו שהיא קונסטלציה כאן או אלטרנטיבה מדינית, או כזאת הכרוכה באיומים כאלה או איומים אחרים, שיוכלו להקנות לנו הפסקת אש. לא הגעתי לפיתוח כזה של אלטרנטיבות וקשה לי לומר אם יש או אין כאלה. עד כאן.⁸⁶

בהתייחסה לנושא האחרון שציין הרמטכ"ל – הסיכויים להשיג הפסקת אש באמצעים מדיניים – אמרה ראש הממשלה שכנראה מועצת הביטחון תדון בליל 13-14 באוקטובר, או אולי כבר בלילה הקרוב, בהפסקת אש. מנכ"ל משרד ראש הממשלה, מרדכי גזית, ציין שקסינג'ר אמר שיוכל לדחות את הדיון עד למוצאי שבת שעון וושינגטון, כלומר בוקר 14 באוקטובר שעון ישראל. עם זאת, ציינה ראש הממשלה, אין כלל ביטחון שתתקבל החלטה להפסיק את האש, שכן לא ידוע אם הערבים יסכימו לכך. הגורמים העומדים מאחורי ההצעה הם מעצמות-העל – ארצות-הברית וברית-המועצות, ישראל ביקשה מארצות-הברית להשהות את הדיון. הרוסים ודאי עומדים בקשר עם מצרים וסוריה, ולא ידוע מה מידת השפעתם בשתי מדינות אלו. ההנחה היא שגם אם תתקבל החלטה לא יוחלט על הפסקת אש מידית,⁸⁷ אלא שיעברו 12 או 24 שעות מעת קבלת ההחלטה ועד לכניסתה לתוקף.

לאחר שתואר הרקע המדיני הציגו אנשי הצבא את עמדותיהם באשר לפעולה שיש לנקוט. ראשון נשא דבריו רב-אלוף חיים בר-לב. משקלה של עמדתו נבע מהשילוב של היותו שר בממשלה, הרמטכ"ל הקודם וממלא בפועל את תפקיד מפקד חזית הדרום. בדיונים המוקדמים, בחדר הרמטכ"ל, המליץ רב-אלוף בר-לב על צליחה, ונראה שהרמטכ"ל ביקש שישתתף בדיון בפורום המדיני כדי להוסיף משקל למצדדים בצליחה בהקדם, למקרה שחלק מהנוכחים יטענו נגד הדבר. הרמטכ"ל עצמו נמנע, אמנם, מלהביע דעתו, אולם מהדיונים המוקדמים ברור שתמך בצליחה, אלא שרצה שההנהגה המדינית היא שתגיע למסקנה שיש לצלוח, מכובד הטיעונים שיובאו בפניה, ייתכן אף בלא צורך להשמיע את

86 דגשים שלי – ש"ג.

87 האלוף פלד העיר הערת ביניים: "גם לא רוצים בזה".

דעתו שלו. לדברי רב־אלוף בר־לב נועד משקל רב בהכרעתה של הדילמה. מפקד חזית הדרום טען, שלאור הדברים ששמע מהרמטכ"ל לגבי המצב ברמת־הגולן ומצבו של חיל האוויר, נראה לו שהמצב חמור מאוד. זאת משום שנראה שאין למצרים כל סיבה להסכים להפסקת אש. סוריה אכן במצב נואש, או שפעולות צה"ל יגרמו לה להיות במצב זה, וכתוצאה מכך יש להניח שתסכים להפסקת אש. לא כן מצרים. שאלת המפתח היא "אם יש לנו איזו שהיא דרך להוביל את ההתפתחות כך שגם לסאדאת תהיה סיבה לעשות הפסקת אש". לדעתו לא ניתן לעשות זאת אלא אם צבא מצרים יהיה במצב קשה והמשטר במצרים ירגיש שקיומו נתון בסכנה. תוצאה זו לא ניתנת להשגה מצדה המזרחי של תעלת סואץ: ניסיון הלחימה בימים הראשונים מוכיח שהניסיון לחסל את המאחזים בצד זה כרוך במחיר כבד. בדרך האלימניציה יורדת מהפרק אפשרות שנייה: שכוחות ייסוגו לקו המצרים וימתינו למצרים שם. דרך זו אינה טובה משום שבמקרה שתינקט יתקדמו כוחות החי"ר המצריים, כך שבסופו של דבר, אם בכלל יתקפו, תהיה זאת שוב, כבמקרה הראשון, מלחמה של שריון ישראלי מול חי"ר מצרי, ולא מלחמת שריון בשריון. בקרבות חי"ר מצרי נגד שריון ישראלי ידם של המצרים על העליונה.

אפשרות אחרת היא להשאיר את המצב בעינו, כלומר להמתין שהמצרים יעבירו את דיוויזיות השריון אל הגדה המזרחית, במגמה להגיע למצרים. במקרה זה יתפתח קרב שריון בשריון. צה"ל יצא מקרב זה כשירו על העליונה, אולם המצרים ייסוגו לראשי־הגשר ויעבו את היערכותם שם. ייתכן שהכוח המצרי ייפגע בקרב זה במידה כזאת שיעבור עוד זמן רב עד שינסה שוב לצאת מראשי־הגשר, אבל בכל מקרה, הניח רב־אלוף בר־לב, הם יחזיקו בראשי־הגשר שצה"ל לא יצליח לחסלם מאותה סיבה שאינו מצליח עתה לחסלם. "הפסקת אש מזה – לא מוכרחה להיות": המצרים ימשיכו לאחוז בראשי־הגשר, וכשיעריכו שיש ביכולתם לצאת לקרבות – יעשו זאת. אמנם גם בהיערכות הנוכחית הולך המצב ומשתפר – האינטנסיביות של ההתקפות המצריות הולכת ויורדת, אבל לא זו השאלה העומדת על הפרק: "דרו דיבר כאן על הצורך הכללי של צה"ל, וגם של מדינת ישראל, להגיע איך שהוא להפסקת אש. וזו, לפי דעתי, אינה תרומה איזו שהיא לכך".

"האלטרנטיבה האחרונה, שבעצם היא העומדת היום על הפרק, כאשר אם לא היא – אזי אין לנו הצעה אחרת – לפחות לא לי" – היא הצליחה, בכוח של שתי אוגדות, אל מעבר לתעלת סואץ. מפקד חזית הדרום חזר על תיאור התוכנית, יתרונותיה, והבעיות הכרוכות בה, כפי שהציגם קודם לכן בחדר הרמטכ"ל. ההנחה היא שאם המהלך יצליח ייווצר חיץ בין הדיוויזיות המצריות המשוריינות לבין הכוח שממזרח לתעלת סואץ, וזה יישאר מנותק מבסיסיו העיקריים ולאחר זמן מה ייוותר ללא תחמושת, דלק ומים. המכה שיספגו דיוויזיות השריון תיטול מהן את היכולת לחצות את התעלה ולפרוץ למעברים. ישנו סיכון – שהקרבות מעבר לתעלה לא יעלו יפה – הערכתו היא שהדבר לא יקרה. אמנם "במלחמה זו קרו כמה דברים שחשבנו שהם צריכים לקרות אחרת, החל מעצם פתיחת המלחמה", למרות זאת סביר בעיניו שהמערכה בגדה המערבית תוכתר בהצלחה. מפקד חזית הדרום תיאר את הבעיה הכרוכה בגישור ואת הפתרונות האפשריים כפי שהציגם בחדר הרמטכ"ל. אחד היתרונות בנקיטת מהלך זה, אמר, הוא בהוצאתם של המצרים משיווי המשקל. עד

כה פעלו המצרים בדיוק כפי שתכננו – "לפי הספר". הדבר היחיד שלא עשו "לפי הספר" הוא שצה"ל סבר שיסיימו לבנות את ראשי-הגשר ביום השישי של המלחמה ואז יצאו עם דיוויזיות השריון. זהו יומה השביעי של המלחמה והם טרם יצאו. ייתכן שיצאו בערב הקרוב, או שהם יוצאים כבר בשעה זו. אם צה"ל לא ינקוט צעד יזום אין כל סיכוי להוציא את צבא מצרים משיווי המשקל האופרטיבי. הוא אמר שהוא מתקשה להעריך אם מהלך יזום של צה"ל יתרום לרצונם של המצרים בהפסקת אש.

החלופות העומדות, לפיכך, על הפרק, להערכת רב-אלוף בר-לב, הן שתיים: הראשונה – להמשיך ולהמתין למעבר הדיוויזיות המשוריינות. מהלך זה יביא, אולי, לכך שהמצרים יחדלו לתקוף את כוחות צה"ל, אבל הוא אינו רואה סיכוי להוציא את המערכה משיווי משקל בדרך זו. הדרך השנייה היא מתקפת צליחה. בר-לב סיפר כי בהיותו בדרום לא היה לו ספק שזו הדרך שיש לנקוט. זאת, בטרם שמע את הנתונים על מצבו של חיל האוויר והסיכויים בחזית הצפון. נתונים אלה הפכוהו שותף להתלבטות אם אכן זו הדרך, אבל בסיכומה של ההתלבטות נראה לו שיש לנקוט אותה. כאמור, הוא אינו בטוח שמהלך זה יגרום למצרים להיות מוכנים להפסקת אש כזאת או אחרת, אבל זה המהלך היזום היחיד שיש לו, ברמה האופרטיבית בפקוד הדרום, סיכוי סביר להוציא את הצבא המצרי משיווי משקל. אשר לעיתוי: הוא אינו חייב להתחיל בליל 13-14 באוקטובר דווקא, אך אין לדחותו יותר מדי, כי כל יום שהמבצע נדחה קטן הסיכוי להוציאו לפועל, שכן ייתכן שבינתיים יצלחו דיוויזיות השריון המצריות וצה"ל יימצא בחלופה אחרת, שקודם לכן טען שהיא פחות טובה.

אם לסכם, אמר, זהו לצערו המהלך היחיד שביכולתו להציע כחלופה למצב הקיים. זה מהלך שיש בו סיכונים ויש בו סיכויים, ולדעתו הסיכויים מצדיקים את לקיחת הסיכונים. לסוגיה איזו השפעה יש לו על הפסקת האש עוד לא הקדיש מספיק מחשבה.

לנוכח דברים אלה ביקשה ראש הממשלה לבחון את השאלה אם לצלוח את התעלה על-פי קנה המידה הבא: היא מניחה שאם המצב יישאר בעינו, ללא הפסקת אש, לא יסתפקו המצרים במאחז שהשיגו וינסו ביום המחרת ללחוץ ולהגיע למצרים – בהתאם לתוכנית שהביא ראש "המוסד". אם אכן נכונה הנחתו של רב-אלוף בר-לב שיקשה לחסל את המאחז המצרי ממזרח לתעלה, הרי צפויה הסכנה שהמצרים יתקפו. לעומת זאת, אם מקבלים את תוכניתו של מפקד חזית הדרום ומחליטים שצה"ל יחצה את התעלה – אין אמנם ביטחון שבכך תושג הפסקת אש, אולם יש תקווה שהכוח המצרי שממערב לתעלה יוכה ותוסר הסכנה של התקדמותו למצרים.

לאחר הערכתה זו של ראש הממשלה נשא האלוף פלד דברים בזכות צליחה בהקדם. הוא תיאר את מצבו של חיל האוויר: החיל הגיע עליונות מוחלטת בשמי סוריה ובעומק שטחה של מצרים. נוכח זאת נוצר חיל האוויר המצרי את מטוסיו בדת "קים. והמקום היחיד שבו אין לחיל האוויר של צה"ל עליונות הוא האזור המוגן טילים בתעלת סואץ – מקנטרה ועד העיר סואץ. החיל אינו נמצא עדיין מתחת לרמה הקריטית, וביכולתו להתחיל עדיין מתקפה משמעותית ואחריה להישאר עם מספר מטוסים מספיק, אולם כל יום שיעבור בלא מתקפה

יקשה על יכולתו, שכן מספר המטוסים שהוא מאבד אינו מתאזן על-ידי מספר המטוסים שיגיעו מארצות-הברית, וכן תהיה לו בעיה של טייסים. יתרה מזו – המצרים מקדמים טילי קרקע-אוויר אל מעבר לתעלת סואץ, וכל יום שיעבור יגדל טווח הכיסוי שלהם, דבר שיקשה על הפעלת חיל האוויר. בהנחה שכוחות פיקוד הדרום יצלחו בליל המחרת, יוכל חיל האוויר במהלך אותו היום להמשיך ולמנוע מהטור המצרי שבאזור המפרץ להתקדם ולשמור את אזור פורט סעיד נקי מטילים. אמת הדבר שהוא לא יוכל לסייע לכוחות הצולחים אלא לאחר שיצלחו לגדה המערבית וישמידו את סוללות הטילים, אלא שהוא מאמין שהמצרים ינטשו את סוללות הטילים עוד בטרם יגיעו אליהם כוחות הקרקע. מתקפת הצליחה כרוכה, אכן, בהימור, אך לדעתו יש ליטול הימור זה. אשר לעיתוי הצליחה: יש להקדימה ככל האפשר, בטרם יספיקו המצרים לפתוח בשלב השני של מתקפתם. אילו ניתן היה לעשות זאת בלילה הקרוב, היה זה הדבר הטוב ביותר, אלא שלהערכת בר-לב הדבר אינו ניתן. הוא הביע אמונתו "שבמבצע שהוא הימור" יהיו המפקדים והחיילים מודעים לכך ש"צריך ללכת עם השניים". ויש למצות את מלוא הסיכוי.

בתגובה לדברי פלד על הצורך להקדים את המצרים במתקפתם, שאל האלוף יריב את רב-אלוף בר-לב אם להערכתו, במקרה שהמצרים אכן יקדימו ויצלחו, יש סיכוי שצה"ל לא רק ישבש את המתקפה, אלא גם יוכל לחצות לאחר מכן את התעלה. מפקד חזית הדרום השיב שברור שיהיה קל יותר לצלוח ולנהל את המערכה בגדה המערבית לאחר שדיוויזיות השריון יצלחו, יתקפו ויוכו, אלא שלצורך זה "השיבוש שלהם צריך להיות טוטלי", המכה שהם יספגו צריכה להיות כזאת שצה"ל יוכל, תוך שימוש ב-200 טנקים [של האוגדה שתישאר בגדה המזרחית] למנוע מהכוחות שממזרח לתעלה להתקדם. אם הם יתקפו ויוכו מכה של ממש יהיו בידו הצעות נוספות, אבל כרגע הדבר אינו אקטואלי – סיכם.

לאחר שנשמעו דעותיהם של רב-אלוף בר-לב והאלוף פלד בעד צליחת התעלה בהקדם, השמיע האלוף טל דעה שכנגד. את דעתו זו ביסס על שלושה יסודות: בחינת התחומים שבהם יש לצה"ל יתרון יחסי, הצורך החיוני שלא לשחוק את חיל האוויר, וההימור הכרוך בצליחה בתנאים הקיימים. שלושת אלה הובילו למסקנה שהדרך הטובה ביותר להביא את המצרים להסכים להפסקת אש אינה צליחה בתנאים אלה.

כפי שאמר בר-לב, חיילי צה"ל הם "מצוינים, אמיצים ועשויים ללא חת", אלא שבין גבורה, דבקות במטרה ולחימה לחיים ולמוות לבין ידע מקצועי וטכני – אין ולא כלום – טען טל. צדק בר-לב בציינו שחיילי השריון שולטים בווירטאוזיות שאין דוגמתה בלוחמת השריון, אלא שהם נתקלים בצורת לחימה שאותה לא תרגלו – לחימה ב"חיילים סינים". כן חסרים חיילי צה"ל אימון ותרגול בנושא הגישור. יתר על כן, הצליחה אמורה להיערך בתנאים שעליהם "אפילו לא חשבנו": צה"ל תכנן צליחה בהנחה שקו ההתחלה הוא קו המים – הנמצא בשליטתו. ואילו עתה מדובר על קרב הבקעה, דרך מערכי חי"ר של האויב, עד לקו המים וצליחת התעלה "עם ציוד צליחה לא מספיק בכמות, בשיטה מאולתרת ועם גייסות שלא אומנו לכך במידה מספקת", כאשר אין אפילו תוכניות מגובשות לכך.

שני דברים הדגיש סגן הרמטכ"ל: את גודל ההימור הכרוך בצליחה בעיתוי זה מחד גיסא, ואת העובדה ש"אין מומחים כמוהם ואין טנקיסטים כמוהם בעולם להילחם בשדה פתוח – קרב שריון נגד שריון". לפיכך על הכוחות לעשות "הכנות, ועוד איזה הכנות", אבל לא לקראת צליחה, אלא "בתחום המקצועי שלנו".

לאלה נוסף עוד גורם: הנתונים שהציג מפקד חיל האוויר על מצבו הקריטי של החיל והעובדה שאינו יכול להתעצם תוך כדי לחימה אינטנסיבית ושכדי לשמור על עוצמתו יש צורך בתקופה ממושכת של שקט להכשרת טייסים חדשים. שקט זה ניתן להשיג בשתי דרכים – בהפסקת אש, או בהנחת מכה מהממת לאויב, שתקטין את אינטנסיביות הלחימה. מכה כזו יכולה גם להביא להפסקת אש, קנה המידה לגבי הפעילות בהמשך הוא איזו דרך תביא להפסקת הלחימה האינטנסיבית – למען חיל האוויר.

צליחת התעלה לפי התוכנית שהמליץ בר-לב, כרוכה בכמה הימורים: הימור ראשון טמון בשאלה אם כוחות צה"ל יצליחו לצלוח – מבחינת הנדסה קרבית – זאת לנוכח כל האלתורים הכרוכים בצליחה; ההימור השני – האם לאחר שכוחות צה"ל יהיו מעברה השני של התעלה יצליחו להגיע למטרה. מטרה זו תושג רק בהתפתחות מסוימת – רק אם כוחות צבא מצרים יתמוטטו. זאת אפשרות, אבל אפשר שימשיכו להילחם, כשם שצבא סוריה ממשיך להילחם כאשר צה"ל מתקדם לעבר דמשק.

אם אכן ימשיכו להילחם לא תהיה תשועה לחיל האוויר, שכן הוא ייאלץ להמשיך לסייע ללחימת כוחות היבשה. ייתכן שגם בחזית הסורית לא תהיה הפסקת אש וחיל האוויר יצטרך לסייע בשתי החזיתות. כלומר, אחד הטיעונים שנשמעו בזכות לקיחת ההימור של הצליחה, היה שהיא תקל על מצבו של חיל האוויר, אך ייתכן שלא זו בלבד שהיא לא תקל על מצבו, אלא אף תקשה עליו, שכן יהיה עליו לפעול באינטנסיביות במהלך הצליחה. כדי להביא את מצרים להסכים להפסקת אש, יש להנחית על צבאה מכה של ממש, ובתחום שבו יכול צה"ל לעשות זאת.

סגן הרמטכ"ל החל להציג את המלצותיו: ראשית, איש אינו יודע האם הדיוויזיות המשוריינות ינסו לצלוח באותו היום. ייתכן שאין לצה"ל חופש בחירה והוא ייאלץ להילחם בהן ממילא, שכן הן תצלחנה היום.

ברגע זה, כאשר האלוף טל החל בהצגת המלצותיו וטרם השלימה, חלה התפתחות דרמטית. כמו ב"דרמה יוונית עשויה היטב",⁸⁸ מגיעה ידיעה המכריעה את הדיון. עוד קודם לכן, בתחילת הרצאתו של טל, יצא שר הביטחון לרגע מן החדר, וכאשר חזר הודיע שאישר להפגיו את שדה התעופה אל-מזה, כאשר הארטילריה תגיע לטווח מתאים. נראה שעתה נודע שכוחות צה"ל הגיעו לטווח ושר הביטחון המליץ שלא לחזור ולהודיע לשר החוץ האמריקני שאין בכוונת ישראל לכבוש את דמשק, שמא יאמר זאת, משיקולים שלו,

88 בביטוי זה תיאר רל"ש הרמטכ"ל דאז, תא"ל אבנר שלו, בשיחותיי עמו, את האירוע – והוא אכן משקף אותו. חנוך בר-טוב כותב: "אך כמו הייתה זו עלילה, שנרקמה בידי מומחה ל'מחזות בנויים היטב'..." (דדו, עמ' 550).

לסורים. אבל ראש הממשלה אמרה שחובה לשמור על קשר של אמינות עם קיסינג'ר, הן משום שעדיין זקוקים לו והן בשל ההבנה שהוא מגלה ונכונותו להיפגש עם השגריר דיניץ בכל עת. לא כדאי שהידיעה על הפצצת שדה התעופה אל-מזה תיודע לו באמצעי התקשורת, אלא יש להודיע לו על כוונת ישראל, תוך הדגשה שאין כוונה לכבוש את דמשק ובקשה שלא להעביר זאת לידיעת הרוסים. שר הביטחון ביקש שלא להתחייב להימנע מכיבוש דמשק אלא אם קיסינג'ר ישאל על כך.⁸⁹

המטרה שאותה שאף השר להשיג בחזית הסורית – הגעה לטווח שיאפשר ירי ארטילרי לפאתי דמשק – בתקווה שהדי הירי שיישמעו בעיר ישפיעו על נכונותה של סוריה להפסיק את האש – הושגה; אולם הידיעה החשובה יותר נגעה לחזית המצרית: ראש ה"מוסד", שיצא לרגע מהחדר, חזר ובפיו ידיעה, שלפיה יופעלו בשבת או ביום ראשון 13 או 14 באוקטובר שלוש חטיבות צנחנים, שיוצנחו לאזור בירגפגפה והמתלה – כלומר אזור המעבריים; יהיה איזה שהוא סיוע רוסי, שקשה להבין מה הוא; יוצבו או יירו 17 טילי פרוג. צבי זמיר סיפר שבדרך אליו נמצא מברק נוסף בעניין זה.

הרמטכ"ל הגיב על הידיעה בהדגישו שהיא מצביעה על עיתוי ומסכמת את הדיון.⁹⁰ סגנו הסכים עמו והשלים עתה את ההמלצות שהחל להמליץ טרם הגעת הידיעה: להביא לביטוי את הדבר שבו צה"ל באמת חזק – השימוש המרוכז בשריון בשטחי פריסה ותמרון בין קו התעלה והמעבריים. בקרב זה, ביחסי כוחות של 700 טנקי צה"ל מול 900 טנקי צבא מצרים, ובסיוע חיל האוויר המצוין, לא ייתכן שלא יתפוצצו מאות טנקים מצריים ויבערו בשדה הקרב. אם צה"ל יכין את המערכה היטב, הרי שהיא תהיה דרמטית וסנסציונית מאין כמוה, והדבר יוציא את האוויר מהמפרשים של האופנסיבה המצרית.

"לסדר" – אמר מפקד חזית הדרום – המועד שעליו נסובה הידיעה הוא ביום המחרת. במזל או לא במזל צה"ל איחר את המועד. הוא אינו יכול לבנות על כך שמחר יוכל לצלוח כאשר ישנה ידיעה קונקרטית שהמהלך ההתקפי המצרי יכול לקרות ביום המחרת. אף שבידיעה דובר על הנחתת צנחנים בלבד הניחו הנוכחים שזו אינדיקציה לכך שבכוונת המצרים להעביר גם את דיוויזיות השריון. האלוף פלד המשיך לטעון בזכות הצליחה גם בתנאים אלה, אולם מפקד חזית הדרום דחה את הרעיון: הבעיה עתה אינה בעיה של תחרות מי יגיע לפני מי – צה"ל לקהיר או צבא מצרים לתל-אביב. צליחה במקביל למתקפת צבא מצרים עלולה ליצור מצב שבו 400 טנקים ישראלים יהיו מעבר לתעלת סואץ, אך בגדה המזרחית יעמוד רק כוח חלש מול הדיוויזיות המשוריינות. בתנאים אלה יהיה על צה"ל לשבור את הכוחות המצריים בגדה המזרחית ואחר כך ייתכן שאפשר יהיה לצלוח, או לתקוף באזור פורט סעיד – סיכם מפקד חזית הדרום את דעתו.

"טוב, אני מבינה שצביקה גמר לנו את הדיון" – סיכמה ראש הממשלה. "כפי שהסתיים הדיון שלשום לפני העלייה לסוריה – כך מברק זה מסיים לנו את הדיון" – הסכים

89 על המברק שנשלח בעקבות זאת ראה עמ' 798 להלן.

90 במקור נכתב שהרמטכ"ל אמר ש"ידיעה זו מצביעה על עיתוי". בהמשך אמר האלוף טל: "ידיעה זו, כמו שאמר הרמטכ"ל – מסכמת את הדיון".

עמה הרמטכ"ל. ראש "המוסד" הטעים שהידיעה אינה נופלת בחלל ריק, אלא מתאימה לדוקטרינה שאותה ידע צה"ל עוד לפני המלחמה: אין זו הדוקטרינה של "חיילים סינים" שתיאר בר-לב, אלא דוקטרינה שלפיה אחרי שדיוויזיות החי"ר משתלטות על שטח בעומק מסוים הן ממשיכות להתקדם יחד עם הדיוויזיות המשוריינות, כאשר כוחות קומנדו וצנחנים מונחתים לחסימת המעברים.

הרמטכ"ל הביע תקוותו שהמצרים אכן יתקפו, וציין שהוא כבר מייחל לכך זה כמה ימים. כלומר, בניגוד לרב-אלוף בר-לב, שהעדיף קודם לכן את הצליחה על מתן אפשרות לדיוויזיות השריון לתקוף והעדיף עתה להמתין למתקפתן משום שהבין שמתקפה זו תיערך לפני שצה"ל יספיק לצלוח, ייחל הרמטכ"ל זה כמה ימים לצליחה. מ-9 באוקטובר הורה לערוך את כוחות פיקוד הדרום כך שלא יישחקו בקרבות נגד הדיוויזיות הממוכנות ודיוויזיות החי"ר ויהיו מוכנות לקרב עם דיוויזיות השריון. הוא בדק, חזור וברוק, אם אכן הדיוויזיות המשוריינות עומדות לצלוח, בתקווה שיוכו בקרב נגד שרידיו העדיף של צה"ל, ואז יתאפשר לצה"ל לצלוח את תעלת סואץ כשמולו כבר לא ניצבות הדיוויזיות המשוריינות. הוא נמנע כל העת מלצלוח בשל חששו מקרב שיצטרכו לנהל כוחות שריון של צה"ל שיפרצו לגדה המערבית עם דיוויזיות השריון שיהיו במגננה, והעדיף, ב-12 באוקטובר, לצלוח, בין השאר משום שלא ידע כמה זמן יהיה על צה"ל להמתין עוד לצליחת דיוויזיות השריון, וחשש שיישחקו במהלך המתנה זו. הידיעה שהגיעה במהלך הדיון המכריע הצביעה על כך שהתנאים שלהם ייחל עומדים להיווצר: המצרים עומדים לפתוח במתקפה שלה קיווה, ולאחר שיוכו תיפתח הדרך לצלוח את התעלה בתנאים שהוא רצה מלכתחילה.

בתשובה לשאלת ראש הממשלה אם יש בארצות-הברית גשרים שיתאימו לצה"ל, ענה הרמטכ"ל שיש גשרים כאלה, אך ישראל מעולם לא ביקשה לקבלם, בידיעה שארצות-הברית מסרבת לתת ציוד התקפי. ראש הממשלה הכריעה לבקש גשרים אלה, כאשר בידי ארצות-הברית להחליט אם להיענות לבקשה.

בשלב זה עזבו הרמטכ"ל ואנשי הצבא, למעט מפקד חיל האוויר, את הישיבה, כדי להכין את המערכה נגד הדיוויזיות המשוריינות. האלוף פלד נשאר לדון בנושא קבלת מטוסים מארצות-הברית.⁹¹ ראש הממשלה התעניינה אם יש מטוסי סקיהוק אמריקניים שאפשר להביאם לישראל, ומהי הדרך המהירה ביותר לכך. מפקד חיל האוויר השיב שיש מטוסים כאלה בנושאות המטוסים בצי השישי, וכדי להביאם חייבים טייסים אמריקניים להטיסם, שכן הטייסים הישראליים אינם יודעים להמריא מנושאת מטוסים. דרכים אחרות, כגון הובלה במטוסי תובלה או בספינות, יארכו זמן רב בהרבה – עשרה ימים עד שלושה שבועות. אשר למטוסי פנטום – טייסים אמריקנים יוכלו להטיסם למקום כלשהו באירופה ומשם יטיסו טייסים ישראלים ארצה. פלד ציין שהאמריקנים סירבו להצעה זו ואילו ראש הממשלה אמרה שטרם השיבו. מפקד חיל האוויר התלונן גם על קצב האספקה האטי של

91 במקור נכתב "הרמטכ"ל עוזב את הישיבה". בהמשך לא מתבטא אף איש צבא למעט פלד. מ זאת מהעובדה שהרמטכ"ל חזר לחדרו עם בר-לב, ניתן להסיק שכולם עזבו יחד.

הציוד שניתן להביאו בהטסה – כגון מכלי דלק חיצוניים, וראש הממשלה ציינה שנציגי ישראל ביקשו מהאמריקנים להקצות מטוסים נוספים לכך.⁹²

בפתקים שהעביר השר, במהלך הישיבה, למפקדים, בחן את אפשרות כיבוש דמשק והשלכותיה:

בשעה 14:15 שאל לדעת יריב באשר לעמדת ארצות-הברית לגבי כיבוש דמשק, ונענה שהאלוף יריב לא ראה את כל החומר מושינגטון ולכן ייתכן שהוא טועה בהערכתו, אך הוא מעריך שיצירת עובדה מוגמרת על-ידי פעולה מהירה תתקבל על דעתה. שר הביטחון שאל באותה שעה את סגן הרמטכ"ל אם ניתנה הוראה לפיקוד הצפון לעבור את קו ההגנה הראשון שליד דמשק ולהגיע למרחק 20 ק"מ ממנו, והאלוף טל ענה שאינו יודע עד לאיזה מרחק מדמשק הצטווה הפיקוד להתקדם, מכל מקום הוא הצטווה להמשיך לטווח תותחים ממנה.

בשעה 14:30 כתב השר לרמטכ"ל ולאוף זאבי שנראה לו שצריך לבחון אם ניתן לכבוש את דמשק בתוך ימים מספר, ושאל את הרמטכ"ל אם יוכל לתת לו בערב הערכת מצב בעניין. הרמטכ"ל השיב, בשעה 14:35, שיוכל להשיבו אף מוקדם מזה – כאשר יחזור ל"בור". אז יבחן את אפשרויות התגבור. בכוחות הקיימים, העריך, לא ניתן יהיה לעשות זאת אם הכוחות הסוריים יגלו התנגדות.

בשעה 14:40 כתב שר הביטחון לסגן הרמטכ"ל שיש לבחון מה יהיה מצבו של צה"ל אם ישב ליד דמשק בתקופת הגשמים. "ייתכן שאסור לנו להסתכן בכך" – הוסיף וביקש להראות את הפתק גם לרמטכ"ל. האלוף טל השיב, בשעה 14:45, שבין כוחות צה"ל לדמשק יש בערך 800-900 טנקים, ואליהם יש להוסיף כוחות עיראקיים וירדניים "כלומר צפויות לנו התקפות-נגד די מסיביות".

בשעה 16:05 הציע שר הביטחון למנכ"ל משרד ראש הממשלה שלא לחזור ולומר לקיסנינג'ר שאין בדעת ישראל לכבוש את דמשק, אלא לומר מה כן עושים: מפגיזים את שדה התעופה אל-מזה, שהוא שדה צבאי. כאמור, הציע זאת השר גם לראש הממשלה ובשעה 16:07 כתב לרמטכ"ל שלאחר שסיכם עמה את נוסח המברק לקיסנינג'ר אפשר לפתוח באש על אל-מזה ללא אישור נוסף של ראש הממשלה, אך הוא ירצה לדעת כאשר יתחילו לירות.⁹³

נראה שבשלב זה עזב האלוף פלד את הישיבה ובחדר נותרו חברי "המטבח" – ראש הממשלה והשרים אלון, גלילי ודיין – ועוזריהם. בפורום זה העלה שר הביטחון את הנושא ששימש נקודת מוצא בטיעונו של הרמטכ"ל: הצורך בהפסקת אש. שר הביטחון קשר זאת עם מסכת היחסים עם שר החוץ האמריקני: יש כאן נקודה אחת שצריך להבהירה: אנו נכנסים לפער לא טוב עם קיסנינג'ר בעניין

92 "התייעצות צבאית-מדינית, 121430 באוקטובר 1973".

93 פתקים מלשכת שר הביטחון.

הפסקת האש. היכן עומדים אנו בזה? קסינג'ר עובד קשה כדי שלא יגיעו להחלטה בעניין זה. הוא שאל אותנו כמה זמן דרוש לנו. אמרנו מה שאמרנו. למעשה, מבחינת האופרציות היום-מחר – לדמשק אנו מגיעים לשיא, אלא אם נחליט ללכת לתוך דמשק. הרמטכ"ל אמר שהוא מעוניין בהפסקת אש; מחר אנו נעמוד בפני היהדות שלנו, החל מהממשלה ומישהו אחר ויאמרו לנו: "מה קרה? הרמטכ"ל אמר שהוא רוצה בהפסקת אש ואתם ביקשתם, בשביל האופרציות הצבאיות, שלא תהיה הפסקת אש?". ואם לא יצא לנו דבר טוב מבחינה פוליטית או צבאית יאמרו: "אתם יותר גיבורים מהרמטכ"ל או יותר פוליטיקאים מקסינג'ר? מדוע על קסינג'ר למנוע הפסקת אש, אם הרמטכ"ל רוצה בזה?" לכן, עלינו להחליט מה אנו רוצים וליישר כל מי שצריך בעניין זה. מבחינת לוח הימים, של האופרציות שלנו בעניין דמשק – אנו מגיעים לשיא. ביחס למצרים – זה לא מהיום למחר, בלי או עם צליחה.

נקודה שנייה: אני חושב, וזה מסוג ההשערות, שהסכנה שהמצרים ייענו או הסורים ייענו [להחלטה על הפסקת האש] – אינה גדולה מאוד. אם לא ירצו להיענות – גם אם קסינג'ר והאמריקנים והרוסים יבקשו – הם לא ייענו, והבעיה שלנו אתם זה הכוח האווירי, בבוא העת.

אנו יכולים להרשות לעצמנו לומר לקסינג'ר, שבלוח הזמנים שלנו – זהו זה. לא לבקש הפסקת אש, חס וחלילה. אבל מה יקרה מחר? – הם יחדשו את האש, ואנו נגיד שאנו רוצים עוד נשק מאמריקה, ואמריקה תגיד: "הציעו לכם הפסקת אש. אינכם רוצים בזה, אז מה אתם כן רוצים?" מצבנו יהיה טוב בנקודה זו אם נגיד שאיננו מתנגדים, בתנאים שאנו אומרים, והערבים (כפי שאני מניח) לא יקבלו את הפסקת האש וימשיכו ואז לפחות עמדתנו ברורה בעסק הזה, בין אם זה טוב או לא טוב.⁹⁴

כלומר, שר הביטחון הציע להודיע לקסינג'ר שאין לישראל התנגדות להפעלת התרחיש בדבר קבלת החלטה במועצת הביטחון על הפסקת אש. ראש הממשלה הסכימה אתו: קסינג'ר הודיע לדינין שיוכל להשהות את הדיון במועצת הביטחון עד מוצאי שבת, וישראל הודיעה שכל השהיה מעבר לכך רצויה. אלא שההודעה ניתנה בנסיבות אחרות: עד שלשום בלילה אמרנו כולנו: צריך לסחוב את זה. כאשר אמרנו 48 שעות אתה [שר הביטחון] חשבת שאולי נאמר לגבי מצרים – שבוע הבא. זאת לא אמרנו,⁹⁵ והייתה הפעולה [בסוריה] והחלטנו עליה שלשום. היה מה שהיה ומאתמול עד היום גמרנו עם [ההתקדמות ל]דמשק. לא נראה לנו, אחרי שזה [הצליחה] ירד, בכל אופן, שאנחנו יכולים להרוויח איזה דבר בסיני; אם זה יהיה יום ראשון או שני – אין לנו מה להרוויח כאן. על כן, נדמה לי שהעסק הזה של סחיבה-סחבת – נגמר". לפיכך "אנו יכולים לומר לו [לקסינג'ר] שאין לנו התנגדות עוד [להפעלת התרחיש], כי להיפך – זה יקל עליו.

94 דגש שלי – ש"ג.

95 למעשה נכתב במברק שנשלח לארצות-הברית, שנדרש כשבוע לשפר את המצב בחזית המצרית (ראה עמ' 707 לעיל).

עתה הבהיר שר הביטחון את הסיפא של דבריו: ההודעה על הסכמת ישראל לאי-השהיה נוספת של התרחיש היא תכסיסית. אל לה לישראל לבקש הפסקת אש, אלא רק לומר שהיא מסכימה להפעלת ההליכים לדיון במועצת הביטחון. זאת – בהנחה שלפחות מצרים לא תסכים להפסקת אש. יש להימצא במצב "שלא אנו מבקשים ממנו, ועכשיו ודאי שלא, את הפסקת האש, אבל היא לא תקוים", ולהבהיר לשר החוץ האמריקני שישראל מעוניינת להמשיך ללחוץ על דמשק, כדי להוציא את סוריה מהמערכה. מהלך זה יהיה לרצון גם לארצות-הברית, ועל כן יש להבהיר לו שאין ממש בטענות שעלולים להעלות הרוסים, שהפגזות דמשק מעכבת קבלת החלטה על הפסקת אש. ההפך הוא הנכון. כך לא ייכבלו ידי ישראל מלפעול בחזית הסורית "ואז נהיה משוחררים ומרושמים איתו בעניין זה". "מה יהיה עם מצרים לאחר זאת – נראה. נניח שזה יצליח, ואז הסורים יאמרו שהם רוצים בזה, ואחר כך נילחם עם מצרים". כלומר, ההודעה על הסכמת ישראל נועדה ליצור מצב שבו תהיה חופשית להכות בסורים עד שיסכימו להפסיק את האש, ולאחר מכן תוכל לרכז את מלוא מאמצה ההתקפי בחזית המצרית – זאת בהנחה שהידיעה שהתקבלה במהלך הדיון מחזקת את הידיעות שנודעו עוד קודם לכן, שלפיהן מצרים אינה מתכוונת להפסיק את הלחימה. ראש הממשלה אמרה שגם היא אינה מאמינה שתהיה הפסקת אש. שר הביטחון חזר ואמר שהוא הרבה פחות פסימי לגבי ההתרחשויות העתידיות מחלק מאנשי הצבא. הוא אמנם אינו מתלהב מתוכניתו של רב-אלוף בר-לב, אך אינו שותף להערכתו "איך זה ילך ויתגלגל בשיטה הסינית והרוסית". אמנם יהיה על הכוח שבפיקוד הדרום להילחם נגד שתי דיוויזיות משוריינות וחיבור צנחנים, אך נראה לו שבכוחם של 700 טנקים, בסיוע חיל האוויר, להכות את הכוח המצרי, בשטח הפתוח, מכה ניצחת. "אם הם יבואו בשבת [13 באוקטובר] – זו סיטואציה צבאית שהיא הנוחה שיכולה להיות לנו".

השר גלילי העלה את הזיקה שיצר הרמטכ"ל בין הצליחה לבין הפסקת האש, ובחדר התפתחה השיחה הבאה:

השר י' גלילי: אחד הדברים שצריך היה לשחרר את הרמטכ"ל ממנו וגם את חיים [בר-לב] – זו הזיקה שבין התוכנית לבין עניין הפסקת האש. ראיתי שהם יותר מדי מחוברים להנחה, שהפעולה הזאת עשויה להחיש את הפסקת האש.

השר מ' דיין: הם לא רוצים להשתחרר מזה.
השר י' גלילי: או להיות גורם מכריע בזה: אני חושב שהנחה זו מופרכת.
ראה"מ ג' מאיר: אינני חושבת שדבריו [של רב-אלוף בר-לב] היו מתוך אספקט של הפסקת אש.

השר י' גלילי: חיים הביא את התוכנית משם [מפיקוד הדרום] בלי קשר להפסקת האש. מבחינת העיתוי. קביעת העיתוי של תוכנית זו צריכה להיות משוחררת מההנחה, שזה יכפה על המצרים הפסקת אש, כי יכול להיות מאוד, שגם אם היא הייתה מתבצעת, באספקט שלה, אין כדי לחייב את המצרים להסכים להפסקת אש דה יורה ועדיין [צ"ל – ודאי] לא דה פקטו.

השר י' אלון:

השר מ' דיין:

היום התוכנית של חיים אינה ריאלית. ישנו החלק הצבאי: "אתם אומרים שבמעגל הצבאי זה קיים?" (את זאת שאלתי את אנשי הצבא בדרום) – "ואז, אם התשובה חיובית – אבוא לממשלה לתמוך בזה – במידה ותאמרו שזה ישפר מצבנו. אם תאמרו שזה לא ישפיע על שיפור המצב, אלא ייתן הפסקת אש מצרית – לא אמליץ על זה". הם אמרו, שהם רוצים לבוא הנה. דרו אמר, שהוא רוצה לדעת איך זה ישפיע על הפסקת אש. הם לא רוצים לסגור זאת בשיקול צבאי גרידא.

ראה"מ ג' מאיר: אבל כל הארגומנטציה של חיים לגופו של עניין לא הייתה קשורה עם הפסקת האש. הוא אמר שיש שלוש אלטרנטיבות. שתיים מהן הוציא מהחשבון וחשב שזה הדבר הטוב ביותר.

משיחה זו עולה שהשר גלילי סבר גם הוא, כמו שר הביטחון, שיש להפריד בין הצורך הצבאי בצליחה לבין הצורך להוציאה לפועל כדי להחיש את הסכמת מצרים להפסקת אש, ואין לכרוך את שניהם.

במהלך התייעצות השרים הגיעו אליהם כמה מברקים מהשגריר דיניץ ותוכנם נדון בה. באחד המברקים כתב דיניץ שקיסינג'ר התקשר אליו והודיעו שנשיא מצרים פנה לארצות-הברית בטרוניה על שישאל מפציצה מטורות אזרחיות והורגת אזרחים במצרים. קיסינג'ר בטוח שהדבר אינו נכון, אבל השגריר דיניץ המליץ להשיב לו רשמית וכן להצביע רשמית בפני האמריקנים על פגיעות באוכלוסייה בישראל.⁹⁶ שר הביטחון הציע להשיב שצה"ל פוגע במטרות צבאיות בלבד, אך לעתים יש בשטח המופצץ גם אזרחים. אשר לפורט סעיד – היא משמשת בסיס לטילי נ"מ וארטילריה הפועלים נגד כוחות צה"ל ואין מנוס מלפעול נגדם. ראש הממשלה הסכימה להשיב כך.⁹⁷

ישראל מודיעה לארצות-הברית על הסכמתה לאי-השהיה של התרחיש

ההחלטות שהתקבלו במהלך הישיבה מצאו ביטוי במספר מברקים שנשלחו לשגריר דיניץ, ושאת תוכנם התבקש למסור לקיסינג'ר:

בעקבות ההכנות לירי על שדה התעופה אל-מזה התבקש דיניץ למסור שכוחות צה"ל התקדמו עד למרחק כ-30 ק"מ מדמשק ופרכריה הנם בטווח הארטילריה שלהם. אין בדעת ישראל להפגוז את דמשק העיר, אך צה"ל מפגז את שדה התעופה הצבאי אל-מזה, שהופצץ כבר הבוקר מהאוויר. כמו כן הכוונה להפגוז מטורות צבאיות אחרות בסביבת דמשק.⁹⁸

96 מידע זה הועבר במברק מדיניץ לגזית, 121540 [120940] באוקטובר 1973.

97 התייעצות צבאית-מדינית, 121430 באוקטובר 1973.

98 מגזית לדיניץ, 121630 באוקטובר 1973.

השגריר דיניץ התבקש להגיב על הפנייה בדבר הפצצת מטרות אזרחיות במצרים כפי שהציע שר הביטחון.⁹⁹ לגבי חטיבה הירדנית התבקש דיניץ לחזור ולהדגיש בפני קיסנינג'ר שישראל אינה רוצה להילחם נגד ירדן, אבל הצבת חטיבה ירדנית בסוריה הנה התחלה של הידרדרות מסוכנת ולפיכך אין ישראל יכולה להתחייב לדבר. מכל מקום, ישראל לא תפתיע את קיסנינג'ר.¹⁰⁰

במהלך התייעצות השרים התקבל מברק נוסף מדיניץ, שלפיו קיסנינג'ר אמר לו שהנשיא ניקסון התרשם שהתקדמותו של צה"ל בסוריה נבלמה וקיסנינג'ר השיבו שרושם זה אינו נכון. דיניץ ביקש לעדכןו בבהילות ובהתמדה, שכן הנשיא ניקסון מבקש להיות מעורב באופן רצוף. בתגובה על כך התבקש דיניץ למסור לקיסנינג'ר שבסוריה המשיך היום צה"ל בהתקדמות אטית אל מול מערכים מבוצרים ותנאי קרקע קשים. כנראה שגם העיראקים נכנסו לפעולה וההתנגדות קשה.

באותו מברק התבקש עוד דיניץ למסור את שסוכם בישיבה כי "באשר להפסקת האש נראה לנו התרחיש ולוח הזמנים של נפתלי גם בלי השהיה נוספת". עם סיום התייעצות המדינית צבאית ובעקבות ההחלטות שהתקבלו בה החל שלב חדש במלחמה – הצבא החל בהכנות לשבירת השלב השני במתקפה המצרית, והדיפלומטיה הופעלה להשגת יתרונות דיפלומטיים מהמצב שנוצר בעקבות ההתפתחויות הצבאיות: הגעת כוחות צה"ל לטווח ירי ארטילרי מפרברי דמשק, בתקווה שהירי יביא להסכמת סוריה להפסיק את האש מזה, וההנחה שמצרים לא תסכים להפסקת אש ולאחר שסוריה תחדל מללחום ניתן יהיה לרכז את המאמץ ההתקפי במצרים מזה. הודעת ישראל על הסכמתה להפעלת התרחיש נועדה להביא לכך שארצות הברית לא תפריע להתפתחות צפויה זו, ואולי אף תסייע לה – הן במאמץ דיפלומטי והן באספקה צבאית.

הפסקת האש והצליחה ויחסי הגומלין ביניהן

שעות הערב של 11 באוקטובר וליל 11-12 בו עמדו בסימנה של הערכת מצב ראשונה לגבי הפעולות שיש לנקוט ב-12 לחודש. הדיונים עמדו, כפי שמציין חנוך ברטוב, בצלן של "שתי חרכות התלויות מעל לראש": האפשרות שמועצת הביטחון תחליט על הפסקת אש, העלולה להיכנס לתוקף כבר בערב הקרוב מזה, וקביעת מפקד חיל האוויר שהחיל הגיע לסדר כ, שבו יוכל לסייע למתקפה גדולה בחזית המצרית רק אם יוחל בה בתוך 48 השעות הקרובות מזה.

לנוכח הציפייה לאפשרות שמועצת הביטחון תטיל בקרוב הפסקת אש, ביקש הרמטכ"ל לברוק את הצורך של צה"ל בהפסקת אש: האם צה"ל זקוק להפסקת אש, ואם כן – אימתי רצוי שתיכנס לתוקף. העיתוי הרצוי יושפע משני גורמים – ההישג הצפוי בחזית המצרית, ויכולת הפעולה של חיל האוויר. מדברי מפקד חיל האוויר על שחיקת החיל, עוצמתו

99 מגזית לדיניץ, 121720 באוקטובר 1973.

100 מגזית לדיניץ, 121715 באוקטובר 1973.

ויכולת הפעולה שלו, הסיק הרמטכ"ל שחיוני שהפסקת האש תיכנס לתוקף לא יאוחר מ־14 באוקטובר. האלוף פלד לא השיג על מסקנה זו, אולם הדגיש שלנוכח נתון זה יש לצאת בהקדם למתקפת צליחה בחזית המצרית.

הרמטכ"ל שאף, אכן, לצאת בהקדם למתקפה זו, אלא שמפקד חזית הדרום, רב־אלוף בר־לב, סבר שבשלו התנאים לעבור למתקפה ולצלוח את תעלת סואץ, אך העריך שלא ניתן להתחיל בה לפני ליל 13–14 באוקטובר.

העברת המלחמה אל שטחו של האויב הייתה אחת מאבני היסוד במחשבה האסטרטגית של צה"ל ערב המלחמה. גם לאחר שצבאות ערב, שהפתיעו את צה"ל, הצליחו להשתלט, ביומיים הראשונים למלחמה, על שטחים שהיו בשליטת ישראל, ביקש הרמטכ"ל ליצור, מוקדם ככל האפשר, תנאים לכך. אחת המגמות שביקש הרמטכ"ל להשיג בהתקפת־הנגד שערך צה"ל, ב־8 באוקטובר, על הכוחות המצריים שצלחו, הייתה לאפשר את ההעברה המהירה של המלחמה לשטח האויב. משנכשלה ההתקפה, הגיע הרמטכ"ל למסקנה שהתקפה על הכוחות שצלחו תגבה קורבנות רבים, וייחל לכך שההכרעה תושג בדרך אחרת: שהמצרים יפעלו בהתאם לתוכנית המוכרת לצה"ל – יעבירו את דיוויזיות השריון אל ממזרח לתעלה וינסו להגיע למעברים; בקרב שיתחולל יכריעו כוחות השריון העדיפים של צה"ל את שריון האויב, ואז תיפתח הדרך לצלוח את תעלת סואץ. בתפיסה שגובשה טרם המלחמה לא הותנתה כלל העברת המלחמה לשטח האויב במעבר כוחותיו המשוויינים לשטחנו, אולם בתנאים ששררו לאחר 8 באוקטובר העדיף הרמטכ"ל לדחות את הצליחה – הן בשל ריכוז המאמץ ההתקפי בחזית הצפון, והן כדי להימנע מצליחה אל מול עיקר השריון המצרי.

שאיפת הרמטכ"ל לצלוח את התעלה נותרה בעינה, אלא שעד לשעות הערב של 11 באוקטובר טרם נוצרו תנאים שיאפשרו אותה: המאמץ העיקרי של צה"ל רוכז בחזית הסורית וטרם נוצר התנאי הרצוי, אך לא הכרחי, של מעבר דיוויזיות השריון המצריות אל ממזרח לתעלה. בשעות הערב של 11 באוקטובר, לאחר ההבקעה לשטח סוריה, היה אפשר כבר להעביר את המאמץ העיקרי לחזית המצרית, זאת ועוד, נראה היה שהחול בשעון המדיני הולך ואוזל, ולפיכך עלולה המתנה ארוכה מדי לדיוויזיות השריון הבושות לבוא למנוע לחלוטין את מהלך הצליחה, מה גם שאפשר שהמצרים יוותרו על שלב זה בתוכניתם ויסתפקו בהישגים שבידם. נתונים אלה, והערכת מפקד חזית הדרום שבשלו התנאים לצליחה, הובילו לסדרת דיונים, ב־12 באוקטובר, בעניין הצליחה כמהלך אסטרטגי קונקרטי.

בדיון המוקדם, שערך לפני בואו של מפקד חזית הדרום, הגיע הרמטכ"ל למסקנה שיש לצלוח את תעלת סואץ מוקדם ככל שאפשר, להשיג מאחז מעברה המערבי, ולהגיע להפסקת אש. הוא הניח שמצרים לא תסכים להפסקת אש כל עוד תעריך שמצבה שפיר. הוא ראה במהלך הצליחה ובהישגיו אמצעי לשיפור הסיכוי שהיא תסכים להפסקת האש, עם זאת הניח שתוצאותיו של מהלך זה, שימוצו בתוך יממה לאחר פתיחתו, לא יכפו עליה להסכים לכך. לכן שאל לדרכים נוספות או חלופיות להשגת מטרה זו: "אני אשמח, ואתם לא יודעים כמה אני אשמח, אם יש לכם רעיונות טובים מזה" – אמר לחברי מטהו המצומצם. "...

השאלה היא האם יש למישהו פתרון אופרטיבי שהוא בעיקרון שונה. כי לפי דעתי הצליחה מחר תהיה חשובה מאוד, גדולה, יפה, תשנה את התמונה בתעלה, אבל היא לא תביא את מצרים לידי כך שהיא תבקש את הפסקת האש".¹⁰¹

כמה גורמים הביאו את הרמטכ"ל למסקנה שמן ההכרח להשיג את הפסקת האש, ולא יאוחר מ־14 באוקטובר. בראש ובראשונה הניעוהו לכך הנתונים שהציג מפקד חיל האוויר על סד"כ צוותי אוויר והמטוסים ועל הצפי לאפשרויות הפעלתו ואפשרויות בנייתו מחדש: האלוף פלד טען שהחיל יגיע בתוך יומיים לסד"כ שאותו הגדיר, ב־10 באוקטובר וגם עתה, כ"קו האדום"; בסד"כ שבידו יכול לסייע למבצע התקפי אחד, בגזרה מצומצמת בחזית תעלת סואץ; ככל שתידחה הצליחה, תגדל השחיקה ותקטן יכולת הסיוע שלו; לאחר 14 באוקטובר יגיע לסד"כ שבו יוכל רק להגן על "לב המדינה"; בנייה מחדש של החיל יכולה להיעשות רק בתנאי הפסקת אש ובפרק זמן של שנתיים. גם אם ביקש האלוף פלד, בהצגת נתונים אלה, להאיץ בצליחה, הרי הסיק מהם הרמטכ"ל מעבר לכך – חיוני להשיג הפסקת אש, ולא יאוחר מ־14 באוקטובר.

למסקנה זו הובילוהו הנחות נוספות: הוא הניח שיחסי הכוחות בין צה"ל לצבאות האויב ילכו ויורעו ככל שיחלוף הזמן, שכן צה"ל יותש בשל מחסור בכוח אדם, בעוד האויב ישפר את מצבו, הודות למשאבי כוח האדם שלו והתגבורות שיקבל מבעלי בריתו. יתר על כן, הוא העריך שהמתקפה בחזית הסורית התמצתה, וצה"ל לא ישיג עוד הישגים של ממש שם. מהאירועים בחזית הצפונית השליך גם על הצפוי בחזית הדרומית: כשם שבסוריה הושגו עיקר הישגי המתקפה בתוך יממה, יש להניח שגם במצרים יגיע צה"ל למרב ההישגים שבכוחו להשיג בתוך יממה. מדברי מפקד חיל האוויר עלה שביכולת החיל לסייע, סיוע של ממש, למתקפה, רק אם תחל לפני 14 באוקטובר, ורכי־אלוף בר־לב אמר שניתן לפתוח בה רק בליל 13–14 באוקטובר: אם אכן תיפתח המתקפה במועד זה, ימוצו עיקר הישגיה הקרקעיים ב־14 באוקטובר, ומאותו יום ואילך ילכו יחסי הכוחות ויורעו. מנתונים אלה הסיק הרמטכ"ל שהכרחי להגיע להפסקת אש, ולא יאוחר מ־14 באוקטובר. השאלה הייתה כיצד ניתן להשיג את הפסקת האש המיוחלת, ועד מועד זה.

הרמטכ"ל רצה שהדרג המדיני יורה על הצליחה, לא כמהלך צבאי גרידא, אלא כאמצעי להפסקת המלחמה. בראש ובראשונה רצה שהמהלך האסטרטגי הבא יהיה על דעתו של שר הביטחון – או שהשר יאשר שיש לצלוח, או שיתווה דרך אחרת להשגת מטרה זו. אלא ששר הביטחון לא ראה קשר הכרחי בין הצליחה לבין נכונות מצרים להפסיק את האש. גם אם לא אמר זאת מפורשות, הרי למעשה ביקש שר הביטחון מהרמטכ"ל להגדיר את מטרותיו: אם הוא ממליץ לצלוח משום שהצליחה נראית לו כדרך הצבאית הטובה ביותר לשיפור מצבו של צה"ל, או שהוא שואף להשיג הפסקת אש מוקדם ככל האפשר. במקרה הראשון, הרי אף שהוא לא בדק את העניין, ואף שלא התלהב מצליחת התעלה, הוא יסמוך על שיקול דעתו של הרמטכ"ל ויתמוך בהמלצתו לצלוח; במקרה השני – נראה לו שלא זו הדרך להשיג הפסקת אש; נראה לו שמצרים תסכים להפסקת אש במצב הנוכחי ביתר

101 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

קלות מאשר במצב שבו כוחות צה"ל יימצאו מעבר לתעלה; אם אכן רוצה הרמטכ"ל להשיג הפסקת אש, טען שר הביטחון, יש להתקדם בחזית הסורית לטווח תותחים מדמשק, ולהפגיזה. מהלך זה יביא את ברית-המועצות לבקש, בשם סוריה, הפסקת אש. או אז תוכל ישראל להסכים להפסקת אש בחזית הסורית, תוך התנייתה בהסכמת מצרים להפסקת האש בחזיתה. השר והרמטכ"ל נפרדו, כאשר הרמטכ"ל מצפה ששר הביטחון יהיה שותף מלא לצליחה ולתוצאותיה, ואילו השר מוכן לתמוך בה כמהלך צבאי בלבד.

לנוכח לחצו של הרמטכ"ל, הסכים שר הביטחון להעלות את העניין להכרעת "קבינט המלחמה". בפורום זה שב הרמטכ"ל והציג את עיקרי הערכת המצב שלו לגבי השלב הבא במלחמה, שבמרכזה צליחת התעלה. הוא ציין את הנחת היסוד שלו – העומדת בבסיס השיקולים לגבי השלב הבא – צה"ל הגיע לשלב שבו הוא זקוק להפסקת אש, והבהיר מדוע הגיע למסקנה זו. הוא אמר שיש לו המלצה מוגדרת לגבי המהלך שיש לנקוט, אלא שלצורך גיבושה הוא זקוק להערכה של ההנהגה המדינית, לפיכך יציג את המלצתו החד-משמעית רק לאחר שהיא תענה לשאלה המרכזית: האם להערכתה ישפר מהלך הצליחה את הסיכויים להשיג את הפסקת האש בהקדם.

בפורום זה חזרו רב-אלוף בר-לב והאלוף פלד על טיעוניהם בעד צליחה בהקדם, ואילו האלוף טל התנגד לצליחה: הוא טען שמהלך זה כרוך בהימור גדול ובסיכונים רבים, ועדיף להכין את הכוחות לקרב שבו ימצו את יתרונותיהם – קרב שריון בשריון מול הדיוויזיות המשוריינות.

בטרם הספיק האלוף טל לסכם הצעתו זו, הגיעה ידיעה ששינתה את מהלכו של הדיון ופטרה את ההנהגה המדינית מהצורך להכריע בדילמה שהציג בפניה הרמטכ"ל. הידיעה, שממנה ניתן היה ללמוד שיש לצפות להתקפה מצרית, ב־13 או ב־14 באוקטובר, הביאה להסכמה כללית שיש להתמודד תחילה עם התקפה זו. למעשה תאם המשך הלחימה, באופן שבו נצפה עתה, את שאיפות הרמטכ"ל: מעברן הצפוי של דיוויזיות השריון אל ממזרח לתעלה ומתקפת השריון המצרית הצפויה יצרו מצב טוב מזה שצפה הרמטכ"ל כאשר ביקש לשקול צליחה אף בלא שהדיוויזיות יחצו. רב-אלוף אלעזר שקל לצלוח את התעלה גם אם דיוויזיות השריון המצריות יישארו ממערב לה, בין השאר משום שלא ידע כמה זמן יהיה עליו להמתין עוד לחצייתן, אם בכלל יחצו. המידע שהגיע במהלך הדיון ב"מטבח" הצביע על כך שעומד להתגשם המהלך שלו ייחל הרמטכ"ל למן 9 באוקטובר: דיוויזיות השריון יצלחו, יוכו בקרב עם שרינו העדיף של צה"ל, וכך תיפתח הדרך לצליחת התעלה, כאשר בגדה שמנגד אין כבר דיוויזיות שריון. צה"ל החל להתכונן לשבירת מתקפתן של דיוויזיות השריון המצריות, כאשר הרמטכ"ל מניח שלאחר מכן ניתן יהיה לצלוח ביתר קלות.

המידע על כוונת המצרים לפתוח בשלב השני של המתקפה אפשר לממשלת ישראל שלא להוסיף ולבקש מארצות-הברית להשהות את הדיון במועצת הביטחון על הפסקת אש. עתה הודיעה שהתרחיש ולוח הזמנים שהציג שר החוץ האמריקני, קרי כינוס מועצת הביטחון בבוקר 14 באוקטובר לפי שעון ישראל, כדי לדון בהצעה שתעלה בריטניה – להפסיק את האש תוך הקפאת המצב הצבאי – כאשר מעצמות-העל יימנעו בהצבעה – מקובלים עליה. למעשה ניצבה ההנהגה המדינית באותו שלב בצומת שחציו היו מכוונים כולם להחלטה

זו; ההתפתחויות המדיניות מזה, ועמדת הרמטכ"ל, כפי שהובנה על-ידי הקבינט מזה, הובילו שניהם למסקנה שזה הצעד הנכון: הנרי קיסינג'ר הודיע, כבר יומיים לפני כן, שלא ניתן יהיה לדחות עוד לזמן רב החלטה של מועצת הביטחון על הפסקת האש, שכן ברית-המועצות לוחצת לכך וגם חברות כלכליות אמריקניות לוחצות על הממשל לפעול להפסקת אש. ארצות-הברית רצתה אף להימנע מהתייצבות חד-משמעית נגד מדינות ערב; לנוכח לחצים אלה תוכנן התרחיש דלעיל. מכאן הובן שארצות-הברית מעוניינת בהפסקת אש, ושישראל לא תוכל להתנגד לכך לאורך ימים, במיוחד נוכח תלותה בתמיכה המדינית של ארצות-הברית, ובקבלת נשק ממנה, ואי-יכולתה להמשיך בלחימה זמן רב ללא אותם פריטי נשק וציוד.

עמדתה של ממשלת ישראל, שהועברה לארצות-הברית בשעות הצהריים של 12 באוקטובר, ש"כל השהיה (בהפעלת התרחיש) רצויה", נבעה מהציפייה שלאחר שיושגו היעדים בחזית הסורית (בתוך 48 שעות מתחילת המתקפה – קרי ב-13 באוקטובר), יינתן להשיג הישגים גם בחזית המצרית, אולם מדברי הרמטכ"ל בהתייעצות המדינית-צבאית, שנערכה בשעות אחר-הצהריים של אותו יום, הבינו חברי הקבינט שנקודת המוצא שלו, בבואו להציג את הצליחה, הייתה הצורך בהפסקת אש מהירה. ראש הממשלה הבינה שאין לצפות עוד להישגים של ממש בשום חזית ולפיכך אין כבר צורך בדחיית הפעלתו של התרחיש. עמדת ארצות-הברית ועמדת הרמטכ"ל, כפי שהובנה ב"מטבח", הצביעו שתיהן על ההחלטה המתבקשת.

למעשה, ביקש שר הביטחון לקבל החלטה זו כצעד טקטי. בדיון בקבינט לאחר יציאת אנשי הצבא, שבסופו התקבלה החלטה זו, הדגיש מפורשות שאל לה לישראל לבקש הפסקת אש; הודעתה נסבה אך על הסכמה ללוח הזמנים של הדיונים במועצת הביטחון בנושא, בהנחה שממילא לא תתקבל במהרה החלטה על הפסקת אש – זאת לנוכח הידיעה שלפיה עומד צבא מצרים לצאת לשלב השני במתקפתו. ידיעה זו העידה שאין פניה של מצרים להפסקת אש. כלומר, לא די בהסכמתה של ישראל להפעלת התרחיש, שכן מצרים תמשיך בלחימה.

על ההנהגה המדינית היה עתה לשקול, לא רק אם הודעה על הסכמת ישראל להפעלת ההליכים במועצת הביטחון על הפסקת האש עולה בקנה אחד עם עמדת ארצות-הברית ועמדת צה"ל, אלא, בראש ובראשונה, האם הודעה כזו תועיל או תזיק, בהנחה שממילא לא תופסק האש, לפחות לא בחזית המצרית. המסקנה החד-משמעית הייתה שהודעה כזו תועיל, שכן היא תקל על האמריקנים לשגר לישראל ציוד לחימה, וצה"ל יוכל להמשיך במערכה.

יום הדיונים המרתוני והדרמטי הסתיים, כאשר צה"ל מתחיל בהכנות לשלב השני במתקפת צבא מצרים, והדיפלומטיה מופעלת ליצירת תנאים מדיניים שיקלו על צה"ל להמשיך במערכה.

אחרי המלחמה עלו שתי גרסאות במענה לשאלה מה בדיוק רצה הרמטכ"ל ב-12 באוקטובר. גרסה אחת היא של אנשי שר הביטחון, משה דיין, שהדגישו שרב-אלוף אלעזר ראה צורך

חיוני בהפסקת אש מהירה. יתר על כן, מי שהיה שלישו של שר הביטחון במלחמה, תא"ל אריה בראון, טען בפגישות עמי כי למעשה ביקש רב-אלוף אלעזר "להיכנע". דהיינו להבנתו שאיפת הרמטכ"ל להגיע להפסקת אש בעוד השטח שכבש צבא מצרים נותר בידו, הייתה בבחינת כניעה. גרסה שנייה היא של אנשי אלעזר, שלפיה הוא רצה לצלוח, תוך שהם מטשטשים את העובדה שהוא שקל את הצליחה כאמצעי אפשרי להביא את מצרים להסכים להפסקת אש (ראה, למשל, את תיאור הדיונים באותו יום בספרו של חנוך בר-טוב, דדו). הדברים הגיעו לידי כך שבתחילת שנות ה-80 נקראנו, רמ"ח היסטוריה דאז, אל"ם אורי אלגום ואני, לראש מה"ד, האלוף אמיר דרורי. הוא סיפר לנו שנטען בפניו שאנו טועים בתיאורים ובמסקנות שרב-אלוף אלעזר ראה צורך בהשגת הפסקת אש מהירה, וביקש שנוכיח לו שאנו צודקים. השמענו בפניו את הקטעים הרלוונטיים מהדיונים השונים ומסקנתו הייתה: "אם לא זייפתם את הקלטות – אתם צודקים". לסיכום, מדברי הרמטכ"ל בפורומים השונים שהתכנסו באותו יום, למן הדיון אחר חצות, דרך הדיון עם המטה המצומצם בבוקר היום, הדיון בהשתתפות מפקד חזית הדרום בהמשך, הדיון בהשתתפות שר הביטחון בצהריים, שיחת הרמטכ"ל עם מזכירו הצבאי של שר הביטחון לאחר מכן ועד הדיון המשותף של שתי הצמרות – המדינית והצבאית – אחר-צהריים, ברור למעלה מכל ספק שהרמטכ"ל ראה צורך חיוני בהפסקת אש מהירה. הנתונים שהביאוהו למסקנה זו פורטו לעיל. כלומר מאחרי חצות 11-12 באוקטובר ועד לשעות אחר-צהריים של אותו יום ראה הרמטכ"ל צורך חיוני להגיע במהירות להפסקת אש, משמע להפסיק את האש אחרי שצה"ל הדף את הכוחות הסוריים מהשטחים שכבשו ברמת-הגולן, למעט החרמון, וכשהוא שולט בשטח מעבר לגבול ובחזית המצרית ממשיך צבא מצרים להחזיק בשטחים שכבש. הביטוי "כניעה" בהקשר זה נראה מופרך, מה עוד שפירוש לגיטימי של "הפסקת אש" הוא חיסכון בכוח הנשחק והולך והתמקדות בשיקומו. משהשתנו התנאים – צבא מצרים העביר חלק מהעוצבות של הדיוויזיות המשוריינות אל ממזרח לתעלת סואץ, אלה הוכו בידי כוחות צה"ל וצה"ל צלח את תעלת סואץ, כבר לא ראה הרמטכ"ל צורך בהפסקת אש. אדרבה, ב-22 באוקטובר, כאשר הסכימה הממשלה, בלחצה של ארצות-הברית, להפסקת אש, ביקש הרמטכ"ל להמשיך במלחמה.¹⁰²

אחד השיקולים שעמדו בבסיס מסקנתו של הרמטכ"ל בדבר הצורך בהפסקת אש מהירה, היה הנתון שהציג מפקד חיל האוויר לגבי הסד"כ של החיל, תוך שהוא מציין שבסד"כ זה יוכל החיל לסייע לצליחה אם תצא לפועל בהקדם. ככל שתתאחר יורעו יחסי הכוחות והוא יוכל רק להגן על לב המדינה. לטענת האלוף פלד, אחרי המלחמה, הוא הציג נתון זה כדי להביא את הרמטכ"ל להחליטה על צליחה בהקדם, אלא שכפי שקורה לא אחת הדובר מתכוון בהצגת הנתונים להשיג דבר אחד והשומע מסיק מהם מסקנה שונה, ואף הפוכה: הרמטכ"ל הסיק מכך שיש צורך בהפסקת אש מהירה.

נשאלת השאלה מדוע התנה רב-אלוף אלעזר את היציאה למתקפת צליחה בכך שהדרג המדיני יאמץ את הנחתו שהצליחה תתרום להסכמת מצרים להפסקת אש. יש הטוענים

102 ראה עמ' 1130, 1136, 1139, 1149 להלן.

שהיה זה בעקבות אירועי 8 באוקטובר: בשעות אחר-הצהריים של 7 באוקטובר המליץ הרמטכ"ל לבדוק אפשרות לצאת להתקפת-נגד על הכוחות המצריים שצלחו את התעלה. שר הביטחון, שחזר ממפקדת פיקוד הדרום, הטיל ספק באפשרות לעשות זאת, אך לנוכח דברי הרמטכ"ל שחיל האוויר החל משמיד את הגשרים שעליהם צלחו הכוחות המצריים, הוא המליץ לייפות את כוחו של הרמטכ"ל לבדוק עניין זה בפיקוד הדרום, ואם יגיע למסקנה שזו הדרך הנכונה יוסמך להחליט על כך. בפועל נכשלה התקפת-הנגד. הרמטכ"ל אמנם קיבל ייפוי כוח מהדרג המדיני, אך נראה שחש שהוא מוחזק אחראי לכישלון. לפיכך התנה עתה את המלצתו בכך שהדרג המדיני יאמץ את הנחתו. שר הביטחון סירב לאמץ הנחה זו ומהדיון לאחר יציאת אנשי הצבא ברור שגם יתר אנשי "המטבח" לא היו מוכנים לאמצה לו היה עליהם להכריע. הידיעה שהביא ראש "המוסד" חסכה מהם, כאמור, את ההתלבטות.

בלימת הכוח העיראקי בגולן, תחילת הכנות למתקפה המצרית בסיני

היערכות לקראת המתקפה המצרית הצפויה

לאחר שסוכם, בהתייעצות המדינית-צבאית, להמתין למתקפה המצרית, חזרו אנשי הצבא לחדר הרמטכ"ל. בשעה 16:25 התקשר משם מפקד חזית הדרום לאלוף פיקוד הדרום, סיפר לו על הידיעה המודיעינית וסיכם אתו את תוכנית הפעולה: כוחות פיקוד הדרום יוציאו לפועל את מבצע הצליחה "אבירי לב", אך לא בעיתוי שעליו חשבו – ליל 13-14 באוקטובר. זאת משום שהגיעה ידיעה ש-13 בחודש יהיה יום ה"ע" למתקפה המצרית, כלומר היא תתחיל בלילה הקרוב – ליל 12-13 באוקטובר. הוא פירט את הידיעה ואמר ששלוש חטיבות צנחנים אמורות לנחות במצרים ולפי הנחתו גם באום חשיבה, טסה, בלוזה, רפידים ומקומות נוספים – לא ידוע אם יצנחו או ינחתו במסוקים. ההנחה תלווה בחיפוי ירי טילי "פרוג", שלפי הניסיון אינם מדויקים ביותר.

רב-אלוף בר-לב הורה את האלוף גונן לערוך את כוחותיו לקרב שריון ולפגיעה בצנחנים. הוא הסב את תשומת לבו לכך שיש להניח שהצנחנים יהיו מצוידים בטיילי נ"ט, ולפיכך לא רצוי להציב מולם טנקים, שיהוו "יותר מטרות מאשר מכשיר יעיל", אלא נגמ"שים עם מקלעים, שיפקחו עיניים כלפי נחיתות מסוקים. הוא הדגיש שיש לשמור על ביטחון קשר בהעברת הידיעה למפקדי האוגדות, ובהתאם להערת הרמטכ"ל הוסיף שיאסור גם עליהם להעבירה באלחוט. אשר להיערכות האוגדות אמר, שמאחר שאוגדה 162 אינה מרותקת לקו, ניתן יהיה לתמרן אתה ולהניעה דרומה אם עיקר המאמץ המצרי יהיה בגזרת אוגדה 103.252

103 הקלטות בחדר הרמטכ"ל; יומן רל"ש אלוף פיקוד הדרום.

מיד בסיום השיחה בין רבי־אלוף בר־לב לאלוף גונן, בשעה 16:30, קיבל הרמטכ"ל את פירוט הידיעה הנוספת שלה ציפה כשעזב את ההתייעצות המדינית־צבאית: בידיעה נאמר ששלוש חטיבות צנחנים פחות גדוד נעו לשדות תעופה קדמיים, לצניחה על המתלה וביר־גפגפה עם התקיפה הקרקעית. המועד הצפוי – שבת ויום ראשון. 17 עמדות לטילי "פרוג" של חטיבה 65 נמצאות בפורט סעיד, אסמאעיליה ודמיאט. שני בתי מלון הוכנו לקראת המבצע כבתי חולים – לקליטת נפגעים.¹⁰⁴

בטרם יחזור מפקד חזית הדרום לפיקוד ביקש הרמטכ"ל לתאם עמו את עיקרי התוכנית בהתאם ללוח הזמנים המשווער. לדבריו המונח "שבת – יום ראשון" יכול להתפרש בשני אופנים: או שבשבת יצנחו הצנחנים וביום ראשון תהיה מתקפת השריון, או שצפויים שני ימי לחימה. יש להניח, לפיכך, שצה"ל לא יצלה לפני יום שני – 15 באוקטובר. לפיכך יבדוק הרמטכ"ל אם ניתן לשלוח כוחות חי"ר נוספים לדרום, ישראל תזמין מארצות־הברית גשרים; האמריקנים "או שייתנו או שלא ייתנו". האלוף טל יבדוק אם ניתן להביא לאזור הצליחה גשר גלילים נוסף עד 15 באוקטובר. אם המצרים יתקפו, יש להניח שהלחימה נגדם תאריך יומיים, והצליחה תחל לא לפני 15 באוקטובר. לאחר שהמתקפה המצרית תישבר ייבדק אם אפשר לצלוח. במקרה שהמצרים לא יתקפו, משום מה, תידון בעוד כמה ימים שוב השאלה אם לצלוח. הרמטכ"ל הרבה בקול רם אם לא כדאי, למרות הכול, לנסות לכבוש את פורט פואד, אבל לנוכח הערכת סגנו שמבצע זה ירתק את כוח קלמן, החליט להימנע מכך, שכן יש לרכז את כל הכוחות בפיקוד נגד המתקפה המצרית. עם זאת סיפר למפקד חזית הדרום שהכוונה לחזור ולפשוט בלילה הקרוב, בכוח רגלי מונחת, על ג'בל עתקה "לעשות להם מהומות". לפני שיצא חזרה לדרום ביקש רבי־אלוף בר־לב שהרמטכ"ל יבדוק עם חיל האוויר אם סוללות הנ"מ שהועברו אל ממזרח לתעלת סואץ, הן סוללות דמי, שכן, אם יתברר שכך הוא, יורה לחדול מלירות לעברן בארטילריה.¹⁰⁵

אלוף פיקוד הצפון לרמטכ"ל: כוח עיראקי תוקף את אוגדה 210

מפקד חזית הדרום אך יצא בדרכו דרומה לארגן את היערכות הפיקוד לנוכח השלב החדש במלחמה, כאשר הגיעה לרמטכ"ל ידיעה שלפיה חל שינוי מהותי בנתוני המערכה גם בחזית הצפונית: בשעה 16:42 התקשר אליו האלוף הפיקוד והודיעו שכוחות אויב תוקפים, בעוצמה ניכרת, את אוגדה 210 בשני צירים: ציר "איר" (צנמין–כפר נסג') וציר "קרלוס" (ג'סם–אל־חרה–אל־מל). לפי הידיעות שבידי מודיעין הפיקוד, הכוח התוקף הוא חטיבה ממוכנת עיראקית. לנוכח זאת עיכב הפיקוד את תנועת האוגדה בציר "ציקן" והפנה את כל המטוסים לאזור. חיל האוויר פועל בעוצמה, אלא שבתוך זמן קצר תרד החשכה באזור. עוד סיפר האלוף חופי שחטיבה 205 (מאוגדה 146) נכנסה עתה לציר "ציריך" (חן־ארנבה–מסחרה),

104 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

105 שם. בשעה 15:50 אמר עוזר ראש אמ"ן למחקר בחדר סגן הרמטכ"ל שהטילים שהועברו הם טילי דמה (רשימות רמ"ח היסטוריה).

והוא מקווה שהיא תספיק להגיע לקרב. אשר לאוגדה 36: היא הסתבכה בהתקדמות בציר "אמריקה", לשם נעה למרות אזהרת האלוף שלא לעשות זאת; תוך כדי תמרון נורתה עליה אש חזקה מהאגף וסא"ל יוסי בן-חנן נפצע קשה. האלוף חופי אמר שכוחותיו יכולים לירות על קטנא והוא מקווה שעוד יגיעו למקום שממנו יוכלו להפגז את דמשק. בכל מקרה הם ימשיכו להחזיק בצומת "ציריך" – "יאיר" ואם יתאפשר הדבר יגיעו לכנכר.¹⁰⁶

תכנון פשיטה לעיכוּב הכוח העיראקי הנוסף הנע לסוריה

הכוח העיראקי, שלבואו ציפו זה כמה ימים, נכנס למערכה. עקב זאת הפסיקה אוגדה 210 התקדמותה צפונה ופנתה כלפי דרום-מזרח. כזכור, ציפו שהעיראקים ישלחו כוחות נוספים לסוריה. כחמש דקות לפני שנודע על ההיתקלות עם הכוח העיראקי, סיפר האלוף זאבי לרמטכ"ל שמפקדת הקחצ"ר מתכננת, נוסף על פשיטה על ג'בל עתקה, לפשוט גם על הכביש שבו אמורה לנוע השיירה העיראקית לסוריה, לחבל בגשרון, למקש את סביבתו ולפגוע בכלים מהשיירה. הרמטכ"ל סירב לאשר את הפשיטה "מהשרוול", וביקש שיציגו לו את התוכנית.¹⁰⁷ התוכנית הוצגה בפניו בשעה 17:00, יחד עם תוכניות נוספות, בין השאר צוין כי אם הכוח יוכל הוא יחבל גם בצינור בנפט באזור. הרמטכ"ל אישר את הפשיטות.¹⁰⁸

הרמטכ"ל מדווח לשר הביטחון על ההתקפה על אוגדה 210

לאחר אישור הפשיטות דיווח הרמטכ"ל לשר הביטחון על התקפת-הנגד על אוגדה 210, וציין בפניו שחטיבה מאוגדה 146 נמצאת בעורף אוגדה 210, והאלוף חופי מקווה שתספיק להגיע לקרב. הוא סיפר שראה, אמנם, דוח מודיעין על מצב חמור בדמשק, אבל נראה לו שבשל ההתקפה מדרום מזרח לא יתאפשר לירות ארטילריה על אל-מזה, שכן כוחות צה"ל עצרו להתארגן לקראת ההתקפה. הרמטכ"ל אמר שהוא "משתגע" לירות "עברי".¹⁰⁹ השר אמר לו להתקשר ישירות לראש הממשלה, ואם היא תסכים – הוא לא יתנגד. לשאלת הרמטכ"ל אם הוא מצדד בירי ה"עברי" השיב השר ש"אינו משתגע". "אם אתה לא בעד – אני לא אציע להם" – הגיב הרמטכ"ל ואמר שכוחות אוגדה 36 טרם הגיעו למקום שממנו ניתן להפגז את דמשק, אולם אפשר להפגז שתיים-שלוש עיירות מדרום לה. השר השיב שהדבר לא ייצור את היעל שהתכוון להשיג בהפגזת דמשק עצמה. כעבור כמה דקות התקשר השר שוב לרמטכ"ל ואמר שהוא מצדד בירי "עברי" לשדה התעופה אל-מזה. "בשמחה גדולה" הגיב הרמטכ"ל, ואמר שלא ניתן לעשות זאת אלא בבוקר, משום

106 היסטוריה/צפון; רשימות ראובן רון. בהקלטות חדר הרמטכ"ל הוקלט חלק מהשיחה. ההקלטה הופסקה באמצע השיחה וחודשה, בקלטת אחרת, רק כעבור ארבע שעות – בשעה 20:45.

107 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

108 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

109 שם; לשכת שהב"ט, שיחה טלפונית עם הרמטכ"ל 13.10.73, 17:00, רשמה רעיה (אלוני).

ש"העברי" אינו ממוקם, והוא יקודם עם שחר לעמדת ירי.¹¹⁰ בשעה 17:20 פנה שלישי של שר הביטחון למזכיר הצבאי של ראש הממשלה ומסר לו על התקפת-הנגד על אוגדה 210 ועל הערכת אלוף הפיקוד שהכוח התוקף הוא חטיבה עיראקית. בשל התקפה זו, הוסיף, אי אפשר יהיה להציב את הארטילריה לירי לשדה התעופה אל-מזה, ולכן ביקש הרמטכ"ל לירות "עברי" לתוך דמשק. שר הביטחון הסכים לירות על שדה התעופה וניתן יהיה לעשות זאת רק בבוקר. תא"ל ליאור השיב ששר הביטחון היה "כרגע" אצל ראש הממשלה, והם הסכימו לאשר זאת אם הרמטכ"ל בטוח שהטיל לא ייפול בתוך העיר.¹¹¹ בשעה 17:30 הודיע שלישי שר הביטחון לשליש הרמטכ"ל על האישור והתנאי לו.¹¹² ומיד לאחר מכן, בשעה 17:31, אישר הרמטכ"ל לאלוף פיקוד הצפון "לירות 'עברי' לכיוון דמשק, אך לא לתוך העיר".¹¹³

סגן הרמטכ"ל מתאם תגבור פיקוד הדרום לאבטחת מתקנים

באותו זמן עסק סגן הרמטכ"ל באבטחת מתקנים בפיקוד הדרום מפני פשיטות האויב ובהכנות לצליחת כוחות צה"ל לאחר שבירת המתקפה המצרית. בשעה 16:45 הנחה את הקשנ"ר לרכו את מאמצי החיל לחזית התעלה, ולהעביר לשם אמצעי גישור. בשעה 17:00 תיאם עם מפקד חיל האוויר את פעולות החיל ללילה הקרוב וליום המחרת ואת אבטחת מתקני חיל האוויר: בח"א 3, יב"א 511 שליד רפידים וסוללות ה"הוק" בבלוזה, טסה, גידי ואבו-רודס.¹¹⁴ בשעה 17:28 הודיע לאלוף פיקוד הדרום את שסוכם עם מפקד חיל האוויר לגבי אבטחת מתקני החיל.¹¹⁵ בשעה 17:30 עדכן סגן הרמטכ"ל את ראש אג"א, ראש אכ"א, אלוף (מיל') עמוס חורב, רמ"ח המבצעים, ראש אג"ם-תוא"ר, רב-אלוף (מיל') יגאל ידין, אל"ם שלמה מרושי מאמ"ן וראש המחלקה להיסטוריה, בתוכנית המצרית, וציין שעל הקחצ"ר, הנמצא בדרום, לנתח, על סמך תרגיל "בנגזי", את אתרי הנחיתה המשוערים של הצנחנים המצרים, ולפרוס כוחות. הוא הורה לרמ"ח המבצעים לפרסם פקודה בדבר אבטחת סוללות חיל האוויר בפיקוד הדרום ובמרש"ל, ולשלוח דרומה, לאבטחה, את הכוחות הבאים: גדוד נח"ל 908, שלו ארבע-חמש פלוגות, שתי פלוגות נגמ"שים, 200 צנחנים מחטיבה 317 ולהם נשק נ"ט ופלוגה בת חמש-שש טנקים מאילת לשרם א-שייח' – זאת בתנאי שיוכלו להגיע לראס סודר. בכך יגיע כוח הטנקים בראס סודר לכדי גדוד.¹¹⁶

110 שם (שני המקורות).

111 לשכת שהב"ט, שעה 17:20, 12.10.73, רשם שלישי שהב"ט.

112 שם, פתק בכתב.

113 "היסטוריה/צפון"; רשימות ראובן רון.

114 יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל.

115 שם; רשימות רמ"ח היסטוריה.

116 שם; יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל.

ראש הממשלה דוחה את הצעת שר הביטחון שיתפטר

בשעות אחר-הצהריים של אותו יום סיפר ראש לשכתו של שר הביטחון, חיים ישראלי, לשר על ההדים המגיעים באשר להלוך רוח השורר בשכבות שונות בציבור, שלפיו זלזלה ההנהגה המדינית ולא דאגה להכין את המדינה למלחמה. בין היתר, סיפר, טוענים שלפחות חלק מהאשמה נופלת על שכמו של שר הביטחון.

השר השיב שאמנם המטה הכללי והממשלה קיימים, אולם הוא אחראי, פרלמנטרית, לביטחון ולצה"ל, ולולא המצב הנוכחי, שבו עומדת ישראל במלחמה קשה, היה מקום לשקול אם אין עליו להודיע לראש הממשלה שאם היא סבורה שעליו להתפטר, הרי ש"אתו לא יהיו לה בעיות". הוא רואה את עיקר אשמתו בכך שעל אף הערכות המודיעין הוא לא צפה את המלחמה ואת ההתעצמות הערבית, מר ישראלי גרס שדברים אלה היו בגדר אחריותו של המטה הכללי.

כעבור זמן קצר סר שר הביטחון לשיחה אישית עם ראש הממשלה, ובשובו סיפר לחיים ישראלי שהסביר לה שמדינת ישראל נמצאת במלחמה קשה והוא חש עצמו מסוגל לנהלה, אולם אין לשכוח את העבר: הוא סבר ששגה בהערכת עוצמתו של האויב, מערכת הביטחון עשתה כמיטב יכולתה והשקיעה מחצית מתקציב הביטחון "הענקי" בחיל האוויר, והודות לכך חיל זה יכול לשאת על כתפיו את עיקר המעמסה של המלחמה. עם זאת, אם היא סבורה שעליו להסיק מסקנות ולהתפטר, הרי לא יהיו לה אתו בעיות. ראש הממשלה השיבה בלאו החלטי – לא היא ולא אף אחד מהחברים אינו מעלה רעיון כזה בדעתו.¹¹⁷

סיכום תוכנית הפעלתו של חיל האוויר ב־13 באוקטובר

בשעה 20:30, לאחר שישן כשעתיים, התעדכן הרמטכ"ל בחמ"ל של אג"ם-מבצעים, שם נמסר לו שכוחות אויב תוקפים את כוחות פיקוד הצפון מהאגף.¹¹⁸ בשעה 20:45 התכנסו בחדרו סגנו, מפקד חיל האוויר, ראש אמ"ן, האלוף זאבי, רמ"ח המבצעים וראש ה"מוסד". בדיעה המודיעינית המפורטת, שהגיעה לאחר שחזרו אנשי הצבא מהתייעצות אצל ראש הממשלה, צוין, כאמור, שכוחות הצנחנים האמורים לנחות בסיני הועברו לשרות תעופה קדמיים. עתה עמדה על הפרק השאלה כיצד ניתן לשבש את המבצע המתוכנן על-ידי פגיעה מהאוויר בבסיסים שמהם אמורים המסוקים להמריא. תוכנית זו נתקלה בהתנגדותו של ראש אמ"ן. האלוף זעירא טען, שהיא נוגדת את השאיפה המוצהרת של הרמטכ"ל להביא לכך שדיוויזיות השריון יצלחו את תעלת סואץ ויוכו ממזרח לה, שכן שיבוש הנחתת הצנחנים עלול לעכב את צליחת השריון המצרי, ואולי אף להביא להרהור שני אצל הפיקוד העליון במצרים ולביטול המבצע כולו: "אתה הכרזת שאתה שואף לכך שהם ייכנסו עם

¹¹⁷ רישום בכתב-יד בכותרת "ליומן" ובחתימת חיים ישראלי, לפי מקור זה שוחחו חיים ישראלי והשר בשעה 15:30. הדבר לא ייתכן, שכן ההתייעצות המדינית-צבאית נמשכה עד 16:15. נראה שהשיחה בין ראש הממשלה לשר הביטחון הייתה סמוך לשעה 17:30, כאשר תא"ל ליאור השיב לסא"ל בראון ששר הביטחון היה "כרגע" אצל ראש הממשלה. (ראה עמ' 807 לעיל).

¹¹⁸ יומן רל"ש הרמטכ"ל.

השריון ונדפוק אותם. אז כל עוד לא שינית את דעתך, ואני לא יודע אם יש פה מי שהוא בפורום שחושב שאתה לא צודק בגישה הזאת, אנחנו לא צריכים לטרפד את האסטרטגיה שלך" – אמר לרמטכ"ל. זאת ועוד – מבצע זה כרוך באובדן מטוסים, ואינו נראה לו מוצדק. לכן, אף שהוא מודע לכך שאי-פגיעה במסוקים טרם יציאתם תחייב חיילי חי"ר להילחם בצנחנים המצרים, נראה שאין לפגוע בהם.

מפקד חיל האוויר אמר שפגיעה בשדות התעופה שמהם יצאו המסוקים לא תשרת את העליונות האווירית, אבל יש לעשותה בשל ההשפעה המוראלית שתהיה לה. הרמטכ"ל התלבט בבעיה: הוא הסכים עם ראש אמ"ן שאם ידחו המצרים את הצליחה או יבטלוה כתוצאה מהפגיעה במסוקים, יצא שכרה של הפעולה בהפסדה, וכן הסכים שקיימת המגבלה של אובדן מטוסים. הוא גם הניח שכתוצאה מתקיפת חיל האוויר לא יושמד אלא חלק מהכוח המצרי. הפעולה מוצדקת, אמר, אם תביא לכך שהמצרים ינחיתו כוחות קטנים במספר משהתכוונו, ועם זאת לא ידחו את צליחת דיוויזיות השריון או יבטלוה.¹¹⁹ בעודו מתלבט בשאלה זו נקרא לשיחה שאותה ביקש לנהל עם פיקוד הצפון.¹²⁰ לבסוף החליט להימנע מלתקוף את המסוקים.¹²¹

לפני אותה שיחה, ותוך כדי התלבטות בדבר תקיפת המסוקים המצריים, סוכמו עם מפקד חיל האוויר יתר המשימות של החיל ל-13 באוקטובר: הוא יפעל נגד חיל האוויר הסורי, לבל יפריע לפעילות פיקוד הצפון, ימשיך לסייע לכוחות היבשה בפיקוד הצפון, ייתן סיוע מינימלי הכרחי לפיקוד הדרום, ימשיך לאמנע כל תנועה של כוח מצרי מסואץ דרומה וינקה את אזור פורט סעיד מטילי קרקע-אוויר.

לגבי פורט סעיד העיר סגן הרמטכ"ל שהגיע לאמ"ן ידיעה שהגיעו לשם רוסים, המודדים עמדות לטילי קרקע-קרקע "סקאד". בבדיקת טווחים התברר שטילי ה"סקאד" יכולים להגיע משם עד לבתי הזיקוק במפרץ חיפה. לפיכך תמך האלוף טל בכך שחיל האוויר יפעל באזור פורט סעיד באופן רצוף.¹²²

דיון בתוכנית המגננה נגד הצנחנים המצרים

לאחר שסיכם את תוכנית הפעלת חיל האוויר, ביקש הרמטכ"ל לקבל את תוכניות הפיקודים ליום המחרת. לשם כך ביקש לשוחח עם אלוף פיקוד הצפון, וביקש ממטהו לעדכנו בתגבורות שהקצה המטכ"ל לפיקוד הדרום ללחימה בצנחנים ובתוכנית הפיקוד ללחימה זו. רמ"ח המבצעים סיפר לו על הקצאת גדוד נח"ל 908, גדוד הסיור של חטיבת צנחנים 317, ולו כ-200 איש מצוידים בתול"רים רבים, נשק מסייע וג'יפי סיור ושתי פלוגות נגמ"שי ברדלס לפיקוד הדרום. פלוגות הברדלס אמורות להגיע לשם לפנות בוקר, גדוד הסיור

119 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

120 פירוט השיחה ראה עמ' 810-811 להלן.

121 זאת סיפר בקד"ם בבוקר המחרת, ראה עמ' 822 להלן.

122 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

מוטס ויגיע לשם במהלך הלילה וגדוד הנח"ל נוסע באוטובוסים ויגיע עד חצות. האלוף טל סיפר על התיאומים שערך עם מפקד חיל האוויר ואלוף פיקוד הדרום לגבי אבטחת מתקני חיל האוויר ושליחת טנקים מאילת לראס סודר. תא"ל שטרן ציין, שהוא ביקש לקבל מהפיקוד תוכנית לגבי הפעלת חטיבת צנחנים 247, שרוכזה בדרום לכיבוש פורט סעיד. מאחר שתוכנית זו אינה עומדת עתה על הפרק, ביקש לשלבה במגננה, והרמטכ"ל אישר לעשות זאת והורה להעבירה כבר במהלך הלילה לרפידים ואום חשיבה.

ראש אמ"ן הציע לתחקר טייסי מסוקים שבויים לגבי המסלולים שהיו טסים בהם אילו הצטרכו לנחות בנקודות שבהן אמורים לנחות המסוקים המצויים, ולשאול זאת גם טייסי מסוקים של צה"ל, וסגן הרמטכ"ל העיר שהוא הטיל על מה"ד לבדוק מה הם האתרים המשווערים בהתבסס על תרגיל "בנגזי".

רמ"ח המבצעים הסב את תשומת לבו של הרמטכ"ל לכך שהתגלה ריכוז גדול של מסוקים בשדה התעופה תבוכ שבסעודיה וציין שיש הערכה שינסו לנתק את כביש שרם א-שייח'–אילת. הרמטכ"ל פסק שלא להקצות כל כוחות למניעת פעולה זו, כדי שלא לפזר מאמצים. הידיעה מדברת על מערב סיני, אמר, לפיכך ירוכו מאמץ האבטחה שם. "אפילו אם יהיה לנו קומנדרו [בכביש] שרם–אילת – אחר כך יש לנו שבת – ננקה". עוד סיפר תא"ל שטרן ש-4,000 טילי ה"לאו" הגיעו וחולקו לפיקודים – לפיקוד הדרום ניתנו 1,400 ולמרש"ל 500. היתר נשלחו לפיקוד הצפון ולפיקוד המרכז.¹²³

סגן אלוף פיקוד הצפון מעדכן את הרמטכ"ל

כאמור, ביקש הרמטכ"ל לקשרו עם אלוף פיקוד הצפון, כדי להתעדכן במצב בפיקוד ובתוכניותיו לפעילות ביום המחרת. בשעה 21:20 קישרוהו עם תא"ל יקותיאל אדם, ששימש סגנו של אלוף פיקוד הצפון. תא"ל אדם סיפר שכוחות אויב מתקדמים לכיוון צומת "ציריך"–"קרלוס" (אל-מל). זהות כוחות האויב אינה ידועה ולא סוג הטנקים שלהם. יש כמה הערכות לגבי זהותם ולהערכתו שלו "אלה ברחנים ועשינו מהומה מיותרת". אוגדה 210 נמצאת בצומת "ציריך"–"ציקן" (כפר נסג') ולא התקדמה מעבר לכך בציר "ציקן"; חטיבה 205 מאוגדה 146, שנשלחה לתגבור אוגדה 210, נמצאת על ציר "רכיד" בקטע שבין צומת "ציריך"–"רביבים" (ג'בא) לצומת "יאיר"–"אמריקה". אשר לאוגדה 36: שני צוותים קטנים מחטיבה 7 הוצבו בצמתים "ציריך"–"אמריקה" (חן-ארנבה) ו"אמריקה"–"יאיר" ושאר החטיבה נמצאת על ציר "מסגד" לכל אורכו, כאשר אין שינוי בהיערכות באזור מזרעת בית-ג'ן.

הרמטכ"ל התעניין מה עלה בגורל ההתקפה על המתחם על ציר "אמריקה", ונראה שנענה שכוחות צה"ל חולצו ולא הצליחו להבקיע את המתחם. הרמטכ"ל התעניין גם אם ניתן להתקדם מצפון למזרעת בית-ג'ן – לעבר "צין" 58–60 שלפני חינה, תוך שהוא מעיר שיש חסימה אחת של כוחות אויב בדרך. תא"ל אדם ענה שזו אכן תוכנית הפיקוד

ולדעתו יש להגיע עד חינה. הרמטכ"ל הציע לשלוח בלילה גרוד של "גולני" שיתגבר על כוח האויב, במגמה לאפשר לשריון האוגדה להתקדם ביום. תא"ל אדם ענה שחטיבת "גולני" עוסקת באבטחת צירי האוגדה מאחור, אבל רעיונו של הרמטכ"ל ייבדק. הוא העלה אפשרות לשלוח כוח רגלי שיגיע לעורף הכוח החוסם דרך "פלד" 48 שממזרח לבית-ג'ן ל"רזי" 48 (דרבל) ולחינה.

תא"ל אדם הביע דעתו שיש להחזיק ב"כיס" שכבש צה"ל תוך הרחבתו לעבר כנכר, ולתקן את מרב הכלים הפגועים. הרמטכ"ל היה מסויג לגבי הרחבת הגזרה לעבר כנכר – שכן תהיה זו פריסה רחבה, שאינה הכרחית, ויקשה לאחוז בקו הגנה כה רחב. לפיכך, עדיף להתקדם בציר "קיראון" ולכבוש את סעסע ולשפר בכך את קו ההגנה. בכל מקרה תלויה ההתקדמות לעבר כנכר בהתפתחויות באזור "ציריך" – "קרלוס". הוא סיכם שבדיווח ראשונה על הפיקוד להשתלט על חינה וסעסע ולפתוח את ציר "אמריקה" עד סעסע ו"אז אתה יכול לשחרר את עצמך מ'ציקן' ומ'ציריך' – 'יאיר'... ואתה מוריד לך חתיכה גדולה של הפריסה באגף ימין". בבוקר המחרת יעמוד לרשות הפיקוד סיוע אווירי ועליו לנצלו לפגיעה בכוח השריון שבאגף הדרומי-מזרחי ולכתישת מערכי האויב בציר "אמריקה" וב"צין 56" ו"אם אתה מצליח להיערך מחר בחינה וסעסע – זה יופי".

עוד התעניין הרמטכ"ל בנעשה בגזרת אוגדה 146. נוכח העובדה שלא נוצרו תנאים להתקדמותה, הציע לשקול להעביר כוחות ממנה לאוגדה 36, כדי לעבות את המאמץ לכיבוש סעסע וחינה. תא"ל אדם סיפר שהפיקוד משפר את המכשולים ברמת-הגולן וזורע 7,000–8,000 מוקשים שם. הרמטכ"ל הביע שביעות רצונו מכך, שאל אם טילי ה"טאו" הגיעו לפיקוד, ונענה בשלילה.¹²⁴

ידיעות על נחיתת מסוקים מצריים בסיני

לאחר השיחה עם תא"ל אדם שוחח הרמטכ"ל, בשעה 22:00, עם עוזר שר הביטחון, רב-אלוף (מיל') צבי צור, על קצב הגעתו של הציוד מארצות-הברית. בשעה 22:10 נודע לו על נחיתות של מסוקים מצריים באזורים שונים בסיני. ידיעות אלה יצרו הרגשה שהמתקפה המצרית מתחילה. בשעה 22:40 שוחח הרמטכ"ל עם רב-אלוף (מיל') בר-לב, ששב לחפ"ק פיקוד הדרום, ודיווח לו על נחיתות המסוקים. מפקד חזית הדרום אמר שאינו בטוח שאכן זו המתקפה, והרמטכ"ל ביקשו שאם וכאשר תתגבש בדרום התוכנה שאכן זו ההתקפה המיוחלת, יודיע על כך למטכ"ל. "הכול מצפים לקרב הגדול שיביא את ההכרעה והמפנה" כתב ראש לשכת הרמטכ"ל ביומנו.¹²⁵

124 שם; "היסטוריה-צפון".

125 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

פגישת שר הביטחון עם מטה פיקוד הדרום

בעוד המטה הכללי מתווה את תוכנית הפעולה ליום המחרת, נסע שר הביטחון לפיקוד הדרום במגמה להתרשם מהמצב בפיקוד ומהלך הרוחות של המפקדים ודעותיהם בשאלה אם לצלוח את תעלת סואץ ומתי.

בשעה 21:00 הגיע השר לחפ"ק הפיקוד ונועד עם אנשי המטה. כרקע הציג להם את העמדה שהציג בדיונים במטכ"ל ובהתייעצות הצבאית-מדינית, שלפיה אם יחליטו שהצליחה היא הדרך הטובה ביותר מבחינה צבאית, תאשר ההנהגה המדינית להוציאה לפועל, אולם אם השיקול יהיה שהצליחה תסייע להפסקת אש – היא לא תאושר. עמדה זו, אמר, לא השתנתה גם בעקבות הידיעה שהתקבלה על כוונת המצרים להנחית כוחות במעברים: כל שיחליטו, בתנאי שהשיקול לכך יהיה צבאי – יאושר בממשלה:

פה ישנה קבוצת אנשים נועזת, הטובה שיותר שישנה לצה"ל ולעם ישראל, ובהחלט אני סבור שצריך לומר לכם, עם כל האחריות ש[אם] תגיעו למסקנה שצריך לעשות צליחה – נביא לממשלה ונאשר; באם תאמרו שכדאי לדחות [את הצליחה] בגלל הידיעות [נאשר לדחותה], או שתאמרו לעשות [אותה] ללא התחשבות בתוכנית שלהם, אבל בתנאי שזה שיקול צבאי – בלבד – נביא לממשלה ונאשר.

שר הביטחון ציין שהוא מאמין במהימנות הידיעה. ייתכן שהרקע לכוונה המצרית הוא מצבה החמור של סוריה, שייתכן שזוועקת שמצרים תעשה דבר מה כדי לאלץ את ישראל להקטין את לחצה. שכן כוחות פיקוד הצפון מתקדמים לעבר דמשק, והוא מקווה שיינתן בקרוב להפגז את פרבריה, בתקווה שהדבר יביא את הסורים לבקש הפסקת אש. על פיקוד הדרום לערוך כוחותיו כדי לקבל את פני המתקפה, ייתכן שזו הדרך הטובה ביותר כדי להכות במצרים, אך, כאמור, אם הפיקוד יחליט שעדיף, משיקולים מבצעיים, לצלוח – "אני בטוח שהממשלה לא תאמר לא". לא כן אם ירצו לעשותה כדי לאלץ את מצרים להסכים להפסקת אש. לפי הנחתו "קרוב לוודאי שהם לא יבקשו, והמלחמה תימשך במצב האופרטיבי שיווצר".

סגנו של אלוף הפיקוד, אל"ם אורי בן-ארי, השיב שההחלטה שהתקבלה בפיקוד, שיש לצלוח, אינה קשורה לשום שיקול מדיני. השיקול היה צבאי: צה"ל אינו בנוי ללחימה במצב שנוצר, כאשר למצרים מאחז בעומק עשרה ק"מ מהתעלה; אין לצה"ל די חיילים, אמצעי נ"ט וטנקים. התפיסה המבצעית שלו מושתתת, בראש ובראשונה, על העדיפות האווירית, לכן יש לצלוח וכך ללחום את המלחמה שלה צה"ל בנוי. זאת ועוד – הצליחה תוכל לסייע גם לחיל האוויר, שכן כוחות הקרקע יוכלו לחסל את טילי הקרקע-אוויר ולהקנות לו חופש פעולה.

אשר לתוכנית הפעולה נגד הדיוויזיות המצריות שיצלחו, טען אל"ם בן-ארי כי אם יוטל על הפיקוד לכוללם בלי להפסיד שטח, הוא לא יוכל לבצע זאת. התנאי להצלחת המבצע ולהשמדת הצולחים הוא שהפיקוד לא יוגבל ויוכל, במידת הצורך, לוותר גם על ציוד ומחנות – "אז ננצח במלחמה".

שר הביטחון הסכים עמו. לדעתו אין שום קדושה בטסה, רפידים או כל מקום אחר. "באם תאמרו שעל מנת לנצח צריך להפסיד את רפידים – זה לא טאבו". אם אכן יאמר

הפיקוד שהפסד השטח מקנה יכולת תמרון שתביא לניצחון – "אמליץ בממשלה שהמדבר שלכם ותעשו מלחמה איך שאתם חושבים, ואפילו באם תאמרו שתפסידו הרכה טנקים". לנוכח דברים אלה סיכם בן-ארי את דעתו: "בתנאי כזה אז אני בעד המלחמה בשטח שלנו".

אלוף הפיקוד חלק עליו. הוא טען שהשגיאה העיקרית הייתה ההחלטה שלא לצלוח בשלב מוקדם יותר, שכן בעקבות הצליחה יוכל צה"ל לבטא את יתרונו – בקרב שריון בשריון, בעוד במצב הנוכחי סובלים כוחות צה"ל אבדות משום שכוחות החי"ר של האויב יעילים יותר בקרבות נגד שריון מאשר שריון האויב. כאשר כוחות צה"ל יהיו מעבר לתעלת סואץ שוב לא יעבירו המצרים את דיוויזיות השריון, ולא יהיה כלל צורך לפנות מחנות ומתקנים. ייתכן שבמהלך הצליחה ייפגעו כ-100 טנקים של צה"ל, אבל לאחר שכוחות צה"ל יהיו מעבר לתעלת סואץ "נוכל להיכנס בלי בעיות; תרצה – ניסע לקהיר, תרצה – לסואץ, ונחסל את כל הצבא המצרי כולו". "זו דעתי" – סיכם – "ואין לי שום עניין של הפסקת אש". הוא ציין שכבר יומיים לפני כן – ב-10 באוקטובר – נוצרו תנאים לצליחה והפיקוד החליט שיש לצלוח בליל 13-14 באוקטובר. אם אכן לא יהיה שינוי בנתונים בבוקר 13 באוקטובר, סיכם, יש לדעתו לצלוח בליל 13-14 באוקטובר "ובאם לא – זו שגיאה".

בשלב זה הגיע גם מפקד חזית הדרום, ושר הביטחון חזר בפניו על עיקרי הדברים שהשמיע בתחילת הפגישה. בין השאר ציין עוד שנראה לו שפיקוד הדרום לא יקבל כל תגבורות מהצפון, שכן באותו היום נכנסה חטיבה ממוכנת עיראקית למערכה "ולעולם הערבי יש מספיק [כוח אדם] והפעם הם נעולים על חיסול מדינת ישראל". הוא הוסיף שהוא בא לפיקוד כדי להבהיר למפקדים שהשיקול הצבאי שלהם הוא שיכריע כיצד לפעול, שכן "לא לי ולא לדוד יש שיקול אחר טוב".

רב-אלוף בר-לב אמר שרעיון הצליחה קיבל תנופה נוספת לאחר שבליילה האחרון נאמר לו שעלולה להיות מוטלת בקרוב הפסקת אש. הפיקוד חש שאפשר להסכים להפסקת אש במצב הקיים רק אם לא ניתן לשפר את המצב. לפיכך החל בדיון מזורז כיצד ניתן לשפר את המצב בתוך זמן קצר. נוסף על הנתון בדבר הפסקת אש הצפויה בקרוב, עמדו בפני הפיקוד נתונים שעתה מתברר שהיו שגויים – הרושם היה שהמצב ברמת-הגולן טוב מכפי שהוא לאמיתו של דבר ושחיל האוויר יעמוד כולו לרשות פיקוד הדרום. על בסיס נתונים אלה בדק הפיקוד אילו מהלכים יש לעשות כדי להוציא את המצרים משיווי משקל צבאי, ואולי גם מדיני, והגיע למסקנה שיש לצלוח את התעלה. לולא הגיעה הידיעה הוא היה ממשיך לתמוך בצליחה, בתקווה שהפסקת האש לא תתקבל בטרם יספיקו לבצעה. אשר לעמדת השר שאם יש צורך ניתן לפנות כל מקום, העיר רב-אלוף בר-לב ש"יש מקומות שאנחנו לא יכולים להרשות לעצמנו שהם יתיישבו בהם" – ויתור על מקומות כגון טסה ואום חשיבה יפגע קשות בכושר השליטה של הפיקוד. על כך השיב השר: "לא אמרתי שלא תתחשבו בזה, אלא שתביאו הכול בחשבון ולא תקבלו חובות וכלום".

מפקד חזית הדרום אמר שאלוף הפיקוד הוא שיוזם ב-11 לחודש את רעיון הצליחה. השר העיר שתמה מדוע טען הרמטכ"ל שהתאריך הקובע הוא 13 באוקטובר ונענה "שזה

התאריך שחיל האוויר יגיע לסוף". בתגובה לכך הציג האלוף (מיל) מרדכי הוד, שנלווה כזכור לרב-אלוף בר-לב לדיון בחדר הרמטכ"ל, "שלא להתייחס ל-13 לחודש ולקו האדום כנתון". מפקד חזית הדרום סיפר שכתוצאה מההנחה בדבר 13 בחודש כתאריך יעד, לחץ עליו הרמטכ"ל לכבוש ב-12 באוקטובר את פורט סעיד.

במהלך הפגישה נודע ששני מסוקים נחתו בשטחה של אוגדה 162, "ואני לא רוצה להוציא מזה מסקנה" – הוסיף אל"ם בן-ארי. שר הביטחון סיכם את הפגישה ואמר לפיקוד להתכונן בהתאם לתרחיש הנצפה בידיעה. ייתכן, אמר, שהמלחמה תימשך עוד זמן רב – או אז יתחיל להגיע ציוד מארצות-הברית. בכל מקרה ההחלטה אם לצלוח ומתי נתונה בידי הפיקוד. "באם תחשבו שצריך לעשות זאת, אז אני בטוח שהממשלה תאשר זאת".

עם סיום הביקור בחפ"ק הפיקוד התכוון שר הביטחון לבקר גם באוגדה 143. מפקד חזית הדרום העיר שהאלוף שרון "מאה אחוז יאמר שאפשר לעשות זאת בלי בעיות". "אני נוסע רק כדי לשמוע את דעתו, ובאם הוא יכול לשכנע – שישכנע אתכם" – השיב השר. בסופו של דבר בוטל הביקור במפקדת אוגדה 143, משום שבעקבות הידיעות על פשיטות המסוקים נסגר המרחב האווירי לטיסה, והשר חזר לתל-אביב.¹²⁶

המגעים עם ארצות-הברית בערב 12 באוקטובר באשר להפסקת האש ולרכש

שר הביטחון הביע, כאמור, תקווה, שהציוד המבוקש מארצות-הברית אכן יגיע ארצה. בשעה 16:40 דיווח השגריר דיניץ שבכוונת ארצות-הברית לשלוח כ-15-20 מטוסי תובלה מדי יום, החל משעות אחר-הצהריים של 12 באוקטובר, עד שכל הציוד יובא ארצה.¹²⁷ אשר למטוסים ולטנקים – בתחום זה לא חל כל שינוי, והשגריר דיניץ ניסח שדר, בשם ראש הממשלה, שבכוונתו למסור לנשיא ארצות-הברית, כאשר יגיע למסקנה שהדבר הכרחי, וביקש אישור לנוסח וייפוי כוח למוסרו.¹²⁸

השגריר דיווח גם שמסר לקיסינג'ר על הכוונה לפגוע בארטילריה בשדה התעופה אל-מזה ובפרברי דמשק, אך לא בדמשק עצמה. הוא מסר לו זאת בטרם יצא קיסינג'ר למסיבת עיתונאים ושר החוץ האמריקני הגיב: "בסדר גמור, כאשר תגיעו לפרברי דמשק תוכלו להשתמש בתחבורה הציבורית".¹²⁹ באותה מסיבת עיתונאים ציין קיסינג'ר את דבר הרכבת האווירית הסובייטית, אך נמנע מלגנותה בצורה חריפה.¹³⁰ השגריר דיניץ ביקש, לאור בקשת קיסינג'ר, שהתגובות לכך בארץ לא תהיינה קיצוניות, שכן "המטרה העליונה שלפנינו היא רכש".¹³¹

126 רשימות שליש שהב"ט, פגישה עם מטה פיקוד הדרום בחפ"ק, 12.10.73, שעה 21:00.

127 מדיניץ לגזית, 121640 [121040] באוקטובר 1973.

128 מדיניץ לגזית, 121645 [121045] אוקטובר 1973; נוסח המברק – 121800 באוקטובר 1973.

129 מדיניץ לגזית, 121720 [121120] באוקטובר 1973.

130 פירוט דבריו במסיבת העיתונאים ראה: ישי קורדובה, מדיניות ארצות-הברית במלחמת יום הכיפורים, מערכות, 1987, עמ' 68-69.

131 מדיניץ לגזית, 121645 [121045] באוקטובר 1973.

באותן שעות הגיע לדיניץ גם השדר שבו התבקש למסור לקיסניג'ר שאין לישראל התנגדות להפעלת התרחיש בהתאם ללוח הזמנים שנקב, ללא השהיה נוספת.¹³² מברק זה התמיה את דיניץ וגם את קיסניג'ר, שכן עמד בניגוד מוחלט למדיניות שנקטה ממשלת ישראל עד אותה עת – השהיית הדיון בנושא הפסקת אש, שמצאה ביטוי רק כמה שעות לפני כן, במברק שהבהיר לדיניץ שבקשר ללוח הזמנים של קיסניג'ר – כל השהיה רצויה. בטרם יעביר את תוכן המברק לתעודתו, שאל דיניץ אם הכוונה ללוח הזמנים שלפיו התהליכים באו"ם יחלו במוצאי שבת¹³³ ונענה בחיוב.¹³⁴ לאחר שהובא העניין לידיעתו, חזר שר החוץ האמריקני שלוש פעמים וביקש מדיניץ הבהרות לעניין, והשגריר דיניץ ביקש "בכל לשון של בקשה" להדריכו, הן לגבי המגמה והן לגבי לוח הזמנים הרצוי, למען ידע כיצד עליו לנהוג – אם להחיש או להאט את הפעלת התרחיש.¹³⁵

במרוצת הערב התבקש דיניץ למסור לקיסניג'ר על הידיעה שלפיה מומחים סובייטים מסיירים בעמדות לירי טילי סקאד באזור פורט סעיד, דמיאט ואסמאעיליה, ועל ההערכה שהרוסים הם העלולים להפעילם נגד מטרות בישראל, משום שלמצרים אין עדיין צוותים להפעלת צוותי סקאד, ולבקשו לשוחח בעניין זה עם השגריר הסובייטי בווינגטון.¹³⁶ זמן קצר לאחר מכן צלצל קיסניג'ר לצייר מרדכי שלו ובפיו ידיעה דרמטית: הוא סיפר לו שלארצות הברית הגיעו ידיעות שלפיהן מגייסים הסובייטים שלוש דיוויזיות מוטסות. בעקבות ידיעות אלה שוחח קיסניג'ר עם השגריר הסובייטי, דובריניץ, והזהירו שארצות הברית לא תסבול כל התערבות סובייטית, ואם אכן יתערבו הסובייטים היא תנקוט צעדים דרסטיים. בתגובה לכך הזהיר דובריניץ מפני כיבוש דמשק על-ידי ישראל. קיסניג'ר הביע נכונותו להעביר לדובריניץ הודעה מישראל, אם רצונה בכך.¹³⁷

התייעצות מדינית-צבאית: הפסקת אש, עיתוי הצליחה, הסברה

מידע זה הוסיף עוד נדבך להערכת המצב. כאשר מידע זה ברשותה, וכאשר שר הביטחון יודע מכלי ראשון את הלוח הרוחות בדרום, בעקבות ביקורו שם, כינסה ראש הממשלה, בשעה 23:45, את "המטבח": השרים אלון, גלילי ודיין והרמטכ"ל, להתייעצות. נוסף עליהם נכחו בפגישה היועצים והמזכירים: מרדכי גזית, אלי מזרחי, תא"ל ישראל ליאור, סא"ל אריה בראון וסא"ל אבנר שלו.¹³⁸

נראה שבתחילת הישיבה נמסרה לנוכחים הידיעה בדבר גיוס שלוש הדיוויזיות הסובייטיות. שר הביטחון הזכיר, שכמה ימים לפני כן נודע שהרוסים סגרו את המרחב

132 ראה עמ' 798 לעיל.

133 מדיניץ לגזית, 122030 [121430] באוקטובר 1973.

134 מגזית לדיניץ, 122400 באוקטובר 1973.

135 מדיניץ לגזית, 122120 [121520] באוקטובר 1973, 122230 [121630] באוקטובר 1973.

136 מדיניץ לגזית, 121930 באוקטובר 1973.

137 משלו לגזית, 122120 [121520] באוקטובר 1973.

138 רשימות שליש שהב"ט בכותרת "ראה"מ – 12.10.73 – 23:45.

האוורירי של גרמניה המזרחית לטיסות, כפי שעשו ערב הפלישה לצ'כוסלובקיה.¹³⁹ מנכ"ל משרד ראש הממשלה הקריא הודעה של סוכנות הידיעות הסובייטית טאס"ס, שבה הוזהרה ישראל שברית-המועצות לא תוכל להתייחס באדישות לפעולות שלה הגורמות לנפגעים סובייטים בסוריה ובמצרים, ואם יימשכו יוביל הדבר לתוצאות חמורות לישראל.¹⁴⁰ הרמטכ"ל אמר שנראה שהספינה נפגעה מקרב סטי"לים בלטיקה. בתגובה להערת שר הביטחון, שסיכם שלא להפציץ את לטיקה אם יתברר שיש שם רוסים, הבהיר הרמטכ"ל של לטיקה לא הופצה ושהספינה נפגעה מקרב בין סטי"לים של צה"ל לסטי"לים סוריים בקרבתה.¹⁴¹

ראש הממשלה דיווחה על כך שבמסיבת העיתונאים אמר קיסינג'ר שלעת עתה הרוסים אינם עושים דברים חמורים מאוד חוץ מאספקת נשק, ואם יגיעו לידי מעשים תהיה התגובה חריפה. שר הביטחון ביקש לנצל את המידע על גיוס הכוחות הסובייטיים, דאגתם של האמריקנים מכך ואזהרתו של דוברינין מפני כיבוש דמשק על-ידי ישראל, ולשאול את שר החוץ האמריקני אם יהיה מוכן לתווך, עם הרוסים, בהשגת הפסקת אש [בחזית הסורית]. ראש הממשלה הגיבה שאכן ישראל ביקשה לברוק אם סוריה תהיה מוכנה להפסקת אש בקווי ההיערכות הנוכחיים.¹⁴² שר הביטחון טען שהסורים לא יסכימו להפסקת אש כאשר כוחות צה"ל מצויים בעומק שטחה של סוריה. אשר לישראל – היא הגיעה בחזית הסורית להישג המרבי ואין לה מה להפסיד מהפסקת אש תוך הקפאת המצב. לכן "אין לי ספק שאנחנו מוכנים לסטנד סטיל בכל מקום או בסוריה בלבד". לפיכך יש לענות לקיסינג'ר באופן שיביא להפסקת אש שבתהליך השגתה תהיינה מעורבות שתי מעצמות-העל, לומר לו שישראל חוששת מאוד ממגע עם חיילים רוסים ולייעץ לו לפנות לדוברינין ולנסות להביא להפסקת אש בקווי ההיערכות הנוכחיים והתחייבות שהרוסים לא יתערבו בלחימה תמורת התחייבות של ארצות-הברית שצה"ל לא יכבוש את דמשק.

הרמטכ"ל העיר שניתן להגביר גם את הלחץ הצבאי על סוריה, על-ידי הגברת פעילות חיל האוויר ופגיעות בתגבורת העיראקית, במגמה להוסיף משקל לשיחות בין מעצמות-העל כדי להביא את סוריה להפסיק את המלחמה.

סגן ראש הממשלה, יגאל אלון, תמך בהצעת שר הביטחון, שאותה פירש: אם אפשר להשיג הפסקת אש בשתי החזיתות – מה טוב; אם לא – אז הפסקת אש רק בסוריה וקיסינג'ר יוכל להתחייב לדוברינין שישראל לא תכבוש את דמשק.

ראש הממשלה התעניינה בנעשה בחזית הדרום, בציינה ששמעה על נחיתות המסוקים המצריים. שר הביטחון, שחזר מהדרום, אמר שיייתכן שהנחתת המסוקים הנה הכנה למבצעים המתוכננים ל-13-14 באוקטובר. הוא סיפר על הדברים שאמר למטה הפיקוד ועל הלוח הרוחות שם, ועל כך שהתרשם שכל המפקדים, לבד מהאלוף שרון, מעדיפים להמתין

139 ידיעה זו הגיעה בצהרי 11 באוקטובר, ראה עמ' 709 לעיל.

140 נוסח האזהרה הובא במסמך אמ"ן/מחקר.

141 ראה עמ' 748 לעיל.

142 במברקים שנשלחו לשגרירות בארצות-הברית וממנה, לא נמצא כל רמז לבדיקת האפשרות של הפסקת אש בקווי ההיערכות הנוכחיים עם סוריה בלבד.

ולא לצלוח לפני המתקפה המצרית, עם זאת כולם נחושים בדעתם שיש לצלוח. הרמטכ"ל הגיב ואמר שהוא מוכן להמתין ולא לצלוח גם יומיים-שלושה, שכן מהנתונים שהציג מפקד חזית הדרום מתברר שצליחה על גשר אחד הנה "הימור בלתי רגיל". לפיכך אפשר להמתין יומיים-שלושה עד שגשר נוסף יגיע לאזור. הוא ציין שביקש מעוזר שר הביטחון להזמין מארצות-הברית עוד שישה גשרים.

שר הביטחון סיפר, בין היתר, שאמר למפקדים בדרום שאם יחליטו שיש לצלוח, מטעמים צבאיים, אפילו לפני המתקפה המצרית, הוא יתמוך בכך ויביא את ההצעה לממשלה, שלבטח תאשר זאת. בתגובה לכך אמר השר אלון שיש לו ספקות לגבי עצם תוכנית הצליחה. על כך ענה שר הביטחון: "אני מציע שתבדקו את זה. אתה רוצה? – תיכנס לזה. דרו צריך לעשות הכנות". הרמטכ"ל השיב שהוא אכן מתכוון, כדי שתהיה בידו אופציה לצלוח כשיוחלט לעשות זאת.

שר הביטחון העלה גם את עניין ההסברה. הוא הביע אי שביעות רצונו ממנה. בציבור רווחת הדעה שבהודעות הרשמיות לא נאמרת האמת. נראה לו שהוא אישית אינו בנוי לזה וכך גם הרמטכ"ל ומשרד הביטחון, לכן הציע להפקיד את ההסברה בידי משרד ראש הממשלה ולהעמיד בראש מערכת ההסברה את האלוף (מיל') יריב, שגם דובר צה"ל יהיה כפוף לו. הרמטכ"ל העיר שהתכוון לשוחח עם שר הביטחון בעניין מינוי האלוף יריב לתפקיד אחר – לחיזוק אגף המודיעין. עניין נוסף שהעלה היה גיוס מתנדבים יהודים. חיל האוויר אמנם אינו מעוניין בטייסים דוברי אנגלית, ציין, אולם מאידך גיסא הכשרת טייס אורכת שנה, לפיכך יש לבדוק אילו מתנדבים צריך וניתן לגייס.

סגן ראש הממשלה תמך בשתי ההצעות של שר הביטחון, וראש הממשלה סמכה ידיה עליהן, בתנאי שהאלוף יריב אכן יהיה אחראי להסברה.

התוויית תוכנית הפעולה בצפון

הרמטכ"ל חזר לחדרו ועדכן את האלופים זאבי ויריב בידיעות על העמדת הדיוויזיות הסובייטיות ככוננות ובעמדות שנשמעו בדיון באשר לפנייה לארצות-הברית להפסקת אש בקווי ההיערכות הנוכחיים עם סוריה ולצליחה.

רב־אלוף אלעזר ביקש לשוחח עם אלוף פיקוד הצפון, כדי להדגיש בפניו שיש להגיע לסעסע בכל מחיר, וביקש שסגן הרמטכ"ל יבדוק אפשרות לתגבר את פיקוד הצפון בטנקי שרמן מפיקוד המרכז.¹⁴³

בשעה 01:30 נוצר הקשר הטלפוני עם אלוף פיקוד הצפון, ובשיחה ארוכה, בת חמישים דקות (!), התוו הרמטכ"ל ואלוף הפיקוד את מגמות הפעילות בהמשך. האלוף חופי סיפר שאוגדה 210 ערוכה במלבן [למעשה ב־ח] שצלעו האחת היא לאורך ציר "איר" מכפר נסג' עד מעץ, צלעו השנייה היא לאורך ציר "רביד", עד צומת "רביד" – "רביבים" – שם פרוסה חטיבה 205, והצלע השלישית הנה ציר "ציריך" עד צומת "ציריך" – "צלכון",

143 הקלטות בחדר הרמטכ"ל; יומן רל"ש הרמטכ"ל.

שבאזור מסחרה – שם פרוסה חטיבה 9. בתווך מצוי כוח עיראקי, שגודלו אינו ידוע, אולם נראה שזו חטיבה ממוכנת, שהתקדמה בצירים "יאיר" ו"קרלוס" מדרום לצפון. מהאזנה לרשתותיהם של העיראקים מתברר שהם "מבולבלים" מאוד ושמהכוח שנע באגף – בציר "יאיר" – נפגעו כמה טנקים. בכוונתו לחסל בכוקר את הכוח העיראקי "כי אנחנו בפלונטר". בתגובה לכך הורה הרמטכ"ל שכוחות צה"ל יסמנו עצמם בסימני זיהוי לקראת ההתקפה המתוכננת.

אשר לאוגדה 36: במהלך היום לא ניהלה קרבות של ממש, פרט ל"הסתבכות שהייתה בניגוד למה שרצייתי שיהיה" במגנן הנ"ט שעל ציר "אמריקה" – במצר השומר על פתח הלג'ה. בבוקר תקפו הסורים בשריון ומהאוויר, וכתוצאה מכך היו לכוחות צה"ל נפגעים. האוגדה פרוסה לאור ציר "מסגד" ובכלל זה בצמתים "מסגד" – "רוטרי" ו"מסגד" – "קורט". הרמטכ"ל שאל אם ניתן להעביר כוחות מאוגדה 146 לתגבורה של אוגדה 36, ועל כך ענה האלוף חופי שנראה לו שאין להעביר כוחות מאוגדה 146, שכן הוא חושש מהחטיבה העיראקית וכן מאפשרות שכוח ירדני ייכנס לאזור שיח מסכין ויאיים על האגף הדרומי, לפיכך מנסה הפיקוד לארגן מחר כוח של כ-20 טנקי שרמן לתגבור הכוחות.

הרמטכ"ל החל להתוות את תוכנית הפעולה ל-13 באוקטובר: כוחות הפיקוד, בסיוע חיל האוויר, יחסלו את הכוח העיראקי ולאחר מכן ינסו להגיע לסעסע. "אני הייתי רוצה את סעסע" – אמר. לסעסע אפשר להגיע בשתי דרכים: דרך "ציקן" – "קראון", תוך פתיחת הפקק שבפתח הלג'ה, או דרך כנכר. האלוף חופי טען שאין לנסות להתקדם דרך מצר הלג'ה, שכן הוא יכול להיות מלכודת מוות – די שטנק אחד ייפגע, ויתר הכוח לא יוכל להתקדם ויהיה חשוף לאש האויב. התקדמות בדרך זו משמעה "הליכה עם הראש בקיר" וסיכויי ההצלחה שלה אפסיים. ההגעה לסעסע מצפון קשה גם היא, שכן העמק בדרך אליה חרוץ תעלות מים, דבר המאלץ לנוע בצמוד לצלע ההר. זאת ועוד, קשה להציב שם ארטילריה ואי אפשר לצאת למרחב, שכן ממול מוצב מערך סורי כבד. מכאן יוצא שהסיכוי להגיע לטווח תותחים מדמשק הוא בכיבוש כנכר – היא קרובה יותר לדמשק מאשר סעסע והדרך אליה קלה יותר. הרמטכ"ל אמר שהוא מעדיף להתקדם לסעסע, משום שהתקדמות לכנכר מרחיבה מאוד את גזרת הפריסה. האלוף חופי ציין שהכוחות באגף הדרומי נתונים תחת הפגזה ארטילרית כבדה, ותותחי נ"מ בתל חרה יורים, ברצף גבוה, לעבר מטוסי צה"ל, והרמטכ"ל הציע להקדים ולהפעיל ארטילריה לפני שחר למקומות אלה. עוד ציין שכוח אוגדה 210 היה כבר קרוב, בציר "ציקן", לציר "קראון" ו"שמחנו מוקדם מדי – החטיבה העיראקית כאילו צנחה לנו משמים".

לנוכח ספקנותו של אלוף הפיקוד לגבי האפשרות והתועלת שבהתקדמות לכיוון סעסע, וספקות הרמטכ"ל לגבי ההצדקה בהרחבת הגזרה לכנכר, ביקש הרמטכ"ל מהאלוף חופי לברוק אפשרות נוספת להתקדמות צפונה, שעליה שוחח קודם לכן עם תא"ל אדם, פתיחת ה"פקק" בציר "אמריקה" בהתקפת חי"ר בלילה. ובמקביל לכך התקדמות באגף המערבי – לעבר חינה, תוך אפשרות להתקדם בכוח חי"ר מציר "פלד" לציר "רוי" ולהגיע לחינה ממערב, כדי להשיג טווח לירי תותחי 175 מ"מ לדמשק.

הרמטכ"ל השתכנע שאין לנסות לקדם את אוגדה 210 לעבר סעסע, "אולי אתה צודק

שהדרך היחידה היא כנכר" – אמר – "אלא ש[זה] עושה לנו חזית פתוחה מאוד". לפיכך החליט שלא לקדם כלל את האוגדה צפונה ולהטיל עליה לחסל את הכוח העיראקי ולהרחיב את המובלעת דרומה. אם אכן לא תמשיך להתקדם צפונה, יש לעשות הטעויות בציר "ציקן" ואולי גם בציר "ציריך", במגמה לתת לסורים הרגשה שכוחות צה"ל מתקדמים גם באגף המזרחי צפונה. רצוי שאוגדה 210 תתקדם דרומה ככל האפשר – ככל שתדרים תקטן סכנת מתקפה סורית לכיוון רפיד, דבר שיאפשר להעביר כוחות מאוגדה 146 צפונה לאוגדה 36. ייתכן שיתברר שהשטח שמצומת "ציריך" – "רביבים" ועד קו הפסקת האש ריק מאויב, וייתכן גם שציר "צלבו" נקי מאויב ואז יהיה אפשר להתקדם אף דרומה מזה.

הרמטכ"ל סיכם את השיחה הארוכה והנחה את אלוף הפיקוד לנקוט את הפעולות הבאות: לחסל את הכוח העיראקי, להתקדם בגזרת אוגדה 210 דרומה ככל האפשר, לתכנן הפעלת חי"ר בליל המחרת לכיוון סעסע והפקק בציר "אמריקה", בתקווה שאם סעסע תיפול יפנו הסורים את כל ציר "אמריקה" מדרום לה, להחזיר את ה"עברי" לשטח ישראל, לתכנן פשיטות ג'יפים מגזרת אוגדה 146 מזרחה, להטריד בלילה את הכוח העיראקי, לחפש מטרות בטווח המרבי של תותחי 175 מ"מ ולירות לעבר מחנות קטנא. אשר לאוגדה 36 – היא תמשיך להחזיק במזרעת בית-ג'ן בכוח הנחוץ לכך, ויתרת הכוח תוכל להתארגן מאחור ולנוח, תוך אפשרות להחליפה, לאחר שאוגדה 210 תייצב קו בגזרה הדרומית, עם כוחות אוגדה 146, שלא לחמו זה יומיים.¹⁴⁴

לאחר גמר שיחה זו הלך הרמטכ"ל לחמ"ל אג"ם-מבצעים. שם נמסר לו שהמצב בדרום אינו ברור, ואילו בצפון הכוונה לחסל את הכוח העיראקי באמצעות חיל האוויר והשריון. הרמטכ"ל סיפר את שסיכם עם אלוף הפיקוד: אוגדה 36 לא תמשיך להתקדם, שכן לא כדאי "לשבור את הראש" על המערך של תל שמס. הכוונה להתקדם בציר נסג'–כנכר שובשה בשל הגעת הכוח העיראקי, לכן הכוונה להתקדם דרומה ולנקות את השטח עד קו תל חרה מעיראקים ומסורים. תל שמס תיכבש בלילה הבא על-ידי "גולני". אין כוונה לעשות יותר מזאת, שכן הגייסות עייפים. עם זאת לא הושג עדיין טווח לירי תותחי 175 מ"מ לפרכרי דמשק.¹⁴⁵

אמ"ן מעריך שירדן לא תתקוף בגדה המערבית, ומדווח על הכנות במצרים להעביר דיוויזיית שריון מעבר לתעלת סואץ

כזכור, ביקש הרמטכ"ל לבדוק את הסיכויים לכך שירדן תחליט לתקוף בגדה המערבית. הערכה זו תשפיע על ההחלטה אם להפנות טנקים מאילת לכיוון אבו-רודס. בשעה 01:00 הודיע עוזרו למחקר של עוזר ראש אמ"ן למחקר – אל"ם גדעון גרא – לסגן הרמטכ"ל שההערכה היא שהירדנים לא יתקפו בגדה המערבית, לכל היותר יפעילו ארטילריה.

144 שני המקורות וכן "היסטוריה/צפון".

145 רשימות סא"ל אברהם זוהר.

אשר לחטיבה 40: נראה שהיא נעה לדרעא, בכיוון שיח מסכין. אל"ם גרא סיפר עוד שיש אינדיקציות משמעותיות, בהכנות בשטח, שדיוויזיה משוריינת 4 המצרית עומדת לצלוח את תעלת סואץ, ואין כל אינדיקציות לאפשרות הצנחת הצנחנים או הנחתתם. סגן הרמטכ"ל העריך לפיכך שהמצרים יפתחו בבוקר במתקפה והכתיב את מסקנות אמ"ן כתשובות לרמטכ"ל.¹⁴⁶

הרמטכ"ל מתעדכן בתוצאות הקרב עם הכוח העיראקי

הנחיית הרמטכ"ל בדבר השמדת הכוח העיראקי הוצאה לפועל בבוקר 13 באוקטובר. לאחר שישן כמה שעות התעדכן הרמטכ"ל בתוצאות הקרב. בשעה 07:25 הודיע לו אלוף פיקוד הצפון שהכוח, ובו גם טנקי סנטוריון עם תותחי 90 מ"מ, הושמד כמעט כליל – הושמדו כ-100 טנקי אויב. ההערכה היא שהושמדה החטיבה הממוכנת, ואולי גם חלק מחטיבה משוריינת. האלוף חופי הציע לפרסם את הפרטים הללו, כדי להרתיע את ירדן מלהצטרף, וציין שיש בפיקוד ידיעות על כלי אויב הנעים מדרום – לא ידוע היכן בדיוק – על מובילים ואמר שאוגדה 210 מתכוננת לנוע דרומה, כפי שסוכם בלילה עם הרמטכ"ל.¹⁴⁷ רב-אלוף אלעזר הורה לו להשתלט על התלים ולשלוח כוח סיור קטן לכיוון כנכר.¹⁴⁸ הרמטכ"ל התעדכן גם בחמ"ל אג"ם-מבצעים, שם נמסר לו שהושמדו כ-40 טנקים עיראקיים.¹⁴⁹

קד"ם הרמטכ"ל¹⁵⁰

בשעה 07:40 החל בחמ"ל קד"ם, שבו התעדכן הרמטכ"ל בהתפתחויות האחרונות, עדכן את הפורום בידוע לו והתווה את תוכנית הפעולה להמשך. אל"ם גדעון גרא תיאר את ההתפתחויות האחרונות בצבא מצרים. הוא סיפר שבמשך הלילה החלו כוחות שריון לחצות את התעלה מזרחה. "בשעה טובה ומוצלחת" – הגיב הרמטכ"ל. אל"ם גרא ציין שלא ברור אם עוברת חטיבה אחת בלבד או כוח גדול מזה. אין כל ידיעות לגבי הדיוויזיה המשוריינת השנייה – דיוויזיה 21 – אך אמ"ן מניח שאם דיוויזיה 4 צלחה את התעלה, סביר שגם היא צלחה או צולחת. בלילה האחרון התגלו כמה הנחתות של כוחות ממסוקים, אך לא נודע על כל התקפה שלהם. אשר לחיל האוויר – המצרים ממשיכים להקפיד על שמירת כוחו וטייסות התקיפה פועלות במשימות מגננה.

146 רשימות רמ"ח היסטוריה. לא ידוע לנו אם מסקנות אלה הובאו לידיעת הרמטכ"ל כבר בלילה.

147 "היסטוריה/צפון"; רשימות ראובן רון; יומן רל"ש הרמטכ"ל. הדיווח על מאה טנקים נמצא רק ברישום רל"ש הרמטכ"ל.

148 שם.

149 שם. בשעה 05:10 נודע לאג"ם-מבצעים על קרבות שריון בשריון מצפון לתל מסחרה. בהמשך נודע שכוחות צה"ל סוגרים על הכוח העיראקי ובשעה 07:00 נודע, מהאזנה לרשתות, על פגיעות בכארבעים טנקי אויב (יומן דיווח אג"ם-מבצעים).

150 קד"ם הרמטכ"ל, 130740 באוקטובר 1973.

האירוע הבולט בחזית הסורית היה הקרב נגד העיראקים. כזכור, דיווח אלוף הפיקוד לרמטכ"ל שלא ברור אם הכוח העיראקי שלחם כולל חטיבה ממוכנת בלבד או גם חטיבה משורינת, וסיפר שהיו בו טנקי סנטוריון עם תותחי 90 מ"מ. לבקשת הרמטכ"ל הבהיר נציג ענף 5 באמ"ן-מחקר, סא"ל עמוס גלבוע, שלקראת השעה 05:00 קלט אמ"ן שש-שבע רשתות קשר של פלוגות טנקים שנעו מהמקום שבו אוכנה בשעות אחר-הצהריים בתצ"א חטיבה ממוכנת עיראקית. לשאלות הרמטכ"ל ענה סא"ל גלבוע שבחטיבה עיראקית יש 45 טנקים מהסוגים טי-54 וטי-55. המידע בדבר מספר הטנקים וסוגם סתר את הידיעות על הכוח שהושמד, ולפיכך שאל הרמטכ"ל לאילו יחידות יש טנקי סנטוריון. סא"ל גלבוע השיב שככל הידוע לאמ"ן היו לעיראקים טנקים כאלה לפני שנים והם העבירו לירדנים, תוך שהם משאירים ברשותם במחסנים כ-50 טנקי סנטוריון. אמ"ן בודק עתה את העניין, שכן תמוה כיצד התקבצו אותם טנקים לחטיבה. ידוע שהחטיבה המשורינת הנעה לסוריה הייתה בתקופת אימונים, ולפי ניסיון העבר ישנו אי-סדר ביחידות מתאמות, כך שייתכן שצורפו לחטיבה טנקי סנטוריון, שעמם יצאה לדרך ונתקלה בכוחות צה"ל.

לגבי הקרב עצמו ציין סא"ל גלבוע, שמהאזנה לרשתות ברור שהעיראקים כלל לא ידעו היכן הם נמצאים, לאן הם נעים ולשם מה. אשר לכוחות נוספים: חטיבה משורינת 6, שנעה ב-12 באוקטובר, על גבי מובילים שאותם קיבלה מהחטיבה שהגיעה קודם לכן לסוריה לכיוון H-3, אמורה להגיע בשעות אחר-הצהריים של 13 באוקטובר לדמשק. והגיעה ידיעה, שטרם נמצא לה אישור, שחטיבת חי"ר עיראקית יצאה גם היא בדרכה לסוריה. אם אכן הידיעה נכונה, הרי תגיע לסוריה רק בעוד כמה ימים, שכן היא נמצאת בגבול עם איראן. קצין חי"ר וצנחנים ראשי, תא"ל עמנואל שקד, שכוח שלו הציב מארב לתגבורת העיראקית, סיפר שבכביש מדמשק מזרחה נעים מובילים ריקים ומשאיות ריקות, והכביש מחלב לדמשק הנו "שרשרת אחת של שיירות".

רמ"ד דרום באג"ם-מבצעים, רס"ן זאב נתיב, דיווח כי פריסת כוחות צה"ל בדרום לא השתנתה. בגזרה הצפונית הוצר המאחז המצרי, ואילו בחלק מהגזרה הדרומית הרחיבו המצרים את מאחזם ובבוקר 13 באוקטובר התגלה שכוחות מצריים צולחים את תעלת סואץ בגזרה הדרומית. לפי דוח מעודכן מונים כוחות צה"ל בחזית סיני 747 טנקים – המספר הגדול ביותר למן תחילת המלחמה. לאויב יש ממזרח לתעלה כ-700 טנקים תקינים וכ-300 פגזים.

רמ"ד צפון באג"ם-מבצעים, רס"ן יריב חזן, תיאר את הקרב נגד הכוח העיראקי וסיפר שבמהלכו הושמדו 40-50 טנקי אויב, "ולנו לא נפגע אף טנק אחד" – הוסיף הרמטכ"ל. אשר לסד"כ: עוזר ראש אג"ם, תא"ל אריה לוי, העריך שלפיקוד הצפון 350-370 טנקים כשירים.

ראש אג"א, האלוף נחמיה קין, עדכן את הפורום לגבי הציוד שהגיע מארצות-הברית: עד בוקר 13 באוקטובר הגיעו כ-8,500 פגזי טנקים 105 מ"מ, ובמהלך 13 באוקטובר עומדים להגיע כ-2,500 פגזי טנקים 175 מ"מ וכ-5,000 טילי נ"ט אישיים "לאור". כ-4,000 טילים כאלה כבר הגיעו וחולקו לכוחות. כן צפויים להגיע כ-2,000 טילי נ"ט "טאו" ומשגרים לשילוחם. אשר לטנקים ותותחים – המדובר באספקת שני גדודי תותחים אם-109 בקוטר

155 מ"מ וגדוד תותחי 175 מ"מ, וב-125 טנקים – 60 מדגם אם-60 איי-1. הטנקים והתותחים נמצאים בארצות-הברית, הם אמורים להגיע בדרך הים ויש להניח שיגיעו לישראל בתוך עשרה ימים עד שבועיים.

לאחר שהתעדכן בנתונים הציג הרמטכ"ל את ציפיותיו והתוכניות להמשך המערכה: בחזית הצפונית נעו כוחות צה"ל דרומה, בכיוון התלים. הקרב עם העיראקים היה "קרב יפה מאוד וחשוב". הוא מקווה שהכוח העיראקי שנוטר, בתוספת התגבורת, ינסה לתקוף – או אז "אפשר לגמור את הפרשה העיראקית". אם יימנעו מלתקוף, ימשיכו כוחות צה"ל להתקדם דרומה, במגמה להשיג שתי מטרות – להסיר סכנה של התקפת-נגד לאזור רפיד, ולהיערך בשטח נוח לקראת אפשרות של התערבות החטיבה המשורינית הירדנית הנמצאת בדרעא. להערכתו יסתפקו הירדנים בעצם נוכחות החטיבה בשטח סוריה ולא יתקפו עצמאית, אבל אם כוח אחר יתקוף באזור הדרומי ייתכן שיפרצו ויש להיערך לקראת אפשרות כזאת. בגזרה הצפונית ינסו כוחות צה"ל להגיע לטווח של ירי תותחי 175 מ"מ לדמשק. אין כוונה לכבוש את דמשק, הממשלה אסרה עוד שלשום על כיבושה ועל התקרבות אליה, הרוסים מגלים רגישות רבה לגביה והייתה ידיעה כאילו שלוש דיוויזיות רוסיות מתארגנות בגרמניה. בעקבות שיחות בין קיסינג'ר לדוברינין, שבהם נשמעו איומים הדדיים, עלתה אפשרות של הפסקת אש בחזית הסורית בלבד. הוא עצמו מסכים לכך, אמר הרמטכ"ל, בתנאי שהכוחות יישארו במקומותיהם, או אז ניתן יהיה לרכז מאמץ לחזית הדרומית. אולם נראה לו שתחזית זו אופטימית מדי, היא אינה בת השגה בטווח הקרוב וצה"ל אינו מתכנן תוכניותיו לפיה, אלא מנסה לשפר עמדותיו בחזית הסורית. לפיכך הורה לפיקוד הצפון לברוק אפשרות לתקוף בלילה הקרוב את מערך סעסע בחי"ר, במגמה להשיג טווח תותחים לדמשק. תיתכן גם אפשרות לנסות להשתלט על אתר אחר, כגון כנכר, שממנו ניתן לירות לעיר. הוא הורה לאלוף הפיקוד לרכז את חטיבה 7 מאחור, שכן די בכוח קטן בחזית מול הלג'ה, והחטיבה תוכל לשמש עתודה במקרה של קרב במרכז, או ייתכן להפנותה לכיוון כנכר.

פיקוד הדרום מתכונן לשבור את המתקפה המצרית ולעבור לאחר מכן למתקפה. זה התרחיש המועדף:

כפי שאתם שמעתם מפי בכל הקד"מים הקודמים, אני חושב שלנו רצויה התקפה מצרית ואני כל הזמן רוצה לחזור בחזית המצרית על המודל של החזית הסורית: שהם תוקפים, שוברים את הראש; זה מקל עלינו לתקוף ולנצל את ההצלחה. וזה התחיל להדאיג אותי משלשום שהם לא עוברים, כי להחזיק רק ראש-גשר, לשמור על עתודת השריון מאחור וככה לנרד – כך אפשר להאריך את המלחמה; ואני אין לי עניין להאריך בהרבה את המלחמה. לכן אנו הגענו אתמול לדילמה אם להפסיק לחכות להם ולתקוף בעצמנו.

רב-אלוף אלעזר תיאר את הדיונים שנערכו ב-12 באוקטובר, דיונים שהוכרעו על-ידי הידיעה "שהם כן הולכים לתקוף". "ברגע ששמענו שהם כן הולכים לתקוף, סיכמנו שאנחנו מחכים להם. אנחנו מחכים שהם יתקפו ראשונים ואחר כך נעבור להתקפת-נגד". הידיעה

שהתקבלה הבוקר על צליחת דיוויזיה 4 מעורדת, שכן "אני רוצה שהם ייכנסו להתקפה". כוחות צה"ל ערוכים היטב לבלימה, במגננה יהיה קל יותר להפעיל את חיל האוויר, שכן הוא נתון פחות לאיום האמ"ט, לפיכך "מה שאנחנו צריכים עכשיו, תחזיקו אצבעות, מה שאנחנו צריכים זה התקפה מסיבית, יפה, של הרבה טנקים מצריים, ולחסל אותם ואחר כך לעבור לשלב השני".

נציג חיל האוויר ביקש לברר אם אכן כדאי שלא להפריע לפעולת חיל האוויר המצרי, והרמטכ"ל אישר זאת וציין שמאותה סיבה פסל את הצעת חיל האוויר אמש לתקוף את בסיסי המסוקים במצרים. עם זאת הורה עתה להפעיל כוחות לסריקת כל השטחים שבהם נחתו כוחות מצריים ממסוקים, במגמה להשמדם.

קצין השריון הראשי, תא"ל מרדכי ציפורי, הציע לרכז כוח טנקים גדול בראס סודר, להעביר לשם את כל טנקי הסנטוריון ובמקומם להעביר לאילת שישה טנקי שרמן מבית הספר לשריון. האלוף זאבי התנגד לכך, משום שכוח סעודי, בן 30 טנקים איי-אם-איקס, אמור להגיע במהלך היום לאזור מען-עקבה שבקרבת אילת. כוח של שישה טנקי שרמן לא יספיק כדי להגן על אילת אם תותקף. הרמטכ"ל דחה את התנגדותו. לדעתו יש להודיע לסעודים שברגע שהטנק הסעודי הראשון יעבור את הגבול תופצץ בירת סעודיה. להערת האלוף זאבי שבריאד יש אמריקנים, השיב רב-אלוף אלעזר שיש להודיע לאמריקנים שיזהירו את הסעודים. הרמטכ"ל קבע שכאשר יגיעו טנקי השרמן לאילת יועברו טנקי הסנטוריון משם לראס סודר.

שאלתו, אם כוח החי"ר שבאזור ראס סודר פשט הלילה על כוחות אויב, נענתה בשלילה, והוא קבל על שהוראתו זו לא בוצעה: "חטיבה 35 יושבת פה? – מיטב הנוער העברי. יש להם תול"רים בעדיפות? ...חיל האוויר עשה שמות [בכוח האויב שם]: פה שחור מטנקים. כמה דפקו שם? – כבר נשבר לי לספור ...ביקשתי; 'תעלו בלילה על תול"רים, תסעו לשם'. מה עושים? – מלקקים פצעים, מתארגנים, מסתדרים. להכניס להם!" עתה ביקש מאג"ם מבצעים להטריד את הכוחות המצריים באזור לבל יפעלו.¹⁵¹

הקשנ"ר העיר שגם בחזית הסורית אין צה"ל מפעיל חי"ר, כאשר השטח ההררי מתאים לכך, זאת בניגוד לערבים המרבים להפעיל את יחידות הקומנדו שלהם. הרמטכ"ל דחה השוואה זו – אין טעם לפעול כמו הערבים: למשל כוח קומנדו מצרי פשט על כוח צה"ל באזור רומני, השמיד שני טנקים ואיבד 60 לוחמים. "זה לא מתאים לעם ישראל" – אם להפעיל חי"ר, אזי לפעולות עם סיכון סביר – כדוגמת הפשיטה על הטור העיראקי, שבה פגע הכוח, לפי דוח הקחצ"ר, בטנק על מוביל ובשלוש משאיות וחזר בשלום. פעולות עם סיכון בלתי סביר לא יאושרו, וזו הסיבה לביטול הפשיטה על ג'בל עתקה – חוסר בטיחות בפינוי.

הכנות לקידום פני המתקפה המצרית

שיחות שר הביטחון עם הרמטכ"ל ועם אלוף פיקוד הדרום

בשעה 08:15 התקשר שר הביטחון לרמטכ"ל ושאלו אם דיוויזיה משורינת 4 החלה לזוז, והרמטכ"ל השיב ש"יש סימנים לומר שכן". השר ביקש לערוך דיון על מדיניות הפעלתו של חיל האוויר, ושאלו מתי ניתן לעורכו. הרמטכ"ל אמר שבכוונתו לטוס לפיקוד הדרום ושר הביטחון קבע שהדיון ייערך אחר-הצהריים והרמטכ"ל יביא עמו "כל מי שצריך". שר הביטחון ביקש למנות קצין קישור מטעמו לעניינים מבצעיים. הוא ביקש למנות לכך את האלוף זאבי, בתנאי שהרמטכ"ל יהיה מוכן לוותר עליו בתפקידו הנוכחי באג"ם. הרמטכ"ל השיב שלא היה רוצה להוציאו, ולפיכך מינה השר את האלוף מאיר עמית לתפקיד.¹⁵²

בכתב המינוי, שהופנה לרמטכ"ל ולעוזר שר הביטחון, כתב:

1. מיניתי את האלוף מאיר עמית כקצין שלי לנושאים אופרטיביים.
2. במסגרת תפקידו יהיה על האלוף עמית לעקוב אחרי התכנונים המבצעיים של צה"ל, לרבות אלה של המרחבים, חיל האוויר וחיל הים, ולהביאם לידיעתי במועד מוקדם ככל האפשר.
3. אבקשכם לאפשר לאלוף עמית גישה חופשית לכל מידע שיהיה דרוש לו למילוי תפקידו.¹⁵³

בשעה 08:25 שוחח שר הביטחון, טלפוני, עם אלוף פיקוד הדרום, ושמע ממנו שכוחות אויב לוחצים בציר הגידי ושכוחות הפיקוד ערוכים היטב; "רק שיבואו" – אמר. לשאלת השר אם נראה לו שהאויב החל בהוצאת התוכנית לפועל או בהכנות לה, השיב האלוף גונן ש"כל מה שעשו זה הכנה" ושאינו בטוח אם המצרים יחלו עוד כאותו היום במתקפה.¹⁵⁴

אישור תוכנית חיל הים

בשעה 08:25 אישר הרמטכ"ל למפקד חיל הים לפשוט בלילה הקרוב על גשר בכביש החוף הסורי ולסייע ל"כוח קלמן" על-ידי הטרדת מטרות באזור פורט סעיד.¹⁵⁵

152 לשכת שהב"ט, שיחה טלפונית בין שהב"ט והרמטכ"ל, 13.10.73, 08:15, רשמה אדיבה בני.
 153 לשכת שהב"ט, האלוף מאיר עמית – מינוי כקצין קישור מטעם שר הביטחון, הקריה, יז בתשרי תשל"ד, 13 באוקטובר 1973.
 154 לשכת שהב"ט, שיחה טלפונית בין שהב"ט וגורודיש, 13.10.73, 08:25, רשמה אדיבה בני.
 155 הקלטות בחדר הרמטכ"ל; יומן רל"ש הרמטכ"ל.

שיחת הרמטכ"ל עם אלוף פיקוד הדרום

העניין העיקרי על סדר יומו של המטה הכללי היה הכנות לשבירת המתקפה המצרית. בשעה 08:30 שוחח הרמטכ"ל, טלפוני, עם אלוף פיקוד הדרום. נראה שהאלוף גונן סיפר לרמטכ"ל שכוח שריון מצרי התגלה באזור צומת "מצווה". על כך הגיב רב-אלוף אלעזר: "לא רק טוב. מצוין, שייכנסו". הוא אמר שעוד בלילה התכוון להודיע לפיקוד שהעובדה שהצנחנים המצרים טרם צנחו אין בה כדי להעיד שהמצרים אינם מתכוונים לתקוף, שכן לפי התרגולת תוקף בשלב הראשון – ביום הראשון – השריון, הצנחנים נוחתים בלילה שלאחר מכן והשריון חובר אליהם למחרת.

הרמטכ"ל הודיע לאלוף גונן שבכוונתו להגיע לדרום בתוך כשעתיים, וסיפר לו על הקרב עם הכוח העיראקי ותוצאותיו, תוך שהוא מציין שכדאי לספר לכוחות הלוחמים על כך. קרב זה חיזק את הרמטכ"ל בדעתו ש"כשזה מגיע לשב"ש זה בסדר גמור". לפיכך, אם הדיוויזיות המצריות יתקפו, יושמד חלק גדול מהטנקים שלהן. במקרה זה תידחה אמנם צליחת התעלה בכיומיים, אולם משמעותה האסטרטגית תהיה גדולה הרבה יותר מאשר במקרה שבו תיערך בטרם הושמדו דיוויזיות השריון.¹⁵⁶

שיחת שר הביטחון עם אלוף פיקוד הצפון: אפשרויות ההתקדמות צפונה

אשר לצפון, שר הביטחון הגיע לחדר הרמטכ"ל ובשעה 08:40 שוחח עם אלוף פיקוד הצפון. השר העיר על כך שלפי המפות שלנגד עיניו הפנה הפיקוד מאמצו דרומה ולא לכיוון דמשק.¹⁵⁷ האלוף חופי אישר שאכן כך הוא, ואמר שהתגלה כוח נוסף המגיע מדרום-מזרח ובכוונת הפיקוד לפעול נגדו ולאחר מכן ייתכן שיוכל לפנות צפונה "כפי שאתה רוצה".¹⁵⁸ השר התעניין אם אוגדה 36 יכולה להתקרב יותר לדמשק, ואם יש סיכוי לכבוש את סעסע. האלוף חופי השיב שלא ניתן לכבושה בשריון, אלא רק בחי"ר, וגם סיכוייה של אפשרות זו קלושים, שכן אין בפיקוד מספיק כוחות.¹⁵⁹ השר סיפר על שיחתו זו לנוכחים בחדר הרמטכ"ל.¹⁶⁰

הרמטכ"ל מורה למפקד חיל האוויר לחסוך בהפעלת החיל

בשעה 08:45 שוחח הרמטכ"ל עם מפקד חיל האוויר והורה לו לחסוך בהפעלת המטוסים – הבוקר היה צורך להפעיל מטוסים נגד הכוח העיראקי – אמר. עתה, לאחר שהושמד, יש להקפיד על "אקונומיה של הכוח". מצבו של חיל האוויר הדאיג את שר הביטחון והרמטכ"ל,

156 שם. (שני המקורות).

157 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

158 רשימות רס"ן ראובן רון.

159 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

160 שם; יומן רל"ש הרמטכ"ל.

והשר ביקש לדון בו אחר־הצהריים – לאחר שהרמטכ"ל יחזור מביקורו בדרום.¹⁶¹

המגעים עם ארצות־הברית בליל 12-13 באוקטובר: הרכש והפעלת התרחיש

מצבו הקשה של חיל האוויר נבע, בין השאר, מכך שבקשת ישראל מארצות־הברית לקבל במהירות מטוסים רבים טרם נענתה. לאחר חצות 12-13 באוקטובר דיווח נספח צה"ל בארצות־הברית, אלוף מרדכי גור, לעוזר שר הביטחון, כי בפגישה שקיימו זה עתה השגריר דיניץ והוא עצמו עם שר ההגנה האמריקני, ג'יימס שלזינגר, הבהיר השר ש"עקרון האספקה הוא של השלמה ולא של הגדלה". אשר לאספקה עצמה – המגמה היא שישראל תקבל 16 מטוסי פנטום, בקצב של שני מטוסים ליום. הסיבה לקצב האטי היא החשש מתגובות הערבים. מסיבה זו אין ביטחון שאפילו אותם 16 מטוסים מובטחים יגיעו, ובקצב שננקב. המספר והקצב מותנים "בתגובה וברעש שיקימו הערבים". "תוך כדי חילופי הדברים התברר שיש לצפות למקסימום 8-10 מטוסים תוך שבועיים" – כתב אלוף גור. אשר לפריטים אחרים: נקבע שיועברו לישראל 125 טנקים מתוכם 65 אס-60 והיתר אס-48, וייעשה מאמץ למצוא טנקים נוספים מדגם אס-60. מספר זה נקבע הן כדי לעמוד בעקרון ההשלמה והן כדי לא לפגוע בכוחו של צבא ארצות־הברית. הטנקים יועברו כולם בספינות ישראליות, חלקם מאירופה. 30 מטוסי סקיהוק יועברו בספינות וכך גם 23 תותחי 155 מ"מ ו-12 תותחי 175 מ"מ. הרכבת האווירית תתאחר עד ל-14 בחודש עקב אי־נכונותן של חברות אזרחיות להוביל ציוד לאזור. לפיכך נקבע שצבא ארצות־הברית יטיס את הציוד עד האיים האזוריים, ומשם יובא ארצה במטוסי "אל על".¹⁶²

השגריר דיניץ העיר שצה"ל זקוק למערכות הנשק ולציוד למלחמה המתנהלת כעת, ולא לבניית כוחו לעתיד, ואילו קצב האספקה אינו עונה לצרכים האקטואליים. בין השאר הציע להטיס מטוסי פנטום מאירופה – דבר שימנע סערת רוחות בקרב הערבים ואת הבעיות הכרוכות בחניית הביניים באיים האזוריים, אלא שנענה שגם מאירופה יהיה צורך לטוס לאיים האזוריים, שכן גישת האירופים לאספקה לישראל הנה "אפטי ואף עוינת". מזכיר ההגנה הבטיח לשקול את ההצעה שישראל תקבל כ-10 מטוסי סי-130, ואלה יוטסו מהאיים האזוריים על־ידי טייסים ישראל. כן הבטיח לשקול את בקשת האלוף גור לקבל את הפריט שלא אושר קודם לכן – פצצות מונחות לייזר, זאת בעקבות כמה התפתחויות: אספקת הטילים על־ידי הסובייטים, הימצאותם הוודאית של טילי סקאד והצורך לפגוע בגשרים על תעלת סואץ. לעומת זאת שלל שלזינגר את הצעת האלוף גור שהאמריקנים יפעלו כמו הרוסים, כלומר ישגרו בתחילה רכבת אווירית מרוכזת ולאחר מכן יורידו את קצב האספקה. שלזינגר השיב שהדבר אינו בא בחשבון, לפחות לעת עתה, שכן ההחלטה הפוליטית היא הפוכה.¹⁶³

161 שם.

162 מנספח צה"ל בווישינגטון לעוזר שר הביטחון, 130140 [121940] באוקטובר 1973; מנספח צה"ל בארצות־הברית לעוזר שר הביטחון, 130245 [122045] באוקטובר 1973.

163 מנספח צה"ל בווישינגטון לעוזר שר הביטחון 130140 [121940] באוקטובר 1973; מנספח צה"ל בארצות־הברית לעוזר שר הביטחון, 130245 [122045] באוקטובר 1973.

ואכן, זמן קצר לאחר מכן הודיע דיניץ, ששר החוץ האמריקני הודיעו, בשעה 122115 שעות ושינגטון, [130315 שעות ישראל], שזה עתה התקשר אליו שגריר ברית-המועצות בארצות-הברית, דובריניץ, ומחה בפניו על אספקת הנשק לישראל, קיסניג'ר סיפר שהוא דחה את המחאה. כן סיפר שדובריניץ איים ש"תל-אביב לא תינצל" – בשל הפצצותיה של ישראל על מטרות אזרחיות. על כך הגיב קיסניג'ר בתקיפות ואמר שאם מטוסים או כוחות יבשה סובייטיים יופיעו באזור, תתערב ארצות-הברית.¹⁶⁴

שר החוץ האמריקני העלה בפני השגריר דיניץ גם את התרחיש הפוליטי: הוא התנגד בכל תוקף להתחיל בתרחיש באותו הערב, מפני שאין מתחילים תרחיש פוליטי תחת איומים של הרוסים, וציין שניתן להתחיל בו ביום המחרת. בכוונתו להשתמש בכריזיס, שהם יהיו אלה שיגישו את ההצעה על הפסקת אש בקווי ההיערכות הנוכחיים בשתי החזיתות, ושאל אם מותר לומר לבריטים שישראל נמצאת בסודר המהלכים. דיניץ השיב שיבדוק זאת ויודיעו מאוחר יותר. השגריר דיווח שהפגישה הופסקה משום שקיסניג'ר נקרא לנשיא והם – השר והשגריר – קבעו להיפגש בשעה 23:00 [130500 שעות ישראל] כדי לעבד במשותף את התרחיש הפוליטי.¹⁶⁵

בשעה 08:50 סיפר מזכירה הצבאי של ראש הממשלה לרמטכ"ל על פגישת קיסניג'ר עם דובריניץ, ומסר שנקבעה פגישה נוספת בין קיסניג'ר לדיניץ, שבה תידון הטקטיקה לקבלת ההחלטה על הפסקת אש, ולאחר שתגובש הטקטיקה ישוב קיסניג'ר וישוחח עם דובריניץ. האפשרויות הן הפסקת אש תוך חזרה לקווים שלפני פרוץ המלחמה או הפסקת אש תוך הקפאת המצב בחזית הצפונית. בכל מקרה תהיה הפסקת האש כרוכה בחילופי שבויים. השאלה היא מה עמדתה של ברית-המועצות בסוגיה זו. נראה שהדבר ייודע רק אחר-הצהריים, ותוצאות ישיבתה של מועצת הביטחון ייודעו רק בבוקר 14 באוקטובר.

בשעה 09:25 דיווח עוזר שר הביטחון, רב-אלוף (מיל) צבי צור, לרמטכ"ל על ההתפתחויות בנושא האספקה: אושר לספק לישראל כמויות גדולות של תחמושת. הטסתם אינה סגורה עד הסוף. הבעיה העיקרית היא בעיית הפנטומים, שאותה הגדיר "קטסטרופה" וציין שללא הוראות מפורשות מ"הבית הלבן" לא יימצא לה פתרון. אשר למטוסי הסקיהוק – אושרה אספקת 30 מטוסים, אך נראה שלא יהיה אפשר להובילם בהטסה, שכן בדרך זו יהיה צורך בשלושה תדלוקים. הוא סיפר שאושר לספק 125 טנקים. נציגי ישראל בארצות-הברית ביקשו 300 ושר הביטחון ביקש להזמין אפילו 1,000 טנקים, אלא שמשרד ההגנה ושר ההגנה אינם רוצים לסייע בעניין, ונראה שגם הטנקים שאספקתם אושרה יגיעו ארצה רק בעוד כחודש.

רב-אלוף (מיל) צור פירט חלק מפריטי הציוד האחרים שאספקתם אושרה, ובהם ציוד חסימה ל"א לחיל האוויר, 1,000 טילי לאו ו-10 משגרי טאו, 5,000 טילי שרייק

164 מדיניץ לגזית, 130330 (?) [122130?] באוקטובר 1973. (במקור כתוב 122030, אך הדבר לא ייתכן, שכן מדובר במברק על שיחה שנערכה בשעה 21:15).

165 שם. ממחקר שנערך במחלקת היסטוריה, עולה שלמעשה דחה קיסניג'ר את הפעלת התרחיש לא בשל הסיבה הנקובה, אלא משום שכבר ידע שהבריטים לא ימלאו, כנראה, את התפקיד שביקש מהם, ובלעדי זאת לא היה יכול להפעיל את התרחיש (מדיניות ארצות-הברית במלחמת יום הכיפורים, עמ' 72 ואילך).

Red-eye 8,500, פצצות מצר, 1,000 נגמ"שים ו-25 מסוקי קוברה. 2 גד"בים 155 מ"מ, גד"כ 175 מ"מ, 12 סוללות צ'פרל ושלוש סוללות הוק. הרמטכ"ל הדגיש שהפריטים החשובים ביותר היו הגשרים ויש לתת להם עדיפות ראשונה במעלה. רב-אלוף (מיל') צור סיפר שעד כה הובל הציוד באמצעות שמונה מטוסים של חברת "אל על" ואילו מעתה מקבלים האמריקנים את האחראיות לתובלה והעמידו [לצורכי הובלה] 12 מטוסי סי-130. כוונתם להוביל את הציוד עד לאיים האזוריים.¹⁶⁶

אלוף פיקוד הדרום מודיע לרמטכ"ל על התקפה מצרית בציר הגידי

במהלך השיחה בין הרמטכ"ל ועוזר שר הביטחון התקשר, בשעה 09:30, אלוף פיקוד הדרום לרמטכ"ל, דיווח שכוח מצרי תוקף בציר הגידי וביקש סיוע אוויר.¹⁶⁷ בשעה 09:38 הודיע מפקד אוגדה 162, באלחוט, שכוחותיו השמידו 22 טנקי טי-62 ואיבדו טנק אחד. הוא סיפר שהם פיתחו טכניקה ללחימה בנגמ"שים נגד כוחות חי"ר וביקש לקבל נגמ"שים נוספים. בשעה 09:50 התקשר שוב אלוף פיקוד הדרום לרמטכ"ל ודיווח לו שדיוויזיה 4 טרם חצתה לגדה המזרחית.¹⁶⁸

בטרם יצא דרומה שוחח הרמטכ"ל עם עוזר ראש אג"ם, תא"ל אריה לוי, וביקש שהמצפ"ה יקבל עד הצהריים את תוכניות אלוף פיקוד הצפון לגבי המשימות שהוטלו עליו: תקיפה לילית, באמצעות חי"ר, על הפקק בציר "אמריקה" ועל סעסע ופשיטות נוספות. כמו כן ביקש הרמטכ"ל שיתכנן פשיטה נוספת לג'בל עתקה, ובכלל זה "נתרן".¹⁶⁹

מפקד אוגדה 143 מציע לשר לתקוף את הכוחות ממזרח לתעלה

בשעה 10:00 התקשר שר הביטחון למפקד אוגדה 143 והביע צער על שלא התאפשר לו אמש להגיע אליו בשל סגירת המרחב האווירי בעקבות חדירות המסוקים המצריים. הוא ציין בפניו שרעיונו של האלוף שרון (לצלוח את תעלת סואץ) מקובל עתה על כולם, האלוף שרון טען שהחזית יציבה, הכוחות המצריים בגדה המזרחית מתבצרים וממקשים ואילו צה"ל ריכוז אגרופי כוח. לפיכך אין, לדעתו, להמתין לצליחת הדיוויזיות המשוריינות, אלא לרכז כוחות ולחסל את הכיסים המצריים. ניתן, דרך משל, ללחוץ באמצעות אוגדה 252 ולתקוף באוגדה 143 ראש-גשר אחד ולחסלו בתוך יום. לדבריו היו האנשים נתונים בהלם ביומיים הראשונים, אך הם התגברו על כך, ועתה יש להחזיר את מרכיב התנועה. לשאלת השר אם יוכל להשפיע על הפיקוד לפעול כך, השיב האלוף שרון שרב-אלוף בר-לב מצדד

166 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

167 שם; יומן רל"ש אלוף פיקוד הדרום.

168 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

169 שם; רשימות רמ"ח היסטוריה.

בהמתנה לדיוויזיות השריון, אך הוא ינסה לשוחח אתו. "הם לא חשים את המצב" – אמר, "תדרד לחייהם" – השיב לו שר הביטחון.¹⁷⁰

כניעת מעוז המזח

באותו זמן הגיעה לסיימה פרשת מעוז "מסרק". לוחמי מעוז זה, שבמזח פורט תאופיק, נותרו בו מאז תחילת המלחמה. בליל 11-12 באוקטובר נשלח כוח של חיל הים בניסיון לחלץ את הלוחמים בדרך הים, אלא שהוא התגלה על-ידי המצרים בעת התנועה וספג אש כבדה שלא אפשרה לו לבצע את המשימה ואילצה אותו לחזור על עקבותיו.¹⁷¹ ב-12 באוקטובר בשעה 01:15 דיווח האלוף זאבי לסגן הרמטכ"ל על כישלונו של ניסיון החילוץ, והאלוף טל שקל להורות ללוחמי המעוז להיכנע.¹⁷² בשעה 120145 הודיע למפקד חזית הדרום על הכישלון ועל כך שיש במעוז כמה הרוגים, 15 פצועים וחמישה לוחמים בריאים הממשיכים להילחם. מצבם של הפצועים אינו ידוע ויש חשש שהמצרים עלולים להרוג את כל האנשים בניסיון לחסל את ההתנגדות. הוא ביקש מרב-אלוף בר-לב לבדוק מה מצבם של הפצועים, והאם אכן המצרים מנסים להתגבר על ההתנגדות ולהחליט לפי תוצאות הבדיקה אם להורות ללוחמים להיכנע.¹⁷³

בשעה 07:00 דיווח האלוף טל לרמטכ"ל על שיחתו זו עם רב-אלוף בר-לב, וציין שביקש שיחליטו אם יוכלו לחלץ את לוחמי המעוז או להורותם להיכנע.¹⁷⁴ בשעה 13:10, בעת שגם שר הביטחון וגם מפקד חזית הדרום נכחו בחדר הרמטכ"ל, הגיעה לידי הרמטכ"ל הודעה מפיקוד הדרום, שלפיה אנשי מעוז המזח מוכנים להיכנע, אך מבקשים שבעת הכניעה יהיו נוכחים גם נציגי "הצלב האדום", שכן הם אינם סומכים על המצרים. הרמטכ"ל תמך בפנייה ל"צלב האדום". שר הביטחון תמך גם הוא בכך, אלא שהטיל ספק אם המצרים יסכימו לכך. הוא חשש שהמצרים יטענו ש"הצלב האדום" מופקד על טיפול בשבויים ולא בכניעה עצמה. הרמטכ"ל השיב שבמקרה שהמצרים יסרבו לערב את "הצלב האדום", יורה הרמטכ"ל את המעוז להיכנע למצרים. רב-אלוף בר-לב העיר שיש לפנות ל"צלב האדום", שכן אפילו במקרה שנציגיו לא יורשו ליטול חלק במעמד הכניעה עצמו, ידעו המצרים ש"הצלב האדום" יודע על הכניעה, ושר הביטחון הסכים שיש לעשות זאת, שכן במקרה זה יוכלו נציגי "הצלב האדום" לקבל את רשימת האנשים שייפלו בשבי.¹⁷⁵ המשא ומתן לגבי תפקידו של "הצלב האדום" נמשך קרוב ליממה. ב-13 באוקטובר בשעה 11:00 התקשר מפקד חזית הדרום לשר הביטחון, והביע דעתו ש"אחרי שהבחרו נלחם שמונה ימים כמו אריה ואין לנו איך להוציא אותו משם ואנו יודעים מה מצבו" –

170 לשכת שהב"ט, שיחה טלפונית שר הביטחון עם האלוף אריק שרון, 13.10.73, 1000.

171 מפקדת חיל הים, מדור היסטוריה, מבצעי חיל הים במלחמת יום הכיפורים.

172 רשימות רמ"ח היסטוריה.

173 שם (הקטע הנוגע לעניין נרשם במחברת זו על-ידי האלוף טל עצמו, בשל החשיבות שייחס לעניין).

174 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

175 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

לדעת רב־אלוף בר־לב יוכל לעמוד עוד יום-יומיים – יש לתת לו להחליט אם להיכנע או לא. שר הביטחון גרס שאין להורות לו להיכנע, אלא להבהיר שאין לדרגים הגבוהים הסתייגות מכך, ומפקד חזית הדרום הסכים שאכן יש לומר לו "שאנו מסכימים שהוא ישקול". במהלך השיחה הודיע מפקד חזית הדרום לשר הביטחון שנודע לו זה עתה שמפקד המוצב החליט להיכנע,¹⁷⁶ סגן שלמה ארדינסט העביר ברשת הקשר את רשימת אנשיו ואחר נכנע.

מפקד חזית הדרום מעדכן את שר הביטחון במערכה בחזיתו

באותה שיחה התעניין שר הביטחון אם דיוויזיה 4 כבר החלה לצלוח, רב־אלוף בר־לב השיב שאינו יודע, מכל מקום בראש־הגשר שמול המתלה והגירי מנסים כוחות אויב להשתלט על צמתים, בעוד באזור טסה נראה שהגיעו למה שראו כמינימום. להערכתו לא יפתחו במתקפה אלא ביום המחרת. שר הביטחון גרס שיש לנקוט גישה התקפית, ומפקד חזית הדרום סבר שעדיף להכות את הדיוויזיות המשוריינות ממזרח לתעלה ולצלוח לאחר מכן, מאשר לצלוח ולהתכתש אתן בגדה המערבית, "אין שום סיבה מיוחדת לעבור [לגדה המערבית] כל זמן שאפשר לעשות זאת פה" – הסכים אתו שר הביטחון – "נדמה לי שזה ברור". "אם תחליטו לעבור – תודיע לי ותקבלו אישור" – הוסיף.¹⁷⁷

ביקור הרמטכ"ל בפיקוד הדרום

בשעה 11:30 הגיע הרמטכ"ל לחפ"ק פיקוד הדרום באום חשיבה. רב־אלוף בר־לב והאלוף גונן תיארו בפניו את המצב ואת התוכניות. בין השאר סיפרו שבגזרת אוגדה 252 מתחולל קרב, כוחות חי"ר של צה"ל פגעו בכמה טנקי אויב ובאותו הבוקר תקפו מטוסים מצריים כוחות של צה"ל והוציאו מכלל פעולה סוללת תותחים 175 מ"מ. מפקד החזית הביע דעתו שאם המצרים יתקפו במהלך היום או ביום המחרת, יהיה על כוחות הדרום לשבור את מתקפתם. במקרה שיימנעו מלתקוף – יש לצאת למתקפת צליחה ביום ב, 15 באוקטובר. לאחר הדיון הקצר בחפ"ק הפיקוד טסו הנוכחים לחפ"ק אוגדה 143 בטסה. בהגיעם לשם, בשעה 12:10, נודע להם שמפקד אוגדה 252, אלוף אברהם (אלברט) מנדלר, נהרג. לפי הצעת האלוף גונן, מינה הרמטכ"ל את תא"ל קלמן מגן למפקד האוגדה והפקיד את רמ"ט פיקוד הדרום, תא"ל ששון יצחק, על הכוח שבראשו עמד תא"ל מגן עד אז. למעשה עמד האלוף מנדלר ז"ל להחליף, ב־7 באוקטובר 1973, את האלוף אדן כמפקד גיסות השריון, ותא"ל מגן היה אמור לקבל באותו יום את הפיקוד על אוגדה 252. פרוץ המלחמה יום לפני כן שיבש תוכנית זו. עתה, משנהרג האלוף מנדלר, התמנה תא"ל מגן לתפקיד. בשעה 12:30 התקשר הרמטכ"ל לשר הביטחון, הודיע לו על נפילת האלוף מנדלר וביקש

¹⁷⁶ לשכת שהב"ט, שיחה טלפונית בין חיים בר־לב ושר הביטחון, 11:00, 13.10.73, רשמה אדיבה בני.

¹⁷⁷ שם.

את אישורו להענקת דרגת אלוף לתא"ל מגן. האישור ניתן ותא"ל מגן הופקד על אוגדה 252 בדרגת אלוף.¹⁷⁸

שר הביטחון ציין בפני הרמטכ"ל שאם יחליט לצלוח יהיה צורך לקבל את אישורה של הממשלה לכך. הממשלה עומדת להתכנס בלילה הבא ועד אז אין אישור לצליחה, "אלא אם תרצה ישיבת חירום". הרמטכ"ל השיב שלפי התרשמותו לא יהיה צורך באישור לכך לפני ערב המחרת, שר הביטחון עדכן אותו שהאלוף יריב מונה כאחראי לדובר צה"ל, אולם מאחר שהאלוף יריב "ברח" יחד עם הרמטכ"ל לדרום, מינה השר, בינתיים, את האלוף גזית לתפקיד.¹⁷⁹

עתה עברו הנוכחים לדיון בתוכנית הפעולה.¹⁸⁰ בפתח הדיון ציין הרמטכ"ל שבהיותו במטכ"ל הוא מתקשה לקרוא את הקרב בחזית הדרום. את חזית הצפון הוא מכיר היטב (שכן כיהן כחמש שנים, ובהן במלחמת ששת הימים, כאלוף פיקוד הצפון). בחזית הדרום, לעומת זאת, אינו יודע היכן ערוכות החטיבות.

לפיכך נסקרה בפניו ההיערכות: כוח קלמן (עתה כוח ששון) ערוך בכחמישים טנקים למנוע פריצה של כוחות אויב בציר הצפוני; אוגדה 252 ערוכה בכ-150 טנקים לבלימה באזור מצרי הגירי והמתלה – ייעודה הוא החזקת קרקע ואין כוונה להשתמש בה בהתקפה. עם זאת היא אינה מופקדת על בלימה של התקדמות כוחות מצרים לאורך מפרץ סואץ דרומה. לאוגדה שלוש חטיבות שריון – 401, 875 ו-164 וכן כוחות חי"ר – כוח בה"ד 1 מופקד על הגנת המצרים וחטיבת צנחנים 247 מיועדת להגנת המצרים ולצליחה.

אשר לפעילות האויב נמסר לו שבבוקר הייתה התקפה מצרית בראס ג'ונדי; המצרים מנסים להרחיב את ראשי-הגשר, ולשם כך כוונתם להשתלט על הצמתים של דרך החת"ם. הרמטכ"ל ציין שיש לצמצם את השימוש בחיל האוויר ולהפעילו רק במקרים חיוניים ביותר, שכן ברצונו לשמור על החיל להפעלתו במבצעים גדולים, ונראה לו שבכוחה של אוגדה 252 למנוע התקדמות מצרית למצרים (גם ללא סיוע אווירי). קצין המודיעין (נראה שהכוונה לקצין המודיעין של אוגדה 143) העריך שהמצרים יפעלו בשני מאמצים עיקריים במרכז החזית ובמאמצי משנה בצפון החזית ובדרומה.

נוכח העובדה שאוגדה 252 אינה מופקדת על מניעת התקדמות כוחות מצריים דרומה, שקל הרמטכ"ל להעביר את חטיבה 35 מפיקוד מרש"ל לפיקוד הדרום ולצוות אליו מפקד חטיבת שריון. להערכתו, אם המצרים אכן יתקפו, יהיה זה בשני מאמצים מתואמים – האחד לכביש אל-עריש והאחר מכביש הרוחב לרפידים. ייתכן שיהיה כדאי לרכז שתי אוגדות נגד מאמץ אחד. קו ההפצצה להשמדת כוח האויב תואם עם נציגות חיל האוויר בחפ"ק הפיקודי, והרמטכ"ל הורה להכין ללילה פשיטות על סוללות טילי הקרקע-אוויר. מפקד חזית הדרום והאלוף גונן תיארו כמה תרחישים של קרב השב"ש הצפוי. האלוף

178 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

179 לשכת שהב"ט, שיחה טלפונית בין שהב"ט והרמטכ"ל מהדרום שעה 12:30, תאריך 13.10.73, רשמה אדיבה בני.

180 המקור לדיון: יומן רל"ש הרמטכ"ל.

שרון חלק על תפיסתם של הרמטכ"ל, מפקד החזית ואלוף הפיקוד בדבר היתרון שבעריכת קרב הגנה. הוא צפה שהמצרים יוסיפו להתחפר, ישפרו את היערכותם וייתנו לצה"ל לתקוף אותם כדי שיישחק. ייתכן שינסו להתקדם ויעצרו לאחר שיספגו מספר קטן של אבדות. בכל מקרה מצבו של צה"ל לא ישתפר אם אכן ינהל קרב מגנה, שכן לא יתווספו טנקים לשורותיו, וייתכן שאם ידבק בתפיסה זו לא יוותר לו כוח לחסל את ראשי-הגשר המצריים. לכן נראה לו שיש לפעול באחת משתי הדרכים: או "לנגוס חלקים במערך המצרי" בגדה המזרחית, או לצלוח את תעלת סואץ.

הרמטכ"ל טען שלחץ הזמן אינו מחייב פעולה מידית – ניתן להמתין עוד שלושה-ארבעה ימים. בכל מקרה יוותר רווח זמן של 24 שעות (נראה שהכוונה שבכל מקרה יוותר פרק זמן של 24 שעות בין קבלת החלטה במועצת הביטחון על הפסקת אש לבין מועד כניסתה לתוקף – ובמהלכו ניתן יהיה לצלוח אם יוערך שהדבר חיוני). הוא ציין שלפי התוכניות הידועות לצה"ל, אמורים המצרים לתקוף בשתי דיוויזיות השריון. אם יתברר שהמצרים נמנעים מלעשות זאת, יצלח צה"ל את תעלת סואץ. בכל מקרה תתוכנן הצליחה ליל 14-15 באוקטובר.

הנאספים דנו בצליחה. רב-אלוף בר-לב דחה גם הוא את טענות האלוף שרון: בידינו ידיעה מהימנה שבכוונת המצרים לתקוף בשבת או ביום א' [13 או 14 באוקטובר], אמר, לפיכך יש להמתין למתקפתם. יהיה זה משגה לצלוח את התעלה כאשר צה"ל יכול להשמיד את הכוחות המצריים מעברה המזרחי של תעלת סואץ. ודאי הוא שייקל על שריונו של צה"ל להשמיד את שריון האויב בשטח זה, שאותו הוא מכיר היטב, שבו הוא שולט ושאותו הוא יכול לארגן בהתאם לצורכי המערכה.

האלוף גונן ציין שקהיר הנה יעד ריאלי. רב-אלוף בר-לב הסכים עמו שהיא יעד ריאלי, אך זאת רק אם דיוויזיות השריון יצלחו ויוכו מכה ניצחת, ואם צה"ל יוכל לצלוח את התעלה לאחר התמוטטות שריון האויב. נקודת התורפה של המבצע היא הגישור עצמו: יכולת הצליחה הנוכחית של צה"ל היא "בדיחה", אמר, ואם המבצע יצליח תהיה זו "חוצפה" – שכן אף אם המערכה תתפתח כהלכה יכולים עשרה פגזים לשים לאל את הישגיה – אם יחסלו את הגשר. לפיכך יש לאבטח את הגשר היטב, הן מפגיעה מהאוויר והן מירי ארטילרי.

במהלך הדיון, בשעה 13:05, נודע שהאלוף מנדלר לא מת, אלא הוא רק פצוע קשה. בשעה 14:20 הגיע לחפ"ק בטסה תא"ל קלמן מגן, מונה למפקד אוגדה 252 ועוטר בדרגות שדה של האלוף עזר וייצמן. עתה נקבע שתא"ל (מיל') אשר לוי, שהיה ראש מטה פיקוד הדרום לפני תא"ל ששון יצחק, יחזור לכהן בתפקידו, ויחליף את תא"ל יצחק, שקיבל, כאמור, את הפיקוד על הכוח שבגזרה הצפונית.

הנוכחים חזרו לדון בתוכנית הפעולה. רב-אלוף בר-לב והאלוף גונן לחצו להוציא את חטיבת הצנחנים 247 מהמעברים, לרכזה ולהכניסה לצליחה. ההכנות צריכות לארוך כיממה, ואם לא יוחל בהן עוד באותו היום לא יינתן לצלוח במועד שנקב הרמטכ"ל, אלא רק ב-15 באוקטובר.

בשעה 14:35 נודע שטייסים ראו ממערב לתעלת סואץ טורי טנקים הנעים לעברה.

הרמטכ"ל הביע דעתו שניצול ההצלחה ממבצע הצליחה יהיה [או צריך להיות] צבאי ומדיני גם יחד, וכי בעקבותיו יש לצפות ללחצים מדיניים. המגמה היא בראש ובראשונה "להשמיד כוח מלחמה, להרוג ערבים". לאחר מכן ייתכן שניתן יהיה להגיע ל[עיר] סואץ. אוגדה 252 אינה צולחת בשום מקרה, לכן אפשר שתוכל ללחוץ לעבר העיר סואץ. יש לבדוק אפשרות לתקוף בגזרת סואץ למען לא יוכלו המצרים לצלוח [חזרה לגדה המערבית] "וכדי שיישארו אצלנו יותר מצרים".

רב־אלוף בר־לב העיר שאם קרב השב"ש יסתיים רק ביום המחרת, לא ניתן יהיה לצלוח ביום שאחריו. כצעד ראשון בהכנות לצליחה הוחלט להעביר מיד את מפקדת חטיבה 247 לאוגדה 143 כדי שתתחיל לתכנן את תפיסת ראש־הגשר. על אוגדה 252 הוטל להתכונן להשתלט על גשר מצרי, זאת מכיוון שלא נראה סביר שהמצרים יוותרו ללא גשרים. לאחר שהוחלט על הכנות אלה המריאו הרמטכ"ל ובני לווייתו בשעה 14:45 מחפ"ק אוגדה 143 לרפידים ובשעה 16:30 לערך חזרו לתל־אביב.

שיחות בין הפיקוד העליון לפיקוד הצפון ב־13 באוקטובר לפני הצהריים

בעוד בדרום עוסקים בדיונים ובהכנות לבלימת המתקפה המצרית ולצליחה, הוסיף הפיקוד העליון ללחוץ על פיקוד הצפון להתקרב לדמשק. בשעה 10:25 התקשר שר הביטחון לאלוף פיקוד הצפון ושאלו אם יוכל להפנות את אוגדה 210 צפונה ולכבוש את סעסע. האלוף חופי השיב שלא יוכל להפנות את האוגדה צפונה, שכן יש עליה לחץ מדרום וממזרח¹⁸¹ – הכוחות פרוסים בפריסה רחבה מאוד והוא חושש מהתקפת־נגד, מה גם שסיוע האוויר נלקח מהפיקוד. אשר לתקיפת ציר "אמריקה" ואזור סעסע – לא ניתן לעשות זאת בשריון, בשל תנאי השטח. הפיקוד בודק נתיבי גישה נוספים לאזור סעסע, והכוונה לכבוש את פתחת הלג'ה שבאזור בהתקפת חי"ר בלילה. הוא סיפר שבבוקר תקפו מטוסי חיל האוויר את האזור. כנראה השר שאל אם לא ניתן לפעול שם ביום, והאלוף חופי השיב שאם יינתן לעשות דבר מה יהיה זה לא לפני השעה 14:00.¹⁸²

כזכור ביקש הרמטכ"ל, טרם צאתו דרומה, שמטהו יקבל עד הצהריים את תוכניותיו של פיקוד הצפון. בשעה 11:55 התקשר סגן הרמטכ"ל לפיקוד, וסגנו של אלוף הפיקוד, תא"ל יקותיאל אדם, סקר בפניו את היערכות הכוחות והתוכנית: חטיבה 1 נמצאת בצומת "ציין" – "שדפה" [שממזרח למזרעת בית־ג'ן] ושולחת תצפית לנקודה 338 שמצפון לצומת. החטיבה טיהרה את אזור הצומת ואת ציר "פלד" [בית־ג'ן – מזרעת בית־ג'ן] למלוא אורכו, השמידה שישה טנקי אויב והיא לוקחת שלל רב. אוגדה 36 מחזיקה בשטח שמצומת "ציין" – "שדפה"

181 זמן קצר לפני־כן, בשעה 10:10, דיווח מפקד אוגדה 210 לאלוף פיקוד הצפון שכוח אויב תוקף את כוחותיו בצומת "ציין" – "יאיר" [כפר נסג']. (היסטוריה/צפון; רשימות ראובן רון).

182 רשימות רמ"ח היסטוריה; היסטוריה/צפון; רשימות ראובן רון. ייתכן שבשיחה זו הודיע האלוף חופי שבכוונתו לפשוט בלילה גם צפונה מבית־ג'ן, שכן בשעה 10:35, מיד בתום השיחה עם השר, הוא הודיע לתא"ל אדם על כוונתו לפשוט שם ולכבוש את המתחם בצומת "אמריקה" – "קראון" באמצעות חי"ר (רשימות ראובן רון).

ועד צומת "מסגד" – "אמריקה" והשטח כולו נקי מאויב. אוגדה 210 נמצאת באזור כפר נסג' ונמצאת במגע "לא רציני" עם כוחות אויב. האוגדה מתדלקת ולאחר שתסיים לתדלק אפשר שתתקדם צפונה [לעבר כנכר?] או דרומה – לכיוון תל חרה. לפיקוד כמה תוכניות המיועדות להיערך בלילה, ובהן טיהור ציר "אמריקה" על-ידי חטיבת צנחנים 183.317 בשעה 12:40 התקשר גם אלוף זאבי, שנותר כמפקד הבכיר במצפ"ה, לפיקוד הצפון וביקש לקבל את תוכניות הפיקוד.¹⁸⁴ הוא בירר מה אירע לכוח העיראקי ותא"ל אדם אמר שהושמדו כ-70-100 טנקים עיראקיים. לשאלה בדבר הפשיטות המתוכננות ללילה הקרוב, ענה תא"ל אדם שבפיקוד עובדים על הכנתן. לא ידועה תשובתו לשאלת האלוף זאבי מתי יוכל להודיע מה הן תוכניותיו.¹⁸⁵ תא"ל אדם העלה עניין נוסף: בשעה 10:48 הודיע קמ"ן הפיקוד לאלוף חופי שנראה שכוח ירדני חדר לסוריה, ועדיין לא ברור מקומו המדויק.¹⁸⁶ בתגובה לכך התקשר אלוף הפיקוד בשעה 10:50 למטכ"ל ודרש לאכן מיד את הכוח הירדני.¹⁸⁷ עתה, בשעה 12:40, הודיע תא"ל אדם למטכ"ל שבכוונתו להציב תצפיות ארוכות טווח על הצירים בדרום רמת-הגולן, והציע להנחית לשם כך לוחמים מיחידה 269, ממסוקים, באזור הירמוך, במסגרת מבצע מטכ"לי.¹⁸⁸

הצגת תוכניות למבצעים מיוחדים

עוד קודם לכן, בשעה 10:30, הוצגו בפני האלוף זאבי הצעות למבצעים מיוחדים בנוכחות נציגו של שר הביטחון – אלוף (מיל') מאיר עמית. האלוף זאבי אישר את המלצת רמ"ח המבצעים לנחות שוב בג'בל עתקה ולחזור על המבצע הקודם, וכן אישר שכוח מיחידה 269 יפשוט בגזרת ארמייה 3. עוזרו למבצעים של עוזר ראש אמ"ן למחקר – אל"ם לברן – העיר כי חשוב לפעול בשטח זה, שכן אצל המצרים מורגש מחסור במים. סגן הקצ"ר – סא"ל אריה צידון – דיווח על המארב שהוצב בלילה הקודם לכוח העיראקי, והציע להציב בלילה הקרוב מארב מצפון מזרח לדמשק, במגמה לפגוע בציר המרכזי, שבו אמורים להגיע גם הטילים לחזית. להערת אל"ם לברן, שבציר זה נוסעים גם אזרחים, השיב סא"ל צידון שהכוח ייזהר מלפגוע באזרחים. הוא סיפר שלמבצע מיועדים חמישים לוחמים מסיירת חטיבה 35. האלוף זאבי החליט להסתפק ב-25 לוחמים מיחידה 269 לפיצוץ בכביש בירות-דמשק. אל"ם לברן העיר שהמקום המיועד למבצע הוא בשטח לבנון, במרחק קילומטר

183 רשימות רמ"ח היסטוריה; היסטוריה/צפון; רשימות ראובן רון.

184 האלוף טל היה אותה עת אצל ראש הממשלה (רשימות רמ"ח היסטוריה).

185 שם.

186 היסטוריה/צפון; רשימות ראובן רון.

187 היסטוריה/צפון. לפי רישום זה, שוחח אלוף הפיקוד עם הרמטכ"ל. אין אישור לכך במקור מטכ"לי, וייתכן שהאלוף ביקש לשוחח עם הרמטכ"ל ולמעשה שוחח עם אדם אחר במטכ"ל.

188 שם; רשימות ראובן רון. בשני המקורות מצוין שתא"ל אדם שוחח עם רמ"ח המבצעים, אולם השעה הנקובה היא השעה שבה נוקב רמ"ח היסטוריה לגבי השיחה בין תא"ל אדם לאלוף זאבי. עם זאת ייתכן שאכן בנושא איכון החטיבה הירדנית שוחח תא"ל אדם עם רמ"ח המבצעים.

מהגבול הסורי, והאלוף זאבי לא אישר את המבצע. גם הערת אל"ם לברן, שהכביש משרת את אספקת הדלק לסוריה, לא הזיזה אותו מדעתו. רמ"ח המבצעים סיפר שחיל הים יפשוט גם הוא על גשר בחוף הסורי – מבצע שיאשר הרמטכ"ל.

בשעה 11:00 נודע לאלוף זאבי על חדירת כוח מצרי באזור הגידי, וכעבור כחצי שעה הודיע לו עוזר ראש אג"ם שהכוח החודר הושמד על-ידי כוח בן שבעה טנקים. תא"ל אריה לוי סיפר שהוא שוחח עם האלוף מרון, המופקד על בניית קו המגננה, והלה דיווח לו שכוחותיו מחפשים את כוחות הקומנדו המצריים.

בשעה 13:00 חזר רמ"ח המבצעים וסיפר לאלוף זאבי שהתגלה שהגשר מצפון לדמשק, שעליו נועד לפשוט כוח סירת חטיבה 35, מוגן בנ"מ, ולכן מכין אג"ם-מבצעים הצעה לפשיטה באתר אחר.¹⁸⁹

דיון ראשי אגפים בראשות סגן הרמטכ"ל

בשעה 14:00 מלא שבוע למועד שבו נפתחה המלחמה, בשעה זו כינס סגן הרמטכ"ל את ראשי האגפים לדיון מטה, שנערך מאותו יום, במהלך המלחמה, יום-יום.¹⁹⁰ בדיון הראשון, שנערך בנוכחות אלוף (מיל') מאיר עמית, השתתפו אלוף (מיל') רחבעם זאבי, אלוף עמוס חורב, ראש אמ"ן, ראש אכ"א, תא"ל יוחנן גור – כנציג אג"א, רמ"ח המבצעים, רמ"ח תוא"ר, קהנ"ר וקמ"ט לתכנון אסטרטגי.

ראש אמ"ן סקר את הזירה הבינלאומית ואת מצב האויב בשתי החזיתות: הוא סיפר שברית-המועצות חוששת מאוד מהתקדמות כוחות צה"ל בחזית הסורית ומודאגת פן יכבשו את דמשק. היא גם מודאגת מסכנת פגיעה ברוסים הנמצאים בסוריה, כדוגמת המטוסים שהובילו את טילי האס-איי-6 לשדה התעופה חלב והספינה שעגנה בנמל לטקיה, והזהירה את ישראל מפני המשך הפעולות הללו. להערכת אמ"ן יעשו הרוסים מאמצים רבים כדי למנוע את נפילת דמשק. עד כה לחצו על מדינות ערביות נוספות להצטרף למערכה, וכמוהן עושות גם מצרים וסוריה – הם לוחצים על מלך ירדן ועל שליט לוב, ובין היתר עומדים הסעודים לשגר גדוד נ"מ והפקיסטנים הביעו נכונות לשלוח מטוסי סי-130 לירדן. ארצות-הברית עומדת איתן כנגד ברית-המועצות והביעה נכונות לסייע לישראל, בתנאי שזו תעשה את המלאכה "טוב ומהר". "אם היינו כובשים את דמשק מהר אז היה זה סיפור אחר" – העיר האלוף זעירא. עתה נוקטת ארצות-הברית עמדה שעל ישראל ללחום ואז תקבל סיוע. בין היתר הובטח שבתוך יום-יומיים יגיעו לישראל עשרה מטוסי פנטום.¹⁹¹ אשר לסיוע הסובייטי למדינות ערב – הסובייטים מסייעים להן בנשק ובמומחים ומאיימים בשיגור יחידות לוחמות. אף אם לא יילחמו בפועל עלול עצם שיגורם לעורר תהודה חזקה שעשויה אף לסייע לישראל – שכן נראה שבמקרה זה תיחלץ ארצות-הברית לעזרת ישראל

189 רשימות רמ"ח היסטוריה.

190 תיאור הדיון: שם; יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל.

191 אל"ם איילון רושם בצד הערה "שינוי מהבוקר". ואכן כך היה.

באופן דרסטי יותר. לדבריו מעוניינים קברניטי ארצות-הברית שישראל תכריע את צבאות האויב ובמיוחד שתנחיל מכה ניצחת לצבא מצרים.

אשר לחזית המצרית – אין שם שינויים של ממש, פרט לנחיתות באזור המתלה והגדי. אין לאמ"ן הוכחה שדיוויזיה משורינת 4 אכן חצתה.

בחזית הסורית אוכנה דיוויזיה עיראקית ולה 135 טנקים מדגם סנטוריון עם תותחים בקוטר 90 מ"מ.¹⁹² מפקדת הדיוויזיה אוכנה בע'בע'ב.¹⁹³ בכוונת העיראקים להקים מרכז לוגיסטי בסודא. האלוף זעירא הציע להפעיל לוחמה פסיכולוגית ולהודיע לעיראקים שהסורים מתכוונים להילחם "עד העיראקי האחרון". חטיבה 40 הירדנית נעה, לא ידוע היכן היא, וגם ברבת-עמון אין יודעים את מקומה ומחפשים אותה. לפיכך מתכנן אמ"ן לנתק כבלי תקשורת בין ירדן לסוריה – כך שייודעו לצה"ל פרטים מהאזנה לתקשורת אלחוטית.

אשר לצבא סוריה – מפקד דיוויזיה משורינת 1 נקרא למטכ"ל וחטיבה 90 נעה ממקומה שעל ציר דמשק-בירות. ראש אמ"ן העריך ש"המקסימום שהסורים יכולים לעשות זה להחזירנו לקו הפסקת האש". הוא העיר שהמהלומה שספג הכוח העיראקי תביא את ההנהגה העיראקית להרהור שני אם להזרים כוחות נוספים לסוריה. הוא סיפר שהכוח המרוקני נמצא באזור הצפוני ביותר שבידי כוחות צה"ל ונודע שחלק מחייליו ברחו ללבנון. אשר לסעודים – הם יצרפו גדודי איי-אם-איקס לחטיבה שתעבור לירדן.

רמ"ח המבצעים, תא"ל יעקב שטרן, סקר את מצב כוחות צה"ל. בחזית הצפונית אין כל שינוי לעומת המצב בבוקר – חטיבה 7 נשלפה לאחור והוכנסה לציר דרומי יותר. הקרב של אוגדה 210 נגד הכוח העיראקי הסתיים ללא אבדות לאוגדה ועתה היא "פועלת נגד צמתות". הפיקוד מכין ללילה פעולות חי"ר – מארבי עומק של חטיבה 1 והתקפת צנחנים בציר "אמריקה". הכוונה היא להתייצב בקו מזרעת בית-ג'ן-סעסע-כנכר וכן להתקדם דרומה ולכבוש את תל חרה.

חזית הדרום, סיפר תא"ל שטרן, שקטה, פרט ללחץ מצרי בגזרה הדרומית. במהלך היום נפגע האלוף מנדלר. אשר לאבדות טנקים – לצה"ל נפגע טנק אחד, לעומת 12 טנקים מצריים. כוחות צה"ל עורכים מרדפים מוטסים בחיפושים אחרי כוחות הקומנדו המצריים, תותחי נ"מ הפילו ארבעה מטוסי "מיג" מצריים. סוללת תותחים 175 מ"מ נפגעה בגיחה של מטוסים מצריים ופיקוד הדרום מבקש סוללה [במקומה?].

האלוף טל סיפר שהרמטכ"ל הורה להוריד את הטנקים האחרונים מאילת [למרש"ל?] והוא ישכנעו שלא להורידם.

נציג אג"א, תא"ל יוחנן גור, דיווח על הציוד והתחמושת שהגיעו מארצות-הברית. בין השאר ציין שיש חשיבות רבה לטילי הטאן, היכולים להחליף טנקים בקרב מגננה, הוזמנו 400 משגרים ועד כה הגיעו רק 10, ויש להחליט כיצד להקצותם. האלוף טל קבע שבניגוד ללאו לא יתאמנו בהפעלת טאו ביחידות, אלא באופן מרוכז, והקצאתו כרוכה באישורו שלו.

192 סגן הרמטכ"ל העיר "אין דבר כזה בעולם".

193 עוזר ראש אג"ם העיר שע'בע'ב נמצאת בתחום טווח תותחי ה-175 מ"מ וכדאי לירות על המפקדה.

בשלב זה של הדיון, בשעה 14:45, הודיע ראש אמ"ן ש"ש בכל זאת ידיעות ש[הדיוויזיות] המשוריינות עוברות".

תא"ל גור ציין ש-150 טנקים שנפגעו הוחזרו לכשירות ושג"א יכול להפעיל כ-50 מתוך 100 המובילים הנמצאים בכוננות בצפון לצורכי הובלת טנקים לתיקונים במש"אות. סגן הרמטכ"ל אישר להעסיקם למטרה זו. תא"ל גור סיפר שהוקמה יחידה לפינוי שלל, הפועלת ברמת-הגולן, ושמורגש מחסור בנשק אישי, משקפות ומקלעים 0.5 מ"מ. כן סיפר שאמצעי גישור מובלים מזיקים לרפידים.

ראש אכ"א, אלוף הרצל שפיר, סיפר שבממוצע יוצאים כ-100 איש ליום מבתי החולים ושניתן לאישי עוד כ-70 טנקים בכוח האדם שנוסף. מערך ההדרכה, הכפוף עתה לאכ"א, מכין כוח אדם ליחידות טאו וברדלסים ומורכבות יחידות חי"ר, שניתן לנצלן לתגבור חטיבת "גולני" או חטיבות הצנחנים. הוא הזכיר שבנובמבר עומד להתגייס מחזור טירונים חדש וציין שיש לבנות קורס מ"כים חדש ולהחזיר את בה"ד 1 מהמעברים להכשרת קצינים. לשאלת סגן הרמטכ"ל אם ניתן להקים חטיבת חי"ר חדשה, השיב האלוף שפיר שהדבר קשה מאוד – ניתן להקים גדודים בלבד. האלוף טל אמר שברצונו שתהיה עתודה מטכ"לית בהרכב חטיבת חי"ר וגדוד שריון.

אשר לנפגעים מסר ראש אכ"א כי נכון לשעה 12:30 לצה"ל 598 הרוגים, 2,608 פצועים ו-232 נעדרים ושבוים, ובהם 18 שבויי מעוז המזח. צה"ל שבה 478 חיילי אויב. האלוף שפיר העלה את עניין ההודעה למשפחות וכן עניין שחרור אנשים שניתן לשחררם. האלוף עמית התערב ואמר ש"הג"א משתולל" וצריך לשחרר אנשים החיוניים למשק.

קצין הנדסה ראשי, תא"ל יצחק בן-דב, סקר את מצב מערך הצליחה: בגזרה הצפונית של תעלת סואץ יש גשר יפת"ח באורך 200 מטרים ודוברות, ברומני דוברות נוספות, גשר יוניפלוט מוסע ושני גשרים קטנים באורך 200 מטרים ודוברות, ברומני דוברות נוספות, גשר יוניפלוט מוסע ושני גשרים קטנים באורך 25 מטרים. בגזרה המרכזית גשר יפת"ח באורך 200 מטרים, ברפידים 11 דוברות וגשר יוניפלוט מוסע. בגזרה הדרומית שני גשרי גלילים וגשר מזיקים מועבר גם הוא. בסך הכול ניתן יהיה לצלוח ביום ב, 15 באוקטובר, בארבעה או בחמישה גשרים. כל מומחי הגישור נמצאים בשטח והוזמנו גם גשרים מארצות-הברית.

האלוף זאבי הביע דעתו שדבר הצליחה ייוודע במהרה למצרים, משום שהלוויינים הסובייטיים מצלמים את האזור. סגן הרמטכ"ל אמר שיש לבנות קווי עצירה שמהם לא תהיה נסיגה. "אנו מתכוננים למלחמה של שנה" – אמר. מצבו של חיל האוויר חמור ביותר. עוצמת חילות היבשה של צה"ל תלך ותגדל בקצב אטי, אבל עוצמת חיל האוויר לא תגדל. אפילו בחזית הצפון, שם השתלט צה"ל על שטחים מעבר ל"קו הסגול", עוד ניתן לרחוק את צה"ל וגם אם הפסקת האש תוטל בהיערכות הנוכחית יהיה צורך בנקיטת כמה פעולות לטווח ארוך. אל"ם יהודה גולן (אשנפלד) מונה להקמת קו שני במעברים ההכרחיים ברמת-הגולן, אבל מתברר שאין מבצעים דבר. לפיכך הטיל סגן הרמטכ"ל על אג"ם-מבצעים לפרסם פקודה על הקמת שני קווי הגנה ברמת-הגולן, ובכלל זה תוכנית מיקוש, מחסות, מכשולים, עמדות ודרכי גישה, ולמנות לכל קו מפקד. בדרום, ציין האלוף טל, נועדה

מפקדה 440 לעסוק בהכנת הקו העורפי, אך היא מועסקת, כאוגדה רביעית, בלחימה. הוא עצמו, אמר, רוצה שתכין את מבצע "אור ירוק". האלוף טל הנחה להוציא פקודה כתובה גם לגבי הכנת הקו העורפי בחזית הדרום. קהנ"ר סיפר שבפיקוד הדרום יש שישה גדודי הנדסה ובפיקוד הצפון שישה גדודים שאינם עושים דבר. בפיקוד המרכז, לעומת זאת, "ההתכונות הולכת נפלא". תא"ל רב שיאון סיפר שביקר במפקדת מל"ח והתברר שאין מחסור בדבר פרט לנהגים, והאלוף טל מינהו לקצין קישור למל"ח. רמ"ח המבצעים הזכיר שאג"ם מבצעים לא הספיק לחלק מפות מלחמה ונעשות הכנות לעבור למפות קוד אלה. סגן הרמטכ"ל אסר על החלפת המפות ללא אישור. הוא ביקש לקיים דיון בשגרת עבודת המטה, בראייה של מלחמה ארוכה, וקבע שפורום זה יתכנס מדי יום.

המגעים עם ארצות הברית ב־13 באוקטובר אחר־הצהריים: אישור אספקה והתרחיש

באותו יום – 13 באוקטובר – חל שינוי מהותי במדיניות האספקה האמריקנית. בבוקר היום לפי שעון ישראל נודע שנשיא ארצות הברית הורה לשגר עשרה מטוסי פנטום לישראל עד בוקר 15 באוקטובר שעון ישראל. להחלטה זו קדמו מגעים אינטנסיביים בנושא בקשות ישראל לרכש ודיונים נוספים בעניין הפעלת התרחיש במועצת הביטחון.

במברקים מבוקר 13 באוקטובר תיארו השגריר שמחה דיניץ והציר מרדכי שלו פגישה שקיימו עם שר החוץ האמריקני בשעות 07:00–05:20 של אותו בוקר [122320–130100 באוקטובר שעון וושינגטון]. בפגישה זו מסר השגריר את סיכום המצב הצבאי, לפי מברק שהועבר אליו מהארץ. הוא הדגיש במיוחד את הידיעה שהמצרים העבירו ארטילריה אל ממזרח לתעלת סואץ, "דבר שמשמעותו שהם יכולים לקדם את הטנקים שלהם", ודיווח שעד אותה עת אבדו לישראל כ־70 מטוסים וכ־40 נוספים יצאו מכלל שימוש. עוד סיפר לקיסניג'ר שראש הממשלה הביעה הסכמתה להפעלת התרחיש שהציע, אך שר החוץ האמריקני השיב שהוא טרם סיכם סופית עם הבריטים את המהלך, ונראה שהוא לא יתחיל אלא בערב יום המחרת (כלומר בוקר 14 באוקטובר שעון ישראל). להערת השגריר, שלישראל לא אכפת שהתרחיש יתחיל כבר בבוקר 13 באוקטובר, השיב קיסניג'ר שלולא האיומים הסובייטים היו מתחילים בתרחיש כבר באותו יום.¹⁹⁴ זאת ועוד, אילו ידע שישראל לא תמשיך במתקפתה גם ב־13 באוקטובר, היה מתחיל בהליכים מוקדם יותר.

על כך השיב דיניץ שיכולת צה"ל לתקוף מותנית בכך שיהיה בידו הציוד הדרוש, וציין שאילו הייתה ישראל מקבלת את כל הציוד שהובטח לה, היה מצבה שונה לחלוטין. הוא תיאר לקיסניג'ר את הפגישה הקשה שהייתה לו עם שר ההגנה שלזינגר ובכלל זה התנזר קצב משלוחם של מטוסי הפנטום בתגובה הערבית והכישלון בהשגת מטוסי הצ'רט'ר המובטחים. הציר שָׁלוּ הזכיר שכבר ב־8 באוקטובר הודיע קיסניג'ר לדיניץ רשמית שנשיא

¹⁹⁴ כזכור אמר קיסניג'ר בשיחה שנערכה שעתים קודם לכן שאין להתחיל את התרחיש באותו הערב, משום "שאין מתחילים סצנריו פוליטי תחת איומים של הסובייטים". (ראה עמ' 827 לעיל).

ארצות-הברית החליט לדאוג למלא את כל אבדות צה"ל ושלחחלטה זו נוספה המלצה לבסס את התוכניות על הוודאות שהחלטה אכן תקוים.

בעקבות דברים אלה התקשר קיסנינג'ר לשלזינגר וציין שישראל הפסיקה את המתקפה בסוריה ונמצאת עתה בסכנה של מתקפה מצרית – כל זאת משום שארצות-הברית לא סיפקה לה את הציוד שהובטח. לצורך הדיפלומטיה שלה הייתה ארצות-הברית זקוקה לכך שהמתקפה הישראלית תימשך – אמר קיסנינג'ר – כל התוכנית תתנפץ אם ישראל תתגלה כחלשה. הוא האשים פקידים בפנטגון בחבלה ובפעילות למניעת השגת מטוסי צ'רטור ואספקת הציוד המובטח. בסוף השיחה עם שלזינגר הבטיח קיסנינג'ר לדיניץ שישראל תקבל מיד את עשרת מטוסי הסי-130 כשהם טעונים בציוד. עם זאת הורה לעוזרו, ברנט סקורופוט, למנוע הגעת מטוסי הובלה אמריקניים לישראל עצמה. דיניץ ביקש שוב לקבל את 40 מטוסי הפנטום, ולכך השיב קיסנינג'ר שמעולם לא הובטח שהאבדות ימולאו מיד.¹⁹⁵ דיניץ דיווח עוד שלאחר שחזרו מהפגישה צלצל אליו קיסנינג'ר, בשעה 07:15 [01:15], והודיע לו שמשרד ההגנה קיבל הוראה נשיאותית לפעול בזמנית בשלוש דרכים: הטסת 10 מטוסי תובלה סי-130 לאיים האזוריים ומשיכתם משם על-ידי טייסים ישראליים; הטסת 20 מטוסי צ'רטור על-ידי טייסים אמריקניים ישירות לישראל; הבאת שאר הציוד במטוסים אמריקניים לאיים האזוריים ומשיכת הציוד משם במטוסי "אל על". הוא הטעים שהאספקה תחל מהלילה (בוקר 13 באוקטובר בישראל) וביקש למסור זאת לראש הממשלה ולהפציר בה שלאור קבלת התחמושת תישאר ישראל במתקפה ולא תיצור רושם סטטי, וודאי שלא רושם של נסיגה. דיניץ השיב שלא יודיע לה זאת בטרם יקבל ממשרד ההגנה לוח זמנים של הטיסות, כדי לא להוליכה שולל. חצי שעה מאוחר יותר נודע על המפנה בעמדת הממשל. בשעה 07:45 [01:45] התקשר קיסנינג'ר לדיניץ והודיעו ששר ההגנה קיבל הוראה נשיאותית לשלוח עשרה מטוסי פנטום לישראל עד יום א בלילה (בוקר 15 באוקטובר בישראל) ודיניץ השיב שהוא יבקש מנספח צה"ל, אלוף מרדכי גור, הנמצא בדרכו לפנטגון, לאשר אם הפנטגון מבצע הוראה זו.¹⁹⁶ שעה ומחצה לאחר מכן דיווח דיניץ שהאלוף גור אישר ששלזינג'ר הודיע שעד חצות ליל א (150600 שעון ישראל) יהיו בישראל עשרה מטוסי פנטום.¹⁹⁷

האלוף גור דיווח ארצה את שסוכם בפגישתו עם שר ההגנה האמריקני: ב-131000 שעון וושינגטון [131600 שעון ישראל] ימריאו שלושה מטוסי תובלה של חיל האוויר האמריקני מדרגם סי-5 בטיסה ישירה לישראל, כשבבטנם 7,000 פגזים לתותחי 105 מ"מ איי-פי-די-אס ושעד חצות 14-15 באוקטובר יגיעו, כאמור, עשרה מטוסי פנטום. ב-13 באוקטובר תחל רכבת אווירית מארצות-הברית לישראל – חלקה ישירות וחלקה דרך האיים האזוריים. היא תורכב ממטוסים צבאיים ומטוסי צ'רטור. פרטיה טרם סוכמו משום שעל האמריקנים לפתור את בעיית חוקיותה של הנחיתה באיים האזוריים – הם פועלים בפורטוגל לפתרון הבעיה.

195 מדיניץ לגזית, 130815 [130215] באוקטובר 1973; משלו לגזית, 130845 [130245] באוקטובר 1973.

196 מדיניץ לגזית 131815 [130215] באוקטובר 1973.

197 מדיניץ לגזית, 130915 [130315] באוקטובר 1973.

האלוף גור ציין במברקו שהרגשתו היא "שגם להבא יפעל משרד ההגנה לטובתנו רק לפי הוראות מלמעלה".¹⁹⁸

פריצת הדרך הושגה. הפעילות הנמרצת שניהלו נציגי ישראל בארצות-הברית לקבלת הציוד המובטח, בכמויות גדולות ובמהירות, נשאה פרי.¹⁹⁹ כזכור, הציע שר הביטחון, בשעות אחר-הצהריים של 12 באוקטובר, להודיע על הסכמת ישראל להפעלת התרחיש, בין השאר משיקול שהודעה זו תקל על ארצות-הברית לתמוך בישראל ולספק לה את הנשק והציוד הדרושים לה. שר החוץ, אבא אבן, שעשה כל העת בניו-יורק והגיע בליל 12-13 באוקטובר לווינגטון, קישר גם הוא בין שני העניינים. במברק ארצה שאל אם לאור ההפשרות החשובות באספקה שעליהן הודיע דיניץ אחר חצות, ובהנחה שאכן ההחלטה תוצא לפועל, סבורים עדיין בירושלים שיש להפעיל את התרחיש בשבת 13 באוקטובר – זאת במקרה שיש לישראל עדיין אפשרות להשהות הפעלתו יממה נוספת. הוא ציין ששאלתו זו נשאלת על רקע הערכת קסינג'ר שהתרחיש צריך להיפתח כשישראל באופנסיבה.²⁰⁰

נראה, ששר החוץ הישראלי הסכים עם קביעתו זו של שר החוץ האמריקני. בספרו כתב אבן שההודעה שהגיעה אליו מישראל בדבר הסכמה להפסקת אש בקווי ההיערכות הנוכחיים הפתיעה אותו, שכן נגדה את קו המדיניות שיש להרוויח זמן כדי לזכות בהישגים טריטוריאליים בשתי החזיתות. נראה שסבר שההסכמה נבעה מבעיות בשל אי קבלת הציוד הדרוש, ולפיכך, משהחל הציוד לזרום, נראה לו שישאל תחזור לקו המדיניות הבסיסי – הצורך להרוויח זמן כדי להשיג הישגים נוספים.

מנכ"ל משרד ראש הממשלה השיב לשר החוץ שהגברת מאיר סבורה שהדיון במועצת הביטחון לא יסתיים ממילא באותו הערב, כך שאין צורך ביוזמה של ישראל לשינוי לוח הזמנים של התרחיש. אשר לזמן הנוסף הדרוש ללחימה – הוא אינו חל על הגזרה הסורית, שם הושג קלף מיקוח, אלא על המצרית, שם לא הושלמה המלאכה. עתה נחשף בפני אבן המניע העיקרי להודעה על הסכמת ישראל להפעלת התרחיש: לא סביר להניח שמצרים תסכים להפסקת אש, כך שההנחה היא שהלחימה תימשך שם, ותהיה לצה"ל השהות הדרושה לפעולה נגד המצרים.²⁰¹ כלומר ישראל מודעת לכך שלא די בהסכמתה שלה כדי להפעיל את התרחיש ולכך שמצרים לא תסכים להפסקת אש וכך תוכל הלחימה בחזית המצרית להימשך, וישראל תוכל לפעול שם כפי שרצתה, בלא שתוגבל על-ידי המעצמות,

198 ממוטה לגזית ולעוזר שר הביטחון, 131000 [130400] באוקטובר 1973.

199 ממחקר שנערך במחלקת היסטוריה עולה שההחלטה על הפעלת הרכבת האווירית נפלה לאו דווקא בשל הלחץ הישראלי. לפי מחקר זה קיוותה ארצות-הברית שתוכל להפעיל את התרחיש ולהשיג הפסקת אש במהירות ובכך תחסוך את הצורך להפעיל רכבת אווירית לישראל. בליל 12-13 באוקטובר נוכחה, ככל הנראה, לדעת שאין סיכוי להפעלת התרחיש, משום שהבריטים "ברוב טיפשותם" פנו למצרים, ואלה סירבו להפסקת אש (ראה עמ' 857 להלן). עתה נוכחו האמריקנים לדעת שכדי לאלץ את מצרים להסכים להפסקת אש עליהם לחזק את ישראל ולכן החליטו על הפעלת הרכבת האווירית. (פירוט הסיבות להחלטה ראה ארצות-הברית במלחמת יו"כ, עמ' 62 ואילך).

200 מאבן לגזית, 130900 [130300] באוקטובר.

201 מגזית לשה"ח – ווינגטון, 131330 באוקטובר 1973.

שכן היא את הסכמתה להפעלת התרחיש נתנה כבר ולא בה האשם שאין הוא מופעל. דיניץ התבקש להסב את תשומת לבו של קיסניג'ר שבמגעיו עם הבריטים על הפעלת התרחיש עליו לקחת בחשבון שבריטניה אינה תומכת בישראל ולא לגלות להם "פרטים מיותרים".²⁰² עוד קודם לכן הסב דיניץ את תשומת לבו של ההנהגה בישראל לכך שבשיחה הארוכה שניהל עם קיסניג'ר לא חזר שר החוץ האמריקני להזכיר את עניין האיומים הסובייטים או התנועות הצבאיות שלהם.²⁰³

בשעות הצהריים של 13 באוקטובר התבקש דיניץ לבקש עוד פריטי נשק החיוניים לישראל: הוזכר שישראל זקוקה ל-1,000 טילי טאו ואישורו לה רק עשרה כלים כאלה (נראה שהכוונה למשגרים) – מספר שהוא בבחינת לעג לרש.²⁰⁴ כן נאמר לו לבקש 1,000 טנקים אם-60 ו-1,000 נגמ"שים – לנוכח האבדות הרבות למן תחילת המלחמה²⁰⁵ והודגש שמיוחסת "דחיפות ועדיפות לאספקת גשרים עליהם הבריק משהב"ט למוטה".²⁰⁶ על רקע הבקשות לרכש נוסף, הוברק לשגריר דיניץ גם היקפה של הרכבת האווירית הסובייטית. מאז הופעלה הרכבת, ב-10 באוקטובר עד חצות 12-13 באוקטובר, טסו בה 78 מטוסי אנטונוב 12, לפי החלוקה – 56 לסוריה, 12 למצרים ו-10 לעיראק וכן תשעה מטוסי אנטונוב 22 – כולם למצרים. בבוקר 13 באוקטובר נמצאים בדרך לפחות 11 מטוסי אנטונוב 12.²⁰⁷

השגריר דיניץ התבקש לדווח לקיסניג'ר גם על הקרב עם הכוח העיראקי, שבו הושמדו 50-70 טנקי אויב, והוסיף שחשוב מאוד למנוע הכנסתה לקרב של חטיבה משורינית 40 הירדנית, שנועדה להיכנס בלילה הקרוב לדרום סוריה ולהתייצב באגף הדרומי של כוחות צה"ל. הודגש שלאחר שהושמד הכוח העיראקי, "כוונתנו לחדש את ההתקדמות לכיוון דמשק".²⁰⁸ משנודע שקיסניג'ר מדגיש את החיוניות שבהמשך המתקפה הישראלית, הוברק לדיניץ שמגמה זו מקובלת ממילא על ישראל. לראיה – השמדת החטיבה העיראקית.²⁰⁹ קיסניג'ר הגיב בחיוב על השמדת הכוח העיראקי ועל המגמה בדבר המשך ההתקדמות לדמשק, והתבקש לפעול מידית למניעת התערבות החטיבה הירדנית.²¹⁰

202 מגזית לדיניץ, 131150 באוקטובר 1973.

203 מדיניץ לגזית, 130900 [130300] באוקטובר 1973.

204 מגזית לדיניץ, 131150 באוקטובר 1973.

205 מגזית לדיניץ, 131310 באוקטובר 1973.

206 מגזית לדיניץ, 131315 באוקטובר 1973.

207 מגזית לדיניץ, 131145, באוקטובר 1973.

208 מגזית לדיניץ, 131130 באוקטובר 1973.

209 מגזית לדיניץ, 131200 באוקטובר 1973.

210 מדיניץ לגזית 131325 [130725] באוקטובר 1973.

מפקד חזית הדרום לשר הביטחון: המצרים קרובים להתחיל לפרוץ, כוחות צה"ל ערוכים

בשעה 17:00 שוחח שר הביטחון, טלפוני, עם רב-אלוף בר-לב ושמע ממנו שעתה אין חילופי אש, אך "לפי מה שאני מריח הם קרובים מאוד לתחילת ניסיון לפרוץ". בגזרה המרכזית אוכנה חטיבה של דיוויזיה 21 מעבר לתעלה, ויש להניח שיחידות שריון ערוכות למעבר גם בדרום, כוחות צה"ל ערוכים ומוכנים לקבל את פניהם, לשאלת השר אם התוכנית להמתין לדיוויזיה המשוריינת מוסכמת על כולם, ובהם על האלוף שרון, השיב רב-אלוף בר-לב בחיוב.

מפקד חזית הדרום התעניין בנעשה בצפון ושר הביטחון עדכן אותו שכוחות צה"ל השמידו כ-50 טנקים עיראקיים מתוך כ-200 הנמצאים בסוריה, "והשאר מטופל בצורה זו או אחרת". בלילה ינסה כוח צנחנים להשתלט על מוצב והמגמה היא להמשיך במתקפה, עם זאת הצטווה חיל האוויר לצמצם פעילותו כדי לצמצם אבדותיו, שכן הוא מתקרב ל"קו האדום". בערב 14 באוקטובר עומדים להגיע עשרה מטוסי פנטום, ומטוסי סקיהוק יגיעו בדרך הים.²¹¹

הצגת תוכנית הפשיטות לרמטכ"ל

בשעה 16:30 לערך חזר הרמטכ"ל מביקורו בדרום והאלוף זאבי סיפר לו על שלוש הפשיטות המתוכננות ללילה הקרוב: בג'בל עתקה, בכביש בירות-דמשק ובכביש המוביל מקטיפה לדמשק. סופר לו שהאלוף טל שוחח על אחת מהן עם שר הביטחון והבין כאילו השר אישר אותה, אולם זמן מה לאחר מכן אמר השר שהתוכנית אינה מאושרת ושברצונו לראות את כל התוכניות. בטרם ילך לשר, לדיון שזומן בעניין מדיניות ההפעלה של חיל האוויר, ביקש הרמטכ"ל לראות את התוכניות, ואלה הוצגו לפניו בשעה 17:05. הוא אישר את הפשיטה מצפון לדמשק, והתנה את הפשיטה בג'בל עתקה בבטיחות הפינוי.

ידיעות על התקפה מצרית

בעודו ממתין להצגת תוכנית הפשיטות, המשיך הרמטכ"ל לעסוק בהכנות לקידום פני המתקפה המצרית ולצליחה. בשעה 16:50 הורה לאלוף זאבי להעביר את יחידות הנגמ"שים האמפביים "דב לבן" לפיקוד הדרום ולהעביר לשם תותחי נ"מ 20 מ"מ. למפקד חיל האוויר סיפר שנודע לו זה עתה על זרימת טנקי אויב באזור שלופה, וביקש שחיל האוויר יפעל בלילה ב"קלע" באזור. האלוף פלד השיב שיהיה זה "קשה ולא יעיל". כן הורה הרמטכ"ל למפקד חיל האוויר שאם ייפתח קרב שב"ש בדרום יהיה עליו לסייע לכוחות הקרקע.²¹²

211 לשכת שהב"ט, שיחה טלפונית בין חיים בר-לב ושהב"ט, 13.10.73, רשמה אדיבה בני.

212 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

בשעה 17:17 דיווח מפקד חיל האוויר על התקפה מסיבית של מטוסים מצריים. ראש אמ"ן טען שבזאת מתחילה המתקפה. עד כה, אמר, העבירו המצרים כ-100 סוללות ארטילריה ושש סוללות אס-איי-6 אל ממזרח לתעלה.²¹³ תחילה דיווח מפקד חיל האוויר שעשרות מטוסים השתתפו בתקיפה, אולם בבדיקה שערך כעבור זמן קצר התברר, שתקפו רק 12 מטוסים וחמישה מהם הופלו, ולמעשה לא הותקף שום בסיס של חיל האוויר.²¹⁴

דיון בלשכת שר הביטחון במדיניות הפעלת חיל האוויר והפשיטות ובפעילות בחזיתות

בטרם יצא הרמטכ"ל דרומה ביקש, כזכור, שר הביטחון לדון, אחרי חזרת הרמטכ"ל, במדיניות הפעלתו של חיל האוויר. נראה שזימן את הדיון לשעה 17:00, בשעה 17:05 התקשר אליו הרמטכ"ל ואמר שהוא חושש שהייתה אי-הבנה. מפקד חיל האוויר עסוק כרגע, שכן מטוסי אויב רבים תוקפים בחזית התעלה. השר הבהיר שכוונתו הייתה שבדיון ישתתפו הרמטכ"ל, סגנו, עוזר שר הביטחון, מפקד חיל האוויר – ואם הוא עסוק – נציג שלו וכל מי שימצא הרמטכ"ל לנכון, והוסיף שביקש לראות את רשימת הפשיטות מבעוד מועד, "כדי שלא יגידו לי".²¹⁵

בשעה 17:37 התכנסו בלשכת שר הביטחון האישים המוזכרים לעיל, ובהם מפקד חיל האוויר וכן האלופים במילואים, הוד, יריב ועמית ומזכירים.²¹⁶ בתחילת הדיון הביע הרמטכ"ל ביטחונו שמתקפתן של דיוויזיות השריון המצריות אכן עומדת בפתח, שכן יחידות ארטילריה וטיילי אס-איי-2 ואס-איי-3 הועברו באותו היום מזרחה ו-35 מטוסים תקפו לפנות ערב. מפקד חיל האוויר חיזק את דעתו – נוסף על התקיפה המסיבית של חיל האוויר המצרי נודע, בעת שעזב את חדר הרמטכ"ל בדרכו ללשכת שר הביטחון, שהטור הקדמי של הטנקים מתחיל לנוע.

השר פרס, כרקע למדיניות הפעלתו של חיל האוויר, את קווי הפעולה בחזיתות השונות: בחזית הצפון יש להתקדם עוד כמה קילומטרים לכיוון דמשק ולנהל פעילות התקפית מרבית. מגמה זו מתואמת גם עם ארצות-הברית, המעוניינת שכאשר ידובר על הפסקת אש "שלא יגידו שהישראלים נגמר להם כוח הנשימה". מגמה התקפית זו אינה כוללת כיבוש דמשק, לא השמדה לשמה של כוחות אויב ואף לא הוצאתה של סוריה מהמערכה, אלא ייצוב הקו בטווח תותחים מדמשק. לשם כך אין צורך בסיוע חיל האוויר.

בחזית הדרום יש לעבור למתקפה מרבית. זו יכולה להתבטא ב"קבלת פנים" לדיוויזיות המשוריינות, אם אמנם יחצו לגדה המזרחית, או במקרה שיתברר שהן נמנעות מכך, או רק חלקים מהן חוצים, ייתכן לעבור למתקפה ממזרח לתעלה, ממערב לה, או בשתי הגדות.

213 שם; רשימות רמ"ח היסטוריה.

214 שם.

215 לשכת שהב"ט, רמטכ"ל – 17:05, 13.10.73, רשמה רעיה אלוני. (נראה שבמילים "די שלא יגידו לי" התכוון לומר – כדי שלא יעמידוהו בפני עובדה קיימת.)

216 לשכת שהב"ט, דיון בעניין פעולות חיל האוויר, לשכת שר הביטחון, הקריה, 13.10.73.

מכל מקום, מבחינה מדינית חשוב שצה"ל יעבור למתקפה, שכן האמריקנים מוכנים לשלוח ציוד לישראל על בסיס דימויה ההתקפי, והם מדגישים את עניינם בשמירת דימוי זה. לישראל ודאי שיש עניין לשמור על הדימוי ההתקפי.

בחזית ירדן נעשות הכנות, ובינתיים היא רגועה. במרש"ל יש למנוע התקדמות כוחות מצריים דרומה וללחום ביחידות הקומנדו הנוחתות שם, למניעת יצירתו של מאחז מצרי באזור.

על בסיס קווי פעולה אלה יש להפעיל את חיל האוויר, הפעלה מרבית, בשתי מגמות: הבטחת עליונות אווירית, על-ידי יירוט מטוסי אויב תוקפים, וסיוע בזמן מתקפה רבתי של כוחות הקרקע, כפי שנעשה עתה בפיקוד הדרום, תוך הימנעות, ככל האפשר, מתקיפת מטרות מוגנות טילים או תותחי נ"מ; אין מגמה להוציא את חילות האוויר של האויב מהמערכה ואין, לפיכך, לתקוף שדות תעופה מוגנים, כדי להימנע מאבדות. כן אין, בשלב זה, לתקוף מטרות כלכליות, אלא אם יש מטרות קלות שפגיעה בהן תסב נזק רב לאויב, ולא תעלה באבדות לחיל האוויר.

להערת מפקד חיל האוויר, שמרבית אבדותיו של החיל היו בפעולות באזורים מוגני טילים, ולעומת זאת איבד רק מטוסים מעטים בתקיפת שדות התעופה, הגיב השר, שאם אכן יש שדות תעופה שתקיפתם אינה כרוכה באבדות – "לא מגיעה להם חסינות".

הרמטכ"ל הציג את המגמות שסיכם לגבי הפעלת חיל האוויר ביום המחרת: בצפון יופעל רק במקרים הכרחיים, בדרום הוא מקווה שבליילה הקרוב תתחיל המתקפה הגדולה של דיוויזיות השריון המצריות, וביום המחרת, 14 באוקטובר, יתחולל שם הקרב הגדול; בלילה יפשטו כוחות חי"ר על סוללות טילים מאוכנות ממזרח לתעלה, ופיקוד הדרום יצטוו גם להפגז כל סוללה כזאת. ביום המחרת ייסוגו כוחות צה"ל כדי למשוך את כוחות האויב לשטחי הריגה ממערב לכביש הרוחב. אם כוחות הקרקע יצליחו במשימתם גם ללא סיוע אוויר – לא ייקרא חיל האוויר לסייע, אולם אם לחץ האויב יכבד עליהם – יוכנס גם חיל האוויר למערכה. נוסף על כך יתקוף חיל האוויר שדות תעופה, במגמה להפחית את הסיוע האווירי שייתן האויב לכוחות הקרקע התוקפים. בתקיפת שדות התעופה היו, כאמור, לחיל האוויר אבדות מעטות ביותר, ו"זה יותר טוב מאשר ליירט כל מטוס לחוד". כן כדאי יהיה לתקוף שדות תעופה בסוריה, שכן תקיפת כוחות הקרקע על-ידי מטוסי האויב "לא הייתה נעימה".

מפקד חיל האוויר קיבל, עקרונית, את המגמות שהתווה הרמטכ"ל, והוסיף שכוונתו לתקוף בבוקר את הכוחות המצריים בציר המרכזי, שם – מוערך – תהיה הפריצה העיקרית, ולהחזיק את פורט סעיד נקייה מטילים. נודע שהמצרים העבירו לשם סוללות טילי אס-אי-2. ייתכן שחיל הים, המתעתד לפעול הלילה באזור, ישתק אותן, ולא – ינסה חיל האוויר לשתקן בבוקר. אשר לשדות תעופה: בכוונתו לתקוף את מנצורה, טנטא – שם יש מטוסי מיראז וסוחוי 20, וצלחיה – שבו מטוסי מיג 17. כן ציין שברמת-הגולן הפיל החיל במהלך היום 18-19 מטוסים, והסורים מתקנים מסלולים שנפגעו.

האלוף הוד, שמונה על הפעלת חיל האוויר בחזית הדרום, הציע לשקול היטב אם כדאי לבזז כוח על תקיפת שדות תעופה בצפון. בחזית המצרית צידד בתקיפת מנצורה וצלחיה, וטען שאין לתקוף את טנטא אם תקיפתו כרוכה אפילו באובדן מטוס אחד.

שר הביטחון סיכם שפיקוד הצפון יפעל ב־14 באוקטובר ללא סיוע אוויר, אלא במקרי חירום. חיל האוויר יקדיש את עיקר מאמציו לסיוע למתקפה בפיקוד הדרום, כאשר הפיקוד יקדיש מאמץ לחיסול סוללות טילים בפשיטות ובידי ארטילרי, אשר למטרות אחרות, ובהן שדות תעופה: "מטרות חשובות, למרות הקשיים – כן, מטרות קלות – גם כן". הוא ביקש לקבל יום־יום, בכתב, את רשימת המטרות המתוכננות ליום המחרת, ולקבל הסבר לגבי הסיבה שבשלה יש, לדעת חיל האוויר, לתקוף כל אחת מהן ולגבי הקשיים הכרוכים בתקיפתה.

לאחר שסוכמה מדיניות הפעלתו של חיל האוויר עזבו האלופים פלד והוד את החדר והנותרים עברו לדון בפשיטות המתוכננות לליל 13–14 באוקטובר. הרשימה שהוצגה בפני השר כללה חבלה של כוח צנחנים בכביש בירות–דמשק; חבלה של כוח בכביש חומס–דמשק; חבלה של כוח משיטת 13 בגשר על כביש מסוריה ללבנון; חבלה של כוח משיטת 13 בכביש החוף במפרץ סואץ; ירי תותחים של חיל הים על מטרות בחוף דמיאט; תקיפת סוללת טילים בפורט סעיד בסטי"לים; פשיטה של יחידה 269 בג'בל עתקה.

השר קבע את מדיניות הפעולה לגבי הפשיטות: לנוכח העובדה ש"אנו שותפים דם", יש להתרכז רק בפעולות בעלות השפעה על המערכה העיקרית, ולא פעולות שהן טובות לכשעצמן, כך, למשל, חבלה בכביש בירות–דמשק או בכביש החוף במפרץ סואץ לא ישפיעו אלא במעט על המערכה, ואף שנבחר אתר בלתי מוגן, עלולה, למשל, להיות תקלה במסוק, ולוחמים ייהרגו או ייפלו בשבי בשל משימה לא חשובה. לעומת זאת, פשיטה בג'בל עתקה, לניתוק קשר קווי, כדי לאלץ את האויב לדבר באלחוט, הנה חשובה, הוא אישר פעולה זו וכך את החבלה בכביש חומס–דמשק ופעולות חיל הים בדמיאט ובפורט סעיד.

שר הביטחון ביקש שלהבא יובאו אליו ההצעות לפשיטות בעוד מועד, כדי שיוכל לאשרן או לפוסלן, "עד עכשיו לא חייבת אותי להראות תוכניות" – אמר הרמטכ"ל. "אתמול אמרתי זאת – אם אראה דברים שארצה לעכב אותם – אעכב אותם" – פסק השר, הרמטכ"ל אמר שלאחר שהוא יאשר את הפשיטות ידאגו האלוף זאבי או האלוף עמית להעבירן לשר הביטחון.

השר טען שאלוף פיקוד הצפון ומפקדי האוגדות 146 ו־210 אינם תוקפנים דיים, וקבל על כך שלא נעשה מאמץ עליון להגיע לטווח תותחים מדמשק. הרמטכ"ל השיב שנראה לו שהדבר נובע מתשישות הלוחמים, שכן הם אלה שבלמו את מתקפת האויב בתחילת המלחמה ולאחר מכן יצאו להתקפת־הנגד. בכוונתו לנסוע הלילה לפיקוד ולברוק את העניין. מכל מקום הורה לאלוף הפיקוד לתכנן התקפת חי"ר בציר קוניטרה–דמשק, ואם אכן יצליח בכך הלילה ייתכן שיהיה אפשר להמשיך ולהתקדם. השר גרס שיש לתכנן הגעה לסעסע ב־14 באוקטובר, והרמטכ"ל אמר שבליילה הקרוב אכן יתקפו במגמה זו, ואם יתברר שלא ניתן לכבוש את סעסע, הוא מצדד בכיבוש כנכר, כדי להשיג את המגמה שהתווה גם השר – התייצבות בטווח תותחים מדמשק.

שר הביטחון אמר שגם הוא התכוון לנסוע לצפון, אך ייתכן שלא כדאי ששניהם ייסעו

יחד. אלא שהוא ייסע לאחר שהרמטכ"ל יחזור. הוא סיפר שידוע לו שמכינים את קו רמת-הגולן כ"קו חורף, קו יציב, חזק ומוגן", והעיר שלנוכח העובדה שבתוך שבועיים עלול לדרת גשם, יש צורך לשקול כיצד להיערך בקו הקדמי.

השר שאל האם, בעקבות הידיעות על העברת חטיבה 40 הירדנית לסוריה, הוציא צה"ל כוחות מפיקוד המרכז. הרמטכ"ל השיב שביום הקודם רצה לעשות זאת, אך "כולם אמרו שלא צריך ונכנעתי להם", "תיכנע להם גם היום" – הגיב השר, והציע לחכות עוד יום לברר מה מתרחש בחזית זו. הוא העלה אפשרות שירדן תחליט לסגור את "הגשרים הפתוחים", וקבל על כך שתא"ל רפאל ורדי – הממונה על יהודה ושומרון – פנה באותו היום לירדנים וביקש להשאיר את הגשרים פתוחים, אף שבשבת היו תמיד סגורים, והירדנים השיבו בשלילה.

שיחה טלפונית בין ראש הממשלה לשר הביטחון

לאחר גמר הדיון התקשר שר הביטחון, בשעה 18:45, לראש הממשלה ועדכן אותה ש"עושה רושם שהפעולה המצרית בדרום התחילה" – הוחל בהעברת כוחות שריון רבים מזרחה ובתקיפה אווירית. עם זאת אין ודאות בכך שזו אכן ההתקפה הגדולה, ובמהלך הלילה יתברר המצב. הוא סיפר לה שבכוונתו לצאת בשעה 19:30 לפיקוד הצפון, וכשיחזור, בשעה 22:30, יצא לשם הרמטכ"ל. כן סיפר על הכוונה להודיע החל מאותו ערב למשפחות שבניהם נפלו, נשבו או נעדרים, על גורל יקיריהן, ולהשלים זאת בתוך 24 שעות. בכוונתו לפנות לעורכי העיתונים להימנע מפרסום מודעות אבל – אך ברור שאין לכפות זאת עליהם. כן הוא מתכוון להופיע בערב המחרת בטלוויזיה או ברדיו, כדי "לומר מה שצריך לומר" אחרי פרסום הנופלים. ראש הממשלה עדכנה אותו ששוחחה כחצי שעה לפני כן עם אבן ודיניץ שחזרו משיחה עם קסינג'ר, שבה סיפר להם שהנשיא גער באנשי הפנטגון על חבלתם באספקה לישראל ואמר שבאותו הלילה יצא כל הציווד שצריך לצאת. הפעלת התרחיש אינה נראית באופק, המצרים והסורים מתנגדים להפסקת האש וספק אם מועצת הביטחון תתכנס באותו הלילה. בכל מקרה הבטיח קסינג'ר שארצות-הברית תטיל וטו על הצעה לסגת לגבולות 1967; אם יהיה קונצנזוס לגבי הצעה להפסקת אש, היא תאמר שיש לה הצעה אחרת, אך לא תתנגד, אז יאמר אבא אבן שיהיה עליו להיוועץ בממשלתו. "אני לעולם לא הבינתי מה קסינג'ר כל כך מתאמץ להרוויח זמן, שכן הערבים לא רוצים עכשיו שלום" – אמר. לפיכך לדעתו על האמריקנים לעשות שני דברים: לסייע לישראל ולמנוע התערבות פיזית של ברית-המועצות במזרח התיכון.²¹⁷

דיון ראשי אנשים בראשות הרמטכ"ל

מהדיון אצל שר הביטחון חזר הרמטכ"ל לחדרו וביקש מהאלוף זאבי להילוות לשר הביטחון בביקורו בצפון. הוא סיפר שתיאם עם השר שתחילה ייסע מר דיין לצפון וכשיחזור משם

217 לשכת שהב"ט, שיחה טלפונית עם רוח"מ, 13.10.73, 1845.

ייסע הוא – הרמטכ"ל – שמה.²¹⁸

בתחילת הפגישה עם ראשי האגפים, בשעה 18:43, שוחח הרמטכ"ל עם רב-אלוף (מיל') חיים בר-לב. מפקד חזית הדרום דיווח על המצב בחזית וביקש להאזין, במאמץ מרוכז, לרשתות של הדיוויזיות והחטיבות המצריות ולחסום תעבורה כשיידרש.²¹⁹

לאחר שיחה זו סקר ראש אמ"ן את הידיעות על חציית הכוחות המצריים ודרכי פעולתם האפשריות: לאמ"ן כמה סימנים המצביעים על כך שהדיוויזיה המשורינת של ארמייה 3 – דיוויזיה 4 – חצתה את התעלה. בתרגיל שערכו המצרים מכבר נועדה דיוויזיה ממוכנת לתקוף את הג'ונדי, וייתכן שכוחות קומנדו יתפסו את הרכסים.²²⁰ אשר לגזרת ארמייה 2: חצייתה של הדיוויזיה המשורינת – 21 – אוכנה רק בתצ"א. היא צלחה מדרום לחיץ החקלאי, בכוח של כ-110 טנקים, כאשר חטיבה משורינת שלה נמצאת כבר בגדה המזרחית. אם תחבור אליה יהיו בדיוויזיה כ-160-170 טנקים. נוסף על כך נמצאת באזור קנטרה דיוויזיה ממוכנת 23 פחות חטיבה, במקרה שתצלח, שתי דרכי פעולה אפשריות: הראשונה – שתתקוף באגפה של דיוויזיה 21 כשמגמת שתיהן תסה, והשנייה – הסבירה יותר – שתתקוף, יחד עם חטיבה עצמאית 15, לכיוון בלוזה.

אשר לחזית הסורית: ניתן לומר בביטחון כמעט מלא שחטיבה 40 הירדנית נמצאת כבר בסוריה, עתה מנסים לאכנה בתצ"א. חטיבה משורינת עיראקית שנייה עושה דרכה לסוריה. בשידורי ישראל בערבית מנהלים לוחמה פסיכולוגית – מודיעים על אבדות הכוח העיראקי ועל כך שהסורים מוכנים להילחם "עד העיראקי האחרון", בתקווה שהדבר ירתיע את העיראקים משליחת כוחות נוספים.

האלוף זעירא סקר גם את ההתפתחויות במישור הבין-מעצמתי, שעד אותה עת טרם נודעו לרמטכ"ל: דיווחי שר החוץ האמריקני בדבר האיומים הסובייטיים כלפי ישראל, העמדת כוחות רוסיים בכוננות ותגובותיו החריפות לאיומים.²²¹ ראש אמ"ן סיפר שפרסם מסמך שיישלח לארצות-הברית ובו הוסבר שהמלחמה המתחוללת עתה היא בין גרורות של ברית-המועצות לגרורה של ארצות-הברית, וארצות-הברית צריכה להיות מעוניינת שגרורתה תנצח ותנהל את המשא ומתן כשגרורתה "במצב תקין ותוקפת". הנחה זו אינה מתיישבת עם העובדה שברית-המועצות מספקת לגרורותיה רכבות אוויריות, בעוד ארצות-הברית מקמצת ידה כלפי ישראל. לפי הידיעות מארצות-הברית, מתברר שהפנטגון הוא המטרפד את האספקה לישראל. חוץ משר ההגנה כל המשרד פועל נגד ישראל. עתה האמריקנים "קצת יותר מתגייסים אלינו, קצת יותר, בלחץ קשה מאוד של

218 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

219 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

220 הקטע עד כאן מופיע רק במקור דלעיל. מכאן ואילך הופעל שוב הרשם-קול בחדר וההמשך מבוסס על הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

221 הנוכחים הטילו ספק במהימנות דיווחיו של שר החוץ האמריקני: "אף אחד מהיהודים לא נכח בפגישה בין האמריקנים לרוסים, כך שאני לא בטוח שמה שאומרים לנו שהיה חריף [אכן היה חריף] – אמר ראש אמ"ן. "יהודי אחד נכח" – הגיב הרמטכ"ל, בהתכוונו למדרווח – קיסינג'ר עצמו, "כן" – הגיב האלוף זעירא – "אבל אני לא יודע אם הוא אומר לנו מילה במילה הכול. הוא ארטיסט לא קטן". (שם).

הבית הלבן נגד הפנטגון".

סגן הרמטכ"ל דיווח על הצעדים שנקט, ובכללם סיכומיו בדיון ראשי האגפים שניהל לאחר־הצהריים: הוחל במיסוד עבודת המטה בהנחה של מלחמה ארוכה. טילי הלאו מחולקים ליחידות, כאשר בפיקוד הדרום, שקיבל היום כ־1,500 טילים, היו תקלות בחלוקה. אשר לטאו סיפר האלוף טל שאושרה הגעתם של עשרה משגרים בלבד ו־2,000 טילים. מ־12 בחודש הוחזקו 100 מובילים בכוננות לאפשרות של הורדת כוחות מהצפון לדרום, ובאותו היום הוא הורה להשתמש במחציתם להובלת טנקים פגועים כדי לתקנם במש"אות. הטנקים המתקנים משמשים למילוי תקנים או להקמת פלוגות חדשות, כשהעדיפות ניתנת לחזית הדרום. הכוונה להקים עתודה מטכ"לית של חטיבת חי"ר וגדוד טנקים וכן יחידות ארטילריה, ובכלל זה מנשק שלל ותחמושת שלל.

האלוף טל סיפר על הוראתו לייעד שני גדודי הנדסה להקמת שני קווי עצירה ברמת־הגולן – האחד ב"קו הסגול" והאחר מאחוריו, ועל כך שהגברים חזרו ליישובי רמת־הגולן. הרמטכ"ל ביקש שלא להחזיר נשים וילדים ליישובים ללא אישורו. הרמטכ"ל הביע את אי שביעות רצונו מכך שהוטל על קצין ההנדסה הראשי לעסוק בבניית קווי העצירה, זאת משום שבכוונתו לצלוח מיד לאחר תום הקרב בסיני. סגנו הבהיר לו שהדבר אינו עומד בסתירה: למקנה"ר אכן הוגדרו שתי משימות – הכנות לצליחה והכנת קווי עצירה בכל החזיתות. הרמטכ"ל סיפר שהורה לפיקוד הדרום להכין את הצליחה למוצאי יום ב, כלומר ליל 15–16 באוקטובר. האלוף טל סיפר שעד אז יעמדו לרשות הכוחות המיועדים לצלוח שלושה גשרי גלילים. "שלושה גשרי גלילים? איפה המצאת את זה?" – תמה הרמטכ"ל, שזכר את חששותיו של רב־אלוף בר־לב. האלוף טל הסביר: גשר אחד נמצא בגזרה המרכזית, שני בצפונית ושלישי במתקן הצליחה בזיקים. "שלושתם במקום שאתה רוצה?" שאל ראש אמ"ן. "כן. יהיו" – השיב סגן הרמטכ"ל. "יופי" – הגיב הרמטכ"ל. נוסף על אלה, המשיך האלוף טל, יהיה עוד גשר יוניפלוט, שיוסע על 100 כלי רכב.²²²

עתה, בשעה 19:12, התקשר אלוף פיקוד הדרום לרמטכ"ל. הוא דיווח לו שהמצרים "מכרסמים" לאט בצומתי הצירים לטסה, גידי ומתלה, ב"מכשיר", "נוצה" ו"מצוה". האלוף גונן ביקש להטיל על האלוף מרון ומפקדתו את האחריות לאזור קנטרה, אולם הרמטכ"ל לא נענה לכך, בין השאר משום שסגנו ביקש לייעד אותם ל"אור ירוק". האלוף גונן ביקש להפציץ מפקדת ארמייה כלשהי בעורף הכוחות המצריים. תשובת הרמטכ"ל לכך אינה ידועה.²²³

זמן קצר לאחר מכן התבקש הרמטכ"ל גם לשיחה עם עוזר שר הביטחון. רב־אלוף (מיל') צור הודיע לו על ההפשרה החשובה באספקה מארצות־הברית: ב־14 באוקטובר צפויים להגיע ארצה שלושה מטוסי ס־5 (גלקסי) ובליל 14–15 באוקטובר 20 מטוסי צ'רטור. הרמטכ"ל קיבל הודעה זו בסיפוק רב.

222 שם.

223 ההקלטה הופסקה למשך מרבית השיחה והמקורות לה הם יומן רל"ש הרמטכ"ל ויומן רל"ש אלוף פיקוד הדרום.

שיחה זו התנהלה בעוד ראש אכ"א מעדכן את הרמטכ"ל בעניין הודעות למשפחות על נפילת יקיריהן והודעה לציבור בעניין האבדות: ההודעה לציבור תימסר ב-14 לחודש בשעה 19:00. זאת כדי שבמהלך 14 באוקטובר יספיקו להודיע למשפחות. הרמטכ"ל הרהר רגע בקול רם באפשרות להודיע בבוקר על כך שצה"ל החליט להודיע למשפחות על נפילת יקיריהן, אלא שראש אכ"א הורידו מכך בטענה שנוהל זה יביא לכך ש"כל הציבור יושב וירעד". עדיף להודיע בערב ש"צה"ל החל למסור היום בבוקר הודעות על חללי המלחמה. ההודעות נמסרות ישירות למשפחות החללים. האלוף שפיר הציע גם לפרסם את מספר הנפגעים – כ-600 הרוגים וכ-2,400 פצועים – זאת כדי להזים שמועות המתהלכות בציבור כאילו נפלו אלפי חללים. הרמטכ"ל קיבל את המלצתו, בתנאי שתאושר על-ידי הדרג המדיני. ראש אכ"א אמר שנוסף על חללים יימסר עדכון גם למשפחות של נעדרים ושל שבויים.

ראש אכ"א סיפר עוד שהחל בשיקום מערך ההדרכה והאימונים ובהכשרות כוח אדם, וציין שבחודש הקרוב יגויס מחזור טירוני נובמבר. הרמטכ"ל הרהר באפשרות לגייסם מיד, במגמה להכשירם במהירות, אך האלוף שפיר אמר שהרעיון אינו ישים: מערך ההדרכה אינו יכול לקלוט את המחזור, האמור לכלול כ-5,000 איש, מכיוון שהוא עוסק עתה בהכשרת אלפי אנשים בקורסים.

ראש אג"א דיווח על מצב התחמושת: עד אותה עת הגיעו כ-8,000 פגזי טנקים. בשלושת מטוסי הגלקסי אמורים להגיע כ-7,000 נוספים, כך שיהיו כ-15,000 פגזים לכ-160 טנקים. מצב תחמושת הארטילריה גרוע יותר: "155 מ"מ עוד מושכים קצת. 175 – המצב די קשה". כן סיפר שכרגע נמצאים בצה"ל 4,500 טילי לאו.

במהלך הדיון ביקש הרמטכ"ל מעוז ראש אג"ם לברר אם פיקוד הצפון אכן יוצא להתקפות שתכנן ללילה הקרוב. תא"ל אריה לוי דיווח שנמסר לו שהכוונה שבמקרה שהציר ייפתח תחל חטיבה 7 להתקדם עוד באותו הלילה ולפתוח את מגנן הנ"ט. הרמטכ"ל תמה על תוכנית זו, השונה מהתוכנית שהוא סיכם עם אלוף הפיקוד: "זה ממש לא לפי פקודה שלי, אני אמרתי לכבוש את סעסע ואמרתי בפירוש שמה שבאגף שמאל זה לא מעניין אותי הכיבושים האלה, בפירוש לא". הוא הביע חששו ש"השריון ישבור את הראש שם", אסר בכל תוקף על התקדמות חטיבה 7 והורה להשהותה עד שיגיע לפיקוד. "משהו עם ההתקפות של פיקוד הצפון לא בסדר" – אמר בטרם הלך לקד"ם – "...אני הבוקר בקד"ם אמרתי בפירוש התקפת לילה על סעסע ומסתבר שעשו דבר אחר. השאלה אם ביקשו או אמרו למישהו משהו? – הפטיר, אולם לא קיבל מענה.²²⁴

קד"ם הרמטכ"ל²²⁵

בשעה 19:45 החל בחמ"ל אג"ם מבצעים קד"ם הרמטכ"ל. נציגי אמ"ן תיארו את מצב האויב. רע"ן 5, סא"ל אבי יערי, תיאר את המצב בחזית

²²⁴ הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

²²⁵ קד"ם הרמטכ"ל, 131945 באוקטובר 1973.

הסורית: האזור שתפס צה"ל מעבר לגבול, היה בשליטת דיוויזיה 7. נראה שהדיוויזיה התפרקה ושארית כוחות החי"ר שלה מחזיקים בתל שמס. אשר לדיוויזיה משורינית 3 – הגוף היחיד שלה שאוכן הוא חטיבה משורינית 65, התופסת את מערך הסבראני.

במהלך היום היו כ-40 טנקים סוריים בתל שמס, ובפענוח תצ"א משעות אחר-הצהריים זוהו שישה בלבד. ייתכן שהיתר נסוגו או נסו דרומה. בגזרה הדרומית הושמד כוח עיראקי שנראה שכלל שתי חטיבות. באותה תצ"א התגלו כ-80 נגמ"שים וכ-50 טנקים – שהם כנראה שארית שתי החטיבות. בחישוב לוח זמנים נראה שהחטיבה המשורינית השלישית של דיוויזיה משורינית 3 העיראקית הגיעה גם היא לאזור ומפקדת הדיוויזיה אוכנה בע'בע'ב. נוסף על כך יש ידיעות, לא ודאיות, שכוחות עיראקיים נוספים מתכוננים לתזווה. כוחות אלה כוללים חטיבה משורינית מהדיוויזיה המשורינית 2 ולפחות חטיבת חי"ר. אם אכן החלו לנוע, כנאמר בידיעות, בצהרי 12 באוקטובר, נראה שכוח החי"ר יגיע עד 14 באוקטובר בערב וכוח השריון – עד אותו מועד אם יש לרשותו מובילים ועד צהרי 12 באוקטובר אם אין לו מובילים. לנוכח איכון כוח שהגיע לסוידא יש סברה שבכוונת העיראקים לשגר לסוריה כוח משלוח דו-דיוויזיוני.

רצועת ההגנה הראשונה כוללת כ-180 טנקים, מהם כ-15 בציר רויחנה, כ-75 בציר ג'סם-כודנה וכ-40 בציר רפיד, וכן חמישים הטנקים העיראקיים שאוכנו. עם זאת, אם אכן הכוח העיראקי כלל שתי חטיבות, ייתכן שיש באזור עוד כחמישים טנקים שלא אוכנו. רצועת ההגנה השנייה כוללת כ-80 טנקים במערך הסבראני, כוח ריפעת אסד שהיה אמור לנוע דרומה – לכסוה ויש להניח שהוא שם וחטיבה 90 ממערב לדמשק. בסך הכול יש ברצועה זו כ-180 טנקים ונוסף עליהם כ-80 טנקים של גדודי מילואים.

כוח נוסף בסוריה הוא חטיבה 40 הירדנית. רע"ן 2 (ירדן) באמ"ן, סא"ל זאב בר-לביא ("ביבר"), סיפר שהחטיבה חצתה את גבול ירדן-סוריה לפני חצות והתארגנה ככל הנראה באזור סוידא. לפי אחת הדעות, יסתפקו הירדנים בכך שהם נתנו את הפרסום הנאות לעצם מעבר הגבול ולא יעשו דבר, אולם אי אפשר להבטיח שהמפקד במקום לא ייכנס לקרב מיוזמתו. דרך משל אם יקבל פקודה שלא יירה אלא אם יותקף, הוא גם יכול "לארגן" התקפה על עצמו.

רע"ן 6 באמ"ן, סא"ל יונה בנדמן, תיאר את היערכות הכוחות המצריים ופעילותם: במהלך היום אוכנה דיוויזיה משורינית 21, ולה 174 טנקים, בחלק הדרומי של מרחב ארמייה 2. ייתכן שחלק מהחטיבה הממוכנת שלה טרם חצתה מזרחה. בגזרת ארמייה 3 ניכרת במהלך היום תנועה של כוחות משוריניים אל ממזרח לתעלת סואץ ונראה שדיוויזיה 4 חוצה את התעלה. אם אכן החלה לחצות נראה שתסיים חצייתה עד שעות הלילה. לעת עתה לא ידוע דבר לגבי חטיבה ממוכנת 23, ללא דיוויזיה 23 נותרו ממערב לתעלה 300-350 טנקים: דיוויזיה ממוכנת 3 נמצאת ממזרח לקהיר, חטיבת משמר הרפובליקה וכן שניים עד ארבעה גדודי טנקים של בית-הספר לשריון.

רמ"ד צפון באג"ם-מבצעים, רס"ן יריב חן, סקר את היערכות הכוחות בחזית הסורית והפעילות המתוכננת ללילה הקרוב: במהלך היום לא חל שינוי של ממש בהיערכות הכוחות. לפי סיכום של פיקוד הצפון, נכון לשעה 15:00, ערוכים הכוחות כלהלן: בסך הכול בפיקוד

354 טנקים. בגזרה המרכזית ברמת-הגולן הסורית אוגדה 210, בהרכב חטיבות 679, 179 ו-205, ולה 135 טנקים; בגזרה הדרומית, מעברו המערבי של קו הפסקת האש, אוגדה 146, בהרכב חטיבות 4 ו-9 וגדוד הסיור, ולה 86 טנקים. כן נמצאים בצפון הגש"פ וכוח נתי ולהם 70 טנקים.

הכוונה לעשות בלילה הקרוב שלוש פעולות, שעת ה"ש" לכולן – חצות: כוח של חטיבת צנחנים 317 יפתח בפעולה רגלית את הציר לתל שמס, החוסם את ההתקדמות לסעסע. לאחר שהציר ייפתח יתקדם כוח טנקים, לאחר קבלת אישור הרמטכ"ל, בציר מזרחה. כוח של חטיבה 1 יפשוט על המוצבים הסוריים בין מזרעת בית-ג'ן לחינה ובציר העולה לחרמון, וכוח מוטס יציב מארב באזור קטיפה ויפוצץ שני גשרים בכביש חומס-דמשק.

רמ"ד דרום באג"ם-מבצעים, רס"ן זאב נתיב, סיפר שלאחר יום של פעילות מוגבלת ערוכים הכוחות בפיקוד הדרום כשהיו ערוכים יום קודם לכן. בדקות האחרונות לפני הכניסה לקד"ם הגיעו ידיעות על נחיתות של מסוקים וכולם, לבד מאזור המתלה, זוהו כנחיתות מסוקים של צה"ל. ללילה הקרוב מתוכנן מארב של כוח חטיבה 35 באזור מפרץ סואץ ופשיטה של כוח מיחידה 269 על ג'בל עתקה, תוך חבלות בציר סואץ-קהיר, במסילת הברזל שלידו ובצינורות העוברים באזור.

מפקד חיל הים, אלוף בנימין תלם, דיווח שבכוונת החיל שלו לסייע הלילה לחיל האוויר ולנסות לפגוע מהים בסוללה של טילי אס-איי-2, וכן יסייר במפרץ סואץ, שם התגלו ריכוזים גדולים של כלי שיט וכוחות שככל הנראה המצרים מתכוונים להעביר מזרחה.

רמ"ח האוויר, תא"ל דוד עברי, דיווח שחיל האוויר ישמור שאזור פורט סעיד יישאר נקי מטילים, יסייע במידת הצורך בחזית המצרית, יגביל את הסיוע בחזית הסורית ויתקוף שדות תעופה המשפיעים על הזירה היבשתית – אל-מזה ודמשק בינלאומי בצפון וצלחיה בדרום. ראש אג"א חזר על הנתונים שמסר קודם לכן, בדיון ראשי האגפים, לגבי קצב הגעת

הציוד מארצות-הברית, וראש אכ"א חזר על תיאור מערך ההדרכה והכשרת כוח האדם.²²⁶ הרמטכ"ל סיכם את הקד"ם, ציין את ציפיותיו והנחה לגבי הפעילות בהמשך: בצפון נמצאים הכוחות במצב שיקשה עליהם "לעשות דברים גדולים". יש שם, אמנם, 350 טנקים, אלא שרוב היחידות לוחמות עוד מהשלבים הראשונים של המלחמה. עם זאת ניתן בכוח זה לקיים פעילות התקפית רצופה ולהשיג הישגים נוספים. הפעולות המיועדות ללילה תוכננו על בסיס הנחה זו, אלא שאינן תואמות לתוכנית שסיכם בבוקר עם אלוף הפיקוד. תוכנית זו כללה גם התקפת לילה על סעסע והוא אינו יודע מדוע אינה מוצאת לפועל. הוא עצמו היה אמנם בדרום, אמר הרמטכ"ל, אבל מתפקידו של אג"ם לבדוק, לאחר כל קד"ם, אם הנחיות הרמטכ"ל מתבצעות. ייתכן שלפיקוד היו סיבות מספיקות לכך שהחליט לא לבצע את המבצע הספציפי, אך חייב להיות על כך פיקוח של המטה הכללי. רמ"ח המבצעים העיר שאג"ם-מבצעים לא ידע כלל שבכוונת הרמטכ"ל לתקוף את סעסע, ולזאת השיב הרמטכ"ל שאת הפקודה על כך נתן, אמנם, לאלוף הפיקוד טלפונית, אבל הוא סיפר גם

226 ראה עמ' 849 לעיל.

בקד"ם בבוקר על הנחייתו זו.²²⁷ עתה, מאחר שסעסע לא תיכבש הלילה, אין הוא מתיר לנסוע שם בטנקים. זאת מכיוון שנתיב התנועה המיועד הוא כביש חצוב בלג'ה שניתן בקלות לעצור התקדמותו של כוח טנקים הנע עליו, בשל מגבלות פריסה. ייתכן שייבדק נתיב אלטרנטיבי; אם יימצא מתאים – יינתן לנוע בו. ולא – "אני לא מתכוון ללכת עם טור טנקים. לא הלילה, לא מחר בבוקר. מה גם שיש ארטילריה במערך הזה".

אם אכן ייכבש מערך תל שמס, יש "לבדוק אפשרויות של זחילות. זחילות אטיות ברגליים, בטנק בודד, לפתוח צירים קודם". בצירים אלה אין מקום למתקפה רבתי, אין אלה צירים המתאימים להתקדמות כוח שריון גדול, ויש לבדוק אותם בחי"ר, קילומטר אחר קילומטר, לכרסם ולהתקדם. "האגף הזה" – אמר – "מעניין אותי. כי ככל שעולים יותר למעלה מקבלים טווח יותר טוב [לדמשק]". במקביל יש לבדוק אפשרות להתקדם לכיוון כנכר. גם משם ניתן להגיע לטווח תותחים מדמשק וניתן להתקדם שמה בשריון, משום שהדרך לכנכר נמצאת מחוץ ללג'ה. אם אכן יינתן הדבר יהיה אפשר לוותר על כיבוש סעסע.

ברזמנית למגמות התקפיות אלה יש לתת את הדעת גם להגנת רמת-הגולן. בדרום רמת-הגולן נמצאים כוחות אויב רבים – עיראקיים, ירדניים וסוריים. לא נראה, אמנם, שמגמתם התקפית, סביר יותר שמגמתם היא הגנת דמשק, ונראה שהמהלומה שקיבל הכוח העיראקי תגביר את רתיעתם מלתקוף, אלא שיש להיערך גם לאפשרות שהנחה זו מוטעית וכוחות אלה יחליטו לתקוף. לפיכך יש לערוך את רמת-הגולן למגננה, ויחד עם זאת להטעות את האויב וליצור אצלו תחושה של פעילות מתקפתית, במגמה למונעו מלתקוף.

רב-אלוף אלעזר הזכיר שב-10 באוקטובר, בטרם יצא צה"ל למתקפה ברמת-הגולן, הוא העריך שמתקפה זו תיצור תפנית בחזית זו. ואכן כך היה – "הקרב הזה עשה את סוריה בשלה להפסקת אש". לולא המצב בחזית הדרום נראה לו שסוריה הייתה, אכן, מבקשת הפסקת אש. עתה הולך צה"ל לקרב המכריע בדרום. הוא הולך לקרב זה כשהוא במצב טוב יותר משהיה עת יצא לקרב המכריע בצפון. זאת משום שלכוחות בדרום הייתה שהות להתארגן, וכן משום שמודל הקרב הצפוי הוא טוב יותר: נראה שהמצרים יתקפו בשלב ראשון בשריון, כלילה יצניחו צנחנים וביום שלמחרת ינסו לחבור אליהם בשריון. ההנחה היא שכוחות השריון של צה"ל ינהלו "קרב חכם בחילופי עמדות" עם שריון האויב וייצרו תאי שטח שבהם תבוא לביטוי עדיפותו של צה"ל – תוך ריכוז טנקים באגפים וסיוע מתואם – הן של ארטילריה והן של חיל האוויר – ניתן יהיה ליצור נקודות כובד שבהם יושמדו טנקי אויב רבים. ההנחה היא שקרב ההכרעה יהיה ב-14 באוקטובר. למחרת יזנבו כוחות צה"ל באויב ויתכוננו למבצע הצליחה, שיתחיל בליל 15-16 באוקטובר. במבצע זה ישתתפו שתי אוגדות, מוקדם עדיין לפרט את התוכנית, מה גם שהיא מותנית בתוצאות הקרב בשטחנו – ככל שירבו הכוחות המצריים המשתתפים בקרב, יש להניח שתוצאותיו תהיינה טובות יותר.

227 ואכן, בקד"ם משעה 07:30 סיפר הרמטכ"ל על הנחייתו זו (ראה עמ' 822 לעיל).

תחילת רכבת האוויר מארצות-הברית ועיכובים בהפעלת התרחיש

בשעות אחר-הצהריים והערב של 13 באוקטובר עדכנה ההנהגה הישראלית את הממשל האמריקני בצפי למתקפה המצרית ובפעילות המצרים לקראת המתקפה. במברק שסיכם את המצב לשעה 08:00 נכתב, בין השאר, כי נראה שהחל מעבר של דיוויזיות השריון המצריות לתוך סיני. במקביל נודע על כוונת מצרים להנחית שלוש חטיבות צנחנים באזור המעברים, כנראה בלילה הקרוב. פעולות אלה, אם יוצאו לפועל, יסמנו את תחילתו של שלב חדש במתקפה המצרית בתעלה.²²⁸ בשעה 15:00 דווח כי מתנהל קרב שריון בשריון בין כוח מצרי המנסה ללא הצלחה לפרוץ באזור האגם המר הקטן, לבין כוחות צה"ל. הושמדו בו כ-30 טנקי אויב, לכוחות צה"ל כמעט אין אבדות.²²⁹ שלוש שעות מאוחר יותר נמסר שדיוויזיית שריון 21 עברה את התעלה והתמקמה ברצועה שבידי המצרים בגדה המזרחית, ונערכו התקפות אוויר מצריות בקנה מידה מוגבר כנגד יחידות צה"ל במערב סיני.²³⁰ בשעה 20:30 דווח ששתי דיוויזיות השריון המצריות שהיו עד כה בעתודה, חוצות כנראה את התעלה. ייתכן שייפתח הלילה השלב השני של האופנסיבה המצרית.²³¹

באותה שעה נשלח מארצות-הברית דוח על פגישה שהייתה לצוות הישראלי, בהרכב שר החוץ אבא אבן, השגריר שמחה דיניץ והציר מרדכי שלו, עם שר החוץ האמריקני, החל מהשעה 15:15. באותה פגישה הודיע קיסינג'ר כי לפי הידיעות שבידי המודיעין האמריקני נראה שהמצרים מתכננים התקפה של כוחות מוטסים בסיני. אבן ציין בפניו, שבעוד ההישג שבהשמדת הכוח העיראקי מאפשר המשך ההתקדמות לכיוון דמשק, הרי שדחיפה ממשית בחזית הדרומית אינה בגדר האפשרות עתה. הוא ציין כגורם שמנע את התקדמות כוחות צה"ל בקצב הרצוי בשתי החזיתות, הוא מיעוט האספקה מארצות-הברית וקצבה האטי. הודעת נשיא ארצות-הברית ב-9 באוקטובר על אישור האספקה לישראל התקבלה בסיפוק רב בישראל, אמר, ונצפה שמיד תוזרם אספקה לארץ, בלהיטות וללא לאות. לא עלה על דעתו של איש שהתוצאות תהיינה כה זעומות. שר החוץ האמריקני הסכים שאכן העיכובים גרמו לכך שלא נוצרה המציאות הצבאית הרצויה לארצות-הברית ולישראל, והקשו על ישראל לפעול צבאית לפי רצונה. קיסינג'ר שוחח עם עוזרו, סקורופט, לברר את פשר העיכובים, קבע שהם נבעו מרצון רע אצל אלה הממונים על הוצאת ההחלטה לפועל במשרד ההגנה, והגדיר את העיכובים כמקרה ברור של חבלה. הוא סיכם את הנושא בקובעו שעוד באותו היום יופעלו שלושה צינורות לאספקה. אבן העלה גם את נושא אספקת המוטסים במקום אלה שאבדו, אולם קיסינג'ר לא התעמק בעניין.²³² עוד קודם לכן ביקש השגריר דיניץ לעדכנו במספרי האבדות במטוסים "לצורכי ההתמקחות".²³³ מנכ"ל משרד ראש הממשלה הבריק

228 מגזית לדיניץ, 131515 באוקטובר 1973.

229 מגזית לדיניץ, 131500 באוקטובר 1973.

230 מגזית לדיניץ, 131800 באוקטובר 1973.

231 מגזית לדיניץ, 132030 באוקטובר 1973.

232 משלו לגזית, 131430 [130830] באוקטובר 1973.

233 מדיניץ לגזית, 131650 [132250] באוקטובר 1973.

לו את הנתונים דלהלן: ביום הכיפורים היו ברשות צה"ל 353 מטוסי קרב שמישים ועוד 33 מטוסים באחסנה, לפי הפירוט הבא: מטוסי פנטום – 101 כשירים ושניים באחסנה; סקייהוק – 162 כשירים ו-19 באחסנה, מיראז' וסמב"ד – 90 כשירים ו-12 באחסנה. עד כה אבדו 79 מטוסים ובהם 23 מטוסי פנטום, 44 סקייהוק ו-12 מיראז' וסמב"ד וכן מסוק אחד. כן נמצאים בתיקונים 34 מטוסים: שבעה מטוסי "פנטום", 19 סקייהוק ושמונה מיראז' וסמב"ד.²³⁴

בשעה 22:00 דיווח דיניץ שהחלה רכבת אווירית מסיבית שתעביר את כל הציוד לישראל במהירות רבה, חלק מהמטוסים באוויר, השאר יצאו במשך היום.²³⁵ בשיחה טלפונית עם מזכירה המדיני של ראש הממשלה, אלי מזרחי, דיווח דיניץ שכל הציוד שונע. חלק ממנו נמצא כבר באוויר, 14 מטוסי פנטום יגיעו עד 14 באוקטובר בערב, הטנקים מסופקים בקצב שניתן להעמיס על האוניות, ונוצר מצב שהאמריקנים משחררים יותר משהישראלים יכולים לקלוט. הבעיה עתה כבר אינה שחרור הציוד, אלא הובלתו.²³⁶

בפגישה עם קיסנינג'ר העלה אבן גם את התרחיש המדיני. לאחר שהובהרה לו עמדת ראש הממשלה בעניין,²³⁷ טען בפני קיסנינג'ר שאין כל סיבה להשהות את המהלכים לקראת החלטה על הפסקת אש. המצב בחזית הצפונית טוב ואילו בדרום אין עדיין באפשרות צה"ל לתקוף מתקפה רבתי. שר החוץ הדגיש שמילת המפתח הנה "עדיין". בתגובה סיפר קיסנינג'ר על מגיעו עם הבריטים, שלפי התרחיש שלו היו צריכים להגיש את הצעת ההחלטה בדבר הפסקת אש תוך הקפאת המצב בשטח. הוא סיפר שהבריטים "בטיפשותם" שאלו את נשיא מצרים לדעתו והוא, כמובן, דחה רעיון של הפסקת אש ללא חזרה לגבולות 1967. לדעת קיסנינג'ר היה ברור מראש שזו תהיה עמדתו והיה מיותר לשואלו. הוא סיפר שקבע שיתקשר עם הבריטים בשעה 13:00 (שעון ישראל), ואם יתברר שוב שאינם מוכנים להעלות את ההצעה יפנה לאוסטרלים. הוא שאל את אבן אם המהלך נראה לו, ושר החוץ הישראלי השיב בחיוב. לשאלה כיצד תגיב ישראל להצעת ההחלטה בדבר הפסקת אש תוך הקפאת המצב בחזיתות, השיב אבן שישראל תחזור על עמדתה בדבר הצורך לחזור לקווי 5 באוקטובר 1973. קיסנינג'ר אמר שארצות הברית תסביר במועצת הביטחון שהמצב הרצוי ביותר לאותה עת הוא חזרה לקווים שלפני פרוץ הקרבות, אבל לא תטיל וטו על הצעת ההחלטה הנדונה. אבן העלה גם את החזרת השבויים וציין שישראל לא תסכים לשום החלטה על הפסקת אש שלא תכלול כתנאי חילופי שבויים מידים.²³⁸

ביקור שר הביטחון בצפון

בעוד הכוחות בדרום ממשיכים בהכנותיהם לקידום פני המתקפה המצרית, החליטו כאמור שר הביטחון והרמטכ"ל לנסוע צפונה כדי לעמוד מקרוב על האפשרות להשיג את היעד

234 מגזית לדיניץ, 131950 באוקטובר 1973.

235 מדיניץ לגזית, 132200 [140400] באוקטובר 1973.

236 שיחה טלפונית שמחה-מזרחי, 13.10.73.

237 ראה עמ' 838 לעיל.

238 משלו לגזית, 132030 [131430] באוקטובר 1973.

שאותו קיוו להשיג זה יומיים – הגעה לטווח תותחים מדמשק. הם סיכמו שתחילה ייסע צפונה השר וכשיחזור ייסע שמה הרמטכ"ל.

בשעה 22:15 הגיע שר הביטחון, שלוה על ידי האלוף זאבי, לחפ"ק הפיקוד, ואלוף הפיקוד סקר בפניו את האירועים ביומיים האחרונים ואת מצב הכוחות: לאוגדה 210 80 טנקים. הכוח מותש, לאחר שנלחם שבעה ימים ברציפות, והוא יתקשה לעשות מהלך התקפי של ממש, זאת ועוד – חטיבת שריון עיראקית נוספת הגיעה לסוריה ועל האוגדה להיכון לקדם התקפת נגד. שר הביטחון העיר שבהנחה שהמערכה תפתח כמקווה, תוכל אוגדה 36 להתקדם, אך נשאלת השאלה אם המערך של אוגדה 210 הוא אכן הטוב ביותר. האלוף חופי השיב שהמערך נשען על שטח בלתי עביר ועל "הקו הסגול". הוא הוכיח עצמו, וניסיון לשנותו – ביחסי הכוחות הקיימים – עלול לסכן את הכוחות ואת ההישג. לשאלת השר אם נכון הדבר שיש כוונה להתקדם דרומה, השיב אלוף הפיקוד שהייתה כוונה כזאת, בהנחה שהמערך הסורי יתמוטט. אך היא ירדה מעל הפרק, בעיקר לאחר שסיוע האוויר נלקח מהפיקוד. השר הסכים שאם השטח הדרומי אינו חיוני אין להתקדם שם, ויש להיערך בקו החסכוני ביותר. האלוף חופי אמר שלשיפור ההיערכות יש לתפוס את קו התלים הגבוה השולט על פתחת קוניטרה.²³⁹ שר הביטחון הגיב שבעיה זו – כיצד להיערך – היא משנית בחשיבותה. היעד הראשון במעלה הוא להתקדם צפונה ולהפגזי בדמשק. ייתכן שהפגזה זו תביא את הסורים להסכים להפסקת אש, אם כי הוא עצמו אינו מאמין בכך. אלוף הפיקוד השיב שתותחי 175 מ"מ כבר יורים לשדה התעופה אל-מזה, והמת"פ עדכן שבניגוד לנתון קודם, שלפיו לא יוכלו הפגזים להגיע לשם, נראה שהם מגיעים למרכז שדה התעופה. יתרה מזו, ייתכן שהם כבר פגעו באל-מזה, שכן הסורים התלוננו ששדה התעופה הופגז.²⁴⁰

השר ציין שאם יתברר בתוך כמה ימים שהסורים אינם מוכנים להפסקת אש, יהיה צורך להיערך בצורה שלא יהיה צורך לוותר על שטחים. הוא התעניין אם ניתן לכבוש את מוצב החרמון הסורי, תוך שמירת קשר יבשתי בינו לבין המערך מעבר ל"קו הסגול". תא"ל אדם השיב שניתן לעשות זאת בתוך כ-20 שעות, תוך פריצת דרך ממוצב החרמון הישראלי למוצב הסורי. לשאלת השר אם אמנם חיוני לכבוש את המוצב הסורי השיב האלוף חופי שאין הכרח בכך; בכל מקרה, הסכימו, יש לכבוש את מוצב החרמון הישראלי. השר התעניין מי אמור לכבושו, והאלוף חופי השיבו שחטיבת צנחנים 317. לשאלת השר מהו הקו שהפיקוד חושב להחזיקו, השיב אלוף הפיקוד שבצפון הכוונה להחזיק בקו הנוכחי ובדרום ייתכן שינוי קל, אך אין ביטחון שהדבר יביא לחיסכון בכוחות. "לו אפשר היה להגיע עוד יותר קרוב [לדמשק] הייתי רואה בזה הישג עצום" – העיר שר הביטחון. לאחר שחטיבה 317 תכבוש את צומת תל שמס יהיה צורך לתכנן את השלב הבא כדי לשפר את האחיזה בגזרה הצפונית.²⁴¹ בעת שהיית השר בצפון, בשעה 22:54, נודע לנוכחים שפגזי

239 יומן שליש שהב"ט.

240 שם; היסטוריה/צפון; רשימות ראובן רון.

241 יומן שליש שהב"ט.

התותחים אכן פגעו בשדה התעופה אל-מזה.²⁴² האלוף חופי העיר "אני מאוד מצטער שזה המקסימום שאנחנו יכולים לעשות".²⁴³

ביקור הרמטכ"ל בפיקוד הצפון

כזכור, החליטו שר הביטחון והרמטכ"ל שלאחר שהשר יחזור מהצפון ייסע הרמטכ"ל שמה. במהלך שהותו בפיקוד התקשר השר לרמטכ"ל והציע לו שלא להמתין עד שהוא ישוב מהצפון אלא יצא כבר לדרך.²⁴⁴

הרמטכ"ל, מלווה באלוף (מיל') עזר וייצמן, הגיע לחפ"ק הפיקוד בשעה 140025²⁴⁵ והאלוף חופי סקר לפניו את המצב בפיקוד. לרב-אלוף אלעזר התברר כי, בניגוד למה שהיה ידוע ברמטכ"ל, חטיבה 1 אינה תוקפת באזור מזרעת בית-ג'ן, אלא פושטת רק פשיטות קטנות. הכוח היחיד התוקף הוא הכוח מחטיבה 317, התוקף את המוצב הסורי [בתל שמש]. אלוף הפיקוד העריך כי לכיבוש המוצב לא יהיה ערך של ממש, שכן כוחות צה"ל יהיו נתונים לירי ארטילרי כבד. "מערך קטנא מתמלא בקצב מטורף" – אמר. הכוונה היא לתפוס את המתחם הסורי ולהחדיר לשם את כוחות חטיבה 7. האלוף חופי ציין שלאוגדה 210 70-80 טנקים בלבד ואין היא יכולה להתקדם צפונה בציר "ציקן", שכן יהיה בכך משום חשיפת אגף.

הרמטכ"ל הדגיש, כמו שר הביטחון, שהמגמה העיקרית היא להגיע לעמדות שמהן ניתן יהיה להפגیز את דמשק. המלחמה עלולה להימשך עוד שבועיים-שלושה – אמר – אבל החל להגיע ציוד מארצות-הברית. הוא פירט את הצידוד העומד להגיע, סיפר על ההתפתחויות בדרום, והעריך שבחזית הצפון לא יתקוף האויב בצורה מסיבית, וגם אם יתקוף אין בכך רע. הוא הדגיש שאין להקפיא את המצב, אלא להתמיד בלחץ. על כך העיר אלוף הפיקוד ש"כאן לוחמים ברציפות מיום א, הגזרה פעילה כל הזמן". הרמטכ"ל גרס שניתן להתמיד בלחץ תוך מתן אפשרות לחלק מהכוחות לנוח. ניתן, דרך משל, להחזיק את החזית בגזרת אוגדה 146 בטנקי שרמן בלבד ולהעביר טנקי סנטוריון לקו הקדמי שיילחמו שם ויחליפו יחידות שלחמו כל העת. סגנו של אלוף הפיקוד, תא"ל אדם, הצטרף לדעת מפקדו והעיר שדברי הרמטכ"ל על מגמות הפעולות ל-14 באוקטובר אינם מתיישבים עם דבריו בעניין הצורך במנוחה ובניין כוחות. יש בפיקוד די כוחות כדי להתיש את האויב, אך לא כדי להכריעו. הרמטכ"ל טען שחילוקי הדעות בינו לבין מטה הפיקוד מתמקדים בתפיסתה של אוגדה 146 כמאמץ משני והאפשרות להוציא ממנה כוחות לבניין הכוח, אולם תא"ל אדם וקצינים נוספים במטה הפיקוד הוסיפו להתנגד למהלך התקפי נוסף ב-14 באוקטובר. "איני רוצה ללחוץ עליכם" – סיכם הרמטכ"ל – לאחר שייכבש הלילה המוצב

242 שם; היסטוריה/צפון; רשימות ראובן רון. עובדה זו נודעה לפיקוד מפי רע"ן מבצעים (היסטוריה/צפון). באג"ם-מבצעים נודע הדבר בשעה 22:50 (יומן דיווח מבצעי).

243 יומן שלישי שהב"ט.

244 שם.

245 היסטוריה/צפון; רשימות ראובן רון.

יש לשלוח סיורים כדי לבדוק מה המצב בתל שמש. אם לא תהיה התנגדות של ממש יש לפשוט בכוח של כפלוגת טנקים, לקדם שני תותחים ולירות לעבר דמשק. ב־14 באוקטובר ירכז הפיקוד כוח ויבנה כוח רענן, במגמה לצאת בתוך 48 שעות למהלך התקפי נוסף.²⁴⁶

שבירת המתקפה המצרית

כישלון התרחיש המדיני

בשעות אחר-הצהריים של 13 באוקטובר ציפה, כאמור, שר החוץ האמריקני לקבל תשובה מהבריטים באשר להפעלת התרחיש. בשעה 140120 הבריק שר החוץ, אבא אבן, שקסינג'ר הודיעו זה עתה כי הבריטים אינם מוכנים להציע את ההצעה כאשר המצרים מתנגדים לה, בטענה שההצעה תיתקל בוטו של סין. קסינג'ר הוסיף שהסובייטים מתנגדים להפקדת היוזמה בידי אוסטרליה. אבא אבן דיווח כי עוד בשעות הבוקר אמר לו קסינג'ר שהוא מתנגד להגשת ההצעה בשם ארצות-הברית, אלא אם ישראל תרצה שיעשה זאת, והוא – אבן – אישר שישראל אכן אינה רוצה ביוזמה אמריקנית. מכאן ברור, העיר אבן, שאין כל אפשרות לפעול בעניין היום. קסינג'ר מצפה להצעת אבן כיצד לפעול. אבן העיר במברקו שהוא מניח "כי לאור העובדה של הזזת המטענים איננו נחפזים עד כדי בקשת יוזמה אמריקנית", וביקש לקבל אישור אם אכן הנחתו זו נכונה.²⁴⁷

כמה דקות מאוחר יותר דיווח אבן לראש הממשלה על שיחה טלפונית נוספת שקיים עם קסינג'ר, בשעה 140145. בשיחה זו טען קסינג'ר שאין דרך להתגבר על הסירוב הסובייטי להפעיל את האוסטרלים, והעריך שברית-המועצות אינה מעוניינת בשעה זו בגיבוש הפסקת אש משום שמצרים אינה מוכנה לכך. לדעתו, אילו רצתה ברית-המועצות בהפסקת אש היא הייתה מתגברת על היסוסיה המלאכותיים. קסינג'ר ביקש מאבן לשאול את ראש הממשלה האם אייכולתה של ארצות-הברית להוציא את התרחיש לפועל עכשיו נראית לממשלת ישראל כתקלה חמורה, והאם היא מסכימה שישראל אכן אינה רוצה ביוזמה אמריקנית. אבן העיר שהוא מתרשם ש"הוא (קסינג'ר) סבור שהפסקת אש אינה בשלה עדיין בגלל המצב בשטח, שאינו מעיק דיו על מצרים עד כדי יצירת דחף לקבלתה, ושההסתייגות המצרית קובעת את עמדתה של ברית-המועצות, וזו מעלה "תירוצים ולא נימוקים".²⁴⁸

במקביל להודעתו לאבן הודיע קסינג'ר גם לציר מרדכי שלו על הודעת הסובייטים שארצות-הברית לא תוכל לפעול על-פי התרחיש ולהימנע בהצבעה, מכיוון שהמצרים דחו

246 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

247 מאבן לראש הממשלה, 140120 [131920] באוקטובר 1973.

248 מאבן לראש הממשלה, 140145 [131945] באוקטובר 1973 (במברק נכתב בטעון 130945). ראה גם מאבן לראש הממשלה 130155 [131955] באוקטובר 1973.

את ההצעה בשעה 02:30, וביקש ממנו לברר אם ישראל מעוניינת שארצות־הברית תגיש הצעת החלטה, בציינו שהוא עצמו אינו נלהב מכך.²⁴⁹ התשובה הראשונה של לשכת ראש הממשלה למברקים אלה הייתה שגם ישראל הייתה בספק לגבי רצון המצרים להסכים להפסקת אש, ולכן אינה מופתעת. לנוכח העובדה שלא צפויה ישיבה של מועצת הביטחון אין להיחפז בתשובה, והלשכה עוד תבריק להם ככל שיהיו לה מחשבות. במברק צוינה העובדה שהסורים אינם מזכירים כלל בכל התרחיש ועמדתם אינה ידועה.²⁵⁰ בבוקר 14 באוקטובר הבריק גזית לדיניץ שישראל אינה רוצה שארצות־הברית תגיש את הצעת ההחלטה.²⁵¹ עתה נראה היה שאין סיכוי שמועצת הביטחון תקבל בימים הקרובים החלטה בדבר הפסקת אש.

ידיעות על תחילת המתקפה המצרית

תשובות אלה של לשכת ראש הממשלה נשלחו לאחר שנודע שהמצרים אכן פתחו במתקפה. בלילה, בשעה 02:45, נודע באג"ם מבצעים מהאזנה לאלחוט שכוח מחטיבה 35, הנמצא כ־6 ק"מ מדרום לעיון מוסה, הותקף בידי כוח אויב. בשעה 04:00 נודע שהכוח, שהיה ממוקם במפגש הציירים "זאבה"–"פגיושה", הותקף בשעה 02:25 על־ידי כוח חי"ר מצרי בגודל שתי פלוגות עד גדוד. לכוח צה"ל היו שני פצועים והוא ניתק מגע ונערך להגנה באזור "סקטים" – כ־8 ק"מ מדרום לעיון מוסה. היו אלה הניצנים הראשונים של המתקפה המצרית. בשעה 06:00 לערך נודע על כמה התפתחויות: בשעה 05:50 נודע שכוח מצרי ובו כ־100 כלי רכב עוקף את מתחם "מכשיר" שבמרחק כ־10 ק"מ ממזרח לאגם תמסח ונע צפונה. עשר דקות לאחר מכן נמסר מחיל האוויר על תקיפות של מטוסים מצריים באזור אגם תמסח ומצפון לו.²⁵² ידיעות אלו הועברו לסגן הרמטכ"ל, והוא התקשר בשעה 06:15 לאלוף פיקוד הדרום וביקש להתעדכן בהתרחשויות בפיקוד. האלוף גונן דיווח שהמצרים הנחיתו כוחות חי"ר ממסוקים מדרום ל"יוקון". בשעה 06:28 דיווח מפקד חיל האוויר לסגן הרמטכ"ל שמטוסי הנטר מצריים תקפו את תחנת המכ"ם ברפידים ושיתקו אותה. לאחר שנפגש בשעה 06:40 עם האלוף פלד הורה האלוף טל לסגן הקשר"ר להתכונן להפעלת מערכות קשר חלופיות.²⁵³ בשעה 08:00 שוחח שוב האלוף טל עם אלוף פיקוד הדרום, והאלוף גונן דיווח לו ש"לא משתלטים על אריק. הוא לוחץ לתעלה במקום למשוך אותם".²⁵⁴ באותה שעה,

249 משלו לגזית, 140300 [132100] באוקטובר 1973.

250 מלשכת ראש הממשלה לשלו ושה"ח, 140615 באוקטובר 1973.

251 מגזית לדיניץ, 140905 באוקטובר 1973.

252 יומן דיווח מבצעי.

253 יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל.

254 רשימות רמ"ח היסטוריה. ביומן רל"ש אלוף פיקוד הדרום נכתב לגבי שיחה זו: "08:00 – לסגן הרמטכ"ל על המהלך והפקודה שניתנו לאריק". לגבי "הפקודה והמהלך" נכתב ביומן: "07:56 – לג'קי ותאל" אבן – רמ"ט אוגדה 143: אם הכיבוש של 'טלוויזיה' ו'מכשיר' לא תורם למאמץ הפיקודי אם יש בריחה

סמוך לשעה 08:00, הגיע שר הביטחון לחדר הרמטכ"ל. הוא סיפר שביקש את הסכמתה של ראש הממשלה לכך שיופיע בטלוויזיה, וביקש לשמוע על ההתפתחויות בשדה המערכה.²⁵⁵ ראשית ביקש לברר אם גשרי הירדן פתוחים למעבר, זאת בהנחה שסגירתם יכולה להצביע על אפשרות שהירדנים מתכננים מבצע התקפי כלשהו. לאחר מכן נגע בהתקפת מטוסי המיראז' המצריים על מטרות בסיני. "אני מבין שהם [כוחות צה"ל] לא ירו בהם מפני שיש מיראז'ים שלנו" – אמר – לפיכך אכן חשוב שתצא לפועל תוכנית חיל האוויר לתקוף את שדה התעופה טנטא – שם מרוכזים מטוסי המיראז' שלוב העבירה למצרים. "חיל האוויר לא זקוק לעצות כאלה", אמר, אבל בכל מקרה כדאי להמעיט בשימוש במטוסי מיראז' בחזית מצרים.

עתה עבר השר לדרון במתקפה המצרית. "אתה בטוח שמה שיש הבוקר זוהי אותה התקפה גדולה?" – שאל את הרמטכ"ל. "אני חותם שזו ההתקפה הגדולה... אני לא בטוח שהיא התחילה בבת אחת הכול. יכול להיות ששני מאמצים ואחד שמור. מה שבטכניקה – אני עוד לא בטוח, אבל זה שזהו זה – אני בטוח" – השיב רב-אלוף אלעזר. שניהם העריכו שהמתקפה המצרית תארך יומיים או לכל היותר שלושה ימים. השר התעניין אם זו גם הערכת פיקוד הדרום, והרמטכ"ל אמר שהוא אינו יודע, שכן "אני קמתי לא מזמן. העירו אותי קודם, אמרו לי: 'זה מתחיל'". לפיכך ביקש השר להתקשר לפיקוד ולברר את הערכת מפקדיו.

עד הגיע השיחה מהדרום התעניין השר אם יש שם ארטילריה במידה מספקת, ובייחוד תותחים כבדים, זאת לנוכח היפגעות סוללת תותחים 175 מ"מ ב-13 באוקטובר מזה והצורך להשמיד סוללות של טילי קרקע-אוויר מזה. הרמטכ"ל אמר שיש ארבע סוללות תותחים 175 מ"מ בדרום ושתיים בצפון, והשר הציע להעביר אחת מהשתיים דרומה, שכן "הולכים פה [בדרום] למלחמה גדולה", ואילו "בצפון אין לנו בעיה כזו עכשיו". הוא התעניין אם ניתן להעביר את התותחים במטוס תובלה סי-130 ממחסנים לרפידים, והרמטכ"ל השיב בשלילה. השר ביקש לברר "מה עוד יש לנו לעשות פה לטובת ההתקפה הגדולה?" ולהודיע לפיקוד הצפון שסיכויי לקבל סיוע אוויר קלושים ביותר.²⁵⁶

שר הביטחון והרמטכ"ל מתעדכנים אצל אלוף פיקוד הדרום

בשעה 08:05 הושג הקשר עם אלוף פיקוד הדרום, והוא עדכן את הרמטכ"ל ואת שר הביטחון בהתפתחות המערכה. תחילה שוחח עם הרמטכ"ל ודיווח לו שאוגדה 143 ערוכה ב"חמדיה", "כישוף" ו"ציונה" שממזרח לדרך החת"ם, באזור צמתי עם הצירים המובילים מטסה לאסמאעיליה ולדרור סואר. כוחות האוגדה נמצאים במגע אש עם כוחות אויב באזורי

שאריק חושב שיכול לעשות את זה ללא אבדות נתון לשיקולו, בתנאי שלא ישתף את 421, להערכת האלוף הוא יפסיד 20 טנקים. בר-לב לג'קי שיגיד לאריק שיקרא לנו ברשת 'ספוג'.

255 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

256 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

"טלויזיה" ו"מכשיר" שבין צמתיים אלה. קודם לכן דווח שכוח של 100 טנקי אויב נע באזור – האוגדה השמידה כ-20 מהם ומפקד האוגדה רוצה לכבוש את "טלויזיה" ו"מכשיר" שזה ראש-הגשר".

כוח נוסף המנהל מגע אש עם האויב הוא חטיבה 247 – בקו המתחמים "זרקור" – "הברגה" שבהצטלבות הציר לפירדאן עם דרך החת"ם ומצפון לה. חטיבה אחת מאוגדה 162 הייתה ערוכה ב"מאדים" 46 שעל הציר המוביל לאל-בלח, בין דרך החת"ם לכביש הרוחב. החטיבה הועברה ל"פונדק" 94 שממזרח לטסה, והאוגדה כולה קיבלה פקודה להתפרס בקטע שבין "גואם" (הצטלבות כביש הרוחב עם הציר לפירדאן) ו"עמודה" שממזרח לטסה. ההנחה היא שדיוויזיה 21 תתקוף בגזרה המרכזית – מול אוגדה 143; ודיוויזיה 4 בגזרה הדרומית – מול אוגדה 252. אם אמנם כך יהיה, יש להניח שאוגדה 143 תצליח לבלום את דיוויזיה 21; לאוגדה 252 צפויות, לעומת זאת, בעיות בבלימת דיוויזיה 4. אם שתי הדיוויזיות תפרוצנה במרכז, תבלום אוגדה 143 את דיוויזיה 21 ואוגדה 162 תבלום את דיוויזיה 4. אם דיוויזיה 21 תנסה לאגוף את אוגדה 143 מדרום ל"כישוף" ותתקוף יחד עם דיוויזיה 4 בפתחת רפידים, תפעלנה נגדן שתי האוגדות [143 ו-252] יחד.

האלוף גונן סיפר ששבעה טנקים מאוגדה 252 ממוקמים על ציר "יורה" היוצא מעיון מוסה, באזור "פיהוק" שבמפגש ציר זה עם ציר קרת-מורא, במגמה למנוע אפשרות שכוח מצרי ינסה לעלות על ציר הרוחב מדרום. הבוקר ניסה כוח מצרי לאגוף את כוח חטיבה 35 ואיבד שבעה טנקים, הקרב היה מחוץ לאמ"ט, כך שחיל האוויר היה יכול לסייע. לשאלת הרמטכ"ל בדבר פעילות מסוקי האויב, ענה אלוף הפיקוד ששלושה מסוקים הנחיתו חיילים מצרים והם נלחמים בחיילי חי"ר. האלוף גונן דיווח שאין כלל האזנה להשתות הדיוויזיות המשווריינות, וציין שחינוי להאזין להן וכן יש לדאוג לתקינותו של טלפון ה"סילון" (המיועד לשיחות מסווגות).²⁵⁷

משסיים אלוף הפיקוד לשוחח עם הרמטכ"ל ביקש גם השר לשוחח עמו. לשאלת השר, אם בפיקוד מעריכים שזו אכן "ההתקפה הגדולה", השיב האלוף גונן ש"זה יכול להיות רקע להתקפה, נדע בעוד כמה שעות, עד כה אין לנו מגע מדיוויזיות השריון". הוא סיפר שזה עתה קיבל דיווח שלפיו חטיבת שריון מדיוויזיה 21 ביקשה לקבל סיוע ארטילרי בגזרת אוגדה 143. מכאן הוא מסיק שאוגדה 143 נמצאת במגע אש עם דיוויזיה 21. נודע גם שחטיבה מדיוויזיה 4 קיבלה הוראה לנוע למתלה, ואכן אוכנה תנועה של כוח טנקים באזור – מכאן שכנראה דיוויזיה 4 פועלת בגזרת אוגדה 252. אם אכן כך הוא זו בעיה פיקודית ויהיה צורך לשגר את אוגדה 162 לסייע לאוגדה 252.²⁵⁸

בשעה 08:22 הודיע האלוף גונן לרמטכ"ל: "דיוויזיה 4 עלתה לרדיו, זאת אומרת שזה מתחיל". "יכול להיות שיבצעו דבר לא סביר" – הוסיף – "ש[דיוויזיה] 21 [תתקוף] חזיתית עם איגופים מקומיים ו[דיוויזיה] 4 על קלמן חזיתית עם פיתוח קטן לכיוון השטח הפתוח".²⁵⁹

257 שאלות הרמטכ"ל – שם. תשובות האלוף גונן – יומן רל"ש אלוף פיקוד הדרום.

258 שם (שני המקורות).

259 יומן רל"ש אלוף פיקוד הדרום.

שר הביטחון מדווח לראש הממשלה על תחילת המתקפה המצרית²⁶⁰

בשעה 08:40 התקשר שר הביטחון לראש הממשלה ודיווח לה שהמפקדים והוא עצמו משערים שהמצרים פתחו במתקפה. עתה יש מגע עם שתי דיוויזיות וכוחות צה"ל ערוכים לקדם פניהן, "זה המצב הטוב שיכול להיות לנו" – אמר – "אני מחכה להלוויה של המצרים". בצפון הגיעו כוחות צה"ל ל"מערך המקסימלי". הלילה כבשו תל, כוחות נמצאים במרחק 40 ק"מ מדמשק והפגיו את שדה התעופה אל-מזה, המרוחק ארבעה ק"מ מהעיר. ראש הממשלה סיפרה ששמעה בלילה שגוש בתים שלם נהרס, והשר אמר שבביי-סי הודיעו כאילו כוח צה"ל הגיע לשם במסוקים – נראה שהסורים חוששים להודות שכוחות צה"ל כה קרובים לעיר עד שהם יכולים להפגיו את פרבריה. אמנם הסורים אינם רוצים עדיין הפסקת אש, אולם לצה"ל אין משימות נוספות לימים הקרובים, כך שניתן להפנות את חיל האוויר לסיוע בחזית הדרום.

ראש הממשלה סיפרה שהסורים אכן השיבו בשלילה לשאלת הסובייטים אם הם מעוניינים בהפסקת אש, והוסיפה שקסינג'ר שאלה אם ישראל מעוניינת שארצות-הברית תגיש הצעה כזו, "חס ושלום" – הגיב שר הביטחון, להערכתו, ביקש נשיא סוריה מנשיא מצרים שצבאו יתקוף כדי להקל את הלחץ על סוריה, ונראה שעתה, כאשר החל צבא מצרים לתקוף, יבקש סאדאת מאסד שילחץ על כוחות צה"ל בחזיתו. כוחות צה"ל ערוכים לקבל את פני האויב בשתי חזיתות. אם אכן החלה המתקפה הגדולה במצרים, יש להניח שתימשך כיומיים-שלושה. חיל האוויר יוכל לסייע לכוחות הקרקע, ובמקומות קריטיים יתקוף גם טילים. יש להניח שצה"ל יצליח במערכה, משום שהפעם עליו להתמודד עם כוחות שריון. מר דיין סיפר שבאותו בוקר תקפו מטוסי מיראז' את מרכז הבקרה בסיני, אך נותר מכ"ם פעיל. "חיל האוויר מאוד כועס על זה, ובמיוחד שזה מיראז'ים, ורוצה ללכת על הבסיס ששם הם נמצאים".

שר הביטחון הציע לנקוט כלפי האמריקנים עמדה, שלפיה ישראל נמצאת עתה במתקפה בסוריה ואינה רוצה הפסקת אש, ושהשבוע יחל קרב בן כמה ימים בחזית המצרית שבו, כך מקווים, יושמדו כוחות אויב רבים. אם אכן תקבל ישראל את 14 מטוסי הפנטום – "זה יוצא מהכלל". להערכתו ייתנו האמריקנים 40 מטוסים בתוך כמה ימים. ראש הממשלה אישרה ש"הם הוציאו את העסק מהחברים במשרד ההגנה, ויפעלו כבני אדם".

דיווחים לרמטכ"ל לגבי ההתפתחויות בפיקוד הצפון בבוקר 14 באוקטובר

בשעה 08:25 נודע בפיקוד הצפון שכוח אויב תוקף את אוגדה 210 בציר "ציריך" בכיוון צומת "יאיר".²⁶¹ נראה שידיעה זו הגיעה לרמטכ"ל והוא טען, שאם גם בצפון יתקוף האויב, ישתפר המצב – ככל שהסורים והעיראקים יתקפו יותר ניתן יהיה להשמידם יותר ולהכריע

²⁶⁰ לשכת שהב"ט, שיחה טלפונית בין רוה"מ ושר הביטחון, 08:40, 13.10.73, רשמה אדיבה בני.

²⁶¹ רשימות רס"ן ראובן רון.

את המערכה שם.²⁶² בשעה 09:10 דיווח אלוף פיקוד הצפון לרמטכ"ל שכוח חטיבה 1 הותקף באזור מזרעת בית-ג'ן על-ידי טנקי אויב. הכוח הדף את ההתקפה במחיר של כמה נפגעים. ההתקפה הלילית של חטיבה 317 באזור תל שמס הצליחה ולחטיבה נפגע חייל אחד. האלוף חופי דיווח שבכוונתו לנסוע למפקדת אוגדה 36 במגמה לבדוק באילו כוחות ניתן לפתוח את הצירים.²⁶³ כעבור כחמש דקות דיווח אלוף הפיקוד לרמטכ"ל שהסורים פוצצו מעביר מים בדרכה של אוגדה 36 בציר "אמריקה".²⁶⁴ נראה שהאלוף חופי העלה את עניין סיוע האוויר, והרמטכ"ל ביקשו להימנע מלבקש סיוע אוויר, אלא אם כן יתעורר צורך קריטי בכך. במקרה זה ניתן יהיה לשגר רביעיית מטוסים לסיוע לפיקוד.²⁶⁵ קודם לכן, בשעה 09:00, הלך הרמטכ"ל למשל"ט חיל האוויר והתעניין אם אפשר לסייע לצפון. האלוף פלד השיבו שהדבר אפשרי. כן דיווח לו שחיל האוויר תקף את שדה התעופה אל-מזה שבסוריה ועתה הוא תוקף את שדות התעופה טנטא וצלחיה במצרים.²⁶⁶ בשעה 09:40 דיווח רמ"ח המבצעים שמפיקוד הצפון נמסר לו שמקווים להתגבר בתוך שעה על הפיצוץ בכביש, ושחטיבה 7 נמצאת צפונה יותר מכפי שנדמה היה קודם לכן.²⁶⁷

הרמטכ"ל מאשר לנתק את כבל הקשר התתימי לאלכסנדריה

בשעה 09:40 נכנסו לחדר הרמטכ"ל מפקד חיל הים וראש אמ"ן. תחילה דיווח האלוף תלם על פעולות החיל בלילה האחרון. הוא סיפר שביטל את התוכנית לתקוף סוללות טילי אס-איי-2 באזור פורט סעיד, מכיוון שחשש מהיפגעות הספינות מטילים. לעומת זאת התקדמו הספינות עד לאזור דמיאט, שהו שם כארבע שעות וירו על מטרות בחוף. נודע שבנמל אלכסנדריה "התחילה מהומה נוראית" – חיל הים כלל לא הגיע לשם, אולם ספינות מצריות ירו זו על זו וספינה אחת נפגעה. בנוכחות מפקד חיל הים הציע ראש אמ"ן לנתק כבל תקשורת בין מצרים לסוריה. מפקד חיל הים תיאר את שיטת הביצוע והרמטכ"ל אישר להכין את המבצע.²⁶⁸

262 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

263 שם; היסטוריה/צפון; רשימות ראובן רון. אש להתקפת חטיבה 317: בשעה 03:30 נודע ב אג"ס-מבצעים שהיא כבשה את תל-שמס (יומן דיווח מבצעי).

264 רשימות ראובן רון.

265 יומן רל"ש הרמטכ"ל. שיחות אלה אינן מופיעות בהקלטות בחדר הרמטכ"ל. בשעה 09:30 לערך אמר הרמטכ"ל לנוכחים בחדרו: "יפה. פיקוד הצפון לאט, אבל בטוח, משמיד טנקים. תקפו אותו באיזה מקום – השמיד שמונה טנקים סוריים" (הקלטות בחדר הרמטכ"ל). נראה שאז הגיע אליו הדיווח ש"חט" 9 באזור כפר נסג' מנהלת קרב עם טנקים הבאים מכיוון מזרח. הושמדו שמונה טנקים סוריים" (יומן דיווח מבצעי).

266 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

267 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

268 שם.

הרמטכ"ל מעריך שהמתקפה המצרית מתפתחת כמקווה

קודם לכן, בשעה 09:12, התקשר הרמטכ"ל שוב לפיקוד הדרום. האלוף גונן דיווח לו שהוא הורה לאוגדה 162 להשאיר את המפקדה העיקרית וחטיבה אחת במקומן ולנוע עם חפ"ק ושתי חטיבות דרומה. החפ"ק ימוקם בטסה, חטיבה אחת תמוקם ב"פונדק" 94 שממזרח לטסה וחטיבה שנייה ב"ציוץ" שעל כביש הרוחב (באמצע הדרך מציר טסה לציר הגידי). באותו ציר, בנקודות 63 ו-73, שמדרום ומצפון ל"ציוץ", נמצאת חטיבה מאוגדה 143. באותו זמן נכחו בחדר, בין השאר, האלופים זאבי, יריב ועמית וניתחו את מגמות נשיא מצרים בהחליטו על המתקפה. את פני רב-אלוף (מיל') צור, שנכנס לחדר, קידם הרמטכ"ל במילים "בוקר טוב, צ'רה, הקרב הגדול התחיל". הוא סיפר לו שלפי הדיווחים מתנהלים קרבות עם דיוויזיה ממוכנת 23 ודיוויזיה משורינת 21, ולאחרונה הושמדו טנקים רבים – מהדיווחים מתקבלים מספרים שבין 40 ל-80 טנקים. הקרב מתפתח כפי שהוא קיווה. הרמטכ"ל אמר שחשש שמא "הקרב יהיה קרב מכרסם", דיוויזיות השריון לא ייכנסו וכוחות צה"ל יותשו עוד לפני שיגיעו לקרב הגדול. לשמחתו, הדבר לא אירע – "הם יצאו". ייתכן, אמר, שזה המועד לקחת אחת מחטיבותיה של אוגדה 143 ולתקוף התקפת-נגד. "אבל יש למטה מיטב הגנרלים. כשיוכלו – בטח יכניסו" – הוסיף. רמ"ח המבצעים סיפר שכוח אחד נתקל בבעיות – חטיבה 274 מותקפת מכמה כיוונים ונלחצת על-ידי כוחות אויב.

נראה שלאחר השיחה עם ראש אמ"ן ומפקד חיל הים יצא הרמטכ"ל לזמן מה מהחדר. כשחזר, עדכן אותו האלוף יריב שהמאמץ העיקרי מתפתח בגזרה המרכזית. "פה היה קרב שב"ש". "כבר היה?" – שאל הרמטכ"ל. "כבר היה, לפי הדיווח עוד מתפתח". ראש אמ"ן העיר שלפי דיווחי הקמ"ן אוכן המאמץ המרכזי של המצרים בגידי. האלוף יריב סיכם שמהדיווחים עולה שהמצרים תוקפים במלוא המאמץ, בכל הצירים – דיוויזיות 23, 21 ו-4 הוטלו לקרב, והן פועלות בשילוב עם דיוויזיות החי"ר ועם כוחות קומנדו שהונחתו בקו הראשון. בעורף נותרה דיוויזיה ממוכנת 3, שלפי אחת הידיעות שתי חטיבות שלה נעות לבילבס. בין קהיר לתעלת סואץ אין עוצבות שריון נוספות – ייתכן שנתרו יחידות מדיוויזיה 23.

הרמטכ"ל הביע שביעות רצונו מכך שצבא מצרים תוקף במלוא מסת השריון שלו. "אם היא תידפק – זה ייתן דיבידנדות יותר גדולות" – אמר. רמ"ח המבצעים נכנס ודיווח כי "חטיבה 14, אחרי הרבה ברבורים של כמות הטנקים שהם דפקו, מודיעים עכשיו רשמית שהם דפקו 90 טנקים". "90 טנקים!" – חזר אחריו הרמטכ"ל. "אז אפשר להגיד שכבר דפקו להם איזה 10 אחוזים מהטנקים מהבוקר". "יותר מ-10" – אמר מבצעים, "אז אם עד [שעה] 10:00 כבר דפקו 12% של הטנקים אז כמה יש לנו עוד? עוד שמונה שעות נגמר הקרב!" – סיכם הרמטכ"ל.²⁶⁹

עוזר שר הביטחון מדווח לרמטכ"ל על הציוד המגיע מארצות-הברית

רב-אלוף (מיל') צור הגיע בשעה 09:55 לחדר הרמטכ"ל כדי להיוועץ עמו בעניין הטנקים העומדים להגיע מארצות-הברית. קודם לכן נודע שיקשה לקבל טנקי אם-60 בכמות הנדרשת. רב-אלוף צור ביקש לברר מה להשיב לאמריקנים אם יציעו לספק טנקי אם-48 במקום אם-60. "ניקה! ובכמויות!" – השיב הרמטכ"ל. אף אם יהיו אלה טנקים עם מנוע דיזל אין להשיב בשלילה. רב-אלוף (מיל') צור דיווח שב-14 באוקטובר אחר-הצהריים עומדים להגיע ארצה עשרה מטוסי פנטום ובליל המחרת שלושה מטוסי סקיהוק. 24 מטוסי סקיהוק נוספים מועמסים על אונייה ונראה שיגיעו בתוך כשבועיים-שלושה.²⁷⁰

העברת ארטילריה מהצפון לדרום

כזכור, הציג שר הביטחון להעביר סוללת תותחים 175 מ"מ מהצפון לדרום. בשעה 10:00 זימן הרמטכ"ל לחדרו את הקתמ"ר – תא"ל נתן שרונים – ודן עמו בהצעה. הקתמ"ר המליץ להעביר גרוד תותחי רוכב 155 מ"מ וסוללת תותחים שמונה אינץ', והרמטכ"ל קיבל את המלצתו והורה לו להעבירם.²⁷¹

הרמטכ"ל מדווח לראש הממשלה על ההתפתחויות בחזיתות

בשעה 09:20 לערך, כשהוברר לרמטכ"ל שאכן זו "ההתקפה הגדולה", ביקש לדווח זאת לראש הממשלה. ראש לשכתו העיר לו שיוכל לעשות זאת בשעה 10:00 – לכשתתכנס הממשלה. בישיבה זו נדרש דיווח של נציג הרמטכ"ל, העיר סא"ל שלו, והרמטכ"ל אינו חייב ללכת אישית לשם, אולם רב-אלוף אלעזר החליט ללכת ולמסור דיווח קצר בן כעשר דקות. לפני כן ביקש לדווח לראש הממשלה אישית.²⁷²

ישיבת הממשלה נקבעה לשעה 10:15 והרמטכ"ל הלך ללשכת ראש הממשלה בשעה 10:05, כדי לעדכנה אישית, בטרם תתכנס הממשלה. הוא הביע דעתו שההתפתחות הנה חיובית: הוא סיפר שביום הקודם היה בדרום והתרשם שכוחות צה"ל ב"מצב יוצא מהכלל", הם נחו ותיקנו טנקים ועתה עומדים לרשות הפיקוד כ-700 טנקים. תוכננה "תוכנית הגנה טובה וחכמה", במגמה למשוך את דיוויזיות השריון המצריות ולהשמיד השמדה מרבית. הוא סיפר שחשש שהמצרים יתקדמו "בזחילה" ויימנעו מלתקוף במלוא עוצמתם, אלא שעתה מתברר שחששו זה התבדה – ברור שהם תוקפים במלוא העוצמה, "ולכן הולך להיות קרב גדול ובעל משמעות מכרעת". הוא הסביר שהחליט להישאר ברמטכ"ל כדי לתאם את המאמצים בשתי החזיתות ובכלל זה את מאמץ חיל האוויר, עתה מרוכז מאמץ

270 שם.

271 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

272 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

החיל בדרום. בצפון כבשו כוחות צה"ל בהתקפת לילה "מתחם טוב" ובשעות הבוקר תקפו כוחות אויב בשתי גזרות ואיכדו חמישה-שישה טנקים בכל אחת מהן.²⁷³

ישיבת הממשלה²⁷⁴

בשעה 10:15 התכנסה מליאת הממשלה. בפתח הישיבה הודיעה ראש הממשלה שבערב תתכנס הממשלה לישיבה נוספת, שתוקדש כולה לעניינים הצבאיים ולמערכה. בישיבה זו – ישיבת הבוקר – היא תדווח על ההתפתחויות המדיניות. לפני כן ידווח הרמטכ"ל על ההתפתחויות הצבאיות "ואני מבקשת שלאחר מכן ניתן לו ללכת".

רב־אלוף אלעזר חזר בפני השרים על הסקירה שהציג קודם לכן לראש הממשלה ותיאר ביתר פירוט את המערכה בשתי החזיתות: בחזית המצרית מבחינים בשניים-שלושה מאמצים בגזרה המרכזית – בדרום הגזרה אוכן מאמץ של דיוויזיה משוריית 4, שרידי דיוויזיה ממוכנת 6 – שמרביתה חוסלה בקרבות קודמים וכן דיוויזיית חי"ר 19. במרכז הגזרה – באזור אסמאעיליה – תוקפת דיוויזיה 21. בגזרה זו מתנהל קרב חריף, שבמהלכו הושמדו כבר 90 טנקים מצריים ורק טנקים מעטים של צה"ל. מצפון לדיוויזיה 21 תוקפת דיוויזיה ממוכנת 23 – הכוחות שמולה נמצאים בלחץ כבד והם מחזיקים חטיבה מאחור, כדי שניתן יהיה לתמרן אתה ולהקל את הלחץ. נוסף על מאמצים אלה אוכן גם מאמץ משני בגזרה הצפונית, שמגמתו – ליצור אפקט של תקיפה לכל רוחב החזית. לפי הידוע לו הושמדו שם כמה טנקים מצריים ונראה שהמאמץ המצרי משתהה.

לשאלה בדבר מגמות המתקפה המצרית השיב הרמטכ"ל, שנראה שהמגמה היא להגיע למעברי הגידי והמתלה. במקרה שיגיעו לשם יוכלו לשלוח כוחות לשרם א־שייח', לשלוט באזורי טסה ובלוזה ולסכן את שדה התעופה ברפידים. הדבר יקנה לסאדאת הישג כולל. מה הוא יכול לעשות אתו – זה עניינו. להערכתו יכול סד"כ הטנקים המצריים ממזרח לתעלת סואץ להגיע לכל היותר ל-900, חלקם בלתי כשירים וחלקם יושארו כדי להגן על ראש־הגשר, כך שהכוח התוקף עומד ביחס 1:1 לערך לכוח צה"ל הבולם את ההתקפות. הוא סיפר שבבוקר תקפו מטוסי מצריים, ובהם מטוסי מיראז', במערב סיני, וחיל האוויר תקף זה עתה את שדה התעופה צלחיה והוציאו, לפי הדיווחים, מכלל שימוש. במשך היום הכוונה לתקוף שדות תעופה נוספים.

בחזית הסורית, הסביר הרמטכ"ל, אין בכוחו של צה"ל לצאת למתקפה רבתה והמגמה היא לכרסם במערך הסורי. תקוותו הגדולה, אמר, שהסורים ינסו לתקוף – וכך יספגו אבדות רבות. הוא סיפר על כיבוש המתחם הסורי בפתחת הלג'ה – כיבוש הפותח אפשרות לכרסומים נוספים. הוא סיפר שכוח ירדני נמצא בסוריה אך לא נכנס לקרב, ושתותחי 175 מ"מ יכולים להפגז את שדה התעופה אל־מזה שבמרחק ארבעה ק"מ מדמשק. לאחר צאת הרמטכ"ל הוסיפה הממשלה לשבת עוד כשעתיים. בין השאר תיארה

273 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

274 ישיבת הממשלה, 14.10.73 בשעה 10:15 בלשכת ראש הממשלה בתל־אביב.

ראש הממשלה את המערכה המדינית: המאמצים להשגת הסכמתו של הממשל האמריקני לספק לישראל את הנשק והציוד המבוקשים, והמערכה המתישה לממש הסכמה זו, להתגבר על חבלות של גורמים אמריקניים במימושה ולהעביר את הנשק והציוד לישראל; המגעים בין מעצמות-העל בעניין הפסקת אש, התרחיש וכישלונו, האיומים הסובייטיים ותשובות ארצות-הברית לאיומים אלה. בין השאר סיפרה הגברת מאיר על כך שעד יום ב, 15 באוקטובר, אמורים להגיע ארצה 14-16 מטוסי הפנטום הראשונים, ושמטוסי ענק אמריקניים (גלקסי) יחלו להטיס ציוד רב ארצה. לגבי הפסקת האש סיפרה ראש הממשלה על השאלה ששאלו באותו הבוקר האמריקנים, אם ישראל אכן נמצאת במצב שבו היא רוצה שהם יבקשו הפסקת אש, ותשובת ישראל שהמצב אינו בשום אופן כזה; המצב בצפון הוא כפי שדווח לאמריקנים ומקווים שכעבור יום, יום וחצי או יומיים צה"ל ישבור גם את הכוח המצרי. היא סיפרה על העמדה שהועברה לאמריקנים, שהסכמת ישראל להפסקת אש מותנית בחילופי שבויים ושהיא רוצה שאחרי הפסקת אש, או כחלק מהסידור של הפסקת אש יוציא "הצלב האדום" את יהודי סוריה.

עמדות אלה אושרו על-ידי הממשלה, שהחליטה:

- א. הממשלה רושמת לפניה את הודעת ראש הממשלה, כי השיבונו לשאלה אמריקנית בנושא הפסקת אש כי מבחינתנו אין צורך ביוזמה מצדם בעניין זה.
- ב. הסדרי הפסקת האש חייבים לכלול חילופי שבויים; במשא ומתן על הפסקת האש נחתור להצלת יהודי סוריה.

בין היתר הועלה בישיבה מצב הדלק בארץ. שר התחבורה, שמעון פרס, עדכן שיש בארץ מלאי דלק לארבעה חודשים, כך שאין צורך בקיצוב בדלק. מחסור בדלק קיים רק לגבי המכליות הצריכות להביא דלק ארצה. למכליות אלה יש דלק בכמות שתאפשר להן להגיע לנמל אילת בלבד – ואין להביאן לשם עתה (כשל החשש מהסגר בים סוף), והדלק שברשותן אינו מספיק כדי לעבור סביב אפריקה. לפיכך נצטוו הספינות להמתין במקומות הימצאן. השר ישראל גלילי ביקש, שבהזדמנות שראש הממשלה תמצא לנכון, תדון הממשלה בנושאים "באיזו מידה היה צה"ל ערוך בתחילת המלחמה, אם ישראל הופתעה, והאם היה כישלון מודיעיני". הוא ביקש לדון בכך כדי לנסות להבין מה אירע, מעבר לחישובי בחירות ומעבר לדמגוגיה, ולעשות זאת בהקדם, מחשש שמשעה שהמערכת תימצא כבר בתוך הוויכוח הפנימי תקטן יכולתה להתחקות אחרי המצב לאמיתו. ראש הממשלה הסכימה שאכן יש לדון בכך, אך לא כל עוד כל הממשלה וכל העצבים מתוחים לקראת דבר אחד. לקראת סיום הישיבה, בשעה 12:00 לערך, עדכן מזכירה הצבאי של ראש הממשלה, תא"ל ישראל ליאור, את הממשלה בהתפתחויות במערכה בדרום. הוא סיפר ששורר ערפל קרב. בגזרה הצפונית הנחיתו המצרים מתקפה די כבדה, בסיוע מטוסי מיראז' לוביים, והיא נהדפה. בגזרת אוגדה 162 היו קרבות כבדים – אחת מחטיבותיה איבדה כ-20 טנקים וחטיבה 500 נכנסה לסיוע. בסך הכול השמידה האוגדה כשני גדודי טנקים מצריים, כנראה מדיוויזיה 23. בגזרת אוגדה 143 מתנהל קרב שריון בשריון רציני, ובשעה 10:30 לערך נמסר שהושמדו שם 125 טנקי אויב. המצרים עמדו בלחץ, הפעילו מטוסים לתקיפת טסה

ולתקיפה חוזרת של רפידים ובעיקר המכ"ם, אולם המכ"ם ממשיך לפעול. בגזרה הדרומית החדירו המצרים עם תחילת הקרב כוח משימה מיוחד, שהיה אמור לאגוף את כוחות צה"ל. חיל האוויר הופעל נגדו, גרם לו אבדות רציניות ביותר ותנועתו נבלמה. העניין המעסיק עתה את המפקדים הוא היכנסה של דיוויזיה משורינית 4 למערכה. היא אמנם צלחה את התעלה, אך טרם נטלה חלקה בקרבות, מעניינו של צה"ל למושכה פנימה ולכן נערכים הכוחות בעומק. המצרים הנחיתו בלילה כוחות קומנדו באזור אברורדס, וכוחות צה"ל טיפלו בהם טיפול יסודי ביותר, הרגו 24 איש ושבו עשרות. בסך הכול חצו את התעלה כ-1,000 טנקים, חלקם הושמדו, כך שכעת נראה שהכוח המצרי שממזרח לתעלת סואץ מונה 700-600 טנקים מול 700-650 טנקים של צה"ל. נוסף על כך נראה שלמצרים 500-600 טנקים ממערב לתעלת סואץ.

בסיום הישיבה הגיעה לראש הממשלה ידיעה שלפיה תתחיל בשעות הערב להגיע רכבת אווירית עם הציוד מארצות-הברית ברווחי זמן של 40 דקות בין מטוס למטוס. מספר מטוסי הפנטום שאמורים להגיע גדל משעה לשעה, ועתה ידוע שעד 15 באוקטובר עומדים להגיע 18 מטוסים.

שר הביטחון וסגן הרמטכ"ל בחפ"ק פיקוד דרום

ישיבה זו של הממשלה התנהלה ללא שר הביטחון. השר טס לפיקוד הדרום והגיע לחפ"ק הפיקוד בשעה 10:30. כעבור 15 דקות הגיע לשם גם סגן הרמטכ"ל.

מפקד החזית, רב-אלוף בר-לב, סקר בפניהם את המצב: המצרים תוקפים לרוחב כל הקו. דיוויזיה 21 תוקפת חזיתית מצפון לדורר סואר. לפי דיווחי אוגדה 143 הושמדו כ-30-40 טנקים של הדיוויזיה, ולפי האזנה הושמדו עשרה טנקים. חטיבה, כנראה מדיוויזיה ממוכנת, נעה מאזור העיר סואץ באיגוף ימני לעבר המתלה, שם נמצאת אוגדה 252. האוגדה מתוגברת עתה בגדוד טנקים מאוגדה 143 וחיל האוויר תוקף את הכוח המצרי. דיוויזיה משורינית 4 טרם השתתפה בקרב. אלוף הפיקוד סיפר שכוח ששון שבגזרה הצפונית השמיד 28 טנקים. עם זאת הביע חשש שהאויב לא יתקוף שם, ולכן הציע למושכו להתקפה על-ידי דיווחים בקשר על מחסור בתחמושת. כמו כן סיפר שהאלוף שרון רוצה לפרוץ ולתפוס ראש-גשר על גדת תעלת סואץ. מפקד חזית הדרום ציין שהשאלה העיקרית היא כיצד להסב לדיוויזיה 21, שהיא, כאמור, הכוח התוקף העיקרי, אבדות רבות ככל האפשר. לשם כך ייאמר למפקד אוגדה 143 "לשחק את המסכן" ולמשוך אותה לעומק.²⁷⁵

אותה עת דיווח קמ"ן הפיקוד על דיווח מצרי כאילו כוח מצרי השתלט על המתלה,²⁷⁶ "המצרים חוזרים לעצמם ואנו חוזרים לעצמנו" – אמר רב-אלוף בר-לב, לפיכך אין טעם להתפתות ולצלוח, אלא יש לנצל את המתקפה המצרית לשם השמדה מרבית של כוחות.²⁷⁷

275 יומן שליש שהב"ט.

276 שם; רשימות רמ"ח היסטוריה.

277 שם (שני המקורות).

מפקד אוגדה 143, האלוף שרון, פעל בניגוד למגמה זו – סיפר רב־אלוף בר־לב. הוא נשאר בדעתו שיש לנסות ליצור בהקדם ראש־גשר בגדה המזרחית ולצלוח כבר ב־14 לחודש.²⁷⁸ בשעה 11:10 התקשר אליו אלוף הפיקוד כדי להורותו שלא לתקוף, אלא למשוך את הכוח המצרי פנימה, אלא שהאלוף שרון התעלם מהפקודה, לא ענה ברשתות הקשר והורה לתקוף.²⁷⁹

מפקד חזית הדרום סיפר לשר שהפיקוד מפעיל את חיל האוויר רק בגזרה הדרומית – מחוץ לאמ"ט. בשאר הגזרות הוא מופעל רק במקרי חירום. שר הביטחון סיפר שביקש מהרמטכ"ל לשגר לדרום סוללות תותחים 175 מ"מ, שכן הפגזה נראית לו האמצעי היעיל ביותר לשיתוק סוללות טילי הקרקע־אוויר. מפקד החפ"ק האווירי של הפיקוד, אל"ם שפר (שטופר) דיווח שאכן נקלט דיווח מצרי שלפיו פגעה ארטילריית צה"ל בסוללות טילים. להערכתו אין סוללות טילים [בגזרה הדרומית?], "אחרת היו משגרים". בתגובה לכך התקשר שר הביטחון עם משל"ט חיל האוויר. רמ"ח המבצעים אוויר, אל"ם גיורא פורמן, מסר שבניגוד לידוע לחפ"ק הפיקודי, יש למצרים סוללות טילים. "זה ממש לא טוב ששטופר חושב שאין סוללות ואתה מחזיק את זה אצלך" – העיר שר הביטחון. הוא הודיע על כך לנוכחים והדגיש ש"העניין החיוני זה הסוללות בתעלה וצריך לטפל בהם".²⁸⁰

מפקד חזית הדרום מדווח לרמטכ"ל על ההתפתחויות

בשעה 11:30 יצאו שר הביטחון, סגן הרמטכ"ל ואלוף פיקוד הדרום לחפ"ק אוגדה 143 בטסה. רב־אלוף בר־לב, שנותר בחפ"ק הפיקוד, התקשר בשעה 11:35 לרמטכ"ל ודיווח לו על המצב: "המצרים חוזרים לעצמם" – דיווחיהם אינם תואמים להתרחשויות בשטח. הם מדווחים לכל יחידה שרעותה הצליחה – זאת בניגוד לנעשה בפועל. למעשה תקפה בגזרת אוגדה 143 חטיבה משורינת התקפה חזיתית ואיבדה לדברי מפקד האוגדה כ־30 טנקים ולפי האזנה כ־10. מאמץ נוסף – בגזרה הדרומית – באיגוף ימני – נבלם על־ידי חיל האוויר ואוגדה 252. בגזרה הצפונית, מול כוח ששון, מתארגנת חטיבה משורינת להתקדמות. ניסיון התקפה קודם נבלם על־ידי כוח ששון. כוחות צה"ל יושבים בגזרה הדרומית בצמתים "נוצה", "מצווה" ו"פיהוק". גרוד הטנקים שהיה בצומת המתלה הועבר ל"יחיאל", ובמקומו הועבר לשם גרוד מאוגדה 143, כדי שיהיה בידי הפיקוד כוח זמין. המקום היחיד שבו ספגו כוחות צה"ל אבדות, הוא ב"הברגה" (שבצומת דרך החת"ם-כביש

²⁷⁸ רשימות רמ"ח היסטוריה.

²⁷⁹ במקור זה נכתב: "11:10 – שמוליק מציע לאריק לעצור תנועה כדי לאפשר להם להיכנס". ביומן רל"ש אלוף פיקוד הדרום נכתב, בין השאר: "11:13 – ...אריק לא ענה בקשר, לא ברשת הפנימית ולא בחיצונית, התעלם מהפקודה לא לתקוף ונתן הוראות לתקוף. ...התעקש לתקוף וחיים אמר לאלוף [הפיקוד] לומר לו ואמר לג'קי [רמ"ט האוגדה] שג'קי דיווח לו ברשת הפנימית לא לתקוף הוא לא ענה לו. חיים אמר להודיע לו שאנחנו לא צריכים את ההתקפה על 'טלויזיה' ו'מכשיר', היא לא דרושה לנו...". ביומן שלישי שהב"ט נכתב: "בר־לב לגורודיש: תסביר לאריק שהוא לא יכול לעלות על הדיוויזיה".

280 שם.

פירדאן), שם לחמה חטיבה 274, שזה לה יום הלחימה הראשון מול חיילי החי"ר המצרים. בהתקפה זו איבדה החטיבה חמישה טנקים וייתכן שמעט יותר מזה. עם זאת היא מחזיקה מעמד ואין סכנה שהמצרים יצליחו לפרוץ בגזרתה, שכן בעורפה נמצאת חטיבת שריון נוספת מאוגדה 162. אוגדה זו התפצלה כך שחלקה נשאר במקומו, בפיקוד סגן מפקד האוגדה, תא"ל רב תמרי, ויתר שתי החטיבות, בפיקוד מפקד האוגדה, משמשות ככוח בלתי מרותק. היא נעה דרומה וייתכן שתוכל להכות בדיוויזיה 4 מהאגף. דיוויזיה זו טרם תקפה ו"גם אנחנו וגם המצרים מעורדים אותם לתקוף". מפקד חזית הדרום ציין שהבעיה העומדת בפני הפיקוד היא כיצד למשוך את דיוויזיה 21 שתמשיך לתקוף ואת דיוויזיה 4 שתחל לתקוף. לשם כך בכוונתו להשתמש בשיחות הונאה ולהמתין עד שהכוח הבלתי מרותק יגיע לגזרה הדרומית. או אז, אם יתקפו המצרים בגזרה הדרומית, יודיע מפקד אוגדה 252 למפקד חזית הדרום שמצבו קשה, וזה יורה לו להיסוג. לאחר מכן יפנה מפקד החזית לרמטכ"ל בקשר אלחוטי, יודיע לו שמצבו קשה ויבקש רשות לסגת עד מעברי המתלה. הרמטכ"ל יאשר לו לעשות זאת ויוסיף שממילא היה על כוחות הפיקוד לסגת, שכן עליו להפנות את האוגדה שבעורף המתלה, שהיא למעשה אוגדת הונאה, לפיקוד הצפון.²⁸¹ כן סיפר רב-אלוף בר-לב לרמטכ"ל ש"יש לי מפקד אוגדה אחד שהוא פוליטיקאי, שרוצה לכבוש קדימה את 'מיסורי' כדי שיוכל לבצע צליחה". מפקד חזית הדרום טען שתהיה זו טעות לעשות זאת, והרמטכ"ל הסכים עמו.²⁸²

הרמטכ"ל מורה לא לשבש את קווי התקשורת של המצרים

הידיעות על הדיווחים המצריים האופטימיים הגיעו גם לאמ"ן, וממנו לרמטכ"ל. הרמטכ"ל סיפר למפקד חזית הדרום, שנקלט דיווח מצרי שלפיו השתלט כוח על מצרי המתלה ודיווח נוסף – שנתפס מוצב פיקוד של צה"ל. "אתה יודע על זה משהו?" – שאל את רב-אלוף בר-לב. "לא חסר לך אף אחד" – חזר על תשובתו. עם סיום השיחה עם מפקד החזית קרא ראש אמ"ן לרמטכ"ל ידיעה שלפיה מפקדת ארמייה 3 הורתה לדיוויזיה שלה להאיץ את התקדמותן של חטיבות 113 ו-3 ודיווחה שבגזרה הצפונית הגיעו הכוחות המצריים עד מעבר לטסה ובלוזה.

בשעה 08:35 נקלט דיווח מחטיבה 18 של דיוויזיה 21, שלפיו "המצב גרוע מאוד" ובדיוויזיה 4 דווח שמול היחידה המצרית עומדת חטיבת שריון מוגברת ועל כך שחוסר הקשר גורם בעיות. לשמע הדיווח האחרון הגיב הרמטכ"ל: "סליחה רגע, אנחנו עוד לא עושים להם שיבושי קשר – אני מקווה". ראש אמ"ן לא ידע להשיב על השאלה, והרמטכ"ל הורה שלא לשבש את הקשר בין הכוחות המצריים אלא לפי אישורו. בשלב זה – אמר –

281 דברי רב-אלוף בר-לב – רשימות רמ"ח היסטוריה; דברי הרמטכ"ל – הקלטות בחדר הרמטכ"ל; דיווחו לנוכחים על דברי רב-אלוף בר-לב – שם.

282 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

אין עדיין עניין לשבש את הקשר – "עכשיו אני רוצה אינפורמציה, לא רוצה לחסום", לכן הורה לוודא שאכן אין משבשים את הקשר.²⁸³

דיון בהפגזה נוספת של אל-מזה בתותחים 175 מ"מ

עוזר ראש אג"ם הציע להורות את פיקוד הצפון לקדם את התותחים 175 מ"מ לעמדות בציר "אמריקה" שמהן ניתן יהיה להפגז שוב את שדה התעופה אל-מזה. הרמטכ"ל הדגיש שאין לקדם באור יום, כדי שלא תיירה לעברם אש נ"ס; אם יקודמו – יהיה זה רק בלילה. "חוף מזה – הוסיף רב-אלוף אלעזר – אני עוד מקווה שהנדנדו שאני נדנדתי להם – לצפון – [עזר]. בכל זאת אני הכנסתי אותם לאמביציה והם יגיעו הנה".

דיון בשאלת מפקדה ל"אור ירוק"

רמ"ח המבצעים, שנכנס לחדר הרמטכ"ל, הזכיר לרמטכ"ל שהוא ביקש לבדוק סד"כ אפשרי ל"אור ירוק". הרמטכ"ל ביקש לתכנן סד"כ שיכלול גודר טנקים, גרוד צנחנים על זחל"מים וסוללת ארטילריה. הוא סבר שיש להטיל את תכנון המבצע על מפקדה 440 שבפיקוד האלוף מרון, וביקש עוד ב-13 באוקטובר מסגנו שיסכם את העניין עם אלוף פיקוד הדרום ועם האלוף מרון. עוזר ראש אג"ם ורמ"ח המבצעים העירו שעניין זה טרם הוסדר, ונראה שהאלוף מרון ומפקדתו עסוקים בהכנת קו העצירה. נוכח זאת אמר הרמטכ"ל שהוא מוכן שהפיקוד על המבצע יוטל על קצין חי"ר וצנחנים ראשי – תא"ל עמנואל שקד – ומפקדתו. אך זאת רק אם יתברר שאכן מפקדה 440 אינה פנויה. בכל מקרה, סיכם, לא ייערך "אור ירוק" לפני ליל 15-16 באוקטובר.²⁸⁴

שר הביטחון וסגן הרמטכ"ל בחפ"ק אוגדה 143

שר הביטחון, סגן הרמטכ"ל ואלוף פיקוד הדרום הגיעו בשעה 11:50 לחפ"ק אוגדה 143 בטסה. בדרך שמה ראו מהמסוק את כוחות אוגדה 162 נעים לאיגוף לעבר ציר המתלה.²⁸⁵ לפני שיצאו לדרך ביקש אלוף הפיקוד גם ממפקד אוגדה 162 להגיע לחפ"ק.²⁸⁶ מפקד אוגדה 143, האלוף אריאל שרון, סקר את התפתחות המערכה בגזרת אוגדתו: לפני אור ראשון נחתו ארבעה מסוקים עם לוחמי קומנדו מצרים, שמשימתם הייתה

²⁸³ הקלטות בחדר הרמטכ"ל. כעבור כמה דקות דיווח הקשר"ר שבהתאם לפקודת הרמטכ"ל הוא מפסיק את החסימה לשריון האויב. "אתה חוסם עכשיו את השריון?" – תמה הרמטכ"ל. "הפסקנו כבר" – השיב תא"ל ענבר. "אל תחסום אותו! תן להם לעבור, שיתקפו, שיהיה להם טוב על הלב, שיבואו, שיבואו רק!" – סיכם רב-אלוף אלעזר.

²⁸⁴ שם.

²⁸⁵ יומן שלישי שהב"ט.

²⁸⁶ יומן רל"ש אלוף פיקוד הדרום.

לפגוע בארטילריה. הם התגלו ובקרבות נהרגו 60-70 לוחמים מצרים לעומת הרוג אחד ושני פצועים לצה"ל. עם אור ראשון תקפו מטוסי אויב סוללת ארטילריה ואת אזור טסה וארטילריית האויב הפגיזה את כוחות צה"ל. לאחר מכן תקפו שתי חטיבות שריון – האחת באזור "חמדיה" – "מכשיר" והשנייה באזור "חמוטל". מול החטיבה הראשונה עמדה חטיבה 14 – היא תקפה את האויב מלפנים ומהאגף והשמירה כמה עשרות טנקים. החטיבה המצרית שתקפה באזור "חמוטל" איבדה כ-25 טנקים, ובסך הכול איבדו שתי החטיבות המצריות כ-80 טנקים. הן נסוגו והחטיבה השלישית – הממוכנת – התקדמה. המודיעין שמע את בקשותיה לסיוע אוויר – הסיוע אכן ניתן והאוגדה הפילה אחד המטוסים התוקפים. ברגע זה החטיבה המצרית ניצבת במקומה. האלוף שרון סיפר שקיבל אישור לקדם את חטיבה 600 לעברה. "הנכון ביותר היה לרוץ אחריהם" – אמר "אבל לא היה לנו אישור. אבל עוד היום גדול... מה שחסר זה להביא את המצרים למצבם הקודם, כי אז הם אותם הערבים".

מפקד אוגדה 162, האלוף אברהם אדן, סיפר שאוגדתו משמשת עתודה. היא הוזעקה להתייצב בעורף אוגדה 143, ולאחר מכן התברר שהמצרים לוחצים בגזרת אוגדה 252 וכוחותיו נעים שמה. אלוף הפיקוד הוסיף שדיוויזיה (כנראה 4) קיבלה הודעה שהכוחות המצריים בצפון מצליחים במתקפתם ושעליה לתקוף. לפיכך נשלחה אוגדה 162 דרומה "ובזה נגמור אותם".

האלוף שרון טען שניתן להשמיד את הכוח המצרי ולצלוח את התעלה. שר הביטחון שאלו אם לא עדיף להשמיד את הכוח המצרי בשטחנו, והאלוף שרון ענה ש"חטיבה [הממוכנת של דיוויזיה 21] נשארה ללא כוחות". סגן הרמטכ"ל התערב והביע דעתו שיש לתת לכוחות המצריים לצלוח ולהמשיך להתקדם, שכן אם צה"ל יצלח מערבה יימנעו הכוחות המצריים שממערב לתעלה לצלוח לשטחנו. "אתה מתערב לי בקרב כמו שהמג"ד מתערב בניהול הקרב של המ"פים" – קבל האלוף שרון. האלוף טל עמד על דעתו שהמגמה היא שהכוחות המצריים ימשיכו להתקדם ואז יושמדו. האלוף שרון טען שאותם כוחות שתקפו ונהדפו לא יחזרו להתקדם. "אולי פה [בגזרה המרכזית] – לא" – השיב האלוף טל – "אבל דיוויזיה 4 עוד לא נכנסה".

סגן הרמטכ"ל אמר שהקרב בגדה המזרחית יימשך יום עד יומיים, והכוונה להשמיד במהלכו מרב טנקי אויב. הצליחה תהיה לא לפני ליל 15-16 באוקטובר. אז יהיו בגזרה המיועדת לצליחה שני גשרי גלילים וגשרים נוספים. בסך הכול יהיו שם ארבעה עד שישה גשרים. אלוף הפיקוד הסכים עמו – הכוונה לצלוח בליל 15-16 באוקטובר. ההנחה היא שדיוויזיה 21 "יוצאת מהתקן". אשר לדיוויזיה 4 – אם תתקוף היום היא תיבלם על-ידי אוגדה 162. הוא מניח שאם לא תתקוף באותו היום הרי שתתקוף ביום המחרת. השר שאל אם גם במקרה ש"כל הפיתויים לא יעזרו" והמצרים לא יוסיפו לתקוף, ייעשו ההכנות לצליחה במועד הנקוב. האלוף גונן השיב שההכנות נעשות, אך לדעתו אסור לגשת לאזור המיועד לראש-גשר לפני הצליחה (כדי לא לגלות את כוונת הצליחה ו/או מקומה). הוא הסביר את התוכנית הפיקודית: בגזרת האי אל-בלח אוכן פער בין הכוחות המצריים, והכוונה לצלוח "בסגנון של פשיטה עם קצת טנקים" ולהשמיד סוללות של טילי קרקע-אוויר ממערב לתעלת סואץ.

שר הביטחון ציין שהממשלה תצטרך להחליט עוד באותו היום באשר לצליחת התעלה. "נדמה לי שכולכם אומרים אותו דבר" – אמר. כלומר – המגמה היא למשוך את האויב שימשיך לתקוף, במגמה להשמיד את מרב שריונו ב־14 וב־15 באוקטובר ולצלוח בליל 15-16 באוקטובר. השאלה היא אם גם במקרה שיתברר שהאויב לא יתפתה ולא ימשיך לתקוף, מתכוון הפיקוד לצלוח. שאלתו זו, אמר, נובעת מפקפוקים אם אכן האויב ימשיך לתקוף, בעיקר לנוכח ההודעות שלפיהן כבש צה"ל יעדים כגון טסה ובלוזה – דבר היכול להצביע על כך שלא ימשיך להתקדם. האלוף גונן השיב שגם אז הכוונה לצלוח, אולם ייתכן שהצליחה תידחה. "רק לנסח זאת [בהחלטת הממשלה] – לא לפני מחר בערב" – ביקש. "אני לא לוחץ על מועד, רק על ההגדרה. אם הסיבות [לדחייה] הן סיבות ארגוניות אז לתת עוד יום שנס" – השיב השר. הוא פנה לאלוף שרון ושאלו אם המועד שנקב – ליל 15-16 באוקטובר – מקובל עליו. "כן, כן. וזה יביא להתמוטטות של כל המערך שלהם" – השיב האלוף שרון. הוא הציע תוכנית שלפיה אוגדה 162 תתקדם לאזור ראש־הגשר המיועד מצפון ואוגדתו תתקדם ותלחץ על הכוחות המצריים מדרום. גדוד צנחנים או חרמ"ש יתפוס ראש־גשר, חטיבה 421 תצלח ראשונה,²⁸⁷ אחריה חטיבה 600 ולאחר מכן תצלח אוגדה 162 ותתקדם בגדה המערבית דרומה ואוגדה 143 תתקדם צפונה. האלוף גונן הביע התנגדות לכך ששתי אוגדות יבקיעו בגזרה אחת, שכן אז לא ייוותר כוח לצלוח. מכל מקום, קבע שעניין זה יסוכם "בלי השר".

שר הביטחון סיכם את הביקור בסקירה מדינית: "כל המזרח־התיכון בתנועה"; מדינות ערביות שונות שולחות תגבורות למצרים ולסוריה, וירדן הודיעה שהיא נכנסה למערכה. במצב הקיים אין סיכוי להשיג הפסקת אש: כל עוד הסובייטים העריכו שהסורים הצליחו במתקפתם, הם לחצו להפסקת אש, עתה הם אינם רוצים בכך. אין שום שושבין במועצת הביטחון להצעת החלטה בדבר הפסקת אש, שכן שום מדינה אינה רוצה שהצעתה תיתקל בסירוב של הערבים. בשלב זה אין סיכוי שהערבים יסכימו להפסקת אש ואין גם סיכוי להוציא אחת מהמדינות הערביות מהמערכה. תקוותו שלו שסוריה תוצא מהמערכה התבדתה ונראה "שזה יישאר פצע פתוח". אשר לארצות־הברית – היא מסייעת לישראל "מעל לראש" וכמעט מתנה את הסיוע בכך שישראל תמשיך לתקוף. "כשיאמרו לקיסנינגר שאנו בשערי דמשק זו [תהיה עבודה] הבשורה הטובה ביותר". לנוכח עזרת ארצות־הברית ועמדתה זו, על ישראל להיות במתקפה בשתי החזיתות.

ביקור שר הביטחון באוגדה 252

מחפ"ק אוגדה 143 נסע שר הביטחון לאוגדה 252. בהגיעו לשם, בשעה 13:25, דיווח לו מפקד האוגדה, האלוף קלמן מגן, שבאותם רגעים פתחו המצרים בהתקפה בצירי הגידוי והמתלה, בכוח של 30-40 טנקים בכל ציר. להערכתו יוכלו כוחותיו לבלום את ההתקפות הללו. זאת ועוד – כל אימת שביקש סיוע אוויר נענו בקשותיו. במהלך היום הוא לא איבד

²⁸⁷ במקור נכתב "חטיבה 401". אך זו טעות, שכן חטיבה זו פעלה באוגדה 252.

טנקים וכוחות צה"ל רעננים. לשאלת השר אם הוא מעריך שהמצרים יתקפו שוב, השיב האלוף מגן בשלילה.²⁸⁸

מפקד חזית הדרום מדווח לרמטכ"ל על המצב בחזיתו

באותו זמן עדכן רב-אלוף בר-לב את הרמטכ"ל שהמצרים מתארגנים לקראת תקיפת צומת "נוצה" (צומת דרך החת"ם-כביש המתלה) ואזור "חמוטל"-"נוזל" (שעל הכביש לטסה – באזור דרך החת"ם). כוחות צה"ל יודעים על כך וממתינים להתקפות. הוא סיפר שסוכם עם מפקדי האוגדות 143 ו-252 להוריד את הכוחות למדרון אחורי ולהמתין עד שטנקי האויב יתקרבו לטווח 1,000 מטרים ואז ישמידם. מאז הבוקר השמידו כוחות צה"ל 140–170 טנקים. הקרב היחיד שבו לא הייתה הצלחה מושלמת, הוא הדיפת דיוויזיה 23. אי-הצלחה מתבטאת רק במספר הטנקים שאבדו לצה"ל – כ-15. היא נבעה מכך שדיוויזיה 23 היא הדיוויזיה ה"רצינית", בעוד הכוח שעמד מולה – חטיבה 274 – טרם התנסה בקרבות. הלקח שלו מכך הוא שיש צורך בחרמ"ש רב יותר ובנגמ"שים.²⁸⁹

הרמטכ"ל מעדכן את ראש הממשלה בהתפתחויות

בשעה 13:30 עדכן הרמטכ"ל את ראש הממשלה ומסר לה את הנתונים שנודעו לו זה עתה: לאויב הושמדו 150–200 טנקים, ובכלל זה חטיבה עצמאית שלה טנקי טי-62. לצה"ל אבדו 20–25 טנקים ולא אבד כל מטוס. "זה פשוט הולך טוב" – העריך. הדבר היחיד שאינו משביע רצון הוא שהמצרים אינם תוקפים יותר. כוחות צה"ל מנסים לעודד לתקוף ובין השאר קבע לשוחח עם מפקד חזית הדרום בקשר אלחוטי גלוי, שיש תקווה שייקלט על-ידי האויב, שיחה שבה ידווח רב-אלוף בר-לב שמצב הכוחות בפיקוד קשה, כדי לעודד את המצרים להוסיף ולתקוף. אשר למטוסי הפנטום – באותו היום אמורים להגיע מארצות-הברית תשעה מטוסים וכיום המחרת שמונה נוספים – בסך הכול 17 מטוסים. עם סיום שיחה זו דיווח האלוף יריב לרמטכ"ל שבשעה 12:40 נקלטה ידיעה שחטיבת הטנקים של דיוויזיה ממוכנת 23 החלה להתקדם. הוא הביע דאגה שמא יתפתח לחץ חזק בגזרה זו – גזרת חטיבה 274 – נקודת התורפה של המערך, אבל הרמטכ"ל הרגיעו בספרו שחטיבה 500 הגיעה לאזור וסגרה את האגף.²⁹⁰

²⁸⁸ יומן שליש שהב"ט.

²⁸⁹ רשימות רמ"ח היסטוריה. זהו המקור היחיד לשיחה. מכשיר ההקלטה בחדר הרמטכ"ל היה סגור באותה עת וגם רל"ש הרמטכ"ל לא רשם אף את עצם קיומה. לעומת זאת נרשם ביומנו (יומן רל"ש הרמטכ"ל) שהרמטכ"ל ביקר בשעה 13:15 בחמ"ל אג"ם-מבצעים, שם נמסר לו שבמהלך היום הושמדו כ-200 טנקי אויב בעוד לצה"ל אבדו 21 – מהם 20 לחטיבה 274. עוד נמסר לו שנראה שהחטיבה המשוויינת העצמאית 15 הושמדה כליל ושכוחות האויב נסוגים ברוב הגזרות, והוא ביקש לדאוג שלא ייסוגו ויתקפו שוב.

²⁹⁰ הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

שיחת ההטעיה בין הרמטכ"ל למפקד חזית הדרום

לאחר שהקשר"ר עשה את הכנות הקשר המתאימות, ניהלו הרמטכ"ל ורב-אלוף בר-לב, בשעה 13:33, את שיחת ההטעיה המתוכננת. מפקד חזית הדרום דיווח שכוחותיו אינם מצליחים להחזיק מעמד "מול כל הדיוויזיות האלה", הרמטכ"ל "הרגיעו" ואמר שלפי התמונה המצטיירת במטכ"ל נראה שהמתקפה נחלשה. "אז יכול להיות שיהיה לנו מזל והם יפסיקו. הם לא ילחצו יותר". הרמטכ"ל אישר לרב-אלוף בר-לב שבמקרה ש"לא יהיה מזל" והמצרים ימשיכו במתקפתם, יוכל לקפל כוחותיו לכביש הרוחב ולמצרים. "אין עוד הרבה שעות אור" – "ניחמו", כך שלקראת לילה ניתן יהיה להתקפל למצרים, במגמה לשמור על הכוח ולבלום את המצרים בקו טוב יותר. לשאלת מפקד חזית הדרום אם הרמטכ"ל יוכל להקצות כוח מהצפון, השיב הרמטכ"ל בשלילה וכן אמר שלא יוכל לסייע לדרום גם באמצעות חיל האוויר, שכן בכוונתו לחדש את המתקפה בחזית הצפונית. "צריך להיות לך ברור שבלי חיל האוויר מצבנו יהיה חמור" – אמר רב-אלוף בר-לב והרמטכ"ל השיב שרק "אם יהיה S.O.S – מינימום הכרחי אני אתן לך".²⁹¹ "רק שישמעו את זה!" – אמר הרמטכ"ל לנוכחים בחדרו. "הקאמרי הפסיד – אני מודיע לך" – אמר אחד מהם.²⁹²

הערכת מצב בחדר הרמטכ"ל על המשך המתקפה המצרית

לאחר שיחה זו דן הרמטכ"ל עם האלוף יריב וראש המוסד, צבי זמיר, בשאלה אם המצרים יתקפו שוב ב־14 באוקטובר ומה יעשו ב־15 באוקטובר. האלוף יריב סבר שאם בכוונתם להמשיך לתקוף, עליהם להחליט על כך בתוך זמן קצר, שכן תוכנית המתקפה שלהם כוללת גם הפעלת צנחנים. האלוף זמיר העריך שהמצרים לא איבדו עדיין מספר מספיק של טנקים כדי שיירתעו מלהמשיך בהתקפה. נראה שהאלוף יריב יצא לרגע מהחדר. כשחזר, בשעה 14:05, סיפר שנודע שדיוויזיה 21 נמצאת במצב קשה – הן אוגדה 143 והן חטיבה 500 לוחצות אותה, לפיכך הורה לה מפקד הארמייה לתפוס קו ולהתארגן להגנה. האלוף יריב הביע דעה שייתכן לנצל זאת להשמיד לדיוויזיה טנקים רבים. התפתחות זו לא הייתה לרצון הרמטכ"ל. "בלמנו אותם מוקדם מדי" – קבל – "זה לא לפי התוכנית". כדי לעודד את המצרים לתקוף יש למנוע מאוגדה 143 לתקוף את דיוויזיה 21. אשר לגזרה הדרומית – המגמה הייתה למשוך את דיוויזיה 4 לעומק ולהכות בה מהאגף באמצעות אוגדה 162. ייתכן שכדי לממש זאת כדאי לתת בידי המצרים את "מצוה". בשעה 14:15 התקשר הרמטכ"ל למפקד חיל האוויר, ובשיחה עם מפקד החיל או רמ"ח האוויר הורה שהחיל יצמצם במאוד את פעילותו בסיני, כדי לעודד את המצרים לתקוף.

291 שם; רשימות רמ"ח היסטוריה.

292 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

הצגת תוכניות לתקיפת מטרות דלק בסוריה בפני הרמטכ"ל

בשעה 14:15 הציג עוזרו למבצעים של עוזר ראש אמ"ן למחקר – אל"ם אהרן לברן – יעדי דלק בסוריה ויעדים הקשורים באספקתו, ובהם מסופים וגשרים על דרכים מנמל בירות לסוריה. הרמטכ"ל אישר לתכנן פגיעה בליל 15-16 באוקטובר בשני גשרונים על כביש בלבנון ובגשר רכבת, וכן לתכנן פגיעה מהאוויר במסופי דלק בלסקיה וטרטוס ובמש"א בחרסתא.²⁹³

סגן הרמטכ"ל בחפ"ק פיקוד הדרום

בעוד שר הביטחון נוסע מאוגדה 143 לאוגדה 252 חזרו סגן הרמטכ"ל ואלוף פיקוד הדרום לחפ"ק הפיקוד והגיעו שמה בשעה 13:40.²⁹⁴ מפקד החזית עדכנם במצב ובכלל זה בשיחת ההטעיה, ואלוף הפיקוד הכין שיחת הטעיה נוספת – עם מפקד אוגדה 252. בין השאר סיפר רב-אלוף בר-לב שמספר הנפגעים בחטיבה 274 קטן מכפי שנדמה היה קודם לכן – נראה שנהרגו ארבעה חיילים ושרק חלק מהטנקים שנפגעו יצאו מכלל פעולה. הוא ביקש מקמ"ן הפיקוד לבדוק את חלוקת סד"כ הטנקים המצרי, כדי להיודע מהו הסד"כ התוקף. הקמ"ן, סא"ל דוד גדליה, אמר שלמצרים היו לפני פרוץ המלחמה 2,200 טנקים. הדיוויזיות והעוצבות שחצו את התעלה מונות, תקנית, קרוב ל-1,700 טנקים ובגדה המערבית נותרו כ-530 טנקים. מפענוח תצ"א עולה שעד 13 באוקטובר הושמדו כ-280 טנקים מצריים. יחד עם 140 הטנקים שהושמדו בקרבות עד כה מגיע מספר הטנקים הפגועים ל-420. נראה שהמספר גדול מזה ולמצרים כ-1,000 טנקים כשירים בגדה המזרחית.

בשעה 14:10 שוחח רב-אלוף בר-לב עם הרמטכ"ל, הוא סיפר לנוכחים שרב-אלוף אלעזר הציע לפנות כמה גבעות כדי למשוך את המצרים לעומק, אולם הוא התנגד לכך.²⁹⁵ בשעה 14:15 הסביר סגן הרמטכ"ל למפקד חזית הדרום את תוכנית "אור ירוק", שנועדה לאיים, בכוח של כ-100 טנקים, על עמק הנילוס. מפקד חזית הדרום "לא התלהב" מהרעיון וטען שיש בו משום פיזור מאמץ. האלוף טל ביקש לקבל את האלוף מרון ומפקדתו למבצע, ורב-אלוף בר-לב השיב שיש לסכם נושא זה עם האלוף גונן. הוא אלוף הפיקוד, "אני רמטכ"ל פרטי" – אמר. באותו רגע נכנס האלוף גונן לחדר ודיווח שמטוסי מיראז' מצריים תקפו את טסה. האלוף טל חזר על הצעתו לייעד את מפקדה 440 ל"אור ירוק", והוסיף שסוללת תותחים 175 מ"מ נשלחה לדרום ושכוח 60 הטנקים שנמצא אצל חטיבה 35 באזור המפרץ יוכל להצטרף לאוגדה 252 – האחראית לגזרה הדרומית. רב-אלוף בר-לב ביקש שכוח זה יוכפף לפיקוד, והאלוף טל השיב שאכן הכוח כפוף לו בתנאי שיישאר במקומו.

²⁹³ יומן רל"ש הרמטכ"ל.

²⁹⁴ התיאור – לפי רשימות רמ"ח היסטוריה.

²⁹⁵ נראה שכונת הרמטכ"ל הייתה לפינוי אזור "מצוה" (ראה בראש עמוד זה).

עוד ציין שכוח "דוב לבן"²⁹⁶ רוכז גם הוא בגזרת חטיבה 35 – לצורך הצליחה, ושם ירדן לא תצטרף למערכה יקודמו גם טנקי סנטוריון מאילת למפרץ סואץ.

שר הביטחון וסגן הרמטכ"ל בחפ"ק פיקוד הדרום

בשעה 14:30 חזר שר הביטחון מסיוריו בכוחות לחפ"ק פיקוד הדרום. הנוכחים עדכנוהו שכוחות מצריים מתארגנים לתקוף מול אוגדה 143 ו-252, הם דיווחו לו את מספר הטנקים המצריים שאבדו, מספר האבדות בחטיבה 274 ועל שיחת ההונאה בין הרמטכ"ל למפקד חזית הדרום. השר שאל אם, במקרה שלא יהיו ביום המחרת התפתחויות משמעותיות, בכוונת הפיקוד לצלוח, ומפקד החזית השיבו בחיוב – בתנאי שהכוחות יספיקו להתארגן. לשאלת השר אם הרמטכ"ל מצדד בצליחה בליל 15-16 באוקטובר, השיב רב-אלוף בר-לב בחיוב וסגן הרמטכ"ל הוסיף: "הרמטכ"ל בפירוש רוצה לבקש את האופציה".

שר הביטחון שאל את מפקד חפ"ק האוויר הפיקודי, אל"ם שפר, אם יש טילי נ"מ (בגזרת הצליחה?), ושפר השיבו שיש שתי סוללות אס-איי-6, והן מועסקות על-ידי הארטילריה. רב-אלוף בר-לב הורה לו לתאם את הירי על הסוללות עם המת"פ, והאלוף גונן ביקש מסגן הרמטכ"ל שתחמושת 155 מ"מ תוטס לפיקוד כבר בלילה הקרוב.

"אם לסכם את היום" – אמר שר הביטחון – "אין זו הפלישה הגדולה". מפקד חזית הדרום והאלופים טל וגונן חלקו עליו, אולם הוא נשאר בדעתו. הוא נטה לחשוב שיום ה"ע" של המתקפה טרם הגיע, שכן הצנחנים טרם הופעלו. מפקד חזית הדרום הסביר שכאשר הגיעה ידיעה בדבר המתקפה המצרית הקרבה, נטו לחשוב שהיא תיפתח בהצנחה או הנחתה של צנחנים ורק לאחר מכן יופעל השריון, אך עתה נראה שהשריון מופעל לפני הצנחנים. השר לא השתכנע, "אבל זה לא חשוב" – הוסיף. החשוב הוא שכל המפקדים מאוחדים בדעה שאם ההתפתחויות ביום המחרת ידמו להתפתחויות באותו היום – יש לצלוח בלילה הבא. אם נכון הדבר שחיל האוויר לא איבד שום מטוס היום, "אז זה יום גדול". לנוכח העובדה שבחזית הצפונית אין צורך בחיל האוויר ובחזית הדרומית אין הכרח בהפעלתו וניתן להסתייע בו במקרי דחק, הרי שסדר העדיפויות שלו הוא כדלהלן: שליטה באוויר, יירוט, פגיעה במטרות קלות – להימנע מאובדן מטוסים, פגיעה במטרות כלכליות במצרים, "מטרות קשות עם הרבה דיבידנדות" וסיוע לכוחות רק במקרי דחק. רב-אלוף בר-לב טען שיש לפעול נגד מטרות כלכליות לפני שצה"ל יחצה את תעלת סואץ, שכן ידוע שלמצרים יש גזים, ויש חשש שיפעילום נגד כוחות צה"ל מעבר לתעלה. שר הביטחון ביטל חשש זה.²⁹⁷

296 יחידת כלי-רכב אמפיביים, שכללה טנקים פי-טי-76 ונגמ"שים בי-טי-אר.
297 יומן שלישי שהב"ט; יומן רל"ש אלוף פיקוד הדרום; רשימות רמ"ח היסטוריה.

סגן הרמטכ"ל ומפקד חזית הדרום: בעיות ארגוניות ותוכנית הצליחה²⁹⁸

לאחר שיצא שר הביטחון, שטחו מפקד חזית הדרום ואלוף הפיקוד בפני סגן הרמטכ"ל את בקשותיהם מהמטה הכללי: רב-אלוף בר-לב הזכיר שעוד ביום אתמול ביקש מהרמטכ"ל לקבל "נ"מ ממשי", ובכלל זה טילי Red Eye – אם יגיעו מארצות-הברית. עתה ביקש, שאם מפקדה 440 תילקח מהפיקוד לצורך "אור ירוק", תבוא במקומה לפיקוד מפקדת קצין חי"ר וצנחנים ראשי כולה, והיא תהיה זו שתדאג, בין השאר, לאספקה בהיטס של תחמושת, מזון וציוד אישי. הוא ביקש לקבל, לקראת הצליחה, קבוצת סיור מכוח "דוב לבן" ולצלם לקראתה צילום אוויר. האלוף גונן ביקש למלא את מת"ק רפידים בתחמושת.

בשעה 15:45 התקשר האלוף טל לעוזרו, תא"ל אריה לוי, והנחה אותו לפעול למילוי הבקשות דלעיל: להעביר לפיקוד הדרום תחמושת ללא הגבלה, להטיס כבר בלילה הקרוב תחמושת 155 מ"מ, לארגן לפיקוד מפקדה לאספקה בהיטס ולשליטה בכוחות החי"ר בפיקוד הקחצ"ר או סגנו – לפי קביעת הקחצ"ר. מפקדה זו תחליף את מפקדה 440; להעביר את כוח "דוב לבן" מפיקוד מרש"ל לפיקוד הדרום ולדאוג לכך שמפקד הכוח יתקשר לפיקוד, לצלם את גזרת התעלה לקראת הצליחה ולהורות לאלוף פיקוד מרש"ל שכוח הטנקים שבראס סודר יועבר, לצורכי מכת נגד, תחת פיקודה של אוגדה 252, אך רק אם מכת הנגד תונחת בגזרה שבה הוא נמצא. כן ביקש לשוחח אישית עם האלוף מרון ולתדרכו למבצע "אור ירוק".

עוד קודם לכן, בשעה 15:20, עזב אלוף הפיקוד את החפ"ק וטס לאוגדה 252. האלוף טל דיווח, בשעה 16:05, למפקד חזית הדרום את שסיכם והורה לעוזרו, ורב-אלוף בר-לב הציג לו את עיקרי תוכנית הצליחה: בצליחה ייטלו חלק ארבע חטיבות, אחת תכבוש את ראש-הגשר ותאבטחו ויתר השלוש יצלחו; אוגדה 252 תישאר במקומה; "בקו" (כנראה הכוונה לגזרה המרכזית) יישאר "מה שיש" (הכוונה כנראה לעוצבות מאוגדות 143 ו-162 שלא יצלחו) וחטיבה אחת תוצב מאחור; מכוח ששון יועברו כמה טנקים וכוח "דוב לבן" יצלח ויתרכז בהשמדת סוללות טילי קרקע-אוויר בגדה המערבית. הכוחות שיהיו בגזרה זו ינועו דרומה. עוד הוסיף מפקד חזית הדרום שייתכן שיהיה ויכוח לגבי התקדמות לכיוון קהיר. תוכנית זו נראתה לאלוף טל, הוא העיר שיש סכנה בהשארת מסדרון צר לאזור הצליחה ורצוי להרחיבו, ושכוח "דוב לבן" יוכל לפעול הן דרומה והן צפונה מגזרת הצליחה, כשאת המטרות – סוללות טילי הקרקע-אוויר – יקבל מחפ"ק האוויר הפיקודי. בשעה 16:15 יצא סגן הרמטכ"ל את חפ"ק הפיקוד וטס חזרה לתל-אביב.

שר הביטחון והרמטכ"ל דנים במגמות בשתי החזיתות²⁹⁹

שר הביטחון, שיצא עוד קודם לכן את הפיקוד, חזר גם הוא לתל-אביב ובשעה 16:55 נכנס

298 שם.

299 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

לחדר הרמטכ"ל, במגמה לדון עם הרמטכ"ל בשלושה עניינים: תוכנית הפעולה בדרום, תוכנית הפעולה בצפון ומסיבת עורכי עיתונים העומדת להיערך בתוך כשעה. השר אמר שבצפון יש לבצע שלוש משימות: כיבוש סעסע, השתלטות על מוצבי החרמון ותפיסת תלים בגזרה הדרומית בטרם ייתפסו על-ידי הכוח הירדני. לפי הידיעות, אמר, נמצא הכוח הירדני ליד נוא והסורים מדללים את כוחותיהם בגזרה הדרומית. אם יקדים צה"ל לפעול הוא ישתלט על התלים שבידי הסורים, אם יתמהמה – יצטרך להילחם בכוח הירדני – שייתכן שיתקדם באזור שיהיה ריק מכוחות צה"ל. מאחר שהשאיפה היא להימנע מהתנגשות עם הכוח הירדני, יש למהר ולהשתלט על התלים. יש לנסות להשתלט גם על מערך סעסע, ונראה שבכוחו של הכוח הנמצא שם לעשות זאת. מהלך זה חשוב גם משום שהאמריקנים מאיצים בישראל להמשיך ולהתקדם לכיוון דמשק. מאחר שלכל אחת משלוש המשימות מוקצה כוח אחר, אין תלות ביניהן. מבחינת סדרי העדיפות נראה כיבוש החרמונים כמבצע הפחות חשוב מהשלושה.

ההתפתחות המדאיגה הייתה התקדמות הכוח הירדני. הרמטכ"ל סיפר ששוחח זמן קצר לפני כן עם תא"ל אדם,³⁰⁰ ומגמתו לכבוש את תל חרה, ולהתקדם דרומה בהתאם להתנגדות האויב. להערכתו אין כוחות סוריים של ממש בגזרה וייתכן שיהיה אפשר להתקדם אפילו עד תלי נוא. מכל מקום התנגדות האויב היא שתקבע את גבול ההתקדמות. אשר להתקדמות צפונה: ההבדל בין לוחמי צה"ל ומפקדיו בפיקוד הדרום לבין הלוחמים והמפקדים בפיקוד הצפון נעוץ בכך שבעוד בדרום יכלו המפקדים והלוחמים להחליף כוח, הרי שבצפון הם לוחמים ללא הפוגה ולכן הם עייפים מאוד. יש גם להביא בחשבון שבידי המטה הכללי אין כרגע עתודה שיוכל לשגר לצפון, לפיכך מגמתו היא למצוא בחזית הסורית "בדיוק את המידה שהוא יעשה עוד קצת, אבל יעשה עוד קצת ועדיין יהיה במצב שאם תוקפים אותו – הוא מחזיק". הוא סיפר שביום הקודם הצליח, בקושי רב, לכפות על הפיקוד להתקדם, למרות אי-רצונו לעשות זאת, ואכן הכוחות התקדמו קמעא ואף השמידו מעט טנקי אויב. היום ביקש ממנו "לעשות עוד פוש (push) אחד" ומחר יבקשו להתקדם עוד קמעא. "כל מה שאני צריך ממנו – זה שלושה קילומטרים" ואותם בכוונתו לכבוש ביום המחרת. כך יתקרב לדמשק. אשר למערך סעסע – הוא חושש לתוקפו, שכן זהו מערך עמוק מאוד, הנשלט כולו באש. נראה שהשתלטות עליו לא תעניק יתרונות רבים, שכן לא ניתן למקם בו ארטילריה. לכן הוא מעדיף להתקדם בגזרה אחרת במגמה להשיג את התוצאה המבוקשת

300 בחומר המטכ"לי אין אזכור לשיחה זו. לפי רשימות צוות מחלקת היסטוריה בפיקוד הצפון דיווח תא"ל אדם לרמטכ"ל, בשעה 16:24, "על המצב ועל הירדנים" והם בחנו את תפיסת תל חרה. קודם לכן, בשעה 14:52, דיווח אלוף הפיקוד לרמטכ"ל שיש מידע שלפיו מתכנן הכוח הירדני להיכנס לקרב והמליץ להפציצו (שם). בשעה 13:18 דיווח תא"ל אדם לאלוף זאבי על איכון הכוחות הירדניים: כוח אחד נע לכיוון נוא ושני לכיוון שיד מסכין. להערכתו יש סימני התמוטטות במערך הסורי: יחידות ארטילריה נסוגות ונקלטים דיווחי שקר. הוא העריך שאם צה"ל יכבוש את תל חרה יזרזו הדבר את הבריחה, תפיסת התל תהיה מכריעה גם לגבי הכוח הירדני. בכל מקרה היא לא תזרזו את כניסתו לקרב, כיוון שהוא כבר נמצא בגזרה. תא"ל אדם דיווח שציר "אמריקה" פתוח ושהפיקוד מגשש צפונה "כדי להשיג את המטרה".

– התקרבות לדמשק עד מטחוי הפגזת העיר עצמה.

מעניינים מבצעיים עבר השר לעניינים אישיים: "אני חושב שאני לא אורגינלי, וזה לא פעם ראשונה שאני אומר שהפיקוד שם לא די אגרסיבי" – פתח. "עייפים או לא עייפים" – תרכובת המפקדים בצפון אינה תוקפנית דיה. מבין ארבעת המפקדים הבכירים – האלופים חופי ולנר ותת-האלופים אדם ואיתן – שני הראשונים "קצת פחות מדי אגרסיביים". לפיכך ניתן אולי ליצור מערך כוחות שונה, כגון העמדת כוחות אוגדה 210 תחת פיקודו של תא"ל איתן, שכן "זה לא טוב שהכוחות הקדמיים היום תחת דן, שדן תחת חקה. כי זה לא עובד טוב. לא שלא עובד טוב מבחינה אופרטיבית, אלא מבחינת האגרסיביות".

"אני בעד, אני בעד" – הגיב הרמטכ"ל להצעה – "דווקא יצא לי טוב". עתה יש בצפון כשבע-שמונה חטיבות, ולהן כ-300 טנקים. הוא ינסה לבנותן כך שתתארגן אוגדה אחת, עם כוחות מתאימים "להמשך המלחמה", ושאר הכוחות יהיו מאחור. "שם צריך להיות רפול עם בריל – להכניס שם פלפלים אחד אחד. אז הם יבקשו ממך וירצו ממך אישורים כל בוקר [למבצעים התקפיים]" – הגיב השר. "אז אם זה נראה לך – כיוונתי לדעת רמטכ"לים, וכדאי לעשות את זה שם" – סיכם.

אשר לדרום: "יכול להיות שאני טועה – הם [המפקדים בדרום] כולם אומרים שזוהי ההתקפה הגדולה", ואילו הוא סבור שאין זו עדיין המתקפה הגדולה – "זה עוד לא הניסיון לתפוס את המצרים" – אמר שר הביטחון. הרמטכ"ל חלק עליו – לדעתו התכוונו המצרים שזו תהיה "המתקפה הגדולה", אלא ש"היא יצאה לא גדולה". ייתכן שהשר לא שמע כיצד המצרים מדווחים ברשתות הקשר על הצלחות בגזרות של יחידות אחרות. אדרבה, הגיב השר, דווקא דיווחים אלה הביאוהו לספק, ולחשש שיסתפקו במה שהשיגו. להערת הרמטכ"ל שצה"ל ביצע "המון הטעויות אלחוטיות" השיב השר שאלה לא יעזרו – המצרים לא יתפתו לתקוף. מכל מקום, חשובה המסקנה המבצעית: "אני בכל לבי בעד לתת ליהודים לצלוח". גם אם אירועי יום המחרת ידמו לאירועי אותו היום, אין להמתין יותר, שכן אם מתקפה זו אינה "המתקפה הגדולה" הרי שאותה מתקפה לא תבוא כלל. השר סיפר על ביקוריו במפקדות האוגדות וציין שכל המפקדים "שמחים וטובי לב ורעננים ורוצים להרוג מצרים והם מצטערים על ה'פרוך' שהיה שם ליואל גורודיש [מח"ט 274]". הוא תומך בצליחה כי היא חשובה משלוש נקודות ראות – ישראלית, ערבית ואמריקנית. האמריקנים חוזרים ומאיצים בישראל להמשיך להתקדם – זהו אינטרס אמריקני שצה"ל ינצח את צבאות ערב. אשר לאויב: "מהערכים לראות הפסקת אש לא נראה בחלום". בצפון הגיע צה"ל לסטגנציה, "אז לפחות פה [בדרום] לא לדחות את זה יותר".

שר הביטחון העלה גם אפשרות להפציץ מטרות כלכליות במצרים. הוא סיפר שרמ"ח האוויר העיר את תשומת לבו שהעניין טעון אישור ממשלה. הוא עצמו מצדד בתקיפות אלה, הממשלה "לא אמרה כן אבל לא אמרה לנו לא", האמריקנים גם הם לא אמרו שלא להפציץ. לפיכך השאלה היא אם, מבחינת מצב חיל האוויר מחד גיסא והיות המטרות מוגנות מאידך גיסא, יש לעשות זאת, ואם כן "מתי להתחיל ובאיזה מטרות להתחיל".

הפצצת מטרות כלכליות נראתה בעיני הרמטכ"ל כבעלת חשיבות משנית. אם אכן צולחים ביום המחרת יש להתמקד בצליחה ולהפעיל את חיל האוויר, בראש ובראשונה,

למשימות המסייעות לצליחה, כגון הפצצת שדות תעופה במצרים. נוסף על כך יפעל החיל נגד שלוש מטרות דלק בסוריה. הפצצת מטרות כלכליות במצרים מתוכננת, אך לא לשלב זה, אלא לאחר שכוחות צה"ל יהיו מעבר לתעלת סואץ; או אז "נתחיל להכביד את ידנו בכל חור שאפשר במצרים". השר הסכים שאכן הפצצת המטרות הכלכליות "זה לא להיום ולא למחר ואולי לא למחרתיים", אבל יש להכין. אשר למטרות דלק בסוריה – אם הכוונה לפגוע בלטיקה הרי התנאי לאישור המבצע הוא שספינות סובייטיות לא ייפגעו.

השר ערך את הרמטכ"ל שהממשלה עומדת להתכנס בשעה 21:00. תובא בפניה המלצה, המקובלת על כל המפקדים, וגם עליו – לצלוח את תעלת סואץ. כן יהיה צורך לקבל הנהיה מראש הממשלה באשר לפעולה נגד הכוח הירדני – מתי ובאילו תנאים יש להתנגש עמו, זאת כדי ש"לא פתאום בהיסח הדעת ניכנס לקרב". הוא יציע שיוחלט להתנגש עמו רק אם הם ייכנסו לקרב, אבל ראש הממשלה היא שתצטרך להכריע.

המגעים בעניין רכש ב־14 באוקטובר 1973

במהלך היום עדכן מנכ"ל משרד ראש הממשלה את השגריר דיניץ בהתפתחויות בשתי החזיתות – פתיחת ה"פקק" בתל שמס והמתקפה המצרית בדרום. במברק ששיגר בצהרי היום תיאר בפירוט את מגמות הפעילות:

הנאמר במברק מ־11 באוקטובר תיאר אל נכון את המגמות שלפיהן פעלה ישראל:³⁰¹ בהיעדר יכולת לפעול בשתי החזיתות בבת אחת, היא העדיפה להישאר בהגנה פעילה בדרום ולתקוף בצפון. בחירה זו הוכתבה על־ידי השיקול כי הפסקת האש ממשמשת ובאה, ורק בצפון קיים היה הסיכוי להגיע להישגים ממשיים בפרק זמן קצר.

העתודות העצומות שבידי האויב בצפון, כולל העיראקים וכוחות אחרים, האטו את התקדמות כוחות צה"ל. עם זאת הם הצליחו, אור ליום 14 לחודש, להשתלט על רצועת מפתח, וליצור מעין מובלעת מעבר לקו הישן, המאיימת ישירות על דמשק. העוצבות הסוריות שמדרום לאותה מובלעת מאוימות למעשה בכיתור, וייתכן שיהיה עליהן לנטוש את המערך כאשר תדעך התקפת־הנגד שערכו הסורים והעיראקים במגמה לבלום את כוחות צה"ל. המערכה בגזרה זאת דמתה להתמודדות עם הירדה, לאמור, בכל פעם שחוסל ראש־גשר אחד צץ חדש, ולראיה ההכרח להשמיד מספר כה רב של עוצבות שריון. ברור שבשלב הבא תיפתחנה אופציות להרחבת תחום השליטה של צה"ל מעבר למובלעת הקיימת, אם לעבר החרמון הסורי ואם מזרחה לעבר הר הדרוזים.

בחזית המצרית, שבה נאלצו כוחות צה"ל להישאר בבלימה בשל קשיחות ראשי־הגשר המחופים טילים, עשוי לבוא עתה מפנה. צליחתן של שתי דיוויזיות השריון המצריות שהיו בעתודה וצאתן הבוקר למתקפה פותחות סיכוי להשמדה נרחבת של טנקים מצריים ושל החי"ר "הסיני" הפורץ להן דרך. הוסבר כי המינוח "סיני" מכון להמוני הרגלים המצוידים בטילי נ"ט קלים אישיים פושטים על השריון של צה"ל, וצוין שמרבית הנזקים שנגרמו

301 הכוונה למברק, שבו פורטו מגמות ישראל, נכון לאותו יום (ראו עמ' 707 לעיל).

לשריון באו מידי חי"ר כזה אם בהתקפות גלים או במארבים. מארבים כאלה הם ששברו את כוחו של השריון הסדיר שהיה מיועד במקורו לבלימה באזור התעלה והיה מוצב בריחוק מה ממנה. השימוש בכוחות אלה היה ההישג העיקרי בהפתעה שהפתיעו המצרים את צה"ל.

ההנחה היא שהמצרים מעריכים שהצליחו במשך שבוע הקרבות שחלף להתיש את השריון ובעיקר את חיל האוויר. משום כך הם מצפים לגבור על השריון שמולם, להגיע למצרי ההרים ולהתבסס בהם. לולא העריכו כך היו מעדיפים טקטיקה של התקדמות אטית בחיפוי טילי הקרקע-אוויר שלהם. אין להניח שהם נוקטים טקטיקה הנראית לישראל כמסוכנת מבחינתם מתוך חרדה למצב הכוחות בסוריה. כוחות השריון של צה"ל ערוכים לספוג את המתקפה ולהשמיד את שריון האויב. חיל האוויר, שהתפנה כמצופה מהזירה הצפונית, יוכל לפעול ככל שיידרש במהלך הקרבות. צוין כי בשל השחיקה הגבוהה של חיל האוויר, שעליה דווח לקיסנינג'ר, הוא הופעל באופן חסכוני יותר ביומים האחרונים. מצד שני המצרים נצרו את חיל האוויר שלהם עד כה לקראת הפעלתו היום, ואף כאן חשוב שבידי חיל האוויר של צה"ל היכולת לפעולה נגדית.

אם הציפיות של ישראל תתגשמה והיא תצליח לנצל את השלב הנוכחי להחלשה ניכרת של השריון המצרי, תעבור היוזמה האסטרטגית לידיה. היעלמן של העתודות הגדולות ממערב לתעלה והסטטיות המוכתבת על-ידי צורת הנקיט של ראש-הגשר המצרי במזרח התעלה, יפתחו בפניה אופציות שונות שייעודן העיקרי מיטוט שיווי המשקל של המערך המצרי. ברור שהיא תשאף להביא להשמדת הצבא המצרי ולהכרעה חד-משמעית במלחמה, ואולם היתרון שהיה לאויב במהלך הפתיחה והעוצמה האדירה של עתודות שברשותו יכבידו על השגת המטרה הסופית. כאן כל סיוע בציוד קריטי בדחיפות עליונה יכול להביא להשגת התוצאה המלאה במהירות ולמנוע מצב שבו תיאלץ ישראל לוותר על האפשרות להשיג את היעדים הרצויים. רק הספקה דחופה, אשר ביכולתה להביא להכרעה, יכולה למנוע הידרדרות למצב של מלחמת התשה ארוכה עם כל הסיכונים שבה. נכונותה של הערכה זאת מוכחת על-ידי ידיעות שהגיעו זה עתה בדבר משלוחים גדולים באוניות מברית-המועצות. בהקשר זה צוין שהאויב מנצל במהירות את הציוד החדש הזורם אליו.

פעילות חיל הים במלחמה זאת הצטיינה בתקיפות פתע מוצלחות ללא אבדות. פעילות מגוונת זו התאפשרה תודות לציודו החדש והמתוחכם. החלפת כלי המלחמה האטיים והכבדים בסטי"לים הקנתה ניידות וכוח הפתעה. בזירה הימית מעיב ענן באופק הדרומי, והוא המצור הימי שהטילה מצרים באמצעות משחתות על מצרי באב אל מנדב, תוך התבססות על עדן. על דרום תימן מופעל לחץ ערבי להצטרף למלחמה. בנסיבות שנוצרו חדלו המכליות של ישראל להיכנס לים האדום. מלאי הדלק מספיק לשלושה חודשים, דהיינו, יש שהות לתת את הדעת לדרכים להתגבר על הבעיה.³⁰²

השגריר דיניץ עדכן את עוזרו של קיסנינג'ר, הגנרל סקורופט, בהתפתחויות, וזה עדכן

302 מגזית לדיניץ, 141115 באוקטובר 1973.

את קיסניג'ר. בין השאר ערכן אותו באי־רצונה של ישראל שארצות־הברית תגיש הצעת החלטה בעניין הפסקת האש.³⁰³ שר החוץ האמריקני אמר שיש לצפות לכך שבמשך היום יוגשו למועצת הביטחון הצעות החלטה, מטעם מדינות פרו ערביות, על הפסקת אש עם נסיגה לקווים שלפני מלחמת ששת הימים. אולם, ציין השגריר במברקו, עוד אתמול אישר קיסניג'ר שארצות־הברית תטיל וטו על כל הצעת החלטה מעין זו.³⁰⁴ דיניץ ביקש מסקוקרופט לבדוק אפשרות להטיס טנקים אם־60 במטוסי סי־5, לאחר שהעלה אפשרות זו גם בשיחתו עם קיסניג'ר ב־13 באוקטובר. סקוקרופט הבטיחו לבדוק את האפשרות. דיניץ הדגיש שהעדיפות העליונה באספקה צריכה להינתן לטנקים ולמטוסי אף־4 (פנטום).³⁰⁵

בערב שיגר מרדכי גזית מברק שבו פירט קווים להמשך מאמצי הרכש: העדיפות הראשונה במעלה היא למטוסי פנטום, עדיפות שנייה למטוסי סקיהוק ושלישית לטנקים. הגעת 18 מטוסי הפנטום הראשונים עד 15 באוקטובר מהווה תרומה חיונית, ויש לעשות הכול כדי לשמור על קצב האספקה ולהשלים בתוך ימים ספורים את משלוח 40 המטוסים שהוזמנו. לדוגמה – המשך קבלת מטוסים בקצב של שמונה ביום תאפשר לחיל האוויר למלא אבדותיו במהירות ולהשפיע יותר על התפתחות המערכה. אשר למטוסי סקיהוק – אחרי ש־30 הראשונים נשלחו בדרך הים רצוי לנסות לממש גם את 50 הנותרים – אם על־ידי ניצול ספינות ואם בדרכים אחרות. היה רצוי אמנם שהמטוסים יגיעו בדרך מהירה יותר, אך גם אם יגיעו בתאריך המוכתב על־ידי האוניות תהיה בכך תרומה חיונית. אשר לטנקים – על אף אי־התאמתם של תותחי ה־90 מ"מ הסכימה ישראל לקבל טנקי אם־48. עם זאת מחייב מספר הטנקים הרב שאבדו הבאת 1,000 טנקים אם־זאת כדי להביא להכרעה מהירה ולמנוע הידרדרות למלחמת התשה. לארצות־הברית טנקים רבים באירופה, ולו הועמדו לרשות ישראל היא הייתה יכולה להביאם ארצה בתוך ימים ספורים.³⁰⁶

פגישת ראשי מערכת הביטחון עם עורכי העיתונים³⁰⁷

בשעה 18:15 נפגשו שר הביטחון ועוזרו, בלשכת שר הביטחון, עם עורכי העיתונים, וכעבור כחמש דקות הצטרפו אליהם הרמטכ"ל וראש אמ"ן. עוזר שר הביטחון, רב־אלוף (מיל') צבי צור, ערכן את העורכים במצב האספקה מארצות־הברית. האמריקנים אישרו את מרבית בקשותיה של ישראל, "אם כי לא בכל דבר אנחנו כרגע מאושרים, בעיקר לא בדברים הגדולים – לא קיבלנו מספיק עדיין בעניין המטוסים

303 קיסניג'ר ביקש, כזכור, לברר את עמדתה של ממשלת ישראל בסוגיה זו (ראה עמ' 858).

304 מדיניץ לגזית, 141515 [140915] באוקטובר 1973.

305 מדיניץ לגזית, 141430 [140830] באוקטובר 1973.

306 מגזית לדיניץ, 1323020 באוקטובר 1973.

307 לשכת שהב"ט, פגישה עם עורכי עיתונים, לשכת שר הביטחון, הקריה, 14.10.73.

והטנקים", עד כה הגיעו 12 מטוסים של "אל על", טעונים בציוד, ומתוך כחצי שעה עומדת להתחיל הרכבת הגדולה, של מטוסי ענק אמריקניים.

ראש אמ"ן תיאר את פעולות האויב: הבוקר החלה מתקפה מצרית לכל אורך החזית. בגזרה הדרומית, גזרת ארמייה 3, תקפו ארבע דיוויזיות – דיוויזיה משורינית 4, דיוויזיה ממוכנת 6 ודיוויזיות חי"ר 7 ו-9, ולהן כ-450 טנקים. דיוויזיות 4 ו-7 תקפו בציר הגידי ושתי האחרות בציר המתלה תוך הנחתת כוחות ממסוקים. התקדמותם הייתה מועטה והם ספגו אבדות רבות. בגזרה המרכזית והצפונית – גזרת ארמייה 2 – פעלו דיוויזיות 21 ו-16. הן תקפו בציר רפידים, סבלו אבדות ונסוגו לעמדות הפתיחה שלהן. דיוויזיות 18 ו-23, שתקפו בגזרה הצפונית, לא השיגו גם הן כל הישג קרקעי, וכך גם חטיבה 15, שפעלה באזור קנטרה. חיל האוויר המצרי תקף פעמיים – בבוקר ובערב, בעוצמות שאינן מתאימות למתקפה כה נרחבת – ונראה שהמצרים ממשיכים במדיניות החיסכון בהפעלתו. בשתי תקיפות אלה אבדו 14 מטוסים וחיל האוויר של צה"ל תקף בהצלחה שלושה שדות תעופה: צלחיה, מנצורה וטנטא.

בסך הכול תקפו המצרים לרוחב כל החזית, לא השיגו הישגים של ממש, ספגו אבדות ניכרות, ועתה הם מתחפרים ומתארגנים. השאלה היא אם יתקפו שוב ביום המחרת. אם יחליטו להמשיך ייתכן שינחיתו ויצניחו הלילה כוחות במצרי הגידי, המתלה וביעדים עורפיים.

בחזית הסורית היה יום שקט יחסית, כוחות עיראקיים וסוריים ניסו לגשש את מערך כוחות צה"ל, סבלו כמה אבדות וחזרו למערכיהם, והירדנים קידמו את חטיבה 40 למרחק כ-20 ק"מ מכוחות צה"ל. חיל האוויר הסורי לא פעל היום ותוך תקיפת שדה התעופה אל-מזה הופלו שני מטוסי אויב.

האלוף זעירא ציין שניכרת תנועה גדולה של עזרה לסוריה ולמצרים – אספקה מהגוש הסובייטי וכוחות משלוח ממדינות ערביות שונות.

הרמטכ"ל פתח סקירתו בקביעה שההתפתחויות בשתי החזיתות אינן נושאות בחובן אפשרות של הכרעה מהירה לשום צד: בחזית הסורית מתאפיינת הפעילות בכרסום אטי של מערך האויב, על-ידי פעולות קטנות של כוחות צה"ל, במקומות נוחים ובבלימה של התקפות האויב, תוך הסבת אבדות לכוחות התוקפים. פעילות זו מקנה סיכוי טוב לשיפור יחסי הכוחות, צה"ל הגיע לנקודות המאפשרות לו להפגז את שדה התעופה הצבאי אל-מזה, שבמרחק ארבעה ק"מ מדמשק, והוא מנצל את הזמן לרענון כוחות, השלמת יחידות, והחזרה לכשירות של כלים שלו וכלי שלל.

לגבי החזית המצרית נקבעה יומיים קודם לכן תוכנית מבצעית שהתבססה על דוגמת האירועים בחזית הסורית: מאירועים אלה נלמד שהדרך הטובה היא לבלום מתקפה רבתי של האויב, שבה ייטלו חלק גם הדיוויזיות המשוריניות, להסב לו אבדות, לשפר בכך את יחסי הכוחות וליצור אפשרויות פעולה התקפיות. תוכנית זו התבססה על הערכה שצבא מצרים אכן יעבור למתקפה, ו-48 השעות, שהיו רגועות, הוקדשו להתארגנות שבמהלכה נוספו לצה"ל 150–200 טנקים. ביום הקודם נערכו כוחות צה"ל לקרב הגנה בהנחה שהאויב יתקוף היום, וההתקפה אכן באה והתנהלה כפי שתיאר ראש אמ"ן. להערכתו זו אכן אותה

מתקפה גדולה שלה המתינו, אם כי תנופתה ועוצמתה לא היו גדולות והמצרים לא השיגו דבר. יש הערכות שונות לגבי אבדות האויב – בין 150 ל-250 טנקים. "אומר כאן דבר פרדוקסלי: אני מקווה שהכישלון שלהם לא היה כל כך חמור והם יוכלו להמשיך מחר את ההתקפה. זה יאפשר לנו לגרום להם אבדות כבדות נוספות ועל-ידי זה לתת לנו יותר חופש פעולה וחופש תמרון".

שר הביטחון הדגיש שהמערכה המכרעת הנה נגד צבא מצרים. היא טרם התחוללה ויש להניח שתתחולל בימים הקרובים. המגמה הייתה לייצב את הקו בחזית הצפון בטווח תותחים מדמשק, מבלי להיכנס למערכה לכיבושה, ולאחר מכן להעביר לחזית המצרית את הכוחות הדרושים למערכה המכרעת. תהליך זה הסתיים וכוחות צה"ל ערוכים למערכה זו. עם זאת הוא מטיל ספק אם גם לאחר אותה מערכה מכרעת תושג הפסקת אש. הרושם הוא שהמצרים והסורים אינם רוצים ליצור סטטוס של גמר מערכה, ולחתום על מסמך של הפסקת אש. אשר לאפשרות שישראל "תתנדב" לבקש הפסקת אש – "אנחנו בחלום לא נעשה את זה". אשר לאמריקנים – יש לישראל אינדיקציות שהם מעוניינים שישראל תמשיך להילחם ותשמור על תדמית התקפית. אין אינדיקציה שהם מעוניינים שתכבוש את דמשק, אך הם מעודדים אותה, לא רק במילים, שתמשיך במתקפה. האיום הסובייטי מאתמול לא הביא לשינוי בגישה זו, וישראל עצמה נמנעת, גם ללא עצת האמריקנים, מלפגוע בספינות סובייטיות ובמטרות שבהן ידוע שיש סובייטים.

דיון מטה בראשות סגן הרמטכ"ל³⁰⁸

לפנות ערב חזר גם סגן הרמטכ"ל מהדרום ובשעה 18:50 ערך בחדרו את דיון המטה היומי. עוזר ראש אמ"ן למחקר, תא"ל אריה שלו, סקר את המתקפה המצרית. יעדה, אמר, היה המעברים. אין ודאות שכל הכוחות האסטרטגיים השתתפו בה.³⁰⁹ בגזרת ארמייה 2 היה לחץ כבד יותר מאשר בגזרת ארמייה 3. ייתכן שמראש הייתה כוונה לפעול בדירוג, משום שכוחות ארמייה 2 רחוקים יותר מהמעברים מאשר כוחות ארמייה 3. בארמייה 2 תקפו חטיבה משורינית 15, דיוויזיה משורינית 21 ודיוויזיה ממוכנת 23, ואחרי שהתקפותיהן נכשלו הן נסוגו לקו ההתחלה. לפי האזנות נראה היה שגם בגזרת ארמייה 3 מתחוללים קרבות רבים, אך דיווחי כוחות צה"ל אינם מאשרים זאת. בגזרה זו פעלו חטיבה 25 בציר

308 רשימות רמ"ח היסטוריה.

309 בדיעבד ידוע כי להתקפה זו הועברה רק חטיבה אחת מכל אחת משתי דיוויזיות השריון אל ממזרח לתעלה – חטיבה משורינית 3 מדיוויזיה 4 וחטיבה משורינית 1 מדיוויזיה 21. דני אשר כותב במחקרו, בין היתר: "בהתקפה זו, שנערכה בגמגום, לא פעלו הכוחות המצריים על-פי תוכנית נחרצת עם יעדים ברורים. כך, נראה כי הם לא התכוונו להגיע לקווי המשימה הסופית בכל גזרה שבה תקפו ובכל נתיב. על הכוחות הוטל רק להתקדם מזרחה לעבר משימות טקטיות קרובות, משימות שהיו בהישג יד, שכל מטרתן לא הייתה אלא יציאת ידי חובה. הם נעו בהססנות, ונעצרו בכל אחת מהגזרות לאחר תנועה של כמה ק"מ, במקום שבו נתקלו לראשונה באש של כוחות צה"ל, שפעלו לרוב מעמדות הגנה סטטיות". (דני אשר, לשבור את הקונספציה, מערכות, 2003, עמ' 235).

הגדי ויחידות מדיוויזיה 4 או חטיבה 113 מדרום לציר המתלה. לפי דיווחי כוחות צה"ל הושמדו כ-250 טנקי אויב. ניתן לסכם שהמתקפה נשברה אך האויב לא הוכרע, ברשתות הקשר לא היה סימן לפניקה. מכאן נראה שביום המחרת ינסה לתקוף שוב, אולם בפחות מאמצים. נראה שיפעיל את דיוויזיה 4 וצנחנים. עם זאת ייתכן גם שיחליט להיערך להגנה ולהתארגן. חיל האוויר המצרי לא תקף עדיין במלוא עוצמתו, בבוקר הפעיל רביעיית מטוסי מיג 17, רביעיית מטוסי מיראז' ורביעיית מטוסי הנטר. עתה זורמים אליו מטוסי מיג 21 מאלג'יריה ומיראז' מלוב. שדות התעופה צלחיה, מנסורה וטנטא הותקפו ובסך הכול איבד חיל האוויר הישראלי מטוס אחד – מטוס פנטום שכנראה הופל בידי מטוס מיראז' ישראלי.

פיקוד הצפון איכן את חטיבה 40 הירדנית ליד נוא ואלוף הפיקוד הציע להפציצה מהאוויר. ירדן נערכת למלחמה, במדינה נעשו הכנות שונות, כגון הפסקת לימודים, לקראת מלחמה. הייתה אף ידיעה שבכוונתה להתחיל במלחמה ביום ב' 15 באוקטובר. עם זאת ההערכה היא שאין בכוונת המלך חוסיין לערב את חטיבה 40 בקרבות. לגבי העיראקים אין שינויים של ממש.

רמ"ח המבצעים, תא"ל יעקב שטרן, סקר את פעילות כוחות צה"ל: בחזית הצפון לא חלו שינויים של ממש. חטיבה 1 נלחמה במטעים עם טנקי אויב והשמדה שבעה טנקים. חטיבה 7 הקדישה את רוב היום לתיקון קטעים שפוצצו בכביש [קוניטרה-דמשק] וכוח משנה שלה השתלט על כמה נקודות ממזרח לו – בלג'ה. בגזרה הדרומית נשארו כוחות צה"ל במערך בלימה ונראה שאין כוונה לפעול בלילה הקרוב.

בחזית הדרום – בציר קנטרה ובגזרה המרכזית – הדפו כוחות צה"ל את התקפות האוויר והסבו לו אבדות כבדות. בגזרה הדרומית נשא חיל האוויר בעיקר נטל הבלימה ובאזור ראס סודר היה מגע קל בלבד. תא"ל שטרן סיפר שהכוונה לפשוט בלילה על אזור ראס ע'רב, אולם לא ידוע אם הפשיטה אושרה. האלוף זאבי סיפר על האישור שניתן לחיל הים לנתק כבלי תקשורת ליד בירות.

אשר לתגבור כוחות בדרום סיפר רמ"ח המבצעים שגדוד תומ"ת אם-109 וסוללת תותחי שמונה אינץ' הופנו מפיקוד הצפון לפיקוד הדרום ואמורים להגיע שמה בשעות הערב של 15 באוקטובר, ועשרה טנקי סנטוריון שהיו באילת הגיעו לראס סודר. עוזר ראש אג"ם, תא"ל אריה לוי, דיווח שכוח "דוב לבן" נמצא בא-טור ועמו עשרה מובילים. פיקוד מרש"ל ממליץ שלא להוביל את הכלים בלילה לראס סודר, מחשש להימצאות כוחות קומנדו מצריים בנתיב התנועה, ולהובילים בשני סבבים במשך היום.

ראש אג"ם דיווח שבמהלך היום לא הגיעה כל אספקה מארצות-הברית. בשעה 22:00 עומדים לנחות שני מטוסים ובהם ציוד וכן 25,000 פגזים 155 מ"מ. בתגובה לקביעת האלוף טל שתחמושת זו קריטית, אמר האלוף קין שבמשלוחים הבאים תוקטן כמות פגזי ה-105 מ"מ ותוגדל כמות ה-155 מ"מ. האלוף טל הורה שלא להגביל העברת תחמושת לפיקוד הדרום ולהכין אספקה בהיטס לקראת הצליחה. כן יש להוסיף חי"ר לפיקוד הדרום – למשל להעביר אליו את חטיבה 35. רמ"ח המבצעים העיר שהחטיבה מיועדת ל"אור ירוק". עוזר ראש אג"ם סיפר שהרמטכ"ל הטיל את הפיקוד על "אור ירוק" על האלוף מרון

וקבע שהקחצ"ר יהיה סגנו ושסגן הקחצ"ר יישאר במטכ"ל. עוד ביקש האלוף טל לדאוג לצילום אזור הצליחה ולתאם את עניין סד"כ הנ"מ הדרוש לצליחה.

ההחלטות שקיבל סגן הרמטכ"ל סוכמו כלהלן:

- א. תחמושת 155 מ"מ תוכרז כפריט קריטי ותינתן קדימה מרבית לרכישתה והנפקתה לגייסות.
- ב. אג"ם-תוא"ר יודיע לפיקוד הדרום במברק כי אין הגבלה על הנפקת תחמושת ארטילרית ותחמושת טנקים לפיקוד.
- ג. יוכן כל פוטנציאל האספקה בהיטס למבצע הצליחה (המדובר בדלק, מים ותחמושת). ר' אג"א יגיש עד 15 באוק' 73 בצהריים נמ"ט שיפרט כמה טונות של דלק מים ותחמושת נהיה מסוגלים לספק באוויר.
- ד. אג"ם-מבצעים יודיע לפיקוד דרום על כך שסוללת 8 אינץ' וגדוד אס-109 מפיקוד הצפון יגיעו לפיקוד הדרום עד 15 באוק' 73 בערב.
- ה. ר' אג"א יציג בדיון המטה שיתקיים ב-15 באוק' 73 תוכנית (כולל לוח זמנים) לניפוק לבנים, בגדי עבודה, בגדים חמים ומעילים (לקראת הלילות הקרים והחורף המתקרב) וכן סיגירות לגייסות.
- ו. פיקוד הדרום יקבל מפקדת הטסה והספקה בהיטס – המפקדה תורכב על פוטנציאל מתאים אך לא על חשבון הפוטנציאל הנזכר בסעיף 3 ג למעלה.
- ז. 10 נגמ"שים עם נהגים ללא גייסות יישלחו הלילה כתגבורת לפיקוד דרום.
- ח. אג"ם-מבצעים יודיע לפיקוד הדרום כי ישתמש ב-3 גדודי הנ"מ הנמצאים כרגע ברשותו.
- ט. משימת "אור ירוק" תוטל על פיקוד מרש"ל באמצעות מפקדה משימתית 440, יש לכפוף את המפקדה הנ"ל החל מ-15 באוק' 73 למפקד פיקוד מרש"ל.
- י. ר' אג"א יעבד תוכנית לאגירה מאולתרת של דלק במתקני מטכ"ל וברדגי השדה.
- יא. ע' ר' אג"ם לתכנון יוודא שלר' אכ"א תשוגרנה רשימות בעלי תפקידים חיוניים מטעם מל"ח כדי לשחררם משירות מילואים בהג"א.³¹⁰

אלוף פיקוד הצפון מדווח לרמטכ"ל על כוונות לפעילות התקפית

בעוד עיקר תשומת לבו של הרמטכ"ל מופנית לאירועים בחזית המצרית, דן הרמטכ"ל עם אלוף פיקוד הצפון בתוכניות התקפיות בחזיתו. בשיחה שניהלו בשעה 19:55 דיווח האלוף חופי לרמטכ"ל שבמהלך היום הייתה החזית שקטה. באותו הערב תפשוט סירת "אגוז" על ארטילריית אויב בגזרת אוגדה 210, וכוח מאוגדה 36 יתקדם בציר לכנכר, כדי להשיג טווח ירי לדמשק, יירה 30 פגזים ויחזור. בשעות אחר-צהריים של 15 באוקטובר יתקדם כוח לכיוון דרום מזרח לעבר כפר נסג', במגמה להשמיד טנקי אויב, אך לא לתפוס שטח, ובליל

310 מסמך לשכת סגן הרמטכ"ל, אוקטובר 1973.

15-16 באוקטובר הכוונה לכבוש את תל כודנה בהתקפה של שלוש פלוגות חי"ר. לאחר מכן ייבדק כיצד יגיבו הירדנים שבגזרה, ואם יתאפשר הדבר, אפשר שב-16 באוקטובר ייעשה ניסיון לכבוש את תל חרה ולתקוף מסיבית, בסיוע מסיבי של חיל אוויר וארטילריה, בכנכר. כן סיפר שציר "אמריקה" פתוח לתנועה.³¹¹

דיון בהקצאת כוחות לצליחה ול"אור ירוק"³¹²

בשעה 21:00 עמד הרמטכ"ל ללכת, כאמור, לישיבת הממשלה, שבה יביאו שר הביטחון והוא את המלצתם לצלוח את תעלת סואץ. לקראת ישיבה זו נועד הרמטכ"ל, בשעה 20:20, עם סגנו שחזר מהדרום, לדון בבעיות שנותרו בלתי פתורות.

בתחילה העלה האלוף טל את בעיית המפקדות שיש להקצות ל"אור ירוק" ולהגנת העורף והכוחות שפיקוד הדרום מבקש לקבל לקראת הצליחה. בהתלבטות על מי להטיל את "אור ירוק" תמך האלוף טל בהכרעת הרמטכ"ל להטילה על מפקדה 440. מאידך גיסא, ציין, מפקדת הפיקוד מנוהלת ללא מטה, יש בעיה בשליטה על הסוגיות הרבות הכרוכות במבצע שעל הפרק, כגון אספקה בהיטס ופשיטות. למרות זאת לא נראה לו שיש להקצות את מקחצ"ר לפיקוד – עדיף שתישאר במקומה ותנהל את המבצעים הכרוכים באחריותה המקצועית מהמטה הכללי.

הרמטכ"ל העיר שהוא מינה את הקחצ"ר, תא"ל עמנואל שקד, לסגנו של האלוף מרון בפיקוד על מבצע "אור ירוק" כמינוי אישי. שאר המפקדה תישאר במטה, ורק חלק ממנה, הנדרש לסיוע למבצע, יועבר יחד עם הקחצ"ר למפקדת המבצע. עם זאת יש לתת את הדעת לאפשרות שאם הצליחה תצליח מעבר למצופה, כדאי יהיה להשתלט על פורט פואד ופורט סעיד. עד כה, אמר רב"אלוף אלעזר, הצליחו מבצעינו פחות מהמצופה – "מרגע שהתחילה המלחמה, מרגע ששברנו את ההתקפה הראשונה שלהם ומרגע שהתחלנו לתכנן [חוזרת התופעה:] מרגע שאני אומר פה בערב מה יהיה מחר – זה קורה, אבל לא 100% [אלא] 75%-80... אני אומר: 'מחר נגיע לסעסע' – הגענו קצת לפני סעסע, ... אם אני אומר 'מחר יהיה קרב הגנה נגד המצרים ונדפוק להם 400 טנקים' – אז דפקנו 250". כלומר המפנה הדרמטי טרם בא, צבא האויב לא הוכרע ולכן גם לא הושגו תוצאות הלוואי הרצויות – התוצאות שמעבר להישג הריאלי. אם אכן תושג בצליחה אותה תוצאת לוואי ייתכן שיהיה כדאי לכבוש גם את פורט פואד וצפון התעלה.

האלוף טל טען לעומתו שעתה מתכנן צה"ל "מבצע ראשי" – המשך קרב השריון בגדה המזרחית וצליחת התעלה – ולא ניתן לעשות בד בבד עמם עוד שני מאמצים משניים. עם זאת ניתן לתכנן הן את כיבוש פורט פואד והן את "אור ירוק". "אור ירוק" חשוב יותר להכרעה אופרטיבית, בעוד כיבוש פורט סעיד ופורט פואד חשוב יותר מבחינה פוליטית. מאידך גיסא ניתן לבצע את "אור ירוק" בכוח שכבר הוקצה לכך, בעוד לכיבוש פורט פואד

311 היסטוריה-צפון; רשימות ראובן רון.

312 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

יהיה צורך להוציא כוחות מהסד"כ של הפיקוד. להערת הרמטכ"ל, שייתכן שניתן יהיה לעשותו באמצעות כוח ששון, השיב סגנו שכוח זה יהיה חיוני בגדה המזרחית, שכן יצטרך לבלום מול דיוויזיה 23, משום שהמשימה החשובה מכול היא להבטיח את הצלחת המבצע העיקרי.

הרמטכ"ל קבע שהקחצ"ר ייסע דרומה ויהיה אחראי לשלושה נושאים: תכנון ההטסות, תכנון פשיטות ופעולות מיוחדות ותכנון כיבוש פורט פואד ופורט סעיד ופיקוד על מבצע זה לכשיצא לפועל. האלוף זאבי, שנכח גם הוא בחדר, השיג על קביעה זו, ובפיו כמה נימוקים: לתכנון אספקה בהיטס אין צורך בקחצ"ר אישית, די באחד מקציני בית הספר לצניחה; לתכנון פשיטות – אם הן בקנה מידה קטן – די ביחידה המבצעת, ואם בקנה מידה גדול – עדיף לתכנן מהמטכ"ל, שלרשותו גם האמצעים הדרושים. אשר לכיבוש פורט פואד ופורט סעיד – לשם כך יהיה צורך בטנקים, ועל הפעולה יוכל לפקד איש שריון. הרמטכ"ל קיבל את השגותיו של האלוף זאבי והחליט שהקחצ"ר יישאר במטה הכללי. הנוכחים היו מודעים לתסכולו של תא"ל שקד כאשר ייוודע לו הדבר, והרמטכ"ל ביקש לשוחח עמו אישית כדי להודיעו על ההחלטה. רב-אלוף אלעזר העריך שיינתן עוד לקחצ"ר לפקד על "קרב טוב" – בסופו של דבר יהיה צורך לכבוש את מוצב החרמון. הדבר ייעשה בפעולה משולבת שעליה יפקד הקחצ"ר.

אשר למבצע "אור ירוק" – האלוף טל תמה על החלטת הרמטכ"ל להקצות לו גדוד טנקים אחד בלבד. רב-אלוף אלעזר אמר שהוא החליט כך משום שלא רצה להותיר את אזור המפרץ ושרם א-שייח' ללא טנקים – טרף לחיילי קומנדו מצרים. סגנו טען שעניין זה ניתן לפתרון, שכן המבצע אינו אמור, ממילא, להיערך בריזמנית לצליחה, אלא לילה או שני לילות אחריה. לפיכך ניתן יהיה לבדוק את התנאים שיווצרו אז, ואם אכן יהיה צורך באבטחת המפרץ, ניתן יהיה לשגר לשם כוחות מפיקוד הדרום. אם יוחלט מראש ש"אור ירוק" ייערך 48 שעות לאחר הצליחה, ניתן יהיה להקצות לו מראש כוח גדול מגדוד. הרמטכ"ל טען שניתן גם לעשות זאת בדירוג – להתחיל 24 שעות לאחר הצליחה בכוח קטן ולמחרת להזרים כוח נוסף. סגנו אמר שהדבר נכון אם הכוונה להסתפק במבצע מצומצם ולהשתלט רק על אזור הנפט. אם הכוונה גם להתקדם לעמק הנילוס, יש צורך להכין זאת מראש. הרמטכ"ל סיכם שהאלוף מרון יתכנן את "אור ירוק" על הווריאציות שלו ויהיה מוכן לבצעו בכוח של צוות קרב חטיבתי, הכולל גדוד טנקים וכוח צנחנים מחטיבה 35, 24 שעות לאחר הצליחה, כלומר בליל 16-17 באוקטובר ולהרחיבו כעבור לילה או שני לילות, כאשר יקבל כוחות נוספים.

סגן הרמטכ"ל העלה עניין נוסף הדורש את הכרעת הרמטכ"ל – הובלת כוח "דוב לבן" לפיקוד הדרום. הוא סיפר שרב-אלוף בר-לב ביקש שהכוח יהיה מוקדם ככל האפשר במקום הצליחה ושחלק ממנו יוצב מול האי אל-בלח, כדי שאם ייווצרו תנאים נאותים יוכל לצלוח שם ולפשוט על בסיסי טילים ממערב לתעלת סואץ. עוזר ראש אג"ס, תא"ל אריה לוי, הציג את הנתונים: כלי הרכב האמפייביים נמצאים בא-טור. הם אינם מסוגלים לנסוע מאות קילומטרים ולכן יש לשאתם על מובילים. עשרה מובילים המיועדים להם נמצאים בראס סודר. אפשרות אחת היא להורות לקדם את המובילים לא-טור ולהוביל את עשרת

הכלים הראשונים לראס סודר בבוקר, להמשיך אתם עד טסה ולאחר מכן לחזור ולקחת סבב שני. מגבלתה של אפשרות זו היא החשש מפני חיילי קומנדו מצרים העלולים לתקוף את המובילים בלילה. האפשרות האחרת היא להניע את המובילים בבוקר. מגבלתה היא בכך שהכלים יגיעו למקומם מאוחר – עשרת הכלים הראשונים יגיעו רק אחרי-הצהריים או בערב.

לשמע ההתלבטויות שאל האלוף זאבי אם תרומתו של כוח "דוב לבן" לצליחה היא כה מכרעת. "היא לא מכרעת" – השיב רב־אלוף אלעזר – "אבל אני יש לי טבע מחורבן: כשאני ננעל על משימה עיקרית אני מגרד כל מסמר בשביל לרפוק אויב". לעניין לוח הזמנים העיר הרמטכ"ל שהובלה ביום תביא לאיחור בהגעת הכלים אם אכן הצליחה תיערך בליל 15-16 באוקטובר. הוא אמנם סיכם שפיקוד הדרום יכין את הצליחה למועד זה, אלא שקביעה זו התבססה על צפי שרוב הצבא המצרי יחצה את התעלה ויוכה בקרבות ב־14 וב־15 באוקטובר. עד כה אירעו שני דברים – רוב הצבא המצרי צלח והוכה היום, עם זאת אבדו לו פחות טנקים מהמקווה. התקווה היא שיתקוף מחר שוב ויאבד 200 טנקים נוספים "ואז הכול בשל לצליחה". העובדה שהם החלו לרווח דיווחי שקר, מצביעה על כך שהתפנית אכן חלה, אולם אין ביטחון שכל התנאים ייווצרו.

בעוד הנוכחים מתלבטים בעניין כוח "דוב לבן" נכנס לחדר עוזר ראש אמ"ן למחקר ובידו ההודעה הרשמית של המצרים על הקרבות שהתחוללו במהלך היום בסיני. בהודעה זו נאמר, בין השאר: "לאחר קרבות אכזריים שהתנהלו במשך היום על מנת להשמיד את השריון של האויב, הצליחו כוחותינו להשתלט על שטחים חדשים בכל חזית סיני. ...כוחותינו הצליחו להגשים את מטרתם לאחר שהשמידו לאויב 150 טנקים. 100 טנקים הושמדו...". במשפט האחרון היה משום חידוש, זו הפעם הראשונה שהמצרים מודיעים על מספר כה גדול של טנקים שאיבדו. אם כן, אמר הרמטכ"ל, סימן שאיבדו יותר טנקים משחשבו – אם הם מודיעים על 100 סימן הוא שאיבדו לא 200 טנקים, אלא לפחות 300. הרמטכ"ל העריך שהם החליטו להודיע זאת משום שהם מודעים לכך שבגדה המזרחית מצויים 150,000 מחייליהם, חיילים אלה ראו שטנקים רבים שלהם הושמדו וחיים בהרגשה ש"חטפו דבר מחריד". מאידך גיסא לא ראה שום חייל יותר מ־100 טנקים מושמדים בגזרתו – לפיכך מספר זה הוא פשרה בין ההכרח להודות שאבדו טנקים רבים, לבין הצורך לעודד את החיילים, ולמעשה הוא מצביע על מספר גדול בהרבה של טנקים מושמדים.

לאחר קבלת הודעה זו הכריע הרמטכ"ל בעניין הובלת כוח "דוב לבן" והורה להודיע לפיקוד הדרום להסיע את המובילים בלילה לא־טור ולהוביל את הכלים ביום לטסה, בתקווה שלקראת הצליחה הם יגיעו למקומם. כן הורה להטיס את המפקדים במסוקים לפיקוד הדרום, כדי שילמדו את המשימה, יערכו נוהל קרב ולא יבזבזו את היום בנסיעה "וייכנסו כמו אידויטים מחר למים".

התלבטות בעניין ירי תותחי 175 מ"מ לדמשק

לאחר שהרמטכ"ל סיכם את הדיון בעניינים שהעלה סגנו, הוא הלך לישיבת הממשלה. בעת שהותו שם התעוררה בעיה באשר לירי תותחים על דמשק. בשעה 22:50 התקשר סגן הרמטכ"ל לאלוף פיקוד הצפון וביקש לברר האם הכוחות הנעים בגזרה הדרומית הם כוחות ירדניים. האלוף חופי השיב שאינו יודע בדיוק אם אכן אלה ירדניים. מכל מקום לדעתו יש "להפסיק להתייחס אליהם כאורחים" ויש להפציצם. עתה מפעיל הפיקוד ארטילריה על צירי ההתקדמות שלהם. עוד סיפר האלוף חופי שכוח אויב ניסה לפשוט על מוצב 115 ושהכוח המיועד לירות לעבר דמשק נע למקום שממנו הוא עתיד לירות.³¹³ בעקבות שיחה זו התקשר סגן הרמטכ"ל, בשעה 23:00, אל הרמטכ"ל, שהיה בישיבת הממשלה, סיפר לו שהתותחים יכולים לפגוע כבר באותו ערב בפרכרי העיר ושאלו אם לירות לשם. הרמטכ"ל התייעץ עם שר הביטחון וזה אישר לירות לפרכרי העיר – "רק תמצא איזה תירוצ". הוא הורה לו לחפש מטרה צבאית שעליה ניתן לירות. אם לא תמצא מטרה צבאית מעבר לשדה התעופה אל-מזה, יש להסתפק בירי לשדה, אלא שהוא היה רוצה לירות למטרות קרובות מזה, במטרה "לדכא אותם ולהפחידם". אשר לחטיבה 40 הירדנית – חיל האוויר יהיה החל מהבוקר בכוננות להפציצה. ההחלטה אם לעשות זאת תתקבל בערב.³¹⁴

במהלך הישיבה, בשעה 23:15, כתב שר הביטחון לראש הממשלה: "האישור שנתתי לאש תותחים לעבר דמשק הוא לא על מגורי אוכלוסייה, אלא אל אובייקטים צבאיים בקרבת דמשק 2-4 קילומטרים מהעיר". ראש הממשלה השיבה: "בתנאים אלה – בסדר".³¹⁵ סגן הרמטכ"ל ביקש מראש אמ"ן לבדוק אם יש מטרות צבאיות בין אל-מזה לדמשק שניתן להפגין. ובשעה 23:30 הודיע ראש אמ"ן שאין מטרות כאלה. הוא אמר ש"אינו מתלהב" מהפגזת פרכרי דמשק, שכן לא ידוע כיצד תסתיים המערכה בדרום ואין לגרום לכך שהסורים יחליטו לעבור ביום המחרת להתקפת-נגד בכל מחיר. לפיכך המליץ לירות רק לעבר מחנות בפאתי דמשק.³¹⁶

האלוף טל דיווח על עמדת ראש אמ"ן בשעה 23:35 לרמטכ"ל, והוסיף שגם הוא סבור שהירי לעבר דמשק עצמה אינו רצוי, והרמטכ"ל קבע שבתנאים אלה יש לירות על אל-מזה ודיווח על קביעתו זו לשר הביטחון.³¹⁷

בשעה 23:45 התקשר סגן הרמטכ"ל לאלוף פיקוד הצפון, הודיעו שיש לירות רק לעבר אל-מזה, ובהתאם לעצת האלוף זאבי, שהביע חשש שהסורים עלולים לתקוף את התותחים,

313 רשימות רמ"ח היסטוריה; היסטוריה/צפון; רשימות ראובן רון. (בשני המקורות האחרונים נכתב כאילו האלוף חופי שוחח עם הרמטכ"ל, אולם מתוכן השיחה וזמנה ברור שזו השיחה המתוארת במחברתו של אל"ם איילון).

314 יומן רל"ש הרמטכ"ל; רשימות רמ"ח היסטוריה.

315 פתק בחומר לשכת שר הביטחון.

316 רשימות רמ"ח היסטוריה.

317 שם; יומן רל"ש הרמטכ"ל.

הורה לו להגן עליהם בנ"מ. ההוראה לירות לעבר אל-מזה בלבד לא נראתה לאלוף חופי, הוא טען שאין טעם "לשרוף" את האתר שממנו התכוונו לירות על דמשק, כדי לירות על אל-מזה, וביקש לשוחח עם הרמטכ"ל בעניין.³¹⁸

הממשלה מאשרת לצה"ל אופציה לצלוח את תעלת סואץ³¹⁹

בשעה 21:00 נפתחה ישיבת הממשלה, שבה התכוון שר הביטחון להציע לאשר את צליחת התעלה. הישיבה נמשכה ארבע שעות וחצי, עד השעה 01:30. הרמטכ"ל איחר קמעה, ובטרם נכנס העלה שר הביטחון את הצעתו – לאשר לצה"ל אופציה לצלוח את תעלת סואץ – וציין שכל המפקדים מצדדים בכך. השר אלון ביקש לשמוע "יותר מדעה אחת" בעניין, ושר הביטחון השיב שאם אכן יש דעה אחרת צריך לשמוע אותה, אלא שלא שמע כל דעה נגד הצליחה – גם האלוף טל, שהתנגד ב-12 באוקטובר לצליחה – לא השמיע דעה אחרת. אשר לפרטי התוכנית הציע להמתין לבוא הרמטכ"ל כדי שרבי-אלוף אלעזר יציגם.

הרמטכ"ל הגיע בשעה 21:15 ותיאר בתחילה את קרב ההגנה שנערך בדרום ב-14 באוקטובר ואת ציפיותיו להמשך, והביע דעתו שיש לנצל את המשגה ששגה צבא מצרים בהעבירו את כוחותיו אל ממזרח לתעלה, משגה שבשלו איבד כ-250 טנקים. הוא ציין שאין ודאות בכך שצבא מצרים יחזור ויתקוף גם ביום המחרת. אם יתקוף יש סיכוי שיאבד מספר גדול יותר של טנקים וזהו המצב העדיף. בכל מקרה – בין יתקוף ובין לאו – הוא מציע שצה"ל יצלח את תעלת סואץ. "אני מציע שנצלח את התעלה כמהלך אופרטיבי שאינו קשור אצלי בשום אספקטים אחרים". זהו המהלך האופרטיבי היחיד שבו יש לצה"ל סיכוי להגיע לקרב הכרעה, שיחולל מפנה בחזית המצרית – אמר. הכוונה היא לצלוח בגזרה צרה. התמזל מזלו של צה"ל והמצרים העבירו את רוב כוחותיהם לגדה המזרחית. הגדה המערבית אמנם אינה "חוף של נופשים", אך מספר הטנקים שנותרו בה אינו גדול. יש שם כוחות עתודה וכן המצבורים העיקריים של הדלק, התחמושת, הסדנאות וגורמי התחזוקה. מהלך זה טומן בחובו סיכויים רבים להשיג הכרעה נגד הצבא המצרי, שבחלקו יכולת ובהחלקו יתחיל לברוח, והדבר יהווה תפנית. לא ניתן לצייר תרחיש מדויק של ההתפתחויות לאחר הצליחה, אבל בכל מקרה יהיה זה עדיף על המצב הנוכחי. אשר לעיתוי הצליחה – הכוונה היא להתחיל בה ב-15 באוקטובר, אך ייתכן שבשל בעיות שונות יהיה צורך לדחותה ב-24 שעות.

בעקבות הצעה זו התפתח בממשלה דיון ממושך, ובו נתגלעו חילוקי דעות בין השרים האם יש להתחייב לכך שכוחות צה"ל יחזרו לשטחנו בתום הפעולה, והאם הממשלה צריכה לאשר המלצות של הצבא, לגבי פעולות בעלות מטרות מבצעיות בלבד, בהנחה שהמטה הכללי הוא המומחה לעניין ודי בכך שהוא החליט פה אחד, או שמא עליה לבדוק את השיקולים הצבאיים, אף שמרבית חבריה אינם מומחים צבאיים.

318 רשימות רמ"ח היסטוריה; היסטוריה-צפון; רשימות ראובן רון.

319 ישיבת הממשלה, 14.10.73, בשעה 21:00 בלשכת ראש הממשלה בתל-אביב.

בשאלה הראשונה ניטש ויכוח בין שר הדתות, זרח ורהפטיג, לבין שאר השרים. בתחילה ביקש השר ורהפטיג לברר האם משמעות דברי הרמטכ"ל שהכוונה לפעולה אופרטיבית, היא שלאחר שתושלם המשימה של השמדת כוחות האויב, יחזרו כוחות לשטחנו. אם אמנם כך הוא, הוסיף, הרי שכדאיות הפעולה תלויה במחיר האבדות: אם לא צפויות אבדות רבות הרי שהיא כדאית.

מול דברים אלה נטען שאין מקום להתחייב שכוחות צה"ל ייסוגו מיד לאחר השלמת המשימה הצבאית. ייתכן שיהיה צורך להישאר זמן מה מעבר לתעלת סואץ לצורכי מיקוח מדיני. המצרים פתחו במלחמה ביום הכיפורים והשיגו שליטה בשטח ממזרח לתעלת סואץ. אם צה"ל אכן יצלח את התעלה הרי שהשטח שעליו ישתלט יוכל לשמש משכון, אם כדי להפסיק את המלחמה ואם כדי לשפר את תנאי הפסקת האש.

אחד השרים טען שבשל גורליות השאלה העומדת על הפרק, שטמונים בה, כדברי שר הביטחון והרמטכ"ל גם יחד, סיכויים וסיכונים, חייב הרמטכ"ל להציג בפני הממשלה הערכת מצב מפורטת בכמה תחומים, כגון האם יש דרך חלופית לצליחת התעלה, שבאמצעותה ניתן להשיג אותה מטרחה, מה עוצמתו של הכוח המצרי שממזרח לתעלה, כמה זמן אמור הכוח הצולח להישאר מעבר לתעלה, מה המשימות שיוטלו עליו, האם יהיה עליו להישאר שם עד הפסקת האש והאם ניתן להחזירו ובאילו תנאים, האם לאחר הצליחה יישארו בגדה המזרחית מספיק כוחות שיוכלו לעמוד מול הכוחות המצריים הנמצאים בגדה זו והאם סביר להניח שצבא מצרים יחזיר כוחות מערבה כדי להילחם נגד הכוחות שיצלחו את התעלה.

על כך השיב הרמטכ"ל שעל חלק מהשאלות לא יוכל לענות, שכן אין עליהן תשובות. לכל היותר הוא יכול להציג תוכניות אופרטיביות מורכבות, שלדעתו לא רק שאין לנוכחים נתונים להבין אותן ואת המשמעות האופרטיבית שלהן, אלא גם מי שמבין בתוכניות אופרטיביות, אם אינו מעורבן בכל הנתונים והעובדות, קשה לו להעריך אם אלו תוכניות טובות או לא. לדוגמה – גם קציני מילואים, אשר אינם מעורבים בהתפתחויות, מתקשים להעריך זאת. כל שיוכל לומר הוא שתוכנית זו בנויה על סיכוי סביר שניתן לבצעה: ניתן להשתלט על שטח מעבר לתעלה, להשמיד כוחות אויב, להחזיק פרצה בטוחה למקרה שיוחלט להחזיר כוחות, לגרום לשיבושים בקרב הכוחות בגדה המזרחית עקב ניתוקם מהעורף ולשפר בהרבה את יחסי הכוחות. מצב זה עדיף על האפשרויות החלופיות, שהן שתיים: הראשונה – הקפאת המצב הקיים והשנייה – ניסיון לחסל את המאחז המצרי ממזרח לתעלת סואץ מבלי לצלוח אל מעבר לה. האפשרות הראשונה פירושה התשה הדדית – אשר תזיק לצה"ל יותר מאשר לצבא מצרים ולא תביא להכרעה. האפשרות השנייה כרוכה בתשלום מחיר כבד וספק אם צה"ל יצליח לבצעה. אשר לגודל הכוח שיצלח ולשאלה אם ייוותרו בגדה המזרחית כוחות שיוכלו לעמוד מול כוחות האויב שבגדה זו, אמר הרמטכ"ל שצה"ל בונה תוכניות המושתתות על חוכמת מלחמה סבירה. הוא לא היה בא בהצעה להעביר כוח לשם אם היה חושב שצה"ל לא יוכל לכלום את התקפת המצרים. גודל הכוח שיצלח תלוי בהתפתחויות וצה"ל בונה עצמו לכמה אפשרויות. הכוונה לצלוח בשלב הראשון באוגדה אחת, אם היא תצליח היא תפתח דרך לאוגדה נוספת. בסך הכול הוא מעריך שיועברו לגדה המערבית כ-400 טנקים, כלומר 15,000–20,000 חייל.

סגן ראש הממשלה, יגאל אלון, התלבט באשר לשאלה אם לאשר את בקשת שר הביטחון והרמטכ"ל וביקש לשתף את עמיתיו בהתלבטויותיו: אין זו הפעם הראשונה במלחמה זו שהממשלה דנה בצליחת התעלה. העניין עלה לראשונה ב־8 באוקטובר, כאשר הערכת המצב של אנשי פיקוד הדרום הייתה אופטימית מדי, והאופטימיות הדביקה גם את הרמטכ"ל וגם את הדרג המדיני. אז דומה היה שתוך כדי ההתקפה על הכוחות ממזרח לתעלה תזדמן גם הזדמנות לחצות את התעלה. אז לא היסס שום שר והממשלה אישרה לצה"ל אופציה לצלוח את תעלת סואץ.

הבעיה, אמר, אינה פוליטית, והוא מרוצה מאוד מכך שהרמטכ"ל ושר הביטחון הציגו זאת כבעיה צבאית טהורה, זאת בניגוד לגישה שהציג הרמטכ"ל ב־12 באוקטובר, עת התנה את צליחת התעלה בשאלה אם היא תקדם או לא תקדם הפסקת אש. אז נאמר לאנשי הצבא שלא לכרוך את שני הדברים והובהר להם שהצליחה תאושר אם יראו צורך צבאי בה, אך לא – אם ירצו להשיג באמצעותה הישג מדיני. לדעתו הייתה גישה זו נכונה. יתר על כן, בפורום המצומצם הוא התבטא נגד עצם הצליחה, כשהסיבה העיקרית לכך – הידיעה שהגיעה על מתקפה כללית הצפויה ל־13 או 14 באוקטובר – מתקפה שתאפשר להשמיד כוחות אויב רבים, בתנאים עדיפים. לא היה ודאי שהמצרים אכן יתקפו, אך הם תקפו, אלא שלא בתנופה הרצויה. תיאורטית קיימות שלוש אפשרויות לפעילות המצרית ביום המחרת: הרצויה ביותר – שיתקפו שוב; פחות רצויה מזו – שיחליטו, לאור לקחי הקרב שנערך היום, להחזיר כוחותיהם לגדה המערבית; עוד פחות רצויה היא האפשרות שיחליטו שלא לתקוף מתקפה רבתי ואף לא לסגת, אלא להיאחז בראשי־הגשר – הוא מסכים לדעת הרמטכ"ל שזו אפשרות גרועה.

במהלך הרצאת דבריו של השר אלון נקראה ראש הממשלה לשיחה טלפונית. בשובה סיפרה שהמטלפן היה רב־אלוף בר־לב. הוא דיווח שנראה שבמהלך היום הושמדו כ־250 טנקי אויב מול עשרה טנקים של צה"ל. "לא רק צה"ל חזר אל עצמו, אלא גם המצרים חזרו אל עצמם – כל אחד ממלא את תפקידו". למעשה טלפן משום שידע שהממשלה דנה עתה בצליחה וביקש למסור שכל המפקדים בפיקוד תמימי דעים שיש לצלוח ותומכים בכל לבם במהלך.

גם דברים אלה לא שכנעו את אלון. הוא סבר שהאפשרות הטובה ביותר היא לשבור את הכוח המצרי בעודו בגדה המזרחית, ואיש לא יבוא בטענות אל הרמטכ"ל שאינו רוצה להעריך מראש את גודל המחיר הכרוך במבצע זה. האפשרות השנייה בסדר העדיפויות – לתקוף את האויב מעורפו, במקום שבו הוא חלש יחסית. לדעתו אין הכרח להחליט כמה זמן יישאר הכוח בעורף האויב, הוא יישאר לפרק הזמן הנחוץ כדי לשבור את כוחו של האויב. אם תתעוררנה בעיות מדיניות באשר לשאלה היכן יישבו כוחות צה"ל עם היכנס הפסקת האש לתוקף, לא יקשה לכנס אז את הממשלה ואין להיחפז ולהחליט על כך כבר עתה. כיוון שנקודת המוצא שהוגשה לממשלה היא מבצעית, ולא מדינית, יש להתייחס אליה ככזו.

יגאל אלון ציין כי הוא מהסס אם אכן יש לצלוח את התעלה. היסוסיו נובעים מכמה סיבות. הראשונה – נכון הדבר שהמצרים הוכו קשות, אך ברשותם ארטילריה רבה, העלולה לשבש, בעוצמת האש שלה, את הצליחה. סיבה שנייה – השחיקה העצומה שנשחק חיל

האוויר במלחמה זו. יש להניח שבמהרה יזדקק השריון הצולח לסיוע אוויר, וייתכן שמהלך הצליחה יחייב את השריון או את חיל האוויר, או את שניהם גם יחד, למאמץ כבד מכפי יכולתם, וכך לא זו בלבד שלא תושג ההכרעה המיוחלת, אלא שלאחריה יהיה צה"ל חלש עוד יותר. "לולא החיפזון מהיום למחר היה אפשר לשקול עוד אפשרויות" – הוסיף. ייתכן, למשל, שכדאי לעשות מהלך שיעמיד את מצרים במצב אומלל ומביש מאוד – הנחתת כוחות במפרץ סואץ והתקדמות לעמק הנילוס – מהלך שניתן לבצעו בתוך יום, ובבת אחת תמצא עצמה מצרים כאשר צה"ל מגיע לעורפה – אל עמק הנילוס. השטח שייכבש במבצע כזה יוכל לשמש משקל נגד לשטח שבידי המצרים בסיני וקלף מיקוח למשא ומתן.

עקרונית, אמר השר אלון, הוא מצדד בצליחה, ועמדתו זו תתחזק אם המצרים יתקפו מחר ויוכו, אלא שיש לו קושי אישי – הוא עדיין יותר מדי מתעניין בנושאים צבאיים מכדי שיוכל לקבל החלטה על בסיס הדברים ששמע בישיבה זו, עם כל הכבוד למשמיעים את ההצעה, מאידך גיסא הוא פחות מדי מעורה בעניינים צבאיים מכדי שיוכל לומר ששוכנע מהביטחון העצמי של הרמטכ"ל. הוא אישית יימנע מהצבעה וייסע ביום המחרת לסיני, כדי לעמוד על המצב מקרוב.³²⁰

שר הביטחון, משה דיין, ביקש להאיר כמה נקודות לשיקול דעתו של הפורום: תחילה סקר את הידיעות על הסיוע שמצרים וסוריה מקבלות ממדינות ערב בכוחות משלוח, בנשק ובכסף. סיוע זה מחזק את דעתו שמצרים וסוריה לא יסכימו להפסקת אש. מעניינה של ישראל להכריע את המערכה לטובתה ובהקדם. הניסיון להכריע את סוריה לא עלה יפה, נראה שלא ניתן להכריע אלא על-ידי כיבוש דמשק. גם אז אין ביטחון שהסורים יוכרעו, מה גם שצה"ל אינו מוכן להליכה לדמשק, לא מבחינה מדינית ולא מבחינה צבאית. נותר עתה להכריע את מצרים, ולפי הערכת מומחים, כולל אלה שהיו מסויגים, כגון האלוף טל, יש סיכוי שמהלך הצליחה יצליח ויביא להכרעה, מה גם שאם ההכרעה לא תושג במהרה תגבר הסכנה, שכן המצרים יתגברו במקרה כזה עוד יותר את מערכיהם ממזרח לתעלה ויסכנו את כוחות צה"ל. שר הביטחון הרגיע את החוששים מאפשרות שהכוח הצולח ינותק. כזכור עלה עניין זה עוד בדיון בחדר הרמטכ"ל ב־12 באוקטובר. עתה חזר השר על שלמד בדיון ההוא: אם לא תהיה אפשרות להתבסס באופן שיבטיח שליטה בראש־הגשר – לא תהיה צליחה; הכוחות יצליחו רק אם תוכטח שליטה זו. לאחר שיצליחו יש להניח שיתחולל

320 נראה שבעקבות דברי שר הביטחון, שגם האלוף טל, שקודם לכן התנגד לצליחה, מצדד בה עתה, ביקש סגן ראש הממשלה לשמוע באופן בלתי אמצעי את דעתו. בשעה 22:45 קישר ביניהם מזכירה הצבאי של ראש הממשלה, והאלוף טל הבהיר לשר אלון שב־12 לחודש התנגד לצליחה – כל עוד לא חוסל האויב ממזרח לתעלה. "הייתי מתנגד גם היום לצליחה אילו הם לא היו עוברים עם הכול לצד המזרחי של התעלה" – הרגיש, אלא שעתה "נוצר שלב חדש" – הם העבירו את הדיוויזיות המשוריינות, איבדו כ־250 טנקים ולוחמים רבים. אם ימשיכו לתקוף מחר יוכו שוב, אם יימנעו מלתקוף יהיה זה סימן שהם מעורערים. עתה יש להגיע לעורפם. כאשר ירגישו שכוחות צה"ל בעורפם הם יזרמו אחורה בבהלה ואז יהיה ניתן להכות בהם מכה נוספת. "במקרה הכי טוב הם יעשו כיס פלוגה" – אמר האלוף טל לאלוף (מיל') אלון, שבמלחמת העצמאות עסק גם בעניין הכיס, אולם יגאל אלון לא השתכנע (רשימות רמ"ח היסטוריה). לא ידוע אם שיחה זו נערכה בטרם נשא דבריו בממשלה או לאחר מכן. מכל מקום בסוף הישיבה נמנע אלון מלתמוך בתוכנית (ראה הערה 322 בעמ' 898 להלן).

קרב הכרעה, שישפיע גם על הכוחות שממזרח לתעלה. הוא מציע בכל מאודו לאשר אופציה זו. יתר על כן – תמיד אנחנו סומכים על המטה של צה"ל, הפעם ישב מטה מורחב ודן בנושא וכולם היו תמימי דעים שיש לצלוח. כולם סבורים שהסיכון שבצליחה קטן מהסכנה שטומנת בתוכה השארת המצב הקיים בעינו.

השר בלי תיק ישראל גלילי ייחד גם הוא את דבריו לשיקולי הממשלה והמידע שצריך לעמוד לרשותה. הדיון נסוב על הצעה שעיקר השיקול בה הוא המטרה הצבאית – הטעים – כלומר הכרעת צבא מצרים. צה"ל סבור שהדרך הטובה ביותר להשיגה היא צליחת התעלה. הממשלה מודעת גם היא לסכנה הגדולה שבמלחמת התשה וברור שתעדיף להימנע ממנה, ואם אכן ניתן להכריע על-ידי צליחת התעלה תעדיף לאשר זאת. עם זאת אין היא פטורה מלבחון את סיכויי ההצלחה של המבצע – האחריות המבצעית הנה אמנם של הצבא, אבל האחריות הכוללת הנה של הממשלה, וכדי שתוכל להכריע נכון עליה לקבל את כל הנתונים שתמצא. לדוגמה, אחד הגורמים שהביאוהו בימים האחרונים להסס אם יש לצלוח, הוא האפשרות הטכנית לצלוח – מבחינת הגישור. לכן, כאשר הוא שומע שמשה דיין אומר שהאלוף טל, שהוא המומחה בענייני גישור, וקיבל אף את פרס ישראל לעניין הגישור, תומך במבצע זה, בעוד שלפני ימים מספר היו לו, בלשון המעטה, היסוסים גדולים, הרי שזה מסוג הדברים המשכנעים אותו להמליץ להעניק את האופציה הנדרשת, בידיעה באיזה סדר גודל של סיכון מדובר. אם אכן יש סיכוי להכות בצבא המצרי בבסיסיו ובתשתיות, תוך אבטחת אפשרות שהכוח הצולח לא ינותק, הרי שהמבצע חיוני ונחוץ. זאת אפילו רק לתכלית הצבאית – גם אם הכוח הצולח ישהה מעבר לתעלה רק לפרק הזמן הנחוץ לשבש את מערכי הצבא המצרי, שלא לדבר על אפשרות שמטעמים מדיניים יוחלט לשהות שם יותר זמן מכך, לצורך החשת הפסקת האש או משיקול מדיני אחר. לעת עתה אין הממשלה נדרשת לעניין הפסקת האש. היא התבקשה לאשר את המבצע למטרה צבאית – שבירת הצבא המצרי ובסיסיו בעבר השני של התעלה. הוא הציע לאשר שראש הממשלה ושר הביטחון יוכלו להחליט על הוצאתו לפועל של המבצע בהתאם להתפתחויות.

דבריו אלה של השר גלילי עוררו מחדש את השר ורהפטיג. מניסיונו, אמר, אין מבצע צבאי שאינו כרוך בעניינים מדיניים. לעתים קורה שאף אם אין מתכוונים לכך יש למבצע צבאי השפעה מדינית. אם אכן הכוונה הנה צבאית בלבד – יתמוך בה. או אז יש להכריע צבאית ולהחזיר את הכוח מיד לשטחנו, אלא שהוא חושש שההצעה אינה כה נאיבית. האפקט אמנם צבאי – אך האמת היא שחושבים על יותר.

מי חושב על יותר? – התערב שר הביטחון – הוא מצדד בתוכנית זו אך ורק למטרות צבאיות; זו התוכנית הטובה ביותר כדי להביא להכרעה עם הטנקים המצריים; לא משום שהוא רוצה התיישבות קבע מהצד השני של התעלה; הוא אינו נאיבי, אבל זו התוכנית הטובה ביותר כדי להביא להכרעה כאשר כוחות מצריים יושבים ממזרח לתעלה.

אם אכן ההצעה מכוונת להכרעה צבאית בלבד והכוונה להחזיר את הכוחות במהירות, יש לומר זאת במפורש – טען השר ורהפטיג. הוא חושש מאפשרות שהמצרים יסרבו לפנות את מאחזם ממזרח לתעלה ואז יגבר עלינו הרצון להחזיק בשטחים שממערב לתעלה כקלף מיקוח. הוא חושש מישיבה מעבר לתעלה בכוח מוגבל, עם קשיי אספקה ודלק וראשי-גשר

שאינן ביטחון שיישמרו לאורך זמן. זו תהיה הטרדה בלתי פוסקת. זאת ועוד. הוא חושש גם מהאפקט הפוליטי והמדיני של ישיבה במצרים גופה. גורמים בישראל מצאו מאה תירוצים לישיבה בסיני, ומשרד החוץ אף כתב מחקרים כדי להוכיח שסיני אינה מצרים. לפיכך הוא מצדד במבצע שבו הכוח הצבאי יבצע משימתו – להחריב מה שאפשר להחריב לצבא המצרי – ולאחר מכן יחזור לשטחנו.

ראש הממשלה, גולדה מאיר, טענה שההתלבטות הנה בין שתי אפשרויות מסוכנות – הן בצליחה והן בהמשך המצב הקיים יש סכנות. השאלה היא איזו אפשרות מסוכנת פחות. בעניין זה, טענה, יש לסמוך על המומחים: המטה הכללי והפיקוד. בדיון שקיימה עמם [ב-12 באוקטובר] צידדו כולם בצליחה, לכד מאחד שפקפק. עתה היא שומעת שגם הוא שוכנע. הרמטכ"ל הבהיר שהמפקד שפקפק היה סגן הרמטכ"ל. דעתו הייתה שיש להמתין לצליחת שריון האויב לגדה המזרחית – וזו הייתה גם דעת האחרים. עתה, משהשריון המצרי אכן צלח, אין יותר חילוקי דעות בסוגיה זו. לאחר הבהרה זו המשיכה ראש הממשלה ואמרה שחבר המפקדים לא הכזיב עד כה, לא בהצעות לפעולות ולא בהוצאתן לפועל, ואם אכן הגיע למסקנה שזו הדרך הפחות מסוכנת, יש לתת לו את האופציה להחליט על עיתוי הצליחה בהתאם לבחירתו.

בעקבות דברי ראש הממשלה הציע השר גלילי להחליט "שמאשרים לצה"ל אופציה לצלוח את התעלה תוך הימים הקרובים כהצעת שר הביטחון והרמטכ"ל, במטרה לגרום להריסת עיקר הכוח של הצבא המצרי. עיתוי הביצוע טעון אישור של ראש הממשלה ושר הביטחון". אשר לסוגיה שהעלה השר ורהפטיג – הוא שותף לדעתו שאם אכן ייווצר צורך בשהייה נוספת יחייב הדבר בדיון בממשלה, ולפיכך הציע להחליט ש"הממשלה רושמת לפניה את הודעת ראש הממשלה כי המבצע נועד למטרה צבאית. והיה ותועלה אפשרות של שהייה נוספת של כוחותינו ממערב לתעלה, ההצעה תובא לדיון ולאישור בממשלה".

לאחר שהשרים השמיעו את דעותיהם הציג הרמטכ"ל את עקרונות התוכנית. הוא ציין שהיא טרם גובשה סופית והיא בשלבי תכנון, לכן לא יוכל למסור את פרטיה, אלא רק את עקרונותיה. הכוונה לכבוש ראש-גשר רחב למדי ממערב לתעלה – ראש-גשר שיהיה מאובטח מכל אגפיו. סביבו תרוכז מרבית הארטילריה ומרב הפעילות האווירית להגנת ראש-הגשר ולהכרעת המערכה מעבר לתעלה. ההנחה היא שמרגע שכוחות צה"ל יהיו בגדה המערבית יהיה קל להתגבר על כוחות האויב, לזרימת הטנקים של צה"ל אל מעבר לתעלה תהיה השפעה מידית על הארטילריה של האויב וסוללות טילי הקרקע-אוויר שלו. זמן קצר לאחר השריון תועבר גם ארטילריה וניתן יהיה לחסל את ארטילריית האויב וטיליו או להסיגם. לאחר מכן ינועו כוחות צה"ל לאורך התעלה, במגמה לנתק את הכוחות שממזרח לתעלה מבסיסיהם, ולאחר מכן ינועו למרחבים העורפיים של האויב – למצבורי הדלק, התחמושת, האספקה, המים והמזון, למפקדות, לסדנאות ולמרכזי הקשר.

אשר ליחסי הכוחות: בפרוץ המלחמה היו לצבא מצרים כ-2,000 טנקים. הוא העביר לגדה המזרחית כ-1,300. כ-600 מהם הושמדו, כלומר ממזרח לתעלה נותרו כ-700 טנקים. כמספר הזה נמצא גם ממערב לתעלה, אלא שהוא אינו מרוכז, אלא מפוזר במרחבים שבין קהיר לתעלה: כ-150 טנקים נמצאים בדרום עמק הנילוס – במקום שעליו דיבר השר אלון

כאפשרי למבצע התקפי, ושלגביו יש מחשבות אופרטיביות. טנקים אלה יוכלו להגיע לגזרת התעלה רק כיומיים-שלושה לאחר שיקבלו פקודה. משמר הרפובליקה ובית הספר לשריון הנמצאים בקהיר מונים כ־100 טנקים כל אחד. כלומר במרחב התעלה נותרו כ־350 טנקים. כמחציתם הם טנקי דיוויזיה 3, המיועדת ליצור קו הגנה בפאתי קהיר. כלומר, כוחות צה"ל ייתקלו ב־100-200 טנקים, מפורדים לכוחות קטנים, וגם אם תעורב דיוויזיה 3 בקרב ימנה הכוח שמנגד כ־300-350 טנקים. המצב שם יהיה טוב לאין ערוך מאשר בגולן – שם היה על הכוחות לפרוץ בצירים הרריים אל מול הלג'ה ומול מערך סורי הנבנה זה עשר שנים. בשלב הראשון לא יהיה סיכון רב לכוחות צה"ל. המצרים יוכלו לבנות כוח של ממש ממערב לתעלה רק אם יחזירו לשם את הכוחות שצלחו מזרחה. אז תהיה לישראל מובלעת ממערב לתעלה ולמצרים לא תהיה מובלעת ממזרחה ויהיו שיקולים – צבאיים ומדיניים – מה יעשה במובלעת זו, "הלוואי שנגיע לכך".

אשר לסיכויים: רבים הוטרדו מבעיית הגישור – האם יש מספיק גשרים שיבטיחו חציית התעלה ושמירת קשר בין הכוחות בשתי הגדות. לצה"ל יש כמה גשרים, מכמה סוגים. סוג אחד הוא גשר הגלילים, שאם נפגעים פרקים ממנו ניתן להחליפם. ייתכן שלא כל הגשרים יהיו תקינים כל העת, אך לבטח חלקם יהיו כשירים. זאת ועוד, אם כוחות צה"ל יתקדמו יוכלו אף לתפוס גשר מצרי, וכך תהיה אפשרות נוספת לחציית התעלה.

להערכתו יכול הקרב להסתיים בהצלחה גדולה מאוד או קטנה מאוד. השאלה היא אם הוא עלול להסתיים גם בכישלון. להערכתו לא ייתכן שיסתיים בכישלון, שכן התוכנית בנויה על שלבים עוקבים, כאשר הצלחת שלב מסוים מהווה תנאי למעבר לבא אחריו, וניתן בכל רגע להפסיק בלא להסתכן בסיכון נוסף. רב־אלוף אלעזר הרגים לנוכחים כיצד נבנית תוכנית כזאת. אשר לשאלת תוצאות המערכה – בקרב יש הישג סביר, הבנוי על יחסי הכוחות, ודיווידינדות, שהן תוצאה של התמוטטות האויב; ייתכן שהקרב יסתיים בהישג הסביר בלבד וייתכן שיושגו גם הדיווידינדות. אם אכן האויב מתמוטט עולים ההישגים בטור גיאומטרי – ייתכן שכוחות גדולים ממזרח לתעלה ינותקו כליל מבסיסהם, וייתכן שיצטרכו להחזיר כוחותיהם שממזרח לתעלה.

לסיכום אמר הרמטכ"ל שהוא סבור שהצליחה יכולה להקנות הישגים שונים, למן הישג מוגבל, שישפר את מצבו של צה"ל בחזית התעלה; דרך הישג גדול יותר, שישפר מאוד את המצב בתעלה; ועד הצלחה גדולה – הנחלת מפלה ענקית לצבא המצרי, עם אלפי חיילים מצרים בשבי ומערך רעוע מאוד בגדה המערבית. הוא אינו יכול לומר באיזו מן האפשרויות הללו יסתיים המהלך, אך הוא סבור שסכנת כישלון היא קטנה.

לאחר סקירתו זו של הרמטכ"ל חזרה ראש הממשלה על נוסח הצעת ההחלטה שהעלה השר גלילי.³²¹ השר ורהפטיג הציע להוסיף אחרי המילים "במטרה לגרום להריסת עיקר כוחו של הצבא המצרי" את המילים "ולחזור מיד לאחר ביצוע התוכנית". הצעתו זו נדחתה – הוא היחיד שהצביע בעד, שאר 14 השרים שנכחו הצביעו "בעד הצעת שר הביטחון והרמטכ"ל":

321 ראה עמ' 896 לעיל.

מחליטים:

לאשר לצה"ל אופציה לצלוח את התעלה, תוך הימים הקרובים, כהצעת שר הביטחון והרמטכ"ל, במטרה לגרום להריסת עיקר כוחו של הצבא המצרי. עיתוי הביצוע טעון אישור של ראש הממשלה ושר הביטחון. הממשלה רושמת לפנייה הודעת ראש הממשלה כי המבצע נועד למטרה צבאית, והיה אם תעלה הצעה בדבר שהייה נוספת של כוחותינו במערב התעלה, ההצעה תובא לדיון והחלטת הממשלה.³²²

סיכום

אחד מיסודות התפיסה האסטרטגית של צה"ל היה העברה מהירה של המלחמה לשטח האויב. אחרי שב-11 באוקטובר חדרו כוחות צה"ל לשטח סוריה נשקלה האפשרות לצאת למתקפה לשטח מצרים, תוך חציית התעלה, כאמצעי לשיפור הסיכוי להפסקת אש. הדיון המרתוני בסוגיה ב-12 באוקטובר הוכרע עם הגעת ידיעה שממנה ניתן היה להסיק שמצרים עומדת להעביר, בתוך יום-יומיים, את דיוויזיות השריון לגדה המזרחית ולתקוף את כוחות צה"ל. על דעת הכול הוחלט להמתין למתקפה המצרית, להיערך לקראתה, לשוברה ולהשמיד את מרב הכוח התוקף. בהנחה שמהלך זה יעלה יפה יינתן לאחר מכן לצלוח את תעלת סואץ, כשבגדה שמנגד ייוותרו אך כוחות אויב מועטים.

הידיעה בדבר כוונת מצרים לתקוף סייעה גם למהלך מדיני-טקטי – הודעת ישראל לארצות-הברית שהיא מסכימה לאי-השהיה נוספת של התרחיש המדיני שטווה שר החוץ האמריקני. בתחילת המלחמה הודיע קיסנינג'ר לישראל שארצות-הברית תתמוך בהפסקת אש עם חזרה לקווים שלפני פרוץ הקרבות. באותו שלב לא ניתן היה להעלות הצעה כזאת כמועצת הביטחון, שכן הערכים והמדינות התומכות בהם התנגדו לכך. ארצות-הברית הציגה בפני ממשלת ישראל עמדה שלפיה היא פועלת להשהיית כל דיון בעניין הפסקת אש, כדי לתת לישראל את הזמן הדרוש לה להתארגן, להדוף את מתקפת האויב ולהפוך את הקערה על פיה. ההנחה המשותפת לארצות-הברית ולישראל הייתה שהדבר יארוך כחמישה ימים. אלא שלא כך אירע. ב-9 באוקטובר, לאחר כישלון התקפת-הנגד בדרום, הוחזר שהמפנה המיוחל לא יגיע במהרה, ושמצבה של ישראל קשה. עתה הבהיר שר החוץ האמריקני לישראל שארצות-הברית לא תוכל להתנגד לאורך ימים להצעה להפסקת אש בקווי ההיערכות הנוכחיים. חברות כלכליות אמריקניות, שלהן קשרים ענפים במדינות ערב, לוחצות לבל תנקוט ארצות-הברית צעדים אנטי-ערביים, וברית-המועצות לוחצת גם היא להגיע להפסקת אש בקווי ההיערכות הנוכחיים. ב-10 באוקטובר הבהיר שסוכם

322 בישיבה נכחו 16 שרים, נעדרו השרים אבן וספיר שהיו בחו"ל, בר-לב – בחזית הדרום וגבתי שחלה. מכאן יש להניח ששני השרים שלא הצביעו הם ורהפטיג ואלון.

עם הסובייטים תרחיש שלפיו תעלה בריטניה במועצת הביטחון הצעה בדבר הפסקת אש בקווי ההיערכות הנוכחיים, שתי מעצמות-העל תימנענה, וכך תתקבל ההצעה. בליל 11-12 באוקטובר הבהיר שנראה שההצעה תועלה בבוקר 14 באוקטובר לפי שעון ישראל. באותה עת, ב-11 באוקטובר, פתחה כאמור ישראל במתקפה בגולן הסורי. לשאלת שר החוץ האמריקני, כמה זמן יידרש לה כדי להשיג את יעדיה, השיבה, שבחזית הסורית יידרשו לכך 48 שעות. ההישגים שיושגו בחזית זו יאפשרו להשיג, בשבוע לאחר מכן, באמצעות ריכוז מאמץ, הישג של ממש גם בחזית המצרית. בצהרי 12 באוקטובר חזרה ישראל והבהירה לשר החוץ האמריקני שכל השהיה בהפעלת התרחיש – רצויה. עתה, לאחר שנודע שמצרים עומדת לפתוח במתקפה, הוחלט להודיע לקיסניג'ר שלוח הזמנים שבו נקב מתקבל על דעתה של ממשלת ישראל. ההנחה הייתה שעמדת ישראל לא תשנה לגבי עצם השגת הפסקת האש, שכן מצרים תתנגד לכך ממילא. הונח שהסכמתה של ישראל תסיר עילה אפשרית מצד ארצות-הברית לאי-אספקה של צורכי ישראל בנשק ובציוד.

נשיא ארצות-הברית אישר כבר ב-9 באוקטובר לספק לישראל את מבוקשה לפי עיקרון של פיצוי על אבדותיה, אלא שעד 12 באוקטובר לא קיבלה החלטה עקרונית זו כל ביטוי ממשי. נציגי ישראל בארצות-הברית עמלו קשות כדי להניע את גלגלי האספקה, אלא שפתרונות, כגון העברת ציוד באמצעות מטוסי "אל על" וניסיונות לחכור מטוסים – לא עלו יפה. עד ליל 12-13 באוקטובר ביקש הממשל האמריקני להימנע מהעברת האספקה באמצעיו הוא. רק באותו לילה חל מפנה – הוחלט לשגר רכבת אווירית לישראל.

למחרת, 13 באוקטובר, הודיע קיסניג'ר לישראל שהתרחיש נכשל: הבריטים, שהיו אמורים להגיש את הצעת ההחלטה במועצת הביטחון, פנו למצרים במגמה לברר אם לא תתנגד לכך. התנגדותה של מצרים חרצה את גורלו. ממחקר שנערך במחלקת היסטוריה עולה, כי יש סבירות גבוהה לכך שקיים קשר סיבתי הדוק בין שני האירועים – כישלון התרחיש וההחלטה על רכבת אווירית לישראל. נראה כי כבר בליל 12-13 באוקטובר הבין הממשל האמריקני שהתרחיש נדון לכישלון, בשל התנגדותה של מצרים, והסיק שכדי לכפות על מצרים להסכים להפסקת אש, שבה היה מעוניין, יש לחזק את ישראל, כדי שתוכל להנחית על צבא מצרים מכה ניצחת. מסיבה זו, ועל רקע הרכבת האווירית ששיגרו הסובייטים למצרים וסוריה זה יומיים, החליט לשגר רכבת אווירית של אספקה לישראל.

מטרתה של ישראל הייתה, כאמור, להוציא את סוריה במהירות מהמערכה, כדי שתוכל לרכז את מאמציה ההתקפי בחזית המצרית. במהלך 11 באוקטובר כבש צה"ל מאחז בעומק של כ-10 ק"מ מעבר ל"קו הסגול", אלא שמהלך זה לא הביא להתמוטטות צבא סוריה. ההפצצות האסטרטגיות על יעדים בעומק סוריה, שבהן החל ב-9 באוקטובר, נמשכו, אולם החל מ-10 באוקטובר הוגבלו ולא כללו את דמשק, לאחר שבהפצצות 9 באוקטובר נפגעו דיפלומטים זרים, דבר שעורר תגובות חריפות גם בארצות-הברית. מ-12 באוקטובר ואילך הייתה המטרה להגיע לטווח שממנו ניתן יהיה להפגז את דמשק בתותחים, בתקווה שהפגזה זו, הממחישה את קרבת כוחות צה"ל לעיר, ואת יכולתם לכבושה, תניע, יחד עם ההפצצות בעומק והמכה שספג צבא היבשה, את סוריה, להפסיק להילחם. אלא שלא כך אירע. בשעות אחר-הצהריים של 12 באוקטובר הופיע באגפו הדרומי-מזרחי של הכוח

הישראלי כוח עיראקי. צה"ל נאלץ להפנות את המאמץ כלפיו. בבוקר 13 באוקטובר השמיד אמנם את הכוח העיראקי, אלא שתנופת מתקפתו צפונה נעצרה. הכוחות העייפים, שלחמו ללא הפוגה מאז פרוץ המלחמה, לא אזרו כוח לחדש את תנופת מתקפתם והקדישו את 14 באוקטובר למנוחה ולהתארגנות.

בדרום התארגנו הכוחות לבלימת ההתקפה המצרית. בבוקר 14 באוקטובר פתחו, אכן, המצרים במתקפה. למעשה לא העבירו אלא חלקים מהדיוויזיות המשוריינות. בצהרי היום הוברר שהמתקפה נעצרה. כוחות צה"ל הצליחו, אמנם, מבחינה מבצעית, כאשר השמידו כ-250 טנקי אויב לעומת כ-10-15 טנקים שאיבדו, אלא שמספר זה של טנקי אויב מושמדים היה קטן מזה שלו ייחל הרמטכ"ל. הוא קיווה שצה"ל יצלח את תעלת סואץ לאחר שבמהלך שני הימים שבהם יכלום את מתקפתן של הדיוויזיות המשוריינות, ישמיד מאות טנקים וישפר את יחסי הכוחות בהרבה. עתה היה על ההנהגה המדינית והצבאית להחליט אם גם בתנאים אלה יש לצלוח את התעלה. מפקדי הצבא – במטכ"ל ובפיקוד הדרום – ואתם גם שר הביטחון היו מאוחדים בדעה, שיש אכן לעשות זאת. המועד שנקבע לצליחה היה ליל 15-16 באוקטובר, כאשר ניתן לדחותו במקרה שתנאים מבצעיים יחייבו זאת. את המלצתם זו הביאו בפני הממשלה. בניגוד ל-12 באוקטובר, עת התנה הרמטכ"ל את צליחת התעלה בהערכת הדרג המדיני אם היא תתרום להשגת הפסקת האש, הדגיש עתה שהוא ממליץ לצלוח את התעלה משיקולים מבצעיים בלבד, וזאת הטעימו גם שר הביטחון וראש הממשלה. הממשלה אישרה את המלצתו, כשהיא דוחה את הצעת השר ורהפטיג להדגיש שצה"ל יחזור לגדה המזרחית מיד לאחר שישלים את המשימה המבצעית בגדה המערבית. סגן ראש הממשלה, יגאל אלון, נמנע מהצבעה וביקש לבדוק את המצב בעצמו, אולם הממשלה לא המתינה לתוצאות בדיקתו. היא אישרה לצה"ל את האופציה לצלוח את התעלה כדי להשמיד את עיקר כוחו של צבא מצרים, תוך הדגשה שהמבצע נועד למטרה צבאית ושבמקרה שתעלה הצעה לשהייה נוספת של צה"ל ממערב לתעלה יובא הדבר לדיון בממשלה. עיתוי הצליחה הועבר לאישורם של ראש הממשלה ושר הביטחון. שלושה ימים עברו למן המועד שבו עלתה לראשונה האפשרות הקונקרטית לצלוח את תעלת סואץ. בשלב הראשון נשקלה בחיוב האפשרות לצלוח אף בתנאים לא טובים – כאשר דיוויזיות השריון המצריות עדיין ממערב לתעלה. צליחת חלק מהדיוויזיות והשמדת חלק מכוחן יצרו תנאים מבצעיים נאותים – עתה עמד צה"ל לצאת למתקפת הצליחה ביחסי כוחות טובים יותר, כשממול, בגדה המערבית, צפה שייתקל אך בכוחות אויב מעטים. עתה, בניגוד ל-12 באוקטובר, הייתה מטרת הצליחה צבאית בלבד – השמדת עיקר כוחו של צבא מצרים.

פרק ח

צליחת תעלת סואץ –

יצירת ראש-הגשר (15-17 באוקטובר 1973)

לקראת צליחת התעלה

קביעת מדיניות הפעולה כלפי חטיבה 40 הירדנית, הנמצאת בסוריה

ישיבת הממשלה הסתיימה בשעה 00:26. מיד בסיומה, בשעה 00:30, התכנסו בלשכת ראש הממשלה השרים אלון, גלילי ודיין, הרמטכ"ל, ראש אמ"ן ומזכירה הצבאי של ראש הממשלה, כדי לדון במדיניות הפעולה כלפי חטיבה 40 הירדנית. הרמטכ"ל דיווח שחטיבה זו נעה צפונה, לעבר נוא, ויכולה לעבור למתקפה בתוך שעותיים מפקודה. "חיל האוויר קיבל פקודה לעלות על החטיבה ולנסות להשמיד אותה. השאלה למה לחכות? כי אנחנו לוקחים סיכון".¹

שר הביטחון גרס שיש לתקוף את החטיבה. הוא הזכיר שלפי הודעות הירדנים הם הניחו שצה"ל יתקוף את החטיבה כאשר תהיה בסוריה. כל שרצו הוא שישראל לא תנצל את כניסתה של החטיבה לסוריה כעילה לתקוף את ירדן עצמה.

בהמשך הדיון נכנס לחדר ראש ה"מוסד" והציע לקבוע עם הירדנים קו, שאם יעברוהו יסתכנו בקרב. שר הביטחון קיבל הצעה זו והמליץ לקבוע את התחום המדויק עם הרמטכ"ל.² בהמשך ביקשה ראש הממשלה להודיע, באמצעות האמריקנים, לירדנים, לבל יעברו מערבה וצפונה מהתחום שנקבע על-פי סיכום עם הרמטכ"ל וראש אמ"ן: תל שהב-נוא-ג'סם-אנח'ל-צנמין-כרם אלג'נובי – שכן זהו אזור קרבות.³

1 יומן שלישי שהב"ט. יומן רל"ש הרמטכ"ל. הרמטכ"ל והרל"ש עזבו לפני תום הדיון. רל"ש הרמטכ"ל כתב במחברתו: "עזבנו לפני סיום הדיון (בחוץ הרמטכ"ל מסר לי שאינו רוצה לתקוף החטיבה הירדנית, אולם לא רוצה לקחת החלטה נגד משה. משה היה בעד, כנראה בהנחה שראה"מ תתנגד)".

2 יומן שלישי שהב"ט.

3 פתק מלשכת ראה"מ ללשכת שהב"ט בכותרת "הודעה לירדנים", 15 באוק' 73.

סגן הרמטכ"ל מתדרך את האלוף מרון בעניין "אור ירוק"

למן תחילת המלחמה עלתה כמה פעמים האפשרות של מבצע התקפי אוגף באזור מפרץ סואץ ומצרים העלית – מבצע "אור ירוק". התומך העיקרי במבצע היה סגן הרמטכ"ל – האלוף טל. בכל הפעמים נדחתה הוצאתו לפועל. עתה, משנראתה האפשרות לצלוח את תעלת סואץ, הורה הרמטכ"ל לעשות את ההכנות הדרושות למבצע, בהנחה שייתכן שייערך בתוך כ-48 שעות לאחר הצליחה. תכנון המבצע הוטל על מפקדה 440 בראשות האלוף מנחם מרון.⁴ בשעה 01:10 חזר הרמטכ"ל ואישר להטיל את הכנת "אור ירוק" על מפקדה זו, שתוכפף למרש"ל. בשעה 01:15 תדרך סגן הרמטכ"ל את האלוף מרון ואת רמ"ח המבצעים במבצע. האלוף מרון הציג שתי אפשרויות: אפשרות מצומצמת – הכוללת השתלטות על שטח באורך 60-90 ק"מ בחופו המערבי של מפרץ סואץ ואפשרות נרחבת – שהנה פיתוח של אפשרות זו (וכוללת התקדמות אל הנילוס במצרים העלית). הוא ציין שניתן להתחיל בהוצאה לפועל של התוכנית המצומצמת בתוך כ-48 שעות מפקודה. האלוף טל אמר שאין צורך בהתראה מוקדמת וקבע שהאלוף מרון יתכנן אותה יחד עם מפקד מרש"ל – האלוף גביש ולאחר מכן תיקבע דרך אישורה. עוד קבע שהנחיתה תהיה רק באחד החופים שנבדקו וסומנו, אין לנחות מול ראס סודר ולא לשנות את מקום הנחיתה משיקולים הכרוכים במיקומם של הטנקים.⁵

הרמטכ"ל – אלוף פיקוד הצפון: הירי לאל-מזזה ותקיפת תל חרה

הרמטכ"ל תכנן את הפעילות בפיקוד הצפון במגמה לאתר את הלחימה ולהיערך כנגד אפשרות של מתקפות אויב, כדי ש"יהיה לו ראש שקט" ויוכל לרכז את עיקר מעייניו במאמץ ההתקפי המרכזי – בחזית הדרום. בחזית הדרום, משיבת הממשלה, שבה אושרה המגמה לצלוח את התעלה, שוחח הרמטכ"ל עם אלוף פיקוד הצפון. כזכור, הודיע סגן הרמטכ"ל, בעת שהיה בישיבת הממשלה, שתותחי צה"ל הגיעו לטווח המאפשר להם לירות על דמשק, וביקש אישור לירי. בעצה אחת עם שר הביטחון החליט הרמטכ"ל שלא להפגז את העיר עצמה, אך למצוא מטרות קרובות ככל האפשר אליה. לנוכח תשובת ראש אמ"ן, שאין מטרות מעבר לשדה התעופה אל-מזזה, הורה הרמטכ"ל להפגז את שדה התעופה, אך אלוף פיקוד הצפון טען שאין טעם לעשות זאת, שכן יש לשמור את המקום שאליו הגיעו התותחים רק למקרה שיוחלט להפגז את העיר עצמה ואין לגלותו על-ידי ירי לאל-מזזה.⁶ האלוף חופי ביקש לשוחח בעניין עם הרמטכ"ל, ומשחזר רב-אלוף אלעזר משיבת הממשלה הם שוחחו. האלוף זאבי, שנכח בחדר, עדכן את הרמטכ"ל בדבר ביטול הירי בשל שיקולו של האלוף חופי "שאת העמדה הזו לא כדאי לו לבזבז אם זה לא העיר". הרמטכ"ל הדגיש בפני האלוף חופי, שמאחר שהדרג המדיני לא אישר לו להפגז את דמשק, הוא רצה שהפיקוד יפגז

4 ראה עמ' 888 לעיל.

5 יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל.

6 ראה עמ' 891 לעיל.

את אל-מזה, ושאלו אם התותחים נמצאים עדיין בעמדתם. משציין אלוף הפיקוד עצמו את השיקול שהנחה אותו, אישר הרמטכ"ל את החלטתו שלא להפגז את אל-מזה מעמדה זו, כדי לא "לכזזה". אשר לפעילות ב-15 באוקטובר ציין הרמטכ"ל, שמאחר שהמאמץ העיקרי של צה"ל ירוכז בדרום, ברצונו "שיהיה לנו ראש שקט – גם לי וגם לך". ההתפתחות המדאגה היא התקדמות הכוח הירדני – כוונותיהם של הירדנים אינן ידועות, אולם הוא אינו מניח שיעזו לתקוף בכוח של חטיבה, סביר יותר שימתינו עוד כיום-יומיים עד לבוא כוחות נוספים, כגון התגבורת מעיראק. לפיכך על הפיקוד להכין התקפה ללילה הקרוב על תל חרה ולהימנע מלתקוף למחרת בשריון, אלא להיערך במגננה. עם זאת יש לנקוט פעילות התקפית במגמה להטריד את האויב ולא לתת לו תחושה כאילו צה"ל הפסיק לתקוף. בגמר השיחה עם אלוף פיקוד הצפון דן הרמטכ"ל עם הנוכחים בחדרו בעניין הכוח הירדני וסיכם שיש לקבוע את קו ג'ס-נוא כ"קו אדום" ולהזהיר את הירדנים לבל יעבירו כוח מעבר לו. מזכירה הצבאי של ראש הממשלה אמר שאזהרה זו תועבר באמצעות שגריר ישראל בארצות-הברית.⁷

אלוף פיקוד הצפון במטכ"ל: התקפה על העיראקים ועל החרמון

בבוקר, בשעה 07:30, הגיע אלוף פיקוד הצפון, בפעם הראשונה מאז תחילת המלחמה, למטה הכללי ודן עם הרמטכ"ל במגמות הפעילות. בתחילת השיחה התווה הרמטכ"ל תוכנית, שקוויה הכלליים – היערכות במגננה, תוך בדיקת אפשרויות למבצעים התקפיים מצומצמים. מכיוון שכוח ירדני כבר נמצא בסוריה וכוחות עיראקיים נוספים נעים בדרך אליה, יש לערוך כוחות למגננה – בעיקר לנוכח אפשרות שבעקבות מתקפת הצליחה בדרום ינסו כוחות האויב בחזית הסורית לתקוף. לאפשרות זו כדאי לערוך שתי אוגדות בחזית ואוגדה אחת מאחור לעיבוי פרצות. במקרה שיתברר שכוחות האויב בחזית הצפון אינם תוקפים, אלא נכנסו לפאניקה כתוצאה מהצליחה, ייתכן שיהיה אפשר לפרוץ באמצעות האוגדה המרוכזת ולהשתלט על כנכר או תל חרה. בכל מקרה, גם אם לא תיווצר אפשרות כזו, והכוחות יוותרו בהיערכות מגננתית, יש מבצע התקפי הכרחי – כיבוש מוצב החרמון. למבצע זה אפשר להקצות לפיקוד את מפקדת הקחצ"ה, שתהיה אחראית לתכנונו והוצאתו לפועל.

האלוף חופי השיג על המגמה המגננתית שהתווה הרמטכ"ל. שאלות המפתח, טען, הן למה צה"ל שואף להגיע בחזית הסורית ולמה ביכולתו להגיע: האם הכוונה להגיע לדמשק או לא? לירות לעברה או לא? "כל הזמן משגעים אותנו עם הנושא של התותח" – קבל – מאז פתיחת המלחמה לוחצים על הפיקוד להגיע לטווח שממנו ניתן יהיה להגיע לדמשק, והנה הלילה הגיע לטווח זה ואז אסרו עליו לירות לדמשק. אם אכן אין כוונה להפגז את דמשק, אין כל טעם להתקדם לכנכר. הסיבה היחידה שבשלה יש להתקדם שמה, היא יצירת אפשרות להפגז את דמשק. אם אין רואים את הישועה בהפגזת דמשק – ואני לפחות לא רואה בזה

7 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

את הישועה" – אין לעשות מהלך זה.

אשר לפעילות בדרום החזית – שם הולך ומצטבר כוח אויב. ככל שהזמן יעבור הוא יתעצם וצה"ל לא יוכל לעשות דבר. לפיכך יש לנצל את העובדה שבשלב זה נמצאים שם רק רסיסי כוחות ו"לדפוק אותם חתיכות-חתיכות כל זמן שהם חתיכות-חתיכות". זאת ועוד – הוצאת כוחות מהקו אחורה היא שלילית גם משום שתנועת כוחות צה"ל נצפית מהחרמון הסורי, מה גם שהיחידות הן קטנות – כך למשל חטיבה מונה כ-30 טנקים ומשמעות הוצאת 30 טנקים מהקו להתרעננות אין משמעה כהוצאת 100 טנקים. כוחות צה"ל מונים כ-300 טנקים, כאשר באוגדה 210 – כ-120 טנקים, באוגדה 36 – כ-80, באוגדה 146 – כ-90 ובגש"פ 27-28 טנקים. לאלה עומד להתווסף כוח טרי בן 21 טנקים. כוח זה ייקרא גדוד 53 – במקום הגדוד מחטיבה 188 שהושמד – ועליו יפקד סא"ל דן ורדי. נקבע נוהל להתרעננות צוותים, שלפיו נשלחים לוחמים לשש עד שמונה שעות לנוח בבתי הבראה, כגון בהגושרים. בכוונתנו היה להקצות את הגדוד הטרי לחטיבה 7, במגמה לפתוח את הצירים לכנכר, אלא שעתה נראה לו, כאמור, שאין טעם להתקדם לכנכר. אשר לסד"כ האויב בדרום החזית – נראה שנותרו באזור כפר שמס כ-60 טנקים עיראקיים משתי החטיבות שהשתתפו בקרב ב-13 באוקטובר, וחטיבה עיראקית משורינית נוספת נמצאת כבר, לפי הידוע לנו, בירדן. האלוף יריב, שנכח גם הוא בחדר, טען שהחטיבה עדיין איננה שם. האלוף חופי אמר שלמועד הגעתן של יחידות עיראקיות נוספות יש חשיבות רבה – אם אכן לא צפוי להגיע כוח במרוצת היממה הקרובה, הרי המהלך הטוב ביותר יהיה תקיפת שרידי הכוח העיראקי עוד באותו היום או בבוקר המחרת.

לנוכח החשיבות שיוחסה ללוח הזמנים של הגעת כוחות עיראקיים נוספים לסוריה, הוזמנו לחדר הרמטכ"ל המומחים בנושא – רע"ן 5 באמ"ן – סא"ל אביעזר יערי וסא"ל עמוס גלבוע. הם דיווחו שבשטח סוריה נמצאות שתי חטיבות עיראקיות – חטיבה משורינית, שמנתה כ-130 טנקים וחטיבה ממוכנת, שמנתה כ-45 טנקים; בהנחה ש-80 מהטנקים הללו הושמדו נותרו בשטח כ-100 טנקים. החטיבה השלישית של דיוויזיה 3, שקודם חשבו שהגיעה גם היא לסוריה, נמצאת עדיין בדרך – היא אוכנה, ודאי שטרם הגיעה לסוריה. הגדוד הראשון שלה יוכל להיות לכל המוקדם הבוקר בדמשק. גדוד שני נמצא בדרך וגדוד שלישי ממתין למובילים. האלוף חופי שאל את אנשי אמ"ן אם הם ידעו על מתקפת הכוחות העיראקיים בשעה שתקפו בשעות אחר-הצהריים של 12 באוקטובר, והם השיבו שהם אף התריעו שהכוחות העיראקיים עומדים להגיע מוקדם משהגיעו למעשה, אך "כמובן, לא ידענו מה הם יעשו".

משיצאו סגני האלופים יערי וגלבוע, פנה הרמטכ"ל לאלוף פיקוד הצפון ושאלו אם, בהנחה שהם צודקים, יוכל לתקוף את הכוח העיראקי. האלוף חופי השיב בחיוב והרמטכ"ל הביע שביעות רצונו מכך. אם אכן הדבר אפשרי, וניתן יהיה להשמיד כמה טנקים ולגרום לכך שאחרים יברחו – הדבר יתרום רבות. "אחרי הביקור שלשום" – אמר הרמטכ"ל – "חשבתי שאתם לא יכולים כבר לתקוף, אבל אם אתם יכולים – זה טוב, זאת אומרת יותר מטוב – טוב מאוד". האלוף חופי חזר ואישר שלהערכתו הדבר אפשרי. אשר למועד ההתקפה – אם היה בטוח שהחטיבה העיראקית הנוספת טרם הגיעה לסוריה, היה מעדיף לתקוף ב-16

בחוֹדֶשׁ, כאשר יוכל לצרף את גִּדּוֹר 53 לחטיבה 7 ולאבטח באמצעותה את אגפה של אוגדה 210 – שהיא תהיה זו שתתקוף את הכוח העיראקי.

הרמטכ"ל גרס שאם ניתן הדבר יש להתקדם גם בגזרה הצפונית, שכן הוא מניח שִׁקְרָב היום שבו יהיה צורך ללחוץ על סוריה להפסיק את הלחימה. הפגזת דמשק הנה אמצעי טוב – "אני ראיתי את הניירות מה קורה בדמשק כשבדמשק נופל משהו – זה מהומת אלוהים!" "אז למה לא נתנו לי ללכת הלאה?" – שאל האלוף חופי, כשכוונתו לאיסור שקיבל בלילה להפגוז את דמשק. "לא נתנו לי. לא נתנו לי" – השיב הרמטכ"ל. נוכח זאת טען האלוף חופי שאין טעם להתקדם אם אין החלטה ברורה להפגוז את דמשק. התקדמות יבשתית תהיה כרוכה באבדות, שכן השטח שמצפון לקו שבו ערוכים הכוחות חשוף להפגזות ארטילריות עזות של האויב. מערך תל שמש עצמו, שבו אווזים כוחותיו מקנה הגנה טובה מאוד מפני ארטילריה, אך השטח שמצפון פגיע מאוד. כך למשל, נפגעו ביום הקודם כ־40 חיילים, מרביתם בחטיבה 1, מהאש הארטילרית. הסורים ממשיכים להפגוז את ראש־פינה (כך!) ותל אבו נירא "כאילו לא היו דברים מעולם". לפיכך יש צורך, לפני כל התקפה קרקעית של ממש, בהכנה אווירית מדוקדקת. האלוף חופי אמר שלדברי אנשי חיל האוויר ביכולתם לתקוף גם באמ"ט, אם ההתקפה מתוכננת ולא נעשית תוך כדי קרב, לפיכך יש להטיל על חיל האוויר לתקוף את המערך הארטילרי. הרמטכ"ל קיבל את דעתו של האלוף חופי – שיתכנן לתקוף בשעות אחר־הצהריים של 15 באוקטובר את הכוח העיראקי בדרום החזית. חיל האוויר יתכנן את תקיפת מערך הארטילריה לשעות אחר־הצהריים של יום המחרת, ואם ההתפתחויות בחזית המצרית יאפשרו זאת יתקוף אותו.

אשר לתקיפת החרמון אמר האלוף חופי שלתכנונו נדרש לו מודיעין על היערכות האויב. אין לו כל מושג על איזה שטח הוא פרוס, וצילום אוויר לא יסייע גם הוא, שכן הכוח שבחרמון הוא כוח חי"ר. לכן לא ניתן לכובשו בלילה הקרוב. בכוונתו לשלוח תצפיות מיחידה 269 שיתחמו את השטח שבידי האויב. הוא ציין שלא ידוע מה עלה בגורלם של אנשי מוצב החרמון. נקלט שידור כאילו הסורים כובלים 40 שבויים, אולם לא ברור אם הם פונו מהמוצב או נשארו בו. מאידך גיסא נודע שהסורים ששו מאוד לציד המתוחכם שתפסו במוצב, והעסיקו מסוקים רבים כדי לפנותו. לשאלת הרמטכ"ל אם הוא מעוניין שמפקדת הקחצ"ר תעסוק בכיבוש החרמון, השיב האלוף חופי שהיא יכולה לעזור לו. הרמטכ"ל סיכם שהפיקוד יאסוף ידיעות, הקחצ"ר יוכפף לפיקוד ויתכנן את כיבוש המוצב הישראלי והמוצב הסורי. האלוף חופי אמר שניתן בקלות לפרוץ דרך מהמוצב הישראלי למוצב הסורי – הדבר מתוכנן והמבצעים אינם קשורים לדברים קיימים.⁸

נוהל הצגה של תוכניות פשיטות ומבצעי חיל האוויר לשהב"ט

במהלך השיחה בין הרמטכ"ל ואלוף פיקוד הצפון הגיע לחדר האלוף (מיל') מאיר עמית, שמונה למקשר בין שר הביטחון לבין צה"ל. הוא בא בשליחות השר, שביקש לקבל את תוכנית הפעלתו של חיל האוויר לאותו יום, בטרם ייסע לאבו רודס. הוא ציין שהשר כעס ביום הקודם על כך שהציגו בפניו את תוכנית הפשיטות רק זמן קצר לפני מועד הוצאתו לפועל, וביקש לקבל את התוכניות בעוד מועד, כדי שיוכל לאשרן. הרמטכ"ל התנגד לנוהל זה: "על זה אני לא הולך. אני מצטער. תקיפות חיל האוויר במשך היום אני לא מביא לאישורים. רק כשיש דברים יוצאי דופן". מדי ערב, אמר, הוא מאשר את תוכניות חיל האוויר ליום המחרת – האלוף עמית יוכל לראות את התוכניות ולהראותן לשר הביטחון, אך לא כך לגבי תוכניות העולות במהלך היום. האלוף עמית אמר שהשר רוצה לקבל לאישורו כל תוכנית לתקיפות שדות תעופה. הרמטכ"ל התנגד לכך: "אנחנו כבר עשרה ימים במלחמה" – אמר. "לא ביקשת אף פעם רשות?" – שאל האלוף עמית. "לא ביקשתי רשות אלא כשחשבתי שיש לזה משמעות מדינית, או יוצאת דופן" – השיב הרמטכ"ל בתקיפות – "ככה אני ממשיך לנהל מלחמה. השר רוצה לדעת? – אתה פה. כל ערב יש [אישור] תוכנית – אז תדווח לו... כשיש לו תוכנית של פשיטות למחר אתה תראה אותם – תעביר לו". האלוף עמית חזר ואמר שאין כל בעיות עם התוכניות הסדורות המאושרות בערב, "הבעיה היא מה שצ"ץ" במשך היום. הרמטכ"ל נותר איתן בהתנגדותו: "אני לא אנהל מלחמה עם מערכת של אישורים על כל move שלי. לא עשיתי את זה עשרה ימים ולא אעשה את זה... זה לא ימי שלום שיש לי פעולת תגמול אחת לשבועיים. פה אומרים לי איזה דבר – אני אומר שחיל האוויר יתקוף; פה איזה דבר – אני אומר שיפשוט; אני לא רוצה לחשוב על אישורים. אלא, יבוא שר הביטחון וישב פה, יקבל תוכנית – יאשר, יראה את המגבלות. זה לא יכול ללכת ככה. כל תכנון שיש – אתה רואה אותו – אתה אומר לו".

האלוף עמית ביקש לדעת גם מה היו תוצאות הפעולות שתוכננו ללילה שעבר. הרמטכ"ל וראש לשכתו סיפרו שחיל הים חתך את הכבלים ליד בירות ופגע בסירות דיג מצריות.⁹

דיון בחדר הרמטכ"ל במצב צבא מצרים ומגמותיו

כזכור, התנה הרמטכ"ל את הפעלת חיל האוויר נגד הארטילריה בצפון בהתפתחויות בחזית הדרום. האלוף יריב עדכן אותו שבניגוד למה שסברו ביום הקודם, לא חצתה דיוויזיה 4 את תעלת סואץ – מפקדת הדיוויזיה ושתי חטיבות שלה אוכנו בוודאות בגדה המערבית. יש ידיעות לא מאומתות שגם דיוויזיה 23, פחות חטיבה, נמצאת עדיין ממערב לתעלת סואץ. זו הסיבה שהקרב העיקרי היה עם דיוויזיה 10.²¹

9 שם.

10 ואכן, רק חטיבה אחת מדיוויזיה 4 חצתה, כאמור את התעלה וגם רק חטיבה אחת מדיוויזיה 21 – ראה הערה 309 בעמ' 884 לעיל.

כמה דקות לאחר מכן הגיע לחדר הרמטכ"ל ראש אמ"ן והרמטכ"ל ביקש ממנו לעדכנו במגמות המצרים. האלוף זעירא סיפר שבדרגי השדה היו רוצים להקדיש את היום למנוחה, אלא שהדרגים הגבוהים לוחצים עליהם לפעול משום שהזמן קצר. לעת עתה אין כל ידיעות על התקפות מצריות. האלוף זאבי סבר שהעובדה שהמצרים העבירו רק חלק מהדיוויזיות המשוריינות, נובעת מהלוחמה הפסיכולוגית שהפעיל צה"ל ב-11 באוקטובר, שלפיה אם יעבירו את כל כוחותיהם אל ממזרח לתעלה יהיה מדבר סיני בית הקברות שלהם. כתוצאה מכך החליטו על פשרה, ש"כמו כל פשרה היא צולעת", והעבירו רק חלק מהכוח. הרמטכ"ל אמר ש"זה ל"פ [לוחמה פסיכולוגית] שאני מצטער עליו". האלוף זאבי הסכים עמו שהדבר הזיק, "אבל תזכור באיזה מצב היינו" – הוסיף – "היום אתה שופט בדיעבד".

האלוף יריב העיר שנראה שהמצרים יימנעו מלתקוף היום. על כך העיר הרמטכ"ל שיהיה עליו להחליט אם להעדיף לתת למצרים לנוח 24 שעות, להמתין למתקפה נוספת שלהם, לשוברה, ורק אז – בעוד כשלושה ימים – לצלוח, או לא להמתין למתקפה נוספת ולצלוח כבר בלילה הקרוב. בכוונתו לקבל נתונים בקד"ם שייפתח בעוד כמה דקות ולטוס מיד לאחר מכן לדרום – שם יבחן את המצב ויכריע איזו משתי החלופות לנקוט.¹¹

בשעה 08:35 שוחח הרמטכ"ל עם רב-אלוף בר-לב ושמע ממנו שהוא מצדד בצליחה באותו היום ומוכן להוציאה לפועל.¹²

קד"ם הרמטכ"ל¹³

מחדרו הלך הרמטכ"ל, בשעה 08:40, לחמ"ל אג"ם מבצעים. בקד"ם הוצגו בפניו נתונים על פעילות האויב ופעילות צה"ל ב-14 באוקטובר – היערכות צה"ל והאויב והסד"כ שלהם וכוחות משלוח הצפויים להגיע למצרים ולסוריה.

תמונת המצב של צבא מצרים הוצגה בידי סא"ל זוסיא (זיזי) קניאז'ר. בתחילה סיפר כי המצרים תוקפים באותה עת את מוצב "בודפסט" בכוח של ארבעה טנקים וכ-200 לוחמי חי"ר שהגיעו בדרך הים, ומלווים התקפה זו בהרעשה ארטילרית. כוח צה"ל שנע בשרטון נתקל במארב ובמיקוש אויב ואיבד שני זחל"מים. לפי דיווח מהמוצב הוא פגע בשני טנקי אויב ובארבעה נגמ"שים, ושני הטנקים האחרים נמלטו.

אשר למתקפה המצרית מיום אתמול: מבין שלוש הדיוויזיות שסברו שחצו את התעלה מתברר שרק דיוויזיה משוריינת 21 חצתה כולה ולחמה מול חטיבה 14 באזור אסמאעיליה. מדיוויזיה משוריינת 4 חצתה בוודאות חטיבת שריון 3 שלחמה בגדי, בעוד חטיבת שריון 2 וחטיבה ממוכנת 6 נמצאות עדיין ממערב לתעלה. דיוויזיה ממוכנת 23 ודאי שהעבירה אל ממזרח לתעלה חטיבה משוריינת, שלחמה בגזרת אסמאעיליה וייתכן שהעבירה גם אחת משתי החטיבות הממוכנות.

11 שם.

12 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

13 קד"ם הרמטכ"ל, 150840 באוקטובר 1973.

סא"ל קניאז'ר פירט את הכוחות שהשתתפו במתקפה, לגזרותיהם: באזור קנטרה תקפו חטיבת שריון עצמאית 15 וכוחות טנקים מדיוויזיית חי"ר 8 ונסוגו בסוף היום לאזור צומת קנטרה. באזור אל-בלח-אסמאעיליה שבגזרת דיוויזיה חי"ר 2 תקפה חטיבה משורינית 24 מדיוויזיה ממוכנת 23, וייתכן שגם חטיבה ממוכנת מדיוויזיה זו. חטיבה זו לא אוכנה וכך גם מפקדת דיוויזיה 23, שאמורה הייתה לפקד על המתקפה בגזרה זו. באזור דוור סואר שבגזרת דיוויזיה חי"ר 16 תקפה דיוויזיה משורינית 21. בשלב הראשון היא תקפה בשתי חטיבות טנקים לפנים וחטיבה ממוכנת מאחור. חטיבה משורינית 1 נתקלה באזור הצומת שליד "ציונה" בחטיבה 14 של צה"ל וספגה אבדות רבות, ביניהן המח"ט שנפגע והוחלף בידי ראש מטה הדיוויזיה. היא הוסגה ואת מקומה תפסה החטיבה המשורינית השנייה – מספר 14. היא איבדה כ-40 טנקים ואת מרבית שדרת הפיקוד ונסוגה בחסות כוחות דיוויזיה חי"ר 16. נראה שהחטיבה הממוכנת לא השתתפה כלל בקרב. בגזרת דיוויזיה חי"ר 7 ניהלה מפקדת דיוויזיית החי"ר את מתקפתה של חטיבת שריון עצמאית 25 לכיוון הגידי. החטיבה נפגעה ונסוגה ובמקומה הוכנסה לקרב חטיבה משורינית מופחתת 3 מדיוויזיה משורינית 4, שנפגעה גם היא ונסוגה. מפקדת דיוויזיה ממוכנת 6 פקדה כנראה על שני המאמצים בציר המתלה ובציר "יורה" שבגזרת דיוויזיה חי"ר 19. חטיבה ממוכנת 113 מדיוויזיה 6 והגדוד השלישי של חטיבה 3 תקפו בציר המתלה ושארית החטיבה הממוכנת של הדיוויזיה הממוכנת – שפעלה בשעתו בכוח שניסה להתקדם לכיוון ראס סודר – תקפה באזור "יורה", נתקלה באזור "יחאל" ונסוגה.

בפענוח תצ"א זוהו כ-370 טנקי אויב פגועים. מדיווחי כוחות צה"ל עולה שבקרבות 14 באוקטובר הושמדו 185-190 טנקי אויב. מפענוח תצ"א מתקבלת תמונת ההיערכות הבאה:

מספר הטנקים בגזרה	דיוויזיה משורינית/ממוכנת, חטיבה עצמאית		דיוויזיית החי"ר בגזרה	הגזרה	האזור
	מספר הטנקים	הכוח			
1,550					סך הכול
830					ממזרח לתעלה
87	62	חט' עצמאית 15	8	קנטרה	
155	85	חט' שריון 24/דיב' ממוכנת 23	2	אל-בלח- אסמאעיליה	
225	162	דיב' שריון 21	16	דוור סואר	
148	51 65	חט' עצמאית 25; חט' 3/דיב' שריון 4	7	גידי	
195	88	חט' ממוכנת (+)/דיב' ממוכנת 6	19	מתלה	
		יתרת דיב' ממוכנת 6		עיון מוסה	

160/190				גזרת התעלה	ממערב לתעלה
31/62		דיב' ממוכנת 23 (חט' או שתיים)			
125		חט' שריון 2 וחט' ממוכנת 6 מדיב' משוריינת 4			
374				קהיר/עורף	
156		דיב' ממוכנת 3 (חט' משוריינת, 2 חט' ממוכנת)			
124		חט' ביסל"ש			
94		חט' ארמון הנשיאות			
120					גזרת ים סוף
35					פורט סעיד

המספרים שננקבו לגבי הטנקים באזור קהיר הם לפי תקנים. בגיחת הצילום לא אוכנו היחידות שבאזור זה במקומותיהם. במרחב קהיר התגלו 56 טנקים ו-15 התגלו בחלואן שממזרח לקהיר. בליל 13-14 באוקטובר הגיעה ידיעה על תנועת כוחות מקהיר מזרחה, כך שייתכן שהחטיבות הממוכנות תפסו את מערך ההגנה שממזרח לקהיר.

עוד דיווח סא"ל קניאז'ר שממזרח לתעלת סואץ אוכנו 12 סוללות טילי קרקע-אוויר – חמש מדגם אס-איי-2, ארבע – אס-איי-3 ושלוש – אס-איי-6. סוללות האס-איי-6 אוכנו הראשונה בגזרת דיוויזיה 21, השנייה בציר הגידי והשלישית בציר המתלה, וציין שמיקומן מצביע על הערכותן האפשרית של הדיוויזיות המשוריינות.

הרמטכ"ל ביקש לדעת אם יש לאמ"ן נתונים לגבי אבדותיהן של עוצבות החי"ר, שכן התברר שהחי"ר המצויד בנ"ט הנו גורם רב חשיבות בקרב, וחשוב לדעת אם מסגרות חי"ר מסוימות התפרקו. סא"ל קניאז'ר השיב שאין לאמ"ן נתונים בנושא זה, וראש אמ"ן הסביר שקשה להעריך את אבדות החי"ר, שכן לא ניתן לדעת נתון זה מפענוח תצ"א, ואילו מהאזנה קשה לעמוד על האבדות בכל יחידה ויחידה, אלא אם כן יחידות שלמות משתבשות.

לגבי אפשרויות הפעולה בהמשך ציין האלוף זעירא שהרושם הוא שהמפקדים בשטח רוצים להתארגן ומבקשים 24-48 שעות לכך. רושם זה נכון בייחוד לגזרת דיוויזיה 21. הוא מעריך שמבוקשם יינתן להם, אולם אין ביטחון בכך. סביר שלא יחזרו לתקוף באותו יום, אלא לכל המוקדם בבוקר המחרת. עוד ציין שיש להביא בחשבון ששתי חטיבות משוריינות – האחת מלוב והאחרת מאלג'יריה – עושות דרכן למצרים. יש להניח שאם המערכה תימשך הן תישלחנה לחזית, שכן ייתכן שהמצרים ינהגו כמו הסורים, שהעדיפו להשתמש בעוצבותיהם להגנה על יעדים חיוניים בעורף ולשלוח את כוחות המשלוח לחזית.

רע"ן 5 באמ"ן-מחקר סא"ל אביעזר יערי סקר את מצב האויב בחזית הסורית: ברצועת

ההגנה הראשונה כ־300 טנקים, בחלוקה: 100-110 סוריים, 80-100 עיראקיים ו־90 ירדניים. הוא ציין שהנתונים שבידיו יעודכנו לאחר גמר הפענוח של תצלום האוויר מאותו בוקר. חטיבה 12 העיראקית ערוכה מול כפר נסג' בכוח של שני גדודים מוקטנים ופלוגת טנקים, ובסך הכול היא מונה לכל היותר 100 טנקים. מדרום לה חטיבה ממוכנת ולה קרוב ל־80 נגמ"שים. בעורף מערך זה, מצפון לע'בע'ב, נמצא ריכוז נוסף, כנראה של כוח סורי. המערך הסורי ברצועת ההגנה הראשונה לא השתנה. השינוי היחיד בהיערכות האויב מתבטא בכוח הירדני שהתקדם ב־14 באוקטובר באטיות צפונה. בתצלום האוויר מאחרי־הצהריים אוכן גדוד בן 40 טנקים בתנועה מדרום לנוא, גדוד שני, קטן יותר, מדרום לו וגדוד נייח על הדרך לנוא. אחרי־הצהריים עבר הכוח את מערך הסבראני. יש ידיעה כאילו הם כבר נמצאים צפונה משם, אך פרטים מדויקים ייוודעו עם פענוח התצ"א.

סא"ל יערי ציין שחטיבה משוריינת עיראקית שנייה, העושה דרכו לסוריה, נעה לאט משהעריך אמ"ן. הגדוד הראשון שלה אך מתקרב לדמשק, גדוד שני בדרכו לסוריה וגדוד שלישי ממתין למובילים.

בתצ"א אוכנה בניית כוחות באזור כסוה-חרדלה – ייתכן מכוח ריפעת אסד. בעורף הובחן בהגעת רכש – בלילה האחרון נמנו 90-100 טנקים, שסוגם אינו ידוע, שהגיעו לסוריה ונודע שצפוי מאמץ מרוכז של רכש ובניית כוחות במשך כמה ימים. אין נתונים מעודכנים לגבי מקומו של כוח המשלוח הסעודי, ואילו הכוח הכווייתי, המונה 25-30 טנקים ושני גדודים ממוכנים עם רק"ם מהסוגים "סרצן" ו"סלדין", עושה דרכו לסוריה.

רמחמ"ן אוויר, אל"ם רפי הרלב, סקר את מצבם של חילות האוויר של מצרים וסוריה. את מצבו של חיל האוויר הסורי הגדיר כ"מוכה חלקית" – הוא לא הושמה, אולם הוכה קשות ואיבד כ-110 מטוסים. הוא ממעט בגיחות תקיפה, בשל מחסור במטוסים ובדלק, והמורל שלו נמוך. להערכתו יסתפק בעתיד במספר קטן של התקפות ויקדיש את עיקר פעילותו להגנת שדות התעופה. מערך ההגנה האווירית בחזית לא השתנה שינוי של ממש לעומת מצבו ב-13 באוקטובר. ניכרת בו התארגנות, עיכוי סוללות אס-איי-2 ואס-איי-3 וקידום מספר קטן של סוללות אס-איי-6.

מצבו של חיל האוויר המצרי טוב משל הסורי. אמנם גם הוא איכר מספר מטוסים דומה לזה של הסורים,¹⁴ אבל זהו חלק קטן יותר מהסדר"כ מאשר בחיל האוויר הסורי. לעובדה שבכל תקיפה נפגעים מטוסים מצריים, בעיקר מירי כוחות הקרקע – טילי "הוק", תותחי נ"מ ונק"ל – יש השפעה מוראלית, אולם היא אינה ניכרת. מפקד חיל האוויר העיר שאפשר להשליך מאבדות חיל האוויר על אבדות האויב – על כל מטוס מופל יש בחיל האוויר 0.8 מטוס שלא ניתן להכשיר למלחמה. אך אל"ם הרלב ציין שלא ניתן לעשות השלכה כזאת, שכן רוב אבדותיו של חיל האוויר הישראלי הן מטילים בעוד רוב מטוסי האויב נפגעים מתותחים, שפגיעתם קלה יותר. אשר לשדות התעופה – פגיעות חיל האוויר אינן מוציאות אותם מכלל שימוש אלא לפרק זמן מוגבל – תיקון מסלול אורך כארבע שעות, מה גם שאין

14 במהלך הקד"ם השמיעו רמטכ"ל ורמחמ"ן אוויר כמה מספרים לגבי אברות האויב: 110 מטוסים סוריים ו-170 מצריים; 163 סוריים ו-136 מצריים.

מחסור בשדות תעופה במצרים, כך שניתן להעביר מטוסים משדה פגוע לשדה תקין. יעל תקיפות חיל האוויר על כוחות צה"ל הוא קטן יחסית, שכן הוא פועל במבנים מצומצמים. כך, למשל, ציפה מחמ"ן אוויר שבמתקפת 14 באוקטובר יערוך כ-100 גיחות ולמעשה ביצע כ-30. להערכתו יימשך מצב זה וחיל האוויר המצרי לא יפריע הפרעה של ממש לפעילות צה"ל.

בהגנה האווירית במצרים לא חל שינוי של ממש. לא קודמו סוללות מהעורף לחזית, אלא להחלפת סוללות שנפגעו, כדוגמת אלה שבפורט סעיד. ממערב לתעלה יש כ-40 סוללות וממזרח 12-13.

רמחמ"ן ים, אל"ם רמי לונץ, סקר את מצב חילות הים של סוריה ומצרים: בסוריה הושמדו שישה-שבעה סטי"לים מתוך תשעה שהיו בתחילת המלחמה, וברית-המועצות שלחה לשם סטי"ל נוסף. פעילות חיל הים לאורך החוף, שהתבטאה בעיקר בהפגזות מתקני דלק, גרמה לפאניקה אצל הסורים, שבמשך שני לילות "נלחמו בשום דבר וירו על כל העולם". הסורים מודאגים מעניין הגעת אוניות לנמליהם ומנסים לתת לספינות הגנה אווירית למרחק 30 מייל מהחוף.

במצרים הושמדו שליש מהסטי"לים – ארבעה מתוך 12. גם המצרים הגיבו בפאניקה על פעולות חיל הים לאורך החוף וירו תכופות על ספינותיהם שלהם ואף פגעו בסט"ה. התחבורה הימית מתנהלת בעיקר לאורך החוף בין לוב למצרים ונראה שיש ספינות החוששות להגיע למצרים, פורקות מטען בנמלי לוב, ומשם הוא מועבר (בדרך היבשה) למצרים. במפרץ סואץ שולטים כוחות צה"ל. אחרי שהושמד סמ"ר מצרי אין חיל הים המצרי מעז לשוט שם. לאחר שאוכן ריכוז גדול של סירות דיג גדולות, שאמורות היו לסייע לחציית המפרץ כאשר יתאפשר הדבר, תקף חיל הים את הריכוז והשמיד כ-18 סירות דיג במערכי ראס ע'ריב. מדרום לסיני, בים סוף עצמו, מסייר חיל הים לאורך החוף ובעיקר בפתחי המעגנים.

רמ"ד דרום באג"ם מבצעים רס"ן זאב נתיב תיאר את ההיערכות בפיקוד הדרום והסד"כ נכון לשעה 05:00 בצפון הגזרה ערוך כוח ששון ולו 68 טנקים. הבעיה העיקרית שלו ברגע זה היא הסיור ל"בודפסט" שמתקשים לחלצו. לפי דיווח אחרון מהפיקוד נפתרה כבר בעייתו של המוצב עצמו, אולם קיים קושי לחלץ את הסיור. לאוגדה 162, הערוכה מדרום לכוח ששון – 279 טנקים ובהם חטיבה 274, שהועברה אליה אתמול מאוגדה משימתית 440. חטיבה זו סבלה את המספר הרב ביותר של אבדות בקרב 14 באוקטובר – נפגעו כ-20 מהטנקים שלה, אך חלקם הוחזרו לכשירות. אוגדה 440 הועברה למרש"ל לתכנון מבצעי "אור ירוק". לאוגדה 143 – 232 טנקים ולאוגדה 252 – 153 טנקים. מדרום לה נמצא הכוח הצפוני ביותר של פיקוד מרש"ל – חטיבה 35, המיועדת לעבור לפיקוד הדרום בעת שיצא למתקפה. בסך הכול מצויים בפיקוד 732 טנקים.

מדיווחי כוחות צה"ל והערכות חיל האוויר עולה שבמערכה של 14 באוקטובר נפגעו 278 טנקים מצריים.¹⁵ פעילות האויב הבוקר אופיינה ב"טפטופים", זעיר פה זעיר שם, ללא ניסיונות התקדמות של כוחות קרקע פרט לאזור "בודפסט".

15 מספר זה מוגזם. ראה עמ' 908 לעיל.

רמ"ד צפון באג"ם-מבצעים רס"ן יריב חן תיאר את הפעילות וההיערכות בחזית הסורית: היערכות צה"ל לא השתנתה מאז 13 באוקטובר. בסך הכול מונים כוחות צה"ל 296 טנקים, כאשר לאוגדה 36 הערוכה בצפון – 80 טנקים, לאוגדה 210 שבמרכז – 131 ולאוגדה 146 שבדרום – 85 טנקים כשירים. במהלך 14 באוקטובר לא נפגע שום טנק של צה"ל. ביום הקודם תקף גדוד טנקים סוריים באזור מזרעת בית-ג'ן ואיבד כשבעה טנקים, והבוקר תקפה פלוגת טנקים, מלווה בחי"ר – ואיבדה גם היא שישה-שבעה טנקים. כוחות צה"ל הפילו שלושה מטוסי אויב – שניים באזור תל שמס ואחד באזור כפר נסג'. ב-14 באוקטובר נפצעו כ-40 מלוחמי צה"ל – רובם ככולם מאש ארטילרית, שום חייל לא נהרג. הבוקר נפצעו שבעה חיילים – גם הם מהפגזה ארטילרית.

רמ"ח המבצעים הוסיף שהפיקוד מתכנן לתקוף אחר-הצהריים את הכוח העיראקי ודיווח על שינויים בסדר: כ: סוללת תותחים 8 אינטש וגדוד תותחי 155 מ"מ אס-109 הועברו מהצפון לדרום ויגיעו בערב לפיקוד.

הרמטכ"ל סיכם את הקד"ם, כשהוא סוקר את משמעויות ההמתנה למתקפה המצרית ותוצאותיה ומתווה את התוכנית להמשך: לדעתו מוכיחות תוצאות הקרב שהשיקול שנשקל ב-12 באוקטובר – שלא לצלוח, אלא להמתין למתקפה המצרית ולצלוח רק לאחר שיוסבו לאויב אבדות, יחסי הכוחות ישתפרו וכוח האויב בגדה שמנגד יקטן – היה נכון. צבא מצרים אכן תקף, אלא שההתקפה הייתה חלשה מהמקווה; גם "עידודי" צה"ל, ובהם תשדורות, מהרמה האופרטיבית ועד לרמת הפיקוד והרמטכ"ל, כאילו כוחות צה"ל לחוצים, לא הביאו את המצרים להגביר את תנופת מתקפתם, וכך איבדו רק פחות מ-200 טנקים. עם זאת הוא מעודד מההודעה המצרית בדבר אובדן 100 טנקים – שאותה הוא מפרש כמצביעה על כך שלהערכתם קיבלו מכה קשה. גורם חיובי נוסף הוא העובדה ששינוי יחסי הכוחות נעשה במהיר זול – החטיבה היחידה שהייתה נתונה ללחץ כבר הייתה 274, אולם גם היא איבדה רק כ-20 טנקים.

אם צריך לסכם לעצמי היום האם עשינו נכון שלא פתחנו בצליחה שלשום בערב, אלא חיכינו להזדמנות, נתנו להם לתקוף, דפקנו עוד כוח, ואנחנו יוצאים עכשיו להתקפה, אני חושב שהתוצאות של יום האתמול מוכיחות את עצמן, ואני שמח שדחינו את הצליחה, כי היום בכל אופן הוצאנו עוד קצת כוחות [אויב לגדה המזרחית], לצערי לא את כולם, של דיוויזיות 4 ו-21, אבל בכל אופן הוצאנו חלק מהכוחות להנה ודפקנו אותם – הרי שזה פלוס: יש לנו עסק עם כוח יותר חלש בגדה המערבית ויש לנו יותר כוחות בגדה המזרחית ובסך הכול יש לנו פחות כוחות מצריים בסדר גודל של 200 טנקים – וזה לא הולך ברגל.

רב-אלוף אלעזר העריך שהמצרים לא יתקפו שוב באותו יום. הוא היה שמח אילו תקפו – שכן לנגד עיניו עומדת דוגמת האירועים בחזית הסורית – שם בלם צה"ל את מתקפת האויב, השמיד כוחות רבים וכך היה יכול לחדור לשטח הסורי. עם זאת נראה לו שגם אם המצרים לא יתקפו בשלו התנאים ליציאה למתקפה "שתפקידה להיות מהלך מכריע, שמשנה סוף סוף את ההיערכות, את יחסי הכוחות ואת המצב שלנו בסיני". תוצאות המתקפה תלויות

בכושר העמידה של האויב. אם יצליח לעמוד בפני ההתקפה יהיה ההישג היחיד ההישג הריאלי – השטח הנכבש וכוחות האויב המושמדים. אם האויב מתמוטט נוספות להישג הריאלי תוצאות לוואי. בסוריה הושג ההישג הריאלי בלבד, שכן כוחות צה"ל שפרצו לשטח סוריה, היו אותם כוחות שזמן קצר טרם הפריצה עמדו בקרב קשה נגד הכוחות הסוריים שחדרו לרמת-הגולן, וכך לא הצליחו למוטט את צבא האויב. הוא מקווה שבמצרים יושגו גם תוצאות הלוואי: "מה שנחוץ לנו כאן הוא יותר מהישג ריאלי. נחוץ לנו שכתוצאה מהחדירה לעומק אנחנו נגרסם למהומה ולהתפוררות מסוימת בצבא המצרי, כדי שההישג יהיה עוד יותר גדול מההישג הריאלי, ואני מקווה שיש פה סיכויים טובים להשיג אותו".

לאור תפיסה זו מוטלות על פיקוד הדרום המשימות הבאות: אם המצרים יתקפו יהיה עליו לבלום את ההתקפה ולהסב לאויב אבדות רבות ככל האפשר; לאחר מכן יצליח. להערכתו תיערך הצליחה בלילה הקרוב, אך אם התפתחויות שונות, כגון פגיעה בצידוד הצליחה, יגרמו לשיבושים, תידחה הצליחה ללילה הבא.

מתקפה זו הנה, כאמור, מתקפת הכרעה. לפיכך ירוכז בה מלוא המאמץ האפשרי: חיל האוויר ירכז מאמציו לחזית המצרית, כוחות ארטילריה הועברו, כאמור, מהצפון וכוח "דוב לבן" הועבר ממרש"ל. המגמה היא ש"מה שאפשר יהיה לדלג ולהעביר – הרי שיתחבר לעניין".

נוסף על הצליחה יתכנן פיקוד הדרום, יחד עם מקחצ"ר שיוכפף לו, את כיבוש פורט פואד ופורט סעיד – בשני שלבים: הראשון – פורט פואד והשני – פורט סעיד והתקדמות בגזרה הצפונית לאורך התעלה דרומה.

המגמה היא שגם פיקוד הצפון יחזור באותו היום לפעילות התקפית. אם המצב בדרום יאפשר זאת יוכל חיל האוויר לפעול גם בחזית הסורית. כוחות הקרקע מתכננים לתקוף את הכוח העיראקי, במגמה להשמידו בטרם תצטרף החטיבה השלישית של הדיוויזיה. תכלית ההתקפה אינה תפיסת שטח, אלא השמדת כוחות. הפיקוד מתכנן אותה ובצהריים יחליט הרמטכ"ל אם להוציאה לפועל – בהתאם לאפשרויות הפיקוד ולמאמץ המתחייב מחיל האוויר.

פיקוד הצפון יתכנן גם את כיבוש מוצבי החרמון. במהלך היום הוא מחדיר תצפיות לאזור כדי לעמוד על היערכות האויב ויתכנן, יחד עם מקחצ"ר, את כיבוש המוצבים. המבצע יוצא לפועל בהזדמנות הראשונה שתהיה – החל מליל 16-17 באוקטובר.

הרמטכ"ל ביקש ממקחצ"ר להכין גם את תפיסת ג'בל עתקה, בשני מקרים – במקביל לצליחה, או כאשר כוחות צה"ל יהיו כבר במרחב שמאחורי סואץ. המגמה תהיה להציב תותחים על ההר ולהטריד כוחות אויב, וכן לצאת משם לפשיטות.

אם הצליחה לא תניב פירות מעבר להישג הריאלי, כלומר צה"ל יצליח את התעלה ויתפוס מאחז ממערב לה, אלא שצבא מצרים לא יתמוטט ויישאר ערוך מול כוחות צה"ל, ייתכן שהמלחמה תימשך עוד זמן רב, כאשר הכוחות יתקפו, מפעם לפעם, זה את זה. לנוכח אפשרות זו יש להכין אמצעים גם למלחמה ארוכה. כלומר, ייתכן שלמטוסים ולטנקים שיגיעו בעוד שלושה שבועות תהיה השפעה מכרעת, ואסור להזניח עניין זה רק משום שהציוד יגיע רק בעוד זמן רב. לפיכך יש להיכנות למלחמה ארוכה ולהחיש ככל האפשר את העניינים הנוגעים לבניין כוחות, כגון החזרת פצועים למערכה ותיקון מערכות נשק וציוד.

הצגת תוכניות לשר הביטחון להפצצת יעדים כלכליים במצרים

בשעה 08:30 התקשר שר הביטחון לרמטכ"ל וביקשו לשלוח אליו קצין שיציג לו מטרות כלכליות להפצצה במצרים.¹⁶ בהמשך הבוקר נשלח אליו לכך רע"ן 1 (טכני) באמ"ן סא"ל צבי שילר. השר אישר לפגוע בבית הזיקוק, תחנת הכוח קהיר-מערב, תחנת טרנספורמציה, נמל הדלק באלכסנדריה ומפעל 333 לחלקי מטוסים וטילים, בתנאי שניתן לפגוע בהם במדויק. הוא פסל פגיעה במטכ"ל ובקהיר ושלל, בשלב זה, פגיעה בתשלובת הפלדה בחילואן, בגלל החשש שייפגעו אזרחים רבים.¹⁷

בשעה 09:30 התקשר שר הביטחון לראש הממשלה וביקש לקבוע לשעות לפנות הערב דיון עקרוני בעניין, כהקדמה לדיון במטרות הספציפיות, וראש הממשלה הביעה נכונותה לערוך דיון זה.¹⁸

דיון בפעילות חיל האוויר ורכש מארצות-הברית¹⁹

עם גמר הקר"ם, בשעה 09:55, חזר הרמטכ"ל לחדרו, שם נאספו סגנו – האלוף טל, מפקד חיל האוויר – האלוף פלה, ראש אמ"ן – האלוף זעירא, עוזר שר הביטחון – רב-אלוף (מיל') צור והאלופים במילואים זאבי, וייצמן ויריב.

מפקד חיל האוויר הציג את תוכניותיו ל-15 באוקטובר: הוא מסר שמטוסיו תקפו את שדה התעופה כתמיה במצרים בהצלחה וכן מטרות בציר אסמאעיליה-קהיר. בכוונתו לתקוף חוות מכלים בלטיקיה וטרטוס בסוריה ושדות התעופה טנטא ומנצורה במצרים, ומשעה 11:00 יקצה 100 מטוסי סקיייהוק לסיוע לפיקוד הדרום לקראת הצליחה. האלוף פלד סיפר שקבע עם פיקוד הדרום שבשעה 11:00 יודיע לו הפיקוד אם אכן יצלח באותו היום, ולפי זה ייקבע כיצד להפעיל את החיל. הרמטכ"ל התערב ואמר שלוח הזמנים יהיה אחר – הוא עומד לטוס מיד דרומה ושם יחליט אם לצלוח בלילה הקרוב או לדחות את הצליחה. ההחלטה לא תתקבל, לפיכך, ב-11:00, מכל מקום הוא יודיע על החלטתו לחיל האוויר עד השעה 13:00. האלוף פלד השיב ש"זה לא נורא אם זה יידחה ל-13:00".

מפקד חיל האוויר העלה את בעיית המחסור של החיל בכוח אדם ובמטוסים. הוא ציין שהוא נוצר 30 מטוסים לאבטחת הרכבת האווירית, ושהוא צריך להכשיר צוותים חדשים – כך שחלק מהסד"כ יצטרך להיות מופנה להכשרה וכך יקטן סד"כ הלחימה. שאלת המפתח היא האם המלחמה תימשך עוד זמן רב, או שהצבא המצרי יתפורר במהרה. הרמטכ"ל השיב שהוא רואה סיכוי לכך שצבא מצרים יתמוטט לאחר הצליחה, אך אין ביטחון בכך. לפיכך יש

16 לשכת שהב"ט, שיחה טלפונית עם הרמטכ"ל, 15.10.73, שעה 08:30, רשמה רעיה אלוני.

17 לשכת שהב"ט, הצגת תוכניות – יעדים כלכליים במצרים – 15.10.73, רשם שליש שהב"ט.

18 לשכת שהב"ט, שיחה טלפונית עם ראה"מ, שעה 09:30, 15.10.73, רשמה רעיה אלוני. בשעה 14:35 הציע השר לדחות את הדיון (ראה עמ' 923 להלן).

19 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

להתכונן לאפשרות שהמלחמה תארך עוד זמן רב. אם אכן תחל הצליחה בלילה הקרוב, הוא יכנס ביום המחרת דיון להערכת המצב לאור התוצאות שיושגו.

האלוף פלד סיפר שבליילה האחרון בדק שוב את כמויות התחמושת שהזמין חיל האוויר, והתברר לו שהן קטנות מדי. כך, למשל, הזמין 8,000 פצצות. התברר לו שמאז תחילת המלחמה השתמשו המטוסים ב-5,000 פצצות, ולפיכך החליט להכפיל ואף לשלש חלק מהפריטים שהוזמנו.

הרמטכ"ל שאל את האלוף פלד אם חיל האוויר יכול להפעיל את 12 מטוסי הקרנף שהגיעו מארצות-הברית. בחדר התגלעו חילוקי דעות אם המטוסים אכן הגיעו. מפקד חיל האוויר טען שהמטוסים טרם הגיעו, ואילו עוזר שר הביטחון אמר שהגיעו בלילה האחרון. פלד אמר שיוכל להפעיל רק שישה מטוסים, שכן אין לו צוותים לכל ה-12. האלוף וייצמן הציע להכשיר קברניטים ותיקים מחברת "אל על". פלד טען שהדבר אינו בר ביצוע, והוסיף שאמנם בשבוע הקרוב יינתן להטיס רק שישה מטוסים, אבל בתוך כשבועיים יינתן להטיס את כל ה-12. הוא הסביר שהבעיה העיקרית של החיל אינה טייסי תובלה, אלא טייסי פנטום.

בעיה נוספת היא שיתוף הפעולה עם ארצות-הברית בניתוח כלי הנשק הסובייטיים שהוכנסו לזירה, כגון הקלט. האלוף פלד הציע לפנות לאמריקנים ולבקש שישלחו ארצה קבוצת מומחים שבפניהם יוצגו המערכות והבעיות הנובעות מהן, והם יבחנו אילו אמצעי נגר נמצאים בידיהם. "אני לא יודע אם האמריקנים ישישו וישמחו לבוא הנה" – אמר – "אבל מבחינתם המקצועית זה צריך להיות מאוד מעניין, ואני בטוח שיש להם כלי נשק – וזה חלק מהבעיה שלנו – שאנחנו לא ידענו מהם. לא הכול ידענו".

הנוכחים דנו בדרך הנאותה למסד עניין זה, והרמטכ"ל סיכם שעוזר שר הביטחון יבקש משר הביטחון לפנות לארצות-הברית בבקשה לשלוח משלחת של מומחים לנושאי האמל"ח השונים – באוויר, בים וביבשה. סגן הרמטכ"ל יטפל בנושאי היבשה, מפקדי הזרועות – בנושאים שלהם וקשר"ר בלוחמה האלקטרונית.

מפקד חיל האוויר העלה גם את בעיית אי הכיסוי העדכני של שדה הקרב. הוא הזכיר שבקד"ם הציגו קציני אמ"ן את היערכות האויב על סמך תצלומי אוויר בלתי מעודכנים, וטען שיש צורך בכיסוי עדכני יותר. ניתן לעשות זאת באמצעים שבידי ארצות-הברית: יש להזמין מב"טים נוספים וכן מטוס מוהוק "מפני שאילו [היינו] היום יושבים על אום חשיבה עם 'מוהוק' כזה, אפשר לספור כל טנק שזז, כל הלילה וכל היום. זה לא תלוי במזג האוויר בכלל". הרמטכ"ל סיכם שהזרועות יגישו רשימות רכש גדולות לטווח ארוך וסגן הרמטכ"ל ירכז את הרשימות. רב-אלוף (מיל') צור ציין שהאמריקנים מאשרים עתה מהר את בקשות ישראל – כך אישרו, למשל, שיגור טילי צ'פרל וטאו. מפקד חיל האוויר סיפר שהאמריקנים משגרים 25 מסוקי קוברא עם טילי טאו – "זה נשק נ"ט בליל ירח משהו לא רגיל", ובתוך זמן קצר יוכל חיל האוויר להשתמש ב-18 מסוקים.

בשעה 10:30 יצא הרמטכ"ל עם האלופים זאבי ויריב לפיקוד הדרום, שם יקבע את מועד הצליחה.

דיון מטה בראשות סגן הרמטכ"ל

משחזר סגן הרמטכ"ל לחדרו כינס בשעה 10:20 את עוזר ראש אג"ם, רמ"ח המבצעים ורמ"ח תוא"ר לערכנם בעניינים שעל הפרק: הפעולות בפורט פואה, ג'בל עתקה והחרמון ייערכו באחריות הפיקודים. הקחצ"ר יוכפף לפיקודים למבצעים השונים כשסדר העדיפויות בהפעלתו: 1. ג'בל עתקה. 2. "אור ירוק". 3. החרמון. לשאלת רמ"ח המבצעים אם יש לרכז מיד כוחות ל"אור ירוק", השיב האלוף טל בשלילה. הוא דחה את הצעת עוזר ראש אג"ם ורמ"ח המבצעים להעביר את ה"עברי" לדרום, משום שאין לו ערך אסטרטגי, כרגע, אלא לירי על דמשק. הוא ביקש לבדוק עם אלוף פיקוד המרכז את כוונותו לאפשרות של התערבות ירדן, וציין שפיקוד הצפון צריך לקבל אישור לשעת ה"ש" של ההתקפה על הכוח העיראקי. זו מותנית בהחלטת הרמטכ"ל לגבי הצליחה. סגן הרמטכ"ל העיר שהוא עצמו אינו נלהב להפעיל את חיל האוויר נגד הכוח העיראקי.²⁰

סגן הרמטכ"ל מארגן את עבודת המטה למשלחת מארצות הברית

בשעה 10:30 זימן סגן הרמטכ"ל את האלוף (מיל') עמוס חורב – שהתמנה לעוזרו – ואת ראש היחידה למחקר ופיתוח (מו"פ) – תא"ל עוזי עילם והטיל עליהם לטפל במשלחת מארצות הברית. הוא ציין שהכוונה "להציג בעיות ולקבל תגובות" בנושאים: לוחמה אלקטרונית, האזנה, צילום ותצפית, חימוש אווירי, אמצעים נגד טילים והתרעה. האלוף חורב ירכז נתונים מחילות האוויר והים ומאג"א ויגיש בערב את הרשימות לעוזר שר הביטחון. הכוונה לרכז לטווח קצר ולטווח ארוך כאחד. תא"ל עילם יהיה אחראי למגעים עם המשלחת ויגיש בתוך שעה נייר מטה שיגדיר את אופי המשלחת והנושאים שבהם תעסוק.²¹ בשעה 12:02 הגיש תא"ל עילם את נייר המטה לסגן הרמטכ"ל.²²

אלוף (מיל') אייל מדווח לסגן הרמטכ"ל על חיילי מוצב החרמון

בשעה 11:15 הגיע לחדר סגן הרמטכ"ל האלוף (מיל') שמואל אייל, ראש אכ"א לשעבר, שהתמנה לעוזר ראש אכ"א לענייני נפגעים ונעדרים, וסיפר לאלוף טל על חיילי מוצב החרמון: במוצב היו 62 איש. חמישה מהם היו בחופשה ו-13 ניצלו. שאר ה-44 נעדרים, שנראה ש-30 מהם שבויים. השבויים מרוכזים בבית הכלא המרכזי באל-מזה, ולפיכך יש לשקול אם להפגז את שדה התעופה. ראש אמ"ן אמר שבית הסוהר רחוק משדה התעופה. ליתר

20 רשימות רמ"ח היסטוריה; יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל.

21 שם; רשימות רמ"ח היסטוריה.

22 יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל.

ביטחון ביקש האלוף טל לקבל תצלום אוויר.²³ ממנו התברר שבית הכלא מרוחק ארבעה ק"מ משדה התעופה.²⁴

סגן הרמטכ"ל מאשר לתקוף את הכוח העיראקי

סגן הרמטכ"ל טיפל גם בתיאום תקיפת הכוח העיראקי. כזכור, קיבל הרמטכ"ל, בפגישה עם אלוף הפיקוד, את הצעתו של האלוף חופי לתקוף את הכוח העיראקי, וסיכם שאלוף הפיקוד יברוק אם ניתן לעשות זאת בשעות אחר-הצהריים והרמטכ"ל יברוק אם ניתן להקצות סיוע אווירי להתקפה. בשעה 09:25 הודיע האלוף חופי, מהמטכ"ל, לסגנו, תא"ל אדם, שבמטה הכללי הוסכם על תוכנית שלפיה תתקוף אוגדה 210 בצירים "ציריך" ו"יאיר" לכיוון ציר "פלדי", אוגדה 36 תבלום מול חטיבה 51 הסורית, וחיל האוויר יתקוף, תקיפה מתוכננת, את הארטילריה במערך גבעות קטנא ואת המערך באזור תל חרה.²⁵

בשעה 11:40 התקשר סגן הרמטכ"ל לאלוף פיקוד הצפון וביקש לברר את התוכנית ואת כמות סיוע האוויר הדרושה לה. האלוף חופי ציין שכוחותיו נמצאים במגע, באזור צומת "ציקן"-"ציריך"-"יאיר", עם שרידי החטיבה המשוריינת והחטיבה הממוכנת העיראקית שמדרום מזרח לצומת. אוגדה 210 מתמרנת, בכוח של שתי חטיבות, לתקוף את הכוח העיראקי. שני גדודים מחטיבה 7 (מאוגדה 36) נמצאים על ציר "יאיר" ומצפון לו בנקודות סגולות 107, 108, 175 והגדוד השלישי של החטיבה נמצא במערך תל שמש. משימת אוגדה 36 היא אבטחת האגף הצפוני של אוגדה 210. הסיוע האווירי דרוש בעיקר לתקיפת סוללות הארטילריה הסוריות, שהן הגורם המטריד ביותר בחזית. הפיקוד מבקש שחיל האוויר יתקוף אותן, תקיפה מתוכננת, בשעה 13:00. האגד הארטילרי של אוגדה 36 יתקוף את הארטילריה באזור קטנא והארטילריה של אוגדה 146 תפגז את הארטילריה שמולה. יש להניח שמאחר שהסורים אינם נמצאים במערך חפור, ייפגעו כלים רבים.²⁶

בעקבות שיחה זו התקשר סגן הרמטכ"ל, בשעה 11:50, למפקד חיל האוויר ושאלו אם יוכל לתקוף, בשעה 13:00, את מערך הארטילריה ולסייע לאחר מכן לפיקוד הצפון במקרה הצורך. האלוף פלד השיב שלא יוכל לעשות זאת, בשל תוכנית הפעולה בדרום.²⁷ בשעה 11:58 שב האלוף טל והתקשר לאלוף חופי והודיע לו שלא יוכל לקבל סיוע מתוכנן. עד שעה 13:00 יודיע לו אם יוכל לקבל סיוע לפי דרישה. האלוף חופי השיב שבכוונתו לתקוף את הכוח העיראקי גם אם לא יקבל סיוע אווירי – כי זו "הזדמנות פז לדפוק את העיראקים". נראה לו שגם בלא סיוע אוויר לא יהיה הכוח התוקף בסכנה, כך

23 רשימות רמ"ח היסטוריה.

24 רשימות רמ"ח היסטוריה.

25 היסטוריה/צפון; רשימות ראובן רון.

26 שם; היסטוריה/צפון; רשימות רמ"ח היסטוריה.

27 יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל.

שכדאי לנצל הזדמנות זו. סגן הרמטכ"ל אישר לפיכך את הוצאת המבצע לפועל וציין שוב שעד 13:00 יודיעו באשר לסיוע האוויר.²⁸

בשעה 12:22 הציגו ראש אמ"ן, עוזרו למבצעים של עוזר ראש אמ"ן למחקר ורע"ן 5 באמ"ן-מחקר, לסגן הרמטכ"ל את התצ"א של העיר דמשק ואל-מזה. רע"ן 5, סא"ל יערי, סיפר שהחטיבות העיראקיות שבסוריה נמצאות במקומן והחטיבה הירדנית הוכפפה לכוח העיראקי – כלומר הדיוויזיה העיראקית תוכל להפעילה בקרב שייערך אחר-הצהריים. קש"א ירדני הגיע לכוח העיראקי, כך שיתכן שהם מצפים לסיוע אווירי ירדני. אשר לתכלית החבירה: ייתכן שבכוונתם לתקוף נגד, אך ייתכן גם שהתיאום הנו להגנה. לשאלת האלוף טל אם העיראקים היו תוקפים לולא תקף צה"ל, השיב ראש אמ"ן "יכול להיות שכן". סגן הרמטכ"ל עדכן בכך את אלוף פיקוד הצפון²⁹ ובשעה 12:50 עדכן גם את שר הביטחון.

הפעלת חיל האוויר בפיקוד הצפון הותנתה, כזכור, בעיתוי הצליחה. בשעה 12:25 שוחח סגן הרמטכ"ל עם האלוף זאבי, בחפ"ק פיקוד הדרום ב"דבלה", ושאלו אם ההחלטה נפלה. נראה שהאלוף זאבי השיב בשלילה.³⁰ עם זאת התחיל חיל האוויר כבר בתקיפות "קלע" בחזית המצרית. בשעה 12:55 נמסר לאלוף טל, מלשכת הרמטכ"ל, שהרמטכ"ל אישר להמשיך ב"קלע"³¹, והאלוף טל הודיע זאת לחיל האוויר.³² בשעה 13:08 הודיע אל"ם אורי בן-ארי לסגן הרמטכ"ל שהצליחה נקבעה ללילה הקרוב.³³

בשעה 13:25 הודיע אלוף פיקוד הצפון לסגן הרמטכ"ל שאוגדה 210 נעה למגע. היא תסתייע בארטילריה שלה וארטילריה פיקודית תפעל באגפים. עוד דיווח שכוח חטיבה 7 השמיד 26 טנקי אויב בפתח מצר סעסע ליד ציר "קראון" ושכוח חטיבה 317 תקף כוח סורי מכוח ריפעת אסד ושבה 35 איש.³⁴

הרמטכ"ל בדרום: מאשר תוכנית הצליחה שתחל באותו ערב

באותו זמן נכח הרמטכ"ל באישור תוכניות הצליחה בפיקוד הדרום. בשעה 12:20 הגיע לטסה, שם נערכה קבוצת פקודות בהשתתפות מפקד חזית הדרום. אלוף הפיקוד הציג את עיקרי התוכנית: בגזרת הצליחה יש גשר גלילים, דוברות ותמסחים. גשר גלילים שני מורכב מדרום לטסה. המבצע יפתח על-ידי אוגדה 143: חטיבה 600 תלחץ בגזרה, חטיבה 14 תתפוס את הגדה הקרובה וחטיבת צנחנים 247 תצלח את התעלה בסירות גומי. בשלב

28 שם; היסטוריה/צפון; רשימות ראובן רון.

29 שיחה זו אינה מאוזכרת ברשימות בפיקוד הצפון.

30 ניתן ללמוד זאת מכך שבשעה 12:50 סיפר האלוף טל לשר הביטחון שהוא אינו מצליח ליצור קשר עם הרמטכ"ל ושאלו אם ידוע לו אם הוחלט סופית על מועד הצליחה (שם).

31 יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל.

32 שם. הרמטכ"ל הורה זאת בשעה 12:45, רשימות סא"ל אברהם זוהר (שנלווה לרמטכ"ל בדרום).

33 יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל.

34 היסטוריה/צפון; רשימות ראובן רון. (שיחה זו אינה מאוזכרת ביומן רל"ש סגן הרמטכ"ל. רמ"ח היסטוריה לא היה בין השעות 12:45-17:00 במצפ"ע, שכן נודע לו שבנו לחם בחרמון).

השני תשמיד אוגדה 143 סוללות טילי קרקע-אוויר בגזרה שמצפון לאגם המר, אוגדה 162 תנוע דרומה ותשמיד סוללות באזור ולאחר מכן תפנה גם אוגדה 143 דרומה. אוגדה 252 תהווה עתודה. אין הכוונה לכתר לחלוטין את האויב שבדרום הגזרה, אלא ליצור עליו איום ולדחוק צפונה כשיתערער. חטיבה 600 מאוגדה 143 תושאר לאחיות ראש-הגשר וחטיבה 500 מאוגדה 162 תושאר כעתודה ב"הברגה". חטיבת הטיראנים, 274, תושאר מאחור תחת פיקוד כוח ששון. הרמטכ"ל ביקש גם לפשוט בלילה על ג'בל עתקה ולהציב בו שני תותחים כדי להטריד את האויב.

מפקד אוגדה 143, האלוף שרון, הציג את התפתחות הקרב כפי שהוא חווה אותה: המתקפה תתחיל בשעה 17:00. חטיבה 600 תתחיל אז ללחון, באש טנקים וארטילריה, על יעדי אויב ותכבוש את מתחם "טלויזיה" עד סגול 104 שבפאתי "מיסוריי". שלב זה יארך כשעה. ב-17:45, או לפי התפתחות הקרב, תחל לנוע חטיבה 14 בחשכה ובהסתה, דרך הדיונות שמדרום לציר "עכביש", עד לחוף האגם המר הגדול. משם תנוע צפונה ותתפצל לשלושה ראשים, שבכל אחד מהם גדוד טנקים וגדוד חי"ר: כוח אחד יכבוש את מוצבי דוור סואר – שבהם נמצא מפקד דיוויזיה 16. כוח שני ינוע ב"מהלך מהיר מאוד ומפתיע" צפונה, כ-10 ק"מ, לאורך כביש התעלה, עד לגשר מצרי המוצב על התעלה, וכוח שלישי ינוע צפונה, ממזרח לכוח השני, להרחבת הפרוודור אל ראש-הגשר. כוח זה הוא מחטיבה 600, וכאשר יסיים משימתו יחזור לחטיבתו.

בעקבות חטיבה 14 תנוע חטיבת הצנחנים 247 בזחל"מים ותצלח את התעלה, בסירות גומי, באזור "חצר" דוור סואר, החל משעה 20:00-20:30 לערך, כאשר חטיבה 14 מחפה על גזרת הצליחה בירי לגדה המערבית. בעקבות חטיבה 247 תנוע חטיבה 421, הגוררת עמה ציוד גישור, כולל חלק מהדוברות וגשר גלילים אחד הנגרר על-ידי 16 טנקים.³⁵ בשעה 21:30 יגיעו למים ה"תמסחים" וטנקים יחלו לחצות את התעלה. כל דוברת מורכבת מחמישה תמסחים כך שבכל סבב יוכלו לצלוח שני טנקים. חטיבות 600 ו-14 יטהרו את מרחב "אמיר"- "מיסוריי" וכך יאובטח ראש-הגשר מצפון. הדוברות, שינועו בציר "עכביש", יחברו לגשר, וגשר הגלילים ינוע בציר "טרטור". אם הכול יתנהל כשורה יהיו הגשרים מונחים על התעלה עד בוקר 16 באוקטובר, והכוחות שממערב לתעלה ינועו דרומה ועד "ש" ועוד 48 שעות יגיעו לג'בל עויבה. אזור הצליחה יאובטח בגדוד נ"מ.

רב-אלוף בר-לב הוסיף שבשלב הראשון לאחר הצליחה תנוע אוגדה 143 לכיוון תעלת החיץ החקלאי שבאזור אסמאעיליה, במגמה להשמיד סוללות טילי קרקע-אוויר באזור; לאחר מכן ינועו שתי האוגדות – 143 ו-162 – דרומה לטיהור הגזרה שממערב לאגם המר. אם המצרים יסיגו את סוללות הטילים שבאזור, ייפתח שם מרחב אווירי נקי מטילים, שיאפשר הצטרפות חיל האוויר למערכה.³⁶

35 יומן רל"ש אלוף פיקוד הדרום; יומן רל"ש הרמטכ"ל; רשימות סא"ל זוהר.

36 שם. בהצגת התוכנית לא ננקבו לוחות זמנים משוערים. כזכור, בספטמבר 1973 דן הפיקוד עם הרמטכ"ל בתוכנית אופרטיבית שתחליף את התוכנית התקפה – "חתול מדבר" – אולם היא לא סוכמה עד לפרוץ המלחמה. בסופו של דבר התבסס מהלך הצליחה על פקודת המבצע הפיקודית "אבירי לב", שעיקריה פורסמו ב-14 באוקטובר. הכוונה נוסחה: "1. פיקוד הדרום יצלח את תעלת סואץ באזור דוור סואר,

לאחר קבוצת הפקודות באוגדה 143 טס הרמטכ"ל לחפ"ק אוגדה 162 והגיע שמה בשעה 13:10. מפקד האוגדה, האלוף אדן, הציג את תוכנית האוגדה: אוגדתו תצליח על גשר, לאחר אוגדה 143. ראשונה תצליח חטיבה 460 ואחריה חטיבה 217. האוגדה תנוע מערבה עד לציר "ודאות". חטיבה 217 תשתלט על רכס ג'ניפה ותנוע דרומה לכיוון סואץ, כאשר תוך כדי תנועתה תשתלט על מחנות באזור, ותשאיר את כביש סואץ-קהיר פתוח כדי שהמצרים יוכלו לסגת. חטיבה 460 תחסום באזור "אוקספורד". האלוף אדן ציין שג'בל עויבר נמצא אמנם בגזרתה של אוגדה 143, אך ייתכן שאוגדתו תשתלט גם עליו. אלוף הפיקוד השיב שהרכס מפותל ביותר, ולכן רצה להנחית שם צנחנים – לכך הגיב הרמטכ"ל שיש במקום נשק נ"מ רב ולכן אינו מתאים להנחתה.

מפקד חזית הדרום הדגיש שהמשימה הראשונה במעלה המוטלת על האוגדה הנה חיסול סוללות טילי הקרקע-אוויר, לפי רשימה שתקבל. על כך הגיב הרמטכ"ל שיש לטפל בסוללות באופן שיטתי, שכן "עד שלא מגרשים – לא בורחים". הוא הדגיש שיש חשיבות רבה להשמיד את הטילים, שכן הימצאותם שם לא זו בלבד שתקשה על חיל האוויר לסייע ביעילות, אלא תקשה גם על העברת דלק, תחמושת ואספקה בהיטס. אשר לעוצבות האויב העיר הרמטכ"ל את תשומת לבם של הנוכחים, שאמ"ן מעריך שרק חטיבה אחת מדיוויזיה 4 צלחה את התעלה. אם אכן נכון הדבר הרי שאוגדה 162 תצטרך ללחום, בתנועתה דרומה, בשתי חטיבות. הרמטכ"ל התעניין אם טילי הלאו הגיעו לפיקוד, והאלוף גונן השיב שהגיעו וחולקו ליחידות החי"ר בלבד.³⁷

בשעה 14:05 חזר הרמטכ"ל לחפ"ק פיקוד הדרום, התקשר לסגנו במטכ"ל, והודיעו על ההחלטה הסופית – הצליחה תיערך הערב. הוא עצמו יישאר בדרום כדי לעקוב אחרי המבצע. האלוף טל דיווח לו על ההתפתחויות בצפון: השמדת טנקי אויב על-ידי חטיבה 7 בתל שמס, תחילת התקפתה של אוגדה 210, הגעת חטיבה 40 הירדנית לנוא והכפפתה לדיוויזיה העיראקית. הוא סיפר שבאותו היום לא צולם המערך הירדני בעומק אלא צילום אלכסוני בלבד, והרמטכ"ל הורה לצלם בעומק, ובכלל זה ברבת-עמון, כגורם מרתיע. עוד הורה שהקצ"ר יתכנן הנחתת כוחות בג'בל עתקה, ובכלל זה תותחים שיירו לעורף האויב, ג'יפים שיפשטו וכוח שיהווה בסיס מוצק על ההר. לשאלתו באשר להכפפת חטיבה 35 לפיקוד

ישתלט על המרחב שבין תעלת סואץ במזרח, תעלת החיץ החקלאי בצפון, קו הוודיות ואדי אל וטן, ואדי אבו רמת, ואדי אבו עסאג' עד גבול ג'בל עובייד במערב, ג'בל עתקה בדרום, ישמיד את כוחות האויב במרחב זה ויכבוש את העיר סואץ. 2. כוחות הפיקוד יהיו בכוננות להמשך פריצה מערבה לעבר קהיר. 3. פיקוד הדרום ימנע התקדמות מצרית נוספת בתוך סיני ויביא לכניעות (כך!) הכוחות המצריים שממזרח לתעלה ולהשמדתם. לוח הזמנים: "שלב ב' – מ'ש' עד ש' + 10 – כיבוש ראש-הגשר ואבטחתו, הקמת הגשרים, מעבר הכוחות הצולחים להבטחת המעברים על תעלת החיץ החקלאי תוך השמדת האויב והתקדמות מערבה ודרומה. שלב ג' – מ'ש' + 10 עד ש' + 24 – השמדת אויב בגזרה. שלב ד' – מ'ש' + 24 עד ש' + 48 – כיבוש העיר סואץ, השתלטות על גשרים נוספים, טיהור שתי גדות התעלה וכוננות להתקדמות מערבה."

רשימות סא"ל זוהר; יומן רל"ש הרמטכ"ל; יומן רל"ש אלוף פיקוד הדרום. לפי רשימות סא"ל זוהר עזב סגן ראש הממשלה, יגאל אלון, את חפ"ק אוגדה 162 בשעה 13:15. לפי יומן רל"ש אלוף פיקוד הדרום, הוא הגיע לפיקוד בשעה 09:30.

הדרום, השיב האלוף טל שהדבר אינו ניתן, והרמטכ"ל ביקש לבדוק אפשרות להעביר את חטיבה 317 מהצפון, להשתלטות על ג'בל עויבה.³⁸

בשעה 15:00 העלה אלוף הפיקוד בפני הרמטכ"ל טענות לגבי התנהגותו ודרכי פעולתו של מפקד אוגדה 143 – האלוף אריאל שרון: הרמטכ"ל אסר על מפקדים להתראיין לעיתונאים אלא לפי הנחיות דובר צה"ל, ואילו האלוף שרון הקיף עצמו בעיתונאים רבים כדי לזכות בפרסומת אישית. הוא פועל בניגוד לפקודות שהוא מקבל ומתעלם מהן. כך, למשל, תקף יעדים באזור ראש-הגשר [ב-9 באוקטובר] בניגוד לפקודה. אינו עונה כשפוקדים עליו לעצור ואינו מדווח לפיקוד. המידע לגבי אוגדתו מגיע לפיקוד רק מהאזנה לרשתות הקשר. באחת הפעמים תקף את "טלויזה" בניגוד לפקודה ואיבד כשישה טנקים. פעם אחרת הצליח אלוף הפיקוד לעצור התקפה של האוגדה רק בכך שלא הזיז את קו ההפצצה והמשיך להפציץ בפצצות מצר.³⁹

ההתפתחויות בשעות אחר-הצהריים עוררו חששות שלא יתאפשר לצלוח באותו לילה בשל קשיים בריכוזם של הכוחות והאמצעים: בשעה 15:15 נשקל קידום דוברות נוספות מבלוזה על ציר הרוחב לגזרת הצליחה, אלא שהכוחות הנעים על הציירים גרמו לסתימתם למעבר אמצעי הגישור, והוטל ספק אם יגיעו דוברות במספר מספיק להקמת גשר. סגנו של אלוף הפיקוד, אורי בן-ארי, שהועלה עשר דקות לפני כן לדרגת תא"ל, יצא במסוק לבדוק את התנועה בצירים ולפנותם. הרמטכ"ל חשש מהסתמכות על גשר אחד, ובשעה 15:20 הציע להמתין עד שעה 17:15 – אם חטיבה 14 והדוברות יגיעו עד אז למקומן (מתחם "חיליק") תיערך הצליחה באותו היום, ולא – תידחה. רב-אלוף בר-לב התנגד לכך, שכן חיל האוויר פעל זה ארבע שעות בגזרה, באזור מרוכזים כוחות רבים, האויב יכול לגלות את הדוברות, להבין את משמעות התנועות ולהפנות כוחות לגדה המערבית. נעביר אפילו גרוד אחד – אמר – נגן עליו ונרחיב את ראש-הגשר. קצין המודיעין הפיקודי סיפר שיש ידיעה שלפיה הסיגו המצרים חטיבות חי"ר מכל אחת מהדיוויזיות אל ממערב לתעלה. מצפון לגזרת הצליחה מונה כוח האויב בגדה המזרחית כ-100 טנקים. קודם לכן היו בגזרה שני גשרים והמצרים קיפלו אחד מהם מחשש להיפגעותו מהאוויר. ייתכן שהם יתגברו את ציר איסמעיליה-קהיר. הוא הסב את תשומת לבם של הנוכחים שלאויב ארטילריה רבה. נציג חיל האוויר הוסיף שסוללות הטילים קרקע-אוויר בגזרה אינן פעילות – ייתכן שהושמדו. הרמטכ"ל אמר שעיקר חששו נובע מלחימה בחי"ר אויב המצויד בנ"ט, ואלו הפיקוד השיבו שלחימה זו אינה דומה ללחימת הימים הראשונים למלחמה, שכן הפעם כוונת צה"ל לקפל את מערך החי"ר המצרי מהאגף.

מפקד ההנדסה הפיקודי דיווח ש-11 דוברות נעות על ציר "פדוי", ראש השיירה נמצא בצומת "פדוי"-"מברדיל" ("חיליק") הם ינועו בציר "מברדיל" עד טסה ומשם – בציר "עכביש". רמ"ט הפיקוד, תא"ל אשר לוי, אמר שבתוך שעותיים יגיעו לטסה.⁴⁰

38 יומן רל"ש הרמטכ"ל; רשימות סא"ל זוהר; יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל.

39 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

40 יומן רל"ש הרמטכ"ל; רשימות סא"ל זוהר.

בפני הרמטכ"ל הוצגו גם יחסי הכוחות, בטנקים, בגזרות השונות:⁴¹

הכוח	טנקי צה"ל	טנקי אויב
כוח ששון	69	87
אוגדה 162	294	155
אוגדה 143	189	225
אוגדה 252	170	235
סך הכול	722	702

בהתאם להצעת רבי-אלוף בר-לב, הוחלט שלא לרחות את הצליחה. בשעה 16:00 התקשר אלוף הפיקוד למפקד אוגדה 143 והודיעו שחיל האוויר יפסיק להפציץ ב"קלע" בשעה 16:15, ובשעה 17:00 יפתח הפיקוד באש טנקים וארטילריה לכל אורך הקו.⁴² ראש לשכת הרמטכ"ל הודיע לדובר צה"ל שכל פרסום לגבי המבצע טעון אישור הרמטכ"ל. בשעה 16:35 התקשר תא"ל בן-ארי מהמסוק והודיע שעשר דוכרות נמצאות עשרה ק"מ מדרום לטסה, והוא ממשיך לפנות את הציר. בשעה 16:45 הודיע קמב"ץ [הפיקוד?] שחטיבת הצנחנים 247 טרם הצטוותה עם 80 הזחל"מים שעליה לקבל. ארבע דקות לפני כן דיווח רמ"ט הפיקוד לרמ"ח המבצעים שהמבצע יתחיל בזמן שנקבע, גם אם חלק מהכוחות והאמצעים יאחרו להגיע.⁴³ בשעה 17:00 פתחו הכוחות באש⁴⁴ – מבצע הצליחה החל.

שר הביטחון בחפ"ק פיקוד הדרום

בשעה 12:45, בעת שהרמטכ"ל ורוב המפקדים בדרום עסקו באישור תוכנית הצליחה בחפ"ק אוגדה 143, הגיע שר הביטחון לחפ"ק פיקוד הדרום ועודכן בידי תא"ל אורי בן-ארי שסוכם לצלוח הלילה, כאשר תקדם לצליחה הכנה אווירית בת חמש שעות. בהיותו שם התקשר אליו סגן הרמטכ"ל והוא עדכן אותו במידע זה.

האלוף טל התקשר לשר בעניין חטיבה 40 הירדנית, והשר הבהיר לו שסוכם שאם לא תצפין מעבר לנוא לא תיפגע. הוא תמה אם ההתקפה על הכוח העיראקי תאלץ חטיבה זו להילחם. אם כן – לא יהיה מנוס מללחום עמה.

תא"ל בן-ארי עדכן את השר שההנחה היא שעד שעות הצהריים של 16 באוקטובר תסתיים העברת הטנקים לגדה המזרחית, ואם צה"ל יצליח להציב שלושה גשרים על התעלה יסתיים התהליך אף מוקדם מזה. מפקד החפ"ק האווירי של הפיקוד, אל"ם שפר, הבהיר שחיל האוויר

41 שם.

42 שם; יומן רל"ש אלוף פיקוד הדרום; יומן רל"ש הרמטכ"ל.

43 רשימות סא"ל זוהר.

44 שם. יומן רל"ש אלוף פיקוד הדרום.

יתקוף, בין השעות 12:00-17:00, בשיטת "קלע", באזור הצליחה וגם דרומה משם – להטעיה. לשאלת השר אם האזור מוגן טילים, השיב שפר בשלילה. השר עזב את חפ"ק הפיקוד, בכוונה לחזור אליו בשעה 17:00-18:00 לערך, אם לא יחולו שינויים.⁴⁵

שהב"ט מעדכן את ראש הממשלה בעיתוי הצליחה ובחטיבה הירדנית

משחזר לתל-אביב התקשר שר הביטחון, בשעה 14:35, לביתה של ראש הממשלה ועדכן אותה שאם לא יחולו שינויים תיפתח הצליחה בשעה 17:00.⁴⁶ בכוונתו להיות אז בדרום ולכן ביקש לדחות את הדיון בעניין הפצצת מטרות כלכליות במצרים.⁴⁷ הוא סיפר לה שיש ידיעה שהחטיבה הירדנית עומדת להיכנס לקרב. אם אכן תיכנס יילחם בה צה"ל, אך לא יפגע בירדן. קביעה זו מקשה על מניעת אפשרות שמטוסים ירדניים יפגעו במטרות בישראל, כל עוד מטוסים אלה יתקפו את כוחות צה"ל בחזית הסורית לא יתקוף צה"ל בירדן, ורק אם יפעלו בישראל תגיב ישראל בפגיעה ברבת-עמון.⁴⁸

הכנות במטכ"ל למהלכים שונים⁴⁹

בעוד הרמטכ"ל עוקב מקרוב אחרי ההכנות האחרונות למבצע הצליחה, ריכז סגנו את עבודת המטה בכמה עניינים. בשעה 14:45 הטיל על מפקד חיל הים אחריות על אספקה ל"בודפסט" בדרך הים ואבטחתה מפני נחיתות מהים ואישר את תוכנית האלוף תלם לפשיטה לילית ליד ראס זעפרנה. בשעה 14:47 דיווח על כך לעוזרו ולרמ"ח המבצעים והורה למפקד חיל האוויר את מדיניות הפעולה נגד ירדן: אם מטוסים ירדניים ישתתפו בקרבות, יש לרדוף אחריהם ולהפילם, אך אין להפציץ שדות תעופה בירדן. אם הירדנים יתקפו שדות תעופה, יוחלט אז כיצד לנהוג. לראש אמ"ן אישר האלוף טל לצלם בירדן. בשעה 14:48 שוחח עם הקצ"ר וקיבל את הצעתו להטיל את הפשיטה על ג'בל עתקה על כוח בה"ד 1. בשעה 14:54 התקשר שר הביטחון לסגן הרמטכ"ל, והאלוף טל דן עמו במשמעות הנחתת מסוקים בג'בל עתקה וירי תותחים משם ועדכן אותו שמכינים לליל המחרת את "אור ירוק".⁵⁰ שר הביטחון ביקש מהאלוף טל לבוא ולהראותו את התוכניות.⁵¹ בשעה 15:00 הגיע סגן הרמטכ"ל ללשכת שר הביטחון, ובנוכחות האלוף עמית, מזכירו הצבאי של השר ושלישו, הסביר לו אותן. הוא סיפר שעל ההנחתה בג'בל עתקה דובר זה זמן רב, ובאותו היום קיבל פקודה, בטלפון,

45 לשכת שהב"ט, חפ"ק דרום, 15.10.73, שעה 12:45, רשם אריה בראון.

46 במקור כתוב 19:00, אך נראה שהרושם שמע "17:00" וחשב שהכוונה ל"שבע".

47 ראה עמ' 914 לעיל.

48 לשכת שהב"ט, שיחה טלפונית עם ראה"מ – בבית בת"א – 15.10.73, שעה 14:55, רשם אריה בראון.

49 יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל.

50 שם; לשכת שהב"ט, שיחה טלפונית עם טליק, 15.10.73, שעה 14:35, רשמה רעיה (אלוני).

51 שם.

מהרמטכ"ל הנמצא בפקוד הדרום. "יכול להיות שהוא חשב שכבר הכינו את זה" – אמר. שר הביטחון אמר שהדבר היחיד שאינו יודע הוא באיזו מידה ניתן להגיע להר, "אני מניח שבדקתם את זאת" – אמר. סגן הרמטכ"ל אמר שכבר קודם לכן הונחת שם כוח עם תותחים. "זה לא סימן שהשטח נשאר ריק מאז" – הגיב השר, והאלוף טל השיב שהדבר נבדק. אם כך, סיכם השר, "התוכנית עצמה טובה מאוד – בתנאי שבשטח לא יהיו הפתעות".

תוכנית זו הנה להוצאה לפועל, הבהיר האלוף טל. תוכנית "אור ירוק", לעומת זאת, דורשת הכנות לצבירת כוחות ונט"קים. הכוונה לנחות בראס דיב בכוח של שני גדודי חי"ר/ צנחנים ו-35 טנקים. מהלך זה מאפשר שלוש אופציות: השתלטות על אזור הנפט, התקדמות לעמק הנילוס, או הגדלת הכוח עד ל-100 טנקים והתקדמות צפונה לסיוע לכוחות שיצלו בדרור סואר.

שר הביטחון התעניין אילו כוחות יושקעו במבצע זה, ונענה שכוחות הנמצאים ממילא בגזרה. הוא פקפק במהלך לעבר הנילוס. סגן ראש הממשלה כבר הציע זאת בישיבת ממשלה ביום הקודם, "וראי שמע על כך ממישהו". "שמע ממני" – הגיב האלוף טל. השר סיפר שראש הממשלה פקפקה במהלך זה. הוא ציין שלפני כמה ימים עמדה על הפרק אפשרות של הפסקת אש, כאשר כל צד יישאר בעמדות שכבש. במצב זה היה טוב לו היה בידי צה"ל מאחז בשטח המצרי, אולם עתה ירדה אפשרות זו מהפרק. בישיבת הממשלה השרים "בקושי רצו אחרי המטה בעניין הצליחה" והם "מאוד מאוד מסויגים גם מאבנטורות נוספות, בעיקר מדברים בעלי משמעות פוליטית".

האלוף עמית ייחס חשיבות רבה לתפיסת שדות הנפט, בשל המשך ההסגר במצרי באב אל-מנדב על מעבר ספינות נושאות אספקה לישראל, אולם שר הביטחון אמר ש"אינו מאושר" מכך – מכל מקום אין זה נושא שיש לדון בו בחטף. בשלב זה נראית לו התוכנית רק בהקשר של האפשרות להחיש סיוע, במקרה הצורך, לכוחות הצולחים. עם זאת הביע חשש מהצורך לעבור בזעפרנה, שם מרוכזים כוחות אויב. "חטיבת חי"ר וקצת טנקים. אנחנו נאכל אותם בלי מלח" – הגיב סגן הרמטכ"ל. הוא היצר על פסילת המהלך לעמק הנילוס – "אני ארבע שנים מטפח את החלום הזה. זה חלום – עם 100 טנקים אתה תופס את קהיר בעורף".

שר הביטחון סיכם להמשיך בהכנות לנחיתה עצמה, כאשר על מועדה ועל אפשרות פיתוחה יוחלט בהמשך. אשר לאזור הצליחה הביע דעתו שיש להעביר טנקים רבים מערבה, להשמיד סוללות טילים בארטילריה ולאפשר בכך חופש פעולה לחיל האוויר. סגן הרמטכ"ל אמר שהוא אופטימי לגבי סיכויי המבצע – הוא היה במהלך כל היום הקודם בדרום ונראה לו שהתוכנית תעלה יפה. "דרך אגב", הוסיף, "אתה בוודאי מעודכן – בניגוד למה שכולנו חשבנו אתמול בלילה – לא כל הדיוויזיה הרביעית עברה". "לא כולנו חשבנו כך" – השיב השר – "אתמול אמרתי שזו לא הפלישה הגדולה".

שר הביטחון ביקש ממזכירו הצבאי להעביר למטה הכללי את נוסח החלטת הממשלה מאמש: "החלטת הממשלה אומרת צליחה, בשביל להשמיד את הכוח הזה, לא איום על הנפט – לא הייתי תומך בזה בממשלה".⁵²

52 לשכת שהב"ט, דיון אופרטיבי, לשכת שר הביטחון, הקריה, 15.10.73, שעה 15:00.

לאחר שיצא מלשכת השר שוחח סגן הרמטכ"ל, בשעה 15:40 עם הרמטכ"ל, ובשיחה זו הוחלט שלא לעשות את כל שתוכנן בג'בל עתקה, אלא להסתפק בהפגזה מתותחים לקראת שחר.⁵³ סגן הרמטכ"ל עדכן את רמ"ח המבצעים וקחצ"ר בסיכום זה. בשעה 16:00 שוחח שוב סגן הרמטכ"ל עם שר הביטחון – השר הביע חוסר שביעות רצון מעשיית שלב א' של "אור ירוק" בליל המחרת, נראה לו יותר שיש לבצע את שלב ב' – בלילה שלאחר מכן. הם סיכמו שבבוקר 16 באוקטובר יוכרע איזה מהשלבים יצא לפועל.⁵⁴

תפיסת הגדה המזרחית ותחילת הצליחה

אלוף פיקוד הצפון מדווח לסגן הרמטכ"ל על תוצאות הקרבות בחזיתו

בשעה 17:00 נודע במצפ"ה שאוגדה 210 גרמה לכוח העיראקי אבדות רבות. רב-אלוף (מיל') ידין נכנס בשעה 17:30 לחדר סגן הרמטכ"ל ודיווח ש-40 מטנקי הכוח נפגעו ושהעיראקים נסים מנוסת בהלה. כמה דקות לאחר מכן אישר אלוף פיקוד הצפון מידע זה – הוא דיווח לסגן הרמטכ"ל שכוחותיו השמידו כ-50 טנקי אויב. הכוח התוקף איבד שלושה טנקים. הכוח הירדני לא השתתף בקרבות.⁵⁵

שר הביטחון והרמטכ"ל עוקבים בפיקוד אחרי הצליחה

בשעה 17:45 בישר סגן הרמטכ"ל לרמטכ"ל, העושה בדרום, על תוצאות הקרב. הרמטכ"ל העריך שהצליחה תחל בערך בשעה שנקבעה, והם שוחחו על הפשיטה לג'בל עתקה. האלוף טל סיפר לרמטכ"ל שראש אמ"ן עוסק בבדיקת מטרות כלכליות במצרים, והוסיף שהוא עצמו אינו ממליץ לתקוף מטרות כלכליות בטרם יוכרע קרב הצליחה.⁵⁶ סמוך לאותה שעה, ב-17:24, הגיע גם שר הביטחון לחפ"ק פיקוד הדרום. רמ"ט הפיקוד, תא"ל אשר לוי, סיפר לו שבשעה 17:00 פתחו כוחות צה"ל באש לרוחב כל הגזרה, ואוגדה 143 אמורה להתחיל לפרוץ בשעה 19:00. כן סיפר שהגעת הגשרים מתאחרת במקצת.⁵⁷ בשעה 17:47 נכנס לחדר אלוף הפיקוד⁵⁸ ובשעה 17:50 הרמטכ"ל, שסיים שיחתו עם סגנו,

53 יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל. ראה גם יומן רל"ש הרמטכ"ל.

54 יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל.

55 רשימות רמ"ח היסטוריה; במקורות פיקוד הצפון אין אזכור לשיחה זו. על חלק מתוכנה ניתן ללמוד מדיווח הרמטכ"ל לשר הביטחון (ראה עמ' 926–927 להלן).

56 שם; יומן רל"ש הרמטכ"ל.

57 יומן שלישי שהב"ט; רשימות סא"ל זוהר.

58 יומן שלישי שהב"ט.

ומיד אחריו מפקד חזית הדרום.⁵⁹ האלוף גונן סיפר שכוח הטנקים האמפביים – "דוב לבן" – לא הגיע לפיקוד ושהסירות ישנן ואמורות להיכנס בשעה 19:00.⁶⁰ לבקשת השר הציג לו האלוף גונן את התוכנית בפרוטרוט.⁶¹ השר שיער שהגשר לא יינטה לפני שייתפס השטח המיועד, והנוכחים אישרו שאכן כך הוא. אשר למספר הסירות אמר אלוף הפיקוד שיש כ-100 סירות – מספר המספיק בהחלט להעברת חטיבת הצנחנים. רב-אלוף בר-לב סיפר שבאזור הצליחה היו שלוש סוללות אס-איי-3 שירו טילים רבים – עתה אינן פעילות.⁶²

אלוף הפיקוד סיפר שחטיבת טנקים תתקוף באגף, כוח הצנחנים יתפוס את ראש-הגשר ואוגדה 143 תצלה ראשונה ותפנה צפונה. לשאלת השר אם טנק ראשון יצלה את התעלה כבר בשעה 22:00, השיב גונן שאף לפני כן ניתן יהיה לצלוח על גבי "תמסחים".⁶³ חיל האוויר לא יפעל בלילה, אולם שני אגדים ארטילריים יפעלו בסיוע לכוחות התוקפים.

שר הביטחון סיפר שקבע קודם לכן פגישה עם ראש הממשלה כדי לשוחח עמה על הפצצת יעדים כלכליים במצרים, ולאחר מכן החליט לדחות את הפגישה. להערת הרמטכ"ל שעניין זה אינו דוחק, שכן אינו חלק ממערכת הצליחה, השיב השר שאין הכרח לדחות, שכן המצרים תפסו את אבו רודס והודיעו שלא יאפשרו הגעת נפט לישראל. הוא התעניין בפעולה המתוכננת בג'בל עתקה, והרמטכ"ל השיבו שהכוונה להנחית שם שלושה תותחים.⁶⁴ אשר ל"אור ירוק" – הרמטכ"ל סיפר שנעשות הכנות להוצאתו לפועל ביום המחרת, אך הוא טרם הביאו לאישור. שר הביטחון סיפר ששאל את סגן הרמטכ"ל אם "אור ירוק" מתקשר לצליחה, "או שזה שמחה בפני עצמה". לדבריו תכנן האלוף טל לנחות מדרום לזעפרנה, מקום שלא נראה לשר, שכן כדי להגיע משם לסואץ, הכוח "צריך לעבור את כל העולם". אפשרות שנייה היא לפתח את המהלך לכיוון הנילוס – אפשרות זו אינה נראית לו – "וראיתי גם מה היה בדיון בממשלה". הוא סיפר כי לנוכח עמדה זו מהרהר עתה האלוף טל באפשרות לנחות צפונה יותר. השר אישר לו לבדוק אפשרות זו. מכל מקום, אמר, נראה לו שאין לעשות את "אור ירוק" לפני ליל 16-17 באוקטובר. הרמטכ"ל הסכים עמו, משום שהמבצע יחייב את פיצול המאמץ של חיל האוויר.⁶⁵ עוד סיפר שהורה לסגן הרמטכ"ל להסדיר אספקה מהים ל"בודפסט", והאלוף גונן העיר שהדבר אינו ניתן כי המצרים יורים טילים לעבר ספינות המתקרבות לשם.⁶⁶

הרמטכ"ל סיפר לשר על הקרבות בצפון: חטיבה 7 השמידה 27 טנקים ולאחר מכן חיסלה אוגדה 210 חטיבה עיראקית, בהשמדה 50-60 טנקים, בלא שהירדנים התערבו בקרב. לשאלת השר אם מבצע זה הקנה לצה"ל שליטה על שטח נוסף, השיב הרמטכ"ל

59 שני המקורות.

60 רשימות סא"ל זוהר.

61 שני המקורות (בשניהם לא פורטו דברי האלוף גונן).

62 שני המקורות.

63 יומן שליש שהב"ט.

64 יומן שליש שהב"ט; יומן רל"ש הרמטכ"ל.

65 שם; יומן שליש שהב"ט; רשימות סא"ל זוהר.

66 יומן שליש שהב"ט; רשימות סא"ל זוהר; יומן רל"ש אלוף פיקוד הדרום.

שהוא אמר במפורש לאלוף הפיקוד שהמטרה אינה תפיסת שטח. אשר לחרמון – הסורים מתבצרים שם והכוונה להפציצם, בין היתר בפצצות מצרר.⁶⁷

בשעה 18:12 התקשר מפקד אוגדה 143 לחפ"ק הפיקוד. נראה שהאלוף שרון קבל על הוראות שקיבל, והאלוף גונן השיבו שהפיקוד לא ביקש להאט תנועתו ולא את קצב האש – הוא ביקש מכל היחידות בגזרות האחרות להאט את קצב האש – אך ממפקד אוגדה 143 הוא מבקש להגביר את האש ולזרז את תנועת יחידותיו. שרון דיווח שחטיבה 14 נמצאת ליד מתחם "אדרה" וחטיבה 600 ב"סגול 194" (שמדרום ל"טלויזיה", במרחק כקילומטר וחצי מפתח "מיסורי").⁶⁸ תוך כדי שיחה זו נכנס לחדר סגן ראש הממשלה – יגאל אלון. שר הביטחון שוחח גם הוא עם מפקד אוגדה 143 על האיחור בלוח הזמנים, והעיר שהשלב הראשון בחציית אוגדה 143 אינו מותנה בהגעת גשר הגלילים.⁶⁹ הרמטכ"ל סיפר לשר על הבעיות עם האלוף שרון ובהן הקפת עצמו בעיתונאים ואי-ציות להוראות. קודם לכן סיפר זאת גם לשר אלון.⁷⁰

באותו זמן התברר שהמצרים "בלעו את ההטעיה" של חטיבה 600 – קצין המודיעין של הפיקוד הודיע שנקלט דיווח של האויב, שלפיו תקף כוח של 39 טנקים בתפר בין דיוויזיות 2 ו-16.⁷¹ בשעה 18:30 דיווח שהם איכנו רק את ההתקפה החזיתית (של חטיבה 600) ולא איכנו את הכוח הנע לצליחה.

שר הביטחון ציין שמצרים וסוריה מקבלות תגבורות בציד ובכוח אדם, בהיקף גדול מאוד. כך, למשל, הזמנות ישראל מסתכמות במיליארד דולר, ואילו סיועה של סעודיה לבדה מסתכם בסכום זה. הוא סיפר שהורה לעוזרו, רב-אלוף (מיל') צור, לבדוק אפשרות להעביר נפט מזוקק מסביב לאפריקה, נוכח אפשרות שהמצרים יפגעו בטיילי "סקאד" בבתי הזיקוק. רב-אלוף בר-לב ציין, בהקשר זה, שחשוב מאוד לכבוש את פורט סעיד, אלא שיש למנות לכך מפקדה מיוחדת. הרמטכ"ל אמר שהוא מצדד בהמתנה בעניין הפצצת מטרות כלכליות במצרים – ניתן יהיה לעשות זאת לאחר שהמצרים יירו "סקאד" או יפגעו בנפט. עוד סיפר שיש כוונה להשיט סטי"ל מאילת עד עדן, ואם יאכן את הצוללת החוסמת את מצרי באב אל-מנדב – ינסה להטביעה. הדבר יוכל להיעשות בעוד כשמונה ימים. עוד סיפר שבעקבות הפגיעה, ביום הקודם, בכבלי התקשורת של האויב, עבר האויב לתקשורת אלחוטית, "ויש כל כך הרבה חומר באמ"ן שהם לא יכולים לעכל זאת".⁷²

הנוכחים בחמ"ל הקשיבו לרשתות אוגדה 143. בשעה 18:55 קלטו שמח"ט 600 מקדם גרוד.⁷³ הרמטכ"ל הורה לאלוף הפיקוד לומר לאלוף שרון שהוא מדבר יותר מדי ברשת.

67 יומן רל"ש הרמטכ"ל; יומן שליש שהב"ט; רשימות סא"ל זוהר.

68 שם; יומן שליש שהב"ט.

69 שם.

70 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

71 שם; רשימות סא"ל זוהר.

72 יומן רל"ש הרמטכ"ל; יומן שליש שהב"ט.

73 רשימות סא"ל זוהר.

"בקרב התקדמות לא מדברים כל כך הרבה. זה נותן לאויב את תמונת הקרב" – אמר.⁷⁴ גונן ביקש להוסיף להטעיה המקומית הטעיות בגזרות אחרות והורה, בשעה 19:00, למפקד אוגדה 252, להכין הטעיית קשר: לפתוח באש ולשוחח בקשר על התקדמות כוחות.⁷⁵ ובשעה 19:07 הורה לאוגדה 252 ולכוח ששון לתקוף – כהטעיית קשר.⁷⁶ בשעה 20:10 הודיע האלוף זאבי לרמטכ"ל שקחצ"ר ממליץ לבטל את הנחתת הכוח בג'בל עתקה משום שההר מכוסה ערפילים, והרמטכ"ל אישר לבטלה.⁷⁷ בשעה 20:22 נודע שחטיבה 14 מתקדמת ללא התנגדות. בשעה 20:30 נודע שהיא נמצאת בין הצירים "טרטור" ו"נחלה" והרשת שלה נחסמה. בשעה 20:40 הגיע כוח עד קרוב לתעלה וביקש להעתיק את האש הארטילרית מערבה. אותה שעה היה גשר הגלילים ב"יוקון" והוחל לגררו ב-20:50. תנועת הכוחות התאחרה עד אז בשעתיים ונודע שלאויב נרמה שצה"ל תוקף מדרום לאגמים, כלומר – הטעיית הקשר של אוגדה 252 נשאה פרי. בשעה 20:50 דיווח מפקד אוגדה 143 על תנועת טנקים מ"ציונה" לדוור סואר.⁷⁸ בשעה 20:55 דיווח האלוף שרון שחטיבה 14 הגיעה ל"מצמד" וכובשת אותו. לשאלת מפקד חזית הדרום אם יוכל לצלוח מיד, השיב בשלילה, שכן לחטיבה 14 יש בעיות.⁷⁹ בשעה 21:00 שוחח הרמטכ"ל עם סגנו והעריך את המצב כדלהלן: האויב מושפע מההטעיות – הן של חטיבה 600 והן של אוגדה 252 – ולא הבין נכונה את משמעות המאמץ שבאזור הצליחה. ישנו איחור סביר בהגעת הכוחות. חטיבה 14 כובשת את "מצמד", גשר הגלילים, דוברות ו"תמסחים" נמצאים בדרכם למקום הגישור ויינטו הלילה על התעלה. בבוקר ייתכן שיגיעו עוד דוברות שיוכלו להרכיב גשר נוסף וכן "תמסחים" – כלומר בסך הכול יהיה פוטנציאל של ארבעה גשרים. השאלה היא מתי יינטו. בנוסף, ייתכן שייתפסו גשר או שני גשרים של המצרים. כוח אחד מחטיבה 14 הגיע עד "סרוק" שבמרחק ארבעה ק"מ צפונית מ"מצמד", הכוונה לטהר שטח זה של ארבעה ק"מ, ואז תצלח חטיבה 247, העושה דרכה מטסה, על גבי סירות.⁸⁰ בשעה 21:20 דווח שחטיבה 14 נעה בשלושה ראשים: הכוח העיקרי הגיע למים ונע בין "מצמד" ל"סרוק", כוח משנה נע על "לכסיקון" וכוח משנה נוסף על "טרטור" מזרחה – לכיוון "החוזה הסינית". מח"ט 247 נמצא ב"עכביש 55" ועיקר הכוח שלו ב"עכביש 59" שבמרחק כ-20 ק"מ מהתעלה.⁸¹ אלוף הפיקוד ביקש ממפקד האוגדה להזדרז,⁸² עתה הוערך שהסירות יגיעו לתעלת סואץ בתוך כשעתיים.⁸³ עד אותה

74 יומן רל"ש הרמטכ"ל; יומן רל"ש אלוף פיקוד הדרום; רשימות סא"ל זוהר.

75 שם; יומן רל"ש אלוף פיקוד הדרום.

76 רשימות סא"ל זוהר.

77 שם. יומן רל"ש הרמטכ"ל.

78 רשימות סא"ל זוהר.

79 יומן שליש שהב"ט.

80 יומן רל"ש הרמטכ"ל; רשימות סא"ל זוהר.

81 שני המקורות וכן יומן רל"ש אלוף פיקוד הדרום. בשום מקור לא צוין מי דיווח, אך לפי פניית אלוף הפיקוד – ראה בהמשך – נראה שהיה זה מפקד האוגדה.

82 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

83 יומן שליש שהב"ט.

עת התקדמו כוחותיה הקדומניים של חטיבה 14 בלא להיתקל באויב, אך בשעה 21:30 נמסר שהגדוד המרכזי (גדוד 84 הפועל לאורך "לכסיקון") נתקל – רבים מהטנקים וכלי הרכב שלו נפגעו וחלקם תקועים. בתחילה נתקל בגדוד אחד ואחר כך בגדוד שני. אימות להיתקלות הגיע גם מצדה השני של הגבעה: גדוד מחטיבה 18 המצרית דיווח שפגע בטנקי אויב רבים. קצין המודיעין של חטיבה 14 דיווח שכוחות חי"ר רבים נעים דרומה – לא ברורה מגמת תנועתם – אם הם נסים או נעים לתקיפה.⁸⁴

מפקד האוגדה הודיע בשעה 21:40 לחפ"ק הפיקוד שכוחותיו מסיימים את טיהור ציר "עכביש", ומדורות רבות, של טנקים וכלי רכב פגועים, נראות בשטח. להערכתו, האויב "בהתמוטטות כללית".⁸⁵ קצין המודיעין הפיקודי הוסיף שמפקד דיוויזיה 21 דיווח שמצבו קשה ושמפקד חטיבת שריון באזור האגם המר נצטווה לתקוף כלפי דרום מזרח. בשעה 21:50 דיווח קמ"ן הפיקוד, סא"ל גדליה, שמפקד דיוויזיה 21 הודיע שעשרה טנקים של צה"ל חדרו מדרום לחטיבה 112, וכעבור חמש דקות נקלט דיווח שלפיו הגיעו טנקים ישראליים לגשרים המצריים והאויב שולח כוחות נ"ט נושאי ארפי-ג' לגשרים.

בשעה 22:00 הודיע מח"ט 247 שחטיבתו נמצאת ב"עכביש" 53, וגונן הורה לו להזדרז. שכן "כל רגע חשוב". שרון הורה באותה עת לחטיבה 600 להיכנס להתקפה מערבה כדי להקל את הלחץ שבו נתונה חטיבה 14.⁸⁶

בשעה 22:05 דיווח הרמטכ"ל לסגנו, שעמד להיכנס לדיון ממשלה, על המצב.⁸⁷ עד כה, אמר, המצב תקין, אולם פער הזמנים שבין חטיבות 14 ו-247 מדאיג. הנקודה הקריטית הנה מועד השקתו של גשר הגלילים. הגשר נמצא מאחורי חטיבת הצנחנים, ולהערכתו יגיע ב-02:00 למים. הוא הורה לו "לעבוד בפרופיל נמוך מאוד" עם הממשלה – לספר שיש אחיזה בתעלה, אך יש פיגור והשעה מוקדמת מכדי להעריך את ההתפתחויות בפיקוד הדרום.⁸⁸

בשעה 22:10 דיווח קמ"ן הפיקוד שמפקד דיוויזיה 21 דיווח שהמצב משתפר והוא תוקף בכיוונים שונים. מפקד אוגדה 143 דיווח למפקד חזית הדרום שטנקים תוקפים את חטיבה 14.⁸⁹ השיחה ביניהם נותקה משום שהאלוף שרון נאלץ להחליף מקומו בשל הפגזה⁹⁰ וחודשה בשעה 22:25. עתה דיווח מפקד אוגדה 143 שציר "עכביש" פתוח. כוח אחד של חטיבה 14 נמצא במגע עם טנקי אויב מצפון ל"שיק" – באזור צומת "טרטור" – "לכסיקון". לכוח נפגעים רבים והוא מתארגן. שרון סיפר, לשאלת גונן, שהוא עצר את תנועת חטיבה 247 ב"עכביש" 53, שכן התנהל קרב בינה לבין הכוח שבא מ"לכסיקון" – בכיוונו לברר אם חטיבה 14 נזקקת לתגבורת טנקים, וכל עוד לא ידע את מצבה ולא ישמע שהציר פנוי

84 יומן רל"ש הרמטכ"ל; רשימות סא"ל זוהר.

85 שם; יומן שלישי שהב"ט.

86 רשימות סא"ל זוהר.

87 שם.

88 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

89 יומן שלישי שהב"ט.

90 יומן רל"ש אלוף פיקוד הדרום.

לא יקדם את חטיבת הצנחנים.⁹¹

האלוף יריב העריך שהאויב מפתח התקפת-נגד דיוויזיונית, וטען שטוב הדבר שהיא מתפתחת עתה (בטרם צלחו כוחות צה"ל).⁹² עלה החשש שמא יהיה צורך לשנות את התוכניות. שר הביטחון שאל בתוך כמה זמן יהיה צורך להחליט על המהלך הבא אם יתברר שציוד הגישור לא הגיע לאזור הצליחה. הרמטכ"ל הציע להמתין עוד שעה, בתקווה שעד אז יתבהר המצב. בר-לב הבהיר שמרגע הגעת הכוחות למים הם יזדקקו לשעה כדי לצלוח, ושנותרו עוד שבע שעות חשכה. לפיכך הסכימו הנוכחים שאם הכוחות והאמצעים יגיעו עד שעה 04:00 ניתן יהיה לצלוח – בתנאי שכוח החי"ר יהיה כבר בגדה שמנגד. השר ביקש לשקול את אפשרויות הפעולה למקרה שלא יינתן להקים את הגשר: ייתכן שההישג של כוחות החי"ר בגדה שמנגד יהיה כזה שלא כדאי יהיה להחזירם, ואז ייעשה מאמץ להרחיב את השטח ולהציב את הגשר אפילו ביום. מגבלתה של דרך זו היא שביום יוכלו המצרים לנצל את הארטילריה שלהם טוב יותר מאשר בלילה. הכול הסכימו שאין לוותר על השטח שכבר נכבש, ויש לנסות, בכל מקרה, להרחיבו.⁹³

בשעה 22:43 נודע שחטיבה 247 קיבלה אישור להתקדם.⁹⁴ בשעה 22:55 שוחח בר-לב עם שרון ושמע ממנו ש"מצמד" והסוללה בידי צה"ל, הכוח הצפוני ביותר נמצא כשני ק"מ מצפון ל"אמיר", המארב בצומת "טרטור" – "לכסיקון" חוסל, ציר "עכביש" פתוח, חטיבה 247 מתקדמת והגזרה שקטה. הוא הציע לכסות את הגדה שמנגד באש כדי למנוע הפרעה לפעילות כוחות צה"ל. בר-לב אמר שלנוכח התפתחות הקרב ייתכן שאוגדה 162 היא שתצלח ראשונה. בשעה 23:30 הציע הרמטכ"ל להטיל על אוגדה 143 להרחיב את ראש-הגשר בגדה המזרחית, אוגדה 162 תחצה ראשונה ואחריה אוגדה 143. אך בר-לב התנגד לכך. הוא גרס שכל עוד העניינים מתנהלים בהתאם לתוכנית שנקבעה מראש, אין מקום לשנותה.⁹⁵

גונן אף העיר שלמעשה אין הבדל בין גישות הרמטכ"ל ובר-לב, שכן שניהם מסכימים שהחטיבה שתצלח ראשונה תהיה 421 מאוגדה 143 – הגוררת את גשר הגלילים, משום שאין חטיבה שתוכל לצלוח מהר ממנה. השאלה היא איזו חטיבה תצלח אחריה. כולם הסכימו כי מכיוון שחטיבה 14, שהייתה אמורה לצלוח שנייה, נמצאת במגע, וכמוה גם חטיבה 600, יש לקדם את אוגדה 162 – חטיבותיה יצלחו אחרי חטיבה 421 ויחלו להשמיד טילים, לאחר מכן תעביר אוגדה 143 את השטח שבגדה המזרחית לכוח ששון ותצלח אחרי אוגדה 162.⁹⁶ בשעה 23:45 הורה הרמטכ"ל לאלוף גונן לקדם את אוגדה 162. "אני צופה שהגשר [גשר הגלילים] יהיה, אמנן [חטיבה 14] במגע, טוביה [חטיבה 600] במגע, וארז

91 שם; יומן שליש שהב"ט.

92 רשימות סא"ל זוהר.

93 שם; יומן שליש שהב"ט; יומן רל"ש הרמטכ"ל.

94 רשימות סא"ל זוהר.

95 יומן שליש שהב"ט; רשימות סא"ל זוהר; יומן רל"ש הרמטכ"ל.

96 שם; יומן שליש שהב"ט.

[חטיבה 421] יתארגן. אז הדבר המהיר ביותר יהיה להכניס את ברן" – אמר.⁹⁷ בשעה 23:55 נקלט דיווח ממח"ט 247, שלפיו הוא נמצא במרחק של קילומטר וחצי מ"לקקן", והכוח שעל שפת המים מדווח שהגדה שמנגד שקטה ואפשר להעביר את הצנחנים לשם.⁹⁸ שתי דקות לאחר מכן דיווח מפקד האוגדה שחטיבה 14 התייצבה, חטיבה 600 תוקפת את "מיסורי", חטיבה 247 תגיע למים בעוד כמחצית השעה, הדוברות הושארו בשטח והטנקים פנו לסייע לחטיבה 14, וגשר הגלילים נגרר. לשאלת אלוף הפיקוד מתי אמור הגשר להגיע למים, השיב האלוף שרון שהוא יגיע עד אור הבוקר. גונן העיר שלא ניתן לסמוך על גשר הגלילים לבדו ויש לתת עדיפות להעברת דוברות, והאלוף שרון השיב שהוא אכן ינסה לקדמן. עם זאת, הוסיף, קשה להכריע בגזרה, שכן האויב מפעיל טנקים רבים; הוא מקווה שיוכל להכריע באמצעות חטיבה 600, אך אילו היו לו טנקים נוספים היה יכול להדוף את האויב צפונה.⁹⁹ "אצל אריק לא עומד בסתירה כשהוא אומר שחסרים לו טנקים להבקעה ולעומת זאת פה הכול מתמוטט" – העיר שר הביטחון.¹⁰⁰ אלוף הפיקוד הטעים בפני מפקד אוגדה 143 שחשוב שבבוקר יהיו טנקים רבים ככל האפשר מעבר לתעלה.¹⁰¹ הרמטכ"ל ורב-אלוף בר-לב הסכימו עמו וטענו שלנוכח זאת ולנוכח העובדה שאוגדה 143 תהיה במגע, יהיה המהלך המהיר ביותר – להעביר את אוגדה 162 אל מעבר לתעלה. אלוף הפיקוד סבר ש"לא בוער" לקדמה כבר עתה.¹⁰²

תנועת אמצעי הגישור למקום הצליחה הוסיפה להתעכב. בשעה 160010 דיווח מפקד ההנדסה הפיקודי שה"תמסחים" נמצאים כשני ק"מ ממערב ל"יוקון" וגשר הגלילים לפניהם. אשר לדוברות – הן מתקשות לעבור את העיקול בטסה. אלוף הפיקוד התקשר למפקד אוגדה 162 והורה לו לסייע בהנעת הדוברות ולהיכון לקדם אל עבר אוגדה 143.¹⁰³ בשעה 00:25 התקשר לשרון והדגיש בפניו את החשיבות בהבאתם המהירה של אמצעי הגישור – גשר הגלילים והדוברות – למקום הצליחה, והתריע בפניו על אפשרות שלאחר שחטיבה 421 תצלח תישאר חטיבה 14 בגדה המזרחית. שרון דיווח לו שבתוך כמה דקות תגיע חטיבת הצנחנים למים.¹⁰⁴ בשעה 00:45 העיר הרמטכ"ל שאינו שש להעביר את הצנחנים לפני שה"תמסחים" יגיעו לתעלה.¹⁰⁵ וגונן הורה לאדן לקדם את אוגדתו בציר "רכיכה".¹⁰⁶ אדן העריך שיגיע ל"רכיכה" 53 בתוך כשעה ומחצה עד שעתיים.¹⁰⁷ בשעה 00:55 נודע שחטיבה 247 הגיעה ל"מצמד" וכעבור חצי שעה, בשעה 01:24,

97 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

98 יומן שלישי שהב"ט; רשימות סא"ל זוהר.

99 שני המקורות וכן יומן רל"ש אלוף פיקוד הדרום.

100 יומן שלישי שהב"ט.

101 שם; רשימות סא"ל זוהר; יומן רל"ש אלוף פיקוד הדרום.

102 יומן שלישי שהב"ט.

103 רשימות סא"ל זוהר.

104 שם; יומן רל"ש אלוף פיקוד הדרום.

105 יומן שלישי שהב"ט.

106 שם; רשימות סא"ל זוהר.

107 יומן שלישי שהב"ט.

שהחלה לצלוח. בשעה 01:30 דיווח מפקד אוגדה 143 לאלוף הפיקוד על תחילת הצליחה, והוסיף שאין כל התנגדות של אויב בגדה המערבית. גשר הגלילים נמצא, לדבריו, ב"עכביש" 52 ומתקדם במהירות – יש להניח שיגיע בתוך כחצי שעה למקום הצליחה. בכוונתו לטהר שטח בלתי מטוהר שנותר עדיין באזור.¹⁰⁸ שבע דקות לאחר מכן דיווח שרון שחטיבת הצנחנים נאחזה בגדה המערבית. חטיבה 14 "עשתה עבודה נפלאה", אלא שייתכן שיצטרך סיוע, לפיכך ביקש לשקול אפשרות לקדם כוח מאוגדה 162 במקרה שיזדקק לו. בר-לב השיב שהוא מעריך שהאוגדה תוכל לפעול כדבעי גם בכוח שברשותה, ולא – תקבל אכן כוח מאוגדה 162.¹⁰⁹ כעבור שלוש דקות – בשעה 01:40 – התקשר שוב שרון ודיווח שהפרצה מסומנת, אלא שהסירות שבהן עוברים הצנחנים אינן פועלות.¹¹⁰

שתי בעיות עיקריות הסתמנו בשלב זה: קצב התקדמותם האטי של אמצעי הגישור והחסימה של הכוח המצרי בצומת "טרטור" – "לכסיקון". בשעה 02:00 שאל שר הביטחון את מפקד אוגדה 143 לסיכוי להתגבר על החסימה, והאלוף שרון השיבו שאוגדתו תתגבר עליה.¹¹¹ בשעה 03:00 התקשר אלוף הפיקוד למפקד אוגדה 143 והעיר את תשומת לבו לכך שה"תמסחים" מתקדמים לאט מדי. היום יאיר במהרה, ומאחר שרצוי לקדם בחשכה יש לזרז את תנועתם. שרון השיב שהם מתקדמים דווקא מהר ויגיעו לשפת המים בתוך חצי שעה.¹¹² בתשובה לפנייה חוזרת של גונן בעניין זה, בשעה 03:20, השיב האלוף שרון שגשר הגלילים מתעכב בשל המהמורות בכביש שנוצרו בגלל ההפגזות. ה"תמסחים", לעומת זאת, מתקדמים מהר. "אל תהיה מודאג" – הוסיף.¹¹³ עוד דיווח שהוא יחסל את החסימה ושהצנחנים דיווחו שהתעלות בגדה המערבית ריקות ומוזנחות. הרמטכ"ל היצר על העיכוב בהגעת אמצעי הגישור – המצרים אינם מבינים כלל את המתרחש – לו היה הגשר נטוי היו כוחות צה"ל יכולים לנצל הצלחה ולהשיג הישגים של ממש.¹¹⁴ בתוך זמן קצר נגזזה התקווה שגשר הגלילים יגיע במהרה, אף אם באיחור של כמה שעות מהמתוכנן – בשעה 03:55 דיווח האלוף שרון שהתגלתה תקלה בגשר ושתיקונה יאריך כשעה. הוא הוסיף שהוא מקדם במהירות את ה"תמסחים" ומקווה להעביר בהם כמה טנקים.¹¹⁵

האלוף גונן הציע שהצנחנים ינסו אכן לתפוס את הגשר המצרי, הנמצא כשני ק"מ מצפון להם.¹¹⁶ בשעה 04:07 הורה הרמטכ"ל שהצנחנים ינסו לתפוס את הגשר – הן כדי למנוע מעבר טנקים מצריים חזרה מערבה, והן כדי לאפשר מעבר כוחות צה"ל על גשר נוסף. בשעה 04:10 דיווח מפקד אוגדה 162 שחטיבה אחת שלו נמצאת ב"רביכה" 59,

108 רשימות סא"ל זוהר.

109 שם; יומן שליש שהב"ט; יומן רל"ש אלוף פיקוד הדרום.

110 רשימות סא"ל זוהר; יומן שליש שהב"ט.

111 שם.

112 שם; יומן רל"ש אלוף פיקוד הדרום.

113 יומן שליש שהב"ט; רשימות סא"ל זוהר.

114 שם.

115 שם; יומן שליש שהב"ט; יומן רל"ש אלוף פיקוד הדרום.

116 שם; רשימות סא"ל זוהר.

שנייה ב"רביכה" 64 והוא עצמו ב"עכביש" 19. אלוף הפיקוד הורה לו להישאר במקומו ולהמתין להתפתחויות.

בתוך זמן קצר התברר שהתנגדות הכוח המצרי בגדה המזרחית חזקה משסברו תחילה: בשעה 04:15 נודע בחפ"ק הפיקוד שכוח אויב תוקף את חטיבה 14. כעבור שתי דקות התקשר האלוף ודיווח על קרב טנקים שמנהלת החטיבה בצומת "טרטור" – "לכסיקון". לשאלת גונן "האם מנסה לתפוס מעבר?", השיב שרון: "אתם לא קוראים קרב. עד שלא נפנה את הצומת לא נוכל". בשעה 04:25 נודע שהאלוף שרון נמצא ב"מצמד" ולו עשרה טנקים.¹¹⁷ בשעה 04:45 הנחה הרמטכ"ל את אלוף הפיקוד שאוגדה 143 תמשיך לבנות את ראש-הגשר ולהרחיבו ולטפל ב"תמסחים" ובגשר הגלילים, אוגדה 162 תתקדם ותצלח ראשונה ואחר תצלח גם אוגדה 143.¹¹⁸ בשעה 04:50 הודיע מפקד אוגדה 143 לאלוף הפיקוד שייתכן שיצא לסייע, בעשרת הטנקים שלידו, לחטיבה 14. גונן הורה לו להעביר כמה טנקים אל חטיבת הצנחנים בגדה שמנגד, להתקדם בכוח חי"ר וטנקים מערבה ככל האפשר – עד לגבול השטח הירוק, ולהשתמש גם בחטיבה 500 כדי לאבטח את ראש-הגשר. הוא הודיע לו שאוגדה 162 תצלח ראשונה והדגיש את חשיבותה של אבטחת המעבר מערבה ודרומה.¹¹⁹ "זה לא משנה" – השיב שרון – "הוא [מפקד אוגדה 162] יכול לעבור ראשון או שני".¹²⁰ בשעה 04:52 התקשר אלוף הפיקוד למפקד אוגדה 162 והורה לו להיכון לחצות ראשון, לפי פקודה, ולהתארגן באזור "מקצרה" עד שכוח נוסף יוכל לחצות.¹²¹ הצנחנים כבר היו מעבר לתעלה, אך ללא טנקים. בשעה 05:35 צפה הרמטכ"ל שהאפשרות הטובה ביותר תהיה אם אוגדה 143 תתקוף, בשלוש חטיבות השריון שלה, את המערך המצרי בגדה המזרחית ותטהר את השטח שמצפון לגזרת הצליחה. או אז ניתן יהיה להעביר את גשר הגלילים ולפני כן להפעיל "תמסחים".¹²² בשעה 05:45 התקשר שרון וביקש לקבל תגבורת מאוגדה 162 לסיוע להתגברות על המגנן המצרי בצומת "טרטור" – "לכסיקון". "יש פה מגנן שלא נכנע" – אמר – "יש לעלות עליו בכוח ולהרחיב הפרצה לצפון". לדבריו, לא יוכל לעשות זאת בכוחותיו שלו, שכן חטיבה 600 לוחמת בגזרתה וחטיבה 421 מיועדת לצלוח ומובילה את גשר הגלילים. לפיכך ביקש תגבורת מאוגדה 162. מפקד חזית הדרום הסביר לו שעירוב אוגדה 162 בקרבות בגדה המזרחית יעכב את המשך ההתקפה, והאלוף שרון קיבל את הדין ואמר שיכדוק מה יוכל לעשות בכוחות אוגדתו, מה גם שהיום האיר והוא יוכל לראות טוב יותר את המגנן.¹²³

בשעה 06:15 עדכן שר הביטחון את ראש הממשלה במצב: הגשר לא הוקם, כך שאין חשש לניתוק הכוחות שבגדה המערבית. עם זאת הגיעו כוחות צה"ל למים וגרוד צנחנים

117 שם.

118 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

119 רשימות סא"ל זוהר; יומן רל"ש אלוף פיקוד הדרום; יומן שליש שהב"ט.

120 שם.

121 יומן רל"ש אלוף פיקוד הדרום.

122 רשימות סא"ל זוהר.

123 שם; יומן רל"ש הרמטכ"ל; יומן שליש שהב"ט.

נמצא בגדה המערבית. הוחלט שלא להחזירו אף שאין גשר, משום שניתן להגן עליו בירי טנקים מהגדה המזרחית, ומשום שהכוונה היא לגשר – ביום או בלילה הבא – בהתאם לאפשרות – "אבל איננו רוצים לוותר על זה". זאת ועוד, המצב לפני הצליחה לא היה טוב יותר מאשר אחריה – ביום הקודם, לפני הצליחה, נהרגו כ-40 מלוחמי צה"ל. כוח טנקים מצרי חוסם את הגישה למקום הצליחה, ולא ניתן לקדם את הגשר בטרם יחוסל הטריז; מתנהלים קרבות שריון עזים והכוונה להפעיל את חיל האוויר. יש להניח שהאויב יפעיל את הנשק החזק שלו – ארטילריה.¹²⁴

בשעה 06:30 עדכן הרמטכ"ל את סגנו בהתפתחויות. בעיקר הדגיש שצה"ל איבד "הזדמנות בלתי רגילה" לשטוף את האזור ולהתקדם באופן חופשי, זאת משום שהאויב כלל לא נערך ממול. הזדמנות זו אבדה, ההפתעה לא נוצלה בשל העיכובים וההישג יהיה קטן מכפי שהיה יכול להיות – קבל.¹²⁵

בעת שיחת שר הביטחון עם ראש הממשלה נודע ש"תמסח" אחד נכנס למים.¹²⁶ מפקד חזית הדרום סיפר לשר שהצנחנים שומרים על המעברים בתעלת המים המתוקים, ושעם כניסת ה"תמסחים" יוחל בתוך זמן קצר להעביר טנקים. אשר לבקשת האלוף שרון לקבל חטיבה מאוגדה 162 – מפקד חזית הדרום הגדירה כ"אבסורד". "אולי אם לא תהיה ברירה ניתן לו". הוא התקשר למפקד אוגדה 143 ואמר לו שהוא ממתין לשמוע ממנו אם יוכל לחסל את המגנן בלא תגבורת – זהו המצב הרצוי. אם לא תהיה ברירה – יזרים לו תגבורת. האלוף שרון השיב שיבדוק זאת.¹²⁷

בשעה 06:45 סיכם מפקד חזית הדרום את קווי הפעולה להמשך: עשרה טנקים ראשונים מאוגדה 143 יעברו על ה"תמסחים"; אחריהם תחצה אוגדה 162 – זאת אם תצליח לעקוף את המגנן. היא תפשוט לעומק השטח ותשמיד את סוללות טילי הקרקע-אוויר כדי לפתוח את הדרך לשילובו היעיל של חיל האוויר בקרב. הרמטכ"ל אישר קו פעולה זה כשהוא הדגיש שהבעיות העיקריות הן ההתגברות על מגנן הנ"ט וקידום הגשר.¹²⁸

בשעה 06:50 נודע בחפ"ק שטנק ראשון הגיע לגדה המערבית. אלוף הפיקוד טס לבדוק את מצבו של גשר הגליליים.¹²⁹ בשעה 06:55 נודע שטנק שני חצה ושכוחות שריון מצריים תוקפים ב"עכביש" 52 וב"טרטור".¹³⁰ בשעה 07:00 דיווח מפקד אוגדה 143 למפקד חזית הדרום שכוחות אויב תוקפים ב"עכביש" 52 וב"טרטור" 41-42. הוא סיפר שבגדה המערבית מצויים כבר כמה טנקים, וכי נראה לו שאוגדה 162 תוכל להגיע למים למרות ה"פקק" אם תנוע על הצירים "עכביש" ו"נחלה". רב-אלוף בר-לב סיכם עם האלוף שרון

124 שם.

125 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

126 רשימות סא"ל זוהר.

127 יומן שלישי שהב"ט.

128 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

129 רשימות סא"ל זוהר.

130 שם; יומן רל"ש הרמטכ"ל.

שאוגדתו תטפל במגנן ובהדיפת ההתקפות המצריות ב"עכביש" וב"טרטור".¹³¹ מיד לאחר מכן התקשר רב-אלוף בר-לב למפקד אוגדה 162, תיאר לו את המצב, ובכלל זה התקלה בגשר הגלילים. הוא ציין שלנוכח תקלה זו יש צורך לגרור דוברות למים וביקש מהאלוף אדן לבדוק אם יוכל לסייע בגרירת הדוברות ואם אוגדתו תוכל לצלוח מיד לאחר עשרת הטנקים הראשונים של אוגדה 143.¹³²

מיד לאחר מכן התקשר מפקד אוגדה 143 ודיווח למפקד חזית הדרום שהתברר שלגשר הגלילים נגרם נזק כבד משהוערך תחילה. עתה מעריכים שתיקונו יארך יום. לפיכך חשוב לקדם דוברות. רב-אלוף בר-לב הורה לו שלאחר שיעביר עשרה טנקים לחטיבת הצנחנים יחל להעביר כ-20-30 טנקים כדי להשמיד את סוללות הטילים.¹³³

בשעה 07:40 פנה שרון לבר-לב וביקש להעביר טנקים נוספים של אוגדתו, מעבר לעשרת הטנקים הראשונים, לגדה המערבית. בר-לב השיב שאינו מתנגד לכך, בתנאי שבכוחה של האוגדה לעשות זאת ולהתגבר על מגנן הנ"ט גם יחד. שר הביטחון הציע לתגבר את המסדרון שבגדה המזרחית בגדוד חי"ר כדי להרחיבו ולאבטחו כראוי, והרמטכ"ל אמר שיבדוק עם סגנו אם יש כוח שניתן להקצותו לכך.¹³⁴

בשעה 07:45 ערך הרמטכ"ל דיון קצר להערכת המצב. הוא העלה אפשרות של התקפה אוגדתית צרה, באמצעות אוגדה 143, לאורך ציר "לכסיקון", תפיסת גשר מצרי וניתוק הכוחות המצריים מצפון ובמקביל צליחה, באוגדה 162, על דוברות. תא"ל אורי בן-ארי התנגד לכך. לדעתו יש להימנע מהתשות נוספות ויש לרכז את המאמץ לצליחה על גשרי הדוברות.

הרמטכ"ל סיכם שדרך הפעולה מותנית בקצב הגעת הדוברות ובפעילות אוגדה 143 – אם הדוברות יגיעו במהרה, עדיף להימנע מלתקוף ולתת למצרים לתקוף. אם יתעכבו יש לתקוף התקפה אוגדתית צרה, על ציר "לכסיקון", אך גם אפשרות זו מותנית במצבה של אוגדה 143.¹³⁵

בשעה 08:30 החליט הרמטכ"ל לחזור למטכ"ל. לקראת חזרתו סיכם עם שר הביטחון להעניק עדיפות ראשונה לכיבוש החרמון, להעביר את חטיבה 35 מראס סודר לפיקוד הדרום, להעביר טילי טאו – במקרה שיתקבלו רק טילים מעטים – מיד לפיקוד הדרום, ולהעביר 25 טנקים אל מעבר לתעלה. טנקים אלה יסייעו לצנחנים ויסרקו את סוללות הטילים. כאשר תגיע חטיבה 35 לגזרה הם ינסו להתקדם צפונה ולהשתלט על גשרים מצריים.

הרמטכ"ל חזר למטה הכללי. השר נשאר עוד כשעה. בשעה 09:20 הציע לבר-לב לשקול להעביר טנקים של אוגדה 162 אל מעבר לתעלה – זאת אם אכן אוגדה 143 עסוקה עדיין במגנן שבגדה המזרחית. רב-אלוף בר-לב השיב שהאלוף שרון אומר "שהוא מעביר והוא

131 שם; רשימות סא"ל זוהר.

132 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

133 רשימות סא"ל זוהר.

134 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

135 שם; רשימות סא"ל זוהר.

רק רוצה זמן להתארגן". לאחר ששוחח, בשעה 09:30, עם סגן הרמטכ"ל, בעניין משימות חיל האוויר, יצא גם השר את חפ"ק הפיקוד.¹³⁶

דיון מטה בראשות סגן הרמטכ"ל

בעת ששר הביטחון והרמטכ"ל עקבו אחר הצליחה בפיקוד הדרום, ניהל סגן הרמטכ"ל את עבודת המטה במטכ"ל. במהלך שעות אחר-הצהריים התבררו תוצאות הקרב באזור מעוז "בודפסט": היה זה קרב קשה וממושך, שבמהלכו נהרגו כ-30 מלוחמי צה"ל. מהכוח המצרי נהרגו כ-70 לוחמים ונשבו 22. הוחלט שהמעוז יתוספק בדרך הים.

ב-15 באוקטובר בשעה 18:00 לערך נודע שהירדנים העמידו את חטיבה 40 שבסוריה תחת פיקוד הכוח העיראקי.¹³⁷ בשעה 19:15 נפתח בחמ"ל אג"ם מבצעים דיון מטה בראשות סגן הרמטכ"ל. נכחו בו רב-אלוף (מיל') ידן, האלופים במילואים עמית, חורב ואיל, ראש אמ"ן, ראש אכ"א, עוזר ראש אג"א מזכירו הצבאי של שר הביטחון, רמ"ח המבצעים, רמ"ח אג"ם-מב"ת, רמ"ח אג"ם-תואר, רמ"ח האוויר, רמ"ח ים, הקשנ"ר וקמ"ט לתכנון אסטרטגי.¹³⁸ בדיון נסקרו נושאים שונים. בין היתר דיווח נציג אג"א תא"ל יוחנן גור על קשיים בניפוק ציוד אישי לגייסות, ובייחוד ציוד חורף ללוחמים ברמת-הגולן, והאלוף טל הורה שבפגישה הבאה יציג אג"א תוכנית לניפוק ציוד אישי.

סגן הרמטכ"ל בישר שהסיכויים לכניסת ירדן (בגבולה עם ישראל) למלחמה קטנו. ראש אמ"ן אמר שנראה שמלך ירדן מעריך ששליחת חטיבה לחזית הסורית לא תגרור מתקפה ישראלית לכיבוש רבת-עמון, עם זאת אין הוא בטוח שיוכל לשלוט במאורעות וגם לא בחטיבה שבסוריה אחרי שעברה לפיקודה של הדיוויזיה העיראקית. האלוף טל סקר את קרבות היום ברמת-הגולן וציין שבכוונת הפיקוד לכבוש ביום המחרת את כנכר. לראש אכ"א, שהזכיר ששבויים ישראלים נמצאים בבית הכלא באל-מזה, השיב סגן הרמטכ"ל שבית הכלא מרוחק ארבעה ק"מ ממסלולי שדה התעופה. הוא החליט לשלוח כ-16 באוקטובר חוליה בראשות אל"ם דב שיאון, שאליו יצטרף נציג מקהנ"ר ונציג אג"ם-מבצעים, לבדיקת עבודות הביצורים בקווי העצירה ברמת-הגולן, והנחה שהוועדה תציג את ממצאיה בדיון המטה הבא. הוא דיווח על שיגור סיורים של פיקוד הצפון לבדיקת אפשרויות הפריצה למוצבי החרמון, והקצאת מקחצ"ר לפיקוד למבצע.

אשר לחזית הדרום – הוא דיווח על ההתקפה על "בודפסט", שבה איכר צה"ל 30 חיילים, והנחה שחיל הים יגן על נתיבי הגישה הימיים ל"בודפסט", ימנע נחיתת כוחות מצריים מהים, ויתאם עם פיקוד הדרום את האספקה למוצב. האלוף טל הציג בקצרה את תוכנית הצליחה וציין שזו תיערך ללא כוח "דוב לבן", שלא הגיע למקומו, ובמקביל יונחת

136 יומן שליש שהב"ט.

137 רשימות רמ"ח היסטוריה.

138 תיאור הדיון מבוסס על: רשימות רמ"ח היסטוריה; יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל; מסמך לשכת סגן הרמטכ"ל, אוקטובר 1973.

גם כוח בג'בל עתקה. בשעה 20:00, זמן קצר לאחר דיווח זה, התברר שמזג האוויר אינו מאפשר להנחית כוחות שם, וסגן הרמטכ"ל ביטל את ההנחתה.

אשר לסד"כ מסר טל שבסך הכול יש לצה"ל 1,251 טנקים, מהם 720 בפיקוד הדרום, כ-300 בפיקוד הצפון, 70 במרש"ל והיתר בפיקוד המרכז. צוותי החימוש המופקדים על תיקון הטנקים הפגועים, עובדים היטב, אולם מצב התחמושת אינו משביע רצון. יש צורך להתארגן, החל מ-16 באוקטובר, לאיסוף תותחי שלל. עוד סיפר סגן הרמטכ"ל על התארגנות אוגדה 440 לקראת "אור ירוק" – מורחב או מצומצם – וציין שניתן להתחיל בו מליל 16-17 באוקטובר.

ראש אכ"א מסר את האבדות נכון לשעה 14:00: לצה"ל 752 הרוגים, 3,231 פצועים, 62 שבויים ו-245 נעדרים – בכללם לוחמי מוצב החרמון, שנראה שמרביתם שבויים. אשר לשבויי אויב: בידי צה"ל 456 שבויים מצרים, 235 סורים, שישה עיראקים וארבעה מרוקנים. האלוף שפיר דיווח גם על התארגנות מערך ההדרכה וציין כי מדריכי הנ"ט כבר משתמשים בלקחי קרבות, ועל הקמת מערך הסברה בראשות פרופסור צבי יעבץ ואלוף במילואים אהרון דורון. כן סיפר שבנובמבר צפוי להתגייס מחזור גדול. ראש אמ"ן ביקש להקים בסיס מודיעין נוסף בצפון, לנוכח העובדה שהחרמון נכבש ותלי רמת-הגולן מופגזים. עם זאת ציין שתהיינה בעיות בהצבת אנטנות ומכשירים במקום החדש.

רמ"ח האוויר דיווח על פעולות החיל במהלך היום – במהלכו אבדו מטוס פנטום ושני מטוסי סקייהוק – שלושתם ברמת-הגולן. בסך הכול איבד החיל למן תחילת המלחמה 83 מטוסי קרב ושמונה מטוסי תובלה ומסוקים ו-13 מטייסיו נשבו. חיל האוויר הסורי איבד 166 מטוסים וחיל האוויר המצרי – 137.

רמ"ח הים דיווח על תקיפת סירות הדיג במפרץ סואץ בליל 14-15 באוקטובר ועל תוכנית הפעולה של החיל ללילה הקרוב: סיור בחוף הסורי, סיור עמוק לאורך החוף המצרי עד ממערב לאלכסנדריה והצבת מארב לסירות דיג בים סוף.

ישיבת ממשלה¹³⁹

בשעה 22:00 התכנסה הממשלה. בתחילה שמעה דיווח מפי סגן הרמטכ"ל על המצב בחזיתות. האלוף טל דיווח על הפגיעה בכוח העיראקי בצפון והעמדת החטיבה הירדנית תחת פיקוד הדיוויזיה העיראקית, וציין שטרם עורבה בקרבות. הוא מסר שהסורים איבדו מאז תחילת המלחמה כ-1,000 טנקים, לעומת 700 טנקים ישראליים שנפגעו – בשתי הזירות – וחלקם הוחזרו לכשירות. בחזית המצרית – אמר – היה היום שקט, פרט לאזור "בודפסט", שם נערך קרב כבד שבו נהרגו כ-30 מלוחמי צה"ל והכוח המצרי הושמד. חיל האוויר תקף שדות תעופה במצרים ובסוריה וריכוז מאמצים להפצצות כבדות לקראת הצליחה. אבדותיו – מטוס פנטום ושני מטוסי סקייהוק. צה"ל נמצא כעת בעיצומו או

139 ישיבת הממשלה, 15.10.73, שעה 22:00.

בתחילתו של מבצע צליחת התעלה – דיווח לשרים, שאישרו כיממה קודם לכן את הצליחה. לפי הידיעות שבידיו, הגיעו כוחות צה"ל לקו המים וטיהרו שטח שמהאגם המר הגדול ועד חמישה-שישה ק"מ מצפון לו. הכוונה לצלוח בחטיבת צנחנים שתשתלט על ראש-גשר בגדה שמנגד, ולאחר מכן יצלחו כוחות שריון על גבי גשרים. בינתיים, אמר, מתנהל המבצע היטב, אם כי קצב ההתקדמות אטי משתוכנן, אך הדבר אינו משנה, כי כל הלילה לפניהם. לשאלה אם המצרים עמדו על כוונת צה"ל השיב האלוף טל בשלילה – צה"ל ביצע פעולות הטעיה ולפיכך לא תפסו המצרים שהמאמץ בגזרת דוור סואר הוא המאמץ העיקרי. לשאלה מה הם המהלכים המתוכננים לאחר הצליחה, ענה סגן הרמטכ"ל שהכוונה להשתלט על שטח מהחיץ החקלאי ועד ג'בל עתקה, לטהר מרחב זה ולנתק את הכוחות המצריים שבגזרה הדרומית – ממזרח לתעלת סואץ – מהכוחות האחרים. בתשובה לשאלה אם זוהי משימה ללילה אחד, אמר שבליילה אחד ודאי שלא. הדבר יכול להימשך לילה ויום ואולי אף שבוע. לשאלה אילו דברים צריכים להתממש כדי שניתן יהיה לומר שהמבצע הצליח והיה כדאי לעשותו, השיב האלוף טל שהקריטריון הוא: העברת מאות טנקים אל ממערב לתעלה. אם יועברו – סימן שהצליחה הצליחה. ולא – סימן שלא הצליחה. בין היתר סקר עוד טל את התוכנית המצרית ל-14 באוקטובר, את הישגי צה"ל בקרב ומשמעויותיהם.

בהמשך הישיבה נכנס לחדר מזכירה הצבאי של ראש הממשלה – תא"ל ישראל ליאור – ועדכן את הנוכחים בהתפתחויות בגזרת הצליחה: חטיבת שריון מנהלת קרב קשה נגד מארבי נ"ט וחטיבה נוספת יצאה לסייע לה. יחידת צנחנים מוכנסת לניקוי ציר "לכסיקון" מחי"ר מצרי המפריע לתנועת חטיבה 14. חטיבה 600 מתקרבת למים והכוחות נמצאים במרחק קילומטר או חצי קילומטר מקו המים. נראה שטיהור הגזרה יארך עוד כשעה לפחות. לאחר שתטוהר יגיעו הצנחנים ויחלו לחצות בסירות.

השר גלילי סיפר שסגן ראש הממשלה יגאל אלון, השוהה בחפ"ק פיקוד הדרום, התקשר אליו וביקש למסור לראש הממשלה, שלאחר ששהה שם כמה שעות ולמד את הפרטים, הוא שלם עם הצליחה. (כזכור נמנע השר אלון בישיבה ב-14 באוקטובר מלתמוך בצליחה, וביקש ללמוד את פרטי התוכנית ולהתרשם מהמצב בדרום בטרם יקבע עמדתו).

ראש הממשלה עדכנה את השרים בהתפתחויות באספקה מארצות-הברית: נודע שהאמריקנים יחלו להטיס מטוסי סקייהוק לישראל במקום לשולחם בספינות, ויעמיסו טנקים ברוטרדם ולא בארצות-הברית. היא הגדירה החלטות אלה כ"דבר ממשי מהפכני". כנראה, אמרה, שהחלטות אלה התקבלו בשל הרכבת האווירית האדירה הנשלחת ממדינות הגוש המזרחי למצרים ולסוריה.

ראש הממשלה סיפרה לשרים גם על ההתפתחויות במעורבות ירדן במלחמה. בין היתר ציינה כי ישראל תנקוט מדיניות המבוססת על ההנחה שמלך ירדן אינו שש להיכנס למלחמה, מה גם שהיא עצמה אינה רוצה בפתחת חזית נוספת. היא סיפרה שסיכמה עם שר הביטחון את קווי הפעולה הבאים: אם הטנקים הירדניים בסוריה ייכנסו לקרב, יפעלו כוחות צה"ל נגדם כפי שהם פועלים נגד כל כוח אויב, אך לא יוצאו מכך מסקנות לגבי ירדן עצמה. גם אם הלחץ על ירדן יגבר עוד יותר והיא תיאלץ אף להפעיל מטוסים בשטח סוריה, לא תגיב ישראל בהפצצת שדות תעופה בירדן, אלא תסתפק ביירוט המטוסים התוקפים

והפלתם: "אנחנו רוצים בכל קטע לטפל בקטע הממשי ולא להוציא מזה מסקנה כוללת לגבי ירדן".

בסיכום הישיבה, שהסתיימה בשעה 23:30, אישרו השרים את קווי הפעולה הללו והחליטו כי:

הממשלה רושמת לפניה את הודעת ראש הממשלה, כי לרגל כניסת החטיבה הירדנית לסוריה והכפפתה לפיקוד העיראקי, ננהג לפי העקרונות הבאים:

א. אין לנו כל עניין להיכנס למלחמה נגד ירדן, והפעלנו גורמים מדיניים להזהיר את ירדן ולעשות למניעתה.

ב. אם תיכנס החטיבה לשטח הקרבות נפעל כנגדה כנדרש, אולם מיוזמתנו לא נרחיב את הלחימה אל שטח ירדן עצמה.

ג. אם יוכנסו מטוסים ירדניים למלחמה – נפעל נגדם, אולם מיוזמתנו לא נרחיב את המערכה נגד שדות תעופה ירדניים.

הכוח הירדני נכנס לקרב

שבע שעות לאחר שממשלת ישראל קבעה את מדיניות הפעולה כלפי הכוח הירדני במקרה שיתערב בקרב, הוא אכן התערב. בבוקר 16 באוקטובר בשעה 06:25 נודע שטנקים עיראקיים תוקפים את כוחות צה"ל באזור כפר שמס, כוחות סוריים תוקפים באזור מזרעת בית-ג'ן וטנקים סוריים תוקפים באזור תל שמס. חמש דקות לאחר מכן נודע שכוח של כ-30 טנקים ירדניים מתקדם מכיוון תל חרה לעבר כוחות צה"ל.¹⁴⁰ בשעה 07:17 התקשר אלוף פיקוד הצפון לסגן הרמטכ"ל לברר אם האיסור להתכתש בירדנים תקף. האלוף טל התקשר בשעה 07:23 באלחוט למפקד אוגדה 210, שמול הכוח הירדני, ובירר עמו את מיקומו של הכוח. האלוף לנר מסר שהחטיבה הירדנית נמצאת בצומת "פלג" – "צלכון" וסגן הרמטכ"ל החליט לפתוח באש לעברה. בשעה 07:25 הורה למפקד חיל האוויר להפציץ את הכוח הירדני. הטנקים שלהם הם מדגם סנטוריון – דיווח לו – והזהירו שהם מצוידים בתותחי נ"מ אס-42.¹⁴¹ מיד לאחר מכן דיווח על הוראתו זו לפיקוד הצפון, למזכירה הצבאי של ראש הממשלה ולאלוף פיקוד המרכז.¹⁴² בשעה 07:39 חזר ושווח עם אלוף פיקוד המרכז והודיע לו שיש יסוד להאמין שהירדנים מבחינים בין פעילות כוחותיהם בסוריה לבין פעילות ישירה בישראל, והם יימנעו מלפעול בגזרת פיקוד המרכז. ליתר ביטחון, אמר, מוטב שכוחות הפיקוד יהיו ככוננות, אך עליהם להיזהר משנה זהירות שלא לפתוח באש. בשעה 07:40 נודע מדיווח אלחוטי שנוצר מגע בין כוחות ירדניים לכוחות צה"ל מצפון לתל חרה. הירדנים פתחו באש תותחים.¹⁴³ בשעה 08:00 שוחח סגן הרמטכ"ל עם הרמטכ"ל

140 יומן דיווח מבצעי ויומן מבצעים/אירועים.

141 היסטוריה/צפון; רשימות ראובן רון; יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל.

142 שם; היסטוריה/צפון.

143 יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל.

ששה עדיין בדרום, ורב־אלוף אלעזר הורה לו שצה"ל לא יהיה הראשון שיפרסם את העובדה שגם כוח ירדני נכנס לקרב.¹⁴⁴ בשעה 08:30 הורה סגן הרמטכ"ל למפקד חיל האוויר להימנע מלתקוף את הכוח הירדני כדי שלא יסכן את המטוסים. בשעה 09:13 דיווח אלוף פיקוד הצפון לאלוף טל את תוצאות הקרב – הושמדו 22 טנקים ירדניים.¹⁴⁵ סגן הרמטכ"ל דיווח זאת לשר הביטחון בשעה 09:17. השר ביקש שלא לפרסם שצה"ל פגע בטנקים ירדניים.¹⁴⁶

סגן הרמטכ"ל וראש אמ"ן מעדכנים את הרמטכ"ל באירועים בצפון

בשעה 10:00 חזר הרמטכ"ל למטה הכללי וסגנו עדכן אותו בהתרחשויות בצפון: בבוקר אותו יום תקפו שם כוחות משלושת צבאות האויב: ירדן, עיראק וסוריה. ראשון תקף הכוח הירדני וכוחות צה"ל השמידו 25 טנקים ירדניים. מתברר שהתקפת הכוח הירדני הייתה אמורה להיערך יחד עם התקפה של הכוח העיראקי, אלא שהעיראקים תקפו מאוחר יותר ואיבדו 6–8 טנקים. כוח שריון סורי תקף צפונה משם וחטיבה 7 השמידה 20–30 טנקים. בגזרה הצפונית בלמה חטיבה 1 התקפת שריון סורית והשמדה 5–6 טנקים. בסך הכול הושמדו בבוקר כ־60 טנקי אויב. לאחר שנבלמה התקפת השריון הסורית בגזרת חטיבה 1, החלו תוקפים בחי"ר וארטילריה – כוח החי"ר הסורי ספג אבדות רבות, אלא שגם לצה"ל אבדות מההפגזה הארטילרית.

האלוף טל ציין שבידי ראש "המוסד" עדויות שהירדנים רואים בשיגור חטיבה 40 את תרומתם למלחמה ואינם מתכוונים לשלוח כוחות נוספים. אמנם הבוקר לא פתחו את גשרי הירדן, אך לא נראה שבכוונתם להגביר את מעורבותם. הם לא הודיעו שטנקים ירדניים הושמדו, אך יש להניח שיפרסמו את עצם מעורבותם בקרב. סגן הרמטכ"ל סיפר שלאחר שהונחה בידי הרמטכ"ל ושר הביטחון שלא לפרסם את דבר השמדת הטנקים הירדניים, החליט, בעצה אחת עם דובר צה"ל, לפרסם את מספר טנקי האויב שהושמדו היום בלא לפרט את שיוכם הלאומי. הרמטכ"ל אישר מדיניות זו.

סגן הרמטכ"ל הוסיף שכעת מתכוון הפיקוד להתקדם, באוגדה 36, לכנכר. הוא סיפר שהזהיר את האלוף חופי מפני הסכנה שבמהלך זה: תוואי ההתקדמות הוא בשטח תמרון מצוין – פתוח מאוד, וההתקדמות שם גורמת לפיזור גדול של הכוח. הבעיה אינה עצם המגע עם שריון האויב, אלא הסכנה שיחידות אויב ינצלו את הפיזור הגדול ויחדרו בין כוחות צה"ל. הוא יעץ לאלוף הפיקוד להביא זאת בחשבון, אך לא מנע את עצם ההתקדמות, משום ש"כנכר חשובה לנו אופרטיבית".

הבעיה העיקרית בחזית הסורית היא היפגעות חיילי צה"ל מארטילריית האויב. הייתה כוונה לטפל בה באמצעות חיל האוויר, אלא שהתברר שבאזור מוצבים טילי קרקע-אוויר

144 שם; יומן רל"ש הרמטכ"ל.

145 שם.

146 יומן שליש שהב"ט.

ולפיכך הוא הורה שלא להפציץ את מערך הארטילריה. אשר לפעילות חיל האוויר: הוא תקף בתי מלאכה לתיקון טנקים בסוריה, פגע בהצלחה במרכזייה של הכבל התת-קרקעי בכביש אסמאעיליה-קהיר, וניסה, ללא הצלחה, לפגוע גם במרכזייה בזעפרנה. חיל האוויר ניסה לפתות מטוסים סוריים ומצריים להיכנס לקרבות אוויר מעל הים התיכון, אלא שהם לא התפתו. הכוונה לתקוף בשעה 13:30 את הטילים בפורט סעיד. עוד סיפר האלוף טל שבשל חשש שהירדנים יתקפו ברמת-הגולן הוא חייב את אלוף הפיקוד להחזיק את הגדוד החדש (53) שהוקם בעליקה, וביום המחרת יישלח צוות לבדיקת עבודות ההתבצרות ברמה. האלוף זעירא השלים גם את הסקירה לגבי החזית הסורית: הסורים מוטרדים מהתקפות הסטי"לים בחוף הסורי, ושלחו לשם שלוש משחתות כדי לאכן את הסטי"לים ולהזעיק מטוסים סוריים לתקוף אותם כשיתגלו. מבדיקה שנערכה בלילה התברר, שאם יופצצו שישה גשרים בסוריה, תימנע, מניעה של ממש, תנועת התגבורות דרומה. כוונת הסורים הייתה להעביר לדמשק במשך ארבעה ימים 100 טנקים ליום. הפצצת הגשרים, ולאחר מכן הפצצת "פקקים", שייווצרו כתוצאה מכך, בתחבורה, יכולות להשהות את תנועת התגבורות ובנייתו מחדש של צבא סוריה, אם גם לא למנוע זאת לחלוטין. חיל האוויר בדק כבר את אפשרות הפעולה שלו, והוא נלהב לעשות זאת עוד באותו היום בצהריים, אלא שאמ"ן צריך עוד לבדוק את מידת קרבתן של הספינות הרוסיות ללטקיה. אם הן קרובות מדי הן עלולות לסכן את המטוסים התוקפים. הרמטכ"ל סיכם שהתוכנית תוצג לו בתוך זמן קצר.¹⁴⁷

הרמטכ"ל מדווח למטהו על הקרב בדרום וציפיותיו להמשך¹⁴⁸

סגן הרמטכ"ל עדכן את הרמטכ"ל בהתפתחויות בדרום מרגע שעזב את הפיקוד: ה"פקק" המצרי טרם נפתח, גשר הגלילים תוקן וחטיבה 35 הוטסה לפיקוד הדרום וכנראה כבר נחתה במקום.

הרמטכ"ל תיאר לנוכחים את האירועים שהיה עד ושותף להם בדרום: התוכנית שלנו מוכרת לכם, זו הייתה תוכנית טובה מאוד. עם ליקוי אחד שאני עמדתי עליו בראשית הלילה. הייתה לי על זה שיחה עם חיים וגם עם שמוליק. זה היה בנוי שאריק תופס את ראש-הגשר והוא צולח ביום הראשון. אז כבר בהתחלת לילה כשהתחילו קרבות אמרתי להם: "חבר'ה פה הרבה יותר מהר יהיה שאם אריק יעשה טוב את ראש-הגשר והוא יהיה committed נשאר אותו שהוא יהיה committed ושברן יעבור דרכו. אבל נשאר את זה לבוקר". זה הלך בסדר מפה, מבחינת ההזדמנויות אי אפשר היה לחשוב שזה ילך יותר טוב. (המצרים) לא תפסו מה הולך, ...והם לא קראו את העניין, הם לא הבינו שאנחנו על המים, הם התייחסו לזה כמו אל איזה פשיטה,

147 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

148 שם.

והם עשו מכות נגד קטנות, הם לא הזעיקו כוחות בצד ההוא – המצרי, הם לא סתמו מהר את הפרצה, הם לא תפסו את זה עם חי"ר, הם לא תפסו את זה עם טילים, הם לא הביאו טנקים לשם, וככה זה הלך שעות אחר שעות, ואנחנו אחרי איחור גדול סוף סוף הכנסנו את דני [חטיבה 247], דני בא לשם ולא היו מצרים והגדה הייתה ריקה, ואחר כך סוף סוף בבוקר עם אור ראשון... לקחנו את הג'לואה ["תמסח"] והתחלנו להעביר טנק טנק. התחלנו להעביר טנק טנק ואף אחד לא הפריע לנו ולא היה מולנו מערך, ולא היה מולנו כלום, אבל מכל הסמטוחה הזו היה באמצע איזה פקק קטן, בהתחלה קראו לו "מארב" ואחר כך קראו לו "מגנן נ"ט". יש איזה דבר שהסתבכנו אתו, עד לרגע זה אני לא יודע אם הוא גדול או קטן, כי כוחותינו היו ככה פנימה פלונטר של לילה, שצריך היה בוקר בשביל להתיר את זה. כשהתירו את זה בבוקר אני מבין שהתברר שזה יותר חזק ממה שחשבו, ושזה מגנן נ"ט, ושזה טילים, וגם קצת טנקים, ואז צריך היה להתיר את הפלונטר ולחזור ולהסתדר וללכת ולתקוף. לא חשוב שזה הכול הולך עם המון פוליטיקה כל הזמן. כשאומרים לאריק, הוא [בר-לב או גונן] אומר "תגמור את זה", אז הוא [אריק] אומר, "אני צריך חטיבה של ברן", הוא לא רוצה שברן יצלח לפניו, וכשסוף סוף מכריחים אותו לעשות את זה, ואומרים לו: "עכשיו תפתח לברן וברן יעבור" הוא אומר: "לא, לא, יש לי מספיק כוח לעבור" ועוד דברים שאני בכל מלחמותי עוד לא שמעתי דבר כזה. משך כל הלילה כל הדיווחים הם שחצניים, הם לא אינפורמטיביים... [אני] לא שומע הערכת זמן, לא שומע אינפורמציה, הכול על העוקם. הקרב מנוהל... לא טוב. אז ככה אכלנו את זה כל הלילה כשכולנו אוכלים את עצמנו, באמת, בקיצור, עם פלונטרים על פלונטרים. אנחנו לא נלחמו נגד האויב; האויב הזה לא הבין עד **09:00 בבוקר**, ואולי עכשיו עד 10:00 לא מבין. האויב הזה לא מבין, לא סתם את הגזרה, יש לנו כרגע כשאני עזבתי עם 12 טנקים, עם גרוד צנחנים, יש לנו ראש-גשר... ועדיין זה פרוץ, עדיין זה פרוץ ואפשר לשטוף, אבל בגלל הפקק הזה....¹⁴⁹

רמ"ח המבצעים עדכן שעד אז הועברו כבר לגדה המערבית 28 טנקים וכן מספר נגמ"שים וזחל"מים וטרקטור אחד. הרמטכ"ל סיפר שהנחה לפתוח את הפקק בכל מחיר. הוא מקווה שהפקק אכן ייפתח במהרה ושגשר הגלילים יתוקן גם הוא במהרה. מרגע תיקונו יידרשו עוד כשעתיים כדי להביאו למים, ובתוך שלוש-ארבע שעות ניתן יהיה להשיק את גשר הדוברות – כלומר יש סיכוי שארבע שעות לאחר שהפקק ייפתח יינטו שני גשרים נוספים על התעלה. לשאלת האלוף (מיל') עזר וייצמן אם חיל האוויר לא יוכל להפציץ את הכוחות המצריים באותו "פקק", השיב הרמטכ"ל שהדבר אינו אפשרי משום ש"זה בפלונטר בתוך כוחותינו".

"עדיין בוכה הנביא" – שב הרמטכ"ל וקבל – "פה [המצרים] עוד לא מבינים את העניין, פה עוד ריק, פה עוד פרוץ ואנחנו יושבים פה. הנה – אנחנו יושבים פה – על תעלת המים המתוקים". ראש אמ"ן שאל מה המרחק מהמקום שאליו הגיעו כוחות צה"ל לגשרים

המצריים, והרמטכ"ל השיב שהמרחק הוא למעלה מארבעה ק"מ. "בקיצור, זאת הייתה הסיטואציה" – סיכם הרמטכ"ל – "ועדיין כואב הלב, כי העסק פתוח, העסק הזה פרוץ. לו היה לנו גשר עד עשר [שעה 10:00], ברן נכנס והיה עושה שמות לא נורמליות; הפקודה הייתה לו לברן: פה יש סוללות; פה ללכת על סוללות, לשים פה ארטילריה ולדפוק פה סוללות, ואז פתוח פה לחיל האוויר. ממש כל התקוות". "זה עוד יהיה" – התערב סגן הרמטכ"ל. "חכה, אני עוד לא הפסדתי את המלחמה" – השיב הרמטכ"ל – "אני סתם. כואב הלב על" "בזבזו אפשרות" – השלים האלוף וייצמן. "אם יש דבר שקוראים לו הזדמנות פז – זה זה" – המשיך הרמטכ"ל. "חברה'לה, הרי לא צריך לנחם אותי" – השיב לאלוף יריב שאמר שהמצב בשטח אינו ברור דיו. "אני רק אומר לכם מה הולך פה". אם הכוח בגדה המערבית מונה כבר 28 טנקים, הרי שעליו להיבנות, בהתאם למדיניות שהותוותה, בשני צוותי קרב: האחד – בן עשרה טנקים – יהווה בסיס מוצק, והאחר יחל לפשוט על טילים. אם אכן ייפתח הפקק בעוד כחצי שעה, כלומר בשעה 11:30, יש להניח שעד השעה 15:00-16:00 – "אני לוקח מקדם ביטחון" – תצלח אוגדה 162. בשל אובדן יסוד ההפתעה כבר לא תמצא מולה שטח פרוץ כפי שהיה מוצא כוח שהיה צולח כבר בלילה, אבל תמצא מערכים לא חזקים במיוחד ותוכל להשתלט על שטח ניכר. לכוח המצרי שבגדה המזרחית כבר לא תהיה הגנה של טילי קרקע-אוויר וחיל האוויר יכול ביום המחרת לכתוש אותו, כך שייתכן שחלק מחייליו ינוסו לגדה המערבית וחלק יושמדו. ייווצר ראש-גשר של צה"ל בגדה המערבית מול ראש-גשר מצרי במזרחית. "אז אנחנו שינינו לטובה את החזית, לא בצורה מהפכנית כמו שרצינו, אבל זהו" – נעשה כמיטב יכולתנו.

ראש אמ"ן אישר שלפי התמונה המצטיירת ממקורותיו הייתה הלילה "הזדמנות לא רגילה" לצה"ל לפרוץ בכוח רב באזור הצליחה. עתה מתחיל שלב חדש – שלא לפי התוכנית שעליה התאמנו המצרים במשך שנים – ולכן אינם יודעים כיצד לפעול. נראה שהם לא הבינו את משמעות המהלך של צה"ל. רק כאשר שמעו מקליטת דיווחים של צה"ל ש-12 טנקים נמצאים בגדה המערבית – ידעו על כך. הרמטכ"ל העיר שאכן המפקדים אינם שומרים על ביטחון קשר ומדברים בצורה גלויה. כך, למשל, "דני מט, אומרים לו: 'איך אתה ערוך'? אז הוא אומר לי: 'אני על תעלת המים המתוקים'. אף קוד אחד, אף מילה ו'הטנקים שלי – יש לי עשרה טנקים'". "הם יחשבו שזו הונאה" – העיר האלוף וייצמן בנימה מבודחת.

במהלך הדיון נכנס לחדר הרמטכ"ל עוזר ראש אג"ם והודיע שקרבות אוויר מתחוללים באזור "מצמד ו'סרוק", כלומר בגזרת הצליחה, ועד אז הופלו שלושה מטוסי אויב. ראש אמ"ן העיר שעתה, משהתברר למצרים שכוחות צה"ל צולחים, יש להניח שיפגזו את האזור בצורה מסיבית.

ההתפתחויות בעניין רכש מארצות־הברית

עוזר שר הביטחון, רב־אלוף (מיל') צבי צור, עדכן את הרמטכ"ל ברכש מארצות־הברית: עד 16 בחודש אמורים להגיע 20 מטוסי פנטום וב־17 באוקטובר יגיעו עוד 8 – יחד 28 מטוסים. האמריקנים עשו "ג'סטה פנטסטית" בעניין מטוסי הסקייהוק: הם יטיסו אותם בשתי נושאות מטוסים ונראה שיתחילו להגיע ארצה בעוד כחמישה ימים, כלומר ב־21 באוקטובר. מספר המטוסים אינו ידוע. הם הודיעו שהחל מאותו יום התחילו לשלוח טנקים בשבעה מטוסי סי־5 (גלקסי). בכל מטוס ניתן להביא שני טנקים, כלומר יוכלו להטיס 14 טנקים. הם גם ביקשו מישראל להכין ספינות להעמסת טנקים ברוטרדם. לא ברור, בשלב זה, אם הכוונה להעביר טנקים גם בספינות וגם במטוסים, או שהמטוסים נועדים להחליף את הספינות. אם אכן הכוונה לספק טנקים בשתי הדרכים, יגיעו טנקים רבים יותר ארצה, אלא ששיט מרוטרדם עלול לקחת שבוע עד עשרה ימים.¹⁵⁰

הרמטכ"ל מעדכן את ראש הממשלה בהתפתחויות בשדה המערכה

בשעה 11:45 הלך הרמטכ"ל ללשכת ראש הממשלה לעדכנה בהתפתחויות. בלשכתה נכחו באותו זמן השרים יגאל אלון, משה קול ושלמה הלל. הרמטכ"ל סיפר שההצלחה במבצע הצליחה לא הייתה גדולה, בשל חוסר מזל: תנועת כוח החי"ר התאחרה, אבל הוא הגיע למים וצלח לגדה המערבית. המצרים לא הבינו את המתרחש והשטח בגדה שמנגד בגזרת הצליחה היה ריק מאויב, אלא ששני דברים עיכבו את התקדמות צה"ל: תקלה בגשר הגלילים והיתקלות במגנן נ"ט מצרי, שאינו מאפשר קידום הגשר למים. עד אותה עת הועברו 28 טנקים, וכוחות צה"ל תוקפים את המגנן. לכשיחוסל המגנן יהיה אפשר לקדם שני גשרים ולהביאם למים בתוך שעותיים-שלוש. הכוח שצלח מתחיל לחסל סוללות טילי קרקע־אוויר ואחר־הצהריים תצלח לבטח אוגדה 162. התקדמותה לא תהיה מהירה כפי שהייתה יכולה להיות אילו צלחה כבר בבוקר. אבל "הקרב הזה עוד יכול להיות טוב". רב־אלוף אלעזר סיפר לראש הממשלה ולשרים על הבעיות עם האלוף שרון.

בשעה 11:55 נקרא הרמטכ"ל לטלפון. סגנו דיווח לו שרב־אלוף בר־לב מבקש להשתמש גם באוגדה 162 כדי לפתוח את המסדרון בגדה המזרחית. הרמטכ"ל אישר את הבקשה, דיווח לראש הממשלה על האישור וציין שהדבר יקטין את גודלו של הכוח שיצלח לגדה המערבית. הוא דיווח לראש הממשלה גם על המערכה בצפון: הירדנים תקפו בבוקר ואיבדו כ־20 טנקים, וכן נפגעו טנקים סוריים ועיראקיים. עיקר הנפגעים לכוחות צה"ל בחזית זו הם מהפגזות.

לסיכום, אמר, אחרי־הצהריים יתבהר יותר המצב בדרום. בכל מקרה אין סיכון גדול במהלך הצליחה, שכן במקרה שיוחלט שיש להחזיר את הכוחות שצלחו לשטחנו, ניתן יהיה לעשות זאת בשיט עצמי וב"תמסחים".¹⁵¹

תמונת המצב לגבי האירועים בחזית הצפון ב־16 באוקטובר אחרי־הצהריים

בשעות לפני הצהריים היה ידוע שבחזית הצפון הושמדו כ־60 טנקי אויב. בשעה 12:10 דיווח אלוף הפיקוד לסגן הרמטכ"ל שמספר טנקי האויב הפגועים מגיע לכ־152.100. זאת מהתקפת הכוח הירדני באזור הצירים "פלג"–"צלכון", כוח עיראקי באזור ציר "פלדי", כוחות סוריים באזור "ציריך"–"קראון" וכן קרבות חטיבה 7 באזור תל שמס וחטיבה 1 באזור מזרעת בית־ג'.¹⁵³ האלוף טל הציע לאלוף חופי שלא להתקדם לכיוון כנכר, כדי לא להרחיב עוד יותר את פריסת כוחות השריון, וכן הציע לבדוק אפשרות להחליף כוחות הנמצאים בקו המגע עם כוחות הערוכים מאחור – כדי לרעננם.¹⁵⁴

בשעה 14:40 התקשר שוב סגן הרמטכ"ל לאלוף פיקוד הצפון. האלוף חופי דיווח שכוח אויב מתארגן בשדרה בצומת "ראובנה". בשאר הגזרות לא היו כל התפתחויות. באוגדה 146 הופרה פקודה של אלוף הפיקוד שלא להתקדם, אלא רק להעסיק באש טנקים של האויב שיגיעו לגזרה. הכוח התקדם באזור מוצב 109 ומג"ד נהרג כתוצאה מהפגזה. האלוף חופי אמר שבכוונתו לבדוק מי אחראי להפרת הפקודה ולהדיחו.¹⁵⁵

תמונת המצב לגבי האירועים בחזית הדרום ב־16 באוקטובר אחרי־הצהריים

בשעות אחרי־הצהריים נמשך המאמץ לחסל את מגנן הנ"ט המצרי. בשעה 12:12 הורה סגן הרמטכ"ל לקשנ"ר, תא"ל מרדכי ציפורי, לשלוח לדרום שתי פלוגות טנקים נוספות – האחת של טנקי פטון והשנייה סנטוריון. בשעה 12:45 שוחח עם רמ"ט פיקוד הדרום תא"ל אשר לוי ודיווח לו על הוראה זו. לוי דיווח שעיקר הפעילות מתרכז בצירים "עכביש" ו"טרטור".¹⁵⁶ בשעה 12:55 שוחח האלוף טל עם אלוף פיקוד הדרום. האלוף גונן דיווח שהורה שלא לקדם את הגשר כדי שלא ייפגע בהפגזות. סגן הרמטכ"ל תמה מדוע אין גוררים את הגשר בשלושה חלקים – לדבריו לפי התורה.¹⁵⁷ נראה שגונן ביקש לברר מתי תגיע אליו חטיבה 35. עוזר ראש אג"ם אמר לסגן הרמטכ"ל שהיא תהיה כולה בתוך שעה

151 רשימות שליש הרמטכ"ל.

152 יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל; רשימות ראובן רון; היסטוריה/צפון.

153 שם.

154 יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל.

155 שם; היסטוריה/צפון.

156 יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל.

157 למעשה טרם גובשה "תורה". סגן הרמטכ"ל הורה בחודש יולי לערוך ניסויים כדי לוודא אם עדיף לגרור את הגשר בחלקים או שלם. תא"ל דויד לסקוב, שהיה בשטח, הורה לגרור אותו שלם.

ברפידים, והאלוף טל דיווח זאת לאלוף גונן. בשעה 14:55 שוחח סגן הרמטכ"ל עם מפקד אוגדה 143. האלוף שרון סיפר שהוא נמצא מול מעוז "מצמד", והתלונן על כך שהפיקוד הפסיק להעביר טנקים לגדה המערבית ו"מבזבז" את הכוחות על פתיחת ה"פקק". סגן הרמטכ"ל התקשר מיד, בשעה 15:00, לאלוף הפיקוד ושאלו לפשר החלטה זו. האלוף גונן הסביר שהפיקוד אינו רוצה להמשיך להעביר כוחות שמא גשר ה"תמסחים" ייהרס והכוח שמעבר לתעלה יישאר מנותק. הוא מעדיף לפתוח את הצירים "עכביש" ו"טרטור" ולהקים גשרים נוספים.¹⁵⁸

בשעה 15:55 הודיע האלוף גונן לאלוף זאבי שאוגדה 162 לא הצליחה לפתוח את הצירים "עכביש" ו"טרטור" בכוחות עצמה, ולכן הוחלט להמתין לבואה של חטיבת הצנחנים 35, שתנסה לבצע משימה זו יחד עם אוגדה 162. נראה שההתקפה תחל בעוד כחמש שעות, שכן החטיבה נוסעת באוטובוסים מרפידים. גונן ציין שבמקרה שההתקפה לא תעלה יפה תידון אפשרות להחזיר את הכוחות שחצו אל הגדה המזרחית.¹⁵⁹

קודם לכן, החל מהשעה 13:30, הציגו הקחצ"ר ונציגי חיל האוויר לסגן הרמטכ"ל תוכנית לפעולה בג'בל עתקה במגמה לכבוש מוצב מצרי המפריע לקשר אווירי, להפגז מטורות בעורף האויב ולצאת משם לפשיטות. דעתו של אחד מנציגי חיל האוויר, סא"ל דגן, לא הייתה נוחה מהמבצע – שכן ניתן לנחות שם רק בשעה 22:00, הכוונה לנחות במקום שבו נחתו כבר פעם והסיכון אינו מוצדק. לכך נוסף השיקול שלא יהיה ניתן לחבור בתוך זמן קצר לכוחות שינחתו. האלוף טל החליט לדחות את המבצע בלילה, בהנחה שבליילה הבא – ליל 17-18 באוקטובר – תהיה כבר ג'בל עתקה בטווח הגעתם של הכוחות המתקדמים בגדה המערבית.¹⁶⁰

שר הביטחון בחפ"ק פיקוד הדרום

אחרי הצהריים שב שר הביטחון לפיקוד הדרום. בשעה 17:30 עדכנוהו רב־אלוף בר־לב והאלוף גונן. אלוף הפיקוד סיפר שעל אוגדה 143 הוטל לכבוש, להחזיק ולאבטח את ראש־הגשר בגדה המזרחית. בבוקר העריך מפקד האוגדה, האלוף שרון, שהאויב המצוי ב"חוזה הסינית" אינו מהווה בעיה, אולם בשלב מוקדם מאוד הודיע שיוכל לפנות ציר אחד בלבד, ולאחר מכן הודיע שלא יוכל לבצע אף משימה זו. הפיקוד הורה למפקד אוגדה 162 לתקוף, היא החלה לתקוף בשעה 16:00 ועד אותה עת נפגעו בה כמה טנקים. משנודע שחטיבה 35 עומדת להגיע, הוחלט להמתין לה ולהטיל עליה את פתיחת ה"פקק". היא עומדת להגיע בתוך כמה שעות, כך שנראה שההתקפה תיערך לאחר חצות.

עד אז, סיפר גונן, השמידו הטנקים שבגדה המערבית 11 טנקים ו־20 נגמ"שים וכן שתי סוללות טילים. בר־לב דיווח שבכוונת הפיקוד להמשיך לדחות את הגשרים. אם חטיבה

158 שם; רשימות רמ"ח היסטוריה.

159 יומן רל"ש אלוף פיקוד הדרום.

160 יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל; רשימות רמ"ח היסטוריה.

35 תצליח לפתוח את ה"פקק", שהתברר שהוא מגנן נ"ט, ייתכן שהפיקוד יחזור לתוכנית המקורית. אם לא יצליח, הכוונה להחזיר את הזחל"מים לגדה המזרחית ולהשאיר בגדה המערבית את חטיבת הצנחנים ו-26 הטנקים – אין כל כוונה להחזירם לגדה המזרחית. אשר לאויב – נודע שמפקדת הארמייה פקדה על כוחותיה לכבוש את דוור סואר בכל מחיר, ובמטכ"ל נקלטה ידיעה שמצב הכוחות המצריים ב"חוה הסינית" קשה ומתכוונים לפנותם.

שר הביטחון טען שהשטח בגדה המזרחית אידיאלי להפצצות בפצצות מצרר. מפקד חזית הדרום הגיב שהפיקוד אכן התכוון לפעול כך, אלא שמפקד אוגדה 143 אמר שכוחותיו מעורבים בתוך כוחות האויב, ולכן הוחלט להימנע מהפעלת חיל האוויר. השר אמר שהוא מקבל במלואה את דרך הפעולה שהתווה הפיקוד. אשר לכוח המצרי ב"חוה הסינית" – מאחר שאין שם בונקרים ואין טילי קרקע-אוויר, עדיף להורות לכוחות הקרקע לנתק מגע עם האויב ולתקוף אותו מהאוויר, שכן "כל מה שעוזי [יאירי – מח"ט 35] יעשה, יוכל לעשות מטוס אחד". התקפת חטיבה 35 ואוגדה 162 צריכה להיות קצרה ולאחר מכן יש לקדם את הגשרים. עוד הדגיש שיש לתת את הדעת על כך שהרכב העושה דרכו לתעלה יוצר שיירה ארוכה, ללא הגנה נ"מ, כך שאם מטוסים מצריים יוכלו להגיע לשם, עלולים להיגרם אבדות רבות ונזקים חמורים – אין להשאיר מצב זה לאורך זמן.

הרמטכ"ל מתעדכן במצב בדרום

לאחר שעדכן את ראש הממשלה שכב הרמטכ"ל לישון. בשעה 17:05 חזר לחדרו והתעדכן במצב. ראש אמ"ן סיפר לו שאנשיו קלטו שיחה בין ראש מטה ארמייה 2 למפקד דיוויזיה 21, שממנה ניתן להבין שהמצרים מתכוונים לפנות את ה"חוה הסינית". האלוף זאבי סיפר לרמטכ"ל את ששמע מהאלוף גונן – הפיקוד מכין התקפה משולבת של חטיבה 35 וכוחות מאוגדה 162 במגמה לטהר את הצירים "עכביש" ו"טרטור". נראה שההתקפה אמורה להתחיל בעוד שעתיים או יותר, אלא שייתכן שהבשורה בדבר כוונת המצרים לפנות את ה"חוה הסינית" תביא לשינוי בתוכנית ותחסוך את הצורך בהתקפה זו. הרמטכ"ל מיהר להתקשר למפקד חזית הדרום ומסר לו על כך. "אם זה נכון", הוסיף, "אז יכול להיות שכדאי עוד אפילו עכשיו לעשות לחץ, אפילו בלי עוזי, יכול להיות שזה ייפתח לך".¹⁶¹ רב-אלוף בר-לב עדכן את הרמטכ"ל לגבי המצב במסדרון, וסיפר שהמצרים ארגנו כוח של כ-100 טנקים מדיוויזיה 4 ובכוונתם לשגר כדי לתקוף את המסדרון מדרום. כוחות צה"ל שבגדה המזרחית התארגנו כך שחטיבה 14 תבלום את הכוח ואוגדה 162 תמתין לו באגף. אם הכוח יתקוף בגזרה הדרומית, יהיה צורך בהטעיה באמצעות אוגדה 252; אם יתקדם צפונה תתקוף אותו אוגדה 162 מהאגף או מאחור. על אוגדה 162 הוטלה גם המשימה לפתוח את הצירים ל"חוה הסינית". בחלק הצפוני יותר של ראש-הגשר, דיווח

161 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

עוד בר־לב, נשארו חטיבה 600 וכוח מחטיבה 421.¹⁶² הרמטכ"ל עדיין גם את אלוף פיקוד הצפון במצב בדרום. תוצאות הקרבות בצפון היו ידועות לו: "אני ראיתי היום שעשית קרבות מרשימים. ... זה יפה מאוד, חקה, בקרב הזה תוך 10 ימים תגמרו את הכול" – אמר.¹⁶³ בשעה 17:40 הגיע לחדר הרמטכ"ל האלוף שלמה גזית וסיפר שראש הממשלה הודיעה מעל במת הכנסת שכוחות צה"ל נלחמים גם מעבר לתעלה. אותה עת היה, כאמור, רק כוח קטן של צה"ל בגדה המערבית, המערכה על יצירת מסדרון יציב והחזקתו עוד טרם הוכרעה, וגם המצרים טרם תפסו את משמעות המהלך. הפרסום הפומבי למהלך הצליחה, בעייתי זה, נראה לרמטכ"ל כצעד שאינו בעתו, שכן עתה לא ניתן היה יותר להסתיר את העברת הכוחות, אך הוא ביקש שלא להסגיר את המגמה ולא להציג את המבצע כמהלך אסטרטגי ממעלה ראשונה. לפיכך ביקש שדובר צה"ל יפרסם שכוח משימה של צה"ל פועל מעבר לתעלת סואץ.¹⁶⁴

מפקד חיל הים מציג תוכנית לשיגור ספינה למצרי באב אל־מנדב

למן תחילת המלחמה הוטל הסגר על שיט ישראל במצרי באב אל־מנדב. עתה, ביומה ה־11 של המלחמה, הציג מפקד חיל הים לרמטכ"ל תוכנית שספינה של חיל הים ועליה טילי ים-ים תשוט למצרי באב אל־מנדב; היא תמשוך את המשחתות המצריות אליה ותפגע בהן.¹⁶⁵

דיון ראשי אגפים¹⁶⁶

עם ערב 16 באוקטובר, בשעה 18:00, כינס הרמטכ"ל בחדרו את ראשי האגפים ומפקדי הזרועות להתעדכן בתחומים שעליהם הם מופקדים, ולקבל החלטות – במידת הצורך – בתחומים אלה. בחדרו התכנסו סגן הרמטכ"ל וראש אג"ם – האלוף ישראל טל, ראש אמ"ן – האלוף אלי זעירא, מפקד חיל האוויר – אלוף בני פלד, מפקד חיל הים – אלוף בני תלם, נציג שר הביטחון – אלוף (מיל') מאיר עמית, עוזרי הרמטכ"ל – אלוף (מיל') רחבעם זאבי ואלוף (מיל') אהרון יריב, ראש אג"א – אלוף נחמיה קין, ראש אכ"א – אלוף הרצל שפיר ועוזר ראש אג"ם – תא"ל אריה לוי.

בפתח הדיון פרס בפניהם הרמטכ"ל את תחזיתו ל־24 השעות הבאות: "בקרב של הלילה לא השגנו את המשימה אלא באופן חלקי ביותר" – פתח – "... כואב לי הלב משום שלמבצע הזה היו נתונים מזהירים: הם [המצרים] לא קראו את הקרב עד הבוקר, הם לא הפציצו אותנו, הם לא הפגינו אותנו, הם לא סתמו פה, הם לא הביאו כוחות להנה; ולו הצלחנו בבוקר

162 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

163 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

164 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

165 שם.

166 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

להיות פה עם גשר יכולנו להישפך פה בדיוק כפי שהיה החלום הכי גדול שלי". אולם אין הדבר אומר שההזדמנות הוחמצה לחלוטין. גם עד שעה זו לא ארגנו המצרים כוח של ממש באזור הצליחה בגדה המערבית, ולכן "גם אם עוד הלילה נצליח להיכנס פה עם כוחות יותר גדולים, יש פה סיכויים טובים". הבעיה העיקרית היא אי-הצלחה להתגבר על ה"פקק". נוסף על כך קרוב לוודאי שהאויב ינסה הלילה לתקוף את הכוחות שבמסדרון ממזרח לתעלה – ידוע שמאה טנקים רוכזו למשימה זו – וייתכן שיתקפו משני האגפים – מדרום ומצפון, במגמה לנתק את הכוחות שבמסדרון – הן ממזרח לתעלה והן ממערבה – מהבסיס המוצק של צה"ל. ההתפתחות הטובה ביותר תהיה אם אכן יתקפו התקפה רבתי ויספגו אבדות כבדות, כוחות צה"ל יפתחו את ה"פקק", כך שבבוקר ישלוט צה"ל בראש-גשר יציב ויוכל להעביר את הגשרים למים. האפשרות הגרועה ביותר היא שהאויב יצליח לנתק את כוחות צה"ל. נראה לו שההתפתחות לא תהיה חמורה כפי שצפה באפשרות הגרועה, אך גם לא כה טובה כבאפשרות האופטימלית. אם אכן יפנו המצרים את "החוזה הסינית", כנאמר בידיעה שהביא ראש אמ"ן, יש סיכוי טוב שבליילה הקרוב יהיה גשר על התעלה. אם אכן יצליחו הכוחות לייצב ראש-גשר ולנטות גשרים על התעלה, תיכנס ביום המחרת לפחות אוגדה אחת ולה שלוש חטיבות, לגדה המערבית, ואם יתברר שהמערכה מתפתחת היטב יועברו כוחות נוספים: "עוד חטיבה, עוד אוגדה".

ראש אמ"ן העיר שזמן קצר קודם לכן נקלטה ידיעה שחטיבת הקומנדו הפלסטינאית קיבלה פקודה להקים מגנן נ"ט בצמוד לחופו המערבי של האגם המר הגדול, והציע לשקול שלא לקדם כוחות בציר החוף, אלא להתקדם אל רכסי ההרים ממערב לחיץ ולאזור המחנות ולהגיע לכביש סואץ-קהיר בלא להיתקל בכוחות אויב. הרמטכ"ל השיב שלא תוכנן כלל להתקדם לאורך החוף – הן אוגדה 143 והן אוגדה 162 אמורות להתקדם בצירים מערביים יותר.

הרמטכ"ל עדכן את הנוכחים בהתפתחויות אותו יום בחזית הצפון. האלוף זאבי סיפר שהפיקוד, שלו כ-370 טנקים, מתכוון לקדם את אוגדה 146, שתחליף את אוגדה 210 שבקו המגע, כדי לתת לה לנוח ולהתארגן מאחור. סגן הרמטכ"ל הוסיף שהוא הורה את אלוף פיקוד הצפון, בהתאם למידע שקיבל מהאלוף זאבי, לעשות החלפה זו, והותיר בידי אלוף ההחלטה לגבי השיטה – אם להחליף את כל האוגדה או רק יחידות משנה שלה. הוא ציין שאוגדה 146 היא רעננה וטובה ויש לקדמה לקו המגע. כן סיפר על התקרית שבה נהרג מג"ד מהאוגדה בעקבות הפרת פקודתו של אלוף הפיקוד שלא להתקדם אל מעבר לשטח ההפקד.

האלוף טל פירט את התקדמות האויב בחזית הצפון. בין היתר סיפר שהכוח הירדני שנכנס באותו יום לקרבות, היה דו-גדודי. הוא תקף פעמיים. נראה שההתקפה הייתה צריכה להיות מתואמת עם הכוח העיראקי, אלא שזה תקף מאוחר יותר. במהלך היום נפגעו כ-100 טנקי אויב. יש להניח שחלקם יוחזרו לכשירות. מאידך גיסא נפרקו יום קודם לכן 100 טנקים בנמל לטקיה, כך שבסך הכול האויב מתעצם. גם כוחות צה"ל מתעצמים, שכן טנקים מתוקנים במש"אות. עד אז נשלחו כבר כ-50 מרמת-הגולן, לטיפול במש"אות. לפיכך לא ישתפרו יחסי הכוחות בחזית הסורית. לא יהיה ניתן להעביר בשבוע הקרוב כוחות מחזית

הצפון לחזית הדרום, שכן אסור להפסיק את הלחץ על האויב בחזית הצפון, כדי להקשות על התארגנותו. זאת משום שכאשר האויב יוכל להתארגן ולארגן התקפת-נגד, יהיה מצב כוחות צה"ל קשה – שכן הם יושבים בשטחים פתוחים. ההתבצרות תאריך שבעה עד עשרה ימים ובמהלך תקופה זו לא ניתן יהיה להעביר כוחות דרומה.

סגן הרמטכ"ל ציין כי לנוכח העברת חטיבה 35 לסיוע לצליחה לא ניתן יהיה לבצע את "אור ירוק" ביומיים-שלושה הקרובים. עם זאת נראה לו שאין צורך ב"אור ירוק" בטרם תושג הכרעה במערכת הצליחה, אלא אם ייווצר קיפאון שיחייב מבצע אוגף. הרמטכ"ל הסכים עמו. האלוף טל דיווח גם שביטל את המבצע שתוכנן לג'בל עתקה ודחה אותו למועד שבו יהיו הכוחות המתקדמים קרובים להר.

האלוף טל נגע גם בעניין פיקוד המרכז: בגבול עם ירדן נמצאים כוחות בכוונות למקרה שירדן תתערב. אשר לתגבורות לחזיתות: באותו יום הופנו שתי פלוגות טנקים, האחת שוט והאחת מגח, לפיקוד הדרום, וכן הועבר משגר עברי ולו ארבעה קנים לדרום. רקטות העברי חולקו שווה בשווה בין שתי החזיתות והפעלתו תישאר לפי פקודה מטכ"לית.

האלוף זאבי העלה עניין נוסף: סגנו של אלוף פיקוד הצפון, תא"ל אדם, ביקש להחזיר לכל אחד ממשקי רמת-הגולן ארבע נשים. "זה חשוב להם מוראלית ועניינית – בישולים, כביסה" – העיר האלוף זאבי, והרמטכ"ל אישר את הבקשה.

ראש אמ"ן האלוף זעירא החל לסקור את הקרבות בצפון, אולם הרמטכ"ל הפסיקו. מאחר שבתום דיון ראשי האגפים ילכו כולם לקד"ם, ושם יסקרו ראשי הענפים של אמ"ן את האירועים בגזרות, ביקש מהאלוף זעירא לייחד דבריו לארבעה נושאים: הערכת כוונותיהם של המנהיגים הערבים: חילות המשלוח המצטרפים למערכה, כיווני ההתעצמות של האויב ומגמותיו המבצעיות ליום-יומיים הקרובים.

בתחילה סקר האלוף זעירא את צבירת כוחות האויב בחזית הסורית: מאז 6 באוקטובר שיגרו הסובייטים לסוריה 12 ספינות שפרקו ציוד וחימוש, כאשר מפקד הצי הרוסי מטפל אישית באבטחתן. ב-16 באוקטובר שיגרו במסגרת הרכבת האווירית 15 מטוסים לסוריה. הם פרקו טנקים בנמל לטקיה ונהגים רוסים הסיעו אותם דרומה – לא ידוע אם עד דמשק או רק צפונה ממנה. תופעה דומה התגלתה גם בחיל האוויר: באותו יום הטיסו טייסים רוסים 6 מטוסי מיג-21, שהורכבו בחלב, דרומה. הסורים מארגנים כוחותיהם, משלימים יחידות ובונים אותן. כך, למשל, ידוע שבאותו היום קיבלה חטיבה 91 מדיוויזיה 1 שלושים טנקים.

רצועת ההגנה השנייה – סביב דמשק – הולכת ומתמלאת טנקים. נראה שמגמת הסורים הנה לבנות רצועה זו באמצעות כוחותיהם, ולהציב בחזית את "לגיון הזרים" – כוחות המשלוח מעיראק, ירדן וסעודיה, בתוספת כוחות סוריים מעטים. יש להניח שבכוונתם לתקוף כאשר יעריכו שהכוחות מאורגנים לכך. לכן הייתה חשיבות רבה לתקיפת צה"ל את הכוח העיראקי – שכן בכך לא ניתן לו להתגבש ככוח התקפי. מפי דוברים שונים נשמעת ההערכה שלא תהיה הפסקת אש.

ראש אמ"ן ציין ששלושה מתוך שבעת הגשרים שאמ"ן המליץ לתקוף בסוריה, הותקפו באותו היום. אחד מהם נהרס כליל ולשני האחרים נגרם נזק בינוני. אם יותקפו ביום המחרת

ארבעת הגשרים הנותרים וחיל האוויר יתקוף גם את כלי הרכב שיצטברו לאחר התקיפה ליד הגשרים המופצצים, ייגרם לסוריה נזק רב. הרמטכ"ל העיר שתהיה לו בעיה להשיג אישור לתקיפות אמנעה כאלה, שכן באותן שיירות יכולות להימצא גם מכוניות אזרחיות ומכוניות של דיפלומטים. עוד סיפר האלוף זעירא שבמהלך אותו יום נפגעו עשרה מטוסים סוריים ושני טייסים נפלו בשבי – אחד סורי ואחד עיראקי.

אשר למצרים: עד השעה 10:15 לא הבינו המצרים כלל את המתרחש בגזרת הצליחה. עד אז דיברו רק על חמישה טנקים אמפיביים הצולחים באגם המר. רק בשעה 10:25 דווח על חדירה של כוח צה"ל באגפה של דיוויזיה 16 והשתלטותו על "החוזה הסינית". לקראת השעה 11:00 התברר להם, כנראה מהאזנה, שכוחות של צה"ל צלחו את התעלה, בעקבות זאת תקפו, בשעה 11:00 את כוחות צה"ל מהאוויר ושיגרו 11 טנקים אל מול הכוח שצלח. כוחות צה"ל השמידו את כל 11 הטנקים. בשעה 11:30 העריכו המצרים שמצבם משתפר, ודיווחו שהם מתבססים ב"חוזה הסינית" בכוחות שריון וכוחות חי"ר מצוידים בטילי נ"ט. כן נצטווה חטיבת הקומנדו הפלסטינאית לתפוס מגנן נ"ט באזור "דקדקן". בין השעות 11:10–13:25 ניסו ארבע פעמים לתקוף את כוחות צה"ל מהאוויר. בתקיפות אלה השתתפו 28 מטוסים. בשלוש מארבע הפעמים הפציצו את כוחותיהם, וכוחות צה"ל הפילו חמישה מהמטוסים התוקפים. בסך הכול איבדו המצרים במהלך היום 12 מטוסים. החל משעה 14:00 שוב נקלטו דיווחים שמצבם הולך ומשתפר, אך בשעה 15:55 "דיברו על לעזוב את העניין".

במשך הלילה העבירו המצרים את רוב סוללות הטילים שלהם חזרה מהגדה המזרחית למערבית, ועתה נותרה, כנראה, בגדה המזרחית רק סוללת אס-איי-6 אחת. ייתכן שהחזרת הסוללות נבעה מהחלטה שלא להמשיך בהתקפה, וייתכן שמחשש מארטילריית צה"ל. שלישי עד מחצית מהסוללות בגדה המערבית אינן פעילות – בשל תחזוקה גרועה ומחסור בחלקי חילוף. המכ"מים של כמחצית הסוללות אינם פעילים גם הם. לדברי המצרים סוללות ההוק מפריעות ביותר לפעילותם. הם מעריכים שלצה"ל 12 סוללות ובכוונתם לתקוף אותן בנפ"ם. שתיים משלוש סוללות הטילים שתקף חיל האוויר בפורט סעיד נפגעו, ובמהלך היום נפל לידי המצרים מב"ט.

אשר לתגבורות המגיעות למצרים: שלושה מטוסי "מיראז" עברו משדה התעופה טנטא לאינשאס. 13 מטוסי אנטונוב 12 הגיעו למצרים והמצרים שלחו שש ספינות לבנגוזי ולטוברוק כדי להביא את החטיבה האלג'יראית. סגן הרמטכ"ל הציע לשקול לשגר סטי"לים לאזור להטביע את הספינות. מפקד חיל הים ענה שאכן זו הכוונה, ובאותו הלילה נשלחו סטי"לים לאזור כדי להכיר את השטח.

אשר למהלכים מדיניים: האלוף זעירא סיפר שייתכן שראש ממשלת ברית המועצות, אלכסיי קוסיגין, בדרכו למצרים. הוא ציין שאין בידיו הנוסח המלא של הנאום שנשא סאדאת באותו יום, אך ראוי לציון אזהרתו שאם צה"ל יתקוף בעומק מצרים תפעיל מצרים טילי קרקע-קרקע "זאפר". הוא העריך שסאדאת מתכוון לטילי "סקאד".

ראש אג"א האלוף נחמיה קין ייחד דבריו לשלושה נושאים: רכש, איסוף שלל ואספקת ביגוד חם לחיילים ברמת-הגולן. הוא סיפר שבאותו ערב נחת טנק ראשון אם-60 בשדה

התעופה לוד, ובמהלך הלילה יגיעו שבעה מטוסים, שבכל אחד מהם שני טנקים – כלומר בסך הכול יגיעו הלילה 14 טנקים. כל הטנקים מזוודים במלואם, כולל דלק, תחמושת ומערכות קשר, וכולם במצב טכני מצוין – משופצים, באפס שעות מנוע.

בלילה הקודם סופק ביגור חם ללוחמים ברמת-הגולן. אשר לאיסוף שלל – עד אז אוכנו כ-120 טנקי שלל. שליש מהם, ובהם שמונה-תשעה טנקי טי-62 – כשירים. הטנקים הפגועים מוינו לשתי קבוצות – טנקים שתיוקנם יארך יומיים-שלושה וטנקים שזמן תיוקנם ארוך מזה. בקטגוריה הראשונה נכללים כ-40 טנקים, כך שבתוך שלושה-ארבעה ימים יוכלו להתווסף לסד"כ 70-80 טנקי שלל.

סגן הרמטכ"ל התערב בדברי ראש אג"א והציע שלא להכניס בשלב זה טנקי שלל לסד"כ. זאת הן משום שאין תחמושת מספיקה לטנקים והן משום שאנשי צוות מחלימים, המוחזרים ליחידות, מאומנים על הטנקים הסטנדרטיים של צה"ל. יש טעם בהכנסת טנקי שלל רק כאשר יש עודף צוותים על טנקים, אולם לא זה המצב כרגע. להפך – עומדים להגיע עתה 100 טנקי אם-60.

הרמטכ"ל ציין שיש להבחין בין ההתארגנות לקרבות המתחוללים אותה עת, לבין ההתארגנות לטווח הארוך. בעדיפות ראשונה יש לצוות את הלוחמים על הטנקים המוכרים, אולם יש גם להגיע למצב שבו ניתן יהיה להפעיל כל טנק כשיר, ובכלל זה טנקי שלל. לפיכך, ייתכן שכדאי להקים בבית הספר לשריון יחידה של בוגרי טירונות שתתאמן על טנקי שלל.

סגן הרמטכ"ל הציע, בהמשך לרעיון זה, שראש אכ"א ימיינ את אנשי הגש"פים, המצוותים על טנקי שרמן – הצעירים והטובים שבהם יוכשרו להפעיל אם-60, והמבוגרים והפחות טובים יוכשרו להפעיל טנקי שלל שיחליפו את טנקי השרמן.

ראש אג"א הוסיף שהפעלתם של הטנקים שיגיעו תתעכב לא רק בשל מחסור באנשי צוות, אלא גם בשל מחסור בתחמושת 105 מ"מ. עד אז הגיעו 15,000 פגזים 105 מ"מ, אך הם נשלחים לטנקים הנלחמים בחזיתות. כתוצאה מסדרי העדיפות שנקבעו להובלת הרכש ארצה, יוכלו פגזים נוספים להגיע רק בעוד כמה ימים, שכן הקדימה הראשונה ניתנה למכלי דלק למטוסי חיל האוויר ולפצצות מצרר התופסות נפח רב – אלה יועברו במטוסי הגלקסי. המטוסים האחרים – סי-141 – מיועדים להטסת תחמושת 155 מ"מ לתותחים. לפיכך לא נותר אלא להעביר את הפגזים 105 מ"מ בדרך הים. הם יגיעו בתוך 10-12 יום. יש להניח שבפרק זמן זה תסתיים גם הכשרת הצוותים לטנקים, כך שאז יוכלו להפעיל את הטנקים החדשים.

ראש אכ"א דיווח את מספר הנפגעים: עד לצהרי 16 באוקטובר נפלו 842 ונפצעו 3,669 מלוחמי צה"ל. כ-1,600 מהפצועים כבר שוחררו מבתי החולים. נוסף על כך נשבו 62 חיילים ו-251 נעדרים. יש להניח שחלק מהנעדרים הם שבויים.

קד"ם הרמטכ"ל¹⁶⁷

בשעה 19:00 עברו הנוכחים לחמ"ל אג"ס-מבצעים, שם החל קד"ם הרמטכ"ל. ראש אמ"ן סקר שוב את פעילות האויב בשתי החזיתות, כפי שסקרה זה עתה בחדר הרמטכ"ל. לסקירתו הקודמת הוסיף שהעיראקים תקפו בשני שלבים – בשלב הראשון בשריון ובשלב השני בחי"ר, וציין שכוח השריון שתקף שייך לחטיבה 6, שהיא חטיבת הטנקים השנייה של דיוויזיה 3, שהגיעה לסוריה, כולה או רובה, זמן קצר לפני המתקפה. כן ציין שגדוד שריוניות סעודי אי-אם-אל מוצב בדרעא.

רמ"ד דרום באג"ס-מבצעים רס"ן זאב נתיב סקר את מצב כוחות צה"ל בחזית הדרום: ה"פקק" המצרי באזור ה"חוה הסינית", המורכב מחיילי חי"ר מצוידים בנשק נ"ט, טרם נפרץ. לצורך פריצתו נערכות עתה חטיבות 217 ו-460 מאוגדה 162 וחטיבת צנחנים 35 שהועברה ממרש"ל לרפידים. על קו המים נמצאת חטיבה 421, שהחליפה את חטיבה 14, שסבלה פגיעות חמורות ומחסור בדלק ותחמושת ויצאה אחורה לתדלק ולהתחמש. מעבר לתעלת סואץ נמצא כוח בראשות מפקד אוגדה 143 – האלוף שרון. הכוח כולל 20 טנקים ו-10 נגמ"שים. עד אז השמיד הכוח 11 טנקי אויב ושלוש סוללות של טילי קרקע-אוויר, שאחת מהן נמצאה ריקה, ובכוונתו לחסל בלילה שתי סוללות נוספות. בגדה המערבית נמצאת גם חטיבת צנחנים 247, המנוידת בחלקה בזחל"מים. כמה שעות קודם לכן היה ידוע שלכוחות צה"ל שבגדה המערבית שמונה הרוגים ו-110 פצועים. מספר הטנקים שנפגעו אינו ידוע.

רמ"ד צפון באג"ס-מבצעים רס"ן יריב חן ציין שאין שינוי בהיערכות צה"ל בצפון. במהלך היום נפצעו כ-100 מלוחמי צה"ל, מרביתם מארטילריה.

מפקד חיל האוויר, האלוף בני פלד, סקר את פעילות החיל במהלך היום ואת תוכניותיו ליום המחרת: במהלך 16 באוקטובר סייע חיל האוויר במידה מועטה בצפון ובמידה רבה יותר בדרום. בין השאר תקף גשרים בסוריה ומפעל לשיקום טנקים בחרסתא, סוללות טילים וגשרים באזור פורט סעיד ועורקי תחבורה בעורף מצרים ובקו. מטוסים תקפו מכ"מים במגמה למשוך מטוסי אויב לקרב – מטוסים מצריים לא התפתו ואילו מטוסים סוריים התפתו וארבעה מהם הופלו. בסך הכול הופלו במהלך היום 22 מטוסי אויב. סד"כ חיל האוויר יעמוד בבוקר על 225 מטוסים שמישים, בהם 50-60 מטוסי פנטום, 110 סקייהוק ו-55 מיראז'. המטוסים המגיעים מארצות-הברית מוכנסים בהדרגה לפעילות; הרביעייה הראשונה החלה לפעול באותו בוקר והשנייה – בערב. עד השעה 17:00 ביצע חיל האוויר 6,650 גיחות. היחס בין האבדות לגיחות הוא 1.7-1.8 מטוס למאה גיחות – יחס נמוך בהרבה מאשר במלחמת ששת הימים (3.9).

ב-17 באוקטובר מתכוון החיל להמשיך לסייע לכוחות הקרקע, לתקוף את שדה התעופה בילבס, להחזיק את אזור פורט סעיד נקי מטילים, לתקוף גשרים בסוריה וגשר ליד קהיר, וכן מפקדה בסודא, שהיא כנראה המפקדה המתאמת של כוחות המשלוח. כן הציע לשקול

167 קד"ם הרמטכ"ל 161900 באוקטובר 1973.

הפצצת מטרות כלכליות בעומק וספינות סובייטיות.

מפקד חיל הים, האלוף בני תלם, סקר את מבצעי החיל ב-16 באוקטובר ואת תוכניותיו ליום המחרת. במשך היום שטו ספינות של החיל באזור שבין אלכסנדריה לטוברוק, כדי ללמוד את השטח, והפגזו מטרות במגמה למשוך סטי"לים מצריים ללב ים. המצרים לא התפתו לשלוח סטי"לים. לעומת זאת ירו המצרים על הטעיה של החיל באזור רוזטה-אלכסנדריה ופגעו בסטי"ל שלהם.

ספינות חיל הים ניסו לסייע ל"בודפסט", והופגזו באופן מסיבי, כנראה מתותחים בפורט סעיד. בלילה הקרוב מתכוון החיל להציב מארב של דבורים לסטי"לים מצריים, היוצאים כמעט מדי לילה מע'רדקה להפגז את שרם אישייח', לפשוט בנמל פורט סעיד, להמשיך בהטרדה לאורך החוף ובניתוח אפשרויות הפגיעה בשיט הערבי לאלכסנדריה. אם יהיו ידיעות מודיעיניות מדויקות יותר ניתן יהיה לפעול החל מליל המחרת.

ראש אג"א חזר על הנתונים שהציג קודם לכן בחדר הרמטכ"ל. לאלה הוסיף שעד כה הגיעו 9,200 טילי כתף לאו, 15,000 פגזים לטנקים וכ-1,500 פגזים 175 מ"מ, ושעתה עושים דרכם ארצה שני מטוסי "אל על" ובהם תחמושת 155 מ"מ.

ראש אכ"א חזר גם הוא על הנתונים שהציג בחדר הרמטכ"ל והוסיף נתונים לגבי שבויי אויב: בסך הכול בידי צה"ל 710 שבויים, מהם 460 מצרים, 268 סורים, 7 עיראקים ו-5 מרוקנים. באלה נכללים 87 קצינים, מהם 55 מצרים, 28 סורים ו-4 עיראקים; בתוכם 26 אנשי צוות אוויר – רובם טייסים.

בטרם יסכם הרמטכ"ל את הקד"ם, העיר ראש אמ"ן את תשומת לבו של הפורום לכך שהתברר שרמת ההאזנה של האויב היא גבוהה מאוד, והוא עושה בה שימוש טקטי מדי. לפיכך ביקש שכל מפקד יורה לכפופים לו להקפיד על ביטחון קשר.

הרמטכ"ל החל את סיכומו בציינו שקרב הצליחה לא זו בלבד שלא השיג את ההישג המצטבר שמעבר להישג הריאלי, אלא שהשיג אף פחות מהציפיות המינימליות. יתר על כן, במהלך הקרב נוצרה הזדמנות טובה מזו שנצפתה מראש – הוא ציפה שהאויב יבין בתוך כמה שעות את משמעות המהלך ויפעל כדי לשבשו, וקיווה שלא יתקוף אלא בבוקר. למעשה לא תפס האויב אפילו בבוקר את משמעות המהלך, וכך הייתה לצה"ל הזדמנות להיכנס לעומק המערך ולהשיג הישג מהיר ורב משמעות, אלא שההזדמנות הוחמצה. התוכנית הייתה טובה, אלא שאוגדה 143 "הלכה לקרב לא מספיק מוכנה, לא מספיק מאורגנת ולא מתוך הערכות נכונות. כל ההערכות שקיבלתי מ[אוגדה] 143 – על האויב, על ההכנות של עצמנו ועל המהלכים – היו הרבה יותר מדי אופטימיות". במהלך הקרב אירעו כמה תקלות שגרמו לשיבושים – גשר הגלילים התקלקל וגשר הדוברות היה רחוק מדי. אבל תקלות אלה היו אך משניות לתקלה העיקרית: הסיבה הדומיננטית לאי-ההצלחה הנה ההיתקלות ב"פקק", שרק בהמשך התברר שהוא מערך נ"ט שקשה להשמידו. על התעלה נטוי גשר של שש דוברות תמסח וניתן להעביר עליו כוחות – לו החליט צה"ל להעביר כוחות נוספים אל מעבר לתעלה, ניתן היה לעשות זאת, אלא שהוחלט שלא להעביר כוחות נוספים כל עוד אין גשר יציב על התעלה. זאת ועוד, הוא מניח שכאשר יבינו המצרים את משמעות המהלך ינסו לנתק את ראשי-הגשר בגדה המזרחית. לכן יש להשאיר שם כוחות שיוכלו למנוע זאת.

אשר לתחזית להמשך: הכוח שבגדה המערבית מהווה בסיס מוצק – זהו "ההישג המינימלי" שהושג. פשיטותיו על סוללות טילים יגדילו את חופש הפעולה של חיל האוויר ויפתחו פתח לאפשרויות מבצעיות נוספות. בגדה המזרחית צפוי ש-100 טנקים מדיוויזיה 4 יתקפו בלילה את ראש-הגשר מדרום, וייתכן שכוח מצרי יתקוף מצפון. המצב האידיאלי יהיה אם יתקפו ויספגו אבדות רבות, חטיבה 35 תפתח את הציר ובבוקר יהיו גשרים על התעלה. אז ניתן יהיה להעביר לגדה המערבית מפקדת אוגדה ושתי חטיבות נוספות, להרחיב את ראש-הגשר, לעלות להרים, להפגוז בארטילריה סוללות טילים, להגדיל את חופש הפעולה של חיל האוויר ולקעקע את המערך המצרי. "הפסדנו את הסיכוי של חדירה פתאומית ושבידה חריפעת של הצבא הזה. עכשיו צריך לקעקע אותו לאט לאט". תוך הרחבת ראש-הגשר רצוי להשתלט על הגשרים המצריים שמצפון לאזור הצליחה ולנתק בכך את ראש-הגשר המצרי בגזרה המרכזית. אז ניתן יהיה "לחרוש" אותו מהאוויר ולא לצו להתקפל צפונה, להתמסר לכוחות צה"ל או להישמד, כך שיווצר מצב שלמצרים שני ראש-גשר ממזרח לתעלה – האחד בצפון והאחר בדרום – וצה"ל שולט בגזרה המרכזית, ולו ראש-גשר מעבר לתעלה.

זהו המצב האופטימלי. המצב הגרוע ביותר יהיה אם המצרים יצליחו לנתק את המסדרון. או אז יהיה צורך להבקיע שוב אל קו המים, אך הוא מעריך שהדבר לא יקרה. הקרבות שהתנהלו ביממה האחרונה לא הכריעו, נראה שגם הקרבות הבאים יהיו במתכונת זו, שבה ישיג צה"ל צבירה מתמדת של יתרונות. מצבו של הצבא המצרי גרוע בהרבה משהיה 48 שעות לפני כן: אז היה זה "צבא שלם, ערוך יפה, עם אגרופי שריון – עם דיוויזיה 4, דיוויזיה 21 – יצאה להתקפה". במהלך פרק זמן זה איבד כ-300 טנקים. זהו מספר של ממש לצבא שהחל את המלחמה עם 2,000 טנקים.

גם בחזית הצפון משתפר מצבו של צה"ל אט-אט. בניגוד לחזית הדרום אין כל מגמה הכרעתית בפיקוד הצפון. השיפור שם חל הודות לכך שהאויב תוקף וסופג אבדות: הכוח הירדני איבד רבע מהטנקים שלו, הדיוויזיה העיראקית הושמדה ברובה – "יכול להיות שהם יחליטו שמספיק לאבד דיוויזיה אחת במלחמה הזאת; יכול להיות שהם יחליטו לאבד עוד אחת – נדאג לזה". המגמה היא לשפר את המצב על-ידי אי שחיקת כוחות והסבת אבדות לאויב התוקף. הוא סיפר שבדיון ראשי אגפים הוחלט לארגן מחדש את הכוחות, להחליף בין האוגדות ולבדוק את אופן בניין הכוחות לנוכח עודף המפקדות על הכוחות. רב-אלוף אלעזר סיפר לפורום גם את המדיניות שנקבעה לגבי איוש טנקים – טנקי רכש, טנקי שלל וטנקים מתוקנים, והקדימה שהוענקה לאספקת תחמושת 155 מ"מ – שהמחסור בה קריטי.

דיון ראשי אגפים בראשות סגן הרמטכ"ל

בשעה 20:30 כינס סגן הרמטכ"ל דיון ראשי אגפים ובו סיכם את העניינים הבאים: ראש אכ"א יציג בדיון המטה ביום המחרת תוכניות לאיוש טנקים וקליטת טנקים חדשים וטנקי שלל, תוך פירוט לוחות זמנים. תוכנית זו תתואם עם אג"ס-תואר, הקשנ"ר ואג"א ותפרט

שיטה לניצול הפוטנציאל הקיים בטנקים ובכוח אדם ושיטה מסודרת להתעצמות בטנקים ובצוותים בטווח ארוך. ראש אג"א יציג באותו דיון תוכנית לארגון מחדש של כוחות השריון בפיקוד הצפון, בתיאום עם פיקוד הצפון, הקשנ"ר, תוא"ר וחיל החימוש. הצוות המטכ"לי יציג את תוכניתו לסגן הרמטכ"ל ולאחר מכן ייסע לצפון, יבדוק את התוכנית בשטח ויתאמה עם הפיקוד. בין השאר ימליץ הצוות היכן לפרוס את אוגדה 146, שתוצא מהקו. צוין שמפקדה משימתית 440 וכוח ששון יכולים להוות גרעין לאוגדה קבועה. אכ"א יבדוק אפשרות לפרסם בכלי התקשורת קריאה לאנשי מילואים שלא נקראו לשירות להתייצב כדי להירשם. עוזר ראש אג"ם יערוך דיון באפשרות ניצול רכב של תושבי השטחים.¹⁶⁸

פגישת הרמטכ"ל, ע' שהב"ט וראש אמ"ן עם עורכי עיתונים

בשעה 21:00 נפגשו הרמטכ"ל, עוזר שר הביטחון וראש אמ"ן, בלשכת הרמטכ"ל, עם עורכי עיתונים.¹⁶⁹ תחילה סקר בפניהם רב-אלוף (מיל') צור את ההתפתחויות בעניין ההספקה מארצות-הברית: "להיענות האמריקאית היום אפשר לתת ציון טוב, והם עושים כל מאמץ לעזור" – פתח – "הם נכנסו לעניין קצת מאוחר, אולי בגלל סיבות ארגוניות ואולי מפני שהיו להם בהתחלה היסוסים בחלק מהאדמיניסטרציה איך להירתם לעניין". מתחילה התכוונו שלא להוביל את הציוד במטוסים צבאיים, אלא במטוסים חכורים. משלא נסתייע הדבר בידיהם החליטו להוביל ישירות לישראל במטוסים צבאיים. עוזר שר הביטחון סקר את סוגי מערכות הנשק שהגיעו עד כה, תוך שנמנע מלנקוב בכמויות: "כמות מתקבלת על הדעת" של מטוסי פנטום וסקיהוק ו"כמות די גדולה" של מטוסי תובלה ופריטי תחמושת שונים וכן נשק נ"ט; עד אז הגיעו ארצה 60 מטוסים נושאי ציוד. במהלך שבועיים עד שלושה שבועות הקרובים תופעל רכבת אווירית ולאחריה יתחיל ציוד להגיע בדרך הים. מלכתחילה הייתה הכוונה להוביל טנקים באוניות, אולם נראה שחלקם יובאו בדרך האוויר.

"ברגע זה", אמר, "אין לנו דברים קריטיים. עברנו עשרה ימי לחימה די קשים ואנחנו עדיין לא משתמשים במוצרים האמריקאיים, אלא בשלנו". עתה מופנה המאמץ לכך שהתחמושת שתתקבל תספיק לימי הלחימה הנוכחיים, ובתום המלחמה יישאר עוד מלאי. אשר למטוסים וטנקים – בניגוד לפריטי תחמושת ואלקטרוניקה, שאספקתם אושרה מיד, הרי לגבי מטוסים נקבע כלל של replacement. אישור הכמויות המבוקשות אינו אוטומטי – אלא הן נבדקות מדי כמה ימים. לפיכך כמות המטוסים והטנקים שקיבלה ישראל קטנה יותר מהכמות שאיבדה.

הרמטכ"ל סקר בפני עורכי העיתונים את ההתפתחויות בחזיתות ב-24 השעות האחרונות. הוא סיפר על הדילמה שעמדה בפני הפיקוד העליון ב-12 באוקטובר, וההחלטה, שהוכחה בדיעבד כנכונה, להמתין למתקפה המצרית ועל תוצאותיה של מתקפה זו. מערב היום

168 רשימות רמ"ח היסטוריה; יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל; מסמך לשכת סגן הרמטכ"ל, אוקטובר 1973.

169 בשעה 20:00 נפגש הרמטכ"ל עם כתבים צבאיים. דבריו בפורום זה לא יפורטו כאן.

הקודם, סיפר, נטל צה"ל את היוזמה בחזית הדרום, השתלט על קטע של התעלה והעביר כוח משימה אל מעבר לתעלה. כוח זה פשט כבר על כמה סוללות טילים והשמיד 11 טנקים. מהלך זה לא גרם, אמנם, למהפך בשדה הקרב, אך סדרת המהלכים שננקטה ב־48 השעות האחרונות, שיפרה לאין ערוך את המצב, ו"אנחנו משתדלים, בצבירת מהלכים אופרטיביים, להגיע להכשרת תנאים שיוכלו לאפשר לנו הישגים יותר משמעותיים ויותר מהפכניים בשדה הקרב בחזית המצרית".

רב־אלוף אלעזר תיאר גם את המהלכים והמגמות בחזית הסורית: שם אין לצה"ל "מגמות התקפיות מרחיקות לכת". הוא משתדל לגרור את האויב לקרבות כדי לגרום לו אבדות ולהשיג שיפורים מקומיים. ביומיים אלה עלה הדבר בידו: ב־15 באוקטובר הושמדו כ־60 טנקים, מרביתם עיראקיים, וב־16 באוקטובר כ־100 טנקים – סוריים, עיראקיים וירדניים. מרבית הטנקים העיראקיים חוסלו, וכן 22 מתוך 80 טנקי החטיבה הירדנית, שתקפה יחד עם הכוח העיראקי. הרמטכ"ל הטעים שישראל לא תפרסם את דבר מעורבות החטיבה הירדנית ותותיר בידי מלך ירדן להחליט אם לפרסם עובדה זו או להעלימה.

הרמטכ"ל ציין גם את מבצעי חיל האוויר וחיל הים ונקב במספרי האבדות שמסר לו קודם לכן ראש אכ"א. בתשובה לשאלה אם משמעותו של המהלך בחזית הדרומית היא שההערכה בדבר אייכולתו של צה"ל לחסל את המאחז של צבא מצרים ממזרח לתעלת סואץ נותרה בעינה, השיב הרמטכ"ל בשלילה. "יחד עם זה, אני מעריך שיש לנו היכולת להתמודד עם הצבא המצרי ולהביא אותו בסדרת קרבות ומהלכים אופרטיביים לכן שיבשילו התנאים להכרעה". לשאלה אם ההכרעה בדרום הנה עניין לשבועות השיב: "אני לא רוצה להגיד זאת, זה פונקציה של תכנון אופרטיבי מתי נחליט לעשות זאת".

לשאלה אם צה"ל יעשה עוד מאמץ התקפי רב היקף בסוריה, והאם הקו שאליו הגיעו כוחות צה"ל בחזית זו הוא הקו הסופי והם לא יתקדמו מעבר לו אף אם יתאפשר הדבר, השיב "בשלב זה אין לנו כוונות להמשיך בחזית זו במתקפה לעבר דמשק. אנחנו ערוכים בשטח שאפשר לפתח ממנו התקפות נוספות, אבל זה לא אומר על דמשק בשעות הקרובות". בתשובה לכמה שאלות מסר ראש אמ"ן נתונים על המעורבות הסובייטית בסוריה, ובין השאר ציין שהסובייטים מספקים לסוריה במהירות את הפריטים שאבדו לה, ובהם מטוסים וטנקים, "במאמץ עצום לא לתת לצבא הסורי להישמד". הוא העריך שאם מצרים "תוכה אבל לא תיכנע", ייעשה מאמץ מצד ברית־המועצות לחדש גם למצרים את כל שאיבדה.

איסור ירי על מכלית נפט מצרית

בחזור הרמטכ"ל לחדרו הודיע לו מפקד חיל הים, בשעה 22:15, שליר שדואן התגלתה מכלית מצרית מובילה נפט, וביקש אישור להטביעה.¹⁷⁰ הרמטכ"ל התקשר למזכיר הצבאי של ראש הממשלה וביקש אישור לכך. בטרם התקבלה תשובת תא"ל ליאור נכנס שר

170 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

הביטחון לחדר. הרמטכ"ל סיפר לו על המכלית ומר דיין צידר בהטבעתה, אולם הציע להמתין להחלטת ראש הממשלה. בעודם ממתינים התקשר שוב תא"ל ליאור ונראה שביקש הבהרות. הרמטכ"ל הבהיר שהמדובר במכלית נפט הנושאת דגל מצרי ושטה במפרץ סואץ צפונה. הוא הוסיף שניתן להטביעה בתוך רבע שעה וששר הביטחון יושב לידו בחדר. תוך כדי כך התקשר רב-אלוף אלעזר באינטרקום למפקד חיל הים ושאלו אם אכן דגל הספינה הוא מצרי. האלוף תלם השיב שדגלה פנמי, היא בבעלות מצרית וגויסה לצי המצרי כדי לספק דלק לכוחות היבשה. לפיכך הביע שר הביטחון התנגדות לפגוע במכלית. הרמטכ"ל מסר זאת לתא"ל ליאור ולמפקד חיל הים. "המפקד, זו אונייה מצרית, שהדגל הוא חיפוי בלבד" – התחנן האלוף תלם. "שלילי. אין לי אישור" – חתך הרמטכ"ל. שר הביטחון אמר עתה שייכתן שיהיה צורך לערוך דיון שבו ייקבעו אמות-מידה לפגיעה או אי-פגיעה בספינות נושאות דגלים שונים.¹⁷¹

דיון בהשתתפות שר הביטחון בעניין המשך הפעולות בדרום

שר הביטחון הגיע לחדר הרמטכ"ל בשעה 22:20 לאחר ששהה רוב היום בדרום, ושהה בו כ-50 דקות. הרמטכ"ל עדכן אותו בידיעות על כוונת המצרים לתקוף את המסדרון המוביל לאזור הצליחה, וציין שלדעתו היסוד החשוב ביותר במערכת הפעולות הקשורות למבצע הצליחה יהיה בלימת התקפות אלה, שכן "כפי שכבר למדנו [במלחמה זו] הגנה מוצלחת זה נותן לנו דיבידנד הכי טוב". השר העיר שלא די בכך, שכן בתעלות "החוזה הסינית" מחופרים אלפי חיילים מצרים נושאי נשק נ"ט, המסכנים את הדרכים המובילות לאזור הצליחה. על כך השיב הרמטכ"ל שנראה לו שמתחם זה לא יוסיף לסכן את כוחות צה"ל סיכון של ממש. את הערכתו זו ביסס על הידיעה שהגיעה במהלך היום, שלפיה בכוונת המצרים לפנות את "החוזה הסינית", ועל העובדה שחיל האוויר הפציץ את המתחם מקרוב, בכ-200 פצצות מצרר. הפצצה זו, העריך, תקל על חטיבה 35, העומדת להתחיל בחצות בהתקפתה על המתחם, לפתוח את הדרך.

השר ביקש להבחין בין שלוש סוגיות: הראשונה – פתיחת הדרך, השנייה – בלימת התקפות האויב על המסדרון בגדה המזרחית, והשלישית – ראש-הגשר בגדה המערבית. הוא העריך שחטיבה 35 תצליח לפתוח את הדרך וניתן יהיה להעביר בה גשרים אל המים, אלא שאין ודאות שהדרך תישאר פתוחה לאורך זמן. נראה לו שחטיבה 35 לא תצליח לטהר את השטח כליל. משום שהוא טווי רשת של תעלות. לפיכך יש להקפיד על כך שבבוקר תנתק החטיבה מגע עם האויב ותאפשר לחיל האוויר להפציץ את הכוחות המצריים שוב בפצצות מצרר.

אשר לסוגיה השנייה – אם אכן יצליח צה"ל לבלום את התקפות האויב ולהסב לתוקפים אבדות – מה טוב; אלא שהוא אינו בטוח בכך. הוא מסכים עם הרמטכ"ל שהמאמץ שמדרום לראש-הגשר יוכל להיבלם. לא כן לגבי המאמץ שמצפון לו – שם ממילא מתחולל כבר

171 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

קרב, ואין לדעת מה יהיו תוצאות ההתקפה ואם היא לא תוסיף לקושי של צה"ל להניע כוחות אל התעלה.

אשר לראש-הגשר שבגדה המערבית – אם אכן תאובטח הדרך למים, הגשר יינטה על התעלה וניתן יהיה להעביר עוד כוחות – מה טוב. השאלה היא כיצד לפעול אם תנאים אלה לא ייווצרו. חטיבה 35 עומדת להתחיל התקפתה בחצות, ייתכן שהיא תתעכב, ייתכן שלא תצליח לפתוח את הדרך, ייתכן שכוחות צה"ל בגדה המזרחית יהיו נתונים ללחץ הן מצפון והן מדרום, וייתכן שהאויב, שכבר נודע לו על כך שיש כוחות של צה"ל בגדה המערבית, יתקוף גם אותם. השאלה היא כיצד לנהוג אז – האם יש לנסות להעביר כוחות נוספים לגדה המערבית? להשאיר את המצב בעינו? או אולי לפנות את הכוח חזרה לגדה המזרחית? האפשרות האחרונה – פינוי הכוח שצלה – אינה באה בחשבון, בין השאר משיקולי יוקרה. שר הביטחון ציין שחרה לו מאוד שראש הממשלה הודיעה בכנסת שכוח צה"ל פועל מעבר לתעלת סואץ. הודעה זו הייתה מוקדמת מדי, שכן "מה שיש לנו שם היום זה ממש מה שנקרא בקנה מידה בינלאומי 'פשיטה'". עתה יש לנסות לפתוח את הדרך ולגשר על פני התעלה. אם ניסיון זה לא יעלה יפה יש לברוק אמצעים לתספק את הכוח שצלה – אם באוויר ישירות אל מעבר לתעלה, ואם על-ידי הנחתת התספוקת בגדה המזרחית והעברתה מערבה על גבי ה"תמסחים". מעל לכול חזר והדגיש את ההכרח בכך שעם בוקר ינתקו כוחות חטיבה 35 מגע עם האויב ויתאפשר לחיל האוויר להפציצו.

הרמטכ"ל הבחין בין שלוש אפשרויות: האפשרות הטובה ביותר – כוחות צה"ל יצליחו לבלום את מתקפות האויב ולפתוח את הדרך לתעלה. הוא סמוך ובטוח שיצליחו לבלום את המאמץ הדרומי, אך, כמו השר, אינו יודע מה יעלה המאמץ הצפוני. אם גם הוא ייבלם – "ניצחנו הלילה". האפשרות הפחות טובה – אם חטיבה 35 לא תצליח לפתוח את הדרך, הגשרים לא יגיעו למים, והמאמץ המצרי מצפון יצליח עד ש"ה'פקק' נהיה לא 'פקק', אלא 'סתומה' ממשית". ניתן יהיה להיווכח בכך עד כשעה לפני עלות השחר ולהחליט אז לקפל את הכוח שבגדה המערבית חזרה. אפשרות שלישית – כוחות צה"ל יצליחו להחזיק ראש-גשר צר – אפילו רק "את הפינה של 'מצמד', עם חיבור ל'לקקן' ומ'לקקן' למרחב העורפי, וכוחות צה"ל בגדה המערבית לא יהיו נתונים ללחץ כבד – או אז ניתן יהיה להחזיק את הכוחות יום נוסף ולבחון את האפשרויות בתום היום.

שר הביטחון שלל, כאמור, את פינוי של הכוח הצולח כבר ב-17 באוקטובר. לגבי נאום ראש הממשלה בכנסת ציין הרמטכ"ל שהוא הנחה בפירוש שלא לפרסם את דבר הצליחה. השר שאל אם ראש הממשלה לא התייעצה בעניין הפרסום עם אנשי הצבא, וסגן הרמטכ"ל השיב שמזכירה הצבאי העביר את הנוסח למצפ"ה, והמפקדים, בראשותו, מחקו את הפסקה על מעבר התעלה. למרות זאת היא פרסמה את הדבר.

לאחר שסוכמו אפשרויות הפעולה בחזית המצרית, העיר שר הביטחון את תשומת לבו של הרמטכ"ל לתופעה מדאיגה שהתגלתה לו בדרום: הכוחות בגזרה המרכזית ערוכים בשיריה ארוכה של מכוניות, שחלקן הגדול עומד וממתין לנוע לכשיינתן לעבור לגדה המערבית, שיירה כזו מהווה מטרה טובה מאין כמוה להפצצות אויב. הרמטכ"ל סיפר שגם הוא הבחין בכך, ירד מהמסוק, צעק על המפקדים במקום ושוחח על כך גם עם האלוף גונן

ותא"ל בן-ארי, אבל הדבר לא הועיל. לפיכך הציע השר לשגר מפקד מהמטה הכללי שיטפל בעניין זה. כן ביקש להורות לצמצם את ירי פגזי ה-155 מ"מ לנוכח המחסור בהם.

לשאלת שר הביטחון בדבר הפעילות בצפון, השיב הרמטכ"ל שהכול יציב, וביום המחרת ייסעו שמה נציגים מהמטה הכללי, כדי לארגן את הכוחות ולהוציא אוגדה אחורה. לשאלה אם הירדנים רצו לכבוש יעד מוגדר או שמטרתם הייתה "להרוג את היהודים", השיב הרמטכ"ל שלא היה להם יעד קרקעי מוגדר. אשר לחרמון – חוליית הסיירים של יחידה 269 לא נשלחה בלילה הקודם ותישלח בלילה זה. הפיקוד מכין תוכנית לכיבוש המוצבים, וביום המחרת יבדוק אותה הרמטכ"ל.

הרמטכ"ל סיפר שבאותו הלילה עומדת שייטת 13 לפעול בנמל פורט סעיד ולנסות להטביע את ששת כלי השיט הנמצאים בו. שר הביטחון התעניין אם ניתן לתקוף גם באזור הצפוני, כדי להקטין את הלחץ על "בודפסט", והרמטכ"ל השיב שחבל להשקיע עתה כוחות בכך ושניתן יהיה להחזיק באזור עד שישתחררו כוחות מגזרת הצליחה.

השר התעניין גם אם הוכנה תוכנית בעקבות הידיעות שהירדנים בודקים את מעברות הירדן. הרמטכ"ל השיב שבכוונתו להורות לחיל האוויר לתכנן הנחתת מכה מסיבית על ירדן, שבה אין טילי קרקע-אוויר. השר הגיב שתקיפה כזאת תוכל לצאת לפועל רק אחרי שירדן תתקוף, כלומר טנקים ירדניים כבר יהיו בשטחנו כאשר חיל האוויר יפעל, והרמטכ"ל השיב שסכנתם של טנקים אלה אינה רבה, שכן הצירים בגזרת פיקוד המרכז מוגבלים ולא יקשה לתקוף את השיירות מהאוויר. השר העיר שבגזרה זו כדאי להשתמש בטיילי טאו – שהם נשק הגנה יעיל, והרמטכ"ל השיב שטיילים אלה יבואו רק בעוד זמן ויוכלו לבוא לידי ביטוי רק מאוחר יותר – לאחר שצוותים יוכשרו להפעילם. הוא סיפר שראש אכ"א תכנן להכשיר כ-30 איש השוהים בארצות-הברית, ונרשמו בנספחות צה"ל, להפעלת כלי זה.

הודעת ראש הממשלה הטרידה את שר הביטחון מאוד. "חורה לי הצד המוראלי" – חזר ואמר. "...פתאום אנחנו מודיעים שעברנו את התעלה, וצריך לסגת ולברוח, והם ייקחו שבויים, והשבויים יספרו. זה חסר לנו עכשיו כמו אינני יודע מה".

על בסיס מקרה זה קבע שכאשר אנשי הצבא ידווחו בוועדת החוץ והביטחון ובממשלה, ישתדלו "לשמור על פרופיל נמוך" ולא לפרט עניינים מבצעיים. "אני פשוט לא הולך אליהם [לוועדת החוץ והביטחון] כבר שבוע ימים" – אמר. "אבל משום שאתה לא הולך, הוא [האלוף יריב] צריך ללכת" – הגיב האלוף טל. "לא. הוא לא מייצג אותי" – השיב השר. "אני חשבתי שזו הוראה שלך שצריך ללכת לוועדת חוץ וביטחון כל יום" – אמר האלוף יריב. עתה התברר לנוכחים שהופעותיהם בוועדת החוץ והביטחון אינן לרצון השר. "אני נגד זה" – אמר "אבל אני לא יכול לעשות over-rulling". בתחילת המלחמה ביקשה הוועדה להתכנס מדי יום. מאחר שהוערך שהמלחמה תהיה קצרה, הסכים שר הביטחון שמדי יום יופיע בפניה אחד המפקדים, אלא שהמלחמה התארכה. עתה נראה לו שיש לדווח רק בגמר שלב, שכן באמצע שלב נאלצים אנשי הצבא להשיב לשאלות שמוטב היה לולא לשאול. הוא הנחה שאנשי הצבא יילכו לדווח רק בגמר שלב.¹⁷²

שיחה בין שר הביטחון הרמטכ"ל

עתה ביקש הרמטכ"ל להוותר ביחידות עם שר הביטחון. הוא העלה בפניו את השאלה, "האם אני צריך לעשות משהו בעניין אריק, או לחכות לסוף המלחמה?" לרב-אלוף בר-לב ולא-אלוף גונן טענות קשות כלפי האלוף שרון, והוא עצמו אינו יודע כיצד עדיף לנהוג: "לעשות מהומה עכשיו? לא בא לי לעשות מלחמת יהודים". "כרגע אי אפשר לעשות כלום. ממש אי אפשר לעשות כלום. אין מה לעשות" – השיב שר הביטחון. הרמטכ"ל הוסיף וסיפר שהאלוף (מיל') וייצמן סיפר לו שהאלוף שרון "כל יום מטלפן לבגין, הוא מוסר אינפורמציה – זה הכול בהשמצות עלינו". "אפילו הבוקר, אחרי שהוא לא פתח את הציר, אז אתה יודע מה הוא מטרטר מלמטה? – שהוא ביקש שיכניסו מאות טנקים; ואפשר היה, אבל לא נתנו לו, ונתנו לו להכניס רק 26. אז זה אוכל אותי, אבל יכול להיות שאין מה לעשות" – הוסיף רב-אלוף אלעזר. "כרגע אין לנו מה לעשות. אז זה באמת מדינה אומללה בעניין זה" – השיב מר דיין; לכל אחד יש חסרונות – הוסיף.

עתה שב שר הביטחון לעניין הפעולה בדרום. הוא הציע שאם כוחות צה"ל לא יצליחו לגשר ולהעביר כוחות נוספים לגדה המערבית, יהיה צורך לדאוג לתספק את הכוחות ולהכין את דעת הקהל שהמדובר בפשיטה ולא בצליחה של ממש. אם הכוח יוכל להחזיק מעמד שבוע ימים "ייתבע בראש איזה שהיא נוסחה שנוכל לחיות אתה. הנוסחה של היום [הכוונה לנוסח שטבעה ראש הממשלה] ממש אי אפשר לחיות אתה".

מכאן עבר השר לנושא אחר: הוא סיפר ששמע במהדורת "מבט לחדשות" בטלוויזיה ידיעה שלפיה "הרמטכ"ל ביקר בפיקוד הדרום ואחר כך דיווח לממשלה", איזו מין ידיעה זאת? – תמה. הרמטכ"ל הסביר לו את הרקע לידיעה: צלצלו אליו אנשים מ"מעט הידירים שנותרו לי", וסיפרו לו שהוא "האדם המושמץ ביותר במדינה". יש שמועות שהוא אינו מתפקד ואף שלקה בהתקף לב. "אני לא הולך עם עיתונאי, אני לא הולך עם צלם, ואני לא מתעסק בפרסום של עצמי", אמר, ברומזו למעשי האלוף שרון. לפיכך ביקש מהממונים על ההסברה – האלוף שלמה גזית ותא"ל פנחס להב – לפרסם "שאני חי, תגידו שהייתי פה, הייתי שם, שידעו שיש רמטכ"ל". שר הביטחון אמר שפתרון זה אינו טוב. הפתרון הטוב הוא שכאשר יבקר בחזית ישוחח עם כתבים, שלבטח ישמחו לראינו ויפרסמו את דבר ביקור הרמטכ"ל והדברים שאמר.¹⁷³

הרמטכ"ל משוחח עם מפקד חזית הדרום

משיצא שר הביטחון את חדר הרמטכ"ל, בשעה 23:40, חזר הרמטכ"ל וניתח, עם האלופים טל ויריב, את אפשרויות הפעולה ללילה הקרוב וליום המחרת. הוא ביקש מהאלוף יריב "להיכנס יותר לתוך המודיעין", שכן הוא אינו מנוצל מספיק. הוא ביקש להכין הערכת מצב בסיסית, לטווח ארוך יותר, על בסיס שתי הנחות: הראשונה – שצה"ל לא העביר כוחות

לגדה המערבית והוא ערוך עד קו המים והשנייה – שכוח קטן נותר שם ומצליחים להעביר אליו כוחות נוספים.¹⁷⁴

בשעה 23:40 התקשר מפקד חזית הדרום ומסר לרמטכ"ל דוח מצב. הרמטכ"ל סיפר לו על הידיעות על כוונת המצרים לתקוף את המסדרון התקפה מתואמת, כאשר כוח אחד, ובו 100 טנקים, יתקוף מדרום לכיוון "לקקן" וכוחות מדיוויזיה 21 ודיוויזיה 16 יתקפו מצפון, לא ברור אם לאורך התעלה או מכיוון "טלויזיה". מכל מקום יתקפו מ"החוזה הסינית" ("אמיר"), במגמה לחבור עם הכוח שיגיע מדרום אל "לקקן".

הרמטכ"ל ציין שידוע לו שכוחות צה"ל ערוכים היטב להתקפה מדרום, אך אינו יודע כיצד הם מוכנים להתקפה מצפון, והציע לבדוק אפשרות להעביר גדוד מחטיבה 500 כדי לתגבר את חטיבה 600.

הרמטכ"ל שאל אם באותו הלילה הועבר דלק לכוח שמעבר לתעלה, שכן הוא עלול להישאר ביום המחרת ללא דלק. הוא שאל לדעת מפקד החזית כיצד לנהוג אם כוחות צה"ל לא יצליחו לגשר באותו הלילה, ורב-אלוף בר-לב המליץ להשאיר את הכוחות שצולחו לפחות עוד יום. הרמטכ"ל ביקשו לקיים הערכת מצב בפיקוד בעניין זה ולהודיעו כעבור כשעתיים על ההמלצה, או אז יעריכו במטה הכללי אם להשאיר שם את הכוח או לפנותו.¹⁷⁵ הרמטכ"ל דיווח לנוכחים בחדרו את תוכן דברי בר-לב: האלוף שרון חצה את תעלת סואץ ולא עסק בהחזקת המסדרון בגדה המזרחית. הוא מחזיק מסדרון זה בהיערכות לקויה, וכוחותיו חסרים דלק ותחמושת. מסוקים הביאו דלק עד אוגדה 162 ובר-לב שולח את תא"ל בן-ארי לדחוף אותו הלאה. אשר להיערכות כלפי התקפת אויב מצפון: כוחות צה"ל אינם ערוכים טוב, כוחות האויב עלולים להגיע עד "החוזה הסינית". שתי חטיבות "תקועות" ב"פלונטר" ויש חשש שבמהלך הקרב הן תשתבשנה מאוד.¹⁷⁶

שר הביטחון מעדכן את ראש הממשלה

זמן קצר לאחר שיצא מחדר הרמטכ"ל התקשר אליו שר הביטחון וחזר על הדברים שבדעתו להציע לראש הממשלה: בוועדת חוץ וביטחון יופיע רק שר הביטחון, ואם יהיו דברים מיוחדים הוא יביא עמו את הרמטכ"ל או את ראש אמ"ן. אשר לממשלה – היא תקבע, אך הוא ימליץ שתזמן את הרמטכ"ל או את ראש אמ"ן לישיבה רק "אם יהיו דברים אופרטיביים". הרמטכ"ל הסכים לכך.¹⁷⁷

לאחר מכן הלך שר הביטחון ללשכת ראש הממשלה והציע לה הסדר זה. כן עדכן אותה בהתפתחות המערכה בשתי החזיתות. בדרום, סיפר, "עכשיו זה לא עומד טוב": צה"ל העביר 26 טנקים וכ-600 לוחמים לגדה המערבית, ואי אפשר לתספקם ולתדלקם

174 יומן רל"ש הרמטכ"ל (קטע זה לא הוקלט).

175 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

176 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

177 לשכת שהב"ט, שיחה טלפונית עם הרמטכ"ל, שעה 23:15 (?) (סימן השאלה – במקור).

משום שהמצרים חסמו את הדרך. המצרים ערוכים היטב ב"חוזה הסינית" ויצרו "פקק" של חיילי חי"ר השוכבים עם טילי שמל בתעלות, וגם הגשר אינו יכול להגיע לתעלה בשל כך. לפי ידיעות עומדים המצרים לתקוף הלילה את כוחות צה"ל בשתי הגזרות, ובכוונת צה"ל לטהר באותו הלילה, באמצעות כוח צנחנים בפיקודו של אל"ם עוזי יאירי, את הציר המוביל לאזור הצליחה, לפתוח נתיב ברוחב כשלושה ק"מ שבו יתקדם שריון מאוגדה 162, ואחריו ינועו הגשרים. דיין אמר שאינו בטוח שהמשימה אכן תושג, "כי זה קשה".

הוא סיפר שהיה כל היום באוגדה 162 ובלילה ישב עם הרמטכ"ל. בערב שמע "שישנה תרועה בכל העולם שהישראלים עברו את התעלה", לכן "זו כבר תהיה שאלה של פרסטיז'ה" אם לפנות את הכוח שצלח במקרה שהניסיון לפרוץ הלילה לא יצליח. כולם, והוא בתוכם, סבורים שגם אם הניסיון לא יעלה יפה, אין לפנות את הכוח ויש להמשיך במבצע. בצפון הייתה התקפה של כוחות אויב, ובהם הירדנים, "ואין שום דבר מזעזע". על כוחות צה"ל לכבוש את החרמון, ש"עוד לא התחלנו כבני אדם לטפל בזה, ועכשיו ייגשו לזה לאט לאט", ושתי עמדות השולטות על דמשק. בירדן יש "סימנים לא נעימים" – הירדנים בודקים את מעברות הירדן וכינסו קבוצת תכנון כאילו בכוונתם לתקוף.

בין השאר הועלה בפגישה עניין האספקה מארצות-הברית. ראש הממשלה סיפרה ששמעה מהגנרל דיניץ שהאמריקנים החלו לעבוד "בהתלהבות", ושהגנרל סקורופט עוקב אחרי האספקה. מזכירה הצבאי סיפר שדיניץ קיבל הודעה שראש ממשלת ברית-המועצות אלכסיי קוסיגין עומד, כנראה, להגיע לקהיר, והאמריקנים ביקשו שישראל לא תפגע במטוסו.¹⁷⁸

מפקד חזית הדרום מעדכן את שר הביטחון

ב־17 באוקטובר בשעה 00:25 התקשר שר הביטחון לפיקוד הדרום. רב־אלוף בר־לב עדכנו שהכוחות פועלים בהתאם לתוכנית ששמע השר בהיותו בפיקוד. חטיבה 35 החלה כשעה קודם לכן בניסיון לטהר את חמשת הקילומטרים החסומים בציר. לשאלת השר אם "אפשר שהגשרים ייסעו ממש אחריו", השיב בר־לב "כך עושים". הבעיה העיקרית שבפני כוחות צה"ל היא ש"בצדדים לא נותנים להם מנוח" – כך למשל מפגיזה ארטילריה של האויב, הנמצאת מצפון למסדרון. עד כה לא הגיע דלק לטנקים שממערב ל"פקק". הכוונה הייתה להטיס דלק במסוקי יסעור, אך לאחר שהמצרים ירו על המטוס הראשון חזרו היתר. עתה יועברו דלק ותחמושת ב־40 זחל"מים שינועו באזור שאינו נתון לאש אויב – בציר "כספיי" ובדיונות ל"לקקן".

178 לשכת שהב"ט, פגישה אצל ראד"מ, 16.10.73, נוכחים: ישראל ליאור, גזית, אלי, רשם – אריה בראון. ברישום לא מצוין מועד הפגישה. בלוח הזמנים שהוכן בלשכת שר הביטחון, נכתב כאילו זמנה הוא 22:30, אולם הדבר לא ייתכן – ודאי שנערכה לאחר ששר הביטחון שוחח עם הרמטכ"ל על ההצעות שהוא עומד להציע לראש הממשלה בעניין הופעות מפקדים בוועדת החוץ והביטחון ובממשלה.

בר־לב הוסיף שהוא אופטימי פחות משהיה לפני יממה. האלוף שרון יצא מ"מצמד" ונמצא ב"לקקן" והוא "די מודאג. אז ניסינו להרגיע אותו קצת", ונראה שבבוקר המחרת תינטל ממנו האחריות לכוחות בגדה המערבית. עתה תלוי הכול במידת הצלחתה של חטיבה 35 לפתוח את הדרך.¹⁷⁹

הידיעות על ההתפתחויות בחזית הדרום בליל 16-17 באוקטובר

הפעילות המתוכננת בחזית הדרום לקראת 17 באוקטובר התמקדה אפוא בארבעה עניינים: היערכות כנגד התקפות מצריות על המסדרון המוביל לאזור הצליחה, חיסול ה"פקק" באזור "החוזה הסינית" ופתיחת הדרכים לתעלה, קידום אמצעי הגישור לתעלה ומצבו של הכוח שבגדה המערבית.

הידיעות שהגיעו למצפ"ה מחצות ליל 16-17 באוקטובר ציירו את תמונת המצב הבאה:¹⁸⁰ בשעה 00:30 נודע שחטיבה 35 החלה לנוע למשימתה. בשעה 02:00 נודע שהגיעה ל"טרטור" 43 בלא שנתקלה בכוחות אויב ונערכה להגנה על ציר "טרטור" וקילומטר ממנו כלפי צפון מערב. בשעה 03:40 נודע שכוחות אויב פתחו באש על הכוח ובשעה 05:30 נודע שהכוח, הנמצא ב"טרטור" 42-43, מנהל קרבות עם כוחות אויב מצפון לו. בשעה 06:40 נודע שחיל האוויר יתקוף את הכוחות המצריים שבגדה שבין "טרטור" 43 לצומת "טרטור" – "לכסיקון". לפיכך הפסיקה חטיבה 35 התקדמותה והמתנה לתוצאות פעילות חיל האוויר. בשעה 07:40 נודע שהמטוסים לא זיהו את המטרה שבין "טרטור" ל"לכסיקון" 256. והפציצו את "החוזה הסינית". כן ציינו שזיהו כוחות של צה"ל ליד "לכסיקון" 256. ההתקפה המצרית על הכוח בגדה המזרחית, שלה ציפו, לא נערכה. לעומת זאת תקפו כוחות מצריים את הכוח שבגדה המערבית. בשעה 05:50 נודע שכוחות חי"ר רכובים תקפו מצפון את הכוח הצפוני של חטיבה 247. החטיבה קידמה טנקים לאזור כדי להגן על הכוח המותקף. בשעה 06:54 נודע שהסמח"ט נפצע ושמפקד האוגדה הורה למח"ט לנסות להרחיב את גזרתו צפונה.

מפקד חזית הדרום מעדכן את שר הביטחון

בבוקר 17 באוקטובר בשעה 07:20 התקשר שר הביטחון למפקד חזית הדרום וביקש להתעדכן. רב־אלוף בר־לב סיפר שבמשך הלילה אוגדה 162 וחטיבה 35 "עשו עבודה מצוינת": חטיבה 35 פתחה את ציר "עכביש" ואוגדה 162 קידמה את הדוכרות. הדוכרה הראשונה נמצאת כבר במים והאחרות לא הרחק מאחוריה, כך שיש להניח שעד השעה 11:00 ניתן יהיה לצרף את הדוכרות לכדי גשר. בגדה המערבית נמצאים 36 טנקים, והוא

¹⁷⁹ לשכת שהב"ט, שיחה טלפונית עם חיים בר־לב, 17.10.73, שעה 00:25, רשמה רעיה [אלוני].

¹⁸⁰ דיווחים אלה נרשמו ביומני המבצעים של דיווח אג"ם-מבצעים ושל מדור דרום באג"ם-מבצעים. רובם נקלטו מהאזנה לרשתות הקשר ומיעוטן מדיווחים מחפ"ק פיקוד הדרום.

החליט שלא להעביר טנקים נוספים אלא לאחר שיהיה גשר יציב. שיירת האספקה הגיעה אל מעבר לתעלה ו-36 הטנקים מתורלקים היטב. האספקה לא הספיקה, אמנם, לחטיבה 14, אך מאחר שהכביש פתוח אין זו בעיה. במהלך הלילה לא היו התקפות של ממש על הכוח בגדה המערבית. יש ידיעות על קידום כוחות מצריים, כגון דיוויזיה 3, לאזור הלחימה. ברגעים אלה נחתת אש ארטילרית ואש מרגמות על אזור הגישור. לשאלת השר אם חיל האוויר יכול לטפל בארטילריה, השיב בר-לב שהדבר קשה, אך הוא הורה למפקד אוגדה 143 לאכן את הארטילריה ולפגוע בה. "זה יותר ממה שחשבתי שיקרה" – אמר שר הביטחון והוסיף שיגיע לפיקוד בשעה 09:00 לערך. מפקד חזית הדרום הסב את תשומת לבו לצורך לתכנן את כיבוש פורט פואד. "זה לא ייגמר מבלי שפורט פואד תהיה בידינו". הפיקוד אינו יכול לעסוק בכך והוא שוחח כבר כמה פעמים עם הרמטכ"ל וביקשו שהמטכ"ל יטפל בתוכנית.¹⁸¹

שיחה טלפונית בין שר הביטחון לבין סגן הרמטכ"ל

בשעה 07:55 התקשר שר הביטחון לסגן הרמטכ"ל והציע ש"יעביר לגדה המערבית עוד פלוגת טנקים, 12-14 חתיכות, מפני שאספקה נעביר להם ושתהיה תוכנית מקסימום, ולהיות בטוח שיהיה שם דלק". האלוף טל הביע הסכמתו לכך. השר סיפר שמפקד החזית אמר שאינו רוצה, בשלב זה, להגדיל את הכוח שבגדה המערבית. הוא עצמו מצדד בכך שמספר הטנקים שם יגיע לכ-200, "אבל זה ייקח זמן".¹⁸²

התעדכנות במטה הכללי בהתפתחויות בפיקוד הדרום

בשעה 08:00 התעדכן הרמטכ"ל בחמ"ל אג"ס-מבצעים, ומיד אחריו התעדכן גם שר הביטחון. לאחר מכן נועד הרמטכ"ל בחדרו עם האלופים טל, יריב, זאבי וגזית. הוא ביקש מהאלוף טל לערוך הערכת מצב אג"מית לגבי השלב הבא במלחמה – בהמשך להערכת המצב המודיעינית שביקש עוד בלילה הקודם מהאלוף יריב.

בשעה 08:05 לערך שוחח הרמטכ"ל עם אלוף פיקוד הדרום. האלוף גונן עדכן אותו שחטיבה 35 ממשיכה ללחום באזור "עכביש" 52- "טרטור" 42. המח"ט ביקש להסיג כוחותיו, בשל הנפגעים הרבים שספגו, אך לא קיבל אישור לכך. כוחות צה"ל נעים, אמנם, בציר "עכביש", אך הוא אינו מוחזק כהלכה. עם זאת הועברו טנקים נוספים לגדה המערבית. אשר להתקפות האויב על המסדרון בגדה המזרחית: הבוקר החלו כוחות דיוויזיה 21 לתקוף מצפון. אוגדה 162 ערוכה מולם בקו "סרוק" – "אמיר" – "חמדיה", אך אינה "סגורה הרמטית". להערכת האלוף גונן יש סיכוי לבלום התקפה זו. בעקבות הידיעות על הקרב הקשה שמנהלת חטיבה 35, נשקלה אפשרות לתגברה בגדוד

181 לשכת שהב"ט, שיחה של שר הביטחון עם חיים בר-לב בתאריך 17.10.73, שעה 07:20, רשמה ציפי.

182 לשכת שהב"ט, שיחה טלפונית בין שהב"ט וטליק בתאריך 17.10.63, שעה 07:55, רשמה אריבה [בני].

חיר"ם. סגן הרמטכ"ל הציע לשגר גרוד מחטיבה 317, ועוזרו הציע לשלוח לדרום את גרוד 50 מחטיבה 35, שהיה פרוס מערב המלחמה ברמת-הגולן. סוכם לשגר גרוד מחטיבה 317. ראש אמ"ן סיפר שהמצרים מוטרדים בשל גרוד שלהם המכותר על-ידי כוחות צה"ל, ושמדיניותם המצרית יש אישור שהכוחות המצריים תוקפים את חטיבה 247. לשמע דיווח זה התקשר הרמטכ"ל לשוב לאלוף פיקוד הדרום והורה לו להשמיד את הגרוד המכותר ולהפציצו בפצצות מצרר רבות. האלוף גונן אמר שאכן יפעל כך, וסיפר שקרב השב"ש של אוגדה 162 מתנהל כהלכה, ושם האויב יתמוטט בכוונתו לכבוש את "מיסורי". עוד סיפר שהמצרים שלחו כוח מדרום, ואם ימשיך להתקדם הוא ייכנס למלכודת שהכינו כוחות צה"ל.¹⁸³ מידע זה אושר כעבור כמה דקות, משנמסרה לרמטכ"ל ידיעה שהועברה מאמ"ן לאג"ם-מבצעים, שלפיה חטיבה 25, הנמצאת במוצא ציר הגידי, הודיעה שהוא יוצאת מראש-הגשר המצרי.¹⁸⁴ בחדר הרמטכ"ל העריכו שהיא אכן מתכוונת לתקוף צפונה.¹⁸⁵ ראש אמ"ן עדכן עוד שהמצרים החליטו שלא להכניס טילים לאזור פורט סעיד¹⁸⁶ ושהם שולחים טנקים מעטים מקהיר כדי למלא תקנים בארמייה.¹⁸⁷ אשר לירדן סיפר האלוף זעירא, שהיא הפעילה מהבוקר "מטרייה אווירית" ויש סכנה שתצטרף למלחמה.¹⁸⁸ ההתפתחות המשמעותית ביותר בסוריה היא הרכבת האווירית מברית-המועצות. ראש אמ"ן חזר לפיכך והדגיש את הצורך בפגיעה בגשרים בסוריה כדי להקשות על הגעת התגבורות לחזית.¹⁸⁹

ארגון עבודת המטה והערכת מצב לשלב הבא

הרמטכ"ל התכוון לטוס שוב לדרום, כדי לעקוב מקרוב אחר האירועים בזירה העיקרית. עתה חזר וביקש מסגנו להכין הערכת מצב לשלב הבא. האלוף טל השיב שנוסף על הערכת המצב בכוונתו לארגן גם את המצפ"ה – זאת לנוכח העובדה שייתכן שהמלחמה תימשך עוד זמן רב. לפיכך בכוונתו לבנות את אג"ם-מבצעים לפי זירות לחימה – זירת מצרים, זירת סוריה וזירת ירדן – כדי "שלא ייפלו דברים בין הכיסאות", ולהעמיד בראש כל זירה קצין בדרגת אל"ם. "היום", אמר, "אנחנו כולם חושבים גם על מצרים וגם על הגשרים בלטקיה וגם על הנט"קים בפורט סעיד, ומשהו אנחנו שוכחים כל הזמן". הארגון המחודש נועד למנוע מצב זה. הרמטכ"ל אישר את הרעיון וביקשו עוד לבדוק את תוכנית הקחצ"ר לכיבוש פורט סעיד. הבוקר, סיפר, שאלו שר הביטחון אם יש כוונה לכובשה, והוא השיב שקחצ"ר מתכנן את התוכנית. עתה ביקש מסגנו לבדוק את התוכנית ולקבל את הערכתו,

183 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

184 הקלטות בחדר הרמטכ"ל; יומן דיווח מבצעי.

185 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

186 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

187 שם; הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

188 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

189 שם; הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

לכשיחזור מהדרום בשעות אחר־הצהריים, אילו כוחות יש להקצות למבצעים ואת עיתויו האפשרי.¹⁹⁰

מפקד חיל הים מעדכן את הרמטכ"ל בפעילות הלילה בפורט סעיד

הערתו של האלוף טל על הנט"קים בפורט סעיד נגעה לפעילות הלילה של חיל הים. בשעה 08:07 עדכן מפקד החיל את הנוכחים בחדר הרמטכ"ל ששני זוגות צוללנים הדביקו מטענים לספינות בפורט סעיד. לפי דיווחי האויב התפוצצו שני נט"קים, כנראה לא מאוישים, משום שהמצרים גילו את המוקשים טרם ההתפוצצות. זוג צוללנים אחד חזר ומחפשים את הזוג השני.¹⁹¹

הרמטכ"ל – אלוף פיקוד הצפון: ארגון הכוח והכנות לכיבוש החרמון

לאחר שעודכן באירועים בדרום ביקש הרמטכ"ל לשוחח עם אלוף פיקוד הצפון. לשאלת האלוף חופי, בשיחה שהחלה בשעה 08:30, בדבר המצב בדרום, עדכן אותו הרמטכ"ל ש"למטה זה מתקדם לאט". הוא הביע תקוותו, שלנוכח העובדה ששש דוברות נמצאות כבר במים, יצליחו בתוך כשעתיים להרכיב גשר מתשע דוברות. הוא סיפר לו שמצפון למסדרון מתחולל קרב שב"ש גדול, ושחטיבה 35 הפסיקה תקיפתה על ה"פקק" כדי לאפשר לחיל האוויר להפציצו בפצצות מצרר. אם כל הקרבות הללו יצליחו, אמר הרמטכ"ל, הוא מקווה שהמסדרון יתייצב וניתן יהיה לתגבר את הכוח שבגדה המערבית, כך שימנה עם ערב למעלה מ־100 טנקים.

הרמטכ"ל שאל את אלוף פיקוד הצפון אם הוציא בלילה את אוגדה 210 מגזרתה. האלוף חופי סיפר שאחיו של מח"ט 179, רן שריג, נהרג, אח שני גוסס לאחר שנפגע בתאונת דרכים. "אי אפשר לגמור את המשפחה, צריך יהיה להחליף אותו" – קבע הרמטכ"ל וביקש, לפיכך, מהאלוף חופי לחשוב על מועמדים להחלפת שני מפקדי חטיבות – של 179 ושל 188 – שמפקדה, אל"ם יצחק בן־שוהם, נהרג ב־7 באוקטובר. שתי חטיבות אלה מיועדות להתארגן מאחור במסגרת אוגדה 210.

רב־אלוף אלעזר תמה על כך שזה הלילה השני שיחידה 269 אינה מסיירת בחרמון. נראה שהאלוף חופי ביקש להפגז את האזור בארטילריה. על כך השיב הרמטכ"ל שלצורך פגיעה באויב שבחרמון אין צורך בארטילריה אלא ב"המון אוויר" – "אפשר שם להכניס סי־בי־יו שלא תהיה אבן על אבן". הוא חזר והבהיר שיש חשיבות רבה לכיבוש החרמון.¹⁹²

190 שם.

191 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

192 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

הרמטכ"ל וסגנו משוחחים ביחידות

האלוף טל ביקש להיוותר ביחידות עם הרמטכ"ל ולשוחח עמו בעניין האלוף שרון. הוא שיער שבעת שהרמטכ"ל נותר כליל אמש ביחידות עם שר הביטחון הם שוחחו בעניין זה, והוסיף שהאלוף גונן פנה אליו באותו עניין. הרמטכ"ל אמר ש"בעיות עם אריק יש בלי סוף. אבל לפי דעתי אסור כלל בשלב זה לעשות איזה שהיא מלחמת יהודים". "רציתי להגיד לך שעכשיו זה לא זמן" – הסכים עמו האלוף טל.

הרמטכ"ל ציין שהבעיות שיוצר האלוף שרון הן חלק מהסיבות לכך שרבי-אלוף בר-לב הופקר על חזית הדרום. עם זאת אין מצליחים להשתלט עליו. דיווחיו אינם נכונים והוא גורם לשיבוש תוכניות:

למשל, הנה תראה את הפשרה הזאת של ארגון: להשאיר את ג'קי [סגן מפקד האוגדה] בראש-הגשר [בגדה המזרחית] ולהכניס את אריק עם חטיבה פנימה [לגדה המערבית]. זה רק עניין של פרסומת, זה רק עניין של כבוד, והתוכנית א-פרוירי לא הגיונית בגלל זה. היה לי על זה ויכוח חריף עם חיים שלשום בלילה. אני אמרתי להם: "תשמעו, כפי שאני רואה שראש-הגשר מסתבך, אני רוצה שאריק, שכל האוגדה שלו committed, יישאר ויחזיק ראש-גשר [בגדה המזרחית] ושייכנס בן ראשון [לגדה המערבית]". הם [המפקדים בפיקוד] לא מסוגלים לכפות כזה דבר.

"אסור, לא למען המלחמה, ולא בשביל הצליחה, היום לעשות דבר כזה [להדיח את האלוף שרון]. זה נחשב מפלה" – הביע סגן הרמטכ"ל את דעתו. "לא יעשו את זה, בסדר" – הרגיעו הרמטכ"ל.

עתה עבר הרמטכ"ל לדון בעניין ארגון הכוח: ביום הקודם, אמר, הסכים לדעת האלוף טל שיש לשלוח שתי פלוגות טנקים לדרום. אולם עתה הוא מצטער על כך: במצב הנוכחי בדרום לא יבואו שתי פלוגות לכלל ביטוי. כרגע מוחזקת חטיבה שלמה – חטיבה 500 – בעתודה. לעומת זאת ניתן היה לנצל את שתי הפלוגות טוב יותר אילו היו מצטרפות, עם כוחות נוספים הנבנים בעורף, לאוגדה 210, שהוסגה להתארגנות. לאוגדה זו, שתכלול עתה את חטיבות 188 ו-179, יש כ-60-70 טנקים, ויחד עם תגבורות אלה תוכל להגיע לכ-100 טנקים ולהוות "עתודה אלמנטרית".

האלוף טל עדכן את הרמטכ"ל בתוכנית לבניין הכוח בצפון: בפיקוד יישארו שתי אוגדות – 36 ו-210. מידע זה נגד את שנודע לרמטכ"ל רק לפני כמה דקות – שהפיקוד הוציא את אוגדה 210 ממגע ומתכוון להכניס במקומה את אוגדה 146. התברר שהמדובר בשני שלבים: הרמטכ"ל התכוון להיערכות הנכונה לאותו יום, ואילו סגנו התכוון להיערכות לטווח של עוד שלושה-ארבעה ימים. בתוכנית זו תיבנה אוגדה 146, שוב, כאוגדת עתודה מטכ"לית, שאלה יתווספו עוד כוחות הנבנים בבית הספר לשריון וניתן יהיה להשתמש בה בכל אחת משלוש החזיתות – אם להכרעה בחזית המצרית ואם למגננה מול ירדן.

אשר לחזית המצרית ציין טל שהוא אופטימי לגבי תוצאות מערכת הצליחה, ובכוונתו להציע לרמטכ"ל להוציא מהערב הקרוב את המצרים משיווי משקל על-ידי כיבוש פורט

סעיד, "אור ירוק" או שניהם גם יחד. שניהם הסכימו שלמטרה זו עדיף כיבוש פורט סעיד, אולם סגן הרמטכ"ל ציין שמבצע זה כרוך בנטילת כוחות מהמאמץ המרכזי – מאמץ הצליחה – בעוד ל"אור ירוק" נדרשים כוחות עצמאיים. הם סיכמו שסגן הרמטכ"ל יבדוק את שתי האפשרויות ויציג את תוצאות בדיקתו לרמטכ"ל אחרי-הצהריים.

במהלך השיחה נכנס לחדר עוזר ראש אג"ם וביקש שאחד הקצינים הבכירים ידבר עם פיקוד הדרום בעניין ביטחון קשר. התברר שהדיווחים הגלויים ברשת הקשר של גדוד הגישור מסייעים לטיווח האש הארטילרית על הדוברות. המצב כה חמור עד "שכנראה המצרים מדברים בעברית אל הסמג"ד של גדוד הגישור". כתוצאה מהאש הארטילרית העזה נפגעה דוברת בפתח המעוז. חמש דוברות נמצאות כבר במים והשישית נפגעה.¹⁹³

עוזר שר הביטחון מדווח לרמטכ"ל בעניין רכש מארצות-הברית

בשה 09:15 דיווח עוזר שר הביטחון, רב-אלוף (מיל') צבי צור, לרמטכ"ל על ההתפתחויות בעניין רכבת האוויר מארצות-הברית. נודע שבאותו יום עומדים להגיע 38 מטוסי פנטום מארצות-הברית. עד אז הגיעו 14, כלומר עד סוף היום יגיע מספרם של המטוסים ל-52. רב-אלוף צור העיר שמספר זה – 38 – נראה לו מוגזם. בכל מקרה ברור שיגיעו לפחות 11 מטוסים. ביום המחרת, 18 באוקטובר, אמורים להגיע 26 מטוסי סקיהוק. עד אז הגיעו ארבעה טנקים ובמרוצת היום הגיעו 8,764 פגזים מ"מ. יש סימנים שהאמריקנים יספקו גם מסוקי יסעור ושלושה גשרים יובלו באוניות.¹⁹⁴

תיאום סיוע האוויר לפיקוד הדרום

בטרם יצא לדרום, עבר הרמטכ"ל בשעה 09:40 במשל"ט חיל האוויר, שם התברר לו שפיקוד הדרום ביקש לקבל בדחיפות סיוע אווירי נגד הכוח המצרי המתקדם מדרום. סיוע זה כרוך בסיכון גבוה של המטוסים, והבקשה סתרה את דברי האלוף גונן לרמטכ"ל, שהוא מצפה במארב לכוח זה ומעריך שיוכל לגבור עליו. לפיכך התקשר הרמטכ"ל לאלוף פיקוד הדרום, וגונן אמר שאין צורך בסיוע הדחוף והמסוכן – הוא מבקש שחיל האוויר יסייע כמידת יכולתו וללא סיכון. כן מסר לרמטכ"ל שהכוח המצרי שב"חווה הסינית" מוסיף ללחוץ דרומה, ושהוא הורה למפקד אוגדה 162 לסייע לאוגדה 143.¹⁹⁵ הרמטכ"ל התקשר לסגנו והודיע לו על ליקויים בקשר בין משל"ט חיל האוויר לבין חפ"ק האוויר בפיקוד הדרום. הדבר נודע לו במקרה – אמר – והוסיף: "לא צריך לאבד מטוסים בכל מחיר".¹⁹⁶

193 שם.

194 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

195 שם.

196 רשימות רמ"ח היסטוריה.

סגן הרמטכ"ל מנחה לגבי הטייסים שצנחו בלבנון

באותו יום עלה חשש שהלבנונים ימסרו את שני הטייסים שנפלו בשטחם לידי הסורים. סגן הרמטכ"ל נועד בשעה 09:10 עם קצין הקישור לאו"ם, אל"ם גרעון מחניימי, שעמד להיפגש עם נציגים לבנוניים לשיחה בעניין זה והנחה אותו למסור להם הודעה בנוסח הבא: "בשבי הלבנוני ישנם טייסים ישראליים. אנו רואים את ממשלת לבנון כאחראית לשלומם ובריאותם של הטייסים. העברת הטייסים למדינה אחרת הנה בלתי הומנית ובלתי חוקית ונתייחס לכך בכל החומרה".¹⁹⁷

ראש אכ"א מציג לסגן הרמטכ"ל את התוכנית של ארגון הכוח בצפון

כזכור, ביקש סגן הרמטכ"ל בדיון המטה בלילה הקודם שצוות בראשות ראש אכ"א יגבש הצעה לבניין הכוח בפיקוד הצפון, יציג לו את ההצעה ויסקם אותה עם הפיקוד. בשעה 09:30 נועדו ראש אכ"א, הקשנ"ר ורמ"ח תוא"ר, והאלוף שפיר הציג את התוכנית לסגן הרמטכ"ל: הכוונה לדלל את הכוחות בפיקוד הצפון על-ידי הוצאת אוגדה 146 להתארגנות. אוגדה זו תכלול את חטיבה 188, שמפקדתה תהיה בפילון, וחטיבה 179, שמפקדתה תהיה בעליקה. הכוחות הקטנים שבפיקוד, כגון כוח כ"ץ, יהפכו לחטיבה. הוא ציין שהתחשב במיקום הנוכחי של הכוחות, ונראה לו שכעבור 24 שעות יהיה צורך לערוך שינויים. לנוכח האפשרות שירדן עלולה לתקוף בגזרת פיקוד המרכז קבע סגן הרמטכ"ל שאוגדה 146 תהיה עתודה מטכ"לית, שניתן יהיה להפעילה גם בגזרת פיקוד המרכז. אשר לארגון הכוחות בצפון: אוגדה 36 תכלול את חטיבה 7 וכוח כ"ץ ותיבדק אפשרות שכוח נתי יהפוך לחטיבה. הוא סיכם שהצוות יקבע את התוכנית המדויקת עם אלוף הפיקוד.¹⁹⁸

תגבור וארגון של פיקוד המרכז לאפשרות מתקפה ירדנית

בעקבות האפשרות שירדן תפתח חזית נוספת, בגזרת פיקוד המרכז, ביקש סגן הרמטכ"ל לתגבר את הפיקוד. בשעה 09:30 הודיעו הקשנ"ר שפלוגת טנקים סנטוריון תישלח לפיקוד הצפון. האלוף טל אישר הצעה זו, אולם כעבור כמה דקות החליט, שלנוכח סכנת ההתערבות הירדנית תוקצה הפלוגה לפיקוד המרכז, תשוּיך לגש"פ 182 ותוצב במרחב חטמ"ר 612 – בעמק בית שאן, הפעלתה תהיה רק באישור המטה הכללי. הקשנ"ר העיר שבכך יגיע מספר הטנקים בפיקוד המרכז ל-142. בשעה 10:05 התקשר סגן הרמטכ"ל לאלוף פיקוד המרכז, הודיעו על ההחלטה והציע לו שיערוך את הכוחות תוך הענקת עומק למגננה, על-ידי הצבת פלוגת שריון בעומק על כל אחד מהצירים, וכן הציע לו לדרוש פגזי מטען חלול.¹⁹⁹ אשר

197 שם; יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל.

198 שם; רשימות רמ"ח היסטוריה.

199 שם; יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל.

לחטיבה הירדנית שבסוריה – רע"ן 2 (ירדן) באמ"ן סא"ל זאב בר-לביא ("ביבר") הודיע שהיא לא תופעל כ-17 באוקטובר.²⁰⁰

ארגון המצפ"ה

בשעה 10:00 לערך יצא הרמטכ"ל, בלוויית האלוף זאבי, לפיקוד הדרום, סגנו החל לארגן את העניינים שסיכם עמו. בשעה 10:20 הנחה לארגן את המצפ"ה כך שלכל זירה יהיה "שולחן" ובראשו קצין בדרגת אל"ם, לבדוק את התוכניות האופרטיביות לגבי כיבוש פורט פואד ופורט סעיד ו"אור ירוק" ולקיים דיון הערכת מצב לגבי השלב הבא של המלחמה, בהשתתפות ראש אמ"ן, האלופים במילואים אהרון יריב ועמוס חורב, אל"ם (מיל') יובל נאמן ורמ"ח מו"פ – תא"ל עוזי עילם.²⁰¹

קד"ם סגן הרמטכ"ל בנושאי "בן-חיל" ו"אור ירוק"

בשעה 11:25 החל קד"ם לבדיקת אפשרות הוצאתם לפועל של שני המבצעים באגפי החזית המצרית – "בן חיל" באזור פורט פואד-פורט סעיד ו"אור ירוק" מעבר למפרץ סואץ. בקד"ם נכחו, בין השאר, הרמטכ"לים לשעבר ידן ומקלף, האלופים במילואים יוסף גבע, צבי זמיר, אהרון יריב ומאיר עמית ואל"ם (מיל') יובל נאמן.²⁰²

על הלוח הוצגו הנתונים הבאים לגבי סד"כ צה"ל:²⁰³

פיקוד הדרום נכון ל-170330			פיקוד הצפון		
הכוח	מספר הטנקים	קני הארטילריה	הכוח	מספר הטנקים	קני הארטילריה
כוח "נמר" (ששון)	108	36	אוגדה 36	80	36
אוגדה 162	137	31	אוגדה 210	169	48
אוגדה 143	175	81	אוגדה 146	168	36
אוגדה 252	220	52	עתודה	33	93
עתודה	13	8			
סך הכול	653	208	סך הכול	381	213

200 רשימות רמ"ח היסטוריה.

201 שם; יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל.

202 רשימות רמ"ח היסטוריה.

203 שם.

בפתיחת הקד"ם עדכן סגן הרמטכ"ל את הנוכחים בסיכומים שסיכם זה עתה לגבי בניין הכוח בפיקוד הצפון ובפיקוד המרכז ולגבי היערכות פיקוד המרכז, והנחה את אג"ם-תוא"ר ואת אג"א להקצות את כל פגזי המטען חלול לטנקים אם-50 לפיקוד המרכז.

האלוף טל הציג לנוכחים את הרקע לבדיקת שני המבצעים: הצליחה יכולה להתפתח בשתי אפשרויות בסיסיות: הראשונה – שניתן יהיה להרחיב את המאחז בגדה המערבית בהחדרת שתי אוגדות למרחב, הגעה למרחבים האופרטיביים והשגת הכרעה, כוללת או מוגבלת, או בהרחבה קטנה יותר של המאחז. השנייה – שיהיה צורך לפנות את הכוח שצלח. בשני המקרים מתבקשת אותה תשובה – אופנסיבה שתוציא את המצרים מאיזון. שני המקומות שבהם אפשר שניתן לעשות זאת הם באזור פורט פואד-פורט סעיד ומעבר למפרץ סואץ עד עמק הנילוס. ייתכן שהמצרים "לא יתרגשו" מכך, שכן במלחמה הוכיחו שפעלו לפי תפיסה שהם מוכנים להקריב רבות, אבל בכל מקרה, אם אכן יתברר שאפשר לבצע את "אור ירוק", יש לעשות זאת בכוח גדול ומרשים.

זאת ועוד, גם צה"ל וגם צבא מצרים הגיעו לשלב שבו אפילו לגדוד יש משמעות גדולה. מהלך אוגף יאלץ את המצרים להזרים כוחות מולו, דבר שיקל את הלחץ בגזרת הצליחה. עצם יצירת הטרזי בגזרה המרכזית פוגמת בהישג המצרי, שכן הוא קוטע את הרצף הטריטוריאלי של מאחזם. אם יתווסף לכך גם כיבוש פורט סעיד יהיה בכך משום "הוצאת הרוח ממפרשי ההישג של הניצחון".

הוא ציין שאחד הדברים שאפיינו את הישגי צה"ל במלחמה זו, הוא שלכל מבצע הוא יצא עם כוח לא מספיק להכרעה, ולכן ההישגים היו גבוליים. קד"ם זה לא נועד לבחון את הטקטיקה של המבצעים, אלא את השאלה האם ניתן לבנות בעוד מועד, כלומר בתוך 24-48 שעות, כוח שיוכל לבצע את המשימה.

המבצע הראשון שנותח היה "בן-חיל". רס"ן מאמ"ן הציג את סדר הכוחות של האויב בגזרה: חטיבה חי"ר 135 ערוכה כאשר שניים מגדודיה בפורט סעיד והגדוד השלישי בפורט פואד. נוסף לה נמצאים בגזרה שלושה גדודי קומנדו: ראשון על השרטון המערבי, שני על השרטון המזרחי וגדוד שלישי בקטע שמפורט סעיד עד גבול הגזרות עם דיוויזיה 18. בעיר פורט סעיד תשעה טנקים, ממזרחה – על השרטון – ארבעה טנקים ובאזור המוצב הקדמי שמונה טנקים, בגזרה כגדוד ארטילריה. בעיר עצמה קרוב ל-30,000 תושבים.

הקחצ"ר תא"ל עמנואל שקד הציג את התוכנית לכיבוש האזור. הסד"כ המתוכנן כולל לפחות חטיבת חי"ר וגדוד טנקים. בשלב הראשון על חיל האוויר לתקוף תקיפות הכנה במשך כמה שעות, בשלב השני יתקוף הכוח מכיוון השרטון המזרחי. בדרכו יצטרך להילחם בכמה מוצבים. אם המצרים יפוצצו גשרים יהיה צורך לעבור בדרכים חלופיות, או אולי להביא גשר גלילים הנמצא בבלוזה. יש להניח שכוחות צה"ל יצטרכו להילחם לא נגד הצבא בלבד, אלא גם נגד אזרחים. יש לזכור שב-1956 לחמו תושבי פורט סעיד נגד הכוח הבריטי וידוע שרבים מהתושבים מזוינים. ייתכן שניתן יהיה להנחית כוח חי"ר מהים ולתקוף ממערב. בכל מקרה נדרש למבצע סד"כ של חטיבה לפחות. תא"ל שקד ציין שבתוכניות שהוכנו לפני המלחמה יועדה לכך אוגדה. גם עתה רצוי שהכוח יהיה גדול מחטיבה.

לאחר הצגת התוכנית התייחסו כמה מפקדים לעצם הרעיון. ראש אמ"ן אלוף אלי זעירא

גרס שבראש ובראשונה יש להגדיר את המטרות שצה"ל רוצה להשיג בחזית המצרית. תיתכנה שתי מטרות – או הכרעת צבא מצרים או – במקרה שמוערך שהדבר אינו אפשרי – השתלטות על שטחים שימשו קלף מיקוח במשא ומתן לקראת הפסקת האש ואחריה. הוא סבור שטרם הגיע השלב שבו ניתן לומר שאי אפשר להכריע את הצבא המצרי, כלומר המטרה בשלב זה צריכה להיות הכרעת צבא מצרים. יש לבחון את מבצע "בן-חיל" לאור מטרה זו, על-פי כמה קריטריונים: הראשון – בהנחה שכל הכוחות המצריים בגזרה יושמדו, האם תורם הדבר להכרעת הצבא המצרי? הוא הניח שהוא תורם במעט מאוד. השני – האם הקצאת כוחות צה"ל למבצע מחלישה את יכולתו להשיג מטרה זו? הוא הניח שהיא מחלישה. השלישי – האם כיבוש פורט סעיד תורם, ולו בצורה עקיפה, להכרעה, דרך משל כתוצאה מהשפעתו המוראלית על הממשל? – אולי. הרביעי – האם המבצע דורש מצה"ל להפנות משאבים, ובכלל זה חיל האוויר, מהמאמץ העיקרי? – לדעתו הוא אכן דורש זאת. לאור ניתוח זה נראה לו שלא כדאי, בשלב זה, לצאת למבצע. זמנו יבוא אם וכאשר יחול שינוי בהגדרת המטרה, כאשר במקום להכריע את צבא מצרים תהיה המטרה תפיסת שטחים חשובים למשא ומתן.

קודמו של האלוף זעירא כראש אמ"ן, אלוף (מיל') אהרון יריב, הסכים עם מסקנתו. כמוהו סבר שיש בראש ובראשונה להגדיר את המטרה. סגן הרמטכ"ל הציג, כאמור, בפתח הדיון, שהמטרה היא לבדוק את אפשרויות הוצאת המבצעים לפועל בטווח 48 השעות הקרובות. בתחום זמן זה, גרס יריב, אין אפשרות להכריע את צבא מצרים. המטרה צריכה להיות – מהלכים להוצאתו משיווי משקל. כיבוש פורט סעיד לא נראה לו מתאים למטרה זו, שכן פורט סעיד הנה מצודה. המצרים מבצרים אותה מאז שנת 1968 וכיבושה ידרוש כוחות רבים ויהיה כרוך באבדות. הדבר "המושך אותנו" לשם הוא העובדה שחיל האוויר יכול לפעול שם באופן חופשי. אבל לא די בשיקול זה. רעיון זה אינו ישים, לעומת זאת נראה לו סיכוי להוציא את האויב משיווי משקל על-ידי מהלך בגזרת ים סוף. בבוקר הוא היה פסימי, אך עתה נראה לו שיש סיכוי. שתי אוגדות מושקעות בגזרת הצליחה, יש לנצלן באופן מרבי, ועם זאת לחפש מהלכים היכולים לסייע למהלך הצליחה ולהסתייע בו. לפיכך הציע שלא לעשות בשלב זה את "בן-חיל" ולתכננו לאפשרות שייווצרו תנאים שיחייבו או יצדיקו את הוצאתו לפועל.

רמ"ח המבצעים תא"ל יעקב שטרן הצטרף לשני הדוברים הקודמים בהתנגדות להוצאתו לפועל של המבצע באותה עת. לשיקולים שהעלו הוסיף שהקרב צפוי להיות קשה ומסובך ושאינן די בחטיבה. כן העלה "שאלה פרקטית" – מנין לקחת את הסד"כ. שתי חטיבות החיר"ם שבמרחב – 35 ו-247 – מושקעות בגזרת הצליחה ולא ניתן להוציאן משם.

ראש המחלקה להיסטוריה אל"ם אברהם איילון שלל את כיבוש פורט סעיד. לדעתו אין לפצל מאמצים, יש להתמקד במאמצים שיש בהם שלמות רעיונית, מאמצים המשפיעים אהרדי, כגון הצליחה ו"אור ירוק". זאת ועוד, פעולה באזור מפרץ סואץ תבטל את האיום על שרם א-שייח'. הצלחותיו של צה"ל היו עד אז במקרים שהאויב ניסה לתקוף. יש לגרור את כוחות האויב למקומות שבהם נוח לצה"ל להכותם. גזרת פורט סעיד צרה מדי לכך. אם אכן ייבחן מבצע "בן-חיל" לכשעצמו, יש לזכור שבפורט סעיד אוכלוסייה אזרחית גדולה,

העלולה לגרום בעיות רבות, כמו בירושלים ובעזה במלחמת ששת הימים. לכן, אם יוחלט לתקוף בגזרה זו, יש להסתפק, בשלב זה, בכיבוש פורט פואד.

בטרם יחליט בעניין ביקש סגן הרמטכ"ל מרמ"ח המבצעים לפרט כיצד ניתן לבנות כוח למשימה זו ומתי. רמ"ח המבצעים סקר את סד"כ החי"ר/חיר"ם: חטיבה 1 נלחמת בצפון; חטיבה 274 – מעבר לתעלת סואץ; שני גדודים מחטיבה 35 בגזרת הצליחה והגדוד השלישי – גדוד 50 – עובר מהצפון להתארגנות במרכז הארץ וזקוק לפחות ליום אחד לשם כך; חטיבה 317 מפוצלת: גדוד אחד בתל שמש, גדוד שני באוגדה 210 וגדוד שלישי יחד עם חטיבה 247 מעבר לתעלה. כן יש גדודי חי"ר/חיר"ם בפיקוד המרכז, הערוכים במסגרת ההיערכות נגד האפשרות של מתקפה ירדנית. לנוכח נתונים אלה הסיק סגן הרמטכ"ל שניתן לבנות חטיבה על בסיס שני גדודיה של חטיבה 317 שבצפון וגדוד 50. אשר לשריון אמר תא"ל שטרן, שניתן לרכז טנקים מסיני. ארטילריה, לעומת זאת, יקשה לרכז.

סגן הרמטכ"ל סיכם את הדיון בעניין בהחלטה לתכנן את כיבוש פורט פואד בלבד. "דווקא כאשר אנחנו במצב לא מזהיר אני כן מייחס חשיבות גדולה לכיבוש יעד משמעותי מהמצרים". חשוב מאוד להמשיך את התנופה ולא ללץ את הפיקוד המצרי להיכנס לתהליך ממושך של הערכת מצב כיצד להתגונן וכיצד לשמור על ההישג. שהות זו חשובה ביותר. זאת ועוד – כיבוש שטח בגזרה זו חשוב, כפי שאמר ראש אמ"ן, לצורכי מיקוח. אין הכרח לעשות את המבצע רק ברגע האחרון, "לא נורא אם עושים השקעה עכשווית גם בהקשר למיקוח". אמת הדבר שאין לעשות מבצע כזה אם הוא נועד לצורכי מיקוח בלבד – במקרה שהוא מחייב השקעת כוח על חשבון ההכרעה. אלא שזה לא המצב – הכוחות שיוקצו למבצע אינם מוצאים מהחזית בסיני. אם אכן יצליח צה"ל לבסס ראש-גשר בגזרת הצליחה, כך שיוכל להעביר טנקים באופן חופשי מגדה לגדה, ויתקע טריז בין המאחזים המצריים בגדה המזרחית, יהיה זה הישג גדול. אך אם לא יצליח – יש לאזן את אי-ההצלחה בהישג אחר – מסיבות מדיניות, אסטרטגיות ופסיכולוגיות. התוכנית שהציג הקצ"ר נראתה לאלוף טל אופטימית מדי לאור יחסי הכוחות. לפיכך נראה לו שאין אפשרות לכבוש את פורט סעיד, אלא רק את פורט פואד. החזקתה תהווה עצם בגרונם של המצרים, ותשמש קרש קפיצה למקרה שיוחלט להמשיך לכיוון פורט סעיד.

באשר לשיטה התעניין סגן הרמטכ"ל כמה צוללנים יוכל חיל הים לרכז למבצע. נציג החיל השיב שיוכל לרכז כ-300 איש. האלוף טל התווה את התוכנית הבאה: לנוכח העובדה שאין באזור טילי קרקע-אוויר, יוכל חיל האוויר לפעול שם באין מפריע. הוא יפציץ בשעות אחר-הצהריים של 18 באוקטובר, במשך כשעתיים-שלוש, בצורה מסיבית, את פורט פואד. "אני לא מדבר על סגנון של סיוע התקפי" – הדגיש – "אפשר להרוס את פורט פואד שלא תישאר אבן על אבן, עם פצצות של טון, ועם נפלים על השרטון". עם חשכה ינחתו כ-250 לוחמים מסירות גומי וישתלטו על המוצבים וכוח רגלי יתקדם גם מכיוון השרטון. הוא ביקש מקצ"ר לתכנן את פרטי התוכנית, ובהם ריכוז הכוח, במגמה להציגם בלילה לרמטכ"ל.

לאחר שסוכם עניין זה עברו לדון ב"אור ירוק". נציגי אמ"ן תיארו את הקרקע והאויב (לא יפורט) ורמ"ח המבצעים סקר את הרעיון המבצעי והסד"כ המתוכנן: בתוכנית המקורית מדובר על שתי אפשרויות: אפשרות מצומצמת, הכוללת נחיתה מא-טור והשתלטות על מרחב

הנפט ועל החוף המערבי של המפרץ (עד ג'בל עתקה) ואפשרות מורחבת, הכוללת הגעה לעמק הנילוס. התוכנית יכולה להיבנות בשלבים – כאשר האפשרות המורחבת מתפתחת מתוך המצומצמת, או שייבנה מראש הסדר"כ לאפשרות המורחבת. האפשרות המצומצמת מתוכננת להיערך בסדר"כ של שני גרודי חי"ר וכ-40 טנקים, והאפשרות המורחבת – בכוח של אוגדה, בהרכב שתי חטיבות טנקים, חטיבה ממוכנת וחטיבת חי"ר.

במצב הקיים ניתן לרכז את סדר"כ הטנקים הדרוש למבצע הקטן מהכוחות במרש"ל, המונים 65-70 טנקים. אם ייעשה הדבר ייוותרו במרחב רק כ-30-35 טנקים. אשר לחי"ר – למבצע תוכננה חטיבה 35, אלא שעתה היא מושקעת באזור הצליחה. עם זאת ניתן לרכז אותו כוח חי"ר שעליו דובר קודם לכן בהקשר ל"בן-חיל". לאפשרות המורחבת יחסרו כ-65 טנקים ולפחות גרוד חי"ר.

לנוכח נתונים אלה החליט סגן הרמטכ"ל שהמבצע אינו בריביון בטווח הזמן שעליו דובר. החלק החשוב במבצע הוא המהלך לעמק הנילוס; להוצאתו לפועל כהלכה חסרים שני תנאים: אין אפשרות לרכז 65 טנקים נוספים בפרק זמן זה, שכן לא ניתן להורידם מהסדר"כ הפיקודי. זאת ועוד, המבצע בנוי על השטת הכוח בשישה נט"קים, אם יוטבעו לא תהיה דרך להחזיר את הכוח. ההישט משרם א-שייח' עד למקום הנחיתה יארך לפחות 24 שעות ואין אפשרות להסתירו, שכן הכוח ישוט גם ביום. העברת 100-150 טנקים דורשת שלושה-ארבעה הישטים. שני נתונים אלה אינם מאפשרים הוצאת המבצע לפועל ב-48 השעות הקרובות. המבצע המצומצם חשוב רק אם המלחמה תימשך זמן רב ויהיה צורך להשתלט על מקורות נפט, או למקרה שיהיה צורך בקלף מיקוח. כקלף מיקוח עדיפה פורט פואד. כיבוש ייצור לפיקוד המצרי דילמה.

האלוף יריב העיר שכיבוש פורט פואד לא ייצור כל דילמה, שכן המצרים אינם מייחסים לה חשיבות רבה. המקום החשוב באזור הוא פורט סעיד. האלוף טל חלק עליו. להערכתו, כאשר ייווכחו שצה"ל תוקף יזרימו כוחות לשם (שכן לא ידעו שאין הכוונה לכבוש גם את פורט סעיד). הוא סיכם שהקחצ"ר יכין את התוכנית להצגה באותו הלילה לרמטכ"ל. אילו החליטו עתה, ניתן היה לעשותה בלילה הבא – ליל 18-19 באוקטובר, אולם לנוכח העובדה שהיא תוצג רק בלילה, ייתכן שתידחה ב-24 שעות.²⁰⁴

הערכת מצב אסטרטגית בראשות סגן הרמטכ"ל²⁰⁵

לאחר שנבדקה תוכנית המאמץ האוגף בחזית המצרית, כינס סגן הרמטכ"ל, בהתאם לבקשת הרמטכ"ל, דיון להערכת מצב לשלב הבא של המלחמה. ביום ה-11 למלחמה נערך דיון ראשון, מכין לקראת דיון בראשות הרמטכ"ל. בדיון, שהחל בשעה 14:15 ונמשך כמעט שלוש שעות, נכחו ראש אמ"ן האלוף אלי זעירא, עוזר ראש אג"ם תא"ל אריה לוי, מזכירו הצבאי של שר הביטחון תא"ל יהושע רביב, רמ"ח מו"פ תא"ל עוזי עילם, ראש המחלקה

204 מה"ד-היסטוריה, קד"ם סגן הרמטכ"ל, 17 באוקטובר 1973, "אוריירוק" ו"בן-חיל".

205 דיון זה לא הוקלט. המקורות לו: יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל; רשימות רמ"ח היסטוריה.

להיסטוריה אל"ם אברהם איילון, רב־אלוף (מיל') יגאל ידין, האלופים במילואים אהרון יריב, מאיר עמית ועמוס חורב ואל"ם (מיל') יובל נאמן.

בפתח הדיון הציג סגן הרמטכ"ל את הערכותיו הבסיסיות. תחילה נגע ביחסי הכוחות והצפי להשתנותם: באוויר אין סיכוי שבתוך שנה יגיע חיל האוויר לסדר"כ גדול מזה שהיה לו עם פתיחת המלחמה. יש להניח שחילות האוויר של מצרים וסוריה לא יוכלו גם הם להתעצם מעבר לעוצמתם ערב המלחמה, אבל אם יתוגברו במתנדבים מוסלמים יוכלו להתעצם יותר מכך. ביבשה יוכל צה"ל להתעצם בעוצבות ובמערכות נשק, אולי עד כדי הכפלת סדר"כ הטנקים, אך לא בכוח אדם. מצרים וסוריה יכולות להתעצם יותר מזה. עם זאת יכול צה"ל לשמור על הפער האיכותי ואולי אף להגדילו. טענת הערבים, שאורך הנשימה שלהם ארוך משל צה"ל, נכונה.

הואיל ואין סיכוי לשנות את יחסי הכוחות הכמותיים, יש לשאוף להכרעה מהירה. בדילמה בין השקעת מאמץ בהתעצמות, בהנחה שהדבר יסייע להכרעה בעתיד, לבין השקעת המאמץ בהכרעה מידית, יש להעדיף את האפשרות השנייה. זאת ועוד, גם מבחינה בינלאומית לא ברור אם צה"ל יוכל להכריע בעתיד. בכל מקרה לא תוכל מדינת ישראל להשיג הישגים מדיניים, אלא אם תזכה להישגים צבאיים. הכרעה צבאית אופרטיבית ניתן להשיג אם יושג ניצחון בשניים-שלושה מבצעים מכריעים, שאליהם יש להתכונן היטב. עד אותו יום לא תוכנן שום מבצע במלחמה זו כראוי, ולכן לא הושגה הכרעה.

האלוף טל הניח שבחזית הצפונית משחק הזמן לטובת הערבים. העדר ההכרעה יאפשר להם לרכז במשך הזמן כוח ולתקוף שנית. לא כך בחזית הדרומית – מבצע הצליחה הוציא את המצרים משיווי משקל, ייתכן שבהמשך יתעשתו, אבל גם אז צפוי שהצלחתם תהיה קטנה מהצלחת מתקפה בחזית הצפון.

רב־אלוף (מיל') ידין ציין שהבעיה הקריטית ביותר היא בעיית צוותים למטוסי הפנטום. לא טייסי האויב הם בעייתו של חיל האוויר – אלא מצבת טייסיו שלו. אין להביא צוותים זרים, לפיכך יש לשקול לנסות לגייס 100 טייסים יהודיים, לרכוש ביחידה מיוחדת, ולהכשירם, כולל באינדוקטרינציה.

האלוף מאיר עמית טען שיש לסיים את המלחמה במהירות בשל התערבות המעצמות והציע לשקול את הזיקה שבין פעילות המעצמות לבין הצורך בהכרעה מהירה.

אל"ם (מיל') נאמן הסכים עם קודמו שאין לתת למלחמה להימשך עוד זמן רב. יש להכריע בתוך שבועיים. אם הדבר לא יסתייע יש להילחם כמו במלחמת העצמאות – מבצעים והפוגות לסירוגין – ולנצל את ההפוגות להתארגן למבצעים של ממש אחריהן. מלחמה ארוכה תפגע קשות במשק, לפיכך יש לרכז מאמצים לסיימה במהירות. אסור "להתמזמז" בפתחת דוור סואר, יש להגדיר את מטרת המבצע שם מראש ולא "לירות מהמותן". לדעתו ניתן להכריע על־ידי פיתוח המבצע ללכידת ארמייה 3. החזית הצפונית משנית בחשיבותה, אף על פי כן רצוי שתהיה פעילה יותר, ויש לשקול את הרגע המתאים להכרעה בה, למשל על־ידי חיסול הכוח העיראקי. הוא הצטרף לדעת רב־אלוף ידין שיש לחפש טייסים.

סגן הרמטכ"ל העיר שלפני המלחמה, למן תקופת האלוף (מיל') מרדכי הור כמפקד

חיל האוויר, פותח מיתוס כאילו חיל האוויר הוא המרכיב העיקרי במערכה ומטוסי התקיפה הם המשמידים את טילי הקרקע-אוויר. למעשה איבד חיל האוויר מטוסים בניסיונו לחסל את הטילים, ולא הצליח לסייע לכוחות היבשה באזורים שבהם היו טילים, ואילו צבאות האויב לא התבססו על מטוסים, אלא על חומת טילים שבחסותה הפעילו את כוחות היבשה. חשיבות חיל האוויר כזרוע מכריעה תעלה כשהמלחמה תהיה טוטלית והוא יופעל בעומק.

האלוף (מיל') יריב חלק על אחת מהנחות היסוד של סגן הרמטכ"ל: יכולת ההתעצמות של הערבים. לדבריו בדק אמ"ן ומצא שיכולת המצרים להכשיר טייסים מוגבלת, ובטווח עשר שנים ילך הפער ביניהם לבין חיל האוויר הישראלי ויקטן. זאת ועוד – לנוכח העובדה שמצרים וסוריה הפנו משאבים רבים, וכן את כוח האדם המעולה, לבניית מערך הטילים, התעצמו צבאותיהם במטוסים ובשריון בקצב ההתעצמות של צה"ל, כלומר אין הכרח שהפער הכמותי יגדל. אשר לגורם האיכותי – יתרוננו של צה"ל בו הולך וגדל.

מכמה סיבות יש להחיש מהלכים אופרטיביים שיערערו את האויב ויביאו להפסקת אש, לפחות בפועל. מאמץ הצליחה הוא כרגע המאמץ העיקרי של עם ישראל, יש להתרכז בו ולהתעקש עליו באכזריות. אין ודאות שהוא יחסל את צבא מצרים, אך ייתכן שיערער אותו באופן שניתן יהיה לפעול גם בגזרות אחרות.

אומה כמו אומתנו, שהמרחק אצלה בין טביעה להצלה הוא כה קטן, אינה יכולה להתרכז במהלכים בעתיד הקרוב בלבד, אמר, בד בבד עמם עליה להיערך לבניית כוח אדם לטווחי זמן ארוכים. הוא משוכנע שמחויף לצה"ל נמצא פוטנציאל שטרם נוצל, ויש לנצל את העם היהודי בתפוצות. הוא קיבל את סיכומו של האלוף טל לגבי העתיד הקרוב, והוסיף שלעתיד הרחוק יש "לסרוק במסרק את הצבא והעם בארץ והעם היהודי". הדבר מחייב את ארגון צמרת המדינה וצמרת הצבא באופן שיוכלו לענות על צורכי הלחימה והשליטה, ארגון הכוח וניצול המשאבים.

ראש אמ"ן גרס שיש לבחון, בראש ובראשונה, את מטרותיהם של הערבים. לדעתו יש להם שתי מטרות: לחסל את המיתוס של החייל הערבי המושפל ולהחזיר את השטחים שנכבשו מהם, כאשר המינימום הוא הניסיון שעשו ב־14 באוקטובר (להגיע למצרים), האופטימום – לחזור לגבולות 1967 והמקסימום – לגבולות 1947. הם רוצים לנהל משא ומתן מעמדת כוח.

אשר לצה"ל: באופן מודע או מודע למחצה הניח את האקסיומה שכוחות הקרקע הסדירים וחיל האוויר ייתנו שהות להחזיק בגבולות עד שיתגייסו המילואים. האלוף זעירא קיבל את התוספת שהוסיף האלוף טל, שנוסף על הכוחות הסדירים וחיל האוויר התבססה הנחה זו על יכולת ההתרעה של חיל המודיעין. עתה יש לבחון את עקרון הבלימה ואת גודלם של שלושה מרכיבים אלה.

לדעתו יש לרכז את המאמץ במצרים, במגמה ללכוד את ארמייה 3. עם זאת יש לחסוך בכוח במגזרים שבהם קיים מחסור. לדוגמה: בשל העובדה שמטוסים וטייסים הם מרכיבים קריטיים, יש לחסוך בהפעלת חיל האוויר, להימנע מלהפעילו בגזרות מסוימות ולהיערך בהן בטיילי הוק, נשק נ"ט וביצורים.

רב־אלוף (מיל') ידין נגע בדבריו בכמה עניינים: הוא טען שיש לתת את הדעת לאפשרות שבמקרה שצה"ל יתקדם לכיוון קהיר, ישתמשו המצרים באמצעים בלתי קונבנציונליים. יש גם להבחין בין שתי מטרות טריטוריאליות: גבול שיהיה צורך להחזיק בו עד גמר המשא ומתן, והגבול שייקבע במשא ומתן. ייתכן אף שיהיה צורך לחזור לגבולות 1967. כן יהיה צורך לתת את הדעת על הקמת קו ביצורים נוסף.

בעיה נוספת הדורשת מחשבה היא ההנהגה הצבאית, ממשרד הביטחון ומטה. במבנהו הנוכחי משמש משרד הביטחון כסוכנות לייצור ורכש ואין לו כלים לתכנון לטווח ארוך ולפתרון בעיות אסטרטגיות. זאת ועוד, לרמטכ"ל צריכים להיות שני עוזרים – האחד למבצעים והאחר למנהל.

בשלב זה התערב סגן הרמטכ"ל בדיון וקבל על כך שכמעט אף אחד לא התייחס למטרת המלחמה ולאופן שבו צריך לנהלה. לפני כמה ימים הייתה המטרה מלחמת קיום והשאיפה הייתה להפסיקה מיד. השאלה היא אם מטרה זו נותרה בעינה.

האלוף יריב סבר שהמטרה אכן השתנתה. המטרה המרבית עתה צריכה להיות השמדת צבאות ערב והמזערית – שיבושם ורכישת שטחים חדשים. האלוף טל העיר שביחסי הכוחות הקיימים אין אפשרות להשמיד את צבאות ערב.

האלוף מאיר עמית טען שהעובדה שמצרים וסוריה פתחו במלחמה עתה, הנה בבחינת נס. לו עשו זאת כעבור עשר שנים היה מצבה של מדינת ישראל קשה יותר, משום שארצות־הברית הייתה ממשיכה בתהליך של "סגירת השיכר". מזל הוא שהערבים פוצצו את העניין, יצרו מלחמה של גרורות ובכך פקחו את עיני האמריקנים. עתה על ישראל להגיע להערכת מצב משותפת עם ארצות־הברית.

לדעתו אי אפשר להגיע להכרעה, ולכן צריכה להיות מטרת המלחמה המידית – להגיע להפוגה. ייתכן שכדאי יהיה לחזור לאופן הלחימה של מלחמת הקוממיות – בין הפוגה להפוגה לנסות לבצע מבצעים חשובים, כגון "אור ירוק", "אפילו אם יגידו שאנחנו מנוולים". יש הכרח ביצירת חיץ בין ירדן לסוריה בכיוון ג'בל דרוז. אם ירדן תצטרף למלחמה ניתן יהיה להתקדם דרך מפרק. יש לקחת בחשבון אפשרות שהאויב ישתמש בטילים ארוכי טווח ולהיערך לקראתה. ייתכן שתפתח מלחמת התשה לאורך זמן ויש לערוך את המשק לכך. רב־אלוף ידין הוסיף שיש לשקול את ההשפעה הפסיכולוגית של מלחמה ארוכה על האזרחים והחיילים.

האלוף עמוס חורב הציע להבחין בין טווח הזמן הקרוב לטווח הרחוק. המטרה הראשונה הנה להבטיח שההצלחות במלחמה זו ייצרו אופציות לטווח ארוך. נראה שלטווח הארוך תהיה השפעה רבה להצטברות ההון בעולם הערבי, הודות לנכסי הנפט שלו. עתה הוא מאמין פחות באפשרות שניתן להגיע לשלום מכפי שהאמין לפני מלחמה זו. ההון והנפט יביאו לכך שמדינות העולם יסכימו למכור למדינות ערב כל שביקשו, והן תוכלנה לשכור גם שכירי חרב. יש לבדוק אפשרויות לפתור בעיה זו, כגון יצירת גבול משותף עם מדינה עשירה בנפט. ייתכן, דרך משל, שפעולות מכרעות ייצרו מצבם בלתי חזירים.

יש לבדוק את האיזון הפנימי בצה"ל. כל אחד מאמצעי הלחימה בלעדי, בכמה מרכיבים, וחופף, בתחומים מסוימים, לאמצעים אחרים. כך, למשל, הגנת שמי המדינה הנה תחום

בלעדי לחיל האוויר, אולם יש תחומי פעולה שניתן להעביר ממנו, כדוגמת מצרים וסוריה שהשתיתו את ההגנה עד לגובה מסוים על טילי הנ"מ. צריך לחזק את הנ"מ וגם את הארטילריה, היכולה להחליף, בתחומים מסוימים, את המטוסים, המושגים של צה"ל צריכים לעבור מהפכה בסדרי הגודל.

בהקשר זה העיר האלוף טל שהחוכמה היא, אכן, להיות טקט אחד לפנים ולא טקט אחד מאחור. צה"ל לא תיאר לעצמו מלחמה כזאת. למן מלחמת ששת הימים התכונן צה"ל למלחמה קצרה והדגיש את מערכות הנשק ההתקפיות – מטוס וטנק. הפעם היו הערבים טקט אחד לפנים. עם זאת עמדה דוקטרינת צה"ל במבחן: הדוקטרינה לא הבטיחה מפני אבדות, היא הושתתה על כך שמדינת ישראל תוכל להתקיים, כשהיא משלבת בתוכה את רוח ספרטה ורוח אתונה, ואכן, אף שהערבים הם שפתחו במלחמה, היא מוסיפה להתקיים. האלוף חורב הסכים עמו. הוא הסכים שיש לחסל כמה מיתוסים. עם זאת הזהיר מיצירת מיתוסים חדשים: מדינות ערב חברו ותכננו במשך שש שנים תוכנית מדוקדקת לפתרון כל בעיה העלולה לצוץ במלחמה, כדוגמת הפעלת סילוני מים לפריצת סוללות. לגבי תכנון כה ממושך התוצאות הן דלות.

רמ"ח מו"פ תא"ל עוזי עילם הסכים עמו וטען שמלחמת יום הכיפורים תיכנס להיסטוריה ככישלון המבריק ביותר של הערבים. הוא הסכים שיש לשחרר את אגרופי השריון והאוויר מדברים משניים ולהפעיל בתחומים אלה טילי נ"ט אישיים וטילי נ"מ אישיים. מרכיב נוסף של עוצמה שטרם נוצל כהלכה הוא הלוחמה האלקטרונית. המלחמה המודרנית היא מלחמה בין טכנולוגיה רוסית לטכנולוגיה אמריקנית, אלא שהאמריקנים סירבו לספק לישראל את מרכיביה החדישים של הטכנולוגיה שלהם. ייתכן שעתה נפתחה הדרך לקבלם, ואם ינוצלו כדבעי יהיה בכך יתרון גדול.

ראש המחלקה להיסטוריה אל"ם אברהם איילון טען שמלחמה גררה מלחמה – מלחמת ששת הימים הביאה למלחמת ההתשה, וזו הביאה להכנסת הטילים לחזיתות ולמלחמה האחרונה. מצרים וסוריה התארגנו לניצול כל הפוטנציאל במלחמה, לא כך ישראל. יש לחנך את העם למלחמה ארוכה, לנצל יותר את כוח האדם, כגון הפעלת תותחים 175 מ"מ על-ידי קשישים. אין להירתע מהכנסת מדינה נוספת [ירדן] ללחימה, ויש לנצל את ניגודי האינטרסים, שלבטח קיימים, בין מדינות ערב השונות. יש לשקול פגיעה במשאבי האויב ולהיערך לקראת אפשרות שגיב על כך.

האלוף יריב תמך בניצול כוח האדם הקשיש והציע להחליף את חטיבות החי"ר בקווים בחטיבות חיל קשישים (חק"ש) ואת אלה להחליף בהג"א. כן הציע לרכז את הסברת הפנים והסברת החוץ ביד אחת.

סגן הרמטכ"ל האלוף ישראל טל סיכם את הדיון, כשהוא מקבל את הדעה שהשמיע האלוף עמית, ושבה צידדו כל הנוכחים, שיש להגיע להפוגה או להפסקת אש בהקדם. לדעתו לא יינתן להכריע צבאית את מדינות ערב ולהכניען, ולבטח אי אפשר להשיג זאת במהירות. לפיכך צריכה המטרה להיות – הפסקת המלחמה במהירות. הדרך לכך הנה הכרעה אופרטיבית, על-ידי הנחתת מכה צבאית מהירה, תוך השתלטות על שטחים שיקנו קלף מיקוח, כגון פורט פואד, "אור ירוק", דרעא ועקבה. יעד מדיני אסטרטגי לטווח ארוך

הוא יצירת חיץ בין ירדן לבין סוריה. הבעיה היא שההכרעה מותנית כרגע בחזית המצרית. ובמצב הנוכחי אין לדעת אם תושג. הדיון המקדים להערכת המצב האסטרטגית הראשונה מאז פרוץ המלחמה, סוכם במסקנה שיש לשאוף להפסקת המלחמה במהירות.

דיון בחפ"ק אוגדה 162 על המשך מערכת הצליחה

בשעה שסגן הרמטכ"ל החל את דיון הערכת המצב הבסיסית במטכ"ל, הסתיים בחפ"ק אוגדה 162 בדרום דיון, בראשות שר הביטחון והרמטכ"ל, בשיטת הפעולה בגזרת הצליחה. שר הביטחון הגיע לפיקוד הדרום בבוקר. בשעה 09:00 פגש במפקד החזית, שהיה בדרכו לחפ"ק אוגדה 162. רב־אלוף בר־לב דיווח שבחזית מתנהלים קרבות שריון, ושדרה של טנקי אויב מתקדמת צפונה בשפת האגם המר, וביקש לבדוק אפשרות להפעיל את חיל האוויר נגדה.²⁰⁶ בהגיעו לחפ"ק הפיקוד נודע לשר שאלוף הפיקוד החליט להימנע מלהפעיל את חיל האוויר והעדיף להמתין לשדרה במארב.²⁰⁷ כן נודע לו שלחטיבה 35 נפגעים רבים, המח"ט ביקש להסיג את הכוח ואלוף הפיקוד סירב לבקשה.

בשעה 10:00 הגיע שר הביטחון לחפ"ק אוגדה 162 ליד "כספי" 55. "עוזי יאירי – מח"ט 35 מבקש כל הזמן לצאת. מדוע אתם לא נותנים לו? הוא מועיל לך?" שאל את מפקד האוגדה, והאלוף אדן השיב שהוא אינו מועיל – "רצינו רק שישמור על הכביש". השר חזר על העמדה שהציג עוד ביום הקודם במטכ"ל – שכדאי שחטיבה 35 תנתק מגע בבוקר, כדי לאפשר הפצצת הכוח המצרי בפצצות מצר.²⁰⁸

בשעה 10:35 הגיע גם בר־לב לחפ"ק. שר הביטחון גרס שהמדיניות צריכה להיות השמדת טנקי אויב רבים ככל האפשר. אם חטיבה 35 אינה נחוצה לכך יש להורות לה לנתק מגע. מרגע שיהיה גשר על התעלה ניתן יהיה להתחיל להעביר טנקים. כמות הטנקים שתועבר מותנית בתוצאות של קרבות השריון ובאבטחת ציר תנועה לאזור הצליחה. ללא ציר מאובטח אי אפשר יהיה לתדלק ולחמש את הכוחות שיחצו את התעלה.

האלוף אדן העיר שכדי לאבטח את הצירים יש צורך בכוח חי"ר גדול ובארטילריה רבה. יש להשתלט על שטח מוגבל במסדרון לנקודת הצליחה ולאבטחו בכוח חי"ר גדול.

השר הציע להביא בחשבון אפשרות שהגשר יינטה עוד באותו יום, אולם ניתן יהיה להעביר בו כוחות לפרק זמן מוגבל. השאלה היא אם, לנוכח אפשרות זו, כדאי שאוגדה 162 תחל לצלוח מיד לכשיוקם הגשר. מפקד חזית הדרום השיב שהאוגדה לא תוכל לחצות לפני שיסתיים הקרב שהיא מנהלת בגדה המזרחית. אשר לאוגדה 143 – עדיף שהיא תחצה את התעלה, שכן מפקד האוגדה אינו מטפל כראוי במסדרון בגדה המזרחית. עם זאת ניתן יהיה להעביר כוחות רק לאחר שינתקו מגע עם האויב. להערכתו תוכל אוגדה 162 להעביר

206 רשימות שליש שהב"ט.

207 ראה גם בעמוד 969 לעיל.

208 שם.

חטיבה אחת לגדה המערבית, ההעברה מותנית בקיום גשר הדוכרות, קיום ציר מאובטח וסיום קרב השב"ש. הכוח המצרי המתקדם בדרום עלול לסכן את הכוחות בגדה המזרחית ולכן חיוני, קודם כול, להיערך נגדו. אדן העיר שאם הפיקוד ירצה להתכתש עם כוח זה, יש להניח שניתן יהיה לצלוח בשעה 16:00 בערך. אולי ניתן יהיה לבלום אותו בחטיבה אחת ולהעביר חטיבה שנייה.

מפקד חזית הדרום העיר שאם בעקבות קרב השריון ינסו כוחות מצריים לנוע דרומה, יהיה על אוגדה 252 לכבוש את "בוצר". לשאלת השר האם אוגדה 143 תחזיק בצומת, השיב מפקד חזית הדרום שמפקד האוגדה אינו מבצע את המשימות המוטלות עליו. שר הביטחון סיכם, שאם יתמלאו שלושת התנאים שהתנה בר"ל: גשר הדוכרות יוצב, הציר יאובטח וקרב השריון יסתיים, יש להעביר כוחות, החל משעה 16:00. זאת לנוכח החשש "שמחר לא יהיה גשר".²⁰⁹

קודם לכן, בשעה 10:15, התקשר שר הביטחון למפקד אוגדה 143 ושאלו אם יוכל להגיע אליו ל"לקק". נראה שהאלוף שרון השיב בשלילה, והשר ביקש שיודיע לו מתי יתאפשר הדבר. בהמשך החליטו השר ומפקד החזית להזמין את מפקד אוגדה 143 לחפ"ק אוגדה 162, ובשעה 12:35 הגיע שמה.

האלוף שרון סיפר שהכוח בגדה המערבית השמיד ב־16 באוקטובר כ־20 טנקי אויב ושתי סוללות טילים. עתה מתקדם מארב של אויב ב"צח" [כנראה שכוונתו שטרם השלים את התמקמותו], ולדעתו יש הכרח לנצל עובדה זו ולהעביר כוחות נוספים. הוא סיפר שבמהלך היום ניחתה אש כבדה על אזור הגישור – הוא הופגז קשות והותקף בטנקים ובחי"ר. עתה יש 11 חלקות גשר במים, שורר שקט, כוחות אויב בורחים בגדה המערבית ויש "התחלה של התמוטטות". טנקים מאוגדתו נמצאים ב"חצר" – מוכנים לעבור לגדה המערבית, אך הוא נצטווה שלא להעבירם. עתה הגיעה העת להעבירם. הכביש פתוח, כוחותיו מחזיקים בצומת, ונראה שלחץ האויב נגמר. בתוך שלוש שעות תהיינה הדוכרות קשורות, אך יש דוכרות נוספות שעליהן ניתן להעביר טנקים. כן הוכן ציר לגשר הגלילים. לפיכך אין להתמהמה, אלא להתחיל להעביר כוחות.²¹⁰

בשלב זה של הדיון, בשעה 13:00, הגיעו גם הרמטכ"ל והאלוף זאבי למקום. בר"ל הציג את עמדתו: כל עוד אין גשר של ממש אין להעביר את מרבית הכוח. לכל היותר יש להחזיק חטיבה בגדה המערבית. אם יוקם גשר ניתן יהיה להעביר עוד חטיבה ואת כוח "רוב לבן". עם זאת יש לתפוס מסדרון רחב דיו, לאבטח ציר לתספוק הכוחות. לציר "עכביש" אין מספיק עומק כלפי צפון, לכן יש לטהר הלילה, באמצעות חטיבה 35, שתתוגבר בפלוגה, את המשולש "טרטור" – "עכביש" – "לכסיקון", חטיבה 14 תטהר בגזרתה – מבצע שיאריך כ־24 שעות. חטיבה 600 תישאר לבלום כלפי צפון. חטיבה 14 תבלום כלפי דרום, אחת מחטיבות אוגדה 162 תושאר בחלק הדרומי של האגם וחטיבה אחרת של האוגדה תצלח. הכוח שבגדה המערבית יטהר את צומת "סקרנות" – "חבית" [צח], ואם אכן תועבר לשם חטיבה יהיה

209 רשימות שלישי שהב"ט.

210 למעשה עוד לא היה הציר מוכן.

עליה לפשוט על סוללות טילים ולנסות להגיע לגשרים מצריים. אחד משני סגני מפקדי האוגדות יהיה אחראי למסדרון. סגן מפקד אוגדה 162, תא"ל דב תמרי, המכיר את השטח, יופקד על ההתקפה להרחבת המסדרון ועל הבלימה כלפי דרום, במקרה שכוח האויב לא יושמד במהלך היום. יחד עם החטיבה מאוגדה 162 יצלח גם חפ"ק האוגדה. כל עוד לא יהיה הציר מאובטח כדבעי לא יעברו כוחות נוספים. אחרי שיתברר שכוחות אוזחים היטב בשטח, ייתכן שניתן יהיה להעביר עוד חטיבה מאוגדה 162 וכן את חטיבה 14, "ואני אהיה שמח אם מחר בבוקר אנחנו עם שתי מפקדות אוגדתיות [ממערב לתעלה], ציר פתוח וגשר". שרון התנגד לגישה זו וטען שיש להעביר עוד כוחות ולפרוץ. בר-לב השיב לו שאין טעם להסתכן בכך שיקרה שוב מה שקרה בלילה האחרון – חטיבה [421] נשארה ללא דלק ותחמושת. רק לאחר שתובטח אספקתם יהיה טעם להעביר כוח גדול.

מפקד אוגדה 162 אמר שאינו מאמין שחטיבה 35 תצליח להרחיב את המסדרון. בלילה האחרון היא ניהלה קרב קשה שבו סבלה נפגעים רבים. היא פונתה עתה והכוונה לארגנה ולתגבר בפלוגה. אם לא תצליח וגשר הגלילים לא יגיע לתעלה, אין לצלוח בכוחות גדולים. לדבריו לא קיים כלל "ראש-גשר" בגדה המזרחית, שכן "ראש-גשר" אינו סובל חדירה, ואילו אזור המסדרון נפרץ מפעם לפעם. אם יועבר כוח גדול לגדה המערבית, אין ודאות שניתן יהיה להחזיק ב"עכביש". "אני מקווה שהם יישברו. אריק אומר שכן, הלוואי, אבל אינני בטוח". יש להתכונן לאפשרות שהאויב לא יישבר – לאפשרות זו יש להכין ראש-גשר קטן; אוגדה 143 תחזיק בראש-הגשר ואוגדתו, שהיא גדולה יחסית, תיכנס מדרום. לאחר קרב השריון באזור "חורבה" – "גרפית" אפשר יהיה לפתוח ציר נוסף. אוגדתו תנוע בו ותחצה, ולאחר שייווצרו תנאים נאותים תצלח גם אוגדה 143.

מפקד אוגדה 143 חזר וטען שיש לצלוח במהירות. העובדה שחטיבה עצמאית 25 תוקפת צפונה, משחררת את דיוויזיה 4 מלחץ. לפיכך תוכל הדיוויזיה, שרובה נשאר ממערב לתעלה, להתייצב מול כוחות צה"ל שבגדה המערבית. לכן יש לפעול במהירות. עד הלילה יש להעביר ארבע חטיבות – שתיים מאוגדה 162 ושתיים מאוגדתו, עם החפ"קים האוגדתיים; בגדה המזרחית יישארו חטיבה 600 ואחת מחטיבותיה של אוגדה 162. לדעתו אין לתקוף בצנחנים – כי התקפה כזאת כרוכה באבדות כבדות, אלא לנסות להרחיב את ראש-הגשר צפונה בשריון ולצלוח בארבע חטיבות. "בואו נרוץ קדימה והכול יתמוטט". "את ה'מתמוטט' הזה אני שומע כבר שבוע, והדמיון למציאות הוא מקרי בלבד" – הגיב רב-אלוף בר-לב. הציפיות לא התגשמו – לא יוצב מסדרון בגדה המזרחית ולא הייתה כל התמוטטות של אויב.²¹¹

הרמטכ"ל תמה על ההצעה לפצל כל אחת מהאוגדות, כך שחלקה יהיה בגדה המזרחית וחלקה בגדה המערבית: "אני לא מבין את ההתפצליות של אוגדות וחצאי אוגדות. אוגדה אחת תישאר פה [בגדה המזרחית] ואוגדה אחת תעבור". "מדוע אתה לא מבין? זו הייתה הפקודה ואז זה לא הלך" ענה בר-לב. "אני לא עוסק בהיסטוריה" – השיב הרמטכ"ל – "מדוע להחזיק מכל עבר חצאי אוגדות?" "יש כאן מאמצים קטנים" – אמר שרון. "מאמצים

211 שם; יומן רל"ש הרמטכ"ל.

קטנים עושים המפקד וסגנו" – קבע הרמטכ"ל.²¹²

שר הביטחון צידד בהצעתו של שרון להעביר במהירות מספר גדול ככל האפשר של טנקים. טעמו – הגשר יכול להיהרס בהפגזה ארטילרית, לפיכך יש לנצל את הזמן שבו קיים גשר על התעלה ולהעביר דרכו טנקים רבים ככל האפשר. אשר לבעיית האספקה לכוח שיהיה בגדה המערבית לאחר שהגשר ינותק – לאחר שהכוח ישתלט על שטחים רחבים בגדה המערבית (וישמיד סוללות טילים) ניתן יהיה לתספקו במטוסי תובלה סי-130 ולהפעיל את חיל האוויר ביתר קלות באזור.

בתגובה לכך טען שרון שאמין יותר לחצות על גבי דוכרות מאשר על גבי גשר גלילים. אשר לשאלה מי צריך לחצות, טען, שבגדה המערבית יש שתי מטרות בעלות אופי שונה – כל אחת מהן תיועד לאוגדה. פרט לכך "יש בעיות מוראליות שהאנשים רוצים לעבור". מסיבות אלה חזר והציע שכל אוגדה תחצה בכוח של שתי חטיבות.²¹³

אשר לשאלת "ההתמוטטות", סבר שר הביטחון שהאויב לא יתמוטט. מאידך גיסא לא נראה לו גם שיתקוף "התקפה המונית".

הרמטכ"ל הסכים עם שרון שככל שיהיו כוחות רבים יותר של צה"ל בגדה המערבית בטרם יתארגנו דיוויזיות האויב – ייטב, אלא שלדעתו צריך הסיכון שיילקח להיות מחושב. אין להעביר כוחות רבים בטרם יהיה גשר יציב ומסדרון מאובטח. "ללכת עם ארבע חטיבות [לגדה המערבית] ולאבד ראש-גשר [בגדה המזרחית] זו תהיה צרה צרורה". לפיכך יש לנקוט "שיטה בטוחה": לאבטח את המסדרון בשלוש חטיבות שריון – 14, 600 ו-500 ובחטיבת הצנחנים 35, להסתייע בחיל האוויר, להרחיבו ככל שניתן ולפתוח את ציר "טרטור" כדי שגם גשר הגלילים יוצב על התעלה. כוח זה חייב להיות מסוגל לשמור על המסדרון. אין לפצל פיקוד. בערב הקרוב תצלח אוגדה 162 ותרחיב את המאחז בגדה המערבית. אוגדה 143 תאבטח את המסדרון עד בוקר המחרת, כאשר החטיבות דלעיל יפעלו בגדה המזרחית, וחטיבות 421 ו-247, שתחת פיקודה, בגדה המערבית. כבר עתה תחצה חטיבה מאוגדה 162, חטיבה שנייה תחצה עם התייצבות הגשר, ולאחר שיוצב המסדרון תצלח גם אוגדה 143.

מפקד חזית הדרום העיר שאף אחת מחטיבותיה של אוגדה 162 לא תוכל לחצות עתה, כיוון שכולן מעורבות בקרב השב"ש מדרום למסדרון. החלטת הרמטכ"ל נכונה היא, אלא שניתן לעשותה רק לאחר גמר קרב השב"ש ותדלוק שאחרי הקרב, כלומר בלילה. הרמטכ"ל הסכים עמו וקבע שאוגדה 162 תעביר מהר ככל האפשר שתי חטיבות לגדה המערבית. בסיכום זה הסתיימה הפגישה. בשעה 14:00 נפרדו הנוכחים. הרמטכ"ל חזר לחפ"ק פיקוד הדרום ושר הביטחון נסע עם מפקד אוגדה 143, בנגמ"שים, לחפ"ק האוגדה ב"מצמר". הם הגיעו לשם בשעה 14:50 וצפו בבניית הגשר ועבודות ההכשרה. השר התקשר לתא"ל אורי בן-ארי ודיווח לו שהגשר יהיה מוכן בתוך כשעה, כלומר בשעה 16:00. עוד ביקש שימסור במשרדו, וכן לראש הממשלה, שהוא יישאר הערב בדרום ולא יחזור לתל-אביב.

212 יומן שליש שהב"ט.

213 שם; יומן רל"ש הרמטכ"ל.

בשעה 15:05 חצה השר בנגמ"ש, על גבי "תמסח", את התעלה וביקר את הכוחות שבגדה המערבית.²¹⁴

הרמטכ"ל בחפ"ק פיקוד הדרום

בשעה 14:55 הגיעו הרמטכ"ל ומפקד החזית לחפ"ק פיקוד הדרום ועדכנו את אלוף הפיקוד בסיכום הרמטכ"ל בחפ"ק אוגדה 162. הרמטכ"ל סיפר שסיכם שאוגדה אחת – אוגדה 143 – תהיה אחראית ליישוב המסדרון בגדה המזרחית ואוגדה שנייה – אוגדה 162 – תצלה, כאשר עיתויה של הצליחה מותנה במועד שבו ינתקו כוחותיה מגע בתום קרב השב"ש עם חטיבה 25. הרמטכ"ל ציין שפסל את הצעת הפיקוד לפצל את האוגדות כך שהמפקדים יהיו ממערב לתעלה וסגניהם ממזרח, והטעים שמפקד אוגדה 143 שמע אישית את הסיכום והוא יודע שאינו חוצה אלא לאחר שייצב את המסדרון.

המפקדים בפיקוד – בר-לב, גונן ובן-ארי – הטילו ספק אם אכן האלוף שרון יעשה את המוטל עליו. "דוביק [תא"ל דב תמרי – סגן מפקד אוגדה 162] היה עושה את זה, ואריק זה סימן שאלה גדול" – אמר רב-אלוף בר-לב; כך למשל הצליח תמרי לקדם את הדוברות – דבר שהאלוף שרון לא ביצע. לדעתם איבד שרון את עשתונותיו אמש והבוקר "חזר לעצמו".²¹⁵ כל הנוכחים טענו נגד שרון שאינו מבצע פקודות, מדווח לא נכון, "נשבר ואינו מצליח לארגן כלום". לפיכך הטילו ספק אם ייצב את המסדרון והעדיפו שיפצל את אוגדתו ויצלה, ושייצב המסדרון יוטל על תמרי. הרמטכ"ל נותר איתן בדעתו: "הבנתי מכם שהבעיה של אריק היא להיות באפריקה ולכן לא החזיק ראש-גשר" – אמר. לכן החליט סופית שהוא יהיה אחראי ליישוב המסדרון, אוגדה 162 תצלה ראשונה ואוגדה 143 תצלה לאחר שתייצב את המסדרון. הרמטכ"ל הבהיר שייצב המסדרון משמעו טיהור המשולש שבין הצירים "עכביש", "טרטור" ו"לכסיקון" ושלצורך זאת תפעל אוגדה 143 בחטיבות 35, 600, 14 ושתי חטיבות מאוגדה 162.

בר-לב התנגד לתוכנית זו, אך קיבל את הדין. להפעלתה, אמר יש לעשות את הפעולות הבאות: להחזיר את גדוד 198 מחטיבה 460, מאוגדה 162, שתגבר את אוגדה 143 והוצב בצפון מערב המסדרון אל חטיבת האם שלו, ולהעביר את גזרתו לחטיבה 14; להשתמש בכוח הצנחנים שיתווסף, הן לתגבור חטיבה 35 שממזרח לתעלה, והן לתגבור חטיבה 247 שממערב לה, להורות לאוגדה 143 לגרור את גשר הגלילים ולהציבו על התעלה, לכל יישאר גשר הדוברות הגשר היחיד; להורות לאוגדה 162 להחזיק ב"צחצוח" ובצומת "כספי" – "לכסיקון" [אל מול חטיבה 25 המצרית המתקדמת שם צפונה], לכפוף את כוח "דוב לבן", ובהתאם להתפתחות הקרב אולי גם את חטיבה 421, לאוגדה 162. משימות אוגדה 162 בגדה המערבית תהיינה פשיטות על בסיסי טילים ותפיסת שטח גדול ככל

²¹⁴ יומן שליש שהב"ט.

²¹⁵ ביומן רל"ש אלוף פיקוד הדרום, נכתב: "לרמטכ"ל נמסר על איבוד שליטה של אריק אתמול בלילה, שמסר את כל העבודות לפיקוד".

האפשר. הרמטכ"ל העיר שמימותיה מותנות בהתפתחויות בגדה המערבית, ובין היתר בהגעתה או אי-הגעתה של דיוויזיה 3 לגזרה. בתגובה על כך אמר מפקד החזית שיש לצלם את השטח שמהתעלה ומערכה. אספקה לאוגדה 162 תועבר על גבי גשר הדוברות, ה"תמסחים" וגשר הגלילים. בבוקר ייבחן המצב – ייתכן שיהיה אפשר להעביר עוד חטיבה וייתכן שיתברר שאין מנוס מלטהר את "מיסורי". דבר זה ייעשה בכוח של כשתי חטיבות. בכל מקרה יש להזכיר לאלוף שרון שעל חטיבה 247 להשתלט על צינורות הדלק והמים ממערב לתעלה – המובילים למזרחה, לתפוס רמפות, לירות משם מאחור על המצרים בגדה המזרחית ולהגיע לגשרים המצריים. אלוף הפיקוד הכתיב את ההוראות למפקד אוגדה 143, למען יגיעו אליו בכתב.²¹⁶ רב-אלוף בר-לב הוסיף לפקפק אם האלוף שרון יבצע את המוטל עליו. "באם ילך לנו [לייצב את] ראש-גשר זה לא בגלל אריק" – הוסיף.

אותה שעה, 15:45, נכנס לחדר רמ"ט הפיקוד, תא"ל אשר לוי, והודיע שאוגדה 162 חיסלה, כנראה, את חטיבה 25 המצרית. "שווה זהב הברן הזה" – אמר הרמטכ"ל; "שום תירוצים, שום בעיות, שקט, מבצע הכול" – הוסיף בר-לב.²¹⁷ גונן הלך להורות לאוגדה 252 ללחוץ גם לכיוון עיון מוסה. בשעה 15:45 הורה לסגן מפקד האוגדה להיכונן לתקוף התקפת לילה, בסיוע ארטילרי רחב, בשעה 19:00. בשעה 15:55 שוחח גם עם מפקד אוגדה 162²¹⁸ ובעקבות זאת דיווח לרמטכ"ל ולשאר הנוכחים שהאוגדה השמידה 100 טנקי אויב. הרמטכ"ל הגדיר זאת כ"הישג אסטרטגי בעל חשיבות בלתי רגילה".²¹⁹ בשיחה משעה 15:55 דיווח אדן לגונן ששרון אינו תופס כראוי את הגזרה שאוגדה 162 אמורה לעזוב, ושהורה למח"ט 600 להגיע ל"לקקן". הניסיונות להשיג בקשר את שרון עלו בתוהו, וגונן הורה לראש מטה האוגדה לעצור את מח"ט 600 עד שישוחח עם מפקד האוגדה,²²⁰ ולא לחשוף את הגזרה. עוד הורה לו שמימית האוגדה הנה אבטחת ראש-הגשר – הצירים "עכביש" ו"טרטור" וכן "מיסורי". כן סיפר שכוח אמפיבי מתוכנן לתקוף את המסדרון מהים ועל האוגדה לאבטח גם אגף זה.²²¹

מפקד אוגדה 143 התקשר לחפ"ק הפיקוד בשעה 17:20²²² ושוחח עם הרמטכ"ל. הוא דיווח שכוחותיו נמצאים על ציר "שיק" מ"סרוק" ל"לכסיקון" ובציר "לכסיקון" בין "טרטור" ל"עכביש" ומחזיקים את ציר "עכביש" פתוח, והציע שלא להחזיק בציר "טרטור" אלא לתקוף בקשת חיצונית את "מיסורי" ו"טלויזיה". תוכנית זו לא נראתה לרמטכ"ל. לדעתו חיוני שציר "טרטור" יישאר פתוח לפחות ממערב לציר "לכסיקון", וכן חיוני להחזיק בשטח שבין "טרטור" ל"עכביש", ממזרח ל"לכסיקון": "אין צורך הלילה לא ב'מיסורי' ולא

216 שם; יומן רל"ש הרמטכ"ל.

217 שם.

218 יומן רל"ש אלוף פיקוד הדרום.

219 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

220 שם; יומן רל"ש אלוף פיקוד הדרום.

221 שם.

222 כך ביומן רל"ש הרמטכ"ל. לפי יומן רל"ש אלוף פיקוד הדרום נערכה השיחה בשעה 16:45, אולם מועד זה מוקדם מדי, שכן ביומן רל"ש הרמטכ"ל הוזכרו אירועים משעה 17:05 לפני כן.

ב'חמוטל'. קודם כל צריך שיהיה ראש-גשר טוב". "ציר 'טרטור' איננו חיוני לראש-הגשר" – חזר וטען האלוף שרון – "אבל אם אתה רוצה שאפתח אותו – אפתח". "אני רוצה" – השיב הרמטכ"ל. לשאלתו מי יחזיק ב"חמדיה", השיב שרון שחטיבה 600.²²³ שרון הציע שלא לקדם את גשר הגלילים ולבנות במקומו גשר "יוניפלוט", וגונן הורה לקדם את דוברות ה"יוניפלוט" לטסה – משם יועברו לאוגדה 143.²²⁴

שר הביטחון והרמטכ"ל בחפ"ק פיקוד הדרום

בשעה 17:30 לערך הגיע גם שר הביטחון לחפ"ק הפיקוד.²²⁵ הוא סיפר שהגיע מעברה המערבי של התעלה. מאז השעה 16:00 מוצב עליה גשר וממתין לכוחות. האופציה שביקש צה"ל מהממשלה, הייתה להעביר מאות טנקים, והיא נתונה עתה על כתפי הנוכחים. הרמטכ"ל צייר בדיון בממשלה "חצים גדולים להשמדת הצבא המצרי". השר התרשם שהמצרים כלל אינם מבינים את הנעשה, מאז השעה 16:00 ניתן לחצות ללא הפרעה, כל שעה שתעבור יתארגנו המצרים יותר, "כל רגע שהגשר עומד ולא רצים אליו [חוצים עליו?] זה חבל".

הרמטכ"ל סיפר שהורה לאוגדה 162 לחצות בכוח של 70-80 טנקים. עיתוי החצייה מותנה בשאלה מתי תסיים אוגדה 143 לקחת את הגזרה מאוגדה 162. לדבריו אמר לו האלוף שרון שבתוך דקות תחליף אוגדתו את חטיבה 460 וזו תוכל לחצות. "כן יחליף – לא יחליף, צריך לרוץ לגשר. כל רגע אחרי ארבע [16:00] שהגשר לא מנוצל זה הפסד" – קבע השר.

עתה חזר מפקד החזית והביע הסתייגותו מהחלטת הרמטכ"ל לגבי חלוקת המפקדות. לדבריו מוטב היה לחלקן לפי הצעתו – שתי מפקדות האוגדות ממערב לתעלה וסגן מפקד אוגדה 162 אחראי לראש-הגשר. החלוקה שנקבעה משמעה, במקרה הטוב בזכוז זמן – משום שעל יחידות אוגדה 162 לתדלק בטרם יחצו, ובמקרה הרע – מצב חמור. רב-אלוף בר-לב קבל על כך שמצבו האישי אינו טוב – אין לו מינוי ואין לו סמכויות, הוא מוכן לעזור, אלא ש"כולם מנהלים".

שר הביטחון העיר שבבוקר סוכם שלקראת השעה 16:00 אוגדה 162 תחצה. הדבר לא אירע. עתה כבר אין האוגדה נתונה ללחץ מדרום, לפיכך עליה לחצות מהר. בהנחה שאכן תחצה, ביקש השר לדעת אילו משימות עליה לעשות מעבר לתעלה. רב-אלוף בר-לב סיפר שלדברי האלוף שרון נמצא כוח שלו ב"אורי" וביכולתו להשמיד כוח אויב הנמצא ב"צח". על אוגדה 162 הוטל להשמיד סוללות טילים ולהרחיב את ראש-הגשר. הרמטכ"ל סיפר שהכוונה להכניס בראשונה חטיבה אחת מאוגדה 162 ואחריה חטיבה שנייה מאוגדה זו,

223 יומן רל"ש אלוף פיקוד הדרום; יומן רל"ש הרמטכ"ל.

224 שם.

225 ביומן רל"ש הרמטכ"ל מצוינת שעת בואו של השר כ-17:40, ביומן רל"ש אלוף פיקוד הדרום – 17:30; ביומן שליש שהב"ט, הרשם את השיחה, לא נזכרת השעה.

כך שעד הבוקר יהיו בגדה המערבית שלוש חטיבות שריון – שתי חטיבות מאוגדה 162 מתקדמות; וחטיבה מאוגדה 143 מחזיקה ראש-גשר. השר העיר שמצפון לאזור הצליחה יש חיץ חקלאי המהווה מכשול, בעוד דרומה לשם אין חיץ ו"אפשר לרוץ ולהגיע לגמר המלחמה". לפיכך יש להשמיד סוללות טילי קרקע-אוויר וארטילריה ולהגיע לגשרים. הדבר ניתן להיעשות אם יהיו בגדה המערבית 150-200 טנקים. הרמטכ"ל הסביר שאוגדה 162 אמורה, אכן, להתקדם דרומה בשני צירים ולהתפרס במניפה. אלוף הפיקוד דיווח שהוא הורה למפקד אוגדה 162 לחצות, אלא שהתברר שאוגדה 143 טרם החליפה את הגדוד מחטיבה 460, לפיכך הורה לאלוף אדן לחצות בשני גדודים ולחמש גדוד מחטיבה 217. שר הביטחון אמר שהוא חוזר לתל-אביב ויבוא בערב למצפה להיוודע מה סוכם לגבי גודל הכוח החוצה, זהותו ומגמותיו. לדעתו יש אפשרות למוטט את המצרים ולפיכך יש לבדוק אם ניתן לבצע את "אור ירוק" ולהנחית נחתות ליד ראס זעפרנה. הרמטכ"ל השיב שהורה הבוקר לבדוק זאת. "מה שתגידו תגידו, יש שם שבויים, כדור לא שמעתי ובהחלט מעניין מהצד השני, נעים, ובתנאי שזה לא זמני" – סיכם השר את רשמי סיורו בגדה המערבית.²²⁶

הרמטכ"ל מברר עם סגנו את האפשרויות ל"אור ירוק"

לאחר שהשר עזב התקשר הרמטכ"ל, בשעה 18:10, לסגנו, והורה לו, בעקבות בקשת השר לבדוק אפשרות לבצע את "אור ירוק", לרכז כוחות למבצע. האלוף טל ברק, כאמור, את האפשרויות בקד"ם שערך בצהריים, והשיב לרמטכ"ל שלא ניתן להזיז את הנחתות באותו לילה. בשיחה זו סיכם הרמטכ"ל שהכוחות ירוכזו למבצע, כאשר ליל ה"ע" יהיה בעוד 48 שעות, דהיינו ליל 19-20 באוקטובר. למקרה שיעלה צורך במהלך אוגף כבר בלילה הבא הרי שיערך "אור ירוק" מצומצם. האלוף טל הבהיר לרמטכ"ל שלמהלך לעבר פורט פואד ופורט סעיד יהיה צורך להוציא גדוד טנקים מהמערך שבגזרת הצליחה.²²⁷

הרמטכ"ל מעדכן את שר הביטחון

בשעה 19:45 התקשר שר הביטחון, שחזר כבר לתל-אביב, לרמטכ"ל, ששהה עדיין בדרום, וביקש להתעדכן אם התקפת האויב נבלמה. הרמטכ"ל סיפר שהיא נבלמה, אוגדה 143 מחזיקה במסדרון, אוגדה 162, ומפקדה בראש, החלה לנוע. להערכתו יהיו עד הבוקר בגדה המערבית שתי חטיבות מאוגדה זו, ויחד עם החטיבה מאוגדה 143 יגיע מספר הטנקים שם ל-180-200. הוא הורה את האלוף אדן להמשיך בתנועת לילה, בגדה המערבית, לכיוון מערב ולאחר מכן לכיוון דרום מערב ועתה מעבדים פקודה לאוגדה 143 שתנוע צפונה.²²⁸

²²⁶ יומן שליש שהב"ט; יומן רל"ש הרמטכ"ל; יומן רל"ש אלוף פיקוד הדרום.

²²⁷ יומן רל"ש הרמטכ"ל.

²²⁸ לשכת שהב"ט, שיחה טלפונית עם הרמטכ"ל בחפ"ק דרום, 17.10.73, שעה 19:45, רשמה חניתה רש.

האלוף יריב מדווח על תוכנית המצרים לתקוף את כוחות צה"ל

בשעה 20:00 שוחח הרמטכ"ל עם האלוף (מיל') יריב וזה הודיעו שיש מהומה בפיקוד המצרי. הנשיא סאדאת נטל אישית את הפיקוד ובשעה 17:00 לערך הורה שדיוויזיה 16, דיוויזיה 21 וחטיבה 24 מדיוויזיה 23 יתקפו עוד באותו ערב ממזרח לתעלה, כאשר ממערב לתעלה תתקוף חטיבה משורינת מדיוויזיה 4 את הפרצה מדרום, ודיוויזיה 23 תתקוף אותה בשתי חטיבות משורינות מצפון. הוא ביקש שההתקפות תהיינה ברזמניות. הרמטכ"ל מסר מידע זה לפיקוד וקצין המודיעין הפיקודי הגיב שההתקפה לא תהיה בהיקף המתואר, שכן מדיניות נוספות שהצטברו בינתיים עולה, שדיוויזיות 16 ו-21 מרותקות לקרקע ועליהן להגן על גזרותיהן. ההתקפה מדרום (של חטיבה 25) נהדפה כבר, דיוויזיה 4 לא תתקוף ממערב לתעלה, מכאן שהעוצבה היחידה האמורה לתקוף הנה דיוויזיה 23 – שתוכל לתקוף בשתי הגדות מצפון.²²⁹

סיכום התוכניות בפיקוד הדרום

בטרם יחזור הרמטכ"ל לתל-אביב סיכם עם הפיקוד בדרום קווי פעולה להמשך. לשאלתו מה תהיינה משימותיה של אוגדה 162, ענה אלוף הפיקוד שיוטלו עליה שלוש משימות: השמדת כוחות האויב במרחב, השמדת בסיסי טילים – במגמה לאפשר לחיל האוויר חופש פעולה – והתקדמות דרומה. הכוחות ייחזרו בג'בל ג'ניפה, יתפסו את שדה התעופה שלופה וישמידו כוחות אויב ב"חושני" ו"סנסון". רב-אלוף בר-לב הוסיף שחטיבה 421 תוחזק בסמוך לקו המים, תכבוש את "צח", וכוח מאוגדה 143 ינוע צפונה לגשרים המצריים וישמיד סוללות טילים במרחב. חטיבה אחת מאוגדה 162 תנוע אל הציר לקהיר וחטיבה שנייה תנוע דרומה לכיוון פאיד וסואץ. כוחות אוגדה 143 שממזרח לתעלה ינסו להתקדם צפונה לאורך התעלה. אם המסדרון ייוצב תועבר חטיבה 14 לגדה המערבית, ולא – יהיה על האוגדה לכבוש את "מיסורי".

הרמטכ"ל הוסיף שיש לתכנן להיאחז בלילה בג'בל עתקה, ולמקם שם תותחים שיפגזו את הכוחות המצריים ויסייעו לאוגדה 162 בהתקדמותה דרומה. בלילה שלאחר מכן – ליל 19-20 באוקטובר, ייערך "אור ירוק".

מפקד חזית הדרום התנגד לביצוע "אור ירוק", שכן הדבר יפחית את הסיוע האווירי לצליחה, יצריך הפניית כוחות שמה, לא יחייב את המצרים להסיט כוחות מגזרת הצליחה, ולהערכתו לא ייתן דיבידנדים. כיבוש פורט פואד ופורט סעיד יחייב, אמנם, גם הוא הפניית סיוע אווירי מגזרת הצליחה, אלא שבניגוד ל"אור ירוק" הוא יקנה הישגים של ממש.²³⁰ לאחר סיכום זה, בשעה 21:00 לערך, עזב הרמטכ"ל את הפיקוד וחזר לתל-אביב.²³¹

229 שם; יומן רל"ש אלוף פיקוד הדרום.

230 שם (שני המקורות).

231 במקור האחרון מצוין הקטע האחרון כנאמר בשעה 20:50. בשעה 21:00 נודע במצפ"ה שהרמטכ"ל חזר (רשימות רמ"ח היסטוריה).

הפעלת חיל האוויר נגד כוחות אויב בצפון

סגן הרמטכ"ל ערך, כאמור, בשעות אחר-הצהריים דיון הערכת מצב, בהתאם להנחיית הרמטכ"ל. לקראת סוף הדיון, בשעה 16:25, התקשר אליו אלוף פיקוד הצפון, הודיעו שהתגלה ריכוז של כ-150 טנקי אויב במשולש שבין הצירים "ציריך" – "קראון" – "ראובנה" וביקש להפנות מטוסים לתקוף אותו.²³² האלוף טל הורה למפקד חיל האוויר לתקיפה זו, ובשעה 17:35 הודיע רב-אלוף ידין שמפקד אוגדה 36 דיווח שהפגיעות היו מדויקות.

פגישה בין שר הביטחון לסגן הרמטכ"ל

בשעה 20:00 הלך סגן הרמטכ"ל ללשכת שר הביטחון ונפגש עם השר ועם האלוף עמית. האלוף טל עדיין את השר בהתפתחויות בצפון, באוויר ובים. בצפון לא היו כל שינויים טריטוריאליים. בבוקר הייתה התקפה של כוח קומנדו סורי בבית-ג'ן והסורים החלו לעבור להתקפות לילה. מפעולת חיל הים בפורט סעיד חזר רק אחד ה"חזירים". השני נעצר וכוחות צה"ל מחפשים אותו. הצוות שחזר סיפר שפוצצו נט"ק, ספינת "אוסא" וכלי שיט בלתי מזוהה, המצרים גילו את כלי השיט. חיל האוויר איבד היום מטוס סקייהוק בגולן, שני מטוסי פנטום וסמב"ד בסיני.

שר הביטחון ציין שיום המחרת, 18 באוקטובר, יהיה "היום הגדול של הפריצה" מראש-הגשר, וביקש להכין את "אור ירוק" למקרה שאוגדה 162 תצליח להגיע עד חוף מפרץ סואץ וניתן יהיה לחבור עמה מדרום, ולתספקה בדרך הים. סגן הרמטכ"ל, שבדק קודם לכן, בקד"ם, את האפשרויות למבצע, העיר שהדבר יהיה מסובך, שכן על הנחתות לשוט יומיים כשהן גלויות לאויב, וחיל האוויר אינו יכול להבטיח שיוכל להגן עליהן. "זה עניין אחר – אם יש סכנה להטבעתן, זה לא בא בחשבון" – הגיב השר. סגן הרמטכ"ל העיר שאם אכן יהיה צורך לתספק את הכוחות בדרך הים, ייתכן שניתן יהיה לעשות זאת בכלים קטנים יותר.

שר הביטחון ביקש שלא לפעול ב-18 באוקטובר נגד מטרות כלכליות. סגן הרמטכ"ל הציע לפרסם, בתגובה לאיומו של נשיא מצרים בדבר שימוש בטיל "זאפר", שכוונתו ל"סקאד". השר הסכים לכך, והעיר שהוא שולל הפצצת יעדים כלכליים במצרים בשל איום זה.²³³

סגן הרמטכ"ל בודק אפשרות לתספק את הכוחות בגדה המערבית בדרך הים

בעקבות פגישה זו בירר סגן הרמטכ"ל, בשעה 20:30, עם מפקד חיל הים אם ניתן יהיה לתספק את כוחות אוגדה 162 בדרך הים – במקרה שלא יגיעו לג'בל עתקה. האלוף תלם השיב שניתן יהיה לעשות זאת רק ב-19 באוקטובר. לפיכך הסיק האלוף טל שיהיה צורך

²³² שם.

²³³ לשכת שהב"ט, טליק-מאיר עמית, 17.10, שעה 20:00, רשם – האלוף שלמה גזית.

לתספק את הכוחות בדרך האוויר. האלוף תלם הוסיף עוד שספינות חיל הים עומדות להפגזו בלילה ליד "בודפסט", והאלוף טל הורה להודיע על כך למוצב.

שר הביטחון מעדכן את ראש הממשלה

בשעה 21:15 נפגשה ראש הממשלה, בלשכתה, עם שר הביטחון והאלוף יריב. היא סיפרה שדובר מחלקת המדינה, מקלוסקי, הודיע "שבשיחות עם הרוסים הגיעו לאיזה דבר כללי". שר הביטחון הגיב ואמר שדיבר זה מקרוב עם השגריר דיניץ ואמר לו שהיומיים הקרובים יהיו מכריעים ושהאמריקנים "ידברו אתנו אחרת", ודיניץ לא אמר לו דבר שירמז על האפשרות שעליה דיברה ראש הממשלה.

"אני מעריך שהיומיים הבאים יהיו מכריעים במלחמה עם המצרים ובמלחמה כולה" – אמר לראש הממשלה. אם העניינים יתנהלו כשורה יועברו במשך הלילה 150–180 טנקים לגדה המערבית; כאשר היה, יחד עם האלוף שרון, בגדה זו היו שם כ־40 טנקים. משעה 16:00 עומד גשר על התעלה ו"אם ברן עדיין לא התחיל לעבור אז ממש חבל". הקרבות שהתחוללו במהלך היום נבעו מלחצו של הנשיא סאדאת על מפקד דיוויזיה 21. המצרים תקפו בשתי הגדות ובגזרה הדרומית ספגו מפלה קשה. שר הביטחון סיפר לראש הממשלה על התוכנית: אוגדה 143 מופקדת על הגנת המסדרון ועל לחץ צפונה, אוגדה 162 חוצה הלילה בשתי חטיבות ועליה לנוע דרומה בשני צירים כדי להשמיד טילים וארטילריה, תפיסת שטח ותקיפת מפקדות מעורפן. לשאלת ראש הממשלה בדבר הכוחות המצריים שבגדה המזרחית ומידת הסיכון שהם מהווים לכוחות צה"ל, השיב השר שכוחות אלה מונים כ־500 טנקים, אולם מולם עומדת אוגדה שלמה וגם אחרי שיעברו 180 טנקים לגדה המערבית לא תהיה זו קטסטרופה גם אם הגשר ייפגע.²³⁴

מפקד חזית הדרום מעדכן את שר הביטחון

בשעה 22:00 עדכן מפקד חזית הדרום את שר הביטחון שאחרי שהתגברה על קשיים שונים ותדלקה החלה אוגדה 162 לנוע. אין כרגע לחץ מצד צפון, אולם כוחות חי"ר מצריים נמצאים בציר "טרטור" ו"מטרטרים" את כוחות צה"ל. אשר לגשר הגליליים: "אריק לא גורר אותם, למרות שאמרנו אלף פעמים 'תגרור'". בין היתר אין גוררים אותו בשל העובדה שהוא יכול לעבור רק בציר "טרטור". עם זאת קודמו עשר דוברות לשפת התעלה, הגשר פועל ומעבירים תחמושת לגדה המערבית כך שבמקרה שתהיינה תקלות תהיה לכוחות תחמושת ליום-יומיים. בשעות האחרונות הפגזו המצרים, בעיקר במרגמות 120 מ"מ, אך כוחות צה"ל הצליחו לגרשם מהשטח והשמידו 11 טנקי אויב. נראה שאוגדה 162 תעביר עד הבוקר לפחות חטיבה אחת. סוכם שחטיבה 247 מאוגדה 143 הנמצאת כבר ממערב לתעלה, תטהר את השטח בסביבתה הקרובה, תשלח כוח קטן לחיץ החקלאי ותטווח סוללות טילים מצפון

234 לשכת שהב"ט, פגישה עם ראה"מ – 17.10.73, שעה 21:15 – רשם אריה בראון.

לחץ. גרוד מאוגדה 162 ינוע מערבה למרחק 20-25 ק"מ, לעבר מתחם מוכן לתפיסה. אם המתחם ריק – יתפוס אותו, ולא – ישמור עמו מגע. עיקר הכוח של האוגדה ינוע דרומה ובמשך היום משימתו לנוע כ-30 ק"מ – עד כשני שלישים מאורכו של האגם המר, להשמיד ארבע סוללות טילים הנמצאות במרחק 10-15 ק"מ מהאגם, להשתלט על שדה התעופה פאיד ולהתארגן לאורך רכס ג'בל ג'ניפה.²³⁵

קד"ם הרמטכ"ל²³⁶

לאחר שהרמטכ"ל חזר מהדרום החל, מעט אחר חצות 17-18 באוקטובר, בחמ"ל אג"ם מבצעים, קד"ם בראשותו. נציגי אמ"ן תיארו את ההתפתחויות בצבאות מצרים וסוריה. רע"ן 6 סא"ל יונה בנדמן סיפר שדיוויזיה חי"ר 16 ודיוויזיה משורינת 21, שהן העוצבות העיקריות הלוחמות זה כיומיים מול כוחות צה"ל בגזרת הצליחה, נקלעו בשעות אחר-הצהריים המאוחרות ללחץ כבד וסובלות ממחסור בתחמושת. בין השאר נקלט דוח שלפיו שני גדודי חי"ר מאחת מחטיבותיה של דיוויזיה 16 יצאו מכלל פעולה. באותן שעות הסתמנה, כנראה לראשונה, אצל הפיקוד המצרי הבכיר תמונת המצב לאמיתה, על הסכנה הטמונה באפשרות שצה"ל יצליח להרחיב את המאחז שתפס בגדה המערבית. על רקע זה שוחח הנשיא סאדאת, בשעה 16:30, עם מפקד דיוויזיה 21, ואחריו שוחח גם שר המלחמה עם מפקד הדיוויזיה והורה לו לסתום את הפרצה שנבעה במערך המצרי. לצורך זה עמדו המצרים להוציא מהעמדות כל כוח שניתן מדיוויזיות 21 ו-16 כדי לנתק את הצירים המובילים לנקודות הגישור, לתקוף בחטיבת טנקים 24 מדיוויזיה ממוכנת 23 ובכוח חי"ר מדיוויזיה 2 מצפון, כאשר חטיבה ממוכנת מדיוויזיה 23 אמורה הייתה לתקוף את הכוח שבגדה המערבית. חטיבה 25, שהתקדמה קודם לכן לאורך חוף האגם, הושמדה. כוחות צה"ל דיווחו אמנם שהם השמידו כ-100 טנקים, אך לפי הידוע לו כללה החטיבה כ-60 טנקים וכעשרה מהם הצליחו להיחלץ, כלומר הושמדו כ-50 טנקים.

עד לשעת כינוס הקד"ם לא ערכו המצרים כל התקפה של ממש. מפעם לפעם ניסו כוחות חי"ר לפגוע בתנועה לתעלה, אולם לא היה זה במסגרת מאמץ כולל. זמן קצר לפני הקד"ם נודע על תחילת הפגזה ארטילרית על ה"חוזה הסינית", אך לא על כל התקפה של כוחות מסתערים. סא"ל בנדמן אמר שאף שניתנה הוראה לתקוף באותו לילה, הוא אינו משוכנע שהדבר יתבצע. אשר לגדה המערבית – יש להניח שאם אכן החטיבה מדיוויזיה 23 תתקוף, היא תסתייע בכוחות טנקים, שהתגלו בפענוח גיחת תצ"א משעה 14:30, בשני ריכוזים – האחד בן קרוב ל-40 טנקים והאחר בן קרוב ל-30 טנקים.

המידע על שני הריכוזים התמיה את הרמטכ"ל, והוא ציין שעוד שעתיים קודם לכן – עת היה בפיקוד הדרום, טרם נודע לו הדבר. רע"ן 6 סיפר שהוא עדכן את קמ"ן הפיקוד בכך וחזר והסב את תשומת לבו לעובדה זו בשעה 22:45 לערך, מה גם שתוצאות הפענוח

²³⁵ לשכת שהב"ט, שיחה טלפונית עם חיים בר-לב, 17.10.73, שעה 22:00.

²³⁶ מה"ד-היסטוריה, קד"ם הרמטכ"ל, 180007 באוקטובר 1973.

מועברות לפיקוד בד בבד עם העברתן לענף 6. האלוף יריב הוסיף שהוא אישית קישר בין קצין מענף 6 לקמ"ן פיקוד הדרום מיד לאחר ששוחח עם הרמטכ"ל (בשעה 20:00, ראה עמ' 988 לעיל).²³⁷

לשאלת הרמטכ"ל אם יש אינדיקציה כלשהי שדיוויזיה 3 נעה לכיוון התעלה, השיב רע"ן 6 שיש דוח של סיור אוויר, שלפיו הוא גילה אחר-הצהריים תנועה של עשרות טנקים, נגמ"שים וכלי רכב בציר מקהיר לדוור סואר, אלא שאין כל אימות למידע זה והוא נבדק עתה. אשר לשינויים בגודל הסד"כ אמר סא"ל בנדמן, שנוסף על 50 הטנקים שאיבדה חטיבה 25, אבדו עוד לפחות 15 טנקים בדיוויזיה 21, כך שיש להניח שממזרח לתעלה נמצאים כ-660 טנקים וממערב לה כ-560 טנקים. מספר זה כולל את הטנקים שבמרחב קהיר וכן 100 טנקים בגזרה הדרומית, אל מול מפרץ סואץ.

נציג ענף 5 סא"ל עמוס גלבוע תיאר את מצב כוחות האויב בחזית הסורית: הכוח הירדני, המונה כ-65 טנקים, נשאר במקומו, ואילו הצטרף גדוד סעודי המונה כ-30 שריינית איי-אם-אל. הכוח העיראקי, בהרכב חטיבה ממוכנת 8 וחטיבה משורינית 6 – שתיהן מדיוויזיה 3 – ערוך באזור שבין צנמין לכפר-שמס וחטיבה 12, שספגה אבדות כבדות, מתארגנת מאחור, כנראה באזור ע'בע'ב. כוח סורי ערוך בסבראני וכוח נוסף באזור כסוה ובמרחב שבין דמשק לכסוה ערוך כוח בגודל חטיבה משורינית. שרידים של כוחות שונים שנפגעו בקרבות מתארגנים מאחור – בהם שרידים של חטיבה משורינית של דיוויזיה 3 שנפגעה בקוניטרה, שרידים של חטיבה משורינית 91 מדיוויזיה 1 שנפגעה בכפר נפח מתארגנים באזור כסוה ושרידים של דיוויזיה חי"ר [7?] מתארגנים בקטנא.

אצל הכוח העיראקי מסתמנת מגמה של התבצרות. ידוע שכוח המשלוח ביקש ציוד לביצורי שדה, ונראה שבכוונתו לייצב קו הגנה מבוצר. כוחות השריון שנשלחו לסוריה מנו כ-300 טנקים וכמחציתם הושמדו. אליהם מתווספים עתה כוחות חי"ר – שני גדודי חי"ר וגדוד נ"ט נעו לסוריה וייתכן שכוחות נוספים נמצאים בדרך.

רמ"ד דרום באג"ם מבצעים רס"ן זאב נתיב תיאר את מצב כוחות צה"ל בחזית הדרום: בגדה המערבית היו בערב 47 טנקים. היחידות ששם הן חטיבות 247 ו-421 וחלק מיחידה 88 – דוב לבן. מהשעה 23:00 החלה גם חטיבה 460 מאוגדה 162 לצלוח, ולאחר שהספיקה להעביר 20-25 טנקים נותק הגשר, כך שעתה מצויים בגדה המערבית כ-70 טנקים. נראה שהנתק נגרם בשל הנסיעה המהירה של הטנקיסטים, שנאלצו לנהוג כך כדי שלא להיפגע מאש הארטילריה העזה שניתכה על הגשר. הנזק שנגרם לגשר מוערך כלא חמור וניתן לתקנו במהירות – לא ידוע עד כמה מהר. רמ"ח המבצעים הוסיף שבשל התקלה בגשר קיבלו הכוחות הוראות לחצות ב"תמסחים". לשמע הערה זו שאל הרמטכ"ל אם לא העבירו טנקים גם ב"תמסחים" בד בבד עם העברתם על הגשר, ורמ"ד דרום השיב בשלילה – מהדוחות לא היה שום סימן לכך. הרמטכ"ל הביע תמיהתו על כך – זהו משגה, קבע, שכן כך ניתן היה להעביר כוחות נוספים במהירות רבה יותר. גשר הגלילים, הוסיף רמ"ד דרום לדוות, נמצא בכניסה לצייר "טרטור" ומוכן לנסיעה

237 הגיחה נערכה בשעה 14:30 ופוענחה בשעות הערב, לאחר השעה 20:00.

למקום הגישור, כאשר חטיבה 35 אמורה לתקוף שוב את "החוזה הסינית" כדי לאפשר לו לנוע לתעלה. חטיבה 600 מאבטחת את המסדרון כלפי צפון, חטיבה 500 כלפי דרום וחטיבה 14 מאבטחת את גדת התעלה. חטיבה 500 אמורה לחצות בעקבות חטיבה 460, ואז תישאר חטיבה 217 במקום באבטחה דרומה. הרמטכ"ל תיקן מידע זה – חטיבה 217 היא האמורה לחצות אחרי חטיבה 460, ואילו חטיבה 500 תישאר במקומה. כאשר אוגדה 143 אחראית למסדרון בגדה המזרחית ואוגדה 162 חוצה.

אשר לגזרות האחרות: כוח "נמר" שבגזרה הצפונית ואוגדה 252 שבגזרה הדרומית לוחצים על כוחות האויב בגזרותיהם, כדי למנוע מהם לתגבר את הכוחות שבאזור המסדרון. בסך הכול מונה הכוח במערב סיני, לפי דוח הפיקוד, 662 טנקים.

רמ"ד צפון באג"ם-מבצעים רס"ן יריב חן דיווח שאוגדה 210, בהרכב חטיבות 679, 179 ו-188, הוצאה להתארגנות ומנוחה במחנות נפח. בחזית נותרו אוגדה 36 בהרכב חטיבות 7 ו-1 בגזרה הצפונית, אוגדה 146, בהרכב חטיבות 4, 9 ו-205 בגזרה המרכזית וחטיבה 670 עם גש"פ 181 וכוח מחטיבה 4 בגזרה הדרומית. בסך הכול מונה כוח השריון בפיקוד הצפון 386 טנקים.

במהלך היום היו שני אירועים: סיור של חטיבה 1 נתקל באזור בית-ג'ן באש ממורדות החרמון, תקף את כוח הקומנדו שירה לעברו וטיהר את האזור. במהלך ההיתקלות נפגעו שבעה-שמונה מחיילי החטיבה. באזור אל-עדס אוכן ריכוז גדול של כוחות אויב, חיל האוויר תקף אותו ופגע היטב, והכוח נפוץ ונסוג לכיוון ע'בע'ב.

בלילה אמורה חטיבה 1 לשלוח שני סיורים – האחד לאזור ערנה והאחר לאזור ח'ינה שבמורדות החרמון. חטיבה 317 מציבה מארב באזור הכפר כנכר ופושטת על סוללת תותחים מדרום לכנכר.

לשאלת האלוף זאבי השיב רס"ן חן שהתצפיות לחרמון טרם נשלחו. כזכור, סיכם הרמטכ"ל בבוקר 15 באוקטובר עם אלוף הפיקוד שהסיור יישלח, עתה היה זה הלילה השלישי שהוא טרם נשלח.

ראש אכ"א אלוף הרצל שפיר עדכן את הרמטכ"ל במספר הנפגעים נכון לשעה 20:00: עד אותה שעה נודע על 890 הרוגים וכ-3,900 פצועים, שכ-1,300 מהם כבר עזבו את בתי החולים. ידוע ש-76 מחיילי צה"ל נמצאים בשבי האויב ו-252 נעדרים. בידי צה"ל 858 שבויים, מהם כ-600 מצרים, 240 סורים, 8 עיראקים ו-5 מרוקנים. 90 משבויי האויב הם קצינים.

ראש אג"א האלוף נחמיה קין דיווח שכל 81 משגרי הטאו הגיעו וכן כ-2,000 טילים. הקצצ"ר הוסיף שהם יוכנסו לפעולה בתוך יומיים-שלושה. סגן הרמטכ"ל מסר שיחידות הטאו יאורגנו בגדוד ארצי, שיהיה בבית הספר לשריון, גדוד מטכ"לי נוסף ופלוגות פיקודיות שיחולקו למחלקות רבות.

אשר לתחמושת ארטילרית דיווח ראש אג"א שנותרו רק כמה עשרות פגזים 175 מ"מ, לעומת זאת יש תחמושת מספקת לתותחי 8 אינטש (203 מ"מ). הקתמ"ר, תא"ל נתן שרונים, הוסיף, שאכן יש כ-6,000 פגזים 8 אינטש, והלילה יוסבו שתי סוללות תותחי 175 מ"מ בסיני לקני 8 אינטש.

האלוף קין הסביר שבכרש מארצות-הברית הושם דגש חזק על תחמושת 155 מ"מ. במשך הלילה אמורים להגיע 4,000 פגזים, ש-1,260 מהם כבר הגיעו, ועתה בודקים עם חיל האוויר אפשרות להטיס תחמושת לרפידים כך שתגיע כבר ביום הקרוב לכוחות שבקו. אספקת התחמושת לכוחות מתעכבת, בין השאר משום שהאמריקנים לא נענו לבקשה לשלוח את המטענים והמרעומים יחד עם הפגזים, והדבר מחייב להרכיבם בארץ. ראש אג"א והקתמ"ר הוסיפו שאספקה זו מיועדת להבטיח שבוער יומיים-שלושה תהיה לכוחות תחמושת. ליממה הקרובה יש בידיהם מספיק פגזי 155 מ"מ – בסיני יש כ-5,000 פגזים.

הקשנ"ר, תא"ל מרדכי ציפורי, עדכן את הרמטכ"ל בתגבורות שריון שהוזרמו לחזיתות: פלוגת טנקי סנטוריון נשלחה לעמק בית-שאן – תחת פיקוד המרכז, פלוגת חרמ"ש נשלחה לתגבר את חטיבה 7, שלושה טנקי דחפור וארבעה טנקי פינוי נשלחו לפיקוד הדרום.

בהמשך לדברי הקשנ"ר על פלוגת טנקי הסנטוריון שנשלחה לפיקוד המרכז, הסביר סגן הרמטכ"ל את עקרונות ההיערכות בפיקוד: השריון נערך בשני קווים – האחד לאורך בקעת הירדן ועמק בית-שאן והאחר בעומק – במעלות ההרים. בין שני הקווים מוצבים צייד טנקים ונעשות הכנות לייקושים ופיצוצים. בציר לירושלים נמצא גדוד טנקים אס-51 ובמעלה-אדומים פלוגה אס-50, בג'פתליק מוצב גדוד טנקים ובעמק בית-שאן פלוגת טנקי שרמן אס-50 שתתגבר עתה בפלוגת טנקי סנטוריון. פלוגה זו תשתייך לגש"פ 181 והפעלתה טעונה אישור המטה הכללי, כאשר ניתן להפעילה, במקרה הצורך, או בפיקוד המרכז או בפיקוד הצפון.

האלוף טל סיפר עוד שאג"ם מעבד תוכנית לארגון הכוחות בשמונה אוגדות. יש להניח שבקרוב יתווספו לסד"כ כ-220 טנקים, מחציתם מרכז ומחציתם מתיקונים. התוכנית היא להגיע ל-3,000 טנקים ולארגנם ב-8 אוגדות.

רמ"ח ים תא"ל צבי תירוש דיווח על פעולת שיטת 13 בלילה האחרון בפורט סעיד: שני "חזירים" [כלי שיט על-מימי ותת-מימי להובלת שני לוחמים] חדרו לנמל, ומהאזנה ידוע שפגעו בשלושה כלי שיט לפחות: נט"ק, סטי"ל וכלי שלישי בלתי מזוהה. אחת הספינות חזרה והשנייה טרם שבה, כוחות צה"ל חיפשו באזור במשך היום, עתה הם מטרידים את הגזרה בפגזי 76 מ"מ ובבוקר יחדשו את החיפושים. בגזרת ים סוף פועלים דבורים ופוגעים ברכיזים של כלי שיט העמוסים אספקה ותחמושת, המיועדים לגדה המזרחית.

מפקד חיל האוויר האלוף בני פלד תיאר את פעילות החיל במשך היום: הוא תקף שריון מצרי באזור אסמאעיליה, את שדה התעופה כתמיה, שתי סוללות טילים ממערב לתעלה, גשר רכבת מקהיר לסואץ, גשר רכבת באזור לטקיה בסוריה וגשר כביש בסוריה, וכן ערך גיחות צילום רבות בסוריה. במהלך היום הופלו 15 מטוסי אויב – מהם 10 סורים וחמישה מצרים. החיל איבד חמישה מטוסים – מטוס פנטום בתקיפת סוללות הטילים באסמאעיליה, שני מטוסי סקיהוק בסיוע לכוחות הקרקע באזור תעלת סואץ, מטוס מיראז' 3 בקרב אוויר באזור לטקיה ומטוס נוסף שנשט באזור מפרץ סואץ.

היחס בין הטייסים למטוסים עומד עתה על 1:0.9, כלומר החיל צריך ויכול לקלוט עוד מטוסים. במשך היום הגיעו 14 מטוסי סקיהוק מארצות-הברית ובתוך יום-יומיים עומדים להגיע עוד 25 – מהדגם הפחות טוב – דגם אף – ש"זה יותר טוב מכלום".

ביום הקרוב יופעל, כנראה, החיל גם לתקיפת טילים ממערב לתעלה – הדבר מותנה בשאלה עד לאן יגיעו כוחות הקרקע. בכל מקרה הוא מחזיק את פורט סעיד נקייה מטיילים – לצרכיו הוא (חופש גישה מצפון), בלא קשר לשאלה אם כוחות הקרקע ינצלו זאת לכיבוש שטחים באזור.

הרמטכ"ל סיכם את הקד"ם וקבע שבחזית הצפון אין לצה"ל כוונות להתקדם יותר. להפך, הניסיון במלחמה זו הורה שהדרך הטובה ביותר לגרום אבדות לאויב הנה להתארגן להגנה ולכלום התקפות אויב. ככל שיקדימו לתקוף – בעודם בלתי מוכנים ובעוד ביכולתם לתקוף רק התקפות מצומצמות – ייטב.

החזית העיקרית הנה חזית מצרים. "גם היום עשינו צעד קדימה, אם כי זה הולך לנו לאט". ההתקדמות הנה אטית "לא כל כך בזכותו של האויב", אלא יותר בשל התנאים שבהם נמצא צה"ל – חוסר ציוד גישור, הציוד שישנו אינו "הכי מודרני" והעובדה שכוחות צה"ל לא הצליחו לפתוח פתחה מספקת ולא יצרו מסדרון רחב מספיק לאזור הצליחה. במהלך היום היו שתי התפתחויות: הראשונה – הכוחות המצריים אינם תוקפים בעוצמה של ממש, כך שכוחות צה"ל מצליחים לכלום והשנייה – השמדת חטיבה 25 המצרית בפעולה מתואמת היטב בין חטיבות 500 ל-217.

אשר לתוכנית להמשך – הוא מקווה שהפיקוד יעביר כוחות לגדה המערבית גם בדוברות, כך שעם בוקר יהיו בגדה המערבית הכוחות שתוכננו. הכוונה הייתה שאז תהיה כבר שם מפקדת אוגדה 162 ושתי חטיבות שלה – 460 ו-217. קשה, אמנם, לקבוע תוכנית מדויקת, שכן "זה כבר לא המצב האידיאלי שמלפני 48 שעות, כשאתה נכנס למרחב פרוץ ואתה קובע לאן אתה נוסע. עכשיו כבר ניסע איפה שנוכל לחטוף שטחים שטרם נתפסו על-ידי האויב". כפי שנציג אמ"ן סיפר זה עתה, יש כבר בשטח שני ריכוזי טנקים – "זה כבר לא שטח הפקר"; המגמה הכללית היא להיאחז ברכסים שממערב לאגם המר והתעלה ולהימנע מלנוע לאורך החוף, שם נמצא, בין השאר, כוח פלסטינאי, ולאיים על ציר סואץ-קהיר. אחת החטיבות אמורה להשמיד סוללות קרקע-אוויר ולהיאחז בשטח הגבוה, וחטיבה שנייה אמורה לנוע במהירות דרומה כדי ליצור קו קדמי ככל האפשר ולאיים על הציור. על אוגדה 143 הוטל, בין השאר, לשלוח כוח חי"ר, בסיוע טנקים, לאורך תעלת המים המתוקים שממערב לתעלה, צפונה, להגיע עד לגשר המצרי שבמרחק 3-4 ק"מ מהמערך הנוכחי, להשתלט על הרמפות, כך שניתן יהיה לירות על הכוח המצרי שבגדה המזרחית מעורפו ולנתק צינורות מים ודלק המובילים אליו. התברר שהאוגדה לא תוכל לעשות זאת באותו לילה, ויש לקוות שהדבר ייעשה בבוקר. אם המסדרון יתייצב תוכל אוגדה 143 לשלוח חטיבה לגדה המערבית, להתקדם צפונה, להציב ארטילריה ולהשמיד סוללות טילי קרקע-אוויר בגזרתה. יש להניח שכוחות הקרקע לא יצליחו לחסל את כל תשע הסוללות – הארבע מדרום לראש-הגשר והחמש שמצפון לו. בשעה 08:00 ייבדק כמה סוללות הושמדו ועד כמה מפריעות הסוללות לפעילות חיל האוויר, ובהתאם לתוצאות הבדיקה יוחלט אם לנסות להשמידם באמצעות חיל האוויר. החלטה זו תותנה גם בשאלה עד כמה יודקו כוחות הקרקע לסיוע אוויר. אם ייתקלו כוחות אוגדה 162 בהתקדמותם בשריון, יש להניח שלא יודקו לסיוע אוויר; אם, לעומת זאת, יהיה עליהם להילחם בחי"ר, ייתכן שיודקו לו.

בגדה המזרחית יהיה צורך בסיוע אווירי מסיבי. המשימה היא תפיסת "מיסורי" – שהיא השטח הגבוה השולט על הדרכים לראש-הגשר. אם "מיסורי" תיפול יהיה לצה"ל "סוף סוף ראש-גשר של צבא מכובד", שכן "מה שאנחנו עושים בינתיים זה חוצפה צה"לית טיפוסית – ראש-הגשר הזה הפיצפון". יש להניח שההתקפה על "מיסורי", בסיוע חיל האוויר וירי מאחור – מהגדה המערבית – יביאו למיטוטו, אך אין ודאות בכך. מכל מקום יש להניח שעם בוקר יהיו לצה"ל בגדה המערבית כ-100 טנקים. בהנחה שהמצרים לא יסיגו כוחות מהגדה המזרחית, הרי שיהיו בגדה המערבית כ-400 טנקים מצריים, שחלקם יישארו לבטח באזור קהיר, "אם אנחנו כבר עם 100 טנקים, אנחנו מתחילים כאן ב'שין' בשי"נים" – אנחנו עם ראש-גשר של ברזל".

רב-אלוף אלעזר ציין שהורה להקפיד על טון צנוע בפרסום דבר המאחז בגדה המערבית. דובר צה"ל נצטווה שלא להשתמש במונחים כגון "מתקפה", "ראש-גשר", אלא להסתפק בהכרזה "כוחותינו לוחמים גם בצד השני".

אשר לאספקת ציוד, דלק ופינוי נפגעים מהגדה המערבית, אמר הרמטכ"ל שאלה נעשים על גבי דוברות. לאחר שיחוסלו סוללות הטילים ניתן יהיה להנחית הספקה ממערב לתעלה. בשלב יותר מאוחר, לבטח לא ביום הקרוב, יש לקוות שכוחות צה"ל ישתלטו על שדה התעופה פאיד, ואז ניתן יהיה לתספק את הכוחות ממנו. "בסופו של דבר" – סיכם הרמטכ"ל את כוונות הפעילות באזור הצליחה – "הייתי רוצה להגיע למצב שיש לנו פה ראש-גשר טוב, וסוף סוף נביא את גשר ה'וניפלוט' וגשר הגלילים, אחד ועוד אחד. אז נעמוד פה עם איזה שלושה-ארבעה גשרים, ראש-גשר רחב, שדה תעופה וכוח. זה כנראה לא למחר, אני מקווה שלמחרתיים".

אשר למבצעים התקפיים נוספים בגזרה המצרית: "אור ירוק" יוצא לפועל רק לאחר שיתברר שאין צורך בפעילות מסיבית של חיל האוויר באזור ראש-גשר, לפיכך נראה שלא יהיה זה לפני עבור 48 שעות. את כיבוש פורט פואד יש להכין לליל 19-20 באוקטובר, והוא יבדוק את אפשרויות הוצאתו לפועל.

הרמטכ"ל ציין שברצונו להתעדכן, בדיוני מטה, בשאלה מתי תהיה בידו עתודה של ממש שיוכל להשתמש בה לתגבר מאמץ בצפון או בדרום. להערכתו יהיה זה בדרום, שכן "השמדת הצבא המצרי זהו הדבר החשוב, זהו היעד החשוב שבאמצעותו יהיה אפשר להגיע להכרעה במלחמה".

המגעים בין ישראל לארצות-הברית ב־16 וב־17 באוקטובר 1973

תוכנית בנייתם של הכוחות החדשים הסתמכה בין השאר על כלים העומדים להגיע מארצות-הברית. הרכבת האווירית האמריקנית החלה לפעול ב־14 באוקטובר, אולם כמה בעיות נותרו בלתי פתורות. בשעות אחר-הצהריים של 16 באוקטובר עדכן מנכ"ל משרד ראש הממשלה מרדכי גזית את השגריר דיניץ בקווי הפעולה בעניין הרכש והאספקה: המגמה צריכה להיות המשך הטסה בקצב מהיר. יש לקוות שהאמריקנים לא יפסיקו לשלוח מטוסי פנטום בטרם יסלימו את 40 המטוסים הראשונים. אם יינתן לקבל גם את

ה־40 הנוספים, יקל הדבר לעמוד בנטל גריעתם של מטוסים מן המערך הפעיל, שכן חיל האוויר ממשיך לאבד מטוסים מדי יום.

אשר להטסות מאירופה – המדובר בראש ובראשונה בטנקי אם־60, שהחלטת ארצות־הברית לספקם הנה הישג חשוב. יש לשאוף שטנקים רבים ככל האפשר יגיעו בדרך זו ויוכלו ליטול חלק בקרבות, שאולי יהיו מכריעים. במקרה שיינתן לצרף לטנקים גם תחמושת 155 מ"מ יהיה הדבר רצוי, שכן צריכת תחמושת זו הנה עצומה, הפגזים גדולים ותופסים מקום רב במטוסים, לכן עדיף להביאם בספינות מאירופה.

יש לזרז גם הטענת הספינות הממתינות בנמלי ארצות־הברית, שכן כמויות התחמושת ויתר הציוד המתכלה מחייבות השטה. מאחר שהספינות אמורות להגיע רק בתוך כשבועיים, חיוני שתוגדל הרכבת האווירית, שכן נכנסנו כבר למשטר אספקה "מן היד אל הפה". כן יש לבקש תשובה בעניין הבקשה לקבל מסוקים CH-53.²³⁸

בעדכוני המצב לאותו יום דיווח גזית, בין השאר, על מתקפת כוחות האויב בצפון, ובהם חטיבה 40 הירדנית, והאבדות שספגו.²³⁹ לגבי חזית מצרים נמסר ש"כוח של כ־25 טנקים ויחידות חי"ר הועברו לגדה המערבית של התעלה במגמה לתקוף סוללות טילי קרקע־אוויר",²⁴⁰ ודווח, בין השאר, על פעולות חיל האוויר המצרי ופעילות חילות האוויר והים של צה"ל.²⁴¹ כן נמסרו סיכומים לגבי הרכבת האווירית הסובייטית.²⁴²

בעקבות מברקים אלה ביקש דיניץ מסקורופט, בשעה 17:15 [11:15] שיתערב בדחיפות להחשת אספקת פגזים 155 מ"מ, גשר ופריטים חיוניים אחרים, שתימשך אספקת מטוסי פנטום אף־4 ויוגדל מספר מטוסי האי־4. סקורופט הבטיחו שב־17 באוקטובר יגיעו שישה מטוסי אף־4 נוספים, ושהוא יטפל מיד בהגדלת מטוסי הסקיהוק מדגם איי־4.²⁴³ בפגישה מאוחרת יותר, בשעה 170120 [161920], ביקש דיניץ מסקורופט שממשלת ארצות־הברית תפעל למניעת אפשרות שירדן תפתח חזית נוספת, וסקורופט הבטיחו לטפל בכך.²⁴⁴

כזכור, נודע לאמ"ן שראש ממשלת ברית־המועצות – אלכסיי קוסיגין – עושה דרכו לקהיר. בשעה 10:10 הבריק דיניץ כי בשעה 09:30 צלצל אליו סקורופט להודיעו שהגיעו אל האמריקנים ידיעות שבהן אינדיקציות חזקות שקוסיגין נמצא בדרכו לקהיר. סקורופט ביקש להודיעו על כל מידע שיש לישראל בעניין ולהיזהר שלא לפגוע בו או במטוסו בקהיר.²⁴⁵ שעתיים אחר כך – בשעה 18:30 – הודיע גזית לדיניץ שמטוס איליושין 62,

238 מגזית לדיניץ, 161650 באוקטובר 1973.

239 מגזית לדיניץ, 161300 באוקטובר 1973; 161335 באוקטובר 1973; 161200 באוקטובר 1973; 162315 באוקטובר 1973.

240 מגזית לדיניץ, 161305 באוקטובר 1973.

241 מגזית לדיניץ, 161200 באוקטובר 1973; 162315 באוקטובר 1973.

242 שם.

243 מדיניץ לגזית, 161740 [161140] באוקטובר 1973.

244 מדיניץ לגזית, 170130 [1691930] באוקטובר 1973.

245 מדיניץ לגזית, 161610 [161010].

שנקב במספרו, נמצא בשעות אחר-הצהריים בנתיב בודפסט-בלגרד-קהיר. ייתכן שנמצאת בו אישיות סובייטית העושה דרכה לקהיר, במענה לתביעה של מצרים בקשר להתפתחויות האחרונות.²⁴⁶

בצהרי 17 באוקטובר עדכן גזית את דיניץ במצב לשעה 08:00. בין היתר דיווח לו כי במשך הלילה נמשכה הלחימה מצפון לאגם המר משני עברי התעלה, וכי נגד כוחות צה"ל בגדה המערבית הופעלו כוחות קטנים בלבד, ונראה שבשעות הקרובות יבואו התקפות חזקות יותר במגמה לחסל את הכוחות שמעבר לתעלה; כן דיווח על פעילות הלוחמה הזעירה בנמל פורט סעיד, על חיסול מערך הנ"מ באזור ב-161900 ועל חיסול שלושה בסיסי טילים אס-איי-3 ממערב לתעלה, על המשך בניינו של כוח המשלוח העיראקי בסוריה, על המשך הרכבת האווירית הסובייטית שבמסגרתה הגיעו בליל 16-17 באוקטובר 30 מטוסי אנטונוב 12 יוגוסלביים, ועל המשך פריקת החימוש מספינות סובייטיות בנמלי סוריה.²⁴⁷ באותה עת טרם היה ודאי שהאישיות העומדת להגיע לקהיר הנה ראש ממשלת ברית-המועצות. אם יתאשר ביקור קוסיגין בקהיר – נכתב במברק – ניתן להעלות שתי אפשרויות בסיסיות לגבי תוכן הדיונים: הראשונה – התמקדות בהצעה סובייטית שמצרים תסכים להפסקת אש בשתי החזיתות; השנייה – התמקדות בדרישה של מצרים מברית-המועצות להרחיב את מתכונת הסיוע שלה לערבים, הן במישור הצבאי (כולל מעורבות) והן במישור ההרתעתי.²⁴⁸ כמה שעות לאחר מכן הודיע דיניץ שסקורופט אישר זה עתה שקוסיגין אכן מגיע לקהיר.²⁴⁹

בהמשך היום דיווח גזית לדיניץ על המשך הקרבות באזור הצליחה, ובתוך זה התקפת חטיבה 25 והשמדתה במארב, הקמת גשר רפסודות על התעלה למן השעה 16:00, וניסיונות המצרים, שלא עלו יפה, לתקוף אותו מהאוויר. גזית הסב את תשומת לבו של דיניץ שמעניינה של ישראל לשמור עדיין על נימה מאופקת בתיאור המצב, כדי לדחות ככל האפשר את התעוררות הממשל המצרי לסכנות הטמונות בפעילות צה"ל באזור דוור סואר, שכן המצרים עדיין רואים בפעילות זו חדירה מקומית.²⁵⁰

בשעות הערב של 17 באוקטובר דיווח דיניץ על פגישה שאליה נקרא עם סקורופט. בפגישה זו קרא סקורופט דברים מן הכתב בשם קסינג'ר. העניין העיקרי היה פנייה של ברית-המועצות אל ארצות-הברית, ב-16 באוקטובר, בשאלה אם תהיה מוכנה להעביר במועצת הביטחון החלטה על הפסקת אש במקום הימצאם של הכוחות בשתי החזיתות, תוך קישורה להחלטת מועצת הביטחון 242 מנובמבר 1967. לדברי סקורופט השיבו האמריקנים שעליהם ללמוד את העניין. הוא התבקש על-ידי קסינג'ר לספר זאת לישראל, והבהיר שארצות-הברית לא תעשה דבר בטרם תשמע את תגובת ישראל. דיניץ העיר שלא הייתה כל דחיפות בנימת דבריו, השהיית העניין ביום והעברתו באמצעות סקורופט

246 מגזית לדיניץ, 161830 באוקטובר 1973.

247 מגזית לדיניץ, 171230 באוקטובר 1973.

248 שם.

249 מדיניץ לגזית, 171700 [171100] באוקטובר 1973.

250 מגזית לדיניץ, 171330 באוקטובר 1973; 171715 באוקטובר 1973.

מלמדות גם הן שהאמריקנים אינם מאיצים במהלכים.²⁵¹

שעתיים לאחר מכן הגיע דוח מפורט מהפגישתה. בין השאר דיווח הציר שלו שהגנרל סקוקרופט שיער שיש קשר בין ההצעות הסובייטיות לבין טיסתו של קוסיגין למצרים. הוא ציין שזו סברתו שלו ואין לה כל תימוכין בדברי הסובייטים. בתשובה לשאלת דיניץ אמר סקוקרופט שאינו יודע מה טיבו של הקשר המוצע בין הצעת ההחלטה לבין החלטה 242. מכל מקום תשובת ארצות-הברית לברית-המועצות תלויה במרכיבים רבים ובהם הנוסח המדויק של הצעת ההחלטה, זהות מגישתה ועמדתה של ישראל.

בפגישה זו עדכן דיניץ את סקוקרופט בהתפתחויות בחזיתות, ובכלל זה בעובדה שצה"ל מייצב עתה גשר דוברות ושהכוחות באזור דוור סואר נקלעו לקרבות כבדים, שבה הם מסבים לאויב אבדות רבות. הוא דיווח לו את אבדות ישראל במטוסים עד השעה 171230: בסך הכול 92 מטוס, מהם 27 פנטום, 48 סקייהוק, 11 מיראז' ושישה סופר-מיסטר, והעלה בקשות בענייני הספקה: הוא ביקש לקבוע לוח זמנים להמשך הספקת מטוסי הפנטום, והזכיר שסקוקרופט הבטיח שמטוסי הסקייהוק יובלו לישראל מ-21 באוקטובר ושהובלתם תימשך חמישה ימים. הגנרל עדכנו שחל שינוי בהחלטה זו – הוחלט לזרז שילוחם ולהטיס 30 מטוסים ישירות לישראל, תוך תדלוקם באוויר. באשר לבקשה לקבל גשר, שקיבלה משנה חשיבות בשל האירועים האחרונים, השיב סקוקרופט שהעניין כרוך בקשיים לוגיסטיים ודיניץ ביקשו לפעול בעניין. כן הזכיר את בקשת ישראל לקבל 25 מסוקים CH-53 ו-25 מסוקי קוברה, וציין את הבעיות הכרוכות בהספקת משגרי הטאו: 10 נשלחו ו-71 נאספו ממקומות שונים. ישראל ביקשה לקבל 300 משגרים, לפיכך ביקש דיניץ לזרז הספקתם של 71 משגרים שנאספו ולקבל נוספים.²⁵²

סיכום

בליל 14-15 באוקטובר אישרה ממשלת ישראל לצה"ל לצלוח את תעלת סואץ. לאחר שבדק את המצב החליט הרמטכ"ל לצלוח בליל 15-16 באוקטובר. כך, תשעה ימים אחרי שצבאות מצרים וסוריה הפתיעו את צה"ל, הוא העביר את המלחמה גם לשטח מצרים. עתה ריכוז צה"ל את מאמצו ההתקפי בדרום. שר הביטחון והרמטכ"ל נסעו דרומה ועקבו מחפ"ק הפיקוד אחרי מערכת הצליחה. המגמה הייתה להעביר בתוך כיממה שתי אוגדות אל מעבר לתעלה, להשתלט על שטח שם, להשמיד כוחות אויב במרחב, ולהשמיד סוללות טילים כדי לאפשר לחיל האוויר לפעול ביעילות. אלא שמגמה זו לא הושגה במהירות שנצפתה. הקשיים החלו עוד בטרם הוחל בצליחה ממש: במהלך 15 באוקטובר התברר

251 מדיניץ לגזית, 172000 [171400] באוקטובר 1973.

252 משלו לגזית, 172200 [171600] באוקטובר 1973.

שהכוחות ואמצעי הגישור אינם נעים במהירות הנדרשת. למרות זאת הוחלט שלא לדחות את הצליחה. חטיבת הצנחנים 247 מאוגדה 143 צלחה את התעלה בליל 15-16 באוקטובר, ועד בוקר 16 באוקטובר היו בגדה המערבית 28 טנקים מחטיבה 421 של אותה אוגדה, שהועברו על גבי "תמסחים". במהלך הלילה אירעה תקלה באמצעי העיקרי שתוכנן לגישור – גשר הגלילים. הדוכרות היו הרחק מהתעלה והדרך לאזור הצליחה התנקזה לציר אחד בלבד – ציר "עכביש". אוגדה 143, שהייתה אמורה לכבוש מסדרון רחב לאבטחת תנועתם של האמצעים והכוחות לתעלה, נתקלה בלילה במגנן אויב בצומת "טרטור" – "לכסיקון" ולא הצליחה להתגבר עליו. לפיכך עלתה בפיקוד האפשרות לחרוג מהתוכנית: לנוכח העובדה שאוגדה 143, שהייתה אמורה לצלוח ראשונה, עסוקה בקרבות לטיהור המסדרון ואבטחתו, תצלח אוגדה 162 ראשונה. אלא שהדבר לא בוצע. מפקד אוגדה 143 מיאן להשלים עם כך, וכך בבר עם בקשותיו לקבלת תגבורות מאוגדה 162 כדי להתגבר על המגנן, טען שבכוחו הן לטהר את המסדרון והן לצלוח.

האלוף שרון לחץ להעביר כוחות נוספים לגדה המערבית, אלא שבפיקוד הוחלט שלא לעשות זאת בטרם תובטח התנועה למים ובטרם יינטה גשר של ממש על התעלה. בשעות אחר-הצהריים נודע שהמצרים מתכננים לתקוף את המסדרון שיצר צה"ל בגדה המזרחית בדרך אל המים. הכוחות נערכו לבלום התקפות אלה, וחטיבת צנחנים 35 שהוטסה לפיקוד כדי לכבוש את המתחם שאוגדה 143 לא הצליחה להתגבר עליו, נסוגה באכזבה רבות ובלא שהצליחה במשימתה.

בצהרי 17 באוקטובר נערך בחפ"ק אוגדה 162 דיון, בהשתתפות שר הביטחון, הרמטכ"ל, מפקד החזית ושני מפקדי האוגדות – 162 ו-143 – כיצד לפעול עתה; בהמשך דנו בכך, בחפ"ק הפיקוד, הרמטכ"ל, מפקד החזית, אלוף הפיקוד וסגנו. ברקע הדיונים הללו עמדו השאיפה להעביר כוחות רבים ככל האפשר, ובמהירות רבה, לגדה המערבית והצורך לייצב את המסדרון בגדה המזרחית. עתה הוערך שבתוך כמה שעות יינטה כבר גשר דוכרות על פני התעלה. האלוף שרון צידד בהעברת כוחות עוד בטרם יוקם הגשר, אולם שאר המשתתפים צידדו בהמתנה להצבתו. שאלה נוספת שעמדה לדיון הייתה שאלת הפיקוד על שני המאמצים – מאמץ הצליחה ומאמץ ייצוב המסדרון בגדה המזרחית. המפקדים בפיקוד צידדו ב"פשרה": שני מפקדי האוגדות יצלחו ואילו סגניהם יישארו לייצוב ראש-הגשר ואבטחתו. הרמטכ"ל התנגד להצעה זו. פיצול האוגדות לא נראה לו, והוא קבע שאוגדה 162, בפיקוד מפקדה, תצלח בשתי חטיבות ואילו אוגדה 143 תהיה אחראית לייצוב המסדרון בגדה המזרחית. רק אם יתברר שהמסדרון יוצב תעביר אוגדה 143 חטיבה נוספת לגדה המערבית.

בגדה זו יהיה על אוגדה 162 לנוע דרומה עד להצבת איום על ציר סואץ-קהיר, להשמיד כוחות אויב במרחב וסוללות טילים קרקע-אוויר. על הכוח מאוגדה 143 הנמצא כבר ממערב לתעלה להתקדם צפונה לאורך התעלה, להגיע לגשרים מצריים שבמרחק כשלושה ק"מ ממנו ולהוסיף על הלחץ המופעל על הכוחות המצריים בגדה המזרחית על-ידי ירי מעורפם – מהרמפות שממערב לתעלה. כאשר תועבר חטיבה נוספת מאוגדה זו יהיה עליה לטהר את השטח שמצפן לפרצה מכוחות אויב ומטילי קרקע-אוויר.

בשעות אחר-הצהריים השמידו כוחות אוגדה 162, במארב יעיל, את חטיבה 25 שהתקדמה צפונה אל המסדרון לאורך חופו המזרחי של האגם המר. בשעה 16:00 היה גשר הדוברות מוכן למעבר טנקים, ובליל 17-18 באוקטובר החלו כוחות אוגדה 162 לחצות אל מעבר לתעלה.

בד בבד עם התכנונים לצליחה בדק המטה הכללי אפשרויות לפעול גם באגפי החזית המצרית: באזור פורט פואד-פורט פואד בצפון ובמפרץ סואץ בצפון. מבצעים אלה נועדו לשתי אפשרויות: שמבצע הצליחה לא יעלה יפה ויהיה צורך להשתלט על שטחים אחרים ממערב לתעלה כקלף מיקוח להפסקת אש או למשא ומתן שאחריה, ואפשרות שהמבצע יצליח ויהיה צורך להוסיף עוד מהלכים כדי לפצל את מאמצי הצבא המצרי. בקד"ם בראשות סגן הרמטכ"ל סוכם שמבצע "אור ירוק" אינו בר ביצוע ב-48 השעות הקרובות וכמוהו גם כיבוש פורט סעיד. לעומת זאת ניתן לכבוש את פורט פואד. כיבוש ייצור קרש קפיצה לכיבוש פורט סעיד.

הפעילות ההתקפית של צה"ל התרכזה בחזית הדרומית. על פיקוד הצפון הוטל לבלום התקפות אויב ולהשמיד כוחות רבים ככל האפשר ולהיכון לכיבוש מוצבי החרמון. ב-15 באוקטובר אישר הרמטכ"ל את יוזמת אלוף פיקוד הצפון לתקוף את הכוח העיראקי שבסוריה בטרם יתעצם, יתוגבר ויתארגן. בהתקפה זו השמידו כוחות צה"ל עשרות טנקי אויב. למחרת, 16 באוקטובר, נכנסה גם חטיבה 40 הירדנית למערכה. באותו יום בלם צה"ל מתקפות של כוחות משלושה צבאות: ירדן, עיראק וסוריה, והסב לתוקפים עשרות אבדות בטנקים. למחרת, משאוכן ריכוז של טנקים אויב בחזית, הופעל נגדו חיל האוויר והשמיד גם הוא שריון ורק"ם רב.

באותו יום נראתה באופק אפשרות שהמעצמות הגדולות יחדשו פעולותיהן להשגת הפסקת אש. ברית-המועצות המשיכה במהלך הימים הללו בשיגור רכבת אווירית למצרים וסוריה, וארצות-הברית החלה לספק מערכות נשק וציוד לישראל. ב-16 באוקטובר נודע בארצות-הברית ובישראל כי אפשר שראש ממשלת ברית-המועצות, אלכסיי קוסיגין, עושה דרכו לקהיר. הועלו שתי אפשרויות לפשר הביקור: בקשה מצרית להרחבת האספקה, או ניסיון סובייטי לשכנע את המצרים להסכים להפסקת אש, על רקע חדירת כוחות צה"ל לגדה המערבית. למחרת, 17 באוקטובר, אושר שאכן קוסיגין הגיע לקהיר. עתה נודע שעוד בטרם יצא לקהיר ביקשה ברית-המועצות מארצות-הברית לבדוק אפשרות להעביר במועצת הביטחון החלטה בדבר הפסקת אש במקום הימצאם של הכוחות, תוך כריכתה עם החלטת מועצת הביטחון 242. הרושם היה שדרכה של ארצות-הברית לא אצה לה עדיין להיענות להצעה זו, אך אי אפשר היה להתעלם מהעובדה שהצעה בדבר הפסקת אש שוב עלתה לסדר היום.

לקראת 18 באוקטובר נצפה שכוחות צה"ל בפיקוד הדרום ייצבו את המסדרון המוביל לאזור הצליחה, יעבירו כוחות רבים לגדה המערבית וירחיבו מאחזם בגדה זו, ופיקוד הצפון היה אמור להיכון לכיבוש מוצבי החרמון.

פרק ט

שלב הרחבת ראש־הגשר – (18–22 באוקטובר 1973)

צליחת אוגדה 162 וייצוב ראש־הגשר

בצהרי 17 באוקטובר התווה הרמטכ"ל, בפיקוד הדרום, את המשך מבצע הצליחה: אוגדה 162 תצליח את התעלה בכוח של שתי חטיבות ותנוע ממערב לתעלה דרומה תוך השתלטות על השטח הגבוה, הצבת איום על כביש סואץ-קהיר והשמדת כוחות אויב וסוללות טילי קרקע־אוויר במרחב. אוגדה 143 תייצב את המסדרון בגדה המזרחית, והכוח שלה שבצפון ראש־הגשר שבגדה המערבית ינוע צפונה לאורך התעלה, ישתלט על הגשרים המצריים ויסייע לכוחות שבגדה המזרחית בירי מהרמפות שבגדה המערבית. לאחר שייצוב המסדרון יחצו שם כוחות מאוגדה זו את התעלה ויטהרו את השטח שמצפון לנקודת הגישור מכוחות אויב ומסוללות טילי קרקע־אוויר.

בשעה 16:00 הוצב גשר דוברות על התעלה. חטיבות 460 ו־217 מאוגדה 162 התארגנו למעבר התעלה ובליל 17–18 באוקטובר החלו לחצותה. השלב השני של הצליחה החל – אל הכוח הקטן שבגדה המערבית הצטרף כוח דו־חטיבתי, שנועד להשתלט על המרחב שתוכנן בתוכנית הצליחה. בתוכנית המקורית היה שלב זה אמור להיעשות ברצף לאחר השלב הראשון של יצירת ראש־הגשר. מסיבות שונות, שנמנו בפרק הקודם, התעכבה הוצאתו לפועל ואף נשקלה אפשרות שלא לעשותו, עתה – כשתי יממות לאחר תחילת המבצע – החל כוח השריון לצלוח את התעלה.

הידיעות בליל 17–18 באוקטובר על ההתפתחויות בדרום

זמן קצר לאחר חצות 17–18 באוקטובר נודע לרמטכ"ל שכתוצאה מהפגזות האויב נפער נתק בגשר.¹ בשעה 01:45 נודע במצפ"ה שטנק גישור מגשר על הקטע שנפגע, ושנוסף על הגשר מועברים הטנקים בעוד אמצעים: דוברת הנושאת שני טנקים ודוברת רגילה הנושאת טנק אחד. דוברות גשר היוניפלוט, לעומת זאת, לא יכולות להתקדם בשל פקקים. בהמשך הלילה נודע שלחטיבה 460 חסרה תחמושת והטנקים שלה מתודלקים למחצה. בשעה 03:20 נודע שאוגדה 162 מתגברת על המתחמים "אורי" ו"צח". בשעה 04:00 נודע שחטיבות 460

1 ראה עמ' 992 לעיל.

ו-217 כבר נמצאות במלואן ממערב לתעלה, וכעבור כחצי שעה נודע שגם חלק מחטיבה 500 עבר מערבה. בשעה 05:40 החלה אוגדה 162 להתקדם, כאשר חטיבה 217 נעה מערבה, בציר "חיפה", לעבר המתחמים "ערל" ו"מקצרה" וחטיבה 460 נעה לכיוון דרום מערב לעבר המתחמים "אורי" ו"צח". מספר הטנקים שחצו את התעלה הוערך בכ-170. בשעה 06:30 לערך נודע שהמצרים מעריכים את הכוח שבגדה המערבית בכ-70 טנקים ומצוותים בהתאם לכך כוח בהרכב גדוד טנקים, שני גדודי צנחנים וכוחות חי"ר, כדי לתקפו. סמוך לשעה 07:00 נתקלו חטיבותיה של אוגדה 162 בכוחות אויב והמצרים החלו בהנחתה מסיבית של אש ארטילרית על "מצמד" ואזור הגשר. בלילה הונחת כוח בפיקוד מקחצ"ר בג'בל עתקה והפגזו מטרות אויב בכביש סואץ-קהיר ואת מכ"ם האויב בג'בל עתקה במגמה לשבש את תנועת האויב. לאחר שביצע משימתו חזר לשטח. בגדה המזרחית תקפו חטיבת שריון 600 וחטיבת צנחנים 35 במגמה לטהר את ציר "טרטור".²

מפקד חזית הדרום מעדכן את שר הביטחון

בשעה 06:50 עדכן מפקד חזית הדרום, טלפוניתי, את שר הביטחון בהתפתחויות בחזית הדרום: אוגדה 162 חצתה על הגשר ויצאה מהחיץ החקלאי. כוח אחד שלה מתקדם מערבה על ציר "חיפה", הגיע למרחק כ-10 ק"מ מהתעלה וטרם נתקל באויב. כוח שני נע דרומה ומנהל קרב עם מערך של חי"ר ונ"ט. הקלקול בגשר נבע מכך שטנקים רבים עברו עליו ולא מהפגזה. כעת הוא תקין וטנקים ממשיכים לעבור עליו. הציר המוביל לאזור הגישור ממזרח [ציר "עכביש"], פתוח וטנקים יכולים לנוע בו. לשאלת השר אם ניתן לקדם גם גשר גלילים, השיב רב-אלוף בר-לב שהאלוף שרון אמר שהדבר אינו ניתן משום שציר "טרטור" אינו פתוח.

לשאלת שר הביטחון אם המצרים לחצו בלילה מצפון, השיב מפקד החזית בשלילה; "הלילה הם היו עסוקים עם עצמם". עתה יש ידיעות שברצונם לרכז ארטילריה כדי להפגז את המסדרון. הוא סיפר ששוחח זה עתה עם האלוף שרון והורה לו להתקדם צפונה ככל שיוכל, מהלך שיתרום גם להרחקת הארטילריה. חטיבה 35 מועברת גם היא לגדה המערבית, הן כדי לתת סיוע חי"ר לאוגדה 162 והן כדי לנקות את גדתה המערבית של התעלה. בגדה המזרחית נותרו לצה"ל כוחות חי"ר מועטים, אך נראה לו שכוח הטנקים המצרי בגדה זו נחלש מאוד בעקבות קרבות הימים האחרונים, כך שלא צפויה התקפת שריון גדולה. כן נראה לו שהמצרים אינם יודעים עדיין על התקדמותה של אוגדה 162 בגדה המערבית.³

2 ידיעות אלה הגיעו ל אג"ם מבצעים ונרשמו ביומן מבצעים/אירועים וביומן דיווח מבצעי וכן במחברת "אבירי לב" ברשימות סא"ל זוהר.

3 לשכת שהב"ט, שיחה טלפונית עם חיים בר-לב, 18.10.73, שעה 06:50.

שר הביטחון משוחח עם מפקד חזית הדרום

בשעה 07:35 התקשר שר הביטחון שוב למפקד חזית הדרום ושאלו אם קיבל ידיעה בדבר התקפת-נגד מצרית על אום-חודים(?). רב-אלוף בר-לב השיב שבפיקוד יודעים שבכוונת המצרים להתארגן להתקפת-נגד, ועתה כבר תוקפים נגד את כוחות אוגדה 162. בר-לב אמר שקיווה שאוגדה 143 תצליח להגיע לפחות עד מתחם "אורי", אלא שלא הצליחה בכך. אוגדה 162 מנסה להגיע לקו "גשירה"-"ערל"-"צח" וביציאתה מהחיץ החקלאי נתקלה במערכים באזור "אורי" והיא נלחמת נגדם. שר הביטחון ביקש לברוק אם ניתן להטעות, ולו הטעיית קשר, כדי שהמצרים יחשבו שצה"ל מתכוון להתקדם לעבר קהיר.⁴

שר הביטחון – האלוף יריב: ההופעות בפני ועדת החוץ והביטחון

כעבור רבע שעה שוחח שר הביטחון עם האלוף יריב בעניין ההופעות בוועדת החוץ והביטחון של הכנסת. הוא סיפר שרצה לצמצם את הופעת קציני צה"ל בפניה, אלא שחברי הוועדה סירבו והוא נכנע. לפיכך ביקש שכל קצין שיופיע בפני הוועדה ייזהר מלדבר על תוכניות אופרטיביות ועל הערכות, שכן לאחר מכן ייאחזו חברי הוועדה בהערכות אלה במקרה שיתברר. עד כה הופיע, לרוב, האלוף יריב בפני הוועדה ושר הביטחון אמר שהוא מעדיף שהאלוף זאבי יופיע, שכן חברי הוועדה רגילים זה שנים שהאלוף יריב עוסק בהערכות ויתקשו לקבל את העובדה שהוא נמנע מכך. האלוף יריב אמר שישמח אם יוחלף באלוף זאבי, והשר ביקש לסכם את העניין עם הרמטכ"ל.⁵

הרמטכ"ל ושר הביטחון מתעדכנים בחמ"ל אג"ס מבצעים

בשעה 08:00, לאחר שנעור משנתו, הגיע הרמטכ"ל לחמ"ל אג"ס מבצעים והתעדכן באירועי הלילה והבוקר. לשאלותיו נענה שהגשר תקין ושהאויב לא תקף הלילה. הוא קבע שהמהלך החשוב ביותר הוא המהלך צפונה – לתפיסת הגשרים.⁶

בשעה 08:02 הגיע גם שר הביטחון לחמ"ל ועודכן בפריסה. לשאלתו כמה טנקים נפגעו באוגדה 162 ממערב לתעלת סואץ, נענה ששבעה. הרמטכ"ל הסביר לשר, שמאחר שהשטח ממערב לתעלה הוא שטח תמרון מצוין, אין חשש להתפרס בו. הוא הבהיר שעל אוגדה 162 להתקדם בכיוון דרום מערב ולחסל ארבע סוללות של טילי קרקע-אוויר, ושכוח נשלח לברוק את הגשרים המצריים שמצפון לאזור הצליחה. לשאלת השר בדבר פריסת כוחות השיב נציג ענף 6, סא"ל קניאז'ר, שחטיבה ממוכנת מוצבת להגנה על החיץ החקלאי מצפון, וחטיבה ממוכנת שנייה מיועדת להתקפת-נגד; בחטיבה זו יש גם צנחנים המצוידים בנשק נ"ט. השר

4 לשכת שהב"ט, שיחה טלפונית עם חיים בר-לב, 18.10.73, שעה 07:35.

5 לשכת שהב"ט, שיחה טלפונית בין שר הביטחון ואהרל'ה יריב, 18.10.73, שעה 07:50.

6 מחברת "אבירי לב"; יומן רל"ש הרמטכ"ל.

ציין שהבעיה העיקרית של כוחות צה"ל היא לחימה באותם כוחות חי"ר המצוידים בנשק נ"ט, והציע לשקול מהלכים שיחייבו את המצרים לרתק כוחות רבים יותר כדי להגן על קהיר. לשאלתו אם המצרים מתייחסים להונאה האלחוטית, השיב סא"ל קניאז'ר שהם קלטו את אותות אוגדת ההונאה ומאמינים שזיהו כוח של ממש.⁷

לשאלת השר אם בכוונת צה"ל לכבוש את פורט פואד ולעשות את "אור ירוק", השיב הרמטכ"ל שהוא יבדוק זאת באותו היום. הוא הסביר שהוא מסופק אם לעשות את "אור ירוק", שכן הוא מחייב להסיט חלק ממאמץ חיל האוויר מאזור הצליחה. את כיבוש פורט פואד ניתן יהיה לעשות לכל המוקדם בלילה הקרוב.⁸

שיחת הרמטכ"ל עם אלוף פיקוד הצפון

לאחר שהתעדכן בחמ"ל שוחח הרמטכ"ל עם מפקדי החזיתות. אלוף פיקוד הצפון עדכן אותו שבחזיתו "שקט מדי", שבליילה פגעו כוחותיו בג'יפ ובטנק, שמתכוננים לכבוש את תל כודנה בלילה הקרוב ושמכינים את כיבוש החרמון. לשאלת הרמטכ"ל מדוע לא יצא סיור, זה הלילה השלישי, לחרמון, השיב האלוף חופי שהכוח מיחידה 269 יצא באיחור. הוא הטעים שלכיבוש החרמון יש צורך בארטילריה ובאוויר. 11 שבויים שנחקרו סיפרו שבמוצב יש גודר קומנדו וצנחנים ושהסורים מתספקים את המוצב הישראלי מהמוצב הסורי וסוללים דרך ביניהם. יש תוכנית לכיבוש החרמון והיא תצא לפועל כשתגיע תחמושת ארטילרית. בשלב זה היא בכוונות של 48 שעות. הרמטכ"ל אישר בשיחה זו להשאיר את אל"ם רן שריג בתפקידו כמח"ט 179.⁹

שיחת הרמטכ"ל עם מפקד חזית הדרום

לאחר שהתעדכן במצב בצפון ובתוכניות להמשך, שוחח הרמטכ"ל עם מפקד חזית הדרום. בין היתר הסכים רב-אלוף (מיל') בר-לב שחיל האוויר ישהה, בינתיים, את תקיפת הטילים, שכן כוחות הקרקע אינם נזקקים בשלב זה לסיוע אווירי.¹⁰

שר הביטחון בחפ"ק פיקוד הדרום¹¹

בעת שהייתם בחמ"ל אג"ס-מבצעים הודיע שר הביטחון לרמטכ"ל שהממשלה תתכנס

7 מחברת "אבירי לב".

8 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

9 שם; היסטוריה/צפון; רשימות ראובן רון.

10 יומן רל"ש הרמטכ"ל. זהו המקור היחיד לשיחה ורשום בו, במפורש "בין היתר...".

11 יומן שלישי שהב"ט. במקור זה מצוינת שעת בואו של השר לדרום ב-08:35, במפורש הדבר אינו מתקבל על הדעת, שכן בשעה 08:10 היה עדיין בחמ"ל אג"ס-מבצעים.

באותו ערב. לפיכך הציע לרמטכ"ל לדחות את נסיעתו דרומה ליום המחרת.¹² הוא עצמו נסע דרומה ושהה שם כל היום. הוא הגיע לחפ"ק הפיקוד בשעה 09:30 ומפקד החזית, אלוף הפיקוד וסגנו עדכנוהו שאוגדה 162 נלחמת ממערב לתעלה בשני מקומות. כוחותיה איבדו שישה טנקים ופגעו בעשרות כלי רכב של האויב. ממזרח לתעלה ממשיכים כוחות צה"ל ללחון דרומה, ציר "טרטור" טוהר וכמוהו גם אזור "החוזה הסינית", וגשר הגלילים נגרר בדרך לתעלה, לאחר שנפגע ביום הקודם בגלל קשיי הדרך. חטיבה 14 נמצאת במצב קשה – נותרו לה 20 טנקים ולחטיבה 600 – 60 טנקים. באחד המקומות אוכנה נסיגה של כוחות אויב על גבי דוברות ממזרח התעלה אל ממערב לה. מאידך גיסא תיתכנה התקפות-נגד של המצרים בשתי הגדות.

שר הביטחון קבע שיש לעשות הטעויות שייצרו רושם כאילו צה"ל מתכוון להתקדם לקהיר, כדי שהמצרים יסיגו כוחות להגנתה. לשאלתו אם ניתן להעביר כוחות נוספים לגזרת הצליחה, אם מאוגדה 252 ואם מגזרת ראס סודר, נענה שאין להחליש את אוגדה 252, שכן "חצי הצבא המצרי עדיין עומד מולו". עם זאת ייתכן להעביר כוחות מראס סודר לאוגדה זו ואז להעביר חלק מכוחותיה לגזרת הצליחה. השר הציע לשוחח עם הרמטכ"ל בעניין.¹³

עדכון בוקר בחדר הרמטכ"ל

לאחר ששוחח עם הפיקודים כינס הרמטכ"ל בחדרו, בשעה 08:37, את מטהו המצומצם להתעדכנות ולהערכת מצב לטווח הקצר. בחדר נכחו סגן הרמטכ"ל, ראש אמ"ן, האלופים (מיל") יריב וזאבי ומפקד חיל הים. בהמשך ביקש הרמטכ"ל לזמן גם את עוזר ראש אג"ם ורמ"ח המבצעים.¹⁴

ראש אמ"ן החל בסקירת פעולות צבא מצרים: עד חצות 17-18 באוקטובר לערך העריכו המצרים שהבעיה העיקרית שמציב בפניהם צה"ל היא במסדרון שממזרח לתעלת סואץ. לפיכך השקיעו את עיקר המאמץ שלהם בתקיפת: תחילה תקפו בדיוויזיה משוריינת 21, דיוויזיית חי"ר 16 וחטיבה משוריינת 25. לאחר שהתקפות אלה נכשלו החליטו לפנות ערב לשגר גם את חטיבת טנקים 24 מדיוויזיה ממוכנת 23 למערכה, כדי לתקוף את המסדרון מצפון. עד מועד הדיון לא נעשה מהלך זה.

בחצות לערך התגבשה בפיקוד המצרי הערכה שהכוח שבגדה המערבית הנו חטיבה ממוכנת והחליטו שעיקר המאמץ ייעשה להשמדתה. לפיכך החליטו להפעיל בגדה המזרחית כוח בן למעלה מ-100 טנקים, בהרכב חטיבת טנקים 24, חטיבה 112 מדיוויזיה 16 וכוחות חי"ר מדיוויזיה 2, לתקיפת המסדרון; בגדה המערבית יופעלו שני מאמצים חטיבתיים – האחד של חטיבת טנקים 23 מדיוויזיה 3, המקודמת מאזור קהיר, והאחר של חטיבה ממוכנת

12 מחברת "אבירי לב".

13 יומן שליש שהב"ט.

14 רשימת הנוכחים – לפי הדוברים בדיון (הקלטות בחדר הרמטכ"ל). ייתכן שמפקד חיל האוויר נכח גם הוא, שכן רל"ש הרמטכ"ל הזכיר את שמו בין המוזמנים לדיון.

מדיוויזיה 23. המאמץ האחד, המופעל מול אוגדה 162, כולל ארבעה גדודים, שניים מהם אמורים לתקוף ושניים – להיערך מאחור. המאמץ העיקרי מופעל דווקא באזור החיץ החקלאי, שכן המצרים מעריכים שבכוונת צה"ל להנחית צנחנים, להשתלט על החיץ החקלאי ולהתקדם צפונה. מאמץ זה כולל גדוד טנקים, גדוד ממוכן ושני גדודי צנחנים. האלוף זעירא הציע לחזק אצל המצרים את הרושם כאילו אכן בכוונת צה"ל להתקדם צפונה, והרמטכ"ל הגיב ששר הביטחון הציע הבוקר לעשות הטעיה כאילו הכוונה לנוע לעבר קהיר דווקא.

ראש אמ"ן ציין שעד מועד הדיון לא נודע על כל מתקפה מצרית בגדה המזרחית. בגדה המערבית נתקלו כבר כוחות אוגדה 162 באויב, ואם המצרים אכן מבצעים תוכנית זו נראה שהכוחות שבהם נתקלו כוחות צה"ל הם אותם שני גדודים. יש להניח שלאחר שכוחות צה"ל יתגברו על כוח זה יטילו המצרים לקרב את שני הגדודים שמאחור. אם גם אלה לא יצליחו במשימתם יהיה על המצרים להחליט אם לקדם כוחות שריון ממרחב קהיר ולנהל קרב בלימה ממערב לדוור סואה, או להשאיר כוחות אלה במקומם עד שתוכרר כוונת כוחות צה"ל. אם יתברר להם שהכוונה היא להתקדם דרומה, ייתכן שיתגברו את ארמייה 3 בדיוויזיית שריון מופחתת; אם יחשבו שהכוונה להתקדם לכיוון קהיר, יש להניח שלא יקדמו. זעירא ציין שהתקפת הכוח הצפוני תהיה מסוכנת יותר לצה"ל מהתקפת הכוח הדרומי, שכן קל לו הרבה יותר להתגבר על התקפת טנקים באזורים פתוחים מאשר על התקפת חי"ר באזורים סגורים. לפיכך המליץ לתת את הדעת על בלימת המאמץ הצפוני.

באוויר התכוונו המצרים לתקוף אחרי השעה 08:00 את רפידים, מחשש ששם מתרכז כוח מונחת או מוצנח. כוחות צה"ל גילו שני מטוסי טופולב 16 שהתכוונו, כנראה, לתקוף מכ"מים. משכיבו כוחות צה"ל את המכ"ם של יב"א 511 דיווחו המטוסים על היעלמות המטרה, מכאן שיש להניח שהם מצוידים בטילים משמידי מכ"ם, אותם טילים שפגעו כבר בשני מכ"מים – בשרם א-שייח' ובאום מרג'ם.

זעירא ציין שהמצרים חוששים מאוד שצה"ל מתכוון לפעול באזור פורט סעיד. זאת, לנוכח הפעילות האינטנסיבית של חיל האוויר וחיל הים באזור ב-48 השעות האחרונות. טייסים דיווחו על בריחה של חיילים מצרים מהשרטון.

אשר לחיל הים המצרי: שתי הצוללות שהיו באזור נמל פורט סודן, נכנסו לנמל. שתי המשחתות שהיו בעדן הפליגו משם ויש להניח שהן באזור מצרי באב אל-מנדב. "ימיהם ספורים! הא, בינני?" – פנה הרמטכ"ל למפקד חיל הים, והאלוף תלם השיב שכוחותיו יגיעו בתוך ארבעה-חמישה ימים לאזור כדי להשמידן. האלוף זעירא הוסיף עוד ששתי צוללות נמצאות בקרבת חופי חיפה ואשדוד, ומפקד חיל הים אמר שהוא מעריך שבאותו היום, לראשונה, יגיעו הצוללות לקרבת חופי הארץ ולפיכך הוא מכריז על 24 שעות של מלחמה נגד צוללות. הסיכויים ללכודן או להשמידן הם קלושים, הבהיר, אך האמצעים שיינקטו ודאי יפחידו אותן.¹⁵

בחזית הסורית, ציין ראש אמ"ן, שורר שקט. הכוחות העיראקיים קיבלו 48 שעות למנוחה. 24 שעות עברו ויש להניח שביום המחרת יהיו כשירים לפעולה. בערב בדק אמ"ן

15 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

את הידיעות על הרכש שהגיע לסוריה, והגיע למסקנה שעד אז נפרקו בנמלי סוריה 380 כלים. החלוקה הפנימית – כמה מהם טנקים, כמה נגמ"שים – אינה ברורה. לאחר ששמע את נתוני ראש אמ"ן החליט הרמטכ"ל לשוחח עם רב-אלוף (מיל') בר-לב ולהקשיב, במשך כשעה, לקרב של אוגדה 162. לשם כך ביקש עוד קודם לכן מרמ"ח המבצעים לעלות, בחדר האזנה, על רשתותיה. לאחר מכן, קבע, ייפגש הפורום, בחמ"ל אג"ם-מבצעים, להערכת המצב האסטרטגית.¹⁶

הרמטכ"ל לאלוף פיקוד הדרום: התקדם צפונה בגדה המערבית

בעקבות ניתוחו של ראש אמ"ן, שלפיו הקטע שבו עלול האויב לסכן את כוחות צה"ל שממערב לתעלה הוא בצפון הגזרה, פנה הרמטכ"ל בשעה 09:15 לאלוף פיקוד הדרום ושאלו אם כוחות צה"ל מתקדמים צפונה. האלוף גונן השיב שמפקד אוגדה 143 נצטווה עוד ביום הקודם לעשות זאת, אולם לא ביצע את הפקודה. לפיכך הורה הרמטכ"ל שחטיבה 247 תתקדם צפונה ככל הניתן. מפקד הפיקוד עדכן עוד את הרמטכ"ל שגשר הגלילים נגרר על ציר "טרטור" ושאוגדה 162 השמידה 14-20 טנקים. הרמטכ"ל הורה שחיל האוויר יתקוף את טילי קרקע-האוויר שבצפון גזרת הצליחה. אשר לטילים בדרום הגזרה – ייתכן שאוגדה 162 תתקרב אליהם וכוחות האויב המחזיקים בהם יימלטו.¹⁷

הרמטכ"ל עוקב אחרי תקיפת סוללות הטילים בקנטרה

הרמטכ"ל התכוון שחיל האוויר יתקוף את סוללות הטילים שמדרום לחיץ החקלאי – מדרום לאסמאעיליה. בבואו למשל"ט חיל האוויר, בשעה 09:35, נוכח לדעת שהמטוסים נמצאים בעיצומה של התקפה על טילים צפונה מזה – באזור קנטרה. במהלך ההתקפה אבדו שלושה מטוסי פנטום. הרמטכ"ל היצר על התקפה זו – אילו ידע מראש שחיל האוויר מתכוון לתקוף שם, היה אוסר עליו לעשות זאת – אמר – שכן כוחות צה"ל אינם נזקקים לחופש פעולה באזור זה. התקפה זו מיותרת משום שאינה מסייעת למאמץ העיקרי.¹⁸ בעודו שוקל בבעיה, הגיעה אליו שיחה טלפונית משר הביטחון. לשר, ששהה בדרום, נודע ממפקד החפ"ק האווירי בפיקוד, אל"ם שפר, על התקיפה ועל שלושת המטוסים שנפלו. "הם תקפו את הטילים בצפון, למרות שהצעתי לבני ללכת מול האגם המר" – קבל שפר. על כך הוסיף רב-אלוף בר-לב שהוא אמר לרמטכ"ל ולמפקד חיל האוויר שבשעות הקרובות אין לתקוף טילים.¹⁹ בעקבות זאת התקשר שר הביטחון לרמטכ"ל, ואמר ש"אם האינפורמציה שתקפנו את הטילים נכונה, לכולם כאן זה נראה מיותר ואף אחד לא מבין מדוע בני הלך לטילים האלה. זו ממש שגיאה".

16 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

17 שם; יומן רל"ש הרמטכ"ל.

18 שם.

19 יומן שליש שהב"ט.

הרמטכ"ל הסכים עמו שזו שגיאה וסיפר שרק כשהתקפה כבר הייתה בעיצומה נודע לו על מטרתה.²⁰ בעקבות זאת שוחח הרמטכ"ל בארבע עיניים עם מפקד חיל האוויר.²¹

הרמטכ"ל – מפקדי פיקוד הדרום: תגבור אזור הצליחה

שר הביטחון הציע, כאמור לעיל, לאלוף גונן, לשוחח עם הרמטכ"ל בעניין תגבור הכוחות באזור ראש-הגשר בכוחות מאוגדה 252 או מראס סודר.²² בשעה 10:17 התקשר האלוף גונן לרמטכ"ל, דיווח לו שאוגדה 162 מנהלת קרב קשה והציע לקחת 100 טנקים מאוגדה 252 ולהכניסם לקרב. במקרה שהדבר יתקבל, הציע לשקול להעביר את הטנקים שבראס סודר תחת פיקודה של אוגדה 252. סגן הרמטכ"ל טען שאין להזיז את הטנקים מראס סודר; אפשר להעבירם תחת פיקודה של אוגדה 252, אך פיזית עליהם להישאר במקומם כדי להלווה באגף הכוח המצרי. הרמטכ"ל הציע להעביר פלוגה מאילת למתלה ולשקול לדלל את כוח ששון, משום שלאחר סוללות הטיילים בקנטרה הותקפו ייקל על חיל האוויר לפעול שם. האלוף טל הציע לשקול להוציא מראס סודר עשרה טנקי שוט ושני טנקי מגח ולהשאיר שם רק טנקי טיראן. הרמטכ"ל הציע זאת לאלוף הפיקוד וביקש שמפקד החפ"ק האווירי הפיקודי יפקח לפיכך עין על הגזרה.²³

בשעה 10:40 הלך הרמטכ"ל לחמ"ל אג"ס-מבצעים, להערכת המצב האסטרטגית,²⁴ אולם בשעה הראשונה של הדיון נאלץ לשוחח, כמה פעמים, עם פיקוד הדרום. בשעה 10:50 התקשר אלוף הפיקוד ודיווח לרמטכ"ל שכוחות אוגדה 162 כבשו את המתחמים "צח" ו"ערל" ומתקדמים לעבר "חושני" ו"סנסון". חטיבה 421 נמצאת על ציר "חבית" ומגמתה לכבוש את "גשירה". בדרך התקדמותה, דיווח עוד האלוף גונן, השמידה החטיבה מאות תותחי אויב. הרמטכ"ל, שתשומת לבו הייתה נתונה, כאמור, בעיקר לסכנה מצפון ראש-הגשר, הורה להעביר במהירות ארטילריה אל ממערב לתעלה ולהפגז סוללות אויב מצפון לחיץ החקלאי. נראה ששאלתו, האם כוחות אוגדה 143 מתקדמים, כמצווה, צפונה ממערב לתעלה, נענתה בשלילה ולפיכך חזר והורה לעשות זאת. "תלחץ על זה שמוליק, זה חשוב מאוד" – דחק באלוף גונן. לשאלתו כיצד מתכוון הפיקוד להפעיל את אוגדה 252, שבה ביקש, כזכור, לתגבר את הכוחות שבראש-הגשר, השיב האלוף גונן שבכוונתו להפקיד את האוגדה, במקום אוגדה 143, על המסדרון שממזרח לתעלה ולהעביר את אוגדה 143 אל מעבר לתעלה. הצעה זו נראתה לרמטכ"ל, והוא הציע שאוגדה 143 אכן תצלח את התעלה ותתקדם צפונה.²⁵

עשר דקות לאחר מכן, בשעה 11:00, שוחח הרמטכ"ל עם רב-אלוף בר-לב. "מדאיג

20 שם; יומן רל"ש הרמטכ"ל.

21 שם.

22 ראה עמ' 1006 לעיל.

23 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

24 ראה עמ' 1011 להלן.

25 יומן רל"ש הרמטכ"ל; מחברת "אבירי לב".

אותי עם אריק" – אמר – "כי כל מה שאני אומר לשמוליק הוא אומר לי: 'אני לא יודע, זה הוא [אריק] לא מבצע'". לפיכך הציע לשקול את הצעת האלוף גונן, להפקיד את אוגדה 252 על המסדרון ולהעביר את אוגדה 143, בתוספת חטיבה 500, אל ממערב לתעלה. הוא הבהיר שזו הצעה בלבד – "מה שתחליט אני מקבל".²⁶ נראה שבר-לב ביקש להעביר טנקים נוספים לגזרת הצליחה. הרמטכ"ל הבהיר לו שלא ניתן להעביר מגזרת ראס סודר יותר מ-12 טנקים, והציע להסתפק בהעברת כ-80 טנקים מאוגדה 252 ולשקול להעביר גם כוחות מכוח ששון.²⁷

בשעה 11:07 שוב שוחח הרמטכ"ל עם גונן. עתה הבהיר מדוע הוא מצרד בהעברת אוגדה 143 אל ממערב לתעלה:

א. חשוב לי שנמצא במלחמה – כל היתר עשרים רמות מתחת לזה.
 ב. יש שתי משימות עיקריות: אחת – להמשיך ולדחוף פנימה; [שנייה] – להחזיק את ראש-הגשר [המסדרון ממזרח לתעלה].
 לכן חשוב שראש-הגשר יהיה קלמן ובפנים ברן. לכן אריק, שלא מבצע פקודות, ולא עשה מה שאמרנו לו, חשבתי שפחות מזיק להעבירו למערב. אבל תשבו, תשקלו, תעריכו ותסכמו. אני לא אשים וטו.²⁸

בשעה 11:23 התקשר הרמטכ"ל למפקד החזית ושאלו אם הפיקוד החליט כיצד להפעיל את אוגדה 143, ונענה שהעניין נדון עדיין.²⁹ קודם לכן, סמוך לשעה 11:00, בעת ששוחח עם האלוף גונן, הגיעה אליו ידיעה בדבר ריכוז של 70 טנקי אויב באזור "סרוק". בעקבות זאת התקשר למפקד חיל האוויר והורה לו לתקוף את הכוח. מאחר שלא ידוע אם זהו כוח הנס מפני צה"ל או כוח המתכוון לתקוף – "אני רוצה להיות פסימי לרגע" – אמר. כן הורה לו להתכונן לתקוף סוללות טילים באזור, וציין שאם אוגדה 162 לא תיתקל בכוחות אויב נוספים, הרי שבתוך שעה תשתלט על שתי סוללות טילים.³⁰ בשעה 11:27 הורה לאג"ם-מבצעים לדווח לפיקוד הדרום שהמטה הכללי מעריך שכוח זה נועד לתקוף, ולכן הוא ממליץ לתגבר את חטיבה 14. בשעה 11:30 הודיע לו מפקד חיל האוויר שפיקוד הדרום מבקש להפציץ את "מיסורי" ושחטיבה 14 "מסתדרת" עם הכוח ב"סרוק" ומשמידה טנקים רבים.³¹

26 יומן רל"ש הרמטכ"ל. דגש – במקור.

27 שם.

28 שם; מחברת "אבירי לב" 2 (הציטוט – מהמקור הראשון).

29 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

30 שם; מחברת "אבירי לב".

31 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

הערכת מצב אסטרטגית בראשות הרמטכ"ל³²

שיחות אלה ניהל הרמטכ"ל תוך כדי הדיון על הערכת המצב האסטרטגית שניהל בחמ"ל אג"ם-מבצעים. כזכור, ביקש בבוקר 17 באוקטובר מסגנו לערוך דיון מכין. האלוף טל ערך דיון זה³³ ועתה התכנסו ראשי האגפים ואנשי המטה המצומצם של הרמטכ"ל לדיון המסכם. ראשי האגפים התכנסו בשעה 10:25 ועד לבואו של הרמטכ"ל טיפל סגנו בתגבור הכוחות באזור הצליחה. הוא הורה לאג"ם-מבצעים להעביר 50 טנקים מאוגדה 252 לגזרת הצליחה, להכפיף את עשרת טנקי השוט ושני טנקי המגח שבראס סודר לאוגדה 252 ולהורות לחיל האוויר לפקוח עין על אזור ראס סודר. בטרם יחליט לגבי קידום טנקי השוט מאילת למערב סיני, שאל את ראש אמ"ן אילו כוחות יש לסעודים בעקבה. האלוף זעירא השיב שחטיבת השריון הקרובה ביותר נמצאת במרחק כ-200 ק"מ מהגבול. רמ"ח המבצעים הבהיר שהנסיעה מאילת למערב סיני תארך 12 שעות. בהנחה שהכוונה שטנקים אלה יוכלו להשפיע במקרה שיהיה משבר בבוקר המחרת, נותר עוד זמן להחליט אם להניעם. לפיכך הורה סגן הרמטכ"ל לאג"ם-מבצעים לשאול אותו בשעה 12:00 אם לקדם את 12 טנקים ולהעמידם בכוננות של חצי שעה ממועד קבלת הפקודה.

בשעה 10:40 הגיע הרמטכ"ל לחמ"ל וראש אמ"ן סקר שוב את פעולות צבא מצרים מאז תחילת צליחתם של כוחות צה"ל ואת התוכנית שגיבש הפיקוד העליון המצרי לאחר חצות 17-18 באוקטובר, כפי שסקרם בחדר הרמטכ"ל, תוך שהוא מוסיף, בין השאר, שהתגלו בריחות רבות של חיילים מצרים מהגדה המזרחית למערבית, ושמצב הכוחות באזור המסדרון הגיע לידי כך שמפקד דיוויזיה 16 לקח אישית פלוגה כדי לחסום את ציר "טרטור". במהלך סקירתו של ראש אמ"ן נודע, כאמור, לרמטכ"ל, בשיחה עם האלוף גונן, שאוגדה 162 כבשה את "צח" ו"ערל" ועושה דרכה ל"סנסון", שחטיבה 421 נעה לכיוון "גשירה" והשמידה מאות תותחי אויב ושהמצרים איבדו כ-30-40 טנקים. לנוכח זאת אמר ראש אמ"ן שעתה יעמדו מול אוגדה 162 שני גדודים. אשר להמשך – להערכתו המצרים אינם יודעים עדיין את גודלו של כוח צה"ל שבגדה המערבית. הם התכוונו לפגוש כוחות קטנים יותר ויעברו עוד כמה שעות עד שיעמדו על המתרחש. או אז יוכלו לנקוט אחת משלוש הדרכים דלהלן: הראשונה – לנהוג בפאניקה ולשגר את כל כוחותיהם קדימה. השנייה – לייצב קו כדי למנוע את כיתורה של הארמייה השלישית. השלישית – להגן על קהיר. להערכתו יתקפו, בשלב הראשון, בשני גדודים, אלא אם אוגדה 162 תגיע אליהם לפני כן. בשלב הבא ייתכן שיקדמו את דיוויזיה 4 וינסו להכות נגד ממערב או מדרום, או שינסו לתקוף עם חטיבה מדיוויזיה 3 וחטיבה עצמאית 15 מצפון. אשר לכוחות שממזרח לתעלה: בגזרת קנטרה אוכנו 116 טנקים, בגזרת אסמאעיליה – 77 ובגזרת דוור סואר – 121. ייתכן שהמצרים יחליטו להעביר חלק מהכוחות מערבה. עם זאת בכוננתם לתקוף גם את המסדרון שבגדה המזרחית. לנוכח אפשרות זו אמר הרמטכ"ל שעל חיל האוויר לתקוף את כוחות האויב בגדה

32 דיון ראשי אגפים – הערכת מצב, 18 באוקטובר 1973.

33 ראה עמ' 975-980 לעיל.

זו מ"מיסורי" וצפונה. אשר לגדה המערבית החליט הרמטכ"ל להתכונן לאפשרות הגרועה ביותר – שלפיה יערכו המצרים כוחות להגנה ובו-זמנית יתקפו, בדיוויזיה 4 דרך משל. לפיכך נראה לו שעל כוחות צה"ל להתקדם ולתפוס את השטח הגבוה בטרם ייתפס על-ידי המצרים. האלוף זאבי העיר שזהו שטח מבותר שבו יוכלו כוחות חי"ר של האויב לעשות "צרות צרורות" לטנקים. לפיכך שקל לשלוח לשם צנחנים.

אשר לחלוקת הכוח בין שתי הגדות העריך הרמטכ"ל שלאחר ש-80-100 טנקים מאוגדה 252 יצטרפו לחטיבות 217, 460, 421 ו-500, יהיו בגדה המערבית כ-400 טנקים ובגדה המזרחית כ-250. יש בכך משום סיכון, אולם הסיכון אינו רב – לאחר שחיל האוויר השמיד באותו היום את סוללות הטילים באזור קנטרה, אין סכנה נשקפת לכוח ששון. זאת ועוד, לנוכח הניסיון בחזית הסורית הוא מעדיף לעתים לגרות את האויב לתקוף ולהיערך מולו. לדרך פעולה זו יתרון בכך שכאשר האויב תוקף הוא עושה זאת בעיקר בשריון, בעוד כאשר כוחות צה"ל תוקפים הם נתקלים בחי"ר רב וכתוצאה מכך סופגים אבדות רבות יותר.

סקירתו של ראש אמ"ן נסבה על טווח הזמן המידי. סגן הרמטכ"ל לעומתו ביסס את המלצותיו על הערכת מצב ארוכת טווח. הנתון הראשון שאותו ניתח היה יחסי הכוחות: לדבריו לא יוכלו יחסי הכוחות הכמותיים להשתפר, בשל בעיית כוח האדם: במהלך השנה הקרובה לא תוכל ישראל להוסיף טייסים רבים לסד"כ, בעוד הערבים יכולים לקבל תגבורות של טייסים זרים. כך גם לגבי שריונאים. זאת ועוד, עד אותו יום נהרגו למעלה מ-1,000 לוחמים – מספר הגדול, יחסית, פי שניים ומעלה מההרוגים האמריקנים במלחמת וייטנאם. אשר ליחסי הכוחות האיכותיים: אלה תלויים במערכות הנשק ובהכשרת כוח האדם. איכות מערכות הנשק שבידי הצדדים מותנית בנכונותן של המעצמות לספק מערכות מתוחכמות, וניתן להניח שבתחום זה לא ישתנו יחסי הכוחות. בתחום ההכשרה יש יתרון לצה"ל, שכן הוא אינו מוכן לפשרות שלהם מוכנים צבאות ערב. כך, למשל, בצבא סוריה נפתחו קורסים בני חמישה ימים למפקדי טנקים – דבר שלא ייעשה בצה"ל. מכאן שהפער האיכותי, הקיים כבר עתה, ילך וישתפר.

ביחסי הכוחות הנכונים לאותה עת, טען האלוף טל, ניתן להכריע במלחמה על-ידי בלימה בחזית אחת ומתקפה יזומה כוללת בחזית שנייה. אלא שלהערכתו אפשרות זו אינה עומדת בפני צה"ל, הן בגלל מעורבות המעצמות והן בגלל ההפתעה שבפתיחת המלחמה, שאילצה את צה"ל לפתוח את המלחמה במגננה ולהזרים כוחות תגבורת מאולתרים, טיפין, טיפין. היות שיחסי הכוחות לא ישתנו במקרה שהמלחמה תימשך עוד זמן רב, נראה לו שלא ניתן יהיה לבצע מהלך צבאי שיהיה בו כדי להכריע את המלחמה. אפשר להכריע מערכה, אך לא להכריע את המלחמה – כלומר להשמיד את צבאות האויב או להכתיב להם תנאים. הדבר אינו אפשרי הן בשל יחסי הכוחות והאבדות שצה"ל ספג והן בשל מעורבות המעצמות. לפיכך נראה לו "שאנחנו צריכים לשאוף להגיע להפסקת אש או להפוגה, כאשר בידינו ההישגים האופרטיביים הטובים ביותר שאפשר להשיג".

לדעתו הייתה המלחמה, עד לבלימה ולמעבר להתקפת-הנגד ברמת-הגולן ועד להכנסת דיוויזיות השריון המצריות לסיני, מלחמת קיום. מאותו שלב צריכה מטרת המלחמה להשתנות: יש להגיע להפסקת אש עם הישגים מרביים, הישגים שיחזירו לצה"ל את דימויו

המרתיע. המטרה המרבית שיש לשאוף להשיג היא השמדת הארמייה השלישית או שבירתה, תוך אפשרות לאיים על קהיר; המטרה המזערית – החזקת ראש-גשר גדול ויציב בגדה המערבית.

סגן הרמטכ"ל ניתח אילו מהלכים יש בהם כדי לסייע בהשגת המטרות הללו: מבצע "אור ירוק", על הווריאציות השונות שלו, חשוב מכמה היבטים: הראשון – החזקה בשטח ממערב למפרץ סואץ יכולה להיות קלף מיקוח כנגד השטח ממזרח לתעלה שכבשו המצרים. השני – למקרה שבתום המלחמה לא תוכל ישראל לקבל נפט מהמפרץ הפרסי דרך מצרי באב אל-מנדרב, הרי יוכל הנפט שממערב לתעלת סואץ, יחד עם הנפט בראס סורה, להספיק לישראל עד שנת 1984. השלישי – מהלך המסייע להכרעה אופרטיבית, אם על-ידי תנועה מערבה ואיום על עמק הנילוס, ואם על-ידי תנועה צפונה וחבירה למאמצים הנעים דרומה בגדה המערבית של תעלת סואץ.

יעד שני הוא פורט פואה. השתלטות עליה חשובה משלושה היבטים: הראשון – אסור שבתום המלחמה תהיה התעלה בשליטה בלעדית של המצרים. בין אם ראש-הגשר שהשיג צה"ל בגזרה המרכזית יישאר בידו ובין אם לאו, יש לתפוס את פורט פואה שבצפון התעלה. השני – היבט יוקרתי – העיר לא הייתה בידי צה"ל לפני המלחמה. השלישי – "זהו יעד מרשים, זה לא מדבר, זו עיר ידועה". אם יתאפשר הדבר רצוי לכבוש גם את פורט סעיד, אלא שנראה לו שייתכן שבשל הפעילות המדינית לא יינתן לבצע מהלך זה – משיקולי זמן ומרחב. כיבוש פורט סעיד מחייב הכנות רבות, בעוד כיבוש פורט פואה אפשרי בלילה הבא. כיבוש פורט פואה יקדם את צה"ל לקראת כיבוש פורט סעיד, וזהו יעד שחייב להיות בידי צה"ל לכשתיכנס הפסקת האש לתוקף.

אם המלחמה תיפסק במהרה, הרי שיש להשיג את שני ההישגים דלעיל בחזית המצרית. אין דחק בהשגת הישגים נוספים בחזית הסורית, שכן שם יש לצה"ל הישגים, בעוד לכווחות הסוריים אין כל מאחז ברמת-הגולן. אם המלחמה לא תיפסק, לא יושגו ההישגים האסטרטגיים הנחוצים ויעמוד השיקול כיצד לסיים את המלחמה בקווי הפסקת האש המשופרים, יש לשקול ליצור חיץ בין סוריה לירדן.

אשר לירדן – אם תפתח חזית בגבול עם ישראל הרי שיש להשתלט מיד על עקבה ועל שטח עד לגבול הסעודי ואולי אף על שטח סעודי, לצורכי מיקוח בעניין מעבר ספינות בבאב אל-מנדרב לדוגמה.

היעדים בסוריה, ירדן וסעודיה הם למקרה שהמלחמה תימשך – חזר והדגיש סגן הרמטכ"ל. לטווח הזמן הקרוב היעדים שיש לכובשם הם במצרים: לכבוש את פורט פואה ב-19 באוקטובר ולהכין את "אור ירוק". לנוכח העובדה ש"אור ירוק" נרחב מחייב הכנות רבות, שיהיו בבחינת התרעה לאויב, והוא מחייב תוספת 50 טנקים, שלא ניתן לרכוש בתוך זמן קצר, יש לנחות בראס אדיב בכוח של חטיבת צנחנים ו-35 טנקים ולכבוש את ראס זעפרנה מדרום. מהלך זה פותח אופציות, אם יוחלט להרחיב את המבצעים, אם לכיבוש שדות הנפט ואם להתקדמות לעמק הנילוס.

האלוף יריב, שנשא דבריו אחרי האלוף טל, אמר שהוא מקבל את הניתוח היסודי שלו, אלא שלדעתו נפתח סיכוי שלא היה קיים יום קודם לכן – לשבור את הצבא המצרי. הוא

חשש שאם ייווצר רושם שכוחות צה"ל מאיימים על קהיר, עלולים הסובייטים לשלוח כוח למצרים. לפיכך נראה לו שיש לתת קדימה ראשונה לשבירת צבא מצרים. כיבוש פורט פואד אינו דחוף, שכן אם יישבר צבא מצרים, יועם ההישג היוקרתי שבכיבושה. האלוף זאבי אמר שהוא רואה לנגד עיניו שלוש מטרות בחזית המצרים: הראשונה – "גירוש הפולש" והתייצבות על קו הגנה נוח, דהיינו תעלת סואץ. השנייה – שבירת הצבא המצרי והשלישית – מחטפים שיקנו יתרונות במשא ומתן המדיני. הוא הצטרף לדעתו של האלוף יריב שאין להתקדם לכיוון קהיר – כדי לא לערב את הסובייטים. אשר ל"אור ירוק" – יש לעשותו רק לקראת כניסתה של הפסקת האש ולא קודם לכן. המבצע דורש ריכוז כוחות רבים, הנדרשים עתה להכרעה – לפיכך אין לעשותו מיד, אלא זמן קצר לפני הטלת הפסקת האש. המאמץ העיקרי יינתן לשבירת מאמצי האויב, וייעשו הכנות ל"אור ירוק" ולכיבוש פורט פואד ופורט סעיד.

הרמטכ"ל סיכם את הדיון, תוך שהוא מתייחס למטרות שהוגדרו טרם המלחמה: במטרת המלחמה, מוגדר (לפני שפרצה מלחמה זו), "ראשית, צה"ל צריך למנוע כל הישג צבאי או פוליטי מהאויב. שנית, צריך להשמיר השמדה מקסימלית של כוחות אויב. שלישית, הוא צריך לגמור את המלחמה במצב צבאי או פוליטי יותר טוב מאשר התחיל". זו משימה פרטנציוזית. הגדרנו אותה כשחשבנו שהמלחמה תתחיל בזה שאנו נהיה ערוכים ומגויסים ונשיג את כל הדברים האלה. התחלנו את המלחמה בתנאים הרבה יותר קשים. בימים הראשונים היה לנו קשה מאוד. לי היה ספק גדול מאוד אם אפשר יהיה להשיג את המטרות האלה.

בינתיים המלחמה נמשכת. אנו את המטרות האלה בסוריה כבר השגנו. מנענו כל הישג לאויב. אנו נמצאים במצב צבאי יותר טוב משהיינו לפני המלחמה. בינתיים מצבנו בתעלה הוא כזה שיש בו סיכוי. לכן אני בשלב זה עוד לא רוצה לשנות את המטרה. אני רוצה לעשות מאמץ עליון בשביל להשיג אותו. מה פירוש? להגיע להשמדה מרבית של הצבא המצרי, כך שבסופו של דבר נמנע הישג מן האויב. נגמור את המלחמה במצב, אם אפשר, יותר טוב מזה שהתחלנו בו.

אני, כרגע, בשלב שאיני יכול לומר שזה ניתן בוודאות להשגה, אבל כרגע במצב שאני אומר יש סיכוי, ולכן אני רוצה לרכז את כל המאמצים שלנו להשגת מטרה זו.³⁴

כלומר, הרמטכ"ל החליט שיש לנסות להשיג את המטרות שהוגדרו טרם המלחמה. נוסף על כך, ציין, נוצרה במהלך המלחמה סכנה, שלא נדונה בעת הדיון על מטרות המלחמה:

34 למעשה חזר הרמטכ"ל להגדרתו הוא את מטרות המלחמה בטרם תוקנה על-ידי שר הביטחון. השר הציע למחוק מניעת הישג פוליטי מהאויב וסיום המלחמה במצב פוליטי טוב יותר והוסיף שהמצב הצבאי הטוב ביותר שבו צריכה להסתיים המלחמה צריך לכלול הן שיפור קווי הפסקת אש והן שיפור יחסי כוחות לפרק זמן ממושך, במגמה לדחות את המלחמה הבאה ככל היותר. הנוסח המתוקן הוצג על-ידי הרמטכ"ל לראש הממשלה ב-9.5.73. (ראה עמ' 49 לעיל). הרמטכ"ל לא התייחס עתה לנוסח זה, אלא לנוסח שלו לפני שתוקן.

סכנה של אי הפסקת האש והמשך המערכה, בדמות מלחמת התשה ממושכת בקווים גרועים. באביב 1973 לא נצפה שצה"ל ימצא מולו "מערך בינלאומי: חטיבה לובית, דיוויזיה עיראקית, חטיבה כוויטית ושלוש חטיבות סודניות". בחזית הסורית, דרך משל, אין ביכולת צה"ל לכבוש את דמשק, והחלו פשיטות והפגזות של האויב, הגורמות לנפגעים. זאת צריך למנוע. הדרך לכך היא, קודם כול, בהכרעת המערכה עם צבא מצרים – יש להתמקד תחילה במאמצים אופרטיביים, ורק אם לא יהיה די בהם יתווספו גם מאמצים אסטרטגיים. המאמץ העיקרי ייעשה באזור הצליחה. מאמצים אחרים ייעשו רק אם לא יחלישו את יכולת צה"ל לפעול באזור זה. כך, למשל רצוי להשתלט בכוח של צוללנים, שממילא לא יבואו לביטוי בגזרת הצליחה, על מוצבים בפורט פואד ולהמשיך להפציעה – כדי "לצבור אפקטים על מוחו של סאדאת". אשר ל"אור ירוק" – הווריאציה הטובה ביותר שלו היא זו הכוללת התקדמות צפונה ומשפיעה ישירות על ההתפתחויות באזור הצליחה, אלא שנראה לו שהיא בלתי אפשרית. הווריאציה השנייה – הכוללת איום על עמק הנילוס – מחייבת השקעת כוח גדול, על חשבון המאמץ העיקרי. לפיכך נותרה הווריאציה של התקדמות דרומה בגזרת הצליחה ממערב לתעלה, להשגת קלפי מיקוח לקראת הפסקת האש. לו הציעו באותו היום הפסקת אש עם חזרה לקווים שלפני פרוץ המלחמה, הוא היה מקבל זאת – אמר רב-אלוף אלעזר – אלא שהדבר אינו אקטואלי. השאלה אם לעשות וריאציה זו של "אור ירוק" מותנית בהערכה אם אכן יהיה בה כדי לסייע להשגת הפסקת אש. "אינני מאמין בהפסקת אש כשאנחנו בצד המצרי" – אמר. ייתכן שדווקא הימצאות שטח זה בידי צה"ל תקשה על השגת הפסקת אש. לפיכך יש לשקול את השפעותיו האפשריות של המהלך ולהיות בכוננות של 24 שעות להוצאתו לפועל.

אשר להתפתחות האפשרית שחזה האלוף יריב – הגעת דיוויזיות סובייטיות למצרים – אמר הרמטכ"ל שהוא הרהר בה, אך טרם גיבש דעתו. ייתכן שבנסיבות מסוימות תהיה דווקא זהות אינטרסים בין ישראל לבין ברית-המועצות: ייתכן שברית-המועצות תשלח כוחות למצרים כדי לכפות הפסקת אש. "זו הפסקת אש שגם אני רוצה בה". השאלה היא מה יהיו תנאיה של הפסקת האש. הסובייטים לא יוכלו לכפות הפסקת אש בגבולות שלפני מלחמת ששת הימים, שכן ארצות-הברית לא תתיר זאת, אם יכפו הפסקת אש תוך נסיגה לגבולות שלפני מלחמת יום הכיפורים, הרי שיהיה בכך משום הישג לישראל – אמנם קווי הפסקת האש לא השתפרו, אולם בהפסקת אש כזו נמנע הישג צבאי ומדיני מהאויב, מרב צבאו הושמד ומטרת מצרים לא הושגה – כל אלה מקנים יתרונות לישראל. לטווח הזמן הקרוב, סיכם הרמטכ"ל, הוא יבדוק כיצד להשיג יעל מרבי במערכה נגד מצרים. אם ימצא שכיבוש פורט פואד הנו זול ונוח – יאשרו וכן יבדוק אפשרות הוצאה לפועל של "אור ירוק" – אולם לא מיד.

שיחת הרמטכ"ל עם מפקד חזית הדרום

בשעה 13:05 שוחח הרמטכ"ל, טלפנית, עם רב-אלוף (מיל') בר-לב, וזה עדכנו שאוגדה 162 איבדה עד אז 15 טנקים, היא מנהלת קרב קשה, טרם סיימה את כיבוש "צח" וכוח אויב מגיע

מולה מדרום. הפיקוד סיכם שאוגדה 143 תושאר לשמור על המסדרון בגדה המזרחית, כאשר חטיבה 421 שבגדה המערבית פועלת תחת פיקודה. חטיבה 500 תעבור לסייע לאוגדה 162 וגם 80 טנקים מאוגדה 252 יצלחו בלילה.³⁵

הרמטכ"ל מדווח לראש הממשלה

לאחר שעורכן בידי רב־אלוף בר־לב, עדכן הרמטכ"ל בשעה 13:25 את ראש הממשלה ודיווח לה שכוחות צה"ל שבגדה המערבית מנהלים קרבות ואיבדו במשך היום 15 טנקים. השטח שם אינו ריק מאויב, אך גם אינו מוגן בחוזקה. צה"ל מזרים כוחות נוספים לשטח, וכן גם צבא מצרים. מתנהל מרוץ מי יתפוס שטח גדול יותר. טילי הקרקע־אוויר פועלים באינטנסיביות פחותה מאשר בימים הקודמים, אם בשל התקדמות כוחות הקרקע ואם בשל פעילות חיל האוויר. בגדה המזרחית עומדים כוחות צה"ל במצב טוב.³⁶

הצגת תוכניות "אור ירוק" ו"בן־חיל" לרמטכ"ל³⁷

בסיכום הערכת המצב ביקש כאמור הרמטכ"ל לבדוק את תוכניות "אור ירוק" ו"בן־חיל". תוכניות אלה הוצגו לסגן הרמטכ"ל יום קודם לכן והאלוף טל סיכם שהן יוצגו לרמטכ"ל. בשעה 14:50 נערכה הצגת התוכניות בחמ"ל אג"ס־מבצעים. האלוף מנחם מרון, שיועד לפקד על "אור ירוק", הציג את המבצע וקחצ"ר הציג את מבצע "בן־חיל". הרמטכ"ל סיכם שוב, כבהערכת המצב, שמבצעים אלה אינם אקטואליים לאותו רגע, משום שבטווח הזמן הקרוב יש להכריע את הצבא המצרי ולהשמיד את מרביתו על־ידי ריכוז המאמץ, הקרקעי והאווירי, בגזרת הצליחה. "אור ירוק" בא בחשבון רק כעבור כמה ימים, בשלב שבו ניתן יהיה לפצל כוחות. החלופה הפחות סבירה היא ההתקדמות לעמק הנלוס. ההתקדמות צפונה באה בחשבון אם ניתן יהיה לפצל את חיל האוויר ולעשות מהלך שישפיע על המצרים להסיג את הארמייה השלישית, והמהלך דרומה – כאמצעי מיקוח לקראת הפסקת האש. "התוכניות האלה היו טובות למצב שהמלחמה יזומה על ידינו, או אם לא יזומה – אבל לפחות אנחנו מהתחלה משמידים את הכול ואת כולם, ואחר כך יכולים לרוץ באופן חופשי. זה לא המלחמה הזאת. במלחמה הזאת אנחנו בכוח מבקיעים את דרכנו, בכוח ובשחיקה, ואנחנו צריכים להיזהר לא לעשות שום דבר מיותר. לשמור על הכוח". לכן לא ייערכו "אור ירוק" ו"בן־חיל" מיד, אלא יהיו בכוננות של 48 שעות.

35 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

36 שם.

37 הצגת מבצע "אור־ירוק" ו"בן־חיל" לרמטכ"ל, 181450 באוקטובר 1973.

דיון בחדר הרמטכ"ל במדיניות הפעלתו של חיל האוויר

במהלך הקד"ם ציין הרמטכ"ל שבכוונתו לדון בהמשך היום במדיניות הפעלתו של חיל האוויר; זאת, על רקע אירועי הבוקר, שבהם התברר שאין תיאום מלא בין כוונות הרמטכ"ל לבין האופן שבו פועל החיל.³⁸ לשם כך התכנסו בשעה 15:50 בחדר הרמטכ"ל מפקד חיל האוויר – האלוף בני פלד. רמ"ח האוויר – תא"ל דוד עברי ורמ"ח המודיעין של החיל (רמחמ"ן) – אל"ם רפי הרלב. בפתיחת הדיון ציין הרמטכ"ל את חוסר התיאום בין המאמץ האווירי למאמץ היבשתי וביקש להתחיל בהערכה לגבי חיל האוויר המצרי.

רמחמ"ן אוויר ציין שחיל האוויר המצרי יכול להפעיל כ-400 מטוסים; כ-250 מהם מסוג מיג-21 והשאר הם מסוגים שונים ובהם המיראז'ים ומטוסי חילות המשלוח הקוריאני והאלג'ירי. פעילותו מאופיינת ב"פחד מוות" מחיל האוויר הישראלי. לפיכך אינו מפעיל מאמצים מסיביים אם אינו מוכרח, ומשתדל להעמיק חדרו פחות ככל האפשר. כך, למשל, באותו היום הייתה פקודה מפורשת שלא לתקוף את כוחות צה"ל שממזרח לתעלה, אלא רק את אלה שממערב לה. פועל יוצא נוסף של אותו פחד הוא שיטת התקיפה: המטוסים תוקפים בשיטת "פגע וברח", דבר המוריד מיעילות התקיפה, והם מלווים במטוסי חיפוי רבים. כך, למשל, תקפה לפני זמן קצר "ארמדה" שכללה 16 מטוסי תקיפה ו-12 מטוסי חיפוי, ומהם הופלו 8-10 מטוסים. ככלל, משתדלים המצרים שלא להיכנס לקרבות אוויר עם מטוסי צה"ל. "חיל האוויר המצרי" – סיכם אל"ם הרלב – "אפשר להגיד שלמרות שהוא שלם בגופו, הוא חולה בנפשו; יש לו בעיה – הוא חושב שבהתמודדות עם חיל האוויר הישראלי הוא יפסיד". רמחמ"ן אוויר העריך שחיל האוויר המצרי ישתדל שלא לפעול ממזרח לתעלת סואץ. ממערב לה, לעומת זאת, ככל שיחשבו שצה"ל מאיים על קהיר, ירבו בפעילות, עד כדי משימות התאבדות. כך למשל הם החליטו שיש לרכז מרב מאמצים כדי להשמיד את הגשר שעל התעלה. משום מה הגיעו למסקנה שלא יצליחו לתקפו במטוסי קרב, ולכן הם שולחים מסוקים חמושים למשימת התאבדות. באותו היום שלחו למשימה זו ארבעה מסוקים, ללא כל ליווי, ותותחי הנ"מ הפילו שניים מהם.

הרמטכ"ל ביקש לבחון אפשרויות להקטין עוד יותר את סד"כ המטוסים המצריים. מפקד חיל האוויר השיב שהמצרים אינם מתפתים לדרך הקלה ביותר – קרבות אוויר. אשר לתקיפת שדות תעופה טען שאין טעם לעשות זאת, על אף העובדה שמטוסי צה"ל אינם נפגעים אלא במעט בתקיפות אלה. לדבריו בחינה של אופי המטוסים, והעובדה שממילא אינם תוקפים בעומק שטחנו, יובילו למסקנה שממילא אין טעם בכך.

בשעה 16:00 לערך, בעוד אנשי חיל האוויר יושבים בחדר הרמטכ"ל, התקשר לשם אלוף פיקוד הדרום. הוא דיווח לרמטכ"ל שגדוד 198 מחטיבה 460 נתקל, באזור "פרח" 5920³⁹ שליד שדה התעופה פאיד, בכוח של 40 טנקי אויב והשמיד אותו. עתה הוא תוקף את סוללות

38 ראה עמ' 1008-1009 לעיל.

39 "פרח" הוא סימון במפת הקוד לבסיס טילי קרקע-אוויר.

טילי הקרקע-אוויר ששם, כוח אחר תוקף את הסוללה שב"פרח 6017" וכוח שלישי את זו שב"פרח 6506". דוח זה הלהיב את הרמטכ"ל. הוא ביקש לדעת איזה שטח תפסו כוחות צה"ל, במגמה שהתווה קודם לכן, לתפוס את השטח הגבוה ולהיערך בו בטרם ייתפס על-ידי האויב. לנוכח הדוח של האלוף גונן העריך שהכוחות יגיעו אליו ביום המחרת. לשאלתו, אם הפיקוד יוכל להציב ביום המחרת ארטילריה לשיתוק סוללות הטילים שמצפון לחיץ החקלאי, ענה אלוף הפיקוד, שהארטילריה יורה לעברן אלא שאינה מצליחה לשתקן. לדברי מפקד החפ"ק האווירי שותקה רק סוללה אחת מתוך השש. לפיכך קבע הרמטכ"ל שבבוקר 19 באוקטובר ייבדק אלו סוללות תישארנה פעילות ונגדם יופעלו מטוסים.

הרמטכ"ל סיפר את דברי האלוף גונן לנוכחים והנחה את חיל האוויר לשתק בבוקר את יתר הסוללות כדי להשיג חופש פעולה, שכן באותו יום יהיה לחיל האוויר תפקיד חשוב – יהיה עליו לפגוע בכוחות המצריים שייערכו מול כוחות צה"ל ולשבש את ניסיונם לייצב קו שני. לשאלתו אם החיל יוכל לעשות זאת השיב האלוף פלד שהוא יוכל, בתנאי שלא יצטרך לעשות זאת שלושה-ארבעה ימים רצופים. להערת האלוף זאבי שתנאי נוסף לכך הוא שפיקוד הדרום יהיה מודע לצורך לתקוף טילים השיב הרמטכ"ל שהוא בהחלט מודע לכך ומתאם עם מפקד החפ"ק האווירי הפיקודי תקיפת כל סוללה. מפקד חיל האוויר העיר שהפיקוד אינו מצליח לחסל כליל את הטילים מאותה סיבה שחיל האוויר אינו מצליח בכך – קשה לאכן את סוללות האס-איי-6.

לאחר שדנו בעניין הפעלת חיל האוויר לנוכח הדוח של אלוף פיקוד הדרום חזרו הנוכחים לאפיק העיקרי של הדיון. מפקד חיל האוויר הוסיף שיתכן שלו היה לחיל סד"כ של 100 מטוסי פנטום ו-100 צוותים, היה כדאי לנסות לתקוף את שדות התעופה, אף שמטוסי האויב אינם מהווים מטרד גדול. אולם בחיל רק 72 צוותים וזמן הכשרתם של נוספים הוא ממושך. לא מטוסי האויב מפריעים לפעילות חיל האוויר, אלא טיליו. לפיכך פעל החיל במהלך היום באזור פורט סעיד והשרטון עד "בודפסט", באזור קנטרה, וב"מיסורי" והשמיד תחנת מכ"ם בחוף מפרץ סואץ כהכנה ל"אור ירוק".

תיאור זה של האלוף פלד הדגים לרמטכ"ל את שרצה לשמוע, והוא הגיב על כך כלהלן: אנחנו לא קשורים מספיק. הנה, למשל הדברים שאתם עוסקים בהם היום: אני לא הולך לקחת את פורט סעיד הלילה. אני, מצדי אתה יכול לטפל בסואץ, אתה יכול לטפל בפורט סעיד. אם זה טוב לחיל האוויר שלא יהיו טילים בסואץ – אז תדאג שלא יהיו טילים. על השרטון אמרתי היום לעברי: "בשביל ההתשה אם תשים שם חמש סי-ביי-40⁴⁰ ביום [זה מספיק]" ... אבל היום הכנסת לו הרבה יותר שם. ... זאת דוגמה אחת. דוגמה שנייה: אני לא הולך לעשות "אור ירוק". מצדי המכ"מים יכולים לפרוח במפרץ סואץ, ואם אני יום אחד ארצה ללכת ל'אור ירוק' אז אני אגיד לך לקחת 'זבנג' מרוכז ולגמור את כולם בבת אחת. היום זה לא נחוץ לי. חבל לי על המאמץ שם. ...

תיכף אני אשאל אותך שאלה: ... האם אתם, זה טוב לכם להתפזר לכל מיני משימות שלא מעניינות אותי? אז רגע, אז אם זה טוב לכם, אז קודם אני אגיד לכם: "תקחו לכם חבל ארץ ותתאמנו שם בהפצצות, תלכו לקינה וללוכסור ותלכו, אני יודע? תלכו לע'רדקה". אותי זה לא מעניין, לי שם לא חסרה אף פצצה אחת. תקשיב לי בני, עכשיו תקשיב לי. אז אני רוצה היום ללמוד מכם, אני משום מה עד היום האמנתי שבמלחמה צריך לרכז את כל המאמצים למאמצים משותפים ופעילים, וצריך לחסוך בכוח לכל דבר שהוא משני, אז אם אני היום אלמד מכם שבחיל האוויר זה עובד אחרת, והפרינציפ הוא "העיקר להתעסק בפריפריה", אז אני אתן לכם.

מה אני חושש? אני חושש שאנחנו לא מספיק מרושתיים, אני עושה פעם ביום קד"ם ואני מרצה [בו] על כל מחשבות המלחמה שלי למחרת, ואתם או לא משתתפים או משתתפים באופן חלקי; אני עושה היום קבוצת תכנון, היום הרצייתי איך אני רואה את המלחמה למחר ולמחרתיים, איך אני מתייחס לזה ולהוא, מתקשר גם בצד שלכם. אז אולי זה מעניין אתכם מאוד, אבל חוששני שזה לא תורם לכם בשביל שאנחנו נהיה על גל אחת. ואני הייתי רוצה [שנפעל בנוהל שלפיו] אתה נותן לי את הרשימה שלך, כל הדברים שאתה מדבר. למשל קנטרה – קנטרה מעניינת את זקנתי – מבחינתי אני לא מפריעות לי לא הסוללות, ואני לא צריך לתת סיוע קרוב שמה. אני היום צריך סיוע קרוב ל"מיסורי" ולגזרה הדרומית. הגזרה הצפונית לא הראיגה אותי. הם לא תוקפים אותי, אני לא תוקף אותם. יכול להיות שזה טוב לכם – [אז] זה בסדר. יכול להיות by product הוא שירפוק את הכוחות, את ראש-הגשר שבקנטרה – בבקשה. אבל אני רוצה להיות בטוח שאתה יודע בדיוק מה מעניין אותנו. עכשיו, מה מעניין אותנו, זה אותנו – זאת אומרת אותי, כי זה לא תמיד זהה ביני ובין הפיקוד, כי פיקוד בכלל הוא רוצה כל מיני דברים שאני חושב אותם ללא הכרחיים.

בתגובה לכך הסביר מפקד חיל האוויר את השיקולים שהנחו אותו בהפעלת החיל: תקיפת פורט סעיד נובעת מכך שזה אזור כניסה ויציאה נוח לחיל האוויר לתקיפות באזור התעלה, ולאחר שנוקה מטילים חשוב לו להחזיקו כך. זאת ועוד, תקיפתה, כמו תקיפת אזורים אחרים הנקיים מטילים, חשובה למוראל הטייסים וגם לאימוניהם. הדבר הגרוע ביותר מבחינת חיל האוויר יהיה אם יופעל רק באזורים שבהם הוא נדרש לקרבות הכרעה ושבהם יספוג אבדות. תקיפת פורט סעיד, קנטרה ותחנות מכ"ם מהווה גם "ריפוי בעיסוק".

אשר לחוסר התיאום הזכיר מפקד חיל האוויר לרמטכ"ל, שכבר בתחילת המלחמה הסב את תשומת לבו שעל חיל האוויר לקבל את משימותיו עד השעה 20:00 לערך, כדי לדעת כיצד להיערך ולהתחמש לקראת בוקר. לכן קד"ם הנערך בחצות תועלתו לחיל האוויר קטנה. אשר לדיון באותו הבוקר – נאמר לו שהדיון אינו דיון הערכת מצב אלא בנושא לוגיסטיקה – לפיכך שלח את רמ"ח ציוד.

האלוף פלד סיפר שהחליט לרכז מאמץ באזור "מיסורי" מיד כשהתברר שמערך הטילים שם אינו מסכן אלא במעט את חיל האוויר. אשר לתקיפות של סוללות הטילים ממערב לתעלה – עד השעה 12:00 החזיק מטוסים נצורים במגמה לתקוף את הטילים הדרומיים אם אוגדה

162 לא תצליח להגיע אליהם. הבעיה העיקרית שנותרה עתה היא סוללות האס-איי-6 שבאזור אסמאעיליה. תקיפת הסוללות בקנטרה הצליחה – שש הסוללות שותקו – כך ש"זה שש סוללות פחות שאפשר להזיז דרומה". אבדות חיל האוויר בתקיפה זו היו גבוהות מהצפוי, אולם ההישג הוא מצוין. אשר ליום המחרת – אם יהיה צורך בסיוע אוויר אף שייוותרו טילי קרקע-אוויר, הרי שזה יינתן. הוא העיר את תשומת לבו של הרמטכ"ל שלכוח האויב שאוכן באזור סואץ, מול אוגדה 252, יש טילים רבים, וביקש שפיקוד הדרום יקצה ארטילריה להשמדתם.

רמ"ח האוויר חיזק את תפיסת מפקדו. התפיסה בדבר עליונות אווירית השתנתה – אמה. בעבר סבר החיל שתקיפת שדות תעופה והשמדת מטוסים על הקרקע היא שתקנה עליונות אווירית. עתה התברר שהגורם המונע עליונות זו הוא מערך הטילים ולא המטוסים. אשר להפעלת החיל – הכוח העיקרי למלחמה הוא מטוסי הפנטום – בו צריך לחסוך ולא להשתמש בו לסיוע, אלא רק למשימות של השגת עליונות אווירית. ביתר סוגי המטוסים יש להשתמש לתקיפת כוחות אויב הן בגזרת המאמץ העיקרי והן בגזרות אחרות – "רק אם ניצור לחצים גם בשולי החזית זה יעזור לחזית". האבדות שיספוג בגזרות השונות יביאו לכך שהאויב יפעל תחת לחץ.

הרמטכ"ל סיכם את הדיון בציינו שעמדת מפקד החיל וסגנו, שכדאי לחיל האוויר לפעול גם בגזרות שלא במאמץ העיקרי, היא בגדר חידוש לגביו. עם זאת לא דחה אותה. "המטרה העיקרית של המלחמה הזו [הנה] להרוג ערבים; כל הזמן להרוג ערבים". עם זאת פעולותיו של חיל האוויר, הן בגזרת המאמץ העיקרי והן בגזרות האחרות, צריכות לתרום לכוונות המטה הכללי. לפיכך יונהג תיאום הדוק יותר בין חיל האוויר, אמ"ן, אג"ס-מבצעים והפיקוד. חיל האוויר יגיש תוכניות מדי אחר-הצהריים למפקד הבכיר במצפה – הרמטכ"ל או סגנו או האלוף זאבי. אותו מפקד ישקול את התוכניות על-פי בקשות הפיקוד וכוונות המטכ"ל, ויקבע את תוכנית הפעולה.⁴¹

שר הביטחון מסייר באוגדות בפיקוד הדרום

שר הביטחון שוחח, כאמור, בשעה 10:00, עם הרמטכ"ל, בעניין הפעלת חיל האוויר באזור קנטרה.⁴² בשעה 10:30 נפגש השר עם מפקד אוגדה 143. יחד עברו, בשעה 11:45, לגדה המערבית, נפגשו עם כוח הצנחנים המחזיק ברמפות שבגדת התעלה, ובשעה 13:15 הגיעו לחפ"ק אוגדה 162, ב"טסט 39" שלחוף האגם, שם שהו עד השעה 14:30. בעוד השר עושה דרכו למסוק שיביאו לחפ"ק הפיקוד, קרא לו האלוף שרון בקשר ואמר שהוא רוצה להראותו "משהו מיוחד". הם נסעו ל"חוה הסינית" ונפגשו שם עם מח"ט 14 – אל"ם אמנון רשף. רשף סיפר שהוא ומפקד האוגדה נפגעו מאוד כששמעו ביום הקודם שנאמר ש"בין מה שהיה צריך להיות [באוגדה זו] לבין מה שבוצע – הדמיון מקרי בהחלט". לדבריו הגיעו לפני

41 הקלטות בחדר הרמטכ"ל. קו תחתון – דגש במקור, אותיות מעוכות – דגש שלי – ש"ג.

42 ראה עמ' 1008-1009 לעיל.

שלושה ימים, בתנועה שקטה, עד למגנן הנ"ט ותקפוהו כמה פעמים, ללא הצלחה. "נעשתה כאן מלחמה בלתי רגילה" – אמר – "רק היום, כאשר נכנסתי לכאן, הבנו מה קרה". השר הציע לנסות למוטט את המערך שמצפון לראש-הגשר על-ידי התקדמות צפונה – לאסמאעיליה, תוך איגוף קו העמדות הראשון. הוא הזכיר שהאלוף אדן סיפר שיש באזור עשרים "תמסחים" וצויד צליחה שניתן להכשירו לגשר, שבאמצעותו ניתן יהיה לעבור באזור החיץ החקלאי. מח"ט 14 אמר: "לנו אין בעיה לצלוח, יש לנו גשר, רק שייתנו לעבור". עם זאת העיר שהמצרים החזירו את דיוויזיה 4 לגדה המערבית והם נערכים בעומק. שר הביטחון השיב: "אם אתה תחתוך אותם עד קנטרה אז גמרת אתם, כי הם הולכים להגן על קהיה. כאשר הם יראו את זה"ל יושב על הרמפות עם טנקים – ידעו שזה הסוף. לו הייתי בעצמי מח"ט הייתי עושה זאת"; בפנותו למפקד האוגדה אמר: "תיקח כוח טנקים ותרד קדימה ותנפנף אותם מה שיותר, ואל תשאל אף אחד כי יש לך מנדט לדחוף צפונה". בשעה 16:45 המריא השר מצומת "לקקן" לחפ"ק הפיקוד.⁴³

סגן הרמטכ"ל והאלוף יריב מגיעים לחפ"ק הדרום

בשעה 16:35 הגיעו סגן הרמטכ"ל והאלוף יריב לשדה תעופה מאולתר ליד אום חשיבה. בשדה המתין להם רמ"ט הפיקוד וסיפר שהציר ("עכביש") פתוח לתנועה, אך מופגז וממוקש משני צדיו; ב"מיסורי" יש עדיין כוחות אויב; אוגדה 162 נעה לתפיסת בסיסי טילים ומצאה צויד גישור ב"צח", וכוח מאוגדה 252 עושה דרכו לכיוון אוגדה 162. בהגיעם לחפ"ק, בשעה 16:45, הסביר להם רב-אלוף בר-לב ש-80 טנקים מאוגדה 252 עושים דרכם אל מעבר לתעלה ו-70 טנקים נשארו בגדה המזרחית. אוגדה 162 ניהלה "קרבות הבקעה ממש", גרוד 196 השמיד סוללות טילים ועל האוגדה לנוע בכיוון דרום מזרח ולפגוע בסוללות שב"פריחים" 6017, 5718 ו-6175. כוח אחר חיסל ריכוז ארטילריה גדול באזור הגשר. אשר לאויב – כוח מדיוויזיה 4 מתחיל לנוע מדרום וב"ראמה" הולך ומתארגן מתחם. בר-לב הביע שמחתו על כך שסגן הרמטכ"ל הגיע, שכן "אריק עדיין עושה מהומות. אריק מוכן לחשוף את האגף הצפוני של ראש-הגשר [ממזרח לתעלה] על מנת לחדור מעבר לתעלה".⁴⁴

שר הביטחון וסגן הרמטכ"ל בחפ"ק פיקוד הדרום

בשעה 17:20 הגיע סגן הרמטכ"ל לחמ"ל אלוף פיקוד הדרום ומיד אחרי שר הביטחון. בשעה 17:30 נאספו בחדרו של אלוף הפיקוד שר הביטחון, סגן הרמטכ"ל, האלוף יריב, מפקד החזית, אלוף הפיקוד, ראש המטה שלו, קצין המודיעין הפיקודי ומפקד החפ"ק האווירי הפיקודי.⁴⁵

43 יומן שליש שהב"ט.

44 רשימות רמ"ח היסטוריה.

45 אירוע זה מתואר בשלושה מקורות: שם; יומן שליש שהב"ט; יומן רל"ש אלוף פיקוד הדרום.

לשאלת השר בדבר אבדות חילות האוויר באותו היום, אמר אל"ם שפר שנפלו 13 מטוסים מצריים ולצה"ל אבדו מטוס פנטום אחד ושני מטוסי סקיהוק. בין היתר הופלו שלושה מטוסי מיראז' מצריים שניסו לחדור לאזור תל-אביב.

אלוף הפיקוד עדיין את השר במצב ובתוכניות להמשך. הוא סיפר שבאזור אוגדה 162 נמצא כל השטח שעד קו "גשירה" – "אורי", למעט קטע קטן, בידי כוחות צה"ל, ודיווח על הקרב בן השעה ומחצה שניהל גדוד 196 נגד כוח של 40 טנקי אויב, ובו השמיד את כולם ופוצץ בסיס טילים ליד שדה התעופה פאיד, וכוח שני פוצץ שני בסיסי טילים באזור הצפוני-מערבי. על אוגדה 162 להגיע ל"דקדקן" ואוגדה 252 תחצה הלילה את התעלה. ברצונו להעביר הלילה לגדה המערבית גם את אוגדה 143 עם כוח "רוב-לבן". גשר גלילים שני עומד להגיע למים וגשר שלישי הוא גשר מצרי.

שר הביטחון הביע תמיהתו על כך שהארטילריה לא חיסלה שום בסיס טילים בטווח הירי שלה. הבעיה העיקרית, טען, היא השחיקה בציד ובכוח אדם. כך למשל חטיבה 14 לחמה באומץ רב אבל נשחקה. יש לנקוט דרכים שבהן ניתן יהיה להימנע משחיקה. כך לדוגמה יש לתפוס את הרמפות שממערב לתעלה ולהתקדם לאורכן צפונה. מביקורו ברמפות אלה נוכח לדעת שהן שולטות על הגדה המזרחית ושיש עליהן דרכים שניתן לנסוע בהן. זהו המהלך שיינב את התוצאות הטובות ביותר – התקדמות צפונה לפחות עד אגם תמסח. הוא סיפר שאמר זאת למפקד אוגדה 143 ולמח"ט 247. האלוף שרון הסכים עמו, מה גם ש"יש לו אמביציה" לחצות את התעלה. נוסף על מהלך זה יש לבצע את המשימה שהוטלה על אוגדה 162 – להתקדם דרומה ולצאת למרחב הפתוח – זו משימה שאין חילוקי דעות לגבי נחיצותה, אלא שהיא אינה נעשית בקצב מתאים.

עתה חזר לבעיה העיקרית – השחיקה. ברמת-הגולן נקבע קו שאין מתקדמים ממנו הלאה, כדי שלא להישחק. בדרום לא נקבע קו כזה. צריך לשאול את עצמנו "בשביל מה אנחנו נהרגים?" אין כוונה להגיע לקהיר ובקצב השחיקה הנוכחי ייתכן שבעוד ימים מספר ייאלצו הכוחות להיעצר. לפיכך יש לקבוע "קו אדום" לשחיקה ולקבוע קו שאליו יש להגיע גם אם המצרים לא יסכימו להפסיק את המלחמה, כדי שלא להישחק.

רב-אלוף בר-לב הסכים שאין לנסות לתקוף מוצבים מבוצרים, שכן הם גורמים לשחיקה רבה, אלא אם תפסתם נושאת דיווידנדות. כך, למשל, סיפר כי כאשר הגיע לפיקוד, ב-10 באוקטובר, הציע האלוף שרון להשמיד את ראשי-הגשר המצריים ממזרח לתעלה, אולם הוא סבר שמבצע כזה כרוך באבדות רבות ותועלתו אינה מצדיקה עשייתו; לעומת זאת צידר בצליחת התעלה, מתוך מחשבה שכאשר שתי אוגדות תהיינה מעבר לתעלה ניתן יהיה להפוך את הקערה על פיה. לא זהו המצב היום. היום קשה לתכנן תוכנית כיצד לסיים את המלחמה, כל שניתן הוא לקבוע מגמת ביניים ל-24-48 השעות הקרובות, ולאחר מכן יהיה צורך להחליט כיצד להמשיך ואולי כיצד לסיים את המלחמה. לדעתו יש לחסל, במהלך שתי היממות הבאות, את טילי קרקע-אוויר במרחב בפשיטות של יחידה 269 ושל כוחות השריון המתקדמים – כדי לתת חופש פעולה לחיל האוויר, וכן יש לחסל כוחות שריון וארטילריה של האויב. אם הכוחות יצליחו להתקדם, ייתכן שיהיה אפשר להתארגן בקו שיתבסס על רכסי ג'בל גניפה מזה והמסדרון מזה. ולא – ייתכן שיהיה צורך להתקפל

ולהתארגן בקו בין שני האגמים ובפורט סעיד.

שר הביטחון טען שהשמדת סוללות טילים טובה לזמן קצר, אך בטווח ארוך יכול האויב לקדם סוללות אחרות. אותו עיקרון נכון גם לגבי שריון וארטילריה – ארצות ערב הנן חבית ללא תחתית מבחינת משאבים, לפיכך יהיה מסוכן אם צה"ל יישאר ערוך בגדה המערבית מול הצבא המצרי בלא שהכריעו. אם ניתן להכריע – מוטב, ולא – יש להחליט בתוך 48 שעות על אופן הפעולה ועל השטח שבו רצוי להיערך: ליישר קו מדוור סואר עד עדביה, או להתקפל.

בתום דברים אלה של השר, בשעה 18:10, הגיע לחדר גם האלוף שרון. סגן הרמטכ"ל סיפר שבדיון שנערך באותו היום במטה הכללי הועלו שלוש דרכי פעולה אפשריות: הראשונה – ניסיון להשמיד את צבא מצרים; השנייה – השתלטות על שטח מג'בל עתקה עד לאזור דוור סואר; והשלישית – להחזיק ראש-גשר קטן ממערב לתעלה. הוא הזכיר לנוכחים שראש ממשלת ברית-המועצות אלכסיי קוסיגין נמצא בקהיר ושיש שמעות שביקורו קשור לניסיון להגיע להפסקת אש. שר הביטחון טען שלא זו מטרת ביקורו של קוסיגין. לדעתו הוא בא לברר את אפשרויות הפעולה של מצרים לנוכח מצבה הקשה של סוריה.

אלוף הפיקוד הציע להעביר באותו הלילה אל ממערב לתעלת סואץ את אוגדה 252, שתהווה עתודה באזור "מקצרה", כאשר שתי האוגדות האחרות מתקדמות דרומה – אוגדה 162 באגף השמאלי לאורך ג'בל ג'ניפה ואוגדה 143 באגף הימני לכיוון "וייטנאם" (ג'בל עויבד) לתפיסת שטח והשמדת כוחות מצריים בורחים. כתוצאה מכך יוכל חיל האוויר לפעול באורח חופשי נגד הכוחות המצריים שממזרח לתעלת סואץ.

הצעה זו לא הניחה את דעתו של השר. השאלה המכרעת, חזר וטען, היא "מה הלאה?" – האם הקו שתיאר האלוף גונן הוא "קו קרקעי טוב למדינת ישראל" או לא. סגן הרמטכ"ל ענה לו שהוא עצמו – השר – אמר שאם אין תעלה המפרידה בין כוחות צה"ל לאויב יוכלו כוחות השריון לפשוט על טילי האויב אם הם יציבו אותם בחזית. האלוף יריב הסכים עם שר הביטחון שקשה לצפות כיצד ניתן לסיים את המלחמה. עם זאת, אם אכן יחוסלו סוללות הטילים יוכל חיל האוויר לפעול היטב הן ממזרח לתעלה והן ממערב לה, וכך ייתכן שניתן יהיה להשמיד חלק גדול מצבא מצרים.

שר הביטחון טען שהדבר אינו משחרר את המחליטים מדיון בשאלה מה יהיה אחר כך. ייתכן, דרך משל, שאז יחלו שוב הסורים לפעול. "הגענו לנקודה שצריך לשאול את עצמנו איך אנחנו גומרים" – סיכם ובשעה 18:15 עזב את החפ"ק בדרכו חזרה לתל-אביב.

המשך הדיונים בפיקוד הדרום, בנוכחות סגן הרמטכ"ל⁴⁶

לאחר יציאת השר נמשכו בחפ"ק פיקוד הדרום הדיונים כיצד להמשיך את המערכה. מפקד אוגדה 143 סיפר שהתכוון לתפוס את הרמפות שממערב לתעלה עד "דרכון" שבדרום אגם תמסח בכוח של חטיבה 35 בסיוע טנקים, אלא שמפקדת החטיבה ואחד מגדודיה נלקחו ממנו. חטיבה 421 נמצאת ב"גשירה" והשמירה כ-20 טנקי אויב בלא שנפגע שום טנק שלה. אשר לגדה המזרחית – באזור "מיסורי" יש גיא הריגה של כוחות שני הצדדים. עתה בורחים משם חיילים מצרים וכוחות צה"ל מחסלים את המאחז המצרי. באזור הגישור ב"מצמד" יש אי-סדר מוחלט, המצרים יורים על הגשר, אולם אין מקום לדאגה; באזור נמצאים תותחי נ"מ רבים, ארבע דוברות רגילות שטות הלוך ושוב, נוסף עליהן מופעלים שני "תמסחים" וגשר. תוך כדי סקירת האלוף שרון הודיע תא"ל בן-ארי, בשעה 18:30, שגשר הגלילים נמצא כבר במים.

מפקד אוגדה 143 סיפר שנוסף על שדה הקטל בגדה המזרחית, שם ספגה חטיבה 14 אבדות כבדות, היה שדה קטל גם באזור ה"שפך" שממערב לתעלה (דורר סואר), המוחזק עתה על-ידי חטיבה 247. ברצונו להעביר את חטיבה 14 לגדה המערבית ולצרפה ללחימה שם – "אסור לעשות זאת לחטיבה הזו" [להשאיר בגדה המזרחית, שם ספגה אבדות רבות, ולמנוע ממנה להילחם] – טען. רב-אלוף בר-לב טען לעומתו שמהלך כזה יסכן את הכוחות שבגדה המזרחית שיהיו נתונים להתקפות אויב. לשאלתו באיזו עוצמה יכול האויב לתקוף מצפון, השיב הקמ"ן סא"ל דוד גדליה שיוכל לתקוף בכ-100 טנקים. שרון טען שאין כל סכנה למסדרון, שכן חטיבה 600, שלה 46 טנקים וחרמ"ש, תוכל לבלום התקפה של 100 טנקי אויב.

האלוף גונן צידד בהעברת מפקד אוגדה 143 אל מעבר לתעלה והשארת הפיקוד על המסדרון בידי סגנו. הוא חזר על הרעיון שהביע בנוכחות שר הביטחון, שלפיו יש להתקדם דרומה בשתי זרועות – האחת של אוגדה 162 והאחרת של אוגדה 143.

קודם לכן, בשעה 18:30, שוחח סגן הרמטכ"ל טלפוניית עם הרמטכ"ל⁴⁷ בעקבות זאת הסביר לנוכחים את הנחיות הרמטכ"ל: התוכנית – שלפיה אוגדה 252 תהיה בעתודה, אוגדה 162 מתקדמת דרומה למרגלות ג'בל ג'ניפה ואוגדה 143 מתקדמת באיגוף ימני דרומה – מאושרת. חיל האוויר יועמד כולו לרשות מאמץ זה ולפיכך לא ייערכו "אור ירוק" וכיבוש פורט פואה. אשר לתגבור כוחות – פלוגת טנקי סנטוריון נעה על שרשראות מאילת למצבת פרקר, גדוד בן 500 צנחנים יגיע לרפידים ו-15-25 זחל"מים יוטסו הלילה לפיקוד.

הנוכחים ניתחו את תוכניות האויב. קמ"ן הפיקוד סיפר שבתוכנית המצרית מדובר על תקיפת המסדרון שבגדה המזרחית בכוח של דיוויזיה 18 ותקיפת ראש-הגשר שממערב לתעלה בכוח של חטיבה ממוכנת מדרום וחטיבת צנחנים ממערב. האלוף טל העיר שהפקודה לרכז מאמץ לחסל את המאחז הגיעה מנשיא מצרים עצמו. רב-אלוף בר-לב הביע דעתו שהדרך הטובה להסב אבדות לאויב היא להיערך להגנה מול ההתקפה בגדה המזרחית. להערכתו

46 יומן רל"ש אלוף פיקוד הדרום; רשימות רמ"ח היסטוריה.

47 ראה עמ' 1026 להלן.

האויב דוחס כוחות לא רק כדי לתקוף את כוחות צה"ל, אלא גם כדי לתפוס מאחזים. הוא העריך שהמצרים אינם מסוגלים לצאת לאופנסיבה כשצה"ל ערוך בכוח של כ-200 טנקים מקנטרה עד סואץ. תוספת 30 הטנקים שדורש האלוף להעביר לגדה המערבית אינם קלף מכריע, אולם הם נחוצים לשמירה על המסדרון. עם זאת הוא מסכים ש"חטיבה שנדפקה צריך לתת לה גם לדפוק". כן חשוב לבצע את הצעת השר להשתלט על הרמפות שבצפון המאחז בגדה המערבית.

האלוף שרון הציע לטהר את הרמפות עד החיץ החקלאי בכוח של צנחנים שיתגבר את הכוח הקיים ובחטיבה 421. מפקד חזית הדרום גרס שדי להשתלט על הרמפות במרחק 2-3 ק"מ. לצורך זה די בחטיבה 247 בתוספת שני גדודי צנחנים ועשרה טנקים. הטנקים יוכלו לירות מהרמפות לגדה המזרחית, וכך לבלום את מתקפת האויב הצפויה בגדה המזרחית. בשלב זה סיכם שחטיבה 14 תחליף את חטיבה 600, כוח מאוגדה 143 יתפוס עד הבוקר את הרמפות לאורך 2-3 ק"מ. כוח סיור יוודא אם מתחם "מקצרה" פנוי. אם כן, יגיע אליו הכוח מאוגדה 252 שיתמקם שם וישבש תנועות בכביש שמדרום לו. המצרים אינם חשים עתה צורך לבקש הפסקת אש. אם ביומיים הקרובים יושמדו כוחות אויב רבים ורק כוחות מעטים של צה"ל, יש סיכוי לבצע את התוכנית המקורית, שלפיה אוגדה 252 תיאחז ב"מקצרה", אוגדה 162 בציר "ויטמין" שלמרגלות ג'בל ג'ניפה ואוגדה 143 ב"וויטנאם" (ג'בל עויבד). שרון אמר שאינו מתלהב מאיגוף כה עמוק ב-60 טנקים בלבד. טל הסכים עמו ואמר שאין טעם להאריך את דרכה של האוגדה, אלא יש להניעה בדירוג באגף הימני של אוגדה 162 – ממערב לרכס הג'ניפה – ובכך יושג גם ריכוז מאמץ.

גונן הציע שכוח הצנחנים ואוגדה 252 יהוו בסיס מוצק ושתי האוגדות האחרות יהוו כוח נייד ויתקדמו בדירוג. להערכתו תגיע אוגדה 162 ל"ויטמין" בבוקר ואוגדה 143 תגיע ליעדה בצהריים. בן-ארי הטיל ספק בלוח זמנים זה.

בשעה 20:00 אישר אלוף הפיקוד את מינויו של תא"ל אהרון אבנון למפקד אזור הצליחה בדוור סואר. מפקד חזית הדרום קבע שאוגדה 143 תעביר 29 טנקים לגדה המערבית ושסגן מפקד האוגדה יהיה אחראי להשתלטות על הרמפות בצפון. טל העיר שהסכנה העיקרית לצפון ראשי-הגשר הנה התקפת צנחנים, ולכן יש להחזיק כוח חי"ר גדול בגזרה זו. בר-לב קבע שהתקדמותן של שתי האוגדות דרומה תהיה כיום והאלוף טל הסכים עמו, שכן "מה שניתן לעשות ביום בשעה, לוקח שלוש שעות בלילה". גונן העיר שהתקדמות ביום כרוכה בקרבות הבקעה רבים יותר, לכן יש להגיע ליעדים במהלך היום. בר-לב העיר שעל אוגדה 143 לקחת דרגים עמה, אחרת תישאר ללא דלק ותחמושת. סגן הרמטכ"ל אמר שניתן יהיה לארגן שיירות הספקה בתנאי שתהיה עליונות אווירית, ואלוף הפיקוד הגיב שהתוכנית כולה בנויה על עדיפות אווירית. גונן הורה להודיע למפקד אוגדה 162 שחיל האוויר יתקוף בבוקר את "צח" וקבע שציר "וראות" ישמש גבול גזרה בין שתי האוגדות והציר יהיה באחריותה של אוגדה 143. טל ויריב העירו שיש לקבוע שתנועתה של אוגדה 143 ל"וויטנאם" תיעשה לפי פקודה.

בשעה 22:15 המריאו סגן הרמטכ"ל ובני לווייתו מרפידים, נחתו בתל-אביב בשעה 23:15 והגיעו חזרה למצפה בשעה 23:45.

שיחה טלפונית בין הרמטכ"ל לסגנו

בשעה 18:35, עוד לפני סבב הדיונים האחרון המתואר לעיל, התקשר סגן הרמטכ"ל לרמטכ"ל, עדכן אותו על הצלחות גדולות בדרום ותיאר את תוכנית הפעולה המתגבשת ליום המחרת. הרמטכ"ל הדגיש שהמשימה הראשונה במעלה היא חיסול סוללות טילי הקרקע-אוויר – אם בירי ארטילרי ואם בפשיטות. הוא סיפר שחיל האוויר יתקוף ביום המחרת סוללות טילים באגפי השטח המיועד להיתפס על-ידי כוחות צה"ל, ואילו על כוחות הקרקע להשמיד את סוללות הטילים במרחב. לשם כך יש, בין השאר, להעביר ארטילריה של אוגדה 143 לגזרה הצפונית של ראש-הגשר. אם אכן השטח ינוקה מסוללות טילים יש סיכוי שיהיה ניתן לבצע את "התוכנית הפרטנציוזית". נראה שסגן הרמטכ"ל ביקש לקבל כוחות נוספים לדרום, והרמטכ"ל הורה לאג"ם להניע פלוגת טנקי סנטוריון, מאילת, על גבי שרשראות למצבת פרק.48

הרמטכ"ל במשל"ט חיל האוויר

כזכור, סיכמו הרמטכ"ל ומפקד חיל האוויר שדרישות המטה הכללי מחיל האוויר יוצגו מדי ערב, למען יספיקו המטוסים להיערך למשימות עם בוקר. בשעה 19:00 הלך הרמטכ"ל למשל"ט חיל האוויר במגמה להתוות את תוכנית הפעלתו של החיל ביום המחרת. בבואו לתא נכח שם מפקד החיל, והוא קרא לראשי מחלקות האוויר והמודיעין של החיל. בפניהם פרס הרמטכ"ל את תוכנית פעולתם של כוחות הקרקע בפיקוד הדרום: בבוקר יהיו לכוחות צה"ל ממזרח לתעלה 250 טנקים ובמערבה 270–290 טנקים. זהו המאמץ הגדול ביותר שצה"ל יכול לעשות. המאמץ ההתקפי בגדה המערבית ייערך בשלוש אוגדות, תוך נטילת סיכון של חשיפת הגדה המזרחית. במהלך היום פשטו כוחות הקרקע על שתי סוללות טילים, והלילה אמורים לוחמים מיחידה 269 לפשוט על שלוש סוללות נוספות. כן סיפר שהורה להציב ארטילריה כדי לחסל את הסוללות באזור אסמאעיליה.

השאלה, אמר לנוכחים, היא האם יהיה צורך לחסל סוללות נוספות כדי להקנות לחיל האוויר חופש פעולה. האלוף פלד השיב שחופש פעולה מלא יתקבל אם יחוסל כל מערך הטילים באזור עד ג'בל ג'ניפה, ואם המצרים לא ידלגו הלילה סוללות ויציבו אותן מחדש. ללא תנאים אלה יהיה על חיל האוויר לפעול באמ"ט. כדאי להסתכן בכך אם המהלך הוא חשוב מאוד ואם זהו המהלך האחרון של המלחמה. "אני לא מבטיח שזה האקט האחרון של המלחמה, אבל זה אקט שיכולה להיות לו השפעה על כל המלחמה" – השיב רב-אלוף אלעזר. "אני יודע מה חיל האוויר יכול לעשות לא באמ"ט" – אמר: הוא מסוגל לחסל דיוויזיה, ביכולתו לחסל את הכוחות המאיימים על כוחות צה"ל שבגדה המזרחית – דיוויזיה 3, המשמר המלכותי ודיוויזיה 4 – והוא יכול לחפות על השריון באופן שיאפשר לו לנוע

48 יומן רל"ש הרמטכ"ל. דברי סגן הרמטכ"ל מעברו השני של הקו לא נרשמו בשום מקור. על השפעות השיחה על התוכנית בפיקוד הדרום ראה עמ' 1024 לעיל.

במהירות. לכן חשוב לנסות לחסל את הטילים. לפיכך, אמר מפקד חיל האוויר, יש לבדוק את כושר האלתור של המצרים בהזזת טילים ואת השיבושים שעלולים להיגרם בגלל הפאניקה שלאחר תקיפתם. הרמטכ"ל אמר שהמצרים מודאגים מאוד; כך, למשל, נקלטה שיחה שבה שאל הרמטכ"ל המצרי, שאזלי, מפקד מסוים אם הוא שולט על כוחותיו. אותו מפקד השיב שהוא שולט בכ-40 אחוזים. שאזלי הורה לו לירות בכוחים, והוא ענה שהדבר אכן נעשה. רמחמ"ן אוויר אל"ם הרלב העריך שהסוללות הראשונות שהמצרים יקדמו תהיינה הסוללות הניידות של טילי אס-איי-6. לפיכך צפוי שהאזור יהיה מכוסה באשן של שתי חטיבות אס-איי-6. בהנחה שאכן יתייצב קו הגנה כזה, השאלה היא כיצד לפעול – האם להפעיל את חיל האוויר מהשעה 07:00 כדי שהשריון יוכל להתחיל לנוע כעבור שעה, או להפעיל תחילה את כוחות הקרקע כדי שחיל האוויר יוכל לפעול כעבור שעה. הרמטכ"ל השיב שהאפשרות השנייה אינה מציאותית, שכן כוחות הקרקע רחוקים מחלק מהסוללות. בהנחה שאוגדה 143 תנוע מ"גשירה" צפונה ותמשיך אחר כך להתקדם דרומה, היא תוכל להפגז אחת הסוללות עוד באותו הלילה. הוא מקווה שכוחות הקרקע ייתקלו בשריון המצרי בקו ציר "וראות". לפיכך על חיל האוויר לאמנע כוחות מצריים מעבר לציר. ההנחה היא שהמצרים יקדמו כוחות מאזור קהיר, אם בצפון הגזרה ואם בדרומה. אשר לכוחות הקרקע: הכוונה היא שאוגדה 162 תגיע על הרכסים עד למרחק כ-15 ק"מ מציר סואץ-קהיר ואוגדה 143 תנוע מעבר לה. אם הדבר יתאפשר ייתכן שאחת האוגדות תישאר במקומה והאוגדה השנייה, יחד עם אוגדה 252, ימשיכו להתקדם. על חיל האוויר לסייע לכך על-ידי השמדת כוחות האויב שינועו לאזור. "הבעיה במלחמה הזאת" – סיכם – "זה ללכת על מטרות שיש בהן ערכים ולהרוג הרבה ערכים".⁴⁹

המגעים עם ארצות-הברית ב־18 באוקטובר בעניין הפסקת אש ובעניין רכש

בעוד הצבאות ממשיכים בלחימה, המשיכה הדיפלומטית הישראלית לפעול בארצות-הברית להסרת מכשולים על קצב אספקתם של פריטי ציוד החיוניים לצה"ל להמשך הלחימה ולהבהרת ההצעה הסובייטית בדבר הפסקת אש, תוך מאמץ להשיגה בתנאים הטובים ביותר שבגדר האפשר.

כזכור, סיפר עוזרו של שר החוץ האמריקני, הגנרל סקורופט, בשעות הערב של 17 באוקטובר, לשגריר דיניץ, שברית-המועצות ביקשה מארצות-הברית לפעול לקבלת החלטה על הפסקת אש, ושאפשר שנסיעתו של ראש ממשלת ברית-המועצות למצרים נועדה גם היא לתכלית זו.⁵⁰ במהלך 18 באוקטובר ניסו נציגי ישראל בארצות-הברית לברר את משמעותה של ההצעה ואת עמדת ארצות-הברית כלפיה, ולהשפיע על הממשל האמריקני לפעול בסוגיה זו באופן שייטיב ביותר עם ישראל – להשהות ככל האפשר את ההליכים לקראת קבלת ההחלטה ולכלול בה סעיפים שיתאמו לאינטרסים של ישראל.

49 יומן רל"ש הרמטכ"ל; הקלטות בתא רמשל"ט.

50 ראה עמ' 997–998 לעיל.

זמן קצר לאחר חצות 17-18 באוקטובר דיווח השגריר דיניץ ארצה על שיחה טלפונית שקיים עם שר החוץ האמריקני בשעה 23:30 [17:30]. בשיחה זו סיפר דיניץ לקיסניג'ר ששר הביטחון, משה דיין, חזר מסיור בחזית תעלת סואץ וביקש למסור לשר החוץ האמריקני ש"הוא לא יצטרך להתבייש בנו ושלדעתו מצבה של ישראל טוב", כך "שאינו אנו (אנחנו והאמריקנים) צריכים לחזור אחרי אחרים, כי הם ירוצו אחרינו". קיסניג'ר הביע שמחתו על כך ואמר שההתפתחויות המדיניות הינן כפי שסיפר קודם לכן סקורופט. דיניץ ביקש הבהרה לגבי כוונת הסובייטים באשר לקשר שיצרו בין הפסקת האש לבין החלטת מועצת הביטחון 242. קיסניג'ר השיב שהסובייטים לא פירטו את הצעתם, אך נראה שהכוונה היא שהפסקת האש תיצור תנאים ליישומה של החלטה זו. הוא הוסיף שגם הנציגים הערבים שנפגשו עם הנשיא ניקסון נטו לכך.

בתגובה להערת דיניץ שלהחלטה 242 פירושים שונים, ובכלל זה הפירוש הערבי-רוסי, השיב קיסניג'ר שהאמריקנים טרם החלו לדון עם הסובייטים בעניין, שכן טרם קיבלו מהם כל הצעה לגבי נוסח הצעת ההחלטה. לדעתו הם לא יגישה אלא לאחר שקוסיגין יחזור מקהיר. דיניץ אמר שאינו צופה לקבל תשובה מישראל לפני בוקר 18 באוקטובר שעון ישראל, ואמר לו שישאל מעוניינת בהשהיית העניין. קיסניג'ר השיב שהוא מבין זאת, אך נראה לו שקשה לארצות-הברית להתנגד להצעה להפסקת אש. זו גם עמדתו של הנשיא ניקסון – אמה. עם זאת לא תסכים ארצות-הברית לכל הצעה שתתייחס לגבולות 1967, וכזאת נאמר גם לנציגים הערביים שהתקבלו באותו היום אצל נשיא ארצות-הברית.⁵¹

שר החוץ, אבא אבן, שהה מאז ערב פרוץ המלחמה בניו-יורק. השגריר דיניץ עדכן אותו במה שמסר לו סקורופט על הפנייה הסובייטית, וכן במצב הצבאי ובמגמות המסתמנות מהמברקים שקיבל מהארץ: צה"ל פועל בשתי גדות התעלה, 17 באוקטובר היה יום מוצלח, ואם יימשך כך יהיה אפשר לשנות את המצב מיסודו. אחד הקלפים החשובים שבידי ישראל הוא העובדה שהמצרים אינם מעריכים נכונה את ממדי הפעולה של צה"ל ומגמותיה. לנוכח זאת חיוני שהם ימשיכו להתייחס אליה כאל פעולה מקומית. לפיכך יש הכרח לשמור על פרופיל נמוך. הוא הוסיף שנדמה לו שמגמת ישראל תהיה לדחות עד כמה שאפשר התגבשות החלטה מדינית עד שצה"ל יצליח להביא לשינוי יסודי בשטח.⁵²

בתגובה למידע זה הבריק שר החוץ לראש הממשלה את הערכתו לגבי ההתפתחויות הצפויות, הביע דעתו כיצד לנהוג ושלח העתק ממברקו לשגריר בארצות-הברית. אבא אבן צפה שהשאלות המתבקשות, שעליהן יתבע קיסניג'ר כדרכו תשובות ברורות, תהיינה האם ישראל מוכנה להפסקת אש בקווי ההיערכות הנוכחיים, והאם היא מוכנה לאזכור החלטה 242. השאלה הראשונה תישאל על רקע הסכמתה של ישראל [ב-12 באוקטובר] לתרחיש הקודם ולנוכח השיפור הרב שחל במצבה הצבאי של ישראל מאז. להערכתו לא יהיה מנוס מלהשיב עקרונית בחיוב, אך יהיה צורך להבהיר לקיסניג'ר שכל רווח זמן לפני פתיחת

51 מדיניץ לגזית, 180045 [171845] באוקטובר 1973.

52 מדיניץ לאבן, 180045 [171845] באוקטובר 1973. נוסח המברק ועובדת שליחתו לאבן פורטו במברק משלו לגזית, 180730 [180130] באוקטובר 1973.

המהלך הדיפלומטי, במהלכו, ובמהלך הוצאת ההחלטה לפועל, יהיה חשוב לעניין המשותף לישראל ולארצות-הברית. זאת, לנוכח העובדה שמצבה הצבאי של ישראל הולך ומשתפר בהתמדה. אשר לאזכור החלטה 242 – נראה שאי אפשר יהיה למנוע זאת. יש להשיב שישראל לא תתנגד שייכלל סעיף של משא ומתן להשגת הסכם שלום על בסיס החלטה 242, אך תתנגד לכל פירוט נוסף של החלטה זו.

בתגובה לדברי קסינג'ר לדינין שהסובייטים לא יציעו כל נוסח לפני חזרתו של קוסיגין ממצרים, הציע שר החוץ לומר לקסינג'ר שלא רצוי שימתין לנוסח הסובייטי. מניסיון הדיונים בחודשים אוקטובר-נובמבר 1967 הסיק שחיוני כי בשעה שהאמריקנים ישיבו עקרונית בחיוב לרוסים, יוסיפו שארצות-הברית מוכנה להגיש הצעת החלטה לפי נוסח שיוסכם בינה לבין ישראל. כן הציע שלא לקבל הצעה שבריטניה היא שתגיש את הצעת ההחלטה למועצת הביטחון, זאת לנוכח עמדתה של הממשלה הבריטית ושל נציגה באו"ם. ייתכן שעדיף שארצות-הברית וברית-המועצות יעמדו רשמית מאחורי הצעה שתהיה מוסכמת על ישראל.

לסיכום הציע להשיב לשר החוץ האמריקני כי ישראל מוכנה עקרונית לקבל החלטה על הפסקת אש in place, אך רוצה להרוויח זמן כדי להתחזק יותר; היא מוכנה לאזכור 242 רק לפי הנוסח הכלול בסעיף ב לעיל וללא כל פירוט נוסף ועומדת בתוקף על הכללת המושג negotiation בהחלטה שתאזכר את החלטה 242; היא מתנגדת לשושבינות בריטית ומציעה שושבינות אמריקנית-סובייטית או אוסטרלית; היא מבקשת התנגדות אמריקנית, עד כדי וטו, לכל תיקון שתתנגד לו; היא מזכירה לאמריקנים שחילופי שבויים הם תנאי להסכם על הפסקת אש. במעמד זה תודיע ישראל לאמריקנים, כמוסכם בין שני הצדדים, כי פניה לשינויי גבול מהותיים במסגרת של הסכם שלום, אם כי לא תצפה, כמובן, שזה יפורש כהחלטת מועצת הביטחון, והיא רוצה שלא ימתין לנוסח רוסי, כי אם יציע להם נוסח אמריקני כדלקמן:

The security council concerned of the outbreak of fighting in the Near East on October the 6th 1973.

1. Calls upon the governments concerned as a first step to agree on measures for the cessation of hostilities.
2. Calls on the parties to enter as soon as possible after the cessation of hostilities into negotiations for the purpose of concluding a peace agreement based on resolution 242.⁵³

יחד עם שליחת תגובה זו הודיע עוזרו של שר החוץ איתן בנצור לציר מרדכי שלו, שאבא אבן יגיע ב-19 באוקטובר לווינגטון כדי להתייעץ עם השגריר והציר, ולאחר שיתקבלו ההנחיות מראש הממשלה בכוונתו להיפגש עם קסינג'ר ולמסור לו את תגובתה של ממשלת ישראל. שלו אמר לבנצור שביקור זה של שר החוץ בווינגטון אינו רצוי, שכן הביקור

53 משה"ח/ניו-יורק לראה"מ, 180715 [180115] באוקטובר 1973.

יעורר התעניינות ציבורית, יפנה את אור הזרקורים אליו ויזרוז את ההתפתחות המדינית, בניגוד למגמה להמשיך לקיים את המגעים עם האמריקנים בחשאי ולהאט את התהליך.⁵⁴ בהמשך לכך ביקש השגריר דיניץ מראש הממשלה להורות את שר החוץ ברורות שלא לבוא לווינגטון, שכן חיוני שלא ייפתח ביוזמת ישראל מהלך דיפלומטי בדרג שרי החוץ, בטרם יוחלט שהשעה כשרה לכך. עתה יש להרוויח זמן ולהמשיך במגעים חשאיים.⁵⁵

ראש הממשלה קיבלה את דעתם של השגריר והציר בווינגטון. בשעה 14:30 הודיעה לשר החוץ שאין לישראל כל עניין למהר ויש שהות לקיים התייעצות בהשתתפותו. אי אפשר יהיה לגבש עמדה ולהשיב לשר החוץ האמריקני בלא דיון בממשלה, מאחר שהיא הבטיחה לממשלה שהחלטה על הפסקת האש תחייב דיון ממשלה. לכן ביקשה שיבוא ארצה להשתתף בדיון וציינה שהשגריר דיניץ יוכל לומר לקיסניג'ר ששר החוץ הוזמן ארצה לשם כך – הדבר יתרום לרווח זמן נוסף.⁵⁶ בערב דיווח דיניץ לראש הממשלה, באמצעות גזית, שאבן הודיעו שהחליט לצאת ארצה ב־19 באוקטובר בערב, וביקשו לבוא לניו־יורק לשיחה. דיניץ הסכים לכך. עוד אמר אבן שבכוונתו לשוחח טלפונית, לפני עלותו למטוס, עם קיסניג'ר, ולשמוע ממנו אם בפיו דבר מה למוסרו לראש הממשלה.⁵⁷

אשר למהלך המדיני עצמו: בצהרי 18 באוקטובר הנחה מנכ"ל משרד ראש הממשלה את השגריר דיניץ לבקש להיפגש עם קיסניג'ר בארבע עיניים ולמסור לו שראש הממשלה מעריכה את עמדתו שארצות־הברית לא תקבל כל הצעה המאזכרת את קווי 1967, אך היא מזהירה שאזכור החלטה 242 בהקשר של הפסקת אש עלול להתפרש כאזכור קווים אלה. בין היתר התבקש למסור שראש הממשלה חוזרת על דברים שאמרה לו בהזדמנויות אחרות, כי בעת משא ומתן רציני על שלום לא תהסס להביא בפני הממשלה, הכנסת והעם, כל הכרעה קשה שתידרש, אך היא אינה רואה מקום לאזכור החלטה 242 בטרם קיימת הצעה של ממש אפילו על הפסקת אש. כשם שהחלטה על הפסקת האש במלחמת ששת הימים לא אזכרה את הסכמי שביתת הנשק משנת 1949, צריכה גם ההחלטה שתסיים את המלחמה הנוכחית לעמוד בפני עצמה. היא ביקשה מדיניץ לומר לקיסניג'ר שאבא אבן הוזמן להתייעצויות בעניין זה, והוסיפה שאין לישראל כל סיבה למהר – מהצד הסובייטי "קיים לא יותר מאשר גישוש", ומבחינת המצב בחזיתות אין לישראל אינטרס להאיץ את המהלכים המדיניים.⁵⁸ במברק נוסף התבקש דיניץ לציין באוזני קיסניג'ר שסוריה לא קיבלה את החלטה 242, משום שההחלטה אינה כופרת בזכות הקיום של ישראל ואינה מאזכרת את זכויות הפלסטינאים.⁵⁹ עם ערב עדכן גזית את דיניץ בפערים בהצטיידות: עד כה אבדו לישראל 52 מטוסי סקיהוק ועוד 7 מצויים בתיקון ממושך. לפי המובטח יסופקו בימים 21–23 באוקטובר 26 מטוסים. ישראל הזמינה, אמנם, 80 מטוסים, אך גם אם תישאר ההיצמדות לעקרון ה־

54 משלו לגזית, 180800 [180200] באוקטובר 1973.

55 מדיניץ לראש הממשלה, 180800 [180200] באוקטובר 1973.

56 מראש הממשלה לשה"ח/ניו־יורק, לידעת דיניץ, 181430 באוקטובר 1973.

57 מדיניץ לגזית, 182135 [181535] באוקטובר 1973.

58 מגזית לדיניץ, 181415 באוקטובר 1973.

59 מגזית לדיניץ, 181430 באוקטובר 1973.

replacement, הרי שהפיגור אינו מובן. אשר למסוקים – אין כל היגיון להחיל עליהם עקרון זה, שכן הם אינם חמושים. דינין התבקש לטפל בעניינים אלה.⁶⁰ הוא עשה כמבוקש⁶¹ ולאחר זמן מה הודיע לגזית שנקבעה לו פגישה עם קסינג'ר בשעה 18:00 שעון ווינגטון, כלומר חצות 18-19 באוקטובר שעון ישראל.⁶²

שר הביטחון מתעדכן⁶³

בשעה 19:30 שב שר הביטחון מביקורו בדרום ועודכן בידי שלישי בכך שדוברת התהפכה בשל הפגזה, כשעליה שני טנקים. בהמשך עודכן שבאותו הלילה יצא סיור למוצבי החרמון ושני סיורים יצאו למורדות המזרחיים של החרמון. אחד מהם אמור להביא שבוי. סא"ל בראון הוסיף ששמע מהאלוף זאבי שגשר הגלילים נמצא כבר במים אבל יש ליישרו (שכן הוא הושק בשיפוע חד מדי).

מנתונים שקיבל מחפ"ק פיקוד הדרום, עדכן השליש את השר שבאוגדה 162 יש 150 טנקים, באוגדה 252 100 טנקים ליד הגשר, וחמישה טנקים מאוגדה 143 אמורים לחצות הלילה מערבה. בבוקר המחרת אמורים להיות כ-260 טנקים בגדה המזרחית וכ-300 במערבית. הפשיטה על עתקה בוטלה משום שיחידה 269 לא הספיקה להתארגן.

בשעה 20:15 שאל השר את מזכירו הצבאי האם יש סימנים ליוזמה אמריקנית או אמריקנית-סובייטית להפסקת אש והאם ארצות-הברית תובעת מישראל דבר מה או שרוצה שתמשיך לתקוף. תא"ל רביב השיב שלא הייתה כל פנייה אמריקנית לישראל – לא רשמית ולא בלתי רשמית. ראש הממשלה הזמינה את שר החוץ לחזור ארצה – דבר שייתן לישראל שהות נוספת. שר ההגנה האמריקני שאל את הנספח הצבאי, האלוף גור, אם ישראל יכולה לייצב קו הגנה בשטח שבין התעלה לקהיר.

בשעה 21:00 שאל השר את ראש אמ"ן אם אין כל סימנים לרצון [מצרים] להפסקת אש, ובכלל זה פנייה סובייטית, ונענה בשלילה. "אולי בזה עוסק קוסיגין [בקהיר], אבל אין לנו שום ידיעות" – השיב האלוף זעירא.

במהלך ישיבת הממשלה, שנפתחה בשעה 21:00 (ראה להלן) שאל אותו השר גלילי אם הספיק לראות את המברקים מארצות-הברית בעניין הגישושים להפסקת אש תוך זיקה למשא ומתן על בסיס החלטה 242, והעיר שראש הממשלה נקטה (לדעתו בצדק) עמדה שלילית לגבי זיקה זו והנחתה את השגריר דינין לנקוט עמדה זו "תוך הנחה שזוהי מלחמה אחרת, ולא המשך של 67".

לשאלה שהופנתה לרמטכ"ל בדבר הסיכויים לכבוש את פורט פואד השיב רב-אלוף אלעזר: "אני עוד לא רוצה, צריך מחר לרכז מאמץ עליון של חיל האוויר בפריצה מראש-

60 מגזית לדינין, 182030 באוקטובר 1973.

61 מדינין לגזית, 181945 [181345] באוקטובר 1973.

62 מדינין לגזית, 182100 [181500] באוקטובר 1973.

63 סדרת פתקים בחומר לשכת שהב"ט. בפתק השני (בדבר הנתונים מפיקוד הדרום) והאחרון בדבר הסיכויים לכבוש את פורט פואד, לא צוינו שעות.

הגשר ופורט פואד יכול לחכות עוד יום-יומיים. התוכנית מוכנה ואישרתי אותה. עשינו תוכנית טובה מאוד לחיל האוויר מחר ויש סיכוי שהם יעזרו הרבה לאוגדות במצרים".

ישיבת הממשלה⁶⁴

בשעה 21:00 התכנסה ממשלת ישראל לישיבה. זו הייתה הישיבה הראשונה מאז הוחלט, שלושה ימים לפני כן, לצלוח את תעלת סואץ. הרמטכ"ל סיכם את משמעות ההישגים בגזרת הצליחה עד אז: ההישג שהושג אינו אותו הישג שמעבר לריאלי – הישג המצטבר בגלל התמוטטותו של המערך המצרי – אולם ניתן לומר שמבצע הצליחה הצליח: הושגה המטרה של ביסוס כוח מעבר לתעלת סואץ, ומאז תחילת הצליחה נטל צה"ל את היוזמה והוא היוזם את כל המהלכים. בבוקר המחרת ימנו כוחות צה"ל בגדה המערבית 250 טנקים – וזהו כוח המהווה בעיה ממדרגה ראשונה לאויב. הוא פירט את תוכנית הפעולה: צבירת שלוש אוגדות מוקטנות בגדה המערבית וריכוז מאמץ אוירי עליון, בממדים שטרם רוכזו עד אז, בתקווה שביום המחרת יושמד כוח ניכר של צבא מצרים. הבעיה של המצרים היא באילו כוחות לבלום את התקדמות כוחות צה"ל. באזור קהיר מצויים כ-400 טנקים, אך נראה שלא ישלחו יותר ממחציתם, שכן הם ירצו להשאיר טנקים להגנה על קהיר עצמה. אם יושמדו סוללות טילים, וחיל האוויר יוכל לפעול באופן חופשי, יש סיכוי שיוכל להשמיד טורי צבא שיתקדמו מקהיר.

המערכה אינה מתנהלת אמנם לפי המודל האופטימלי, אולם כל יום מושמדים כוחות אויב רבים. באותו היום, למשל, הושמדו לפחות 150 טנקי אויב, 19 מטוסים ושישה מסוקים. אלה הופלו בדרכם למשימת התאבדות – תקיפת הגשרים. הצבא המצרי אינו נוהג כמו במלחמת ששת הימים, עת התמוטט והחיילים נסו, ולכן נשחק כוחו של צה"ל, אולם מתחילים להישמע "ניגונים מוכרים" של מטוסים המטילים מטענים ונסים ושל ירי בחיילים נמלטים. לשאלה בדבר ממדי ראש-הגשר ממערב לתעלה, אמר רב-אלוף אלעזר שהוא בעומק כעשרה ק"מ וברוחב חמישה-שישה ק"מ. לשאלה בדבר מספר הטנקים המצריים ממזרח לתעלה השיב שאלה מונים כ-400-450. ייתכן שהם מנסים להחזיר כוחות אל מעבר לתעלה, אך אין ודאות בכך. כוחות צה"ל שממערב לתעלה מנסים להגיע לגשרים המצריים, אולם המבצע קשה והם מרוחקים כשני ק"מ מיעדם. הוא סיפר שיש גם תוכנית לכיבוש פורט פואד, אולם הוא אינו נוטה להוציאה לפועל בשלב זה, כדי שלא לפצל מאמצים.

את המצב בחזית הצפון הגדיר הרמטכ"ל כ"שקט". הפעילות שם מאופיינת בפשיטות הטרדה הדדיות וכן בירי ארטילרי ארוך טווח של הסורים לעבר קריית-שמונה ומחניים. אחד השרים הזכיר כי כאשר נדונה, בישיבת ממשלה קודמת, ההתקדמות בסוריה, הסביר הרמטכ"ל שיש שתי אפשרויות לקווי היערכות – קו סעסע וקו קטנא, וציין שאם יתברר שהסורים יתבצרו באזור קטנא, ייתכן שימליץ להסתפק בקו הראשון. לפיכך שאל אם צה"ל מסתפק בקו סעסע ומתכוון להתבצר שם, ואם כן האם הדבר נובע מריכוז המאמץ

64 ישיבת הממשלה, 18 באוקטובר 1973.

בחזית הדרום או ממסכנה שהתקדמות לקטנא יקרה מדי. הרמטכ"ל השיב שההיעצרות בקו האעוג' נובעת משני הגורמים, אך בראש ובראשונה מהעובדה שמערך האעוג' היה תפוס בידי האויב. התקדמות הלאה כרוכה בקרב הבקעה נוסף, המחייב אבדות רבות. עתה, כאשר עיקר המאמץ מכוון כלפי מצרים, אין לדעתו להתקדם שם. הוא ציין שהוא שוקל התקפה הלילה בדרומה, אולם טרם החליט אם להוציאה לפועל. כל התקדמות נשקלת מבחינת הכדאיות שבה והאבדות הכרוכות בה. המצב עתה אינו מחייב השתלטות על שטחים נוספים. רק אם מתברר שהמדובר בפעולה שאינה כרוכה באבדות רבות, מאושר לעשותה.

בתשובה לשאלה בדבר התעצמות צבאות האויב ובצעדי מנע שנוקט צה"ל בעניין, השיב הרמטכ"ל שצבאות סוריה ומצרים מצטיידים בהתמדה. כך למשל קיבל צבא סוריה כ-200 טנקים. יש להניח שלא יהיה להם מחסור בטנקים, לכן יש חשיבות גדולה יותר להשמדת אנשי צוות. ההנחה היא שבהיפגע טנק יוצאים מחצית אנשי צוותו מפעולה. להערכת אמ"ן איבדו צבאות סוריה ומצרים כמחצית מהטנקים שלהם, כלומר כרבע מאנשי הצוות. בסדר"כ זה הם יכולים להמשיך להילחם. יקשה עליהם להגיע לעוצמה התקפית, אולם די בכך להגדיל את כושר ההגנה על בירותיהם. נגד התעצמות זו ניתן לפעול, בעיקר, באמצעות חיל האוויר, והוא אכן הופעל והפציץ גשרים ובתי מלאכה לטנקים בסוריה, חרף היותם באמ"ט, והצליח לעשות זאת בלא אבדות.

שר הביטחון, שחזר מביקורו הממושך בפיקוד הדרום, העלה גם בממשלה את הבעיה שהדגיש בפיקוד הדרום – קצב השחיקה. הקרבות שצה"ל מנהל עתה, אמר, מניבים תוצאות טובות, אך יש בעיות שאין ודאות שאותן תוצאות טובות יביאו לפתרון. אילו הייתה ודאות שבשל המכות שצבא מצרים סופג תבקש מצרים הפסקת אש, היה הדבר מקל עליו. אך אין ביטחון בכך ויש סכנה שצה"ל יצטרך להמשיך להילחם זמן רב; לחימה כזאת משמעה שחיקה גדולה. לפיכך יש לדון כיצד לנהוג. למרות אבדות צה"ל הוא סבור שצריך להמשיך להכות בכוחות המצריים ולהשיג את מרב ההישגים הצבאיים בפעולה זו, והוא מציע שהממשלה תדון בעניינים אלה במהלך השבוע הבא – סיכום.

השרים ביקשו בין היתר לדעת מה האמת בדיעות המתפרסמות בעיתונות על משא ומתן בין ארצות-הברית לברית-המועצות על עיבוד נוסחה משותפת להפסקת האש. נוכח העובדה שביום הקודם דווח ברדיו ששר החוץ הדגיש ב-17 באוקטובר שישראל דורשת הפסקת אש לפי גבולות 5 באוקטובר, עלתה תמיהה אם אמנם זו הנוסחה המקובלת על ממשלת ישראל. השר גלילי הציע להמשיך ולנהוג כפי שנהגה ראש הממשלה בנאומה בכנסת, עת נמנעה מלהתבטא ברורות בעניין הגבולות שלאחר הפסקת האש. ראש הממשלה הסכימה עמו. היא אמרה שאין ספק בכך שמעצמות העל נדברות בעניין נוסחה להפסקת אש. יש להניח שכל שמצבה של מצרים יחריף תדאג ברית-המועצות יותר. יש סברה שקוסיגין בא לקהיר בשל הרעת מצבה של מצרים, וכדי להיוועץ בנשיא סאדאת בעניין הפסקת האש, ומניחים שברית-המועצות לא תציע כל נוסחה בלא להיוועץ במצרים. היא הביעה תקוותה שארצות-הברית לא תציע כל נוסחה בלא להיוועץ בישראל, ודיווחה שביקשה משר החוץ לשוב ארצה כדי לדון בעניין. כאשר תעמוד הצעה להפסקת אש על הפרק, יהיה צורך להשיב על כמה

שאלות, ובהן שאלת הגבולות. בינתיים אין כל מקום להתייחס לכך בפומבי. ישראל אכן רוצה בהפסקת אש, אך לא די ברצונו של צד אחד, וכל עוד לא מתנהל משא ומתן קונקרטי אין להתייחס לעניין זה בפומבי.

עניין נוסף שעלה לדיון הוא איומו של נשיא מצרים שישתמש בטילי קרקע-קרקע ארוכי טווח לפגיעה בעומק ישראל. בפי השרים נשמעו דעות שונות האם להגיב על כך וכיצד. כולם היו תמימי דעים שאין להגיב באיום פומבי, כדי שלא ליצור פאניקה, ושקלו אפשרות להתרות במצרים באמצעות גורמים מדיניים מתאימים. הרמטכ"ל נשאל האם יש בידי צה"ל למנוע ירי טילי "סקאד", והוא השיב בשלילה – לאחר שטיל נורה אין אפשרות לפעול נגדו. דרך הפעולה היחידה היא ההרתעה. ראש הממשלה ציינה שלפי הידיעות שבידי ישראל מופעלים טילים אלה בידי רוסים בלבד, כלומר אם יופעלו תהיה זו מתנה של ידיים רוסיות. היא הציעה לשקול את דרך התגובה: ישראל אינה יכולה להגיד דבר שאין לו ידיים ורגליים; היא צריכה לומר דבר שיעשה רושם, אך גם לא יעשה רושם רב מדי. אם הממשלה מסכימה יישקלו האפשרויות. אפשר שתגיב על כך בתשובה לשאלת עיתונאי, כדי שהדבר לא ייראה דרמטי מדי ועם זאת יהיה בעל ערך.

לשאלה אם נעשו ניסיונות להשפיע על לבנון לרסן את ירי המחבלים משטחה, ואם יש סיכוי לרסנם, השיב שר הביטחון שבידי ישראל שלוש דרכי פעולה לצמצום ירי המחבלים מלבנון. הראשונה – הידברות עם שלטונות לבנון, השנייה – מסעות טיהור משוריינים בפת"חלנד ובכפרים, והשלישית – תגובת אש למקום הירי. הדרך הראשונה הופעלה – ישראל התרתה בלבנון והלבנונים הבטיחו שלא יאפשרו למחבלים לפעול, אולם בפועל נמשכת פעילותם. הדרך השנייה אינה אפשרית עתה. הדרך השלישית הוגדרה בשעתו על ידי הממשלה במסגרת ה"קונסטיטוציה" של ימי שלום. בקונסטיטוציה זו נאמר כי לצה"ל שמורה אופציה לפתוח באש לעבר היישוב הקרוב ביותר למקור הירי, במקרה שהמחבלים יורים בלילה. דרך זו אינה טעונה אישור הממשלה. לאחרונה לא השתמש צה"ל באופציה זו, והוא ביקש מראש הממשלה אישור לנקוט אותה. ראש הממשלה אישרה זאת. היא הסכימה שאי אפשר להמשיך במצב זה, שבו ניתכים על יישובי הגליל, המאוכלסים עתה בנשים וילדים בלבד, מדי לילה פגזים; מאידך גיסא אין להפגז את הכפרים הלבנוניים באופן מסיבי. הצעתו של שר הביטחון להגיב בדרך "טפטוף" נראית לה, שכן אולי הכפריים יוכלו ללחוץ על ממשלת לבנון שתמנע את פעילות המחבלים.

בסיום הישיבה התקבלו ההחלטות הבאות:

- א. ראש הממשלה תשקול אם וכיצד להשמיע תשובה לאיום סאדאת בנאומו על שיגור טילי קרקע-קרקע נגד מטרות אזרחיות בעומק ישראל.
- ב. לרשום את הודעת ראש הממשלה על הזמנת שר החוץ להתייעצויות.
- ג. להימנע מהתבטאות בדבר תנאי הפסקת האש והגדרת "מטרות המלחמה".

אשר לירי על כפרים לבנוניים: לנוכח אישורה של ראש הממשלה הודיע ראש לשכת הרמטכ"ל לראש לשכת אלוף פיקוד הצפון, בשעה 23:30, שאם ברצונו לעשות זאת יוכל

לבקש את אישורו של הרמטכ"ל.⁶⁵

אישור פשיטות בפיקוד הצפון

עוד בהיותו בישיבת הממשלה החל הרמטכ"ל לבדוק את הפשיטות המתוכננות בפיקוד הצפון. האלוף זאבי, ששוחח קודם לכן עם אלוף פיקוד הצפון, סיפר בשעה 22:17 שהכוונה לכבוש את כודנה ואום בוטנה ולפשוט על סוללות תותחים. רב־אלוף אלעזר הורה לו לשוחח מיד עם האלוף חופי ולהנחותו שאם המדובר בקרבות כיבוש, יש להחזיר את הכוחות מיד, שכן אין צורך בגבעות אלה וצריך להשאיר את חטיבה 317 ככוח רענן לכיבוש החרמונים. רק אם מתוכנן קרב קל, הכולל הפתעה ומחטף – יש להוציאו לפועל. הוא ביקש מהאלוף זאבי לשמוע את הערכת חופי לגבי אופי הפשיטות ויפה את כוחו לפסוק בו במקום אם לעשותם. בשעה 22:22 שוחח זאבי עם חופי ואישר לכבוש את אום בוטנה, אך הורה, למורת רוחו של אלוף הפיקוד, להחזיר את הכוחות מכודנה.

הרמטכ"ל מתעדין בפעילות צבא מצרים

בשעה 23:10 חזר הרמטכ"ל לחדרו ועדיין את אלוף (מיל') וייצמן במגמותיו ליום המחרת. בשעה 23:30 הלך לענף 6 באמ"ן, כדי להתעדין במצב צבא מצרים. שם נמסר לו שבאזור אסמאעיליה נשארו כ־30 טנקי אויב ושייתכן שכוח של עד 60 טנקים וטילי סאגר ינסה לתקוף נגד את המסדרון בגדה המזרחית מצפון. המצרים מארגנים קו, לבלימה או להתקפה, בפיקוד דיוויזיה 4, ונראה שחטיבה 23 מדיוויזיה 3 מאבטחת את המעברים על החיץ החקלאי. 56 טנקים נעים על גבי קרונות לעבר "מקצרה" – נראה שאלה טנקים מדיוויזיה 3 או כוחות עצמאיים. הכוח שהושמד באותו היום בדרום היה כנראה מדיוויזיה 4, וחטיבת צנחנים 150 נעה מאבו צויר דרומה. ארמייה 3 מעבירה כמה טנקים מערבה, ונראה שכוח זה יצטרף לכוח בן 85 טנקים שהיא מארגנת. גרוד מחטיבה 116 נע גם הוא דרומה.

בדיקת אפשרות למנוע מים מארמייה 3

עם תום הדיון, בשעה 23:10, סיפר עוזר ראש אג"ם, שהוא ביקש מאמ"ן לבדוק האם ארמייה 3 מקבלת את מימיה מתעלת המים המתוקים שמדרום לאסמאעיליה. אם יתברר שכן, יהיה כדאי לפוצץ את הצינור. הרמטכ"ל הסכים לבדיקה ואמר שאם יוצע לעשות זאת הוא יאשר את הדבר.⁶⁶

65 פתק בחומר לשכת הרמטכ"ל.

66 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

הרמטכ"ל – רמ"א: סדרי העדיפויות בהפעלת חיל האוויר למחרת

בעקבות עדכון הרמטכ"ל בידי סגנו, הוא זימן נציג של חיל האוויר כדי להנחותו בסדרי העדיפויות בהפעלת החיל. רמ"ח האוויר הגיע לחדר הרמטכ"ל בשעה 23:15 והרמטכ"ל הציג בפניו את תוכנית הפעולה בדרום. הוא סיפר לו שהמצב פחות טוב מכפי שהעריך – כוחות צה"ל סבלו אבדות, הם עייפים וייתכן שיהיה צורך שיישארו בכיס קטן ויזדקקו לסיוע אווירי צמוד. הוא הביע חשש מתקיפות אויב מצפון בגדה המזרחית, והנחה שמשימת השמדת כוחות האויב בשטח הפתוח נשארת בעינה. אשר לשאר המשימות: המשימה הראשונה במעלה היא מניעת חיסול המסדרון בגדה המזרחית, המשימה השנייה – מתן סיוע לכוחות בגדה המזרחית, השלישית – השמדת כוחות אויב בחזית כוחות צה"ל אם השטח יהיה נקי מטילים. רק לאחר מכן יבואו שאר המשימות שציין חיל האוויר במסמך שהגיש.⁶⁷

סרמטכ"ל מעדכן את הרמטכ"ל בהתפתחויות בפד"ם⁶⁸

סמוך לחצות 18-19 באוקטובר חזר סגן הרמטכ"ל מביקורו בפיקוד הדרום, הגיע לחדר הרמטכ"ל ועדכן אותו במצב בדרום ובתוכניות שהתגבשו בפיקוד לגבי המשך המערכה. הוא סיפר שבהגיעו לפיקוד היה ויכוח בין האלוף שרון, שרצה להעביר את חטיבה 14 אל ממערב לתעלה, לבין הפיקוד שסירב לכך. לבסוף סוכם שהחטיבה תעביר 20 טנקים ושכוח מאוגדה 143 ישתלט על הרמפות לאורך כשלושה ק"מ נוספים, כך שישלוט על האגף הצפוני של המסדרון שבגדה המזרחית ויוכל לשבש מתקפת אויב מאותו כיוון. הכוח מאוגדה

67 שם. המסמך שבו מדובר הוא מסמך מפקדת חיל האוויר מאוקטובר 1973. במסמך, בחתימת מפקד חיל האוויר נכתב:

1" תכנונים לגזרת מצרים:

חיל האוויר יפעיל מטוסי העייט/סער בגזרת סואץ:

א. סיוע קרוב ואמנעה באזור דורסואר (אזור הפריצה של כוחותינו). יופעל ע"י טייסות 105 ו-116 לפי דרישת החפ"ק.

ב. בגזרת קנטרה תפעלנה טייסות 109 ו-110 זוגות מטוסים להשמדת שריון רכב ואדם.

ג. באזור שלופה וסואץ תפעל טייסת 115. זוגות מטוסים בשיטת קלע (פצצות סי-בי"י) על ריכוזי אויב. אם יבוטל האמ"ט באזור זה במשך היום, תופעל הטייסת בהפצצות צלילה.

ד. באזור פורט סעיד תופעל טייסת 102 במשך היום על ארטילריה, תותחי חוף וריכוזי אויב. ח"א יפעל להחזקת אזור פורט סעיד נקי מסוללות טילים.

ה. התקיפות תלוונה בפטרולים קבועים עם "אגרופים" כנגד סוללות טילים פעילות. כ"כ יפזרו מטוסי קורנס מוץ מסיבי. לגזרות השונות יצטרפו מטוסי תצפית לאזהרות מפני ירי טילים.

2. תכנונים לגזרת סוריה: סיוע לפיקוד צפון יינתן רק לפי הוראת המצפ"ע.

3. הגנה אווירית תבוצע ע"י מטוסי שחק, נשר וקורנס בכל מרחב המדינה ומעל כוחותינו בסוריה ובמצרים.

4. כוח של מטוסי קורנס יפעל כנגד מטרות עומק אם תאושרנה כאלו הלילה בסוריה ומצרים. מיקוש צירי תנועה ואמנעה עמוקה אפשריים החל ממחר במספר מצומצם של מטוסי קורנס".

68 יומן רל"ש הרמטכ"ל; הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

252 החוצה את התעלה, ישאיר עשרה טנקים לחטיבה 600, שתהיה אחראית למסדרון, תחת פיקודו של סגן מפקד אוגדה 143 תא"ל יעקב אבן, שמפקדתו העיקרית תהיה ב"לקקן". אוגדה 252 תכבוש את "מקצרה" ותהווה שם בסיס מוצק, חיל האוויר יתקוף את "צח" ושתי האוגדות – 162 ו-143 – ינועו דרומה. הוא סיפר על הוויכוח לגבי תוואי תנועתה של אוגדה 143 והכרעתו שהיא תנוע בדרך הקצרה ביותר והסמוכה לציר התנועה של אוגדה 162, כדי שלא לפזר מאמצים, ועל הוויכוח שאותו הכריע אם לנוע בלילה או ביום: שתי האוגדות ינועו ביום; אוגדה 162 תשלח כוח חלוץ עוד הלילה לכיוון רכסי ג'ניפה ובבוקר תמשיך לנוע דרומה; ציר "ודאות", שיהיה באחריותה של אוגדה 143, יהווה גבול גזרה בין שתי האוגדות; אוגדה 143 תנוע לכיוון "מצנפת" ו"בולוניה". יש להניח שבדרך הם ינהלו קרבות. בשלב השני תמשיך אוגדה 143 לעבר ג'בל עויבר ("וייטנם") ולאוגדה 162 יש כמה אפשרויות בהתאם להתפתחויות.

האלוף טל סיפר שאוגדה 162 ניהלה קרב הבקעה קשה באזור "צח", ורב-אלוף בר-לב לא רצה, בצדק, לנהל קרב הבקעה נוסף ולכן הורה להמשיך בהתקדמות ביום המחרת. כן עדכן שגשר הגלילים נמצא כבר במים. אשר לסד"כ: לחטיבות 14 ו-600, המאבטחות את ראש-הגשר, יש 70 טנקים, לאוגדה 162 יש 150 טנקים, לאוגדה 143 – 35 טנקים, לכוח אוגדה 252 הנוע לחצייה – 95 טנקים, לחטיבה שתישאר בגדה המזרחית – 70 טנקים ולכוח ששון 120 טנקים. בבוקר המחרת ישתנה הרכב הכוחות כך שכוח אוגדה 252 יחצה עם 85 טנקים, הכוח שיישאר במסדרון – מחטיבות 14 ו-600 – ימנה 55 טנקים וכוח אוגדה 143 בגדה המערבית ימנה 65 טנקים. כן יתוגבר הפיקוד הלילה בגדוד חי"ר בן 450 איש וב-20 זחל"מים.

סגן הרמטכ"ל אמר שהוא סיפר למפקד החזית על דיון הערכת מצב שנערך לפני הצהריים במטכ"ל ועל מסקנותיו: המטרה המרבית – השמדת צבא מצרים ומטרת הביניים – השמדת ארמייה 3. מורל הגייסות גבוה, אולם הלוחמים עייפים והציוד הולך ונשחק. לנוכח זאת סבור רב-אלוף בר-לב שהשמדת צבא מצרים הנה תוכנית יומרנית. לדעתו מותנים ההישגים שיושגו במידת חופש הפעולה שתהיה לחיל האוויר. אם יהיה לו חופש פעולה מלא, ייתכן שניתן יהיה להשמיד את ארמייה 3, או לפחות לכתרה; "אם יקרה משהו לא הגיוני – התמוטטות הצבא המצרי" – ייתכן שניתן יהיה להשמיד את צבא מצרים. בכל מקרה התנאי להשמדת ארמייה 3 או כיתורה הוא, לדעת רב-אלוף בר-לב, "שהעבודה תיעשה על-ידי חיל האוויר ממש מסיבי ורציני". ללא מילוי תנאי זה הוא סבור שיהיה צורך להסתפק בשליטה בתא שטח קטן, תוך שאיפה להרחיבו כך שישתרע בין שני האגמים. הוא גם אינו יודע מה הם הלכי הרוח אצל האויב – האם המצרים התייאשו והחליטו לייצב קו הגנה, או שבכוונתם לעקור את צה"ל מהשטח שכבש.

האלוף טל אמר שמהדיונים המסודרים שהתנהלו בפיקוד, הוא קיבל רושם שהתמונה עוד פחות ורודה מכפי שתיאר בדיון בצהריים. האלוף שרון סבור אמנם שאין לצבא מצרים כוח, שהוא אינו מסכן את כוחות צה"ל ושהוא קרוב להתמוטט, אך שאר המפקדים אינם סוברים כמוהו.

האלוף יריב, שהיה יחד עם טל בדרום, אמר שהוא שותף לרושם שלו. להערכתו יש השפעה

רבה הן לעיפפות הפיזית של המפקדים והן לקרב הקשה שניהלו על המסדרון. שניהם סיפרו ששר הביטחון העלה לדיון את שאלת ייצוב הקו. יריב הסכים שההישגים תלויים בפעילות חיל האוויר. ככל שזו תאפשר לקדם את הכוחות, באופן מתואם, ירבו ההישגים. לשם כך יש לחסל טילי קרקע-אוויר. הוא העיר שלהערכתו הקשר בין חיל האוויר לכוחות הקרקע אינו הדוק דיו. הרמטכ"ל הגיב בספרו שבאותו היום ערך "סימפוזיון" עם חיל האוויר והורה שהחיל והפיקודים יעבדו באופן מתואם. הוא סיכם שאין ודאות שהחיל יתקוף ביום המחרת טילים. יהיה עליו לנהל קרב גדול, וייתכן שאת חלקו יצטרך לנהל בתוך אמ"ט. לחיל האוויר יהיו שתי משימות עיקריות: הראשונה – לאמנע את הכוחות שיגיעו לשדה הקרב, וכמו במלחמת ששת הימים לסתום את ציר סואץ-קהיר וציר אסמאעיליה-קהיר בגרוטאות של רק"ם אויב. השנייה – לתת סיוע קרוב לכוחות הקרקע, כדי לחסוך להם קרבות הבקעה. אם תוכנית זו תצליח יוכלו אוגדות 162 ו-143 להתקדם דרומה כפי שתיאר טל. הוא הסכים עמו שאין הכרח שאוגדה 143 "תעשה את 'הטור דה-פרנס'", די בכך שתבסס את האגף הימני.

אם תוכנית זו תעלה יפה, יוכלו כוחות צה"ל לצבור הישגים על-ידי בלימת התקפות האויב. כבר הוכח במלחמה זו שבהגנה מצליחים להשמיד כוחות אויב גדולים, ואם אכן יהיה עליהם להתגונן סביר להניח שתמונה זו תחזור גם הפעם. לדעתו יש נקודת תורפה אחת, שהוא חושש שיקל על המצרים לפרוץ אותה – האגף הצפוני של המסדרון. משם עלולים לתקוף להערכת אמ"ן 60-70 טנקי אויב. לפיכך לא נראית לו "הפשרה" עם האלוף שרון, שלפיה יעביר 20 טנקים אל ממערב לתעלה. נראה לו שכל הכוח שלו צריך להישאר ממזרחה.

סגן הרמטכ"ל התערב ואמר שכוח האויב העלול לתקוף שם גדול מכפי שתיאר הרמטכ"ל, ומונה כ-200 טנקים, אך התוכנית שהותוותה בפיקוד הביאה אפשרות זאת בחשבון – העברת הטנקים מחטיבה 14 מערבה מותנית בהגעת הטנקים מאוגדה 252. זאת ועוד, כיבוש הרמפות בגדה המערבית יתרום רבות לחיסול התקפה אפשרית מצפון. הרמטכ"ל היה מודאג מחוסר חי"ר בגדה המזרחית, וטל הרגיעו שגדוד החי"ר הגיע כבר לרפידיים ולבטח נמצא כבר בגזרה. הרמטכ"ל הורה לבדוק אם אכן כך הוא. הוא הסביר שהורה אמנם לחיל האוויר "לכסות" ביום המחרת את "מיסורי" כל הזמן, אולם אין ודאות שיהיה די בכך אם המצרים יתקפו כהלכה. כוח 56 הטנקים שיעמוד לרשות חטיבה 600, לא נראה לו מספיק, ובעצה אחת עם סגנו הורה לרכז את כוח העתודה של כוח ששון לכיוון "ציונה". כן ביקש לשוחח עם נציגי חיל האוויר.

שינוי בתוכניות פיקוד הדרום – אוגדה 143 לא תנוע דרומה

בשעה 190135 הודיע רמ"ח המבצעים לרמטכ"ל כי זה עתה התקבל מפיקוד הדרום שינוי בתוכנית – אוגדה 143 לא תנוע דרומה, אלא תתקדם צפונה לאורך שתי גדותיה של תעלת סואץ ותתקוף את "מיסורי".⁶⁹ כזכור, לא נראתה לרמטכ"ל תוכנית ה"פשרה", שלפיה יעברו

69 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

20 טנקים מהחטיבה מערבה, בשל חששו מתקיפת אויב בגדה המזרחית. נראה, לפיכך, ששינוי זה היה לרוחו.

הפריצה לרכסי ג'ניפה

פגישה בין קיסנינג'ר לדיניץ בעניין הפסקת האש

כזכור, נצפה שלאחר שקוסיגין יחזור מקהיר יתחילו מגעים אינטנסיביים בין מעצמות-העל למימוש הצעתה של ברית-המועצות, שיפעלו לקבלת החלטה בדבר הפסקת אש, ושגריר ישראל בארצות-הברית התבקש להיפגש עם שר החוץ האמריקני ולהבהיר לו את עמדות ישראל בעניין. הפגישה החלה זמן קצר לאחר חצות (181825 שעון וושינגטון, 190025 שעון ישראל) ובהמשך הלילה הבריקו השגריר דיניץ והציר שלו, שהשתתף בחלק מהפגישה, את תוכנה ארצה.

בתחילת הפגישה ביקש קיסנינג'ר לדעת מה המצב בחזית סיני. דיניץ ציין כי לפי ידיעות האחרונות שקיבל, כונן צה"ל ראש-גשר יציב ממערב לתעלה וקרבות מתנהלים משני עבריה, כאשר על הכוח שממערב לה להרוס את טילי הנ"מ והשריון המצרי במרחב. לפי ידיעות אלה, הוסיף, נגרמות לצבא מצרים מדי יום אבדות קשות, ואם תימשך התנופה הרי שצפויה תפנית מוחלטת במצב הצבאי. לשאלת קיסנינג'ר כיצד ניתן להסביר את שתיקת המצרים בעניין זה, השיב דיניץ שמלכתחילה התייחסו המצרים לכוח צה"ל שממערב לתעלה ככוח פשיטה שלא יקשה לחסלו, ועתה הם מודיעים שכוחות צה"ל מכותרים.

השגריר דיניץ העלה את בעיות האספקה וקיסנינג'ר השיבו שבינתיים יימשך קצב אספקה של שישה מטוסי פנטום ליום והבטיח לטפל בהגדלת כמות מטוסי הסקיהוק ל-50, בשליחת המסוקים CH-53 שהובטחו ובאספקת 25 מסוקי קוברה.

מכאן עברו לדון בהתפתחויות בעניין הצעת הסובייטים. דיניץ מסר לקיסנינג'ר את מברקה של ראש הממשלה שבה הבהירה שאין לישראל כל עניין להזדרז בעניין הפסקת האש, ושאינה מעוניינת שבהחלטת מועצת הביטחון תוזכר החלטה 242. קיסנינג'ר הגיב שלא ניתן יהיה שלא לאזכר החלטה זו, זאת לנוכח הלוך מחשבותיו של הנשיא ניקסון: רק לפני חודשיים, האמריקנים היו אלה שעמדו, בדיוניהם עם ברית-המועצות בעניין המזרח התיכון, על אזכור החלטה 242, והסובייטים התנגדו לכך. החלטה זו הייתה מקובלת כל העת על ישראל, והיא שדרשה בכל תוקף, בחודש יוני, שהמסמך הבין-מעצמתי יתייחס אליה. הנשיא ניקסון לא יוכל לקבל את השינוי בעמדת ישראל. הוא מזכיר את החלטה 242 תכופות, ורק ביום הקודם, כאשר שרי החוץ הערביים ביקשו לפעול להחלטה על חזרה לגבולות 1967, השיב להם שהוא יפעל ברוח החלטה 242. זאת ועוד, כאשר פנו הסובייטים, ב-18 באוקטובר, בהצעה להתחיל בתהליך לקבלת החלטה על הפסקת אש, ביקשו לכרוך אותה עם חזרה

לקווי 1967, ורק לאחר שנתקלו בסירוב מוחלט מצד האמריקנים, העלו את הקשר עם החלטה 242. נראה שקוסיגין עומד לעזוב את קהיר "מחר". אם מידע זה נכון יש להניח שעוד מחר בערב – כלומר ליל 19-20 באוקטובר שעון וושינגטון – תגיע לווינגטון הצעה ממנו. אם יחזור ועמו הצעה שתאזכר את החלטה 242 יסמוך עליה הנשיא ניקסון את ידיו.

להערכתו לא ידעו הסובייטים את המצב בשטח כאשר הציעו את הצעתם. דיניץ חלק עליו. להערכתו הבינו הסובייטים את משמעות המהלכים הצבאיים, המשפרים את מצבה של ישראל וקרובים להפוך את הקערה על פיה, לפני שהמצרים הבינו זאת, ומכאן חפזונם להגיע להפסקת אש. קיסינג'ר לא קיבל הסבר זה, לדעתו נובעת ההתעניינות המחודשת של הסובייטים בהפסקת אש מכך שהוא אמר להם בשבת (13 באוקטובר) שאם לא יסייעו להגיע לשלום, עלולה ארצות-הברית לשנות מדיניותה ומהפעלת הרכבת האווירית האמריקנית. קיסינג'ר חזר, חזר והבהר פעמים מספר, שאל לה לישראל לסרב להתייחסות להחלטה

242, שכן עמדתה זו לא תובן על-ידי ניקסון ותרעים אותו.⁷⁰

בתום הפגישה בת 40 הדקות נותר קיסינג'ר ביחידות עם דיניץ, והבהיר לו שהתנגדות של ישראל לאזכור החלטה 242 עלולה להביא לעימות בינה לבין הנשיא, אולי עד כדי פגיעה ברכבת האווירית. דיניץ תמה מדוע תהיה התגובה כה חריפה. הרי ראש הממשלה העירה שכאשר יתנהל משא ומתן רציני לשלום היא לא תהסס להכריע הכרעות קשות. החלטה זו לא הביאה את הערבים לשולחן המשא ומתן במשך שבע שנים, ומדוע תביאם עתה? להפך, אולי אם לא תאזכר מלכתחילה ירצו הערבים להזכירה, ורצון זה יביאם למשא ומתן. אם הדבר יינתן להם מראש, יישמט הקלף מידי ארצות-הברית וישראל. זאת ועוד, מדוע מגיע להם פרס או הכתבה של תנאים מדיניים בגלל התוקפנות המכוערת שהמיטה על ישראל מאות חללים ואלפי פצועים?

קיסינג'ר הסביר שניקסון רוצה להיות עושה השלום והוא, קיסינג'ר, החדיר במשך חודשים רבים למוחו את ההבנה שהחלטה 242 היא הבסיס היחיד שממנו ניתן להתקדם למשא ומתן לשלום. לשאלת דיניץ איזה תרחיש הוא צופה במקרה שקוסיגין יחזור עם הסכמה מצרית להפסקת אש תוך אזכור החלטה 242, השיב קיסינג'ר שלפי המידע שבירדו עומד קוסיגין להגיע למוסקווה בשעה 10:00 לערך (16:00 שעון ישראל), והוא אינו מצפה לקבל את הצעת הסובייטים לפני שעות הערב – שעון ישראל. הוא כבר הבהיר לסובייטים שלארצות-הברית יידרשו 48 שעות לעיון בכל הצעה שתוגש לה. לפיכך אינו סבור שמהלכים מדיניים יחלו לפני מוצאי שבת – 20 באוקטובר או יום ראשון – 21 בו.

אשר לניסוח ההחלטה אמר קיסינג'ר כי בסופו של דבר מה שמכריע הוא מה שישראל תעשה בשטח. אם תצליח לחסל את מרבית הצבא המצרי, והוא מקווה שתצליח, הרי שלעובדה זו יש משמעות גדולה בהרכבה מאשר לנקודה זו או אחרת. דיניץ השיב שאכן ישראל מתכוונת לעשות זאת, אך לשם כך דרוש לה זמן, ואין להאזין בה במהלכים דיפלומטיים. קיסינג'ר הגיב שאכן במשך כל המלחמה פעל להרוויח זמן, וכך גם ינהג בעתיד ככל שיינתן. כך, למשל, כוונתו להתקשר מיד בסיום הפגישה לדוברינין ולהזכיר לו שנדרשת לארצות-הברית שהות

70 משלו לגזית, 1902245 [182245] באוקטובר 1973.

של 48 שעות לאחר קבלת ההצעה מהסובייטים. זאת כדי להשיג הסכמת הסובייטים לפרק זמן זה בטרם תיוודע להם האמת על מצבו של צבא מצרים.⁷¹

כעבור שלושת רבעי השעה דיווח דיניץ שקיסינג'ר התקשר אליו בשעה 02:30 וסיפר לו ששוחח עם דוברינין וביקשו שירשום לפניו שלארצות-הברית דרושה שהות זו, כדי שהדבר לא יבוא לסובייטים בהפתעה, ודוברינין הסכים לרשום זאת לפניו. קיסינג'ר סיפר שלשאלתו מה שמע דוברינין לגבי המצב הצבאי, נענה שלפי מיטב ידיעתם של הרוסים, יש קיפאון במצב, וקיסינג'ר השיבו שזו גם הערכת האמריקנים.

קיסינג'ר סיפר לדיניץ שבשעה 02:35 [20:35] התקשר אליו דוברינין ואמר לו שבתוך כשעתיים תהיה בידו הצעה להעבירה לקיסינג'ר. שר החוץ האמריקני אמר לדיניץ שהוא אינו ממהר ואין בכוונתו להתחיל לטפל בהצעה רשמית אלא בבוקר המחרת, ואין לו כל כוונה להעביר את ההצעה לטיפול של ישראל עוד באותו הלילה, אולם הוא יצלצל אל דיניץ כדי לספר לו, אישית, מה בהצעה. "כרגע", אמר לדיניץ, "אתה יודע כל מה שאני יודע".⁷²

שר הביטחון מתעדכן במצב בדרום

בבוקר 19 באוקטובר החלו כוחות פיקוד הדרום נעים למשימותיהם. בשעה 07:05 התקשר שר הביטחון לפיקוד הדרום, וסגנו של אלוף הפיקוד, תא"ל אורי בן-ארי, עדכנו שאוגדה 162 החלה לנוע – משימתה להשמיד סוללות טילים ולהגיע לשליטה על הכבישים המובילים מסואץ לקהיר; אוגדה 143, ולה 50 טנקים, מתחילה לנוע צפונה משני צדי התעלה ועולה על הרמפות שבגדה המערבית, ואוגדה 252 חוצה את התעלה, כשהמגמה להפעילה להתקפה ולספיגת התקפות. אשר לאירועי הלילה, עדכן אותו בן-ארי שכוח צנחנים ניסה לתקוף את ראש-הגשר וספג אבדות רבות.⁷³

דיון בלשכת שר הביטחון במגמות הפעילות⁷⁴

בשגרה שלפני המלחמה נערך מדי בוקר יום שישי דיון אופרטיבי בלשכת שר הביטחון. הדיון האחרון נערך ב-5 באוקטובר – ערב פרוץ המלחמה. עתה, ביומה ה-13 של המלחמה, זימן שר הביטחון את משתתפי אותו פורום, בתוספת כמה מפקדים, לדיון במגמות הפעילות. לדיון, שהחל בשעה 07:30, זומנו הרמטכ"ל, סגנו, עוזר שר הביטחון, ראש אמ"ן, מפקד חיל האוויר והאלופים במילואים יריב ועמית.

בפתח הדיון ביקש השר לקבל עד הערב תוכנית לפעולה למניעת פעילות המחבלים מגבול הלבנון, שכן "הגיע הזמן שאיננו יכולים להתעלם מזה יותר".

71 מדיניץ לגזית [182000] באוקטובר 1973.

72 מדיניץ לגזית, 190245 [182045] באוקטובר 1973.

73 שיחה טלפונית בין שהב"ט ואורי בן-ארי, 19.10.73, שעה 07:05; פתק בחומר דיין, רשמה אדיבה בני.

74 המקור העיקרי: לשכת שר הביטחון, דיון אופרטיבי, לשכת שר הביטחון, הקריה 19.10.73. מקור נוסף: יומן רל"ש הרמטכ"ל.

אשר לחזיתות העיקריות – סוריה ומצרים – תכנון הפעולות בהן עומד בסימן של לחץ זמן. מאחר שמתחיל משא ומתן בין מעצמות-העל, יש להניח שבתוך ימים אחדים תיפסק האש. לנוכח אילוצי זה יש לתכנן את תפיסת מוצבי החרמון, ואם יש כוונה – מבצעים נוספים בחזית הצפון.

על צה"ל להציע היכן יש לתחום את הקו שבו ירצה להיערך בחזית הדרום, וההצעה תועלה לאישור הממשלה. התוכנית להגיע לקו צריכה גם לכלול מתן מכה מרבית לצבא מצרים. בטרם ישמע את דעות המפקדים הציג את דעתו כ"קריאה ראשונה": הקו הסופי צריך לכלול, לדעתו, את תעלת סואץ לכל אורכה, משני צדיה. כל קו אחר הוא פחות טוב לשיבה לאורך ימים. זהו הקו האופטימלי. אם יתברר שלא יינתן להשיגו, יהיה צורך להסתפק בקו פחות טוב.

אשר לשיטת הפעולה: מסיריו ביום הקודם בשטח, הן בגדה המזרחית והן במערבית, למד כמה דברים חשובים: השטח הירוק של החיץ החקלאי שמדרום לאסמאעיליה, שאותו הגדירו הוא והרמטכ"ל כשטח קשה-עבירות, אינו כה קשה. זהו שטח "מישורי כמו שולחן", אינו בוצי, ויש בו דרכים רבות. יש דרכים שכלי רכב יכולים להגיע בהם לרמפות בגדה המערבית של התעלה. רמפות אלו שולטות היטב על הגדה המזרחית. כך, למשל, "כאשר אתה יושב על הרמפה פה – ה'חוה' הסינית' חיה לא חיים". לפיכך נראה לו שדרך הפעולה הטובה ביותר הנה לקפל את המערך המצרי שבגדה המערבית מדרום לצפון. אפשר לנוע עם שלושה-ארבעה טנקים בפס צר ובמרחק שניים-שלושה ק"מ אחריהם להתקדם בחי"ר בקצב של חמישה קמ"ש. גם אם מדינית עדיף לסלק את הכוח המצרי שבגדה המזרחית, הרי מבצעית קל יותר לנוע בגדה המערבית – שליטה בה תקנה עדיפות על הכוח שממול ותמוטט את מערכי האויב. להערכתו, "אם להיות אופטימיסט אפשר ללכת כך עד פורט סעיד, אם להיות ריאליסט – בוודאי עד אסמאעיליה... אולי גם מאסמאעיליה עד קנטרה". הרמטכ"ל העיר שכאשר יצא מפיקוד הדרום בערב הלפני אחרון הורה להשתלט על הרמפות; כאשר חזר למטכ"ל שאל את אלוף הפיקוד אם הוא הורה את מפקד אוגדה 143 לעשות זאת; האלוף גונן אמר שאכן הורה זאת, אולם אינו יודע אם האלוף שרון יבצע את הפקודה. "גורדיש אמר לי שנתן לו פקודה ללכת. אמרתי לו: 'אני מדבר על רמפות ולא על פקודה'" – הגיב השר. עוד הוסיף שבאותו הבוקר עדכן אותו תא"ל בן-ארי שאוגדה 143 לא תנוע דרומה – אלא תתקדם צפונה לאורך התעלה. "זה מה שאני הצעתי להם אתמול" – אמר.

מכאן עבר לעניין האבדות. להערכתו יכולים כוחות הקרקע להסתדר היטב עם תקיפות האוויר של האויב. לפיכך אין להזניק מטוסים לעבר מטוסי אויב התוקפים את כוחות הקרקע, כדי שמטוסי צה"ל לא ייפגעו מירי כוחות הקרקע. קצב האבדות הנוכחי עלול להעמיד את צה"ל בתוך ימים מעטים במצב קריטי. זאת ועוד, אנשים רבים נהרגים – באזור הגשרים יש הצטופפות רבה וכל פגז שנורה שם גורם אבדות. לשאלתו כמה אנשים נפגעו עד אותה עת, השיב הרמטכ"ל שעד 18 באוקטובר בבוקר היו כאלף הרוגים וקרוב ל-4,000 פצועים. שר הביטחון הציע לנקוט שלוש דרכים לצמצם את האבדות: להרחיק את הארטילריה של האויב, ליצור כמה מקומות מעבר מרוחקים זה מזה ולהכשיר בגדה המערבית מקומות להנחתה

תספוקת, כדי לשחרר את הכוחות שם מתלות בגשרים.

עניין נוסף הוא העברת כוחות לגדה המערבית. הוא סיפר ש"אתמול בבוקר היה דיון אופייני": כשיעץ לפיקוד הדרום להעביר את אוגדה 252 לגדה המערבית טען האלוף גונן שאינו יכול ליטול סיכון שמא כוחות האויב יפרצו למתלה. לזה השיב לו השר: "מה שהמצרים עכשיו יכולים לעשות זה לעשות פריצה למתלה? איפה אנחנו עם הגמישות שלנו? קודם כול הם לא יבואו כעת למתלה, ושנית – תשאיר פה עשרה טנקים לכל מקרה, וזה לא הר הבית, זה המתלה, כל חיל האוויר יכול לרדת עליו". הפיקוד אכן קיבל הצעתו.

השר דיין הציע גם לבדוק אם אפשר, לנוכח לוח הזמנים המדיני הקצר, לכבוש את פורט פואה, והרמטכ"ל השיב שאם אכן יעלו באותו היום הקרבות בדרום יפה, בכוונתו לתקוף את פורט פואה בלילה הבא. להערכת השר כיבוש פורט פואה יעלה לצה"ל פחות אבדות מאשר המשך המערכה בגזרה המרכזית. מה גם שככל שצה"ל יתקרב לקהיר יקשה על מצרים ועל ברית המועצות להשלים עם כך, ובסופו של דבר עלול הדבר שלא להיות לרצון גם לארצות הברית, שלא תרצה להגיע לעימות עם ברית המועצות. מאידך גיסא יש להדגיש דבר שאינו מודגש דיו – יצירת רושם, על-ידי ענני אבק, כאילו בכוונת צה"ל להתקדם לכיוון קהיר. כתוצאה מכך ירכז האויב מאמצים להגנה על קהיר, דבר שיקל על הכוחות המתקדמים צפונה ודרומה וישפיע מוראלית על האויב.

הוא הוסיף כי בכוונתו להציג לראש הממשלה, ואחר כך לממשלה כולה, את ההצעות להיערכות ולכיבוש פורט פואה, כאשר המגמה היא להגיע להיערכות שתתאים הן למקרה של הפסקת אש והן למקרה שהאש תתחדש מפעם לפעם.

הרמטכ"ל הגיב שאם אכן השטח בחיץ החקלאי עביר יותר משהוערך, כדאי לנסות להתקדם שם. הוא ציין שגם כאשר חשב שיקשה לנוע בו, חשב שיהיה צורך לפעול שם. עתה – ודאי שכדאי לעשות זאת.

מפקד חיל האוויר העלה את הצורך לחסל סוללות טילי קרקע-אוויר. הוא הודיע שאין ודאות בכך שחיל האוויר יכול לעשות את שסוכם בערב הקודם ולסייע באופן חופשי להתקדמותם של כוחות הקרקע. זאת משום שאין לו חופש פעולה מלא מעל לראש-הגשר. מערך הטילים באזור כולל 17 סוללות, ובהן סוללות של טילי אס-איי-6. הסוללות באזור אסמאעיליה לא חוסלו. נוסף על כך ישנן שלוש סוללות בכתמיה, המכסות את הפער שבין הסוללות באזור התעלה לסוללות באזור קהיר. באותו הבוקר נשלח כוח גדול לתקוף אותן, אולם בשל ערפל נאלץ לחזור בלא לבצע משימתו.

שר הביטחון הגיב על כך באומרו שלהערכתו יוכלו כוחות הקרקע לפעול גם בלא סיוע אוויר. אין טעם להפעיל את חיל האוויר לפגיעה בטורי אויב הנעים לעבר כוחות צה"ל, אם הם נמצאים באמ"ט. ייתכן שעדיף לצייד את כוחות הקרקע בנשק נ"מ רב יותר.

בעקבות דברים אלה התפתח בחדר ויכוח בעניין אופן הפעלתו של חיל האוויר. הרמטכ"ל הסביר שהוא הועיד לחיל האוויר תפקיד חשוב במערכה. חיל האוויר הוא שיקבע את פניה של המערכה. אם יצליח לסייע לכוחות הקרקע ולשבש את העתודות הנעות לחזית, הם יוכלו ליצור רושם של איום על קהיר ולהפיק דיבידנדות מההישגים. אם לא יוכל לעשות זאת יש חשש שבתוך כמה שעות ייאלצו לעבור להגנה, וכך ייוותר מעברה המערבי של התעלה

"כיס" שלא ייתן יותר מערכו הריאלי. "לא הייתי רוצה" – אמר – "ש[האויב] יתייצב טוב ויגיד: 'יש לכם פה כיס אצלנו. נראה אתכם איך אתם עומדים בזה'". הוא מסכים שיש לקבוע גבול להתקדמות, אבל המפתח להישגים הקרקעיים הוא מידת שיבושם של כוחות התגבורת של האויב הנעים מהעורף לחזית. כוחות השריון עייפים והוא מחפש דרך כיצד ניתן לקבל דיבידנדות מעומק ההתקדמות ולא מהתכתשות; מנחה אותו, כמו את השר, ההנחה שיש לחסוך באבדות ולהימנע מקרבות הבקעה. לשם כך יש להפעיל את חיל האוויר לסיוע קרוב וכן לאמנעה על כוחות הנעים מאזור קהיר. בבוקר נקלטה שיחה שבה אמר רמטכ"ל צבא מצרים – שאולי – "שאנחנו [המצרים] עם הראש באדמה", ייתכן שהמצרים החליטו ליטול סיכון וישלחו יחידות נוספות מאזור קהיר. הוא הניח שציר קהיר-אסמאעיליה והמרחב שבין קהיר לתעלה יהיו במהלך היום רוויים בכוחות אויב, המתארגנים להגנה ולהתקפה, ולכן הורה למפקד חיל האוויר, שאם אכן ייווצר מרחב ריק מטילים, לאחר שיחוסלו הסוללות בכתמיה והסוללות מאזור קהיר יוצבו בכילבס, יתקוף כוחות אויב כמו במלחמת ששת הימים. לכן הוא מצדד בכך שכאשר יתפזרו הערפילים יתקוף חיל האוויר את כתמיה.

מפקד חיל האוויר הסביר שלא די בחיסול הסוללות בכתמיה – הכוונה הייתה להשמידן רק אם הסוללות שבקדמת המערך יחוסלו. הרמטכ"ל אמר ששלוש פעמים הנחה כבר את פיקוד הדרום שקידום ארטילריה לחיסול סוללות הטילים חשוב מכל התקדמות שהיא, אלא שהדבר לא נעשה. שר הביטחון העיר שהפיקוד אכן הפגז סוללות טילים, אלא שלא הצליח לחסלן. האלוף פלד אמר שחיל האוויר יוכל לנסות לפעול בתוך האמ"ט עוד פעם או פעמיים, אולם לא לאורך זמן. "אתמול שאל אותי: 'בסדר, אנחנו מוכנים, אבל האם זהו זה?'". כבר שואלים האם זהו זה" – אמר.

שר הביטחון אמר שסוכם שאין להפעיל את חיל האוויר לתקיפת סוללות טילים. כך, למשל, הופתע מכך שבבוקר היום הקודם תקף החיל סוללות טילים בקנטרה. "יש לנו דיווידנדות בלתי רגילות מזה" – העיר האלוף פלד. "אבל מצבנו בבנק הוא כזה שאפילו בהשקעות שיש עליהן דיווידנדות טובות אנחנו לא יכולים להשקיע" – השיב השר. לפיכך הציע שהפעילות מאותה עת ואילך תתבסס על ההנחה שהכוחות המשוריינים מעבר לתעלה יפעלו ללא סיוע אווירי, פרט למקרי חירום, ולסכם שחיל האוויר, במצבו אותה עת, לא יתקוף סוללות טילים. הרמטכ"ל עמד על דעתו שיש לתקוף את כתמיה. להערת השר שתקיפה זו משמעה תקיפת טילים, השיב שנוסף לטילים משמעה תקיפת מטוסים והסרת איומם של אלה. לשאלת השר כמה מטוסים יש בשדה וכמה מהם צפוי שיושמדו, השיב מפקד חיל האוויר שצפוי שיושמדו ארבעה-חמישה מתוך למעלה מ-20 מטוסים הנמצאים בשדה. שר הביטחון תמה אם אומנם כתוצאה מכך יחול שינוי בסיסי במצב. הרמטכ"ל השיב שלפי הדוחות שקיבל מהשר וממפקדי פיקוד הדרום כוחות צה"ל עייפים. נראה לו שלא יוכלו להתכתש עוד זמן רב. בסוף היום עלול להצטבר באזור כוח מצרי רב, לפיכך הוא רוצה להפיק באותו היום את המרב, והדבר מותנה בתרומת חיל האוויר. לשאלת השר אם יורה למפקד חיל האוויר לתקוף את כתמיה גם בניגוד להערכתו של האלוף פלד בדבר חיוניות הדבר השיב רב־אלוף אלעזר: "לא נתתי לו במלחמה זו הוראה אם לפי הערכתו לא היה כדאי לעשות".

סגן הרמטכ"ל גרס שהשאלה אם לתקוף את הטילים בכתמיה נובעת מהשאלה מה צה"ל ישאף להשיג בקרקע. אם, לדוגמה, המגמה היא "רק לעשות אבק לכיוון קהיר" – אין צורך חיוני בסיוע אווירי. לעומת זאת אם הכוונה לתקוף מערכים קרקעיים, כגון מתחם "צח", יש צורך לתקוף את המתחם מהאוויר, כדי למנוע אבדות רבות מהכוח התוקף. לדעתו אין גם חשיבות רבה באמנעה על כוחות הנעים מקהיר. האלוף טל ציין שהתרשם קודם לכן שהשחיקה קטנה מכפי שהיא באמת. עתה מתברר שכוחות צה"ל בפיקוד הדרום מונים מעט מעל 500 טנקים, בעוד למצרים יש, במרחב וזמן של כמה שעות, מספר גדול מזה. אם המצרים יוסיפו להילחם כמו שנלחמו ביומיים האחרונים, "נתגעגע ל-500 טנקים". להערכתו יקשה להשיג את המטרה של השתלטות על שתי גדות התעלה לכל אורכה, אלא אם צבא מצרים יתמוטט. לעומת זאת, ייתכן שניתן לקטוף פירות מתקיפת הטילים בקנטרה, להשתלט עליה ועל פורט פואד וליצור רצף ביניהם. יש לדון אם אכן יש לעשות זאת.

שר הביטחון הגיב על כך בהגדרו שוב את דעתו: יש שתי אפשרויות בסיסיות – התקדמות לאורך התעלה או התקדמות לעומק. ככל שהכוחות יעמיקו לכיוון קהיר, כן ייתקלו במערכים קשים יותר. קל מזה הוא להתקדם לאורך התעלה, לכן נראה לו שיש להתקדם לאורך הגדה המערבית של התעלה, מרמפה לרמפה, צפונה ככל האפשר, בהנחה שהכוחות המצריים ייסוגו, כתוצאה מכך "בצורה זו או אחרת". בד בבד עם כך יש ליצור רושם כאילו יש כוונה לפרוץ לקהיר.

טל השיב שהרמטכ"ל והוא עצמו קיבלו בברכה את הידיעה על השינוי בתוכניתו של פיקוד הדרום, שהגיעה בלילה, והרמטכ"ל אישר זאת ואמר שהתכוון, ממילא, לשנות את התוכנית. סגן הרמטכ"ל אמר שאופן הפעלתו של חיל האוויר נובע ממגמת הפעילות: אם הכוונה להשמיד את ארמייה 3 או לכתרה, אם הכוונה ליצור רושם של איום על קהיר, ואם הכוונה לייצב קו משני צדי התעלה לכל אורכה – כל אחת מהאפשרויות מחייבת הפעלת חיל האוויר בצורה מסוימת.

ראש אמ"ן הציע להחליט לכתה, בשלב ראשון, את ארמייה 3, להשתלט על כביש סואץ-קהיר ולחסל את מערך הסוללות באזור, הכולל כשלושה רבעים מכלל הסוללות שבחזית – 20 סוללות טילים.

שר הביטחון אמר שאוגדה 162 נמצאת במרחק של כ-50 ק"מ מכביש סואץ-קהיר, ומתכנשת כדי לפתוח לעצמה דרך. במשך היום ייוודע עד היכן הגיעה. אם אכן תגיע לאזור ותחסל את מערך הטילים – מה טוב, אך אין ודאות בכך. הפעולות שתוכננו לכוחות הקרקע ליום זה עונות, לדעתו, על כל האפשרויות – הן התקדמות צפונה לאורך גדתה המערבית של התעלה, הן יצירת רושם של איום על קהיר והן כיתור ארמייה 3 והתייצבות על כביש סואץ-קהיר. טוב יהיה אם תגבורות האויב יגיעו לשטח הפתוח אל מול אוגדה 162 – או אז ניתן יהיה להשמיד חלק ניכר מהן. לגבי פעולות חיל האוויר הציע השר להמתין לשובו של מפקד חיל האוויר מהמשל"ט, שם יברר מה האפשרויות, אילו סוללות טילים נמצאות באזור ומה האבדות שהוא צופה באפשרויות השונות. הוא ביקש לבדוק את אפשרות כיבושה של פורט פואד, והרמטכ"ל הוסיף שיבדוק את אפשרויות הפעולה בלבנון, ויבדוק עם אלוף פיקוד הצפון את אפשרויות הפעולה בחרמון.

דיון בחדר הרמטכ"ל, בהשתתפות אלוף פיקוד הצפון

אלוף פיקוד הצפון הגיע אותה עת למטכ"ל, ועם סיום הדיון בלשכת שר הביטחון שוחח בשעה 09:00, בחדר הרמטכ"ל, עם הרמטכ"ל ועם סגנו.⁷⁵

הרמטכ"ל מתעדכן ומשוחח עם מפקד חזית הדרום

עם סיום הדיון עם אלוף פיקוד הצפון, בשעה 09:35, התעדכן הרמטכ"ל בחמ"ל אג"ם-מבצעים, ושמע שאוגדה 143 מרחיבה את ראש-הגשר צפונה, שכוחות מצריים נמלטים ושכוח האויב מול גזרת החדירה מונה כ-80 טנקים.⁷⁶

זמן קצר לאחר תחילת הקד"ם (ראה להלן), בשעה 09:45, נקרא הרמטכ"ל לשיחה עם רב-אלוף בר-לב. מפקד חזית הדרום דיווח שכוחות אוגדה 252 כבשו את "מקצרה" ושמחתם "צח" עומד ליפול בקרוב לידי צה"ל, לאחר שחיל האוויר סייע היטב בגזרה. כוחות אוגדה 162 השמידו סוללת טילי אס-איי-2 בנקודה 6218, מתחם "חושני" ריק וכוחות אוגדה 162 נמצאים בצומת "וראות"- "סקרנות" ונעים דרומה, לעבר שתי סוללות טילים נוספות. אוגדה 143 פועלת בשתי חטיבות צנחנים – 35 ו-247 – מתוגברות בטנקים ונעה צפונה באזור "חבית 29". חיל האוויר השמיד כוחות אויב רבים במרחב העורפי ופועל בעוצמה נגד כוחות אויב ב"מיסורי". כוח אויב הציב חסימה ב"חבית 29" וכוח נוסף נע על ציר "סקרנות" מ"ראמה" ל"מקצרה". עוד דיווח בר-לב שהבעיה העיקרית היא מחסור חמור באספקה, דלק ותחמושת באוגדה 162, וביקש לבדוק אפשרות לתספק אותה בדרך האוויר. הרמטכ"ל הבטיח לבדוק זאת וסיכם שחיל האוויר יתקוף את כוחות האויב הנעים מזרחה מ"ראמה" וירכז מאמץ לאזור "מיסורי". כן הסב את תשומת לבו של בר-לב ששתי סוללות טילים מהוות מפתח לכל ההתפתחויות בגזרה, ויש לנסות לחסלן. נראה שרב-אלוף בר-לב הציע לתקוף את קנטרה חזיתית. הרמטכ"ל התנגד לכך וביקש לנצל את חופש הפעולה של חיל האוויר באזור זה על-ידי ריכוז כוח מכוח ששון, בתקווה שלחצו יספיק כדי לפתוח את מערך האויב, בלא צורך בהתקפה חזיתית. כן חזר והדגיש את העניין שהדגיש זה כמה ימים – החשיבות הרבה שאוגדה 143 תציב ארטילריה לחיסול סוללות הטילים באזור אסמאעיליה.⁷⁷

75 על עצם קיום הפגישה ידוע מרישום ביומן לשכת הרמטכ"ל ומרשימות רמ"ח היסטוריה. מהמקור השני ידוע שהשתתף בה גם סגן הרמטכ"ל ושהסתיימה בשעה 09:30. פגישה זו לא הוקלטה ואין בידינו כל רשימה לגבי תוכנה. מעט ממנו ניתן ללמוד מדברי הרמטכ"ל בקד"ם שהחל מיד לאחר הפגישה (ראה עמ' 1049-1050 להלן).

76 שם.

77 מחברת "אבירי לב" ודיווח הרמטכ"ל בחזרו לקד"ם.

קד"ם הרמטכ"ל⁷⁸

בקד"ם שהחל בשעה 09:35 עדכנו נציגי אמ"ן ואג"ם מבצעים את הרמטכ"ל בהתפתחויות האחרונות. רע"ן 5 (סוריה) באמ"ן סא"ל אביעזר יערי דיווח על התפתחויות הבוקר בחזית הסורית: לאחר שהמלך חוסיין, שביקר ביחידתו שבסוריה, התרשם רע מאוד משיתוף הפעולה בין יחידה זו לכוח העיראקי, הוא החליט, ביום הקודם, להכפיף את החטיבה הירדנית לדיוויזיה 9 הסורית, הנמצאת בגזרה המרכזית.

הסורים ציפו ב-18 באוקטובר להתקפה גדולה של צה"ל וממשיכים לצפות לה. נראה שהעריכו שההתקפה על אום בוטנה הנה חלק מאותה התקפה גדולה; אחריה החלה הבוקר התקפה מתואמת, לאחר 48 שעות של מנוחה – תחילה תקפה דיוויזיה 9, בטנקים שנותרו לה, ובעת הדיון מתפתחת התקפה שנייה, בשיתוף עם הכוח הירדני, בשני צירים – לעבר אום בוטנה ולעבר תל מסחרה. הכוח העיראקי תקף גם הוא: עם שחר תקף כוח חי"ר שהגיע עד מחצית תל ענתר ונהדף, לאחר מכן התפתחה התקפת שריון, שנהדפה גם היא, ועתה מתפתחת התקפה נוספת, בכוח של 30-40 טנקים.

אשר לבניין כוחות: בעורף הכוחות העיראקיים אוכן כוח טנקים, שטרם זוהה. ייתכן שזו יחידה עיראקית משוקמת וייתכן – כוח עיראקי נוסף שהגיע לסוריה. סא"ל יערי העיר שייתכן שקצב השיקום של היחידות הסוריות מהיר משהוערך. ידוע שטנקים מוזרמים לכל הדיוויזיות – לדיוויזיות המשוריינות מוזרמים טנקים בהתאם ליכולת הקליטה שלהן, וידוע שהסורים מנסים לשקם את גדודי הטנקים החטיבתיים בדיוויזיה 9. הוערך שנוספו לסד"כ 250 צוותים, אולם כבר עתה נספרו 350 טנקים שחולקו ליחידות – ייתכן שיש בכך כדי להוכיח שנוספו כמספר הזה צוותים, אבל ייתכן גם שהם חולקו לפי צפי לחזרת צוותים, כלומר שחלקם טרם אוישו. כרגע מונה צבא סוריה כ-500 ואולי 600 טנקים, ש-120 מהם נמצאים במרחב החזית ו-145 נספרו במרחב דמשק. כוח המשלוח הירדני מונה 71 טנקים וכוח המשלוח העיראקי – 90. יש להניח שבתום תהליך השיקום, כלומר בתוך כמה ימים, יעמוד סד"כ הטנקים של כוחות האויב בסוריה על 1,000.

בתחום המדיני ציין רע"ן 5 שאצל הסורים מתגבשת תחושה כאילו המצרים "הולכים לסדר אותם" ומתחילות להתגבש תוכניות שונות בלא לשתפם.

האויב בחזית המצרית הוצג על-ידי אל"ם שלמה מרושי. הוא סיפר שבלילה האחרון אוכנה חטיבה ממוכנת 118 מדיוויזיה 23 בגדה המערבית של התעלה, מצפון לחיץ החקלאי, והיא ערוכה שם יחד עם שארית החטיבה הממוכנת השנייה של הדיוויזיה – חטיבה 116, שחלק ממנה השתתף ביום הקודם בקרבות. מדרום לחיץ החקלאי אוכנה עוד ביום הקודם חטיבה שריון 23 מדיוויזיה ממוכנת 3 ובלילה נודע שבכוונת המצרים להפעיל את חטיבה 35 יחד עם חטיבה זו. מדרום לגזרת החדירה של צה"ל נמצאות יחידות מדיוויזיה משוריינת 4 – כנראה חטיבת שריון 2 וחלק מחטיבה 6. בסך הכול נמצאים בקרבת ראש-הגשר, ממערב לתעלה, כ-200 טנקים – כ-100 מצפון לה, 76 מאוכנים מדרום לה, וייתכן שנמצאת שם

78 מה"ד-היסטוריה, קד"ם הרמטכ"ל, 190935 באוקטובר 1973.

חטיבה נוספת בת 70–80 טנקים. כן נמצאים בגזרה כוחות צנחנים וכוח פלסטינאי. אשר לדיוויזיה ממוכנת 3: חטיבת השריון שלה נמצאת, כאמור, בגזרת החדירה, אולם הלילה לא אוכנה כל תנועה של החטיבות הממוכנות שלה ממקום היערכותן באזור קהיר לכיוון התעלה, עם זאת אין בכך כדי להעיד שהן אכן לא נעו.

אל"ם מרושי ציין כי בפענוח גיחת צילום שנערכה ב־18 באוקטובר, התגלו למעלה מ־300 טנקי אויב שרופים. מספרם של השרופים, הוסיף, גדול ממספר הטנקים הכשירים בגדה זו. כמעט שום פעולה מאלו שתכננו המצרים ללילה שעבר לא נערכה. יתר על כן, כוח צנחנים מצרי דיווח שמופעל עליו לחץ קשה, וביקש אישור לנסיגה.

ראש אמ"ן האלוף זעירא סיכם את הערכת אמ"ן והמלצותיו. הוא צפה שבתוך יומיים–שלושה ישקמו הסורים את הדיוויזיות המשוריינות שלהם, או לפחות את חטיבותיהן המשוריינות, ויוכלו להטילן למערכה. כדי למנוע זאת הציע להתקדם, דרך האזור המוחזק בידי העיראקים, שהוא "הבטן הרכה" במערך האויב, לכיוון הר הדרוזים.

לגבי מצרים אמר ראש אמ"ן שלנוכח היעדר ידיעות ברורות על תזוזת כוחות, למעט חטיבה 35, ייתכן שההנהגה המצרית טרם החליטה אם לקדם כוחות לבלימה במרחבים קדמיים, או לנסות להגן על קהיר. להערכתו, אם לא החליטה עד אז הרי שתחליט במשך היום. אם תחליט לנקוט את הדרך הראשונה, ניתן יהיה לקדם כ־100 טנקים של בית הספר לשריון, כ־90 טנקים של משמר הרפובליקה ואת חטיבה 45. מקומן של שתי החטיבות הממוכנות של דיוויזיה 3 אינו ידוע, אולם להערכתו לא תהיה השפעתן, במקרה שיופעלו, ניכרת. הוא חזר על הדעה שהשמיע בדיון בלשכת שר הביטחון כי, לנוכח העובדה שהמפתח ללחימה ממערב לתעלה הוא חיל האוויר, יש לנסות להשמיד את מערך 20 סוללות הטילים שמדרום לראש־הגשר, והמליץ לשגר אפילו כוחות קטנים במאמץ לחפש אותן ולהשמידן. השמדתן תקנה לחיל האוויר חופש פעולה ותקל, בין היתר, על הנחתת אספקה בדרך האוויר. לגבי הכוחות המצריים שמול כוח ששון, הציע שפיקוד צה"ל לא ישלה את עצמו באשר לכוחם בהגנה – הם אמנם לא אגרסיביים, אבל אין אמת בהנחה שאין שם טנקים. יש טנקים ובהגנה הם יכולים להוות אגוז קשה לפיצוח.

מאחר שהרמטכ"ל עודכן זמן קצר לפני כן בידי רב־אלוף בר־לב (ראה עמ' 1046 לעיל) לא הציג רמ"ד דרום באג"ס מבצעים את תמונת המצב בדרום. רמ"ד צפון רס"ן יריב חן סקר את המצב בצפון: היערכות הכוחות לא השתנתה; בחזית ערוכות, מצפון לדרום, אוגדה 36, אוגדה 146 וחטיבה 670, בעוד אוגדה 210 נמצאת בעורף – מתרעננת ומתארגנת. בלילה האחרון פעלו כוחות צה"ל בכמה גזרות: חטיבה 317 פשטה על אום בוטנה וכבשה את האזור, ובכלל זה הכפר והצומת. כוח שני, שהיה אמור לכבוש את תל כודנה, הוחזר כשהיה בדרכו ליעד; כוחות מחטיבה 1 הציבו מארבים על הציירים לחרמון ולכנכר, והכוח שפעל בציר החרמון השמיד ג"פ. כוח מיחידה 269 נע למצפה שלגים, סייר באזור במגמה לתפוס שבוי וחזר בלא שהגיע למקום ובלא להביא איש. כוח אחר מהיחידה היה אמור לפגוע בסוללת מרגמות 240 מ"מ באזור תל כודנה. הוא לא מצא את הסוללה, הרג כמה חיילי אויב וחזר. עם שחר עלו כוחות רגלים של האויב, מצוידים בטיילי נ"ט, בליווי טנקים, על תל עליקה ותל ענתה. כוח מחטיבה 205, שזיהה את כוחות האויב, תקף אותם, הורידם מהתלים והתיישב

בהם. החל משעה 06:00 ניהל הכוח קרב אש עם טנקים עיראקיים, השמיד כ-10-15 כלי רק"ם והדף את התקפתם. כפי שתיאר סא"ל יערי, תקף כוח סורי מדיוויזיה חי"ר 9, בשיתוף עם כוח ירדני, באזור אום בוטנה, הגיע לצומת ונהדף בידי כוח מחטיבה 4. הירדנים חזרו למערכם והסורים המשיכו לתקוף. בשעה 08:30 החל כוח עיראקי, בן כ-40-50 טנקים, תוקף בשני צירים – אחד בכיוון אל-עדם והאחר בכיוון כפר שמס. לחץ זה נמשך עדיין, כשממול עומדים כוחות מחטיבות 205 ו-9, וכוח מחטיבה 7 נע לתקוף את הכוח העיראקי מצפון. רס"ן חן ציין שכוחות הקרקע פועלים ללא סיוע אוויר, משום שהאזור מוגן טילים, ונאלצים לעמוד מול לחץ כבד. בגזרה הדרומית, לעומת זאת, יכול חיל האוויר לפעול, ואכן רביעיית מטוסים תקפה כוחות ירדניים שנעו – גרדו אחד לכיוון אום בוטנה וגרדו שני לכיוון תל מסחרה. בעת מסירת הדברים נמשך הלחץ שם, ורביעייה נוספת של מטוסים נשלחה לתקוף את הכוח הירדני.

בסיום הקד"ם התווה הרמטכ"ל את המדיניות ל-19 באוקטובר: המפתח לגורל המלחמה נמצא בחזית המצרית. בשלב זה אין ברצונו להגדיר את המטרות, שכן הן מותנות בהצלחה – במידת השחיקה של כוחות צה"ל ושל כוחות האויב ובשטח שיתפסו כוחות צה"ל. אם ההתפתחויות תהיינה טובות מאוד – חיל האוויר ישמיד כוחות אויב רבים וכוחות הקרקע יוכלו להתקדם בקלות – ישתדלו הכוחות להתקדם דרומה, לנתק את הארמייה השלישית ולחסלה – זו האפשרות היומרנית יותר. ייתכן שניתן יהיה להגיע רק לפגיעה רצינית בארמייה זו, כאשר השמדתה תישאר לשלב מאוחר יותר. אפשרות שנייה היא שכוחות צה"ל יצליחו להשמיד שיטתית את כוחות האויב בראש-הגשר הצפוני. ייתכן שפעולתו היעילה של חיל האוויר, בתוספת לחץ של כוחות הקרקע, יביאו את המצרים להחליט להסיג כוחות מהגדה המזרחית. כבר עתה נקלטות תשדורות על חיילי אויב נסים, וייתכן שמנוסה זו תהפוך לנסיגה בפקודה. המטרה, אם כן, של הפעילות בגזרה המצרית ב-19 באוקטובר הנה להפיק מרב פירות מלחצו של חיל האוויר והתקדמות כוחות הקרקע.

הוא פסל אפשרות לתקוף בעוצמה בחזית הסורית. לדעתו אין לצה"ל די כוחות כדי לעשות זאת, מה גם שחיל האוויר מרוכז בחזית הדרום. כימים הקרובים יש לנסות להשיג לכל היותר הישגים מקומיים, שאינם כרוכים באבדות רבות. לפיכך ביטל בלילה האחרון את ההתקפה על תל כודנה – נראה לו שהיה צפוי שם קרב קשה, שבו היו נגרמות לכוח התוקף אבדות רבות, ולא היה ניתן להפעילו למשך כיומיים. לעומת זאת אישר את ההתקפה על אום בוטנה, שכן נראה לו שלא תהיה כרוכה באבדות רבות ושהכוח שיתפוס אותה יוכל להדוף בקלות התקפות-נגד. המגמה העיקרית בפעילות בחזית זו היא להתכונן להתקפת אויב, להסב לו אבדות רבות ולאחר מכן, אם ייווצרו תנאים נאותים, לצאת להתקפה. לנגד עיניו עומדת דוגמת ההתרחשויות בחזית זו בשלבים הקודמים: הסורים תקפו, בעוצמה של שלוש דיוויזיות חי"ר, בסיוע שתי דיוויזיות משוריניות, את הכוחות המעטים שהיו לצה"ל ברמת-הגולן, ולאחר שכוחות צה"ל הסבו להם, במגננה, אבדות רבות, עברו להתקפה וחדרו לעומק שטח סוריה. לדברי נציגי אמ"ן, צפוי שהסורים יעמדו בתוך כשלושה ימים בכוח של 1,000 טנקים וינסו אז לצאת להתקפה. מולם יעמדו כ-400 טנקים של צה"ל. יחסי כוחות אלה טובים בהרבה מיחסי הכוחות שהיו בתחילת המלחמה. מול כוח זה, של 1,000 טנקים

שכבר ספגו מפלה, יעמוד כוח ערוך ורענן בן 400 טנקים. ביחסי כוחות אלה יושמדו טנקים רבים מהכוח התוקף, וכדוגמת האירועים של תחילת המלחמה, ניתן יהיה לעבור כיממה לאחר שבירתה של התקפת האויב להתקפה, שייתכן שתוכל להסתייע בחיל האוויר, אם האירועים בחזית המצרית לא יחייבו כבר את ריכוזו שם.

אפשר גם שכוחות האויב יימנעו מלתקוף בימים הקרובים. אם כך יקרה, ואם חיל האוויר יוכל להתפנות ולפעול גם בחזית הסורית, ייתכן שיהיה כדאי לתקוף את האגף הרך במערך האויב, כלומר את כוח המשלוח העיראקי, לחסלו, ולדחות בכך את מתקפת האויב או לפחות להחלישה. הרמטכ"ל הנחה שפיקוד הצפון יתכונן לאפשרות זו. בחזית הסורית יש רק מבצע התקפי הכרחי אחד – כיבוש מוצבי החרמון. לכך נדרשת חטיבת צנחנים 317. ההתקפה מתעכבת בשל מחסור בתחמושת ארטילרית. עתה מרכזים תחמושת זו, וכשפיקוד הצפון יהיה מוכן הוא יוצא לפועל.

פגישת שר הביטחון עם ראש הממשלה

בזמן שהרמטכ"ל ערך את הקד"ם נפגש שר הביטחון עם ראש הממשלה ועדכן אותה בהתפתחויות. נוסף על שניהם נכחו בפגישה, שהחלה בשעה 10:00, גם מנכ"ל משרד ראש הממשלה – מרדכי גזית, מזכירה המדיני של ראש הממשלה – אלי מזרחי, מזכירה הצבאי – תא"ל ישראל ליאור ושלישו של שר הביטחון – סא"ל אריה בראון.

בפתח הפגישה ציינה ראש הממשלה שהיא רואה סימנים ראשונים לניצחון של ישראל, בכך שמתחיל לחץ מדיני להפסקת אש. "המצב הדאיג כאשר לא הדאגנו אף אחד" – הסכים עמה שר הביטחון. הוא סיפר שביום הקודם, 18 באוקטובר, סייר בפיקוד הדרום כדי להתרשם כיצד יש להיערך וכיצד להילחם, והגיע למסקנות, שאת חלקן הצליח להנחיל למטכ"ל ולפיקוד עד כדי כך שכמה תוכניות שונו בלילה.

עתה עומדות על הפרק שתי השאלות: באיזה קו יש להיערך, כך שיתאים הן למקרה שתהיה הפסקת אש והן למקרה שהמלחמה תימשך, וכיצד לפעול כדי להגיע לקו זה. שיקול מכריע בעניינים אלה הנו קצב השחיקה: חיל האוויר איבד עד ערב 18 באוקטובר 100 מטוסים מתוך 360 שבהם החל את המלחמה. בפיקוד הדרום היו 800-900 טנקים כאשר הגיעו אוגדות המילואים לחזית ועתה הוא עומד על 560 טנקים: 300 ממערב לתעלת סואץ ו-260 ממזרח לה. ב-18 באוקטובר, למשל, איבד 80 טנקים. בפיקוד הצפון יש מעל 400 טנקים. מספר ההרוגים מתקרב ל-1,000 והפצועים ל-4,000. "בעיית האבדות היא קשה ומחייבת אותנו לראייה שקולה על מה אנחנו נהרגים".

להערכתו, הקו הטוב ביותר בחזית המצרית הוא קו התעלה. כל קו ממערב לה פחות טוב, וכל התקדמות למעמקי מצרים, לארצו של עם בן 27 מיליון איש, פירושה "לשבת על מדורה". לשאלת ראש הממשלה האם יש חילוקי דעות בעניין זה, כלומר אם בקרב המפקדים יש הסבורים שמן הראוי להתקדם למעמקי מצרים, השיב השר שנראה לו שדעתו זו מקובלת על המפקדים במטכ"ל – הרמטכ"ל הסכים עמו ואיש מהנוכחים האחרים לא חלק על תפיסה זו. עתה הציג את התפיסה שגיבש והציג קודם לכן בפיקוד הדרום ובמטה הכללי, בדבר

הצורך להתקדם צפונה ממערב לתעלה, תוך שהוא מסביר את הנתונים שהביאוהו למסקנה זו.⁷⁹ הוא ציין שגיבש תפיסה זו כתוצאה מסיורו בחזית, ושדעתו זו התקבלה ופיקוד הדרום שינה את תוכניותיו: במקום לקדם את אוגדה 143 דרומה, החליט לקדם את 50 הטנקים שלה שבגדה המערבית צפונה. בד בבד עם התקדמותו של כוח זה צפונה אמורה אוגדה 162 לפגוע בארטילריה ובסוללות טילי קרקע-אוויר, לנוע דרומה ומזרחה ולהגיע לציר סואץ-קהיר. באזור סואץ יש מערך של 20 סוללות טילי קרקע-אוויר שרצוי להשמידן. בהגיע האוגדה שמה יהיה צורך לדון לאן תמשיך. אם לא תוסיף להתקדם דרומה, ייתכן שהמצרים יחשבו שבכוונת צה"ל להתקדם לעבר קהיר ויסיגו כוחות להגנתה.

מהלכי כוחות הקרקע מתאימים לכל התפיסות, ציין שר הביטחון. לעומת זאת יש חילוקי דעות בינו לבין הרמטכ"ל באשר לאופן הפעלתו של חיל האוויר. השר גורס שאל לחיל האוויר לתקוף טילים, שכן הוא יאבד מטוסים ולא יכריע בכך את המלחמה, מה גם שכוחות הקרקע אינם זקוקים לסיוע אוויר לניהול קרבות בשטחים פתוחים. כאשר על כוחות צה"ל לתקוף יעדים מבוצרים, הם נשחקים, אולם כאשר כוחות אויב באים לקראתם בשטח פתוח הם משמידים כוחות רבים וסופגים אבדות מעטות. לדעתו, שבה תומך גם סגן הרמטכ"ל, צריך חיל האוויר לפעול בקרבות אוויר ולסייע לכוחות הקרקע במקומות שהם עצמם ניקו מטיילים – "באם התנאי [לפעולה] שריון הוא סיוע אוויר – אז לא כדאי, ואני חולק על דדו". הרמטכ"ל סבור, לעומתו, שיש להפעיל את חיל האוויר נגד כוחות התגבורת של האויב הנעים לחזית, ולשם כך בכוונתו לתקוף סוללות טילים השולטות על מרחב התנועה שלהם. השר סיפר על המלצותיו להקטנת פגיעות כוחות צה"ל: הרחקת ארטילריית האויב משטחים שבטווח אזור הגישור, פיזור מעבורות במרחקים גדולים זה מזה ותספוק כוחות בדרך האוויר.

להערכתו יהיה צורך בעוד כיומיים להחליט על קו הפעולה, כי השריון עומד להגיע לקצה גבול השחיקה. בימים אלה יהיה צורך לכבוש את פורט פואד, והרמטכ"ל יביא רעיון זה לאישור הממשלה. אם הכוחות יפעלו בהתאם לקו הפעולה שתיאר לעיל, יש להניח שהם לא ישתלטו על כל אורכה של התעלה, אולם ישלטו מהרמפות שבגדה המערבית גם על הגדה המזרחית לא יידחקו לעומק מצרים ולא יתכתשו עם כוחות אויב בעומק וייצרו קו קרוב לזה שרצוי להימצא בו בסיום הקרבות.

מנכ"ל משרד ראש הממשלה קרא בפני הפורום את מברקו של שגריר ישראל בארצות-הברית, על הצעת הסובייטים ועל שיחתו עם שר החוץ האמריקני בעניין משמעות הכללתה של החלטה 242 בהצעת ההחלטה שבכוונת המעצמות להגיש למועצת הביטחון.⁸⁰ ראש הממשלה הביעה דעתה שלא ייתכן שארצות-הברית תסכים לגישת הסובייטים שבעקבות מלחמה זו יש ליישם את החלטה 242 בהתאם לפירוש של הסובייטים, כאשר במשך שש שנים לא יושמה. שר הביטחון העיר שהעיקר הוא שהאמריקנים שולחים אספקה לישראל. השיחה התגלגלה לעניין הנשק הסובייטי ואופן הפעלתו בידי הערבים. שר הביטחון העיר

79 ראה עמ' 1041-1044 לעיל.

80 ראה עמ' 1039-1041 לעיל.

שבמלחמה זו אירעו שני דברים בלתי צפויים: אופן הפעלת הנשק הסובייטי בידי הערכים והקונספציה של קו בר-לב. "אני לא יודע עד עכשיו מה בדיוק היה שם" – אמר – "היו לנו 300 טנקים בסיני עם התרעה שהייתה קודם וחיל האוויר במלאו היה ככוננות מלאה והם שמו את הגשרים ועברו בכל הקו". עובדה זו מעלה את השאלה האם המפקדים בשטח ערכו את הכוחות בהתאם לתפיסה. במקרה שיתברר שכך היה, ייתכן שתהיה בכך הוכחה שהתפיסה שבכוחם של 300 הטנקים הסדירים, בסיוע חיל האוויר, הנמצא בכוננות מלאה, למנוע צליחת כוחות אויב, הייתה מוטעית.

שיחה טלפונית בין שר הביטחון למפקד חזית הדרום

בשעה 10:35 שוחח שר הביטחון, טלפוניתי, עם רב־אלוף בר־לב ושמע ממנו שכוח אוגדה 252 השתלט על "מקצרה", הנמצאת כ־10 ק"מ ממערב לראש־הגשר, ומאבטח את הכוחות ממערב. עתה הוא מנסה לתקוף את מתחם "צח" מעורפו, אחרי שחיל האוויר הפציץ את המתחם באופן מסיבי. כוח אחד מאוגדה 162 נמצא ב"חבית" 32 [אולי הכוונה ל־42?] ועוקף את פאיד ממערב, משום שנמצאים שם כוחות חי"ר רבים. כוח שני של האוגדה נמצא ב"סקרנות 42" כשהוא אמור לנוע במהירות דרומה, אלא שהוא נתקל באש מאזור צומת "ודאות"–"סקרנות". להערת שר הביטחון, שיש דרך שבה ניתן לעקוף את הצומת, השיב בר־לב שאכן ניתן לעשות זאת, אלא שעדיף לתקוף את כוחות האויב שבאזור הצומת, מה גם שחיל האוויר פועל גם הוא שם הודות לכך שאזור זה אינו מוגן טילים. הוא ציין שעל אוגדה 162 להשמיד שתי סוללות טילים ולחסום את שני הכבישים מסואץ לקהיר. הגעתה שמה תלויה בקבלת דלק ותחמושת, ויש לספקם לה בדרך אוויר. אוגדה 143 מחזיקה בחטיבה אחת את "גשירה" וכוח מחטיבות 247 ו־14 אמור לנוע על ציר "חבית" צפונה. עתה הוא נמצא ב"חבית 30" וטרם החל לנוע. בגדה המזרחית ייתכן שכוחות יצליחו ללחוץ צפונה. חטיבה 600 נמצאת ב"שיק", באזור "לקסיקון" 251.

לשאלת שר הביטחון השיב בר-לב שהגשר מופגז, "אבל זה חלק מהעניין", ושאין ידיעות על כוונות תקיפה של האויב, אך יש להניח שאכן יהיו ניסיונות תקיפה. אשר לסד"כ: כוח אוגדה 252 שממערב לתעלה מונה 70-80 טנקים וכמוהו גם כוח אוגדה 143. לאוגדה 162 – כ-120 טנקים. בר-לב סיפר ששוחח ב-18 באוקטובר בארבע עיניים עם מפקד אוגדה 143. האלוף שרון "רצה לרוץ לקהיר". "הסברתי לו" – אמר – "והוא הבין שזה לא רציני".⁸¹

שר הביטחון והרמטכ"ל במשל"ט

לאחר גמר הקד"ם הלך הרמטכ"ל, בשעה 10:50, למשל"ט. הוא "לחץ מאוד" על מפקד חיל האוויר לתקוף את סוללות הטילים בכתמיה, כדי שיוכל לתקוף את שיירות האויב שינועו, להערכתו, על הצירים מקהיר לסואץ ולאסמאעיליה, נוסח מלחמת ששת הימים. האלוף פלד

81 שיחה טלפונית בין שר הביטחון לחיים בר-לב, 19.10.73, שעה 10:35, רשמה אדיבה.

חזר על העמדה שהביע בדיון בלשכת שר הביטחון שלא כדאי לעשות זאת, שכן התקיפה תגרום לאובדן מטוסים ולא תיתן פירות של ממש. הוא הוסיף שהיה רוצה לעבור יום אחד בלא לאבד שום מטוס פנטום. "הרמטכ"ל מאוד רוצה [שחיל האוויר יתקוף את סוללות הטילים בכתמיה] אך לא כופה את דעתו" – ציין ראש לשכתו.⁸²

בשעה 11:00 הגיע למשל"ט שר הביטחון ומפקד חיל האוויר סיפר לו שהסיוע שנתנו המטוסים באזור "צח" היה יעיל מאוד, ושהוא מתכנן אספקת דלק ותחמושת לאוגדה 162, משעה 14:00, במטוסי נורד בודדים שיסתננו אל גדתה המערבית של התעלה. כן סיפר שביטל סופית את תקיפה כתמיה. "אל תעסוק בכתמיה" – אישר השר. האלוף פלד סיפר ש"הרמטכ"ל היה פה ואמר לי שאשתדל לדפוק דרגים. לא אמרתי שלילי, אבל אמרתי שאני לא רוצה". "אל תלך על טילים, כי ערבים יש הרבה" – אישר השר.⁸³ בשלב זה חזר הרמטכ"ל למשל"ט ומפקד חיל האוויר עדכן אותו שבכוונתו לתקוף סוללת טילים אחת ולתספק את אוגדה 162.⁸⁴ בחזרום לתקיפת הטילים בכתמיה עזב השר והרמטכ"ל סיכם שלא לתקוף אותם בינתיים. הוא הורה למפקד חיל האוויר להורות לטייסים לצפות למקום וקבע שבתוך שעותיים ישוחח אתו שוב בעניין.⁸⁵

הרמטכ"ל בחפ"ק פיקוד הדרום

לאחר סיכום זה טס הרמטכ"ל לפיקוד הדרום. הוא הגיע לחפ"ק בשעה 12:50 ואלוף הפיקוד תיאר לו את המצב: אוגדה 143 אמורה לטהר את גדתה המערבית של התעלה מצפון לראש-הגשר. חטיבה 421 השמידה בסיס טילים בצפון ציר "חבית". בשלב זה טרם החלו הכוחות לנוע צפונה. אוגדה 252 נמצאת ב"מקצרה" ואמורה לכבוש את "צח". אוגדה 162 מתקדמת דרומה ואמורה להגיע ל"מצילה" שבדרום רכס הג'ניפה. חיל האוויר יתקוף בסיס טילים ליד ציר "סקרנות", ואחרי שיתקוף את "ראמה" תנוע גם אוגדה 252 דרומה.⁸⁶ הרמטכ"ל העיר שייתכן שלא ניתן יהיה לתקוף את "ראמה" ורק מתחם "אוקספורד" שמדרום לו ייתקף.⁸⁷ בשעה 13:15 חזר האלוף גונן וביקש מהרמטכ"ל להחליף את מפקד אוגדה 143, שכן פעם נוספת אינו מבצע את המוטל עליו ואינו מתקדם צפונה להרחבת ראש-הגשר. הרמטכ"ל ביקש להמתין כאשר לסוגיה זו. הוא ציין שברצונו למנוע זעזועים באמצע המלחמה, וסיכם שייסע לאוגדה כדי לבדוק את המצב ולאחר מכן יחליט אם להחליף את האלוף שרון.⁸⁸

82 המקור העיקרי לשיחה הוא יומן רל"ש הרמטכ"ל. היא מופיעה גם בפענוח הקלטות בתא רמשל"ט, אולם בפענוח זה חסרים קטעים קשים לפענוח.

83 שם; שיחה עם בני ביום 19.10.73, שעה 11:00 – רשם שליש שהב"ט. גם לגבי שיחה זו הפענוח קטוע וקטע שלם נרשם כ"לא מובן".

84 שם.

85 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

86 שם.

87 יומן רל"ש אלוף פיקוד הדרום.

88 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

לאחר שיחה זו התקשר לחפ"ק תא"ל ששון יצחק. הוא שוחח עם אלוף הפיקוד, ביקש שוב לתקוף את קנטרה וסיפר שהוא ערך את חטיבה 11 להתקפה. האלוף גונן עצר אותו מלתקוף. הוא הסביר לו שאל לו לתקוף אל מול ההתנגדות אויב, וציין שברצונו שכוח ששון יתקוף רק כשהאזור ירוקן מאויב. תא"ל יצחק הביע חוסר שביעות רצונו מכך, והרמטכ"ל הסביר לו שאין לפיקוד העליון כל עניין בכך שהוא יתקוף התקפה רבתי שבה יאבד כוח. הכוונה היא ללחוץ על כוחות האויב, בתבונה ובזהירות, הן מהאוויר והן מהקרקע, בתקווה שבעקבות לחץ זה יתחילו כוחות האויב להתקפל, אך לא לתקוף חזיתית ובעוצמה.⁸⁹ בשעה 13:20 לערך התקשר לחפ"ק רב-אלוף בר-לב. הוא סיפר שהגיע לאוגדה 143, שם נוכח לדעת שהאויב מפגיז את האוגדה ברקטות קטיושה. מטחים אלה גורמים לנפגעים רבים ולכן ביקש לאכן את מקורות הירי ולנסות לשתקם בארטילריה ובאוויר. "באם תפגענה בגשר יהיה רע", העיר, לכן בכל הגשר ההוא לטפל עם סי-בי-יו.⁹⁰ בחפ"ק עצמו התגלעו חילוקי דעות בין הרמטכ"ל לבין אלוף הפיקוד באשר להפעלתם של כוח גרנית שבדרום החזית וכוח ששון שבצפונה. הרמטכ"ל ביקש ללחוץ, בכוח גרנית, על כוחות האויב שבגזרה הדרומית ממזרח לתעלה, והאלוף גונן גרס שמוקדם מדי לעשות זאת. הרמטכ"ל הציע להשתמש בכוח העתודה של כוח ששון כדי ללחוץ צפונה בגדה המזרחית, וגם רעיון זה לא נראה מתאים בעיני האלוף גונן.⁹¹

הרמטכ"ל בחפ"ק אוגדה 143

לאחר הביקור הראשון בחפ"ק טס הרמטכ"ל לחפ"ק אוגדה 143 בנקודה 117 (ממזרח ל"ערל"). הוא הגיע לשם בשעה 14:40 ושהה שם כשעתיים. מפקד האוגדה תיאר לו את מצבה ואת תפיסתו. הוא סיפר שעם כל רצונו להתקדם מערבה לעומק מצרים הגיע למסקנה, לאחר שלמד את תמונת המודיעין, שיש ללחוץ צפונה בגדתה המערבית של התעלה ולחסל את ראש-הגשר הצפוני של צבא מצרים ממזרח לתעלה. לדעתו יש להגיע לכך שבגמר המלחמה לא ייוותר שום כוח מצרי בגדה המזרחית. בגדה המערבית בכוונתו להתקדם עד אסמאעיליה וצפונה מזה. להערכתו יידרשו שבעה עד עשרה ימים לטיהור גדה זו לכל אורכה, אם האויב יילחם עקשנית. הרמטכ"ל חזר על דעתו שהסכנה העיקרית האורבת לכוחות צה"ל היא באזור "מיסורי" שבגדה המזרחית, לפיכך ביקש מהפיקוד שילחץ גם מאזור "חמוטל". בסיום הפגישה אמר האלוף שרון: "בוא נגמור בכך שאף אחד לא יישאר בצד שלנו. אני אלחץ צפונה אפילו באם לא ניכנס לעומק".⁹²

89 שם; רשימות נציג מחלקת היסטוריה בפיקוד הדרום – פרופ' גבי כהן.

90 שם; יומן רל"ש הרמטכ"ל.

91 שם.

92 שם.

שר הביטחון בחפ"ק פיקוד הדרום

בזמן שהרמטכ"ל שהה בחפ"ק אוגדה 143 הגיע שר הביטחון, בשעה 14:55, לחפ"ק פיקוד הדרום. רמ"ט הפיקוד תא"ל אשר לוי עדכן אותו שאוגדה 162 נעה דרומה ויצרה מגע עם כוח של 30 טנקי אויב, והאלוף גונן עדכן אותו שחטיבה 421 נמצאת בין "דרגש" ל"ורשה" שבצפון ראש-הגשר ושאוגדה 143 מתקדמת צפונה. לשאלת השר אם חיל האוויר תקף את כתמיה השיב מפקד החפ"ק האווירי, אל"ם שפר, בשלילה והוסיף שלא היה צורך בכך. אלוף הפיקוד ציין שהכרחי לכבוש את "צח" ולשם כך יש צורך בגדוד צנחנים. מפקד אוגדה 162 רצה לתקוף את "מצנפת" והוא עצמו רוצה שהאוגדה תגיע ל"מצילה". לדעתו אין להתקדם עדיין באוגדה 252 דרומה, כל זמן שחיל האוויר אינו יכול לפעול באופן חופשי. בפנותו לשפר אמר שיש להפעיל מטוסים ב"מצנפת", ונענה שהדבר ייעשה בעוד למעלה משעה. השר היה ער לעניין הצורך באספקה מהאוויר לאוגדה 162, והציע לשקול אפשרות לתספק במטוסים, במקרה שלא ניתן יהיה לעשות זאת במטוסי נורד. הטיפול בעניין זה הוטל על תא"ל אשר לוי. בעת שהותו של השר בחפ"ק הודיע אל"ם עודד מסר שהכוח המערבי [מאוגדה 162] הגיע לנקודה 6115 שממערב לצומת "ודאות"–"סקרנות". השר הביע דעתו לגבי מגמות הפעולה בהמשך: החשיבות הראשונה במעלה נתונה להשתלטות על תעלת סואץ למלוא אורכה. ההתקדמות מערבה חשיבותה פחותה מזו וייעודה לאלץ את האויב להשאיר עתודות בקהיר מחשש שמא בכוונת צה"ל להתקדם לעברה. הוא הדגיש את חיוניות המעבר לאספקה מהאוויר למניעת הצטופפות כוחות באזור הגשרים. בשעה 15:25 שוחח גם עם מפקד חיל האוויר והציע לו לברוק אפשרות לתספק כוחות במטוסים.⁹³

שיחה טלפונית בין שר הביטחון לרמטכ"ל

שר הביטחון חזר מפיקוד הדרום לתל-אביב והרמטכ"ל חזר מאוגדה 143 לחפ"ק הפיקוד, כאשר בדרכו חזרה, בשעה 16:30, נפגע המסוק שהובילו מאש מנשק קל, בעוכרו מעל מוצב מצרי, במסעף ציר הגידי וכביש התעלה, ונחת בשלום במנחת אום חשיבה.⁹⁴ בשעה 16:35 הגיע הרמטכ"ל לחפ"ק הפיקוד וסיפר שמפקד אוגדה 143 טוען שאוגדתו אינה מקבלת סיוע אווירי מספיק באזור "מיסורי". מפקד החפ"ק האווירי אמר שהמטוסים פועלים שם באינטנסיביות. הוא סיפר לרמטכ"ל שנודע על חטיבת אויב המחפשת ציר לברוח באזור קנטרה, והוסיף שחיל האוויר תקף גשר אך לא את החטיבה, "כי כך אמרו לנו". "מי אמר? – המשימה היא לחסל אותם" – תמה-קבע הרמטכ"ל.⁹⁵ בשעה 16:55 התקשר טלפונית שר הביטחון מהמשל"ט. בשעות שם העלה שוב את עניין האספקה לכוחות ואמר לרמ"א שהוא מודיע לרמטכ"ל שחיל האוויר יפעיל כל הלילה מסוקי יסעור להעברת דלק

93 רשימות שליש שהב"ט, 19.10.73, שעה 14:55 – בחפ"ק דרום.

94 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

95 רשימות גבי כהן.

לכוחות מערבה לתעלה, ותא"ל עברי הגיב: "אני לא בטוח אם כל הלילה".⁹⁶ שר הביטחון הודיע לרמטכ"ל שחיל האוויר יוכל לתדלק בלילה את אוגדות 162 ו-252 בתנאי שיכוונו את המטוסים היכן לנחות. הוא הביע דעתו שאם אוגדה 162 תצליח אכן להתקדם דרומה, רצוי שתנסה עם בוקר להתקרב מזרחה, לציר "חבית" ולתעלת סואץ, כדי לתפוס שם את קו התעלה כקו קבע, כדוגמת מה שהוא מתכוון לעשות מצפון לראש-הגשר. הוא אמר שאם הדבר מקובל על הרמטכ"ל, הוא יאמר זאת לראש הממשלה. הרמטכ"ל עדכן את השר שהכוחות מתקדמים בינתיים לפי התוכנית: אוגדה 143 מתקדמת צפונה ואוגדה 162 מתקדמת בשלושה ראשים דרומה: כוח אחד יתייצב בקצה המערבי של רכס הג'ניפה – מול "מצנפת", כוח שני על ציר "סריה" בין המתגים 55–58 וכוח שלישי, בקצה השמאלי של הרכס, ישלח חסימה לציר [עשור]?⁹⁷. אוגדה 252 תשב ב"מקצרה" ותשלח כוחות קדימה. "ראמה" ו"מצנפת" מוחזקים עתה בידי כוחות אויב. רב-אלוף אלעזר השיב לשר שהמגמה שהתווה מקובלת עליו. לגבי פורט פואד עדכן אותו שקבע שהכוחות יהיו בכוונות לכיבוש רק בעוד 48 שעות ולא 24 שעות; זאת משום שבתוך 24 שעות ניתן לעשות זאת רק בכוח של חטיבה 317. אלא שהוא ייעד חטיבה זו לכיבוש החרמון ואין בכוונתו לשנות זאת. השר חזר בפני הרמטכ"ל על המגמה שהתווה בבוקר: המגמה אינה להתקדם מערבה, אלא להשתלט על שטחים בגדרה המערבית של התעלה, הן מצפון לראש-הגשר והן מדרומו – התכלית היא להשתלט על הקטע מהאגם המר עד סואץ כקו קבע "והשאר זה תענוג ורווחים קלים מאיום על קהיר".⁹⁷

דיון הערכת מצב בראשות הרמטכ"ל בחפ"ק פיקוד הדרום

בשעה 17:10 החל בחמ"ל "דבלה" דיון בראשות הרמטכ"ל. רב-אלוף בר-לב הביע דעתו שהכוחות בגדה המערבית מאורגנים כהלכה וכי הבעיה המרכזית היא לתספק את אוגדה 162. הוא הציע לנסות לחסום בלילה את שני הצירים המובילים מקהיר לסואץ ("סרג" ו"עשור"). בשעה 17:20 עברו הנוכחים, ובהם ראש אמ"ן, שנסע דרומה עם הרמטכ"ל, לחדרו של אלוף פיקוד הדרום והמשיכו שם את הדיון. האלוף גונן גרס שכוחות הקרקע כמעט שלא התקדמו התקדמות של ממש כיוון שלא הושג חופש הפעולה אווירי בזירה. לפיכך על חיל האוויר להשמיד את מערך הטילים שמ"ראמה" וצפונה. או אז ניתן יהיה להותיר גדוד אחד מכוח אוגדה 252 ב"מקצרה" ולהפנות את עיקר הכוח דרומה, כך שישמיד, יחד עם אוגדה 162, את סוללות הטילים שבדרום הגזרה. בתנאים אלה יוכל חיל האוויר לפעול נגד ארמייה 3 ולסייע לכוחות שבגזרה הדרומית ממזרח לתעלה. הרמטכ"ל העיר שיישום תוכנית זו מוטל בספק, מאחר שהוא מותנה בהיערכות הטילים ביום המחרת ובשאלה אם תיאלץ אוגדה 162 לנהל קרבות שב"ש. קצין המודיעין של הפיקוד

96 הקלטות בתא רמשל"ט.

97 דברי שר הביטחון: שם; שיחה טלפונית עם הרמטכ"ל מבוור ח"א לחפ"ק דרום, 19.10.73, שעה 16:55 – רשם אריה בראון; דברי הרמטכ"ל: רשימות גבי כהן; יומן רל"ש הרמטכ"ל.

השיב שייתכן שדיוויזיה 4 תתארגן להגנה ולא תתקוף, כך שלא יתנהלו קרבות שב"ש נגד אויב תוקף בגזרת התקדמותם של כוחות צה"ל דרומה.⁹⁸

אלוף הפיקוד צידר בהצפת החיץ החקלאי בגזרה הצפונית.⁹⁹ הוא טען שהיה אכן רוצה שבסיום הקרבות יתייצבו טנקים של צה"ל על הרמפות מצפון לחיץ בגדה המערבית, אולם עתה חשוב להציף את החיץ – כדי לאבטח את האגף הצפוני של כוחות צה"ל, דבר שיאפשר הפניית כוחות נוספים להתקדמות דרומה. הרמטכ"ל אמר שיבדוק הלילה את העניין.¹⁰⁰

בר"ל העלה אפשרות להטות את תעלת המים לסואץ. שתי הבעיות העיקריות עתה הן סוללות הטילים באזור "ראמה" וארטילריית האויב ב"מיסורי" – אמה במהלך היום הצליחו כוחות צה"ל להשמיד פחות סוללות ממה שהתכוונו, ואילו הארטילריה מאזור "מיסורי" ממשיכה לטווח את הגשרים באופן קטלני. לא ברור אם כוח אוגדה 143 יצליח לחסל את מערך האויב ב"מיסורי": מפקד האוגדה קיבל עוד ביום הקודם בשעה 22:00 הוראה לתקוף אותו והחל לנוע רק לאחר בר"ל הגיע אליו – ב-19 בחודש אחר-הצהריים, מידת הצלחתה של האוגדה בשלוש-ארבע השעות הקרובות תוכל לשמש אינדיקציה להמשך. אם לא תצליח יהיה על חיל האוויר לרכז מאמציו בשתי משימות: חיסול מערך הארטילריה ב"מיסורי" וסוללות הטילים בחזית "ראמה".

לדעתו, על אוגדה 162 לחסום את שני הכבישים הראשיים מקהיר לסואץ. חסימה זו תשרת כמה מגמות: ארמייה 3 תרגיש עצמה מנותקת, המטכ"ל המצרי יהיה בפאניקה ותימנע העברת סוללות טילים נוספות לאזור זה של החזית. כן רצוי שהאוגדה תפעיל גדודים קטנים, בני כעשרה טנקים האחד, כמארב מדלג לחיסול סוללות הטילים הרחוקות – באזור סואץ, צפונית ממערב למפרץ. אם תצליח לחסל את המערך יהיה חיל האוויר חופשי לפעול שם, ומצבה של ארמייה 3 יהיה חמור ביותר. הוא הציע שלא להפעיל את חיל האוויר בגזרת קנטרה ומצפון לה, אלא לרכזו, לאחר חיסול הטילים בדרום על-ידי כוחות הקרקע, בגדה הדרומית ממזרח לתעלת סואץ, כאשר בד בבד עם כך יתקדמו אוגדה 162 ואוגדה 252 דרומה, עד להיכן שמלאי הדלק והתחמושת יספיק להן. לדעתו אין להניע את אוגדה 252 לפני צהרי יום המחרת, בשל בעיית קווי האספקה. הקדימה העליונה היא לדעתו – שמירת ראש-הגשר והרחבתו.

ראש אמ"ן הציע לתפוס גם את ג'בל עתקה ולהציב שם תצפיות ארוכות טווח ומתקני האזנה, ורב-אלוף בר"ל השיב שאכן נראית לו אפשרות לעשות זאת ביום המחרת. בר"ל סיכם את המלצותיו: אוגדה 143 תתקדם צפונה (ממערב לתעלה); חיל האוויר יחסל טילים במרכז הגזרה; אוגדה 162 תתודלק ותתוספק, תחסום את שני הכבישים מקהיר לסואץ, תנסה להתחמק מקרבות עם כוחות אויב ותפעל בצוותים קטנים לחיסול סוללות הטילים בדרום הגזרה.

הרמטכ"ל סיכם את הדיון וחילק את החזית לארבעה קטעים: הקטע הראשון הנו אזור

98 יומן רל"ש הרמטכ"ל; רשימות גבי כהן.

99 שם; יומן רל"ש הרמטכ"ל.

100 יומן רל"ש אלוף פיקוד הדרום; רשימות גבי כהן.

ראש־הגשר מאסמאעיליה עד דרום האגם המר. בינתיים ההתקדמות בו אטית וייתכן שתזוזת ביום המחרת. בעדיפות שנייה נמצא הקטע שמהאגם המר הגדול ועד סואץ. יש לרדת אליו מהרכסים, לחסל את סוללות הטילים, לכתוש את כוח האויב הנמצא בו ולנתק את ארמייה 3, תוך אפשרות ללחוץ עליה גם באמצעות כוח גרנית במזרח. לגבי הקטע השלישי – בין אסמאעיליה לקנטרה – אין בשלב זה כל תוכנית ואילו ההתפתחויות בקטע הרביעי – שבין קנטרה לפורט סעיד – מותנות בכיבוש פורט פואד.

לדעתו, התנאי להצלחה הוא הפעלה מסיבית של חיל האוויר. אותו יום הטיל על חיל האוויר למנוע התארגנות כוחות אויב בחזית ראש־הגשר, לאמנע כוחות אויב הנעים מהעורף לחזית, לתקוף את סוללות הטילים בכתמיה אם הן מפריעות לפעילותו ולסייע ב"מיסורי". נוסף על כך, אם ייוותרו מטוסים בלתי מופעלים, הרשה לו גם לפעול בקנטרה ובפורט סעיד. רבי־אלוף אלעזר ציין שאינו מרוצה מהאופן שבו פעל החיל באותו היום – הוא לא תקף את כתמיה בבוקר, ולאחר מכן סירב לעשות זאת וגם לא השיג את משימתו בעורף. אשר ל"מיסורי" – אין הוא יודע אם השיג משימתו, ייתכן שהשיג, שכן הטייסים דיווחו על פגיעות טובות בארטילריה. להערתו, שהוא הורה לחיל האוויר עוד בבוקר לתקוף ב"מיסורי", הגיב מפקד החפ"ק האווירי שהוא קיבל הוראה זו רק בצהריים.

אשר לאוגדה 162, המשיך הרמטכ"ל, תפקידה החשוב ביותר הוא חיסול סוללות הטילים. הוא הביע ספק אם תצליח להגיע לכולן ובמיוחד לדרומיות ביותר, שבקרבת התעלה. על האוגדה לתפוס את צומת הדרכים שמצפון למתחם "בולוניה" [צומת "ודאות" – "סריה"?] ולנסות להפגוז את הסוללות שאליהן לא תוכל להגיע פיזית. במהלך היום הצליחו סוללות הארטילריה שירו על אסמאעיליה, למנוע ירי טילים, ונראה לו שגם הארטילריה של אוגדה 162 תצליח בכך.

אוגדה 252 תישמר בעתודה, להתכתשות עם כוחות מצריים שיתקפו. הרמטכ"ל ציין שאינו חושש מהתקפות משוריינות של המצרים. אדרבה – בהתקפות כאלה ידם של כוחות צה"ל המתגוננים על העליונה. לפיכך יהיה על אוגדה 252 להישאר כעתודה מרוכזת, שתקלוט את התקפות האויב ותאפשר לאוגדה 162 להתקדם ללא התכתשויות. המשימות שהוטלו באותו היום על חיל האוויר תקפות גם ליום המחרת: עליו לאמנע כוחות אויב הנעים מהעורף לחזית, לתקוף את המערך החזיתי באזור "ראמה" ואת "מיסורי". אל"ם שפר העיר שלדעתו אל לחיל האוויר לתקוף את מערך כתמיה, שכן יהיה בכך משום פיצול מאמץ. הרמטכ"ל הנחה גם להודיע לרמ"ח המבצעים להיכון להנחתת תצפית בג'בל עתקה.

כזכור, ראה בר־לב חשיבות רבה בכך שאוגדה 162 תחסום את הכבישים מקהיר לסואץ. סגנו של אלוף הפיקוד, תא"ל אורי בן־ארי, נכנס לחדר וסיפר שמפקד האוגדה אמר שלא יוכל לחוסמם בלילה הקרוב. מפקד החזית הציע לשוחח שוב עם האלוף אדן. לדבריו, מי שמתמצא היטב בשטח יוכל להדריס כ־10 ק"מ ולחסום את הדרכים בנגמ"שים ותול"רים. כן הנחה להכין מטוסי קרנף להצנחת דלק וציוד או הטלתם.¹⁰¹ הרמטכ"ל הציע לנסות לשלוח

101 יומן רל"ש הרמטכ"ל; רשימות גבי כהן.

סיור אלים מאוגדה 252 כדי להשתלט על שדה התעופה בפאיד, תוך הנחיה שיימנע מלהיגרר לקרבות קשים, והרעיון התקבל על דעתו של בר-לב.¹⁰²

שר הביטחון מעדכן את ראש הממשלה במגמות ובתוכניות בדרום

בעוד הרמטכ"ל עושה בדרום נפגש שר הביטחון, שחזר משם, בשעה 17:15, עם ראש הממשלה, ועדכן אותה במגמות הפעילות בדרום. בפגישה נכחו גם השר ישראל גלילי, מנכ"ל משרד ראש הממשלה, מזכירה הצבאי, סגן הרמטכ"ל שהגיע לשם עוד קודם לכן, ועוזר ראש אמ"ן למחקר. שר הביטחון סיפר שאמר לרמטכ"ל שהמגמה תהיה להשתלט על גדרת המערבית של תעלת סואץ למן אסמאעיליה עד סואץ, ושהורה לתספק את הכוחות בגדה המערבית בדלק ותחמושת בדרך האוויר, כדי למנוע הצטופפות באזור הגשרים. כן סיפר שהכוונה היא שאוגדה 162 תשלח חסימה לכביש סואץ-קהיר ותפגע בסוללות הטילים הרבות באזור הכביש. אשר לכיבוש פורט פואד אמר שאינו יודע אם הרמטכ"ל מתכוון להביאו להחלטת ממשלה.

סגן הרמטכ"ל השיב שצה"ל מתכוון לכבוש את פורט פואד בלילה הבא – ליל 20-21 באוקטובר, והכוונה להביא זאת לאישור הממשלה בערב הקרוב או בבוקר המחרת. עם זאת, העיר, אם הכוונה להשתלט על דרומה של התעלה, הרי שלא יהיו כוחות לכיבוש פורט פואד. ראש הממשלה הניחה שאם תזמן את הממשלה בשעה 11:00 לא יהיה קושי לאשר את הפעולה, אלא ששר הביטחון העיר שההחלטה על הפעולה מותנית בהגעת אוגדה 162 ליעדה. יש להניח שבדרך בשעה 12:00 ייוודע אם הגיעה. כן יהיה צורך להביא לממשלה את עניין הקו שאליו יש להגיע כדי להישאר בו.¹⁰³

דיון ראשי אגפים

בעת שהרמטכ"ל דן במדיניות הלחימה בדרום, המשיך סגנו לרכז את עבודת המטה במטכ"ל. בשעה 10:55 ערך דיון ראשי אגפים.¹⁰⁴ הדיון התמקד בהקצאת אמצעי לחימה, רכש והכשרה. סגן הרמטכ"ל קבע שאג"ם-תוא"ר יוסיף לפקודת הארגון של הטאו הגדרה בעניין אחריותו של מה"ד לאימון המערך, מה"ד יקבע את כמות הטילים הנחוצים לאימונים ומו"פ יכין הצעה בדבר ייעודם ותפעולם הטקטי של טילי הטאו ויגיש אותה לאישורו. רמ"ח תוא"ר תא"ל דוד הגואל ציין שביום שני, 22 באוקטובר, ניתן יהיה לשלוח שמונה מחלקות לשטח, וסגן הרמטכ"ל קבע שהן יוקצו כלהלן: מחלקה בכל אחד מהמקומות הבאים – אילת, בית-שאן, הג'יפטליק וציר יריחו-ירושלים. שתי מחלקות יוקצו לפיקוד הדרום ושתיים לפיקוד

102 שם.

103 פגישה עם ראש הממשלה – 19.10.73, שעה 17:15 – רשם שליש שבה"ט.

104 תיאור הדיון לפי: רשימות רמ"ח היסטוריה; יומן רל"ש ס' הרמטכ"ל. ההחלטות, לפי: מסמך לשכת סגן הרמטכ"ל, אוקטובר 1973.

הצפון. אג"ם מבצעים יגיש לסגן הרמטכ"ל, עד 21 באוקטובר, הצעה להקצאת מחלקות הטאו שיוקמו לאחר שמונה המחלקות הללו, וראש אכ"א ידאג להכשרת החיילים והקצינים ולאיוש התקנים.

אל"ם רב שיאון, שנשלח ב-17 באוקטובר מטעם סגן הרמטכ"ל לבדוק את מצב הביצורים בעומק רמת-הגולן, דיווח על ממצאי צוותו ומסר, בין השאר, שהצוות התרשם שהגזרה הדרומית פרוצה ושהפיקוד החליט לנצל את הקו הקיים ולשפרו במיקוש ובתיעול; זאת לאחר שהניסיון להקים קו קדמי יותר לא עלה יפה בשל הפגזות האויב. לדבריו הנזקים במוצבים לא היו רבים וניתן להשתמש בהם. ראש אכ"א חיזק את דברי שיאון בעניין היות הגזרה הדרומית פרוצה. סגן הרמטכ"ל הורה לאג"ם מבצעים להקצות 10,000 מוקשים לביצור רמת-הגולן, ולהודיע לתא"ל אדם שיש לזרז את ההתבצרות, כך שתסתיים בתוך עשרה ימים ותכסה גם את הקטע הדרומי. הוא ביקש לקבל דוח בנושאים אלה בדיון המטה שייערך ב-21 באוקטובר.

סגן הרמטכ"ל העלה גם את הצורך במציאת אמצעי הגנה נגד טילי נ"ט סאגר, וקבע לקיים דיון בנושא בהשתתפות נציג מו"פ, קחש"ר, האלוף חורב ומומחים אחרים. כן קבע שמו"פ יורה את יחידת הניסויים של מקחש"ר לעשות ניסויים של ירי טילי סאגר על תובת טנק וכן ניסויים של הפעלת מרעומי הטיל, וידווח לו על תוצאות הניסויים.

בעניין רכש סיכם טל להוסיף לרשימת הדרישות מארצות-הברית אמצעי ראיית לילה, והורה להודיע לעוזר שר הביטחון שהטסת תחמושת רחופה יותר מהטסת טנקים ותותחים. ראש אג"א דיווח שבגדי עבודה, נעליים, שמיכות ומעילי רוח הוזמנו בארצות-הברית, והנפקתם לחיילים מותנית במועד קבלתם מארצות-הברית. הוא קבע שאג"א יספק לחיילים לבנים פעמיים בשבוע.

ראש אכ"א הציג תוכנית להכשרת חירום של טנקים: המגמה להגיע בתוך חצי שנה לסד"כ של 2,700 טנקים, ולבנות שש אוגדות קבועות, שתיים משימתיות ושלוש עצמאיות, כאשר בשלב הראשון תאורגן אוגדת עתודה מטכ"לית, יושלמו פערם באוגדות הלוחמות, ועם תום הלחימה יוחזרו חטיבות 460 ו-500 למערך ההדרכה. במלחמה נטלו חלק כ-2,000 טנקים, כ-400 מהם אינם ניתנים לתיקון, וההנחה היא שיתווספו כ-1,000 טנקים מארצות-הברית ו-300-400 טנקי שלל. אשר לכוח אדם: נפגעו כ-500 מפקדים ויהיה צורך להכשיר כ-1,700 טנקיסטים, ובכלל זה מפקדי טנקים. נבנה מודל הכשרה קצר של מחזוריים בני תשעה שבועות. יש להניח שבחודש הקרוב יתווספו למערך כ-200 טנקים, כאשר מחציתם יישלחו לחזיתות והמחצית השנייה תיועד להדרכה. סגן הרמטכ"ל אישר את התוכנית.

עדכונים והחלטות במצפ"ה בשעות אחרי-הצהריים של 19 באוקטובר

בתחילת דיון ראשי האגפים העלה האלוף יריב את עניין האבטחה של ספינות הנושאות ציוד ונשק לישראל, ופגיעה בספינות הנושאות ציוד ונשק למצרים וסוריה. הוא סיפר שמפקד חיל הים הציע לנסות לעצור בסטי"לים ספינות ערביות המובילות ציוד ונשק מאלג'יריה ולוב למצרים, ולפגוע במשחתת ופריגטה העוגנות בנמל טריפולי שב לוב, וציין שיוכל לעשות

זאת בתוך 96 שעות. האלוף יריב טען שהטבעת ספינות לא תהיה מעשה נכון מבחינה מדינית, שכן הדבר יביא לכך שהרכש יוכל למדינות ערב בספינות של הגוש המזרחי, וסגן הרמטכ"ל הסתייג גם הוא מכך.

האלוף יריב הלך להציג עניין זה לשר הביטחון ובחוזרו, בשעה 11:40, סיפר שהשר לא אישר לפגוע בספינות אלא רק להגיע עדיהן, להאיר עליהן ולהסתלק. נראה שהעניין הועלה גם בפני ראש הממשלה, ובשעה 14:40 הודיע מזכירה הצבאי, תא"ל ישראל ליאור, על איסור לפגוע באוניות ואף להאיר לעברן.

בחזית הצפון התמקדה תשומת הלב באזור החרמון. במהלך דיון ראשי האגפים פנה סגן הרמטכ"ל לרמ"א ואמר לו שנודע שהסורים החלו סוללים כביש בין המוצב שלהם למוצב צה"ל שכבשו, אם אכן יסללוהו יוכלו להגיע שם טנקים ולכן רצוי לפגוע בכלי הציוד המכני-הנדסי (צמ"ה). בשעה 14:25 התקשר אלוף פיקוד הצפון לסגן הרמטכ"ל, והאלוף טל ערכן אותו שהורה לחיל האוויר לפגוע בכלי הצמ"ה. בשיחה נוספת, בשעה 16:00, הודיע אלוף פיקוד הצפון שהוא מתכנן את כיבוש החרמון ליום א' [21 באוקטובר] בשעות הלילה וביקש לקבל תחמושת. סגן הרמטכ"ל הבטיח לו שמיד יורה שעד אז יתווספו לו 3,000 פגזים.

בהמשך אותן שעות עודכן סגן הרמטכ"ל גם בידי אלוף פיקוד הדרום והרמטכ"ל בנעשה בחזית הדרום: בשעה 11:40 עדכן אותו האלוף גונן שכוחות צה"ל תוקפים את "ראמה" ומתקדמים למפגש הציירים "ויטמין" – "סריה", וכי טרם כבשו את "צח", אך חיל האוויר פעל בבוקר באזור "צח" באינטנסיביות. בשעה 13:30 עדכן אותו הרמטכ"ל שחיל האוויר הפיל שבעה מטוסי אויב ושכוחות צה"ל באזור הגשרים נתונים ללחץ עצום של מטוסי מיג. תוך כדי השיחה התנהלו קרבות אוויר ובהם הופלו 11 מטוסי אויב.¹⁰⁵ הוא הורה לו להמשיך ביירוט מרוכז באזור הגישור ו"לחרוש" את קנטרה במשך שעותיים למקרה שיוחלט לכבושה בכוח ששון, ועדכן אותו שסיכם עם האלוף גונן להעביר חטיבה ל"חמוטל".¹⁰⁶ בשעה 13:40 עדכן האלוף גונן את סגן הרמטכ"ל שכוחות אוגדה 162 נעים בשלושה ראשים: חטיבה 460 נעה בכיוון דרום מזרח על ציר "ויטמין", כוח שני נע באותו כיוון על ציר "עברה" וכוח שלישי נע מצפון ל"מצנפת" בכיוון "עברה", משימת האוגדה – להגיע ל"עודדה". חטיבה 421 נמצאת ב"חבית 29" וחטיבה 14 נעה בדרכים מקבילות לתעלת סואץ. חיל האוויר "עובד כמו בימים הטובים" בגזרת קנטרה, מתחם "אמיר" בידי צה"ל וכוח ששון מתכונן לנוע לכיוון "חמוטל" ולכבוש את קנטרה המזרחית. בשעה 16:15 שוחח הרמטכ"ל עם רמ"ט פיקוד הדרום, תא"ל אשר לוי, וזה עדכן אותו שבניגוד לידיעות מאותו בוקר הגיעה אוגדה 162 רק עד "פרח 5718". כוח שני של האוגדה נלחם בכוח של 30-40 טנקי אויב ב"מצנפת" ולאחר מכן ימשיך לנוע בכיוון שהותווה. אוגדה 143 נעה על הרמפות באטיות, אוגדה 252 לוחצת על "צח" והתקדמה לעבר "מקצרה". כוח אויב נע מסואץ בכיוון צפון מערב. ממזרח לתעלה לחצו כוחות צה"ל כשני ק"מ צפונה מ"מיסורי" וכוח ששון לוחץ בקנטרה וב"חמוטל".

105 רשימות רמ"ח היסטוריה.

106 רשימות גבי כהן.

המידע על תקיפת מטוסי האויב אושר גם על-ידי אמ"ן. בשעה 14:20 דיווח עוזר ראש אמ"ן למחקר לסגן הרמטכ"ל שכוח של 20 מטוסי אויב תקף את הגשר בחיפוי של 12 מטוסי ליווי ובסך הכול אבדו 14 מטוסים מצריים. הוא סיפר שנקלטו פקודות לפגוע בכל רכב הנע בציר אסמאעיליה-דוור, ושהרמטכ"ל שאזלי האיץ במפקד דיוויזיה 21, וזה השיב שאין בידו לעשות דבר מול הטנקים של צה"ל. דיוויזיה 4 אינה מופעלת משום מה, אולם החטיבה הפלסטינאית קיבלה פקודה למקש באזור.

בשעה 15:45 שב תא"ל שלו לחדר סגן הרמטכ"ל ועמו אל"ם מרושי. האחרון דיווח כי חטיבת שריון 3, הנמצאת בגזרה הדרומית ממזרח לתעלה, קיבלה, כנראה, פקודת תזוזה, והתגלו תנועות אויב צפונה לכיוון גשר הנמצא מצפון לקנטרה. בתצ"א מ-18 באוקטובר התגלו 70 טנקי אויב בגזרה הדרומית ממערב לתעלה, ונראה שאלה חטיבה 23 מדיוויזיה 3 וחטיבה עצמאית 35. באזור קהיר נותרו כ-250 טנקים וכמספר הזה יש גם בגזרה הדרומית ממזרח לתעלה.

קודם לכן, בשעה 13:40, אמר עוזר ראש אג"ם שבכוונת יחידה 269 לנתק קווי טלפון בחוף המזרחי של מפרץ סואץ. בשעה 14:15, משהגיעו לחדר האלוף עמית ותא"ל אריה שלו, העיר עמית שכדאי לעשות זאת רק בצמוד ל"אור ירוק". בהגיע גם האלוף יריב לחדר, סיפר לו עמית על הכוונה שיחידה 269 תונחת עם ג'יפים ותנתק כבלים בין זעפרנה לע'רדקה. בשעה 15:45 הודיע עמית שהמבצע ייערך ביום המחרת. מבצע נוסף שעמד על סדר היום היה כיבוש פורט פואד. תא"ל ליאור סיפר, בשעה 15:00, לאלוף טל, שאם יאושר, יהיה זה בליל 20-21 באוקטובר, וסגן הרמטכ"ל הורה לעוזר ראש אג"ם לבדוק את ההכנות למבצע. כזכור, דיווחו הרמטכ"ל ואלוף פיקוד הדרום לסגן הרמטכ"ל שחיל האוויר פעל באזור קנטרה באופן מסיבי. האישור לפעולה זו ניתן על-ידי סגן הרמטכ"ל בשעה 13:15 – אז אישר להפעיל מטוסים בין קנטרה לאסמאעיליה. בשעה 16:05 הגיע מפקד חיל האוויר לחדרו של האלוף טל וסיפר לו שהחיל לא איבד מאז הבוקר שום מטוס. סגן הרמטכ"ל סיפר לו את שנודע לו זה עתה: שחטיבת טנקים מצרית נעה צפונה לעבר קנטרה, כנראה במגמה לחצות את התעלה מערבה, והאלוף פלד השיבו ש"דופקים כל דבר".

בשעה 16:30 הלך סגן הרמטכ"ל לעדכן את ראש הממשלה¹⁰⁷, ובשעה 17:15 הגיע, כאמור, ללשכתה, גם שר הביטחון.¹⁰⁸

הנחיות לשגריר ישראל בארצות-הברית בעניין רכש

העדיפות שביקש הרמטכ"ל לתת לאספקת תחמושת על פני אספקת טנקים ותותחים, מצאה ביטוי בהתכתבות עם שגריר ישראל בארצות-הברית. בשעות אחר-הצהריים של 19 באוקטובר הסביר מנכ"ל משרד ראש הממשלה מרדכי גזית לשגריר דיניץ, שצריכת התחמושת 105 ו-175 מ"מ מגיעה לממדים המחייבים הטסה דחופה של תחמושת רבה מסוגים אלה. אשר

107 רשימות רמ"ח היסטוריה.

108 ראה עמ' 1059 לעיל.

למטוסים הסב את תשומת לבו לכך שעד אז הגיעו 28 מטוסי פנטום, שישה מהם מהזמנות קודמות, ואילו ב-19 באוקטובר לא הגיע שום מטוס וביקשו לברר את סיבות העיכוב. כן ביקש ללחוץ על האמריקנים שישלחו את כל 50 מטוסי הסקייהוק שהבטיחו, בדחיפות. אשר לטנקים – ממברק שהתקבל מהנספחות עולה כאילו אושרה אספקת 125 טנקי אם-60; כל חישוב של replacement מוביל למספר גבוה מזה, מה גם שישראל ביקשה לקבל 1,000 טנקים.¹⁰⁹

במברק קודם עודכן דיניץ בהתפתחויות ממערב לתעלה: נמסר לו שהכוח הנמצא שם כולל כ-250 טנקים, הוא חיסל סוללות נ"מ בגזרת ג'בל אום כתיב שבמרחק 15 ק"מ דרומית מערבית לשדה התעופה פאיד, וכן שכוחות צה"ל המשיכו להתקדם גם בכיוון צפון מערב וש-11 מטוסי אויב הופלו בהגנה על הגשרים.¹¹⁰

עניין נוסף שבו התבקש השגריר דיניץ לטפל, הנו הרתעת מצרים מלהשתמש בטילי קרקע-קרקע ארוכי טווח ובגזים. במברק הועלה חשש שכאשר יתברר לנשיא מצרים מצב צבאו הוא עלול להשתמש באמצעים אלה, ודיניץ התבקש לבקש מקסינג'ר שישוחח עם דובריניץ "ויבהיר כי סאדאת, אשר נושא באחריות כבדה על כי פתח במלחמה, יישא אחריות כפולה ומכופלת אם יפעיל נשק מסלים, כמו טילי קרקע או גזים, וישראל תמצא את הדרך להשיב".¹¹¹

הפסקת אש בפתח: קיסינג'ר מוזמן למוסקווה

ב-18 באוקטובר ציפו, בארצות-הברית ובישראל, שהסובייטים יעבירו הצעה לנוסח הצעת ההחלטה שתוגש למועצת הביטחון לא לפני ליל 19-20 באוקטובר. הסובייטים הזדרזו, וכבר בליל 18-19 באוקטובר שעון ארצות-הברית – בוקר 19 באוקטובר שעון ישראל – הבריק דיניץ שבשעה 190430 (182230 שעון וושינגטון) התקשר אליו קיסינג'ר ומסר לו שהסובייטים יגישו לו הצעה בלתי רשמית, בזה הנוסח:

1. קריאה לצדדים להפסיק אש וכל פעילות צבאית במקום הימצאם של הגייסות.
2. דרישה להתחיל מיד לאחר כניסתה לתוקף של הפסקת האש בנסיגה הדרגתית של כוחות ישראל מאדמות ערביות כבושות לקווים התואמים להחלטה 242, והשלמת נסיגה זו בהקדם האפשרי.

קיסינג'ר ציין שאין זו הצעה רשמית – הסובייטים אמרו שהם צריכים לקבל אישור מהערבים, אולם הוא משוכנע שכבר קיבלוהו. קיסינג'ר סיפר לדיניץ שאמר לסובייטים שהוא צריך להראות את ההצעה לנשיא ניקסון ויוכל להשיבם רשמית רק בערב המחרת, אבל כתגובה ראשונית, בלתי רשמית, הוא יכול להגיד להם שהסעיף השני אינו מתקבל על דעתו, בין

109 מגזית לדיניץ, 191650 באוקטובר 1973.

110 מגזית לדיניץ, 191645 באוקטובר 1973.

111 מגזית לדיניץ, 191700 באוקטובר 1973.

השאר, משום שהקו שאליו צריכים כוחות ישראל לסגת, חייב להיות קו מוסכם בין הצדדים כתוצאה ממשא ומתן ביניהם – שר החוץ האמריקני הבטיח לשגריר ישראל שארצות-הברית לא תסכים להצעה זו, והוסיף שהבעיה העיקרית הנה להרוויח זמן ובכוונתו להשיב לסובייטים רק ב-202000-202100 שעות ניו-יורק, כלומר 210200-210300 שעות ישראל.¹¹² בשעה 1720 [1120 שעות וושינגטון] נפגש שלו עם איש משרד החוץ לורנס איגלברגר ומסר לו עבור קיסנינג'ר את תגובת ראש הממשלה: היא אינה מופתעת, היא מבקשת משר החוץ האמריקני שלא להיכנס עם הסובייטים לכל משא ומתן בהתבסס על נוסחה זו, וממשיכה לדגול בהפסקת אש תוך קריאה לניהול משא ומתן לשלום. תשובה מפורטת יותר תבוא לאחר התייעצויות נוספות.¹¹³

התמונה שהצטיירה מהדיווחים מווישינגטון, הייתה שקיסנינג'ר פועל כל העת במגמה להרוויח זמן ולדחות ככל האפשר את ההליכים לקבלת החלטה על הפסקת אש, בעוד לברית-המועצות אצה הדרך. ואכן, בשעות אחר-הצהריים יזמו הסובייטים מהלך שנועד לזרז את ההליכים וביקשו ששר החוץ האמריקני יבוא מיד למוסקווה או ששר החוץ שלהם ייסע לווינגטון.

בשעה 17:45 כינסה ראש הממשלה את השרים דיין וגלילי. מנכ"ל משרדה מרדכי גזית סיפר שרבע שעה לפני כן טלפן עוזר שר החוץ האמריקני סקורופט לצייר מרדכי שלו ומסר לו מידע זה "בדחיפות עליונה". שר הביטחון הביע דעתו שאם המדובר בהפסקת אש בקווי ההיערכות הנוכחיים, "אנחנו היום במצב שלא נצא מבווישים", אך אם מדובר בנסיגה – יש לדחות זאת. הדעה שרווחה בהתייעצות הייתה שיש להתנגד לכל קשר בין הפסקת האש לבין החלטה.^{114.242}

הודעת סקורופט נמסרה לשלו בעת שהשגריר דיניץ עשה דרכו לניו-יורק, לפגישה עם שר החוץ אבא אבן, לקראת שובו של אבן ארצה.¹¹⁵ דיניץ התבקש לחזור לווינגטון ומנכ"ל משרד ראש הממשלה ביקש ממנו ומשלו לברר במה המדובר, שכן מהשיחה הטלפונית של ראש הממשלה [עם שלו(?)] לא היה ברור על מה מתבקשת ישראל להגיב. אם הכוונה להפסקת האש, הרי כבר נאמר לקיסנינג'ר שישראל מוכנה לכך על בסיס הישגות הכוחות במקומותיהם, החלפת שבויים וקריאה לצדדים לפתוח במשא ומתן על שלום. דיניץ ושלו התבקשו לברר אם קוסיגין כבר חזר מקהיר למוסקווה והתבקשו שלא "לנהוג בפאניקה". גזית ביקש שבהגיע דיניץ לווינגטון יתקשר עם ירושלים בטרם ישוחח עם קיסנינג'ר.¹¹⁶

112 מדיניץ לגזית, 190545 [182345] באוקטובר 1973.

113 משלו לגזית, 191815 [191215] באוקטובר 1973.

114 פגישה אצל ראה"מ, 19.10.73, שעה 17:45. רשם שליש שהב"ט.

115 מדיניץ לגזית, 190820 [190020] באוקטובר 1973.

116 מגזית לדיניץ, שלו, 191830 באוקטובר 1973.

פגישה אצל ראש הממשלה: ההתפתחויות הבין-מעצמתיות

ההתפתחויות המדיניות רדפו זו את זו ובעקבותיהן כינסה ראש הממשלה, בשעה 21:00, את השרים אלון, גלילי ודיין לפגישה נוספת.¹¹⁷ בתחילת הישיבה עדכנה ראש הממשלה את הנוכחים שקיסניג'ר יפגוש את השגריר הסובייטי רק ב־21 באוקטובר. השגריר דיניץ שאלה מה להשיב אם קיסניג'ר ישאל כמה זמן נחוץ לישראל והיא השיבה לו לומר לקיסניג'ר שיוכל להרגיע את הסובייטים שאין בכוונת ישראל להתקדם לעבר קהיר, אולם אין באפשרותה לומר עוד כמה זמן נחוץ לה.

שר הביטחון אמר שאכן איש אינו יכול לדעת. כל שניתן הוא להעריך מה ניתן להשיג בתוך יומיים: יש להניח שבשעות הערב של 20 באוקטובר תהיה לצה"ל אחיזה ממערב לתעלה עד אסמאעיליה בצפון ועד למקום כלשהו שבו תגיע אוגדה 162 לתעלה בדרום. כן ניתן יהיה להנחית כוח בג'בל עתקה כדי שתהיה אחיזה במקומות שונים, אפילו ללא רצף טריטוריאלי. אשר לפורט פואד – אין ודאות שניתן לכבושה בתוך 48 השעות הקרובות. לדבריו ייתכן שאם הרוסים יאמרו למצרים כמה זמן עומד לרשותם, יעשו המצרים מאמץ עליון. לדעתו אין להביא לידיעת הסובייטים שאין בכוונת ישראל להגיע לקהיר, כדי שלא יאמרו זאת למצרים.

בשעה 21:07 הצטרף הרמטכ"ל, שחזר מהדרום. ראש הממשלה עדכנה אותו ברקע: סקורפוט הודיע שהאמריקנים קיבלו הצעה ממוסקווה שהפסקת האש הנה עניין לשעות ולא לימים, ודרישה שקיסניג'ר יבוא למוסקווה. האמריקנים נדהמו מהפנייה ומעריכים שירוויחו זמן בנסיעת קיסניג'ר למוסקווה.

בעודה מעדכנת את הרמטכ"ל הגיע מברק מדיניץ, שלפיו קיסניג'ר יגיע למוסקווה במוצאי שבת (20 באוקטובר) והמו"מ במוסקווה יתחיל בבוקר 21 באוקטובר. ראש הממשלה סיפרה לרמטכ"ל שדיניץ נמצא בדרך לקיסניג'ר, והוא שאל כמה זמן עוד נחוץ לישראל. הרמטכ"ל השיב שטרם הספיק לשוחח עם שר הביטחון בעניין זה, אך נדמה לו שהם "על אותו גל". בפורום זה חזר על הניתוח שניתח בדרום בדבר חלוקת חזית הדרום לארבעה קטעים: בקטע הראשון – בין דוור סואר לאסמאעיליה – עלו כוחות צה"ל על הרכסים, ואילו המצרים שלחו חטיבה משורינת ממזרח לתעלה אל צדה המערבי.¹¹⁸ עתה פועלים כוחות צה"ל בקטע זה וביום המחרת ימשיכו להתקדם דרומה – לקטע שמהקצה הדרומי של האגם המר עד סואץ. ההשתלטות עליו תאריך לבטח יותר מיום. הוא סיכם עם פיקוד הדרום שאוגדה 252 תהיה, בשלב הראשון, בעתודה שתסייע לאוגדה 162, ולאחר מכן תמשיך לעבר כביש סואץ-קהיר. נראה שהמצרים הבינו מגמה זו והתייצבו מול כוחות צה"ל בכמה מערכים. לשאלת סגן ראש הממשלה מדוע, אם כן, אין תופסים ראשי-גשר באזור סואץ

¹¹⁷ בפגישה נכחו גם מנכ"ל משרד ראש הממשלה – מרדכי גזית, מזכירה המדיני – אלי מזרחי, המזכיר הצבאי של שהב"ט – תא"ל יהושע רביב ושלישו – סא"ל אריה בראון. (פגישה אצל ראש המ"מ, 19.10.73, שעה 21:00 – רשימות שליש שהב"ט).

¹¹⁸ הרמטכ"ל עודכן בכך כאשר היה בשעה 20:50 בענף 6 (מצרים) באמ"ן (יומן רל"ש הרמטכ"ל).

ממזרח, השיב שאין כוחות שניתן להקצותם לכך. הקטע השלישי הוא מאסמאעיליה עד קנטרה, הקטע הרביעי הוא מקנטרה עד פורט סעיד. ייתכן שבאחד הלילות יינתן לקחת את פורט פואה. מכל מקום נראה לו שיש צורך בשלושה ימי לחימה נוספים.

ראש הממשלה שאלה מה יהיה המצב בשעות הערב של 22 באוקטובר, בהנחה שקיסניג'ר יגיע למוסקווה ב־20 באוקטובר בערב, יחל בשיחות בבוקר 21 באוקטובר ויסכם על הפסקת אש ב־22 באוקטובר בערב¹¹⁹, וסגנה הציע לשקול אם, בהנחה שנותרו לא יותר משלושה ימי לחימה, לא עדיף לרכז מאמצים בשניים-שלושה מוקדים. הרמטכ"ל השיב שהדבר מחייב הערכת מצב מחודשת. הוא סיכם את התוכנית עם רב־אלוף בר־לב לאור הנתונים בשטח. נתונים רבים משתנים במהלך הקרב וההחלטות צריכות להתאים לנתונים החדשים.

שר הביטחון הציע לגשת לעניין אחרת: ראש הממשלה תציין את הערכתה כמה זמן נותר, וצה"ל יעריך מה ניתן לעשות בתקופה זו – יש כמה נושאים שצריך לשקול אותם, כגון כיבוש החרמון והמאחז בחזית המצרית. לפיכך לא תיעשה ההערכה לגבי יכולת צה"ל תחת לחץ "כאן ועכשיו", אלא לאחר הערכת מצב שתתבסס על הערכת הזמן שתנקוב ראש הממשלה. להערת ראש הממשלה שקיסניג'ר קיבל יום קודם לכן הצעה להפסקת אש שתלווה בנסיגה לקווי הפסקת האש של טרם מלחמת ששת הימים, הגיב שר הביטחון שהבעיה תהיה התנאים להפסקת אש. ראשית יש להפריד את עצם הפסקת האש מהחלטה 242. אם הערבים יהיו מוכנים לחזור לקווי 5 באוקטובר 1973, יש לקבל זאת למרות הפסד השטח הכרוך בכך, שכן הדבר ידחק את המושג של קווי 1967 כקווים שאליהם יש לסגת.

במהלך הישיבה, בשעה 21:35, שוחחה ראש הממשלה, טלפונית, עם השגריר דיניץ, ואמרה לו לומר לקיסניג'ר שהעובדה שאין כוונה להתקדם לקהיר היא לידיעתו בלבד ואל לו להעבירה לסובייטים. היא ביקשה ממנו לחזור ולהסביר לקיסניג'ר את הסכנות שבהכללת החלטה 242 ולהניאו מלהכלילה. דיניץ השיב שהבעיה היא שהוויכוח לא יהיה לגבי הצעה לנסיגה לגבולות 1967, אלא לגבי הכללת החלטה 242 בהצעת ההחלטה שתוגש למועצת הביטחון, משום שהנשיא ניקסון דוגל בהכללתה.

הרמטכ"ל מאשר להטביע שני סטי"לים מצריים

משחזר הרמטכ"ל לחדרו, בשעה 22:00, התייצב שם מפקד חיל הים והציג לו תוכנית להטביע בשעה 04:00 את שני הסטי"לים האחרונים שנותרו לצי המצרי בע'רדקה. הרמטכ"ל אישר את התוכנית ואת הוצאתה לפועל.¹²⁰

119 בפועל סיכמו שתי מעצמות־העל על הפסקת אש מוקדם יותר משהעריכה ראש הממשלה – הצעת ההחלטה המוסכמת ביניהן התקבלה במועצת הביטחון בבוקר 22 באוקטובר לפי שעון ישראל ונכנסה לתוקף בשעות לפנות ערב.

120 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

הערכת מצב בחדר הרמטכ"ל

בקשתם התקיפה של הסובייטים שקיסינג'ר יבוא מיד למוסקווה הצביעה על כך שהולך וקרב מועדה של החלטה על הפסקת אש. נוכח זאת כינס הרמטכ"ל בחדרו, בחוזרו מהדיון בלשכת ראש הממשלה שבו נודע לו העניין, בשעה 22:05, את עוזריו, להערכת מצב. בדיון השתתפו סגן הרמטכ"ל, ראש אמ"ן, מפקד חיל האוויר, האלופים במילואים וייצמן וזאבי, עוזר ראש אג"ם ורמ"ח המבצעים, וכן נכחו מפקד חיל הים והאלוף יריב.¹²¹

בפתח הדיון הציג הרמטכ"ל את הרקע דלעיל, והוסיף שלנוכח ההערכה שנותר רק זמן קצר עד לסיום הקרבות, על צה"ל לכלכל מעשיו בתבונה כך שניתן יהיה להשיג בתוך שלושת הימים הקרובים את כל ההישגים האפשריים.

ראש לכול הוא הקרב המתוכנן ליום המחרת – 20 באוקטובר. קרב זה סוכם כבר עם פיקוד הדרום. הוא סיפר לנוכחים את שסיכם עם הפיקוד, וציין שלחיל האוויר יהיה תפקיד חשוב במערכה זו. הוא נחנך, בעדיפות ראשונה, לניקוי המרחב הארטילרי ב"מיסורי", לתקיפת המערכים המצריים ב"דאמה" ו"מצנפת" ואולי אף מיטוטים. עדיפות שלישית תינתן לסיוע לאוגדה 162 בהתקדמותה ועדיפות רביעית – לכתישת הכוחות המצריים מצפון לקנטרה ובפורט פואד. נוסף על כך יהיה על חיל האוויר לתספק את הכוחות בגדה המערבית. מפקד חיל האוויר אמר שישלח באותו הלילה אדם הבקיא בהנחתת מטוסים לחפש בשטח מקום שבו ניתן יהיה להנחית מטוסי קרנף, שכן בטוח יותר להנחית אספקה מאשר להצניחה.

בעוד הרמטכ"ל עוסק בהתוויית סדרי הקדימות בהפעלת חיל האוויר בחזית הדרום, העיר סגנו שאלוף פיקוד הצפון פנה בבקשה לקבל הקצאה של מטוסים, כיוון שכוחות סוריים ועיראקיים מתרכזים וייתכן שיתקפו ביום המחרת. מפקד חיל האוויר אמר שיוכל להקצות שתי רביעיות לצפון, והרמטכ"ל אישר זאת.

לאחר שסוכם הבעיות המיידיות ליום המחרת, הציג הרמטכ"ל לפורום "חומר למחשבה" לקראת דיון הערכת מצב שייתכן שיערוך בבוקר המחרת. אותו "חומר למחשבה" היו הרהורים שעלו בו במהלך היום, ושאותם הציג כבר קודם לכן בפני ראש הממשלה, על חלוקת הגזרה המצרית לארבעה קטעים: הקטע הראשון – בין אסמאעיליה לאגם המר – נכבש בחלקו, תוך קשיים ואבדות, ונראה שכיבושו יושלם ביום המחרת. הקטע השני הוא מהאגם המר עד סואץ. כוחות הקרקע ינסו להגיע למערך סוללות טילי הקרקע-אוויר שבקצהו הדרומי ואז, כאשר חיל האוויר יוכל לפעול ללא הפרעות, ייעשה מאמץ לכתר את ארמייה 3, להפציצה ולביים לחץ כלפיה גם בגדה המזרחית, באמצעות כוח גרנית. ייתכן שבעקבות זאת יתחילו לפנות כוחות ממנה מערבה. במקרה זה יהיה כדאי לפתוח את טבעת הכיתור ממערב ולתת להם לעבור. לגבי הקטע השלישי – בין אסמאעיליה לקנטרה – אין לו כל תוכנית. האלוף שרון הציע לו היום לכבוש, בשתי גדות התעלה, תוך התקדמות מדרום לצפון, אולם הוא אינו בטוח שזה אכן הפתרון הטוב ביותר. הקטע הרביעי – הגזרה הצפונית. יש להניח שכאשר תיכבש פורט פואד תיפול כל הגזרה. נראה לו שב-48 השעות הקרובות

121 רשימת הנוכחים לפי המקור דלעיל, הדוברים – לפי הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

יש לרכז את המאמץ בשני הקטעים הדרומיים, לפיכך תיערך ההתקפה על פורט פואד בליל 21-22 באוקטובר. בכל מקרה הוא שואף לכך שב-22 באוקטובר יהיו לפחות שני הקטעים הדרומיים בשלמותם בידי צה"ל.

סגן הרמטכ"ל הציע לנסות לכבוש את קנטרה כבר ביום המחרת. לדעתו הדבר אפשרי משום שחיל האוויר פועל ללא הפרעה בגזרה ואין צורך להקצות לשם כוחות מגזרת הפעולה העיקרית. הרמטכ"ל אמר שאינו בטוח שהדבר ניתן, שכן האויב מחזיק שם כוח גדול. הוא סיפר ששוחח באותו היום עם תא"ל יצחק, שרצה לתקוף את קנטרה, והורה לו להתקדם בזהירות, להמשיך כל עוד אינו נתקל בהתנגדות של ממש ולעצור כאשר ירגיש שעליו להבקיע. הוא התקדם באזור קנטרה, נתקל בהתנגדות ונעצר, ולעומת זאת באזור "חמוטל" הצליח להתקדם. "אני לא נגר לקחת את קנטרה" – אמר הרמטכ"ל – "...אבל קנטרה יש לי עוד זמן". הוא יורה לששון לנהוג כפי שנהג באותו היום – לנסות שוב להתקדם ולהמשיך עד שייתקל בהתנגדות של ממש.

האלוף וייצמן טען שיש לסיים את המלחמה בלא שיישאר שום חייל מצרי ממזרח לתעלת סואץ, שכן "אם יישאר מצרי אחד בצד הזה של התעלה אז הם השיגו מה שהם רוצים, נוסף לזה שהרגו לנו הרבה יהודים". לפיכך יש לתכנן מסגרת זמן של שבוע ימים שבמהלכו תנוקה כל הגדה המזרחית מכוחות אויב. כדי לסייע למאמץ זה ניתן, לדעתו, להעביר כוחות גם מפיקוד המרכז, שכן הסיכוי לכך שירדן תצטרף למלחמה הוא אפשרי. הרמטכ"ל הסכים שיש לבדוק את אפשרות הוצאתם של כוחות מפיקוד המרכז, אך לא התייחס לעצם ההצעה לרכז מאמץ לעקירת המצרים ממאחזיהם בגדה המזרחית. אשר לאינטנסיביות הפעולה – "גם אתמול, גם היום וגם מחר, בלי כל קשר להפסקת האש, אנחנו הולכים עם טורים הכי גבוהים שאפשר" וביום המחרת ייערך דיון הערכת מצב לגבי המשך המערכה.

אשר לצפון: חובה לכבוש לפחות את שני מוצבי החרמון ואם אפשר – גם את הפסגה. הבעיה היא שאלוף פיקוד הצפון מתנה את כיבוש החרמון בסיוע ארטילרי כבד. האלוף טל עדין את הרמטכ"ל, לשביעות רצונו, שכיבוש החרמון סוכם עם האלוף חופי: נקבע שההתקפה תצא לפועל ב-21 באוקטובר. נדרשים לה כ-2,500 פגזים 155 מ"מ והרמטכ"ל הקצה 3,000 פגזים; ב-21 באוקטובר ירוכו לצפון סיוע תובלתי במסוקים, סיוע אוויר וסיוע ארטילרי כדרוש, כאשר חיל האוויר ימשיך, ב-20 באוקטובר, לתקוף את הכוחות הסוריים הסוללים דרך בין שני המוצבים.

לנוכח הצורך בסיוע ארטילרי כבד, התעניין הרמטכ"ל אם יש בפיקוד גם תותחים 8 אינטש, שלהם יש בצה"ל תחמושת רבה, וסגנו הורה לעוזר ראש אג"ם לבדוק אפשרות להשתמש גם בתותחים אלה.

סגן הרמטכ"ל העיר שעלולה להיווצר בעיה כתוצאה מכך ששתי הפעולות – כיבוש החרמון וכיבוש פורט פואד – נועדו להיות בפיקוד מקצ"ר. הרמטכ"ל השיב שפיקוד הצפון אינו זקוק למפקדה מיוחדת לצורך כיבוש החרמון; הפיקוד אינו טרוד בקרבות אחרים ולכן יוכל לפקד עליו ישירות. לפיכך קבע שקצ"ר יפקד על כיבוש פורט פואד. אשר לכוחות חי"ר למבצעים – בעבודת מטה שנעשתה במטכ"ל התברר שניתן להוציא כוח של כ-2,000 לוחמי חי"ר מעולה מפיקוד המרכז. הרמטכ"ל הציע, שאם אכן יועבר כוח חי"ר מפיקוד

המרכז, יוצב בראשו קצין האג"ם הפיקודי – סא"ל מתן וילנאי – שהוא, כדבריו "מפקד מעולה, שהולך לגמור מלחמה בלי כלום". אחד הנוכחים העיר שלמעשה הוקמה כבר מפקדת חטיבה, ובראשה אל"ם שמואל פרסבורג. הרמטכ"ל הציע להעביר גדוד חי"ר רגיל מפיקוד המרכז שיחליף את בה"ד 1 בשמירה על אום חשיבה, ולהפנות את בה"ד 1 לכיבוש פורט פואה, אולם חזר בו לנוכח הערתו של האלוף זאבי שאין להשקיע את קורס הקצינים בקרבות שבהם צפויות אבדות רבות, שכן "זה הפוטנציאל שלנו". "שבה"ד 1 יישאר באום חשיבה – אני צריך קצינים" – הסכים עמו הרמטכ"ל וקיבל את הצעת סגנו שאג"ם יכין תוכנית להקצאת יחידות החי"ר.

סגן הרמטכ"ל אמר שניתן לתגבר את פיקוד הדרום גם בטנקים מפיקוד המרכז. בסך הכול יש בפיקוד המרכז כ-80 טנקי שרמן ופלוגת טנקי סנטוריון. אפשר לשלוח את כוח הסנטוריונים ו-30 טנקי שרמן דרומה ולהותיר בפיקוד המרכז 50 טנקי שרמן. הרמטכ"ל אישר לעשות זאת.

אשר ל"אור ירוק" אמר הרמטכ"ל שאף שיש סייגים מדיניים הוא היה רוצה שתהיה כוונות להוצאתו לפועל. סגן הרמטכ"ל אמר שהוא שוחח עם מפקד מרש"ל וסיכם עמו שיהיה בכוונות של 24 שעות. הרמטכ"ל אמר שלא נראה לו שהמבצע ייעשה ביממה הקרובה, אבל בכוונתו להוציאו לפועל בלילה שלפני מועד היכנסה של הפסקת האש לתוקף, במגמה ליצור עובדה נוספת. לפיכך הסיק רמ"ח המבצעים שלא ניתן יהיה להוריד כוחות ממרש"ל למבצעים בפיקוד הדרום בלא לפגוע בכוונות ל"אור ירוק". הרמטכ"ל אישר שמאחר שהמדובר בכוח של כ-20 זחל"מים עדיף להשאירם במרש"ל ולא לפגוע בכוונות. הרמטכ"ל הורה לראש אמ"ן לשלוח עוד באותו לילה או בבוקר המחזרת צוות טכני שיבדוק את הטילים המצריים, וכן ביקש שצוות יישלח לבדוק את תותחי השלל 130 מ"מ בפיקוד הדרום. עוזר ראש אג"ם השיב שכבר באותו היום הורה לקתמ"ר לעשות זאת. באותו שלב של הדיון לא נכח מפקד חיל הים, והרמטכ"ל הורה לסגנו לתת לפיקוד הדרום חיילים מיחידה 707 או משייטת 13 לבדיקת מיקוש בחופי האגם המר. הוא סיפר שהבטיח זאת לפיקוד, המתוכנן להשיט דוברות גם באגם, כדי לא להיות קשורים רק לתעלת סואץ.

רמ"ח המבצעים העלה את בעיית הטסת תצפית לג'בל עתקה. לדבריו לא ניתן לעשות זאת משום שהמסוק צריך לעבור באמ"ט מלא ובאזור נצפה על-ידי האויב. אולי יתאפשר הדבר אחרי שאוגדה 162 תשמיד סוללות טילים השולטות על האזור, אך כרגע הדבר בלתי ניתן. לפיכך הורה הרמטכ"ל להודיע לפיקוד הדרום על ביטול ההנחיה באותו הלילה, וקיבל את הצעת תא"ל שטרן להשאיר את הכוח בכוונות למקרה שיהיה ניתן להוציא את המבצע לפועל ביום המחרת.

בסיום הדיון העיר סגן הרמטכ"ל את תשומת לבו של הרמטכ"ל שמצב תחמושת הארטילריה ותחמושת הטנקים מתחיל להיות חמור.¹²²

122 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

קד"ם הרמטכ"ל¹²³

בשעה 23:10 עברו הנוכחים לחמ"ל אג"ס-מבצעים, שם החל קד"ם הרמטכ"ל. נציג ענף מצרים באמ"ן-מחקר אל"ם מרושי הציג את ההתפתחויות בצבא מצרים: במשך היום הקימו המצרים מערך בלימה מסביב למאחז כוחות צה"ל בגדה המערבית. הנדבך המערבי מתבסס על מערך של כ-40-50 טנקים וכוח חרמ"ש באזור "מצלמה", כחטיבת חרמ"ש באזור "ראמה" וכוח של כ-30 טנקים באזור "מצנפת".

לבלימת התקדמות כוחות צה"ל לציר קהיר-סואץ הקימה דיוויזיה 4 מערך הבנוי על שני גדודי טנקים ושני גדודי חרמ"ש, כאשר גדוד טנקים ערוך מדרום לציר ויתר שלושת הגדודים – מצפון לו. אחר-הצהריים נודע על העברת חטיבה 3 מהגדה המזרחית למערבית ואוכנה תנועת כוחות שריון ממזרח למערב גם באזור קנטרה, כך שלקראת ערב נוצר מערך של כוחות משוריינים וממוכנים בקשת רחבה מהחיץ החקלאי ועד לציר סואץ-קהיר.

בגדה המזרחית נותרו מדרום לאגמים כוח של כ-200 טנקים, בהרכב דיוויזיה ממוכנת 6 ושתי דיוויזיות חי"ר. בגזרה המרכזית – גזרת דיוויזיה 16 ודיוויזיה 21 – 58 טנקים פעילים ומעל 300 טנקים שרופים. בגזרה הצפונית לא נערכה גיחת צילום באותו היום. באזור אל-בלח היו ביום הקודם 80-90 טנקים וכמספר הזה באזור קנטרה. לאחר שהועברו כוחות, כנראה מחטיבה 15, מערבה, נראה שנותרו שם 30-40 טנקים. ב-18 באוקטובר היו בגדה המזרחית 560 טנקים. בניכוי הטנקים שעברו מזרחה וטנקים שהושמדו נראה שנותרו בין 350 ל-400 טנקים.

ראש אמ"ן העיר שלנוכח העובדה שאוכנו עבודות התחפרות בגדה המזרחית, אין להוציא מכלל אפשרות שהמצרים יחליטו להותיר בגדה זו את דיוויזיות החי"ר ולהעביר את דיוויזיות השריון והדיוויזיות הממוכנות מזרחה לחיזוק הבלימה. הרמטכ"ל אמר שהדבר כבר אירע, שכן אם דיוויזיה 4 אכן עברה מזרחה ודיוויזיה 21 הושמדה, נותרו בגדה המזרחית כוחות מדיוויזיה ממוכנת אחת בלבד – 23.

רע"ן 5 באמ"ן-מחקר סא"ל אביעזר יערי תיאר את ההתפתחויות בחזית הסורית: היום אופיין בהתקפות של כוחות ירדניים ועיראקיים, כאשר הירדנים תקפו לאחר שהתבקשו על-ידי הרמטכ"ל הסורי לעשות זאת. התקפות האויב החלו בבוקר, לאחר שכוחות צה"ל כבשו את אום בוטנה. בגל הראשון הנחיתו הסורים, במעט הטנקים שנותרו להם באזור, התקפת-נגד ונהדפו. מיד אחריהם תקפו הירדנים. הגל הראשון שלהם – בבוקר – נהדף. הגל השני – בשעה 11:00 – היה גל ההתקפה הגדולה ביותר: הם תקפו בשני גדודים, שנעו בשני צירים, בסיוע החטיבה הממוכנת, ולאחר שנסוגו ניסו לייצב קו הנשען על כוחות החי"ר הסוריים והכוח הממוכן הירדני. אחר-הצהריים תקפו שוב ולאחר שנפגעו להם כ-20 טנקים במהלך היום, והם נותרו כ-50 טנקים, נסוגו לפנות ערב למערך הקודם שלהם. העיראקיים לחמו משעות הבוקר עד אחר-הצהריים בגלים ארוכים ואטיים משל הירדנים. בבוקר תקפו בחי"ר והצליחו להשתלט על מחציתו של תל ענתר עד שנהדפו משם. לקראת הצהריים

123 קד"ם הרמטכ"ל, 192310 באוקטובר 1973.

איבד המח"ט את השליטה וביקש תגבורת, אך לא קיבל. אחר-הצהריים תקפו בטנקים וחי"ר ונהדפו.

בסך הכול איבדו כוחות האויב במהלך היום כ-40 טנקים: כ-10 סוריים, כ-20 ירדניים וכ-15 עיראקיים. בסך הכול יש בחזית כ-250 טנקי אויב – מעל 100 טנקים סוריים, 50–55 טנקים ירדניים ו-80–90 עיראקיים, כאשר ידוע שחטיבה עיראקית נוספת עושה דרכה מעיראק. באזור כסוה יש כ-50 טנקים ובעורף נבנות יחידות נוספות.

רמ"ד צפון באג"ם-מבצעים רס"ן יריב חן סיפר שהמספרים שבידי פיקוד צפון לגבי אבדות האויב שונים במקצת מהמספר שנקב נציג אמ"ן – לפי דוחותיו איבד האויב 50 טנקים וצה"ל איבד 15. היערכות כוחות צה"ל לא שונתה והם מונים 415 טנקים. הלילה עורכת חטיבה 1 שני סיורים למורדות החרמון, שניים למערך הסבראני ואחד לאזור שבין כנכר לסבראני.

סא"ל אלי מלמד מאג"ם-מבצעים תיאר את היערכות כוחות צה"ל בדרום: ממזרח לתעלת סואץ ערוך כוח "נמר" (ששון) בגזרה הצפונית, חטיבה 600 מאוגדה 143 בגזרה המרכזית וכוח גרנית בגזרה הדרומית. ממערב לתעלה נמצאת אוגדה 143 בגזרה הצפונית, כאשר חטיבה 421 נמצאת ליד החיץ החקלאי, חטיבה 14 ליד הגשרים ושתי חטיבות הצנחנים – 35 ו-247 – ליד התעלה, אוגדה 252 נמצאת במרכז – כאשר חטיבה 401 בציר "סקרנות" וחטיבה 164 מיועדת להחליף את חטיבה 460 מאוגדה 162. אוגדה זו נמצאת בגזרה הדרומית, כאשר חטיבותיה – 500 ו-217 – נמצאות על ציר "ויטמין". הלילה אמור כוח מאוגדה 162 להציב חסימות על ציר סואץ-קהיר. עד מועד הקד"ם לא נודע שהכוח אכן יצא לדרכו. האלוף זאבי העיר שאלוף הפיקוד הודיע לו שהדבר לא ייעשה, שכן אין כוח שניתן להשתמש בו לכך.

רמ"ח המבצעים עדכן את הפורום בתגבורות שנשלחו לפיקוד הדרום ביומיים האחרונים: יומיים קודם לכן נשלחו לשם 20 טנקי שוט וחמישה מגח וכן גדוד מחטיבת צנחנים 317, כך שבצפון נשארו שני גדודים של החטיבה ומפקדתה. ביום הקודם נשלח דרומה גדוד 48 מבקעת הירדן, והלילה נשלחות שלוש פלוגות טנקי שרמן ופלוגת שוט מפיקוד זה. כן מועבר לדרום גדוד 50 – להשלמתה של חטיבה 35 וכוחות חי"ר מעולה יתווספו, כדי לכנות כוח לתקיפת פורט פואד.

ראש אג"א סיפר כי במהלך היום הגיעו מארצות-הברית 1,500 פגזים 175 מ"מ ו-400 פגזים 155 מ"מ.

מפקד חיל האוויר תיאר את פעולות החיל שלו במשך היום: בדרום הופלו 27 מטוסי אויב, מהם 25 מעל הגשרים, בעוד לצה"ל לא היו כל אבדות. חיל האוויר תקף ברציפות את פורט סעיד, כדי להחזיקה נקייה מטילים, וכן את קנטרה. משנודע על תנועת כוחות מצריים באזור קנטרה ממזרח התעלה למערבה, הוא הפציץ את שני הגשרים והשמידם, אך ייתכן שהמצרים יוכלו לתקנם בלילה. כן חיפש חיל האוויר במהלך היום סוללות תותחים, תקף סוללת טילים מצפון ל"ראמה", שנמצאה ריקה, ונמנע מלתקוף סוללה מאוישת במרכז "ראמה". בבוקר סייע חיל האוויר לכוחות הקרקע באזור "צח" וכך נפתח הפקק המצרי שמנע תנועת כוחות צה"ל דרומה. במשך היום המשיך חיל האוויר להחזיק מטוסים באזור כדי למנוע תנועות של כוחות אויב, ואכן שום כוח לא נע שם. בצפון הפציץ חיל האוויר את

מוצב החרמון ואת נקודה 40 שמצפון לו, שבה נמצאה לפי הידיעות מפקדת כוח המשימה הפורץ דרך בין המוצבים.

ב־20 באוקטובר יהיו לחיל האוויר 257 מטוסים, כאשר לראשונה עולה מספר מטוסי הפנטום, בשניים, על מספר הטייסים. ב־20 באוקטובר לא אמור להגיע שום מטוס מארצות־הברית, ב־21 לחודש יגיעו 10 מטוסי סקייהוק וכך גם ב־22 באוקטובר, ב־23 באוקטובר אמורים להגיע שישה מטוסי סקייהוק ובין ה־23 ל־26 באוקטובר – עשרה מטוסי פנטום. החיל קיבל פצצות אוויר־קרקע מונחות טלויזיה מייבריק, מוקשים וציוד נוסף שהוא מנסה, לראשונה, את יעילותו בחזית המצרית.

הרמטכ"ל סיכם את הקד"ם בסיכום הפעולות של אותו היום ותיאור קווי הפעולה להמשך: אוגדה 162 פעלה היטב – השתלטה על שטח רחב והשמדה כ־15–20 סוללות טילים, בתוכן סוללות שלא אוכנו קודם לכן ולא פעלו – נראה שהיו בעתודה. אוגדה 252 הגיעה למקומה, כשהמערכים מולה נתפסו על־ידי האויב. אוגדה 143 ניהלה קרבות קשים נגד לחימה עיקשת של כוחות אויב. הפעילות בדרום מאופיינת בהתקדמות קשה, לנוכח התנגדות עיקשת של האויב. המצרים בנו, כאמור, מערך הגנה מסביב לכוחות צה"ל, כאשר בעורפו ערוכה דיוויזיה 4 במגמה, להערכתו, כפולה: יצירת קו הגנה שני על שני הצירים החיוניים לקהיר, למקרה שהקו הראשון ייפרץ, ובסבירות נמוכה יותר – התקפת־נגד לתוך מערך כוחות צה"ל.

לנוכח זאת יפעל פיקוד הדרום, ב־20 באוקטובר, התקפית, בשתי אוגדות: 162 ו־143, כאשר אוגדה 252 תישאר במרכז. הדבר נובע הן מהרצון לשמור עתודה מול הפתעה כלשהי מצד האויב, והן מההנחה שצפויה עוד מערכה ממושכת וכדאי לשמור על דירוג בהפעלת הכוחות ולא להפעיל את כולם יחד. אוגדה 143 תמשיך ביום המחרת בניסיון לנקות את גדת התעלה עד אגם תמסח, ואוגדה 162 תנסה להשתלט על רכס הג'ניפה במגמה להשמיד סוללות טילים הנמצאות עליו, להציב עליו ארטילריה לירי על סוללות טילים שמעבר לרכס, ולהשלים את האיום על הצירים מקהיר לסואץ.

לנוכח הידיעה על מעבר כוחות אויב בגזרת קנטרה, ממזרח למערב, עלה בדעתו של הרמטכ"ל רעיון שייתכן שבעקבות הפעלה מסיבית של חיל האוויר בגזרה זו יחליטו המצרים לייצב קווים, וניתן יהיה להתקדם ביבשה וליצור מאחז בגדת התעלה, והוא אמר שיוורה לפיקוד הדרום, לאחר הקד"ם, לעשות זאת.

נוסף על כך יהיה על חיל האוויר לתקוף את מערכי האויב באזור "ראמה" – במגמה למונעם מלתקוף את כוחות צה"ל. ייתכן שהתקפות חיל האוויר יערערו את המערך וכוח אוגדה 252 יוכל לתופסו, אולם אין הכרח בכך. כן יערוך חיל האוויר הפצצות אמנעה בצירים מאסמאעיליה ומסואץ לקהיר, ובכלל זה תוך שימוש במוקשים החדשים.

בפורום זה חזר על הניתוח על ארבעת הקטעים בתעלה. לגבי הקטע השלישי, מאסמאעיליה עד קנטרה, הוסיף שייתכן שניתן יהיה להתקדם בכוח אחד מקנטרה דרומה ובכוח שני מאסמאעיליה צפונה. כיבוש פורט פואד, חזר וציין, מתוכנן לליל 21–22 באוקטובר.

רב־אלוף אלעזר ציין שאינו יודע כמה ימים תאריך המערכה שאת קווי התווה זה עתה. עד כה, כאמור, לווח כל הישג שהשיג צה"ל בלחימה קשה, רווית דם, וייתכן שבשלב כלשהו

תאלץ השחיקה לעצור את תנופת ההתקדמות. מאידך גיסא אין לדעת עד כמה קרובים כוחות האויב להישבר. חיל האוויר פעל באינטנסיביות וכוחות אויב רבים הושמדו, כך שייתכן שנקודת השבירה שלהם תבוא במהרה. היה רצוי לחסל את המאחזים המצריים בגדה המזרחית, לו היה הדבר ניתן הוא היה מוכן לוותר על המשך ההתקדמות בגדה המערבית ולרכז מאמץ בגדה המזרחית, אך מידת האפשרות לעשות זאת תתברר רק בהמשך המערכה. כאמור, לנוכח ההערכה שירדן לא תצטרף ללחימה, יועברו לדרום עוד כ-50 טנקים, "זה בימינו כמעט אוגדה", וכוח זה יקל השגת המשימות.

בחזית הצפון יש להקפיד שלא לצאת משיווי משקל. יש להניח שהכוחות הירדניים והעיראקיים לא יוסיפו לתקוף עוד ימים רבים – "אחרי הכול זה לא אדמה של האבא שלהם ולא המולדת שלהם". על כוחות צה"ל להיערך לבלימת כוחות אויב ולשני מבצעים יזומים. מבצע אחד, שחובה לעשותו, הוא כיבוש מוצבי החרמון למן פסגתו ועד המוצב הישראלי. מבצע זה ייעשה בעוד 48 שעות ולשם כך יינתנו לפיקוד הצפון סיוע ארטילרי רב, סיוע אווירי התקפי ותובלתי וכוחות חי"ר. נוסף על כך ייתכן שאם הפסקת האש תיראה באופן יוחלט שמן הראוי להכות מכה נוספת באויב. אוגדה 210, שלה כ-100 טנקים, מתרעננת ונראה שתוכל לעשות זאת בעוד כיום-יומיים. במקרה זה יש שלוש אפשרויות בסיסיות: הראשונה – התקדמות לכנכר, כדי שמקו הפסקת האש יהיה טווח תותחים לדמשק, השנייה – השמדת כוח עיראקי והשתלטות על קטע של ציר ע'ב'ע'ב-דמשק; השלישית – יצירת מאחז באזור רפיד. פיקוד הצפון ומטכ"ל-אג"ם ישקלו איזו משלוש האפשרויות תשפר את מצב כוחות צה"ל לקראת הפסקת האש. ייתכן גם שיתברר שהצבא הסורי המתארגן ינסה לשפר את מצבו לקראת הפסקת האש. במקרה כזה ייערכו הכוחות למגננה וישמידו כוחות אויב נסים.

"אור ירוק" גם הוא מהלך של יצירת עובדות לקראת הפסקת האש, והכוח שתחת פיקוד מפקדת מרש"ל נשאר בכוננות להוצאתו לפועל. הוא אינו רואה בו מהלך שניתן לשלבו כרגע במערכה. אם הפסקת האש לא תוטל בקרוב וההצלחה בגזרת התעלה תהיה גדולה, ייתכן שיערך מוקדם יותר, אך אם, כפי שהוא מצפה, תוטל הפסקת האש בקרוב, הרי יהווה "אור ירוק" מהלך ליצירת עובדה ורכישת קלף מיקוח למערכה שאחרי הפסקת האש.

הרמטכ"ל וסגנו: העברת כוחות מהצפון לדרום

עם תום הקד"ם, כ-20 באוקטובר בשעה 00:10, נותר סגן הרמטכ"ל לדון עם הרמטכ"ל בכמה עניינים שעלו במהלכו. הוא הציע להעביר אוגדה, או לפחות 50 טנקים, מהצפון לדרום, שכן בצפון יש 415 טנקים. שם צה"ל השיג הכרעה ובדרום טרם השיג אותה. האלוף זאבי העיר שפיקוד המרכז נותר רק עם כוחות מעטים ופיקוד הצפון מהווה לו עתודה. הרמטכ"ל הנחה לרכז מובילים החל מבוקר המחרת בצפון, כך שאם יוחלט בצהריים להעבירם לדרום, הרי שהם יהיו שם ל"מאמץ האחרון" של יום ב – 22 באוקטובר, שכן "אם אני צודק, הפסקת האש עלולה ליפול ביום שני בערב".¹²⁴ האלוף טל פקפק בהיגיון שבמבצעים התקפיים

124 ואכן, הערכתו זו הייתה נכונה.

בסוריה, שכן אלה כרוכים בקרבות הבקעה, בעוד יש לחסוך אבדות. לפיכך החליט הרמטכ"ל להציג לאלוף פיקוד הצפון את אפשרויות הפעולה, להזמין להתייצב במטכ"ל בצהריים ולהציג את התוכניות ולהטיל גם על אג"ם לנתח את אפשרויות הפעולה. כן הציע להודיע לאלוף חופי שיתכן שלקראת 22 באוקטובר יועברו 50 טנקים מפיקודו לפיקוד הדרום. במהלך השיחה, בשעה 00:15, התקשר לרמטכ"ל מזכירה הצבאי של ראש הממשלה. הרמטכ"ל אמר לו שהוא רוצה לכבוש את פורט פואד בעוד 48 שעות, וביקשו להבהיר לדרג המדיני שמצב התחמושת קריטי – הן בטנקים והן בארטילריה – ויש הכרח להגביר את האספקה מארצות-הברית.¹²⁵

הרמטכ"ל משוחח עם אלוף פיקוד הצפון

בשעה 00:30 שוחח הרמטכ"ל, טלפונית, עם אלוף פיקוד הצפון ועדכן אותו במצב בדרום, בתוכניות שעליהם דיבר בקד"ם ובעניינים שבהם דן עם סגנו. לגבי הצפון ציין שברצונו שהחרמון ייכבש בעוד 48 שעות. האלוף חופי ביקש שמקחצ"ר תפקד על מבצע זה, והרמטכ"ל קבע שפיקוד הצפון יתחיל לתכנן את המבצע ואם לא יאושר כיבוש פורט סעיד יעבור הטיפול בעניין למקחצ"ר.

הרמטכ"ל סיפר לו על שלוש אפשרויות ההתקפה בפיקודו לקראת הפסקת האש: כיבוש כנכה, חיסול הכוח העיראקי והשתלטות על קטע בכביש שייח' מסכין-דמשק, או הבקעה מרפיד לכיוון נוא ומאידך גיסא על האפשרות שיצטרך לבלום התקפת אויב לקראת הפסקת האש. הוא סיפר לו גם על האפשרות ש-50 טנקים מאוגדה 210 יועברו דרומה, וביקשו לבוא למטכ"ל בשעה 13:00 לסיכום נושאים אלה.¹²⁶

מפקד חזית הדרום מעדכן את שר הביטחון

קודם לכן, בשעה 23:20, התקשר שר הביטחון לרב-אלוף בר-לב וביקש להתעדכן במצב. בר-לב סיפר שאוגדה 162 נמצאת בג'בל ג'ניפה ומתארגנת שם. הפיקוד רצה שיגיע לכבישים מסואץ לקהיר ויחסום אותם, אלא שמפקד האוגדה אומר שלא יוכל לעשות זאת – "זה יומו השלישי, רצוף". האוגדה חיסלה טילים רבים, אך סבלה רבות. לדברי מפקד האוגדה היא איבדה עשרה טנקים, אך ייתכן שנוספים התקלקלו בדרך. שני מסוקים הביאו באותו היום לאוגדה שמונה טון דלק. ביום המחרת תפעל האוגדה מתוך מגמה לתקוף סוללות טילים ולנסות לעקוף מערכים מצריים ולא להסתער עליהם, שכן ההסתערויות כרוכות באבדות רבות. "אני לא חושב שנגיע עד לסואץ, אבל ניקח כמה שאפשר להספיק" – אמר. "אם הוא לא ירד עד לסואץ אז לא נגיע לאותה נקודה בקו שרוצים לראות בה קו סופי" – הגיב השר, ומפקד החזית השיב שלהערכתו לא יינתן להגיע ביום המחרת לסואץ, אך ייתכן שפעילות

¹²⁵ הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

¹²⁶ שם.

חיל האוויר והאוגדה יניבו פירות רבים מכפי שהוא מצפה.

אוגדה 252 נמצאת ב"מקצרה" ושומרת על המעגל החיצוני של ראש-הגשר. המצרים הקימו ב"ראמה" מערך של חי"ר וטיילי נ"ט, והאוגדה איבדה שלושה טנקים בניסיון בלתי מוצלח לתקוף אותו. עם זאת נותרה שם רק סוללת טילים אחת, כך שאי-ההשתלטות על "ראמה" אינה מפריעה לפעילות חיל האוויר.

אוגדה 143 החלה אחרי-הצהריים בטיהור החיץ החקלאי והיא ממשיכה בכך גם בלילה. היא כבשה את המתחם הגדודי "גשירה" שבחיץ ועתה היא מנסה להתקדם צפונה. המצרים ריכזו באותו היום עוצמת אש רבה בניסיון לתקוף את הגשרים ותקפו גם התקפות התאבדות מהאוויר, אולם לא פגעו בהם. הגשרים מרוחקים כקילומטר זה מזה. הבעיה היא שגשר הגלילים מתאים רק לרכב זחלי ולא לרכב רך (בגלל השיפוע של הגדה).

בר"ל ציין כי בערב יום המחרת יסתיימו 48 השעות שצה"ל נתן לעצמו ויהיה צורך לשקול אז כיצד להמשיך – אם להשאיר את אוגדה 162 במקומה, לקדמה או להחזירה. לשאלת השר השיב שהסיכויים להגיע בתוך 48 שעות לסואץ שקולים, וציין שהכוונה לרכז ביום המחרת ארטילריה על "מיסורי" שממנו מפגיזים את אזור הגישה.

שר הביטחון הסכים עמו שיהיה צורך להחליט בערב המחרת כיצד להמשיך, "לו יכול היה להגיע עד מחר בערב לאיזה מקום בתעלה שאפשר להחזיק בו" – הביע את מאווייו. "אני חושש שלא" – השיב בר"ל – "אם חיל האוויר יכול לעבוד חופשי – אז אולי; אבל אם לא – אז לא".¹²⁷

התבססות ברכס ג'ניפה

לקראת נסיעת קיסניג'ר למוסקווה

בשעות אחרי-הצהריים והערב לפי שעון וושינגטון – ליל 19-20 באוקטובר שעון ישראל – נפגשו שר החוץ האמריקני ושגריר ישראל בארצות-הברית וניהלו סדרה של שיחות טלפוניות, לקראת נסיעתו של הנרי קיסניג'ר למוסקווה.

תחילה נפגשו בשעה 16:25 שעון וושינגטון – 22:25 שעון ישראל – לפגישה שארכה 35 דקות, ובה נכחו גם הציר מרדכי שלו ולורנס איגלברגר ממחלקת המדינה. בתחילת הפגישה מסר דיניץ לקיסניג'ר שראש הממשלה הביעה השתוממותה על כך שהסובייטים מדברים במונחים של שעות כאשר יש להם שיג ושיח עם מעצמה אדירה, שגם שותפה הוא ברמה אחרת משותפיה של ברית-המועצות. היא ביקשה לדעת אם בכוונת קיסניג'ר אך לשמוע מה

¹²⁷ לשכת שר הביטחון, שיחה טלפונית עם חיים בר-לב, 19.10.73, שעה 23:20.

יש לבני שיחו להציע, והדגישה שההצעה שהגישו הסובייטים בליל 18-19 באוקטובר¹²⁸ אינה מתקבלת על דעתה של ישראל. לדעתה יש להסתפק בהחלטה הקוראת להפסקת אש ולמשא ומתן לשלום; העיקר הוא שיגיעו לנוסחה זו, ורק לאחר מכן יעובדו הפרטים. דיניץ סיפר עוד שראש הממשלה הסמיכה אותו לומר לקיסניג'ר שאם ימצא שהסובייטים מודאגים מכוונה אפשרית של ישראל להיכנס לקהיר, יוכל לומר להם שיעשה כל שביכולתו כדי להניא את ישראל מכך.

דיניץ ביקש מקיסניג'ר למנות איש קשר שדרכו ניתן יהיה להעביר לו ולקבל ממנו הודעות כאשר יהיה במוסקווה, ונקב בשמו של הגנרל הייג כאיש מתאים לכך. קיסניג'ר קבע שאיש הקשר יהיה הגנרל סקורופוט, ובמהלך השיחה התקשר לסקורופוט ותיאם אתו את העניין.

קיסניג'ר העריך שלא יוכל להתחיל בשיחות עם הסובייטים לפני יום ראשון – 21 באוקטובר – בבוקר. הוא אמר שיאמר להם שכל עניין שידרוש הכרעה יועבר להחלטת הנשיא ניקסון. באותה עת יועבר הנושא גם לישראל, כך שלא ייווצר מצב שהיא תועמד בפני הודעה סובייטית-אמריקנית שלא ראתה קודם לכן. דיניץ העיר שלא די בכך שישראל תראה את הנוסח, אלא יש לתת לה גם שהות להגיב, וקיסניג'ר אישר שכך ייעשה. הוא הסביר שנראה לו שהנוהל שתיאר הוא האמצעי הטוב ביותר להרוויח זמן ולהבטיח שהרוסים לא יאיימו. הוא הבהיר שבכוונתו לומר לסובייטים שהסעיף הראשון בהצעתם "יתקבל פחות או יותר" ושהסעיף השני חייב להישאר בתחום הוראותיו של הנשיא ניקסון ויהיה צורך לדון בנוסח שיקרא לצדדים להיכנס לשיחות תחת חסות מתאימה עם היכנסה של הפסקת האש לתוקף, כשכיוון השיחות חייב להוביל להוצאתה לפועל של החלטה 242. לשאלת דיניץ מדוע יזכיר את 242 ולא יסתפק בקריאה למו"מ לשלום, השיב קיסניג'ר שכאשר ביקשו שרי החוץ הערביים, ב-18 באוקטובר, מהנשיא ניקסון שיפעל להחזרת ישראל לגבולות 1967, השיב להם שארצות-הברית נשארת נאמנה להחלטה 242. דיניץ הוסיף לנסות ולשכנע את קיסניג'ר שלא לכלול החלטה זו, בין השאר בטענה שעתה נוצרה הזדמנות לאמריקנים לקחת על עצמם את תפקיד עושי השלום בלא להזדקק לסובייטים, אולם קיסניג'ר השיב שלא יוכל שלא להזכיר את החלטה 242, שכן הנשיא ניקסון התחייב לה. הוא חזר והבהיר שהמעשים הם שיקבעו – בנסיעתו למוסקווה הוא מעמיד לרשות צה"ל 48 שעות, שבסיומן יש להניח שלא יישאר זכר לצבא המצרי. על ישראל לנצל זאת אך להמשיך להסתיר את הישגיה. במהלך השיחה העלה קיסניג'ר גם אפשרות שיאמר לסובייטים שעליו לבקר גם בירושלים ובכך ירוויח זמן נוסף.

דיניץ העלה גם את איומו של סאדאת להשתמש בטילי קרקע-קרקע ארוכי טווח, וביקש מקיסניג'ר למסור לסובייטים שיבהירו למצרים שבכוחה של ישראל להחזיר להם מנה אחת אפיים, וקיסניג'ר אמר שיאמר זאת לסובייטים.¹²⁹

128 ראה עמ' 1063 לעיל.

129 משלו לגזית, 200330 [192130] באוקטובר 1973.

בתום השיחה בארבעה המשיכו דיניץ וקיסניג'ר לשוחח בארבע עיניים עוד 20 דקות. בשיחה זו הבהיר קיסניג'ר שלדעתו העיקר הוא להרוויח זמן ולכן העדיף לנסוע למוסקווה במקום שגרומיקו יבוא לווינגטון. הוא הסביר כיצד צעד זה מקנה רווח זמן נוסף. לאחר ניסיונות נוספים של דיניץ להניא אותו מלכלול את החלטה 242 בהצעת ההחלטה, הסכים קיסניג'ר שבתחילת הפגישה יחל בנוסחה שראש ממשלת ישראל הציעה ויתבע הפסקת אש ומשא ומתן ישיר בין הצדדים. על עיקרון זה – של משא ומתן ישיר – יעמוד לכל אורך הדרך בלא לוותר עליו. אם הסובייטים יאיימו לפוצץ את העניין בגלל תביעתם לאזכור החלטה 242, הוא יאמר שעליו לקבל הוראות בעניין זה ובכך ירוויח עוד חצי יום. עם זאת יהיה עליו להיזהר שלא לדחוף את הסובייטים להסתבכות צבאית במצרים כאשר יתבררו להם ממדי תבוסתו של הצבא המצרי, לפיכך על ישראל להכות את צבא מצרים מכה ניצחת, אך לא להתפאר בניצחונות, לפחות עד שיסיים את שליחותו.¹³⁰

כשעה ומחצה לאחר סיום פגישה זו, בשעה 191900 [שעון ישראל] התקשר קיסניג'ר לדיניץ וסיפר לו שזה עתה סיים פגישה עם הנשיא ניקסון וקיבל את אישורו לדרך הפעולה שסיכם עם דיניץ. ייתכן, אמר, שאם זמנם של הסובייטים ידחק, יסכימו לקבל את נוסחתה של ראש הממשלה תמורת זירוז המהלך, ואילו את נוסחתו שלו יוכל להשיג תמורת דחייה. הוא ביקש לדעת אם יוכל, אם ימצא לנחון, לבוא ממוסקווה לירושלים – אם משום שהמצב יחייב ואם כדי להרוויח זמן. דיניץ אמר שהוא בטוח שיתקבל בזרועות פתוחות, אך למען הסדר הטוב יודיע על כך מיד לראש הממשלה.¹³¹

נראה שהתשובה החיובית מישראל התקבלה מהר¹³² ובשעה 19:30 מסר דיניץ לקיסניג'ר שראש הממשלה תקבל אותו בזרועות פתוחות אם יחליט לבוא לירושלים. קיסניג'ר ביקש לקבל חוות דעת מישראל על אפשרויות היפותטיות שונות העלולות לעלות בשיחות במוסקווה, כגון חזרה לקווי 5 באוקטובר 1973 בלא אזכור החלטה 242, ודיניץ ביקש ממנכ"ל משרד ראש הממשלה הנחיות בעניין זה.¹³³

בשעה 01:00, כלומר 07:00 שעון ישראל, זמן קצר לפני שיצא לדרך, צלצל קיסניג'ר שוב לדיניץ וסיפר לו ששוחח שוב עם הנשיא ניקסון והסביר לו שנראה שלנוכח שינוי המצב בחזית לא יסכימו הרוסים אפילו לסעיף הראשון שהם עצמם הציעו – דהיינו להפסקת אש בעמדות הנוכחיות. לפיכך הוא יוצא למוסקווה ללא הנחיות, ויצטרך לתמרן בשיחות. שוב חזר קיסניג'ר על כך שאם אכן צה"ל יביס בתוך פרק הזמן שהוא מקנה לו את הצבא המצרי באופן שהוא מעריך, הרי שהתבוסה – ולא נוסחה כלשהי – היא שתהיה בעלת החשיבות הראשונה במעלה, שכן הדבר החשוב מכול הוא שישראל תהיה בעמדת עוצמה. על כך העיר דיניץ שלכן חשוב שלא תסוכם נוסחה שתפגע בהישגים הצבאיים. קיסניג'ר ביקש שאם ישראל תוכל לקבל את הנוסחה שתסוכם לא תשכח להבהיר שהיא עושה זאת כמחווה לנשיא

130 מדיניץ לגזית, 200145 [191145] באוקטובר 1973.

131 מדיניץ לגזית, 200230 [192030] באוקטובר 1973.

132 נראה שהאישור ניתן טלפונית.

133 מדיניץ לגזית, 200515 [192315] באוקטובר 1973.

ארצות-הברית, וסיים באומרו שישראל היא שגרמה לכך שהוא יוצא למוסקווה מעמדת כוח, שכן ארצות-הברית וישראל יוצאות מנצחות מהמערכה שכפו הערבים והסובייטים.¹³⁴ ממסכת שיחות אלה יכלה ההנהגה הישראלית להבין שנסיעתו של קיסניג'ר למוסקווה נותנת בידי צה"ל מרווח זמן של כ-48 שעות – כלומר שיוכל לפעול עד 22 באוקטובר. ארצות-הברית מעוניינת שבפרק זמן זה יחסל את צבא מצרים, תוך שישראל מצניעה הישגיה כדי שלא לפגוע במשא ומתן שיתנהל במוסקווה.

שיחה בין שר הביטחון והרמטכ"ל במגמות להמשך¹³⁵

על רקע ההתפתחויות המדיניות הללו דנו שר הביטחון והרמטכ"ל בבוקר 20 באוקטובר בשעה 08:00 במגמות להמשך. שר הביטחון עדכן את הרמטכ"ל שהשגריר דיניץ סיפר לראש הממשלה, בשיחה טלפונית שניהלו לאחר שנפגש עם קיסניג'ר, שנותר זמן לפעולה עד יום ג (23 באוקטובר).¹³⁶ לפיכך ביקש השר לדון במגמות בסיסיות ולראות את תוכניות כיבוש פורט פואד ומוצבי החרמון. הנחת יסוד בתוכניות, אמר, היא שמצרים וסוריה ירצו גם הן לעשות עוד מאמץ לקראת הפסקת האש.

לגבי פורט פואד, אמר, יש להביא בחשבון, נוסף על המרכיב הצבאי, שתי מגבלות – כיבושה יפגע באזרחים ועובדת היותה בעבר בסיס סובייטי. למרות זאת הוא מצדד בכיבושה אך חושב שיש מקום לבדוק את משמעויותיו.

בגזרת הצליחה לדעתו על אוגדה 162 לפנות לכיוון קצהו הדרומי של האגם המר הקטן וליצור שם ראש-גשר נוסף, כך שצה"ל יתייצב בגדה המערבית על שני האגמים. לדעתו אין טעם בהתקדמות לעומק מצרים, ואין להגיע בסיום המלחמה לקו היערכות לא ברור. לכן אין לסיים את המלחמה בלא להיאחז בתעלה גם מדרום לאגם המר הקטן. הרמטכ"ל הסכים שאכן זו צריכה להיות המגמה, אך סבר שאין ודאות שאוגדה 162 תצליח לעשות זאת. על אוגדה 162 הוטל להתקדם דרומה לאורך רכסי ג'ניפה, השאלה היא עד היכן תוכל להגיע. במקרה הגרוע ביותר יישארו הכוחות במקום שבו הם נמצאים עתה ויתייצבו על מחצית הרכס ומחצית האגם.

האלוף עמית, שנכח גם הוא בפגישה, הציע לתפוס גם את שדה הנפט מורגן, והרמטכ"ל תמך בהנחתת כוחות שם ערב כניסת הפסקת האש לתוקף.

שר הביטחון אמר שהשאלה העיקרית היא אילו הנחיות יינתנו למפקד אוגדה 162 – האם עליו לחסל טילים או להשתלט על שטח תוך איגוף כלפי התעלה. השר ריכז מעייניו בגזרה הדרומית. הרמטכ"ל, לעומתו, ביקש לפעול גם בגזרת קנטרה: לנוכח הידיעות על מצבם הקשה של כוחות האויב בגזרה זו והמכות שהנחת עליהם חיל האוויר, ביקש לזעזע את המערך של ארמייה 2 – שכן ייתכן שהוא כה רעוע עד שלחץ מדרום, מכיוון "חמוטל",

134 מדיניץ לגזית, 200730 [200130] באוקטובר 1973.

135 שיחה זו, שנערכה בחדר הרמטכ"ל, לא הוקלטה, והמקור לה הוא יומן רל"ש הרמטכ"ל.

136 שם.

ימוטט אותו וצה"ל יזכה להישג נוסף במחיר זול. כן רצה לעקור את המצרים מ"מיסור". השר גרס שהעיקר הוא להחזיק את ראש-הגשר באזור דוור סואר וליצור ראש-גשר נוסף מדרום לאגם המר הקטן. "כל השאר – הלוואי". אם שתי האפשרויות – לחץ בקנטרה ויצירת מאחז מדרום לאגם המר הקטן – הן חלופיות זו לזו, עדיף המהלך השני. האלוף יריב העיר שבפענוח תצ"א משעה 191440 אוכנו בקנטרה המזרחית 110 טנקי אויב לא שרופים ובקנטרה המערבית 70. הרמטכ"ל אמר שאינו מתכוון לרכז כוח התקפי מול קנטרה, אלא רק ללחוץ בכוח ההגנתי הנמצא ממילא בגזרה.

הרמטכ"ל הציג לשר גם את המגמות שהתווה לפעילות בצפון – החובה לכבוש את מוצבי החרמון וההכנות לשתי אפשרויות: שהאויב יתקוף לקראת הפסקת אש – ואז יצטרכו כוחות צה"ל לבלום את התקפתו; ושלא יתקוף. במקרה זה הציג ייתכנו מבצעים התקפיים: יישור קו לכנכר או השתלטות על המרחב שבידי העיראקים עד לכביש שייח' מסכין-דמשק וצומת צנמין, או מחטף של שטח שבו יישארו הכוחות יום-יומיים. על כך העיר השר שלדעתו אין להשתלט על שטח ולצאת ממנו, בשל אובדן היוקרה הכרוך בכך. עוד הציג בפניו הרמטכ"ל את האפשרות ש-50 טנקים יועברו מפיקוד הצפון לדרום.

שיחה בין ראש הממשלה לשר הביטחון בעניין כיבוש פורט פואד

בשעה 08:50 התקשר שר הביטחון לראש הממשלה ושיתף אותה בהרהוריו בעניין כיבוש פורט פואד. הוא הציע לשקול בהקשר זה את העובדה שעד אז לא תקף צה"ל מטרה אורחית. תקיפת פורט פואד עלולה להביא לפינויה של העיר פורט סעיד. ייתכן שכבר פונתה, אבל אם מישוהו ירצה לנגח את ישראל בעניין זה יוכל להתלות בכך וכן בכך שפורט סעיד שימשה כבסיס לצי הסובייטי. יש לזכור עובדות אלה לנוכח איומו של נשיא מצרים שישגר טילי קרקע-קרקע ארוכי טווח אם ישראל תתקוף מטרה אורחית. "אני מציע לשקול שני הדברים, ואם רוצים – אפשר גם להתייעץ – [עם האמריקנים]."

ראש הממשלה אמרה שתשוחח בעניין עם השגריר דיניץ וייתכן שיתיעץ עם הגנרל הייג. היא הוסיפה שאמש נודע שיתכן שקיסינג'ר יעבור בדרכו ממסקווה דרך ישראל, ובכך ייתן לה מרווח זמן נוסף, וסיפרה שהיא נשאלה אם ישראל מסכימה לכך.¹³⁷

שיחה בין הרמטכ"ל לאלוף פיקוד הדרום

בשעה 09:00 שוחח הרמטכ"ל עם אלוף פיקוד הדרום. האלוף גונן תיאר את מצב הכוחות וסיפר לרמטכ"ל ששר הביטחון שוחח עמו טלפונית ואמר לו שביום ב – 22 באוקטובר –

137 לשכת שהב"ט, שיחה טלפונית בין ראש הממשלה לשר הביטחון, שעה 08:50, 20.10.73, רשמה אדיבה בני.

תהיה הפסקת האש.¹³⁸ "מה שהשר אומר לך זה מעניין מאוד, אבל אני מבקש שתקבל פקודות רק ממני" – הגיב הרמטכ"ל. אוגדה 162 מתקדמת ברכסי ג'ניפה ללא קשר להפסקת האש – עליה להתקדם ככל יכולתה, בכיוון המתחמים "מצילה", "עורדה", "סם" ולאחר מכן לרדת מזרחה ולהיאחז בחוף התעלה. האלוף גונן אמר שאם חיל האוויר יתקוף את מערכי "ראמה" ו"מצנפת" ויאמנע בצירים המובילים מערבה, הוא יעביר את חטיבה 421 דרומה – ל"מקצרה" ויניע את אוגדה 252 מ"מקצרה" אל בין הצירים המובילים לקהיר – "עשור" ו"סרג" ולאחר מכן יוריד את אוגדה 162 או 252 לקו המים, לאור המגמה שעליה דיבר השר – לשלוט בצירים משני צדי האגם – מגמה המקובלת לדבריו על הרמטכ"ל. הרמטכ"ל העדיף להשאיר את אוגדה 252 באותו שלב במקומה. לדעתו תתקשה להגיע לצירים "עשור" ו"סרג", שכן כוחות אויב נמצאים מדרום ל"מצנפת", בהצטלבות "סריה"–"ודאות" ונראה שבמתחמים "בולוניה" ו"אוכספורד" יש חטיבה ממוכנת ומגנן נ"ט. לפיכך הורה לאלוף הפיקוד להמשיך להחזיק את האוגדה במקומה ולהחליט בהמשך, בהתאם להתקדמותה של אוגדה 162, אם לקדמה ולכן. זאת ועוד, הוא הציע שכוח גרנית ייצור מגע עם כוחות אויב בגדה המזרחית – באזור "עפרה"–"חבקוק"–"צחצוח" שבין ציר הגידי לאגם המה אם אכן יצליח להשתלט על "ברצר" או "חבקוק" ואוגדה 162 תגיע למתחמים "עורדה" ו"מצילה" שממול, ייתכן שניתן יהיה להסתייע בחיל האוויר, לקדם את אוגדה 252 לניצול הצלחה עד החוף, וליצור בכך מקום חיבור נוסף בין כוחות צה"ל שבשתי הגדות לקראת הפסקת האש. דבר זה חשוב לדעתו מהשתלטות על האזור שבין הצירים "עשור" ו"סרג". נראה שהציע לנסות לקדם את אוגדה 162 להשתלטות על לשון כבירת. האלוף גונן הביע ספק אם תוכל לעשות זאת.¹³⁹

הרמטכ"ל התעניין במידת התקדמות כוחותיה של אוגדה 143, והתברר לו שהם התקדמו פחות משנצפה: בגדה המערבית הגיעו עד לאזור "פוקסטרוט" ובמזרחית עד לנקודה אדומה 136 – קילומטר מצפון ל"סרוק". חטיבה 600 במקומה ולא כרסמה דבר ממערכי האויב. כוח ששון לא זו בלבד שלא התקדם, אלא אף נסוג, באישור הפיקוד, מ"חמוטל" ל"ציונה", בשל לחץ אויב. הרמטכ"ל סיכם עם אלוף פיקוד הדרום שישמור את אוגדה 252 במקומה וימנע מלהתכתש עם מערכי האויב ב"מצנפת", כדי להשלים את מהלכה של אחת האוגדות האחרות, וביקש ממנו לבדוק אם אכן ישנו מערך נ"ט מצרי בין "בולוניה" ל"אוכספורד" – כפי שמדווחים אנשי אמ"ן. האלוף השיב שמערכים אלה אינם מפריעים לכוחותיו, שכן הם מגנים על התנועה לקהיר ולא על התנועה דרומה.¹⁴⁰

138 שר הביטחון התקשר אל אלוף פיקוד הדרום בשעה 08:45, דיווח לו שקיסניג'ר נסע למוסקווה ושנותרו עוד שלושה-ארבעה ימי לחימה, ואמר שיש לתכנן מה ניתן להשיג עד יום ג' 23 באוקטובר (רשימות גבי כהן).

139 קטע זה בשיחה לא הוקלט. המקור לדברי הרמטכ"ל: יומן רל"ש הרמטכ"ל, ולדברי אלוף הפיקוד: רשימות גבי כהן.

140 שם; יומן רל"ש הרמטכ"ל; הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

דיון בעניין הקצאת כוחות חי"ר לחרמון ולפורט פואד

זמן קצר לפני השיחה עם אלוף פיקוד הדרום, בשעה 08:52, התכנסו בחדר הרמטכ"ל סגנו, ראש אכ"א, האלופים יריב ועמית, רמ"ח המבצעים ורמ"ח תוא"ר, לדיון בהקצאת כוחות החי"ר לשני המבצעים שעל הפרק – כיבוש פורט פואד וכיבוש מוצבי החרמון. הרמטכ"ל סיכם את הדיון בהקצותו לכיבוש החרמון את חטיבת צנחנים 317, מרב חטיבה 1, סיירת "אגוז" וגדוד נח"ל 906. לכיבוש פורט פואד הקצה את כוח פרסבורגר בהרכב שני גדודים, סיירת "חרוב" וגדוד מסד"כ פיקוד הדרום, תוך בדיקת אפשרות לשלב גם את כה"ר 1 "באופן חסכוני למשימה מתאימה" במבצע.¹⁴¹

הרמטכ"ל משוחח עם אלוף פיקוד הדרום במצב בגזרת אוגדה 143

במהלך הדיון, בשעה 10:05, התקשר הרמטכ"ל לאלוף פיקוד הדרום ומסר לו על ידיעה בדבר התמוטטות מערך האויב ב"מיסורי". האלוף גונן אמר לו שמח"ט 600 קיבל הוראה להתקדם שמה – אם ידווח על התקדמות הרי יהיה בכך כדי להוכיח שכוחות האויב נמלטים. אם לא ידווח על התקדמות, הרי שפירוש הדבר שאינם בורחים. נראה שהרמטכ"ל התעניין היכן נמצאת חטיבה 14, והאלוף גונן השיב לו שהיא על הרמפות באזור "פוקסטרות" ג.¹⁴²

שר הביטחון מסייר באוגדות בפיקוד הדרום

בשעה 11:13 יצא הרמטכ"ל לפיקוד הדרום.¹⁴³ אותה שעה עשה שר הביטחון בחפ"ק אוגדה 143. הוא הגיע שמה בשעה 11:00 ופגש שם את מפקד האוגדה ושניים ממפקדי חטיבותיו – מח"ט 14, אל"ם אמנון רשף, ומח"ט 247, אל"ם דני מט. האלוף שרון סיפר שכוחותיו החלו להתקדם "במחשבה איפה נהיה כשתיפסק המלחמה". שר הביטחון עדכן אותו ששר החוץ האמריקני נסע למוסקווה ושאל אותו אם יספיק להגיע לאסמאעיליה. שרון השיב בחיוב ואמר שלהערכתו יוכל להתקדם צפונה לאורך שתי הגדות. שר הביטחון הציע לו שלא למנוע מהמצרים להעביר כוחות מערבה – להגנה על קהיר. עליו להתקדם צפונה וברגע שהכוחות בשתי הגדות יגיעו לקו אחד להקים מעבורות נוספות על התעלה. על כך, אמר, אין עוררין לא מהרמטכ"ל ולא מראש הממשלה. הוא סיפר למפקד אוגדה 143 שכשם שהוא

¹⁴¹ גם דיון זה לא הוקלט. פירוט זמן עריכתו מבוסס על יומן המבצעים של לשכת הרמטכ"ל. רל"ש הרמטכ"ל לא רשם את מהלך הדיון, אלא רק את סיכמו (יומן רל"ש הרמטכ"ל).

¹⁴² גם שיחה זו לא הוקלטה. לפי יומן המבצעים של לשכת הרמטכ"ל, שוחח הרמטכ"ל עם אלוף פיקוד הדרום בשעה 10:05 ו-10:17. פירוט שיחה זו מבוסס על יומן רל"ש אלוף פיקוד הדרום. אשר למקור הידיעה שהגיעה לרמטכ"ל: בשעה 09:50 נקלטה בחדר ההאזנה באג"ם-מבצעים ידיעה כי "מאזור 'מיסורי' יש בריחה לכיוון צפון-מערב, חיילים בורחים במשאיות. כוחותינו יורים לעברם" (יומן דיווח מבצעי). ידיעה זו הועברה, בין השאר, לרמטכ"ל. (שם). ידיעה דומה הגיעה גם לפיקוד הדרום: בשעה 09:45 נודע מאוגדה 143 על שבויים מצריים המספרים על בריחה המונית מ"מיסורי" (רשימות גבי כהן).

¹⁴³ יומן שליש שהב"ט.

מצדד בהקמת מעבורות צפונה מראש־הגשר, הוא מצדד בכך שאוגדה 162 תגיע לתעלת סואץ מדרום לאגם המר ותתחבר שם עם כוחות צה"ל שיגיעו לגדה המזרחית. האלוף שרון אמר שאוגדתו תתפוס מעבר מצפון לאסמאעיליה ותמשיך להתקדם צפונה. מח"ט 14 סיפר שכאשר כוחותיו מגיעים לרמפות מאחור האויב כבר אינו נמצא עליהן. להערכתו יגיעו בתוך כשעתיים לאזור "דרכון".

מחפ"ק אוגדה 143 נסע שר הביטחון לחפ"ק אוגדה 162 בציר "ויטמין" והגיע שמה בשעה 14:30. הוא עדכן גם את האלוף אדן בנסיעת קיסנינג'ר למוסקווה, והעריך שהמלחמה צריכה להסתיים עד יום ג' – 23 באוקטובר. הוא סיפר לו שאוגדה 143 מצליחה לקפל את כוחות האויב, הנסים כאשר כוחות צה"ל מגיעים לרמפות, ושכ"מיסורי" יש בריחה המונית של כוחות אויב. השאלה היא, אמר, אם עד יום ג' תוכל אוגדה 162 להגיע לדרום האגם המר כך שצה"ל יחזיק באגם משני צדיו. הדבר מסוכס עם ראש הממשלה, הרמטכ"ל ורב־אלוף בר־לב – הוסיף. אדן אמר שאוגדה 252 נכנסת לגזרתו כדי שאוגדתו תוכל להתקדם במהירות, והוטל עליו לנוע דרומה. השר אמר שאוגדה 162 יכולה אכן להתקדם על הרכס, אולם בתנאי שתגיע במהירות לתעלה. אם תגיע שמה עוד באותו היום ואוגדה 143 תגיע לאסמאעיליה ולאחר מכן לקנטרה, ניתן יהיה להשתלט על התעלה למלוא אורכה בתוך יומיים. "אבל זו מצווה להרוג את הצבא המצרי" – טען מולו אדן. "את המצוות עושים אחרי הדברים ההכרחיים. אם אתה צריך הוראה אז אני מוכן לדבר עם הדרגים. בכל אופן, אתה יכול לעשות זאת, ואם ישאלו תאמר שקיבלת ממני הוראה, בשם כל הדרגים" – השיב שר הביטחון.

בהמשך, בשעה 13:15, בירר השר אם אוגדה 162 כבר החלה נעה לכיוון התעלה, ומפקד האוגדה השיב ששלח שני כוחות. בשעה 13:45 התעניין השר אם כוחות אויב נסים מפני כוחות צה"ל, והאלוף אדן השיב בחיוב. לשאלתו אם "הכול תפור עם הפיקוד" השיב האלוף בחיוב ואמר שאף קיבל כוח נוסף.

בשעה 13:50 עזב השר את חפ"ק אוגדה 162 ונסע לחפ"ק אוגדה 252. מפקד האוגדה, האלוף קלמן מגן, סיפר לו שהוא מקדם את כוחותיו "ובלי בעיות נכנסים פנימה לקחת את הסואץ". לאחר ששהה בחפ"ק האוגדה חמש דקות טס השר, בשעה 14:08, לחפ"ק הפיקוד.

הרמטכ"ל בחפ"ק פיקוד הדרום¹⁴⁴

הרמטכ"ל הגיע לחפ"ק פיקוד הדרום בשעה 13:00 ורב־אלוף בר־לב עדכן אותו שאוגדה 143 כבר נעה צפונה. היא קיבלה מרחב גדול יותר – עד "מקצרה" במערב ומעבר ל"גשירה" בצפון, כאשר חטיבה 421 תחליף את אוגדה 252 ב"מקצרה" וחטיבה 14 פועלת באזור "דרגש". אוגדה 252 תרוכז במרכז הגזרה כדי לאפשר לאוגדה 162 להתקדם דרומה. מפקדתה של אוגדה 162

144 יומן רל"ש הרמטכ"ל; רשימות גבי כהן. לפי המקור השני הגיע הרמטכ"ל בשעה 12:15. ביומן רל"ש הרמטכ"ל כתובה שעת הגעתו כ־11:05. הדבר לא ייתכן, שכן הוא יצא מהמטכ"ל בשעה 11:13.

נמצאת ב"מצילה"¹⁴⁵, המהווה בסיס מוצק לפשיטה על בסיסי טילים. האוגדה ניתקה ציר אחד מהצירים המובילים מסואץ לקהיר – ציר "עשור", ונעה לנתק את השני ["סרג"]. הרמטכ"ל הביע דעתו שאם האוגדה תצליח להתקדם מ"מצילה" ל"עדיר" "יהיה נפלא".

רב-אלוף בר-לב הביע חששו מבעיות תחזוקה של שתי אוגדות במרחב כה גדול, והורה לכן לאוגדה 252 להשתלט על מסלול הנמצא כשני ק"מ מדרום ל"צח" – שם ניתן יהיה להנחית מטוסי קרנף, ולשלוח סיור אלים ל"סנסון". הוא הורה לה להשתלט על "סנסון" רק אם הוא ריק, ולא להתכתש עליו, והרמטכ"ל אישר מגמה זו. בר-לב קבע לחיל האוויר סדרי קדימות כלהלן: קדימה ראשונה – הפצצת הארטילריה ב"מיסורי", קדימה שנייה – הארטילריה באסמאעיליה, קדימה שלישית – המערכים מדרום ל"מצלמה" וקדימה רביעית – מתחם "בלמוס". להערכתו מצפה לאוגדה 162 יום לחימה. הרמטכ"ל הסכים עמו ואמר שלכן נראה לו שלא תוכל להדרים מ"מצילה". בר-לב סיפר שהאלוף הוד – המפעיל את החפ"ק האווירי – ביקש לרכז את מאמץ חיל האוויר ולא לפזרו בכמה אזורים. אוגדה 143 פועלת בשיטה של תפיסת הרמפות מעורפן והתקדמות צפונה, אוגדה 162 תחסל סוללות טילים, ביום המחרת תשלים אוגדה 252 את השמדת הסוללות ותורד מהרכס מערבה לדרום האגם המר, תשתלט על קטע תעלה מדרום לאגם המר, כוח גרנית ינסה ללחוץ ממזרח ולחבור עמה.

סמוך לשעה 13:30 נודע מאוגדה 162 על תנועת אלפי מכוניות ואנשים על ציר "סרג" מערבה והרמטכ"ל הורה לחיל האוויר להפציץ את הכוחות במלוא העוצמה. בר-לב התקשר לאל"ם ישראל גרנית והורה לו ללחוץ כדי ליצור אצל המצרים רושם שכוחות צה"ל מתקדמים גם ממזרח. גרנית דיווח שגם בגזרתו הבחין בתנועת טנקי אויב לעבר המעבר שמדרום לאגם המר, הן מ"עפרה" והן מגזרות דרומיות יותר. בר-לב התייעץ עמו כיצד ללחוץ בלא לפגוע בכוחות צה"ל והציע לכתר את "עפרה".

בשעה 13:30 שוחח מפקד בה"ד 1 אל"ם חיים בן-ימיני עם הרמטכ"ל וביקש לשלב את בה"ד 1 ב"אור ירוק". הרמטכ"ל השיב שיבדוק עם הקצ"ר אם ניתן לשלב את הכוח בכיבוש פורט פואד במשימה שלא תהיה כרוכה בהבקעה ולא תצריך קרב קשה, שכן "צריך לשמור המפקדים לבנות במהירות את הצבא".

בשעה 13:45 נפגש הרמטכ"ל, בחפ"ק פיקוד הדרום, עם עורכי העיתון "ידיעות אחרונות" והסביר להם את המצב ואת המהלכים. בין השאר הסביר שהמטרה העיקרית במלחמה הנה שבירת צבא מצרים באופן שיביא להשגת הפסקת אש וימנע הפוגה שלאחריה תחודש המלחמה, קיפאון או מלחמת התשה. נוסף על כך יש להשיג עמדות ושטחים לקראת הפסקת האש. עוד ציין שעד אז טרם הצליחו כוחות צה"ל למוטט את צבאות האויב, באופן שיאפשר להשמיד כוח אויב רב תוך שימוש בכוח מועט. אם יהיה צורך להמשיך להתכתש על כל כבדת שטח, עלולה המערכה להתארך ולא תושג הפסקת האש המיוחלת. בהתייחסו להיבט ההסברתי אמר שהיום ניתן לומר שצה"ל עבר למתקפה, אך אין להזכיר את ניתוק הצירים לקהיר.

145 מאוחר יותר התברר שהדיווח אינו נכון. אוגדה 162 לא הגיע ל"מצילה" (ראה עמ' 1088 להלן).

בשעה 14:20 התקשר הרמטכ"ל למפקד חיל האוויר ושמע ממנו שהדיווח על בריחה המונית בצירים מסואץ לקהיר אינו נכון – הטייסים לא הבחינו בתנועה גדולה. לפיכך הנחה אותו הרמטכ"ל שלא להפציץ את קטעי הכבישים הנמצאים באמ"ט. הרמטכ"ל דיווח על שיחה זו לרב-אלוף בר-לב ודן עמו בשאלה אם עדיף לתת לחיילי ארמייה 3 לברוח לקהיר או להשמידם. בר-לב גרס שהשמדת כוחות הנה טובה לכשעצמה, מה גם שהדבר מוסיף מהומה ומבוכה אצל האויב, והרמטכ"ל אמר שהסיכוי הטוב ביותר להשמדת כוחות הוא על-ידי אמנעה ביום.

בשעה 14:35 התקשר הרמטכ"ל לסגנו, ובהתאם לאפשרות שנדונה ביניהם בבוקר הורה לו לשלוח 30 טנקים מפיקוד הצפון לפיקוד הדרום. הוא עדיין את בר-לב שכוחות הפיקוד יתוגברו ב-50 טנקי שרמן הלילה, למחרת יגיעו 30 טנקי סנטוריון מהצפון וגדוד טנקי סנטוריון מפיקוד המרכז וסיכם שמקחצ"ר יפקד על כיבוש פורט פואד ושהפיקוד ילחץ גם ממזרח לתעלה – בכוח גרנית או כוח ששון.

בשעה 14:45 שוחח הרמטכ"ל עם מפקד אוגדה 143. משיחה זו התברר שכוחות האוגדה מתקדמים, אך לאט. חטיבה 600 הגיעה רק עד "אושה", והשטח שמדרום לה אינו נקי כולו מאויב – בעיקר נשארו כוחות ב"מיסורי". בכל מקרה לא ניכרת התמוטטות בקרב כוחות האויב – הם ממשיכים לעמוד מול כוחות צה"ל. האלוף שרון טען שחיל האוויר אינו פועל בגזרתו וציין שכוחותיו היו נתונים לירי קטיושות. רב-אלוף בר-לב והרמטכ"ל בדקו עם חיל האוויר אם אכן אינו פועל בגזרה זו, ונענו שרביעיות מטוסים ממתניות לאפשרות לפעול שם ופועלות ככל שהשטח מאפשר.

שר הביטחון והרמטכ"ל בחפ"ק פיקוד הדרום¹⁴⁶

בשעה 15:00 הגיע לחפ"ק פיקוד הדרום שר הביטחון. השר, שחזר מסיריו במפקדות של שלוש האוגדות, סיפר ש"ברן האיש העליו והשמח בעולם מוכן לעשות הכול: מוכן לרדת לתעלה, מוכן להוריד שני כוחות לתעלה – יפרצו ויגיעו". אוגדה 162 השמידה 14 סוללות טילים. הוא אמר למפקד האוגדה שהמגמה היא להשתלט על התעלה עד סואץ, והאלוף אדן השיב שהוא "מוכן לזה בכל לב ובכל כוח". עם זאת העריך השר שכדי שאוגדות 162 ו-252 יוכלו אכן להשתלט על כל הגזרה הדרומית של התעלה הם יזדקקו לחי"ר. בר-לב אמר שלא יהיה להם חי"ר, אלא אם יועברו אליהם כוחות חי"ר מאוגדה 143. להערכתו לא יוכלו לעשות זאת גם בטרם יחוסלו הטילים. לפיכך התקשר, בשעה 15:17, למפקד אוגדה 162, והורה לו לתת קדימה ראשונה לחיסול הטילים בגזרה שמ"עודדה" ודרומה, כדי שחיל האוויר יוכל לסייע לאוגדה בהמשך. שר הביטחון העריך שהאוגדה תוכל לשלוח עוד באותו היום כוח חוד לשפת התעלה "שידפוק פגזים כדי שידעו בקהיר [שכוח הגיע לתעלה]". לדעתו מהלך זה "חשוב לכולם – ליהודים, לקיסניג'ר, לכולם", לפיכך יש לעשותו נוסף על דברים האחרים. לגבי אוגדה 143 סיפר השר שחטיבה 14 השתלטה על כל הרמפות עד לאגם תמסח

146 יומן רל"ש הרמטכ"ל; יומן שליש שהב"ט; רשימות גבי כהן.

ומצאה אותן ריקות מאויב. בפאתי אסמאעיליה מסתיימת שורת הרמפות ואז יהיה על הכוח לנוע בציר אוגף. להערכתו תוכל האוגדה להגיע עוד באותו היום לאסמאעיליה. בר-לב העיר שבגדה המזרחית לא הצליחו כוחות האוגדה להתקדם – חטיבה 600 הגיעה רק עד ציר "אושה" וכוח האויב ב"מיסורי" טרם התמוטט. שר הביטחון הבהיר שאינו רוצה שייווצר מצב שהוא מורה הוראות לכוחות, אלא שההוראות שיינתנו לכוחות יהיו על דעת המפקדים. "אני מבין שאין התנגדות שאריק ילך צפונה כמה שהוא יכול" – אמר, והרמטכ"ל אישר שאכן אינו מתנגד לכך.

במהלך שהותם של השר והרמטכ"ל בחפ"ק הפיקוד הודיע האלוף יריב ש"קנטרה בוערת". הודעה זו העלתה את חמתם של רב-אלוף בר-לב והרמטכ"ל, שכן קנטרה לא נכללה בכל רשימה של סדרי קדימות שהנחו את חיל האוויר.

השר שאל את הרמטכ"ל אם כיבוש מוצב החרמון מתוכנן לליל 20-21 באוקטובר. הרמטכ"ל השיב בחיוב ואמר שגם כיבוש פורט פואד מתוכנן לאותו לילה. הוא אמר שהוא מצדד גם בהשתלטות על מורגן במסגרת "אור ירוק", והשר אמר שאינו מתנגד לכך, בתנאי שהדבר לא יפגע במאמץ העיקרי.

בשעה 15:30 התקשר השר למפקד אוגדה 143 וסיפר לו על מנוסת אלפי מכוניות בכביש סואץ-קהיר. הוא העיר שיתכן שהדבר ישפיע גם על אסמאעיליה ושאלו אם להערכתו יוכל לעבור את אסמאעיליה. האלוף שרון השיב שיוכל לעשות זאת באותו היום או לכל המאוחר בלילה. בשעה 15:35 עזב השר את החפ"ק בדרכו חזרה לתל-אביב.

לאחר שהשר יצא הסכים הרמטכ"ל שכדאי לעשות מאמץ ולשלוח כוח לתעלה ממערב "כדי שאפשר להגיד שהגענו לתעלה", וסיכם, בשעה 15:45, שכוח אחד מאוגדה 162 ישב בקצה רכס הג'ניפה וכוח שני ינוע לתעלה. אם יחוסלו הטילים יופעל חיל האוויר ברצף "לפי מודל 'מיסורי'".¹⁴⁷

שר הביטחון מעדכן את ראש הממשלה בהתפתחויות¹⁴⁸

עם שובו לתל-אביב, ולאחר שסגן הרמטכ"ל הציג לו את התוכניות לכיבוש החרמון, פורט פואד ו"אור ירוק",¹⁴⁹ נפגש שר הביטחון בשעה 18:00 עם ראש הממשלה ועדכן אותה בהתפתחויות. הוא סיפר ש"היום היה יום טוב מבחינה צבאית, אבל זה עניין אטי וכבד". אוגדה 162 השמידה כ-20 סוללות טילים, חלקן דמה, וגילתה בריחה של אלפי מכוניות בכבישים מסואץ לקהיר. נראה שהבורחים אינם כוחות לוחמים, אלא דרגי אספקה ומנהלה. האוגדה מתקדמת בשטח נוח, ויש להניח שלאחר שתחסל את סוללות הטילים יוכל חיל האוויר לסייע לה.

¹⁴⁷ יומן רל"ש הרמטכ"ל.

¹⁴⁸ פגישה עם ראש הממשלה, 20.10.73, שעה 18:00 – רשם שליש שהב"ט. בפגישה נכחו גם מנכ"ל משרד ראש הממשלה מרדכי גזית, מזכירה המדיני – אלי מזרחי, מזכירה הצבאי – תא"ל ישראל ליאור ומזכירו של שר הביטחון – תא"ל יהושע רביב.

¹⁴⁹ ראה עמ' 1091 להלן.

במרכז השטח שבידי כוחות צה"ל השתלט כוח על שדה התעופה פאיד; בצפון התקדם כוח של אוגדה 143 על הרמפות שהכוחות המצריים ברחו מהן בהגיע כוחות צה"ל אליהן, והגיע לאגם, וכן נמלטו כל הכוחות המצריים ב"מיסורי".¹⁵⁰ מגמת אוגדה 143 היא להגיע עד אסמאעיליה. כרגע השאלה היא אם תצליח לעבור את תעלת המים המתוקים שמדרום לעיר, שכן המצרים פירקו את הגשרים שהיו עליה. בגזרה הדרומית אמורה אוגדה 162 להגיע אל מדרום לאגם המר, וכאשר יוקם שם גשר לא יהיה צה"ל תלוי באתר הגישור האחד שבדוור סואר. "אם הכול יהיה טוב אז ביום שני [22 באוקטובר] בערב, באם לא יהיו פנצ'רים אז נשב מהסואן עד אסמאעיליה ואז יהיה נעים לדבר אתנו, ולאחר שהשמדנו את הטילים שלהם".

לגבי גזרות אחרות ציין השר שצה"ל מתכנן את כיבוש מוצבי החרמון – מבצע שאין צורך להביאו לאישור הממשלה. שני מבצעים אחרים, הכרוכים בבעיות, הם כיבוש פורט פואד וכיבוש שדה הנפט מורגן. מקור מודיעיני מסר שכאשר הזהיר הנשיא סאדאת שישתמש בטילי "זאפר" התכוון ל"סקאד" ובכוונתו להשתמש בהם רק אם ישראל תתקוף מטרות אזרחיות. לפיכך הביע ספק אם יש לכבוש את פורט סעיד ופורט פואד. אם אכן הכוונה לכובשם בליל המחרת, יהיה צורך להביא את המבצע לאישור הממשלה. הוא ציין שאין צורך צבאי בהשתלטות על שדה הנפט מורגן – השטח לא יהיה קל להחזקה ולא תהיה גם משמעות רבה לנזק הכלכלי למצרים כתוצאה מתפיסתו; לפיכך המליץ להימנע מכך. בכל מקרה המליץ שהשגריר דיניץ יברר את עמדת ארצות-הברית בעניין. הוא פקפק בערכה של החזקת השדה כתנאי להפסקת האש וטען שהעמדת תנאי של הסרת ההסגר הימי במצרי באב אל-מנדב תהיה יעילה יותר מכך ואפילו מהתנאי של חילופי שבויים.

הרמטכ"ל בחפ"ק אוגדה 162¹⁵¹

לאחר שסיכם את התוכנית עם רב-אלוף בר-לב טס הרמטכ"ל לחפ"ק אוגדה 162, כדי להתרשם מקרוב ממצב האוגדה. הוא הגיע לחפ"ק, שב"פרח 562" שליד "ויטמין" 40, בשעה 16:40 ושהה שם כ-20 דקות. מדברי מפקד האוגדה למד שהתמונה שהצטיירה בחפ"ק הפיקוד ורודה יותר מהתמונה שבחפ"ק האוגדה. התברר שמצב האוגדה אכן טוב, אלא שהאויב לא התמוטט ונערך למנוע ממנה לרדת מהרכסים. האלוף אדן גם שאינו מוכן עדיין לרדת לכיוון תעלת סואן.

הצגת תוכנית כיבוש פורט פואד בחפ"ק פיקוד הדרום¹⁵²

בחזור הרמטכ"ל לחפ"ק הפיקוד, בשעה 18:15, הציג בפניו קצין חי"ר וצנחנים הראשי את

¹⁵⁰ מאוחר יותר התברר שהמידע על בריחת כל כוחות האויב מ"מיסורי" אינו נכון.

¹⁵¹ שם.

¹⁵² שם; יומן רל"ש אלוף פיקוד הדרום; רשימות גבי כהן.

התוכנית לכיבוש פורט פואד. בעת הצגת התוכנית נכחו גם רב־אלוף בר־לב, האלוף גונן, האלוף יריב, תא"ל ששון יצחק וקציני מטה.

האלוף גונן הביע דעתו שהסד"כ שהציג הקחצ"ר אינו מספיק. לדעתו יש צורך בכוח של שלוש חטיבות חי"ר וגם אז יהיו לכוח התוקף אבדות רבות. הוא הביע ספק אם חיל האוויר יוכל להפציץ בשיטה של "אדמה חרוכה". הפצצה מסיבית עלולה לשבש את הדרכים ולפגוע ביכולת כוחות צה"ל להיכנס, מה גם שאם המצרים ייכנסו לבונקרים לא תספיק ההפצצה האווירית. יצחק סבר, לעומתו, שלכיבוש פורט פואד בלבד הסד"כ מספיק. יריב גרס שניתן לעשות את המבצע רק בתנאי שיינתן סיוע אווירי מסיבי. בר־לב טען שלא ניתן להשתמש בטנקים בשטח זה, לפיכך צריכה התוכנית הקרקעית להיבנות על הרס מוחלט מהאוויר. חיל האוויר צריך להפציץ במשך יומיים בפצצות גדולות ופצצות מצרר ולפגוע בכל עמדה, וזאת לא יספיק לעשות עד ליל המחרת. רק לאחר שכל העמדות והטנקים ייהרסו יהיה אפשר להכניס את החי"ר.

הרמטכ"ל קיבל את דעתו של בר־לב. הוא הטעים שהמבצע אינו נחוץ להכרעת צבא מצרים, אלא לקביעת עובדה לקראת הפסקת האש. יש להוציאו לפועל בטרם תיכנס הפסקת האש לתוקף, אך אין הכרח לעשות זאת דווקא בלילה הקרוב. יהיה צורך לעשות זאת בליל 21–22 באוקטובר רק אם תהיינה התפתחויות מדיניות מיוחדות. הוא אינו סבור שתהיינה, ולכן הכוונה להוציאו לפועל בליל 22–23 באוקטובר. עד אז יהרוס חיל האוויר, שיטתית, את המוצבים והטנקים, ב־21 באוקטובר יפעלו מטוסים "באש קטנה" בשרטון, בלא לפגוע במאמץ העיקרי שבמרכז התעלה ודרומה, ב־22 באוקטובר יצלוף במטרות בפורט פואד ואחר־הצהריים יפעל מסיבית. הכוח הקרקעי ייכון לעשות את המבצע בליל 22–23 באוקטובר, תוך אפשרות לדחותו בעוד יום.

רב־אלוף בר־לב מעדכן את שר הביטחון¹⁵³

מיד בגמר הצגת תוכנית כיבושה של פורט פואד, בשעה 18:55, התקשר לחפ"ק הפיקוד שר הביטחון והתעניין עד היכן הגיעו כוחותיהן של אוגדות 162 ו־143. הרמטכ"ל הגיע מאוגדה 162 הישר להצגת התוכניות של הקחצ"ר ולא הספיק לעדכן את המפקדים בפיקוד באשר למד שם. רב־אלוף בר־לב עדכן את השר בידוע לו מהאזנות לרשתות הקשר. התברר שבערב החלו כוחות אוגדה 162 לנסות לרדת מהרכסים לשפלה, נתקלו במארבי אויב ואיבדו ארבעה טנקים. עתה הם מתארגנים במקומות שבהם היו בשעה 17:00. אוגדה 252 מתארגנת מאחור ותחל בלילה, או בשחר יום המחרת, לנוע לכיוון ג'בל ג'ניפה. 21 באוקטובר יוקדש להשגת חופש פעולה אווירי. בשלב זה לא ניתן עדיין לרדת לכיוון התעלה, כיוון שהמצרים ריכוזו במישור כוחות חי"ר וטנקים. דרגים של כוחות צה"ל נוסעים בכביש שלאורך האגם. שדה התעופה פאיד טרם הופעל, כיוון שמסוק שטס שמה עם חוליה להפעלת השדה נתקל באש אויב ולא נחת בו. אוגדה 143 התקדמה ממערב לתעלה עד "פוקסטרוט", הציבה טנקים

¹⁵³ לשכת שהב"ט, שיחה עם חיים בר־לב, 20.10.73, שעה 19:00, רשמה רעיה [אלוני]; יומן רל"ש הרמטכ"ל.

על הרמפות והם יורים על כוחות האויב שממזרח לתעלה. חיל האוויר פעל גם הוא בגזרה ודיוויזיה 21 דיווחה על 100 הרוגים ופצועים שספגה במהלך היום. רב־אלוף בר־לב הביע תקוותו שהמצרים קרובים להתייאש מיכולתם להחזיק בגזרה, ואם לא ייסוגו עוד הלילה הניח שייסוגו מחר.

הרמטכ"ל ומפקד חזית הדרום מתווים התוכנית ל־21 באוקטובר

לאחר שסיים לעדכן את השר הציג בר־לב את הצעתו לפעילות ביום המחרת. נתוני היסוד להצעתו היו: אוגדה 143 ערוכה כאשר חטיבה 35 נמצאת ב"דרגש", חטיבה 421 בציר "ודאות" וחטיבה 600 במקומה. בגזרה הדרומית טרם נפלו המתחמים "מצילה" ו"עודדה" בידי כוחות צה"ל, זאת בניגוד לידיעות קודמות. לכן חשוב מאוד לחסל את סוללות הטילים באזור סואץ. חיסולן יקנה שליטה אווירית על מרחב סואץ ויאפשר למנוע מהאויב תנועה מערבה וירידה לכיוון התעלה. לפיכך יש להתקדם עם כוחות השריון דרומה ככל האפשר ולנסות לחסל סוללות טילים על־ידי השתלטות פיזית או בירי ארטילרי. לשם כך יש להסתייע בתצפית אווירית ובתצפית שתונחת בג'בל עתקה. אם יוותרו עוד סוללות לא תהיה ברירה אלא לנסות להשמידן מהאוויר.

לנוכח הקושי להסתנן בין המערכים שבאזור "עודדה", יש לנסות גם לפתוח ציר אספקה לאורך חוף האגם על־ידי פתיחת הפקק באזור "סירקוז" שלחופו הדרומי־מערבי של האגם, בשריון, ארטילריה והפצצות אוויר. לפיכך נראה לו שיש לפעול בשיטה הבאה: בשלב הראשון, מאוד ראשון ועד השעה 10:00 לערך, ייעשה מאמץ להשמדת סוללות טילים על־ידי השתלטות פיזית או הפגזות; בשלב השני, בין השעות 10:00–11:00, ייעשה מאמץ לפתוח את פקק "סירקוז" על־ידי הפגזה ואולי גם הפצצה. אם הדבר יעלה יפה ניתן יהיה להשאיר רק כוח קטן מאוגדה 252 לאבטחת אגף מול מערכי האויב שמ"מצנפת" ודרומה – כ־20 טנקים לאבטחת אגף, וכעשרה טנקים ב"סנסון", כאשר במקרה הצורך ניתן יהיה להסתייע גם בחיל האוויר. יתרת הכוח תוכל לנוע דרומה, לפתוח את מערכי האויב באזור "בלמוס" – "סירקוז" שבדרום האגם ולטהר את גדתה המערבית של התעלה באותה שיטה שאוגדה 143 מטהרת את הרמפות בצפון.

הרמטכ"ל הסכים לתוכנית זו, פרט לשינוי אחד: לדברי האלוף אדן יעמדו לרשותו בבוקר 120 טנקים. כוח זה נראה לו מספיק ולדעתו חבל לערב לפיכך את אוגדה 252 כבר בתחילת הלחימה. עדיף לשומרה להמשך, לניצול הצלחה ממבצעי אוגדה 162. להערת בר־לב שאוגדה 162 נלחמת זה היום החמישי, השיב הרמטכ"ל שמפקד האוגדה סיים את מלחמתו ל־19 באוקטובר בשעה 16:00 והעריך שביכולתו להמשיך ולהילחם ביום המחרת. רב־אלוף אלעזר הציע לבדוק את עוצמת כוחות האויב ב"מצילה"; אם יתברר שהכוח קטן, יש לנסות לתפוס את המערך בכוח של אוגדה 162 ולאחר שכוח זה יפתח את הדרך יוכנסו כוחות של אוגדה 252 לחיסול סוללות טילים נוספות ולתפיסת גדת התעלה. לגבי חיסול הטילים קיבל את הצעת בר־לב לנסות להשמידם עד שעה 11:00 מהקרקע, להשמיד

את יתרתם מהאוויר ולהפעיל את חיל האוויר אחר-הצהריים בסיוע לכוחות הקרקע.¹⁵⁴
לאחר סיכום זה חזר הרמטכ"ל לתל-אביב.

מפקד חזית הדרום מעדכן את שר הביטחון¹⁵⁵

בשיחה שניהל עם השר ב-15:55 אמר לו רב-אלוף בר-לב שיוכל לעדכנו שוב לקראת השעה 21:00. בשעה 20:40 עדכן אותו בהיערכות הכוחות ובסיכום שסיכם עם הרמטכ"ל לגבי התוכניות ביום המחרת: אוגדה 143 הגיעה ממזרח לתעלה עד "פוקסטרוט", אך באזור "מיסורי" לא התקדמה כלל ויהיה צורך להפעיל ביום המחרת שוב מטוסים וארטילריה נגד כוח האויב ששם. בגדה המערבית התקדמו כוחות האוגדה לאורך ציר "מסכה" לעבר החיץ החקלאי ותעלת המים המתוקים ונעצרו במתג 22 בציר "מסכה", כאשר חטיבה 421 ערוכה ב"מקצרה" לאבטחת הקשת של ראש-הגשר. במהלך היום ספגה האוגדה הפגזות ארטילריות פחותות משספגה בימים קודמים ולא הופצצה כלל מהאוויר. אוגדה 252 נמצאת בצומת "ויטמין"–"ודאות" אל מול מערכי אויב, שומרת מגע עם המערכים ומהווה עתודה הן לאוגדה 143 והן לאוגדה 162. אוגדה 162 ניסתה לרדת מהרכסים לשפלה, אך נתקלה במגנני נ"ט ונשארה ערוכה לאורך הרכס עד בסיס טילים 5363 שמצפון מערב ל"מצילה". היא חוסמת את הכביש הצפוני המוביל מסואץ לקהיר – "עשור" – וייתכן שגם את הדרומי – "סרג". הדרגים התקדמו לאורך ציר "מסכה" דרומה והגיעו עד אזור שדה התעופה פאיד. עתה צריך להובילם לגייסות. לשאלת השר אם ניתן להנחית מטוסי "נורד" בשדה התעופה, פאיד השיב בר-לב שהתברר שהמצרים חיבלו בשליש המערבי של המסלול, אך החלק שנשאר יספיק.

מפקד חזית הדרום סיפר לשר את שסיכם עם הרמטכ"ל לגבי תוכנית הפעולה ל-21 באוקטובר: אוגדה 162 תנסה בבוקר לחסל את סוללות הטילים – בהשתלטות פיזית ובהפגזות: חלקה יישאר על הרכס וחלקה יפתח את ה"פקק" באזור "בלמוס" במגמה לפתוח את ציר החוף לתנועת כוחות צה"ל. לשאלת השר אם יש כגדה המזרחית כוח שיוכל להגיע לאזור "ליטוף" שלגדת התעלה מדרום לאגם המר, השיב בר-לב שהדבר ניתן להיעשות אם חיל האוויר יוכל לפעול באזור; חיסול הטילים נועד לאפשר לחיל האוויר לפעול גם שם, והדבר מתוכנן ליומיים הקרובים. כמה דקות לאחר סיום השיחה, התקשר בר-לב שוב והוסיף שגשר שלישי הוקם על פני התעלה.

אלוף פיקוד הצפון את תוכנית תקיפת החרמון

בזמן שהרמטכ"ל עקב בחפ"ק פיקוד הדרום אחרי המערכה בחזית הדרומית, עסק סגנו, שנותר במטכ"ל, בעניינים הנוגעים לפיקוד הצפון ובהעברת כוחות ואמצעים לפיקודים.

154 שם; רשימות גבי כהן.

155 שם; לשכת שהב"ט, שיחה טלפונית עם חיים בר-לב, 20.10.73, שעה 20:40 – רשמה רעיה [אלוני].

כזכור, זימן הרמטכ"ל בליל 19-20 באוקטובר את אלוף פיקוד הצפון למטכ"ל, כדי לדון עמו בתוכנית כיבוש החרמון ותוכניות התקפיות אחרות, אולם בטרם הגיע האלוף חופי למטכ"ל טס הרמטכ"ל דרומה ואלוף פיקוד הצפון הגיע בשעה 13:45 והציג את תוכניותיו בפני סגן הרמטכ"ל.

האלוף חופי הציג תוכנית שלפיה יותקפו שני מוצבי החרמון – הישראלי והסורי – בו־זמנית, כאשר התמרון הקרקעי ילווה במטחים ארטילריים וסיוע אווירי ויקדם לו סיור אווירי במטוס סקיייהוק. במבצע ייטלו חלק שני גדודים מחטיבה 317, שני גדודים מחטיבת "גולני" וסירת "אגוז". להערכתו הוא יישך גם ביום המחרת.

בפורום התגלעו חילוקי דעות אם יש לתקוף את המוצבים בו־זמנית. ראש אמ"ן המליץ לפעול בשלבים – לכבוש בלילה הראשון את שיא החרמון והמוצב העליון, ובשני את שאר המוצבים. האלוף זאבי סבר שיש לתקוף בו־זמנית, ורק אם חלק כלשהו לא יעלה יפה, הוא יידחה ללילה השני, ורמ"ח המבצעים תמך בו.

סגן הרמטכ"ל גרס שאין קשר גומלין בין שני הקרבות וקבל שיש פחות מדי מידע מודיעיני על היעדים. בשל השיקול המדיני אישר את תוכניתו של אלוף הפיקוד לתקוף את שני היעדים בו־זמנית, והורה על הכנות מוקדמות: צילום אווירי, סיור בסקיייהוק והכנת עתודה פיקודית בגודל של גדוד לפחות.¹⁵⁶ הוא הורה שקה"ר יתקין מחסות אישיים לכל הכוחות, ושחיל האוויר יתמיד ויחזיק את הסורים בכוננות. הוא ציין שהאישור שנתן הנו אישור עקרוני בלבד, המחייב אישור נוסף של הרמטכ"ל. זה יינתן בקבוצת פקודות שנייה, שתיערך בפיקוד הצפון ביום המחרת בשעה 10:30.

בהתאם להנחיית הרמטכ"ל מהלילה האחרון, הציג האלוף חופי אפשרויות לפעולות התקפיות נוספות בפיקוד: השמדת כוח עיראקי, כיבוש תל חרה וחסימת ציר דמשק-שייח' מסכין באזור צנמין. סגן הרמטכ"ל טען שהשאלה העומדת על הפרק הנה אילו הישגים יש להשיג לקראת הפסקת האש, בלא לספוג אבדות. לדעתו יש להגיע לקו שניתן יהיה להחזיקו בכוחות מועטים ולנסות גם לכבוש את כנכר, כדי שיינתן להפגיוז ממנה את דמשק. האלוף חופי כפר בחשיבותה של הפגזת דמשק וראה, לעומת זאת, חשיבות בכיבוש תל חרה. כן ביקש להפעיל את חיל האוויר לשיבוש התארגנותם של כוחות האויב בקטנא ובכסוה, אולם נציג חיל האוויר אמר שהדבר מסוכן משום שכוחות אלה נמצאים בתחום האמ"ט של דמשק. סגן הרמטכ"ל סיכם שעל הפיקוד להיכון להתקפה אפשרית של כוחות האויב ביום המחרת – 21 באוקטובר – ולתכנן את כיבוש תל חרה וכנכר ליום ב – 22 באוקטובר.¹⁵⁷

סגן הרמטכ"ל מציג תוכניות כיבוש מוצבי החרמון ופורט פואד ותוכניות נוספות לשר הביטחון

כשחזר שר הביטחון מסיורו בדרום זימן אליו, בשעה 16:45, את סגן הרמטכ"ל, והאלוף טל

¹⁵⁶ יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל.

¹⁵⁷ שם; רשימות רמ"ח היסטוריה.

ביקש מאג"ס-מבצעים להכין לו מפות עם תוכנית כיבוש מוצבי החרמון, תוכנית כיבוש פורט פואד ושלב א של "אור ירוק", כדי להציגם לשר.

בטרם הלך לשר שוחח סגן הרמטכ"ל, בשעה 16:50, עם מזכירה הצבאי של ראש הממשלה, כדי להתעדכן בהתפתחויות המדיניות, אך כל ששמע היה שקיסינג'ר נסע למוסקווא. הוא סיפר לתא"ל ליאור שלפי המידע שבידו לא ניכרת התמוטטות אצל הכוחות המצריים. הלחימה אמנם קלה יותר ומפקד דיוויזיה 21, למשל, הודיע שאינו מסוגל להשתלט על המצב, אולם אם יש התמוטטות כלשהי הרי שהיא בדרגים עורפיים.

בעוד ליאור מקשיב, שוחח סגן הרמטכ"ל גם עם הקצ"ר, שזמן מה לפני כן הציג, כזכור, את תוכנית כיבושה של פורט פואד לרמטכ"ל בחפ"ק פיקוד הדרום. תא"ל שקד סיפר שהתפיסה הכללית של המבצע היבשתי נשארה בעינה, אלא שהרמטכ"ל דחה את מועדו. טל ענה לו שהוא הולך עתה לשר וישוחח עמו בעניין והוא בטוח שהמבצע ייערך במועד שתוכנן – ליל 21-22 באוקטובר.¹⁵⁸

בשעה 17:35 הלך טל לשר הביטחון.¹⁵⁹ משחזר, בשעה 18:10 לערך, שוחח טלפונית עם האלוף יריב, שהתלווה לרמטכ"ל בביקורו בדרום, וביקשו להודיע לרמטכ"ל שהוא סיכם עם פיקוד הצפון את התוכניות ושמתוך שלושת המבצעים שהציע לשר – חרמון, פורט פואד ו"אור ירוק" – אישר השר רק את כיבוש החרמון. לצמצום המבצעים נימוקים מדיניים – אמר.

בשעה 18:20 הודיע רמ"ח המבצעים לסגן הרמטכ"ל שמקצ"ר התפצל כך שקצ"ר מופקד על תכנון כיבושה של פורט פואד וסא"ל מתן וילנאי מונה לסגן מפקד המבצע, בעוד סגן הקצ"ר סא"ל צידון נסע צפונה לטפל בכיבוש החרמון.¹⁶⁰ האלוף טל מסר לו שהשר אישר רק את כיבוש החרמון; כיבוש פורט פואד ו"אור ירוק" אינם מאושרים בשלב זה. עוד ציין שמבחינת המטכ"ל חופשי אלוף הפיקוד להחליט אם לתקוף את מוצבי החרמון בו-זמנית או בדירוג.¹⁶¹

סגן הרמטכ"ל התקשר למפקד חיל האוויר והודיעו שברצונו להפציץ בפת"חלנה.¹⁶² בשעה 18:32 התייצבו נציגי חיל האוויר בחדר סגן הרמטכ"ל והציגו את השטח שאותו בכוונת חיל האוויר להפציץ בפצצות מצר. בשעה 19:05 הלך סגן הרמטכ"ל לשיבה של עורכי עיתונים, שבה השתתפו גם שר הביטחון וראש אמ"ן.¹⁶³ בשוכו משם, בשעה 20:15, הודיע שקיבל אישור מהשר להטיל פצצות מצרר בפת"חלנה בתנאי שלא ייפגעו כפרים. הפצצה זו נועדה להכין את תקיפת החרמון בכוח מוסק.¹⁶⁴ בשעה 20:30 הודיע האלוף טל

158 שם.

159 שם; יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל.

160 רשימות רמ"ח היסטוריה.

161 שם; יומן רל"ש ס' רמטכ"ל.

162 רשימות רמ"ח היסטוריה.

163 שם; רשימות רמ"ח היסטוריה.

164 שם.

על האישור לרמ"ח המבצעים, ובשעה 20:35 למפקד חיל האוויר.¹⁶⁵
 בשעה 21:30, משחזרו הרמטכ"ל והאלוף יריב מהדרום, הלך הרמטכ"ל לשיבת הממשלה
 ויריב הגיע למצפה ועדכן את סגן הרמטכ"ל בסיכומים שהתקבלו בפיקוד הדרום.¹⁶⁶

ישיבת הממשלה

ישיבת הממשלה החלה בשעה 21:00. בחלקה הראשון דיווח עוזר שר הביטחון רב־אלוף (מיל') צבי צור על האספקה מארצות־הברית. הוא סיפר שהאספקה מספקת כמה צרכים: צורך בתחליפים למטוסים ולטנקים שאבדו בקרבות, צריכת תחמושת רבה ונשק נ"ט ונ"מ מסוגים שלא היו קודם לכן בידי צה"ל. מהצהרת נשיא ארצות־הברית מ־9 באוקטובר הובן שישראל תקבל כל סיוע אפשרי. העניין השתהה לא בגלל אי־רצון, אלא בגלל עיכובים. בעטיים הפסדנו יומיים-שלושה די יקרים, והמטוסים הראשונים הגיעו ב־15 באוקטובר. ישראל ביקשה 80 מטוסי פנטום ו־80 מטוסי סקייהוק, אלא שהאמריקנים קבעו עיקרון של Replacement של כל מטוס וטנק שנפגעו. עד אותו היום התקבלו 32 מטוסי פנטום ולא ברור כמה יימסרו בסך הכול. אושרה אספקת 50 מטוסי סקייהוק שמהם התקבלו ארבעה; עד סוף השבוע צפויים להגיע 39 מטוסי סקייהוק בדרך האוויר ועוד ארבעה בדרך הים. האמריקנים הסכימו לשגר שמונה מסוקי קוברא, אולם לא ברור מתי יתקבלו. הם שלחו 10 מטוסי תובלה הרקולס. אשר לטנקים – ישראל ביקשה לקבל 1,000, עד אותה עת אושרו 125; ארבעה הגיעו במטוסי תובלה גדולים, נראה שהיתר ישוגרו בספינות. ישראל ביקשה לקבל 24 תותחים 155 מ"מ ו־12 תותחים 175 מ"מ, כולם אושרו והם מוטענים בספינות, חלקם בגרמניה. 10,000 טילי לאו שישראל ביקשה נמצאים כבר כולם בארץ, וכן קיבלה 80 משגרי טאו ו־2,000 טילים; שלוש סוללות טילי קרקע־אוויר הוק ו־16 סוללות צ'פרל אושרו גם הם. הבעיה העיקרית עתה היא הובלתם של פגזי ארטילריה 155 ו־175 מ"מ ופגזי טנקים 105 מ"מ. ההזמנות מסתכמות ב־1.6 מיליארד דולרים, ונשיא ארצות־הברית הודיע שאישר אספקה במחצית סכום זה – 800 מיליון דולר. הוא פירט את דרכי ההובלה ואמצעיהם וסיפר שאבטחתם של נתיבי האוניות המובילות את האספקה נדונה עתה עם הפנטגון.

בשעה 21:40 הגיע הרמטכ"ל מפיקוד הדרום והצטרף לישיבת הממשלה. הוא תיאר לשרים את המצב בחזית הדרום: 20 באוקטובר היה "יום טוב של לחימה", זאת הודות לעובדה שאזור גדול חופשי לפעילות חיל האוויר. כוחות צה"ל גילו, בין היתר, סוללות שלא אוכנו קודם לכן אלקטרונית, והשמירו במהלך היום 15–16 סוללות, כך שהאזור שמקנטרה עד האגם המר פתוח לפעילות חיל האוויר. בסך הכול שולטים כוחות צה"ל בגדה המערבית בשטח בעומק 20–30 ק"מ ובאורך 60 ק"מ. בקצה הצפוני התקדמו צפונה משני צדי התעלה. עיקר ההתקדמות היה בגדה המערבית – טנקים עלו על הרמפות השולטות על שטח בעומק כשלושה ק"מ בגדה המזרחית. בגדה זו ניכרים סימנים של עזיבת כוחות מצריים, נשמעים

¹⁶⁵ יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל.

¹⁶⁶ רשימות רמ"ח היסטוריה.

דיווחים על אבדות ואובדן שליטה. כך למשל נותרו לדיוויזיית שריון 21 כ־20 טנקים, אולם אין עדיין התמוטטות ולכן התקדמות כוחות צה"ל אטית. בגדה המערבית מתקרבים כוחות צה"ל לאגם תמסח והתקדמותם הואטה בשל הקרקע הבוצית. במרכז הגזרה השתלט כוח על שדה התעופה פאיד. אוגדה 162 פרצה דרומה, אולם טרם הגיעה לתוואי שטח השולטים על הכבישים מסואץ לקהיר. רק כוח משנה אחד חסם את הכביש הצפוני והשמיד כלי רכב רבים שנעו עליו. חיל האוויר נצטווה לחסום זמנית את הציר הדרומי, אך אין כוונה לסתמו, אלא לאפשר למצרים להוציא את כוחות הארמייה השלישית מערבה אם ירצו לעשות זאת. המצרים פעלו כצפוי, ריכזו כוחות מדיוויזיה 3 ודיוויזיה 4, העבירו כוחות מהגדה המזרחית ויצרו קו הגנה אל מול כוחות צה"ל. כוחות אלה נועדו להגנה ואין בהם כדי לסכן את ראש־הגשר. ביום המחרת ינסה צה"ל לבסס את ההישג בהרים ולהגיע לעבר התעלה במגמה לנקות את האזור שלאורך האגם המר מכוחות אויב ולהיאחז בגדת התעלה. המפתח להצלחה הוא מידת חיסולן של סוללות הטיילים. אם יחוסלו רבות מהן חיל האוויר לסייע היטב לכוחות ואלה יוכלו להשיג הישגים. כזכור, חילק הרמטכ"ל את חזית התעלה לארבעה קטעים. עתה סקר את תוכנית הפעולה בהם: ההשתלטות על הקטע הראשון הושלמה כמעט כליל ויש עוד להגיע לאסמאעיליה בשתי גדות התעלה. בקטע שבין אסמאעיליה לקנטרה הוא מקווה שכוחות יתקדמו צפונה לפחות ממזרח לתעלה. בקטע הדרומי המגמה להתקדם ביום המחרת בגדה המערבית, להפעיל את חיל האוויר, ובתוך יום-יומיים לתקוף את ראש־הגשר המצרי שבגדה המזרחית. אם תהיה התפוררות כוחות בקטעים מספר, ניתן יהיה להגיע בפרק זמן זה להישגים של ממש. אם לא – יצטרכו כוחות צה"ל לפעול עוד שלושה-ארבעה ימים.

בגמר הישיבה קיבלה הממשלה את ההחלטה הבאה:
הממשלה תדון בנושא הפסקת האש בעת שתוגש לה הצעה בנושא מצד גורם מדיני מתאים.
ראש ממשלה תקים צוות בין-משרדי אשר יכין את נושא הפסקת האש מבחינת התנאים המפורטים שיש להציג במשא ומתן על הפסקת האש.¹⁶⁷

המגעים עם ארצות־הברית ב־20 באוקטובר 1973

בבוקר 20 באוקטובר המריא שר החוץ של ארצות־הברית, הנרי קיסינג'ר, לברית־המועצות, לדיון על הטלת הפסקת אש ותנאיה. בטרם יצא ביקש לקבל דוח מעורכן על ההתפתחויות הצבאיות, וזה נשלח אל דיניץ.¹⁶⁸
האספקה הוסיפה לזרום, אולם כאמור נוצר מחסור בתחמושת. מנכ"ל משרד ראש הממשלה שוחח על כך טלפונית עם השגריר דיניץ, ובהמשך הבריק לו שהדרך היחידה

¹⁶⁷ ישיבת הממשלה, 20.10.73.

¹⁶⁸ מגזית לדיניץ, 201600 באוקטובר 1973.

לפתרון מהיר של הבעיה היא רק הוראה מידית של האמריקנים להעמיד לרשות הרכבת האווירית 20-25 מטוסים נוספים להובלת הפגזים. אם ניתן לשנות את סדרי העדיפויות בהטסות במטוסים הקיימים – גם זו לטובה, אלא שניסיונותיהם של הנספח הצבאי אלוף מרדכי גור ונציג משרד הביטחון שמואל דרור להשפיע על כך, לא עלו יפה. אף אם ישונו סדרי העדיפויות יש לעמוד על תוספת המטוסים ועל הטסתם מסביב לשעון.¹⁶⁹

בפגישתו עם ראש הממשלה בשעה 18:00 הציע כזכור שר הביטחון להיוועץ בממשל האמריקני לגבי הכראיות שבהשתלטות על שדה הנפט במורגן. בשעה 20:30 פנה מנכ"ל משרד ראש הממשלה לשגריר דיניץ בבקשה לקבל את חוות דעתו של שר החוץ האמריקני. הוא ציין שהשדה נמצא בבעלות חברה מצרית-אמריקנית, כאשר האמריקנים מקבלים 20-25 אחוזים מהכנסות השדה. ישראל, אמר, שוקלת השתלטות על שדה הנפט הימי כמעשה שיש בו כדי להקנות לה כוח מיקוח רב לאחר סיום המלחמה. אין הכוונה להחזיק בשדה לשימושה של ישראל, אלא להשתמש בו כקלף מיקוח. זאת לנוכח העובדה שמצרים עומדת בראש מדינות ערב בחרם הנפט שהן מטילות על ישראל. המטרה היא לשבור טבעת חנק זו. עם זאת תוכל ההשתלטות על שדה זה להבטיח לישראל סיכוי להספקה עצמית של נפט לנוכח העובדה ששדה אבו רודס מספק רק 60 אחוזים מתצרוכתה, ההולכת וגדלה מדי שנה ב-12%. הפוטנציאל של השדה הולך ויורד ובעוד 8-10 שנים יידלדל לחלוטין.¹⁷⁰

עניין נוסף שעלה הוא ליווי האוניות המובילות אספקה לישראל. דיניץ התבקש לברר אם האמריקנים יסכימו ללוותן בספינות המלחמה שלהן, בציינו שהסובייטים מלווים את הספינות המובילות אספקה לסוריה ולמצרים.¹⁷¹ בהמשך ביקש, שלנוכח פעילות צוללות מצריות בין כרתים לחופי ישראל, יגלה הצי השישי האמריקני נוכחות באזור זה.¹⁷²

בפגישה עם ראש הממשלה טען כאמור שר הביטחון שיש להתנות הסכמה להפסקת אש בביטול ההסגר הימי במצרי באב אל-מנדב. הצעתו התקבלה ומנכ"ל משרד ראש הממשלה ביקש מהשגריר דיניץ למסור לקיסניג'ר שתנאי הפסקת האש יכללו גם ביטול ההסגר הימי על מכליות נפט ועל ציוד צבאי, כגון זה שהטילו המצרים במצרי באב אל-מנדב.¹⁷³

בהמשך הבריק גזית לדיניץ שתנאיה של ישראל להסכמתה להפסקת אש יכללו גם תביעות כגון חילופי שבויים. תנאים נוספים, שטרם סוכמו, יכולים להיות: הגדרה ברורה של הקיפאון (stand still) הצבאי, מיסודה של הפסקת האש על-ידי קביעת מערכת קישור בין הצבאות, קביעה שהפסקת האש חלה גם על חילות המשלוח הזרים, הפסקת פעולות טרור ואולי תנאים נוספים.

169 מגזית לדיניץ, 201100 באוקטובר 1973.

170 מגזית לדיניץ, 202030 באוקטובר 1973.

171 מגזית לדיניץ, 202100 באוקטובר 1973.

172 מגזית לדיניץ, 202330 באוקטובר 1973.

173 מגזית לדיניץ, 202145 באוקטובר 1973.

הרמטכ"ל מעדכן ומתעדכן בתוכנית כיבוש החרמון

הרמטכ"ל חזר משיבת הממשלה לחדרו בשעה 23:10, ובטרם ילך לקד"ם, שנקבע לשעה 23:30, עדכן את קציני מטהו המצומצם: סגן הרמטכ"ל, ראש אמ"ן, האלוף זאבי וכן האלוף עמית ועוזר ראש אג"ם, בסיכומיו בדרום. תחילה עדכנם בעניינים הדורשים טיפול דחוף. ראשית סיפר ששוחח על כיבוש פורט פואד עם שר הביטחון. השר קיבל את הצעתו לדחותו ב-24 שעות, והעניין הועלה בממשלה. האלוף עמית סיפר שהעניין הוצג לראש הממשלה עוד בזמן שהאלוף טל היה אצלה על רקע החשש מהפעלת טילי סקאד והוא – האלוף עמית – טען שכיבוש פורט פואד עלול להוות עילה להפעלת טילים אלה. עתה, לאחר שחיל האוויר מפציץ את פורט פואד ללא הרף, נראה לו שחשש זה אינו רלוונטי. הרמטכ"ל סיפר שפיקוד הדרום וקחצ"ה, המופקד על הפעולה, יודעים על דחייתה. כן ביקש לבדוק עם מפקד חיל האוויר את האפשרות להקצות כוח לפיצוח בונקרים בפורט פואד ולהפצצות ריכוך על השרטון המוביל אליה.

עניין שני שהעלה הוא הצורך להציב ביום המחרת קצין תצפית קדמי (קת"ק) בג'בל עתקה. הוא ראה בכך "חשיבות עליונה לאומית", שכן זהו המפתח לאפשרות טיווח סוללות טילים שמחוץ לטווח ראייתם של כוחותיה של אוגדה 162. בשל החשיבות העליונה שראה בכך הוא הורה לראש לשכתו להורות על כך למטכ"ל עוד כששהה בדרום, וזאת אכן עשה. ראש אמ"ן הציע לצרף לקת"ק חוליה עם משקפת תב"מ (אמצעי תצפית דיגיטלי לטווח ארוך) ועוזר ראש אג"ם אמר שמפקד חיל האוויר בודק אם ניתן להטיס לשם תצפית. כמה דקות לאחר מכן עדכן סגן הרמטכ"ל ש"עכשיו סופית סופית... אין מה לדבר היום על קת"ק על עתקה כי אין ליל ירח. אי אפשר לנחות בלילה, בבוקר השכם – ערפילים ובים מסוכן מאוד ובני [פלד] ממש לא רוצה". "בני יהיה אצלך" – הוסיף – "בני הוא נועז. אם בני לא רוצה – אז אסור לכפות את זה. זה סכנה חמורה מאוד". האלוף יריב הציע לנתח את הקרקע שבשליטת אוגדות 162 ו-252 והביע ביטחונו שתימצא פסגה שתתאים לתצפית, אך האלוף טל הביע ספק אם, אפילו במקרה שתימצא פסגה כזאת, ניתן יהיה להעלות כוח שמה. לעומת זאת הציע להפעיל את תוכנית הפגזתן של סוללות טילי הקרקע-אוויר שתוכננה טרם המלחמה – "בנדיגו" – והרמטכ"ל הסכים לכך.

הרמטכ"ל עדכן את הנוכחים בהתפתחויות בחזית הדרום, ותוך כדי עדכנו עלתה בו המחשבה על מבצע התקפי שאותו לא סיכם עם פיקוד הדרום. לנוכח העובדה שאוגדה 143 מתקשה להתקדם צפונה למרות פעילותו הנרחבת של חיל האוויר בגזרה, ולנוכח חופש הפעולה שיש לחיל האוויר בגזרת קנטרה, חשב לבדוק אפשרות לנסות לרכז ב-22 באוקטובר את כוח ששון להשתלט על קנטרה, לנוע משם דרומה בגדה המזרחית ולקפל את מערך האויב שבין קנטרה לאסמאעיליה מצפון לדרום, במקום מדרום לצפון. הוא אמר שהוא מניח שפיקוד הדרום יסתייג מכך, שכן "הם לא מרוצים מחיל האוויר. כמה שלא עובדים – לא מספיק להם". לפיכך יורה לחיל האוויר לתקוף את מערך שלוש דיוויזיות החי"ר שלאורך 30-40 ק"מ. האלוף טל הסתייג מאופן זה של הפעלת חיל האוויר. הוא הציע לרכזו רק לאזור קנטרה. הקטע שמצפון לה הוא ביצתי ולכן כדאי שכוח ששון יתקוף מאזור "חמוטל", כך שאגפו הצפוני יהיה מאובטח, ואז הוא יתקדם מהצפון ואוגדה 143 מהדרום, ועם סיוע מרוכז

של חיל האוויר "אולי נשבור אותם מחר" בגזרה זו. תוכנית זו אכן נראתה לרמטכ"ל. בין השאר פרס הרמטכ"ל את תוכניתו שלפיה ינסו כוחות הקרקע להשמיד, עד 11:00-12:00 לערך, סוללות טילים. לאחר מכן ינסה חיל האוויר להשמיד את יתר הסוללות, כך שיוכל לסייע לכוחות הקרקע להתקדם. אם הדבר יקרה, יופעלו גם הכוחות בגדה המזרחית – כוח גרנית בדרום וכוח ששון בצפון, בסיוע הטנקים שיגיעו משני הפיקודים האחרים, להסגת כוחות מצריים בשטחים שמולם.

סגנו סיפר שחיל האוויר תכנן לתקוף סוללות טילים באזור סואץ, אלא שבפענוח תצ"א שצולם במהלך היום, התגלו ארבע סוללות אס-איי-6, והוא לא יתקוף בטרם ישותקו על-ידי כוחות הקרקע.

האלוף טל הציג לרמטכ"ל גם את תוכנית כיבוש החרמון כפי שהציג אלוף פיקוד הצפון: חטיבת גולני תתקוף את המוצב הישראלי, כאשר עליה ללכת ארבע-חמש שעות עד הגיעה למוצב, המוצב הסורי יותקף בידי חטיבת צנחנים 317 שתונחת במסוקים, וייתכן שיוע מסבי של חיל האוויר וארטילריה. הוא ציין שמורגש מחסור חמור במודיעין, בעיקר על עוצמת האויב, והפיקוד ינסה מחר לשפר את תמונת המודיעין שבידו.¹⁷⁴

קד"ם הרמטכ"ל¹⁷⁵

קרוב לחצות 20-21 באוקטובר החל באג"ם-מבצעים קד"ם רמטכ"ל שבו התעדכן הרמטכ"ל בתמונת המצב ועדכן את הפורום בקווי הפעולה להמשך.

נציג ענף 6 באמ"ן מחקר, סא"ל זוסיה (זיזי) קניאז'ר, הציג את ההתפתחויות באותו היום בצבא מצרים: בגדה המזרחית תקף חיל האוויר כוחות אויב בגזרת קנטרה, ולפי דיווחי כוחות הקרקע נראו פגיעות טובות. מדוחות אויב לא ידוע אילו אבדות נגרמו שם. לעומת זאת מדיוויזיה 21 נקלטו דוחות המוכיחים, לראשונה, שפגיעות חיל האוויר בה היו יעילות. מפקד הדיוויזיה דיווח, בין השאר, שאינו שולט במצב, ונראה שעתה משולבת הדיוויזיה במערכה של דיוויזיה ח"ר 2 באזור אסמאעיליה.

ממערב לתעלה נערכו בלילה הקודם יחידות מדיוויזיה 4, בעיקר חטיבה משורינית 2 וחטיבה ממוכנת 6, במערכים שמ"מצנפת" ודרומה, ובמשך היום התכתשו עם כוחות צה"ל שנעו לעבר ג'בל עויבה. לא ידוע כמה אבדות ספגו בהתכתשויות אלו. במשך היום התנהלה תנועה שגרתית בין הארמייה השלישית לבין הכוחות העורפיים והדרג המנהלתי שלה ברוביקי. הארמייה העבירה את חטיבה ממוכנת 1 מדיוויזיה ממוכנת 6 מערבה, ועתה היא ערוכה ממערב לעגרוה. חטיבה שנייה של הדיוויזיה – חטיבה 113 – נערכה עוד ביום הקודם כאשר גדוד אחד שלה בפתח הדרומי של ואדי חגול, גדוד שני בפתחו הצפוני וגדוד שלישי ממזרח לתעלה. ב-20 באוקטובר התרכזו שני הגדודים שבמערב בפתחו הצפוני של הוואדי. נראה שארמייה 3 מבינה את משמעותן של תנועות כוחות צה"ל שנועדו לנתקה מבסיס

174 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

175 קד"ם הרמטכ"ל, 202345 באוקטובר 1973.

הכוח במצרים גופא ומתכוונת ליצור מערך הגנה שיישען על פקק החגול, על "מצילה" – אם אכן היא בידי המצרים¹⁷⁶ ועל האגם. ייתכן שחלק מחטיבה משורינת 3 מדיוויזיה משורינת 4, שהועברה מערבה, השתלב בקרבות שניהלה הדיוויזיה ושחלקה נותר עדיין בתוך המערך של ארמייה 3, שכן נראה שתנועת כוחות צה"ל דרומה הפרידה בין המערך של דיוויזיה 4 לבין מערך ארמייה 3. אשר להערכת האויב את פעילות כוחות צה"ל בגזרה: באותו היום נודע, לראשונה, שהמצרים מעריכים שכוחות צה"ל ממערב לתעלה מונים שתי חטיבות שריון וחטיבה ממוכנת, ושהם פועלים בצוותי קרב של טנקים, נגמ"שים וטילי נ"ט, כששימתם – השמדת טילי קרקע-אוויר במרחב.

אשר לארמייה 2: משימתה העיקרית היא לאבטח את המעברים על תעלת המים המתוקים והחיץ החקלאי שבאזור אסמאעיליה ואת ציר אסמאעיליה-קהיר. היא מבצעת משימה זו באמצעות חטיבת צנחנים 150 ושתי מג'מועות קומנדו – 129 ו-131. לפי אחת הידיעות קבעו המצרים שחטיבה 16 הושמדה ויחד עמה גם 23 – לא ברור אם הכוונה לחטיבה 23 או לדיוויזיה 23. העליונות האווירית של צה"ל מקשה על פעילות האויב ביום, ולפיכך הם נערכים לפעילות לילה בשתי הגדות.

המצרים ריכזו עתודות טנקים באזור עגרוה. בידיעה האחרונה נמסר על 85 טנקים הנמצאים שם ועל התארגנות חטיבה 25, שהוכתה ב-18 באוקטובר בידי אוגדה 162, בגדה המזרחית, במרחב ארמייה 3.

בסך הכול נמצאות במרחב ארמייה 3 ממזרח לתעלה העוצבות הבאות: דיוויזיה חי"ר 19, דיוויזיה חי"ר 7, מפקדת דיוויזיה ממוכנת 6 וחטיבת הטנקים שלה [22] וחטיבת טנקים עצמאית 25 מופחתת. לפי דוח הפענוח מצויים במרחב 250 טנקים כשירים. הרמטכ"ל וסא"ל קניאז'ר הביעו ספק בכך אם המספר אכן כה גדול, והאחרון הוסיף שהמפענחים הגיעו למספר זה בשל הטיב הירוד של הצילום [שאינו מאפשר להבחין היטב בין טנקים כשירים לפגועים].

אשר לראש-הגשר של ארמייה 2: באזור אסמאעיליה-מיסורי נמצאות דיוויזיה חי"ר 2, שאריות מדיוויזיה חי"ר 16 ומדיוויזיה משורינת 21 וחטיבת שריון 24 מדיוויזיה ממוכנת 23 – בסך הכול אוכנו שם כ-160 טנקים. צפונה משם, באזור קנטרה, נמצאת דיוויזיה חי"ר 18 וחטיבת שריון עצמאית 15. במרחב זה אוכנו כ-110 טנקים, אלא שהגיחה נערכה בשעה 10:30, בטרם הופעל שם חיל האוויר באופן מסיבי. לפיכך נראה שמספר הטנקים בגדה המזרחית קטן מ-500, שהוא המספר שקבעו המפענחים.

בעיות פענוח של גיחת צילום היו גם בחזית הסורית. נציג ענף 5 באמ"ן סא"ל עמוס גלבוץ ציין שבגיחה זו, שנערכה בצהרי היום, נראה בבירור רק הכוח הירדני, המונה כ-60 טנקים וערוך במקומו – בין ג'סם לאל-חרה. בכוח העיראקי אוכנו כ-70 טנקים, ואמ"ן

¹⁷⁶ לפי תמונת המצב שהצטיירה במטכ"ל ושהתבטאה במפה שהייתה תלויה בחמ"ל, נתפס מתחם "מצילה" בידי כוחות צה"ל. תמונת מצב זו הייתה, כזכור, גם בפיקוד הדרום. הרמטכ"ל, שביקר באוגדה 162, תיקן טעות זו הן בפיקוד והן עתה, במטכ"ל. כן העיר על כך שלא צוין כוח האויב במתחם "מצנפת" ושצוין שכוחות צה"ל הגיעו מ"מיסורי" לנקודה צפונית מזו שאלה הגיעו למעשה.

מעריך שמספרם כפול. כוח זה מונה את חטיבות החי"ר 5 ו-20 והגדוד השלישי של חטיבה משורינית 12, שהוכתה על-ידי כוחות צה"ל בקרב הראשון. גדוד זה לא השתתף במערכה והגיע לסוריה מאוחר יותר. נוסף על כוח זה ידוע שחטיבה משורינית 30 מדיוויזיה משורינית 6 נעה לסוריה. לא ברור אם חטיבה זו, המונה כ-70 טנקים, כבר הגיעה. כשתגיע ימנה הכוח העיראקי בסוריה 220-230 טנקים.

הסורים יצרו מערך בחלק מרצועת ההגנה השנייה. החטיבה המשורינית בסבראני מקבלת כל העת טנקים חדשים המגיעים מברית-המועצות. מאמץ שיקומן של הדיוויזיות המשוריניות נמשך. מרכזי השיקום הם בקטנא, כסוה וקטיפה. בטנקי הרכש יש בעיה של איפוס תותחים, ומרביתם הובאו לחרסתא לשם כך. לדעת מומחים סובייטיים צריך תהליך האיפוס להימשך יומיים, ואילו הסורים טוענים שנדרשים לכך שבועיים. בעיה שנייה היא הכשרת צוותים לטנקים. במהלך היום נודע שהסורים ריכזו 187 צוותים, לא ברור אם צוותים מטנקים מושמדים או צוותים חדשים. אנשי צוות נוספים מוכשרים בחרסתא ובחומס. לשאלת הרמטכ"ל אם חומס נמצאת באמ"ט, השיב מפקד חיל האוויר שיומיים קודם לכן היא לא הייתה באמ"ט, אך לא ידוע אם עתה היא באמ"ט; לטקיה, למשל, כבר מוגנת טילים.

אשר לצפי: אף שאין ידיעות קונקרטיות צפה סא"ל גלבוע שהסורים ינסו בתוך כמה ימים לצאת למתקפה, כאשר אחת האפשרויות היא לנסות להשתלט על שטח באזור כודנה-רפיד, בחיפוי הכוח הירדני. הירדנים מתכננים להעביר לסוריה חטיבה משורינית נוספת, כנראה חטיבה 99, עם מפקדה דיוויזיונית שלא תוכנן לסורים או לעיראקים. לשאלה בדבר הצפי ליום המחרת השיב שאין להניח שהסורים יתקפו כבר מחר, שכן מאמץ השיקום שלהם עדיין בעיצומו. ייתכן שהעיראקים והירדנים ימשיכו ללחוץ בגזרותיהם.

רמ"ד דרום באג"ם מבצעים רס"ן זאב נתיב תיאר את היערכות הכוחות בחזית הדרום: לקראת לילה חוברים כוחות שהתפצלו במהלך קרבות היום ליחידות האם שלהם לקבלת תחמושת, מים ומזון. אוגדה 143 ערוכה כאשר חטיבה 600 ערוכה בשטח שכבשה – עד השליש הדרומי של מתחם "מיסורי" – וחוסמת צפונה. ממערב לתעלה ערוכות חטיבה 14 ושתי חטיבות הצנחנים באזור תעלת המים המתוקים עד "דרגש", חטיבה 421 מדרום מערב להם כאשר גדוד שלה נמצא ב"מקצרה". אוגדה 162 ערוכה כאשר חטיבה 460 נמצאת ממערב ל"בלמוס" וחטיבות 217 ו-500 מצפון לצפוני שבצירים המובילים מסואץ לקהיר. אוגדה 252 מופחתת – ללא חטיבתה שבגדה המזרחית – נמצאת מצפון למתחם "בולוניה", המוחזק עדיין בידי האויב. פלוגת טנקים מאוגדה זו, בתגבור שתי פלוגות מכוחות הצנחנים של אוגדה 143, השתלטה באותו היום על שדה התעופה פאיד והכוונה להפעילו ביום המחרת. רס"ן נתיב ציין שאין בידי הפיקוד דוחות מדויקים לגבי כמויות הטנקים בעוצבותיו וגם לא לגבי אבדות כוחות צה"ל. הפיקוד יודע שאמורים להגיע אליו 80 טנקים, 30 מהם כבר יצאו מפיקוד הצפון.

רמ"ד צפון באג"ם מבצעים רס"ן יריב חן ציין שלבד מ-30 טנקים אלה, מחטיבה 179, שהועברו לדרום, לא חל כל שינוי בהיערכות הכוחות בחזית הצפון. ועתה נמצאים בפיקוד 387 טנקים. לאותו הלילה מתוכננות שתי פעולות, שתיהן באמצעות כוחות מיחידה 269:

110 כלי שיט, ועתה עושות דרכן ארצה שלוש ספינות ועליהן אספקה צבאית. האלוף תלם העיר שלהערכתו עלולים כוחות רוסיים לחזור לנמל פורט סעיד אם מצבו של צבא מצרים יחמיר, והציע לשקול אפשרות זו בעת קביעת המועד להתקפה בגזרה זו.

הרמטכ"ל סיכם את אירועי היום והמגמות להמשך: בחזית הדרום השתלטה אוגדה 162 על מרבית רכס הג'ניפה, אבל לא הצליחה להשתלט על המתחמים "עורדה" ו"מצילה" שבקצהו, המוחזקים בידי האויב. עובדה זו תקשה על טיווח סוללות הטילים שבאזור סואץ. כוח שני של האוגדה – חטיבה 217 – הגיע לציר "עשור" ועליו לשלוח כוח לפשיטה גם על ציר "סרג". אוגדה 143 התקדמה צפונה, אך התקדמותה הייתה אטית ומעטה, אף שחיל האוויר פעל בגזרתה באופן אינטנסיבי. בסך הכול שולטים כוחות צה"ל על קטע באורך 11 ק"מ משני צדי התעלה מצפון לאגם המר.

ב־21 באוקטובר תנסה אוגדה 162 להגיע לחוף. המפתח להתפתחויות בגזרה זו הוא מידת חיסולן של סוללות הטילים באזור. אם תהיה ההצלחה רבה וחיל האוויר יהיה חופשי לפעול באזור, ייתכן שכוח גרנית יופעל גם הוא וינסה ללחוץ את האויב בגדה המזרחית. הרמטכ"ל ציין כי לנוכח הצורך לחסוך בכוח הוא היה רוצה לרכז את המאמץ, בהמשך המלחמה, בגדה המזרחית. "אם נוכל לרכז את המאמץ רק לכוח המשלוח [בגדה המזרחית] – זה נראה לי עדיף, כי אם נגמור במצב שקו הפסקת האש הוא התעלה [בגזרה הצפונית] המובלעת [של כוחות צה"ל במערב בגזרה המרכזית], התעלה [בגזרה הדרומית] – מכובד". אם אכן תצליח אוגדה 143 להתקדם לעבר החיץ החקלאי, הוא לא יעצור בעדה, אך הוא מסופק בכך. הוא ציין שישוחח עם הפיקוד בקשר לאפשרות ללחוץ בכוח ששון כלפי קנטרה ולרכז מאמצים של חיל האוויר וכוחות הקרקע. כן הסביר את הרקע לחיית כיבושה של פורט פואד ב־24 שעות: היום למד שכיבושה מותנה בהפעלה מסיבית של חיל האוויר להכנה בשרטון ולפגיעה שיטתית בכל הבונקרים והטנקים. ללא הכנה זו עלול הכוח התוקף לסבול אבדות רבות. מאחר שעדיין אין אפשרות לפצל את מאמצי חיל האוויר דחה את הכיבוש ביום.

בחזית הצפון מתוכנן כיבוש החרמון לליל 21-22 באוקטובר. על הפיקוד להיכון גם לקדם פני מתקפת אויב לקראת הפסקת האש, ולשם כך ביקש להפנות לצפון כל אמצעי אפשרי, לבד מטנקים הנחוצים יותר בדרום. זו התכלית שלמענה ביקש לרכז עד ל־22 באוקטובר טילי טאו בצפון. עם זאת מתכנן הפיקוד אפשרויות למבצעים התקפיים, אם כניצול הצלחה לאחר הדיפת מתקפת האויב ואם במקום התקפה זו. במקרה כזה ייתכן שינסו לכבוש את תל חרה או כנכר.

דיון באופן הפעלת חיל האוויר בחזית הדרום

במהלך הקד"ם עלו בעיות של אי ניצול מיטבי של חיל האוויר בפיקוד הדרום, והרמטכ"ל ביקש לדון עם מפקד החיל כיצד ניתן לשפר את יעילותו. בתום הקד"ם, בשעה 01:10, התכנסו לדיון, שבו השתתפו גם סגן הרמטכ"ל והאלוף (מיל') עזר וייצמן. האלוף פלד הסביר שאין בעוצבות קציני סיוע אוויר (קס"אים), הקישור האווירי נמצא בחפ"ק – הממוקם מאחור – ומערכת קציני התצפית הקדמיים (קת"קים) אינה פועלת כרבעי, לכן אין תיאום מספיק

בין התנועה לבין האש. לפיכך הציע שהכוחות ידווחו לחפ"ק הפיקודי. האלוף וייצמן הציע לשלוח קס"א. סגן הרמטכ"ל הציע הפעלה מבוקרת של חיל האוויר ואמנעות באזור קנטרה, כדי ליצור אפקט מצטבר של פגיעות אצל האויב. הרמטכ"ל סיכם שישוחח הערב עם פיקוד הדרום ויבקש לעקוב אחרי תוצאות סיוע האוויר. הוא הורה למפקד חיל האוויר להפעיל את המטוסים "רק צעד אחד קדימה" ולשלוח קס"א לכוחות, ושיגר את האלוף וייצמן לפיקוד הדרום כדי להסביר שם את הכוונות ואת השיטה.¹⁷⁷

ידיעה על הימצאות אנשי מוצב החרמון במוצב

לאחר סיכום שיטת הפעלתו של חיל האוויר סיפר האלוף טל לרמטכ"ל, בשעה 01:30, שנקלטה ידיעה שב-19 באוקטובר היו 40 מאנשי מוצב החרמון מבוצרים בקומה התחתונה של המוצב והסורים לא הצליחו להתגבר עליהם. לפיכך המליץ להמשיך להפגז את המוצב ללא הרף, אך להימנע מלהפציצו בפצצות כבדות.¹⁷⁸

הרמטכ"ל מאשר לנתק אספקת מים לארמייה השלישית

בשעה 01:45 הוצגו בפני הרמטכ"ל אפשרויות ניתוק אספקת המים לארמייה השלישית שממזרח לתעלת סואץ; ניתוק הצינורות שבשליטת כוחות צה"ל, הפצצת הצינורות שמחוץ לתחום שליטתו והטיית תעלת המים המתוקים לאגם. הרמטכ"ל אישר להשלים את התכנון ולהוציא את התוכנית לפועל בבוקר המחרת.¹⁷⁹

אל תעלת סואץ בדרום, תחילת כיבוש החרמון בצפון

ידיעה על השיחה הראשונה של שר החוץ האמריקני במוסקווה

במהלך ליל 20-21 באוקטובר ציפו בירושלים לידיעות על שיחתו הראשונה של קיסינג'ר במוסקווה. לפני שנסע העריך אמנם קיסינג'ר שלא יחל בשיחות אלא בבוקר 21 באוקטובר, אולם בליל 20-21 באוקטובר פרסמה סוכנות הידיעות רויטר ידיעה שקיסינג'ר נפגש עם מנהיג ברית-המועצות, ברז'נייב, מיד בהגיעו למוסקווה.¹⁸⁰

177 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

178 שם.

179 שם.

180 מדיניץ לגזית, 210330 [202130] באוקטובר 1973.

לקראת שחר 21 באוקטובר בישראל מסר השגריר דיניץ שאיש הקשר שקבע קיסניג'ר, הגנרל סקורופט, התקשר אליו בשעה 210445 (202245 שעות וושינגטון), הודיע לו שזה עתה קיבל את המברק הראשון מקיסניג'ר והקריאו כלשוננו:

Had a very tough and heavy session with Brezhnev. No new openings emerged. Familiar arguments calling for withdrawal were restated. In addition they pursued their proposed resolution. I said we might consider part one but part two was flatly unacceptable. Today's dialogue followed completely familiar lines. We will meet again tomorrow morning. Obviously in for hard going. Will keep you informed.¹⁸¹

דיון בלשכת שר הביטחון במגמות להמשך¹⁸²

בבוקר 21 באוקטובר בשעה 08:00 כינס שר הביטחון דיון במגמות הפעולה להמשך. ראשית העלה השר את העניינים שבהם דן בערב הקודם עם ראש הממשלה: כיבוש פורט פואד, השתלטות על שדה הנפט במורגן, אבטחת השיט לישראל והצגת תנאים נוספים להסכמת ישראל להפסקת האש.

בתחילת הדיון ציין את ספקותיו לגבי התבונה שבכיבוש פורט פואד. מבחינה צבאית, אמר, הדבר חיוני, אולם הוא כרוך במגבלות מדיניות רבות: המצרים עלולים לסווג את פורט פואד כיעד אזרחי ולהגיב לכן בירי טילי סקאד. פורט סעיד היוותה בסיס סובייטי והרוסים עלולים לראות בכיבוש הצרת צעדיהם, הסובייטים היו חריפים מאוד בדבריהם לקיסניג'ר וברצונו לא ללבות את השיחות. שר הביטחון ציין שחששותיו גברו לאחר שהתקבל הלילה מברק לגבי שיחות קיסניג'ר במוסקווה. יש חשש שכאשר ייודע לסובייטים שצה"ל מתקדם לעבר פורט פואד, הם ידחקו לסיים את המלחמה בהקדם. שר הביטחון ציין שטרם החליט סופית, והוא מתלבט בעניין, ולכן החליטה ראש הממשלה לברר מה דעתו של קיסניג'ר בעניין.¹⁸³ מר דיין הוסיף שיש להמתין לתשובתו של שר החוץ האמריקאי ובכל מקרה אינו מצדד בכיבוש פורט פואד בלילה הקרוב. הרמטכ"ל השיב שממילא לא התכוון לכבוש אותה בלילה הקרוב ואף סיכם זאת עם פיקוד הדרום ופירט בפני השר את שיקוליו לדחייה.

שר הביטחון אמר שיהיה צורך להרהר כיצד על צה"ל להיערך בגזרה הצפונית של תעלת סואץ ללא פורט פואד. הוא סיפר שישראל ביקשה מארצות-הברית שספינותיה ילוו את ספינות הרכש. היה רמז שהאמריקנים נוטים לכך, אך טרם הגיעה תשובה סופית. לשאלתו אם, במקרה שהאמריקנים לא יעשו זאת, יוכל חיל הים לאבטחן בכוחות עצמו, השיב מפקד

181 מדיניץ לגזית, 210515 [202315] באוקטובר 1973.

182 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

183 ראה עמ' 1094 לעיל.

חיל הים בחיוב. "משה סומך כל כך על חיל הים במלחמה זו, שאפילו לא מרים גבה כשביני [תלם] אומר שהוא יוכל לאבטח האוניות" – העיר הרושם, ראש לשכת הרמטכ"ל. מפקד חיל הים הציע שלא לעכב שום ספינה בהמתנה לתשובת ארצות-הברית, ושר הביטחון קיבל את הצעתו. כן קיבל את הצעתם של עוזרו, רב-אלוף (מיל') צבי צור, ומזכירו הצבאי, תא"ל יהושע רביב, להודיע ליושב ראש ועדת החוץ והביטחון ולראש הממשלה שעניין אבטחת הספינות עובר ממשרד התחבורה לצה"ל.

השר העלה גם את ספקותיו לגבי הצורך בהשתלטות על שדה הנפט הימי במורגן כקלף מיקוח או כמקור לנפט. הוא ציין שגם בנושא זה הועברה שאלה לאמריקנים, ותשובתם צפויה להגיע בערב, לפיכך לא ייעשה המהלך בלילה הקרוב. אם צה"ל יחליט שיש לכבוש את מורגן יהיה צורך לקיים דיון בעניין אצל ראש הממשלה בהשתתפות של אנשים המופקדים על עניין הנפט, כגון צבי דינשטיין, כדי לבחון את חיוניות ההשתלטות עליו לאספקת הנפט. כן סיפר השר שהציע להתנות את הסכמת ישראל להפסקת אש בביטול ההסגר במצרי באב אל-מנדב, בהחזרת השבויים ובשחרור יהודי דמשק.

הרמטכ"ל העלה מבצע נוסף היכול לשמש קלף מיקוח להפסקת אש: "אור ירוק". מבצע זה יכול להיעשות בשלוש וריאציות, היכולות לשרת מטרות שונות: התקדמות מערבה לנילוס כדי ליצור בעיה למצרים, יצירת עובדה של נוכחות צה"ל מעבר למפרץ סואץ והשתלטות על מקורות נפט, או הנחתת מאמץ התקפי נוסף שיפנה ממקום נחיתתו צפונה וישפיע על המערכה בדרום חזית התעלה.

רב-אלוף אלעזר ציין כי במצב הנוכחי אין לצה"ל מספיק כוחות כדי ליצור עובדות. יש להניח שהמבצע לא יפצל את מאמצי הצבא המצרי, ולעומת זאת ידרוש הפניית חלק ממאמצי חיל האוויר מחזית התעלה. לכן השיקול אם להוציאו לפועל הוא מדיני טהור – אם ההנהגה המדינית תרצה להשיג בכך קלף מיקוח להפסקת אש, יוכל צה"ל לעשותו, שכן הוא נמצא בכוננות של 24 שעות כמחטף טרם כניסת הפסקת האש לתוקף.

בשעה 08:45 התקשר ללשכת השר סגן הרמטכ"ל ושאל אם להפעיל את חיל האוויר להפצצת כוחות מצריים הנעים מערבה. הרמטכ"ל השיב בחיוב, בצינו שלדעתו אין משמעותה של תנועה זו מנוסת כוחות לוחמים, אלא העברת דרגים למרחב הארמייה. הרמטכ"ל התעניין אם חטיבה 600 החלה להתקדם ב"מיסורי", לאחר ארבעה ימים של ריכוך אווירי של המתחם, והורה לסגנו להורות לפיקוד הדרום ללחוץ גם מ"חמוטל".

שר הביטחון הציע לשקול אפשרות שהשתלטות על שדה מורגן לא תהיה אקטואלית, ושניתן יהיה לבצע את "אור ירוק" כדי ללחוץ לכיוון העיר סואץ מדרום. כן הציע לשקול אפשרות "לדלג" על אסמאעיליה ולעבור לקנטרה – זאת לנוכח מכשול אדמת הבוץ שבו נתקלה אוגדה 143.

הרמטכ"ל טען שאכן הגיע למסקנה שיש סיכוי קלוש שיהיה ניתן לנקות את גדתה המערבית של התעלה בקטע שמאסמאעיליה וצפונה, ולכן החליט לנסות ללחוץ בגדה המזרחית תוך התקדמות לאורך החוף ולחץ של כוח ששון מכיוון "חמוטל". זאת ועוד – אם אוגדה 162 לא תצליח להתקדם עוד דרומה, ייתכן שיחליט להסיג את אוגדה 252 לגדה המזרחית וללחוץ באמצעותה צפונה, כאשר אוגדה 143 תישאר לאבטחת ראש-הגשר.

לשאלת שר הביטחון אם הלילה ייכבשו מוצבי החרמון, השיב הרמטכ"ל שבכל מקרה תיערך ההתקפה בכוח רב.

הרמטכ"ל מתעדכן באג"ם מבצעים ומשוחח עם אלוף פיקוד הדרום

בשעה 09:25, לאחר גמר הדיון אצל שר הביטחון, הלך הרמטכ"ל לחמ"ל אג"ם מבצעים והתעדכן שם במצב.¹⁸⁴ אותה עת היה ידוע בחמ"ל שחטיבה 164 נתקלה בכוח של כ-20 טנקי אויב בצומת "ויטמין" – "וראות" ובקרב השב"ש הושמדו שני טנקי אויב; ושחטיבה 217 גילתה, תוך תנועתה דרומה לעבר ציר סואץ-קהיר, 80 טנקים מצריים הנעים בשתי קבוצות – האחת מערבה והאחת מזרחה.¹⁸⁵ הרמטכ"ל הביע תמיהתו על השקט ברשת הקשר של חטיבה 600, שהייתה אמורה זה זמן לתקוף את "מיסורי".¹⁸⁶

בשעה 09:40 התקשר הרמטכ"ל לאלוף פיקוד הדרום, כדי להתעדכן. האלוף גונן דיווח על ההתפתחויות בגזרת אוגדה 162¹⁸⁷ והרמטכ"ל הורה לו להפעיל את התוכנית שהותווה לאוגדה זו במלואה ולפתח גם את מאמצה של אוגדה 143. לדבריו עומדים לרשות הפיקוד מטוסים רבים, וכך היה גם ביום הקודם. האלוף גונן טען שתרומת חיל האוויר לא הייתה רבה, והרמטכ"ל השיב לו שהפיקוד כלל לא בדק מה הן תוצאות פעולתו של חיל האוויר, ואם יש התנגדות כלשהי של האויב ב"מיסורי", שכן לא הפעיל כלל לחץ על המתחם. האלוף גונן אמר שהוא הורה לאלוף שרון לתקוף את "מיסורי", אלא שנראה שהוא אינו נשמע לו, והציע שהרמטכ"ל יורה את האלוף שרון ישירות להתקדם שם.¹⁸⁸ תשובה זו הכעיסה את הרמטכ"ל: "בגלל מערכת היחסים האידיוטית, בכול שמוליק עונה כמו בן אדם, אבל באריק שמוליק לא מתעסק. הוא אומר לרמטכ"ל: 'אמרתי לך להחליף את אריק, אמרתי לו לעשות והוא לא עושה'". אמר רב-אלוף אלעזר והורה לו לתקוף צפונה.¹⁸⁹

בשלב זה, בשעה 09:45, ניגש למכשיר הטלפון בדרום האלוף וייצמן. הוא נשלח, כזכור, על-ידי הרמטכ"ל, להבהיר לפיקוד את ההחלטות שקיבל הרמטכ"ל בלילה האחרון לגבי אופן שיתוף הפעולה בין כוחות הקרקע לחיל האוויר.¹⁹⁰ עתה סיפר שהוא מטפל בכך והציע לרמטכ"ל לבוא לפיקוד. "לא חושב שיש בעיות" – אמר – "אבל צריך לבוא מישהו שידפוק על השולחן".¹⁹¹

184 רשימות נציגי מחלקת היסטוריה באג"ם מבצעים "אבירי לב".

185 מהרישום לא ברור אם מידע זה הובא לידיעת הרמטכ"ל.

186 שם.

187 רשימות גבי כהן. ברישום לא מפורט מה דיווח האלוף גונן על האוגדה.

188 יומן רל"ש הרמטכ"ל. כך, למשל, בשעה 09:00 שוחח האלוף גונן עם האלוף שרון והורה לו לתקוף ב"מיסורי", אך האלוף שרון לחץ להתקדם לעבר אסמאעיליה ותבע לקבל ארטילריה. בשעה 09:05 דיווח האלוף גונן על הוויכוח לרב-אלוף בר-לב והציע שבר-לב יורה את האלוף שרון לתקוף בגדה המזרחית (רשימות גבי כהן).

189 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

190 ראה עמ' 1101 לעיל.

191 שם; רשימות גבי כהן.

שר הביטחון משוחח עם מפקד חזית הדרום

בשעה 10:00 התקשר לדרום שר הביטחון ושוחח עם מפקד חזית הדרום. הוא ביקש לשבת עם ראשי הפיקוד "חצי שעה בשקט" בתוך כשעה ומחצה, ורבי-אלוף בר-לב אמר שבכוונתו לצאת לאוגדות 162 ו-252 ולכן ביקש לדחות את הפגישה ל-13:00 לערך. השר התכוון גם הוא לבקר באוגדות והציע להיפגש באוגדה 162, אולם רבי-אלוף בר-לב לא ראה מקום לשוחח שם.¹⁹² לפיכך החליט שר הביטחון להחליף עמו כמה מילים בטלפון. ראשית סיפר שנודע לו שהמצרים קידמו לשטח שמול אוגדה 162 סוללות טילי אס-איי-6, ולפיכך אין סיכוי שבמהלך היום יושג חופש פעולה אווירי במרחבה של האוגדה. מאידך גיסא טען שכוחות צה"ל בגדה המזרחית אינם פעילים דיים. אין כל סכנה שהמצרים יתקפו שם ונותרו רק כיומיים עד לסיום הלחימה, לפיכך יש להפעילם. בר-לב ענה שהכוחות כן פעילים – כוח גרנית לחץ על האויב; עם זאת לא כדאי לקחת טנקים מכוח זה, שכן במקרה כזה יוכלו המצרים לכבוש גבעות נוספות בשטח. הטנקים דרושים שם כדי לחפות על הארטילריה שאחריהם, שנועדה לסייע לאוגדה 162. לפיכך "הטנקים [שלנו] לא זזים, אז גם הם לא זזים". השר העיר שייתכן שניתן להשתמש גם בטנקים המיועדים ל"אור ירוק" – "הם עומדים וזה יומיים לפני גמר. את שארם [א-שייח'] המצרים לא יתקפו". בר-לב השיב שעניין זה יש לסכם עם הרמטכ"ל. אם הרמטכ"ל מוכן לכך – הוא לא יתנגד. אשר לתחזית שלא יינתן להשיג חופש פעולה אווירי – אם אכן נכון הדבר הרי זו חרשה רעה. זו הפעם הראשונה שהוא שומע על כך. מפקדי החפ"ק האווירי של הפיקוד – האלוף הוד ואל"ם שפר – אינם סבורים כך. הוא הסכים שיש לקיים את הדיון שהשר הציע, ואמר שאם מר דיין יצא מיד לדרכו הוא ידחה את נסיעתו לאוגדות. השר אמר שגם הוא יבקר באוגדות וניתן יהיה לערוך את הדיון בסוף היום. בר-לב אמר שיהיה חזרה בפיקוד בשעה 14:00. אשר לכוונת השר לסייר באוגדות אמר: "אני לא מתלהב מההסתובבויות שלך שם. אפשר לקבל כדור וזה לא יהיה שווה את כל המלחמה".¹⁹³ שר הביטחון לא שעה לו וכעבור שעה יצא לסיוור בחזית ותחילה באוגדות.¹⁹⁴

שר הביטחון משוחח עם סגן הרמטכ"ל

השר שיתף גם את סגן הרמטכ"ל במחשבותיו: הנחתו שלא ניתן יהיה להשיג חופש פעולה אווירי והצורך לתקוף בגדה המזרחית. הוא שוחח עמו, טלפונית, בשעה 10:35, וציין שכוח 80 הטנקים של גרנית יוכל לכבוש שטח מדרום לאגם המר עד "ליטוף" ביומיים שנותרו ללחימה, מה גם שניתן לתגברו בכוח המיועד ל"אור ירוק". הוא ראה הכרח לתקוף בגדה המזרחית, הן בגזרת כוח גרנית והן בגזרת כוח ששון. סגן הרמטכ"ל הסכים עמו – בגזרה המרכזית עומדים אכן לפעול כוח ששון וחטיבה 600. אשר לגזרה הדרומית – עליה ישוחח

¹⁹² לשכת שהב"ט, שיחה טלפונית בין שהב"ט ו חיים בר-לב, שעה 10:00, 21.10.73, רשמה אדיבה [בני].

¹⁹³ שם; דברי רבי-אלוף בר-לב גם ברשימות גבי כהן.

¹⁹⁴ ראה עמ' 1007-1009 להלן.

עם הרמטכ"ל. הוא סיפר שמטוהו השלים את תוכנית ניתוק אספקת המים לארמייה 3 ובכוונתו לנתק את המים גם לפורט סעיד. השר העיר שהמצרים יוכלו להתגבר על ניתוק המים לארמייה 3, למרות זאת הסכים לכך. אשר לפורט סעיד הביע ספק בכדאיות של ניתוק מים לאוכלוסייה אזרחית והוסיף שלכך יש צורך באישורה של ראש הממשלה. האלוף טל הביע חשש ממתקפת אויב בסוריה ומאפשרות שהירדנים גם יעשו דבר מה. שר הביטחון חזה גם הוא התקפה בחזית הסורית, והעיר שאם צה"ל יתפוס את החרמון וישב בקרבת דמשק, יעיק הדבר על הסורים. אשר לירדן – לא נראה לו שתפתח חזית עצמאית, אלא תשלח כוחות לחזית הסורית.¹⁹⁵

אלוף פיקוד הדרום קובע את מועד התקפת אוגדה 143 לשעה 14:00

בשעה 10:30 התקשר אלוף פיקוד הדרום לרמטכ"ל והודיע לו שקבע את התקפתה של אוגדה 143 [על "מיסוריי"] לשעה 14:00, ושהורה גם לתא"ל ששון יצחק לתקוף באותה שעה. הוא הוסיף שתא"ל יצחק יגיע לחפ"ק הפיקוד לקבוצת פקודות.¹⁹⁶

שר הביטחון והרמטכ"ל: הדיון שביקש השר לערוך בדרום

בשעה 10:35 התקשר אלוף פיקוד הדרום לרמטכ"ל והודיעו ששר הביטחון הודיע שיבוא לערוך דיון בפיקוד הדרום. עובדה זו הכעיסה את הרמטכ"ל.¹⁹⁷ בתוך זמן קצר נודע הדבר לשר הביטחון, והוא התקשר, בשעה 10:45, לרמטכ"ל והסביר לו את כוונתו: אני מבין שגורודיש אמר לך שאני מזמן איזה שהוא דיון בדרום. אז אני לא מזמן שום דיון. אמרתי לחיים אם אנחנו יכולים לשבת חצי שעה בלי מהומות.¹⁹⁸ וזה אני עושה כל פעם שאני נוסע לדרום. המהומה אצל גורודיש היא כל כך גדולה – מקשיבים לרשתות וסוללות של טלפונים – וכל מה שאני רציתי זה לשבת חצי שעה בחדר שני. מה שצריך להיות ברור שאני לא נותן הוראות ואם ארצה לתת הוראות אעשה זאת דרכך. אבל כשאני מזדמן לדרום אני בהחלט בעד שאדבר עם חיים, עם גורודיש ואם אתה שם – מה טוב. אבל לעניין הזה לא קבעתי שעה, אמרתי [שאם יזדמן לפנות ערב – נשב, אם תהיה שם – מה טוב].¹⁹⁹

195 לשכת שהב"ט, שיחה טלפונית בין שהב"ט וטליק, 21.10.73, שעה 10:35, רשמה אדיבה [בני].

196 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

197 שם.

198 ואכן כך אמר. ראה עמ' 1105 לעיל וכן עמ' 1114 להלן.

199 לשכת שהב"ט, שיחה טלפונית בין שהב"ט והרמטכ"ל, 21.10.73, שעה 10:45, רשמה אדיבה [בני].

שר הביטחון מאשר לתקוף גשר בגבול סוריה-לבנון

בשעה 10:50 הלך שר הביטחון לחמ"ל אג"ס-מבצעים, התעדכן, ובהיותו שם אישר לתקוף גשר על גבול סוריה-לבנון, כדי להכביר על אספקת הדלק לסוריה. ראש אמ"ן, שנכח כנראה בחמ"ל, הודיע על האישור למפקד חיל האוויר.²⁰⁰

סגן הרמטכ"ל משוחח עם אלוף פיקוד הדרום בהצעת השר

סגן הרמטכ"ל התקשר, בשעה 11:00, לאלוף פיקוד הדרום, ושוחח עמו בהצעת שר הביטחון להפעיל לחץ על האויב באמצעות כוח גרנית וכוח ששון. ראשית דיווח לו על הכוונה לנתק את אספקת המים לארמייה 3. לאחר מכן התעניין אם כוח ששון מסייע לחטיבה 600 בתקיפת "מיסורי", וציין ששר הביטחון תובע לתקוף בגזרה זו. האלוף גונן השיב לו ש"אם רוצים לקחת את 'מיסורי' צריך למצוא מפקד לעניין ההוא שם". "המפקד עכשיו הוא אריק?" – שאל האלוף טל.

הוא שאל את האלוף גונן אם חשב על ריכוזו של כוח גרנית, והציע להפעילו על ציר הגידי ולנסות לחבור לתעלה מדרום לאגם המר. גונן טען שמוקדם לעשות זאת, אם יופעל הכוח עתה יוכלו כוחות הרגלים המצריים להכות בו קשות. סגן הרמטכ"ל הציע לפחות לרכוז, ולשביעות רצונו אמר אלוף הפיקוד שירכוז חמישים טנקים באזור "חורבה". "אל תלחצו עלינו בעניין הזה. אנו מודעים לזה. דברים כאלה צריך לעשות ברגע האחרון" – אמר גונן בסוף השיחה.²⁰¹

שר הביטחון בחפ"ק אוגדה 143

באותה שעה, 11:00, המריא שר הביטחון, בליווי האלוף שלמה גזית, לסיני, ובשעה 12:05 הגיע לחפ"ק אוגדה 143. מפקד האוגדה קבל בפניו על הוראות אלוף הפיקוד לתקוף את "מיסורי", ועל האיסור להתקדם צפונה ממערב לתעלה. לדעתו אין טעם לתקוף את "מיסורי" – התקפה זו פירושה הקזת דם, מה גם שכוח של ששון נסוג מזרחית מ"חמוטל". לעומת זאת נראה לו פשוט יותר לעבור את הגשרים באסמאעיליה – הוא תכנן לעשות זאת בלילה באמצעות חטיבת צנחנים שתנוע רגלית, ובעקבותיה תנוע חטיבת שריון 14 והן יחסמו את ציר אסמאעיליה-קהיר. הוא תכנן לעשות זאת בליל אמש, אלא שהפיקוד מנע זאת – "הם נמצאים על הרשת ויורדים לבדיקה עד רמת גדוד" – קבל.

שר הביטחון הביע תמיהתו על האיסור להתקדם צפונה, שכן בערב הקודם שאל את הרמטכ"ל מפורשות אם יש אישור, ונענה שאין כל איסור. אל"ם עודד מסר, שהצטרף למטוסו של שר הביטחון בעת שחנה לחמש דקות ברפידים, אישר שהפיקוד אסר לעבור צפונה

200 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

201 רשימות רמ"ח היסטוריה; רשימות גבי כהן.

מהחיץ החקלאי, והאלוף שרון הוסיף שקיבל פקודה לתקוף את "מיסורי" בשעה 14:00 ולא לעבור את קו "דרכון"–"דרגש".²⁰²

ואכן, בעוד השר שוהה בחפ"ק האוגדה התקשר שמה בשעה 12:17 אלוף הפיקוד והורה להעביר את היחידה האמפיבית "דב לבן" לאוגדה 162. האלוף שרון התנגד לכך וחידש את הוויכוח לגבי מגמות פעילותה של האוגדה. הוא חזר על כך שהוא רואה חשיבות רבה להעברת כוחותיו אל מצפון לחיץ החקלאי ולניתוק צירי האספקה של הכוחות המצריים, ועל כך שהליכה ל"מיסורי" היא טעות. שרון הוסיף שלתנועה צפונה הוא זקוק ל"דב לבן". האלוף גונן הדגיש שהפקודה שלא לעבור צפונה מ"דרגש" וכן לתקוף את "מיסורי" נשארת בעינה, והורה לו להכין את כוח "דב לבן" לקראת העברתו לאוגדה 162. הוא ציין שאם ירצה יוכל לערער על כך בפני מפקד החזית, שיגיע אליו בתוך זמן קצר. שרון חזר וטען שזו טעות, והוסיף שיבצע את הפקודה אף שאינה נראית לו הגיונית, אך ימתין לרב־אלוף בר־לב ויעלה טענותיו בפניו.²⁰³ בפנותו לשר הביטחון קבל "שאין עם מי לדבר. עד היום לא היה פה אלוף הפיקוד – לא בגשר, לא בדוברות ולא פה".²⁰⁴

בשעה 12:30 הגיעו לחפ"ק סגן ראש הממשלה יגאל אלון, מפקד החזית ורמ"ט הפיקוד ושוחחו עם האלוף שרון. מיד אחריהם הגיע גם מח"ט 35 אל"ם עוזי יאירי, ושר הביטחון שאלו להערכתו אם ניתן אכן לפעול לפי התוכנית שהתווה מפקד האוגדה – להתקדם צפונה אל מעבר לחיץ, כאשר חטיבתו בראש ואחריה חטיבה 14. מח"ט 35 הביע ספק בכך – לדעתו תהיה זו פעולה קשה, הכרוכה באבדות רבות, כדוגמת תקיפת מגנן הנ"ט בציר "טרטור" בליל 16–17 באוקטובר. בתקיפה זו היו לחטיבתו 70 נפגעים משום שתקף ללא מודיעין. הוא חזר על הערכתו זו גם בפני מפקד החזית. להערת בר־לב "אתה אבל פתחת את הציר" השיב: "אני לא פתחתי, אלא השריון. הייתי יותר שמח לומר שפתחתי את הציר".²⁰⁵

שר הביטחון ומפקד החזית הסתודדו²⁰⁶ ובשובם לחבורה סיפר בר־לב שסיכם עם מפקד אוגדה 162 שיתקדם ככל יכולתו, ואם עד שעות אחר־הצהריים לא יצליחו הארטילריה וחיל האוויר להשמיד את הטילים, תדרים האוגדה לציר "סרג" ותנסה להגיע אליהם מאחור. בעקבות השיחה עם בר־לב סיפר שר הביטחון לנוכחים שמפקד החזית לא עיכב את תקיפת "מיסורי", אך עיכב את העברת יחידה "דב לבן". הוא אינו מתנגד להתקדמות לעבר החיץ החקלאי, אלא מבקש לדחותה לעת עתה, ולערוך דיון, בשעה 17:00, עם הרמטכ"ל.²⁰⁷

202 יומן שליש שהב"ט; שלמה גזית – סיור עם שר הביטחון בחזית סיני, 21.10.73.

203 רשימות גבי כהן; יומן שליש שהב"ט.

204 שם.

205 שם; רשימות שלמה גזית.

206 שני המקורות. מאוחר יותר, בשעה 16:50, סיפר שר הביטחון לשלישו ולאוף גזית כי שאל בשיחה זו את רב־אלוף בר־לב אם יש לו טענות והערות לדרך ניהולו [של שר הביטחון] את המלחמה, ובר־לב השיב שאכן יש לו טענות, אלא שהן כלפי דרך ניהולו של הרמטכ"ל – כל עוד המצב היה בשפל הוא לא התערב בדרך ניהול המלחמה בדרום, עתה, משהשתפר המצב, "הוא מבלבל בלי סוף את המוח ומפריע לעבוד" (יומן שליש שהב"ט; רשימות אלוף גזית).

207 יומן שליש שהב"ט.

שר הביטחון בחפ"ק אוגדה 162

משסיים את ביקורו באוגדה 143 המריא שר הביטחון, בשעה 13:10, לאוגדה 162 והגיע לשם בשעה 13:20. מפקד האוגדה עדכן אותו שהקטע של ציר המחנות – ציר "חבית" – באזור מפגשו עם ציר "ויטמין" וכקילומטר דרומה לו – נפתח לתנועה, בסיוע חיל האוויר. חטיבה 460 אמורה להתקדם בו ולהגיע עד לתעלת סואץ, אולם היא מתעכבת כעת בשל טנק אחד הממשיך להילחם ובולם את התקדמותה. לשאלת השר אם ההתקדמות דרומה נראית לו, השיב האלוף אדן בחיוב. לשאלת השר מדוע אין האוגדה כובשת את הגבעה האחרונה ברכס הג'ניפה [אזור "מצילה" – "עודדה"], השיב שזו גבעה שולטת וניתן היה לכובשה אילו הותר לו להסתער, אלא שהמדיניות היא להתקדם לאט ובזהירות ולא לסכן אנשים וטנקים, בייחוד כל עוד לא חוסלו כל סוללות הטילים.²⁰⁸

בשעה 14:25 הוזמן השר לדיון בחפ"ק הפיקוד, האמור להתחיל בתוך עשר דקות, שלישי הודיע לרב-אלוף בר-לב שלא יוכלו להגיע לפני השעה 15:15, ובר-לב אמר שימתינו לו. בשעה 14:30 יצא השר מחפ"ק אוגדה 162 והמריא לחפ"ק הפיקודי באום חשיבה.²⁰⁹

הרמטכ"ל מעדכן את סגנו בתוכנית הפעולה בדרום

בשעה 11:25 עדכן הרמטכ"ל את סגנו בהנחיות שהנחה את אלוף פיקוד הדרום שעתיים לפני כן: לפתח את מאמץ אוגדה 162 כפי שתוכנן, בתקווה שהפעלת הכוחות המסתערים והארטילריה יאפשרו לחיל האוויר לפעול בגזרה. הוא אמנם אינו מעריך שיושג חופש פעולה מלא לחיל האוויר, אך ייתכן שהוא יוכל להתחיל לכתוש את כוחות האויב בגזרה הדרומית ולהמשיך בכך גם ביום המחרת, כדי שאוגדה 162 ממערב וכוח גרנית במזרח ישיגו שם הישג כלשהו. עם זאת, לנוכח הנחתו שבאותו היום לא יושגו בגזרה זו הישגים גדולים, הנחה את האלוף גונן לפתח מאמץ משני: לנצל את חופש הפעולה בגזרה המרכזית ולתקוף את כוחות האויב בגזרה זו ממזרח לתעלה בכוח ששון וכוחות של אוגדה 143 בתקווה שייתכן שבערב יתברר שהמאמץ העיקרי נלחם הרבה והשיג מעט, והמשני, המסתייע בחיל האוויר, נלחם מעט והשיג הרבה. הוא סיפר לאלוף טל שגונן טען שחיל האוויר אינו פועל שם מספיק ושהוא צעק על גונן ואמר לו שאינו יכול לדעת כלל מה תוצאות פעולתו של חיל האוויר, שכן לא ניסה לתקוף בגזרה, ושגונן הודיע לו, כעבור זמן מה, שהורה אכן לתקוף בגזרה זו בשעה 14:00 וזימן לשם כך את תא"ל ששון יצחק אליו.²¹⁰

הרמטכ"ל וסגנו דנים בשחרור אנשי מילואים

סגן הרמטכ"ל העלה בשעה 11:30 בפני הרמטכ"ל בעיה עקרונית של שחרור חיילי מילואים.

208 שם; רשימות שלמה גזית.

209 יומן שליש שהב"ט.

210 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

הוא סיפר שבעבודת מטה שנעשתה התברר שניתן לשחרר כ-23,000 חיילי מילואים: 8,000 אנשי הג"א ו-15,000 חיילים הנמצאים בפיקודים. שחרור הוא "אקט מוראלי ציבורי" היכול להשפיע בשני כיוונים: יצירת אווירה של שאננות מחד גיסא וייעול מאידך גיסא. לפיכך הציע להחליט בשאלה לפי הצפי למשך המלחמה: אם צפויה מלחמה ארוכה כדאי לשחררם כדי לייעל את המשק ולפרסם שהשחרור נועד לשם כך. אם צפוי שהמלחמה תסתיים עוד באותו שבוע, אין מקום לשחררם, אלא עדיף להמתין עוד יומיים-שלושה ולהחליט על שחרורם בהתאם לנתונים שיהיו ידועים אז על הפסקת אש. הרמטכ"ל קיבל את הצעתו והחליט לדחות את ההחלטה ב-48 שעות.²¹¹

הרמטכ"ל וסגנו דנים בתוכניות הפעולה בצפון

עתה עברו הנוכחים לדון בתוכנית הפעולה בצפון. הרמטכ"ל סיפר שהתעדכן טלפונית כשעה קודם לכן בתוכנית הפיקוד. היא נראית לו טובה ואין בכוונתו לטוס לאשרה,²¹² אלא הוא מתכוון לטוס דרומה, לחזור בערב למטכ"ל ולטוס בלילה לצפון.

סגן הרמטכ"ל הביע חששו מהתוכנית לתקוף את שני המוצבים בחרמון בו־זמנית. הוא סיפר שבפענוח של תצלום האוויר האחרון התגלו באזור המוצב הישראלי שוחות אישיות ל-600 לוחמים. אם יותקפו שני המוצבים בו־זמנית עלולות תוצאות הקרב לדמות לקרבות הדמים במלחמות הקודמות – תל פאחר וגבעת התחמושת במלחמת ששת הימים והמתלה במבצע "קדש". עדיף לפעול בדירוג – לרכז את כל הכוח לכיבוש מוצב החרמון הישראלי וממנו לעבור למוצב הסורי. באופן זה ייווצרו יחסי כוחות טובים יותר בין הכוח התוקף לכוח המגן, והמוצב הישראלי ישמש קרש קפיצה טוב למוצב הסורי. האלוף זאבי התנגד לפעולה בדירוג. לדעתו יש לכבוש את שלושת האתרים: המוצב הישראלי, המוצב הסורי והפסגה. פסגת החרמון אינה מוחזקת וחשוב להשתלט עליה. היא קרובה יותר למוצב הסורי; מאידך גיסא חיוני לכבוש את המוצב הישראלי, בין השאר משום שייתכן שיש אמת בידעיה שלוחמים ישראלים נותרו בו. אולם לא זה השיקול הקובע: נוסף לו השיקול שתקיפת המוצבים בו־זמנית אין משמעה פיצול הסיוע הארטילרי, שכן לכל מוצב הוקצו קנים ותחמושת משלו. כל אלה שיקולים מצטברים, שהביאוהו למסקנה שיש לנסות לכבוש את המוצבים בו־זמנית. עם זאת המליץ שהרמטכ"ל יהיה נוכח בעת ההתקפה בחפ"ק ויוכל להחליט במקום כיצד לפעול, בהתאם להתפתחויות – אם להסתפק באחד המוצבים ובאיזה, או לכבוש את כולם. הרמטכ"ל אמר שאלוף הפיקוד אמר לו שברשותו די כוחות מסתערים ודי ארטילריה להתקפה בו־זמנית. סגן הרמטכ"ל הטיל ספק אם האלוף חופי יודע את גודלו של כוח האויב, ולפיכך ביקש הרמטכ"ל לקבל את תמונת המודיעין.

211 שם.

212 כזכור, אישר סגן הרמטכ"ל את תוכניתו של אלוף הפיקוד, שביקר לשם כך במטכ"ל, אך אמר שהאישור הסופי יינתן על-ידי הרמטכ"ל באישור תוכניות בצפון (ראה עמ' 1090 לעיל). הרמטכ"ל שוחח טלפונית עם אלוף פיקוד הצפון בשעה 10:15, וזה הציג לפניו את התוכניות (היסטוריה/צפון).

הרמטכ"ל הדגיש את החשיבות שבכיבוש החרמון, משום שתצפיות האויב שבו שולטות על מרחב גדול מאוד של רמת-הגולן, והנפגעים הרבים שסופגים כוחות הפיקוד נובעים מהירי הארטילרי המכוון על-ידי קת"קים אלה. סגנו העיר שהדבר נכון גם לגבי תל חרה – התצפיות בתל זה מכוונות את הארטילריה לגזרה הדרומית ומפריעות להתבצרות ברמת-הגולן ולאיסוף טנקי השלל והטנקים הפגועים. הרמטכ"ל, שכאלוף פיקוד הצפון לשעבר הכיר את הגזרה היטב, טען שאין להשוות בין תל חרה לבין החרמון, שכן מתל חרה יש שטחים מתים רבים בעוד החרמון חולש על שטח רחב.

האלוף טל הביע חששו מאפשרות שהסורים יצליחו לפרוץ שוב לרמת-הגולן. הוא הזכיר את אירועי הימים הראשונים למלחמה, עת הצליחו כוחות סוריים להגיע כמעט עד בית המכס, והביע חשש, שלנוכח היות הגזרה הדרומית חשופה, יצליחו לפרוץ שם לעומק. הרמטכ"ל אמר שגם הוא מוטרד מאפשרות זו ואף הסבירה באותו הבוקר לאלוף חופי. הוא שאל את טל אם יש דבר מה שטרם נעשה והוא חושב שיש לעשותו. סגן הרמטכ"ל אמר שהוא מתחרט על ההחלטה לשלוח 30 טנקים מפיקוד הצפון לפיקוד הדרום. הרמטכ"ל אמר שאינו מתחרט על כך. הוא אישר את החלטת סגנו לאייש טנקי שלל והנחה לנסות לזרז את העברת טילי נ"ט טאו צפונה, לשלוח לשם טילי לאו רבים ככל האפשר, לאייש טנקים שניתן לתקנם בצפון בלא להורידם לגש"ח – כך כסד"כ הפיקוד, המונה עתה מעל 380 טנקים, יחזור ל-400 טנקים, להמשיך בהתבצרות ולהכין בפיקוד תוכנית להכניס טילי טאו גם לעמדות "סלע" בקו השני. זאת ועוד, אם ירדן תשלח עוד חטיבה לחזית הסורית, ייתכן שיינתן לשלוח עוד כוח צייד נ"ט מפיקוד המרכז לפיקוד הצפון.

הרמטכ"ל ציין שלו עמד לרשותו יותר כוח ולו היה יכול להקצות סיוע אווירי לצפון, היה נוטל סיכון ותוקף את הכוח העיראקי. בהתקפה כזו יושמדו כוחות אויב רבים, והיא תגרום לאויב לחשוש שצה"ל מתכוון להמשיך ולהתקדם ובשל כך יימנע מלתקוף. אולם הדבר אינו ניתן להיעשות בתנאים הנוכחיים, שכן בהתקפה כזו עלול צה"ל לאבד כ-30 טנקים.²¹³

הרמטכ"ל מתעדכן בעמדות הדרג המדיני לגבי פורט פואד ומורגן

בשעה 12:00 הגיע לחדר הרמטכ"ל המזכיר הצבאי של ראש הממשלה וסיפר לרמטכ"ל על הדיון בין שר הביטחון לבין ראש הממשלה בעניין כיבוש פורט פואד ושדה הנפט במורגן. הוא סיפר ששר הביטחון הציג את פורט פואד כ"מטרה אסטרטגית בינלאומית", והציע לפנות לאמריקנים ולשואלם לעמדתם בנושא, מתוך חשש שהמצרים יגיבו על כיבוש בירי טילי סקאד. ראש הממשלה אינה מתנגדת לכיבוש פורט פואד אם צה"ל יוכל לעשות זאת במחיר מתקבל על הדעת. מאחר שקסינג'ר במוסקווה, לא ניתן לשאול איש בארצות-הברית בעניין, ולכן היא מוכנה לקחת על עצמה את האחריות למבצע אם הרמטכ"ל יאמר שהוא מוכן להוציאו לפועל. לגבי כיבוש מורגן פנתה ראש הממשלה לארצות-הברית וממתינים לתשובה. לאחר שזו תתקבל מתכוונת הגברת מאיר לערוך דיון ולסכם על הוצאתם לפועל

213 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

של שני המבצעים, אחד מהם או אף לא אחד. הרמטכ"ל הביע דעתו שיש לבצע את שניהם ולהצמידם למועד קרוב ככל האפשר להפסקת האש. תא"ל ליאור אמר שיוכל להציג את עמדתו בדיון.²¹⁴

הרמטכ"ל מתעדכן, בחמ"ל אג"ס-מבצעים, במצב בדרום

בשעה 12:03 הלך הרמטכ"ל לחמ"ל אג"ס-מבצעים כדי להתעדכן במצב בדרום. נמסר לו שחטיבה 460 נעה דרומה משני צדי ציר "חבית", חטיבות 500 ו-217 נעות גם הן דרומה, אולם חטיבה 500 טרם הגיעו ל"מצילה". הרמטכ"ל העיר שייתכן שהיא תכבוש את "עורדה" לפני "מצילה". כן סיפר שהוא תולה תקוות רבות בהתקפה המתואמת על "מיסוריי". זו תותקף מדרום על-ידי חטיבה 600 ומצפון מזרח על-ידי כוח ששון, וההתקפה תלווה בסיוע אווירי ניכר, כאשר כבר עתה מפציץ חיל האוויר את המערך, ובעיקר את חלקו הצפוני. קצין התותחנים הראשי עדכן את הרמטכ"ל שהארטילריה פגעה באחת מתוך ארבע סוללות האס-אי-6 שהתגלו בגזרה הדרומית והמרכזית.²¹⁵

הרמטכ"ל מסכם לתקוף את מוצבי החרמון בהתקפה בריזמנית

בטרם יצא דרומה ביקש כאמור הרמטכ"ל לראות תצ"א של החרמון. זה הוצג בפניו בשעה 12:30. ראש אמ"ן הצטרף לדעת סגן הרמטכ"ל שיש לתקוף את המוצבים בדירוג, והאלוף זאבי הוסיף לתמוך בהצעת אלוף הפיקוד לתוקפם בריזמנית. הרמטכ"ל קיבל את דעת האחרונים וסיכם לתקוף אותם בריזמנית.²¹⁶

דיון בראשות הרמטכ"ל בפיקוד הדרום

בשעה 12:45 יצא הרמטכ"ל מהמטכ"ל בדרכו דרומה²¹⁷ והגיע לחפ"ק פיקוד הדרום באום חשיבה בשעה 14:45. כמה דקות לפני כן החל רב-אלוף בר-לב לספר לנוכחים את רשמי סיורו באוגדות. לדעתו, אם יושג חופש פעולה באוויר בגזרה הדרומית, יש להפעיל את חיל האוויר לניקוי השטח שממזרח לאוגדה 162 עד תעלת סואץ, ולאחר מכן להגיע לתעלה מדרום לאגם המר ולנקות את השטח בכוחות הקרקע. אם אכן יושג חופש פעולה אווירי, תוכל אוגדה 252 להותיר כעשרה טנקים לאבטחת אגף, וניתן יהיה להקצות את יתרת הטנקים שלה וכן את חטיבה 421 לגיבוי תנועתה של אוגדה 162 לעבר קו המים. לאחר מכן תופעל "הרעשה אווירית נוסח 'מיסוריי'" ובעקבותיה יתקוף כוח גרנית את המערך הדרומי בגדה המזרחית.

214 שם.

215 נציגות מחלקת היסטוריה באג"ס-מבצעים.

216 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

217 יומן מבצעים/אירועים של לשכת הרמטכ"ל.

רב־אלוף בר־לב סיפר על ספקנותו של האלוף שרון לגבי תקיפת "מיסורי" ועל הצעתו להתקדם צפונה, והוסיף שמבין המפקדים האמורים להוציא את התוכנית לפועל, תומך מח"ט 14 בתוכניתו ואילו מח"ט 35 "נייטראלי". השעה הייתה כבר 14:50 והרמטכ"ל תמה אם האוגדה טרם תקפה את "מיסורי", שכן ההתקפה הייתה אמורה להתחיל בשעה 14:00. תא"ל בן־ארי הסביר שההתקפה נדחתה לשעה 14:45 בשל הפסקת הסיוע האווירי לשלושת רבעי השעה. "קבענו ש'מיסורי' זו פקודה" – הדגיש הרמטכ"ל. "הוא מבצע. אישרנו לו שלושת רבעי שעה דחייה בגלל הפסקת הפצצת חיל האוויר" – השיב לו מפקד החזית. "על 'מיסורי' עובדים יומיים וחצי. אם אחרי זה לא כובשים – זה רע" – קבע הרמטכ"ל. "אבל הוא באמת יבצע, אם כי הוא טוען שזה בזבוז" – אמר בר־לב.

מפקד חזית הדרום המשיך להציג את תוכניתו: אם יושג חופש פעולה אווירי בגזרה הדרומית ו"מיסורי" תיפול לידי כוחות צה"ל, ניתן יהיה לרכז את מאמץ חיל האוויר ביום המחרת לאזור הגשר שהאלוף שרון מציע לחצות, ולבצע את תוכניתו. יש לנסות להוציא תוכנית זו לפועל, שכן כך תנותק הדרך העיקרית המובילה מקהיר למערכיה של ארמייה 2. תא"ל בן־ארי התנגד לפעול בשתי הגזרות בו־זמנית. לדעתו יש לרכז עתה את המאמצים בגזרה הדרומית ורק לאחר מכן באזור אסמאעיליה – זאת "בגלל אופי מפקד האוגדה שיכול לסבך אותנו". בר־לב תמך בדירוג בשל שיקולי הפעלת חיל האוויר, אך מפקד החפ"ק האווירי אלוף מרדכי הוד אמר שמבחינת חיל האוויר אין כל צורך בדירוג.

הרמטכ"ל עמד על דעתו שיש לכבוש את "מיסורי": כיבושה הוא "מבחן למה שאני יכולים לעשות במלחמה. 'מיסורי' קיבלה יותר פצצות מכל יעד שהוא שאני מכיר. כל הקונצפציה שלכם בנויה על [הדירוג]: חופש פעולה אווירי, הפצצה, התקפה. 'מיסורי' זה מבחן לקונצפציה שלנו". עתה חזר הרמטכ"ל על טענתו שייתכן ש'מיסורי' הייתה כבר בשלה לכיבוש ביום הקודם, אלא שלא נעשה ניסיון לכובשה. הוא ביקש נתונים על איזה מערכי אויב צריכה האוגדה להתגבר, ולאחר שקיבלם סיכם שאין להתקדם אל מצפון לחיץ החקלאי. לדעתו "זה מבצע צליחה מורכב שירתק את כל הכוחות".²¹⁸

בשלב זה, בשעה 15:05 לערך, נודע שאוגדה 143 טרם החלה לתקוף את "מיסורי" – לטענת שרון בשל חוסר סיוע אווירי.²¹⁹ הרמטכ"ל תמה: "בדקתי היום שאכן 'מיסורי' הותקפה [מהאוויר] 20 פעם" – אמר לבר־לב והורה להפסיק את הדיון ולהתרכז בהתקפה זו.²²⁰ עתה חזר רב־אלוף בר־לב על הצעתו מלפני ארבעה ימים – להדיח את האלוף שרון.²²¹ האלוף וייצמן נכנס לחדר אלוף הפיקוד והודיע שהאוגדה החלה לתקוף חמש דקות קודם לכן. הרמטכ"ל יצא לחמ"ל וכמה דקות אחר כך נכנס האלוף הוד לחדר ודיווח שאחרוני הטילים באזור סואץ חוסלו – אוגדה 162 טיווחה והארטילריה השמידה את 21 הסוללות.²²²

218 רשימות גבי כהן.

219 שם; יומן רל"ש אלוף פיקוד הדרום.

220 רשימות גבי כהן.

221 יומן רל"ש אלוף פיקוד הדרום.

222 רשימות גבי כהן. הרושם העיר במחברתו: "העיניים של עיידר ומוטי נוצצות. ניכר שהיו מוכנים לנשק את ברן מפני שנחסכה גיחת פנטומים על סוללות טילים".

שר הביטחון והרמטכ"ל בחפ"ק פיקוד הדרום

בשעה 15:30 הגיע שר הביטחון לחפ"ק פיקוד הדרום. "אמרו לי שאתם רוצים דיון. מה הנושא?" – שאל בהיכנסו. שאלתו התמיהה את האלוף גונן, שסבר שהשר הוא שיוזם את הדיון. "לא", השיב השר, "דיונים שאני יוזם אני מזמין. מה שאמרתי בבוקר: אני רוצה שולחן נקי ואמרתי שאני רוצה לבוא ולשמוע בשקט. לו היה דיון שאני רוצה הייתי אומר את הנושא. פגשתי אחר כך את חיים [באוגדה 143] והוא אמר לי שרוצה דיון – אז באתי". הוא עדכן את הפורום בידוע לו: כשהיה באוגדה 162 נודע שנותרו שתי סוללות טילים פעילות, וחיל האוויר טען שהשעה מאוחרת לגביו. כן ידוע לו שאוגדה 143 צריכה לתקוף את "מיסוריי".

רב-אלוף בר-לב אמר שנושא הדיון הוא "מה אנחנו רוצים לטווח הקצר והארוך", כאשר בעניין זה יש לנוכחים השקפות שונות. הוא עצמו רוצה שחיל האוויר ישיג "עליונות של מאה אחוז", ואם יתברר ביום המחרת שנותרו שתי סוללות טילים יוטל על אוגדה 162 לחסלן. לדעתו יש להשתלט, בכוח של אוגדות 162 ו-252, על כל הרצועה שממערב לאגמים – בחוף וברכס, תוך הימנעות ממגע קרקעי עם המערכים שבשולי הגזרה, אלא אם הם מפריעים להשגת מטרה זו. אוגדה 252 תשאיר "רגל על הקרקע" באזור "מצנפת", וחיל האוויר יהיה בכוננות להפצצת מערכים אלה אם יהיה צורך בכך. לדעתו ניתן להשתלט על השטח גם ללא סיוע אווירי: כוח גרנית ילחץ ממזרח ואוגדה 162 או אוגדה 252 ישתלטו על הרמפות שבגדה המערבית, כדוגמת השתלטותה של אוגדה 143 על הרמפות בגזרתה. יש הצעה שכוח אוגדה 252, המונה עתה כ-70 טנקים, יגיע לתעלה מדרום – דרך המתחמים "סרוב" ו"מרוזח" וציר "סרג", אולם הוא מעדיף שאוגדה 162 תגיע לחוף הרכסים.

אם אוגדה 143 תבצע את שחויבה לעשות ותכבוש את מתחם "מיסורי", שכבר ספג ריכוך אווירי יותר מכל מתחם אחר, ואם כוח ששון יכבוש את "חמוטל", יורחב המסדרון בגדה המזרחית ויקוצרו קווי כוחות צה"ל. בר-לב סיפר על הצעתו של שרון, שכבר הייתה ידועה לכל הנוכחים, להתקדם בגדה המערבית צפונה, להשתלט על ציר אסמאעיליה-קהיר וליצור בסיס מוצק להמשך ההתקדמות צפונה. חיסרון אחד של תוכנית זו הוא שהיא תפצל את מאמצי חיל האוויר, אולם הוד טוען שהחיל יוכל לפעול בשתי הגזרות בו-זמנית. חיסרון שני נובע מכך שתוך תנועתה צפונה עלולה האוגדה ליטול עמה את חטיבה 421, המאבטחת את מרכז ראש-הגשר, ולחשוף בכך גזרה זו, אולם ניתן להתגבר על כך. היתרון העיקרי בהוצאתה לפועל של תוכנית זו בהקדם הוא בכך שככל שיקדים ייתקל הכוח בפחות כוחות אויב. יש להניח שבעוד יומיים-שלושה יהיו באזור החיץ כוחות אויב רבים יותר. יתרון נוסף נובע מכך שללא מהלך זה אי אפשר יהיה להוציא את חטיבות הצנחנים – 247 ו-35 – ממקום היערכות הנוכחי. לפיכך המליץ להוציא תוכנית זאת לפועל בלילה הקרוב. זאת בתנאי שמערך "מיסורי" ייכבש לפני כן.²²³

אלוף הפיקוד התנגד להצעתו זו של מפקד החזית. לדעתו המצב שבו החיץ החקלאי סגור הנו נוח ואין משמעות רבה לתנועה אל מצפון לו. גם אם ציר אסמאעיליה-קהיר ייחסם ויכלו המצרים להשתמש בצירים הצפוניים. לדעתו יש לנצל את חופש הפעולה האווירי, המושג

223 יומן שליש שהב"ט; יומן רל"ש אלוף פיקוד הדרום.

כעת, כדי לחסל את הארמייה השלישית, אוגדה 143 תקבל אחריות על ראש־הגשר עד שדה התעופה פאיד ורכס הג'ניפה, ואוגדה 252 תנוע, בחסות העליונות האווירית, לציירים "סרג" ו"עשור" ותגיע לתעלה משם. חיל האוויר יפציץ את כוחות ארמייה 3 מול מעברי הגידי והמתלה, וכך יתאפשר לכוח גרנית, שקיבל התראה לרכז 50 טנקים, להתקדם ל"חבקוק" ומשם לחבור לתעלה או מול אוגדה 162, כאשר בהמשך תהיה אופציה להמשיך ולהשתלט על מורגן. להערכתו ניתן יהיה בתוך ארבעה-חמישה ימים לחסל את הארמייה השלישית. אשר לאזור ארמייה 2: שם כדאי שכוח ששון ירכז בלילה 60 טנקים אל מול האי אל-בלח, שלו ביצורים מועטים, יחסית, בחזיתו, ולפנות בוקר יתקוף משם דרומה, עד ראש־הגשר של צה"ל. בשלב הראשון לא ינוע צפונה מהאי אל-בלח, שכן זהו אזור ביצתי. אם למחרת יתקפו כוחות צה"ל את פורט פואד, יוכל הכוח לפנות צפונה [בגדה המערבית?].²²⁴ תוכניתו של האלוף גונן נראתה לרמטכ"ל יומרנית מדי. עד כה, אמר, לא הצליחו כוחות צה"ל להתקדם בקצב כה מהיר – כך, למשל, פועלת אוגדה 162 כבר שלושה ימים ממערב לתעלה וטרם הצליחה להשתלט על כל המרחב. הכנסת כוח אוגדה 252 מסביב – דרך מערכי "סרוב" ו"מרוח" – מסוכנת, והיא עלולה להילחם שם יומיים-שלושה. הוא מעדיף מהלכים שיישאו פירות מהר יותר. התקווה במלחמה היא בהגעה לעליונות אווירית בקטעים מסוימים, באותם קטעים יש לנסות לפעול בדרך פעולה שטרם נוסתה במלחמה זו – להפעיל את חיל האוויר כמכש, שיניס את כוחות האויב. זאת ניתן לעשות בתנועה לאורך החוף בגזרה הדרומית מהאגמים ודרומה. זהו, להערכתו, "שטח רך", בניגוד לציר הכביש הדרומי – שעליו יהיה צורך להילחם.²²⁵

לגבי תוכניתו של האלוף שרון אמר שבהיותו באוגדה ביקש ממנו שרון לפעול לפיה, והוא אישר לו להתקדם ככל יכולתו, "ועד כמה שידוע לי לא אמרו לאריק לא להתקדם". גונן השיב שבצהרי היום כבר אמר שלא להתקדם. "אני לאזור החיץ לא מתנגד" – אמר – אלא שלהערכתו תהיה הלחימה נגד כוח האויב הנמצא שם קשה. להערכתו לא תצליח האוגדה להתקדם צפונה אלא אם כוחות האויב יתמוטטו. הרמטכ"ל הביע גם הוא ספק ביכולת האוגדה להוציא תוכניתה לפועל, "אבל אם הוא יכול להיאחז שם – בבקשה". "אני בעד להמשיך עם ששון וטוביה ולתת רשות לאריק להיאחז בחיץ, לגבי ברן – שימשיך" – סיכם דעתו.²²⁶

שר הביטחון הצטרף לדעתם של הרמטכ"ל ומפקד החזית וצידד "בכל לב" בהתקדמות לאורך החוף ולא דרומה ולא לאורך כביש קהיר-סואץ. לדעתו "במצב העניינים כשקסינג'ר יושב במוסקווה צריך מגרשים קרובים לקו הפסקת האש הקודם". מסיבה זו גם לא נראתה לו השתלטות על שדה מורגן – "האמריקאים לא יהיו שמחים וזה פיזור מאמץ". מאידך גיסא חזר והדגיש את הצורך בגישור על התעלה מדרום לאגם המר. הוא העריך שהמצרים לא ינסו לתקוף בגזרה הדרומית ממזרח לתעלה. לפיכך יש, לדעתו, לרכז מאמץ של כוח

224 שם; יומן שליש שהב"ט.

225 שם; יומן רל"ש אלוף פיקוד הדרום.

226 יומן שליש שהב"ט.

גרנית ולהגיע למים ממזרח, לרכז את אוגדה 162 ולהגיע למים ממערב ולנוע דרומה לאורך הסוללה ו"נגיע לאן שנגיע; מבלי מגמה ללכת לקהיר, מורגן, או לתקוף את המערך ב'סרוב' ו'מרזח'" ולהשתלט כך על שטח נוסף.

הוא תמך גם במתן רשות לאוגדה 143 לצלוח את החיץ החקלאי צפונה. הוא אמר שגם הוא מסופק אם תצליח בכך, אך יש להתיר לעשות זאת. בניגוד לדעת אלוף הפיקוד, סבר שר הביטחון שאין לערוך קו הגנה לאורך החיץ החקלאי, אלא יש לפתוח חזית נוספת בקטע שבין קנטרה לאסמאעיליה.²²⁷

בר-לב תמך בכך, אולם טען שקודם לכן יש לבחון כיצד יסתיים הקרב ב"מיסורי".²²⁸ השר ביקר את ההוראה שניתנה לשרון לכבוש את "מיסורי",²²⁹ אך הבהיר את סדרי העבודה שלפיהם הוא פועל:

כשאני בא לאיזה מקום אני לא נותן הוראות, אבל אם יש סיכום ואני בא לברן אז אני שואל אותו מה הוא עושה – ברגע שיש סיכום אני רואה עצמי מוסמך לשאול את המפקד מדוע הוא לא פועל. [וכך, למשל], בערב [הקודם] אני שואל את דרו אם לאריק יש אופציה לרוץ קדימה, אמר לי שכן. אני לא נותן בשטח הוראות אופרטיביות, אלא רק שואל בהתאם לסיכומים. אריק יכול לעמוד על הראש שהוא לא רוצה ללכת ל'מיסורי' – אני לא אתן לו אישור לכך ואני יכול מקסימום לבוא לכאן ולשואל למה לא נותנים לו.²³⁰

בשעה 16:50 עזב שר הביטחון את חפ"ק הפיקוד. באותו שלב לא סוכמה דרך הפעולה ליום המחרת. בדרך סיפר שר הביטחון למלווי – האלוף גזית וסא"ל בראון – על טענתו של רב-אלוף בר-לב כלפי הרמטכ"ל²³¹ והוסיף שלדעתו שלו שיקולי הרמטכ"ל, כפי שהביעם בדיון, "גרועים ולא רציניים".²³²

מפקד חזית הדרום מעדכן את שר הביטחון

בשעה 17:40 נחת מטוסו של שר הביטחון בנמל התעופה לוד ומשם נסע למטכ"ל.²³³ בשעה 18:40 התקשר למפקד חזית הדרום וביקש להתעדכן בהתפתחויות בגזרות השונות: ב"מיסורי" וב"חמוטל", באזור החיץ החקלאי ובגזרת אוגדה 162. רב-אלוף בר-לב עדכנו ש"מיסורי" טרם נכבשה. כוח ששון, לעומת זאת, כבש את "חמוטל" ובדק אפשרות להתקדם ל"מכשיר". אם אוגדה 143 לא תסיים את כיבוש "מיסורי" בלילה, היא תמשיך ביום. ככל מקרה לא תצא לפועל המתקפה צפונה מהחיץ החקלאי בלילה זה.

227 שם; יומן רל"ש אלוף פיקוד הדרום.

228 יומן שליש שהב"ט.

229 יומן רל"ש אלוף פיקוד הדרום.

230 יומן שליש שהב"ט.

231 ראה הערה 206 בעמ' 1108.

232 יומן שליש שהב"ט; רשימות אלוף גזית.

233 שם.

אשר לאוגדה 162 – כוח מצרי ניסה לתקוף בציר של חטיבה 217 ואיבד כמה טנקים. לחטיבה לא היו כל נפגעים. לגבי תוכניות להמשך אמר בר-לב שעוד ישוחח עם האלוף אדן: "הוא במקום וחש את המצב היטב". שר הביטחון אמר שהבין שהאלוף אדן התכוון לנוע לעבר ג'בל עתקה, והסכים ש"אפשר לתת לו להחליט במקום – הוא שקול ויסודי".²³⁴

פגישה בין ראש הממשלה לשר הביטחון

בשעה 19:00 הלך שר הביטחון ללשכת ראש הממשלה ועדכן אותה בהתפתחויות ובתוכניות להמשך.²³⁵

הוא סיפר כי בחזית הצפון תוקפים כוחות צה"ל הלילה את מוצבי החרמון. צה"ל קלט שיחה שבה סיפר קצין לבנוני שמחבלים שהיו בחרמון סיפרו ש-40 לוחמי צה"ל התבצרו בקומה התחתונה של מוצב החרמון ולא נכנעו. לא ברור מה האמת בידיעה זו, אך בשלה הוחלט שלא להפציצו במהלך היום בפצצות כבדות.

יחסי הכוחות ברמת-הגולן "לא נעימים". 400 טנקים של צה"ל עומדים מול 400 טנקי אויב, חיל האוויר מתקשה לפעול שם, מזג האוויר קשה וגם תנאי הקרקע. יש ידיעות שכוחות האויב אמורים לתקוף. כוחות צה"ל מתארגנים לקדם התקפה ובין היתר מבצרים את רמת-הגולן כנגד אפשרות של התקפת אויב באגף (הדרומי).

בחזית הדרום יש להבחין בין הגזרה הדרומית לגזרה המרכזית. בגזרה הדרומית השיגו כוחות צה"ל הישגים ונראה שהשמידו כמעט את כל סוללות הטילים. הדבר אירע בשעה מאוחרת, ובשל כך לא היה יכול חיל האוויר לנצל הצלחה ואף לא לוודא שאכן הושמדו, והדבר ייבדק בבוקר המחרת. בגזרה המרכזית המצב פחות טוב: כוחות צה"ל תקפו את "מיסורי", "טלויזה" והחוזה הסינית בהתקפת מצח שעלתה באבדות רבות.

שר הביטחון סיפר שבדיון יסודי שנערך בחפ"ק פיקוד הדרום, בהשתתפות הרמטכ"ל, בר-לב וגונן, היו הוא ושני הראשונים תמימי דעים ביחס לתוכנית להמשך, וקבעו שביום המחרת יחלו כוחות אוגדה 162 ו/או 252 לרדת מהרכסים לכיוון התעלה, להשלים את טיהור גדת האגם, שם יש כוח אויב גדול, ובתוך יום-יומיים יתקוף כוח גרנית, בגדה המזרחית, במגמה להגיע לתעלה וליצור נקודות גישור נוספות בקטע שמדרום לאגם המר. כולם היו תמימי דעים שאין להרחיק מערבה, אלא להתקדם סמוך לתעלה. התוכנית שגיבשו נכונה ליומיים הבאים. לאחר מכן יהיה צורך להחליט היכן להמשיך. ייתכן, דרך משל, שיוחלט להמשיך צפונה לעבר אסמאעיליה.

השר דיין ציין שבמהלך היום איבד חיל האוויר שלושה מטוסים. הבעיה הגדולה היא אובדן טייסים. למטוסים יש תחליף, אך לא לטייסים – הכשרת טייסים חדשים אורכת

²³⁴ יומן שליש שהב"ט; רשימות גבי כהן.

²³⁵ פרטיכל סטנוגרפי של פגישת שר הביטחון עם ראש הממשלה, תל אביב, 21.10.73, שעה 19:00. בפגישה נכחו גם מנכ"ל משרד ראש הממשלה, מזכירה המדיני ומזכירה הצבאי, מזכירו הצבאי של שר הביטחון ושלישו.

כשנה. הוא ציין שהלוחמים מרוצים ממערכות הנשק החדישות, כגון פצצות מייבריק ווולאי, ובתגובה להערת ראש הממשלה ששגריר ארצות-הברית בישראל קנת קיטינג התרגש מאוד כשנפגשה עמו, הוסיף שביקש לשלוח אליו רשימה של כל סוגי הנשק והציוד שארצות-הברית סירבה לספק לישראל לפני המלחמה.

דיון בחפ"ק פיקוד הדרום בראשות הרמטכ"ל

בשעה 19:00 התכנסו שוב הרמטכ"ל, רב-אלוף בר-לב, האלופים גונן, וייצמן, יריב והוד, תא"ל בן-ארי, אל"ם שמואל שפר וסא"ל דוד גדליה, לדיון.

בר-לב הציע לשוחח שוב עם האלוף אדן, ואם הוא יביע רצונו להמשיך להתקדם דרומה לאשר לו לעשות זאת. גונן תמך בכך והרמטכ"ל אמר שהוא מודאג שהתקדמות זו עלולה לגרום לקרבות כבדים והורה שאם אכן כך יוחלט ימשיך הפיקוד להחזיק באוגדה 252 כעתודה.

אלוף הפיקוד הציג את סיכום הדיון עם שר הביטחון כפי שהוא הבינו: אוגדה 143 לא תתקדם צפונה מהחיץ החקלאי, אם תסיים הלילה את טיהור "מיסורי" היא תקבל את גזרת אוגדה 252. אוגדה זו תדרים ותשמש עתודה לאוגדה 162, ובבוקר יסוכם עם מפקד אוגדה 162 אם אכן יפעל בהתאם לתוכניתו להדרים לציר "סרג" ולהתקדם משם לתעלה. חיל האוויר ייהנה ביום המחרת משמים נקיים, יתקוף את כוחות האויב באזור צירי המתלה והגדי ולאחר מכן יתקוף כוח גרנית את "עפרה" ו"ליטוף" ובתוך יומיים יחבור לאוגדה 162. הוא המליץ לעשות מהלך מפתיע בכוח ששון – לאחר שבאותו הערב ייכבש מתחם "מיסורי" וביום המחרת "מכשיר" תופנה חטיבה 11 לפתחת "מרור" ותנקה את אזור "זנגביל" – "נוזל" – "צידני" מכוחות אויב. לאחר מכן יהיה אפשרי לכבוש את מוצבי אסמאעיליה.

בר-לב טען נגד "הליכה עם הראש בקיר". לדעתו אין לתקוף את המוצבים שעליהם דיבר גונן, אלא לאחר שיתברר שהתמוטטו – וזאת אחרי שיותקפו מהאוויר. האלוף הוד הסביר שבשיטה שבה פעל חיל האוויר – על-ידי הכוונה מהקרקע – ניתן להפעיל רביעיית מטוסים מדי רבע שעה. בשיטה החלופית – הקצאת מטוסי מראש – ניתן להפעיל כל חמש דקות רביעייה. לפיכך ניתן להפעיל ב-22 בחודש את חיל האוויר בגזרת אוגדה 162 בהכוונה צמודה ובגזרת "זנגביל" – "נוזל" בהקצאת מטוסי מראש.

מפקד החזית גרס שיש לעשות את המאמץ העיקרי בגזרת אוגדה 162, שם תופעל רביעייה בהכוונה מהקרקע ממערב לקצהו הדרומי של האגם המר, רביעייה שנייה תופעל ליד חטיבה 460 ללא הכוונה ורביעייה שלישית מדרום לאוגדה. מוקד נוסף שבו יופעל חיל האוויר, הוא באזור החיץ החקלאי – אם יתברר שיש שם קומנדו יופעל שם חיל האוויר יום תמים ואוגדה 143 תתקוף בליל המחרת. מוקד שלישי להפעלת חיל האוויר יהיה על כוחות האויב ממערב לכוחות צה"ל. אשר לגזרה המרכזית – אם אכן המהלך שהציע גונן יעלה יפה, ייחסך הצורך לחצות את החיץ החקלאי. אם לא יעלה יפה – יהיה צורך למוטט את המערך שבין אסמאעיליה לקנטרה על-ידי מהלך אוגף דרך החיץ החקלאי.

הרמטכ"ל אמר שלדעתו יגיעו כוחות צה"ל בגזרה הדרומית לתעלת סואץ תוך תנועה

דרומה מאזור האגם המר, אך לא שלל את הצעת מפקד האוגדה לנסות להגיע לשם במהלך אוגף מהדרום, וסיכם לאפשר לו לנסות לתמרן ולאחר שיתבררו תוצאות המהלך להכניס את אוגדה 252: אם המהלך לא יעלה יפה תוכנס אוגדה 252 לאורך האגמים, אם יעלה יפה – תמשיך האוגדה דרומה לפי הצעת אדן. חיל האוויר יערוך הכנה אווירית שיטתית בגזרת כוח גרנית – כמו שביצע ב"מיסורי". הצעת גונן לגבי כיבוש "זנגביל" – "צידני" נראתה לו יומרנית מדי ונראה לו שיהיה מקום לבודקה בתוך יום-יומיים. אשר לתוכניתו של האלוף שרון: אם יתברר שכדבריו אין מולו חטיבה ממוכנת, יופעל שם חיל האוויר להפצצת ריכוך בת שעתיים בגזרה צרה, ולאחר מכן תצלח האוגדה את החיץ החקלאי צפונה בשני גשרים. בכל מקרה, סוכם, יוחלט רק ביום המחרת אם לצלוח את החיץ החקלאי.²³⁶

לאחר סיכום זה עזב הרמטכ"ל את חפ"ק פיקוד הדרום. בשעה 21:15 נחת מטוסו בבח"א 15 ובשעה 21:40 המריא צפונה כדי לעקוב מחפ"ק פיקוד הצפון אחר ההתקפה על החרמון.²³⁷

הידיעות שהגיעו למצפ"ה עד 212200 על כיבוש החרמון

באותה עתה כבר הייתה ההתקפה על החרמון בעיצומה. בשעה 15:15 נמסר בחדר הרמטכ"ל שגדוד מחטיבה 317 נחת בשלום מצפון למוצב החרמון הסורי וגדוד שני מוטס במסוקים. עד אז הופלו חמישה מטוסי מיג סוריים שנשלחו לאזור, ותצפית של יחידה 269 דיווחה שחיל האוויר והארטילריה המופעלים בסיוע למבצע פגעו היטב במטרותיהם.²³⁸ בשעה 16:30 נודע באג"ם-מבצעים ששלושה מסוקים סוריים התקרבו לאזור והופלו, ושעד אז הופלו 11 מטוסי מיג ובשעה 19:05 נודע שכוחות צה"ל כבשו את מוצב הפיתולים.²³⁹

בשעה 21:40 המריא, כאמור, הרמטכ"ל צפונה, אולם בהיותו בדרך שמה הצטווה לחזור לתל-אביב, לשם החלו לזרום ידיעות על הסכמה אמריקנית-סובייטית לכנס את מועצת הביטחון בתוך כחמש שעות ולקבל בה החלטה על הפסקת אש, שתיכנס לתוקפה בתוך 12 שעות ממועד קבלת ההחלטה.²⁴⁰ ידיעות אלה חייבו התייעצות דחופה, כיצד להגיב במישור המדיני וכיצד לפעול צבאית.

²³⁶ רשימות גבי כהן.

²³⁷ לשכת הרמטכ"ל, יומן מבצעים/אירועים.

²³⁸ רשימות רמ"ח היסטוריה.

²³⁹ אג"ם-מבצעים, יומן דיווחים/אירועים.

²⁴⁰ פירוט ראה להלן.

פעולות אחרונות לקראת הפסקת האש

ידיעות ראשונות על החלטת מעצמות־העל לכנס את מועצת הביטחון לקבלת החלטה על הפסקת אש

הידיעה הראשונה שהגיעה ממוסקווה הייתה מעורפלת. בשעה 14:00 שעון וושינגטון (20:00 שעון ישראל) נפגש השגריר דיניץ עם הגנרל סקורופט ושמע ממנו שהוא החל לקבל מברק ממוסקווה, אך היו הפרעות בקו, ולפיכך אין הוא יודע את משמעות השרד המקוטע שקיבל. עד אז היה בידו הנוסח הבא:

מועצת הביטחון

1. קוראת לכל הצדדים המעורבים בלחימה הנוכחית להפסיק כל אש ולסיים כל פעילות צבאית לא יאוחר מ־12 שעות לאחר קבלת החלטה זו, בעמדות שבהן הם מחזיקים כעת.
2. קוראת לצדדים המעורבים להתחיל מיד לאחר הפסקת האש ביישומה של החלטת מועצת הביטחון 242 על כל חלקיה.
3. מחליטה שמיד ובר בבר עם הפסקת האש יחלו שיחות בין הצדדים המעורבים, בחסות מתאימה, בכוונה לכוון שלום צודק ובר קיימא במזרח התיכון.

סקורופט שיער שזו הצעה למסמך מוסכם, וכן הועלתה אפשרות שזהו מסמך הכולל הן את העמדה הסובייטית והן את העמדה האמריקנית.²⁴¹

בשעה 21:35 הגיע לירושלים מברק שהבהיר את פשר הנוסח: זהו נוסח של הצעת החלטה שקייסינג'ר ובני שיחו הרוסים הסכימו להעלות עוד באותו הלילה במועצת הביטחון. סקורופט קרא לדיניץ שנית, בשעה 15:10 (21:10 שעון ישראל), ובצינו שהמדובר במברק מקייסינג'ר לנשיא ניקסון, מברק הטעון "ניקוי", אמר שמצוינות בו הנקודות הבאות: ההחלטה משאירה את כוחות ישראל בעמדותיהם; היא אינה כוללת כל התייחסות לנסיגה ומתייחסת אך בקווים כלליים להחלטה 242 עצמה; קוראת לשיחות ישירות בין הצדדים, תחת חסות משותפת של ארצות־הברית וברית־המועצות, כדי להקל משא ומתן זה אם יהיה צורך בכך; ישנה הסכמה אמריקנית־סובייטית להשתמש במרב השפעתן כדי להביא לחילופי שבויים. נמסר כי מועצת הביטחון תיקרא בשעה 18:00 [חצות שעון ישראל] להתכנס בשעה 21:00 [220300 שעון ישראל], לאמץ החלטה זו. סקורופט הוסיף שאין זה הטקסט הסופי. לאחר ש"נוקה" ישלח הנשיא ניקסון, ללא ספק, שדר לראש ממשלת ישראל, באמצעות השגריר דיניץ. דיניץ הגיב שאינו מתייחס למהות ההצעה אלא ללוח הזמנים הקצר, וביקש למסור לנשיא שהוא ימסור את תוכן המסר לראש הממשלה כדי שתוכל לקיים את ההתייעצויות הנחוצות ולהשיב.²⁴²

²⁴¹ מדיניץ לגזית, 212045 [211445] באוקטובר 1973.

²⁴² מסמך ללא סימוכין שבכותרתו נכתב: 21.10.73 21:35, ובכתב ידו של רל"ש הרמטכ"ל נכתב: "הוצג

עוד בטרם הספיקה ראש הממשלה לקרוא מברק זה, התקשר אליה דיניץ²⁴³ ובהתאם לבקשתה מסר לסקורופט, בשעה 21:45 [15:45 בווינגטון], שלנוכח העובדה שהיא טרם קראה את המברק אין היא מתייחסת לתוכנו אלא ללוח הזמנים. היא אינה יכולה להסכים ללוח זמנים זה מאחר שאין לה סמכויות נשיאותיות, ועליה לכנס את הממשלה לדון בהצעה. היא עצמה טרם גיבשה דעתה בנושא, והממשלה לא תוכל להתכנס לפני חצות שעון ישראל, שכן חלק מהשרים נמצאים בירושלים. אין זה תכסיס שנועד להרוויח זמן, אלא אילוף הנובע מהמבנה החוקתי של הממשל הישראלי: הקבינט הוא הגוף המוסמך לדון בהצעות מעין אלה. סקורופט התבקש להבהיר זאת לנשיא ניקסון.²⁴⁴

בשעה 22:00 שוחח שוב השגריר דיניץ, טלפונית, עם ראש הממשלה, ובהתאם להנחיותיה התקשר כעבור עשר דקות לסקורופט ושאלו אם יש בידיו מידע לגבי עמדות מצרים וסוריה באשר להצעה. סקורופט השיב שאין לו כל מידע, האמריקנים מנסים לברר פרטים שונים אך הקו למוסקווה עדיין לא תקין.²⁴⁵ דיניץ ביקש גם למסור לנשיא, כהצעה שלו – של דיניץ – שקיסניג'ר ידרוש שהות לבקר בישראל, כשם שהסובייטים התייעצו קודם לכן עם המצרים, והגנרל הבטיח להעביר את ההצעה לנשיא ניקסון.²⁴⁶

דיון אופרטיבי בלשכת שר הביטחון: השלכות הפסקת האש שבפתח

בעקבות מידע זה זימנה ראש הממשלה ישיבת ממשלה לחצות ליל 21-22 באוקטובר, והרמטכ"ל התבקש, בשעה 22:15, בעודו באוויר בדרכו צפונה, לחזור לתל-אביב.²⁴⁷ שר הביטחון לא המתין לשובו של הרמטכ"ל והחל לברר את ההשלכות של ההתפתחויות המדיניות על מבצעי צה"ל עם סגן הרמטכ"ל ומפקד חזית הדרום. בשעה 22:30 כינס את סגן הרמטכ"ל, ראש אמ"ן, מפקד חיל האוויר, מפקד חיל הים והאלוף יריב לדיון אופרטיבי ועדכן אותם בהצעת ההחלטה שעומדות מעצמות-העל להגיש למועצת הביטחון, האמורה להתכנס בחצות שעון ישראל. לפי החלטה זו אמורה האש להיפסק בתוך 12 שעות ממועד קבלתה, ויש להניח ש"לא יעמדו עם סטופר ביד", כך ש-22 באוקטובר יוכל להיות מנוצל כולו ללחימה. בכוונתו לדון בשאלה מה צריך ויכול צה"ל לעשות במהלך היום. בצפון יש לסיים עד הבוקר את כיבוש החרמון ו"ואולי יש עוד משהו שאינני יודע". סגן הרמטכ"ל הציע לכבוש את תל חרה, המקנה תצפית מעולה על כל רמת-הגולן, ואת תל

לרמטכ"ל אצל רה"מ, 212245. מברק כמעט זהה בתוכנו שלח דיניץ כחצי שעה לאחר המועד שנקב כאן [212200] [211600] באוקטובר 1973). במברק זה ציין דיניץ שסקורופט מסר לו דברים אלה בשעה 15:10.

243 שיחה זו נערכה לפני השעה 21:45 – שכן בשעה זו התקשר דיניץ לסקורופט ומסר לו את תגובת ראש הממשלה.

244 מדיניץ לגזית, 212215 [211615] באוקטובר 1973.

245 מדיניץ לגזית, 212250 [211650] באוקטובר 1973.

246 משלו לגזית, 212230 [211630] באוקטובר 1973.

247 לשכת הרמטכ"ל, יומן מבצעים/אירועים (במקור זה מצוינת השעה), יומן רל"ש הרמטכ"ל.

כנכר, שממנו יש טווח תותחים לדמשק. שר הביטחון פקפק בצורך לכבוש את תל כנכר. "להגיע לדמשק אפשר עם 'עברי' גם מהחרמון" – אמר. אשר לתל חרה: אם אכן חשוב להשתלט עליו וקל להחזיק בו – אפשר לנסות לכבושו. האלוף טל השיב שניתן לכבושו בבוקר 22 באוקטובר.

בדרום יש להורות לכל הכוחות להיערך נגד אפשרות שהמצרים ירצו גם הם לעשות מחטפים לקראת הפסקת האש, כגון בשרם א-שייח', במתלה, בגידי ובאזור "בודפסט". אשר למבצעים התקפיים – השר צידד בכך שהכוחות בגזרה הדרומית יגיעו לתעלה וייצרו מעבר מדרום לאגם המר, כדי שצה"ל יעמוד "עם שתי רגליים ולא עם נקניק". ראש אמ"ן, לעומתו, טען שהמהלך החשוב מכול הוא ניתוק הצירים מסואץ לקהיר. שר הביטחון פקפק בחיוניות המהלך. לדעתו יוכלו המצרים לעקוף את מחסומי צה"ל משום שיש כמה כבישים המוליכים לסואץ, מה גם שיוכלו להגיע לגדה המזרחית בדרך האוויר. "אם תתחדש האש", גרס, "קודם כול ניקח את הדבר שאנחנו יכולים לשבת בו בקלות יחסית אם יתקפו אותנו". צה"ל ערוך בשטח טוב – ברכסי הג'ניפה – ועליו להעמיד רגל שנייה על התעלה. אשר לגזרה הצפונית – "בודפסט" וסביבתו – טען סגן הרמטכ"ל שכל שצה"ל יתקדם מערבה יתקשה להתגונן שם אם אין כוונה לכבוש את פורט פואד, כפי שאמר קודם לכן השר. לעומת זאת הציע להתקדם ככל הניתן בדרכי הביצות. בגזרה הדרומית המליץ שר הביטחון לנסות לסלק את הכוחות המצריים מעיון מוסה, "בעיקר שזה לא נמצא תחת סוללות טילים", ולהגיע עד המים באזור המזח, כדי לנתק דרך גישה לכוחות המצריים שבגדה המזרחית מדרום.²⁴⁸

במהלך הישיבה, בשעה 22:45, התקשר השר לרב-אלוף בר-לב ועדכן אותו בהתפתחויות המדיניות ובכך שהממשלה תתכנס בחצות. הוא סיפר לו שהסעיף המזכיר את החלטה 242 מדאיג אותו מאוד – לא ברור מה הכוונה בסעיף והוא חושש שקייסנג'ר הגיע במוסקווה להסכם שאינו רצוי לישראל. לגבי ההשלכות הצבאיות הביע דעתו שראשית יש להיזהר מאפשרות שהמצרים ינסו לעשות מחטפים בגידי או במתלה או לבתר את המאחז של צה"ל ממערב לתעלה. רצוי שעד שעות הערב של 22 באוקטובר יגיעו כוחות אוגדה 162 לתעלה ויחברו עם כוחות צה"ל שבגדה שמנגה. ייתכן שכדאי יהיה להפעיל את כוח ששון וחטיבה 600 להקמת ראש-גשר נוסף ולנסות להסיג את המצרים מאזור עיון מוסה, וכן להבטיח עומק בביצות בגזרה הצפונית ולמנוע השתלטות מצרית על שטח בין "בודפסט" לרומני. בר-לב אמר שיש להשתדל לסיים ביום המחרת את המבצעים שבהם הוחל באותו היום: להשתלט על "מיסוריי", "מכשיר" ו"טלויזיה" – דבר שלדעתו ניתן לעשות עד שעות הצהריים, להתקדם באוגדה 162 ככל שתוכל ולקדם גם את כוח גרנית לקו המים אם תהיה הכנה אווירית יעילה על "עפרה".²⁴⁹

בתום שיחתו עם בר-לב הגיש לו ראש אמ"ן מסמך שהגיע זמן קצר קודם לכן, ובו נכתב ש"ב-21 באוקטובר פנה חאפז איסמעאיל לארצות-הברית והציע הפסקת אש in place.

²⁴⁸ דיון אופרטיבי, לשכת שר הביטחון, הקריה, 21.10.73, שעה 22:10.

²⁴⁹ שם; לשכת שר הביטחון, שיחה טלפונית עם חיים בר-לב, 21.10.73, שעה 22:45.

הפסקת האש תיכנס לתוקף יחד עם הסכם בין שתי מעצמות־העל, שבו תערוכנה להחזרת הגבולות eventually לקווי 5 ביוני 67. החזרה לקווי 5 ביוני תבוצע בחסות המעצמות או ארגונים בינלאומיים".

שר הביטחון עדכן מיד את בר־לב בידיעה וכתגובה שמע ממנו שיש לדעתו לנקות גם את הגזרה המרכזית ממזרח לתעלה – אזור "מיסורי" ואולי גם הקטע שבין קנטרה לאסמאעיליה. השר צידד בהצעת סגן הרמטכ"ל להמשיך בפגיעה באספקת המים ולירות במהלך הלילה באזור מפרץ סואץ, כדי למנוע יוזמות אויב.

ראש אמ"ן העיר שייתכן שמצרים תסכים להפסקת אש וסוריה לא תסכים לה. "אני מפחד מההתחייבויות של קיסינג'ר" – הגיב שר הביטחון – "יש פה הישג שתהיה הפסקת אש בקווים כפי שכל אחד מחזיק אותם. אחר כך תהיה כניסה למשא ומתן ישיר, לא שזו מציאה גדולה".

הרמטכ"ל אצל ראש הממשלה ודן עם השר במגמות

בשעה 22:45 הגיע הרמטכ"ל ללשכת ראש הממשלה, שם הוצגו לפניו שני המברקים. בשעה 23:00 הלך ללשכת שר הביטחון, והשר הראה לו מברק נוסף, שהביא ראש אמ"ן, באשר להצעת חאפז איסמעאיל לארצות־הברית על הפסקת אש בקווי ההיערכות הנוכחיים, עם ערובה מצד המעצמות לנסיגת ישראל לקווי ערב מלחמת ששת הימים.²⁵⁰

השר סיפר לרמטכ"ל שהוא שוחח עם האלוף טל ועם רב־אלוף בר־לב וחזר בפניו על הדעות שהביע באוזני האחרון. הוא סיפר שבר־לב מעריך שאם הפיקוד יקבל סיוע אווירי מתאים, ניתן יהיה לנקות את מרחב "מיסורי"–"טלויזיה" מאויב. נותר יום לחימה שלם, לפיכך יש לפעול במגמה להגיע עם אוגדה 162 ממערב וכוח גרנית ממזרח אל תעלת סואץ בקצהו הדרומי של האגם המר הקטן, ואם ניתן – לנסות לחסל את המאחז המצרי בעיון מוסה. במבצע זה אין הכרח, אמה, אך אם ניתן לעשותו – מוטב.

הרמטכ"ל אמר שייתכן שניתן יהיה לעשות זאת. אשר להגעה לתעלה: "החלטנו לתת לברן לנסות לעשות זאת, והיות וזה ברן – אפשר לסמוך עליו". השר שאל לדעתו של הרמטכ"ל לנדרש לעשות באזור "בודפסט", והביע ספק אם ניתן יהיה לכבוש את פורט פואה, ולא – יהיה צורך לחזק את "בודפסט" ועורפו, כדי למנוע מהאויב לבודדו. שר הביטחון אמר שייתכן שיינתן לילה נוסף ללחימה – זאת אם הסינים יטילו וטו על ההצעה שתועלה במועצת הביטחון.

שניהם הביעו סיפוק על כך שהוחל לתקוף את החרמון. לגבי מבצעים נוספים חזר הרמטכ"ל על התפיסה שלפיה אם האויב יתקוף יש לשבור את התקפתו, ולא – ניתן לעשות מחטפים, כגון כנכר ותל חרה. השר תמה אם כנכר הנה קלה להחזקה. הרמטכ"ל הסכים עמו שאינה קלה ביותר והשר הביע דעתו שיש לעשות מחטפים באזורים שקל יהיה להחזיקם, כדוגמת תל חרה, והרמטכ"ל הסכים שאכן תל זה חיוני לשליטה על השטח וקל להחזקה.

250 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

לפיכך החליטו להשלים את כיבוש החרמון ולתכנן את כיבוש תל חרה. לגבי ירון גרס השר שאם עד כה לא פתחה חזית נוספת לא תעשה זאת עתה. שלישי העיר שחטיבה ירדנית נוספת נכנסה לסוריה. "במשך הלילה יבואו עוד מברקים [לגבי כינוס מועצת הביטחון] ונראה. בינתיים – נעבור לפי זה" – סיכם השר.²⁵¹

הרמטכ"ל דן בתוכנית הפעולה עד כניסת הפסקת האש

בשעה 23:15 חזר הרמטכ"ל לחדרו, שם נכחו סגן הרמטכ"ל, ראש אמ"ן, האלופים זאבי ויריב ועוזר ראש אג"ם. כולם, לבד מזאבי, היו מעודכנים בהתפתחות המדינית. הרמטכ"ל ביקש לזמן גם את מפקדי חילות האוויר והים כדי לעדכןם יחד עם זאבי, אך טל אמר שמפקד חיל האוויר כבר מעודכן.

הרמטכ"ל עדכן את זאבי בהתפתחויות.²⁵² הוא הניח שהדיון במועצת הביטחון יארך כשעתיים, כלומר יסתיים בשעה 05:00 לערך. אם הצעת ההחלטה תאושר הרי שהפסקת האש תיכנס לתוקף עד שעה 17:00. אם סין תטיל וטו ייתכן שהלחימה תימשך עוד זמן מה.

לנוכח הנחות אלה ביקש לדון בשלושה עניינים: אילו מחטפים עלול האויב לנסות לחטוף בזמן שנותר – ועל צה"ל להיערך למונעם; אילו דברים צריך ויכול צה"ל לעשות עד השעה 22:00; ואילו דברים הוא יכול וצריך לעשות בהמשך, אם הפסקת האש תידחה. עניין נוסף, שלא יידון אותה עת, אלא למחרת, הוא אופן ארגון הצבא לצבירת עוצמה מהירה מרבית, כך "שכל 24 שעות שחולפות אנחנו במצב יותר טוב", זאת, לאפשרות שהפסקת האש תישבר בתוך כמה ימים.

ראש אמ"ן הביע דעתו אילו מחטפים עלולים המצרים לנסות לעשות לקראת הפסקת האש: אפשרות ראשונה היא לנסות להשתלט על כבדת ארץ במרחב שלמה: בין שרם א-שייח' לעיון מוסה, ראס סודר, אבו רודס, א-טור או האי טיראן. אם ינסו לעשות זאת סביר שיהיה זה כלילה זה. אפשרות שנייה היא ניסיון לתפוס את מעברי הגידי או המתלה. אפשרות זו סבירה פחות משום שלא נראה שינסו להשתלט על אזור ללא קשר לעורפם. אפשרות שלישית הנה הנחתת כוח ממסוקים בעורף מוצב "בודפסט" ליצירת מאחז במשולש קנטרה-רומני-פורט פואד, כאשר "בודפסט" תהיה מובלעת בתוך שטח זה. אפשרות נוספת הנה מאמץ גדול להקטנת ראש-הגשר שבידי צה"ל או למניעת הרחבתו.

הרמטכ"ל אמר שלנוכח אפשרויות אלה טוב הדבר שצה"ל תקף באותו היום את מתחם "מיסוריי". דבריו אלה זכו לתגובה שהפגיעה אותו: האלוף זאבי סיפר שמדיווח ראשוני של חטיבה 600 על תוצאות הקרב ב"מיסוריי", עולה שבגדוד אחד נפגעו טנק ושני זחל"מים

²⁵¹ שם; לשכת שר הביטחון, פגישה עם הרמטכ"ל בלשכת שר הביטחון, 21.10.63, שעה 23:00.

²⁵² בחדר התעוררו חילוקי דעות באשר לנוסח המדויק של הצעת ההחלטה האמריקנית-סובייטית. לפיכך התקשר הרמטכ"ל, בשעה 23:20, לשר הביטחון. השר הקריא לו את הנוסח והרמטכ"ל קראו בקול לנוכחים.

ובגדוד שני 20 טנקים, שחלקם נשארו בשטח. שני מפקדי פלוגות – מ"פ טנקים ומ"פ חרמש – נהרגו ו-21 לוחמים נפצעו. ראש אמ"ן הוסיף שכוחות צה"ל כבשו כשלושה רבעים מהמתחם, והמצרים הודיעו ששבו שם לוחמים ישראלים. הרמטכ"ל אמר ששמע אכן שמפקד מצרי דיווח ששבה 40 לוחמים ישראלים, אך ידיעה זו לא אומתה.

האלוף זאבי טען שהמחטפים האפשריים שציין ראש אמ"ן בגזרת מרש"ל אינם מסוכנים, שכן ניתן לסכלם בנקל על-ידי הפצצה מהאוויר. נקודת תורפה הנה אזור "בודפסט", ויש למנוע אפשרות שהמצרים ייאחזו ממזרח לה. קודם לכן סיפר טל שבשיחתו עם שר הביטחון הציע להתקדם בדרכי הביצות ולהגיע קרוב ככל האפשר לתעלה. זאבי התנגד לכך וטען שבמהלך זה ייחשף כוח להתקפות מצריות, "בתנאים איומים של ביצות".

מדאיג יותר, לדעתו, המצב בחזית הסורית – שם הוא צופה שב-22 באוקטובר יתקפו שלושת צבאות האויב באופן מתואם, ולפיכך יש להיערך כנגד אפשרות זו, הן בקרקע והן בהקצאת מטוסים. בחזית המצרית טען שיש לרכז את המאמצים לצמצום מאחזי האויב ממזרח לתעלה – מהלך זה חשוב לדעתו יותר מהרחבת מאחז צה"ל ממערב לתעלה.

הרמטכ"ל ואלוף פיקוד הצפון: תוכנית הפעולה לקראת הפסקת האש

לאחר שעדכן את מטהו בהתפתחויות המדיניות, ביקש הרמטכ"ל לשוחח עם אלוף פיקוד הצפון. הקשר עמו הושג בשעה 23:45. הרמטכ"ל עדכן אותו בהתפתחויות והוסיף שעתה יש להחליט כיצד למנוע מהאויב הישג כלשהו עד כניסתה של הפסקת האש לתוקף, ולברוק מה יוכל צה"ל להשיג עוד ב-12 או 24 השעות שנותרו. הוא ביקש מהאלוף חופי להרהר בעניינים אלה עד לשיחה נוספת שיקיים עמו, ייתכן אף פנים אל פנים, לפנות בוקר.

חופי עדכן אותו לגבי קרב החרמון ודיווח לו, בין השאר, שחטיבת גולני השתלטה על הרכבל התחתון בקלות וממשיכה להתקדם ללא התנגדות אויב. בדרך התקדמותה מצאה גוויות טריות, כנראה מהפצצות חיל האוויר או הפגזות הארטילריה. אשר לתוכניות ברמת הגולן – ככוונתו לקדם את אוגדה 210, שלה 95 טנקים, אל ה"קו הסגול", כך שתוכל להגיב על כל התקפה של האויב. כן הוא מתכנן מחטפים בכנכר או תל חרה. אם תימשך המלחמה לילה נוסף, הוא היה רוצה לכבוש בלילה הבא את תל כודנה. אפשרות זו מוטלת בספק משום שכוח החי"ר היחיד היכול לעשותה הוא חטיבה 317, המועסקת עתה בכיבוש החרמון. זאת ועוד – בבוקר שלאחר כיבוש תל כודנה בחי"ר יהיה צורך לחזק את הכוח בשריון.

הרמטכ"ל אישר לו לקדם את אוגדה 210 ולהיערך "להגנה מוגברת, כך שאם מחו תוקפים אותך אתה במצב שאתה לא מוותר על אף דונם אחד בשום מקום", והטעים כי זו המשימה הראשונה במעלה. כן אישר להכין תוכניות לתקוף בצהריים את כנכר ותל חרה, כאשר בהמשך יוחלט אם לעשות את שתיהן, אחת מהן או אף לא אחת. כן יכין תוכנית לכיבוש תל כודנה והתקפת לילה על תל חרה, למקרה שהמלחמה תימשך עוד.²⁵³

המשך הדיון בחדר הרמטכ"ל

לאחר סיום השיחה פנה הרמטכ"ל לנוכחים וציין שהחשוב מכל בחזית הצפונית הוא שאוגדה 210 תיערך כדבעי והכוחות יהיו מוכנים להדוף מתקפת אויב. "יכול מאוד להיות שזה בדיוק מה שנחוץ לנו", אמר, "שהעיראקים האלה יבואו וישברו את הראש, הירדנים יבואו וישברו את הראש, ואחר כך, כשהם יתחילו לברוח, נרוץ אחריהם ואני לא יודע לאן נגיע".

זו אפשרות אחת. האפשרות האחרת היא שהאויב לא יתקוף. לגבי אפשרות זו ביקש מהנוכחים להרהר בדרכי הפעולה האפשריות, לקראת דיון שיערוך מאוחר יותר:

האפשרות הראשונה היא לתקוף בצהריים – חמש שעות לפני המועד הצפוי להפסקת אש – ולכבוש את כנכר. יתרונו של מהלך זה הם באפשרות שהוא מקנה לקרב את הארטיילריה לדמשק, ובשליטה שהוא מקנה על שטח גדול. יתרון זה הוא רק יתרון לכאורה, אמר הרמטכ"ל, שכן הטריז הצר שייפתח מאפשר לאויב לתקוף בנקל את הכוח שיחזיק שם, מה גם שהוא קרוב למרחבים הארטיילריים של צבא סוריה.

מהלך אפשרי שני הוא כיבוש תל חרה. למהלך זה יתרונות גדולים – התל הוא שטח חיוני וחולש על מרחבים ניכרים. בהשתלטות עליו יקפל צה"ל את אגפו הדרומי וישפר את אחיזתו בשטח סוריה בלא לחשוף אגף. מגבלתו העיקרית היא שהוא עלול להיות כרוך בקרב מתיש, שכן בקרבתו ערוכים 50-60 טנקים סוריים והחטיבה הירדנית. מה גם שאין טעם להשתלט על התל בלבד, כדי שלא ליצור טריז צר, אלא יש להשתלט על שטח שייצור אגף נוח. אפשרות שלישית היא לקפל את אגפו של הכוח העיראקי, לנוע לעבר צנמין ולחסום את כביש דמשק-שייח' מסכין. מהלך זה יהווה, אמנם, מטרה גדולה לסורים, אך גם לצה"ל, שכן יקשה עליו להגן על הטריז הצר, בייחוד בחורף – לכן פסל מהלך זה. כן פסל פריצה מאזור רפיד כי "במקרה הטוב מחר נילחם הרבה וניקח פה שפיץ נוסף, שלא נראה לי שיש לו חשיבות".

המהלך האפשרי האחרון מתוכנן לליל המחרת – כיבוש תל כודנה. זהו מהלך שיש לעשותו – שכן הוא יחזק מאוד את הקצה הדרומי של המאחז, תוך יישור קו התלים. הוא ייערך בכוח של צנחנים, אך רק אם הפסקת האש לא תיכנס לתוקפה ב־22 באוקטובר.²⁵⁴

הרמטכ"ל ובר־לב: תוכנית הפעולה לקראת הפסקת האש

לאחר שהציג את הקווים הכלליים לפעולה בצפון, ביקש הרמטכ"ל לשוחח גם עם אחד המפקדים בפיקוד הדרום. ב־22 באוקטובר בשעה 00:10 נוצר קשר עם בר־אלוף בר־לב. הרמטכ"ל שאלו אם לנוכח ההתפתחויות המדיניות, שעליהן שמע בר־לב משר הביטחון, הגיע הפיקוד למסקנה שיש לשנות מהתוכנית שסוכמה בהיות הרמטכ"ל בדרום. בר־לב השיב שהפיקוד לא הגיע למסקנה שונה והחליט לדבוק בתוכנית. אי לכך ביקש הרמטכ"ל להקדיש תשומת לב מיוחדת ל"בודפסט" וסיכם שאוגדה 162, העושה את המאמץ העיקרי, תנוע דרומה לאורך האגם ותרד מההרים. בקשתו של מפקד האוגדה לפרוץ באגף ולנתק את צירי סואץ-קהיר אושרה אמנם, אולם הרמטכ"ל הביע ספק אם יצליח בכך. חיל האוויר

יסייע לתנועת האוגדה דרומה לאורך האגם ויפעל באזור המערכים "חבקוק" – "עפרה-מריין" שממזרח לתעלה. בבוקר יושלם כיבוש "מיסורי", "מכשיר" ו"טלויזיה", וייתכן שבעזרת חיל האוויר ניתן יהיה לפתוח ציר לעבר אסמאעיליה. הסיכום שסוכם בדרום נותר בעינו – הפיקוד, בסיוע חיל האוויר, יפעל במלוא המאמץ בכל הגזרות.²⁵⁵

תגובת הממשלה על הצעת ארצות-הברית להפסקת האש²⁵⁶

ראש הממשלה כינסה את ממשלת ישראל כדי להחליט כיצד לנהוג לנוכח ההתפתחויות המדיניות. הישיבה החלה זמן קצר לאחר חצות ובתחילתה עדכנה ראש הממשלה את השרים בהשתלשלות העניינים במישור הבין-ממשלתי, שבסופה התקבל הסיכום במוסקווה: היא סיפרה שהתברר עתה שב-18 באוקטובר הגיש שגריר ברית-המועצות בארצות-הברית דוברינין לשר החוץ האמריקני הצעה בת שני סעיפים להפסקת אש וקראה את ההצעה בפני השרים.²⁵⁷ קיסנינג'ר השיב שהסעיף הראשון מתקבל והשני נדחה והוסיף שלארצות-הברית דרושה שהות של 48 שעות לגבי כל הצעה שיגיש.²⁵⁸

בשעות אחר-הצהריים של 19 באוקטובר התקבל שדר מברית-המועצות לארצות-הברית שבו נכתב שזמן הדחייה עומד להיגמר, ובתוך שעות יקבלו הרוסים החלטות שלא ניתן יהיה לחזור מהן. ישראל הביעה תמיהה באוזני קיסנינג'ר על נוסח השדר. קיסנינג'ר אמר שינסה להשהות את ההליכים, אך בבוקר 21 באוקטובר נענה לפניית הרוסים וטס למוסקווה, כשלפני כן הודיע לישראל על הפנייה הסובייטית ועל נסיעתו. ישראל ביקשה שלא לאזכר את החלטה 242 וקיסנינג'ר לא הבטיח שלא תאוזכר, אלא שינסה למנוע אזכורה. הערב, סמוך לשעה 20:00, קיבלה ישראל ידיעה כי קיסנינג'ר והסובייטים הגיעו כנראה להסכמה על נוסח הצעה משותפת שתוגש למועצת הביטחון בישיבה שתתכנס בשעה 03:00 לפי שעון ישראל. היא קראה את נוסח ההצעה²⁵⁹ ואת המעלות שקיסנינג'ר מנה בה²⁶⁰ וסיפרה שמאז התקבלה ההודעה מנסה ישראל לברר, באמצעות הגנרל סקורופט, כמה עניינים: הראשון – מה הבהלה? מה בדיוק קרה? השני – איך מצרפים את סעיפים 2 ו-3, על כל השוני ביניהם, זה לזה? השלישי – האם הערבים מסכימים או אינם מסכימים לכך?

על רקע נתונים אלה הציג שר הביטחון את התוכניות הצבאיות ל-22 באוקטובר. הרמטכ"ל הצטרף לישיבה באיחור קל, בשעה 00:20, באמצע דברי שר הביטחון. הוא עדכן את הפורום במצב ההתקפה על מוצבי החרמון: כוחות צה"ל תפסו את פסגת החרמון ופסגה נוספת, כבשו מוצב סורי והשתלטו על הרכבל התחתון המוביל למוצב הישראלי.

²⁵⁵ יומן רל"ש הרמטכ"ל. (חלק מהשיחה נמצא בהקלטות חדר הרמטכ"ל, אולם ההקלטה הופסקה זמן קצר לאחר תחילת השיחה).

²⁵⁶ ישיבת הממשלה, 22.10.73, לפנות בוקר (להלן "ישיבת הממשלה, שחר 22 באוקטובר").

²⁵⁷ ראה עמ' 1063 לעיל.

²⁵⁸ ראה שם.

²⁵⁹ ראה עמ' 1120 לעיל.

²⁶⁰ ראה שם.

בתשובה לשאלה אמר שהמבצע תוכנן ללילה זה "עם תחושה להפסקת אש, אך בלא ידיעה על הפסקת אש". הציפייה שההתקפה תצריך ניהול קרבות בדרך התבררה כמעט כליל. עד כה לכוחות צה"ל שני פצועים קל – בכיבוש המוצב הסורי – ונראה שעד הבוקר יהיה כל החרמון בידי צה"ל.

רב־אלוף אלעזר עדכן את הממשלה בתוכניות הפעולה לרמת־הגולן, כפי שסיכמן קודם לכן: התארגנות להגנה מפני התקפת אויב ולמחטפים לאחר שתיבלם, ואפשרויות הוצאתם לפועל של המחטפים אם האויב לא יתקוף – בכנכר, תל חרה או כודנה – על היתרונות והחסרונות שבכל אחד מהם, וציין שבבוקר יחליט אם ימליץ לעשותם. אשר לחזית הדרום אמר שאין לו מה להוסיף על דברי שר הביטחון, פרט לסימן השאלה האם הדבר יעלה יפה. עד כה היה צורך להילחם על כל מטר, ואם כך יהיה גם במהלך 22 באוקטובר הרי שאין ביטחון שכוחות צה"ל יצליחו להשתלט על כל המקומות שציין השר. בתשובות לשאלות השרים תיאר הרמטכ"ל את השטח שבידי צה"ל ובידי האויב וסיפר, בין השאר, שכוחות צה"ל תקפו היום את מתחם "מיסורי", כבשו כשני שלישים ממנו וכבשו את המערך הגרודי ב"חמוטל". כן הציג את תוכנית הפעולה ליום המחרת כפי שסוכם עם פיקוד הדרום וציין, בין השאר, שאם הפסקת האש לא תיכנס לתוקף ב־22 באוקטובר, תעמוד בפני ההנהגה השאלה אם לכבוש בלילה הקרוב את פורט פואד.

במהלך הישיבה, בשעה 01:20, הופסק הדיון. ראש הממשלה הודיעה שקיבלה שדר מהנשיא ניקסון והקריאה לנוכחים את תוכנו. הנשיא פירט באיגרתו את נוסח הצעת ההחלטה שאלה הגיעו קיסניג'ר וברז'נייב, תוך שהוא מוסיף שהסובייטים הסכימו לפעול יחד עם ארצות־הברית לחילופים מידיים של שבויי המלחמה. הוא ציין את אמונתו שנוסח זה הנו הישג גדול לארצות־הברית ולישראל. הוא מוותר את הכוחות במקומות הימצאם; לא מוזכרת בו המילה "נסיגה"; זו הפעם הראשונה שהושגה הסכמה של הסובייטים להחלטה הקוראת לשיחות ישירות בין הצדדים, ללא תנאים מוקדמים ובחסות מתאימה. הנשיא כתב שהוא רצה שיוותר זמן רב יותר להתייעצות, אלא שבתנאים הנוכחיים של התמשכות שפיכות הדמים, התייצבות צה"ל בעמדות קרקעיות טובות והגידול בסיכון הנובע מהאספקה הזורמת לאזור משתי מעצמות־העל, הרגישו האמריקנים שחיוני להגיע להבנה במהירות. באיגרת צוין גם שהכוונה לכנס את מועצת הביטחון בשעה 21:00 (שעון ישראל) ושלא ידוע כיצד יקבלו הערבים את נוסח ההחלטה, בין היתר משום שהוא רחוק מרחק רב מהתוכנית בת חמשת הסעיפים שהציג נשיא מצרים. בסיום הביע הנשיא תקווה שראש הממשלה וממשלתה ייענו לפנייה זו חיש מהר ויתמכו בהחלטה.²⁶¹

בשעה 01:45 הגיעה איגרת נוספת. ראש הממשלה הקריאה אותה, תוך שסירבה לגלות את זהות כותבה, אך מלשונה ניתן להבין שאלה דברי קיסניג'ר: ההחלטה שאנחנו (האמריקאים)

261 שעת ההפסקה – לפי יומן רל"ש הרמטכ"ל. שדר הנשיא נשלח על־ידי דיניץ בשעה 00:45 (מדיניץ לגזית, 220045 [211845] באוקטובר). הוא קיבל את השרד מסקורופט בשעה 00:15 (על פגישתם של סקורופט ודיניץ ראה עמ' 1132 להלן).

השגנו במוסקווה משיגה לכם (לישראלים) הישג שאתם שאפתם אליו לשוב זה 25 שנה, דהיינו, משא ומתן ישיר עם הערבים, ללא תנאים. אין כל התייחסות לנסיגה ישראלית. כוחות ישראל נשארים במקום, הן במצרים והן בסוריה. ההתייחסות להחלטה מספר 242 היא מינימלית, אי אפשר להוריד ממנה או להוסיף עליה. בהסכם בין הסובייטים לארצות-הברית הושג ההישג של קביעת משקיפים אמריקניים וסובייטיים, ובכך נמנעת התערבות של המזכיר הכללי של האו"ם, יארינג וכו' בתהליך המשא ומתן. זו הפעם הראשונה שהסובייטים מוכנים לנקוט עמדה שונה מעמדת הערבים. הסובייטים הסכימו לעמדה משותפת עם האמריקנים, כדי לשכנע את הערבים להסכים לחילופי שבויים.²⁶²

בתשובה לשאלה אמרה ראש הממשלה כי הובטח לישראל, בטרם נסע קיסניג'ר למוסקווה, שלא יעמידה בפני עובדות מוגברות. שר הביטחון תמה מי הן המדינות הערביות האמורות להתייחס להחלטה. במלחמה בשטחי מצרים וסוריה משתתפים כוחות משלוח מלוב, עיראק, אלג'יריה, סודן, סעודיה, כווית וירדן, ובהסגר על יבוא הנפט לישראל משתתפת גם תימן. אם אפשרי הדבר יש למנוע מצב שמצרים וסוריה ייענו להפסקת אש ואילו תימן, למשל, תוסיף להטיל הסגר במצרי באב אל-מנדב. ראש הממשלה הסכימה שיש להבהיר זאת מיד ולהבטיח שההסכם לא יחול רק על מצרים וסוריה. על הממשלה יהיה להחליט אם ישראל תמתין עד שמדינות ערב יודיעו אם הן מקבלות את הצעת הפסקת האש או שתחליט, בחיוב או בשלילה, בלא להמתין לכך.

במהלך הדיון הארוך לא התנגד אף שר להיענות להצעה, אולם הועלו הצעות שונות באשר להתניית ההסכמה בתנאים שונים, ובהם הסכמה קודמת של מדינות ערב, החלת הפסקת האש על פעולות טרור, הבטחת קיומו של stand still (הקפאת המצב הצבאי) והסכמה שהחלטה 242 תפורש פירוש נוח לישראל. כמה שרים הביעו תרעומת על הפרת ההבטחה של האמריקנים, שישראל לא תועמד בפני עובדות, אלא תינתן לה שהות לעיין בהצעה

262 "ישיבת הממשלה, שחר 22 באוקטובר".

איגרת זו נשלחה על-ידי קיסניג'ר ונמסרה גם היא על-ידי סקורופט לדיניץ בפגישה הנ"ל. דיניץ מסר במברקו שבתחילת הפגישה, שהחלה כאמור בשעה 00:15 (18:15 שעות וושינגטון), הגיש לו סקורופט שדר שהנשיא הכתיב לו זה עתה, תוך ציון שאף-על-פי שאינו מבטא את כוונתו בדיוק מוחלט, בשל קוצר הזמן, הרי הוא מבקש שראש הממשלה תקבל את השדר מיד (הכוונה לשדר המפורט לעיל). דיניץ השיב שיעביר את השדר מיד לראש הממשלה, והוסיף שאין לו סמכות להגיב עניינית, אולם למעשה מתבקשת ראש הממשלה לפעול בלוח זמנים בלתי אפשרי: השעה היא 02:00 לפי שעות ישראל ועליה לזכור את הממשלה לדון בו. זאת ועוד, בשל אופיים החשאי של המגעים, טרם הוכנס שגריר ישראל באו"ם לתמונה ולא ברור כיצד יוכל לקבל הנחיות בלוח זמנים כה קצר. לפיכך שאל אם אפשר שהנשיא יבקש מקיסניג'ר לדחות את המהלך בכמה שעות. סקורופט השיב שבקשת הדחייה כבר הועברה, אך לא ניתן להשיג שום דחייה. דיניץ הדגים לסקורופט שורה של שאלות שראש הממשלה צריכה להתייעץ לגביהן ושיהיה צורך לבררן עם ארצות-הברית והזמן הקצר לא יאפשר זאת. בתגובה לכך הקריא לו סקורופט את ההערות ששלח קיסניג'ר עבור ישראל, ונוסף על הדברים שהקריאה ראש הממשלה בישיבה נכתב בו שלנוכח הצורך בסיוע הנשיא, חיוני שישראל תביע תמיכה בלתי מסויגת בהחלטה. לשאלתו החוזרת של דיניץ אם נודע לו דבר-מה על יחסם של המצרים והסורים להצעה, השיב סקורופט בשלילה והוסיף שהקשר עם מוסקווה אינו תקין עדיין. (מדיניץ לגזית, 220115 [211915] באוקטובר 1973).

ולהגיב עליה. ראש הממשלה אמרה גם היא שהפרה זו יוצרת אצלה הרגשה כבדה. גם היא גרסה שישאל אינה יכולה להשיב בשלילה להפסקת אש. שני דברים מאפיינים את עם ישראל: גבורה שאין למעלה ממנה, וחוסר יכולת לשאת באכזריות. כאשר אין ברירה – אין ברירה וזאת מבינים כולם. אך אם יש ברירה, אי אפשר להשיב בשלילה – אמרה. המדינה היחידה שאנו יכולים לקבל ממנה נשק, היא ארצות הברית, לו היו תנאי הפסקת האש בלתי אפשריים עבורנו – היינו מסרבים, אך אם היינו מסרבים – אוטומטית היינו מפסיקים לקבל נשק – הוסיפה.²⁶³

בשעה 02:15 עזב הרמטכ"ל את הישיבה, אולם בדרך ממשדר ראש הממשלה לחדרו הרהר בקול רם באפשרות שלאחר שתיכנס הפסקת האש לתוקף תהיה הפוגה בת ארבעה-חמישה ימים, שאחריה תתחדש הלחימה. אפשרות זו מסוכנת לצה"ל – הוא יאבד את תנופתו ולא יתעצם, התעצמות של ממש, בפרק זמן זה. האויב יוכל, לעומת זאת, לתגבר כוחות ולהתארגן. הפוגה כזו תועיל מאוד לערבים ותזיק מאוד לצה"ל. הוא החליט לשוב לישיבת הממשלה כדי להזהיר מפני מצב זה ולהציע לדרוש מהאמריקנים ערבויות למניעתו.²⁶⁴

בשעה 02:30 חזר הרמטכ"ל לישיבת הממשלה, וביקש את רשות הדיבור כדי להעלות שני נתונים: הראשון – צה"ל נמצא כעת בעיצומה של התקפה וביומיים-שלושה הקרובים לא זו בלבד שלא יורע מצבו, אלא אף ישופר. השני – הפוגה קצרה תהיה "כמעט פטאלית" עבור צה"ל. בהפוגה בת שבוע עד עשרה ימים יכולים להגיע לסוריה דיוויזיה עיראקית, חטיבה ירדנית וכן טנקים וטילים חדישים מברית המועצות. מצרים תוכל גם היא להתעצם ולקדם לחזית סוללות טילים שימנעו מצה"ל חופש פעולה באוויר. כך יהיה על צה"ל לחזור ולהתגונן, מול אויב מתעצם. הוא אמר כי מחובתו להזהיר את הנוכחים באופן הכי חמור מפני חידוש האש לאחר הפוגה קצרה, והציע להתנות את הסכמת ישראל להפסקת אש, כתנאי בל יעבור, ב"ביטחון, ערבויות ואספקה של אותם פריטים שארצות הברית התחייבה להם".

ההצעות השונות של השרים ושל הרמטכ"ל מצאו ביטוי בסיכום דלהלן, שהתקבל בשעה 04:00 לערך:
מחליטים:

א) להשיב לנשיא ארצות הברית כי בהיענות לפנייתה של ארצות הברית ובהסתמך על איגרת הנשיא ניקסון מיום 21 באוקטובר, תהיה ישראל מוכנה להיענות להחלטת מועצת הביטחון על הפסקת אש עם מצרים ועם סוריה. הסכמי הפסקת האש יבטיחו חילופי שבויים מידיים; ביצוע וקיום הפסקת האש מותנה בהדדיות.

הסכמתה של ישראל להפסקת אש עם מצרית מותנית בהסכמתה של מצרים ואינה מותנית בהסכמתה של סוריה להפסקת אש אתה, וכן להפך.

²⁶³ "ישיבת הממשלה, שחר 22 באוקטובר".

²⁶⁴ יומן רל"ש הרמטכ"ל.

(ב) מסמיכים את ראש הממשלה לקיים בירור עם ממשלת ארצות-הברית שיכלול הבהרות בנושאים הבאים:

1. לגבי סעיף 2 בהצעת ההחלטה למועצת הביטחון: לחזור ולהבהיר לממשלת ארצות-הברית כי הסכמת ישראל לסעיף זה ניתנה במשמעות אשר הוגדרה על-ידי ישראל כאשר החליטה ב-4 באוגוסט 1970 על היענות ליוזמת ממשלת ארצות-הברית בדבר הפסקת האש, כפי שנמסרה לאו"ם ב-4 באוגוסט 1970 וכפי שהודיעה ראש הממשלה, הגב' גולדה מאיר, באותו יום בכנסת.
2. ייעשה מאמץ להגיע להבנה הדדית עם ממשלת ארצות-הברית בדבר משמעות החלטה 242.

- (ג) להבטיח שהסדרי הפסקת האש יכללו גם קיום של stand still.
 - (ד) הפסקת האש תחול על כל הכוחות הסדירים המוצבים בשטח המדינה המקבלת על עצמה הפסקת אש, לרבות כוחות של מדינה זרה כגון: צבאות עיראק וירדן בסוריה וכן כוחות של מדינות ערב אחרות אשר השתתפו במלחמה.
 - (ה) הפסקת האש תחול גם על פעילותם של כוחות בלתי סדירים הפועלים נגד ישראל משטח המדינות שקיבלו על עצמן את הפסקת האש.
 - (ו) הפסקת האש תבטיח מניעת הסגר והפרעה לשיט חופשי במצרי באב אל-מנדב של אוניות בדרכן לאילת, לרבות מכליות הנפט.
 - (ז) להבטיח כי פירושה של הגדרה בדבר משא ומתן בין הצדדים הוא משא ומתן ישיר.
 - (ח) להבטיח המשך של הסיוע הצבאי האמריקני לישראל ככל הנדרש לשמירת מאזן הכוחות אל מול אספקת הנשק השופעת מברית-המועצות למדינות ערב, והמשך העזרה הנדרשת לביצור כושר עמידתה מבחינה כלכלית.
 - (ט) להבטיח התמדת מדיניות ההרתעה בפני איום ומעורבות סובייטית.
 - (י) בקשר לסעיף 2 בהצעת ההחלטה שהוגשה למועצת הביטחון, יכלול נאומו של נציג ישראל באו"ם פסקה האומרת: הסכמתנו לסעיף זה ניתנת במשמעות אשר הוגדרה על-ידי ישראל כאשר החליטה באוגוסט 1970 על היענותה ליוזמה של ממשלת ארצות-הברית בדבר הפסקת האש, כפי שנמסרה לאו"ם ברביעי באוגוסט וכפי שהודיעה ראש הממשלה, הגב' גולדה מאיר, באותו יום בכנסת.
- כן תיכלל בנאום פסקה המבהירה את זכותה של ישראל לגבולות בטוחים ומוסכמים אשר ייקבעו בחוזי שלום.

(יא) ראש הממשלה תמסור על החלטת הממשלה לוועדת החוץ והביטחון ולכנסת.²⁶⁵

265 "ישיבת הממשלה, שחר 22 באוקטובר".

אלוף פיקוד הצפון מעדכן את שר הביטחון במצב בחרמון

במהלך ישיבת הממשלה נמשך הקרב לכיבוש החרמון. בשעה 04:40 התקשר שר הביטחון לאלוף פיקוד הצפון וביקש לעדכן את המצב בהתפתחויות. האלוף חופי סיפר שכוח הצנחנים סיים השתלטות על המוצב העליון, כוח "גולני" נמצא בין הרכבל העליון למוצב הישראלי, נתקל בהתנגדות, מתקדם לאט, תוך פינוי מוקשים וסבל אבדות. לשאלת השר אם נותרה לו עתודה, השיב האלוף חופי שנותרו שתי פלוגות צנחנים שטרם נלחמו.²⁶⁶

ארצות-הברית נענית לבקשת ישראל שקיסניג'ר יבוא ממוסקווה ארצה

ראש הממשלה הביעה, בישיבת הממשלה, דעה שרצוי שקיסניג'ר יגיע ממוסקווה ארצה, כדי שניתן יהיה להבהיר עמו כמה עניינים הקשורים להחלטה. בשעה 03:30 הבריק הציר מרדכי שלו שהשגריר דיניץ שוחח עם הגנרל סקורופט, ומסר לו שראש הממשלה מבקשת לבדוק אם קיסניג'ר נמצא עדיין במוסקווה ואם יוכל לעבור בארץ בדרכו חזרה, וזאת ללא קשר עם ההחלטה הנידונה עתה בממשלה. סקורופט השיב שקיסניג'ר נמצא עדיין במוסקווה והביע דעתו שביקורו בארץ מותנה בהחלטה חיובית של הממשלה. עם זאת אמר שיעביר את הבקשה לתעודתה.²⁶⁷

לאחר סיום ישיבת הממשלה שוחחה ראש הממשלה עם השגריר דיניץ, ובהתאם לבקשתה הוא מסר לגנרל סקורופט שראש הממשלה ביקשה ממנו למסור לנשיא שממשלת ישראל החליטה לקבל את ההחלטה המוצעת ולבקש הבהרות לגבי כמה עניינים, ושהיא כותבת עתה מכתב לנשיא באשר לעניינים אלה. בתשובה לשאלת סקורופט אמר דיניץ שהסכמת הממשלה אינה מותנית במכתב, אולם ראש הממשלה מבקשת להבהיר כמה עניינים, כגון שחרור השבויים, וההרהר שיהיה זה מן המועיל אם קיסניג'ר יבוא לישראל להבהרתם. סקורופט הביע שביעות רצונו מהחלטת הממשלה ואמר שיוודיע לדיניץ ברגע שישמע מקיסניג'ר, והשיב לדיניץ שטרם שמע דבר באשר לעמדתן של סוריה ומצרים כלפי ההצעה.²⁶⁸

בשעה 07:00 לפי שעון ישראל הבריק דיניץ ששעה קודם לכן הודיע לו הגנרל סקורופט שקיבל את הסכמתו של קיסניג'ר לבוא לישראל. מטוסו יעזוב את מוסקווה בשעה 10:00 שעון מוסקווה וינחת בארץ כעבור כשלוש שעות וחצי. הוא הוסיף שקיסניג'ר רוצה לעזוב את הארץ עוד באותו יום.²⁶⁹

266 לשכת שהב"ט, שיחה טלפונית עם האלוף חופי, 20.10.73, שעה 04:40.

267 משלו לגזית, 220330 [212130] באוקטובר 1973.

268 מדיניץ לגזית, 220530 [212330] באוקטובר 1973.

269 מדיניץ לגזית, 220700 [220100] באוקטובר 1973.

שיחה בין שר הביטחון למפקד חזית הדרום

בשעה 06:52 לפי שעון ישראל קיבלה מועצת הביטחון את הצעת ההחלטה שהגישו ארצות-הברית וברית-המועצות, והפסקת האש הייתה אמורה להיכנס לתוקפה כעבור 12 שעות, כלומר בשעה 18:52.

בשעה 08:35 התקשר שר הביטחון למפקד חזית הדרום ועדכן אותו בהחלטת הממשלה לקבל את הפסקת האש ובתנאים שהתנתה לכך. הוא סיפר לו ששר החוץ האמריקני עומד להגיע ארצה בצהריים ולהיפגש עם ראש הממשלה. לאחר מכן יפגוש גם את סגן ראש הממשלה יגאל אלון, את שר הביטחון ואולי אישים נוספים. נוכח זאת רצה השר לצאת מיד לאוגדה 162, כדי שיספיק לחזור עד השעה 13:30.

לשאלתו למצב בפיקוד, סיפר לו רב-אלוף בר-לב שחיל האוויר אינו יכול לסייע בגלל תנאי מזג האוויר בשדות התעופה. שר הביטחון הביע דעתו שלחסימת כביש לא תהיה משמעות, לעומת זאת כדאי להשתלט על "כל מיני עמדות מפתח שאחר כך אפשר למרר להם את החיים", כגון ג'בל עתקה. רב-אלוף בר-לב אמר שלא ניתן להגיע שמה, והשר אמר שיבדוק עם הרמטכ"ל אפשרות לעשות זאת בלילה, שכן אין ודאות שהמצרים יקיימו את הפסקת האש. על אוגדה 162 אמר, "ללכת רק על דברים חזקים". בר-לב השיב שהאוגדה אינה פועלת לפי התוכנית המקורית, שכן בדרך ההתקדמות שתוכננה יש כוחות אויב רבים. במקום זאת היא תדרים עד ציר "עשור" ותתקוף משם את "מצילה", "עודדה" ו"צידון" ובכך תיצור "קשת טובה". היא תוכל לשלוט בציר "עשור" בתנאי שיינתן לה סיוע אווירי מסיבי. רב-אלוף בר-לב הוסיף שאינו מחשיב כל כך את חסימתו של הציר הדרומי יותר המוביל מסואץ לקהיר – ציר "סרג".

לשאלת שר הביטחון אם כוח גרנית פועל גם הוא, השיב מפקד חזית הדרום שתקיפות חיל האוויר על "מצוה", "ליטוף" ו"חבקוק" אינן יעילות, שכן המטוסים תוקפים מגובה רב. "אז נעזוב את זה" – הסכים עמו השר דיין. הוא יעץ לו להתחיל לתכנן סגירת שטחים ומיקוש. אף שאין ודאות שהפסקת האש אכן תיכנס לתוקף עוד באותו היום, הרי שיש לתכנן זאת, בעיקר כדי שיהיה אפשר לבקש מארצות-הברית כמויות גדולות מאוד של אמצעים אלה.²⁷⁰

הרמטכ"ל לפיקודים: אין ודאות באשר להפסקת האש

בשעה 08:00 התעדכן הרמטכ"ל שלא ברור מה יהיה גורלה של ההחלטה: ישראל קיבלה אותה, אך לא ידועה עמדתן של סוריה ומצרים לגביה – יש רמז כאילו מצרים תסכים להחלטה. אין ידיעות לגבי עמדת סוריה.²⁷¹

בשעה 08:20 שוחח הרמטכ"ל עם רב-אלוף בר-לב, הסביר לו שאין ודאות שתהיה הפסקת

²⁷⁰ לשכת שהב"ט, שיחה טלפונית בין שר הביטחון וחיים בר-לב, שעה 08:35, 22.10.73.

²⁷¹ יומן רל"ש הרמטכ"ל.

אש וביקש להימנע מלתקוף את המערכים שממזרח לתעלה בכל מחיר. אם ההתקפה תהיה כרוכה בקרבות כבדים, כדוגמת קרב היום הקודם ב"מיסורי", יש להימנע מלעשותה.²⁷² הוא סיפר כי המערכה בחרמון כרוכה בקרבות כבדים.

בשעה 08:25 הבהיר הרמטכ"ל גם לאלוף פיקוד הצפון שאין ודאות שהפסקת האש תיכנס לתוקף באותו היום. האלוף חופי עדכנו בהתפתחויות הקרב על מוצבי החרמון, ובין השאר סיפר לו שמח"ט גולני אל"ם אמיר דרורי ומג"ד 51 סא"ל יהודה (יודקה) פלד נפצעו. בשעה 08:25 הלך הרמטכ"ל למשל"ט והסביר גם למפקד חיל האוויר שאין ודאות שבאותו היום תהיה הפסקת אש. האלוף פלד עדכן אותו במצב חיל האוויר ובתוכניותיו, בין השאר סיפר שבשעה 09:00 יתקוף סוללות טילים. אשר למצבת המטוסים: הבוקר מונה סד"כ המטוסים השמישים 262 מטוס, מהם 76 מטוסי פנטום – כאשר מספר הטייסים קטן מ-70, 114 מטוסי סקייהוק – שלהם יש מספיק טייסים, 20 מטוסי מיראז' 3, 35 מיראז' 5 ו-17 סער. הרמטכ"ל החליט להישאר ביום זה במטכ"ל. שר הביטחון נסע לאוגדה 162 והרמטכ"ל החליט שהמאמץ העיקרי שבו יצטרך לטפל הוא התארגנות לקראת הפסקת האש וכוונות לפתיחה מחדשת באש אחריה.²⁷³

משעה 09:26 שוחח הרמטכ"ל ארוכות עם מפקד חזית הדרום. רב-אלוף בר-לב תיאר את המצב בפיקוד, והם דנו בכוונות להמשך היום.²⁷⁴ בין השאר עדכן הרמטכ"ל את בר-לב שזה עתה תקף חיל האוויר את כל סוללות הטילים באזור פעולתה של אוגדה 162, בתוך כמה דקות יתבררו תוצאות התקיפה, ואם יתברר שהצליח לחסלן יוכל להגביר פעילותו שם.²⁷⁵

דיון בחדר הרמטכ"ל ביעדי הלחימה ל-22 באוקטובר

בשעה 09:10 התכנסו בחדר הרמטכ"ל סגנו, ראש אמ"ן, האלופים זאבי, עמית, יריב ווייצמן, עוזרו הצבאי של שר הביטחון, עוזר ראש אג"ם ורמ"ח המבצעים, ודנו ביעדים שיש לנסות להשתלט עליהם עד לכניסת הפסקת האש לתוקף, וביעדים שיש לכבוש בלילה, במקרה שלא תיכנס לתוקפה בשעה הנקובה.²⁷⁶

ראש אמ"ן סקר את מצב האויב ואת כל הידיעות הנוגעות להפסקת האש, והציע לתפוס את ג'בל עתקה עוד לפני כניסת הפסקת האש לתוקף. הרמטכ"ל שלל זאת וראה בכך סיכון רב, ללא הישגים של ממש לשלב זה. האלוף זעירא הציע להיערך כנגד אפשרות שהמצרים ינסו להסתנן לתוך השטח המוחזק בידי צה"ל ולנגוס בו,²⁷⁷ לתת פרוסום רב לגודל ההישג

²⁷² בישיבת הממשלה יעץ סגן ראש הממשלה יגאל אלון לרמטכ"ל להימנע מקרבות כבדים ביום שיתווספו, וחבל להקזיז דם (ישיבת הממשלה, שחר 22 באוקטובר).

²⁷³ יומן רל"ש הרמטכ"ל.

²⁷⁴ שם. רל"ש הרמטכ"ל לא רשם את תוכן השיחה וגם בדרום היא לא נרשמה (גבי כהן לא רשם מחברות ביום זה). רק קטע קטן, המופיע להלן, הוקלט בחדר הרמטכ"ל.

²⁷⁵ הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

²⁷⁶ רשימת הנוכחים – לפי הדוברים. ייתכן שנכחו נוספים שלא דיברו בדיון.

²⁷⁷ יומן רל"ש הרמטכ"ל.

של צה"ל מעבר לתעלת סואץ, בין היתר על-ידי הטסת עיתונאי חוץ לשם, להכין "תוכנית שלוף" להשתלטות על הפת"ח ולשלב את התארגנות צבא סוריה על-ידי תקיפת חרסתא והאתרים האחרים שבהם משקמים את השריון ומאמנים צוותים. הוא צפה שלאחר כניסת הפסקת האש לתוקף יחלו הצבאות לשקם עצמם במהירות, וציין כי לצה"ל קל יותר לשבש את התארגנות צבא סוריה מאשר את זו של צבא מצרים. אמנם מרבית אתרי השיקום נמצאים באמ"ט, למרות זאת הצליח חיל האוויר לתקופם עד אותה עת.²⁷⁸

הרמטכ"ל הורה לאלוף יריב לתדרך את האלוף גזית שיקבל את האישורים הנחוצים לשיגור עיתונאים לגדה המערבית של תעלת סואץ. האלוף עמית העיר שלא ניתן יהיה לתאם זאת עם שר הביטחון אלא בשעה 13:00, שכן רק אז ישוב מהדרום. האלוף יריב יצא, ולאחר כמה דקות חזר ושאל את הרמטכ"ל באשר למדיניות פרסום ההישגים: האלוף חיים הרצוג, המשמש כפרשן של אמצעי תקשורת, צריך להופיע בעוד זמן קצר ב-B.B.C, והוא שאל אם לתאר את כל ההישגים בחזית המצרית. הרמטכ"ל קבע "שיגיד את האמת". סגנו סבר שהסוגיה אינה כה חד-משמעית – פרסום מלוא ההישגים חשוב כדי שיהיה ברור לאן הגיע צה"ל "שלא יעשו אחר כך monkey-bussiness". מאידך גיסא עלול הדבר לבייש את המצרים ולהביאם, לכן, לא לקבל את הפסקת אש. הרמטכ"ל סיכם להורות לאלוף הרצוג לתאר את המצב בלא לנתחו.

האלוף וייצמן הביע דעתו שהזמן שנותר עד הפסקת האש קצר מכדי להפעיל את חיל האוויר להפצצת יעדים כלכליים, כמו מפעלי תעשייה, חשמל ונפט. בהקשר זה העלה האלוף טל את השאלה אם ממשלת ישראל מעוניינת שהסורים יסכימו להפסקת אש. אם התשובה שלילית הרי שניתן להביא לכך שלא יסכימו, לדוגמה על-ידי הפצצת דמשק. לשאלת וייצמן אם הוא מעוניין בהפסקת אש בחזית המצרית, השיב טל בחיוב, שכן לדעתו כוחות צה"ל פרוסים היטב ולא נראה שביכולתם ליצור עדיפות בגזרה כלשהי. וייצמן התנגד לכך – לדעתו מצבו של חיל האוויר בשלב זה טוב מאוד, וטרם הוחל כהוא זה בניצול עדיפותו. עם זאת הניח שהממשלה לא תיסוג מהסכמתה להפסקת אש, ומאחר שהזמן קצר יש לרכז את חיל האוויר בסיוע להשתלטות על מקומות החיוניים למשא ומתן, שיחל לאחר הפסקת האש, כל אותם מקומות שבימים האחרונים דובר עליהם אין ספור פעמים ככאלה שיש להשתלט עליהם זמן קצר לפני כניסת הפסקת האש לתוקף, כגון פורט פואד ומורגן. זאת, אם אין מגבלה מדינית לכיבושם. כן יש לרכז את חיל האוויר לסיוע לאוגדה 162, כדי שתשיג הישגים רבים ככל שתוכל ותנסה להגיע עד "צידון" שעל גדת התעלה.

בתגובה לכך פירט הרמטכ"ל לנוכחים את התוכנית שסיכם זמן קצר קודם לכן עם בר-לב באשר לסדרי העדיפות בהפעלת חיל האוויר: קדימה ראשונה תינתן לסיוע לאוגדה 162 להתקדם לאורך קו המים של האגמים. קדימה שנייה – לקרב שהאוגדה כבר מנהלת להשתלטות על "מצילה" ו"עודדה"; קדימה שלישית – סיוע לניסיון התקדמותה של אוגדה 143, בציר "עצוב", לעבר החיץ החקלאי; קדימה רביעית – סיוע לניסיון להשתלט על מאחזי האויב ב"מכשיר", "טלויזיה" ויתרת "מיסוריי"; קדימה חמישית – סיוע לניסיון להתקדם

278 שם; הקלטות בחדר הרמטכ"ל (כאן חודשה ההקלטה בחדר הרמטכ"ל).

ממזרח לאגם המר הקטן באזור "צחצוח"-"חבקוק"-"עפרה". הרמטכ"ל הדגיש שההתקדמות באזור "מכשיר"-"טלויזיה"-"מיסורי" תיעשה רק אם הניסיון יצליח על נקלה ולא ינוהלו קרבות כבדים. מניסיון קרבות היום הקודם ב"מיסורי" היה מסופק גם אם ניסיון ההתקדמות בגזרה הדרומית ממזרח לתעלה יעלה יפה.²⁷⁹

הרמטכ"ל הציג את הרקע: לנוכח העובדה שממשלת ישראל קיבלה את הפסקת האש ואילו מצרים וסוריה טרם קיבלוה, ישנן שתי אפשרויות בסיסיות: הראשונה – שבשעה 19:00 תהיה הפסקת אש והשנייה – שלא תהיה. לאפשרות הראשונה יש לנסות להשיג את מלוא ההישגים האפשריים – בזאת לא ידון עם הפורום, אלא יעסוק בעצמו, "וגם אני כבר לא – בזה יתעסקו הכוחות. אני אתן עוד עצה פה, עצה שם – לחיל האוויר, לפיקוד הדרום – ואז מה שיצא – יצא". לאפשרות השנייה יש להחליט אילו מבצעים יש לעשות באותו הלילה. ברצונו להיות מוכן אז לכיבוש פורט פואד, הוא הציע לבצע את "אור ירוק" ולהמשיך בתוכנית המוצאת לפועל בפיקוד הדרום. בפיקוד הצפון יש להיות בכוננות להגנה ולתפיסת תל כודנה.

הרמטכ"ל חזר בפני הפורום על הדעה שהביע בממשלה: הוא "לא יצטרע" אם הפסקת האש תידחה ביום-יומיים. זאת לא בשל להיטותו לכבוש שטחים נוספים, אלא משום שהוא חושש מאוד מאפשרות שלאחר שתושג הפסקת אש תהיה הפוגה קצרה שאחריה יחודשו הקרבות. לפיכך יש להמשיך ולהכות את צבא מצרים – ככל שיוכה יותר, יקטן הסיכוי לחידוש האש באופן שיסכן את כוחות צה"ל.

רב-אלוף אלעזר שלל ניסיונות השתלטות על כנכר ותל חרה, זאת לאחר שאלוף פיקוד הצפון טען, בשיחה שניהל עמו, שלכך דרושים כוחות רבים, וכן שלל השתלטות על ג'בל עתקה וביקש מהנוכחים להתייחס למבצעים שהותיר: פורט פואד, "אור ירוק" ותל כודנה.

סגן הרמטכ"ל גרס שכיבוש פורט פואד חשוב מאוד, אך שר הביטחון הסתייג ממנו, בין השאר מחשש שהמצרים יגיבו עליו בירי טילי סקאד. לכן ביקש את חוות דעתו של אגף המודיעין אם אמנם יש סכנה כזאת. ראש אמ"ן אמר שלפי החומר שבדו אין כל איום של שימוש בטיילי סקאד כתגובה על כיבוש שטח. האיום הוא שירי טילי סקאד יהווה תגובה על הפצצות בעומק. נראה שהפצצת פורט פואד ופורט סעיד אינה נכללת בקטגוריה זו, שכן חיל האוויר מפציץ את האזור זה חמישה ימים והמצרים לא השתמשו בסקאד. טל צידד גם ב"אור ירוק"; ביצעו מותנה ממילא בתשובה שתתקבל מארצות-הברית, אם התשובה תהיה חיובית הוא תומך בכך. כן צידד בכיבוש המוצב המצרי במרומי ג'בל עתקה להשגת שליטה על מרחבים גדולים באזור. במיוחד יהיה מקום לעשות זאת אם בעקבות התקדמותה של אוגדה 162, שכוח שלה מתקרב למסילת הברזל, ניתן יהיה ליצור רציפות קרקעית בין הכוח שבעתקה לבין הכוחות שלמרגלות ההר.

האלוף זאבי צידד גם הוא בכיבוש פורט פואד וטען, כמו ראש אמ"ן, שהעובדה שהמצרים לא הפעילו את הסקאד למרות הפצצות פורט סעיד, מצביעה על כך שזו אינה משמשת להם עילה לכך. הסקאד, טען, "הטיל עלינו אימים מחוץ לפרופורציה. לקראת הפסקת האש לא

279 פירוש המקומות: לפי יומן רל"ש הרמטכ"ל.

מפעילים סקאד כי זה הפרת הפסקת האש". הוא תמך גם בהמשך המאמצים בגזרה המרכזית בתעלה, בכיבוש תל כודנה וב"אור ירוק" אם האמריקנים לא יתנגדו לכך. הוא תמך בכיבוש ג'בל עתקה בתנאי שייווצר פרוזדור רחב שיחבר אותו עם הכוחות שלמרגלותיו.

רמ"ח המבצעים ראה גם הוא בכיבוש פורט פואד כמבצע החשוב ביותר, בין השאר בהנחה שלאחר סיום המלחמה יישארו כוחות צה"ל שם ובתקווה שהדבר יוכל למנוע מהסובייטים לחזור לפורט סעיד. הוא הציע לבדוק אם השינויים בהיערכות האויב אינם מחייבים לערוך שינויים בתוכנית "אור ירוק". מיקום כוח בג'בל עתקה נראה לו הפחות חשוב – הוא לא ראה תועלת בהצבת גרוד "על ההר הענק הזה". סגן הרמטכ"ל טען לעומתו שחשיבותו שווה לחשיבות החרמון מבחינת אפשרויות תצפית למרחקים. שטרן הפנה גם את תשומת לבו של הרמטכ"ל לבעיית ציוותי הכוחות, אם יוחלט לעשות כמה מבצעים בו-זמנית.

ראש אמ"ן הסכים גם הוא שלטווח ארוך כיבוש פורט פואד הוא המבצע החשוב ביותר. מבצע "אור ירוק", לעומת זאת, עלול לגרום למעמסה כבדה על צה"ל משום שיקשה להגן על הכוחות שיישארו מעבר למפרץ סואץ. לפיכך המליץ להתרכז בפורט פואד, אפילו תוך שמירת אופציה להמשך לעבר פורט סעיד. האלוף יריב הצטרף לדעתו של ראש אמ"ן. מלבד זאת, אמר, מבצע "אור ירוק" וההשתלטות על עתקה אינם מחייבים הכנה אווירית – ניתן להמשיך לבדוק באילו כוחות לעשותם ולהתכונן לקראתם. כיבוש פורט פואד, לעומת זאת, מחייב הכנה אווירית, לפיכך יש להתחיל בהפעלת חיל האוויר להכנת כיבוש פורט פואד.

לאחר ששמע את דעות הנוכחים סיכם הרמטכ"ל לעשות את כל ההכנות, ובכלל זה ריכוז הכוחות, כדי לכבוש באותו הלילה את פורט פואד, להכין כוח של בה"ד 1 לתפיסת ג'בל עתקה, להכין את כיבוש תל כודנה ללילה הקרוב ולהשאיר כוננות של 24 שעות ל"אור ירוק", בלא להעמיס את הכוחות. אשר לאפשרות שהפסקת האש תחל באותו היום – יש להורות לכל הכוחות להיות בכוננות למנוע כל שינוי מצב, כולל פתיחה באש, לתדלק ולהישאר בכוננות כאילו הלחימה נמשכת.²⁸⁰

הרמטכ"ל במשל"ט ומשוחח עם מפקד חזית הדרום

בשעה 10:45 הלך הרמטכ"ל למשל"ט, שם דווח לו על תקיפה של 20 מטוסי אויב שמטוסי צה"ל יצאו מולם, אך טרם נודעו תוצאות הקרב. הרמטכ"ל הורה למפקד חיל האוויר לעשות את כל ההכנות לתקיפת פורט פואד, תוך שציין שאין בידו עדיין אישור לתקיפתה – האישור מותנה אם הפסקת האש תיכנס לתוקף.

בהיותו במשל"ט התקשר הרמטכ"ל לרב-אלוף בר-לב ושמע ממנו שכוח ששון כבש את תעוז "מרור". הרמטכ"ל ציין שעדיין אינו יודע אם האש תופסק היום, ולכן ברצונו לקבוע עובדות: אין עדיין אישור לתקוף את פורט פואד, אך אם יתקבל ניתן יהיה לקבוע עובדה עד

280 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

הבוקר.²⁸¹

פירוט ישיבת מועצת הביטחון וההחלטה על הפסקת האש

בשעה 11:45 הגיע ארצה דוח של שגריר ישראל באו"ם, יוסף תקוע, על ישיבת מועצת הביטחון שבה התקבלה ההחלטה בדבר הפסקת האש. הדוח הופץ לראש הממשלה, לשר הביטחון, לרמטכ"ל ולסגנו. תקוע ציין בין השאר שרק השגריר האמריקני פירש את נוסח ההחלטה, ואילו השגריר הסובייטי הסתפק בציטוטה, תוך שהשתמש בסעיף השני במונח *implement practically* את החלטה 242. הדבר הבולט בהחלטה הוא היעדר מנגנון של משקיפים, שיקבע את העמדות שבהן מחזיקים הכוחות, דבר הפותח פתח לאפשרויות תמרון. השגריר תקוע טען שציות להחלטה בשלב זה יתבטא במתן פקודה לכוחות להפסיק אש בשעה 18:52, בתנאי שכל הצדדים האחרים יעשו כן, ואין צורך להתייחס למונח "העמדות שתופסים הכוחות", שכן ההחלטה עלולה להתפרש גם כתובעת הקפאה בקווים שבהם היו הכוחות בעת קבלתה ולא בשעת הפסקת האש.

מעבר להוראה לכוחות תלויה התנהגות ישראל בשיקולים המדיניים והצבאיים של הנהגתה. אפשר, דרך משל, לעמוד על כך שעל כל הצדדים, ולא רק על מצרים וסוריה, להודיע על הפסקת אש ולגרוס שההחלטה לא תוכל להיכנס לתוקף לפני הודעה כזו, ובכלל זה ביטול הסגר ימי והסכמה לחילופי שבויים, ולהדגיש שאף אם כל הצדדים יקבלו עליהם הפסקת אש יהיו כוחות צה"ל זכאים להתגונן בכל מקום שבו יותקפו.²⁸²

שר הביטחון משוחח עם ראש אמ"ן, מנכ"ל משרד ראש הממשלה ומפקד חזית הדרום

בצהריים חזר שר הביטחון מביקורו באוגדה 162 לתל-אביב²⁸³ ובשעה 12:50 התקשר לראש אמ"ן ושאלו אם התקבלו ידיעות לגבי קבלתן של מצרים וסוריה את הפסקת האש או דחייתן אותה. האלוף זעירא השיב שלא התקבלו ידיעות רשמיות. אין עדיין שום פקודה להפסיק אש, אך נראה שהמצרים יקבלו את הפסקת האש. לגבי סוריה לא התקבלו כל ידיעות. נשיא סוריה אמר אמנם בבוקר לנשיא עיראק שטרם החליט, אך אין זו ראייה.²⁸⁴ בשעה 13:00 עורר שר הביטחון סוגיה זו אצל המנהל הכללי של משרד ראש הממשלה מרדכי גזית, ונענה שלא התקבל שום מידע רשמי בעניין.²⁸⁵

בשעה 14:00 התקשר שר הביטחון למפקד חזית הדרום. "אני מבין שלברן הולך טוב"

281 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

282 מתקוע, ניויורק, 200345 [שעון ניויורק].

283 אין בידינו כל מקור לגבי פעולותיו בהיותו באוגדה.

284 לשכת שהב"ט, שיחה טלפונית בין שר הביטחון והאלוף אלי זעירא, 22.10.73, שעה 12:50, רשמה אדיבה [בני].

285 לשכת שהב"ט, שיחה טלפונית בין שר הביטחון ומוטקה גזית, 22.10.73, שעה 13:00, רשמה אדיבה [בני].

– פתח. רב־אלוף בר־לב אישר ש"חיל האוויר התחיל לעבוד כמו שצריך ועם חושך נגיע עד לתעלה". שר הביטחון מסר לו שלעת עתה אין כל סימן להפסקת אש "ואפשר להמשיך כרגיל". בתשובה לשאלתו אם בכוונת הפיקוד לקדם את כוח גרנית לתעלה, השיב מפקד החזית שחיל האוויר פועל בגזרתו, כוח גרנית יופעל אם וכאשר אוגדה 162 תעלה על הרמפות מנגד, נותרו עדיין ארבע שעות אור, ההתקדמות שם תארך זמן רב וייתכן שבתוך שעה-שעתיים יגיע הכוח ל"ליטוף" שלגדת התעלה. חטיבה 14, הנעה צפונה לכיוון החיץ החקלאי, מתקדמת לאטה, טרם הגיעה לתעלת החיץ החקלאי ונתקלה בדרכה בתעלות רבות המקשות על תנועתה. המגמה היא לתפוס בלילה ראש־גשר מעבר לחיץ החקלאי. בתוך שעתיים-שלוש ייבדק המצב ובהתאם לכך יחליט הפיקוד אם התנאים מאפשרים זאת.²⁸⁶

מצרים מקבלת את הפסקת האש

ראש אמ"ן דיווח עוד קודם לכן לרמטכ"ל על השיחה בין שליטי סוריה ועיראק. בשעה 14:15 סיפר לו על שיחה בין נשיאי מצרים וסוריה, שבה הודיע סאדאת לאסד שהוא מתכוון להיענות לקריאה להפסקת אש, ואילו אסד פוסח עדיין על שתי הסעיפים. עיראק, לעומת זאת, כבר הודיעה רשמית שאינה מקבלת את הפסקת האש.

באותה שעה כבר הגיע שר החוץ האמריקני ארצה ונפגש עם ראש הממשלה.²⁸⁷ הרמטכ"ל ביקש להכין לו עוזרים לפגישה שנועדה לו עם קיסנינג'ר לשעה 16:00, ועסק בניסוח פקודה לכוחות בעניין הפסקת האש. בשעה 14:30 התקשר הרמטכ"ל למזכיר הצבאי של ראש הממשלה תא"ל ליאור, וביקשו לברר מה באשר לאישור כיבוש פורט פואד ו"אור ירוק" למקרה שלא תהיה הפסקת אש. הוא ציין בפניו שזהו הרגע האחרון להחלטה – אם לא ייתן עתה את הפקודה לא יהיה אפשר לתקוף את פורט פואד. לפיכך ביקשו לשאול את ראש הממשלה, ואת שר הביטחון שהגיע גם הוא לפגישה עם קיסנינג'ר, באשר לאישורים.

בשעה 14:35 נכנס עוזר ראש אמ"ן לחדר והודיע לרמטכ"ל שרדיו קהיר הודיע בחדשות השעה 14:30 שהנשיא סאדאת הורה להפסיק את האש במועד שעליו החליטה מועצת הביטחון. ליאור התקשר לרמטכ"ל בשעה 14:40 ונראה שהודיע לו על התשובה לבקשתו לאישורים לכיבוש פורט פואד ול"אור ירוק". התשובה לא הייתה לרצון לרמטכ"ל. בנוסף, אמר לליאור, הודיע רדיו קהיר על הסכמת מצרים להפסקת אש. "אז אם הוא יקבל [את הפסקת האש] אז אין מה לדבר בכלל [על מבצעים אלה]". הרמטכ"ל היצר על הבשורה: "חסרים לנו עוד כמה ימים, חבל, ...יומיים, שלושה ארבעה" – אמר לנוכחים בחדר – "זה עושה לי מצב רוח רע". האלוף זאבי העיר שכדאי שידעו בפיקוד הדרום שנותרו עוד ארבע שעות, כדי שהכוחות יספיקו להשיג הישגים רבים ככל האפשר עד אז. הרמטכ"ל ביקש לשוחח עם אחד המפקדים בדרום ועם מפקד חיל האוויר.²⁸⁸

²⁸⁶ לשכת שהב"ט, שיחה טלפונית בין שהב"ט לחיים בר־לב, 22.10.73, שעה 14:00, רשמה אדיבה [בני].

²⁸⁷ ראה עמ' 1139 להלן.

²⁸⁸ הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

בשעה 14:45 התקשר שר הביטחון אל הרמטכ"ל ואמר לו שתא"ל ליאור סיפר לו ששמע מפי הרמטכ"ל על ידיעה שלפיה נשיא מצרים הסכים להפסקת האש. הרמטכ"ל אמר לו שמקור הידיעה – חדשות רדיו קהיר משעה 14:30. השר אמר שאם אכן המצרים יקבלו את הפסקת האש, תצטרך גם ישראל לקבל זאת, ולפיכך יש לזרז את אוגדה 162 וכוח גרנית להגיע לתעלה ולחבור זה לזה. הרמטכ"ל אמר שהוא "מדבר אתם כל רבע שעה" בקשר לכך, ונראה שעד כה טרם חברו. לשאלת הרמטכ"ל אם להמשיך להיות בכוננות לכיבוש פורט פואד ומורגן, השיב השר שאת פורט פואד "צריך להשתדל לחטוף בערב". אשר למורגן – עקרונית ידע כיצד לנהוג אחרי שידבר עם קיסנינג'ר, אך ייתכן שיהיה זה מבצע שילמד את המצרים לקח אם לא ימלאו אחר הפסקת האש.²⁸⁹

כעבור חצי שעה, בשעה 15:15, התקשר שלישי של שר הביטחון לרמטכ"ל, ולפי הוראת השר מסר לו שקיסנינג'ר הודיע לראש הממשלה שהמצרים פנו דרך הסובייטים והודיעו על נכונותם להפסקת אש בשעה 18:00, ולפי הודעת ראש הממשלה יפסיק גם צה"ל את האש. שר הביטחון ביקש שהרמטכ"ל יורה לכוחות להיות מוכנים להפסיק אש אם המצרים יפסיקו, ולהמשיך בלחימה אם לא יפסיקו. עניין השעה שבה תיכנס הפסקת האש נמצא בבדיקה, שכן לפי החישובים היא אמורה להיות 18:52 – 12 שעות לאחר קבלת ההחלטה במועצת הביטחון.

כעבור עשר דקות מסר שלישי שר הביטחון לשליש הרמטכ"ל שבשיחה עם קיסנינג'ר התברר לשר הביטחון שיש הבדל בין שעון מצרים לשעון ישראל, אולם ישראל תודיע, רשמית, שלאחר שנודע שמצרים הסכימה להפסיק את האש, ניתנה הוראה לכוחות צה"ל להפסיק את האש בשעה 18:52, אם כוחות צבא מצרים אכן יפסיקו את האש.²⁹⁰

לא הגיעה כל הודעה אם בכוננות סוריה להפסיק את האש. בשעה 14:40 הודיע רמ"ח המבצעים לרמטכ"ל שזה עתה הודיעו אלוף פיקוד הצפון "שלמרות הכוונות הטובות" לא יוכל לכבוש את כודנה הלילה, שכן למשימה זו יש צורך בגדוד חי"ר מעולה. הוא ייעד למשימה זו כוח מחטיבת גולני, אלא שהחטיבה ספגה אבדות רבות בכיבוש החרמון ולכן לא יוכל לעשות זאת הלילה.²⁹¹

בשעה 15:15 התקשר האלוף חופי לרמטכ"ל והודיעו שאם הסורים לא יפסיקו את האש יוכל הפיקוד "לעשות חגיגה גדולה", אלא שלכך יצטרך סיוע אווירי מסיבי. הרמטכ"ל השיב שאם אכן כך יהיה יקבל הפיקוד סיוע אווירי מסיבי. אלוף הפיקוד הודיע גם לרמטכ"ל שאין בידו כוח שיוכל לכבוש את תל כודנה, וסיפר לו שמצבם של מח"ט 1 והמג"ד שלו תקין, לאחר שנותרו, ושמחתקירי שבויים שנתפסו בחרמון מתברר שהסורים נטלו בשבי 26 מאנשי מוצב החרמון.²⁹²

בשעה 15:25, בטרם עודכן בהודעה שהממשלה עומדת לפרסם, הודיע הרמטכ"ל לרב-

289 שם; לשכת שהב"ט, שיחה טלפונית בין שהב"ט לרמטכ"ל, 22.10.73, שעה 14:45, רשם אריה בראון.

290 לשכת שהב"ט, 22.10.73 – רשם אריה בראון.

291 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

292 היסטוריה/צפון; רשימות ראובן רון.

אלוף בר-לב את ששמע משר הביטחון. הוא סיפר לו שישתתף בעוד זמן קצר בפגישה עם שר החוץ האמריקני ויעשה כל מאמץ כדי לדחות את מועד כניסתה לתוקף של הפסקת האש.²⁹³

פגישת קיסנינג'ר עם הצמרת המדינית-ביטחונית של ישראל

בשעה 13:35 נועד שר החוץ של ארצות-הברית הנרי קיסנינג'ר לשיחה בארבע עיניים עם ראש הממשלה, שאליה הצטרף לאחר זמן מנכ"ל משרד ראש הממשלה מרדכי גזית. שיחה זו נמשכה עד השעה 14:15, ומשעה 14:30 עד 16:00 סעד בחברת הצמרת המדינית-ביטחונית. בסעודה זו נדונו בעיקר פרטי הפסקת האש – לקראת כניסתה לתוקף באותו הערב.²⁹⁴ כזכור התמקדו בקשותיה של ישראל מקיסנינג'ר, בטרם יצא למסקוואה, בשני עניינים: השהיית ההליכים ככל הניתן ואי-אזכורה של החלטה 242. בפגישה עם ראש הממשלה הסביר קיסנינג'ר באריכות מדוע לא היה יכול למנוע את אזכורה של החלטה 242: על אזכורה עמדו הן הנשיא ניקסון והן הסובייטים. הנשיא ניקסון סיפר לשרי החוץ הערביים, שעמם נפגש בניו-יורק ב-18 באוקטובר, שער שהחל לכהן כנשיא ארצות-הברית סבר שהחלטה 242 הנה "בדיחה", המהווה אך מסגרת למשא ומתן ואין כל משמעות לתוכנה. במשא ומתן עם שר החוץ הסובייטי ביוני 1973 הביא בפניו קיסנינג'ר טיוטות שונות שהזכירו החלטה זו, וגורמיקו דחה אותן. הערבים עצמם התכחשו להחלטה, ובדיון שנערך במועצת הביטחון ביולי 1973 סירבו אף לאזכרה. כל אותו זמן הצליח קיסנינג'ר, בקושי רב, לשכנע את הנשיא ניקסון להמשיך לדבוק בהחלטה 242, עתה הדגיש הנשיא בפני שרי החוץ הערביים את מחויבות ארצות-הברית להחלטה – ללא אזכור של נסיגה ישראלית. הוא נתן גם ללחצים מצד הערבים וחברות הנפט ולא היה מבין אילו קיסנינג'ר התנכר לה.

הוא סיפר שהסובייטים התנגדו בתוקף לאזכור ההחלטה בעלמא ורצו לאזכר נסיגה לגבולות 1967. השקלא וטריא עמם בסוגיה זו היה קשה מאוד. הוא התעקש בתחילה על תביעה למשא ומתן והפסקת אש בלא לאזכר את ההחלטה, והמוצא היה באזכור כללי של ההחלטה ללא כל תוספות. קיסנינג'ר ציין שאי-אזכורה של ההחלטה היה משמיט מידי ישראל את ההתייחסות למונח "גבולות בטוחים ומוכרים" המצוי בה. הוא הצליח להתחמק מלהזכיר נסיגה ישראלית או ציון קו גיאוגרפי כלשהו – דבר שהנו בגדר מינימום לעומת התביעות של נשיא מצרים בנאמו מ-16 באוקטובר ותביעות בלתי פוסקות שהפנו לאמריקנים חאפז

²⁹³ יומן רל"ש הרמטכ"ל.

²⁹⁴ ברשותנו שני מברקים שבהם פורטה שיחת ראש הממשלה עם קיסנינג'ר – במברק משעה 222020 דיווח גזית לדיניץ על הפגישה; במברק משעה 21:30 דיווח לו על מה שסיפרה ראש הממשלה על הפגישה לפורום מצומצם, שכלל גם את הרמטכ"ל. אין כל רישום מארוחת הצהריים עם הצמרת המדינית. במסמכי משרד החוץ של ארצות-הברית יש פרוטוקולים של שתי פגישות: זו שבין קיסנינג'ר לראש הממשלה וזו שבינו לבין הצמרת המדינית: Memorandum of conversation, Tel-Aviv, October 22, 1973, 230. FOREIGN RELATIONS OF THE UNITED STATES (FRUS) 1969-1976, Volume xxv, ARAB-ISRAELI CRISIS AND WAR, 1973, Editors Nina Howland Craig Daigle, pp. 654-670 232. Memorandum of conversation, Tel-Aviv, October 22, 1973, 2:30-4:00 p.m., ibid, pp. 662-666.

איסמעאיל והסעודים. זאת ועוד, ישראל זכתה "בניצחון כביר" והערבים נאלצו להסכים למשא ומתן ישיר עמה – דבר שלא הסכימו לו עד כה.

לשאלת ראש הממשלה לפירוש הביטוי "ביצוע מידי של החלטה 242" המופיע בהחלטה המוסכמת, השיב קיסניג'ר שהוא חסר משמעות, שכן אין מה "לבצע" בהקשר להחלטה 242, בטרם יסוכם דבר מה במשא ומתן. בתשובה לשאלת ראש הממשלה אם מחוור לסובייטים שזו עמדת ארצות-הברית, השיב שר החוץ האמריקני בחיוב והוסיף שיבהיר זאת במסיבת עיתונאים שיערוך ב־24 באוקטובר. הוא הוסיף שביכולתו להתחייב רשמית בפני ישראל שכל מה שיעשה במסגרת החלטה 242 יצטרך להיות מסוכם במשא ומתן שיערך בהתאם לסעיף 3.²⁹⁵

לשאלת ראש הממשלה מה הביא את הסובייטים לדרוש שיבוא במהירות כה גדולה למוסקווה, אמר קיסניג'ר שהם העריכו שמצבה של מצרים הולך ורע, והוא משוכנע שהם שקלו אפשרות של שיגור כוח סובייטי לזירה. לו קרה הדבר היה הנשיא ניקסון חייב להגיב במעשים והדבר "היה מעמיד את ישראל במצב בלתי אפשרי". גם עתה סבורים הסובייטים שמצבה של מצרים חמור. מאידך גיסא סיפר שגם הוא וגם הנשיא ניקסון חששו שאם לא תופסק האש במהרה תתחולל רדיקליזציה בעולם הערבי. כיום יודעים כל הערבים, אפילו שונאי ארצות-הברית, שלא ייתכן הסדר בלעדית – ברית-המועצות יכולה לספק לערבים נשק, אך אינה יכולה להביא לפתרון מדיני. בכוונתו להסביר למדינות מפיקות הנפט שאם לא יחדשו את משלוחי הנפט לארצות-הברית לא תטפל ארצות-הברית בסכסוך.

שר החוץ האמריקני סיפר שהוא הנחה את שגריר ארצות-הברית באו"ם סקאלי לציין בנאומו באותו הבוקר במועצת הביטחון שיש קשר בין סעיף 2 של ההחלטה לסעיף 3 שלה. בתשובה לשאלת ראש הממשלה אמר שלדעתו פירושו של סעיף 3 הוא שהצדדים המעורבים ישבו יחד לשיחות. לשאלה מה משמעות החסות המוזכרת בסעיף זה, השיב שיש כמה אפשרויות: המזכיר הכללי של האו"ם, "ארבע הגדולות" או מועצת הביטחון כולה. מבחינת ישראל האפשרות המועדפת היא חסות אמריקנית, אך דבר זה אינו אפשרי, ולכן האפשרות הבאה בחשבון היא חסות של שתי מעצמות-העל. הסובייטים מעוניינים ליטול חלק במשא ומתן, והוא אמר להם שישתדל להשפיע על ישראל שתסכים לחסות אמריקנית-סובייטית ובעוד זמן מה יודיע להם שישראל הסכימה לכך, "מכאן שהמו"מ יהיה בין ישראל ומצרים ובהשתתפות ארצות-הברית וברית-המועצות".

קיסניג'ר הסכים עם ראש הממשלה שעל ישראל להתעקש בעניין שחרור השבויים ולסרב להיכנס למשא ומתן בטרם תיפתר הבעיה. הוא סיפר שאמר לשליט ברית-המועצות ברז'נייב שלא יוכל לייצג לישראל להסכים להפסקת אש בלא שיימצא פתרון לבעיה זו. ברז'נייב אמר שלא יוכל להשיג את הסכמת סאדאת לכך בתוך 12 שעות, אולם הבטיח, על דברתו, לפעול כמיטב יכולתו בעניין והסכים עם קיסניג'ר שיש למצוא פתרון בתוך 72 שעות. שר החוץ הסובייטי חזר על הבטחה זו הבוקר, אולם סירב להתחייב בכתב, בטענה שהדבר טעון אישור של הפוליטביו. ראש הממשלה ציינה ששחרור השבויים הוא תנאי שהתנתה הממשלה

295 ראש הממשלה לא פירטה כל זאת בדיווח לפורום המצומצם שצוין לעיל.

להסכמה להפסקת אש, וקיסנינג'ר הבטיח להודיע פומבית, בתשובה לשאלה שיישאל, ששתי מעצמות־העל התחייבו להביא לשחרור שבויים.

שר החוץ האמריקני אמר שהוא צופה שיחל לחץ עצום על ארצות־הברית להפסיק את הרכבת האווירית. הדבר אינו תלוי רק בו. בינתיים היא תימשך; ודאי שתימשך עוד שלושה שבועות, שכן הוא נוסע בשבוע הבא למזרח הרחוק ובהיעדרו לא יהיה אף איש המוסמך להפסיקה. ההתחייבות של הנשיא ניקסון למילוי האבדות עומדת בעינה. עד אותה עת אושר לספק 48 מטוסי פנטום ו־44 מטוסי סקיהוק, ותימשך האספקה בספינות. זאת ועוד, כל עוד רכבת האוויר הרוסית נמשכת, אין כלל אפשרות שהרכבת האווירית האמריקנית תיפסק. אם סוריה לא תסכים להפסקת אש יסייע הדבר להמשך הרכבת האווירית. בתגובה לדברי ראש הממשלה שיהיה צורך, נוסף על כך, לבנות דברים רבים מחדש ובהיקף גדול, אמר קיסנינג'ר שימים קשים באים גם על וושינגטון, אך הוא ועוזריו – הייג וסקוקרופט – יוסיפו לטפל בענייניה של ישראל ויש לקוות שיצליחו להתגבר על הקשיים.

בתגובה לדברי ראש הממשלה שהזכירה את קידום הטילים במצרים לאחר הפסקת האש באוגוסט 1970, שהיה טראומה לישראל, אמר קיסנינג'ר שלא דן בכך עם הסובייטים והשאיר זאת לטיפולן הישיר של ישראל ומצרים. אם כמה שעות נוספות של פעילות צבאית יוכלו לסייע לישראל, הוא יהיה מוכן להעניק לה שהות זו – הוסיף, וסיפר שניסה להבהיר זאת לישראל עוד ביום הקודם: הוא שלח רמז זה, והמברקים בעניין ההסכמה האמריקנית־סובייטית, כחמש־שש שעות לפני תחילת הדיון במועצת הביטחון, אלא שהיו שיבושים בתקשורת בינו לבין סקוקרופט. הוא הוסיף ש"לא יבוא בטענות אם הלילה עוד יתקדמו כוחות צה"ל, זה רגיל שמיד אחרי כניסת הפסקת האש ממשיכות יחידות לתקוף. כל עוד הוא בטיסה יהיה לו תירוץ".

קיסנינג'ר מקבל תדרוך צבאי מראשי צה"ל

בהתאם לבקשתו של הנרי קיסנינג'ר, זומנו אנשי הצבא לתדרכו במצב הצבאי. בשעה 16:00 נפגשו עמו הרמטכ"ל, ראש אמ"ן ומפקד חיל האוויר ותדרכוהו.²⁹⁶

הרמטכ"ל תיאר את המצב הצבאי כלהלן: בחזית הסורית כבשו כוחות צה"ל חלק מהר החרמון, השתלטו על כביש קוניטרה-דמשק בעומק כ־25 ק"מ מעבר לקווים שלפני פרוץ המלחמה ועל ציר נוסף לדמשק. הוא הראה את המאחז של צה"ל בשטח הסורי ואת הכוחות שמנגד: כוח עיראקי בעוצמה שמעל לדיוויזיה, כוח ירדני בעוצמה של שתי חטיבות שריון וכוחות סוריים. רב־אלוף אלעזר ציין ש"אנו די מרוצים" מהמצב בחזית זו. לשאלת קיסנינג'ר אם יש לכוחות האויב יכולת התקפית, השיב הרמטכ"ל שהם יוכלו לתקוף בתוך יום־יומיים, אולם לא יהיה זה באותה עוצמה שבה תקפו בתחילת המלחמה, כלומר 1,400 טנקים. כוחות צה"ל ערוכים עתה בעמדות טובות משהיו ערוכים אז והם מוכנים יותר – כך

²⁹⁶ פרטיכל הפגישה נשלח מגזית לדיניץ במברק מ־231900 באוקטובר 1973. בפגישה נכחו גם ראש הממשלה ושר הביטחון וייתכן ששרים נוספים.

שאם האויב ינסה לכבוש מחדש שטח שנכבש על-ידי צה"ל, נראה שלא יצליח בכך. בחזית המצרית, המשיך רב-אלוף אלעזר בתיאורו, ייצבו כוחות האויב בתחילת המלחמה קו לאורך כל תעלת סואץ ובעומק 8-12 ק"מ ממזרח לה. צה"ל הצליח לחדור באזור דוור סואר, יצר ראש-גשר, השתלט על שטח ממערב לתעלה ועתה מכתר כוח אחד את הארמייה השלישית. כוחות צה"ל הצליחו לחסום את הדרכים מהעיר סואץ לקהיר, אך לרוע המזל לא הצליחו להשלים את כיתור הארמייה השלישית. הוא הביע אמונתו שניתן לעשות זאת בתוך יומיים-שלושה. הכוח שממערב לתעלה כולל שלוש אוגדות ומתקדם עתה היטב: כוח מתוכנן נע לעבר תעלת סואץ וייתכן שיצליח להגיע עדיה במקום אחד – נראה שלא יושג יותר ממאחז אחד לגדות התעלה. המגמה הייתה לכתר את הארמייה השלישית, להשמיד את כוחותיה או לשבותם – מגמה זו ודאי שלא תושג באותו היום. בגזרה המרכזית שולט צה"ל על ראש-גשר ברוחב של כ-15 ק"מ משני צדי התעלה, וכוח אחד מתקדם לעבר כביש אסמאעיליה-קהיר. לא ידוע מה יהיה המאחז בכביש זה, אך הוא מאמין שתושג שליטה כלשהי עליו. בגזרה הצפונית יש למצרים מאחז ממזרח לתעלה ואין עתה סיכוי להודפם משם.

לשאלת קיסנינג'ר אם המצרים יוכלו לתספק את הארמייה השלישית לאחר שהפסקת האש תיכנס לתוקפה, או שלנוכח שליטת צה"ל על הדרכים המובילות אליה יצטרכו להגיע להסכם עם ישראל, השיב רב-אלוף אלעזר שהם יוכלו לתספק, שכן נותרה להם הדרך האוגפת את ג'בל עתקה מדרום ומובילה לעיר סואץ.

מפקד חיל האוויר ציין בתחילת דבריו שהבעיה העיקרית שהגבילה את יכולת הפעולה של חיל האוויר עד לאותו בוקר, הייתה טילי הקרקע-אוויר שבידי האויב, ובייחוד הטילים הניידים – אס-איי-6. הם היו יעילים מאוד, כגורם מרתיע, בימים הראשונים למלחמה; רק אחרי כמה ימים הוחל בפעולה נגדם, תוך המשך הגנה אווירית וסיוע לכוחות הקרקע. חיל האוויר איבד 102 מטוסי קרב, מהם 32 מטוסי פנטום, 53 "סקיי הוק", 11 מיראז' ושישה סופר מיסטר. עד עתה הצטייד בעיקר במטוסי פנטום, שעבורם הוא אסיר תודה, ולגבי מטוסים אלה בעייתו היא עתה צוותים – לרשותו 69 או 70 צוותים, שיוכלו להפעיל 80-100 מטוסים.

במהלך אותו היום, 22 באוקטובר, המשיך האלוף פלד, חוסלה ההגנה האווירית המצרית בדרום תעלת סואץ. התקפת המערך, שבה נטלו חלק גם ארטילריה וכוחות מסתערים, נמשכה כמה ימים, וב-22 באוקטובר בשעה 09:00 חוסלו חמש או שש הסוללות האחרונות. בחזית הסורית נותרו באזור שבידי האויב (מדרום וממזרח למאחז כוחות צה"ל) 16-17 סוללות, מרביתן אס-איי-6. לשאלת קיסנינג'ר מאיזה טיל נפלו מרבית המטוסים, השיב האלוף פלד שמאס-איי-6. זאת משום שזה היה הטיל היחיד שלגביו לא היה לחיל האוויר אמצעי נגד יעיל – בשל ניידותו, ביצועיו הטובים וחוסר הידע לגביו. לשאלת קיסנינג'ר אם צה"ל הצליח לתפוס טיל כזה, השיב פלד שאין בידי הוכחה שנתפסה יחידה שלמה. בידי צה"ל כמה נפלים, שמהם דלה מידע על התדירויות של הטיל ואופן הנחייתו, אך המידע אינו שלם.

חיל האוויר המצרי איבד, עד השעה 14:00 של אותו יום, 254 מטוסים, שהאלוף פלד

פירטם לסוגיהם, וחיל האוויר הסורי איבד 205 מטוסים, שגם אותם פירט. חיל האוויר המצרי אינו חסר עתה מטוסים, שכן הוא קיבל 110 מטוסי מיג 21 מאז תחילת המלחמה. בעייתו היא חוסר בצוותים ובמובילים. מצבו של חיל האוויר הסורי חמור יותר. מטוסי צה"ל תקפו שדות תעופה בסוריה והפילו מטוסים רבים בקרבות אוויר-אוויר. ב־21 באוקטובר תקפו מטוסים סוריים, בעקשנות, את כוחות צה"ל בזמן שהונחתו בהר חרמון; בקרבות שם ספגו הסורים אבדות נוספות והיום לא פעלו.

מפקד חיל האוויר ציין שקשייו של חיל האוויר רבו בשל האופן שבו פרצה המלחמה. בשל כך נאלץ לפעול בסדר פעולות הפוך למתוכנן – לסייע לכוחות הקרקע בטרם חוסלו סוללות הטילים. לא הייתה לחיל האוויר יכולת לסייע במידה מספקת לתובלת כוחות קרקע, משום שהמסוקים עסקו בעיקר בלוחמה אלקטרונית. בקשת ישראל לקבל מסוקים נוספים נענתה רק בחלקה – התקבלו מסוקי סי־130, שפעלו היטב, אולם צה"ל זקוק למטוסים נוספים ולציוד stand off. המצרים הפתיעו את צה"ל גם בירי טילי קלט והצליחו לפגוע בשני מכ"מים, עד שנמצא הפתרון – להפסיק את פעילות המכ"מים בזמן מעוף הטילים. "אנו יכולים עדיין להמשיך [להילחם]" – הדגיש פלד בסיום דבריו.

ראש אמ"ן אמר בפתח דבריו שזה עתה נודע לו ששני מטוסי צילום מדגם פוקסבט טסים באזור התעלה. הוא ציין שמטוסים אלה מוטסים בידי טייסים רוסים. באותו הבוקר טסו מעל המדבר המערבי ועתה הם טסים מעל התעלה.

בתחילת המלחמה מנה צבא סוריה כ־1,600 טנקים והוא איבד כ־1,000 מהם. עתה הוא נמצא בעיצומו של תהליך קליטת טנקים ובנייה מחדש של הדיוויזיות המשוריינות. מאות טנקים מגיעים מדי יום לנמלי סוריה ומועברים מיד ליחידות. מסיבה זו מוערך שבתוך ימים מעטים יוכלו להיות מוכנים להכות שוב. בנוסף, מצויים בסוריה כ־200 טנקים עיראקיים וכ־150 ירדניים. אלה אמורים להצטרף להתקפה, שתכליתה תהיה להסיג את צה"ל מהשטחים שכבש ושלקראתה הם מאמינים שיוכלו לרכז כ־1,400 טנקים. כמו הרמטכ"ל הניח גם הוא שהם לא יצליחו במתקפתם, אך ציין שהבעיה העיקרית היא הימצאות טילי קרקע-אוויר רבים בזירה – כ־15 סוללות מדרום למובלעת שבידי צה"ל וכ־10 מצפון מזרח לה – דבר שיקשה על הפעלת חיל האוויר.

האלוף זעירא תיאר את מתקפת צבא מצרים לשלכיה ואת התקפת־הנגד של צה"ל, שבקרב עז השמיד כמעט כליל את דיוויזיה חי"ר 16 והדיוויזיה המשוריינת ה־21 וצלח את תעלת סואץ; מאז מתנהלת המערכה העיקרית נגד הארמייה השלישית. עד כה הושמדו כמעט כליל הדיוויזיה המשוריינת 4 והדיוויזיה הממוכנת 6, ושריון צה"ל משמיד את יחידות הארמייה השלישית שממערב לתעלה. ראש אמ"ן תיאר את היערכות צבא מצרים וציין שהוא איבד את עיקר יכולתו ההתקפית – עם אובדן חלק ניכר משריונו וכוחו האווירי; לעומת זאת לא נפגע מערך החי"ר פגיעה של ממש, שכן צה"ל נמנע מלהתכתש עמו. כן הזכיר את חילות המשלוח מלוב, אלג'יריה וסעודיה, הנמצאים על אדמות מצרים וסוריה. לשאלת קיסנינג'ר לטיב הלחימה של צבאות האויב, אמרו הרמטכ"ל וראש אמ"ן שהם לחמו טוב בהרבה מאשר במלחמת ששת הימים. המנהיגות הייתה טובה יותר והמאפיין המפתיע העיקרי היה בעובדה שבניגוד לעבר לא הביאה הבקעת צה"ל להתמוטטות האויב.

לשאלת שר החוץ האמריקני למה הוא מייחס את הצלחות צה"ל – האם הושג הדבר הודות למנהיגות טובה יותר – השיב הרמטכ"ל שנותר עדיין פער גדול במנהיגות ובטיב הגייסות בין צה"ל לצבאות האויב, וכך הצליחו להתגבר על כוחות עדיפים במספר. ראש אמ"ן הוסיף, לתשומת לבו של קיסנינג'ר, עוד שני עניינים. הראשון – צבאות האויב הוכנו למלחמה זו במשך ארבע שנים וכל יחידה תרגלה את משימותיה אין ספור פעמים. השני – מורגשת מאוד השפעתם של הסובייטים בשיפור בביטחון, בתקשורת, ביכולת האזנה לכוחות צה"ל, בלוחמה אלקטרונית ובהונאה, ומפקד חיל האוויר הוסיף שגם השיבוש של תקשורת צה"ל השתפר בהרבה. משעורכן קיסנינג'ר בידי אנשי הצבא, הודה להם והביע התפעלותו מכל שצה"ל עשה. לאחר שיצאו, נפרד מהמדינאים, כשהוא מציין, בין היתר, שלדעתו השיגה ישראל ניצחון גדול – הן צבאי והן מדיני – שכן הערבים הסכימו לראשונה לשיחות ישירות; ארצות-הברית עומדת על כך שזהו פירושו של הסעיף השלישי בהחלטת מועצת הביטחון.

ראש הממשלה מעדכנת בעיקרי שיחתה עם קיסנינג'ר

לאחר יציאתו של קיסנינג'ר עדכנה ראש הממשלה את אנשי הצבא בעיקרי שיחתה עמו.²⁹⁷ הרמטכ"ל ערך אותה בפקודה שהוא מתכוון להוציא לקראת הפסקת האש: האש תיפסק בשעה 19:00. הכוחות שיימצאו אז באמצע מהלך יורשו לסיימו – הדבר רלוונטי בעיקר לכוחות המתקרבים לקו המים. חיל האוויר יפסיק כליל לפעול בשעה 19:00 ויותר ירי חופשי של אש נ"מ על מטוסי אויב וירי כתגובה על פעולות אויב. כן ציין שייערך ניסיון להיכנס לרשת קשר מצרית ולקרוא למפקדים המקומיים לפגישות כדי לתאם את הסדרי הפסקת האש.²⁹⁸

פגישה בין שר הביטחון, הרמטכ"ל ומפקד חיל האוויר

בשעה 17:00 נפגשו הרמטכ"ל ומפקד חיל האוויר עם שר הביטחון. השר סיכם שלא לעשות את "אור ירוק" ולא לכבוש את פורט פואד. ראש הממשלה מתנגדת לכך וכן גם הוא עצמו – אמר. הוא סיפר שלחץ על קיסנינג'ר קשות בעניין חילופי שבויים ואמר שישראל לא תוכל להודיע על הפסקת אש בלא זאת. קיסנינג'ר התפתל והסכים לבסוף שישראל תציין שיש התחייבות בין-מעצמתית לפעול לשחרורם בלא לנקוב בשמו, ולאחר מכן יאמר לסובייטים שהוא התחייב על כך, אלא שראש הממשלה מחקה פסקה זו מההודעה. אשר לפיקוח על הפסקת האש – זו פעם ראשונה שהפסקת האש נכנסת לתוקף בלא שייקבעו סידורים כלשהם לגבי מנגנון פיקוח. קיסנינג'ר אמר שארצות-הברית אינה רוצה לתווך בעניין ובידי

²⁹⁷ יומן רל"ש הרמטכ"ל. הדברים שמסרה מופיעים בעמ' 1142–1143 לעיל, ראה גם הערה 295 לעיל. ביומן רל"ש הרמטכ"ל מוזכר גם מפקד חיל האוויר כמשתתף בשיחה. לא ידוע אם השתתפו בה אנשים נוספים.

²⁹⁸ שם.

ישראל לפנות למצרים או לאו"ם. ראש הממשלה סיכמה לפנות לאו"ם. השר הביע דעתו שיתכן שטיסת מטוס הצילום "פוקסבט" נועדה לצלם את המצב עם כניסת הפסקת האש. לשאלת מפקד חיל האוויר "מה נעשה באם הוא יטוס מעל המובלעת של סואץ?" השיב השר שאסור לו לעבור שם בלא לתאם עם ישראל, והרמטכ"ל אמר שיאשר לכוחות לפתוח באש נ"מ למרות הפסקת האש.²⁹⁹

בשעה 17:50 מסר שלישי שר הביטחון למזכיר הצבאי של ראש הממשלה שהשר הורה לרמטכ"ל שלא לכבוש את פורט פואד ואת מורגן לאחר ששוחח על כך עם ראש הממשלה, ושיאשר שאוגדה 162 תמשיך עד למים גם לאחר השעה 18:52 "במידה ויחסרו לו מספר שעות", ושאוגדה 143 תוכל ליישר קו אך לא לתקוף מעבר לקווים. סא"ל בראון התקשר גם לשלישי הרמטכ"ל ומסר לו ששר הביטחון ביקשו למסור לרמטכ"ל "שלא נעזוב משימות שיש לנו על הכבישים ולהמשיך להחזיק בהם, כי זה עשוי להיות אמצעי לוויכוח".³⁰⁰

הרמטכ"ל משוחח עם מפקד חזית הדרום

משחזר הרמטכ"ל לחדרו המשיך לעסוק, עם מטהו המצומצם, בניסוח הפקודה שתצא לכוחות לקראת הפסקת האש. בשעה 17:50 התקשר לרב-אלוף בר-לב ומסר לו שבחזית המצרית תופסק האש בשעה 18:52, בחזית הסורית לא תופסק. בפקודה שהרמטכ"ל עומד להוציא ייאמר שיש להשיב באש, ובכלל זה אש נ"מ, על אש אויב ולפעול באופן חופשי בכל מקום שבו האויב אינו מכבד את הפסקת האש. "לך אני אומר [דבר שלא ייכתב בפקודה] שכל אלה שעוד נמצאים בתנועה יכולים לגמור את התנועות שלהם. אז תעשו מה שאתם יכולים בגמר התנועות".

בר-לב עדכן את הרמטכ"ל במיקום הכוחות: כוח אחד מאוגדה 162 נמצא במרחק קילומטר עד שניים מהתעלה וישתלט על גדתה המערבית בין המתחמים "צידון" ו"מינה" – כלומר יישלוט על כשישה ק"מ ממנה. אשר לאוגדה 143 – הכוח שבאגפה הימני הגיע ל"מסכה 18" והכוח השמאלי מדרום ל"עצוב 37". כוח גרנית תוקף את "בוצר" וכוח שני של אוגדה 162 נמצא על ציר "חבית" לפני "בלמוס". "יש לכם עוד שעה, ואולי עוד קצת, ותצליחו" – סיים הרמטכ"ל.³⁰¹

הרמטכ"ל משוחח עם מפקד פיקוד מרש"ל

לאחר שיחתו עם בר-לב התקשר הרמטכ"ל למפקד פיקוד מרש"ל האלוף ישעיהו גביש ועדכן אותו בהחלטה להפסיק את האש בחזית המצרית בשעה 18:52, בעיקרי הפקודה כפי שמסרם למפקד חזית הדרום ובמצב בדרום כפי שעודכן שזה עדכנו: "ברן הולך להגיע

299 פתק בחומר לשכת שר הביטחון.

300 לשכת שהב"ט, שיחה עם הרמטכ"ל, 22.10.73, שעה 17:00, לאחר נסיעת קיסנינג'ר – רשם אריה בראון.

301 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

לתעלת סואץ תוך כמה דקות, הוא מגיע לתעלה ויתלבש על החלק הצפוני שלה מאחור, גמר את ה'טור' מסביב לאגם ויגיע לתעלה". כוח גרנית, לעומת זאת, עדיין מרוחק מהתעלה – הוא עוקף כרגע את "בוצר". "עכשיו אנחנו צריכים עוד יום-יומיים" – אמר. האלוף גביש הציע להורות למכלית הנמצאת באילת להפליג, כך שבבוקר המחרת תגיע אל מול המפרץ – אם המצרים לא יירו עליה היא תמשיך בדרכה ותוביל נפט, אם יירו – יהיה זה סימן שאין הפסקת אש ויהיה אפשר להמשיך להילחם.³⁰²

שיחה בין שר הביטחון לרמטכ"ל

בעקבות זאת התקשר הרמטכ"ל, בשעה 18:05, אל שר הביטחון וסיפר לו על רעיונו של גביש. השר הציע להמתין ולא להפליג עדיין.³⁰³ כמה דקות לפני כן הוקרא לשר נוסח הפקודה שעמד הרמטכ"ל לפרסם לקראת הפסקת האש:

1. בחזית המצרית יש להפסיק את האש בשעה 18:52.
2. יש לפתוח באש גם אחרי שעה זו על כל מטוס אויב שיטוס מעל המרחבים המוחזקים על-ידי כוחותינו.
3. יש למנוע בכוח, לרבות ע"י אש, מן האויב הסתננות לתוך השטח המוחזק על ידינו.
4. יש להשיב באש על כל אש אויב ולפעול באופן חופשי בכל גזרה בה האויב אינו מכבד את הפסקת האש.
5. יש לדווח מידית למצפ"ע על כל הפרה של הפסקת האש.

עתה שאלו הרמטכ"ל אם הנוסח מקובל עליו, והשר השיב בחיוב.³⁰⁴ שר הביטחון ביקש לכנס ביום המחרת בשעה 10:00 את המפקדים בדרום – רב-אלוף בר-לב והאלופים גונן וגביש – לדיון יחד עם המטה המצומצם, לקבוצת תכנון לגבי הצעדים שיש לנקוט בהמשך בחזית זו.³⁰⁵

פעולות אחרונות לקראת הפסקת האש

הרמטכ"ל ביקש מראש לשכתו לזמן את שלושת המפקדים דלעיל ליום המחרת בשעה 09:00 לפגישה מוקדמת בטרם ייפגשו עם שר הביטחון, ואת אלוף פיקוד הצפון לשעה 21:00. מסגנו ביקש להכין לדיון של בוקר המחרת רעיונות לגבי ההתארגנות לאחר הפסקת האש, ולקיים לפני כן, בשעה 07:00, דיון מכין של המטה.³⁰⁶

302 שם.

303 שם; יומן רל"ש הרמטכ"ל.

304 לשכת שהב"ט, 22.10.73, נוסח הפקודה שהרמטכ"ל עומד להוציא לצבא; נרשם על-ידי אריה בראון; הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

305 שם.

306 שם.

בשעה 18:15 התקשר שר הביטחון לראש אמ"ן ושאלו לאמיתות הידיעה שמסר לו רב-אלוף בר-לב, שנקלט שדר בין כוחות מצריים שבו נאמר "להמשיך לחסל יהודים עד שתהיה הודעה אחרת". האלוף זעירא אמר שהידיעה נבדקת. נראה שהכוונה היא שאין להתייחס להודעת הנשיא סאדאת ברדיו, ואין להפסיק אש אלא אם תבוא הוראה מפורשת מהרמטכ"ל.³⁰⁷ ידיעה זו הגיעה גם לרמטכ"ל. גם הוא התקשר לראש אמ"ן ושמע ממנו אותם דברים.³⁰⁸

כעבור חמש דקות, בשעה 18:20, התקשר ראש אמ"ן לשר הביטחון ולרמטכ"ל ומסר להם שנקלט שדר מארמייה 2 לדיוויזיה 16 בזו הלשון: "בהסתמך על הוראת מועצת הביטחון, הסכמת מצרים והוראת המפקד העליון, יש להפסיק את האש החל משעה 18:52 היום. יש לנקוט בכל האמצעים על מנת להבטיח את ההישגים שהושגו בעמדותיכם הנוכחיות. אם האויב לא ימלא אחר ההסכם יש להמשיך ולהיאבק אתו".³⁰⁹ לשאלת סגן הרמטכ"ל אם נבדק עניין הפרש השעות בין שרון ישראל לשעון מצרים, השיב האלוף זעירא שהתברר שהשעונים זהים. האלופים טל ועמית סיפרו שביום הקודם פנו גורמים אזרחיים לצה"ל בבקשה לקבל חוות דעת על שינוי השעון בארץ, בשל ההאפלה, וסגן הרמטכ"ל ביקשם להמתין עוד 48 שעות.

ברדיון עלתה השאלה אם הפסקת האש רצויה. הרמטכ"ל הביע כבר כמה פעמים את מורת רוחו מהפסקת האש ואת חששו מהפוגה קצרה. "אף פעם לא ראיתי חיזיון כזה שצה"ל מתקדם והרמטכ"ל עצוב" – העיר האלוף וייצמן. "מה לא ראית?" – שאל הרמטכ"ל. "שצה"ל מתקדם וכולם עצובים" – השיב. בתגובה לדברי אחד הנוכחים שיש צורך בעוד כמה שעות של לחימה, אמר סגן הרמטכ"ל: "אני מבין אם היית אומר 'עוד שלושה ימים – מכיוון שאני צריך הישג אסטרטגי'. למה צריך עוד כמה שעות? עוד חמישה בחורים הרוגים? מה תשיג?" "כמה שעות – לא" – אמר הרמטכ"ל – "אבל יומיים כן, יום-יומיים כן. עוד יום אחד גם מספיק". "לארמייה 3 מספיק יום" – חיווה האלוף זאבי את דעתו. לשאלת וייצמן "מתי אתה רוצה שאני אוריד מדים?" – אני מוכן מחר בבוקר" השיב הרמטכ"ל: "וואס ברענט [מה בוער]? עוד תהיה מלחמה בבוקר, סמוך על הערבים". "אני רוצה לשאול שאלה, אל תענה לי אם אתה לא יכול, מה הביא אותנו לקבל את הפסקת האש?" – שאלו וייצמן בהמשך. נראה שהרמטכ"ל הניד ראשו וייצמן הוסיף לשאול: "אתה לא יודע או שאתה לא רוצה להגיד?" "לא יודע. אני לא יודע. אני חושב שהאמריקאים" – השיב הרמטכ"ל.

האלוף עמית שאל עד היכן הגיע הכוח מאוגדה 162 האמור להגיע לתעלה, והרמטכ"ל השיב שהוא במרחק קילומטר מהתעלה באזור "צידון". וייצמן הביע דעתו שעתה הגיע כבר ודאי הכוח ל"צידון". "סליחה, חטיבה 500 הגיעה לתעלה" – העיר סגן הרמטכ"ל. "כן הגיעה?" – שאל הרמטכ"ל. וייצמן סיפר לעמית שבכוונת האוגדה להגיע באותו הלילה עד "מינה" והביע ספק אם תספיק לעשות זאת. כמה דקות לאחר מכן התפרץ ראש לשכת

307 לשכת שהב"ט, שיחה טלפונית, עם אלי זעירא, 22.10.73, שעה 18:15, רשמה רעיה [אלוני].

308 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

309 שם; לשכת שהב"ט, ר' אמ"ן לשהב"ט, 22.10.73, שעה 18:20.

הרמטכ"ל לחדר והודיע כי "כוח אחד הגיע למים – זה 500".³¹⁰
 בשעה 18:30 לערך שוחח שוב הרמטכ"ל עם מפקד חזית הדרום וביקשו להמשיך ולהתקדם ככל הניתן באוגדה 162 וכן באוגדה 143 – אם לא תיתקל בהתנגדות.³¹¹
 בשעה 18:52 נכנסה לתוקפה הפסקת האש בחזית המצרית. באותה עת עשה הרמטכ"ל דרכו ללשכת שר הביטחון, שם עמדו הוא והשר להיפגש בשעה 19:00 עם עורכי עיתונים. בדקות הבאות המתינו בפיקוד העליון לדיווחים מהשטח. שתי שאלות ניסרו בחלל: האם מקפידים הכוחות לשמור על הפסקת האש ועד כמה תצליח אוגדה 162 בניסיונה להשתלט על קטע מתעלת סואץ.

סיכום

עד 18 באוקטובר יוצב ראש־הגשר ממערב לתעלת סואץ, ומשהונח גשר הגלילים על התעלה נפתח שלב הרחבתו. אל אוגדות 143 ו־162 צורפה אוגדה שלישית – 252. המגמה הייתה להרחיב את ראש־הגשר דרומה. היה ברור שלשם כך יש צורך בסיוע של חיל האוויר. סיוע זה יוכל להיות יעיל אם סוללות טילי הקרקע־אוויר בגזרה יחוסלו. הפעלת מטוסים לשם כך נתפסה ככרוכה במחיר יקר מדי, ועל כוחות הקרקע הוטל לעשות זאת תוך כדי התקדמותם – בפשיטות ובירי ארטילרי. במרוצת הימים הבאים התקדמה אוגדה 162 דרומה, תוך שהיא משמידה סוללות טילים. שר הביטחון לחץ על יצירת ראש־גשר נוסף – מדרום לאגם המר. לשם כך עמדו בפני צה"ל שתי אפשרויות פעולה ממערב לתעלה: התקדמות לאורך חופו המערבי של האגם, או ירידה מרכסי ג'בל ג'ניפה, שבהם התקדמה אוגדה 162, אל עבר התעלה. חלק מהמפקדים, ובראשם הרמטכ"ל, ייחסו חשיבות רבה להשתלטות על הכבישים המובילים מסואץ לקהיר – כדי לכתר את הארמייה השלישית שבגדה המזרחית בגזרה הדרומית. כמהלך שישלב את שתי המגמות נשקלה אפשרות של תנועה דרומה לעבר אותם צירים ושימוש בהם כדי להגיע לשפת התעלה. בד בבד עם המהלכים הללו לחץ מפקד אוגדה 143 להתקדם ממערב לתעלה גם צפונה – לעבר אסמאעיליה. בין היתר נשקלה אפשרות להפעיל כוחות בגדה המזרחית מהגזרה הצפונית דרומה ומערבה – לעבר קנטרה, אולם לנוכח השיקול להימנע משחיקת כוחות הופסקה הפעולה עם היתקלות הכוחות בהתנגדות אויב. אשר לצפון התעלה – האפשרות לכבוש את פורט פואד עלתה ונדחתה מיום ליום – אם בשל חשש שהדבר יביא את סאדאת לממש את איומו שישגר טילי "סקאד" אם ישראל תפגע בעיר, אם בשל אי מוכנות הכוחות. ממזרח לתעלה ראה הרמטכ"ל חשיבות בהשתלטות על מתחם "מיסורי", והדבר אכן נעשה.

310 הקלטות בחדר הרמטכ"ל. בשעה 18:07 נקלט בהאזנה באג"ס־מבצעים שאוגדה 162 הגיעה לתעלה באזור "צידון" [יומן מבצעים/אירועים].

311 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

המהלך העיקרי באותו פרק זמן בחזית הסורית נערך בחרמון. בליל 21-22 באוקטובר השתלטו כוחות צה"ל על שני מוצבי החרמון – הישראלי והסורי. נבחנו אפשרויות להשתלטויות על יעדים נוספים, כגון תל כודנה, תל חרה או כנכר, אולם הם לא יצאו לפועל.

מהלכים אלה עמדו בצלן של ההתפתחויות המדיניות. משהתברר, ב־19 באוקטובר, שהסובייטים הזמינו את שר החוץ האמריקאי לרון בהפסקת האש, הובן שזו תתקבל בתוך ימים מעטים. ישראל ביקשה להשהות את הדיונים כדי שתספיק להשיג הישגים חיוניים – כיבוש החרמון והשלמת כיתורה של הארמייה השלישית. השיחות במוסקווה נערכו ב־20 ו־21 באוקטובר, ושתי מעצמות־העל הגיעו לנוסח מוסכם של הצעת החלטה, שהוגשה למועצת הביטחון ב־22 באוקטובר בשעה 06:52 לפי שעון ישראל ובה נקבע שהפסקת האש תיכנס לתוקף כעבור 12 שעות.

עד אותו מועד הצליחו הכוחות בדרום להשיג מאחזו בגדתה המערבית של תעלת סואץ בגזרה הדרומית, אבל לא השיגו את היעד של כיתור הארמייה השלישית. בהתאם לתוכנית "אבירי לב" היה על כוחות צה"ל להשתלט על המרחב שממערב לתעלה עד ראס ערביה בתוך שתי יממות. בפועל לא הספיקו גם שמונה יממות לשם כך. רק בעקבות התמשכות הקרבות אחרי המועד שנקבע להפסקת האש, הצליח צה"ל להשיג יעד זה.

פרק י

מהפסקת אש לשיחות ישירות בין ישראל למצרים (27-23 באוקטובר 1973)

בין הפסקת האש הראשונה לשנייה – כיתור ארמייה 3

השעה הראשונה שלאחר הפסקת האש בחזית המצרית

ב־22 באוקטובר בשעה 18:52 נכנסה לתוקפה הפסקת האש בחזית המצרית. שר החוץ האמריקני רמז בביקורו בארץ שלא יהיו לו טענות אם כוחות צה"ל יוסיפו להתקדם במשך הלילה, שכן טבעי הדבר שכוחות ממשיכים לפעול כמה שעות לאחר כניסת הפסקת האש לתוקפה. ואכן, כוחות צה"ל המשיכו להתקדם. כך, למשל, נודע במצפ"ה בשעה 19:15 כי שמונה דקות קודם לכן נמסר כי חטיבה 217 נמצאת קרוב למים, לאחר שחטיבה 500 הגיעה, כאמור, כשעה לפני כן לקו המים; כשעה מאוחר יותר נודע על היתקלויות של כוחות החטיבה במארבים מצריים באזור "קילו" ו"מינה" ועל היפגעות טנקים וחיילים מחטיבה 14. בשעה 19:50 נודע שהמצרים מפגיזים את בלוזה ויורים לאורך הקו של כוח ששון ובאסמאעיליה.¹ על רקע זה שוחח, בשעה 20:00, סגן הרמטכ"ל עם אלוף פיקוד הדרום ואמר לו ש"הכי חשוב שאף אדם לא ייהרג, ואפילו תצפצף על פקודות בנושא. לא שווה קילומטר מצרי תמורת חייל הרוג. גם אם תקבל פקודה בנושא תחשוב עליה".²

פגישה בין שר הביטחון לרמטכ"ל

בשעה הראשונה להפסקת האש נפגשו שר הביטחון והרמטכ"ל עם עורכי עיתונים.³ עם סיום הפגישה נותר הרמטכ"ל בלשכת שר הביטחון ושוחח עמו על תוכניות להמשך. הוא סיפר שהזמין את אלוף פיקוד הצפון למטה הכללי, כדי לדון עמו מה לעשות בחזיתו אם סוריה לא תסכים להפסקת אש. בכוונתו לבדוק את כדאיות כיבושה של כנכר ונראה לו שבלייל המחרת ניתן יהיה לנסות לכבוש את תל כודנה. כן סיפר שנודע לו שנותר לסורים נפט שיספיק לשלושה שבועות – הוא מרוכז במקום אחד וניתן לתקוף אותו ברביעיית מטוסים.

1 רשימות נציגות מחלקת היסטוריה ב אג"ם מבצעים.

2 יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל.

3 יומן רל"ש הרמטכ"ל. אין בידינו כל מידע לגבי תוכן הפגישה.

שר הביטחון אמר שאינו מתנגד להפצצת מצבור הנפט, אך יהיה צורך באישורה של ראש הממשלה לכך. בכל מקרה הציע להמתין, שכן "[הסורים] מתפתלים ואני חושב שישכימו להפסקת אש". הוא תמך בכיבוש תל כודנה והסביר שהוא מצדד בכיבוש שטחים שיהיה נוח להחזיקם. לשאלת הרמטכ"ל אם להציג לעיתונאים את הקווים שאליהם הגיע צה"ל, הציע שר הביטחון להמתין עוד יממה "כי אולי נעשה עוד שינויים בקו".⁴

דיון במטכ"ל עם אלוף פיקוד הצפון

בשעה 20:30 חזר הרמטכ"ל לחדרו ובאותה שעה הגיע לשם גם אלוף פיקוד הצפון שזומן לדיון. ראשית דנו הנוכחים – הרמטכ"ל, סגנו, אלוף פיקוד הצפון, ראש אמ"ן והאלוף זאבי – באופן פריסת הכוחות במוצבי החרמון. בפתח הדיון הביע הרמטכ"ל ספק אם אמנם על צה"ל להחזיק בכל ששת המוצבים. אי אפשר, לבטח, להסתפק במוצב הישראלי, ויהיה צורך להחזיק גם בסורי ואולי גם בשיא החרמון. השאלה מה באשר לשאר המוצבים. סגן הרמטכ"ל הציע שלא לדון באפשרות עזיבת מוצבים כל עוד אין הפסקת אש, שכן "כשמלחמה – צריך להחזיק את כל השטח הזה".

הרמטכ"ל הביע חשש מאפשרות שהסורים יתקפו את המוצבים שבהם מחזיקים מעט לוחמים – "אין לי חשק שעוד פעם יכבשו לנו מוצב. זה יהיה נורא" – אמר. האלוף חופי סיפר שעיקר הכוח נמצא במוצב הישראלי, במוצבים הגבוהים ביותר יש 40-60 לוחמים למוצב. הרמטכ"ל חשש מהתקפה של כוחות אויב – לפי הדוחות מרוכזים שני גדודי חי"ר ושני גדודי קומנדו בערנה וייתכן שהסורים מתכננים לתקוף הלילה חלק מהמוצבים. "אולי בעד זה הם לא עונים על הפסקת האש" – העיר סגנו. הוא סיפר שביקש מחיל האוויר להיות בכוננות להנדה בחרמון. הרמטכ"ל טען שחיל האוויר לא יוכל לפעול שם, שכן החרמון נמצא באמ"ט. "הוא לא יכול", הסכים עמו האלוף טל, "אבל במקרה הקריטי הוא כן יכול. אין ברירה במקרה הקריטי". לדעתו הנדה חיונית ומועילה מאוד במקרה של התקפת חי"ר רחבה – היא מעניקה יתרון למגן, השוכב מאחורי סלעים, על האויב המסתער. אלוף הפיקוד העיר שלשני המוצבים הקטנים, שלגביהם הביע הרמטכ"ל דאגה, אין דרכי גישה ברכב – ניתן להגיע אליהם בטיפוס אלפיניסטי או במסוקים. לפיכך "התקפת אויב עליהם יותר מתאים ליום מאשר ללילה".

ראש אמ"ן הציע לערוך סיור אוויר במגמה לאכן את גדודי האויב באזור ערנה, ולאחר מכן להפציצם ולהפגזם. סגן הרמטכ"ל גרס עתה שיש לעזוב מיד את שני המוצבים הקטנים – "שלא יקרה שעזבנו אותם תחת לחץ סורי" – ולרכז את הכוח בארבעה מוצבים: בשיא, במוצב הישראלי, במוצב הסורי ובמצפה שלגים. הרמטכ"ל שאל את ראש אמ"ן עד כמה חשוב שיא החרמון מבחינה מודיעינית, והאלוף זעירא השיב שאנשי בודקים עתה עניין זה. "יכול להיות שעד שאתה תבדוק ייקחו לנו את זה" – אמר הרמטכ"ל. ראש אמ"ן יצא ושב כעבור כמה דקות ובידיו התשובה שהבדיקה הראשונית הראתה ששיא החרמון חיוני; כך,

4 שם; לשכת שהב"ט, פגישה עם הרמטכ"ל, 22.10.73, רשם אריה בראון.

למשל, לא ידוע אם באזור חומס-חמת יש טילים; לשם כך יש לשלוח מטוס אלינט; דבר זה ייפתר בשליטה על שיא החרמון, שממנו יש תצפית לאזור. לפיכך סיכם הרמטכ"ל להשאיר כוח על פסגת החרמון, לתגברו בכוח רב ולארגן אותו להגנה כמוצב פלוגתי, לפרק את המוצב שמתחתיו ולהישאר ביתר ארבעת המוצבים.

הרמטכ"ל התעניין אם כיבוש החרמון סייע להפחתת הירי הארטילרי על כוחות צה"ל ברמת-הגולן, ואלוף הפיקוד השיב שהירי אכן פחת, שכן שני הקת"קים שהיו על החרמון חדלו לכוון אותו. עם זאת סיפר שכוח טנקים סורי ניסה לתקוף, בסיוע ארטילרי, באזור סעסע. "אפילו לא ידעת על זה" – אמר האלוף זאבי לרמטכ"ל. "אם אתה חושב שאני יודע כל מה שקורה אצלי, אז אתה טועה" – העיר האלוף חופי לקול צחוקם של הנוכחים. "יש פה (במצפ"ה) חבר'ה שמאזינים לחטיבות שלך, לאוגדות" – אמר לו זאבי.

עוזר ראש אמ"ן למחקר תא"ל אריה שלו סיפר שירדן הודיעה שהיא מקבלת את החלטת מועצת הביטחון בדבר הפסקת אש, תוך שהבהירה שהחלטה אינה חלה על שתי חטיבותיה שבסוריה, הכפופים למפקדה הסורית העליונה.⁵ האלוף עמית העיר שאין לסבול מצב כזה. חופי הסביר את התוכניות ההתקפיות: באותו הלילה יפשוט כוח מיחידה 269 על אתר ליד כנכר; הוא ציין שבכוחו של הפיקוד לכבוש את כנכר, אולם הוא היה מעדיף לעשות זאת לקראת הפסקת האש, כדי שלא לפרוס את כוחותיו על פני שטחים נרחבים.⁶ הרמטכ"ל אישר שלא לתקוף ביום המחרת, אלא להמתין להתקפות האויב ולהסב לכוחות התוקפים אבדות רבות.⁷ לצורך זה קיבל, בין היתר, טילי טאו, שניתן להציבם במוצבים. האלוף חופי אמר ששתי החטיבות שנותרו באוגדה 210 – חטיבה 679 בפיקוד אל"ם אורי אור, וחטיבה 188 בפיקוד סא"ל דן ורדי – ערוכות ליד תל אבו נידה ומיועדות לארבע אפשרויות של הכלת כוח תוקף או התקפות-הנגד, ובין היתר נפרצו דרכים נוספות לשם כך.

הרמטכ"ל אישר שהיערכות זו אכן מתאימה להגנה, ולפיכך ניתן יהיה לכבוש בלילה הבא את תל כודנה. אלוף הפיקוד אמר שלא יוכל לעשות זאת בכוחות שברשותו. לפיכך הוחלט להעביר צפונה גדוד חי"ר מעולה וגדוד קטיושות מכוח פרסבורגר – שיועד לכיבוש פורט פואד, תוכנית שירדה לעת עתה מהפרק לנוכח הפסקת האש בחזית המצרית, וסוכם שתל כודנה ייכבש בליל 23-24 באוקטובר. כן הורה הרמטכ"ל לסגנו להורות לחיל האוויר לתכנן סיוע לפיקוד הצפון.

דיון בחדר הרמטכ"ל בשיטת ההתקשרות עם הארמייה השלישית

בחזית המצרית שררה זה כשעתיים, רשמית, הפסקת אש. האלוף וייצמן העיר את תשומת לבו של הרמטכ"ל לכך שבשעתיים אלה הסבו המצרים כמה אבדות לכוחות צה"ל – בגזרה אחת פגעו בשישה טנקים, בגזרה שנייה נפגעו שלושה טנקים מירי בזוקות, הטנקים שהגיעו

5 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

6 יומן רל"ש הרמטכ"ל (קטע זה נאמר בזמן החלפת הקלטות בחדר).

7 שם; הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

לתעלה חטפו גם הם בזוקות. "כל הזמן יש טפטופים, לא סימפטי".⁸ הוא הציע להנחות את הכוחות כיצד לנהוג במקרים אלה. "נראה בבוקר", השיב הרמטכ"ל ופנה לראש אמ"ן לסכם את שיטת ההתקשרות עם הארמייה השלישית, כדי לדון בסדרי הפסקת האש. הרמטכ"ל סיכם שאמ"ן יעשה את הסידורים הטכניים לכניסה לרשת של הארמייה, וקיבל את הצעת ראש אמ"ן שיוחל בכך בבוקר המחרת בשל הלחימה המתנהלת אותה עת. בשיחה תוצע למצרים פגישה לקביעת סידורים טכניים הנוגעים להפסקת האש; אם ייענו להצעה יוצע להם לקבוע את מקום הפגישה, מועדה והדרג שלה, ולאחר שהעניין יסוכם עם שר הביטחון, ייאמר לפיקוד לשלוח קצין בדרג מתאים למקום ובמועד שייקבעו.⁹

הרמטכ"ל מאשר הפצצת מתקני דלק בחאן אל-עיש שבסוריה

כזכור, נודע שלסורים ריכוז דלק גדול בחאן אל-עיש, והרמטכ"ל ביקש להפציצו. עוזרו למחקר של עוזר ראש אמ"ן למחקר אל"ם אהרון לברון הסביר שהמצבור נחלק לשני חלקים – עלי ותת־קרקעי. חיל האוויר תקף את המצבור העלי ופגע בו קשות, ואמ"ן מעריך שהסורים משתמשים במצבור התת־קרקעי שבו קשה יותר לפגוע. הרמטכ"ל ביקש לבדוק אם חיל האוויר יוכל לפגוע בו. במקרה שכן – אישר לעשות זאת.¹⁰

ישיבת הממשלה

בשעה 22:40 התכנסה ממשלת ישראל, כשעל סדר יומה המצב בחזיתות עם היכנס הפסקת האש לתוקף והשיחות שקיים בארץ שר החוץ האמריקני – הנרי קיסינג'ר. תחילה תיאר הרמטכ"ל את ההתפתחויות הצבאיות במשך היום: הגעת אוגדה 162 לגדה המערבית של תעלת סואץ והימצאות כוחותיה לאורך עשרות הקילומטרים שמדרום לאגם המר בקרבת המים, חסימת הציר הדרומי מסואץ לקהיר, התקדמות כוח גרנית ואוגדה 143. כן סיפר על קרב החרמון שהסתיים באותו הבוקר ובו נפלו כ־40 מלוחמי צה"ל. הוא ציין שבתחילת המלחמה היו בצה"ל 1,658 טנקים. במהלך המלחמה נוספו 300 טנקים, 80 טנקים נפגעו וכמחציתם ניתנים לתיקון. כרגע יש בסד"כ 1,154 טנקים כשירים, מהם קרוב ל־400 בצפון ורוב השאר בדרום. הסורים איבדו במלחמה כ־1,000 טנקים והמצרים כ־800. עד אז נמצאו כ־100 טנקים סוריים כשירים מהדגמים טי־54 ו־טי־55. הוא ציין גם את מספר המטוסים שאבדו – 102, שמהם 32 מטוסי פנטום, 59 סקייהוק, ו־11 מיראז'. עד אותה

8 במהלך השעות 22:00–20:00 נודע על היתקלויות נוספות של כוחות צה"ל בכוחות אויב. בחטיבה 35 נפגעו כ־20 איש, חטיבה 217 נתקלה במארבים באזורים "קילו" ו"מינה" ובציר "ויטמין" ונורו על כוחותיה פצצות בזוקה, חטיבה 500 נתקלה באש באזור "ליטוף" ו"טסט" ועוד. בשעה 21:20 נודע שחטיבה 500 נמצאת מצפון ל"ליטוף", חטיבה 217 ב"לוקה" ו"חבית 78" וחטיבה 460 ב"חבית 56, 59" ו"טסט 40". (נציגות מחלקת היסטוריה באג"ם־מבצעים, יומן מבצעים/אירועים).

9 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

10 שם.

עת הגיעו מארצות-הברית 18 מטוסי סקיהוק ו-32 מטוסי פנטום, כך שחיל האוויר עומד שוב בסד"כ של 271 מטוסים. "אזכיר לכם שלפני שבוע ירדנו ל-220, שזה היה לנו קריטי למשימות" – הוסיף. מטוסי הפנטום המגיעים אינם משפיעים, משום שאין טייסים עבורם. יחס טייסי הפנטום למטוס עומד על 0.9. במטוסי סקיהוק היה בתחילת המלחמה יחס של שני טייסים למטוס.

הרמטכ"ל ציין כי בינתיים הפסקת האש די מוזרה – אמנם יש הסכם על הפסקת אש, אבל אין מנגנון פיקוח שישמור על כך ואין מגע בין הצדדים. בתשובה לשאלה פירט הרמטכ"ל את ההוראות שניתנו לכוחות, וציין שכל הזמן, אפילו ברגע זה, הוא מקבל ידיעות על רירות הנמשכות על-ידי המצרים. כך קיבל באותו רגע ידיעה על לחץ כבד המופעל על כוח צה"ל שהגיע, כפי שדיווח קודם לכן, לגדת התעלה, והוא נאלץ לסגת.

ראש הממשלה תמחה על כי לא נקבע מי שומר על הפסקת האש ומי קובע איפה הקו, ואמרה שהיא מעדיפה קשר בלתי אמצעי עם המצרים על פנייה למועצת הביטחון, פן זו תכתיב תנאים.

שר הביטחון נגע גם הוא בהפרת הפסקת האש בחזית המצרית ואמר, שהוא אומר את הדברים הבאים כדי שלא ייווצר בשלב מאוחר יותר מצב לא ברור: לעת עתה הוא מתרשם שהמצרים יורים במקום שנחו להם; אבל אם היריות האלה תימשכנה גם בבוקר, ירצה צה"ל להשלים את הפעולה שלא הספיק להשלים בגזרה הדרומית, לתפוס מאחזים לגדת התעלה גם בשפתה המזרחית ולגשר בין הכוחות בשתי הגדות. אילו שמרו המצרים על הפסקת האש לא הייתה ברירה [וצה"ל היה נמנע מלעשות זאת]. הוא אמר שהוא לא היה רוצה שהממשלה תופתע אם תשמע שצה"ל עומד להשלים את הפעולה שהחל. הוא הוסיף שהוא ביקש שדובר צה"ל יודיע שלאחר מועד הפסקת האש המשיכו המצרים בפעילות וישראל מותירה בידיהם את הברירה – אם לא יפסיקו את האש ישלים צה"ל את מלאכתו בגזרה זו.

כן ציין שסוריה לא הודיעה עד אותה עת על הסכמתה להפסקת אש, הוא הזכיר שכאשר הציע, יומיים קודם לכן, לדון בקווים שרצוי שצה"ל יחזיק, הייתה ההנחה שטרם הגיעה העת לדון בכך, והנושא יידון כאשר תוצע הפסקת אש. בהחלטה שהתקבלה בבוקר 22 באוקטובר במועצת הביטחון, לא דובר על קווים. נראה לו ולרמטכ"ל שנוסף על כיבוש החרמון יש צורך לשפר במעט את ההיערכות ברמת-הגולן.

אמרת שאם הם ימשיכו מחר לירות נמשיך בפעולה שהתחלנו בה. האם מה שאתה מציע זו פעולה גדולה? – שאלה ראש הממשלה את שר הביטחון. זהו המשך הפעולה שהתחלנו בה – השיב מר דיין, והרמטכ"ל המשיך והבהיר שהמדובר בפעולה גדולה, אך בגזרה מצומצמת, ולמעשה בהמשך הפעולה שבה החל צה"ל בגזרה זו. הוא הסביר שהמדובר בגזרה שבה הגיע כוח לקו המים, אך הקווים אינם ברורים שם – כוחות מצריים נותרו בשטח המוחזק בידי כוחות צה"ל ועתה הם מנסים להסיג את כוחות צה"ל. הוא הטעים שצה"ל לא יתחיל בפעולה יזומה, לא ניתנה פקודה לפיקוד הדרום לתקוף, אבל אם המצרים יירו הוא יהיה מוכן לתקוף. לשאלה אם הוא מניח שהדבר יביא להתלקחות בכל החזית, השיב שאין הכרח שכך יקרה – בתום מלחמת ששת הימים, למשל, נכנסה הפסקת האש לתוקף בפועל בהדרגה – בכמה קטעים נמשכה הפעילות 12 עד 15 שעות לאחר המועד הרשמי.

בתום הדיון בעניין קיבלה הממשלה את ההחלטה הבאה:
אם לא יקבלו המצרים את הפסקת האש, הלכה למעשה, וימשיכו לירות על כוחותינו באזור הקרבות, ישיב צה"ל מלחמה שורה.
אם המצרים ימשיכו בלחימה יהיה צה"ל מוסמך, תוך כדי הקרבות, להשלים את פעולת ההתחברות עם התעלה בחלק הדרומי של האגם המר ודרומה ממנו (כיוון סואץ).

לאחר תום הדיון במצב הצבאי עזב הרמטכ"ל את הישיבה וראש הממשלה דיווחה לשרים על השיחות עם שר החוץ האמריקני ואמרה שעל הממשלה להחליט אם ישראל מסכימה לנהל שיחות בחסות שתי מעצמות העל. השר ורהפטיג הציע לדחות את ההחלטה עד לאחר הדיון בכנסת, מחשש שהחלטה חיובית עלולה לעורר ויכוח על הכנסת הסובייטים לעניין. ראש הממשלה הסכימה לשיקול, מה גם שגם קיסניגר אמר שהעניין אינו דחוף. לפיכך החליטה לדון ולהחליט בעניין לאחר הדיון בכנסת.¹¹

קד"ם סגן הרמטכ"ל

בטרם הלך לישיבת הממשלה סיכם הרמטכ"ל שסגנו יערוך קד"ם החל משעה 22:30, ואם הוא יספיק לצאת מהישיבה בטרם יסתיים הקד"ם הוא יסכם אותו.
בתחילת הקד"ם הייתה בעיה ארגונית: אנשי אמ"ן לא הגיעו משום שהיו בעיצומו של דיון מכין. על כך הגיב סגן הרמטכ"ל:

אני רואה שבאמת יש פה הפסקת אש. הקד"ם הזה כונס במיוחד בשביל להדגיש שצה"ל נלחם הלילה ומתכוון להילחם מחר בבוקר כמו בכל יום מהימים שחלפו במלחמה. במקרה הכי טוב אז אולי בחזית הדרומית לא יהיו מבצעים; בחזית הצפונית לא רק שיהיו מבצעים, אלא אנחנו מצפים למבצעים עוד הלילה... לכן הקד"ם הזה הוא לא קד"ם של הפסקת אש, [אלא] הוא קד"ם שגרתי של המשך המלחמה.

כעבור זמן קצר הגיעו נציגי אמ"ן. אל"ם שלמה מרושי תיאר את מצבו של צבא מצרים עם היכנס הפסקת האש לתוקף – ביממה האחרונה לא חלו שינויים של ממש בהיערכותו והוא מונה כ-1,100 טנקים בהיערכות כלהלן: בגדה המזרחית כ-500 טנקים; בגדה המערבית מדרום לחיץ החקלאי כ-220 טנקים, מהם 80-85 באזור "ראמה", 87-90 באזור "מצנפת" ו-40-50 דרומה מזה. הכוחות באזור "ראמה" ו"מצנפת" הם מחטיבות 23 ו-35 והכוח הדרומי – מחטיבה מדיוויזיה ממוכנת 6 ומחטיבת הטנקים של דיוויזיה ממוכנת 3. כוחות אלה סבלו אבדות רבות "ומצבן קרוב לוודאי מעורער", אך הם עדיין ערוכים; מצפון לחיץ החקלאי נמצאים כ-60-70 טנקים וכוח נוסף בפורט סעיד, באזור קהיר כ-200 טנקים ובזירת ים סוף כ-100.

צבא מצרים איבד במלחמה כ-800-900 טנקים: דיוויזיה משורינית 21 נפגעה קשות

11 ישיבת ממשלת ישראל, יום ב, 22.10.73, שעה 22:40.

ונותרה עם מסגרת חטיבתית אחת; דיוויזיה משורינת 4 סבלה אבדות, אך נותרה כמסגרת מבצעית; דיוויזיה ממוכנת 6 נפגעה קשות וזקוקה לשיקום רציני; שתי הדיוויזיות הממוכנות האחרות – 23 ו-3 – ניתנות לשיקום מהיר יחסית; שתי החטיבות העצמאיות – 15 ו-25 – סבלו אבדות קשות, בחטיבה 25, למשל, נותר רק גרוד אחד כשיר מבצעית. רק שתי חטיבות שריון – משמר הרפובליקה ובית הספר לשריון – לא השתתפו בקרבות ונותרו בקהיר. כל שאר העוצבות זקוקות לשיקום של ממש, להשלמת 800-900 הטנקים שאבדו ולהכשרת 600-700 צוותים חדשים. אשר לדיוויזיות החי"ר: למעט דיוויזיה 16, שנשחקה בקרבות ההבקעה של צה"ל בגזרת דורר סואר, נותרו הדיוויזיות כמסגרות מבצעיות, אף שסבלו אבדות.

אשר להתבטאויות ראשונות לאחר הפסקת האש: בשיחות בין קצינים נשמעת הנימה שלא סביר שהמצב הנוכחי יימשך, ושנראה שתהיה הפוגה קצרה שאחריה תחודש האש. בחיל האוויר, לדוגמה, ניתנה הוראה לחדש את המלאי ולהיכון לחימוש מטוסים בהקדם האפשרי. נשמעים דיבורים על כוונות לשפר עמדות ולתפוס, באותו הערב וביום המחרת, שטחים מעבר לכביש החת"ם ככל הניתן, ועל כוונה לשלוח שוב שריון מדרום לראש-הגשר הדרומי לכיוון צפון מזרח במגמה לנתק את ציר פאיד, שהוא ציר אספקה עיקרי של כוחות צה"ל. לשאלת סגן הרמטכ"ל כמה חיילים מצרים נותרו בגדה המזרחית מ-100,000 שהיו שם בטרם הוחל בהחזרת כוחות מערבה, השיב אל"ם מרושי שבסך הכול הועברו מערבה כשלוש חטיבות, כלומר בין 8,000 ל-10,000 איש.

ראש אמ"ן ציין שבפקודת יום של שר המלחמה המצרי נכתב, בין היתר, שעל הכוחות להתחיל מיד בארגון מחדש במקומות הימצאם ולהיות מוכנים לחידוש המלחמה לאלתר אם צה"ל יתחיל בכך. הוא הדגיש את המצב חסר התקדים שהפסקת אש נכנסת לתוקפה בלא שייקבע מנגנון שיפקח עליה.

האלוף זעירא הוסיף שאחד הדברים המעוררים בחזית זו הוא מפת טילי הקרקע-אוויר – מלבד אזור כתמיה אין כל טילים מדרום לכביש המדברי – דבר המאפשר לחיל האוויר לפעול שם ללא הפרעה. מפקד חיל האוויר תיקן אותו ואמר שסוללת אס-איי-2 הוצבה על קו המים באזור אסמאעיליה. ראש אמ"ן אישר זאת ואמר שמלבדה לא היו בשעה 18:30 סוללות.

אשר לכוחות ארמייה 3 שבגדה המזרחית: אם הדרומי שבצירים מסואץ לקהיר יישאר מנותק, ואם אכן הרסו באותו היום כוחות צה"ל את מרבית דרגיה של הארמייה, הרי נותרה למצרים אפשרות לתספק אותה רק בכביש האוגף את ג'בל עתקה מדרום או בדרך הים, ואם אכן פגעו כוחות צה"ל בצינורות המים, ניתן לספק לה מים רק בדרך הים.

המצרים ניסו לתקוף במהלך היום באוויר ואיבדו 12 מטוסים. ברוב הטייסות המצריות קיימת תשישות, כאשר גם קצינים בכירים, ובהם מפקדי טייסות, טסו, הופלו וחלקם נשבו. התופעה המעניינת בתחום הימי היא הפקודה שניתנה לצוללות שלא לתקוף ספינות ישראליות אלא להתגונן.

סא"ל עמוס גלבוע הציג את מצב כוחות האויב בחזית הסורית: עד כה לא קיבלו הסורים את הפסקת האש והירדנים הכריזו שהפסקת האש, שלה נענו, אינה חלה על כוחותיהם

שבסוריה. בסך הכול מונים שלושת הצבאות שעל אדמת סוריה 1,100–1,200 טנקים כשירים, מהם 700–800 סוריים, כ-140 ירדניים וכ-150 עיראקיים. הכוח הירדני, המורכב מחטיבה משוריינת 40 וחטיבה משוריינת 99 פחות גדוד, ערוך באזור תל חרה-ג'ס; הכוח העיראקי ערוך במקומו והחל במאמץ שיקום; הכוחות הסוריים לא שינו היערכותם, אך החלו לשלב את טנקי הרכש בחזית. עד כה קיבלו 400–450 טנקים וכ-300 נגמ"שים. שיקום העוצבות נתקל בקשיים רציניים, בעיקר בשל מחסור בטנקים ובמפקדי טנקים.

אשר לכוונות התקפיות להמשך, ידוע שביום האחרון רוכז בערנה כוח של פלוגת טנקים, שני גדודי חי"ר – שמהם אחד מחטיבת החי"ר ההררית העיראקית – וכשני גדודי קומנדו, שייתכן שאחד מהם עיראקי, במגמה לכבוש באותו הלילה את מוצב הפיתולים, את מוצב החרמון הסורי וייתכן שגם את מוצב החרמון הישראלי. כן יש ידיעות שעם שחר צפויה מתקפה משולבת סורית-ירדנית-עיראקית, כנראה במגמה לשפר עמדות בדרום החזית לקראת קבלת הפסקת האש. אף שאין כל סימן לכך קיימת תמיד האפשרות שינסו להשתלט על שטח באזור כודנה-רפיד. אשר לכיווני ההתקפה הצפויה עם שחר – נראה שחטיבה 40 הירדנית תתקוף לכיוון תל חרה, דיוויזיה משוריינת מוקטנת עיראקית לצפון מערב וכוחות סוריים מכיוון כנכר, כאשר ייתכן שמאמץ נוסף יופנה לכיוון קוניטרה.

ראש אמ"ן הוסיף שהסורים רואים בכיבוש החרמון הישג יוקרתי ולכן נראה לו ש"יעשו יותר ממאמץ אחד" כדי לכבושו. בשונה מהחזית המצרית, אין לחיל האוויר חופש פעולה בחזית הסורית, שכן באזור שמדמשק ודרומה יש 15–16 סוללות טילים.

אשר לעולם הערבי: מצרים קיבלה את הפסקת האש, סוריה מהססת ואילו עיראק, לוב והפלסטינאים לא קיבלו את הפסקת האש. שני האחרונים אף פועלים נגדה.

רמ"ד דרום באג"ס-מבצעים רס"ן זאב נתיב תיאר את היערכות כוחות צה"ל בדרום: חטיבה 500 היא הקדמית ביותר – נמצאת באזור "צידון" על קו המים ונאבכת על אחיזתה ברמפות מדרום ל"צידון" – מול "ליטוף"; חטיבה 217 נמצאת באזור "לוקה" ו"מינה"; חטיבה 164 מאוגדה ב"סרג 75" והכוונה להקים שם בבוקר מתחם שיוחזק בכוח של שני גדודי חי"ר שיוטסו מפאיד. לא היה אפשר להטיסם לשם כלילה בשל ערפילים. חטיבה 460 נמצאת באזור מחנות פאיד ומדרום להם. חטיבות 35, 247 ו-14 נמצאות במעבר תעלת המים המתוקים שבאזור החיץ החקלאי ולא הצליחו לעבור צפונה לכיוון אסמאעיליה; חטיבות 421 ו-401 מאבטחות את ראש-הגשר מערבה; כוח ששון נשאר ערוך במקומו וכך גם כוח גרנית, לבד מהכוח הצר על מעוז "בוצר" במגמה להכניעו. הפסקת האש מופרת מרגע היכנסה לתוקף ועד עתה; מאפייני ההפרה: הצבת מארכים לכוחות צה"ל הנעים בשטח – שזו צורת הפעילות הנפוצה ביותר, וכן ירי ארטילרי, נק"ל ומיקוש – נפגעו כבר חמישה טנקים מעלייה על מוקשים. מזג האוויר מקשה גם על פיגועים של 20 פצועים מחטיבה 14, שלא ידוע אם הצליחו לחלצם.

רמ"ד צפון באג"ס-מבצעים רס"ן יריב חן ציין את השינויים בהיערכות כוחות צה"ל בצפון; כוחות חטיבה 317 מחזיקים במוצבי החרמון וחטיבה 1 הוצאה להתארגנות לחורשת טל. שאר העוצבות נשארו במקומותיהן, ובצהרי יום המחרת צפויים להגיע לפיקוד גדוד חיר"ם וגדוד מטל"רים.

מפקד חיל האוויר ציין שעיקר פעילותו של החיל הוקדשה באותו היום לסיוע לכוחות הקרקע בחזית הדרום. זאת אחרי שבשעה 09:00 חיסל את חמש סוללות הטילים באזור סואץ. במהלך היום ביצע החיל 450–500 גיחות סיוע, ולדעת המבצעים היו התוצאות טובות מבעבר, זאת הודות להידוק שיתוף הפעולה עם כוחות אוגדה 162, שלמדו את לקחי השימוש בסיוע קרוב. במהלך היום הפיל חיל האוויר 11 מטוסים מצריים ושבעה סוריים ולא איבד שום מטוס. מספר מטוסי האויב המופלים עומד על 460 ומספר מטוסינו על 102.

בבוקר 23 באוקטובר ימנה החיל 267 מטוסים. יהיה עליו לסייע ב-23 בחודש לכל מאמץ שיסוכם עליו בחזית הצפון. להערכתנו לא יוכל לסייע ביעילות בטרם יחסל את מערך הטילים. יהיה עליו לעשות זאת תוך קיפול של המערך מצפון לדרום – תהיה זו פעולה אטית, שיאבדו בה מטוסים ויוחל בהכנתה לאחר שתיוודע התוכנית הקרקעית. בנוסף, ימשיך החיל להגן על שמי המדינה וישים דגש על קידום פני אפשרות שהסורים, אף שחיל האוויר שלהם כמעט שאינו קיים, ינסו לתקוף, כדוגמת הניסיון להפציץ את בתי הזיקוק.

האלוף פלד ציין שלוחמיו אינם רואים בעין יפה את הפסקת האש, שכן בדיוק באותו היום החלו כוחות צה"ל להתקדם ולפעול ביעילות. "אין הרגשה טובה, גמרנו שם מוקדם מדי, אפשר היה עוד להמשיך כי זה הלך בכיוון הנכון". סד"כ החיל וחימושו מספיקים לכמה ימי לחימה, "רוח הצוותות איתנה ואפשר להמשיך".

ראש אג"א דיווח על הצירוף שהגיע ביומיים האחרונים מארצות-הברית: 20,000 מרעומי קרבה, כ-7,000 פגזים 155 מ"מ, 1,500 פגזי תאורה 155 מ"מ ותחמושת משורשרת 7.62 מ"מ למקלעים. ברמת-הגולן אוכנו עוד כמה טנקי שלל. עד אז פונו משם 130 טנקים, שלא ברור אם כולם יתקנו. 20–22 טנקים הוחזרו ליחידות והתיקון נמשך בקצב של שישה-שבעה טנקים ליום. עיקר הפינוי התרכז בטנקי שלל ולא פונו טנקים של צה"ל. במהלך היום תוקנו שישה-שבעה טנקי פטון מסיני, ובבוקר המחרת יוחל בהגברת קצב הוצאתם של טנקים פגועים מסיני. הקצב היה אטי בשל הצורך לנסוע נגד כיוון תנועתם של רוב הכוחות. בבוקר יום המחרת יוחל גם בספירת התחמושת הנמצאת על משאיות בשיירות גדולות בציר "עכביש", מטסה עד "לקקן". מוערך שבציר זה נמצאות 250–300 משאיות נושאות תחמושת, שכביכול ירדה מהשליטה המטכ"לית – "פה יש לנו הרגשה לא טובה שאין תחמושת, בעוד שלאורך הציר עומדות 250–300 משאיות נושאות תחמושת בלבד". כן יוחל בבוקר 23 באוקטובר במאמץ מוגבר של דרגי חי"ח ביחידות, בסיוע תגבורת מהגש"חים, לטפל טיפול חירום בטנקים שביחידות ולעשות תיקוני דרג א ודרג א1.

סגן הרמטכ"ל סיכם את הקד"ם וציין שמבחינת הצבא אין הפסקת אש: "בדרום עצרנו את תנופת ההתקפה, אבל מבחינת כוננות, תוכניות מבצעיות וכן הלאה – אין הפסקת אש. בצפון [אין] – הלכה למעשה, בדרום – להלכה כן, אבל למעשה אין הפסקת אש ואנחנו מתכוננים כאילו שהמלחמה נמשכת".

כך למשל ניתן היה לשחרר כ-20,000 אנשי מילואים ולבטל את ההאפלה בחלק מהמדינה, אך הרמטכ"ל נמנע מלעשות זאת כדי שלא להוריד את הכוננות. הוא ציין את העדיפויות שנקבעו לטיפול בטנקים בדרום: קדימה ראשונה תינתן לטיפול בטנקים כשירים כדי שיהיו

במיטבם להמשך הלחימה, קדימה שנייה – לטיפול בטנקי פטון משום שיש בהם עודף של צוותים, וכן להסדרת עניין התחמושת שבשיירות התקועות.

הוא התייחס להשלכות התפיסה ההתקפית שאפיינה את צה"ל על מיקום מרחבי התחזוקה: אנחנו צבא אופנסיבי. אופנסיבי בכל המובנים, כולל שאסור להזכיר את הנושא 'נסיגה'... כתוצאה מזה תראו מה קרה לנו: מרוב אופנסיבה נתפסנו עם המכנסיים למטה. מרוב אופנסיבה מרחב התחזוקה היה בצנובר – במקום שהטנקים הסוריים כשהם רק התחילו באופנסיבה הם כבר הגיעו ואיימו עליו, כי אנחנו רוצים את המת"ק בצנובר בשביל להיות ליד דמשק. אנחנו חושבים על זה כשאנחנו נערכים... אותו דבר – השיירות האלה בדרום – דחפו אותן כל כך קדימה כאילו שהולכים לקהיה, בזמן שבכלל לחמנו בצד הזה של התעלה.

לפיכך יש לארגן את מרחב התחזוקה בהתאם להיערכות הכוחות. בשיבות מטה הותוותה גם תוכנית התעצמות – לטווח הארוך ולטווח קצר – כך שכל יום שיעבור יהיה צה"ל חזק יותר.

האלוף טל סיפר שהכוונה להחליף את מפת הקוד, שכן בשל ההפתעה פעל צה"ל במלחמה על בסיס מפות בט"ש, שבחלק מהמקומות אינן מכסות את המקומות שאליהם הגיע צה"ל ושבהם הוא נמצא, אולם ראש אמ"ן העיר שאין אפשרות טכנית לעשות זאת בשל שימוש היתר שנעשה במפות – דבר שאילץ את יחידות המיפוי להדפיס עתה את הבסיסים. כן התריע האלוף זעירא על הפרות ביטחון הקשר ובעקבותיהן סידורים חדשים ובהם התקנת "סילונים" למפקדת אוגדות ושימוש רב יותר בקשר קווי. הוא ציין שנבנתה תוכנית לאימון מזורז של צוותי טנקים – במקום שמונה-תשעה חודשים יוכשר עתה צוות טנק בתשעה שבועות.

לגבי המשימות ליום המחרת אמר סגן הרמטכ"ל, שאם המצרים יפרו את הפסקת האש ייתכן שצה"ל יחזור לתוכניות כיבוש פורט פואד ול"אור ירוק". הוא תיאר את כיבוש החרמון וציין שנפלו במהלכו 60 לוחמים. צה"ל נערך לאפשרויות שציין אמ"ן – מתקפה ברמת הגולן. לקראתה תוגבר פיקוד הצפון באמצעים רבים ובהם טילי טאו וסאגר, תוך כוננות של חיל האוויר לסייע במידת הצורך. "אנחנו לא נבקש מחיל האוויר להתערב אלא אם יהיה איזה משבר" – אמר. הוא ביקש שחיל האוויר יהיה גם ככוננות לסייע בהנדה בחרמון, שכן היא מסייעת רבות לכוח מתגונן, השוכב מאחורי סלעים, כאשר עליו להדוף התקפה המונית. פיקוד הצפון מוכן גם לכבוש בליל המחרת את תל כודנה, ולצורך כך יועברו אליו גדוד חיר"ם וגדוד קטיושות.¹²

12 קד"ם סגן הרמטכ"ל, 222230 באוק' 73.

הרמטכ"ל משוחח עם אלופי הפיקודים ומפקדי הזרועות

הרמטכ"ל לא הספיק לחזור משיבת הממשלה לסיכום הקד"ם. לאחר שחזר לחדרו שוחח, בשעה 00:20, עם מפקד חיל הים. האלוף תלם ביקש להשאיר את הספינה יום-יומיים נוספים מוסתרת בנמל מסאווה ולהמתין להתפתחויות. אם תהיה הפסקת אש ארוכה היא תוחזר ארצה. הרמטכ"ל אישר לתכנן את תקיפת מכלי הנפט בחוות בניהס, במגמה שאם לא תהיה ביום המחרת הפסקת אש [בחזית הסורית?] יוכל לתקוף אותם בלילה שאחריו. מפקד חיל הים סיפר שנודע לו שאיטליה הביעה נכונות לסיוע בתדלוק לילי של הסטי"לים הנמצאים במשימות אבטחה מעבר לכרתים.

הרמטכ"ל שוחח גם עם מפקד חיל האוויר והורה לו, לנוכח מספר ניכר של התרעות על כוונת סוריה לפתוח עם שחר בהתקפת שריון גדולה, לסייע לפיקוד הצפון, וכן ביקש מאלוף הפיקוד לצרף לקרב גם את טילי הטאו – דבר שהאלוף חופי לא התכוון לעשות. בשעה 00:55 שוחח הרמטכ"ל גם עם אלוף פיקוד הדרום, שהסביר לו שוב את תוכניתו לעלות בבוקר לשטח הצמחייה שליד "ליטוף". הרמטכ"ל אמר לאלוף גונן שתוכניתו זו תאושר לאחר שידווח בבוקר לרמטכ"ל שהירי בגזרה נמשך. בשעה 01:30 הציג מפקד חיל האוויר לרמטכ"ל את תוכניתו: לפיה יסייע החיל לחרמון, יתקוף ב"קלע" במרכז ויהיה ככוננות לתקוף, לקראת הצהריים, סוללות טילים בצפון.¹³

הרמטכ"ל, בתיאום עם שר הביטחון: הלחימה נמשכת

במהלך ליל 22-23 באוקטובר המשיכו הכוחות המצריים בירי לעבר כוחותיה של אוגדה 162. ב"סיכום ביניים של הפעילות המצרית כנגד כוחותינו", שדיווח חפ"ק פיקוד הדרום למצפ"ה בשעה 230800, נכתב:

בגזרה הדרומית של כוחותינו – גזרת אוגדה 162 – המשיכו המצרים בליל 23/22 באש מכל סוגיה. כוחותינו מול 'צידון' נהדפו שני ק"מ מערכה והשאירו בשטח תשעה טנקים פגועים; מול 'קילו' ו'מינה' נהדפו כוחותינו כמה מאות מטרים. בגזרה הצפונית – של אוגדה 143 – המשיכו המצרים באש ארטילרית כבדה על חטיבה 247 וחטיבה 35, במיוחד ב'מסכה 20' וכן נערכה התקפת חיילי קומנדו. כמה מחיילינו נפגעו.

בגזרת אוגדה 252 מתנהל קרב שב"ש בעקבות התקפת טנקים מצרית משעה 07:15.¹⁴

בשעה 07:00 אישר הרמטכ"ל לעוזר רמ"ח המבצעים לתת לפיקוד הדרום סיוע מסיבי, ככל שידרוש.¹⁵ בשעה 08:00 התקשר הרמטכ"ל למפקד חזית הדרום, כדי להתעדכן באירועים

13 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

14 אג"ם-מבצעים; יומן אירועים/מבצעים.

15 שם.

בחזית. לנוכח עדכוננו של רב־אלוף בר־לב הניח הרמטכ"ל ש־23 באוקטובר יהיה יום לחימה מלא בפיקוד הדרום. הוא קבע שלא ייתכן שהמצרים יילחמו רק במקומות הנוחים להם, לפיכך יש לנצל את העובדה שהם מפריים את הפסקת האש, להתקדם בכל מקום שכדאי ולהשמיד כוחות אויב. הוא הורה שאוגדה 162 תתקדם בכוח, בסיוע אוויר, ושכוח גרנית יכבוש את "בוצר".¹⁶

זמן קצר לפני שיחה זו התכנסו בחדר הרמטכ"ל ראש אמ"ן, מפקד חיל האוויר, מפקד חיל הים, עוזר ראש אג"ם והאלופים זאבי ויריב לדיון הערכת מצב.¹⁷

ראש אמ"ן סקר את המצב במצרים ובסוריה: בהסכרה לעם המצרי נאמר שמצרים פתחה במלחמה כדי לכפות על ישראל לבצע את החלטה 242. היות שהדבר הושג – אין צורך להמשיך במלחמה. בסוריה התרכזו כוח של חטיבת חי"ר וגדוד טנקים בערנה – לכיבוש החרמון או לבלימת התקדמות נוספת של כוחות צה"ל. במשך הלילה כולו הייתה תכונה בכוחות לקראת התקפה גדולה האמורה להתחיל באותו הבוקר. עד תחילת הדיון טרם החלה העיראקים שלחו נהגים לנמלי סוריה, כדי לקחת את הטנקים שברית־המועצות שלחה לעיראקים, שכן הסורים "חטפו" חלק מהטנקים שהיו מיועדים להם. כינוס של אש"ף קיבל החלטה השוללת את הפסקת האש, ובלילה האחרון המשיכו המחבלים לפעול מגבול לבנון – נספרו תשע פעולות ובהן ארבעה מקרים של ירי קטיושות.

לנוכח ידיעה זו העלה הרמטכ"ל את האפשרות שהגיעה העת להשתלט על הפתח־חלנה, להתייצב על כביש בירות-דמשק ולהכריח את הסורים להפנות כוחות להגן על דמשק ממערב. השאלה היא אם יש כוח מתאים. להערכתו לא יקשה להשיג אישור מדיני לכך. הוא התכוון לדון בעניין זה בהמשך הערכת המצב, אלא שבתוך זמן קצר נאלץ להפנות את מלוא מעייניו ללחימה בחזית המצרית.

לאחר שיחה טלפונית קצרה עם האלוף עמית, שהתקשר אליו,¹⁸ ביקש הרמטכ"ל לשוחח עם רב־אלוף בר־לב ופנה למפקד חיל האוויר בשאלה אם יוכל לתת עכשיו סיוע מלא לכוחות פיקוד הדרום בגזרה הדרומית – באזור "עפרה". שלוש דקות לפני כן נכנס ראש לשכת הרמטכ"ל לחדר ודיווח ששוחח עם אחד המפקדים בדרום ואמר ש"זה מערך ענק ואם רוצים ללכת עליו אז זה מלחמה. אז הוא בעד ללכת, אבל אז הוא צריך ריכוך של יום של חיל האוויר, רציני, או יומיים". לשאלת הרמטכ"ל אם ככוונתו לתקוף את "בוצר" השיב ראש הלשכה בחיוב – בתנאי שיקבל סיוע אוויר מסיבי. "שייקח את 'בוצר' בינתיים" – סיכם הרמטכ"ל.¹⁹

הרמטכ"ל שאל את מפקד חיל האוויר אם יש עדיין טילים באזור סואץ, והאלוף פלד השיב שבטרם יצא מהמשל"ט לחדר הרמטכ"ל נודע על תנועת טילים באזור ג'בל עתקה. עתה, לאחר פניית האלוף עמית, שאל, כאמור, הרמטכ"ל את מפקד חיל האוויר אם יוכל

16 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

17 אג"ם-מבצעים, יומן מבצעים/אירועים.

18 לא ידוע מה אמר האלוף עמית. תשובת הרמטכ"ל לפנייתו הייתה: "אני הבנתי. פעולות התקפה? – אין לי פעולות התקפה בצפון. בסדר, בסדר".

19 במקור לא צוין מי המפקד שעמו שוחח רל"ש הרמטכ"ל.

לתת סיוע מלא גם ב"עפרה". הוא הסביר שבכוונתו לומר לבר־לב שהוא ימליץ להודיע שהיות שהמצרים יורים בגזרת ארמייה 3, נלחמים עדיין כוחות צה"ל בגזרה זו, ולהורות לו בה לפעול במלוא העוצמה, הן באוגדות 162 ו־252 שבמערב והן בכוח גרנית שבמזרח.²⁰ בשעה 08:25 התקשר הרמטכ"ל לשר הביטחון, עדכן אותו שהמצרים אינם מכבדים את הפסקת האש בגזרת ארמייה 3, בלילה השמידו תשעה טנקים, הם מנסים לעשות מחטפים ותוקפים בכמה מקומות. ברצונו להורות לפיכך לפיקוד הדרום להמשיך במלוא התנופה בהתקדמות באותה גזרה ולדובר צה"ל – להודיע שהמצרים אינם מכבדים את הפסקת האש בגזרת ארמייה 3 ולפיכך ממשיך צה"ל לפעול בה. השר אישר קו פעולה זה.²¹ עם אישור השר התפזר פורום הערכת המצב – עוזר ראש אג"ם יצא להפעיל את אג"ס־מבצעים ומפקד חיל האוויר יצא להפעיל את כוחותיו.

בשעה 08:35 הושג הקשר עם מפקד חזית הדרום. הרמטכ"ל עדכן אותו בסיכום עם שר הביטחון. "אי לזאת בגזרת ארמייה 3 אתה רשאי להמשיך full מתקפה ובני ייתן לך סיוע מלא" – אמר לו. בגזרה הדרומית ינסו הכוחות "להגן קצת ולהשלים קצת ולשבת על קטע של התעלה". כוח גרנית ינסה גם "להתלבש על משהו" ואוגדה 143 תחזיק את הגזרה הצפונית. הוא ביקש מרב־אלוף בר־לב לסכם את תוכנית הפעולה עם האלוף גונן ולבוא לתל־אביב לפגישה שנועדה עם שר הביטחון.²²

לראש לשכתו הורה הרמטכ"ל לומר לדובר צה"ל להודיע שהמצרים אינם מכבדים את הפסקת האש בגזרת הארמייה השלישית. במשך הלילה הותקפו כוחות צה"ל וסבלו אבדות, והבוקר ממשיכים המצרים לתקוף את כוחות צה"ל בגזרה זו.²³

שר הביטחון מטפל באספקה מארצות־הברית

בשעה 08:40 שוחח שר הביטחון טלפונית עם עוזרו – רב־אלוף (מיל') צבי צור – בעניין האספקה מארצות־הברית בדרך האוויר ובדרך הים.²⁴ זמן קצר קודם לכן נפגש עם מפקד חיל האוויר וסיכם עמו את אבטחת הספינות המובילות אספקה לישראל. בשעה 08:45 דיווח מפקד חיל הים לרמטכ"ל את שסוכם עם השר: בקטע שבין גיברלטר למסינה לא תהיה כל אבטחה, שכן יש שם בעיות זיהוי. באזור המרכזי יינתן חיפוי על־ידי שתי אוניות גדולות, ובאזור המזרחי יוחזקו סטי־לים שמספרן יגדל או יקטן בהתאם לידיעות. אם הלחימה בחזית המצרית תימשך, בכוונתו לערוך מפעם לפעם גיחות הטרדה לדלתא. האלוף תלם סיפר שהשר קיבל את הצעתו במלואה ואף אמר שאינו מעוניין ללחוץ על האמריקנים שילוו את

20 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

21 שם; לשכת שהב"ט, שיחה טלפונית בין הרמטכ"ל ושר הביטחון, 23.10.73, שעה 08:20, רשמה אדיבה [בני].

22 נראה שרב־אלוף בר־לב אמר שלא יספיק להגיע לפגישה שנועדה בלשכת שר הביטחון לשעה 10:00. ניתן להסיק זאת מדברי הרמטכ"ל: "בסדר, מתי שתבוא".

23 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

24 לשכת שהב"ט, שיחה טלפונית עם צ'רה, 23.10.73, שעה 08:40, רשמה אדיבה [בני].

הספינות וימליץ שלא לפנות אליהם שוב בעניין זה.²⁵

ואכן, בשעה 09:00 התקשר שר הביטחון לראש הממשלה והמליץ בפניה המלצה זו, תוך שציין שבדק את העניין עם חיל הים ונראה שניתן יהיה לאבטח את הספינות בלא להזדקק לאמריקנים. "כל הכבדה שלנו עליהם לא תהיה טובה", אמר, "כל מה שנוכל [כדאי] להעביר לפרופיל נמוך יותר". הוא סיפר לה שבשיחות ביום הקודם קסינג'ר "לחש לי באוזן שאילו אנחנו היינו מתחילים [במלחמה] לא היינו מקבלים כלום. אפילו לא מסמר". בשל חשיבות האספקה ביקש שר הביטחון שלא לערב את האמריקנים בעניינים שאין הכרח לערבם, ולא לתת בידיהם אמתלה להאטתה.

לשאלת ראש הממשלה "מדוע המצרים שלך יורים?" השיב שר הביטחון:

הסורים, שלא חתמו על הפסקת אש – אינם יורים; והמצרים – איני יודע – הם חושבים שזה הולך להם, אבל זה יעלה להם ביוקר רב. אני מניח שמתי שהוא ידברו במועצת הביטחון וישימו משקיפים. בינתיים בחלק הדרומי המלחמה ממשיכה ואנו לא נפסיד. איבדנו הלילה תשעה טנקים. זה היה לילה קשה מאוד.

לשאלתה אם ישראל מודיעה גם לאמריקנים על הפרת הפסקת האש על-ידי המצרים, השיב שיודיעו על כך לנספח הצבאי האמריקני, ודובר צה"ל יפרסם גם הוא הודעה רשמית. "היום נעשה פעולה צבאית גדולה, ואם [המצרים] ירצו הפסקת אש אז שיעשו אותה כבני אדם" – סיים.²⁶ לפי הוראת שר הביטחון התקשר שלישי, בשעה 09:00, לשליש הרמטכ"ל, והורה לו לעדכן את הנספח הצבאי האמריקני בכל הפרות הפסקת האש על-ידי מצרים.²⁷ אותה שעה התקשר שר הביטחון, שוב, לעוזרו, והודיע לו שראש הממשלה אכן הסכימה שלא להוסיף ולפנות לארצות-הברית בעניין ליווי ספינות הרכש, וביקשו להודיע לדיניץ שלא ילחץ בעניין. הוא סיפר לו שראש הממשלה סיפרה לו שקסינג'ר שאל מדוע אין מעמיסים את כל הציווד על ספינות, רב-אלוף צור השיב שקצב ההטענה על הספינות אטי. כך, למשל, יש ספינות הממתינות כבר עשרה ימים כנמלי ארצות-הברית. שר הביטחון ציין שקסינג'ר ביקש, פעם נוספת, רשימה מדויקת של הנשק הנחוץ לישראל, והוסיף שזו השעה האחרונה לעיון מחדש בבקשות לקבל פריטים ספציפיים שלגביהם ענו האמריקנים קודם לכן בשלילה. לפיכך ביקשו לבדוק האומנם נחוצים טילי לאנס.²⁸ בשעה 09:28 שוחח עוזר שר הביטחון עם הרמטכ"ל וכנראה דן עמו בעניין.²⁹

25 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

26 לשכת שהב"ט, שיחה טלפונית עם ראה"מ, 23.10.73, שעה 09:00, רשמה אדיבה [בני].

27 לשכת שהב"ט, 23.10.73, שעה 09:00 – אריה בראון.

28 לשכת שהב"ט, שיחה טלפונית עם צ"רה, 23.10.73, שעה 09:00, רשמה אדיבה [בני]. לאנס הוא טיל קרקע-קרקע טקטי לטווח 120 ק"מ.

29 לשכת הרמטכ"ל, מבצעים/אירועים. פרטי השיחה לא נרשמו בשום מקום, שכן רל"ש הרמטכ"ל עזב את החדר סמוך לשעה 09:00 (ראה הערה 30), ההקלטה הסתיימה כדקה לאחר יציאתו. הרל"ש חזר לחדר בשעה 09:30 והפעיל את מכשיר ההקלטה כמה דקות לאחר מכן.

מפקד מרש"ל אצל הרמטכ"ל: דן ב"אור ירוק"

קודם לכן, בשעה 08:50, הגיע מפקד מרש"ל לחדר הרמטכ"ל – בדרכו לדיון שאליו זומן בלשכת שר הביטחון. הוא ציין שהוא בא כדי לומר לרמטכ"ל שניתן בקלות לבצע את "אור ירוק" – יש 35 טנקים, 35 זחל"מים ושני גדודי צנחנים וחי"ר. הם מועמסים והכול מוכן – אפשר לנחות בראס ע'רב וראס שחיר ולקבוע בכך "פקט בלתי רגיל", שיש בו משום איום מידי ואופציה להתקדמות צפונה – לעבר הכוחות שהגיעו לציר סואץ-קהיר. האלוף עמית, שנכח בחדר, הגיב על כך באומרו ששר הביטחון הוטרד מאבטחת הכוח. לבר מהבעיה המדינית – שאינה בידיו – הרי כשהוצג לו שהמגמה הנה להגיע עד ראס זעפרנה, תמה כיצד ניתן יהיה להגן על כוח הפרוס לאורך 100 ק"מ. לפיכך, טען עמית, יש להוציא עוקץ זה.³⁰

הרמטכ"ל מתעדכן ברקע להחלטה להימנע מכיבוש פורט פואד

בשעה 09:30 הגיע לחדר הרמטכ"ל המזכיר הצבאי של ראש הממשלה תא"ל ישראל ליאור וסיפר לרמטכ"ל את הרקע להוראות שר הביטחון לרמטכ"ל ביום אתמול שלא לכבוש את פורט פואד. כזכור, פנה הרמטכ"ל לליאור, וביקשו לקבל את החלטת ראש הממשלה ושר הביטחון, שנפגשו אותה עת עם שר החוץ האמריקני, אם לתקוף בערב את פורט פואד, שכן זו השעה האחרונה שבה ניתן לפזר את הכוח אם אין כוונה לכבוש באותו הערב את פורט פואד.³¹ עתה סיפר ליאור לרמטכ"ל שראש הממשלה התרשמה, משיחתה עם קיסנינג'ר, שהוא אינו מתנגד שצה"ל יכבוש את פורט פואד וכשהיא ושר הביטחון יצאו מארוחת הצהריים עם קיסנינג'ר היא צידדה בהוצאת המבצע לפועל. שר הביטחון, שהורה כמה דקות לפני כן לפזר את הכוח, הורה לרמטכ"ל, כאשר נכנס לתיאור המצב הצבאי לקיסנינג'ר, להמתין. אחרי שהם נפרדו מקיסנינג'ר אמר שר הביטחון לראש הממשלה שאינו חושב שיהיה זה הוגן לכבוש את פורט פואד והציע להימנע מכך. בעקבות זאת הורה לרמטכ"ל שלא לכבוש את פורט פואד ולא לבצע את "אור ירוק".

הרמטכ"ל קובע משימות לפיקודים ולזרועות

אחרי שיצא תא"ל ליאור התכנסו בחדר הרמטכ"ל ראש אמ"ן, מפקדי חיל האוויר וחיל הים, האלופים זאבי ויריב ועוזר ראש אג"ם, לדיון כיצד לפעול באותו היום, לקראת הדיון שנקבע לשעה 10:00 אצל שר הביטחון.³²

30 הקלטות בחדר הרמטכ"ל; יומן רל"ש הרמטכ"ל. ההקלטה נפסקה בקטע זה ורל"ש הרמטכ"ל לא נכח בהמשך השיחה ולכן לא נרשם דבר בהמשך.

31 שם.

32 רשימת הנוכחים – לפי יומן מבצעים/אירועים של לשכת הרמטכ"ל; מטרתו – לפי יומן רל"ש הרמטכ"ל.

בראשית הדיון ציין ראש אמ"ן שהמצרים התכוונו בלילה לקיים את הפסקת האש ולא לתקוף את כוחות צה"ל.³³ הרמטכ"ל העריך שזו תהיה דעתם גם בלילה הבא, אלא אם כוחות קטנים של צה"ל יישארו תקועים במקומות כלשהם, לפיכך יש להשתדל לחסל באותו היום את המובלעות המצריות שבתוך השטח המוחזק בידי כוחות צה"ל. ברדיו כבר הודיעו שבגזרת ארמייה 3 נמשכת הלחימה, ועתה יש להורות לפיקוד הדרום לייצב קווים ולא להישאר בכוחות קטנים. חיל האוויר יסייע לפיקוד הדרום, סיוע מרכזי, באזור "עפרה". מפקד חיל האוויר הגיב שסוכם שכל רבע שעה יישלח מבנה של מטוס או שניים לסייע ב"עפרה", "בוצר" והחוף המערבי של האגם, חיל האוויר יאמנע על הציר הדרומי המוביל מסואץ לקהיר ויעבור ב"קבלנות" על סואץ. בשלב זה, הוסיף, אין טילים בגזרה. "אין טילים – אז זה אומר להרוג את ארמייה 3 לפני כניסת הפסקת האש. ... כמה שהוא יהרוג יותר יהיה לנו יותר זמן להתארגן למלחמה הבאה" – הגיב הרמטכ"ל. הוא ביקש שאג"ם יקבל מפיקוד הדרום תוכנית היכן הוא מתכוון לייצב קו באותו הערב.

הרמטכ"ל שאל אם יש דרך לחסום גם את הציר המוביל לסואץ מדרום לג'בל עתקה. מפקד חיל האוויר אמר שמטוסיו תוקפים שם והרמטכ"ל הציע לו למקש אותו. האלוף פלד אמר שאין לו די מוקשים לשם כך. האלוף זאבי הציע לחסום את הכביש ליד ראס עדביה – שם מגיע ההר כמעט עד לים – ומפקד חיל האוויר אמר שמטוסיו תוקפים גם שם וייתכן שיצליחו לחסום את הדרך על-ידי יצירת מפולת סלעים. הוא הוסיף שבאותו הבוקר הגיעה אליו ידיעה שכוח של 100 טנקים מצריים הצליח לצאת מסואץ, לעקוף את חסימות צה"ל על הצירים לקהיר ולהתייצב מאחוריהן. אם כך, אמר הרמטכ"ל, יש לחסום את הצירים "עשור" ו"סרג" בצומתיהם עם ציר "עריש". ראש לשכתו עדכן אותו שבידיעה משעה 09:15 נמסר שחטיבה 164 כבשה את "פרחים" 5121 ו-5120 שליד ציר "עריש", בקטע שבין הצירים "עשור" ו"סרג".³⁴ "אז סימן שאנחנו לא יושבים פה [בצומת 'סרג' – 'עריש'] מלא" – הגיב הרמטכ"ל וביקש מעוזר ראש אג"ם לומר לפיקוד הדרום שעל אוגדה 252 להגיע עד הצומת, ומחיל האוויר לנסות לכתוש את הכביש שמדרום לג'בל עתקה ולשבשו, כדי להקשות על הגעת אספקה לארמייה השלישית.

ראש אמ"ן העיר שבליילה נקלטה שיחה בין כוחות של ארמייה 3, שממנה עולה שאין שום לחץ על דיוויזיות החי"ר שבגדה המזרחית, ולפיכך הם יכולים להעביר בנקל גדודים מערבה, כדי לתקוף את הטנקים של צה"ל ולתפוס את צומת "עודדה". "אז צריך שיהיה לחץ" – הגיב הרמטכ"ל והורה לאלוף זאבי לרשום שעל כוח גרנית ללחוץ ב"עפרה" ובמקומות אחרים, ולו בהטרדות ארטילריות, כדי להדאיג את המצרים, להטעותם ולמנוע מהם להעביר כוחות מערבה. הוא קיבל גם את הצעת מפקד חיל האוויר להפציץ את הגשרים בגזרת הארמייה. עתה עבר הרמטכ"ל לדיון בחזית הסורית. מפקד חיל האוויר העיר שהסורים לא תקפו את החרמון ואילו מטוסיו תקפו את הכוח הסורי בערנה. ראש אמ"ן הוסיף שיש דיווחים על פאניקה ובריחה מערבה בשל גשם הפצצות היורד על העיר. "זה מציל את החרמון" –

33 שם; ההקלטה חודשה בסוף משפטו: "לאור מה שקורה, אבל זו הייתה דעתם".

34 מספרי ה"פרחים" לפי יומן מבצעים/אירועים של אג"ם-מבצעים.

הגיב הרמטכ"ל. הוא ביקש מהאלוף זאבי לוודא ששינוי ההיערכות שסוכם אכן נעשה, זאבי השיב שאכן המוצב הישראלי מוחזק בכוח של גדוד והשאר בכוחות פלוגתיים. כן ביקש הרמטכ"ל לשלוח לחרמון "רכבת הנדסית" של מוקשים, גדרות ושאר אמצעי מיגון, לבל ייפלו המוצבים בידי האויב. ומחיל האוויר ביקש להיות מוכן לפעול שוב בערנה אם יהיה צורך בכך.

בפנותו לראש אמ"ן שאל אם עדיין צפוי שההתקפה הסורית שיועדה לאותו יום תיערך אחר-הצהריים או לפנות ערב. האלוף זעירא הטיל ספק בכך. להערת הרמטכ"ל, שגם ב-6 באוקטובר תקפו אחר-הצהריים, השיב שהם הצטערו על כך, שכן השמש הייתה בעיניהם. הרמטכ"ל שאל את מפקד חיל האוויר אם הוא מוכן להתחיל בצהריים בהוצאתה לפועל של התוכנית שעליה דיבר קודם לכן – "קיפול" סוללות הטילים ובעקבות זאת פעילות בגזרה. האלוף פלר השיב שהוא יוכל לדעת זאת רק בשעה 12:00–13:00, שכן גיחת הצילום שנועדה לאכן את הסוללות, נערכה רק עתה, בשל מגבלות מזג אוויר ורק אז ייודעו תוצאותיה. בכל מקרה, אמר, אין הכוונה לחסל את כל 17 הסוללות, אלא רק את חמש הסוללות המכסות את אזור סעסע-ערנה. כוח מיחידה 269 אמור לפשוט על סוללות טילים. לשאלת הרמטכ"ל אם עניין הפשיטה טופל, ענה עוזר ראש אג"ם שהפיקוד מתכנן זאת, אך נראה שהדבר יהיה קשה, שכן על הכוח לעבור כ-20 ק"מ ומעלה.

הרמטכ"ל שאל את עוזר ראש אג"ם אם הכוח שנועד לכבוש את תל כודנה בלילה הקרוב הגיע לפיקוד, ותא"ל לוי השיב שהכוח טרם המריא משרדה התעופה ברפידים, הסגור עתה לטיסה. הוא ביקש מאג"ם לבדוק אם אפשר לרכז כוח לצורך "קרחון" – השתלטות על הפתח-חלנד והתייצבות על כביש בירות-דמשק – בתוך 48 שעות ולהתחיל להכין את החזרתו צפונה של כוח 30 הטנקים שהועבר מהצפון לדרום.³⁵

דיון בלשכת שר הביטחון בתוכניות להמשך³⁶

בשעה 10:00 הלכו הרמטכ"ל, קציני מטהו ומפקד מרש"ל לדיון שנקבע עוד בערב הקודם, בלשכת שר הביטחון. כזכור, ביקש השר שבדיון זה ישתתפו גם מפקדי חזית הדרום – רב-אלוף בר-לב והאלוף גונן. אלא שהלחימה הנמשכת חייבה נוכחות מפקד בכיר שם. גונן נשאר בפיקוד ובר-לב טרם יצא לתל-אביב. בדיון נכחו: שר הביטחון, הרמטכ"ל, עוזר שר הביטחון, מנכ"ל משרד הביטחון, סגן הרמטכ"ל, ראש אמ"ן, מפקד חיל האוויר, מפקד חיל הים, האלופים במילואים יריב, זאבי, עמית וגביש, מזכירו הצבאי של שר הביטחון, שלישי וראש לשכת הרמטכ"ל.

שר הביטחון אמר שזימן פגישה זו לדיון ראשון בהפסקת אש, אם תהיה, והוא חושב שאכן תהיה. זאת משום שהוא מניח שהסובייטים החליטו שיחסיהם עם ארצות-הברית

35 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

36 לשכת שר הביטחון, דיון אופרטיבי, לשכת שר הביטחון, הקריה, 23.10.73; עיקרי הדיון נכתבו גם ביומן רל"ש הרמטכ"ל.

חשובים יותר מהיחסים עם מצרים, ולא יהיו מוכנים להקריב את האינטרס הבינ־מעצמתי שלהם בשל שאיפות הערבים. ההסדר שבו מדובר שונה מהסדרים קודמים בשני עניינים: הראשון – לראשונה אין האו"ם מעורב בו, אלא הוא בחסות ארצות־הברית וברית־המועצות; השני – הסובייטים מעוניינים בהסדר סופי והאמריקנים אינם מתנגדים לכך. ייתכן שההסדר ידמה לזה שהיה בברלין, כאשר בשלב הראשון שמרו כוחות אמריקניים וסובייטיים על הפסקת האש. הסובייטים ודאי מעוניינים בכך, אך אין ודאות שהאמריקנים יהיו מוכנים. בחזית המצרית אין הפסקת האש מתקיימת והסורים טרם הסכימו להפסקת אש בחזיתם. ייתכן שתידרש עוד החלטה של מועצת הביטחון ושהיא תייפה את כוחו של מזכיר האו"ם לשלוח משקיפים – דבר שייתן מרווח של כמה ימים.

בראש ובראשונה יש להשלים את ההתקדמות דרומה ואם אפשר – לכבוש את עיון מוסה. לא נראה לו שכוח יתקדם צפונית מאסמאעיליה. בסוריה, אמר, הוא מבין שהמדובר ב"תיקונים של תלים מסוימים" ותו לא.

שר הביטחון פירט את הרקע המדיני להפסקת האש, כפי שהבינו מהשיחות עם שר החוץ האמריקני: ההסדר הוא רוסי־אמריקני ויש להניח שההסדר המדיני ייקבע לפי תפיסתן של שתי המעצמות. הן הסכימו עקרונית להפסיק אספקת נשק לצדדים הלוחמים. הצדדים צריכים לדון על הסדר "הבעיה כולה", כך שהתהליך יוביל לשלום ולא למלחמה נוספת. הנחת המוצא היא שעתה יהיה לישראל מרווח של יומיים עד שארצות־הברית וברית־המועצות יגיעו ל"הסכם סוגר".

מר דיין סיפר שקיסינג'ר התאונן קשות על שנתקל בהתנגדות עזה מצד הפנטגון לאספקת נשק לישראל. הוא ציין שלו פתחה ישראל במלחמה לא הייתה מקבלת דבר – אף לא מסמך. זאת ועוד – עם פתיחת המלחמה דיווח ה־סי־איי־אי שישראל היא שהתחילה בה. האווירה בפנטגון הנה פרו ערבית, אינטרס הנפט מעורב אף הוא וקיסינג'ר נאלץ להיאבק ולתמרן כדי לאפשר את האספקה. נראה לו שבמהלך שלושת השבועות הבאים, שבהם ישהה בסין, לא תופסק האספקה. לפיכך, ציין שר הביטחון, יש להעמיס את מרב הציוד האפשרי על ספינות ולהתארגן לפינוי כל ציוד השלל בשטח שצה"ל כבש.

השלב הבא מותנה בשאלה אם תתקיימה שיחות בין הצדדים. החלטת מועצת הביטחון כוללת שלושה מרכיבים: הפסקת אש, פתיחה בשיחות ויישום החלטה 242. כאשר ההנחה היא שבשלב הראשון תושג הפסקת אש ובשלב השני ייפתחו שיחות, שיובילו לשלב השלישי – הגשמת החלטה 242. אם מצרים תסרב לשבת לשיחות, ספק אם הפסקת האש תימשך. הסובייטים אינם מעוניינים בהפסקת אש בלבד, אך ייתכן שיהיה נוח, צבאית, למצרים שתשרור הפסקת אש בלא שייערכו שיחות. בכל מקרה, עם כל החשיבות שניתן לייחס למעצמות, ייקבעו הקווים שבהם ישב צה"ל, וכן מהלכן של השיחות המדיניות, בראש ובראשונה בשל המצב בשדה הקרב; אם כוחות האויב יצליחו להסיג את צה"ל ממקומות שכבש, תשלם על כך ישראל במהלך השיחות. לכן יש להשיג, בחודשים הקרובים, עליונות צבאית, פוטנציאלית ומעשית.

הסובייטים הבטיחו שעניין השבויים יוסדר בתוך 72 שעות, יש להניח שהעניין יידחה במעט. אם השבויים לא יוחזרו בפרק זמן סביר, הוא יתמוך בחידוש האש. הסורים צריכים

לשלם על אי־הסכמתם להפסקת האש. יש להחזיק כוח שיוכל להכות באויב, ויש לבנות מערכים להדיפת ניסיונות אויב להרוף את כוחות צה"ל מהשטח שכבשו – לדעתו אין לסגת מהקו הקדמי שאליו הגיעו כוחות צה"ל בצפון השטח הסורי. בחזית המצרית יש לשוט באגם המר, להשתלט על הספינות הנטושות ואולי לשורפן. כן הגיעה העת להיכנס לכפרים בלבנון ולהכות במחבלים שנאספו שם באלפיהם.

הרמטכ"ל ציין שפיקוד הדרום הודיע לו באותו הבוקר שהארמייה השלישית אינה מהווה בעיה, ופירט את ההנחיות שנתן לפיקוד: אוגדה 162 תוקפת בקטע המתחמים "מינה" – "קילו", במגמה להשתלט על קטע של שמונה עד עשרה ק"מ מגדת התעלה ולנקות את השטח שמצפון ל"קילו", ובכלל זה כל גדתו המערבית של האגם המר. חיילי אויב רבים בקטע זה מתמסרים לכוחות צה"ל. כוח גרנית צריך לכבוש את "בוצר", ללחוץ דרומה לעבר "עפרה", הנתון עתה להפצצות אוויר, ולנסות לכבושה. אוגדה 252 תתייצב על שני הצירים מסואץ לקהיר ותסגור את הקטע שעד ג'בל עתקה. חיל האוויר יאמנע על הכביש המוביל מסואץ דרומה וישבש אותו בפצצות כבדות ובמוקשים. כוחות צה"ל ניתקו את צינורות המים לארמייה השלישית ומכבידים עתה על הלוגיסטיקה. הוא ציין שביקש להציב עד הלילה כוח קדמי חזק יותר על הצירים מסואץ לקהיר. אין מגמה להרחיב את ראש־הגשר צפונה ומערבה, והכוחות שבצפון ובמערב יגנו על מאחזיהם בפני התקפות אויב.

לשאלת שר הביטחון בדבר הסיכוי שכוח ממרש"ל יכבוש את עיון מוסה, השיב מפקד מרש"ל האלוף גביש שעיון מוסה תפוסה בכוח של דיוויזיה 6, בהרכב חטיבה משורינית ושני גדודי טנקים ולפיקוד שני גדודי טנקים. לדעתו יוכל פיקוד מרש"ל לתרום למערכה בשני דברים: הצבת כוח לחסימת הציר המוביל מסואץ דרומה, או "אור ירוק". לדעתו יוכל לבצע את "אור ירוק" בכוח של גדוד חי"ר ופלוגת טנקים, שכן כוח האויב במרחב מונה כחטיבה, ושרות התעופה ע'רדקה וקינה דוללו ממטוסים. הוא יוכל להשתלט, בנקל, על שטח באורך כחמישים ק"מ, תוך אפשרות להתקדם צפונה. שר הביטחון הגיב שלא ניתן לבצע את "אור ירוק" בלא שהממשלה תחליט על כך, והוא לא ימליץ לעשות זאת. "מדינת ישראל חתמה על הפסקת אש, היו לה 17 יום לעשות דברים כאלה". ניתן לפעול בזירה שבה יוזמים המצרים – גזרת ארמייה 3, אך מדינת ישראל אינה יכולה להרשות לעצמה לפתוח חזית נוספת, שכן לא יהיה אפשר להסביר זאת למדינות העולם.

מפקד חיל האוויר העיר שאזור עיון מוסה וגזרת הארמייה השלישית נקיים מטילים, ולפיכך יוכל חיל האוויר לסייע לניקויה מכוחות אויב – דבר הניתן להיעשות בכוח היבשתי הנמצא שם, אולם הרמטכ"ל חלק עליו – המצרים הקימו שם מתחמים חטיבתיים מוקפים במוקשים ויקשה להבקיעם. "למדתי זאת על 'מיסוריי' – אמר – "חיל האוויר שם על 'מיסורי' פצצות שעוד לא ראיתי כמות כזו על מוצב אחד" – ומצילום אוויר התברר שחלקים רבים של המתחם לא נפגעו; עובדה היא שכוחות צה"ל הצליחו, בקרב קשה, להשתלט רק על מחצית המתחם.

עתה עבר הרמטכ"ל לחזית הסורית: שם סיכלו כוחות צה"ל אפשרות של התקפה סורית על החרמון על־ידי הפצצת כוחות האויב שרוכזו לשם כך בערנה. עתה מצפים להתקפת אויב ברמת־הגולן. אם תבוא – יהדפו אותה כוחות צה"ל ואולי ינסו גם להתקדם. אם האויב לא

יתקוף – לא יתקפו גם כוחות צה"ל. הרמטכ"ל ציין שהמטה מכין תוכנית ל"קרחון" כנגד המחבלים בלבנון. הכוננות למבצע הנה 48 שעות ובגמר התכנון הוא יציג את התוכנית לשר הביטחון. השר אמר שהדבר תלוי בהתפתחויות בעניין הפסקת האש ובהחלטות הדרג המדיני, והוסיף שלאחר שנפגש עם קיסנינג'ר ביקש לסגת מהבקשה שהאמריקנים ילכו את ספינות הרכש, כדי שלא לתת בידיהם אמתלות לעיכוב האספקה.

מפקד חיל הים דיווח ששלח את ספינת ה"כשרוני" לאזור באב אל-מנדב, והורה שתתחמק ממגע עם ספינות אויב, אך אם ייווצר מגע – תירה על המשחתות. השר תמך בקו פעולה זה וביקש לשוחח עם מזכירה הצבאי של ראש הממשלה כדי לקבל אישור לכך.

עוזר שר הביטחון רב-אלוף צבי צור דיווח על האספקה מארצות-הברית: עד כה אושרה אספקתם של 40 מטוסי פנטום ו-40 מטוסי סקייהוק ונעשה מאמץ להכפיל את המספר; מ-100 מסוקים שהוזמנו אושרו רק שמונה ועתה מטפלים באישור אספקתם של השאר; עד כה הגיעו 12 מטוסי תובלה סי-130 וישראל ביקשה עוד שמונה; מ-1,000 טנקים שביקשה ישראל מוטענים 125 על אוניות – מחציתם בגרמניה ומחציתם בארצות-הברית; כן מוטענים 250 נגמ"שים, שלוש סוללות תותחי אם-107 175 מ"מ ושתי סוללות תותחים אם-109; הוזמנו 400,000 מוקשים ואושרה מחציתם. בארץ יש 10,000 מוקשים ומכנינים עתה 30,000 נוספים; אשר לתחמושת – אם אכן תגיע האספקה המוטענת באוניות והרכבת האווירית תמשיך לפעול עוד 12 יום, הרי תעלה כמות התחמושת על זו שהייתה לפני פרוץ המלחמה. בין היתר תגיע אונייה טעונה בהפצצות מצרה. אשר לציוד ל"א לחיל האוויר – לא התקבל ציוד stand off.

שר הביטחון סיכם שמאושר לצה"ל לפעול בגזרת הארמייה השלישית. אם אין סיבה לכבוש את השטח שבידיה בגדה המזרחית הרי יש, למצער, להפעיל את חיל האוויר, שלרשותו עומד כל היום, להפצצת הכוח במגמה להבריא את הכוחות המצריים משם. "בעוד יום-יומיים יכולה להיות הפסקת אש ונצטער על כך שלא עשינו זאת".

הרמטכ"ל משוחח עם מפקד מרש"ל

משיצאו מהשיבה אצל שר הביטחון שוחח הרמטכ"ל, בשעה 10:55, עם מפקד מרש"ל בעניין החזקת כוח הצנחנים במרחבו: כוח בן ארבע פלוגות צנחנים, בפיקודו של סא"ל עמוס ירון, שהה במרחב בכוננות ל"אור ירוק", והרמטכ"ל החליט להעבירו צפונה.³⁷

מפקד חזית הדרום אצל הרמטכ"ל – דנים בתוכניות בדרום

בשעה 11:10 הגיע מפקד חזית הדרום לחדר הרמטכ"ל. הרמטכ"ל ערכן אותו ששוחח עם שר הביטחון על תוכנית הפעולה בשתי החזיתות. בצפון ממתינים הכוחות להתקפת אויב,

והכוונה לכבוש בלילה דבר מה. באותו היום הפציצו מטוסי חיל האוויר מצבור נפט והפילו עשרה מטוסי מיג שהוזנקו לעברם. "אז זה טוב, זה תורם להפסקת אש".

אשר לחזית הדרום: הרמטכ"ל הציג לשר את שהבין משיחתו הטלפונית עם רב-אלוף בר-לב והאלוף גונן: אוגדה 162 מתקדמת באזור "מינה"–"קילו", מנקה את הקווים ומייצבת קו, ובכלל זה חסימת הכבישים מסואץ לקהיר. הוא שאל את מפקד החזית אם אכן צומת "עורדה" בידי כוחות צה"ל, ובר-לב אימת לו זאת. הרמטכ"ל ציין שאינו בקיא במתרחש בגזרת כוח גרנית, ובר-לב עדכנו שהוא תקף את "בוצר" והשמיד כ-15 טנקים בקרבת המעוז, אך כעשרה טנקים וכוחות חי"ר נכנסו למעוז ומתבצרים בו, ובאותו הבוקר תוקף חיל האוויר את המעוז בפצצות מונחות מייביריק. כן כבש כוח גרנית מחצית מתחם "חבקוק".

תוך כדי שיחתם נוצר, בשעה 11:12, קשר טלפוני עם אלוף פיקוד הדרום, והוא עדכנם במידע המעודכן שברשותו: חיל האוויר מפציץ עתה באזור "מינה" ו"קילו"; ציר "חבית" פתוח עד צומת "חבית"–"עגון"; חטיבה 460 נמצאת ב"פרח" 5526 שמצפון ל"בליון" ובציר "פח" 73–"לוקה". הקטע שבין "מצילה" ל"לוקה" נקי מאויב.

השיחה הטלפונית נקטעה ומפקד החזית המשיך בעדכון המצב הידוע לו: כ-20 חיילים שנפגעו בחטיבה 247 פונו; אוגדה 143 התקדמה ביום הקודם עד "מסיכה 18", ומפקדה חשב שתצליח לעבור את תעלת החיץ, אלא שהכוח נתקל בלילה בגדוד קומנדו שהיה מאורגן היטב וירה טילים רבים – שלושה טנקים נפגעו ושישה מאנשיהם נהרגו וכן פונו 20–22 פצועים מאנשי החי"ר, לא ידוע כמה הרוגים היו בקרב כוחות החי"ר. הייתה פאניקה גדולה. מטוסים לא יכלו לעזור בשל הימצאות טילי אס-איי-6, והפיקוד ריכז את כל אש הנ"ס האפשרית לאזור. בשעה 06:00 פנה האלוף שרון לפיקוד ודיווח שכוחותיו נתונים תחת ירי אויב ומח"ט 35 מבקש לנתק מגע. האלוף שרון שאל את רב-אלוף בר-לב מה לעשות. "הוא רצה שאני אגיד לו: 'נתנתק מגע'. אני אמרתי 'יורים עליך מכל הקו. תכניס טנקים, דפוק את הבתים האלה ותעשה סדר!' וכך היה" – סיפר מפקד החזית לרמטכ"ל. עתה מאבטחת האוגדה את המרחב שבשליטתה.

בצפון הגזרה המרכזית דוללו הכוחות. כוחות צה"ל כבשו את "מרור". "טלויזיה", לעומת זאת, נשאר בידי האויב וכך גם המחצית הצפונית של "מיסוריי". אוגדה 143 לא הצליחה לכבוש את כל "מיסוריי" משום ששרון תקף בלב ולב – לו תקף כראוי היה לבטח משתלט על כל המתחם, אלא שהחל את ההתקפה בשעה 15:00, לאחר שחטיבה 600 השמידה כ-15 טנקים נכנסו יתרת טנקי האויב לעמדות המתנה והחטיבה נמנעה מלהוסיף ולהתקדם. למחרת הורה לו בר-לב לחזק את חטיבה 600 בטנקים נוספים "אז הוא עשה לי טובה – העביר חמישה טנקים", והפיקוד הגיע למסקנה שאין טעם לתקוף שוב את מאחז האויב: "עוד פעם לעשות? עוד פעם שילכו שלושה-ארבעה טנקים? לא כדאי, נשאיר אותם". לפיכך אין לפיקוד כל תוכנית התקפית בגזרה זו והכוחות נערכים למניעת זחילות של אויב, כאשר אוגדה 143 אחראית לצפון ראש-הגשר ולוחצת מערבה. מח"ט 421 אל"ם חיים ארז הוא "סוג א – כל פעם מזנק קדימה, דופק פה כמה דברים וחוזר".

בגזרת אוגדה 162 הכוונה להשתלט על קו המים בקטע שבין "קילו" ל"מינה". ביום הקודם השתלטה אוגדה 162, בסיוע חיל האוויר, על "מצילה" ו"עורדה" ולאחר מכן, כשגורע

שהפסקת האש בפתח, הורה לה הפיקוד להגיע, ויהי מה, לקו המים. או אז "הוא עשה הסתערות שריון, טליק – אתה היית חסר שם, בשום סינמה לא ראית דבר כזה: הברנצ'יק עשה פה הסתערות, ופריסת קרן ונתקה [חטיבות 500 ו-217] כל מה שיש להם, עם מטוסים וארטילריה, וזה היה תענוג – יופי". הסתערות זו נערכה בחצי השעה שלפני שקיעת השמש, שסנוורה את כוחות האויב. עם חשכה הגיעו הכוחות לשטח הסבוך שבאזור תעלת המים, תנופתם נפסקה, האויב תפס מערכי חי"ר ופגע בכוחות צה"ל. כך, למשל, נפגעו תשעה טנקים מחטיבה 500, בלילה ניסה כוח להגיע, בנתיב צר, לתעלת סואץ, אולם הדבר לא עלה בידו והפיקוד הורה לו להישאר בעמדות במרחק כשני ק"מ מהתעלה, ומהבוקר הופעל חיל האוויר לניקוי הנתיב והאוגדה תוקפת כדי להגיע לתעלה. במאמץ זה ניכר המחסור בחי"ר והפיקוד הורה בלילה למפקד אוגדה 143 להעביר שתי פלוגות חי"ר לאוגדה 162, אלא שהאלוף שרון טען ש"אין לו זחל"מים, והחי"ר במגע, וסיפורים, ופה ושם". עתה אישר המטכ"ל להעביר שמה את סיירת "חרוב", ויש להניח שעד הלילה ניתן יהיה לטהר קטע זה.

במהלך תיאורו של בר-לב התקשר גונן, בשעה 11:40, ודיווח לרמטכ"ל שבפיקוד נקלט מברק שעבר בין יחידות מצריות שבו נכתב ש"האויב פתח בפעולת עוינות נגד ארמייה 3 ויש לנקוט את כל הפעולות הדרושות". הרמטכ"ל דיווח על כך למפקד החזית וסיפר שמברק זה מנוגד למברק שנקלט בבוקר, שלפיו לא מורגש לחץ על ארמייה 3 ולכן היא תעביר כוחות מערבה. בעקבות אותו מברק, סיפר, הורה למפקד חיל האוויר להשמיד גשרים, ולאלוף גונן הורה לעשות הטעיות באמצעות כוח גרנית.

המגמה השנייה בגזרה הדרומית, ממערב לתעלה, המשיך בר-לב, היא להגיע בכוח שריון למרחב שמאחורי העיר סואץ. לשם כך יושאר כוח מאוגדה 162, בהרכב חטיבת שריון וסיירת "חרוב", להחזקת גבעות "סם" ואזור "לוקה" – "מינה", חיל האוויר יחפש כוחות ויפציצם לאט ובשיטתיות, יתרת אוגדה 162 ואוגדה 252 יתקדמו דרומה וישתלטו, בין היתר, על "עטרה" ו"מרוז", ובגדה המזרחית ירוכזו כל הטנקים למעט טנקי השרמן והטיראן, ובסיוע חיל האוויר ילחצו על כוחות האויב.

הרמטכ"ל אמר שהאלוף גונן אמר לו בשיחתם הטלפונית שהוא התכוון לתת טנקי שרמן לחטיבה 600, או לקדם את החטיבה אל ממערב לתעלה, אבל "היות ואריק לא ימלא את הפקודה" החליט להעביר את טנקי השרמן מערבה. כמה דקות לאחר מכן התקשר שוב גונן ושוחח עם הרמטכ"ל. "חיים, חיים, הוא כן מכניס שרמנים... לא הולך עם אריק! נמאס לי!!" – פנה הרמטכ"ל, בשאט נפש, לבר-לב, והעביר לו את שפופרת הטלפון. גונן סיפר לבר-לב שהוא הורה להעביר את חטיבה ממוכנת 11 לאוגדה 252 ושאוגדה זו הצליחה בקרב שניהלה עם טנקי האויב.³⁸

מפקד חזית הדרום ציין בפני הרמטכ"ל שיש הכרח לקבל צילומי אוויר מעודכנים לפחות פעמיים ביום, ושאינן להתיר זחילות של טילי קרקע-אוויר לאזור שיוכלו להשפיע על קו החזית – זאת אף אם תקוים הפסקת אש בשאר התחומים.³⁹ בשעה 12:10 נותרו הרמטכ"ל

38 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

39 שם; יומן רל"ש הרמטכ"ל.

ובר-לב לשיחה בארבע עיניים, שלא הוקלטה, על בעיות פרסונאליות בפיקוד.⁴⁰

הרמטכ"ל מצדד בהצעת סגנו לסלול כביש על תעלת סואץ

בשעה 14:00 ציין סגן הרמטכ"ל בפני הרמטכ"ל שהגשרים שהוטו על התעלה מאבדים את מכוסר הציפה שלהם. לפיכך הציע לסלול כביש על התעלה – לדבריו מחייב הדבר את סתימתה ליומיים-שלושה, והפרעות נוספות למשך שבוע. אבל, ציין, יש למעשה זה משמעות פוליטית רבה, הרמטכ"ל צידד ברעיון ואמר שינסה להשיג את אישור הדרג המדיני לכך.

האלוף מרון מחליף את אל"ם גרנית בפיקוד על הכוח הדרומי

בשעה 15:15 הציע סגן הרמטכ"ל להפקיד את האלוף מרון על הכוח שבגזרה הדרומית ממזרח לתעלה במקום אל"ם גרנית, שבנו נפל בקרבות. הרמטכ"ל קיבל את הצעתו, סיכם את העניין עם אלוף הפיקוד ודיווח על כך לסגן הרמטכ"ל.

הרמטכ"ל מתעדכן באמ"ן במערכי המצרים בגזרת ארמייה 3

בשעה 15:35 הלך הרמטכ"ל לאמ"ן, שם הראו לו פוטוסטט של מערכי האויב בגזרה הדרומית ממזרח לתעלה מ"בוצר" עד עיון מוסה. הוא התרשם מפוטוסטט זה שלא ניתן לתקוף את מתחם "עפרה" מצפון ולעומת זאת ניתן לתקוף אותו מאחור, מכיוון תעלת סואץ.

הרמטכ"ל משוחח עם פיקוד הצפון

בשעה 16:50 שוחח הרמטכ"ל עם אל"ם יששכר שדמי מפיקוד הצפון וביקשו למקם באותו הלילה טילי טאו בעמדות למען ישמידו בבוקר טנקי אויב ויחדירו באויב פחד מטילים. התברר שפרט לכיבוש תל כודנה לא ייזמו כוחות צה"ל דבר ליום המחרת. הרמטכ"ל הורה להתכונן להתקפת אויב שייתכן שתצא לפועל באותו יום ולהישמר היטב מפני התקפה סורית בחרמון. לשאלתו כיצד מתקדמת סלילת הדרך בין מוצבי החרמון, ענה אל"ם שדמי ששמונה כלי הנדסה עוסקים בכך.

40 שם; לשכת הרמטכ"ל – יומן מבצעים/אירועים. ההקלטה הסתיימה לפני שהגיעו לשיחה זו, וחודשה רק בשעה 19:50. נראה שהם דנו בהתנהגותו של האלוף שרון. במהלך השיחה עלה עניין זה פעמיים. בנוסף, מופיע ביומן רל"ש הרמטכ"ל, תוך כדי דיווחו של בר-לב לרמטכ"ל, קטע ממוסגר שבו נכתב: "שמוליק: הודיע שאריק לא מבצע פקודות. הרמטכ"ל: תוריד פקודה ותודיע לי באם לא יבצע". קטע זה לא נשמע בהקלטות.

אלוף פיקוד הדרום לרמטכ"ל: נתפס גשר מצרי

בשעה 17:00 התקשר האלוף גונן לרמטכ"ל ודיווח לו שכוחות צה"ל תפסו גשר מצרי. הרמטכ"ל אמר לו שהוא מייחס חשיבות רבה לכך, והורה לו לנקוט את כל האמצעים, ובהם חיפוי ארטילרי, כדי למנוע מהמצרים לפגוע בו. הוא הציע גם לנסות להשתלט עליו בחיפוי עשן, אולם האלוף גונן אמר שהוא מעדיף לעשות זאת בלילה.

הרמטכ"ל לאלוף פד"ם: בדוק אפשרות להגיע לתעלה דרך עיון מוסה

זכור הגיע הרמטכ"ל למסקנה, כתוצאה מעיון בפוטוסטט, שיקשה לתקוף את מתחם "עפרה" מצפון. לפיכך התקשר בשעה 17:15 לאלוף פיקוד הדרום וביקשו לבדוק אפשרות לקדם את כוח גרנית דרומה, לכיוון ציר "יורה", להשתלט על עיון מוסה ולהגיע ל[תעלה] סואץ בציר "פגיושה" – הוא ביקשו לעיין בפוטוסטט של עיון מוסה ולבדוק אם דרך זו עדיפה על הגעה מכיוון "עפרה".⁴¹

שר הביטחון באוגדה 143: אפשרות לכיבוש אסמאעיליה

שר הביטחון עשה את שעות אחר-הצהריים של 23 באוקטובר באוגדות פיקוד הדרום ובחפ"ק הפיקוד. בשעה 12:45 הגיע לחפ"ק אוגדה 143 ליד "דרגש" ויחד עם מפקד האוגדה נסע למח"ט 35 שכוחותיו נמצאו בקו הקדמי בציר "מסכה". הם נפגשו עם המח"ט אל"ם עוזי יאירי בשעה 12:50 ושמעו ממנו הסבר על מיקום כוחותיו וכוחות האויב. מפקד האוגדה אמר שברצונו לכבוש את אסמאעיליה תוך מעבר בגשר אירי בציר "מסכה", הכנסת שלושה גדודי צנחנים לעיר ולאחר מכן העברת שריון. לדבריו קיבל אישור לכך רק בשעה 15:00 ולכן לא הספיק לעשות זאת. לשאלת שר הביטחון אם הוא מעריך שניתן לעשות זאת בכוחות הנמצאים עתה באזור, השיב מח"ט 35 בחיוב והוסיף שיהיה צורך לקבל גם סיוור אוויר. לשאלת השר אם הוא רואה את אסמאעיליה כיעד בפני עצמו או כנקודת ציון בדרך להתקדמות הלאה, השיב אל"ם יאירי שהוא רואה אותה כיעד בפני עצמו. שר הביטחון היה בדעה כי במצב שבו אין משקיפי או"ם אין סיבה שלא לעשות זאת: אם הכוח המבצע חושב שהדבר ניתן, הרי "במוסקווה הנקודה הזאת – שני קילומטרים ימינה או שמאלה – לא משנה", אלא שהוא אינו "דרג שנותן פקודות אופרטיביות" ויבדוק את האפשרות לעשות זאת.

שר הביטחון באוגדה 162

מאוגדה 143 המריא השר לחפ"ק אוגדה 162 והגיע שמה בשעה 13:30. מפקד האוגדה סיפר

41 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

שבלילה תקפו המצרים חניון טנקים והשמירו תשעה טנקים. שני חיילים נהרגו, שישה נפצעו ואחד נעדר. חטיבה 500 התקדמה שוב לעבר "ליטוף", חטיבה 460 הגיעה עד "טסט 64" והיא מטהרת את השטח משם ועד ציר "מסכה" וחטיבה 217 הגיעה לתעלת המים באזור שלופה. אוגדה 252 נמצאת בציר "סרג 72" [הצטלבות "עריש"-"סרג"] ומתכוננת לתפוס את "סרג 87" ולהישאר ליד נקודה אדומה 4425 [מפעל הדשנים של סואץ]. האלוף ארן התקשר לאלוף הפיקוד ושאלו מה הסיכויים שאוגדה 252 תגיע במהירות, שכן השיקול המדיני מחייב זאת. לא ידוע מה השיב האלוף גונן, והשר העיר שאכן ייתכן שנותרו רק כמה שעות לחימה במסגרת "הפסקת האש". מפקד האוגדה אמר שאם אוגדה 252 לא תתקדם מספיק, ייתכן שאוגדתו תנסה להתקדם במקומה.

שר הביטחון באוגדה 252

מאוגדה 162 המריא שר הביטחון לחפ"ק אוגדה 252 והגיע שמה בשעה 14:25. מפקד האוגדה אמר שכוחותיו עומדים לנוע דרומה, לקבל גרוד צנחנים, לתקוף את מפקדת הדיוויזיה ולהתקדם לתפיסת שטח בדרום הגזרה. לשאלת השר אם המצרים ניסו לפרוץ לשטח המוחזק בידי כוחות צה"ל, השיב האלוף מגן שבדיוק כשהתכוון להגיע את הטנקים מ"פרח" 5617 ריכו האויב כוח של 25 טנקים במגמה לפרוץ. בתשובה לשאלות השר אמר מפקד האוגדה שלרשותו כוחות מספיקים, בפיקוד מפקדי החטיבות, האל"מים דן שומרון, רן שריג וברוך הראל, ושהאספקה גם היא כסדרה. "ברגע שאתם יורדים למטה וסוגרים אותם ליד 'משבר' [שמדרום לסואץ] – המלחמה נגמרה" – קבע השר.

שר הביטחון בפיקוד הדרום – אפשרות כיבוש אסמאעיליה

בשעה 14:40 יצא האלוף מגן דרומה ושר הביטחון המריא לחפ"ק הפיקוד והגיע לשם בשעה 15:40. תא"ל בן-ארי הסביר לו את ההיערכות והמגמות להמשך, והשר תמה מה עושה כוח גרנית. "הוא יושב ומחזיק. מה אתה רוצה שיעשה?" – שאל בן-ארי. "שיילחם, ושלא יילחם עם הרמקולים. לבלום אין לו מה לבלום" – השיב שר הביטחון. אוגדה 162 נמצאת כבר בשני מקומות ליד המים, ולו חבר כוח גרנית אליה, היה ניתן לגשר על התעלה. "גרנית יושב עם טנקים ולא עושה דבר" – אמר לאלוף גונן שהצטרף. לשאלתו כמה טנקים יש בכוח גרנית, השיב האלוף שיש בו 70 טנקי שרמן.

שניהם עברו לחדרו של האלוף, שם נכחו גם רב-אלוף בר-לב והאלוף הוד. השר הציג להם את תוכניתו של האלוף שרון: לדעת שרון ויאירי, שאותה מחשיב השר מאוד, ניתן לתפוס גשר על תעלת החיץ החקלאי, להשתלט על אסמאעיליה, להעביר חטיבת שריון אל מצפון לחיץ ולתפוס את ציר אסמאעיליה-קהיר. לו ניתן היה לסיים את המלחמה בעוד כיומיים, כאשר צה"ל חוסם מצפון לאסמאעיליה ובאזור ראס זעפרנה, הרי שהכוחות המצריים שממזרח לתעלה ינותקו. השאלה היא אם הדבר ניתן להיעשות מבחינה מבצעית ומבחינה מדינית. לבירור השאלה האחרונה יהיה עליו לשוחח עם ראש הממשלה ולברוק

אם ארצות-הברית וברית-המועצות זועקות על המשך הקרבות. "כל עוד מועצת הביטחון לא החליטה על משקיפים וכולי, ועד שיהיו קווים, נוכל לעשות זאת. זה דבר בעל משמעות עליונה לעבור את אסמאעיליה".

האלוף הוד העיר שלא ניתן לעשות זאת בלא סיוע אווירי, ואילו חיל האוויר יוכל להעניק סיוע יעיל רק לאחר שישמיד את סוללות הטילים המכסות את האזור – יש שם ארבע סוללות נייחות ושתי סוללות אס-איי-6. שר הביטחון אמר שלנוכח העובדה שיהיה עליו לשוחח עם ראש הממשלה ועם הרמטכ"ל, נראה שלא ניתן יהיה לעשות זאת אלא בערב המחרת. "אני יודע שבמפקדה זו [מפקדת פיקוד הדרום] יש ריאקציה שלילית להצעות של אריק" – אמה. האלוף גונן הגיב: "אריק מנהל מלחמה פרטית. הוא החליט לכבוש את אסמאעיליה. הוא צריך לזה אוויר". הפניית סיוע אווירי אליו עלולה לפגוע בסיוע לגזרה הדרומית ובאפשרות של כוח גרנית להגיע לתעלה. השר גרס שחשוב יותר לכבוש את אסמאעיליה מאשר לנסות להגיע לתעלה בכוח גרנית. בגזרה הדרומית "אנחנו בנויים על סגירתם מהצד המערבי, והם יבואו אלינו על הברכיים להסתדר אתנו וגשר יהיה לנו". גונן ובן-ארי היו בספק אם חטיבה 35 תוכל לבצע משימה זו, זאת לנוכח ניסיון הימים האחרונים, עת הצליחו כוחות אוגדה 143 להתקדם אך מעט מתוך מה שהותר להם. השר סיכם שאם יהיה אישור מדיני לכך תיבדק האפשרות המבצעית – הוא ידון בכך במטכ"ל. הוא ביקש שלא ידווחו למטכ"ל כאילו הוא התווה תוכנית אופרטיבית לפיקוד – ברצונו שהרמטכ"ל ישמע עליה לראשונה ממנו.⁴²

הנחיות לשגריר דיניץ בעניין רכש בעקבות ביקור קיסנינג'ר

המגיעים עם ארצות-הברית כ-23 באוקטובר התמקדו בעיקר בהפרות הפסקת האש (ראה להלן). עם זאת הוסיף עניין האספקה להטריד את השלטונות בישראל. בעת ביקורו של שר החוץ האמריקני בישראל נדון עמו גם עניין הרכש, ובעקבות זאת שיגר משרד ראש הממשלה הנחיות חדשות לשגריר בארצות-הברית בעניין זה:

האפשרות שהרכבת האווירית תיפסק בקרוב והסכנה של הפסקת משלוחים בעתיד מחייבות זירוז ההליכים, הפעלת כל לחץ אפשרי למימוש ההזמנות וההטענות ותוספת אוניות להובלת פריטי הציד. לנוכח חשש זה הוחלט גם שלא ללחוץ על מימוש אבטחת ספינות הרכש על-ידי הצי השישי, שמא ינמקו האמריקנים את אטיות האספקה בצורך בארגון האבטחה בים. רבות מההזמנות נענות בחיוב, אלא שלמפעלים אין מלאי של פריטים מוכנים. לפיכך לא נותר אלא למשוך ציוד מצבא ארצות-הברית – בכך נפגעת, לכאורה, כוונתה של ארצות-הברית, ויש לשכנע את האמריקנים שהם יוכלו לעמוד בכך ולקבל על עצמם סיכונים קטנים, כאשר סיכונים אלה מאפשרים לישראל להמשיך לעמוד מול אויביה. הרכבת האווירית נמשכת בקצב של כ-25 מטוסים ליום על אף ההבטחה להוסיף מטוסים – יש לפעול למימוש ההבטחה. אשר למטוסי קרב – עד כה הגיעו 34 מטוסי פנטום ו-34 סקיהוק – יש לפעול לקבל 80 מטוסים מכל סוג, כאשר בידי השגריר כל הנתונים

42 יומן שליש שהב"ט.

המורים על כך שמטוסים אלה באים למלא אכזות, מה גם שאין מי שממלא אובדנם של מטוסי מיראז' וסמב"ד. אשר למסוקים – אושרו שמונה מתוך הזמנה של 25 מסוקי CH-35 ו-25 מסוקי קוברה, וכן הוזמנו 50 מסוקי בל – אלה חיוניים לגמישות הפעולה, לאבטחה בפני פשיטות ולהובלת נפגעים. מתוך 1,000 טנקים שהוזמנו אושרו 300 ולמעשה נשלחים רק 125 – בהנמקה של היעדר מלאי – ומתוך 1,000 נגמ"שים שהוזמנו אושרו 250. יש להסביר שכלי שריון אלה חיוניים, שכן המלחמה הנה בעיקר מלחמת שריון. כך, למשל, הואטה תנועת כוח המשימה שנועד לנתק את הארמייה השלישית ולכתרה בשל היעדר טנקי עתודה. במברק פורטו גם מוקשים, טילי אוויר-אוויר ופצצות למטוסים וטילי קרקע-קרקע מסוג לאנס – שהזמנתם תחייב התערבות הדרג העליון – שכן עד כה טענו האמריקנים שאין בידיהם ראשים קונבנציונאליים לטיל זה, אולם עתה ידוע שהחברה ייצרה ראשי חץ כאלה. לפיכך בכוונת ישראל להזמין 12 משגרים ו-218 טילים עם ראשים קונבנציונאליים. כן חזרה הבקשה, שחיוניותה הוסברה במברק קודם, לקבל מטוסי SR-71 לצילומי אוויר מגובה רב.⁴³

פניות ראשונות של ארצות-הברית לישראל בעקבות המשך הלחימה

בבוקר 23 באוקטובר שיגר מנכ"ל משרד ראש הממשלה לשגריר דיניין סיכום מצב לשעה 08:00 ובו ציין, בין היתר, שבמשך השעה הראשונה לאחר כניסת הפסקת האש לתוקף היא נשמרה כמעט באופן מלא, אולם מאז ניהלו המצרים פעילות די אינטנסיבית נגד כוחות צה"ל, שהתרכזו בעיקר במרחב סואץ ממערב לתעלה – שם תקפו חניוני טנקים והתכוונו לתפוס צמתים ושטחים שולטים, ועם אור ראשון המשיכו המצרים לירות בטנקים ובארטילריה, בעיקר בגזרת סואץ.⁴⁴

שעתיים לאחר מכן התבקש דיניין למסור לקיסניג'ר אישית, בשם ראש הממשלה, כי ההפרות של הפסקת האש הן מצד המצרים. חשוב שהוא ידע אמת זאת, שכן בשיחה בארבע עיניים אמר לה קיסניג'ר כי הוא יגלה הבנה אם נפעל גם זמן מה אחרי שעת כניסת הפסקת האש לתוקפה – ציין מרדכי גזית, תוך שהוא מדגיש שדבריו אלה של שר החוץ האמריקני הם לידיעתו האישית של דיניין בלבד.⁴⁵

נראה שהנחיה זו באה בתגובה לפנייה אמריקנית באשר לפשר הידעיות על המשך הקרבות.⁴⁶ מכל מקום, בשעה 14:20 הבריק דיניין ארצה שעוזרו של קיסניג'ר הגנרל

43 מגזית לדיניין, 231200 באוקטובר 1973.

44 מגזית לדיניין, 231000 באוקטובר 1973.

45 מגזית לדיניין, 231200 באוקטובר 1973.

46 הפנייה הראשונה של ארצות-הברית, שלגביה יש בידינו מסמך אותנטי, הייתה בשעה 14:20 (ראה בהמשך הפסקה), אך יש להניח שהייתה פנייה שקדמה למברקו זה של גזית. ייתכן שהיה זה בשני מברקים החסרים לנו שחוברו אי מתי בין השעות 230115-231420. ממקורות גלויים ידוע שקיסניג'ר התקשר לדיניין וביקשו להודיע לראש הממשלה כי "ארצות-הברית מצפה שישראל תקיים את תנאי הפסקת האש 'בקפדנות', כפי שהובטח לו בביקורו בארץ והזהיר מפני ניסיון להרוס את הארמייה השלישית" (ראה: מדיניות ארצות-הברית במלחמת יום הכיפורים, עמ' 142). במקורות שעליהם מסתמך מידע זה (קוונדט, קאלב) לא מצוינת השעה שבה פנה קיסניג'ר.

סקוקרופט צלצל אליו ואמר שמגיעות אל האמריקנים ידיעות בדבר לחימה רצינית בחזית המצרית, ושאלו מה באמת קורה שם. דיניץ השיב שבערב הקודם היו בידו ידיעות על ירי ארטילרי מצרי, והבטיח לבדוק את המצב ולהודיעו. סקוקרופט ביקש תשובה מהירה מפני שהעניין מעורר אצלם דאגה.⁴⁷

בשעה 14:30 הבריק גזית לדיניץ שראש הממשלה שוחחה ביוזמתה עם שגריר ארצות-הברית בישראל קנת קיטינג. בתגובה לשאלתו בעניין הפרות הפסקת האש על-ידי המצרים, תיארה ראש הממשלה את ההפרות כחמורות ואמרה שתודיע באותו היום בכנסת כי אם תוסיף מצרים להילחם, תראה עצמה ישראל חופשייה לפעול כראות עיניה. ישראל קיבלה את הפסקת האש בתום לב והמצרים אינם יכולים לצפות שצה"ל יבליג על הפרותיהם. הרושם הוא שהמצרים מנסים להשיג עתה בשטח מה שלא הצליחו קודם לכן, וישראל לא תאפשר להם זאת. בשיחה דובר גם על הצורך במנגנון לפיקוח על הפסקת האש, והגברת מאיר הזכירה את הרעיון שהעלה סיסקו בארוחת הצהריים ביום הקודם, להזדקק למטה משקיפי האו"ם, אך זאת בתנאי שלא יהיה צורך בקבלת מנדט חדש מהאו"ם.⁴⁸

בשעה 15:50 הבריק דיניץ שהוא התקשר לסקוקרופט ומסר לו שראש הממשלה מבקשת למסור לקיסינג'ר, בדחיפות, את הדברים הבאים: מאז כניסת הפסקת האש לתוקפה אין המצרים מקיימים את הפסקת האש. לאחר הפוגה בת פחות משעה חידשו את הירי הארטילרי שנמשך כמה שעות והתפתח ל"ליל קרב ממש". מהבוקר מנסות יחידות מצרים להשתלט על שטחים שלא הצליחו להשתלט עליהם לפני כניסת הפסקת האש. ישראל קיבלה עליה את הפסקת האש בתום לב, אך בהנחה שתהיה הדדית. ראש הממשלה ביקשה להדגיש שכל ההפרות הן ביוזמת מצרים, הנספח הצבאי האמריקני מעודכן כל העת ועד לזמן השיחה – 15:00 שעון ישראל – היו למעלה מ-17 הפרות של הפסקת האש על-ידי המצרים.⁴⁹

השגריר דיניץ החל לקרוא בפני סקוקרופט מהמברק שתיאר את המצב נכון לשעה 08:00, ותוך קריאתו נקרא הגנרל לנשיא. השגריר והגנרל קבעו לחדש את השיחה בתוך זמן קצר.⁵⁰ ונראה שאכן שוחחו עוד בעניין במהלך השעתיים שלאחר מכן.⁵¹ בשעה 17:30 הבריק דיניץ ששוחח, חצי שעה לפני כן טלפונית עם קיסינג'ר וסיפר לו שבהמשך לדברים שאמר לסקוקרופט, מבקשת ראש הממשלה ששר החוץ האמריקני יאמין לה שהמצרים הם שהחלו בכל הפעולות הצבאיות וישראל אך הגיבה על ההפרות המצריות. קיסינג'ר אמר שקיבל "כרגע" מהרוסים הודעה בדבר שלוש נקודות שהם רוצים להגיש להחלטה באו"ם: 1. קריאה מחודשת להפסקת אש; 2. תביעה מהצדדים לחזור למקומות שהיו בהם במועד שהתקבלה החלטת מועצת הביטחון על הפסקת אש; 3. הצבת משקיפי או"ם. קיסינג'ר חייב את הסעיף הראשון והסעיף האחרון ואמר שלגבי הסעיף השני יש לשנות את הנוסח ולכתוב במקום "ממועד קבלת ההחלטה" "ממועד כניסת הפסקת האש לתוקפה", דיניץ השיב שאינו יודע

47 מדיניץ לגזית, 231420 [230820] באוקטובר 1973.

48 מלשכת ראש הממשלה אל השגריר, וושינגטון, תל אביב, 231430 באוקטובר 1973.

49 מדיניץ לגזית, 231550 [230950] באוקטובר 1973.

50 שם.

51 באוסף שבידינו חסרים שלושה מברקים מפרק זמן זה.

מה המצב בשטח, שכן בשל ההפרות המצריות השיב צה"ל מלחמה שעה ויהיה עליו לקבל הנחיות מראש הממשלה בעניין זה. קיסניג'ר ביקש לקבל תשובה בתוך חצי שעה. דיניץ כתב במברקו שמסר כל זאת טלפונית לתא"ל ליאור.⁵²

פגישה בין שר הביטחון לרמטכ"ל

בשעה 17:30 שב שר הביטחון מביקורו בדרום והרמטכ"ל עלה למשרדו. השר עדכן את הרמטכ"ל בהתרשמויותיו מביקורו בדרום: כאשר עזב את הפיקוד הייתה אוגדה 252 בדרכה לחסימת שני הצירים מסואץ. אם אכן תצליח בכך יהיה זה הישג חשוב – נראה שהבקשה לכינוס מועצת הביטחון נובעת מחשש מכך. אוגדה 162 תפסה שתי רמפות על התעלה, והשר אמר למפקד האוגדה שאם יוכל לחצות מזרחה יעשה זאת.⁵³ הוא קבל בפני הרמטכ"ל על יחסם של המפקדים בפיקוד לאלוף שרון ובכלל זה על "ההשמצות הנוראיות שהם משמיצים אותו בפני עיתונאים", וסיפר שהעיר גם לאלוף גונן על כך.⁵⁴

בשעה 17:45 שוחח הרמטכ"ל טלפונית עם תא"ל אורי בן-ארי, ושמע ממנו שכוחות אוגדה 162 נמצאים בפרברי סואץ – "הכול נפתח" ואין כל התנגדות מאורגנת של האויב, אולם אין בכוונתו להיכנס לעיר בלילה. בשעה 17:50 הודיע גונן שהגשר שנתפס אינו גשר טנקים אלא גשר חי"ר. שר הביטחון אמר [להורות לגונן?] שעל הכוחות להמשיך ללחום כל הלילה, ללא קשר להפסקת אש, והרמטכ"ל אמר [לגונן?] שבאותו הלילה אמורה להתכנס מועצת הביטחון ויש לצפות ל"צעקות". לפיכך, על הכוחות להמשיך וללחום הלילה ככל שמלאי הדלק והתחמושת יאפשר להם, ועל אוגדה 252 לחסום את הכביש [הדרומי מסואץ].⁵⁵ בזמן שהרמטכ"ל שוחח עם בן-ארי, שוחח השר עם מזכירה הצבאי של ראש הממשלה. תא"ל ליאור התקשר אליו בשעה 17:40 והודיע לו שדיניץ התקשר כ-20 דקות קודם לכן והודיעו שהסובייטים עומדים לתבוע את שלוש התביעות, הנזכרות לעיל, בישיבת מועצת הביטחון העומדת להתכנס בשעה 18:00. דיניץ סיפר שהשיב לקיסניג'ר שישראל לא תוכל להסכים לתביעה לחזור לקווים שלפני כניסת הפסקת האש. המצרים הם שהפרו את הפסקת האש וכתגובה לכך היה על צה"ל לשפר עמדותיו. דיניץ ביקש את תגובת ראש הממשלה לדבריו אלה, והיא הגיבה שזו אכן הדרך – להטיל את האשמה על המצרים. תא"ל ליאור ביקש גם את חוות דעתו של שר הביטחון, וזה הצטרף לעמדת ראש הממשלה ואמר שיש לומר לקיסניג'ר שהאויב הוא שפתח באש וכוחות צה"ל איבדו טנקים ואנשים. בידי ישראל הוראות פנימיות של המצרים שלא להתחשב בהפסקת האש, והיא מוכנה להראותן לו. בלתי אפשרי לחזור לעמדות מיום 22 באוקטובר, שכן לא ניתן לקבוע היכן היו. אשר למשקיפים – עליהם להתקשר לשלטונות ישראל "והטכניקה מוכרת". שר הביטחון ביקש מליאור לעדכןו

52 מדיניץ לגזית, 231730 [231130] באוקטובר 1973.

53 לשכת שהב"ט, פגישה עם הרמטכ"ל במשרד, 23.10.73, שעה 17:30, נוכחים: הרמטכ"ל, אלוף עמית, יהושע [רביב], אבנר [שלון].

54 שם; יומן רל"ש הרמטכ"ל.

55 שם.

בתשובת קיסנינג'ר על דברים אלה.⁵⁶ כעבור רבע שעה, בשעה 18:00, התקשר ליאור לשלישו הצבאי של שר הביטחון, מסר לו ששוחח עם השגריר דיניץ, העושה עתה דרכו לפגישה עם קיסנינג'ר, וביקש להכין את העתקי ההוראות המצריות שלא להתחשב בהפסקת האש. ראש לשכת הרמטכ"ל התבקש להעביר אותן במהירות למזכירה הצבאי של ראש הממשלה.⁵⁷ ליאור סיפר לשר הביטחון שקיסנינג'ר הביע חשש שארצות-הברית לא תוכל להטיל וטו על חזרה לקווים של 22 באוקטובר, ומר דיין הביע חשש שבתחילה תתקבל החלטה בדבר חזרה לקווים אלה ולאחר מכן יוחל בבדיקה, על סמך שיחות אלחוט שנקלטו או חקירת שבויים או צילום המטוס הסובייטי, ותהיינה בידיהם הוכחות שצה"ל לא חסם אז את הצירים. לפיכך ביקש שאיש לא ישוחח עם משקיפי האו"ם בעניין זה.⁵⁸

לרמטכ"ל אמר שר הביטחון שאינו "נבהל" מכינוס מועצת הביטחון. לדעתו ניתן "לקבל ההפסקה ולמזמז הטכניקה שעות וכדומה, כדי להרוויח זמן".⁵⁹ השר סיפר שביקש מקיסנינג'ר אישור שלא תעלה כלל אפשרות של חזרה לקווים קודמים. קיסנינג'ר אמר לו שישיראל חופשית לכבוש את פורט פואה, אם רצונה בכך, כשהוא ימריא מישראל, וכאשר יגיע לארצות-הברית ישלח מברק חריף בעניין. למרות זאת, אמר מר דיין, נראה לו שלא היה מקום למבצע זה, שכן יש צורך לרכז את המאמץ באזור סואץ.

הרמטכ"ל ערכן את השר שלמד שלא ניתן להבקיע את "עפרה", אך יש סיכוי טוב להגיע לתעלת סואץ מכיוון עיון מוסה. שר הביטחון ביקש לחפש אפשרויות לקישור הכוחות שממערב לתעלה עם גדתה המזרחית, אולי אף תוך השתחלות בין כוחות האויב מדרום, כך שניתן יהיה להראות למשקיפים שיבואו לפקח על הפסקת האש, עמדה המקשרת בין שתי הגדות. הוא סיפר לרמטכ"ל על המלצתם של שרון ויאירי, שאת דעתו הוא מחשיב, לחצות את החיץ החקלאי ואת אסמאעיליה ולתפוס את צומת "טרדה" – "דמע" שבעורפה. לדעת מח"ט 35 הוא יוכל לעשות זאת בכוח של שלושה גדודים, אם תינתן לו פלוגת טנקים. השר ציין שהוא מצדד בהוצאת התוכנית לפועל בתנאי שבר-לב והאלוף גונן יתמכו בה, אלא שרבי-אלוף בר-לב מתנגד. הרמטכ"ל אמר שאינו בקיא מספיק בעניין. לפי הידוע לו, יש באזור סוללות טילי קרקע-אוויר ובהן טילי אס-6 וכן ארטילריה רבה. שר הביטחון הציע לשוחח עם שרון, להסביר לו שלא יוכל לקבל סיוע אווירי ויקבל רק סיוע ארטילרי מועט ולשואלו אם יוכל לבצע זאת. אם הוא ומח"ט 35 יעריכו שהדבר ניתן, הרי הוא – השר – מצדד בכך, שכן יש במהלך זה משום "שיפור עמדה רציני", ואם יגיעו ביום המחרת משקיפי האו"ם, רצוי שימצאו את כוחות צה"ל שם. הוא התכוון לעשות זאת בלילה הבא, אך לנוכח ישיבת מועצת הביטחון בלילה זה יש להשאיר לשיקול האוגדה אם תוכל להוציא את המבצע לפועל. הוא לא יורה על הוצאתו לפועל, אלא רק יציע לעשות זאת. אם בר-לב יתנגד לכך – "זה פיקוד – אין מה לעשות". הוא ביקש לשוחח עם בר-לב, אבל הלה לא אוכן

56 שיחה טלפונית עם ישראל ליאור, 23.10.73, שעה 17:40, רשמה רעיה [אלוני]; "לשכת שר הביטחון, פגישה עם הרמטכ"ל".

57 שם, שם.

58 שיחה עם ישראל ליאור, 23.10.73, בערך 1800, רשמה רעיה [אלוני].

59 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

והרמטכ"ל אמר שבכוונתו לנסוע לפיקוד ולשוחח עם בר-לב ושרון. השר הציע שהרמטכ"ל יטפל בעניין "איך שייפול". אשר להיבט המדיני – ייתכן שברית-המועצות תלחץ מאוד לחזור לקווים הקודמים, וקיסניג'ר לא יעמוד בלחץ וילחץ על ישראל לסגת – "אז נראה מה לעשות".

בשעה 18:20, בעוד הרמטכ"ל שוהה אצל השר, התקשר אליו אלוף פיקוד הצפון. הרמטכ"ל וידא עמו שהכוחות בחרמון תוגברו ובוטל מוצבון אחד באזור הפסגה. סוכם להכין את כיבוש כודנה ללילה הבא, והרמטכ"ל ציין בפניו שאמר קודם לכן לאל"ם שדמי להציב טילי טאו בעמדות מארב ולירות בהם בבוקר לעבר טנקים, כדי שהאויב "יגלה שהגיע משהו חדש". הוא ערכן אותו בהתפתחויות בעניין כינוס מועצת הביטחון ואמר שהוא מעריך "שזה הולך להפסקת אש". בתום השיחה סיפר הרמטכ"ל שהאלוף חופי סיפר שמחקירת שבויים מכוח הקומנדו הסורי שהיה בחרמון מתברר שחיילים סורים התעללו בשבויים שנפלו בידיהם והרגום.⁶⁰ בסיום הפגישה עדיין המזכיר הצבאי של שר הביטחון שראש הממשלה אישרה לפגוע במשחתות שבמצרי באב אל-מנדב⁶¹ והרמטכ"ל הודיע זאת למפקד חיל הים.⁶²

ראש אמ"ן מעדין את שר הביטחון במצב במצרים

לאחר סיום הפגישה עם הרמטכ"ל התקשר שר הביטחון, בשעה 18:45, לראש אמ"ן ושאלו למצב הרוח במצרים. האלוף זעירא השיב שהמצב רע מאוד. שר המלחמה מתערב אישית בלחימה ומנהל את לחימת הדיוויזיות. מפקדת הארמייה השלישית נעלמה ונראה שכוחות אוגדה 162 תפסו את החפ"ק שלה. נראה לו שכוחות צה"ל לא יתקשו להתקדם ממערב לתעלה, אבל לא ברור מה המצב בגדה המזרחית. ראש אמ"ן סיפר ששוחח עם תא"ל ליאור והעביר ידיעות נוספות עבור השגריר דיניץ כדי שימסור לשר החוץ האמריקני – במגמה להוכיח שהמצרים הם שהפרו את הפסקת האש.⁶³

הרמטכ"ל מתעדין על ידי פיקוד הדרום ומתווה התוכנית ללילה

בשעה 18:40 הלך הרמטכ"ל לקד"ם (ראה להלן), אולם כמה דקות לאחר תחילתו, בשעה 19:07, נקרא לשיחה עם אלוף פיקוד הדרום. האלוף גונן עדיין אותו לגבי היערכות כוחותיו ומגמתם: הלילה מטוהרת גדתה המערבית של התעלה עד "לסת". עד כה כבר נתפסו כל הרמפות בקטע שמ"מינה" וצפונה. חטיבה 460 נערכה בחניון לילה גדודי ב"מתת", גדוד שני ב"הגר" וגדוד שלישי ב"ראי 82". חטיבה 217 נמצאת באזור "עברה 81" בין "בבלי"

60 שם; "לשכת שהב"ט, פגישה עם הרמטכ"ל".

61 שם.

62 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

63 לשכת שהב"ט, שיחה טלפונית עם אלי זעירא, 23.10.73, שעה 18:45, רשמה רעיה [אלוני].

ל"עריר". כוח של שישה טנקים מחטיבה 162 חוסם את ציר "סרג" במתג 84 ופלוגה מאוגדה 252 חוסמת ב"סרג 72", כוח מאוגדה זו עושה דרכו לעדביה ונמצא ב"פולחן 79" – קילומטר צפונה מ"פולחן 76". כוח של 20 טנקי "שרמן" מחטיבה 11 נמצא ב"פרח 5717" ובצומת "ויטמין"–"ודאות" והכוונה לחזקו, עד חצות, עד לכדי 50 טנקים, שכן שם עלולים המצרים לפתח הלילה התקפה. הרמטכ"ל הורה לו להכין את חטיבה 421 לאפשרות שתצטרך לסייע לחטיבה 11 לעמוד מול התקפה כזאת, ושאלו אם בדק אפשרות לחצות את התעלה בצפון הגזרה הדרומית ממערב למזרח, בכוח מאוגדה 162, ולתקוף את "עפרה", וכן אם כוח גרנית יכול לעשות דבר מה באזור עיון מוסה. גונן השיב שהלילה בכוונתו להגיע לאזור "צידר"–"מבדד", ונראה לו שבעיון מוסה אין כוחות אויב. הרמטכ"ל הניח שנמצאים שם שרידים של חטיבה ממוכנת. אם יצליחו הכוחות להשתלט על עיון מוסה, יוכלו להתקדם בציר "פגישה" לעבר סואץ. הרמטכ"ל הורה לראש לשכתו לפעול להעברת הטנקים מראס סודר ת"פ פיקוד הדרום כדי לתקוף בעיון מוסה.⁶⁴

שר הביטחון מבטל אפשרות לתקוף באוגדה 143 לכיוון אסמאעיליה

בשעה 19:20, בטרם חזר הרמטכ"ל לקד"ם, התקשר אליו שר הביטחון והודיעו שהתוכנית שהציג קודם לכן, לתקוף באוגדה 143 צפונה, לכיוון אסמאעיליה, יורדת מעל הפרק, מכיוון שהדבר אינו נוח בסיטואציה המדינית הנוכחית – קיסניג'ר ביקש שישראל תפסיק לפחות פעולות התקפיות.⁶⁵

קד"ם הרמטכ"ל⁶⁶

שיחות אלה ניהל, כאמור, הרמטכ"ל, תוך כדי קד"ם שנערך בחמ"ל אג"ם-מבצעים החל מהשעה 18:40.

תמונת האויב בחזית המצרית הוצגה על-ידי אל"ם שלמה מרושי. הוא ציין שמועצת הביטחון אמורה הייתה להתכנס בשעה 18:00, הפעם לפי דרישתה של מצרים, המאשימה את ישראל בהפרות חמורות של הפסקת האש. הסיבה לכך נעוצה במצב הכוחות המצריים: בגזרה הדרומית ממערב לתעלה לא נותרו כוחות מצריים של ממש – נותרו אי אילו טנקים ונגמ"שים, אך לא מערכים מאורגנים. הקו המצרי כולל מערך המופנה מערבה ומורכב מכוחות דיוויזיה 4 ואיגוד כוחות מחטיבות 25 ו-35. הדבר החשוב ביותר שהובחן בשעות אחר-הצהריים הם סימנים לגבי מצבם הקשה של כוחות ארמייה 3 ממזרח לתעלה. נוסף על ביטויים של לחץ כבד, קריאות לעזרה וחוסר אונים בולטת התערבותו של שר המלחמה בהנעת כוחות קטנים עד כדי פלוגה – דבר שאינו מקובל במצרים. סימן מעיד נוסף

64 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

65 שם. על פנייתו של קיסניג'ר ראה להלן עמ' 1188.

66 קד"ם הרמטכ"ל, נערך ב-23 באוקטובר בשעה 18:40.

להרגשתם של המצרים הוא שינוי הגוון בהסברה המצרית: עד שעות הצהריים היא עסקה בהסברת הישגי המלחמה וההישגים המדיניים הצפויים בשל הסכמתה של מצרים להפסקת אש. אחרי הצהריים הופסקה ההסברה בכיוון זה ועברה לדון בהמשך הלחימה, האשמות כלפי ישראל בדבר פגיעה במטרות אזרחיות, ולאחר מכן – הפניות למועצת הביטחון.

אל"ם מרושי ציין שנקלטה אמנם ידיעה שבכוונת שר המלחמה להפעיל את דיוויזיה 4 לכיוון ואדי ג'מוס, במגמה למקש את הוואדי ולמקם כוחות על הגבעות שמסביבו בכוונה ללכוד שם כוח ישראלי, אלא שהתוכנית אינה מתאימה למצב בשטח. כן נקלטה ידיעה שכוח כלשהו של הדיוויזיה החל לנוע, לא ידוע לאן.

רע"ן 5 באמ"ן סא"ל אבי יערי תיאר את מצב האויב בחזית הסורית: תמונת מערכי האויב החלה להתגבש יותר מבעבר: דיוויזיה 3 הסורית תופסת את מערכי הסבראני באזור כנכר והציר לדמשק, ולא אוכן כוח של 50 טנקים שהיה בכסוה. ייתכן שכוח זה קודם בלילה למתקפה שהוכנה לקראת הבוקר שעבר. בפענוח התצ"א אוכנו, סוף סוף, הטנקים העיראקיים בכמות שאמ"ן העריך כבר קודם, אך לא קיבל חיזוק בהערכתו זו בתצ"א: עתה אוכנו 220 טנקים, המאורגנים בשלוש חטיבות משוריניות ואחת ממוכנת. מספר הטנקים הירדניים מסתכם ב־140, כשהם ערוכים בדירוג של חטיבה אחת אחרי רעותה ולהם סיוע ארטילרי של שני גדודים, ואחרי הצהריים התגלו גם תותחי לונג תום. כוח שריוניות סעודי נמצא בתל חרה וגדוד חי"ר, וכנראה גם ארטילריה, הגיעו לסוידא. אם פריט המידע האחרון נכון, הרי שמתברר שהירדנים והסעודים סוגרים את האגף הדרומי, מחשש שהעיראקים ירחיבו את מאחזיהם למרחב שבו נמצא הגדוד הירדני – אפשרות שידוע שהירדנים מודאגים פן תקרה. מחומר המודיעין מתברר שההתארגנות של הכוחות הסוריים מאחור מלווה בקשיים רבים. עם זאת נמשכת ההתארגנות – הן לטווח ארוך והן לטווח קצר. כך, למשל, ברור שהסורים מקיימים קורסים בני חמישה ימים לנהגי טנקים.

הבעיה העיקרית שבפניה ניצבים הסורים היא השאלה אם לקבל את הפסקת האש. ביסודו של דבר נראה שהנשיא אסד רוצה בהפסקת אש, בעיקר בשל מצב צבאו, אלא שהוא עדיין מתלבט, בשל כמה גורמים. סאדאת אמנם הבטיח לו שהמדובר בנסיון [של כוחות צה"ל] מהשטחים שכבשו בערבות המעצמות, כמו לאחר מבצע "קדש", אלא שאסד אינו מאמין לו וממתין למסמכים שיאשרו זאת, או לאישור סובייטי, כאשר גם לסובייטים אינו מאמין. העיראקים לוחצים עליו לבל יקבל את הפסקת האש. הם הודיעו שאם ימשיך להילחם ימשיכו גם הם ואם יפסיק הרי שצבא עיראק סיים את תפקידו בסוריה, אך אין זה אומר שהוא יצא ממנה. עיראק שלחה גם את שר החוץ ללוב ולאלג'יריה, כנראה כדי לארגן את המדינות המתנגדות להפסקת האש, להפעלת לחץ על סוריה.

עתה ברור שבשעה 05:00 עמדה להיפתח המתקפה הגדולה, אלא שבחצות לערך התקבלה החלטה שלא לעשותה. נראה שהדחייה נבעה מההתלבטויות בעניין הפסקת האש ולא משיקולים מבצעיים. עם זאת ייתכן שהמתקפה רק נדחתה. ייתכן, למשל, שבשל המשך הלחימה בחזית המצרית ינסו הסורים, בלחץ שותפיהם, לתקוף ביום המחרת. אם אכן יתקפו, הרי שהעיראקים יוכלו לתקוף בכוח של חטיבה עד שתי חטיבות טנקים וכוח חי"ר, 140 הטנקים הירדניים וכ־100 טנקים סוריים. בשתי דרכי הפעולה האפשריות הבסיסיות יש

להניח שהעיראקים והירדנים ילחצו ממערכיהם ואילו הסורים ילחצו, באפשרות אחת, בכיוון כנכר ובאפשרות שנייה, המסוכנת יותר, ינסו לתקוף בכוח של דיוויזיה משוריית מוקטנת מאולתרת לעבר רפיד. פעמיים במשך היום ריכזו הסורים כוח לתקיפת החרמון ובשתי הפעמים – בבוקר ואחר-הצהריים – סוכלה כוונתם בהפצצות מהאוויר. עם זאת אין ודאות שהם ויתרו על כוונתם זו.

ראש אמ"ן ציין עוד כמה נקודות. הוא הצביע על כך שאזור החזית הסורית מוגן טילים – ידוע על שבע סוללות טילי אס-איי-6 וסוללות נוספות של טילים אחרים, והדבר יקשה על הפעלת חיל האוויר שם. באותו היום תקף חיל האוויר מצבור דלק בחאן א-שייח' שמצפון-מזרח לדמשק, ולפי התצלומים נראה שהצליח במשימתו. הסורים הזניקו מטוסים לעבר מטוסי צה"ל, ועשרה מהמטוסים הסוריים הופלו. חיל האוויר המצרי הפעיל באותו היום מטוסים רבים, ובכלל זה במשימות צילום, ואיבד 11 מטוסים. במצרים משתתפים טובי הטייסים בקרבות, ורבים מהם נופלים, כך שהמוראל בשני חילות האוויר הנו נמוך. מתברר שהתחום שבו מצליח חיל האוויר הישראלי ביותר הוא קרבות אוויר.

האלוף זעירא הסביר את היערכותו של הכוח "שעל הפרק" – ארמייה 3 – ואת הקרקע בגזרתה: בארמייה שתי דיוויזיות וחצי. הדיוויזיה הצפונית ערוכה בעיקר כלפי צפון מזרח ומזרח, ובצהרי 22 באוקטובר היו בה 133 טנקים, 74 נגמ"שים ו-33 סוללות ארטילריה. בשטח ישנם מערכי חי"ר, חלקם חפורים, שריון, תותחי נ"ט וארטילריה. בדיוויזיה שבמרכז גזרת הארמייה 76 טנקים, 99 נגמ"שים ו-28 סוללות ארטילריה, ובכוח הדרומי, באזור עיון מוסה, 33 טנקים וארבע סוללות ארטילריה. בגדה המערבית שממול כמעט שאין כוחות אויב, שכן כוחות צה"ל חדרו במהלך היום למרחב שבין מרחב התחזוקה לבין השטח שבו מחזיקות הדיוויזיות, שהוא שטח ריק יחסית, שקל להשתלט עליו, אלא אם נכנסים לשטח הירוק – כשם שכוחות צה"ל נכנסו בלילה שעבר. אירועי אותו לילה נובעים מכך שלא הופעל לחץ על הכוחות המצריים שממזרח לתעלה ולכן הורה מפקד הארמייה למספר פלוגות קומנדו לחצות מערבה, והן שפגעו בטנקים של צה"ל. בארמייה 3 ממזרח לתעלה יש כ-30,000 חיילים, ואם אכן כוחות צה"ל יחסמו גם את הכביש הדרומי, הרי "הדרך היחידה לתספק אותם, אם בניי [מפקד חיל הים] יסכים, תהיה דרך הים".

נציג מדור דרום כאג"ם-מבצעים תיאר את מהלכי הכוחות בפיקוד הדרום: כיבוש רוב השטח באזור לשון כברית, הגעת שתי חטיבות מאוגדה 162 לעיבורה של העיר סואץ והתקדמות של כוחות מאוגדה 252 דרומה.

רמ"ד צפון תיאר את היערכות כוחות צה"ל בחזית הסורית: חטיבה 317 מחזיקה את החרמון, כאשר פלוגה מחזיקה את הפסגה וגדוד את מוצב הפיתולים והמוצב הסורי. באותו יום נסללת דרך מהמוצב הישראלי למוצב הסורי ויש להניח שניתן יהיה לנוע בה בבוקר 24 באוקטובר או בצהרי היום. הכוחות המחזיקים בשטח שנכבש לא שינו היערכותם והכוונה להחליף את אוגדה 36 באוגדה 210 נדחתה ב-24 שעות. סד"כ הפיקוד מונה 374 טנקים ובמשך היום התבטאה פעילות הסורים בהפגזות בלבד וכתוצאה מכך נפגעו 12 מחיילי צה"ל. רמ"ח המבצעים מסר פרטים על שינויי פריסה ועל מצב כוחות החי"ר: ביום הקודם פוזר הסד"כ שהיה מיועד לכיבוש פורט פואה. גדוד אחד מכוח פרסבורגר וסיירת "חרוב" שובצו

לפיקוד הדרום והופעלו להצבת חסימות על ציר סואץ-קהיר. גרוד שני היה מיועד לטוס לפיקוד הצפון ולפשוט הלילה על תל כודנה, אלא שלא ניתן להמריא משדות התעופה בסיני ולכן נדחתה הפשיטה ללילה הבא.

צוותים של סוללת תותחים 130 מ"מ (שלל, מתוצרת ברית-המועצות) עברו מהצפון דרומה לאיוש תותחי שלל, ואילו יחידת המטל"רים עברה צפונה – לא ברור אם שתי היחידות הללו הנן כבר מבצעיות.

אשר לחי"ר – לנוכח ירידת הכוננות ל"אור ירוק" נאספו כל ה"שאריות" של חטיבה 35, במגמה לאגדם שוב לחטיבה. המגמה היא שהם יגיעו עוד באותו הלילה, אולם הדבר מותנה בסדרי קדימות שייקבעו באשר להטסת תחמושת או כוחות. הבעיה העיקרית בחי"ר היא היות רוב היחידות מרותקות למשימות קרקעיות: חטיבות 247 ו-35 מרותקות בדרום, חטיבה 317 בחרמון ואילו חטיבה 1 – חלקה מרותקת בצפון וחלקה, שלחם בחרמון, מתארגן מחדש. אם האש אכן תופסק יהיה צורך להוציא יחידות ולאגדן לחטיבה, כך שניתן יהיה לבצע באמצעותה משימות, כגון כניסה לפת"חלנד, שלא ניתן לעשותן במצבה הנוכחית של הכוחות.

מפקדה משימתית 440 עוברת מיום המחרת לאזור המרכז ותהווה כוח עתודה מטכ"ל. יחידת טילי טאו, בהרכב ארבע מחלקות שלהן 16 כלי רכב, מבצעית מליל 22-23 באוקטובר בפיקוד הצפון, ויחידה שנייה בהרכב דומה תהיה מבצעית מבוקר 24 באוקטובר. פלוגה של טנקי שלל טי-55 מתארגנת עם צוותים שהובאו ממרש"ל, בג'וליס ותהיה בכורזים. הרמטכ"ל הגיב על מידע זה באנחה: "מחרתיים יש לנו הפסקת אש".

אשר למבצעים מיוחדים: הכוונה לתפוס בבוקר יום המחרת, 24 באוקטובר, את ג'בל עתקה, בכוחות קטנים למטרות תצפית, טיווח ומודיעין, ולהציב שם כוח תצפית. קת"קים וכוח מיחידת אמ"ן 848. הכוננות ל"אור ירוק" ולכיבוש פורט פואד ירדה ל-48 שעות, ואם יוחלט להוציאם לפועל יהיה צורך לצוות מחדש כוחות להוצאתם לפועל.

מפקד חיל הים ציין שבכוונתו להניע באותו לילה ספינות דבור לראס סודר ושלושה נט"קים לתספק כוחות, אלא שתותח 130 מ"מ המוצב במפרץ סואץ מפריע לתנועה. הוא ביקש את אישור הרמטכ"ל להפגז את חוות מכלי הנפט בבניאס וקיבלו. הוא הוסיף שביכולתו להקצות 100 מלוחמי שייטת 13 אם חסר כוח מוכחר לפעולה כלשהי. הרמטכ"ל אמר שאכן התכוון לתיתם לאוגדה 162 כדי לצלוח את התעלה ממערב למזרח, אלא שנזכר באפשרות זו מאוחר מדי. הוא סיכם שהם יועברו לפיקוד הדרום ויידבק כיצד ניתן להפעילם. ראש אג"א ציין שבמשך היום, עד השעה 17:00, הגיעו 5,000 פגזים 155 מ"מ ובסך הכול הגיעו 23,000 פגזי תותחים ו-9,000 פגזי טנקים, בעיקרם בקוטר 105 מ"מ שריה. ניכר מחסור בפגזים 175 מ"מ, אלא שהוחלט שלא לשנות את סדרי הקדימות בהטסת התחמושת, לאחר שהתברר שכל אימת שמשנים סדרי קדימות מלווה הדבר קודם כול בעצירת האספקה. הוחל בפינוי טנקים מפיקוד הדרום ובמהלך היום נספרה ופונתה התחמושת בציר מטסה ל"לקקן". היות שהקדימה הראשונה ניתנה לפינוי זה, פונו אך מעט טנקי שלל מפיקוד הצפון. עד כה אוכנו ברמת-הגולן בתוך תחומי "הקו הסגול" 329 טנקי טי-55, 52 טנקי טי-62 ו-12 טנקי גישור. 111 טנקים מתוכם, ובהם 21 טנקי טי-62, מוגדרים ככשירים, כ-150

הניתנים לתיקון ושאר ה-125 כשרופים ופגועים, שניתן אך להשתמש בחלקים שלהם. יש להניח שמהטנקים שנמצאו עד כה ייכנסו לסד"כ כ-230 טנקי טי-55 ו-28 טנקי טי-62. כן נמצאו כ-40 נגמ"שים בי-טי-אר וכ-30 כלי רכב אחרים.

חיל האוויר יוצג בקד"ם על-ידי רמ"ח האוויר. הרמטכ"ל שאלו אם ניתן לחסל את סוללת התותחים 130 מ"מ במפרץ סואץ, שעליה הצביע מפקד חיל הים כגורם מפריע לפעילות חילו. תא"ל עברי השיב שלא ניתן לחסלה באותו הלילה, בשל מזג-האוויר, וסוכם לחסלה בבוקר 24 באוקטובר.

רמ"א ציין שהחיל תכנן ליום המחרת המשך הסיוע לדרום. הוא נתקל בבעיה של איכון סוללות אס-איי-6 בשל ניידותן וינסה לאכנן ביום המחרת ולתקוף אותן. בגזרה הדרומית פועל החיל באופן חופשי. במהלך היום תקף בעתקה, פיזור מוקשים ל-72 שעות בעדביה, פוצץ צינור מים בציר סואץ-קהיר ותקף בשלושה מוקדים ממזרח לתעלה, ובהם את מפקדת הארמייה השלישית. בסוריה תקף מכלי דלק וכוחות סוריים שהתרכזו לתקיפת החרמון. בסך הכול הופלו במהלך היום 21 מטוסי אויב – 11 במצרים ו-10 בסוריה. מטוס מיראז' אחד נפגע ונחת בשדה התעופה בפאיד, שהתברר שכלל לא שובש בהתקפות צה"ל עליו לפני הצליחה.

הרמטכ"ל סיכם את הקד"ם בציינו שבפיקוד הצפון אין בינתיים הפסקת אש. אם היא לא תיכנס לתוקפה ביממה הקרובה, והוא מקווה שאכן לא תיכנס, הכוונה לעשות בליל 24-25 באוקטובר את שיפור הקו שנדחה כבר שלושה ימים – כיבוש תל כודנה. הוא סיפר שביקש מפיקוד הצפון למקם באותו הלילה טילי טאו על הגבעות ולהשמיד בבוקר טנקי אויב. מקחצ"ר החל לתכנן אפשרות להוצאה לפועל של "קרחון" – נראה לו שלמבצע זה דרוש כוח של כ-40 טנקים, חטיבת חי"ר ונגמ"שים. כרגע אין בפיקוד כוח לכך, וכן יש לקבל אישור מדיני – בשל התבצעו בלבנון. לדעתו יש לעשותו כדי להשתלט על הפת"חלנה, שממנו פועלים המחבלים באין מפריע, וכן כדי להגיע לכביש בירות-דמשק ולאליץ את הסורים לשנות את היערכותם לנוכח האיום שיוצב על דמשק ממערב.

בחזית המצרית הוכרזה ביום הקודם הפסקת אש, אלא שבלילה ירו המצרים על כוחות צה"ל, פגעו בתשעה טנקים "וראינו בזה סיבה טובה להמשיך ולהילחם והמשכנו היום להילחם". כוחות צה"ל התקדמו במרוצת היום והגיעו, בין השאר, עד "לסת", ונראה שבתוך כמה שעות יסגרו על כל מוצאי הארמייה השלישית. באותו הערב בשעה 18:00 התכנסה מועצת הביטחון, ונראה שיופעל לחץ על ישראל. "אם נוכל גם מחר להתחכם – נשתדל, נשתדל מאוד, זה לא כל כך תלוי בהחלטת מועצת הביטחון, אלא זה תלוי באמריקנים". ...בהקשר זה הסביר את הסיבה להסכמת ישראל להפסקת האש – תלותה בארצות-הברית:

אומר מאיפה נובעת הנכונות שלנו להפסקת אש: היא לא נובעת ממצבנו הצבאי. במצבנו הצבאי אנחנו יכולים וצריכים להילחם עוד כמה ימים, ולו היו לנו עוד כמה ימים היינו גומרים כאן [בגזרת ארמייה 3] ואחר כך עושים פה [בגזרת ארמייה 2] בדיוק את אותו התרגיל, ואפשר היה להגיע לזה, אלא שאתם צריכים לזכור שאנחנו יורים כל בוקר מה שמגיע בערב מארצות-הברית. אנחנו את המלאי של צה"ל של חמישה ימי לחימה

גמרנו די מזמן. אמנם זה החזיק יותר מחמישה ימים, אבל זה לא מחזיק... המטוסים שאנחנו טסים בהם, זה כבר 40 פנטומים שהגיעו וזה 34 סקיהוקים ... קיבלנו שבעים וכמה מטוסים במקום המאה ומשהו שאיבדנו; אנחנו מקבלים את התחמושת. כתוצאה מזה נוצרת מערכת יחסים בינינו לבין ארצות-הברית שהיא במידה מסוימת מחייבת, וזו הסיבה שקיבלנו את הפסקת האש שארצות-הברית החליטה עליה, אבל החלטנו בינתיים בכל אופן להשלים את הניצחון.

הוא הוסיף שאינו בטוח שניתן יהיה להשלים את הניצחון – נראה לו שלפחות בגזרת ארמיה 2 לא יינתן לעשות זאת. באותו היום נדונה האפשרות להרחיב את ראש-הגשר צפונה: אוגדה 143 ניסתה להתקדם, אלא שהייתה נתונה לאש ארטילרית כבדה ולא ניתן היה לסייע לה מהאוויר – בשל טילי אויב הנמצאים בגזרה. בגזרה הדרומית הצליחו כוחות צה"ל לפרוץ דרומה הודות למאמץ המשותף של חיל האוויר והשריון.

רב-אלוף אלעזר סיפר שסיכם עם פיקוד הדרום שלא לתקוף את מתחם "עפרה", משום שהוא מתחם חטיבתי עם עומק רב, שחזיתו מופנית כלפי כוחות צה"ל, ולכובשו – "זה יהיה יותר גרוע מאשר 'מיסורי'". לעומת זאת מערך עיון מוסה חלש, ולפיכך סיכם שכוח מחטיבה 164 ינסה לתקוף אותו מאחור ולנצל הצלחה לעבר סואץ.

אם אכן ניתן יהיה להמשיך ללחום ביום המחרת, יפציץ חיל האוויר את כוחות הארמיה השלישית, כוחות אוגדה 162 יירו מהרמפות שבגדה המערבית לעבר הכוחות המצריים בגדה המזרחית. ייתכן גם שניתן יהיה לצלוח מזרחה. עד כה נמצא רק גשר חי"ר מצרי והוא הורה לפיקוד הדרום לחפש גשר טנקים. אם לא יימצא ייתכן שניתן יהיה לצלוח בכוחות חי"ר, ליצור ראש-גשר בגדה המזרחית ולהשיט טנקים בדוברות. ייתכן שהלחץ על הארמיה השלישית יישא פירות ואז "אמנם לא גמרנו את המלחמה בדיוק בניקוי מלא של קו הפסקת האש, אבל גמרנו אותה באופן מכובד". אם מועצת הביטחון תקבע שיש לשלוח משקיפים לפיקוח על הפסקת האש, תיקבע עמם פגישה לבוקר, תוך מאמץ לדחות ככל האפשר את מועד הגעתם לקווים, כדי להרוויח כמה שעות ולהגיע להישגים נוספים.

ארצות-הברית לוחצת על ישראל להפסיק פעולות התקפיות

במהלך הקד"ם שוחח, כאמור, הרמטכ"ל עם שר הביטחון, וממנו נודע לו שקיסניגר ביקש שישראל תפסיק להילחם, או לפחות לא תפעל התקפית. מידע זה נודע מדיווח של השגריר דיניץ לתא"ל ליאור בשעה 18:45. במברק משעה 17:30 פירט כזכור דיניץ את שלושת הסעיפים שברית-המועצות רוצה להגיש למועצת הביטחון, וציין ששר החוץ האמריקני ביקש לקבל במהירות את תגובתה של ישראל להצעה.⁶⁷ בשעה 18:05 השיב לו דיניץ שאין כל קושי לגבי הסעיף הראשון, לגבי הסעיף השלישי תהיה ישראל מוכנה לדון בהצבת משקיפים לאחר שייקבע קצין קישור בשטח; הסעיף השני אינו מקובל, משלושה טעמים:

67 ראה עמ' 1179 לעיל.

הראשון – המצרים הם שהפרו את הפסקת האש – ביכולת ישראל להוכיח את עצם ההפרות ואת העובדה שהיו בידי הכוחות המצריים הוראות לעשות זאת, וכתוצאה מכך איבדה ישראל טנקים ואנשים, השני – בשל ההפרות נאלצה ישראל להגיב והשלישי – אין כל אפשרות לקבוע היכן היו הקווים הקודמים, משום שלא סומנו. קיסניג'ר הגיב בשאלה שאם אכן לא נעשה כל סימון מה אכפת לישראל שתתקבל החלטה בדבר חזרה לקווים שהיו עם כניסת הפסקת האש לתוקף. דיניץ השיב שהדבר עלול לתת לרוסים ולמצרים פתחון-פה לדרוש תיקונים, ולפתוח תיבת פנדורה של טענות וטענות נגד שיחבלו בהפסקת האש במקום לייצבה. קיסניג'ר אמר שהנשיא ניקסון טוען שההבנה עם הסובייטים הייתה מבוססת על הקווים שנוצרו אז, וארצות-הברית תתקשה להטיל וטו על החלטה הקוראת לכבד את ההסכם שהושג לגבי הקווים, מה גם ששאר המדינות יקבלו את ההצעה הסובייטית. עוד בטרם שלח את המברק עדכן דיניץ את תא"ל ליאור בעיקריו.⁶⁸

בשעה 18:45 שוחח שוב עם ליאור ודיווח לו על שיחה שניהל חמש דקות קודם לכן עם הגנרל סקורופט. בשיחה זו סיפר לו הגנרל שהסובייטים רוגזים מאוד על שהאמריקנים מערימים קשיים על קבלת הסעיף השני. לטענתם אין חשיבות לשאלה מי ירה את הירייה הראשונה – העובדה החשובה היא התקדמות הכוחות הישראליים ושיפור מצבם כל העת. סקורופט אמר שקיסניג'ר נמצא אצל הנשיא וביקש את הגנרל למסור לישראל להפסיק מיד את האש. לתשובת דיניץ שכל זמן שיורים על כוחות צה"ל עליהם להשיב אש, הגיב שעליה להפסיק למצער את הפעולות ההתקפיות, ואמר שהאמריקנים מודיעים לסובייטים שביקשו מישראל לשים קץ מיד לפעולות הצבאיות, והסובייטים יבקשו אותו דבר מהמצרים.⁶⁹

הרמטכ"ל משוחח עם מפקד חזית הדרום

הבקשה להפסיק פעילות התקפית הביאה כאמור את שר הביטחון לסגת מההצעה לבחון את תוכניתה של אוגדה 143 להתקדם אל אסמאעיליה וצפונה לה.⁷⁰ זמן קצר לפני סיום הקד"ם, בשעה 19:50, התקשר רב-אלוף בר-לב לרמטכ"ל, ורב-אלוף אלעזר אמר שישוחח עמו בתוך זמן קצר. מיד בסיום הקד"ם, בשעה 19:50, התקשר למפקד חזית הדרום ודיווח לו שהשר שוחח עמו על הבעיות שבין האלוף שרון לפיקוד, וטען ש"גם הפיקוד אינו טלית שכולה תכלת".⁷¹ הוא סיפר לבר-לב על השתלשלות העניינים באשר לתוכנית לתקוף באסמאעיליה – עמדות השר ועמדותיו שלו, וכן על פתק שקיבל זה עתה, שלפיו דרש קיסניג'ר שישראל תפסיק כל פעילות ולתשובת דיניץ שהדבר אינו אפשרי אמר שתפסיק לפחות פעילות התקפית. "לאור זה כותב לי משה [דיין] שהוא יורד מהמתקפה של אריק" – אמר רב-אלוף אלעזר. נראה ששניהם – הרמטכ"ל ומפקד החזית – סברו שהאפשרות

68 מדיניץ לגזית, 231910 [231310] באוקטובר 1973.

69 מדיניץ לגזית, 231915 [231315] באוקטובר 1973.

70 ראה עמ' 1181 לעיל.

71 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

לא ירדה כליל מהפרק. בר־לב שאל, כנראה, אם אי אפשר לחסל את סוללות הטילים, המפריעות לפעילות חיל האוויר בגזרה, בבוקר, והרמטכ"ל השיב לו שהדבר אינו ניתן משום שמיקום הסוללות אינו ידוע, לפיכך יהיה עליו, במקרה הטוב, לצלם בבוקר, לפענח את הצילום בצהריים ולתקוף את הטילים אחר־הצהריים. הוא ביקש מבר־לב לשוחח עם שרון ועם שר הביטחון, ואמר שגם הוא ישוחח עם שרון "פשוט בשביל ההתרשמות, שתהיה לו הרגשה שהוא אמר גם לי אם הוא ירצה" ולאחר מכן יסכם העניין.⁷²

אלוף פיקוד המרכז ממליץ לבטל ההאפלה ולהחזיר כוחות לאימונים

בגמר השיחה עם מפקד חזית הדרום, בשעה 20:00, נכנס לחדר הרמטכ"ל אלוף פיקוד המרכז האלוף יונה אפרת. הוא ביקש לבטל את ההאפלה בפיקוד, והרמטכ"ל אמר שההאפלה תבוטל בליל המחרת בשטח שמחדרה ודרומה. כן ביקש להותיר בפריסה בפיקוד כוחות קדמיים וכוח אחורי שלדי ולרכז את יתרת הכוחות שמאחור לאימונים, תוך כוונות להפעילם במידת הצורך. הרמטכ"ל הסכים עמו שאין סכנה שירדן תפתח עתה חזית מול פיקוד המרכז, ואישר את בקשתו. לשאלת אפרת "מה צופן לנו העתיד לפי דעתך?" השיב רב־אלוף אלעזר "שלום!". תשובה זו התקבלה בספקנות ובצחוק בקרב הנוכחים. "מהסכם הפסקת האש הזה יש תקווה אחת וסכנה אחת", המשיך הרמטכ"ל, "יש תקווה אחת – שיתחיל משא ומתן ישיר בינינו לבין הערבים". בטרם הספיק לפרט את הסכנה צלצל בשעה 20:05 הטלפון – על הקו היה שר הביטחון.⁷³

הרמטכ"ל מעדכן את שר הביטחון

השר ביקש לדעת האם כוחות הארמייה השלישית אכן מבודדים, והרמטכ"ל השיב ששוחח זה עתה עם פיקוד הדרום. הכוחות מתקדמים היטב ובלילה תהיה כמעט כל הגדה המערבית של התעלה בגזרה הדרומית, ובכלל זה חוף המפרץ באזור עתקה, בידי צה"ל. כן עדכנו שכוחות צה"ל מנסים לכבוש את עיון מוסה.

תא"ל ליאור מעדכן את הרמטכ"ל בהתפתחויות המדיניות

בשעה 20:30 לערך עדכן מזכירה הצבאי של ראש הממשלה, תא"ל ליאור, את הרמטכ"ל בהתפתחויות המדיניות, בספרו את שלמד משתי שיחותיו האחרונות עם השגריר דיניץ.

72 שם; הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

73 שם.

הרמטכ"ל משוחח עם מפקד חזית הדרום ועם מפקד אוגדה 143

בשעה 21:07, לאחר שרב-אלוף בר-לב שוחח עם שר הביטחון, שוחח הרמטכ"ל עם מפקד חזית הדרום, כנראה בקשר לתוכניתה של אוגדה 143. בשעה 21:30 התקשר למפקד האוגדה וביקש לשמוע דעתו בקשר לתוכנית. לאחר ששמע את דעת האלוף שרון אמר שחיל האוויר יצטרך לפעול בכמה שלבים וייתכן שיספיק לסייע לאוגדה.

הרמטכ"ל מורה למפקד חיל האוויר להפציץ כוחות מצריים

לנוכח המגעים הקדחתניים במישור הבין-מעצמתי וכינוס מועצת הביטחון, היה סיכוי שהפסקת האש תיכנס עוד באותו לילה לתוקף. לפיכך התקשר הרמטכ"ל, בשעה 21:50, למפקד חיל האוויר והורה לו לתקוף בלילה "כדי להרוג מצרים" ובעיקר לתקוף שיירות בערבית.⁷⁴

כוחות צה"ל משלימים כיתורה של הארמייה השלישית

לקראת חצות 23-24 באוקטובר הגיעו לרמטכ"ל "דיווחים חיוביים על התקדמות כוחות צה"ל למפרץ, לראס עדביה ולתעלה".⁷⁵ בשעה 21:40 נודע שחטיבה 460 פרסה כאשר גדוד אחד בנקודה 4425 שבאזור מפעל הדשנים של העיר סואץ, גדוד ב"מפרק 86" וגדוד באזור צומת "סרג" – "מפרק". בשעה 23:00 נודע שכוח מחטיבה 401 כבש את "משבר" ועומד לתקוף את "מגף" [אל-עדביה] ובשעה 23:55 נודע שכוח זה הגיע למי המפרץ באזור "משבר" – "מגף" ושחטיבה 500 תתחיל לנוע, בשעה 24:05, לעבר "טירול" [פורט תאופיק] ו"פדיון" [העיר סואץ].⁷⁶ בשעה 23:30 הודיע אלוף פיקוד הדרום שראס עדביה בידי צה"ל וייתכן שבבוקר ייכנסו לעיר סואץ אם תהיה ריקה. הוא מספר שאין ברצונו לתקוף את אזור עיון מוסה, מאחר שלאויב מערך חזק ב"צידר" וב"מכדר". הוא הציע לפוצץ את קצהו של צינור הנפט בראס עדביה, להפציץ במשך יומיים הפצצת ריכוך בגזרה הדרומית ממזרח לתעלה ולהעביר לאחר מכן אוגדה מהמערב מזרחה ולחסל את מערכי האויב שם.⁷⁷

החלטה להימנע מלתקוף משחתת אויב באזור מצרי באב אל-מנדב

אותה עת התעוררה בעיה של אפשרות התנגשות דרומה מזה. כזכור נשלחה ספינת חיל הים

74 יומן רל"ש הרמטכ"ל. (ההקלטה בחדר הרמטכ"ל הופסקה לפני כן וחודשה רק בשעה 24:05). בשעה 20:45 דיווחו טייסים על טור ממונע באורך כמה ק"מ הנע בין "סחלב" ל"מגף" – אג"ם-מבצעים, יומן דיווח מבצעי.

75 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

76 אג"ם-מבצעים, יומן דיווח מבצעי.

77 יומן רל"ש אלוף פיקוד הדרום.

"כשרוני" דרומה, במגמה לפתוח את ההסגר שהטילו המצרים על מעבר ספינות לישראל במצרי באב אל-מנדב, ולפגוע במשחתת מצרית המסיירת שם. בשעה 01:25 נמסר לרמטכ"ל שנודע שכחמישה כלי שיט אמריקניים משייטים במפרץ סואץ וקיים חשש שהמצרים יאשימו את ארצות-הברית בפגיעה במשחתת, דבר שיעלה את רוגזו של הממשל האמריקני על ישראל. רע"ן 3 (מעצמות) באמ"ן סא"ל חיים יעבץ המליץ לפיכך להימנע מלפגוע במשחתת, אם הדבר אינו חיוני והשפעתו תהיה רק שולית. הרמטכ"ל נענה להמלצה זו והורה להוציא את ספינת ה"כשרוני" מהאזור ולבדוק אפשרות לשלוח מכלית למצרי טיראן, כדי לבדוק את ההסגר. הוא הציג הצעתו לשר הביטחון והלה הציע להמתין בעניין שליחת המכלית.⁷⁸

ארצות-הברית מציעה שישראל תיסוג מאות מטרים

בליל 23-24 באוקטובר לחץ הממשל האמריקני על ישראל למלא את ההחלטה שהתקבלה באותן שעות במועצת הביטחון, בדבר חזרת הכוחות לקווים שבהם החזיקו בעת היכנס הפסקת האש לתוקפה, על-ידי נסיגה סמלית של 200-300 מטרים. בטרם הועלתה הצעה זו העביר, בשעה 20:20, השגריר דיניץ לעוזרו של קסינג'ר לורנס איגלברגר שדר מראש הממשלה, עבור שר החוץ האמריקני. בשדר זה ציינה הגברת מאיר שישראל לא תוכל למנוע ממעצמות-העל להגיע להסכם, אך לא תוכל לקבל כל החלטה שלהן כעובדה מוגמרת. כך קרה ב־21 באוקטובר. היא מאמינה להסבריו של הד"ר קסינג'ר בדבר קשיי התקשורת, אולם לא תוכל להסביר לכנסת ולעם כיצד קרה שדבר ההחלטה האמריקנית-סובייטית נודע לישראל בד בבד עם היוודע הדבר למועצת הביטחון. עתה היא עומדת מול התנגדות בכנסת לעצם הסכמתה של ישראל לקבל את ההחלטה. ראש הממשלה רואה שעתה מתנהלים הדברים בתבנית דומה לזו שבה התנהלו לקראת 22 באוקטובר: הסובייטים מסכימים לכל "הבהוב" מצרי ומשדלים את האמריקנים להסכים לו, הצדדים נמצאים עתה רק בתחילתו של תהליך ארוך של משא ומתן, ולא ייתכן שמדי כמה שעות תועמד ישראל בפני אולטימטום מצרי-סובייטי, שיזכה לתמיכה אמריקנית. ישראל לא תוכל לסבול מצב שבו המצרים יירו לעבר כוחות צה"ל והסובייטים יכתיבו היכן יימצאו כוחות צה"ל כדי שישמשו מטרות נוחות ביותר לאויב. אם תתקבל ההחלטה תיאלץ ישראל להתנגד לה, דבר שיגרור לחץ אמריקני עליה – וזה הדבר שאותו מנסים הסובייטים להשיג בדוחפם לקבלת ההחלטה – קרע בין ארצות-הברית לישראל.⁷⁹

לאחר שקסינג'ר קרא את השדר הוא קרא אליו את השגריר דיניץ והציר שָׁלו, ובפגישה שהחלה בשעה 21:15 [15:15 שעון וושינגטון], ובה נכח גם איגלברגר, ציין שהכרחי שראש הממשלה תבין את מצבה של ארצות-הברית: עליה לדחות עתה את ההסתערות הסובייטית, להשיג לעצמה מעמד אצל הערבים ולהפריד בין מצרים לברית-המועצות. על הממשל לעמוד גם בפני לחצים שמפעילים עליו גורמי הנפט. במהלך היום התקבלו שני שדרים בקו

78 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

79 מדיניץ לגזית, 232100 [231500] באוקטובר 1973.

האדום ממוסקווה, נוסף על הלחץ שמפעילים הנציגים הסובייטים בארצות-הברית, וכן היה "מבול של שדרים" מקהיר, המצביעים על כך שמצרים "מתחילה ללמוד מי הקובע במזרח התיכון". תחילה דרשו הסובייטים נסיגה ישראלית מידית לקווים שהיו בעת קבלת החלטה 338, ובמהלך משא ומתן ארוך איימו שיגישו את ההצעה בעצמם. לו הטילה ארצות-הברית וטו עליה הייתה משלמת על כך מחיר יקר, ולו נמנעה הייתה נקלעת למצב גרוע עוד יותר. במקום זאת פעלה לשינוי הנוסח וטענה שאי אפשר לדעת היכן היו הקווים הקודמים. הנציג הסובייטי וורונצב אמר "שלפחות יוזמו הישראלית קצת", וקסינג'ר לא אמר לו שהוא מקבל הצעה זו. נציג ארצות-הברית באו"ם יאמר בנאומו שהוא יצביע בעד ההחלטה, אך יביע הסתייגות מהיכולת לקבוע את הקווים. קסינג'ר הביע דעתו שלא יקשה על ממשלת ישראל "למצוא מקום נוח בשטח לסגת אליו".

השגריר דיניץ ציין, בין היתר, שישראל נדרשה לסגת מעמדות שתפסה תוך כדי הדיפת התקפות האויב. אין ספק שהמצרים תקפו בדיעת הסובייטים ופעלו מתוך ביטחון שאם יצליחו יושארו פירות ההצלחה בידיהם, ואם ייכשלו – תדאג ברית-המועצות לתקן את המצב ורק אז הוא יחייב את הצדדים. בתגובה לדבריו שראש הממשלה חוששת ממצב שבו מועצת הביטחון תקבל החלטה שבה תתמוך ארצות-הברית, ישראל לא תציית לה, והסובייטים והמצרים ידרשו הטלת סנקציות על ישראל, אמר קסינג'ר שארצות-הברית לא תיתן ידה לגינוי ולא לסנקציות. כל שהיא מבקשת ש"ישראל תזיז בקצת שבמקצת את כוחותינו, למשל בממדים של 200 יארדים".

דיניץ הטעים שב-21 באוקטובר ויתרה ישראל על "מצב צבאי בעל פוטנציאל עצום" משנענתה לבקשת ארצות-הברית ונשיאה, ושאל אם יוכל לומר לראש הממשלה שכאשר ילחצו "ידידנו" הסובייטים, הבריטים והצרפתים על ישראל לבצע את ההחלטה, היא תוכל לבטוח בתמיכתה הדיפלומטית של ארצות-הברית. קסינג'ר אישר זאת והוסיף תנאי: "If you do something intelligent, כלומר נסיגה זעירה של כמה מאות יארד ותגידו שהשאר לא ברור". אשר ללוח הזמנים סיפר שמועצת הביטחון תתכנס בשעה 22:00| 16:00 שעון וושינגטון.⁸⁰

לאחר סיום הפגישה נותרו קסינג'ר ודיניץ לשיחה בארבע עיניים, וקסינג'ר הדגיש שהעיקר אינו ההחלטה, אלא אופן הוצאתה לפועל: הוא הביע ביטחונו שישראל תוכל "למצוא 200 או 300 יארד בלתי חשובים ובלתי משמעותיים" שמהם תוכל לסגת, וציין שאינו מצפה שתחזור "למקומות שמהם התחלנו". דיניץ אמר שלא מדובר במאות מטרים, אלא בשינויים משמעותיים שנוצרו מהתוקפנות המצרית והדיפתה על-ידי ישראל. כך, אמר, הוא לא יתפלא אם יתברר שצה"ל השלים את כיתורה של הארמייה השלישית ויושב בתוככי העיר סואץ. קסינג'ר הבהיר שהוא רוצה בשיפור מצבה של ישראל ואף יעץ לראש הממשלה לעשות זאת בטרם יגיע לווינגטון, אלא שעתה אינו רוצה "לשבור את הכלים עם העולם הערבי ועם הסובייטים". בתגובה לדברי דיניץ שראש הממשלה חוששת מדפוס הפעולה שנוצר, שלפיו כל צעד יסוכם בין המצרים לסובייטים, לאחר מכן בין הסובייטים לאמריקנים, וישראל

80 מדיניץ לגזית, 240030 [231830] באוקטובר 1973.

תועמד בפני עובדה מוגמרת, הבטיח קיסנינג'ר שהדבר לא יקרה שוב. הוא הסכים עם הערת דיניץ שיש לעבד אסטרטגיה כיצד להוציא את ברית-המועצות מהתמונה, ואמר שהערבים אכן מתחילים להבין שבידי ארצות-הברית להכריע דברים באזור והם פונים אליה, "וברגע מסוים הוא יזרוק את הרוסים מחוץ לתמונה". הם נפרדו כאשר דיניץ מציין שוב שהחלטה זו פותחת פתח ללחצים בעתיד ושישראל לא תיסוג מהעמדות האסטרטגיות שכבשה באותו היום, וקיסנינג'ר מציין שאינו מצפה שתיסוג מעמדות אסטרטגיות אלא שתעשה "ג'סטה קטנה ובלתי משמעותית".⁸¹

ראש הממשלה שוחחה טלפונית עם שר הביטחון בעניין זה, ומר דיין התנגד לכך בכל תוקף, שכן "ברגע שאתה מקבל את הפרינציפ הם ירצו שניסוג לפי מפות". הוא הציע שתאמר לקיסנינג'ר שהערבים הם שפתחו במלחמה ב־6 באוקטובר; ברגע שמצבם הוחמר רצו הפסקת אש ולאחר מכן הפרו אותה והם עוד דורשים שישראל תיסוג. כן הזכיר שיש לכלול בהחלטה גם את עניין חילופי השבויים.⁸²

ב־24 באוקטובר בשעה 01:00 קיבלה מועצת הביטחון את החלטה 339, שהגישו ארצות-הברית וברית-המועצות במשותף, ובה הוחלט על הפסקת אש מיידית ועל חזרה לקווים שתפסו הכוחות עם היכנס החלטה 338 לתוקף, והמזכיר הכללי של האו"ם התבקש לשלוח מיד משקיפים שיפקחו על ביצועה של הפסקת האש.⁸³

לקראת השעה 03:00 שוחחה ראש הממשלה טלפונית עם השגריר דיניץ, והוא מסר לקיסנינג'ר שראש הממשלה הסמיכה אותו למסור לסובייטים ולמצרים שאם המצרים יפסיקו לירות יפסיק גם צה"ל ושהיא מבטיחה לו שבמקרה כזה תפסיק ישראל את האש על אף היתרונות שהייתה משיגה לו המשיכה. כך, למשל, היה ויכוח לגבי השאלה אם לכבוש "אותו מקום עליו ראש הממשלה דיברה אתך", הוחלט שלא לעשות זאת, "כדי לתת להפסקת האש האפשרות לפעול הלכה למעשה". כן ביקשה למסור לו שההצעה בדבר נסיגה של 200-300 יארדים אינה נראית לה, משום שהמצרים הם שהפרו את הפסקת האש. קיסנינג'ר הציע לנסות להרוויח זמן על-ידי הדיבורים על הנסיגה: "למה שלא תוותרו על האינטגרטי שלכם?" שאל, "הרי תוך זמן קצר יתברר של-25,000 מצרים אין מים ואספקה, ואז ממילא ידכם על העליונה". דיניץ הציע שבינתיים ימסור קיסנינג'ר לסובייטים ולמצרים את מה שראש הממשלה הסמיכה אותו למסור "ומחר נראה איך יתפתחו העניינים".⁸⁴

פגישה בין שר הביטחון לרמטכ"ל

בשעה 03:00 נפגשו שר הביטחון והרמטכ"ל. השר דיווח על שיחתו עם ראש הממשלה (ראה לעיל) ועל כך שבהמשך התקשר אליו תא"ל ליאור ודיווח לו שמועצת הביטחון קיבלה את

81 מדיניץ לגזית, 240001 [232115] באוקטובר 1973.

82 24.10.73, שעה 03:00, רשם שליש שהב"ט.

83 מדיניות ארצות-הברית במלחמת יוה"כ, עמ' 145.

84 מדיניץ לגזית, 140315 [232115] באוקטובר 1973.

ההחלטה, שקיסנינג'ר רוצה שכוחות צה"ל אכן ייסוגו ושראש הממשלה השיבה שישראל מוכנה להפסקת אש, בתנאי שגם מצרים תסכים לכך. שר הביטחון הביע דעתו שניתן אכן להסכים שתהיה הפסקת אש עקרונית בשעה 06:00, שתהפוך להפסקת אש למעשה כאשר יגיעו משקיפי האו"ם לקווים ויקבעו אותם – דבר שיש להניח שיארע לא לפני שעות הצהריים. להערת הרמטכ"ל שהפעילות הבולטת היא פעילות חיל האוויר, הגיב השר שאפשר לפעול אותן שעות ללא חיל האוויר ולהסתפק בניקוי בתוך השטח שבידי ישראל, בירי ארטילרי, ובמניעת אפשרות שהמצרים ינסו לעשות מחטף כלשהו, כגון השתלטות על "בודפסט"; אשר לעיר סואץ – אם ניתן הדבר יש לנסות להיכנס אליה בלא סיוע אווירי וארטילרי ולהפעיל סיוע זה לפי קריאה.

השר הביע דעתו שאם הארמיה השלישית תסכים להתפנות תוך השארת נשקה בשטח, יש להסכים לכך. הרמטכ"ל אמר שהוא הרהר באפשרות זו, ושלעת עתה דואג צה"ל לנתק לה את המים. הוא הוסיף שהמצרים יכולים לטעון שיש להם נתיב שיט חופשי אליה. "הם יכולים לומר, ואנו לא ניתן" – הגיב שר הביטחון. הם הסכימו שלא להתיר מעבר של אספקה ומשקיפים לארמיה. הרמטכ"ל ציין שחיל האוויר תקף ביעילות שיירות בכביש סואץ-ערביה והוסיף שהוא מתרשם שנשיא סוריה עומד להסכים בתוך יום להפסקת אש. הרמטכ"ל הציע להפקיד את תא"ל אהרון אבנון על הטיפול באוכלוסייה האזרחית בשטח שכבש צה"ל בגדה המערבית והשר הגיב: "לא בלתי אפשרי, הוא בסדר".⁸⁵

במהלך הפגישה, בשעה 03:20, הודיע קצין הקישור לאו"ם אל"ם גדעון מחניימי לראש לשכת הרמטכ"ל שראש מטה משקיפי האו"ם, הגנרל סילסוואן, הודיע שקיבל הוראה ממרכז האו"ם בניו-יורק להפעיל את משקיפי האו"ם כדי למנוע הפרות של הפסקת האש ושבכוונתו לשלוח שלושה צוותים, שיצאו בלוויית קציני קישור מצרים, לשלוש הגזרות. הוא שאל אם ישראל מוכנה לשגר משקיפים, בלוויית קציני הקישור שלה, לחזית ונאמר לו שהעניין יועבר לטיפול שלטונות צה"ל. בשעה 03:30 הודיע סא"ל שלו לאל"ם מחניימי, למסור לגנרל סילסוואן ששר הביטחון מזמין להיפגש עמו בשעה 07:00.⁸⁶

התייעצות מדינית-צבאית

בשעה 03:30 כינסה ראש הממשלה התייעצות מדינית-צבאית, בנוכחות השרים גלילי ודיין, הרמטכ"ל, האלופים ועירא ויריב ומזכירים.

בפתיחת הישיבה סיפרה ראש הממשלה שהיא אמרה לשגריר דיניץ למסור לשר החוץ האמריקני "שישכח את התביעות על נסיגה על 300 או 200 מטר לכיוון זה או אחר". לשאלת שר הביטחון אם קיסנינג'ר יודע שהארמיה השלישית מכותרת, השיבה ראש הממשלה בחיוב והוסיפה ש"הוא שמח על כך מאוד".

שר הביטחון סיפר על פנייתו של הגנרל סילסוואן ועל כך שהזמין לשעה 07:00, כאשר

85 פגישה עם הרמטכ"ל, 24.10.73, שעה 03:00, רשם שליש שהב"ט; יומן רל"ש הרמטכ"ל.

86 פגישה עם הרמטכ"ל, 24.10.73, שעה 03:00, רשם שליש שהב"ט; פתק בחומר לשכת הרמטכ"ל.

הוא מציע לומר לו שישראל מוכנה להפסקת אש בשעה 07:00. לאחר מכן יימשכו רק "טיהורים מקומיים", ואם המצרים לא יירו, יימנע צה"ל מלהפעיל את חיל האוויר וארטילריה. "עד שעה 07:00 – המבצע שאנו עושים אותו – צריך לסיימו. אם בשעה חמש או שש יהיה צורך להפעיל את חיל האוויר, ובעיקר ארטילריה – יעשו זאת, והמלחמה תימשך עוד שעותיים". הוא הציע להודיע גם לקיסניג'ר על הסכמתה של ישראל להפסיק את האש בשעה 07:00 בתנאי שגם מצרים תסכים לכך, ולבקשו לברר אם היא מסכימה.

ראש הממשלה ציינה את הסיבה שבשלה דחתה רעיון של נסיגה כלשהי: "אם תגיד שאנו יכולים לסגת מאיזה מקום – הוא ודאי יחשוב על איזה מגרש, אבל המצרים יודעים מה היה ומה אין להם עוד, ואז נתחייב לעשות דבר שלא נעשה אותו, ובזה איני רוצה". היא הציעה להמשיך ולטעון שאין לעשות זאת משום שהמצרים הם שהפרו את הפסקת האש. השרים גלילי ודיין סמכו ידיהם על גישה זו.

ראש הממשלה ציינה שהיא הודאה מידיעה של יו"פי שאחד מאנשי הפנטגון אמר שהרכבת האווירית האמריקנית הואטה משום שגם הסובייטים האטו את הרכבת שלהם, אך ידיעה זו הוכחשה.⁸⁷ השר גלילי צפה שישראל תהיה נתונה ל"לחץ אדיר" להסיר את כיתורה של הארמייה השלישית, שכן פורמאלית יוכלו המצרים להוכיח שההבדל בין המצב הנוכחי למצב לפני יממה הנו משמעותי. האמריקנים יהיו בלחץ וכך גם ישראל. לכן חשוב להגיע להבנה עם קיסניג'ר.

ראש הממשלה ביקשה לשוחח עם השגריר דיניץ והקשר הושג במהלך הישיבה – בשעה 03:40. היא סיפרה לו שהגנרל סילסוואו הוזמן לשר הביטחון לשעה 07:00, ושישראל מוכנה להפסקת אש בשעה זו בתנאי שגם מצרים תסכים לכך. שר הביטחון יודיע עתה לסילסוואו על כך ויבקשו לשאול את המצרים על כך. שעת הפסקת האש תיקבע בהתאם לתשובה שיביא עמו סילסוואו. ראש הממשלה ציינה שניתן יהיה לברר את העניין גם באמצעות שר החוץ האמריקני, או לפחות למסור לו על כוונת ישראל, כדי להרגיעו שפניה להפחתת המתחות ולא להסלמה.

שר הביטחון שוחח גם הוא עם דיניץ והסביר לו שהוא ביקש לשוחח עם סילסוואו טלפונית, כדי להודיעו שישראל מוכנה להפסקת אש בשעה 07:00, ועליו יהיה להשיב אם מצרים מוכנה לכך. עם זאת "אם אתה רוצה להרגיע את הרוחות אצלך [בממשל האמריקני] ושידעו שאנו הולכים לשלום ולא להתקדמות – אפשר לעשות זאת בעוד צינורות". סידורי הצבת המשקיפים, מקומות התייצבותם ומועדה יסוכמו בפגישה עם סילסוואו. נראה שדיניץ שאל אם עד שעה 07:00 יצליח צה"ל להשלים את המבצעים שבכוונתו היה לעשות, ושר הביטחון השיב שלא היה אומר שעד אותה שעה יספיק צה"ל להשיג את ההישגים הרצויים, אך ביכולתו להשלים את התנועות הגדולות גם במשך הלילה, ובהמשך – אם המצרים אכן

87 הדבר נודע לראש הממשלה ממברק ששיגר השגריר דיניץ בשעה 240115 [231915] באוקטובר 1973, שלפיו שודרה ידיעה זו ברדיו כחצי שעה לפני כן. הוא התקשר לקיסניג'ר ובהיעדרו מסר על כך לאיגלברגר ותבע לדעת מיד במה מדובר. איגלברגר צלצל אליו כעבור כמה דקות והודיעו שקיסניג'ר נרעש למשמע הידיעה, התקשר לשלזינג'ר, נזף בו ושמע ממנו שהידיעה אינה נכונה ושהרכבת האווירית נמשכת כרגיל.

יפסיקו את האש – המדובר בטיפול מקומי ממקום למקום ומעמדה לעמדה. אם ימשיכו את האש באופן רציני לא תיכנס הפסקת האש לתוקף. אם המצרים יירו בטנקים ותותחים – יפעיל צה"ל מטוסים ותותחים לסיוע.

ראש אמ"ן הודיע שהמצרים הזמינו משקיפי או"ם לשעה 05:00 לקילומטר ה-85 בוואדי חגול⁸⁸ ושלפי רדיו ביי-סי קיבלו הסורים את הפסקת האש. בשעה 04:10 יצא שר הביטחון לשוחח טלפונית עם הגנרל סילסוואן, ובשובו סיפר שסיכם עמו שישאל את המצרים אם הם מסכימים להפסקת אש בשעה 07:00, שישלח משקיפים לעמדות המצריות, אך לא ישלחן לישראליות בטרם ייפגש עמו בשעה 07:00.

הרמטכ"ל תיאר לראש הממשלה את הקווים שבהם מחזיקים כוחות צה"ל, ואמר שאינו מניח שהמצרים ינסו לפרוץ את הכיתור. הם ניסו להעביר שיירות לארמייה הנצורה, אולם חיל האוויר חיסל אותן, לפיכך נראה לו שהמצרים יבחרו באחת משתי הדרכים – כניעה או משא ומתן שצה"ל ייתן להם אפשרות גישה לארמייה השלישית. השר הציע שלא להתיר כעת מעבר אל הארמייה, וציין שאחד הרעיונות שדן בהם עם הרמטכ"ל היה אפשרות שאם המצרים ירצו להעביר אנשים מערבה ללא נשק, "נאמר שזו בעיה אנושית" ושפצועים אנושים יוצאו משם מיד. סמוך לשעה 04:30 הסתיימה הישיבה ושר הביטחון והרמטכ"ל הלכו לדון במקום מפגש למשקיפי האו"ם.⁸⁹

מינוי מושל צבאי לאזור האגם המר ופרסום הצבת משקיפי האו"ם

בשעה 04:00, במהלך ההתייעצות, התקשר שליש שר הביטחון לאלוף שלמה גזית, והזמינו לדון עם השר במינוי מושל צבאי לאזור האגם המר ובפרסום המגעים עם סילסוואן בעניין הצבת משקיפי האו"ם.⁹⁰ בעניין הראשון רצה להיוועץ בו בתוקף היותו ראש אג"ם-מב"ת ובעניין השני – כממונה על הפרסומים בכלי התקשורת.

בטרם הגיע אליו האלוף גזית, שוחח שר הביטחון בשעה 04:30 טלפונית עם הרמטכ"ל והציע לו שהמשקיפים יוצבו באופן שבו ככל מקום תהיינה שתי עמדות – עמדה בשטח המוחזק על-ידי צה"ל, עמדה בשטח המוחזק על-ידי המצרים ושטח הפקר ביניהם. הוא ציין שבעמדה הצפונית ובעמדה הדרומית אכן יש הסדר כזה, אך הוא אינו בטוח שגם בגזרת אוגדה 252, ולכן הציע לשלוח "דרומה משהו עד שייתקל באיזה מצרי" והרמטכ"ל השיב שיפעל כך.⁹¹

בשעה 04:30 הגיע האלוף גזית ללשכת שר הביטחון, והשר עדכן אותו שבכוונתו למנות את תא"ל אברהם אורלי למושל צבאי לשטח הכבוש. עליו להתייצב מיד ולגשת למלאכה.

88 בעקבות זאת הורה הרמטכ"ל בשעה 04:00 לתא"ל בן-ארי לוודא הימצאות כוחות צה"ל על כל הצירים (פתק בחומר לשכת הרמטכ"ל).

89 התייעצות מדינית-צבאית, תל אביב, אור ליום ד 24.10.73, שעה 03:30 לפנות בוקר; יומן רל"ש הרמטכ"ל.

90 לשכת שהב"ט, 24.10.73, רשם שלמה גזית.

91 לשכת שהב"ט, שיחה טלפונית בין שהב"ט לרמטכ"ל, 24.10.73, שעה 04:30, רשמה נילי.

כאשר הבעיות המידיות שיהיה עליו לטפל בהן הן איכון האוכלוסייה האזרחית, הטלת עוצר עליה, קביעת מקום שאליו תפונה כדי שלא תימצא בקו האש, וסידורים שיאפשרו לה לעזוב את השטח, כאשר רצוי ביותר שתעזוב לכיוון קהיר.

לשאלת גזית איך להציג את הקווים שאליהם הגיע צה"ל בערב הקודם, ומה השיג מאז הפסקת האש, השיב שר הביטחון שאין לומר דבר על התקדמות ביממה האחרונה. לעומת זאת אפשר בהחלט להציג את הקווים שאליהם הגיעו כוחות צה"ל – הם הגיעו לגדה המערבית של מפרץ סואץ באזור ראס עדביה שמדרום לסואץ וחוסמים את צירי הגישה מקהיר לסואץ. כן ביקש לפרסם שסילסוואו התקשר סמוך לשעה 04:00 כדי לקבוע את סדרי הצבת המשקיפים, ששר הביטחון הציע לו להציע למצרים הפסקת אש לשעה 07:00, והוא הבטיח להשיב על כך בתום שעה, והם קבעו להיפגש בשעה 07:00 כדי להסדיר את עניין הצבת המשקיפים.

גזית הציע לפרסם מיד את החלק הראשון ולאחר הפגישה לפרסם את שסוכם בה, והשר אישר זאת וביקשו לתאם את הפרסום עם ראש הממשלה. לאחר שהוקראה לתא"ל ליאור הועברה הידיעה, בשעה 05:00, לפרסום.⁹²

מצרים מסכימה להפסקת אש בשעה 240700

בשעה 05:45 הודיע סגנו של סילסוואו שמצרים מסכימה להפסקת האש בשעה 07:00 ובעקבות זאת פרסם אג"ס מבצעים את הפקודה הבאה:

הנרון: הפסקת אש בחזית המצרית

- א. פיק' דרום ייצב קו בכל המקומות בהם נמצאים כוחותינו תוך תפישת כל דרכי הגישה לשטח.
- ב. בכל הצירים יש להתקדם עד טווח ביטחון מהכוחות המצריים.
- ג. בכל הגזרות יש להקפיד על תפישת שטחים שולטים.
- ד. פעילות האש תימשך עד 240700 כולל הפעלת ח"א בסיוע לכוחות בתקיפות יזומות של ח"א על הכוחות המצריים בגדמ"ז.
- ה. החל משעה 240700 תהיינה בתוקף הפקודות מתאריך 22 אוק' 73, מסמך ...:
- (1) יש לפתוח באש גם אחרי שעה זו על כל מטוס אויב שיטוס שמעל מרחבים המוחזקים ע"י כוחותינו.
- (2) יש למנוע בכוח, לרבות ע"י אש, מן האויב הסתננות לתוך השטח המוחזק על-ידי כוחותינו.
- (3) יש להשיב באש על כל אש אויב ולפעול באופן חופשי בכל גזרה בה האויב אינו מכבד את הפסקת האש.

92 לשכת שהב"ט, 24.10.73, רשם שלמה גזית.

- (4) יש לדווח מידית למצפ"ע על כל הפרה של הפסקת האש.
בנוסף לכך הדגשים הבאים:
- א. כוחותינו יטהרו את השטח שבשליטתנו תוך לקיחת שבויים ושימוש באש לפי הצורך.
 - ב. בכל מקרה של פתיחה באש ע"י האויב יש להשיב באש.
 - ג. בכל היתקלות באש מותר להשיב בכל האמצעים שברשות הכוח כאשר הפעלת סיוע אוויר רק באישור המטה הכללי.
 - ד. בכל מקרה שיתברר החל משחר 24 אוק' שכוחות מצריים ביצעו מחטפים או השתלטו על שטחים בשטחנו יש לתקוף כוחות אלו ולהשמידם.⁹³
 - ראש לשכת הרמטכ"ל ביקש מאג"ם ללחוץ על פיקוד הדרום להשתלט על "בוצר" עד הבוקר.⁹⁴

לחץ אמריקני והסכמה על שיחות ישירות עם מצרים

דיון בלשכת שר הביטחון בהפעלת משקיפי האו"ם

לקראת הפגישה שקבע לשעה 07:00 עם מטה משקיפי האו"ם, ערך שר הביטחון בשעה 06:30 דיון עם הרמטכ"ל, סגנו, האלוף גזית והקצינים העוסקים בעניין – תא"ל אהרון אבנן ואל"ם גדעון מחניימי. השר ביקש מהנוכחים לא לעשות דבר על דעת עצמם ולהתקשר עמו לגבי כל עניין שיעלה בנושא הצבת משקיפי האו"ם.⁹⁵

בשעה 06:50 הגיעו ראש מטה המשקיפים ואנשיו. שר הביטחון הציע לו שהמשקיפים ינועו בצירי התנועה העיקריים מקהיר לחזית, כגון כביש קהיר-אסמאעיליה וקהיר-סואץ, וכאשר ייתקלו בחיילי צה"ל יעצרו ויתארגנו שם לתצפית, ונתן לו מפה שבה סומנו מחסומי צה"ל.⁹⁶ אחרי שבדק את העניין עם המצרים הודיע סילסוואו שבכוונתו להציב כינתיים תצפיות בקרבת מוצב "בודפסט" ובמקום כלשהו במרחב קנטרה-אסמאעיליה.⁹⁷

לאחר שיצאו אנשי האו"ם הבהיר שר הביטחון לנוכחים שאין בכוונתו לערב את

93 אג"ם-מבצעים, הפסקת אש בחזית המצרית, 240550 באוקטובר 1973; נקודות אלה תואמו עוד קודם לכן בין שר הביטחון לרמטכ"ל (יומן רל"ש הרמטכ"ל).

94 שם.
95 לשכת שר הביטחון, דיון בעניין כניסת משקיפי או"ם, לשכת שר הביטחון, הקריה, 24.10.73, השעה 06:30 בבוקר.

96 Minister of Defence, Hakirya, Wednesday, October 24, 1973, 06:50 a.m. Minister of Defence Moshe Dayan and General Sillasvo of Untso.

97 מגזית לדיניץ, 241320 באוקטובר 1973.

המשקיפים בבעייתיות של הגדה המזרחית, ולא ליצור עובדה פוליטית שהמצרים יושבים ממזרח לתעלה. המקום היחיד שאליו הסכים להביא משקיפים ממזרח לתעלה, הוא ממערב ל"בודפסט" – בשטח שהיה בידי המצרים גם לפני המלחמה.

לשאלת סגן הרמטכ"ל מה באשר לחזית הסורית, השיב השר שהמצב אינו ברור. הגיעו גרסאות שונות לגבי עמדת הסורים. לא ידוע אם נקבעה שעה שבה תיכנס הפסקת האש לתוקפה שם, והשגריר תקוע התבקש לברר זאת. כל עוד אין קביעה חד-משמעית של השעה יכולים כוחות צה"ל לכבוש כל דבר שיחפצו בו.⁹⁸

שר הביטחון בחפ"ק אוגדה 162

אחרי שסיכם את הצבת המשקיפים טס שר הביטחון לבקר באוגדה שבידה רוב השטח שמול ארמייה 3 – אוגדה 162. בהגיעו לשם, בשעה 09:57, לא היה מפקד האוגדה בחפ"ק, ולשאלת השר אם ידוע באוגדה מה מצבה של הארמייה מבחינת אספקה ומים – האם יש לה מספיק לחודש ימים או שיהיה עליה להיכנע – השיב קצין האג"ם האוגדתי סא"ל גלעד אבירם שלפי הידיעות שבידי האוגדה יש לארמייה אספקה ליום אחד. הוא סיפר שכל כוחות האוגדה הגיעו לשפת המים וכוח אחד נאחז בפרברי העיר סואץ. מחפ"ק אוגדה 162 התקשר שר הביטחון למפקד אוגדה 252 ושאלו אם יש לחץ של כוחות מצריים על כוחותיו והאם קיבל הודעה על בואם הצפוי של משקיפי האו"ם. האלוף מגן השיב שאין כל לחץ על כוחותיו, שנאמר לו שלא לתת לאנשי האו"ם, אם יבואו, לגשת למחסומים, ושאינו יודע מתי הם אמורים לבוא. בשעה 11:15 חזר מפקד אוגדה 162 מסירותו, ושר הביטחון סיפר לו על כך שארצות-הברית וברית-המועצות זועקות על שישראל כבשה שטח נוסף לאחר הפסקת האש, והוא צופה שתהיה בעיה באשר לכוחות המצריים המכותרים. כן סיפר שיש לו הצעה, שטרם הוחלט לגביה דבר – לתת לחיילים הנצורים לצאת מהכיתור אם ייכנעו וייתירו את הנשק, חיל הים יקיים בסיס בסואץ ולדעתו "באם המלחמה תיגמר ואנחנו לא זזים – ככל שנגיע יותר מהר להסכם שהם יצאו – ישלימו עם זה".⁹⁹

הרמטכ"ל מורה להשתלט על נקודת התצפית בג'בל עתקה

הרמטכ"ל הלך לישון בשעה 05:00 לערך והתעורר בשעה 10:00. באותן שעות התעוררה בעיה באשר להשתלטות על נקודת התצפית בג'בל עתקה. בתחילה לא הסכים מפקד חזית הדרום לכך, בעוד ראש אמ"ן לוחץ להשתלט על המקום. הרמטכ"ל פסק שאם הפיקוד מתנגד, לא ייעשה המבצע. לאחר מכן אמר רב-אלוף בר-לב שאם אמ"ן סבור שהדבר חשוב הוא מוכן לנסות, תוך שציין שהכוח אינו מוכן כראוי. לאחר שהתעורר בדק הרמטכ"ל את

98 "דיון בעניין כניסת משקיפי או"ם".

99 לשכת שהב"ט, ביקור בחפ"ק ברן – 24.10.73, שעה 0957 – רשם אריה בראון.

העניין והורה להשתלט על המקום בכוח של 40 לוחמים.¹⁰⁰

המשך הלחימה, חיל האוויר מופעל שוב

האש הייתה אמורה להיפסק בשעה 07:00, אך ירי האויב וניסיונות התקדמות של שני הצדדים נמשכו. כך, למשל, נודע מהאזנה לרשתות הקשר בשעה 07:50 על הפגזות הנוחתות על כוחות צה"ל ממזרח לתעלה, ובעיקר על חטיבה 875; בשעה 08:59 נודע שב"טלויזיה" הונף דגל מצרי; בשעה 09:07 נודע שכוח מאוגדה 143, שהתקדם במגמה להגיע ל"עצוב 37", ספג ירי טילים, ושכוח של האוגדה נע לכיבוש "מצנפת", בשעה 11:27 נודע שהוא הגיע ל"מצנפת" 5714; בשעה 08:11 נודע שכוח מחטיבה 401 הגיע למזח בסואץ; בשעה 09:15 נודע שחטיבה 460 נמצאת במרכז העיר סואץ ומתקדמת ללא התנגדות, כאשר כוחות מצריים מתמסרים לכוחות צה"ל; בשעה 09:32 נודע שהיא בכוננות להיכנס לפורט איברהים ושכוחות צה"ל שהגיעו ל"משושה החקלאי" שמצפון לסואץ נתקלו בהתנגדות ונגרמו להם כמה אבדות. בשעה 09:22 נודע שחטיבה 500 נמצאת במקום חיבורו של המזח עם החוף, רואה חיילי אויב במנוסה ואחד מכליה נפגע. החל משעה 09:40 החלו להגיע ידיעות על קרבות בגזרת אוגדה 162: נודע על קרב המתנהל באזור "סרג 88", על היתקלות חטיבה 500 בהתנגדות חזקה של טנקי אויב ונשק נ"ט ב"סרג 90-91" ועל ירי של טנקי אויב מהסוללה בגדה המזרחית של התעלה לעבר חטיבה 217. בשעה 11:07 נודע שעל החטיבה, הנמצאת ב"עצה 88", נחתת הפגזה; בשעה 11:27 נודע ש"אש תופת של הפגזה, כלי נ"ט ומקלעים" נוחתת על חטיבה 500 ב"סרג 95" שבכניסה לפורט תאופיק, וכעבור רבע שעה נודע שהיא מנהלת קרב קשה באזור פורט אברהים, כמה חיילים נפגעו וחטיבה 460 נקראת לסייע לה.¹⁰¹ לנוכח הידיעות הללו החליט הרמטכ"ל להפעיל את חיל האוויר בארבעה מוקדים: "פינק" (שליד "ליטוף") ו"רד" (שליד "מפצח") שמהם ירו טנקי אויב מהגדה המזרחית לעבר חטיבה 217, ושני מקומות ליד העיר סואץ, בהם אזור "סרג 95-96".¹⁰² בשעה 11:22 נכנס מפקד חיל האוויר לחדר הרמטכ"ל¹⁰³ ודיווח שהחיל תוקף את ארבעת המוקדים ומסייע לאוגדה 162. הוא סיפר שנודע לו שכוחות חי"ר מצריים "זוחלים" מזרחה והרמטכ"ל הורה לו לתקוף את הגבעות שתפסו. לשאלת האלוף פלד בדבר מגמת הפעילות, השיב הרמטכ"ל שהכוונה להשלים את הקווים, למנוע מהאויב לשפר היערכותו ולהשיב על כל פעולת אויב. בשעה 11:33 שוחח הרמטכ"ל עם אלוף פיקוד הדרום ושאלו אם כוחותיו כבשו את "בוצר". לשמע תשובתו השלילית של האלוף גונן, הורה להפציץ את המעוז ולהטיל עליו לאחר מכן כרוזים. בשעה 11:35 דיווח למזכיר הצבאי של ראש הממשלה על ההתפתחויות הללו, והציע

100 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

101 אג"ם-מבצעים, יומן מבצעים/אירועים. ההקלטות בחדר הרמטכ"ל חודשו באותו יום רק בשעה 21:40 לערך, לפיכך לא ידוע אילו מהידיעות הללו נודעו לרמטכ"ל. על קצתן ניתן ללמוד משיחותיו עם תא"ל ליאור ועם שר הביטחון (ראה להלן).

102 יומן רל"ש הרמטכ"ל. המקומות שאותם הורה להפציץ – לפי דיווחיו בהמשך.

103 שעת היכנסו של מפקד חיל האוויר – לפי לשכת הרמטכ"ל – יומן מבצעים/אירועים.

לו לטלפן לשגריר דיניץ ולהודיע לו שמתחולל קרב עם כוח של טנקי אויב הנמצא "בתוך השטח שלנו", ושכוחות צה"ל פועלים נגד טנקי אויב שירו מהגדה המזרחית על כוחות צה"ל. נראה שתא"ל ליאור אמר לו שדיניץ ישן בשעה זו (05:35 שעות ושינגטון), והרמטכ"ל ביקשו להודיע זאת לדיניץ כאשר יתעורר.¹⁰⁴

האלוף זאבי תמה אם השר מעודכן בעובדה שחיל האוויר מופעל לאחר שנקבעה השעה להפסקת אש, וראש לשכת הרמטכ"ל השיב שהשר חזר זה עתה מביקורו באוגדה 162 ותא"ל רביב הלך לעדכנו. הרמטכ"ל ביקש לשוחח עם שר הביטחון ועדכן אותו, בשעה 11:55, בהוראה שנתן להפעיל את חיל האוויר בארבעה מוקדים ובכך שדיווח על כך לתא"ל ליאור, ואמר לו שפקודה זו הנה "לפי הפרינציפ שאיפה שהם יורים עלינו אני צריך לחסל אותם מהר בתוך השטח". הרמטכ"ל סיפר לשר שבכוונתו לכבוש את תל כודנה ותל נוסף. כן סיפר לו שראה את הודעת סוריה למזכיר האו"ם, שהיות שהיא מבינה שהכוונה בהחלטה 338 היא שישראל תיסוג מכל השטחים הכבושים ושישמרו זכויות הפלסטינאים, היא מוכנה לקבל את הפסקת האש.

הרמטכ"ל משוחח עם אלוף פיקוד הצפון על שיפור קווים בחזיתו

דברי הרמטכ"ל על הכוונה לשפר קווים בחזית הצפון באו בעקבות שיחה שניהל זמן קצר קודם לכן, בשעה 11:20, עם אלוף פיקוד הצפון. האלוף חופי ביקש להחזיר את כל האוכלוסייה האזרחית ליישובים ברמת-הגולן, והרמטכ"ל אישר זאת. כן ביקש לשפר קווים באזור מזרעת בית-ג'ן ולעלות על הרקסים. הרמטכ"ל ביקש שלא יפזר כוחותיו, שכן בחורף יהיה קשה להחזיק במקום, וסיכם שייכין את כיבוש תל כודנה ואת שיפור הקו בגזרה המרכזית.¹⁰⁵

הצגת תוכנית ל"קרחון" לרמטכ"ל

שיחה זו עם אלוף פיקוד הצפון נערכה במהלך פגישה שבה הציגו מקהצ"ר ואג"ם מבצעים לרמטכ"ל את תוכנית "קרחון" לכיבוש הפת"ח-לנה. לפי תוכנית זו ישתלטו שלושה צוותי קרב גדודיים מחטיבת חי"ר על קדמת הפת"ח-לנה מעורפו ויטהרו את הצירים, וחטיבה שנייה, ולה טנקים וחל"מים, תנוע במהירות בשני צירים ותשתלט על כביש בירות-דמשק. בסך הכול ייטלו חלק במבצע שתי חטיבות חי"ר, מפקדת חטיבת שריון ו-40 טנקים. הרמטכ"ל הורה להיכון להוצאת המבצע לפועל בתוך 48-72 שעות ולאסוף סד"כ לכך, להוציא את חטיבה 35 מהדרום להתארגנות ולהוציא את בה"ד 1, בכוונה להתחיל באימונים ביום א [28 באוקטובר].¹⁰⁶

104 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

105 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

106 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

הרמטכ"ל משוחח עם אלוף (מיל') הרצוג בעניין ההסברה

בשעה 11:55 יצא הרמטכ"ל להתעדכן בחמ"ל אג"ם מבצעים, ובשובו, בשעה 12:05, נכנס אליו האלוף הרצוג, ששימש פרשן צבאי של כמה רשתות שידור, ובהן בייביסי, וסיפר לו שביום הקודם העריך שכוחות צה"ל יצליחו להשלים את כיתורה של הארמייה השלישית ולכן הראה בטלוויזיה מפה שלפיה כוחות צה"ל השתלטו על העיר סואץ והציר מדרום לה עוד בטרם אירע הדבר למעשה. בפרשנותו לבייביסי אמר שצה"ל כיתר את הארמייה השלישית וניתק את צינורות האספקה שלה. לדבריו ניתן היה לעשות זאת הודות לכך ש"כל העולם הודיע שאנחנו בסואץ מזמן", במסגרת המאבק על השאלה באילו קווים החזיק צה"ל בשעות הערב של 22 באוקטובר, אלא ש"ההודעה הזאת, המטופשת" של דובר צה"ל טרפדה את האפשרות להתבסס על פרשנות זו.¹⁰⁷

הרמטכ"ל מתעדכן במצב האויב בחזית הסורית

בשעה 12:20 נכנס לחדר הרמטכ"ל רע"ן 5 באמ"ן-מחקר סא"ל אבי יערי ועדכנו שהסורים הודיעו למזכיר האו"ם על קבלתם את החלטת מועצת הביטחון, אך לא הודיעו את השעה שבה תיכנס לתוקף. ממקור של או"ם נודע שהם סיכמו עם הסובייטים גם על הצבת משקיפים. יש ידיעה מדרג טקטי כאילו גם העיראקים קיבלו את הפסקת האש – דבר התואם ידיעה מהיום הקודם, שלפיה איימו הסורים שיסירו את הגנת הנ"מ מהכוח העיראקי אם יתקוף ללא תיאום עמם. הוא הדגיש שהסורים לא הודיעו על כיבוש החרמון בידי צה"ל, וייתכן שמשמעות הדבר היא שבכוונתם לכבוש כמה ממוצבים גם לאחר הפסקת האש. הרמטכ"ל הביע תקוותו שהסורים לא יספיקו להביא את המשקיפים לקווי החזית כבר באותו היום, כדי "שנספיק לעשות את התיקונים הקלים".

סא"ל יערי ציין שמחומר אמ"ן עולה שיחידות סוריות נפגעו קשות והם מתקשים לארגן יחידות מחדש, לאמנן ולשלוט עליהן. להערכתו נפגעו כ-1,000 טנקים סוריים מתוך 1,700 שהיו עם פרוץ המלחמה, שמהם היו 1,300 בחזית, והסד"כ עומד על פחות מ-800 טנקים. כמו כן איבדו שליש מהארטילריה ושליש מכוח האדם וכשני שלישים מטייסיהם. העיראקים איבדו כ-140 טנקים והירדנים – פחות מ-20.¹⁰⁸

שר הביטחון ל"קול ישראל": מתרשם שהפסקת האש נכנסה לתוקפה

בעת ששר הביטחון היה בדרום הוא שוחח עם כתב "קול ישראל" יוסף סוקר ודבריו פורסמו ב"קול ישראל" במהדורת החדשות של השעה 12:00 כלהלן:

107 שם; לשכת שר הביטחון, שיחה טלפונית בין שהב"ט והרמטכ"ל, 24.10.73, שעה 11:50, רשמה אדיבה [בני].

108 הקלטות בחדר הרמטכ"ל.

שר הביטחון משה דיין אמר היום לפני הצהריים כי התרשם שהפסקת האש נכנסה לתוקפה. הוא אמר כי כל הכוחות המצריים שממערב לתעלה נכנעו והפסיקו כל התנגדות מאורגנת. פה ושם עדיין יש יריות, אך בחלק הגזרה הפונה אל העיר סואץ, בצד המערבי של התעלה, שורר עתה שקט. שר הביטחון אמר את הדברים לכתבנו יוסף סוקר, בעת שביקר אצל כוחותינו ממערב לתעלה. מר דיין אמר שהוא מקווה שהגענו לקץ הלחימה במערכה זו. סוריה כבר הסכימה להפסקת אש. מה שנשאר מן הצבא המצרי, אינו מסוגל להשיב מלחמה ולכן, אמר שר הביטחון, הפסקת האש איננה רק פורמאלית אלא גם מהותית. שר הביטחון ציין כי בינתיים נמשיך לשבת בקווים שאנו מחזיקים בהם, ועוד אמר, כי הבוקר יצאו לקווים משקיפי האו"ם.¹⁰⁹

שר הביטחון מעדכן את ראש הממשלה

בשעה 12:30 התקשר שר הביטחון אל ראש הממשלה ועדכן אותה במצב. הוא סיפר שבהיותו באוגדה 162, בשעה 11:00 לערך, היה רושם שהמצרים בגדה המערבית נכנעו כליל, אולם היה זה רושם בלבד. כשעה לאחר מכן הם החלו לתקוף והרמטכ"ל אישר להפעיל חיל אוויר וארטילריה. להערכתו ייווכחו המצרים במהרה שאין להם סיכוי [לפגוע בהישגי צה"ל] ולפיכך תיפסק האש עד הערב. צה"ל שולט בכל השטח בגדה המערבית ובעיקר סואץ והירי הוא בעיקר ממזרח. הוא סיפר שנפגש עם סילסוואו והוא שלח משקיפים למקומות שהשר הציע. המצרים הסכימו בבוקר להפסקת האש, "אבל מה שבקהיר אין לזה השפעה במקום". לדברי מפקד חיל האוויר, לא הופיע שום מטוס מצרי בגזרה מאז הבוקר, ולהערכת השר יסיים צה"ל את ניקוי השטח [בגדה המערבית] עד הערב. אשר לכוחות שבגדה המזרחית – מפי שבויים ידוע שיש להם אוכל ותחמושת ליום אחד, אך אין ודאות שאכן זה המצב.

שר הביטחון סיפר שלשאלה אם נמסרו ידיעות כלשהן מהשגריר דינין, נענה בשלילה, וראש הממשלה השיבה שאינה יודעת דבר, שכן ישנה עד אז. מר דיין סיפר לה על המברק שהתקבל משגריר ישראל באו"ם יוסף תקוע, שבו ציין שישאל אינה צריכה לקבל את הסכמתה של סוריה להפסקת אש כבסיס, שכן היא מבססת הסכמתה על עניינים שאינם קבילים על ישראל, מה גם שלא ציינה את שעת כניסתה לתוקף ולא הזכירה הצבת משקיפי או"ם. "אנו חיים אתם כאילו אין הפסקת אש ובלילה נעשה עוד פעולות קטנות ליישר את הקו. אם אתה רוצה לדבר עם וושינגטון וירצו להוריד את המתח אז לא נעשה פעולות" – אמר.¹¹⁰

שיחות לגבי הפסקת הפעולות בדרום

בשעה 12:30, במהלך השיחה עם רע"ן 5, התקשר שר הביטחון לרמטכ"ל, ונראה ששאלו אם ניתן לסיים את הלחימה בדרום. הרמטכ"ל אמר שיוודא זאת, אבל "השאלה אם זה לא

109 נוסח ההודעה ששודרה ברדיו בשעה 12:30, 24.10.73 – פתק בחומר לשכת שהב"ט.

110 לשכת שהב"ט, שיחה טלפונית בין שהב"ט וראה"מ, 24.10.73, שעה 12:30.

עומד בניגוד לגמר של כמה דברים... בדרום התעלה בכמה קטעים ובסואץ: עתה מתחוללים קרבות ב'רד', ב'משושה החקלאי', ב'סרג 90-91' וכן בכניסה לסואץ, שם מנהלים הצנחנים קרב וספגו אף אבדות. מה שאני רוצה זה שפה הוא יגיע לרציפות כוחות כדי שלא יהיו אחר כך הטרדות כל הזמן, ופה אני מוכרח לתת לו לגמור" – אמר והוסיף שישוחח מיד עם פיקוד הדרום.¹¹¹ ואכן, בחצי השעה הבאה ניהל הרמטכ"ל סדרה של שיחות עם אלוף פיקוד הדרום מזה ועם שר הביטחון מזה, ושר הביטחון שוחח עם ראש הממשלה ועם מפקד חיל האוויר. בשעה 12:42 שוחח הרמטכ"ל טלפונית עם אלוף פיקוד הדרום ואמר לו שהכוונה להפסיק במהירות את האש, לנוכח הלחצים המדיניים הכבדים המופעלים על ישראל. עם זאת, "באם אתה אומר לי שיש משהו שמוכרחים לגמור – נגמור". האלוף גונן סיפר שטנקי אויב הגיעו ל"סרוב", והרמטכ"ל אמר שישלח לשם מטוסים כדי לחסל את מאחז האויב. חיל האוויר יפעל בכל השטח במלוא כוחו, כאשר את המאמץ העיקרי יפנה ל"סרוב". הוא הורה לאלוף לגונן לנסות "לעגל ולגמור" ולסיים בהקדם "לא חשוב דונם יותר או פחות; פחות חשוב מעוד חמישה בחורים".¹¹²

בעקבות זאת התקשר הרמטכ"ל בשעה 13:05 לשר הביטחון ומסר לו שנקלטו שיחות של מפקד הארמייה השלישית, שבהן אמר שהוא "הרוס, אבוד" וברשותו מזון ותחמושת שיספיקו בדוחק ליום אחד. לפיכך ביקש להמשיך בהפעלת חיל האוויר "ולקחת עוד שני מרחבים לוגיסטיים". שר הביטחון התנגד לכך: "בוא נגיד שעה שאתה גומר. אם אתה רוצה 10 דקות – טוב. אבל אולי נעזוב את זה, [שכן] הם יקראו למועצת הביטחון ויגידו שהולכים והורגים אותם". ייתכן שניתן יהיה להידבר עם מפקדים בארמייה ולומר להם שאם ברצונם לחזור למצרים תוך השארת הנשק והציוד בשטח, יתאפשר להם הדבר. הרמטכ"ל צידד בכך, "אבל שיחזירו לנו שבויים שלנו". השר אמר שאין לערב בין הדברים – "הם לא בסטטוס של שבויים. תעזוב את השבויים, שיצאו בלי כלום – וילכו". בכל מקרה יש צורך באישורה של ראש הממשלה לכך. הוא אמר שידבר עמה וימסור לרמטכ"ל את תגובתה.¹¹³

קודם לכן, בשעה 12:40, שוחח שר הביטחון טלפונית עם מפקד חיל האוויר ושאלו לפעילות האווירית. האלוף פלד השיב שעד השעה 07:00 תוכנן שחיל האוויר יפסיק לפעול, אולם לאחר מכן הופעל, לבקשת פיקוד הדרום, וביצע כ-80 גיחות, תוך מתן סיוע רחב לכוחות הקרקע. במהלך פעילותו זו לא נורה לעבר המטוסים שום טיל וזה שלושה ימים לא איבד החיל שום מטוס.¹¹⁴

בעקבות שיחתו עם הרמטכ"ל התקשר השר, בשעה 13:10, לראש הממשלה והציע לה

111 הקלטות בחדר הרמטכ"ל; יומן רל"ש הרמטכ"ל.

112 שם (ההקלטה בצידה הראשון של הקלטת הסתיימה בשעה 12:40 לערך וחודשה, בצד השני, רק בשעה 19:00).

113 לשכת שהב"ט, שיחה טלפונית בין שר הביטחון והרמטכ"ל, 24.10.73, שעה 13:05, רשמה אדיבה בני. ביומן לשכת הרמטכ"ל מצוינות השיחות הבאות: "13:05 – הרמטכ"ל שוחח טלפונית עם שהב"ט; 13:10 – הרמטכ"ל שוחח טלפונית עם אלוף הדרום; 13:13 – הרמטכ"ל שוחח טלפונית עם שהב"ט; 13:20 – הרמטכ"ל שוחח טלפונית עם אלוף הדרום".

114 לשכת שהב"ט, שיחה טלפונית בין שהב"ט ובני פלד, 24.10.73, שעה 12:40, רשמה אדיבה בני.

להסמיך את מפקד אוגדה 162 לנהל משא ומתן עם אנשי הארמייה השלישית ולהציע להם אפשרות לצאת מהכיתור ללא טנקים. ראש הממשלה הסכימה אתו והציעה לומר זאת גם לגנרל סילסוואן, אולם שר הביטחון התנגד לכך, שכן סילסוואן ידווח על כך לשלטונות בקהיר, ואלה לא יאשרו לארמייה לעשות זאת, שכן "מה אכפת לאלה בקהיר שהם ימותו שם". עדיף שהמשא ומתן יתנהל בין מפקדים בשטח. ראש הממשלה אישרה זאת¹¹⁵ והשר התקשר, בשעה 13:12, לרמטכ"ל ומסר לו על הסכמתה. בתגובה לדברי הרמטכ"ל שיורה לאלוף ארן לשוחח עם מפקדי הארמייה באלחוט, הזהיר השר שלא להשתמש באמצעי קשר העלולים להיקלט בקהיר, לבל יטרפדו השלטונות המצריים את המהלך, וביקש להורות למפקד אוגדה 162 "שלא יכניס את קהיר לעסק".¹¹⁶

בשעה 13:15 התקשר שוב גונן לרמטכ"ל וסיפר לו שהעיר סואץ בידי צה"ל, פרט לפורט איברהים שבה התבצרו כוחות אויב וניסיון השתלטות עליה יהיה כרוך בקרבות קשים. לפיכך הורה הרמטכ"ל שלא לנסות להשתלט על פורט איברהים. לאור דיווחי אלוף הפיקוד אמר הרמטכ"ל שיתיר להפעיל את חיל האוויר ב"פינק", ב"סרוב", נגד שדרות אויב ב"עפרה" ולאורך התעלה מ"לסת" וצפונה, והורה שלאחר שמעוז "בוצר" יופצץ יישלח שליח לבקש מהמצרים שבמעוז להיכנע.

הרמטכ"ל התקשר לשר הביטחון והלה שלל את הצעתו להפציץ עוד פעם אחת את הכוחות המצריים בגדה המזרחית. הם שוחחו על אפשרות להציע לארמייה השלישית להיכנע ולצאת מהכיתור בלא נשק וציווד, כאשר צה"ל יקבל חזרה את שבוייו. כעבור כמה דקות שוחחו שוב בעניין, השר הציע להתקשר למפקד הארמייה השלישית, באמצעות מקול או שבו, להציע לו ההצעה דלעיל ולומר לו להורות לכוחותיו להפסיק את האש. זמן קצר לאחר מכן התחרט הרמטכ"ל על הסכמתו, בשיחה עם השר, לכך שיוצע לכוחות הארמייה השלישית לצאת מהכיתור. אלוף פיקוד הדרום דיווח שזחילת כוחות מצריים מזרחה נמשכת, והרמטכ"ל הורה להפעיל אוויר וארטילריה וללחוץ על הכוחות המצריים באמצעות "כוח מגדי". הוא הורה לאלוף שלמה גזית לפרסם שכוחות הארמייה השלישית לוחמים ומנסים לפרוץ את קווי כוחות צה"ל, ושחיל האוויר המצרי הופעל כדי לסייע לכוחות הקרקע וכ-15 ממטוסיו הופלו, וכן הורה להטיל כרוזים באזור הארמייה.¹¹⁷

פגישת שר הביטחון, הרמטכ"ל וראש אמ"ן

בשעה 14:15 הלכו הרמטכ"ל וראש אמ"ן ללשכת שר הביטחון. הרמטכ"ל סיפר לשר שהמצרים ממשיכים בהפרת הפסקת האש, מנסים לזחול בכמה מקומות, ושנודע על שיירת טנקים מצרית הנעה צפונה. הרמטכ"ל הורה לחיל האוויר לתוקפה, המצרים העלו מטוסי תקיפה ו-15 מהם הופלו. הוא הציע שאלוף גזית, הממונה על ההסברה, יודיע על כך,

¹¹⁵ לשכת שהב"ט, שיחה בין שהב"ט לראה"מ, 24.10.73, שעה 13:10, רשמה אדיבה בני.

¹¹⁶ לשכת שהב"ט, שיחה טלפונית עם הרמטכ"ל, 24.10.73, שעה 13:12, רשמה אדיבה בני.

¹¹⁷ יומן רל"ש הרמטכ"ל.

ושהודעה תימסר גם לשר החוץ האמריקני, והשר קיבל את הצעתו. ראש אמ"ן סיפר ששר המלחמה המצרי הורה למפקד הארמייה השלישית להורות לכוחותיו להישאר במקומם, ואמר שיפעיל את דיוויזיה 4, עם 250 טנקים, לסייע לו. "אם לא יצליחו, הכול אבוד" – הוסיף. האלוף זעירא הוסיף שמפקד הארמייה הצליח לצאת בלילה מהחפ"ק שלו שנתפס בידי כוחות צה"ל, הלך כ-20 ק"מ והגיע לכוחותיו. הרמטכ"ל ציין שצה"ל לא כבש את העיר סואץ, שכן הכוחות נתקלו בהתנגדות עזה וספגו אבדות כבדות. המצב ב"משושה החקלאי" אינו ברור. לנוכח העובדה שהמצרים חידשו את האש, ביקש הרמטכ"ל לחדש את ההפצצה בגדה המזרחית. "ברגע שהם הכניסו אוויר – זה אפשרי" – השיב השר. עוד הוסיף הרמטכ"ל שלנוכח העובדה שהמצרים יושבים לחוף הים בעיון מוסה הם יוכלו להגיע בדרך הים לכוחות שבגדה המזרחית. השר הציע למנוע זאת על-ידי השטת ספינה שתסייר באזור, והרמטכ"ל אמר שחיל הים שלח כבר ספינות ואף ניסה לכבוש נקודות בחוף.

במהלך השיחה התקבלה ידיעה שמשקיפי האו"ם יצאו מקהיר בשעה 13:00 בליווי קצינים מצרים, בדרכם לחזית. "טוב, אז נמשיך את האש עד הערב" – הגיב הרמטכ"ל. "נמשיך עד הערב ונחזיק אצבע על הדופק בניו-יורק" – הסכים עמו השר. השר סיפר שסיכום עם ראש הממשלה שעניין הפסקת האש בחזית הסורית ייבדק עם שגריר ישראל באו"ם, שכן תקוע המליץ שלא לקבל את הודעת הסורים, משום שהיא מתבססת על קווי 1967 ופתרון הבעיה הפלסטינית.¹¹⁸

שר הביטחון, הרמטכ"ל, ראש אמ"ן ומפקד חיל האוויר במשל"ט

בשעה 14:30 הלכו שר הביטחון, הרמטכ"ל וראש אמ"ן למשל"ט. השר הביע השערה שמא המצרים אינם מפסיקים את האש לא משום שרצונם להמשיך אלא משום שצה"ל אינו מפסיק ומפעיל, לדוגמה, את חיל האוויר. לשאלתו אם צה"ל מאפשר להרגיע את המערכה בגדה המזרחית, השיב הרמטכ"ל שהמצרים מתקדמים שם, מתוך רצון לקבוע עובדות, ומיקמו טנקים ב"פינק", משם הם יורים לעבר כוחות צה"ל [בגדה המערבית]. "בבוקר", הוסיף, "אמרתי לעלות רק על המקומות שלא בסדר". שר הביטחון הציע לקבוע מועד להפסקת פעילות של צה"ל, כדי לבחון אם המצרים רק מגיבים או גם יוזמים. "כל זמן שהם יורים – צריך לתקוף אותם", אך יש הבדל בין מצב שבו חיל האוויר תוקף טנקים של האויב הפותחים באש לבין מצב שבו הוא "חורש" שטח במגמה להכניע את הארמייה השלישית. אם המצרים ימשיכו לירות גם לאחר אותו מועד, ימשיך גם צה"ל לפעול. לשאלתו אם חיל האוויר תוקף כוחות אויב היורים לעבר כוחות צה"ל, השיב הרמטכ"ל שכוחות מצריים יורים עדיין בשני מקומות בגדת התעלה, והוא ייתן לחיל האוויר לתקוף במקומות אלה. במהלך שהותם במשל"ט שוחח הרמטכ"ל עם אלוף פיקוד הדרום ושמע ממנו שב"סרוב" מתחולל קרב טנקים וחיל האוויר מסייע שם, שכוח מנדי כבש חזרה אחד משני המקומות

118 לשכת שהב"ט, פגישת הרמטכ"ל עם שר הביטחון, 24.10.73, שעה 14:15, רשם אריה בראון.

שעליהם השתלט האויב בבוקר וממשיך במצור על "בוצר" ושאוכנה תנועת טנקים מ"עפרה" ל"ליטוף". הרמטכ"ל הגיב שחיל האוויר יופעל בכל המקומות שבהם פועל האויב, ושיהיה צורך לכתוש את "בוצר". בעקבות שיחה זו סיפר לשר הביטחון שהמצרים מפגיזים את כוחות צה"ל בשני מקומות בתעלה, שכוח טנקים מצרי נע לעבר "ליטוף", כנראה במגמה להגיע ל"בוצר", ושמחולל קרב כבד ב"סרוב". השר הציע לסכם מדיניות פעולה שלפיה יסיים צה"ל את ניקוי הגדה המזרחית ויימנע מלתקוף בגדה המערבית באופן יזום, אלא יסתפק בהפעלת חיל האוויר רק במקומות שבהם האויב ייזום. הרמטכ"ל התנגד למגמה זו: "זו הזדמנות להכניס להם" – אמר. "אני לא בעד זה" – סיפר השר – "בואו ונפעל במקומות שהם פועלים ונעשה בינתיים מגמה זו".¹¹⁹

התייעצות צבאית-מדינית והפסקת הפעלת חיל האוויר

באותן שעות גבר הלחץ האמריקני על ישראל להפסיק את הפעולות, ובעקבות זאת כינסה ראש הממשלה בשעה 16:00 התייעצות מדינית-צבאית בהשתתפות השרים אלון, גלילי ודיין, הרמטכ"ל, ראש ה"מוסד" ומזכירים.

בפתיחת ההתייעצות תיארה ראש הממשלה את הרקע לכינוסה: מושינגטון מטלפנים "כל חמש דקות". שר החוץ האמריקני מתלונן על כך שהוא מאבד את אמינותו – בפנטגון, במחלקת המדינה ובבית הלבן מתאוננים על כך שהוא מגן על ישראל ללא הצדקה, שכן היא ממשיכה להתקדם – "מה אתה מספר סיפורים על הישראלים? הם לא יודעים מתי לגמור. יש להם הצלחה וזה לא מספיק להם". בנוסף, מתפארת ישראל בהישגיה, ולדעתו כאשר ייוודע שבידי ישראל 20,000 חיילים מצרים לא יאמין איש שהיא השיגה זאת לפני הפסקת האש. זאת ועוד, נשיא מצרים שלח שדר לבית הלבן וביקש שארצות-הברית תשלח חיילים למצרים כדי להגן עליה מפני ישראל. להערכתו יעצו הסובייטים למצרים לעשות זאת ואמרו שיסייעו להם בעניין זה.¹²⁰

כדי להפסיק דעתו של הממשל האמריקני הציעה ראש הממשלה לנקוט שני מהלכים: להפסיק את הפעלת חיל האוויר ולוותר על חסיון מקורות ההאזנה ולצטט בפני שר החוץ האמריקני את הנחייתו של שר המלחמה המצרי לכוחות הארמייה השלישית להמשיך להילחם.

לשאלתו אם חיל האוויר עדיין פועל, השיב שר הביטחון בחיוב וציין שלא זו בלבד שצה"ל אינו מקדם כוחות, אלא שהוא עומד במקומו ומשקיף האו"ם נשלחו לנקודות הקיצוניות של מרחב ההחזקה של כוחות צה"ל. הקרבות המתחוללים היום נערכים בשל העובדה שהמצרים קידמו טנקים, כבשו שתיים מהעמדות שכבש קודם צה"ל בגדה המזרחית

119 לשכת שהב"ט, בבור ח"א, 24.10.73, שעה 14:30, רשם אריה בראון; יומן רל"ש הרמטכ"ל. במהלך השיחה עם אלון פיקוד הדרום אמר הרמטכ"ל, "תכין את זה, כי על זה אתה צריך לקבל אישור ממני". לא ברור כלפי מה נאמרו דברים אלה. ייתכן שהאלון גונן ביקש להפעיל מטוסים בעיר סואץ.

120 אין בדינו מברק בעניין זה. ייתכן שהמידע המפורט כאן הועבר רק טלפונית וייתכן שנכתב במברק החסר לנו.

– מאחת מהן סולקו ואילו בשנייה נשארו משום שכוחות צה"ל לא הצליחו לסלקם. אתר אחר היה על גדת התעלה, כתוצאה מכך שטנקים מצריים עלו על הסוללה בגדה המזרחית והם יורים לעבר כוחות צה"ל שבגדה המערבית. כלומר, הוא קבע עם הרמטכ"ל שחיל האוויר והארטילריה יופעלו רק כלפי כוחות מצריים התוקפים את כוחות צה"ל, והוא מקווה שאכן כך נעשה.

ראש הממשלה סיפרה שקיסנינג'ר הציע לדיניץ שצה"ל יביא את הנספח הצבאי האמריקני לחזית והוא יראה מי פורץ לאן. שר הביטחון הביע נכונותו לכך, וציין שאין מניעה לעשות זאת, אלא שספק אם יספיק להגיע לשם עוד באותו היום, שכן יוכל להגיע רק עם חשכה. גם הנכונות שלנו לעשות זאת חשובה, אמרה ראש הממשלה, והוסיפה שחשוב להפסיק את פעילותו של חיל האוויר אם הדבר ניתן. שר הביטחון אמר שנראה לו שהדבר ניתן להיעשות. השר דיין ציין שיש להדגיש בפני שר החוץ האמריקני שמהלילה הקודם לא ניסה צה"ל להתקדם לתוך מצרים "אף סנטימטר אחד", ואין בכונתו להתקדם. חילופי האש הם רק בתוך השטח שבידי כוחות צה"ל, ובגדה המזרחית שם מנסים המצרים להתקדם. כן שיגרו המצרים את דיוויזיה 4 לתקוף את כוחות צה"ל באזור ג'בל עתקה. הוא ציין שהיו חילוקי דעות בינו לבין הרמטכ"ל – רב-אלוף אלעזר סבר שיש להכות בכוחות המצריים עד שייכנעו, אך לבסוף קיבל את דעתו של שר הביטחון, שיש לתקוף רק במקומות שבהם הם תוקפים את כוחות צה"ל. מכל מקום, הרמטכ"ל מגיע עתה והוא ידבר בשם עצמו.

ראש הממשלה חזרה בפני הרמטכ"ל על הרקע לכינוס הפורום והוסיפה שעוד גורם פועל לטובת הטעון של ישראל שהיא אך מגיבה על פעולות האויב: הסורים ספק קיבלו ספק לא קיבלו את הפסקת האש, אך בפועל אינם יורים ולכן גם צה"ל אינו פועל בחזיתם. היא חזרה על הצעותיה: להזמין את הנספח הצבאי האמריקני, להורות לראש אמ"ן להראות לאמריקנים את נוסח הפקודה של שר המלחמה המצרי להמשיך בפעילות, ולהפסיק את הפעלת חיל האוויר. הרמטכ"ל הורה לראש לשכתו לתאם את עניין זימונו של הנספח הצבאי האמריקני ואת העברת הידיעה לווישינגטון, וסא"ל שלו הודיע, כעבור כמה דקות, שכך עשה. הרמטכ"ל סיפר שבידיעה הנדונה הורה שר המלחמה להפעיל את דיוויזיה 4, נענה שאין כוחות מספיקים לכך והשיב ש"זו תקוותנו האחרונה – להבקיע". עתה מתחולל עדיין קרב טנקים שמטוסי חיל האוויר התערבו בו, והוא יפסיק את הקרבות וראשית כול את הפעלת חיל האוויר.

תא"ל ליאור הציע להסביר את המצב לדיניץ, וראש הממשלה הסכימה עמו שיש לעשות זאת "משום שקיסנינג'ר כבר מתפוצץ". שר הביטחון התקשר אליו מחדר הישיבות, ובנוכחות כולם עדכן אותו במצב: בשום מקום לא ניסו כוחות צה"ל להתקדם מעבר למקומות שהיו בהם בלילה הקודם, אינם מנסים עתה לעשות זאת ואין כל כוונה לעשות זאת גם בהמשך. לפיכך ביקשה ישראל שמשקיפי האו"ם יגיעו מקהיר ויפגשו את כוחות צה"ל בגבולות המערביים של התקדמותם. מהאו"ם הודיעו שהמשקיפים יצאו מקהיר בשעה 13:00, אולם הם טרם הגיעו. חילופי האש היו בגזרות שבהם ניסו המצרים לפעול, הן בגזרה המזרחית והן בגזרה המערבית. בתגובה הפעיל צה"ל גם מטוסים, ולאחר שהמצרים הפעילו גם הם מטוסים התחולל קרב אוויר שבו הופלו 16 מטוסים מצריים. נקלטה הוראה של שר המלחמה המצרי לארמייה השלישית:

א. תחזיקו מעמד ותילחמו. ב. אני שולח מצד קהיר את הדיוויזיה הרביעית עם 250 טנקים לפרוץ דרך הכוחות הישראליים לבוא אליכם". בידי צה"ל אכן ידיעות על כוח מצרי, שגודלו אינו ידוע, המתקרב ממערב, ויש להניח שניסיונותיהם של הכוחות המכותרים לפרוץ החוצה נובעים מהוראה זו. הוא סיפר שהנספח הצבאי האמריקני הוזמן לקבל תדרוך ולראות את המצב בשטח במו עיניו. הוא הציע שדיניץ יישבע בפני קיסניג'ר שאין לישראל כל כוונה להתקדם לכיוון קהיר וגם לא לחצות את התעלה מזרחה. הוא מנסה להביא להפסקת אש ולספוג אש בלא להגיב, במגמה להרגיע את החזית. בהתאם לכך תופסק גם הפעלת המטוסים. בגזרת אסמאעיליה לא הייתה כל פעילות וגם לא בחזית הסורית – אף שסוריה טרם קיבלה את הפסקת האש. כן הציע שדיניץ יבקש מהאמריקנים להתקשר למטה משקיפי האו"ם, לבקש את נקודות הציון שישראל ביקשה שהמשקיפים יגיעו אליהם, ולשאול מדוע לא הגיעו שמה ואם הגיעו – שידווחו האם כוחות צה"ל מנסים להתקדם.

ראש הממשלה סיפרה לשגריר דיניץ שבכוונתה להזמין את שגריר ארצות-הברית בישראל קנת קיטינג ולעדכן גם אותו, בתקווה שהדבר יסייע להרגעה. לשאלתה אם מטוסי חיל האוויר פועלים עדיין, השיב הרמטכ"ל שהם פועלים רק בשני מקומות – האחד בגדה המערבית והאחר בגדה המזרחית, והוסיף שבעיר סואץ "יש קצת בעיות" – יש קרבות בנשק קל בחלק התחתון של העיר, אבל שם פועל צה"ל ללא חיל האוויר וללא ארטילריה. שר הביטחון ביקש לנסות להפסיק את הפעלת חיל האוויר גם במקום שבו הוא פועל [בגדה המערבית?] "כי אנו נמצאים במצב מאוד לא נוח עם האמריקאים".

הרמטכ"ל יצא לטפל בכך. הוא התקשר לאלוף פיקוד הדרום, וסיפר לו שארצות-הברית מפעילה לחץ כבד על ישראל להפסיק את הקרבות, בעקבות פנייה של סאדאת שביקש חיילים אמריקנים שיעצרו את ישראל. לפיכך יש להפסיק כליל את הפעלת חיל האוויר. האלוף גונן אמר שחשוב להפעיל את חיל האוויר ב"סרוב" וב"סרג 70", והרמטכ"ל אישר את בקשתו והורה למפקד חיל האוויר לפעול רק בשני מקומות אלה. בשעה 16:30 הורה גם לאלוף פיקוד הצפון להפסיק אש לחלוטין ולא לפעול בלילה הקרוב. אך ביקשו שלא לפרק את הכוחות שנועדו למבצע הלילה. בשעה 16:35 התקשר הרמטכ"ל שוב לאלוף פיקוד הדרום ואמר לו שהכרחי להפסיק כליל את סיוע האוויר.

הרמטכ"ל חזר לחדר ראש הממשלה והודיע שהפעלת חיל האוויר הופסקה כליל. בהתאם להצעת שר הביטחון התקשר מזכירה הצבאי של ראש הממשלה לציר מרדכי שלו וביקשו למסור במהירות לשגריר דיניץ, שנפגש באותו זמן עם שר החוץ האמריקני, שהאש פסקה ויש להניח שבקרוב תושג רגיעה.

הנוכחים תמהו כלפי מה נאמרו דברי קיסניג'ר על התפארויותיה של ישראל. ראש הממשלה ציינה שההפך הוא הנכון. בשעה 12:00 נמסרה בשידורי ישראל הודעה מרגיעה מפי שר הביטחון, לאחר שחזר מביקורו בדרום. שר הביטחון סיפר עתה לראש הממשלה שהציע שלא לבזות את אנשי הארמייה השלישית ולהתיר להם לצאת מהכיתור, אם ירצו בכך, בלא שייקחו עמם את נשקם. אלא שנראה שאינם רוצים להתפנות. הרמטכ"ל אמר שגם הוא צידד בכך, אלא ששינה דעתו אחרי שהתברר שמפקד הארמייה הצליח לצאת מהכיתור: הפציצו את המפקדה שלו והוא ברח במכונית, פגעו במכוניתו ואז הלך 20 ק"מ והצליח

לצאת מהאזור המכותר. עתה הוא נמצא במפקדת הארמייה מחוץ לתחום, וכאן הוא נעשה קצת יותר גיבור והתחיל לדבר אחרת, כי שוב אינו בפנים. נראה ששתי הדיוויזיות קיבלו פקודה להחזיק מעמד עד האיש האחרון. לפיכך, נראה לו שאי אפשר להגיע לידי הסכם ממוסד, אלא יש לפעול באופן מקומי – בכל מקום שבו יש כוח מכותר לקרוא לו לצאת בקבוצות, וכך ניתן יהיה לפורר את הארמייה.¹²¹

שר הביטחון מורה למפקד חזית הדרום להפסיק את הפעלת חיל האוויר

מיד בגמר ההתייעצות התקשר שר הביטחון למפקד חזית הדרום ועדכן אותו ש"בוושינגטון קר נורא נורא, אני לא יכול לומר לך כמה נורא, רותחים על זה שהעניין לא נגמר". לפיכך יש לעשות מאמץ עליון להפסיק את האש. רב-אלוף בר-לב עדכן אותו במוקדי האש, לנוכח מגמה זו: מוקד אחד הוא בדרום העיר סואץ, שם התבצר כוח קומנדו מצרי בכמה בתים, וכוחות צה"ל, שנכנסו לעיר בבוקר, נלחמים עמו זה כמה שעות. במוקד זה אי אפשר להפעיל את חיל האוויר, שכן "כולם שם באותם הבתים – שלנו ושלם". "זו אש שבוושינגטון לא שומעים אותה" – הגיב שר הביטחון. מוקד שני, המשיך בר-לב, הוא בין שני המחסומים של צה"ל על הכביש הדרומי מסואץ לקהיר – "אנחנו שם בשלבים האחרונים של נפנוף" – לפיכך אין צורך להפעיל שם את חיל האוויר. מוקד שלישי הוא באזור המחסום המערבי שעל כביש זה – המצרים מארגנים התקפה של טנקים וכוח קומנדו שם. במקום זה לא ניתן להפעיל מטוסים משום שהוא באמ"ט, אך יש להניח שגם קרב זה ייגמר עד הערב. המוקד היחיד שבו מופעל חיל האוויר הוא בגדה המזרחית – באזור "שתי הדיוויזיות הלכודות" – "שם אנחנו חורשים אותם באוויר". "זה מוכרח להיפסק" – הגיב שר הביטחון. "בבקשה", הפציר בו מפקד החזית, "עכשיו [השעה] כמעט 5. זה בלאו הכי ייגמר בתוך רבע שעה". שר הביטחון התנגד לכך: "אם הם פותחים באש – זה עוד איכשהו, אבל לחרוש אותם – לא, כי זה מעורר התנגדות". הוא סיפר לו, לידיעתו בלבד, שסאדאת פנה לאמריקנים בבקשה שישלחו כוחות להגן עליו, והדבר מצא חן בעיני האמריקנים. "אם יש מטוסים חמושים באוויר לא כדאי להחזיר אותם לבסיס" – העיר בר-לב. "כדאי" – השיב שר הביטחון, "אנחנו מזמינים את הנספח האמריקני לרדת לשטח ולראות שאנחנו לא עושים כלום, אז אם יש מלחמה בחלק קטן של [העיר] סואץ – לא ישימו לב; כל השאר – כן".¹²²

שר הביטחון ביקש ממזכירו הצבאי לספר למזכירה הצבאי של ראש הממשלה על שיחתו, ובפרט על הוראתו בדבר החזרת המטוסים החמושים, והדבר דווח לליאור בשעה 17:30.¹²³ שר הביטחון עצמו דיווח לו על כך שמפקד חזית הדרום סיפר שכל שעות אחר-הצהריים "חרש" חיל האוויר את הארמייה הנצורה – "בניגוד גמור לרצוני", ועל כך שהורה לבר-לב

121 התייעצות מדינית-צבאית, תל אביב, 24.10.73, שעה 16:00.

122 לשכת שהב"ט, שיחה טלפונית עם חיים בר-לב, 24.10.73, שעה 16:45.

123 פתק בחומר לשכת שהב"ט. בפתק ציין תא"ל רביב "דיווח לישראל ב-24.10.73, שעה 17:30". נראה שהתכוון לשיחת השר, המצוינת להלן, ושבה לא כתוב עם מי שוחח השר. מתוכן הדברים ברור ששוחח עם תא"ל ליאור.

להחזיר את המטס האחרון. הוא ביקש מליאור שגם ראש הממשלה תשוחח עם בר־לב, כדי שיהיה חדור ברוח הדברים ובחומרת המצב.¹²⁴

תדרוך הנספח הצבאי של ארצות־הברית

בשעה 16:50 הורה הרמטכ"ל לראש אמ"ן לתדרך את הנספח הצבאי של ארצות־הברית – להראות לו את "כל החומר", ובכלל זה המברקים על היוזמות של המצרים ותיאור פעילותם: ירי מהגדה המזרחית לגדה המערבית בשני מקומות, ניסיונות "זחילה" מזרחה בגדה המזרחית, ניסיונות להתקדם לאורך ציר "לכסיקון", ניסיונות להבקיע דרך בגדה המערבית ושליחת 28 מטוסים שמהם הופלו 15. כן אמר להציע לו לצאת בלויית מלווה לשטח כדי להתרשם שם מהמצב.¹²⁵

ארצות־הברית מאיימת בהינתקות מ־ישראל

באותן שעות גבר אכן הלחץ האמריקני על ישראל. בשעה 17:30 הבריק הציר מרדכי שלו שהשגריר דיניץ העביר לאיגלברגר את הסבריו של שר הביטחון, והלה אמר שיעבירם לקיסינג'ר. בעוד עניין זה בטיפול התקשר, בשעה 16:35 [10:35 שעות וושינגטון], הגנרל הייג מחדרו של הנשיא ניקסון לשגריר דיניץ ומסר לו שהנשיא נרגז מאוד בשל חידוש האש וסבור שהאש חייבת להיפסק מיד. אם לא תופסק מיד הוא שוקל להתנתק (Disassociate himself) מ־ישראל.

דיניץ ביקש שימסור לקיסינג'ר את דברתה של ראש הממשלה שישראל לא יזמה כל פעולה צבאית מאז נכנסה הפסקת האש לתוקף בשעה 07:00. כל שעשתה התמצה בבלימת ניסיונות של כוחות מארמייה 3 לפרוץ מזרחה לעבר המעברים, ומערכה – לעבר כוחות צה"ל שממערב לתעלה. כוחות צה"ל לא התקדמו אף שעל, ומהשעה 07:00 הם פועלים על־פי הוראות חמורות להגביל עצמם לתגובות על ירי אויב ובלימת ניסיונות התקדמות של כוחותיו. מאידך גיסא בידי ישראל מידע שהכוחות המצריים קיבלו הוראה לתקוף, והיא תעביר את ההוראה לנספח הצבאי האמריקני. ברגע שהמצרים יחדלו מלירות ולהתקדם תחדל גם אש כוחות צה"ל. ישראל הסכימה לבואם של המשקיפים ומצפה להם. לפי המידע האחרון שבידיו, הלחימה שוככת. דיניץ ביקש מהגנרל הייג להבטיח לנשיא שישראל מודעת להשלכות הפוליטיות של הפעולות בשטח ולא תעמיד את הנשיא במצב לא נוח. הייג ביקש מדיניץ להמתין על הקו, מסר את הדברים לנשיא והשיב לדיניץ שהוקל לנשיא לשמע דברים אלה. אולם אם ההתפתחויות תהיינה שונות, ייאלץ הנשיא לנקוט

¹²⁴ לשכת שהב"ט, 24.10.73, 17:30 בערך, רשמה רעיה [אלוני]. בפתק לא צוין עם מי שוחח שר הביטחון, אך כאמור לעיל ברור מתוכן השיחה שעם מזכירה הצבאי של ראש הממשלה.

¹²⁵ יומן רל"ש הרמטכ"ל.

צעדים דרסטיים ולהתנתק מישראל.¹²⁶

השר גלילי עדכן מיד את שר הביטחון במידע זה,¹²⁷ ובשעה 17:32 הודיע שר הביטחון לרמטכ"ל שהתקבל שדר דחוף מאוד מהנשיא ניקסון ושביקש מראש הממשלה לשוחח עם רב-אלוף בר-לב כדי שיהיה חדור בחומרת המצב.¹²⁸

מפקד חזית הדרום מבקש משר הביטחון להפעיל מטוסים בעיר סואץ

לנוכח הפניות והאיומים מארצות-הברית החליטו, כאמור, ראש הממשלה, שר הביטחון והרמטכ"ל להפסיק את הפעלת חיל האוויר. הלחימה ברוב חלקי החזית שככה, אולם בעיר סואץ נקלעו כוחות צה"ל לקרב חילוץ קשה. בשעה 17:50 התקשר מפקד חזית הדרום לשר הביטחון ואמר לו שבעקבות השיחה הקודמת ביניהם הפסיק את הפעלת חיל האוויר ומטוסים הוחזרו מדרום ליעדיהם, אלא שבעיר סואץ נוצר מצב המחייב הפעלתם. כוחות צה"ל טיהרו את רוב העיר בנקל, אולם בפינה הדרומית הסתכסכו בלחימה בכוח קומנדו וסבלו אבדות כבדות. במשך היום סבר הפיקוד שיש לחלץ את הנפגעים, לסגת, להפעיל את חיל האוויר באזור ואחר כך לחזור ולכבוש. רק עתה מסתמנת אפשרות שיהיה ניתן בתוך כשעה לעשות זאת. שר הביטחון השיב שהדבר אינו ניתן, שכן היחסים עם ארצות-הברית מתוחים מאוד ואין להפר הבטחה שניתנה לשר החוץ האמריקני. אם המצרים יפתחו בהתקפה, והדבר ייתכן, יהיה אפשר להפעיל אוויר, אך במצב הדברים הנוכחי לא ניתן לעשות זאת. רב-אלוף בר-לב הבהיר שאם לא יופעלו מטוסים יישאר שטח של כחמישה דונם בעיר בידי המצרים. בשעה 17:55 נמסר על השיחה לתא"ל ליאור כדי שידווח עליה לראש הממשלה.¹²⁹

פגישה בין שר הביטחון לרמטכ"ל

בשעה 18:15 נפגשו שר הביטחון והרמטכ"ל. הרמטכ"ל עדכן שהורה לתכנן כיצד להחזיק את השטחים שצה"ל כבש. לשאלת השר כיצד יטיל צה"ל הסגר ימי על הארמייה השלישית, לנוכח ידיעות על כוונת המצרים לתספקה בדרך הים, השיב הרמטכ"ל שלחיל הים ארבע ספינות "דבור" במפרץ סואץ, "ואם לא תאמר לו אחרת אז הוא מונע מהם". השר הבהיר שלגביו אין הבדל בין הסגר יבשתי לימי, ואם האמריקנים ישאלו ייאמר להם שישראל מטילה גם הסגר ימי. כן ביקש למקש סביב מעוז "בוצר", כך שכאשר משקיפי האו"ם יגיעו

126 מסמך בכותרת "תל אביב - 241730". במברק משעה 242000 [241400], פורטה השיחה ב"שחזור מדויק", תוך הערה ש"רוב הדברים כבר נמסרו לכם בעל-פה".

127 לשכת שהב"ט, שיחה טלפונית עם גלילי, 24.10.73, שעה 17:30, רשמה רעיה [אלוני].

128 לשכת שהב"ט, לרמטכ"ל, 24.10.73, שעה 17:32. בהמשך עודכן גם רב-אלוף בר-לב בכך: גבי כהן, שסיקר את חפ"ק פיקוד הדרום, כותב במחברתו: "18:20 - חיים מדווח על הוראות (שהב"ט או רמטכ"ל): קיסניג'ר הודיע דחוף, בשם ניקסון, שאם נמשיך באש בגזרה ארצות-הברית will disassociate מאיתנו בעניין. המשמעות: הפסקת אש מוחלטת מלבד s.o.s".

129 לשכת שהב"ט, שיחת שהב"ט עם חיים בר-לב, 24.10.73, שעה 17:50.

לשם ייאמר להם שהכוח המצרי מסוגר. הם דנו גם בשלל שנפל בידי צה"ל ובהודעה באמצעי התקשורת. השר אמר שבכוונתו להופיע במהדורת "מבט" בטלוויזיה, ולא יהיה זה טוב שהרמטכ"ל יופיע יחד עמו. לפיכך הציע שדובר צה"ל יטפל בכך שהרמטכ"ל יופיע ביום המחרת – "כי סוף המלחמה". כן העיר שיש להודיע לראש הממשלה שהנספח הצבאי האמריקני תודרך וביום המחרת יצא לשטח.¹³⁰

ראש הממשלה מעדכנת את שגריר ארצות-הברית בישראל בהתפתחויות

לפי הזמנת ראש הממשלה, הגיע אליה שגריר ארצות-הברית קנת קיטינג בשעה 18:30, בלוויית עוזרו ניקולס ולייטס. מצד ישראל נכחו גם ראש אמ"ן האלוף זעירא ומנכ"ל משרד ראש הממשלה מרדכי גזית. ראש הממשלה אמרה לו שהזמינה אותו כדי להעמידו על המצב בגזרה הדרומית בחזית המצרית, לנוכח מה שלמדה מהשגריר דיניץ, שאמצעי התקשורת האמריקניים יצרו הבוקר רושם שישאל יצאה למתקפה רבת. היא סיפרה ששר הביטחון והרמטכ"ל דיווחו לה בשעה 16:30 שהחזית רגעה, ועד עתה – 18:30 – שורר שקט בגזרה. לדבריה, שישאל הזמינה את הנספח הצבאי האמריקני לקבל תדרוך ולהתרשם מהנעשה בחזית, הגיב קיטינג שייתכן שהדבר אינו רצוי, משום שהערבים עלולים לסלף את אופי הביקור ולטעון שקצינים אמריקנים משתתפים במלחמה. ראש הממשלה השיבה שעל האמריקנים יהיה לפתור בעיה זו בעצמם. לישראל חשוב שהאמריקנים ידעו את המצב בשטח. היא עדכנה את השגריר במידע על הפקודות ההתקפיות שנתן שר המלחמה המצרי, ובתוצאות הקרבות שנערכו באותו היום, והדגישה את החשיבות שהיא מייחסת לשמירת אמינותה של ישראל בעיני נשיא ארצות-הברית ושר החוץ שלו. לשאלת קיטינג על הפסקת האש בחזית הסורית, השיבה שהעיקר בעיני ישראל אינו ההסתייגויות הסוריות אלא העובדות בשטח – כלומר השקט ששורר שם. כן הזכירה את הקשיים שבקביעת קווי 22 באוקטובר וחוסר המעשיות שבחזרה אליהם.¹³¹

שיחה בין שהב"ט לתא"ל ליאור בהתפתחויות המדיניות

באותה שעה, 18:30, התקשר שר הביטחון למזכירה הצבאי של ראש הממשלה כדי לברר אם התחדש דבר מה במגע עם ארצות-הברית, ותא"ל ליאור השיב שפרט למה ששמע מהשר גלילי לא התחדש דבר. שר הביטחון ביקש לברר אם "מישהו רוצה מאתנו משהו כעת?" – "אם לא אוהבים את המצב הטוב שאנחנו נמצאים בו כעת – זה דבר אחר, אבל השאלה היא אם יש עוד משהו שאנחנו יכולים לעשות כדי שיאהבו אותנו יותר, או אין?" ליאור עדכן אותו שראש הממשלה נפגשה עם השגריר קיטינג והחליטה לכתוב שדר לנשיא, והוסיף

¹³⁰ פגישה עם הרמטכ"ל, 24.10.73, שעה 18:15, נוכחים יהושע [רביב], שלמה [גזית], אבנר [שלו]. רשם אריה בראון.

¹³¹ שיחת ראש הממשלה – קיטינג, תל אביב, 24 באוקטובר 1973, מסמך ללא סימוכין.

שיברר עם דיניין אם ניתן לעשות עוד דבר מה.¹³²

כעבור כ-20 דקות עלה עניין נוסף – הפסקת האש עם סוריה. שר הביטחון ביקש לברר באמצעות ליאור מה היא עמדתה של הממשלה בעניין זה, לנוכח המלצת תקוע שלא לקבל אותה בשל העמדות שעליהן מבססת סוריה את הסכמתה להפסקת אש.¹³³ בשעה 19:05 התקשר אליו ליאור, הודיעו שראש הממשלה הציעה לקיים דיון בעניין זה בשעה 20:30, ועדכן אותו שהשגריר דיניין לא העלה רעיונות נוספים ושראש הממשלה החליטה שלא לשלוח את האיגרת לנשיא ניקסון.¹³⁴

דיון באפשרויות לגבי הארמייה השלישית

בשעה 19:00 שוחח הרמטכ"ל עם רב-אלוף בר-לב.¹³⁵ לאחר שיחה זו דן עם האלופים זאבי, וייצמן ויריב באפשרויות הפעולה בעניין הארמייה השלישית. האפשרות הטובה ביותר, גרס, היא ש-20,000 החיילים יועמסו על משאיות וייסעו "ישר סואץ-קהיר", תוך השארת הציווד והנשק במקום ובלי לנסות להשמידם. אפשרות שנייה היא שהאו"ם ו"הצלב האדום" ידאגו לספק לכוחות המכותרים מזון ומים, אולם יחול איסור על הכנסת כוחות והוצאתם, הבאת תחמושת, ציוד ודלק. הפצועים קשה, שלא יוכלו לעמוד במצור, יועברו לכוחות צה"ל ויטופלו בבתי החולים כמו הטיפול שמקבלים שבויים. האפשרות השלישית היא החמורה ביותר – שהאמריקנים, הרוסים והאו"ם יעשו יד אחת ויאמרו שברגע שנפסקה האש היה נתיב ימי המוביל לארמייה, והיות שיש איסור ירי על כוחות, הרי הוא חל גם על ירי לעבר ספינה, וכך יוכלו להעביר לשם גם ציוד, ובכלל זה טילים. האפשרות הטובה ביותר היא הראשונה. האפשרות השלישית "על גופתי המתה" והאפשרות השנייה היא פשרה ביניהן. האלוף וייצמן הציע לשקול הצעה ששני הצדדים ייסוגו מהשטחים שכבשו במלחמה זו, לא יישאר שום כוח מצרי ממזרח לתעלה וישראל תהיה נכונה לסגת עד דרך החת"ם – בלוזה, טסה והמתלה, כאשר כוח או"ם, "דגם עזה 67", שומר על התעלה משני צדיה. הרמטכ"ל סבר שנשיא מצרים לא יסכים לסגת מהשטח שכבש צבא מצרים בסיני, שכן "זהו ההישג העיקרי שהוא השיג ועם ההישג הזה הוא ינפנף בשביל לחפות על ערוותו". לנוכח זאת סבר וייצמן שיש להביא לפינויה של הארמייה השלישית, על-ידי הערמת קשיים על יכולת אנשיה לשרוד.

במהלך השיחה הודאג הרמטכ"ל מהתמונה שהצטיירה לו מהמפה בחמ"ל, כאילו כוחות צה"ל אינם יושבים פיזית על הציר "סרג" במתג 72, והוא ביקש לשוחח, בבהילות, עם אחד המפקדים בדרום. בשעה 19:28 שוחח עם מפקד החזית ושמע ממנו שאכן קודם לכן לא ישבו כוחות צה"ל על הציר, אך עתה נמצאים עליו כוחות. כן שאל אם כוחות צה"ל עדיין

¹³² לשכת שהב"ט, שיחת שהב"ט עם ישראל ליאור, 24.10.73, שעה 18:30, רשמה רעיה אלוני.

¹³³ לשכת שהב"ט, שיחת שהב"ט עם ישראל ליאור, 24.10.73, שעה 18:50, רשמה רעיה אלוני.

¹³⁴ לשכת שהב"ט, שיחת שהב"ט עם ישראל ליאור, 24.10.73, שעה 19:05, רשמה רעיה אלוני.

¹³⁵ לשכת הרמטכ"ל, יומן מבצעים/אירועים; ברשימות גבי כהן נכתב: "חיים חוזר שוב מהמערכל: מבקשים לא לירות בכלל חוץ מ-self defence. צריך להודיע למנדי (פורט איברהים) ולששון – הפסקת אש".

מקיפים הרמטית את "בוצר" ואם ניסו לפנות למצרים שבמוצב בהצעה שייכנעו. בר-לב השיב שהכוחות ממקשים סביב המעוז.

במרוצת שיחה זו הודיע שלישי הרמטכ"ל שראש הממשלה מזמינה את הרמטכ"ל ואת ראש אמ"ן לדיון, בשעה 20:30, על הפסקת האש בסוריה, דיון שיימשך עד ישיבת הממשלה שנועדה לשעה 21:30. לפיכך החליט הרמטכ"ל לקיים אך קד"ם קצר בטרם ילך ללשכת ראש הממשלה.¹³⁶

קד"ם הרמטכ"ל

בשעה 20:00 החל בחמ"ל אג"ם-מבצעים קד"ם בן חצי שעה בראשות הרמטכ"ל. בפתיחת הקד"ם הציג נציג ענף 6 באמ"ן-מחקר אל"ם שלמה מרושי את המצב במצרים. הוא ציין שבמשך היום הומחשה החומרה שבה מתייחסים המצרים למצב שנוצר. היבט אחד הוא ההיבט התעמולתי-סמלי: העובדה שכוחות צה"ל השתלטו על העיר סואץ ממחישה ומסמלת לעם המצרי את שאיבד במערכה. רדיו קהיר החל מכין את הרקע להודאה בנפילת העיר סואץ ושטח ממערב לתעלה בידי צה"ל, כאשר החל לדבר על התקפה ישראלית על העיר. אמנם בשלב זה טען שההתקפה נהדפה ושלצה"ל נגרמו אבדות, אך ניתן לראות בכך הקדמה להודאה בכישלון בגזרה זו.

הבעיה המעשית החמורה ביותר העומדת בפני המצרים, היא אחזקת הארמייה המכותרת. הדרגים הגבוהים טוענים שלכוחות מלאי מספיק לשלושה ימים בעוד מפקדים מקומיים טוענים שהמלאי מספיק ליום אחד. מחקירת שבוי שהיה רע"ן הדלק וממקורות נוספים, יש להניח שמלאי המזון והמים יספיק לפחות לשלושה ימים. המצרים בודקים אפשרויות לתספק את הכוח במסוקים או בדרך הים.

לשמע דברים אלה פנה הרמטכ"ל למפקד חיל האוויר ושאלו אם אכן הגנת הנ"מ פרוסה למניעת כל תנועה אווירית לעבר הארמייה, ונענה שדרך הים אינה חסומה. הרמטכ"ל סיכם שחיל האוויר יקדם עד הבוקר סוללת "הוק" ובמשך הלילה ישוטו ספינות "דבור", שלהן תותחי 20 מ"מ, במפרץ, כדי למנוע כל תנועת מסוקים.

אל"ם מרושי סיפר גם שהפיקוד המצרי ניסה לתכנן חבירה לכוח הנצור ממערב. לשם כך נבדקה עוצמתה של דיוויזיה 4, ונמסר שיש בה 150 טנקים. מפקדת הדיוויזיה ביקשה אמצעי נ"מ, סוללות טילים ותותחי נ"מ כדי להכשירה לפתיחת הצירים, ואין להוריד מהפרק אפשרות שהיא תעשה זאת, שכן המצרים רואים בחומרה רבה את כיתרון של שתי הדיוויזיות: עצם כיתרון נתפס בחומרה, אולם יותר מזאת נראה להם שגורלן הוא שיסמל את גורל המערכה – אם ייכנעו לא תוכל מצרים להסביר שהשיגה הישג כלשהו, ולכן יעשו מאמץ לפרוץ את הכיתור. עם זאת נראה שישקלו היטב אם להכניס את דיוויזיה 4 לקרב, שכן היא העתודה האחרונה שיש בידיהם למעשה, ואם תופעל יפסידו את ההישגים שהשיגו בעצם נוכחות דיוויזיה 2 בגדה המזרחית. אשר לכוחות משלוח – יש סימנים על הימצאות

136 לשכת הרמטכ"ל, יומן מבצעים/אירועים.

כוח מרוקני באזור ציר ואדי חגול, ולקהיר הגיעו חטיבה משורינת לובית וכוח אלג'ירי בעוצמה של חטיבה משורינת וחטיבה ממוכנת.

רע"ן 5 באמ"ן-מחקר סא"ל אביעזר יערי דיווח שהשינוי העיקרי מאז היום הקודם הוא גידול הכוח העיראקי בסוריה. בפענוח גיחת צילום אוכנו 330 טנקים עיראקיים, ועתה מפוענח תצלום נוסף. נודע שדיוויזיה עיראקית שנייה הגיעה לסוריה, ועתה מונה הכוח העיראקי ארבע חטיבות משורינות, שתיים ממוכנות ושתי חטיבות חי"ר. הכוח הסורי גדל גם הוא בהתמדה, אך בקצב אטי יותר מהעיראקי: בחזית נוספו כוחות קטנים, בסדרי גודל של עשרות טנקים. בסך הכול אוכנו בתצלום 975 טנקים, ללא אלה שבעורף, כאשר במרחב החזית אוכנו 751 טנקים בחלוקה: 330 טנקים עיראקיים, 168 ירדניים, 253 סוריים וכן 224 טנקים סוריים במרחב סבראני – דמשק.

נשיא סוריה אמור לנאום בתוך זמן קצר. הסורים הקפידו במשך היום לשמור על הפסקת האש, למעט ירי קל ברגעים אלה, ודרשו גם מהמחבלים להפסיק לפעול מלבנון, כדי לא לתת עילה לישראל. לבנון מנסה גם היא לשכנע את המחבלים לחדול מפעילותם "עד שירווח", אבל נראה שלמחבלים יש הוראות להמשיך ולפעול.

רמ"ד דרום באג"ם-מבצעים רס"ן זאב נתיב תיאר את היערכות כוחות צה"ל בדרום: הנקודה הצפונית ביותר ממערב לתעלה שבה מחזיקים כוחות צה"ל, היא "מסכה 18", שבמרחק קילומטר מתעלת המים המתוקים. את הקטע הצפוני ממערב לתעלה מחזיקה אוגדה 143, בחטיבות 14, 35 ו-247. חטיבה 421 מאבטחת את האגף המערבי, מחלקות טנקים מאוגדה 252 פוזרות במערב הגזרה הדרומית, ומאבטחות את הגזרה כלפי מערב, כאשר במשך היום הופנה עיקר מאמצם להתקדמות מערבה בצירים כדי שמשקיפי האו"ם הבאים מקהיר יפגשו את כוחות צה"ל מערבה ככל הניתן. הרמטכ"ל התערב ואמר שנמסר לו שמשקיפי האו"ם כבר פגשו את כוחות צה"ל בציר ג'ניפה-קהיר, לא ידוע באיזו נקודה.

רמ"ד דרום ציין שכעת שולטים כוחות צה"ל על צומת "סרג 72" – ייתכן שקודם לא ישבו על הכביש עצמו, אך ניתנה הוראה לפיקוד להוריד את הטנקים לכביש, כדי שמשקיפי האו"ם יפגשו אותם שם. באזור ג'ניפה נמצא גדוד מחטיבה 247 ופלוגת סיור מאוגדה 162, בכברית – גדוד חרמ"ש מאוגדה 162; חטיבה 217 וגדוד צנחנים מאבטחים את האגף המזרחי – לאורך התעלה; באזור העיר סואץ נמצאות חטיבה 500 וסיירת "חרוב"; חטיבה 460 ומרבית אוגדה 252 פרוסות על ציר סואץ-עדביה, כאשר הכוחות הדרומיים ביותר נמצאים בקצה הדרומי של משולש ראס עדביה. בדרכם שמה עברו את נקודת המיקוש ב"מגף 2" מבלי להינזק – וכנראה ששיירות מצריות שעברו באזור קודם לכן והושמדו בידי חיל האוויר ניזוקו ממנה; בג'בל עתקה הונחתה פלוגה מיחידה 269 למשימת תצפית וכן ממסר; אזור הגשרים בגזרת הפריצה מאובטח בידי גדוד מחטיבה 247. הנקודה הצפונית ביותר ממזרח לתעלה הנה במרחק קצר ממערב ל"בודפסט" – לא נראה לפיקוד שאפשר להתקדם מערבה מזה, שכן בניסיון שערכו כוחות צה"ל בבוקר הם נתקלו באויב כבר בתחילת דרכם. כוחות צה"ל נמצאים בכל צירי הפלסטיק המובילים מהתעלה מזרחה. כוח ששון ערוך בגזרה הצפונית והמרכזית, כוחות מחטיבה 500 מאבטחים את דרום "מיסורי" וכוח ברעם [מח"ט 164] נמצא בדרום. כוח גרנית צר על "בוצר". לא ברור עד היכן הגיעו

כוחות צה"ל בגזרה שמעיון מוסה וצפונה. הרמטכ"ל אמר שצריך להורות להם להתקדם צפונה עד ליצירת מגע עם האויב, ורס"ן נתיב אמר שאכן כך נאמר להם בבוקר. הוא הוסיף שמאז השעה 17:00 שורר שקט בכל הגזרה ולא התקבל כל דיווח על חילופי אש.

רמ"ד צפון באג"ם-מבצעים רס"ן יריב חן דיווח שאחר-הצהריים השתלט כוח על הגבעה שבנקודה סגולה 379. חיל האוויר הפציץ את ציר "קרומר" המוביל מערבה למוצב הפיתולים, ופגע היטב בריכוזים של כלי רכב. כוחות צה"ל ירו 13 טילי טאו; הראשון פגע בטנק והדליקו והשאר פגעו כולם בחמישה טנקים אולם לא הדליקום. לפנות ערב נורו כעשרה פגזים על תל שמס. מקור הירי לא אוכן ולא הושבה אש. במהלך היום נפצע אחד מלוחמי צה"ל. בסך הכול בצפון 390 טנקים והכוחות לא שינו היערכותם.

"אני חושב שבזה גמרנו את השלב הזה במלחמה, וקרוב לוודאי שמחר ישרור שקט בשתי החזיתות" – החל הרמטכ"ל את סיכומו. מאז הוכרזה הפסקת האש, ב־22 באוקטובר, ניצל צה"ל כל פתיחה באש של האויב לשיפור מצבו, ואכן, ביומיים אלה שופר המצב, ומצבו של האויב הוחמר במידה ניכרת. עם זאת אין צה"ל פועל בחלל ריק; כפי שהסביר באותו פורום ביום הקודם, תלויה ישראל, תלות גדולה, באספקה האמריקנית. ב־24 באוקטובר קיבלה שדר חריף ביותר, המסכן כמה גורמים החיוניים לה. לכן הוא מעריך שישראל לא תפר את הפסקת האש והמצרים זקוקים להפסקת אש. לפיכך נראה לו שביום המחרת, 25 באוקטובר, תופסק האש.

הבעיה המרכזית העומדת בפני מצרים, היא גורלה של הארמייה השלישית. כל עוד לא הוכרעו הדברים בהסכם כלשהו, יהיה על צה"ל להקפיד על כיתור הרמטי שלה, וייתכן שבתוך יום, יומיים או שלושה יכריעו העובדות הפיזיות והכוחות המצריים יתפנו לקהיה, תוך השארת הנשק והציוד בשטח. האפשרות השנייה, שיש להניח שתוצע, היא שמטעמים הומניטריים על ישראל לפתוח ציר שבו יעבירו כוחות או"ם או ה"צלב האדום" מזון ומים לארמייה הנצורה, בלא החלפת כוחות ובלא העברת נשק, ציוד ותחמושת. אפשרות זו אינה רצויה, אך יש סכנה שתוצע. הצעות אחרות – כגון שיט חופשי או פתיחת ציר להחלפת כוחות, נשק וציוד – יידחו ככל תוקף על-ידי צה"ל. הוא מקווה "שאם נתעקש ונחזיק מעמד עוד שלושה ימים והם לא יוכלו להחזיק מעמד, נוכל לזכות בפתרון הפשוט – שהכוח הזה יסתלק מכאן".

על צה"ל להתחיל להתארגן לקראת העתיד בשלושה שלבים: השלב הראשון – שלב ההתאוששות – יארוך בין יום לשלושה ימים. הוא ייסע ביום המחרת לדרום, ידון שם כיצד לארגן את הכוחות ולאוששם לאפשרות שהאש תתחדש בתוך ימים מספר, ובו בזמן יפעיל סגן הרמטכ"ל עבודת מטה בעניין במטכ"ל. כן יוחלט כיצד לפעול בשלב השני – שלב ההתארגנות מחדש, שיארוך שבוע-שבועיים, ואיך להתארגן לשלב השלישי, שיאופיין בהחזקת הקווים תוך התעצמות מהירה מאוד, באופן שבכל חודש תהיה לצה"ל עוצמה גדולה יותר מבחודש הקודם, ושיגיע במהירות מרבית לעוצמה גדולה מזו שהייתה לו בתחילת המלחמה. "הצבא של 'אופק' גמר להילחם. המלחמה של 'אופק' הייתה, עכשיו צריך לבנות צבא חדש, על הלקחים שלמדנו..."

מבוקר יום המחרת יחזור המטה הכללי לעבוד בחדרים הרגילים ובינתיים, עד לסיום

עבודת המטה, אין משחררים כוחות. "אני היום לא רוצה לעסוק בסיכומים" – סיים הרמטכ"ל דבריו – "בעצם גמרנו שלב נכבד, ואני חושב שגמרנו אותו טוב והיו לנו הרבה ימים שלא היה לנו הביטחון שנגמור אותו כל כך טוב, אבל לסיכומים עוד יש לנו זמן ואנחנו עוד ננתח ונסכם הרבה ונלמד הרבה מהמלחמה הזו".¹³⁷

התייעצות מדינית-צבאית בהפסקת האש בחזית הסורית¹³⁸

בשעה 20:30 הסתיים הקד"ם והרמטכ"ל הלך להתייעצות אצל ראש הממשלה בעניין הפסקת האש בחזית הסורית. בהתייעצות, שהחלה בשעה 20:45, נטלו חלק ראש הממשלה, גולדה מאיר, סגנה יגאל אלון, שר החוץ אבא אבן, השר ללא תיק ישראל גלילי, הרמטכ"ל וראש אמ"ן, וכן נכחו מזכירים.

שר החוץ תיאר את הרקע להתייעצות: שגריר ישראל באו"ם יוסף תקוע הבריק שהמזכיר הכללי של האו"ם קורט ולדהיים הודיע לו שהנציג הסורי אמר לו שסוריה רואה עצמה כמקבלת את הפסקת האש, ולשאלתו אם גם ולדהיים רואה זאת כך, השיב המזכיר הכללי בחיוב. לפיכך ביקש הנציג הסורי שמשקיפי האו"ם יועברו מקו הפסקת האש הישן לקו החדש. נראה שפנייה זו באה על רקע דברי תקוע שישראל מתנה את הפסקת האש בחילופי שבויים ובהסרת ההסגר על מעבר ספינות ישראליות בבאב אל-מנדב. הסורים דאגו שמא ישראל תוסיף לכן ללחום, ולכן פנו לוולדהיים.

ראש הממשלה הוסיפה שעומדת בעינה השאלה כיצד יש לפרש את הודעת סוריה, שכן היא הודיעה שהיא מקבלת רק את הסעיף הראשון בהחלטה 338, ואינה רואה עצמה קשורה לסעיפים האחרים, שבהם מאוזכרים החלטה 242 ותחילת משא ומתן בין הצדדים.

הרמטכ"ל הביע דעתו שיש אכן להביא משקיפי או"ם לכמה נקודות בקו החדש. כ־60 אחוזים של קו הפסקת האש נותרו בעינם. מעניינה של ישראל לקבוע עובדות לגבי הקו החדש בהבאת משקיפים לחרמון, למזרעת בית-ג'ן ולנקודה הצפונית ביותר על כביש קוניטרה-דמשק. לא בכל מקום הכרחי לקבוע נקודות תצפית, אך יש להביא את המשקיפים לשם כדי שיסמנו את הקווים ולתת להם להחליט אם להציב שם נקודות תצפית.

בהמשך הישיבה הובא מברקו של תקוע ושר החוץ פירט את תוכנו לנוכחים: ולדהיים סיפר לתקוע שנציג סוריה טלפן אליו הביתה בשעות הבוקר המוקדמות [בניו-יורק – כלומר צהריים בישראל], הביע דאגה למצב הפסקת האש והציג שתי שאלות: האם, לנוכח העובדה שישראל וסוריה הודיעו על הסכמתן להפסקת האש, היא נכנסה כבר לתוקף מבחינה משפטית, וכיצד יוסדר הפיקוח עליה. בשעה 09:30 [שעון ישראל] בא הנציג הסורי למשרדו של ולדהיים ושמע ממנו שהפסקת האש אכן נכנסה לתוקף ושכונותו להפעיל את המשקיפים הנמצאים בקו הפסקת האש הישן. הנציג הסורי הסכים לכך. ולדהיים שאל את תקוע אם ישראל מסכימה להצבת המשקיפים בקו החדש, והורה גם לסילסוואו להתקשר עם

¹³⁷ קד"ם הרמטכ"ל, 242000 באוקטובר 1973.

¹³⁸ התייעצות בעניין סוריה, תל אביב, 24.10.73, שעה 20:45.

שלטונות ישראל בעניין זה. שר החוץ הביע דעתו שטרם נקבע מועד כניסתה לתוקף של הפסקת האש, ושיש לברר כמה שאלות הנוגעות אליה, ובהן החלטה על הכוחות העיראקיים שבסוריה, לנוכח העובדה שעיראק לא הסכימה להפסקת האש.

ראש הממשלה הציעה שהשגריר תקוע יבקש לקבל מוולדהיים תשובות מוסמכות, שיהיה עליו להעבירן ארצה, לגבי שאלת החלטה של הפסקת האש על העיראקים, ולקבל ממנו מכתב שהסורים הודיעו לו על הסכמתם להפסקת האש, בלא שיוסיף את "הדקורציות של הסורים", שביקשו להציב משקיפי או"ם בקו החדש, ושהוא ישמח לדעת מה תגובת ישראל. בתשובה למכתב זה יודיע לו תקוע שישאל קיבלה את הפסקת האש ומסכימה להציב את המשקיפים.

אף שהשיבה נועדה לדון בהפסקת האש בחזית הסורית, עלה גם עניין כיתורה של הארמייה השלישית. הרמטכ"ל סיפר שהורה למנוע מהמצרים כל תנועה לעבר הארמייה הנצורה, ופירט את דרכי הפעולה האפשריות לגבי ארמייה זו, כפי שהציגן קודם לכן בחדרו ובקד"ם.¹³⁹

שר הביטחון והרמטכ"ל משוחחים בהנחתת כוח בג'בל עתקה וביקור בדרום

בשעה 19:50 הודיעו לשר הביטחון שכוח צה"ל שנחת בג'בל עתקה התגלה על-ידי כוח מצרי, וזה עומד להפגיו.¹⁴⁰ בעת שנכנסו, בשעה 21:30, לישיבת הממשלה, שוחח עם הרמטכ"ל בעניין והעיר שיהיה לא נעים כלפי האמריקנים אם יתחוללו שם קרבות וחילופי ירי לאחר שישאל הבטיחה שכוחותיה לא ינועו. אם הכוח יבקש סיוע אוויר לא יהיה מנוס מלפנותו – אמר.¹⁴¹

קודם לכן, בשעה 20:00, שוחחו טלפונית. הרמטכ"ל סיפר לשר הביטחון שבכוונתו לבקר בבוקר המחרת, החל משעה 08:00, בפקוד הדרום, ולהתחיל בדיון עם מפקדת הפיקוד ומפקדי האוגדות והזמינו להצטרף. השר אמר שיצטרף בשעה 09:00, שכן "בדיון שלכם יש בוודאי דברים שאינם נוגעים לי ואולי גם אפריע".¹⁴²

ישיבת הממשלה¹⁴³

בשעה 21:30 נפתחה ישיבת הממשלה בסקירת הרמטכ"ל. הוא סיפר לנוכחים שבמהלך הלילה שעבר ובמשך היום ניסו המצרים להציל את הארמייה השלישית באמצעות ירי על כוחות צה"ל ממערב לתעלה ושיגור כוח על ציר סואץ-קהיר, נוסף על פקודה שניתנה לדיוויזיה 4 לנסות לפרוץ בציר זה. בעקבות ניסיונות אלה פעלו כוחות צה"ל לטיהור השטח, חיסול כיסי התנגדות ותיקון הקו, והשתמשו גם במטוסים. המצרים העלו לאוויר 29 מטוסי "מיג"

139 ראה עמ' 1215, 1218.

140 פתק בחומר לשכת שהב"ט.

141 לשכת שהב"ט, בכניסה לישיבת הממשלה, 24.10.73, שעה 21:30, רשם אריה בראון.

142 לשכת שהב"ט, שיחה טלפונית עם הרמטכ"ל, 24.10.73, שעה 20:00, רשמה רעיה אלוני.

143 ישיבת הממשלה, 24.10.73 בשעה 21:30 בלשכת ראש הממשלה בתל אביב.

במגמה לתקוף את כוחות צה"ל, ו-15 מהם הופלו, בעוד חיל האוויר לא איבד כל מטוס. כוחות צה"ל יושבים לאורך גדתה המערבית של תעלת סואץ בקטע שמהאגם המר עד סואץ, לבד מקטע בקצה הדרומי. כוחות צה"ל נאחזו בפרברי העיר סואץ, אך לא נכנסים אליה כדי שלא להסתבך בלחימה בשטח בנוי, הכרוכה באבדות רבות, ואכן כוחות צה"ל ספגו שם אבדות רבות. נמל ערביה בידי כוחות צה"ל והם שולטים על כל הצירים המובילים מסואץ לקהיר. כוחות צה"ל שולטים על מישורי אאידה ורכס הג'ניפה, כאשר הכוחות המצריים ערוכים במרחק 25-30 ק"מ ממערב לתעלה. בחלק הצפוני חוסמים כוחות צה"ל את כביש אסמאעיליה-קהיר, והציבו מערך מול החיץ החקלאי אולם לא נאחזו בו.

הארמייה השנייה יושבת בשתי גדות התעלה, ואילו הארמייה השלישית, המורכבת משתי דיוויזיות חי"ר – 7 ו-19 – ושרידים של שתי חטיבות משוריניות, ולה כ-20,000-25,000 חייל, ערוכה בגזרה הדרומית ממזרח לתעלה במובלעת באורך כחמישים ק"מ וברוחב של 10-12 ק"מ. כוח זה מנותק יבשתית וניתן להגיע אליו רק בדרך הים או בטיסה נמוכה מעל הים, וכוחות צה"ל קיבלו פקודה למנוע כל גישה אליו.

הוא ציין שאחת ההתפתחויות המדאיגות היא אפשרות שהמצרים יקימו מחדש מערכי טילים קרקע-אוויר סביב לשטח שבו מחזיקים כוחות צה"ל, דבר שיאלץ את כוחות צה"ל להילחם קשות כדי לזכות בחופש פעולה אווירי. לדעתו אין לצבא מצרים כושר פעולה התקפי, וכוח של 200-250 טנקים ערוך להגן על קהיר, כאשר למצרים הגיעו גם חטיבה לובית וחטיבה מרוקנית. לאחר שאיבד במהלך היום 15 מטוסים עומד הסד"כ של חיל האוויר המצרי על 293 מטוסים – כלומר מחצית מספר המטוסים שהיה לו בתחילת המלחמה, אולם בעייתו העיקרית אינה מחסור במטוסים, אלא מחסור חריף בטייסים.

כרגע שורר שקט מוחלט בגזרה וכוחות צה"ל קיבלו פקודה שלא ליזום פתיחה באש, אך להשיב אש על אש אויב, תנועת מטוסים וניסיונות חבירה לארמייה השלישית. הוא סיפר שכוחות צה"ל אוספים שלל, ולהערכתו ניתן יהיה להקים דיוויזיה, בת 300-400 טנקי שלל. ברמת-הגולן היה באותו היום שקט, למעט הפעלת חיל האוויר להפצצת כוח שרוכוז לתקיפת החרמון. השקט הופר כשעה לפני התכנסות הישיבה באירוע חריג – ירי של עשרה פגזים לעבר כוחות צה"ל.

הממשלה דנה בשתי שאלות שהעלה השר ורהפטיג: האם הפרסומים בעיתונות הישראלית שהעיר סואץ ושטחים נוספים נכבשו לאחר הפסקת האש של 22 באוקטובר, לא יהיו הוכחה שעל ישראל לסגת משטחים אלה, לנוכח הדרישה שתיסוג לקווי 22 באוקטובר, והאם ניתן יהיה לסרב לדרישה של המעצמות או של מועצת הביטחון לאפשר אספקת מזון ומים לארמייה השלישית.

לשאלה הראשונה השיב שר החוץ ששגריר ארצות-הברית באו"ם הכריז ביום הקודם שארצות-הברית תצביע בעד נסיגה לקווי 22 באוקטובר, אך לדעתה לא ניתן לקובעם בדיוק, ובכך פילס דרך לטענה שהדבר אינו ניתן כלל לבירור, והעיקר הוא לבסס את הפסקת האש ולהתחיל בתהליך הגשתם של הסעיף השני והסעיף השלישי בהחלטה. עמדה זו מקלה על ישראל, מה גם שהמפות שהתפרסמו אינן אחידות וספק אם ניתן יהיה לחייב את ישראל באחת מהן.

מר אבן סיפר את השתלשלות העניינים באשר להפסקת האש בחזית הסורית, ואמר שעתה נבדקת השאלה אם ניתן יהיה לסרב, במסגרת החוק הבינלאומי, לספק מזון לארמיה השלישית. הוא הטיל ספק בכך, כאשר לנגד עיניו דוגמאות הר הצופים והפריצה לנגב על רקע סירוב המצרים לאפשר מעבר שיירות מזון. ראש הממשלה הוסיפה שיש לזכור שהארמיה השלישית לא נכנעה, זו יחידה לוחמת היושבת על נשקה.

שר הביטחון זיהה שלושה עניינים שיעמדו במרכז הפעילות בימים הקרובים: הראשון – הצבת משקיפי או"ם. השני – טיפול בחילופי שבויים ומעבר חופשי במצרי באב אל-מנדב והשלישי – ייצוב הקווים. בעניין השלישי ציין, דרך משל, ששיבה לאורך ימים על רכס הג'ניפה תעורר בעיות, בעוד ישיבה בגולן הסורי משמעה לשבת ליד הבית. אך מוקדם להיכנס לכך – הוסיף. הוא הציע שכלפי הארמיה השלישית תנקוט ישראל עמדה שלפיה על לוחמיה להתפנות: לא שהאוכל יבוא אליהם, אלא שהם יבואו אל האוכל. לא נרעיב אותם ולא נציע להם להיות שבויים, אלא נבקש מהם לצאת משם.

ראש הממשלה סיפרה שנודע שב-23 באוקטובר פנה נשיא ארצות-הברית בשרד לברית-המועצות באשר לחילופי השבויים, ועדכנה את הנוכחים במגעים בעניין הצבת משקיפי האו"ם ובפגישה עם קיטינג. היא סיפרה שכמה דקות לפני תחילת הישיבה הגיעה אליה ידיעה מוויינגטון שנציג מצרי פנה לקיטינג, התלונן בפניו שצה"ל ממשיך ללחום, וקיטינג'ר השיב שלפי המידע שבידו פסקה הלחימה. המצרים ביקשו שכוחות סובייטיים ואמריקניים יבואו לשמור עליהם מפני התקפות ישראל. הסובייטים, המצרים או שניהם יחד ביקשו לכנס שוב את מועצת הביטחון. האמריקנים סיכמו לעצמם עמדה, שונה מהעמדה הקודמת, ולפיה הם יתמכו בכל הצעה לשמירה קפדנית על הפסקת האש, ובכל הצעה שתכליתה לחזק את מטה המשקיפים, יתנגדו נמרצות לשיגור צבא אמריקני-סובייטי לאזור, ואם יוצע להחזיר את הכוחות לקווי 22 באוקטובר יתמכו בהצעה, תוך ציון העובדה שאין אפשרות ליישמה. לאחר מכן הגיעה ידיעה נוספת, שלפיה החליטה ארצות-הברית להגיש הצעה משלה, במגמה למנוע יוזמות אחרות. להצעה שני סעיפים: חיזוק הכוחות הנועדים לשמור על הפסקת האש, וביצוע מידי של ההחלטה בדבר הצבת משקיפי האו"ם.

שר החוץ סיפר שנשיא מצרים עומד על כך שמועצת הביטחון תכונס, בטענה שישראל מונעת ממשקיפי האו"ם להגיע לעמדותיהם. מפקד כוח החירום הגנרל סילסוואו הודיע למזכיר הכללי של האו"ם קורט ולדהיים שאין נותנים למשקיפים להמשיך מאסמאעיליה. כלומר, יש להניח שהדיון במועצת הביטחון ייסוב על אחד או יותר מהעניינים הבאים: האשמת ישראל בהפרת הפסקת האש, האשמתה בהפרעה למשקיפים והצבת כוח אמריקני-סובייטי במצרים.

שר הביטחון וראש הממשלה הגיבו שהטענה שישראל מפריעה לפעולות המשקיפים, משולה לעלילת דם. היחיד ששוחח עם סילסוואו הוא דיין, והם סיכמו את דרך הגעתם של המשקיפים. שר הביטחון סיפר שהוא אף שאל את סילסוואו אם ברצונו לשלוח את המשקיפים מישראל, ונענה בשלילה. בהמשך, משהוברר שהמשקיפים אינם מגיעים מקהיר לעמדות צה"ל, התקשר לסילסוואו ונענה שאין לו קשר אלחוטי עמם. ראש הממשלה הוסיפה שראש אמ"ן אף ציין באוזני שגריר ארצות-הברית שאין הסבר לכך, אלא אם המצרים אינם

רוצים שהמשקיפים ידעו את היערכות הכוחות הנוכחית. סגן ראש הממשלה יגאל אלון ציין שבעניין ארמייה 3 לא מדובר באוכלוסייה אזרחית, אלא ב"צבא פולש, שקטל בנו קשות, אשר מתפאר בכיבושיו מעבר לתעלה". הארמייה המכותרת הנה נכס לישראל. לפיכך על שר המשפטים לברר אם יש אמנה בינלאומית הקובעת שיש לספק מזון ומים לכוח אויב נצור. אם יש אמנה כזאת – ישראל תנהג לפיה, "כי אנו מדינה תרבותית", אך אם אין אמנה כזאת הרי שזהו עניין להסכם בין הצדדים. השר גלילי תמך בכך והציע לאשר את הודעת הרמטכ"ל שצה"ל ימנע כל חבירה לארמייה הנצורה שלא בהסכמת ישראל, ולהציע למשקיפי האו"ם, עם היווצרות המגע עמם, לפנות פצועים מהארמייה. כן הציע לתמוך בגישה שהציג הרמטכ"ל, שלפיה יותר ליחידים וליחידות לעבור, ללא נשק, מהשטח המכותר למצרים. לגבי חששו של הרמטכ"ל מאפשרות שהמצרים יציבו מערך טילים חדש, הציע לבוא בדברים עם ארצות-הברית. במהלך הישיבה עלה גם עניין השמועות בדבר התעללות של הסורים בשבויים, והרמטכ"ל סיפר שליד חושניה נמצאה, אחרי שהסורים נסוגו מהשטח, קבורה של חיילי צה"ל שנורו, כשידיהם קשורות. אשר לחרמון – לדברי שבויים סורים נלקחו 26 חיילים ישראלים בשבי. הם הובילו את אנשי צה"ל למקומות קבורה של החללים, ובחלק מהגוויות היו סימני התעללות, אולם לא ברור אם ההתעללות הייתה לפני המוות או אחריו.

בגמר הישיבה, בשעה 23:30, קיבלה הממשלה את ההחלטות הבאות:

(א) הממשלה רושמת לפניה כי כוחותינו בשתי החזיתות ניתנו הוראות לא לפתוח מיוזמתם באש אלא אם כן יותקפו, לרבות פתיחת אש על מטוסי אויב הבאים לתקוף כוחותינו, למנוע מצבא האויב התחברות – בדרך הים ובדרך האוויר – עם הצבא המצרי המכותר; למנוע אספקה לצבא המכותר ללא הסכם מוקדם.

(ב) המגמה היא לאפשר יציאת יחידים ויחידות-צבא ללא נשק, מהשטח המכותר בחזית המצרית אל מעבר לשטח המוחזק בידי כוחותינו.

לרכז קצינים שבויים כדי להגביר את כוח המיקוח שלנו לשחרור שבוינו.

(ג) כוחותינו לא ייסוגו מהעמדות הנוכחיות, שאליהן הגיעו תוך כדי התגוננות בפני התקפות של הצבא המצרי שנערכו לאחר החלטת מועצת הביטחון.

(ד) יקום בירור מידי עם ארצות-הברית לגבי הפעלת סידורי "סטנד סטיל" על מנת למנוע הצבת טילים מול כוחותינו.

(ה) יימשך המאמץ המרבי לשחרור מידי של השבויים.

(ו) באין אש בגזרה הסורית כוחותינו לא יפתחו באש. ראש הממשלה ושר החוץ מוסמכים להודיע הסכמתנו לביצוע הפסקת אש עם סוריה ולהצבת משקיפים בקו החדש של הפסקת האש.

מזכ"ל אר"ם יתבקש להעביר לנו הודעתה של ממשלת סוריה על קבלתה את הפסקת האש, אשר תחול גם על הכוחות החונים בשטחה.

חילוץ כוח צה"ל מסואץ

בשעות אחר-הצהריים שרר שקט ברוב הזירה המצרית למעט בעיר סואץ. שם החל מאמץ לחלץ את הכוחות שנלכדו. בשעה 00:40 דיווח אלוף פיקוד הדרום לרמטכ"ל כי כוח צנחנים לכוד בבית בעיר סואץ, אבדותיו רבות והוא מתקשה להיחלץ בכוחות עצמו. האלוף גונן סיפר שסגן מפקד האוגדה תא"ל תמרי סבור שבלי סיוע מהאוויר לא ניתן יהיה לפרוץ ולהגיע לכוח המכותר. הרמטכ"ל התקשה להחליט על הפעלת חיל האוויר בנסיבות המדיניות של אותו לילה, והציע להמתין עד שיאיר היום ולפרוץ אז לבניין. אלוף הפיקוד חזר וטען שיקשה לעשות זאת ללא סיוע אוויר, ולפיכך התקשר הרמטכ"ל, בשעה 00:52, לשר הביטחון, מסר לו על מצבו הקשה של הכוח וקיבל הסכמתו לתכנן פעולת חילוץ בסיוע אוויר.¹⁴⁴

על סף עימות בין-מעצמתי: לחץ על ישראל להסיר את הכיתור מעל ארמייה 3

בליל 24–25 באוקטובר שככה הלחימה כמעט כליל, אך אז התעצמה הפעילות המדינית, והגיעה עד לכדי איום סובייטי להתערב בכוח כדי לסייע למצרים, ולסף עימות בין מעצמות-העל. כאמור תבעה מצרים את כינוס מועצת הביטחון והצבת כוחות אמריקניים וסובייטיים על אדמתה, כדי להגן עליה מפני ישראל. בשעה 22:50 הבריק השגריר דיניץ ארצה ששעה לפני כן התקשר אליו סגנו של שר החוץ האמריקני לענייני או"ם ואמר לו שקיסניג'ר ביקשו לקרוא לדיניץ את הצעת ההחלטה שבדעת ארצות-הברית להגיש למועצת הביטחון, האמורה להתכנס בחצות שעות ישראל. כפי שנודע עוד קודם לכן לראש הממשלה, הדגיש מר פופר שכוונת ארצות-הברית בצעד זה היא למנוע יוזמות של מדינות אחרות. בנוסח המוצע נאמר שמועצת הביטחון, באשרה מחדש את החלטותיה מ־22 ו־23 באוקטובר, תובעת יישום מלא ומידי של הפסקת האש ודורשת מראש מטה המשקיפים לשגר משקיפים נוספים למקומות מתאימים כדי לאכוף את הפסקת האש.¹⁴⁵

בשעה 250230 הבריק דיניץ ששעה קודם לכן התקשר אליו קיסניג'ר והודיעו ש"כרגע" הודיעו לו הסובייטים שהם עומדים להציע במועצת הביטחון החלטה הקוראת להצבת כוחות בינלאומיים באזור ומגנה את ישראל. קיסניג'ר הוסיף שארצות-הברית תטיל וטו על החלטה הכוללת גינוי של ישראל והצעה להצבת כוחות בינלאומיים או סובייטיים באזור ותתמוך בהגדלת מספר המשקיפים. עמדה זו הייתה לרצון לשגריר ישראל.¹⁴⁶

144 יומן רל"ש הרמטכ"ל; ביומן מבצעים/אירועים של לשכת הרמטכ"ל נרשמו האירועים הבאים: 00:20: הרמטכ"ל משוחח עם אלוף פיקוד הדרום; 00:30 – הרמטכ"ל שכב לישון; 00:40 – הרמטכ"ל חזר לחדרו ומשוחח עם אלוף פיקוד הדרום; 00:52 – הרמטכ"ל משוחח עם שר הביטחון; 01:00 – הרמטכ"ל שכב לישון. לפי יומן ההקלטות בחפ"ק פיקוד הדרום הודיע האלוף גונן, בשעה 00:49, למפקד אוגדה 162: "דיברתי עם הרמטכ"ל עכשיו, נקבל את כל חיל האוויר מחר, הכוח יסמן את הבית בבוקר וחיל האוויר יהרוס את כל הרחוב". החל מחצות עסק האלוף גונן בניסיונות לחלץ את הכוח. (שם).

145 מדיניץ לגזית, 242250 [241650] באוקטובר 1973.

146 מדיניץ לגזית, 250230 [242030] באוקטובר 1973.

בתוך שעה חל מפנה חמור ביחסים בין מעצמות העל. בשעה 04:30 הודיע הציר שלו למנכ"ל משרד ראש הממשלה שקיסניג'ר טלפן לדיניץ וסיפר לו שהסובייטים דורשים שארצות-הברית תסכים להחלטה משותפת באו"ם, שאת טבעה אינו יודע עדיין, ולא – ינחיתו כוחות במצרים. קיסניג'ר ביקש לדעת בדחיפות את דעתה של ישראל בעניין, ודיניץ השיב שראש הממשלה צריכה לכנס את הממשלה לשם כך, והיא תעשה זאת מיד.¹⁴⁷

בתוך זמן קצר הזמין קיסניג'ר את דיניץ לבוא ל"בית הלבן" ולקבל נוסח של שדר ששלח ברוז'נייב לנשיא ניקסון. דיניץ סיפר שבבואו ל"בית הלבן" מצא שם את שר ההגנה, ראש הסי-איי-איי ואחרים, שחיכו לבוא הנשיא לישיבה דחופה. קיסניג'ר מסר לו את העתק המכתב וביקשו להעבירו לראש הממשלה במהירות, והוסיף שלדעתו על ישראל לשקול ויתור כלשהו כדי להרגיע את הסובייטים – נראה לו שהדרך הטובה ביותר תהיה להציע לחזור לקווי הפסקת האש. הוא אמר שאינו מציע לו כל הצעה, שכן האמריקנים עורכים התייעצות, אך לדעתו זה יכול להיות המוצא. בתגובה לדברי דיניץ שייתכן שהחלטת גינוי שתציע ברית-המועצות עדיפה על נסיגה, אמר קיסניג'ר שהדבר לא יספיק, מה גם שהיא תיתן לסובייטים פתח לדרוש פעולות נוספות.

הציר שלו ציין שברז'נייב קורא במכתבו לארצות-הברית לנקוט פעולה משותפת, בשל הפרות הפסקת האש על-ידי ישראל, ולשלוח כוחות צבא למצרים כדי להפסיק את האש וליישם את החלטות מועצת הביטחון מ-22 ו-23 באוקטובר, והוסיף שאם ארצות-הברית מוצאת זאת כבלתי אפשרי ישקלו הסובייטים פעולה חד-צדדית.¹⁴⁸ האמריקנים ענו שהם מתכנסים עתה להתייעצות דחופה, אך יתנגדו לכל פעולה חד-צדדית סובייטית. קיסניג'ר ביקש תשובה מהירה מישראל, והוסיף שאירועים אלה קורים בעיצומו של משבר קונסטיטוציוני (כתוצאה מפרשת ווטרגייט).

בשעה 04:45 קראה ראש הממשלה לרמטכ"ל, וכעבור עשר דקות, משהגיע שר הביטחון למצפ"ה, הלכו שניהם ללשכת ראש הממשלה.¹⁴⁹ בהגיעם לשם שוחחה ראש הממשלה עם השגריר דיניץ והורתה לו לומר לקיסניג'ר שישראל מוכנה לנסיגה הדדית של כוחות – כוחות צה"ל ייסוגו ממאחזם שמעבר לתעלה והכוחות המצריים ייסוגו ממאחזיהם ממזרח לה, ובשתי גדות התעלה יהיה שטח מפורז. הגברת מאיר ציינה שרעיון זה "מתהלך אצלנו" במשך היום האחרון, בלא קשר למשבר הנוכחי. שר הביטחון ורב-אלוף בר-לב, למשל, מצאו שזהו המוצא הטוב ביותר. אין זה ויתור, אך על דיניץ להציג זאת לקיסניג'ר כויתור. לשאלת דיניץ על איזה מרחק מדובר ומי יחצוץ בין הכוחות, השיבה שיציע נסיגה למרחק עשרה ק"מ משני צדי התעלה, כשבאמצע יחצצו כוחות בינלאומיים. לשאלת דיניץ אם יוכל לומר לקיסניג'ר שהנשיא ניקסון יוכל לומר לברז'נייב שהוא ישתדל להשפיע על ישראל להסכים

147 "משלו ב-04:30 לגזית". לדברי ראש הממשלה בשיבת הממשלה (ראה עמ' 1226 להלן) נקרא דיניץ אל קיסניג'ר בשעה 03:30.

148 "משלו ב-04:30 לגזית". הנוסח המלא של מכתבו של ברז'נייב נשלח לישראל במברק מדיניץ לראש הממשלה משעה 250500 [242300] ועיקריו הם כנוכח כאן.

149 לשכת הרמטכ"ל, יומן מבצעים/אירועים.

להצעה זו, השיבה ראש הממשלה בחיוב.¹⁵⁰

ראש הממשלה ביקשה מהרמטכ"ל לעדכן את דיניץ במצב הצבאי, והוא מסר לו שמאז השעה 17:00 שורר שקט. המצרים ניסו להבקיע להם דרך וכתוצאה מכך התחוללו שני קרבות בציר סואץ-קהיר. כוחות צה"ל הגיעו לפרברי סואץ, התפתחו שם קרבות והם ניתקו מגע. לאחר מכן ניסו כוחות מצריים לחצות, בשני מקומות, ממזרח למערב. שר הביטחון שוחח גם הוא עם השגריר דיניץ, ובהתאם להצעת ראש הממשלה אמר לו לומר שאם רעיון הנסיגה ההדרגתית יוצע לישראל, היא מוכנה להביאו בתוך שעה ומחצה בפני הממשלה ותמליץ לקבלו כמחווה לנשיא ארצות-הברית. דבר זה יוכל להציל את הארמייה השלישית.

בשעה 05:40 התקשר דיניץ לראש הממשלה וסיפר לה שהציע את ההצעה לקיסנינג'ר, אולם קיסנינג'ר סבר שהמצרים לא יקבלו הצעה זו וחזר על הצעתו לשקול חזרה לקווי 22 באוקטובר. לשאלתו אם ההצעה לנסיגה הדרגתית חלה גם על הכוחות המצריים שבגזרה הצפונית, השיב דיניץ בחיוב ושר החוץ האמריקני אמר שיציע זאת לנשיא ניקסון.¹⁵¹

ישיבת הממשלה

כפי שהובטח, כינסה ראש הממשלה בשעה 06:00 את הממשלה, דיווחה לה את הרקע דלעיל והציעה להמתין לתשובת ארצות-הברית על ההצעה הישראלית. אם ההצעה תידחה יהיה על ממשלת ישראל להחליט מה היא רוצה. החלטה זו תושפע, בין השאר, מהתשובה האמריקנית לאולטימטום הסובייטי, שגם היא אינה ידועה עדיין.¹⁵²

שר הביטחון ציין שישראל נמצאת במלחמה "במצב בלתי אפשרי": מצרים וסוריה יכולות לפתוח במלחמה, לסיימה או לחדשה כל אימת שיחפצו בכך, ואילו ידיה של ישראל כבולות. מצרים וסוריה פתחו במלחמה, חיילי צה"ל שתתו דם כדי להביא לסיום והופסקו בטרם סיימו את המלאכה. במצב שבו הופסקה המלחמה הוכה אמנם האויב, אך לא מכה סופית שיהיה בה כדי למנוע חידושה בקרוב. בהיערכות הנוכחית יוכלו המצרים לקדם טילי קרקע-אוויר, להציבם במרחב שמול כוחות צה"ל ולחדש את הקרבות במהרה, כאשר כוחות צה"ל ברכס ג'ניפה נמצאים בין כוחות מצריים מזה ומזה. הם יוכלו לטעון, ובצדק, שצה"ל יושב במצרים ולכן עליהם לחדש את הלחימה. אי אפשר שיהיה כרטיס פתוח לצד אחד לפתוח במלחמה ולסיימה כרצונו בעוד הצד השני, התומך בישראל, כלומר ארצות-הברית, תובע ממנה להתחיל את המלחמה כאשר נוח לערבים, להכריז על הפסקת אש כאשר נוח

150 "משלו 04:30 לגזית"; יומן רל"ש הרמטכ"ל. לפי המקור השני הציע שר הביטחון לומר שהשטח המפורז יהיה בעומק 10-20 ק"מ מהתעלה. סגן ראש הממשלה הציע לומר רק 10 ק"מ "ואחר כך נראה" והרמטכ"ל תמך בכך. לפיכך הורתה ראש הממשלה לשגריר דיניץ להציע נסיגה למרחק 10 ק"מ מכל צד, כולל האגמים המרים. (הרמטכ"ל סיפר על שיחה זו בחזרו לחדרו בשעה 08:20 – הקלטות בחדר הרמטכ"ל).

151 מסמך מצורף למסמך "משלו ב-04:30 לגזית".

152 ישיבת הממשלה, 25.10.73 בשעה 06:00 בלשכת ראש הממשלה בתל אביב.

לערבים ולסגת כאשר נוח לערבים. הוא אינו חושב שיש סיכוי באופן זה להגיע לאיזה שהוא גמר צבאי של הקונפליקט הזה.

אם דעת הממשלה תהיה שאין ברירה אלא לקבל את התביעה האמריקנית לחזור לקווי 22 באוקטובר, ביקש מר דיין לתת שהות למטה הכללי להביא לממשלה הצעה היכן להיערך. למהלך שנעשה מאז 22 באוקטובר הייתה תכלית מסוימת [לכתר את הארמייה השלישית]. אם מחייבים את ישראל להפסיקו "בשלושת רבעי המהלך", תכלית זו נמנעת – לא בגלל אי יכולת צבאית, אלא בשל מגבלות מדיניות. יש לתת לישראל להחליט היכן לערוך את הכוחות.

הרמטכ"ל פיתח את התזות שהציג שר הביטחון, בדבר חוסר היכולת לנהל מלחמה כאשר מאפשרים קיומה כל עוד צד אחד מצליח, ומפסיקים אותה כאשר ההצלחה הנה נחלת הצד האחר, ובדבר הסכנה שבחידוש המלחמה לאחר זמן קצר. בין השאר הדגיש שהצליחה לא נועדה לכבוש שטח במצרים, אלא להוות משקל-נגד להישגי המצרים בצליחתם לגדה המזרחית. הוא הזכיר שכאשר נדון עניין הפסקת האש, לקראת 22 באוקטובר, העיר שהיא עוצרת את צה"ל באמצע התקפה שבה הוא מצפה להגיע להישגים, והזהיר מפני מצב שבו תחודש האש לאחר הפוגה קצרה. עתה ביקש לפתח את האזהרה: צה"ל השיג הכרעה חלקית של הארמייה השלישית בכרתו אותה. אך גם במצב הנוכחי טמונות סכנות של חידוש הלחימה, לאחר שהמצרים יקדמו טילים לחזית. אז תחל הלחימה לאחר שצה"ל איבד את תנופת מתקפתו ויהיה עליו להיאבק שוב להשגת חופש פעולה באוויר. על אחת כמה וכמה יהיה המצב גרוע אם צה"ל ייסוג לקווים, "שמישהו יחליט שאלה קווי ה-22 באוקטובר". לא התאריך הוא המעניין כאן – אלא המצב; כפי שהסביר שר הביטחון אלה תנאים נפלאים לניהול מלחמה: כל זמן שהערבים מצליחים – הכול בסדר; כאשר הם מפסידים – עוצרים את המלחמה. בעייתת של מצרים היא כיצד לשחרר את הארמייה השלישית ולקיימה ככוח לוחם – זאת לא תוכל ישראל להרשות, שכן כוחותיה שממערב לתעלה יהפכו מכוח לוכד לכוח לכוד. בדיון שהיה בשעתו [בליל 14-15 באוקטובר] בממשלה הוחלט ליטול סיכון ולחדור לתוך מצרים, אך לא כדי שהכוח יהיה לכוד שם, אלא כדי שיוכל להכריע. ויתור על המאחז המשלים את הכיתור ייצור מצב כזה: הארמייה השנייה נמצאת מצדו האחד של ראש-הגשר הצה"לי, הארמייה השלישית – מצדו השני, אסור להכותן כרגע בשל הפסקת אש, הם יכולים בינתיים להחליף כוחות, להתארגן, לפנות פצועים, להביא טייסים וכוחות ממדינות ערביות שונות, כגון אלג'יריה ולוב, ותוך שבוע ימים עלול כוח צה"ל שמעבר לתעלה להיות במצב מסוכן: בראש-גשר צר ברוחב כ-15 ק"מ, שמשני אגפיו שתי ארמיות מוגנות בטילים. אם צה"ל יצליח לחסל את הארמייה השלישית ככוח לוחם, יהיה אפשר לעמוד בהפוגה קצרה, למרות הסכנה שבכך, אך אם תיפתח בפני הארמייה דרך שבה תוכל להחליף כוחות, להתחמש ולהצטייד, הרי שתוכל בתוך שבוע לחזור ולהיות כוח לוחם ומאיים. חזרה לקווי 22 באוקטובר, משמעה, במונחים צבאיים, למנוע מישראל את ההישגים האופרטיביים שלה ולהחזיר אותה בדרך מדינית למצב צבאי בלתי נסבל, שממנו הצליחה להיחלץ. לדעתו אסור להסכים לכך.¹⁵³

153 שם; יומן רל"ש הרמטכ"ל.

אחד השרים טען שנקודת המוצא צריכה להיות שלא לתת לסובייטים דריסת רגל, שכן הם יוכלו לנצל את הפרצה ולהרחיב את כוחם והשפעתם. יש לנתח את המצב מנקודת מוצא זו, או אז יש לקחת בחשבון שישראל הסכימה להפסקת אש ב־22 באוקטובר אף שידעה את המצב הקשה הנובע מעצירת הלחימה בטרם הושלמה המלאכה. גם לפי גירסת ישראל שונה המצב הנוכחי מהמצב ששרר ב־22 באוקטובר. השאלה היא אם נסיגה לקווים הללו תסכן אותה צבאית. על כך נענה שהבעיה היא אם פותחים את הדרך לארמייה השלישית או לא. האם לא ידענו זאת? תמה; ידענו זאת, ידענו שלא השלמנו את המלאכה. על כך השיבה ראש הממשלה שמעולם לא נפסקה האש אוטומטית בלא שהצדדים יקיימו מגעים ביניהם.

בין היתר נשמעה הדעה שהאיום הסובייטי צריך להדאיג אף יותר מהאיום של 1967 – אז איימו בשיגור טיל – שהוא אירוע חד־פעמי, בעוד הפעם מדובר ביצירת בסיס סובייטי במצרים. היום קיימות ארבע אפשרויות: שיגור כוח או"ם – הוא הדבר הגרוע ביותר, שכן זה כוח בלתי אחראי, שלא יהיה אפשר להיפטר ממנו. לכוח סובייטי־אמריקני מתנגדים האמריקנים וכוח סובייטי בלבד הנו מסוכן. האפשרות הטובה ביותר הנה הרביעית – הסדר בשטח, ובה יש להתרכז. להערה שההסדר שהוצע לישראל הוא לפנות דרך לארמייה השלישית, השיב השר פרס שישראל הציעה הצעה נגדית.¹⁵⁴

בדיון עלתה הצעה לנסות להשפיע על הדיון המתמשך ב"בית הלבן",¹⁵⁵ על־ידי שיגור שדר מראש הממשלה לנשיא ארצות־הברית, שבו תחזור על כך שישראל לא הפרה את הפסקת האש ושהגיעה להיערכותה הנוכחית כתגובה על פעילות האויב; תוסיף ששורר עתה שקט בחזית ושאין בכוונתה לתקוף את הארמייה המכותרת, אבל כיתורה הנו הסיכוי היחיד לאיזו שהיא הידברות מדינית, תתאר את המשמעות הצבאית של נסיגה ישראלית כפי שתואר הרמטכ"ל ותפציר בו שלא לפעול בחיפזון. ראש הממשלה הסתייגה משליחת שדר, כאשר הבעיה העומדת בפני נשיא ארצות־הברית הנה סכנת עימות עם ברית־המועצות. אולם הסכימה שדברים אלה יימסרו לסקורופט, כדי שיעבירם בתוך הישיבה לקיסנינג'ה. המנהל הכללי של משרדה מרדכי גזית העביר מיד את הבקשה לדיניץ וביקשו להעביר לגנרל סקורופט.

בתגובה להצעה לשקול חילופי שטחים חלקיים – הארמייה השלישית תחזור מערבה וכוחות צה"ל שבמערב – מזרחה – אמר הרמטכ"ל שהדבר יעמיד את ישראל בנחיתות צבאית. השר ורהפטיג טען שבהצעתו מוסרת הסכנה הצבאית שציין הרמטכ"ל לגבי הכוח במערב, העלול להילכד – וזה הדבר הראשון שיש לפתור.¹⁵⁶ הישיבה הופסקה בהמתנה לתוצאות הדיון בארצות־הברית והנוכחים התפזרו.

154 ישיבת הממשלה, 25.10.73, שעה 06:00.

155 הדיון החל בשעה 04:40 לפי שעון ישראל ונמשך, בהפסקות, עד 08:00. ("מדיניות ארצות־הברית במלחמת יוה"כ", עמ' 113).

156 ישיבת הממשלה, 25.10.73, שעה 06:00.

הרמטכ"ל מסביר לדיניץ את משמעות הנסיגה לקווי 22 באוקטובר

בשעה 07:00 הסכימה ראש הממשלה שהרמטכ"ל יסביר לדיניץ את משמעות הנסיגה לקווי 22 באוקטובר, כפי שהסבירה זה עתה בממשלה, ובשעה 07:02 תדרך הרמטכ"ל את השגריר דיניץ ברוח דברים אלה.¹⁵⁷

דיון בחדר הרמטכ"ל בחלופות לאור פניית ארצות-הברית¹⁵⁸

הרמטכ"ל חזר לחדרו, שם נכחו סגנו והאלוף זאבי, והוא ביקש לקרוא לראש אמ"ן ולאלוף יריב כדי להתייעץ, לקראת חידוש הדיון בממשלה, בחלופות העומדות בפני ישראל לנוכח פנייתה של ארצות-הברית. אותה עת הגיע כבר נוסח השרר של ברז'נייב לאנשי הצבא והם היו מעורכנים בהתפתחויות. בין השאר נודע ששיבת מועצת הביטחון נדחתה לבוקר המחרת, והרמטכ"ל הביע סיפוקו על כך ש"זה מרעיב את הארמייה לעוד 24 שעות". הדיון החל בשעה 08:20 ונמשך שעה וחצי. הרמטכ"ל אמר שבשלב זה הוא מופיע בממשלה עם התנגדות אולטימטיבית, חד-משמעית, לנסיגה לקווי 22 באוקטובר. אבל השאלה היא כיצד לנהוג אם נשיא ארצות-הברית יאמר שהברירה הנה בין פתיחת ציר לארמייה השלישית לבין נחיתת כוחות רוסיים במצרים, וידחה את הצעת ישראל לנסיגת שני הצדדים למרחק עשרה ק"מ מהתעלה. או אז עומדות לבחירה שלוש חלופות: הראשונה – האם ישראל תהיה מוכנה לקווי הפסקת האש כשרק היא נסוגה למרחק עשרה ק"מ מהתעלה, השנייה – האם תוכל לומר שהיא נסוגה לקוי 22 באוקטובר ותפנה רק את ציר עדביה – "אני מציג אפשרויות שהן קטסטרופה" – העיר, והשלישית – אם ישראל תתנגד לכל נסיגה ויבוא כוח סובייטי למצרים, מה תהיה משמעות הדבר? – האם הכוח ינסה להבקיע ולחבור עם הארמייה הנצורה? מה גרוע יותר: פתיחת ציר לארמייה השלישית בלא שיבואו רוסיים למצרים, או בואו של כוח סובייטי למצרים תוך הישארות צה"ל בהיערכותו הנוכחית?

סגן הרמטכ"ל העיר שהאפשרות האחרונה אינה קיימת, שכן אם ינחת כוח סובייטי במצרים, יהיה זה כדי לפתוח ציר לארמייה השלישית.

האלוף יריב גרס שנשיא מצרים לא יוכל להרשות לעצמו נסיגה הדדית משני גדות התעלה, שכן בכך יאבד ההישג שלמענו יצא למלחמה – ההישג הפסיכולוגי שצבא מצרים הצליח לשחרר אדמה שנכבשה ממנו – ממזרח לתעלת סואץ. הגורם הראשון במעלה שיש לדעתו להביא בחשבון הנו הבטחת המשך הסיוע הצבאי של ארצות-הברית לישראל. גורם זה שקול כנגד כמה גורמים אחרים גם יחד, ועל פיו עליה לכלכל מעשה. לכן, דרך משל, נראה לו שהישארות צה"ל ממערב לתעלה, תוך פתיחת ציר לארמייה השלישית והמשך קבלת הסיוע הצבאי מארצות-הברית, עדיפה על נסיגה משתי גדות התעלה. ייתכן

157 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

158 הקלטות בחדר הרמטכ"ל. עיקרי הדיון גם ביומן רל"ש הרמטכ"ל.

גם להציב כוח בינלאומי בין הקו שאליו ייסוגו כוחות צבא מצרים לקו כוחות צה"ל. הרמטכ"ל העיר שיש לשקול לגבי אפשרות זו, וכן לגבי האפשרויות האחרות, הן את יתרונותיהן הצבאיות – כלומר עד כמה הן מתאימות למקרה שהמלחמה תתחדש, והן את היתרונות המדיניים – כלומר האם הן משפרות או מרעות את מצבה של ישראל בבואה לשולחן הדיונים. במצב הנוכחי באה ישראל לשולחן הדיונים מעמדת כוח צבאית. השאלה היא האם במצב שעליו דיבר יריב תבוא ישראל בעמדת תיקו או בעמדת נחיתות צבאית. לדעתו תהיה זו נחיתות צבאית.

יריב השיב שהרמטכ"ל משווה מצב זה עם המצב הנוכחי, שהוא לבטח טוב יותר. אולם יש להניח שהמצב ישתנה. לפיכך יש להשוות את המצב שהתווה עם הצעת הנסיגה הדו-צדדית. בהנחה שהצעה זו תידחה על-ידי מצרים, ולפיכך גם על-ידי ארצות-הברית, הוא מעדיף היענות לפנייה האמריקנית לפתוח ציר לארמיה השלישית, ולהציב כוח משקיפים, או כוח בינלאומי – שאותו רוצה מצרים, בהנחה שהדבר ייכרך בהתחייבות אמריקנית להמשך הסיוע הצבאי, על התעקשות על הצעה שאולי תביא לאובדן תמיכתה של ארצות-הברית בישראל.

בתשובה לשאלת יריב, באיזו מידה תלויה ישראל בסיוע האמריקני, השיב הרמטכ"ל שיש להעמיד עניין זה בפרופורציה נכונה: הסיוע מארצות-הברית חיוני, אך אינו "מספיק לכל הסיטואציות". כך, למשל, לא תספק ארצות-הברית פתרון לחימה נגד טילי הקרקע-אוויר, ואף אם תספק מטוסי פנטום הרי לא יפתור העניין את בעיית המחסור בטייסים. "כך שזה [הסיוע האמריקני] חשוב מאוד, זה חיוני מאוד, אבל זה לא תשובה לסיטואציות צבאיות בלתי נסבלות".

ראש אמ"ן העיר שלצורך קביעת דרך הפעולה חשוב לנתח את המסמך המונח ברקע המשבר: איגרתו של ברז'נייב לניקסון. נכתב שם: "אנחנו נצטרך לחשוב על נקיטת צעדים חד-צדדיים". מנוסח זה עולה שהוא טרם החליט לנקוט צעד חד-צדדי, ושם אכן יחליט, לא ברור מה תהיה החלטתו. זהו איום, שהוא מסופק אם אכן יוצא לפועל. חשוב לנתחו משום ש"ההיסטוריה מלאה איומים שאחר כך התברר שלא היה הרבה מאחוריהם, או שהצליחו למרות שלא היה שום דבר מאחוריהם". ייתכן שהרוסים יימנעו מלממש את האיום מתוך השיקול שאין ודאות בכך שנחיתת כוח סובייטי במצרים לא תביא לעימות בין-גושי – שכן דעת הקהל בארצות-הברית – "כל היהודים, והדמוקרטים וג'קסון (סנטור אוהד ישראל)" – תוכל להשפיע על הנשיא ניקסון, שמצבו מעורער, לא לעבור על כך בשתיקה. "ופה ברז'נייב יגיד: 'מה? את כל הדטנט אני אמכור בשביל חטיבה או דיוויזיית צנחנים שם?' זאת ועוד – אף אם יגיע כוח למצרים, מה יהיה עליו לעשות? – לתספק את הארמיה השלישית? אמנם יש להניח שחילי צה"ל לא יירו עליהם, אך אין ביטחון בכך: "האם הם יכולים להיות בטוחים שאנחנו לא נירה עליהם אחרי שהטבענו להם אוניות?" הנחת המוצא צריכה להיות לפיכך שיתכן שהסובייטים יממשו את איומם, אך הדבר אינו ודאי. לפיכך צריכים צעדיה של ישראל להיות מכוונים להרוויח זמן מחד גיסא ולא "לשבור את הכלים" עם ארצות-הברית מאידך גיסא. ניתן לעשות זאת על-ידי הסכמה לסגת לקווי 22 באוקטובר והכרזה שאז שלט צה"ל על הצירים המובילים לסואץ

מצפון לג'בל עתקה ולא שלט על הציר לעדביה "ואז יתחיל ויכוח, ולך תוכיח איפה אנחנו היינו ב־22 [באוקטובר]".

אם השאלה העומדת על כף המאזניים הנה הפסד תמיכתה של ארצות־הברית או פתיחת ציר לארמייה השלישית, הוא מצדד באפשרות השנייה, תוך הכנסת כוח בינלאומי לשטח שיפונה, ואולי אף תוך התניית הדבר בפתיחת ציר על־ידי המצרים לתספוק כוחות צה"ל שממערב לתעלה.

סגן הרמטכ"ל הצטרף בתחילה לדעתו של האלוף יריב שגרס, בניגוד לרמטכ"ל, שנסוגה למה שיוגדר "קווי 22 באוקטובר", קרי הישארות ממערב לתעלה תוך פתיחת ציר לארמייה השלישית, עדיפה על נסיגה הדרגתית אל מעבר לתעלה. זאת הן מהנימוקים שהעלה יריב והן מנימוקים נוספים: מאחר שהארמייה השנייה נמצאת בשתי גדות התעלה, ניתן להעביר בן לילה כוח של כ־300 טנקים למזרח התעלה ולתקוף, לדוגמה את רפידים, מה גם שכוח צה"ל שבגדה המזרחית חלש מהכוח שבגדה המערבית. עם זאת לא יוכלו להגיע למרכזי האוכלוסייה, בעוד כל עוד נמצא כוח של צה"ל בגדה המערבית, ביכולתו להגיע במהירות לקהיר. אשר לסיוע האמריקני: אמת הדבר שלא יוכלו לספק לישראל טייסים, אך אין להתעלם מכך שלולא הסיוע האמריקני, היו הטנקים שמול הארמייה השלישית נותרים ללא פגזים. ייתכן שהיה עדיף ששני הצדדים ייסוגו כל אחד לגדתו, אלא שאפשרות זו אינה ריאלית משום שהמצרים לא הסכימו לה.

הרמטכ"ל חזר והבהיר שמה שנדרש מישראל הוא לפתוח ציר לארמייה השלישית. זו, לדעתו, אפשרות גרועה, אם היא תתקבל "אני לא אציע לנטוש את הארץ... אני לא אציע להניף דגל לבן". אם הדבר יקרה אפשר יהיה להסתדר, אבל השאלה שלמענה כינס את ההתייעצות היא אם יש דרך חלופית, טובה יותר לישראל ושיש סיכוי שתתקבל גם על דעתן של המעצמות, ומה הוא סדר העדיפויות בדרכים האטרנטיביות.

סגן הרמטכ"ל גרס עתה שאם האמריקנים יתמכו בנסיגה הדרגתית – כוחות צה"ל ייסוגו לגדה המזרחית והכוחות המצריים לגדה המערבית – הרי שזו האפשרות הטובה ביותר, עם כוח או"ם שיחצוץ בין הצבאות או בלעדיו. אם האמריקנים לא יקבלו זאת, נראה לו שיש להסכים לנסיגה לקווי 22 באוקטובר בתנאי שכוח החירום ייכנס לשטח שצה"ל יפנה.

האלוף זאבי הביע דעתו שסדר הקדימות צריך להיות כדלקמן:

1. נסיגת שני הצדדים משני עברי התעלה תוך הישענות על קו המים.
2. נסיגה למרחק 5–10 ק"מ מהתעלה, כאשר ייתכן שצה"ל אף ייסוג למרחק גדול משייסוגו המצרים.
3. נסיגה לקווי 22 באוקטובר עם הצבת כוח בינלאומי בכל הגזרה.
4. נסיגה לקווים אלה עם כוח בינלאומי בשטח שיפנה צה"ל.
5. נסיגה לקווים אלה עם כוח בינלאומי בכל גזרת ארמייה 3 – כלומר גם בקו שבינה לבין כוחות צה"ל שבגדה המזרחית.
6. קבלת התכתיב לחזור לקווי 22 באוקטובר כמות שהיא.

הרמטכ"ל ציין שבממשלה צידד בשתי האפשרויות הראשונות ופסל מכול וכול את האחרונה.

מבין שלוש הנותרות היה מעדיף הצבת כוח בינלאומי בכל הגזרה. בשלב זה של הדיון נקרא הרמטכ"ל לחזור למשרד ראש הממשלה: התשובה באשר לעמדת ארצות-הברית הגיעה.

ארצות-הברית מודיעה לישראל על תשובתה לפנייה הסובייטית

בשעה 09:00 שיגר השגריר דיניץ נוסח מכתב מהנשיא ניקסון למזכיר ברו'נייב, העומד להישלח בשעה 11:30 לפי שעון ישראל. על נוסח זה הוחלט בדיון הממושך שערכה צמרת הממשל האמריקני, ושר החוץ האמריקני העביר את תוכנו לשגריר ישראל עוד בטרם נשלח למוסקווה.

במכתב זה ציין הנשיא ניקסון שההצעה לשלוח כוח אמריקני-סובייטי אינה מתאימה לנסיבות. אין בידי ארצות-הברית כל מידע כאילו הפסקת האש מופרת הפרה של ממש. בהפרות הנוכחיות ניתן לטפל על-ידי הגדלת מספר המשקיפים. ארצות-הברית נכונה לנקוט כל צעד כדי להבטיח קיומה של הפסקת האש. היא נמצאת בקשר הדוק עם ממשלת ישראל כדי להבטיח זאת, והוא מניח שבירת-המועצות פועלת למטרה זו אצל המצרים. ברור שהכוחות הנחוצים לפקח על הפסקת האש צריכים להיות חזקים, ולתכלית זו מוכנה ארצות-הברית להגדלת כוח המשקיפים ואף לכך שייכללו בו כמה משקיפים אמריקניים וסובייטיים – אך לא כוחות צבא. יהיה זה צעד יוצא מהכלל וזמני, שנועד לספק מידע מספק על האופן שבו שומרים הצדדים על הפסקת האש. ברוח ההסכמים שבין ארצות-הברית לברית-המועצות זו העת לפעול בהרמוניה ולא באופן חד-צדדי. צעדים אלה יכוננו בסיס שממנו ניתן יהיה להגיע לשיחות, הנזכרות בהחלטת מועצת הביטחון 338, שייערכו בחסות שתי מעצמות העל. ארצות-הברית לא תוכל בשום אופן להסכים לפעולה חד-צדדית. בפעולה זו תהיה משום הפרה של העקרונות שעליהם הסכימו במוסקווה ב-1972 ובהסכמים למניעת מלחמה גרעינית. צעד כזה יגרום לתוצאות לא מחושבות, שינגדו את האינטרסים של שתי המעצמות ושיהרסו את כל שהשיגו בעמל קשה.¹⁵⁹

בשעה 09:30 התקשר השגריר דיניץ לראש הממשלה וסיפר לה שקיסינג'ר ביקש שישראל תכין עד בוקר המחרת שעון וושינגטון ניתוח צבאי – כמה ימים דרושים לה לחיסול הארמייה השלישית. הוא מבקש לקבל נתון זה למקרה שכוח סובייטי ינחת בקהיר, וארצות-הברית וישראל יחליטו כי קודם כול על ישראל לחסל את הארמייה השלישית. להערכת האמריקנים יוכלו הסובייטים להנחית כ-4,500 חיילים ליום בקהיר, ונראה שיוכלו לנוע לכיוון הארמייה השלישית רק כארבעה-חמישה ימים לאחר הגיעם לקהיר, ובתקופה זו יהיה על ישראל לחסל את הארמייה השלישית כדי שלא תעמוד מול שלושה צבאות.

לשאלת קיסינג'ר, אם ישראל מעריכה שהרוסים ינחיתו כוחות, השיב דיניץ שהדבר תלוי בתגובת האמריקנים. התגובה הנוכחית הנה נכונה. קיסינג'ר השיב שייתכן שהסובייטים יתפסו שהאיום האמריקני חסר כיסוי. לשאלת דיניץ אם האמריקנים אינם מתכוונים לממשו, השיב קיסינג'ר שהדבר תלוי בעמדת הקונגרס. לשם כך צריך הממשל את עזרתה

159 מדיניץ לראה"מ [250300] באוקטובר. 1973.

של שגרירות ישראל בהשפעה על הסנטורים הליברליים למען יתמכו בצעדים אלה. שר החוץ האמריקני סיפר לשגריר ישראל שהאיגרת תשוגר לברית-המועצות רק בשעה 05:30 [כלומר 11:30 שעות ישראל], כדי שברז'נייב ימתיך כל הלילה. נוסף עליה מתחילים האמריקנים להזיז ספינות מלחמה ונושאות מטוסים והכריזו על מצב הכן בכל יחידות הטנקים מעבר לים ובדיוויזיית צנחנים. ראש הממשלה שאלה את השגריר אם תוכל לקרוא את האיגרת בתוך שעה בפני חברי הממשלה, בתקווה שישמרוה בסוד. תגובתו של השגריר אינה ידועה. ראש הממשלה סיפרה לו שבישראל בודקים עתה אם החוק הבינלאומי מחייב אספקת מזון ומים לארמייה השלישית, והוסיפה שישאל כבר הודיעה שאם הכוחות ירצו לצאת מהכיתור ולהשאיר את נשקם, היא תסכים לכך.¹⁶⁰

המשך ישיבת הממשלה

עם קבלת הדיווח על תשובתה של ארצות-הברית כונסה הממשלה בשעה 09:40 מחדש. לשרים המכונסים בלשכתה בישרה ראש הממשלה על אירוע חסר תקדים: לראשונה מקבלת ישראל תוכנו של שדר מארצות-הברית לברית-המועצות בטרם נשלח ליעדו, והיא ביקשה מהם שלא להעביר את תוכנו לאיש. הנוסח המלא אינו ידוע עדיין, אך בניגוד לאכזבה מארצות-הברית שהובעה בממשלה לפני כמה שעות, מתברר שהיא עומדת בפרץ והתשובה שנתנה לברית-המועצות היא גם חכמה וגם מאוד תקיפה: ארצות-הברית שללה כל הנחתה של כוחות צבא. הידיעות שבידיה על המצב בשטח אינן מצדיקות זאת והיא פועלת כמיטב יכולתה בניסיון להשפיע על ישראל לקיים את הפסקת האש ומקווה שברית-המועצות משפיעה על מצרים בכיוון זה. הפיקוח על הפסקת האש יכול להיעשות באמצעות משקיפי או"ם, ואם ברז'נייב סבור שיש צורך לחזק את הפיקוח על-ידי הכללתם של כמה משקיפים אמריקניים וסובייטיים – משקיפים ולא לוחמים – יהיה הנשיא ניקסון מוכן לכך, אך לא מעבר לזה. בשדר איימה ארצות-הברית בנקיטת צעדים חריפים, ובהם ניתוק קשרים, אם ברית-המועצות תעז לעשות דבר מה בעצמה. כן יזיזו האמריקנים כמה ספינות מלחמה, נושאות מטוסים, יחידות טנקים באירופה והדיוויזיה יבילת האוויר 82 – על כך אינם מודיעים לסובייטים, אך הם בטוחים שהדבר ייוודע להם בתוך שעות אחדות. זו עמדה תקיפה מאין כמוה – אמרה.

בתשובה לשאלה אם הועלתה הצעת ישראל על נסיגה למרחק עשרה ק"מ משתי גדות התעלה, השיבה ראש הממשלה בשלילה והוסיפה שהדבר החשוב מכול הוא שאין מבקשים מישראל להסיג כוחותיה. קיסינג'ר שוחח עם דיניץ בתום הישיבה והתעניין אם בכוונת ישראל להרעיב את הארמייה השלישית. דיניץ השיב שניתן יהיה לסדר דברים רבים במשא ומתן, והם לא נכנסו לפרטים.¹⁶¹

הישיבה הסתיימה בשעה 10:00 ושר הביטחון והרמטכ"ל נותרו בלשכת ראש הממשלה.

¹⁶⁰ שיחה בין ראה"מ לש' דיניץ (25 באוקטובר 1973), שעה 09:30.

¹⁶¹ ישיבת הממשלה, 25.10.73; יומן רל"ש הרמטכ"ל.

הגברת מאיר פירטה בפניהם את המידע שבידיה על המברקים והשיחות עם ארצות־הברית וסיפרה, בין היתר, שאמרה שבסיסית מוכנה ישראל לכך שחיילי הארמייה השלישית יתפנו מערכה, ללא הציוד. שר הביטחון הורה לרמטכ"ל להראות לנספח הצבאי האמריקני "הכול בשטח" ובכלל זה ההסגר הימי שמטיל צה"ל על הארמייה השלישית, כדי למנוע טענות כאילו ישראל השתלטה על עמדות נוספות. ראש הממשלה ביקשה שהנספח הצבאי האמריקני יהיה צמוד לראש אמ"ן ויעודכן באופן שוטף בכל דבר. הצעת הרמטכ"ל, למקש את המבואות הימיים לארמייה השלישית, לא נראתה לה. היא הזכירה שנחיתה רוסית עלולה לחסל את ההסכם הרוסי־אמריקני שהושג במוסקווה, וראש "המוסד", שנכנס לחדר, אמר שלא מן הנמנע שהמצרים יתקפו והסובייטים יצטרפו במהלך המתקפה, אולם לפי הידיעות הרי שעד לאותו מועד לא היה ידוע על כל תנועה של כוחות סובייטיים.¹⁶²

פירוט פגישת שגריר ישראל בארצות־הברית עם שר החוץ האמריקני

לאחר שהסתיימה ישיבת הממשלה הגיע דיווח מפורט של השגריר דיניץ על פגישתו ב"בית הלבן" עם שר החוץ האמריקני, בשעה 08:30 [02:30 בווינגטון], הפגישה שבה מסר לו קיסינג'ר את העתקו של השדר מניקסון לברז'נייב, ושעליה דיווח טלפונית לראש הממשלה, בשעה 09:30. במברק חזר דיניץ, בין היתר, על בקשתו של קיסינג'ר לקבל הערכה צבאית בתוך כמה זמן ניתן יהיה לחסל את הארמייה השלישית, וחילופי הדברים בעניין זה, תוך שהוא מוסיף שקיסינג'ר העיר שאל לה לישראל לפתוח בלחימה מיד ביום שבו ינחתו הסובייטים בקהיר; עדיף שתתחיל למחרת – כשדבר הנחיתה יהיה ברור לכול; ושהעריך שהמצרים יפתחו במתקפה הגדולה "מחר" – (כלומר ב־25 באוקטובר) והסובייטים ינחתו ביום שישי – [26 באוקטובר].

בתגובה להשערת דיניץ שייתכן שהסובייטים אינם מתכוונים כלל לממש את איומם, אמר קיסינג'ר שאינו חושב כך, שכן בניגוד לארצות־הברית, אין פעולות הממשל הסובייטי טעונות אישור של קונגרס. דיניץ אמר שלמיטב ידיעתו לא לחמו הסובייטים, מאז מלחמת העולם השנייה, במדינה שאינה גובלת עמם. על כך השיב קיסינג'ר שתמיד יכולה להיות פעם ראשונה. עם זאת אישר שבדיקות האמריקנים לא הראו עד אותה עת על כל תנועות של כוחות סובייטיים.

בעוברו לדון במצב בחזית, שאל שר החוץ האמריקני שמא תוכל ישראל להציע למצרים דרך מעבר לארמייה השלישית, והשגריר השיב שהדבר יאפשר למצרים להכניס לגזרת הארמייה ציוד וטילים, כך שבתוך זמן מה יעמוד כוח צה"ל שבגדה המערבית בפני סכנה של כיתור או בפני הכרח לסגת ולהתחיל מחדש במלחמת הגנה חסרת תכלית. לשאלת קיסינג'ר מדוע לא חסם צה"ל את הדרך במהלך 15 השעות [שמקבלת ההחלטה במועצת הביטחון ?] עד הפסקת האש, השיב דיניץ שהוא מניח שצה"ל ניסה אך לא הצליח להגיע שמה. הגנרל סקורופט תמה מה הייתה ישראל עושה לולא חידשו המצרים את האש,

והעיר ישראל הסכימה להפסקת אש ב־22 באוקטובר אף שהייתה מודעת לכך שהדבר יציב אותה בעמדת נחיתות, ודיניץ השיב שישראל קיבלה את הפסקת האש בשל הלחץ האמריקני; "ובתקווה שהמצרים יפתחו באש" – הוסיף קיסנינג'ר. דיניץ הגיב שאכן היו סיבות רבות שבשלהן ניתן היה להניח שהמצרים יפתחו באש. להערת סקורופוט שעתה הביאה ישראל את המצרים ל"מצב בלתי אפשרי", השיב דיניץ שאחד הצדדים היה חייב להיות במצב זה, וקיסנינג'ר הסכים עמו. עתה שאל קיסנינג'ר אם אפשרי הדבר שישראל תפתח את הדרך להעברת ציוד צבאי למעט טילי קרקע-אוויר, ודיניץ השיב בשלילה. לשאלת קיסנינג'ר אם ישראל תמתין עתה שחיילי הארמייה השלישית ימותו בצמא ואם זו מטרתה, השיב דיניץ שלא זו מטרתה של ישראל, אך היא מחזיקה בארמייה השלישית משום שזהו המנוף הפוליטי היחיד שבידיה. לשאלת קיסנינג'ר אם ישראל תאפשר לפחות סידורי אספקה לכל ימותו האנשים ברעב, השיב דיניץ שאינו מוסמך להיכנס לפרטים אלה, אך ניתן להשיג הכול במשא ומתן.¹⁶³

שר הביטחון מבקר באוגדות 162 ו־252

עם תום ישיבת הממשלה טס שר הביטחון לדרום ובשעה 12:40 הגיע למפקדת אוגדה 162. הוא עדכן את המפקדים בהתפתחויות המדיניות וסיפר שהסובייטים איימו בהבאת כוחות שלהם למצרים אם ישראל לא תיסוג לקווי 22 באוקטובר, והציעו לאמריקנים לשלוח כוח משותף. האמריקנים השיבו להם בשדר חריף "וכתוצאה מזה לא דורשים מאתנו לסגת", אך מעוניינים לשמור על השקט. חידוש הקרבות יכביד עליהם. לפיכך יש להביא לכך שחיילי הארמייה השלישית יצאו מערבה וישאירו את הנשק. לשם כך יש ללחוץ עליהם, למנוע הגעת כל אספקה אליהם ולפתוח להם ציר לתנועה מערבה ללא נשק תוך התחייבות שלא לשבותם. הוא הציע לנסות להתקשר למפקדי הארמייה ולהציע להם זאת. האלוף אדן אמר שרב־אלוף בר־לב ניסה לשכנע מפקד חטיבת טילים שנפל בשבי לשוחח עם מפקדי הארמייה, אך הוא סירב. אשר לעיר סואץ – כוחות צה"ל התקשרו טלפונית עם מושלה האזרחי והודיעו לו שיוכל לצאת עם אנשיו. הוא היה מוכן להיכנע וצה"ל ביקש שגם המושל הצבאי ייכנע. המושל האזרחי הלך לשוחח עמו ועתה ממתינים לתשובתו. הרושם באוגדה היה שחלק מהנמצאים בעיר רוצים לעזובה וחלק מוכנים להילחם. אדן אמר שאין בכוונתו להשתמש באש כדי לשכנעם לצאת, אלא להסתפק בדיבורים. לשאלת השר אם יהיה צורך להילחם, ללא שימוש בחיל האוויר, כדי להכניע את העיר, השיב מפקד האוגדה שאין בכוונתו להילחם בעיר היות שהמדובר בשטח בנוי וב־24 באוקטובר היו לאוגדה כ־100 נפגעים בלחימה בה. לפיכך הציע השר לקרוא לתושבים להיכנע, "כי אחרת יבוא משקיף או"ם ויתנו לזה מעמד".

בשעה 13:30 ביקר השר בחטיבה 460 וחזר באוזני המח"ט על ההנחיות דלעיל, ובשעה 13:50 הגיע לחפ"ק אוגדה 252. מפקד האוגדה היה באותו זמן בפגישת מפקדים בחפ"ק

163 מדיניץ לגזית, 251030 [250430] באוקטובר 1973.

הפיקוד וסגנו תא"ל ברוך הראל סיפר שחטיבה אחת של האוגדה נמצאת בעדביה והציבה שם מחסום, ומחסום נוסף הוצב בציר סואץ-קהיר, וחיל הים מפטרל בספינות "דבור" ונט"קים באזור עדביה. לשאלת השר השיב שמשקיפי או"ם טרם הגיעו לאיזשהו מחסום. השר הנחה שאם יגיעו יש להתייחס אליהם כיאות ולהובילם לנקודות הקיצוניות ביותר שבהן מחזיקים כוחות צה"ל וסיפר לו על הכוונה למנוע כל אספקה מהארמייה השלישית ולנהל עמה משא ומתן על יציאת האנשים ללא נשק.¹⁶⁴

פעולות הרמטכ"ל עד שעות אחר-הצהריים של 25 באוקטובר

בתום ישיבת הממשלה, בשעה 10:15, חדל הרמטכ"ל לעבוד בחדרו שבמצפה, ששימש אותו במשך כל ימי המלחמה, וחזר ללשכתו.¹⁶⁵ היה בכך אקט סמלי של סיום המלחמה, אך בתוך כמה שעות נפתחה שוב לשכתו במצפה. החשש ממעורבות סובייטית פזיזת, תגובתיה של ארצות-הברית לחשש זה ולאחר מכן לחצה של ארצות-הברית שישראל תפתח ציר לארמייה השלישית, הותירו את המתיחות ואת הכוונות בעינן.

בשעה 10:30 עדכן הרמטכ"ל את מטהו המצומצם – סגנו, ראש אמ"ן והאלופים זאבי ויריב – בהתפתחויות. בשעה 10:50 נפגש עם הצוות שהיה אחראי למגעים עם משקיפי האו"ם – האלוף גזית, תא"ל אבנן ואל"ם מחניימי. הם דיווחו לו עד היכן הגיעו המשקיפים הבאים מקהיר, ומסרו שמשקיפים רוצים לנוע מהצד הישראלי לעבר המצרים. לפיכך ביקש האלוף גזית מאג"ם-מבצעים לדאוג לכך שכוחות צה"ל יאיישו את הנקודות הקיצוניות ביותר בכל ציר.

הרמטכ"ל דן בנייר מטה שעסק בתסריטים אפשריים לגבי הארמייה השלישית. בנייר הונח שהסובייטים זקוקים לכארבעה ימים להביא את כוחותיהם, ולפיכך יש לחסל את הארמייה בתוך פרק זמן זה. מזכירה הצבאי של ראש הממשלה ביקש להכין עד השעה 14:30 נייר מטה על התרחישים האפשריים להתערבות הסובייטים והצעות כיצד על ישראל לנהוג.

בשעה 12:35 התקשר מפקד חיל הים לרמטכ"ל ומסר לו שכנראה ספינת ה"כשרוני" שבמצרי באב אל-מנדב התגלתה ומשחתת מצרית, הנמצאת במרחק 24 ק"מ ממנה, נעה לעברה. הרמטכ"ל סיכם עם מזכירה הצבאי של ראש הממשלה שהוא יורה למפקד חיל הים לנתק מגע, ואם הדבר לא יעלה בידי הספינה היא תוכל לירות כדי להטביע, להגנתה. עוד סוכם שאל"ם (מיל') יובל נאמן, הממונה על הקשרים עם ארצות-הברית, יתעדכן בפריטים שלהם נזקק חיל הים, ויעבירם לראש הממשלה כדי שתעביר את הרשימה לדיניץ.

לאחר מכן שוחח הרמטכ"ל עם מפקד חזית הדרום. בר-לב הביע דאגה מהפסקת האש ומההחלטות המדיניות, וציין שהוא מבטא בכך גם את דעת המפקדים בשדה. הם חוששים מזחילת טילים מצריים קדימה, התייצבות כוחות מצריים בחזית וחידוש המלחמה

¹⁶⁴ לשכת שהב"ט, 25.10.73, מפקדת ברן, 12:40.

¹⁶⁵ לשכת הרמטכ"ל, יומן מבצעים/אירועים.

תחת מטרייה של טילים. לפיכך ביקש לקיים דיון, בהשתתפות מפקדי האוגדות, עם שר הביטחון. הרמטכ"ל סיכם שבר-לב יגיע בשעה 19:30 למטכ"ל וישוחח בשלושה עמו ועם שר הביטחון, וביום המחרת יגיעו שר הביטחון והרמטכ"ל לפיקוד ויערכו דיון עם מפקדי האוגדות. אולם בתוך זמן קצר הגיע מברק נוסף מדיניץ ובעקבותיו ביטל הרמטכ"ל את ביקורו בדרום, צה"ל הוכנס שוב לכוננות והמצפ"ה הופעל מחדש.¹⁶⁶

קד"ם סגן הרמטכ"ל

על רקע האפשרות שכוחות מצריים, ואולי גם סוריים, יעברו כלילה או ביום המחרת למתקפה, והדבר ישמש עילה להתערבות סובייטית, כינס סגן הרמטכ"ל, בשעה 15:30, קד"ם. בפתיחתו הודיע שעם סיום הקד"ם יחזור המצפ"ה, שפוזר אך כמה שעות קודם לכן, לפעילות מלאה, במלוא ההרכב.¹⁶⁷

נציג אמ"ן אל"ם מאיר מאיר תיאר את פעילות צבא מצרים והיערכותו: מחומר אמ"ן עולה שהאויב חש שאחזתם של כוחות צה"ל בעיר סואץ ובסביבתה אינה יציבה, לכן שונות הפקודות שניתנו באותו היום לכוחות המצריים שם מהפקודות שניתנו לכוחות בגזרות האחרות. הכוחות בעיר סואץ מונים כגדוד קומנדו וכוחות משמר לאומי שעוצמתם אינה ידועה. הם קיבלו הוראה לגלות התנגדות פעילה לכל ניסיון של צה"ל להיכנס לעיר וללחום בכל כוח אויב שהם רואים בקרבתם, זאת להבדיל מהכוחות בגזרות האחרות שהצטוו לפתוח באש רק במקרה של ניסיון של כוחות צה"ל להתקדם או לפתוח באש.

בבוקר היו כמה תקריות אש בין טנקים של צה"ל לטנקים מצריים מהגדה המזרחית והייתה היתקלות בג'בל עתקה, שעליה נמסר רק מדיווחי כוחות צה"ל: כוח מצרי, שניסה כנראה לרדת מההר, נתקל בכוח צה"ל, 100 מחייליו נהרגו ושישה נשבו. יש ידיעה על התארגנות שיירה מצרית, בתיאום של "הצלב האדום", להבאת אספקה רפואית לעיר סואץ. אל"ם מאיר ציין שהתברר שלכוחות ארמייה 3 מצבורי מים רבים מאלה שעליהם נודע קודם לכן, וייתכן שהמים יספיקו לעשרה ימים – עניין זה נבדק עתה.

ממזרח לתעלה אוכנו בפענוח תצ"א 498 טנקי אויב. בגזרה שבין האגם המר הקטן לעיון מוסה אוכנו 209 טנקים כשירים ועוד 23 בספק, ומהאגם המר הקטן וצפונה אוכנו 289 טנקים. בגדה המערבית אוכנו 252 טנקים, מהם 165 בריכוז של דיוויזיה 4 ושאריות מדיוויזיה 6 ו-87 מדיוויזיה 3. בגזרת קהיר יש כ-540 טנקים. מספר זה כולל חטיבה לובית עם 100 טנקי טי-54/טי-55 וחטיבה אלג'ירית עם 130 טנקים מאותם סוגים, שלפי חישובי זמן ומרחב אמורים כבר להימצא בקהיר.

אשר לדיוויזיות החי"ר: בגזרת ארמייה 2 נמצאות שלוש דיוויזיות. הדרומית בהן, 16, ספגה אבדות כבדות. שתי האחרות לחמו רק בימים הראשונים ונראה שעתה הן כשירות. שונה מצבן של דיוויזיות החי"ר של ארמייה 3 – דיוויזיה 7 ודיוויזיה 19 – הנתונות זה

¹⁶⁶ יומן רל"ש הרמטכ"ל.

¹⁶⁷ קד"ם סגן הרמטכ"ל, 25 באוקטובר 1973, שעה 15:30.

ארבעה-חמישה ימים בהפצצות בלתי פוסקות, מה גם שלאחר שנותקו מעורפן יש להניח שהן מתקשות לטפל בנפגעים בשל אי-היכולת לפנותם.

ממערב לתעלה מצפון לחיץ החקלאי נמצאות שתי החטיבות הממוכנות של דיוויזיה ממוכנת 23, שתי חטיבות צנחנים ושני אגדי קומנדו. בקהיר יש חטיבת צנחנים, שני אגדי קומנדו ומסוקים להובלתם לחזית במקרה הצורך.

ראש אמ"ן תיאר את דרכי הפעולה האפשריות של צבא מצרים: לכאורה נראה שמגמת המתקפה ממערב הנה פריצת הכיתור של הארמייה השלישית, אך נראה לו שמבחינה צבאית טהורה עדיף יהיה למצרים לתקוף באזור הגשרים שבמרכז, שכן השטח שם קשה יותר להגנה מאשר השטח ברכסי ג'ניפה, הדרך מקהיר לשם קצרה יותר מאשר לסואץ וכן קורצת האפשרות להשתמש, נוסף על הכוח שיבוא ממערב, בכוחות הנמצאים בשטח – כוחות החי"ר והקומנדו שבאזור החיץ החקלאי וכוחותיה של הארמייה השנייה – ולהסתייע בארטילריה הרבה שבאזור אסמאעיליה ובעובדה שחיל האוויר הישראלי יתקשה לפעול שם בשל הטילים המכסים את האזור. לפיכך יש לצפות לשתי האפשרויות: השקעת המאמץ העיקרי בניסיון חילוץ של הארמייה השלישית, ומאמץ משני בגזרת הארמייה השנייה, או האפשרות ההפוכה.

רע"ן 5 באמ"ן-מחקר סא"ל אבי יערי תיאר את היערכות כוחות האויב בחזית הסורית ואפשרויות פעולתם. ההתפתחות העיקרית באותו יום הייתה המשך בניין הכוח העיראקי. מדיעות ומפענוח תצ"א ידוע שכוח זה מונה כבר שתי דיוויזיות ובהן 430 טנקים. הכוח הירדני מונה 125 טנקים ובמרחב שבין החזית לדמשק אוכנו בתצ"א 1,060 טנקים, לעומת 500-600 שאוכנו בימים קודמים. כוחות סוריים מתארגנים מאחור והסורים משוכנעים ששני שלישים ממסגרות השריון שלהן חזרו לכשירות. בסך הכול יש בעורף כ-500 טנקים, כאשר בדרך מהגוש הסובייטי יש כ-200 טנקים, שלא ידוע אם הם כלולים ב-500 הטנקים שהגיעו או לאו.

שני גורמים עלולים להביא להתלקחות קרבות בחזית הסורית: שיקום הכוח הסורי מזה וחוסר שיווי המשקל הנובע מגודלו של הכוח העיראקי מזה. דרכי הפעולה האפשריות למתקפה נותרו כפי שנותחו בקד"מים הקודמים: התקפה של כוח סורי בעוצמה של כשתי חטיבות מכיוון כנכר, כאשר כוח עיראקי בעוצמה של כדיוויזיה מוקטנת לוחץ באגף והכוח הירדני במקומו, או איגוף של כוח סורי בעוצמה של דיוויזיה משוריינת מוקטנת וניסיון לתקוף באזור רפיד. כן נותרה אפשרות התקפה בחרמון.

רמ"ח המבצעים שאל להערכת אמ"ן האם ירדן תנסה לתקוף בגזרת פיקוד המרכז, שכן הוא ביקש להעביר חלק מהכוחות בגזרה זו לגזרות אחרות. ראש אמ"ן העריך שאם צה"ל לא יצליח לבלום מתקפה [בחזית הסורית] תתקוף ירדן גם בחזית זו, וסגן הרמטכ"ל קבע שיש להיות בכוונות גם בבקעת הירדן.

רמ"ד דרום באג"ם-מבצעים רס"ן זאב נתיב פירט את היערכות כוחות צה"ל בחזית הדרום: בגדה המזרחית נמצאים כוח ששון וכוח מנדי [מנחם מרון]. כוח ששון מונה 110 טנקים וערוך בצפון, כאשר הוא חוסם את הצירים שבקדמת החזית בשריון ובעורפו – בבלוזה ובדרכי הפלסטיק – בחי"ר ובחרמ"ש. בדרום נמצא כוח מנדי ולו 75 טנקים ובאזור "עיתונאי" [עיון מוסה] 16 טנקים ממרש"ל שהתקדמו לעבר ציר "יורה", אך לא הצליחו לתפוס.

ממערב לתעלה נמצאות אוגדות 143, 162, ו-252, שלהן 393 טנקים. אוגדה 143 חוסמת את הצירים מהחיץ החקלאי וחטיבה 421 שלה חוסמת את הצירים ממערב בצפון ראש-הגשר. אוגדה 252, שלה 122 טנקים, פרוסה בגזרה ארוכה, כאשר כוחות מחטיבות 401 ו-164 חוסמים את הצירים מקהיר לג'ניפה ולסואץ ושאר כוחותיה נמצאים בעדביה. אוגדה 162, ולה 127 טנקים, פרוסה לאורך חופיהם המערביים של האגם המר הקטן והגזרה הדרומית של תעלת סואץ ומסביב לעיר סואץ. כן מצויים ממערב לתעלה כעשרה גדודי חי"ר.

לשאלת סגן הרמטכ"ל כמה טנקים יש בכל חזית הדרום, השיב רמ"ד דרום שמספרם 571. מספר זה נראה לאלוף טל קטן מדי – שכן זה היה מספר הטנקים בימי הלחימה ולא נראה לו סביר שהמספר לא גדל מאז. הקשנ"ר חיזק את דעתו ולפיכך ביקש סגן הרמטכ"ל לבדוק שוב את מספר הטנקים.

רס"ן דוד נובלמן, שייצג את מדור צפון, דיווח שבחזית הצפון היה שקט והוחל בהחלפת אוגדה 36 באוגדה 210, שתהיה מעתה אחראית על אבטחת הגזרה הצפונית של המובלעת. בגזרה הדרומית ברמת-הגולן נמשכת ההתבצרות ובחרמון הסתיימה פריצה ראשונית של הדרך שבין המוצב הישראלי למוצב הסורי, ניתן לנסוע עליה בג'יפ או בקומנדקר והכוונה לשפר את הדרך הסורית שבהמשך הנתיב.

סגן הרמטכ"ל העיר שפיקוד הדרום כבר קיבל התרעה על אפשרות ההתקפה, ועתה יש להתריע על כך גם לפיקוד הצפון, וביקש שארבע פלוגות הטאו שיועדו לצפון יגיעו שמה בבוקר המחרת.

קצין חי"ר וצנחנים ראשי תא"ל עמנואל שקד העיר לגבי כמה עניינים: לנוכח האפשרות שעליה הצביע ראש אמ"ן, שכוחות מצריים יתקפו מהחיץ החקלאי דרומה, הציע לזרוע שם שדות מוקשים. עוד העיר שכוחות החי"ר שממערב לתעלה אינם מנוידים ברובם, ואם יהיה עליהם לעמוד בפני הפגזות אויב והתקפותיו ללא כלי רכב, ירכבו אבדותיהם. כן שאל אם יש כוח שיוכל לשמש עתודה מטכ"לית למקרה שיהיה צורך "לעשות משהו".

על בסיס נתונים שמסרו הקשנ"ר, עוזר ראש אג"ם ורמ"ח המבצעים, קבע סגן הרמטכ"ל שתצא הוראה שלפיה תכלול עתודת המטכ"ל כוח של 19 טנקי פטון ו-14 סנטוריון הנמצא בבית הספר לשריון, גדוד חי"ר הנמצא במחניים ושתי פלוגות חרמ"ש, ללא נגמ"שים, הנמצאות בבית הספר לשריון. כן קבע לפנות את הכוח בג'בל עתקה, מחשש שהוא עלול להיות מותקף במפתיע בכוח אויב גדול.

סגן הרמטכ"ל הצטרף להערכתו של ראש אמ"ן בדבר דרכי הפעולה האפשריות העומדות בפני צבא מצרים, וקבע שדרך הפעולה המסוכנת הנה מתקפה בו־זמנית בשתי הגזרות הארמיניות. לשאלתו בדבר אפשרויות חיל האוויר לסייע לכוחות הקרקע, השיב האלוף פלד שהדבר מותנה בדרך פעולתו של האויב: אם יפעלו כוחות האויב באזור מוגן טילים, יהיה על חיל האוויר לפעול במשולב – לחיסול הטילים ולתקיפת כוחות הקרקע. בכל מקרה יש צורך בקישור קרקע-אוויר יעיל לאיכון מדויק של כוחות האויב. אם אכן רוצים למנוע צליחת כוחות מצריים בגזרת ארמייה 2 מזרחה – הרי יש להורות לחיל האוויר לתקוף השכם בבוקר תקיפת מנע. "הם מחפשים קאזוס בלי ובשביל זה הם עושים את כל התרגיל. אז אנחנו נעשה

מכת מנע? – [יהיה בכך משום] הפרת הפסקת האש" – השיב סגן הרמטכ"ל. מפקד חיל האוויר העיר שיקשה עליו לנקות את השטח מטילים, שכן בקו הקדמי נמצאות סוללות אס-איי-6 בלבד ומהאוויר קשה להבחין ביניהן לבין טנקים. סגן הרמטכ"ל סיכם ש"מבחינה מטכ"לית" כל שניתן לומר הוא "שחיל האוויר יצטרך לסייע בשתי הזירות" – בצפון וגם בדרום. "מבחינה טקטית – תוכנית וכדומה – נחכה לתוכנית של פיקוד הדרום ולתיאום שם עם החפ"ק שלך ועם ה-feed back – ונראה".

"למרות כל מה שאמרנו היום בקד"ם, יכול להיות שכל האופרציות שאנחנו מדברים עליהן לא יצאו אל הפועל. כי אחרי הכול זו תערובת ומסכת של הרתעות בינלאומיות, בין מעצמות העל וכדומה, ויכול להיות שלא יצא מהעניין הזה שום דבר – אבל אנחנו צריכים להיות מוכנים" – סיכם.

פעולות הרמטכ"ל עד לפני חצות 25-26 באוקטובר

בשעה 17:40 נועד הרמטכ"ל עם מפקד חיל האוויר שביקש ממנו לארגן הקצאה של קציני סיוע אוויר ליחידות, כדי שיוכלו לאכוון מטוסים, והעלה עניינים שונים ובהם טייסים השבויים בידי האויב, קבורה של אנשי צוות אוויר והתאמת הכוננות לידעות. האלוף פלד ציין שמבנה המשל"ט אינו מתאים למלחמה, והרמטכ"ל אישר את בקשתו להתחיל בתכנון התאמתו.

בשעה 18:00 התקשר אלוף פיקוד הדרום לרמטכ"ל ודיווח לו על תקרית בעיר סואץ שבה היו נפגעים לכוחות צה"ל.

בשעה 20:00 הגיע רב-אלוף בר-לב והלך יחד עם הרמטכ"ל לשר הביטחון, שם שוחחו "בעניין הפוליטי ובעניינים פרסונליים".

בשעה 23:50 נפגש הרמטכ"ל עם ראש אכ"א, שסקר בפניו את מספרי הנפגעים והשבויים, ביקש לקבל אישור הדרג המדיני להחזרת שבויים פצועים, למעט קצינים, ודיווח לו על שיקום מערך ההדרכה.

בשעה 22:30 שמע הרמטכ"ל סקירה מאמ"ן על המצב במצרים ועל האפשרויות ההתקפיות.¹⁶⁸

המגעים בין ישראל לארצות-הברית בשעות אחרי-הצהריים והערב של 25 באוקטובר

בשעות אחרי-הצהריים והערב התמקדו המגעים בין ארצות-הברית לישראל בעיקר בנוסח ההחלטה שאמורה מועצת הביטחון לקבל בישיבתה הקרובה, ובבקשת ארצות-הברית שישאל תפתח דרך להעברת הספקה לארמייה השלישית.

בשעה 16:10 הבריק השגריר דיניץ שקיסנינג'ר התקשר אליו שלוש שעות קודם לכן ואמר שקיבל שדר מהמצרים, שבו הם מתלוננים על כך שישראל ממשיכה להפר את הפסקת

¹⁶⁸ יומן רל"ש הרמטכ"ל.

האש ומבקשים להציב כוח בינלאומי. קסינג'ר אמר שהוא נוטה לכך בתנאי שלא יהיו בכוח רוסים או אמריקנים, זאת כדי למנוע שיגור כוח סובייטי לאזור. לדברי קסינג'ר, שזו בדיוק התביעה המופיעה בהצעת ההחלטה שהגישו המדינות הבלתי מזדהות למועצת הביטחון, הגיב דיניץ שבאותה הצעה יש גם סעיף הקורא לחזור לקווי 22 באוקטובר. קסינג'ר אמר שהוא מדבר רק על הצבת כוח בינלאומי. הוא שאל אם תוכל ישראל לפתוח דרך, מבוקרת על-ידי האו"ם, שבה יועברו רק סוגים מוסכמים של אספקה וציוד לארמייה השלישית, ודיניץ השיב שזו בעיה נפרדת ויש לדון בה בנפרד. שר החוץ האמריקני העיר שהמהלכים הנערכים עתה מאפשרים לישראל להרוויח זמן ומרעים את מצבה של הארמייה השלישית. אם אכן יש לה מזון ומים ליומיים-שלושה הרי שתגיע במהרה לנקודת שבירה. לפיכך ביקש שישראל תשחק אתו את המשחק בהיגיון וביקש לקבל מיד את עמדתה של ראש הממשלה בדבר הצבת כוח בינלאומי. דיניץ התקשר בשעה 14:30 לגזית, זה השיב לו שראש הממשלה ישנה וביקש לדחות את מתן התשובה בכמה שעות. במהלך 90 הדקות הבאות שוחח כמה פעמים עם איגלברגר וגזית, ואיגלברגר תבע, בשם קסינג'ר, לקבל תשובה בתוך חצי שעה.¹⁶⁹

בזמן שמברק זה נשלח ארצה עשה דרכו לדיניץ מברק שבו פירט מנכ"ל משרד ראש הממשלה מגעים שנוהלו עם "הצלב האדום" בעקבות פניות מצריות להספקת ציוד רפואי לסואץ ולארמייה השלישית: בשעה 242300 פנו המצרים, באמצעות נציג "הצלב האדום" בתל-אביב, וביקשו להעביר מלאי דם עבור בית החולים בסואץ באמצעות נציג מצרי שיתייצב בבוקר 26 באוקטובר בקווי הפסקת האש. בתוך שעה הודיע גזית לנציג "הצלב האדום" על הסכמת ישראל לכך. בשעה 250400 באה פנייה נוספת באותה דרך, הפעם בשם שר החוץ המצרי. עתה ביקשו המצרים רשות להגיע לכוחות הארמייה השלישית שממערב לתעלה באמצעות מסוק מצרי שיטוס מעל לשטח המוחזק בידי כוחות צה"ל, והצהירו שבמסוק יהיו רק נציג ושני טייסים בלתי מזוינים ויועברו בו פלסמה ותרופות. בשעה 251020 השיבה ישראל בשלילה על פנייה זו ולפיכך הודיע נציג "הצלב האדום", בשעה 251150, שהואיל וקיים שם צורך דחוף בפלסמה, יעביר אותה "הצלב האדום" עצמו מתל-אביב.¹⁷⁰

כזכור הציעה ישראל, כשחר 25 באוקטובר, לארצות-הברית להציע לברית-המועצות ולמצרים ששני הצבאות ייסוגו מעמדותיהם שמשני צדי התעלה, ושר החוץ האמריקני דחה הצעה זו. עתה הבהיר דיניץ שבפגישה שנערכה אחרי ההתייעצות בממשל האמריקני, סיפר לו קסינג'ר שהחליטו שלא להעבירה משתי סיבות: האחת – אין טעם להעלות הצעות מדיניות מסובכות כאשר הרוסים מאיימים, האחרת – הוא מעריך שאין סיכוי לכך שהסובייטים יסכימו להצעה.¹⁷¹

בתוך כשעה ממועד שיחתם האחרונה מסר דיניץ לאיגלברגר את תשובת ראש הממשלה

169 מדיניץ לגזית, 251610 [251010] באוקטובר 1973.

170 מגזית לדיניץ, 251600 באוקטובר 1973.

171 מדיניץ לגזית, 251700 [251100] באוקטובר 1973.

באשר לכוח הבינלאומי: ישראל מסכימה לכך עקרונית, אבל לאור ניסיונה עם כוח דומה, בשנים 1957-1967, היא רואה חשיבות רבה בהבהרת כמה סוגיות, כגון סמכות הכוח והרכבו, ומבקשת לסכם זאת עם ארצות-הברית בטרם יוחלט סופית על הצבתו. דיניין הפנה את תשומת לבו של איגלברגר לכך שנודע לו זה עתה מניו-יורק שהאמריקנים הכניסו תיקון להצעת ההחלטה של המדינות הבלתי מזדהות. ישראל "יכולה לחיות" עם הסעיף בדבר הצבת הכוח הבינלאומי, אך לא עם הסעיף בדבר חזרה לקווי 22 באוקטובר: בסעיף זה החליפו, אמנם, האמריקנים את המילה "נסיגה" ב"חזרה", אך יש בה קביעה מדויקת של שעה, בניגוד להחלטה הקודמת, שבה דובר, כללית, על "המועד שבו נכנסה הפסקת האש לתוקפה" – נוסח שאפשר לישראל ולארצות-הברית לטעון שהפסקת האש לא נכנסה לתוקף ב-22 באוקטובר מפני שהמצרים הפרו אותה.¹⁷²

בתוך זמן קצר, בשעה 17:30, מסר איגלברגר לדיניין את תגובתו של קיסנינג'ר: הנשיא הוא שהחליט לתמוך בסעיף הכולל התייחסות לקווי 22 באוקטובר. ארצות-הברית תעשה כמיטב יכולתה כדי לתמוך בישראל באינטרפרטציה שתיתן לסעיף זה, אולם עתה נמצאת ארצות-הברית בתהליך של עימות פוטנציאלי רב ממדים ושגריר ישראל יוכל להועיל אם ישכנע סנטורים ואנשי קונגרס לתמוך בהחלטה. דיניין השיב שיקשה עליו לשכנע אנשים לתמוך בהחלטה הכוללת סעיף שישראל אינה יכולה לקבלו.¹⁷³ בהמשך הערב נמשכו המגעים בעניין זה – ראש הממשלה ביקשה שארצות-הברית תתמוך בטיעונה של ישראל בדבר אי היכולת לקבוע את קווי 22 באוקטובר ושר החוץ האמריקני הורה לשגריר באו"ם לעשות כן. אשר לבקשתה לקבוע את סמכויות הכוח והרכבו, כגון אי הכללת משקיפים ממדינות שאינן מקיימות קשרים דיפלומטיים עם ישראל, ומקור הסמכות להפסקת הפעלתו של הכוח, תבע קיסנינג'ר ממזכיר האו"ם לכלול, בדוח שעמד לפרסם בתוך כמה שעות על הקמת הכוח, הוראה שהכוח לא יוכל להיות מסולק מהאזור אלא על-פי החלטה של מועצת הביטחון והבהיר שבכוח לא ייכללו יחידות ממזרח אירופה.¹⁷⁴

לאחר חצות הבריק דיניין שקיסנינג'ר הודיעו, בשעה 23:40, שהסובייטים נסוגו מתביעתם הקודמת. עתה הם מציעים לשגר 70 איש כמשקיפים. בכוונתו לומר למזכיר האו"ם שאין צורך במספר כה גדול של משקיפים.¹⁷⁵ הציר שלו הפנה את תשומת לבו של מנכ"ל משרד ראש הממשלה לחשיבות שבידיעות בדבר העברת דם ותרופות לסואץ – במסיבת עיתונאים אמר קיסנינג'ר, בתשובה לשאלה, שהבין שאספקה הומניטרית כלשהי הגיעה באותו היום לארמיה השלישית.¹⁷⁶

172 מדיניין לגזית, 251745 [251145] באוקטובר 1973.

173 מדיניין לגזית, 252015 [251415] באוקטובר 1973.

174 מדיניין לגזית, 252015 [251415] באוקטובר 1973; 252100 [251500] באוקטובר 1973; 252105 [251505] באוקטובר 1973; 252110 [251510] באוקטובר 1973; 252240 [251640] באוקטובר 1973.

175 מדיניין לגזית, 260020 [251830] באוקטובר 1973.

176 מדיניין לגזית, 260045 [251845] באוקטובר 1973.

26 באוקטובר – הלחימה מתחדשת – חיל האוויר מופעל שוב

בשעות אחר-הצהריים והערב של 25 באוקטובר שככה הלחימה, אך בבוקר 26 באוקטובר חידשו המצרים את האש: בשעה 07:00 תקף כוח מצרי בבזוקות כוח שריון של צה"ל מצפון לעיר סואץ, ובשעה 09:10 הותקף בבזוקות כוח ממערב לעיר, בשעה 08:45 נפגעה המכלית "סיריוס" במצרי יובל שבפתח מפרץ סואץ – בתחילה לא היה ברור אם מטיל או ממוקש ימי, ובהמשך הובהר שממוקש – ובשעה 09:11 תקפו טנקי אויב בקצה הדרומי של האגם המר הקטן.¹⁷⁷

בעקבות ההתקפה הראשונה של האויב קיבל הרמטכ"ל אישור משר הביטחון להפעיל את חיל האוויר לתקיפה סלקטיבית בצליפה, ותדרך את האלוף זאבי להורות לחיל האוויר לתקוף באופן זה.¹⁷⁸ בשעה 09:40 הגיע הרמטכ"ל לחפ"ק פיקוד הדרום ושם הודיע לו אלוף הפיקוד שאג"ם-מבצעים הודיע שהמכלית "סיריוס" נפגעה מידי טילים במצרי יובל והיא טובעת.¹⁷⁹ "זו הפרה של הפסקת האש", קבע הרמטכ"ל, "ואז צריך הפעלת חיל האוויר".¹⁸⁰ בשעה 10:00 התקשר הרמטכ"ל לאלוף זאבי לברר אם אישור שניתן זמן קצר קודם לכן להפעיל את חיל האוויר, מתייחס לאירועי הבוקר או להטבעת המכלית. זאבי השיב שהכוונה לתקיפות האויב בתעלה, בעיקר באזור "רד", והרמטכ"ל אישר לתקוף בעוצמה רבה במשך שעה אחת ולהמשיך אחר כך ב"צליפות מזדמנות".¹⁸¹ עתה נודע לו שהמכלית נפגעה כנראה ממיקוש ולא מידי טילים.¹⁸² שר הביטחון, שאישר את הפעלת חיל האוויר, ביקש להודיע לאמריקנים על חידוש הפעילות ההתקפית¹⁸³, וכך נעשה.¹⁸⁴ אלוף פיקוד הדרום סיפר לרמטכ"ל שהמצרים בונים גשר באזור "רד" וזוהתה גם צליחה של סירות. הוא העלה אפשרות שבכוונתם לתקוף מערבה, ייתכן בתיאום עם דיוויזיה 4, כדי לפרוץ מהכיתור.¹⁸⁵ סמוך לשעה 11:00 הרסו כוחות הקרקע, בסיוע חיל האוויר, את הגשר.¹⁸⁶ בשעה 12:40 הודיע אלוף פיקוד הדרום שבק"מ ה-151 ניסו כוחות חי"ר מצריים לצלוח מערבה, ונראו גם טנקים המנסים לצלוח. הוא ביקש להפעיל את חיל האוויר, אך זאבי השיב שבשעה 12:15 אסר שר הביטחון על הפעלת חיל האוויר.¹⁸⁷ לפיכך התקשר, בשעה 12:45, הרמטכ"ל לשר הביטחון, הודיע לו שהגשרים נהרסו ושלידם התקבצו טורי

177 הדבר דווח לאמריקנים במברק מגזית לדיניץ, 261010 באוקטובר 1973.

178 פתק בכתב ידו של רל"ש הרמטכ"ל בכותרת "שחזור אישור לתקיפות חיל האוויר"; יומן רל"ש הרמטכ"ל. לפי מקור זה שהו הרמטכ"ל ורב-אלוף בר-לב בין השעות 07:00-07:30 אצל שר הביטחון.

179 יומן רל"ש הרמטכ"ל; רשימות גבי כהן.

180 שם.

181 "שחזור אישור לתקיפות חיל האוויר"; יומן רל"ש הרמטכ"ל.

182 רשימות גבי כהן.

183 "שחזור אישור לתקיפות חיל האוויר".

184 ראה הערה 177 לעיל והערה 186 להלן.

185 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

186 רשימות רמ"ח היסטוריה; מגזית לדיניץ, 261100 באוקטובר 1973.

187 רשימות רמ"ח היסטוריה.

טנקים מצריים, וביקש לשוב ולהפעיל את חיל האוויר כדי להשמידם. בשעה 13:00 הודיע שלישי של השר שההפצצה אושרה והדבר ידווח לאמריקנים.¹⁸⁸ בד בבד עם ההודעה לדרום הודיע זאבי למפקד חיל האוויר על האישור להתקפה קצרה, והאלוף פלד השיב שיפעיל בתוך כחצי שעה ארבע רביעיות למשך כחצי שעה. כן הורה לראש אמ"ן לעדכן את האמריקנים בכך. בשעה 14:05 התקשר רב-אלוף בר-לב בבחילות לאלוף זאבי ודיווח לו שכוחות מצריים מנסים לחצות את התעלה בחמישה מקומות בגזרה שמהאגם המר ודרומה. זאבי התקשר לשליש שר הביטחון ולעוזרו הצבאי, ובשעה 14:30 קיבל את אישורו של השר, הודיע על כך למפקד החזית והורה לו לתאם את הסיוע ישירות עם חיל האוויר. בשעה 14:45 הודיע, כנראה, למפקד חיל האוויר, שאם פיקוד הדרום מעוניין להפציץ גם את מפקדת הדיוויזיה, ההפצצה מאושרת.¹⁸⁹

דיון בראשות הרמטכ"ל בפיקוד הדרום

במהלך שעות אלה, שבהן הופעל חיל האוויר כמה פעמים, שהו הרמטכ"ל וסגנו בחפ"ק פיקוד הדרום ודנו במדיניות הפעולה בטווח הזמן הקצר. הם הגיעו לפיקוד בשעה 09:40 ובשעה 10:15 החל הדיון, שבו נכחו הרמטכ"ל, סגנו, האלופים במילואים יריב, וייצמן והוד, רב-אלוף (מיל') בר-לב, אלוף פיקוד הדרום, אנשי מטה הפיקוד – תא"ל בן-ארי, תא"ל אשר לוי, אל"ם עודד מסר וסא"ל דוד גדליה ומפקדי האוגדות והכוחות – האלופים אדן, מגן, מרון ושרון ותא"ל ששון יצחק.¹⁹⁰

הרמטכ"ל תיאר את הרקע המדיני: בעקבות ההתפתחויות הצבאיות החלה פעילות מדינית אינטנסיבית. פעילות זו החלה בדמות לחץ על ישראל לחזור לקווי 22 באוקטובר. ישראל הצליחה, "בינתיים בהצלחה מתקבלת על הדעת", לשכנע את ארצות-הברית שלא ניתן לקבוע קווים אלה. האמריקנים הגיבו בתקיפות לאיגרת ברז'נייב לניקסון, כך שבשלב זה כוחות צה"ל אינם נסוגים. במועצת הביטחון הוחלט על הקמת כוח חירום, ומזכיר האו"ם הורה לכוח, שבו 900 איש, משוודיה, אוסטרליה, פינלנד וקנדה, הנמצאים בקפריסין, להיכנס לתוזה, כאשר טרם נקבע היכן בדיוק יוצבו – אם רצועת האו"ם תהיה על חשבון שני הצדדים או צד אחד בלבד, מה יהיה רוחבה ושאלות נוספות. הסוגיה העיקרית הנה גורל הארמייה השלישית. מטרת ישראל היא שלוחמיה יתפנו למצרים תוך השארת הנשק במקום. כרגע לא ניתן לחסלה ולכן המגמה היא למנוע הגעת כל כוח או אספקה אליה. לנוכח הפרות הפסקת האש על-ידי מצרים אושרה הפעלת חיל האוויר – בשעה הקרובה הוא יכתוש את כוחות האויב באזור התקרית. "כעונש" על צליפות האויב יצלוף חיל האוויר, מעת לעת, במטרות נבחרות – ייתכן שהדבר יישא פירות כלשהם, אולם לא ניתן לפעול התקפית מעבר לכך. תוך כדי דיון על כוח החירום יבורר גם אופייה של הפסקת האש.

188 יומן רל"ש הרמטכ"ל; "שחזור אישור לתקיפות חיל האוויר"; רשימות גבי כהן.

189 רשימות רמ"ח היסטוריה. הידיעה דווחה לראה"מ במברק מגזית לדיניץ, 261530 באוקטובר 1973.

190 תיאור הדיון: על-פי יומן רל"ש הרמטכ"ל; רשימות גבי כהן.

ישראל הכינה רשימה של תנאים, ובהם החזרה מידית של שבויים וגופות חללים ואיסור קידומן של סוללות טילים לחזית. ישראל הוזהרה על-ידי האמריקנים שאפשר שהסובייטים יחליטו להציב כוחות צבא במצרים. הסבירות שיעשו זאת הנה פחות מחמישים אחוזים, אך יש להיות מוכנים לכך. התרחיש הנצפה הוא שהסובייטים יתערבו בעקבות הפרת הפסקת האש בידי מצרים, שתוצג כהפרה של ישראל. הוא הציג את דרכי הפעולה האפשריות של המצרים כפי שהציגן ראש אמ"ן בקד"ם: מאמץ של חי"ר ושריון ממישורי אאידה לכיוון אזור הגשרים, תקיפה במערב ובמזרח מ"מיסורי" דרומה ומאמץ של דיוויזיה 4 לחילוץ הארמייה השלישית. מעשית, ציין, יש אינדיקציות להתארגנות של כוחות מצריים אך לא להכנות להתקפות אלה. קצין המודיעין הפיקודי העיר שיש ידיעה שאפשר שדיוויזיה 4 תוחלף בדיוויזיה 3 וייתכן שהדבר מעיד על הכנות כלשהן למתקפה.

אשר למהלכים הבאים, המשיך הרמטכ"ל, צה"ל אינו מתכוון להפר את הפסקת האש. ממשלת ישראל נענתה לבקשה לקבל את הפסקת האש בשל לחץ אמריקני כבד שהופעל עליה, שכן הקשר עם ארצות-הברית גדל מאוד בימים האחרונים וכך גם התלות בה – התחמושת שצה"ל משתמש בה באה במטוסים אמריקניים. עד כה הגיעו מארצות-הברית 40 מטוסי פנטום ו-28 סקייהוק, טילי לאו וטאו ועוד – היו אמורים להגיע גם לדרום טילי טאו ויש להתייחס אליהם כנשק אוגדתי. הפעם, בניגוד למלחמת ששת הימים, יש חשיבות רבה לנשק שלל, ולפיכך שותקה התחבורה האזרחית בארץ ומשאיות גויסו לפינוי, כדי להפעילו במהירות.

אלוף פיקוד הדרום קבע את נושאי הדיון: איך יש להתארגן וכיצד יש לפעול נגד הארמייה השלישית אם תהיה הפסקת אש, ומה המטרות לטווח קצר וארוך אם האש לא תופסק.

האלוף אדן הביע דעתו שאם לא תהיה הפסקת אש יהיה צורך לפעול, אולם בדרך שלא תהיה כרוכה באבדות רבות. ייתכן שכדי להכניע את הארמייה השלישית או לאלצה להתפנות כדאי לנוע, בכוחות חי"ר עם נשק נ"ט, לעדביה וללחוף על הארמייה הנצורה מכיוון עיון מוסה. מאירועי היום שלפני הפסקת האש [21 באוקטובר] ניתן ללמוד שהדבר אפשרי ובתוך יומיים ניתן להשיג גדולות מלחץ כזה. בד בבד עם הלחץ בגזרה הדרומית ניתן ללחוף גם בגזרה הצפונית ולנסות להגיע לתעלת סואץ בגזרת חטיבה 274.

האלוף שרון הציע, שמאחר שאחד התנאים שבכוונת ישראל להציג הנו חילוץ שבויים, יש לקבוע מועד שאם עד בואו לא יוחלפו השבויים תראה ישראל את הפסקת האש כמבוטלת. הוא דחה את הצעת האלוף אדן לתקוף בגזרה הדרומית ממזרח לתעלה. לדעתו אין להעביר שריון מגדתה המערבית של התעלה מזרחה, אלא יש לשומרו כנגד ניסיונות של האויב לפרוץ את הכיתור. לדבריו התגלתה נקודת תורפה במערך המצרי – במתחם "מצנפת". מתחם זה מהווה נקודת מפתח לפיתוח מתקפה של צה"ל וכן של האויב, היכול לפרוץ מדרום לאזור תל אל-כביר. יש ללחוף באזור זה כדי למנוע לחץ מצרי על כוחות אוגדה 162. אם לא תופסק האש, יש לדעתו להשלים את ניתוקם של כוחות דיוויזיה 2 שממזרח לתעלה על-ידי חציית החץ החקלאי צפונה דרך קצצין לגשר הפירדאן, כאשר כוח ששון וחטיבה 247 ילחצו על האויב במזרח, כסדר למהלך זה. ניתן לבצע מהלך זה בקלות, שכן במשולש קנטרה-תל אל-

כביר יש רק כ-20-30 טנקים מצריים ממערב לתעלה וממזרח לה יש טנקים רבים. כן ניתן לפרוץ מ"מצנפת" עד מצפון לתל אל-כביר וממערב לאבר-צוויר.

מפקדי האוגדות דיווחו על מספר הטנקים שברשותם: לאוגדה 143 – 154 טנקים כשירים ושבעה בתיקון. לאוגדה 162 – 150 צוותים ו-165 טנקים כשירים, לאוגדה 252 – 150 צוותים ולכוח ששון כ-110 טנקים – בסך הכול כ-650 טנקים כשירים.

האלוף הוד דיווח שלמצרים שש סוללות טילים בחזית – שתיים ב"סרג 72" וארבע באזור "מצנפת". סוללות אלו מהוות מפתח לאפשרות סיוע של חיל האוויר ולכן הוא בודק אפשרות להפעיל נגדן "בנדיגו" (כלומר להפגיון בארטיילריה). האלוף וייצמן שאל אם לא ניתן לחסל את הטילים שבאזור אסמאעיליה בירי ארטילרי, כדוגמת הטילים שהושמדו בסואץ, והאלוף הוד השיב שאכן הוחל בהכנת "בנדיגו" שם. הוד הוסיף שחשוב להשתלט על "מצנפת" גם כדי לחסל ארבע סוללות טילים שממערב לה, ושרון אמר שאכן ביכולת אוגדתו להשתלט על "מצנפת", להמשיך ממנה צפונה ל"ראמה". במהלך זה יגיע למקום נוח לצליחת החיץ וכך יעמיד את דיוויזיה 4 בדילמה, שכן המצרים לא ידעו בתחילה מה מגמתו של המהלך.

תא"ל יצחק צידד בתוכניתו של שרון וסבר גם הוא שיש להימנע מלתקוף בגזרת ארמייה 3, שכן המערכים שם דומים למערך "מיסורי", שכוחות צה"ל תקפוהו כמה פעמים ולא הצליחו להשלים כיבושו. כן סבר שיש לשפר עמדות בגזרתו.

האלוף מרון העיר שאם לא תהיה הפסקת אש יש לעשות כל מאמץ כדי לשנות את המצב בגזרה הדרומית, "אחרת נצטרך להמשיך לחבק את הדוב". בהתקפה יש להביא בחשבון את מערכי החי"ר של האויב, שכן הם אלה שהסכו את עיקר האבדות לכוחות צה"ל, אולם בראש ובראשונה יש לדעת אם יש הפסקת אש או לא.

האלוף הוד העיר שבהפירם את הפסקת האש נתנו המצרים לישראל "הזדמנות נפלאה". מאחר שעתה המצרים זקוקים להפסקת אש יותר מאשר ישראל, ניתן להודיע לאמריקנים שאם בתוך יומיים-שלושה לא יוחל בשיחות ישירות ולא יוחלפו שבויים, תבוטל הפסקת האש. ישראל ניסתה כבר דרכים אחרות, שלא הועילו, ורק שיחות ישירות יוכלו לפתור את הבעיה. להערכתו יהיו האמריקנים מוכרחים לתמוך בעמדה זו, מתוך ניסיונם שלהם בווייטנאם.

האלוף מגן סבר, כמו מרון, שיש לשנות את אופן ההיערכות. אם תתקיימנה שיחות תוך כדי הפסקת האש יצטרך צה"ל, בהיערכות הנוכחית, לרתק את כל הכוחות, לכן מן ההכרח ליישר את הקו בדרום.

האלוף גונן הביע דעתו שהפרות הפסקת האש על-ידי מצרים נועדו למטרה מדינית – לערב את המעצמות, שכן צבאית הם זקוקים להפסקת אש. לולא כן לא היו דורשים אותה. הוא הסכים עם דברי מרון שהגורם העיקרי שיש להביא בחשבון במקרה של התקפה הוא מערכי החי"ר של האויב, ולא טנקים שלו. מנקודת מוצא זו טען שניתוחיהם של יצחק ומרון על אפשרויות לתקוף את הכוחות המצריים בגזרותיהם מורים על זלזול באויב. כוחות החי"ר של הארמייה השנייה סבלו רק אבדות מעטות ויקשה להתקיפם. האזור החיוני הנו אזור "מיסורי" ויש הכרח לשמור את ראשי-הגשר. אשר ל"עפרה" – לכיבושה יש צורך

באוגדה. שר הביטחון דרש לפני כמה ימים לכובשה, אך מתברר שבכוח של פחות מאוגדה לא ניתן לעשות זאת.

בסדר"כ שבידיו יכול צה"ל להגיע, דרך "מצנפת" או ג'בל עויבר, לקהיר, והמצרים יודעים זאת. לכן אין הוא מודאג מהסדר"כ הקיים. דאגתו העיקרית נתונה ליחסי הכוחות בעתיד הקרוב. צה"ל זקוק לחצי שנה כדי לחזור לסדר"כ שהיה ברשותו ערב המלחמה. אשר לצבא מצרים – הגורם הדומיננטי בהתעצמותו הוא כוח האדם, שכן הציוור ימשיך לזרום. אם לוחמי הארמייה השלישית יפנו למצרים, יהיה ברשותה כוח אדם לאישי את הציוור שיגיע ולפיכך אין, לדעתו, לפנותם. אם לא תהיה הפסקת אש וניתן יהיה להשמיר את הארמייה – מה טוב. אם תהיה הפסקת אש יש להציע לתספקה ולא לפנותה במהלך כל תקופת הזמן הנדרשת לשיקום הסדר"כ של צה"ל. כל זמן ש-20,000 לוחמים מכותרים יואט השיקום המצרי. לפיכך הוא מתנגד גם להחלפת שטחים ומוכן לעמוד במצב הנוכחי גם במחיר אי-שחרורם של השבויים במשך חצי השנה.

מכל אלה הסיק כי יש להפנות את המאמץ העיקרי לכיתור הארמייה השלישית ולא לגזרה הצפונית. אם תתחדש המלחמה יש לצה"ל מספיק טנקים ממערב לתעלה, לפיכך ניתן יהיה להתקדם מ"מצנפת" מערבה, להשמיר כוחות אויב וטילים ולהשיג שוב חופש פעולה לחיל האוויר.

בר-לב העיר שהמתדיינים שהביעו דעותיהם לא הביאו בחשבון את המצב המדיני. צבאית יש אכן לצה"ל את כל האופציות: מערבה, צפונה או דרומה, אולם לא ניתן לממש את כולן בו-זמנית. הניסיון במלחמה זו לימד את צה"ל שאין לנקוט דרך של "שליפות", המבוססות על הנחה בדבר התמוטטות מהירה של האויב. הנחה זו לא התאמתה למן תחילת המלחמה ועד היום הקודם – ההתקפה בסואץ – בכל המקרים שילם צה"ל ביוקר ולא השיג את היעדים.

אשר למישור המדיני – המצרים מודאגים בראש ובראשונה ממצבה של הארמייה השלישית. מדאגה זו נובעים הלחץ לסגת לקווי 22 באוקטובר והאיום במעורבות חר-צדדית סובייטית. מרחב התמרון המדיני שבידי ישראל מצומצם ואינו חורג מתחום השטח שבו מחזיק צה"ל. כך, למשל, אם תפעיל ישראל מטוסים יום תמים תלחץ עליה ארצות-הברית להפסיק, לא כן אם תפעילם למשך שעה או לצליפות. אפשר וצריך לפעול כפי שצה"ל פעל באותו היום: משנודע על ניסיונות תקיפה של האויב הופעלו ארטילריה, טנקים ואף מטוסים. פעילות כזו ניתן להסביר כתגובה על תקיפות האויב וניסיונות לכולמם. הוא צידד בהתעקשות שלא לסגת לקווי 22 באוקטובר, גם אם הסובייטים ישלחו כוחות לאזור. נראה לו אמנם שיימנעו מלעשות זאת, שכן משקיפים וכוח חירום מגיעים כבר לאזור, אך גם אם הסובייטים לא ישלחו כוחות יהיה צורך לשמור על כל השטח שבידי צה"ל, להפעיל את כל כלי הנשק בהתאם למצב הספציפי ולמרר את החיים לארמייה השלישית בצליפות מהאוויר. יש להיערך לבלום כל ניסיון של כוח מצרי לפעול כדי לתת לסובייטים עילה להתערב. במישור המדיני יש לשכנע את האמריקנים בנחיצות התנאים שמציבה ישראל – חילופי שבויים ואיסור על קידום טילי קרקע-אוויר לחזית. בעניין השבויים יקל לשכנעם לנוכח תקדים וייטנאם. לגבי טילי הקרקע-אוויר יש להזכיר את הניסיון הרע שהיה לישראל

באוגוסט 1970 – עת התווכחו האמריקנים עם ישראל אם אכן המצרים קידמו טילים, וכשהסכימו להשתכנע היה מאוחר מדי – הם ביקשו מישראל שלא לתקוף את הטילים ופיצו אותה באספקת מטוסי פנטום וטילי שרייק. כן יש להסדיר, במסגרת השיחות על הפסקת האש, חופש שיט במצרי באב אל-מנדב.

האלוף וייצמן קיבל את ניתוחו של בר-לב לגבי הטעות בשנת 1970. הטעות הייתה "שדיברנו ולא הפצצנו", כלומר יש להבהיר עתה שאם יקודמו טילים תפציצם ישראל. לשאלתו כיצד תגיב ישראל אם בתוך כמה ימים יתבעו המצרים להעביר מים ומזון לארמייה הנצורה, השיב הרמטכ"ל שהיא תתנגד לכך.

סגן הרמטכ"ל טען שמצב הטילים שונה מזה ששרר ב־1970 בכך שהתווספו לזירה טילים ניידים אס-איי-6. הוא קיבל את ניתוחו של בר-לב על הרקע המדיני ולפיכך, טען, לא תוכל ישראל לפתוח במבצע יזום.

הרמטכ"ל סיכם את הדיון וקבע שהרעיונות המבצעיים שהועלו הם סבירים, אך לא ניתן להוציאם לפועל כעת בשל הלחץ המדיני. הפסקת האש נכנסה לתוקף במצב לא טוב לצה"ל, אולם היה הכרח להסכים לה בשל התלות בארצות-הברית. האיום האמריקני בהינתקות מישראל הנו חמור. למרות עמדתה של ארצות-הברית המשיך צה"ל להתקדם ב־23 וב־24 באוקטובר והוא ממשיך לתקוף, בצליפות, זעיר פה זעיר שם. כך, למשל, ברגע זה אמר לו שר הביטחון שהיה לו ויכוח קשה אם להתיר לחיל האוויר לפעול. עתה משוחחים עם נציגי ישראל בווינגטון בעניין זה, ולעת עתה אין אישור להפעיל את חיל האוויר.¹⁹¹ כלומר במצב הנוכחי מוגבל צה"ל ביכולת הפעולה שלו. במצב זה אין ישראל יכולה ליזום כל פעולה צבאית. ייתכן שהמצרים יסייעו לצה"ל בכך שהם ייזמו וייתכן שהמצב ישתנה בתוך יום-יומיים. אם אכן יוחל בשיחות, כללה ישראל את עניין חילופי השבויים ועניין איסור קידום הטילים כתנאים, ועל צה"ל לתכנן "בנדיגו" כנגד טילים. אם אכן המצרים יתקפו בדיוויזיה 4, כדי ליצור עילה למעורבות סובייטית, נראה לו רעיונו של האלוף שרון, בדבר תקיפת "מצנפת" ותנועה ממנה צפונה, מתאים יותר מהתקפה על הארמייה השלישית. יש להתעקש שלא לאפשר לארמייה זו כל קשר עם לב מצרים ולהמשיך בצליפות באמצעות חיל האוויר. לא נראית לו אפשרות של תקיפה מסיבית על ארמייה זו ולפיכך לא נראה לו שיש להעביר כוחות ממערב למזרח. מפקד החזית התנגד לסדר קדימות זה – לדעתו בארמייה השלישית יקטוף צה"ל פירות מידיים יותר מאשר בתקיפת "מצנפת" – ניתן לחסל את הארמייה בתוך יממה, בעוד שלצורך המהלך ב"מצנפת" נדרש זמן רב יותר. "הם [כוחות הארמייה השלישית] ממילא לכודים" – הגיב שרון. "אבל הם הגורם הלוחץ על הרוסים" – השיב לו אדן. הרמטכ"ל נותר בדעתו – מדינית, אמר, נראה לו שאם דיוויזיה 4 תתקוף יהיה נוח יותר להשיב במקום שבו היא תוקפת, אך הוא אינו פוסל את תקיפתה של הארמייה השלישית, אם הדבר לא יעלה קורבנות רבים. לעת עתה נראה לו שיש לפעול בגזרתה בעיקר בהפצצות אוויריות.

191 דבריו אלה נאמרו בשעה 12:50 לערך – לאחר שביקש משר הביטחון להפעיל את חיל האוויר ובטרם קיבל את אישורו לכך (ראה עמ' 1244 לעיל).

הנוכחים דנו באופן הפעלתו של חיל האוויר. הרמטכ"ל טען שאינו מנוצל היטב – במקומות רבים הופעל חיל האוויר בצורה מסיבית אך ללא הכוונה מהקרקע, ולכן לא היה מספיק יעיל. עדיף לתקוף באופן פחות מסיבי אבל בהכוונה טובה מהקרקע. רב-אלוף בר-לב העיר שאין תצ"א טוב לגבי מערכי הארמייה השלישית. "זה חדש בשבילי" – הגיב הרמטכ"ל. קמ"ן הפיקוד הסביר שיש אמנם תצ"א שצולם מגובה רב, אך הוא אינו נותן תמונה מספיק טובה ויש לצלם מגובה נמוך, דבר שלא נעשה, כנראה בשל התנגדות חיל האוויר. האלוף יריב יצא מהחדר וחזר לאחר כמה דקות ובisher שסיכם עם הרמטכ"ל שבשעה 14:00 ייערך יעף נמוך לתצלום אוויר.

בשעה 13:30 סיכם הרמטכ"ל את הדיון – כל שסוכם עד כה מתייחס לטווח הזמן הקצר – אמר. דיון על טווח הזמן הארוך יתקיים ביום המחרת במטכ"ל.

המשך המגעים בהרכב כוח החירום ומנגנון המשקיפים

ב-26 באוקטובר נמשכו המגעים בין ישראל לארצות-הברית בעניין הרכב כוח החירום ומנגנון משקיפי האו"ם המיועדים לפקח על הפסקת האש. בשעות הבוקר שוחח מנכ"ל משרד ראש הממשלה עם הציר מרדכי שלו, והעיר שבסעיף 2 של החלטת מועצת הביטחון 340 מדובר על הגדלת מספר המשקיפים משני הצדדים כצעד מידי, ואילו בסעיף 3 של אותה החלטה מדובר על הקמה מידית של כוח חירום ללא שיתוף החברות הקבועות במועצת הביטחון. מכאן עולה שבעוד בכוח החירום לא יהיו כוחות של המעצמות, הרי שבמנגנון המשקיפים הם יהיו, כלומר ברית-המועצות תשותף בדרך זו, בשעה שארצות-הברית מנעה שיתופה בכוח החירום. ישראל ביקשה לדעת את עמדת ארצות-הברית בעניין זה ובעניין עצם קיומם של שני הגופים – האם מנגנון המשקיפים ישולב בכוח החירום ומה יהיה תפקידו.¹⁹²

בתשובה לשאלות אלו אמר קסינג'ר, בשעה 15:40, לדיניץ שארצות-הברית לא תסכים לצוות משקיפים נפרד או משותף אמריקני-סובייטי. היא מתנגדת למספר המשקיפים שהציעו הרוסים – 70 מכל צד – ואף הודיעה על כך למזכיר האו"ם. לכל היותר תסכים ל-20 משקיפים מכל צד, היא תעמוד על הפרדה מוחלטת בין הכוח הבינלאומי לבין צוות המשקיפים, ולא תרשה כל השתתפות של כוחות סובייטיים או מזרח-אירופיים בכוח הבינלאומי.¹⁹³ בטרם הגיע אליו מברק זה ביקש גזית מדיניץ לברר כמה עניינים הנוגעים לכוח המשקיפים: היה רצוי שגם לגביו יוחל העיקרון שישירתו בו רק בני מדינות המקיימות יחסים דיפלומטיים עם שני הצדדים, אך בהנחה שהדבר לא ייעשה יש לשקול כמה דרכים לצמצום הנזק הביטחוני לישראל ולהבטחת דיווח מהימן של המשקיפים ובהן: אי הצבת משקיפים בני מדינות עוינות בעמדות בשטח ישראל, קביעת עמדות בשטח שבידי ישראל מול כל עמדה שבשטח האויב ואיושן בבני מדינות שאינן עוינות, ואיוש הצוותים בעמדות

192 מגזית לדיניץ, 260945 באוקטובר 1973.

193 מדיניץ לגזית, 261800 [261200] באוקטובר 1973.

שאינן בשליטה בלעדית של ישראל בשני משקיפים לפחות, שאחד מהם ממדינה בגוש המערבי.¹⁹⁴

דיון בין שר הביטחון, עוזרו, הרמטכ"ל ומפקד חיל הים¹⁹⁵

בשעה 18:30 התכנסו בלשכת שר הביטחון השר, עוזרו, הרמטכ"ל ומפקד חיל הים, לעדכון ודיון בכמה עניינים. תחילה ביקש שר הביטחון לוודא שקצין הקישור לאו"ם בפיקוד הדרום יקבל הוראות רק מהרמטכ"ל.

לאחר מכן שאל את מפקד חיל הים אם יש לו הצעה למעבר בטוח של מכליות לשדה הנפט באבו-רודס. האלוף תלם סיפר שבדיו ידעות שמקשת מצרית מיקשה לאורך הנהיב ובכוונתו להשתמש בנתיב חלופי בלא לטפל במוקשים ולאבטח את הפתח למפרץ, והשר ביקש להתארגן לאבטחת השדה והנתיב אליו, וכן ללמוד מהאמריקנים כיצד לפנות מוקשים ימיים. עוזר שר הביטחון העיר שבדק אפשרות להניח צינור נפט לאילת.

שר הביטחון הציע להתנות הסכמת ישראל להפסקת אש עם סוריה בחילופי שבויים. אם הסורים לא יסכימו לכך יש לבדוק כיצד ללחוץ עליהם. ניתן לעשות זאת בהפצצות אסטרטגיות, כיבוש תלים, ירי ארטילרי ופשיטות של כוחות במסוקים. מכל מקום יש לחפש דרך להודיע לסורים שלא תהיה הפסקת אש עמם אלא אם יוחלפו השבויים.

הוא סיפר שהנשיא סאדאת פנה לארצות-הברית ואמר שאינו מוכן שהארמיה השלישית תיכנע – כפי שרוצה ישראל. שר החוץ האמריקני כבר ביקש מישראל מזון לארמיה. המצרים הציעו הסדר שלפיו יוחזרו השבויים ומצרי באב אל-מנדב יפתחו לשיט. קיסניג'ר הציע לישראל שלא להיענות להצעה זו. לדעת שר הביטחון על ישראל לקבוע גבולות לפתרון בעיית הארמיה – למן כניעתה ועד חילופי שטחים, בתנאי שחייליה ינטשו את השטח ללא נשקם. יש להפסיק לדון בהעברת תרופות ומים לארמיה, שכן פירוש הדיון בעניינים אלה הוא שהיא תישאר במקומה. ייתכן שישראל תהיה מוכנה שהארמיה לא תיכנע, אך מצב כוחות צה"ל בשטח יהיה טוב, אם לא ייווצר מצב כזה יש ללחוץ עליה ולהכניעה בחנק.

אשר לעיר סואץ – הממשלה החליטה שאין לכבושה תוך הפעלת כוח. על צה"ל לא לסרב, אמנם, במקרה שהעיר תיכנע, אולם לפני שכוחות צה"ל ייכנסו אליה יהיה צורך לדווח לראש הממשלה, שייתכן שתדע לזכור את הממשלה כדי לדון בכך. השר הציע שהרמטכ"ל יסביר לראש הממשלה את הבעייתיות הצבאית של העיר, שכן המצב אינו נהיר לה דיו. לדעתו כל עוד לא הגיעו המשקיפים לעיר יש צורך "לחטוף כמה שאפשר" – לירות בכלים נעים ולנקוט פעולות שונות כדי לקבוע עובדות.

הרמטכ"ל הציע להוסיף להפסקת האש הקפאה (stand still), אך השר השיב שלא דובר על כך בין הרוסים לאמריקנים ונראה שגם לא ידובר. הוא גם התנגד להצעת הרמטכ"ל

194 מגזית לדיניץ, 261615 באוקטובר 1973.

195 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

לשלוח את ה"כשרוני" למצר באב אל־מנדב ולירות במשחתת, מכיוון שהדבר עלול להעניק לגיטימציה לכך שהמלחמה חלה גם על מצרים אלה.

פגישה בין ראש הממשלה, שר הביטחון והרמטכ"ל¹⁹⁶

בשעה 19:30 הלכו שר הביטחון והרמטכ"ל לפגישה עם ראש הממשלה והעלו בפניה את עניין חילופי השבויים עם סוריה ואת עניין הארמייה השלישית.

לגבי חילופי השבויים גרסה ראש הממשלה שיש לפעול בראש ובראשונה באמצעות "הצלב האדום", ויהיה אפשר גם לפנות לארצות־הברית שתפעל באמצעות ברית־המועצות. לגבי הארמייה השלישית טען שר הביטחון שנחוצה לשוחח עם שר החוץ האמריקני כדי להגיע לעמדה משותפת, ושלושתם הסכימו לשלוח לכך לווינגטון את האלוף יריב. שר הביטחון הציע שישאל את תסכים לפתרונות שלא יקשו על קיסניג'ר ולא יאלצו את סאדאת להיכנע, אבל לבחון את הפתרונות האפשריים על־פי אמת המידה של האינטרסים של ישראל ולא על־פי אמות מידה הומאניות. הוא אמר שהוא חושש מפתרון הומאני שלא יעלה בקנה אחד עם האינטרסים של ישראל. כרגע אין בידו הצעה מגובשת, הוסיף. כוונתו למנוע פתרון שיפגע באינטרסים יותר מאשר לפתור את הבעיה. ייתכן שניתן למצוא פתרון שהארמייה תישטח את השטח שבו היא מחזיקה, וכוחות צה"ל יערכו באופן שונה מהיערכותם הנוכחית, או פתרון אחר של תזוזת כוחות. בכל מקרה אין לשוחח על אספקת תרופות ומזון לארמייה הנצורה. ראש הממשלה גרסה שיש למהר במציאת פתרון ולשגר מיד את יריב לווינגטון ובידו סדרה של פתרונות אפשריים.

הרמטכ"ל ציין ששורר שקט בגזרת הארמייה השלישית, אולם כוחות מצריים עושים בה דברים בלתי מובנים, שייתכן שיעדם לצאת מהכיתור. מצב חיילי הארמייה אינו טוב, אך לא ידוע עד כמה הוא גרוע. במהלך היום ניצל צה"ל את ניסיונותיהם לצאת מהכיתור והגיב בהפצצות ובירי ארטילרי על מטרות שונות, ובהן מטרות "כואבות" כגון מפקדות ומצבורי מים. ייתכן שבתוך שלושה ימים מצבם יורע והם יהיו מוכנים לפשרות. ייתכן שניתן יהיה להציע שיצאו בצורה מסודרת, על רכבם, אך ישאירו את נשקם – לדעתו אין זו כניעה. הוא הסכים עם שר הביטחון ש"אנו צריכים אותם בחוץ ולא בגב".

שר הביטחון אמר שמתוך דאגה "מה יהיה עם צה"ל" הוא מוכן לתת תמורה מרבית תמורת ויתור מרבי של המצרים, ומוכן להסדר רדיקלי, בתנאי שיהיה קונסטרוקטיבי. כך, למשל, אם יסכימו להצעה של נסיגה הדדית והקמת אזור מפורז שבו כוח חירום, הוא מוכן שחיילי הארמייה ייסוגו על נשקם. כדאי לדבר עם קיסניג'ר על התייצבות בקווים חדשים וניתן לקרוא לכך "הפרדת כוחות". ראש הממשלה והרמטכ"ל תמכו ברעיון זה.

שר הביטחון חזר וציין שבכל מקרה אין לדבר על אספקת מים ומזון לארמייה השלישית, וביקש מהרמטכ"ל לתאר לראש הממשלה מה באמת קורה כל עוד הארמייה נמצאת במקומה. לדבריו יש פער בין התמונה שבידי הממשלה לבין המציאות הן בגדה המזרחית

והן בעיר סואץ. לאמיתו של דבר מתארגנים המצרים להגנה, מתבצרים נוסח סטלינגרד ויורים כל העת, ולכן אין צה"ל יכול שלא לירות.

הרמטכ"ל הציע הצעה שהגדיר כחצופה: לנוכח העובדה שאין עדיין הסכם הפסקת אש מפורט, ניתן אולי לתקוף מערך טילים חדש שיקימו המצרים, לתרץ זאת בהפרת ה-stand still, ודבר זה יוכל לגרום לחידוש האש. ראש הממשלה שללה הצעה זו, שכן מועצת הביטחון החליטה כבר פעמיים על הפסקת אש והנשיא ניקסון אינו רוצה להסתכסך עם ברית-המועצות. ראש הממשלה ציינה שההצעה האחרונה שהציעה ישראל בעניין שיירת תרופות לארמיה השלישית, הייתה שהתרופות יועברו למכוניות ישראליות ויועברו בהן לסואץ. אשר לארמיה השלישית – יש לעבר תוכנית מפורטת של חילופי שטחים שאותה יציג האלוף יריב בושנינגטון.

שר הביטחון ביקש שיינתנו לצה"ל עוד כמה ימים כדי שיוכל להדק את המצור ושלא ידובר יותר בעניין ההומאני. הוא הציע למסור לשר החוץ האמריקני שבידי ישראל תוכנית להסדר בשטח ושהאלוף יריב יבוא להסבירה לו, והביע גם נכונות לומר, שלנוכח העובדה שבמצב הנוכחי אי אפשר למנוע חילופי אש בשל האש שממטירים חיילי הארמיה השלישית, תכלול התוכנית הפרדת כוחות. הצעתו היא להפריד את הכוחות על-ידי פירוז רצועה ברוחב 10-15 ק"מ משני צדי תעלת סואץ ולהציב בתוכם כוח חירום. הרמטכ"ל אמר שצה"ל יעבד הצעה ויעבירה לראש הממשלה ולשר הביטחון, וראש הממשלה סיכמה שהתוכנית תועבר, לאחר אישורם, ליריב, שיוכל להיות ביום ראשון, 28 באוקטובר, בבושינגטון. הרמטכ"ל ביקש למשוך זמן על-ידי משא ומתן – ייתכן שיריב יגיע לוושינגטון ביום ראשון, אך יחל בשיחות ביום שני.

שר הביטחון והרמטכ"ל משוחחים בעניין בהפעלת חיל האוויר

בתום הישיבה נפרדו הנוכחים ובשעה 22:00 הלך הרמטכ"ל למצפ"ה לשמוע סקירת מודיעין. בהגיעו שמה התקשר אליו שר הביטחון וביקש לדעת מדוע תוקף חיל האוויר בניגוד למה שסוכם קודם לכן. הרמטכ"ל השיב שכאשר נודע לו, קודם לכן, שמתוכננת הפצצה, הורה להפסיקה ולהחזיר את המטוסים שהיו כבר באוויר. בבדיקה נוספת התברר לרמטכ"ל שהאלוף זאבי אישר לחיל האוויר לתקוף מדי שעה עד חצות. לדברי זאבי הוא דיווח זאת לרמטכ"ל בעת שחזר מהדרום.¹⁹⁷

הרמטכ"ל מקבל סקירת מודיעין

ראש אמ"ן סקר בפני הרמטכ"ל את תמונת היערכות צבא מצרים ופעילותו,¹⁹⁸ והעריך

197 שם.

198 במקור נכתב רק "עובדות": ואלה לא פורטו.

שאפשר שהמצרים מכינים התקפה, שמגמתה לפרוץ ממזרח למערב ולאחר מכן בכוונתם לקרוא לישיבת מועצת הביטחון ולבקש מהסובייטים שיתערבו בתואנה שישאל תוקפת. הערכה זו התבססה, בין היתר, על כך שדיוויזיה 4 שוחררה מקו החזית ואת מקומה תפסה דיוויזיה 3, שמפקדה נקרא לקהיר להציג תוכניות. לגבי הארמייה השנייה אין ידיעות של ממש, אולם 90 טנקים ממנה מרוכזים בדרום "מיסורי" ו-20 סוללות מרוכזות באזור אסמאעיליה, מהן ארבע בקדמת המערך.

לנוכח הערכה זו סיכם הרמטכ"ל להתרות בפיקוד הדרום להיערך בכוננות גבוהה החל מהלילה, לקראת תקיפה אפשרית של ארמייה 2 ופריצה של דיוויזיה 4 וארמייה 3 הלילה או בבוקר המחרת, לערוך סיור אוויר ולהתרות בחיל האוויר להיכון למתקפת אויב בבוקר. ראש אמ"ן ציין שייתכן שהסורים יתקפו גם הם, אולם הוסיף שאפשרות זו הנה בגדר ניחוש ואין בידו ידיעות שיצביעו על כך, אדרבה, יש ידיעות שלפיהן הכוחות העיראקיים יוצאים מסוריה. להערכתו הם יישארו אם הסורים יתקפו הלילה. תנועת כוחות סוריים נראית באזור החרמון ולא ידוע אם מגמתה לקבוע עובדות בשטח או לתקוף. הסורים איבדו מעל 1,100 טנקים ובכוונתם לבנות את צבאם על בסיס 1,500 טנקים חדשים שיקבלו, מחציתם טי-62.¹⁹⁹

הרמטכ"ל משוחח עם אלוף פיקוד הדרום ועם מפקד החזית

בשעה 23:05 התקשר אלוף פיקוד הדרום לרמטכ"ל וביקש הנרה. הרמטכ"ל הסביר לו שלא יוכל לאשר זאת בלא שיחה עם הדרג המדיני, לנוכח המשבר עם ארצות-הברית.²⁰⁰ בעקבות ידיעה שהביא ראש אמ"ן²⁰¹ הורה הרמטכ"ל להורות למפקד אוגדה 252 להיכון לפעולה נגד הסתננות כלי רכב של המצרים וביקש להחזיק מטוסים בפאיד בדת"קים. הרמטכ"ל העביר לו התרעה על אפשרות של התקפה בגזרת ארמייה 2 ובשעה 23:40 שוחח גם עם רב-אלוף בר-לב.²⁰²

הפעלת חיל האוויר בליל 26-27 באוקטובר

סמוך לחצות שוחח הרמטכ"ל עם מזכירה הצבאי של ראש הממשלה ועם שר הביטחון, ובחצות הלך לראש הממשלה, שנראה שביקשה לדעת מדוע הופעל חיל האוויר במהלך היום. הרמטכ"ל הסביר שמאחר שנצפה שהמצרים הניחו גשרים הוחלט להפציצם. הוא ציין שהיה מודע לרגישות הפעלת חיל האוויר, ולכן שוחח עם שר הביטחון בצהריים וקיבל ממנו אישור להפעילו.

199 שם.

200 ראה עמ' 1254-1258 להלן.

201 ראה להלן.

202 שם (במקור לא פורט תוכן השיחה עם רב-אלוף בר-לב).

בשעה 00:10, משחזר הרמטכ"ל לחדרו, דיווח לו מפקד חיל האוויר ששישה מסוקים ומטוס איל-14 עושים דרכם לכיוון הארמייה השלישית, והרמטכ"ל הורה לו לעשות כל מאמץ להפילם או להשמידם על הקרקע, וביקש משלישו לדווח על הוראה זו לשלישו של שר הביטחון.²⁰³

ארצות־הברית לוחצת להסכים לאספקה הומאניטרית לארמייה 3

בשעה 18:15 התקשר השגריר דיניץ למנכ"ל משרד ראש הממשלה וסיפר שקיסניג'ר התקשר אליו בשעה 15:40 והודיע לו שהוא ייסע לסין ב־10 בנובמבר, בדרכו יעצור בקהיר, ברבת־עמון ובטהראן. ארצות־הברית קיבלה איגרת היסטורית מהנשיא סאדאת שבה ציין שהוא מכין הצעת שלום חדשה לקראת ביקור קיסניג'ר בקהיר. לדבריו, הארמייה השלישית מוקפת ומצבה קשה, ישראל דורשת שתיכנע ולכן תצטרך מצרים לנקוט צעדים חד־צדדיים. כן טען שישראל אינה מאפשרת למשקיפי האו"ם לגשת לשטח הקרוב לארמייה. קיסניג'ר אמר לדיניץ שברצונו להשיב על כך ועל כן ביקשו לקבל מידע מפורט על מיקומם המדויק של המשקיפים, ושאל אם ישראל תוכל להציע מחווה הומניטארית כגון היתר להעברת אספקה לא צבאית לכוח הנצור, כדי להרגיע את הרוחות במישור הבינלאומי. הוא הציע אף אפשרות שישראל תודיע על הסכמתה למעבר שיירה ולאחר מכן תעצור אותה – העיקר לעשות מחווה בנושא זה.²⁰⁴ דיניץ ציין שעוד קודם לכן התקשר אליו הגנרל סקורופט והביע דאגה בשל חידוש הלחימה.²⁰⁵ דיניץ העביר לו את המידע שקיבל בעניין, וסקורופט העיר שיש חשש להסלמה, בשל המעורבות הבין־גושית. דיניץ סיפר לגזית שגם נספח צה"ל בווינגטון האלוף מרדכי גור הרגיש שהאמריקנים חוששים לכך. המזכיר הצבאי של שר ההגנה האמריקני אמר לו שהוא מקווה שברור לישראל שהיא משחקת בתנאים של עימות בין־גושי.²⁰⁶

מיד לאחר מכן הודיע דיניץ לגזית על שיחה נוספת עם קיסניג'ר. שר החוץ האמריקני התקשר אליו בשעה 17:30 והודיעו שקיבל הודעה מהבריטים, שקיבלו הודעה מהסובייטים, באישור המצרים, כדי להעביר לישראל הצעה שכאשר ישראל תיסוג מהדרך המנתקת את הארמייה השלישית מעורפה, תסיר מצרים את ההסגר במצרי באב אל־מנדב, וברגע שתיסוג לקווי 22 באוקטובר תשחרר מצרים את השבויים. קיסניג'ר אמר שאינו ממליץ אם להיענות להצעה זו או לא להיענות לה, אולם הוא חוזר וממליץ שישראל תעשה מחווה הומניטארית.²⁰⁷

203 שם.

204 מסמך בכותרת "תל אביב, 26 באוקטובר 1973, 18:15, דיניץ לגזית" (להלן "ת"א, 18:15"). מידע זה פורט גם במברק מדיניץ לגזית, 261800 [261200] באוקטובר 1973.

205 "ת"א, 18:15". במברק מ־261445 [260845] באוקטובר דיווח שלו לגזית שסקורופט התקשר בשעה 14:00 לדיניץ והביע בפניו דאגה עמוקה בשל חידוש הלחימה.

206 "ת"א, 18:15".

207 שם; מפורט גם במברק מדיניץ לגזית, 261810 [261210] באוקטובר 1973. בתוך זמן קצר התברר

ישראל דחתה לחלוטין הצעה זו. דינין התבקש למסור לקסינג'ר שעמדתה היא ששבויים מחליפים תמורת שבויים וסיום ההסגר בבאב אל-מנדב הנו חלק מהפסקת האש.²⁰⁸ קודם לדחייה זו מסר דינין לקסינג'ר, בשעה 19:15, פרטים שקיבל טלפונית מגזית בעניין תצפיות משקיפי האו"ם ובעניין מחווה הומאניטרית שישראל עושה בהעברת דם ופלסמה [לארמייה השלישית] ובהיתר למעבר שיירה עם אספקה רפואית לסואץ.²⁰⁹ קסינג'ר הבהיר לדינין שהלחץ על ישראל ילך ויגבר, אם תוסיף להתעקש היא תגיע לעימות עם ברית-המועצות ותקשה על ארצות-הברית להתייצב לצדה. על ישראל להבין שהרוסים לא ייתנו להשמיד את הארמייה השלישית. כהצעה אישית המליץ שישראל תביע, בשלב ראשון, נכונות לאפשר העברת מים ואוכל. בכך תוכל לקבוע את העיקרון של הספקה מוגבלת של ציוד לא צבאי – עיקרון שיקל עליה אחר כך, כאשר יחלו השיחות לגבי גורלה של הארמייה. הדבר יקל גם להגן על העיקרון שאותו הדגיש דינין – מניעת שיקומה של הארמייה השלישית ככוח צבאי. קסינג'ר הסכים להערכת דינין שהצעתו אינה פותרת את הבעיה אלא רק דוחה אותה, ואמר שהדבר יאפשר להרוויח זמן ולהשיב על פתרונות רדיקליים יותר. בתשובה לשאלת דינין כיצד נראית לו אפשרות, שאותה העלה דינין כדעתו האישית, לאפשר לכל מי שחפץ לעזוב ללא ציוד לעשות זאת, אמר קסינג'ר שזו אכן אפשרות, אך הוא בטוח שהמצרים ידחוה, שכן פירושה כניעה. הוא חזר והפציר לקבל תשובה מהירה על הצעתו בדבר מחווה בעניין אספקת מים ואוכל, בשל המתיחות הגוברת והולכת.²¹⁰

הלחץ האמריקני הלך וגבר. בשעה 20:40 העביר איגלברגר לדינין הודעה בשם קסינג'ר, שלפיה נודע לממשל האמריקני שקרבות כבדים פרצו שוב בגזרת הארמייה השלישית. המודיעין האמריקני נוטה לאשר שישראל היא שיוזמה את הלחימה, וייתכן שכוח שריון ישראלי חצה את התעלה ממערב למזרח. שר החוץ האמריקני ביקש להדגיש שארצות-הברית הגיעה לסף [עימות עם ברית-המועצות], אך לא תסכים להיות מתומרנת למלחמה. אם אכן יוכח שישראל היא היוזמת יהיה על ארצות-הברית לצאת בפומבי נגדה. הוא ביקש לקבל תשובה בתוך חצי שעה. דינין השיב שיעביר את השרד לראש הממשלה, אבל יעריך אם בעתיד יקפיד שר החוץ האמריקני להפריד בין הרצון לקבוע עובדות לבין המסקנות הנובעות מכך. זו פעם רביעית היום שישראל קיבלה מסרים מלווים באיומים ולא נראה לו שמן הנכון הוא שמדי כמה שעות תקבל ישראל מסרים

שהמצרים העבירו הצעה זו באיגרת לשר החוץ הסובייטי, אנדריי גרומיקו. נוסח האיגרת הועבר במברק מדינין לגזית, 261850 [261250] באוקטובר 1973.

208 גזית מסר תשובה זו לדינין בעלי-פה בשעה 22:00 והיא הועברה גם במברק מ-270020 באוקטובר 1973.
209 ראה עמ' 1252 לעיל. בשעה 11:15 נודע במצפ"ה ש"מטוס עם פלסמה עבור המצרים נחת בראס-סודר" (רשימות רמ"ח היסטוריה). בשעות אחר-הצהריים נמסר לרמטכ"ל ש"יש לאמ"ן ידיעה ממקור מהימן מאוד על ניצול השיירה של הצלב-האדום על-ידי צירוף/שילוב קצינים למטרות השגת מודיעין באמצעותה". לפיכך הורה שר הביטחון שלא לאפשר לשיירה לעבור ולהודיע שכל העברה של ציוד רפואי תיעשה דרך ישראל – עם מכוניות ישראליות ועם נהגים ישראלים (פתקים בחומר לשכת הרמטכ"ל).

210 מדינין לגזית, 262000 [261400] באוקטובר 1973.

כאלה, המעמידים בספק את יושרה, בלי שהעובדות נבדקו.²¹¹ באותה פגישה (בשעה 20:42) מסר דיניץ לאיגלברגר, עבור קיסנינג'ר, שדר, שבתוך כמה שעות התברר שפרץ את המבוי הסתום והביא לתחילתן של שיחות ישירות בין נציגי ישראל ומצרים. בשדר זה הביעה ישראל נכונות להתחיל בשיחות עם מצרים כדי לפתור את עניין מצבה של הארמיה השלישית. המצרים יציעו את מקום הפגישה, מועדה ודרג נציגיהם, וישראל מוכנה לשלוח את הרמטכ"ל, שר הביטחון או כל אלוף או נציג אחר. "אנו מאמינים שיש בידינו דבר מה להציע להם. דבר מה שאינו כניעה ואף לא השפלה, אלא מוצא מכובד". עוד העיר דיניץ שאם המצרים ירצו בכך יוכל דבר הפגישה להישמר בסוד, ושלמיטב ידיעתה של ישראל יש בארמיה השלישית הן מזון והן מים ולמעשה לא ביקשו המצרים מזון ומים. לא הארמיה השלישית היא זו שבמצב נואש, אלא הנשיא סאדאת.²¹² לאחר שעה ומחצה התקשר קיסנינג'ר לדיניץ ובתגובה לדברי דיניץ שזה עתה שוחח עם ישראל ויוכל להעמידו על המצב הצבאי, אמר שאין צורך בכך, שכן ארצות-הברית קיבלה כבר מידע שאכן לא ישראל היא שיזמה את הקרבות, אולם, הוסיף, אין בכך חשיבות, שכן הבעיה היא מצבה החמור של הארמיה השלישית. הוא סיפר שזה עתה קיבלה ארצות-הברית שני שדרים מהנשיא סאדאת שבהם ציין שהארמיה השלישית לא תיכנע, שמצרים תנקוט צעדים חמורים אם ישראל תמשיך לכתרה ושהיא מוכנה לשוחח בעניין חילופי שבויים. קיסנינג'ר צפה "שהמצב יגיע לנקודת רתיחה הלילה": הערכים כבר ביקשו לכנס את מועצת הביטחון בשעה 21:00 [270300 שעות ישראל], וברגע זה מגיעה ידיעה דרך "הקו האדום" ממוסקווה, שתוכנה אינו ידוע לו עדיין. הוא ציין שהוא משתדל להעלים את העובדות מהנשיא ניקסון, לבל יתפרץ במסיבת העיתונאים שיקיים הערב, אך הוא חושש שברגע מסוים עלול הנשיא להתפרץ ואם יקרה הדבר אין לדעת אילו השלכות יהיו לכך. הוא שב והציע שישראל תסכים, בשלב הראשון, להעביר ציוד לא צבאי לארמיה השלישית, ותמה מדוע אינה מסכימה שהארמיה תפונה על נשקה למצרים, שכן ממילא יספקו לה הסובייטים טנקים חדשים. דיניץ השיב שלא ידוע לו על מקרה בהיסטוריה שבו שחררה מדינה צבא מכותר, שבא להתקיפה, על ציודו. על כך השיב הפרופסור להיסטוריה, הנרי קיסנינג'ר, שהדבר נכון, אולם, הוסיף, לא ידוע לו על מקרה בהיסטוריה שמדינה קטנה הביאה לעימות בין שתי המעצמות. הוא לא ראה תכלית בהצעת ראש הממשלה לשלוח את האלוף יריב לווינגטון, בטענה שהוא יגיע שמה רק בעוד כעשר שעות, ואילו עתה יש צורך להציע הצעות ספציפיות מיד, כגון הצעה של ישראל למצרים להיכנס למשא ומתן ולדון כיצד לפתור את הבעיה, אחרת עלולה להיות הכרעה עוד הלילה.²¹³ כשלוש שעות לאחר מכן, בשעה 270100 [261900 שעות וושינגטון] מסר דיניץ לקיסנינג'ר את הערות ראש הממשלה להצעה שהעבירה ישראל קודם לגבי שיחות עם

211 מדיניץ לגזית, [261645] 262245 באוקטובר 1973.

212 משלו לאלי מזרחי, [270910] 271510 באוקטובר 1973.

213 מדיניץ לגזית, [261715] 262515 באוקטובר 1973. דיניץ שיגר את פריטכל השיחה במברק משעה [261830] 270030 באוקטובר 1973.

המצרים. היא חזרה ואמרה שאין כוונה להכניע את הארמייה או לבייש את המצרים, אלא לבוא בהצעות מכובדות. ייתכן אף לאפשר לנצורים לצאת על רכבם ואולי אף על נשקם האישי. ישראל אינה רוצה לחשוף מראש את כל הקלפים שלה, אבל היא מאמינה שמשא ומתן כזה יוליך לפתרון. קיסנינג'ר אמר שיעביר את ההצעה למצרים אך לדעתו לא יפתור הדבר את הבעיה.²¹⁴

כעבור פחות משעתיים, בשעה 02:45, התקשר קיסנינג'ר לדיניץ והביע דעתו, כידיד, שישראל משחקת משחק מסוכן ועלולה לאבד כל מה שהשיגה בשל התעקשותה שלא לפתוח את הדרך. כתגובה הסביר לו דיניץ את מהות הבעיה: אין מדובר במים או אספקה – הדבר אינו חסר לארמייה השלישית. מדובר פה על ציודם מחדש של 20,000 מרצחים שבאו להרוג אותנו ושהצלחנו לכתר אותם. אם יוסר הכיתור לא זו בלבד שישראל תפסיד את קלף המיקוח היחיד שיש לה, אלא שתציור מצב אסטרטגי בלתי נסבל שבתוך תקופה קצרה יתהפכו היוצרות וצה"ל יהיה המכותר. בידי ישראל תוכניותיהם של המצרים מהלילה האחרון; אספקה וטילים עומדים הכן כדי לצייד מחדש את הארמייה השלישית. דיניץ סיפר שכמה דקות קודם לכן דיבר עם סגן ראש הממשלה יגאל אלון, וזה ביקשו למסור לקיסנינג'ר ששום ממשלה בישראל לא תחזיק מעמד 24 שעות אם תפתח את הדרך. ישראל לא תפתח את הדרך ותהיינה התוצאות אשר תהיינה – הצהיר דיניץ. לטענת קיסנינג'ר שעל ישראל להציע הצעות מדיניות, ולו כדי להרוויח זמן, שכן העימות מתקדם והולך וברגע זה הופעל שוב "הקו האדום", השיב דיניץ שישראל הציעה כמה הצעות היום, למן פעולות הומאניטריות, דרך הסכמה לאפשר חזרתם למצרים של כל מי שירצה בכך ועד ההצעה להתחיל מיד במשא ומתן עם מצרים למציאת פתרון מכובד לבעיה, ובכלל זה אפשרות פינוי הארמייה על רכבה ונשקה האישי. על כך הגיב קיסנינג'ר שההצעה צריכה להיות מהותית ולא פרוצדוראלית. הוא העביר את הצעת ישראל למצרים. כדי שלא לגלות את הקלפים הוא לא ציין את ההסכמה לפינוי ברכב ועם נשק אישי, אולם הוא בטוח שאין בכך כל חשיבות שכן ממילא ידחו המצרים את ההצעה.²¹⁵

חצי שעה לאחר מכן, בשעה 03:15, התקשר שוב קיסנינג'ר לדיניץ ומסר לו שהשדר מהרוסים מגיע עתה ב"קו האדום" ולהערכתו יודיעו הסובייטים שהם יתספקו את הארמייה הנצורה. בתוך זמן קצר התברר שהתבררה. בשעה 03:40 הודיע לדיניץ שהשדר נותן לישראל יום נוסף. נאמר בו שסאדאת ביקש שתישלח הספקה בלתי צבאית לארמייה השלישית, ברית-המועצות נתנה לארצות-הברית שהות של יום אחד כדי לפתור את הבעיה, ולא – תנקוט אמצעים מתאימים. קיסנינג'ר אמר שיראה את השדר לנשיא, אך הוא אינו מצפה שהנשיא יגיב עתה כשם שהגיב יומיים קודם לכן – [עת הגיב בתקיפות כלפי הרוסים ולא תבע מישראל לסגת].²¹⁶

214 מדיניץ לגזית, 270200 [262000] באוקטובר 1973.

215 מדיניץ לגזית, 270400 [262200] באוקטובר 1973.

216 מדיניץ לגזית, 270415 [262215] באוקטובר 1973. דיניץ לגזית העביר את נוסח השדר של ברז'נייב בטלפון בשעה 04:45 ושלחו בכתב במברק 270530 [272330] באוקטובר 1973.

השדר הסובייטי נתן לארצות-הברית שהות של יום. למרות זאת הגיע אז הלחץ האמריקני על ישראל לשיאו. בשעה 05:30 התקשר דיניץ ארצה וסיפר שלאחר ששוחח עם הנשיא ניקסון התקשר אליו קיסינג'ר ומסר לו שהנשיא רוצה להבהיר לישראל שלא יתיר להרוס את הארמייה השלישית, שכיתורה הושלם לאחר כניסת הפסקת האש לתוקף. קיסינג'ר תבע לקבל עד השעה 14:00 תשובה אם ישראל מוכנה להתיר העברת ציוד לא צבאי לארמייה השלישית. אם לא יקבל עד אז תשובה חיובית תיאלץ ארצות-הברית להצביע באו"ם נגד ישראל. לדבריו הולכת עתה ישראל בדרך של התאבדות והורסת את כל הישגיה בסרבה להציע כל הצעה. לשאלת דיניץ בדבר ההצעות שכבר הציעה, השיב קיסינג'ר שהללו אינן נחשבות, שכן אינו צופה שהסובייטים והמצרים יסכימו להן – הם לא יסכימו לפינוי כוח ממקום שהיה בו בעת כניסת הפסקת האש לתוקף תוך השארת 200 טנקים בשטח. אם ישראל לא תציע כל הצעה ייתכן שהסובייטים יתערבו.²¹⁷

בתגובה לאולטימטום זה שיגרה ראש הממשלה לשר החוץ האמריקני שדר חריף, שעיקרו: זוהי בקשתה האחרונה ממנו; היא מאמינה שלא יראה בכך הגזמה מצדה, כראש ממשלת ישראל, כאשר היא תדווח בעוד כשעתיים לממשלה על התביעות שכופות מעצמות-העל על ישראל, תביעות שיביאו לכך שמצרים תוכל לבשר על ניצחון תוקפנותה. ישראל נענשת, הוסיפה, לא בשל מעשיה, אלא משום גודלה ומשום שהיא לבדה; היא תעריך מאוד אם ימסור לשגריר ישראל בארצות-הברית בדייקנות את כל שנדרש מישראל, למען תוכל לדווח זאת באורח מלא ואמין לממשלה ולאחר מכן לכנסת.²¹⁸

שר הביטחון והרמטכ"ל מתעדכנים במצב בדרום

בינתיים התעדכנו שר הביטחון והרמטכ"ל, בבוקר 27 באוקטובר, בהתפתחויות. בשעה 06:45 התקשר שר הביטחון לרמטכ"ל, ביקש להתעדכן באירועים בדרום ומסר לו שמנכ"ל משרד ראש הממשלה מרדכי גזית הבהיר לו שעומד להתקבל שדר מארצות-הברית ובו בקשה של הסובייטים לקיים את הפסקת האש ולתספק את הארמייה השלישית, ושקיסינג'ר הבהיר חד-משמעית שהסובייטים לא ייתנו לנתק את הארמייה.

בשעה 07:22 שוחח הרמטכ"ל עם סגנו של אלוף פיקוד הדרום תא"ל אורי בן-ארי, ושמע ממנו שניתן להגיע לתעלת סואץ בכמה מקומות, לשפר בכך את המצב ולמנוע הקמת גשרים. כך, למשל, יושבים כוחות צה"ל ב"טסט 12", ב"פולחן" ובמזח וביכולתם להתקדם בציר "טסט" דרומה וכן להתקדם על שפת הים ולנתק את המעבר מפורט איברהים לפורט סואץ. ההתקדמות בציר "טסט" עלולה להיות כרוכה בחילופי אש, אבל ייתכן שניתן יהיה להתקדם כקילומטר ומחצה על שפת הים בלא אש. לאחר התייעצות עם שר הביטחון אסר הרמטכ"ל להתקדם והורה שהכוחות יישארו במקומותיהם ויהיו על הצירים בהגיע המשקיפים אליהם.²¹⁹

217 27 באוקטובר, 05:30.

218 27 באוקטובר, 08:00.

219 יומן רל"ש הרמטכ"ל.

התייעצות מדינית-צבאית²²⁰

מיד לאחר ששיגרה את השדר כינסה ראש הממשלה התייעצות מדינית-צבאית, לקראת ישיבת ממשלה שנועדה להתכנס בשעה 10:00 כדי לדון בפנייתו של נשיא ארצות-הברית. בהתייעצות, שהחלה בשעה 08:15, השתתפו ראש הממשלה, סגנה, שר החוץ, שר הביטחון והשר ללא תיק ישראל גלילי, הרמטכ"ל, ראש אמ"ן, האלופים יריב וגזית, מנכ"ל משרד ראש הממשלה ומזכירים.

כולם יודעים את נושא הישיבה: האמריקנים דורשים שנאשר להעביר אספקה לארמייה השלישית בהתאם לדרישת הנשיא – פתח שר הביטחון. הוא סיפר שקבע להיפגש עם הגנרל סילסוואו בשעה 11:30, כך שאם הממשלה תחליט להיענות לפניית נשיא ארצות-הברית ותתיר הספקת מזון ומים לארמייה השלישית, יאמר לו להציע למצרים שהארמייה תצא מהמקום שבו היא מכותרת ובמקומה ייכנס לשם כוח החירום, כאשר ישראל מוכנה להתחייב שכוחות שלה לא יעברו [בגזרה זו] את כביש החת"ם, ורוצה בשני גשרים בגזרה זו לקשר עם כוח צה"ל שבגדה המערבית. על בסיס הדברים האלה מוכנה ישראל להיכנס למשא ומתן עם מצרים ולאפשר לה להעביר לארמייה כמויות לא גדולות של מזון, מים ותרופות.

שר הביטחון הבהיר שהכוונה היא שהארמייה השלישית תפונה, על כל ציודה, לקהיר ותנהג כאשר תחפץ לגבי הפצועים והנשק ההרוס. הצעה זו מעניקה למצרים שני יתרונות לעומת ההצעות הקודמות: הארמייה יוצאת על כל נשקה, ולשטח שתפנה לא ייכנס כוח צה"ל אלא כוח החירום, כך שסאדאת יוכל להציג זאת כניצחון. מצב זה עדיף לישראל ממצב שבו תישאר הארמייה השלישית במקומה עם נשק, מזון ומים, אולם הבעיה היא שאין בידי ישראל אמצעי לכפות על סאדאת להסכים לכך, שכן לנוכח עמדת ארצות-הברית אין ביכולתה למנוע מזון ומים מהארמייה.

לאחר שישראל תודיע על הסכמתה לספק מזון ומים לארמייה השלישית, יהיה צורך לנהל עם הממשל האמריקני משא ומתן בשלושה עניינים: חילופי שבויים, ביטול ההסגר בכאב אל-מנדב והבטחה שארצות-הברית לא תלחץ על ישראל לסגת לקווי 22 באוקטובר.

²²⁰ התייעצות מדינית-צבאית, תל אביב, 27.10.73, שעה 08:15. עיקרי הדברים מופיעים גם ביומן רל"ש הרמטכ"ל. במהלך הדיון כתב רל"ש הרמטכ"ל את התרשמותו: "האווירה בחדר היא של ביקור ניחום אבלים. יש שיתוק, זורקים רעיונות, לא מחליטים, נכנסים ויוצאים". בהמשך היום, בשעה 11:00 לערך, כתב, בין היתר: "אנחנו בעיצומה של הדרמה המדינית, יש עליות וירידות. הדיון הבוקר היה מתוח וקודר. פרט לראה"מ הכול היו בו באווירה של אין אונים... בסיכום הבוקר התקבלו למעשה מחשבות הרמטכ"ל לנסות לפתור הבעיה האקוטית של המים והמזון על ידי כך שנסכים להכניס מנה ל-48 שעות ונבקש התחלת מו"מ מידי להפסקת אש כדי לצאת ממערכת הלחצים המכרסמים עניין הארמייה השלישית"

זאת בהנחה שאי אפשר לסרב לנשיא ארצות-הברית ויש להשיב לו, בשעה 14:00, על הסכמת ישראל להעביר מזון ומים. אם אפשר לסרב – אין להצעה תוקף.

סגן ראש הממשלה העיר, שבניגוד לדברי קסינג'ר, הוא מאמין שמעצמות-העל אכן הגיעו להסכמה חשאית. ראש הממשלה הצטרפה לדעתו: לולא כן, טענה, לא היה ברז'נייב כותב על כך באיגרתו.²²¹ השר אלון טען שברור שיש ביניהם הסכמים שישראל אינה יודעת את תוכנם ואף לא על קיומם, וברור שלאמריקנים חשבונות משלהם, "כגון אינטרס להסתדר עם המצרים", המנחים אותם בהתייחסויות לאגרות סאדאת ויוזמות הסובייטים. לפיכך ייתכן שניתן להודיע שישראל מסכימה למעבר חד-פעמי של שיירת מזון ומים ומבקשת דיון כולל עם ממשלת ארצות-הברית על המהלכים הבאים.

שר הביטחון תמך ברעיון של השר אלון להסכים להעברת כמויות מוגבלות של מים ומזון וכמות בלתי מוגבלת של תרופות, ולבקש להיוועד, בתוך 48 שעות, בדרג שעליו יוחלט, עם הממשל האמריקני, כדי לתאם מדיניות לתקופת הפסקת האש ולקראת שיחות השלום. השר החרף מאוד ששלחה ראש הממשלה לשר החוץ האמריקני, יכול להיות רקע מתאים לפגישה זו, שתתקיים לאחר שכוחות צה"ל ייסוגו לקווים שעליהם ימליץ המטה הכללי.

האלוף יריב טען שאי אפשר להעלות על הדעת שהנשיא סאדאת יסכים להסיג את הארמייה השלישית, שכן תהיה זו לגביו מפלה. כלומר יש לצאת מנקודת הנחה שארמייה זו תישאר במקומה. נקודת מוצא שנייה היא שמעניינה של ישראל שכוחותיה יישארו בראש-הגשר שבגדה המערבית, הן משיקולים צבאיים והן משיקולי מיקוח במשא ומתן המדיני. לפיכך כדאי לישראל להיות נדיבה בעניין הספקת המזון, המים והתרופות לארמייה השלישית. עם זאת, ללא כל קשר לארמייה השלישית, יש להיכנס ללא דחייה למשא ומתן על הפסקת האש. יש להפריד בין שני העניינים, אחרת תפסיד ישראל את כל קלפי המיקוח שבידיה בעניין הארמייה השלישית, וכאשר תגיע לדיון על הפסקת האש תיוותר ללא קלפים.

הנוכחים, ובראשם ראש הממשלה, גרסו שאין לומר במפורש שהאספקה לארמייה השלישית הנה זמנית, שכן הכרזה כזו תביא לחילופי דברים נוספים וללחץ אמריקני לסגת מעניין הזמניות. על הפרק עומדת השאלה אם עד השעה 14:00 תשיב ישראל בחיוב לבקשת נשיא ארצות-הברית לאפשר אספקת ציוד לא-צבאי לארמייה השלישית. הנוכחים הסכימו שאין מנוס מכך. כולם היו שותפים להרגשה שיש כרסום בעמדתה של ארצות-הברית. למרות זאת לא ראו אפשרות שלא להיענות לפנייה. לפיכך הציע שר הביטחון לעשות את הדברים המינימאליים ולא את המקסימום: לא לאפשר דרך חופשית לארמייה, אלא להעביר אליה את המזון; לא להעביר אספקה במטוסים זרים, אלא במטוסים של צה"ל; לא להתחייב

221 באיגרתו לניקסון התייחס ברז'נייב ל"הבנה סודית שהייתה בינינו". קסינג'ר מיהר להבהיר לרייניץ, בעת שמסר לו את נוסח האיגרת, שההבנה הסודית היחידה שהייתה בינו לבין הסובייטים בשיחות שניהל במוסקווה, הייתה לגבי החסות המשותפת למשא ומתן (מדיניץ לגזית, 270415 [262215] באוקטובר 1973).

לזמן ארוך ולא לנקוב במפורש באורך הזמן, אלא לאשר אספקה כאשר היא תידרש. גם הוא סבר, כמו האלוף יריב, שהמצרים לא יסכימו להסיג את הארמייה, אבל העניק אחוז לסבירות שיסכימו. אם לא יסכימו לא הסתכנה ישראל בדבר, מלבד בהבטחה לספק היום מים ומזון, שכפי שהציע גם הנשיא ניקסון, תבוקר בידי ישראל.

ברוח הצעות הנוכחים סיכמה ראש הממשלה שייאמר לסילסוואו שישראל מוכנה לאפשר למצרים להעביר שיירה של מזון ומים שיספיקו ל-48 שעות, ולקסינג'ר ייאמר שעניין המים והמזון סודר וישראל מעוניינת להיכנס למשא ומתן עם ארצות-הברית על הבעיות הכרוכות בהפסקת האש, כפי שציין שר הביטחון בתחילת הישיבה.

בשעה 09:35 יצאו שר הביטחון ואנשי הצבא בדרכם להיפגש עם סילסוואו, ובשעה 09:40 הסתיימה הישיבה.

מצרים מסכימה להצעת ישראל לפגישה של נציגי שתי המדינות

במהלך ההתייעצות המדינית-צבאית עלה גם עניין חילופי השבויים, וראש הממשלה התקשרה לציר שלו וביקשה שדיניץ יוסיף עניין זה לאגרת החריפה ששלחה בעניין זה. שלו השיב שדיניץ כבר מקריא לאיגלברגר את האגרת.²²²

לאחר שקיבל את השר שוחח קסינג'ר טלפונית ארוכות עם דיניץ ובסיום השיחה ביקש שממשלת ישראל תדחה את ישיבתה עד לאחר שישוחח עם הנשיא ניקסון. בכוונתו להיפגש עמו בשעה 14:00 ולמסור לאחר מכן לדיניץ את תוצאות הפגישה, כך שיוכל להעביר לממשלת ישראל הודעה המבוססת על מה שיסכמו.²²³

בתוך זמן קצר התברר שההחלטה שהתקבלה בהתייעצות המדינית-צבאית מזה ובקשת קסינג'ר מזה כבר אינן רלוונטיות. בשעה 10:20 התקשר השגריר דיניץ לראש הממשלה והודיע לה שבשעה 09:55 – כעשר דקות לאחר גמר השיחה הארוכה – התקשר אליו קסינג'ר ואמר: "אתם עם של נסים. כרגע נתקבלה התשובה המצרית ואני רואה שהם מסכימים להיפגש אתכם. לא האמנתי שזה יקרה. כאשר העברת אליי את ההצעה הייתי פסימי לחלוטין, אבל כנראה שאתה צדקת".²²⁴

קסינג'ר מסר לדיניץ את נוסח האגרת מחאפז איסמאעיל, ודיניץ הקריאה לראש הממשלה. עיקריה: בתגובה להצעות הישראליות שהעביר קסינג'ר, מוכנה ממשלת מצרים לשגר נציג של צבאה בדרגת מייג'ור-ג'נרל כדי ליצור קשר עם נציג צבאי ישראלי באותה דרגה. הם ייפגשו בפקיח האו"ם בשעה 15:00 לפי שעון קהיר בק"מ ה-101 בכביש קהיר-סואץ. מקום הפגישה יהיה נתון לפיקוח כוח השלום של האו"ם. מטרת הפגישה תהיה לדון בהיבטים הצבאיים של יישום החלטות מועצת הביטחון 338 ו-339 מ'22 ו-23 באוקטובר

²²² התייעצות מדינית-צבאית, תל אביב, 27.10.73, שעה 08:15.

²²³ מדיניץ לגזית, [270420] באוקטובר 1973. למחרת שיגר דיניץ רישום מפורט של שיחה זו במברק מ'282130 [281530] באוקטובר 1973.

²²⁴ מסמך בכותרת "שמחה לראש הממשלה, תל אביב, 27.10.73 באוקטובר 1973". (להלן – "דיניץ לראש"מ, 27.10.73). עניין זה מפורט גם במברק מדינית לגזית, [270520] 27.10.73 באוקטובר 1973.

1973. מצרים מצפה שהפסקת אש מוחלטת תיכנס לתוקף בשעה 13:00 ב־27 באוקטובר 1973. על משקיפי האו"ם להיות במקום במועד כדי לפקח על כך. שיירה הנושאת אספקה לא־צבאית עבור סואץ ועבור עוצבות הארמייה השלישית שממזרח לתעלה תורשה להגיע ליעדה בשעה 15:00 זמן מקומי בפיקוח האו"ם ו"הצלב האדום".²²⁵

קיסנינג'ר העיר שמובן מאליו שהתרחיש שעליו שוחח קודם לכן בטל. הוא ביקש למסור לראש הממשלה שהוא מפציר בה שישראל תקבל את ההצעה ולא תערום קשיים בהעברת שיירה חד־פעמית של ציוד לא צבאי, שכן יהיה בכך כדי להציל את כבודה של מצרים. בהסכמה זאת תיצור ישראל תקדים שהיא הקובעת מה יעבור בדרך והיא מבקרת את השיירות. לדעתו כל תרחיש אחר היה גרוע יותר לישראל. התרחיש שהוא הציע היה מביא לכך שהדרך הייתה בפיקוח האו"ם ואילו ההצעה שישראל הציעה, שהמצרים קיבלו בדרך נס, והוא לא האמין שיקבלוה, פותחת פתח להידברות בין ישראל למצרים על עניינים שונים. הוא העריך שהתפתחות זו יכולה לפתוח פרק חדש בכל השתלשלות העניינים באזור.²²⁶

ממשלת ישראל נענתה לבקשה ובישיבה שקיימה בשעות לפני הצהריים קיבלה את ההחלטה דלהלן:

א. מחליטים להיענות להצעה הכלולה בשרד חאפז איסמאעיל אל מזכיר המדינה של ארצות־הברית בדבר פגישה היום בינינו לבין המצרים בדרג של מייג'ור ג'נרל, תוך מתן אישור מצידנו למעבר שיירה של אספקה לא צבאית היום לעיר סואץ וליחידות הארמייה ה־3. השיירה תעבור תחת פיקוחנו – או פיקוח כוחות האו"ם ובדיקה מצידנו. להורות לכוחותינו להקפיד על הפסקת האש.

ג. להסמיך את נציג ישראל בפגישת הנציגים הצבאיים שתיערך היום, להציע הסדר אשר על פיו ייסוגו כוחות ישראל לצד המזרחי והמצרים לצד המערבי של התעלה. לאורך התעלה ומשני צדדיה – במרחק של כ־10 ק"מ מכל צד – ייקבעו פסים מפורזים (20 ק"מ), אותם יבטיח כוח החירום של האו"ם או כל סידור פיקוח אחר המוסכם על שני הצדדים.

ד. בין מרכיבי הביצוע של הסכם הפסקת האש נעמוד על שחרור שבויים לאלתר; קיום שיט תקין ללא הפרעה במפרץ סואץ ובכאב אל־מנדב; לברר נושא ה־stand still והאפשרות של קביעת קשר ישיר בין המפקדים למניעת תקלות ובעיות.

ה. נציג ישראל אינו מוסמך להיכנס לדיון על הגשמת החלטת מועצת הביטחון בסעיף הנסיגה לעמדות של 22.10.73.²²⁷

בשעה 12:10 נערכה התייעצות מדינית־צבאית ובה נדונו הדברים שעליהם ישוחח האלוף

²²⁵ "דיניץ לראו"מ, 271020". השרד הועבר גם במברק מדיניץ לגזית, 271030 [270430] באוקטובר 1973. ²²⁶ "דיניץ לראו"מ, 271020". עיקר דברי קיסנינג'ר פורט גם במברק מדיניץ לגזית 271120 [270520] באוקטובר 1973.

²²⁷ אין בידינו פרטיכל של הישיבה. הנוסח המופיע כאן הוקרא על־ידי השר גלילי לאלוף יריב בהתייעצות מדינית־צבאית שנערכה לאחר סיום ישיבת הממשלה (התייעצות מדינית־צבאית, תל אביב, 27.10.73, שעה 12:10).

אהרון יריב – שנקבע כנציגה של ישראל לשיחות – עם הנציג המצרי.²²⁸ בשעות אחר-צהריים עמדה להתקיים פגישה ראשונה בין נציג צה"ל לנציג צבא מצרים.

סיכום

ב־22 באוקטובר בשעה 18:52 נכנסה לתוקפה הפסקת אש בין ישראל למצרים. הפסקת האש קטעה את תנופת התקדמותם של כוחות צה"ל בגזרה הדרומית ממערב לתעלה, התקדמות שנועדה להיאחז בקו המים ולכתר את הארמייה השלישית. מגמה אחת שהותוותה לכוחות הייתה להיאחז בתעלה ולהציב עליה נקודת חיבור בין הכוחות שממזרח וממערב לה. כוח גרנית לא הצליח להגיע לתעלה ממזרח. אוגדה 162 הצליחה, לעומת זאת, להגיע בשעות הערב של 22 באוקטובר לשפת התעלה באזור "קילו" ו"מינה". המטרה העיקרית של המהלכים בגזרה זו – כיתורה של הארמייה השלישית – לא הושגה. כוחות צה"ל הצליחו להשתלט על הצירים המובילים מסואץ לקהיר מצפון לג'בל עתקה, אך לא על הציר שמדרום לו, העובר דרך עדביה.

המטה הכללי הורה על הפסקת אש, אך הותר לפיקוד להמשיך במהלכים של כוחות שהיו באמצע תנועתם. כאשר רמז שר החוץ האמריקני, בשיחותיו בישראל, שלא יבוא בטענות אם הפעילות תימשך בלילה – כל עוד הוא בדרכו לארצות-הברית, נתן לגיטימציה מדינית להנחיה זו.

במרוצת הלילה תקפו כוחות מצריים את כוחות צה"ל והסבו להם אבדות. התקפות אלה נתנו בידי ישראל עילה להמשיך ביום המחרת לתקוף בגזרתה של הארמייה השלישית, כשטענתה – לא ייתכן שרק המצרים יתקפו, ובמקומות הנוחים להם.

שר הביטחון, שביקר ב־23 באוקטובר באוגדה 143, השתכנע, כתוצאה משיחתו עם מפקד האוגדה ומח"ט 35, שעדיף להתקדם בגדה המערבית צפונה, מעבר לחיץ החקלאי, להתייבב בצומת "טרדה" – "דמע" שבצורה של אסמאעיליה ולחסום את הצירים המובילים מאסמאעיליה לקהיר, מאשר להתקדם ממזרח לתעלה בגזרה הדרומית. הוא ראה בכך יתרון מדיני, אולם היה ער גם למגבלות המבצעיות הנובעות מכך שבאזור אסמאעיליה הוצב מערך ארטילרי גדול של האויב ושנותר בו מערך של סוללות טילי קרקע-אוויר שימנע הפעלה יעילה של חיל האוויר שם. רב-אלוף בר-לב התנגד למבצע זה והרמטכ"ל לא היה שלם עמו, אך בתוך זמן קצר ויתר עליו גם שר הביטחון בשל ההתפתחויות המדיניות. האמריקנים הודאגו מהמשך הקרבות לאחר שהושגה הפסקת האש ולחצו על ישראל להפסיק את הלחימה, ולנוכח הטענה שלא תוכל שלא להגיב ליוזמות אויב, לחצו להפסיק לפחות פעולות התקפיות. לקראת חצות 23–24 באוקטובר נודע שכוח של אוגדה 252 הגיע לראס עדביה. עתה,

באיחור של יממה, הושלמה המשימה שהתכוון צה"ל להשיג בטרם תיכנס הפסקת האש לפועל – כיתורה של הארמייה השלישית.

באותו לילה קיבלה מועצת הביטחון החלטה – 339 – שבה נתבעו הכוחות לחזור לעמדות שהחזיקו בהן בעת שנכנסה הפסקת האש לתוקפה. ישראל טענה שלא ניתן לעשות זאת משום שלא ניתן לקבוע היכן היו הכוחות אז, וארצות-הברית הסכימה לתמוך בהחלטת מועצת הביטחון תוך ציון עובדה זו. למרות זאת דחתה ישראל הצעה של שר החוץ האמריקני שתודיע על הסכמתה לכך ולמעשה תיסוג נסיגה סמלית למרחק 200-300 מטרים. הסיבה העיקרית לסירוב הייתה העובדה שישאל ידעה שהמצרים מודעים לכך שב-23 באוקטובר השיגה הישג אסטרטגי והם לא יסתפקו בנסיגה סמלית. המצרים והסובייטים עלולים להיתפס לעצם הסכמתה ולדרוש שתסיר את הכיתור, והאמריקנים עלולים להצטרף לתביעה זו.

צה"ל תכנן לשפר את עמדותיו בשטח סוריה ולהשתלט על תלי כודנה, אך הדבר נדחה מיום ליום. בבוקר 24 באוקטובר הודיעה סוריה על הסכמתה להפסקת האש, אך לא ליתר סעיפי החלטה 338 – כלומר לא לשיחות עם ישראל – וביקשה להציב משקיפי או"ם בקו החדש. בשעות הערב החליטה ראש הממשלה שישאל תסכים לכך בתנאי שיובהר אם הפסקת האש חלה גם על הכוחות העיראקיים שבסוריה.

בשחר 24 באוקטובר הציעה ישראל שהאש בחזית המצרית תופסק בשעה 07:00, ומצרים הסכימה לכך. הפעלת חיל האוויר הופסקה ולכוחות הקרקע הותר לטהר את השטח שבידיהם, להשיב על כל אש אויב ולמנוע ניסיונות הסתננות של כוחות אויב. אלא שבתוך זמן קצר נודע על קרבות המתנהלים בציר סואץ-קהיר, על ירי של טנקי אויב מהגדה המזרחית לעבר כוחות צה"ל שבגדה המערבית והפגזות על כוחות צה"ל. זאת נוסף על קרבות בין כוחות צה"ל, המטהרים את השטח בגדה המערבית, לבין כוחות אויב. כן נודע על הוראה של שר המלחמה המצרי לכוחות הארמייה השלישית להמשיך בהתנגדותם, והודעתו שישגר את דיוויזיה 4 כדי לנסות לפרוץ את טבעת הכיתור. חיל האוויר הופעל שוב.

בעקבות המשך הקרבות פנה הנשיא סאדאת לארצות-הברית וביקש שתשגר חיילים שיגנו על מצרים בפני תוקפנותה של ישראל. מדיניותה של ארצות-הברית נשאה פרי – מצרים הבינה שרק בידיה לסייע לה להשיג הישגים או למנוע תבוסה. בעקבות זאת גבר, בצהרי 24 באוקטובר, הלחץ האמריקני על ישראל. ארצות-הברית איימה שתנתק עצמה מעל ישראל אם לא תופסק הלחימה, וישראל החליטה להפסיק את הפעלת חיל האוויר ולנקוט צעדים שיוכיחו שהמצרים הם המפרים את הפסקת האש, ובהם מסירת הוראתו של שר המלחמה המצרי לאמריקנים.

ממשלת ישראל קבעה מדיניות פעולה בהתאם להמלצות הרמטכ"ל: מניעה של חברת כוחות אויב לארמייה השלישית או הגעת אספקה אליהם, מתן אפשרות לכל חייל או יחידה לצאת ללא נשק מהשטח המכותר לפנים מצרים, אי-נסיגה מהקווים שאליהם הגיע צה"ל, קיום בירור עם ארצות-הברית לקביעת סידורים למניעת קידום טילי אויב לאזור החזית והמשך המאמצים לשחרור מידי השבויים.

בשטח שכנו הקרבות בשעות אחר-הצהריים של 24 באוקטובר, למעט הלחימה בעיר סואץ, שם נלכד כוח של צה"ל וסבל אבדות כבדות. בליל 24-25 באוקטובר הצליח הכוח להיחלץ.

באותו לילה התעצמה הפעילות המדינית והגיעה לסף של עימות בין-מעצמתי, ובעקבות זאת הוגבר הלחץ של ארצות-הברית על ישראל להסיר את הכיתור מעל הארמייה השלישית. בשעות הערב של 26 באוקטובר הביעה ישראל נכונות להתחיל בשיחות עם מצרים כדי לפתור את בעייתה של הארמייה השלישית, כשהיא מציינת שבידיה להציע למצרים מוצא מכובד, והותירה בידי המצרים את ההחלטה לגבי מקום הפגישה, מועדה ודרג משתתפיה. שר החוץ האמריקני העריך שמצרים תדחה הצעה זו ובליל 26-27 באוקטובר הגביר את לחצו על ישראל שתסכים להעברת שיירת מזון ומים. בהתייעצות מדינית-צבאית שכונסה בבוקר 27 באוקטובר, הוחלט להציע שהמצרים יפנו את הארמייה השלישית על נשקה וציורה, אך במקומה לא ייכנסו כוחות צה"ל אלא כוח החירום. היה בכך ויתור על העמדה הקודמת שלפיה יוכלו חיילי הארמייה להתפנות, אך בלא נשקם וציודם. בוותור זה, ובהסכמה שהשטח שתפנה לא ייתפס על-ידי צה"ל, ניתנה האפשרות למצרים לפנות את הארמייה בלא השפלה, ומאידך גיסא לא ויתרה ישראל על מאחזה בגדה המערבית, שנועד לשמש קלף מיקוח חשוב בשיחות המדיניות שתפתחנה לאחר הפסקת הקרבות. כן הוחלט להסכים להעברה חד-פעמית של שיירה הנושאת מזון ומים ולתבוע מארצות-הברית, על סמך הסכמה זו, לדון בחילופי שבויים בהקדם, בהסרת ההסגר על שיט לישראל במצרי באב אל-מנדב ובהתחייבות מצד ארצות-הברית שלא תיתן ידה להסגת כוחות צה"ל לקווי 22 באוקטובר.

בתוך זמן קצר התברר שלא היה צורך בוותור זה ושהאולטימטום שהציבה ארצות-הברית כבר אינו רלוונטי. מצרים הפתיעה את שר החוץ האמריקני והסכימה להצעה שהעביר לה בשם ישראל לפגישה בין נציגי שתי המדינות כדי לדון בפתרון הבעיות התלויות ועומדות ביניהן. היא קבעה את מקום הפגישה, מועדה ודרג משתתפיה וביקשה שיותר לשיירה הנושאת ציוד לא צבאי להגיע לארמייה השלישית. ממשלת ישראל נענתה לכך וקבעה את האלוף אהרון יריב כנציגה לשיחות שהיו אמורות להיפתח בשעות אחר-הצהריים בנקודה שקבעו המצרים בכביש סואץ-קהיר.

שלושה שבועות לאחר שפתחו מצרים וסוריה במלחמה, שבשלב הראשון חדרו כוחותיהם לשטחים שכבשה מהם ישראל במלחמת ששת הימים, נפתחו על אדמת מצרים שיחות בין נציגי ישראל למצרים. בחזית הסורית שררה הפסקת אש, דה יורה, זה כיומים, ובחזית המצרית זה כחמישה ימים. לאחר שביום הראשון לאחר כניסת הפסקת האש בחזית זו לתוקפה הצליחה ישראל להשיג הישג אסטרטגי ולכתור ארמייה מצרית, ובארבעת הימים שלאחר מכן לחצה ארצות-הברית על ישראל להסיר כיתור זה, נענתה מצרים להצעת ישראל והסכימה לפתוח בשיחות ישירות, כשמגמתה הראשונה – הסרת הכיתור.

סיכום

דפוסי העבודה ואופן קבלת ההחלטות

במלחמת יום הכיפורים כיהנה בישראל ממשלה בראשותה של גולדה מאיר. הגברת מאיר החלה לכהן כראש ממשלה בפברואר 1969, לאחר פטירתו של ראש הממשלה הקודם – לוי אשכול. בנובמבר 1969 נערכו בחירות, שבעקבותיהן הרכיבה שוב גולדה מאיר את הממשלה. השרים הבכירים בממשלה זו היו שר הביטחון משה דיין, שר החוץ אבא אבן, סגן ראש הממשלה יגאל אלון והשר ללא תיק ישראל גלילי.

הקבינט המדיני-ביטחוני ("המטבח של גולדה")

גולדה מאיר הנהיגה פורום בלתי רשמי, שכונה "המטבח של גולדה" ובסטנוגרמות הוא נקרא "התייעצות צבאית-מדינית". פורום זה כלל את האישים שעל חוות דעתם בענייני ביטחון סמכה – השרים דיין, אלון וגלילי. היא נהגה לכנסו כל אימת שנדרשו החלטות בעניינים ביטחוניים. בפניו היו מופיעים אנשי צבא, בהתאם לעניינים שעל הפרק: הרמטכ"ל, סגנו, ראש אמ"ן ומפקד חיל האוויר. בפורום זה התקבלו ההחלטות האסטרטגיות העיקריות טרם המלחמה ובמהלכה. במהלך המלחמה התכנס הפורום 17 פעמים. בחלק מהמקרים כונס בשל יוזמת שר הביטחון, שביקש להביא עניינים שונים להכרעתה של ראש הממשלה, והיא זימנה את השרים אלון וגלילי. ברובן הגדול של הישיבות השתתף הרמטכ"ל ובחלקן אנשי מטהו – כולם או חלקם. לעתים היה צורך להכריע בפורום זה בחילוקי דעות – בין שר הביטחון לרמטכ"ל, או בין הרמטכ"ל לסגנו. לעתים היו השר והרמטכ"ל תמימי דעים, והביאו בפני ראש הממשלה המלצה מוסכמת לפעולה – זאת כאשר נראה היה לשר, שלמרות תמימות דעים זו, העניין נמצא בתחום הסמכות של ראש הממשלה. במקרים אלה היא קיבלה את המלצותיהם, אך לא תמיד בנקל. היו מקרים שבהם, למרות תמימות הדעים בין שר הביטחון לרמטכ"ל, התלבטה ראש הממשלה לגבי ההחלטה, תוך שהיא שוקלת שיקולים נוספים לאלה ששקלו השניים.

מליאת הממשלה

בדרג המדיני הייתה, רשמית, מליאת הממשלה הפורום העליון. במהלך 20 הימים שמ"6

באוקטובר עד 25 בו כונסה מליאת הממשלה 18 פעמים. בארבעת הימים הראשונים כונסה פעמיים ביום, בהמשך התכנסה בהתאם להתפתחויות: היו ימים שבהם כונסה פעמיים ביום, היו ימים שבהם כונסה פעם אחת והיו כאלה שבהם לא כונסה כלל. בכל הישיבות השתתף הרמטכ"ל או נציג מטעמו.

בחלק מהמקרים אישרה מליאת הממשלה, בדיעבד, החלטות שקיבלה ראש הממשלה – בהתייעצויות המדיניות-צבאיות או בפורומים אחרים. חלק מההחלטות התקבלו כאשר הפעולות שעליהן הוחלט בוצעו כבר או היו בעיצומן. כך, למשל, רשמה לפני מליאת הממשלה, בישיבה בשעות לפני הצהריים של 9 באוקטובר, את הודעתה של ראש הממשלה כי ניתן אישור להפצצת יעדים אסטרטגיים בסוריה – החלטה שקיבלה ראש הממשלה בהתייעצות מדינית-צבאית שהסתיימה כשעה טרם תחילת ישיבת הממשלה. ההפצצה נערכה בעוד הממשלה יושבת על המדוכה. בשעות הלילה של 11 באוקטובר שוב אישרה הממשלה, בדיעבד, החלטה שקיבלה ראש הממשלה בהתייעצות מדינית-צבאית שהתכנסה עוד בלילה הקודם, על מתקפה לתוך שטח סוריה – שהחלה בשעות הצהריים ובעת הדיון בה בממשלה הייתה כבר בעיצומה.

מצד שני התקבלה באותה ישיבה עצמה, בשעות הלילה של 11 באוקטובר, החלטה באוריינטציה ההפוכה: שר הביטחון והרמטכ"ל עזבו את הישיבה בשלב מסוים והדיון נמשך בלעדיתם. לאחר סיומה שיגר מנכ"ל משרד ראש הממשלה מכתב למזכירו הצבאי של שר הביטחון, לידיעת השר, כי בחלק הישיבה שממנו נעדר התגבשה הדעה כי השאלה אם להביא את נושא צליחת תעלת סואץ כדי להשיג מאחז ממערב לה להחלטה בממשלה לא תושאר לשיקולה של ראש הממשלה. "ראש הממשלה מבקשת כי שר הביטחון והרמטכ"ל יהיו מודעים לכך שעניין הצליחה לשם מאחז יצטרך להיות מובא לממשלה" – נכתב במכתב. בישיבה עצמה נעשתה הבחנה בין צליחה לשם השמדת כוחות – שאותה אין הכרח להביא לאישור הממשלה, לבין צליחה לשם תפיסת מאחז – שעליה מוסמכת להחליט רק מליאת הממשלה. בכך הפקיעה הממשלה מידי ראש הממשלה את הסמכות להחליט בעניין זה, והותירה סמכות זו בידיה היא. עם זאת יצוין כי אותה הפקעת סמכות לא בוטאה בהחלטה של הממשלה, אלא רק במכתב ממנכ"ל משרד ראש הממשלה למזכיר הצבאי של שר הביטחון. באותו מכתב גם לא נכתב שהוחלט על כך, אלא שהתגבשה דעה. ראש הממשלה קיבלה את הדין ויידעה בכך את שר הביטחון, וזה יידע את הרמטכ"ל.

אופן פעולתו של שר הביטחון

בשגרה התקבלו ההחלטות בדרג שר הביטחון, לרוב, בדיוני מטה שר, שנערכו בימי שישי בשבוע בלשכתו, בפגישות של השר עם הרמטכ"ל ובשיחות טלפוניות ביניהם. בימים הראשונים למלחמת יום הכיפורים קבע השר דפוס שונה: השר דיין הרבה להגיע לחדר הרמטכ"ל ב"בור", תוך שהוא מצטרף לדיונים שנערכו שם. מרבית הפגישות בין שר הביטחון לרמטכ"ל נערכו בחדר זה, כאשר שותפים להם קצינים נוספים שנכחו בחדר – בעיקר אנשי המטה המצומצם של הרמטכ"ל (על המטה המצומצם ראה בהמשך). במספר

מועט של מקרים, שבהם דנו בעניינים פרסונאליים, התבקשו שאר הנוכחים לעזוב את החדר, והשניים נותרו בשלוש עיניים. בהמשך המלחמה זימן שר הביטחון את הרמטכ"ל לכמה דיונים בלשכתו, אך הוא הוסיף לבוא מעת לעת לחדר הרמטכ"ל.

שר הביטחון הרבה, עוד יותר מהרמטכ"ל, לבקר בחזיתות, בכל יום ביקר לפחות בחזית אחת – במפקדות הפיקודים וגם באוגדות. בכמה מקרים נכחו שניהם – שר הביטחון והרמטכ"ל, בו־זמנית, במפקדת פיקוד. לקראת סיום המלחמה, ב־21 באוקטובר, הסביר שר הביטחון, בחפ"ק פיקוד הדרום, שבו נכח גם הרמטכ"ל, את האופן שבו הוא נוהג כאשר הוא מבקר במפקדה מסוימת בלי שהרמטכ"ל יהיה שם:

כשאני בא לאיזה מקום אני לא נותן הוראות, אבל אם יש סיכום [בדרג הרמטכ"ל] ... אז אני רואה עצמי מוסמך לשאול מפקד למה הוא לא פועל [בהתאם לסיכום]. בערב שאלתי את דדו אם לאריק [שרון – מפקד אוגדה 143] יש אופציה לרוץ קדימה, והוא אמר לי שכן. אני לא נותן בשטח הוראות אופרטיביות, אלא רק שואל בהתאם לסיכומים. אריק יכול לעמוד על הראש שהוא לא רוצה ללכת ל"מיסורי" – אני לא אתן לו אישור לכך, ואני יכול מקסימום לבוא לכאן ולשאול למה לא נותנים לו.

כלומר, שר הביטחון לא ראה עצמו מוסמך לתת הוראות למפקדי האוגדות, אלא רק לוודא שהם פועלים בהתאם להחלטות שהוא מודע אליהם. הוא יכול לשוחח עם מפקד האוגדה, ואם הלה ישכנעו בצורך במהלך מסוים, או להימנע ממהלך אחר, יעלה השר את העניין בדיון עם הרמטכ"ל, אך הוא עצמו לא יורה למפקד אוגדה לבצע מהלך כלשהו או להימנע מכך.

אופן פעולתו של הרמטכ"ל

ב־10 באוקטובר הסביר הרמטכ"ל לשר הביטחון שהוא קבע לעצמו נוהג לגבי קבלת ההחלטות המרכזיות: תחילה הוא דן בתוכניות בפורום מצומצם בחדרו, לאחר מכן הוא משוחח עם אלוף הפיקוד הרלוונטי – לרוב הוא טס לשם כך לפיקוד, ואם אפשר הוא משוחח גם עם מפקדי האוגדות. אם לא מתאפשר ביקור בפיקוד הוא משוחח עם אלוף הפיקוד בטלפון. לאחר מכן הוא חוזר ומקיים דיון נוסף בפורום המצומצם ומציג את התוכנית המסוכמת בקד"ם. תהליך זה התגבש תוך כדי המלחמה.

כשם שראש הממשלה גיבשה לעצמה פורום לא פורמאלי, שעמו נועצה לגבי ההחלטות העיקריות בדרג שלה, כך גיבש לעצמו הרמטכ"ל פורום בלתי פורמאלי, שעמו נועץ בטרם קיבל את ההחלטות הללו בדרג שלו. הפורום של ראש הממשלה נוצר זמן רב טרם המלחמה. הפורום של הרמטכ"ל נוצר עם פתיחתה. הוא כלל שלושה מחברי המטכ"ל הקבועים: סגן הרמטכ"ל האלוף ישראל טל, ראש אמ"ן האלוף אלי זעירא ומפקד חיל האוויר האלוף בני פלד – בעניינים הנוגעים להפעלת חיל האוויר, ושני אלופים במילואים – אהרון יריב ורחבעם זאבי. האלוף במילואים אהרון יריב כיהן שמונה שנים, ובתוך זה במלחמת ששת הימים, כראש אמ"ן, והוחלף שנה טרם המלחמה באלוף זעירא. האלוף במילואים רחבעם זאבי סיים את תפקידו כאלוף פיקוד המרכז ב־1 באוקטובר 1973, חמישה ימים טרם פרוץ

המלחמה, ועם פריצתה התייצב אצל הרמטכ"ל והפך לדמות השלישית בבכירותה – אחרי הרמטכ"ל וסגנו – בהיררכיה של צה"ל.

פורום זה שימש לרב-אלוף אלעזר סדנה לבחינת אפשרויות הפעולה ולחידוד היתרונות והחסרונות שבהן. ברוב המקרים הניבו הדיונים פתרונות שהיו מוסכמים על כל הנוכחים, אך היו גם מקרים שבהם חלקו מקצתם על החלטותיו. שני מקרים בולטים היו ב-10 באוקטובר וב-12 בו. בשניהם חלק סגן הרמטכ"ל על החלטות מרכזיות שקיבל הרמטכ"ל, בתום דיונים ממושכים, שבהם נשמעו דעותיהם של כל הנוכחים. בשני המקרים הוצגו חילוקי הדעות בפורום משותף של "המטבח של גולדה" והמטה המאוחר של הרמטכ"ל, ובשניהם הוכרע הדיון על-ידי ידיעה שהגיעה במהלכם.

בצד ההחלטות המרכזיות קיבל הרמטכ"ל גם החלטות מסדר חשיבות נמוך יותר, שכדי לקבלן לא נזקק להליך זה, והיו גם החלטות שנדרש לקבל בו במקום – לנוכח שינויים דרסטיים בתמונת המצב. מצב זה אפיין בעיקר את תחילת המלחמה, וככל שחלף הזמן נזקק לכך פחות. כמה פעמים במהלך המלחמה קיים הרמטכ"ל דיונים מכריעים בפיקודים ובמפקדות האוגדות. את פתיחתם של שני המהלכים האסטרטגיים ההתקפיים – המתקפה לתוך שטח סוריה ב-11 באוקטובר וצליחת תעלת סואץ בליל 15-16 באוקטובר – ליווה מהמפקדות הקדמיות של הפיקודים.¹

מקומות כינוסם של הפורומים השונים ואמצעי הקשר

עם פרוץ המלחמה עבר הרמטכ"ל לעבוד מחדרו שבמצפה ("הבור"). החדר הסמוך לו היה חדרו של שר הביטחון, ומול חדרים אלה שכנו חדר המפות – שבו היו המפות המעורכונות ששיקפו את המצב בחזיתות וחמ"ל הקד"מים – שבו נערכו הדיונים הרחבים – הקד"מים. את ההתייעצויות עם הפורום המצומצם ערך הרמטכ"ל בחדרו. ראש הממשלה ערכה את ההתייעצויות המדיניות-צבאיות במשכנה בקריה בתל-אביב – מרחק של כ-100 מטרים מ"הבור", ושם נערך גם חלק גדול משיבות הממשלה. כדי להגיע לדיונים בראשות ראש הממשלה לא היה על הרמטכ"ל ואנשי הצבא האחרים לנסוע לירושלים, אלא לעבור את המרחק הקצר למשרדה בקריה. שר הביטחון ניהל, כאמור, רק חלק קטן מהדיונים שבראשותו במשרדו – שגם הוא מרוחק כ-100 מטרים מ"הבור" מזה וממשרד ראש הממשלה מזה. ברוב המקרים בחר לרדת לחדר הרמטכ"ל ב"בור" ולדון שם בעניינים השונים.

אשר לאמצעי הקשר: השיחות המסוגלות נוהלו במכשיר ה"סילון", שעיוות את קולות המשוחחים. באותה תקופה טרם נעשה שימוש בצה"ל בפקס ורק כשני עשורים לאחר המלחמה הוכנסה לשימוש ועידת החוזי (Video Conference), כך שהמשוחחים לא יכלו לראות את המפות שלהם התייחס הדובר בצידו השני של הקו. בכל פיקוד היה נציג, בדרגת סא"ל, מטעם אג"ם-מבצעים, והוא היה טס, בעת הצורך, ומביא עימו את העתקי המפות.

1 שמעון גולן, "היחסים בין הדרג הצבאי לדרג המדיני בישראל במלחמת יום הכיפורים", זמנים, 84, סתיו 2003, עמ' 4-16.

תחושות והרגשות והשפעתן על קבלת ההחלטות

באוקטובר 2010, לקראת מלאת 37 שנים למלחמת יום הכיפורים, פרסם ארכיון המדינה את הפרוטוקולים של ישיבות "המטבח של גולדה" מארבעת הימים הראשונים של המלחמה. במאמרים שפורסמו בעקבות זאת הוגדרו פרוטוקולים אלה כ"המסמך המדכדך ביותר, המייאש ביותר והקדורני ביותר שפורסם אולי אי פעם". ונאמר אף "המסמך הזה, מראשיתו ועד כלה, הוא כתב אישום נגד משה דיין ואימות מוחלט של הפרסומים שהיו מיד אחרי המלחמה ושלפיהם הוא שקע בייאוש ובדיכאון".²

לעומתם היו שסנגרו על דיין:

יוסי גולדשטיין, היסטוריון והביוגרף של לוי אשכול, טען:

דיין צדק בהערכותיו שהמצב חמור יותר, הוא גם צדק בזה שצריך לעזוב מיד את התעלה כמו שהיא, כי הוא הבין את הקטסטרופה. לעומתו הבריונים אנשי הפלמ"ח, אלה שיוודעים הכול ובראשם דדו, הם שלחצו להשאיר את כל אנשי התעלה ואז עשו התקפת-נגד איומה שדיין התנגד לה ובה נפגעו 220 טנקים ישראלים. הוא היה מספיק חכם להבין שמוכרחים מיד לסגת בצורה חד משמעית להיערך מחדש ואחר כך להתקיף. דדו, וגולדה שתמכה בו, טענו שצריך להתקיף מיד, וזה עלה במאות הרגים. ...

מרדכי בר-און כתב על דיין:

האיש הזה אף פעם לא איבד את העשתונות, הוא היה מאוד מודאג, אמר כמה דברים קשים, אבל הוא היחיד שאמר לציבור את האמת. דדו אמר: 'נשבור להם את העצמות', והוא [דיין] אמר: 'תשכחו מזה, הפסדנו את המלחמה הזו גם אם ננצח בה'. זו הייתה נבואה.³

איזו משתי הפרשנויות נכונה? בשחר 7 באוקטובר הגיע השר משה דיין לחדר הרמטכ"ל, שם למד כי המצב ברמת-הגולן קשה, והוא טס לחפ"ק פיקוד הצפון כשאליו נלווה האלוף רחבעם זאבי. הם שהו שם בשעות שבהן היה רושם של הצלחות סוריות והסתמנה אפשרות שהסורים יכבשו את רמת-הגולן. אלוף הפיקוד ביקש וחזר וביקש לקבל מהמטכ"ל סיוע אווירי ואת אוגדת העתודה המטכ"לית. בעקבות תמונת מצב זו הופסק המבצע לתקיפת מערך טילי הקרקע-אוויר בתעלת סואץ, חיל האוויר הופנה לתקיפת מערך טילי הקרקע-אוויר ברמת-הגולן ואוגדת העתודה המטכ"לית הופנתה צפונה. השר והאלוף זאבי שבו לתל-אביב וטסו לאחר מכן לפיקוד הדרום. הם הגיעו לשם בשעות שבהן זעק הפיקוד לסיוע אווירי כדי לבלום את כוחות האויב, ואלוף הפיקוד אף הודיע לרמטכ"ל שהוא נסוג למצרים. בשובו למטכ"ל הגיע שר הביטחון לחדר הרמטכ"ל, מסר את התרשמויותיו הקשות והמליץ להכין בפיקוד הדרום קו שלפי הערכת מפקדי הפיקוד לא יצליח האויב לפרוץ. הוא הדגיש

2 איתן הבר, "כתב אישום", ידיעות אחרונות, 5 באוקטובר 2010.

3 עינת פישביין, "האגדה והאיש", ידיעות אחרונות, 8 באוקטובר 2010.

– אין למהר לסגת לקו, אך יש להכינו לבלי ייפרץ. משיצא השר מהחדר והלך למשרד ראש הממשלה, טענו הנוכחים שהערכותיו פסימיות מדי. מולם טען האלוף זאבי, שנלווה אליו בשתי החזיתות, שהערכותיו ריאליות והערכות אנשי המטכ"ל אופטימיות מדי. להמחשה תיאר את מצבי הרוח במפקדות שני הפיקודים: "דן לנר אמר לי בבוקר: 'הלחימה בדרום הרמה נגמרת, אנחנו הפסדנו', ישכה (שדמי) הגדיר את זה יותר מחמור". כלומר, הערכת המצב של שר הביטחון הייתה אמנם פסימית מזו של הרמטכ"ל, אך היא נבעה מהרשמים מביקוריו במפקדות שני הפיקודים.

את התרשמויותיו הקשות מסר דיין גם בפגישה של "המטבח" של ראש הממשלה. משנקרא לשם הרמטכ"ל הוא הסביר שתיאורטית יש שלוש דרכי פעולה אפשריות בפיקוד הדרום, כאשר הוא מצדד בדרך הביניים – תקיפת הכוחות המצריים שצלחו את תעלת סואץ. שר הביטחון הטיל ספק באפשרות זו, אך לנוכח תקיפת גשרי התעלה על-ידי חיל האוויר, סבר שאין להחמיץ את ההזדמנות והמליץ לייפות את כוחו של הרמטכ"ל לטוס לפיקוד הדרום לבחון אם אכן הדבר אפשרי, ובמקרה שיחליט בחיוב – לצאת להתקפת-נגד על הכוחות המצריים שצלחו, וראש הממשלה אימצה את המלצתו. (חלק זה של הדיון – ובו דברי הרמטכ"ל, המלצת שר הביטחון והחלטת ראש הממשלה – לא נכלל בחלק של פרוטוקול הדיון שפורסם בעיתונות).

בעקבות הבדיקה שערך באותו ערב בפיקוד הדרום, החליט הרמטכ"ל לעבור ביום המחרת להתקפות-נגד על כוחות האויב החודרים בשתי החזיתות. האווירה בחדר הרמטכ"ל בשעות לפני הצהריים של 8 באוקטובר הייתה כאילו המדובר ביום השביעי של מלחמת ששת הימים. בהקלטות בחדר הרמטכ"ל ניתן להבחין בנימות הדיבור. הרמטכ"ל התפעל מכך ש-36 שעות לאחר תחילת המלחמה יוצא צה"ל להתקפות-נגד בשתי החזיתות, בהשתתפותן של אוגדות המילואים. הוא ציין אמנם שהמדובר רק בתחילתן של התקפות-הנגד, ודי בדיווח מאחת החזיתות על כישלון, כדי שהמצב יהיה אף גרוע מזה שהיה ביום הקודם, אך הביע ביטחונו שהן יעלו יפה: פיקוד הצפון תוקף את המחצית הדרומית של רמת-הגולן בכוח הגדול פי שניים משהיה לו כאלוף פיקוד הצפון במלחמת ששת הימים כדי לתקוף את כולה, ולפיכך "הוא צריך לשבור אותם והוא ישבור אותם". הדיווחים שהגיעו משתי החזיתות, שמהם הצטיירה הצלחה, הגבירו את האופוריה, כזהרי היום אמר הרמטכ"ל לשני רמטכ"לים קודמים שנכחו בחדר: "צ'רה, יגאל, הרמטכ"לים! שימו לב מה קרה פה: הצבא הזה, שמאז ימי יגאל ידין מאורגן במילואים, במגמה שיתארגן למלחמה תוך 24-48 שעות, ייכנס למלחמה בדירוג בין 48-72 שעות ויתחיל במלחמה; הצבא הזה גומר עכשיו 48 שעות והוא כבר בשלב של התקפת-נגד. אז זה יפה". "הקרב של היום נגמר בשבילי, אני צריך לחשוב על הקרב של מחר", הוסיף. הוא החליט לטוס לפיקוד הצפון ולכנס, כאשר יחזור, מסיבת עיתונאים כדי לפרסם הודעה על התפנית במלחמה, וביקש לקבל את אישורו של שר הביטחון לכך. בהיותו בסיוור בפיקוד הצפון פגש בעיתונאים, ובתשובה לשאלה אמר בין היתר שהתקפות-הנגד בשתי החזיתות מצליחות וכי "אנחנו נמשיך לתקוף, ואנחנו נמשיך להכות, ואנחנו נשבור להם את העצמות".

בשעות אחר-הצהריים של אותו יום התברר שהתקפת-הנגד בדרום נכשלה. מלוא

משמעותו של הכישלון התחוורה לשר הביטחון ולרמטכ"ל בביקורם בפיקוד בליל 8-9 באוקטובר. בעקבות זאת ובעקבות חשש של אלוף פיקוד הצפון מהתקפה של דיוויזיית שריון סורית חזו שר הביטחון והרמטכ"ל חזות קשה. השר חשש שיחסרו חיילים והורה לבדוק אפשרות לגייס משוחררי גיוס, בני 17 ומתנדבים מחוץ לארץ, הורה שבפיקוד הצפון לא תהיה כל נסיגה, גם במחיר של אובדן טנקים רבים, הנחה לשקול את כל אמצעי הלחימה ובכלל זה הפצצת דמשק, והורה לבחון מה הוא הקו שבו ניתן להחזיק בפיקוד הדרום גם בתנאים קשים ולהכינו. הרמטכ"ל טען: "אני מוכרח אפקט דרמטי, ... שמישהו יצעק: 'געוואלד, משמידים את סוריה!'... אני רוצה תפנית דרמטית, אני רוצה שמישהו יצעק: 'געוואלד, נהרגים עמים, תפסיקו את האש!'". הוא שקל להפציץ לתכלית זו את ארבע עריה הגדולות, כלומר הפצצת אוכלוסייה אזרחית – נוסף על תקיפת שתי הדיוויזיות המשווריות הסוריות. מבחינת התחושה – של שר הביטחון ושל המטה הכללי – היו שעות השחר של 9 באוקטובר שעות השפל.

תחושה זו התפוגגה בתוך שעות מעטות – עם הודעתו של אלוף פיקוד הצפון, בשעה 07:00, לרמטכ"ל, שאין כל כוח סורי המסוגל לפתח מאמץ התקפי. במטכ"ל הגיעו למסקנה שאין תוחלת בהפצצת ארבע עריה של סוריה, והסתפקו בהפצצת מטרות אסטרטגיות, חלקן בדמשק.

מניעת מלחמה

שתי הנחות יסוד רווחו בישראל לפני פרוץ המלחמה: הראשונה – בתנאים השוררים בשנת 1973 מעניינה של ישראל להימנע ממלחמה. השנייה – הסטטוס קוו פוגע במדינות ערב, ומעניינן לשנותו. אחת הדרכים האפשריות היא דרך המלחמה.

לנוכח שתי ההנחות הללו עמדה בפני ישראל השאלה, כיצד למנוע את מדינות ערב מלצאת למלחמה. תיאורטית ייתכנו שתי דרכי פעולה למניעת מלחמה: הראשונה – פיתוי: הצבת אפשרות, שתיראה להנהגת האויב כדרך סבירה להשגת מטרותיו הלאומיות וכעדיפה על דרך המלחמה. השנייה – הרתעה: שכנועה של הנהגת האויב כי לא תוכל להשיג מטרותיה בדרך המלחמה, או שיהיה עליה, אם תבחר בדרך זו, לשלם מחיר לאומי כבד ביותר בהשוואה להישגים שהיא מצפה להפיק מהם. זאת על-ידי הבאת הנהגת האויב לידי הכרה שבידי המרתיע כוח צבאי עדיף, יצירת דימוי של הנהגה הנחושה להפעילו ואם אפשר – הבלטת שיתוף פעולה עם מעצמת-על, האמורה לתמוך במרתיע, מבחינה מדינית וצבאית, כאשר יפעיל את כוחו.

הכישלון למנוע את מלחמת יום הכיפורים יכול להתפרש בשלוש דרכים: הראשונה – אי העמדת פיתוי מספק למצרים ולסוריה. השנייה – הערכה לא נכונה של יעילות ההרתעה. השלישית – צירוף של שני הגורמים: אי העמדת פיתוי שיצטייר בעיניהם כעדיף על דרך המלחמה מזה ואי-הצלחה לשכנעם שיציאתם למלחמה תמיט עליהם אסון, שבשלו עדיף מבחינתם להימנע מלחמה מזה.

א. אי העמדת פיתוי מספק⁴

פירוש זה בא לידי ביטוי בטענה שמצרים הייתה נכונה לוותר על דרך המלחמה אילו השכילה ישראל, בשנים שלפני מלחמת יום הכיפורים, לאפשר לה לממש אינטרסים לאומיים שאותם תפסה כחיוניים, ולהביא בכך לביטולה של העילה למלחמה בישראל. מעשית נתפס הפיתוי בדמות הסדר, שלפיו תיסוג ישראל משטחים בסיני.

באביב 1973 העריך שר הביטחון משה דיין כי אפשר שמצרים תחליט בתוך זמן קצר לצאת למלחמה, משום ש"המדיניות שלנו הביאה אותה למצב שאין לה מה להפסיד [ממלחמה], אפשר רק להרוויח". כלומר, הוא העריך שישראל לא הציבה לפני מצרים פיתוי כחלופה לדרך המלחמה, כדי להשיג אינטרסים החיוניים לה, ולפיכך אפשר שלא נותר לה אלא לצאת למלחמה לשם כך.

ראוי לציין, כי אף שהועלתה אפשרות שכך יקרה, לא מצאנו שהוסקה מסקנה המתחייבת מכך – שכדי למנוע מלחמה יש להציב בפני מצרים וסוריה דרכים חלופיות למימוש המטרות שברצונם להשיג באמצעות מלחמה. ייתכן שאחת הסיבות להימנעותה של ההנהגה המדינית-צבאית של ישראל מלהסיק מסקנות בכיוון זה, הייתה ההערכה שמצרים ממילא לא תהיה מוכנה לצאת למלחמה בישראל לפני שנת 1975.

לעומת הטענה שכדי למנוע מלחמה היה צורך להציב בפני מצרים פיתוי מספק, עומדת הטענה שהמלחמה הייתה כורח המציאות כל עוד מהווה הכבוד הלאומי מרכיב כבד משקל בחשיבה של הערבים. לפי גישה זו לא היה די בהסדר מדיני שבעקבותיו יוחזר חצי האי סיני למצרים, אלא עליה לגאול את כבודה באמצעות מלחמה, שתגרום נזקים לישראל ותקנה הישגים למצרים. רק מעמדה לאומית ובינלאומית מחוזקת תוכל מצרים להרשות לעצמה להפנות עורף לקונצנזוס הבין-ערבי, שעיקריו נקבעו בוועידת חרטום ב-1967, ולפתוח במשא ומתן עם ישראל לכינון הסדר.

על-פי הטענה הראשונה הייתה יכולה ישראל למנוע מלחמה על-ידי ויתורים מדיניים, בעוד על-פי הטענה השנייה לא הייתה יכולה לעשות זאת. אין ביכולתנו להכריע בין הטענות הללו ולכן נבחן את הפירוש האפשרי השני:

ב. הערכה לא נכונה של יעילות ההרתעה של ישראל

פירוש זה מתבטא בהנחה, שרווחה ב-1973, כי בתנאים ששררו אותה עת מעדיפה מצרים את המשך הסטטוס קוו על פני מלחמה. במקרה זה שגתה הצמרת המדינית-צבאית בישראל בזיהוי הערכותיה של מצרים וכוונותיה.

מהיערכות צבאות מצרים וסוריה בסוף ספטמבר ותחילת אוקטובר 1973 ניתן היה לזהות כוונה של יציאה למלחמה. אולם היתכנותה נשללה, בראש ובראשונה בשל ההנחה שדיעות

4 מדברי וינסטון צ'רצ'יל בבית הנבחרים הבריטי ב-15 בדצמבר 1950: "פיוס כשלעצמו עשוי להיות טוב, או גרוע, בהתאם לנסיבות. פיוס מתוך חולשה ופחד כאחד הוא חסר תועלת ומסוכן. פיוס מתוך עוצמה הוא נדיב ונאצל, ועשוי כשביל הבטוח ביותר ואולי היחיד לשלום-עולם".

משכבר עדיין תקפות – אף שלא עודכנה אמיתותן ולא נבחנה על רקע שינויים שונים שחלו מאז שנודעו.

לפי ידיעות אלו, נרתע נשיא מצרים לצאת למלחמה בשל הערכתו כי במקרה שמצרים תיזום מלחמה תתקוף ישראל בעורפה. מידיעות אלו עלה כי הנשיא סאדאת אינו מוכן לשלם את המחיר של היפגעות העורף האזרחי תמורת הישגים שיוכל להשיג בחזית, וכי מצרים לא תצא למלחמה כל עוד לא יהיו בידיה מערכות נשק שירתיעו את ישראל מלפגוע בעורפה. מהידיעות שהיו בידי צה"ל עלה כי לא יהיו בידי מצרים מערכות נשק מבצעיות לתכלית זו לפני שנת 1975. הונח כי אם מערכות נשק אלו יגיעו קודם לכן, או אם יחדל נשיא מצרים להתנות יציאה למלחמה בקבלתן, ייוודע על כך מבעוד מועד. הנחה זו, בהתבססה על מידע, יצרה תחושת ביטחון. בדיעבד נראה כי במועד מסוים חדל המידע להיות תקף ולפיכך הפכה אותה תחושת ביטחון לאשליה מזיקה.

אם נבחן את שאירע למעשה: נראה שבתקופה הראשונה לשלטונו ניסה הנשיא סאדאת להביא לנסיגת ישראל מחצי האי סיני באמצעים דיפלומטיים – וזאת מבלי להפנות עורף לקונצנזוס הבין-ערבי שגובש בוועידת חרטום. ייתכן כי אחד השיקולים שהביאוהו לבחור בדרך זו, היה ניסיון המלחמות בין שתי המדינות, ובתוך זה ההבנה פרי מלחמת ההתשה, כי ישראל אינה משחקת לפי כללי המשחק הרצויים למצרים, ומגיבה על כל פגיעה בחזית בפגיעה בעורפה של מצרים. במועד כלשהו – בסתיו 1972, או לכל המאוחר באביב 1973 – נכזבו תקוותיו שיוכל להביא את המעצמות לכפות על ישראל נסיגה מהשטחים שכבשה במלחמת ששת הימים בלא שינקוט מהלך צבאי.

כישלון המאמצים הדיפלומטיים הביא את סאדאת למסקנה שלא ניתן להגשים את מטרותיה הלאומיות החיוניות של מצרים אלא במלחמה. לפיכך היה נכון עתה לשלם את המחיר שלא היה מוכן לשלם כל עוד העריך שעומדות לפניו דרכים אחרות למימושן. עתה העריך כי מחיר אי-יציאה למלחמה עלול להיות כבד בהרבה ממחיר היציאה אליה: השלמה עם אוכדן חצי האי סיני תביא לנזקים כלכליים, חברתיים, צבאיים ומדיניים בלתי נסבלים, ובהם יוקרתה של מצרים, החרפת הביקורת הפנימית על הנהגתו של סאדאת ואובדן האמון בו. סימנים לכך נראו מכל עבר.

אפשר גם שהעריך שישראל תירתע מלפגוע בעומק מצרים כאשר לקראת סתיו 1973 היו במצרים טייסת מטוסי "מיראז" לוביים וחטיבה של טילי קרקע-קרקע "סקאד", שהגיעה ביולי 1973.⁵ כן הייתה יכולה הערכה זו להתבסס על ההנחה שאם צבאות מצרים וסוריה יפתחו במלחמה באותה עת יאלץ צה"ל לפצל את כוחו. זאת ועוד, ישראל סברה שהיא הצליחה להרתיע את מצרים כליל מלפתוח במערכה

5 בפועל אכן הרתיעה הימצאות הטילים הללו, ובעיקר אזהרתו של סאדאת כי יעשה בהם שימוש אם צה"ל יפגע במרכזי יישוב במצרים, את ישראל מלפגוע בעומק מצרים. ראה – שמעון גולן, ה"סקאד" שהרתיע את ישראל (טק"ק במצרים כגורם מרתיע במלחמת יום הכיפורים), תוה"ד-היסטוריה, זרקור 13, אוקטובר 2002.

(כל עוד אין ברשותה מערכות הנשק שירתיעו את ישראל מלתקוף בעומק שטחה). בפועל, הונעה מצרים על-ידי רצון עז להשיב לעצמה את חצי האי סיני. היא אכן הורתעה מפני מרכיבים שהקנו לצה"ל יתרונות של ממש – עוצמת השריון והאוויר שלו, אולם לנוכח נחישותה להשיג את המטרה דלעיל מצאה לכך מענה בדמות מערכות נ"מ ונ"ט. היא התאימה את המערכה שרקמה ליכולותיה המבצעיות: היא לא תכננה לכבוש את כל סיני, אלא רק להיאחז בגדה המערבית של תעלת סואץ בעומק המתאים ליכולות צבאה – כאמור במגמה להניע את התהליך המדיני.

בסתיו 1973 לא ידעו מעריכי המצב בישראל על שינוי זה. באביב 1973 עוד העריכו שר הביטחון והרמטכ"ל כי אפשר, שכדי לממש אינטרסים לאומיים חיוניים, שאותם הוא מקווה להשיג מיציאתו למלחמה, נכון נשיא מצרים לשלם מחיר כבד בחומר ובנפש. בסתיו 1973 כבר לא עלתה אפשרות זו על הפרק.

יתר על כן, המעריכים בישראל עמדו אמנם על מעמדו המעורער של סאדאת, אולם ראו בכך אחד הגורמים שבשלו יימנע מלצאת למלחמה, כאשר בפועל נראה כי הוא היה דווקא אחד הגורמים שהניעוהו לצאת אליה. הם העריכו בצורה מוטעית את הלך רוחו של נשיא מצרים, את תחושת המצוקה שבה הוא היה נתון, את נכונותו להסתכן – שעליה הצהיר בחודשי האביב של 1973 – ואת נחישות החלטתו.

ג. לסיכום

ההרתעה הייתה מעמודי התווך של תורת הביטחון של ישראל. יש לזכור כי ההרתעה הנה גורם דינמי. הירתעות האויב מנקיטת מהלך מסוים נובעת מהערכתו שהנזק העלול להיגרם לו מנקיטתו גדול מהתועלת שתצמח לו מכך. הערכה זו מתבססת על שקלולם של מרכיבים רבים, למן גורמים של יחסי כוחות ועד גורמים סובייקטיביים, כגון נחישות, כבוד לאומי, כבוד אישי של מנהיג ותחושת מצוקה. היא יכולה להשתנות בשל גורמים רבים ומגוונים, למן שינוי הערכתו של האויב באשר לגורם מסוים (למשל יחסי הכוחות, נחישות אויבו ועוד) ועד שינוי המשקל היחסי הניתן לגורמים השונים. הדינמיות והסובייקטיביות של ההרתעה מחייבות בחינה עתית של תקפותה.

ההתרעה

א. כללי

העומד בפני סכנה פוטנציאלית המאיימת לפגוע באינטרסים שלו, נזקק להתרעה מפני האפשרות שהאיום יוצא מן הכוח אל הפועל, כדי שיוכל לנקוט, מבעוד מועד, צעדים למניעת הנזק או להקטנתו. אחד מתפקידיו של דרג המטה הוא להציג בפני המחליט עובדות והערכות שישמשו בסיס להערכת מצב ולקבלת החלטות. הערכת מצב זו מתבססת על נתונים המוצגים למחליט על-ידי גורמים שונים, ומסקנותיה, כלומר

המסקנות שמסיק המחליט, אינן זהות, בהכרח, להערכות של אותם הגורמים. ממסקנות אלה גוזר המחליט את החלטותיו.

ב. הערכת אמ"ן

בהוראות הפיקוד העליון נקבע, כי תפקידו של אמ"ן הוא, בין היתר, להציג לדרג המחליט את רמת יכולתם של צבאות האויב ולהתריע על כוונת האויב לבצע פעולות בהיקף מוגבל, או לצאת למלחמה.

מהמקורות שבידינו עלה כי הערכת אמ"ן בתקופה הנדונה לגבי אפשרות שתפרוץ מלחמה, נגזרה משלושה מרכיבים: צעדי כוונות והתכוונות שנוקטים צבאות האויב; הנחות יסוד לגבי תנאים שבהם מתנה הדרג המחליט של האויב את יציאתו למלחמה; ציפייה שאם אכן יחליט האויב לצאת למלחמה, יתקבל על כך מידע ממקורות בעלי נגישות גבוהה לצמרת.

בדיונים שנערכו באביב 1973, ובכלל זה בהתייעצויות שערכו ראש הממשלה והקבינט המצומצם (השרים אלון, גלילי ודיין), הבהיר ראש אמ"ן, כי ביכולתו להתריע על כוונת מצרים לצאת למלחמה ארבעה עד שבעה ימים מראש, אבל לגבי פעולות בהיקף מצומצם ההתרעה אינה מובטחת. הביטחון שיוכל להתריע מפני מלחמה נבע, לדבריו, מהעובדה שצבא מצרים זקוק לארבעה עד שבעה ימים להכנות למלחמה, ועל הכנות אלה, המעידות על כוונתו, ודאי שיהיו בידי ידיעות.

הבטחה זו, להתריע על סמך הכנות, סויגה במסמך שהגיש ראש אמ"ן שקדם לאלוף זעירא – האלוף אהרון יריב – לרמטכ"ל ולראש אג"ם ביוני 1972. במסמך זה צוין כי במקרה של פעילות תרגילית נרחבת או במקרה של מתיחות כללית ייתכן שלא תהיה ברורה מגמתה של פעילות האויב; או אז יוכל אמ"ן להתריע על עצם הפעילות, אולם לא על מטרתה. על סייג זה לא חזר האלוף זעירא באביב 1973 ובסתיו של אותה שנה.

ראש אמ"ן הבטיח לראש הממשלה כי יוכל להתריע על כוונות האויב על סמך הכנות, אולם בפועל גזר את הכוונות, בראש ובראשונה, מתפיסה בסיסית שיוחסה למקבלי ההחלטות במצרים ובסוריה. תפיסה זו יוחסה להם על בסיס מידע שהתקבל ממקורות שהוערכו על-ידי אמ"ן כאמינים וכבעלי נגישות גבוהה למקבלי ההחלטות.

לפי תפיסה זו לא תצא מצרים למלחמה כל עוד לא יהיו בידיה טילי קרקע-קרקע ארוכי טווח ומטוסים מרחיקי טוס, בכמות מבצעית, שיוכלו לפגוע בעומק ישראל – כדי להתריעה מלפגוע בעומק מצרים. בסתיו 1973 העריך אמ"ן כי מערכות נשק אלה יהיו בידי מצרים בכמויות מבצעיות בשנת 1975. באשר לסוריה – אמ"ן העריך כי היא נרתעת מלצאת למלחמה בגלל היותה מודעת לעליונותו המוחלטת של חיל האוויר הישראלי וליכולתו של צה"ל להגיע עד דמשק, לכן היא מתנה יציאתה למלחמה בהשתתפות של מצרים.

זאת ועוד, ראש אמ"ן ציפה שגם אם יחליט נשיא מצרים לצאת למלחמה בלא שהתמלא התנאי שהציב, יתקבלו באמ"ן "ידיעות והוכחות בטוחות המכילות אינדיקציה

חד-משמעית להחלטתו זו", וזאת בעיקר דרך מקורות מסוימים, בעלי נגישות ואמינות מעולות, שעמדו לרשות אמ"ן.⁶

ג. הערכת מקבלי ההחלטות והבסיס להחלטותיהם

לעתים הייתה הערכתו של דרג מקבלי ההלטות – הרמטכ"ל, שר הביטחון וראש הממשלה – כהערכת אמ"ן, ולעתים – שונה ממנה. כך למשל באביב 1973, כאשר הגיעו ידיעות בדבר כוונת מצרים וסוריה לצאת למלחמה, העריך אמ"ן – בהתבססו על התפיסה דלעיל – כי הסבירות לכך נמוכה. שר הביטחון והרמטכ"ל הסכימו להערכה זו, אולם הוסיפו לה נדבכים נוספים. הרמטכ"ל גרס כי סבירות היא מושג דינמי, והחליט על לקיחת מקדם ביטחון ועל נקיטת צעדים מעבר לאלה המתחייבים מהערכת הסבירות הנמוכה. יתר על כן, בניגוד לאמ"ן, שגרס כי מצרים לא תצא למלחמה מחשש שייגרמו לה נזקים כבדים, הביא שר הביטחון בחשבון אפשרות שמצרים הגיעה למסקנה כי לא תוכל להגשים מטרתיה בלא שימוש בכוח, שכן הדרך המדינית נראית בעיניה חסומה, וייתכן שתהיה מוכנה לשלם את מחיר הנזקים הצבאיים תמורת ההישגים המדיניים שהיא מצפה להשיג מעצם היציאה למלחמה. כלומר, הקונספציה שעליה התבסס אמ"ן לא הייתה מקובלת על שר הביטחון ועל הרמטכ"ל. בדיעבד מתברר כי ניתוחו של שר הביטחון היה נכון, וכי מצרים אכן החליטה לצאת למלחמה כדי לשבור את הקיפאון המדיני, אולם בסתיו 1973 שוב לא העלה אפשרות זו. בסוף ספטמבר ותחילת אוקטובר 1973 הייתה מקובלת על השר ועל הרמטכ"ל עמדת אמ"ן כי מצרים וסוריה לא יצאו למלחמה רבת, וכי אם קיימת סכנה למהלך התקפי כלשהו, הרי שזו סכנה של פעולה מוגבלת מצד סוריה, ואף זאת בסבירות נמוכה.

אמ"ן התריע כי טכנית יכולים צבאות האויב לתקוף, מהיערכותם באותה עת, בלא שלצה"ל תהיה התרעה על כך. הרמטכ"ל היה מודע לסכנה הפוטנציאלית הגבוהה שבהיערכות זו. כמו אמ"ן לא היה גם בידו הסבר, שיניח את דעתו שלו, לגבי פשר ההיערכות של צבא סוריה. כמו אמ"ן סבר גם רב-אלוף אלעזר כי סוריה לא תצא למלחמה ללא מצרים, כי תזוזות הכוחות במצרים הן במסגרת תרגיל וכי אין למצרים כל כוונה לצאת למלחמה בטווח הזמן הקרוב, ולו מכיוון שטרם בשלו התנאים שהיא מתנה לכך. יתר על כן, הרמטכ"ל הניח שתהיה לצה"ל התרעה במקרה שהסורים מתכוונים לצאת למתקפה לכיבוש רמת-הגולן, וכי אם מצרים תחליט לצאת למלחמה יתקבלו אינדיקציות על כך מבעוד מועד.

תהליך הערכת המצב האינטנסיבי בסתיו 1973 החל בעקבות שלוש התפתחויות: התראת האלוף חופי, ב-24 בספטמבר, בדבר מגבלות ההתרעה לגבי אפשרות של מחטף מצד סוריה (מחטף – ולא דווקא מתקפה כוללת לכיבוש רמת-הגולן); קביעת שר הביטחון כי

6 דוח ועדת אגרנט, דוח חלקי נוסף, עמ' 64.

יש לבדוק אם מגבלות אלה קיימות ולהיערך לאפשרות כזאת; וההתרעה שהגיעה ביום המחרת בדבר כוונה אפשרית של סוריה לצאת למתקפה כללית כדי לכבוש את רמת-הגולן. התפתחויות אלה, בהתרחשן על רקע תגבור הכוחות הסוריים בחזית, חוללו שורה של דיונים.

מאז ועד בוקר 5 באוקטובר נדונו בהערכות המצב שתי דרכי פעולה אפשריות: מתקפה סורית כללית לכיבוש רמת-הגולן ומחטף מוגבל. האפשרות הראשונה צוינה בכמה ידיעות, אולם נדחתה מכול וכול, ולפיכך לא ננקטו כל צעדים לקדמה. האפשרות השנייה לא הייתה פרי ידיעות, אלא הועלתה על-ידי מעריכי המצב עצמם, כניסיון להסביר את פשר ההיערכות הסורית. בין היתר נתלו בתקרית 13 בספטמבר, שבה הופלו 12 מטוסים סוריים, והועלתה אפשרות שבכוונת הסורים להגיב עליה. בניגוד למלחמה – שההתרעה לגביה נתפסה כמובטחת – היו הן אמ"ן והן מקבלי ההחלטות מודעים לכך כי ביכולת הסורים לעשות מחטף בלא שלצה"ל תהיה התרעה מספקת על כך. לכן, אף שהעניקו סבירות נמוכה לאפשרות שהסורים ינקטו מהלך זה, החליטו הרמטכ"ל ושר הביטחון לנקוט צעדים שנועדו לקדמו.

כלומר, אמ"ן והדרג המחליט היו מודעים לכך כי בהיערכות צבא סוריה טמונה סכנה פוטנציאלית הן למלחמה והן למחטף, וכי הוא יכול לתקוף מהיערכותו בלא התרעה נוספת. ההבדל בין שתי האפשרויות היה טמון בהערכת היכולת של צה"ל לקבל התרעה ברמה האסטרטגית: מחטף, כך הניחו, יכול להיעשות בלא שתהיה על כך התרעה, אולם לגבי מלחמה ברי שתהיה התרעה. זאת ועוד, הם הניחו כאמור כי בשל הירתעותה מתגובת צה"ל חוששת סוריה לצאת למלחמה לבדה. לגבי אפשרות של מבצע מוגבל פעל הדרג המחליט על סמך ההנחה כי יש סבירות כלשהי שתצא לפועל, כלומר, אפשרות שטמונה בה סכנה אקטואלית. כלפי אפשרות מלחמה, לעומת זאת, פעל על בסיס ההנחה כי כל עוד לא התקבל המידע הספציפי שבכוונת הדרג האסטרטגי של האויב לנקוט אותה, אין כל סבירות שתוצא לפועל, כלומר טמונה בה סכנה פוטנציאלית בלבד – סכנה שאינה מחייבת תגובה. את הסבירות של מבצע מוגבל העריך הדרג המחליט כנמוכה, אולם מאחר שהיה מודע למגבלות ההתרעה לגביה מזה, ומאחר שהצעדים שהיה עליו לנקוט כדי לקדמה כללו תגבור והגברת כוונות של כוחות סדירים בלבד מזה, נקט את מלוא הצעדים הנחוצים לדעתו לקדמה. בדיעבד ברוח, כי ההערכה שאין סכנה אקטואלית לפרוץ מלחמה הייתה מוטעית, ולפיכך היו גם הצעדים שנגזרו מההערכה מוטעים. נראה כי אירוע הפלת 12 המטוסים הסוריים תרם, תרומת מה, להפחתת העירנות כלפי אפשרות של מלחמה, מאחר שבו מצאו מעריכי המצב בישראל הסבר אפשרי לפשר ההיערכות יוצאת הדופן של צבא סוריה – רצון להגיב על הפלת המטוסים. דבר זה גרם לכך שהמחליטים התרכזו במציאת תשובות לאפשרות של פעולה מוגבלת. עם זאת תרם אירוע זה רק תרומה משנית לטעות בהערכת המצב, שכן ההתרכזות באפשרות של פעולה מוגבלת מצד סוריה באה, בראש ובראשונה, על רקע שלילת האפשרות של מלחמה.

ההנחות השגויות – כי לא תפרוץ מלחמה, וכי אם תפרוץ תתקבל על כך התרעה מבעוד מועד – היו נחלת כולם. סגן הרמטכ"ל חרג מקונצנזוס זה ב-30 בספטמבר, בציין

שהסכנה העומדת על הפרק היא מתקפה כללית סורית. אולם אחרי שדעתו זו נדחתה – הן על-ידי אמ"ן כסמכות מקצועית והן על-ידי הרמטכ"ל כדרג מחליט – לא ראה עוד האלוף טל כל אפשרות להשפיע על קבלת החלטה שתניח את דעתו, ולפיכך גזר על עצמו שתיקה בסוגיה זו בדיונים בהמשך.⁷

בבוקר 5 באוקטובר חל מפנה. האפשרות שתפרוץ מלחמה הוערכה בסבירות נמוכה, אולם עתה כבר לא נשללה מכול וכול. הספקות של אמ"ן נבעו בעיקרם מהפינוי הבהול וחסר הפשר של משפחות היועצים הסובייטים. ספקות אלה הביאו את הדרג המחליט, לראשונה, להכרה שהוא פועל בתחום אי-הוודאות. הספק – שמשמעו ערעור הביטחון המוחלט שמלחמה אינה עומדת בפתח – בהצטרפו לידיעה כי היערכות כוחות האויב בשתי החזיתות מאפשרת להם לתקוף מיד, הביאו, לראשונה, להחלטה להיערך לאפשרות של מלחמה.

השינוי העיקרי בהערכת המצב ב-5 באוקטובר התבטא בכך, שעד 5 באוקטובר התנו מעריכי המצב (פרט לאלוף טל) את הסבירות לפרוץ מלחמה בקבלת ידיעות שלפיהן התמלאו התנאים שמתנה האויב ליציאה למלחמה, או שאותה התניה חדלה מלהתקיים. ב-5 באוקטובר הייתה הציפייה לידיעות אלו מרכיב כבד משקל בהערכת המצב, אולם לא התנתה אותה. עד 5 באוקטובר ניתן היה להסיק, מהצעדים שנקט האויב ומכוונותיו הבסיסיות, כי יש סבירות כלשהי שבכוונתו לצאת למלחמה. למרות זאת נשללה אפשרות זו בהעדר אינדיקציות חדימשמעיות שבכוונת האויב לצאת למלחמה. ב-5 באוקטובר חל מפנה. עתה החליט הרמטכ"ל לפעול לא על סמך העדר אינדיקציות חדימשמעיות שבכוונת האויב לצאת למלחמה, אלא על סמך העדר אינדיקציות חדימשמעיות שאין בכוונתו לעשות כן.

עד 5 באוקטובר שכנה הערכת האפשרות לפרוץ מלחמה בתחום הוודאות: אם יחליט האויב לצאת למלחמה, ודאי שתתקבל ידיעה על כך; כל עוד לא התקבלה – ודאי שלא תפרוץ מלחמה. למרות הקושי הפסיכולוגי בשינוי עמדות, ב-5 באוקטובר שונתה ההערכה – בעקבות ניתוח של מידע חדש – במובן זה שהיא הועתקה לתחום אי-הוודאות. עתה הונח, כי העדר מידע על החלטה של האויב לצאת למלחמה, אינו מעיד בהכרח על העדרה של החלטה כזו. עתה דנו במלחמה, לראשונה, במונחים של סבירות. אשר למידת הסבירות שהוערכה: ידיעת כוונותיו הבסיסיות של האויב וכן יחסי הכוחות בחזיתות לנוכח היערכות שני הצדדים, הצביעו, לכאורה, על סבירות גבוהה לפרוץ מלחמה. מנגד, העובדה שלא התקבל המידע הספציפי הצפוי, הצביעה לכאורה על סבירות נמוכה ביותר לכך. הערכת הסבירות למלחמה הייתה תוצאה של שקלול המרכיבים הללו.

7 כאמור, לטענת האלוף טל, הוא נמנע מלהעביר הערכתו זו לידיעת שר הביטחון בשל אי-רצונו לעקוף את מפקדו – הרמטכ"ל – מחד גיסא, ובשל העובדה שהמדובר בהערכה, ולא בידיעה, מאידך גיסא. מהטענה השנייה עולה הנחה שחילוקי הדעות בדיון נגעו בהערכה לגבי מה שעתידי לקרות – תחום שבו איש אינו בטוח שהערכתו היא הנכונה, מה גם שהתחום הנדון נחשב כתחום מובהק של אמ"ן.

עתה כבר לא הותנתה ההערכה שמלחמה בשער בקבלת המידע הספציפי, ולכן הוענקה סבירות לפרוץ מלחמה. עם זאת הוסיפו לצפות לכך, שאם אכן יחליט האויב לצאת למלחמה, יתקבלו אינדיקציות על כך. בשקלול מרכיבי ההערכה הוענק משקל רב לאותה ציפייה, ולכן נטתה ההערכה לכיוון הסבירות הנמוכה.

לפי הדברים שאמר באותו יום, החליט הרמטכ"ל לנקוט צעדים מעבר לאלה המתחייבים ממידת הסבירות שהעריך. בהחלטה זו ניכרה השפעת אי-הוודאות. נוכח הידיעה כי טעות, בהסתמכות על הערכה של סבירות נמוכה מדי, עלולה להיות הרת אסון, החליט לקחת מקדם ביטחון. עם זאת לא ננקטו הצעדים המתחייבים ממלוא הסכנה הפוטנציאלית – שעתה הוענקה לה כבר מידה של סכנה אקטואלית – האפשרות שתפרוץ מלחמה, ובראשם גיוס מילואים. הוחלט לקחת סיכון מחושב ולהימנע מכך. הרמטכ"ל הסביר את ההחלטה ליטול סיכון זה בציפייה כי אם אכן מתכוון האויב לצאת למלחמה ייוודע על כך מבעוד מועד, וגם אם לא ייוודע על כך מבעוד מועד, יוכל הכוח הסדיר לבלום את כוחות האויב עד להגעת כוחות המילואים. כדי שיוכל לעמוד במשימה זו הועלתה כוונתו של הכוח הסדיר לדרגה העליונה. נראה כי בלקיחת הסיכון המחושב היה משקל רב הן לעובדה שלא הייתה כל אינדיקציה על המועד הצפוי לפרוץ המלחמה והן לעובדה שגיוס מילואים הנו צעד בעל השלכות רבות – הן פנימיות – מוראליות ומשקיות, והן חיצוניות – התהודה הבינלאומית. ב־5 באוקטובר הוערך כי סביר יותר שלא תפרוץ מלחמה משתפרוץ. החלטה על גיוס מילואים במצב זה משמעה נקיטת צעד בכיוון האפשרות הסבירה פחות, צעד שאם יתברר כמוטעה יהיה כרוך בתשלום כבד. במקרה זה ייטה המחליט ליטול סיכון מחושב – וכך אכן נעשה. העלאת כוונתו של הכוחות הסדירים לעליונה הייתה מקדם הביטחון ואילו ההימנעות מגיוס כוחות מילואים הייתה סיכון מחושב.

הצעדים שננקטו ב־5 באוקטובר נועדו לאפשר את בלימתם של כוחות האויב עד הגעת המילואים למקרה שמלחמה תפרוץ בהפתעה והוחל גם בהכנות לגיוס מילואים – למקרה שיגיעו אינדיקציות שאכן מלחמה בשער.

אינדיקציה כזאת הגיעה בשחר 6 באוקטובר, אולם היא לא הצליחה לפזר כליל את ערפל אי-הוודאות. הידיעה, שבה ננקב המועד הצפוי לפרוץ המלחמה – בתוך כמה שעות – העלתה את רמת הסבירות שיוחסה לפרוץ מלחמה. העובדה שגם בידעה עצמה נאמר שייתכן עדיין למנוע את המלחמה, הביאה לכך שלחלק ממקבלי ההחלטות לא היה ברור מעבר לכל ספק שאכן תפרוץ מלחמה.

בסיטואציה זו החליט הרמטכ"ל כי מחיר הטעות גבוה מאוד. לפיכך חדל מלהביא בחשבון את מידת הסבירות, והחליט לפעול כאילו ודאי שתפרוץ מלחמה. מסקנתו – יש לנקוט את כל הצעדים הנובעים מהאפשרות שמלחמה אכן תפרוץ במועד שננקב בידעה – לפני ערבו של אותו יום. לפיכך המליץ הרמטכ"ל לגייס את כל כוחות המילואים ולהנחית מכה אווירית מקדימה. שר הביטחון, לעומתו, העניק משקל רב יותר משהעניק הרמטכ"ל לשיקולים מדיניים – ובראשם להשפעות האפשריות של צעדים אלה על תמיכת ארצות-הברית בישראל. הוא העריך בחומרה רבה יותר את הנזק העלול להיגרם

מצעדים אלה, ובעיקר את האפשרות שישראל תימצא אחראית לפרוץ המלחמה. הוא קיווה, כי, כפי שנאמר בדיעה, אם ייודע למצרים שישראל יודעת על כוונתה לצאת למלחמה, היא תימנע מכך. נוכח זאת, ונוכח התפרסות הכוח הסדיר בחזיתות והעלאת הכוונות גם בחיל האוויר, גרס השר דיין כי עדיף ליטול סיכון מחושב. לדעתו, עדיף להימנע מהנחתת מכה אווירית מקדימה – שהיא צעד יזום במובהק, ולגייס רק את החלק של מערך המילואים החיוני למגננה. יתרתו – המיועדת למתקפה – תגויס רק כאשר האויב אכן יפתח במלחמה. ראש הממשלה נטלה מזה ומזה – מההיגיון המדיני של שר הביטחון ומההיגיון הצבאי של הרמטכ"ל: נוכח העובדה שהנחתת מכה אווירית מקדימה היא צעד יזום במובהק, קבעה שאין להנחיתה, אלא אם ייודע שארצות-הברית יודעת על כוונת מצרים וסוריה לצאת למלחמה. במקרה זה לא תיחשב כבר ישראל בעיניה כיוזמת המלחמה. אשר לגיוס מילואים – הוויכוח לא היה על עצם הגיוס, אלא על היקפו. בהנחה שאיש לא יספור את היקף הגיוס – אם ירצה להאשים את ישראל כיוזמת המלחמה או כמדרדרת לקראתה – סברה ראש הממשלה שעדיף לגייס את מלוא המערך, דבר שיקנה לצה"ל את כושר הפעולה המיטבי.

בספר שהתפרסם בסתיו 2012, ומסתמך על מקורות, בעיקר אמריקניים, שלא היו זמינים בעת כתיבת ספר זה, תולה יגאל קיפניס את תגובותיהם של ראש הממשלה גולדה מאיר ושל שר הביטחון משה דיין להתרעות ואת המלצותיהם והחלטותיהם ערב המלחמה בהנחה שפניו של סאדאת לתהליך מדיני האמור להיפתח אחרי הבחירות לכנסת שנועדו ל-30 באוקטובר 1973. לדבריו הציג שליחו של נשיא מצרים חאפז איסמאעיל בפגישה עם קיסנינג'ר בסוף פברואר 1973, יוזמה של הנשיא סאדאת, שבה זיהה קיסנינג'ר את הנקודות העיקריות הבאות: ניתוק המשא ומתן להסכם בין ישראל ומצרים מערצוי המשא ומתן האחרים, כלומר מצרים תקדם תהליך נפרד מול ישראל, אך כל הסכם שתשיג ישמש בסיס להסכמים בהמשך בין ישראל לבין מדינות ערביות אחרות; מעבר ממצב של מלחמה למצב של שלום בהסכם מלא, סופי ומידי, שבסיסו הכרה בגבולות הבין לאומיים, אך יחסי נורמליזציה מלאים, שיכללו החלפת שגרירים ויחסי מסחר רשמיים ייכוונו רק אחרי שישראל תגיע להסכם עם המדינות האחרות. עד אז ישרור "מצב של שלום", שמשמעותו סוף העימות הצבאי, מעבר חופשי לשיט במעברים הימיים, מניעת פעולות גרילה נגד ישראל, הפסקת התעמולה והתחלה של קשרי נורמליזציה. הוא השאיר את הפתח לאפשרות, שעל אף הכרתה של ישראל בריבונות המלאה של מצרים על חצי האי סיני, תתאפשר נוכחות ישראלית בנקודות מפתח בסיני, כגון שרם א-שייח' ויהיו הסדרי פירוז שיבטיחו את ביטחונה של ישראל. איסמאעיל הדגיש שמצרים לא תמתין לבחירות בישראל: את עקרונות ההסכם ניתן לגבש עד מאי 1973, ועד ספטמבר 1973 אפשר לגבש את פרטי ההסכם הכולל ולבצע את הנסיגה החלקית של כוחות צה"ל מאזור תעלת סואץ.⁸

8 יגאל קיפניס, 1973 – הדרך למלחמה, דביר 2012, עמ' 47–52.

קיסנינג'ר היה מודע לתאריך היעד שהציב סאדאת לסיום המו"מ ולהסלמה במתיחות.⁹ דיין ומאיר, לעומת זאת, "לא התייחסו ברצינות ללוח הזמנים שהציב סאדאת כדי להגיע להסכם ולכך שהדגיש שיש לעשות זאת לפני הבחירות בישראל".¹⁰ מבחינתם לא ניתן לנהל משא ומתן הכולל ויתור על סיני לפני הבחירות.¹¹ באמצעות השגרירים רבין ואחריו דיניץ "הקפידו להבהיר לקיסנינג'ר את עניינה של ישראל בשימור הקיפאון המדיני ולתאם איתו את המהלכים להבטחתו".¹²

קיפניס מפרט את המגעים בערוצים שבין קיסנינג'ר לחאפז איסמאעיל מזה ובינו לבין הצמרת המדינית בישראל מזה. לדבריו רק ראש הממשלה, שר הביטחון והשר גלילי (וכן השגרירים בארצות-הברית) ידעו על המהלכים הללו. במהלך התקופה ניסה קיסנינג'ר, מעת לעת, להשפיע על הצמרת הישראלית, ללא הצלחה, למתן את התנגדותה. מאידך גיסא נאלץ, נוכח זאת, לדחות את פגישותיו עם איסמאעיל. משנוכח סאדאת לדעת, ביולי 1973, שהתהליך לא יתמשש עד למועד שקבע, החל להיערך למלחמה.

לדברי קיפניס התגבשה אצל שר הביטחון בספטמבר 1973 "הערכת מצב שהתבררה כשגויה, שלפיה יודע נשיא מצרים, על סמך המסרים שהועברו לו, כי בקרוב, מיד לאחר הבחירות, יקבל את מבוקשו וייכנס למשא ומתן שיוביל לנסיגה ישראלית מסיני".¹³ לדבריו סבר דיין, בהגיע הידיעות ב-5 באוקטובר ובבוקר המחרת, שאפשר שמהלכו של סאדאת, ה"מסלים את האיום לחדש את הלחימה והופך אותו למוחשי, חמור יותר", נועד לבנות מנוף לחץ נוסף לקראת המהלך המדיני האמור להתחיל בתוך פחות מחודש.¹⁴ נוכח זאת, טוען קיפניס, מול הרמטכ"ל ש"רצה להיערך בצורה הטובה ביותר [למלחמה] בהנחה שתפרוץ, הכתיב דיין התנהלות שנועדה לנסות ולמנוע אותה בחשאי, גם במחיר פגיעה בהיערכות. מאיר הצטרפה אליו".¹⁵

קיפניס מרחיק לכת ותולה את המלצות השר ואת החלטות ראש הממשלה בהבנות שהושגו בדצמבר 1971 בפגישות בין ראש הממשלה מאיר והשגריר רבין עם הנרי קיסנינג'ר, שלפיהם תבוסס מדיניות הממשל האמריקני בשנתיים הבאות על ארבעה עקרונות נוחים לישראל: תוכנית רוג'רס, שאינה נוחה לישראל, לא תהיה בסיס לדיון בין שני הצדדים; ארצות הברית תפעל למנוע סיכום אמריקני-רוסי בעניין המזרח התיכון; ישראל תהיה מוכנה לדון בסודיות וביסודיות בהסדר חלקי לפתיחת תעלת סואץ; הספקת המטוסים לישראל תימשך על בסיס הכמות והקצב שהיא ביקשה. קיסנינג'ר אמר, שבמקרה שמצרים תחדש את הלחימה, "יעזור אם נחכה 'יותר משעתיים' בפעולתנו הנגדית". "הדרישה האמריקנית לחכות לפני התקפת-הנגד, במקרה של תקיפה מצרית, הייתה למעשה המחיר

9 שם, עמ' 86.

10 שם, עמ' 191.

11 שם, עמ' 169.

12 שם, עמ' 12.

13 שם, עמ' 159.

14 שם, עמ' 224.

15 שם, עמ' 252.

שנדרשה ישראל לשלם בעבור ארבע ההבנות הראשונות – טוען קיפניס. לדבריו זה ההסבר להתנהלותם של ראש הממשלה ושל שר הביטחון ערב המלחמה.¹⁶ כפי שציין אורי בר-יוסף בביקורת על ספרו של קיפניס, התזה, "שלפיה דיין העריך שמצרים לא תפתח במלחמה, מכיוון שסאדאת ידע שפני קיסניג'ר למשא ומתן מיד אחרי הבחירות בישראל ... עומדת על כרעי תרנגולת".¹⁷ אין לכך ביטוי, ולא רמז, בדבריו בדיונים השונים בסתיו 1973. עובדה היא שהוא לא שלל מכול וכול הנחתת מכה מקדימה – כך, למשל, בהנחייתו למטכ"ל ב-21 במאי הנחה, בין היתר, לתכנן ולהכין גם מכה מקדימה.

ד. יחסי הגומלין בין הדרגים

לגוף מטה, באשר הוא, יתרון על הדרג המחליט בהערכת המידע הנוגע לתחום אחריותו, שכן הוא המומחה. לאמ"ן יתרון על הדרג המחליט בהערכת כוונות האויב, הודות לגופי האיסוף והמחקר הכלולים בו. גופים אלה נחשבו לבעלי מומחיות גדולה בתחומי העיסוק שלהם: הודות לניסיון הרב שרכשו במשך השנים והמגע הבלתי אמצעי שקיימו עם המקורות היה באפשרותם לשקלל את הידיעות השונות ולהעריך את מהימנות המקורות, נגישותם ומשקלם היחסי ואת מקומה של הידיעה הספציפית בכלל המארג של הידיעות. במרוצת השנים צבר אמ"ן מוניטין בינלאומי ונחשב לאחד מגופי המודיעין הטובים בעולם. יתר על כן, בין "שנת ההכרעה" – 1971 – לבין אוקטובר 1973 היו שלושה מועדים שבהם נוצרו מצבים שדמו, מבחינות רבות, למצב שהתהווה בספטמבר ובראשית אוקטובר 1973. גם במועדים אלה התקבלו ידיעות שמלחמה עומדת לפרוץ, בין היתר ממקורות שהוערכו כבעלי נגישות גבוהה למקבלי ההחלטות בדרגים הגבוהים במצרים, שנקבו אף במועדים קונקרטיים. בכל המקרים הללו התאמתה הערכת אמ"ן, לעתים בניגוד להערכת הדרג המחליט, שהסבירות למלחמה נמוכה. זאת ועוד, מאז מלחמת ששת הימים גבר הביטחון בכושר ההרתעה האסטרטגי של צה"ל והשפיע על הדימוי העצמי של המפקדים ועל הערכתם את יחסי הכוחות.

בסתיו 1973 הצליח אמ"ן לתאר את היערכות צבאות מצרים וסוריה במדויק ובעוד מועד, והוסיף, כמתחייב מתפקידו, את הערכותיו באשר לסבירות שהאויב יוציא את היכולת הטמונה בהיערכות זו מן הכוח אל הפועל. שלא כמו באביב 1973 קיבל הדרג המחליט בסתיו 1973 את דעת אמ"ן. אמ"ן גזר את ההתרעה בראש ובראשונה מכוונות הדרג המחליט של האויב, שעליהן – כך סבר – יש בידו ידיעות מהימנות ותקפות. הדרג המחליט היה שותף להנחה זו, ולפיכך היה תמים דעים עם אמ"ן.

ב-5 באוקטובר אימץ הדרג המחליט את הערכות אמ"ן הן לגבי הסכנה הפוטנציאלית (גבוהה) והן לגבי הסבירות (קיימת, אך נמוכה). הערכות אלו כבר לא שללו אפשרות

16 שם, עמ' 60-61.

17 אורי בר-יוסף, "היסטוריה סלקטיבית", הארץ, 12.10.2012, מוסף ספרים, עמ' 2.

מלחמה. בעקבות הידיעה שהגיעה בשחר 6 באוקטובר העריך אמ"ן כי אפשר שתפרוץ מלחמה, אולם אין ודאות בכך וייתכן שאפשר עוד למונעה. הדרג המחליט התפלג בשאלה כיצד לפעול.

ה. כשלי חשיבה

כמה כשלי חשיבה הביאו לכך שצה"ל החל להתכונן התכונות של ממש למלחמה רק לאחר הגעת הידיעה בדבר כוונת האויב, וגם אז היו עוד היסוסים האם לפעול כאילו המלחמה ודאית:

1) העדר הגדרה ואי קיום דיונים – כפתח להיווצרות תפיסות שונות

תפקידו של אמ"ן בתחום ההתרעה הוגדר, אמנם, בהוראות הפיקוד העליון, אולם מהות ההתרעה הנדרשת לא נדונה וממילא לא עודכנה כשהשתנו הנסיבות. הדרג המחליט לא הגדיר לדרג המטה מה היא ההתרעה שהוא מצפה לקבל ממנו. באשר למהות המידע הנדרש מצאנו גישות שונות. כך, למשל, אמר האלוף זעירא לדרג המחליט, באביב 1973, כי ביכולתו להבטיח התרעה על כוונות של מצרים וסוריה לצאת למלחמה על סמך הכנות צבאיות, אולם בפועל גזר את ההתרעה מידעו על כוונות הדרג המחליט שלהן. הן שהביאוהו להעריך כי הסבירות למלחמה נמוכה, בניגוד לתמונת המצב שהצטיירה מההכנות כשלעצמן. כך אירע, שערב מלחמת יום הכיפורים התקיימו, זו בצד זו, שתי תפיסות באשר לבסיס ההתרעה. התפיסה האחת יצאה מהנחה שאין אפשרות לדעת בביטחון את כוונות האויב, ולכן תיחשב כהתרעה הגברת יכולתו של צבא האויב לצאת למלחמה, ובראש ובראשונה קידום כוחות לחזית. לגבי החזית המצרית יתבהר העניין בתוך חמישה עד שבעה ימים לפני שהאויב יהיה מוכן לפתוח במלחמה. התפיסה השנייה, שהייתה הקובעת, יצאה מהנחה כי התרעה למלחמה תיגזר מידיעת כוונות הדרג המחליט של האויב. ידיעה זו תתקבל ממקורות בעלי נגישות גבוהה לדרג זה מבעוד מועד.

נראה כי המפקדים לא היו כלל מודעים בשעתו לכך שהם מחזיקים בתפיסות שונות. חוסר מודעות זה נבע מאי קיום דיונים ואי קביעת הגדרות מוסמכות ומעודכנות לגבי מהות ההתרעה.

2) ביטחון ביכולת להתריע על סמך הכנות

בהוראות הפיקוד העליון נקבע, כאמור, כי על אמ"ן להתריע, בין היתר, על כוונת האויב לצאת למלחמה. בסתיו 1973 התריע אמ"ן כי היערכות האויב מאפשרת לו לתקוף בלא שלצה"ל תהיה כל התרעה, אולם הוא לא התריע על כוונת האויב לצאת למלחמה – בין על סמך הכנות ובין בהסתמך על ידיעה או הערכ של כוונות הדרג המחליט של האויב.

3) התעלמות ממגבלות האפשרות להתריע

במסמכי אמ"ן מקיץ 1972 צוין כי במקרה של מתיחות או פעילות תרגילית נרחבת ייתכן שאמ"ן לא יוכל לעמוד על מגמת ההכנות. הסייגים במסמכים אלה סייגו, למעשה, את ההבטחה להתריע על-פי הכנות. סייגים אלה לא צוינו בהערכות המצב שנערכו בסתיו 1973, על רקע הפעילות הנרחבת בצבאות סוריה ומצרים. כלומר, בדיוק כאשר התקיימו שני המצבים שאופיינו במסמכים מ-1972 ככאלה אשר בהתקיימם אין ביטחון שאמ"ן יוכל לדעת את מגמת הצעדים שנוקט האויב: בחזית הסורית קודמו כוחות רבים, ולאמ"ן לא היה הסבר לפשר הקידום; במצרים נערך תרגיל רחב היקף. הידיעות על התרגיל נחשבו מהימנות, והוסיפו נדבך חשוב להערכה שלא עומדת לפרוץ מלחמה. דווקא אז לא נבדקה האפשרות שהתרגיל אינו אלא הונאה (דבר שדווקא צוין באחת הידיעות), אפשרות שמן הראוי היה לבחון, במיוחד על רקע התגבור חסר הפשר בחזית הסורית.

האלוף זעירא לא ציין סייגים אלה גם קודם לכן – כאשר הבטיח, באביב 1973, שיוכל להתריע על כוונת האויב לצאת למלחמה על סמך ידיעת הכנותיו. לא הוא, ולא אנשי הדרג המחליט – ובהם ראש הממשלה, השרים אלוך, גלילי ודיין והרמטכ"ל – העירו, כי לא ייתכן להסיק בביטחון אם בכוונת האויב לצאת למלחמה רק מתוך ידיעת הכנותיו, וכי לכל היותר ניתן להסיק מההכנות שהאויב מוכן למלחמה ואפשר שיש לו כוונה לפתוח בה. הם סמכו על הבטחתו, והיו בטוחים כי אם האויב יחליט לצאת למלחמה, הוא יודיע להם על כך מבעוד מועד.

4) ביטחון ביכולת לדעת את כוונות הזולת ואי בדיקת תקפותה של תפיסה שיוחסה לו

למעשה, גם אם ציין ראש אמ"ן באביב 1973 כי ההתרעה שהוא מבטיח לתת מתבססת על ידיעת ההכנות, הרי בפועל התבססה ההתרעה, בראש ובראשונה, על הביטחון שכוונות הדרג המחליט העליון של האויב ידועות, ושם ישתנו כוונותיו ייוודע על כך מבעוד מועד. לפיכך העניק אמ"ן, באביב 1973, סבירות נמוכה לאפשרות שמצרים וסוריה יצאו למלחמה. זאת אף שהגיעו ידיעות לגבי כוונתן לצאת למלחמה ולמרות הצעדים הצבאיים שנקטו. כך היה גם בסתיו 1973. נראה שהעובדה שמלחמה לא פרצה באביב הוכיחה לכאורה את נכונותה של התפיסה – דבר שהגביר את הביטחון שהחלטת האויב לצאת למלחמה תיוודע מבעוד מועד.

מהאמור לעיל עולה התהייה האומנם אפשר להניח בביטחון ידיעה של כוונות קונקרטיות של הזולת. העובדה שכוונות הן, מטבען, סובייקטיביות, מציבה את הערכתן בתחום אי-הוודאות. כלומר, אי אפשר לבטוח בכך שאפשר לדעתן בכלל, ובפרט אי אפשר לבטוח בכך שייוודע עליהן במועד הקריטי. אם נחזור לסתיו 1973 – בד בבד עם הביטחון כי ניתן יהיה לדעת מבעוד מועד את כוונות האויב הושתתה, כאמור, ההערכה על ידיעת התפיסה הבסיסית שלו. ידיעה זו התבססה על ידיעות שהגיעו ממקורות שנחשבו אמינים ונגישים למקבלי ההחלטות, אולם הם הגיעו חודשים רבים לפני סתיו 1973. יש לזהות אם לא מן הראוי היה לבדוק את תקפותן.

שהרי תפיסה בסיסית עומדת בעינה כל עוד מתקיימות ההנחות שעל פיהן נבנתה, וכל עוד מתקיים המצב המסוים שלו נועדה לתת מענה. מאחר שהמציאות משתנה ללא הרף, סביר שגם התפיסה הבסיסית משתנה – למען תתאים למציאות החדשה. לכן חייב המעריך, שבידו מידע על תפיסה בסיסית של היריב, לעקוב ולבחון כל העת שמא השתנתה התפיסה. העובדה שאירועים מסוימים שאירעו בעבר מוכיחים לכאורה את נכונות התפיסה, אין בידה להבטיח שהיא עדיין תקפה. ללא בדיקת תקפותה ייתכן שהמעריך ייחס למוערך תפיסה שאבד עליה הכלח ושוב אינה תקפה.

(5) אי חשיבה דיאלקטית

יש לבדוק את תקפותה של תפיסה במיוחד בעתות מתח ואי־ודאות. בסתיו 1973 לא היה לאמ"ן הסבר, שיניח את דעתו שלו, למגמת ההיערכות של צבא סוריה. הגיעו לידינו גם ידיעות על כוונה אפשרית של סוריה לתקוף כדי לכבוש את רמת־הגולן. הוא שלל אותן בהתבססו על ידיעות משכבר, שלפיהן סוריה מתנה יציאתה למלחמה במצרים, ומצרים לא תצא למלחמה כל עוד לא יתמלאו תנאים מסוימים. הטיעון היה חד־כיווני: מאחר שיציאה של סוריה למלחמה מותנית במצרים, נלקחו הכוונות של מצרים כבסיס להערכה, ומהן נגזרו כוונות סוריה. האם לא היה מקום לבחון את הטיעון כדו־כיווני? כלומר, הייתכן שהידיעות שצבא סוריה ערוך בחזית ושככוונתה לתקוף במגמה להשיב לעצמה את רמת־הגולן מצביעות על כך שמצרים מתכוונת לצאת למלחמה, ומן הראוי לתהות על כוונותיה? יתר על כן, לפי התפיסה שיוחסה לה התנתה מצרים יציאתה למלחמה בקבלת מערכות נשק שירתיעו את ישראל מלפגוע בעומק שטחה. האם לא היה מקום לבדוק אפשרות שהצטרפותה של סוריה מבטלת תנאי זה? זאת, משום שבידי סוריה היו טילי "פרוג" היכולים לפגוע בעומק שטחה של ישראל וטווח הטיסה של מטוסיה אפשר להם להגיע למרבית שטחה המיושב של מדינת ישראל – דבר שיאפשר להשיג את אפקט ההרתעה המבוקש. על כך ניתן להוסיף את ההנחה שהצטרפות סוריה תחייב את צה"ל לפצל את כוחותיו.

(6) השלכת תפיסות המעריך על המוערך

מכשלה נוספת נבעה מאי־הצלחה לעמוד על דרך חשיבתו של הדרג המחליט של האויב ומייחוס תפיסות המעריך למוערך. בסתיו 1973 נכשלו המעריכים בהערכת השפעות המצב הגיאופוליטי, האינטרסים הלאומיים של מצרים וסוריה ומידת חינויותם ומידת הסיכון שהדרג המחליט שלהן נכון ליטול על עצמו, בסיטואציה הבינלאומית הנתונה, כדי להשיג את האינטרסים הלאומיים שלו. המעריכים ומקבלי ההחלטות בישראל היו מודעים לכך כי למצרים וסוריה אינטרס להשיב לעצמן את השטחים שאיבדו במלחמת ששת הימים – חצי האי סיני ורמת־הגולן. תחילה נקטה מצרים מלחמת התשה, ולאחר כישלונה בהשבת סיני, ובייחוד לאחר שסאדאת ירש את נאצר כנשיא מצרים, ניסתה להשיג זאת בדרך המדינית. עד אביב 1973 לא העלתה דרך זו דבר.

אותה עת העריכו, כאמור, שר הביטחון והרמטכ"ל, בניגוד לאמ"ן, כי אפשר שמצרים נוכחה לדעת כי לא תוכל לשבור את הקיפאון המדיני המתמשך, המנוגד לאינטרסים שלה, בלא להשתמש באמצעים צבאיים. כלומר, אפשר שמצרים הגיעה למסקנה כי כדאי לה לצאת למלחמה, לסבול נזקים צבאיים, אולי אף להפסיד בה מבחינה צבאית גרידא, בהנחה כי עצם היציאה למלחמה תאלץ את המעצמות הגדולות להתערב. המלחמה, כך הבינו, אינה לרצון לארצות-הברית ולברית-המועצות, ואפשר כי עצם הפתיחה במלחמה תאלץ את ארצות-הברית להתערב כדי לשים לה קץ ולשם כך תלחץ על ישראל להסיג את כוחותיה מסיני.

בסתיו 1973, לעומת זאת, לא הועלתה אפשרות זו כלל. הוערך כי אין למצרים אילוץ מדיני לצאת למלחמה. נראה כי במקרה זה פעל המנגנון של השלכת תפיסות המעריך על המוערך: לפי תפיסת ישראל אסור לה להפסיד במלחמה, שכן הפסד במלחמה פירושו הכחדתה; לפיכך עליה לנצח בכל התמודדות, תוך מינוס אבדות בנפש ובחומר. התפיסה שהנחתה כנראה את נשיא מצרים בהחליטו לצאת למלחמה, שלפיה עצם הפתיחה באש יכולה להקנות הישגים, בלא קשר לתוצאות האופרטיביות של המהלך, הייתה זרה לרוחו של צה"ל. התפיסה, כי ניתן לצאת למלחמה גם בהנחה שהיא עלולה להסתיים בכישלון צבאי, או בניצחון צבאי חלקי, לא תאמה את דרכי חשיבתו ופעולתו. לעומת זאת, התניית יציאה למלחמה ביצירת תנאים שימנעו אבדות בעורף, הלמה את החשיבה בצה"ל. האפשרות שהאויב יפעל על בסיס התפיסה המנוגדת הועלתה אמנם באביב 1973, אולם לא חזרה ועלתה בסתיו.

7) הדימוי העצמי ותדמיתו של צה"ל

לכל אלה התווסף הדימוי העצמי של צה"ל ותמונת תדמיתו בעיני האויב. תחושת העוצמה של מדינת ישראל בעקבות מלחמת ששת הימים הקהתה את רגישותה לפלל ההיסטורי שהעליונות אינה נצחית ומוחלטת, אלא דינמית ומשתנה. ההנחה הייתה כי אם יפתח האויב במלחמה הוא שוב יוכה קשות, ומכיוון שהוא יודע זאת – יירתע מלפתוח במלחמה. הנחה זו הביאה להענקת סבירות נמוכה לאפשרות שהאויב יצא למלחמה ולפריסה קבועה בחזיתות של סד"כ מצומצם שסיפיק, לפי ההערכות, לעמוד בפרץ הסכנות השגרתיות.

בעקבות הפלת 12 המטוסים הסוריים, ב-13 בספטמבר, התחזקה התחושה שהשתפר כושר ההרתעה האסטרטגי של צה"ל. נראה שהדרג המחליט נפל קורבן לאשליה כי יש זיקה ישירה בין הצלחה טקטית לבין הישג אסטרטגי. טעות זו תרמה, בפועל, להערכה לא נכונה של משמעות הצעדים שנקט צבא סוריה.

מאידך גיסא למד צה"ל מניסיון העבר כי הסורים נוהגים, אחרי כל תקרית, "לומר את המילה האחרונה", באמצעות פעולה קטנת ממדים, כגון ירי ארטילרי, כדי "לשמור על כבודם" – בהנחה שצה"ל לא יגיב על כך. התגבור הראשון של כוחות צה"ל ברמת-הגולן, באמצע ספטמבר, נועד לקדם פני פעולה כזאת. ב-15 בספטמבר הגיעה ידיעה שלפיה הסורים יודעים שצה"ל ריכוז כוחות גדולים ברמה וחוששים

שבכוונת ישראל לפעול נגדם. חלקה הראשון של הידיעה היה מופרך, שכן צה"ל לא ריכז כל סד"כ יוצא דופן ברמת-הגולן, אך חלקה השני – חששה של סוריה מפעולה של צה"ל – התאים לציפיות של מעריכי המצב ומקבלי ההחלטות בישראל, ושימש להם, לפיכך, הסבר אפשרי לתגבור רחב ההיקף של צבא סוריה בחזית רמת-הגולן. להסבר זה היו שתי נקודות תורפה: הראשונה – התגבור החל עוד לפני 13 בספטמבר; השנייה – ההיקף החריג. השאלה האומנם חשש כזה אמור להביא לתגבור כה כבד, נותרה ללא מענה. כמוה גם ההשערה שהעלה שר הביטחון בהתייעצות המדינית צבאית ב-3 באוקטובר, שלפיה התכלית היחידה שיכלה להניע את סוריה להציב מערך כה כבד של טילי קרקע-אוויר בחזית ולחשוף את עורפה לתקיפות מהאוויר למרות הידיעה שאם צה"ל יתקוף מהאוויר הוא יתקוף דווקא בעורף, היא חיפוי על מתקפה של כוחות הקרקע לכיבוש רמת-הגולן.

ב-5 באוקטובר נוספו עוד סימני שאלה להערכה. סיבת ההיערכות הסורית טרם התבררה, מהות התרגיל הנערך במצרים הייתה גם היא לוטה בערפל, ולכל אלה נוסף פינוי משפחות היועצים הסובייטים. ראש אמ"ן ציין כי לולא הפינוי לא היה מקום להטיל ספק שאין בכוונת מצרים וסוריה לצאת למלחמה, שכן ידיעות שהגיעו הצביעו על כך שהצעדים שנקטו נובעים מחשש מפני פעולה של צה"ל. האומנם לא היה מקום לחשוד שמא הידיעות הנוגעות למצרים, בהצטרפן לידיעות על התרגיל, אינן אלא חלק ממערכת של הונאה? אשר לסוריה – ידיעה יחידה על חששה מפעולה של צה"ל הגיעה ב-15 בספטמבר – יומיים לאחר תקרית המטוסים. ב-5 באוקטובר הגיע תגבור הכוחות הסוריים עד לרמה המאפשרת יציאה למלחמה, כאשר ממול תגבר צה"ל את כוחותיו בגדוד טנקים וגדוד ארטילריה בלבד. האומנם נכון היה להמשיך לומר, בנתונים אלה – שלושה שבועות לאחר הגעת אותה ידיעה – כי הידיעות מצביעות על כך שהיערכותה נובעת מחששות מפני פעולה של צה"ל? או שמא נסמכו דבריו אלה של ראש אמ"ן על ההסבר שנתנה הסוכנות הזרה למשמעות אפשרית של התגבור הסורי – "אפשרות לפעולה ישראלית שממנה חוששים הסורים תדיר"? אם אכן כך הוא, הרי שלפנינו עדות כיצד הושפעה הערכת המצב מהערכת יתר של ההרתעה: הערכה לא נכונה באשר לתדמיתו של צה"ל בעיני האויב, שקיבלה חיזוק מהערכת המקור הזו.

8) מקומו ומשקלו של מידע ספציפי

מאפיין בולט של הערכת המצב ערב מלחמת יום הכיפורים היה התניית ההערכה בדבר סיכוי כלשהו למלחמה בקבלת מידע ספציפי שבכוונת הדרג המחליט במצרים לעשות כן – אם מידע שיצביע כי התמלאו התנאים שהתנה לכך, אם מידע שיצביע על כך שהתפיסה באשר לאותה התניה אינה תקפה עוד, ואם מידע מפורש שהוא אכן החליט לצאת למלחמה. המידע הזה – שנצפה שיתקבל ממקורות המקורבים לנשיא המצרי – היה "נצרת הביטחון" של התפיסה כולה באשר לתנאים ולמועד שבו ייזמו מצרים וסוריה מלחמה.

עד 4 באוקטובר התנה הדרג המחליט את הערכתו, שתפרוץ מלחמה, בקבלת אותו מידע ספציפי. הוא אימץ את תפיסת אמ"ן, שלפיה כל עוד לא הגיע המידע לא צפויה מלחמה.

פינוי הסובייטים ב־5 באוקטובר עורר ספקות שערערו את הביטחון בהתניית ההערכה שתפרוץ מלחמה בקבלת המידע הספציפי. למרות זאת, עדיין הונח כי אם אכן יחליט האויב לצאת למלחמה ייורדע על כך, ולפיכך הוענק למידע זה משקל יתר בהערכת הסבירות. לפיכך, אף שניתוח המרכיבים האחרים היה יכול להצביע על סבירות גבוהה למלחמה, הייתה ההערכה כי הסבירות למלחמה נמוכה – זאת בשל העדרו של מידע ספציפי שיאשר שאכן מלחמה בשער.

אחרי מלחמת יום הכיפורים נשמעה הטענה כי הכישלון בהתרעה למלחמה נבע מכך שההערכה לא התבססה על זיהוי הסכנה הפוטנציאלית הגבוהה – כגורם עיקרי, אם לא מכריע – אלא הביאה בחשבון גם את רמת הסבירות, שהוערכה כנמוכה. לפי טענה זו צריכה החלטה להתבסס על הערכת הסכנה הפוטנציאלית בלבד, ולהתעלם מהערכת הסבירות, או לפחות להעניק לראשונה עדיפות על פני השנייה.

ולא היא! דרך פעולה מסוימת של האויב תוערך כמגלמת סכנה אקטואלית רק אם מתקיימים שני המרכיבים גם יחד: נובעת ממנה סכנה פוטנציאלית ויש סבירות גבוהה שהיא תצא לפועל. הסכנה האקטואלית הנה למעשה מכפלה של שני הגורמים; בהעדר אחד מהם היא מתאפסת. נראה כי הטעות ערב מלחמת יום הכיפורים הייתה בשלילת הסבירות מכול וכול – עד 4 באוקטובר; ובהנחה כי היא נמוכה – ב־5 בו. טעות זו נבעה ממשקל היתר שהוענק למידע הספציפי, שהאמינו שיגיע בעוד מועד, וכל עוד לא הגיע, האמינו שמצרים לא תצא למלחמה.

9) הזיקה בין סבירות וסכנה פוטנציאלית לבין החלטה: מקדם ביטחון וסיכון מחושב

כוונות הדרג המחליט של האויב מתבססות, בין היתר, על מערכת הערכים והנורמות שלו, וכדי לעמוד עליהן יש להבינה. היות שלא ניתן לקבוע את כוונתו של האויב באורח חד־משמעי, נוקט המעריך לשון של סבירות והסתברות, שהיא סובייקטיבית במהותה. למרות זאת אפשר שצוות העובד במלוכד תקופה ארוכה מסגל לעצמו אורח חשיבה אחיד ואמות מידה המוסכמות על חבריו, אמות מידה מקובעות לגבי הערכת הסבירות.

השאלה העולה בהקשר זה מאירועי מלחמת יום הכיפורים היא כיצד צריך הדרג המחליט לפעול כאשר הוא מזהה סכנה פוטנציאלית גבוהה מאוד, בעוד הוא מעריך שהסבירות שהיא תצא לפועל נמוכה. האם יפעל על־פי הסבירות המוערכת? האם יתעלם ממנה כליל ויפעל רק על סמך הערכתו את הסכנה הפוטנציאלית? או שמא יבחר בדרך ביניים: פעולה גדולה מזו המתחייבת ממידת הסבירות המוערכת, אך קטנה מזו המתחייבת ממלוא הסכנה הפוטנציאלית?

האפשרות האחרונה כורכת בתוכה שני מרכיבים: מקדם ביטחון וסיכון מחושב. מקדם הביטחון הוא ההפרש בין היקף הפעולה שהוחלט לנקוט ומהותה לבין הפעולה

המתחייבת מהערכת הסבירות הנמוכה; סיכון מחושב מתייחס לפער בין הפעולה שהוחלט לנקוט לבין הפעולה שיש לנקוט כלפי מלוא הסכנה הפוטנציאלית. ההחלטה איזה מקדם ביטחון מזה ואיזה סיכון מחושב מזה יש ליטול, תלויה בגורמים שונים, ובהם אישיותו של המחליט, מהותם של הצעדים שיש לנקוט ומחירה של הטעות. המחליט נוטל סיכון הן במקרה שהוא פועל על בסיס סיכון מחושב והן כאשר הוא נוטל מקדם ביטחון. אם לקח סיכון מחושב, כלומר פעל על בסיס הסבירות הנמוכה שהוענקה להתממשות הסכנה, הרי יימצא בעמדת נחיתות אם תתממש. מאידך גיסא, אם נטל מקדם ביטחון גדול והסכנה לא התממשה, הרי נקט צעדים מיותרים. ככל שלצעדים אלה משמעויות – לוגיסטיות, כלכליות, מוראליות, פוליטיות, מדיניות ואחרות – חמורות יותר, כך יירתע מלנקוט אותם ויטול סיכון מחושב. בהחלטות שהתקבלו ב-5 באוקטובר היה הן משום לקיחת מקדם ביטחון והן משום נטילת סיכון מחושב: הוחלט לתגבר את החזיתות בכל הכוחות הסדירים ולהעמיד כוחות אלה בכוננות עליונה, אך להימנע, לעת עתה, מגיוס מילואים.

מתאר הבלימה

א. כללי

המגננה נועדה למנוע כל הישג קרקעי מן האויב בבחינת "אף שעל". תוכנית המגננה של צה"ל הייתה תוכנית "סלע". סדר הכוחות היבשתי שלה היה אמור להיבנות בשלבים, על-פי הערכת הסכנה האקטואלית. במקרה של גיוס מלוא סד"כ "סלע" הייתה אמורה אוגדת מילואים לתגבר את האוגדה הסדירה בפיקוד הצפון בתוך 36 שעות מפקודה; שתי אוגדות מילואים היו אמורות לתגבר את האוגדה הסדירה בפיקוד הדרום, וכמו כן הייתה אמורה להתגייס עתודת המטכ"ל. אוגדת המילואים הראשונה הייתה אמורה להגיע לחזית הדרום בתוך 72 שעות מפקודה – במקרה של גיוס והובלה חפוזים, ובתוך חמש יממות – בנוהל סדור. האוגדה השנייה הייתה אמורה להגיע בתוך חמישה ימים בנוהל חפוז ובתוך שמונה ימים בנוהל סדור. כלומר, מלוא סד"כ "סלע" היה אמור להיערך בחזית הדרום בתוך חמישה ימים בנוהל חפוז ובתוך שמונה ימים – בנוהל סדור. ההנחה הייתה כי בלימת מתקפת האויב – אם תחל קודם לכן – תוטל בעיקרה על הכוחות הסדירים – האוגדה הסדירה וחיל האוויר. אוגדות המילואים יתרכזו מאחור במגמה לעבור בהקדם האפשרי למתקפה בשטח האויב.

מנתונים שונים עולה כי כמעט לא נעשו הכנות לאפשרות שאוגדות המילואים יצטרכו לסייע בבלימה בחזית הדרום. מעדות האלוף גונן, וגם מדברי אלוף הפיקוד הקודם – אריאל שרון – בהצגת התוכניות באביב 1973, עולה כי תוכנית "סלע" נתפסה בפיקוד הדרום כתוכנית של ריכוז כוחות, שיאפשר מעבר מהיר למתקפה. לדברי האלוף גונן אוגדות המילואים לא תרגלו מרכיבים שונים של קרב המגננה, כגון התקפות-נגד

בשטחנו, לא נקבע קו עצירה ועוד. יתר על כן, הונח אף כי ייתכן מצב שיאפשר לאוגדה 252 לצלוח את התעלה עוד בטרם יגיעו כוחות המילואים לחזית.

ב. הפעלת חיל האוויר

נראה כי בשל ההנחה שתהיה התרעה מספקת לא נבחנו מלוא המשמעויות של הפעלת חיל האוויר במקרה של התרעה קצרה: השאיפה הייתה שהחיל יסייע מסיבית לכוחות הקרקע רק לאחר שסיים את מלחמתו להשגת העליונות האווירית, קרי: שליטה באוויר וחופש טיסה מעל שדה הקרב.¹⁸ באמצעות השמדת שדות תעופה ומערכים של טילי קרקע-אוויר יסיר מעל כוחות הקרקע איום אפשרי של הפעלת מטוסי אויב נגדם ויאפשר לעצמו לסייע להם (במונחים של היום "להשתתף במערכה") בלא הפרעה של מטוסי האויב וטיליו. ההכנות להשגת העליונות האווירית אמורות לארוך 48 שעות, והלחימה עצמה – עוד 48 שעות. משמע, הוא יוכל לסייע סיוע מסיבי לכוחות הקרקע 96 שעות לאחר קבלת ההתראה להפעלתו.

המקרה הבעייתי הוא התרעה קצרה ומתקפה של האויב כאשר בחזית ערוכים אך כוחות קרקע מצומצמים. למקרה זה נבחן הסיוע האפשרי של חיל האוויר לכוחות הקרקע בכל חזית בשני מצבים: הראשון – שבו כוחות הקרקע מחזיקים מעמד מול מתקפת האויב, והשני – שבו אינם מחזיקים מעמד.

במצב הראשון לא ישנה חיל האוויר את תוכנית הפעולה הבסיסית שלו בחזית המצרית. כלומר, הוא יפעל תחילה להשגת שליטה באוויר – על-ידי תקיפת שדות תעופה ובשלב השני – להשגת חופש טיסה מעל שדה הקרב – על-ידי תקיפת מערך הטיילים. רק אחר כך יסייע במלוא יכולתו לכוחות היבשה. בחזית הסורית לעומת זאת, ישנה חיל האוויר מסדר פעולתו – בשל קרבת היישובים לחזית. בשלב הראשון יתקוף את מערך טילי הקרקע-אוויר – כדי להשיג חופש טיסה מעל שדה הקרב – חופש החיוני למתן סיוע יעיל לכוחות הקרקע. בשלב השני יסייע לכוחות הקרקע ובו בזמן, או בשהיית מה, יתקוף שדות תעופה. במצב השני יפעל חיל האוויר בחזית המצרית באותו אופן שבו הוא אמור לפעול בחזית הסורית במצב הראשון, ואילו בחזית הסורית יסייע לכוחות היבשה עוד בטרם השגת חופש טיסה מעל זירת המערכה. ההערכה הייתה כי הסיכוי למצב זה הוא קלוש ביותר. חיל האוויר הכין למקרה זה תוכנית מבצעית – "שריטה" – אולם מפקד החיל ציין כי היא הוכנה לאפשרות תיאורטית בלבד, ולפיכך גם לא הוצגה לשר הביטחון ולרמטכ"ל בהצגת התוכניות באביב 1973. עם זאת ציין האלוף פלד, בתדריך שנתן

18 בסיכום זה יוגדרו המושגים כלהלן:

- (א) שליטה באוויר: מצב המאפשר לחיל האוויר לבצע משימותיו ללא הפרעה מצד מטוסי האויב. מושג על-ידי תקיפת שדות תעופה.
- (ב) חופש טיסה מעל שדה הקרב: מצב המאפשר לחיל האוויר לפעול בזירת הקרבות היבשתיים ללא הפרעה מצד טילי אויב.
- (ג) עליונות אווירית: מצב שבו יש לחיל האוויר שליטה באוויר וחופש טיסה מעל שדה הקרב גם יחד.

לטייסים ב־5 באוקטובר 1973, כי ייתכן שתיפתח מלחמה בהתרעה קצרה. במקרה זה, אמר, יהיה עליהם לסייע לכוחות היבשה בטרם השיגו חופש טיסה מעל שדה המערכה.

סדר הקדימות של משימות חיל האוויר, עליפי סוגי ההתרעה ומצב כוחות היבשה:

החזית		סוג ההתרעה ומצב כוחות היבשה
סוריה	מצרים	
כמו בחזית מצרים.	(1) שליטה באוויר – תקיפת ש"ת. (2) חופש טיסה – תקיפת טק"א. (3) סיוע לכוחות היבשה.	התרעה ארוכה
(1) חופש טיסה – תקיפת טק"א. (2) סיוע לכוחות היבשה. (3) שליטה באוויר – תקיפת ש"ת.	כמו במקרה של התרעה ארוכה.	התרעה קצרה – כוחות היבשה מחזיקים מעמד
סיוע לכוחות היבשה.	(1) חופש טיסה – תקיפת טק"א. (2) סיוע לכוחות היבשה. (3) שליטה באוויר – תקיפת ש"ת	התרעה קצרה – כוחות היבשה אינם מחזיקים מעמד

בשל גודל הסד"כ של חיל האוויר לא יהיה ניתן להשיג שליטה באוויר וחופש טיסה בשתי החזיתות בעת ובעונה אחת, אלא בדירוג בלבד. לפיכך נקבע, כי מאחר שמתקפה ברמת־הגולן – שבה יש יישובים – מסוכנת יותר ממתקפה בסיני, יפעל חיל האוויר קודם בחזית הסורית.

ג. הפעלת כוחות הקרקע

לא מצאנו קביעה מפורשת של עוצמת הכוח הקרקעי שהוערך כמסוגל לבלום מתקפת אויב בחזית מצרים ללא סיוע אוויר מסיבי. לכאורה נראה כי העובדה ש"סלע" היא תוכנית המגננה משמעה שמלוא סד"כ "סלע" הוא האמור ליטול חלק בבלימה. אולם, כאמור, מדברי שני אלופי הפיקוד – האלוף שרון בעת הצגת התוכניות באביב 1973 והאלוף גונן בדיעבד – עולה כי שניהם ראו ב"סלע" רק תוכנית של ריכוז כוחות לקראת מעבר למתקפה. יתר על כן, מדברים שאמר הרמטכ"ל ב־6 באוקטובר ומההחלטות שקיבל באותו יום עולה בבירור כי העריך שניתן לבלום את מתקפת האויב בסד"כ קטן מסד"כ "סלע".

בבוקר 6 באוקטובר, כאשר אמר שר הביטחון שהוא מוכן לגייס רק את הסד"כ שלהערכת הרמטכ"ל הוא המספיק למגננה, השיב רב־אלוף אלעזר כי למגננה בפיקוד הדרום יש צורך לגייס אוגדת מילואים אחת. מכאן שהסד"כ המספיק, להערכתו, למגננה בחזית זו הוא שתי אוגדות: האוגדה הסדירה ואוגדת מילואים. עוד קודם לכן החליט הרמטכ"ל, בהתאם לתפיסה שהתגבשה טרם המלחמה, כי אם צה"ל ינחית באותו יום מכה אווירית מקדימה, יהיה זה בחזית הסורית. כלומר, בשלב הראשון תוטל הבלימה

בחזית הדרום על הכוח הקרקעי לבדו. הסיוע האווירי שיינתן לו יהיה מצומצם. האוגדה הסדירה תבלום את המתקפה במשך למעלה משתי יממות, עד שתגיע אוגדת המילואים ותסייע לה בבלימה.

אם אכן העריך כך, הרי שהדבר לא מצא ביטוי בתוכניות האופרטיביות שהוכנו לפני המלחמה. בתוכניות המגננה לחזית הדרום צוינו שתי אפשרויות: מלוא סד"כ "סלע" – כלומר שלוש אוגדות; ו"גיר", או "שובך יונים" – שכלל את האוגדה הסדירה בלבד. לא הוגדר כל מצב ביניים שבו מיועדת המגננה להיעשות בכוח של שתי אוגדות.

נראה כי הדבר נבע מהביטחון שתתקבל התרעה בפרק זמן שיספיק לערוך את הכוחות בצורה מיטבית ומהביטחון ביכולתם של הכוחות לבלום ולעבור במהירות למתקפה. לפיכך לא נותח כנראה הקשר בין שלושת הגורמים: משך ההתרעה, גודל הסד"כ הקרקעי המצוי בכל אחת מהחזיתות ויכולתו לעמוד מול מתקפת אויב וסדר הקדימות של המשימות שעל חיל האוויר לעשות, כדי לסייע לכוחות היבשה בפתיחת המלחמה.

ד. הקשרים האפשריים (כפי שהוערכו) בין משך ההתרעה, אישור הנחתת מכה מקדימה או איסורה, גודל הסד"כ הקרקעי בחזיתות והפעלת חיל האוויר

הקשרים בין שלושת הגורמים מובאים בטבלה להלן:¹⁹

התרעה מספקת		התרעה קצרה	
אישור מכה מקדימה	המצב ב"ש" אויב	כוחות הקרקע	++
		חיל האוויר	++
איסור מכה מקדימה	המצב ב"ש" אויב	כוחות הקרקע	++
		חיל האוויר	+
	המצב ב"ש" אויב ועוד 48 שעות	כוחות הקרקע	++
		חיל האוויר	++

מקרא: 19

הסימן	כוחות הקרקע	חיל האוויר
++	כל כוחות צה"ל ערוכים בחזיתות	חיל האוויר השיג עליונות אווירית, או שהוא קרוב להשגתה.
+	חלק מכוחות המילואים נמצאים בחזית הדרום	חיל האוויר פותח במלחמתו להשגת העליונות האווירית.
-	כוח סדיר בלבד בחזית הדרום	חיל האוויר מסייע בקו, תוך מלחמה להשגת העליונות האווירית.
--		חיל האוויר מסייע בקו בטרם החל במלחמה להשגת העליונות האווירית.

מהניתוח דלעיל עולות המשמעויות הבאות:

במקרה של התרעה מספקת יימצא בחזיתות מלוא הסד"כ הקרקעי. אם יאשר הדרג המדיני הנחתת מכה אווירית מקדימה, ישיג חיל האוויר הפתעה, שתקל עליו להשיג עליונות אווירית, ולהתפנות בהקדם לסייע לכוחות הקרקע במלוא היעילות, ללא הפרעה מצד מטוסי האויב וטיליו. אם לא תאושר הנחתת מכה אווירית מקדימה, יימצא חיל האוויר עם פתיחת מתקפת האויב בהיערכות שתאפשר לו לפתוח בלחימה להשגת העליונות האווירית. במקרה כזה יבלמו כוחות הקרקע של צה"ל את כוחות הקרקע של האויב, למשך כשתי יממות, בסיוע אוויר מצומצם. אולם יש לזכור כי במצב זה יהיה מלוא הסד"כ הקרקעי ערוך בחזיתות, וכך יקל עליו לבלום את מתקפת האויב.

במקרה של התרעה קצרה, לעומת זאת, יהיה בחזיתות כוח קרקעי מצומצם. במקרה זה ניתן להבחין בשני מצבים מבחינת הפעלת חיל האוויר: הראשון – שבו תאושר הפעלתו להנחתת מכה אווירית מקדימה והשני – שבו הדבר לא יאושר.

אם יאשר הדרג המדיני הנחתת מכה אווירית מקדימה, הרי שהיא תונחת, בראש ובראשונה, על מערך הטילים בסוריה. בהנחה שמתקפה זו תוכתר בהצלחה, יוכל חיל האוויר לסייע באורח יעיל לכוחות היבשה בחזית זו, ואלה יוכלו להחזיק מעמד עד הצטרפותם של כוחות המילואים. ייתכן אף שחיל האוויר יספיק לפעול, טרם תחילת מתקפת האויב, או ברבד עם תחילתה, נגד שדות תעופה בסוריה ואולי אף בחזית המצרית. האופן שבו יופעל לאחר הנחתת המכה האווירית המקדימה יהיה תלוי, בין היתר, במצבם של כוחות הקרקע בכל אחת מהחזיתות.

אם תונחת המכה האווירית המקדימה רק בסוריה, יהיה על כוחות הקרקע בחזית המצרית לבלום את האויב ללא סיוע אווירי מסיבי לפרק זמן ארוך – עד הצטרפותם של כוחות המילואים. אם יספיק חיל האוויר לפעול, במסגרת המכה המקדימה, גם בחזית המצרית, הוא יוכל לסייע מסיבית לכוחות הקרקע אחרי שיחסל את מערך טילי הקרקע-אוויר שם.

במקרה שהדרג המדיני לא יאשר הנחתת מכה אווירית מקדימה, יהיה על חיל האוויר להיערך להגנת שמי המדינה כדי לסכל מתקפה אווירית של האויב. הפעלתו בהמשך מותנית בהערכה בדבר הצלחתם של כוחות הקרקע בכל אחת מהחזיתות לבלום את מתקפות האויב. במקרה שיוערך שהם מצליחים בכך, יופעל חיל האוויר בסדר שתואר לעיל, אלא שאז יחל במתקפתו להשגת העליונות האווירית רק לאחר תחילת מתקפת האויב. כלומר, על כוחות הקרקע בשתי החזיתות יהיה להחזיק מעמד ללא סיוע אווירי זמן ממושך יותר מאשר במקרה שבו תאושר הנחתת המכה המקדימה. במקרה שיתברר שכוחות הקרקע מתקשים להחזיק מעמד, יהיה על חיל האוויר לסייע לכוחות הקרקע בחזית הסורית בטרם יתקוף את מערך הטילים. כלומר הוא יופעל כ"ארטילריה מעופפת" בתוך האזור מוגן הטילים (אמ"ט).²⁰ במצב זה יהיה חיל האוויר נתון לסיכונים גבוהים,

20 דוגמה לחוסר הבהירות הנובעת מאי-מיצוי של העניין, הוא דיון שנערך בבוקר 7 באוקטובר בין הרמטכ"ל למפקד חיל האוויר. בעקבות פניות מפיקוד הצפון ובקשות להפעיל שם את חיל האוויר, בשל

וגם מצבם של כוחות הקרקע יהיה קשה ביותר. אשר לחזית המצרית – במקרה ש"כוחות הקרקע יהיו לחוצים מעל ומעבר למה שהקו יכול להחזיק", יופעל חיל האוויר, קודם כול, להשמדת מערך טילי הקרקע-אוויר.

ההפתעה והשפעותיה על קבלת ההחלטות

מלחמת יום הכיפורים נפתחה בהפתעה. הנחת היסוד של ההנהגה המדינית-ביטחונית של ישראל ב-1973 הייתה שישראל לא תיזום מלחמה. אם תפרוץ יהיה זה ביוזמת האויב: מצרים היא שתפתח במלחמה וסוריה תצטרף אליה – ביוזמת או לאחר זמן מה. עם זאת נצפה כי במקרה שיהיה בכוונתן לצאת למלחמה, תתקבל על כך התרעה מספקת, שתאפשר לצה"ל להיערך היטב לקדמה. נצפתה גם אפשרות, שאף אם ישראל לא תפתח במלחמה, יתאפשר לצה"ל להכות מכה אווירית מקדימה. תנאים אלה לא נוצרו: ההתרעה על כך שלמצרים וסוריה כוונה קונקרטית לצאת למלחמה, נקבעה רק בבוקר יום הכיפורים – כחצי יום לפני המועד שהובן כי תפתח – וראש הממשלה קבעה כי לא תונחת מכה אווירית מקדימה, אלא אם בשעות שנותרו עד למועד הצפוי של פתיחת האויב במלחמה יתברר שארצות-הברית מודעת לכוונתן של מצרים וסוריה לצאת למלחמה. בצהרי היום הוחלט סופית להימנע מלהנחית מכה מקדימה. ההחלטה על גיוס כוחות המילואים התקבלה רק בשעות הבוקר של אותו יום. כך מצא עצמו צה"ל, ביום הכיפורים תשל"ד, 6 באוקטובר 1973, בשעה 14:00, במצב שבו הוא נאלץ, לראשונה בתולדותיו, להגיב על יוזמת אויב שאלה לא הספיק להיערך כדבעי. עם זאת לא ניכרה ביום הראשון ללחימה הרגשה של מצוקה, שכן ההנחה הייתה כי ביכולתו של הצבא הסדיר – כוחות היבשה שבקווים וחיל האוויר – לבלום את מתקפת האויב בעוד כוחות המילואים מתגייסים ונערכים להתקפות-נגד ולמתקפה. היום הראשון עמד, מבחינת הפיקוד העליון של צה"ל, בסימנו של ערפל קרב. לפיכך ביקש הרמטכ"ל להשהות ככל האפשר את קבלת ההחלטות לגבי שלוש הדילמות העיקריות שניצבו בפניו: אופן הפעלתם של כוחות היבשה הסדירים שבחזיתות, אופן הפעלתו של חיל האוויר ואופן הפעלתה של אוגדת העתודה המשוריינת. זאת בתקווה שככל שיחלוף הזמן תלך תמונת המצב ותתבהר, כך שההחלטות שיקבל יתבססו על בסיס מוצק יותר. על אופן הפעלת חיל האוויר בבוקר היום השני היה עליו להחליט בשעות הערב של היום הראשון – כדי שיהיה סיפק בידי החיל להכין עצמו למהלכים שעליהם יוחלט. נוכח תמונת המצב שהצטיירה באותה עת החליט להפעיל את החיל להשמדת מערך טילי הקרקע-אוויר

מצבם הקשה של כוחות היבשה, הורה הרמטכ"ל להפעיל את חיל האוויר לתקיפת מערך טילי הקרקע-אוויר בחזית זו. מפקד חיל האוויר הסב את תשומת לבו לכך שההכנות לתקיפה יארכו כארבע שעות, ובשל מצבם הקשה של כוחות הקרקע יש לסייע להם גם בפרק זמן זה – טרם חיסול מערך הטילים. הרמטכ"ל היסס אם להפעיל את המטוסים באמ"ט, ודווקא מפקד חיל האוויר צידד בכך. הרמטכ"ל קיבל את דעתו והורה להפעיל את חיל האוויר לסיוע לכוחות הקרקע עוד בטרם השיג חופש טיסה מעל שדה המערכה. (פירוט – ראה עמ' 360-361 להלן).

בחזית המצרית ולתקיפת שדות תעופה במצרים. החלטה זו שונתה בבוקר 7 באוקטובר, לנוכח השינוי בתמונת המצב: הזעקות שנשמעו מהצפון – מהפיקוד ומשר הביטחון שביקר שם – על סכנת נפילתה של רמת-הגולן בידי הסורים, הביאו להחלטה להפסיק את התקיפה של מערך טילי הקרקע-אוויר במצרים ולתקוף את מערך הטילים בחזית הסורית. חיל האוויר הספיק, טרם ההחלטה, לתקוף את תותחי הנ"מ המגנים על מערך טילי הקרקע-אוויר במצרים, אולם לא התאפשר לו לנצל זאת לתקיפת המערך עצמו. הוא הוטל לתקיפת המערך הסורי בחופזה, בלא שהיו בידו נתונים מעודכנים לגבי מיקום הסוללות, ונכשל. ההתפתחויות באותו יום בחזית זו יש בהן כדי להטיל ספק בנחיצותה של התקיפה החפזה. בפועל פעלו מטוסים בסיוע לכוחות הקרקע גם בטרם תקיפת הטילים, בתוך האזור מוגן הטילים. התקפות הסורים נבלמו אף שחיל האוויר לא הצליח לקנות לעצמו עליונות אווירית בזירה. הדעות באשר לתרומת חיל האוויר לבלימת המתקפה בחזית זו חלוקות: בעוד אנשי חיל האוויר מייחסים לה משקל רב, גורס אלוף הפיקוד שמשקלו של חיל האוויר בכך היה מועט. בשעות לפני הצהריים טולטל מאמץ הסיוע של חיל האוויר כמה פעמים מהצפון לדרום וחוזר חלילה – בהתאם לזעקות העזרה שנשמעו מהפיקודים. כך גרם הצורך להגיב על יוזמת האויב ולקבל החלטות בתנאים של ערפל קרב להפעלה של חיל האוויר שלא בהתאם לתורה ולשינויים תכופים בפקודות.

היום השני למלחמה, 7 באוקטובר, התאפיין במעברים, חדים לעתים, בין פסימיות לאופטימיות. בקשותיו של פיקוד הדרום לסיוע אוויר דחוף הגיעו לשיא בצהרי היום – עת טען אלוף הפיקוד בשיחה טלפונית עם הרמטכ"ל, שייתכן שיהיה עליו לסגת למצרים. בתוך פחות משעה שינה את טעמו: אוגדות המילואים הגיעו לחזית מוקדם משתוכנן, והוא כבר תכנן להטיל את אוגדה 143, שבפיקודו של האלוף אריאל שרון, להתקפת-נגד על הכוחות המצריים שצלחו, ואולי אף למתקפה תוך צליחת התעלה מערבה. שר הביטחון, ששהה בפיקוד הצפון בשעות השפל בבוקר, ובפיקוד הדרום בשעות השפל בצהריים, הטיל ספק באפשרות לעשות זאת, אולם משהציע הרמטכ"ל, בהתייעצות מדינית-צבאית בשעות לפנות הערב של אותו יום, לבדוק אפשרות לצאת להתקפת-נגד על הכוחות שחדרו לשטחים שהיו בידי צה"ל, תמך בכך והקבינט המדיני-ביטחוני ייפה את כוחו לבדוק אפשרות זו.

התקפת-הנגד בצפון עלתה יפה, התקפת-הנגד בדרום כשלה. כישלונה סימן שלב חדש במערכה. הוא הביא להתפכחות מהאשליה שניתן להפוך את הקערה על פיה בתוך זמן קצר ולהכרה במגבלות הכוח. עד אותה עת ניכרה השפעתו של הצורך להגיב על יוזמת האויב בשינוי התכופ בהחלטות האופרטיביות ובהפעלת הכוחות שלא בהתאם לתורה. מאותה עת ואילך נוהלה מערכה מחושבת שבסיומה ניצב צה"ל במרחק כ-40 ק"מ מבירת סוריה ו-101 ק"מ מבירת מצרים.²¹

21 פירוט השפעותיה של ההפתעה על קבלת ההחלטות בפיקוד העליון ראה: שמעון גולן, "בצל ההפתעה – הפיקוד העליון במלחמת יום הכיפורים", מערכות, 403-404, דצמבר 2005, עמ' 88-97.

מטרות המלחמה ומטרות הביניים שנקבעו במהלכה

בדיונים באביב 1973 בין שר הביטחון לרמטכ"ל הוגדרו מטרותיה של מלחמה, כי תפרוץ, כלהלן: למנוע מהאויב כל הישג צבאי ולהנחיל לו מפלה צבאית, המבוססת על השמדת כוחות ותשתית צבאית. השגת מטרה זו צריכה להקנות לישראל יתרונות צבאיים משמעותיים, הן ביחסי כוחות והן בקווי הפסקת אש.

בישיבתה הראשונה של הממשלה, שהחלה שמונה שעות לאחר פתיחת המלחמה, שררה התחושה, שלמרות ההפתעה שבה נתפס צה"ל, הוא יצליח להפוך את הקערה על פיה. לפיכך החליטה הממשלה "להמשיך את הפעולות הצבאיות בשתי החזיתות, במטרה להרוץ את צבאות האויב ולהחזיר לקדמותו את המצב בקווי הפסקת האש". כאשר ראש הממשלה הבהירה שאין להסתפק בחזרה לקווים שלפני פרוץ המלחמה, אלא יש להכות ביעדים אסטרטגיים במצרים ובסוריה ובצבאותיהם, ורק לאחר מכן לסגת לקווים הקודמים, והעבירה מסר לאמריקנים "שצריכה להינתן לנו אפשרות לתת מכות הגונות למצרים ולסוריה. אין לנו פרטנזיות לשטחים, אלא לתת מכות". בבקשה זו גלומה גישה שיש לגבות מהאויב מחיר על כך שפתח במלחמה נגד ישראל.

מטרה זו נותרה בעינה גם ביומיים הבאים. בשעות הלילה של 7 באוקטובר הובהר לנציגי ישראל באו"ם כי המטרה הצבאית היא "הדיפת הצבא המצרי אל מעבר לתעלה; הדיפת הצבא הסורי אל מעבר לקו הפסקת האש בגולן; תוך כדי כך – הנחתת מכות על שני צבאות האויב". בשעות אחר-הצהריים של 7 באוקטובר ייפה הקבינט המדיני-ביטחוני את כוחו של הרמטכ"ל לבדוק אפשרות לצאת להתקפת-נגד על הכוחות המצריים שצלחו את תעלת סואץ. לנוכח תוצאות בדיקתו, ולנוכח תמונת המצב שהצטיירה במטכ"ל גם לגבי החזית הסורית, יצא צה"ל, בבוקר 8 באוקטובר, להתקפות-נגד על הכוחות המצריים והסוריים שחדרו לשטח שהיה בידי ישראל. לפיכך נותרו המטרות הקודמות באותו בוקר בעינן, והממשלה הסמיכה את ראש הממשלה ושר הביטחון "לאשר לצה"ל, ככל שתהיה אפשרות, לתפוס מאחזים צבאיים מעבר לתעלה (בצפונה ובדרומה) ומעבר לקווי הפסקת האש ברמת-הגולן, לשיפור עמדותינו נגד מתקפות חדשות של האויב".

משהתברר לשר הביטחון ולרמטכ"ל כי התקפת-הנגד בחזית הדרום נכשלה, הם העריכו כי בימים הקרובים אין סיכוי לחזור לתעלת סואץ. מסקנתם הייתה כי המאמץ העליון צריך להיות מופנה להתעצמות הכוח ולשמירה לבל יישחק. מצד שני אין להסתפק בפעילות מגננתית, שכן יש לשקם את תדמיתו המרתיעה של צה"ל, וזאת ניתן לעשות רק בלחימה התקפית. מאירועי 8 באוקטובר הסיקו שאין ביכולתו של צה"ל, בשלב זה, לנהל פעילות התקפית בשתי חזיתות בו-זמנית. לפיכך עליו לרכז את מאמצו ההתקפי בחזית אחת, כדי להוציא אויב אחד מהמערכה, ולאחר שיוצא ממנה יינתן לרכז את המאמץ אל מול האויב השני. הוחלט שעדיף להוציא תחילה את סוריה מהמערכה, שכן היא החלשה יותר, כוחותיה ספגו מהלומות; מה גם שהוצאתה מהמערכה עשויה להרתיע מדינות נוספות, כירדן ועיראק, מלהצטרף למלחמה.

מטרת הביניים שעליה המליצו בפני ראש הממשלה בבוקר 9 באוקטובר הייתה, לפיכך, הוצאת סוריה מהמערכה. השיטה להשגתה: מגננה בדרום, מגננה עיקשת של כוחות היבשה ברמת-הגולן והפעלת חיל האוויר להפצצת הדיוויזיות המשוריינות הסוריות ולהפצצת מטרות אסטרטגיות בסוריה: בנייני המטכ"ל ומפקדת חיל האוויר בדמשק וכן מתקני דלק וחשמל. לאחר התלבטות קשה אישרה ראש הממשלה המלצה זו והממשלה רשמה לפנייה את הודעתה "כי ניתן אישור להפצצת יעדים אסטרטגיים מרכזיים בסוריה, והמכ"ם הלבנוני, אשר נותן להם שירותי ניווט, כהצעת שר הביטחון והרמטכ"ל".

ב-9 באוקטובר הפציץ חיל האוויר יעדים אסטרטגיים בסוריה ופיקוד הצפון המשיך בהתקפת-הנגד בשטחנו. ביום המחרת התייצב על "הקו הסגול", כאשר ההישג הקרקעי היחיד שנותר בידי הסורים היה מוצב החרמון. עתה, בשעות אחר-הצהריים של 10 באוקטובר, קבע הרמטכ"ל כי המטרה היא להביא לשיפור כושר המיקוח של ישראל בתום המלחמה ולהחזרת תדמיתו המרתיעה של צה"ל לקדמותה, על-ידי כיבוש שטחי אויב. הדילמה הייתה איזו דרך עדיפה – המשך התנופה בחזית הסורית ותפיסת שטחים מעבר ל"קו הסגול", או העברת המאמץ ההתקפי של צה"ל לחזית המצרית וניסיון לחסל, או לפחות לצמצם, את ראשי-הגשר המצריים ממזרח לתעלת סואץ. בסופו של דיון רב תהפוכות הכריע הרמטכ"ל בעד הדרך הראשונה, כאשר השיקול העיקרי – הצורך לשקם את תדמיתו המרתיעה של צה"ל; זאת ניתן לעשות רק בלחימה התקפית. מהלך התקפי בחזית המצרית דורש העברת כוחות מהחזית הסורית ויכול להיעשות רק כעבור כמה ימים, בעוד מהלך התקפי בחזית הסורית אפשרי מידית. הרמטכ"ל ושר הביטחון המליצו לפיכך בהתייעצות הצבאית-מדינית שכונסה בשעות הערב של 10 באוקטובר, על המשך המתקפה לתוך סוריה. ידיעה שהתקבלה במהלך הישיבה בדבר תחילת מהלכים במועצת הביטחון להפסקת האש, הוסיפה לתחושת הדחיפות ולהכרה בצורך להשיג הישגים מידיים. לפיכך קבעה ראש הממשלה כי "מאשרים לצה"ל לבצע מחר בסוריה מאמץ התקפי מרוכז, לרסק עוצבות צבא ולהשיג הכרעה המשתקת את הפעילות הצבאית הסורית. המתקפה מכוונת להשיג הישג של שטח מעבר לקו הפסקת האש ולשיפור עמדותינו ולתכלית של מיקוח מדיני".

צה"ל אכן החל ב-11 באוקטובר במתקפה אל תוך השטח הסורי, אך בתוך זמן קצר היא מוצתה. כוח עיראקי שהופיע למחרת באגפו של הכוח המזרחי, שנע לעבר כנכר, אילץ אותו להפסיק את התקדמותו. מאותו מועד לא נקבעו מטרות ברורות בחזית זו. מדי פעם הוצג צורך להגיע לטווח ירי ארטילרי מדמשק, כדי להמחיש את קרבתם של כוחות צה"ל לעיר, אך לא ניכרה נחישות באשר לצורך זה: לעתים לחצו שר הביטחון והרמטכ"ל על הפיקוד להשיגו ולעתים הרפו מכך. כוחות צה"ל ניהלו בהמשך קרבות עם כוחות סוריים וגם עם כוחות עיראקיים וירדניים שהגיעו למרחב. מכל מקום, מגמת המהלך מיום 9 באוקטובר – להוציא את סוריה מהמערכה בתוך 24 שעות – לא הושגה. הכוחות הסוריים הוסגו מכל השטח שכבשו, ולקראת סיום המלחמה נכבשו גם מוצבי החרמון. במתקפה השיג צה"ל "הישג של שטח מעבר לקו הפסקת האש", שנועד לשמש בסיס למיקוח המדיני.

למחרת היציאה למתקפה בחזית הסורית, ב-12 באוקטובר, נשקלה האפשרות לפתוח במהלך התקפי גם בחזית המצרית, תוך צליחת תעלת סואץ. אולם ידיעה שהגיעה בדבר כוונת

המצרים לפתוח בשלב השני של מתקפתם, תוך העברת דיוויזיות השריון לגדה המזרחית של תעלת סואץ, הביאה להחלטה לקדם את פניה, בהנחה שלאחר שתישבר ויושמדו כוחות אויב ניכרים יהיה קל יותר לצלוח לגדה המערבית, שתהיה כבר ריקה יחסית מכוחות אויב. בליל 14-15 באוקטובר, לאחר שהמתקפה המצרית נבלמה, החליטה הממשלה "לאפשר לצה"ל אופציה לצלוח את התעלה, תוך הימים הקרובים, כהצעת שר הביטחון והרמטכ"ל, במטרה לגרום להריסת עיקר כוחו של הצבא המצרי".

בליל 15-16 באוקטובר החל צה"ל במבצע הצליחה. ב-18 באוקטובר, יומה ה-13 של המלחמה, ערך המטה הכללי דיון הערכת מצב, שבו בחן את הסוגיה אם ניתן להשיג את המטרות שהוגדרו למלחמה בטרם פרצה. בסיכומי התייחס הרמטכ"ל למטרות אלו: "ראשית – צה"ל צריך למנוע כל הישג צבאי או פוליטי מהאויב; שנית – צריך להשמיד השמדה מכסימלית של כוחות אויב; שלישית – הוא צריך לגמור את המלחמה במצב צבאי או פוליטי טוב יותר מאשר התחיל". הוא ציין כי "זו משימה פרטנציוזית. הגדרנו אותה כשחשבונו שהמלחמה תתחיל בזה שאנחנו נהיה ערוכים ומגויסים ונשיג את כל הדברים האלה. התחלנו את המלחמה בתנאים הרבה יותר קשים. בימים הראשונים היה לנו קשה מאוד. לי היה ספק גדול מאוד אם אפשר יהיה להשיג את המטרות האלה". הוא קבע כי בחזית הסורית הושגו המטרות (למעשה לא הושגו המטרות במלואן – אפילו טריטוריאלי: מוצב החרמון היה עדיין באותו שלב בידי הסורים) וכי יש סיכוי להשיג את המטרות גם בחזית המצרית, ולפיכך אין בכוונתנו לשנות, באותו שלב, את המטרות המוגדרות ויש לעשות מאמץ עליון כדי להשיגן: להגיע להשמדה מרבית של צבא מצרים ולהכריעו, במגמה לא להותיר בידי כל הישג, ובכך לסיים את המלחמה במצב טוב ככל האפשר מהמצב ששרר לפניו ולמנוע מלחמת התשה. בקביעה האחרונה הוא התאים את מטרות המלחמה למצב שצפה שישורר: בעת שהוגדרו מטרות המלחמה, באביב 1973, לא הייתה כל התייחסות למלחמת התשה, אולם עתה, בעיצומה של המלחמה, נצפתה אפשרות שצבאות מצרים וסוריה יוכו, ולא יוכלו לנקוט מלחמת תנופה, ולפיכך ינסו, כפי שעשו אחרי מלחמת ששת הימים, לכפות על צה"ל, שכוחותיו ערוכים בשטחי סוריה ומצרים, מלחמת התשה. כדי להשיג את מטרות המלחמה, קבע, על צה"ל גם למנוע מלחמת התשה.

לפי הכוונה שהוגדרה בפקודת המבצע ששימשה בסיס למהלכים באותו שלב, אמורים היו כוחות פיקוד הדרום להשתלט בתוך 48 שעות על המרחב ממערב לתעלת סואץ מתעלת החיץ החקלאי בצפון עד ג'בל עויכר במערב וג'בל עתקה בדרום ולכבוש את העיר סואץ, ולהביא לכניעת כוחות הארמייה השלישית שממזרח לתעלה ולהשמדתם. עד 22 באוקטובר תפסו כוחות צה"ל את מרבית השטח שתוכנן ממערב לתעלה, אולם במהלך התקופה התרוצצו מגמות שונות – האם לתפוס מאחזים על כביש סואץ-קהיר – ולנתק בכך את כוחות הארמייה המצרית השלישית שבגדה הדרומית ממזרח לתעלה מעורפם – או לתפוס מאחזים בגדת התעלה. בין היתר נשקלה גם אפשרות להתקדם צפונה – מעבר למעברי החיץ החקלאי – לעבר אסמאעיליה. גם בגדה המזרחית הופעלו הכוחות בהתאם למגמות שונות – בין ביסוס ראש-הגשר על-ידי תקיפת מאחזי אויב כגון "מיסורי" ובין ניסיונות לתפוס גם שם מאחזים בגדת התעלה. במהלך שבועה ימי לחימה – עד מועד היכנסה לתוקף

של הפסקת האש – תפסו הכוחות ממערב לתעלה מאחזים גם בכביש סואץ-קהיר וגם בגדת התעלה, אולם לא הגיעו עד לעיר סואץ, ולכוחות הארמייה המצרית השלישית נותר קשר עם עורפה דרך עדביה. בגדה המזרחית לא הושגו המטרות שהוגדרו – הכנעת הכוחות המצריים והשמדתם.

ב־22 באוקטובר החליטה מועצת הביטחון על הפסקת אש. ממשלת ישראל נענתה בחיוב. משנמשכו התקריות בין כוחות שני הצדדים קיבלה הממשלה את המלצת צה"ל והחליטה כי "אם לא יקבלו המצרים את הפסקת האש, הלכה למעשה, וימשיכו לירות על כוחותינו באזור הקרבות, ישיב צה"ל מלחמה שורה. אם המצרים ימשיכו בלחימה יהיה צה"ל מוסמך, תוך כדי הקרבות, להשלים את פעולת ההתחברות עם התעלה בחלק הדרומי של האגם המר ודרומה ממנו (כיוון סואץ)". עד 24 באוקטובר השלים צה"ל את כיתורה של הארמייה השלישית וב־27 באוקטובר נפגשו נציגי ישראל ומצרים, בקילומטר ה־101 בכביש סואץ-קהיר, לשיחות ישירות, שבאמצעותן קיוותה מצרים להסיר את המצור מעל הארמייה – שיחות שהובילו בהמשך להפרדת כוחות ולסדרה של הסכמים.²²

תוצאות המלחמה

ניתן לבחון תוצאותיה של מלחמה בכמה דרכים. הדרך השכיחה היא בחינה באיזו מידה השיג כל אחד מהצדדים את המטרות שהציב לעצמו טרם המלחמה: עד כמה השיג הצד היוזם את המטרות שכדי להשיגן יצא למלחמה, ועד כמה השיג הצד המותקף את המטרות שהגדיר שעליו להשיג במקרה של מלחמה שתיכפה עליו. בהקשר זה יש לזכור שאין בהכרח מתאם ישיר בין ההישגים הצבאיים לבין ההישגים המדיניים: ייתכנו מקרים שבהם הצבא ישיג את המטרות שהוגדרו, אולם מסיבות שונות לא יושגו המטרות המדיניות של המלחמה; ייתכן שדווקא הצד שנכשל צבאית ישיג את המטרות המדיניות ששאף להשיג מהמלחמה. זאת ועוד, מלחמה משפיעה על מכלול רב של גורמים, ביוצרה תהליכים הנמשכים לעתים זמן רב אחרי סיומה. ייתכן כי בחינת ההישגים זמן קצר לאחר סיום המלחמה תצביע על הישגים מסוימים, בעוד בחינת התוצאות ארוכות הטווח תצביע על הישגים אחרים, ואף שונים לחלוטין.

ניסיון לבחון את תוצאותיה של מלחמת יום הכיפורים על-פי השוואתן למטרות שהציב הצד היוזם – מצרים וסוריה – חורג במידה מסוימת מתחומו של ספר זה, הדין בקבלת ההחלטות בדרג האסטרטגי רק בצד הישראלי. עם זאת, פטור בלא כלום אי אפשר. מספרים ומאמרים שבהם נדונו המטרות שכדי להשיגן יצאה מצרים למלחמה עולה, כי אחרי מלחמת ששת הימים ביקשה מצרים להחזיר לעצמה את חצי האי סיני. מלחמת ההתשה שניהל נשיא מצרים גמאל עבד אל-נאצר לשם כך הסתיימה בקיץ 1970 בלא שהשיגה מטרותיה

²² פירוט נוסף ראה: שמעון גולן, "מטרות המלחמה", בתוך: חגי גולן, שאול שי (עורכים), "מלחמה היום" – חקרי מלחמת יום הכיפורים, מערכות וצה"ל – המחלקה להיסטוריה, 2003, עמ' 91–124.

הטריטוריאליזם. יורשו, אנואר סאדאת, ביקש לפתור את העניין בדרך מדינית, וגם ניסיונות אלה לא צלחו. ניסיונותיו להשפיע על ארצות-הברית – שנחשבה כבעלת השפעה מכרעת על הנהגתה של ישראל – למען תפעל לפתרון הסכסוך, לא עלו יפה. למצער ניתן לומר כי עמדותיהם של שני הצדדים, ישראל ומצרים, באשר לדמותו של הסדר אפשרי היו רחוקות מאוד אלו מאלו. מדברים שאמרו וכתבו סאדאת וגורמים מצריים שונים לאחר המלחמה, עולה כי הוא יזם את המלחמה בהנחה שכתוצאה ממנה יישבר הקיפאון המדיני ויתחולל תהליך שבסופו של דבר יביא לסיום כיבושה של אדמה מצרית על-ידי ישראל ואולי גם למה שכינה "פתרון צודק" לבעיה הפלסטינית.²³

האם השיגה מצרים את המטרות שלמען החליטה לצאת למלחמה? צבא מצרים הצליח לתפוס שטחים ממזרח לתעלת סואץ, להסב לצה"ל אבדות כבדות ולערער את הביטחון העצמי של ישראל. עם זאת הצליח צה"ל לצלוח את התעלה מערבה ולהטיל מצור על כוחות הארמייה המצרית השלישית שנותרו ממזרח לה, ולולא התערבותה של ארצות-הברית היה יכול לחסלה ככוח לוחם ולהפחית בכך במידה ניכרת את ההישגים הצבאיים המצריים.

את התוצאות המדיניות ניתן לבחון בפרספקטיבה של זמן ובטווחי זמן שונים. במסגרת ההסדרים הראשונים אחרי המלחמה נסוגו כוחות צה"ל מגדת תעלת סואץ והיא נפתחה לשיט. מחד גיסא נשבר הקיפאון, מאידך גיסא הסכימה מצרים להסדרים במתכונת שאותה דחתה טרם המלחמה, תוך ציון מפורש שהנם צעדים בדרך לשלום, ובלא שישאל תתחייב שהם מהווים שלבים בנסיגתה מכל השטחים שכבשה במלחמת ששת הימים.

ארבע שנים לאחר המלחמה הגיע הנשיא סאדאת לישראל וכעבור כשנה וחצי נחתם הסכם שלום בין שתי המדינות – ניתן לראות בהסכם זה תוצאה ארוכת טווח של המלחמה.²⁴ בהסכם זה השיבה לעצמה מצרים את מלוא שטחו של חצי האי סיני וישראל זכתה לשלום עם מצרים בלא שתאלץ לסגת מהשטחים האחרים שכבשה במלחמת ששת הימים: רצועת עזה, יהודה ושומרון ורמת-הגולן.

כפי שציפה סאדאת, שמה המלחמה קץ לקיפאון והניעה תהליכים מדיניים. הדבר קרה אף שצבא מצרים לא השיג אלא חלק מהמטלות שהוטלו עליו.²⁵ אין בהכרח קשר ישיר בין התוצאות הצבאיות לתוצאות המדיניות. אפשר שהשלום בין שתי המדינות, שהוא התוצאה המדינית של מלחמת יום הכיפורים, התאפשר בשל שילובן של שתי תוצאות צבאיות סותרות: מצד אחד סיפקה הצלחתם של הכוחות המצריים להשתלט על שטחים מעבר לתעלת סואץ

23 ריכוז המקורות בנושא ודיון בו ראה: אבישי [סגן=אלוף יונה בנדמן], "מצרים לקראת מלחמת יום הכיפורים – מטרות המלחמה ותוכנית המתקפה", מערכות, 245; סא"ל (מיל') שמעון גולן, "צבא כמכשיר במדיניות חוץ: מצרים במלחמת יום הכיפורים", מערכות, 338.

24 על ההמשכיות בין הסכמי הביניים לבין הסכם השלום ראה, למשל, את דעתו של יצחק רבין, שכינה כראש הממשלה בעת חתימת הסכם הביניים ב-1975. (יצחק רבין, פנקס שירות, ספרית מעריב, 1979, עמ' 571-571).

25 על המטלות ראה: אבישי [סא"ל יונה בנדמן], "מצרים לקראת מלחמת יום הכיפורים – מטרות המלחמה ותוכנית המתקפה", מערכות, 245; סגן=אלוף (מיל') שמעון גולן, "צבא כמכשיר במדיניות חוץ: מצרים במלחמת יום הכיפורים", מערכות, 338.

ולהחזיק בהם את הכבוד הערבי, לפי הכלל שהיה שגור בפי נאצר: "מה שנלקח בכוח יוחזר בכוח". ייתכן כי, משהחזירה לעצמה מצרים את כבודה,²⁶ היה ביכולתה לוותר בנושאים שבהם לא יכלה לוותר כל עוד תפסה את כבודה כמחולל. בקבלה חזרה את חצי האי סיני השיגה מצרים תוצאות חומריות: קבלת שדות הנפט, אפשרות לפתוח את תעלת סואץ לשיט, החזרת מיליון פליטים לערי התעלה ושיקומן, הוצאת צה"ל מטריטוריה מצרית והרחקת האיום שלו על מצרים גופא. בכל אלה ראה סאדאת אינטרסים חיוניים ממעלה ראשונה, והעדיף אותם על האינטרס של שמירה על יחסים תקינים עם מדינות ערב – שהתנגדו לתהליך השלום. מאידך גיסא, אף שמלחמת יום הכיפורים נפתחה בתנאים אופטימליים למצרים, הרי שבסיומה נמצא צה"ל במרחק 101 ק"מ מקהיר וכיתר את הארמייה השלישית. מצרים הבינה שמחיר המלחמה היה יכול להאמיר לולא התערבו מעצמות-העל והפסיקו את המלחמה. הישגיו אלה של צה"ל למרות התנאים הקשים שבהם התחיל את המלחמה, הוכיחו למצרים כי הדרך הצבאית לא תוכל להניב פירות לאורך זמן. נראה כי סינרגיה של שתי התוצאות עומדת בבסיסה של ההחלטה המצרית לנטוש את דרך המלחמה ולבחור בשלום, וכי בראייתה של מצרים היה השלום עם ישראל התשלום ששילמה תמורת קבלת כל סיני.²⁷

אשר לישראל: ההגדרה שהוסכמה בין שר הביטחון לבין הרמטכ"ל באשר למטרות שיהיה צורך להשיג במלחמה, כי תפרוץ, הייתה: "למנוע מהאויב כל הישג צבאי ולהנחיל לו מפלה צבאית, המבוססת על השמדת כוחות ותשתית צבאית. השגת מטרה זו צריכה להקנות לישראל יתרונות צבאיים משמעותיים, הן ביחסי כוחות והן בקווי הפסקת אש". צה"ל לא הצליח למנוע מהאויב כל הישג צבאי: בשלב הראשון של המלחמה הצליחו צבאות מצרים וסוריה להשתלט על שטחים מאלה שכבש צה"ל במלחמת ששת הימים. הכוחות הסוריים הוסגו מהשטחים שכבשו ברמת-הגולן כעבור ימים ספורים, והמאחז היחיד שנותר בידיהם – מוצב החרמון – נכבש גם הוא לקראת סוף המלחמה. בידי צבא מצרים, לעומת זאת, נותר בסיום המלחמה מרבית השטח שעליו השתלט במתקפתו. לפיכך ניתן לקבוע כי מטרה

26 אחרי המלחמה הסביר סאדאת, בין היתר: "העולם כולו כבר איבד את אמונו בנו, ואנחנו התחלנו לאבד את האמון בעצמנו. ... המפתח לכל – מבחינה מדינית, מבחינה כלכלית ומבחינה צבאית – הוא להמציא תקנה למצב, שנבע ממפלת 1967, כדי שנשיב לנו את ביטחוננו העצמי ואת ביטחון העולם בנו. ... המשימה היסודית הייתה למחות את החרפה ואת ההשפלה, שנבעו ממפלת 1967". (מצוטט שם, עמ' 20)

27 לפי ספרו של יגאל קיפניס הציע כאמור סאדאת לקייסנג'ר מעבר ממצב של מלחמה למצב של שלום בהסכם מלא, סופי ומיד, שבסיסו הכרה בגבולות הבין לאומיים, אך יחסי נורמליזציה מלאים, שיכללו החלפת גורירים ויחסי מסחר רשמיים ייכוננו רק אחרי שישאל תגיע להסכם עם המדינות האחרות. עד אז ישרור "מצב של שלום", שמשמעותו סוף העימות הצבאי, מעבר חופשי לשיט במעברים הימיים, מניעת פעולות גרילה נגדה, הפסקת התעמולה והתחלה של קשרי נורמליזציה. הוא השאיר את הפתח לאפשרות, שעל אף הכרתה של ישראל בריבונות המלאה של מצרים על חצי האי סיני, תתאפשר נוכחות ישראלית בנקודות מפתח בסיני, כגון שרם א-שייח', ויהיו הסדרי פירוז שיביטחו את ביטחונה של ישראל. עם זאת הוא עמד על כך שיש להשיג את ההסדר לפני הבחירות בישראל, שנועדו ל-30 באוקטובר 1973. קיפניס אינו מסביר מדוע התווה לוח זמנים זה. האם חשש שאחרי הבחירות ישרור מצב אחר מבחינת ישראל? בישראל ציפו שהמשא ומתן יחל אחרי הבחירות.

זו לא הושגה. צה"ל השמיד במהלך המלחמה כוחות אויב ותשתית צבאית, אך גם הוא איבד במהלכה לוחמים רבים ומערכות נשק רבות. מבחינה טריטוריאלית גרידא לא היו קווי הפסקת האש שעליהם הוסכם בעקבות המלחמה טובים יותר לישראל מאלה שהיו לפנייה: בשתי החזיתות הועברו שטחים משליטת ישראל לשליטת הצד שכנגד.

אולם, כאמור, ההישגים הצבאיים הנם אך אמצעים להשגת ההישגים המדיניים. הדרג המדיני נמנע אמנם מלהבהיר לצבא, באופן מחייב, מה הם ההישגים המדיניים שירצה להשיג ממלחמה, כי תבוא. עם זאת ניתן לציין את הגישה שהציג הרמטכ"ל בדיונים באביב 1973, שבהם נקבעו מטרות המלחמה. בדיונים אלה הציג עמדה, שלפיה התועלת העיקרית שניתן להפיק ממלחמה, היא בתרומתה להבאתן של מדינות ערב להכרה בחוסר יכולתן להפיק כל תועלת ממלחמה, וכתוצאה מכך – להכרה בהכרח להגיע לדו־קיום עם ישראל. כפי שצוין לעיל אכן תרמה מלחמה זו, לפחות בהקשר המצרי, תרומה זו והביאה לשלום בין שתי המדינות. לתפיסת שר הביטחון אמורה מלחמה, כי תתחולל, להביא לדחייתו למועד רחוק ככל האפשר של המלחמה הבאה. ואכן, מלחמת יום הכיפורים הייתה המלחמה האחרונה עד כה בין ישראל לבין מי מהמדינות הגובלות עמה.

ניתן אם כן לומר שבפרספקטיבה היסטורית השיגו הן מצרים והן ישראל את ההישגים המדיניים העיקריים שביקשו להשיג ממלחמה – מצרים קיבלה את חצי האי סיני וישראל זכתה לשלום עם הגדולה והחזקה שבמדינות ערב.²⁸

תחושת כישלון, למרות הניצחון הצבאי הגדול

מן ההיבט הצבאי ניתן לומר שצה"ל השיג במלחמה זו הישג גדול ביותר – לנוכח ההישגים שאליהם הגיע חרף התנאים הגרועים שבהם נפתחה. הוא אמנם לא הצליח להפוך את הקערה על פיה בקצב שנצפה, אולם בתוך ימים התגבר על הלם ההפתעה והצליח להדוף את הכוחות הסוריים כליל מהשטחים שכבשו ולהשתלט על כברת ארץ בתוך שטחה של סוריה, כאשר הוא מגיע לטווח שממנו יכלו תותחיו לאיים על פרברי דמשק. בחזית המצרית נותר אמנם, בסיומה של המלחמה, בידי צבא מצרים, חלק גדול מהשטחים שעליהם השתלט בתחילתה. אך גם כאן חדר צה"ל אל תוך שטחה של מצרים מעברה המערבי של תעלת סואץ והגיע עד למרחק 101 ק"מ מבירתה. הוא אף כיתר אחת משתי הארמיות שבגדה המזרחית, ורק התערבותה של ארצות־הברית הצילה אותה מחיסול.

בהתייחס לתנאים שבהם פתח את המלחמה נחל צה"ל, אם כן, ניצחון צבאי גדול. למרות זאת נתפסת מלחמת יום הכיפורים – כציבור, במערכת הפוליטית, בעולם הערבי ובזירה הבינלאומית – כמלחמה שבה נכשל. נראה שתחושת הכישלון נבעה בראש ובראשונה מהפער בין הציפיות לבין מה שאירע בפועל: הכול התרגלו לכך שצה"ל מסיים כל עימות

28 בהקשר לכך ראה גם: עזרא נשרי, "מלחמה בשל סטטוס־קוו בלתי נסבל", מערכות, 403–404, דצמבר 2005, עמ' 98–105.

עם כוח ערבי כשירו על העליונה ונוחל ניצחון ללא תנאי. נראה שאירועי שלב הפתיחה הם שגרמו לתחושת הכישלון: זו הייתה המלחמה הראשונה שבה הופתע צה"ל ושבה הצליחו צבאות אויב לכבוש שטחים ולהחזיק בהם. עובדה זו, יחד עם מספר האבדות הגדול, הם שעומדים, ככל הנראה, ברקעה של תחושת הכישלון, העומדת בעינה עד היום. עם זאת נראה שהמלחמה הכשירה את הלבבות וסדרת המגעים וההסדרים שבאו בעקבותיה, החל מהשיחות בק"מ ה-101 בכביש סואץ-קהיר, הובילה, כאמור, לתהליך שבסופו נחתם הסכם שלום עם יוֹזֶמֶת המלחמה – מצרים.

נספחים

מבנה כוחות היבשה ערב מלחמת יום הכיפורים

נספח ג

התגבור ברמת-הגולן ובמערב סיני בתקופה 13.9.73 – 5.10.73

כלים/צוותים	גזרה	עד 13 בספט'	25-13 בספט'	30-26 בספט'	4-1 באוק'	5 באוק'
צוותי טנקים	רמה"ג מערב סיני	69 231	69 231	91 209	113 187	177 297
טנקים	רמה"ג מערב סיני	80 300	80 300	91 300	113 300	177 300
סוללות ארטילריה	רמה"ג מערב סיני	3 7	4 7	5 7	8 7	11 12
פלוגות חי"ר	רמה"ג מערב סיני	7 8	7 8	7 8	7 8	7 10

נספח ד

שריון וחי"ר של צה"ל מול שריון וחי"ר של צבאות האויב
ערב מלחמת יוה"כ – השוואה כמותית

מס' סד'	המדינה סוג העוצמה	יחסי כוחות	ישראל	סה"כ אויב	מצרים	סוריה	ירדן	עיראק ³⁰
	א	ב	ג	ד	ה	ו	ז	ח
1	מפקדות ארמיות	-	-	2	2	-	-	-
2	סה"כ דיוויזיות	1 : 4.4	6	26-27	10	5	5	6-7
3	דיוויזיות משוריינות		6	8-9	2	2	2	2-3
4	דיוויזיות ממוכנות		-	4	3	-	1	-
5	דיוויזיות חי"ר		-	14	5	3	2	4
6	חטיבות טנקים	1 : 2.3	14	31-33	10-12	10	6	5
7	חטיבות ממוכנות	1 : 3.5	6	21	8	5	3	5
8	חטיבות חי"ר/צנחנים	1 : 9.5	6	57	22	9	9	17
9	טנקים	1 : 2.25	2,047	5,609	2,324	1,734	511	1,040

נספח ה

סד"כ טנקים בצבאות האויב נכון ל-1 באוקטובר 1973³¹

מס' סד'	סוג הכלי	סה"כ		מצרים		סוריה		ירדן		עיראק	
		מצאי	פעיל	מצאי	פעיל	מצאי	פעיל	מצאי	פעיל	מצאי	פעיל
		ב	ג	ד	ה	ו	ז	ח	ט	י	יא
1	סה"כ	-6,537 6,545	-5,515 5,609	2,642	2,324- 2,230	2,110	1,734	613- 605	511	1,180	1,040
2	ט"כ	560		200		300		-		60	60
3	ט"כ/54	3,989	548	1,644	188	³³ 1,370		-		975	910
4	ט"כ/34	938	3,580	558	1,496	³⁴ 1,174		-		50	30
5	ט"כ/10	20	635-541	-	435- ³² 341	³⁵ 170		-		-	-
6	ס"ר-100	144		104	-	-		-		40	20
7	פ"ט-76	246	124	136	104	90		-		20	20
8	מ"כ/24	35	211	-	101	-		-		35	-
9	מ"כ/60	96-88	-	-	-	-		96-88		-	-
10	פטון מ"כ/48	153	80	-	-	-		153		-	-
11	פטון מ"כ/48	19	153	-	-	-		19		-	-
12	מ"כ/47	314	7	-	-	-		314		-	-
13	סנטוריון	31	240	-	-	-		31 ⁶		-	-
	מ"כ/41		31	-	-	-		31 ⁷		-	-

- 31 מבוסס על מסמך אמ"ן-מחקר מאוקטובר 1973. ההערות הבאות – במקור.
- 32 "לפי ידיעות הטעונות אימות הוקמו שתי חטיבות טנקים חדשות בסד"כ, האמורות להצטייד בטנקי טי"כ 62 שנרכשו ועדיין לא הגיעו. לפי שעה צוידה אחת החטיבות בטנקי טי"כ 34 (94) שנפלטו מעוצבות החי"ר.
- 33 "כולל 30 טנקי טי"כ 54 של כוח המשלוח המרוקאי בסוריה ו-30 טנקים מרוקאיים שניתנו לצבא הסורי".
- 34 מבוסס על מסמך אמ"ן-מחקר, אוקטובר 1971, ההערות הבאות במקור.
- 35 כולל כ-150 טנקי חזית וכ-20 בפיקוד החוף.

נספח ו

ההחלטות האסטרטגיות במלחמת יום הכיפורים

המועד	ההחלטה	הדרג המכריע
בוקר 7 באוקטובר	ריכוז מאמץ המגננה בצפון (הפניית אוגדת העתודה לפיקוד הצפון והפניית חיל האוויר לתקיפת מערך הטק"א בסוריה)	הרמטכ"ל (על דעת שר הביטחון הנמצא בצפון)
7 באוקטובר בערב	התקפות נגד בשטחנו בשתי החזיתות	הרמטכ"ל, שקיבל ייפוי כוח מה"מטבח"
בוקר 9 באוקטובר	ריכוז המאמץ ההתקפי (במסגרת המגננה) בחזית הסורית	ה"מטבח" – מקבל המלצת שר הביטחון והרמטכ"ל
ליל 10-11 באוקטובר	מתקפה אל מעבר ל"קו הסגול" בחזית הסורית	ה"מטבח" – לאחר חילוקי דעות בין הרמטכ"ל לסגנו
12 באוקטובר אחר-הצהריים	המתנה לשלב השני במתקפה המצרית, הכולל צליחת דיוויזיות השריון	ה"מטבח" – לאחר דיונים מרתוניים אצל הרמטכ"ל ובהשתתפות שר הביטחון
ליל 14-15 באוקטובר	מתקפה אל מעבר לתעלת סואץ	הממשלה
18 באוקטובר	המשך מאמץ להשגת מטרות המלחמה בשתי החזיתות	הרמטכ"ל
22 באוקטובר	הסכמה להפסקת אש	הממשלה

נספח ז

ההתייעצויות המדיניות-צבאיות וישיבות הממשלה

ישיבות ממשלה	ההתייעצויות המדיניות-צבאיות
13:00-12:00 עם הרמטכ"ל 23:00-22:00	<u>6 באוקטובר</u> 09:30-08:05 – ראה"מ, שהב"ט, גלילי, ע' שהב"ט, הרמטכ"ל, ר' אמ"ן, הצטרף אלון (מכה מקדימה, גיוס)
11:00-10:00 – עם הרמטכ"ל 23:00-21:00	<u>7 באוקטובר</u> 16:30-14:50 – ראה"מ, שהב"ט, אלון, גלילי. ב-16:00 הוזמן גם הרמטכ"ל (תוכנית הפעולה להמשך)
11:15-10:00 – עם הרמטכ"ל 23:00-21:00 – עם הרמטכ"ל	<u>8 באוקטובר</u>
12:30-10:30 – עם הרמטכ"ל 23:00-21:00 ? – ללא שהב"ט. יריב – נציג צה"ל	<u>9 באוקטובר</u> 09:40-07:30 – ראה"מ, שהב"ט, גלילי (בהמשך גם אלון), הרמטכ"ל, ר' אמ"ן, יריב (לפי בקשת שהב"ט, ריכוז המאמץ בחזית הסורית)
11:00-10:00 ? – עם סרמטכ"ל	<u>10 באוקטובר</u> 09:50-09:30 ? – ראה"מ, שהב"ט, גלילי (פת"חלנה, ספינות, פורט סעיד, רכש, לחץ ארצות-הברית להפסקת אש) 13:40-13:15 ? – ראה"מ, אלון, גלילי, סרמטכ"ל (הפצצת רכבת אווירית לסוריה) שהב"ט במרש"ל, הרמטכ"ל בפצ"ן, שניהם מעורבים) 15:00-14:45 ? – ראה"מ, אלון, סרמטכ"ל (כנ"ל)

התייעצויות מדיניות־צבאיות	ישיבות ממשלה
21:30-21:00 ? – ראה"ם, שהב"ט, אלון, גלילי (נושאים שונים, בעיקר אם לתקוף בסוריה או במצרים) 00:30-22:30 ? – ראה"ם, שהב"ט, אלון, גלילי, הרמטכ"ל, סרמטכ"ל, ר' אמ"ן, מח"א, זאבי, יריב (פורום משותף, לבקשת שהב"ט. הכרעה לתקוף בחזית הסורית)	
<u>11 באוקטובר</u> 21:00-20:30 – ראה"מ, שהב"ט, אלון, גלילי, הרמטכ"ל, ר' המוסד (המשך ההתקדמות בחזית הסורית)	00:30-21:00 – שהב"ט והרמטכ"ל נוכחים בחלק מהישיבה. בסופה מוחלט להותיר ההחלטה על צליחה בידי מליאת הממשלה
<u>12 באוקטובר</u> 16:15-14:30 – ראה"מ, שהב"ט, אלון, גלילי, הרמטכ"ל, סרמטכ"ל, בר-לב, ר' אמ"ן, מח"א, זאבי, יריב (האם לצלוח? מוחלט להמתין למתקפה המצרית) 00:30-23:45 ? – ראה"מ, אלון, גלילי, הרמטכ"ל (הפסקת האש, עיתוי הצליחה)	
<u>14 באוקטובר</u>	12:00-10:15 ? – ללא שהב"ט. עם הרמטכ"ל 00:25-21:00 – עם הרמטכ"ל
<u>15 באוקטובר</u> 01:00-00:30 ? – ראה"ם, שהב"ט, גלילי, הרמטכ"ל, ר' אמ"ן (המדיניות כלפי החטיבה הירדנית בסוריה)	22:30-22:00 – עם סרמטכ"ל (שהב"ט והרמטכ"ל) עוקבים אחרי הצליחה בדרום)

התייעצויות מדיניות צבאיות	ישיבות ממשלה
<u>15 באוקטובר</u> 01:00-00:30 – ראה"מ, שהב"ט, גלילי, הרמטכ"ל, ר' אמ"ן (המדיניות כלפי החטיבה הירדנית בסוריה)	22:30-22:00 – עם סרמטכ"ל (שהב"ט והרמטכ"ל עוקבים אחרי הצליחה בדרום)
<u>18 באוקטובר</u> 23:00-21:00 – עם הרמטכ"ל	
<u>19 באוקטובר</u> 17:30-17:15 – ראה"מ, שהב"ט, גלילי, סרמטכ"ל (עדכון במצב ובמגמות) 17:45 – ? – ראה"מ, שהב"ט, גלילי (כינוס דחוף לנוכח התפתחויות בזירה הבין-מעצמתית) 22:00-21:00 – ראה"מ, שהב"ט, אלון, גלילי. הרמטכ"ל מ-21:07 (כנ"ל)	
<u>20 באוקטובר</u> 00:23-21:00 – עם הרמטכ"ל	
<u>22 באוקטובר</u> 04:00-00:25 – עם הרמטכ"ל 22:40-00:07 – עם הרמטכ"ל	
<u>24 באוקטובר</u> 04:30-03:30 – ראה"מ, שהב"ט, גלילי, הרמטכ"ל, ר' אמ"ן, יריב (כנ"ל) 16:45-16:00 – ? – ראה"מ, שהב"ט, אלון, גלילי, הרמטכ"ל, ר' המוסר (כנ"ל) 21:07-20:45 – ראה"מ, אלון, גלילי, שה"ח, הרמטכ"ל, ר' אמ"ן (הפסקת האש בחזית הסורית)	23:30-21:30 – עם הרמטכ"ל
<u>25 באוקטובר</u> 05:30-04:55 – ראה"מ, שהב"ט, הרמטכ"ל (ההתפתחויות המדיניות) 10:15-10:00 – ראה"מ, שהב"ט, הרמטכ"ל	08:00-06:00 – ? – עם הרמטכ"ל 10:00-09:40 – עם הרמטכ"ל (המשך)
<u>27 באוקטובר</u> 09:45-08:15 – ראה"מ, שהב"ט, אלון, גלילי, שה"ח, הרמטכ"ל, ר' אמ"ן, יריב	

נספח ה

ביקורי שר הביטחון, הרמטכ"ל וסגן הרמטכ"ל בפיקודים ובאוגדות

שר הביטחון	הרמטכ"ל	סגן הרמטכ"ל
<u>7 באוקטובר</u> 07:00-06:00 – פיקוד הצפון 12:30-11:00 – פיקוד הדרום	20:00-18:45 – פיקוד הדרום	
<u>8 באוקטובר</u>	14:30-13:35 – פיקוד הצפון	11:30-08:58 – פיקוד הצפון
<u>9 באוקטובר</u> 02:30-00:20 – פיקוד הדרום 23:55-23:30 – פיקוד הצפון	02:30-00:25 – פיקוד הדרום	10:09:00-0916:30 – פיקוד הדרום
<u>10 באוקטובר</u> 13:30-12:00 – מרחב שלמה 14:50-14:00 – פיקוד הדרום	14:45-11:20 – פיקוד הצפון	
<u>11 באוקטובר</u> 12:39-12:05 – פיקוד הצפון 15:30-13:00 – אוגדה 36, אוגדה 210 15:53-17:00 – פיקוד הצפון	06:40-06:00 – פיקוד הצפון 08:30-07:00 – אוגדה 36 08:50-17:15 – פיקוד הצפון	
<u>12 באוקטובר</u> 08:30-08:00 – פיקוד הצפון 10:00-09:30 – אוגדה 210 21:45-21:00 – פיקוד הדרום		
<u>13 באוקטובר</u> 23:00-22:15 – פיקוד הצפון	11:45-11:30 – פיקוד הדרום 14:45-12:00 – אוגדה 143 (עם ברי"ב וגונן)	

שך הביטחון	הרמטכ"ל	סגן הרמטכ"ל
<u>14 באוקטובר</u> 11:30-10:30 – פיקוד הדרום 11:50-13:00 – אוגדה 143 14:00-13:25 – אוגדה 252 14:30-14:40 – פיקוד הדרום	01:00-00:24 ? פיקוד הצפון	10:45-11:30 – פיקוד הדרום 13:00-11:50 – אוגדה 143 13:40-16:15 – פיקוד הדרום
<u>16-15 באוקטובר</u> 13:30-12:45 – פיקוד הדרום 160930-151745 – פיקוד הדרום 161730 – ? – פיקוד הדרום	12:50-12:20 – אוגדה 143 (עם בר"ל) 13:40-13:10 – אוגדה 162 160830-151405 – פד"ם	
<u>17 באוקטובר</u> 09:40-09:00 – פיקוד הדרום 14:00-10:00 – אוגדה 162 14:50-17:00 – מעבר לתעלה 18:00-17:30 – פיקוד הדרום	14:00-13:00 – אוגדה 162 21:10-214:55 – פיקוד הדרום	
<u>18 באוקטובר</u> 10:30-09:30 – פיקוד הדרום 13:00-10:30 – אוגדה 143 14:30-13:15 – אוגדה 162 16:45-14:30 – החווה הסינית 17:25-18:15 – פיקוד הדרום		22:45-16:35 – פיקוד הדרום
<u>19 באוקטובר</u> 15:30-14:55 – פיקוד הדרום	13:45-12:50 – פיקוד הדרום 16:35-14:40 – אוגדה 143 19:00-16:45 – פיקוד הדרום	
<u>20 באוקטובר</u> 12:00-11:00 – אוגדה 143 13-12:30 – אוגדה 162 14:08-14:03 – אוגדה 252 15:35-15:00 – פיקוד הדרום	16:00-13:00 – פיקוד הדרום 17:00-16:40 – אוגדה 162 20:00-18:15 – פיקוד הדרום	

שך הביטחון	הרמטכ"ל	סגן הרמטכ"ל
<u>18 באוקטובר</u> 10:30-09:30 – פיקוד הדרום 13:00-10:30 – אוגדה 143 14:30-13:15 – אוגדה 162 16:45-14:30 – החווה הסינית 17:25-18:15 – פיקוד הדרום		16:35-22:45 – פיקוד הדרום
<u>19 באוקטובר</u> 15:30-14:55 – פיקוד הדרום	13:45-12:50 – פיקוד הדרום 16:35-14:40 – אוגדה 143 19:00-16:45 – פיקוד הדרום	
<u>20 באוקטובר</u> 12:00-11:00 – אוגדה 143 13-12:30 – אוגדה 50" 14:08-14:03 – אוגדה 252 15:35-15:00 – פיקוד הדרום	16:00-13:00 – פיקוד הדרום? 17:00-16:40 – אוגדה 162 20:00-18:15 – פיקוד הדרום? 20:00-18:15 – פיקוד הדרום?	
<u>21 באוקטובר</u> 13:15-12:05 – אוגדה 143 14:30-13:20 – אוגדה 162 16:50-15:30 – פיקוד הדרום	20:30-14:45 – פיקוד הדרום? 22:15 – נקרא חזרה לתל-אביב מטיסה לפיקוד הצפון	
<u>22 באוקטובר</u> 162 אוגדה – לפני הצהריים		
<u>23 באוקטובר</u> 13:10-12:45 – אוגדה 143 13:30-14:00 – אוגדה 162 14:25-14:40 – אוגדה 252 16:30-15:40 – פיקוד הקדום?		
<u>24 באוקטובר</u> 11:30-09:57 – אוגדה 162		

נספח ט הקד"מים

ראש הפרום			המועד
רמ"ח המבצעים	סגן הרמטכ"ל	הרמטכ"ל	
		+	6 באוקטובר 10:50-10:00
	+		6 באוקטובר 13:00-12:00
		+	6 באוקטובר 20:20-18:30
+			7 באוקטובר 10:00-09:00
	+		7 באוקטובר 14:30-13:40
		+	7 באוקטובר 16:52-16:45
		+	8 באוקטובר 00:30-00:00
+			8 באוקטובר 05:00-04:00
	+		8 באוקטובר 20:00-18:07
		+	9 באוקטובר 13:45-12:25
		+	9 באוקטובר 23:50-23:00
		+	10 באוקטובר 02:10-01:30 (מבצעים מיוחדים)
	+		11 באוקטובר 02:45-02:00
	+		12 באוקטובר 01:00-00:10
		+	13 באוקטובר 08:15-07:00
		+	13 באוקטובר 20:40-19:45
		+	15 באוקטובר 09:40-08:40
	+		17 באוקטובר 11:25-13:30
		+	18 באוקטובר 01:25-00:07
		+	19 באוקטובר 10:25-09:35
		+	20.00:05-19.23:10
		+	21.01:00-20.23:45
	+		22 באוקטובר 23:30-22:30
		+	23 באוקטובר 19:45-18:40
		+	24 באוקטובר 20:30-20:00

רשימת מקורות

דיונים

- חדר הרמטכ"ל – הקלטות מצהרי 7 באוקטובר 1973 עד 27 באוקטובר 1973 (הוגהו בידי המחבר)
- הערכות מצב והצגת תוכניות אופרטיביות
 - הערכת מצב אצל ראש הממשלה, 18 באפריל 1973
 - דיוני הערכת מצב בלשכת הרמטכ"ל, 18–19 באפריל 1973
 - דיון הערכת מצב לעדכון פורום מטכ"ל, 19 באפריל 1973
 - הצגת התוכניות האופרטיביות של הפיקודים והזרועות לרמטכ"ל, 24–26 באפריל 1973
 - הצגת התוכניות האופרטיביות על-ידי הרמטכ"ל לשר הביטחון, 27, 30 באפריל 1973
 - הצגת התוכניות האופרטיביות ההגנתיות לרמטכ"ל, 2 במאי 1973
 - הצגת התוכניות ההתקפיות לרמטכ"ל, 8 במאי 1973
 - הצגת תוכניות חיל האוויר לרמטכ"ל, 9 במאי 1973
 - הצגת התוכניות האופרטיביות לראש הממשלה, 9 במאי 1973
 - הצגת תוכניות חיל האוויר לשר הביטחון, 22 במאי 1973
- דיוני מטכ"ל
 - 28 באוגוסט 1972
 - 3 בספטמבר 1972
 - 16 באפריל 1973
 - 14 במאי 1973
 - 28 במאי 1973
 - 20 באוגוסט 1973
 - 3 בספטמבר 1973
 - 10 בספטמבר 1973
 - 17 בספטמבר 1973
 - 24 בספטמבר 1973
 - 1 באוקטובר 1973
 - 4 באוקטובר 1973
 - 5 באוקטובר 1973
- דיונים אחרים בלשכת הרמטכ"ל
 - קונצפציית ההגנה בסיני, 29 במאי 1972.
 - כנס ספ"כ בנושא תוכנית העבודה 1973, 2 באפריל 1973.
 - פגישת הרמטכ"לים, 14 במאי 1973

– קד"מים (הוקלטו בידי קצרניות מחלקת היסטוריה והוגהו בידי המחבר)

- קד"ם רע"ן מבצעים, 6 באוקטובר, 09:05
- קד"ם הרמטכ"ל, 6 באוקטובר, 10:00
- הצגת תוכניות לשר הביטחון, 6 באוקטובר, 11:00
- קד"ם סגן הרמטכ"ל, 6 באוקטובר, 12:00
- קד"ם הרמטכ"ל, 6 באוקטובר, 18:15
- קד"ם רמ"ח המבצעים, 7 באוקטובר, 09:00
- קד"ם סגן הרמטכ"ל, 7 באוקטובר, 13:40
- קד"ם הרמטכ"ל, 7 באוקטובר, 16:45
- קד"ם הרמטכ"ל, 8 באוקטובר, 00:30
- קד"ם רמ"ח המבצעים, 8 באוקטובר, 04:00
- קד"ם סגן הרמטכ"ל, 8 באוקטובר, 18:07
- קד"ם הרמטכ"ל, 9 באוקטובר, 12:20
- קד"ם הרמטכ"ל, 9 באוקטובר, 23:00
- קד"ם הרמטכ"ל מבצעים מיוחדים, 10 באוקטובר, 01:30
- קד"ם סגן הרמטכ"ל, 11 באוקטובר, 02:00
- קד"ם סגן הרמטכ"ל, 12 באוקטובר, 00:10
- קד"ם הרמטכ"ל, 13 באוקטובר, 07:40
- קד"ם הרמטכ"ל, 13 באוקטובר, 19:45
- קד"ם הרמטכ"ל, 15 באוקטובר, 08:40
- קד"ם הרמטכ"ל, 16 באוקטובר, 19:00
- קד"ם סגן הרמטכ"ל, "אור-ירוק" ו"בן-חיל", 17 באוקטובר, 11:25
- קד"ם הרמטכ"ל, 18 באוקטובר, 00:07
- דיון ראשי אגפים – הערכת מצב, 18 באוקטובר, 10:40
- הצגת מבצעי "אור-ירוק" ו"בן חיל" לרמטכ"ל, 18 באוקטובר, 14:50
- קד"ם הרמטכ"ל, 19 באוקטובר, 09:35
- קד"ם הרמטכ"ל, 19 באוקטובר, 23:10
- קד"ם הרמטכ"ל, 20 באוקטובר, 23:45
- קד"ם סגן הרמטכ"ל, 22 באוקטובר, 22:30
- קד"ם הרמטכ"ל, 23 באוקטובר, 18:40
- קד"ם הרמטכ"ל, 24 באוקטובר, 20:00
- קד"ם סגן הרמטכ"ל, 25 באוקטובר, 15:30

– ישיבות הממשלה

- 24 באפריל 1973
- 22 ביולי 1973
- 6 באוקטובר, 12:00
- 6 באוקטובר, 22:00

- 7 באוקטובר, 10:18
- 7 באוקטובר, 21:00
- 8 באוקטובר, 10:00
- 8 באוקטובר, 21:00
- 9 באוקטובר, 10:30
- 9 באוקטובר, 21:30
- 10 באוקטובר, 10:00
- 11 באוקטובר, 21:00
- 14 באוקטובר, 10:15
- 14 באוקטובר, 21:00
- 15 באוקטובר, 22:00
- 18 באוקטובר, 21:00
- 20 באוקטובר, 21:00
- 22 באוקטובר, 00:05
- 22 באוקטובר, 22:40
- 24 באוקטובר, 03:30
- 24 באוקטובר, 21:30
- 25 באוקטובר, 05:00

– התייעצויות מדיניות־צבאיות

- 18 באפריל 1973
- 3 באוקטובר 1973
- 7 באוקטובר, 14:50
- 9 באוקטובר, 07:30
- 10 באוקטובר, 22:30
- 11 באוקטובר, 20:30
- 12 באוקטובר, 14:30
- 24 באוקטובר, 16:00
- 24 באוקטובר, 20:45
- 27 באוקטובר, 08:15
- 27 באוקטובר, 12:10

– ועדת החוץ והביטחון

- 18 במאי 1973
- 22 במאי 1973
- 9 באוקטובר, 14:00
- 10 באוקטובר, 13:00

– דיוני מטה שר הביטחון

- 13 באפריל 1973

○ 27 באפריל 1973

○ 30 באפריל 1973

○ 17 במאי 1973

○ 8 ביוני 1973

○ 31 באוגוסט 1973

○ 14 בספטמבר 1973

○ 5 באוקטובר 1973

– דיונים בלשכת שר הביטחון

○ התייעצות בעניין הגבול הסורי, 26 בספטמבר 1973

○ דיון עם פיקוד הצפון, 4 באוקטובר 1973

○ דיון אופרטיבי, 19 באוקטובר 1973

○ דיון אופרטיבי, 21 באוקטובר 1973

○ דיון אופרטיבי, 23 באוקטובר 1973

– פגישות שונות

○ פגישת שר הביטחון עם עורכי העיתונים, 8 באוקטובר 1973

○ מסיבת עיתונאים ב-8 באוקטובר עם הרמטכ"ל

○ פגישת שר הביטחון עם עורכי העיתונים, 9 באוקטובר 1973

○ פגישת שר הביטחון עם עורכי העיתונים, 14 באוקטובר 1973

– תא רמשל"ט (7-27 באוקטובר 1973)

יומנים ורשימות

– יומן רל"ש הרמטכ"ל.

– יומן שליש שר הביטחון.

– רשימות שליש הרמטכ"ל.

– יומן רל"ש סגן הרמטכ"ל.

– יומן רל"ש אלוף פיקוד הדרום.

– רשימות המזכיר המדיני של ראש הממשלה, אלי מזרחי.

– רשימות רמ"ח היסטוריה – אל"ם אברהם איילון.

– רשימות סא"ל אברהם זוהר ממחלקת היסטוריה.

– רשימות נציגי מחלקת היסטוריה בפיקוד הצפון.

– רשימות נציגי מחלקת היסטוריה בפיקוד הדרום.

– רשימות ראובן רון בפיקוד הצפון.

– רשימות אלוף שלמה גזית, 21.10.73.

– רשימות של שיחות טלפוניות מלשכת שהב"ט.

יומני מבצעים

– אג"ם-מבצעים (יומן דיווח מבצעי ויומן אירועים/מבצעים)

- חמ"ל פיקוד הדרום
- חפ"ק כנען (פיקוד הצפון)
- נציגות מה"ד-היסטוריה במצפ"ה

מסמכי לשכות

- לשכת הרמטכ"ל
- לשכת סגן הרמטכ"ל
- אג"ס-מבצעים
- אג"ס-תכנון
- אמ"ן
- פיקוד הצפון
- פיקוד הדרום
- חיל האוויר
- חיל הים
- מה"ד
- עדכונים משגרירות ישראל בארצות-הברית ואליה
- הוראות הפיקוד העליון

פתקים

- שר הביטחון
- אלוף רחבעם זאבי

כנסים לסיכום המלחמה

- כנס ספ"כ
- כנסי פיקוד הדרום
- כנס פיקוד הצפון

ראיונות

- אלוף אברהם אדן
- רב-אלוף דוד אלעזר
- אלוף יונה אפרת
- אל"ם אביהו בן-נח
- תא"ל אריה בראון
- רב-אלוף חיים בר-לב
- אלוף שמואל גונן
- ישראל גלילי
- אלוף רחבעם זאבי

- אלוף צבי זמיר
- אלוף אלי זעירא
- אלוף יצחק חופי
- אלוף ישראל טל
- אלוף אהרון יריב
- תא"ל ישראל ליאור
- אל"ם זאב נתיב ואל"ם אברהם איילון
- פרדי עיני
- אלוף בני פלד
- תא"ל יהושע רביב
- תא"ל אבנר שלו
- תא"ל אריה שלו
- תא"ל יעקב שטרן
- אלוף אריאל שרון

הערות בכתב לחלקים מטיוטות המחקר

- משה דיין
- רב-אלוף חיים בר-לב
- אלוף בני פלד
- אלוף אריאל שרון

מחקרים של יחידות היסטוריה בצה"ל

- מחלקת היסטוריה
- הענף לתולדות חיל האוויר
- מדור היסטוריה חיל הים

פרסומי גופים ממשלתיים וציבוריים

- דברי הכנסת
- ועדת החקירה מלחמת יום הכיפורים (ועדת אגרנט): דוח חלקי, דוח חלקי נוסף, דוח שלישי ואחרון.

FOREIGN RELATIONS OF THE UNITED STATES (FRUS) 1969-1976, –
Volume xxv, ARAB-ISRAELI CRISIS AND WAR, 1973, Editors Nina
Howland Craig Daigle

ספרים

- אברהם אדן, על שתי גדות הסואץ, עידנים, תשל"ט.
- דוד ארבל, אורי נאמן, שיגיון ללא כיפורים – ההפתעה שלא היתה והאסטרטגיה שכשלה,

- ידיעות אחרונות, 2005.
- דני אשר, **לשבור את הקונספציה**, מערכות, 2003.
- עוזי בנזימן, **לא עוצר באדום**, אדם – מוציאים לאור, 1985.
- יואל בן-פורת, **נעילה – סיפור ההפתעה של מלחמת יום הכיפורים**, עידנים ידיעות אחרונות, 1991.
- אריה בראון, **משה דיין במלחמת יום הכיפורים**, עידנים ידיעות אחרונות, 1992.
- חנוך ברטוב, **דדו – 48 שנה ועוד 20 יום**, מעריב 1978 (מהדורה ראשונה), דביר 2002 (מהדורה מורחבת).
- אורי בר-יוסף, **הצופה שנרדם – הפתעת מלחמת יום הכיפורים ומקורותיה**, זמורה-ביתן, 2001.
- אורי בר-יוסף, **המלאך – אשרף מרואן, המוסד והפתעת מלחמת יום כיפור**, זמורה-ביתן, 2010.
- חגי גולן ושואל שי (עורכים), **"מלחמה היום" – חקרי מלחמת יום הכיפורים**, מערכות, 2003.
- מוטי גולן, **תהיה מלחמה בקיץ ... – ישראל בדרך אל מלחמת סיני, 1955-1956**, מערכות 1997.
- משה דיין, **אבני דרך**, ידיעות אחרונות, 1976.
- משה דיין, **יומן מערכת סיני**, עם הספר, 1965.
- אלי זעירא, **מלחמת יום כיפור – מיתוס מול מציאות**, ידיעות אחרונות, 1993.
- גולדה מאיר, **חיי, ספריית מעריב**, 1975.
- מאיר עמית, **ראש בראש**, הד ארצי, 1999.
- ברנארד ומרווין קאלב, **קסינג'ר, הוצאת עידנים**, 1975.
- ישי קורדובה, **מדיניות ארצות הברית במלחמת יום הכיפורים**, מערכות, 1987.
- אלון קדיש, **משה ארנוולד, קרבות יבוס, משרד הביטחון – ההוצאה לאור, צה"ל-אמ"ץ-תוה"ד**, 2008.
- הנרי קסינג'ר, **משבר, שלם**, 2004.
- הנרי קסינג'ר, **שנותי בבית הלבן**, ידיעות אחרונות, 1979.
- יגאל קיפניס, **1973 – הדרך למלחמה**, דביר, 2012.
- יצחק רבין, **פנקס שירות**, ספריית מעריב, 1979.
- עמוס שיפריס, **ישראל גלילי – שומר המסד ונוטה הקו**, יד טבנקין, 2010.
- אריה שלו, **כישלון והצלחה בהרתעה**, מערכות, 2007.

מאמרים

- יונה בנדרמן, **"מצרים לקראת מלחמת יום הכיפורים – מטרות המלחמה ותוכנית המתקפה"**, מערכות, 250, יולי 1976.
- יונה בנדרמן, **"ראיית מלחמת יום הכיפורים בעיני המצרים"**, מערכות, 245, יולי 1975.
- שמעון גולן, **"12 באוקטובר 1973 – עמדות הרמטכ"ל והדרג המדיני לגבי הפסקת האש"**

- וצליחת תעלת סואץ, מערכות, 327, נובמבר-דצמבר 1992.
- שמעון גולן, "צבא כמכשיר במדיניות חוץ – מצרים במלחמת יום הכיפורים", מערכות, 338, אוקטובר-נובמבר 1994.
- שמעון גולן, "המכה האווירית המקדימה בפרוץ מלחמת יום הכיפורים", מערכות, 373, נובמבר 2000.
- שמעון גולן, "בצל ההפתעה", מערכות, 403-404, דצמבר 2005.
- שמעון גולן, "היחסים בין הדרג המדיני לדרג הצבאי במלחמת יום הכיפורים", זמנים, 84, סתיו 2003.
- שמעון גולן, "מטרות המלחמה: קביעתן טרם המלחמה וקביעת מטרות ביניים במהלכה – מלחמת יום הכיפורים כמקרה דגם", בתוך: חגי גולן, שאול שי (עורכים), "מלחמה היום" – חקרי מלחמת יום הכיפורים, מערכות, 2003.
- זאב דרורי, "השפעת הדרג הצבאי הזוטר על ההסלמה הביטחונית", בתוך: מוטי גולני (עורך), 'חץ שחור' – פעולת עזה ומדיניות הגמול של ישראל בשנות ה-50 – קובץ מאמרים, אוניברסיטת חיפה – מוסד הרצל לחקר הציונות והוצאת מערכות, 1994.
- יעקב חסדאי, "אידיאולוג' ו'ביצועיסט' – הכהן והנביא של צה"ל", מערכות, 279-280, מאי-יוני 1981.
- עזרא נשרי, "מלחמה בשל סטטוס קוו בלתי נסבל", מערכות, 403-404, דצמבר 2005.
- ישי קורדובה ויונה בנדמן, "האיום הגרעיני הסובייטי בשלהי מלחמת יום הכיפורים", מערכות, 266, אוקטובר-נובמבר 1978.
- ישי קורדובה ויונה בנדמן, "המאמץ האמריקני להפסקת אש בשבוע הראשון למלחמת יום הכיפורים", מערכות, 289, אוקטובר 1983.
- ישי קורדובה, "הרקע המדיני לרכבת האווירית האמריקנית במלחמת יום הכיפורים", מערכות, 256, יוני 1977.
- ישי קורדובה, "מהלכים אמריקניים במלחמת יום הכיפורים", מערכות, 261-262, מרס-אפריל 1978.

מפתח העניינים

אישים

הערות:

1. ברשימה זו כלולים אישים המופיעים בספר לפחות חמש פעמים.
2. האישים הבאים אינם כלולים ברשימה בשל ריבוי ההיקריות: גולדה מאיר, משה דיין, דוד אלעזר, ישראל טל, אלי זעירא, בני פלד, אהרון יריב, רחבעם זאבי, יצחק חופי, חיים בר-לב, שמואל גונן.
3. מזכירים, ראשי לשכות ועוזרים מצוינים בעמודים בהם הם מופיעים כפעילים (ולא רק כנוכחים).

אבן אבא – שר החוץ 343, 422, 585-586, 705, 750-752, 840, 846, 853-857, 898, 1028-1030, 1064, 1219-1222, 1266	אסד חאפז אל- – נשיא סוריה 145, 152, 159, 189-190, 209, 230, 268, 413, 666, 668, 699, 1139, 1184
אדם יקותיאל ("קותי"), תא"ל – סגן אלוף פיקוד הצפון 421, 481, 500, 523, 678-681, 708, 712, 763-762, 810-811, 818, 833-834, 855-856, 878-879, 917, 954, 1060	אפרת יונה, אלוף – עוזר ראש אג"ם עד 1 באוקטובר 1973, אלוף פיקוד המרכז מאז 15, 66, 93, 234, 526, 557, 702, 1190, 1325
אדן אברהם ("ברן"), אלוף – מפקד אוגדה 162, 15, 150, 240, 262, 274, 288, 310, 338, 357, 381, 417, 432-433, 440, 437, 452-453, 465, 481, 484, 527, 536-537, 550, 599, 828, 830, 869-871, 920, 934-935, 946, 969, 980-982, 982, 983	בן-ארי אורי, אל"ם, מ-15.10.73 תא"ל – עוזר אלוף פיקוד הדרום 387, 433, 442, 454, 532, 550, 556, 588-591, 599, 661, 803, 812-814, 918, 921-922, 935, 960, 962, 983-984, 1024-1025, 1041-1042, 1058, 1113, 1118, 1197, 1244, 1258
איגלברגר לורנס – עוזר שר החוץ האמריקני 1064, 1075, 1192, 1196, 1241-1242, 1255-1256, 1261	בן-גל אביגדור ("יאנוש"), אל"ם – מח"ט 7, 362, 605, 650, 698, 728
איתן רפאל ("רפול"), תא"ל – מפקד אוגדה 36, 352, 356, 359, 368, 374, 398, 444, 551, 619, 649-650, 697-700, 711-713, 849	בנדרמן יונה, סא"ל – ראש ענף 6 (מצרים) באמ"ן-מחקר 318, 508, 512, 573-574, 850, 991-992
אלון יגאל – סגן ראש הממשלה, חבר ה"מטבח" 19, 64, 206-207, 211-212, 269, 418-420, 441, 476, 550-552, 569, 652-653, 673, 682-687, 724, 728-730, 785, 794-797, 815-817, 891-898, 900, 920, 927, 938, 944, 1065, 1108, 1193-1194, 1208, 1219-1223, 1257, 1260, 1266, 1276, 1285, 1316-1318	בראון אריה, סא"ל – שלישי שר הביטחון 15, 422, 803, 808, 1031, 1116, 1147, 1365
	ברז'נייב ליאוניד – מזכיר המפלגה הקומוניסטית של ברית-המועצות 28, 31, 33, 37, 145, 684, 687, 691, 730, 749, 1101, 1128, 1142, 1225, 1229-1234, 1244, 1257, 1260
	גביש ישעיהו, אלוף מיל' – מפקד מרש"ל מ-9 באוקטובר 1973, 126, 598, 1069, 1166, 1168, 1171
	גדליה דוד, אל"ם – קמ"ן פיקוד הדרום

- 1282, 1262-1258, 1250-1249
 דרורי אמיר, אל"ם – מח"ט 1, 325, 354, 402,
 1140, 698
 הגואל דוד, תא"ל – ראש מחלקת תוא"ר באג"ם
 215, 331, 509, 522, 696, 701, 807, 895,
 916, 970, 1059, 1081
 הוד מרדכי ("מוטי"), אלוף מיל' – מפקד
 חיל האוויר עד יולי 1973, מפקד החפ"ק
 האווירי בצפון (9-6 באוקטובר); בדרום – 10
 באוקטובר ואילך 84-87, 92, 276, 640, 652,
 664, 762, 814, 844, 976, 1083, 1105, 1113,
 1118, 1176-1177, 1246
 הייג אלכסנדר – עוזר שר החוץ האמריקני 555,
 563, 1076, 1079, 1143, 1212
 הרלב רפי, אל"ם – ראש מחלקת המודיעין של
 חיל האוויר 112-113, 169-172, 183,
 186-187, 224, 382, 437, 470-472, 652, 765,
 910-912, 1027, 1117
 וייצמן עזר, אלוף מיל' 580, 610, 812, 856,
 914-915, 942-943, 957, 1035, 1067-1068,
 1100-1101, 1017, 1104, 1113, 1118,
 1249-1250, 1134-1135
 ולדהיים קורט – מזכ"ל האו"ם 328, 458, 1175,
 1202-1203, 1244-1246, 1249
 ורהפטיג זרח – שר הדתות 892, 895-900,
 1157, 1221, 1228
 זמיר צבי ("צביקה"), אלוף מיל' – ראש
 "המוסד" 15, 161, 223, 228-229, 246-250,
 255, 272, 493, 663, 714, 720, 728, 785,
 789, 792, 804, 874, 940, 971, 1232, 1326
 חוסיין בן טלאל – מלך ירדן 159, 168, 172,
 179-180, 182, 189, 207, 426, 470, 520,
 526, 532, 548, 552, 557, 581, 665, 667,
 691, 701, 761-762, 768-769, 885, 1047
 חורב עמוס, אלוף – עוזר סגן הרמטכ"ל
 557-558, 640, 807, 835, 916, 936, 971,
 978-979, 1060
 חן יריב, רס"ן – ראש מדור צפון באג"ם –
 מבצעים 402, 462, 614, 741, 821, 850, 912,
 953, 993, 1048, 1071, 1098, 1159, 1218
 יאירי עוזי, אל"ם – מח"ט 35, 579, 607, 618,
 947, 980, 1108, 1175-1176, 1181-1183,
 1263
- 111-112, 833, 867, 870, 875, 901-903, 929,
 1024, 1118, 1244, 1249
 גור מרדכי ("מוטה"), אלוף – נספח צה"ל
 בארצות-הברית 398-400, 514, 565, 826,
 845, 1031, 1094, 1254
 גזית מרדכי – מנכ"ל משרד ראש הממשלה 206,
 228, 232, 272, 316, 505, 515-516, 556, 672,
 683-685, 704-706, 784, 787, 797, 858,
 882, 996-998
 גזית שלמה, אלוף – מתאם הפעולות בשטחים
 254, 522, 562, 831, 948, 963-965,
 1107-1109, 1116, 1135, 1197-1199, 1206,
 1214, 1236, 1259
 גלבע עמוס, סא"ל – נציג ענף 5 באמ"ן-מחקר
 821, 904, 992, 1097-1098, 1158
 גלילי ישראל – שר ללא תיק, חבר ה"מטבח"
 15, 19, 64, 206, 230-233, 269, 343,
 414-441, 442-482, 540, 550-553,
 559, 586, 602, 638-639, 652, 673, 682,
 687-688, 711, 724, 728, 735, 785,
 794-797, 815, 866, 895-897, 901, 938,
 1031-1033, 1059, 1064-1065, 1195-1196,
 1208-1214, 1220, 1259-1262, 1266, 1276,
 1282, 1285, 1314-1316, 1325
 גרא גרעון, אל"ם – עוזרו למחקר של עוזר ראש
 אמ"ן למחקר 467, 694, 751-753, 819-820
 דוברניץ אנטולי – שגריר ברית-המועצות
 בארצות-הברית 685, 750, 815-816, 822,
 827, 1041-1040, 1063, 1127
 דיניץ שמחה – שגריר ישראל בארצות-הברית
 212, 228, 276, 399, 473-475, 513-516,
 552-555, 563-564, 584-586, 633-634,
 667-669, 672, 683, 704-708, 724,
 727-728, 730, 750-751, 761-762, 783-784,
 792, 797-798, 814-815, 876-877,
 838-841, 846, 853-854, 858, 882-880,
 963, 990-995, 999-1002, 1032
 1039-1041, 1052-1056, 1075-1079, 1084,
 1093-1094, 1101-1102, 1120-1121,
 1128-1129, 1132, 1141, 1143, 1165, 1169,
 1177-1182, 1188-1190, 1192-1199,
 1201-1202, 1204, 1209-1210, 1212-1215,
 1224-1229, 1232-1237, 1240-1222

- 830-832, 872-873, 928, 1082, 1176, 1200, 1250, 1235
 מט דניאל ("דני"), אל"ם – מח"ט 247 926-927, 929, 1022, 1081
 מנדלר אלברט, אלוף – מפקד אוגדה 252 עד
 13 באוקטובר 265, 306, 312, 381-382, 391, 395, 433, 483, 530, 658, 832-830, 836
 מרון מנחם ("מנדי"), אלוף – ראש מה"ד ומפקד
 מפקדה על-חטיבתית 440, מפקד "כוח גרנית"
 מ-23.10.73, 338, 359, 362, 445, 468, 491, 504, 524, 548-549, 555-557, 571, 577, 610, 629, 647-648, 703, 704, 835, 848, 870, 875, 877, 885-887, 902, 1016, 1061, 1074, 1238, 1244-1246
 מרושי שלמה, אל"ם – נציג ענף 6 (מצרים)
 באמ"ן-מחקר 614, 807, 1047-1048, 1062, 1070, 1157-1158, 1183-1184, 1216
 נאמן יובל, אל"ם מיל' – הממונה על קשרי
 המודיעין עם ארצות-הברית 639, 659, 761, 971, 976, 1236
 ניקסון ריצ'רד – נשיא ארצות-הברית 28.
 31, 37, 67, 135, 317, 473, 514-516, 552, 555-556, 569, 586-587, 633-634, 639, 642, 644, 659, 669, 672, 686-687, 691, 705-706, 709, 728, 730, 733, 749-750, 798, 798, 812, 838, 853, 899, 1028, 1039-1040, 1063, 1066, 1076-1077, 1092, 1120-1121, 1128-1130, 1141-1143, 1189, 1212-1214, 1222, 1225-1228, 1252, 1256-1261
 נתיב זאב, רס"ן – ראש מדור דרום באג"ם
 מבצעים 401, 412-413, 415, 741, 821, 851, 911, 954, 992, 1098, 1109, 1217, 1238, 1326
 סאדאת אנואר א' – נשיא מצרים 10, 20, 24-28, 31, 37, 43, 57, 62, 80, 145, 153, 159, 164, 189, 230, 249-251, 255-269, 268, 299, 423, 467, 512, 584, 598, 608, 647-654, 663, 667, 677, 681, 754, 758, 765, 768, 861, 865, 951, 988-991, 1015, 1033-1034, 1063, 1076, 1086, 1139, 1142, 1149-1151, 1184, 1209-1211, 1250-1251, 1254-1260, 1264, 1274-1275, 1281-1283, 1286, 1310-1312
- ידין יגאל, רא"ל מיל' – הרמטכ"ל השני 328, 407-412, 424-426, 444, 489, 493, 496, 511, 519, 565, 574, 579, 691, 714, 807, 925, 936, 971, 976-978, 989, 1271
 יערי אביעזר, סא"ל – ראש ענף 5 (טוריה)
 באמ"ן-מחקר 318, 508, 572-573, 614, 641, 849, 904, 909-910, 918, 1047-1049, 1184, 1203, 1217, 1238, 1246
 יצחק ששון, תא"ל – רמ"ט פיקוד הדרום עד
 13 באוקטובר, מפקד "כוח ששון" מאז 530, 556, 563, 832, 867-868, 1054, 1068, 1086, 1106, 1109, 1115, 1244
 לברן אהרון, אל"ם – עוזרו למבצעים של עוזר
 ראש אמ"ן למחקר 146, 369-370, 480, 486, 509, 574, 623, 640, 741, 834-835, 875, 1155
 להב פנחס, תא"ל – דובר צה"ל 245, 407, 562, 961
 לוי אריה, אלוף – עוזר ראש אג"ם מ-1
 באוקטובר 1973 183, 186, 224, 229, 240, 261, 274-275, 288, 291, 308, 329-331, 338, 350, 352, 354, 359, 422, 424-426, 469, 478, 484, 487, 490, 495, 504, 549, 589, 622-624, 632, 696, 701, 723, 758, 821, 828, 835, 849, 870, 877, 885, 888, 916, 923, 943, 945, 948, 966, 969, 975, 1006, 1035, 1062, 1167
 לוי אשר, תא"ל – רמ"ט פיקוד הדרום מ-13
 באוקטובר 1973 832, 921, 945, 985, 1055, 1061, 1108, 1244
 ליאור ישראל, תא"ל – המזכיר הצבאי של ראש
 הממשלה 15, 206, 249-251, 417, 422, 468, 522, 548, 570, 626, 633, 638, 643, 652-653, 673, 682, 711-712, 728, 785, 807-808, 815, 866, 938, 957-958, 963, 1050, 1061-1062, 1085, 1091, 1112, 1139-1140, 1166, 1180-1182, 1187-1191, 1194, 1198, 1201-1202, 1209, 1211, 1326
 לנר דן, אלוף – מפקד אוגדה 210, 359, 411, 442, 641, 649, 665, 698, 700, 710-711, 763, 833, 845, 879, 939, 1270
 מגן קלמן, אלוף – מפקד כוח קלמן עד 13
 באוקטובר, מפקד אוגדה 252 מאז 579

- 1040- ,1033-1028 ,1001-997 ,963 ,951
1064 ,1039
קיטינג קנת – שגריר ארצות-הברית בישראל
1222 ,1214 ,1179 ,1118 ,316 ,277-276 ,272
קין נחמיה, אלוף – ראש אגף האפסנאות (אג"א)
,621-620 ,523-522 ,509 ,424 ,290 ,279
,937 ,886 ,849 ,821 ,807 ,723 ,640-639
,1099 ,1071 ,1060 ,904-903 ,954-951 ,948
1186 ,1160
קיסינג'ר הנרי – יועץ נשיא ארצות-הברית
לביטחון לאומי עד יולי 1973, שר החוץ
מאז 28 ,229-228 ,256 ,277 ,317-316 ,378
,520 ,516-514 ,475-473 ,406 ,400-398
,634-633 ,609 ,586-584 ,564-563 ,556
,709 ,707-705 ,685 ,672 ,669 ,652 ,639
,784-783 ,762-761 ,750 ,732-730 ,728-727
,821 ,816-814 ,802 ,798-794 ,792 ,787
,861 ,857 ,854-853 ,847-846 ,842-838
,1032-1028 ,1004 ,899-898 ,882-881 ,872
,1091 ,1074-1073 ,1068-1064 ,1041-1039
,1123-1120 ,1115 ,1102-1101 ,1094-1093
,1157 ,1155 ,1147-1139 ,1132 ,1129-1127
1189- ,1183-1177 ,1171-1169 ,1166-1165
,1213-1212 ,1210-1209 ,1196-1192 ,1188
,1235-1232 ,1228 ,1126-1224 ,1222
,1262-1254 ,1151-1249 ,1244-1242
1302 ,1282-1281
רבי יהושע, תא"ל – המזכיר הצבאי של שר
הביטחון 15 ,250-249 ,255 ,260-258 ,338
,807 ,803 ,785 ,782-781 ,764 ,736-735 ,663
1202 ,1163-1162 ,1103 ,1031 ,924-923
רבין יצחק, רב אלוף מיל' – הרמטכ"ל במלחמת
ששת הימים, השגריר בווינגטון עד מרס
,524 ,514 ,489 ,473 ,446 ,426 ,420 ,67 1973
1301 ,1282
שגיא אורי, סא"ל – ראש ענף המבצעים 161
,461 ,278-277 ,242 ,200-198
שטרן יעקב, תא"ל – ראש מחלקת המבצעים
,215 ,183 ,177 ,171 ,169 ,162 ,148-146
,275-274 ,262-261 ,244-242 ,229 ,217
,342-340 ,332-331 ,295 ,288 ,280-278
,407 ,398 ,375-369 ,366 ,350 ,346 ,344
,524 ,501 ,469 ,464-461 ,439-438 ,426
- סילסוואו אנציו – ראש מטה משקיפי האו"ם
במזרח התיכון 1195-1199 ,1204 ,1206 ,1219 ,
1261-1259 ,1222
סקורופט ברנט – עוזר שר החוץ האמריקאי
,853 ,839 ,705 ,685 ,672 ,667 ,516 ,229
,1028-1027 ,999-997 ,963 ,882-881
,1121-1120 ,1101 ,1076 ,1065-1064
,1228 ,1189 ,1179 ,1143 ,1132 ,1129-1127
1254 ,1235-1234
עברי דוד, תא"ל – ראש מחלקת האוויר בחיל
האוויר 146-148 ,183 ,190 ,339 ,345 ,487
,653 ,623 ,616-614 ,590-589 ,495
,879 ,874 ,851 ,720 ,711 ,702 ,700 ,693-692
,1036 ,1018-1017 ,937-936
1187 ,1056-1055
עילם עוזי, תא"ל – ראש מו"פ 215 ,291 ,316
979 ,975 ,971 ,522
עמית מאיר, אלוף מיל' – קצין קישור של
שהב"ט למטכ"ל 824 ,837-834 ,845-843
,971 ,948 ,936 ,924-923 ,906 ,863
,1081 ,1078 ,1062 ,1041 ,989 ,979-976
1150-1149 ,1135-1134 ,1095-1094
ענבר שלמה, תא"ל – קצין הקשר הראשי 229
915 ,874 ,870 ,565 ,510 ,307
פורמן [לימים רם] גיורא, אל"ם – עוזרו
למבצעים של רמ"ח אוויר 84-86 ,148-146
868 ,652 ,487 ,420
פלד משה ("מוסה"), תא"ל – מפקד אוגדה 146
,709 ,698-697 ,650-649 ,619 ,571 ,551 ,96
845 ,763
צור צבי ("צ'רה"), רב-אלוף מיל' – עוזר שר
הביטחון 172-173 ,227-225 ,231 ,229
,391 ,368-367 ,279 ,273 ,269 ,261 ,255-254
,606 ,575 ,565 ,524-522 ,489 ,443 ,399
828- ,817 ,811 ,701 ,672 ,664-663 ,643
,944 ,917-914 ,882 ,864 ,848 ,843 ,826
1115- ,1102 ,1092 ,1060 ,1041 ,969 ,956
1250 ,1171 ,1168 ,1114
ציפורי מרדכי, תא"ל – קצין השריון הראשי
,522 ,510 ,469 ,466 ,422 ,373-372 ,355 ,338
,945 ,936 ,823 ,807 ,621 ,616 ,604 ,564
1239 ,994 ,970 ,956-955
קוסיגין אלכסיי – ראש ממשלת ברית-המועצות

- 694, 692, 662, 642-640, 625-623
 ,887-886, 877, 823, 807-806, 715, 704-703
 ,966, 946, 928, 925-923, 921, 905-903
 ,1091, 1083, 1068, 1016, 993, 975-972
 1202, 1095
 שרון אריאל ("אריק"), אלוף מיל' – אלוף פיקוד
 הדרום עד 15 ביולי 1973, מפקד אוגדה 143
 מאז 122, 155, 366, 382, 394, 398
 ,481, 465, 430, 418-417, 411-409
 ,553, 541-540, 537, 533-528, 520, 494-493
 ,589, 587, 570, 565, 559, 557
 ,814, 758, 656, 629-626, 613, 610, 603-593
 ,919, 872-863, 842, 832, 830-828, 816
 962-, 954-953, 947-946, 935-927, 921
 ,1003, 1000, 990, 986-980, 968, 965, 961
 ,1042, 1038-1036, 1025-1020, 1010-1008
 ,1104, 1085-1084, 1082-1081, 1055-1052
 1173-, 1150, 1119, 1116-1114, 1108-1107
 ,1182-1180, 1177, 1175, 1172
 ,1290, 1268, 1263, 1248-1244, 1191-1189
 1326, 1296, 1292
 שרונים נתן ("נתי"), תא"ל – קצין התותחנים
 הראשי 372, 463, 522, 864, 994-993, 1069
 תירוש צבי ("הרש'לה"), תא"ל – ראש מחלקת
 ים בחיל הים 572, 588-590, 652, 702
 994-992, 937-936
 תלם בנימין ("בניני"), אלוף – מפקד חיל הים
 ,851, 693, 636-635, 397, 331, 295, 280
 ,1007, 990-989, 958, 954, 948, 923, 862
 1250, 1164, 1162, 1102, 1099
 תמרי דב, תא"ל – סגן מפקד אוגדה 162, 288
 1224, 984, 982, 869, 338
 תקוע יוסף – שגריר ישראל באו"ם 750, 1138
 1220-1218, 1215, 1207, 1204, 1200
 ,810-807, 623, 615, 591, 589-588, 527-526
 ,902, 885, 870, 863-862, 851, 838-834
 974-, 942, 936, 925, 923-922, 916, 912
 ,1058, 1036, 1011, 1008, 1006, 992, 973
 ,1137, 1134, 1091-1090, 1081, 1071-1067
 1185, 1140
 שלו אבנר, סא"ל – ראש לשכת הרמטכ"ל
 ,172, 166, 158, 154, 145, 142, 66, 32, 15-14
 ,407, 314, 293, 274, 254, 251-250, 211, 191
 ,536, 497, 483, 463, 452, 434, 422, 417
 ,1209, 1190, 864, 791, 764, 737, 852, 562
 1326
 שלו אריה, תא"ל – עוזר ראש אמ"ן למחקר 15
 ,214, 210-206, 204, 184-183, 169, 41, 37
 ,703-700, 526, 450-449, 438, 426, 250
 ,889, 884, 828, 805, 770, 767-766, 714, 710
 1326, 1231, 1154, 1139, 1062
 שלו מרדכי – ציר ישראל בווינגטון 228-229
 ,633, 513, 416, 400, 343, 317-316, 272
 ,999, 857, 853, 839-837, 815, 727, 706-705
 ,1210, 1192, 1132, 1075, 1064, 1039, 1029
 1261, 1254, 1249, 1242, 1225, 1212
 שלזינגר ג'יימס – שר ההגנה של ארצות-הברית
 1225, 1031, 847, 839-837, 827-826, 709
 שפיר הרצל, אלוף – ראש אגף כוח האדם
 ,493, 465, 439, 426-424, 398, 359, 359 (א)
 ,837, 835, 807, 722, 623-620, 523-522
 ,970, 960, 957-952, 948, 936, 851-849
 1242, 1098, 1981, 1060, 993
 שפר (שטופר) שמואל, אל"ם – מפקד הסיוע
 האווירי בפיקוד הדרום 876, 868, 664
 ,1105, 1058, 1055, 1022, 1008, 923-922
 1118
 שקד עמנואל ("מנו"), תא"ל – קצין החי"ר
 ,492, 473-472, 322, 278, הראשי והצנחנים

מקומות

הערה: ברשימה כלולים מקומות המופיעים לפחות חמש פעמים

1093, 1086-1081, 1072, 1066-1065, 1062	אב־נִידָא, תל 306, 347, 364, 371, 390, 561,
1114-1113, 1107, 1104-1103, 1097, 1095	1154, 905
1116-1118, 1123, 1127, 1144, 1150, 1152,	אב־רֹדֶס 103, 144, 191, 211, 214, 269, 282,
1158-1159, 1169, 1175-1178, 1181, 1183,	341, 338, 334-326, 319, 295, 292, 286
1189, 1199, 1210, 1221, 1238, 1246,	445, 439, 427, 411, 409, 390, 371, 346
1262-1263, 1299	594, 591, 587, 523, 509, 493, 457, 448
אעֹאג' 82, 130-132, 712-715, 729-732,	926, 906, 867, 819, 807, 701, 648-647
762-763, 780, 1033	1250, 1124, 1094
באב אל־מנרב – מְצָרִי 41, 80, 100, 113, 268,	(ה)אגם המר הגדול 112, 201, 306, 308, 405,
295, 370, 477, 881, 924, 927,	921, 919, 784, 594, 584, 582, 530, 413
946-948, 1007, 1013, 1086, 1094, 1103,	1056, 1008, 1001, 991, 980, 949, 938
1129, 1131, 1191-1192, 1219, 1222, 1236,	1058, 1065, 1067, 1069, 1082-1084, 1093-
1248, 1250-1251, 1254-1255, 1260-1269,	1092, 1118-1119, 1123, 1157, 1170, 1197,
1265	1221, 1237, 1239, 1244, 1300
באניאס 635, 693, 702, 1162, 1186	(ה)אגם המר הקטן 306, 318, 334, 369, 853,
ביר־גפגפה (ראו רפידים)	1237, 1243
ביר־מאדה 144, 213-214, 236-238, 243, 294,	אום־חשיבה – ר' רפידים
478	אום־מרג'ם, ג'בל 236, 310, 334, 338, 1007
בית המכס העליון 480, 491, 497, 501, 504,	אופירה (שדה תעופה) 269, 306, 311, 323, 331,
1111	338, 592, 608
בית שאן, עמק 110, 114, 501, 557-558, 576,	אילת 72, 236, 239-242, 267, 289-291, 295,
696, 970, 994, 1059	356, 377, 397, 438, 458, 564, 575-576,
בלוזה 322, 326-327, 330, 336-337, 341-342,	696, 702, 743, 757, 807, 819, 823,
346-347, 357, 371, 373, 376, 391, 401, 457,	836, 866, 876, 885, 927, 1009, 1011, 1024,
542, 629, 804, 807, 847, 865, 869, 872,	1026
961, 972, 1152, 1215, 1238	אל־בלח ר' בלח, אל
בלח, אל (אי) 309, 327, 330, 333, 346, 382,	אלכסנדריה 98, 110, 218, 231, 233, 314, 369,
395, 433, 449, 453, 465, 547, 740, 860,	435, 862, 914, 937, 954
871, 888, 908, 1070, 1115	אל־על 362, 371, 402, 421, 425
ג'בל עויבר – ר' עויבר, ג'בל	אל־עריש 355, 457, 539, 577, 831, 504, 549,
ג'בל עתקה – ר' עתקה, ג'בל	566, 620
ג'וחרר 310, 359, 371, 379, 404	אסמאעיליה 109, 121-122, 168, 218, 283, 285,
גידי (מעבר) 61, 111-112, 236, 309-314,	308, 323, 326, 330-328, 341, 344, 347,
326-327, 341, 330-336, 398, 401, 414,	351, 369, 376, 384, 449, 463, 474, 491,
425, 435, 479, 485, 489, 496, 509,	494, 504, 522, 629, 703, 713, 740, 756,
546-547, 565, 574, 577, 589, 742, 807,	805, 815, 859, 865, 907, 911, 915, 919,
824, 828, 830-837, 848, 863-865, 872,	941, 994, 1008, 1011, 1020-1021, 1026,
883-885, 907-909, 966, 1055, 1080, 1118,	1035, 1042-1046, 1053-1054, 1058-1059,

- 1124, 1122
ג'ניפה 314, 334, 340-341, 353, 366, 376, 380, 1226, 1026-1023, 991, 988, 920, 449, 386
1238-1237
ג'סם 369, 405, 741, 805, 850, 903-901, 1097, 1159
ג'סר אל-חרש 124-125, 279, 345, 474, 491, 507, 520, 547, 578, 611, 717, 722, 737, 740, 747
גשר בנות יעקב 42, 182, 218, 319, 443, 762
דהור, תל 545, 577, 648-649, 696, 698-699, 708
דוור סואר 123, 200, 308, 310, 314, 369, 376, 384, 395-394, 438, 449, 453-455, 465, 472-474, 508, 520-522, 532, 717-718, 722, 740, 754, 756, 771, 774, 781, 859, 867, 908, 919, 924, 928, 938, 947, 976, 992, 998-999, 1107, 1101, 1023-1025, 1036, 1062, 1065, 1079, 1086, 1144, 1158
דמיאט 124-125, 496, 527, 742, 805, 815, 845, 862
דמייר 60, 85, 171, 184, 199, 204, 448, 471, 717
דמשק 35-36, 46, 48, 50, 79, 81-83, 98, 103, 109, 111, 129-135, 166, 172-175, 182, 196-199, 204, 207-211, 215, 219, 233, 241-242, 273, 279, 283-284, 296, 307, 322, 363, 370, 404, 412, 423, 441, 445-446, 456, 460, 468-474, 477-478, 482, 491-492, 496, 507, 512, 518, 526, 532, 539, 543-545, 548-556, 559-570, 573, 576, 578-581, 586, 599, 603-605, 609, 616, 619, 625, 632, 634-637, 640, 644, 651, 655, 659-662, 665-666, 674, 676, 678-700, 705, 720-724, 725-729, 737, 739, 741, 744, 747-748, 753-763, 770, 773, 775-776, 780-783, 791-798, 801, 806-807, 812, 814-822, 825, 833, 835-836, 841-845, 850, 852-857, 861, 865, 872, 880-882, 883-886, 890-891, 894, 899, 902-905, 910, 916, 918, 941, 950, 963, 992, 1015, 1047, 1073-1074, 1079, 1090, 1099-1103, 1106, 1112, 1124, 1135, 1143, 1159, 1161
- 1163, 1168, 1184, 1217, 1272, 1276, 1298, 1303
דמשק בינלאומי (שדה תעופה) 628, 632-634, 639, 700, 717, 851
דרעא 109, 212, 478, 729, 732, 761, 820, 822, 953, 979
הר הדרוזים 109, 329, 469, 478, 880, 1048
ואדי סודר – ר' סודר, ואדי
זעפרנה 109, 127-128, 325, 334, 377, 435, 458, 527, 648, 760, 923, 926, 941, 987, 1013, 1062, 1166, 1176
"(ה)חוזה הסינית" 357, 380, 382, 388, 483, 497-499, 527, 536, 593, 598, 717, 722, 737, 928, 946-953, 958, 962-964, 969, 991, 993, 1006, 1022, 1042, 1117, 1318
חולחולה (שדה תעופה) 242, 414, 448, 471, 717, 196, 198, 211, 240, 325, 544-543, 552, 559, 567, 572, 579, 625, 652, 751, 998, 1153
חושניה 42, 151, 176, 236, 338, 343, 348, 350, 352-350, 356, 362-363, 371, 378-379, 390, 404-405, 450, 455-456, 508-509, 518-517, 549-548, 565-566, 571-572, 575, 588, 614, 645, 1293
חיספין 362, 379, 450, 478, 488, 497-499, 527, 536, 593, 598, 717, 722, 737, 928, 946-953, 958, 962-964, 969, 991, 993, 1006, 1022, 1042, 1117, 1318
חולחולה (שדה תעופה) 242, 414, 448, 471, 717, 196, 198, 211, 240, 325, 544-543, 552, 559, 567, 572, 579, 625, 652, 751, 998, 1153
חלב 543, 652-654, 658, 664, 685-686, 697, 733, 735
חן ארנבה 307, 690, 709, 725, 741, 805, 810, 849, 856, 818-819, 834, 836, 878, 887, 902-903, 917, 939, 1090, 1100, 1111, 1121-1128, 1136, 1151, 1159, 1184
חרמון 79-80, 109, 181, 195, 200, 211, 284, 296, 310-312, 315, 319, 321-332, 335, 338-339, 342, 348, 350-351, 354, 362, 371, 373, 404, 423, 438, 440, 443-445, 455, 472-473, 477, 480, 483, 488, 491-492, 498, 501, 505-506, 509, 518

- 1128, 1126-1125, 1098, 1049-1048
 1161, 1159, 1154-1151, 1140, 1137-1136
 1264, 1202, 1188-1187, 1182, 1174, 1168
 כנכר 845, 836, 834, 822-818, 811, 806, 780, 852
 945, 940, 936, 904-903, 887-886, 852
 1090, 1079, 1074-1073, 1071, 1048, 993
 1159, 1154-1151, 1136, 1128-1122, 1100
 1298, 1238, 1185-1184
 כסוה 1184, 1098, 1090, 1071, 992, 910, 810
 כתמיה (שרה תעופה) 511, 459, 455, 375, 128
 1055-1052, 1045-1043, 994, 914, 544
 1158, 1058
 (ה)לג'ה 822, 818, 477, 472, 296, 149, 131
 897-879, 865, 852, 833
 לטקיה 332-331, 325, 307, 211, 158, 142, 57
 720, 693, 639, 564, 544-543, 378, 348
 950-949, 941, 914, 880, 875, 835, 816, 754
 מגדל העמק 526, 456, 436, 362, 328
 מורגן 1078, 527, 284, 127, 109, 105, 80
 1111, 1103-1102, 1084, 1086-1085
 1147, 1140, 1135, 1116-1115
 מזרעת בית-ג'ן 708, 700-698, 690, 306, 129
 780, 775, 763-762, 741, 733, 713-710
 939, 912, 862, 856, 836, 833, 819, 811-810
 1219, 1202, 989, 945
 מנצורה (שרה תעופה, מצרים) 455, 375, 141
 914, 865, 844, 559, 542, 511
 מסערה 458, 371, 354, 348, 346, 306, 236
 690, 525, 479
 מפרץ סואץ - ר' סואץ, מפרץ
 מתלה (מעבר) 336, 333, 310, 211, 112-111, 61
 401, 398, 387-386, 376, 346, 341-340
 449, 443, 439, 435, 425, 414, 408-407
 587, 582, 560, 528, 499, 496, 485, 479
 742, 648, 639, 629-628, 607, 591, 589
 851, 848, 836, 831-830, 805, 792, 784
 1009, 909-908, 883, 873-867, 865, 860
 1215, 1124, 1122, 1118, 1115, 1043
 נוא 922, 920, 910, 903, 901, 885, 878, 744
 1074
 נילוס, עמק ה- 128-127, 118, 105, 109, 80, 46
 875, 760, 753, 624-623, 504, 473, 340
 975, 972, 926, 924, 902, 896, 894, 888
 624, 622, 619, 612, 567, 540, 535, 525
 711, 708, 696, 673, 666, 660, 649-648
 855, 803, 763, 744, 735-732, 728, 715, 713
 918, 916, 913, 905-903, 888, 880, 878
 1001, 993, 967, 963, 960, 937-935, 927
 1056, 1050, 1048, 1045, 1042, 1031, 1005
 1082-1078, 1074-1071, 1068, 1066, 1061
 1096, 1094, 1091-1089, 1087, 1085
 1117, 1112-1110, 1106, 1103-1100
 1143, 1140, 1137, 1134, 1132, 1128-1119
 1163-1159, 1156-1153, 1151, 1145
 1219, 1187-1185, 1182, 1174, 1170-1167
 1299-1298, 1253, 1239-1238, 1226, 1221
 1302
 חרסתא 1135, 1098, 953, 545, 875
 טי-4 (שרה תעופה, סוריה) 414, 204, 198, 184
 717
 טסה 381, 373, 347, 338, 334, 323, 293, 243
 433, 425, 417, 401, 395-394, 391-390, 387
 536, 528-527, 521, 519, 96, 494, 488, 451
 807, 804, 647, 597, 577, 570, 559, 547
 848-847, 832, 830, 827, 813-812
 922-921, 918, 889, 875-863, 860-859
 1215, 1186, 1160, 986, 931, 928
 טנטא (שרה תעופה, מצרים) 458, 455, 375, 141
 951, 914, 885, 883, 862, 859, 842
 טרטוס 625, 378, 353, 331, 328, 283, 158, 57
 914, 875, 784, 751, 704, 702, 693
 ירושלים (כיעד למתקפה מירדן) 501, 375, 112
 1059, 994, 696, 691, 548
 כביש ביירות - דמשק 283, 279, 133, 109, 50
 1187, 1168, 1163, 845, 842, 834, 640, 632
 1202
 "כביש הרוחב" 600, 590, 439, 435, 407, 395
 874, 863, 860, 844, 831
 כביש סואץ - קהיר 1003-1002, 949, 920, 13
 1255, 1195, 1085, 1065, 1059, 1045
 1304, 1300-1299
 כברית 1217, 1185, 1080, 460, 111
 כודנה 405-404, 379-378, 319, 315, 310, 296
 492-491, 488, 477, 472, 469, 466, 455
 621, 619, 606, 604, 577-576, 555, 508
 1035, 1005, 887, 850, 741, 690, 651, 649

- עתקה, ג'בל 123-122, 434, 472, 494, 502, 504,
510, 522, 623-624, 647, 692, 694, 704,
756, 805-806, 823, 828, 834, 842, 845,
851, 913, 916, 919-920, 923-928, 932-938,
946, 950, 975, 988-989, 1003, 1023, 1031,
1057-1058, 1065, 1069, 1088, 1095, 1117,
1133-1137, 1144, 1158, 1163, 1167, 1170,
1186-1190, 1200, 1209, 1217, 1220, 1231,
1237-1239, 1264, 1279, 1299,
עיון מוסא 590, 740, 858, 860, 908, 985,
1122-1124, 1169, 1174-1175, 1181, 1183,
1185, 1188, 1190-1191, 1218, 1237-1238,
עליקה 170, 194-195, 200, 236, 362-363, 421,
941, 970, 1048
עמאן (ר' רבת עמון)
עקבה 109, 823, 1011, 1013
ע'רדקה 85, 109, 127-128, 142, 241, 263, 448,
527, 572, 606, 616, 625, 702, 704, 954,
1019, 1062, 1066, 1170
ערנה 470, 477, 624, 744, 993, 1153, 1159,
1163, 1167-1168, 1170
עתקה, ג'בל 123-122, 434, 472, 494, 502,
504, 510, 522, 623-624, 647, 692, 694,
805-806, 823, 828, 834, 842, 845, 851,
913, 916, 919-920, 923-928, 932-938,
946, 950, 975, 988-989, 1003, 1023, 1031,
1057-1058, 1065, 1069, 1088, 1095, 1117,
1133-1134, 1136-1137, 1142, 1158, 1163,
1167, 1172, 1186-1187, 1190, 1199, 1200,
1217, 1220, 1231, 1237, 1240, 1263, 1299,
פאיד 988, 991, 996, 1017, 1022, 1052, 1059,
1063, 1085, 1087, 1089, 1093, 1098, 1115,
1158-1159, 1187, 1253
פורט סעיד 11. 46, 50, 79, 86-89, 98,
109-110, 117, 119-124, 138, 140, 198, 284,
307, 309, 314, 319, 325, 339-340, 369,
389, 414, 435-436, 448, 453-454, 458,
472, 474-476, 480-482, 487, 489, 491,
493, 495-496, 499, 510, 518, 521-524,
526, 528-533, 539, 547, 550, 554, 560,
564, 568-569, 574, 578-579, 587-588,
593, 604-606, 611, 615, 618-619, 639,
648, 659, 668, 670-674, 677, 694, 701,
- 1013, 1016-1015, 1103
נפח 170, 176-177, 200, 213, 236, 247, 306,
310, 319, 348, 359, 362-364, 367, 371, 379,
398, 402-405, 408, 416, 419, 443, 450,
478-479, 483, 487-488, 491, 497, 525,
557, 565, 572-573, 619-620, 690, 698,
992-993
סואץ (העיר) 41, 80, 109, 112, 123-122, 127,
318, 365, 376, 380, 433, 472, 474, 486-
489, 485, 493-494, 499, 502, 504, 509,
518-522, 527-528, 536, 565, 692, 718, 722,
738, 771, 813, 833, 867, 920, 926, 988,
1020, 1056-1057, 1061, 1074-1075, 1082,
1088, 1096, 1100, 1103, 1163, 1173, 1178,
1180-1183, 1191, 1193, 1195, 1200-1213,
1216-1217, 1221, 1224, 1226, 1235, 1237,
1239-1243, 1247, 1250-1252, 1255, 1262,
1265
סואץ, מפרץ 46, 50, 79-80, 109-110, 118,
126-128, 142, 154-155, 278, 284, 292, 295,
307, 346, 357, 377, 391, 406, 414-415,
438, 439, 504, 510, 527, 531, 557, 588-589,
594, 598, 605-609, 615-617, 627-628,
630, 634, 647-648, 668, 692, 718, 739,
758, 760, 765, 831, 845, 851, 876, 894,
902, 911, 937, 958, 971-973, 989, 992,
1001, 1013, 1018, 1062, 1065, 1123, 1137,
1186-1187, 1198, 1213, 1243
סואץ, תעלת – לא יפורט בגלל ריבוי היקרויות
סודר, ואדי 425, 439, 443, 587, 592-593, 615
סוידא 109, 132, 135, 198, 836, 850, 953, 1184,
סינדיאנה 392, 404, 488, 491, 497, 571-572,
619
סעסע 687, 690, 700, 711-712, 732, 744, 780,
811, 817-819, 822, 825, 828, 833, 836,
845, 849, 851, 853, 878, 887, 1032, 1154,
1168
ע'בע'ב 836, 850, 918, 1032, 1154, 1168
עויבה, ג'בל 123-122, 241, 285, 919-921,
1023, 1025, 1037, 1096, 1247, 1299,
1023, 377, 1023, 1151, 1167, 1183, 1187,
1191, 1195, 1198, 1217, 1220, 1229, 1231,
1236, 1239, 1245, 1263, 1300

- ,168,164,160-159,131,127,122,119
 ,268,242,223,218,199-198,196,178
 ,554,520,512,504,502,494,467,458
 ,751,705,679,623,605-604,596-595
 ,792,776,773,770-769,766,759-758,754
 ,909,897-896,877,863,850,832,813
 ,990,978,966,963,953,924,920,914
 ,1011,1007,1003,1001-1000,998-996
 ,1028-1027,1024-1021,1017,1014-1013
 ,1048,1045-1043,1040-1038,1033-1031
 165-1064,1062,1056-1055,1052-1051
 ,648,644,641,631,461,129,129
 1298,1099,855,753,663,656
 ,216-215,213,182,176,114,82,42
 ,353-352,350,348,342,319,315,311,296
 ,405-402,390,383,379-378,371,363
 ,566,525,517,508,500,498-497,491
 ,692,690,678,660,651-650,619
 ,741,728,725,716,711-708,700,696-695
 1159,992,855,763-762
 1098,851,842,198,191,109
 ,819,806,775,744,733,731,687,508
 1098,1090,1033-1032,992,917,856
 ,310-308,284,279,125,122,118,46
 ,353,347,341-340,337,333,330-326,322
 ,449,435,433,413,391,376,370-369
 503-,499-494,487-486,479,474,454
 ,544,532,530-527,522,520,510,502
 ,740,713,703,629,615,596,565,547
 ,883,848-846,789,771,756,746,742
 ,1012-1011,1009-1008,908,885
 ,1046-1044,1042,1036,1025,1021-1018
 ,1068-1066,1062-1061,1058-1053
 ,1085,1082,1079-1077,1072-1070
 ,1118,1116,1103,1100,1097-1092
 1245,1199,1150,1124-1123
 1245,559,449,224,123-122
 ,341,331,327,322-321,313,155
 ,398,377-375,370,354-353,346-345
 ,524,509,444-443,439-435,411-409
 ,624,618,616,612,607-606,597,592-587
 ,729,692,658,648-645,639,630,627
 ,885,877,823,810,807,752,746,742
 ,735-734,730,722-721,719,717,704-703
 ,805,797,791,770,760-758,756,742-738
 ,851,845-844,824,815-814,810-809
 ,954-953,942,927,913,911,888,861
 ,995-994,989-988,975-971,969-965
 ,1019-1018,1014-1013,1007,1001,999
 ,1074,1071,1066,1058,1042,1036,1023
 ,1157,1137-1136,1106,1102,1099,1079
 1314
 ,481,454,436,306,126-123,118
 ,581-578,575-574,570-568,564,547,531
 ,644,630-628,612,610,593,588-586
 ,738,730,711,694,677,656,653,649
 888-,805,760-758,749,747,742,740
 ,988-987,979,972-971,965,916,913,887
 ,1024,1015-1013,1005,1001,996
 ,1056,1051,1045,1043,1032-1031
 ,1074,1074-1065,1062,1059-1058
 ,1102,1100,1096,1091-1090,1087-1078
 ,1140-1136,1128,1124-1122,1115,1111
 ,1181,1166,1161,1154,1150,1147-1146
 1186-1185
 ,354,350,325,320,288,274,243,114
 970,436,373,371
 ,376,330,327-326,314,309-306,285
 ,503,495,490,467,449,427,388
 1235,869,740,574,544,528-527
 ,581,539,477,456,133,103,80-79
 ,701,673,659,641,638-636,634-631
 ,1187-1186,1168,1163,1135,1091,1034
 1314,1202,1188
 ,407,401,395-388,386,382-380
 ,527,510,505,465-462,455,445,442
 ,570,558,553,543-542,537,531-530
 ,831,763,743,678,671,634,629-618
 1259,1215,1117,868,860-859
 ,353,348,319,315,310,244,236
 ,492,478,404,383,378,371,363-362
 741,709,649,631,614,535,525
 ,692,511,459,449,347,224,121,109
 ,862,851,844,742,728,722,717,714
 885,883,865
 ,110,108,103,99-98,82-81,46,79
 קהיר

שיח-מסכין 146, 744, 762, 818, 820, 878, 1074, 1079, 1090	1124, 1113-1109, 1006, 935, 908, 902, 888, 1255, 1186, 1183
שלופה 283, 285, 306, 308, 323, 327, 341-342, 365-366, 380, 384, 386, 405, 457, 842, 988, 1036, 1176	רבת עמון 81, 83, 836, 920, 936, 1254 רומני 112, 141-142, 319, 321, 373, 389, 411, 426, 449, 509, 823, 837, 1122, 1124
שרם א-שייח' 26, 41, 112, 144, 243, 261, 267-268, 278, 281, 286, 290, 295, 328, 334, 340, 355, 370, 376-377, 390-391, 395, 398, 401, 408-411, 414-415, 423, 434, 439, 443, 445, 457, 494, 503, 509, 523-524, 527, 539, 584, 598, 606, 615, 627, 671, 701, 718, 743-740, 784, 807, 810, 865, 888, 954, 973, 975, 1007, 1122, 1124, 1281, 1302	רמת דוד (שדה תעופה) 112, 267-268, 316, 362, 390, 436, 438, 456, 526, 544, 552, 573, 731 רמת מגשימים 320, 353-351, 371, 378, 384, 404-405, 456, 488, 492, 508, 517, 620, 645 רפיד 114, 135, 215, 307, 310, 312, 315, 319, 325, 330, 332, 348, 350, 353, 356, 360, 367, 371, 378, 402, 442, 459, 469-471, 487, 508, 517, 545, 549, 561, 566-567, 571, 575, 579, 588, 614, 619, 631, 640-643, 732, 741, 744, 819, 822, 850, 1073-1074, 1098, 1126, 1159, 1185, 1218
תל אבו-נידא – ר' אבו-נידא, תל תל דהור – ר' דהור, תל תל חרה – ר' חרה, תל תל שמש 156, 698, 741, 784, 819, 850-852, 855-857, 862, 880, 905, 912, 917, 920, 939, 945, 974, 1218	רפידים 74-75, 111, 236, 238, 243, 247, 272, 294, 306, 310-311, 315, 322-323, 326, 336, 338, 341, 347, 371, 373, 382, 391, 401, 410, 418-417, 426, 450, 458-459, 478, 483, 505, 509, 539, 541, 555, 563, 579, 629, 804, 807, 810, 812, 831, 833, 837, 858-862, 865, 867, 877, 883, 946, 953, 994, 1007, 1024, 1107, 1168, 1231
תמסח, אגם 112, 314, 328, 346, 401, 420, 740, 858, 1022, 1024, 1072, 1084, 1092 תעלת המים המתוקים 934, 942-943, 995, 1035, 1086, 1089, 1097-1098, 1101, 1159, 1217	

מעוזים, תעוזים, מתחמים ומוצבים

1159, 1163, 1167, 1170, 1172, 1174, 1199, 1201, 1206-1208, 1213, 1217-1218 דרורה 125, 308, 330, 405, 435, 528, 213, 306, 346, 357, 365, 381-382, 386, 401, 454, 465, 480, 483-484, 490, 598, 527, 529 טרקלין 330, 333, 357, 376, 389, 407, 453, 386, 401, 405, 435 לחצנית 308-312, 326-329, 333, 339, 354, 357, 371, 382, 386, 388, 401, 405 ליטוף 213, 312, 314, 330, 333, 346, 354, 357,	590, 371, 395, 346, 354, 314, 346, 314-307, 333, 330-326, 318, 340-339 435, 357, 354, 382, 385-388, 401, 435 318, 314-306, 322, 326-327, 330, 334-341, 334, 341-340, 353-354, 365, 369, 371, 376, 385, 411, 435, 448, 453-455, 495, 510, 528-529, 610-611, 628, 630, 633-634, 639, 645, 739, 907, 911, 923, 926, 936-937, 854, 960, 990, 1018, 1122-1126, 1195, 1199-1200, 1217 בוצר 213, 308, 346, 381, 1080, 1147-1148,

,1038 ,1024 ,1021-1018 ,1012-1010 ,996
,1067 ,1061 ,1058-1057 ,1055-1054 ,1046
,1099-1097 ,1086-1081 ,1079 ,1075
1128- ,1124-1122 ,1119-1112 ,1108-1103
,1188 ,1172 ,1170 ,1151 ,1136 ,1134 ,1127
1299 ,1268 ,1253 ,1246-1245 ,1217
,1084-1080 ,1055-1053 ,413 מצילה
,1133 ,1112 ,1109 ,1099 ,1096 ,1089-1088
1172 ,1135
נוזל 1118 ,873 ,615 ,600-599 ,357
,1099 ,1088 ,1084 ,1080 ,1061 ,413 עורדה
1172 ,1167 ,1135 ,1133 ,1112 ,1109
,1136 ,1122 ,1118 ,1083 ,1080 ,579 עפרה
,1181 ,1175-1174 ,1170 ,1167 ,1164-1163
1246 ,1208 ,1206 ,1188 ,1183
מוצב 402 ,378 ,371 ,310 ,307-306 ,176 104
696-695 ,690
מוצב 371 ,310 ,307-306 ,216 ,213 ,176 105
966 ,649690 ,402 ,378
מוצב 353 ,332 ,325 ,310 ,298 ,216 ,213 107
509 ,500 ,488-487 ,363-362
מוצב 648 ,619 ,508 ,487 ,358 ,353 ,338 109
945 ,690 ,651-650
מוצב 549 ,459 ,404 ,362 ,358 ,315 111
מוצב 549 ,362 ,358 ,353 ,310 ,307 ,176 114
מוצב 890 ,404 ,358 ,332 ,326 ,315 ,307 115
מוצב 332 ,328 ,326 ,323 ,315 ,310 116
492 ,379 ,362 ,358 ,348 ,344-343
מוצב 631 ,353 ,339 ,323 ,315 117
,425 ,401 ,386 ,381-380 ,369 ,366-365
,1155 ,1149 ,1133 ,1118 ,1105 ,1089 ,520
1208 ,1201 ,1176 ,1162 ,1159
לקקן 959 ,931 ,615 ,594-593 ,461 ,201
1186 ,1160 ,1037 ,1021 ,985 ,981 ,964-962
מילנו 371 ,355-353 ,346 ,329 ,327 ,314-309
,464 ,435 ,433 ,405 ,401 ,386-385 ,382
615 ,486 ,484 ,479
מסרק 829 ,615 ,493 ,438 ,435 ,401 ,353
מפצח 464 ,365 ,357 ,354 ,327 ,314 ,312-308
1201
מפרקת 380 ,371 ,366 ,336 ,326 ,312-308
615 ,529 ,465 ,435 ,401
מצמר 394 ,386 ,381-380 ,365 ,346 ,314 ,310
,484 ,480 ,473-472 ,465-464 ,438 ,435
,933-928 ,633 ,596-593 ,571 ,530-529 ,497
1024 ,1003 ,983 ,964 ,959 ,946 ,943
ניסן 520 ,493 ,485 ,473-472 ,435 ,327 ,314
615
פורקן 366-365 ,357 ,354 ,346 ,330 ,327 ,314
570 ,529 ,490 ,480 ,465 ,454 ,382
הברגה 919 ,868 ,860 ,615 ,509
טלויזיה 927 ,921 ,919 ,860 ,565 ,509 ,496
,1146 ,1127 ,1123-1122 ,1117 ,985 ,962
1201 ,1172
מינה 1170 ,1159 ,1155 ,1152 ,1150 ,1147
1213 ,1182 ,1173-1172
מיסורי 579 ,571 ,559 ,503 ,497-496 ,484
,985 ,966 ,931 ,919 ,869 ,615 ,594-593

צירים

,1183 ,1176 ,1167 ,1133 ,1118 ,1115-1114
1215 ,1191
עכביש 947-945 ,935-929 ,921 ,919 ,559
,1021 ,1003 ,1000 ,985-981 ,965-964
1160
עשור 1115 ,1100 ,1089 ,1083 ,1080 ,1056
1167 ,1133
,712-711 ,704 ,700 ,697-696 ,690 אמריקה
,837-834 ,828 ,811-810 ,806 ,775 ,763 ,715
887 ,878 ,870 ,862
טרטור 965-964 ,947-945 ,935-928 ,919 ,559
,1106 ,1003 ,1000 ,992 ,990 ,985-983 ,981
,1108 ,1011 ,1008
סרג 1108 ,1100 ,1089 ,1083 ,1080 ,1056

תוכניות אופרטיביות, תרגילים ומבצעים

חול ים 70, 73, 94, 116, 161-162, 200, 247, 278	אבירי לב 154, 177, 200, 280, 284, 295-294, 804, 919, 1151
חתול מדבר 60, 87, 103, 109, 118-123, 127-125, 130, 142, 154, 177, 200, 278, 284, 292, 294, 919	אור ירוק 11, 74, 76, 80, 109, 118-123, 126-128, 142, 154, 201, 491, 494, 504, 510, 518, 522, 524, 531, 557, 560, 576, 702-703, 760, 838, 848, 870, 875-889, 887, 902, 911, 916, 923-926, 937, 950, 969, 971-975, 978-979, 987-989, 996, 1001, 1005, 1013-1019, 1024, 1062, 1069, 1073, 1083, 1085, 1090-1091, 1103, 1105, 1136-1139, 1146, 1161, 1166, 1170-1171, 1186
כחול לבן 5, 13, 26, 40, 57, 59, 66, 73, 79, 98, 110-111, 116, 118, 129, 142, 143-144, 153-154, 156, 161-162, 185, 199, 247, 290, 332	בנדיגו 86, 109, 125, 279, 292, 1095, 1246, 1248
נגיחה 141, 252, 375, 470	בן גיל 109, 129, 132, 135, 296, 604-605, 690, 710
סוסיטא 36, 129, 132, 135	בן חיל 109, 118-120, 122, 124-126, 142, 279, 284, 292, 324, 372, 382, 510, 971-973, 975, 1016, 1322
סלע 70-76, 94-97, 102-103, 108, 110	גיר 70, 73, 94, 116, 247, 1293
115-116, 118, 129, 141, 200, 216, 288, 295-296, 298, 409, 558, 1111, 1290, 1292-1293	דוגמן 141, 152, 252, 262, 355-356, 360-361, 365, 372, 379, 382, 387-388, 704
צפניה 86-87, 109, 118-121, 123-126, 135, 279, 284, 292, 324, 373, 433, 510, 528, 532	זאב ערבות 103, 109, 129-133, 135, 278, 284, 296, 477, 710, 975
קרחון 129, 133-135, 211, 279, 283, 296, 477-478, 640-642, 1168, 1171, 1187, 1202	
שובך יונים 73, 75-76, 94, 96, 162, 200, 247, 264-265, 292-294, 298, 1293	
שריטה 93, 141, 301, 1291	
תגר 86-88, 138, 323, 331, 346, 351, 355-356, 360-361, 375, 448, 557	

נושאים

133, 135, 256, 263, 271-272, 300, 441, 477, 482, 514, 552, 562, 609, 623, 637, 642, 652, 716, 1187-1188, 1281, 1288	אבדות 11, 24, 26, 33, 46, 78-79, 83, 132-133, 314-315, 321, 325, 327, 339, 354, 373, 384, 403, 440, 457, 501, 541, 553, 622-623, 646-647, 664-665, 733, 771, 787, 952, 993, 1042, 1050
אמנעה 25, 124, 126, 128, 137, 605, 662, 1038, 1045, 1058	אבטחת שיט – ראו שיט, אבטחה
אספקת נשק – ראו רכש	אב"ך 291, 373, 380, 478, 523
ארגון המצפ"ה – ראו מצפ"ה, ארגון	אווירה – ראו מצבי רוח
בירות – כיבוש, איום על 23, 79, 81-83, 103, 105, 108-109, 122, 127, 131, 134	איגוף – ראו מהלכים אוגפים
	אילוצים מדיניים (ראו גם לחץ מדיני) 24, 118

- 1187-1189, 1198-1199, 1204, 1219-1220,
1301
הפסקת אש, הפרות 1152, 1162-1165,
1167-1169, 1178-1182, 1195, 1201-1204,
1208-1209, 1212, 1225, 1240-1241, 1243,
1246
הפתעה 9-11, 20, 65, 215, 428, 534,
1296-1298
הרוגים – ראו אבדות
הרתעה 21-22, 24-25, 30, 44, 53-61, 70, 101,
136, 151-152, 160, 194, 209, 272, 293, 538,
540, 552-553, 652, 654, 668, 671, 679-689,
696, 724, 743, 768, 820, 1063, 1273-1276,
1284, 1288, 1298-1299
השמדת כוחות 23, 44-45, 47-49, 76, 79,
81-82, 103, 108, 118-119, 121, 129-130,
477, 675, 896, 900, 913, 1298, 1303
השמדת כוחות או כיבוש שטחים 48-51, 73, 85,
104-105, 284, 735, 973
השמדת טק"א – ראו טק"א, השמדה
התעצמות אויב (לפני המלחמה) 40, 55, 106,
150-152, 159-161, 197, 207
התעצמות צה"ל (לפני המלחמה) 56, 143, 159,
193
התקפת-נגד
– כללי 11, 115, 247, 210, 212, 409, 413
– בחזית סוריה 247, 310-311, 365, 368,
384, 397, 433, 437, 442-448, 461-463,
468, 517, 525, 535, 537, 549, 567, 576
– בחזית מצרים 247, 321, 366, 368, 384,
394-396, 398, 412-417, 420, 430,
434-435, 441, 446, 455, 461-463, 468,
470, 474, 510, 517, 520-521, 527-530,
534, 538, 541-542, 577, 1272-1298,
1297
התרעה 9, 24, 26-31, 125, 147-148, 157, 166,
170-174, 178-196, 199, 202, 204-205,
207-210, 218, 220-222, 223-227, 230, 234,
245, 249, 255, 1276-1291
– משכה 61-66, 69, 72, 75, 88, 93-97,
101-103, 231, 297, 534, 1293-1296
חיל הים – מבצעים התקפיים – 26, 99-100,
142, 283, 295, 325, 334, 348, 458, 527,
- בלימה 68-76, 101, 265, 288, 292-293, 298,
324, 331, 335, 384, 395, 510, 528, 532,
547, 560, 1291-1296
גיוס 24, 70-71, 76, 85, 100-102, 115-116,
187, 212, 231, 234, 242, 244, 247-248,
277, 297, 540, 1271, 1296
– היקף 252, 255-260, 271, 275, 279, 282,
287, 300, 320
– שיטה (סמוי, פומבי) 100-101, 240, 242,
247, 253, 256, 261, 268
דוברות – ראו הסברה
דלק – ראו נפט
הבקעה 78, 103, 131, 135, 605, 651, 660,
665-666, 691, 694-695, 715, 725, 1037
הגנת שמי המדינה 25, 84, 115, 136, 283, 292,
302-305
הונאה 130, 219, 491, 523, 528, 645, 714, 759,
869, 873, 875, 912, 928, 1005, 1146, 1285,
1289
החלטת מועב"ט 242, 33, 998-999, 1001,
1028-1031, 1039-1043, 1051, 1063-1066,
1076-1077, 1120-1122, 1127-1130, 1138,
1141-1142, 1163, 1169, 1219
הטבעת ספינות – ראו ספינות, הטבעה
היגיון (אופן חשיבה) 30-31, 39, 53-56, 59
הכרעה 9-10, 21, 24-25, 44, 532, 666, 976,
978-979
הסברה 295, 320, 437, 454, 505, 545, 555,
562, 569, 583, 595, 600, 641, 716, 817,
831, 961, 1203
הסגר ימי 80, 101, 113, 1191-1192, 1219, 1222,
1251
הסדר כפוי 28-31, 33, 42-44, 51, 60, 69
הפסקת האש 317, 328, 337, 342-343, 383,
385, 399-400, 416, 423, 442, 467, 470,
475, 505, 567, 727-728, 730-733, 736,
742, 744, 746, 749-760, 766-789, 791,
794-804, 813-816, 827, 838-840, 846,
853-854, 857-858, 864, 866, 882
898-899, 998-999, 1001, 1015, 1027-1032,
1039-1041, 1050-1051, 1063-1066,
1075-1078, 1093, 1119, 1121, 1123,
1127-1146, 1151, 1155-1157, 1169

- 568-566, 553-552, 548, 545, 540, 532
 674, 672-671, 668, 665, 658, 644, 612
 718, 711, 705, 701, 696, 691, 683-680
 820-819, 798, 762-761, 741, 736, 724, 721
 879-978, 870, 847-846, 841, 837, 834
 957, 949, 940-936, 925, 923, 901, 885
 1071, 1047, 1001, 997, 992, 971, 963, 960
 1238, 1184, 1159, 1154, 1124
 ירי למטרות בעומק ישראל 310-309, 326-325
 556-544, 526, 520, 512, 456, 436, 328
 731, 573, 569, 567, 554
 כוחות משלוח 36, 104, 111, 348-347, 406
 950, 835, 800, 755, 751, 719, 459
 כיתור הארמייה השלישית – 1049, 1045, 1037
 1195, 1151-1150, 1144, 1067, 1058
 1220, 1218, 1213-1210, 1206-1203
 1245-1241, 1237-1227, 1223-1222
 1301, 1265-1264, 1262-1254, 1252-1250
 לוגיסטיקה 11, 280-279, 523, 525, 575, 616
 719, 693, 665, 640-639, 629, 621-620
 954, 952-951, 936, 849-848, 837, 623
 1187-1186, 1161-1160, 1099, 994-993
 לוחמה אלקטרונית 201, 323, 357, 373, 396
 979, 479
 לחץ אמריקני על ישראל 1192-1196, 1205
 1262-1254, 1248, 1245-1244, 1218, 1213
 1265-1264
 מבצעים מיוחדים 25, 137, 280, 340, 473-472
 823, 821, 806, 715, 662, 623-625, 559
 1098, 1062, 875, 851, 845, 842, 834
 מהלכים אוגפים 25, 77, 118, 121, 128-127
 130 (ראו גם: אור ירוק, קרחון, צפניה בן חיל)
 מזג האוויר 262, 275, 283, 296, 316, 323-321
 1133, 624-623, 560, 351, 336, 331
 מחבלים פלסטינים – פעילות מלבנון 349, 456
 673, 639-637, 635-634, 632, 539, 467
 1187, 1171, 1168, 1041, 1034
 מחטפים 114, 157, 166-165, 171-174, 184
 197, 193
 מטוסים מופלים
 – צה"ל 158, 322, 375, 377, 391, 420, 511
 999, 994, 989, 953, 937, 910, 717, 607
 1117, 1099, 1062, 1050, 1022, 1001
 748, 740, 702, 693, 635, 625, 606, 572
 1026, 994, 967, 911, 864
 חילופי גברי 613-614, 618, 625-627, 640, 644
 1174, 1150, 1113, 820, 656
 חיץ בין סוריה לירדן 50, 79, 103, 129, 131
 980, 978, 732, 487, 478, 135
 חסימת ציר סואץ-קהיר 1045, 1052, 1057
 1126, 1122, 1083-1080, 1074, 1072, 1059
 1167, 1152, 1144
 חצייה – ראו צליחה
 חששות מפני ישראל 164, 167, 177, 179, 184
 219-218, 209-208, 205, 203, 193, 191
 234-233, 231, 225
 טק"א, השמדה
 – מהאוויר 25, 79, 86-85, 125, 136, 139-
 275, 271, 264, 185, 172-171, 147, 138
 331, 325, 311, 301, 297-296, 283, 280
 388-387, 379, 362-360, 356-355, 346
 809, 739, 561-558, 487, 485, 456, 453
 1053-1051, 1044, 1033, 1020, 1008
 1150, 1134, 1096-1095, 1059, 1056
 1295, 1271, 1178, 1160
 – בארטיילריה 152, 745, 845-844, 876
 1159, 1153, 1058, 1026, 1022, 1018
 – בפשיטות 151, 774, 845-844, 919, 921
 995, 991, 988, 984, 965, 946, 934
 1043, 1026, 1022-1021, 1018-1017
 1072, 1067, 1058, 1052-1051, 1048
 1095, 1093-1092, 1088, 1084, 1074
 1128, 1114
 יחסי כוחות 11, 20-22, 27-28, 33, 38-39, 54
 654, 645, 627, 569, 567, 531, 410, 336, 69
 912, 896, 800, 768, 755, 742, 718, 672-670
 1117, 1049, 1012, 976, 922
 ייצוב קווי הגנה – ראו גם קו עצירה
 – בחזית סוריה 397, 400, 408, 414, 419
 541-539, 504, 443, 429, 425, 422-421
 582, 566
 – בחזית מצרים 388-389, 396, 400
 629, 553, 429, 425, 419-415, 410-407
 ירדן – מעורבותה במלחמה 35-36, 68, 71
 369, 335, 114, 111, 109, 104-103, 101, 77
 526, 467, 456, 423, 419, 416-415, 406

משך ההתרעה – ראו התרעה – משכה	11, 1155, 1144
משך המלחמה 24, 26, 61, 105, 415, 507, 553,	– אויב 158, 314, 322, 341, 377, 455,
605	483-482, 511, 884, 937, 951, 959,
סדר כוחות (סד"כ), צבירת – ראו גם תגבור	994, 1022, 1032, 1061, 1099, 1119
216-213, 206-205, 116, 102, 85, 76-72	מטוסים – מספר קריטי 685, 719, 722, 732,
290-288, 282-281, 278, 244, 239-235	748-745, 753, 757-756, 759, 764-765, 769,
403-402, 387, 373, 371, 337-335, 320, 296	774-773, 776, 779-778, 785, 788, 791-790,
575, 534, 509, 447-446, 432	798, 800, 803, 814-815, 842, 1156
סדר קדימות – סוריה או מצרים 87-88, 532,	מטרות אסטרטגיות, תקיפת 97-99, 104, 108,
627, 609, 600, 566, 551, 547, 543, 538	111, 129, 137, 211, 385, 416, 495-500,
725-723, 690-676, 673-666, 661, 655-654	499, 512-513, 543, 547-553, 556, 567, 570,
1298, 1293	578-581, 599, 604-605, 609, 616, 656,
סיוע חיל האוויר לכוחות הקרקע 25, 78, 87-97,	672, 674, 693, 720, 722, 729, 876, 880-879,
147, 139-137, 134, 128, 126-123, 115, 104	914, 941, 989, 1033, 1299
296, 280, 271, 264, 252, 185, 171, 164	מטרות המלחמה 20, 23-24, 43-52, 107, 669,
344-343, 311, 309-308, 301-300, 298-297	676, 1014, 1298-1301
368-, 364-360, 357, 355, 352-351, 346	מינויים – ראו חילופי גברי
448, 434, 392-386, 382-381, 374-373, 366	מיקוח מדיני – ראו קלפי מיקוח
501-, 496-493, 490, 486, 454, 452-451	מכה אווירית מקדימה 9, 68, 66, 95-96, 101,
536-534, 530-529, 524, 517, 512-511, 500	104, 108, 251-253, 255-256, 270-274, 277,
725, 698-696, 692, 606, 550-548, 544	280, 287, 291, 300-301, 316, 336, 383,
917, 914, 855, 845-844, 803, 745-744, 739	1281-1282, 1284-1297
1103, 1055, 1043, 1038-1036, 996, 989	מלחמת התשה 9-10, 23, 32, 36-37, 39, 113,
1292, 1271, 1187, 1162, 1160, 1136-1135	133, 153, 184, 209, 660, 666, 786, 978,
1297	1015, 1275, 1287, 1300
ספינות, הטבעה 636-637, 720, 958, 1061	מלחמת ששת הימים 9, 20, 32, 34, 43-44, 67,
עיתונות, עיתונאים 506-507, 581-585, 600,	82, 101, 130, 133, 193, 260, 425, 437, 521,
1135, 1083, 957-956, 921, 884-882	532, 534, 540, 546, 552, 598, 605, 622,
עליונות אווירית 69, 78, 83, 101, 115, 120, 127,	651, 683, 691, 729, 769-770, 951, 974,
301-300, 298-297, 252, 139-136, 134, 130	1030, 1032, 1038, 1044, 1053, 1110, 1145,
1291, 844, 534, 346-344 וראה גם תקיפת	1156, 1245, 1271, 1283, 1287-1286,
שרות תעופה, טק"א – השמדה מהאוויר	1299-1300
עיראק, מעורבותה במלחמה 36, 104, 131-132,	(ה)מעברים (מיתלה וגירי)
426, 423, 406, 404, 369, 364-363, 349	מצב "כחול לבן" – ראו "כחול לבן"
553, 545, 540, 508, 467, 461-460, 456	מצבי רוח 14, 11, 411-413, 415, 418-420,
665, 663-662, 658, 609-608, 573, 566	489, 538, 542, 560-561, 591-592, 641,
751, 741, 719, 711, 703, 700-699, 694	668, 675, 1271-1273, 1297
837, 835-834, 823-820, 818, 807-805	מצפ"ה, ארגון 229-230, 237-238, 638, 966,
938, 925, 918-917, 910, 904, 860, 847	971
1097, 1071, 1047, 1007, 1001, 992, 957	מרות, אי קבלת 11, 593, 598, 601-602, 610,
1238, 1217, 1184, 1159	628-629, 666, 858, 869-868, 921, 927,
1296, 489, 428, 412, 321, 312, ערפל-קרב	942, 961, 968, 984, 1104, 1107, 1172-1175,
323, 321, 296, 243, 115, 77, עתודת מטכ"ל	1189

קו עצירה	429-28, 409, 374, 362-358, 354, 351
— ברמת הגולן 358-359, 364, 412, 441	1271, 1239, 1186, 970, 659-658, 501
1060, 936, 848, 837, 548	פינוי אזרחים מאזורי לחימה, פינוי יישובים
— בסיני 366, 368, 389, 412, 548, 557	וחזרתם 253-254, 261, 264, 269, 325, 329
674, 629, 610, 598, 579, 576, 561-559	952, 645, 620, 498, 411, 352, 350
838	פינוי מעוזים 313-314, 329, 368, 389, 407
— ביהודה ושומרון 557-558, 576, 645, 702	597, 533, 481, 465, 454, 435, 417, 414, 410
1271	פצועים — ראו אברות
קונספציה ה-	צבירת סד"כ — ר' סד"כ, צבירת
— התניית סוריה במצרים 34-35, 101, 111	צופה אווירי — ראו קת"ק אווירי
207, 203-202, 197, 190, 183, 172, 129	צליחה — הדיוויות המשוריינות המצריות
1287, 246, 209	(הציפייה לצליחתן) 281, 318, 329, 334, 341
— התניה בקבלת מערכות נשק 40, 55-56	532-530, 463, 377-376, 369, 365, 353, 347
1287, 1275, 246, 161-160, 152, 106	604-603, 599, 580, 578, 574, 547
קלפי מיקוח 11, 80, 168, 503, 515, 705, 725	656-655, 651, 646-645, 617-615, 612-610
1113, 1015, 975-974, 895, 892, 733	725, 723, 719, 713, 710, 708, 703, 661, 658
קת"ק אווירי 524, 543, 565, 576	789, 752, 746, 741-740, 738, 733, 729, 727
רכבת אווירית	823-822, 820, 809-808, 801-799, 792
— סובייטית 672, 684, 696, 707-708, 711	853, 850, 847, 843-842, 837-836, 828
1001, 998, 938, 841, 814, 784, 751, 736	900, 884, 863, 860
— אמריקנית 853-854 וראה — רכש מארה"ב	צליחה — צה"ל 412-413, 417, 421, 430, 433
רכש מארה"ב 22, 107, 159, 212, 288-289, 317	474, 472-471, 465, 463, 453, 446, 435
441, 415, 407, 400-399, 391, 385, 367	522-521, 515, 510, 499, 495-493, 486-481
555, 553, 540, 522, 516-513, 473, 443	617, 612, 597-593, 578, 566, 547, 535-528
622, 585-584, 575, 569, 567, 563	735, 733, 730, 727-726, 722, 718-717, 655
655-654, 644-643, 640-639, 634-633	801-796, 793-785, 782-769, 758, 747, 742
717, 709-708, 701-700, 664, 660-659	877-876, 872-870, 832, 814-812, 805
817-816, 814, 794-793, 784, 733, 728, 723	925, 923-918, 900, 898-891, 880-879
848-847, 838-837, 828-826, 822-821	ואילך
899, 885-884, 882, 867, 864, 861	צליחה, מערך ה: 143-144, 510, 528
969, 956, 952-951, 944, 938, 916-915	— גשר גלילים 243, 278, 373, 387, 453, 519
1060, 1039, 1031-1030, 999-997	929-919, 871, 841, 817, 771, 530
1099, 1094-1092, 1072-1071, 1063-1062	996, 992, 990, 956, 941, 936-931, 928
1186, 1177-1176, 1171, 1165, 1160, 1143	1031, 1008
שבויים 407, 414, 518, 525, 539, 610, 622	— דוברות 243, 373, 463, 509, 530, 771
916, 905, 866, 837, 830-829, 733, 664	935, 931, 928, 921, 919-918, 837, 774
1143-1142, 1132, 1094, 993, 952, 936	992, 981, 967, 964
1254, 1251, 1223-1222, 1219, 1169, 1146	— "תמסחים" 373, 509, 530, 771, 837, 918
1261, 1259	996, 990, 986, 937
שרות תעופה, תקיפת 25, 85, 87-89, 138-139	קומנדו — הנחתות 41, 153, 267, 310, 325, 327
283, 280, 275, 271, 264, 262, 255	509, 435, 406, 398, 376, 371, 346, 333
331, 325, 323, 311, 306-305, 301, 297-296	729, 720, 649, 647-646, 620-619, 573
448, 424, 414, 375, 370, 365, 346, 336	870, 867, 863, 823

,491 ,482-481 ,476-475 ,131 ,129 ,127 ,108	,559 ,550 ,544 ,517 ,512-511 ,483 ,473 ,455
1298 ,503 ,495 ,493	,717 ,711 ,683-682 ,644 ,632 ,616 ,606
,1190 ,72-71 ,52 ,44-43 ,22 ,20-19 שלום	1296 ,844 ,785 ,739 ,737 ,733
1304-1301 ,1282	,423 ,414 ,407 ,400 ,397 ,391 ,352 שחיקה
,187 ,180 ,176-172 ,163 ,159-158 תגבור צה"ל	,627 ,583 ,575 ,538 ,531 ,512 ,425
,247 ,238-234 ,224 ,222 ,211 ,202 ,195-191	,1073 ,1051 ,1022 ,770 ,725 ,718 ,656-655
,1098 ,1011 ,994 ,945 ,652 ,504 ,398 וראה	1298 ,1245 ,1150
גם צבירת סד"כ	,837 ,636 ,606 ,142 ,115 ,99 ,25 שיט, אבטחה
תקיפת שדות תעופה – ראה שדות תעופה,	,1155 ,1102 ,1094 ,937-936 ,892 ,849 ,846
תקיפת	1165-1164
	,105 ,80-78 ,76 ,52-48 שיפור קווי הפסקת אש